

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yeni Türk Edebiyatında İhtifal ve Jübileler

Doktora Tezi

İbrahim Öztürkçü

Ocak 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yeni Türk Edebiyatında İhtifal ve Jübileler

Doktora Tezi

İbrahim Öztürkçü

Danışman

Prof. Dr. Turgay Anar

Ocak 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

İbrahim Öztürkçü tarafından hazırlanan “Yeni Türk Edebiyatında İhtifal ve Jübileler” başlıklı bu Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Turgay ANAR

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. M. Fatih ANDI

Kurumu: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU

Kurumu: Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Secaattin TURAL

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Ekrem TAK

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/ Ocak / 2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Klavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin CHİCAGO yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza
Prof. Dr. Turgay Anar

Etik İlkelerine Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza
İbrahim Öztürkçü

ÖZET

Yeni Türk Edebiyatında İhtifal ve Jübileler

Öztürkçü, İbrahim

Doktora Tezi, Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Turgay Anar

Ocak 2023

Bu çalışma, birer ritüel pratiği olan, kökenleri 16. yüzyıla dayanmakla birlikte II. Meşrutiyet sonrası yaygınlık kazanan, vefatları sonrası edebiyatçılar için düzenlenegelen ihtifal (anma töreni) ve yaşarken liyakati takdir amacıyla tertip edilen jübile gibi edebî merasimler üzerinden toplumsal/kültürel belleğin ve edebî hafızanın işleyiş biçimlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çerçevesi son derece geniş olan çalışmamızda hazırlık aşamasının büyük bir bölümü kaynak taraması ve tezimizde yer vereceğimiz şair ve yazarların ritmik/yuvarlak doğum ve ölüm yıldönümlerini, adlarına yapılan jübileleri tespit ile geçmiştir. Bu amaçla Tanzimat'tan günümüze kadar birçok süreli yayın taranmış, ihtifal ve jübileyi konu alan kaynak kitaplar, hatıratlar, özel belge ve evraklar gözden geçirilmiştir. İlk elden bilgi almak amacıyla ihtifal ve jübile organizasyonlarında bulunmuş, bu tür toplantılara şahit olmuş kişilerle görüşmeler ve röportajlar yapılmıştır.

Çalışmamızın merkezinde edebî merasimler olmakla birlikte konumuz hafıza ve bellek araştırmalarına, hatırlama kültürüne dayandığı için tarih, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi birçok disiplinle ilişki içindedir. Bu yüzden özellikle 20. yüzyılda büyük bir ivme kazanan toplumsal/kolektif bellek, kültürel bellek, alışkanlık belleği gibi kavramlar aydınlatılarak törenler bağlamında daha önce üzerinde pek durulmamış edebiyat-hafıza ilişkisi teorik bir çerçeveye oturtulmuştur. Böylece çalışmamızda ihtifal ve jübileler üzerinden bir yazarın öldükten sonra geleceğe ve sonraki nesillere ne bıraktığı, sanatıyla çağına ne söylediği; toplumu temsil yetkisine sahip yazarların kanonik ve sembolik bir şahsiyet olmalarının temel ölçüleri; yaşarken kimi yazarlara layık görülen jübilelerin neden bazılarında esirgendiği, edebî mahfil niteliği de bulunan merasimler etrafında ortaya çıkan tartışma-polemik ve anketlerin yazarın imajına, sanat anlayışına nasıl bir katkısının olduğu akademik düzlemde ortaya konulmuştur.

Araştırmamızda Yeni Türk Edebiyatındaki ilk ihtifallere, tanınmış ihtifal ve jübile organizatörlerine, önemli ihtifal kurumlarına, haklarında ihtifal tertip edilen yazarlara dair de yeri geldikçe bir çerçeve çizilmiş, edebî merasimlerin belli başlı önemli özellikleri, çeşitleri ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde irdelenmiştir. Tezimizin son bölümü jübilelere dairdir. Konuya dair daha önce benzer çalışmalar yapılmışsa da jübile kavramının teorik alt yapısı, tarihî gelişimi, Batı ve Türk edebiyatındaki ilk örnekleri, günümüze gelinceye kadar haklarında jübile düzenlenen belli başlı önemli edebiyatçıların jübileleri ayrıntılı bir şekilde ilk defa

ortaya konulmuştur. Bu bölümde yıl kaydı konulmadan bir kanon yaratmaya müsait, etrafında edebî tartışmaların yapıldığı, edebiyat tarihinde iz bırakmış önemli şahsiyetlerin yaş yıldönümleri ve jübileleri esas alınmıştır. Bu bağlamda daha önce yapılmış mevcut çalışmaların varsa eksiklikleri, bilgi hataları, teorik yanlışları düzeltilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebî Hafıza, Merasimler, İhtifal, Jübile, Kolektif Bellek

ABSTRACT

Commemorations And Jubilees In New Turkish Literature

Ozturkcu, İbrahim

Ph. D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Turgay Anar

January 2023

This work, which is a ritual practice, has its origins in the 16th century. It was made in order to examine the functioning of social/cultural memory and literary memory through literary ceremonies such as the commemoration ceremony, which became widespread after the Constitutional Monarchy and was organized for literary writers after their deaths, and the jubilee, which was organized for the purpose of recognizing merit while they were alive. A large part of the preparation phase for our study, which has an extremely broad framework, was spent scanning the sources and determining the rhythmic or round birth and death anniversaries and jubilee ceremonies of the poets and writers that we will include in our thesis. For this purpose, many periodicals have been scanned from the Tanzimat to the present, and sourcebooks, memoirs, special documents, and documents on the subject of the event and the jubilee have been reviewed. In order to get first-hand information, interviews were conducted with people who had been to the celebration and jubilee organizations and witnessed such meetings.

Although literary ceremonies are at the center of our work, our subject is related to many disciplines such as history, sociology, psychology, and anthropology since it is based on memory, memory research, and the culture of remembering. Therefore, concepts such as social/collective memory, cultural memory, and habit memory, which gained momentum, especially in the 20th century, were clarified, and the literature-memory relationship, which had not been emphasized before in the context of ceremonies, was placed in a theoretical framework. In our study, we looked at what an author leaves to future generations after his death. That includes the following: what he says about his age through his art and through celebration and jubilee ceremonies. Apart from that, we also included the basic criteria for writers who have the authority to represent society as canonical and symbolic figures; the reason why jubilee ceremonies, which were deemed worthy of some writers while they were alive, were withheld from others; and how debates, polemics, and anthologies were used.

In our research, we created a framework based on the first time it appears in New Turkish Literature. Well-known event and jubilee organizers, important event institutions, the authors about whom the debates have been arranged, and the main important features and types of literary ceremonies have been examined in the second, third, and fourth chapters. The last part of our thesis is about the jubilee. Although there have been similar studies on the subject before, the

theoretical background of the concept of jubilee, its historical development, its first examples in Western and Turkish literature, and the jubilee ceremonies of the major literary figures who have held jubilee until today have been revealed in detail for the first time. The anniversaries and jubilees of important figures who have left their mark in the history of literature are based on those in this section, making them suitable for creating a canon without a year record around which literary discussions are held. In this context, the deficiencies, information errors, and theoretical mistakes of the existing studies, if any, have been corrected.

Key Words: Literature Memory, Ceremonies, Commemoration, Jubilee, Collective Memory

ÖN SÖZ

1980’li yıllarda büyük bir hız kazanan bireysel ve toplumsal düzeyde kimlik, bellek, bilinç, zihin anatomisi üzerine disiplinlerarası araştırma ve düşünme etkinliklerinin temelleri Fransız düşünür Pascal ile Viyanalı Sigmund Freud’a kadar uzanmaktadır. Antropolojiyi de içene alarak sosyal bilimlerde çok yönlü yürütülen psikoloji ve psikanaliz merkezli çalışmalar, sanat ve edebiyat ile kolektif/kültürel bellek ilişkisine eğilmeyi zorunlu kılmaktadır. Bugün de edebiyat eleştirmenleri ve kültür kuramcıları tarafından psikanalitik edebiyat eleştirisinin yazara, okura ve metne ne kattığına dair araştırmalar sürdürülmektedir. Tezimiz kültürel belleğin edebî törenler üzerinden nasıl işlediğini incelemek, şair ve yazarlar için biri hayatta iken (jübile), diğeri ise vefatlarından sonra düzenlenen (ihtifal/anma) merasimlerin yazara, eserine ve edebiyatçı kimliğine ne kattığını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Eric Hobsbawm’ın “icat edilmiş gelenekler” sınıfına dâhil ettiği modern hâliyle törenler, dönem dönem farklılık arz eden ritüel dalgalanmaları yanında modern ile geleneğin izini sürmede ideal bir laboratuvar niteliğindedir ve bu yönüyle tezimiz alanında büyük bir boşluğu doldurma amacını taşımaktadır. Toplumsal belleğin törenler yoluyla kontrol altında tutulması, ağır mağlubiyetler sonrası sarsılan milli bilincin meydan mitingleri ve merasimlerle tamir edilmeye çalışılması, İttihat ve Terakki hükümetinin başlattığı bir ritüel pratiğidir. Aynı politik amaçları, Osmanlı’nın mirasını devralan Cumhuriyet hükümeti de takip etmiş, törenleri kullanarak yeni ve özgün bir imajla geçmişin ve tarihin birikimini -bir kısmını tasfiye etmek suretiyle- kolektif bilince aşlamıştır. Sayıları gittikçe artan ihtifal ve jübilelerin kamusal alanı kontrolde etkin bir araç olarak kullanılması, siyasi arenada ulus-devlet anlayışının bir gereği sayılmıştır.

Geçmişte “ihtifal”, günümüzde “anma töreni” adıyla zikredilen merasim geleneği, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk tarihinde kültürel ve dinî bir ritüel olarak yapılagelmiştir. Çalışmamızın özgün tarafı, öncelikle anma geleneğinin dayandığı tarihî, sosyolojik, psikolojik ve antropolojik teorik çerçeveyi ortaya çıkararak hatırlama kültürünün “vefa, hürmet, hayırla yâd etme” gibi dinî ve geleneksel kültürel öğelerin çok ötesinde bir bellek olgusu olduğunu dikkate sunmaktır. Tezimizde ayrıca ölüm meselesinin şair ve yazarları yaşarken ve öldükten sonra nasıl etkilediği, toplumsal hafızada sembol şahsiyetine nasıl bir bakış açısı getirdiği ihtifaller üzerinden akademik düzlemde ortaya konulmuştur. Ancak bellek araştırmalarının bir furyaya dönüştüğü günümüzde konuya dair kavram kargaşası tezimizde karşılaştığımız zorlukların başında gelmektedir. Bununla

birlikte özellikle 20. yüzyılda anma törenlerinin bir endüstriye dönüşmesine karşın ülkemizde bu meseleye dair akademik ve bilimsel araştırmaların azlığı çalışmamıza özgün bir nitelik kazandırmaktadır.

Türk ve Osmanlı büyükleri için yaptığı anma törenleri sebebiyle “İhtifalci” olarak tanınan Mehmet Ziya Bey’in öncülük ettiği ihtifal geleneği resmi kurumlar ve özel teşebbüslerle Yeni Türk Edebiyatının tanınmış şahsiyetleri için II. Meşrutiyet’ten günümüze kadar düzenlenegelmiştir. Tezimizde İhtifalci Ziya Bey’in araştırmalarına dayanarak Osmanlı tarihinde ilk ihtifalin 1547’de Kânuni Sultan Süleyman Han devri Mevlevî ricalinden Sîneçâk Yusuf Dede namına icra edildiği tespit edilmiştir. 1547 yılında düzenlenen bu “muazzam ihtifâl-i kadirdânî”, kendine has pratiklerle anma geleneğinin, Batı’daki örneklerine kıyasla, Doğu toplumlarında seremonik bir nitelikte çok önce tertip edildiğinin bir delili niteliğindedir. Bu ilk ihtifalden sonra 1908’de önce Nâmık Kemal, ardından 1912’de Şeyh Galib için düzenlenen ihtifaller, bu köklü geleneğin Mevlevî kültüründen taşarak edebiyat tarihimizde ve kültür hayatımızda özgün anma ritüellerine dönüştüğünün bir göstergesidir. Aynı tespiti jübileler için de yapmak mümkündür.

Ülkemizde ilki 1912’de ilk tiyatro artisti, Ermeni sanatkâr-ı şehîri Manakyan (Mıngyan) Mardiros’un (1837-1920), 50. sene-i devriyesi (29 Nisan 1912) münasebetiyle yapılan jübile geleneği, ihtifal gibi II. Meşrutiyet sonrası yaygınlaşan bir ritüel pratiğidir. Ahmed Fehim Efendi’nin 70. yaşında tertip edilen 50. meslek ve sahne hayatı jübilesini (26 Kânunusânî 1926) bir kenara bırakırsak bir edebiyatçı için düzenlenen ilk jübile, 5 Şubat 1925 Perşembe günü “Şâir-i Azam” Abdülhak Hâmid için yapılan 75. yaş jübilesidir. Doğum günleri, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren özenle kutlanan Hâmid dışında 1929 yılındaki Mehmed Emin Yurdakul’un 60. yaş yıldönümü de ilk jübilelerdendir. Batıdaki örneklerine kıyasla Türk tipi diyebileceğimiz bir formatta, düzensiz ve dağınık bir şekilde icra edilen jübile geleneği, “yaş ve saygı günleri”, “vefa geceleri”, “şeref armağanları”, “ustalara saygı geceleri”, “onur yazarları gecesi”, Armağan/Saygı (*Yaş Armağanı*) törenleri, “...Sanat Yılı/...Yazarlık Yılı” gibi çeşitli edebî formlarda günümüze kadar ulaşmıştır. Devletin resmi makamlarınca düzenlenen İnönü Armağanları, bazı sanatkaralara verilen Devlet Sanatçısı unvanı, Kültür Bakanlığı kültür-sanat ve edebiyat ödülleri de jübile uzantısı merasimlerin farklı şekilleri kabul edebiliriz.

Tanzimat’tan günümüze gelinceye kadar vefat etmiş yüzlerce şair ve yazarın her birisi için ihtifal ve jübile kavramını irdelemek bu çalışmanın kapsamını aşacak niteliktedir. Bunun

için ihtifal ve jübile gibi edebî merasimleri icra etmiş, törenlere katılmış veya edebiyat sosyolojisi açısından bu meseleye ilgi duymuş şair, yazar ve araştırmacılarla görüşmeler yaparak birinci elden bilgi edindik. Bu görüşler doğrultusunda ülkemiz ve Batı dünyasındaki bilimsel araştırmalar ışığında -zaman zaman ihmal edilse de- haklarında bir düzen dâhilinde periyodik olarak doğum ve ölüm yıldönümlerinde ihtifal düzenlenen, modern zamanlarda jübileleri gerçekleştirilen edebiyatçıları tezimize esas aldık. Hatırlamaktan çok unutmaya yatkın olan toplumsal belleğin her yazara hak ettiği ölçüde değer verdiğini ve her yıl anma toplantıları düzenleyerek hatıralarını, edebî miraslarını geleceğe aktardığını söylemek mümkün değildir. Hafızanın bu ayıklama temayülü sebebiyle birçok edebiyatçının kısa sürede edebî hafızadan silindiği, ansiklopedi, antoloji ve biyografi kitaplarının insafına terk edildiği görülmektedir. Bu yüzden çalışmamızda öncelikle toplumsal/kolektif/kültürel bellek, edebiyat ve hafıza ilişkisi, Doğu ve yeri geldikçe Batı toplumlarında ölüm, ölüyü hatırlama ve anma pratikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ihtifal kavramının tarihi gelişimi, modern zamanlara yansıması, II. Meşrutiyet sonrası yaygınlaşan millî törenler ve günler, edebî ihtifaller ve bu törenlerde icat edilen ritüel pratikleri aydınlatılmıştır. Haklarında ihtifal yapılan bazı yazarlar özel bir başlık hâlinde incelerken geriye kalan edebiyatçılar, mensup oldukları ve edebiyat tarihçilerince genel kabul gören edebî dönemler başlığı altında veya ihtifallerinde farklılık arz eden özel ritüel pratikleri bağlamında incelenmiştir. Bunun yanında ihtifal çeşitlerine, tanınmış ihtifal ve jübile organizatörlerine, önemli ihtifal kurumlarına dair de münasebet geldikçe bir çerçeve çizilmiş, belli başlı önemli özellikleri ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde irdelenmiştir.

Tezimizin son bölümü jübilelere dairdir. Konuya dair daha önce benzer çalışmalar yapılmışsa da jübile kavramının teorik alt yapısı, II. Meşrutiyet sonrası tarihi gelişimi, Batı ve Türk edebiyatındaki ilk örnekleri, 1920’lerden günümüze gelinceye kadar haklarında tören düzenlenen belli başlı önemli edebiyatçıların jübileleri ayrıntılı bir şekilde ilk defa ortaya konulmuştur. Edebî merasimler zaman içerisinde farklı ritüel uygulamalarıyla zenginleşerek günümüze ulaştığı için jübile kavramının hangi formatlarla ve hangi sembolizasyonlarla idrak edildiği kategorik dönem tasnifleriyle incelenmiştir. Bu bağlamda daha önce yapılmış çalışmaların varsa eksiklikleri, bilgi hataları, teorik yanlışları kritik edilerek düzeltilmiştir.

Doktora çalışmamı yürütürken kıymetli hocalarımın, dostlarımın, arkadaşlarımın ve ailemin çok büyük katkısını gördüm. Onlar sayesinde hacimli olduğu kadar çetrefilli olan böyle bir zahmetli sürecin üstesinden gelebildim. Tezimizin edebiyat sahasında bir boşluk doldurması en büyük temennimizdir.

Danışmanım olmasının çok ötesinde, doktora süreci dışında da hayatımın her alanında telkin ve tavsiyeleriyle yanı başımda bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Turgay Anar, bu tezin vücut bulmasında maddi ve manevi en büyük destekçimdi. Akademik kariyerlerin en sıkıntılı ve sancılı süreci sayılan doktora gibi önemli bir aşamayı, benim için “meraklı, keyifli ve eğlenceli” hale getiren danışman hocamın engin tecrübesi, özverisi, sabrı ve akademik disiplin anlayışı oldu. Ufkumu açan akademik yönlendirmeleri ile beraber alanı dışında edebiyatı besleyen yan dallara son derece hâkim, ideal bir akademisyenle çalışmanın şerefini tattırdığı için de hocama çok şey borçluyum...

Tez sürecinde desteklerini ve tavsiyelerini esirgemeyen Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’ndaki kıymetli hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederken her konuda yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Ekrem Tak’a özellikle teşekkür ederim.

İhtifal ve jübilelerin toplumsal bellek ve edebî hafızadaki yerini tespitte tecrübelerinden faydalanmak için röportaj teklifimi kabul eden ve bana zaman ayırarak birikimlerini aktaran Prof. M. Uğur Derman, Hilmi Yavuz, Adnan Özer, Prof. Dr. Oktay Taftalı’ya çok teşekkür ederim.

Kapsamı son derece geniş çalışmama bir çerçeve çizmek noktasında yardımlarını esirgemeyen, karşılaştıkları her kaynaktan beni haberdar eden ve tezin birçok bölümünü okuyup tavsiyelerde bulunan değerli araştırmacı dostlarımdan kıymetli büyüğüm Sayın M. Ruyan Soydan Beyefendi ile Sayın Şaban Özdemir, Tahsin Yıldırım, Taner Ay, Ubeydullah Kısacık’a, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Sayın Ramazan Minder Beyefendi’ye, İSAM yetkililerine; Süleymaniye, Millet ve Hacı Selim Ağa Kütüphaneleri yönetici ve çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ve son olarak varlıkları şeref ve gurur kaynağım olan annem ve babama, değerli aileme minnet ve şükran hislerim yaşadığım sürece boynumun borcudur.

Bir dalın iki gülüne: Leyla ve Nuriye'ye...

İÇİNDEKİLER

BEYANLAR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

TÜRK TOPLUMLARINDA ÖLÜM RİTÜELLERİ, İHTİFAL İZLERİ/ANMA GELENEKLERİ

1. 1. ÖLÜM VE DOĞU KÜLTÜRÜNDE MERASİMLER.....	8
1.1.1 Edebî Merasimlerin Teorik Temelleri: Kolektif Şuur, Toplumsal Bellek Kültürel Bellek, Edebî Hafıza.....	12
1.1.2. Türk Kültüründe Ölüyü Anma Ritüelleri.....	23
1.1.3. İslamiyet Sonrası Müslüman Topluluklarında Anma Gelenekleri.....	28
1.2. İHTİFALE/ANMA TÖRENLERİNE DAİR TEORİK BİR ÇERÇEVE	
1.2.1. İhtifal Kavramına Genel Bir Bakış.....	33
1.2.2. İhtifalin Sosyo-Kültürel Anlamları.....	40
1.3. İHTİFALLERİN TARİHİ GELİŞİMİ	
1.3.1. II. Meşrutiyet Sonrası Tezahürât-ı Milliyeler.....	54
1.3.2. “Milli Birliği Kuvvetlendirme” ve “Geçmişten Güç Alma Merasimleri”: İttihat ve Terakki’nin Düzenlediği İhtifallere Genel Bir Bakış.....	62
1.3.3. “ <i>Hatırlama, Uzlaşma ve Siyaset</i> ”: Ulus-Devletleşme Sürecinde İhtifallerin ve Merasimlerin Etkisi.....	76
1.3.4. Cumhuriyet Sonrası İhtifaller ve İhtifal Düzenleyen Bazı Kurumlar.....	83

BÖLÜM II

İHTİFAL ÇEŞİTLERİ VE EDEBÎ İHTİFALLER

2. İHTİFAL ÇEŞİTLERİ

2.1. DİNÎ-TASAVVUFÎ İHTİFALLER.....	90

2.2. MİLLETİN HAFIZASINDA YER ETMİŞ DEVLET ADAMLARIYLA İLGİLİ İHTİFALLER.....	94
2.3. SANATSAL VE SPORTİF İHTİFALLER.....	105
2.4. EDEBÎ İHTİFALLER.....	113
2.4.1. Edebî İhtifal Ritüelleri.....	122
2.4.2. Edebî İhtifallerde Hatırlama Biçimleri ve İcra Usulleri.....	135

BÖLÜM III

TÜRK EDEBİYATINDA İHTİFALLER

3.1. Tanzimat Dönemi Şair ve Yazarlarına Yapılan İhtifaller.....	155
3.2. Servet-i Fünûn Dönemi Şair ve Yazarlarına Yapılan İhtifaller.....	178
3.3. Fecr-i Âti ve Millî Edebiyat Şair ve Yazarlarına Yapılan İhtifaller.....	200
3.4. Genel Olarak Cumhuriyet Dönemi Şair ve Yazarlarına Yapılan İhtifaller.....	212
3.5. 1980’den Günümüze (Çağdaş Türk Edebiyatı) Şair ve Yazarlarına Yapılan İhtifaller.....	243

BÖLÜM IV

TÜRK EDEBİYATINDA İLK EDEBÎ İHTİFALLER

VE HAKLARINDA İHTİFAL YAPILAN BAZI EDEBİYATÇILAR

4.1. Sîneçâk Yusuf Dede İhtifali (1547).....	267
4.2. Nâmık Kemal İhtifalleri (1908 ve Sonrası).....	272
4.3. Şeyh Gâlib İhtifal-i Edebîsi (1912).....	294
4.4. Recâizâde Mahmud Ekrem İhtifalleri.....	308
4.5. Tevfik Fikret İhtifalleri.....	317
4.6. Ömer Seyfeddin İhtifalleri.....	348
4.7. Ziya Gökalp İhtifalleri.....	360
4.8. Mehmed Âkif İhtifalleri.....	384
4.9. Abdülhak Hâmid İhtifalleri.....	398
4.10. Yahya Kemal İhtifalleri.....	421
4.11. Nâzım Hikmet İhtifalleri.....	443
4.12. Necip Fazıl İhtifalleri.....	471

BÖLÜM V

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK EDEBİYATINDA JÜBİLE

5.1. BİR DEĞER GÖSTERME ÖLÇÜTÜ OLARAK JÜBİLE KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ.....	484
5.1.1. Cilalı İmaj Çağında Yıldızını Parlatmak veya Jübile Nedir?.....	487
5.1.2. Türk Kültür ve Edebiyatlarında Jübilenin Tarihi Gelişimi.....	496
5.1.3. Jübile Geleneğinde Halkevlerinin Rolü ve Sahne Sanatkârları İçin Düzenlenen İlk Jübileler.....	503
5.1.4. Yeni Türk Edebiyatı'nda İlk Jübileler ve Teorik Tartışmalar.....	522
5.1.5. 1960 Sonrası Edebiyatımızda Jübile Pratikleri.....	531
5.1.6. 1980'den Günümüze Kadar Jübileler.....	536
5.2. YENİ TÜRK EDEBİYATINDA JÜBİLESİ YAPILAN ŞAİR VE YAZARLAR	
5.2.1. Abdülhak Hâmid'in 75. Yaş (1925) ve Diğer Yaş Günü Jübileleri.....	555
5.2.2. Hâlid Ziya Uşaklıgil'in 55. Sanat Yıldönümü Jübilesi (5 Mayıs 1937).....	569
5.2.3. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün 25.Tedris Yıldönümü Jübilesi (4 Mart 1939).....	577
5.2.4. Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi-I (6 Şubat 1943).....	586
5.2.5. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 50. Yıl Jübilesi (15 Mayıs 1943).....	607
5.2.6. Mehmed Emin Yurdakul'un 60, 70 ve 75. Yaş Jübileleri (1929, 1939, 1943).....	614
5.2.7. Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi-II (2 Ekim 1948).....	620
5.2.8. Ercüment Ekrem Talu'nun 50. Yazı Yılı (8 Mayıs 1948).....	626
5.2.9. Yahya Kemal'in 65. Doğum Yıldönümü Jübilesi (2 Aralık 1949).....	631
5.2.10. Neyzen Tevfik'in 75. Yaş ve Âşık Veysel'in Jübileleri (6-13 Mayıs 1952).....	644
5.2.11. İbnülemin Mahmud Kemal İnal Jübilesi (5 Mart 1953).....	647
5.2.12. Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi-III (30 Mayıs 1953).....	652
5.2.13. Halikarnas Balıkcısı'nın 50. Yıl Jübilesi (20 Mart 1954).....	660
5.2.14. Halid Fahri Ozansoy'un Meslek Hayatının 40. Yıl Jübilesi (26 Mayıs 1956).....	662
5.2.15. Orhan Kemal'in 30. Yazarlık yılı jübilesi (7 Nisan 1966).....	664
5.2.16. Ali Nihad Tarlan'ın 50. Yıl Jübilesi (26 Haziran 1966).....	671

5.2.17. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın 25. ve 40. Sanat Yılı Jübileleri (18 Ocak 1967).....	676
5.2.18. Halide Nusret Zorlutuna'nın 50. Sanat Yılı ve 75. Yaş Jübileleri.....	681
5.2.19. Ahmet Muhip Dıranas'ın 40. Yıl Gecesi (25 Nisan 1966).....	689
5.2.20. Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Jübilesi (8 Şubat 1969).....	691
5.2.21. Necip Fazıl Kısakürek'in Şairliğinin 50. ve 75. Doğum Yılı Jübileleri....	695
5.2.22. Tarık Buğra'nın 75. Yaş Jübilesi (30 Ocak 1993).....	701
5.2.23. Yazı Hayatının 50. Yılında Ahmet Kabaklı Jübilesi (14 Aralık 1996).....	706
5.2.24. Selim İleri'nin 40. Sanat Yılı (19 Ocak 2007).....	708
5.2.25. Diğer Şair ve Yazarlar İçin Düzenlenen Jübileler.....	710
SONUÇ.....	711
KAYNAKÇA.....	734
EKLER.....	865

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı Geçen Eser
AKM :	Atatürk Kültür Merkezi
a.y. :	Aynı Yer
COA :	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
CCA :	Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz. :	Bakınız
bs. :	Baskı Sayısı
çev. :	Çeviren
Der. :	Derleyen/ler
Ed. :	Editör/ler
haz. :	Hazırlayan
Mad. :	Maddesi
Müt. :	Mütercim
nr. :	Numara
öl. :	Ölümü
Röp. :	Röportaj
s. :	sayfa
TDVİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TYB :	Türkiye Yazarlar Birliği
Terc. :	Tercüme
t.y. :	Tarihi Yok
Ünv. :	Üniversite
vd. :	ve devamı
Yay. :	Yayınları

GİRİŞ

“...Hakiki ebediyet insan hafızasındadır!”¹

Tanpınar

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği hafıza kudretidir. İnsan toplulukları, bu özellik sayesinde sürü olmaktan kurtularak toplum seviyesine ulaşabilmiştir. Hatırlama yetisi, insanlarda bir sorumluluk duygusu uyandırmış, ferdi gayretleri devamsızlıktan, verimsizlikten kurtararak ortak bir şuur yaratmıştır. Munis Faik Ozansoy’a göre “Medeniyet, hafızanın çocuğudur!” sözü, bu gerçeğe işaret eden bir atıf niteliğindedir. İnsanın bütün bağlılıkları; aile ve aidiyet duygusu, vatan aşkı, milliyet şuru, dostluk-düşmanlık, merhamet gibi bütün eğilimleri hafızanın ürünüdür.² Pierre Nora, “hafıza”yı anılar, gelenekler, alışkanlıklar, âdetler, göreneklerle ilişkilendirmektedir. Böylece bilinçten yarı bilinçsize kadar uzanan bir alan ortaya çıkmakta, ortak malvarlığı da miras yoluyla edinilen mal/meta anlamından çıkıp milleti oluşturan ulusal hafızayı, milli “kimlik”i sonuç vermektedir.³ Milletler, geçmişin hafızası aracılığıyla topluluk olurlar, meşruiyet kazanır, otorite kurar ve geleceğe dair güven verirler.⁴ Tanpınar, *Beş Şehir* kitabında sadece “millet ve cemiyetlerin değil, şahsiyetlerin de asıl mana ve hüviyetini, çekirdeğini tarihîlik” ve geçmiş denen uzak realitenin yaptığını söylemektedir. Tanpınar’a göre “mazi daima mevcuttur”, aynı duygudaşlığa sahip insanlar topluluğu ve kendimiz olarak yaşayabilmek için geçmişle her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya bir mecburiyet vardır.⁵

Geçmiş, zamanla gelişen ve dönüşen kültür ve geleneklerin, hadiselerin, insanlık tarihinin içinde biriktiği bir hafıza deposudur. Bu yüzden filozoflardan Bergson ve Heidegger, “zaman” meselesini felsefelerinin temeli yapmışlardır. Bergson felsefesinde zaman, matematik ve fizikte bir saat kadranı içinde mekân sınıfına indirgenmiş olan mücerret (soyut) zamandan ibaret değildir. Ruhun devamlı oluş hâlindeki yaratıcı bir süreği vardır

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 111.

² Munis Faik Ozansoy, “Hafızasız Edebiyat”, *Hisar*, cilt 3, sayı 58, (Şubat 1955): 3-4.

³ Pierre Nora, *Hafıza Mekânları*, çev. Mehmet Emin Özcan, (Ankara: Dost Kitabevi, 2006), 257.

⁴ Jan Assmann, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 41.

⁵ *Beş Şehir*’e 25 Eylül 1960 tarihinde bir önsöz yazan Tanpınar, mazinin akıp giden günün içerisinde bir tekevvün hâlinde kaynadığını ve aktüaliteye daima bir şeyler kattığını, bu yönüyle *yeni*’nin imkânlarını hazırladığını belirtmektedir. *Beş Şehir*’de Tanpınar’ın cevabını aradığı ilginç soru ise şöyledir: “Niçin geçmiş zaman bizi bir kuyu gibi çekiyor?” Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 10, 204, 207.

ki asıl zaman bundan ibarettir. Zaman, sürekli devam eden anları mazi, hal ve istikbal gibi çeşitli bölümleriyle insanı peşinden sürükleyip götürmektedir.⁶ Edebiyat ile hafızanın kesiştiği nokta da buradadır. Edebiyat, geçmiş zaman hatıralarının yaşanmış bir his ve sanat diliyle nasıl hâle nüfuz ettiğini göstererek istikbale intikal ettirir ve bu suretle zamanın bütün setlerini aşarak kalıcılığını sağlar.⁷

Maziye, zihinlerde yeniden canlandırması bakımından edebiyat, sosyal bilimler arasında hafıza/bellek ile ilişkisi en kapsamlı bilim dalıdır. Edebiyat temelde insanların duygu ve düşüncelerinin kâğıda dökülerek toplumun kültür hafızasına ve gelecek kuşakların zihin dünyasına sonsuza kadar mal edilmesinden ibarettir. Hasan Âli Yücel, geçmişin hayal yoluyla zihinlerde canlandırılmasını “*geçmiş günleri bugünde yaşatmak, düne dönmeden dünü bugüne getirmek*” şeklinde özetlemektedir. Bunu elde etmenin şartı da “kesintisiz millî bir ömür”dür. Milletin maddi ve manevi servetleri “devamsızlıktan”, yani geçmişi bugüne taşıyan bağlardan mahrum kalırsa birikemez.⁸ Yücel, 1953 yılında “millî hafıza”yı şu cümlelerle açıklamıştır:

“Geçmiş, geçmiştir. Mazi, mazi olarak ölüdür... Hakikatte mazi diye bir şey yoktur. Onun varlığı ancak hâle nispetledir. Maziye dirlik veren yaşayanların, geçmişteki olayları ve insanları hayallerinde yeniden sahneye çıkarmalarıdır.”⁹

19. yüzyılın sonlarında hafıza ve bellek araştırmaları psikologların eline geçmiş, önceleri deneysel ve nicel bir eğilim gösteren çalışmaların merkezinde “nasıl hatırladığımız ve nasıl unuttuğumuz” meselesi yer almıştır. Bellek psikolojisi ve bellekteki süreçler, Hermann Ebbinghaus’un 1885’te yayımladığı *Bellek Üzerine*¹⁰ adlı kitabından sonra felsefi düşüncenin değişmez bir parçası olmakla birlikte doktorlar başta olmak üzere ilahiyatçılar, fizikçiler ve yazarlar da bellek teorilerine eğilmeye başlamıştır.¹¹

Şifahi ve yazılı kültürü nesilden nesile aktararak geçmişin birikimini geleceğe taşımada “millî hafıza deposu” işlevi gören edebiyatın, bireysel ve toplumsal bellek ile münasebeti, 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlarında, görsel-popüler kültür ve teknolojinin toplumları dönüştürmesiyle, merak uyandıran konuların başında gelmektedir. Bu ilginin kökeninde insanlık tarihinin gördüğü iki büyük savaşın (I. ve II. Dünya Savaşı) yol açtığı

⁶ Prof. M. Şekib Tunç, “Zaman Meselesi ve Ölüm Korkusu”, *Cumhuriyet*, nr. 7009, (20 Şubat 1944): 2.

⁷ Prof. M. Şekib Tunç, a.y., 2.

⁸ Hasan Âli Yücel, “Millî Muhayyile”, *Cumhuriyet*, nr. 10364, (5 Haziran 1953): 2.

⁹ Hasan Âli Yücel, a.y., 2.

¹⁰ Hafızanın deneysel psikolojiye katkısının irdelendiği kitap için bkz. Hermann Ebbinghaus, *Memory: A Contribution To Experimental Psychology*, (New York City, Colombia University, 1913), 123 s.

¹¹ Douwe Draaisma, *Bellek Metaforları (Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi)*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 21-22.

ve birçok ulusun geçmişle bağıını koparmasına neden olan buhranlar, sosyo-ekonomik çöküntüler, göçler, demografik dalgalanmalar ve büyük imparatorlukların parçalanması yatmaktadır. Her ulus gibi Türk milleti de bu büyük ölçekli sarsıntıların tesirinden kurtulamamıştır. Türk edebiyatındaki “ideoloji buhranlarının, zihniyet farklarının” bariz şekil alışıında Balkan Harbi ve onu takip eden hadiselerin bulunduğunu öne süren Tanpınar, Tanzimat’tan beri Türk cemiyetinin ve Türk insanının hayatında “*ikiliğin doğurduğu bir benlik buhranı*”na işaret etmekte ve Türk edebiyatının da bu cinsten bir ikiliğin tesiri altında olduğunu ileri sürmektedir.¹² Kimlik krizi, her şeyden önce millî hafızanın maruz kaldığı bir çöküştür ki Tanpınar’ın “*Hepimiz bir şuur ve benlik bunalımının çocuklarıyız.*” cümlesi de bu türden bir hafıza sorunsalına odaklanmaktadır. Tanpınar’a göre tarih ve edebiyat hafızamızın fay hatlarındaki derin çatlakların, geçirdiğimiz toplumsal ve entelektüel krizin temelinde “parçalanmış ve yitirilmiş bireysel ve kolektif hafıza” bulunmaktadır.¹³

Hafıza, bellek çeşitleri ve bunların işleyiş biçimleri konusunda Emile Durkheim, Henri Bergson ve onların izinden giden, 1920’li yıllarda özellikle üç kitabında işlediği “toplumsal bellek” kavramını ortaya atan *La Mémoire Collective* (Kolektif Hafıza) kitabının yazarı Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs’in (1877-1945) geliştirdiği tezler bulunmaktadır. Sonrasında Eric Hobsbawm-Terence Ranger, Paul Connerton, Russell Jacoby, Pierre Nora’nın katkılarıyla 20. yüzyılda “toplumsal/kolektif bellek, kültürel ve edebî hafıza”¹⁴ bir cazibe merkezi hâline gelmiştir. Bu isimlere bir de Maurice Halbwachs’ten aldığı ilhamla “kültürel bellek” üzerine araştırmalarını yoğunlaştıran Jan Assmann eklenmiştir ki sosyal bellekler kadar kültürel belleğin varlığını antropologlara hatırlatmıştır. Hafıza ve bellek meselesi üzerinde derin analizler yapan bütün antropolog, sosyolog, etnolog ve psikologlar bireysel hafıza kadar toplumsal belleğin varlığına ve işleyiş biçimlerine dair birçok teoriyi ortaya atmaya devam etmektedirler. Özellikle 1980

---

¹² Bugün birçok araştırmada kilit kavram vazifesi gören “toplumsal bellek” terimini “millî şuur” şeklinde ilk kullananlardan birinin Tanpınar olması ayrıca dikkate değerdir. Tanpınar’ın ferdi ve toplumsal buhranlara, krizlere işaretine ve “millî şuura” atıflarına dair bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 103-104, 120, 209, 405.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’nin ikinci baskısına yazdığı önsözde “19. asır Türk Edebiyatı Tarihi’nin her şeyden evvel Türk insanında başlayan bir buhranın ve yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzenin tarihi” olduğunu belirtmektedir. Bkz. Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), IX.

¹⁴ Dünya ve Batı literatüründe antropologlar, sosyologlar, kültür kuramcıları ve psikologlar tarafından çoğunlukla “toplumsal/kolektif, kültürel bellek” kavramları tercih edilirken biz tezimizde ayrıca “edebî hafıza”yı kullanmayı tercih ettik. Edebî hafıza, Türk edebiyatı tarihindeki şair ve yazarların hatırlanma biçimlerini ve toplumsal bellekte var olma şekillerini karşılamaktadır.

sonrası, ülkemizde de işlevsellik kazanan edebiyat-hafıza araştırmaları, edebiyat tarihine yeniden ve farklı okumalarla eğilmeyi ve böylece geçmişin birikimini aktüele yeniden aşlamayı zorunlu kılmaktadır.

Toplumbilimi kadar edebiyatla ilişkisi, son yıllarda “edebî hafıza ve bellek çalışmaları”nı edebiyat sosyolojisinin de vazgeçilmez konularından biri yapmıştır. Edebiyat ve hafıza, edebiyat ve mekân¹⁵, edebiyat ve bellek işleyişi, hatırlama kültü gibi meseleler yakın zaman araştırmalarında hâkim bir unsurdur. Toplumsal bellek meselesi, hafızayı antijen spesifik bellek hücreleri ve lenfositler ile hayatiyeti devam eden biyolojik bir organizma olmanın çok ötesinde “unutulan ile hatırlanan”, “unutturma ve hatırlatma” arasındaki sorunsal derin ilişkiyi kolektif düzlemde incelemektir. Hafıza ile edebiyat ise çerçevesi bir hayli geniş birçok alt başlığı da içerisinde barındırmaktadır. Bellek ile gelenek, bellek ile tarih, bellek ile iktidar, bellek ile edebiyat birbiriyle mukayeseli anlam atıflarını içerisinde barındıran alt başlıklardır. Marc Agué’ye göre bellek söz konusu olduğunda temelde yaşam ve ölüm, özelde ise unutma, hatırlama (anımsama), anı, ihmal, affetme, umursamazlık ile birlikte pişmanlık, takıntı ve kin sözcüklerinin de bu ekseninde ele alınması gerekir.¹⁶ Russell Jacoby ise bireysel ve toplumsal bellek yitiminin tek başına psikoloji ile açıklanamayacağını öne sürerek Marksist “şeyleşme” kavramı üzerine oturtmaktadır. Marksizmde şeyleşme, toplum tarafından nesnel olarak imal edilen bir yanılsamadır. Bu yanılsama, insani ve toplumsal ilişkilerde “şeyler arasındaki doğal ve (değiştirilemez) ilişkiler”dir ve bunlar statükoyu korumaya yaramaktadır.¹⁷

---

¹⁵ Jan Assmann’a göre her bellek tekniğinin ilk aracı mekânlaştırmadır. Mekânın, “hatırlama” kültüründe, toplumsal ve kültürel bellek pekiştirme tekniklerinde de başrole sahip olması boşuna değildir. “Bellek mekânları” kavramı (Les lieux de memoire), Pierre Nora’nın ortaya attığı bir projedir. Buna göre “*Bellek sanatı, hayali mekânlarla, hatırlama kültürü ise doğal mekânlara koyduğu işaretlerle çalışır.*” Anıların işaret taşı olarak “grup kimliklerini garantiye aldırın” kutsal toprakların efsanevi topografyası, anıtlar, heykeller gibi bütün bir coğrafya kültürel belleğin aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden Maurice Halbwachs, belleğin işlevlerini tanımlamakta sık sık mekânsal benzetmelerden yararlanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Assmann, a.g.e., 41.

21. yüzyılda, teknolojinin de gelişmesiyle, mekân-hafıza ve edebiyat ilişkisinin derinden incelenmesine zemin hazırlamıştır. Mekân ve hafızanın edebiyat ile ilişkisine dair özel dosya ve bu bağlamda Mehmet Narlı, Mehmet Ayıcı, Bâki Asiltürk, Ali K. Metin, Beyhan Kanter, Ertan Örgen, Serhat Demirel’in yazıları için bkz. “Mekân-Hafıza-Edebiyat”, *Türk Dili*, sayı 747, (Mart 2014): 77-105.

¹⁶ Marc Agué, *Unutma Biçimleri*, çev. Mehmet Sert, (İstanbul: YKY, 2017), 14.

¹⁷ Russell Jacoby’ye göre toplumsal bellek yitimi, bir şeyleşme tipi, hatta şeyleşmenin başlıca biçimidir. Bu tespiti Jacoby, “Bütün şeyleşme, bir unutmadır!” cümesliyle özetlemektedir. Bkz. Russell Jacoby, *Belleğini Yitiren Toplum (Adler’den Laing’e Konformist Psikolojinin Eleştirisi)*, çev. Hakan Atalay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996), 29.

Hiçbir şair/yazar yaşadığı çağın olaylarına sırtını çeviremez. Bu yüzden her yazar çağının tanığı olmak iddiasındadır.¹⁸ Şairleri tarif için kullanılan “dönemini iyi okuyan kişi” sıfatı, yaşadığı zamanın bilincinde olma vurgusunun bir tezahürüdür.¹⁹ Edebiyatçılar, toplum hafızasında yaşayarak geleceğe taşınmayı ve ölüm sonrası eserleriyle anılmayı gönüllerinin gizli bir emeli olarak kalplerinde taşırlar. Bu arzu, yazarın tutkularıyla derinden ilgilidir... Sıradan bir ölümlüden daha hassas ve tutkulu olan yazarları etkileyen bir diğer faktör de kaygılarıdır. O her yazdığı sözcükle dünyayı değiştirmek, “ölümsüzler” listesine adını altın harflerle yazdırmak arzusundadır.²⁰ Ne var ki diğer insanlar gibi şairlerin de anma, anılma ve hatırlanma noktasında türlü kaderleri vardır. Kimi şair zamanında önemsenmemiş, fazla tanınıp sevilmemiş, ancak ölümünden çok sonraları hak ettiği üne ulaşmıştır. Şemsettin Kutlu, bu tür şairlere Nedim’i örnek gösterir. Kimi yazarlar da zamanında çok sevilip sayılmış, tanınmış ve göklere çıkarılmış, ancak ölümünün üstünden daha yirmi otuz yıl bile geçmeden hemen hemen unutulup gitmiş, okunmaz olmuştur. Bu talihin tipik örneği, Kutlu’ya göre, Abdülhak Hâmid’dir. Kimileri de hem zamanlarında hem de çağlar boyu daima canlı ve ünlü kalmışlardır: Fuzûlî ve Bâkî gibi. Modern edebiyatta ise doğumundan ölümüne kadar uzanan yaşam süresi içinde ve sonrasında Yahya Kemal anma ve anılma noktasında Türk edebiyatının en talihli şairlerinden biridir.²¹ Bu açıdan edebî merasimler, şair ve yazarların toplumsal hafızada nasıl bir yer tuttuklarını anlamamızda ve gelecekte var olma iddialarını kavramamızda önemli bir eşik konumundadır.

“Alışkanlık belleği”nin²² temelini oluşturan, gelenek ve görenek kavramından beslenen bedensel otomatizmin (bedene uyarlanmış pratikler) aynası olan edebî merasimler, anma törenleri, kolektif hatırlama çalışmalarının merkezindedir.²³ Bu yönüyle ölümlerin anılması

¹⁸ Örnek olarak Belçika’da çıkan *Le Journal des Poètes* isimli gazetenin şair ve yazarların çağının insanı olup olmadığına dair anketine katılan Raul Leiva (Guatemala), Gabriel Audisio (Paris), Pierre Béarn (Paris), Jean Rousselot (Paris), Henri Cornélus (Brüksel), Géo Libbrecht (Brüksel), Antonio Aita (Buenos-Ayres), Yves Battistini (Korsika), Paul Saintaux (Paris) gibi yazarların düşüncelerine dair bkz. “Şair Çağıyla İlgilenmeli mi?” çev. Tahsin Yücel, *Varlık*, sayı 408, (1 Temmuz 1954):12.

¹⁹ Bu tarife uygun bir yaklaşımı sergileyen Metin Altıok’la yapılan röportaj için bkz. Gültekin Emre, “Metin Altıok’la Şiiri Üstüne”, *Milliyet Sanat*, sayı 248, (15 Eylül 1990): 40-41.

²⁰ Cengiz Tuncer, “Yazar, Çağının Tanığı”, *Milliyet Sanat*, sayı 94, (23 Ağustos 1974): 18.

²¹ Şemsettin Kutlu, “Dün de Büyük Şairdi, Bugün de” *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 9, (Eylül 1979): 40.

²² Alışkanlık belleğini Jan Assmann, “Mimetik bellek” olarak da adlandırmaktadır. Buna göre davranışlar taklit sonucu elde edilir. Davranış biçimleri asla tam olarak kodlanamaz. Günlük yaşamın birçok alanında davranışlar, taklit etme geleneğine bağlı alışkanlık ve kurallara dayanmaktadır. René Girard da mimetik belleğini (taklit belleğini) merkeze alarak bir kültür teorisi ortaya koymuştur. Bkz. Assmann, a.g.e., 27.

²³ “Kolektif bellek” etrafında bir kavram kargaşasının varlığına dikkat çeken James V. Wertsch, 2000’li yıllarda bir “bellek endüstri”nin meydana geldiğini ileri sürmüş ve kavramın çok bilinmesine rağmen henüz pek anlaşılmadığını iddia etmiştir. Geniş bilgi için bkz. James V. Wertsch, “Kolektif Bellek”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*, haz. Pascal Boyer-James V. Wertsch, çev. Yonca Aşçı Dalar, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015), 149-174.

(ihtifaller), yaşayanların hatırlanması (jübileler), hatırlama kültürü denilen olguyu kavramamızda en dikkat çekici bedensel pratiklerdir. Tezimin merkezinde yer alan ve edebiyat-hafıza ilişkisini temellendirme konusunda önemli bir milat olan bu merasimler, edebî hafızanın işleyiş kulvarlarındaki iki ana damardır. Jan Assmann bu ilişkiyi kültürel belleğin ilk basamağı saymaktadır:

“Hatırlama kültürü özellikle geçmişle ilişki kurmaksa ve geçmişle ilişki, dün ile bugün arasında bilinçli bir ayırım yapılarak kuruluyorsa, o zaman ölüm, bu ayırımın ilk deneyimidir ve ölümlerin anılması, kültürel hatırlamanın ilk biçimidir.”²⁴

Bir toplumu temsil yeteneğine sahip simge şahsiyetlerin/yazarların anılması, belleğin “ortaklık yaratmasına” karakteristik bir örnektir. Topluluklar da ölümlerini anarak kimliklerini onaylar ve belli isimlere bağlılık aynı zamanda sosyo-politik bir kimliğin onayını içerir. Bielefeldli tarihçi R. Koselleck’in “*Anıtlar, yaşayanlara kimlik bağışlayan yapıtlardır.*” tespiti ile “B. Anderson’un “*Mezarlardakiler ister kimliksiz ceset artıkları ister olumsuz ruhlar olsun, onlar artık ulusal maneviyatla doludur.*”²⁵ cümlesi millî kültür politikalarında bu “ortaklık duygusunun” rolüne işaret etmektedir.

İhtifal ve jübileler gibi her türlü edebiyat töreni aynı zamanda psikolojiyle de yakından ilgilidir.²⁶ Bugün artık yadsınamaz bir gerçeklikle bir yazarı ve eseri incelemede etkili tahlil yöntemlerinden biri olan psikanalizin ilk örneklerini Sigmund Freud’un “Dostoyevski ve Baba Katilliği” ile Alferd Adler’in “Dostoyevski” incelemelerinde görmekteyiz.²⁷ Edebî merasimler, imparatorluktan ulus devlete geçişte yayılıp gelişen bedensel pratikler olması itibarıyla politik ve sosyo-ekonomik parametrelerle de sıkı ilişki içindedir. Bugün birçok bilimsel araştırmanın kesişim merkezi olan törenlerin ülkemizdeki ilk örneklerine ancak II. Meşrutiyet sonrası rastlamaktayız. Sultan II. Abdülhamid döneminde topluluk faaliyetlerine pek izin verilmediği için II. Meşrutiyet’le başlayıp Cumhuriyet sonrası da yaygınlık gösteren ihtifal ve jübileler, edebî hafızanın işleyişini

²⁴ Assmann, ölümlerin anılmasının “kültürel” ve “iletişimsel” bellek olarak sosyal belleğin iki biçimi arasında bir yerde durduğu kanaatindedir. Ölümlerin anılması, normal insani bir biçim olarak “iletişimsel”dir, fakat aynı zamanda anma töreninin belli biçimi, kurumları ve ayini yürüten kişileri nedeniyle “kültürel”dir. Ayrıca ölümlerin anılması, geriye ve ileriye yönelik hatırlama olarak ayrılabilir. Ölümlerin geriye dönük olarak anılması, ilk, doğal ve evrensel biçimdir. Bununla birlikte Assmann’a göre ölümlerin anılması gelenek yaratmaz. Zira insanın hatırlanması, duygusal bir ilişkidir, kültürel biçimlendirme ve kopmayı aşarak geçmişle kurulan bilinçli bir ilişkidir. Bkz. Assmann, a.g.e., 43, 69.

²⁵ Assmann, a.g.e., 71.

²⁶ Carl Gustav Jung’ın psikoloji ile edebiyat arasındaki bağlantıyı yazarlar ve eserler üzerinden incelediği “Psikoloji ve Edebiyat” başlıklı makalesi için bkz. Freud-Jung-Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev. Selahattin Hilav, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1981), 53-78.

²⁷ İlk baskısı 1964 yılında Ataç Kitabevi tarafından yapılan Sigmund Freud ile Alferd Adler’in inceleme ve tahlilleri için bkz. Freud-Jung-Adler, a.g.e., 7-49.

yansıtan en canlı göstergelerdir. Zamanın ruhuna hitap edecek şekilde aktüele göre yeniden dizayn edilen ve gelenek izdüşümü olan törenler, sadece bir anma değil, arka planı çok katmanlı amaçlara hizmet etme niteliği taşıyan formel ritüellerdir. Bu sebeple özelde ihtifal ve jübileler, genelde edebî merasimler, aşağıda birinci bölümden başlanarak ve tarihi, psikolojik, sosyolojik, antropolojik, politik bağlamları da dikkate alınarak sırasıyla incelenecektir. Kapsamı son derece geniş olan edebî törenlerin teorik temelleri, konu dışına taşmadan ve bilimsel veriler ışığında ele alınacaktır.

Tezimizde yer alan diğer bölümlerde Türk ve dünya kültür-edebiyatlarında ihtifal geleneğinin yansıması, anma geleneğinin tarihçesi, ihtifallerin sosyolojik, psikolojik ve siyasî etkileri ihtifal çeşitleri, ihtifal ve jübileye öncülük eden kurum ve kuruluşlar, doğum ve ölüm yıldönümlerinde bir düzen dâhilinde ihtifali yapılan bazı önemli edebiyatçılar, Tanzimat'tan günümüze edebiyat topluluklarında anma törenlerinin izleri, jübile kavramının teorik alt yapısı ve ülkemizde gelişim safhaları, adına jübile yapılan şair ve yazarlar da bu kapsamda incelenecek ve araştırmaya tabi tutulacaktır.

BÖLÜM I

TÜRK TOPLUMLARINDA ÖLÜM RİTÜELLERİ, İHTİFAL İZLERİ/ANMA GELENEKLERİ

1.1. ÖLÜM VE DOĞU KÜLTÜRÜNDE MERASİMLER

Yaratılıştan itibaren varlığın karşısına bir alın yazısı olarak konulan ölüm, evrensel bir gerçek olarak hayatın merkezinde her zaman yer almaktadır. Ölüm, ilk bakışta zaman dışı kalmak ve yok olmak duygusunu derinden hissettiren korkunç bir vâkıadır. Ölüm korkusunu yaratan sebepler arasında “zaman kadrosuna girmenin, zamanı hesaplamanın” mühim bir rolü vardır.²⁸ Behçet Necatigil’in *Garnitür* şiirinde vurguladığı gibi insan hayatında “yaşamak ilk bölüm, ölüm son bölüm”dür.²⁹ “Ölüm eski bir konudur, fakat herkes için yenidir!” sözüyle de değişen hayatın içindeki bu sabit yazgının varlığına, ölümün evrenselliğine dikkat çekilmiştir.³⁰

Her canlının hayatının nihayete ermesi zarurî, aşikâr ve kaçınılmaz bir son olarak Kur’an-ı Kerim’de³¹ ve diğer kutsal metinlerde vurgulanırken bazı filozoflarca hayat, “ölüme mukavemet eden hareketlerin heyet-i mecmuası” şeklinde tarif edilmiştir. Roger Lutigneaux, canlıların dünyaya gelişini, ölümle diğer canlılara hayat vermek amacına bağlamaktadır. Buna göre hayata veda edenler, kendi yerlerine bırakacakları mahlûkların mevcudiyetini temin ettikten sonra varlıklarının bir gereği kalmayacaktır. Ölümle yeni bir yaşamın kapısını aralayan insanoğlu, geride varlığını diğer insanlara hissettirecek maddi ve manevi birtakım miraslar bırakmaktadır. Nesneler gibi ruhsal eğilimlerimiz, duygularımız,

²⁸ Prof. M. Şekib Tunç, “Zaman Meselesi ve Ölüm Korkusu”, *Cumhuriyet*, nr. 7009, (20 Şubat 1944): 2.

²⁹ “Ölümler söyler
Sağlık, sığlık susarız,
Gömülü gönlümüzde
Ölümdür.

.....
Konumuza dönelim
Yaşamak ilk bölüm
O kolay anlaşıldı

Ölüm son bölümdür!” Bkz. Behçet Necatigil, “Garnitür”, *Yeni Dergi*, sayı 125, (Şubat 1975): 4.

³⁰ Ahmet Köklügiller, “Mustafa Baydar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 868.

³¹ “Her insan/can ölümü tadacaktır. Sonunda Bize döneceksiniz.” Âli İmrân Suresi (3), âyet 185; Ankebût Suresi (29), âyet 57. Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985) 73, 402.

düşüncelerimiz, sözlerimiz, hareketlerimizle hayatımız ölümümüzden sonra da yaşamaya devam etmektedir. Artistlerin, yazarların, sanatkârların, bilim adamlarının öldükten sonra dünyada bir şey bırakmak arzusuyla yarattıkları eserlere kabiliyetlerinin yettiği nispette kıymet ilave etmeye çalışmaları bu endişeden başka bir şeye dayanmamaktadır.³² Hayata gelişi, kutlu ve uğurlu bir hadise kabul edip özel merasimler tertip ederek kutlayan insanlar, ölümü de üzüntüyle karşılayıp birtakım törenlerle acısını hafifletmeyi bir ritüel hâline getirmiştir. Bu yüzden bütün törenler, arkasında bireysel ve toplumsal olduğu kadar dinî, tarihî, örfî, sosyolojik, psikolojik, antropolojik, politik ve kültürel birtakım sebepleri de barındırmaktadır.³³

Gelenek ve göreneğin kurduğu sıkı bir disipline sahip olan Şark kültür ve tarihinde merasimler ile teşrifatın önemli bir yer tuttuğu bilinen bir gerçektir. Sabri Esat Siyavuşgil, Şark'ın insan ve fert olarak portesini çizdiği psikolojik tahlil mahiyetindeki yazısında “gelenek ve göreneğe bağlılığı, maziye ve ecdada kayıtsız ve şartsız hayranlığı” Doğu'ya mahsus değişmez ritüeller arasında zikretmektedir.³⁴ Buna karşın Batı ülkelerinde merasimler, modernleşme ile birlikte sofrada, davette, ziyarette, giyim-kuşamda, salonda, sokakta, muhaberede ve kadınlarca uyulması gereken birtakım kurallara münhasır olarak gelişmiştir.³⁵

Bir kurallar manzumesi olarak kökenleri eski Türk devletleri ile Anadolu ve Büyük Selçuklu devletlerine dayanan Osmanlı Devleti'ndeki seremonik merasimler, ilk etapta devlet olma bilincini bir disiplin hâlinde, kendine has ritüelleriyle, teşrifat törenlerine yansıtmayı bir gelenek hâline getiren saray ve çevresine ait törenlerde göze çarpmaktadır. Eric Hobsbawm, kamusal törenlerdeki tezahürleriyle Britanya monarşisini kuşatan

³² Roger Lutigneaux, “Ölüm ve Hayat”, *Her Ay*, sayı 2, (20 Nisan-20 Mayıs 1937): 59-64.

³³ Merasimler, insanoğlunun temel zafiyetlerinden sayılan “unutma/unutturma” ve onu alternatif cephesi “hatırlama/anımsatma” melekesiyle ve bunları bilimsel-geleneksel düzlemde içeren bireysel-toplumsal-kültürel belleklerle doğrudan ilişkili olması sebebiyle aslında bir “bellek” meselesidir. Bu yönüyle felsefe, sosyoloji, toplumbilimi, psikolojinin kadrında sıkça gördüğümüz bellek, sömürge ülkelerindeki postkolonyal edebiyat, milli kurtuluş edebiyatı, modernleşme edebiyatı, sözlü tarih çalışmaları, otobiyografi edebiyatı vb. çalışmaların da gizli öznesi konumundadır. Edebiyatın geçmişin deposunda yer alan sözlü ve yazılı ürünlerinin geleceğe intikali, geleneksel ve kültürel bir arşiv ve hafızayı zorunlu kıldığı için tarih ve edebiyat okumaları “bellek” hesaba katılmadan sağlıklı biçimde yapılamaz. Jübile ve ihtifali gibi her türlü seremonik törenler, kültür ve gelenek düzleminde belleğin izini sürmek için ideal konuların başında gelmektedir. Kültürel belleğin çerçevesine dair geniş bilgi için bkz. M. Emir İlhan, *Kültürel Bellek (Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama)*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 9-22.

³⁴ Merasim ve teşrifat “teferruatı en ince ayrıntısına kadar önceden tespit edilmiş birtakım usul ve erkân”a dayandığı için Şark'ın değişmez kaide ve teşrifatına riayet etmeyen her inkılap bir reaksiyon ile karşılaşmaya mahkûmdur. Bkz. Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, “Şarklı ve Garplı”, *Yeni Sabah*, nr. 5397, (21 Mart 1954): 2.

³⁵ Paris'te basılıp İngiltere ve Amerika'da milyonlarca çoğaltılan teşrifat kurallarına örnek Maarif Nezâret'in izniyle ülkemizde ilk defa tercüme edilen eser için bkz. M.Ş., *Avrupa'da Merâsim ve Âdât*, (Dersâdet: Kasbar Matbaası, 1312), 30 s.

debdebeler merasimleri, dünyada en eski olarak zikretse de³⁶ Selçuklu ve Osmanlı teşrifat merasimleri, modern öncesi zamanların en dikkate değer şölenleridir. Zira imparatorluk kültü, bir yönüyle, “haşmetle gözleri kamaştıran gösteriş” demektir.³⁷ Cülûs³⁸, bî‘at³⁹, kılıç kuşanma⁴⁰, muayede törenleri⁴¹, Cuma selamlığı⁴², kabul törenleri⁴³, doğum (velâdet), sünnet, düğün, sefere çıkış merasimleri⁴⁴, Mevlid ve cenaze merasimleri⁴⁵, beşik, ulûfe, tıraş merasimi yanında Surre alayları⁴⁶ belirli usuller dâhilinde ve devlet protokolünü koruyacak nitelikte büyük ciddiyetle yapılagelmiştir.⁴⁷ Bu merasimler ve alaylar yeniçeri

³⁶ Eric Hobsbawm-Terence Ranger, *Geleneğin İcadı*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006), 1.

³⁷ Tarihin en uzun, en görkemli sanat şenliği olarak nitelendirilen İstanbul’daki 1582 Şenliği, Metin And’a göre tam anlamıyla evrensel bir sanat olayıdır. İster seyirciler, ister seyredilenler olsun, şenliğe katılanların tümü toplumun çeşitli katmanlarından ve kesimlerinden oluşuyordu: Yoksulu, varlıklı, soylusu, yabancı, yerlisi, saray ve çevresi, bu merasimlerde bir araya geliyordu. Sultan ve çevresi, şenlik alanına müzikli, danslı, soytarların gösterilerinin de yer aldığı bir geçit alayıyla giriyorlardı. Gölge oyunu da ilk kez 1582 şenliğinde oynanmıştır... Geniş bilgi için bkz. Metin And, “İstanbul’da Tarihin En Görkemli Sanat Şenliği: Dramatik Gösteriler, Dans, Müzik, Geçit Alayları”, *Milliyet Sanat*, sayı 282, (19 Haziran 1978): 9-13.

³⁸ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılındaki Merasimler*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2017), 56-61.

³⁹ Bir kimsenin otoritesinin kabul ve tasdiki anlamına gelen Bî‘at merasimi, Osmanlılarda diğer milletlerden fazla bir ehemmiyeti, aynı zamanda bir kıymete sahipti. Mehmet Zeki Bey’e göre bu ehemmiyet ve kıymet, “Hâdimü’l-Haremeyni’ş-Şerifeyn” ve “Halife-i Rûy-ı Zemîn” unvanını “bil-istihkâk ihrâz buyuran” Yavuz Sultan Selim ile başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde Bî‘at merasimi, II. Bayezid’den itibaren -eğer tören İstanbul’da yapıyorsa- normal şartlar içerisinde Topkapı Sarayı’nda Babüssaade önünde yapılmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Zeki, “Evâilde Bî‘at Merasimi”, *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, nr. 85, (14 Eylül 1918): 998-1002. Ayrıca bkz. Karateke, a.g.e., 33-56.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Karateke, a.g.e., 63-94.

Sultan Reşad’ın kılıç kuşanma merasimine dair hazırlanan program için ayrıca bkz. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultan Mehmed Reşad Dönemi*, haz. Dr. T. Cengiz Göncü, (Ankara: TBMM Basımevi, 2017), 61-71.

⁴¹ Ramazan ve Kurban Bayramlarının devlet töreni ile kutlanmasını ifade eden Muâyede törenleri, sultanın Topkapı Sarayı’nda ikamet ettiği dönemde bu iki bayram dolayısıyla Sultanahmed veya Ayasofya Camii’ne alayla giderek Müslüman tebaasıyla beraber namaz kılması ve sarayda devlet ricaliyle bir çeşit “tecâd-i bîat” sayılabilecek bayramlaşma töreni yapması anlamına geliyordu. Usul, teşrifat kaideleri ve yüzyıllar içindeki ritüel değişimine dair geniş bilgi için bkz. Karateke, a.g.e., 95-121.

⁴² Geniş bilgi için bkz. Karateke, a.g.e., 123-143.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Karateke, a.g.e., 145-220.

⁴⁴ Doğum, düğün ve bayram teşrifat merasimleri için bkz. Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadîmemiz*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, (Ankara: Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.), 35-77; 135-138.

⁴⁵ Eski padişahların vefatlarında yapılan cenaze alaylarına dair Vak’anüvis Es’ad Efendi’nin *Teşrifât-ı Kadîme* unvanlı eserinde Sultan I. Abdülhamid’in cenaze merasimleri için tertip edilen alay tafsilatıyla zikredilmiştir. Padişahların “na‘ş-ı mağfiret-nakışları” vefatlarını müteakip Harem’den çıkarılır, öteden beri gasle tahsis edilen mahalle getirilirdi. O gün bir taraftan yeni hükümdarın “bî‘at merasimi” yapılırken diğer taraftan merhum padişahın cenazesi hazırlanır ve alayı tertip edilirdi. Osmanlılarda bir usul hâlini alan gelenek, 19. yüzyıl sonrasında birtakım değişikliklere uğramıştır. Buna göre Topkapı Sarayı’na getirilen cenaze, eskiden olduğu gibi Hırka-i Şerif daireci civarındaki “mahall-i mahsusta” gasledilirdi. Nitekim Sultan II. Abdülhamid’in cenazesi, Beylerbeyi Sarayı’ndan Yıldız Sarayı’na getirilmiş, orada usulen gasledilmiştir. Padişahların cenaze alaylarına dair Mehmet Zeki (Konrapa) Bey’in 11 Temmuz 1918 tarihli yazısı için bkz. Mehmet Zeki, “Eski Padişahlarımızın Cenaze Alayları”, *Edebiyyât-ı Umûmiyye*, nr. 86, (21 Eylül 1918): 1017-1019. Ayrıca bkz. Karateke, a.g.e., 48.

⁴⁶ Merasim ve alaylara dair genel kısa bilgiler için bkz. Dr. Sedat Kumbaracılar, “Padişahlık Devrinde Alay ve Merasimler”, *Hayat Tarih*, yıl 5, sayı 6, (1 Temmuz 1969): 83-87.

⁴⁷ Fatih zamanında *Kânunnâme-i Âl-i Osman* ile kuralları belirlenerek uygulanagelen protokol usulleri, zamanla genişletilmiş; Divan toplantılarında, ziyafetlerde, Mevlid kıraatlerinde veziriazam, baş defterdar

ve cebeci askerleriyle birlikte sarayın her sınıftan mensuplarının podyumu olduğu için bunların sırmalı, zülüflü, som işlemeli serpuşları, türlü türlü kaftanları ve özellikle bellerine doladıkları şal ve kemerlerde taşıdıkları pırıl pırıl parlayan kıymetli taşlarla süslenmiş hançer, yatağan, kama ve bıçaklar göz alıcı bir manzara teşkil ettiğinden halktan büyük ilgi görmekteydi. Merasimlerin bazıları (biat gibi) sessizlikle cereyan ederken mızıka çalınmamakta; bazılarında ise (bayram merasimleri) dualar, alkışlar ve mehter marşları yeri göğü inletmekteydi.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nde teşrifata aşırı derecede önem verilip sıkı protokol kurallarıyla uygulanıyor olması, zamanla saray erkânı ve maiyet görevlileri için bir çile ve işkence hâlini almıştır. Halid Ziya Uşaklıgil, saray hatıralarında Osmanlı'da merasimlerin eğlendirecek, hoşlanılacak işler olması lazım gelirken muhtelif vesilelerle sık sık tekrür ettiğinden ve elbise değiştirmek mecburiyeti gerektirdiğinden can sıkacak bir mahiyet kesp ettiğini nakletmektedir.⁴⁹ Teşrifatın Doğu milletlerinde gereksiz sayılabilecek kadar abartılmasını ve birçok şeyin “miş gibi” yapılmasını Alev Alatl, “Ritüeller ülkesi” tanımlamasına sığdırmaktadır.⁵⁰ Bütün bu tören galerisi içerisinde yas ve melankoliyi⁵¹ besleyen cenaze alayları, anma törenleri (ihtifaller), trajik ve dramatik öğelerinin yoğunluğu sebebiyle ve bizatihi ölümün içindeki paradoksal katmanlar dolayısıyla, tarih boyunca ayrı bir cazibe merkezi olmuştur. Bu yüzden tarihi seyir göz önünde bulundurularak Doğu toplumları, zaman zaman “ölü sevicisi”⁵² veya “ölümünden medet uman

---

vesair vüzerâ ve defterdarlar, nişancı, kazaskerlerin teşrifât merasimindeki yerleri ve uygulama pratiklerinin çerçevesi çizilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın liyakatli sadrazamlarından adına telif ettiği tarihle de “ifâ-yı nâm” eden Lutfi Paşa *Âsâfnâme* adlı maddeten küçük, manen büyük eserinin bir iki cümlesini bu hususa hasretmiş ve merâsim-i teşrifâtı beyan etmiştir. Bkz. Mehmet Zeki, “Evâilde Teşrifât Merasimi”, *Edebiyyât-ı Umûmiyye*, nr. 12, (7 Kânunusânî 1332/ 1916): 219-222.

⁴⁸ Kumbaracılar, a.y., 83-84.

⁴⁹ Halid Ziya, birçok merasim içerisinde her hafta muttariden (devamlı) ve hep aynı tarzda tekrür eden Cuma selamlıklarının en can sıkıcı olduğunu belirtmektedir. Kızamık gibi hastalık dışında hünkârlar da bunların hiçbirini kaçırmak istemezlerdi. Uşaklıgil, merasimde ve hususi gidişlerde en ziyade tahammül kudretini aşan şeyin Hünkâr arabasının ve doğal olarak ona uyan maiyet arabalarının ağır yürüyüşü olduğunu özellikle zikretmektedir. Halid Ziya'nın gözüyle merasimlere dair bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, “Hatıralar Arasında: Vahdettin ve Padişah”, *Son Posta*, nr. 3448, (6 Mart 1940): 6.

⁵⁰ Bkz. Alev Alatl, *Or'da Kimse Var mı? Kitap 1, Viva La Muerte! (Yaşasın Ölüm!)*, (İstanbul: Boyut Yayınevi, 1993), 46.

⁵¹ Kolektif hafıza patolojisini Freud'un “Yas ve Melankoli” başlıklı denemesi üzerinden irdeleyen Paul Ricoeur, yas'ı, “sevilen bir kişinin ya da bunun yerine konulan vatan, özgürlük, ideal vb. bir soyutlamanın kaybedilmesine verilen tepki” olarak açıklamaktadır. Yas ve melankoli arasındaki zıtlık, “kendilik duygusunun azalıp azalmaması” meselesidir. Yasın gerekçesi ise şöyledir: “Sevilen nesne/kişi artık yoktur ve bütün libido onu bu nesneye/kişiye bağlayan bağı koparmaya zorlamaktadır.” Yas, buna karşı anlaşılabilir/makul görülebilir bir başkaldırı ve reaksiyondur. Geniş bilgi için bkz. Paul Ricoeur, *Hafıza-Tarih-Unutuş*, çev. M. Emin Özcan, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 90-91.

⁵² Biyofilinin (yaşam sevicilik) karşısı olan “ölü sevicilik” (nekrofil), Alev Alatl'nın *Or'da Kimse Var mı?* serisinde sık sık dile getirdiği bir kavramdır. Nihal Atsız'ın kapatılan *Orhun* dergisinin kapağında “Veda”

toplum”⁵³ nitelendirmesine maruz kalmıştır. Latince bir özdeyiş olan “*İnsan ölünce sevilir!*” cümlesi de insanın mazi olmasıyla birlikte insaf ve merhamet duygusunun gönüllerde ağır bastığına, bu yüzden yaşayan değerlerden çok, kendisine dair hiçbir olumsuz duygunun beslenmeyeceği ölümlere rağbet edildiğine dair bir ima taşımaktadır.⁵⁴

1.1.1 EDEBÎ MERASİMLERİN TEORİK TEMELLERİ: KOLEKTİF ŞUUR, TOPLUMSAL BELLEK, KÜLTÜREL BELLEK ve EDEBÎ HAFIZA

Eric Hobsbawm’ın “icat edilmiş gelenekler” sınıfına dâhil ettiği modern hâliyle merasimler, ancak 19. yüzyılda ortaya çıkan 20. yüzyılda yaygınlık kazanan ritüel seremonileridir. “İcat edilmiş gelenek” terimi Eric Hobsbawm’a göre gerçekten icat veya inşa edilmiş, formel (şekli) düzlemde kurumsallaşmış gelenekler ile birlikte “kolayca izi sürülemeyecek bir şekilde kısa ve belirlenebilir bir zaman diliminde -belki de birkaç yılda- ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş *gelenekleri*” kapsamaktadır. Bu tabirle “*gizli veya açık kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşlamaya çalışan pratikler kümesi*” kast edilmiştir.⁵⁵ İcat edilmiş geleneklerin izini sürmede yıldönümleri, anma törenleri ve her türlü merasim kültürel belleğin laboratuvarındaki en ideal denek ürünleridir. Michael Schudson’ın ifadesiyle

---

başlıklı bir yazı üzerinden meseleyi ele alan Alatl, “İnsan savaşa, düğüne gider gibi gitmeli”, “esas olan hayat değil ölümdür” felsefesini ve “insanın kendisini/hayatını ölüm gibi ebedi bir fikir uğrunda harcamasını” nekrofilik olarak nitelendirmektedir. Alatl’nın nekrofil tarifi şöyledir: “*Güzel ve şanlı bir hayat yaşayanların, bu hayatlarını güzel ve şanlı bir ölüm uğruna terk etmeleri...*” Yaşamsever lider ile Nekrofil lider ise bu tanımlamadan doğan kavramlardır. Alatl serinin diğer kitaplarında şair ve yazarların bu kavramlar üzerinden sömürülmesine de değinmektedir [Alev Alatl, *Or’da Kimse Var mı? Kitap 1, Viva La Muerte! (Yaşasın Ölüm!)*, (İstanbul: Boyut Yayınevi, 1993), 78, 83-84]. Geniş bilgi için bkz. Alev Alatl, *Or’da Kimse Var mı? Kitap 4, O.K. Musti, Türkiye Tamamdır*, (İstanbul: Boyut Yayınevi, 1996), 77-78, 96-97, 170-172.

Doğan Hızlan da Türkiye’de aşırı derecede nekrofil hastalığı olduğunu iddia edenlerdendir. Edebiyatçıların yaşarken özgürlüklerine müdahale edilerek açlığa mahkûm edilip “ölümleri sonrası saygıyla hatırlanması” Hızlan’a göre ikna edici değildir. Hızlan, iddiasına Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Aziz Nesin gibi isimlerin takma adla yazmak zorunda kalmalarını, düzeltmenlikle ömür tüketmelerini örnek göstermektedir. Bkz. Doğan Hızlan, “Sanatçı Özgürlüğüne Hayır, ‘Edebi Nekrofil’ye Evet”, *Hürriyet*, (9 Mart 2009), Erişim Tarihi: Ağustos 29, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/sanatci-ozgurlugune-hayir-edebi-nekrofil-ye-evet-11164988>.

⁵³ Ölümün 25. yılında Sabahattin Kudret Aksal’a bir mektup yazan Mehmet Zaman Saçlıgolu’nun, yazarla birlikte birçok şeyin unutulmasına karşı “*Bu toplumun ölümlerden eskiden beri medet umduğunu bilen sizin için de pek şaşırtıcı olmasa gerek.*” cümlesi dikkat çekicidir. Bkz. Mehmet Zaman Saçlıgolu, “Sabahattin Kudret Aksal’a Mektup”, *Varlık*, sayı 1327, (Nisan 2018): 55.

⁵⁴ Bu söz etrafında edebiyatımızda yapılan bir tahlile dair bkz. Rifat Necdet Evrim, “İnsan Ölünce Sevilir”, *Hisar*, sayı 11, (Mart 1951): 8.

⁵⁵ Eric Hobsbawm-Terence Ranger, a.g.e., 2.

“yaşayan hatıra olasılığının giderek sönükleştiği yerde, geriye yalnızca *kültürel olarak kurumsallaştırılmış anılar*” toplamı olan törenler kalmaktadır.⁵⁶

Saptanmış kurallarca yönlendirilen, zaman içerisinde resmi bir kimliğe bürünen ve simgesel nitelik taşıyan törenler, belli bir kalıba dökülerek yineleme eğilimi taşıdıklarından kolay kolay kendiliğinden değişimlere uğrayıp çeşitlenmezler. Paul Connerton, anma törenleri gibi formel (biçime bağlanmış) eylemlerin uygulayım yoluyla korunduklarına dikkat çekmektedir. Bu törenlerin uygulayimsal olmaları ve biçimselleştirilmiş (belli biçimler verilmiş) bulunmaları nedeniyle, onları uygulamayı alışkanlık edinmiş kimselerce, kolay kolay eleştirel, dikkatli incelemelere ve değerlendirmelere konu edilebilecek nitelikte değildir. Connerton’a göre hem anma törenleri hem de enformel bedensel pratikler, tüm söylem pratiklerinde görülen, birikimli sorgulamalara karşı içlerinde bir ölçüde güvence taşımaktadır.⁵⁷ Her türlü tören, aynı zamanda bir “kitle” hareketidir. Kitle ise bazı hallerde “geçici” ve “süresiz” toplanıp çözölen bir özellik gösterse de duyguları ile bağlanmış, ortak ihtirasları, heyecanları, umutları, yakın amaçları ile birleşmiş bir grubu ifade etmektedir.⁵⁸ Bu yüzden 1930’lu yıllardan itibaren özel bir araştırma sahası olan “Kitle Sosyolojisi” ve “Kitle Psikolojisi” ayrı bir bilim dalı hâline gelmiştir. Gösteri yürüyüşleri, meydan mitingleri, protesto toplantıları tam anlamıyla bir kitleleşme olayıdır.⁵⁹ Edebî merasimler ise ister ölüm, ister kutlama olsun, belirli bir amaç uğruna geçici veya sürekli bir araya gelen bir grubun aktif rol aldığı, sosyolojik ve psikolojik katmanları olan bir kitle hareketidir. İnsanları, kitleleşmeye götüren temel faktör de toplulukta rasyonel motiflerden çok duygusal

⁵⁶ Michael Schudson, “Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri”, *Cogito*, sayı 50, (YKY, Bahar 2007): 183.

⁵⁷ Bkz. Paul Connerton, *Toplular Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999), 158.

⁵⁸ Kitle’nin “kalabalık”tan farkı, kalabalık tam bir sayı değeri ifade ederken kitle, muhtevasında belirli ve yeni psikolojik yönelmeler gösteren, harekete geçmiş, bir amaca yönelmiş, örgütlenme eğilimi bulunan, aktif niteliklerle daha başka ve farklı bir anlam taşıyan bir gruptur. Bireysel ve toplumsal psikoloji bağlamında kitlenin mahiyetine, Freud’un kitle psikolojisine görüşlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Bkz. Eugène Enriquez, *Sürüden Devlete (Toplumsal Bağ Üzerinde Psikanalitik Deneme)*, çev. Nilgün Tural, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004), 66-72.

⁵⁹ Konuyu derinlemesine işleyen Elias Canetti’nin *Kitle ve İktidar* kitabı, basit gibi görünen kavramların insanlarla, toplumla ve psikolojilerle olan bağlantısını ayrıntılarıyla irdellemektedir. Kitlenin mahiyeti, sürü psikolojisi, tarihte kitle, iktidarın iç organları, iktidarın unsurları, yönetici ve paranoyaklar gibi ilginç konu başlıkları için bkz. Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006), 419 s.

motiflerin ağırlık kazanmasıdır.⁶⁰ Bu açıdan kitlelerin bir araya geldiği merasimler, açık veya örtülü olarak insan psikolojisiyle ihmal edilemez bir ilişki içindedir.

1970’li yılların sonuna doğru, eğitimi Paris’te tamamlayan Adile Ayda⁶¹ gibi bazı yazar ve araştırmacılar, psikanaliz açısından yazarları incelemeye başlayarak bellek ve şuuraltı kavramlarının edebî hafızaya dâhil olmasını sağlamışlardır.⁶² Sanatçının yaratıcılığı keşfederek ilk eserini ortaya koyması da iki cepheli bir psiko-sosyal bir olaydır. Psikoloji açısından (iç dünyası) bakıldığı zaman, yazmak bir yazar için “bir boşalma, bir kurtulma”dır. Bu yüzden birçok yazar, “Sanat nedir?” sorusuna “Sanat, kurtuluştur!” cevabını vermiştir.⁶³

Şuuraltı ve şuuraltının mantık dışı mekanizmasını Viyanalı Sigmund Freud’dan (1856-1939) iki yüz yıl önce Fransız düşünürü Pascal keşfetmiştir. “*İnsan ruhu akıl ve mantığın tanımadığı etkenlerin hükmü altındadır.*” (Le coeur a des raisons que la raison ne connaît

⁶⁰ Kitle psikolojisi üzerine Tahir Alangu’nun “Kitleleşme Olayı ve Kitle Adamı” incelemesi için bkz. Jose Ortega Y. Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Seçkin Çağan, (İstanbul: May Yayınları, 1968), 7-33.

⁶¹ Ünlü Hukukçu Sadri Maksudi’nin kızı olan Adile Ayda 1913’te Kazan’da doğmuştur. İlk öğrenimini Berlin ve Paris’te yaptıktan sonra, orta öğrenimini İstanbul’daki Notre Dame de Sion Fransız Lisesi’nde tamamlamıştır. 1932’de Hukuk Fakültesini bitirmiş, daha sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Fransız Filolojisi bölümünden de mezun olmuştur. Hukuku bitirdikten sonra Dışişleri giriş imtihanını kazanarak ilk Türk kadın diplomatı olmuştur. Fakat kadın diplomatların ülke dışına tayin edilmesini engelleyen karar ve hükümler yüzünden, iki yıl sonra bakanlıktan ayrılarak öğretim mesleğine geçmiş; Konservatuar, Ankara Kız Koleji ve Ankara Kız Lisesi’nde hocalık yapmıştır. 1941’de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Fransız Edebiyatı asistanı, 1943’te de doçent olmuştur. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde uzun yıllar öğretim üyeliğinde bulunmuş, aynı zamanda 1946 ile 1956 yılları arasında *Cumhuriyet* gazetesinin edebî eleştiriciliğini üstlenmiştir. 1957 sonunda Üniversite’den ayrılarak Dışişleri’ne dönmüş, Lahey, Belgrad, Roma gibi başkentlerde diplomatlık görevlerinde bulunmuştur. 1966 yılında Genel Müdür Vekili sıfatıyla, Dışişleri Bakanlığı’nın kültür işlerini yönetmiştir. Bu sırada İtalyan devleti kendisine bir Liyakat Nişanı vermiştir. 1976-1980 yıllarında Cumhurbaşkanı tarafından senatörlüğe seçilen Adile Ayda’nın Mallermé hakkında Fransızca olarak yayınlanmış bir eseri ve Türkçe olarak Yahya Kemal’e ve Etrüsklere’e dair eserleri vardır. 1975 yılı Temmuz ayında *Hisar*’da “Edebî Hatıralar” başlıklı bir yazı dizisi neşretmiş, Türk Tarih Kurumu’nun *Belleten* dergisinde tarih öncesi ve Eski Çağ ile ilgili ilmi yazılar yayınlamıştır. 5 Kasım 1992’de İstanbul’da vefat etmiştir. *Hisar*’da neşredilen biyografisi için bkz. “Adile Ayda”, *Hisar*, sayı 153 (228), (Eylül 1976): 22. Ayrıca yazarın geniş biyografisi için bkz. Pelin Yoğun, “Diplomasi Tarihi Işığında İlk Türk Kadın Diplomat: Adile Ayda”, (Yüksel Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019), 113 s.

⁶² Adile Ayda, 1977 Nisan’ında neşrettiği “Yahya Kemal’in Şuuraltı Dünyası” başlıklı incelemesinde “sanatçı” mizacı ile dünyaya gelenlerin çevrenin etkilerine karşı daha hassas olduklarını ve ruhları üzerinde olayların bıraktığı izlerin daha derin olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre Yahya Kemal’in çocukluk yıllarında şuuraltını doldurmuş duygu tohumlarının cinslerini “Anne, Baba, Kardeş, Üsküp, İstanbul, Kubbe, Türklük” başlıkları altında incelemiştir. Ayda’ya göre Yahya Kemal’in şuuraltı çocukluk çağından ve çocukluk çevresinden kalma bu türlü unsurlar, bu tohumlarla döşenmiştir. Şairin yaşı ilerledikçe ve sanatı olgunlaştıkça da bu tohumlar yeni yeni şekillerde filiz ve çiçek vermiştir. Ayrıntılar için bkz. Adile Ayda, “Yahya Kemal’in Şuuraltı Dünyası”, *Hisar*, sayı 160 (235), (Nisan 1977): 5-10.

Aynı yıllarda benzer bir okuma için bkz. Yusuf Z. Beyzadeoğlu, “1908’e Kadar Edebiyatçıların Psikolojisi”, *Hisar*, sayı 161 (236), (Mayıs 1977): 16-17.

⁶³ Bkz. Adile Ayda, “Sanatçının Hayatı ve Eseri II”, *Hisar*, sayı 172 (247), (Nisan 1978): 7.

pas) cümlesi, Pascal'ın rüya⁶⁴ gibi sanatı da şuuraltının yönettiğine dair keşfinin en belirgin saptamasıdır.⁶⁵ Freud'dan itibaren insanoğlunun yalnız aklî bir yöntemle hareket etmediği, çoğunlukla bilinçaltı merkezli duygusal motiflerin insanları iş ve hareketlerini yönettiği kabul görmüştür. Bu da kitle psikolojisi araştırmalarına zengin bir kaynak oluşturmuştur. Modern kitle psikolojisi ise psikanaliz kavramlarına dayandırılmıştır.⁶⁶

Bellek, hafıza ve bilinçaltını irdeleyen psikanaliz, teori ve sistem olarak iki dünya savaşı arasında önem kazanmıştır. Ruhî tedavi şeklinde uygulanmasının salgın hâline geldiği yıllar ise 1940-1960 arasındaki yıllardır. Bir psikoloji sistemi olarak psikanalizin, Freudizmin abartılı ve gülünç tarafları⁶⁷ olmakla birlikte Freud'un teorileri sanat ve edebiyat üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Ferud, ruhumuzda bir şuuraltı tabakasının bulunduğunu ortaya koymakla büyük bir keşfe imza atmıştır. Bu sayede gerek hissî gerek mecazi anlamdaki rüyalarımızın, emellerimizin, eğilimlerimizin, huzursuzluklarımızın köklerinin hep şuuraltıma dayandığı bilimsel bir zemine oturtulmuştur. Freud'un teorilerini tamamlayan analitik psikolojinin kurucusu İsviçreli Carl Gustav Jung (1875-1961) ve bireysel psikoloji ekolünün kurucusu Avusturyalı Psikiyatrist Alfred Adler (1870-1937) gibi talebeleri, Freudizmi (Froydizmi)⁶⁸ yontmuş,

⁶⁴ Şuuraltının en belirgin yansıması rüyalar. Sembol ve imajların hâkim olduğu rüyaları yöneten şuuraltıdır. Freud rüyaları uykumuz sırasında oluşan akıldışı ruhsal faaliyetler olarak görmekte ve rüyaların ilahî kaynaklı olmayıp sadece arzu tatmininden ibaret bilinçaltındaki düşüncelerin serbest olarak rahatlayıp tatmine ulaştığı bir olay şeklinde nitelendirmektedir. Bununla birlikte Freud'un nevroz teorisini geliştirip psikanaliz tedavi yönetimini bulması, modern rüya yorumu sanatını ortaya çıkarması nedeniyle, bilim tarihinin önce gelen isimlerinden biri olmuştur. Ziya Paşa'nın *Rüya* adlı eserinde olduğu gibi Tanzimat'tan sonra rüyalar siyasî içeriklidir ve bir nevi ütopya niteliği taşımaktadır. Türk edebiyatında Tanpınar'ın dışında hiçbir Türk yazarı rüyalara aynı önem ve değeri vermemiştir. Tanpınar'ın sanat anlayışının ve şiir poetikasının temellerini de oluşturan "rüya" kavramı, onda başlı başına "estet" olmanın vazgeçilmez bir şartıdır. Tanpınar'ın ısrarla üzerinde durduğu rüyalar, bundan yola çıkarak şair ve yazarların şuuraltı incelemelerine dair araştırmalar henüz istenildiği ölçüde ilgi görmemiştir. Orijinali yaklaşık 70 varaktan ibaret olan ve 1895 ile 1927 yılları arasında gördüğü rüyalar üzerinden İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın psiko-biyografisine dair örnek bir çalışma olarak bkz. İbrahim Öztürkçü, *İbnülemin'in Rüyaları*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 143 s.

⁶⁵ Yahya Kemal'in şiir dünyasının izlerini mercek altına alan Adile Ayda, şairin ruhsalindeki duygu tohumlarının filizlenmesi için doğru iklimin 19 yaşından 28 yaşına kadar, 9 yılını geçirdiği Paris şehri olduğunu ileri sürmüştür. Pascal'ın şuuraltına işaret eden yukarıdaki cümlenin tercümesi de Adile Ayda'ya aittir. Bkz. Adile Ayda, "Yahya Kemal'in Şiir Dünyası I", *Hisar*, sayı 161 (236), (Mayıs 1977): 5-8.

⁶⁶ Tahir Alangu'nun bu bağlamda yazdığı önsöz için bkz. Jose Ortega Y. Gasset, a.g.e., 17.

⁶⁷ Adile Ayda, "Sanat ve Psikanaliz" başlıklı makalesinde psikanalizin gülünç taraflarına "İnsanın bütün ruhî hayatının libido, yani cinsi arzuya dayanmasını, her kız çocuğunun anasına âşık, babasına düşman olmasını, cennet kavramının ana rahminde iken duyduğumuz rahat ve huzurun hatırasından başka bir şey olmamasını" örnek göstermektedir. Bkz. Adile Ayda, "Sanat ve Psikanaliz", *Hisar*, sayı 155 (230), (Kasım 1976): 3.

⁶⁸ Fröydizme ve psikanalizime dair ülkemizde ilk araştırma ve incelemelerde bulunanlar arasında İstanbul Darülfünun müderrislerinden Mustafa Şekip Tunç (öl. 17 Ocak 1957) gelmektedir. Cenevre'de Jean Jaques Rousseau Enstitüsü'nden diploma ve Cenevre Üniversitesi'nden Psikoloji sertifikası alan Şekip Tunç, 1919-1933 yılları arasında müderris muavini olarak Darülfünun'da görev yapmıştır. 1926 yılında Freud'un 1909 yılındaki psikanalize ait beş dersini Türkçeye çevirmiştir. Psikoloji, psikanalitik sistemler ve Freudcu sistemden bahseden eserin sonunda Freud'un eserlerinin Latin harfleriyle listesi de bulunmaktadır. Mustafa

törpülemiş, yeni bir şekle sokmuşlardır. Örneğin Adler insanı toplum içinde ele almış ve toplum hayatını bir çeşit mevki için yarış alanı sayarak her insanın ruhunda “güçlülük isteği” (volonté de puissance) etkeninin, “sevgi isteği” etkeninin yanında yer aldığını ileri sürmüştür.⁶⁹

Psikolog Jung ise insanları “dışa dönük” (extraverti) ve “içe dönük” (introverti) diye iki gruba ayırdıktan sonra Freud’un getirdiği bireysel şuuraltı kavramının yanına “toplumsal şuuraltı” (kolektif bilinç) kavramını getirmiştir.⁷⁰ Jung, milletlerin çağlar boyunca geçirdikleri hayat tecrübelerini unutamadıklarını, bunların izlerinin onlarda “kolektif bir gayrişuur” teşkil ederek aktüel hayatlarını içten içe idare ettiğini öne sürmüştür. Nesilden nesile aktarılan dil, alışkanlıklar, örf ve âdetler, inançlar, davranış şekilleri, bu ortak hayat tecrübelerinin mahsulleridir. Bu yüzden geçmiş, bireysel gayrişuurda (bilinçaltında) olduğu gibi, farkına varmasak bile, kolektif bilinçaltında yaşamaya devam eder. Freud ve Jung bilinçaltı kuvvetlerin şekil ve kılık değiştirdiğini, insanları aldatan şeyin de onların yeni görünüşleri olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre bir toplumda yüzyıllar boyunca terbiye, kanun, din, örf ve âdet sayesinde içe itilmiş kuvvetler ve semboller, üst tabaka sarsılınca suyun yüzüne çıkarlar.⁷¹

Freud’la birlikte 19. yüzyıldan 21. yüzyıla ulaşınca değin, devletlerin sosyal yapılarındaki dalgalanmalar üzerine pek çok tarihçi, edebiyat araştırmacısı, psikologlar,

---

Şekip’in Freud’u keşfedişine, ona dair eleştirilere verdiği cevaplara, o tarihlerde Viyana Tıp Fakültesi’nde müderrislik görevini sürdüren Freud’un biyografisine dair bilgiler için bkz. Sigmund Freud, *Fröydizm: Psikanalize Dair Beş Ders*, çev. Mustafa Şekib, (İstanbul: Millî Matbaa, 1926), 57 s.

⁶⁹ Öğrencileri arasında “Profesör” diye tanınan Sigmund Freud’un kuramlarına ilk karşı çıkan Alferd Adler’dir. Adler’in 1911’de Freud’dan kopmasıyla sonuçlanan psikanalizi şekillendirme çabası, daha sonra neo ve post-Freudcuların katkılarında bütün öğeleri içermektedir. Adler’in Freud’dan öğrendikleri üzerine yeni teoriler kurmaya kalkışması, mizaç itibarıyla son derece hassas olan Freud’u çileden çıkarmış, kendisinde zaten var olan Jahuda Kompleksinin yeniden patlak vermesine bir kıvılcım olmuştur. Teorisinin kendi ilk ortaya koyduğu şeklinden sapması korkusu Freud’un komplekslerinden biridir. Bunun önüne geçmek için daha o tarihte Psikanaliz Cemiyeti kurmak ve bunun başında Rank gibi değer verdiği bir talebesini geçirmek gereğini duymuştur. Freud’un doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla Berggasse 19 numaradaki meşhur evini ziyaret eden ve o tarihte bir yıldan beri Viyana’da bulunan Haldun Taner’in intibaları ve tahlilleri için bkz. Haldun Taner, “Freud’ün Yüzüncü Yıldönümü Dolayısıyla: Berggasse, 19”, *Varlık*, sayı 432, (15 Haziran 1956): 8-9. Ayrıca Jacoby’in “Revizyonizm: Bir Kuramın Bastırılması” başlığı altında Adler’in eleştirileri/suçlamaları ve neo-Freudcuların çalışmalarına dair geniş bilgi için bkz. Jacoby, a.g.e., 45-72.

⁷⁰ Adler ve Jung’un da talebelerinin çalışmaları ve yayınları neticesinde Modern Psikoloji denilen bilim oluşmuştur. Ruh doktorları da tedavi alanında psikanalizden ziyade “psikoterapi” tabirini kullanmaya başlamışlardır. Psikanalizim edebiyata ilk etkisini Batı dünyasında sürrealizm ile göstermiştir. Buna göre şuur dünyası açık kavramlar ve mantıkî muhakeme ile şuuraltı ise semboller ve çağrışımlarla çalışmaktadır. Freud’un bu gerçekleri ortaya koyması, 1920’den sonra Batı edebiyatında yeni evrimler ve devrimler yaratmıştır. Sürrealist şiir akımı doğrudan doğruya Freud teorilerinin bir neticesi ve ürünüdür. Sürrealist şairler şuuraltını asıl insan ruhu olarak kabul ettiklerinden “çağrışım” prensibini kutsallaştırarak akıllarından geçen her şeyi kâğıda dökmek hakkını kendilerine bağışlamışlardır. Bkz. Adile Ayda, a.y., 3.

⁷¹ Mehmet Kaplan, “Kollektif Gayrişuur”, *Hisar*, sayı 38, (Şubat 1967): 5-6.

antropolog ve sosyologlar tespitlerde bulunmuş ve sürekli değişen sosyal parametrelere (karakteristik özelliklere) dair çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir.⁷² Psikologlar bellek süreçlerini, geçmişten gelen kültürel bilgi içeriğinde ve aktarımında doğrudan etkilenme yollarından biri olarak görürler. Çünkü deneysel psikolojinin standart manipülasyonlarından birçoğunun kolektif geçmiş simgeleri alanında bir karşılığı vardır. Deneysel protokoller de geri getirmenin hatırlama üzerinde etkilerini ortaya koymuştur. Bu yüzden tekrarlanan anma törenlerinden, ortak bir geçmişle güçlü bir şekilde özdeşleşmeyi desteklenmesi” beklenir.⁷³ Sosyologlara göre ise toplumların dönüşümünde ve yeni görünüm kazanmasında “ortak akıl, kolektif/toplumsal, kültürel bellek” gibi kavramların büyük bir rolü vardır. Zira bellek çeşitleri ve işleyiş biçimleri, kişiye ve topluma ait bilginin yapılanmasıyla, geçmiş birikimin geleceğe intikalinde *aktüele göre sürekli güncellenen gelenek normlarıyla* doğrudan ilişkilidir.⁷⁴

Merasimlerin ve anma toplantılarının temelini teşkil eden kolektif bellek, Emile Durkheim ve onun izinden giden Halbwachs’ın geliştirdiği tezlerin bir parçasıdır. Bireysel bilinç, toplu yaşam koşullarınca belirlenir ve birey toplumsal yapı değişikliklerine göre değişir ve gelişir; bu çerçevede bireycilik, toplumsal gelişmenin bir ürünüden başka bir şey değildir. Bir kültür antropoloğu olan Durkheim, kişinin haklarını birey-küme ilişkisi içinde ele almaktadır. Ancak ona göre toplu bilinç hallerinin bireysel bilinç hallerinden başka bir yapısı vardır; onlar bir başka türden tasarımlardır. Kümelerin/toplumların anlayışı bireylerin anlayışı değildir; onun kendine özgü yasaları vardır.⁷⁵ Edebiyat ve kültür tarihimizde Ziya Gökalp başta olmak üzere birçok sosyologa düşünceleriyle tesir eden

---

⁷² Toplum içindeki sosyal bağları ve etkileşim alanlarını “*İki Cephede Demokrasi*” makalesinde de ele alan Bauman, sosyal yapıyı *Ecclesia* ve *Oikos* kavramlarıyla açıklamaktadır. Polonya asıllı yazar, *Ecclesia*’yı “kişisel olarak nadiren ziyaret ettiğimiz, ama kamusal sorunların, her birimizin hayatını etkileyen meselelerin çözümlendiği uzak alan”, *Oikos*’u ise “her gün tanıdıklarımızla karşılaştığımız ve yüz yüze geldiğimiz, paylaştığımız hayat tarzlarını konuştuğumuz ve müzakere ettiğimiz, zaman zaman gürültülü ve fırtınalı olmakla birlikte tanıdık ve aşina özel alan” şeklinde açıklamaktadır ki bu ayrımın kaynağı Aristoteles’tir. Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: Ayrıntı, 2001), 24. Ayrıca bkz. Ross, W.D. , *Aristoteles: Hayatı ve Eserleri...*, haz. Prof. Dr. Ahmet Arslan (İzmir: Ege Üniversitesi, 1993), 301.

⁷³ James V. Wertsch, a.g.e., 146.

⁷⁴ Psikanaliz bilhassa Freud açısından konuya ele alan Paul Connerton “aktarım kuramı”ndan yola çıkarak bireysel anımsamayı ve üç kategoride incelemiştir: Kişisel bellek, bilişsel bellek ve alışkanlık belleği. Ona göre bilişsel bellek, yani deneysel psikolojiyle uğraşanlarca anlaşılan anlamda bellek çalışmalarının odağını, kodlama kavramı oluşturur. Ne var ki ona göre alışkanlık, ya açıktan açığa ya da üstü örtülü olarak görmezlikten gelinmektedir. Toplumsal alışkanlığın anlamı, başkalarının göreneksel beklentilerine dayanır ve özünde onay kazandırıcı (meşrulaştırıcı) uygulamalardır. Bellek çeşitlerine bir de rüyalarla ilişkisi kurulan “bilinçsiz bellek” eklenebilir. Geniş bilgi için bkz. Connerton, , a.g.e., 46-58.

⁷⁵ Durkheim, Emile, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, çev. Cemal Bali Akal (İstanbul: Engin Yayıncılık, 1995), 11, 25.

Durkheim'in "kollektif tasavvurlar" (représentations collectives) veya "kollektif vicdan"a (conscience collective) ait sosyal tahlillerine göre "Toplum (yani kültür), kendisine mahsus bir düşünce tarzı, bir hareket ediş tarzı bulunan bir ruhî varlıktır ve bu tarzlar, o toplumu (kültürü) takip eden fertlere ait olan şekillerden ayrılır."⁷⁶

Durkheim'den sonra belleğin toplumsal yoldan kuruluş biçimlerine, özellikle *Belleğin Toplumsal Çerçevesi* ve *Kolektif Bellek* adlı iki önemli yapıtıyla kesintisiz ve sistemli bir ilgi gösteren toplum kuramcısı, filozof ve sosyolog Maurice Halbwachs'tır.⁷⁷ Bu yapıtlarında Halbwachs, bireylerin, anılarını toplumsal bir gruba üyelikleri yoluyla, özellikle akrabalık, dinsel ve sınıfsal bağlantıları yoluyla edinebildiklerini, belleklerinde bir yerlere yerleştirebildiklerini ve anımsayabildiklerini ileri sürmüştür.⁷⁸

Henri Bergson'dan⁷⁹ etkilenen ve görüşlerini daha çok sosyolojik bir bakış açısıyla ele alan Halbwachs'ın bellek tanımlarındaki parametre toplumsal çerçevelerdir.⁸⁰ Kolektif bellek, Halbwachs'ın -biraz da Hristiyanlığın topografyası üzerinden geliştirdiği- toplumsal bellek tezlerine dayanan "belleği yeniden kurma işlemi"dir.⁸¹ Maurice Halbwachs'ın 1950

⁷⁶ Durkheim'in nazarında fertten müstakil ve ferdin dışında düşünüş, hareket ediş ve duyuş tarzları demek olan sosyal vakıalar ve kolektif tasavvurları kültür olarak yorumlamak mümkündür. Zira sosyal vakıalar psikolojik olarak açıklanamaz, fakat önceki sosyal vakıalar vasıtasıyla açıklanabilir. Durkheim'e göre sosyal vakıaların bütünlüğü olarak yorumlanacak kültür, hem immanent, hem de transcendent'tir. Bir taraftan fertlerin içinde iş görür, onları muayyen tarzlarda davranışta bulunmaya sevk eder, diğer yandan da onları uygun bulmaya zorladığı kolektif tasavvurlar hâlinde, onların yerinde mevcuttur. Durkheim'in bu düşüncelerinin Ziya Gökalp'e tesirine dair geniş bilgi için bkz. Rıza Kardaş, "Doğumunun 101. Yılı Dolayısıyla Ziya Gökalp'te Kültür ve Medeniyet Anlayışı Üzerine Bir Deneme III, *Türk Kültürü*, sayı 175, (Mayıs 1977): 18-20.

⁷⁷ Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs 1920'li yıllarda özellikle üç kitabında işlediği "toplumsal bellek" kavramını ortaya atmıştır: *Belleğin Sosyal Çerçevesi*-1925, *Kutsal Toprakta İncil'in Efsanevi Topografyası. Ortak Anılar Üzerine Bir İnceleme*-1942, *Toplumsal Bellek*-1950. Halbwachs IV. Henry Lisesi'nde okurken bellek konusunu felsefesinin merkezine koyan Bergson'un (1859-1941) öğrencisi oldu, ardından Durkheim ile çalıştı. Durkheim'in toplumsal bilinç kavramı daha sonra Bergson'un sübjektivizmini aşmasına yardımcı oldu ve belleği sosyal bir olgu olarak yorumlamaya dayanan çalışmalarının temellerini oluşturdu. Halbwachs önce Strasburg, ardından Sorbonne Üniversitesi'nde sosyoloji dersleri verdi. 1944 yılında Collège de France'a tayin edildiği sıralarda Almanlar tarafından Buchenwald toplama kampına gönderildi ve burada 16.3.1945'de öldü. Bkz. Assmann, a.g.e., 43.

⁷⁸ Connerton, a.g.e., 60.

⁷⁹ Kant'tan gelen geleneksel felsefesin bazı mefhumlarını yıkan Bergson, zamanı keyfiyeten (Qualité) başka bir şey olmayan bir şuur hâli, ne mekâna indirgenecek ne de ölçülebilecek bir mefhum olarak açıklamıştır. Bergson bu derunî zamana "Durée=Devam" demiştir. Bergson felsefesine ve "ân-ı dâim", yani zamanda süreklilik meselesine dair bkz. Rıza Tevfik, *Bergson Hakkında: Henri Bergson ve Felsefesi*, haz. Erdoğan Erbay-Ali Utku (Konya: Çizgi Kitabevi, 2005), 126 s. Ayrıca bkz. Peyami Safa, "Henry Bergson", *Objektif 6: Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1976), 42-51.

⁸⁰ Halbwachs'ın aile belleğini ve toplumun zihin inşasının temellerini işlerken ninelerin ve dedelerin rolünü kısa kesmesi, bazı sosyologlar tarafından eleştirilmiştir. Marc Bloch, eskiçağ kırsal toplumlarında gazetenin, okulun, askerlik hizmetinin gelişmesinden önce, yaşayan en genç kuşağın eğitiminin, genellikle yaşamdaki en yaşlı kuşakça üstlenildiğine dikkat çekmiştir. Halbwachs'ın yapıtının eleştirisi ve geniş bilgi için bkz. Paul Connerton, a.g.e., 63-64; M. Bloch, "Mémoire Collective, tradition et coutume", *Revue de Synthèse Historique*, 40 (1925), 73-83.

⁸¹ Assmann, a.g.e., 50.

yılında neşrettiği *La Mémoire Collective* (Kolektif Hafıza), neşrinden yıllar sonra büyük bir yankı uyandırmıştır. O zamana kadar bireysel bilincin odağı sayılan hafıza, doğrudan bir grup ya da toplum adı verilen kolektif bir varlığa bağlanmıştır. Önceki çalışmalarında “hafızanın toplumsal çerçeveleri” kavramını oluşturan Halbwachs, daha sonra anılarını hatırlamakta olan kişisel hafıza çalışmasının kolektif hafızaya başvurduğunu ortaya koymuştur. Halbwachs’ın bu tezi “*Anımsamak için başkalarına gereksinim vardır.*”, “*Asla tek başımıza anımsayamayız.*” şeklinde özetlenebilir. Zira anı tipolojimizde hafızayla ilgili iki büyük olgu olan *hatırlama* ve *tanıma* fenomenlerine giden yolda başkalarının hafızasıyla karşılaşırız. Bu yolda rastlanılan ilk anılar “paylaşılan anılar”, ortak anılardır (reminiscing-yâd etme). Bu anılar sayesinde “aslında asla yalnız olmadığımız”, doğuştan getirdiğimiz birliktelik/dayanışma ruhu, pekiştirilir, böylece bir varsayım olarak “tekbencilik” devre dışı bırakılmış olur.⁸²

Her bireyin birçok grubun üyesi olduğuna dikkat çeken sosyolog Halbwachs, bireyin yaşadığı süre zarfında pek çok toplumsal düşünceye iştirak ettiğini, böylece çok sayıda *kolektif zamana* art arda dâhil olduğunu vurgular. Ona göre zaman akıp gitmez; devam eder, varlığını sürdürür ve böyle olması da gerekir, aksi halde hafıza zamanın seyrinde nasıl geri gelebilir? Bergson üzerinden zamana yaklaşan Halbwachs için zaman, yalnızca bir içeriğe sahip olduğu sürece gerçektir, yani düşünceye bir olay konusu sunduğu sürece... Sınırlı ve izafidir, ancak tam bir gerçekliğe sahiptir. Üstelik bireysel bilinçlere, orada hatıralarını düzenleyip onlara kavuşabilmeleri için yeterince malzemesi olan bir çerçeve sağlayacak kadar da geniştir.⁸³

İnsanların birbirleriyle etkileşimlerinin yoğunluğu oranında iyi işleyen bir toplumsal bellek ortaya çıkar, böylece ortak amaçlara sahip olan kişiler toplumun çoğunluğunu oluşturmaya başlar. Bireyler arasındaki ortak noktalar çoğalırsa o toplumlarda çeşitli simgelerin anlamları üzerinde ileri derecede bir birlik oluşur.⁸⁴ Burada simgelerden kasıt, Antropolog Paul Connerton’un işaret ettiği kolektif hafızanın oluşmasını sağlayan performans/bedensel pratikler ve tekrarlardır. Ritüelleri icra etmek için bir araya gelen gruplar, tekrarlar sayesinde kolektif alışkanlıklar edinirler. Yalnız bu süreç zarfında insanların belli jestleri, belli hareketleri her yıl veya periyodik aralıklarla tekrar etmeleri gerekir.⁸⁵ Bir toplumda

---

⁸² Ricoeur, a.g.e., 139-140.

⁸³ Maurice Halbwachs, *Kolektif Hafıza*, çev. Banu Barış (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 91-95.

⁸⁴ Karateke, a.g.e., 236.

⁸⁵ *Celebrating Shakespeare: Commemoration and Cultural Memory*, Edited By Clara Calvo-Coppélia Kahn, (United Kingdom: Cambridge University Press, 2015), 9. Ayrıca aynı editörün çalışmaları kapsamında

davranışlar ancak taklit sonucu edinilir. Ancak bir yönüyle de bu davranış biçimleri asla tam olarak kodlanamaz. Günlük yaşamın birçok alanında davranışlar, taklit etme geleneğine bağlı alışkanlık ve kurallara dayanmaktadır. Zira kitle her zaman taklitçidir.⁸⁶ Bunlar şahsiyet eseri göstermeyi düşünmezler. Hatta değişiklikten çekindikleri gibi yenilikten de korkarlar. Fakat bir rekabet hissine kapılabilir, gösteriş hevesine düşebilirler. Onun için yükselmeyi düşünen sosyal sınıflar kendilerinden evvelki toplumları kopya ederek onları geçmeye çalışırlar. Giyimde, politikada ve fikirdeki taklitler aynı şekildedir. Elit zümreler, siyasetçiler, bu amaçla “koyun sürüsü gibi olan kitleye” iradelerini telkin yoluyla aşırlar. Kısacası seçkin zümre icat, halk da taklit eder. Bu sebeple Marx, halk kitlelerini güzide zümrelere düşman göstermiştir. Böylece büyük kafaların hürriyetini, iradesini, faaliyetini şursuz kalabalığın arzularına ve hamlelerine tabi tutmak istemiştir. Marx’a göre çoğunluğun kaba kuvveti nereye giderse dünya da o tarafa doğru gider. Hayatı iyileştirmek, yükseltmek ve güzelleştirmek imtiyazına malik bulunan seçkin zümreler, siyasetçiler tarihi sevk ve idare için halk kitlelerine hükmetmek hakkına kendilerini sahip görmüşlerdir. Carlyle, Cousin, Renan, Nietzsche gibi düşünürler, farklı yoldan gitse de bu düşüncede birleşmişlerdir.⁸⁷

19. yüzyıldaki ulus devlet inşa sürecinin, geçmişin kolektif kimlik olarak işlemesiyle yakından ilgili olduğu bugün artık genel kabul görmüş bir tezdur. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger’ın *Invention of Tradition* (1983), Pierre Nora’nın *Lieux de Mémoire* (1984-92) eserleriyle teorik çerçevesi çizilen bu teze göre yüzyılın ilk yarısında özdeşünümsel (self-reflexive, kendini yansıtan) pratiklerin artması modernizasyon ürünü olarak tanımlanmıştır. Zira devrim, şehirleşme ve göç gibi durumların getirdiği değişiklikler, geçmişle olan bağların kopmasına sebep olunca yeniden bu bağın sağlanması ya da yeniden tanımlanması adına bu tür faaliyetlere girişilmiştir.⁸⁸ Benedict Anderson’un

---

hazırlanan şu çalışmaya bakılabilir. *Shakespeare & Commemoration*, Edited By Clara Calvo-Ton Hoenselaars, (Newyork-Oxford: Berghahn Books, 2019), 153 s.

⁸⁶ Rene Girard, çeşitli yönleriyle merkezde yer alan ve etkisini bu tek yanlılıktan alan bu taklit zincirine mimetik bellek, (taklit belleği) demiş ve bunun üzerinden bir kültür teorisi geliştirmiştir. Bir davranış alanı olan *mimetik bellek*, insana geçmişini, atalarını hatırlatan *nesneler belleği* ve her bireyin etkileşimde yer alma gücüne dayanan *iletişimsel bellek* (dil ve iletişim) ile bir araya gelerek *kültürel belleği* oluşturur. Bellek çeşitlerini, Maurice Halbwachs aldığı ilhamla bu şekilde dörde tasnif eden Jan Assmann’a göre rutin taklitler “gelenek” statüsünü kazandığı, yani amaca yönelik anlamının ötesinde bir anlama sahip olduğu zaman taklitçi belleğin sınırlarını aşar. Bu yüzden gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak kültürel belleğin alanına girer... Bkz. Assmann, a.g.e., 27-28.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi ve Rennes Hukuk Fakültesi fahri duayeni Charles Turgeon’un görüşleri için bkz. Charles Turgeon, “Güzide Zümreye Karşı Halk Kalabalığı”, *Fikir Hareketleri*, sayı 105, (26 Teşrinievvel 1935): 1-2.

⁸⁸ “Bellek Patlaması”nı “Neden ve Neden Şimdi?” soruları üzerinden irdeleyen David W. Blight, 1980’lerde ve 1990’larda Fransız Devrimi’nin 200. yıldönümü, Özgürlük Anıtı’nın 100. yıldönümü, İkinci Dünya Savaşı

tabiriyle “hayali topluluklar” yaratmak için geçmişteki belli başlı figürler kutsanmıştır. İlim, edebiyat ve sanat alanlarında halkın hafızasını aktif bir şekilde işleyerek ortaya çıkan ulus, siyasi otoritenin tezlerine göre desteklenmiştir. Buna “kültürün ulusal işlenişi” de denmektedir. Bu bağlamda Avrupa’nın kendisini ulusal çizgilerde tekrar tanımladığı bu yüzyıl, yalnızca devasa abidelerin, arşivlerin ve müzelerin çağı değil, aynı zamanda *icra (gösteri) yüzyılı*, devasa toplantıların, büyük mitinglerin, festivallerin ve sokak gösterilerinin yüzyılıdır. Bu yüzden Dante için İtalya’da on binlerce insan toplanırken Rusya’da Puşkin için yüz bin kişi bir araya gelebiliyordu.⁸⁹

Anma etkinlikleri veya bellek mekânları savaş kadar monarşilerin doğuşu ve devlet büyüklerinin doğum-ölüm günleriyle de yakından ilgilidir. Kraliçe Victoria’nın doğum günü olan 24 Mayıs, eskiden Britanya’da İmparatorluk Günü olarak kutlanmaktayken bugün (1999) “İngiliz Milletler Günü” olarak anılmaktadır. Bu gibi anma törenleri, bazı bilim adamları tarafından “geleneğin icadı” olarak adlandırılan daha geniş kapsamlı bir hareketin parçasıdır. 19. yüzyılın sonunda yeni ulus devletler ve önde gelen imparatorluk güçleri, törensel etkinlik repertuarlarını genişletmişlerdir. Jay Winter, iktidarların ihtişamını süsleyen bu törenleri, “Anma ve Politik Güç” başlığı altında ele almakta ve bu merasimlere “düzmece” bir soy kütüğü uydurulduğunu ileri sürmektedir. MacKanzie, Ranger ve Hobsbawm gibi araştırmacılara göre törenlerin kökenleri uzak ve sisli bir geçmişin eski âdet ve kalıplarına dayandırılarak sunulmakta, siyasal değişiklik, istikrarsızlık veya güvensizliği gizlemeye yarayan etkili bir kılıf oluşturulmaktadır.⁹⁰ İmparatorlukların ulus devletlere dönüşmesinde sistematik, fakat aynı zamanda belirli politik amaçları da bünyesinde taşıyan barındıran bu “anma sektörü”nün rolü son derece büyüktür.⁹¹ Anma etkinlikleri siyasal çatışmalarla örtüşmekle birlikte -Jay Winter’in işaret

---

anma törenleri ve Colombus’un keşfinin 500. yıldönümüne dikkat çekmektedir. Kökleşen etkinliklerle sivil anma törenlerini tetikleyen bu yıldönümleri, kısmen medya, kısmen de siyasal kaygılarla âdeta bir “günah çıkarma” eğilimiyle patlamıştır. Bu anma seli, 2000’li yıllarda dünyada belki de hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Blight’e göre bunun altındaki asıl neden, dünyanın dört bir yanında ulusların “kültürel travmatik geçmişlerinden kaynaklanan yaraları”nı sarma, geçmişi hatırlama, yargılama veya en azından anlama ve açıklama çabasıdır. Bir çeşit itiraf, yüzleşme ve adalet arayışı içindeki bireyler ve toplumlarda açığa vurulmamış yaralar, bu törenleri kaçınılmaz kılmaktadır. Geniş bilgi için bkz. David W. Blight, “Bellek Patlaması: Neden ve Neden Şimdi?”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*, haz. Pascal Boyer-James V. Wertsch, çev. Yonca Aşçı Dalar, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015), 301-319.

⁸⁹ *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building and Centenary Fever*, Eds. Leerssen, J., Rigney, A. (Palgrave Macmillan UK, 2014), 5-6.

⁹⁰ Tarih ile bellek mekânları arasındaki ilişki, anma sektörünün 19. yüzyılda yaygınlaşmasına dair Jay Winter’in “Tarihçiler ve Bellek Mekânları” araştırması için bkz. *Zihinde ve Kültürde Bellek*, 321-343.

⁹¹ Pierre Nora, Fransa ve dünya tarihi üzerinden anmanın dönüşümüne, çağdaş bilincin üç anahtar sözcüğü olan “kimlik, hafıza, ortak malvarlığı” kavramları üzerinden çağ saptamasına dair tespitleri ışığında “Anma Törenleri Çağı” değerlendirmeleri için bkz. Nora, a.g.e., 225-259.

ettiği üzere- hiçbir zaman doğrudan iktidar ilişkilerine hizmet eden bir işleve indirgenemez.⁹²

19. yüzyılda Osmanlı devlet merasimleri bağlamında modernleşmenin izlerini saray ile devletteki zihniyet değişikliği üzerinden süren Hakan Tarateke, siyasi iktidarın merasimleri, dinî ve millî törenleri nasıl kullandığına ve bu yolla hedef kitle olan halkta nasıl bir etki meydana getirdiğine dair teorik yaklaşımları gözler önüne sermiştir. İktidar ile halkın, sultan ile tebaanın, yönetici ile yönetilenin, mutlak otorite ile reayanın ve nihayet modern zamanlarda seçilmişler ile seçenin, genellikle kısa bir zaman diliminde bir araya gelebildiği bu merasimler, iktidar erkinin temsil arenası olarak görülmüş ve bu siyasi/politik hükümlerlik vitrininde önemli “mesajlar”, bazı simgeler, semboller ve ritüel pratikleriyle halka verilmiştir.⁹³

Geleneğin havzası olan geçmişin semboller ve simgelerle bir araç olarak kullanılması Pierre Nora’nın ortaya attığı “bellek mekânı” kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bellek artık, toplumsal yaşamda bir dışlaşmanın ürünüdür. Modern koşulların ortadan kaldırdığı insani ve sosyal bir kapasite olarak belleğin suiistimaline işaret eden “bellek mekânı”, tarihin kendilerini yoğurmasını bekleyen hafıza mekânlarını karşılamaktadır: Müzeler, arşivler, mezarlıklar, koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşımlar, tutanaklar, anıtlar, kutsal eserler, dernekler âdeta “bir başka çağın tanıkları, sonsuzluk hayalleri”dir.⁹⁴ 19. yüzyıldan itibaren anıtlar lâik değerleri (vatan) kutsamak, etik (iyilik) ve politik (özgürlük) ilkeleri savunmak ya da kurucu olayları (savaşlar, devrimler) kutlamak için meydanlarda görülmeye başlamıştır. Enzo Traverso, kolektif belleğin törenler, seremoniler, hatta politikalar aracılığıyla sürdürülmesine dikkat çekerken anıtları “sivil bir din olarak yaşanan ulusal duygunun sembolleri” şeklinde tarif etmektedir.⁹⁵

Günümüzde biyografik, otobiyografik çalışmalar, kolektif ve toplumsal bellek okumaları bir taraftan siyasi ve sosyolojik tarihe, diğer taraftan gelenek ve kitle psikolojisine sırtını dayayarak toplumsal dinamiklerimizi çok yönlü araştırmamıza imkân sağlamaktadır. “*Tarih, esas itibariyle, bir psikoloji meselesinden ibarettir.*” diyen Taine, her tarih

⁹² Zihinde ve Kültürde Bellek, 339.

⁹³ Karateke, a.g.e., XVIII, 236. Konuyla ilgili dikkat çekici başka bir çalışma için bkz. Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji-II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: YKY, 2002), 250 s.

⁹⁴ Nora, a.g.e., 23.

⁹⁵ Enzo Traverso, *Geçmişin Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika*, çev. Işık Ergüden, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 13-14.

felsefesinin sosyal psikolojiye müracaat etmeye mecburiyetine parmak basmaktaydı.⁹⁶ Bireysel ve toplumsal hafızanın saklama kutusunda⁹⁷ en çok yer işgal eden ve bu yönüyle “hatırlama kültürünün ilk ve en yaygın örneğini teşkil eden doğumlar-ölümler de, edebiyat sosyolojisi⁹⁸ ve halk edebiyatı sınırları içerisinde gelenek ve dinle bütünleşmiş kültürel bir ritüel hâlini almıştır. Yukarıda sosyolojik ve psikolojik yönlerini ele aldığımız kolektif şuur, toplumsal bellek ve zihin inşası meseleleri, tezimizin de esas zeminini oluşturan ölümlerin anılması ve bu anmaların bir ritüel pratiği olarak gelenek çizgisiyle geleceğe intikal etmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden ölüm/anma ritüellerinin dünya tarihindeki ve Türk toplumlarındaki yerini irdelemek, bu gelenek izdüşümlerine yakından bakmak gerekmektedir.

1.1.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜYÜ ANMA RİTÜELLERİ

Modern zamanlarda ulus bilincini aşlamak ve bunun üzerinden zihin inşa etmek ihtiyacından dolayı, topluma mal olmuş şahsiyetlerin anılmaları rakamsal olarak birler, onlar, yüzler ve binin katları şeklinde görülmektedir. Toplumsal belleğin “anma törenleri” niteliği taşıyan etkinliklerde bulunabileceğine dikkat çeken Paul Connerton, bu törenlerin pratiksel (performatif) olmaları durumunda anma özelliği göstereceğini, bununla birlikte *pratiklik* ve *alışkanlık* kavramlarından ayrı düşünülmemeyeceğini iddia etmektedir. Connerton’a göre alışkanlık edinme, otomatik bedensel eylemler kavramından ayrı ele alınamaz.⁹⁹ Tezimizin merkezinde yer alan anma törenlerinin ritüel pratiklik kazanmış ilk örneklerine eski Türk toplumlarında rastlamaktayız.¹⁰⁰

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi ve Rennes Hukuk Fakültesi fahri duayeni Charles Turgeon’un görüşleri için bkz. Charles Turgeon, “Tarih Psikoloji Meselesidir”, *Fikir Hareketleri*, sayı 114, (28 Kânunuevvel 1935): 145-146.

⁹⁷ Paul Connerton’a göre geçmişin imgeleri bir araya gelince, o sırada var olan toplumsal düzeni meşru gösterirler. Herhangi bir toplumsal düzene katılmış bulunanların, ortak anıları olduğunu varsayımları gerektiği örtük bir kuraldır. Bu yüzden geçmişle ilgili deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin, var olan toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığı söylenebilir. Bkz. Connerton, a.g.e, 10-11.

⁹⁸ Edebiyat ve sosyolojinin kesişim ve etkileşim alanlarına dair bkz. Cemil Meriç, “Fildişi Kule’den: Edebiyat ve Sosyoloji I-VI”, *Hisar*, sayı 83-86, (Kasım-Aralık 1970, Ocak-Mayıs 1971): 8-10; 13-14, 10-11; 8-10; 6-7; 9-11. Ayrıca bkz. Robert Escarpit, *Edebiyat Sosyolojisi*, çev. Hüseyin Portakal, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 128 s.; *Edebiyat Sosyolojisi*, Ed. Köksal Alver, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 336 s.

⁹⁹ Bkz. Connerton, a.g.e., 13.

¹⁰⁰ Bu bölümde ağırlıklı olarak Türk kültür ve edebiyatını merkeze almakla birlikte Batı toplumlarındaki anma ritüellerine ve geleneklerine de yeri geldikçe değinmeye çalıştık. Batı kültüründeki anma gelenekleri müstakil ve özgün bir çalışmayı gerektirecek kadar kapsamlı olduğu kanaatimizce dikkate alınmalıdır.

Yeryüzünde ölüm ve ölümlerle ilgilenmeyen¹⁰¹ bir uygarlığı tasavvur etme olanağı yoktur. Türkler gibi köklü devletler için uygarlık, ölümler karşısında benimsenen tutumla başlar, diyebiliriz.¹⁰² Devletleşmeyi tarih boyunca bir gelenek hâlinde yaşatan Türk toplumunun ve Anadolu halkının sosyolojik yaşam seyri göz önüne alındığında, baskın olan esas unsurun “gelenekler ve ritüeller” olduğu fark edilmektedir. Zira Türk halkının geleneksel yaşamını oluşturan, ona öz ve biçim kazandıran ana davranış kalıplarının temelinde sayısız âdet, inanma ve töresel işlem yatmaktadır. Sınırlı sayıda örnekleri bulunsada¹⁰³ Doğu ve Türk-İslam kültür ve edebiyatında ölümün yansımalarına dair zengin bir arşiv bulunmasına karşın metodolojik ve sistematik bir çerçevede, akademik çalışmalarda bu zengin mirasın ihmal edilmesi düşündürücüdür.¹⁰⁴

Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek’e göre insan hayatının üç önemli “geçiş” kabul edilen “doğum, evlenme ve ölüm” çevresinde bir sürü âdet, âyin, tören, dinsel ve büyüsel işlemleri kümelenmekte ve bunlar söz konusu diğer “geçiş”leri yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda onu, “geçiş” sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır.¹⁰⁵ Biyografilerini yaşam ve ölüm arasına sıkıştırdığımız her insanın ölümle mücadelesi, ölüm karşısındaki çaresizliği ve bu keskin acının etkilerini azaltma çabaları, ölüm etrafındaki ritüelleri çoğaltmakta ve kültürden kültüre değişen anma ve hatırlama şekillerini ortaya çıkarmaktadır.

¹⁰¹ Osmanlılar dönemi Anadolu ve Balkanlar üzerinde ölüm ritüelleri ve bunların sosyal yansımaları üzerine bir araştırma projesine imza atan Gilles Veinstein, Doğu’daki ölüm ritüelleri incelemelerinin mutlaka tarih ile birlikte filoloji, dilbilim, antropoloji ve etnoloji, siyaset bilimi gibi yan dallarla da ele alınmasını teklif etmektedir. Bkz. Gilles Veinstein, *Osmanlılar ve Ölüm: Süreklilikler ve Değişimler*, çev. Elâ Güntekin (İstanbul: İletişim, 2007), 14.

¹⁰² “Anadolu Folklorunda Ölüm” konusunu bir kitap hacminde irdeleyen Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek’in özgün eseri, Edward Tryjarski’nin dikkat çektiği üzere, bu zenginliğin boyutlarını gösteren ilk kitap olarak kültür tarihimizde yer almaktadır. İlk baskısı 1971 yılında yapılan söz konusu eserin tek referans kaynağı olarak günümüze kadar ulaşması kültür ve edebiyat tarihimiz açısından düşündürücüdür. Eserin girişinde yaşamın temel dinamikleri olan “doğum-evlenme-ölüm” geçişlerinin sosyolojik olarak bütün katmanlarıyla irdelenmesi, hatta üzerinde monografilerin yazılması gerektiğini dile getiren Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek’in bu teklifinin pek itibar görmediği anlaşılmaktadır. Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, (Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Basımevi, 1979), 11.

¹⁰³ Ölüm gerçeğinin farklı boyutlarını ele alması, sosyolojik bağlamlarının yanı sıra kent kültürü, ritüel pratiği ve iktidarla ilişkisine dair bol görselli fakat derinlikli olmayan kıymetli bir çalışma olarak şu esere bakılabilir: Edhem Eldem, *İstanbul’da Ölüm- Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*, (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005), 300 s.

¹⁰⁴ Son dönem araştırmacıları içerisinde kültürel hafızanın önemli bir rüknü olan meşhur şahısların gömülü olduğu yerlerin tespiti bakımından emekli Kıdemli Albay ve Harita Mühendisi M. Orhan Bayrak bir istisna teşkil etmektedir. Semt semt İstanbul’da gömülü olan meşhurların izini sürerek bir eser vücuda getiren M. Orhan Bayrak eserini ilk defa 1979 yılında Anıtlar Derneği İstanbul Şubesi tarafından bastırılmış, daha sonra çeşitli ilavelerle genişletmiştir. Bkz. M. Orhan Bayrak, *İstanbul’da Gömülü Meşhur Adamlar*, Genişletilmiş 3. Baskı, (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2002), 224 s.

¹⁰⁵ Örnek, a.g.e., 5, 11.

Ölümün doğum ve yaşam ile birlikte hayatın üç temel dinamiğinden ve gerçeğinden biri olduğu Milat'tan önceki en eski kavimlerden beri kabul edilmiş bir hakikattir. Tarihte bilinen ilk Türk mezar külliyesi, Göktürkler zamanından kalmadır. Türk yazı dilini 1300 yıl öteye götüren bu abidelerde Türk dilinin, Türk tarihinin, Türk kültürünün, Türk edebiyatının en parlak devresini takip edebilmekteyiz. Türk tarihini kültürel hafızada canlandırma fikrinin başlangıç noktasında Orhun Abideleri bir milat sayılmıştır.¹⁰⁶ Kül Tigin anıtında geçen şu cümleler, bir taraftan ölüm karşısında duyulan acziyeti ve Türk yas geleneğini ifade ederken diğer taraftan ölenin arkasında geliştirilen hatırlama reflekslerinin izlerini taşımaktadır:

“Kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim yas tuttum. Gören gözlerim görmez gibi, eren aklım ermez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zaman Tanrısı (öyle) buyurunca insanoğlu hep ölümlü yaratılmış. Öyle düşündüm. Gözlerimden yaş gelse engel olarak, gönülden feryat gelse geri çevirerek yas tuttum. Çok yas tuttum...”¹⁰⁷

M.S. 8. yüzyılın başlarında Moğolistan bozkırlarına dikilen Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk Yazıtları (732-735), yalnızca siyasî ve askerî olayların oluş sırasıyla hikâye edildiği kuru bir harp tarihi değil, aynı zamanda bu anıtları dikmek suretiyle mekânı hafızaya kazıma ve böylece bir rit inşa ederek topluma mekânı mal etme gayesini de yansıtır.¹⁰⁸ VII. ve VIII. yüzyıllarda Kırgızistan'da dikilen taştan ve insan biçimli heykeller olan Balballar¹⁰⁹, ölen kimsenin hatırasını yaşatan mezar taşı anıtlarıdır. İslamiyet'teki katı tasvir kurallarına karşın Türklerin Müslümanlığa geçmesiyle birlikte anıt mezar geleneği Anadolu'da Selçuklularla sürmüştür.¹¹⁰

¹⁰⁶ Bu anlayışı yansıtan bir örnek okuma olarak bkz. Prof. Dr. Nejat Diyarbakirli, “Türk Tarihini Âbidelerle Canlandırma Fikri ve Burdur Âbideleri”, *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 17-27.

¹⁰⁷ Bkz. Talat Tekin, *Orhun Yazıtları* (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk), (İstanbul: Simurg, 1998), 53.

¹⁰⁸ *Hatırlama Mekânları-Zaman ve Kimliğin Kültürel Kuruluşu* üzerine bir doçentlik çalışması (1991) yapan Jan Assmann anıtlar, mezar taşları, tapınaklar, idoller gibi sadece amaca yönelik olmayan aynı zamanda bir anlam içeren sosyal bellek temsilcilerini, geleneğin bir uzantısı olduğu için, kültürel bellek sınıfına dâhil etmektedir. Bkz. Assmann, a.g.e., 27-28.

¹⁰⁹ Balballar, öldürülmüş insanları sembolize eden, toprağa dikilmiş ya da gömülmüş taşlardır ve ölenlerin anısına dikilen en önemli unsurlardır. Edward Tryjarski, Çin tarihlerinde eski Türklerde balbal dikilmesi konusuna ilişkin bir dizi notlara dikkat çekmektedir. Buna göre *Balbal* kelimesi eski Türklerin runik yazısında çok kereler görülmektedir. Bazı bilim insanları bu kelimeyi bolvan ve baba kelimeleriyle ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Anıta en yakın yere, ölünün öldürmüştüğü en tehlikeli ve en ünlü “baş düşmanı” temsil eden ve en yüksek yere dikilen Balbal ile anıttan doğuya doğru, bozkıra kadar “önemsiz düşmanı” temsil eden küçük ve basit taşlar dizisi şeklinde iki çeşit Türk balbalı vardır. Geniş bilgi için bkz. Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm (Geçmişten Bugüne Türklerde Ölüm Kültürü)*, Çev. Hafize Er, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 457-461.

¹¹⁰ Bugün Bitlis sınırları içerisinde yer alan Ahlat'taki mezar taşları, Balballardan sonra Müslüman-Türk kültüründe ölüm sonrası hatırlanmayı mümkün kılan anıtların en gösterişli olanlarından. Ahlat mezarlığı Selçuklu hakimiyetindeki Ahlatşahlar başta olmak üzere Eyyubî, İlhanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı dönemlerine ait olmak üzere 12. ile 16. yüzyıl ortalarına kadar tarihlenen mezar örneklerini bünyesinde barındırmaktadır. Alan içerisinde yaklaşık 1800 adedi nitelikli mezar olmak üzere toprak

Türklerde cenaze ve ölüyü anma merasimleri (Atalar: tüm ruhlar günü), ilk etapta “defin döngüsünün kapanış ritüeli” değil, tersine son yolculuğuna çıkan ölünün dünya ile kalanların da ölüyle bir vedalaşma seremonisinin adıdır. Bununla birlikte ölüyü anma merasimlerinin amacı ve hedefi, sadece ölüyle vedalaşmak değil, daha çok bu dünyadan ayrılıp ölümler kafilisine iltihak eden mevtaya destek olmaktır. Ölünün hayrına yemek verilmesi ve bu ortak yemekte yiyeceklerin tüketilmesi, anma törenlerinin baş unsurudur.¹¹¹ Edward Tryjarski, eski ve geç dönem Türklerle ilgili kaynakların taranması sonucu anma törenlerinin ölümden sonraki “3., 7., 9., 12., 20., 40., 49., 52. günü ve birinci yıldönümünde” yapıldığını saptamıştır. “Gelenekler tarafından meşru kılınmış” bu sabit günler içerisinde “kırkıncı gün” hemen hemen bütün dinlerin üzerinde müttefik olduğu “kutsal” bir zaman dilimidir.¹¹² Elli ikinci gün ile ilgili Anadolu’daki Müslüman Türklerde ilginç ve şaşırtıcı bulgular ortaya çıkmıştır ki buna göre “elli ikinci günde kemiklerin etinden ayrıldığı, özellikle ölüyle büyük acı veren burun kemiğinin düştüğü” şeklinde yaygın bir inanış vardır. En büyük ölü yemeği ise kırkıncı gün ve birinci yıldönümlerinde verilmekteydi.¹¹³ Türklerin ölüyü anma geleneğine dair prototiplerinden biri Güney Sibirya’da yaşayan Türk haklarından biri olan Hakaslar’da görülmektedir ki buna göre cenazenin defin işleminden sonra ilk anma 7. günde yapılmaktaydı. Hakaslar ilginç bir şekilde bu anma günlerini *şamingo* kuşuyla ilişkilendirmişlerdi. Bu kuşların eşleri

---

üzerinde yaklaşık 6000 civarında mezar yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. Nihal Konar Naş Karsan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İstanbul’da Osmanlı Anıtları” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 15-17.

¹¹¹ Edward Tryjarski, çok incelikli ve farklı geleneksel hükümlerin hâkim olduğu ölüyü anma merasimlerindeki ve özellikle ölü yemeğindeki katılımcıları şöyle sıralamaktadır: “Başta ile fertleri, cenaze törenlerinin her aşamasında yardımcı olanlar doğal katılımcılardır. Yakın ve uzak akrabaların yanı sıra arkadaşlar, komşular ve kült ünvan taşıyıcıları, şamanlar, lamalar, papazlar... Çekirdek aileden, yani merkezden yakın ve uzak çevreye doğru genişleyen bu katılımcı skalası modern dönemlerde de geçerliliğini koruduğu şair ve yazar anmalarında açık bir biçimde görülecektir.” Bkz. Tryjarski, a.g.e., 349-350.

¹¹² Uno Harva, eski Türk halklarından Müslümanlar ve Hristiyanlar üzerinde yaptığı araştırmada, “genel olarak anma günlerinin aynı tarihleri”ne uygun düştüğünü saptamıştır. İki din arasındaki anma günlerine ait geçişkenliğe dair verdiği örnekler ilginçtir. Bkz. Uno Harva, *Altay Panteonu: Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*, çev. Ömer Suveren (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2014), 270.

Hristiyanlıkta bir şahsın vefatının 40. günü ve senesi dolayısıyla veya kabir başında gerçekleşecek herhangi bir tören kilisedeki Kutsal Sunu töreniyle müteveffanın ruhu için dua edilmektedir. Günümüze kadar uzanan ve Âyin-i Ruhanî denilen bu töreni Patriklik organize ederken Büyük Yortuların ertesi günü Hristiyan geleneklerine göre “Ölümleri Anma Günü”dür. Bkz. Türkiye Ermenileri Patrikliği tarafından yayınlanan merasimler ile ilgili genelge için bkz. *Vaftiz, Dini Nikâh ve Cenaze Törenleri Hakkında Genelge*, (İstanbul: Teknik Ofset, 2012), 16.

¹¹³ Tryjarski, a.g.e., 347-350.

öldüğünde, “eşlerinin öldüğü yere yılın bu günlerinde döndüğü” inancından yola çıkarak anma günleri tertip edilmekteydi.¹¹⁴

Altay Türk topluluklarında genel temayülün aksine, ölümlerin anılmasında saptanmış bazı rakamlara denk gelen günler yerine ekim gibi aylara indirgenmiş anma şöenlerine rastlamak mümkündür. Ölüyü anma merasimlerini özel ve genel, yani belli bir mevsim ve tüm köyle birlikte düzenleyen Çuvaşlar, yukarıda belirtilen belirli günlerin dışında, özellikle ilk haftalarda her perşembe akşamı ölen kişiyi anmaktalardı.¹¹⁵ Moğollarda ölenin arkasından yas tutma süresi 3 yıl idi. Ölen için yapılan anma törenlerinin, gömülme veya ölüm gününden sonraki 3, 7, 20, 40. günüyle yıl sonunda yapılmaktaydı.¹¹⁶

Azerbaycan gibi Türkî cumhuriyetlerde de ölüyü anma ritüelleri bir çeşit saygı çerçevesinde gelişmiştir. Buna göre Azerbaycan’da küçük köylerde ölen kişinin ardından akrabaları, hatta köyün cemaati, 40’ı çıkmayınca kadar toy etmezlerdi. Büyük köylerde daha az görülen bu anma geleneğinde ölünün 3’ü ve 7’si beklenir... Bu havalide bir kimsenin 40’ı çıkmadan bayram olursa buna “Kara Bayram” adı verilmekteydi.¹¹⁷

Ölüm herkes için kaçınılmaz bir son olarak görülmesinde karşın bir kavmi temsil yetkisine sahip olanlar, Araplar tarafından ayrı bir kategoride kayda geçirilerek tarihin bir parçası olması sağlanmıştır. Vaktiyle Araplar, cemiyet dairelerine dâhil olan müşriklere, gayrimüslimlere kadar “fazl ü irfân ile temâyüz eden eşhâsı” *Vefeyât-ı Ayân* namını verdikleri *Terâcim-i Ahvâl* kitaplarına kaydetmek suretiyle medeniyet ve kültürlerine hizmet edenlere değer verdiklerini bu suretle göstermişlerdir.¹¹⁸ Bu tarz eserlerin en sonuncusu *Vefeyâtü’l-A’yân* eseriyle tanınan tarihçi, fakih, edip ve şair İbn Hallikân’ın

¹¹⁴ Gülsüm Killi, “Hakas Türkleri’nde Ölümün Algılanışı ve Ölüm ile İlgili Geleneksel Uygulamalar” *Defin Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy-Naskali, (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2012), 79-88; Tryjarski, a.g.e., 360-361.

¹¹⁵ Harva, 267-268; Tryjarski, a.g.e., 361-372.

¹¹⁶ Kaşgarlı Mahmud da gömülmeden sonraki 3 ve 7. gün yapılan yog’dan söz etmektedir. Bu anmalarda gizliden gizliye psikolojik bir rahatlama duygusunu kazanmak da vardır. Zira geçmişe bağlılık arttıkça korkunun giderek azalması dolayısıyla ölümler kültüründen ata kültürüne geçişin farkına varılmayacak bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bkz. Jean-Paul Roux, *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, çev. Aykut Kazancıgil, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999), 293-294.

¹¹⁷ Kara Bayram ayrı ayrı mıntıkalarda farklı vakitlerde yapılırken eğer vefat Ramazan, Kurban, Nevruz gibi bir bayrama yakın vuku bulmuşsa, bu durumda bayrama bir veya birkaç gün kala kadınlar bir araya gelip ölüyü yâd ederlerdi. Ölen kimse genç ise annesi birkaç yıl, bazen ömrünün sonuna kadar bir düğünde oynamaz, başına kına yakmazdı. Azerbaycan halkının eski destan ve masallarında ise kadınların esasen 7 yıl yas tuttıkları, böylece anma ritüellerini sürekli diri tuttıkları bilinmektedir. Bkz. Kadir İbrahimoglu Kadirzade, *Âdetler, İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*, çev. Prof. Dr. Ahmet Doğan, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 94-95.

¹¹⁸ Ebüzziya Tefik, “Ricâl-i Mensiye”, *Mecmûa-i Ebüzziya*, cüz-aded 93, (sene Hicri 1317/1899): 333.

(608-681/1211-1282) eseridir.¹¹⁹ Bu önemli eserde meşahirin iyi yönlerinin de özellikle zikredilmesi, dinî ve örfî bir geleneğin başlangıç safhalarına dair bir fikir verebilmektedir. Modern toplumlarda icra edilen anma toplantılarında kişinin edebiyat ve kültür tarihindeki yeri ve önemiyle birlikte “insani ve iyi taraflarının da birer birer sayılıp dökülmesi” ritüeli, her toplumda izleri bulunan anma keyfiyetinin milletler arasındaki fark göstergelerinden başka bir şey değildir.

1.1.3. İSLAMİYET SONRASI MÜSLÜMAN TOPLULUKLARDA ÖLÜYÜ ANMA GELENEKLERİ

XI. yüzyıl İslamî Türk edebiyatının ilk eserlerinden olan ve Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınan *Kutadgu Bilig*, öğretici bir siyasetnâme ve nasihatnâme olarak Türklerle ilgili edebiyatımızdaki ölüm algısının değişimine en ideal örneklerden biridir.¹²⁰ Devlet-saadet, adalet, aklı ve kanaati temsil eden Ay Toldı, Kün Togdı, Ögdülmiş ve Odgurmuş şeklindeki temsili şahsiyetlerin karşılıklı konuşmaları, ölüm ritüellerine bakışın tamamen değiştiğini göstermektedir. Zira artık ölü için yas tutmak yerine hayırlı işler yapılması, ölümün ve Allah’ın hatırdan çıkarılmaması tavsiye edilmekte, ölen kişinin ardından fakirlere ölüm aşı (yoğ yemeği), gümüş ve ipekli kumaşlar dağıtılması öğütlenmektedir.¹²¹

İslamî geleneklerle Türkmen âdetlerinin iç içe geçtiği Selçuklular döneminde, İbni Batûta’ya göre cenazelerde birtakım tuhaf sayılabilecek ritüeller bulunmaktaydı. Sultan Mehmed Şâh, vefat edince filin üzerine bir taht konularak dört rüknüne dört sancak dikilmişti. Hatip siyah elbiseler giymiş, beldenin fakihleri ve kadıları hayvanlara binmiş ve her biri musallaya çıkılacağı zaman vereceği sadakasını yanında taşımaktaydı. Hatip

¹¹⁹ İbn Hallikân’ın günümüze ulaşan tek eseri olan *Vefeyâtü’l-A’yân*, Kahire’de 1256-1273 tarihleri arasında yazılmıştır. Eser, İslam’ın başlangıcından itibaren kaleme alındığı döneme kadar yaşayan, herhangi bir alanda şöhrete kavuşmuş kadın ve erkek 800’den fazla kişinin biyografisini ihtiva etmektedir. Sultanlar, emirler, vezirler, eşraf, nahiv-lugat ve kıraat âlimleri, müfessirler, muhaddisler, kelâmcılar, çeşitli mezheplere mensup müctehidler, fakihler, kadılar, zâhidler, mutasavvıflar, mühendisler, filozoflar, astronomlar, astrologlar, tabipler, edip ve şairler, tarihçiler, coğrafyacılar, nesep âlimleri ve musikişinaslardan oluşan önemli kimselerin hayat hikâyelerini, eserlerini, hizmetlerini ölüm tarihleriyle birlikte vermektedir. Geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “İbn Hallikân”, *TDVİA*, Cilt 20, (İstanbul: TDV, 1999), 17-19.

¹²⁰ Yusuf Has Hâcib’in hayatı ve eseri *Kutadgu Bilig* için bkz. Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig I-Metin*, (Ankara: TDK, 1979), VII-XLV.

¹²¹ Söz konusu bölümler için bkz. Yusuf Has Hâcib, *Hâcib Böyle Dedi-Kutadgu Bilig’den Seçmeler*. haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, (İstanbul: Mostar, 2012), 162-165, 340-341.

cenaze namazını eda ile bir hutbe de irad etmişti.¹²² Emir İbrahim'in annesinin cenazesinde tabutunun ardı sıra oğlu başı açık yürümekteydi, emirlerin ve kölelerin giysileri ise ters çevrilmişti. Kadının, hatibin, fakihin ise başlarına sarık yerine siyah örtüler sayılmaktaydı. Erzurum'da Paşa Hatun yedinci gün gömülürken Kire Hatun'un cenazesinde Sultan Veled dışında herkes başını açmıştı. Manisa'da Sultan Saruhan'ın oğlu ölünce ilaçlanmış ve birkaç ay boyunca yeraltı sininde korunmuş, anası ve babası Kurban Bayramı arifesinde ona bakmaya gelmişlerdi. Mevlana Celâleddin-i Rûmî öldüğünde ise tabut sedyesinin çevresinde toplanan erkân ve sıradan halk, Selçuklu ritüel pratiğinin bir devamı olarak başlarını açarak yürümüşlerdi. İbni Batûta, bu dönemde yas gününün kırk gün olduğunu belirtmektedir.¹²³

Eski Türkler renkler içinde kırmızıyı severlerdi. Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde muhtelif birlik bayrakları, çadırlar, çizmeler vesaire harp, zafer ve şenlik teçhizatının mühim bir kısmı kırmızı idi. Buna mukabil siyah da matem rengi olarak kullanılmaktaydı. Osmanlı padişahlarının çoğu, seleflerinin ölümünün ardından tahta siyah libas ve serpuş ile oturmuşlardı. Yavuz Selim'in vefatı üzerine 30 Eylül 1520'de İstanbul'a gelen Kânuni Sultan Süleyman, ertesi gün siyah elbise giymiş olduğu halde Divan odasına çıkmıştı.¹²⁴ Babasının cenazesinde siyahlara bürünen Sultan Süleyman'ın sefer esnasındaki ölümü sonrası bütün ordu mateme girmiş, vükelâ ve ekâbir başlarına siyah örtüler sarmış, solaklar sorguçlarını çıkarıp başlarına mavi peştamallar koymuş; çavuşlar, çâşnigirler, bütün ağalar kaba elbiseler giymişlerdi. Bir ölüm/ihtifal ritüeli olarak Kânuni'nin oğlu II. Selim de cenazeyi matem elbisesiyle, atlas siyah libas ile istikbal etmiş, başına yine siyah renkte çuhadan bir kavuk takmıştı.¹²⁵

1878 tarihinde Orta Asya'ya bir seyahat düzenleyen Mehmet Emin Efendi, Türkmenler arasında şahit olduğu doğum ve ölüm adetlerini ne not etmiştir. Buna göre Araplarda olan ölüye sesli ağlama âdeti Türkmenlerde de mevcuttu. Ölünün avlusuna hısımlar ve akrabasından, diğer komşularından birçok hatun toplanıp içlerinden en iyi söz söyleyen birisi, ölenin cesaret ve yiğitliğini, güzel ahlakını birer birer sayıp döküyorlardı. Diğerleri ise nakarat makamında uzun uzadıya feryat ve figan etmekteydiler. Mehmet Emin Efendi,

¹²² İbni Batûta, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr Seyahatnâme-i İbni Batûta*, cild-i sâni, Terc. Damad-ı Hazret-i Şehriyârî Mehmed Şerif Paşa [Çavdaroglu], (İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1333-1335), 145-146.

¹²³ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran (Ankara: Onur Yayınları, 1988), 307, 326.

¹²⁴ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Osmanlı Sarayı'nın Bazı Âdetleri", *Akşam*, nr. 11168, (16 Kasım 1949): 5.

¹²⁵ Şehsuvaroğlu, a.y., s. 5.

diğer milletlerde insanın ismini ve namını ebedi kılacak birçok vesilesi varken biçare Türkmenlerin namlarının bekasına ait mezardan ve dört beş beyitlik şiirden başka bir şey olmadığını saptamaktadır.¹²⁶

Osmanlı döneminde hükümdarların ölümünün ilan edilmesi belirli yas gösterilerine sahne olmaktadır. Eski Türk âdetlerine uygun olarak en sık rastlanan ve düzenli olarak tanık olunan yas gösterileri ağlamalar ve yanıp yakılmalardır. Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılarda da yasin göstergesi olarak tüllerin ve siyah rengin kullanımı göze çarpmaktadır. 18. yüzyılda sarayda üç gün yas ilan edilmekteydi. Kaynaklar çoğu sultanın cenaze töreninde sadaka, yiyecek dağıtıldığına, dua ve Kuran okunduğuna yer vermektedir. Osmanlı sultanlarının cenaze törenleri olabildiği ölçüde, üzerinde hüküm sürdükleri toplumun âdetleri ve bağlı oldukları dinî kurallarla sıkı bir uyum içindeydi.¹²⁷ Osmanlı sarayında ölümlerin siyah libaslarla matemlerinin tutmak âdeti sonraları terk edilmiştir. Son Osmanlı hükümdarları bu şekilde giyinmeyi “uğursuzluk” saymışlardır. Matem elbisesinden en fazla çekinen Padişah II. Abdülhamid idi. Devrinde bu şekilde matem tutulmasına müsaade etmemiştir. Buna rağmen Yıldız’da siyah ve onun yerini tutmak üzere kahverengi elbiselerle matem kıyafetine giren sultanlar da görülmüştür.¹²⁸

İslamiyet’le birlikte ölünün anma vesileleri ve hatırlama şekilleri de İslamî bir kimliğe bürünmüştür. Ölümün 40., 52. günü gibi belirgin iki günün dışında ölüm yıldönümünde, ölünün yakınları ekonomik durumlarına göre camilerde ya da evlerde “ölünün ruhu için” Mevlid okutturmakta, şeker dağıtmaktadırlar. Ölümün “üçüncü” ve “yedinci” günlerinde de Mevlid okutulduğu, dua edildiği, yemek verildiği ve helva dağıtıldığı görülmektedir.

¹²⁶ Mehmet Emin Efendi’ye göre diğer medeni milletler, insanın ismini ve namını ebedi kılmak için adlarına kasırlar, saraylar, kuleler, sütunlar, köprüler gibi birçok sanat eseri inşa etmekteydi. Hemcinslerine hizmet eden büyük adamların isimleri mermerlere, tunçlara kazılmaktadır. Hatta bundan daha devamlı ve ebedi kılmak için bunların şöhretli isimleri tarih sayfalarına geçirilirdi. Hâlbuki adi bir unutmaya ile saklanan her şeyin kaybedilmesi gayet tabii olan Türkmen coğrafyasında insanların adını ebedileştirecek millî hafızaya mal etme anlayışı 19. yüzyılda henüz gelişmemişti. Bkz. Mehmet Emin Efendi, *İstanbul’dan Orta Asya’ya Seyahat*, haz. Rızâ Akdemir, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 63-64.

¹²⁷ Bkz. Gilles Veinstein-Nicolas Vatin, “II. Mehmed’den I. Ahmed’e Osmanlı Padişahlarının Cenaze Törenleri (1481-1616)”, *Osmanlılar ve Ölüm: Süreklilikler ve Değişimler*, çev. Elâ Güntekin (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 253-298. Ayrıca cenaze alayı için bkz. Nigar Ayyıldız, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2008), 157-163.

¹²⁸ V. Murad öldüğü vakit, üzüntüden sarsılan kızlarından Fehime Sultan’ı, Sultan II. Abdülhamid, ikinci musahibi ile her gün Yıldız’a aldırması ve kendisini tiyatro ile oyalamaya çalışmıştır. Yalnız Fehime Sultan, amcasının davetlerine siyah matem elbiseleriyle iştirak edince II. Abdülhamid yeğenini munasip bir lisanla uyarmış ve siyahı Hristiyanların giydiğini ihtar etmiştir. Abdülmecid’in kızlarından Seniha Sultan da biraderi V. Murad’ın ölümünden sonra başına kahverengi bir hotoz giymeyi âdet edinmişti. Yine II. Abdülhamid’in hemşirelerinden Cemile Sultan, zevci Mahmud Paşa’nın Taif’te öldürülmesi üzerine Yıldız’a daima kahverengi elbiselerle gitmiştir. Nadir ve elemli günlerin kıyafeti olan siyah renkli kumaşlara mukabil, Osmanlı sarayının geleneksel rengi ve alameti kırmızı olmuştur. Osmanlı Devleti’nde kırmızı rengin kullanım alanlarına dair geniş bilgi için bkz. Şehsuvaroğlu, a.y., 5.

Ölünün mezarlıkta ilk kez ziyaret edildiği gün ve zaman konusunda belli bir ölçüye rastlanılmamakta, bu gün ve zamanlar ölü sahiplerinin bu konudaki düşünce, yorum ve tutumlarına göre değişmektedir. Bu değişkenlik, yöreye ait âdetlerin İslam geleneğindeki tavsiye ve telkinlerle kaynaşmasından kaynaklanmaktadır. Üzerinde mutabık kalınan belirli ziyaret günleri daha sonra yaygınlık göstermiştir.¹²⁹

Anadolu’da Türk-İslam geleneğinde 3, 7, 40 ve 52. anma günlerinde yapılan ritüeller genellikle şunlardan ibarettir: Yemek verilip¹³⁰, helva dağıtılması haricinde hatim indirilir, Yasin okunur, kırk/elli ikinci gecesi duası okutulurdu... Bunlar arasında yaygın olan ritüel ise kişinin ölüm yıldönümlerinde, yakınlarının ekonomik durumlarına göre camilerde veya evlerde “ölenin ruhuna” Mevlid okutturulmasıdır. Her yörece benimsenen bu âdet, Mevlid’in Anadolu’da benimsenip yaygınlaşmasına da yol açmıştır. Mezar ziyareti için makbul sayılan günler ise arife, bayram ve kandil gibi kutsal günler dışında perşembe, cuma ve cumartesi günleridir.¹³¹

Türk Tasavvuf kültüründe de sûfîlerin cenaze merasimine ve ölünün anılmasına dair özel olarak geliştirdikleri bazı usuller vardır. Örneğin Bektaşilerde ise cenazenin gömüldüğü (sırlandığı) akşam ve kabre konulmasının 7. ve 40. gecelerinde kendi tekkesinde veya göçtüğü yerde büyüklü-küçüklü çerağlar yakılarak hayrına helva yapılır; kurban kesilir (tığlanır) ve dağıtıldı. Akşam yemeğinden (lokma) sonra namaza girilir ve “âyin-i cem” açılarak Kur’an-ı Kerim, Mevlid-i Şerif veya mersiye¹³² okunurdu. Kişinin vefat haberini

¹²⁹ Örnek, a.g.e., 79-80.

¹³⁰ Eski Türk âdetlerinde ölüm hadisesinin yedinci, kırkinci günlerinde kurban kesilir, aş verilirdi. Bu âdetin Türkiye’deki adı “ölü aşı, üç hayrı, yedi hayrı, kırk hayrı, yıl hayrı”ydı. Kazaklar’da atasözü hâline gelen “*Karnı açılan, karalı eve koşar!*” cümlesi söz konusu ritüelin bir yansımasıdır. Bkz. Prof. Dr. Mehmet Eröz, “Türk Topuluklarının Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 35, (Nisan 1985): 68.

¹³¹ Örnek, a.g.e., 78-80; Tryjarski, a.g.e., 380-381.

Modern zamanlarda kırkinci gün yapılan ilginç ritüellerden biri de ölenin bir vasiyetle ölümünün kırkinci gününde mezarı başında bayati peşrev çalınmasını istemesidir. 1948 yılında ölen sanatkâr Artaki Candan’ın mezarı başında yağan kara ve havanın son derece soğuk olmasına rağmen, sanatkâr dostları ve talebelerinin oluşturduğu kalabalıkla ilk olarak papazalar ve kilise korusu tarafından Ermenice dualar okunmuş, ardından Kemanî Hüseyin, Saim ve Cümbüş Kadri tarafından bayati peşrevi çalınmıştır. Bkz. “Mezar Başında Peşrev”, *Vakit*, nr. 10928-176, (14 Mart 1948): 1.

¹³² Klasik Türk edebiyatında çeşitli nazım şekilleriyle yazılan mersiyeler de ölümün sanatkârane ifade edilmiş özel türlerinden biridir. Şemseddin Sami’ye göre mersiye “*Ölmüş bir adamın evsâf-ı cemilesini ta’dâdla vefatından dolayı teessüfî mutazammın olarak tanzim olunan nazm veya bu bâbda îrâd olunan nutuk, sagu.*”ya denmektedir [Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, (Dersââdet: İkdâm Matbaası, 1317/1899), 1321-1322.]. Arapça resâ kökünden gelen kelime aslında “ölenin iyiliklerini sayıp dökmek” anlamındadır ki İslam geleneğindeki “ölülerin hayırla yâd edilmesinin” nazma dökülmüş halidir. Mersiyelerde şart olan tesirin gösterilebilmesi için yazının candan, yürekten kopan bir teessürler yazılması gerekir. Mersiye denilince ilk akla gelen “Seyyidü’ş-Şühedâ” denilen Hazret-i Hüseyin’in “fecîa-i şehâdeti” dolayısıyla yazılan teessür-nâmelerdir. Tahirü’l-Mevlevî’ye göre *Hadikatü’s-Süedâ* sahibi Fuzûlî de dâhil olduğu halde Türkçede en çok mersiye yazan Kâzım Paşa’dır. Vak’a-i Kerbelâ’yı tasvir eden bir mersiyesiyle çeşitli mersiyelerini *Mekâlid-i*

sonradan duyanların veya uzaktan gelenlerin iştirakiyle toplanan kalabalık bir anma cemiyeti teşkil eder ve buna “Hayır Gecesi” denilirdi.¹³³ Vefat eden tarikatın şeyhi ise göçüşünden sonra kırk gün müddetle anma ve hatırlama ritüeli devam eder; bu süre zarfında ayağa kalkılmaz, gündüz ve gecenin bütün usulleri kuûden (oturulduğu yerde) icra edilirdi.¹³⁴

Osmanlı döneminde İstanbul, ölüm ritüellerinin merkezi olarak kent ve ölüm arasındaki sıkı ilişkinin tarihi ve değişmez bir simgesi hâline gelmiştir.¹³⁵ Yahya Kemal’in “*Türkler ikâmetgâhtan ziyade mezara ehemmiyet vermiş. Ecdâd tercüme-i hâlleri pek yok. Yattığı yer mühim.*”¹³⁶ tespiti Osmanlı döneminde sosyal hayatla iç içe geçen kabristan geleneğinin kültürel felsefesini açıklamaktadır. Ölülerini hatırlamayı ve periyodik aralıklarla anmayı eski çağlardan beri uzantısı günümüze kadar ulaşacak bir geleneğe dönüştüren Türk milleti, İslamiyet’in kabulüyle birlikte anma ritüellerini dinî bir temele oturtmuştur. Kısaca “*Topraktan hâsıl, toprağa vâsıl*” şeklinde özetlenen Türk-İslam ölüm algısının tarih boyunca farklı şekillere bürünerek dinî, edebî, sosyolojik ve antropolojik arka planıyla zengin bir görünüm arz eder. Bu denli köklü “anma ve hatırlama” pratiklerinin Yeni Türk Edebiyatına yansımaları incelirken bu katmanların edebiyata izdüşümünü de gün yüzüne çıkarmış olacağız.

Aşk adlı kitapta toplamıştır. Sakızlı Nevres’in, Tebrizli Muallim Feyzî’nin de Türkçe hazin mersiyeleleri bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Tahirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973), 97-98.

¹³³ Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Usûl ve An’aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlerde Cenaze Törenleri 1” *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 52 (Mayıs 1968): 3696.

¹³⁴ Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Usûl ve An’aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlerde Cenaze Törenleri 4” *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 55 (Ağustos 1968): 3832.

¹³⁵ Osmanlı-İslam ölüm kültürünü ve ölüm olgusunun ritüeller üzerinden değişik boyutlarını inceleyen çalışmada Prof. Dr. Edhem Eldem, “*İstanbul’da Ölüm- Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*” başlıklı eserinde farklı örneklerden yola çıkarak bu değişimi gözler önüne sermektedir. Eldem’e göre ölümün algılanışında ve ölüm ritüellerinde Osmanlı kültürüyle İslam geleneğinin uyduğu ve çeliştiği noktalar olduğu gibi; ölüm sonrasında yerine getirilmesi gereken işlemler de farklılık arz etmektedir. Zira ölüm kültürü, hem değişken ve dinamik, hem de toplumsal, siyasi, iktisadi ve kültürel değişimle doğrudan bağlantılıdır. Geniş bilgi için bkz. Edhem Eldem, a.g.e., 9. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Mehmet Samsakçı, *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı*, (İstanbul: Kitabevi, 2015), 386 s.

¹³⁶ Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, *Yahya Kemal’in Dünyası*, (İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1980), 150.

1.2. İHTİFAL/ANMA TÖRENLERİNE DAİR TEORİK BİR ÇERÇEVE

1.2.1. İHTİFAL KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Tarihî, kültürel, dinî, edebî, pedagojik, psikolojik, antropolojik, politik ve sosyo-kültürel arka planıyla zengin bir kavram dünyasına sahip olan ihtifaller/anma törenleri, aynı zamanda toplumsal ve kültürel belleği yansıtan en dinamik aynalardan biridir.

Arapça *hafl* kökünden türeyen ihtifal kelimesi “toplamak, önem vermek” anlamında olup, “Büyük bir kalabalıkla yapılan anma töreni”ne karşılık gelmektedir. *Kâmûs*’un tefsirine dayanarak Amasyalı Hüseyin Hüsameddin¹³⁷, kelimenin lügat-ı Arabiye’de “birikmek, dolmak ve dolgun olmak” manasında olduğunu, “*bir cem’iyet-i azîme ile yapılan merâsim-i mahsûsaya*” da “ihtifâl” denildiğini zikretmektedir. İhtifal mukabilinde Türkçede “oşul” ve ihtifâl-i azîm karşılığında ise “oşlan” lafızlarının kullanıldığını yine Amasyalı Hüseyin Hüsameddin’den öğrenmekteyiz.¹³⁸ Oşlan kelimesi, Özbek Süleyman Efendi’nin Lugatnâmesi’nde “*Ümerâ tarafından sipâh ve ahâliye verilen ta’am ve ziyafet*” anlamında tefsir edilmiştir.¹³⁹ Bu kelime “tecemmu’ etmek, yığılmak, tahaşşüd etmek” manasına olan “Oşmak” mastarından türemiştir. Lugaten “tecemmu’ ve tahaşşüd eden şey” demektir. Sonradan ziyafet manasına tahsis edilmiştir. Ziyafette de “birikme, toplanmak ve bir araya gelmek” vardır. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin’e göre lugatlarımızda mevcut olan “oşlan” kelimesi Türklerin şanlı hatıralarını yâd ettirmek için eskiden beri ihtifallerden

¹³⁷ *Amasya Tarihi* adlı eseriyle tanınan araştırmacı ve ilim adamı Amasyalı Hüseyin Hüsameddin Yasar’ın (1869-1939) hayatı ve eserleri için bkz. Turgut Akpınar, “Hüseyin Hüsameddin Yasar”, *TDVİA*, cilt 18, (İstanbul: TDV, 1998): 551-552.

¹³⁸ Amasyalı Hüseyin Hüsameddin’e göre Türk devletlerinin başında bulunan Türk hanedanlarını zuhur ve istiklali, eski devirlerde, muhtelif kıtalarda ve muhtelif günlerde cereyan etmiş bir vak’a-i mühimmeydi. Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve istiklali gibi bu mühim vak’alar Türkler için milli ve mes’ut birer hâtıra-i şeref idi. Türkler, böyle yüksek hatıraları milletin saf yüreğinde canlı bir surette yaşatmak için bu hatıraları taşıyan günlere mahsus olarak vaktiyle “Oşlan”lar tertip etmişlerdir. Büyük ihtifallerle bu şanlı hatıraları asırlarca yaşatmışlardır. Bkz. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, “İstiklâl İhtifâli”, *İkdâm*, nr. 8564, (14 Kânunusânî 1337/1921): 3.

¹³⁹ 1882 tarihli Buharalı Şeyh Süleyman Efendi’nin *Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmanî* adlı eserinin birinci cildi lugatı havi ve ikinci cildi Orta Asya kavimlerinin edebiyat ve darbımeselleriyle ahvalinden bahsetmek amacıyla hazırlanmıştır. Şeyh Süleyman, eserin önsözünde dünyadaki ana lisanlardan biri ve Orta Asya’nın umum ahalisinin konuştuğu dil olan Çağatayca’yı lisan-ı Türki’nin aslı ve me’hazı olarak zikretmiştir. Buhara ahalisinden olup uzun bir müddet Osmanlı mülkünde yaşayan ve iki lisanada vukufiyeti bulunduğunu belirten yazar, eserine “en muteber şuarâ ve üdebâ indinde müsta’mel olan lugatı intihâb ve derc” etmiştir. Önsöz ve “Oşlan” kelimesi için bkz. Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî, *Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmanî*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1298/1881), 2-3, 35.

düzenlediğinin en büyük delilidir.¹⁴⁰ Türk dilinin iştikakına göre biriken ve yığılan şeye “oşul”, bunun mübalağasına da “oşlan” denir. Terbiye ve takviye edilen kimseye “oğul”, onun mübalağasında da “oğlan” denildiği gibi. Oğul mukâbili Arapça’da muhtefel ve mastarı da “ihtifal”dır.¹⁴¹

Osmanlı matbuatında ihtifal kelimesinin ilk kullanımına Hamîd Vehbi’nin 1301 (1884) tarihli *Meşâhîr-i İslâm* adlı eserinde rastlamaktayız. İhtifal kelimesi, *Meşâhîr-i İslâm*’ın 11. cüz’ü olan Timur Leng bölümünde şöyle geçmektedir:

“Muahharan Timur Leng, Akşehir’e azîmetinde Cenâb-ı Şehriyâr irtihâl-i dâr-ı karâr ettiğinden na‘ş-ı mağfîret-nakışlarını *bâ-kemâl-i ihtifâl*, Bursa’ya îsâl eylediler.”¹⁴²

Sözcüğün Osmanlı’da tanınmış yazarların lugatlarında yer alması ise bu tarihten sonradır. Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmanîye* almadığı bu kelime, ilk olarak Şemseddin Sâmî’nin *Kâmûs-ı Türkî*’sinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁴³ Kelimeye “Büyük bir alay ile hürmet ve ta‘zîm” anlamını veren Şemseddin Sâmî, devamında “*Başlıca cenaze alayları hakkında müsta‘meldir.*” diyerek şu örneği vermiştir: “Na‘ş-ı ihtifâlât-ı lâzime ile kaldırıldı.”¹⁴⁴ Şemseddin Sâmî’nin kelimeye verdiği bu kısa mana, ihtifâl kelimesinin 19. yüzyılın sonlarına doğru sadece “cenaze alayları ve defin merasimi” için kullanıldığını göstermektedir. Şemseddin Sâmî’nin örneğinden çok evvel 1890’lı yıllarda gazetelerde vefat edenlerin “*na‘ş ve mağfîret-nakşının ihtifâlât-ı lâzime ile kaldırılmasına*” dair ilanlar karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁵ Muallim Nâci ise ihtifal kelimesini, cenaze ve defin törenine tahsis etmeden “*Büyük bir alay ile hürmet, ta‘zîm*” olarak kısaca zikretmiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Amasyalı Hüseyin Hüsameddin makalesinde bazen bir hanedanın zuhur ve istiklaline dair hatırasını yaşatmak adına abidelerin de dikildiğine işaret etmektedir.

¹⁴¹ Bkz. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, a.y., 3.

¹⁴² Terâcim-i ahvâli, “*Tabiatın nadiren yarattığı birtakım e‘âzımın ef‘âl ve harekâtının numûnesi*” şeklinde tarif eden Hamîd Vehbi, eserinde meşâhîr-i İslâm’ın herbiri “ibret dersi ve mehâsin-i ahlâk reh-nümâsı hükmünde” bazı örneklerini vermiştir. Eser, 1301 (1884) tarihinde meşahirin (tanınmış kimselerin) tercüme-i hâllerini her hafta bir cüz olmak üzere “enzâr-ı umûmiyeye” sunmak amacıyla yazılmıştır. Herbir cüz genellikle bir, bazen de iki zatın tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Şemseddin Sâmî’nin küçük risaleleri gibi, Hamîd Vehbi’nin de bu sahadaki cüzlerini bir kitap halinde neşreden Mihran Efendi’dir. Eserin ilk cüz’ü Ertuğrul Gazi’ye, ikincisi ise Sultan Osman Gazi’ye tahsis edilmiştir. Birinci ciltte yer alan sonraki cüzler sırasıyla şöyledir: “Müellif-i Kâmus Fîrûzâbâdî”, “Sultan Mahmud-ı Gaznevî”, “Haccâc”, “İmam Mutahhar”, “Uzun Hasan”, “Sultan Süleyman Kânunî”, “Me‘mûn”, “Celâleddin Ekber Han”, “Timur Leng”, “Ebu Müslim-i Horasanî”, “Sultan Murâd-ı Evvel”.

Bkz. Hamîd Vehbi, *Meşâhîr-i İslâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, 1301/1884), 342.

¹⁴³ Afyonkarahisarlı âlim ve lugatçı Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisarî, *Ahterî-i Kebîr*’inde kelimeye sadece “cem‘ olmak” anlamını vermiştir. Bkz. Mustafa bin Şemseddin Karahisarî, *Ahterî-i Kebîr*, (İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1310/1892), 14.

¹⁴⁴ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (Dersaadet, İkdâm Matbaası, 1317/1899), 75-76.

¹⁴⁵ Örnek olarak bkz. *İkdâm*, nr. 59, (17 Eylül 1310/29 Eylül 1894): 2.

¹⁴⁶ Muallim Nâci, *Lugat-ı Nâci*, (İstanbul: Asır Matbaası, 1310/1893), 29.

1313 tarihli Mehmed Salâhî Bey'in kaleme aldığı ve Türkçede kullanılan Arabî, Fârisî ve bütün yabancı dillere ait kelimeleri ihtiva eden *Kâmûs-ı Osmânî* adlı eserinde ihtifâl kelimesinin -Şemseddin Sâmi'den esinlenerek- şu anlamı ön plana çıkarılmıştır:

“Ar. Birikmek, mübâlağa etmek, hüsn-i kıyâm ve hareket eylemek. Cem’i ihtifâlât’tır. Ekseriyâ cenaze merâsimi hakkında isti’mâl olunur.”¹⁴⁷

Mehmed Salâhî Bey, Şemseddin Sâmi'den farklı olarak kelimeye “saygıyla karşılama ve mübalağa etmek” anlamlarını eklemiştir. Bu şekilde kelimenin anlam katmanını biraz genişleten Mehmed Salâhî Bey, örneğini *Meşâhîr-i İslâm* müellifi Hamîd Vehbi Bey'den almıştır. Eserde ihtifal, “hüsn-i kıyâm” ve “karşılamanın en mükemmel şekli” anlamında “bâ-kemâl-i ihtifâl” terkiibiyle kullanılmıştır.¹⁴⁸

Cumhuriyet yıllarından günümüze kadar yazılan tüm sözlükler, Şemseddin Sâmi'in verdiği anlamı öne çıkarmıştır ki genellikle mana bu yönüyle korunarak kaynaklarda zikredile gelmiştir. Zamanla kısaca “*Büyük bir alay ile saygı gösterme, merasim, tören*” anlamında karşılık bulan ihtifal kelimesi, İngilizcede “Commemorative session, jubilee performance, memorial service” anlamlarıyla, Fransızcada ise “Commémoration jour commémoratif” olarak literatürde yer almıştır.¹⁴⁹

Türk Dil Kurumu, yan anlamlarını bir kenara bırakarak kelimeyi sadece “anma töreni” şeklinde zikretmekteyken¹⁵⁰ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te ihtifal kelimesini “Büyük bir kalabalıkla yapılan anma töreni” şeklinde tespit etmiştir.¹⁵¹

İhtifal, her şeyden önce bir anma faaliyetidir. Bu kavramın sözlükteki karşılığını incelediğimizde anma, bir grubu, bir kişiyi ya da bir olayı, düzenlenen bir tören aracılığı ile yâd etme süreci olarak karşımıza çıkar. Başka bir ifadeyle anma, bir tür kutlama süreci veya hatırlama amacıyla inşa edilen bir çeşit anıt olarak tanımlanabilir. Anma amacıyla yapılan törenler kısa süreli/ömürlü olabildiği gibi süreklilik de arz edebilir. Burada önemli olan nokta şudur ki anmalar, büyük ölçüde toplumsal hafızanın canlı kalmasını/sürekliliğini ve yönlendirilmesini sağlamaktadır.¹⁵²

¹⁴⁷ Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı Osmânî*, (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1313/1896), 247.

¹⁴⁸ Hamîd Vehbi, a.g.e., 342.

¹⁴⁹ Pars Tuğlacı, *20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, cilt II, (İstanbul: Pars Yayınevi, 1971), 1174.

¹⁵⁰ *Türkçe Sözlük*, haz. Komisyon, (Ankara: TDK, 2005), 942.

¹⁵¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* 2, 2. bs. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), 1364.

¹⁵² “History, Memory and Monuments: An Overview of the Scholarly Literature on Commemoration”, Erişim Tarihi: Ağustos 18, 2022, <https://www.nps.gov/parkhistory/resedu/savage.htm>.

II. Meşrutiyet sonrası gazetelerde gözümüze çarpan bazı kısa haberlerden “*iẖtifâl*” kelimesinin sosyolojik anlamda “kalabalık insan gruplarıyla yapılan toplanmalar”a karşılık geldiği de görülmektedir. Balkan Savaşı’nın henüz başladığı günlerde Van’da vali tarafından “irâd edilen nutuka” halkın katılımı, “*iẖtifâlât-ı fâika*” şeklinde nitelendirilmiştir.¹⁵³

Mütareke yıllarına kadar cenaze alayları dışında camilerde *Kur’an*, *Şifâ-i Şerif*, *Buhârî-i Şerif*, *Mevlid* okumaları gibi dinî amaçlarla bir araya gelmeyi de anlam olarak kapsayan ihtifal, dernek ve cemiyetlerin öncülüğünde “millî hislerin izhârına” vesile olan toplanmaları da kapsamıştır. Şimdiye kadar minberden Arapça dinî vaazlar dinlemeye alışan halk, bu sefer camilerde aynı minberden Türkçe ve kalbinin en derinlerine hitap eden millî hutbeler işitmiş ve bu sebeple yapılan ihtifaller herkeste derin ve ruhanî bir tesir bırakmış, meydanlarda yapılan ihtifallerden daha çok müessir olmuştur. 1919 senesi Teşrînievvelî’nin onuncu Cuma günü, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin tertibiyle Sultanahmet Camii’nde ve diğer İstanbul camilerinde ihtifal kastiyla toplanan ahâlî, fırkalar ve cemiyetler, Dârülfünun şube temsilcileri, Mütareke Antlaşması’nın yedinci maddesine dayanarak İzmir, Aydın ve Ayvalık’ta asayişe memur (!) Yunan askerlerinin yaptığı katliamı protesto etmiş ve buralarda alınan kararlar ilgili makamlara ulaştırılmıştır.¹⁵⁴

İhtifale yüklenen anlam katmanlarında tarihî, psikolojik, sosyolojik, dinî ve edebî perspektifler ön plana çıkmaktadır. İhtifal, ilk bölümde ayrıntılı bahsettiğimiz üzere her şeyden önce bir bellek, kültürel-edebî hafıza meselesidir. Nasıl hatırladığımız ve nasıl unuttuğumuz konusunda deneysel bir laboratuvar olması itibarıyla ihtifaller, bir çağın, bir kültürün ve bir milletin faaliyet ve düşüncelerini ifade eden bir yansımadır.¹⁵⁵ Bu yüzden Hakkı Süha, ihtifali “*anılan kimse üzerinden kendimizi değerlendirdiğimiz bir hareket, bir faaliyet*” olarak açıklamaktadır. Çünkü “kıymet”i bulmak, değeri kucaklamak, ancak

¹⁵³ “Van Valisi”, *İkdâm*, nr. 5642, (22 Teşrînievvel 1328/4 Kasım 1912): 4.

¹⁵⁴ İlk defa camilerde yapılan bu millî protesto ihtifallerinde Hamdullah Subhi (Tanrıöver) hitabetiyle, Mehmet Emin Yurdakul şiiriyle katılmış; işgal ve katliamın tazmini için alınan 3 maddelik karar da Halide Edib, Rıza Nur, Kemal Midhat Beyler tarafından gerekli mercilere ulaştırılmıştır. Bkz. “Câmide Bir İhtifâl”, *Yeni Gün*, nr. 204, (15 Muharrem 1338-11 Teşrînievvel 1335/1919): 2.

¹⁵⁵ Bellek metaforlarının entelektüel iklim yaratmasına ve bir bellek biçimi olmasına dair geniş bilgi için bkz. Draaisma, a.g.e., 21 vd.

anlamaktan doğar; hatırlamak da anlama yolunda harekete geçmiş bir hafıza meselesidir. Bunun için anmak, aynı zamanda kendi idrakimizin bir delili gibidir.¹⁵⁶

Ahmed Rasim de ihtifalden ne anlaşılması gerektiğine dair fikir ileri sürenlerdendir. Tevfik Fikret'in ölümünün 1. sene-i devriyesi münasebetiyle yazdığı makalede Ahmed Rasim, İslamiyet'in fark kuvvetindeki “Ölülerinizi hayırla yâd ediniz!” emrini hatırlatmış, bu “emr-i müstahsen” dururken matbuatta yalnız “Mısır nevha-kârânı gibi” ölünün yanı başında veya tabutu altında ağlamaktan ve ölenin “mehâsin ve fezâilini yâd ederek bir gün için diğerlerini de ağlatmaktan” başka bir şey yapılmamasını eleştirmiştir. Ahmed Rasim'e göre sosyolojik ve kültürel açıdan ihtifalden anlaşılması ve yapılması gereken şunlardır:

“Hâlbuki emvâtı zikr-i hayra makrûn kılmaktaki hikmet-i âliye-i ictimaiyye, onun mensup olduğu ümmet ve millet arasında fezâil ve mehâsinini yaşatmak suretiyle âdâb ve ahlâk-ı umûmiyyeye fezâil ve mehâsinin lâyetmût olduğu akîde-i sâlimesini daimî surette mezc eylemek üss-i nesîhine mübtenîdir.”¹⁵⁷

Görüldüğü üzere Ahmed Rasim, meseleyi daha çok sosyal dinamikler ve toplumsal fayda açısından ele almaktadır. Ahmed Rasim'in dikkat çektiği başka hususlar da vardır. Bunların başında gazetelerde “Teessüf-i Azîm”, “Zıyâ'-ı Müessif”, “İrtihâl” başlıkları altında verilen haberlerin faziletli bir kimse şehid, hoca, üstad, numune-i imtisal, âb-rû (yüz akı) veya bir şairin kayıplarını ifadedeki yetersizlik gelmektedir. Ahmed Rasim'e göre bu sözler, zikri geçen “zevât-ı merhumun ervâh-ı pâkizesine karşı medyun olduğumuz şükran-ı ebedîyi ifâ etmekten” uzaktır. Bunun yerine yakın zamanda vefat eden Recaizâde Ekrem, Ahmed Midhat Efendi, Emrullah Efendi ve Tevfik Fikret gibi zevât-ı nâdirenden münhal kalan yerleri doldurmak ve millete büyük hizmetleri geçmiş “erbâb-ı cidd ü himmet”in namlarını yaşatmak, onların fazilet ve güzel hasletlerini mektepler vasıtasıyla genç nesillere yaymak gerektir. Sene-i devriyelerdeki her “âyîn-i manevi”yle “ruhlarımızda mündemiç zevk-i insaniyeti ıslâh ve ikmâl ede ede efrâdımız arasında o mehâsin ve fezâili isbata muvaffak olabiliriz. Ahmed Rasim'e göre ihtifal eğer “emvâta has zikr-i hayırdan” ibaret ise geriden kalanların bundan ders almaları, “hissedâr-ı tena'um olmak istidâdını”

¹⁵⁶ Hakkı Süha, bu düşüncelerini Ahmed Mihdat Efendi'nin doğumunun 100. yılı dolayısıyla dile getirmiştir. Anma hususunda hep geç kalışımızı ise idrakimizin bir kusuru olarak saymıştır. Bkz. Hakkı Süha Gezgin, “Ahmet Mithat”, *Vakit*, sayı 9673, (28 Birincikânun 1944): 2.

¹⁵⁷ Ahmed Rasim, “Yâd-ı Hayr”, *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

canlandırmaları gerekmektedir. Matbuat, eğer bu tarz bir yol takip etmezse “tercüman-ı efkâr ve hissiyâtı olmak iddiâsında” bulunması yersizdir.¹⁵⁸

Tarih açısından ihtifalin gerekçesi, “*Bir millete varlığını yaşatacak bir ruh vermek, onun azim ve iradesini bu ruh ile tazelemek, millî duygularını ve seviye-i irfân ve idrâki daha ziyade yükseltmek için*” tesirli sebeplere ve harici kuvvetlere duyulan ihtiyaçtan ileri gelmektedir. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin’e göre bu “müessir avâmil”den biri de “*abâ ve ecdadının geçmiş erdemlerini (mefâhirini), yüksek faziletlerini, parlak izlerini, eserlerini cemiyetler tertip ederek canlı bir surette sinema gibi göstermek, ihtifaller yaparak şanlı bir kıyafette yâd ettirmek*”tir.¹⁵⁹ Bu tarz ihtifal ve gösterişlerin temel referansı, efkâr-ı halk (kamuoyu) üzerindeki etkisidir.

İhtifal kelimesinin ölen bir kimsenin cenazesinde yapılan defin merasimi ve bu merasime iştirak eden kalabalığı ifade edecek şekilde kullanılması ise Cumhuriyet’in ilk kurulduğu günlere kadar uzanmaktadır.¹⁶⁰ Bir cenazeye “büyük kalabalığın katılımı”nı ifade eden “cenaze ihtifali” anlamının korunarak 1940’lı yıllara kadar geldiği görülür.¹⁶¹ Cenazenin “ihtifalle kaldırılması”, ölen kişinin cenazesini “ender görülen kalabalık bir kütle”nin takip etmesi anlamında kullanılmıştır.¹⁶² Yalnız burada edebî ihtifalden farklı olarak bir defaya mahsus, toplumca tanınmış ve sevilmiş bir kişiyi sonsuz yolculuğuna uğurlama söz konusudur. İleride ayrıntılı bahsedeceğimiz üzere edebî ihtifallerdeki toplantının amacı ise “bütün bir milleti temsil kabiliyetini hâiz” vefat etmiş bir şair ve yazarla ilgili anma periyotları düzenlemek, böylece onu gelecek kuşaklara sunmak, kolektif hafızada unutturmamaktır.¹⁶³

¹⁵⁸ Ahmed Rasim, a.y., 1.

¹⁵⁹ Bkz. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, “İstiklâl İhtifâli”, *İkdâm*, nr. 8564, (14 Kânunusâni 1337/1921): 3.

¹⁶⁰ 1923 yılında vefat eden Meclis-i Mebusân Reisi Ahmet Rıza Bey’in eniştesi Refik Beyzâde Mahmut Cemalettin Bey’in ölümü üzerine cenazesi “ihtifâlât-ı lâyika ile ve bir hayli zevât-ı muhtereme huzuruyla kaldırılmış”tır. “İrtihâl-i Müessif”, *İkdâm*, nr. 9353, (30 Mart 1339/ 1923): 3.

¹⁶¹ Örnek olarak İzmir’de ansızın vefat eden mütekaid Birinci Ferik Abdullah Paşa’nın cenazesi 29 Nisan 1937 Perşembe günü askeri hastaneden “büyük ihtifalle” kaldırılarak İstanbul’a getirilmek üzere Dumlupınar vapuruna konulmuştur. Bkz. “Abdullah Paşa’nın Cenazesi Yola Çıkarıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 4654, (29 Nisan 1937): 7. Ayrıca örnek olarak bkz. “Profesör Besim Ömer Akalın’ın Cenazesi İhtifâlâtla Kaldırıldı”, *Akşam*, nr. 7692, (22 Mart 1940): 1, 5.

¹⁶² Cenazenin ihtifalle kaldırılmasına dair 1949 yılındaki örnek, Boğaziçi Lisesi’nin kurucularından ve lisenin tesis tarihinden itibaren 24 sene müdürlüğünü ifa eden muharrir Hıfzı Tevfik Gönensay’ın cenazesidir. 13 Kasım 1949 Pazar günü vefat eden Gönensay’ın tabutu, bir gün sonra 14 Kasım’da başta vali ve belediye başkanı Prof. Fahrettin Kerim Gökay olmak üzere üniversite rektörleri, profesörleri, fikir âlemine mensup şahsiyetler, şairler, muharrirler ve pek çok güzide zevatın katılımıyla Teşvikiye Cami’inden kaldırılmış ve Feriköy Kabristanı’na defnedilmiştir. Bu merasim, matbuatta “Değerli edib ve mütefekkirin cenazesi ihtifalle kaldırıldı” şeklinde yer almıştır. Bkz. “Hıfzı Tevfik Gönensay”, *Akşam*, nr. 11167, (15 Kasım 1949): 3.

¹⁶³ Aziz Nesin’e göre bir yazarı unutturmanın yolu kişiliğini, özyaşamını, ilişkilerini ortaya çıkaracak anıları, belgeleri toplamaktan geçmektedir. Bir yazara ait ilişkiler yumağı ayrıntılarıyla bilinmedikçe, o

Orta Asya dillerinde yaygın bir biçimde kullanılan ve ihtifalden kast edilen anlam dünyasından bir parça olan “anmak” kelimesi, Çağatayca gibi Türk lisanlarında “*Zihne getirmek, zikr, tezekkür ve yâd etmek*” manasına gelmektedir.¹⁶⁴ Bir yazarın “anısını tazelemek”ten maksat, simgesel bir yıldönümünü “geçmişe dönük bir acı olarak değil, geleceğe yönelik bir kültür olayına dönüştürmek”tir.¹⁶⁵ Bunun yanı sıra ihtifal, milletin değerlerini temsil salahiyetini hâiz kimselerin, tüm milleti temsilen bir grup tarafından “kutsanması” anlamını da içermektedir. Rasim Ekşi’inin Yunus Emre’ye ithaf ettiği “Kutsama” şiiri bu anlamın edebî örneklerindendir.¹⁶⁶

Tarihî etimolojik sürecini göz önünde bulundurarak ve kelime kökeninden yola çıkarak edebî anlamda “*ihhtifal*”, vefat etmiş bir kimseye cenaze alayı düzenlemek, defnetmek, bir kimseyi doğum ve ölüm yıldönümlerinde anmak/hatırlamak/yâd etmek veya yaşayan önemli bir şahsiyetin/yazarın yaş gününü, edebiyat ve kültür-sanata hizmetini özellikle 25, 50, 75, 100 gibi belirli bir yıl dilimini vesile kılarak törenle yüceltmek/hatırlamak amacıyla yapılan törenleri, bir araya gelmiş küçük-büyük, az-çok bir topluluğu/grubu ifade etmektedir. Türk kültür ve edebiyat örfünde daha çok “50, 100” gibi yuvarlak rakamlı zaman dönemeçlerinde kutsileşmiş fen, edebiyat, fikir kahramanlarını anmak, onların hatıralarını taziz etmek bir vazife” olarak kabul edilmiştir. Bu anlayışın temek dayanağı ise “*Milletin, insanlığın hayatına, kanına işlemiş hatıralar mebdelerini mukannen vakti gelince yâd etmek medenî, millî farizalardan*” görülmesinden ileri gelmektedir.¹⁶⁷

İhtifal kavramını şiir diline aktaranların başında Tevfik Fikret gelmektedir. *Rübâb’ın Cevâbı*’nda geçen, “*Şark’ın melik-i perisi ve mübarek melikesinden*” ümit beklerken dile getirdiği

Ey gözlerinde mâî güneşler gurûb eden,
Altın başında fırtınalardan, didişmeden

---

yazarın yapıtları gereğince ve bütünüyle anlaşılamaz. Aziz Nesin’in 14 Şubat 1976 günü *Cumhuriyet* gazetesinde Sabahattin Ali’ni anma yazında dile getirdiği ve 1976 yılığında iktibas edilen görüşleri için bkz. Aziz Nesin, “Sabahattin Ali’yi Unutturmamak”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 653-657.

¹⁶⁴ Buharalı Şeyh Süleyman’ın kelimeye verdiği anlam için bkz. Şeyh Süleyman Efendî-i Buhârî, *Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmanî*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1298), 22.

¹⁶⁵ Ölümünün 44. yılında *Cumhuriyet* gazetesinin kurucusu Yunus Nadi’yi hatırlayan İlhan Selçuk, *Cumhuriyet DERGİ* için kaleme aldığı yazısında, fikir ve eylem adamı, gazeteci, yazar Yunus Nadi’nin anısını tazelerken “Yunus Nadi’yi genç kuşakların tanıması gerekir” vurgusunu yapmaktadır. “*Yunus Nadi’nin anısını her yıl tazelemek bizim için görevdir.*” ifadesi kültürel belleği millet adına temsil vazifesinin farklı bir yorumudur. Bkz. “Yunus Nadi Armağanı 43 Yaşında”, *Cumhuriyet Dergi (Pazar Eki)*, sayı 174, (2 Temmuz 1989): 3, 10.

¹⁶⁶ Rasim Ekşi, “Kutsama”, *Çağrı*, sayı 99, (Nisan 1966): 23.

¹⁶⁷ Vefatının 50. yıldönümünde Nâmık Kemal’in anılma gerekçesi yukarıdaki tespitlerle açıklanmıştır. “Vefatının Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle: Nâmık Kemal”, *Akşam*, nr. 7230, (2 Kânunuevvel 1938): 3.

Bir tâc-ı nûr olan o güzel saç didik didik,
Nâzân vücudu bir kucak ot, bir yığın kemik,
Mahzun bir ihtifal ile mâzi-i şâdının
Gerdûne-i şükûhunu teşyî eden kadın!¹⁶⁸

dizeleri, sevinçli mazi günlerini “saltanatlı, gösterişli bir araba” benzetmesiyle uğurlayan bir kadın imgesi Fikret’in edebiyatımıza kazandırdığı yeniliklerdendir. Nitekim Tanpınar da Tevfik Fikret’in şiir lisanını “*Onun hakiki sanatını daha ziyade o zincirli nazım cümlesinde, yani söz silsilesini hiç bozmadan devam ettiren şiirle nesir arasında bir lisan bulmak hususundaki gayretinde aramalıdır.*”¹⁶⁹ hükmüne bu dizeleri örnek gösterir.

1.2.2. İHTİFALİN SOSYO-KÜLTÜREL ANLAMLARI

19. yüzyıldan itibaren ulus devletlerin inşasında etkin olarak kullanılan törenler, farklı ritüellerin icrasına imkân tanınması itibariyle de birçok bilim alanının ve sosyal araştırmaların kesişim arenasıdır. Anma törenlerinin psikolojik alt yapısında toplumsal bellek ve ölümsüzlük arzusu yatmaktadır. Kolektif hatırlamayla yakın ilişkili bir uygulama olan anma törenlerinde “belirsizlikten kaçınma” ve “geçmiş adanmışlıkla tek bir bakış açısından görme eğilimi” vardır.¹⁷⁰ Tarih ve kültürler üstü boyutta olması itibariyle cenaze törenleri ve yıldönümlerinde ölümlerin törenlerle anılması, karşılaştırmalı etnografinin en eski ve en çarpıcı buluşlarından biridir. Zygmunt Bauman, bu buluşu “evrensel” olarak nitelendirirken gerekçesini de “*yeni ölmüş bedenlere ve bu bedenlerin yakınlarının belleklerindeki ölümden sonraki varlıklarına yaklaşım konusunda bir modele uymayan, ne kadar basit olursa olsun, hiçbir insani yaşam biçimiyle karşılaşılması*”yla izah etmektedir. Anma törenlerinde “ölülerin toplu belleğini kurumsallaştırmaya yönelik yoğun ve titiz dikkat, toplu bellekte de olsa, varlığı törenlerle sürdürülen “ölümsüzlük” arzusuna dayanmaktadır. Bauman’a göre bu yönüyle anma törenleri, ölümün son olmadığının birer provasıdır.¹⁷¹ İnsanoğlunun evrensel boyutta “ölümsüzlük” arayışı yolundaki çabası en çok da ölü anmalarında kendini göstermektedir.

¹⁶⁸ Tevfik Fikret, *Rübâb’ın Cevâbı*, (Dersaadet: Tanîn Matbaası, 1327), 8.

¹⁶⁹ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 384.

¹⁷⁰ Bu teorilere dair Edward Linenthal (1996) ve Enola Gay’in araştırma ve tartışmalarına dair bkz. *Zihinde ve Kültürde Bellek*, 161.

¹⁷¹ Bauman’a göre bütün keşfedilmiş toplumlar üyelerini günlük olmasa bile, belirli aralıklarla, anılarını canlı tuttukları *ölülerden çok yaşayanlar için amaçlanmış* toplu anma törenlerine katılmaya zorlar. Anının törene taşınması, başlıca amacı ve başarısı olarak ölünün düşsel maddi rahatından öte yaşayanın ruhsal açıdan rahatlamasına yöneliktir. Anma törenleri, katılanlar ve çevrelerindeki herkesin katıldığını görenler üzerinde

Anma törenleri, psikolojik olduğu kadar sosyal bir olgudur ve ihtifal vesilesiyle bir araya gelen az veya çok her insan grubu, “toplumsal bir belleğin” inşasına hizmet etmiş olurlar. Bellekteki hatırlatma figürlerini, “zaman ve mekân bağıllık”, “bir gruba bağıllık” ve “kendine özgü bir süreç olarak yeniden kurulabilme/tarihin yeniden kurulması” şeklinde özetleyen Jan Assmann, toplumsal belleğin varlığından söz edilebilmesi için “süreçe düzenli katılan grup üyelerinin” olması gerektiğini savunur. Bu yüzden toplumsal bellek, onu taşıyanlarla birlikte vardır ve gelişigüzel devredilemez. İhtifallerde bir “zaman ve mekân” kavramı bulunduğu göre, burada sadece somut mekân ve zamandan değil, aynı zamanda somut kimlikten de söz edilmesi gerekmektedir. Assmann, Halbwachs’ın *Belleğin Sosyal Çerçevesi* (1925) kitabında belirttiği kuramdan yola çıkarak toplumsal belleğin zaman ve mekân kavramlarının, ancak söz konusu grubun duygusal ve değerlerle yüklü yaşam bağlamı içindeki iletişim biçimleriyle oluşabileceğini ileri sürer. Dolayısıyla zaman ve mekân kavramları, toplumsal belleğin içinde, bir grubun öz imgesi ve hedefleri için anlamlı ve duygu dolu bir vatan ve yaşamöyküsü olarak ortaya çıkar. Hatırlama figürleri “aynı zamanda modeller, örnekler, bir çeşit öğretici parçalardır. Onlar grubun genel tavrını ifade ederler, sadece geçmişi yeniden üretmekle kalmaz aynı zamanda varoluş biçimlerini, özelliklerini ve zayıflıklarını tarif ederler.” Halbwachs, bir grubun öz imgesi, sosyal işlevi ve toplumsal bellek arasındaki ilişkiyi Ortaçağ’daki feodal sistemin hiyerarşisi üzerinden açıklamıştır. Zira Ortaçağ’ın unvanlar ve armalar sistemi, haklar ve ayrıcalıklara sahip olma talebini sembolize eder. Bu örnekte bir ailenin yeri büyük ölçüde “kendisinin ve diğer ailelerin onun geçmişine ilişkin bilgilerine” bağlıdır.¹⁷² Sosyo-kültürel haklar açısından bir grubun, diğer bir grubun geçmişine ait bilgisinin sosyal statüye ve yaşam hakkına temel dayanak olması, Osmanlı Devleti’nde “kefalet sistemi” denilen sosyal bir kontrol aracı olduğu burada hatırlanabilir.¹⁷³

---

güven verici bir etki yaratır: Onların kendilerinden önce ölenler için yaptıkları her şey, öldükten sonra kendiler için de yapılacaktır. Sıra onlara gelince bugünkü anma o zaman anımsanacaktır. Böylece gelecekte toplu bellek, henüz ölmemiş olanların ruhlarında yaşamaya devam edecektir. Bkz. Zygmunt Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, çev. Nurgül Demirdöven, 3. Basım, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 77-78.

¹⁷² Jan Assmann’a göre kendini ortak anıları olan bir toplum olarak kuran herhangi bir sosyal grup, geçmişini özellikle iki noktada korur: *kendine özgülüğü ve sürekliliği*. Grubun “kimlik bilinci zaman içinde gelişir” ve böylece olaylar, bir şeylere karşılık gelme, benzerlik, süreklilik temelinde seçilerek korunur. Bu temel özelliklerden biri veya birkaçı önemini yitirirse, grup ya var olmaktan vazgeçer veya bir başka gruba yer açar. Fakat küçük veya büyük her grup sürekliliği hedeflediğinden, değişimleri mümkün olduğu kadar görmemeye ve tarihi değişmez bir süreklilik olarak algılamaya eğilimlidir. Bkz. Assmann, a.g.e., 48.

¹⁷³ Osmanlı’da “kefalet sistemi”, esnafın komşu esnafa, işverenin yanında çalışanına, han sahibinin müşterilerine, mahallelinin birbirine kefil olmak zorunda olduğu bir sistemin adıydı. Bu da bir grubun diğer birileri hakkındaki kanaat ve geçmiş bilgi birikimini ifade etmekteydi. Kefalet aynı zamanda herkesin birbirinin gözü kulağı olması gereken bir sistemin varlığına işaret eder ki, burada grupların zaman ve mekân

İhtifallerin ortaya çıkışında “kitle psikolojisini yönlendirme/yönetme” arzusu hâkimdir. Bu yüzden anma törenleri, 19. yüzyıldan itibaren geniş yığınların siyasi ve içtimai terbiyeleri bakımından ehemmiyetleri inkâr edilemez buluşlardandır.¹⁷⁴ Bir toplumda sosyal etkileşim ve iletişim için, yani bir grup teşkil edecek şekilde insanların buluşmasını sağlayan vesilelerin başında doğum, sünnet, düğün, evlenme, hastalık ve ölüm gibi sosyolojik ve psikolojik etkileri derin olan hadiseler gelmektedir.¹⁷⁵ Burada menfaat birliği yüzünden birbirine kenetlenmiş fertlerin teşkil ettiği grubu ifade eden “klik”ten farklı sosyo-kültürel bir grup vardır. Klikte arada açık bir anlaşma olmaksızın, adeta insiyakî (kendiliğinden) bir tarzda teşekkül eden gruplar vardır. Fakat genellikle bu kenetlenme, ahabplıklar, sofrabaşı âlemleri, aynı mektepte okuma veya aynı meslekte çalışma gibi önceleri maksatsız ve tesadüfî başlayıp git gide şahsi menfaatlerin desteklediği fikir ve amaç birliği etrafında kümeleşmeye varan bir seyir takip eder. Ayrıca klik mümkün mertebe dar tutulan bir organizasyodur.¹⁷⁶ İhtifal ise, ölüm ve doğum gibi duygusal yönü ağır basan bir hadisenin gerektirdiği ve aralarında bu hadise dolayısıyla bir tür fikri, hissi yakınlık/duygudaşlık bulunan bir grubun icra ettiği edebî ritüeldir. Dinî referansları, politik, sosyolojik ve mitolojik arka planı bulunan bu tarz gelenekler, “tören, âyin, yas, şölen, seremoni, merasim, cenaze, devr-i senevî-i ta‘ziz, matem toplantısı¹⁷⁷, anış toplantısı¹⁷⁸, yıldönümü¹⁷⁹, yasdönümü¹⁸⁰ anmaları” gibi sosyal etkileşim alanlarını ifade

---

bağlı olarak inşa ettiği toplumsal bir bellekten de söz edilebilir. Geniş bilgi için bkz. Halil İnalcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006), 437.

¹⁷⁴ Nizamettin Nazif, “İhtifalci Ziya Bey Merhum”, *Yeni Gün*, yıl 1, sayı 3, (25 Mart 1939): 9-10.

¹⁷⁵ Van Gennep, belirli bir eşik geçilirken sergilenmesi gereken ve belirli bedensel hareketleri bünyesinde barındıran evlilik, evlat edinme, atanma ve cenaze törenlerini, “geçiş töreni” olarak adlandırmakta ve “ayrılma, eşik ve bütünleşme” şeklinde üç katmanlı bir süreç olarak incelemektedir. Gennep, toplumsal alandaki ritüelleşmiş geçişleri anlayabilmemiz için gerekli olan çerçeveyi “bölgesel geçişler”in sağladığını söylemektedir. Bu yüzden ev, sokak, meydan, mahalle, üniversite, dernek, vakıf gibi törensel yerler aynı zamanda birer bellek mekânıdır. Bkz. Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur*, çev. Kübra Kelebekoğlu, (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011), 24, 32.

¹⁷⁶ Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, “Klik”, *Yeni Sabah*, nr. 4910, (4 Kasım 1951): 2.

¹⁷⁷ Muhammed Ayaz İshaki-Hayati ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla), haz. Tahir Çağatay..., (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979), 348.

¹⁷⁸ “Samsun Halkevi’nde Nâmık Kemal Gecesi”, *Son Posta*, nr. 4100, (2 İkincikânun 1942): 6.

¹⁷⁹ Mütareke dönemlerine kadar “devr-i senevî” şeklinde kullanılan anma günü tabiri yerine Fikret’in vefatı sonrası “yıldönümü” kullanılmaya başlamış, Mütareke dönemlerinde ise *Servet-i Fünûn*’da etkin bir rol üstlenen Hece şairlerinden Yusuf Ziya, Orhan Seyfi’nin de etkisiyle yaygınlık kazanmıştır. Celal Sâhir’in 1924 yılında Pierre Loti’nin ölümünün sene-i devriyesi münasebetiyle *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde neşrettiği beyannameden o günlerde “yıldönümü” ifadesinin artık edebiyatımızda benimsendiği anlaşılmakla birlikte kavrama yüklenen anlam açılımı “bir kimsenin mübarek hâtırasının milletin hâfıza-i şükranında lâ-yezâl” olması şeklinde yorumlanmıştır. Bkz. “Tevfik Fikret’in İrtihalinin Yıldönümü”, *Türk Yurdu*, cilt 10, sayı 116-12, (18 Ağustos 1332-1916): 3141; Celal Sâhir, “Bir Dostun Hâtırasını Ta‘ziz”, *Tevhid-i Efkâr*, nr. 3956, (23 Kânunusâni 1340-1924). 1.

eden birçok kavramı kapsamaktadır. Ritüeller, dinî törenler, âyinler, anma toplantıları her türden insanın iletişim/kesişim sahasıdır ve toplumsal hisleri/hassasiyetleri harekete geçirerek destek ve dayanışma ruhunu tetikler. Bir ritüel pratiği olan ihtifaller, aynı zamanda toplumu süspanse etmek adına imkan sağlar ve bir birlik havası yaratır. Edebiyat aşkı ile toplanan kalabalıklar, zaman zaman büyük gösterilere ve protestolara¹⁸¹ neden olsa da “bir ortaklık duygusu ve ortak bir heyecan yaratmada” başarılı olduğu söylenebilir.¹⁸²

İhtifaller, doğum ve ölüm vasıtasıyla toplumun hatırlama duygusunu tetikleyen bir olgudur. Durkheim’e göre bir yakınınızın ölümü nedeniyle acı çektiğimizde, buna yol açan şey onun aklımızda maddi ve manevi görünümüyle, onunla ilgili her türlü anı ve nesnenin üzerimizde bıraktığı etkidir. Yaşarken yanımıza geldiğinde hissettiğimiz o yumuşak duyguları hissedememek, aile içi sohbetlerindeki sıcaklık, itiraflar, bir arada bulunmanın sağladığı güven hissi artık tamamen ortadan kaybolmuştur. Bu olay bilincimizde bir boşluğun oluşmasına yol açmakta ve bize acı veren de bu boşluk duygusu olmaktadır. Yaşantımızın bir parçası hâline gelmiş varlıkların başına bir şey geldiğinde bizim de başımıza bir şey gelmekte ve aslında onlara bağlanarak kendimize bağlandığımız ortaya çıkmaktadır.¹⁸³ Bir kimseye dair zihnimizde bulunan imgeler dağarcığı, onu hatırlatan herhangi bir nesne vasıtasıyla hemen harekete geçmektedir. Anmak, hatırlamak demektir. Bir insanı anmak ise aslında örtülü olarak unutma eğilimine karşı psikolojik bir refleks geliştirmektir. Bu yüzden bazı yazarlar, anmak kelimesini kullanmaktan özellikle kaçınarak “hatırlamanın ancak unutulana kimse için” geçerli olacağını öne sürmüşlerdir.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ İlk defa *Servet-i Fünûn*’un 6 Eylül 1928 tarihli 1663-199. sayısında rastladığımız bu ifade, küçük yaşta vefat eden çocukların acısını veya trajedi boyutu yüksek ölümlerini anmakta kullanılmaktadır. Yaşar Nabi’nin, Muallim Ahmet Hâlit’in oğlu Haldûn’un *yasdönümü* münasebetiyle yazdığı şiir için bkz. Yaşar Nabi, “Haldûn’a Mısralar”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1673-199, cilt 64, (6 Eylül 1928): 268.

¹⁸¹ Edebiyatın toplumu yönlendirmesine ve kısıktıcı tarafına burada Nâmık Kemal’in 1873 yılında yazdığı ve aynı yılın 1 Nisan akşamı Gedikpaşa Osmanlı Tiyatrosu’nda kendisi hayatta iken oynan tek oyunu *Vatan yahut Silistre*’si örnek verilebilir. Eser, oynandığı zaman o kadar heyecan uyandırmıştır ki hükümet başka sebepleri bahane ederek halkı galeyana getiren yazarını Magosa’ya sürmüştür. Sultan Abdülaziz’in son senelerinde vatan ve millet mefhumlarını etrafında büyük bir heyecana sebep olan bu piyes, memleket dışında da akis bırakmış eserlerdendir. Rus matbuatı bu piyesle yakından ilgilenmiş ve Victoiren Sardou’nun “La Patrie” adlı eserinden alındığını iddia etmiştir. Tanpınar’ın ifadesiyle onun İstanbul’da küçük bir zümre arasında olsa bile uyandırdığı heyecan, sade şaire otuz sekiz aylık mahpusluk hayatına mal olmamış, Abdülaziz devrinin matbuat ve yenilik karşısındaki uzun tereddüdüne son vermesine de sebep olmuştur. Bkz. Ahmed Hamdi Tanpınar, *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 379-382; ayrıca bkz. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “Namık Kemal’in Ölümünün 100. Yılında Vatan Yahut Silistre”, *Türk Kültürü*, cilt XXVI, sayı 306, (Ekim 1988): 1-9.

¹⁸² *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building and Centenary Fever, “Remembering Writers”*, 11.

¹⁸³ Emile Durkheim, *Ahlâk Eğitimi (1902-1903)*, çev. Oğuz Adanır, (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2004), 188.

¹⁸⁴ H. Süha Gezgîn, “Merhabâ Tarık!”, *Vakit*, nr. 13103, (22 Ekim 1962): 1, 4.

Bellekte daima bir seçicilik vardır. *Unutma Biçimleri* kitabının yazarı M. Augé, bu tercih insiyakını bitkiler üzerinden örneklendirmektedir:

“Anımsamak ya da unutmak, tıpkı bir bahçıvanın yaptığı gibi, ayıklamak ve budamak demektir. Anılar bitkilere benzer; bazılarında kurtulunursa diğerleri gelişebilir, çiçek açar...”¹⁸⁵

Hatırlamak ve unutmakla¹⁸⁶, bizi “şimdi” ilgilendirenleri ayıklamış, diğerlerini budamış oluruz. Bu ayıklama yapılırken hatırlamada hafızanın en büyük yardımcısı imgelerdir. Orta Çağ’da Aquinolu Aziz Tommaso bunu “*Yalın ve manevi maksatlar, cismanî teşbihlere bağlanmadığı sürece hafızadan kayıp gidiverir.*” kuralıyla ortaya koymuştur. Anma merasimlerinde ihtifali yapılan kimsenin fotoğrafının rozet hâlinde göğse takılması, büst ve heykelinin yanı sıra eserlerinin sergilenmesi, imge dağarcığımızı harekete geçirme güdüsünün bir sonucudur. Zira hafıza sanatıyla ilgilenen Simonides, Tullius, Jacopo Ragone ve Tommaso gibi skolastizmin büyük azizleri, insanın hatırlamasına yardımcı olan dört şeyi ön plana çıkarmışlardır: “*Hatırlanmak istenen şeylerin belli bir düzen içine yerleştirilmesi, bu şeylere duyguyla bağlanma, bunları alışılmışın dışında teşbihlere indirgeme ve bunları sık mütalaalarla tekrar etme.*”¹⁸⁷ Orta Çağ’da ikonograflardan bu yana hafıza sanatının göstergesi olarak kullanılagelen imgeler ve tekrarlar dağarcığı, sanat ve edebiyatın yaratıcı yapıtlarında mutlaka dışa vurulduğu gibi anma merasimlerinin de önemli bir parçasıdır.

Anma törenlerinde genellikle geçmişi bugünde canlandırma, maziyi yeniden an’a davet etme ve bellek tazelemesi vardır. Çünkü mazi şuuru, insanda yarattığı keskin tezat dolayısıyla kuvvetli bir “hâl-i hazır” ve istikbal duygusu kazandırır. Daha çok eski eserlerde yaşayan tarih de eski abideler, kitabeler sayesinde akan zamanın bir anını saklar. Onlarda bir devrin düşüncesi, duygusu, zevki, hayat görüşü ve ideali gizlidir. Eski kabuğu kırarak bu beşeri öze ulaşmak ise mazi şuuruyla mümkündür.¹⁸⁸

Bellek “yeniden kurma işlemi”ne dayandığından geçmiş, hiçbir zaman bellekte olduğu gibi kalmaz. Sosyolog Maurice Halbwachs’a göre geçmiş, ilerleyen şimdiki zamanın değişken

¹⁸⁵ Augé, a.g.e., 18.

¹⁸⁶ Unutmak ve hatırlamak, hassasiyetleri diğer insanlara göre daha baskın olan şairlerin de sıkça ele aldıkları temalardan biridir. Osman Fehmi Özçelik’in bu bağlamda art arda ele aldığı 2 şiiri için bkz. Osman Fehmi Özçelik, “Unutmak”, *Hisar*, sayı 1, (16 Mart 1950): 14; Osman Fehmi Özçelik, “Hatırlamak”, *Hisar*, sayı 2, (7 Nisan 1950): 12.

¹⁸⁷ Hafıza sanatının Ortaçağ’da hafıza ve imgelerin oluşumundaki rolü ve hafıza sanatında bilimsel yöntemlerin doğuşuna dair bkz. Frances A. Yates, *Hafıza Sanatı*, çev. Ayşe Deniz Temiz, (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), 94-120.

¹⁸⁸ Mehmed Kaplan, “Eskileri Okumak”, *Hisar*, sayı 1, (Ocak 1964): 4-5.

ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Yeni olan da, sadece “yeniden kurulan geçmiş biçiminde” ortaya çıkabilir. Bu teoriye göre gelenekler yalnızca geleneklerle ve geçmiş yalnızca geçmişle değiştirilebilir.¹⁸⁹ Burada geçmiş fetişizmi (maziye bağıllık) ile maziyi “ancak bugünü daha iyi yaşamak ve yarına daha köklü bir hayat hamlesiyle girmek için hız alınan bir basamak” olarak görme biçimini ayırt etmek gerekir. Geçmiş, sosyal-tarih açısından “ileri hamlelerin binek taşıdır.” Böylece tarih, alelade bir kronoloji olmaktan kurtulur, yaşlıların hafızasında esrarlı bir âlem olmaktan çıkar, mazideki hayatın engin bir panoraması hâline gelir. Geleceğe bağıllık hayranlıktan çıkarak geleceği inşaya iştiağı artırır; dünü yaşatmaktan maksat ise yarına yeni bir ruh hamlesi vermeye dönüşür.¹⁹⁰ Geçmiş fetişizmi ise, geçmişi manipüle ederek faydacı taraflarıyla kullanma, ayıklama, onu mevcut şartlara uygun hâle getirme; topluma mal olmuş bazı kült isimleri mevcut şartlara uyarlayarak fikir ve düşünceleri topluma enjekte etmede ideal örnekler şeklinde sunma biçimidir.¹⁹¹

Unutma biçimlerini “*geriye dönme* (retour), *erteleme* (suspens), ve *yeniden başlama* (e-commencement)” olarak üçe ayıran Marc Agué, geçmişi unutmak suretiyle insanları geleceği yeniden kurma eğilimlerine dikkat çekmektedir. Bu şekilde yeniden bir doğuşun koşulları sağlanmaktadır. Yeniden başlama’nın alegorik ritsel biçimi, her zaman dünyaya geliş ve doğum olarak sunulan kabul törenidir.¹⁹²

Edebî bellek aynı zamanda değişme ihtimali olan bir hafızadır, geleneksel bir hâl alırsa belli bir zincir oluşturur, kanona dönüşür. Kanonik hatırlamada ise bir emredicilik ve sabitleşmiş bir kesinlik vardır. Bir yazarın kanonlaşma sürecinde anılma sıklığı ile periyodik bir nitelik arz eden ihtifallerin büyük ve derin etkisi bulunmaktadır. Bir edebiyat kanonunun oluşmasının temel sebebi, geçmişinde zengin bir edebî birikim bulunan milletlerin geçmişini unutulmuş çukurundan kurtarma çabasıyla ilgilidir. Geçmiş, sadece milletlerin tarih boyunca toplumsal hafızasında var olan maddi ve manevi bütün birikimlerini ifade etmekle kalmaz. Aynı zamanda bünyesinde barındırdığı onları millet yapan duygu, düşünce, hayal, istek, amaçlar sayesinde kendilerini geleceğe karşı dirençli hissetmelerini de sağlar. İşte kanon da geçmiş ile bugün arasında kurulan bir köprüdür.

---

¹⁸⁹ Assmann, a.g.e., 50.

¹⁹⁰ Prof. Sabri Esad Siyavuşgil, “Psikolog Gözüyle: Maziye Bağıllık”, *Yeni Sabah*, nr. 3951, (5 Mart 1950): 2.

¹⁹¹ Paul Ricoeur, doğal hafıza suiistimallerini, “Engellenen Hafıza, Manipüle Edilen Hafıza ve Kötü Niyetle Yönlendirilen Hafıza” başlıkları altına irdelemektedir. Geniş bilgi için bkz. Paul Ricoeur, a.g.e., 75-111.

¹⁹² Agué, a.g.e., 47-49.

Turgay Anar'a göre bu köprünün sanat, edebiyat gibi alanlarla kurduğu bağlar, geçmişin sürekli canlı kalmasına imkân tanır. Kanon sayesinde geçmişin sesi, şimdiki zaman dilinde ve aktüel zamanın ruhuna uygun olarak yeniden üretilerek gür sesle çıkar.¹⁹³ Bu açıdan ihtifaller, edebiyat kanonu inşasına uygun bir görünümüdür. Edebiyatçılar adına kurulan dernek, vakıf, müze, üniversite, hatıra evi, park, spor kulübü, gençlik ve kültür merkezleri, heykellerinin/anıtlarının dikilmesi¹⁹⁴; sokaklara¹⁹⁵, caddelere, bulvarlara¹⁹⁶ ve meydanlara¹⁹⁷, okullara, hastanelere, spor kulüplerine¹⁹⁸, duraklara, parklara, bulvarlara, vakıflara, derneklere, üniversitelere, köprülere, firkateyn ve zırhlılara, havaalanlarına adlarının verilmesi, bu isimlerin kanonik imajını beslemekte, sürekli gündemde kalmalarını sağlayarak kültürel belleğin bir parçası hâline gelmelerine hizmet etmektedir.¹⁹⁹ Hakkında ihtifal yapılan yazarlar, bir fert değil, milletini temsil eden sembol şahsiyetlerdir. Bir yazar -ulusal bir değer ifade ediyorsa- devlet eliyle veya sivil kurumlar marifetiyle “adını

¹⁹³ Turgay Anar, *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 19-20.

¹⁹⁴ Âşık Veysel'in ölümü sonrası Sivas Lisesi'ne adının verilmesi ve evinin önüne bir büst dikilmesi münasebetiyle Rauf Mutluay, bir sanatkarı kolektif bellekte yaşatmak için yapılması gereken şeyleri şöyle sıralamıştır: “...Bana kalsa Sivrialan Köyü'ne onun adını takmakta ısrar etmezdim: eskiden beri var olan mekânlar, yeni adlarıyla yaşamıyorlar çünkü. Beyazıt'a Hürriyet Meydanı diyen var mı hiç? Âşık Veysel adına devletçe bir büyük ödül konarak günümüzün öteki halk ozanları desteklenebilir; çünkü onun çıkışı da Ahmet Kutsi Tecer'in uyanık öğretmenliğiyle halkevleri görevlerinin bir ürünüdür. Mezarı yaptırılabilir, köyünün yolları, çeşmesi, evleri onarılabilir; bahçesi geliştirilip o kadar özlediği ormana dönüşecek bir Veysel korusuyla işe girilebilir... Ama bana göre -içinde 79 yıl yaşadığı köyüne- onun adını takmak; hem işlerin en kaçamağı, en kolayı, hem de en gereksizdir.” Bkz. Rauf Mutluay, *Bende Yaşayanlar*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977), 201-202.

¹⁹⁵ Behçet Necatigil'in 1964'e kadar yaklaşık on yıl oturduğu Camgöz Sokağı'nın adı 1987'de *Behçet Necatigil Sokağı* olarak değiştirilmiştir. Şairin ölümünden sonra da Beşiktaş'ta bir sokağa adı verilmiştir. Bkz. *Sevgilerde Behçet Necatigil 100 Yaşında*, Ed. Murat Yalçın, (İstanbul: YKY, 2016), 166.

¹⁹⁶ Vefatından 5 yıl sonra Kahramanmaraş'ta Sabancı Kültür Sitesi'nde düzenlenen bir törenden sonra 10 km bir bulvara “Necip Fazıl Kısakürek” adı verilmiştir. Bkz. “Necip Fazıl Bulvarı”, *Milliyet*, (6 Haziran 1988): 3.

¹⁹⁷ Örneğin Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti'nin girişimleriyle İstanbul Belediyesi'ne müracaat edilerek 24 Eylül 1959'da Âşyan'dan inen sokakla Rumelihisarı arasındaki caddeye “Yahya Kemal Caddesi” adı verilmiştir. Yine Yahya Kemal'in 10. ölüm yıldönümünde 2 Aralık 1968'de Kadırgalar Caddesi Nişantaşı'da törenle şairin heykeli dikilmiştir. Bkz. *Onuncu Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayınları, 1968), 9-11.

¹⁹⁸ Halide Edip Adıvar adına kurulan spor kulübüne dair geniş bilgi için bkz. “*Beyoğlu Yeni Çarşı FK*”, Erişim Tarihi: Ocak 1, 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Beyoğlu_Yeni_Çarşı_FK.

¹⁹⁹ Öldükten sonra “milletin ve gençliğin bağımsızlık bilincine” emanet edilen şair ve yazarları kolektif bellekte yaşatmak amacıyla adları şehrin sembol ve merkezi yerlerine verilmektedir. Böylece yazarın adı üzerinden bir kültür bilinci inşa edilirken zihinlerde sürekli varlığını tazelemesi sağlanmaktadır. Kitaplarıyla, oyunlarıyla, kitaplarından yapılan filmlerle, müzikallerle, şarkılarla “halkın gönlünde yaşayan” Rıfat Ilgaz'ı toplumsal hafızaya mal etmek için Cide'deki çocuk parkına, Kastamonu'daki kültür merkezine, Akçakoca'daki Caddesi'ne, Bakırköy'deki İlçe Halk Kütüphanesi'ne, Esenyurt'taki Açık hava Tiyatrosu'na ve Beyoğlu'ndaki Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi'ne, sokak ve caddelere adı verilerek ölümsüzleştirilmiştir. Asım Bezirci'nin ‘Rıfat Ilgaz’ kitabıyla, Alpay Kabacalı'nın *Edebiyatımızın Koca Çınarı Rıfat Ilgaz* adlı kitabı haricinde, gazetelerdeki, dergilerdeki yayımlanan yazıları, kasetlerdeki görüntüsü ve sesi ise kültürel bellekteki varlığını besleyen diğer unsurlardır. Böylece yazarı kanonik imajı her yerde yaşatılmaktadır. Ayrıntılar için bkz. Öner Yağcı, “Rıfat Ilgaz Her Yerde Yaşıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 25110, (7 Temmuz 1994): 18.

yaşatmak” ve “edebî mirasını geleceğe taşımak” amacıyla birtakım *ikonik/sembolik ve figüratif* çalışmalar yapıla gelmiştir.²⁰⁰

Anma merasimleri, genellikle doğum ve ölüm gibi yılın iki gününde tahsis edilmiş zaman dilimleridir ve buradaki mahfil, usta-çırak ilişkisini netice verecek şekilde tanınmış edebiyatçıların edebî birikimlerini ihtifaller vasıtasıyla genç nesillere aktardığı edebî bir platform ve geçici bir edebî mahfilden ibarettir.²⁰¹ Bu yüzden bir ihtifal ve anma toplantısından bahsedebilmek için öncelikle aralarında hissi veya fikri yakınlık bulunan az veya çok bir insan grubunun, değer atfettikleri önemli bir kimseyi anmak, hatırasını yâd etmek, saygısını göstermek veya edebî kıymetini zihinlerde tazelemek ve tahkim etmek için bir araya gelmiş olması gerekir. Bu toplanma bilinçli bir sosyal buluşma, bir çeşit mahfildir. Halil Cibran’ın (1883-1931) “*hatırlama*”yı bir tür buluşma biçimi (kavuşma), “*unutma*”yı da bir tür özgürlük olarak nitelendirmesi, bu kavramların alt katmanlarında yer alan sosyo-kültürel anlamalarına parmak basmaktadır.²⁰² Zira bir kültürel uygulama olarak anmalar kendini yansıtııcıdır; katılan aktörler sosyal bir sebep ve sonuç makinesinde veya girdi-çıktı sisteminde akılsız çark dişleri değil; önceden, sırasında ve sonrasında eylemlerini düşünen ve bunun üzerinde konuşan ve benzer olayların hafızasını çağıran bilinçli varlıklardır.²⁰³

Hafızanın doğası gereği ve kültürel belleğin devreye girmesiyle bir yazarın hatırlanması, bir gelenek teşkil edecek şekilde devam ediyorsa, orada edebî bellek var demektir. Hatırlama, unutulmayı engellediği için bir ritüel hâlini alarak nesilden nesile aktarılacak

²⁰⁰ Haldun Taner’e göre yaşlı ustaların en fazla duyulanabilecekleri bir husus, öldükten sonra adlarının bir atölyeye, bir okula, bir mahalleye, sokağa, caddeye, hatta alana verilebileceği olasılığıdır. Zira bu insanları “sanatçılığa” iten nedenlerin başında “*geçici yaşam içinden hiç geçmeyecek, kalacak bir şeyler yaratmak ihtirasi*” gelmektedir. Bu bir kuruntudur fakat tatlı kuruntudur. Yazarların çoğu ansiklopedilerdeki, edebiyat tarihlerindeki, resim, müzik tarihlerindeki yerleri ve gelecek kuşakların akıllarında kalacak adlarının hayali ile yaşarlar. Taner’e göre bu naif hayali bozmak yerine, bu hayali beslemelidir ki, yaratma ve yaşama güçleri hep coşkulu kalsın. Haldun Taner’in görüş ve teklifleri için bkz. Haldun Taner, “Asıl Ödül, Asıl Onurlandırma”, *Milliyet*, (30 Nisan 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 205.

Örnek olarak Tekirdağ’da Nâmık Kemal adını taşıyan yerler, anıtlar, okullar, dernekler, heykeller, cadde ve parklar için bkz. Mehmet Serez, *Tekirdağ Nâmık Kemal Evi*, (Ankara: Dönmez Ofset, t.y.), 21.

²⁰¹ Suphi Nuri İleri’ye göre yıldönümleri vasıtasıyla büyük zaferleri hatırlatmak, kutlamak bir millete iftihar verir, yeni nesillerin gurur ve gayretini artırır, tarihe geçen büyük adamlara karşı minnettarlığı, fedakârlığı tazeler. Bkz. Suphi Nuri İleri, “Olanlar, Bitenler: Yıl Dönümleri”, *Yeni Adam*, sayı 447, (22 Temmuz 1943): 4.

²⁰² Halil Cibran, *Kum ve Köpük (aforizmalar)*, Avare (meseller), çev. İlyas Aslan, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000), 16.

²⁰³ Leerssen, J., Rigney, A., a.y., 8.

edebî bir belleği inşa eder.²⁰⁴ Edebî belleğin süreklilik arz etmesiyle edebî kanon vücuda gelir. Bu aynı zamanda iktidarın hayat verdiği/yolunu açtığı edebî kononlar haricinde alternatif kanonik bir hafıza demektir.²⁰⁵ İleride üzerinde ayrıntılı duracağımız üzere, geçmişten günümüze edebiyatçıların hatırlanması, iktidar ve sivil kurumların düzenlediği merasimler olmak üzere iki şekilde gelişmiştir. İktidar, Hâmid ihtifallerinde olduğu gibi kendi amaçları doğrultusunda edebî kamuoyuna bir şekil vermek ve kimlik kazandırmak ister. Bu yüzden, yazarların hatırlanma organizasyonlarını bazen planlayarak bazen de arka planda kontrol ederek zihinlere dayatır. Ölümünden birkaç gün sonra *Hâmid Müzesi* çalışmalarına başlanması şairin edebî gücü yanında bir kamusal korumayla desteklendiğinin açık bir göstergesidir.²⁰⁶

Mosse (1975) ve Rainer Noltenius (1984) gibi tarihçiler, ihtifal/anma ve merasimlerini sosyal-tarihsel pencereden değerlendirip bunu devletin kamusal alanı kontrolü olarak okumuşlardır. Bu çalışmalarda anma kültürünü, icra edildiği bölgenin politik ve sosyal şartları ile tamamen açıklanacak ikincil öneme sahip bir unsur olarak görme eğilimi vardır. Bununla birlikte anmalar, etki üretme ve sosyal ilişkileri dönüştürme gücüyle kendine has öğeleri olan kültürel bir pratiktir, öz-düşünümseldir (self-reflexive): Aktörleri sosyal dinamiklerde fikir sahibi olmayan önemsiz kişiler değil, eylemleri hakkında öncesinde ve sonrasında düşünen ve konuşan ve hatırlayan kişilerdir.²⁰⁷

Shakespeare örneğinde olduğu gibi her milletin ulus inşa süreçlerinde ve tarihi yeniden kurma dönemlerinde mitleştirilen²⁰⁸ kanonik yazarlara ihtiyacı vardır. Dünya ve Avrupa

---

²⁰⁴ Her ülke, millî değerlerine sahip çıkmayı, onları korumayı, sevmeyi ve tanıtmayı “millet olmanın ve ulusal bir bilinç inşa etmenin” ayrılmaz parçası olarak gördüğünden bu yönde birtakım politikalar üretir. Bu amaçla devletler, millî değerleriyle, geçmişte yetiştirdikleri ilim, kültür ve sanat adamlarıyla övünecek ve kalplerde onlara saygıyı artıracak törenler düzenlerler. Bu övünme, vatandaşları milliyet sentezinde bir araya getirir ve kimlik bilincini pekiştirir. Böylece genç nesillere tarih ve millet sevgisi aşılanır. Törenlerin kimlik bilincine katkısı ve kendiliğinden kültürle bellek oluşturma yönüne dair bkz. Mehmet Önder, “Kendimize Sahip Çıkmak”, *Türk Edebiyatı*, sayı 39, (Ocak 1977): 5-6.

²⁰⁵ Burada 1940 Kuşağı şairlerinin Garip Akımı’na yönelik eleştirilerinde sıkça vurguladıkları, “Garip Hareketi’nin siyasi iktidarcı korunduğu ve desteklendiği” savı hatırlanabilir. Hareketin devlet desteğiyle korunup kollanarak varlık sahasına çıkışı ve bir ekol hâlini alışına dair en sert eleştirileri Attilâ İlhan dile getirmiştir. Bu tür eleştirilere cevap arayan Hakan Sazyek, Garipçilerin dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in ekseninde oluşup geliştiğine dikkat çekerken genç şairlerin devlet katında görev almalarını, “siyasî iktidarın onlara beslediği sempati” ile izah etmektedir. Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 390-397.

²⁰⁶ “Hâmid Müzesi”, *Akşam*, nr. 6663, (7 Mayıs 1937): 2.

²⁰⁷ *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building and Centenary Fever*, Eds. Leerssen, J., Rigney, A, (Palgrave Macmillan UK, 2014), 8.

²⁰⁸ Mit’ler doğaüstü varlıkların ve bunların kutsal güçlerinin ortaya çıkardığı “gesta”sını anlatırken tüm önemli insan eylemlerinin örnek modeli olmuştur. Mircea Eliade’nin işaret ettiği üzere mitin en başta gelen işlevi tüm insan âyinlerine/törenlerine, tüm önemli insan eylemlerine -oruç, evlilik, iş, eğitim, sanat, bilgelik vb.- örnek model getirmektir. Bu eski ve geleneksel toplumların anlaşılmasında küçümselemeyecek bir

tarihinde “kültürel odak” olma gayretleri, çeşitli ikonik²⁰⁹, edebî ve tarihî figürlerin öncelenmesine veya kültür ve sanat podyumunda teşhirine zemin hazırlamıştır.²¹⁰ Simge ve sembol yönü ağır basan ulusal yazarlar, tonu bazen etraflarını sarsan söylemleri içerse de, yalnızca görev anımsatıcılarından ziyade aynı zamanda zevk tetikleyicilerdiler. 19. yüzyılda edebiyat yayı, kişisel ve yerli halktan başlayarak vatandaşlık ve ulusal kimlik arenasına kadar açılabilmekteydi. Edebiyatın ve her türlü edebî faaliyetin tetikleyici/kışkırtıcı toplum üzerindeki etkisi de hesaba katılmalıdır. Edebiyatın harekete geçirici gücüne ilişkin açıklamalar, yalnızca kanonellik yoluyla (kanon niteliğiyle) fikir birliği oluşturma kabiliyetinde değil, özünde de aranmalıdır. Edebiyatın bilincin arttırılması, etik ideallerin ve politik senaryoların formüle edilmesi ve yayılması ile anlatılan ve hayal edilebilecek bir geçmişe ahlâkî katılımı bağlantılı olduğu açıkça görülebilir. Burada, özellikle tarih (Johan Huizinga’ya göre toplumların geçmişlerini zihinsel olarak hesaba katması yönüyle bugünlerde *kültürel hafıza* olarak adlandırılan şey) 19. yüzyılda siyaset ve edebiyat alanları arasındaki önemli çakışmanın bir hatırlatıcısı olarak aynı zamanda kolektif kimliğin anahtarı hâline geliyordu.²¹¹ Dolayısıyla Avrupa’daki 19. yüzyıl anmalarının -ki buna eski anma biçimleri de denebilir- sürekliliği ve zemindeki siyasi koşullar ile ilgili olan, bireysel bölümlerde detayları bulunabilen yerel ruh hâli, mod ve etki eğilimleri vardı. Ancak bazı ortak eğilimler de bulunmaktaydı. Leerssen ve Rigney, bu değişimi şöyle izah etmektedir:

öneme sahiptir. Mitler yalnız dünyanın, hayvanların, bitkilerin, insanların değişimini anlatmakla kalmaz, insanı -ölümlü, cinsel, toplum düzeni içinde yaşayan, yaşamak için çalışmak zorunda olan ve belli kurallara uyarak çalışan birisi- yapan tüm olayları da anlatır. Eliade burada 1453 İstanbul’un fethini ve 14 Temmuz 1789 Bastil’in basılmasını örnek verir. 14 Temmuz Fransız Cumhuriyeti’nin ulusal bayramıdır ve Bastil’in alınışı her yıl törenlerle kutlanmaktadır. *Tarihsel olay yeniden yaratılamadığı için onun mitik gücü tekrarlanan törenlerle yeniden canlandırılır*. Bu yüzden mitleri bilmek nesnelerin çıkışındaki ve olayların akışındaki gizi öğrenmektir. Mit aynı zamanda, her zaman bir “yaratma”yla ilgilidir. Bir şeyin nasıl ortaya çıktığını ya da bir davranış biçiminin bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl oluştuğunu anlatır. Mitlerin, tüm önemli insan eylemlerinin örneklerini oluşturması da bundandır. Mit’in belirleyici özelliklerine dair ayrıntılı ve mukayeseli bilgi için bkz. Mircea Eliade, “Mit ve Gerçek”, *Yeni Dergi*, sayı 125, (Şubat 1975): 13-26.

²⁰⁹ *İkon*, Yunancada Doğu kiliselerinde İsa, Meyrem veya ermişlerin tahta üzerine mumlu ve yumurtalı boyalarla yapılmış resimlerine verilen ada denir. Burada ikonik kelimesi bir dalın önce çıkan şahsiyetinin tasvirini konu alan resim, heykel vb. ürünleri karşılamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Turgay Anar, *Sonsuzluğun Yüzleri-İkinci Yeni Şiirinde Görsel Sanatlar*, (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2016), 240 s.

²¹⁰ Avrupa ve Amerika tarihinde bu eğilimlerin 1880 sonrası belirgin bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir. Amerika’da ön plana çıkarılan ilk figür, kıtanın 400. sene-i keşfi vesilesiyle Kristof Kolomb’dur. Haziran 1892’de Kristof Kolomb şerefine Madrid’de bir sergi açılmış, Sultan II. Abdülhamid’in direktifleriyle sergiye Müze-i Hümayun tarafından on beş parça “gayet nefis cevâmi-i şerîfe kandilleri” gönderilmiştir. 16. asra ait Osmanlı fağfuru mamulâtının en önemlilerinden olan bu kandillerin beş parçası Venedik toprağından ve on tanesi çinidendi. Bkz. *Sabâh*, nr. 1023, (14 Haziran 1308/26 Haziran 1892): 2.

²¹¹ Leerssen, J., Rigney, A., a.y., 10-12.

“Daha önceki anmalarda geçmişteki Romantizm’in mirası üzerinden çoğunlukla yazar eserlerindeki aşkın kalitesi hesaba katılırken sonrasında ulusun sesini somutlaştırabilecek tekil ‘dehâ’lara olan ihtiyaçla bağlantılı olarak yazar figürlerinin cazibesi ve saygınlığı daha da artmıştır. Bununla beraber bazı durumlarda zaman içindeki sürekliliği yazarın durumu, *biyografisinin etkisiyle ulusal karizması, eserlerinin edebî çekiciliği ile popüleritesi* de belirlemiştir (Macaristan’ın ulusal şairi Sándor Petőfi, Slovenya şiirinin en önemli şairi olarak kabul edilen France Prešeren veya Victor Hugo’nun sürgün yıllarında başladığı ve yaklaşık kırk yıllık bir çalışmanın ürünü olan şiirleri içeren La Conscience-1859 adlı yapıtı gibi).”²¹²

Bir sosyolog olarak ihtifalin sosyo-kültürel anlamına yoğunlaşan Hilmi Ziya Ülken, “Büyük Ölülerin Bizden İsteddiği” başlıklı yazısında, şair ve yazarların sıradan insanlar olmadıkları düşüncesiyle onları diğer insan ölümlerinden ayırmak için “büyük ölümler” şeklinde nitelendirmiştir. İhtifallerin büyük ölümler için yapılacak vazifelerin başlangıcı olduğunu belirten Hilmi Ziya’ya göre “*Büyük ölümlerimizi kalbimizde yaşatmak için her vesileden faydalanmalıyız. Hâtıralarını canlandırmalı, yeni nesillere büyük hareketlerinin değerini, büyük sözlerindeki hakikati göstermeliyiz.*”²¹³ Hilmi Ziya’nın dikkat çektiği diğer bir husus onlara olan borcumuzdur. Bu yüzden “bazen bütün hareketleri ve fikirleriyle sevdiğimiz, bazen de bir kısmını tenkit, bir kısmına iştirak veya zaman zaman bu hareketler ve fikirlerinden bir kısmını tasfiye ettiğimiz” büyük ölümleri anarken onlara karşı vazifemiz/borcumuz, “adlarıyla birlikte bu hareketleri ve fikirleri canlandırmak ve gerçekleştirmek olmalıdır.”²¹⁴

İhtifallerin icrasında, tetikleyici ve motive edici psikolojik unsurlar ve halkın kendilerini o insanlara karşı borçlu hissetmesi gibi duygusal sebepler etkili olduğu gibi dinî referanslar da kuvvetli bir teşvik kaynağıdır. Dolayısıyla ihtifallerin diğer bir anlam katmanı dinî ve millî (örfî) temellere dayanmaktadır. Geçmiş önemli insanları hatırlamak her şeyden önce “ölümleri hayırla yâd etmeyi” öğütleyen bir dinin inanç sistemiyle doğrudan ilgilidir. Kur’an-ı Kerim’de geçmiş, geçmiş hadiseleri ve insanları unutmamayı, özellikle peygamber kıssaları üzerinden telkin için ayetlerde geçen “*Hatırla, hatırlat, an!*”²¹⁵,

²¹² Leerssen, J., Rigney, A., a.y., 14.

²¹³ Prof. Hilmi Ziya Ülken, “Büyük Ölülerin Bizden İsteddiği”, *Yeni Sabah*, nr. 5095, (2 Temmuz 1951): 2.

²¹⁴ Prens Sabahattin için 1950’li yılların başında yapılan kitap basımı, törenler ve saygı gösterileri münasebetiyle yazısını kaleme alan Hilmi Ziya, büyük insanların fikirlerinin bir kısmına bile taraftar isek onlar için tören ve konferansların bir başlangıç olması gerektiğinin altını ısrarla çizmiştir. Her yıl yapılan ihtifal ve anma törenlerini “*Onları tekrar etmekle asla borcumuzu ödemiş sayılmayız!*” diyerek yeterli bulmayan Hilmi Ziya, asıl amacın “büyük ölümlerin izinden yürümek” olarak ifade ve “Bir meydana veya üniversite kapısına, hiç değilse üniversite binası içine Prens Sabahattin’in gösterdiği hedefleri daima hatırlatacak bir büst dikilmesini” teklif etmiştir. Bkz. Ülken, a.y. , 2.

²¹⁵ Örnek olarak bkz. *Kur’ân-ı Kerim*, Mâide Suresi, 110. ; Enfâl Suresi 26.; Sâd Suresi, 17. ayetler [Bkz. *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâli)*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 125, 179, 453,].

“...Allah'ı anmak ne büyük şeydir!”²¹⁶ ifadeleri ve Hz. Peygamber'in “Ölülerinizi hayırla yâd ediniz, kötülüklerini söylemekten çekininiz!”²¹⁷ ve “Lezzetleri tahrip edip acılaştıran ölümü sık sık zikredin, anın!”²¹⁸ hadisleri²¹⁹, kabirlerin ziyareti ve ölmüş insanların sık sık anılması konusunda Türk-İslam örfünde bir teşvik olarak değerlendirilmiştir.²²⁰ Bu anlayış Osmanlı'dan Cumhuriyet'e “*Bilâ-tefrîk ve garaz ölülerimizi rahmet ve hayırla yâd etmek, dinlerin en mübeccel ve ekremi olan dîn-i mübînimizin şî'ârıdır.*”²²¹ anlayışıyla intikal ederek uzun müddet korunmuştur. Kavram olarak ihtifalin dinî temellere yaslanması, anma kültürünün Anadolu'da yaygınlaşmasına ciddi bir katkısı olmuştur. Zira, Müslüman toplumlarda “anmak, vefa göstermek²²², hatırlamak, unutmamak” her şeyden önce, inandığı kutsal dinin bir emri ve sünnetine uyulan Peygamber'in en büyük tavsiyelerinden biridir. Bu yüzden Türk büyükleri ve şehitleri için birçok vesile ile okutulagelinen mevlidler, dinî değerlerin örfe bürünmüş hasenelerindendir.²²³ Bununla birlikte edebiyata, sanata ve kültüre hizmet etmiş millî değerlerimizi unutmamak, onları yetişen nesillere tanıtmak, anmak için toplantılar düzenlemek, aynı zamanda milliyetçiliğin de ilk şartlarından biri olarak kabul edilmiştir.²²⁴ Yaşarken hak ettiği değeri görmeyen sanatçı ve edebiyatçıların ölüm sonrası (postmortem), saygıyla anılması, iade-i itibar verilmesi,

²¹⁶ *Kur'ân-ı Kerim*, Ankebût Suresi, 45. Ayet [Bkz. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâli)*, 400].

²¹⁷ Abdullah İbn Ömer'den nakledilen bu Hadis'i, Ebû Dâvûd ve Tirmizî, *Sünen*'lerinde zikretmişlerdir. Bkz. Ebû Dâvûd, *Es-Sünen* 7, (Edeb 49, Hadis Nr: 4900) (Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009), 261; Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Câmiu's-Sahih*, (Cenâiz 34, Hadis Nr. 1019). Ayrıca bkz. El-Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, cilt 3, Terc. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987), 1318.

²¹⁸ Tirmizli Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi* IV, Terc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu (İstanbul: Yunus Emre Yay., t.y.), 154.

²¹⁹ Büreyde'de nakledilen bir hadis de şöyledir: “Size kabir ziyaretini yasaklamıştım, artık ziyaret edebilirsiniz, çünkü onlar size âhireti hatırlatır.” Bkz. Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyâtı 1 (Cem'u'l-Fevâid)*, Terc. Naim Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 302.

²²⁰ Doç. Dr. Ahmet Coşkun, “Geçmişlerimizi Anmanın Önemi”, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri*: 26-29 Mayıs 1993 (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay., 1993): 57-61.

²²¹ Cumhuriyet'in ilanına yakın bir dönemde bu algının bir yansıması olarak bkz. “Tevfik Fikret'in Kabrinde ve Âşîyan'ında Dünkü İhtifal”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3815-787, (20 Ağustos 1339/1923): 1.

²²² Sözlükte “sözünde durma, ahdini yerine getirme” anlamlarında kullanılan “vefâ”, ölümünden sonra kişileri sevmek, dostluk hislerini devam ettirme anlamlarını da kapsamaktadır. Türk kültür ve edebiyatında “vefa”ya yüklenen anlam ve yansımaları için bkz. *Vefa Cefa Vefasızlık Kitabı*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021), 199 s.

²²³ Örnek olarak bkz. “Türk Büyükleri ve Kore Şehitleri İçin Mevlid”, *Yeni Sabah*, nr. 5094, (1 Temmuz 1951): 2.

²²⁴ Türk edebiyat ve tarihindeki önemli isimler için zaman zaman anma faaliyetleri düzenleyen Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, amaçlarından birini bu şekilde ilan etmiştir. Bkz. “Fâik Âli Ozansoy Anıldı”, *Hisar*, sayı 43, (Temmuz 1967): 24.

mezarlarının ülkelerine kabul edilmesi nekrofil veya “edebî nekrofil” yakıştırmasıyla bir hastalık olarak tenkit edilmiştir.²²⁵

Şair ve yazarlar, ihtifale dair yazılarında bu kavramın çeşitli anlamlarını ön plana çıkarmış ve konuya farklı açılardan yaklaşım sergilemişlerdir. Buna göre ihtifallerin sosyolojik arka planında birincil anlam olarak ülkesine kültürel, siyasî, edebî ve sanatsal anlamda hizmeti geçmiş kimselerin öldükten sonra bir hürmet ve vefa göstergesi²²⁶ olarak hatırlanması ve hizmetlerinin yâd edilmesi yatmaktadır. Ercüment Ekrem Talu ve Refi Cevad Ulunay, “Böyle şahsiyetleri arada sırada rahmet ve hürmetle anmanın *maneviyatı yükseltmek ve fazilete inandırmak için lazım*” olduğu düşüncesindedir.²²⁷ “*Eslâf, geçmiş büyük zatlar, muhteremdir, fakat onları unutmayanlar daha ziyade muhteremdir.*” düşüncesi aynı zamanda kadim Müslüman-Türk Anadolu insanın genel kanaatini de yansıtır. Bu milletin mümtaz vasıflarından biri de meşahirine karşı lakayt kalmamasıdır. Vefakâr Anadolu insanı büyüklerini tahattur için, teşvik edildiği zaman her vesileden istifade etmiştir.²²⁸ Burada “anılmaya layık” meşâhirden (ünlü, tanınmış) kasıt, “*kendi milletinin büyüklüğüne iman etmiş ve onun yükselmesi, tanınması için çalışmış olanlar*”dır ki, bu insanlar o milletin “unutulmaz büyükleri” kategorisinde yer alırlar.²²⁹ Bir toplumda anma, hatırlama ve saygı gösterme alışkanlığının gelişmesi, geçmişteki büyük şahsiyetlerin hatırasının içimizde kökleşmesi için millî şuurumuzun da gelişmesi gerekmektedir.²³⁰

İhtifalin pedagojik anlamı da kimi yazarlar tarafından ön plana çıkarılmıştır. Bu bakış açısına göre ihtifal “*Dünün hizmet edenlerini anmak, yarına yeni hizmet edecekler yetiştirmekten başka bir şey değildir.*”²³¹ Nurullah Ataç ihtifalleri bu kapsamda ele alan yazarlardandır. Ataç’a göre böyle gecelerde amaç, o şairleri bugünün gençlerine tanıtmak, gençler arasında büyük şairlerimize alâka uyandırmak, o şairlerin unutulmuş veya henüz keşfedilmemiş kıymetlerini meydana çıkarmaktır. O yüzden salahiyyetli hatipler, mutlaka

²²⁵ Doğan, Hızlan, “Sanatçı Özgürlüğüne Hayır, ‘Edebi Nekrofil’ye Evet”, *Hürriyet*, (9 Mart 2009), Erişim Tarihi: Ağustos 29, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/sanatci-ozgurlugune-hayir-edebi-nekrofil-ye-evet-11164988>.

²²⁶ Peyami Safa’ya göre ölenlere yapılan bu törenler, onun hem unutulmazlığını, hem de kültür ve sanat çevrelerinin vefalılığını göstermesi bakımından “ferahlatıcı hareketler”dir. Bkz. Peyami Safa, “Arık’ın Ölüm Yıldönümü”, *Objektif 6: Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1976), 143.

²²⁷ Ercüment Ekrem Talu, “Rahmetli Ağaoğlu”, *Yeni Sabah*, (20 Mayıs 1944): 1; [Refi Cevat] Ulunay, “Efendi Babamız”, *Yeni Sabah*, (29 Birincikânun 1944): 2.

²²⁸ Refi Cevâd, “Tanburî Cemil Konseri”, *Alemdar*, nr. 2994, (21 Teşrînisânî 1336-1920): 3.

²²⁹ İbrahim Alâettin Gövsa, “Türk Dili ve Medeniyetinin İlk Mücahidi: Ali Şir Nevâyî (Doğumunun 500’üncü Yıldönümü Vesilesiyle)”, *Yedi Gün*, sayı 413, (3 Şubat 1941): 5.

²³⁰ Ercüment Ekrem Talu, “Ziya Gökalp İçin”, *Yeni Sabah*, (25 İlkteşrin 1944): 1.

²³¹ A. Cemalettin Saraçoğlu, “Yıldönümü Münasebetiyle: Ahmet Mithat Merhum”, *Yeni Sabah*, (26 Birincikânun 1944): 2, 4.

gençleri teşvik edecek ve şairin örnek vasıflarını öne çıkaracak cümleleri seçmeli, böylece ihtifaller bir sanat ve şiir mübahasesine dönüşmelidir.²³²

Anma törenleri “özerklik, kimlik, millî deha, otantiklik, birlik ve kardeşlik” gibi dışavurumcu seremoniler ve sembollere sahip, birbirleriyle ilintili bir dil ya da söylemi biçimlendirirler. Millet ve mensuplarına kendilerini otantik bir tarzda gerçekleştirme olanağını sadece özerklik verebileceği için, otantik deneyim ve otantik topluluk tam özerkliğin önkoşullarını oluşturur. Zira özerklik her milliyetçinin hedefidir. Bu kavramlar, sembol ve seremoniler ekseriyetini öylece kabul ederek yaşadığımız bir dünyanın epey bir bölümünü meydana getirir; hepsi de tarihî bir kültürü haiz fertlerce müştereken paylaşılan ayırt edici âdet, gelenek, üslup ile davranış ve duyuş tarzlarını oluşturan- millî mesire ve sayfiye yerleri, kadın ve erkek halk kahramanları, peri masalları, âdab-ı muâşeret kuralları, mimari üslup, sanat ve zanaatlar, kent planları, yasal uygulamalar, eğitim tarzları ve askerî yasalar gibi daha çok örtük/gizli yanlar kadar, -bayraklar, marşlar, fener alayları, para basma, başkentler, halk âdetleri, müzeler, savaş anıtları, şehitlerin hatırlandığı törenler, pasaport, sınırlar vs. gibi- milletin daha aşikâr vasıflarını içerirler.²³³ Pierre Nora, bu simgesel nesneleri, 1984 yılında neşrettiği *Les Lieux de Mémoire* (Hafıza Mekânları), kitabında topografik mekânlar değil, “toplumsal tutumların gündelik işlemlerine destek bulacakları dış izler” olarak tanımlamıştır. Ulusal amblem niteliğindeki bayraklar, hafızamıza ilişkin simgesel nesnelerin ilkidir. Arşivler, kütüphaneler, sözlükler, müzeler gibi anma törenleri ve bayramlar da hafıza mekânlarının dikkat çeken öğeleridir. Zira Nora’ya göre hafıza mekânları öncelikle birtakım kalıntılardır ve hafıza mekânlara sığınır ve buralarda berraklaşır.²³⁴ Nora’nın hafıza mekânları dediği bu simgesel ortak değerler, aynı zamanda “yaşayanlara ortak kimlik bağışlayan”, en derindeki popüler duygu ve emelleri canlandıran sembolizm ve törenselliği sağlayan, özgül doktrinler ve sembol figürlerdir. Ortak hatırlama ilişkisini anonim kılan merasimler ve anma faaliyetleri, örtülü olarak kimlik tazeleme, tarihi yeniden canlandırma, zihin inşası gibi çoğu zaman katılımcıların bilinç düzeyini aşan politik ve sosyo-kültürel amaçları bünyesinde barındırmaktadır.

²³² Ataç’ın Eminönü Halkevi’nin düzenlediği *Bâki Gecesi* ile ilgili tespit ve tahlilleri için bkz. Nurullah Ataç, “Hayata Dair: Bâki Gecesi”, *Haber Akşam Postası*, nr. 2567, (2 Nisan 1939): 3.

²³³ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik* (National Identity), çev. Bahadır Sina Şener, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 126.

²³⁴ Ricoeur, a.g.e., 448-449.

1.3. İHTİFALLERİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.3.1. II. MEŞRUTİYET SONRASI TEZAHÜRÂT-I MİLLİYELER

Anma törenleri savaşlar, ekonomik buhranlar, göçler ve toplumsal hareketler gibi o toplumun yakın mazisindeki birtakım büyük tarihi, sosyal ve ekonomik çalkantılarla yakından ilişkilidir. Connerton, bu tezi, paradoksal bir örnek olarak gördüğü Fransız Devrimi'nden yola çıkarak şöyle tepsit etmektedir:

“Toplumsal belleğin işbaşında görülmesi beklenmeyecek herhangi bir durum varsa, bunun tam da büyük devrimler olacağı düşünülür. Ancak Fransız Devrimi hakkında gözden kaçırılan şey, her başlangıç gibi onun içinde de bir anımsama ögesinin bulunduğu.”²³⁵

İhtifal ve anma törenlerinin Osmanlı'da II. Meşrutiyet öncesinde bulunmamasını Connerton, İslam dininde ve özelde Hz. Muhammed'in hayatında simgesel belirsizlikler bulunmamasına bağlar. Buna göre Hz. İsa'nın *Son Akşam Yemeği* gibi simgesel, yani kendisini izleyenlerce tören yoluyla olayı yeniden canlandırmaya çağıran yorumbilimsel kıskırtıcılar Hz. Muhammed'in yaşantısında bulunmaz. Dolayısıyla örgütlü İslam topluluğu, Peygamber'in tebliğinden bir on yıl içinde hızla doğduğu için Arap topluluğunun tarihî, dinsel anma törenlerinin geliştirilmesini hak eden zengin bir olaylar ve gelişme evreleri üzerine oturmaz. İslam'da bir ruhban sınıfı bulunmaması, İslam törenlerinin gelişmesini, çapları ve ayrıntıları bakımından sınırlamıştır ki, bu, İslam dininin dışa dönük tezahürlerinde yalınlığın aşır basan özelliği oluşturması anlamına gelir. Bu tezahürler, sadece Ramazan ve Kurban Bayramı gibi belli bir sıra ile yapılan tören eylemlerinde ortaya çıkmaktadır.²³⁶ Burada Connerton'un gözden kaçırdığı şey, her fırsatta kibir ve gösterişten kaçınmayı tavsiye eden İslam'ın emirlerinin²³⁷ anma törenleri gibi seremoni ve gösteriş niteliği taşıyan törensel faaliyetlerle çatışmasıdır.

²³⁵ Connerton, a.g.e., 12.

²³⁶ Connerton, a.g.e., 75-76.

²³⁷ Örnek olarak şu ayetler verilebilir: “Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar, bütün âyetleri görseler yine de inanmazlar; doğru yolu görseler, yol olarak benimsemezler; azgınlık yolunu görseler, hemen onu yol edinirler...” [Kur’ân-ı Kerim, A’râf Suresi-7, âyet 146; Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâli), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 167]. “Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir ne de boyca dağlara ulaşabilirsin!” [Kur’ân-ı Kerim, İsrâ Sûresi-17, âyet 37; Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâli), (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 284.]

Osmanlıların ilk hürriyet-perverâne nümayişleri, 1876 yılında Meşrutiyet lehinde birçok ulema ve ahalinin iştirakiyle Dersaadet'te Beyazıt Meydanı'nda Hicrî takvimle 1293 senesi Zilhiccesi'nin yedinci gecesi icra edilen merasimdir.²³⁸ Fakat özellikle II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan ve birdenbire edebî ve tarihî anma ritüellerinin yayılmasına ön ayak olan ihtifalleri kavramak, yakın tarihteki sosyal ve siyasi değişmelere bakmayı zorunlu kılmaktadır.

Osmanlı Devleti tarihindeki büyük savaş periyotlarının ve sosyal çalkantıların hiçbirisi, II. Meşrutiyet sonrası yaşanan Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve nihayet Kurtuluş Savaşı'nın açtığı yaralar kadar büyük, siyasi ve sosyal sonuçları itibarıyla derinlikli olmamıştır.²³⁹ Hilmi Ziya Ülken'in ifadesiyle Meşrutiyet'ten sonra “fetr-i kâzib” (yalancı gün doğumu) gibi geçen birkaç sene, o kadar dar ve o kadar dağdağalıdır ki toplumsal büyük faciaları beraberinde getirmiştir.²⁴⁰ Zira bu yıllar, aynı zamanda Osmanlı'dan kopmaya başlayan küçük çaplı ulus devletlerin ortaya çıktığı ve Devlet-i Aliyye'nin de bu sürecin sonunda toprak bütünlüğünü yitirmesiyle sonuçlanan bir dönemdir. Haritaların yeniden çizildiği, milletlerin beka süreçlerinin yeniden yazıldığı bu büyük savaşlar, ekonomik buhranlar, işgaller, toprak kayıpları, iç karışıklıklar ve imparatorluğun çözülmesi gibi vahim sonuçlar, on sene gibi bir sürede meydana gelmiş yıkıcı gelişmeler²⁴¹, toplumsal belleğin yeniden inşasını mümkün kılacak kadar sarsıcıdır. Dolayısıyla II. Meşrutiyet sonrası sosyal, siyasî hayatta, kültürel ve edebî alanlarda filizlenen hürriyet havasına paralel olarak sayısı artan anma törenlerinin ve ihtifal toplantılarının izlerini, sonrasında yaşanan büyük ve buhranlı gelişmelerde aramak toplumsal belleğin işleyişini kavramak için önem taşımaktadır. Bu açıdan Beşir Ayvazoğlu ihtifalleri, II. Meşrutiyet döneminde başlayan bir “bid'at” şeklinde nitelendirmektedir.²⁴²

Ann Rigney and Joep Leerssen'in “Yüzyıl Ateşi” dediği süreçte Avrupa ülkelerinin birçoğu da bağımsızlıklarını son derece benzer çizgilerle yeniden kurmuştur. Leerssen,

²³⁸ “Osmanlıların İlk Hürriyet-perverâne Nümayişi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 946, (9 Temmuz 1325): 148.

²³⁹ Tanpınar 1908'den sonra Türk edebiyatında tecrübeyi asıl keskinleştiren şeylerin, “*bizzat Meşrutiyet İnkılabı'nın getirdiği hayat şekillerine dikkat, ideoloji buhranları, zihniyet farklarının bariz şekil alışı ve nihayet Balkan Harbi ve onu takip eden hadiseler*”de aranması gerektiği kanaatindedir. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 120.

²⁴⁰ Prof. Hilmi Ziya Ülken, “Büyük Ölülerin Bizden İsteddiği”, *Yeni Sabah*, nr. 5095, (2 Temmuz 1951): 2.

²⁴¹ Kemalettin Kuzucu, yeni yüzyıla çeyrek asırdır tahtta bulunan II. Abdülhamid idaresinde giren Osmanlı Türkiye'sinin ilk önemli hadisesinin, otuz iki yıl aradan sonra 23 Temmuz 1908 tarihinde yeniden meşrutî sisteme geçilmesi olarak zikretmekredir. Bkz. Kemalettin Kuzucu, *Kahramanı Yaratmak: İttihadçıların Alemdar Mustafa Paşa'yı Hatırlaması*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 53.

²⁴² Beşir Ayvazoğlu, “İhtifaller ve İhtifalciler”, *Karar*, sayı 67, (12 Mayıs 2016): 2.

Shakespeare ve Schiller'den Puşkin ve Preşeren'e kadar 100 yıllık bir süre boyunca Avrupa'ya yayılmış gerçek bir edebiyat salgını olan bu dönemi “*retikülasyon süreci*”²⁴³ olarak nitelendirmiştir. Avrupa ülkelerinde 1850'li yıllarda başlayan ulus inşa süreçlerindeki yazar anmalarının II. Meşrutiyet sonrası bizde görülmesinin sebebi Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan başlayarak toprak kaybıyla beraber artık küçülmeye ve bünyesindeki farklı din ve dildeki milletlerin kopuşuyla ulus inşa etme sürecine girmesiyle izah edilebilir. Bu aynı zamanda bir kıvılcım hâlinde başlayıp her tarafa sıçrayan sosyal bir ateş ve yangındır. Leerssen'in altını çizdiği âdeta birbirinden kopyalamak suretiyle başlayan retikülasyon süreci de bunu ifade etmektedir.²⁴⁴

Tanpınar'ın “büyük realite” diye altını çizdiği ulusal ve toplumsal hadiseler, II. Abdülhamid döneminin baskıcı rejimi sebebiyle²⁴⁵ rastlanmadığı gibi II. Meşrutiyet öncesinde Mevlid-i Nebvî, dar kapsamlı Ertuğrul Gazi törenleri, kutsal gün ve geceler dışında anma veya kutlama törenlerini ihsas edecek ritüel pratiklerine rastlamak mümkün değildir.²⁴⁶ Mehmed Ali Aynî'den öğrendiğimize göre bu tür toplantılara Padişah'ın iradesi mucebince müsaade edilmediği gibi cebirle de mani olunuyordu.²⁴⁷ Bu dönemde tören

²⁴³ Fransızca, “ağ şeklinde, şebekî, ağımsı, ağsılaşma” anlamlarına gelen retikülasyon (Réticulation), burada bir salgın gibi her tarafı kaplama anlamında birbirini tetikleyen olaylar silsilesini ifadede kullanılmaktadır. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Fransevî: Dictionnaire Français-Turc*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1299/1882), 1375; Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Adam Yayınları, 1989), 1227.

²⁴⁴ Leerssen, J., Rigney, A., a.y., 13.

²⁴⁵ Abdülhak Şinasi Hisar, totaliter Abdülhamid idaresi sonrası memleketi yöneten İttihatçıların ülkeyi pek fena yönettiklerine ve kendi mevkilerini çok iyi müdafaa ederek istibdatlarını günden güne artırmalarına dikkatleri çeker. Bu yüzden “hürriyetçi burjuvazinin şairi” Fikret de Sultan Hamid istibdadına karşı o zamanki usul ile gizli gizli yazmış ve eserleri elden ele kopya edilerek dolaşmış olmasına rağmen II. Meşrutiyet sonrası matbuatın arasıra serbestisinden istifade ederek “Doksan Beşe Doğru”, “Han-ı Yağma” gibi şiirlerini yazdıkça neşredecekti. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Edepleri*, haz. Necmettin Turinay, (İstanbul: YKY, 2013), 83.

Peyami Safa da II. Abdülhamid idaresinde matbuatın hürriyetten mahrum edilmesine temkinle yaklaşanlardandır. Peyami'ye göre bu yaklaşım bütünüyle doğru olamaz. Zira Abdülhak Hâmid'den Tefvîk Fikret'e kadar en büyük edebiyatçıları ve Ebuzziya Tefvîk'ten Hüseyin Cahid'e kadar en büyük muharrirleri yetiştiren bu devri sadece politika amillerine bağlamak mümkün değildir. Bkz. Peyami Safa, “Edebiyat ve Politika”, *Ulus*, nr. 10159, (14 Ekim 1949): 1.

²⁴⁶ “*Meşrutiyet İnkılabı'na kadar II. Abdülhamid devri bu türlü içtimalara müsaade etmezdi.*” diyen İbrahim Alaettin Gövsa, 1908 sonra İhtifalci Ziya'nın birçok tarihî hatıralar dolayısıyla ihtifal işini uyandırdığını ve bu sebeple “İhtifalci” diye anıldığını belirtmektedir. Bkz. İbrahim Alaettin Gövsa, “İhtifal ve Jübile” *Hürriyet*, nr. 331, (30 Mart 1949): 2.

²⁴⁷ Eminönü Halkevi'nde 20 Ocak 1943 Çarşamba günü düzenlenen 75. yıldönümü jübilesinde Mehmed Ali Aynî, gençlere ibret olmak üzere şu hadiseyi nakletmiştir:

“*Gençliğimizde bir dostumuzun evinde haftada bir toplanıp o hafta içinde yaptığımız tetkikleri birbirimize okurduk. Bu toplantılarımız idarî makamlar tarafından haber alınmış. Bir akşam bizi basarak polislerle arabalara bindirip Beşiktaş Karakolu'na götürdüler. Orada sabaha kadar sorguya çekildik. Sabahleyin 600 kuruş ihsan ederek bizi salıverdiler. Orada iken bize Abdülhamid'in bir iradesini okumuşlardı. Bu iradede padişahın bizim için Yıldız civarında bir toplantı yeri açacağı, içinde her türlü kitaplarla büyük bir de kütüphane bulunacağı bildiriliyordu. Ayrıca, bu içtimaları kendi kendimize tertip ettiğimiz için, hapsedilmemiz de ilave edilmekte idi. Biz mektebe götürerek bir hafta hapsettiler. Bu vaat edilen kütüphane*

niteliği taşıyan merasimler, padişah ve Topkapı Sarayı merkezli faaliyetlerle sınırlıdır. Matbuatta padişahların cülus ve doğum günlerinde, şairler tarafından yazılıp dergi ve gazetelere akseden medhiyeler ve tebriknâmelere sık sık rastlanmaktadır. Dönemin köklü ve popüler dergileri, bu özel günleri ihmal etmediği gibi o güne mahsus tebriknameleri de imkânlar dâhilinde özel motiflerle süslenmiş çerçeveler içerisinde neşretmeyi âdet haline getirmişlerdir.²⁴⁸

II. Abdülhamid devrinin ihtifal kapsamında değerlendirilebilecek tek merasimi Ertuğrul Gazi İhtifalleri'dir. "*Cedd-i emced-i Hilâfet-penâhî Cennet-mekân Ertuğrul Gazi Hazretleri*"ne, devletin kurucu şahsiyeti olması sebebiyle, padişah tarafından ayrı bir önem verilmekteydi. Bilecik kasabasında bulunan "evkâf-ı şerîfe müsakkafatından"²⁴⁹ tamire muhtaç olan yerler düzenli olarak takiple tamir edilmekteydi.²⁵⁰ Aynı özen, Bolayır'daki Şehzade Süleyman Paşa Hazretlerinin türbesi için de gösterilmekteydi.²⁵¹ Sultan II. Abdülhamid, Mekteb-i Sultanî Edebiyat-ı Türkiya Muallimi Nâci Efendi'yi Osmanlı sultanlarının tarihlerini yazmaya memur etmiş ve göreve başlayan Muallim Nâci de 75 sayfalık bir eser, bir de manzum olarak *Ertuğrul Gazi*'yi²⁵² yazabilmiştir. Kitabın önsözünden Abdülhamid'in Ertuğrul namını çok sevdiği ve "*cedd-i alâlarının türbe-i şerifi hakkında hürmet-i kâmile üzerine*" titrediği anlaşılmaktadır.²⁵³ II. Abdülhamid döneminde

---

yapılmadığı gibi bu türlü toplantılara da daima cebirle mani olundu..." Ayrıntılar için bkz. "Dün Halkevinde Mehmet Ali Aynî İçin Tören Yapıldı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5279, (21 Sonkânun/Ocak 1943): 1, 4.

²⁴⁸ "Yevm-i Cülûs ve Hicaz Demiryolu Özel Nüshası", *Musavver Servet-i Fünûn*, nr. 593-594, (19 Ağustos 1318): 309-313.

²⁴⁹ Bir vakfın dükkân, ev gibi bina ve akardan ibaret olan üzeri örtülü yapılarına ve mülklerine müsakkafât denilmekteydi.

²⁵⁰ Örnek olarak bkz. *Sabah*, nr. 1130, (1 Teşrînievvel 1308/13 Ekim 1892): 1.

²⁵¹ Nâmîk Kemal'in de medfun bulunduğu Süleyman Paşa Türbesi'nin Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle genişletilerek inşa edilip tamirinin yapıldığına dair devrin matbuatın akseden haber şöyledir: "*Bolayır'da defîn-i hâk-i gufrân olan Şehzade Gâzi Süleyman Paşa Hazretlerinin binâ ve ihyâ-gerdeleri olup bâ-irâde-i diyânet-mu'tâde-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî mukaddemâ tevsî'an bil-inşâ resm-i küşâdı icrâ olunduğunu yazdığımız câmi'-i şerifin hulûlü divarlarıyla parmaklıklarının nevâkısı ikmâl ve minaresine bir de siper-i sâ'ika vaz' edildiği ma'lûmât-ı husûsiyemizdendir.*" Bkz. *Sabah*, nr. 1204, (14 Kânunuevvel 1308/26 Aralık 1892): 1.

²⁵² Nâci'nin Gâzi Ertuğrul Bey (yazma nüshada *Ebu's-Salâtîn Gâzî Ertuğrul Bey* şeklinde) adlı mesnevisi, 176 beyitten ibaret olup eserin en güzel kısmı, Fevziye Abdullah Tansel'e göre, yakından tanıdığı, bir süre çevresindeki yerlerde yaşadığı Fırat Nehri'ni canlandıran tabiat tasvirleridir. Süleyman Şâh'ın ölümü dolayısıyla oğlu Ertuğrul Bey'in, tebaasının üzüntülerini duyuran hissî parçalar da eserin estetik değerini artıran bölümlerdir. Muhtelif aruz kalıplarının kullanılmış olması, yer yer dramatik unsurlar ve hitâbeler bu tarihi hikâyeye ifade bakımından hareketlilik, çekicilik kazandırmıştır. Osmanlı tarihinin ilk safhalarını içine alan Gâzi Ertuğrul Bey ile yola çıkan Muallim Nâci'nin ömrü *Târih-i Salâtîn-i Âl-i Osman*'ı tamamlamaya yetmemiştir. Geniş bilgi için bkz. Fevziye Abdullah Tansel, "Muallim Nâci'nin Sultân Abd'ül-hamîd'e Sunduğu Ebu's-Salâtîn Gâzî Ertuğrul Bey ve Târih-i Salâtîn-i Âl-i Osman", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 53, (Nisan 1988): 9-22.

²⁵³ Bu kapsamda 1311 yılında Ertuğrul Gazi'nin türbesinin bulunduğu mahallerin resimlerini almak ve bazı tarihi tahkikleri icra etmek üzere padişahın özel memurlarından Emin Beyefendi, 4, 5 zabıta ile Ertuğrul sancağına gönderilmiştir. Sultan Abdülmecid de Ertuğrul Gazi'yi verdiği önemin bir nişanesi olarak asker

Ertuğrul Gazi ihtifalleri, Söğüt ve Eskişehir civarında sakin olan Karakeçili aşiretinin²⁵⁴ Mart ayının 9'una rastlayan Nevruz gününde yapılmaktaydı. Törene Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, özellikle Kütahya, Eskişehir, Balıkesir ve Afyon bölgelerinden gelen birtakım aşiret halkı da katılmaktaydı. Merasime iştirak eden aşiretler halkı, yedi tuğlu sancakları, sırmalı cepkenleri, mor püsküllü puşuları (serpuşları), tulgaları, kalkanları, kılıçları, meşin silahlıkları ve bunların arasına sokulmuş yatağanları, mercanlı, savatlı hançeleri, çakmaklı piştovları ve ayaklarında uzun ve geniş konçlu sokmanları (meşin çizmeleri), ulusal ve heybetli kıyafetleri, leventlere özgü tavırları ile dikkat çekmekteydi. Büyük kısmı atlı olan bu ihtifallerde, önde yaşlılar, arada orta yaşlılar ve en arkada da gençler olmak üzere alay hâlinde geçit resmi yaparlardı.²⁵⁵ Hazret-i Gazi'nin maiyetinde olarak Horasan'dan gelen Karakeçili aşireti reisi, ihtifalden on beş gün evvel, aşiretin meskûn olduğu mahallere mektuplar göndererek törene davet etmekteydi. İhtifal günü, Ertuğrul Gazi'nin ruhunu taziz için kesilen kurbanlar, okunan me'sur (tesirli) dualar ve mevlidler haricinde kapıda iki sancak bulundurulmakta, Mevlevî dervişleri de türbe önünde ney üflemekteydiler. Türbe önünde ve yüzyıllık bahçenin içinde yapılan bu ihtifalden sonra seçkin efeler civardaki alanda cirit, kılıç-kalkan gibi oyunlar oynarlardı. Söğüt'teki bu ihtifallere ve Ertuğrul Gazi Türbesi'ne ait, Yıldız Arşivi'nde bulunan 1311 Rumi, 1312 Hicri (1895) tarihli fotoğraflar, bu ritüellerin vesikası olarak günümüze kadar ulaşmıştır.²⁵⁶

---

sınıftan özel bir memuru Söğüt'e göndererek türbe yanına Söğüt dağından getirilen su ile iki çeşme inşa ettirmiştir. Bu sevginin II. Abdülhamid için de derin bir anlamı olduğundan Muallim Nâci, bir vakanüvis sıfatıyla "*Ertuğrul'u sevmeyen Osmanlı olamaz.*" cümlesini resmi tarih niteliğindeki padişaha arz ettiği eserde kullanmıştır. Bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*, (İstanbul: Sinan Matbaası, 1959), 46-47.

²⁵⁴ 1903 yılında Karakeçili Aşireti'ni tanıtan bir risaleden aşiretin Hicret'in altıncı asrında Anadolu'ya geldikleri ve isimlerini de Karacahisar'ın fethinde Karakeçililerin boynuzlarına birtakım ısıldak bağlamak, alaycık üzerine kara keçeden örtü örtmek suretleriyle vuku bulan harp hilesinden ileri geldiği anlaşılmaktadır. Ertuğrul Gazi'nin de bu harpte "Haydin Alplerim! Haydin Karakeçili Yörüklerim!" diye askerleri teşci etmesi bu ismin yerleşmesine önemli bir rol oynamıştır. Aşiret hakkında özel bilgiler, 1264 tarihli Özbekli cemaati reisi Mehmed Bey bin Karaca Hacı Mehmed Bey bin Hacı Kerim Bey'e verilen buyruldu suretleri, aşiretin eskiden beri zapt edilen gelen bazı hamaset türküleri, Karakeçili Aşireti'nin 1903 tarihinde umum nüfus ve hanelerini gösteren cetvel, umum Karakeçili Aşireti'nin nahiye ve kazalarda toptan bulunan hane ve nüfuslarını gösteren liste için bkz. *Karakeçili Aşireti*, (Dersaadet: Malumat ve Servet-Tahir Bey Matbaası, 1321), 22 s.

²⁵⁵ M. Şakir Ülkütaşır, "Ertuğrul Gazi Töreni", *Türk Dili*, sayı 126, (Mart 1962): 414-415.

²⁵⁶ İbrahim Hakkı Konyalı'dan öğrendiğimize göre Ertuğrul Gazi İhtifalleri, 1950'li yılların sonlarına doğru Eylül ayının son pazarına alınmış, Söğüt Eski Eserler Kurumu ve Ertuğrul Gazi Gününü Anma Cemiyeti'nin önderliğinde 1500 kadarı atlı, 20 bin kişinin katıldığı görkemli ihtifaller, üç gün boyunca devam etmiştir. 30 Eylül 1956'da yapılan Ertuğrul Gazi İhtifali'ne katılan Konyalı, "*35 yıl faal halde gazetecilik yaptım. Birçok törenlerde bulundum. Hiçbir tören Ertuğrul Gazi İhtifali kadar samimi, içten ve ihtişamlı olmamıştır.*" cümlesiyle ihtifalin görkemini ifade etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Konyalı, a.g.e., 3, 51-55; Ülkütaşır, a.y., 415.

Ertuğrul Gazi ihtifalleri, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar sürmüş, II. Abdülhamid bu törenlere resmî bir kimlik kazandırmıştır. O gün, Karakeçili Beylerine ve Oymak Reislerine Padişah'ın temsilcisi tarafından nişanlar dağıtılmış, törene Saray'ın Ertuğrul alayından ayrılmış askerî bir birlik ile bando da katılmıştır. Törenlerin bir ara 9 Mart yerine padişahın tahta çıkış tarihi olan 19 Ağustos'ta yapıldığı rivayet edilmiştir. 1950'den 1960'lara kadar bu ihtifaller eylül ayının son Pazar günü yapılmak suretiyle belli başlı bir tarihe bağlanmıştır.²⁵⁷

Bu bağlamda ele alınacak sene-i devriyelere İstiklâl-i Osmaniye'nin 600. yıldönümü de eklenebilir.²⁵⁸ Konuya edebiyat dünyasında ilk temas eden Ebüzziya Tevfik'tir. Hicret'in vuku bulduğu tarih üzerinden Miladi takvimi değerlendiren Ebüzziya, 622 Eylül'ünün 22. Pazartesi gününü (Arabî aylardan Rebülevvel'in 8'i), kendisi ile birlikte Gazi Muhtar Paşa'nın bir esas kabul ettiğini belirtmiştir. Ebüzziya'ya göre *“Müessis-i bünyân-ı saltanat Gazi Sultan Osman Han Hazretlerine Sultan Alâeddin Selçûkî tarafından tabl ü ilm irsâliyle beraber, İstiklâl-i Osmaniye'nin tasdiki tarihi 699”* yılıdır. Erbâb-ı tarih indinde *“müttefekun aleyh”* olan bu tarih, Sultan Abdülaziz'in *“nişân-ı celîlül'ı-Osmanî'yi”* oluşturmak için 699. rakamının nakşını ferman buyurmasıyla tescillenmiştir. Ebüzziya bu karineden yola çıkarak 699 sene-i Kameriyesi, sene-i sahîha-i Hicriyye'sinin 769. senesine tesadüf ettiğini, bunun mukabili olan tarihin de Efrenci 1300 senesi olduğunu iddia etmiştir. Buna göre İstikâl-i Osmaniyan içinde 1278 sene-i Şemsiyesinde 600. yıla ulaşmıştır ki 1900 senesinin Efrenci Eylül'ün 22. günü 610. İstiklal yılına denk gelmektedir. Bunun haricinde II. Abdülhamid'in doğum tarihi olan 1258 sene-i Kameriyesi de 1842 yılının 22 Eylül'üne de tesadüf etmiştir. Ayrıca Sultan'ın 25. sene-i cülus tarihi de aynı günlere denk gelmektedir. Ebüzziya, makalesinde Batı'daki bu tarz ritüelleri,

“...akvâm-ı Garbiyye vekâyî'-i milliye ve târihiyye ve bâ-husus devre-i cülûsiyye gibi tesâdüfât-ı hasenede sûret-i mahsûsada şenlikler tertibiyle şehriyinler icrasının ve medâr-ı tezkâr olacak mebâni vesâir âsâr ve alâmet ittihâzının âdet-i mer'îyye...”

şeklinde nitelendirmiştir. Ebüzziya burada zımnî olarak özel gün ve tarihlerin sene-i devriyesinde kutlamalar ve şenlikler yapılmasını da tavsiye etmiştir. Geçmiş kavimlerden, İran, Avusturya-Macaristan, İngiltere tarihinden buna dair örnekleri delil olarak

²⁵⁷ 24 Eylül 1961 Söğüt'te icra edilen Ertuğrul Gazi'nin ölümünün 680. yıldönümü münasebetiyle yapılan tören için bkz. Ülkütaşır, a.y., 414-415.

²⁵⁸ Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin sene-i devriye-i tesisi sadece Osmanlı payitahtında değil, hükmettiği topraklardaki birçok merkezde özel merasimlerle kutlanmaktaydı. 606. sene-i devriyenin Kahire'de kutlanmasına dair bkz. *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin 606'ncı Sene-i Devriye-i Tesisi Şerefine Grand Kontinantal Oteli'nde Verilen Ziyafette Prens Haydar Beyefendi Hazretleri Tarafından Fransızca İrâd Olunan Nutkun Tercümesidir*, (Kahire: Türk Matbaası, t.y.), 12 s.

göstermiştir. Bu sebeple posta pulu bastırılmasını ve bir hafta boyunca tedavüle konularak hâsıl olan sadaka meblağıyla bir hayır kurumu tesis edilmesini teklif etmiştir.²⁵⁹ Bu önerinin kabul gördüğü padişahın izniyle “*İstiklâl-i Osmanî ve Mazhariyyet-i Kudsiyye-i Hazreti Abdülhamid-i Hân-ı Sâni*” adıyla bastırılan “eser-i âlî”den anlaşılmaktadır.²⁶⁰ 1901 yılının 19 Ağustos’unda Sultan II. Abdülhamid’in 25. sene-i cülusu da benzer şekilde birçok vesile ile kutlanmıştır.²⁶¹

II. Meşrutiyet öncesi şair ve yazarların ölüm yıldönümleri üzerine gazetelerde yaptığımız araştırmalarda, vefat ilanı dışında anılmaya dair pek fazla haberlere rastlanmadığını gördük. Tanzimat dönemi ve sonrasında edebiyatçıların vefat ilanlarını okuyuculara duyuran gazete ve dergiler, vefat sene-i devriyelerini suskun geçirmiştir. Bu dönemde yazarlar, vefat ettikleri zaman, genellikle sütunlarda küçük bir yer işgal eden haberlerle gündeme getirilmiştir. Matbuat içerisinde bu tarz haberleri özellikle yansıtan bir dergi olarak *Servet-i Fünûn*, bu konulara geniş yer ayırabilmek için ancak II. Meşrutiyet’in ilanını beklemek zorunda kalacaktır. Menemenlizâde Tahir Bey, Şemseddin Sâmî²⁶² gibi edebiyatçılar, vefatlarında dergi ve gazetelerde yalnızca birkaç paragraflık haberlerle anılmıştır.²⁶³ II. Abdülhamid saltanatında *Servet-i Fünûn* gibi uzun soluklu çıkan dergilerde ölen bir şairin vefat yıldönümünde, daha önce neşredilen nekrolojik yazılar tekrar iktibas edilmek suretiyle küçük çaplı bir “anma/hatırlama” numuneleri göze çarpmaktadır. Örneğin *Servet-i Fünûn*’un ilk muharrirlerinden sayılan Nâbizâde Nâzım’ın vefatı sırasında, 5 Ağustos 1309 tarihli ve 127 numaralı nüshasında yazılan makale²⁶⁴

²⁵⁹ Ebüzziya makalesinde Sultan II. Abdülhamid’in cülus tarihini de Miladî takvime göre hesaplamıştır. Buna göre o senenin Eylül ayının 22’si “burç-ı Mizân”, yani Hicret’in başlangıcı ile beraber, “600. devre-i İstiklâl-i Osmaniyân ve vilâdet ile 25. devriyye-i cülûsiyye-i Hazret-i Gazi Abdülhamid Han” namına olarak dört “vak’a-i hârikulâde”ye denk gelmektedir. Bkz. Ebüzziya Tevfik, “İstiklâl-i Saltanat-ı Osmaniye’nin 600’üncü Sene-i Sahîhası İçinde Bulunduğumuz 1900 Sene-i Milâdiyyeye Tesâdüf Ediyor!”, *İrtikâ*, nr. 46, 28 Kânunusânî 1315 (9 Şubat 1900): 183-184.

²⁶⁰ Kitabın ilanı için bkz. *İrtikâ*, nr. 23-123, 27 Temmuz 1317 (9 Ağustos 1901): 153.

²⁶¹ Tebrik ilanına örnek olarak bkz. *İrtikâ*, nr. 26-126, 19 Ağustos 1317 (1 Eylül 1901): 165.

14 Teşrinisânî 1317 (27 Kasım 1901) tarihinde de II. Abdülhamid’in doğum günü kutlanmıştır. Bkz. “Velâdet-i Hümayûn Hazret-i Hilâfet-penâhi”, *İrtikâ*, nr. 39-139, 14 Teşrinisânî 1317 (27 Teşrinisânî 1901): 146.

²⁶² Şair ve yazarlara ait isim ve eser imlalarında 1928 Harf İnkılabı öncesi için Osmanlı Türkçesi ile orijinal imlalarını (Şemseddin, Ahmed gibi) tercih ederken Harf İnkılabı sonrası Soyadı Kanunu’nu da göz önünde bulundurarak TDK tarafından tavsiye edilen güncel yerleşmiş imlaları kullanmayı tercih ettik.

²⁶³ “Menemenli Tâhir Bey Öldü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 617, (6 Şubat 1318/19 Şubat 1902): 290; “Zıyâ’-ı Elîm: Şemseddin Sami Öldü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 687, cilt 27, (10 Haziran 1320/23 Haziran 1904): 162-164.

²⁶⁴ Bkz. “Nâbizâde Nâzım”, *Servet-i Fünûn*, nr. 127, (5 Ağustos 1309/19893): 355-356.

merhumun “hâtırasını tekrîmen”, aynı derginin 1000. sayısında 22 Temmuz 1326 tarihinde yeniden neşredilmiştir.²⁶⁵

Hatırlama ve anma pratiğinin ilk numuneleri olan bu tarz neşriyatlar, daha sonra yerini özel anma/dosya sayılarına bırakacaktır ki bu gelişmelerde matbuat üzerindeki sansür gölgesinin -nispi de olsa- kalkmasının rolü büyüktür. II. Abdülhamid döneminin örgütlenmeye yönelik engellerine karşın Osmanlı Devleti bünyesindeki ulus merkezli yayın, neşriyat, dernek ve vakıfların kurulması 1908’den itibaren yaygınlık göstermiştir.

Türk edebiyatında, adına ihtifal denmese de, tercüme yoluyla Batı edebiyatı’daki şair ve yazarların sembolik değeri olan günlerde “sene-i devriyerlerinin” fark edildiği 1901 yılında *Servet-i Fünun*’daki Victor Hugo haberinden anlaşılmaktadır. Fransız şairin doğumunun yüzüncü yılı münasebetiyle Paris’te yapılacak törene bütün Latin ülkeleri davet edilmişti. Victor Hugo’nun vasiyeti gereği yüzüncü doğum gününde diğer Avrupa devletleri arasında sürekli bir barış tesisi öngörülüyordu. Buna delil olarak da tiyatro için yazdığı ilk dramın İngilizlere, son dramın ise Almanlarla ilgili olması gösteriliyordu. İtalya ve İspanya da Victor Hugo’nun varlığıyla iftihar eden ülkelerdi. Bu memleketlerden İtalya’da şairin gençliği, İspanya’da ise çocukluğu geçmişti. Hugo’ya olan bu ilginin bir sebebi de Goethe’nin 1832 senesinde vefatının ardından kendisinin vefat tarihi olan 1885 yılına kadar Avrupa’da hiçbir şairin onun kadar şöhret kazanmamış olmasıydı.²⁶⁶ Bu haberin Türk edebiyatında şair ve yazarların anma günlerinde ait bir farkındalık meydana getirdiği düşünülebilir. Fakat, o yıllarda henüz sansürün kısıkcından kurtulamayan edebiyat mahfilleri, Meşrutiyet’in ilanına kadar beklemek zorundadır.

²⁶⁵ Ahmed İhsan, “Nâbizâde Nâzım”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1000, (22 Temmuz 1326/1910): 180-181.

²⁶⁶ “Victor Hugo’nun Yüzüncü Sene-i Devriyesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 565, (7 Şubat 1317-1901): 298.

1.3.2. “MİLLÎ BİRLİĞİ KUVVETLENDİRME” VE “GEÇMİŞTEN GÜÇ ALMA MERASİMLERİ”: İTTİHAT VE TERAKKİ’NİN DÜZENLEDİĞİ İHTİFALLERE GENEL BİR BAKIŞ²⁶⁷

II. Meşrutiyet sonrası iktidar ve muhalefet tarafından desteklenerek sayıları artmaya başlayan ihtifaller, önemli addedilen şahsiyetler için yapılabildiği gibi bir olayı ya da eseri hatırlatmak ve böylelikle grup bilincini yükseltmek ve algı yönetimi ile o yıllarda işlenen gazeteci cinayetlerini örtbas etme amacıyla düzenlenmeye başlanmıştır. *Serbesti* gazetesinde²⁶⁸ İttihat ve Terakki’nin politikalarını ağır bir biçimde eleştiren Hasan Fehmi Bey’in 6 Nisan 1909’da öldürülmesinden sonra düzenlenen cenaze töreni, fırka arkadaşı Ali Kemal tarafından muhtelif cemaat, mezhep ve sınıflardan on binlerce kişinin katıldığı “Bir İhtifâl-i Mübeccel” olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁹ 1910 yılı Haziran’ında bu sefer *Sadâyı Millet* gazetesi sermuharriri ve müdür-i mes’ulü Ahmed Samim Bey, köprü üzerinde öldürülürken yanında *Tanîn* gazetesi muharrirlerinden Fazıl Ahmet Bey bulunmaktaydı.²⁷⁰ Samim Bey’in cenazesi için büyük bir ihtifal tertip edilmiş ve Sultan Mahmud Haziresi’ne defnedilmiştir.²⁷¹

Meşrutiyet’in ilanı sonrası hemen her cenaze töreni ve ihtifalde hatırı sayılır bir kalabalık kitlenin bulunduğunu belirtmek gerekir. Uzun yıllar süren baskıcı bir rejimin ardından elde edilen sınırsız, fakat kontrolsüz bir hürriyet algısı, toplumun küçük hadiselerle galeyana gelmesine yetmiştir. Bu tarz toplanmalardan sâbık Adliye Nâzırı ve İstanbul Mebusu Manyasîzâde Refik Bey’in cenaze alayı dikkate değerdir. Hürriyet İnkılabı’nın gerçekleşmesinde ciddi bir rolü görülen Manyasîzâde Refik Bey’in cenazesinin Sirkeci’den hareketini gösteren *Şehbâl* dergisinin ikinci sayısı, bu tezimizi doğrular

²⁶⁷ Konuyla ilgisi olması sebebiyle İttihat ve Terakki’nin düzenlediği veya teşvik ettiği ihtifallerin genel amacı, Osmanlı’nın zor zamanlarında millî birliği güçlendirmek, savaşlar sebebiyle gücü giderek azalan devletin dimdik ayakta durduğunu iç kamuoyuna yeniden benimsetmektir. Biz burada genel bir çerçeve çizmek istedik, yoksa konu başlı başına bir araştırmayı hak edecek kadar geniştir.

²⁶⁸ Hüseyin Cahit Yalçın’a göre Meşrutiyet sonrası İstanbul’da İttihat ve Terakki Cemiyeti taraftarı olarak Cemiyet’in gazetesi *Şûrâ-yı Ümmet* ile *Tanîn*’den başka hemen hiçbir gazete yoktu... Yalçın, biraz da *Tanîn* gazetesinde aklamak amacıyla diğer gazeteleri yok hükmüne koyan bir yaklaşım sergiler: “*Türklüğe düşman unsurlar bu cemiyet aleyhtarlarını kendilerinin en tabii ve en halis mütefikleri ve dostları sayıyorlardı. Ortada memleketi Türk hâkimiyeti altında, bütün tamamiyeti ile tutmak isteyen biricik kuvvet İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden ibaretti. Türkiye’yi inhilâle sürüklemek isteyen unsurların İttihat ve Terakki’yi en büyük engel ve düşman olarak tanımaları pek tabii idi.*” Bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, “10 Yılın Hikâyesi (1908-1918)”, *Yedigün*, cilt 6, sayı 141, (20 İkinciyeşrin 1935): 30.

²⁶⁹ Kuzucu, a.g.e., 128-129; Ayrıca bkz. “Serbestî Muharriri Maktûl Hasan Fehmi Bey’in Cenaze Alayı”, *Şehbâl*, nr. 4, (15 Nisan 1325/28 Nisan 1909): 67; “Şehid-i Hürriyet Muhtâr Bey ile Rüfêkâ-yı Muhteremesinin Cenaze Alayı”, *Şehbâl*, nr. 5, (15 Mayıs 1325/28 Mayıs 1909): 97.

²⁷⁰ “Bir Vak’a-i Müessife”, *Sabah*, nr. 7443, (10 Haziran 1326-1910): 3.

²⁷¹ “Defin, Cinayet Hakkında Tahkikât”, *Sabah*, nr. 7444, (11 Haziran 1326-1910): 3.

niteliktedir.²⁷² Bir yıl sonra İstanbul halkı, bütün Osmanlılar, Manyasîzâde Refik Bey ihtifaline “Büyük Vazifemiz” manşetiyle ve “Bilâ-tefrik cins ve mezheb bu mübeccel ve ulvi vazifeye” davet edilmiştir. “*Meşrutiyet-i muazzezine istihsaline ifnâ-yı vücud edercesine bezl-i ikdâm ve mesâî eyleyen bu âli vatanperver*”in sene-i devriye-i vefatında (19 Şubat 1325/4 Mart 1910 Cuma günü) “tezkîr-i ve te’yîd-i nâmı” için binlerce halk Manyasîzâde Refik Bey’in kabristanına koşmuştur. Bu “güzide hürriyet mücahidi”nin ruhuna ihtifalde dualar, Fatihalar ve Mevlidler okunması kapsamında Sultanahmet’teki Millet Bahçesi’nde organize edilen merasim programı kamuoyuna ilan edilmiştir.²⁷³ Cuma günü icra edilen Manyasîzâde Refik Bey ihtifaline hey’et-i vükelâ ile birlikte pek çok zevat ve Osmanlı Davâ Vekilleri Cemiyeti azası da iştirak etmiştir. Cenab Şahabeddin ve Süleyman Nazif gibi dönemin önemli edebiyatçıları da yazılarıyla ihtifale destek vermişlerdir.²⁷⁴ Matbuatın da yönlendirmesiyle üç dört bin kişi ihtifale katılırken tören “*Osmanlıların vatana, millete büyük büyük hizmetler etmeye muvaffak olanları asla unutmayacaklarının ve gibi büyük adamların isimlerinin nisyanına razı olamayacaklarının*” bir göstergesi sayılmıştır.²⁷⁵

İhtifaller, aynı zamanda devletlerin çöküş süreçlerinde başvurduğu toplum psikolojisini tamir etmek, kolektif bilinci arzu edilen politik ve siyasi hedef ve bilinç noktasına ulaştırmak ve yeni bir oluşum öncesinde tarihi yeniden sembolik değer ve mit şahsiyetlerle canlandırmak düşüncelerinin bir ürünüdür. İttihatçılar, memlekette bir hürriyet havası estirmek suretiyle toplumsal psikolojiyi kontrol altında tutmayı ve büyük içtimalarla kitlesel duygu yönlendirmesi yapmayı planlamışlardır. Necip Fazıl, bugün “sürü psikolojisi”²⁷⁶ olarak nitelendirdiğimiz “hiçbirinde kimlik ifadesi bulunmayan” bu tip topluluğu, “*Bir kemiyet çerçevesi içinde erimiş ve tek modele dönmüş keyfiyetler*” şeklinde

²⁷² “Sâbık Adliye Nâzırı ve İstanbul Mebusu Manyasîzâde Refik Bey’in Cenaze Alayı”, *Şehbâl*, nr. 2, (15 Mart 1325/28 Mart 1909): 22-23.

²⁷³ “Manyasîzâde Refik Bey Merhum İçin”, *Yeni Gazete*, nr. 545, (18 Şubat 1325/3 Mart 1910): 1; “Manyasîzâde Refik Bey Merhum”, *Yeni Gazete*, nr. 546, (19 Şubat 1325/4 Mart 1910): 1.

²⁷⁴ *Yeni Gazete*, 1909’da vefat eden Manyasîzâde Refik Bey’in vefatı üzerine neşredilen makaleleri bir yıl sonra “bir yâd-ı hazîn kabilinden” tekrar yayınlamıştır. Bkz. Cenab Şahabeddin, “Ölüm”; Süleyman Nazif, “Büyük Cenazenin Huzurunda”, *Yeni Gazete*, nr. 545, (18 Şubat 1325/3 Mart 1910): 1-2.

²⁷⁵ Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey ile Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Şehzade Ziyaeddin Efendi, Ayân’dan Musa Kâzım Efendi, Maarif Nâzırı Emrullah Efendi, Viyana Ateşemiliteri İsmail Hakkı Bey de namaza iştirak eden önemli isimlerdir. İhtifalde heyet namına Manyasîzâde Refik Bey’in yeğeni Cemal Molla Bey, Refik Bey’in oğlu Feridun Bey, Mekteb-i Hukuk namına Tekfurdağlı Hüseyin Rahmi Bey, yine Mekteb-i Hukuk tabelesinden Selanikli Faik Şevket Efendiler birer konuşma yapmıştır. Manyasîzâde Refik Bey ihtifaline dair detaylar ve tören konuşmaları için bkz. “Büyük Bir Kabrin Önünde Ulvî Bir Vazife”, *Yeni Gazete*, nr. 547, (20 Şubat 1325/5 Mart 1910): 2-3.

²⁷⁶ Eugène Enriquez, grubun aksine “sürü”nün şiddetle yönetildiğini, dolayısıyla *öteki*’nin varlık kazanmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Bkz. Enriquez, a.g.e., 63.

tarif etmektedir.²⁷⁷ Mehmed Âkif'in *Süleymaniye Kürsüsünde* manzum olarak resmettiği Meşrutiyet sonrası tablo da o dönemki duygu merkezli “tek tip” kitle psikolojisinin ironik bir örneği sayılabilir.²⁷⁸

Hobsbawm'a göre “Bir ulusun tüm arka planını, düşüncesini ve kültürünü yansıtmaları” bakımından önemli olan ve bağımsız bir ülkenin kimlik ve egemenliğini ilan etmesine aracı üç simge olduğu için bu halleriyle dolaylımsız saygı ve bağlılık gerektiren” ulusal bayrak, ulusal marş ve ulusal işaretler²⁷⁹, II. Meşrutiyet sonrası birdenbire artmaya başlamıştır.

1908 sonrası yayınlanan gazete ve dergiler, şair ve yazarların ölümlerini özel dosyalar ve uzun yazılarla ayrıntılı olarak okuyucularına vermeye başlarlar. Bunda matbuata getirilen ve ülkenin genelinde esen “nispi” hürriyet rüzgârının rolü büyüktür.²⁸⁰ Edebiyat çevrelerinde ihtifal izlerini taşıması bakımından dikkat çekici ilk neşriyat ve bu münasebetle neşredilen ilk özel sayı, Osmanlı Müzesi Müdürü Osman Hamdi Bey (1842-1910) ölümü üzerine *Servet-i Fünûn*'un yayınıdır. Önceki dönemlerde -biraz da devrin politik baskısı sebebiyle- şair ve yazarların ölüm ve anmalarını kısa birkaç paragrafla geçiştiren edebiyatçılar, Meşrutiyet sonrasında kalemlerini cömertçe kullanmaya başlamışlardır. Osman Hamdi Bey'e ait özel sayı bütün edebî cemiyetlerin ilk defa taziyelerini derli toplu bulundurması bakımından da önem taşımaktadır. Kapaktaki Osman Hamdi Bey portresi bu tarz taziye ve anma neşriyatlarında sonradan sık sık kullanılacak

²⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîlî*, 2. Baskı, (İstanbul: B.D. Yayınları, 1976), 238.

²⁷⁸ Mehmed Âkif, *Safahât-İkinci Kitâb: Süleymaniye Kürsüsünde*, Üçüncü Tab'ı, (İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1336-1918), 39-41.

²⁷⁹ Eric Hobsbawm, vatanseverliği sembolize eden pratiklerden ulusal marşları (Amerikan okullarında ulusal marşlar okunurken ayağa kalkmak ve bayrak merasimi bir zorunluluktan), ulusal bayrak ve ulusal arma ile birlikte bağımsız bir ülkenin kendi kimliğini ve egemenliğini ortaya koyan üç sembol olarak zikretmektedir. Bu semboller, derhal saygı ve sadakat uyandırmalarıyla diğer simgelerden ayrılırken kendi başlarına bile bir ulusun bütün arka planını, düşüncesini ve kültürünü yansıtır. Ulusal marşların ilki 1740 tarihli Britanya'da görülürken Fransız Devrimi'ni üç renginin farklı varyasyonlarıyla simgeleyen ulusal bayrak ise 1790-1794'lerde ortaya çıkmıştır. Geniş bilgi için bkz. Eric Hobsbawm-Terence Ranger, *Geleneğin İcadı*, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006), 9, 13-14.

²⁸⁰ II. Meşrutiyet sonrası ülkedeki yayın bolluğuna rağmen matbuat, Divân-ı Harb'in vesâyeti altında bulunuyordu. Matbuata kanunen verilen tam hürriyet, İdâre-i Örfiye'nin ilgasından sonra 1912 yılında gerçekleşecektir. *Sabah* gazetesine akseden şu satılar, sanılanın aksine 1912 yılına kısmî sansürün devam ettiğini açıkça göstermektedir: “*Matbuât-ı Osmaniye, üç sene Divân-ı Harb'in vesâyeti altında yaşadıkdan sonra, rüşti isbât edilerek bugün iâde-i hürriyet –iâde-i hukûk- eyledi. İdâre-i Örfiye'ye tâbi bir memlekette Meşrutiyet'in insanlara bahşettiği hukûk-ı siyasiye mer'iyetten muvakkaten ıskât edilmiş demektir. Böyle bir memlekette hürriyet-i matbuattan bahsolunamaz. Vezâif-i matbuâtın en mühimmi olan intikâd gayet mahdûd bir surette ifâ edilir. Muharrirler kanaatlerine, vicdanlarına mugâyir şeyler yazmağa mecbur değil iseler de, her kanaatlerini yazmalarına -ale'l-husûs gönüllerinin istediği surette yazmalarına- örfî kanûn mânidir...*” Bkz. “*Matbuât İdâ-i Hürriyet Etti: Kânûniyet Devri*”, *Sabah*, nr. 8207, (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912): 1; M[ahmud]. S[adık]., “*Sahne-i Matbuât*”, *Sabah*, nr. 8211, (126 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912): 1.

“özel dosya/sayı” mottosunun ilki konumundadır. Bu dosyada Osman Hamdi Bey’in tercüme-i hâli ile birlikte Osmanlı Müzesi’nin kuruluş safhası da ayrıntılı işlenmiştir. Dikkat çekici diğer bir nokta da Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti gibi devrin iki önemli edebiyat ekolünün birlikte taziye mesajlarını aynı sayıya derç etmeleridir.²⁸¹

Meşrutiyet aydınları büyüklere saygı ve ölülere hürmet konusunda sadece Avrupa’dan değil, Rus edebiyatındaki uygulamalardan da ilham almışlardır. Tolstoy’un vefatı sonrası Rus basınında yer alan haberler, Osmanlı matbuatında edip ve yazarların anma ve anılmasına dair farkındalığı artırmıştır.²⁸² Tolstoy’un 20 Kasım 1910 tarihinde ölümü üzerine *Servet-i Fünûn*, önce bu vefat haberini okuyucularına duyurmuş²⁸³, bir sonraki sayıyı da özel olarak Tolstoy’a ayırmıştır. Kapağında Tolstoy’un olduğu bu sayıda Köprülüzâde Mehmed Fuad, Şahabeddin Süleyman, Hamdullah Subhi Beyler birer yazı kaleme almıştır.²⁸⁴ Tolstoy için dikilmesi muhtemel abide-anıt projesinin Fransa’da da parnasyen olan şair Paul Verlaine gündeme gelmesi, edebiyatçılarımızın dikkatini çekmiş ve Köprülüzâde Mehmed Fuad “Fransız edebiyatı için büyük bir müceddid” olarak gördüğü Verlaine için *Servet-i Fünûn*’da bir yazı neşretmiştir.²⁸⁵ Yerli ve yabancı edebiyatçılara dair anmalarda Meşrutiyet sonrası makaleleriyle dikkat çeken isimlerin başında Fuad Köprülü gelmektedir. Servet-i Fünûn’daki makalelerinden tespit ettiğimiz kadarıyla, hemen her yıl vefat veya sene-i devriye münasebetiyle bir yazarın edebiyat tarihindeki yerini irdeleyen Köprülü, aynı zamanda II. Meşrutiyet sonrası sayıları aratan anma yazılarının öncü isimlerdendir.²⁸⁶

²⁸¹ Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti grubunun taziye mesajları, Osman Hamdi Bey’in tercüme-i hâli, Osmanlı Müzesi’nin kuruluş safhası için Bkz. *Servet-i Fünûn*, nr. 984, cilt 38, (1 Nisan 1326/14 Nisan 1910): 339-350.

²⁸² Tolstoy’un ölümünden birkaç gün sonra liberal aydınların partisi Kadet, Duma Meclisi’ne bir önerge vererek yazarın Tula şehrindeki doğduğu ve *Savaş ve Barış* ile *Anna Karanina* romanlarını yazdığı Yasnaya Polyana adlı malikânesindeki mezarıyla birlikte evinin hükümet tarafından satın alınmasını, yazarın son nefesini verdiği Astapov istasyonunun istimlak edilmesini, adına Moskova’da bir anıt dikilmek üzere yardım defteri açılmasını, hükümetin de kampanyaya 100 bin ruble bağışlamasını istemiştir. İşçi Partisi de meseleye duyarsız kalmamış, Tolstoy adı adına bir üniversite kurulmasını teklif etmişti. Kafkasyalı Mehmed Hâdi-i Şirvanî Bey de “Tolstoy ve Rezk-i Âbide” başlıklı *Sabah*’taki yazısında bizdeki büyük ediplere de benzer uygulamaların yapılmasını arzulamıştır. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 144-145.

²⁸³ “Tolstoy’un Vefatı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1016, cilt 40, (10 Teşrinisâni 1326/23 Kasım 1910): 37.

²⁸⁴ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Tolstoy”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1017, cilt 40, (18 Teşrinisâni 1326/1910): 51-58; Şahabeddin Süleyman, “Tolstoy”, s. 58-59; Hamdullah Subhi, “Tolstoy”, s. 59-62.

²⁸⁵ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Paul Verlaine: Bir Parnasyen Olan Şairin Ahiren Heykelinin Rezk-i Münasebetiyle”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1044, cilt 41, (26 Mayıs 1327/1911): 83-84.

²⁸⁶ Köprülü, hemen bütün ömrünü Türklük hakkında tedkikat ve tettebbuat ile geçiren, elem ve felaket devrelerimizde Türkler lehinde dost ve teveccühkar makaleler yazmaktan çekinmeyen Wambrey’nin vefatının “muhit-i fikir ve irfanımızda daha fazla akisler uyandırmasını hatırlatırken ilmî, edebî, millî cemiyetleri, Darülfünunları, hatta resmi mahfilleri bu “hâdis-i elîme karşısında” vazifeye çağırması,

İttihat ve Terakki Cemiyeti, “Doğrudan doğruya Osmanlılığı ve Osmanlılıkla alâkadar olan âlem-i İslam’ı bil-vasıta ihyâ eylemek” fikir ve maksadını kendisine ilke edinmişti. Aydın Mebusu Abdullah Efendi’nin kendi vaazlarından birinde sarf ettiği “*İttihat ve Terakki Cemiyeti yoktur, İttihat ve Terakki milleti vardır.*” sözü bu algının bir yansımasıdır.²⁸⁷ Bu anlayışla İttihatçılar, bir taraftan “hürriyet, adalet ve müsavât” kavramları ile İslamî terminolojiler üzerinden devlet bünyesinde yer alan Balkanlar ve Arap coğrafyasındaki Müslüman toplulukları ayakta tutmaya çalışırken diğer taraftan tarihî ve sembol şahsiyetler, millî bayramlar/ihlifaller üzerinden iç politikada milliyetçi söylemi yaymaya çalışmışlardır. Kültür ve iktidar ilişkisi üzerine araştırma yapan Pierre Bourdieu’ya göre ritüeller, törenler, bayramlar ve simgesel âdetler, grup hayatının idamesinde ve yeniden üretiminde en az ekonomik temeller kadar önemlidir. Bourdieu, bu geleneksel toplumda maddi ya da ekonomik unsurları simgesel unsurlardan ayırt etmenin imkânsız olduğu sonucuna varır ve simgeseli, toplumsal denetim sağlamanın yanı sıra toplumsal avantajlar doğuran bir iktidar biçimi, bir tür sermaye olarak yeniden kavramsallaştırır.²⁸⁸

İttihatçıların öncülük ettiği merasim ve millî bayramlar silsilesi, vatan sathına hızla yayılırken edebiyat dünyasında da anma ve hatırlama reflekslerinin geliştiği görülmektedir. Edebiyat çevrelerinde ilk yankı uyandıran tarihi figür, *Selim-i Sâlis* (III. Selim) ve onun hayatını konu alan piyestir. III. Selim’in seçilmesi çeşitli sebeplerle yorumlanabilir. Şeyh Galib’in hâmisî, sanatsever kişiliğiyle tanınmış bir padişah olarak diğer sultanlardan ayrılması onu bir caziebe merkezi hâline getirmiştir.²⁸⁹ *Servet-i Fünûn* dergisi, Osmanlı Tiyatrosu’nda mükiye mezunları tarafından tertip edilen bu müsamereyi kapağına taşıırken²⁹⁰ Celal Sâhir de Salah Cimcoz ve Celal Esad Beyler tarafından yazılan bu eseri tahlil etmiştir. Eser, ilk defa 15 Eylül 1326 tarihinde sahnelenmiştir.²⁹¹ 1910 yılındaki

---

lakaytlığı tenkit etmiştir. Bkz. Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Vambery’nin Vefatı Münasebetiyle”, *Tasfir-i Efkâr*, nr. 879, (10 Eylül 1329/ 23 Eylül 1913): 2.

²⁸⁷ Ağaoğlu Ahmed, “Dünkü İhtifal Münasebeti İle”, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1201 (27 Şevval 1332/5 Eylül 1330): 1.

²⁸⁸ David Swartz, *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*, çev. Elçin Gen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 77.

²⁸⁹ III. Selim modern zamanlarda da hatırlanacaktır. 16 Mayıs 1953 Cumartesi akşamı, MTTB Küçük Tiyatro’da bir *Üçüncü Selim Gecesi* düzenlemiştir. III. Selim devrinin bütün renk, şiir ve melodilerini yansıtmayı amaçlayan geceyi MTTB Musiki ve Folklor Bürosu yapmış, program Yavuz Yekta idaresindeki koro tarafından icra edilen ve III. Selim devri bestekârlarına ayrılan birinci kısımla başlamıştır. Fakülte talebelerinden teşkil edilen ve birkaç aylık bir mazisi bulunan bu koro, eserlerin icrasındaki ufak tefek hatalarına rağmen beğenilmiştir. Bkz. “Üçüncü Selim Gecesi”, *Hisar*, sayı 38, (1 Haziran 1953): 2, 18.

²⁹⁰ “Osmanlı Tiyatrosunda Selim-i Sâlis Piyesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1015, cilt 40, (4 Teşrînisânî 1326/17 Kasım 1910): 1, 4.

²⁹¹ Celal Sâhir, “Selim-i Sâlis”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1010, cilt 39, (30 Eylül 1326): 367-371.

Selim-i Sâlis piyesinde Alemdar Paşa rolünü, ülkemizde ilk 50. yıl jübilesi yapılan Mardios Manakyan oynamıştır.²⁹²

Edebiyat-ı Cedîde şairlerinden Ahmed Şuayb Bey'e bir vefa nişanesi olarak çıkarılan *Servet-i Fünûn*'un özel sayısı, Osman Hamdi Bey²⁹³ ve Tolstoy'a tahsis edilen özel dosya bir kenara bırakılırsa, edebiyat dünyasında vefatı sonrası bir şair için dostlarının hazırladığı ilk örnek olarak kaydedilebilir.²⁹⁴

1911 yılının Mayıs ayı sonlarına doğru Rumeli'ye bir seyahat düzenleyen Sultan Mehmed Reşad, "*Makâm-ı Hilâfet-i Muazzama-i İslamiye'nin hâiz olduğu kuvve-i maneviyeden istifade etmek*"²⁹⁵ üzere önce Selanik'e uğramış, ardından 3 Haziran Cuma günü Kosova Ovası'ndaki Sultan I. Murad'ın iç organlarının gömülü olduğu "Meşhed-i Hüdâvendigâr"da iki yüz bin kadar cemaat ile Cuma namazını eda etmiştir. Bu "ihtifâl-i azîm-i dinî", aynı zamanda Rumeli'de ihtisâsât-ı Osmaniye'nin kuvvet ve nüfuzunu meydana çıkarmak amacını taşımıştır.²⁹⁶ Sultan Reşad'ın Rumeli ziyaretinden bir ay sonra 10 Temmuz İd-i Millîsi'nin²⁹⁷ üçüncü sene-i devriyesi münasebetiyle *Servet-i Fünûn* dergisinin 1050. sayısında kapak arkasındaki sayfada iki hilal arasında yer alan "Yaşasın Osmanlılık" klişesi, ulus-devlet rüzgârına karşı halkı "Osmanlılık" düşüncesi etrafında toplama çabasının bir ürünüdür.²⁹⁸

Piyes 1912 yılında da oynanmaya devam etmiştir. *Selim-i Sâlis* oyunundan ilhamla 1912 yılında 3 perdelik *Köprülüler* oyununu yazan Musahipzâde, eserini Manakyan Tiyatrosu'na eserini götürmüş; çok beğenilen, ilk yazdığı ve ilk oynanan bu oyunundan sonra sahne edebiyatımıza yeni eserler kazandırmaya devam etmiştir. Bkz. "Doğumunun 100. Yıldönümü Vesilesiyle Musahipzâde Celal", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 4, sayı 8, (1 Eylül 1968): 9-12.

²⁹² "Mardios Manakyan", *Tercüme-i Hâl: Sanatkâr-ı Şehîr Mardiros Manakyan*, (Dersaadet: Arşak Garoyan Matbaası, 1912), resimler bölümü.

²⁹³ Modern zamanlarda da Osman Hamdi Bey'in yaşadığı çağ ve çağımızın kültürel ortamı açısından değerlendirmeyi amaçlayan kongreler ve sempozyumlar düzenlenmeye devam etmiştir. Örnek olarak bkz. "Osman Hamdi Bey Kongresi Düzenleniyor", *Milliyet Sanat*, sayı 246, (15 Ağustos 1990): 61.

²⁹⁴ *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 122.

²⁹⁵ "İstanbul Postası", *Servet-i Fünûn*, nr. 1045, cilt 41, (2 Haziran 1327): 98.

²⁹⁶ "İstanbul Postası", *Servet-i Fünûn*, nr. 1047, cilt 41, (16 Haziran 1327): 145-146.

Tarihî anmalara bir örnek olarak 26 Nisan 1989 tarihinde düzenlenen I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri bkz. Semavi Eyice, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve Gazi Mestan Türbesi", *Tarih Dergisi*, XII/16, (İstanbul 1962): 71-82.

²⁹⁷ 10 Temmuz Bayramı'nın devlet erkânınca millî bir bayram olarak kutlanması, 1925 yılına kadar devam edecek, ancak halk bu geleneği on yıl daha sürdürecektir. Bayramın resmi statüsü de bu tarihe kadar yaşayacak, 27 Mayıs 1935 tarihli ve 2739 sayılı kanunun 4. Maddesi gereğince resmi bayram olmaktan çıkarılacaktır. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 89.

²⁹⁸ "10 Temmuz İd-i Millîsi", *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, cilt 41, (10 Temmuz 1327): 218.

Aynı sayıda neşredilen Fâik Âli Bey'in "Kosova Sahrasında" manzumesinde Sultan Reşad, "*Cenâb-ı Nebiyy-i zî-şânın büyük halifesi, imâm-ı âlem-i İslam ve emîr-i din*" olarak vasfedilmektedir. Kosova sahrasındaki "*izdihâm-ı hamîyyet-nümâyî büyük yürekli Hüdâvendigâr-ı Gazi'nin tavâf-ı kabrine gelmiş cemaat-i kübrâ*" olarak nitelendiren Fâik Âli Bey, bu toplanmayı da cihana kadr-i İslam'ın bir daha gösterilmesi şeklinde anlatmıştır. Bkz. Fâik Âli, "Kosova Sahrâsında", *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, cilt 41, (10 Temmuz 1327): 219.

1908 sonrası millî bayramlar ve semboller üzerinden “Osmanlılık” ruhunu kolektif bellekte yeniden diriltmek isteyen İttihat ve Terakki, bu sefer de “yevm-i mes‘ud” olarak nitelendirilen 1911 yılın 10 Temmuz’unda, “şühedâ-yı Hürriyet’in merkad-ı muhteremi” olarak Hürriyet-i Ebediye Tepesi’ndeki Âbide-i Hürriyet’in resmi açılışını yapmıştır.²⁹⁹ Ulus bilincini görsel değeri olan mimarî anıtlarla inşa etme, milletlerin geçirdiği zorlu süreçlerin bir yansımasıdır. Sembolik değeri olan bu anıtlar, âbideler, mekânı hafızaya kazıma ve millî hafızayı inşa etme süreçlerinin vazgeçilmez öğelerindendir. 1908 İnkılabı’nın ve 31 Mart Vakası (1909) şehitlerinin anısını yaşatmak üzere inşa edilen ve ilk ulusal anıt olan Âbide-i Hürriyet, Jön Türk rejimi tarafından millî bir anıt olarak tasarlanmıştır.³⁰⁰ Âbidenin inşa sebebi, “31 Mart Hâdise-i irticâ’iyyesinde şehîd olan dilâverânın ihyâ-yı hâtırât-ı vatan-perverânesi” olarak gösterilmiştir. Mimarlar arasında açılan müsabakada birinciliği kazanan Mimar Muzaffer Bey tarafından inşa edilmiş ve 11 Temmuz 1325 tarihinde padişah eliyle açılmıştır. Âbide, lahid, türbe, bahçe kısımlarından ibaretti. Âbide-i Hürriyet’in mahall-i mahsusuna hakkettirmek üzere Ayândan Recaizâde Ekrem Bey tarafından da tarih düşürülmüştür. 1328 tarihli manzumenin ebced hesablı tarih beyti şöyledir:

...Nasîb oldu Recâizâde’ye târîh-i itmâmı

Muallâ yadigâr-ı vak‘a-i îlân-ı Hürriyet (1328)³⁰¹

25 Eylül 1911 yılında başlayan ve Osmanlı’nın II. Meşrutiyet sonrası yaşanacak ağır savaş kayıplarının ilkinin teşkil eden Trablusgarp Savaşı, özel anma günlerinin hatırlanmasında önemli bir role sahiptir. Daha harbin başında Avrupa gazetelerinin Trablusgarb’ı “Büyük bir harbin başlangıcı” olarak yazmaları, Osmanlı haricinde diğer büyük devletlerin bu vahim gelişmelerden haberdar olduğu kanaatini uyandırmaktadır.³⁰²

²⁹⁹ “Meşrutiyet-i Osmaniye’nin Âbide-i Zaferi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, cilt 41, (21 Temmuz 1327): 265.

³⁰⁰ Dönemin popüler sanat, edebiyat ve moda dergilerinden *Şehbâl*’in 9. sayısında 10 Temmuz Şenlikleri ile birlikte Hürriyet-i Ebediye Tepesi’nin girişinde yapılan *Tâk-ı Zafer* konu edilirken Mehmed İhsan tarafından “Washington Âbide-i Millîyesi” ve Sultan Abdülmecid’in bu âbideye konulması için gönderdiği tarih taşı da gündeme gelmiştir. Osmanlı’da bir milli âbide yapılması fikri, biraz da Washington Âbide-i Millîyesi’nden esinlenilmiş bir projedir. Bkz. “Washington Âbide-i Millîyesi ve Cennetmekân Sultan Abdülmecid Han Merhûmun Bergüzâr-ı Hümâyûnları”, *Şehbâl*, nr. 9 (1 Ağustos 1325/14 Ağustos 1909): 171.

³⁰¹ İhtiyaç duyulan meblağ, Altıncı Dâire-i Belediye Reisi Hacı İhsan, *Sabah* gazetesi sahibi Mihran ve tüccâr-ı mutebereden Abud Efendilerle Erkân-ı Harbiye kaimmakamlarından Ebülfuâd Refik Bey tarafından “iâne-i milliye” suretiyle tedarik edilmiştir. Recâizâde Mahmud Ekrem’in manzumesi, Âbide’nin mimarı ve diğer detaylar için bkz. *Musavver Nevsâl-i Osmanî 1327 (Üçüncü Sene)*, Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, (İstanbul: Şems Matbaası, 1327-1329): 169-176.

³⁰² Resulzâde Mehmed Emin, “Büyük Harbin Başlangıcı”, *Tanîn*, nr. 1175, (28 Teşrinisâni 1327/11 Kânunuevvel 1911): 3.

Bu yıllarda şair ve yazarların ölümleri de gazete ve dergilerde dikkat çekici şekilde yer almaya başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid sonrası kısa haberlerle geçirilen edebiyatçıların ölümü sığağı sığağına okuyuculara duyurulmakla birlikte edebiyat tarihindeki yerini de tahlil eden yazılara rastlanmaktadır. 9 Mayıs 1328 (22 Mayıs 1912) Çarşamba günü Kırkağaç'ta vefat eden şair Eşref'in ölümüyle³⁰³, 29 Aralık 1912 tarihinde vefat eden "Fâzıl-ı şehir ve hakîm-i muhterem" Ahmed Midhat Efendi'nin ölümü³⁰⁴ ve 27 Ocak 1913 günü İstanbul'a gelmek üzere Kadıköyü vapur iskelesine vardığı esnada aniden düşüp vefat eden *Tasvîr-i Efkâr* gazetesi sâhib-i imtiyâzı Ebüzziyâ Tevfik'in ölümü³⁰⁵, kayıplarının ardından toplumsal hafızaya mal edilmeye çalışılan edebiyatçı ölümlerinin ilkleri sayılabilir. Yine şair ve yazarların ölümlerinin ardından tanıyanlar ve dostları tarafından edebî kıymetini tespit için kaleme alınan nekroloji ve değerlendirme yazılarının ilk örnekleri de bu dönemin mahsulüdür. Bu tarz yazılarda, bir taraftan ölen edebiyatçı için birtakım hükümler verilerek edebî mevkii irdelenirken diğer taraftan kamuoyu nezdinde yazara bir nevi ölümsüzlük aşılarmaya çalışılmıştır.³⁰⁶

Şinasi mektebinin bir devamı olarak görülen Ebüzziyâ Tevfik'in ölümünü Meşrutiyet matbuatı, aynı zamanda Nâmık Kemal'in ikinci ölümü olarak okunmuştur. Selim Adnan'a göre "*Kemal irtihâlinden sonra Ebüzziyâ merhumun şahıs ve kaleminde yaşamıştır. Bugün ise Kemal ile Ebüzziyâ nâsir-i a'zam Süleyman Nazif Bey'in kaleminde ve şahsında yaşamaktadır.*" Matbuatta Matbaa-i Ebüzziyâ'nın Yeni Türk Edebiyatı'nın kurucularını tanıtmaya noktasındaki rolüne değinen yazılar neşredilmiştir.³⁰⁷

³⁰³ "Şâir Eşref'in Vefatı", *İktihâm*, nr. 94, (16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912): 4.

³⁰⁴ Vefat ilanına dair örnekler için bkz. "Âlem-i Matbuatta Mühim Bir Ziyâ: Fâzıl-ı Muhterem Ahmed Midhat Efendi'nin Vefatı", *Servet-i Fünûn*, nr. 1126, cilt 44, (20 Kânunuevvel 1328): 171-173; "Teessüf-i Azîm", *İkdâm*, nr. 5697, (16 Kânunuevvel 1328/29 Aralık 1912): 5.

³⁰⁵ "İrtihâl-i Müessif", *İkdâm*, nr. 5723, (15 Kânunusânî 1328/28 Ocak 1913): 4.

³⁰⁶ Florinalı Nâzım örneğinde görüleceği üzere, bir şaire "ebedilik" kazandırmak adına aşırı perestiştirliğin verdiği bir temayülle "abartılı sıfatlarla" övgü şiirleri yazmak, realistik sınırını ve gerçeklik duygusunu çok aşsa da, ölen yazar için bu tarz ölümsüzlük atıfları toplum vicdanına bir müddet sonra mübah görülmeye başlanır. Örnek olarak Tevfik Fikret'in 17. ölüm yıldönümü münasebetiyle yazılan ve mübalağalı

*"Ölümleri titreten heybetli huzurunda;
Ürperip taş kesilen kalbimizde yasın var!
Sihirli cazibenin güzellikleri parlar:
Sonu yok bir âlemde dalgalanan nurunda!"*

dizelerinin yer aldığı şiire bakılabilir: Florinalı Nâzım, "Mezarı Başında: Tevfik Fikret'e", *İctihâd*, nr. 351, (15 Ağustos 1932): 5788.

³⁰⁷ Selim Adnan, "Ebüzziyâ Tevfik Bey Merhum ve Nâmık Kemâl'in İrtihâl-i Sânîsi", *Donanma*, nr. 10-34/11-35, (Kânunuevvel-Kânunusânî 1328): 466-467. Mecmuanın aynı sayısında Üsküdarlı Tal'at Bey, Ebüzziyâ Tevfik'in ölümüne ebced hesabıyla şu tarih kıtasını düşmüştür: "*Nâgâh Ebüzziyâ gitti /Dergâh-ı bülemd-i Kibriyâ'ya / Cevher gibi bir düşer bu târîh /Hak rahmet ede Ebüzziyâ'ya, 1331*" Bkz. a.y., 490.

Şair, yazar ve milletler için önemli kimselerin ölümü sonrası unutulmalarına dair ilk reaksiyonu gösterenlerden biri olan Ebüzziya'nın kendisi de bu unutulmuşluktan nasibini almıştır. Vefatını “Teessür-i Azîm” olarak nitelendiren ve “*Matbuât-ı Osmaniyenin erkân-ı asliyesinden ve fenn-i tıbâ'atin mülkümüzde müessislerinden Ebüzziyâ Tevfik Bey'in vukû'ı irtihalinden dolayı garîk-i teessür ve me'yûsiyet*” olan Servet-i Fünûn ile sahibi (Ahmet İhsan Tokgöz), Ebüzziya'nın hayatına ve eserlerine dair özel bir nüsha hazırlıklarına başlamıştır.³⁰⁸ Fakat söz konusu “nüsha-i mahsûsanın iki hafta sonra neşri mukarrer bulunmasına” rağmen hayatta bulunan dostlarının ilgisizliği yüzünden Ebüzziya'ya dair özel nüsha neşredilememiştir.

1913 yılına gelindiğinde, Balkan Harbi'nin zemin hazırladığı zaruri nedenlerle birlikte ulus-devlet anlayışının Osmanlı aydınları arasında bir çıkış yolu olduğunu gösteren yazılardan biri Ali Kemal'in *Peyâm* gazetesinde çıkan “Türkler, Osmanlılar” başmakalesidir.³⁰⁹ Ali Kemal, benzer düşüncelerine sonraki yıllarda “Siyâset-i Anâsır” adlı makalesinde de devam etmiştir.³¹⁰

İttihat ve Terakki'nin sosyal çalkantıları, ülke içindeki kaosları “millî nümayişler” ile örtmek istediği için her vesileden istifade etmiştir. Bu anlayışla Sadr-ı Şehîd Sokullu Mehmed Paşa'nın sene-i devriye-i şehadeti münasabtiyle tertip edilen “İhtifal-i Millî” 9 Ağustos 1329/22 Ağustos 1913 Cuma günü birçok kadirşinâsânın iştirakiyle parlak bir surette icra edilmiştir.³¹¹

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümünü³¹² millî bayrama dönüştürmeye yönelik 1909 yılında başlayan girişimler, tartışmalarla birlikte 1913 yılına kadar gelmiş, 30 Aralık

³⁰⁸ “Teessür-i Azîm”, *Servet-i Fünun*, nr. 1130, cilt 44, (17 Kânunusânî 1328): 266.

³⁰⁹ Ali Kemal'in altı asırlık Osmanlı tarihini “Türklük” açısından değerlendirmesi yeni inşa edilecek ulus-devlet anlayışının ırk referanslı olması gerektiğini göstermektedir: “*Osmanlılık nedir: Altı yüz küsur seneden beri Türklüğe müsteniden, din-i İslam'dan isti'âne ile muhtelif, müteaddid bir kütle-i beşeriyenin vücuda getirdiği bir kavmiyettir. Bir kavmiyettir ki Türk ile hemen tev'emdir, lakin Arab, Çerkes, Kürd, Arnavud, Laz vesaire birçok akvâmı da cezb eylemiştir, temsil etmiştir. Şimdi ihtivâ kılar, külliyyetle ihtivâ kılar, Hristiyan vatandaşlarımızı bile vaktiyle Müslüman ederek ayn-ı tarzda muhîtin almış, artık başka bir suretle, terakkîyât-ı zamaneye daha muvâfık bir temsil ile almaya münhemiktir.*”

Bkz. Ali Kemâl, “Bir Fâl-i Hayır: Türkler, Osmanlılar”, *Peyâm*, nr. 19, (2 Kânunuevvel 1329/1913): 1.

³¹⁰ Ali Kemal, “Siyâset-i Anâsır”, *Peyâm*, nr. 72, (12 Kânunusânî 1329/26 Kânunusânî 1914): 1.

³¹¹ “Sokullu'nun Devr-i Senevî-i Şehâdeti”, *Tasfir-i Efkâr*, nr. 850, (10 Ağustos 1329/23 Ağustos 1913): 3.

³¹² 1921 yılında “İstiklâl İhtifali” münasebetiyle *İkdâm* gazetesinde bir makale neşreden Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, Türk istiklal gününü tayinde bazı noktalara işaret etmiştir. Eski çağlardan beri birçok Türk devleti kurulduğu için “Türk istiklal gününü”n tayin edilemeyeceğini, onun yerine “Türk varlığını yaşatan kuvve-i milliye'nin başında bulunan hanedanların zuhur ve istiklal günlerini” tespit ederek o günlerde ihtifal yapmanın daha mantıklı olduğunu ileri sürmüştür. Türk varlığını idare eden devletleri İslamiyet öncesi ve sonrası olarak ikiye ayıran Amasyalı Hüsameddin'e göre, birbirini takip ederek zuhur eden Âl-i Sâsân, Âl-i Sebüktegin, Âl-i Karahan, Âl-i Selçuk, Âl-i Timur, Âl-i Osman devletlerinin Türklerce pek muhterem olan birer hanedanı temsil ettiklerinden ve devletleri de o hanedanın adıyla meşhur olduğundan bunların zuhur ve

1913'te ilk defa “İstiklâl-i Osmanî Bayramı” kutlanmıştır.³¹³ Bu tarihî ihtifalden maksat, “O günde oşlan/ziyafet tertip edere âbâ ve ecdâdın azm ve himmetiyle hâsıl olan mefâhir-i örfiyesini yaşatmak kadirşinaslık nokta-i nazarından bir vazife-i milliye” olarak görülmüştür.³¹⁴ 1914 yılındaki “İstiklâl-i Millî'nin sene-i devriye-i mes'ûdesi” de benzer şekilde “muşa'sa ve mutantan” bir surette icra edilmekle birlikte İhtifal Hey'et-i Tertîbiyesi tarafından törene katılan bilumum mekâtib-i âliye ve Dârülfünun talebelerine, üzerinde “Hâtıra-i İstiklâl-i Osmanî 699/ Yevm-i saâdet, yevm-i hürriyet” yazılı rozetler dağıtılmıştır. Bu törende iktidarın semboller üzerinden hafıza inşasına çalıştığı, diğer törenlerden farklı olarak icat edilen kıyafet ve eşyalardan anlaşılmaktadır. Zira bu ihtifalde yeniçeri kıyafetiyle ellerinde millî bayraklar olan altı zat, bunu takip eden İstiklâl-i Osmanî Sancağı, Harbiye Nezâreti muzikası, ellerinde bayrak ve davul bulunan gazete müvezziləri dikkat çekmektedir. Millî ihtifalde yapılan hitabelerin de hamaset tonu yüksek konuşmalar olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.³¹⁵ İttihatçılar tarafından yürütülen millî politikanın bir tezahürü olarak Meşrutiyet sonrası *Nevsal-i Osmanî* adıyla çıkan senelik vakaların yer aldığı resmi bültenler, 1914'te “Türk üdebâ ve meşâhîrinin fotoğraflarıyla, el yazılarıyla, tercüme-i halleriyle, gayr-ı matbu eserleriyle” kalitesi artırılarak edebî ve ictimâî bir kimlikle *Nevsal-i Millî* adıyla çıkmaya başlamıştır.³¹⁶

İttihatçıların Fetih günü kutlamaları da II. Meşrutiyet sonrası başlayan (1911), Balkan Harbi mağlubiyetlerinin verdiği sarsıcı neticeleri bir nebze olsun hafifletmek ve millî bir ülkü etrafında toplumu bir araya toplamak amacıyla destek verilen gelenek icatlarındandır.

---

istiklal günlerini tes'it ve tayin etmek makul ise de bunun iki müşkili vardır. Birincisi bunların istiklal günlerini tespit etmek zordur, ikincisi ise her yılın bütün aylarını, haftalarını ihtifallerle geçirmek mahzuru vardır. Bunun yerine herhangi Türk devletini vücuda getiren efrâd-ı millet kendi hanedan devletinin istikaliyi tes'it etmesi daha makuldür. Amasyalı Hüsameddin'e bakılırsa Türklerin büyük devletlerinden olan “Devlet-i Osmaniye'nin müessis-i âli-tebârî, hânedân-ı Âl-i Osman'ın cedd-i emced-i zî-vakârı, Osmanlı Türklerinin medâr-ı izz ü iftihârı Kayıhanlı Sultan Osman Han Hazretlerinin mazhar-i istiklâl olduğu günü tebcil için tertib edilen ihtifal”, Anadolu'da varlığını ezelden beri ispat etmiş olan Türklerden sırasıyla Âl-i Selçuk'un, Âl-i Karahan'ın istikal günlerini de kapsamakta ve ihtar etmektedir. Osmanlı istikali, bu hanedanların adlarını, şanlarını, istikallerini ihtar eden muazzam bir Türk varlığı olduğundan ihtifal ve tebcile layık bir vak'a-i târihiyedir. Geniş bilgi için bkz. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, “İstiklâl İhtifâli”, *İkdâm*, nr. 8564, (14 Kânunusânî 1337/1921): 3.

³¹³ Geniş bilgi için bkz. Kuzucu, a.g.e., 93-103.

³¹⁴ Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, a.y., 3.

³¹⁵ Geniş bilgi ve konuşmasının sonu “Ordu! Kahraman ordu! Sana zafer mukadderdir. Her gittiğin yerde muzaffer ol! Türk milleti, 37 milyon Müslüman senin zahîrindir. Yaşa ey kahraman ve büyük ordu! Yaşa ey intikam ordusu! Yaşa ve muzaffer ol!” cümleleriyle biten Mekteb-i Hukûk Murahhası İsmail Vedâd Bey tarafından irâd edilen nutuk için bkz. “İhtifâl-i Millî: Dünkü Tezâhürât”, *Sabâh*, nr. 9084, (18 Kânunuevvel 1330/31 Aralık 1914): 2.

³¹⁶ *Nevsal-i Millî*'de dönemin edebiyat sahasında tanınmış birçok yazar ve şairin biyografisine yer verildiği gibi el yazıları dışında fotoğraflarına da yer verilmiştir. *Nevsal*'de Nigar Hanım'ın portresi Yahya Kemal tarafından yazılmıştır. Bkz. Yahya Kemal, “Nigar Hanım Efendi”, *Musavver Nevsâl-i Millî 1330 (Birinci Sene)*, (Dersaadet: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1330): 16.

Devrin matbuatında, Balkan Savaşları sonrasında ve I. Dünya Savaşı öncesinde, 1914 yılında gerçekleştirilen “Fatih Sultan Mehmed Han-ı Gazi İhtifali” yahut bugünkü adıyla İstanbul’un Fethi törenlerinin izini süren Ali Şükrü Çoruk, bu tarz devlet destekli ihtifallerin ilkinin 30 Mayıs 1330 (13 Haziran 1914) tarihinde yapıldığını tespit etmiştir.³¹⁷ Halide Edib Adıvar’ın “Fatih İhtifali Yeni Turan’da” başlıklı önce *Tanin*’de, daha sonra *Kubbede Kalan Hoş Sada*’da neşrettiği ve Turanî hislerin ağır bastığı hikâyesinden millî coşkunun yediden yetmişe herkesi kuşattığını görmekteyiz.³¹⁸ Bir yıl sonra Feth-i Mübîn’in 29 Mayıs 1331 tarihli 462. devr-i senevîsinde “Sultan Fatih Hazretlerinin Nâm-ı Hümayunlarına İcra Kılınan İhtifâl-i Millî”, söz konusu ihtifallerin artık millî birliğin semnolü hâline geldiğini göstermektedir.³¹⁹ Maarif Nezareti Dördüncü Şube Müdürü Mehmed Ziya Bey’in (İhtifalci) koordinasyonunda bulunan bir komite tarafından organize edilen ihtifal, fethin “461. ve 462. sene-i devriyelerine” denk getirilmiştir.³²⁰ Çoruk’a göre devlet İstanbul’un Fethi ve Fatih Sultan Mehmed’i anma töreniyle bu zor dönemde içeriye ve dışarıya karşı güçlü bir birlik mesajı vermek istemiştir. Bu sebeple katılımın geniş olması için başta okullar olmak üzere devlet kurumları ile resmî, gayrî resmî çeşitli müesseseler, esnaf örgütleri törene dâhil edilmiştir.³²¹

³¹⁷ Ali Şükrü Çoruk, “Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul’un Fethi Törenleri”, *FSM İlmî Araştırmalar*, sayı 7, (2016 Bahar): 83-85.

³¹⁸ Yaşlı bir ninenin genç bir vatan evladıyla muhaveresi ekseninde yazılan hikâye, *Tanin* gazetesinin 1967. sayısında (14 Haziran 1914) neşredilmiştir. Davul, ney ve flüt sesleriyle milli Türk marşlarını terennüm edildiği ihtifal alayı, herkesi cezbe sevk edecek kadar meraklıdır. Sokakta kimse kalmamış, seyirciler de ihtifal arkasına takılıp gitmiştir. Halide Edib’in tasviri şöyledir: “*Şehremaneti’nin köşesinden her vakit severek seyrettiğim Divanyolu’na dönen alayın ucu Çarşıkapısı’ndan Beyazıt’a dönüp kayboluyordu. Bu beyaz ve asfalt sokaklara bakan beyaz güzel binaların balkonlarından bir baştan bir başa sevgili bayrağımız nihayetsiz bir al dalga gibi bulvarın yeşil dalları üzerinde nazlı ve vakur salıntılarla giden alayı selamlıyor. Birçok kadın hayali ihtifal üzerine yağdırdıkları beyaz güller, al karanfillerle güzel kokulu, boş sokakta bir dakika evvelki mutena alayın hayalini muzaffer ve heyecanlı gözlerle takip ediyorlardı...*” Bkz. Halide Edib Adıvar, *Kubbede Kalan Hoş Sada*, (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974), 110-115.

³¹⁹ Fatih İhtifali, “Millî İhtifal” adıyla Mütareke senelerine kadar İhtifalci Ziya Bey’in riyasetinde çeşitli cemiyetlerin desteğiyle kutlanagelmıştır. 29 Mayıs 1331 Cuma günü icra kılınan ihtifal için broşürde “İhtifalin Beşinci Sene-i Devriyesi” denilmektedir. Bkz. “Fatih Sultan İhtifâl-i Millîsi”, *Sabah*, nr. 9549, (2 Haziran 1332/15 Haziran 1916): 4. Ayrıca bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 37.

³²⁰ Fethi kutlamaları 1914-1915 yıllarında farklı günlerde çeşitli semtlerde kutlanmaya devam etmiştir. Üsküdar için bkz. Coşkun Ünsal, “Fethi Gören Beldede Kutlu Gün: 1914-1915 Fethi Kutlamaları ve Üsküdar”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2017): 189-201.

³²¹ Ziya Bey imzalı 29 Mayıs 1331 tarihindeki ihtifalin beşinci sene-i icrasında yürüyüş tertibatında İhtifal Hey’eti’nden sonra gelen medâris ve mekâtib şunlardır: 1-Darülfünun, 2-Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne, 3-Medâris-i İlmiye, 4-Darümuallimîn ve Tatbikât Kısmı, 5-Mekâtib-i Askeriye, 6-Mühendis Mektebi, 7-Ticaret Mektebi, 8-Halkalı Ziraat Mektebi, 9-Mülkiye Baytar Mektebi, 10- Orman Mektebi, 11-Ticaret-i Bahriye Kapudan Mektebi, 12-Maliye ve Kadastro ve Kondüktor Mektepleri, 13-Darüşşafaka, 14-Galatasaray Sultanîsi, 15-İstanbul Sultanîsi, 16-Mercan Sultanîsi, 17-Vefa Sultanîsi, 18-Nişantaşı Sultanîsi, 19-Mekteb-i Sanayi’, 20-Üsküdar Sultanîsi, 21-Kabataş Sultanîsi, 22-Davud Paşa Sultanîsi, 23-Gelenbevi Sultanîsi, 24-Kadıköy Sultanîsi, 25-Fatih Sultan Vakıf Mektebi, 26-Hadika-i Meşveret, 27-Haydar Paşa İttihad Mektepleri, 28- Hususi Mekâtib-i Taliye, 29-Rüşdiyeler...

1911 yılında başlayan Fatih Sultan İhtifâl-i Millîsi'nin altıncı sene-i devriyesinde geçmiş senelerde olduğu gibi tezâhür-i millî süresince tüccarlar mağaza ve dükkânlarını kapatmışlardır. İstiklal-i Osmanî ihtifallerinde olduğu gibi millî cemiyet ve dernekler yine ön safta programa iştirak etmişlerdir.³²² Bu dönemde millî ihtifallerde dikkat çekmeye başlayacak isimlerden biri de Florinalı Nâzım'dır (Özgünay, 1882-1939)³²³ ki 1916 yılındaki Fatih İhtifali için yazdığı ve “Şair-i Azam Abdülhak Hâmid Beyefendi'ye” ithaf ettiği “*Fatih'in Türbesi Huzurunda...*” manzumesi, onun daha sonra her ihtifalde gelenek hâline getireceği beyit, dörtlük ya da manzumelerin ilklerindendir.³²⁴

Uzun senelerden beri devam eden savaş atmosferinin verdiği manevi çöküntüyü bir nebze gidermek adına, bütün mektep, cemiyet, esnaf ve tüccarların iştirak ettiği ihtifalde yüzbinlere ulaşan ciddi kalabalıkla göze çarpmaktadır. Gelenek üzere millî ihtifalleri ciddi anlamda sahiplenilen ve bunu kendisine bir vazife sayan İhtifalci Ziya Bey, bu merasimde nutuk irad etmekte “*Bir millet tarihi ile, mazi-i perûkârıyla ikâz edilir, istikbal daima mazinin*

³²² Fatih Sultan İhtifâl-i Millîsi gibi diğer milli ihtifallere destek veren dönemin öncü cemiyetleri 1916 tarihinde şunlardır: Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Donanma Cemiyeti, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti, Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslamiyye, Türk Ocağı, Çiftçiler Derneği, Türk Birliği Derneği, Müslüman Tüccâr Cemiyeti, Rumeli Mühâcirîn-i İslamiyye Cemiyeti, Esnâf Cemiyetleri. Bkz. “Fatih Sultan İhtifâl-i Millîsi”, *Sabah*, nr. 9549, (2 Haziran 1332/15 Haziran 1916): 4.

³²³ Florinalı Nâzım (Özgünay), bir Aralık Manastır Vilayeti Matbaa Müdiriyetinde ve Morihoh Nâhiye Müdürlüğünde bulunan Halid Mazhar Efendi'nin oğludur. 1882'de doğan Florinalı Nâzım, ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra 13, 14 yaşlarında Florina Mekteb-i Rüşdiyesinden birincilikle şehadetname almıştır. Müteakiben birçok kişinin iştirak ettiği müsabaka neticesinde Maarif Nezareti'nin tercihiyle Florina Rüşdiye Mektebi'nde Hüsni Hat muallimliğine asaleten ve ilave olarak Florina Kazası Tahrîrât ve Ticaret Odası kitaplarına vekâleten tayin edilmiştir (1897-1898). İdadi tahsilinden sonra 1317 (1901) senesinde İstanbul'a gelerek 550 kişi arasında icra edilen müsabaka neticesinde Hukuk Mektebi'ne girmiş ve 1321-1322 senesine tahsilini âlâ dereceyle tamamlamıştır (1906). 1901 tarihinden itibaren mülga Dâhiliye Mektûbî ve Muhâberât-ı Umumiye ve Hey'et-i Teftîşiye-i Mülkiye-i Mülkiye Kalemlerinde stajyer olarak bulunduktan sonra 1335 (1919) senesi Kânunusânî (Ocak) içinde mülga Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti Dördüncü Şube Müdürlüğüne tayin edilmiştir. 14 sene bu vazife ile meşgul olarak Cumhuriyet döneminde dikkatleri üzerine çekmiştir. 1929 yılında *Polis Mecmuası* müdürlüğünde bulunmuş, son olarak Gümüşhane Vilayeti Mektupçuluğundan emekli olmuştur. 1935 yılı Mart'ında Baroya müracaat ederek 30 yıl önce Hukuk Mektebi'nden mezun oluşu münasebetiyle tekrar avukatlığa başlamıştır. 1939 yılının bahar aylarından itibaren Gülhane Hastanesi Asabiye servisinde tedavi edilen Florinalı, 6 Haziran 1939 Salı günü saat 16.00'da Üsküdar'da ölmüş, cenazesi Merkezefendi kabristanına, diğer bir rivayete göre de Topkapı'da Pierre Loti'nin gözdesi Azyade'nin mezarı civarındaki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Hayatına ve eserlerine dair geniş bilgi için bkz. COA, Sicill-i Ahvâl Defteri, 105/425-426. Ayrıca bkz. Adnan Akgün, “Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleri”, *İlmî Araştırmalar 2* (İstanbul, 1996): 240-243; Filorinalı Nâzım, *Şair-i Azamımızı Tebcil*, (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1928), 234-238; Filorinalı Nâzım, *Mehâmid-i Hamidiyye*, (İstanbul: Osmanlı Kütüphanesi, 1325), 79 s. ; İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yedigün Neşriyat, t.y.), 278 [Gövsa'nın kitabının sonunda yer alan “*Türk Meşhurları'nın basıldığı yıl içinde yaşayanlardan kaybettiklerimiz*” bölümünden anlaşıldığına göre eserin yazımına 1945 yılında başlanmış ve 1946 yazında bitmiştir]; Beşir Ayvazoğlu, *Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşalı Edebî Hayatı*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2007), 2-3. “Acıklı Bir Ölüm: Zavallı Filorinalı Nâzım'ı Kaybettik”, *Cumhuriyet*, nr. 5412, (7 Haziran 1939): 3; “Florinalı Nâzım'ın Cenazesi Dün Kaldırıldı”, *Akşam*, nr. 7410, (9 Haziran 1939): 5; “Florinalı Nâzım Dün Gömüldü”, *Vakit*, nr. 7691, (9 Haziran 1939): 6;

³²⁴ Florinalı Nâzım, “Fatih'in Türbesi Huzurunda...”, *Sabah*, nr. 9550, (3 Haziran 1332/16 Haziran 1916): 3.

keşf-i muavenetine dayanarak yürür...” sözleriyle ön plana çıkmaktadır. Özellikle Fatih İhtifalleri’nde talebelere Abdülhak Hâmid’in “Fatih’i Ziyaret” manzumesinin (Merkad-i Fatih’i Ziyaret) okutulması da ihtifal-i millînin âdetleri arasına girmiştir. İhtifal hatırası olarak Ziya Bey için gümüş madalyaların bastırılması da bu törenlerin alâmet-i fârikası hâline gelmiştir ki madalyanın üzerine şu ibareler yer almaktadır:

“Mekteb-i Sultanî’nin talebe-i kadîmesinden İhtifâl-i Millî Müessis ve Reisi Ziya Beyefendi’ye Hâtıra-i Güzindir. 29 Mayıs 1332”

Bu ihtifale müttefik devletleri temsilen Almanya ve Avusturya askerlerinin de katılması, bu millî ihtifale uluslararası bir nitelik kazandırmıştır.³²⁵

1915 yılından itibaren millî bilincin bir yansıması olarak Çanakkale ihtifalleri de bir gelenek teşkil edecek şekilde yaygınlaşmaya başlamıştır. “Çanakkale Muzafferiyet-i Azîmesi” münasebetiyle başta İstanbul olmak üzere Edirne, Eskişehir, Trabzon, İzmir, İnegöl, Kütahya gibi yerlerde ihtifal tertip edilerek bütün şehirler bayraklarla donanmış, geceleri şehriyânler düzenlenmiş, mektep talebeleri sancaklarla sokalara dökülmüş, fener alayları yapılmıştır.³²⁶

1918 yılında tarihi olaylar ve şahsiyetler etrafındaki ihtifal faaliyetleri devam etmiştir. İhtifâl-i Millî Heyeti’nin organize ettiği bu tarz ihtifallerde Türk Ocağı³²⁷ aktif olarak rol üstlenmiştir. 30 Kânunusânî 1334 (1918) Cumartesi günü akşamı Türk Ocağı’nda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa namına İhtifâl-i Millî Heyeti tarafından yapılan “müsâmer-i târihiyye, edebiye ve musikiye”, cephelerde savaş devam ederken tertip edilen ihtifallerdendir.³²⁸

1918 yılı Nisan başlarında şair Nigâr Hanım’ın³²⁹ ölümü, şair ve yazarların anılması hususunda yeni bir farkındalık meydana getirmiştir.³³⁰ Nigâr Hanım’ı ilk defa merhum

³²⁵ İhtifalde bîat ve sadakat tazeleme anlamı taşıyan “Padişahım Çok Yaşa!” nidalarının ardından sancak “merasim-i mahsusa ile” göndere çekilmiştir. Diğer ihtifallerin aksine Mehterhâne-i Hakanî tarafından eski devre ait bazı peşrev, taksim ve besteler, Fatih ihtifalinde halkın hislerini coşturan ögeler olarak dikkat çekmektedir. Behçet Efendi’nin Sultan Fatih’in “evsâf-ı güzîdelerini” anlatan manzumeler okunması ve ardından yeniçeri usulünce “Hû” çekilmesi, Dârüşşafaka-i İslamiye talebeleri tarafından “Fatih” Marşı’nın okunması, Meşrutiyet sonrası başlayan ihtifallerdeki gelişimin seviyesini ve çeşitliliğini göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. “Dünkü İhtifal”, *Sabah*, nr. 9551, (4 Haziran 1332/17 Haziran 1916): 1-2.

³²⁶ Geniş bilgi için bkz. “Büyük Muzafferiyetimiz Münasebetiyle”, *Sabah*, nr. 9441, (10 Kânunuevvel 1331/23 Aralık 1915): 1-2.

³²⁷ 25 Mart 1912’de kurulan Türk Ocağı’nın kuruluşu, amacı ve faaliyetlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 9-17.

³²⁸ “Muhteşem Bir Müsâmere”, *Sabah*, nr. 9490, (28 Kânunusânî 1331/10 Şubat 1916): 4.

³²⁹ Ressam, müzisyen ve çok dil bilen bir filolog olarak ün yapmış Macar Osman Paşa’nın kızı olan Fransızca, Almanca ve Rumca bilen, devrinin entelektüel şair kadınları içerisinde kendisine farklı bir yer

Fikret'in "nâminı tebcil", anmak için Âşîyan'da tertip edilen bir içtimada tanıdığını söyleyen Ali Naci [Karacan]³³¹ dışında matbuattaki birkaç yazıdan sonra Nigâr Hanım da hemen unutulmuş şaireler arasında yerini almıştır.³³² Vefatı sonrası Tevfik Fikret anmalarında her fırsatta bulunmaya çalışan Nigâr Hanım'ın *Rübâb-ı Şikeste* şairi kadar talihli olmasa da bir yıl sonra Raif Necdet ve Faik Âli Bey tarafından tekrar hatırlanmıştır.³³³ *Utârid* mecmuasında Faik Âli Bey'in "Şâire-i Mağfûre-i Nigâr Hanım'a" başlıklı manzumesinde yer alan "*Sene-i Devriye-i Vefâtında en samimi dostlarından bazılarının icrâ ettikleri âyîn-i ta'zîz münasebetiyle*" ifadesinden Nigâr Hanım'a küçük çaplı da olsa dostları tarafından bir ihtifal programı yapıldığı anlaşılmaktadır.³³⁴

Mütareke ve İstanbul'un işgali senelerinde de matbuatta ihtifal merkezli yazılara rastlanmaktadır. Sahibi olduğu *Alemdar* gazetesinde "*Yâd-ı Meşâhîr*" konusunu başmakale olarak işleyen Refî Cevad, "Memlekete kendine fenalık edenleri unutmadığı gibi kendine "hüsn-i hizmet edenleri, yücelmesine çalışanları da unutmamalıdır" düşüncesiyle meseleye farklı bir açıdan bakmaya çalışmıştır.³³⁵

Sonuç olarak II. Meşrutiyet sonrası, İttihat ve Terakki'nin siyasi politikalarının bir uzantısı olarak önce tarihi şahsiyetleri merkeze alarak tertip edilen ihtifaller, daha sonra millet nezdinde kıymet atfedilen ve edebiyat tarihinde kendine yer edinmiş şair ve yazarlar için de düzenlenmeye başlamıştır. Bu tarz törenler, genel anlamda "ihtifal" olarak nitelendirildiği gibi zaman zaman "Tebcîl-i E'âzım", "E'âzımı Tevkîr", "Yâd-ı Hâtîrât", "İhyâ-yı Havâtır", "İhyâ-yı Nâm", "Yâd-ı Meşâhîr", "Ta'zîz-i Hâtıra", "Nâm-ı Ebed-

---

edinen Nigar Hanım, henüz on sekiz yaşında iken *Efsûs* adlı şiir kitabıyla tanınmış, ardından *Nîrân*, *Aks-i Sadâ*, *Safahât-ı Kalb* adıyla diğer kitaplarını neşretmiştir. Nigâr Hanım ve ailesi hakkında geniş bilgi için bkz. Nazan Bekiroğlu, *Şâir Nigâr Hanım*, (İstanbul: İletişim Yayınları 1998), 27-127.

³³⁰ "Nigâr Hanım'ın İrtihâli", *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 2412, (2 Nisan 1334/1918): 1.

³³¹ Ali Naci, "Nigâr Hanım: İrtihâli Münasebetiyle", *İkdâm*, nr. 7595, (2 Nisan 1334/1918): 2.

³³² Şair Nigâr Hanım'ın çağdaşları Fatma Aliye, Emine Semiye ve Makbule Leman Hanımlar gibi zirveden unutulmuşun kucağına düşmesine Nazan Bekiroğlu da dikkat çekmektedir. Bkz. Nazan Bekiroğlu, a.g.e., 378-382.

³³³ "İki Mersiye Arasında" başlıklı yazısında Nigâr Hanım'ın edebiyat tarihindeki yeri irdeleyen Raif Necdet, ilk eseri *Mersiye* olan merhum şairenin hayatındaki garip tesadüfî açıklarken "*Hayat-ı edebiye ve san'atkarânesi iki mersiye arasında yaşamış bu büyük, bu hassas ve muztarib kadına benden ebedi bir neşîde-i hürmet ve takdis!*" cümlesiyle yazısını bitirmiştir. Bkz. Raif Necdet, "İki Mersiye Arasında", *Utârid*, nr. 13 (10 Nisan 1335/1919): 195-196.

³³⁴ Faik Âli, "Şâire-i Mağfûre-i Nigâr Hanım'a", *Utârid*, nr. 13 (10 Nisan 1335/1919): 197.

³³⁵ Refî Cevad'a göre ihtifal noktasında bizdeki ihmalin nedeni aslında açıktır: "*Çünkü nokta-i nazarımızı bu vadiye sevk ederek uzun uzadıya münakaşa etmek istemiyoruz. Hâlbuki büyüklerimizin zihinlerde yer tutması için ettikleri hizmetleri sürekli yâd etmeliyiz.*" Refî Cevad, bizde de meşahirin namını yaşatmak üzere her insanımızın bir Köprülü, her neferimizin bir Hekimoğlu Ali Paşa, her bahriyelinin bir Turgut Reis ruhunu taşımasını teklif etmiştir. Bkz. Refî Cevad, "Yâd-ı Meşâhîr", *Alemdar*, nr. 1986, (13 Teşrinisani 1336-1920): 1.

iştihârını tes‘id etmek” gibi çeşitli isim sembolizasyonuyla günümüzdeki “Anma Törenleri” adlandırmasına kadar uzanan bir gelenek icadının uzantısıdır.

1.3.3. “*HATIRLAMA, UZLAşMA VE SİYASET*”: ULUS-DEVLETLEşME SÜRECİNDE İHTİFALLERİN VE MERASİMLERİN ETKİSİ

Toplumsal dayanışmayı sağlama ve sürdürmede törenlerin oynadığı anahtar role ilk değinen Durkheim’dir. Monarşi ve kraliyet gölgesinde Fransa, İngiltere, Almanya gibi ölkelerde ulus-devlet oluşumunda kilit vazifesi gören törenler, Osmanlı’dan T.C. yurttaşlığına geçişteki süreçte Türkiye’nin de etkin kullandığı sembollerdendir. Cumhuriyet’in kuruluş sahfasındaki millî törenlere odaklanan Sibel Özbudun, bu törenlerin ilk dikkat çekici tarafının “resmî, denetimli ve zorla kültürlendirilecek olanlar’a karşı mesafeli” olduğuna işaret etmektedir.³³⁶

Fransız İhtifali’nden sonra Avrupa’daki ulus devletler³³⁷, iktidar alanlarını sembollerle çizmişlerdir. Bu süreçte bir çeşit sürekliliğe sahip tüm toplumsal sistemler, “iktidarın kurumsal aracılığı”nı içermekle birlikte hükmetme biçimlerini istikrarlı otonomi ve bağımlılık ilişkileriyle düzenlemişlerdir. Hakim konumdakiler, diğerlerinin eylemlerini etkilemek/düzenlemek için rutin pratikler icat etmişlerdir.³³⁸ Antropologlara göre kültürün tamamı “mitik karakter”le desteklenen, “kahraman” kültü etrafında gelişen birtakım sembollere dayanmaktadır. Bu yüzden bütün sosyal ve siyasal sistemler, semboller ve ritüellerin karmaşık ilişkileri aracılığıyla yapılandırılmıştır. Çünkü semboller, “insanları hiç karşılaşmayacakları başka insanlara ve doğrudan deneyimleyemeyecekleri kurumlara bağlayan en önemli siyaset unsurları arasındadır.” Ayrıca semboller ve siyaset arasındaki en önemli arayüzlerden biri ritüeller vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Bütün iktidar örgütlenmeleri ritüellerden, insanları birbirine, hiyerarşiye, geçmiş ve geleceğe ait diğer şeylere bağlamak için faydalanmıştır. Dinî merasimler ve geçit törenleri sembollerin varlık arenasıdır ve birçok ritüelde gizli bir “mistifikasyon” ve “metafeorik kutsallar” vardır. Bu türden ritüeller, “katılımcılarının bir eşik durumuna, akıl karıştıracı, bazen kirletici ama

³³⁶ Ulus bayramlarına dair 1921 yılından itibaren başlayan tartışmalar için bkz. Sibel Özbudun, *Áyinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1997), 138 vd.

³³⁷ Ulus-Devlet yapısına ve Avrupadaki gelişimine dair bkz. Hagen Schulze, *Avrupa’da Ulus ve Devlet*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2005), 332 s.

³³⁸ İktidar ve tahakküm meselesine dair geniş bilgi için bkz. Anthony Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, (İstanbul: Devin Yayıncılık, 2005), 15-28.

genelde dönüştürücü bir geçişsel duruma” girmelerini ister. Geçit törenleri ise insanları “marjinalite” koşullarına yerleştirmek suretiyle bunu yapmaktadır.³³⁹ Bir toplumu oluşturan insanlar arasındaki farklılıkları gidererek homojen bir yapıya dönüştürmenin yolu bayrak, marş, ulusal törenler, millî bayramlar gibi sembollerin veya ritüel pratiklerinin etrafında toplamaktır. II. Meşrutiyet sonrası devleti yöneten İttihat ve Terakki hükümeti gibi Mütareke sonrası kurulan Cumhuriyet hükümetinin iktidar politikasında milleti bu tarz sembollerin çizdiği sınırlar içerisinde tek tipleştirme eğilim göze çarpmaktadır. Özbudun’a göre yeni Cumhuriyet rejimi, tüm “halkçı” söylemine karşın bu çelişkiyi aşabilmiş değildir. Halk devletin resmi törenlerinde katılımcı olmaktan çok “izleyici” konumundadır. Törenlerin aslî unsurları her zaman merasimin kabulcusu sıfatıyla önceden protokolle belirlenmiş yöneticiler (askerî ve mülkî erkan) ile törenin aktif unsurlarıdır. Bu yönüyle Cumhuriyet’in resmî törenleri “seçkinci, hiyerarşik ve biçimcidir.”³⁴⁰

Cumhuriyet idaresi, başlangıçta geçmişin ve tarihin değerleriyle barışık görünmekle beraber kademeli olarak tarihi bir dekor-vitrin hâline getirmiş ve geçmişi de manipüle edip ayıklamıştır. Kendi sembol ve simgelerini, kahraman ve mitik şahsiyetlerini icat edinceye kadar din, tarih ve geleneğin mirasından her vesile ile faydalanmıştır. İttihat ve Terakki hükümetinin devrettiği millî bayram ve sembollerin Cumhuriyet’in ilk yıllarında itina ile kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde “yevm-i mahsus” olarak nitelendirilen ve önceden planlanan programlar dâhilinde insanların bir araya gelmesine vesile olan birçok toplumsal faaliyet, millî bayramlar “merasim ve ihtifal” şeklinde nitelendirilmiştir. Yeni kurulan hükümetin mazinden ve şanlı bir tarihten güç aldığını gösteren bu ihtifallerin bazılarında saray ve TBMM hükümeti erkânı bir arada bulunarak toplumsal hafızayı geçmiş ile ihya etmenin tezahürlerini halka göstermişlerdir. Tarihî ve edebî olduğu kadar politik yönü de ağır basan bu ihtifaller, “millî kimlik inşasında” sembolik ve işlevsel etkinliklerdendir. İstanbul’un İtilaf devletlerinin işgal ve esaretinden kurutuluş tarihi olan Saltanat-ı Milliye’nin tes’idi ihtifali³⁴¹, 6 Ekim İstanbul’un Kurtuluş Bayramı³⁴², Cumhuriyet

³³⁹ İktidar sembolleri ve ritüellerine dair geniş bilgi için bkz. Hastings Donnan-Thomas M. Wilson, *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, çev. Zeki Yaş, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002), 114-122.

³⁴⁰ Özbudun, a.g.e., 149, 154, 156.

³⁴¹ 5 Teşrînisânî 1338-1922 Pazar günü İstanbul Sultanahmet Meydanı’nda ve şehrin muhtelif semtlerinde binlerce kişi Saltanat-ı Milliye’nin ilan edilmesi, Bâbüâlî’nin kapanarak Büyük Millet Meclisi idaresinin başlaması münasebetiyle ihtifaller düzenlenmiştir. Bkz. “Saltanat-ı Milliye’yi Tes’id İçin Dün Yapılan Tezâhürât”, *Vakit*, nr. 1760, (6 Teşrînisânî 1338- 1922): 1-2.

³⁴² İlki 1924 yılında yapılan ve İstanbul halkının her sene kutlamasına karar verilen *İstanbul’un Kurtuluş Bayramı* ihtifali, 6 Teşrînievvel 1339 (1923) sabahı sona eren işgalin kara rüyasının bitişini toplumsal bellekte ve tarihte yaşatma çabasının bir ürünüdür. İhtifal icrasının akşamında Tokatlıyan Otelinde şehir namına ordu erkânı şerefine bir ziyafet de verilmiştir. Şehremini Emin Bey tarafından ziyafette müteakiben

Bayramı³⁴³, Sadâbâd Günü³⁴⁴, Dumlupınar Merasimi³⁴⁵ gibi millî günler ve devlet büyüklerine dair ihtifal kitapçıkları yanında şiirler de neşredilmiştir.³⁴⁶

irat edilen nutuk haricinde devlet erkânı da telgraflarla ihtifale iştirak etmiştir. *İstanbul'un Kurtuluş Bayramı* ihtifali, 16 madde halinde ilan edilmiştir. Buna göre ihtifal, gündüz ordunun geçit resmi yapması, cemiyetlerle halkın bu resme iştiraki ve gece de fener alayı tertibi suretiyle yapılmıştır. Ayrıntılar için bkz. “Merasim, İhtifal, Ziyafet: İstanbul'un Kurtuluş Bayramı; İstanbul'un Kurtuluş Bayramı Programı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, sayı 3, (1 Teşrinisânî 1340): 57-61. Cumhuriyet dönemindeki anma törenlerine örnek olarak bkz. “İstanbul'un Kurtuluş Bayramı”, *Tan*, nr. 2563, (6 İlkteşrin 1942): 1-2.

³⁴³ 1925 yılında İstanbul ahalisi Teşrinievvel'in 29. Perşembe gününe tesadüf eden Cumhuriyet Bayramı'nı eşsiz bir “debdebe ve tantana içinde” kutlamıştır. Şehrin her tarafı bayraklar, tâklar, defne dalları ile süslenmiş ve her tarafta yoğun bir kalabalık görülmüştür. İhtifal ve merasim programı önceden ilan edilmiş, halkın psikolojik güdümü sağlanarak yeni rejimin meşruiyetine iştiraki sağlanmıştır. Merasime İstanbul Valisi Süleyman Bey, Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ile erkân-ı mülkiye, adliye ve askeriye, Cem'iyet-i Umûmiye-i Belediye azâsı, erkân-ı matbuat, süferâ (elçiler) ve sefârethâneler erkânı katılmışlardır. Cumhuriyet'in ilanının yıldönümü münasebetiyle hazırlanan ihtifaldeki geçit resminde berrî ve bahrî (kara ve deniz) kıtaatı ile askerî mektepler, izciler, mektepler, polis ve zabıta-i belediye memurları ve cemiyetler hazır bulunmuştur. Ayrıntılar için bkz. “Merasim, İhtifal, Ziyafet: Cumhuriyet Bayramı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, sayı 10, (Teşrinisânî 1341): 129-131.

³⁴⁴ 2 Teşrinievvel 1339 Salı günü (1923) tarihinde son işgal bölüğünün ayrılma merasimin ardından Kasımpaşa'da Sultan Selim Aynalı Kavak Kasrı'nda önce 22 Eylül Cumartesi günü bir çay ziyafet tertip edilmiştir. İhtifal Reisi Ziya Bey ve Ahmed Refik'in riyasetindeki ziyafette matbuat erkânı ve bazı hanımlar (kibâr-ı nisvân) da hazır bulunmuştur. Ziyafet esnasında Ziya Bey, kasır hakkında bazı hatıralar nakletmiştir. Sadâbâd Günü için Teşrinievvel'in 25. Perşembe günü kararlaştırılmıştır. “Müncî-i millet Gâzi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Âbide-i Şân ve Şerefine”, TBMM Hükümeti İstanbul Vâlisi ve Şehremin-i Muhteremi Ali Haydar Beyefendi'nin riyâset ve bedâyi-perverlerinde “Serbest Resim Atelyesi” tarafından hazırlanan program için özel bir broşür de basılmıştır. Broşürde “târih-i tes'id ve ihyâ için 27 Eylül 1339-15 Safer 1341” tarihi kapakta dikkat çekmektedir. Sadâbâd'ın “şâtır günlerinden tarihî mehtâb ve çırağan âlemlerini tekrar yâd etmeyi amaçlayan” ihtifale saray erkânından birçok sultan ve prenseslerin de iştirak edeceği ilan edilmiştir. İhtifalden asıl maksat ise, “*Türklerin pek geniş, hür bir istiklale doğru koştuğu inkılâb günlerinden sonra hususiyeti ile büsbütün başka bir surette cazibedar ve hakikaten fusûl-ı hamâsert ve şehâmetle müzeyyen olan mazinin ecânibe canlı ve hakiki bir surette arzının, memleket lehinde gerek iktisadî ve bedîi ve gerekse sâir nukât-ı nazardan fâide-bahş olacağı*” düşüncesidir. Programda Selim-i Sâlis devrinde olduğu gibi teşrifât kaidelerine uygun giyim-kuşam, âdâb-erkân ritüellerin riayet edilmesini öğütleyen Sadâbâd Günü, devamı getirilemeyen nostaljik bir tarihi merasimden ibaret olarak kalmıştır. Bkz. *Aynalıkavak Kasrı Hümayûn'unda Sadâbâd Günü*, (Dersaadet: Matbaa-i Bahriye, 1339), 36 s. Geniş bilgi ve diğer detaylar için ayrıca bkz. Neslihan Koç Keskin, “*Bir Yeniden Canlandırma: Sadabad Günü İhtifali*”, *Millî Folklor*, cilt 17, sayı 133, (Bahar 2022): 79-91, Erişim Tarihi: Temmuz 27, 2022, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/71375/884280>.

³⁴⁵ Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok merasim gibi Dumlupınar, Başkumandan Meydan Muharebesi'nin ikinci devr-i senevîsi de üst düzey devlet erkânının katılışıyla kutlanmıştır. Dumlupınar Zaferi gününün tes'idi amacıyla 30 Ağustos 1340/1924'te yapılan merasimde Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım da hazır bulunmuştur. Törene büyük bir ehemmiyet verildiği bu kapsamda neşredilen ve ihtifaldeki konuşmaları da içeren kitapçıktan anlaşılmaktadır. Buna göre 27 Ağustos 340 Çarşamba günü Dumlupınar merasiminde hazır bulunmak üzere bazı askerî kıtalar Ankara'dan hareket etmiş ve birçok binek ve yük otomobilleri gönderilmiştir. 29 Ağustos Cuma günü saat 14.00'te Reisicumhur ile Hey'et-i Vekile azaları ve mebuslar hareket etmişlerdir. Aynı günde saat 9.00'da İstanbul'dan hareket eden trenle Başkumandan Meydan Muharebesi devr-i senevîsi merasimine iştirak edecek muhtelif hey'et ve cemiyetleri temsil eden binlerce halk da yola çıkmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım, İsmet, Kazım Paşalarla maiyetleri, Vasıf ve Süleyman Sırrı Bey, bazı mebus ve gazetecileri taşıyan hususi tren 30 Ağustos 340 sabahı, İstanbul'dan Büyük Millet Meclisi Reisi Ali Fethi Bey ile İstanbul gazetecilerini ve hey'etlerini getiren tren ile, İzmir'den Ali Fuad ve Kâzım Karabekir Paşa, İzzeddin Fahri, Ali Hikmet, Şükrü Nâili Paşalar, Eskişehir'den Kemaleddin Sami Paşa müteakiben Afyon'a gelmişlerdir. Keyiftepe'de kurulan bir takım altından geçilmiş ve sırasıyla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa, Darülfünun Emmini İsmail Hakkı Bey, Ağaoğlu Ahmed Bey, Hamdullah Subhi Bey, Nizhet Haşim Bey, Muhyiddin Baha Bey, Ali Sami Bey, Âkil Muhtar Bey, Fethi Bey ve son olarak Reisicumhur Hazretleri birer nutuk irad etmişlerdir. Geniş bilgi ve hitabeler için

1923 yılında aralarında İhtifalci Ziya Bey'in (1866-27 Mart 1930)³⁴⁷ de bulunduğu İhtifâl-i Millî Heyeti millî, dinî, tarihî ve edebî ihtifallerin bir plan ve program dâhilinde yürütülmesini temine çalışmıştır. Aynalıkavak Kasr-ı Hümayun'unda düzenlenen Sadâbâd Günü³⁴⁸ için bastırılan broşürde ihtifalden ne anlaşılması gerektiği ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e ihtifalin kapsam ve çerçevesi kritik edilmiştir. Buna göre Meşrutiyet'ten sonra Mehmed Ziya Bey gibi memleketimizde tanınmış bir “sâhib-i azm ve irfânın teşebbüs-i şahsî ile başlayan ihtifal hareketi” o güne kadar ancak birkaç büyük sima etrafında toplanmaktan daha ileri gidememiştir.³⁴⁹ Sayıları sınırlı tarihî büyük simalar yanında bir de “tarihimizin şiir, edebiyat, mûsikî ve sanâyi-i nefise” gibi önemli dallarına da ihtifali teşmil etmek amacıyla *Sadâbâd Günü* tertip edilmiştir. Lale Devri'ni tarihî dekor ve ritüelleriyle yeniden canlandırmayı ön gören bu ihtifalde Sultan III. Ahmed, Damat İbrahim Paşa ve şair Nedim isimleri kültürel belleğin sembolleri olarak törende bir figür olarak yer almıştır.³⁵⁰

Sakarya, Dumlupınar,³⁵¹ *İnönü tarihi*³⁵² zaferleri İstiklal Harbi şehitleri için düzenlenen *Müdafaa-i Hukuk Günleri*³⁵³ de Cumhuriyet döneminde sık sık kolektif bellekte hatırlanan

---

bkz. *Dumlupınar: Başkumandan Meydan Muharebesi Devr-i Senevîsî Merasimi*, (Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1340), 23 s.

³⁴⁶ Cumhuriyet döneminde C.H.P. Halkevleri yayınları arasında neşredilen Atatürk, İsmet İnönü, 19 Mayıs, İkinci İnönü Muharebesi, 30 Ağustos, İzmir'in kurtuluşu, 23 Nisan, Lozan, Kırık Kanat Gök Şehitleri İhtifali, Dumlupınar, İstiklal Ordusu Şehitleri gibi önemli şahıs ve günlere dair şiirler, antoloji formatında kitaplar bulunmaktadır. Örnek olarak C.H.P. Halkevleri yayınlarından “Okuma Kitapları” serisinden çıkan şiirler ve yıldönümü yazıları için bkz. *Büyüklerimize ve Milli Günlerimize Dair Şiirler*, Derleyen Baki Süha Ediboğlu, (Ankara: Ulus Basımevi, 1947), 109 s.

³⁴⁷ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, mülga Evkaf Nezareti çalışanlarından Osman Vasfî Efendi'nin oğlu olarak 1866'da (bazı kaynaklarda 1287-1870 Ramazan'ında) dünyaya gelmiştir. Galatasaray'dan mezun olup birçok mektep müdürlüklerinde bulunmuştur. Son vazifesi Muhafaza-i Âsâr-ı Atika Encümeni Umumi Kâtipliğidir. Mehmed Ziya Bey, 27 Mart 1930 Perşembe günü vefat etmiş, bir sonraki gün cenazesi merasimle kaldırılmıştır. Mehmed Ziya'nın hayatı, eserleri ve ihtifal geleneğine katkısına dair geniş bilgi için bkz. Prof. Dr. Semavi Eyice, “İhtifalci Mehmet Ziya Bey: Hayatı, Mezarı ve Eserleri”, Eyüpsultan Sempozyumu VI- Tebliğler, (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yay., 2003): 172-181; “Mehmed Ziya Bey”, [İhtifalci], *Musavver Nevâsâl-i Millî 1330 (Birinci Sene)*, (Dersaadet: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1330): 354-355; İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946), 413; Semavi Eyice, “Bir İstanbul Tarihçisi: İhtifalci Mehmed Ziya”, *İstanbul*, sayı 6, (Temmuz 1993): 122-126.

³⁴⁸ Sadâbâd Kasrı'nın tarihi ve edebî önemine dair bkz. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Sadâbâd Kasrı”, *Cumhuriyet*, sayı 11460, (22 Haziran 1956): 2.

³⁴⁹ Metinde vurgulanan tespitlerden biri de “Mâzimize karşı lâkaydimizin” sadece büyük simalara münhasır değil, “gözlerimizi önünde duran ve milletimizin şahsiyet-i maneviyesinde bir mirâs-ı güzîn olan kıymetli camilerimizin, sebillerimizin” harap olmasına göz yumacak kadar bir gafleti netice vermiş olmasıdır. Bkz. *Aynalıkavak Kasr-ı Hümayûn'nda Sadâbâd Günü*, (Dersaadet: Matbaa-i Bahriye, 1339), 8.

³⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Neslihan Koç Keskin, “Bir Yeniden Canlandırma: Sadabad Günü İhtifali”, *Milli Folklor*, cilt 17, sayı 133, (Bahar 2022): 79-91.

³⁵¹ 1949 yılında 30 Ağustos Dumlupınar ihtifalindeki konuşmalar ve geniş bilgi için bkz. *İstiklal Savaşında Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi 1922*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1949), 3-28.

anmalardandır. Halkevlerinin öncü olduğu zafer yıldönümlerinde İstiklal Harbi tarihimizdeki bu parlak sayfalar, bütün teşkilat merkezlerinde yapılan merasimler, verilen konferanslar ve anlatılan hatıralarla millî şuurda yeniden canlandırılmıştır.

Toplumsal bellek işleyişi bakımından unutulduğu zannedilen tarihî figürleri bir münasebetle zamanı geldiğinde gün yüzüne çıkarmış ve millî hafızada yerlerini tazelemiştir. Bu, çocukluğa ait unutulmuş hatıraların bir anda hatırlanması gibidir. Tarihi kahramanlarla dolu bir milletin ulusal belleğinde sayısız tarihî şahsiyet, uygun zamanlarda hatırlanmış ve adlarına ihtifaller tertip edilmiştir. 18 Birinciteşrin (Ekim) 1912 tarihinden 1913 senesi Mart'ının 26. gününe kadar en ağır, en zor şartlar içerisinde Edirne'yi Sırp ve Bulgarlardan meydana gelen orduya karşı müdafaa eden Şükrü Paşa'nın 31 sene sonra hatırlanması gibi.³⁵⁴ Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın 46 yıl sonra birden hatırlanması da tarihî ihtifallerin millî bellekte düzensiz bir şekilde akışının göstergesi olarak okunabilir.³⁵⁵ Plevne'de yatan otuz bin şehidin aziz hatırası, Gazi Osman Paşa'nın şahsı vesile edilerek ölümünün 50. yılında ve sonraki yıllarda da zaman zaman hatırlanmıştır.³⁵⁶ Küçük çaplı organizasyonlarla yapılan bu anmaları Tokat Okutma ve Yardım Derneği'nin organize ediyor olması, bazı ihtifallere devletin mesafeli duruşundan kaynaklanmaktadır.³⁵⁷

Siyasî ricâlden devlet adamı, tarihçi, hukukçu Ahmet Cevdet Paşa³⁵⁸, Hürriyet Büyüklerini ve Şehitlerini Anma Cemiyeti tarafından düzenlenen Sadrazam Talat Paşa ihtifalleri³⁵⁹, Enver Paşa ihtifalleri³⁶⁰, Doktor General Süleyman Numan Paşa ihtifali³⁶¹, Midhat Paşa³⁶²,

³⁵² “Şerefli Bir Yıldönümü”, *Milliyet*, nr. 1406, (10 Kanunusâni 1929): 1; “Bugün Birinci İnönü'nün yıldönümü”, *Milliyet*, nr. 1768, (11 Kanunusâni 1929): 1; “İnönü Zaferi: Yarın Bütün Halkevlerinde Büyük Törenler Yapılacak”, *Yeni Sabah*, nr. 2113, (30 Mart 1944): 2.

³⁵³ “Müdafaa-i Hukuk Günü Kutlandı”, *Yeni Sabah*, nr. 3928, (12 Mart 1950): 1, 7.

³⁵⁴ “Hazin Bir Yıldönümü”, *Yeni Sabah*, nr. 2099, (16 Mart 1944): 1, 3.

³⁵⁵ “Gazi Osman Paşa'nın Ölümü Yıldönümünde”, *Son Posta*, (5 Nisan 1946): 2.

³⁵⁶ “Gazi Osman Paşa”, *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 44, (16 Temmuz 1943): 16. Ayrıca Üsküdar Halkevi'nde 25 Haziran 1943 Cuma günü yapılan ihtifal için bkz. “Gazi Osman Paşa İçin Dün Yapılan İhtifal Çok Parlak Oldu”, *Cumhuriyet*, nr. 6775, (26 Haziran 1943): 1, 3.

³⁵⁷ “Gazi Osman Paşa'yı Anma Töreni”, *Son Posta*, nr. 2518, (4 Nisan 1953): 2.

Ercüment Ekrem Talu, “Kahraman olduğu kadar, yüksek seciyeli, mert bir insan olan” Gazi Osman Paşa'nın yıllar sonra mütevazı bir mektep salonunda hatırasının yâd ediliyor olmasını dua vesilesi saymıştır. Bkz. Ercüment E. Talu, “Bir Kahramanı Anma Töreni”, *Son Posta*, nr. 2518, (4 Nisan 1953): 2.

³⁵⁸ M. Şakir Ülkütaşır, “Ölümünün 56'ncı Yıldönümünde Cevdet Paşa”, *Hisar*, sayı 13, (7 Mayıs 1951): 4-5; Rifat Necdet Evrim, “Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa: Ölümünün 57'nci Yılı Münasebetiyle”, *Vatan*, nr. 3965, (28 Mayıs 1952): 2. En son anılma örneği olarak bkz. *Ahmet Cevdet Paşa: Devlet Adamı Tarihçi Hukukçu* (23-26 Aralık 2009 BKM Anma Programı Tanıtım Kitapçığı), (İstanbul: İLEM-İlmî Etüdler Derneği, 2009), 8 s.

³⁵⁹ Örnek olarak bkz. CCA, 30-1-0-0 / 18-100-23.

³⁶⁰ “Enver Paşa İçin Mevlid”, *İkdâm*, nr. 9347, (24 Mart 1339/1923): 3.

bir zamanlar Türk ordusunun tanziminde çalışmış olan Fon der Golç ihtifali³⁶³ de siyasî ve askerî anmaların dikkat çeken örneklerindendir. 20. ve 21. yüzyılda Osmanlı tarihindeki askerî ve siyasî önemli şahsiyetlerin yeri ve konumu anma dosyalarıyla irdelenmiştir. Bu zümre içerisinde Sadrazam Said Halim Paşa gibi siyasî görevlerinden ziyade entelektüel kimliği ve fikrî mirası akademik dünyanın ilgisiyle sürekli hatırlanan isimler de görülmektedir.³⁶⁴ Hürrem Sultan'ın vefatının 463. yıldönümünde İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından anılması³⁶⁵, tarihte iz bırakan ve külliyesiyle İstanbul'un imarında önemli rol oynayan hanım sultanların da kültürel belleğin bir parçası olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet döneminde “günah çıkarma” kabilinden padişahlardan Sultan II. Abdülhamid'in de ölüm yıldönümlerinde nadir de olsa hatırlandığı görülmektedir.³⁶⁶

Cumhuriyet döneminde Osmanlı'dan farklı olarak göze çarpan en önemli değişiklik, Michel Bozdemir'e göre, Türk devlet adamlarının cenaze törenleri sırasında Chopin'in cenaze marşının askerî bando tarafından çalınmasıdır. Bu usul eski İslam akidesi ve âdetlerini hiç değilse kısmen geride bırakarak oluşmuş ve yerleşmiştir. Cumhuriyet dönemi anmalarında ölen kişinin idealleri açıkça hatırlatılmakla kalınmaz, onun ölümüyle birlikte bu idealler medyada, okullarda, diğer resmi kurumlarda ve platformlarda yapılan konuşmalar; heykellerin ve anıtların dikilmesi gibi unsurların aracılığıyla ayrıcalıklı yönü

³⁶¹ Türk tababetinde büyük bir inkılap yaparak modern ve klinik mesaisini Türk seririyatına kazandıran Süleyman Numan Paşa'nın ölümünün 10. yıldönümü münasebetiyle Gülhane Hastanesi konferans salonunda yapılan ihtifal için bkz. “Süleyman Numan Anıldı”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2032-347, cilt 78, (1 Ağustos 1935): 148.

³⁶² “Büyük vatanperver” kabul edilen Midhat Paşa'nın ölümünün 60. yıldönümünde adını taşıyan Üsküdar Midhat Paşa Kız Enstitüsü'nde yapılan ihtifal için bkz. “Mithat Paşa İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 7087, (8 Mayıs 1944): 1, 3.

³⁶³ “Fon der Golç Pş. İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3218, (24 Nisan 1933): 2.

³⁶⁴ İslamcılık denince ilk akla gelen mütefekkirlerden biri olan Said Halim Paşa'nın doğumunun 150. yılı anısına *Tezkire* dergisinin özel sayısı için bkz. “İslamcılık-İmkân ve Muhâsebe: Said Halim Paşa'nın Doğumunun 150. Yılı Anısına”, *Tezkire*, sayı 48, (Nisan/Mayıs 2014): 197-254.

Said Halim Paşa vefatının 100. yıldönümünde Zeytinburnu Belediyesi'nce düzenlenen bir sempozyumla yeniden hatırlanmıştır. “Osmanlı Sadrazamı ve Düşünür Said Halim Paşa Sempozyumu” 2-3 Nisan 2021 tarihleri arasında Zeytinburnu kültür merkezinde tertip edilirken bu vesileyle Paşa'nın hayatının ve eserlerinin izi sürülmüş, entelektüel dünyasını yansıtan risalelerinden hatıralarına, İslamcılığından günümüz için anlamına, mektuplarından yakın/uzak dostlarına, ıslah telakkisinden sadaretine, maariften kitaplarının neşir serencamına, Fransızca yazma tercihindan kadın meselesine yaklaşım tarzına, hafızamızdaki yerinden aydın yabancılaşmasına kadar birçok konu etrafında Paşa'nın toplumsal ve kültürel bellekteki yeri tahlil edilmiştir. 50'e yakın araştırmacı, akademisyen ve yazarın katıldığı sempozyum bildirileri için bkz. *Said Halim Paşa Kitabı (Osmanlı Sadrazamı ve Düşünür)*, haz. Asım Öz, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2021), 824 s.

³⁶⁵ “Vefatının 463'üncü Yılında Hürrem Sultan'ı Andılar”, *Hürriyet*, (16 Nisan 2021): 5.

³⁶⁶ 1945 yılında Sultan II. Abdülhamid'in ölüm yıldönümünde hatırlanmasına örnek olarak bkz. Prof. Dr. Enver Ziya Karal, “Abdülhamid, İkinci”, “Ahmet Mithat Efendi”, *Aylık Ansiklopedi*, nr. 10, (Şubat 1945): 291-292.

ortaya konulur. Bütün bu usuller, onun siyasal ve ideolojik tercihlerinin ayrıcalıklı bir tanıtma vesilesidir.³⁶⁷

Cumhuriyet döneminde, genellikle anma törenleri ve cenaze merasimleri için kullanılan “ihtifal” kavramının, bir yazarı veya önemli kimseyi tebci/yüceltme, yeni yaşını kutlama maksadıyla bir araya gelen kalabalık insan grupları için de kullanıldığı görülmektedir. 1925 yılında Abdülhak Hâmid’in 75. “sâl-i hayatını idrak etmesi” münasebetiyle Galatasaray Lisesi’nde resmi ve sivil erkânın geniş katılımıyla icra edilen merasim de bir jübile olmasına karşın matbuatta “Abdülhak Hâmid İhtifali” olarak nitelendirilmiştir. Konuya dair neşredilen makalelerden küçük veya büyük çaplı bir toplanmanın ihtifal kapsamına girebilmesi için “*hiss-i millîyi tehyîc*” etmesi gerektiği vurgulanmıştır. O tarihlerde Millet Meclisi’nde Fethi Bey’in bir millet varlığını gösteren sözleri ile Abdülhak Hâmid ihtifali aynı varlığın şehrayini, “uhde-i millete müterettib bir vazife-i tebci” olarak görülmüştür.³⁶⁸ 5. bölümde ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız Hâmid ihtifal ve jübilesinden anlaşılabacağı üzere Cumhuriyet hükümeti, Milli Kurtuluş’a inanan veya inkılaplara destek veren şair ve yazarlara kol kanat germiş, aksi safta yer alan Süleyman Nazif, Cenab Şehabeddin gibi isimlere de mesafeli durarak “kanon” dışında bırakmıştır. Farklı sebeplerle Nâzım Hikmet’in de kanon dışı kaldığını söylemek mümkündür. Örneğin Hâmid’in 5 Şubat 1925 tarihindeki 75. yaş kutlamasında/jübilesinden sonra İsmet Paşa ve törene iştirak eden diğer paşalar şairin elini öperken Hâmid de onların elini öperek biatını tazelemiştir.³⁶⁹ Bu dönemde bazı şair ve yazarların ihtifal ve jübileleri teşvik edilip desteklenirken bazıları da toplumsal hafızanın insafına terk edilmiştir. Ölümeleri arasında birkaç ay fasıla bulunan Mehmed Âkif ile Hâmid’in cenaze merasimleri ile sonrasında icra edilen ihtifaller bu kategoride örnek verebileceğimiz uygulamalardandır.³⁷⁰

Sonuç olarak Cumhuriyet sonrası düzenlenen ihtifallerde ilk merhale geçmişin hangi yönleriyle hatırlanması gerektiğine dair kolektif bilincin bir ayıklama neticesinde “*hatırlama*” mekanizmasını harekete geçmesi ile başlar. Burada geçmişi bütünüyle ve toptan bir reddetme söz konusu değildir, fakat bir ayıklama temayülü göze çarpmaktadır.

³⁶⁷ Bkz. Michel Bozdemir, “Chopin ve Müezzin: Çağdaş Türkiye’de Resmî Cenaze Törenleri”, *Osmanlılar ve Ölüm: Süreklilikler ve Değişimler*, çev. Elâ Güntekin, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 359-360.

³⁶⁸ Ahmed Cevdet, “Abdülhak Hâmid İhtifali Teyakkuz-ı Millî Nişânesidir”, *İkdâm*, nr. 10003, (6 Şubat 1341-1925): 1.

³⁶⁹ “Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 4329, (6 Şubat 1341-1925): 2.

³⁷⁰ Konuya dair ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Öztürkçü, “Mehmet Âkif’i Nasıl Bilirdiniz? Âkif’in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi’nde Yapılan Anket”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 12, (Bahar-2015), 7-50.

Aktüel zamana yön vermek ve tarihin akışı bozmamak için Osmanlı'dan gelen birtakım dinî, tarihî, geleneksel ve edebî değerlerin ihtifaller aracılığıyla diri tutulduğu görülür ki bu da “uzlaşma”dır. 1916 yılından itibaren kültürel belleğe giren Barbaros ihtifalleri bu dönemde korunurken Mimar Sinan ihtifalleri de sanat alanında milleti bütünleştiren bir sembol olarak hatırlanmaya başlanmıştır. 1918 yılında Mustafa Kemal'in iştirak ettiği Tevfik Fikret ihtifalleri ise edebiyat sahasında teşvik edilen anmalardan ve Cumhuriyet döneminde üzerinde mutabakat (uzlaşma) görülen anmalardan biridir. Fikret gibi rejime ilham veren Nâmık Kemal de zaman zaman hatırlansa da siyaseten ihtifallerin kategorik olarak “inkılap edebiyatı” bağlamında ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Yeni kurumların ihdasıyla önceden saptanmış belirli ideolojiler doğrultusunda kültür, sanat, spor, edebiyata yeni ve özgün bir çerçeve çizmek çabası bu dönem “siyaset”inin belirgin vasıflarındandır.

1.3.4. CUMHURİYET SONRASI İHTİFALLER VE İHTİFAL DÜZENLEYEN BAZI KURUMLAR

Cumhuriyet döneminde tarihî ihtifallerin öncüsü ve yurdun dört bir yanında yerel teşkilatlanma ile 1932 yılından 1950'li³⁷¹ yıllara kadar kültür merkezleri olan Halkevleri ve Halkodaları'dır. Program ve maksadı itibariyle tarihi vazifesini bitiren Türk Ocakları, C.H. Partisi'nin 1931'de toplanan Üçüncü Büyük Kurultayı'nın ardından tarihe karışırken 1932 yılının 19 Şubat'ında, 17 vilayette 14 tanesi açılan halkevleri, sadece anma günleri değil, okuma yazma kursları, fakir çocuklara yardımın yanında biyografik eserler neşredip³⁷² konferanslar vererek³⁷³ Süleyman Paşa ve Molla Hüsrev gibi tarihî şahsiyetlerin mezarlarının muhafazası ve tamiri konusunda³⁷⁴, “futbol, denizcilik, atıcılık ve atletizm”

³⁷¹ 1951 yılında halkevleri lağvedilerek millete iadesi kapsamında hazineye devredilmiş; sağlık-verem dispanserleri, okul ve sendikalara dönüştürülmeye başlanmıştır. İstanbul'da en fazla talip olunan Eminönü Halkevi olmuştur. Demokrat Parti, binayı satın almak için teşebbüslerde bulunmuştur. Türk Ocağı'na ait ocaklar da benzer akıbetlere uğramıştır. Bkz. “Halkevi Binaları”, *Yeni Sabah*, nr. 4841, (24 Ağustos 1951): 1, 6; “Halkevlerine Ait Mühlet Sona Eriyor”, *Yeni Sabah*, nr. 4864, (19 Eylül 1951): 1, 6.

³⁷² İzmir Halkevi'nin 1933 yılında Tokadizâde Şekip Bey hakkında biyografik bir eser neşrettiği faaliyet raporlarında görülmektedir. Bkz. *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, (Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1934): 46.

³⁷³ Beyoğlu Halkevi'nde 6 Mart 1950'de Eflatun Cem Güney tarafından verilen “Halk Masalları” konferansı için bkz. “Halk Masalları Konferansı”, *Yeni Sabah*, nr. 3922, (6 Mart 1950): 2.

³⁷⁴ Bursa'da Folklor Tetkikleri kapsamında dört kişilik heyet, 1933 yılında Bursa fatihlerinden Gazi Akdemir'in babası Osman oğullarından Gündoğdu Bey'in oğlu Aydoğdu'nun mezarını bulup etrafını çevirmişlerdir. Aynı zamanda Süleyman Paşa ile Molla Hüsrev'in de mezarlarını muhafaza hususunda gayret göstermişlerdir. Bkz. *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, 23.

gibi spor dallarında³⁷⁵ da çalışan kültür ve sanatı, faaliyetleriyle ayakta tutan önemli bir kurum olarak dikkat çekmektedir. 1939 yılında mahallerinden yapılan teklifleri inceleyen C.H.P. Genyönkurulu 158 halkevi açılmasına daha karar vermiştir. Ankara Halkevi'nde 19 Şubat 1939 Pazar günü Başbakan ve C.H.P. Genel Başkan Vekili Dr. Refik Saydam'ın nutkuyla birçok il ve ilçelerde halkevi faaliyetleri başlamıştır.³⁷⁶ Halkevlerinin her kuruluş yıldönümünde zengin programlarla bir bayram havasında kutlamalar yapılmıştır. Konserler verilip, piyesler sahnelenerek şiirler okunmuştur. 11. kuruluş yıldönümünde ise Kadıköy Halkevi parlak gösterilerle, valinin ve parti reisinin iştirak ettiği bir törenle açılmıştır. Aynı gün yurttan beş halkevi, 15 halkodası açılmış, böylece bütün yurttan 394 halkevi, 231 halkodası sayısı 1943 yılı Şubat'ında kayda geçmiştir.³⁷⁷ Bu münasebetle bir yazı kaleme alan Sabiha Z. Sertel, gayesi “sosyal” ve her memlekette doğrudan doğruya “halk” ile alakadar olan halkevlerinin içtimâî birer merkez olduğunu hatırlatmış ve buralarda sadece konferans vermek yerine sosyal derdlerin de dinlenilmesini teklif etmiştir.³⁷⁸ Sertel halkevlerinin birer ilim ve ihtisas merkezi haline gelmesi için bu kültür ocaklarının “amatör gençler ve müteahhas içtimâî teşkilatçılar tarafından idare edilmesini”, bu maksatla Amerika'ya birkaç genç gönderilmesini tavsiye etmiştir.³⁷⁹

Halkevlerinin Dil ve Edebiyat Şubeleri dışında Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimâî Yardım, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler, Halk Dershaneleri ve Kurslar gibi şubeleri de bulunmaktaydı.³⁸⁰ Bu şubeler vasıtasıyla kültürel kalkınmada ülkeye bir hamle ruhu aşılacak isteyen devrimin yönetici kadrosu, halkevleri ile “*Türk ulusunun kültürel değerlerini ortaya çıkarmak, bunların arasındaki bağlantıları bularak bu kültürü bir sisteme dönüştürmek, halkta var olan değerleri toplamak, tüm kültür değerlerini derleyip topladıktan sonra bunları kitlelere götürmek, halkın bunları öğrenebilmesi için gönüllü çalışmalar ve eğitimler yapmak, devletin yetersiz kaldığı alanlarda toplumda var olan gönüllü gücü seferber etmek ve bunları ülke düzeyince örgütlemek*” gibi hedefleri pratiğe dökmek istemiştir.³⁸¹ Halkevleri ile beraber Milli Türk Talebe Birliği de kültürel faaliyetlerde ve ihtifallerde etkin rol alan başka bir sivil toplum kuruluşudur.

³⁷⁵ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları, 40.

³⁷⁶ “Yeniden 158 Yerde Halkevi Açılacak”, *Akşam*, nr. 7296, (9 Şubat 1939): 4.

³⁷⁷ “Yurttan 5 Halkevi, 15 Oda Açılıyor”, *Tan*, nr. 2696, (21 Şubat 1943): 2.

³⁷⁸ Sabiha Z. Sertel, “Halkevi Ne Demektir”, *Tan*, nr. 2710, (7 Mart 1943): 1, 4.

³⁷⁹ M. Zekerîya Sertel, “Halkevlerine İlimin, İhtisasın Girmesini İstiyoruz”, *Tan*, nr. 2712, (9 Mart 1943): 1-2.

³⁸⁰ Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları, 51.

³⁸¹ Halkevlerinin kültürel işlevine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Prof. Dr. Anıl Çeçen, *Kültür ve Politika*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1996), 230-241.

MTTB tarafından Cumhuriyet döneminde organize edilen ihtifallerden biri İstanbul'un işgali sırasında şehit edilen kahraman askerlerimizin hatıralarını anmak için düzenlenen 16 Mart Şehitleri İhtifalleri'dir.³⁸² Bu ihtifallerde ritüel olarak diğer anmalardan farklı olarak bugün de izdüşümü olan "tekbir getirme ve Kuran okunması" o dönemin farklı sayılabilecek geleneklerindendir. Bu törenlerde zaman zaman Maltepe Askeri Lisesi bandosu tarafından "matem havası çalınması" ve askerî müfrezenin bir zabıt kumandasında havaya üç el silah atmak suretiyle şehitleri selamlaması" da tarihî ihtifallerde rastladığımız pratiklerdendir. 16 Mart İhtifalleri'nde muhtelif teşekküllerin gönderdiği çelenkler şehitliğe konulduktan sonra Şehir Meclisi adına konuşmalar yapılmaktaydı. "Hazin ve millî bir hatıra"nın her sene tes'it edildiği bu anmalarda hazır bulunanlar üç dakika "ihtiram vakfesi" icra ediyorlardı.³⁸³ Bu askerî ritüel usulü 15 Mayıs Hava Şehitleri³⁸⁴, Fen Şehitleri³⁸⁵, İnönü Şehitleri³⁸⁶ ihtifalleri gibi diğer anma törenlerinde de bazı farklılıklarla uygulanmaktaydı. 16 Mart İhtifalleri, MTTB ile Halkevleri'nin reis ve azalarının da kesişme faaliyetidir³⁸⁷ ve 1960'lı yıllara kadar Eyüp'te³⁸⁸ ve Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'nde³⁸⁹ geniş katılımlı anmalarla devam etmiştir. Eyüp'teki 16 Mart İhtifalleri'nde

³⁸² İşgal yıllarında İngiliz vahşetinin acı bir tablosu olan 16 Mart Vakası, insanlık tarihinin de en utanç verici safhalarındandır. 16 Mart sabahı Şehzadebaşı'nda 10. Tümen karargâhını basan İngilizler, önce gece nöbetini tutan Reşadiyeli Velioglu Mehmed'i öldürüp ardından askerî bando erlerinin uyuduğu koğu su basmıştır. Bir anda kan gölüne dönen koğu şta Ahmedoğlu Nasuh, Kadiroğlu Ömer Osman, İbişoğlu Abdülkadir ve Abdullah Çavuş'u hunharca katletmişlerdir. Müslüman halkın çoğunlukta olduğu Şehzadebaşı gibi yerde karargâh binasını basarak 6 askerî şehit eden İngilizler, 15 askerî de yaralayarak halka gözdağı vermeyi amaçlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertan Ünal, "16 Mart Vak'ası", *Hayat Tarih*, sayı 2, (Mart 1969): 18-25.

³⁸³ "16 Mart Şehitleri Dün Hazin Bir İhtifalle Anıldılar", *Vakit*, nr. 9009, (17 Mart 1943): 1, 4.

³⁸⁴ 13.05.1942 tarihli 15 Mayıs Hava Şehitlerini Anma Günü'nde yapılacak törene ait program için bkz. CCA, 30-10-0-0 / 198-354-1.

³⁸⁵ Memleketin tanınmış ve ilk mütehasşs Bakteriyoğu Ahmed ve muavini Hüdaî ve Kemal Cemil'in ölümlerinin münasebetiyle ihtifaller düzenlenmekteydi. "Fen Kurbanları" adı verilen bu törenler, şehitlerin meslektaşları, aileleri, dostları ve talebelerinin katılımıyla Haydarpaşa'daki Askerî Veteriner Tatbikat Okulu'nda yapılmaktaydı. Birkaç dakikalık sükûtle başlanan merasimde müessir ve heyecanlı konuşmalar yapılmakta, ilim ve fen uğrunda hayatlarını feda eden aziz ölümlerin çalıştıkları laboratuvar hakkında bilgi verilmekteydi. Geniş bilgi için bkz. "Fen Kurbanlarımızın Hatıraları Anıldı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5349, (3 Nisan 1943): 1, 4; "Fen Şehitleri İhtifali" *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1354, (4 Nisan 1944): 3.

³⁸⁶ İnönü Şehitleri ihtifalleri, 1940'lı yıllarda Bozüyük'te şehir, kasaba ve köylerden iştirak eden binlerce genç, ihtiyar, kadın, erkek ve çocuğun katılımıyla İnönü Şehitliği'ndeki Meçhul Asker Türbesi önünde yapılmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. "İnönü Şehitleri: Büyük Zafer'in Kazanıldığı Sahada Dün Muhteşem Bir İhtifal Yapıldı", *Cumhuriyet*, nr. 6728, (10 Mayıs 1943): 1, 3.

³⁸⁷ 1935 yılındaki Eyüp'te düzenlenen 16 Mart İhtifali'ne İstanbul Müftüsü'nün okuduğu dua ve sonrasında tilavet edilen Kuran ile başlanmıştır. Sonrasında temsilciler sırayla konuşma yapmaktaydı. Bkz. "16 Mart İhtifali", *Milliyet*, nr. 3269, (19 Mart 1935): 3.

³⁸⁸ Eyüp'te yapılan törenlerde Emniyet Müdürü (Halûk Nihat Pepeyi), merkez komutanı, Eyüp ve vilayet erkânı, gazeteciler hazır bulunmaktaydı. Bir askerî kıta, bir polis müfrezesi, Eyüp Ortaokulu, Eyüp ve Rami İlkokulları, beden terbiyesi mükellefleri gibi birçok resmi ve sivil grup ihtifale iştirak etmekteydi. "Şehitlerimizi Dün Andık", *Yeni Sabah*, nr. 311, (17 Mart 1939): 1, 3; "16 Mart Şehitleri Dün Hazin Bir İhtifalle Anıldılar", *Vakit*, nr. 9009, (17 Mart 1943): 4.

³⁸⁹ "16 Mart Şehitleri Anıldı", *Cumhuriyet*, nr. 10644, (17 Mart 1954): 2.

İstanbul şehri adına konuşmacı olarak Muallim Ahmet Halit Yaşaroğlu, Halk Partisi ve Halkevleri namına konuşan Meliha Avni Sözen dikkat çeken isimlerdir. Kara günlerin, 16 Mart'ın halecanını yaşatmayı, vatan yolunda can veren kahraman Türk çocuklarının yüksek ruhları karşısında hürmet ve saygıyı besleyen bu millî törenle, genellikle her sene aynı yerde vatani korumayı taahhüt ve yemin tazelemeyi vaat eden şu cümlelerle sona ermekteydi:

“Aziz şehitlerimiz,

Temiz, büyük ruhlarınız önünde bugün yeni zaferlerin yeni ateşlerin ilhamını aldık. Her sene Türk’e yakışan şekilde, hür ve mesut, sizlerle övünmeye geleceğiz.”³⁹⁰

Cumhuriyet’in ilk yıllarında “*Kırık Kanatlar İhtifali*” de denen Tayyare/Hava Şehitleri ihtifalleri resmî ve sivil erkânın, halkın ciddi katılım gösterdiği anmalarındandır. Bu anmalarda dikkat çeken detay, Fatih Parkı’nda, Beyazıt ve Galata kulelerinde, bütün resmî daire ve müesseselerde, limandaki mevcut gemilerde “bayrakların/sancakların yarıya indirilme” geleneğinin yürürlüğe konulmasıdır. Fabrika bacalarının acı acı öttürülmesi, yarım dakikalık saygı duruşuna uyarak otomobil ve otobüslerin yerlerinde durması da bu ihtifal kapsamında gelişen bedensel pratiklerdendir.³⁹¹ Fatih’teki Tayyare Parkı’nda bulunan siyah tüllere bürünen ucu kırık Tayyare Abidesi’ni çevreleyen on binlerce kişi, Türk havacılığının hâkimiyeti için ölen aziz şehitlerinin hatırasını saygıyla anarken abidenin etrafı çelenklerle sarılmaktaydı.³⁹² Kırık Kanat ihtifallerinin amacı, “*Dünün şehitlerini saygı ve şükranla anarken, bugünün ve yarının nesillerini tayyareciliğe, hava kahramanı olmaya teşvik*” etmektir. Zamanla ihtifalin rutin hâlinde tekrarı tenkitleri de beraberinde getirmiştir.³⁹³ Hava Şehitleri ihtifalleri, 1950’li yıllarda da Ankara ve İstanbul başta olmak üzere resmi ve özel müessese erkânlarının üst düzey katılımıyla devam etmiştir.³⁹⁴ Bu ihtifal haricinde Cumhuriyet döneminde Balkan Harbi’nde büyük

³⁹⁰ Örnek olarak Meliha Avni Sözen’in hitabesi için bkz. “16 Mart İhtifali”, *Vatan*, nr. 820, (17 Mart 1943): 1, 3.

³⁹¹ “Hava Şehitleri İhtifali”, *Hayat*, cilt V, sayı 115, (7 Şubat 1929): 209-212.

³⁹² “Tayyare Şehidleri İhtifali Dün Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 3845, (28 İkincikânun 1935): 1.

³⁹³ İhtifalin rutin mahiyetini almasında her yıl aynı şeylerin yapılması gösterilmiştir. İhtifal düzenlenirken İstanbul ufuklarında bir tayyare filosunun uçmaması eleştirilmiştir. Ayrıca tayyare ihtifalinde bir uçağın yer almaması, saygı duruşunu ihmal edilmesi de vahim hatalardan biri olarak zikredilmiştir. Abidin Daver’in tespitleri için bkz. “İhtifalin Eksik Tarafları”, *Cumhuriyet*, nr. 3845, (28 İkincikânun 1935): 3.

³⁹⁴ 1940’lı yıllarda bütün yurtda düzenlenen Hava Şehitleri İhtifalleri, Ankara’da Ulus Meydanı’nda yapılırken törene Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu, vekiller, parti grup reisleriyle parti idare heyeti azaları, mebuslar, genelkurmay, Millî Müdafaa ve diğer vekâlet erkânı, Türk Hava Kurumu Başkanı ve merkez heyeti azaları, millî müesseseler iştirak etmekteydi. İstanbul Fatih’teki ihtifalde ise Vali ve Belediye Reisi, İstanbul ve merkez kumandanları, generaller, yüksek rütbeli subaylar, şehir meclisi ve Hava Kurumu azaları katılmaktaydı. Örnek olarak bkz. “Hava Şehidleri İhtifali”,

kahramanlıklar gösteren *Hamidiye* zırhlısının şehitleri için de zaman zaman anma törenleri düzenlenmiştir.³⁹⁵

1930'lu yıllarda “Menemen’de baş gösteren irtica hareketi esnasında şehit düşen genç zabıt ve muallim” *Kubilay İhtifalleri*’nin ön plana çıktığı görülmektedir. “İnkılap Şehidi” olarak nitelendirilen Kubilay, ideolojinin dinî kavramlara yüklenerek sembolleştirildiği simge şahsiyetlerden biridir. Her yıl ihtifal icrası için İzmir vilayet erkânı ile askeri erkân, Halk Fırkası ve belediye heyetleriyle yurdun dört bir tarafından gelen cemiyet mümessillerinden müteşekkil 500 kişilik kabile ve kalabalık halk kütlesi hususi trenlerle İzmir’den Menemen’e gitmekteydi.³⁹⁶ Taşra halkevi faaliyetlerinde ise Kubilay Günü itina ile kapsamlı bir şekilde kutlanmıştır.³⁹⁷ Yine dinî terminolojinin “şehitlerin ölmediğine” dair vurgusu, Kubilay üzerinden devrim uğrunda kurban olanların da ölmeyeceği anlayışına uyarlanmıştır ki Kubilay anmalarında bu vurgu belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Haberin alt metinleri resmî ideolojinin inşa etmek istediği ulus bilincini yansıtır: “*Bir Kubilây Öldü. Ne Gam! Devrim için tunç yüzlü binlerce Kubilây yaşıyor.*”³⁹⁸ 1931 yılında *Cumhuriyet* gazetesi Viyana muhabiri Nadir Nadi’nin girişimiyle “*Kubilây’ın ölümü şüphe yok ki gençliğin kalbinde ebedi bir yaradır ve bu celadetkar enmuzeci yaşatmak hepimize vazifedir.*” sloganıyla Kubilây için bir abide dikilmesi gündeme gelmiş ve bunun tahakkukunu gazete üzerine almıştır. Bütün millete şamil bir hizmet olarak bu işin başarılması için Ankara’da Meclis Reisi Kazım Paşa’nın riyasetinde bir komite teşekkül etmiştir. Ressam Mahmut Bey’in hazırladığı abide krokisi gazetelerde halka sunulmuştur.³⁹⁹ Bu amaçla hamiyetli Türk vatandaşlarından inkılap abidesine yardım için teberru kampanyası başlatılmış, “*İnkılap şehidi yerde kalmaz!*” parolasıyla yardım edenler liste hâlinde gazetelerde ilan edilmiştir.⁴⁰⁰ Kubilây ihtifalleri, genellikle izcilerin ve talebelerin iştirakiyle “inkılap şehidi Kubilây ve arkadaşları adında dikilmiş olan abidenin

---

Cumhuriyet, nr. 5751, (16 Mayıs 1940): 5; “Hava Şehitleri İhtifali”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5392, (16 Mayıs 1943): 1, 3.

³⁹⁵ “Hamidiye İhtifali” denen bu anma törenlerinde Balkan Harbi’ndeki kahramanlıklar ve şehitler yad edilmiştir. İhtifal ritüeli olarak “Kahraman Hamidiye” için denize çelenk atılmıştır. 1 Şubat 1947 tarihinde Üsküdar Halkevi’nde büyük katılımı ve dönemin C.H.P. İstanbul milletvekili Dr. Fazıl Şerefeddin Bürge’nin teşvikiyle gerçekleşen tören için bkz. “Hamidiye İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 8068, (2 Şubat 1947): 1, 3.

³⁹⁶ “Cumhuriyet Şehitleri: Menemen’de Kubilây İçin Büyük İhtifal Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 3102, (24 Kânunuevvel 1932): 1.

³⁹⁷ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, 13.

³⁹⁸ “İnkılap Şehidi Kubilây Anıldı”, *Kurun*, nr. 6450, (24 Birinkânun/Aralık 1935): 3.

³⁹⁹ “Kubilây İçin Abide”, *Cumhuriyet*, nr. 2475, (28 Mart 1931): 1, 4.

⁴⁰⁰ “Kubilây Abidesi: Teberruat Listesini Yarından İtibaren Neşrediyoruz”, *Cumhuriyet*, nr. 2479, (1 Nisan 1931): 1.

önünde” yapılırken Kubilây’ın annesi, hemşiresi ve çocukları da ihtifalde hazır bulunmuştur.⁴⁰¹ Kubilay anmalarının edebiyata ilham kaynağı olduğunu da görülmektedir. Halid Fahri’nin öztürkçe koşuk formatında *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*’da neşrettiği şiir, Kubilay’ı toplumsal bellek kadar kültürel ve edebî hafızada yaşatmanın gayretlerinin bir ürünüdür. Halid Fahri’nin şiirinde resmî ideolojinin gençliğe aşlamak istediği ülkü ve idealin izleri görülür.⁴⁰²

Bu dönemde şahsiyet bakımından ihtifali ön plana çıkanların başında Maarif Vekili Necati Bey gelmektedir.⁴⁰³ Ankara merkezli törenlerde Terbiye Enstitüsü salonunda toplananlar hitabetler, şiirler ile birlikte Mustafa Necati Bey’in hayatını ve eserlerini anlatmayı, sinemada gösterim yapmayı, belirli bir süre, âdet haline getirmişlerdir. Daha sonra Cebeci’deki mezarı başına gidilerek teşekküller adına mezara çelenkler konulmaktaydı.⁴⁰⁴ Necati Bey ihtifalleri, sayısı azalsa da 1970’li⁴⁰⁵ 1990’lı yıllara kadar devam etmesiyle bir istisna teşkil eden örneklerdendir.⁴⁰⁶

Cumhuriyet ihtifallerindeki belirgin vasıf, İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi bir taraftan geçmişin kahraman figürlerinden yararlanmak diğer taraftan yeni ulus devletinde emeği geçen isimleri toplumsal bellekte yaşatmaktır. Barbaros ve Mimar Sinan ihtifalleri, millî birliği kahraman kültü etrafında toplamada ve geçmişten hazır güne “hamle ruhu” aşlamada belirgin olarak öne çıkarken diğer taraftan I. Dünya Savaşı ve Mütareke sonrası facialarından *16 Mart Şehitleri İhtifalleri*, *Tayyare/Hava Şehitleri*, *15 Mayıs Hava Şehitleri*, *Fen Şehitleri*, *İnönü Şehitleri* ihtifalleriyle yakın dönemin yıkıcı izleri kolektif bellekte diri tutulmaya çalışılmıştır. *Kubilay İhtifalleri* ise doğrudan doğruya Cumhuriyet dönemindeki bir facianın sembol hale gelmiş karakteri üzerinden topluma verilen mesajı kalıcı kılma, hatırlatma, yeni ritüel pratiği üretme tezahürlerindedir.

⁴⁰¹ “Kubilây İhtifali”, *Vakit*, nr. 7641, (20 Nisan 1939): 9.

⁴⁰² Halid Fahri Ozansoy, “Gençler Haykırıyor, Dinle Kubilay”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2007-322, cilt 77, (7 Şubat 1935): 163.

⁴⁰³ Necati Bey’in ölümü üzerine Büyük Millet Meclisi müzakeresi neticesinde ondan inhilal eden Maarif Vekâleti Başvekîl İsmet Paşa’ya ilaveten tevdi olunmuştur. Bkz. “B. M. Meclisi Müzakeratı”, *Milliyet*, nr. 1045, (8 Kanunusânî 1929): 2.

⁴⁰⁴ Örnek olarak bkz. “Necati’nin Ölümünün 8’inci Yıldönümü”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2055-370, cilt 79, (9 İkincikânun 1936): 112.

⁴⁰⁵ Cumhuriyet’in Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati’nin ölümünün 41. yıldönümünde anılmasına dair bkz. “Mustafa Necati Bugün Anılıyor”, *Ulus*, nr. 16633, (1 Ocak 1970): 1.

⁴⁰⁶ Türk Eğitim Derneği’nin Mustafa Necati Bey için 25 Kasım 1994’te düzenlediği anma toplantısı için bkz. *Mustafa Necati Anma Toplantısı*, haz. Dr. A. Ferhan Oğuzkan, (Ankara: TED Yayınları, 1995), 160 s.

BÖLÜM II

İHTİFAL ÇEŞİTLERİ VE EDEBÎ İHTİFALLER

Kültürel kolektif belleğimizin inşa arenaları olan her türlü edebî merasim, ihtifaller, millî bayramlar, aynı zamanda kendine has yinelenen ritüelleri ve ortak aidiyet geleneklerini doğurur ki bir milletin toplumsal hafızası bu şekilde oluşur. Uluslar, ancak toplumsal bellek sayesinde ilgilerini çeken şeyleri hatırlayabilirler, çünkü geçmiş ortak hafıza bir milleti bir arada tutacak kültürel bir maya ve onu geleceğe taşıyacak yol gösterici işaretlerdir.

Tezimizin birinci bölümünde ihtifal kelimesinin teorik ve Türk-İslam toplumdaki tarihi kökenlerine, II. Meşrutiyet sonrası rastladığımız millî, dinî ve tarihî ihtifallerin ilk örneklerine odaklanırken ikinci bölümde anma törenlerinin Türk edebiyatındaki gelişim safhalarını, çeşitlerini irdeleyeceğiz. Amacımız, kültürlerin gelenekselden moderne, milletlerin monarşiden ulusala kayarken Batı'da sembol değeri taşıyan, tekrar ve performansa dayanan ritüellerle icra edilen anma törenlerinin Türk edebiyatındaki safhalarını, Doğu toplumlarına mahsus ritüel simgelerini gözler önüne sermektir. Edebiyat tarihi araştırmacılarının milat olarak kabul ettiği, inceleme ve tahlillerine kaynak gördükleri Tanzimat dönemi, bu bölümdeki açıklamalarımızın başlangıcını teşkil edecektir. Sayıları yüzlere ulaşan şair ve yazarların her biri için ihtifal bağlamında bir bölüm açmak, tezimizin sınırlarını zorlayacağı ve amacımız da her bir şair için kronolojik ihtifal periyotlarını incelemek olmadığı için dönem ve devirler üzerinden edebiyatçıları adına düzenlenen anma törenlerini mercek altına aldık. Kültür belleğimizin işleyişindeki düzensizlik, hatırlamadan çok unutmaya yatkın toplumsal hafızamız da her bir şair için ihtifal kavramını incelemeyi mümkün kılmamaktadır. Bu yüzden çeşitli dönemler üzerinden edebî merasimlerdeki ritüel dalgalanmalarının ve Türk toplumuna has geleneksel ihtifal geleneklerinin izini sürmeyi tercih ettik.

İhtifal kavramı, kanon, mahfil, ritüel, mekan, siyaset-iktidar, hitabet sanatı gibi birçok kavramla iç içe geçmiş zengin bir ilişki yumağına sahip olmakla birlikte psikolojik, sosyo-kültürel, antropolojik katmanlarıyla dikkat çekicidir. Özel bir başlık açtığımız her ihtifal, aslında bu çerçeve içine sığan sosyal ve kültürel ilişkilerin birbiriyle nasıl ve neden kesiştiğini de ortaya koymaktadır.

İhtifalin tarihi kökenlerine ait ilk defa gün yüzüne çıkardığımız bilgiler, kültürel olduğu kadar bu ritüel pratiğinin esasında İhtifalci Ziya Bey'in riyasetinde geliştiğini ve temelinde Mevlevî geleneği olması itibariyle de dinî bir temele dayandığını göstermektedir. II. Meşrutiyet döneminde ihtifallerin tekrar ihya edilmesinin temel sebebi de, savaş atmosferinin insanların ruhuna enjekte ettiği karamsarlık ve ümitsizlik bulutlarını, kalemiyle ve hitabetiyle toplumu yönlendirme/dönüştürme yeteneğine sahip güçlü edebiyatçıların öncülüğünde insanları, bir ülkü etrafında toplayarak manevi moral ve motivasyonlarını tazelemektir. Balkan Savaşları sonrası artan meydan toplanmaları, mitingler, tarihî bir zeminde kültürel belleği yeniden harekete geçirme, geçmiş değerleri yeniden performanslarla, ritüellerle canlandırma eğiliminin bir sonucudur. Anma törenlerinin tarihle olan sıkı ilişkisi de, toplumun aktüelde ihtiyacı olan tarihi olay ve şahsiyetlerin, hafızanın ayıklama özelliğinden de faydalanarak, an'a davet edilmesinden ileri gelmektedir. Tarih kadar sanat ve edebiyatın da ihtifaller yoluyla toplum hafızasına yön veren simge isimleri ve farklı birtakım ritüelleri kazandırdığı ihtifal çeşitlerinde görülecektir. Aşağıdaki bölümde ulaşabildiğimiz kaynaklar ışığında kısaca Türk kültür, tarih ve edebiyatında ihtifal çeşitleri ile edebî ihtifallerin özellikleri araştırma konusu yapılmıştır.

2.2. İHTİFAL ÇEŞİTLERİ

2.2.1. DİNÎ/TASAVVUFÎ İHTİFALLER

İslam dinî geleneğinde anma ritüellerinin en eskisi ve köklü merasimi Hz. Peygamber'in vefat sene-i devriyesini yâd etme, ruhuna dua ve Mevlid ithafını esas alan Mevlid-i Nebevî geceleridir. Mevlid merasiminin İslam ve Osmanlı beldelerinde yerleşmesine dair kaynaklar 16. asrı işaret etmektedir. *Atâ Tarihi*'nin verdiği bilgilerden II. Selim'in bu törene saygı beslediğini, I. Ahmed'in merasim için camilerin kandillerle süslenmesini emrettiğini, Sultan I. Mahmud devrinde de bu âdetin evlere kadar yayıldığını öğrenmekteyiz. Yine aynı tarihçi gezdiği Rumeli ve Anadolu şehirlerinde zenginlerin evlerinde ve camilerde Mevlid okuttuklarını, Mevlid merasimleri için özel vakıflar tahsis edildiğini söylemektedir. *Râşid Tarihi*'nde Yeni Cami'nin inşasının bitip açılışının yapıldığı ile ilgili bir kayıt, Hicrî 1074 (Miladî 1664) sıralarında Mevlid okunmasının ancak Hz. Peygamber'in doğum gününe has olduğu halde bu münasebetle usulün dışına çıkıldığını bildirilmektedir. Ondandır bir asır sonra Tevkiî Abdurrahman Paşa'nın tedvin ettiği Osmanlı

Kanunnamelerinin “Mevlid-i Şerif” merasimine ayırdığı hükümleri, 17. ve 18. yüzyıllarda da bu âdetin düzene konulmasını icap ettirecek kadar yayıldığını göstermektedir.⁴⁰⁷

Araplar arasında Mevlid merasimleri 13. yüzyıldan başlayarak bugünün mübarekliğine ve Hz. Peygamber’in yüceliğine dair methiyeler okunduğu, hediyeler dağıtılıp ziyafetler çekildiği bilinmektedir. Ayrıca Erbil Atabeklerinden Muzafferüddin-i Gökbörü’nin (öl. 1232) her yıl Hz. Peygamber’in doğumu münasebetiyle büyük şenlikler yaptırdığı, bu vesileyle Peygamber’in hayatından ve kişiliğinden bahseden Arapça kasideler okunduğunu öğrenmekteyiz. İslam âleminde ilk önce Mısır’da Fatimîler zamanında, 10. ve 11. yüzyıllarda ortaya çıkan Hz. Muhammed’in doğum günü tören ve şenliklerinin, bizde ancak 14. yüzyıldan sonra başlayıp geliştiği, bunda da zamanla birçok dile de aktarılan Süleyman Çelebi’nin eserinin büyük bir rol oynadığı kaynakların azlığına rağmen tahmin edilmektedir.⁴⁰⁸

İslam âlimlerinden bazılarının ümmete telkin ettikleri nasihat ve tavsiyeler de Hz. Muhammed’e ait ihtifallerin büyük bir hürmet ve tazim içinde günümüze kadar gelmesinde etkili olmuştur. Kâdî İyaz’ın *Şifa*’sında naklettiği söz bu türdendir:

“Resûl-i Ekrem’e, hâl-i hayatında nasıl tevkîr ve ta’zîm edilirse, vefatından sonra da öyle hürmet edilir. Binaenaleyh Kabr-i Saâdet ziyaret edilirken huşû ve sükûn üzere derli, toplu ve şuurlu hareket edilir. Ref’-i savt edilmez.”⁴⁰⁹

Osmanlı döneminde Mevlid ihtifâlleri, aynı zamanda farklı din büyüklerinin de anılmasına öncülük etmiştir. Hz. Peygamber’e gerek akrabalık bakımından gerekse onun sünnetine uyarak/yolundan giderek insanlığa ve ümmetine faydası dokunan fazilet sahibi insanların da anılması birtakım “ihtifal” geleneklerini de başlatmıştır. Bu konu da Hz. Muhammed’in bazı hadislerinin de etkili olduğu söylemek mümkündür. Bu ve benzeri hadisler, başta sahabeler ve onların takipçileri olmak üzere birçok İslam âlimlerinin, din büyüklerinin, tarikat şeyhlerinin sene-i devriyelerinde anılmasına sebep olmuştur. Hz. Ali, Hz. Fatıma, Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, Hac-ı Bektaşî Velî gibi din ve tarikat büyükleri vefat sene-i devriyelerinde anılagelmişlerdir.

⁴⁰⁷ Tahir Alangu, “Bizde Mevlût Törenleri”, *Vatan*, (8 Nisan1959). İktibas için bkz. *Vatan 1960 Yıllığı*, (İstanbul: Vatan Gazetecilik, 1969), 134.

⁴⁰⁸ Tahir Alangu, “Bizde Mevlût Törenleri”, 135-136.

⁴⁰⁹ Ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı-Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi* 4, Terc. Kâmil Miras, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1985), 189.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mevlid-i Nebevî geleneği resmi gazetelerden ilan edilmek suretiyle⁴¹⁰ muhafaza edildiği gibi gerek Osmanlı gerek Bâbîâli mümessilleri tarafından yabancı ülkelerde de kutlanmaya devam etmiştir.⁴¹¹

Mevlid-i Nebevî dışında zaman zaman diğer din büyükleri için de ihtifal ve anma törenleri yapıldığı görülmektedir. Veysel Karanî, Hacı Bektaş Veli, Erzurumlu İbrahim Hakkı⁴¹², Akşemseddin⁴¹³ bunlardan bazılarıdır. Bunlar arasında alışılmışın dışında farklı ritüellerin icra edildiği Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri dikkat çekicidir. 1964 yılından itibaren her yıl 16-18 Ağustos tarihleri arasında düzenlene gelen ihtifallerde birçok etkinlik/ritüel göze çarpmaktadır. Hacı Bektaş düşüncesini konu alan paneller yanında resim sergileri, film gösterileri ve tiyatro oyunları gerçekleştirilirken ünlü türkücülerin verdiği halk konserleri de büyük ilgiyle karşılanmaktadır.⁴¹⁴

Dinî ihtifaller kapsamında önemine binaen değerlendirebileceğimiz ihtifal çeşitlerinden biri de vefatından günümüze kadar özellikle bazı padişahların bu kültüre ilgi göstermesiyle⁴¹⁵ geniş kitlelere yayılan Mevlâna'yı anma törenleridir. Diğer büyük Türk şair ve düşünürlerinden farklı olarak Mevlâna'ya gösterilen bu ilgilin sebebi, Doğu'nun ve Batı'nın kalburüstü Tagor, İktbal, Goethe, Rückert, Whinfield, Hugo gibi birçok mistik şairin Mevlâna'dan etkilenmiş olmaları gösterilmiştir. Mevlâna'nın konu olarak kâmil insanı, insanın manevi yönünü ele alıp onu varlıkların en üstünü, en övülmeye layık olanı sayması, insanı iyiye ve güzel çağırması, kötüyü de iyi yapma eğilimi, her şeyi ve herkesi sevmeye övgü de bu ilginin sebeplerindendir.⁴¹⁶ Doğu-İslâm medeniyetinin yetiştirmiş olduğu en büyük değerlerden biri olarak Mevlâna'yı anma törenleri ülkemizde 1942 yılından itibaren önce halkevlerinde konferans suretiyle icra edilmeye başlanmış⁴¹⁷, bazen

⁴¹⁰ Bkz. "Leyle-i Celîle-i Vilâdet-i Hazret-i Risâlet-Penâhî Hakkında İ'âm", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3531-503, (2 Teşrînisânî 1338/1922): 1.

⁴¹¹ 1922 yılında Paris'te bütün milletlere mensup Müslümanları bir araya getiren "Uhuvvet-i İslamiyye", Osmanlı Mebusu Halid Bey'in riyaseti altında toplanarak vilâdet-i Peygamberi'yi tes'îd etmiştir. Bkz. "Paris'te Mevlid-i Hazret-i Risâlet-Penâhî", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3533-505, (4 Teşrînisânî 1338/1922): 3.

⁴¹² Örnek olarak bkz. Sami Önal, "190. Ölüm Yıldönümünde Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780)", *Türk Kültürü*, sayı 95, (Eylül 1970): 39-45.

⁴¹³ *İstanbul'un Manevi Fatih Akşemseddin Hz.Lerini Anma Etkinlikleri* (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2013), 76 s.

⁴¹⁴ Miyase İlknur, "Hacıbektaş'ta Konsere İlgi: Anma Değil Sanki Festival", *Cumhuriyet*, nr. 26250, (20 Ağustos 1997): 1, 3.

⁴¹⁵ Bir örnek olmak üzere Sultan III. Selim'in Şeyh Galib'le artan Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgisi için bkz. Dr. Sedit Yüksel, *Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, (Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay., 1963), 15-19.

⁴¹⁶ Mehmet Önder, "Neden Mevlâna?", *Hisar*, sayı 1, (Ocak 1964): 2.

⁴¹⁷ Mevlânâ'nın ölümünün 670'inci yılını anmak için 17 Aralık 1942 tarihinde Konya Halkevi'nde Mevlânâ Gecesi düzenlenmiş ve bu münasebetle Mevlânâ Özel sayısı çıkarılmıştır. Halit Ziya (Uşaklıgil), Ömer Ferit

kesintiye uğramakla birlikte, en çok rağbet gösterilen ihtifallerden biri olmuştur. Asıl tören kimliğini Muhlis Bey'in konferansı ve Halil Cin Bey'in ney eserleri ile 1946 yılında kazanmış, 1952'ye kadar konuşmalar ve 1953'te âyinlerden bazı parçalar okunmak suretiyle yapılmıştır.⁴¹⁸ Bu tarihten sonra her sene 17 Aralık'ta düzenlenen ihtifaller dört kısmı ayrılmıştır:

- 1-Konuşmalar ve şiirler,
- 2-Mutrib Heyeti,
- 3-Neyzenler,
- 4-Semâzenler.

İhtifal faaliyetlerini yakından takip eden ve bu törenlere dair bir eser neşreden Refi Cevat Ulunay, Konya'da bulunduğu zamanlar ihtifalin iki rüknü olan şair Feyzi Halıcı ve Mustafa Koşan'ın bir ev tutarak ihtifallerde istihdam etmek üzere semâ heveslilerini yetiştirdiklerini naklediyor.⁴¹⁹ Mevlâna ihtifallerinde Kemal Edip Kürkçüoğlu ve Refi Cevat Ulunay hatip olarak 1950'li yıllarda dikkat çeken isimlerdendir. Basın-Yayın Genel Müdürü Munis Faik Ozansoy da ihtifalleri destekleyen kişiler arasındadır.⁴²⁰

Törenlerin turistik açıdan ülkemizi temsil edecek bir simgeye dönüşmesiyle 1955 yılı Aralık ayında ilk defa dergâhta bir âyin icra edilmiş ve bu âyinin belgesel olarak filme alınması sağlanmıştır. Aynı yıl Şeb-i Arus törenlerinde sema gösterisi yapılmış ve bundan sonraki ihtifallerde bu gösteriler ağırlık kazanmıştır.⁴²¹ 1950'lilerden itibaren "Cihanşümül bir şöhret" olan Mevlâna'nın bütün Türkiye'yi ve dünyayı harekete geçirecek şekilde anılması konusunda teklifler gelmeye başlamıştır. Artık ihtifaller bir belde, bir şehir meselesi olmaktan çok uluslararası bir mahiyet kazanmıştır. İç ve dış turizmin

---

Kam, Mehmet Ali Aynî, Hüseyin Daniş, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Şahabettin Uzluk, Muvaftak Sami Onat, M. Zeki Oral, Sadettin Nüzhet, Bıçakçızade Hakkı, İsmail Hakkı Milaslı, Tahir Olgun, Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Mehmet Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede), Sadettin Nüzhet (Ergun) gibi önemli isimlerin Mevlânâ'ya dair etütleri ve tahassüsleri bulunmaktadır. Mevlâna'yı "anmak, anlamak, anlatmak" amacıyla C.H.P. Konya Halkevi Yayın Bürosu tarafından çıkarılan dergi için bkz. "Mevlâna Özel Sayısı", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, sayı 53-56, (Konya: Yeni Kitap Basımevi, Mart-Haziran 1943): 5-168.

⁴¹⁸ 1954 yılının 17 Aralık günü İstanbul Türk Ocağı'nın düzenlediği Mevlâna İhtifali'nde İstanbul Valisi Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Türk Ocağı Reisi Muzaffer Erdem, Necat Sepetçioğlu, Ali Nihat Tarlan, Mehmet Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede) birer konuşma yaparken gösteri mahiyetinde sembolik olarak Mevlevî âyini icra edilmiştir. Sonraki yıllarda da Türk Ocağı birçok vesile ile Mevlâna İhtifalleri düzenlemeye devam etmiştir. Bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 39, 48-49, 59, 101.

⁴¹⁹ Ulunay, [Refi Cevat], "Mevlânâ İhtifali", *Milliyet*, (5 Eylül 1965): 3. Ayrıca bkz. *Refi Cevat Ulunay'ın Mevlâna, İhtifaller ve Konya Üzerine Yazıları*, haz. Doç. Dr. Mustafa Özcan, (Konya: Konya Valiliği, 2003), 104-105.

⁴²⁰ "Mevlâna Dün Törenle Anıldı", *Cumhuriyet*, nr. 11996, (18 Aralık 1957): 1, 5.

⁴²¹ Mehmet Önder, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998), 262-265.

gelişmesinde bir eşik kabul edilen Mevlâna ihtifalleri, bütün dünya fikir ve sanat âlemi için de bir hadise hâlini almıştır.⁴²² Anma törenlerinin Konya'yı bir turizm merkezi haline getirmesi ve organizasyonun tek elden düzenli yönetilmesi için 1960 yılından itibaren törenleri düzenleme görevi Konya Turizm Derneği'ne devredilmiştir.⁴²³

2. 2. 2. MİLLETİN HAFIZASINDA YER ETMİŞ DEVLET ADAMLARIYLA İLGİLİ İHTİFALLER

Milletin hafızasında yer etmiş devlet adamlarıyla ilgili ihtifaller, icraatlarıyla milletin tarihini derinden etkileyen, başarılarıyla çağ açıp çağ kapayan, toplumsal hafızada “kahraman” imgesiyle yer eden tarihî şahsiyetlerle devlete hizmeti geçmiş siyasetçilerin resmi kurumlar, dernek, vakıf veya diğer sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla doğum ve ölüm yıldönümlerinde anılmalarını kapsamaktadır. Biz burada geçmişten güç alan bu tür ihtifallerden çok genel hatlarıyla bahsederek konumuzla ilgili sınıflandırmalara tarihî ve siyasî perspektiften bir çerçeve çizmek istiyoruz.

Osmanlı döneminde başta padişahlar olmak üzere, şeyhülislam, nâzır, paşa vb. sıfatlarla devlete hizmet etmiş önemli şahıslar adına yapılan ihtifaller, daha çok dinî ve örfî geleneklerle icra edilmekteydi. Ölen kişinin adına hayrat yapmak, ruhuna Kur'an ve Mevlid-i Şerif okutmak, yoksullara ihsan ve ikramda bulunmak, sadaka-i câriye denilen vakıf eserleri inşa etmek bunların başında gelmekteydi.

10 Temmuz, İstiklâl-i Osmanî gibi millî bayramların yanında devletin kurucu şahsiyetleri olan Ertuğrul Gazi, Sultan Osman başta olmak üzere Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Murad-ı Hüdâvendigâr, Sokullu Mehmed Paşa, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa, Midhat Paşa gibi tarihî şahsiyetler etrafında da ihtifaller tertip edilmesi Meşrutiyet sonrası “gelenek icat”larındandır. Tarihçi Eric Hobsbawm tarafından literatüre kazandırılan “icat edilmiş gelenek” kavramı, “alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır

⁴²² Bu mesele etrafında 1953'te yapılan tahlil için bkz. Sofu Tuğrul, “Mevlâna'ya Lâyık Bir Tören Hazırlanmalı”, *Cumhuriyet*, nr. 10210, (2 Ocak 1953): 4.

⁴²³ Mevlâna'yı anmak maksadıyla 1942 yılından 1974 yılına kadar düzenlenen ihtifallerin matbuata aksetme şekilleri, törenlerden neler yapıldığı ve konuya dair çeşitli haberler için bkz. Yavuz Selim Ağaoğlu, *Neyzen Selâmi Bertuğ'un Anılarından Belgelerle Hazret-i Mevlâna'yı Anma Törenleri (1942-1974)*, (Konya: KBBelediyesi Yay., 2013), 614 s.

şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesi” dir.⁴²⁴

İlk defa Giritli Mehmed Ali Bey tarafından 28 Kasım 1908 tarihli önerge ile meclise sunulan millî bayramların ihdası, 11 Temmuz 1909 tarihli *Takvîm-i Vekâyi*’de yayımlanan “Millî Bayram Kararanmesi” ile yürürlüğe girmiştir.⁴²⁵ II. Meşrutiyet sonrası İttihatçılar, tarihî/sembol şahsiyetleri ve dinî değerleri kullanarak kitleleri mümkün mertebe çeşitli vesilelerle bir araya getirmeye çalışmış, böylece geçmişi hafızalarda yeniden inşa ederek geleceği kurgulamayı amaçlamışlardır. Siyasî iktidarlar, kitle psikolojisini politik amaçları doğrultusunda yönlendirebilmek için, törenler/ihlifaller aracılığıyla halkı dinî ve tarihî değerleriyle devamlı bir ilişki içine sokar ve halkın bu konudaki hassasiyetini uyanık tutmaya çalışarak “uzlaşmış değerleri” yaygınlaştırır. Osmanlı döneminde merasimler vasıtasıyla halife/sultan/ ulü’l-emr ile tebaa/avâm arasındaki ilişkiler “kutsallar” üzerinden tasarlanırken Meşrutiyet sonrasında tekrara dayalı törenler aracılığıyla iktidar ve halk arasındaki toplumsal birlik inşa edilmeye çalışılmıştır.⁴²⁶ Kültürel belleğin işleyişine dair okumalar yapan Jan Assmann’a göre her iktidarın köken ihtiyacı vardır. İktidar ve hatırlama arasındaki ittifakın bir geriye dönük (retrospektif) bir de ileriye dönük (prospektif) yanı olduğunu ileri süren Assmann, hükümdarların/iktidarların sadece geçmişi değil aynı zamanda geleceği gasp etmesinin gerekçesini şöyle izah etmektedir:

“Hükümdarlar sadece geçmişi değil aynı zamanda geleceği gasp ederler, hatırlanmak isterler, kendilerini unutturmayacak işler yaparlar, bu eylemlerinin anlatılması, müziksel olarak işlenmesi, anıtlarda sonsuzlaşması ya da en azından arşivlenmesi için çaba gösterirler. İktidar ‘kendisine geriye yönelik meşruluk ve ileriye yönelik ebedilik kazandırır.’ Bu resmi, politik-ideolojik bağlama eski Doğu’dan bize kalan tarih kaynaklarında ne varsa hepsi dâhildir.”⁴²⁷

Millî kahramanlar adına düzenlenen ihtifallerin en görkemlisi Fatih adına ve İstanbul’un Fethi münasebetiyle icra edilen ihtifallerdi. Sultan Mehmed Fatih’in fethi müteakip İstanbul’da ilk cuma namazını Ayasofya’da eda edişinin sene-i devriyesine tesadüf eden Rumî Haziran’ın üçüncü Cuma günü ihtifal-i millî düzenlenirken anma programı da gazetelerde ilan edilmekteydi. Diğer ihtifallerde olduğu gibi askerî kıtalar, davetliler, mektep talebeleri, millî cemiyet ve müesseseler, esnaf teşkilatları törende yer almaktaydı.

⁴²⁴ Geleneklerin birtakım pratikler dayattığının altını çizen Eric Hobsbawm, ritüelleşmiş bu pratiklerin özellikle kamusal alanda “bayraklar, imajlar, seremoniler, müzikler” gibi yarı-ritüel pratiklerle gerçekleştirildiğini söylemektedir. Geniş bilgi için bkz. Eric Hobsbawm- Terence Ranger, *Gelenğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin, (İstanbul: agorakitaplığı, 2006), 2-15.

⁴²⁵ Kuzucu, a.g.e., 86-87.

⁴²⁶ Geniş bilgi için bkz. Karateke, a.g.e., 235-249.

⁴²⁷ Assmann, a.g.e., 79.

Cuma namazını edadan sonra Duâgû Efendi tarafından sene-i devriye katılımcılara hatırlatılarak sultan ve şehitlerin ruhuna Fatihalar okunurdu. Fatih meydanındaki bu ihtifalin ardından Edirnekapı Şehitliği ziyaret edilerek dua edilirdi.⁴²⁸

Fatih Sultan Mehmed adına İhtifalci Ziya Bey'in öncülüğünde icra edilen tarihî ihtifalin belli bir icra seremonisi vardı. Örneğin bu ihtifallerden birisi 31 Mayıs 1912 tarihinde Mekteb-i Sultanî ile Hadîka-i Meşeveret ve Gelenbevî Mekteb-i İdâdiyeleri talebeleri ile Beşiktaş'ta Âfitâb-ı Maârif Mektebi şakirdânının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ayasofya Camisi civarında toplanan talebelere, İhtifalci Ziya Bey tarafından tarihî bir konferans verilmiş ve Ayasofya'da Cuma namazı kılındıktan sonra talebeler ellerinde sancaklar olduğu halde Fatih Camisi'ne giderek burada Fatih Sultan Mehmed türbesini ziyaret etmişlerdir. Bu tarz ihtifallerde gelenek olduğu üzere iştirak eden her okuldan birer talebe konuşma yapmaktaydı. Pedagojik açıdan öğrencilere kitleler karşısında konuşma alışkanlığını kazandırmak için yapılan bu eğitim, günümüzde okullarda özgüven aşılama maksadıyla yapılan tören görevlendirmelerinin ilk örneklerindendir.⁴²⁹ Her ihtifal gibi Fatih Sultan Mehmed İhtifali ve İstanbul'un Fethi yıldönümleri zaman zaman gerekli ilgiden mahrum kalınca devrin matbuatında eleştirilmiştir.⁴³⁰ Fethin 500. yıldönümünde Fatih ihtifallerinin millî geleneğimize uygun olarak icra edilmemesi ve resmi mahiyetten mahrum kalışı Refik Halid Karay'ın şu cümlelerle tenkidine sebep olmuştur:

“Bir Barbaros günü, töreni, heykeli var da -haydi, bizzat Fatih'inki demeyelim- bir 'İstanbul Fatihleri' günü, töreni ve âbidesi yok. Hatta Tayyare Şehitleri âbidesi kadar bile! Düşününüz ki İstanbul'un fethi yıldönümlerini şan ve şerefîyle kutlamak ve buna resmi bir mahiyet vermek, 496 senedir kimsenin, hiçbir hükümetin cesaret edemediği, adeta tehlikeli bir işe benzemiştir...”⁴³¹

Osmanlı padişahlarının hatırlanması kültürel bellekteki tarihî olay ve fetihlerle doğru orantılıdır. II. Meşrutiyet sonrası zaman zaman kesintiye uğrasa da Fatih ve Fethi ihtifalleri de Cumhuriyet dönemine kadar ulaşmıştır. Fatih ve şehitler için hatim dualarının yapıldığı ihtifallerde mekân Fatih Camii'dir. 1949 yılında Fatih ihtifalinin organizatörlüğü Türk Kültür Ocağı tarafından yapılmıştır.⁴³² 1953 yılı Mayıs'ında İstanbul'un fethinin 500. yıldönümüne dair hazırlıklar, Fatih Sultan Mehmed'in de anılmasına/hatırlanmasına bir

⁴²⁸ “İhtifâl-i Millî Programı”, *Sabah*, nr. 9546, (30 Mayıs 1332/12 Haziran 1916): 3-4.

⁴²⁹ “Bir İhtifâl-i Tarihî”, *İktihâm*, nr. 97, (19 Mayıs 1328/1 Haziran 1912): 4.

⁴³⁰ 1949 yılında İstanbul'un fethinin 496'ıncı yıldönümüne gereken ilgi gösterilmeyince gazetelerde lakaytlığın acı bir misali olarak tenkit edilmiştir. Bkz. Celal Mete, “Devir Yaratan Koca Türk'e Yakışmayan Küçük İhtifal”, *Her Gün*, (7 Haziran 1949): 2.

⁴³¹ Refik Halid Karay, “Hiç Giden 10 Yıl”, *Yeni İstanbul*, nr. 13, (13 Aralık 1949): 2.

⁴³² “Fatih Sultan Mehmed İhtifali”, *Sebilürreşad*, cilt II, sayı 47 (Mayıs 1949): 350-352.

zemin hazırlamıştır. Bu dönemde edebiyatçıların kalemi, fetih kadar Fatih'in de anılmasına hizmet etmiştir.⁴³³ Milliyetçiler Derneği, Eminönü Öğrenci Lokali'nde uzun yıllar Fetih Toplantıları yaparak milliyetçi bir zaviyeden fetih ruhunun ve Fatih'in kültürel bellekte diri kalmasına çalışan kurumlardandır.⁴³⁴ İstanbul'un fethinin yıldönümleri günümüze kadar canlılığını korurken 1950'li yıllarda bazı ihtifaller Edirnekapı girişinde Ulubatlı Hasan'ın meşhedinde yapılmaktaydı. Akşamları Fatih Camii'nde Mevlid okutulması, şehrin ışıklarla donatılması da Fetih ihtifallerinin Cumhuriyet dönemindeki izdüşümüdür.⁴³⁵ Bununla beraber, ihtifaller konusundaki dağınık ve plansız icraatlar ülkemizin değişmez yazgılarından. Üç kıtaya hükmeden, şiirde, sanatta, mimaride, müzikte ve çeşitli bilimlerde güçlü devlet adamlarını gölgesinde yaşatan Kanuni Sultan Süleyman'ın 400. ölüm yıldönümü yaklaşırken Macarlar'ın bu münasebetle 7 Eylül 1966'da büyük bir tören ve sergi hazırlıkları planlamasına karşın ülkemizde bir girişim olmaması eleştirilmiştir. Mehmet Önder bu ihmali, "*İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümünü şöyle-böyle geçiştirdik, Fatih'i küstürdük. Tanrı aşkına Kanunî'yi olsun unutmayalım!*" şeklinde kamuoyuna duyurmuştur.⁴³⁶ Fetih ihtifalleri, 29 Mayıs'la özdeşleşen millî bir bilinçle günümüze kadar zindeliğini koruyan törenlerdendir.

Padişah, şehzade, sadrazam, vezir paşa, kaptanıderya gibi sembol tarihî şahsiyetlerin anılmasına 1912 yılı yazında belirli aralıklarla devam edilmiştir. Bu dönemde özel girişimlerle yapılan ihtifaller merkezî yönetim tarafından desteklenmiştir. Paşa unvanlı anmalarda ilk akla gelenlerden biri Sokullu Mehmed Paşa ihtifalidir. Fatih Sultan Mehmed İhtifali'nin başına "tarihî" sıfatı konulurken bu ihtifale "millî" sıfatının konulması İttihatçıların politikasının bir parçasıdır. 1912'de Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın "*vak'a-i fecî'a-i şehadetinin devr-i seneviyesine musâdif olan Ramazan-ı Şerîf'in onuncu Cuma günü*" Eyüp Sultan'daki kabri önünde ihtifal yapılması kararlaştırılmıştır.⁴³⁷ Paşa'nın vefat tarihi 12 Ekim olduğu halde ahfadından Cevdet Abdülkerim, dedesinin 332.

⁴³³ Cumhuriyet döneminde Fatih Sultan Mehmed'in ölümünün 485. yıldönümünde Fatih Camii bahçesinde bütün liselerin katılımıyla anılmasına örnek olarak bkz. "Fatih Anıldı", *Cumhuriyet*, nr. 14998 (4 Mayıs 1966): 1.

⁴³⁴ Milliyetçiler Derneği, 29 Mayıs 1954 yılından itibaren kesintisiz olarak 1962 yılına kadar Fetih ihtifallerini düzenlemiştir. Bu toplantılarda Ord. Prof. Ali Fuad Başgil, Nurettin Topçu, İsmail Hâmi Dânişmend, Nezihe Araz, Bekir Berk, Nihad Sami Banarlı, Samiha Ayverdi, Reşat Ekrem Koçu, Ferruh Bozbeyli, Ord. Prof. M. Halil Yinanç, Cahit Tanyol, Gökhan Evliyaoğlu, Mehmet Çavuşoğlu, Tarık Buğra, Doç. Dr. Faruk Kadri Timurtaş gibi isimler dikkat çekmektedir. Alparslan Türkeş de bu ihtifallerde konuşan kişilerdendir. Geniş bilgi için bkz. *Milliyetçiler Derneği Nizamnamesi ve On Yıllık Dernek Çalışmaları*, (İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1963), 18-20.

⁴³⁵ "Fetih Yıldönümü Dün Kutlandı", *Vatan*, nr. 4687 (30 Mayıs 1954): 7.

⁴³⁶ Mehmet Önder, "Kanunî'nin 400. Ölüm Yıldönümü Yaklaşırken...", *Hisar*, sayı 27, (Mart 1966): 14.

⁴³⁷ "Bir İhtifal-i Millî", *Sabah*, nr. 8232, (6 Ağustos 1328/19 Ağustos 1912): 3.

ölüm yıldönümü münasebetiyle 1911 yılının Ağustos ayını tercih etmiş ve Mabeyn'e gönderdiği telgrafla padişahı davet ettiği gibi, bir memur-ı mahsus göndermesini rica etmiştir.⁴³⁸ 1912 yılında ihtifal, Paşa'nın yevm-i şehadetine tesadüf eden Ramazan-ı Şerif'in onuncu Cuma günü Eyüp'te "medfen-i mübareki" önünde icra edilmiştir (10 Ağustos 1912). İhtifallerde anılan kimsenin ruhuna ithaf edilen şiirlerin yazılmasına 1912 yılındaki törende Ali Salahaddin Bey'in okuduğu ve

Ey hâtıralar âlemi, ey fahr-i ekâbir,
Âtîlere doğru süzülen şanlı meâsir
Türbende te'âlî ediyor evvel ve âhir!
Ta'dâd edemez gerçi meziyyâtını şâir,
Kaldın fem-i devrânda fakat yâd-ı mefâhir...

dizelerinin yer aldığı mersiye örnek gösterilebilir.⁴³⁹

Bu tarz anmalara mektep talebelerinin iştirakinin sağlanması II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan bir usuldür. Bu konuda birtakım resmi direktiflerin verilmesine dair arşivde belgelere rastlanmaktadır. Örneğin 1913 yılında Sokullu Mehmed Paşa adına yapılacak millî ihtifalde Darülfünun müdürünün de hazır bulunması konusunda talimat verilmiştir.⁴⁴⁰ Tarihî şahsiyetler üzerinden millî hafızayı diri tutmak amacıyla 1911 yılında başlayan Sokullu Mehmed Paşa ihtifalleri 1915 yılına kadar devam etmiş ve o yıl beşinci sene icrası tertip edilmiştir.

İstiklâl-i Osmanî, Feth-i Celîl-i Kostantiniyye gibi tarihî ihtifal geleneği, I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Cumhuriyet'in kuruluş safhasında da görülmektedir. 1916 yılında Donanma Cemiyeti'nin girişimiyle daha sonra askerî ihtifallerin en önemlilerinden biri hâline gelecek "Reis-i Bahrî Barbaros Hayreddin Paşa" namına yapılan ihtifaller eklenmiştir.⁴⁴¹ 22 Mart 1923 Perşembe günü İhtifal-i Millî Heyeti tarafından millî bir gün ve millet bayramı olarak ilan edilmiştir. Türk deniz harp tarihinde önemli bir yeri olan Ali Haydar Emir (Alpagut, 1886-1937)⁴⁴², "Barbaros Nâmına İhtifal" başlıklı makalesinde, İstiklâl-i Osmanî, Feth-i Celil-i Kostantiniyye ve Mimar Sinan'ın devr-i senevî-i vefatı gibi

⁴³⁸ Kuzucu, a.g.e., 131-132.

⁴³⁹ Ali Salâhaddin, "Mücâhidîn-i Devlet, Sadr-ı Şehîd Sokullu Mehmed Paşa'nın Ruhuna İthaf", *Sebîlürreşâd*, cild, nr. 209-27, (23 Ağustos 1327): 8.

⁴⁴⁰ COA, MF, MKT. nr. 1189/17, 17 Ramazan 1331-6 Ağustos 1329/19 Ağustos 1913.

⁴⁴¹ "Şehzade Süleyman ve Barbaros Hayreddin Paşaların Tezkîr-i Nâmı", *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1808, (6 Temmuz 1332/19 Temmuz 1916): 2.

⁴⁴² Hayatı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Korkmaz, "Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı-Eserleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı 35, (İstanbul Üniversitesi, 2019): 57-77.

râsimeleri organize eden İhtifal Heyeti'nin bu düşüncesini yerinde bulmakla 22 Mart tarihinin seçilmesinin yanlışlığına dair fikirlerini beyan etmiştir. İhtifalin Akdeniz Fatihî büyük Türk denizcisinin vefat tarihine değil, "Barbaros Hayreddin Paşa'nın nâm-ı bülendine" icra edildiği anlaşıncı tartışma başlamadan son bulmuştur.⁴⁴³ Bugünün ihdasının gerekçesi, 1917 yılında yapılan ikinci ihtifalde, o sıkıntılı günlerin atmosferine uygun bir şekilde izah edilmiştir:

"Milletlerin seviyesi, büyüklerine gösterdikleri kadirşinâslıkla ölçülür. Büyüklüğün kadrini bilmeyen bir millet, büyümek hakkını kendi kendine ıskât etmiş olur. Barbaros ise bu millete değil, bütün cihan içinde pek nadir yetişen büyüklerdendir. Devr-i sâbık⁴⁴⁴, onun son istirahatgâhına bile etraf ve civarını en kötü komşular içinde bırakmak suretiyle el uzatmış, onu millet çoktan unutmuş idi."⁴⁴⁵

Bu gerekçelerle Donanma Cemiyeti, Barbaros Türbesi'ne altın donanma madalyası asarak⁴⁴⁶ dikkatleri Akdeniz fatihine çevirmiştir.

Barbaros Hayreddin Paşa, İhtifal-i Millî Heyeti tarafından Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında anılan isimlerin başında gelmektedir. 1923 yılında Beyoğlu Daire-i Belediyesi Müdürü Ercüment Ekrem Bey'in emriyle sevk edilen işçiler vasıtasıyla Barbaros Türbesi civarında temizlik ve düzenleme faaliyetleri yapılmıştır. O yıllarda Mart'ın 22. günü icrası kararlaştırılan Barbaros ihtifallerine İhtifâl-i Milli Reisi Mehmed Ziya Bey riyaset etmiştir. Çeşitli mektep ve askeri kurumların iştirakiyle gerçekleşen törenlerin ayırt edici özelliklerinden biri de Bahriye muzikasının da Barbaros ihtifallerinde yer almasıdır.⁴⁴⁷

Harb-i Umumi yıllarında düzenli olarak yapıla gelen Barbaros İhtifalleri, Mütareke senelerinde bir müddet kesintiye uğramıştır. Cumhuriyet yıllarında da bir müddet ihmal

⁴⁴³ Ali Haydar Emir, makalesinde Hayreddin Paşa'nın yalnız vefat gününün değil, harikalar ve mucizeler taşıyan hayatının her dakikasının hayret ve mübâhât ile tebci edilecek kadar büyük olduğunu belirtmiştir. İhtifale liyakati ise şahsında Türk milletinin bütün âli ve müstesna seciyelerini toplamış "enmuzecî bir kahraman" oluşundandır. On Türk padişahının on bin gaza ile teshir ettiği ülkelerden daha geniş yerleri Hayreddin Paşa kendi başına almış ve bir hediye olarak devletine teslim etmiştir. Ali Haydar Emir, makalesinde Barbaros'un vefat tarihine dair belgeler ışığında bilgiler vermiştir. Fıkra sonunda gazete bir açıklama yaparak ihtifale dair tashihte bulunmuş ve tören için vefat tarihinin esas alınmadığına dikkatleri çekmiştir. Ayrıntılar için bkz. Ali Haydar Emir, "Barbaros Namına İhtifal", *Vakit*, nr. 1896, (22 Mart 1339-1923): 3.

⁴⁴⁴ Sultan II. Abdülhamid döneminde padişahın emriyle Barbaros Türbesi'nin haziresine Beşiktaş Muhafız-ı Sâbıkı Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın türbesi inşa edilmiştir. Paşa'ya türbe yapmak ve Beşiktaş iskelesine giden sağ taraftaki çeşitli akaretleri yapabilmek için birçok mezar taşının yerlerinden sökülmesi II. Abdülhamid tahta indirilince matbuata yansımış ve Donanma Cemiyeti azasından Ali Şükrü Bey'in girişimleriyle Barbaros'un Türbesi ve Evkâfı yeniden ele alınarak düzenlenmiştir. Bkz. Ali Şükrü, "Gazi Barbaros Hayreddin'in Türbesi ve Evkâfı", *Donanma*, nr. 4, (Haziran 1326): 290-295.

⁴⁴⁵ "Barbaros İhtifali-Mekteb-i Bahriye", *Donanma*, nr. 81, (12 Ağustos 1333): 1292.

⁴⁴⁶ "Büyüklüğü ve Büyükleri Tebcil: Barbaros Hayreddin'in Türbesine Altın Donanma Madalyası Ta'liki", *Donanma*, nr. 82, (19 Ağustos 1333): 1303 (Kapak foto).

⁴⁴⁷ "Barbaros İhtifali", *İkdâm*, nr. 9336, (13 Mart 1339/1923): 3.

edilmiştir. Bunda cenazesi “ihtifalsız bir surette” kaldırılan ve Donanma Cemiyeti ile birlikte bu ihtifallerin öncüsü olan Ziya Bey’in ölümünün de etkisi vardır. Barbaros ihtifalinin ihmali ve unutulması tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Genel kanaat, ihtifallerin çokluğu bu ihmaller silsilesini doğurmuştur. Çünkü “tarihi baştanbaşa ‘*mefâhir ve meşâhir ile dolu bir milletin*’ her büyük zafer ve her büyük adam için resmi bir ihtifal yapması lazım gelseydi, hükümet daireleri her gün sadece ihtifal tertibi ile meşgul olmak zorunda kalacaktır. “*Onun için bir kısım ihtifalleri resmi makamlardan ziyade sivil insiyatiflerle ve bireysel gayretlerle icra edilmelidir*”⁴⁴⁸ fikri ağırlık kazanmıştır. İhtifal, bu dönemde cenaze alayı anlamı ile birlikte dinî, kültürel, siyasî amaçlarla bir yerde toplanan büyük halk kitlesi manasını da korumaktadır.⁴⁴⁹

27 Eylül 1938 tarihi Barbaros’un kazandığı Preveze Deniz Zaferi’nin 400. Yıldönümü olması münasebetiyle büyük çaplı bir ihtifal yapılması, Beşiktaş kıyılarında bir köşeye sıkışmış metruk mezarının onun yüce şerefine layık “milli bir deniz mabedi haline” gelmesi için gazetelerde Başvekil Celal Bayar’a açık mektuplar neşredilmiştir.⁴⁵⁰ 1938 yılından 1945 yılına kadar Halkevleri ve Deniz kuvvetlerinin öncülüğünde⁴⁵¹ Barbaros Hayreddin Paşa ihtifalleri büyük bir coşku ile kutlanmaya devam etmiştir. 27 Eylül 1938’de büyük Türk Amirali Barbaros Hayrettin Paşa’nın Preveze Deniz Zaferi’nin 400. dönüm yılı için büyük bir merasimle kutlanmıştır.⁴⁵²

Barbaros ihtifallerinin teatral yönü de bulunmaktaydı. 1940’lı yıllarda Barbaros zamanındaki kıyafetleri giyinen erler, direğe bayrak çekmekteydi. İhtifalin o dönemki kostümlere bürünen askerlerle ve türbeye bayrak çekilerek çelenk bırakılması Osmanlı bakiyesi geleneklerin sembolik de olsa devamına işarettir. Konulan çelenklerin ardından iki manga asker havaya üçer el fişek atmakta ve Barbaros’un ruhuna “tazîzen” bir dakika

⁴⁴⁸ Barbaros ihtifallerinin unutulmasına dair okuyuculardan gelen tenkitler, teklifler ve Abidin Daver tarafından bunlara verilen cevaplar için bkz. “Barbaros İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2121, (2 Nisan 1930): 3.

⁴⁴⁹ Bkz. “Kadir Gecesi Türkçe Dinî İhtifal Yapılacak”, *Milliyet*, nr. 2148, (1 Şubat 1932): 2.

⁴⁵⁰ Abidin Daver’in mektubu için bkz. Abidin Daver, “Kahraman Barbaros’a İhtifal Yapmalıyız”, *Cumhuriyet*, nr. 5116, (10 Ağustos 1938): 3.

⁴⁵¹ Gazete taramalarımızda Barbaros İhtifallerinin 1938-1945 yılları arasında düzenli olarak matbuata yansıdığını gördük. Bu tarihten sonra ihtifal haberlerinin azaldığını *Cumhuriyet* gazetesi özelindeki incelemelerimiz göstermektedir. Gazetede ihtifalle ilgili en son haber 27 Eylül 1945 tarihli olup ondan sonraki ihtifal yazısı 27 Eylül 1988 tarihli. Barbaros’un kazandığı büyük zaferin 27 Eylül 1945’te kutlanmasına dair bkz. “Preveze Zaferi”, *Cumhuriyet*, nr. 7583, (27 Eylül 1945): 1.

Tespit edebildiğimiz en son haber için “Barbaros İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 23017, (22 Eylül 1988): 5.

⁴⁵² Sonraki yıllarda da Barbaros Hayrettin Paşa ihtifalleri Preveze Deniz Zaferi ile birleştirilerek büyük bir merasimle kutlanmaya devam edecektir. Örnek olarak bkz. “Barbaros İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 6150, (28 Eylül 1941): 1, 3; “Barbaros İhtifali”, *Foto Magazin*, nr. 6, (1 Birinciteşrin 1938): 2-3; “Barbaros İhtifali: Preveze Deniz Zaferi’nin 403’üncü Yıldönümü Kutlandı”, *Vatan*, nr. 394, (28 Eylül 1941): 1.

sükût edilmekteydi. Şirket-i Hayriye vapurları ihtifal şerefine elektriklerle aydınlatılmakta, Beşiktaş önünden geçişlerinde projektörlerini türbeye çevirmek suretiyle “tazim ve ihtiramda” bulunmaktalardı. Halkevleri o gece salonlarında Barbaros Hayreddin Paşa’nın hayatı, menkıbeleri ve Türk denizciliğine yaptığı büyük hizmetleri yâd ederek müsamere ve konferanslar düzenlemekteydi.⁴⁵³ Preveze Deniz Zaferi ile birlikte düzenli olarak kutlanan Barbaros ihtifalleri, sonraki yıllarda dar kapsamda devam edecek, 1988 yılında tekrar hatırlanacaktır...

Siyasî ihtifallerin başında Cumhuriyet’in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk adına düzenlenen anmalar gelmektedir. Atatürk ihtifalleri, Michel Bozdemir’in tespitiyle, simgesel değerler dizgesi açısından ayrıcalıklı bir örnek ve temsilî bir görüntü oluşturmaktadır. 10 Kasım 1938’de dokuzu beş gece vefat eden Atatürk’ün naaşı 1938’den 1953’e kadar Etnografya Müzesi’nde tutulmuştur. Daha sonra Anıtkabir’e nakledilen naaşı, her yıl düzenli olarak ziyaret edilmiş ve her vesile ile adına ihtifaller yapılarak büyük bir tazimle günümüze kadar anılagelmiştir. Üniversitelerde, halkevlerinde, mekteplerde ve yurdun her köşesinde yapılan bu ihtifallerde Atatürk’ün iç ve dış siyasetteki dehası, vatana hizmetleri, hatıraları, eserleri anılmakta ve bir matem havası içerisinde 5 dakikalık sükûtle ihtifaller icra edilmekteydi.⁴⁵⁴ İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde 10 Kasım “millî yas günü” ilan edildiğinden bütün şehirlerde bayraklar yarıya kadar indirilmekte, Ankara’da ise Atatürk anıtlarının etrafına yüzlerce çelenk kuşatmakta ve meşaleler yakılmaktaydı. Atatürk’ün hayata veda ettiği saatte, başlarında Cumhurbaşkanı İnönü bulunan bütün Türk milleti, kurtarıcısının aziz hatırasını tazim ile anmakta idi. Bu dakikada bütün nakil vasıtaları durduğu gibi fabrikalar da düdükleriyle bu ihtiram duruşuna iştirak etmekteydi.⁴⁵⁵

10 Kasım anmaları üzerine bir araştırma yapan Hakan Uzun’a göre 1939 yılından 1960 yılına dek düzenlenen anma programlarında “yas” hep ön planda olmuş, 1960 yılından itibaren ise Atatürk için bir gün yas tutulmaya devam edilmekle birlikte 10-16 Kasım tarihleri arası *Atatürk Haftası* olarak isimlendirilmiş ve bir hafta boyunca çeşitli etkinliklerle anılmaya başlanmıştır. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi’nden sonra ve MBK üyelerinin girişimiyle gerçekleşen bu uygulama, 1988 yılına kadar devam etmiştir.

⁴⁵³ “Barbaros İhtifali: Program Hazırlandı”, *Vakit*, nr. 8159, (26 Eylül 1940): 3.

⁴⁵⁴ “Büyük Matem Günümüz”, *Tan*, nr. 3429, (10 Kasım 1945): 1, 5-6.

⁴⁵⁵ 10 Kasım Anma ritüellerinin detayları için bkz. “Atatürk’ü Anma Töreni”, *Akşam*, nr. 11163, (11 Kasım 1949): 1-2.

1988’de Turgut Özal döneminde 50 yıl boyunca devam eden resmî yas uygulaması kaldırılmıştır. 10 Kasımlarda yas tutulması, kaldırıldığı güne kadar sürekli tartışma konusu olmuş, özellikle de 1950’lerden sonra sorgulanmaya başlanmıştır.⁴⁵⁶

Siyasî ihtifaller bağlamında vefatı sonrası her yıl büyük bir çaplı anmalarla Atatürk ihtifalleri bir istisna teşkil etmektedir. Bu ihtifallerin nasıl ve ne şekilde icra edileceği, kimlerin katılacağı önceden belirlendiği gibi⁴⁵⁷ program sonrası icranın mahiyetine dair gerekli mercilere rapor verilmekte, lehte veya aleyhte sarf edilen her söz ve tavır not edilmekteydi.⁴⁵⁸

Atatürk ihtifalleri, siyasî anma organizasyonlarının en geniş, sivil halktan resmî erkâna kadar her kesimi kucaklayan en özel hatırlama ve yâd etme pratikleri olarak dikkat çekmektedir. İhtifallerin değişmez ve simgesel ritüelleri günümüze kadar ulaşmıştır: Millî matemin bir ifadesi olarak bayrakların yarıya kadar indirilmesi, yurdun her köşesindeki halkevlerinde ve odalarında, parti binalarında sivil ve resmi bütün erkân ile askerler ve memurlar, müesseseler ve diğer teşekkül mensupları, bütün halk, bütün okullar toplanarak saat tam 09.05’te Atatürk’ün hayata gözlerini kapadıkları anda beş dakika ayakta “ebedi şefin” aziz hatırasını anmak suretiyle toplanması ve “bu tazim vakfesinden sonra” söz alan hatiplerin Atatürk’ün hayatı ve başardığı inkılapları hatırlatmaları bu ihtifallerin tekrar edilegelen saygı ve sevgi şekilleridir. Bunun haricinde o sabah çıkan bütün gazeteler “Türklüğün ve büyük matemine makes olarak hemen bütün yazılarını siyah çerçeveler içinde Atatürk’e tahsis eylerken onun açtığı nurlu yolda Türk milletinin sarsılmadan ilerleyeceği” vurgulanmaktadır. İhtifalleri müteakip Atatürk anıtlarına ihtiramla çelenkler konulması da alışılmış bir ritüel olarak göze çarpmaktadır.⁴⁵⁹ Atatürk anmalarının yurt içi

⁴⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. Prof. Dr. Hakan Uzun, “Türkiye’de 10 Kasım Törenleri: ‘İlk Matem’ 10 Kasım 1939’dan ‘Atatürk Haftası’ ve ‘Matemsiz Atatürk’ü Anma’ Günlerine”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları dergisi*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s. 135-170.

⁴⁵⁷ 25.10.1944 tarihli Atatürk’ün ölümünün 6. yıldönümü olan 10 Kasım 1944 günü yapılacak anma törenine ait program içeriğinde mekteplerde, matbuatta, halkevlerinde, halkodalarında, yurt dışında, radyoda (öğle ve akşam neşriyatında ayrı ayrı) nasıl bir ritüel takip edileceği belirtilmektedir. Reisicumhur İsmet İnönü’nün matbuata ait tamimi şöyledir: “10 İkinciteşrin 1944 günü bütün Türk matbuatı baş sayfalarını siyah çerçeve içine alacaklar ve Atatürk’ün hayat ve eserlerini canlandıran, ölümünün mucip olduğu büyük teessürü ifade eden ve Kemalizm’in ilelebet yaşatılacağını tebarüz ettiren yazılar yazacaklardır.” CCA, 30-10-0-0 / 198-354-6.

⁴⁵⁸ Örnek olarak 10.11.1955 tarihli ve konuşmacılar arasında bulunan Ruşen Eşref Ünaydın, Hüseyin Cahid Yalçın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun nutuklarına ait rapora için şu belgeye bakılabilir: CCA, 30-1-0-0 / 43-253-15.

⁴⁵⁹ Atatürk ihtifallerinde ritüel pratiklerine ve Halkevlerindeki programlara örnek olarak bkz. “Atatürk’ün Ölümünün Yıldönümü: Dün Bütün Yurtta İhtifaller Yapıldı”, *Vatan*, nr. 8203, (11 İkinciteşrin 1940): 1-2; “İhtifal Programı”, *Yeni Sabah*, nr. 549, (10 İkinciteşrin 1939): 1, 7.

gibi yurt dışında da tertip edilmesi, vefatıyla birlikte başlayan ve günümüze kadar devam eden tarihî, toplumsal ve kültürel bir pratiktir.⁴⁶⁰

Toplumda kolektif bir şuur ve bilinç oluşturacak şekilde Atatürk ihtifallerinin edebiyata bakan yönü ise şair ve yazarların Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü çeşitli cepheleriyle mensur ve manzum eserlerle ele almalarıdır. Bu ihtifallerde Atatürk'ün hayatı, inkılapları, askerî mücadeleleri ve miras bıraktığı devrimleri sık sık vurgulanmıştır. Resmî ihtifaller Ankara Anıt-Kabir'de yapılırken yurdun dört bir yanında resmî ve sivil anmalar törenlerle icra edilmiştir. Hemen her ihtifalde yaşayan şair ve yazarların gerek şiir gerekse makaleleri büyük önderi edebiyat penceresinden anma ve hatırlamanın ideal örnekleri olarak gazete sütunlarında yer almıştır.⁴⁶¹

Mesul Müdürlüğünü Arif Nihat Asya'nın yaptığı Adana Halkevi tarafından çıkarılan *Görüşler* dergisinde 1938 yılından günümüze intikal edegelen ihtifallerin listesini takip edebiliyoruz. Dil ve Edebiyat Komitesi'nin tertip ettiği anma geceleri içerisinde “Çanakkale Zaferi, İkinci İnönü Zaferi, Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, Montrö Zaferi, Lozan yıldönümü, Cumhuriyet Bayramı, 10 Kasım” gibi yıldönümlerinin merkez ve taşrada düzenli olarak icra edildiğini anlıyoruz.⁴⁶²

Siyasî anma toplantıları daha çok Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren gerek kurucu kadroda yer almış, gerekse aktif siyasette uzun yıllar yer alan şahıslar görülmektedir. Bu anmalarda İstanbul Talebe Birliği'nin etkin bir rol üstlendiği göze çarpmaktadır. Mareşal Fevzi Çakmak için düzenlenen ihtifallerin merkezi Marmara Lokali'dir.⁴⁶³ Eyüp Mezarlığı'nda Millet Partisi'nin Fevzi Çakmak anma organizasyonlarında ihtifal ritüeli olarak Kuran ile birlikte şiirler de okunmaktaydı. MTTB'nin anma törenlerinde de şiir okunduğu görülmektedir.⁴⁶⁴ Siyasî ihtifal zümresi içerisinde en fazla hakkında anma toplantısı yapılan Kâzım Karabekir Paşa gelmektedir. Resmî ve sivil kurumlar tarafından anılan Kâzım Karabekir Paşa, resmi ideolojiyle ters düşse de askerî başarılarından dolayı

⁴⁶⁰ “Atatürk İçin Sofya'da Bir İhtifal Yapıldı”, *Akşam*, nr. 7226, (28 Teşrinisani 1938): 1.

⁴⁶¹ Edebiyatımızın Yakup Kadri, Midhat Cemal, Orhan Şaik Gökyay, İbrahim Alaettin Gövsa, Hilmi Yücebaş, Baki Süha Ediboğlu, gibi güçlü kalemlerinin mensur ve manzum yazı örnekleri için bkz. Atatürk Özel Sayısı, *Damla*, sayı 8-49 (15 Kasım 1948): 115-127. Şiir örnekleri için ayrıca bkz. Attilâ İlhan, “Mustafa Kemal”; Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Atatürk”; Cahit Sıtkı Tarancı, “Atatürk'ü Düşünürken”, *Tan*, nr. 4234-304, (10 Kasım 1955): 5. Yıldönümüne ve ithaf şiirlerine örnek olarak bkz. M. Faruk Gürtunca, “Ataya”; Fuad Hulusi Demirelli, “Yıldönümünde”, *Yeni Sabah*, nr. 549, (10 İkinciteşrin 1939): 1, 3.

⁴⁶² “Dil ve Edebiyat Komitesi”, *Görüşler*, sayı 15 (Şubat 1939): 4.

⁴⁶³ “Mareşal'in 2'nci Ölüm Yıldönümü”, *Vatan*, nr. 3917, (10 Nisan 1952): 1.

⁴⁶⁴ “Mareşal F. Çakmak Dün Anıldı”, *Vatan*, nr. 3918, (11 Nisan 1952): 5.

halkın sevdiği bir kişidir.⁴⁶⁵ Başta Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal olmak üzere düzenli olmamak kaydıyla ölüm yıldönümlerinde çeşitli vesilelerle anılagelen siyasetçilerden İsmet İnönü⁴⁶⁶, Kâzım Karabekir Paşa⁴⁶⁷, Cemal Gürsel⁴⁶⁸, Ali Fuad Cebesoy⁴⁶⁹, Mareşal Fevzi Çakmak⁴⁷⁰, Celal Bayar⁴⁷¹, Ali Fethi Okyar⁴⁷², Ali Çetinkaya⁴⁷³ gibi birçok isim çeşitli vesilelerle ölüm yıldönümlerine anılmaktadır.

⁴⁶⁵ General Kâzım Karabekir Paşa'ya ait ilk anma ölümünün birinci yıldönümünde yapılmıştır. Eminönü Halkevi'nde Türk Kültür Ocağı tarafından organize edilen ihtifallerde asker dostları Rauf Orbay ve General Refet Bele, Feyzi Feyzioğlu ön plana çıkarken Karabekir'in iki marşı söylenirken cenaze merasimine dair bir film gösterilmiştir. İstanbul Radyosu'nda Türk Kültür Ocağı adına konuşmalar da yapılmıştır. Farklı tarihlerde düzenlenen Kazım Karabekir anmaları için bkz. "Gnl. Kazım Karabekir'in Yıldönümü", *Yeni Sabah*, 3913, nr. (26 Ocak 1950): 1, 5. Ayrıca bkz. Doç. Dr. Şerif Baştav, "Kâzım Karabekir'i Anarken", *Türk Kültürü*, yıl V, sayı 52, (Şubat 1967): 8.

⁴⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı ve Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı İsmet İnönü'nün Anıtkabir'deki 25 Aralık'taki anmaları Devlet Töreni ile yapılmaktaydı. Aynı gün Çankaya'da Pembe Köşk'te İnönü için bir mevlit okutulmaktaydı. İnönü Vakfı tarafından İnönü'nün 100. doğum yıldönümü nedeniyle bir resim yarışması düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası da 28-29 Aralık günleri için "İnönü'yü Anma Konserleri" tertip etmiştir. "İsmet İnönü Ölümünün 11. Yılında Anılacak", *Hürriyet*, sayı 13177, (20 Aralık 1984): 3; "İnönü Devlet Töreni ile Anılıyor", *Hürriyet*, sayı 13181, (24 Aralık 1984): 3. Ayrıca bkz. *İsmet İnönü'yü Anma Töreni- 23 Aralık 1994*, (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1994), 26 s.

Modern zamanlarda anma ritüeli siyasî ihtifallerde pek değişmemekle beraber, sosyal medya kanalları vasıtasıyla ölüm yıldönümüne ait duygular parti temsilcileri tarafından ifade edilmektedir. Twitter bu alanda etkin kullanılan sahalardan başında gelmektedir. İsmet İnönü anmalarında öncelikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kabrine çelenk konulmakta ve ardından saygı duruşunda bulunulmaktadır. Anma heyeti daha sonra İnönü'nün kabrinin bulunduğu alana geçmektedir. Burada kendisinin özgeçmişinin okunmasının ardından Cumhurbaşkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, CHP ve İnönü ailesi adına kabrine çelenk bırakılmaktadır. Tören, genellikle saygı duruşunda bulunulması ile sona ermektedir. Bkz. "İnönü 48. Ölüm Yıldönümünde Anıldı", *Milliyet*, (26 Aralık 2021): 15.

⁴⁶⁷ Örnek olarak bkz. *Kâzım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni*, (İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 21 Ocak 1994), 59 s. Ayrıca bkz. *Kâzım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 25 Ocak 1994), 93 s.

⁴⁶⁸ 27 Mayıs 1960 darbesi liderlerinden ve 4. Cumhurbaşkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in ölümünün 5. yıldönümünde bütün yurttaki törenlerle anılmasına dair bkz. "Gürsel Anılıyor", *Cumhuriyet*, nr. 16921, (14 Eylül 1971): 1, 7; "Gürsel Anıldı", *Cumhuriyet*, nr. 16922, (15 Eylül 1971): 1, 7.

⁴⁶⁹ Örnek olarak bkz. *Ali Fuad Cebesoy'u Anma Paneli*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 10 Ocak 1994), 34 s.

⁴⁷⁰ *Mareşal Fevzi Çakmak'ı Anma Töreni-10 Nisan 1995*, (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1995), 22 s.

⁴⁷¹ Örnek olarak bkz. *Celal Bayar 1883-1986 (22 Ağustos 1986 8. Ölüm Yılı Anma Törenleri)*, (Bursa: Celal Bayar Vakfı, 1994), 20 s.

⁴⁷² *67. Yılında Ali Fethi Okyar'ı Anma Toplantısı-15-16 Mayıs 2010* (İstanbul: Anadolu Kulübü Büyükdada), neşri yok (davetiye).

⁴⁷³ *Ali Çetinkaya'yı Anma Paneli Bildirileri*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000), 137 s.

2.2.3. SANATSAL VE SPORTİF İHTİFALLER

Sanat ihtifalleri Güzel Sanatların birçok dalını içine almaktadır. Halkevlerinin öncülüğünde Cumhuriyet döneminde resim, mimarî, heykeltıraş, hat, müzik dallarında millî hafızada yer edinmiş şahsiyetlerin zaman zaman anıldığı görülmüştür. Bu ihtifallerde vefatıyla sanat âleminde bir boşluk bırakan sanatkârların hatıralarını anmak, onları biraz daha öğrenmek/tanımak, tanıtmak ve kalplere biraz daha nakşetmek için hayranları törenler vasıtasıyla bir araya gelmiştir. Sanatsal ihtifaller, “*yüksek bir cemiyet olan Türk ulusunun güzel sanatlara olan ilgisinin*” bir yansıması şeklinde değerlendirilmiştir.⁴⁷⁴

Cumhuriyet’in ilk yıllarında diğer ihtifallerde olduğu gibi sanatsal anma merasimleri halkevlerinde yapılmaktaydı.⁴⁷⁵ Sanatın herhangi bir dalında rüşünü ispat edip eserleriyle milleti temsil kabiliyetine erişen büyük sanatkârlar, genellikle ait olduğu sanat dalının temsilcileri ve talebeleri tarafından anılagelmiştir. Kurum düzeyinde anma günleri düzenlendiği gibi sanat ihtifallerinde ayrıca özel gecelerin de tertip edildiği görülmektedir. 1942 yılında Şehir Komedi Tiyatrosu’nda tertip edilen tarihî konserlerden *İtrî Gecesi* bu türden bir örnek olup 300 yıl önce yaşamış Klasik musikinin büyük ustası adına tahsis edilen bir anma faaliyetidir.⁴⁷⁶

İstanbul müzelerinin kurucusu Osman Hamdi Bey (1842- 24 Şubat 1910) için Âsâr-ı Atika müzelerinde düzenlenen ihtifaller de, sanata emeği geçen büyüklerin anılageldiği merasimlerdenidir.⁴⁷⁷ Osman Hamdi Bey anmaları, Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüş, 24 Şubat’ta kendisinin hizmetlerini ve tablolarını gündeme getiren yazılar gazete ve dergilerde neşredilmiştir.⁴⁷⁸ Kültürel bellekte Osman Hamdi Bey, modern zamanlarda genellikle üniversitelerin Güzel Sanatlar fakülteleri tarafından yaşatılmaya devam etmiştir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ “Bir İhtifal ve Bir Teklif”, *Yücel*, sayı 3, (Nisan 1935): 1.

⁴⁷⁵ “Namık İsmail’in Ölümü: Büyük Sanatkârın Ruhu Dün Taziz Edildi”, *Açık Söz*, nr. 135, (1 Eylül 1936): 3.

⁴⁷⁶ “İtrî Gecesi”, *Son Posta*, nr. 4104, (6 İkincikânun 1942): 2.

⁴⁷⁷ “Merhum Hamdi Osman’ın Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 3872, (24 Şubat 1935): 2.

⁴⁷⁸ Hamdi Bey’in hatırasını yâd etmek üzere düzenlenen ihtifallere örnek olarak bkz. “Bay Hamdi Osman’ın Ölümünün Yirmibeşinci Yıldönümü”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2010-325, cilt 77, (28 Şubat 1935): 211-213.

⁴⁷⁹ Mimar Sinan Üniversitesi’nin öncülüğünde Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul Arkeoloji Müzesi Resim ve Heykel Müzeleri Derneği’nin katılımlarıyla 24 Şubat 1987 Salı günü, saat 14.30’da düzenlenen Osman Hamdi Bey’in ölümünün 77. yıldönümündeki “Anma Töreni ve Resim Sergisi” periyodik ritmi olmayan ihtifallerdendir. Fındıklı’daki Mimar Sinan Üniversitesi Konferans Salonu’nda tertip edilen törende Prof. Muhteşem Giray, Prof. Kerim Silivri, Prof. Mustafa Cezar, Alpay Pasinli, Prof. Devrim Erbil çeşitli yönleriyle Kurucu Müzeci-Ressam Osman Hamdi Bey’i anlatmışlardır. Bkz. “Anma Günü Davetiyesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-610407.

Bütün ihtifallerde olduğu gibi sanat ihtifallerinde de anılan kimseyi yakından tanıyan dostları ve muasırları birinci derecede anma törenlerinin sürükleyici ve itici gücüdür.⁴⁸⁰ Namık İsmail'in müdürü olduğu Güzel Sanatlar Akademisi, bu anlamda kurumsal nitelikte sanatsal anma merasimlerinin öncü kuruluşudur. Bununla birlikte sanatkâra ait özel bir mekân veya kendisinin adıyla özdeşleşen bir kurum varsa, ihtifal icrasında bu mekânlar da tercih edilmiştir.⁴⁸¹ Spor adamları için yapılan ihtifallerin en meşhuru Futbol Federasyonunun Umumi Kâtibi, Beşiktaş Spor Kulübü'nün Umumi Kaptanı ve bir zamanlar Beşiktaş Stadı'na adını veren Şeref'in⁴⁸² ölüm yıldönümü münasebetiyle yapılan ihtifallerdir. Bu ihtifallerde sporcunun hatırası taziz edilmekte, hayatından, memleket sporuna ve irfanına yaptığı hizmetlerden bahsedilmekteydi. *Şeref İhtifalleri* İstanbul Halkevi'nde⁴⁸³ veya defnedildiği Yahya Efendi Kabristanı'nda düzenlenmekteydi.⁴⁸⁴ Bu gelenek daha sonra yaygınlaşacak ve futbola emek veren futbolcular için düzenlenen jübilelerle birlikte günümüze kadar ulaşacaktır.

Cumhuriyet döneminde “Türklerin daima iftihar edeceği meşâhir”lere dair ihtifaller önem kazanmıştır ki Türk mimari sanatının dehalarından *Mimar Sinan* gibi “birleştirici” sembol şahsiyetin anmaları bunların başında gelmektedir. Mimar Sinan ihtifalleri de Cumhuriyet döneminde İstanbul, Edirne, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ, Kayseri, Manisa Lüleburgaz merkezli olmak üzere bir müddet kesintisiz devam eden ve ihtifal kavramı etrafında tartışmalara vesile olan anmalardandır. Mimar Sinan'la ilgili ilk ihtifal, 1921'de *Âsâr-ı Eslâf Âşıkları* adı altında toplanmış ve ihtifalin ikinci senesinde *Mimar Sinan Muhibleri* adını almış hususi bir teşekkül tarafından icra edilmiştir. İhtifalci Mehmed Ziya Bey'in destek verip iştirak edemediği bu ilk ihtifal, 22 Kânunusânî 1921 tarihinde yapılan ilk ihtifal heyetinde ve icrasında Mimar Semih Rüstem, Maarif memurlarından Sait, Mustafa Nihat (Özon), Doktor Ahmed Süheyl (Ünver) ve Hattatzâde Muhiddin hazır bulunmuştur. Ayrıca ihtifale İstanbul Defterdarlığında Mimar Said, Milli Saraylar Mimarı Mazhar,

⁴⁸⁰ Osman Hamdi Bey'in öldüğü gün neden sadece bir aile ve bir avuç dostunu eleme boğduğunu ve bu büyük mateme istinasız herkesin niçin iştirak etmediğini sorguladığını söyleyen Ercüment Ekrem, Osman Hamdi gibi büyük sanatkârların “yüz bin inkılap da olsa yüce meziyetlerinin yâdı önünde nesillerin daima hürmetle ve tebçille” eğileceğini belirtmektedir. Bkz. Ercüment Ekrem, “Yirmi Beş Yıl Olmuş”, *Cumhuriyet*, nr. 3872, (24 Şubat 1935): 3.

⁴⁸¹ Osman Hamdi Bey'in kendi eserlerinden olan Eski Eserler Müzesi'nin büyük kütüphanesinde tertip edilen ihtifal bunlardan biridir. Bkz. “Osman Hamdi İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3873, (25 Şubat 1935): 1, 3.

⁴⁸² “Merhum Şeref Dün Binlerce Sporcunun Gözyaşları Arasında Defnedildi”, *Cumhuriyet*, nr. 3270, (15 Haziran 1933): 1, 3.

⁴⁸³ İstanbul Matbuat müessislerinden de olan Şeref'in hayatı ve ihtifali için bkz. “Bu Akşam Şeref İhtifali Var!”, *Cumhuriyet*, nr. 3274, (19 Haziran 1933): 5; “Merhum Şeref'in Ruhu Taziz Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 3275, (20 Haziran 1933): 1-2.

⁴⁸⁴ “Merhum Beşiktaşlı Şeref İçin Bir İhtifal Hazırlandı”, *Son Posta*, nr. 1396, (14 Haziran 1934): 10.

Evkaf eski mimarlarından Kasım ve Sebilci Murtaza da katılmışlardır. İhtifalden sonra töreni tertip eden beş kişi Maarif Nezaretine giderek yaptıkları milli vazifeden nezareti ve İhtifalci Ziya Bey'i haberdar etmiş ve okunacak mevlid şekerini de takdim etmişlerdir. Yazılan mektuplar üzerine İhtifalci Ziya Bey, müverrih Ahmed Refik ve muharrir Ali Kemal gazetelerde makale yazmak suretiyle ihtifale destek vermişlerdir.⁴⁸⁵ Bir yıl sonra 1922 yılında Âsâr-ı Eslâf Âşıkları grubunda diğer üyeler dağılınca Doktor Ahmet Süheyl ve Hattatoğlu Muhiddin'in gayretleriyle *Mimar Sinan Muhipleri* namı altında tekrar faaliyete geçmiş ve 1927 yılına kadar ihtifalleri düzenlemişlerdir.⁴⁸⁶

Sonraki yıllarda Mimar Sinan'a dair birçok ihtilaflı mesele de Ahmed Süheyl Bey'in makaleleriyle bertaraf edilmeye çalışılmıştır.⁴⁸⁷ Ancak 1927 yılında çeşitli sebeplerle *Mimar Sinan Muhipleri Cemiyeti* dağılmış ancak yine de ihtifalin 25 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Buna rağmen Mimar Kemal ve Mimar Mazhar Altan gibi Mimar Sinan muhipleri Edirne, Manisa, Isparta, Çanakkale, Babaeski gibi yerlerde 1931'e kadar anma törenleri tertip etmişlerdir.⁴⁸⁸ 1921 ve 1922'deki ihtifallerden sonra törenler bir süre İkinci İnönü Zaferi'nin de yıldönümü olan 31 Mart tarihinde yapılmış⁴⁸⁹, 1935 yılından itibaren ise Kültür Bakanlığının talimatıyla 9 Nisan'da yapılmaya başlanmıştır.⁴⁹⁰ Cumhuriyet döneminde halkevlerinin açılmasının ardından Mimar Sinan İhtifalleri için halkevleri, Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlar Birliği, Türk Talebe Birliği ve İstanbul Radyosu'ndan mürekkep bir "İhtifal Komisyonu" kurulmuştur.⁴⁹¹ Komisyonun aldığı kararlar bir gün öncesinden maddeler hâlinde gazetelerde ilan edilmekteydi. Buna göre tören, Mimar Sinan'ın kabri başında başlayıp halkevin yapılan programlarla devam ediyordu. Müfredatın son maddesi, o gün gazetelerde "Sinan'ın şaheserleri hakkında makaleler neşrini" ön

⁴⁸⁵ Muhiddin Hattatoğlu, "Mimar Sinan İhtifalleri", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1360, (10 Nisan 1944): 3.

⁴⁸⁶ Hattatoğlu, "Mimar Sinan İhtifalleri", 3.

⁴⁸⁷ Süheyl Ünver 1923 yılında *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinde neşrettiği makalede Mimar Sinan'ın sanat hayatında "81 Câmi, 51 mescid, 55 medrese, 26 Dârülkurrâ, 17 imâret, 2 Dârüşşifâ, 7 su kemeri, 8 köprü, 18 kervansaray, 6 mahzen, 33 saray, 32 hamam, 17 türbe ve sebil" olmak üzere toplamda 353 eser vücuda getirdiğini tespit etmiştir. Daha sonra tartışmalara vesile olan köken meselesine dair Mimar Sinan'ın özbeöz Türk oğlu Türk olduğu bu yazıda özellikle belirtilmiştir. Bkz. Ahmed Süheyl, "Koca Mimar Sinan", *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3922-894, (20 Kânunuevvel 1339/1923): 3.

⁴⁸⁸ Hattatoğlu, "Mimar Sinan İhtifalleri", 3.

⁴⁸⁹ "Sinan'ın Yıldönümü", *Cumhuriyet*, nr. 2478, (31 Mart 1930): 1-2.

⁴⁹⁰ 1935 yılı Mart'ında Kültür Bakanlığı, 9 Nisan'ı "Sanat Günü" olarak kabul etmiş, her yıl o gün Halkevlerinde ihtifal yapılmasını kararlaştırmıştır. Bütün mektep talebeleri de o gün müzeleri ziyaret ederek mahalli sanat eserlerini görebileceklerdi. Bkz. "Dokuz Nisan Sanat Günü Olarak Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, nr. 3905, (1 Nisan 1935): 3.

⁴⁹¹ 1934 yılındaki İhtifal komisyonu şu isimlerden meydana gelmekteydi: Halkevi Reisi Ali Rıza, Sergi ve Müzeler Komitesi Reisi Aziz Bey, Mühendis Mektebi Rektörü Fikri Bey, Maarif Müdürü namına muavini Nurullah Bey, Evkaf Müdürü namına Mimar Vasfi Bey, Mimarlar Birliği namına Mimar Kemal ve Türk Talebe Birliği adına Rüknettin Bey. Bkz. "Mimar Sinan İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3553, (30 Mart 1934): 2.

görüyordu.⁴⁹² Ayrıca 1933-1934 yıllarında lise, orta ve ilk mekteplerde muallimler tarafından öğrencilere Mimar Sinan'ı hatırlatacak ve tanıtabilecek sözlerin söylenmesi talimatı verilmiştir.⁴⁹³ Sinan'ın Süleymaniye'deki kabri de "tebcil-i hâtırası" için ihtifalden önce şerefiyle münasip bir tarzda tadil ve yeniden inşa edilmiştir.⁴⁹⁴ Sinan için düzenlenen ihtifallere dair her yıl biraz daha artan ilgi "milli varlığımın ufuklarını sonsuz bir uzanışla, alabildiğine genişletiyor." diyen Peyami Safa, onun elinden çıkan ufacık bir medrese bacasının yanında Hamlet'in bir avare cüce, Faust'un bir bunak pinpon, Meusa'nın taştan bir çıkartma parçası gibi kaldığını ileri sürmüştür. Bu yönüyle Sinan'ı, Shakespeare, Goethe ve Mich-Ange gibi bütün Rönesans sanatkârlarına değişmeyeceğini söyleyen Peyami Safa, büyük mimarın eserlerine olan vurdumduymazlığı kamuoyuna şu sözlerle ilan etmiştir:

"Bu ihtifali yapan bütün teşekküllere, Halkevlerine, Güzel San'atlar Akademisi'ne, Mimarlar Birliği'ne, Türk Talebe Birliği'ne yalvarırım: Evvelce bu sütunlarda yazmıştım. Sinan'ın medreselerini, camilerini teneke fabrikalarına kiralamışlar; avlulardaki odalara sefil adamlar doldurmuşlar; bu kiracılar gece yarısı Sinan'ın oya gibi işlediği kapılar sopalar vurarak harap ediyorlarmış. Bunu şiddetle, şiddetle, şiddetle protesto ediniz!"⁴⁹⁵

Mimar Sinan ihtifalleri, hakkında tartışmaların eksik olmadığı bir yıldönümüdür. Ölümünün 355. yıldönümündeki heykel tartışmaları bunlardan biridir. 1940'lı yıllarda Maarif Vekâleti Ankara'da bir Mimar Sinan heykeli yapılması için Türk heykeltıraşları arasında bir müsabaka açmış, Atatürk'ün de böyle bir arzusu bilindiğinden heykelin Gazi Mustafa Kemal'in Tarih Kurumu'na vasiyet ettiği para ile yaptırılması kararlaştırılmıştır. Birinci gelecek maket sahibine 500 lira mükâfat vaat eden müsabaka 10 Temmuz 1942'de açılmıştır. Mimar Kemal, Heykeltıraş Hadi, Zühtü, Ratıp (Acıdoğu), Nüzhet Sanman ve Hüseyin Anka gibi sanatkârların iştirak ettiği müsabaka neticesinde devlet jürisi Heykeltıraş Hüseyin Anka'nın maketini birinci kabul etmiştir. Fakat aradan sekiz buçuk ay geçtiği halde birinci gelen eserin sahibine mükâfatın verilmemesi tartışmaları beraberinde getirmiştir.⁴⁹⁶

Sinan anmalarının teorik çerçevesi, "*Türk toprakları üstünde eşsiz eserler yaratan, taş a dil veren, kurşun kubbelerden sanat ve dehasının nurunu taşıran bir sanatkâr*" sıfatıyla böyle

⁴⁹² Komisyon tarafından alınan kararlar için bkz. "Mimar Sinan İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3553, (30 Mart 1934): 2.

⁴⁹³ "Mimar Sinan'ın Yıldönümü", *Milliyet*, nr. 2563, (30 Mart 1933): 3; "Mimar Sinan İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3553, (30 Mart 1934): 2.

⁴⁹⁴ "Sinan İhtifali", *Milliyet*, nr. 2920, (30 Mart 1934): 3.

⁴⁹⁵ Peyami Safa, "Koca Sinan", *Cumhuriyet*, nr. 3196, (30 Mart 1933): 3.

⁴⁹⁶ Haberin detayları ve Ankara'da yapılmasına karar verilen Sinan heykeli konulu tartışmalar için bkz. "Koca Sinan'ın 355'inci Ölüm Yılı Münasebeti(yle)", *Vatan*, nr. 843, (9 Nisan 1943): 1, 3.

bir “millî şükranı” liyakatinin tescili şeklinde çizilmiştir. Bu dönemde Sinan ismi etrafında nükseden kökenine dair tartışmaların yersizliğine cevap verenlerden biri Hakkı Süha Gezgin’dir.⁴⁹⁷ 1940’lı yıllardan sonra ihtifaller bir süre daha yapılsa da faaliyetlerin içeriği ve etkisi azalmış, bu nedenle matbuatta ancak iç sayfalarda küçük haberler şeklinde yer alabilmiştir.⁴⁹⁸ UNESCO kararıyla tüm dünyada 1988 yılı, ölümünün 400. anma yılı münasebetiyle (1588-1988) “Mimar Sinan Yılı” olarak kutlanmıştır.⁴⁹⁹ 3 Şubat 1993’te TBMM Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu’nda kabul edilerek Meclis’e sunulan yasa taslağı gereği ülkemizdeki kültür ve doğa varlıklarından ancak “kamu mülkiyetinde olanların korunması”, geri kalanların ise imara açılması Mimar Sinan’ın hatırasına hürmetsizlik olarak tepkilere neden olmuştur. Dönemin Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Başkanı Oktay Ekinci, kamuoyunu büyük sanatkârı 405. ölüm yıldönümünde “övgülerle anmak” yerine mirasına sahip çıkmaya davet etmiştir.⁵⁰⁰ Mimar Sinan, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren sanat ihtifallerinde en çok anılan sanatkârlarımızdan biridir. Vefat yıldönümlerinde eserleri, mimari dehası ve sanat telakkisi gibi birçok yönüyle irdelenen Mimar Sinan, hakkında çıkarılan özel sayı dergilerle her dönemde hatırası yenilenerek anılan nadir şahsiyetlerdendir.⁵⁰¹

Resim, karikatür, heykeltıraş, musiki, hat gibi Güzel Sanatların diğer dallarına emek vermiş ve millî hafızada yer edinmiş şahısların anılması da sanatsal ihtifallerin bir parçasıdır. Genellikle 50 ve 100⁵⁰² gibi simgesel anma yıldönümlerinde hatırlanan bazı

⁴⁹⁷ Bu tartışmaları “Boş laf” şeklinde nitelendiren Gezgin, “Sinan da eserleri de Sultan Osman kadar Türk’tür.” cümlesiyle iddialara cevap vermiştir. Bkz. Hakkı Süha Gezgin, “Sinan ve Eserleri”, *Vakit*, nr. 9032, (10 Nisan 1943): 3.

⁴⁹⁸ *Mimar Sinan İhtifali*, (İstanbul: CHP Beyoğlu Halkevi Yayınları, 1944), 3-4. Ayrıca bkz. Ahmet Ulu-Aslı Kuş, “Mimar Sinan İhtifalleri”, *Düşünen Şehir*, Mimar Sinan Özel Sayısı, sayı 9, (Haziran 2019): 204-205.

⁴⁹⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın koordinatörlüğünde yürütülen 1988 Mimar Sinan’ı Anma Yılı faaliyetlerini tespit amacıyla 1984 yılı sonunda Koordinasyon Kurulu, Planlama Kurulu ve Danışma Kurulu adıyla üç kurul oluşturulmuştur. Bu kurullar marifetiyle anma yılı faaliyetleri 9 bölümden oluşmaktaydı. Örnek olarak birinci bölümde şu faaliyetler planlanmıştır: 1-Uluslararası Mimar Sinan Kongresi, 2-Mimar Sinan Albümü, 3- Mimar Sinan Kültür ve Sanat Merkezi, 4- Akademik bir kurulca hazırlanacak Mimar Sinan ve Eserleri kitabı, 5- Mimar Sinan dizi filmi, 6-Mimar Sinan Slayt Paketi, 7- Sinan’ın Eserleri Röleve Albümü, 8- Mimar Sinan Halk Kitabı, 9-Mimar Sinan Anıtı (İstanbul, Kayseri ve Edirne), 10- Süleymaniye Külliyesi’nin restorasyonu ve çevre düzenlemesi... Diğer anma faaliyetleri, özel dosya ve geniş bilgi için bkz. Nail Tan, “1988 Mimar Sinan’ı Anma Yılı”, *Millî Kültür*, sayı 61, (Haziran 1988): 20-24.

⁵⁰⁰ Oktay Ekinci, “Sinan’ı Anarken Kaygılar ve Görevler...”, *Cumhuriyet*, nr. 24656, (9 Nisan 1993): 2.

⁵⁰¹ Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından *Düşünen Şehir* dergisi bünyesinde Haziran 2019’da çıkarılan *Mimar Sinan Özel Sayısı*, büyük sanatkârın sanat mirasını ve dehasını derinlemesine mercek altına alan akademik nitelikli çalışmalardan biridir. Bkz. Mimar Sinan Özel Sayısı, *Düşünen Şehir*, sayı 9, (Haziran 2019).

⁵⁰² Türk grafik sanatının öncüsü, büyük afiş ustası İhap Hulusi Görey, 1998 yılında “Müsellesten Üçgene: İhap Hulusi Görey 100 Yaşında” başlığı altında bir dizi etkinlikle anılmıştır. Biyografisi hazırlanan sanatkârlar hakkında belgesel çekilmesi, gelişen teknoloji imkânlarının anma günlerine bir yansımasıdır. Kahire, Almanya, İstanbul’da açılan sergiler dışında pul ve anı parası basılması da sanatkâr anma

sanatkârlar, çeşitli etkinliklerle külütrel bellekte yaşatılmaya çalışılmıştır. Sanatkârlar adına icra edilen ihtifal sayısı az ve dar kapsamlı olmakla birlikte bu ihtifaller, genellikle meşk usulüyle hocalarından el alan vefalı talebelerinin girişimleriyle icra edilmiş veya hatırlatma yazılarıyla geçirtilmiştir. Cumhuriyet döneminde Güzel Sanatlar Birliği'nde Elif Naci'nin gayretleriyle yapılan Avni Lifij İhtifali⁵⁰³, Süheyl Ünver ve Prof. M. Uğur Derman'ın yazı ve gayretleriyle anılan Üsküdarlı Hoca Ali Rıza gibi birçok ressam ve hattat bu sanata duyarlı insanların teşebbüsleriyle anıla gelmiştir.⁵⁰⁴ Yine Beşir Ayvazoğlu'nun vefatının 75. yıldönümünde Hoca Ali Rıza için hazırladığı özel dosya da sanatkârları külütrel bellekte yaşatma gayretlerinin bir ürünüdür.⁵⁰⁵ 20. yüzyılın sonlarına doğru teknik ve dijital imkânların ve Güzel Sanatlar Fakültelerinin sayıca artması ile birlikte sanatkâr ihtifallerinde de artış görülmüştür. 2000'li yıllarda hat sanatına hizmeti geçmiş büyük sanatkârlar ayrıca özel teşebbüslerle vasıtasıyla anılmaya başlanmıştır. Bazı sanatkalar, anısına düzenlenen özel konsellerle ölüm yıldönümlerinde hatırlanmıştır. İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası ve Filarmoni Derneği'nin 1. ölüm yıldönümünde düzenlediği Ahmet Adnan Saygun'u anma konseri⁵⁰⁶, Cemal Reşit Rey'i anısına kendisinin yapıtlarından oluşan özel konser⁵⁰⁷, bu sahada zikredilebilecek bazı ritüel pratiklerindendir.

Türk folklor tarihinde âşıklık geleneğine hizmet eden ozanlar için ihtifaller, ailesi, yakın dostları ve sevenlerinin girişimleriyle yapılagelmiştir. 8 Temmuz 1972 günü İstanbul'da Âşık Beyhânî (İbrahim Engin, öl. 17 Ağustos 1971)⁵⁰⁸ için düzenlenen anma gecesine ozanı seven dostları katılmıştır. Türk halk edebiyatında “Âşık Tarzı” akımının önemli temsilcilerinden olup hem derviş, hem âşık geleneğini, çağımızda sürdüren büyük bir halk ozanı Âşık Veysel de 1970'li yıllardan itibaren dostları Ahmet Kutsi Tecer başta olmak üzere Cevat Dursunoğlu, Tahsin Banguoğlu, Bedrettin Tuncel, Ruhi Su, Sabahattin Eyüboğlu ve Muzaffer Sarısözen tarafından anma faaliyetleriyle ve çıkarılan özel sayılarla kolektif bellekte diri tutulmuştur. Âşık Veysel ihtifallerinde eski ezgilere yeni biçimler getirmesi ve klâsik konuları yeni deyimlerle sürdürmesi özellikle vurgulanmıştır. Şairler

---

ritüellerindendir. Ödül ihdası ve yarışmaları da bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Bkz. “İhap Hulusi 100 Yaşında”, *Cumhuriyet*, nr. 26482, (9 Nisan 1998): 12.

⁵⁰³ “Avni Lifij İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2539, (3 Haziran 1931): 2.

⁵⁰⁴ M. Uğur Derman, “Hoca Ali Rıza Bey”, *Kültür ve Sanat*, sayı 3, (Aralık 1974): 16-29.

⁵⁰⁵ Beşir Ayvazoğlu, M. Selim Gökçe ve Emre Ayvaz'ın yazılarından oluşan özel dosya için bkz. “Hoca Ali Rıza Dolmabahçe'de”, *Türk Edebiyatı*, sayı 384, (Ekim 2005): 32-48.

⁵⁰⁶ “Saygun'u Anma Konseri”, *Cumhuriyet*, nr. 24197, (1 Ocak 1992), 7; “Adnan Saygun Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 24203, (7 Ocak 1992), 9.

⁵⁰⁷ “Cemal Reşit Rey Anısına Konser”, *Cumhuriyet*, nr. 24200, (4 Ocak 1992), 9.

⁵⁰⁸ Hayatı ve âşıklık geleneği içindeki yeri için bkz. Nejat Birdoğan, “Ölümünün I. Yılında: Âşık Beyhânî (İbrahim Engin)”, *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı 275, (Haziran 1972): 6342-44.

tarafından Âşık Veysel'e ithaf şiirleri yazılması⁵⁰⁹, bu bağlamda senaryoların hazırlanması da bu anmaların bir parçasıdır.⁵¹⁰ Sivrialan köyü ile İstanbul ve Ankara gibi şehirler Âşık Veysel'in sık sık anıldığı yerlerdir. Kültür Bakanlığı yetkililerince şairin evinin müze hâline getirme girişimleri de 1980 yılında başlamıştır.⁵¹¹ Âşık Veysel, ölümünden sonra çeşitli vesilelerle hatırlandığı, adına birçok farklı anma etkinliği düzenlendiği gibi modern zaman ihtifalleriyle de kültürel hafızada yaşatılmıştır: 2019 yılında (4 Kasım 2019) Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası tarafından düzenlenen Doğumunun 125. Yılında Âşık Veysel Sergi ve Konseri çağdaş zaman etkinliklerindendir.

Müzik ve musiki sahasındaki anmaların da sanatkârın devrini idrak eden tanıkların marifetiyle icra edildiği görülmektedir. Cumhuriyet döneminde Tanburî Cemil Bey⁵¹² ve Zekai Dede ihtifalleriyle başlayan musiki büyüklerini anma teşebbüsleri sonraki yıllarda *İtrî Gecesi* örneğinde olduğu gibi tertip edilen özel gecelerle devam etmiştir. Bu tarz sanat ihtifallerinin öncüsü de yine İhtifâl-i Millî Reisi İhtifalci Ziya Bey'dir. Zekai Dede'nin kabri başında hatimler ithaf edildikten sonra Rauf Yekta Bey'in konferansı ve Kadıköy Türk Musiki Ocağı heyeti tarafından merhumun bazı seçilmiş eserlerinin terennümüyle ihtifal tamamlanmaktaydı.⁵¹³ Eski musiki üstadlarının hatıralarını tebcil maksadıyla Türk Ocağı tarafından Türkiye'de ilk defa 100 kişilik bir grupla "Musiki İhtifali" gerçekleştirilmiştir.⁵¹⁴ Tanburî Cemil Bey ihtifalleri ise düzensiz olarak zaman zaman tertip edilmiştir. Örneğin Tanburî Cemil Bey'in 52. ölüm yıldönümünde 17 Kasım 1968 Pazar günü Millî Kütüphane'de müzikli bir anma töreni yapılmıştır. Töreni Ankara Radyosu Türk Musikisi sanatçılarından Yüksek Mimar Çinuçen Tanrıkorur hazırlamıştır.⁵¹⁵

⁵⁰⁹ Örnek olarak bkz. B. Rahmi Eyüboğlu, "Âşık Veysel'e Selam", *Milliyet Sanat*, nr. 26, (30 Mart 1973): 7.

⁵¹⁰ B. Rahmi Eyüboğlu, "Veysel, Üç Önemli İşi En İyi Biçimde Yapmıştır", *Milliyet Sanat*, nr. 26, (30 Mart 1973): 7.

⁵¹¹ "Âşık Veysel Anıldı", *Hisar*, sayı 270, (Mayıs 1980): 33.

⁵¹² Cumhuriyet döneminde Tanburî Cemil için düzenlenen ihtifallerden biri, 29 Temmuz 1926 Perşembe günü Türk Ocağı'dan bir ihtifal yapılmıştır. İhtifalde merhumun yetiştirdiği on beş, yirmi mektep grubu hep birlikte sadece tanbur çalışlardın. Tanburî Cemil'in belli başlı eserleri terennüm edilmiş, fasıllar arasında merhumun hayat ve tercüme-i hali hakkında konferanslar verilmiştir. Bkz. "Tanburî Cemil İçin İhtifal", *Cumhuriyet*, nr. 789, (21 Temmuz 1926): 4 (Beni bu ihtifalden haberdar eden Hüseyin Kıyak'a çok teşekkür ederim.).

⁵¹³ "Zekâi Dede'nin Devr-i Senevî-i İrtihâlî Münasebetiyle İhtifâl", *Tevhîd-i Efkar*, nr. 3971, (7 Şubat 1340-1924): 1-2; "Zekâi Dede Merhum İçin: Eyüb Sultan Mahfelinde Mu'tad Olan İhtifâl-i Senevî", *İkdâm*, nr. 10004, (7 Şubat 1341-1925): 2.

⁵¹⁴ Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 63.

⁵¹⁵ Tanburî Cemil Bey ihtifalinin açış konuşmasını MEB Kültür Müsteşar Yardımcısı Mehmet Önder yapmıştır. Çinuçen Tanrıkorur, Tanburî Cemil Bey'in musiki tarihimizdeki yerini anlatmıştır. Ardından Tanburî Cemil Bey'in saz eserlerinden ve şarkılarından bazıları çalınmıştır. Programın solistliğini ise İzmi

Ünlü Ud virtüözü ve bestecisi merhum Şerif Muhittin Targan'ın ölümünün yıldönümü dolayısıyla eşi Safiye Ayla'nın Etiler'deki villasında düzenlenen, ünlü ses ve tiyatro sanatçılarının da katıldığı anma törenleri de musiki dünyasındaki düzenli ihtifallerden biridir. Kocasının anısına yaptığı sazlı sözlü anma toplantılarını⁵¹⁶ geleneksel hâle getiren Safiye Ayla, son yıllarına kadar eşinin ruhuna mevlidler de okutmuştur. Musiki sahasında neyzenler de simgesel anma yıldönümlerinde kültürel bellekte hatırlanan sanatkârlardandır. Doğumunun 100. yılında Ressam ve Neyzen Halil Dikmen'in hatırlanması bu tür örneklerden biridir.⁵¹⁷

Edebiyatçılarla yakın dostluğu olan Cemal Nadir (öl. 27 Şubat 1947)⁵¹⁸ anmaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Amca Bey karikatüristi olarak da tanınan Cemal Nadir (Güler) için ilk ihtifal ölümünden hemen sonra Kadıköy Halkevinde yapılmıştır. Türk Gazeteciler Birliği Kongre azalar toplantılarından önce ayağa kalkarak Cemal Nadir'in aziz hatırasını anmıştır.⁵¹⁹ D Grubu olarak bilinen ressamlarımızdan Abidin Dino⁵²⁰, Arif Dino, Nurullah Berk⁵²¹, Cemal Tollu ve Fikret Mualla⁵²² gibi isimlerin çeşitli vesilelerle ölüm yıldönümlerinde anılmalarına rastlamaktayız.⁵²³ Sanatkârları anmak ve eserlerini tanıtmak ritüellerinden biri de sergi açılmasıdır. Örneğin Şeref Akdik için bu amaçla Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde 20-30 Haziran 1975 tarihleri arasında bir sergi açılmıştır.⁵²⁴

Dünya Perde sanatına ilk ışığı tutan Türk Hayal Perde Oyunu Karagöz ve Hacivat'ın ölüm yıldönümü anma törenleri de modern zamanlar sanat ihtifallerine örnek verilebilir.

Radyosu sanatçılarından Bekir Sıtkı Sezgin yapmıştır. Sazalarda ise Nihat Doğu, Akagündüz, Arif Biçer, Ahmet Hatipoğlu yer almıştır. Bkz. "Tanburî Cemil Bey'i Anma Töreni", *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.

⁵¹⁶ Bkz. Seraceddin Zıddıoğlu, "Şerif Muhittin Targan'ı Anma Töreninde Safiye Ayla Konser Verdi", *Milliyet*, (17 Eylül 1978): 1.

⁵¹⁷ Beşir Ayvazoğlu, "Ressam ve Neyzen: Halil Dikmen", *Türk Edebiyatı*, sayı 394, (Ağustos 2006): 10-16.

⁵¹⁸ Cemal Nadir'in edebiyatçı dostlarıyla ilişkisi ve onlara dair tahlilleri için bkz. İbrahim Öztürkçü, "Cemal Nadir'in Fotoğraf Tahlilleri'ne Göre Şair ve Yazarlar", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 16 (Güz 2017): 121-163.

⁵¹⁹ "Kadıköy Halkevinde Cemal Nadir Töreni", *Cumhuriyet*, nr. 8095, (1 Mart 1947): 4; "Türk Gazeteciler Birliği Kongresi Dün Toplandı", *Cumhuriyet*, nr. 8095, (1 Mart 1947): 3.

⁵²⁰ Doğan Hızlan, "Yahya Kemal Elli Yıllık Dostu Abidin Dino'yu Anlatıyor", *Hürriyet Gösteri*, sayı 158, (1994): 72-75.

⁵²¹ Şükrü Erdiren, "Ölümü Yıldönümünde Nurullah Berk", *Ankara Sanat*, sayı 201, (1983): 12-13.

⁵²² Örnek olarak bkz. Nüzhet İslimyeli, "Ölümünün 10. Yılında Fikret Mualla'ya Saygı", *Ankara Sanat*, sayı 135, (1977): 10-11; Tuna Serim, "Ölümünün 19. Yılında Fikret Mualla'yı Taha Toros Anlattı", *Sanat Olayı*, sayı 50, (1986): 38-41.

⁵²³ Ressamların anılmasına ve ölüm yıldönümlerinde Osman Hamdi Bey, Halil Paşa, Ali Rıza Bey, Namık İsmail, Çallı, Nazmi Ziya, Avni Lifij, Sami Yetik, Hikmet Onat, Cemal Tollu, Fikret Mualla, Turgut Zaim için Elif Naci'nin yazdığı ihtifal yazıları için bkz. Elif Naci, *Anılardan Damlalar*, (İstanbul: Karacan Yayınları, 1981), 5-59.

⁵²⁴ Bkz. "Sanat Haberleri", *Hisar*, sayı 139, (Temmuz 1975): 40.

Osmanlıların, Bursa’da ilk tarihi anıtlarını yaptırdıkları devirde geçmiş bir hazin vak’anın masum kahramanlarından adını alarak günümüze kadar gelen bu temaşa oyunun 667. ölüm yılı Bursa’da anılagelmektedir. Bu tarihî Türk sanatının bir an’anevî kültür olarak gelecek nesillere takdiminde Karagözcüler Derneği etkin rol alır. Tarihî Türk Perde Hayal Oyunlarının kahramanları Karagöz-Hacivat ve Şeyh Küşterî’nin anıtları, bu sanatı milli şuura nakşetmenin bir parçası şeklinde okunabilir.⁵²⁵

Yukarıda verdiğimiz örnekler dışında sanatın hemen her dalında adına ihtifal düzenlenen sanatkârlara rastlamak mümkündür. Ancak kültürel belleğimizin işleyişindeki düzensizlik ve toplumsal hafızamızın unutmaya çabuk yatkın oluşu, sanatıyla Türk kültür hayatına hizmet eden birçok önemli şahsın anılmasında ihmale neden olmuştur. Doğum ve ölüm yıldönümlerinde unuttuğumuz sanatkârların sayısı, hatırladıklarımızdan her zaman daha fazla olmasının sebebi de budur.

2.2.3. EDEBÎ İHTİFALLER

Toplumun geçmişten gelen “*kabiliyet, zekâ, çalışkanlık, bilgi, irade, feragat, sabır, ideal*” gibi değerlerini/birikimlerini yansıtmak ve onları geleceğe taşımak açısından köprü görevi üstlenen yazarlar, bu özellikleriyle aynı zaman toplumsal bilinci diri tutan ve besleyen kişilerdir. Ernst Haeckl (1834-1919) ile İngiliz filozof ve sosyolog Herbert Spencer’in (1820-1903) geliştirip ortaya attığı *rekapitülasyon* teorisine göre yazarlar, “*millet dehasını kendisinde toplamış şahiyet*”lerdir. Ölümden sonra tesirlerinin devam etmesi de ilham kaynaklarının “millet dehası” olmasından ileri gelmektedir.⁵²⁶

Ebüzzîya Tevfik, ilim ve irfanın vatani olamayacağını, bu yüzden bilginlerin (ulemâ), kültür adamlarının ve yazarların (urefâ) hangi kavim ve mezhebe mensup bulunursa bulunsun içinde “*iştihâr veya lisaniyla te’lif-i âsâr ettiği kavmin ricâl-i benâmı sırasına*” geçeceğini söylemektedir.⁵²⁷ Süleyman Nazif ise, yeryüzünde kalanların, daha evvel gidenleri/ölenleri hürmetle yâd etmesini bir “mecburiyet”, bu ihtiramı da “*fenânın*

⁵²⁵ Örnek olarak bkz. *Karagöz’ün 667 Ölüm Yılı Anma Töreni*, (Ankara: Ulusal Basımevi, 1969), 11 s.

⁵²⁶ Rifat Necdet Evrim, “bir âlim, bir kültür filozofu, yeni bir hayatın mübeşşiri” olarak nitelendiği Ziya Gökalp’i *rekapitülasyon* (evrimsel tekrarlama) teorisine göre “millet dehası”nın temsilcisi saymıştır [Rifat Necdet Evrim, “Terbiye ve Kültür: Ziya Gökalp”, *Son Posta*, nr. 3078, (26 Ekim 1954): 5]. *Rekapitülasyon* teorisini Ernst Haeckl biyoloji sahasında ileri sürmüştür. İngiliz filozof ve sosyolog Herbert Spencer öğrenmeyle ilgili benzer noktaya değinmiş, bir çocuğun somut düşünmeden soyut düşünmeye uzanan entelektüel gelişiminin, insan bilgisinin gelişimiyle aynı yolu takip ettiğini ileri sürmüştür. Geniş bilgi için bkz. Alan Porter, *Sigmund Freud*, çev. Ece Okutan, (İstanbul: İksatır Yayınevi, 2021), 276 s.

⁵²⁷ Ebüzzîya Tevfik, “Ricâl-i Mensiyye”, *Mecmûa-i Ebüzzîya*, cüz-aded 93, (sene Hicri 1317/1899): 433.

ebediyete karşı pek necib ve insanî bir mükellefiyeti” olarak nitelendirmiştir.⁵²⁸ Bu tespitler ışığında milletini eserleriyle temsil etme yetkisine sahip olan yazarlar, o kavmin topluma mal olmuş şöhretli şahsiyetleridir.⁵²⁹ Özellikle modern zamanlarda özellikle bir kısmı “millî şair (Mehmet Emin Yurdakul, Mehmed Âkif), sultânü’ş-şuarâ (Necip Fazıl), şeyhülmuharrirîn⁵³⁰, Tanrı şair (Yahya Kemal)” olarak etiketlenen bazı edebiyatçılar, öldükten sonra başta aile ve akrabaları⁵³¹, çocukluk ve gençlik arkadaşları⁵³², muasır edebiyatçılar⁵³³, dostları ve talebeleri, dava arkadaşları⁵³⁴, fikirlerini benimseyen okuyucu kitlesi veya adlarına kurulan çeşitli dernek ve vakıflar tarafından günümüze kadar anılagelmiştir.

Ritmik/periodyk, belirli bir tarihe sabitlenmiş ve takvimsel bir düzen görünümünden ziyade sivil grupların, derneklerin ve edebiyatçılar adına kurulan vakıfların marifetiyle,

⁵²⁸ Süleyman Nazif, *Yıkılan Müessese* (Son Zamana Aid Bazı Müşâhedât ve Malumât-ı Târihiye), (İstanbul: İlhami-Fevzi Matbaası, 1927), 3.

⁵²⁹ Peyami Safa, Abdülhak Hâmid’i “edebiyatımızın son beyaz sakalı” şeklinde sembolize ederken şairin hayatının ve eserlerinin etrafında üç değil, beş edebî neslin toplandığını, dolayısıyla Hâmid’in “muasır edebiyatımızın başından sonuna kadar uzayan ömrü ve tesiriyle onu tek başına temsil ettiğine” dikkat çekmektedir. Peyami, Hâmid’in kıymetini her nesilde birkaç basamak inen eskiden yeniye doğru sarkan bir şeref merdivenine benzetmektedir. Eskilere göre o “en büyük şair”, ortalara göre “büyük şair”, yenilere göre ise “bir şairdir.” Bkz. Peyami Safa, “Abdülhak Hâmid Meselesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4716, (30 Haziran 1937): 3.

⁵³⁰ Türk edebiyatında bazı yazarlara tevcih edilen “şeyhülmuharrirîn” payesinin ilk kullananlardan biri gazeteci ve Matbuat Cemiyeti Reisi Mahmud Sadık’tır. Sonraki dönemlerde Burhan Felek ve Ahmet Kabaklı için de bu sıfat kullanılmıştır. Bkz. “Şeyhülmuharrirîn Hastanede”, *Cumhuriyet*, nr. 2060, (31 Kânunusânî 1930): 2.

⁵³¹ 11 Aralık 1965 Cumartesi günü saat 20.00’de Halkevleri Genel Merkezi’nde 16 yıl önce vefat eden İbrahim Alâettin Gövsa için bir anma toplantısı düzenlenmesinin arkasında Halkevi Başkan Yardımcısı Nevvare Gövsa ve şairin oğlu İlham Gövsa vardır. Törende babasının hayatını, hususiyetlerini ve ona dair hatıralarını anlatan İlham Gövsa, Atatürk için yazdığı *Tavaf* mersiyesini okumuştur. Anma törenine katılanlardan biri de İbrahim Alâettin’in öğrencilerinden Ressam Abidin Elderoğlu’dur. Genel Kurmay tarih yazarı Cihad Akçakayalıoğlu ve gençlik adına Behzad Şaşal, Gövsa’nın çeşitli cephelerini belirten konuşmalar yapmışlardır. Şairin aynı adı taşıyan en küçük torunu da çocuklar için yazdığı şiirlerinden birini okumuştur. Böylece aile, akraba, dost, talebe ve gençlik adına her kesimden insanın bir araya geldiği ihtifallerin devamı, tamamen kolektif belleğe intikal veya ismi etrafında edebî bir kanon teşekkül edinceye kadar daha çok edebiyatçının hayatta iken yanında bulunan kişilerin varlığıyla mukayyettir denilebilir. Bkz. “İbrahim Alâettin Gövsa’yı Anma Toplantısı”, *Hisar*, sayı 25, (Ocak 1966): 29.

⁵³² İhtifallerde yakın çevrenin öncü etkisi günümüze kadar devam eden bir durumdur. Kültürel bellekte şair ve yazarların unutulmamasında etken unsur, aile ve dostlarının varlığıdır. Özellikle Cumhuriyet döneminde bu etki, hemen her ihtifalde göze çarpmaktadır. Pek sık olmamakla birlikte Ahmet Rasim ihtifallerinde yazarın çocukluk ve gençlik arkadaşlarının ön safta yer aldığı görülür. Bkz. “Ahmet Rasim İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3047, (29 Teşrinievvel 1932): 1,4.

⁵³³ Özellikle 1930’lı yıllarda Tevfik Fikret’in doğum ve ölüm yıldönümlerinde Galatasaray Lisesi’nde yapılan ihtifallerde şairin muasır olan dost ve arkadaşları konferans vermiş ve şiirlerini okumuşlardır. Bkz. “Fikret Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 3102, (24 Kânunuevvel 1932): 2; “Tevfik Fikret İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3103, (25 Kânunuevvel 1932): 1-2.

⁵³⁴ Şair, eski İstanbul Milletvekili Orhan Seyfi Orhon, ölümünün dördüncü yılında (22 Ağustos 1976) Zincirlikuyu’daki kabri başında yapılan bir törenle anılırken milliyetçi kimliğiyle bilinen yazarın saat 10.30’daki törenine şairin dava arkadaşları, AP’liler ve Ülkücü gençlik de katılmıştır. *Son Havadis* gazetesinde iktibas edilen haber için bkz. “Orhan Seyfi Orhon Bugün Anılıyor”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılığ* 1977, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 714.

ancak sınırlı kültür ve edebiyat mahfillerinde daha çok devam edip gelişen edebî ihtifaller, *ritüel pratiği* diye adlandırılan geçmişten günümüze taşınan birçok kültürel, tarihî ve dinî unsuru içerisinde barındırmaktadır. Ritüel, bir düzen dahilinde yapılması halinde insanları ortak bir amaç doğrultusunda bir araya getirerek ortak bir bilincin oluşmasına zemin hazırlar. Çoğu zaman gelenek ve hayatla beslenen ritüeller/anmalar, bilinçli bir eyleme dönüştüğü zaman, grubun devamlılığına ve topluluktaki aidiyet duygusunun da pekiştirilmesine hizmet etmiş olur. Yalnız kültürün önemli bir formu olan ritüellerin geleneğe dönüşebilmesi için bir devamlılık arz etmesi ve belirli bir takvimselliğinin olması gerekmektedir.⁵³⁵

Abdülhak Hâmid örneğinde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde devletin resmi organları ve iktidarın kurduğu halkevleri yoluyla tabana yayılan ihtifaller de bulunmakla birlikte, edebî ihtifallerin ve yazar anmalarının daha çok sivil inisiyatifle gerçekleştiği görülmektedir. Daha çok aile, dost ve sevenlerin girişimleriyle kurulan sivil derneklerin en büyük özelliği kendi imkânlarıyla yazarı anmak, adını yaşatmak, duyurmak, hafızalarda ismini diri tutmak kastıyla yapıla gelen çabalara dayanmasıdır.⁵³⁶ Bu bağlamda edebî ihtifaller, aynı zamanda Peyami Safa'nın ifadesiyle, ölümünden sonra bir yazarın edebiyat tarihindeki konumuna dair “edebî otopsi” yapmaktır.⁵³⁷ Ölümü sonrası bir şair veya yazarın edebî ve manevî şahsiyeti üzerine yapılan bu otopsi için bazen bir “anış mottosu” üst başlık olarak tercih edilebilmektedir. Örneğin Akbank'ın desteğiyle 1971 yılının Eylül ayında büyük Türk şairi Yunus Emre'nin ölümünün 650. yılı dolayısıyla yapılan anma programında anış mottosu, şu iki mısra olarak açıklanmıştır:

“Düşmanımız kimdir bizim

⁵³⁵ Ritüeller bağlamında *Edebiyat Şölenleri* üzerine doktora tezi yapan Mehmet Taner Türk, düzenli aralıklara yapılması kaydı ile âyin, bayram, tören, şölen vb. gibi ortak faaliyetlerin bir ritüel pratiği oluşturacağını tespit etmektedir. Türk'e göre bir ritüel pratiği olan ve belirli bir takvimselliği içeren şölenler, aynı zamanda bayram, âyin, anma, yas, tören gibi diğer ritüellerle beraber, geçmişin inanç ve mitlerini geleceğe taşıma işlevi de taşımaktadırlar. Bkz. Mehmet Taner Türk, “Edebiyat Şölenleri: Aktör Mekân Ritüel”, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018): 2, 15-16.

⁵³⁶ Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti'nin, ki kurucuları arasında Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Tanyol, H. Vehbi Eralp gibi şairin yakın dostları da bulunmaktadır, 1968 yılında bastırdığı kitapçıkta geçen şu cümleler, sembol bir edebiyatçıyı ayakta tutma çabalarının ancak sivil inisiyatifle nasıl geliştiğini açık bir şekilde göstermektedir: “Yahya Kemal'in eserlerini bastırmak imkanından yoksun kalan cemiyetimiz, ona dair yayınlar yapmaktan geri kalmadı. *Hemen hemen hiçbir resmi kaynaktan yardım görmüyorduk, üyelerimizin ödedikleri aidattan ve bazı konserlerden ele dilen gelirlerden başka kaynağımız yoktu.* Buna rağmen Yahya Kemal'in büyük adı, önümüzde birçok kapıların açılmasına yardım ediyordu. Bu sayede tek başımıza başaramayacağımız bazı işleri başarmak imkânına kavuştuk...” Bkz. *Onuncu Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayınları, 1968), 6.

⁵³⁷ Peyami Safa, “Abdülhak Hâmid Meselesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4716, (30 Haziran 1937): 3.

İhtifallerde tören boyunca merhum şair ve yazarın edebî şahsiyetinden söz etmek ve bu bağlamda birçok meziyetini dile getirmek geçmişten günümüze bir muaşeret/ritüel kuralı hâlini almıştır. Bununla birlikte ölen kişinin olumsuz sayılabilecek özelliklerine de ihtifallerde değinildiği görülmektedir.⁵³⁹ Çoğu zaman hayatta bulunan ailesi, yakın dostları ve kendisini tanıyanlar tarafından yapılan bu “ta‘ziz” konuşmaları, söz konusu şahsa atfedilen değeri göstermekte ve ikonik/kanonik kimliğini pekiştirmektedir. Genellikle şair dostları tarafından ölen yazarın kabri başında yapılan bu törenler⁵⁴⁰, Rıza Tevfik’in ifadesiyle merhumun “*hâtırasını te’yîd*” ve *ber-mu‘tâd tezkîr-ı nâmı*” amacına yöneliktir.⁵⁴¹ İhtifalci Ziya’nın törenlerine katılan biri olarak Süheyl Ünver, portre yazısında bir yıldönümünde yazarın biyografisinin resmî kısımlarının sayılıp dökülmesini anlamsız bulurken onun yerine kişinin “cemiyetin yararına yaptığı çalışmaların, temiz hislerinin, ruh asaletinin” bahis mevzuu edilmelisini tavsiye etmiştir. Ünver’e göre İhtifalci Ziya’nın anmaları bize bunu göstermiştir.⁵⁴²

“Neden ihtifal kavramı belirli yazarlara münhasır olarak günümüze kadar ulaşmaktadır?” sorusunun cevabı, edebî ihtifaller söz konusu olduğunda, yaşam defterini kapatan ve artık geçmiş zamanda kendisine yer bulan bir şair ve yazarın hayatta iken kendisinin, vefatı sonrası da ailesinin, dostlarının veya sevenlerinin oluşturdukları “kanonik imajla, aktüel zamana hitap ettikleri yönleriyle, devlet-millet arasında köprü kurabilme potansiyelleriyle, onu günümüze çağıran kişi veya kurumların amaçlarıyla derinden ilgilidir.” Leerssen ve Rigney’in tespitiyle yazarlar, gerek figüratif ve artistik karakterlerinin baskınlığı gerekse

⁵³⁸ Söz konusu ihtifalin tertip kurulu Abdülbaki Gölpınarlı, Annemarie Schimmel, Fahri İz, Nezihe Araz ve Mehmet Kaplan’dan oluşurken Genel Sekreterlik görevini de Vedat Nedim Tör yapmıştır. Geniş bilgi için bkz. “Yunus Emre Semineri”, *Yeni Edebiyat*, cilt II, sayı 1, (Kasım 1970): 30.

⁵³⁹ 1936 yılında Muallim Cevdet ihtifalinde, ancak öldükten sonra kadri bilinen ve memlekete yüzlerce müdür ve muallim yetiştiren eğitimcinin, Muallim Cevdet’in Türklüğe yaptığı hizmetlerin, eski Türk tarihine olan bağlılığı yanında kendisinin en büyük kusurunun ifrat derecede mütevazı olması vurgulanmış, üstün meziyetleri sıralanmıştır. Bkz. “Muallim Cevdet İçin Yapılan İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 4270, (5 Nisan 1936): 2.

⁵⁴⁰ Şair ve yazarlar, sadece dostlarının değil, memlekete hizmeti geçmiş büyük adamların da ihtifallerinde yer alarak onları seven insanların hislerine tercüman olmuşlardır. Kendisi de eski bir sporcu olan Rıza Tevfik’in memlekete birçok kıymetli genç yetiştirmiş olan ilk beden terbiyesi muallimi Faik Hoca’nın (Üstünidman) ölüm yıldönümünde Üsküdar’daki kabrinde yetiştirdiği talebeleri, eşi, ailesi ve dostları ile birlikte merasime iştirak ederek merhum için yazdığı bir mersiye okuması bu tezimizi destekleyen yaklaşımlardandır. Bkz. “Faik Hoca’nın Kabrinde İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 6926, (26 İkinciteşrin 1943): 2.

⁵⁴¹ *Sabah* gazetesine Tevfik Fikret’in 19 Ağustos’taki vefat sene-i devriyesini Âşîyan’da idrak etmek için ilan veren dostu Rıza Tevfik, şairi seven diğer dostlarını da bu kabri başında okunacak Mevlid-i Nebvî kıraatine davet etmektedir:

“*Merhûmun eviddâsı ve âşînâları olan zevât-ı kirâmın yevm-i mezkûrda ba‘de‘z-zuhr saat iki raddelerinde Âşîyân’ı teşrif buyurmalarını rica ederim.*” Bkz. Rıza Tevfik, *Sabah*, nr. 10688, (17 Ağustos 1335/1919): 3.

⁵⁴² Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, “İhtifalci Ziya Bey, 1865-1930”, *Hür Vatan*, (27. III. 1961): 2.

yaşadığı dönemde içinde bulunduğu edebî ekolün, kültür ve sanatın toplamını temsil etmeleri nedeniyle, toplumsal hafızada belirgin bir nitelik kazanırlar ve ön plana çıkarlar.⁵⁴³ Attilâ İlhan'ın ölümünün Türk basınında konsensüs yaratmasına, siyasal yelpazenin en karşıt noktalarında duran gazeteleri bir araya getirmesine dair yapılan yorumlar, bir şair veya yazarın toplumun birleştirici unsuru oluşunu da örnekleyen durumlardandır.⁵⁴⁴

Edebî hafızada sürekli diri kalabilen yazarların hayatta olduğu gibi öldükten sonra daha çok hatırlandığı görülmektedir. Aradan uzun yıllar geçse bile muasırları başka yazarlara göre prestijini sürekli tazeleyen bu edebiyatçılar, millî ve edebî tarihe damgasını vurmuş sanatkarlar olduğundan hatırlanmaları için özel bir çabaya da ihtiyaç yoktur. Bu yazarları edebiyat tarihimizde “kalıcı kılan şeyin ne olduğu” ihtifal ve jübilelerde odaklanılacak temel meseledir. Mehmet Kaplan, bu konuya dair Abdullah Cevdet ve Tevfik Fikret kıyaslamasını yapmaktadır. Fikret'in müdafaa ettiği düşünceleri, daha önce, geniş bir şekilde ve yıllarca bir dava hâline getiren *İctihad* dergisi sahibi Abdullah Cevdet, ki şiir de yazmakla beraber, “san'at kabiliyeti olmadığı için”, bugün adını hemen hemen anan kimse yoktur. Buna karşın Fikret'in sesini bugüne kadar getiren ve yarına götürecek olan şey, “büyük ifade kabiliyetine sahip bir şair” olmasıdır.”⁵⁴⁵

Bir yazarın kolektif bellekte hatırlanma değeri, sanat gücüyle edebiyat sahnesinde bıraktığı tesirle ölçülmektedir. Abdülhak Hâmid ve Yahya Kemal⁵⁴⁶ gibi sanat gücünün yanında dostları tarafından etraflarında bir prestij halkası örülen ve böylece ikonik imajları sürekli canlı tutulan şanlı sayılabilecek sanatkarlar da bu kabildendir. Burada Abdülhak Hâmid'in etrafında, Celal Nuri'nin ifadesiyle, “mezheb-i Hâmid-perestînin havarî-i evveli olarak” bu perestîş halesini bir örümcek ağı gibi ören ve şair-i azam'ı “tebcîl, takdîr ve ta'zîz”lerle edebiyat mahfillerinde sürekli imajını tazeleyen Süleyman Nazif⁵⁴⁷ ilginç bir tipoloji örneği olarak zikredilebilir. Bu konuya dair Munis Faik de, Türk edebiyatının “ters kaderi” olan aradaki dil uçurumuna ve gelenekten kopukluğuna rağmen Fikret'in 100 yıl kolektif

⁵⁴³ *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building and Centenary Fever*, Eds. Leerksen, J., Rigney, A., (Palgrave Macmillan UK, 2014), 10.

⁵⁴⁴ Haber ve yorum için bkz. “Attilâ İlhan Buluşması”, *Milliyet*, (13 Ekim 2005): 25.

⁵⁴⁵ Mehmet Kaplan, “Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret”, *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5.

⁵⁴⁶ Yahya Kemal'e dair Mustafa Şekip Tunç, Şükufe Nihal, M. Faruk Gürtunca, Fazıl Ahmet, Halit Fahri gibi edebiyatçıların hayranlıkları ve “Tanrı şair” nitelendirmeleri için bkz. Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal Beyatlı I*, (İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2004), 204-212.

⁵⁴⁷ Bkz. Celal Nuri, “Üdebâ-yı Osmaniye Tarafından Abdülhak Hâmid Bey'in Şerefine Verilen Ziyarete İrâd Olunan Nutk-ı Mürettebdîr”, *Yeni Turan*, sayı 5, (5 Eylül 1329/1913): 65-67.

bellekte yaşamasını kendi hafıza gücümüzde değil, şairi çağdaşlarından ayıran özel bir sırda görmektedir:

“...Fikret’ten sonra doğan ve yakın zamanlara kadar yaşayan birçok şair ve yazarları daha hayatta iken unuttuğumuz, hatırlamaz olduğumuz halde Tevfik Fikret’i unutmamış, daha doğrusu unutamamışsak bunu sırrını kendi hafıza gücümüzde değil, onun şiirindeki kudrette aramamız gerekmez mi?”⁵⁴⁸

Bu tespit ışığında Munis Faik, Fikret’in bütün bir edebiyat nesline örnek olan sanat kudreti ve etkili bir hayal gücüne sahip olması ile birlikte “başkalarının kendi varlıklarına bile açıklamaktan çekindikleri duyguları, düşünceleri, kırgınlıkları onun en gür sesiyle haykırmasına ve bu davranışıyla devrinin düşüncesine hem tercüman, hem rehber olmasına” bağlamaktadır. Yarına ve gençliğe içten inanması da Fikret’i ölümsüz kılan özelliklerindendir. Kısacası şair, kendi sanat potansiyeli (büyük şair oluşu) ile beraber üslup/ifade kudretinin zenginliğe ile edebiyat kaderinin çizgilerini belirlemektedir.⁵⁴⁹

Rıza Tevfik’in vefatı sonrası bu meseleyi ele alan Refik Halid’e göre, büyük bir şairin vefatıyla neler kaybettiğimizin anlaşılması zamana bağlıdır. Çünkü “Onlar, asil değerler gibi ancak zamanla anlaşılacak ve bir gün yeniden keşfedilince kıymeti hayatındakinden fazla meydana çıkacak şahsiyetlerdir.” Refik Halid böyle ölümleri, “yaşamaya devam eden sanatkârlar” olarak nitelendirir.⁵⁵⁰ Abdülhak Şinasi Hisar da şair ve yazarların hayatta iken ve ölümleri sonrası kültürel bellekte meydana gelen prestij farkını “Zamanla solmuş bir eserin karşısına geçip bugünkü numarasını vermek başka, onun vaktiyle yaptığı tesire şehadet etmek başkadır.” cümlesiyle özetlemektedir. Yazarın fikri ve bu fikrin toplum nezdindeki mevkii, yani kazandığı rağbet veya maruz olduğu muhalefet de Hisar’a göre bunda etkilidir. Sanatkârın eseri ve bu eserin zaman içinde yapmış olduğu tesir de göz ardı edilmemelidir.⁵⁵¹

Edebî ihtifallerde anılan yazarlardan daha çok “kanonik şahsiyetler”in ön plana çıktığı görülürken ikinci veya üçüncü sınıf şair ve yazarların ölümlerinin üzerinden kısa bir

⁵⁴⁸ Munis Faik Ozansoy, “Tevfik Fikret”, *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 3-4.

⁵⁴⁹ Mehmet Kaplan’a göre büyük şairler ve edebiyatçılar, eserlerinde millî dile en güzel ve olgun şekilleri verirler. Kelime ve cümle olarak yeni yaratışlarla bir dili zenginleştirirler. Bundan dolayı bütün medeni milletler yetişen nesillere dillerini öğretirlerken o dilde vücuda gelmiş ve değerleri geniş bir okuyucu zümresi tarafından kabul edilmiş eserleri esas alırlar. Yetişen nesiller bu eserleri okumak suretiyle olgunlaşır, onlara dayanarak daha yüksek ve ileri bir kültür yaratırlar. Bu, Tanpınar’ın deyişi ile “millî kültür devam ederek değişmek, değişerek devam etmek”tir ki büyük yazarların varlığı bu dilleri sayesinde geleceğe onları taşır. Bkz. Mehmet Kaplan, “Edebiyat Dili”, *Hisar*, sayı 50, (Şubat 1968): 6-7.

⁵⁵⁰ Refik Halid Karay, “Rıza Tevfik’in Türkçesi”, *Yeni İstanbul*, nr. 38, (7 Ocak 1950): 4.

⁵⁵¹ Abdülhak Şinasi Hisar, “Abdülhak Hâmid”, *Yeni İstanbul*, nr. 73, (11 Şubat 1950): 4.

müddet geçtikten sonra unutulması dikkat çekmektedir.⁵⁵² Kültürel bellekte ve edebî hafızada isimleri zaman zaman gündeme gelse de haklarında özel bir anma toplantısı veya neşriyatı bulunmayan bu yazarlar, ihtifal niyetinde bir şiir veya yazılarının neşriyle hatırlanmıştır.⁵⁵³ Burada ölümün sıcaklığını kaybederek yerini unutmanın soğukluğuna bırakması söz konusudur. Ziya Osman Saba'nın 10. ölüm yıldönümünde Sabri Esat Siyavuşgil, "*Bir şairin bize verdiği duymamız, tatmamız ve benimsememiz için biraz daha durulmuş olmamız!*" lazım geldiğini dile getirerek şair anmalarında zamanın rolüne işaret etmiştir.⁵⁵⁴ İhtifaller, bu yönüyle insan hafızasının "unutmaya" yatkın tabiatına karşı bir refleks geliştirme temayülüdür. Mehmet Çınarlı, devlet hayatında büyük mevkilere ulaşan şair ve yazarların talihsizliğine bu bağlamda değinmektedir. Çınarlı'ya göre şair ve yazarlar çevrelerinde toplanıp kendilerine övgü düzenlerin, eserlerini gerçekten beğenip beğenmediklerini bir türlü anlayamazlar. Övgüde aşırı gidenler, o şair ve yazar mevkini kaybettikten ve öldükten sonra, mutlak bir sessizliğe bürünerek bu aşırılığı unutturmak veya bir çeşit telafi etmek isterler. Çınarlı bu tezine örnek olarak Munis Faik Ozansoy'u göstermiştir: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlık Müsteşarlığı yaptığı sırada Ozansoy'a her yönüyle sahip çıkan kişi ve kuruluşlar, bazı istisnalar dışında, hastalığından ve ölümünden sonra onu hiç anmadıkları gibi bir daha arayıp sormamışlardır.⁵⁵⁵

Edebî ihtifallerin teorik açılımına dair birçok şair ve yazar çeşitli vesilelerle yaklaşık bir asır boyunca düşüncelerini dile getirmiş ve anma merasimlerinin edebiyat ve tarihe bakan yönünü ele almışlardır. Pierre Loti'nin 100. doğum yıldönümü için Sarbonne'da ihtifale katılan Sabri Esat Sivavuşgil, Fransızların kendi büyüklerini anma tarzlarını gündeme getirerek "İhtifalde Ölçü" meselesini ele almıştır. Fransız medeniyet ve kültürüne hizmet etmiş her şahsiyetin millî hafızada minnet ve sevgi ile yaşadığına dikkat çeken Sivavuşgil, ihtifali kısaca "*İlim, edebiyat ve san'atta kültür hazinesine, çamsakızı çoban armağanı kabilinden de olsa, kendi cevherinden bir şeyler hediye etmiş olan her fert*" için fırsat

⁵⁵² Unutulan şairlerin "insanlara yol gösterecek bir dil ve sanat anlayışından yoksun" oldukları zaman zaman ihtifallerin tartışma konuları arasındadır. Vefatının 8. yıldönümünde *Yeni Edebiyat* gazetesinde Haşim'in ve bütün Sembolistlerin "diri sanat anlayışları karşısında işas ettiğini" öne süren Hüsameddin Bozok'a cevap veren Mehmet Kaplan, "*Mesele, sanat eserinin cömert olup olmadığıdır. Bu bakımdan Ahmet Haşim asla itham edilemez. Bize tabiatı sevdirenlerden biri de odur.*" şeklinde şairi müdafaa etmiştir. Bkz. Mehmet Kaplan, "Ahmet Haşim İşas mı Etmiştir?", *Vatan*, nr. 286, (8 Haziran 1941): 4.

⁵⁵³ *Çaba* dergisi 1966 yılında şair Ömer Bedrettin Uşaklı'yı "*Aramızdan on dokuz sene evvel ayrılan, fakat kalplerimizde yaşayan üstadımız Ömer Bedrettin Uşaklı'yı rahmetle anarız.*" ithafıyla sadece "Ölümsüzler" şiirini neşretmiştir. Bkz. *Çaba*, sayı 1, (Kasım 1966): 16.

⁵⁵⁴ Sabri Esat Siyavuşgil, "Ölümünün 10'uncu Yıldönümünde Ziya Osman Saba", *Çaba*, sayı 5, (Mart 1967): 25.

⁵⁵⁵ Mehmet Çınarlı, *Aynı Yolda*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 92-93.

düştükçe düzenlenen “*takdir ve tebcil faaliyeti*” olarak tarif etmiştir. Çünkü “*Her hâtıranın etrafında, o hâtırayı ebediyen yaşatmak isteyenler bir hürmet ve muhabbet hâlesi yaratırlar.*”⁵⁵⁶ Bunu görmek için en ideal yerin Paris olduğunu düşünen Sivavuşgil’e göre “*Yalnız bu anma faaliyetinde her şeyden evvel, insan ruhunun alâka zembereklerini, hazım kabiliyetini ve idrakini göz önünde tutmak*” gerekmektedir. Ayrıca ilim, edebiyat ve sanatta devir açmış, dâhi olarak tanınmış ve şöhreti millî hudutları aşmış olan büyüklerini anarken, onlara ihtifaller tertip ederken ölçüyü kaçırmamaya ve halkı bıktıracak herhangi bir gayretkeşliğe düşmemek son derece önemlidir. Fransa gibi ülkelerin anma merasimlerinde bu kadar başarılı olması da bu ölçüye riayet etmelerinden kaynaklanmaktadır.⁵⁵⁷

Vefatı sonrası anılmaya değer sembol ve kanonik şair ve yazarlara dair ihtifal yazılarında neler olması gerektiğini irdeleyenlerden biri de Behçet Necatigil’dir. Ziya Osman Saba’nın vefatının 20. yıldönümünde düşüncelerini dile getiren ve yazısında şairce bir yaklaşım sergileyen Behçet Necatigil’e göre “ihtifal yazıları”, ölene bağlılığın ve “edebî biat”ın bir tekrarıdır:

“Bir anma yazısında neler yazılır? Bir bağlılık tekrarlanır, bir benimseyiş hatırlatılır, zamanın bulanıklaştırdığı bir güzel anılar toplamı, yitikler havuzunda gözlerimiz önünde canlanır ve güzeldir sevdiğimiz şairlerle olmamız. Çünkü biz de ölüme, içimizde anılan hep taze sürüp giden bazı şairlerden kuvvet alarak ve onlarla birlikte gidiyoruz. Adı Ziya Osman’dır, kuvvetim olan bir şairimin adı. Öleli yirmi; yıl oldu.”⁵⁵⁸

Edebî ihtifallerin bir tören kimliği kazanabilmesi için II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi, ihtifalleri edebî ve sosyal bir mesele olarak tek başına omuzlayan İhtifalci Ziya Bey’in aksiyoner şahsiyetinin ortaya çıkması gerekmektedir. İhtifallerin organize bir tören kisvesine bürünmesi, aşağıda ayrıntılı değineceğimiz üzere, 1908 Nâmık Kemal ile 1912 yılında gerçekleştirilen Şeyh Galib İhtifalı’yle başlamıştır. Tören kimliği kazanan edebî ihtifaller, vefat eden şair ve yazarları kültürel ve edebî hafızada canlandırma ve kalıcı kılma açısından son derece önem arz etmektedir. Zira Paul Connerton’un belirttiği gibi, “*Tören dilinin biçimcilik (formalizm) özelliği, daha açık bir bellek destekleyici etkiye sahip olmasıdır.*” Biçimciliğin sağlayacağı ekonominin yanında, Connerton’a göre bu tarz toplanmalarda bir de “kanonik koşutluk” denilen “uzlaşmayla saptanmış çifte sözcük”

⁵⁵⁶ Sabri Esat Sivavuşgil, “İhtifalde Ölçü”, *Yeni Sabah*, nr. 3920, (2 Şubat 1950): 2.

⁵⁵⁷ Sivavuşgil, “İhtifalde Ölçü”, 2.

⁵⁵⁸ Behçet Necatigil, “20. Ölüm Yıldönümünde Ziya Osman Saba: İç Aydınlığını Beraberinde Getiren Bir Ses”, *Milliyet Sanat*, sayı 217 (4 Şubat 1977): 8. Aynı yazı için ayrıca bkz. Behçet Necatigil, “20. Ölüm Yıldönümünde Ziya Osman Saba”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 548-550.

dizilerinin standartlaşmış biçimleri vardır ki bunlar ikide bir okunduğu yerde boy gösterirler.⁵⁵⁹

1937 Nisanı'nın 12. Salı günü, Tanpınar'ın ifadesiyle, “*nisbî bir refah içinde zatürriyeden ölen ve cenazesi milli bir merasimle kaldırılan*”⁵⁶⁰ Abdülhak Hâmid'in vefatına kadar şair ve yazarlara vefatları sonrası devlet tarafından icra edilen büyük ve görkemli resmi ihtifallere pek rastlanmamaktadır.⁵⁶¹ Bu tarihe kadar yapılan ihtifaller, bireysel çabaların, dergi idarehanelerinin (Servet-i Fünûn gibi), mektep ve liselerin, anma derneklerinin gayretleriyle süregelmiştir. Edebî ihtifallerin, sürekli bir devamdan mahrum kalışının en önemli sebeplerinden biri, ihtifallerin organize eden şahsiyetlerin varlığıyla doğrudan ilişkili olmasıdır. Bu yüzden bireysel gayretlerin ihtifallerin devamında ciddi bir rol oynadığı inkâr edilemez bir gerçek hâlini almıştır. Lise son sınıfta talebe iken takvim yaprağında Ömer Bedrettin Uşaklı'nın ölüm yıldönümü için yazılmış kısa bir anma yazısını okuduktan sonra şairin toplumsal belleğe kazandırmak için uzun yıllar araştırmalar yapan Şener Öztop'un hikâyesi ihtifallerdeki bireysel gayretlere ideal bir örnek sayılabilir. Şubat 1966 tarihinden itibaren şairle ilgili her bilgi kırıntısını toplayan Öztop, ilk heyecan ve coşku ile şairin hayatı, sanatını ve şiirlerini resimleyerek “*Ölümünüm 20. Yıldönümünde Ömer Bedrettin Uşaklı'yı Anarken*” başlığında okul duvar gazetesi çıkarmıştır. Öztop daha sonra, Ömer Bedrettin'i en iyi tanıyan emekli öğretmen ve eski Uşak maarif memuru Münir Çakaloz'la şair üzerine röportajlar yapmış (Ömer Bedrettin Uşaklı İçin Münir Çakaloz'la Konuşma, *Uşak Gürel gazetesi*, 19-28 Ağustos 1970), 1985 yılında ise

---

⁵⁵⁹ Lanetler, “kutsamalar” ve ant içmelerin yaygın olduğu törenlerde söz ve eylem tutarlığına dikkat çeken Connerton, tören dilinde kişi zamirlerinin “biz” merkezli karakteristik bir kimliğe büründüğünü savunmaktadır. Özellikle dinsel törenlerde “resmi biçim kazandırılmış” bir dilin varlığı kabul edilirse, ihtifallerin de, özellikle ölüme derin manevi anlamlar yükleyen bizim gibi Doğu toplumlarında, “az çok değişmez konuşma eylemleri dizisi biçiminde bir kompozisyon oluşturma eğilimi vardır.” Connerton'a göre dinsel tarafı olan törenler, “daha önce uygulanmış sözler ve eylemler dizisinden” ibarettir. Bkz. Paul Connerton, *Toplamlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999), 92-95.

⁵⁶⁰ Ahmed Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 508.

⁵⁶¹ Yakup Kadri'ye göre “Bir büyük şairin, bir büyük sanatkârın şan ve şevketine resmi debdebenin hiçbir şey ilave etmediği gibi, aksine birçok defa onu, kadir ve kıymetten düşürmektedir.” Bu yüzden Karsl August'un başvekili olan Goethe'nin, şan ve şeref bahsinde Faust yazarı Goethe'ye çok ziyarı dokunmuştur. Yakup Kadri, bu tezine örnek olarak Voltaire, Paul Verlain, Anatol France'yi de örnek gösterir. Büyük kitleler tarafından coşkun kalabalıklarla anılmayı ve şöhretin zirvesinde bir hayat sürdürmeyi Yakup Kadri, “şiir ve sanat cumhuriyetinin gerçek zımmamdarları” için bir eksiklik olarak görmektedir. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Yıldönümü Münasebetiyle”, *Vatan*, nr. 288, (10 Haziran 1941): 3.

ölümünün 40. yılı münasebetiyle şairi geniş halk kitlelerine tanıtmak ve bir vefa borcunu ödemek için TRT nezdinde teşebbüslerde bulunmuştur.⁵⁶²

2.3.1. Edebî İhtifal Ritüelleri

Edebî ihtifallerin bir diğer özelliği şair ve yazarlara özgü birtakım ritüellerin zaman içerisinde gelişmesine imkân sağlamasıdır. Ölen bir yazarın kabri başında yapılan ilk ihtifalde meziyetlerinin anlatılması, dürüstlük ve karakter özelliklerinden dem vurulması genel bir ritüel olarak dikkat çekmektedir.⁵⁶³ Bazı yazarlar, kabri başında şiirleri okunarak, konuşmalar yapılarak, dualar edilerek anılırken⁵⁶⁴ bazıları ise adlarını yaşatan okullarda törenlerle hatırlanmakta⁵⁶⁵, kimi yazarlar da sevenleri tarafından ilginç ritüellerle yâd edilmektedir. Bir edebiyatçının defnedildiği gün mezarı başında düzenlenen ihtifallerdeki konuşmalar genellikle az ve özdür. 1943 yılında Kenan Hulusi ile birlikte tifüsten ölen İskender Fahrettin Sertelli (29 Mayıs 1943 Cumartesi) için Feriköy Mezarlığı'nda defin sonrası yapılan ihtifalde Eminönü Halkevi namında Tarık Zafer Tunaya birkaç cümle ile yazarın şahsiyetini ortaya koymuştur. Avukat İrfan Emin ise İskender Fahrettin'in kıymetini ve tevazuunu belirttikten sonra hemen her şair ve yazar için söylenmesi muhtemel şu sözlerle hitabesini tamamlamıştır:

⁵⁶² 1966-1986 tarihleri arasında süreli yayınlarda araştırmalar yapan ve Ömer Bedrettin Uşaklı'nın anılması için her platforma girişimlerde bulunan Şener Öztop'un ilginç hikâyesi için bkz. Şener Öztop, "Ruh Gurbetinde Bir Şair Üzerine Anılarda Kalanları Yaşatmak...", *Türk Dili*, sayı 439, (Temmuz 1988): 29-34.

⁵⁶³ Basın ailesinin eski ve emektar gazetecilerinden Ahmed Cevdet'in defin merasiminde en eski arkadaşlarından Ahmed İhsan Tokgöz, tabutun önünde merhumun meziyetlerini anlatmış ve Ahmed Cevdet'in yalnız mesleğinde dürüstlük ve enerjisi ile çalışmış çok saygıdeğer bir basın emekçisi olmayıp aynı zamanda vefalı bir aile babası, çok iyi kalpli ve alçakgönüllü bir insan olduğunu hatırlatmıştır. Törende ayrıca İstanbul kitapçılarından Ahmed Halid, Mecdi Sayman da birer konuşma yapmıştır. Bkz. "Üstat Ahmet Cevdet Gözyaşları Arasında Gömüldü", *Tan*, nr. 37-3340, (29 Mayıs 1935): 3.

⁵⁶⁴ 17 Mart 1978 Cuma günü ölen Ceyhun Atuf Kansu için 19 Mart 1978 Pazar sabahı Türk Dil Kurumu'nda albayrağa sarılmış tabutu başında toplanan dostları ilk ihtifallerini burada yapmışlardır. Dönemin TDK Başkanı Prof. Dr. Şerafettin Turan, Ceyhun Atuf Kansu'nun kişiliğini, yazarlığını, ozanlığını, eleştirmenliğini, hekimliğini, dil savaşçılığını anlatmış, "*Kansu kanılarını ve görüşlerini özveri içinde savunarak benliği ile, adlı ile, yapıtları ile her yerde kendine dostluklar sağladı, bir Anadolu dergisine olan İlga'ya her ay yazarak kendini, adını vererek girişimlerde bulundu. Bizden sonra gelecekler Ceyhun Atuf Kansu'nun yazılarından çok şeyler esinleneceklerdir. Ailesine, yakınlarına başsağlığı dilerim.*" diyerek bu küçük ihtifali tamamlamıştır. Ayırtntılar için bkz. İsmail Karaahmedoğlu, "Kansu'nun Beşinci Ölüm Yıldönümü", *Türk Dili*, sayı 375, (Mart 1983): 169.

⁵⁶⁵ Behçet Kemal Çağlar, ölümünün altıncı yılında Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki mezarı başında, şairin yakınlarının ve kimi sanatçıların katıldığı törenle anılmıştır. Ayrıca Etiler'de bulunan Behçet Kemal İlkokulu'yla Behçet Kemal Lisesi'nde de onun için bir anma anma töreni düzenlenmiş, toplantıya öğretmenlerle öğrenciler katılmıştır. 26 Ekim 1975'te yapılan ihtifal için bkz. Aziz Nesin, "1975 Yılı Edebiyat Takvimi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1976*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 27.

“Sen hayatında her zaman gösterişten kaçtın. Cenazen de bu arzuna uygun oldu. Buraya gelenler seni en çok seven dostlarıdır. Mezarında rahat uyu. Bütün hayatın müddetince çalışman sana bu hakkı kazandırdı. Allah’a ısmarladık!”⁵⁶⁶

İhtifaller sırasında mezara çelenk ve çiçek konulması da yine Fikret ihtifallerinden günümüze kadar uzanan bir ritüelin devamıdır.⁵⁶⁷ Gösteriş, süs ve itina bakımından Abdülhak Hâmid ihtifalleri belirgin bir şekilde ön plana çıkarken çeşitli objelerle matem havasının yansıtılması da bu anma törenlerinin bir parçası olmuştur.⁵⁶⁸ Hemen her ihtifalde bayrakların asılması ve kürsüye şairin resminin konulması, törene İstiklal Marşı ile başlanması⁵⁶⁹ yanında bazı kanonik şahsiyetlerde marştan önce yarım dakika⁵⁷⁰, 1⁵⁷¹, 2⁵⁷² veya 3 dakikalık⁵⁷³ “perde-i sükûn”, “ihtirâm sükûtu” denilen saygı duruşunda veya “saygı sükûtunda” bulunulduğu görülür.⁵⁷⁴ Cumhuriyet yıllarında yazarın mezarı başında

⁵⁶⁶ “İskender Fahrettin Sertelli Dün Gömüldü”, *Vatan*, nr. 894, (30 Mayıs 1943): 1-2.

⁵⁶⁷ “Fikret İçin: Büyük Şair Saygı ile Anıldı”, *Son Posta*, nr. 1813, (20 Ağustos 1935): 2.

⁵⁶⁸ 13 Nisan 1938 Çarşamba günü Üniversite Konferans salonunda yapılan Abdülhak Hâmid ihtifalinde salonun önündeki kürsünün arkasındaki duvarda Hâmid’in manalı tebessümleriyle dolu fotoğrafı asılmış, gençler matem havasını vermek için bu levhanın önüne ince siyah bir tül konulmuş, iki tarafına da bayraklar asılmıştır. İhtifalden evvel üniversite gençliği Zincirlikuyu mezarındaki kabrine çelenk bırakmışlardır. Bkz. “Büyük Şairimiz Hâmit”, *Kurun*, nr. 7275-1365, (14 Nisan 1938): 5.

⁵⁶⁹ Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan ve 12 Mart 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi onayıyla kabul edilen İstiklal Marşı’ndan önceki dönemlerde anma toplantılarında çeşitli marşların çalındığı da göze çarpmaktadır. 25 Ocak 1909 akşamı Ahrar Fırkası tarafından 27 Ocak İstiklâl-i Osmanî milli bayramı münasebetiyle Pera Palas’ta verilen ziyafette programa Hürriyet Marşı’nın çalınmasıyla başlanmıştır. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 94.

⁵⁷⁰ 8 Haziran 1933 Perşembe günü, saat 18.00’da MTTB tarafından Darülfünun konferans salonunda Ahmet Haşim için yapılan ihtifalde “aziz ölünün hatırasına hürmeten yarım dakika ayakta” durulmuştur. Bkz. “Şair Ahmet Haşim İçin Bir İhtifal”, *Vakit*, sayı 5536, (9 Haziran 1933): 4.

⁵⁷¹ 1935 yılındaki Nâmık Kemal ihtifalindeki bir dakikalık saygı sükûtu için bkz. “Nâmık Kemal İhtifali Pek Çok Heyecanlı Oldu”, *Cumhuriyet*, nr. 4151, (3 Birincikânun 1935): 8.

Ayrıca Ankara Halkevi’nde Celâl Sahir için yapılan bir dakikalık sükût için bkz. “Celâl Sahir Erozan İçin Ankara Halkevinde Yapılan İhtifal”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2051-366, cilt 79, (12 Birincikânun 1935): 43.

Hâmid’in üçüncü ölüm yıldönümünde Üniversite’de yapılan ihtifale İstiklal Marşı ve “şairin hatırasına hürmeten bir dakika sükût” edilerek başlanmıştır. Bkz. “Hâmid İhtifali”, *Son Posta*, nr. 2126, (14 Nisan 1939): 3.

⁵⁷² 1923 yılında düzenlenen Fikret ihtifallerinde 2 dakikalık “perde-i sükûn”, saygı duruşu yapılmaktaydı. Bkz. “Tevfik Fikret’in Kabrinde ve Âşîyan’ında Dünkü İhtifal”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3815-787, (20 Ağustos 1339/1923): 2.

⁵⁷³ Mehmet Âkif ve Hâmid anmalarında saygı sükûtu 3’er dakika yapılmıştır. Bu tarz ihtifallerde şairin ruhuna saygı olarak ayakta üç dakika susulmaktaydı. 1938 Kânunuevvel’inin 27. Salı gecesi, Yüksek Muallim Mektebi’nde “Safahât Mübdii” Mehmed Âkif adına Peyami Safa, Midhat Cemal’in birer konuşma yaptığı hürmetkâr bir ihtifal tertip edilmiştir. İhtifalde mektep talebeleri “Çanakkale, Azim, Birlik, Bülbül, Kendim İçin” şiirleri ile ve Âsım’dan pasajlar inşat ederken, merasime 3 dakikalık bir sükût ve ardından İstiklal Marşı’nın okunmasıyla başlanmıştır. 1939 yılındaki Hâmid anmasında da benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Konuyla ilgili olarak bkz. “Yüksek Muallim Mektebi’nde Mehmed Âkif Gecesi”, *Akşam*, nr. 7256, 28 Kânunuevvel 1938, s. 6; “Mehmet Âkif İhtifali Çok Heyecanlı Oldu!”, *Tan*, nr. 1226 (29 İlkânun 1938): 1, 4; “Zonguldak Halkevinde Hâmid İhtifali Çok Güzel Oldu”, *Vakit*, sayı 7641, (20 Nisan 1939): 9.

⁵⁷⁴ Ölüm yıldönümlerindeki ilginç saygı duruşu seremonilerinden biri Halil Soyuer’e aittir. 2 Ekim 1910 ile 12 Ekim 1956 tarihleri arasına sıkışı kalan 46 yıllık ömründe Türk edebiyatına birçok şiir armağan eden yakın dostu Cahit Sıtkı Tarancı’nın ölüm günü olan her 12 Ekim’de Ankara’daki Posta Caddesi’ne uğrayan Halil Soyuer, Kürdün Meyhanesi ile Şükran Lokantası’nın önünde birer dakika saygı duruşunda bulunduktan

veya üniversitelerin konferans salonlarında, halkevlerinde yapılan bu saygı duruşuna “*hürmet vakfesi*” denilmektedir.⁵⁷⁵ Fikret ihtifallerinden başlayarak 1930’lı yılların sonuna kadar ihtifallerde “merhumun hatırasına hürmeten yapılan sükûtlar”, 1 ila 3 dakika arasında değişmekteydi.⁵⁷⁶ Anma törenlerinde 1 dakikalık sükût, daha sonraları günümüze kadar uygulanı gelen bir teamül hâlini alırken bazı ihtifallerde 1950’li yıllara kadar 2 dakikalık “*ihtiram sükûtu*” icra edilmeye devam etmiştir.⁵⁷⁷ Saygı duruşu yanında yazarın mensup olduğu cemiyetin bayraklarının yarıya indirildiği durumlara da rastlanmaktadır. Orhan Veli’nin cenaze töreni için Küllük Kahvesi’nde toplanan dostları, törenden sonra cenazeyi Gazeteciler Cemiyeti önüne (Ara Güler’e göre o zaman Cemiyet, Vilayet’in önündeki köşede, yüksek duvarlarla çevrili, bahçeli bir konaktaydı) götürmüş, orada bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuş, Cemiyet’in bayrağı da yarıya indirilmiştir.⁵⁷⁸ Bunların yanında özellikle mebus/milletvekili sıfatıyla hükümetlerde görev almış Tanpınar gibi bazı şair ve yazarların cenaze merasiminde farklı bir ritüel olarak tabutu başında asker veya öğrencilerin “*ihtiram nöbeti*” tuttukları görülmektedir. Bu seremonik ayin pratiklerine Abdülhak Hâmid ve Tanpınar örneğinde olduğu gibi cenazeye askerî bando ve merasim kıtasının refakat etmesi, çelenk gönderilmesi ve “veda vakfesi” de eklenebilir.⁵⁷⁹

Adına ihtifal yapılan kişinin çoğu zaman ailesi⁵⁸⁰, yakın dostları⁵⁸¹, üniversite hocaları tarafından irat edilen nutuklar/hitabeler⁵⁸², varsa şair ve yazara ait büstün bulunduğu bir

---

sonra doğruca şairin mezarı başına gitmiş ve aziz arkadaşı için “gönlünün derinliklerinden gelen içli duaları mezarı üzerine serpmiştir.” Bkz. Halil Soyuer, “Arkadaşım Cahit Sıtkı”, *Çaba*, sayı 24, (Ekim 1968): 5.

⁵⁷⁵ Gençliğin şaire “Hürmet vakfesine” bir örnek olmak üzere bkz. “Ahmed Haşim’in Mezarında İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 6043, (5 Haziran 1941): 2.

⁵⁷⁶ Ziya Gökalp’in ölümünün 10. yıldönümünde MTTB tarafından İstanbul Halkevi konferans salonunda ve mezarı başında iki dakika sükût vakfesi yapılmıştır. Bkz. “Ziya Gökalp İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3763, (26 Teşrinievvel 1934): 3.

⁵⁷⁷ Nâmik Kemal’in vefatının 61. yıldönümünde, 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği tarafından Eminönü Halkevi’nde düzenlenen ihtifalde iki dakikalık ihtiram sükûtu ritüeli icra edilmiştir. Bkz. “Nâmik Kemal İçin Dün Bir Tören Yapıldı: İstanbul’daki Tören”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.

⁵⁷⁸ Ara Güler, *Bir Devir Böyle Geçti Kalanlara Selam Olsun*, (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1994), 24-25.

⁵⁷⁹ Tanpınar’ın cenazesine (25 Ocak Perşembe günü) başta Başbakan İsmet İnönü olmak üzere resmî ve özel teşekküllerce 50’den fazla çelenk gönderilmiştir. Törende, merhumun aile efradı, İstanbul’da bulunan Büyük Millet Meclisi üyelerinden bazıları, İstanbul Üniversitesi Rektörü, öğretim üyeleri, gazeteciler ve sanatçılarla şairi sevenler hazır bulunmuştur. Cenaze merasiminde farklı bir ritüel olarak tabutu başında bir er ve iki öğrenci ihtiram nöbeti tutmuşlardır. Tanpınar’ın tabutu eller üzerinde daha sonra Edebiyat Fakültesi’ne getirilmiş ve kısa bir “veda vakfesi”nden sonra Şehzade Camii önünde cenaze arabasına nakledilmiştir. Bkz. “Tanpınar Toprağa Verildi”, *Vatan*, nr. 6334 (26 Ocak 1962), s. 1.

⁵⁸⁰ İhtifal merasimlerinde aileyi temsilen birince derecede yakınların çoğu zaman aktif katılımı gözlemlenmektedir. Yazarın eşi ile birlikte oğlu veya kızı anma törenlerinde ön plana çıkarken ilerleyen zamanlarda aileyi temsilen torunların da bu halkaya dâhil olduğu görülmektedir. Ölümünün 10. yıldönümünde (17 Mayıs 1967 Çarşamba günü) Ataç için TDK salonundaki anma törenine katılan Meral Tolluoğlu (Ataç’ın kızı) “Babamdan Anılar” başlıklı bir konuşma yapmıştır. Bkz. Meral Tolluoğlu, “Babamdan Anılar”, *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç’ı Anış*, (Ankara: TDK Yayınları, 1968), 70-74.

masa önünde, duvarda asılı veya masaya konulan bir fotoğrafının eşliğinde gerçekleştirilmiştir.⁵⁸³ 1940 Toplumcu-Gerçekçi kuşağın temsilcilerinden Ömer Faruk Toprak örneğinde olduğu gibi planlanan imza gününden önce vefat eden şair için masaya siyah çerçeveli bir fotoğraf da bırakılmaktaydı.⁵⁸⁴ Bazı ihtifallerde Atatürk ve İsmet İnönü'nün fotoğraflarının altında edebiyatçı resimlerine rastlanmaktadır.⁵⁸⁵

Ölen kimselerin ardından dinî bir gelenek hâlini alan Mevlid-i Şerif de edebî ihtifallerde yazarlara ithaf edilen ritüellerdendir.⁵⁸⁶ Cenaze merasimi, ihtifali yapılan her insan gibi yazarların hatıralarının yâd edilmesi veya gazeteler yoluyla bu hatıraların kültürel belleğe nakledilmesi, anma merasimlerinin tekrarlanan pratiği olduğu kadar “ölüleri hayırlarıyla ve iyilikleriyle hatırlamayı” emreden dinin bir gereği olarak yapılagelmıştır.⁵⁸⁷

⁵⁸¹ Fikret'in ölümünün 20. yıldönümü münasebetiyle 1935 yılında düzenlenen ihtifalde Halide Nusret ile birlikte Fikret'in arkadaşı Ziya ismi dikkat çekmektedir. Bkz. “Fikret İçin: Büyük Şair Saygı ile Anıldı”, *Son Posta*, nr. 1813, (20 Ağustos 1935): 2.

⁵⁸² Şair ve yazarların cenazesi veya kabri başında yapılan hitabelerde genelde ölen kimseye ikinci tekil şahıs kipinde “sen” kelimesiyle başlayan cümleler kurulmakta ve bıraktığı boşluğa dair duygusal konuşmalar yapılmakta idi. Örnek olarak Yusuf Akçura'nın cenazesinde İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilge'nin hitabe metni için bkz. “Profesör Yusuf Akçora”, *Yücel*, sayı 2, (Mart 1935): 2.

⁵⁸³ 27 Kânunuevvel 1938 tarihinde Yüksek Muallim Mektebi'nde yine Âkif için icra edilen ihtifale dair matbuata akseden resimde şairin yakın dostu Midhat Cemal Kuntay, bir masa üstünde duran Âkif büstü arkasında konuşmasını yapmaktadır. Benzer şekilde ölümünün 3. yılında Hâmid için yapılan ihtifalde Ali Nihad Tarlan Hâmid'in portre resminin önünde kürsüde dinleyicilere hitap ederken görülmektedir. Bkz. Gavsî Ozansoy, “Gençlik Âkif'i Andı”, *Son Posta*, (28 Birincikânun 1938): 1, 5; Nu(sret), Sa(fa) Co(şkun), “Gençlik Hâmid'i Andı”, *Son Posta*, nr. 2127, (15 Nisan 1939): 7.

⁵⁸⁴ 1940 Toplumcu-Gerçekçi şair kuşağından olan ve 20 Ağustos 1979 günü vefat eden Ömer Faruk Toprak, ölümünden 1 ay sonra İzmir Fuarı'ndaki Türkiye Yazarlar Sendikası'nın pavyonunda 26 Eylül günü düzenlenen bir törenle anılmıştır. Sendikaca daha önce açıklanan programa göre şair, o yıl İzmir Fuarı'nda 19 Eylül günü okurlarına kitaplarını imzalayacağını bildirmiş, ancak Ağustos ayında kalp krizi sonucu aramızdan ayrılmıştır. Bu nedenle bir ihtifal ritüeli olarak TYS yöneticileri söz konusu imza gününde pavyondaki imza masasında Toprak'ın yerini boş bırakmışlar ve masaya siyah çerçeveli bir fotoğrafını koymuşlardır. Şairin eşi Fûruzan Toprak'ın da katıldığı tören, saat 18.30'da TYS adına Demirtaş Ceyhun tarafından açılmış, bir dakikalık saygı duruşundan sonra Sendika Genel Başkanı Aziz Nesin bir konuşma yapmıştır. Geniş bilgi için bkz. “Ozan Ömer Faruk Toprak İzmir'de Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 938.

⁵⁸⁵ Nâmk Kemal'in ölümünün 51. yıldönümünde Üniversite'de yapılan, yüksel tahsil gençlerinin, profesör ve edebiyatçıların katıldığı büyük merasim konferans salonunda düzenlenmiş, Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün fotoğraflarının altında Nâmk Kemal'in kendi eliyle yazıp oğluna ithaf ettiği resmi konulmuştur. Bkz. “Üniversite'de Nâmk Kemal'in 51'inci Ölüm Yılı İhtifali”, *Akşam*, nr. 7585, (3 Kânunuevvel 1939): 5.

⁵⁸⁶ Kemalettin Kuzucu'nun devrin matbuatında yaptığı araştırmalara bakılırsa Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin genel merkezi ve taşra örgütleri hürriyet şehitleri ve tarihî kahramanlar için okutulan sayısız Mevlid'e ön ayak olmuştur. Hazreti Peygamber'in doğumunun 1338. yılında, 2 Nisan 1909 tarihinde Ayasofya Camii'nde okutulan Mevlid Midhat Paşa, Nâmk Kemal, Ali Suavi ve Manyasizâde Refik Beyler'in ruhlarına ithaf edilmiştir. Cumhuriyet döneminde de tarihî ve edebî ihtifallerde belirli bir döneme kadar şair ve yazarlar için Mevlid veya Kuran okutulmuştur. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 134.

⁵⁸⁷ Örnek olarak bkz. Ahmed İhsan Tokgöz, “Abdülhak Hâmid'e Dair Hâtıralar”, *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 3.

Yazarın edebî kimliğini, mirasını, edebiyat tarihindeki yerini, bırakacağı boşluğu tahlil eden ilk nekroloji yazıları ve özel dosyalar⁵⁸⁸ da genellikle ölüm sonrası bir aylık süre zarfında ihtifalin yazılı ve görsel basındaki akisleridir.⁵⁸⁹ Bunun haricinde kişiye özel afiş, yaka fotoğrafı, broşür,⁵⁹⁰ saat⁵⁹¹ ve rozet⁵⁹² gibi ticari objelerin imal edilmesi, resmi

⁵⁸⁸ Ölümünden hemen sonra bir yazarın “Aziz Hâtırasına İthaf” edilen özel sayılara örnek olarak *Varlık* dergisinin Saik Faik Abasıyanık ve Cahit Sıtkı Tarancı dosyaları gösterilebilir. Genellikle derginin kapak klişesinde yazarı karakterize eden bir fotoğrafı yer almaktadır. Yaşar Nabi’nin “Büyük Kaybımız” başlıklı giriş yazısında Sait Faik’in ölümü karşısındaki şaşkınlık ve ölenin ardından “doldurulması imkânsız bir boşluk” bıraktığı dile getirilmiştir. İleride daha iyi anlaşılması ve anlatılması için hayatının bilinmedik hiçbir tarafının kalmaması bir temenni olarak yinelenmiştir. Sonraki sayfalarda rica üzerine bazı edebiyatçıların bu ölüm karşısındaki intibaları birkaç paragrafla okurlara yansıtılmıştır. Saik Faik özel ithaf dosyasında Reşat Nuri Güntekin, Nurullah Ataç, Orhan Hançerlioğlu, Sabahattin Kudret Aksal, Refik Halit Karay, Yusuf Ziya Ortaç, Umran Nazif, Hakkı Tarık Us, Vâ-nû, Baki Süha Ediboğlu, Peyami Safa, Hakkı Süha Gezgini, Cevdet Perin, Tahsin Yücel, Behiç Duygulu ve Naci Girginsoy gibi dönemin tanınmış yazarları duygularını yazılı olarak dergiye göndermişlerdir. Dostlarından Bedri Rahmi belleğinde kalan “Sait’ten Hâtıralar”ını yazıya dökerken Ziya Osman da “Sait Faik’i Düşünürken” başlığıyla özlem duygularını dile getirmiştir. Sait Faik’in ardından başlıklı yazıları ile neşredilmeyen Battaniye hikâyesi de özel ithaf dosyasının mahiyetini ortaya koyan yazılardandır. Bkz. *Varlık*, sayı 407, (1 Haziran 1954): 3-16 (Sonraki sayılarda da Sait Faik hakkında başka yazarların intibalarına yer verilmeye devam edilmiştir). Cahit Sıtkı için art arda hazırlanan iki özel dosyadaki nekroloji ve hatıra yazıları, şiirler ve tahliller için bkz. *Varlık*, sayı 441, (1 Kasım 1956): 10-24; *Varlık*, sayı 442, (15 Kasım 1956): 1-21.

21. yüzyılda şair ve yazarları özel dosyalarla uğurlama geleneği kültürel bellekte devam etmiştir. 17 Ocak 2004 Cumartesi günü vefat eden Halil Soyuer ve 19 Ocak 2004 Pazartesi günü hayata veda eden İlhan Geçer’i şiir ve hatıra yazılarıyla özel dosya konusu yapan *Türk Edebiyatı* dergisinde ilgili bölüm için bkz. “Halil Soyuer İçin”; “İlhan Geçer İçin”, *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 36-59.

⁵⁸⁹ Orhan Kemal’in vefatı sonrası *Cumhuriyet Sanat-Edebiyat*, 3. sayısını gerçekçi romancımıza tahsis etmiş ve tahlil mahiyetindeki şu makaleler neşredilmiştir: Fahir Önger, “O. Kemal’in Edebiyata Girişi Üzerine Notlar”, *Cumhuriyet Sanat-Edebiyat*, sayı 3, (Temmuz 1970): 1, 4; Tahir Alangu, “Orhan Kemal’in Romancılığı”, sayfa 1; Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Orhan Kemal’e Ağıt”, 1; Rauf Mutluay, “Orhan Kemal’in Hikâyesi”, 2.

Halikarnas Balıkcısı’nın vefatı sonrası *Yeditepe Sanat* dergisinin hazırladığı özel sayı ve dostlarından Nurten Ataseven, Sabahattin Batur, İlhamı Bekir, Kemal Bilbaşar, Naci Sadullah Danış, Şadan Gökovalı, Özdemir Hazar, A. Neyzar Karahan, Samim Kocagöz, Ahmet Köksal, Aykut Poturoğlu, Cavit Yamaç, Ara Güler, Abdi Uçar’ın anı, ithaf, mektup ve uğurlama yazıları için bkz. “Halikarnas Balıkcısı İçin Özel Sayı”, *Yeditepe Sanat*, sayı 206 (402), (Aralık 1973): 3-16.

⁵⁹⁰ 4 Kânunuevel (Aralık) 1930’da Berlin’de vefat eden Darülfünun İctimaiyat Müderrisi Mehmed İzzet Bey’in hatırasını tebci için 18 Kânunusânî 1931 Pazar günü bir ihtifal tertip eden Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, ihtifal sonunda katılımcılara İzzet Bey’in hayatından, eserlerinden bahseden bir broşür dağıtmışlardır. Bkz. “İzzet İhtifali”, *Vakit*, nr. 4682, (19 Kânunusânî 1931): 3.

1956 yılında vefat eden Reşat Nuri Güntekin’in 1 yıl sonra hayatını ve eserlerinin (romanları, tercümeleleri, hikâyeleri, piyesleri, çeşitli telif-adapte basılan ve basılmayan eserleri) tam listesini 23 sayfalık bir kitapçık formatında derleyen bir çalışma neşredilmiştir. Bkz. Türkân Poyraz-Muazzez Albek, *Reşat Nuri Güntekin: Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi*, (Ankara: TTK Basımevi, 1957), 23 s.

⁵⁹¹ Meşrutiyet döneminde Midhat Paşa gibi Hürriyet kahramanlarının portreleri bazı ticaret eşyalarında basılmaya başlanırken bu arada Nâmk Kemal de unutulmamış; Komisyon Hanı’nda saat ticaretiyle uğraşan Zara Benliyan, üzerinde Nâmk Kemal ile birlikte Sultan Reşad’ın yanı sıra, Enver ve Niyazi Beyler ve Mahmud Şevket ve Nazım Paşaların resimlerinin bulunduğu İsviçre mamulü saatleri satışa sunmuştur. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 125-126.

⁵⁹² Nâmk Kemal’in 47. ölüm yılı münasebetiyle İstanbul Üniversitesi’nde yapılan ihtifalde göğüslere Nâmk Kemal rozetleri takılmıştır. Abdülhak Hâmid’in vefatından 3 gün sonra yapılan ihtifalde ise katılımcılara Hâmid rozetleri dağıtılmış ve rozet takdimi gazetelere aksetmiştir. Bkz. Kemal Tahir, *Nâmk Kemal İçin Diyorlar Ki*, (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi, 1936), 2; “Hâmid İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 7.

Fatih Gençler Birliği, 12 Haziran 1937 Cumartesi günü Turan Tiyatrosu’nda saat 14.30’da Küçük Kemal İhtifali düzenleyerek hayat ve hatıratını anmışlardır. Bestekâr Sadeddin Salâhaddin ve Neyzen Tevfik konser

dairelere fotoğraflarının asılması, özel saygı kitabı neşredilmesi⁵⁹³, dergiler tarafından özel dosya⁵⁹⁴, anıt sayı neşredilmesi⁵⁹⁵, edebî tartışmalar yapılması⁵⁹⁶; anketler⁵⁹⁷/soruşturmalara⁵⁹⁸/oturumlar⁵⁹⁹, açikoturumlar⁶⁰⁰ düzenlenmesi; özel davetiye

---

verirken Cemaleddin Server de başrolünü oynarak *Aynaroz Kadısı* oyununu sahnelemiştir. Temsilde Naşid de rol almış, gençler bir hafta önce Kemal rozetleri ve buketleri ile merhumun Eyüp'teki mezarını ziyaret etmiştir. Bkz. “Bir İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 4697, (11 Haziran 1937): 2.

⁵⁹³ İlk örneklerini 1970'lerin sonunda gördüğümüz saygı kitaplarının neşir amacı arasında bir yazarın ölümünün ardından duyulan acıyı bir nebze de olsa azaltma, teselli arama çabası da yatmaktadır. Gidenlerin ardından “ah, vah etmek” yerine “yapıcı ve kalıcı çalışmaların yapılması gerektiğine” inanan bazı aile bireyleri anı ve saygı kitabı neşretmeyi uygun görmüşlerdir. 7 Aralık 1979 Cuma sabahı silahlı bir saldırı sonucu vefat eden Cavit Orhan Tütengil için eşi Şükriye Tütengil, harekete geçerek dostlarının ve bilim adamların katkılarıyla anılardan, makale ve araştırmalardan, fotoğraf ve yankılardan, ayrıca yazarın bibliyografyasından oluşan bir saygı kitabı neşretmişlerdir. Bkz. *Tütengil'e Saygı (1921-1979)*, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1981), 335 s.

17 Mayıs 1957 Cuma günü saat 14.45'te hayata gözlerini yuman Nurullah Ataç için ölümünün 2. yılında Tahir Alangu, *Ataç Armağanı* seçiciler kurulu üyeleri Macit Gökberk, Sabahattin Eyüboğlu, Suut Kemal Yetkin, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Rifat, Sabahattin Kudret Aksal ve Necati Cumalı ile birlikte yazarın anısına bir saygı kitabı neşretmişlerdir. Saygı kitabında Ataç'ın ardından yazılanlar, ölümü sonrası yazılanlar, çeşitli yazarların Ataç üzerine düşünceleri, anıları, Ataç'la yapılan röportajlar, yazarın eserleri, kişiliğine dair farklı görüşler yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. *Ataç'a Saygı*, haz. Tahir Alangu, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1959), 118 s.

15 Mart 1981 günü yaşama gözlerini sunan ve 17 Mart Salı günü toprağa verilen Yaşar Nabi Nayır için de vefatından 1 yıl sonra bir saygı kitabı neşredilmiş, kendi ağzından biyografisi ve ölümü sonrası ardından matbuatta edebi kıymetini, hizmetlerini ve dergi faaliyetlerini kritik eden yazılar, dostları tarafından yazılan ağıtlar toplu bir şekilde anı kitabı olarak basılmıştır. Bkz. *Yaşar Nabi'ye Saygı*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1982), 295 s.

26 Şubat 1988 günü ölen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı, yazınbilimci, çeviribilimci, dememeci Prof. Dr. Akşit Göktürk için 50'den fazla dostları, talebeleri ve meslektaşlarının yazı ve değerlendirmelerini içeren saygı kitabı için bkz. *Akşit Göktürk'e Saygı*, (İstanbul: Adam Yayınları, 1993), 303 s.

⁵⁹⁴ Ziya Osman'ın 10. ölüm yıldönümünde, İlhan Tarus'un (öl. 8 Ocak 1967) ise ölümünden hemen sonra *Varlık* dergisi, “İki Yazarımız İçin Saygı Duruşu” üst başlığıyla özel bir sayı neşretmiştir. Bkz. *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 3-17.

Modern zamanlarda vefatı sonrası bir derginin tamamı kendisine tahsis edilen yazarlara örnek olarak *Türk Edebiyat* dergisi tarafından neşredilen Ahmet Kabaklı sayısı örnek verilebilir. Genellikle özel dosyalarda dergisini bir bölümü yazara tahsis edilirken 180 sayfa hacmindeki bu sayıdaki yazıların hepsi çeşitli yönleriyle Ahmet Kabaklı'yı, edebî ve hususi hayatını irdelemektedir. Bkz. Ahmet Kabaklı Özel Sayısı, *Türk Edebiyatı*, sayı 329-330, Mart-Nisan 2000.

22 Ocak 2018 tarihinde vefatı eden Enver Ercan için “şahsi tanıklıklara dayanan” ve onu bir edebiyat ve kültür adamı olarak değerlendiren yazılar ve özel dosya için bkz. “Bir ‘Müstesna’ Enver Ercan”, *Varlık*, sayı 1326, (Mart 2018): 50-62.

⁵⁹⁵ Ölümünün 75. yıldönümünde *Türk Edebiyatı* dergisi tarafından yapılan *Ömer Seyfeddin Anıt Sayısı* için bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 257, (Mart 1995): 3-31.

⁵⁹⁶ Şair ve yazarların vefatları sonrası yapılan sıcak tartışmalara bir örnek olarak Mehmet Âkif ve Abdülhak Hâmit anketleri/edebî tartışmaları örnek verilebilir. İbrahim Öztürkçü, “Mehmet Âkif'i Nasıl Bilirdiniz? Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anket”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 12, (Bahar-2015), 7-50.

⁵⁹⁷ Ölümünün 3. yılında Kemal Tahir'e dair Aziz Nesin, Haldun Taner, Halit Refiğ, Leyla Erbil, Metin Erksan'ın 20 Nisan 1976 tarihli *Politika* gazetesinden iktibasen yapılan değerlendirmeleri için bkz. “Ölümünün 3. Yılında Kemal Tahir İçin Neler Dediler?”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 669-671.

⁵⁹⁸ Vefatının ardından gençlerin muhayyilesinde şair Mehmet Emin Yurdakul'un yeri ve izine dair soruşturma için bkz. “Gençlerin Yurdakul Hakkında Duyguları”, *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 57, (1 Şubat 1944): 11-13.

bastırılması⁶⁰¹, yazarın mektuplarının⁶⁰², kaynakçasının⁶⁰³ ve bibliyografyasının neşredilmesi⁶⁰⁴, hatıra damga pulları bastırılması⁶⁰⁵, anısına karikatür çizilmesi⁶⁰⁶, akrostiş

Yahya Kemal'in doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla şairin şiir dili hakkında yapılan soruşturma için bkz. "Yahya Kemal'in Dili Hakkındaki Ankete Cevap", *Türk Dili*, sayı 395-396, (Kasım-Aralık 1984): 483-492.

⁵⁹⁹ 1975 Ağustos'unda Tefik Fikret'in 60. ölüm yıldönümünde özel bir sayı çıkaran (Devrimci, Sanat ve Kültür Kavgasında) *Militan* dergisi, Şükran Kurdakul, Ataol Behramoğlu, Konur Ertop, Kemal Özer ve Taner Kutlay'ın katıldığı bir oturum düzenlemiş, şair hayatı ve sanatına dair "materyalist, insancı ilk şairimiz" mottosuyla yeni bir okuma yapılmıştır. Bkz. "Fikret Konusunda Bir Oturum", *Militan*, sayı 8-9, (Ağustos-Eylül 1975): 54-69.

⁶⁰⁰ Nurullah Ataç'ın ölümünün 10. yıldönümünde tanıyanları bir araya getiren H. Rıdvan Çongur'un yönetiminde "ATAÇ ÜSTÜNE" bir açıkoturum düzenlenmiş, bu oturuma yazarı tanıyan, seven Yaşar Nabi Nayır, Sabahattin Kudret Aksal ve Orhan Hançerlioğlu katılmıştır. TDK salonunda yapılan programda Ataç'ın kişiliği, dil özleşmesindeki rolü, duygudan uzak kalışı, çelişkileri, Türk edebiyatındaki yeri gibi birçok konu tartışılmıştır. Bkz. H. Rıdvan Çongur, "Ataç Üstüne Bir Açık Oturum", *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*, (Ankara: TDK Yayınları, 1968), 91-108.

2 Haziran 1978'de Orhan Kemal için yapılan açıkoturuma Fikret Otyam, Ahmet Say, Sevda Şener, Ahmet Telli, Nurer Uğurlu katılmış, Kemal Ateş de yönetmiştir. Bkz. "1978 Yılında Konuşma, Söyleşi, Açıkoturumlar", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 39.

⁶⁰¹ Meşrutiyet senelerinde ulusal vurguyu belirginleştirmek için ziyafet ve yemek davetleri için bastırılan bazı mönü yemek kartlarının sol tarafında Osman Gazi'nin resmi bastırılırken sağ tarafında Nâmik Kemal'in Hürriyet Kasidesi'nde geçen "Biz ol âl-i himem erbâb-ı cehd ü içtihadız kim/Cihangîrâne bir devlet çıkardık bir aşiretten" beytinin bulunması edebî sembol şahsiyetlerin ulusal kimlik arayışlarının yapıldığı dönemlerde prestijlerinden faydalanılmasının ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bkz. Kuzucu, a.g.e., 94.

⁶⁰² Behçet Necatigil'in ölümünün 10. yılında çeşitli tarihlerde değişik kişilere yazdığı mektupları 1989 yılında neşredilmiştir. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz'un notları ile basıma hazırlanan kitapta yoğunluk Tahir Alangu, Oktay Akbal, Salâh Bırsel, Kâmuran Şipal ve Yüksel Pazarkaya'ya yazılan mektuplardadır. Bkz. Behçet Necatigil, *Mektuplar*, (İstanbul: 1000 Tane Yayınları, 1989), 186 s.

Cahit Zarifoğlu'nun vefatı sonrası dostlarına gönderdiği ve dostlarından gelen mektupların neşrine dair bkz. *Yedi İklim*, sayı 5-6, (Temmuz-Ağustos 1987): 54-58.

Vefat yıldönümünde Memduh Şevket Esendal'ın çocuklarına yazdığı mektupların neşredilmesine dair örnek olarak bkz. "Memduh Şevket Esendal'dan Çocuklarına Mektuplar", *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 30-32.

⁶⁰³ 24 Şubat 1978 tarihinde vefat eden edebiyat tarihçisi, Halkbilimci H. Cahit Öztelli'nin birinci ölüm yıldönümü için hazırlanan kaynakça için bkz. *H. Cahit Öztelli Kaynakçası*, haz. Nail Tan-İrfan Ünver Nasrattinoğlu, (Ankara: Aşık Matbaası, 1978), 55 s.

⁶⁰⁴ Örnek olarak bkz. *Abdülhak Hâmid Tarhan Bibliyografyası: Ölümünün 34. Yıldönümü Münasebetiyle*, Haz. İsmet Binark-M. Nejat Sefercioğlu, (Ankara: Milli Kütüphane, 1971), 35 s.

Cahit Sıtkı Tarancı Bibliyografyası: Ölümünün 15. Yıldönümü Dolayısıyla, (Ankara: Milli Kütüphane, 1971), 18 s.

Ölümünün 20. Yıldönümü Münasebetiyle Faik Ali Ozansoy Bibliyografyası, haz. İsmet Binark-M. Nejat Sefercioğlu, (Ankara: Milli Kütüphane, 1970), 11 s.

⁶⁰⁵ Osmanlı döneminde de ilk gün damgaları ve özel anma pulları kullanılmakta birlikte düzenli bir kayda rastlayamadık. İlk Türk pulunun 1863 yılında yapıldığı düşünülürse bu dönemin ayrı ve özel bir araştırmaya tabi tutulması gerekmektedir. Türk pulunun 100. yılı münasebetiyle 13 Ocak 1963 yılında bir hatıra pulu basıldığını hatırlatmakta fayda vardır. Cumhuriyet döneminde ise 1923-2000 yılları arasındaki Türk anma damgaları Kaya Dorsan tarafından kitap hâlinde neşredilmiştir. Söz konusu eserde PTT'nin özel damga pulu hazırladığı edebî, tarihî ve ilmî ihtifaller ve özel yıldönümleri şu şekildedir. Farabî İhtifâli (29 Aralık 1950), Şair Mehmet Âkif Ersoy 20. Ölüm Yılı (26 Aralık 1956), Fuzûlî Yılı (23 Kasım 1957), Mevlânâ'nın 750. Doğum Yılı (17 Aralık 1957), Ertuğrul Gazi'yi Anma Günü (14 Eylül 1958), Kâtip Çelebi Yılı (24 Eylül 1958), Nasreddin Hoca Günü (21 Haziran 1959), Süleyman Çelebi'yi Anma Günü (11 Eylül 1959), Türk Gazeteciliğinin 100. Yılı (28 Ekim 1960), Ziya Gökalp'in Ölümünün 40. Yılı (25 Ekim 1964), Kutadgu Bilig'in Yazılışının 900. Yılı (20 Kasım 1969, Ankara), Yunus Emre-Ölümünün 650. Yılı (27 Aralık 1971, Ankara), Mevlâna Celaleddin'in Ölümünün 700. Yılı (1 Aralık 1973, Konya), Ziya Gökalp'in Doğumunun 100. Yılı (23 Mart 1976, Ankara), Allama Muhammed İkbal'in Doğumunun 100. Yılı (9 Kasım 1977, Ankara), İbni Sina'nın Doğumunun 1000. Yılı (15 Aralık 1980), Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı (19 Mayıs

şiiirler yazılması⁶⁰⁷, anıt mezar yaptırılması⁶⁰⁸, adlarının gemi ve şileplere verilmesi⁶⁰⁹, varsa şairin bestelenmiş eserlerinden muhtelif parçaların çalınması⁶¹⁰, şiiirlerinin bestelenmesi⁶¹¹, anısına şiiir sergisi açılması⁶¹², anma gecelerinde şairin kendi sesinden

---

1981, Samsun), İsmet İnönü'nün Doğumunun 100. Yılı (24 Eylül 1984), Ertuğrul Gazi'yi Anma Festivali-700. Yıl (13 Eylül 1981, Söğüt), Mehmet Âkif Ersoy'un Ölümünün 50. Yılı (27 Aralık 1986, Ankara), Mimar Sinan'ın Ölümünün 400. Yılı (9 Nisan 1988, Ankara), Nâmkık Kemal'in Ölümünün 100. Yılı (2 Aralık 1988, Ankara), Hoca Ahmet Yesevî Yılı (28 Temmuz 1993), Kanûni Sultan Süleyman'ın 500. Doğum Yılı (27 Nisan 1995, Trabzon), Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü (11 Aralık 1999, İstanbul). Ayrıca bu pullar arasında İstanbul'un Fethi, Malazgirt Zaferi, Sakarya Zaferi, Büyük Taarruz, İnönü Zaferleri gibi tarihi zaferlerin ve Hacı Bektaş Veli gibi din büyüklerine adanmış özel yılların da bulunmaktadır. Bkz. Kaya T. Dorsan, *Türk Anma Damgaları 1923-2000* (İlk Gün Damgaları ve Özel Damgalar), (Ankara: Odak Ofset, 2007), 237 s.

⁶⁰⁶ 7 Haziran 1987'de vefat eden Cahit Zarifoğlu için özel bir sayı neşreden *Yedi İklim* dergisinde Hasan Aycın, şairin anısın 12 Temmuz 1987 tarihli, kırık bir kuş tüyü kalemin içinde bulunduğu mürekkep kutusundan taşan mürekkep damlalarıyla Cahit Zarifoğlu'nun acısını karikatürize etmiştir. Bkz. Hasan Aycın, "Cahit Zarifoğlu'nun Anısına", *Yedi İklim*, sayı 5-6, (Temmuz-Ağustos 1987): 3.

19 Ekim 2019'da ölen Nuri Pakdil anısına çizilen ve "Nuri Pakdil'e selam ve rahmet olsun" ithaflı, 30 Ekim 2019 tarihli yine Hasan Aycın'ın karikatürü için bkz. *Yedi İklim*, sayı 358, (Ocak 2020): 67.

⁶⁰⁷ Edebiyat-ı Cedîde şairlerinden Fâil Âli Ozansoy'un 30 Eylül 1950 Cumartesi gününü 1 Ekim Pazar gününe bağlayan gece saat 02.00'ye 20 kala hayata gözlerini yumması üzerine *Hisar* dergisi özel bir dosya açarken Nurettin Artam da "Büyük Üstada" ithaflıyla AKROSTİŞ başlıklı bir şiiir yazmıştır:

Fezâ-yı şîre urûceti bâl ü per açarak
Açık duran der-i rahmetten eyledi güzêrân
İçimde şimdi yanar dâğ-ı âteşin-i firâk
Kopar lisân-ı hafiden kasâid-i gufrân

Açıldı bir nice yıl önce bâğ-ı Âmid'de
Lebinde câm-ı bekânın neşâidiyle göçüp
Îlâha şimdi mülâki civâr-ı Hâmid'de
Özel sayı ve şiiir için bkz. Nurettin Artam, "Akroştîş", *Hisar*, sayı 7, (Kasım 1950): 5.

⁶⁰⁸ Kemalettin Kuzucu'ya göre Meşrutiyet'in ilanı sonrası esen hürriyet rüzgârının bir eseri olarak ilandan üç hafta sonra Tekirdağlı bir grup vatandaş, Nâmkık Kemal'in kabrini ziyaret ederek üzerine bir taş dikme kararı almışlardır. Geniş bilgi ve "Meşrutiyet Türkiye'si'nde Anıt ve Türbe Politikası" için bkz. Kuzucu, a.g.e., 149-160.

⁶⁰⁹ 8 Şubat 1954'te vefat eden ve uzun müddet Denizcilik Bankası idare meclisi azalığı yapan en Abidin Daver'in vefatından sonra Denizcilik Bankasının Haliç tezgâhlarında inşa edilen bir şilepe "Abidin Daver" ismi verilmiştir. Bkz. "Acı Bir Yıldönümü: Abidin Daver'i 2 Yıl Önce Bugün Kaybetmiştik", *Cumhuriyet*, nr. 11327, (8 Şubat 1956): 1, 5.

⁶¹⁰ Anma yıldönümlerinde Mehmet Âkif'in bestelenmiş şiiirlerin icra edilmesi veya 30 Temmuz 1937 Cuma akşamı C.H.P. Şehremini Halkevi tarafından düzenlenen Türk Büyükleri Gecesi'nde "Üstad Ahmed Rasim Gecesi"nde ince saz heyetince Ahmet Rasim'in eserlerinden muhtelif parçaların çalınması gibi. Baha Gökoğlu, Naki Bora ve Reşad Ekrem Koçu ile birlikte yazarın torunu Osman'ın söz aldığı gecede Tanburî Salâhaddin Ahmed Rasim'in bilinen ve bilinmeyen eserlerini çalmıştır. Bkz. "Ahmed Rasim İçin Bu Akşam Şehremini Halkevi'nde İhtifal Var", *Cumhuriyet*, nr. 4746, (30 Temmuz 1937): 2; "Şehremini'nde Ahmed Rasim Gecesi", *Cumhuriyet*, nr. 4747, (30 Temmuz 1937): 7.

⁶¹¹ Yahya Kemal'in 26 Ağustos Marşı'na M. Cahit Atasoy'un yaptığı beste için bkz. "26 Ağustos Marşı", *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 7, (31 Temmuz 1972): 22.

⁶¹² 1982 yılında vefat eden şair ve çevirmen Suat Taşer'in anısına 26 Mart 1983 Cumartesi günü İzmir Sanateevi bir şiiir sergisi açmış, sergide ayrıca Taşer'in fotoğrafları, kitapları ve oğlu Barış'ın resim çalışmaları da yer almıştır. Serginin bütün hazırlık ve düzenlemeleri yazarın öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz. "Suat Taşer'in Anısına Şiiir Sergisi Açılıyor", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 658.

şiiirler dinletilmesi⁶¹³, müzik ve dia gösterisi yapılması⁶¹⁴, resmi kurumlar tarafından yazar adına bir eserin ruhuna ithaf edilmesi⁶¹⁵, şair adına yarışma ihdas edilmesi, büst ve heykelinin açılması⁶¹⁶, biyografisine dair ilk eser neşredilmesi⁶¹⁷, ölümü sonrası tanıyanların intibalarını ve tahlilleri içeren anı eser neşredilmesi⁶¹⁸, sinema haftası⁶¹⁹ ve kültür günleri düzenlenmesi⁶²⁰, şairin özel basım kitabının ihtifal katılımcılarına hediye

⁶¹³ Nurullah Ataç'ın 10. ölüm yıldönümünde (17 Mayıs 1967, Çarşamba günü) TDK salonunda yapılan anma töreninde Ataç'ın banda alınmış kendi sesinden iki şiir katılımcılara dinletilmiştir. İlan için bkz. *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*, (Ankara: TDK Yayınları, 1968), 7, 86-87.

Kemal Tahir'in de 5. ölüm yıldönümü dolayısıyla Güzel Sanatlar Akademisi Sinema Televizyon Enstitüsü'nün Balmumcu'daki salonunda bir anma toplantısı düzenlenmiş; Sencer Divitçioğlu, Baykan Sezer, Atilla Özkırımlı ve Hulusi Dosdoğru "Düşünür Olarak Kemal Tahir" ve "Romancı Olarak Kemal Tahir" konulu açık oturumda konuşmuşlardır. Ayrıca romancının kendi sesinden bir konuşması dinletilmiş, slaytlar gösterilmiştir. Şehir Tiyatrolarında oynanan "Yorgun Savaşçı" oyunundan da bir bölüm sunulmuştur. Bkz. Bkz. "1978 Yılı Edebiyat Takvimi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yılığ 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 20.

⁶¹⁴ Vefatının birinci yılında Rıfat Ilgaz önce 7 Temmuz 1994 Perşembe günü saat 15.00'te mezarı başında anılmış, daha sonra Evrensel Kültür Merkezi'nde bir anma toplantı düzenlenmiştir. Filiz Özsoy (keman), Nurettin Özşuca (gitar) ve (solist) Azmi Toğuzata'nın sunduğu müzik dinletisi yapılmış, "Rıfat Ilgaz ve Cide" konulu dia gösterisi izletilmiştir. Rıfat Ilgaz'ın kendi sesinden dinletilen şiirlerinden sonra da Anadolu Üniversitesi öğrencileri tarafından hazırlanan "Yıkılmayan Çınar" adlı video gösterimi yapılmıştır. Toplantıda Aydın Çubukçu ve Öner Yağcı da birer hitabede bulunmuştur. Bkz. "Rıfat Ilgaz Çeşitli Etkinliklerle Anılıyor", *Cumhuriyet*, nr. 25110, (7 Temmuz 1994): 1, 18.

⁶¹⁵ 6 Şubat 1948 Cumartesi günü vefat eden ve "Gurbet şairi" olarak bilinen Kemalettin Kamu'nun vefatının ikinci yıldönümünde TDK tarafından Endüstri Terimleri Sözlüğü, şairin ruhuna ithaf edilmiştir. Bkz. Rıfat Necdet Evrimer, "Gurbet Şairi Kemalettin Kamu", *Vatan*, (6 Mart 1949): 3.

⁶¹⁶ Neyzen Tevfik'in ölümünün 37. yıldönümünde 4 Şubat 1990 Pazar günü Pendik'teki kabri başında bir anma töreni düzenlenmiş, aynı gün Pendik Atatürk Kültürevi'ndeki panelde Neyzen Tevfik'in yaşamı, yapıtları ve kişiliği konuşulmuştur. Aynı panelde her yıl yinelenmesi düşünülen Neyzen Tevfik Yergi ve Taşlama Yarışması Yönetmeliği kamuoyuna açıklanmıştır. 4 Şubat'ta Neyzen Tevfik adına bir parkın temel atma törenini de gerçekleştirilmiş ve parka konulacak Neyzen Tevfik büstü için heykeltıraşlara çağrıda bulunulmuştur. 1991 yılında Neyzen Tevfik Yergi ve Taşlama (Hiciv) Yarışması'nda birinciliği Ömer Nida almıştır. Bkz. Murat Özsoy, *El Yazıları Yazarların Ankara'sı*, (Ankara: Kül Sanat, 2007), 98; "Neyzen Tevfik Adına Yarışma", *Cumhuriyet*, nr. 23502, (25 Ocak 1990): 5.

Attilâ İlhan için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan biyografik inceleme ve heykelin açılışına dair bkz. "Attilâ İlhan İçin Kitap ve Heykel", *Milliyet*, (12 Ekim 2006): 24.

⁶¹⁷ Türk Tarih Kurumu Reisi, Ankara ve İstanbul Hukuk Fakülteleri Siyasî Tarih Profesörü Yusuf Akçura'nın 10. ölüm yıldönümü dolayısıyla Eminönü Halkevi'nde bir ihtifal tertip edilmiş ve "büyük Türkçünün hatırasını" yâd etmek üzere Muharrem Fevzi Togay tarafından "Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri" adlı eser neşredilmiştir. Bkz. "Yusuf Akçura İçin Yarın Eminönü Halkevi'nde İhtifal Yapılıyor", *Vakit*, nr. 9360, (10 Mart 1944): 3; "Yusuf Akçura İhtifali", *Vakit*, nr. 9362, (12 Mart 1944): 1, 3.

⁶¹⁸ Rıza Tevfik'in ölümü sonrası neşredilmemiş eserleriyle birlikte yazar hakkında döneminin tanıdığı niteliğindeki edebiyatçıların tahlillerin ihtiva eden çalışmaya örnek olarak Mustafa Ragıp Esatlı'nın hocası Rıza Tevfik hakkındaki eseri verilebilir. Mustafa Rabib eserin girişinde Rıza Tevfik'in vefatının ardından tabutunun arkasından birkaç damla gözyaşı dökülmesini hayatında ses çıkarmayan insanların tezyiflerini eleştirirken büyük adamlara saygı göstermenin ölücüsünü "kafaların işlemesi" şeklinde açıklamıştır. Bkz. Mustafa Ragıp Esatlı, *Ölümünden Sonra Rıza Tevfik*, (İstanbul: Sinan Matbaası, 1950), 5.

⁶¹⁹ 19-22 Şubat 2011 tarihlerinde "Bozkırın Ozanı" olarak tanınan Cengiz Aytmatov'un (1928-2008) eserlerinden sinemaya uyarlanan filmlerinin gösterildiği (Mankurt, Beyaz Gemi, Elveda Gülsarı, Çocukluğumuzun Gökyüzü, Boranlı İstasyonu, İlköğretmen, Selvi Boylum Al Yazmalım, Fujiyama'ya Çıkış), belgesel (Ana Toprak), sergi, müzik ve panelden oluşan bir anma haftası düzenlenmiştir. Etkinliğin adı "Sinema Haftası" olarak nitelendirilmiştir. 6 sayfalık el ilanı için bkz. "Bozkırın Ozanı: Cengiz Aytmatov, Sinema Haftası (19-22 Şubat 2011)", (İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi, 2011).

⁶²⁰ Sabahattin Ali için gelenekselleşen yazara dair çeşitli konular ve temalar etrafında kültür günleri düzenlenmiştir. 1993 yılından başlayarak Kültür Günleri kapsamında Sabahattin Ali'nin edebiyatçı yönü

edilmesi⁶²¹, oyunlarının sahneye koyulması⁶²², şairin “aziz hatırasına” şiir ithaf edilmesi⁶²³, şiirlerin nazireler yazılması⁶²⁴, veya “ağıt/merisiye” başlıklı şiirler yazılması⁶²⁵, yazarın anısına tanıyanların hatıra yazıları kaleme alması⁶²⁶, orijinal el yazısı eserlerinin sergilenmesi⁶²⁷, adlarına park açılması⁶²⁸, müsvedde hâlindeki neşredilmemiş en son şiirlerinin⁶²⁹, mektuplarının⁶³⁰ yayınlanması, ölümünden sonra geride bıraktığı intibaya

---

araştırılmış, ortak ve kapsamlı çalışma sonucunda bir kitap oluşturulması planlanmıştır. 1993’te yazarın şiiri konulu ve Sabahattin Ali ve Şiiri başlıklı proje kapsamında bütün şairleri, yazarlar, eleştirmenler ve Sabahattin Ali’nin dostları bu imece göreve çağırılmıştır. Bkz. “III. Sabahattin Ali Kültür Günleri”, *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 1.

⁶²¹ Tevfik Fikret’in vefatının 10. sene-i devriyesi münasebetiyle yapılan ihtifalde Fikret’in mezarına krizantemlerle süslenmiş matbu birer eseri katılımcılara dağıtılmıştır. Bkz. “Tevfik Fikret: Büyük Şair Fikret’in Mezarında Bugün İhtifal Yapıldı”, *Son Saat*, nr. 151, (20 Ağustos 1925): 5.

⁶²² Musahipzade Celal’in doğumunun 100. yıldönümünde Devlet Tiyatroları, sanatkârın yazarlık çalışmalarının ilk ürünlerinden olan ve 1919 yılında yazdığı Yedekçi adını oyunu sahneye koymuştur. İlk defa 1929 yılında sahne ışıklarına kavuşan ve ikili aşk öyküsüyle gelişen oyun, böylece her tiyatro döneminde büyük yazarların en az bir oyunuyla anılmasını gündeme getirmiştir. Geniş bilgi için bkz. Ömer Atilla, “Yedekçi”, *Hisar*, sayı 59, (Kasım 1968): 2.

⁶²³ Ölmüş edebiyatçıların ruhuna ithaf edilen şiir geleneği, özellikle Meşrutiyet sonrası yaygınlaşan bir usuldür. Cumhuriyet döneminde ise hemen her şaire ithaf edilen şiirlere rastlamak mümkündür. İthaf şiirlerinde tematik olarak yazarın veya şairin ölümünü kabullenmeme, ölüme ve kadere sitem veya tariz, kişinin anılarda yaşamaya devam edeceğini, varlığının her dem hafızalarda diri tutulacağını ima, dizelerinin bir kısmını vasiyet şeklinde kabul etme eğilimi göze çarpmaktadır. Bu tarz ithaf şiirlerine örnek olarak bkz. Hasan Âli, “Yeni Hayat: Ziya Gökalp’in Aziz Ruhuna”, *Hayat*, sayı 1, (2 Kânunuevvel 1926): 2.

İthaf şiirlerinin zaman zaman bir yarış havası içinde kaleme alındığı da görülür. Örneğin Cahit Sıtkı için vefatından bir ay sonra neşredilen özel sayıda 16 tane itfah şiiri yazılmıştır. Örnek olarak ve diğer şiirler için bkz. Oben Güney, “Yaşayan Şair (Cahit Sıtkı Tarancı’ya)”, *Varlık*, sayı 442, (15 Kasım 1956): 12-13, 21; Ümit Yaşar, “Ya Ölüm (Cahit Sıtkı Tarancı’nın hâtırasına)”, *Varlık*, sayı 443, (1 Aralık 1956): 13.

İthaf şiirleri, şair ve yazarların ölümlelerinden yıllar sonra da neşredilebilmektedir. Örnek olarak bkz. Kemal Özgür, “Karşı (Orhan Veli’nin aziz hâtırasına)”, *Varlık*, sayı 374, (1 Eylül 1951): 22; Mes’ut Tarcan, “Bir Orhan Veli Varmış”, *Varlık*, sayı 404, (1 Mart 1954): 20.

Şairlerin vefatlarının ardından yazılan ithaf ve hasret şiirlerinden örnek olarak Yahya Kemal Mektebi’ni devam ettirenlerden biri olan Yusuf Mardin’in Yahya Kemal hasretiyle yazdığı *Yıllar Sonra* şiirine bakılabilir. Yusuf Mardin’in şiir kitabının adı da bu hasretin bir ifadesidir: Yusuf Mardin, *Bir Sementi Sevmek* (Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1972, 80 s.).

⁶²⁴ Ölümünün 10. yıldönümünde Yahya Kemal’in yakın dostlarından Halis Erginer’in şairin Vedâ Gazeli’ne nazire olarak ve bir mısraını tazmin suretiyle yazdığı *Erenlerin Cevabı* adlı şiiri için bkz. Halis Erginer, “Erenlerin Cevabı”, *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 22.

⁶²⁵ Ziya Gökalp üzerine çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil (Doğ. 1921), 7 Aralık 1979 sabahı görevine gitmek üzere otobüs durağına gelirken kimliği belirsiz kişilerce yayılım ateşine tutularak öldürülmüştür. Bilimsel çalışmaları yanında edebî çalışmalarıyla da tanınan Tütengil için yazılan ağıt şiiri için bkz. Mehmet Karabulut, “Tütengil Hoca’ya Ağıt”, *Türk Dili*, sayı 340, (Ocak 1980): 22.

Ziya Osman Saba’nın 10. ölüm yıldönümünde şair dostları tarafından “ağıt/merisiye” formatında yazılar şiir için bkz. Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Ziya Osman Saba’ya Ağıt”, *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 3.

⁶²⁶ Mart 1998 tarihinde vefat eden Halkbilimci Pertev Naili Boratav’ın anısına dostu Fuat Bozkurt’un yazısı ve hatıra mektubu paylaşmasına dair bkz. Fuat Bozkurt, “Paris’te Türkiye’yi Yaşamak: Pertev Naili Boratav’ın Anısına”, *Toplumsal Tarih*, sayı 52 (Nisan 1998): 38-39.

⁶²⁷ Hüseyin Rahmi’nin vefatından on gün sonra Heybeliada Halkodası’nda yapılan ihtifal de yazarın eserleri sergilenmiştir. Bkz. “Hüseyin Rahmi İçin Dün Bir İhtifal Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 7038, (20 Mart 1944): 1, 3.

⁶²⁸ 1990 yılında Beykoz Belediyesi’nce Kavacık’ta “Orhan Veli Parkı” açılmıştır. 39 dönümlük parkta yüzyıllık 250 tane ağaçtan üç tanesine Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rıfat plakaları asılmıştır. Bkz. “Orhan Veli Parkı”, *Türk Dili*, sayı 20, (Eylül/Ekim 1990): 61.

⁶²⁹ Celal Sâhîr’in vefatının ardından, ölümünden birkaç ay önce yazdığı “Geçmiş”, “Başımın Gönüm” gibi neşredilmemiş şiirleri Tan, Perşembe ve Uyanış Servet-i Fünun gibi çeşitli gazete ve mecmualarda

dair manevi şahsiyetine mektuplar yazılması⁶³¹, manevi şahsiyetiyle hayali söyleşiler yapılması⁶³², bilinmeyen taraflarının makale konusu yapılması⁶³³, ailesinden yaşayan biriyle⁶³⁴ veya eşyle röportajlar yapılması⁶³⁵, film gösterimi⁶³⁶, mezarı için kampanyalar başlatılması⁶³⁷ gibi faaliyetler zaman içerisinde güncelliğini koruyan edebî ihtifal ritüelleridir.

Tarihi ve edebî şahsiyetlerden bazılarının genellikle doğum, bazen de ölüm tarihlerinin ihtifal vesilesiyle kamuoyunda tartışılarak “yıl ve gün” tesptinin yapılması da anma

---

yayınlanmaya başlanmıştır. Bkz. “Celâl Sahir’in Son Şiirleri”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2054-369, cilt 79, (2 İkincikânun 1936): 83.

Behçet Necatigil’in doğumunun 100. yılında ilk defa neşredilen yazı ve şiirleri için bkz. İlyas Koç, “100. Doğum Yılında Necatigil’in Yeni Yazı ve Şiirleri Ortaya Çıktı”, *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 7-9.

⁶³⁰ Munis Faik Ozansoy’un vefatı sonrası neşredilmiş mektuplarına örnek olarak bkz. “Ozansoy’un İki Mektubu”, *Hisar*, sayı 137, (Mayıs 1975): 4.

⁶³¹ 15 Haziran 1961 tarihinde vefatı sonrası Doç. Dr. Ayhan Songar’ın dostu Peyami Safa’ya 3 gün sonra 18 Haziran 1961 tarihli “Aziz Peyami Safa, sevgili Üstad!” hitabıyla başlayan mektubu için bkz. Doç. Dr. Ayhan Songar, “Peyami Safa’ya Mektup”, *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 20.

Ölümünün 25. yılında Sabahattin Kudret Aksal’a “Sevgili Dostum, Ustam, Ağabeyim Sabahattin Kudret Bey” hitabıyla bir mektup yazan Mehmet Zaman Saçlıoğlu, yazara dair zihninde kalan hatıra kırıntılarını, toplumsal dönüşümü, ikili hukuktan kaynaklanan özel anıları, zamandan şikâyeti ve dostluk özlemini dile getirmiştir. Saçlıoğlu’nun mektubunda “*Sevgili dostum, Siz oradan her şeyi anımsarsınız, biz unutsak da. Ölüler üzerine yüklediğimiz bir görevdir bu anımsama işi. Oysa sizinle birlikte neler neler unutuldu ashında. Unutulanlar sizin orada öyle çok birikti ki...*” şeklinde vurguladığı cümleler, ülke olarak unutma alışkanlığımıza karşı bir eleştiri mahiyetindedir. Bkz. Mehmet Zaman Saçlıoğlu, “Sabahattin Kudret Aksal’a Mektup”, *Varlık*, sayı 1327, (Nisan 2018): 55-56.

⁶³² Ölümünün 1. yıldönümünde Hasan Âli Yücel’in rüyada bir talebesiyle konuştukları ve ahiretten seslenip yazdırdığı intibalar için bkz. Şakir Tarihmen, “Birinci Ölüm Yıldönümünde Hasan Âli Yücel Ahiretten Sesleniyor ve Yazdırıyor”, *Birinci Ölüm Yıldönümünde Hasan Âli Yücel (özel baskı)*, (İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1962): 1. Süleyman Nazif ile yapılan hayali söyleşi için bkz. Selim Yapıcı, “Nişantaşı Hürriyet Sokağı’ndaki Evinde Süleyman Nazif’le Birlikte”, *Neşide* (Eğitim, Kültür ve Sanat Dergisi), sayı 4, (Bahar 2020): 130-137.

⁶³³ 11 Aralık 1953 Cuma günü vefat eden Sedat Simavi’nin bilinmeyen yönlerini ele alan yazı için bkz. Niyazi Ahmed Banoğlu, “Basının ve Vatanın Büyük Kaybı: Sedat Simavi’nin Bilinmeyen Tarafları”, *Tarih Dünyası*, sayı 8, (31 Aralık 1953): 325-358.

⁶³⁴ Doğumunun 100. yılında Behçet Necatigil’in kızı Ayşe Sarısayın’ın babasına yazdığı mektup için bkz. Ayşe Sayısayın, “Behçet Necatigil’e Açık Mektubumdur...”, *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 4-6.

⁶³⁵ Şair ve yazar Salâh Bırsel’in eşi Jale Bırsel ile yapılan röportaj için bkz. Aslıhan Tüylüoğlu, “Salâh Bırsel’in Eşi Jale Bırsel ile Salâh Bey Üzerine”, *Varlık*, sayı 1315, (Nisan 2017): 66-69.

⁶³⁶ 1-2 Nisan 2008 Pazar-Pazartesi günleri, Beşiktaş Belediyesi Kültür Sanat Platformu “Uluslararası Yerellik ve Evrensellik Sempozyumu: Aziz Nesin ve Başkaldıran Güldürü” konulu bir sempozyum düzenlemiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü’nün katkılarıyla ve Akatlar Kültür Merkezi’nin ev sahipliğiyle yapılan sempozyumda birçok isim konuşmacı olarak yer alırken, etkinlikte panel, oturum ve söyleşi yanında film gösterimleri de yapılmıştır. Bkz. “Aziz Nesin Sempozyumu”, *Cumhuriyet*, sayı 29761, (1 Nisan 2007): 16-17.

⁶³⁷ Halikarnas Balıkçısı’nın 8. ölüm yıldönümünde 13 Ekim 1981 tarihinde mezarı ile çevresinin düzenlenmesi amacıyla bir bağış kampanyası açılmıştır. Vedat Dalokay, Prof. Dr. Cevat Erder, Cem Şakir Kabağağaçlı, Mahmut Tali Öngören ve Yaşar Tanzan’dan oluşan komite adına bir basın toplantısı düzenleyen Prof. Dr. Erder, kampanyanın amacını “*Balıkçı’nın mezar alanını uygar bir anlayışla düzenleyerek, kendisini seven insanların onun yaşam ve kültürümüze kazandırdığı değerlerden yararlanabilecekleri bir düzeye getirmek*” şeklinde açıklamıştır. Projede Balıkçı’nın düşlediği ağaç ve çiçek türleriyle bezenmiş bir botanik bahçesi, çeşme, dinlenme yerleri, küçük müze ve kültürel faaliyet köşesi de düşünülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Halikarnas Balıkçısı’nın Mezar İçin Kampanya Açıldı”, *Sanat Olayı*, sayı 3, (Mart 1981): 3.

merasimlerinin kazanımlarındandır.⁶³⁸ Bunların yanında modern zamanlarda ve teknoloji çağında edebî ihtifale konu olan şahsiyetler, daha çok sosyal platformlarda kendilerine anlatan “spot cümleler” veya “aforizmatik” özlü sözleriyle anılmakta ve genç nesiller tarafından hatırlanması sağlanmaktadır. İleri teknoloji çağı 21. yüzyıl, popüler halk kültürünün sembol öğelerinden sayılan sportif alanda da yazarların isimlerinin vitrine çıkmasına zemin hazırlamıştır. Halide Edip Adivar’ın ismiyle futbol sahalarında faaliyet gösteren *Halide Edip Adivar Spor Kulübü*, bir yazar adına tahsis edilen ilk spor kulübü niteliğindedir.⁶³⁹ Bu sayede yazar, özellikle gençler için bir cazibe merkezi olan aktüel spor alanlarında gündelik toplumsal hafızanın bir parçası hâline gelmektedir.

Edebî ihtifaller zaman zaman tuhaf sayılabilecek ritüellerle de icra edilmektedir. Kabri başında garip anma adetlerinin icra edildiği şairlerden biri Neyzen Tevfik’tir. 28 Ocak 1953, Çarşamba günü saat 19.10’da vefat eden ve birkaç gün sonra ney dinletisi eşliğinde “ney’iyle birlikte defnedilen” Neyzen Tevfik’i⁶⁴⁰ ölümünün üçüncü yılında anmak için Köprü’den Kadıköyü’ne, oradan da Kartal’daki mezarı başına gelen sevenleri, önce Neyzen’in ruhunu şâd edecek konuşmalar yapmış, adından kadeh arkadaşları mezarı başında rakı içerek ney üflemişlerdir.⁶⁴¹ Benzer ilginç bir ritüel Mahmut Yesari birinci ölüm yıldönümünde gerçekleştirmiştir. On kişinin katıldığı anma töreninde Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ile Mardiros adlı bir meyhaneciyi hatırlayan Aziz Nesin, o gün mezar toprağı tümseği başında Nizamettin Nazif’in gümbür gümbür gümbürdediğini söylemektedir. Fakat bu hitabet “ağlama, sızlama, söylev, demeç” cinsinden değildir. Gülme, şakalaşma, kahkaha doludur. Mahmut Yesari, mezarı başında böyle anılrılmış diyerek Deli Nizam lakaplı Nizamettin Nazif, “*Ah, bir şişe de rakı olmalıydı ki... Nasıl da unutuldu! O zaman işte, merhumun ruhu şad olacaktı ki... Toprağına rakı dökmeliydik*

⁶³⁸ 1935 yılında Kırşehir’de düzenlenecek Âşıkpaşa İhtifali’nin 7 Haziran’da yapılması tartışmaya sebep olmuştur. Fuad Köprülü’nün “Âşık Paşa’nın ölüm gününü 733 (1333) yılı Saferi’nin 13’üncü Salı gecesi” şeklinde göstermesine dayandırılarak tarihin 22 Teşrinisani (Kasım) olarak güncellenmesi istenmiştir. Bkz. “Âşıkpaşa İçin Kırşehir’de İhtifal Yapılacak”, *Cumhuriyet*, nr. 3960, (26 Mayıs 1935): 3.

⁶³⁹ Bir şair ve yazar adına kurulan ilk spor kulübü Halide Edip Adivarspor’dur. 2004 yılında Kasımpaşa Harb-İş Dikimevi takımının satın alınması ile İstanbul’un Şişli ilçesinin Halide Edip Adivar semtinde kurulmuştur. Kırmızı beyazlı takım, 1990’lı yıllarda yerel turnuvalarda boy göstermiştir. Sonrasında ise liglere girerek önce süper amatör sonrasında BAL ve 3. ligde oynayan takım, 1954 yılında kurulan ve ismini Yeniçarşı Caddesi’nden alan, 1978’de tescil edilen mavi beyazlı Beyoğlu Yeni Çarşıspor’a devredilmiştir. Üçüncü Lig ekiplerinden Halide Edip Adivarspor’u 2021 yazında Beyoğlu Yeni Çarşıspor’un devraldığı TFF kayıtlarına geçmiştir. Kulübe dair geniş bilgi için bkz. “*Beyoğlu Yeni Çarşı FK*”, Erişim Tarihi: Ocak 1, 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Beyoğlu_Yeni_Çarşı_FK.

⁶⁴⁰ “Neyzen Ney’iyle Beraber Ebedî Makberesine Tevdî Edildi”, *Son Posta*, nr. 5637, (31 Ocak 1953): 1, 7.

⁶⁴¹ “Neyzen’in 3. Ölüm Yıldönümü”, *Türk Sesi*, nr. 663, (29 Ocak 1956): 1.

ki..!” cümlelerini sarf etmiştir.⁶⁴² Can Yücel de ölümünün birinci yılında Kuzguncuk’taki Çınaraltı Cafe’de anılırken tören şarabın Boğaz sularına akıtılmasıyla son bulmuştur.⁶⁴³ Behçet Necatigil’in 13 Aralık 1979’de vefatından sonra Eray Canberk de, her yıl Aralık ayının 13. günü Zincirlikuyu’daki mezarında gitmekte, oradan dönüşte de Necatigil’in sevdiği meyhanelerden birinde oturup içmeyi ritüel hâline getirmiştir.⁶⁴⁴

İlginç tesadüfler de ihtifallerde sık sık karşılaşılan durumlardandır. “Kime kısmet kime niyet” deyimine uygun olarak gerçekleşen bir “*Değişen Kapak*” hikâyesi bunlardan biridir. Umumi Neşriyat Müdürlüğü’nü Gökhan Evliyaoğlu’un yaptığı “haftalık, tarafsız siyasî” mecmua *Düşünen Adam*⁶⁴⁵, 25. sayısını Yahya Kemal’e tahsis etmek için çalışmalarına başlamıştır. Derginin kapak kompozisyonu yapılarak baskıya gönderilmiştir. Ancak mecmuanın fikir öncülerinden ve yazarlarından Peyami Safa 15 Haziran 1961 Perşembe gecesi saat 22.30’da ansızın vefat edince dergi bir hafta sonra çıkaracağı 21 Haziran’daki özel sayısını Peyami Safa’ya ayırmak zorunda kalmıştır.⁶⁴⁶

İhtifallerde icra edilen ritüellerden biri de ölen yazar, şair veya fikir adamı için gönderilen *teessür ve taziyet* telgraflarının okunmasıdır. 4 Aralık 1930’da vefat eden Darülfünun İctimaiyat Müderrisi Mehmed İzzet Bey’in hatırasını tebci için yapılan ihtifale dönemin Maarif Vekili Esat Bey’in gönderdiği taziyet telgrafi şöyledir:

“Almanya’da talebe müfettişi bulunan sâbık Darülfünun İctimaiyat Müderrisi İzzet Bey’in memlekete, Darülfünun’a ve ilim hayatımıza çok hizmetler ifa edebilecek bir yaşta vefatından çok müteessirim. İzzet Bey’in vefatıyla Darülfünun kıymetli bir müderris kaybetmiştir. Müderrislere, talebeye ve merhumun ailesine beyân-ı taziyet ederim.”⁶⁴⁷

⁶⁴² Aziz Nesin’e göre anma törenine katılanlar arasında, Yesarizadelerden Mahmut Yesari’nin bir akrabası da vardır. Mezar başındaki anma toplantısına gelenleri, biri iki kadeh rakı içerek bu güzel toplantıyı tamamlamak için evine çağırmıştır. Çamlıca’da ya da Altunizade’de civarında bir yerde bir güzel eve gidilmiş, Mahmut Yesari anılarak, “ruhu şad olsun!” denilerek “ruhuyla bizi şimdi seyredip mest oluyordur!” diye şakalar yapılarak bol bol rakı içilmiştir. Bkz. Aziz Nesin, “Törensiz Bir Anma”, *Milliyet Sanat*, sayı 145, (15 Ağustos 1975): 17.

⁶⁴³ Bkz. “Can’dan Sonraki İki Yıl”, *Milliyet*, (16 Ağustos 2000): 13.

⁶⁴⁴ *Güneş* gazetesi ekinin 14 Aralık 1982 tarihli haberinin iktibas metni için bkz. Gürol Sözen, “Behçet Necatigil Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 617.

⁶⁴⁵ Mecmuanın yazı kurulunda Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Peyami Safa, Doç. Dr. Nurettin Topçu, Gökhan Evliyaoğlu, Doç. Dr. Cevdet Perin, Faruk K. Timurtaş, Kâmuran Evliyaoğlu, Galip Erdem gibi isimler yer almaktadır.

⁶⁴⁶ “*Değişen Kapak*” hikâyesinin ayrıntıları için bkz. “*Değişen Kapak*”, *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 12-13.

⁶⁴⁷ Darülfünun talebe ve müderrisleri, yüksek ve orta mektepler talebesi muallimlerinden mürekkep güzide bir sınıfın iştirak ettiği ihtifal, 18 Ocak 1931 Pazar günü saat 14.30’da icra edilmiştir. Maarif Emini Muzaffer Bey’in sözleriyle başlayan merasimde ayrıca Edebiyat Fakültesi Reisi Köprülüzade M. Fuad ile birlikte Ruhیات Müderrisi Mustafa Şekip (Tunç), Felsefe Muallimlerinden Hilmi Ziya (Ülken), Edebiyat Fakültesi mezunlarından Sadettin, Nuretin ve Niyazi Beyler de birer hitabe irat etmiştir. Ayrıntılar için bkz. “İzzet İhtifali”, *Vakit*, nr. 4682, (19 Kânunusâni 1931): 3.

2.3.2. Edebî İhtifallerde Hatırlama Biçimleri ve İcra Usulleri

Modern Türk edebiyatında edebiyatçıların hatırlanması, vefatlarının hemen sonrası, vefatından bir hafta, on gün sonra⁶⁴⁸, bir ay sonra⁶⁴⁹, Türk kültür ve geleneğine uygun olarak “kırk gün” sonra⁶⁵⁰ veya 1. sene-i devriyesinde düzenlenen ihtifallerle idrak edilir.⁶⁵¹ Diğer yazar ve şairlerin aksine Mehmed Âkif ve Tevfik Fikret gibi bir istisna teşkil edecek şekilde hatırlama biçimlerinde hususiyet arz eden şairler de bulunmaktadır.

Organizasyonların seyrine göre edebiyatçı anma toplantıları, yazarın vefatından hemen sonra kabri başında veya ölümünden birkaç gün sonrasında icra edilmiştir. Gerek mezar başında gerekse kırkıncı gün edebiyatçı ihtifallerinde gelenek icadı sayılabilecek türden ihtifaller ritüellerine rastlanmaktadır. Sevgi Soysal örneğinde olduğu gibi, yakın dostları arkadaşlarının ölümü üzerine teessür ve taziyelerini kamuoyuna bir bildiri hâlinde

⁶⁴⁸ Hüseyin Rahmi Gürpınar, vefatından (öl. 8 Mart 1944 Çarşamba, saat 15.00), bir hafta sonra hayatının yarısından fazlasını geçirdiği Heybeliada’da dostları ve Heybeli Halk Odası tarafından “büyük edibin ölümüne duydukları teessürü göstermek ve rahmetlinin büyük adını saygı ile anmak üzere” bir ihtifal tertip etmişlerdir. Yazarın dostlarından Tokat Mebusu Refik Ahmed Sevengil, şair Halid Fahri Ozansoy hatip olarak ihtifalde bulunmuşlardır. Muharririn kabri, tertip heyeti ve gazeteciler tarafından ziyaret edilmiş ve sonrasında Deniz Lisesi konferans salonunda Hüseyin Rahmi’nin yakın dostları Türk romancısının hayatını, edebî kıymetini, hususi hayatında şahit olduklarını anlatmışlardır. Yazara ait hatıralara bir örnek olarak Mısır’dan yazdığı mektuptan parçalar okunmuştur. Heybeli Halk Odası’nda küçük bir sergi de açılmıştır. Bkz. “Hüseyin Rahmi İçin İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 7037, (19 Mart 1944): 4; “Hüseyin Rahmi İçin Dün Bir İhtifal Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 7038, (20 Mart 1944): 1, 3.

⁶⁴⁹ Şair, yazar ve gazetecilerin ölümünden bir ay sonra düzenlenen ihtifaller yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da tertip edilmiştir. Ankara’da vefat eden Ayaz İshaki için bir ay sonra “Paris Bloku” tarafından Münih’te düzenlenen ihtifal bu türdendir [*Muhammed Ayaz İshaki-Hayati ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla)*, haz. Tahir Çağatay..., (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979), 348-349].

Ülkemizde ise bir ay sonra düzenlenen anma törenlerine sık sık rastlanmaktadır. 13 Aralık 1974’da vefat eden Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bir buçuk ay sonra Ankara Sanatsevenler Derneği’nde Yakup Kadri Karaosmanoğlu 31 Ocak 1975’te anılmış, bu anma toplantısına Şevket Süreyya Aydemir, Adnan Binyazar, Emin Özdemir, Sunullah Arısoy konuşmacı olarak katılmışlardır. Bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 15.

⁶⁵⁰ 5 Ocak 1975’te vefat eden şair Arif Nihat Asya, ölümünün 40. gününe rastlayan 13 Şubat tarihinde Ankara’da Sanat Derneği tarafından düzenlenen bir toplantı ile anılmıştır. Milli Kütüphane Adnan Ötügen salonunda yapılan anmada toplantıyı şairi eşi Servet Asya, yakınları, Ankara’da bulunan şair ve yazarların çoğunluğu ile kalabalık bir topluluk izlemiştir. Şairin teypten dinletilen bir konuşması ile başlayan toplantıda Dernek Başkanı şair Yavuz Bülent Bâkiler, yer yer Asya’nın anıları ile konuşmasını tamamlamıştır. Milli Kütüphane Genel Müdürü Dr. Müjgan Cumbur da anılarını anlatmıştır. Toplantının son konuşmasını şair Mehmet Çınarlı yapmıştır. Ayrıca Asya’nın bütün eserleri Milli Kütüphane girişinde sergilenerek konuklara tanıtılmıştır. Bkz. “Arif Nihat Asya Anıldı”, *Hisar*, sayı 135, (Mart 1975): 55 [Şair ayrıca altı ay sonra 12 Temmuz 1975 günü Şairler ve Edipler Derneği tarafından Ankara Türk Ocağı salonunda düzenlenen bir anma toplantısıyla tekrar anılmıştır. Geceyi Rıza Ümit yönetmiştir. Bkz. “Arif Nihat Asya Anıldı”, *Hisar*, sayı 140, (Ağustos 1975): 35].

⁶⁵¹ Munis Faik Ozansoy birinci ölüm yıldönümünde Türkiye Radyoları’nın II. programında sürdürülen “Her Hafta Bir Ozan” bölümünde anılmıştır. 4 Nisan 1976 Pazar günü saat 14.30-15.00 arasındaki programda Munis Faik’in kişiliği, sanat görüşü anlatılmış, şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Programın konuşmacıları ise Mehmet Çınarlı ile Yavuz Bülent Bâkiler’dir. Bkz. “Munis Faik Ozansoy Anıldı”, *Hisar*, sayı 149, (Mayıs 1976): 2. Program konuşmacısı Çınarlı’nın anma yazısına dair bkz. Mehmet Çınarlı, “Acı Bir Yıldönümü”, *Hisar*, sayı 148, (Nisan 1976): 3-4.

sundukları da görülebilmektedir.⁶⁵² Ankara Sanat Tiyatrosu çalışanları, arkadaşları Sevgi Soysal'ın ölümü dolayısıyla anma toplantısında okudukları bildiri şöyledir:

“Bağımsızlık, demokrasi ve özgürlük kavgamızda kalemini Türkiye işçi sınıfının ve halkının aydınlığına adayan Sevgi Soysal arkadaşımız, romanı, hikâyesi ve çevirileriyle bu mücadelemizde dosdoğru olabilmenin neferi olarak yaşadı. 12 Mart faşizmi karanlığında nice yurtsever arkadaşlar gibi tutuklanıp karanlığa itilmek istenen Sevgi Soysal arkadaş yılmadı, umutla, güçle faşizme karşı kalemini seferber etti... *Tante Roza, Tutkulu Perçem, Yürümek, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Şafak, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu, Barış Adlı Çocuk* isimli yapıtları verdi ve yüce devrimci Dimitrov’un faşistleri yargılayan oyununu Türkçemize kazandırdı.”⁶⁵³

Kırkinci gün anmalarında ise Türk-İslam geleneğine uygun olarak Mevlid-i Şerif okunurken bunun yanında yazarın eserlerinden de pasajlar okunduğu görülür. Enis Behiç’in kırkinci ölüm yıldönümünde evinde düzenlenen törende Sadettin Kaynak Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’ini okurken ihtifalde ayrıca yazarın en son eseri olan *Vâridât-ı Süleyman*’dan da bazı parçalar okunmak suretiyle şair gözyaşları arasında anılmıştır.⁶⁵⁴ İbrahim Alâettin Gövsa da vefat eden arkadaş ve kardeşi Halil Nihat Boztepe için Hacı Bayram Camii’nde bir Mevlid okutmuştur. Bu Mevlid’de dağıtılan şeker külahlarının içine dostu için Tanrı’dan en güzel yakarış üslubu ile rahmet dileyen bir kıta yazmıştır.⁶⁵⁵

Edebiyatçı anmalarında kırkinci güne ayrı bir önem verildiği söylenebilir. Doğumda ve ölümden “kırkı çıkmak” deyiimiyle ifade edilen bu gelenek, Müslüman Anadolu halkının özel bir hassasiyet gösterdiği ritüellerdendir. 21. yüzyılda aynı geleneğin itina ile korunup icra edilmesine 16 Kasım 2021’de İstanbul’da hayatını kaybeden şair Sezai Karakoç’un

⁶⁵² 23 Kasım 1976 Pazartesi günü vefat eden Sevgi Soysal için Ankara Sanat Tiyatrosu’nda (AST), 2 gün sonra anma toplantısı düzenlenmiştir. Sevgi Soysal’ın Türkçeye çevirdiği “Dimitrov” adlı tiyatro oyununun sergilenmesinden önce düzenlenen toplantıda, Soysal’ın yakınları, arkadaşları ve sanatçılar bulunmuştur. Anma toplantısında yazar Uğur Mumcu, TUMADDER Başkanı Armağan Anar ve İşçi Kültür Derneği Başkanı Ömer Polat Sevgi Soysal’la ilgili anılarını anlatmışlardır. Daha sonra Sevgi Soysal ve depremde ölenlerin anısına saygı duruşunda bulunulmuştur. Dimitrov oyunundan sonra da Sevgi Soysal’ın, BBC’de yayınlanan son konuşması banttan dinlenmiştir. Soysal’ın, İngiltere Radyo Televizyon Kurumu BBC’de Türkiye’ye dönmeden kısa bir süre önce yayınlanan konuşması, sanatçının İstanbul’da toprağa verildiği gün olan 23 Kasım’da tekrar yayınlanmıştır. 26 Kasım 1976’da *Politika* gazetesinden neşredilen yazı için bkz. “Sevgi Soysal’ı Anma Toplantısı Düzenlendi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 873.

⁶⁵³ “Sevgi Soysal’ı Anma Toplantısı Düzenlendi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 873.

⁶⁵⁴ 25 Kasım 1949 Cuma günü şair Enis Behiç Koryürek’i ölümünün 40. gününde anmak üzere Macit Genç’in Taksim-Altınbakkal’daki evinde bir araya toplanan Üsküp İdadî arkadaşları, merhumun ruhuna *Mevlid-i Şerif* ve en son eseri *Vâridat-ı Süleyman*’dan da bazı parçalar okutmuşlardır. İhtifale arkadaşları dışında şairin ailesi de katılmıştır. Bkz. “Merhum Enis Behiç Ruhuna Mevlûd”, *Akşam*, nr. 111768, (26 Kasım 1949): 4.

⁶⁵⁵ Gövsa’nın içli ve vefakâr kaleminden çıkan bu kıtayı okuyanlardan birisi Nurettin Artam’dır. İbrahim Alâettin’in ölümü sonrası bu ihtifal ritüelini hatırlayan Artam, “*O kıta ile açıldığına şüphe etmediğim rahmet pınarları şimdi şairinin üzerine dökülecektir.*” cümlesiyle iki ölüyü yâd etmiştir. Bkz. T.İ. (Toplu İğne, Nurettin Artam), “İbrahim Alâattin’i de Gömdük...”, *Ulus*, nr. 10177, (1 Kasım 1949): 2.

7'sinde ve 40'ında anılması bir örnek niteliğindedir.⁶⁵⁶ Şair ve yazar ihtifallerinde dinî geleneğimize uygun olarak genellikle Kuran ve Mevlid okunurken bunların haricinde matem marşının da bazı anma törenlerinde çalındığı görülmektedir.⁶⁵⁷

Şairlerin ölümünün verdiği şaşkınlık ve üzüntü ile birinci ölüm yıldönümlerindeki anmalarda ciddi bir kalabalık ve katılımcı yer alırken sonraki yıllarda merasime iştirak edenlerin nicelik ve nitelik bakımından düştüğü gözlemlenir.⁶⁵⁸ Bir şairin ölümü karşısında yazarların algı, yaklaşım, şaşkınlık ve intibalarını gösteren ideal örneklerden birisi Mehmed Âkif ve Abdülhak Hâmid'in ölümleri sonrası *Yeni Adam* dergisinin dönemin tanınmış şair ve yazarlarıyla yapılan ankettir. Bu ankette katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi “*Hamit'in ölümü karşısındaki intibalarınız nedir?*” sorusudur.⁶⁵⁹ Cumhuriyet döneminde bir şair veya muharririn ölümü karşısında duyulan “acının” ve “hatırasına duyulan büyük saygının” vurgulanması geleneksel, sıkça karşılaşılan bir rütiel hâlini almış yaklaşımlardandır. Ali Ekrem için Hasan Âli Yücel'in sarf ettiği “*Ali Ekrem'den bir şiirin kendisi değil, fakat hatırası edebiyat tarihimizde şerefli bir yer alacaktır: Vasiyyet*” cümlesi, muasır bir şairin ölümüne gösterilen saygının genel bir yansımasıdır.⁶⁶⁰ Sadece şairler için değil, Türk edebiyatının tanınmış hikâye ve roman

⁶⁵⁶ 26 Aralık 2021 Pazar günü Şehzadebaşı Camisi'nde ikinci namazının ardından Karakoç'un kırkı dolayısıyla Kur'an tilaveti ile birlikte dualar edilmiştir. Karakoç'un cenazesinde yalnız bırakmayan sevenleri, 16 Kasım'dan itibaren çeşitli etkinliklerle anmış, hayatını ve fikirlerini anlatmak için sempozyumlar düzenlemişlerdir. Şair için 7'sinde olduğu gibi 40'ında da Kur'an okutulmuştur. Bkz. “Sezai Karakoç 40'ında Anılacak”, *Yeni Şafak*, sayı 9787, (26 Aralık 2021): 2.

⁶⁵⁷ Ayaz İshaki'nin ölümü sonrası 26 Ağustos 1954'te Münih şehrinin Müze binasında Tatar-Başkurt siyasi muhacirlerinin isteği üzerine bir toplantı icra edilmiş, törenin açılışı sonrası Kuran okunmuş ve matem marşı çalınmıştır. Bkz. *Muhammed Ayaz İshaki-Hayati ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla)*, haz. Tahir Çağatay..., (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979), 346-347.

⁶⁵⁸ Edebî ihtifallere katılımdaki ihmal, sadece yazarı seven okuyucu kitlesinden ve ailesinden kaynaklanan bir ihmal değildir. Zaman içerisinde şair ve yazar dostlarının da bu ihmalin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim zaman zaman devrin matbuatında bu ihmal manşetlere taşınmış ve edebiyat âlemine mensup tanınmış hiçbir simanın bulunmadığı ihtifaller, tenkit edilmiştir. 1940'lı yıllarda düzenlenen Fikret ihtifalleri, Forinalı Nâzım gibi öncü ihtifalcilerin de ölümüyle, bu ihmalin gözlemlendiği anmaların başında gelmektedir. Örnek olarak bkz. Nusret Safa Coşkun, “Fikret İhtifaline Yalnız 30 Kişi İştirak Etti!”, *Son Posta*, nr. 3615, (20 Ağustos 1940): 1, 7.

⁶⁵⁹ Örneğin bu soruya Ahmet Kutsi Tecer'in verdiği “*Onu (ölümü) bir kere daha düşünmeye fırsat vermiştir.*” cevabı dikkat çekicidir. Bkz. “Hamit Anketine Devam Ediyoruz!”, *Yeni Adam*, nr. 176, (13 Mayıs 1937): 10-11. Ayrıca geniş tahlil için bkz. İbrahim Öztürkçü, “Mehmet Âkif'i Nasıl Bilirdiniz? Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anket”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 12, (Bahar-2015), 7-50.

⁶⁶⁰ Örnek olarak muharrir, asker ve öğretmen Raif Necdet Kestelli'nin ölümü karşısında *Yeni Adam* dergisinin bir paragraflık tahlili için bkz. “Raif Necdet Kestelli: Bir Ahlâk Adamının Ölümü”, *Yeni Adam*, nr. 191, (26 Ağustos 1937): 3.

Hasan Âli Yücel yazısında *Servet-i Fünûn Nüsha-i Mümtaze*'sinde çıkan ve eski neslin hafızalarında 1897 Yunan Muharebesi'nin şehnamesi sayılan Vasiyyet manzumesini şairden kalan ebedi bir hatıra olarak zikretmiştir. Ali Ekrem Bolayır'ın ölümü karşısında Hasan Âli Yücel'in duyduğu acı, şaşkınlık ve tahlil için bkz. Hasan Âli Yücel, “Ali Ekrem Bolayır”, *Akşam*, nr. 6785, (6 Eylül 1937): 6, 9.

yazarlarının ölümünde de benzer yaklaşımlar sergilenmiştir. Sait Faik'in ölümü sonrası özel bir sayı çıkaran *Yenilik* dergisinde, bazı dostları yazarın Türk edebiyatındaki yerini, bıraktığı boşluğu tahlil ederken bazıları da “*Onun Ölümü Karşısında Türk Basını*” başlığı altında ölümünün verdiği şaşkınlığı, acıyı ve duygusal sarsılmayı dost penceresinden samimi ifadelerle anlatmışlardır.⁶⁶¹ Bu tahlillerin ne kadar sağlıklı olduğu üzerinde tartışılması gereken meselelerdendir. Nitekim cenazesinde üç edebî neslin (eskiler, ortalar, yeniler) bir arada bulunduğu Hâmid'in ölümünden 3 ay sonra, “mateminin kilitlediği ağızların açılarak fikirler beyan etmesini” tahlil eden Peyami Safa, yazarlar hakkında verilen aceleci hükümlere temkinli yaklaşılmasına dikkatleri çekmiştir. Peyami'ye göre Hâmid gibi hiç değilse Türk ölçüleri içinde bütün bir devri temsil eden sanatkârların anlaşılabilmesi için onun eserleri üstüne tarihçi, içtimaiyatçı, estetisyen ve felsefî görüşlerin hep birden üşüşmesi gerekmektedir. Bu eksik yüzünden Peyami Safa, ölümünün üzerinden aylar geçtiği halde Hâmid için kuşatıcı bir edebî tahlilinin hakkıyla yapılamadığını ileri sürmüştür.⁶⁶²

Genellikle tanıyanların “...Ardından”⁶⁶³, “...Arkasından”⁶⁶⁴, “...Uğurlarken”⁶⁶⁵, “Kaybettiğimiz Değer”⁶⁶⁶, “...Kalanlar”⁶⁶⁷, “...İçin”⁶⁶⁸, “...Veda”⁶⁶⁹, “Veda Yazısı”⁶⁷⁰,

⁶⁶¹ Aylık fikir ve sanat dergisi *Yenilik*'te “Onun Ölümü Karşısında Türk Basını” başlığı altında Sait Faik'e dair ölüm intibalarını dile getiren isimler şunlardır: Dr. Fikret Ürgüp, Suut Kemal Yetkin, A. Arad, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabahattin Kudret Aksal, Sabri Esat Siyavuşgil, Şevket Rado. Bkz. “Onun Ölümü Karşısında Türk Basını”, *Yenilik-Sait Faik Abasıyanık Özel Sayısı*, cilt 2, sayı 6, (Haziran 1954).

⁶⁶² Peyami Safa, “Abdülhak Hâmid Meselesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4716, (30 Haziran 1937): 3.

⁶⁶³ Yedi Meşale topluluğu yazarlarından 6 Ekim 1968 Pazar günü vefat eden ve adına özel bir anma programı bulunmayan Sabri Esat Siyavuşgil'e dair yazı için bkz. Mithat Balcı, “Sabri Esat Siyavuşgil'in Ardından”, *Çaba*, sayı 25, (Kasım 1968): 16-17.

Cahit Sıtkı'nın ardından yazılan nekroloji yazısı için bkz. O. Fehmi Özçelik, “Cahit Sıtkı'nın Ardından”, *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1956): 10.

Modern zamanlarda Erdoğan Alkan ve Turgut Kut'un “ardından” yazılar nekroloji yazısına örnek olarak bkz. Şeref Bilsel, “Erdoğan Alkan'ın Ardından: Kır ile Kent Arasında Bir Ozan”, *Varlık*, sayı 1282, (Temmuz 2014): 58-61; Doğan Hızlan, “Sevgili Bir Dostun Ardından”, *Hürriyet*, (4 Temmuz 2021): 14.

⁶⁶⁴ 13 Kasım 1949 Pazar günü vefat eden Hıfzı Tevfik Gönensay'ın arkasından yazılan uğurlama yazısı için bkz. Şevket Rado, “Hıfzı Tevfik'in Arkasından”, *Akşam*, nr. 11168, (16 Kasım 1949): 2.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in vefatı sonrası *Türk Kültürü* dergisinin özel sayısında yer alan enstitü adına yazılan yazı için bkz. “Tanrıöver'in Arkasından”, *Türk Kültürü*, sayı 45, (Temmuz 1966): 1.

⁶⁶⁵ Cahit Sıtkı Tarancı'yı uğurlama yazısı için bkz. Munis Faik Ozansoy, “Cahit Sıtkı Tarancı'yı Uğurlarken”, *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1955): 3, 6.

5 Ocak 1975 Pazar günü saat 21.00'de Ankara Numune Hastanesi'nde vefat eden Arif Nihat Asya'nın Mehmet Çınarlı'nın uğurlama yazısı için bkz. Mehmet Çınarlı, “Arif Nihat Asya'yı Uğurlarken”, *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 3-5.

⁶⁶⁶ Hikâyecilerimizden Memduh Şevket Esendal'ın ölümü sonrası neşredilen bu tarz yazıya örnek olarak bkz. Suat Uzer, “Kaybettiğimiz Değer: Memduh Şevket Esendal”, *Hisar*, sayı 27, (Temmuz 1952): 6.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'un Hamdullah Suphi için yazdığı yazı için bkz. Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, “Kaybettiğimiz Değer ve Hazin Bir Gerçek”, *Türk Kültürü*, sayı 45, (Temmuz 1966): 8-10.

⁶⁶⁷ Haldun Taner'in vefatından sonra hazırlanan “Haldun Taner diyor ki...”, “Haldun Taner'den Kalanlar...” başlıklı iki dosya için bkz. *Milliyet Sanat*, sayı 144, (15 Mayıs 1986): 12-13.

“Tanıdığım...”⁶⁷¹ başlıklarıyla geçmişe uğruladığı yazarlar bir daha hatırlanıncaya kadar “ölü yazarlar” kafilesine dâhil edilmektedir. Dostları, ebedi yolculuğa çıkardıkları edebiyatçılar hakkında ilk hislerini hemen kaleme alıp dergi ve gazetelerde neşrederken onların millî hafızadaki varlıklarını selamlamışlardır. Hıfzı Tevfik Gönensay’ın ölümü üzerine Şevket Rado’nun sarf ettiği şu cümleler, genel olarak edebiyatçı ölümlerindeki düşünce ve hissiyatı ifade eden basmakalıp bir söylemdir:

“Hıfzı Tevfik’in ölümüyle edebiyat âlemimiz çok kıymetli bir şahsiyet kaybetti. Ölüm haberinin uyandırdığı derin teessür, güç yetişen ve kolay kolay yeri doldurulamayacak bir kıymetin birden bire sönüvermesinden doğmuştur...”⁶⁷²

Ölen bir edebiyatçı için verilen hükümlerin objektif olmasından bahsetmek pek mümkün değildir. Ölümün verdiği duygusal sarsılma, soğuk ve serinkanlı hükümler vermenin önündeki en büyük engellerden biridir. Mustafa Ragıp Esatlı, bu eğilimi “*Derin kederler, şuurları sekteye uğratan aksaklıklar veren merhaleler; ilk buhranlar durulmadan düşünce melekesi işleyemez.*” cümlesi ile izah etmektedir.⁶⁷³ Bununla birlikte sığağı sığağına yazılan bu nekrolojilerde ilk göze çarpan şey “samimiyet”tir. İlk hisler, başlangıçta sembolik ve geneldir. Bu yazılarda ikinci dikkat çekici unsur, yazarın mirasını/misyonunu, ideallerini geleceğe taşıma konusunda “içinde bulunduğu edebî, politik” çevreler tarafından verilen sözler ve taahhütlerdir.⁶⁷⁴ Dostlarını kaybeden şair ve yazarlar, ölüm

⁶⁶⁸ 1943 yılının 12 Kasım’ını 13 Kasım’a bağlayan gecenin sabahında vefat eden Sadri Ertem’in hatırasına *Vakit* gazetesinin tahsis ettiği anma için bkz. “Sadri İçin”, *Vakit*, nr. 9631, (12 İkinciteşrin 1944): 2. Ayrıca bkz. “Fâik Âli İçin”, *Hisar*, sayı 7, (Kasım 1950): 18.

Vefatından bir hafta sonra Gökhan Evliyaoğlu’nun Peyami Safa’ya dair yazısı için bkz. Gökhan Evliyaoğlu, “Peyami Safa İçin”, *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 16.

⁶⁶⁹ 13 Aralık 1974 Cuma sabahı vefat eden Yaku Kadri için Önder Göçgün’ün yazısı için bkz. Önder Göçgün, “Yakup Kadri’ye Veda”, *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 11-12.

⁶⁷⁰ 2 Mart 2015’te vefat eden Yaşar Kemal’in ardından Handan İnci’nin veda yazısı için bkz. Handan İnci, “Türkiye’nin Toplumsal Hafızası Yaşar Kemal’e Veda”, *Milliyet Kitap*, sayı 113, (Mart 2015): 4-8.

⁶⁷¹ Örnek olarak bkz. Âlim Kahraman, “Tanıdığım Orhan Okay”, *Türk Dili*, sayı 785, (Mayıs 2017): 23-27.

⁶⁷² Şevket Rado, “Hıfzı Tevfik’in Arkasından”, *Akşam*, nr. 11168, (16 Kasım 1949): 2.

⁶⁷³ Hocası Rıza Tevfik’in ölümü sonrası neşredilmemiş eserlerini ve önemli edebiyatçıların onun hakkındaki hüküm ve tahlillerini derleyen Mustafa Ragıp, bir yıl sonra hazırlayabildiği kitap için şu tespiti yapmaktadır: “Bu ölümden beri geçen bir yıl, ancak bu imkânı bir nebze hazırlayabildi; şimdi daha doğru ve sakin bir düşünce ile taşkın sevgilerden veya aşkın aykırı duygulardan uzak bir tefekkür takatiyle bu büyük adam için konuşmak mümkün oluyor.” Bkz. Mustafa Ragıp Esatlı, *Ölümünden Sonra Rıza Tevfik*, (İstanbul: Sinan Matbaası, 1950), 5

⁶⁷⁴ Umum Neşriyat Müdürlüğü’nü Gökhan Evliyaoğlu’nun yaptığı “Haftalık, Tarafsız Siyasî Mecmua” olan *Düşünen Adam*, Peyami Safa’nın vefatından hemen sonra çıkardığı özel sayıda yazarın “gayretini, emeğini ve hatıralarını” geleceğe taşımayı şu sözlerle kültür ve edebiyat dünyasına ilan etmiştir:

“Zaman geçtikçe *Düşünen Adam*, Peyami Safa’nın fikir ve eserlerini yeni okuyucu nesillerine nakletmek hususunda bütün dikkatiyle çalışacaktır. Onun fikirleri, hatıraları ve eserleri çerçevesinde, Türk tefekkürüne yeni istidatlar ve yetişkin kültür adamları toplanarak bir içtimâî mektep faaliyetinde bulunacaklardır. *Düşünen Adam*, şimdiden bu güzel çalışmaların emrine girmek kararındadır. Peyami Safa, Yeni Türkiye’de gerçekleşmesi beklenen bir fikir akademisine rahatça temel olabilecek desteklerden biridir.” Bkz. “Sevgili Okuyucu”, *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 3.

hadisesinin üzücü atmosferi içinde bir taraftan dostluk hatıralarını yâd ederken diğer taraftan saygıyla andıkları yazarın “ileride hep okunacağına ve sevileceğine” dair inançlarını yinelerler.⁶⁷⁵ Genellikle yazarın edebiyat tarihinde bıraktığı boşluğu da anlatan bu nekrolojik yazılar, kendisinden önceki büyük bir yazarla kıyas veya karşılaştırmanın ardından “esef, temenni ve kaybedilen yazara dair son intibalarla” doludur.⁶⁷⁶ Ölümünden sonra -Reşat Nuri örneğinde olduğu gibi- anılar gölgesinde yazara dair verilen “Çalığışu Muharriri” gibi hükümler göze çarpmaktadır.⁶⁷⁷ Şair ve yazar için edebiyatçı dostlarının “*Ne Diyorlar?*” başlıklı kısa kanaatlerini yansıtan soruşturmalar da ölenin edebiyattaki yerini tespiti dair ilk hükümleri yansıtır.⁶⁷⁸ Bu kapsamda anı yazıları dışında şairler tarafından yazılan ithaf şiirleri edebiyatımızda “tebcil” kültürünün kalıcı bir parçasıdır.⁶⁷⁹ Teması, vefat etmiş bir edebiyatçı olan bu şiirler, toplumsal bellekte yazarı var etme mücadelesinin nazım şekline bürünmüş biçimdir. Nüzhet Erman’ın “Sait Faik” şiiri, zamana karşı unutulmuşluk savaşı veren bir yazarı, karakteristik birkaç mısra ile aktüel zamanda var etme endişesinin tipik bir örneğidir:

*Görünce aklımda geldi,
Peynir ekmek gibi gittiğini
Ve akşama kalmadan bittiğini
Son kitap şenliğinde kitaplarının:*

*“Mesleksiz” diye yazmışlardı
Garibin pasaportuna,
“Boş gezenin boş kalfası” yani!⁶⁸⁰*

⁶⁷⁵ Sabahattin Kudret Aksal’ın vefatı sonrası Fethi Naci, 1940’lı yılların sonunda tanıdığı dostunun edebî değerini kısaca özetlerken Salah Birsal, 53 yıllık dostunun yasını tutmakla meşguldür. Oktay Akbal, “kendine özü” dostunun anısının kendisinde daima yaşayacağını söylerken Melih Cevdet Anday da şairin dili kullanmadaki titizliğine vurgu yapmış, ileride hep okunacağını dile getirmiştir. Bkz. “Sabahattin Kudret Aksal’ı Yıllardır Tanıyan Şair, Yazar, Eleştirmen Dostları Anlattı”, *Cumhuriyet*, nr. 24669, (22 Nisan 1993): 11.

⁶⁷⁶ İbrahim Alâeddin Gövsa’nın vefatı sonrası fıkra köşesinde Vâ-Nû, yazarı Şemseddin Sami ile kıyaslamış, yeri doldurulmayacak niteliklerini birer birer sıralamıştır. Nekrolojik yazısını şu cümlelerle bitirmiştir: “Hayatiyle, âkabetiyle hakiki bir ideal olan bu üstadı Allah gani gani rahmet eylesin. İrfan hayatımızın en verimli, faydalı şahsiyetlerinden birini kaybettik. Nesiller, ondan asırlarca faydalanacaktır.” Bkz. Vâ-Nû, “Kaybettiğimiz İbrahim Alâeddin Gövsa”, *Akşam*, nr. 11153, (1 Kasım 1949): 3.

⁶⁷⁷ Kenan Akyüz, “Çalığışu” başlıklı yazısında Reşat Nuri ile tanışmalarına dair hatıraların ardından yazarın birçok olgun eser vermesine karşın “Çalığışu Muharriri” olmaktan kurtulamamasını tahlil etmiştir. Akyüz’e göre bunun sebebi umumi bir ilgi dışında sonraki romanlarından hiçbirinin Çalığışu’nu kudretine yetiştirememesidir. Bkz. Kenan Akyüz, “Çalığışu”, *Hisar*, cilt 4, sayı 75, (Ocak 1957): 3-4, 22.

⁶⁷⁸ Cahit Sıtkı Tarancı’nın ölümü sonrası Nurullah Ataç, Şinasi Özdenoğlu, Hikmet Dizdaroğlu, Muvaffak Sami Onat, Muhtar Körükçü, Mehmet Çınarlı’nın şaire dair kısa kanaatleri için bkz. “Cahit Sıtkı İçin Ne Diyorlar?”, *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1956): 5-6.

⁶⁷⁹ Örnek olarak Arif Nihat Asya’nın vefatı sonrası yazılan şiir için bkz. Ayhan İnal, “Arif Nihat Asya”, *Hisar*, sayı 136, (Nisan 1975): 26.

⁶⁸⁰ Nüzhet Erman, “Sait Faik”, *Türk Dili*, sayı 464, (Ağustos 1990): 89.

Yazarı hatırlama şiirlerinde tema çoğu zaman dostluk hislerinin ağır bastığı bir özlemdir. Mısralarla ifade edilen bu hatırlamalarda, şairi “ölümsüz güzelliğiyle anılarda” yaşatma kaygısı da hissedilir. Mehmet Cemil Uğurlu’nun İstanbul, Ağrı, Ankara ve Sinop şehirleri üzerinden “Ahmet Muhip Dıranas’a Özlem”ini anlattığı şiirinde geçen şu dizeler,

“...Toprağında yaşadı büyük bir şair
Dıranas’tı adı
Şiirlerde kaldı.”

şairin kolektif bellekten çabuk silinmesine ironi yüklü bir isyandır.⁶⁸¹ Edebiyatçı anmalarında vefa duygularıyla ve iyi yönleriyle hatırlama da şiirlerin tematik konularındandır. Prof. M. Orhan Okay’ın “ardından” yazılan “Beş Tertemiz Ad” şiiri, bir yazarı hayırla yâd etmenin son örneklerindendir.⁶⁸²

Uğurlama yazılarında edebiyatçının “gün geçtikçe öneminin daha iyi anlaşılacağı”⁶⁸³, “emeklerinin unutulmaması”⁶⁸⁴ altı çizilen temennilerin başında gelir. “Ölümü Üzerine Düşünceler” başlığıyla çağdaş yazar ve şairlerin vefat karşısındaki düşünceleri ve kanaatleri edebî kamuoyuna ilan edilir.⁶⁸⁵ Edebiyatçı vedalarında yazarın hastanedeki son günlerine ve ölüme hazırlanış şekillerine de varsa şiirleri eşliğinde paragraflar açılır.⁶⁸⁶ Aile efradının veya yazar dostların bu anmalarda etkin rol oynadığı bir gerçektir. Birinci dereceden tanıkların, yakın çevrenin vefatıyla edebiyatçıların anma organizasyonları gittikçe sıcaklığını kaybeder ve zaman içerisinde unutulmaya yüz tutar. Bu yüzden hayatta

⁶⁸¹ Mehmet Cemil Uğurlu, “Ahmet Muhip Dıranas’a Özlem”, *Türk Dili*, sayı 478, (Ekim 1991): 260.

⁶⁸² Tacettin Şimşek, “Beş Tertemiz Ad”, *Türk Dili*, sayı 794, (Şubat 2018): 67.

⁶⁸³ Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın ölümü sonrası Sabahattin Kudret Aksal’ın yazara dair ilk değerlendirmesindeki “*Bence Cevat Şakir Kabaağaçlı, gün geçtikçe önemi daha iyi anlaşılacak az bulunur yazarlardan biridir.*” cümlesi bu yaklaşımın örneklerinden biridir. *Cumhuriyet* gazetesi ve *Yeditepe* dergisinde neşredilen “Gün Geçtikçe Önemi Daha İyi Anlaşılacaktır” başlıklı yazı için bkz. Sabahattin Kudret Aksal, *Yazılar, Yanıtlar*, (İstanbul: YKY, 2018), 136.

Sabahattin Kudret, kitabının bir bölümünü “*Anmak ve Düşünmek*” başlığı altında ölüm yıldönümlerinde Ahmet Haşim, Sait Faik, Cahit Sıtkı, Muhsin Ertuğrul, Ceyhun Atuf Kansu, Muzaffer Tayyip Uslu’ya ayırmıştır [Sabahattin Kudret Aksal, *Yazılar, Yanıtlar*, (İstanbul: YKY, 2018), 125-156].

⁶⁸⁴ Agâh Sırrı Levend’in ölümü sonrası Cahit Külebi’nin bu tarz bir değerlendirmesi için bkz. Cahit Külebi, “Agâh Sırrı Levend İmrenilecek Yapıtlar Bırakarak Aramızdan Ayrıldı”, *Milliyet Sanat*, sayı 297, (13 Kasım 1978): 14-15.

⁶⁸⁵ Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın ölümü sonrası Sabahattin Kudret Aksal, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Batur, Necati Cumalı, Hüsamettin Bozok, Azra Erhat, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Macit Gökberk, Oktay Rifat’ın uğurlama yazıları ve ölümü üzerine düşünceleri için bkz. “Gazetelerden Yankılar: Neler Dediler?”, *Yeditepe Sanat*, sayı 206 (402), (Aralık 1973): 4-5, 14.

⁶⁸⁶ 13 Aralık 1979 günü saat 17.00’de vefat eden Behçet Necatigil’in son günlerine dair intibaları yazarlardan biri de Mustafa Necati Karaer’dir. 1979 Kasım’ının sonlarında bir dostuyla beraber Necatigil’i Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi’nde ziyaret eden şair Karaer, şairin ruh haletini ve yurt dışına tedavi edilmek üzere gönderilme teşebbüslerini, 1950’lerde yazdığı “Ölü Utanıyor” şiiri bağlamında nakletmiştir. Bkz. Mustafa Necati Karaer, “Behçet Necatigil de Gitti!”, *Hisar*, sayı 267, (Şubat 1980): 11.

kalan yakın dostlar, zaman zaman şair ve yazarların çabuk unutulmasına isyan etmiş ve gazetedeki köşe yazılarını bu meseleye hasretmişlerdir.⁶⁸⁷

Kolektif bellekte edebiyatçıların hatırlanma şekillerinde *anılar* birinci sırada yer almaktadır. Ölüm sonrası ilk ihtifal yazıları da genellikle ölen kişinin hatıralar vasıtasıyla yâd edilmesidir.⁶⁸⁸ Bir yazarın, derinlikli bir incelemeye dayanmayan, objektif olmaktan çok sübjektif hükümlerle ortaya konan, edebiyat tarihindeki konumunu irdeleyen kısa tahlil yazılarının ardından⁶⁸⁹ neşredilen anılar dizisi, şiirlerinden ve yazılarından örnekler⁶⁹⁰, edebî hafızadaki hatırlama ve anma şekillerindendir. Bir yazar arkadaşını yitirmenin “acılı, üzgün, şaşkın” hallerini yaşayan dostları, geçmişe giderek ilk tanışma zamanlarını, dostluklarının önemli intibalarını, hatıraların sisli perdelerini aralayarak yazmaya çalışırlar. Edebiyatçı dostlarına ait hatıraları, yıllar sonra kitap hâlinde neşreden yazarlar, anılar üzerinden edebî belleğin canlı tutulmasına hizmet ederler. Bu eserlerde şair ve yazarların özel hayatlarına kadar inilir, eserlerinin ilham kaynakları ve yazılış sebepleri açıklanmaya çalışılır. Bu izahlar sırasında -Mehmet Çınarlı örneğinde olduğu gibi- sanatçıların, öğrenilmesinde mahzur görülmeyen bazı mahrem sırları da kulaklara fısıldanmış olur.⁶⁹¹ Genellikle gazete ve dergilerde tefrika hâlinde yayımlanan bu hatıralar, yazarın ölümünden hemen sonra yazıldığı gibi vefatından yıllar sonra da neşredilebilmektedir.⁶⁹² Yakup

⁶⁸⁷ Örnek olarak 1955 yılında Münir Süleyman Çapanoğlu’nun *Yeni İstanbul* gazetesinde Ahmet Rasim’in unutulmasına dair şu satırlar zikredilebilir:

“Her şey her fani unutulur. Fakat tamam kırk sekiz yıl, bir gün durmadan yazı yazan, kitap telif eden, tercümeler yapan, meslektaşlarına hocalık ve ağabeylik yapan Ahmet Rasim’i unutmamak, hatırlamak, anmak lazımdı. Ne yazık ki bu vazifeyi, bu irfan ve meslek ödevini yalnız gazeteler, basın mensupları değil, basın teşekkülleri de, Gazeteciler cemiyetleri de unuttu. Üstat, bu büyük günahımızı affet!”

Bkz. Hilmi Yücebaş, *Ahmet Rasim: Aşkları-Hâtıraları*, (İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1957), 26.

⁶⁸⁸ Hamdullah Suphi Tanrıöver’in vefatı sonrası il anı yazılarına örnek olarak bkz. Orhan Seyfi Orhon, “H. Suphi Tanrıöver”, *Hisar*, sayı 32, (Ağustos 1966): 6.

Bir kıyaslama örneği olarak Orhan Seyfi’nin vefatı sonrası Çınarlı’nın hatıraları için bkz. Mehmet Çınarlı, “Orhan Seyfi’den Hatıralar”, *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 6-8.

⁶⁸⁹ Yazarın sanat hayatına bir çerçeve çizmek ve edebiyat tarihinde doğru konumlandırmak amacıyla yazılmış, soğukkanlı ve objektif yazılar da görülebilmektedir. 22 Kasım 1976’da İstanbul’da ölen Sevgi Soysal’ın ardından Selim İleri’nin yazdığı bu türden makale için bkz. Selim İleri, “Sevgi Soysal Üzerine”, *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 6-12.

⁶⁹⁰ Faik Âli’nin ölümünün üçüncü yıldönümünde şairi rahmetle anmak ve aziz hâtırasının önünde hürmetle eğilmenin bir nişanesi olarak Senelerden Sonra ve 3 Ocak 1950 tarihli *Gazel*’inin neşri için bkz. “Faik Âli”, *Hisar*, sayı 42, (1 Ekim 1953): 11.

⁶⁹¹ Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım* adlı hatıra eserini *Hisar* dergisi çevresinde toplanıp fikir ve kader birliği ettiği şair ve yazarlara tahsis etmiştir. Eserin “Gidenleri Anarken” başlıklı ikinci bölümünde Hakk’ın rahmetine kavuşmuş bazı yazar ve şairleri sonsuzluk âlemine uğurlarken veya onların doğum ve ölüm yıldönümleri dolayısıyla kaleme aldığı yazılara yer vermiştir. Bkz. Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1979), 308 s.

Mehmet Seyda’nın aralarında Doğan Hızlan’ın da bulunduğu anı-biyografi kitabı için bkz. Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, (İstanbul: Kitap Yayınları, 1970), 429 s.

⁶⁹² 13 Ekim 1956’da vefat eden Cahit Sıktı Tarancı’ya ait hatıralarını dostları Sabahattin Kudret Aksal, Fazıl Hüsni Dağlarca, Mehmet Kemal, Cahit Külebi, Haldun Taner vefatından 20 yıl sonra, 8 Ekim 1976 *Milliyet*-

Kadri'nin ölümünü televizyondaki yayınlardan üzüntüyle izleyen Samim Kocagöz, “Cumhuriyet edebiyatı dönemimizin büyük bir temel taşıydı.” dediği *Kiralık Konak* yazarına dair anılarını yazma gerekçesini şöyle açıklamıştır:

“Edebiyatımızdaki kişiliğinden, yerinden, elbette edebiyat tarihçilerimiz, eleştirmeciler, uzun uzun söz edeceklerdir. Ölümünün acısı, üzüntüsü beni 1943'lere, o yıllardaki anılarıma götürdü. Bu yazımda anılarıma dayanarak onun insan kişiliğinden, alçak gönüllülüğünden söz etmeyi, onu anmayı yeğledim: Genç bir yazarın, deney sahibi, ünlü bir yazarla ilişkisi, söyleşileri, elbette okurlar için, ondan öte yazarlar ve eleştirmeciler için de önemlidir sanırım. Kimi edebiyat olaylarına bu tür ilişki ve sanılar, ışık tutabilir...”⁶⁹³

Özellikle yakın dostların anma hatıralarında birçok insani duygu birden sezilmektedir. Kırgınlıkların yerini pişmanlık ve artık telafisi olmayan hataların yerini baskın bir özlem duygusu almıştır. Acı-tatlı hatıralar silsilesi, anı yazılarında resmigeçit hâlinedir. Ölen bir yazarın kalem dostları/arkadaşları, “teşyî (uğurlama)” yazılarında bir taraftan “neşe ve hüznün” gibi iki temel insani duyguların penceresinden geçmiş hatıraları yâd ederken diğer taraftan edebiyat tarihinde bıraktığı/bırakacağı izi, tesiri ifade etmeye çalışırlar.⁶⁹⁴ Suut Kemal Yetkin'in Sabahattin Eyüboğlu'na dair *Türk Dili* dergisinde neşrettiği hatıra yazısındaki şu cümleleri, 1933 yılından 1971 yılına uzanan ve içine insani her türlü etkileşimin girdiği bir yazar dostun hatırlama şekillerinin tipik bir örneğidir:

“Artık Sabahattin yok. Şu dünyadan elini ayağını çekip gitti. Ama 1933-39 arasında İstanbul'dan bana yazdığı, sitemler yağdırarak beklediğim mektuplar işte önümde. Günlerdir okuyup duruyorum. İçimi sıcaklık sarıyor. Sabahattin'i yanımda duyar gibi oluyorum. Bütün insancıl duyguları ve dostça yaklaşan düşünceleriyle, bu mektuplarda hâlâ yaşıyor mu o? Bu dostluk dünyasına girmem için elimi uzatmam yetiyor. Ama niçin yalnız ben? Çıkarsız, saf dostluğu arayan başka insanlar da yok mu şu dünyada? Niçin onlar da bu dostluğun tatlı sıcaklığından yoksun kalsınlar? Dilerim, Sabahattin'in mektupları bir gün yayımlansın.”⁶⁹⁵

Anı yazılarında yazarların edebiyat tarihindeki yerine ve değerine dair hükümlerin verildiği de görülür. Sayıları az olan bu tarz makalelerde birkaç anı sonrası, son paragraflarda şair ve yazarın konumunu ilk elden değerlendirme eğilimi göze çarpmaktadır. Ancak bu hükümlerin tamamen objektif kriterlerle ele alınamadığını tekrar hatırlatmak gerekir. Vefatı sonrası Faruk Nafiz'e dair bir anı yazısı kaleme alan Yusuf Mardin'in

---

Sanat dergisinde neşretmişlerdir. Bkz. “Arkadaşlarının Anılarından Cahit Sıtkı Tarancı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 724- 733.

⁶⁹³ Samim Kocagöz, “Yakup Kadri'den Anılar”, *Varlık*, sayı 810, (1 Mart 1975): 4-5.

⁶⁹⁴ Aynı ay içinde birkaç gün arayla vefat eden (Ocak 2004) şair Halil Soyuer ve İlhan Geçer'e dair anı, intiba ve hatıraların eşliğinde şair Yahya Akengin'in duygu ve düşünceleri için bkz. Yahya Akengin, “Mısra Kervanlarının Biri Hüzünlü Diğeri Neşeli İki Yolcusu”, *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 46-47.

⁶⁹⁵ Ölümünün 4. yıldönümünde Suut Kemal Yetkin (13 Ocak 1973) 'in yakın dostuna dair anıları ve düşünceleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Suut Kemal Yetkin, “Bir Dostluğun Öyküsü”, *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 43-56.

“Edebiyatımızın Cumhuriyet Tarihi ele alındığı zaman, hazırlanacak eserlerle antolojilerin FARUK NAFİZ ÇAMLIBEL maddesiyle başlaması bir zorunluluktur.” şeklindeki keskin hüküm cümlesinden sonra zikrettiği şu tespit, bu tarz yazılara temkinli yaklaşılması konusunda önemli bir uyarı niteliğindedir: “Kendisini kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüyle kaleme aldığım bu anılarıma, geçen yıl başı lütfedip göndermiş olduğu tebrik kartındaki şu beyitle son vermek istiyorum...”⁶⁹⁶

Vefat eden bir yazara ait hafıza tazeleme, edebiyat tarihine yadigar bırakma kastıyla ve çoğu zaman “...’dan Anılar”⁶⁹⁷ klişesiyle kaleme alınan anı yazıları, bir yazarı yakından tanıyan dostlarının ona dair intibalarını yazarak tarihe mal etmesidir ve bu ürünler edebî belleğin en büyük kazanımlarındandır. Bu tarz yazılarda tavsiyeler ve yazarı toplumsal bellekte yaşatma üzerine ihtarlar ilk bakışta dikkat çeken bir başka özelliklerdendir.⁶⁹⁸ Anı yazıları, genellikle yazara “minnet ve şükran borcunu ödeme” amacıyla da kaleme alınmaktadır.⁶⁹⁹ Edebiyatçı ile ilk görüşme/tanışma ve sonrasında gelişen dostluk serüveni, ölümü sonrası dergi ve gazetelerde neşredilen yazılarla kültürel belleğin bir parçası hâline gelmektedir.⁷⁰⁰ Hatıra yazılarının bir diğer özelliği de bir zamanların edebiyat ve sanat

⁶⁹⁶ Yusuf Mardin’in anı yazısında yer alan Faruk Nafiz’e dair başka hüküm cümleleri de vardır: “Faruk Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul’un Türkçülük ve Halkçılık sevgisini kendi usta ve âhenkli şiir süzgecinden geçirerek Hece veznine aruzun kıvraklığını getirmiş, çağdaşları Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Zira Ortaç gibi hecenin Beş Şairi diye anılan grubun en güçlü şairi olduğunu eserleriyle ortaya koymuş, şiire sevgi yoluyla giren genç kuşakları uzun yıllar etkisi altında bırakmıştır. Geniş doğu kültürüyle batıdan edindiklerini kaynaştırmasını bilen Çamlıbel, pürüssüz söyleyişi, kılçıksız diliyle halkın ozanı olmuştur. Ahmet Haşim ile Yahya Kemal’in aristokrat dilini, bugünküne en çok yaklaştıran Faruk Nafiz’dir...” Bkz. Yusuf Mardin, “Çamlıbel’e Ait Bir İki Anı”, *Hisar*, sayı 120, (Aralık 1973): 22-23.

⁶⁹⁷ 5 Ocak 1975 Pazar günü vefat eden Arif Nihat Asya ile 1964 yılında Kızılcahamam’da başlayan tanışma sonrası ölümüne kadar devam eden hatıralar silsilesine örnek bir anı yazısı için bkz. Yaşar Faruk İnal, “Arif Nihat Asya’dan Anılar”, *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 16-18.

⁶⁹⁸ 21 Ekim 1987 tarihinde vefat eden Prof. Dr. Kaya Bilgegil’e dair anma hatıralarını kaleme alan Doç. Dr. M. Orhan Okay, ölümünden sonra hocasının yakınlarını ve ilgili kurumları bekleyen görevleri şöyle sıralamıştır: “Biri, basılmış ve tükenmiş kitaplarının yeniden yayımlanması. İkincisi, şiirleri de dâhil olmak üzere, çeşitli gazete ve dergilerde kalmış makalelerinin toplanarak basılması (Bunlar arasında, bir gazetenin sayfaları arasında kalmış Kaybedilen Topraklar başlığını taşıyan bir yazı serisini özellikle belirtmek isterim). Üçüncüsü, senelerden beri kafasında olan, fakat hastalığı sebebiyle son yıllarında el sürme fırsatını bulamadığı çok değerli arşiv vesikaları fotoğraflarının gözden geçirilerek yayımlanmaları (Bunlar arasında Ahmet Vefik Paşa ve Yahya Kemal üzerine olan çalışmalarının epey ileri bir safhada olduğunu tahmin ederim). Bütün bunlar genç araştırmacıların himmetli ve gayretli mesailerini beklemektedir. Nihayet yapılması gerekli dördüncü bir iş de, çok zengin olduğunu bildiğim kütüphanesinin, bölünmeden ve dağılmadan bir koleksiyon olarak muhafazası. Yeni açılan üniversitelerimizin edebiyat fakülteleri kütüphaneleri için böyle bir koleksiyonun yeniden ve perakende olarak toplanması mümkün değildir.” Bkz. Doç. Dr. M. Orhan Okay, “Prof. Dr. Kaya Bilgegil İçin”, *Türk Dili*, sayı 431, (Kasım 1988): 263-265.

⁶⁹⁹ 4 Ağustos 1988 tarihinde vefat eden edebiyat tarihçisi ve dil bilginlerinden Fevziye Abdullah Tansel’i 1934’ten beri tanıyan Fethî Tevetoğlu’nun eserlerine ait tavsiyeleri ve minnet borcunu ödemek için sürekli yazacağına dair ifadeleri için bkz. Dr. Fethi Tevetoğlu, “Fevziye Abdullah Tansel”, *Türk Dili*, sayı 441, (Eylül 1988): 117-122.

⁷⁰⁰ Ağabey ve kardeş ilişkisine dayanan ve 1940 yılında başlayan M. Kaya Bilgegil ile dostluğun hatıralarına dair bkz. Yıldırım Doğan Ergeneli, “Kaya Bilgegil ve Bir Anı”, *Türk Dili*, sayı 443, (Kasım 1988): 260-261.

mahfillerine kimlerin katıldığını, buralarda ne tür sohbetler yapıldığını, hangi konu ve meselelerin görüşülüp tartışıldığını yazılı metinler şeklinde bize sunmasıdır. Böylece ölmüş bir yazara ait anılar tazelenirken o yazarı kuşatan çevre ve entelektüel muhit gözler önüne serilmekte, edebiyat ve sanata katkısı sonraki kuşaklara aktarılmaktadır.⁷⁰¹

Yazarların geride kalan talebeleri, neşrettikleri anılarının yanında hocalarının yarım kalmış projelerini edebî kamuoyuna bu vesileyle ilan ederek önemli bir borcu ifa ederler.⁷⁰² Bu kapsamda yazarla yapılan “son görüşme” edebî belleğin hatırlama biçimlerinden biridir.⁷⁰³ Ocak 1981’de vefat eden şair Özdemir Âsaf’a dair bir ay sonra tanıyanların kısa hatıralarına dayanılarak neşredilen “Anılarla Özdemir” yazısı bu türün tipik örneklerinden biridir.⁷⁰⁴ Günümüze kadar “hatıralarla” ölen yazarları anma, sıkça rastladığımız bir gelenek pratiği hâlinde devam ettirilmiştir.⁷⁰⁵

Yazara ait hatıralar yerine edebî tahlil ve incelemelerde bulunmayı tercih eden edebiyatçılara da rastlamaktayız.⁷⁰⁶ Bunun haricinde ölen yazar için yazılan ağıt, mersiye ve ithaf şiirleri de bu kapsamda değerlendirebileceğimiz türdendir. Fazıl Hüsni Dağlarca’nın “*Orhan Kemal’e Ağıt*” şiiri bu kategorinin tanınmış örneklerindendir.⁷⁰⁷

⁷⁰¹ 9 Nisan 1988 Cumartesi günü vefat eden ve “Bâbîâlî’nin kibar İstanbul efendisi” olarak nitelendirilen Şevket Rado özelinde 1960 yılından sonra bir sanat mahfili olan Prof. Emin Barın’ın cilt atölyesine dair hatıralar gün yüzüne çıkmıştır. Prof. Dr. Ali Alparslan’dan öğrendiğimize göre perşembe günleri çeşitli sanatseverlerin, bilhassa hattat ve müzehhiplerin topladığı bu mahfil, “Perşembe Sohbetleri” adıyla meşhur olmuştur. Atölye ile Şevket Rado’nun matbaasını Divan Yolu Caddesi’nin ayırdığına dikkat çeken Alparslan, Edebiyat Fakültesinde öğrenci olduğu yıllarda yazı hocası Hattat Necmettin Okyay vasıtasıyla tanışmış olduğu Prof. Emin Barın’ın atölyesinde devam bu sohbetlerde Şevket Rado’yu da yakından tanımıştır. Hatıralar ve mahfil için bkz. Prof. Dr. Ali Alparslan, “Şevket Rado”, *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 231-238.

⁷⁰² Prof. Dr. Şerif Aktaş, vefatı sonrası hocası Kaya Bilgegil’in Türk kültürü ve edebiyatı üzerine büyük projeleri olduğunu, bunlar arasında o günlerde adı İlahiyat Fakültesi olan Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesini’nin kurulmasını, Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı Tarihi yazılmasını ve ilk kısmı yayımlanan III. Selim devrinden başlayarak bir edebiyat tarihi yazılmasını özellikle zikretmiştir. Bkz. Prof. Dr. Şerif Aktaş, “Prof. Dr. Kaya Bilgegil Hakkında Geç Kalmış Bir Yazı”, *Türk Dili*, sayı 432, (Aralık 1987): 312-314.

⁷⁰³ Türk kültür, bilim ve edebiyat hayatının önde gelen isimlerinden Mehmet Kaplan’ın (d. 1915) 23 Ocak 1986 günü vefatının ardından A. Turan Oflazoğlu’nun Kaplan Hoca’ya son görüşme intibasına dair bkz. A. Turan Oflazoğlu, “Kaplan Hoca’yla Son Görüşme”, *Türk Dili*, sayı 411, (Mart 1986): 249-250.

⁷⁰⁴ Özdemir Âsaf’ın eşi Yıldız Arun, kızı Seda, dostlarından Seçkin Cılızoğlu, Savaş Dinçel, Berç Duman, Mengü Ertle, Mehmed Kemal ve Haldun Taner’in kısa anılarına dair bkz. “Anılarla Özdemir Âsaf”, *Milliyet Sanat*, sayı 18, (15 Şubat 1981): 24-26.

⁷⁰⁵ Ölümünün birinci yıldönümünde Suut Kemal Yetkin’e dair hatıralar eşliğinde bir değerlendirme yazısına örnek olarak bkz. Şinasi Özdenoğlu, “Bir Humanisti Anarken: Suut Kemal Yetkin”, *Milliyet Sanat*, sayı 23, (1 Mayıs 1981): 27-28.

⁷⁰⁶ Edebiyat tarihinde “Fıkra” yazarlığı ile tanınan Şevket Rado’nun vefatı sonrası şiirlerine dair inceleme için bkz. Yılmaz Öztuna, “Şevket Rado’nun Şiirleri”, *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 245-255.

⁷⁰⁷ Fazıl Hüsni Dağlarca, “Orhan Kemal’e Ağıt”, *Cumhuriyet Sanat-Edebiyat*, sayı 3, (Temmuz 1970): 1.

Dağlarca birçok şair, yazar dostuna ağıt şiirleri yazması itibariyle bu sahada özellikle anılması gereken isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir.⁷⁰⁸

“Anma Günü” temalı şiirler ihtifali bir şair/ozan veya yazar üzerinden toplumsal belleğe kazıma gayretinin şiirle bütünleşmiş şeklidir. Seyfettin Çoban’ın “*Âşık Veysel’i Anma Günü*” başlıklı şiiri, toplumun duygularına tercüman olmuş bir ozanı, kültürel bellekte yaşatma ve unutturmama gayretini yansıtan duygularla yüklüdür:

“...Unutmak imkânsız senin adını
Sevenler yaşatır meslek andını
Aratmaz demiştin toprak kadını
Sardık işte seni onun bağrına.”⁷⁰⁹

Buna ek olarak şair ve yazara sesleniş (nidâ) şiirleri ihtifalin edebî belleğe armağan ettiği türlerden sayılabilir.⁷¹⁰ “Saygı” kitapları da bu kapsamda listeye dâhil edebileceğimiz edebî ürünlerdendir.⁷¹¹

İlk anma toplantılarında ölümün verdiği duygusallıkla, ölenin hatırasını ebediyen yaşatmak amacıyla ve “*Büyük ölümüz, her sene aynı günde hatırlanacaktır!*” slonagıyla⁷¹² şair ve yazar adına bir “anma günü” tahsisine ve “...Sevenler Cemiyeti/Derneği” kurulmasına karar verildiği görülür. Anma ve vefaya dair birçok sebeplerle gerçekleşmeyen bu temmenilerin, verilen sözlerin çoğu zaman bir yıl içinde unutulması edebiyat tarihinin talihsizliklerindendir. Niyazi Ahmet (Banoğlu), sanatkâr ve yazarların mezarı başında yüksek sanatından bahsedildikten sonra “her sene mezarı taşına yüz sürmeye söz verenler”in kısa bir müddet sonra dostlarını nisyana mahkûm etmesine “*Sönmez bir ateş gibi sanat aşkını içlerinde taşıyan bu arkadaşları, üstatlarını ne çabuk unuttular?*” cümlesiyle tepki göstermiştir.⁷¹³

⁷⁰⁸ Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Akşit Göktürk’e yazdığı Ocak 1989 tarihli ağıt için bkz. *Akşit Göktürk’e Saygı*, (İstanbul: Adam Yayınları, 1993), 7.

⁷⁰⁹ Seyfettin Çoban, “*Âşık Veysel’i Anma Günü*”, *Türk Dili*, sayı 440, (Ağustos 1988): 98.

⁷¹⁰ Örnek olarak bkz. Mehmet Cemil Uğurlu, “Mimar Sinan’a Sesleniş”, *Türk Dili*, sayı 424, (Nisan 1987): 255.

⁷¹¹ Cavit Orhan Tütengil’in vefatı sonrası eşi Şükriye Tütengil’in öncülüğünde dostları, meslektaşlarının ortaklaşa hazırladığı bir anma kitabı olan “Tütengil’e Saygı” kitabı, yazarın kişiliğine, anısına saygı amacıyla neşredilmiştir (Tütengil’e Saygı, 1921-1979, İstanbul Matbaası, 1981, XVI+335 s.). Ayrıca bkz. Mehmet Deligönül, “Cavit Orhan Tütengil ve Tütengil’e Saygı”, *Türk Dili*, sayı 364, (Nisan 1982): 245-247.

⁷¹² Ahmed Ağaoğlu’nun evinde ve mezarında yapılan ihtifal bu temenniyle sonlandırılmasına rağmen bir gelenek teşkil edecek nitelikte devam etmemiştir. Örnek olarak bkz. “*Hazin Bir Yıldönümü: Dün, Merhum Üstadımız Ağaoğlu Ahmed’in Kabri Ziyaret Edildi*”, *Cumhuriyet*, nr. 5755, (20 Mayıs 1940): 2.

⁷¹³ Niyazi Ahmet (Banoğlu), “10 Sene Evvel Bugün Tezyinî Sanatın Üstadı Avni Lîfij Öldü”, *Haber*, sayı 1933, (3 Haziran 1937): 5.

Halûk Şehsuvaroğlu, edebiyatımızın “büyük üstatlarının hatıralarını yaşatmak için” kurulan Tevfik Fikret’i Sevenler Derneği ve sonrasında kurulan Abdülhak Hâmid’i Sevenler Derneği gibi kurumların şairleri nisyandan kurtarmak için önemli bir rol üstlendiğini ifade etmektedir. Şehsuvaroğlu’na göre yazarların ölüm yıldönümlerine, eserlerine, hâtıralarına karşı resmi ilgi bir türlü olamadığından bu boşlukları dernekler doldurmaktadır.⁷¹⁴ Bununla birlikte bu derneklerin birçoğunun, kısa bir süre sonra atıl/devre dışı kaldığı görülmektedir.⁷¹⁵ Bu kategoride düzensiz olmasına rağmen *Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti* faaliyetleriyle dikkat çeken kurumlardandır. Edebiyatçılar için “anma gün”lerini genişleterek “anma hafta”sına dönüştürenlerin başında da bu cemiyet gelmektedir.⁷¹⁶

Fikret Günü, Mehmed Âkif Günü, Ziya Gökalp Günü⁷¹⁷, Ahmet Haşım Günü⁷¹⁸, Ahmet Rasim Günü⁷¹⁹ adıyla şair adına edebî bir kanonu da netice verebilecek şekilde planlanan özel tahsis günleri, genellikle bir tasavvurdan öteye geçememiştir. Bunlar içerisinde Mehmed Âkif ve 1940’lı yıllara kadar da Tevfik Fikret istisna bir örnek olarak zikredilebilir. İlk anma merasimi ve hatırlanması⁷²⁰ sonrası 10⁷²¹, 20⁷²², 30⁷²³, 40⁷²⁴, 50⁷²⁵,

⁷¹⁴ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Üstadlar ve Dernekler”, *Cumhuriyet*, sayı 14102 (5 Kasım 1963): 2.

⁷¹⁵ 1961 yılında kurulan “Tevfik Fikret Derneği”nin Tevfik Fikret’i hem yurt içinde, hem dışında tanıtmayı amaç edinmesine karşın aradan dört yıl geçtiği halde faaliyetlerini yürütecek bir yer bile bulamaması eleştiri konusu olmuştur. O yıllarda Tevfik Fikret Derneği Başkanı Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan, Âşîyan’ın ancak müze yapıldıktan sonra kendilerine haber verildiğini söylemiş, bu çok hatalı işlem yüzünden darmadağın olan eşyalarının önemli bir kısmının toplanamadığını açıklamıştır. Böyle büyük bir teşebbüse geçileceği zaman Fikret’in eski arkadaşlarına danışılmamasını eleştirmiştir. Bkz. Turhan Gürkan, “Ölümünün 50. Yıldönümünde Fikret’i Hangi Yüzle Anıyoruz?”, *Cumhuriyet*, nr. 14745, (19 Ağustos 1965), 5.

⁷¹⁶ Geniş bilgi için bkz. *Onuncu Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal*, (İstanbul: Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti Yayınları, 1968), 2-11.

⁷¹⁷ Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif anmalarıyla ilgili özel bir bölüm açacağımızdan burada Ziya Gökalp hakkında birkaç söyleyebiliriz. Ziya Gökalp’in vefatı sonrası Türk Ocakları 31 Ekim’in *Ziya Gökalp Günü* ithaz edilmesine karar vermiş ve ilk olarak İstanbul Türk Ocağı’nda bir ihtifal yapılmıştır. Karar Ali Canib Yöntem tarafından gelenlere ilan edilirken Ziya Gökalp’in biraderi Kaymakam Nihat Bey ağabeyisi ile ilgili müşterek hatıralarını naklederken Darülmualimât talebeleri de Altın Destan şiirini okumuşlardır. Bkz. “Türk Ocağında Ziya Gökalp Günü: Her Sene Ziya Gökalp İçin İhtifal Yapılacak!”, *Tevhid-i Efkâr*, nr. 4232-1204, (1 Teşrinisani 1340/1924): 3.

⁷¹⁸ Ahmet Haşım’in vefatının birinci yıldönümü münasebetiyle Güzel Sanatlar Akademisi’nde yapılan ihtifalde Yakup Kadri’nin teklifiyle “Haşım’i Sevenler Cemiyeti” kurulmasına karar verilmiş ve cemiyetin teşkiline ait işleri akademinin takip etmesi öngörülmüştür. Fakat cemiyet bir tasavvurdan öteye geçememiştir. Bkz. “Ahmet Haşım İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3620 (5 Haziran 1934): 5.

⁷¹⁹ Darüşşafakalılar’ın çok eski mezunlarından Ahmet Rasim için her sene yapmaya karar verdikleri ihtifal haberi için bkz. “Ahmet Rasim İçin Her Sene İhtifal Yapılacak”, *Cumhuriyet*, nr. 3651, (6 Temmuz 1934), 2.

⁷²⁰ Ağâh Sırrı Levend, “Ölümünün ilk Yıldönümünde: Refik Halit Karay”, *Türk Dili*, sayı 179, (1 Ağustos 1966): 1085-1087.

Mehmet Çınarlı, “Ölüm Yıl Dönümünde Tarık Buğra’yı Anarken”; Mustafa Miyasoğlu, “Ölümünün Birinci Yıldönümünde Tarık Buğra”, *Türk Edebiyatı*, sayı 257, (Mart 1995): 47-50.

⁷²¹ Ölümünün 10. yıldönümünde Türk Dil Kurumu Salonunda 17 Mayıs 1967 Çarşamba günü saat 17.30’da bir anma töreni düzenlenen Nurullah Ataç için TDK bir ANIŞ kitabı da neşretmiştir. Bkz. *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç’ı Anış*, (Ankara: TDK Yayınları, 1968), 108 s.

60⁷²⁶, 70⁷²⁷, 80⁷²⁸, 90⁷²⁹, 100.⁷³⁰ gibi simgesel nitelik taşıyan onlu rakam yıldönümlerinde⁷³¹ şair ve yazarı bir ihtifalle veya anma yazısıyla hatırasını yaşatmak ve kamuoyu hafızasında edebî mirasını ve prestijini “canlandırmak” ihtifal ritüellerindendir. Genellikle düzensiz ve yuvarlak olmayan anma yıldönümlerine karşı⁷³² onlu rakamlar ve 5 gibi ara sayılarla edebiyatçıların daha sık anıldığı görülmektedir.⁷³³ 100. yıldönümünün ardından onlu rakamlarla ölüm sene-i devriyelerinin kolektif bellekte iz bıraktığına, anma törenleriyle idrak edildiğine rastlanmaktadır.

Her yıldönümü, yazarın doğum ve ölüm yılını sayısal verilerle saptayıp yaşadığı çağdaki maddi şahsiyetinden uzaklaşarak toplumsal bellekte soyut ve kanonik imajıyla vücut bulduğu edebiyattaki konumunu yeniden gözden geçirme miladıdır. Sabitlenmiş bir

---

Ayrıca bkz. Atilla Özkırımlı, “Ölümünün Onuncu Yılında Gözlem, Yergi ve Tanıklıklar Yazarı: Refik Halit Karay”, *Milliyet Sanat*, sayı 141, (18 Temmuz 1975): 8-9.

⁷²² İ. Güven Kaya, “Ölümünün Yirminci Yılında Neyzen Tevfik ve Şiiri”, *Hisar*, sayı 111, (Mart 1973): 18-19.

⁷²³ Örnek olarak bkz. Mustafa Şerif Onaran, “30. Ölüm Yıldönümünde Yaşar Nabi ve Varlık”, *Varlık*, sayı 1242, (Mart 2011): 46-49.

⁷²⁴ Mizah yazıları, denemeleri, hikâyeleri ve romanlarıyla Türk edebiyatının önemli kalemlerinden Refik Halid’in ölümünün 40. yılında hazırlanan özel dosya için bkz. “Ölümünün 40. Yılında Refik Halid Karay”, *Türk Edebiyatı*, sayı 386, (Aralık 2005): 29-64.

Ressam ve şair kimlikleriyle sanat ve edebiyat dünyasında tanınan Bedri Rahmi’nin ölümünün 40. yılında şiirinin imkânları ve edebiyat tarihindeki yerine dair Bâki Asiltürk, Emel Koşar ve Haluk Öner’in özel dosya yazıları için bkz. “40. Ölüm Yıldönümünde Bedri Rahmi Eyüboğlu”, *Varlık*, sayı 1295, (1 Ağustos 2015): 72-79.

⁷²⁵ Örnek olarak bkz. Bkz. Turhan Gürkan, “Ölümünün 50. Yıldönümünde Fikret’i Hangi Yüzle Anıyoruz?”, *Cumhuriyet*, nr. 14745, (19 Ağustos 1965): 5.

⁷²⁶ Sait Faik’in 60. ölüm yıldönümü anısına örnek olarak bkz. Güven Taneri Uluköse, *Sait Faik (1906-1954)*, (İstanbul: Cinius Yayınları, 2014), 235 s.

⁷²⁷ Ölümünün 70. yılında Sabahattin Ali’nin edebiyat tarihindeki yeri ve konumuna dair okumalara örnek olarak Âba Müslim Çelik ve Emin Karaca’nın yazıları için bkz. “Ölümünün 70. Yılında Sabahattin Ali”, *Varlık*, sayı 1333, (Ekim 2018): 63-67.

⁷²⁸ Örnek olarak bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1956), 240 s.

⁷²⁹ Örnek olarak bkz. *Sait Faik 90 Yaşında*, haz. Ayla Kutlu, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996), 430 s.

⁷³⁰ Örnek olarak bkz. *Ölümünün 100. Yılında Nâmik Kemal*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1988), 220 s.

⁷³¹ Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım* adlı *Hisar* dergisi çevresinde toplanıp fikir ve kader birliği etmiş şair ve yazarları tanıttığı kitabının son bölümünü “Gidenleri Anarken” başlığıyla “Hakk’ın rahmetine kavuşmuş bazı şair ve yazarları sonsuzluk âlemine uğurlarken veya bunların doğum ve ölüm yıldönümleri dolayısıyla kaleme aldığı yazılara” ayırmıştır. Çınarlı, geçmiş büyüklerin daha çok onuncu, kırkıncı, yüzüncü gibi “yuvarlak rakamlı yıldönümlerinde anılmalarının kolaylık olsun diye” yapıldığı kanaatindedir. Yoksa kırkıncı yıldönümünün kırk birinciden daha önemli olduğu ileri sürülemez. Mehmet Çınarlı, “Haşim’i Anarken”, *Hisar*, sayı 114, (Haziran 1973): 3-4. Ayrıca bkz. Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1979), 291.

⁷³² Şair Eşref’in 98. yıldönümünde hatırlanmasına örnek olarak bkz. Hikmet Dizdaroğlu, “Doğumunun 98’inci Yıldönümünde Şair Eşref’e Dair”, *Hisar*, sayı 16, (1 Ağustos 1951): 4-5.

⁷³³ Ölümünün 25. yılında Sabahattin Kudret Aksal’ın (öl. 19 Nisan 1993) edebiyat tarihindeki yeri, hatırlanma biçimleri, şiirlerindeki öne çıkan imgeler ve eserlerine dair değerlendirme için Şeref Bırsel, Eray Canberk, Adil İzgi, Osman Serhat Erkekli, Mehmet Zaman Saçlıoğlu’nun değerlendirmeleri için bkz. “Ölümünün 25. Yılında Sabahattin Kudret Aksal”, *Varlık*, sayı 1327, (Nisan 2018): 48-56.

noktaya konulan pergelin açısının dairesel olarak genişlemesi gibi ölen yazar kendi maddi gerçeğinden uzaklaşırken kültürel bellekte manevi ve edebî şahsiyetiyle yeniden hayat bulur. Ölüm veya doğum duraklarında yazarların akışı devam eden manevi hayattaki edebî kıymeti, toplam yekün prestiji, manevi özgül ağırlığı muhasebe edilerek hakkında bir “değer” ve “hüküm” verilir. Bu hükümler verilirken kültürel bellekte kalıcı ve zihinlere nakşedilmeye uygun aforizmatik ve basmakalıp tabirler, ifadeler ve sıfatların tercih edildiğini gözlemliyoruz.⁷³⁴ Zaman ilerledikçe aceleci hükümlerin yerini daha objektif ve özgün değerlendirmeler almaktadır.⁷³⁵

Hiyerarşik bir düzenden ziyade simgesel değeri olan yıldönümlerinde ihtifal yazıları dışında yazarın yaşayan ailesiyle yapılan röportajlar da edebî bellekte hatırlama çeşitlerindendir.⁷³⁶ *Aile bireyleri* daha çok hatıralarla şair ve yazar anne/babalarını son yolculuğuna uğurlarken zaman zaman şiirlerle de duygularını edebiyat tarihine armağan etmişlerdir.⁷³⁷ Topluma mal olmuş tarihî ve edebî büyük şahsiyetlerin doğum ve ölüm yıldönümleri, ihtifallerin 500⁷³⁸, 600⁷³⁹ gibi yüzün katları olan sene-i devriyelerle 1000’li rakamlara kadar gidebilmektedir.⁷⁴⁰

⁷³⁴ Sabahattin Kudret Aksal’ın ölümü sonrası Nurullah Can’ın yazısı bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Bkz. Nurullah Can, “Sabahattin Kudret Aksal: Onun İçin Şiir Bir Biçimin Serüveni”, *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 24-25.

⁷³⁵ Vefatının 45. yılında Semih Gümüş’ün Sabahattin Ali’ye dair Türk edebiyatında yazarı konumlandırma ve “Sağlam Bir Köprü Oldu” başlığıyla değerlendirme yazısına örnek olarak bkz. Semih Gümüş, “Trajik Bir Sonun 45. Yılında Sabahattin Ali”, *Cumhuriyet*, nr. 24650, (3 Nisan 1993): 11.

⁷³⁶ Türkiye’nin ilk gerçekçi yazarları arasından gösterilen ve 15 Mart 1971 tarihinden vefat eden Cevat Fehmi Başkut’un 10. ölüm yıldönümünde eşi Vedide Hanım ve küçük oğlu Acar Başkut ile yapılan röportaj için bkz. Tahir Özçelik, “Cevat Fehmi Başkut”, *Milliyet Sanat*, sayı 21, (1 Nisan 1981): 24-25.

⁷³⁷ *Oluşum* dergisinin Nisan 1979 tarihli sayısından iktibas için bkz. Ceyhun Atuf Kansu’nun kızı Işık Kansu’nun hatıraları için bkz. Işık Kansu, “Ceyhun Atuf Kansu: Babamın Anısına”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 738-741.

17 Ocak 2004 tarihinde vefat eden şair Halil Soyuer’in kızı Nursel Soyuer Gündüz’ün annesine yazdığı “Ağlayamadım” ve babasına ithaf ettiği “Ağladım” başlıklı şiirler için bkz. Nursel Soyuer Gündüz, “İki Güzel İnsanın Ardından”, *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 42-43.

⁷³⁸ Örnek olarak bkz. “Ali Şir Nevâî’nin 500’üncü Yıldönümü”, *Yeni Sabah*, nr. 996, (9 Şubat 1941): 1, 5.

⁷³⁹ Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk, “XIV. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden Eflakî Dede’nin 600. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Ahmet Eflakî Dede”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, sayı 188 (Ankara, TTK, 1962): 275-309.

⁷⁴⁰ 2008, Kaşgarlı Mahmud’un doğumunun 1000. yılı dolayısıyla UNESCO tarafından “Kaşgarlı Mahmud Yılı” ilan edilmiştir. Bu vesileyle *Türk Edebiyatı* dergisi bu büyük Türk âlimini ve eseri Divanu Lugati’t-Türk’ü kapsamlı bir dosyayla ele almıştır. Dergide Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Prof. Dr. Ahmet Taşağıl, Prof. Dr. Ahmet Kartal ve Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın, Kaşgarlı’nın eserini çeşitli açılardan değerlendirirken, Prof. Dr. Tahircan Muhammet ve Arslan Abdulla da Çin Halk Cumhuriyeti’nde Divanu Lugati’t-Türk üzerinde yapılan çalışmaları tespit etmişlerdir. Bu tarz dosyalar sayesinde şimdiki zamana davet edilen yazar, millî hafızada yeniden var olup ilmi ve edebî mirası üzerinden 1000 yıllık bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Millî kimlik bilincini pekiştiren ve 10 asırlık mirası insanlığın gelişimine paralel olarak yeniden yorumlayan bu yıldönümleri, ulusların kültürel köklerinin derinliğini de sergilemeye bir fırsat niteliğindedir. Özel dosya için bkz. “Kâşgarlı Mahmud 1000 Yaşında”, *Türk Edebiyatı*, sayı 420, (Ekim 2008): 15-51.

Basın, yayın ve neşriyatın, radyo ve televizyonun kent yaşamında yaygınlaşmasıyla 1950 sonrası vefat eden şair ve yazarlar, Nihad Sami Banarlı, Mehmet Kaplan, Fevziye Abdullah Tansel gibi araştırmacıların gayretleriyle, birinci ölüm yıldönümünden itibaren anma dilimlerinde makalalarla edebî kamuoyunda diri tutulmuştur. Bu tarz yazılarda kişinin kendi hatıralarına ve anlattıklarına, hakkındaki neşriyatla ilgili düşüncelerine, gözlem ve araştırmalara da dayanarak fikir hayatına, eserlerine, hususiyetlerine dair bazı cihetler aydınlatılmaya ve canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu anma yazıları, Fevziye Abdullah'a göre yazarın “*Artık yok olan hayatının yediği ızdırabın tesellisini bulma gayretidir: Onun fikir dünyasında yaşayabilmek ve onu eserleriyle yaşatmaya çalışmak!*”⁷⁴¹

Yeni Türk Edebiyatında şair ve yazarlar adına/anısına tertip edilen sergiler⁷⁴², ödüller ve yarışmalar da kolektif bellekteki hatırlama şekillerindendir. 1955'ten itibaren Sait Faik Abasıyanık anısına her yıl bir öykücüye verilen, 1964 Mart'ından itibaren de Darüşşafaka Cemiyeti ile İş Bankası Kültür Yayınları işbirliğiyle düzenlenen *Sait Faik Hikâye Armağanı*⁷⁴³, *Türk Edebiyatı* dergisi ile Ötüken Yayınevi'nin birlikte düzenledikleri *Peyami Safa Roman Armağanı*⁷⁴⁴, *Sabahattin Ali Öykü Ödülü*⁷⁴⁵, 1987 yılından beri

---

Kaşgarlı Mahmud'u çeşitli yönleriyle ele alan akademik inceleme ve değerlendirmeleriyle *Türk Dili* dergisinin özel dosyası için bkz. “Kaşgarlı Mahmud Özel Bölümü”, *Türk Dili*, sayı 683, (Kasım 2008): 477-568.

⁷⁴¹ Fevziye Abdullah Tansel, “Prof. Fuad Köprülü Hakkında Bazı Notlar: Ölümünün Birinci Yıldönümü Münasebetiyle”, *Türk Kültürü*, sayı 57, (Temmuz 1967): 12.

⁷⁴² Sait Faik Abasıyanık anısına İstanbul Nişantaşı'ndaki Urart Sanat Galerisi'nde Ressam Şadan Bezeyiş'in açtığı 22 Ocak-22 Şubat 1981 tarihli sergi için bkz. “Sait Faik Abasıyanık Anısına Şadan Bezeyiş Sergisi”, *Sanat Olayı*, sayı 2, (Şubat 1981): İç kapak reklamı.

⁷⁴³ Kazananları arasında Sabahattin Kudret Aksal (Gazoz Ağacı 1955), Haldun Taner (On ikiye Bir Var, 1955), Necati Cumalı (Değişik Gözle, 1958), Orhan Kemal (Kardeş Payı, 1959), Oktay Akbal (Berber Aynası, 1960), Bilge Karasu (Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, 1972), Füzûzan (Parasız Yatılı, 1973), Adalet Ağaoğlu (Yüksek Gerilim, 1976), Selim İleri (Dostlukların Son Günü, 1977) gibi isimlerin bulunduğu Sait Faik Hikâye Armağanı'nın 1989 (Demir Özlü, Stockholm Öyküleri) yılına gelinceye kadarki liste için bkz. “Sait Faik Hikâye Armağanı: Kazananlar ve Yapıtları”, *Cumhuriyet*, nr. 23246, (11 Mayıs 1989): 13.

⁷⁴⁴ Türk roman ve edebiyatına yeni ve güçlü imzalar kazandırmak amacıyla düzenlenen Peyami Safa Roman Armağanı, her yıl yazarın ölüm yıldönümü olan 15 Haziran'da (ilki 1976) TRT ve gazetelerden ilan edilmekteydi. Dönemine göre teşvik payı son derece yüksek olan yarışmada yazarlara kendi isimlerini veya takma ad (nâm-ı müstear) izni verilmesi ilginç bir detay olarak görülebilir. İlan ve ayrıntılar için bkz. “Peyami Safa Roman Armağanı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 48, (Ekim 1977): 2.

Edebiyat Cemiyeti, *Türk Edebiyatı* dergisi ve Ötüken Yayınevi'nce ortaklaşa düzenlenen “Peyami Safa Roman Armağanı”nı 1978 yılında “Kamyon” adlı romanıyla Tahir Kutsi Makal kazanmıştır. Prof. Faruk Timurtaş, Ahmet Kabaklı, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Sevinç Çokum ve Yıldırım Gençosmanoğlu'ndan oluşan seçici kurul, ikinciliği Ünal Ünner'in “Bitmeyen Gece” romanına verirken, üçüncülük ve mansiyon için değerlendirecek yapıt bulamadığını açıklamıştır. Geniş bilgi için bkz. “Peyami Safa Roman Armağanı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 117.

⁷⁴⁵ Sabahattin Ali Öykü Ödülleri'nin ilki yazarın 35. ölüm yıldönümünden başlayarak beş yılda bir onun yapıtlarıyla ilgili inceleme, araştırma, çeviri vb. dallardan biri için konulmuştur. 1 Ocak-31 Aralık 1980 yılında ihdas edilen ödülün ilk seçici kurulunda Füsün Altıok, Murat Belge, Asım Bezirci, Cemal Süreya,

düzenlenen *Haldun Taner Öykü Ödülü*⁷⁴⁶, Gönen Belediyesi tarafından düzenlenen *Ömer Seyfettin Hikaye Yarışması* ve ölümünün 100. yılında Ömer Seyfeddin Anısına düzenlenen Hikâye Yarışması⁷⁴⁷, Osmangazi Belediyesi tarafından hikaye, roman ve deneme dallarından düzenlenen *Ahmet Hamdi Tanpınar Yarışmaları*⁷⁴⁸, *Hasan Âli Yücel Kısa Öykü ve Şiir Yarışması*⁷⁴⁹, *Sabahattin Kudret Aksal Yazın Ödülü*, Attilâ İlhan Bilim ve Sanat Vakfı ile İş Bankası Kültür Yayınları işbirliğiyle yapılan *Attilâ İlhan Roman ve Şiir Yarışması*⁷⁵⁰, *Varlık* dergisinin düzenlediği *Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri*⁷⁵¹, 1986 yılından bu yana düzenlenen *Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü*⁷⁵², *Orhan Kemal Roman ve Öykü Ödülleri*⁷⁵³, *Tarık Buğra Hikaye Ödülü*⁷⁵⁴, *Vasfi Rıza Zobu Ödülleri*⁷⁵⁵, *Nâzım Hikmet Ödülü*⁷⁵⁶, *Yunus Nadi Ödülleri*⁷⁵⁷, *Cemal Süreya Şiir Ödülü*⁷⁵⁸, 1980 yılından beri

---

Cevat Çapan, Onat Kutlar, Filiz Ali Laslo, Berna Moran ve Atillâ Özkırmırlı bulunmaktaydı. Bkz. Özcan Yalım, “Yazın Olayları”, *Türk Dili*, sayı 342, (Mart 1980): 192.

⁷⁴⁶ Tezimizin yazım sürecinde en güncel nitelik taşıyan yarışmalardan biri Haldun Taner Öykü Ödülü 2020-Haldun Taner Öykü Ödülü 2021 yarışması olup son katılım tarihi 16 Mart 2020, 30 Eylül 2021 olarak ilan edilmiştir. Seçiciler kurulunda Haldun Taner’in eşi Demet Taner de bulunmaktadır. İlan için bkz. “Milliyet Yılın Öykücüsünü Seçiyor!”, *Hürriyet*, (23 Şubat 2020): 10; “Milliyet Yılın Öykücüsünü Seçiyor!”, *Hürriyet*, (23 Temmuz 2021): 9.

⁷⁴⁷ “Ömer Seyfettin Öykü Yarışması”, *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65.

⁷⁴⁸ “Tanpınar Roman Ödülü Sahibini Buldu”, *Türk Edebiyatı*, sayı 413, (Mart 2008): 75-76.

⁷⁴⁹ “Hasan Âli Yücel Şiir Yarışması”, *Cumhuriyet*, nr. 26475, (2 Nisan 1998): 13.

⁷⁵⁰ 2020 itibarıyla son güncel Attilâ İlhan Ödülleri başvuruları 1 Nisan 2020 tarihinde basında duyurulmuştur. Bkz. “Attilâ İlhan Ödülleri Başvuruları Başladı”, *Karar*, (1 Nisan 2020): 2.

⁷⁵¹ “Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülü”, *Varlık*, sayı 1018, (1 Temmuz 1992): 1-2; “Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri Sonuçlandı”, *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 15; “2008 Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri”, *Varlık Kitap Eki*, sayı 194, (Temmuz 2008): 50.

⁷⁵² “Kansu Şiir Ödülü Ada’nın”, *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65. Tezimizin yazım sürecinde güncel şiir ödülleri arasında birisi, Ceyhun Atuf Kansu adına düzenlenen şiir yarışmasıydı. Mart 2020 itibarıyla ödülü, Tereke yapıtının da yer aldığı “Kedileri Severken Ağlayınız!” adlı kitabıyla İsmail Uyaroglu kazanmıştır. Bkz. “Ceyhun Atuf Kansu Ödülü Uyaroglu’nun”, *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 5.

⁷⁵³ Orhan Kemal’in arkadaşları tarafından kurulan Orhan Kemal Roman Armağanı, Haldun Taner tarafından sürekli “hapse girmiş çıkmış yazarları tercih edilerek” dağıtıldığı için eleştirilmiştir. Bkz. Haldun Taner, “Armağanlar, Ödüller”, *Milliyet*, (25 Aralık 1977). İktibas için bkz. “1978 Yılında Armağanlar, Ödüller Yarışmaları”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 174.

“Orhan Kemal Roman Ödülü Talip Apaydın’ın”, *Varlık Kitap Eki*, sayı 2, (Temmuz 1992): 2-3; “Orhan Kemal Roman Ödülü Necati Cumalı’nın”, *Cumhuriyet*, nr. 25439, (1 Haziran 1995): 1, 14.

⁷⁵⁴ “Tarık Buğra Hikâye Ödülü”, *Türk Edebiyatı*, sayı 401, (Mart 2007): 77.

⁷⁵⁵ Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı (YEKÜV), Vasfi Rıza Zobu anısına tiyatro dalında başarı ödülleri başlatmış, yazarın ve bazı tiyatro sanatçılarının 1930’lardan kalma görülmemiş fotoğraflarını da zaman zaman Hadi Çaman Tiyatrosu fuayesinde sergilemiştir. Bkz. “Vasfi Rıza Zobu Etkinlikleri”, *Cumhuriyet*, nr. 26476, (3 Nisan 1998): 13.

⁷⁵⁶ Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı yönetim kurulu, 1992 yılından itibaren her yıl değişik dallarda olmak üzere “Nâzım Hikmet Ödülü” verilmesini kararlaştırmıştır. Ödülün şiir, öykü, roman, senaryo, tiyatro, sinema, resim, yontu, fotoğraf, karikatür, müzik, barış vb. branşlarda verilmesi düşünülmüştür. İlki Nâzım Hikmet’in doğum günü olan 15 Ocak 1993’te verilmiştir. Bkz. “Nâzım Hikmet Ödülü Veriliyor”, *Varlık*, sayı 1017, (1 Haziran 1992): 1.

⁷⁵⁷ *Cumhuriyet* gazetesinin kurucusu Yunus Nadi adına düzenlenen yarışma öykü, roman, şiir, röportaj, afiş, fotoğraf, karikatür, uzun film, kısa film, film senaryosu, sosyal bilimler araştırması dallarında verilmekteydi. Bkz. “Yunus Nadi Ödülleri”, *Türk Dili*, sayı 26, (Eylül 1991): 63.

⁷⁵⁸ Bu tarz şiir yarışmalarında özendirmek için verilen para ödülleri, vefat etmiş şair ve yazarlara prestij kazandırdığı kadar ödül kazananları da edebiyat dünyasında bir cazibe merkezi hâline getirmektedir. Adnan

şair Behçet Necatigil anısına düzenlenen *Behçet Necatigil Şiir Ödülü*⁷⁵⁹, şair ve sinemacı Orhon Murat Arıburnu anısına şair ve sinemacı Hüseyin Alemdar'ın kişisel çabalarıyla düzenlenen geleneksel *Arıburnu Ödülleri*⁷⁶⁰, *Haldun Taner Öykü Ödülü*⁷⁶¹, *Memet Fuat Eleştiri/İnceleme/Deneme Yayıncılık Ödülleri-Memet Fuat Genç Şiir Ödülü*⁷⁶² vb. yarışmalar/ödülleri şair ve yazarlara ölümünden sonra prestij kazandıran anma organizasyonlarına örnek verilebilir.⁷⁶³ Bu tarz yarışmalarda genellikle varsa şair ve yazarın eşi veya ailesinden biri, bir eleştirmen, akademisyen, bir önceki yılın ödül kazananı, o dalda kendisini edebiyat dünyasına kabul ettirmiş yazarlar jüri üyesi olarak bulunmaktaydı. Örneğin 1980 yılında yazar Ömer Faruk Toprak adına açılan “Toprak Şiir Ödülü”, yazarın eşi ve Türkiye Yazarlar Sendikası'nın işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir.⁷⁶⁴

Edebî ihtifallerin, genellikle resmi veya sivil kurum marifetiyle düzenlenen etkinliklerle ve edebiyatçılar adına kurulun cemiyet ve dernekler vasıtasıyla geniş kitlelere yayıldığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Abdülhak Hâmid Derneği, Nâmık Kemal Derneği, Ziya Gökalp Derneği, Nâzım Hikmet Kültür Evi örneklerinde olduğu gibi şair veya yazar adına kurulan bir kurum kanalıyla yapılan ihtifallere karşın çağdaş zamanlarda MEB, Kültür ve Turizm Bakanlıkları, üniversiteler, belediyeler veya kültür ve sanat platformlarını yöneten aktör derneklerin öncülüğünde edebî ihtifaller gerçekleştirilmeye başlamıştır. Cemiyet, dernek, ev, konak adı ne olursa olsun, yazarlara tahsis edilen mekânlarda “hatırlama” melekeli kolektif ve verimli bir işleve büründüğü zaman anlam kazanmaktadır. 1940'lı yıllarda benzer tartışmalar edebiyat camiasında gündeme gelmiştir. Yazarlar adına kurulan müze ve derneklerin, onları “meçhul kalmaktan” kurtardığını ve ölümleri sonrası birer “kuru isim” hâlinde yaşamalarını engellediği ifade edilmiştir. Yazarların canlı hatıralarını temsil eden objelerin bir kenara itilerek yılda bir defa sönük bir ihtifalle geçirilmesi de eleştirilmiştir. Hüseyin Rahmi'nin

---

Özer'in *Zaman Haritası* ve Süreyya Berfe'nin *Şiir Çalışmaları* adlı dosyalarına verilen ödül için bkz. “Cemal Süreya Ödülü, Özer ve Berfe'ye”, *Cumhuriyet*, nr. 24204, (8 Ocak 1992): 3; “Ödüller Verildi”, *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992): 6.

⁷⁵⁹ “Behçet Necatigil Şiir Ödülü Bu Yıl Verilmeyecek”, *Cumhuriyet*, nr. 26490, (17 Nisan 1998): 12.

⁷⁶⁰ Jürileri arasında Fazıl Hüsni Dağlarca'nın da bulunduğu, Haydar Ergülen'in de Cahit Külebi Jüri Özel Ödülü'nü “40 Şiir ve Bir” isimli kitabıyla kazandığı 1998 yılı için bkz. “1998 Arıburnu Ödülleri'ni Kazananlar Belirlendi!”, *Cumhuriyet*, nr. 26488, (15 Nisan 1998): 13.

⁷⁶¹ Bir örnek olmak üzere bkz. “Haldun Taner Öykü Ödülü”, *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65.

⁷⁶² 19 Aralık 2002'de vefat eden Memet Fuat anısın beşincisi düzenlenen “Memet Fuat Ödülleri” için bkz. *Varlık Kitap Eki*, sayı 197, (Ekim 2008): 21.

⁷⁶³ Şair ve yazarlara, doğum veya ölüm yıldönümlerinde düzenlenegelen ödül yarışmaları, resmi kurumların da katılımıyla 21. yüzyılda çeşitli vesilelerle devam etmektedir. Fakir Baykurt adına düzenlenen öykü yarışmasına örnek olarak bkz. “Fakir Baykurt Ödülü Umutlu Gençlerin”, *Milliyet*, (25 Mayıs 2021): 2.

⁷⁶⁴ Özcan Yalım, “Yazın Olayları”, *Türk Dili*, sayı 343, (Nisan 1980): 254.

ölümü sonrası, evinin müze hâline getirilmesi teşebbüsleri ve tartışmalarında, savaş atmosferine rağmen Goethe'nin Faust'u yazarken damlayan mürekkeplerini dahi muhafaza eden Almanya'daki müze örnek gösterilmiştir.⁷⁶⁵

Edebî ihtifaller, genellikle şair ve yazarların vefatları sonra anma seremonilerini kapsarken kimi zaman bir yazara ait eser adına da ihtifal düzenlendiği görülmektedir. Bu türün ilk örneklerine Batı edebiyatının kült eserleri hakkında yapılan hatırlamalarda rastlamaktayız. 1937 yılında Charles Dickens'in dehasının eserlerinden kabul edilen "M. Pickwick" ve onunla beraber yaşayan, onun etrafında hareket eden tiplerin 100. yıldönümü idrak edilmiştir. O tarihten bir asır evvel, *Evening Chronicle* gazetesinde küçük bir muharrir olan Dickens, meslektaşlarından birinin kızı Miss Hogart'la evlenmiş, evini geçindirmek için de paraya muhtaç olduğundan M. Pickwick'i yazmaya karar vermiştir. İlk defa resimli formalar hâlinde neşredilen Pickwick, başlangıçta pek başarı gösteremese de Chapman ve Halk kütüphanesi tarafından üç büyük cilt hâlinde yayınlanınca eser piyasaya çıktığı günü bomba tesiri yapmış ve edebî bir hadise olmuştur.⁷⁶⁶

Edebiyatımızda -tespitlerimize göre- bir eserin yıldönümü münasebetiyle düzenlenen akademik törenlerden ilki, 17 Nisan 1946 yılında Descartes'in *Usul Hakkında Nutuk* adlı eseri için üniversitede tertip edilmiştir. Bir yazarın doğum ve ölüm yıldönümlerinden farklı olarak icra edilen bu tarz elli yıl önce tercüme edilen bir eseri anmayı, Midhat Cemal Kuntay, "bir kitabın kapağı önünde ilim bayramı yapmak" şeklinde nitelendirmiştir. Kuntay'a göre "bu kadar güzel bir vakanın başında bulunan isimleri birer birer, ayrı ayrı sevmeliyiz." Zira bir telifin bile değil, bir tercümenin yıldönümü hatırlamak, "ilim hassasiyeti"dir. "*Yurdumuzda, yanılmıyorsam bir tek kitabın bayramı ilk defa oluyor!*" diyen Kuntay, 17. asırda yazılmış bir eseri, ancak 19. yüzyılın sonunda tercüme edebilme gafletimizi de bu hadisenin siyah tarafı olarak görmüştür.⁷⁶⁷ Türk edebiyatında Mehmed Âkif'in *Sebilürreşad*'da tefrika edilen *Safahât*'ın Altıncı Kitab'ı *Âsım*'ın kitap hâlinde neşri için İstikal Caddesi'ndeki Mısır Apartmanı'nda Eylül 1924'te bir Perşembe günü

⁷⁶⁵ Salâhattin Hakkı Esatoğlu, "Hüseyin Rahmi'nin Ölümü Münasebetiyle Bir Teklif", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1377, (27 Nisan 1944): 2.

⁷⁶⁶ "Ölmez Adam"ın altın gözlüklü matruş çehresi Ange Otel'i'nin kapısı önünde o tarihten bir asır evvel görünmüş ve Filozof Pickwick, arakası açık mavi elbisleri, ayağında getrleri, elinde muhtıra defteri olduğu halde, insanoğlu için faydalı saydığı her olayı kaydetmeye başlamıştır. Dickens'in bu ilk şaheseri, İngiliz muhitine pek fazla has olduğu için Manş kıyıları haricindeki memleketlerde değeriyle mütenasip tesiri uyandıramamıştır. Geniş bilgi için bkz. Jules Bertaut, "M. Pickwick'in Yüzüncü Yılı", *Her Ay*, sayı 4, (20 Haziran-20 Temmuz 1937): 102-103.

⁷⁶⁷ Midhat Cemal Kuntay, "Bir Törenin Manası", *Son Posta*, nr. 5634, (12 Nisan 1946): 1.

Midhat Cemal'in evinde yapılan tören de bu sahadaki ilk kutlamalardandır.⁷⁶⁸ Gelişen teknolojiyle birlikte şair ve yazarların doğum ve ölüm yıldönümlerine dair farkındalık arttığı gibi edebiyat sahasında birer kült eser kimliğini kazanan anlatıya dayalı kitapların yıldönümleri de hatırlanır olmuştur. 1949 yılında yayımlanan Tanpınar'ın *Huzur* ve Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanlarının yazılışının 70. yıldönümü münasebetiyle bir yazı kaleme alan Beşir Ayvazoğlu, önemli şahsiyetlerin doğum ve ölüm yıldönümlerinde nasıl hatırlanıp anılıyorsa bazı eserlerin de sembolik yıldönümlerinde gündeme getirilebileceğine dikkat çekmiştir.⁷⁶⁹

Yazarının adıyla konumlanan ve türünün dikkat çekici örneklerini teşkil eden kitapların yıldönümleri de müellifini toplumsal bellekte yeniden inşa eder. Kitaplarının yeni baskıları dolayısıyla yazarların ölüm yıldönümünde hatırlanması, teknolojik imkânlardan faydalanarak yazarı yeni ve farklı bir yüzle topluma tanıtılmasına fırsat sunmaktadır. Geçirdiği kalp krizi sonucu 19 Haziran 1973 tarihinde İstanbul'da vefat eden Edebiyat Tarihçisi ve Halk Bilimci Tahir Alangu'nun masal kitaplarının gözden geçirilmiş yeni baskılarının yapılması bu tür imaj çalışmasının örneklerindendir.⁷⁷⁰ Farklı zamanlarda yazarlarını hatırlatan kitaplar arasında Şemseddin Sami'in ülkemizde ilk derli toplu ve tamamlanmış 6 ciltlik ansiklopedisi *Kâmûsü'l-A'lâm*'ının 100. yılı⁷⁷¹, *Devlet Ana*'nın yayınlanışının 50. yılında Kemal Tahir'e "saygı duruşu" niteliğindeki özel dosya⁷⁷² sayılabilir. 50. yılında Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı eseri için Zoom Cloud Meeting şeklinde düzenlenen akademik panel de dijital çağda eser anmalarının örneklerindendir.⁷⁷³

⁷⁶⁸ Söz konusu kutlamada Cenab Şahabeddin, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Mehmed Âkif, Sami Paşazâde Sezai ve Midhat Cemal hazır bulunmuştur. Ayrıntılar için bkz. Beşir Ayvazoğlu, 1924: *Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2006), 1-7.

⁷⁶⁹ Beşir Ayvazoğlu, "Huzur Yetmiş Yaşında", *Karar*, (24 Kasım 2019), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022 <https://www.karar.com/yazarlar/besir-ayvazoglu/huzur-yetmis-yasinda-12008>.

⁷⁷⁰ 2009 yılında basımı yapılan *Kediler Padişahı, Keloğlan Masalları, Billur Köşk Masalları* yeniden neşre hazırlanırken Ressam Mustafa Delioğlu'nun çocuk zevkine uygun olarak çizdiği resimlerle, çocuk edebiyatı yayımlarının taşıması gereken psikolojik özellikler dikkate alınarak tasarlanmıştır. Tahir Alangu'nun ölümünün 37. yılında bir program çerçevesinde yayına hazırlanan bu neşriyatlar, yazara yeni bir ruh üfleme çabalarının göstergelerindendir. Geniş bilgi için bkz. Nail Tan, "Kitaplarının Yeni Baskısı Dolayısıyla Ölümünün Otuz Yedinci Yılında Tahir Alangu", *Türk Dili*, sayı 702, (Haziran 2010): 1223-1227.

⁷⁷¹ Tahir Özçelik, "Kâmûsü'l-A'lâm'ın Yüzüncü Yılı ve Bugünkü Ansiklopediciliğimiz", *Türk Dili*, sayı 13, (Temmuz/Ağustos 1989): 21-23.

⁷⁷² "Osmanlı ve Cumhuriyet'e, Türkiye'nin toplumsal yapısına, köylülüğe ilişkin açtığı öncü tartışmaların hakkını verebilmek adına" Kemal Tahir'e, *Devlet Ana* romanının 50. yılında "bir saygı duruşu" amacıyla hazırlanan özel dosya için bkz. "Güncelliğini Kaybetmeyen Entelektüel: Kemal Tahir", *Tezkire*, sayı 60, (Nisan-Haziran 2017): 49-201.

⁷⁷³ FSMV Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 20 Nisan 2020'de gerçekleştirilen "50. Yılında Tutunamayanlar" başlıklı panel, daha sonra kitap hâlinde neşredilmiştir. 14 araştırmacının Tutunamayanlar üzerine etütleri ve eserin 50. yılına dair değerlendirmeler için bkz. *Hayat Oyun Kayboluş-Tutunamayanlar Kitabı*, Ed. Mesut Koçak, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 292 s.

BÖLÜM III

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA İHTİFALLER

Bu bölümde amacımız başlangıcından günümüze kadar Yeni Türk Edebiyatı'nın edebiyat tarihçileri tarafından genel kabul görmüş⁷⁷⁴ belli başlı dönemlerinde şair ve yazarların vefatları sonrası, nasıl anıldıkları veya anılmalarına ne gibi bakış açıları geliştirildiğine dair genel bir tahlil yapmak ve hangi yönleriyle edebiyatçıların anılmaya değer bulunduğu ait edebî hafızanın toplumsal bellekte nasıl yer ettiğine odaklanmaktır. Her bir yazar için ayrı bir başlık açmak çalışmamızın kapsamını aşacağından bir sonraki bölümde Türk edebiyatında iz bırakmış, edebiyat tarihlerinde yer edinmiş, verdiği eserlerle edebî ve estetik açıdan dikkat çekici simalara düzenlenen ihtifallere tek tek odaklanacağız.

3.1.TANZİMAT DÖNEMİ ŞAİR VE YAZARLARINA YAPILAN İHTİFALLER

Kökenleri Kânuni Sultan Süleyman dönemine uzanan ihtifaller (1547), Yeni Türk Edebiyatında II. Meşrutiyet sonrası gelişip yaygınlaştığı için Tanzimat döneminde vefat eden yazarlar adına nitelikli anma törenlerinden bahsetmek mümkün değildir. Genel kabul gören anlayışa göre Tanzimat döneminin esaslarını ilan eden Sadrazam Mustafa Reşit Paşa ve onun Batı medeniyetine doğru yönelen fikir ve uygulamaları Şinasi'nin (1824-1871) edebiyatımızda isminin anılmasını kolaylaştırıcı bir yönü vardır. Süleyman Nazif'in tespitiyle, “Avrupa irfanından iktisâb eylediği sermayeyi lisanımıza en evvel idhâl etmeye bezl-i himmet eden ve efkârı, kelimâtın tahakkümüünden kurtarmaya çalışan velhâsıl istediği gibi düşünmenin ve düşündüğü gibi yazmak isteyen” ilk edip Şinasi'dir. Tanzimat edebiyatı, “Nesirde Garba doğru bir yol açan” Şinasi ile birlikte “onun mesleğini tespit ve tahkim eden” Nâmık Kemal (1840-1888), *Tercümân-ı Ahvâl* sahibi Âgâh Efendi, *Letâif-i İnşâ*

---

⁷⁷⁴ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ve günümüze ulaşmaya kadar edebiyat dönemlerinin tasnifinde referans alınabilecek kaynaklara örnek bkz. Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 637 s. ; İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 943 s. ; İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), 456 s.

sahibi Refik Bey, Âyetullah Bey, Recaizade Ekrem (1847-1912), Ebüzziya Tevfik, Abdülhak Hâmid (1852-1937) ve Sami Paşazade Sezai Bey'den oluşmaktadır ki Süleyman Nazif, bu dönemi Hicrî 1278 (1862) ile 1300 (1883) seneleri arasında tespit etmektedir.⁷⁷⁵ Bu isimlere bir de -Süleyman Nazif'in zikretmediği- Ziya Paşa'yı (1825-1880), Nâbizâde Nâzım'ı (1862-1893) da eklemek gerekir. Kemal Paşazade Said Bey, Ahmed Midhat Efendi ve Muallim Nâci de bu devre yetişmekle birlikte, Şinasi mektebiyle münasebetleri olmadığından bu dönemi içinde ayrı bir merhale teşkil etmektedirler.⁷⁷⁶

Tanzimat dönemi edebiyatçılarının anılmaları ancak Sultan Reşad zamanında mümkün olabilecektir. Bunda edebiyatımız için “büyük bir feyz ve inşirah dönemi olan” Sultan Abdülaziz devrinin aksine⁷⁷⁷ Sultan II. Abdülhamid saltanatındaki, Hüseyin Cahit Yalçın'ın da üzerinde durduğu, “sansürün şiddetinin” de rolü vardır.⁷⁷⁸ Matbuat üzerindeki baskının bir sonucu olarak bu dönemde edebiyatçıların vefat haberleri, anılmak şöyle dursun, gazete sütunlarında ancak bir paragraflık yer işgal etmekteydi.

Tanzimat devrinde Şemseddin Sami Bey gibi vefatları sonrası yazarın edebiyat tarihindeki yerini tespit eden nekroloji mahiyetindeki makalelere nadiren rastlanmaktaydı.⁷⁷⁹ Vatan şairi Nâmık Kemal'in genç sayılabilecek yaşında vakitsiz ölümü sansürden ancak bir cümle ile geçebilmiştir: “*Cenâb-ı Hak ömr-i iclâl-i Padişâhî'yi rûz-efrûz buyursun. Sakız Mutasarrıfı edîb-i şehir Kemal Bey'in mübtelâ olduğu zâtü'r-rieden rehâ-yâb olmayacak irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediği vârid olan telgraftan maatteessüf anlaşılmıştır. Rahmetullâhi aleyh.*”⁷⁸⁰

⁷⁷⁵ Süleyman Nazif, “Recâizâde Üstâdımız”, *Yeni Gün*, nr. 148, (21 Kânunusânî 1335-1919): 1.

⁷⁷⁶ Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Tanzimat ilanı ve sonrasını bir hazırlık safhası olarak ele alırken, Şinasi ve nevelerini gelişmesini 1851-1885 yılları arasında inceler. Süleyman Nazif'in aksine Ziya Paşa'yı Şinasi'nin yanı başında, ardından Nâmık Kemal'i bir merhale olarak ele alır ve Ahmet Midhat Efendi'yi de onun yanı başında zikreder. Nâmık Kemal sonrası, Recâizâde Mahmud Ekrem Bey ve Abdülhak Hâmid'i ayrı bir başlık halinde kritik eden Tanpınar, Muallim Naci'yi ise “eski ile yeni arasında” ayrı bir konumda ele alır. Bkz. Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), V-VIII.

⁷⁷⁷ Süleyman Nazif, “Recâizâde Üstâdımız”, 1.

⁷⁷⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebi Hatıraları*'nda Sultan II. Abdülhamid dönemini idrak etmeyenlerin bu sansür meselesini doğru anlamalarının mümkün olmadığına altını özellikle çizer. Bu konu vesikalar üzerinde görmedikçe insan inanamayacağı bir meseledir. Yalçın'a göre bu sansür, yalnız siyasi şeylere değil, en ufak, en adi teferruata varıncaya kadar her şeye karışır, her yazıda mutlaka “arzu-yı âliye” mugayir bir nokta bulur ve onu ya büsbütün çizer ya da başka şekle sokardı. Elektrikten hoşlanmayan ve bu yüzden telefonun memlekete sokmayan Sultan, her sene, bir evvelki seneye göre sansürü şiddetlendirmişti. Tayyare ise ona bir umacı kadar dehşet verirdi... Bir hatırat olması sebebiyle temkinli yaklaşılması gereken *Edebi Hatıralar*'daki bu sansür meselesinin edebiyatçılara dair ihtifalleri sekteye uğrattığı bir vakıadır. Bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebi Hatıralar*, (İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1935): 107, 109.

⁷⁷⁹ Örnek olarak Şemseddin Sâmî'nin vefat haberini, hususi ve edebî şahsiyetini konu alan imzasız makale için bkz. “Bir Haber-i Elîm: Şemseddin Sâmî Bey'in İrtihâli”, *İkdâm*, nr. 3595, (6 Haziran 1320/ 19 Haziran 1904): 2-3. Ayrıca bkz. “Zıyâ'-ı Elîm: Şemseddin Sâmî Öldü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 687, cilt 27, (10 Haziran 1320/23 Haziran 1904): 162-164.

⁷⁸⁰ [Cemal] Kutay, “Zamana Hükmedebilenler!”, *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 59, (Aralık 1968): 3987.

Cumhuriyet döneminde Abdülhak Hâmid'in cenazesinin görkemli bir devlet töreniyle kaldırılması münasebetiyle Tanzimat dönemi edebiyatçılarını hatırlayan Midhat Cemal, Nâmık Kemal'i "bir imamla üç hamalın" defnetmesini saray devrinin talihsizlikleri arasında saymıştır.⁷⁸¹ 19. Asır Türk Edebiyatı'nın en çalışkan isimleri arasında yer alan Şemseddin Sami (1850-1904), "romancı, tiyatro yazarı, dilci, gazeteci ve ansiklopedist" gibi çok yönlü kişiliğine ve 54 yıllık kısa yaşamına sığdırdığı irili ufaklı, her biri bir külliyyat niteliğindeki 54 eserine rağmen⁷⁸² ölümünden sonra hak ettiği şekilde anılmadığı gibi birçok eseri de günümüz diline henüz aktarılamamıştır.⁷⁸³ Bâbîâlî yokuşunda Şemseddin Sami'nin 1297 yılında tercüme ettiği Victor Hugo'nun *Sefiller*'inin ilk formasını gören Midhat Cemal, bu eserin yetmiş yıldan beri bizde tercümesinin bulunmamasını büyük bir eksiklik olarak görür, kıymetinin bilinmemesine delil olarak gösterir.⁷⁸⁴ Şemseddin Sami, uzun bir unutulmuşluktan sonra 100. ölüm yıldönümünde ancak tekrar hatırlanmıştır.⁷⁸⁵

Tanzimat devrinin yetiştirdiği kültür seviyesi bakımından önemli münevverlerden biri olarak 35 yaşında intihar eden Beşir Fuad (1852-1887)⁷⁸⁶, Ali Suavi (1839-1878) ancak haklarında yapılan ilmî ve akademik çalışmalardan sonra kolektif ve edebî hafızada gün yüzüne çıkmışlardır. Bu zümre içerisinde, dinin emrettiği "ölüleri hayırla yâd etme" geleneğine aykırı olarak Ali Suavi gibi kendisini lanetle veya hayırla ananlar da görülmektedir. Ali Suavi üzerine doktora çalışmasını yapan Hüseyin Çelik'e göre ölümünden sonra dönem dönem övülen ya da yerilen Ali Suavi'yi "lanetle"

⁷⁸¹ "Hâmid İçin Üniversite'de Muazzam İhtifal Yapıldı: Mithat Cemal'in Sözleri", *Son Posta*, nr. 2408, (16 Nisan 1937): 11.

⁷⁸² Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Şemseddin Sâmî, *Emsâl*, haz. İbrahim Öztürkçü, (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010), 9-35.

⁷⁸³ Tanzimat döneminin, kendisini halkın eğitilmesine, aydınlatılmasına, çağın uygarlığını yakından tanımaya adanmış temsilci yönüyle Ahmet Midhat Efendi'ye benzetilen Şemseddin Sami'nin hizmetleriyle unutulmayacağı, sonraki yıllarda ve özellikle ölüm yıldönümlerinde sıklıkla vurgulanan noktalardan biridir. Örnek olarak bkz. Konur Ertop, "Şemseddin Sami, Toplumun Çağdaş Uygarlığa Ayak Uydurması İçin Eğitici Ürünler Vermişti", *Milliyet Sanat*, sayı 329, (25 Haziran 1979): 12-14.

⁷⁸⁴ Midhat Cemal Kuntay, "İki Eksik", *Son Posta*, nr. 5592, (1 Mart 1946): 1.

⁷⁸⁵ Şemseddin Sami'ye dair ilk neşirlere örnek olarak bkz. Dağlıoğlu Hikmet Turhan, *Şemseddin Sami Bey: Hayatı ve Eserleri*, (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934), 72 s. Ağâh Sırrı Levend, *Şemseddin Sami*, (Ankara: TDK, 1969), 216 s.

2004 yılında vefatının 100. yılı sonrası Şemseddin Sami, modern zamanlarda anavatanı Arnavutluk ve Türkiye akademiasının ortaklaşa düzenlediği sempozyumlarla "iki toplumun aydını" olarak kolektif bellekte hayat bularak irdelenmiştir. Bkz. *Uluslararası İki Toplumun Aydını: Şemseddin Sami Sempozyumu (19-20 Mayıs-Tiran) Bildiriler*, Ed. Yüksek Topaloğlu..., (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2017), 308 s.

⁷⁸⁶ Daha önce hakkında Ahmed Midhat Efendi, Bahaddin Arık ve Lütfi Erişçi'nin çalışmalarına rağmen Beşir Fuad, intiharından seksen sene sonra M. Orhan Okay'ın çalışmasıyla edebiyat dünyasında hak ettiği değeri bulmuş ve uzun incelemeler neticesi şahsiyet ve eserlerini geniş bir şekilde ortaya koyan bu eser ile kültürel hafızada yeniden hatırlanmıştır. Bkz. M. Orhan Okay, *Beşir Fuad: İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, (İstanbul: Hareket Yayınları, 1969), 243 s.

ananlar/hatırlayanlar birkaç gruptur. Birincisi, kendisinin Yeni Osmanlılık devresinden arkadaşları olan Nâmık Kemal ve etrafındakiler. Diğer grup ise II. Abdülhamid sempatzanları ve kendisinin isyan teşebbüsünü çılgınlık şeklinde nitelendirerek padişaha yaranma gayreti için fırsat görenlerdir. Ali Suavi'yi hayırla yâd edenler, İkinci Meşrutiyet sonrası Nâmık Kemal ile birlikte onu hürriyetin uğruna şehit sayanlardır. Doktor Abdullah Cevdet, *İksîr-i İnkılâb* şiirinde onun ruhaniyetinden âdetâ medet ummaktadır. Ahmed Kemal'in yazdığı *Pîr-i Can-fedâ-yı Hürriyet* şiiri de bu kabildendir. II. Meşrutiyet döneminde Jön Türklerle birlikte İslamcılar tarafından yüceltilen Ali Suavi, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde de Abdurrahman Adil Bey, Bursalı Mehmed Tahir Efendi tarafından hayırla ve hayranlıkla anılmıştır. 20 Mayıs 1942'de Ankara Halkevi'nde ölüm yıldönümünde düzenlenen ihtifalde Ali Suavi, “büyük milliyetçi”, “büyük Türk hürriyetperveri” olarak takdim edilmiştir.⁷⁸⁷ Bu tarihlerde Ali Suavi'nin ölüm yıldönümü sebebiyle radyo programları da yapılmıştır ki mikrofon başındaki ismin Maarif Müsteşarı İhsan Sungu olması devletin resmi makamlarının da Ali Suavi'yi benimsediğini göstermektedir.⁷⁸⁸ Merkezi vilayetler haricinde Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Ali Suavi'nin Türkçülüğünü konu alan konferansların sayısı bu yılda artmıştır. Bursa Halkevi'ndeki konferansa yaklaşık 300 kişi katılmıştır ki bu şekilde Ali Suavi adı hafızalara yeniden nakşedilmiştir.⁷⁸⁹ İsmail Hami Danişmend, Ali Suavi'yi makaleleriyle ve küçük çaplı eserleriyle Türk edebiyatındaki yerini tespit etmeye çalışan ilk kalemlerdendir.⁷⁹⁰ Ali Suavi, 1942 yılında İsmail Hami Danişmend'in çalışmalarıyla, ardından Midhat Cemal'in 1946 yılında orijinal ve titiz monografilerinin örneklerinden biri olarak ölümler mezarlığından aktüel zamana giriş yapmıştır. Hüseyin Çelik'in 1991 yılındaki

⁷⁸⁷ Ali Suavi'nin yeniden kâşifi sayılan İsmail Hami Danişmend'in gayretleriyle Cumhuriyet döneminde Üsküdar Halkevi'nde de bir ihtifal düzenlenmiştir. İsmail Hami Bey, makaleleriyle de Ali Suavi üzerine bu dönemde dikkatleri çeken isimdir. Danişmend'in 1941 Eylülünden itibaren Ali Suavi'yi yüceltmek amacıyla *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen eseri 1942 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından basılmıştır. Bkz. “Ali Suavi İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 6377, (19 Mayıs 1942): 2. Geniş bilgi için ayrıca bkz. Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 450-465.

Ali Suavi için Tahir Karauğuz 4 kez anma faaliyeti düzenlemiştir. Bkz. Doğu Karauğuz, *Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür* (Zonguldak'ın İlk Gazetecisi Tahir Karauğuz'un Yaşam Öyküsü, (İstanbul: Truva Yayınları, 2011), 288.

⁷⁸⁸ “Ali Suavi'nin Ölümünün Yıldönümü”, *Son Posta*, nr. 4231, (17 Mayıs 1942): 7; “Ali Suavi'nin Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 6376, (18 Mayıs 1942): 2.

⁷⁸⁹ “Halkevi Çalışmaları”, *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 47-48, (Mayıs-Haziran 1942): 48.

⁷⁹⁰ İsmail Hami Danişmend makalesinde Tanzimatçılarla muakıblarının ilmi ve edebî tenkit sahasında bir şey yapmadıklarını, onlar için “edebî tenkid” demenin Arapça, Acemce edatlar, kelimeler, terkipler üzerine mesele çıkarmak olduğunu ileri sürmüştür. Danişmend'e göre bu sahada Tanzimat'ın kültür tarihinde muhtelif cepheli bir abide gibi duran Ali Suavi'dir. Ali Suavi'nin yıldönümü münasebetiyle İsmail Hami Danişmend'in yayınladığı ilk makalelerden birine örnek olarak bkz. İsmail Hami Danişmend, “Ali Suavi'nin Münekkidlîği”, *Cumhuriyet*, nr. 6378, (20 Mayıs 1942): 2.

doktora tezi ile Ali Suavi'nin edebiyat tarihindeki yarım kalan kimliğini tamamlanmış, fakat bu diriliş için vefatının üzerinde önce 70, sonra da 113 yılın geçmesi gerekmiştir. Midhat Cemal'in ifadesiyle “Şarkın kâmus telakkisine hem ilk hem son isyan eden adam bu kocaman sarıklı” şahıs, modern zamanlarda Tahir Karauğuz'un düzenlediği ihtifallerle anma geleneği halkasına dâhil olabilmıştır.⁷⁹¹

II. Meşrutiyet sonrası Yeni Türk Edebiyatının kurucu şahsiyetleri ve Tanzimat edebiyatının yazar ve şairleri ile ilgili makale anma yazılarında giderek bir artış göze çarpmaktadır. Bunda Sultan II. Abdülhamid dönemi sonrası matbuata nispeten müsamahakâr davranan yeni bir yönetimin ülkeye hâkim olmasının da etkisi büyüktür. 1908 yılından itibaren Nâmık Kemal, ülkede esen hürriyet rüzgârına paralel olarak ismi sık sık anılan ve gündeme getirilen sembol şahsiyetlerin başında gelmektedir. Tanzimat nesli içerisinde Şinasi, Ziya Paşa, Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimlere göre Nâmık Kemal isminin her devir ve dönemde savunduğu fikir ve ortaya attığı kavramların güncelliği itibariyle de daha ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Meşrutiyet sonrası ilk ihtifalin Nâmık Kemal için yapılmış olması bu tespitimizi teyit etmektedir (Bkz. Bölüm IV)

İhtifallerde daha çok Nâmık Kemal'in gölgesinde kalan Şinasi, kolektif bellekte edebiyatımızın teceddüt (yenileşme) tarihi ile ilgili tahlil ve değerlendirmelerle hatırlanmıştır. Nâmık Kemal ismi Hürriyet İnkılabı'nda ön plana çıkarken Şinasi de bu bağlamda hatırlanmış, “*hürriyetin ebb-i muhteremi*”, hürriyet kavgasında “vücut-ı Osmanlıların, Osmanlılığın esasını teşkil eden iki isimden biri” olarak ilan edilmiştir.⁷⁹² Meşrutiyet sonrası Şinasi'ye dair ilk değerlendirmelerden biri Köprülü'ye aittir. Yeni Türk Edebiyatı yazılırken Şinasi'ye “pek büyük ve müstesna bir mevki ayırmak icap eder” diyen Köprülü, bu mevkii şair ve sanatkâr olmak itibariyle değil, “*müceddid-i lisân ve müceddid-i efkâr olmak haysiyetiyle*” layık görmüştür.⁷⁹³ Şinasi'nin yakın dostu Ebüzziya Tevfik, *Mecmua-i Ebüzziya*'nın 105.-106. sayılarında neşrettiği makaleler ile 1911 yılında Şinasi'nin son günlerini ve vefatını anlatmış ve dönemin tanığı sıfatıyla edebiyat tarihine

⁷⁹¹ Bkz. İsmail Hami Danışmand, *Ali Suavi'nin Türkçülüğü*, (Ankara: C.H.P. Genel Sekreterliği Neşriyatı, 1942), 36 s. Midhat Cemal Kuntay, *Sarıklı İhtilâlcî Ali Suavi*, (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946), 192 s. Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 784 s.

⁷⁹² “Şinasi”, *Bağçe gazetesi*, sayı 7, (2 Eylül 1324): 1.

⁷⁹³ Köprülüzâde Mehmed Fuâd, “Tahassüsât-ı San'at: Şinâsi'nin Şiirleri”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, (21 Temmuz 1327): 270.

önemli bir not düşmüştür.⁷⁹⁴ Ziyad Ebüzziya, 10 Eylül 1871’de vefat eden Şinasi’nin o tarihlerde “henüz Türk edebiyatına mal olmuş bir Şinasi” olmadığını, siyasi bir sakınca olmamasına rağmen tanıdıkları, dostları ve sevenlerinin ölümüne kayıtsız kalarak cenazesine sadece 7 kişinin iştirak ettiğini ileri sürmüştür. Ziyad Ebüzziya’ya göre sıradan bir gazeteci ve bazen de şiir yazan bir insan olarak toprağa gömülen Şinasi’yi layık olduğu mertebeye çıkaran, geniş kitlelere tanıttıran ise Nâmık Kemal ve Ebüzziya Tevfik olmuştur. Böylece zamanla ikonik bir kimlik kazandırılan Şinasi, büyük sanatkârlarda, gerçek önderlerde olduğu gibi ölümünden sonra takdir edilmiş, anılmış ve anlaşılmıştır.⁷⁹⁵ Midhat Cemal, Tanzimat edebiyatının kurucu şahsiyetlerine bir mezarı çok gören Osmanlı’yı “*Üç kıtada toprağı varken, büyük ölülerine bir kabri çok gören Şark imparatorluğu*” şeklinde tarif etmektedir. Şinasi’nin gömüldüğü yer, Ayaspaşa’da bir cadde parçası ve Taksim’de bir apartman avlusundan ibarettir.⁷⁹⁶ Millet’in ölümlerine ve Şinasi’ye karşı bu ihmalkârlığını Midhat Cemal, ironik bir çerçevede değerlendirmiştir:

“Daha dün ölen ve kalabalık Beyoğlu’nda gömülen edebiyat inkılapçısının kabrini bulmak için, onu beş altı tarihçi, yirmi yıl Orhun Âbideleri gibi aradılar.”⁷⁹⁷

Paris’in 43 hektarlık ve 97 mahallelik, koca bir şehir büyüklüğündeki Perlaşez’ini (Père Lachaise Mezarlığı) dolaşan İsmail Habip de yapıları baştanbaşa mermer ve somaki olan, içinde Müslüman ve Yahudiler için bile mahalleler bulunan büyük kabristanda Şinasi’yi hatırlamadan edemez. Bu kabristanda “*Yurdunda ölene ölüm ışıklı kanadını gerer.*” sözünü fark eden İsmail Habip, “Koca Şinasi’nin Ayazpaşa’daki mezarı üstüne apartmanlar kurulmasını” utanılacak bir tablo olarak gözler önüne sermiştir. Ölünün en küçüğünü bile dirinin en büyüğünden üstün gören Avrupalıya kıyasla ölümün ve nisyanın siyah yüzünü

⁷⁹⁴ Şinasi’nin son günleri ve ölümüne dair intibalar için bkz. Ebüzziya Tevfik, “Şinasi’nin Eyyâm-ı Ahîre-i Hayatı ve Vefatı I-II”, *Mecmûa-i Ebüzziya*, cüz-aded 105-106, (24 Recebül-Ferd-1 Şabanu’l-Muazzam 1329/1911): 833-841; 865-874.

⁷⁹⁵ Ziyad Ebüzziya, “104 Yıl Önce Bir 13 Eylül Günü Şinasi Ölmüştü”, *Meydan* (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi), sayı 525-7, (Eylül 1975): 38-39.

⁷⁹⁶ Ebüzziya Tevfik, *Şinasi’nin Son Günleri ve Ölümü* adlı küçük risalesinde Şinasi’nin kabrini “*Bugünkü Park Otel’in karşısına rastlayan 21 no.lu Park Palas, 33 no.lu Kent Palas, 35 no.lu Ayaz Paşa Plas isimli apartmanlardan birinin altında olmalıdır.*” şeklinde tarif etmektedir. Bkz. Ebüzziya Tevfik, *Şinasi’nin Son Günleri ve Ölümü*, (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1971), 14.

⁷⁹⁷ Midhat Cemal, yazısının devamında aynı ihmalin Divan edebiyatının “çok mümtaz adamı” Nâilî’nin “hâlâ Fındıklı’da genişletilen bir sokağın devamı veya Beyoğlu mezarlığında bir toprak yığını olan” kabri için de geçerli olduğunu belirtmiştir. 18. asırda ölen Nedim’in kabrini ise 20. asırda şair Halil Nihat Boztepe bir Amerika gibi keşfetmiştir. Nefî’nin payına düşen ölüm, boğdurulup denize atılmak olmuştur. Kuntay’a göre Şark’ın vefasını gösterme şekillerinden biri de yok saymak veya yok etmektir. Bkz. Midhat Cemal Kuntay, “Mezarsız İmparatorluk”, *Çınaraltı*, sayı 86, (15 Mayıs 1943): 3.

Şark'ı nasıl esir aldığını makalesinde ifşa etmiştir.⁷⁹⁸ Yıllar sonra, Şinasi'yi toplumsal bellekte “büyük fikir adamı ve dil inkılapçısı” olarak canlandırmak için İstanbul Erkek Lisesi talebeleri şaire mezar yapmak için teşebbüse geçmiş⁷⁹⁹, bu vesileyle sanatkar sıfatıyla değil “ateşli bir cemiyet adamı, yenilikçi, gazeteci ve bilhassa halkçı” yönleriyle 19. asrın büyük Türklerinden biri sıfatıyla Şinasi yeniden hatırlanmış ve tartışılmıştır.⁸⁰⁰

Tanzimat dönemi şairleri içerisinde Adana'da 1880 tarihinde vefat eden Ziya Paşa, biraz da edebiyat ve sanat faaliyetlerinin merkezi olan İstanbul'dan uzak sayılabilecek bir şehirde (Adana'da) medfun olmasından dolayı düzenli anma faaliyetlerinden mahrum şahsiyetlerdendir. 1876 tarihinde Suriye Valiliğine tayin edilen Ziya Paşa, birkaç ay sonra Konya'ya nakledilmiştir. Konya'ya tayini münasebetiyle, şehirden şehire bin bir meşakkatle sürgün edilişini/talihsizliğini üç beyit ile dile getirdiğini İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*'nde söylemektedir.⁸⁰¹ Ziya Paşa, Konya'dan 1878'de Adana Valiliği'ne nakledilmiştir. 17 Mayıs 1880 tarihinde ikinci üzeri ölen Ziya Paşa için hazin bir cenaze merasimi tertip edilirken halk arasında fotoğraf çeken ve notlar alan bir ecnebi muharrir de bulunmaktaydı.⁸⁰² Ziya Paşa için ilk ihtifal de ölümünün 40. günü mezarının başında Adanalılar tarafından düzenlenmiş ve Adana şairlerinden Talat'ın mersiyesi okunmuştur. Ziya Paşa'nın ölümüne mersiye yazanların biri de Abdülhak Hâmid'dir.⁸⁰³ O devirde bir gelenek hâlini almasına rağmen hiç kimsenin Ziya Paşa'nın vefatına ebced ile bir tarih düşürmediğini Taha Toros iddia etmektedir.⁸⁰⁴

⁷⁹⁸ İsmail Habib Sevtik, “Avrupa Yolundan Notlar: Onların Ölülere”, *Cumhuriyet*, nr. 3905, (1 Nisan 1935): 3.

⁷⁹⁹ Hasan Kumçayı, “Şinasi'nin Mezarı”, *Vakit*, sayı 9637, (18 İkinciteşrin 1944): 1.

⁸⁰⁰ Bu tartışmaları farklı yönleriyle ele alan Zahir Güvemli, yazısında Şinasi hakkında yazılmış monografilerin yetersizliğine dikkat çekmiş; Ebüzziya'nın tekrarından ibaret Ahmet Rasim yerine Mustafa Nihat'ın (Özon) çalışmasını takdir etmiştir. Şinasi'nin mezarını yaptırmayanların “manevi abidesi” hükmünde şairi bütün cepheleriyle ve bütün eserleriyle tahlil edecek çalışmalara imza atmaya çağırmıştır. Bkz. Zahir Güvemli, “Şinasi Merhuma Dair”, *Vakit*, sayı 9638, (19 İkinciteşrin 1944): 3.

⁸⁰¹ İbnülemin'in naklettiği 3 beyit şöyledir:

*Vâli-i Şam olarak üç buçuk ay
Konya'ya sonra göründü gitmek
Dağda dondum, ovalarda yandım
Mersin üstü Karaman'a giderek
Göstere göstere germ ü serdin
Dünyayı, Konya'yı öğretti felek!*

Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, cüz XI, (İstanbul: MEB, 1970), 2002.

⁸⁰² Vefatını haber veren *Tercüman-ı Hakikat* ve *Vakit* gazetelerindeki ilan metni için bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, a.g.e., 2004.

⁸⁰³ Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, a.g.e., 2004.

⁸⁰⁴ Bkz. Taha Toros, “Ölümünün 64'üncü Yıldönümü Vesilesiyle Büyük Şair Ziya Paşa”, *Yeni Asır*, (17 Mayıs 1944): 3.

Meşrutiyet'in ilk senelerinde Ziya Paşa hürriyet “pişdarı” simgelerden biri olarak hatırlanmıştır.⁸⁰⁵ Selanik'teki *Bağçe* gazetesinde *Rüya* adlı eseri tefrikaya başlanmış, böylece *Rüya* ile birlikte Ziya Paşa da tarihin “sahâif-i mensiyyesi”nden çıkıp yeniden kolektif bellekte canlanmışır.⁸⁰⁶ Nâmık Kemal'in gölgesinde kalarak ilgiden ve hatırlanmaktan mahrum kalan Ziya Paşa, Süleyman Nazif'in *Külliyât-ı Ziya* adlı eseriyle kültürel bellekte yeniden hayat bulmuştur denilebilir. Nâmık Kemal'e dair de müstakil bir eser neşreden Süleyman Nazif'in kitapta Ziya Paşa'nın bilinen şiirlerinden başka şimdiye kadar neşredilmeyen bütün şiirlerini dipnotlarla zenginleştirerek yayımlamıştır. Kitap hakkında bir makale yazan Ali Ekrem, Ziya Paşa'nın Şinasi ve Nâmık Kemal ile birlikte Edebiyat-ı Cedîde'nin müessislerinden olmasına rağmen ikinci planda kalmasını ve ölümünden sonra unutulmasını “kudemâ-perestliğine” hamletmiştir. Şairin Terci-i Bend (*Havâssa âid bir şi'r-i felsefidir ki eş'âr-ı kadime arasında bir misli görülmez*) ve Terkid-i Bend'i dışındaki şiirlerini ise Nâmık Kemal başta olmak üzere birçok şairin gazellerinden aşağı bulur.⁸⁰⁷

Cumhuriyet yıllarında Tekirdağ'ın Nâmık Kemal ihtifallerinde gösterdiği öncülük vasfını, Adana da Ziya Paşa için esirgemez. 1940'lı yıllara kadar, biraz da halkevlerinin faaliyet dinamikliği sayesinde, Ziya Paşa zaman zaman hatırlanmıştır. Ziya Paşa'nın talihsizliği sadece payitahttan uzak bir menfada ölmesi/olması ile sınırlı değildir. Onun ilk bedbahtlığı mezar taşı ile başlamıştır. Midhat Cemal'e göre memleketin “kalemine sahip sanat adamları” dururken Ziya Paşa'nın mezar taşını Adana Vilayeti Vergi Müdürü Esseyid Hasan Rıza Efendi'nin yazmış olması bunun açık ispatıdır.⁸⁰⁸

Ziya Paşa için taşradaki anma törenleri genellikle Cumhuriyet döneminde halkevlerinin marifetiyle yürütülmüştür. Halkevlerinin 1933 senesi senelik faaliyet raporu hûlasasında Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi'nin gayesi “*Kelime toplamakla birlikte, büyüklerimizin yıl*

⁸⁰⁵ “Merhum Ziya Paşa”, *Bağçe*, sayı 4, (12 Ağustos 1324): 4.

⁸⁰⁶ Ziya Paşa, “Sahâif-i Mensiyye: Rüya”, *Bağçe*, sayı 3, (4 Ağustos 1324): 11-13.

⁸⁰⁷ Ali Ekrem, “Külliyât-ı Ziya”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1516-42, cilt 58, (3 Eylül 1341-1925): 244-247.

⁸⁰⁸ Midhat Cemal'in sözünü ettiği Ziya Paşa'nın mezar taşındaki kitabe şöyledir: “*Hüvel-Bâkî, Adana Valisi Abdülhamid Ziyaüddin Paşa merhumun fazl ü kemali âsârı ile müsbet ve ulüvv-i kadrini beyân ve tavsifde zebân-ı übedâ-yı zemân bî-kudret ve tarih-i vefatını nazımda şuarâ-yı-benâm-ı-Osmaniyân izhar-ı acz ü hayret eylediklerinden 97 senesi cümâdel-âhirinin 8'inci Pazartesi günü gülşen-sarâ-yı bekâya rihlet ve dârülhuld-ı ukbâya âzimet eylediklerini vilâyet-i mezbûre Vergi Müdürü Esseyid Hasan Rıza nesren bu vechile tahrîre ictisâr eyledi...*” İbnülemin Mahmud Kemal İnal, bu kitabe için yazdığı dipnotta, Midhat Cemal'i teyit ederek ironik bir dille, “*Ziya Paşa gibi büyük bir şairin kabrine yakışacak bir kitâbe-i ruh-bahşâ (!) virgü müdürü, yazmamış olsaydı kabir-i Ziya galiba kitabesiz kalacaktı. Vatanın her köşesindeki şuarâ-yı benâm, Ziya'nın söndüğünü duymamış olacaklar (!)*” cümlelerini sarf etmiştir. Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, a.g.e., 2003.

dönümlerini kutlamakla, tarihî tetkikler meşgul olmak suretiyle çalışmak” şeklinde belirtilmiştir.⁸⁰⁹ Ziya Paşa’nın vefat tarihi olan 17 Mayıs’ta Adana’da şairin mezarına çelenk konularak ihtifal yapıldığını, ayrıca gece operalarla şair hakkında konferanslar verildiğini yerel basından takip edebiliyoruz. Adana Halkevi tarafından çıkarılan *Görüşler* dergisinde Dil ve Edebiyat Komitesi tarafından tertip edilen faaliyetler içerisinde Ziya Paşa ihtifali de yer almaktadır.⁸¹⁰ 1932 yılında halkevleri kuruluncaya kadar ihtifaller taşradaki Maarif Müdürlüğü ve il valiliklerinin tasarrufunda idi. Adana’da 1931 yılında yapılan “Ziya Paşa İhtifali” bunun bir örneğidir. Yerel merkezli bu ihtifallerde şairin anısına birtakım ritüel simgeleri icat edildiği görülmektedir. İhtifalde dönemin Maarif Emni İsmail Habip Bey, Paşa’nın hayat-ı siyasiye ve edebiyesi ve Adana Valiliği zamanındaki icraatı hakkında bir nutuk irad etmiştir. Maarif Müdürü Hulusi Bey de *Seyhan Mektebi* isminin Ziya Paşa ismine tebdil edildiğini söylemiştir ki bu, şairin adını toplumsal bellekte ölümsüzleştirmeye yönelik ritüel icatlarındandır. Bu değişimin gerekçesi Ziya Paşa’nın vali iken her gün bu mektebe gidip bir buçuk saat ders vermesi olarak gösterilmiştir. Ziya Paşa için her sene Mayıs’ın 17. günü adına bir ihtifal düzenlenmesi ve o gün bütün Adana mekteplerinin Paşa’nın Ulucami’deki mezarını ziyaret etmesi 1931 yılında yapılan yerel ihtifalde kararlaştırılmıştır.⁸¹¹ Sonraki yıllarda Adana Halkevi’nin öncülüğünde Ziya Paşa ihtifalleri düzenlenmeye devam etmiş, bütün şehir halkı, ilk ve orta mektepler ve lise talebelerinin ihtifale iştiraki sağlanmıştır.⁸¹²

Ziya Paşa ihtifalleri, yerel matbuatta “hayatında takdir göremeyen ve bin türlü zorluklara karşı yılmadan hakikî mefkûresine koşan insanların, kadirşinaslar tarafından geç olmakla beraber tebcil ve takdis edileceğine en güzel ve yerinde bir misal” olarak değerlendirilmiştir. Adana’da çıkan günlük gazetelerden ve Ziya Paşa’yı ölümünün 53. yıldönümünde hatırlayan *Türk Sözü* bunlardan biridir. İhtifallerde “mücadeleci, inkılâpçı” kişiliği ön plana çıkarılan Ziya Paşa, “hafızalarda yaşayan ve asırlar geçtikçe yaşayacak olan bahtiyar ölümler” sınıfına dâhil edilmiştir.⁸¹³ Adana’da Halkevi’nin organize ettiği Ziya Paşa ihtifalleri yoğun katılımı ile icra edilmekteydi. İlk mekteplere Ziya Paşa sevgisinin aşılması için ihtifallerde bulundurulmasına dikkat edilmekteydi. İhtifal, gündüz ve gece programı olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Gündüz anma programına katılan “rüesâ ve

⁸⁰⁹ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, (Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934): 3.

⁸¹⁰ “Dil ve Edebiyat Komitesi”, *Görüşler*, sayı 15 (Şubat 1939): 4.

⁸¹¹ “Ziya Paşa İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2523, (18 Mayıs 1931): 4.

⁸¹² “Adanalılar Ziya Paşa için İhtifal Yaptılar”, *Cumhuriyet*, nr. 3245, (21 Mayıs 1933): 4.

⁸¹³ Ömer Kemal, “Bugün Adana, Büyük Şair Ziya Paşa İçin Bir İhtifal Yapıyor!”, *Türk Sözü*, nr. 2611, (17 Mayıs 1933): 1, 3.

memurîn, cemiyetler/mümessilleri, orta tahsile mensup talebelerden birer grup Halkevinde toplanarak Ziya Paşa kabrine gidiyorlardı. Mezar başında talebelerin “Halkevi namına nutuk söylemesi” yerel ihtifal ritüeliydi, sonrasında öğrenciler çelenkler koyarak geri dönmekteydiler. Akşamki Ziya Paşa anma töreni ise gece saat 20.30’da Halkevinde şair Ziya Paşa’nın hayatı ve Tanzimat’taki mevkii, edebî hüviyeti hakkında musahabeler yapılmaktaydı. Klasik bir anma töreni pratiği olarak şiirlerinden seçilmiş parçalar okunmaktaydı. Yerel gazetelerde neşredilen ihtifal programı, davetiye hükmündeydi. O yıllarda Adana’daki ihtifal programlarını Halkevi Reisi Dr. Kâşif Ömer ile Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi Komitesi Reisi İbrahim Hakkı Bey yürütmekteydi.⁸¹⁴ Büyük şairin her ölüm yıldönümünde halkevi tarafından çelenk konulması da bu yıllarda başlamıştır.⁸¹⁵

Sonraki yıllarda Ziya Paşa, Taha Toros gibi Adanalı araştırmacı ve yazarların neşriyatlarıyla gündemde kalmaya devam etmiştir.⁸¹⁶ Bazı araştırmacıların Ziya Paşa’ya ilgisi, onun ritmik olmayan rakamlı ölüm yıldönümlerinde de anılmasına sebep olmuştur. 89. ölüm yıldönümünde H. Fethi Gözler’in Ziya Paşa’nın siyaset, terbiye ve edebiyata dair fikirlerini mercek altına aldığı tefrika yazıları bu türdendir.⁸¹⁷ Ziya Paşa sonraki yıllarda da düzensiz olarak çeşitli doğum ve ölüm yıldönümlerinde anılmaya devam etmiştir. Bu anma yazılarında Ziya Paşa “hiciv ve protestoda amansız bir mücahit” olarak tarif edilirken edebî gelişmelerde yeniliklerin ancak geleneklere dayanılarak inşa edileceğine dair isabetli görüşleri öne çıkarılmıştır. Ziya Paşa’nın Türk kültür ve edebiyatının yenileşmesine katkılarının bilinçli ve objektif olarak değerlendirilmesinin zamanı geldiği, doğumunun 150. yıldönümünde vurgulanan tespitlerdendir.⁸¹⁸

Tanzimat edebiyatı tarihinin “şâir-i mâderzâd” diye anılan ve oğlu Peyami Safa’yı Mütareke ve Cumhuriyet edebiyatına armağan eden⁸¹⁹ İsmail Safa (11 Mart 1867-24 Mart 1901) hakkında özel bir ihtifal düzenlenmesi için ölümünün 50. yılını beklemek gerekirken tanıyanlar ve talebeleri tarafından kaleme alınan vefa yazılarının “ihtifal” niyetiyle de

⁸¹⁴ “Halkevi Reisliğinden: Şair Ziya Paşa İhtifali Programı”, *Türk Sözü*, nr. 2611, (17 Mayıs 1933): 3.

⁸¹⁵ “Adana’da Ziya Paşa İçin Yapılan İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 3955, (21 Mayıs 1935): 10.

⁸¹⁶ Örnek olarak bkz. Rifat Necdet Evrim, “Ölümünün 72’nci Yıldönümünde Şair Ziya Paşa”, *Vatan*, nr. 3971, (3 Haziran 1952): 2.

⁸¹⁷ Tefrikanın ilk sayısı *Defne* dergisinin 80. sayısında neşredilmiştir. Bkz. H. Fethi Gözler, “89. Ölüm Yılı Münasebetiyle Ziya Paşa ve Fikirleri”, *Defne*, sayı 80, (Ağustos 1970): 3-9.

⁸¹⁸ Talât Sait Halman’ın günümüzde devrimci, en azından ilerici olarak ün kazanan nice şairden daha güçlü olarak Ziya Paşa’nın güçlü, daha mert sesine vurgu yaptığı anma yazısı için bkz. Talât Sait Halman, “Doğumunun 150. Yıldönümünde: Ziya Paşa Hem Batı’yı Hem Anadolu’yu İyi Tanıyan ve Bilinçli Olarak Eleştirip Değerlendiren Bir Şairdi”, *Milliyet Sanat*, sayı 155, (24 Ekim 1975): 8.

⁸¹⁹ Bu tespite dair Munis Faik Ozansoy’un sözleri için bkz. “İsmail Safa’nın 50’nci Ölüm Yıldönümü”, *Hisar*, sayı 12, (7 Nisan 1951): 2.

kaleme alındığı görülmektedir.⁸²⁰ Bununla birlikte Darüşşafaka, Cumhuriyet döneminde Ahmet Rasim, Salih Zeki, Hasan Feridun ile birlikte İsmail Safa'nın hatıralarını tebcilen ihtifal düzenlemiştir.⁸²¹ Bu ihtifalde aileyi temsilen Ali Kami Bey ve oğlu Peyami Safa da konuşmuştur. Ali Kami Bey'den İsmail Safa'nın öldüğü hafta, küçük kardeşi Ahmed Vefa'nın da İstanbul'da bir şifahanede olduğunu öğrenmekteyiz. Peyami Safa ise kürsüye söz söyleyecek bir hatip gibi değil, babasının hatırasını anan hüznü bir oğul olarak geldiğini söylemiştir.⁸²² Sivas'taki menfasında 36 yaşında ölen İsmail Safa, Recaizade Ekrem'le Muallim Nâci'den hangisini meslek ve meşrebini ihtiyar edeceği hususunda mütereddit kaldığı için Servet-i Fünûn teşekkülünün de fiilen dışında kalmış, fakat - Ercüment Ekrem Talu'nun ifadesiyle- “o devir şairlerinin arasında kendine genç yaşında bir mevki yapabilmiş, ince, duygulu ve selis bir edib”dir. Ölümünün sessizlik içinde geçen kırk üçüncü yıldönümünde kendisini hatırlayan Ercüment Ekrem, “Hürriyet şehidi” olarak nitelendirdiği bu Tanzimat şairinin unutulmasına şu satırlarla isyan etmiştir:

“Yaşı kemale ermeden tükenmesi mukadder olan ömrünün matemini önceden tutuyormuş gibi daima müteallim ve melûl görünen bakışlarının hazin yâdı kırk üç yıl sonra için bir daha sızlattı. Ve düşündüm ki ‘Mensiyyât’ şairinin nisyana asla layık olmayan gerek edebî ve gerek ictimai varlığını bize hatırlatacak, yeryüzünde tek bir izi kalmamış, Sivas’taki mezarı bile, bir yol silindirinin insafsız tazyiki altında dümdüz olmuştur. Yazık! Bin defa yazık!.. Hürriyet şehidi şair İsmail Safa’nın adını unutturmamak, Türk edebiyatçılarının boyunlarına borçtur. Hususiyle ki o, birbirinden ince, hassas şiirlerinden başka, edebiyat âlemimize oğlu Peyami gibi bir kıymet de hediye etmiş bulunuyor.”⁸²³

Peyami Safa da 1940’lı yıllarda babasını anmak necabetini sadece Ercüment Ekrem’in göstermiş olmasına tepki göstermiştir. Türk edebiyatı tarihinde ideali için ölen tek adamın babası olmadığını belirten Peyami, satırlarını “babasının hatırlamaktan gelen yetimlik hüznü” ile yazmadığını “*Keşki seçme kıymetlerimizin tarihinde unutilan ve cismi gibi ölümünden sonra isimi de ebedi sürgüne uğrayan tek adam İsmail Safa olsaydı...*” cümlesiyle ortaya koymuştur. Tanzimat nesline ve diğer büyüklerimize yapılan ihmalin bir ihtifal anarşisi olduğu ilk defa Peyami Safa tarafından dile getirilmiştir:

⁸²⁰ İsmail Safa'nın daha sonra adı Vefa Lisesi olan Dersaadet İdadisi'nde talebesi A. Adnan Adıvar'ın 45 yıl sonra kaleme aldığı ve “Onun kürsüsü önünde yetişen Vefalı ve vefalı talebesinin iştirak edeceği bir ihtifal olsun diye imza ediyorum.” dediği yazısı için bkz. A. Adnan Adıvar, “Hocamla Ben” (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 514262, s. 1.

⁸²¹ “Darüşşafaka’da İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 3894, (21 Mart 1935): 2.

⁸²² “Darüşşafakalılar Büyük Ölülerini Hürmetle Andılar”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2014-329, cilt 77, (28 Mart 1935): 280.

⁸²³ Ercüment Ekrem Talu, “Bir Hürriyet Şehidi ve Bir Şair”, *Yeni Sabah*, nr. 2098, (25 Mart 1944): 1.

“Bana bu satırları yazdıran, nankörlüğümüzden ziyade usulsüzlüğümüzün ve düzensizliğimizin kurbanı olan ebedi kıymetlerimizin bir tanesi değil, hepsidir ve bu ihtifal anarşisinin sonunu görmek sabırsızlığı.”⁸²⁴

İsmail Safa'nın ölümünün 50. yıldönümünde Türk Büyüklerini Anma ve Yaşatma Derneği tarafından 21 Mart 1951'de, Türk Kültür Derneği merkezinde bir anma toplantısı tertip edilmiştir. Munis Faik Ozansoy, veciz bir konuşma ile toplantıyı açtıktan sonra Kemal Edip Kürkçüoğlu, şairin edebî şahsiyetini, hürriyet aşkını, hizmetlerini belirten etraflı bir konferans vermiştir. Kemal Edip'in uzun bir tetkik ve emek mahsulü olan bu konferansından sonra Halil Soyuer'le Mehmet Çınarlı, şairin şiirlerinden örnekler okumuşlardır.⁸²⁵ Munis Faik Ozansoy, İsmail Safa'nın hatırası önünde hürmetle eğildiği konuşmasında zamanın her yerde şöhretlerin unutulmasındaki tesirine işaret etmiştir. Ozansoy, kolektif bellekte İsmail Safa'nın ihmalini şu sözlerle tahlil etmiştir:

“Memleketimizde ise asırların değil, sadece yılların, kıymetlerin yıpranışında nasıl korkunç bir âmil olduğunu hesaba katarsak, İsmail Safa'nın adı ve eseri üzerine yarım asrın çokelttiği ihmal ve kayıtsızlık yığınının cismini örten topraktan daha korkunç olduğunu anlarız. Bu kayıtsızlıktan silkinerek uyanmak, bugünkü edebiyatın yapısında temel harcını taşımış olanları ve bu arada İsmail Safa'yı hatırlamak, 50 sene gecikerek de olsa, kendi hesabımıza bir kazançtır...”⁸²⁶

Peyami Safa'nın 1954 yılında sahip ve müdürü olduğu *Türk Düşüncesi*'nin 5. sayısını vefatının 53. yıldönümünde babası İsmail Safa'ya hasrederek bu sahadaki boşluğu doldurmaya çalışsa da edebî hafızada İsmail Safa'nın hak ettiği ölçüde anılmasının önü açılmamıştır.⁸²⁷ Peyami Safa, babasının edebi hafızasından silinmesini şu cümlelerle eleştirmiştir:

“Babam hakkında bu müsbet tenkit hükümlerini vermek bana düşmezdi. Kendi kendimi övmüşçesine utanıyorum. Fakat benim neslimde ve daha sonrakilerde İsmail Safa'yı tanıyan, unutmayan ve unutulmasına razı olmayan bir tenkitçiye otuz seneden fazla bekledim. Baktım ki ben de sussam, babamı bütün hayatında felaketten felakete sürükleyen kader ile ittifak etmiş gibi onu ölüme doğru var kuvvetiyle iten istibdat rejiminin haksızlıkları ölümünden sonra onun hatırasına da musallat olmaya devam edecek ve onu unutulmanın ölmekten beter karanlığına gömecek...”⁸²⁸

⁸²⁴ Peyami Safa, “İhtifal Anarşisi”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1361, (11 Nisan 1944): 1.

⁸²⁵ Bkz. “İsmail Safa'nın 50'nci Ölüm Yıldönümü”, *Hisar*, sayı 12, (7 Nisan 1951): 2.

⁸²⁶ “İsmail, Safa'nın 50'nci Ölüm Yıldönümü”, a.y., 2.

⁸²⁷ *Türk Düşüncesi*'nin İsmail Safa Özel Sayısı'nda Peyami Safa dışında Ali Kâmi Akyüz, Eflâton Cem Güney, İlhami Safa'nın yazıları yer almaktadır. Peyami Safa, derginin önsözünde “İsmail Safa ve Türk Düşüncesi” başlığı altında Tevfik Fikret ve arkadaşları gibi yenilik edebiyatımızın en seçkin şairlerini halka tanıttığı, Türkçeyi o günkü sadeliğine kavuşturanların başında olduğu, şiirleri kendi nesli tarafından hemen hemen ezber bilindiği ve genç yaşında şöhret kazandığı halde babasının kolektif bellekte unutulmasını “hem genç demokrasimizi, hem de edebiyatımızı küçük düşüren bir nankörlük” olarak nitelendirmiştir. Bkz. “İsmail Safa İçin”, *Türk Düşüncesi*, sayı 5, (1 Nisan 1954): 321-352.

⁸²⁸ Peyami Safa, “Babam İsmail Safa”, *Türk Düşüncesi*, sayı 5, (1 Nisan 1954): 343-346.

Vefat haberleri, *Servet-i Fünûn* ve matbuatta birer küçük makale ile “Bir Zıyâ’-ı Elîm” klişesiyle verilen Muallim Nâci ve Nâbizâde Nâzım⁸²⁹, bir zamanlar makaleler neşrettiği *Servet-i Fünûn* ailesi tarafından hatırlanan yazarlardandır.⁸³⁰ Cumhuriyet devrine gelindiğinde “*Bu devirde Nâbizâde Nâzım merhumu tanımış olan pek az kimse kalmıştır. Bu azlardan biriyim.*” diyen Mahmud Sadık gibi birkaç tanıyanın dikkatleriyle ve anısına neşredilen bir hikâyesiyle anılmıştır. Öldüğü zaman edebî kıymetine dair imzasız olarak bir nekroloji yazısı neşreden⁸³¹, vefatının 35. senesine bir paragraflık yazıyla eğilen Mahmud Sadık, bu “cevval zekânın” milletimize hediye edeceği ilmî ve edebî birçok eseri veremeden gidişine dair teessürlerini bildirmiştir. Muktedir bir Erkân-ı Harbiye Yüzbaşı olan Nâbizâde Nâzım, hem mesleğinde hem de ilim, irfan ve edebiyat sahasında vatan için kıymetli hizmetler görececek bir isim olarak zikredilmiştir. 1926 yılında hatırasına hürmeten daha önce neşredilmeyen bir hikâyesi okuyucuların dikkatine sunulmuştur.⁸³²

Hüseyin Avni Bey’in nekrolojik mahiyetteki *Muallim Nâci*⁸³³ ve Salâhî Bey’in şairin ölümü üzerine döktüğü gözyaşı mahiyetindeki *Muallim Nâci* eserleri⁸³⁴, ayrıca Umûr-ı Şehbenderî Kalemi Hulefâsı’ndan İsmail Hakkı (Eldem)’in vefatından bir yıl sonra yazdığı *Osmanlı Meşâhîr-i Üdebâsı, Birinci Defter: Muallim Nâci Efendi*⁸³⁵ adlı eseri istisna

⁸²⁹ Derginin kapak klişesindeki resim ve yazı için bkz. “Merhûm Nabizade Nâzım”, *Servet-i Fünûn*, nr. 127, (5 Ağustos 1309/18 Ağustos 1893): 353. Muallim Nâci için ayrıca bkz. “Bir Zıyâ’-ı Elîm”, *Servet-i Fünûn*, nr. 158, (10 Mart 1310/23 Mart 1894): 26, 28.

⁸³⁰ 12 Nisan 1893 gecesi vefatını müteakip edebiyat dünyasında Muallim Nâci’ye dair tartışma, değerlendirme ve tahliller için bkz. M. Kayahan Özgül, *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V: Muallim Naci Efendi*, (İstanbul: Kitabevi, 2016), 46-79.

⁸³¹ “Nabizade Nâzım”, *Servet-i Fünûn*, nr. 127, (5 Ağustos 1309/18 Ağustos 1893): 355-356; “Nâbizâde Nâzım Bey”, *Hazîne-i Fünûn*, nr. 7, 12 Ağustos 1309 (1893): 51.

⁸³² Nâbizâde Nâzım’ın “Sohbet-i Şübbâne” hikâyesi ve ihtifal yazısı için bkz. Mahmud Sâdık, “Nâbizâde Nâzım Merhûm ve Şâirâne Bir Hikâyesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1535-61, cilt 59, (15 Kânunusâni 1926): 132-135.

⁸³³ Muallim Nâci’nin edebiyatımızdaki bıraktığı iz, hayatına ve eserlerinde dair bu küçük risale için bkz. [Hüseyin Avni], *Muallim Nâci*, (İstanbul: Âlem Matbaası, 1311), 16 s.

⁸³⁴ Salâhî Bey, eserinde Muallim Nâci’nin edebiyatımızda bırakacağı iz ve şeref kalıcı olacağını eserin kapağına koyduğu fütürist bir mahiyette yazdığı beyitle ifade etmiştir: “*Türbe-i Mahmûd Gâzi cismine ârâmgâh/ Hâtur-ı milletde nâm-ı eşrefi ârâm-güzîn*”

Salâhî Bey, önsöz yerine esere “El-Fâtîha” başlıklı bir girizgâh koymuştur. Şairin cenazesinde bulunamamanın derin üzüntüsünü yaşayan müellif, “Tarih-i vefatını kanlı gözyaşlarıyla yazmak istemiş”, bu maksatla Nâci’nin tercüme-i hâlini, matbu eserlerini tekrar gözden geçirmek suretiyle kaleme almıştır. Şaire olan “şiddet-i muhabbet ve fart-ı hürmet”in bir nişanesi olan eserde okuyuculardan kendisine bir Fatiha ricasıyla biterken eserde bu aşırı sevgiyi ifade eden “Heykel-i Dehâ” başlığı dikkat çekmektedir. 60 sayfalık bu eser Nâci için yazılan ilk nekrolojik kitap olmalıdır. Bkz. Salâhî, *Muallim Nâci*, (İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1310) 60 s.

⁸³⁵ İsmail Hakkı Bey, bu eseri “Atûfetlû Ahmed Midhat Efendi Hazretlerine Vesîle-i Arz-ı İhtirâm” ithafıyla ve “Fî 27 Kânunusâni 1311” (1895) tarihiyle neşretmiştir. Önsözde “Geçen sen Ramazan-ı Şerîf’in yirmi yedinci günü akşama doğru irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Mevlâ rahmet eyleye” kaydı düşüldüğüne göre vefatının üzerinden bir yıl geçmiştir. Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı, *Osmanlı Meşâhîr-i Üdebâsı, Birinci Defter: Muallim Nâci Efendi*, (İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası, 1311/1894), 112 s.

edilirse şairin bazı makale dışında pek hatırlanmadığı, hatta adına bir ihtifal düzenlenmediği Yusuf Ziya Ortaç'ın 1936 yılında *Aydabir* dergisindeki “Unutulmuş Bir İhtifal” yazısından anlaşılmaktadır.⁸³⁶ Fıkрасında “*Ahmed Haşim'i henüz unutmadık. Teyfik Fikret'in mezarı başında her yıl toplanan âşıkları var. Ömer Seyfeddin'i sık sık anıyoruz. Cenab, henüz hafızalardadır.*” diyerek ölümü sonrası bazı isimlerle Muallim Nâci'yi kıyaslayan Yusuf Ziya, “*Endamına bend olduğum âfet budur işte!*” mısraını yazan şairinin unutulmaktan kurtarılarak bir ihtifal yapılması için çağrıda bulunmuştur:

“Onun mezarı başında toplanıp, sağlığında inkâr edilen hakkını vermeliyiz. Bizim konuşacağımız dil, onun yazdığı dildir. Yarım asır evvel gömüldüğü yerden, toprak olan kulakları ne söylediğimizi anlar!”⁸³⁷

Halkevlerinin çıkardığı kültür dergisi İstanbul'da Ali Canip Yöntem, karakteri itibariyle “mütevekkil ve mesut” olan Muallim Nâci'nin kıymeti kâfi derecede izah edilmeyen şairliği, karakteri, hizmeti hakkındaki etütleriyle onu nisyandan kurtarmaya çalışanlardan biridir.⁸³⁸ Muallim Nâci, hakkında ilmî ve akademik araştırmalar yapıncaya kadar, Türk edebiyat hafızasında bir düzenden mahrum olarak yuvarlak olmayan rakamlı yıllarda ilgililerinin hatırladığı bir isim olarak modern zamanlara ulaşmıştır.⁸³⁹

Tanzimat neslinin yetişmesinde çok büyük emeği bulunan ve 29 Aralık 1912 tarihinde vefat eden Ahmed Midhat Efendi'nin ölümü de dönemin matbuatında benzer şekilde birkaç makale ve terâcim-i ahvâl köşesi ile geçirilmiştir. Devrinin en popüler resimli dergilerinden biri olan *Şehbâl* dergisi “Terâcim-i Ahvâl” başlığı altında “*Toprağa gömülen hazâin-i maneviye: Ahmet Midhat Efendi*”⁸⁴⁰ klişesiyle bu ölümü ilan ettikten sonra Ahmed Midhat Efendi'nin edebiyat tarihimizdeki yerini tahlil etmekten çok, bir kadın gözüyle “Hâce-i Evvel”in vefatına ait hissi tahassürleri gösteren Nigâr Hanım'ın “*Mâtem-i*

---

⁸³⁶ Vefatını müteakip çeşitli dergilerde Muallim Nâci hakkında yazılmış makale, etüt, değerlendirmeler bir tarafa bırakılırsa 1932 yılında itibaren Cumhuriyet döneminde şaire dair ilk müstakil eserler, Milli Kütüphane edebiyat serisinden çıkan Hüseyin Avni Bey'in 35 sayfalık küçük eseri ile Murad Uraz'ın 1938 yılındaki kitabı sayılabilir.

Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Avni, *Muallim Naci*, (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932), 35 s. Murad Uraz, *Muallim Naci* (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar), (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi, 1938), 93 s.

⁸³⁷ Yusuf Ziya, “Unutulmuş Bir İhtifal”, *Aydabir*, yıl 1, sayı 8, (1 Nisan 1936): 8.

⁸³⁸ Ali Canip Yöntem, “Muallim Naci I”, *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 11, (1 Mayıs 1944): 7-8; Ali Canip Yöntem, “Muallim Naci Hayatı-Ahlâkı II”, *İstanbul Kültür*, sayı 14, (15 Haziran 1944): 8-9, 14; Ali Canip Yöntem, “Muallim Naci Sakız Dönüşü III”, *İstanbul Kültür*, sayı 16, (15 Temmuz 1944): 9-10; Ali Canip Yöntem, “Muallim Naci Tercüman-ı Hakikat'te IV”, *İstanbul Kültür*, sayı 19, (1 Eylül 1944): 4, 14...

⁸³⁹ Örnek olarak ölümünün 63. yıldönümünde hatırlanmasına dair bkz. Fazıl Yenisey, “Ölümünün 63. Yıldönümünde Muallim Naci (1850-1893)”, *Son Posta*, nr. 5637, (13 Nisan 1956): 5.

⁸⁴⁰ “Terâcim-i Ahval”, *Şehbâl*, nr. 68, (1 Kânunusâni 1328): 382.

Millîye Munzam Bir Keder”⁸⁴¹ yazısı ve yine aynı sayıda Müze Müdürü Halil Edhem Bey’in kısa bir “*Terâcim-i Ahvâl: Ahmed Midhat Efendi*”⁸⁴² makalesi bu büyük ölümün akislerine yer vermiştir.

Mehmed Âkif’in ifadesiyle “Elli beş yıl süren hayat-ı faaliyeti, milletin hayatına ait meşkûr ve mebrûr hizmetlerle dolu” olan Ahmed Midhat Efendi’nin cenazesi, Darüşşafaka avlusunda üç dört yüz yetim tarafından uğurlanmıştır ki yazar ve şairlerin ölümü sonrası sahipsiz bırakılmasının ve çabuk unutulmasının ilk örneği olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır. Âkif, *Sebîlürreşâd*’daki “*Yâ Hasreten Ba’de Hasretin Ale’l-Müslimîn*” başlıklı yazısında Ahmed Midhat Efendi’nin cenazesini “*Ben ömrümde o kadar hazîn, o kadar samimi bir tezkiye görmemiştim.*” şeklinde ifade etmiştir.⁸⁴³

Ahmed Midhat Efendi’nin hatırasını yâd etmek için ilk kapsamlı teşebbüs 1916 yılındadır. Dostları ve sevenleri, onun hatırasına hürmet edenlerin delâletiyle bir makber vücuda getirmişlerdir. Servet-i Fünûn’un “sahîfe-i tebcilinde” kapak resmi olarak kullanılan Ahmed Midhat Efendi’nin makberi “Kal’a-i Sultaniye’de çardakta Yakup Çelebi Türbesi’ndeki kabirleri taklîden Şehremaneti mühendislerinden ve Sanâyi’-i Nefîse Mektebi fenn-i mimarî Muallimi Âsım Bey tarafından tersim edilmiştir.” Unkapanı’ndaki Taşçı Yahya Usta’ya yaptırılan som mermerden makberin yazıları ise Reîsü’l-Hattâtîn Kâmil Efendi tarafından yazılmıştır. Lahitin kenarındaki beyit şaire Nigâr Hanımefendi tarafından “muharrir-i mağfurun hizmet-i neşriyesini takdîren inşâd edilmiştir.”⁸⁴⁴

Simgesel/yuvarlak rakamlı yıllarda nadiren hatırlansa da⁸⁴⁵ Ahmed Midhat Efendi için Cumhuriyet döneminde kapsamlı ilk ihtifal Hakkı Tarık Us’un gayretleriyle 28 Aralık 1944 Perşembe günü, saat 14.30’da yazarın 33. ölüm ve 100. doğum yıldönümü vesilesiyle Beyazıt’ta Üniversite Konferans Salonu’nda düzenlenmiştir. Törene Darüşşafaka ve Basın

⁸⁴¹ Nigar binti Osman, “Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder” *Şehbâl*, nr.70, (15 Şubat 1328): 3424-425.

⁸⁴² Halil Edhem, “Terâcim-i Ahvâl: Ahmed Midhat Efendi”, *Şehbâl*, nr.70, (15 Şubat 1328): 428-429.

⁸⁴³ Mehmed Âkif, “Yâ Hasreten Ba’de Hasretin Ale’l-Müslimîn”, *Sebîlürreşâd*, Aded 225-43, (20 Kânunuevvel 1328): 300-302. Ayrıca bkz. Ömer Rıza Doğrul, *Kur’an’dan Âyetler (Tercüme ve Tefsir Eden Safahât Şairi: Mehmet Âkif Ersoy)*, (İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1944), 360-363.

⁸⁴⁴ “Ahmed Midhat Efendi Merhum Makberi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1310, cilt 51, (14 Temmuz 1332): 114. Ahmed Midhat Efendi’nin Fatih Camii Haziresi’ndeki mezar taşının sol taraf pehlesinde şair Nigar Hanım tarafından yazılan “*Gayretindir sevdiren fazl-ı ulûmu ümmete/Verişindir anlatan sevdâ-yı sa’yi millete*” beyti yer alırken, baş şahidesinde de şu ifadeler bulunmaktadır: “*Zamanında ta’mîm-i Maarife hidemât-ı celîlesi sebki eden muharririn-i Osmaniye’den Ahmed Midhat Efendi’nin ruhiçün Fatiha, fî 18 Muharremü’l-Harâm, sene 1331*”

⁸⁴⁵ Zahir Güvemli, yıldönümü vesilesiyle Ahmet Midhat Efendi’yi değerlendirirken “ferdiyetçi ve şahsi sanatkar namına kaybolan kıymetin Mithat Efendi için biz kazanç olduğunu” tespit etmektedir. Ölümünün 30. yıldönümünde Ahmet Midhat Efendi anma yazısına örnek olarak bkz. Zahir Güvemli, “Ahmet Mithat: Ölümünün Otuzuncu Yılı Münasebetiyle”, *Vakit*, sayı 8936, (3 İkincikânun 1943): 2.

Birliğı İstanbul Mıntıkası tarafından merhumun kabrine birer çelenk konularak başlanmıştır.⁸⁴⁶ Toplantıda Vali ve Belediye Reisi Doktor Lûtfi Kırdar, Parti Vilayet İdare Heyeti Reisi Fikret Sılay, Üniversite Rektörü Profesör Tevfik Sağlam, mebuslar, profesörler, muharrirler, basın erkânı, muharririn ailesi ve kesif bir gençlik kitlesi hazır bulunmuştur.⁸⁴⁷ Basında ihtifal öncesi anma yılına dair tartışmalar meydana gelmiştir. Başka ülkelerde anma törenlerinin hiç ileri veya geri gitmeyen ve tam zamanında çalan saatler gibi işlemesine karşın bizde büyük ediplerin, büyük sanatkârların, büyük devlet adamlarının, millete hayrı dokunmuş insanların, uzun zaman unutulmuş ölümünün 47. senesinde birden alevlenip bir “ihtiras” yangınına dönüşmesi Şevket Rado tarafından tenkit edilmiştir.⁸⁴⁸ Bu eleştiriye rağmen İsmail Habib’e göre o gün koca salon o kadar doludur ki birçokları yer bulamayarak geri dönmek zorunda kalmıştır. Hakkı Tarık’ın açış nutkundan sonra Maarif Müsteşarı İhsan Sungu bir buçuk saat süren konferansıyla Ahmed Midhat’ın bütün hayat ve şahsiyetini, eğitim ve öğretim alanında ve tarih yönündeki hizmetlerini “en hurda köşelerine kadar tatlı tatlı, vukuflu vukuflu anlatmıştır.”⁸⁴⁹ Hüseyin Cahid Yalçın, Servet-i Fünûn zamanlarındaki ona ait tahassüslerini “*Gazetecilikte ve O Günün Edebiyatı Karşısında Ahmed Midhat*” başlığı altında hikâye etmiştir. İsmail Habib, Hâce-i Evvel’in romancılık cephesini “*Ahmed Midhat: Hikâyeci ve Romancı*”, Selim Nüzhet, tiyatro cephesini “*Türk Tiyatrosu Bakımından Ahmed Midhat*” başlığıyla ele alırken oğlu Doktor Kamil Yazgıç’a⁸⁵⁰ da “*Aile Reisi Olarak Ahmed Midhat*” anlatmak görevi verilmiştir.⁸⁵¹

⁸⁴⁶ “Ahmet Mithat’ı Anma Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 7311, (28 Birincikânun 1944): 1, 3.

⁸⁴⁷ “Ahmed Mithat Efendi’nin Doğum Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 7312, (29 Birincikânun 1944): 1, 3.

⁸⁴⁸ Şevket Rado, yazısında ölümünün 47. yıldönümünde anılan bir kimsenin 48, 49, 50. senesinin sessiz geçilerek sonra hiç alakası olmadan 63. yıldönümünde anılmasını anlamsız bulmuştur. Hâlbuki Batı ülkelerinde ise anma saatleri ayarlıdır. Bir yazarın ölümden sonra 10, 25, 50. senelerde veya doğumdan ve ölümden sonra yüzüncü yıldönümlerinde idrak edilmektedir. Bu yüzden Ahmed Midhat Efendi, durup dururken hatırlanmak talihsizliğine uğramıştır. Rado, “32 rakamının hususiyeti nedir?” diye sorarak 1944 yılında, yani Ahmed Midhat Efendi’nin doğumunun 100. senesinde ihtifal yapılmasını teklif etmiştir. Tartışmalar ve cevaplar için bkz. *Bir Jübilenin İntiba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*, haz. Hakkı Tarık Us, (İstanbul: Vakıf Basımevi, 1955), 5-11.

⁸⁴⁹ Bu ihtifalden 6 yıl sonra hatırasını *Cumhuriyet* gazetesinde anlatan İsmail Habib Sevük, Ahmed Midhat Efendi’nin toplum hafızasında unutulmamasının gerekçelerini şöyle sıralamıştır: Ahmed Midhat Efendi, bu milleti uzun yıllar hem ilk defa, hem en geniş çapta okutan kişidir. Yalnız Türkiye’de değil, onun “o babacan üsluplu” eserleri, Gaspıralı İsmail Bey’in şahadetiyle, Kırım, Kafkasya, yukarı Volga ve Türkistan içlerine kadar yayılarak harıl harıl okunmuştur. Bu yüzden kendisine “Hâce-i Evvel”, “Muallim-i Evvel” denilmiştir. Yalnız bu ilk öğretmenliğin nankör tarafı vardır, o da yetiştirdiği talebelerin daha yüksek tahsil kademelerine yükselerek kendisini geçmesidir. Buna karşılık ilk öğretmenin en ulvî tarafı da yetiştirdiklerinin yükselişini görmektir. Hüseyin Cahid’le Ahmed Şuayb Mülkiye Mektebi’nde birbirlerini Ahmed Midhat’ın romanları sayesinde tanıyıp dost olurken onun edebiyatımıza armağan ettiği iki isim daha vardır: Ahmed Midhat’ın en üstün iki eseri Hüseyin Rahmi ile Ahmed Rasim’dir. Geniş bilgi için bkz. İsmail Habib Sevük, “Ölümünün Yıldönümü Vesilesiyle: Ahmed Mithat Efendi”, *Cumhuriyet*, nr. 9482, (28 Aralık 1950): 2.

⁸⁵⁰ Ahmet Midhat Efendi’nin oğlu Dr. Kâmil Yazgıç, başta Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ve müsteşar İhsan Sungu olmak üzere ihtifalde emeği geçen bütün resmi zevata aile adına gazetede bir teşekkür ilanı vermiştir. Bkz “Ahmed Midhat Efendi’nin Oğlunun Teşekkürü”, *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 3.

Hakkı Tarık, bir sonraki gün, 29 Birincikânun (Aralık) 1944 Cuma günü saat 15.00’de Ahmed Midhat Efendi Sergisi’ni 13 Ocak 1945 Cumartesi günü saat 17.00’da kapanmak üzere açmıştır.⁸⁵² Hakkı Tarık sadece bu ihtifali düzenlemekle kalmamış, o gün orada söylenenlerin hepsini bir araya toplayıp bir kitap çıkartmak üzere o zamanki Maarif Vekili olan Hasan Âli Yücel’den söz almıştır. Kitabın tertibine de Selim Nüzhet Gerçek memur edilmiştir. Selim Nüzhet’e havale edilen proje gerçekleşmeyince⁸⁵³ Hakkı Tarık, 1955 yılında söz konusu 100. yıl ihtifalini “*Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*” ismiyle kitaplaştırmıştır.⁸⁵⁴

Doğum yıldönümü “millî bir değer” olan Ahmed Midhat Efendi’nin edebiyatımızdaki yerini tahlil için bir fırsat niteliğinde görülmüş, doğumundan yüz yıl sonra kendisini yâd etmeyi düşünenlerin “çok isabetli ve kadirşinas davrandıkları” dile getirilmiştir.⁸⁵⁵ Eserlerinin Türkçeye yeniden kazandırılması ve halk kütüphanelerinden birine “Ahmed Midhat Kütüphanesi” adının verilmesi bu kapsamda teklif edilen projelerdendir.⁸⁵⁶ Hakkı Süha Gezgin, ihtifalin “idrakimizin bir kusuru olan” gecikmekten başka bir eksiği olmadığını ifade etmiştir. Gezgin’e göre bunda ayıplanacak bir durum yoktur. Çünkü

---

⁸⁵¹ Ahmed Midhat Efendi’nin 100. yılında yapılan anma toplantısındaki Hakkı Tarık Us, İhsan Sungu, Hüseyin Cahit Yalçın, İsmail Habib Sevik, Selim Nüzhet Gerçek ve Dr. Kâmil Yazgıç’ın konuşmaları için bkz. Bkz. *Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*, 20-99; “Ahmed Mithat Efendi’nin Doğum Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 7312, (29 Birincikânun 1944): 3.

⁸⁵² Hakkı Tarık Us, Anma Toplantısı’nın detaylarını ilan eden bir formalık kitapçık hazırlamış, programın seyri ile birlikte Ahmed Midhat’ın Kronolojisi’ni, eserlerinin listesini ve çıkardığı mecmuları gösteren bir çizelge hazırlamıştır. Bkz. *Doğumunun 100’üncü, Ölümünün 33’üncü Yıldönümünde Ahmed Midhat Efendi-Anma Toplantısı*, haz. Hakkı Tarık Us, (İstanbul: Vakıf Matbaası, 1944), 7 s. Ayrıca bkz. “Ahmet Midhat Merhumun Eserlerinden Mürekkep Sergi Dün Açıldı”, *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 1.

⁸⁵³ Hakkı Tarık, hazırladığı kitapta 10 yıl evvel hazırlanan kitabın basılmasını uzun zaman geciktiren sebeplerin başında bu işi “önce bir resmi şahsiyetin üzerine almış olmasını” gerekçe göstermiştir. Müsterek arzuyu tahakkuk ettirmeye beklenilmeyen bir “ayrılış” imkân vermemiş, ondan sonra çıkan engellerin giderilmesi de kolay olmamıştır. Hakkı Tarık, bu engelleri, açıklamaktan sakınmış, imalı bir şekilde ifade edip geçmiştir. Nihayet Vakıf Basımevi’nde 2000 nüsha olarak 1955 yılında neşredilmiştir. Eser, anma töreninin dili olan beş sayın şahsiyetten bu baskıyı göremeden fani hayata gözlerini kapamış dört kişiye, İhsan Sungu, İsmail Habib, Selim Nüzhet ve Kâmil Yazgıç’ın aziz hatıralarına ithaf edilmiştir. Bkz. *Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*, 2.

⁸⁵⁴ Kitapta Hakkı Tarık Us, jübile düşüncesinin nasıl doğduğunu, nasıl geliştiğini ve anma toplantısının programını, törendeki konuşmaların metinlerini, gelen telgrafları, toplantı sonrası açılan sergideki Ahmed Midhat’ın eserlerini ve kendisini savunan bir yazısını neşretmiştir. 100. yıl toplantısından çeşitli resimler ile birlikte Ahmed Midhat Efendi’nin aile arşivinden çıkıp ilk defa neşredilen fotoğraflar da bulunmaktadır. Buna göre 28 Aralık 1944 tarihinde Basın Birliği ve Darüşşafaka tarafından Ahmed Midhat Efendi’nin mezarına çelenk konulmuştur. Anma toplantısının ertesi günü Beyazıt’ta Belediye Müzesi kütüphanesinde Ahmed Midhat’ın eserlerini ve hatıralarını bir arada toplayan bir sergi açılmıştır. Sergide Ahmed Midhat’ın basılmış bütün kitapları, el yazıları, resimleri ailesi tarafından temin edilen kendisine mahsus şahsi eşyaları teşhir edilmiştir. Bkz. *Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*, haz. Hakkı Tarık Us, (İstanbul: Vakıf Basımevi, 1955), 176 s.

⁸⁵⁵ Örnek olarak bkz. Ahmed Halil, “Ahmed Mithat Efendi”, *Cumhuriyet*, nr. 7312, (29 Birincikânun 1944): 2.

⁸⁵⁶ A. Başman, “Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla: Ahmet Mithat Efendi”, *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 27, (1 İkincikânun 1945):1-2.

Nâmık Kemal'in dediği gibi “zaman, her feyzini, her lütfunu bir vakit için saklamaktadır.”⁸⁵⁷

Doğumunun 100. yıldönümü Ahmed Midhat Efendi'nin kolektif bellekte nasıl hatırlandığını da ortaya çıkarmıştır.⁸⁵⁸ İhtifal vesilesiyle bu boşluğu doldurmak üzere 1944 yılında, doğumunun 100. yıldönümünde, merhumun hatıraları gün yüzüne çıkmış, bunlardan bir kısmı Ahmed Midhat Efendi'nin kızları Arife Sâra Hanım ile Bayan Hacer Hanım ve damadı Muallim Naci'nin ölümünden sonra yanından hiç ayırmadığı Nigâr Ulusoy'un anlatımıyla kültürel belleğe kaydedilmiştir.⁸⁵⁹ Edebî hafızada ise Ahmed Midhat Efendi, daha çok “Hâce-i Evvel” sıfatı, “Türk olup Türklüğünü bilen ve Türklüğü kudretince öğretmek isteyen” kimliği, Fikret'in haksız bir ithamı olan “Timsâl-i Cehâlet” şiiri ile hatırlanmıştır.⁸⁶⁰ Ahmed Midhat Efendi, doğumunun ardından 100. ölüm yıldönümünde de hayatı ve şahsiyeti, eserleri ve romancılığı, çevresi, fikirleri ve çağına dair görüşleri etrafında kritik edilerek yeni bir okumaya tabi tutulmuştur.⁸⁶¹

Tanzimat döneminde gazeteci, matbaacı, mütercim sıfatları yanında yeni edebiyatın yayılmasında öncü role sahip olan Ebüzziya Tevfik'in ölüm ilanı “Terâcim-i Ahvâl” köşesinde kısa birkaç satırdan ibarettir.⁸⁶² Benzer şekilde Baha Tevfik'in vefatı da, küçük bir ilan ile geçirilmiştir.⁸⁶³ Sonraki yıllarda bilim ve tekniğin gelişmesiyle şair ve

⁸⁵⁷ Hakkı Süha Gezgin, “Ahmet Mithat”, *Vakit*, sayı 9673, (28 Birincikânun 1944): 2.

⁸⁵⁸ İhtifal penceresinden görünen Ahmed Midhat Efendi imajı şöyledir: “*O her şeyden önce 73 yıllık hayatının yarım asrında, sadece kalemle çalışan, büyük bir kütüphane dolduran iki yüz cilde yakın eseri, sayısız makale ve fıkralarıyla, her bakımdan bir devrin hocalığını yapmış, aynı zamanda garbın yeniliklerini memlekete getirmeye çalışmış, övünülecek bir kalem sahibidir. Bu uğurda, menfalara kadar giden Ahmed Mithat Efendi'nin hayatı, her kula nasip olmayacak derecede çeşitli hadiselerle doludur. 42'den fazla evlat ve torun sahibi olan Ahmed Midhat Efendi'ye ait hatıralar, bugün dağınık bir halde sade dillerde yaşamaktadır!*” Bkz. Hayri Alp, “100'üncü Yıldönümünde Ahmed Midhat Efendi'nin Hususî Hayatından Hatıralar”, *Cumhuriyet*, nr. 7311, (28 Birincikânun 1944): 2.

⁸⁵⁹ “Merhumun çocukları ve torunları *Efendi Baba*'ya dair neler anlatıyor”, alt başlığıyla sunulan hatıralar için bkz. Hayri Alp, a.y., 2.

⁸⁶⁰ Dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Ahmed Midhat Efendi'ye dair kanaatini ona dair yazdığı makalesinde şu cümlelerle özetlemiş ve tarizlere rağmen yine “Hâce-i Evvel” vasfını öne çıkarmıştır: “Ahmed Mithat Efendi, bütün bu tarizlerin üstünde hâlâ hâtırası canlı duran bir sâi heykeldir. Ne bir ‘üstad-ı azam’, ne bir ‘üstad-ı ekrem’, ne bir ‘şair-i Azam’, ne bir ‘deha-i mücessem’ olmadı. O, sadece bir ‘hâce-i evvel’ idi. Daima öğrendi ve durmadan öğretti. Bir fikir adamı için bundan büyük mazhariyet olur mu?” Bkz. Hasan Âli Yücel, “Ahmed Mithat Efendi İçin: Hâce-i Evvel”, *Cumhuriyet*, nr. 7311, (28 Birincikânun 1944): 2.

⁸⁶¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı “Anma ve Armağan Kitapları” dizisinin 41. kitabı 2012 yılında ölümünün 10. yıldönümü vesilesiyle Ahmed Midhat Efendi'ye tahsis edilmiştir. Akademisyen ve araştırmacılar Efendi Baba ile ilgili ortak bir çalışmaya imza atmışlardır. Bu kapsamda yazarın eserleri de birer birer günümüz Türkçesine aktarılarak suretiyle geniş okur kitlelerine sunulmaya başlanmıştır. Bkz. *Ahmed Midhat Efendi*, Ed. Mustafa Miyasoğlu, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 488 s.

⁸⁶² “Terâcim-i Ahval”, *Şehbâl*, nr.69, (15 Kânunusânî 1328): 407.

⁸⁶³ “Merhum Baha Tevfik Bey”, *Şehbâl*, nr. 97, (15 Mayıs 1330): 8.

yazarlar üzerinde kapsamlı çalışmalar, tezler ve edebî tahliller yapılmak suretiyle kültürel bellekte iz bırakmaları sağlanmıştır.

Tanzimat nesli içerisinde ölümü sonrası “Batılılaşma edebiyatımızın en artist kalemi” olarak nitelendirilen Sami Paşazade Sezâi Bey’in adına ihtifallere rastlanmaması, devri içindeki büyük şairlerin gölgesinde kalması ile izah edilebilir. 27 Nisan 1936 Pazartesi gecesi hayat gözlerini kapayan yazar, 28 Nisan Salı günü yapılan töreni sonrası, Göksu Mezarlığı’nda, vasiyeti gereği, çok sevdiği yeğeni Samiye’nin kızı İclâl’in yanına gömülmüştür.⁸⁶⁴ *Uyanış Servet-i Fünûn*’da Halid Fahri, Sami Paşazade Sezâi Bey’in Tanzimat edebiyatındaki yerini irdeleyen bir nekroloji yazısı kaleme almıştır.⁸⁶⁵ Dergi, bir sonraki sayısını Tanzimat’ın son rükünlerinden olarak Türk romancılığında bir merhale sayılan Sami Paşazade’ye ayırmış, Abdülhak Hâmid’in teessürlerini beyan eden yazılar dışında Halid Fahri, oğlu Gavsi Ozansoy da birkaç yazısıyla dönemi içinde edebî kimliğini tahlil etmeye çalışmışlardır.⁸⁶⁶ Hatırasını diri tutmak amacıyla *Servet-i Fünûn*, 21 Mayıs 1936 tarihli sayısında hemşiresinin koleksiyonundan aldığı bazı resimleri kapak ve iç sayfalarda kullanmıştır.⁸⁶⁷ Florinalı Nâzım’ın bütün gayretlerine rağmen Sami Paşazade Sezâi için bir anma toplantısı düzenlenmemiştir. Bu yüzden gazeteye ilan vermek zorunda kalan Florinalı Nazım, Abdülhak Hâmid’e gösterilen kadir-şinaslığın Sami Paşazade Sezâi için de gösterilmesini kamuoyuna ilan ederek “*Edebi Bir Dilek*” başlıklı küçük bir beyanname neşretmiştir:

“Bütün şairlerimiz yazamadığı en muhteşem (mersiye sini (tarih)e verdiğim dâhi üstadım (Abdülhak Hâmid)’e İstanbul Üniversitesince geçende yapıldığı gibi, ikinci ölüm yıldönümü gelen büyük üstadlarımızdan Sami Paşazade Sezai’ye de bir ihtifal yapılması pek yerinde bir kıymet tanırılık nişanesi olacağı takdir buyurulacağını muhterem merciine, saygılarımla hatırlatırım.

Florinalı Nâzım Kırıl Özgünay”⁸⁶⁸

⁸⁶⁴ Defin ihtifalinde Abdülhak Hâmid’in eşi Lüsyen, Şükûfe Nihal, sanat ve matbuat mensupları, üniversiteden bazı zatlar, edebiyat fakültesi talebeleri, Vefa Lisesi talebeleri, yazarı seven ve sayan bazı kimseler hazır bulunmuştur. Gömülme töreni de mütevazı ve inziva sever kişiliğine uygun olarak hayatı gibi sade bir şekilde gerçekleşmiştir. Bkz. “Sami Paşazade Sezâi, Nasıl Yaşadı, Nasıl Öldü, Nasıl Gömüldü?”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2072-387, cilt 79, (7 Mayıs 1936): 372-374.

⁸⁶⁵ Halid Fahri Ozansoy, “Sami Paşazade Sezai de Öldü”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2071-386, cilt 79, (30 Nisan 1936): 354-355.

⁸⁶⁶ Halid Fahri’nin “Sergüzeşt’i Okurken” ve Gavsi Ozansoy’un “Ölümü Karşısında” yazıları için bkz. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2072-387, cilt 79, (7 Mayıs 1936): 371, 374.

⁸⁶⁷ Resimlerden bazıları Sami Paşazade’nin Madrid Sefiri iken çektiği fotoğraflardır. Bkz. “Sami Paşazade Sezai’nin Hemşiresinin Koleksiyonundaki Resimler”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2074-389, cilt 79, (21 Mayıs 1936): 401, 408-409.

⁸⁶⁸ Florinalı Nâzım Kırıl Özgünay, “Edebî Bir Dilek”, *Cumhuriyet*, nr. 5012, (28 Nisan 1938): 8.

Samipaşazade Sezâi'yi ölümünün 17. yıldönümünde hatırlayan Midhat Cemal Kuntay, büyüklerimiz hakkındaki ölçümüzün esasının dünya değil, memleket olduğuna dikkat çekmiştir. Bu ölçüye göre “Türkçeye ilk romanı veren” Samipaşazade, edebiyatımızın büyük bir simasıdır. *Sergüzeşt* romanını elli sene evvel yazması, ismine “büyük” kelimesinin ilavesi için yeterlidir. Kuntay’a göre bu hizmetine karşılık onun ülkesinden gördüğü yegâne karşılık ölümünden birkaç yıl evvel, kendisine epeyce güçlkle vatan hizmeti tertibinden bağlanan iki yüz lira tahsisattır.⁸⁶⁹

Sonraki yıllarda Samipaşazade Sezâi, hakkında akademik çalışmalar yapılınca kadar, ölüm yıldönümü münasebetiyle Halid Fahri Ozansoy gibi devrini idrak eden tanıkların hatıralarıyla⁸⁷⁰, zaman zaman da kısa ansiklopedik bilgilerle Feridun Fazıl Tülbentçi, Hikmet Dizdaroğlu gibi geçmişe dair olay ve şahıslara meraklı kişiler tarafından zaman zaman biyografik mahiyette bilgilerle kültürel belleğe hatırlatılmıştır.⁸⁷¹ Hikmet Dizdaroğlu’nun ifadesiyle, Samipaşazade Sezai “Sanat idealinin son noktasına varamadıysa da yalancı bir şöhretin adamı olmaktan uzak kalmıştır. 26 Nisan’ın kaderinde bir Samipaşazade Sezai Bey bulunduğu her zaman hatırlanacaktır.”⁸⁷²

1927 yılında Hicrî 1277’den 1293 senesine kadar (1861-1876) yetişmiş ve gazetecilik yapmış büyük muharrirler külliyyatından “Matbuat Tarihine Medhal: İlk Büyük Muharrirler” başlığıyla Nâmık Kemal, Ziya Paşa, Münif Paşa, Recaizade Ekrem, Saîd Bey, Ahmed Midhat Efendi, Ebüzziya Tevfik, Şemseddin Sami Bey gibi önemli edebiyatçılar ve gazeteciler için müstakil eserler neşredilmiştir. Ahmed Rasim, bu kapsamda Şinasi için 160 sayfalık bir kitap hazırlamıştır.⁸⁷³ Cumhuriyet döneminde halkevlerinde verilen zaman zaman verilen konferanslarla edebiyatımızdaki yerleri tahlil edilmiştir. İstanbul halkevleri, bu anma faaliyetlerinin merkezi konumdadır. 1932 yılından itibaren Edebiyat, Tarih ve Dil Şubesi tarafından seri konferansların verildiği halkevinde Köprülüzade Mehmed Fuad’ın Ahmet Vefik Paşa hakkında konuşma yaptığını kurumun faaliyet listelerinden anlıyoruz.⁸⁷⁴ Bu zümre içerisinde Beşir Fuad gibi Prof. Dr. Orhan Okay tarafından hakkında bir

⁸⁶⁹ Midhat Cemal Kuntay, “İlk Romancımızın Ölüm Yılı”, *Son Posta*, nr. 2542, (28 Nisan 1953): 1, 7.

⁸⁷⁰ Örnek olarak bkz. Halid Fahri Ozansoy, “Sergüzeşt Müellifinin 12’nci Ölüm Yılı”, *Son Posta*, sayı 738, (2 Mayıs 1948): 4.

⁸⁷¹ Feridun Fazıl’ın ölüm yıldönümünde Sezai Bey’e “Geçmişte Bugün” köşesinde yer verdiği yazısı için bkz. Feridun Fazıl Tülbentçi, “Sami Paşazade Sezâi Bey’in Ölümü”, *Vatan*, nr. 5364, (21 Nisan 1956): 3.

⁸⁷² Hikmet Dizdaroğlu, “Edebî Portreler: Samipaşazade Sezai”, *Varlık*, sayı 383, (1 Haziran 1952): 17.

⁸⁷³ Eserde Ahmed Rasim, Tanzimat dönemi edebiyatına dair kısa bir girizgâh yaparken Şinasi’nin tercüme-i hâline ve çalışmalarına dair doyurucu bilgiler vermiştir. Hazırlanan diğer eserler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Rasim, *İlk Büyük Muharrirler: Şinasi*, (İstanbul: Yeni Matbaa, 1927), 160 s.

⁸⁷⁴ Vecdi Ahmet, “Halkevleri: İstanbul Halkevleri ve Faaliyetleri”, *Yeni Türk mecmuası*, nr. 11, (Teşrinievvel 1933): 1087.

araştırma ve inceleme monografisi neşredildikten sonra edebî hafızada tamamıyla canlanan isimler de bulunmaktadır.⁸⁷⁵ Ara nesil edebiyatçıları da benzer şekilde sadece haklarında yapılan bilimsel araştırma ve neşirlerle ancak kültürel hafızada gün yüzüne çıkmıştır. Özellikle 1962- 1974 yılları arasında Tanzimat dönemi şair ve yazarları için düzenlenen anma törenlerinde Tâhir Karauğuz'un⁸⁷⁶ imzası vardır. Sayıları az olsa da bu anma toplantıları, Tanzimat edebiyatçılarını ihtifaller aracılığıyla modern zamanlara taşımıştır. Bu da ihtifallerde bireysel gayretlerinin rolünü bir kez daha ortaya çıkaran bir unsurdur. Tanzimat nesli içerisinde II. Meşrutiyet'ten hemen sonra “Şühedâ-yı hürriyet”ten biri olarak yüceltilen Ali Suavi⁸⁷⁷, Tahir Karauğuz'un en fazla adına ihtifal düzenlediği kişi olarak dikkat çekmektedir. Karauğuz'un kurduğu *Türk Büyüklerini Anma ve Türk Güzelliklerini Tanıtma Derneği*'nin düzenlediği ihtifallerde veya bağımsız sivil kurumlar marifetiyle, tespit edebildiğimiz kadarıyla, hatırlanan veya neşriyatla anılan bazı Tanzimat yazarları şunlardır:

Ahmed Vefik Paşa⁸⁷⁸, Şemseddin Sami⁸⁷⁹, Muallim Nâci (2), Ebüzziya Tevfik (1), İbnürrefik Ahmed Nuri (1)⁸⁸⁰, İsmail Safa (1)⁸⁸¹...

⁸⁷⁵ M. Orhan Okay'ın çalışması 1969 tarihli. Bkz. M. Orhan Okay, *İlk Türk Pozitivist ve Nâütralisti Beşir Fuad*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1969), 243 s.

⁸⁷⁶ Zonguldak'ta *Türk Büyüklerini Anma, Yaşatma Derneği* (Kuruluşu 1947), İstanbul'da *Türk Büyüklerini Anma, Türk Güzelliklerini Tanıtma Derneği* (Kuruluşu 12 Mart 1964) ile *Abdülhak Hâmit Derneği* faaliyetleriyle ön plana çıkan Mehmet Tâhir (Akın) Karauğuz, Türk büyüklerini ve yazarlarını anma konusunda yürüttüğü faaliyetlerle “İhtifalci” kapsamında değerlendirilebilecek isimlerden biridir. Hayatı ve faaliyetlerine dair geniş bilgi için bkz. Doğu Karauğuz, *Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür* (Zonguldak'ın İlk Gazetecisi Tahir Karauğuz'un Yaşam Öyküsü, (İstanbul: Truva Yayınları, 2011), 19-22. Ayrıca bkz. Doğu Karauğuz, *Bir Zamanlar Zonguldak*, (Ankara: Çayçuma Belediyesi, 2017), 53-61.

İhtifal geleneğine katkısı bakımından şair ve yazarların ölüm yıldönümlerinin yazdıkları yazı ve duyarlılıklarıyla şu isimler de “ihtifalci” sıfatıyla anacağımız kişilerdir: Abdülhak Şinasi Hisar, Niyazi Ahmet Banoğlu, Rifat Necdet Evrim, Nusret Safa Coşkun, Münir S. Çapanoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Şemsettin Kutlu, Hilmi Yücebaş... Nail Tan, 1976 yılından itibaren *Hisar* dergisinde başlayıp⁸⁷⁶ uzun yıllar *Türk Dili* dergisinde “Yitirdiklerimiz” başlıklı serisinde edebiyat dünyasında vefat eden şair, yazar ve edebiyatçıların kısa hayat hikâyeleri kaleme alarak toplumsal hafızada farkındalığın oluşmasına çalışanlardan biridir. Beşir Ayvazoğlu “İhtifaller ve İhtifalciler” başlıklı yazısında, ESKADER bünyesinde ihtifaller düzenleyen Mehmet Nuri Yardım'ı da ihtifalciler kapsamında değerlendirmektedir. Örnek olarak bkz. Nail Tan, “Nureddin Sevin'in Ardından”, *Hisar*, sayı 145 (220), (Ocak 1976): 24; Beşir Ayvazoğlu, “İhtifaller ve İhtifalciler”, *Karar*, sayı 67, (12 Mayıs 2016): 2. Ayrıca ESKADER ihtifalleri için bkz. Mehmet Nuri Yardım, *Aşına Çehreler*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2007), 319 s.

⁸⁷⁷ *Bağçe*, sayı 8, (9 Eylül 1324): 9.

⁸⁷⁸ Ahmet Vefik Paşa için Tahir Karauğuz 3 kez anma faaliyeti düzenlemiştir. Bkz. Doğu Karauğuz, a.g.e., 288.

Ayrıca anma yıldönümlerinde neşredilen yazılara örnek olarak bkz. R. N. Evrim, “Ölümünün 60'ıncı Yıldönümünde Büyük Türkçü: Ahmet Vefik Paşa”, *Vatan*, nr. 3909, (2 Nisan 1952): 2; H. Fethi Gözler, “Ahmet Vefik Paşa”, *Defne*, sayı 54, (Haziran 1968): 4-7; İ. Behçet Akın, “Ölüm Yıldönümünde: Ahmed Vefik Paşa”, *Türk Kültürü*, sayı 110, (Aralık 1971): 32-35.

Zeynep Oral, “Ahmet Vefik Paşa, Molière Uyarlamaları, Çeşitli Hizmetleriyle Türk Tiyatrosunda Öncülük Etmisti”, *Milliyet Sanat*, (3 Nisan 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 617-624.

Bu isimlere edebî bir dönem kapsamı dışında değerlendirebileceğimiz ve eserlerini özellikle II. Meşrutiyet öncesi vermesi sebebiyle bu zümreye dâhil edebileceğimiz Fatma Aliye Hanım'ı da ekleyebiliriz.⁸⁸² II. Abdülhamid dönemi Maarif Nazırı Münif Paşa, dönemini ve önemini idrak eden yazarlar tarafından ölüm yıldönümlerinde hatırlanmıştır. 43. ölüm yıldönümünde Münif Paşa'yı toplumsal belleğe hatırlatan Midhat Cemal, çıkardığı ilmî mecmua olan *Mecmua-i Fünûn* ile birlikte meziyetlerinden dolayı Sultan Hamid'in kendisini üç defa Maarif Nazırı yaptığını vurgulamış, tarihin de unutmamasını temenni etmiştir.⁸⁸³

1980 sonrası Marmara Üniversitesi'nin öncülüğünde Tanzimat dönemi şair ve yazarları başta olmak üzere birçok yazar için anma program ve sempozyumları düzenlenmeye başlamıştır. Ölümünün 95. yıldönümü dolayısıyla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Marmara Üniversitesi'nin işbirliğiyle Ahmed Vefik Paşa'yı “anmak ve hizmetlerini değerlendirmek için” düzenlenen etkinlik bunlardan biridir. Bu anmalarda yazarın hayatı, şahsiyeti devlet hizmetindeki başarıları, fikir tarihimizdeki yeri ve eserleri, bilimsel nitelikteki eserleri, tercüme ve adaptasyonları gibi çok yönlü akademik araştırmalarla yazarlar anılmıştır.⁸⁸⁴

Edebiyat tarihimizde Tanzimat nesli edebiyatçıları, eserleri ile gelecek nesiller arasındaki dil uçurumu ve konu yabancılaşması yüzünden -zamanla sadeleştirilme hamlelerine rağmen- toplumsal bellekte ilk unutulmuş nesil olmuştur. İsimleri antolojilerde ve üniversite bünyesindeki akademik araştırmalarla sınırlı hâle gelen bu nesil, biraz da Harf Devrimi miladıyla, sonraki kuşaklara yeterince ulaşamamıştır. Bu dil meselesine, Abdülhak

⁸⁷⁹ Şemseddin Sami için Tâhir Karaoğuz 3 kez anma faaliyeti düzenlemiştir. Bkz. Doğu Karaoğuz, a.g.e., 288. Ayrıca bkz. Mahir Ünlü, “Şemsettin Sami”, *Türk Dili*, sayı 25 (Temmuz-Ağustos 1991): 28-30; Kadri Kemal Kop, “Ölümünün 44. Yıldönümünde Şemsettin Sami: Hayatı, Eserleri”, *Ulus*, nr. 9698, (13 Temmuz 1948): 2, 5; Rifat Necdet Evrim, “Büyük Türkçü ve Dilci Şemsettin Sami: Ölümünün 48'inci Yıldönümü Münasebetiyle”, *Vatan*, nr. 3986 (18 Haziran 1952): 2.

⁸⁸⁰ Meşrutiyet'ten sonra Türk tiyatrosunun gelişmesinde büyük hizmet ve emeği geçmiş İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin on ikinci ölüm yıldönümünde Ankara Halkevi'nde bir tören yapılmış ve İpekçi Merhum tekrar sahneye konulmuştur. Bkz. Lutfi Ay, “Ölümünün 12'inci Yıl Dönümünde İbnürrefik Ahmet Nuri ve Eserleri”, *Sanat ve Edebiyat*, sayı 11, (15 Mart 1947): 3.

⁸⁸¹ Doğu Karaoğuz, a.g.e., 288-289.

⁸⁸² Fatma Aliye anmalarına örnek olarak 2 Aralık 2006 yılında Fatma Karabıyık Barbarosoğlu yönetiminde ve Ahmet Süruri, Nazife Şişman ve İhsan Fazlıoğlu'nun katılımıyla gerçekleştirilen panel için bkz. *Babasının Kızı: 70. Ölüm Yıldönümünde Fatma Aliye Hanım*, (İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, Mayıs 2008), 3-56. Ayrıca Necatigil'in “40. Ölüm Yıldönümünde Batıda da Yankılar Yaratmış İlk Kadın Romancımız: Fatma Aliye” başlıklı yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 39-47.

⁸⁸³ Midhat Cemal Kuntay, “Bir İlim ve Devlet Adamımızın Ölüm Yılı”, *Son Posta*, nr. 2463, (8 Şubat 1953): 1, 3.

⁸⁸⁴ 3 Mayıs 1986 günü TDK'da yapılan anma konuşması için bkz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, “Ahmet Vefik Paşa (3 Haziran 1823-2 Nisan 1891)”, *Türk Dili*, sayı 422, (Şubat 1987): 77-98.

Hâmid'e dair hatıralarında Münevver Ayaşlı da değinmiştir. Ayaşlı, ölümünden sonra şairin manen yaşayabilme ihtimalini eserleri üzerinden değerlendirmiştir. Hâmid'i "bir saltanatın şairi", eserlerini de "Dolmabahçe Sarayı gibi bir şey" olarak nitelendiren Ayaşlı, Hâmid'i üç kelimeyle özetlemiştir: "*Süs, yıldız ve lisan azameti...*" Hâmid ve neslinin eserleri her şeyden önce Osmanlı lisanının tasarrufundaki eserlerdir. Bu sebeple Osmanlı lisanı ile baki veya onunla ifna olacak eserlerdir. "*Bu eserler, öztürkçeleştirildiği gün buhar gibi yok oluverir... Abdülhak Hâmid Bey'in eserleri Osmanlıca yaşadığı kadar ancak yaşayacaklardır.*" diyen Münevver Ayaşlı, kendisinin "manevi intiharı" olan Dil Kurultayı'na katılmasını eleştirmiştir. Kurultay'da kendi lisanı olan ve bütün şöhretini borçlu olduğu Osmanlıca'yı bir tek defa müdafaa etmeyen Hâmid, Ayaşlı'ya göre, bunun bedelini eserlerinin hiç kimse tarafından okunmaması ve anlaşılmaması ile ödemiştir. Hâmid'in manen öldüğünü ise 1973 yılında şu sözlerle ilan etmiştir: "*O zaman Dolmabahçe Sarayı'nda susmasını, Abdülhak Hâmid Bey, bu ölü ESER'ler önünde ödeyecektir!*" Ayaşlı'ya göre aynı ihtar Lüsyen Hanım'a Reşid Bey, şu cümlelerle yapmıştır: "*Ruh ve fikir olmayan, sadece lisan güzelliği olan Beyefendi'nin eserleri ancak Osmanlıca yaşadığı müddetçe yaşar, Osmanlıca öldüğü gün Abdülhak Hâmid Bey ve eserleri de bu muhteşem lisan ile beraber ölürlər.*"⁸⁸⁵

Refik Halid de Tanzimat neslinin edebî hafızadan silinmesinde "dil uçurumunu" işleyen yazarlardandır. 1949 yılındaki Altıncı Dil Kurultayı münasebetiyle düşüncelerini dile getiren Karay, bu meseleye dikkat çekmiş ve lisan çalışmalarının sadece yolundan çıkmadığını, bir çıkmaza girdiğini vurgulamıştır. Karay, çözümü "hem geriye dönmekte hem de isabetli tarafa doğru ilerlemeye başlamakta" görür. Bu konudaki kabahati ise "kendi kendine nasıl bir tasfiye ve terakkiye uğrayarak geliştiğini, gittikçe kifayetli ve muasır hâle gelmek istidadını gösterdiğini bildiğimiz esasen zengin lisanımıza zoraki hamle yaptırmak" gayretkeşliğin yüklemiştir. Refik Halid'in tespiti şöyledir:

"Gayretkeşlikle hırpalayıp zedelediğimiz bu lisan, hakikatte hoyratçasına yardıma muhtaç olmayan güzel ve sağlam bir varlığımızdır. Onu ancak ufak bir yelken açarak kendi havasına ve akışına bırakmak lazım geliyordu. Bu yelken yerine biz, zincire vurularak kırbaçla çalıştıkları zehabını veren hamleciler kullanmaya kalkıştık; nefir-i âma müracaat ettik."⁸⁸⁶

⁸⁸⁵ Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim...*, (İstanbul: Güray Matbaacılık, 1973), 45-46.

⁸⁸⁶ Refik Halid Karay, "Lisanımızın Tadı ve Âhengi", *Yeni İstanbul*, nr. 19, (19 Aralık 1949): 4.

Dil kadar “konu aşımı” meselesi de Tanzimat edebiyatçılarının anılmamasında bir diğer önemli etkindir. Hüseyin Rahmi’nin ölümünün 6. yıldönümü sebebiyle⁸⁸⁷ yazdığı diğer bir fıkrada Refik Halid, *Mürebbiye* muharririnin kısa sürede unutulmasını, “*yalnız yaşadığı devreye uyan küçük tipleri ve âdetleri yaşatmasına*” bağlamıştır. Tanzimat nesline ait ihtifallerin az oluşunda dönem eserleri vermiş olmaları da başka bir etkindir. Refik Halid bunu “*İnsan karakterlerini daha genel ve ezeli taraflarından ele alamamak*” şeklinde nitelemektedir. Hüseyin Rahmi ve nesli “Molière gibi dünya durdukça hemen hemen değişmeden kalacak beşeri ihtirasları ve zaafları belirtmemiştir. Refik Halid’e göre bu yüzden “günün okuyucuları nasıl Karagöz, Orta Oyunu, Meddah ve Hokkabaz’dan dedeleri kadar zevk alamıyorsa Hüseyin Rahmi’nin de artık tadına varılmıyor” demektir.⁸⁸⁸

3.2. SERVET-İ FÜNÛN DÖNEMİ ŞAİR VE YAZARLARINA YAPILAN İHTİFALLER

Servet-i Fünûn nesli içerisinde en çok anılan ve hakkında ihtifal yapılan Tevfik Fikret’tir. Fikret ihtifallerine özel bir bölüm tahsis ettiğimiz için diğer *Servet-i Fünûn* şairlerine dair anmaları burada ele alacağız. İsmi mecmua ile özdeşleşen derginin sahibi Ahmed İhsan Tokgöz’ün⁸⁸⁹ genel olarak Edebiyat-ı Cedîde dostlarına karşı vefalı olduğu söylemek mümkündür. Edebiyat dünyasında ve millet hafızasında yer edinmiş önemli şair ve yazarlar için vefatları sonrası Ahmed İhsan Bey, özel bir dosya maksadıyla sevenlerinden ve yazar dostlarından makale talep etmekteydi. Bu tekliflerin çoğu zaman karşılık bulmadığını belirtmekte fayda vardır. Vefat sonrası *Servet-i Fünûn* dergisine kapak konusu yapılan Şair Eşref’e dair makale talebinde bulunan Ahmed İhsan Bey’e tanıyanlardan ve dostlarından hiçbirinin olumlu cevap vermemesi dikkat çekicidir.⁸⁹⁰

⁸⁸⁷ Vefatından sonra Hüseyin Rahmi uzun bir müddet ihmal edilmesine karşın, çağdaşları ve tanıyanların çabalarıyla zaman zaman gündeme gelmiştir. Vefat yıldönümleri ise genellikle küçük çaplı haberlerle hatırlatılarak geçirilmiştir. Örnek olarak bkz. “Hüseyin Rahmi”, *Şadırvan*, sayı 1 (1 Nisan 1949): 16.

⁸⁸⁸ Refik Halid Karay, “Hüseyin Rahmi’nin Meziyetleri ve Kusurları”, *Yeni İstanbul*, nr. 113, (23 Mart 1950): 3.

⁸⁸⁹ Peyami Safa, Ahmed İhsan adının zihinlerde uyandırdığı ile tedainin “*Servet-i Fünûn*” olduğunu söylemektedir. Bu iki isimden her biri, nöbetleşe, gölge gibi ötekinin peşinden gelir. Peyami Safa şöyle devam etmektedir: “*Fakat Jupiter’in alın kemiğinden Minevra fırladığı gibi Ahmet İhsan’ın zekâsından da Servet-i Fünûn doğduğu halde, sanırsınız ki hadise tersinedir: Bu mecmua, kurucusunun tesis planlarını ve ümit ufuklarını aşarak yenilik edebiyatımızın son devirlerini kaplayan öyle hareketlerin yatağı olmuştur ki Servet-i Fünûn’u Ahmet İhsan’ın değil, Ahmet İhsan’ı Servet-i Fünûn’un yarattığına hükmedeceğiniz gelir.*” Bkz. Peyami Safa, *Sanat-Edebiyat-Tenkit*, (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1999): 125.

⁸⁹⁰ “Şair Eşref’in Vefatı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1096, cilt 43, (24 Mayıs 1328): 73.

Tespitlerimize göre edebiyat tarihinde vefatı sonrası, hakkında ilk özel sayı çıkarılan şahıs Ahmed Şuayb Bey olmuştur. Osman Hamdi Bey ve Tolstoy bir kenara bırakılırsa *Servet-i Fünûn* dergisi ailesinden biri olması sebebiyle Ahmed Şuayb, edebiyat dünyasında ölen şair ve yazarlar içinde modern anlamda nekroloji yazılarının kaleme alındığı ilk edebiyatçıdır. Bu özel sayıda yazarın vefatı münasebetiyle, *Servet-i Fünun* ve *Fecr-i Âti* encümenlerinden taziye mesajları da yer almaktadır ki bu edebî kanon oluşturmada atılan önemli adımlardan biri olarak zikredilmelidir.⁸⁹¹ Aynı sayıda Hüseyin Cahid, Celal Sâhir, Ahmed Refik [Altınay], Mehmed Rauf gibi isimler Ahmed Şuayb'ın edebiyat tarihimizdeki yerini tespit eden yazılar kaleme almışlardır.⁸⁹² Bir şair ve yazarın vefatı sonrası çalıştığı dergide neşrettiği ilk makalenin, hatırasını yâd etmek üzere tekrar neşretmesi de *Servet-i Fünûn* dergisinin edebiyatımıza kazandırdığı yeniliklerden biridir.⁸⁹³

Servet-i Fünûn edebiyatçıları, II. Meşrutiyet sonrası matbuata tanınan kısmi özgürlükle birlikte aktif siyasete katılan ve görsel imaj açısından okur ve millet hafızasına fotoğraflarla sık sık hitap eden nesildir. İstanbul Mebusu olan Hüseyin Cahid ve “*Mâbeyn-i Hümâyûn Cenâb-ı Mülûkâne Başkâtibi Edîb-i Muhterem Hâlid Ziya*”, *Servet-i Fünûn*'da imzalı resimleriyle kapak konusu olacak kadar görsel imajlarıyla da dikkat çekerler.⁸⁹⁴

Servet-i Fünûn edebiyatında Cenab Şahabeddin ile birlikte nesir sahasında kaleminin kuvvetiyle tanınan Süleyman Nazif, küçük çaplı anmalarla ve Florinalı Nâzım'ın mektep talebelerini yönlendirmesiyle hatırlanan yazarlardandır. Süleyman Nazif, güçlü kalemi kadar sivri diliyle İttihat ve Terakki döneminde olduğu kadar Mütareke ve Cumhuriyet döneminde de sıkıntılar yaşamıştır.⁸⁹⁵ Hakkında yapılan ihtifallerin azlığı bu sert mizacı, keskin dili, ağır ve ağıdalı üslubu ile doğrudan ilgilidir.

4 Ocak 1927 Salı gecesi Süleyman Nazif'in beklenmedik ölümü; Hâmid, Samipaşazade Sezai, Cenab Şahabeddin, Ahmed İhsan gibi yakın dostları başta olmak üzere edebiyat dünyasının bu ölüm nedeniyle derinden sarsıldığı vefatından sonra neşredilen yazılardan

⁸⁹¹ *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 122.

⁸⁹² Hüseyin Cahid, “Şuayb'a”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 123-124.

⁸⁹³ “Merhum Şuayb'ın *Servet-i Fünun*'daki İlk Makalesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 128-137.

⁸⁹⁴ Edebiyatçıların görsel imaj meselesine güzel bir örnek teşkil eden ve *Servet-i Fünûn*'da art arda sayılarda neşredilen resimler için bkz. “İstanbul Mebus-ı Muhteremi Hüseyin Câhid Bey”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1193, cilt 46, (3 Nisan 1330): 533; “Mâbeyn-i Hümâyûn Cenâb-ı Mülûkâne Başkâtibi ve Paris Sefaret-i Seniyyesine Namzed Edîb-i Muhterem Hâlid Ziya”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1194, cilt 46, (10 Nisan 1330): 557.

⁸⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Öztürkçü, *Abdülhamid'in Ahı: Süleyman Nazif İttihat ve Terakki'yi Anlatıyor*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2014), 29-55.

anlaşılmaktadır.⁸⁹⁶ Süleyman Nazif'in ölümüne dair edebiyat dünyasının hislerine tercüman olan ilk yazı Ahmed İhsan'a aittir. *Servet-i Fünûn* kapağından duyurduğu şairin ölüm haberine bir paragrafta değinen Ahmed İhsan, Süleyman Nazif'in 1891 yılından beri devam eden dergisinin "medeniyet ve irfan mücadelesinde Nazif'i yorulmaz ve yerine konulmaz bir yardımcı" olarak nitelendirmiştir. Edebiyat dünyasındaki genel kanaat, mucizeli kalemiyle Türk irfan tarihinde Süleyman Nazif'in daima yaşayacağı, Ahmed İhsan gibi eski arkadaşlarının bu dâhi üstadın hatırasını ölünceye kadar kalplerinde taşıyacağı yönündedir.⁸⁹⁷

Ayasofya'daki cenaze namazı sonrası İbrahim Alâeddin Bey, henüz cenazesi kalkmadan tabutu başında yaptığı hitabesinde Süleyman Nazif'e toplumsal hafızada asla unutulmayacağını vaat etmiştir. Bu ilk ihtifalde Süleyman Nazif'in belirgin vasfı "Vatan kelimesine ve vatan mefhumuna Nâmık Kemal'den sonra lisanında en kuvvetli ses veren" üslubu olmuştur:

"Sen vatanın büyüklerini tekrîm ederdin; onları yaşatmayı en aziz bir borç tanırdın!. Bu heyecanı senden öğrenen gençlik seni asla unutmayacaktır. Vatan seni yalnız edebiyatı içinde değil, mefahir ve an'anâtı arasında da yâd edecektir!."⁸⁹⁸

Süleyman Nazif hakkındaki ilk değerlendirmeler kendisinin edebiyat hayatında kader birliği yaptığı dostlarının yazılarında ortaya çıkmıştır.⁸⁹⁹ Cenab Şahabeddin'in "*Süleyman Nazif'in Ufûlü*" başlıklı kısa makalesi, *Servet-i Fünûn* edebiyatının şair olarak değil, fakat nâsir olarak en güçlü temsilcisinin edebî portresini çizen önemli yazıların başında gelmektedir.⁹⁰⁰ 1 ay sonra neşredilen, bir sanat ve edebiyat mecmuası olarak *Güneş*, ölen bir edebiyatçının ardından bütün dostlarının sıcağı sıcağına hakkındaki intibalarını ve edebî

⁸⁹⁶ Abdülhak Hâmid, Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi'nde bulunan İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a yazdığı Maçka-6 Şubat 1927 tarihli neşredilmemiş mektubunda Süleyman Nazif'in ölümünden duyduğu üzüntüyü şu cümlelerle dile getirmiştir: "... Bütün üdebâyâ ilan ettiğim gibi Nazif benim için büyük bir zahîr idi. Onun gaybubetinden sonra kendimde bir yetimlik hissediyorum. Eğer arada sizin muâvenet-i kalbiye ve kalemiyenize istinâd etmesem manen ve maddeten sukût ederdim. İnşâallah tamamıyla kesb-i âfiyet buyurmuşsunuz. Nazif için bu ayın on üçüncü Pazar günü Galatasaray Lisesi'nde bir ictimâ tasavvuru vardır. Kuvveden fiile çıkarsa sizin huzurunuzla müşerref olacağımı ümid ediyorum. Hâssaten ellerinizden ve gözlerinizde öperim, Azizim Efendim." Bkz. "Abdülhak Hamit Tarhan Tarafından Süleyman Nazif Hakkında İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a Gönderilen Mektup", *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 570172, s. 1-4.

⁸⁹⁷ Ahmed İhsan, "Muhterem Üstad Süleyman Nazif Bey Merhum", *Servet-i Fünûn*, nr. 1586-112, cilt 61, (6 Kânunusânî 1927): 113.

⁸⁹⁸ İbrahim Alâeddin, "Câmede İrâd Edilen Nutuk", *Servet-i Fünûn*, nr. 1587-113, cilt 61, (13 Kânunusânî 1927): 131.

⁸⁹⁹ Enis Behiç, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Arif Dündar, Sabahaddin Ali, Fazıl Behiç ve Halid Fahri'nin Süleyman Nazif hakkındaki duygularını yansıtan kısa yazıları için bkz. "Nazif Bey Hakkında Tahassüsler", *Servet-i Fünûn*, cilt 61, nr. 1587-113, (13 Kânunusânî 1927): 131, 134-135.

⁹⁰⁰ Cenab Şahabeddin, "Süleyman Nazif'in Ufûlü", *Servet-i Fünûn*, nr. 1587-113, cilt 61, (13 Kânunusânî 1927): 130-131.

kıymetini değerlendirdikleri ilk sayı niteliğindedir. Hâmid⁹⁰¹, Samipaşazade Sezâi⁹⁰²,ERCÜMEND EKREM, Cenab Şahabeddin⁹⁰³, Abdullah Cevdet, Ali Hadi, Osman Cemal (Kaygılı), Fâzıl Ahmed, Tokadîzâde Şekib gibi şairi yakından tanıyanlar, nekrolojik mahiyetteki yazılarıyla Tevfik Fikret'ten esirgenen vefayı Süleyman Nazif'e göstermekten çekinmemişlerdir. Süleyman Nazif'in aradan asırlar geçse de unutulmayacağı, dönemin matbuatındaki genel bir kanaattir. “Ölüm onun fani hayatını elinden aldı, ebedi olan hayat-ı san'atı ise hiç zevâl bulmayacak... Onun, hatta başı ucunda bir mezar taşı bulunmasa, mezarı belli olmasa bile ebedi varlığı asırlardan asırlara geçecek!”⁹⁰⁴ düşüncesi, yaygın bir anlayışın tercümanı olarak dikkat çekmektedir.

Şairin vefatından dört gün evvel inşad eylediği manzumesini defni sırasında⁹⁰⁵ okuyan Florinalı Nâzım, daha sonra kabri başındaki anma toplantılarında benzer tarzda şiirler yazmayı bir gelenek hâline getirmiştir.⁹⁰⁶ Florinalı, ihtifal yapamadığı zamanlar, gazetelere “Süleyman Nazif'e İhtifal Makamında” şiirler göndermiştir. 5 Kânunusâni 1932 yılında Milliyet gazetesinde neşrettiği beyit bunlardan biridir:

*Azametli bir gurub vakarıyla göçmüştün,
Matemin bir sis gibi gönülleri kapladı.*

Bu beytin altına “Şöhretleri ebedi iki mümtaz üstat” olarak Süleyman Nazif ile kendi resmini yan yana koydurtan Florinalı, Nazif'in kendisine yazdığı bir şiirinden dize neşretmeyi de ihmal etmemiştir:

⁹⁰¹ Mecmuada Abdülhak Hâmid, “Süleyman Nazif, ey dehâ-yı şehîr/ Bu bedbahta sendin büyük bir zahîr!” dizeleriyle başlayan bir şiiri Süleyman Nazif'e ithaf etmiştir. Bkz. Abdülhak Hâmid, “Süleyman Nazif İçin”, *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 2.

⁹⁰² Samipaşazade Sezâi, Süleyman Nazif için yazdığı makalesinde ilginç bir şekilde yazarın eserlerinin kendi içindeki bütünlüğüne ve psikolojik duruma göre incelenmesi gerektiğini ima eden bugünkü modern psiko-biyografilere atıf niteliğinde şu cümleleri sarf etmiştir: “Süleyman Nazif'in sözlerinin, makalelerinin, kitaplarının kendisine mahsus bir psikolojisi vardır, onun tedkikini bu sahifeler isti'âb edemez.” Bkz. Samipaşazade Sezâi, “Süleyman Nazif”, *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 2-3.

⁹⁰³ Süleyman Nazif hakkındaki nekrolojik bir yazıyı edebî bir tetkike dönüştüren Cenab Şahabeddin'in makalesi, şairin ölümü sonrası neşredilen en ciddi değerlendirme yazılarından biridir. Kendine has bir hususiyet arz eden Süleyman Nazif'in nesri hakkında derinlikli bir inceleme yazısıdır. Bkz. Cenab Şahabeddin, “Süleyman Nazif'in Âheng-i Nesri”, *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 6-7.

⁹⁰⁴ “Süleyman Nazif'in Ölümü”, *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 1.

⁹⁰⁵ Florinalı Nâzım, “Büyük Üstâd-ı Edeb Süleyman Nazif Bey Vafında”, *Büyük Gazete*, nr. 12, (13 Kânunusâni 1927): 2.

⁹⁰⁶ Gazeteler “şöhretleri ebedi iki mümtaz üstadın” karşılıklı iltifatlarını ihtifal günlerinde neşrederken bir mizansen havası içinde haberi sunmaktalardı. Konunun Florinalı Nâzım'ın şahsıyla ilgisi ise çok açıktı. Buna göre Florinalı Nâzım, “Azametli bir gurup vakarıyla göçmüştün/Matemin bir sis gibi gönülleri kapladı!” diye seslenirken Süleyman Nazif de “Şi'ri ulvîsiyle Nâzım Bey bugün dünyada tek!” diye karşılık vermekteydi. Bkz. “Süleyman Nazif'e İhtifal”, *Milliyet*, nr. 2121, (5 Kânunusâni 1932): 4.

“Şi‘r-i ulvîsiyle Nâzım Bey bugün dünyada tek!”⁹⁰⁷

Süleyman Nazif için dostlarının gayretiyle tertip edilen ilk anma töreni, ölümünün 40. günü münasebetiyle Galatasaray Lisesi’nde yapılmıştır. Abdülhak Hâmid’in kürsüde okunan nutkundan⁹⁰⁸ sonra Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif’in edebî ve siyasî hayatını tetkik eden mühim bir konferans vermiştir.⁹⁰⁹ Cenab Şahabeddin’in sözlerinden, yakın dostu ile bir zamanlar Millî Mücadele’ye karşı oldukları için pişmanlık sezilmektedir: “Eğer teşbih kabilse, diyebilirim ki Nazif’in kalemi, büyük Gazi’nin ikinci kılıcıdır ve onun kadar lâyemuttur.”⁹¹⁰ Süleyman Nazif’in vefatı sonrası İbnülemin Mahmud Kemal İnal’a gönderdiği mektupta “Nazif benim için büyük bir zahîr idi. Onun gaybubetinden sonra kendimde bir yetimlik hissediyorum.” diyen Abdülhak Hâmid, aynı mektupta Nazif için Galatasaray Lisesi’nde yapılacak ihtifalin tarihini “Şubat ayının 13. Pazar günü” olarak zikretmektedir.⁹¹¹

Ali Ekrem Bolayır, vefatından üç buçuk ay sonra (18 Nisan 1927) *Servet-i Fünûn*’da yayınladığı şiir ile Süleyman Nazif’in vefatından kısa bir süre sonra ihmal edilmesine tepki göstermiş,

*Unutulmuş gibisin, hem ne çabuk... Nâmundan
Bile gâfil görünür sevdiğin evlâd-ı vatan.*

dizeleriyle kolektif hafızanın büyük insanları unutma süratine şaşkınlığını ifade etmiştir.⁹¹²

Süleyman Nazif için vefatının ardından bir kabir inşasına karar verilmesine, bunun için de vaktiyle 20 bin lira tahsisat konulmuş olmasına rağmen bu para ile herhangi bir şey

⁹⁰⁷ “Süleyman Nazif’e İhtifal”, *Milliyet*, nr. 2121, (5 Kânunusânî 1932): 4.

⁹⁰⁸ Abdülhak Hâmid nutkunda Süleyman Nazif’in kalb-i millette, toplumsal hafızada unutulmayacağını şu cümlelerle ifade etmiştir: “Şübhe yok ki hâl ve mâzi, onu teşyî’ ettiği gibi istikbalde karşılayacaktır. Türk lisanını devamı müddetince onun edebiyatı okunacaktır, yazılacak ve söylenecektir. O nâmütenâhi adamın sonu olamaz, hâfıza-i millet bâkî, bu târih-i vatan, a’sâr-ı âtiye ile mülâki oldukça:

*Nisyân, o maktel-i ekâbir,
Nisyân o esfel-i mekâbir.*

o nâdire-i rûzigâra açılmayacaktır...” Nutkun devamı için bkz. “Şâir-i Azam’ın Nuktu”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1592-118, cilt 61, (17 Şubat 1927): 210. Ayrıca Hâmid’in kendi el yazısıyla ihtifalde okuyacağı 4 sayfalık metin için bkz. “Süleyman Nazif’in Vefatı Dolayısıyla Düzenlenen Merasimde Yapılan Konuşmanın Metni”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 550576, s. 1-4.

⁹⁰⁹ “Galatasaray Lisesi’nde Süleyman Nazif Bey Merhumun Tezkâr-ı Nâmı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1592-118, cilt 61, (17 Şubat 1927): 210.

⁹¹⁰ “Galatasaray Lisesi’nde Süleyman Nazif Bey Merhumun Tezkâr-ı Nâmı”, a.y., 210.

⁹¹¹ “Abdülhak Hamit Tarhan Tarafından Süleyman Nazif Hakkında İbnülemin Mahmut Kemal İnal’a Gönderilen Mektup”, *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 570172, s. 1-4.

Cenazeye katılan ve hitabelere dair hatıralarını neşreden Mazhar Önad’ın yazısı için bkz. Mazhar Önad, “Ölüm Yıldönümü Günlerinde Süleyman Nazif”, *Cumhuriyet*, nr. 11296, (8 Ocak 1956): 2.

⁹¹² Ali Ekrem, “Süleyman Nazif’e”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1601-127, cilt 61, (21 Nisan 1927): 354.

yapılamadığını 1929 yılındaki haberlerden öğreniyoruz.⁹¹³ Şairin kabrinin yapılması için gerekli tahsisatın temini ile inşaatın ikmalî teşebbüsleri, ancak 2 yıl sonra gündeme gelmiştir. O tarihten itibaren zaman zaman hatırlansa da şairin mezarı meselesi yine unutulmuş, bunun için şehir bütçesine tahsisat konulduğu, proje yapıldığı gazetelerde yazılıp durmuştur. Nihayet 1932 yılında Süleyman Nazif'in makberi projesi Mimar Samih Bey tarafından vücuda getirilmiştir. Geç kalmasına rağmen şairin mezarının yapılmasını memnuniyetle karşılayan matbuat, diğer taraftan şaire olan ilgisizliği eleştirmekten de geri durmamıştır. Şairin mezarının resmini basan gazetelerde şu tenkit göze çarpmaktadır:

“Eğer edebiyatçılarımız büyük bir edibimiz hakkında daha alakalı davransalardı, okuyucularımız bu resmi görmek hususunda bu kadar geç kalmazlardı.”⁹¹⁴

Süleyman Nazif'in ölümü sonrası çabuk unutulması başta Ahmet Haşim olmak üzere diğer dostlarının tepkisine neden olmuştur. Ahmet Haşim, Nazif'in mezarının gecikmesi üzerine, “elli altmış kuruş ufak para miras bırakmış olan bu büyük Türk edebiyatçısının” mezarı için çırpınılmasını gereksiz bularak “*Bu gibi aç ölenlerin çürümüş kemiklerine mermerden bir köşk yapmağa kalkışmaktan ne çıkar? Sadaka ile dikeceğimiz iki taş, o tunç lisanın, kendi sahibine yaptığı çın çın öten mezardan daha güzel ve daha sağlam mı olacak?*” sualleriyle zoraki bu teşebbüsü eleştirmiştir.⁹¹⁵ Aynı akıbeta Ahmet Haşim'in de duçar olması yazar kaderlerinin talihsiz bir kesişmedir.

Süleyman Nazif'i tanıyanlar, ölüm yıldönümlerinde şairin unutulmasına isyan ve itiraz etmişlerdir. Şairin cenazesinde bulunan Mazhar Önad, Süleyman Nazif'in 29. ölüm yıldönümünde yazdığı köşe yazısında “Yirmi dokuz seneden beri vefat sene-i devriyelerinin sükûtle geçiştirilmesinin” ıstırapıyla kaleme sarılarak isyanını şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Kalemler susuyor, fakat tarih bizim kadar nankör olmayacak ve elbette konuşacaktır. Süleyman Nazif'in ebediyete bakan gözleri içimizdedir. Şahsiyeti ve hizmetleri asla unutulmayacak...”⁹¹⁶

⁹¹³ “S. Nazif Merhumun Kabri”, *Milliyet*, nr. 1043, (6 Kânunusânî 1929): 3; “Süleyman Nazif'e Yapılacak Kabir”, *İkdâm*, nr. 11216, (4 Teşrînievvel 1929): 2.

⁹¹⁴ Şehir bütçesine tahsisat konulmasına rağmen proje bir türlü gerçekleştirilmemiş, bu da şairin anısına bir saygısızlık olarak kabul edilmiştir. Makberin projesi Mimar Samih Bey tarafından vücuda getirilmiştir. Gazeteye akseden haberde edebiyatçıların ihmali vurgulanmıştır: “Eğer edebiyatçılarımız büyük bir edibimiz hakkında daha alakalı davransalardı, okuyucularımız bu resmi (mezarın resmini) görmek hususunda bu kadar geç kalmazlardı. Bkz. “Süleyman Nazif'in Mezarı”, *Haber Akşam Postası*, nr. 173, (1 Ağustos 1932):1- 2.

⁹¹⁵ Ahmet Haşim, *Bize Göre-Gurebhâne-i Laklakan-Frankfurt Seyahatnamesi*, haz. Mehmet Kaplan, (İstanbul: MEB, 1969), 9-10.

⁹¹⁶ Mazhar Önad, “Ölüm Yıldönümü Günlerinde Süleyman Nazif”, *Cumhuriyet*, nr. 11296, (8 Ocak 1956): 2.

Bazı zaaf ve noksanlıklarına rağmen Süleyman Nazif'in unutulmamasına dair dostlarının gerekçeleri onun en başta müstesna yaradılıştaki bir insan olduğu yönündedir. Edebî kabiliyetiyle, vatanseverliğiyle, nüktedanlığı ile başka şahıslar için her biri ayrı ayrı birer meziyet olan bu hususiyetleri, Nazif tek bir hamur hâlinde şahsiyetinde toplayabilmiştir: “Kalemini zaman zaman bir asâ gibi kullanmış, vatanseverliğiyle de Nâmık Kemal'den fazla celâdetler göstermiştir. Nüktedanlığı ise müthiştir: Şahsıyla ve heybetiyle muhataplarına daima Allah korkusu telkin etmiştir.”⁹¹⁷

Dostu Mehmed Âkif tarafından “Kara Gün Dostu”⁹¹⁸ olarak nitelendirilen Süleyman Nazif için vefatı sonrası ilk düzenlenen ihtifallerde Florinalı Nâzım ön safta görülür. Muhtelif mekteplerin öğrencilerini seferber eden Florinalı, ihtifal için gazetelere ilan verirken şairin kabri başında yazdığı manzum mersiye de okumayı ihmal etmemiştir.⁹¹⁹ Vefatından 1 yıl sonra Süleyman Nazif'i, Florinalı Nâzım dışında hatırlayan diğer isim yakın dostu Cenab Şahabeddin'dir. Uzun yıllar kalemleriyle hizmet verdikleri dergide bir makale neşreden Cenab Şahabeddin, hamaset yerine Nazif'in edebiyatımızdaki bıraktığı izi, nesirdeki kudretini, hayatındaki bedbinlik devrelerini ciddi bir muhakeme ile tahlil etmiştir.⁹²⁰

Süleyman Nazif'in “dirisine değil ama ölüsüne sahip çıkılması”na dair ilginç bir örnek şairin vefatının üçüncü yıldönümünde gerçekleşmiştir. Milli Mücadele'ye taraftar olmadığı için Yakup Kadri ve Falih Rıfkı gibi yazarların şiddetli hücumuna maruz kalan Cenab Şahabeddin gibi Süleyman Nazif de Hıyanet-i Vataniye töhmetiyle dava edilmiştir. Ömürlerinin sonuna kadar üzerlerinden kalkmayan bu töhmet, Cumhuriyet döneminde her ikisinin de yok sayılmasına bir sebep teşkil etmiştir.⁹²¹ İhtifalin halkevlerinde yapılıyor olması, anılan şahsiyetin resmi ideolojiye uygunluğunun da tescili anlamına gelmektedir. Zira inkılabı ters düşen Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif gibi şair ve yazarlara dair düzenlenecek ihtifallere izin verilmediği belgelere yansımıştır.⁹²² 1927 yılında şüpheli gözlerin gölgesinde ölen Süleyman Nazif'in ölümünün 3. yıldönümünde tertip edilen ihtifale Kuleli, Halıcıoğlu, Darüşşafaka ve muhtelif mektep talebeleriyle birlikte Parti Sekreteri Şükrü Kaya da iştirak etmiştir. İhtifalde bir hitabede de bulunan Şükrü Kaya'nın

⁹¹⁷ Önad, “Ölüm Yıldönümü Günlerinde Süleyman Nazif”, 2.

⁹¹⁸ Mehmed Âkif'in bu nitelendirmesine dair müstakil bir bölüm için bkz. Beşir Ayvazoğlu, 1924: *Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2006), 42-52.

⁹¹⁹ “Süleyman Nazif İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 1675, (5 Kânunusâni 1929): 2.

⁹²⁰ Cenab Şahabeddin, “Süleyman Nazif: Hayatı ve Edebiyatı I-II”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1683-209/1684-210, cilt 64, (15-22 Teşrinisâni 1928): 426-427; 443-446.

⁹²¹ Geniş bilgi için bkz. Ayvazoğlu, a.g.e., 60-65.

⁹²² İsmail Özer, “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği”, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), 282-283.

sözleri, vefatı sonrası şaire kısmi bir iade-i itibar anlamı taşımakla birlikte “şehit” olarak nitelendirilmesi son derece ilginçtir:

“Efendiler,

Bir kısımlımız diz çökmüş ve bir kısımlımız uzanmış vaziyette bulunuyorken vatanın işgalinde kan tüküren büyük Nazif, isyankâr ruhunu ve fani vücudunu şu topraklar içerisine bırakmış bulunuyor. Büyük bir heyecan menbâi olan bu adamı kardeşlerimize tevdi ederek diyorum ki: Sizin yanınızda yatan bu mukaddes ölünün göğsünde parıldayan düşmeler, delik deşik olmuş kırmızı yaraları yoktur. Fakat harbin en korkunç ve en buhranlı zamanlarında kalemini bir keskin kılıncı gibi istimal eden bu güzide adamı bir şehit gibi yanınıza kabul ediniz...”⁹²³

Şair ve yazarların ölümleri sonrası telepatik sayılabilecek anma yazılarına da rastlanmaktadır. İbrahim Alaeddin Gövsa’nın *Ahiretten Mektupları* veya rüyada Süleyman Nazif’le görüşen M. H. Zal’ın yazıları bu türden neşriyatlardır.⁹²⁴

Ölümü sonrası Süleyman Nazif, zaman zaman taşra halkevlerinde hatırlanmıştır. Başta şairin doğduğu şehir Diyarbakır’daki halkevi, geniş katılımlarla ölüm yıldönümlerinde Süleyman Nazif’i edebiyata, lisanımıza hizmetleri ve vatana olan büyük aşkı itibariyle ele alan ihtifaller düzenlemekteydi. Taşradaki bu anmaların İstanbul gibi kültür ve edebiyat merkezlerinden daha canlı geçtiği matbuattan takip edilebilmektedir. İhtifalde Fazıl Ahmet Bey’in Nazif’e gönderdiği mektubu okunduğu gibi halkevinin musiki şubesi şairin bir şarkısını seslendirmiş veya birkaç gazeli okunarak ihtifale son verilmiştir.⁹²⁵ Ölümünün 10. yıldönümünde Süleyman Nazif Gecesi düzenleyen Merzifon Halkevi, şairin *Kara Gün* makalesini ve bazı şiirlerini okuyarak yâd etmiştir.⁹²⁶ Dergi, “Öyle sanıyoruz ki Merzifon Halkevi’nden başka kimse büyük Nazif’i anmadı. Dün makalelerini bölüşemeyen İstanbul basını da sustu. Çok yazık bunlar daima yaşayan ölülerdir. Onları sahneye çıkarmak ve yaşatmak lazımdır.” diyerek İstanbul ve merkezi yerlerde şairin unutulmasına tepki göstermiştir.⁹²⁷

⁹²³ “Hazin Bir Yıldönümü: Süleyman Nazif”, *Vakit*, nr. 3950, (6 Birincikânun 1929): 3.

⁹²⁴ İbrahim Alaeddin Gövsa, 1933 yılında Süleyman Nazif’e dair neşrettiği eserinde “Onun düşünüş ve yazış tarzını istiare ederek bu dünyanın son günleri ile öteki dünyanın ilk günlerinde aldığı intibaları kendi lisanıyla yazmayı tabutunun arkasında tasarlamış”, kendisinin heyecanına ve üslubuna sadık kalarak iki mektup yazmıştır. Bunlardan bir tanesi Hâmid müdafaanamesidir. Bkz. İbrahim Alâettin [Gövsa], *Süleyman Nazif: Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nüktesi*, (İstanbul: Semih Lûtfi Sühulek Kütüphanesi, 1933), 272-289. M. H. Zal’in Süleyman Nazif’i rüyasında gördüğü fantastik mahiyetteki yazı için ayrıca bkz. M. H. Zal, “Rüyada Süleyman Nazif’le Konuştum”, *Vatan*, (22 Aralık 1949): 3.

⁹²⁵ “Diyarbakır’da Süleyman Nazif Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 3125, (16 Kânunusâni 1933): 2.

⁹²⁶ “Süleyman Nazif Gecesi”, *Taşan*, sayı 9-33, (1 Şubat 1937): 12.

⁹²⁷ Vehbi Cem Aşkun, “Süleyman Nazif: Ölümünün Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle”, *Taşan*, sayı 10-34, (1 Mart 1937): 2-3.

1940 yılında Mahmut Yesari'nin bir fıkrasından Süleyman Nazif'in tamamen unutulduğunu, matbuatta ölüm yıldönümüne dair tek bir satırın yazılmadığını anlıyoruz. Türk nesrinin “lâyemut üstadı” Süleyman Nazif'in yıldönümünde “sükûtle anılmasını”, halkevlerinde ihtifal şöyle dursun, hatırasının kısa bir konferansla bile düşünülmemesi karşısında Mahmut Yesari “şairin bu kadar çabuk unutulmasının sebeplerini” irdelemiştir. Mahmut Yesari “eskilik, gençlik, ihtiyarlık” münakaşalarının hortlamak olduğu günlerde tepkisini şu cümlelerle ortaya koymuştur:

“Gençler tanındılar, yaşlıların da kıymetleri bilindi. Sonra? Evet, sonra ne olacak? Sonrası yok. Ölmeyegör! Aradan birkaç yıl geçmeden unutulup gidecek. Demek ki şöhret de kıymet de eser de hatıra da pek methedilecek bir şey değil! ‘Bâki kalan bu kubbede’ boş bir hava imiş!”⁹²⁸

Ölüm yıldönümlerinde Süleyman Nazif'in edebî hafızadan silinip çabuk unutulmasına tepkiler, tanıyanlar tarafından her vesile ile getirilen bir ritüel hâlini almıştır. Nazif hakkında mümkün olmayan tek şeyin, “onu daima anmak ve hatırasını taziz etmek” olduğu sık sık dile getirilen bir ihtifal tespiti olmuştur.⁹²⁹

100. doğum gününe gelinceye kadar Süleyman Nazif, ancak kendisini ve edebî şöhretini bilen yazarlar tarafından hatırlanmış ve anılmıştır ki bunların başında Münir Süleyman Çapanoğlu gelmektedir. Süleyman Nazif gibi bir adamı anmayı, umumî efkâra onun ne kudrette, ne kıratta bir adam olduğunu göstermeyi millî bir vazife gören Çapanoğlu, zaman zaman yazdığı anma yazılarında “bu vazifenin yıllardan beri ne basın ne de radyo tarafından yapılmamasına isyan etmiştir:

“Nâmık Kemal nasıl anılıyor, hâtırası nasıl taziz ve tekrim ediliyorsa, Süleyman Nazif'i de tıpkı onun gibi anmak ve büyük hâtırasını övmek lâzımdır. Çünkü Süleyman Nazif de tıpkı onun gibi vatanın dertlerini haykırmış, vatan için ağlamıştır. Hattâ, hiç tekzip edilmekten korkmayarak söylüyorum: Vatan dâvalarında memleket işlerinde, hürriyet ve istibdat mücadelelerinde daima dini tâzimle andığımız Nâmık Kemal'den daha ateşli makaleler yazmış, daha heyecanlı bedâialar yaratmıştır.”⁹³⁰

Çapanoğlu, Nâmık Kemal'i, İstiklâl şairi Âkif'i ölüm yıllarında anıp isimlerini, eserlerini överken *Fırak-ı Irak* müellifinin unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çapanoğlu'na göre Nazif'i “ihmal etmek, önemsememek, muhakkak ki nankörlüktür, küfrandır...”⁹³¹

⁹²⁸ Mahmut Yesari, *İstanbul'un Antika Tipleri*, haz. Tahsin Yıldırım, (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2019), 15-16.

⁹²⁹ Önad, “Ölüm Yıldönümü Günlerinde Süleyman Nazif”, 2.

⁹³⁰ Münir Süleyman Çapanoğlu, “Ölümünün 27. Yıldönümünde Süleyman Nazif”, *Türk Sesi*, (6 Aralık 1954): 4.

⁹³¹ Çapanoğlu, a.y., 4.

Süleyman Nazif'in ölümünün 42. yıldönümünde Diyarbakır'da törenlerle anılırken Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği tarafından Türkiye'de ilk defa Süleyman Nazif büstü şairin adını taşıyan ilkokula armağan edilmiş ve bu eser törenle açılmıştır. Büstün altındaki çerçevede kardeşi Fâik Âli'nin mezarında bulunan dizeleri yer almıştır.⁹³²

Süleyman Nazif'in kolektif bellekte ihmaline dair en ilginç örnek, doğumunun 100. yıldönümünde yaşanmıştır. 15 Mayıs 1969'da Büyük Türk Yazarları ve Şairleri Komisyonu'na bir mektup gönderen M. Türker Acaroğlu, *Süleyman Nazif'in Açıklamalı Bibliyografyası* adlı bir eser hazırladığını belirtmiş, o sırada Başbakanlık Müsteşarı olan şairin yeğeni Munis Faik Ozansoy da dâhil olmak üzere tüm kurumların ilgisizliğinden yakınmıştır.⁹³³ Bu ilgisizliğe rağmen 1970 yılında Süleyman Nazif 100. doğum günü vesilesiyle yeniden hatırlanmıştır.⁹³⁴ Şair için ölümünün farklı yıldönümlerinde "aziz hatırasına" özel nüshalar da çıkarılmıştır.⁹³⁵

İlerleyen yıllarda Süleyman Nazif, Abdülhak Şinasi Hisar⁹³⁶, Midhat Cemal Kuntay, Kadircan Kafı, Suphi Nuri İleri⁹³⁷, M. Türker Acaroğlu, M. Süleyman Çapanoğlu, Hilmi Yücebaş⁹³⁸, Mehmet Kaplan, Ahmet Kabaklı, Faruk Kadri Timurtaş gibi edebiyatçıların gündeme getirmesiyle hatırlanacaktır. Süleyman Nazif, üniversitelerin düzenlediği sempozyum ve araştırmacıların tez ve makalelerine rağmen kültürel bellekte hak ettiği ilgiyi bulamayan edebiyatçılarımızdan biri olmuştur. Bu yüzden Süleyman Nazif'in unutulmuşluğu, her vesile ile birçok araştırmacı, şair ve yazar tarafından sık sık dile getirilmeye sonraki yıllarda da devam edecektir.⁹³⁹

Süleyman Nazif'in ardından 5 ay sonra Servet-i Fünûn edebiyatçıları içerisinde Türkçü ve milliyetçi cereyanı benimseyen Müftüoğlu Ahmed Hikmet, 20 Mayıs 1927 Cuma gecesi

⁹³² "Süleyman Nazif'in Büstü Yapıldı", *Cumhuriyet*, nr. 15968, (10 Ocak 1969): 5.

⁹³³ M. Türker Acaroğlu'nun teşebbüsleri ve olaya dair izlenimleri için bkz. M. Türker Acaroğlu, *Açıklamalı Süleyman Nazif Kaynakçası*, (Ankara: Neyir Matbaası, 1987), 5-7.

⁹³⁴ Türker Acaroğlu, "Süleyman Nazif'in 100. Doğum Yıldönümü", *Yeni Gazete*, 2 Mart 1970, s. 2.

⁹³⁵ *Toker* dergisi, sayılarını vefat yıldönümlerine uygun olarak şair ve yazarlara tahsis eden dergilerden biri olup 16. sayısını Süleyman Nazif'e ayırmıştır.

⁹³⁶ Abdülhak Şinasi Hisar, "Süleyman Nazif'e Dair Hatıralar", *Muhit*, sayı 29, (29 Mart 1931): 29-32; Abdülhak Şinasi, "Süleyman Nazif'in Son Günleri I-II", *Varlık*, nr. 11-12, (15 I. Kânun 1933/1 İkincikânun 1934): 164-166; 182-183.

⁹³⁷ Suphi Nuri İleri, "Süleyman Nazif: Ölümünün XVII'nci Yıldönümü Dolayısı ile", *Yeni Adam*, nr. 473, (20 Ocak 1944): 4.

⁹³⁸ Hilmi Yücebaş, "Ölümünün 40. Yıldönümünde Süleyman Nazif", *Yeni İstanbul*, (15 Ocak 1967): 4, 7.

⁹³⁹ Vefat yıldönümünde Süleyman Nazif'in 1977 yılında unutulmuşluğuna vurgu yapan yazı için bkz. Doç. Dr. Meserret Diriöz, "Süleyman Nazif", *Türk Kültürü*, sayı 172, (Şubat 1977): 10-15.

vefat etmiştir.⁹⁴⁰ Derginin “âile-i tahririyesinden” olan yazarın edebiyat tarihindeki yerine ve biyografisine dair ilk değerlendirmeler, içinden çıktığı dergiden gelmiştir. Türkçüğe dair tetkikatı ve Türk Ocağı’nın müessislerinden olması sebebiyle cenaze merasimindeki ilk ihtifalde Türk Ocağı, büyük bir kadirşinaslık göstermiştir.⁹⁴¹ Müftüoğlu Ahmed Hikmet’in eserlerinin, ona istikbalde “milliyetperverliği dolayısıyla manevi bir hayat temin edeceği” ön görülse de o Süleyman Nazif gibi toplumsal bellekten kısa sürede silinip gitmiştir. Ölümünün ardından dostları “Bu kıymetli edibi lekesiz ömrüyle gelecek nesle temiz bir timsal olarak göstermeyi bir vazife” olarak görmüşlerdir.⁹⁴² Fakat *Haristan ve Gülistan* yazarının ölümü, “sütunlarını cinâî ve heyecanlı vak‘alara tahsis etmekten memleketin fikrî cereyanlarını takibe zaman ve mekân bulamayan gazeteler”de havadis kabilinden yazılan beş on satır müstesna olmak üzere gündelik matbuatta layık olduğu akisleri uyandırmamıştır.⁹⁴³ Yalnız *Güneş* mecmuası, kıymetli makaleler ve hatıralarla dolu Ahmed Hikmet’e özel bir nüsha tahsis etmiştir. Abdülhak Hâmid’den başlayarak Hâlid Ziya, Hüseyin Rahmi, Celal Sâhir, Mehmed Rauf, Ercümen Ekrem, Yusuf Ziya gibi eski ve yeni nesle mensup birçok yazar, hatıralarını, ihtisaslarını dile getirmişlerdir. Nüshada, nekroloji yazılarına mahsus olarak Ahmed Hikmet’in hususi hayatına ait makale ile küçük fıkralar, eserlerinden çıkarılmış vecizeler, sanat ve edebiyat cereyanlarıyla alakadar olan, yazarın sanat âlemimizdeki mevkiini öğrenmek isteyenler için etraflı bir tercüme-i hâli yer almıştır. Sonraki yıllarda Ahmed Hikmet’i hatırlayanlar, genellikle yakın çevresi ve muasırı edebiyatçılar olmuştur.⁹⁴⁴ 1927 yılından itibaren 1930’lu yıllara kadar Türk Ocağı, Ahmed Hikmet’i anma faaliyetleri düzenleyen kurum olarak dikkat çekmektedir.⁹⁴⁵ Abdülhak Şinasi, edebiyatımıza ve milliyetimize muhabbeti olanların onun hatırasıyla alakadar olmalarını tabii bulurken 1931 yılında Türk Ocağı’nın Türklüğün bu hadimini tebcil etmeyi unutmamasını, matbuatın da bu eski emektarını yâd etmeyi hatırlamamasını tuhaf karşılamıştır.⁹⁴⁶ Ahmed Hikmet’in bıraktığı edebî boşluğu zaman zaman dostları yazılarıyla ifade etmeye çalışsa da hak ettiği ilgiyi görmekten mahmur kalmıştır. Doğum

⁹⁴⁰ Ahmed Hikmet’in cenazesine katılan edebiyatçılar ve diğer ayrıntılar için bkz. Tahsin Yıldırım, *Son Şehbender Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 49-56.

⁹⁴¹ “Ahmed Hikmet Bey Merhum”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1606-132, cilt 62, (26 Mayıs 1927): 21.

⁹⁴² “Ahmed Hikmet’in Ölümü”, *Milli Mecmua*, cilt 8, nr. 87, (1 Haziran 1927): 1409-1410.

⁹⁴³ “Ahmed Hikmet’in Ölümü Münasebetiyle”, *Türk Yurdu*, cilt 5, nr. 30, (Haziran 1927): 576.

⁹⁴⁴ Örnek olarak bkz. H. F. Ozansoy, “Ahmed Hikmet’in Betkeleri”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2044-359, cilt 78, (24 İlkteşrin 1935): 338-339; Nurettin Artam, “Ölümünün Yıldönümünde Ahmet Hikmet”, *Türk Dili*, sayı 45, (1 Haziran 1955): 551-554.

⁹⁴⁵ 1927-1928 yıllarında Müftüoğlu’nu anma faaliyeti için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 225, 293. Ayrıca bkz. Tahsin Yıldırım, a.g.e., 56.

⁹⁴⁶ Abdülhak Şinasi, “Ahmet Hikmet: Vefatının Yıldönümü”, *Milliyet*, nr. 1890, (19 Mayıs 1931): 2.

ve ölüm yıldönümlerinde küçük gazete haberleri Ahmed Hikmet'i kolektif bellekte yaşatma tezahürlerinden biridir.⁹⁴⁷

Eylül muharriri Mehmed Rauf'un 23 Aralık 1931 Çarşamba günü⁹⁴⁸ vefatından sonra içinden çıktığı edebî ekolün neşriyat organı olan *Servet-i Fünûn*'da anılması küçük bir makale ile geçiştirilirken⁹⁴⁹ anma merasimlerinin merkezi halkevleridir. Ömrünün son demlerini felçli geçiren yazar, Bâbiâli caddelerinde ara sıra görünmesine rağmen onun hakkındaki kültürel bellekteki kanaat "*Eylül muharriri Mehmet Rauf Bey öldü. Fakat biz, onu kaybedeli yıllar olmuştu.*"⁹⁵⁰ cümlesiyle özetlenebilir. Mehmed Rauf, başlı başına bir devri temsil eden büyük bir üstat olarak görülmez. Fakat yaşadığı devrin yüksek sanatkârlarından biri kabul edilmiştir. O, eserlerinde, zamanının ve muhitinin inceliklerini, hususiyetlerini tespit edememekle birlikte diğer Edebiyat-ı Cedîde muharrirleri gibi kozmopolit olmuştur. Döneminde ve sonrasında ilgiye mazhar olan eserleri ile o Servet-i Fünûn hikâyecileri, romancıları arasında en velut olanıdır. Bir zamanlar pek moda hâline gelen mensur şiirler, küçük hikâyeler, romanlar ve telif, adapte, tercüme piyeslerle hemen her "janrı" denemiştir. Bu yönüyle Edebiyat-ı Cedîde muharrirleri bir kısmı siyasete, bir kısmı da ticarete atılmasına karşın Mehmed Rauf, sabırla yazmaya devam etmiştir.⁹⁵¹

Mehmed Rauf'un birinci ölüm yıldönümüne tesadüf eden Kânunuevvel'in 23. günü Halkevi'ndeki ihtifallerde muharririn hayatı ve eserleri hakkında konferanslar tertip edilmiştir.⁹⁵² Edebiyat-ı Cedîde sanatkârları içerisinde sağlam eserler vermesine rağmen ihtifallerde Fikret'in gölgesinde kalması, yazarların gündemindeki meselelerdendir. "Süsten, şatafattan kaçan bir yazar" olarak Mehmed Rauf'un ölümün yıldönümü olan 23 Kânunuevvel tarihlerinin sessiz geçmesi karşısında bazı yazarlar, "*Onun için ihtifal, merasim yapmayabiliriz, fakat hiç olmazsa onu unutmayalım.*" demek zorunda

---

⁹⁴⁷ Feridun Fazıl Tülbentçi gibi bazı yazarlar, takvim yazılarını andıran küçük haberlerle şair ve yazarların doğum ve ölüm yıldönümlerini hatırlatmıştır. 3 Haziran 1870'te doğan Ahmed Hikmet'in 82. doğum yıldönümüne dair bkz. Tülbentçi, "Ahmet Hikmet Bey", *Vatan*, nr. 3971, (3 Haziran 1952): 2. Ahmed Hikmet için yapılan son kapsamlı çalışma Tahsin Yıldırım'ın kitabıdır. Bkz. Tahsin Yıldırım, *Son Şehbender Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 400 s.

⁹⁴⁸ Mehmed Rauf'un cenazesi 25 Aralık 1931 Cuma günü Cerrahpaşa Hastanesi'nden kaldırılarak Teşvikiye Camii'nde kılınan öğle namazından sonra Maçka aile kabristanına defnedilmiştir. Cenaze işlerini muharririn damadı Selâmi İzzet takip etmiştir. Bkz. "Müessif Bir Zıya", *Milliyet*, nr. 2109, (24 Kânunuevvel 1931): 3; "Eylül Muharriri Mehmet Rauf B. Ufûl Etti", *Uyanış Servet-i Fünun*, nr. 1846-161, (31 Kânunuevvel 1931): 76.

⁹⁴⁹ Reşat Feyzi, "Eylül ve Mehmet Rauf", *Uyanış Servet-i Fünun*, nr. 1848-163, (14 Kânunusâni 1932): 106.

⁹⁵⁰ M. Y. "Mehmet Rauf'u da Kaybettik", *Cumhuriyet*, nr. 2743, (25 Kânunuevvel 1931): 1.

⁹⁵¹ M. Y. "Mehmet Rauf'u da Kaybettik", a.y., 1.

⁹⁵² "Mehmet Rauf'un Yıldönümü", *Cumhuriyet*, nr. 3098, (20 Kânunuevvel/Aralık 1932): 5; "Mehmet Rauf'un Ölümünün Yıldönümü", *Cumhuriyet*, nr. 3100, (22 Kânunuevvel/Aralık 1932): 2.

kalmıştır.⁹⁵³ *Eylül* yazarının sefalet içinde ölmesi, anma yıldönümlerinde üzerinde durulan meselelerdendir. Türk edebiyatına “roman türünü getiren ilk sayılı muharrirlerden” olmasına karşın tevazu içinde bir hayat sürdüğü için unutulduğu yapılan yorumların başında gelmektedir. *Son Posta* gazetesinde “P.S.” (Peyami Safa), bir edibin asla sefalet içinde ölemeyeceğini, “*Etrafında bir sürü dalkavuk mirasyedinin pöh pöhlerinden uzak, basit bir yatak içinde ölen ve tabutunun üstüne altın sırmalı örtü serilmeyen insanların sefil olduklarını kabul etmem.*” cümlesiyle dile getirmiştir.⁹⁵⁴ Sonraki senelerde yazarın kültürel ve edebî bellekten silinerek sadece akademik çalışmalarda anıldığı görülmektedir. Fahri Celâl’in 1953’te sarf ettiği “*Eylül* muharrir-i şehîri vefat edeli geçende gazeteler yazdı, demek seneler geçmiş... Meğer *Eylül*’ü yazmak da ölmeğe deva değilmiş. Haydi ölümün çaresi yok. Fakat ya unutmanın?”⁹⁵⁵ sözleri Mehmed Rauf’un toplumsal hafızadan çabuk silinmesine bir tepki mahiyetindedir.⁹⁵⁶

Cenab Şahabeddin, Servet-i Fünûn yazarları içerisinde ölümünden sonra en az ihtifal yapılan şairlerin başında gelmektedir. İstanbul’un daha önce görmediği karlı ve fırtınalı bir havada⁹⁵⁷ sade, fakat çok hazin bir merasimle ve yakın dostları ile hayranlarının iştirakiyle⁹⁵⁸ 14 Şubat Çarşamba günü defnedilen Cenab Şahabeddin için ilk ihtifal Bakırköy Yenimahalle’deki evinde yapılmıştır. Saat 12.00’de cenaze hazırlandıktan sonra köşkün girişine konulmuş, Bakırköylü bir halk şairi Adil Bey, Cenab Şahabeddin’in tabutu başında yanık bir şiir okumuştur. Ardından Doktor Mazhar Osman hitabesinde titrek bir sesle “*Karlar şairini, karlı bir havada gömüyoruz, ne hazin tecelli!*” cümlesiyle

⁹⁵³ Reşat Feyzi, “Mehmet Rauf”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1898-213, (29 Kânunuevvel 1932): 69.

⁹⁵⁴ P.S., “Mehmet Rauf Merhamete Muhtaç Değildir”, *Son Posta*, nr. 518, (2 Kânunusâni 1932): 3.

⁹⁵⁵ Fahri Celâl, “Mehmed Rauf”, *Cumhuriyet*, nr. 10212, (4 Ocak 1953): 3.

⁹⁵⁶ Fahri Celâl, bu yazıdan 1 ay sonra da “Unutmaya, Unutulmaya” dair bir fıkra neşretmiş; kahraman, sanatkâr ve temiz insanların unutulmasına şu sözlerle isyan etmiştir: “*Ama iyiler, ama kahramanlar, ama temizler, ama muhabbetlerine doyulmayanlar, eserlerine hayran kaldığımız sanatkârlar, içimizin ısındığı insanlar, o kadar sevdiklerimiz... Bir vuruşta yatağını, yerini, evini, entarisini, hırkasını, kalemini, kemanını, fırçasını, çoluğunu, çocuğunu bıraktırıp çekilip gidenler... Onları nasıl unutuyoruz? Nasıl insafsızca, nasıl kalpsizce, nasıl vefasızca...*” Bkz. Fahri Celâl, “Unutmağa, Unutulmağa Dair”, *Cumhuriyet*, nr. 10240, (1 Şubat 1953): 3.

⁹⁵⁷ Dönemin gazeteleri, gitti gidiyor derken kışın umulmadık bir zamanda karla hayatı felce uğratmasına geniş bir bölüm ayırmıştır. Cenab Şahabeddin’in öldüğü gün sabaha kadar ağaçları kökünden sökercesine esen şiddetli rüzgârdan sonra, bir sonraki gün sabahleyin gözlerini açanlar, etrafı bembeyaz ve dışarıda müthiş bir tipi bulmuşlardır. Birkaç sene evvel Haliç’i donduran kışın şiddetini hatırlayan insanlara Kandilli Rasathanesi, sıcaklığın 0 derece olduğunu, rüzgârın hızının ise saniyede 25 metreyi bulduğunu bildirmiştir. Nadir bir kış havasının İstanbul’da kazalara da sebep olduğu habere örnek olarak bkz. “Kar Tipisi ve Fırtına”, *Vakit*, nr. 5786, (15 Şubat 1934): 1.

⁹⁵⁸ Bakırköy’ndeki müthiş tipiye, dondurucu soğuğa rağmen Cenab Şahabeddin’i ebedi medfenine uğurlamak için gelenler arasında Hüseyin Cahid, Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, Operatör Murat, Ahmed İhsan Tokgöz vardır. Cenazeye rahatsızlığı dolayısıyla yetişemeyen şair Celâl Sâhir, bir telgraf göndererek taziyetlerini bildirmiş, “*Edebiyatımızın temel direklerinden bir daha yıkıldı!*” diyerek Cenab’ın ölümünden doğan teessürlerini anlatmıştır. Bkz. “Cenab Şahabettin Bey Gömüldü”, *Vakit*, nr. 5786, (15 Şubat 1934): 4.

duygularını özetlemiş ve Türk Tıp Cemiyeti, Tıp Talebe Cemiyeti, İstanbul Üniversitesi, Amerikan Koleji'ne ait çelenklerin eşliğinde sade bir törenle, vasiyeti üzerine kızı Destine Hanım'ın yanına gömülmüştür.⁹⁵⁹ Cenaze, bir polis müfrezesinin iştirak ettiği kalabalıkla taşınmıştır.

Servet-i Fünûn, dergi ailesinin ve edebiyatının “en büyük yaratıcısını”, kısaca “memleketimiz ve edebiyatımız için ne acı bir ölüm bu...” nitelemesiyle kapak mottosunda duyurmuştur.⁹⁶⁰ Her yazar ölümü gibi Cenab Şahabeddin için de temenniler, “*Türk şiirinin, Türk nesrinin, Türk zekâsının en değerli bir hazinesi olan bu büyük adam ebediyen unutulmayacak bir dehası*” şeklindedir. Tevfik Fikret ve Halid Ziya'ya göre büyük kudretiyle birçok sahada parlayan Cenab Şahabeddin, şiir, nesir ve makale alanında Türk edebiyatının Anatole France, Carlyle'ı olarak nitelendirilmiştir. Şahsiyeti ve eserleri üzerinde hüküm verebilmek için uzun tetkiklere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.⁹⁶¹ Cenab Şahabeddin hakkında ilk hüküm verenlerden biri, derginin sahibi Ahmed İhsan Bey'dir. “*Bu ailenin babası Tevfik Fikret sayılırsa, herhalde onun şefkatli, zekâlı anası Cenap Şehabettin idi.*” diyerek, edebî şahsiyetinden çok realist ve pratik hayatını ele almıştır.⁹⁶²

Cenab Şahabeddin, Millî Mücadele'ye muhalif olmanın bedelini cenazesıyla de ödemek zorunda kalmıştır. Zira bazı şairler, ismini zikretmeden ölümünün ardından tahassüslerini yazmak zorunda kalmışlardır. Halid Fahri'nin *El Ele Tutuşalım Dostlar* şiiri bu türden olup 15 Şubat 1934 tarihli şiirinin başına sadece “Yeni bir ölüm arkasından...” notunu düşebilmiştir.⁹⁶³ Ölümü üzerine şairin dostları Ali Ekrem, Halid Ziya “muazzez hatırasına küçük bir takdime-i hürmet olmak üzere” edebî kıymetini ve nesirdeki kudretini ortaya koyan makaleler neşretmişlerdir.⁹⁶⁴ Midhat Cemal, Cenab'ı sadece nesir şairi değil “aşk

⁹⁵⁹ Vefatı sonrası Cenab'ın evine giden ve teşyi merasimine katılan Mekki Sait'in intibaları için bkz. Mekki Sait, “Cenab'ı da Kaybettik”, *Yedigün*, nr. 50, (21 Şubat 1934): 3-5. Ayrıca bkz. M.S. “Cenap Şehabettin Dün Defnedildi”, *Cumhuriyet*, nr. 3513, (15 Şubat 1934): 3.

⁹⁶⁰ “Üstat Cenap Şehabettin'i de Kaybettik”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1956-271, cilt 75, (15 Şubat 1934): 177.

⁹⁶¹ “Cenap Şehabettin İçin...”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1956-271, cilt 75, (15 Şubat 1934): 183.

⁹⁶² Ahmet İhsan, “Cenap Şehabettin ve Realist ve Pratik Hayatı”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1957-272, cilt 75, (22 Şubat 1934): 194-195.

⁹⁶³ “*Elele tutuşalım dostlar, ölüm gelmeden, / Ölüm gözlerimize sis gibi yükselmeden*” nakaratlı şiir için bkz. Halit Fahri, “El Ele Tutuşalım Dostlar...”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1957-272, cilt 75, (22 Şubat 1934): 199.

⁹⁶⁴ Ali Ekrem'in Cenab Şehabeddin'i mektup ve makalelerinden yola çıkaran “edebî nesrimizin son büyük üstadı olarak nitelendirdiği” yazısı için bkz. Nâmik Kemalzade Ali Ekrem, “Cenap Şehabettin: Edebî Nesrimizin Son Büyük Üstadı”, *Cumhuriyet*, nr. 3515, (17 Şubat 1934): 3.

şairi ve kelime şairi” olarak takdim etmiş ve “Evyah! Boş kalan yerine, boş durmasın diye kaç bin san‘atkarın oturması lazım.” diyerek bıraktığı boşluğun büyüklüğünü satırlara dökmüştür.⁹⁶⁵ İbrahim Alâettin, 16 Şubat 1934’te yazdığı nekroloji yazısında Cenab’ın edebiyatındaki mümtaziyetini “kültüründeki kuvvetle” izah ederken⁹⁶⁶ Nahit Sırrı, bu ölümü hem edebî hem de siyasi açıdan ele alanlardandır: Arap ve Acem kelimeleriyle çok fazla yüklü lisanına rağmen Cenab’ı fikirleri ve hayalleriyle yeni ve kıymetli bir şair, kuvvetli ve sanatkâr bir nâsir gören Nahit Sırrı, onun kendisini bir inziva hayatına sürüklemesinin sebebini ise “siyasî hükümlerindeki isabetsizliklerine” bağlamıştır.⁹⁶⁷

Cenab Şahabeddin’in ölümünden iki hafta sonra dostları ve sevenleri aylık fikir ve sanat mecmuası *Yolların Sesi*’nin 15. sayısı olan “Cenab Nüşası”nda şaire dair duygularını manzum ve mensur dile getirmişlerdir. Abdülhak Hâmid başmuharrir gönderdiği mektubunu “*Ve nasıl unutulur ki Cenab, ben de dâhil olduğum halde birçok kimselerin iştiharına ve kendine ait olmayan birçok eserlerin de intişarına hizmet ve himmet etmiştir. Onun takdiri şöyle dursun, tekdiri bile bence mucib-i iftihar idi. Atiyen mahrum kalacağım için biraz da kendime acıyorum.*” cümleleriyle noktalarken dergiye 26 Şubat 1934 tarihli bir manzume de göndermiştir.⁹⁶⁸ Halid Ziya, korkunç bir rüya içinde ve bir kâbusun ağırlıkları arasında yazdığı portre makalesinde kırk yıllık dostluklarını değerlendirmiştir.⁹⁶⁹ Yine *Servet-i Fünûn* ailesinden H. Nâzım, şairle 30 senelik hukukunu 3 sayfaya sığdırmış⁹⁷⁰, Midhat Cemal de *Cumhuriyet* gazetesinde neşrettiği “*Edebiyatımızda Kara Bir Gün*” başlıklı yazısını mecmuada yeniden neşretmiştir. Abdullah Cevdet, bir kıtasını mersiye olarak dergiye yollamıştır.⁹⁷¹ Derginin başyazarı Fâzıl Mahmud da “Büyük Edibimiz” yazısıyla Cenab Şahabeddin’le dostluklarına değinmiştir.⁹⁷² Tevfik Fikret ihtifallerini organize eden Filorinalı Nâzım ise şairin ölümünden hemen sonra 14 Şubat’ta yazdığı ve

Sana ölüm yaraşır mıydı? Şaştım!
İçten gelen kanlı yaşlarla taşıtm!..

Halit Ziya’nın Cenap hakkında tahassürlerini yansıtan yazısı için bkz. Halit Ziya Uşşakîzade, “Cenap Şehabettin”, *Cumhuriyet*, nr. 3514, (16 Şubat 1934): 3.

⁹⁶⁵ Mithat Cemal, “Edebiyatımızda Kara Bir Gün”, *Cumhuriyet*, nr. 3513, (15 Şubat 1934): 3.

⁹⁶⁶ İbrahim Alâettin yazısında Cenab’ın okuduklarının esiri değil hâkimi olduğuna dikkat çekmiş, sanatının sırlarını öğretmeden ölümüne hayıflanmıştır. Gövsa, “*Yalnız büyük bir edibe değil bütün bir edebiyata acımak lazımdır.*” sözüyle şairin kaybindan doğan boşluğu ifade etmiştir. Bkz. İbrahim Alâettin, “Cenap Şehabettin’e Dair”, *Yedigün*, nr. 51, (28 Şubat 1934): 7.

⁹⁶⁷ Nahit Sırrı, “Cenap Şahabettin’in Ölümü”, *Varlık*, nr. 16, (1 Mart 1934): 256.

⁹⁶⁸ Abdülhak Hâmid’in mektup ve manzumesi için bkz. *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 297.

⁹⁶⁹ Halit Ziya Uşşakîzade, “Cenap Şehabettin”, *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 299-300.

⁹⁷⁰ H. Nâzım, “Cenap Şahabettin”, *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 301-302, 309.

⁹⁷¹ Mithat Cemal, “Edebiyatımızda Kara Bir Gün”, *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 303.

⁹⁷² Dergide yazısı bulunan diğer isimler H. Recep, Muhlis Ferit, Tahir Nejat’tır. Bkz. *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 305-312.

Göz kapadım, yerle gökle ağlaştım,
Ölümünü duyduğum zaman “Cenab”

dizeleriyle başlayan “Büyük Üstat Cenab’a” başlıklı 16 kıtalık bir mersiye’yi dergide yayınlamıştır.⁹⁷³ Abdülhak Şinasi ise Cenab ile dostluğunun gölgesinde yeşeren hatıralarını ilk neşredenlerin başında gelmektedir. Şiddetli bir fırtınanın eşlik ettiği karlı 1934 yılı 14 Şubat’ında Yahya Kemal ile birlikte yetişemediği Cenab’ın cenazesi, Abdülhak Şinasi’nin içinde kalan ukdelerden biri olmuştur.⁹⁷⁴

Şair için İstanbul’da edebî kıymetine yakışır ihtifaller düzenlenmezken vefatından yaklaşık bir ay sonra Urfa Orta Mektebi’nde talebelerinin öncü olduğu bir anma merasimi düzenlenmiştir.⁹⁷⁵ Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif’le birlikte Millî Mücadele’ye muhalif olmanın bedelini hayatında ve ölümünden sonra ödeyenlerdir. Cenab Şahabeddin’in 1932 yılında bazı mecmualarda yazıları neşredilmeye başlayınca İstanbul’da *Öz Dilimize Doğru* adlı mecmua çıkaran Muallim Hüseyin Kâzım Bey, eski defterleri açmış ve bir çağrıda bulunarak kalemi bırakmasını söylemiştir. “Mütareke yıllarında düşman otomobilinde gezen Ali Kemal ve Türklüğü kurtarmış Mustafa Kemal için ne yazdınız?” diyerek Cenab Şahabeddin’in suçlu olduğunu hatırlatmıştır. Hüseyin Kâzım’ın ithamları ağır ifadelerle doludur:

“Biraz daha ileri giderek arkadaşınız zavallı Süleyman Nazif kadar borcunuzu yapmadığınızı söyleyeceğim. O, *Hadisat*’ta kara günlerimiz için yazdığı Kara Gün gibi dinç ve güçlü yazıları ile düşman ceneralin bile alkışladığı yurt severlikler göstermişti... Bizce, sizden pek çok yazılar beklenirken yazmadınız, artık da yazmayınız...”⁹⁷⁶

Cenab Şahabeddin, muhalif olmanın bedelini ölümünden sonra halkevleri kapısının kendisine kapatmasıyla da ödemeye devam etmiştir.. Yerel halkevi merkezlerinde birkaç yerde anılan Cenab Şahabeddin’i⁹⁷⁷ sonraki yıllarda pek hatırlayan halkevi olmamıştır. Ömer Faruk Toprak, bu ilgisizliği şöyle yorumlamıştır:

“Cenab Şahabeddin, mutlu azınlığın duygularını okşamak için şiirler yazdığından içinde bulunduğu toplum Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı yaptığı hâlde o buna karşı bir tutum

⁹⁷³ Filorinalı Nâzım, “Büyük Üstat Cenab’a”, *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 313.

⁹⁷⁴ Abdülhak Şinasi, “Cenab Şahabettin’e Dair Hatıralar”, *Varlık*, nr. 18, (1 Nisan 1934): 277-278.

⁹⁷⁵ “Urfa Ortamektebinde Cenab Şahabettin İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3533, (7 Mart 1934): 5.

⁹⁷⁶ Hüseyin Kâzım, “Cenab Şahabettin Beyefendi de Yazıyor: Artık İstemiyoruz, Yazmayınız!”, *Öz Dilimize Doğru*, sayı 3 (15 Temmuz 1932): 40-41.

⁹⁷⁷ Bu anmalardan birisi, 1933-1936 yılları arasında Edremit Ortamektebi müdürü olarak bu şehirde bulunuyorken 1934 yılının ilk aylarında Balıkesir Halkevi’nde yapılacak olan edebiyat gecesinde Mahir İz’in katılımıyla gerçekleşmiştir. Aynı yılın 13 Şubat günü İstanbul’da vefat eden Cenab Şahabeddin’e dair yapılan bu anma toplantısı o dönemki nadir ihtifallerden biridir. Bkz. M. Uğur Derman, “Mâhir İz Hoca’ya Göre Cenab Şahabeddin”, *Türk Edebiyatı*, sayı 412, (Şubat 2008): 26-27.

göstermeyi kendisine görev bilmişti. Ölünceye kadar böyle kalmış, Cumhuriyet çağına eriştiği hâlde Osmanlılık havasından kurtulmak için bir çaba göstermemiştir...⁹⁷⁸

1937 yılında Abdülhak Hâmid için bütün halkevlerinde ihtifal düzenlenmesi için seferberlik ilan edilmesine karşın Sivas Halkevi, Yunus Emre ve anısına birer gece düzenlemek isteyince CHP Genel Sekreterliği tarafından Sivas Valiliği ve CHP İl başkanlıklarına gönderilen 22.5.1937 tarih ve 1802 sayılı şu uyarı yazısı gönderilmiştir: “Yunus Emre için gece tertip etme fikri olumludur. Cenap Şahabettin için yapılacak olan gecenin buradan alacağınız emre kadar geri bırakılması ve hangi düşünce ile de düzenlendiğinin acele bildirilmesi...”⁹⁷⁹

Fikret ve Halid Ziya ile birlikte Edebiyat-ı Cedîde’nin üç büyük simasından biri olan Cenab Şahabeddin, Mehmet Kaplan ve talebeleri tarafından külliyyatı gün yüzüne çıkarılincaya kadar zaman zaman devrini idrak eden edebiyatçılar tarafından birkaç paragraflık yazıyla hatırlanmıştır. Bazı şairlerin edebiyatta olduğu gibi hayatta da şairlerinin kaderini tayin ettiğine değinen Munis Faik Ozansoy, *Elhân-ı Şitâ*’nın da Cenab’ın ölüm marşı hâline geldiğini belirtmiştir. Ozansoy’a göre yıllar sonra tabiat, büyük şairin cenaze töreninde karın sessiz orkestrasına o besteyi çaldırmakla bu hazin gerçeği açığa vurmuştur.⁹⁸⁰

1970 yılında ölümünün 36. yılı dolayısıyla Türk Büyüklerini Anma Derneği Cenab Şahabeddin adına bir anma günü düzenleyince dernek matbuatta “büyük yanılgılar, büyük olumsuzluklar içinde” olmakla suçlanmıştır. “Devrimlere, Atatürk’e, Türk dili ve Türk tarihi üstündeki çabalara açıkça karşı” çıktığı için Cenab Şahabeddin gibi birisine ihtifal düzenlenmesi tepkilere yol açmıştır. Hakkında “iharet” olarak ortaya sürülen gerekçeler şunlardır: İsmi söylenmese de Süleyman Nazif ile birlikte ulusal Kurtuluş Savaşı’nda karşı çıkan üç beş yazardan biri olan Cenab Şahabeddin’in Ali Kemal ile işbirliği yaparak 1920’de *Peyam-ı Sabah*’ta yazması, millî ahlâk itibarıyla daima menfi bir rol üstlenmesi, daima Türklük aleyhinde olması, Darülfünun’da ders verirken Yunanlıları menfaatimize çalışan kimseler olarak göstermesi, Millî Mücadele’ye inanmaması... Her ne kadar kısa süreli nedamet yılları olsa da “mizacen septique” olan Cenab Şahabeddin, bu sebeplerle anılmaya değer görülmemiş ve anmaya kalkışanlar tenkit edilmiştir.⁹⁸¹

⁹⁷⁸ Ömer Faruk Toprak, “Seni Düşünüyorum Fikret”, *Yeni Ufuklar*, sayı 171, (Ağustos 1966): 48.

⁹⁷⁹ İsmail Özer, “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010), 282-283.

⁹⁸⁰ Munis Faik Ozansoy, “Cenap Şahabeddin”, *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 10-11.

⁹⁸¹ Cemalettin Ünlü, “Cenab Şahabettin’i Anmak”, *Ulus*, nr. 16684, (25 Şubat 1970): 2.

Cenab Şahabeddin anmalarında/hatırlamalarında bir düzen bulunmamakla birlikte edebiyat tarihinde onun yerini ve önemini fark eden kalemler, ritmik olmayan yıldönümlerinde yazarı hatırlamışlardır. Ölümünün 45. yıldönümünde Servet-i Fünûn edebiyatının bu değerli simasını hatırlayan Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, yakından bilinmeye ve okunmaya olan değer Cenab Şahabeddin'in mutlaka aktüel dile aktarılması çağrısında bulunmuştur.⁹⁸² Akademik ve ilmî çalışmalar dışında 50 ve 100. doğum ve ölüm yıldönümlerinde de Cenab Şahabeddin'in edebî hüviyetine yakışır şekilde anıldığı söylemek pek güçtür.

Edebiyat-ı Cedîde içerisinde Batılı tarzında ilk roman örneklerini veren Halid Ziya Uşaklıgil, vefatı sonrası, eserlerinin de tesiriyle, sık sık gündeme gelen yazarlardan biridir. Vefatından sonraki dostlarının ilk nekroloji yazıları, ölümün verdiği duygusallıkla romantiktir. Hüseyin Cahit Yalçın, Halid Ziya'yı "*Fikret, Cenab ile birlikte Edebiyat-ı Cedîde'nin üç önemli rüknünden biri, iyi bir dost ve iyi bir insan*" düşünceleriyle edebiyete uğurlamıştır.⁹⁸³ Toplumsal bellekte her şair ve yazarın anma gerekçelerinin az veya çokluğu, o şahsiyetin aynı zamanda gündeme gelme sıklığını belirlemektedir. Bu gerekçelerden biri Halid Fahri'ye göre Halid Ziya'nın "Bir yazarlar nesli, bir sanat âşıkları nesli yetiştirmesidir" ki sırf bu yüzden anılmayı hak etmektedir. Halid Fahri, bu düşüncesini şöyle derinleştirir:

"Halid Ziya'dan sonra birçok romancılarımız daha yetişti. Bunlar, belki görüş zaviyelerinin İstanbul'dan uzaklara da yetiştirdi, belki daha geniş halk kitleleri içinde -bazı edebiyatçılarımızın dedikleri ve yazdıkları gibi- olaylarını ve tiplerini aradılar. Fakat hiçbirisi, Halid Ziya'nın yaptığını, bugün bile yapamadı. İnsan ruhlarını o kuvvetle, o tahlille deşemedi, hiçbirisi en eski tabirle onun kâbına varamadı."⁹⁸⁴

Vefat yıldönümleri, yazarların edebiyat tarihindeki yerini tespit etmek açısından bir fırsat niteliğindedir. Genellikle anma günlerinde resmi biyografisini tamamlamış bir yazarın eserleri üzerinden bir hüküm tahlili yapılır ve edebiyatımızda bıraktığı/bırakacağı boşluk

⁹⁸² Timurtaş, Cenab'ın mensur şiirlerinin bugünkü dile kazandırılması yanında şiirlerinin de notlu ve açıklamalı neşrinin de elzem işlerden biri olarak nitelendirmiştir. *Son Havadis* gazetesinin 16 Şubat 1979 tarihli nüshasından iktibas edilen yazı için bkz. Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, "Ölümünün 45. yıldönümünde Cenab Şahabeddin", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 725-727.

⁹⁸³ Hüseyin Cahit Yalçın, "Halit Ziya", *Yedigün*, sayı 630, (1 Nisan 1945): 4.

⁹⁸⁴ Halid Fahri Ozansoy, "Ölümünün 1. Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil", *Son Posta*, nr. 5619, (28 Mart 1946): 4.

tespit edilerek bir sonuca varılır.⁹⁸⁵ Halid Fahri, Halid Ziya hakkındaki hükmü Türk yenilik edebiyatı tarihi çoktan verdiği kanaatindedir:

“O bizim, daima övünerek ismini anacağımız, eserlerini elimizden bırakamayacağımız ve gelecek nesillere de her zaman kuvvetli bir roman tekniği çerçevesi içinde göstereceğimiz büyük sanat adamımızdır.”⁹⁸⁶

Ölümünün 5. yıldönümünde bir yazı neşreden Şemseddin Kutlu, *Mai ve Siyah* yazarının ölümünün üzerinden beş yüz yıl geçse bile yine kendisini ananların, hatırlayanların bulunacağını iddia edip gerekçesini şöyle açıklamıştır:

“...Bu sözlerim Halid Ziya’yı edebiyatımızın erişilmez bir siması gibi göstermek veya onu putlaştırmak düşüncesini asla taşımamaktadır. Değeri gereğinden fazla göstermenin, gerçeğinden noksan göstermek kadar aleyhte olduğunu da unutmuyorum. Halid Ziya, bir bakımda -edebiyat tarihindeki o haklı ve azametli mevkiine rağmen- bugün okunma şansını kaybetmiş bulunmaktadır... Halid Ziya’nın büyük değeri de romanımızın babası olmak değil, romanımızın bir kemali olmasıdır. O Türk romanında bir devirdir. Kendi zamanına kadar Türkçede roman ve hikâye çalışmalarını o, çağının mümkün olan vasıta ve malzemelerini kullanarak, tertip, teknik, tahlil, sistem bakımından derli toplu bir hâle soktu.”⁹⁸⁷

Edebî ihtifallerde ölümünün ardından bazı yazarların, belli başlı eleştirmen, yazar veya şair tarafından hatırlandığı görülmektedir. Yıllar içerisinde anılmaktan mahrum kalan Halid Ziya’nın Şemseddin Kutlu tarafından belirli aralıklarla gündeme getirilmesi de böyledir.⁹⁸⁸

Servet-i Fünûn nesli içerisinde uzun ömür süren Halid Ziya için ölümü sonrası, ruhuna Mevlid okutulması dinî geleneğin anmalarda 1945’li yıllara kadar korunduğunu göstermektedir.⁹⁸⁹ Halid Ziya anmalarında yazarın romanımıza kazandırdığı yenilikler, önemli bir tahlil unsurudur ve sık sık ele alınmıştır.⁹⁹⁰ Her sene anılmaktan mahrum olan Halid Ziya, düzensiz aralıklarla hatırlanmakta, edebî şahsiyeti ve eserleri bağlamında zaman zaman kritik edilmektedir.⁹⁹¹ Ölümünün 30. yılında Halid Ziya, TV’de düzenlenen

⁹⁸⁵ Bir heyetin başarabileceği bir eseri, sistemli ve sabırlı bir çalışma sayesinde tek başına yazan “Meşhur Adamlar” müellifi İbrahim Alâettin Gövsa’nın ölümünü irdeleyen Midhat Cemal, onun kültür hayatımızda boş kalan yerinin münferit çalışmaların dolduramayacağı kadar geniş olduğunu vurgulamış ve gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Onun ölümüyle *Keşfü’z-zunûn* sahibi Kâtip Çelebi’nin, *Sicill-i Osmanî* müellifi Mehmet Süreyya Efendi’nin, *Kâmusu’l-A’lâm*’ı yazan Şemseddin Sami Bey’in, *Şakâyık* mütercimi Mecdi ve *Hadikâtü’l-Vüzerâ Zeyli* muharriri Rıfat Efendilerin muasır bir devamı olan değerli bir ilim adamımızı kaybettik.” Bkz. Midhat Cemal Kuntay, “Boş Kalan Yer”, *Son Posta*, nr. 1278, (1 Kasım 1949): 1, 7.

⁹⁸⁶ Halid Fahri Ozansoy, “Ölümünün 1. Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil”, 4.

⁹⁸⁷ Şemseddin Kutlu, “Ölümünün 5’inci Yıldönümü Günlerinde Halid Ziya”, *Cumhuriyet*, (28 Mart 1950): 2.

⁹⁸⁸ Şemseddin Kutlu, “Ölümünün 19. Yıldönümünde Büyük Halid Ziya”, *Cumhuriyet*, (27 Mart 1964): 6.

⁹⁸⁹ “Halid Ziya Uşaklıgil Ruhuna Mevlûd”, *Cumhuriyet*, nr. 7439, (5 Mayıs 1945): 2.

⁹⁹⁰ Olcay Önerçay, “Ölümünün 20’nci Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanımıza Getirdikleri”, *Hisar*, sayı 15/90, (Mart 1965): 14-15.

⁹⁹¹ “Halid Ziya Uşaklıgil’in Ölüm Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 11015, (28 Mart 1955): 1-2.

bir programla anılmak suretiyle teknoloji sayesinde kültürel hafızanın bir parçası hâline gelebilmiştir (27 Mart 1975).⁹⁹² Eserlerine yönelik eleştiri ve inceleme yazıları da vefat yıldönümlerinde anma biçimlerinden biridir.⁹⁹³ Bu dönemde Behçet Necatigil Servet-i Fünûn edebiyatında Halid Ziya'nın yerini, diğer edebiyatçıların onun etrafında birer uydu oluşuyla, işlenmiş, zevki incelenmiş bir dille, kahramanlarının duyarlılıklarını, iç dünyalarını dile getirişiyle hatırlayanlardandır.⁹⁹⁴

1990'lı yılların başında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın on beş günde bir düzenlediği "Ustalarımıza Saygı" ya da "Ustalarımızla Birlikte" panellerinden birinde anılan yazarlardan biri de Halid Ziya'dır. Oktay Akbal, Emine Uşaklıgil, Cahit Tanyol, Sami Karaören, Şükran Kurdakul, Halit Refiğ, Gülper Refiğ, Şükran Güngör, Bora Seçkin, İsa Çelik ve Candan Sabuncu'nun katılımlarıyla anılan yazar, "büyük bir roman ustası" sıfatıyla Türk edebiyat tarihinde konumlandırılmıştır.⁹⁹⁵ Romanları ölçüsünde incelikli, unutulmaz öyküleriyle de edebiyatımızda kendine haklı bir yer edinen, fakat düzensiz aralıklarla modern zamanlara anılarak gelen Halid Ziya, 1995 yılında ölümünün 50. yılında yeniden hatırlanacaktır. Bu hatırlamayı vurgulayan yazının başlığı bile Halid Ziya'nın zamanın dışına nasıl itildiğini dile getiren bir mottodur: *Anmadığımız Büyük Bir Romancı*.⁹⁹⁶ 2000'li yıllarda diziye aktarılan eserleriyle yeniden edebî hafızada dirilen Halid Ziya, popüler kültürün bir parçası hâline gelmiştir. Eserleri, farklı bir yaklaşım ve teknikle okuyucuya sunulurken *Aşk-ı Memnu* ile *Mai ve Siyah* adlı romanlarının ön plana çıktığı görülmektedir.⁹⁹⁷

Servet-i Fünûn'un vefatı sonrası özel dosya yaptığı şairlerden biri Celal Sâhir Erozan'dır.⁹⁹⁸ 19 İkcinciteşrin 1935 Pazartesi Celal Sâhir'in sabah saat dokuzda Kadıköyü'nde Süreyya Sineması karşısındaki Rontgen Apartmanı'ndan kaldırılan Türk bayrağına sarılı tabutu gençlerin ve askerlerin elleri üzerinde Kadıköyü İskelesi'ne getirilmiş, buradan Akayın Erenköy vapuruyla saat onu on geçte Sirkeci'de araba vapuru iskelesine ulaştırılmıştır. Burada cenazeyi Vali ve Belediye Reisi Muhiddin Üstündağ,

⁹⁹² Aziz Nesin, "1975 Yılı Edebiyat Takvimi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yayıncılık Basımevi, 1976), 17.

⁹⁹³ Ölümünün 30. yıldönümünde Halid Ziya Uşaklıgil'i eserleri üzerinden anma yazısına örnek olarak bkz. Aydın Oy, "Mai ve Siyah'ta Semboller", *Hisar*, sayı 135, (Mart 1975): 18-20.

⁹⁹⁴ Necatigil'in "Ölümünün 30. Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil" başlıklı yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 48-50.

⁹⁹⁵ Ahmet Miskioğlu, "Halit Ziya'nın Verdiği Örnek", *Türk Dili*, sayı 24, (Mayıs/Haziran 1991): 1-2.

⁹⁹⁶ "Anmadığımız Büyük Bir Romancı", *Cumhuriyet*, nr. 25380, (13 Nisan 1995): 1, 15.

⁹⁹⁷ Nur Özmel Akın, "Aşk-ı Memnu", *Cumhuriyet Kitap*, sayı 615, (29 Kasım 2001): 1, 4.

⁹⁹⁸ "Acı Bir Kayıp: Celal Sahir Erozan Öldü", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2048-363, cilt 78, (21 İkcinciteşrin 1935): 401.

Parti Başkanı Hilmi, Çoruh Saylavı Asım Us, Giresun Saylavı Tarık Us, İstanbul Saylavı Salah Cimcoz, Emniyet Direktörü Salih Kılıç, merhumun dostları, talebeleri karşılaşmışlardır. Bakırköy’de defnedilen şairin mezarı başında yapılan ilk törende Hakkı Tarık Us, bir iki teessür cümlesinden sonra Salah Cimcoz, şair Abdülhak Hâmid’in gönderdiği teessür mektubunu okumuştur.⁹⁹⁹

Ankara Halkevi’nin Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi’nin ilk başkanı ve Zonguldak Saylavı olan Celal Sâhir için vefatı sonrası kapsamlı ilk ihtifal de bu şubede yapılmıştır. İbrahim Necmi (Dilmen), Enver Behnan (Şapolyo), Ahmet İhsan Tokgöz, Enis Behiç Koryürek, Samet Ağaoğlu, Kamuran Kadri’nin konuşmaları dışında şairin birkaç şiiri okunarak yâd edilmiştir.¹⁰⁰⁰ Zonguldak Saylavı (vekili) olması münasebetiyle şairin aziz hatırasını anmak için burada da bir ihtifal düzenlenmiştir.¹⁰⁰¹

Celal Sâhir’in ölümünün memleketin her tarafında akisler bırakması, hemen bütün gazetelerde, mecmualarda bu acı kayıptan bahisle teessür yazılarının çıkması üzerine *Servet-i Fünûn Uyanış* da bir sonraki sayısını şaire ayırmış, onun geçmişteki faaliyetlerinden bahsederek “acıklı hadisesinin bıraktığı etraflı akisleri” böylece tespit etmiştir.¹⁰⁰² Halid Fahri, sadece kadını terennüm etmesiyle ünlenen *Beyaz Gölgele* şairinin edebiyatımızdaki yerine dair ilk yazıyı neşrederken¹⁰⁰³ *Servet-i Fünûn* 28 İkinciteşrin 1935 tarihli 2049. sayısını Celal Sâhir’e tahsis etmiştir. Bu suretle kendisine karşı duyduğu “derin sevgi ve saygıyı göstermeye çalışmıştır.”¹⁰⁰⁴ Abdülhak Hâmid, Ahmed İhsan, Ercümen Ekrem Talu, Hakkı Tarık, Hıfzı Tevfik, Yusuf Ziya, Falih Rıfkı, Yaşar Nabi bu özel sayıda şaire dair duygularını dile getiren isimlerdir.¹⁰⁰⁵ Şairin diğer dostları da ölümü vesilesiyle Celal Sâhir’in edebiyatta bıraktığı izi tahlile çalışmışlardır.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁹ “Nasıl Gömüldü?”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 16.

¹⁰⁰⁰ “Celal Sâhir Erozan İçin Ankara Halkevinde Yapılan İhtifal”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2051-366, cilt 79, (12 Birincikânun 1935): 43. Ayrıca Bkz. *Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 3000 Yurttaşı Çatısı Altında Topladı* (1935-1936), (t.y.), 7, 48. [Ankara Halkevi’nin çıkardığı kitapçığın baskı yeri ve tarihi bulunmamaktadır.]

¹⁰⁰¹ “Zonguldak’ta Duyulan Teessürün İfadesi”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 16.

¹⁰⁰² “Gelecek Sayıda” *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2048-363, cilt 78, (21 İkinciteşrin 1935): 401.

¹⁰⁰³ Halid Fahri Ozansoy, “Celâl Sahir Artık Yok...”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2048-363, cilt 78, (21 İkinciteşrin 1935): 401.

¹⁰⁰⁴ Kapak klîşesi ve tahsis yazısı için bkz. “Celâl Sahir Erozan İçin”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 1.

¹⁰⁰⁵ Bkz. “Sahir’e Dair İntibalar Serisi”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 6-9.

¹⁰⁰⁶ Örnek olarak bkz. İbrahim Alaettin, “Celal Sâhir”, *Yedigün*, cilt 6, sayı 142, (27 İkinciteşrin 1935): 12.

Celâl Sâhir için ölümün sonraki birkaç yılda arkadaşlarının girişimiyle ihtifal yapılmıştır. Şairi unutmayan ve onu mezarı başında tekrar anmak isteyenler bir kafil hâlinde Bakırköy'e giderken ihtifal için de gazetelerde duyuru yapılmıştır.¹⁰⁰⁷ Unutulmuşluktan nasibini alsa da sonraki yıllarda Celal Sâhir, düzensiz yıldönümlerinde zaman zaman hatırlanmıştır.¹⁰⁰⁸

Çok erken bir tarih olmasına rağmen Vâ-Nû, *Akşam* gazetesindeki köşesinde Tevfik Fikret hariç, diğer Servet-i Fünûn şairlerini "birinin bile yaşamadığını" ileri sürmüştür. Vâ-Nû'ya göre Edebiyat-ı Cedîde'den tek bir şair kalmıştır: Fikret.¹⁰⁰⁹ Fikret'in doğum günü münasebetiyle Türk edebiyatında önemli bir yer tutan Edebiyat-ı Cedîde cereyanında yer alan şair ve edipleri anmak için *Servet-i Fünûn Günü* düzenlenmesine de rastlamaktayız. Aralık 1951'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Konferans Salonunda böyle bir gün tertip edilmiş, Prof. Necmettin Halil Onan'ın kısa konuşmasını müteakip söz alan gençler Tevfik Fikret, Halid Ziya ve Cenab Şahabeddin'in hayat ve şahsiyetlerini belirten konuşmalarda bulunmuşlardır.¹⁰¹⁰

Tevfik Fikret gibi zamanla bayraklaşan şahsiyetler dışında Servet-i Fünûn dönemi ihtifallerinde sürükleyici isimler, aile ve yakın dostlardır. Bunlar içerisinde Fâik Âli-Munis Faik Ozansoy örneğinden olduğu gibi baba-oğul şair olanlar da bulunmaktadır. Faik Âli Bey'in vefatından sonraki anmalarda Munis Fâik Ozansoy'un şair kimliğinin açık bir etkisi görülmektedir. Fâik Âli Bey için *Hisar* dergisi, birinci ölüm yıldönümünden itibaren zaman zaman anma yıldönümlerinde şaire dair tahlil ve değerlendirmelere yer vermiştir. Ankara Radyosu da Fâik Âli'nin hatırasını anmak için bir saat ayırmıştır. Hayatına ve eserlerine kısaca temas eden bir konuşmadan sonra oğlu Munis Faik Ozansoy, şairin *Hisar*'da neşredilen "Nerde o demler?" ve "Yine Ruhumla Başbaşa" adlı şiirleriyle daha önce yayımlanmış "Ebedî Nur" adlı diğer bir şiirini okumuştur. Ardından Fâik Âli'nin bestelenmiş eserlerinden 3 tanesi radyo sanatkarları tarafından çalınıp söylenmiştir.¹⁰¹¹ Fâik Âli, zaman zaman devrini idrak eden dostlarının yazılarıyla da kolektif bellekte hatırlanmıştır. Abdülhak Şinasi Hisar'ın 1953 yılında *Hisar*'da neşrettiği tahlil

¹⁰⁰⁷ "Celâl Sâhir'in Mezarını Ziyaret", *Cumhuriyet*, nr. 4703, (17 Haziran 1937): 2.

¹⁰⁰⁸ Örnek olarak bkz. Mehmet Nuri Yardım, "Celâl Sahir Erozan'ın Gözüyle Edebiyatçılar", *Kültür Dünyası*, sayı 7, (Kasım 1997): 65-67.

¹⁰⁰⁹ Vâ-Nû, "Tevfik Fikret", *Akşam*, (25 Kânunuevvel 1932): 3.

¹⁰¹⁰ "Servet-i Fünûn Günü", *Hisar*, sayı 21, (5 Oca 1952): 2.

¹⁰¹¹ Bkz. "Faik Âli ve Nazmi Ziya'nın Ölüm Yıl Dönümleri", *Hisar*, sayı 18, (1 Ekim 1951): 2.

mahiyetindeki yazı bu türdendir.¹⁰¹² Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 26 Mayıs 1967 günü İstanbul Fen Fakültesi Konferans salonunda tertip ettiği akademik mahiyetteki anma toplantısını da bu çerçevede ele alabiliriz. İhtifalde şairin oğlu Munis Fâik Bey, babası hakkında bir tenkitçi sıfatı ile konuşamayacağını, ancak hatıralarını, intibalarını ve müşahedelerini anlatacağını söyleyerek sözlerine başlamış ve merhum şairin çoğu henüz yayınlanmamış şiirlerinden örnekler sunarak edebî şahsiyetinin gelişmesini ortaya koymuştur.¹⁰¹³ Sonraki yıllarda da Fâik Âli Bey, oğlunun yazar kadrosu içinde bulunduğu *Hisar* dergisinde ölüm yıldönümlerinde sık sık hatırlanmıştır.¹⁰¹⁴

Servet-i Fünûn dönemi edebiyatçıları içinde periyodik bir düzen dâhilinde olmamakla birlikte zaman zaman haklarında ihtifal tertip edilen diğer yazarlar şunlardır: Safveti Ziya¹⁰¹⁵, Ahmed İhsan Tokgöz¹⁰¹⁶, Ali Ekrem Bolayır¹⁰¹⁷... Bu isimler haricinde kalan diğer Servet-i Fünûn şair ve yazarları, ancak ilmî ve edebî araştırmalarla kültürel belleğin bir parçası olabilmişlerdir.

3.3. FECR-İ ÂTÎ VE MİLLÎ EDEBİYAT ŞAİR VE YAZARLARINA YAPILAN İHTİFALLER

II. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan edebî topluluklardan biri de Fecr-i Âtî'dir. Batının edebiyatımızda bir nevi temsilcisi olmak iddiasını güderek sanat hayatımıza yeni bir nitelik kazandıran Edebiyat-ı Cedîde karşısında Fecr-i Âtî, Batı'dan ilham almasına rağmen daha millî bir tavır sergilemiştir. Her iki edebî mektep de Tanzimat yazarlarının hayatımıza

¹⁰¹² Abdülhak Şinasi Hisar, "Faik Âli", *Hisar*, sayı 42, (1 Ekim 1953): 3, 18.

¹⁰¹³ Fâik Âli Anma Toplantısı'na katılan diğer isimler şunlardır: İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prpf. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Doç. Dr. Ömer Faruk Akün. Edebiyat Fakültesinin öğretim görevlileri ve öğrencileri tarafından dikkatle takip edilen ihtifal, Türkoloji talebelerinin okudukları şiirlerle sona ermiştir. Bkz. "Fâik Ali Ozansoy Anıldı", *Hisar*, sayı 43, (Temmuz 1967): 24.

¹⁰¹⁴ Faik Âli anma yazılarına örnek olarak ayrıca bkz. "Faik Âli'nin Ölüm Yıldönümü", *Hisar*, sayı 30, (1 Ekim 1952): 4; "Ölümünün 20. Yılında Faik Âli Ozansoy'u Saygıyla Anıyoruz ", *Hisar*, sayı 82, (Ekim 1970): 18.

¹⁰¹⁵ Ahmet İhsan, "Safveti Ziya", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1720-35, cilt 65, (1 Ağustos 1929): 548-552.

¹⁰¹⁶ Şinasi Özden, "Siyasal Bilgiler Okulunda Ahmet İhsan İhtifali", *Servet-i Fünun Uyanış*, nr. 2423, (18 Mart 1943): 127, 136.

¹⁰¹⁷ Müjgân Cunbur, Ali Ekrem'in edebiyat tarihimize kaybolup gitmesini "Babalarının büyük şöhretleri karşısında bazen oğullarının unutulup gitmesine veya babalarının büyük şahsiyetinin oğullarını gölgeleyip ikinci plana atmasına" bağlamıştır. İlk şiirlerinde babası Nâmık Kemal'in büyük tesiri görülen Ali Ekrem Bey, daha sonra Abdülhak Hâmid ve Fikret'in tesiri altında kalmıştır. Ali Ekrem'in şiirdeki tahkiye gücünün Mehmet Âkîf'e tesirinden de bahsedilmektedir. Cunbur'a göre şairin "Edirne'nin İstirdâdı" başlıklı orduya ikinci hitabında Mehmet Âkîf'i hatırlatan parçalar görülmektedir. Bkz. Dr. Müjgân Cunbur, "Ölümünün 40. Yıldönümünde Ali Ekrem Bolayır", *Millî Kültür*, sayı 8, (Ağustos 1977): 64-68.

getirmeye çalıştıkları yeni tarzları geliştirmek ve bunları daha esaslı surette yerleştirmeyi hedeflemişlerdir.¹⁰¹⁸ M. Orhan Okay'a göre Fecr-i Âtîciler, sanat ve edebiyattaki seviyesizliğe karşı tepkilerin bir araya getirdiği edebiyatçıların ortak hareketinden doğmuştur.¹⁰¹⁹ Fecr-i Âtî şairleri Servet-i Fünûn edebiyatına bir alternatif olmak emeliyle yola çıkmalarına rağmen sembolizmin derin tesiri altında kalmış, bu da şiirlerdeki vezin ve kafiyei gölgede bırakmıştır. Yazdıkları şiirler “vezinsiz, kafiyesiz, manasız” görülmüş ve “nazma bir parça yakın şiire pek uzak” olmakla tenkit edilmiştir.¹⁰²⁰ Yaklaşık 4 yıla yakın bir süre devam eden bu edebî ekol, kimilerine göre Edebiyât-ı Cedîde'nin “sanat sanat içindir”, prensibine karşı “sanat şahsî ve muhteremdir” diyerek her iki nesli birleştirmiştir. Refik Halid'e göre ise Fecr-i Âtî, Millî Edebiyat'ı hazırlamıştır. “Özgür koşuk”, Fecr-i Âtîciler'in elinde daha genişlemiş, Ahmet Hâşim, bu türün en başarılı örneklerini vermiştir.¹⁰²¹

1909 yılı Şubat'ında kurulan ve 1912 yılı sonlarında dağılan Fecr-i Âtî topluluğu Mütareke yıllarında bir yıl içinde üç kişiyi birden kaybetmiştir: Şahabeddin Süleyman, Tahsin Nâhid ve doğduğu ayın aynı gününde ölen Müfid Râtib (1887-1920).¹⁰²² Şahabeddin Süleyman'la birlikte Fecr-i Âtî'yi ilk tesis edenlerden, daha doğrusu bu fikir ilk defa kendisine gelenlerden olan Müfid Râtib, etrafındaki genç edebiyatçıların bu edebî harekete katılmasını sağlayanlardandır. Fecr-i Âtî Beyannamesi'nin altında da onun imzası vardır. O, aynı zamanda grup içerisinde “temâşâ-nüvis” Tahsin Nâhid ile birlikte, tiyatroya son derece vâkıf olan iyi bir tiyatro münekkididir. Müzmin hastalığı sebebiyle son günlerinde edebiyat dışında, Yakup Kadri'nin ifadesiyle, “abuk sabuk konuşacak” kadar fenalaşan Müfid Râtib'in ölümü karşısında kimse şaşkın değildir. Beklenen bu hazin sonun ifadesi iki cümleye sığdırılmıştır: “Zavallı çocuk, öldü kurtuldu. Asıl acınacak geride kalanlar

¹⁰¹⁸ Reşat Nuri Darago, “Yarım Asır Edebiyat”, *Yeni İstanbul*, nr. 43, (12 Ocak 1950): 4.

¹⁰¹⁹ Geniş bilgi için bkz. M. Orhan Okay, “Fecr-i Âtî” mad. *TDVİA*, cilt 12, (İstanbul: TDV, 1995), 287-290.

¹⁰²⁰ Geniş bilgi için bkz. Cafer Şen, “II. Meşrutiyet Devri Edebiyatını Temsil Eden Topluluk: Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 417, (Temmuz 2008): 65-71.

¹⁰²¹ Cafer Şen, “II. Meşrutiyet Devri Edebiyatını Temsil Eden Topluluk: Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 419, (Eylül 2008): 56.

¹⁰²² 1303 (1887) senesinin 29 Mayıs'ında doğan Müfid Râtib, yine bir 29 Mayıs (1920) gözlerini kapamıştır. 33 yıllık hayatının son 5 senesini müzmin bir hastalıkla boğuşarak geçiren yazar, iftihar edilecek bir aileden gelmiştir. Baba tarafından cedit, Meclis-i Maarif Reisi Haydar Efendi, anne tarafından ise Recai Efendi'nin oğlu ve Recaizade Mahmud Ekrem'in kardeşi Celal Bey'di. Babası memleketin tanınmış hâkimlerinden İbrahim Bey'dir. 1325 Mart'ının 7'sinde doğan Fecr-i Âtî'nin başında o olduğu gibi Türk tiyatro sanatının ıslah ve tesisi için birleşenlerin yanında da o vardır. Millî temaşa örneklerinden *Zincir*, *Kanije Muhasarısı* (Refik Halid ile birlikte), *İki Kadın* adlı tiyatro eserlerine imza atan Müfid Râtib'in erken ölümü üzerine mensup olduğu edebî nesilden kimse cenazesine katılmamıştır. Bu durum karşısında Servet-i Fünûn'da hayatı hakkında neşredilen kısa yazının son cümlesi dikkat çekicidir: “Unutmak için geç kalırız diye mi korkuyorlardı?” Bkz. “Müfid Râtib”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1457, cilt 57, (3 Haziran 1336-1920): 3.

değil mi?”¹⁰²³ Diğer dostu Celal Sâhir’in iki cümlesi, “mel’un” hastalığının verdiği hissi bir yaklaşımla, biraz daha acı bir hakikati ifade etmektedir: “*Müfid Râtib yıllarca evvel öldü. Biz bugün onun tekrar dirilmesi ümidini gömdük...*”¹⁰²⁴

Fecr-i Âtîciler’in anmalarında halkevlerinin öncülük ettiği görülmektedir. 1 Aralık 1948 Çarşamba günü Beyoğlu Halkevi’nde Fecr-i Âtî şairlerinden Emin Bülend Serdaroğlu’nun 5. ölüm yıldönümünde anılması bu gayretin örneklerindendir. Törenlerde bir anma geleneği olarak şairin hayatı ve sanatı anlatıldıktan sonra genç edebiyatçılar tarafından şiirleri okunmaktaydı.¹⁰²⁵

Milletimizin yetiştirdiği bazı meziyet sahipleri vardır ki kıymetleri, vefatlarından sonra bilinmiştir. Yaşadıkları sırada görmedikleri hürmeti, öldükten sonra görmüşlerdir. İbnülemin, Ahmet Haşim’i öldükten sonra hürmet kazanan şairlerden saysa da¹⁰²⁶ o edebî bellekte kısa zamanda unutilan ve Modern Türk Edebiyatı’nın kurucularından biri sayılmasına karşın ihtifal açısından talihsiz sayılabilecek şairler biridir. İlk şiirlerini Servet-i Fünûn döneminde yazıp daha sonra bu devri izleyen dönemde Fecr-i Âtî grubunun en önemli temsilcisi olan Ahmet Haşim, asıl şöhretini ve edebî şahsiyetini Millî Mücadele yıllarında (1921-1922), Yahya Kemal’in yönetiminde yayınlanan *Dergâh* mecmuasında çıkan nesir ve şiirleriyle kazanmıştır. Ahmet Haşim, Yahya Kemal’le birlikte saf şiirin temsilcisidir.¹⁰²⁷ Yaşarken çevresinde pek dostu bulunmayan Ahmet Haşim’in 4 Haziran 1933’te¹⁰²⁸ ölümünden sonra düzenlenen ihtifallerde periyodik bir düzen görülmez.¹⁰²⁹ 5 Haziran Pazartesi günü Bahariye Caddesi’ndeki Belvü Apartmanı’ndan Türk sancağına sarılı tabutuyla kaldırılan Haşim, çoğunluğunu talebelerinin, Galatasaray izcilerinin oluşturduğu “kesif ve güzide bir kalabalıkla” son yolculuğuna uğurlanmış, mezarı başında Peyami Safa¹⁰³⁰, Nizamettin Nazif ile Mülkiye talebeleri adına Hilmi Bey’in

¹⁰²³ Yakup Kadri, “Müfid Râtib”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1457, cilt 57, (3 Haziran 1336-1920): 2.

¹⁰²⁴ Celal Sâhir, “Müfid Râtib Öldü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1457, cilt 57, (3 Haziran 1336-1920): 2.

¹⁰²⁵ “Emin Bülent’i Anma Töreni”, *Edebiyat Dünyası*, sayı 11-12, (15 Aralık 1948): 8.

¹⁰²⁶ İbnülemin Mahmud Kemal, “Ahmet Haşim’e Dair”, *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 848.

¹⁰²⁷ *Doğumunun Yüziüncü Yılında Ahmet Haşim*, (Ankara: AKM, 1992), IX.

¹⁰²⁸ “Ahmet Haşim Öldü!”, *Cumhuriyet*, nr. 3260, (5 Haziran 1933): 1.

¹⁰²⁹ Aynı günlerde ölümünün üzerine aylar geçtiği halde şair Şinasi Gündoğdu’nun vefatını edebiyat dünyasının fark etmemesi, yaşayanlar kadar ölümlere kayıtsızlığının acı bir tesadüf örneğidir. Bkz. Y.N. (Yaşar Nabi), “Şinasi Gündoğdu Ölmüş”, *Varlık*, nr. 2, (1 Ağustos 1933): 32.

¹⁰³⁰ Peyami Safa’nın “Bir Dedikodu” başlıklı yazısında Haşim için sarf ettiği “...Keşki sağ olsaydı da benim için yazdığı ve söylediği şeylerin bin kat ağrını tekrar etseydi; ben de büyüklere karşılık vermenin çirkinliğini anlıyan bir çocuk gibi dilimi tutup otursaydım...” cümleleri üzerine Yaşar Nabi, Yakup Kadri ile olan küskünlüğünü bitirme çağrısı yapmıştır. Bkz. Y.N. (Yaşar Nabi), “Bir Telakki Farkı”, *Varlık*, nr. 2, (1 Ağustos 1933): 32.

konuşmalarıyla Eyüp'te defnedilmiştir.¹⁰³¹ Peyami Safa'nın eski tartışmaları bir kenara bırakarak şairin cenazesinde konuşup samimi ve güzel yazılar neşretmesi edebiyat dünyasında memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁰³² Şairin alınganlığına rağmen dostları ve talebeleri Haşim'in şiir vadisinde bıraktığı boşluğu terennüm eden yazılarla şairi yâd etmeye başlamışlardır.¹⁰³³ Şairin ölümünün verdiği sıcaklıkla matbuatta Haşim'e dair nekroloji yazılarına haziran ayı boyunca sık sık rastlanmıştır.¹⁰³⁴ Son hatıraların gölgesinde Haşim'i uğurlayanların başında Abdülhak Şinasi Hisar gelmektedir.¹⁰³⁵

Ölümünün verdiği sıcaklığın ve edebiyat dünyasında bıraktığı boşluğun bir neticesi olarak birkaç düzenli anma haricinde Ahmet Haşim, millî hafızada en çabuk unutilan şairlerimizdendir. *Şeb-i Nîsân* şiirinin sonunda

Durgun suya baktım ve dedim: Âh ölebilsen.

Mâdâm ki yok ağlayacak mevtime kimsem.

diyen Ahmet Haşim'i ilk sahiplenilen kurumlar Yüksek Muallim Mektebi ve Millî Türk Talebe Birliği olmuştur.¹⁰³⁶ Ölümünden 4 gün sonra MTTB'nin Beyazıt'ta Darülfünun konferans salonunda organize ettiği ilk ihtifale vakit olmadığı için matbuat yoluyla insanlar davet edilmiştir.¹⁰³⁷ Şairin eserlerinden, hayatından bahsedilip şiirlerinin okunduğu bu ihtifalde bir "*Haşim Günü*" yapılması da kararlaştırılmıştır. Dostları haricinde ciddi bir kalabalığın hazır bulunduğu ihtifalde Peyami Safa¹⁰³⁸ ile birlikte Muallim Ahmet Hamdi Bey (Tanpınar) konferans vererek Haşim'le *Dergâh* mecmuasında nasıl tanıştıklarını hikâye ettikten sonra şairi "nağmesini bulmuş olan bir fikir!" şeklinde nitelendirmiştir. İhtifalde Güzel Sanatlar Akademisi talebeleri de *O Belde* şiirini okurken şairin en yakın

¹⁰³¹ "Büyük ve Ebedî Haşim'i Dün Gömdük", *Cumhuriyet*, nr. 3261, (6 Haziran 1933): 1-2.

¹⁰³² Buna dair bir tahlil için bkz. Y. N. (Yaşar Nabi), "Eski Bir Münakaşa Münasebetiyle", *Varlık*, nr. 1, (15 Temmuz 1933): 16.

¹⁰³³ Haşim'in ölümünden beş altı sene evvel Peyami Safa ile giriştiği polemik unutulduğu gibi "açık sözlülüğü, mertliği, ikbalperest olmayışı, kin tutmayan iyi yürekli bir insan" oluşu genel anlamda vurgulanmıştır. Örnek olarak bkz. [Abidin Daver], "Ahmet Haşim'e Dair", *Cumhuriyet*, nr. 3262, (7 Haziran 1933): 3.

¹⁰³⁴ Vefatı sonrası *Servet-i Fünûn*'daki nekroloji yazıları için bkz. Halit Fahri, "Son Görüşüm"; Tayyar Fethi, "Ahmet Haşim'in Arkasından"; Reşat Feyzi, "Şair Ahmet Haşim"; Çapanoğlu Münir Süleyman, "Ahmet Haşim İçin", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1922-237, cilt 74, (15 Haziran 1933): 34-38.

¹⁰³⁵ Abdülhak Şinasi, "Ahmet Haşim'e Dair Son Hatıram", *Varlık*, nr. 1, (15 Temmuz 1933): 4-6.

¹⁰³⁶ "Talebe Birliği Ahmet Haşim İçin İhtifal Yapacak", *Cumhuriyet*, nr. 3262, (7 Haziran 1933): 3.

¹⁰³⁷ "Bugün Ahmet Haşim İhtifal Var", *Cumhuriyet*, nr. 3263, (8 Haziran 1933): 1.

¹⁰³⁸ Peyami Safa, ihtifal yazısını daha sonra gazetede neşretmiş ve Haşim'i "*Avrupaî bir zekânın kalıbına dökülmüş Asyaî bir ruh!*" şeklinde tarif etmiştir. Peyami'ye göre bu ruh Fırat nehri kıyılarından doğarak Haliç sularına dökülen bir nehir ve bir ruhtur. Daha sonra bu nehre Avrupa dâhil olmuş, böylece bu üç suyun tertibinden şiirlerindeki nehirlere, göllere, havuzlara, yakut sulara, ebedi bir âb-ı hayat çeşnisi vererek Türk toprağında en mükemmel ve orijinal imtazını bulan bir dehaya dönüşmüştür. Bkz. Peyami Safa, "Haşim'i Tebcil", *Cumhuriyet*, nr. 3264, (9 Haziran 1933): 3.

dostlarından Göz Doktoru Nuri Fehmi Bey bazı hatıralarını anlatmıştır. Senede bir günün “Haşım Günü” yapılarak aziz ölünün hatırasını anmayı ilk gündeme getiren ve teklif eden de Nuri Fehmi Bey’dir. Yusuf Ziya da (Ortaç) “nâsir, şair ve konuşan Haşım” diye üç Haşım tanıdığını ve konuşan Haşım’i de dost ve düşman olarak yine ikiye ayırdığını söylemiş, bazı çevrelerde “Arap Haşım” şeklinde anılmasına dair söylentilerinin şaire “etrafının düşmanlarla çevrili olduğu kanaatini” verdirdiğini belirtmiştir. Yusuf Ziya’dan sonra Tıp Fakültesi’nden Necmi Bey, şairin şiir hakkındaki telakkilerini okumuştur. Törende Rüknettin Bey de şairin yazı yazdığı kalemin saklanması teklif etmiştir. TBB Reisi Tevfik Bey, Haşım için her sene bir ihtifal yapılacağını ve diğer büyük ölülerin de hatıralarının ölüm günlerinde yâd edileceğini belirtmiştir. Aynı günlerde Bursa Halkevi’nde bir Haşım ihtifali düzenlenirken¹⁰³⁹ Ankara Halkevi’nde de Ahmet Haşım’ın “yüksek hatırası” anılmıştır. Fikir ve edebiyat adamları ile lise ve kız lisesi ile birlikte Hukuk talebelerinin ve şairin öğrencilerinin, hayranlarının katıldığı ihtifalde Behçet Kemal Haşım’dan birkaç şiir okumuş, Enver Behnan ve Yahya Sami Beyler de şairin tercüme-i hâlimden ve şiir kıymetinden bahsetmişlerdir. Bu ihtifalde Behçet Kemal, Haşım’ın neşredilmesi kuvvetli nükte, fıkra ve nesirlerinin toplattırılarak kitap halinde neşredilmesini teklif etmiş, bunun için karar alınmış ve bu iş Ankara Halkevi Edebiyat Şubesi’ne havale edilmiştir.¹⁰⁴⁰

Şairi anmak için *Haşım Gecesi* adıyla¹⁰⁴¹ bir müsamere tertibi için harekete geçen Yüksek Muallim Mektebi talebelerinin girişimiyle gerçekleşen diğer ihtifalde ise Profesör Köprülüzade Mehmet Fuad, İsmail Habip ve Nurullah Ata gibi edebiyatçıların yanında diğer bazı zevat şairin eserlerini tahlil ederken gençler de Haşım’ın şiirlerini okumuşlardır.¹⁰⁴²

Vefatından 11 gün sonra şairin dostları, Maarif erkânı, Darülfünun profesörleri ve talebeler “Galatasaray’ın öz evladı merhum şair Ahmet Haşım’ın” yâd etmek için bu sefer lisede bir ihtifal düzenlemişlerdir. Haşım’ın ölümünün uyandırdığı tesir, cenazesindeki ve ihtifallerdeki kalabalık üzerinden tahlile çalışılmıştır. Törende Haşım’ın “kara tüllere sarılmış bir resmi genç Galatasaraylıların daimi ve asil bir mürebbisi olarak üstadı Fikret’in

¹⁰³⁹ “Şair Ahmet Haşım İçin Bir İhtifal”, *Vakit*, sayı 5536, (9 Haziran 1933): 4.

¹⁰⁴⁰ “Ahmet Haşım İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3264, (9 Haziran 1933): 1, 4; “Şair Ahmet Haşım İçin Bir İhtifal”, *Vakit*, sayı 5536, (9 Haziran 1933): 4.

¹⁰⁴¹ “Haşım Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 3261, (6 Haziran 1933): 2.

¹⁰⁴² “Ahmet Haşım İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3265, (10 Haziran 1933): 2; “Haşım İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3266, (11 Haziran 1933): 4.

karşısına asılmıştır.” Şairin ruhuna hürmeten yarım dakikalık sükûttan sonra şiir ve nesirleri okunarak ihtifal sonlandırılmıştır.¹⁰⁴³

Vefatından bir yıl sonra Ahmet Haşim için Güzel Sanatlar Akademisi’nde bir ihtifal yapılmış ve “*Haşim’i Sevenler*” adına bir cemiyet kurulmasına karar verilmiştir. Ancak Muammer Lütfi gibi “Ahmet Haşim’i mana itibarıyla orta derecede eserler veren pek zayıf üsluplu şair olduğu” iddiasıyla onun namına bir cemiyet kurulma teklifine karşı çıkanlar da olmuştur.¹⁰⁴⁴ Teklifi şairin dostlarından Yakup Kadri akademiye iletmiştir. Peyami Safa, Ahmet Hamdi (Tanpınar), Nurullah Ata, Halit Fahri’nin birer konuşma yaptığı ihtifalde Abdülhak Hâmid, Yakup Kadri, Celal Sâhir ve Abdülhak Şinasi hislerini bildiren yazılar göndermiştir. Yakup Kadri’nin Haşim için yazdığı kitap da bu ihtifal esnasında satışa çıkarılmıştır.¹⁰⁴⁵ Ahmet Haşim’in vefatından bir yıl sonra ölüm yıldönümü olan 4 Haziran’a yetiştirilmek üzere dostu Yakup Kadri tarafından acele ile yazılan küçük bir risale formatında olan kitap 82 sayfadır. Bu eserin hâsılatıyla önce Ahmet Haşim’e bir mezar yaptırılması düşünüldüğünden kitabın fiyatı yüksek tutulmuştur. Daha sonra şaire hemşiresi tarafından mütevazı bir mezar yaptırılınca proje rafa kaldırılmıştır.¹⁰⁴⁶ 1 yıl sonra şairin yakın dostlarında Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi ve Nasuhi Esat Beyler *Varlık*’taki yazılarıyla şairin hatırasını taziz eden isimlerdir.¹⁰⁴⁷

Ahmet Haşim’in vefatı sonrası *Mülkiye* mecmuası ile *Yeni Türk* mecmuası, şairin edebiyatımızdaki yerini dönemin önemli edebiyatçılarının imzalarını taşıyan makalelerle tespit etmiştir. İstanbul Halkevi tarafından ayda bir çıkarılan *Yeni Türk* mecmuası, Abdülhak Hâmid, Cenab Şahabeddin, İbnülemin Mahmud Kemal, Hasan Âli (Yücel), Abdülhak Şinasi, Behçet Kemal, İzzet Melih (Devrim), Yusuf Ziya (Ortaç), Ahmet Hamdi (Tanpınar), Halid Fahri ve Dr. Nuri Fehmi gibi bir kısmı ömrünün son demlerini yaşayan Türk edebiyatının önemli kalemelerinin -ölümünden bir ay sonra- Haşim hakkında tahassüslerini ve edebî kıymetini ortaya koyan yazılarını özel bir dosya ile neşretmiştir. Bir

¹⁰⁴³ “Galatasaray’da Haşim Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 3270, (15 Haziran 1933): 2.

¹⁰⁴⁴ Muammer Lütfi’ye göre böyle bir cemiyet diğer büyük sanatkarlarımıza karşı bir takdirsizlik olur. Servet-i Fünun, yazısını neşrettiği Muammer Lütfi’ye kısa bir cevap vermiş, herhangi bir şairi sevenlerin o şairi anmak üzere bir cemiyet kurmalarının meşru bir hareket olduğunu ifade etmiştir. Bu anlayışın diğer sanatkarlar için böyle bir cemiyet kurulmasına bir mani teşkil etmeyeceğini ileri sürmüştür. Makalenin ayrıntıları için bkz. Muammer Lütfi, “Ahmet Haşim’e Dair”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1990-305, cilt 76, (11 Birinciteşrin 1934): 306.

¹⁰⁴⁵ “Ahmet Haşim İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 3620 (5 Haziran 1934): 1, 5.

¹⁰⁴⁶ Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), *Ahmet Haşim*, (Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934), 83.

¹⁰⁴⁷ Bkz. Yakup Kadri, “Ahmet Haşim”, *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 356-357.

Abdülhak Şinasi, “Ahmet Haşim’in Şiirleri”, *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 358-359.

Nasuhi Esat, “Gurabahane-i Laklakan’ı Ararken”, *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 360.

nekroloji dosyası mahiyetindeki bu makalelerde Ahmet Haşım hakkında ilginç değerlendirmeler görülmektedir ki bir şairin ölümü sonrası sığağı sığağına tespit edilen kanaatleri ihtiva etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda kimi edebiyatçılar Haşım'ı “Cenab Şahabeddin'in en mümtaz bir peyrevi” olarak görürken¹⁰⁴⁸ kimisi de “zekâsıyla Garp edebiyatını sömürmüş bir İstanbul şairi” olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁴⁹ Ölümü sonrası Galatasaray Lisesi'nde Ahmet Haşım için bir konferans verildiğini Yusuf Ziya'nın *Yeni Türk* mecmuasında neşredilen konferans metninden anlıyoruz.¹⁰⁵⁰

Mülkiye mecmuasının Haziran 1933 tarihli 27. sayısı da Haşım'e tahsis edilmiştir. Kapakta Haşım'ın Güzel Sanatlar Akademisi muallimlerinden Ali Hadi Bey tarafından yapılp henüz tamamlanmamış maskının¹⁰⁵¹ yer aldığı nüsha, şairin ölümü karşısındaki şaşkınlık ile birlikte kendisine veda niteliğindedir. Haşım'ın hayatına ışık tutan biyografi yanında bol görselle dikkat çeken özel dosyada Hilmi Ziya, sosyolog gözüyle “Ahmet Haşım'ın Şahsiyeti”ni mercek altına alırken¹⁰⁵² İsmail Habip de şairi şiirleriyle anmıştır.¹⁰⁵³ Abdülhak Hâmid, bu ölüm karşındaki hislerini “irticalen” söylediği şu dizeleri mecmuaya göndermiştir:

“Sanki bir sur-u muvakkattı hayatın Haşım
Halkı matemlere gark etti vefatın Haşım
Ebediyet idi bilcümle sıfatın Haşım
Daima yükselecektir derecatın Haşım”¹⁰⁵⁴

Mecmuada Peyami Safa, “Eseri ve Kendisi” başlıklı yazısı nekrolojiden çok şairin edebî kıymetine, şiir ve nesir sahasında bırakacağı boşluğa paragraf açan ilk elden bir tahlil mahiyetindedir.¹⁰⁵⁵ Ahmet Hamdi (Tanpınar), “Ahmet Haşım'e Dair” başlıklı fıkrasında “Biz, bugünkü nesil, fikir ve san'at hayatına, Haşım'ın yıldızı altında girdik.” cümlesiyle şairin tesir sahasına işaret etmiştir. Bir estetik olarak Tanpınar'ın Haşım'ın şiir vadisindeki yerine dair derinlikli tahlil bir mahiyetindedir.¹⁰⁵⁶ Bunların dışında Nurullah Ata'nın “Ahmet Haşım'e Veda”, Şükûfe Nihal'in “Ahmet Haşım İçin”, Yusuf Ziya'nın “Haşım ve Kulaklarım”, M. Hayri'nin “Haşım'e Ait Hatıralar”, Salâhattin İdris'in “Ahmet Haşım'i

¹⁰⁴⁸ Abdülhak Hâmit, “Ahmet Haşım İçin”, *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 845.

¹⁰⁴⁹ Cenap Şahabeddin, “Ahmet Haşım”, *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 846.

¹⁰⁵⁰ Yusuf Ziya, “Ahmet Haşım'ın Ölümü Münasebeti(y)le”, *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 862-866.

¹⁰⁵¹ “Haşım'ın Büstü”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 6.

¹⁰⁵² Hilmi Ziya (Ülken), “Ahmet Haşım'ın Şahsiyeti”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 7-10.

¹⁰⁵³ İsmail Habip, “Haşım'ı Şiirleri(y)le Anış”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 11-14.

¹⁰⁵⁴ Abdülhak Hâmit, “Ahmet Haşım'e”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 11.

¹⁰⁵⁵ Peyami Safa, “Eseri ve Kendisi”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 15-17.

¹⁰⁵⁶ Ahmet Hamdi (Tanpınar), “Ahmet Haşım'e”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 18-22.

Son Ziyaret”, Elif Naci’nin “Haşim’in Yüzü” başlıklı yazılarıyla dikkat çekmektedir.¹⁰⁵⁷ Ankara’dan S. Hikmet, Haşim’in ölümünü münasebetiyle şehirde yapılan ihtifale gidenlerin uğradığı hayal kırıklığına değinmiştir. Bu anma toplantılarında Haşim’i iyi tanıyanlar “beceriksiz ağızlardan işittikleri şeyler karşısında hayret ve teessür” içinde kalmışlardır.¹⁰⁵⁸

Bir ihtifal teorisyeni olarak Peyami Safa, ihtifaller dolayısıyla sık sık yapılan yanlışlara gazetede ki köşesinde temas ettiği gibi yönlendirici tavsiyelerle de kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmıştır. Ölümünün üzerinden 3 yıl geçtikten sonra Haşim’in unutulmasına dair matbuatta yer alan “*Gazeteler üç yıldır Ahmed Haşim’i anmadan geçiyorlar. Hâlbuki dört yıl evvel ona ağlayanlar, onun büyüklüğünü söyleyenler ve san’atına hayran olanlar vardı. Eğer bu insanlar ölmedilerse herhalde bunamışlardır. Delik ve çatlak hafızalarından koca bir Haşim sıyrılıp gitti.*” tarzındaki tenkitleri tahlil eden Peyami Safa, gazetelerdeki bir veya bin sene evvel ölmüş Türk sanatkârlarının ölüm yıldönümünü her Allah’ın günü hatırlama, hatırlatma ve matem tutma tekliflerini gülünç bulur. Peyami’ye göre Türkiye’de böyle bir ananeye hangi milletin matbuatında tesadüf ettiği bilinmeyen birçok muharrir bulunmakta ve bunlar yalnız bizi değil, dünyanın bütün gazetelerini bunamakla itham etmektedirler. Bununla birlikte Ahmet Haşim’in unutulmaması lazım gelen tarafı, dostlarının asla unutmadıkları şahsı değildir; onun ve bütün Türk sanatkârlarının sanatlarından gelen tesirleri devam ettirmek lazımdır. Peyami’nin teklifleri şöyledir: “*Haşim’in eseri üstündeki dikkatimiz yaşadıkça onun şair tarafını yaşatmış oluruz. Ahmet Haşim’in sanatkâr tarafını iyice tanımadan, edebî şahsiyetini ortaya koyacak tahliller yapmadan onu yıl da bir anmak çok bir anlam ifade etmez.*”¹⁰⁵⁹

Ölümünün üzerinden 5, 6 yıl geçen Ahmet Haşim’in edebî hafızadan silinmiş olması zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Bu bağlamda Yusuf Ziya, “Türk şiirine renklerin musikisini bir sıtma gibi aşıl原因an” Ahmet Haşim’in unuttuklarımızdan biri olmasını tenkit etmiştir.¹⁰⁶⁰ Haşim’i unutturmamak adına arada bir düzenlenen anma toplantıları şair Salih Zeki Aktay gibi bir iki dostu ve Eyüp Halkevi’nin girişimleriyle ve daha çok gençlerin iştirakiyle mezarı başında gerçekleşmiştir. Haşim’in bütün dostlarıyla edebiyat âlemimizde tanınmış şahsiyetlerin pek çoğu ihtifale davet edildikleri halde katılmamaları matbuatta sıklıkla tenkit edilen meselelerin başında gelmektedir. Şairin edebiyat dünyamızdaki

¹⁰⁵⁷ Bkz. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 23-36.

¹⁰⁵⁸ S. Hikmet, “Ustamız ve Anlatılan Haşim”, *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 36.

¹⁰⁵⁹ Peyami Safa, “Ahmed Haşim’i Anmak Nasıl Olur?”, *Cumhuriyet*, nr. 4692, (6 Haziran 1937): 3.

¹⁰⁶⁰ Yusuf Ziya Ortaç, “Unutmak”, *İkdam*, yıl 1, sayı 1, (12 İkincikânun 1939): 2.

mevkii, sanat telakkileri bu anmalarda üzerinde durulan meselelerdendir. Genellikle “Merdiven” şiirinin gençler tarafından okunması da Haşim ihtifallerin ayrılmaz bir parçası ve şairle özdeşleşen sembol şiirlerdendir.¹⁰⁶¹ Halid Fahri’ye göre şairleri bir kadeh, bir karanfil veya havada bir leylek, canlı ve cansız bir şey görmekle hatırlamak ve anmak pek tabii ve samimi değildir. Bu eğilimi 1945 yılında fark eden Halid Fahri, “Bir karanfil, her zaman nasıl olur da bize o şairi hatırlatır?” diye sorduktan sonra “*Öyle iken, son zamanda, kayıtsız, şartsız, bir karanfil görünce Haşim’i, havada uçan bir leylek görünce Haşim’i, bir merdiven görünce Haşim’i, bir kadeh (Piyale kitabı) görünce Haşim’i hatırlayanlar çoğalmaya başladı.*” diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Ozansoya’a göre şiiri gerçekten sevenler, her şeyden evvel şairleri zoraki ve yapmacık tedailerle (çağrışımlarla) hatırlamaktan çekinmelidir.¹⁰⁶²

Ahmet Haşim’in şiirlerini merkeze alan tahlil yazıları, genellikle yine 10, 20, 25¹⁰⁶³, 30 vb. gibi simgesel rakamların olduğu ölüm yıldönümlerindedir.¹⁰⁶⁴ İçinden çıktığı İstanbul edebî mahfillerinde unutulmuş Ahmet Haşim’in Anadolu şehirlerinde düzenlenen Edebiyat Geceleri’nde verilen konferanslarla anılması/hatırlanması son derece ilginçtir. 24 Nisan 1942’de Bursa Halkevi’nde verilen “Sembolizm ve Sembolist Ahmet Hâşim” konferansı, Anadolu’da şairin kolektif bellekteki varlığının devamını gösteren şaire dair derinlikli inceleme örneklerdendir.¹⁰⁶⁵ Ahmet Haşim, düzensiz yıldönümlerinde yazar, araştırmacı ve akademisyenler tarafından zaman zaman hatırlansa da edebî hafızadaki diriliği hiçbir zaman hak ettiği ölçüye kavuşamamıştır. Bu hatırlamalar, “Haşim’in, kendisini unutturmayacak derecede kıymetli ve büyük bir şair olduğunu söylemekle bir hakikati sadece tekrarlamaktan” öteye geçememiştir.¹⁰⁶⁶

Ahmet Haşim’in televizyon vasıtasıyla geniş halk kitlelerine hitap edecek şekilde anılması 1970’li yılların sonunda gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 4 Haziran 1978 tarihliidir. Ahmet Haşim’in 45. ölüm yıldönümü nedeniyle İzmir Televizyonu’ndan Erol Aksoy ile Nihat Onat’ın hazırladığı program, 4 Haziran 1978 Pazar günü saat 22.00’de yayınlanmıştır. Sunuculuğunu ve metin yazarlığını Turgay Gönenç’in yaptığı programda Ahmet Haşim’in

¹⁰⁶¹ “Ahmed Haşim’in Mezarında İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 6043, (5 Haziran 1941): 2.

¹⁰⁶² Halid Fahri Ozansoy, “Şairleri Nasıl Hatırlıyoruz?”, *Son Posta*, nr. 5347, (24 Haziran 1945): 4.

¹⁰⁶³ Hikmet Dizdaroğlu, “Ölümünün 25. Yıldönümünde Ahmet Haşim Üzerine Notlar”, *Türk Dili*, cilt VII, sayı 82, (1 Temmuz 1958): 500-502.

¹⁰⁶⁴ Örnek olarak bkz. Zahir Güvemli, “Ahmet Haşim”, *Çınaraltı*, sayı 91, (19 Haziran 1943): 9-10.

¹⁰⁶⁵ Bkz. Suat Salih Asral, “Sembolizm ve Sembolist Ahmet Hâşim” *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 49-50, 51-52 (Temmuz-Ağustos/Birinciteşrin 1942): 8-13; 19-26.

¹⁰⁶⁶ Osman Fehmi Özçelik, “Unutmak”, *Hisar*, sayı 5, (1 Temmuz 1950): 2, 19.

yaşam öyküsü, şiirleri ve düzyazıları konu edilmiştir. Programda Şükran Kurdakul, Haşim'in şiirleri, Konur Ertop düzyazıları hakkındaki görüşlerini belirtirlerken Murat Belge çeşitli konularda görüşlerini açıklamıştır. Programda ayrıca Ahmet Haşim'in şiirlerinden örnekler sunulmuştur.¹⁰⁶⁷

Ahmet Haşim, özellikle ölümünün 50. ve doğumunun 100. yıllarında akademik camianın kapsamlı sayılabilecek anma faaliyetleri ve neşriyatlarıyla edebî kamuoyunda yeniden hatırlanmıştır. 1980 sonrası talebelerine Süleyman Nazif, Ahmet Haşim, Abdülhak Hâmid ile ilgili çalışmalar yaptıran Prof. Dr. Mehmet Kaplan, bu nesle dair akademik yayınların olduğu gibi ihtifallerin de öncüsüdür. Ahmet Haşim, 50. ölüm yıldönümünde edebî hafızada ilginç sayılabilecek makalelere de konu olmuştur.¹⁰⁶⁸ Genel olarak Ahmet Haşim ihtifallerinde hayatının ana çizgileri, şiirindeki karamsarlık unsurları, sanat anlayışı ile değerlendirmelere tabi tutulmuştur.¹⁰⁶⁹ Şairin isminin Yahya Kemal ile birlikte zikredilmesi zaman zaman “anılmasına” bir vesile teşkil ettiği görülmektedir. Müjgân Cunbur’a göre iki şair arasında keskin bir zıtlık vardır: Yahya Kemal’in doğumu, günü gününe bilinirken Ahmet Haşim’in Hicrî 1301’de (M. 1883-1884)1885¹⁰⁷⁰, 1886 yıllarında, hatta 1889’da doğduğunu ileri süren kayıtlarla karşılaşmıştır. Bu yüzden geçen yıllarda kültürel bellekte ve edebî hafızada Yahya Kemal’in şöhreti artarak sürdürülürken Ahmet Haşim unutulmaya yüz tutmuştur. Haşim, doğduğu söylenen yıllardan birinde unutulmaktan kurtarılarak 100. yılında anılmaya başlanmıştır.¹⁰⁷¹ Şiiri, nesri ve renkli şahsiyetiyle edebiyat tarihinde farklı bir yer edinen Ahmet Haşim, 2000 yılında o zamana kadar Haşim ile ilgili yapılan tüm çalışmaların ışığında Beşir Ayvazoğlu’nun hazırladığı *Ömrüm Benim Bir Ateşti* kitabıyla 21. yüzyıl hafızasına yeniden kazandırılmıştır. Ahmet Haşim’in hayatı, sanatı, estetiği ve dramına odaklanan çalışma, o günlerde mezarı kaybolan şairin yeniden edebî bellekte tutunmasına imkân sağlamıştır.¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁷ Bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 22.

¹⁰⁶⁸ Prof. Dr. İnci Enginün, “Ölümünün 50. Yıldönümünde Ahmet Haşim”, *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 81-85. Doç. Dr. Zeynep Kerman, “Ahmet Haşim’in Nesirlerinde Hayvanlar”, *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 87-93.

¹⁰⁶⁹ Konuyla ilgili Doç. Dr. Sadık Kemâl Tural, Doç. Dr. İsmail Parlatır, Bilge Ercilasun, Müjgân Cunbur’un makale, bibliyografya ve değerlendirmeleri için bkz. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ahmet Haşim*, (Ankara: AKM Yayınları, 1992), 1-88.

¹⁰⁷⁰ Vefatı sonrası neşredilen biyografisinde Ahmet Haşim’in 1885 doğumlu olduğu kaydedilmiştir. Bkz. “Ahmet Haşim Öldü!”, *Cumhuriyet*, nr. 3260, (5 Haziran 1933): 1.

¹⁰⁷¹ *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ahmet Haşim*, (Ankara: AKM Yayınları, 1992), IX.

¹⁰⁷² Başka ülkelerde, Haşim ayarında sanatkarların dillerini unutup mezarlarının kaybolması bir tarafa, geride bıraktıkları her şeyin muhafaza edildiğine, evlerinin müze haline getirildiğine ve hakkında her yıl üç beş kitap yazıldığına dikkat çeken Ayvazoğlu, kitabının Son Söz kısmını Peyami Safa’nın 9 Haziran 1933 tarihli

Hakkında yapılan akademik araştırmaları bir tarafa bırakırsa Ahmet Haşim, 31 Mayıs 2008 Cumartesi günü, vefatının 75. yılında bir sergi ve açık oturumla yeniden hatırlanmış, Türk edebiyatı tarihinin unutulmaz bir parçası olduğu kolektif bellekte tazelenmiştir.¹⁰⁷³ Fakat bütün bu gayretler ve ölümünden sonra mesafeli periyotlarla arada bir nükseden ihtifaller, Ahmet Haşim'in edebî hafızda ihmalinin yerini dolduracak nitelikten uzaktır. Ahmet Haşim dışında Fecr-i Âtî edebiyatında çeşitli vesilelerle kültürel bellekte hatırlanan ve anılan bazı isimler de şunlardır: Fâzıl Ahmet Aykaç¹⁰⁷⁴, Prof. M. Fuad Köprülü¹⁰⁷⁵, Hamdullah Subhi (Tanrıöver)¹⁰⁷⁶, Refik Halid Karay¹⁰⁷⁷, Yakup Kadri Karaosmanoğlu¹⁰⁷⁸...

Cumhuriyet gazetesindeki “Haşim’i Tebcil” yazısına ayırmıştır. Uzun zamandır, dil bakımından yeni nesillerin ulaşamayacakları bir yerde duran Ahmet Haşim’in post modern zamanlarda hatırlatması bakımından *Ömrüm Benim Bir Ateşti* kitabı, Haşim’i toplumsal bellekte yeniden dirilişine katkı sunan eserlerin başında gelmektedir. Geniş bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Ömrüm Benim Bir Ateşti: Ahmet Haşim’in Hayatı, Sanatı, Estetiği, Dramı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000), 9, 39, 310-311.

¹⁰⁷³ Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde, ölümü haftası 31 Mayıs 2008 Cumartesi günü saat 14.00’te yapılan sergi ile birlikte Prof. Dr. Abdullah Uçman, Hilmi Yavuz, Alin Günvar ve Cem Yavuz’un katıldığı bir açık oturum düzenlenmiştir. Bkz. *Vefatının 75. Yılında Ahmet Haşim (1887-1933)*, Ed. Cem Yavuz, (İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü, 2008), 31 s.

¹⁰⁷⁴ Fâzıl Ahmet’in vefatından üç ay sonra yazılan ve günlük gazetelerin onu ihmalinden bahseden anma yazısı için bkz. Vehbi Cem Aşkun, “Kaybettığımız Değerlerden: Fâzıl Ahmet Aykaç”, *Çağrı*, sayı 122, (Mart 1968): 11-12. Ayrıca Fâzıl Ahmed Aykaç’ın ölümünün 40. ve doğumunun 123. yılındaki hatırlanma ve anı yazısı için bkz. Yağmur Atsız, “Mütebessim Bir Şâir: Fâzıl Ahmed”, *Türk Edebiyatı*, sayı 410, (Aralık 2007): 54-59.

¹⁰⁷⁵ Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, “Ölümünün 7. Yılı Münasebetiyle: Fuad Köprülü ve Muhit”, *Türk Kültürü*, sayı 128, (Haziran 1973): 7-11.

1979 Şubat’ında İstanbul Aydınlar Ocağı’da yapılan toplantı haricinde 17 Nisan 1986 günü Türk Dil Kurumunda M. Fuad Köprülü’yü anma günü düzenlenmiştir. Dr. Orhan F. Köprülü ve Orhan Şaik Gökyay’ın söz konusu anma gününde yaptığı konuşma metni için bkz. Dr. Orhan F. Köprülü, “Anma Günü: M. Fuad Köprülü’nün Hayatı, Eserleri, Çalışma Sistemi ve Başlıca Hususiyetleri”, *Türk Dili*, sayı 421, (Ocak 1987): 40-49; Orhan Şaik Gökyay, “Bir Öğrencisinin Dilinden M. Fuad Köprülü”, *Türk Dili*, sayı 421, (Ocak 1987): 50-57.

¹⁰⁷⁶ Ölüm yıldönümlerinde düzensiz olarak, zaman zaman anılan Hamdullah Suphi, genellikle Türkçü mahfillerde hatırlanmıştır. Tanrıöver birinci ölüm yıldönümünden başlayarak çeşitli vesilelerle Türk Ocakları’nda anılmıştır. Örneğin 18 Haziran 1966 günü Ankara Türk Ocağı’nda yapılan anmada Ali Uygur, Prof. Dr. Âfet İnan, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu, Munis Faik Ozansoy ve Selahaddin Ertürk birer konuşma yaparken Tanrıöver’in “Hitabet kuvveti, sadakat yönü, indandığı davaya bağlılığı, fikrî ve millî duyguları” üzerinde düşüncelerini dile getirmişlerdir. Diğer anmalar için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacıoğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Ocakları Genel Merkezi, 1998), 172, 177-178, .

¹⁰⁷⁷ İhtifal kavramını teorik anlamda birçok yazısında ele alıp doğru anlaşılması konusunda önemli yazılar neşreden Sabri Esat Siyavuşgil, Refik Halid’in vefatı sonrası (18 Temmuz 1965) edebiyat dergilerinde ölen bir yazarı tahlildeki yetersizliğimize değinmiştir. Bkz. Sabri Esat Siyavuşgil, “Bir Refik Halit Var”, *Varlık*, sayı 652, (15 Ağustos 1965): 3. Mahir Ünlü, “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Refik Halit Karay”, *Türk Dili*, sayı 13 (Temmuz 1989): 30-31.

13. ölüm yıldönümü münasebetiyle 12 Ağustos 1978’de *Cumhuriyet* gazetesinde neşredilen bir başka makale için bkz. Celâl Özcan, “Türkçenin Usta Kalemi Refik Halit Karay”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 670-672.

¹⁰⁷⁸ 13 Aralık 1974 akşamı vefat eden Yakup Kadri’nin ölümünün 4. yıldönümünde *Varlık* dergisinden iktibasla neşredilen anma yazısı için bkz. İhsan Akay, “Ölümünün 4. Yıldönümünde Yakup Kadri’yi Anmak”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 710-712.

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçişte Ziya Gökalp ve arkadaşlarının açtığı Yeni Lisan yolunda Millî Edebiyat hareketinin ve memleket edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Mehmet Emin Yurdakul, “millî benliği yok etmek gayesiyle vuku bulan saldırılar karşısında Türk ruhunu, Türk imanını harekete geçirmek için” *Ey Türk Uyan* (1914), *Turana Doğru* (1918) gibi kitaplarla *Cenge Giderken*, *Bırak Beni Haykırayım* gibi toplumsal belleği harekete geçiren manzumeler yazmasına karşın vefatı sonrası millî hafızada yer bulamayanlardır. 76 yaşında vefat eden Yurdakul'un ölümünden hemen sonra bir anketle gençlerin şair hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Türklük ve vatanseverlik duygusunun temsilcisi olarak görülen Yurdakul için gençler, toplumsal hafızada “kendi zamanına gelinceye kadar ölü bir kavram olan milliyetçilik anlayışını şuurlandırması, büyük kütlelerin, halk yığınlarının adam olması, özgürlüğü ve adaleti savunması” ile gelecekte anılacağını ve hatırlanacağını iddia etmişlerdir.¹⁰⁷⁹ Ölümünden hemen sonra şairin hatırasını anmak için Ankara Halkevi'nde bir ihtifal düzenlenmiş, İsmet İnönü de bu ihtifale iştirak etmiştir.¹⁰⁸⁰ Şubat 1944 sonunda Beşiktaş Halkevi de şair için bir toplantı tertip etmiştir. Evin Reisi Ekrem Başaran Yurdakul'un edebî şahsiyetinden bahsederken Dil-Edebiyat Komite Reisi Nigâr Ergenekon da şairin hayatı ve bazı şiirleri etrafında bir konferans vermiştir. Yurdakul ihtifaline katılanlardan biri de oğlu Âdil Yurdakul'dur ki törende babasına ait hatıralarını anlatmıştır. Şairin bazı şiirlerinin okunduğu ihtifal sonunda eserlerini, eşyalarını ihtiva eden bir sergi de açılmıştır.¹⁰⁸¹ Sonraki yıllarda Hamdullah Suphi Tanrıöver ve bazı dostları, Yurdakul'un anılması için ihtifaller düzenleyerek edebî hafızada diri kalmasına çalışmışlardır.¹⁰⁸² Fakat kısa zaman sonra üniversite ve orta öğretim ders kitapları dışında kültürel hafızanın dışında kalan şair, periyodik olmayan anmalarla nadiren hatırlanan şairlerdendir. Kültürel hafızada Yurdakul anmalarında aynı

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın “Ustalarımıza Saygı” adı altında çağda Türk romanının kurucularından sayılan Yakup Kadri, 10 Şubat 1992'de Beyoğlu Karaca Tiyatro'da Oktay Akbal, Demirtaş Ceyhun, Feridun Andaç ve Mete Çuntay'ın konuşmalarıyla anılmıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, nr. 24237, (10 Şubat 1992): 13.

¹⁰⁷⁹ Mehmet Emin Yurdakul'un ölümünün ardından 24 gencin düşüncelerini ve şairi unutmama gerekçelerini kısaca anlattığı yazılar için bkz. “Gençlerin Yurdakul Hakkında Duyguları”, *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 57, (1 Şubat 1944): 11-13.

¹⁰⁸⁰ *İstanbul Halkevleri* dergisinde başlıksız neşredilen haber için bkz. *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 5, (1 Şubat 1944): 10.

¹⁰⁸¹ Bkz. “Beşiktaş Halkevinde Şair Mehmed Emin Günü”, *Vakit*, nr. 9348, (27 Şubat 1944): 3.

¹⁰⁸² Mehmet Emin Yurdakul'un beşinci ölüm yıldönümü dolayısıyla 14 Ocak 1949'da Ankara Hukuk Fakültesi'nde yapılan anma toplantısında Hamdullah Suphi, Uluğ İğdemir, Saim Fikirli birer konuşma yaparken Eminönü Halkevi'nde yapılan ihtifalde ise Prof. Sadri Maksudi, Doçent Adile Ayda, Necati Başoğlu şairin hayatına dair hitabede bulunmuşlardır. Bkz. “İhtifaller”, *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 212.

isimlerin yazı yazması dikkat çekicidir.¹⁰⁸³ *Yeşilay Gençlik Kolu*, ölümünün 15. yıldönümünde şaire bir anma töreni düzenlerken konuşma yapanlardan biri de şairi diğer oğlu Doğan Yurdakul'dur.¹⁰⁸⁴ 100. doğum yıldönümünde Mehmet Emin Yurdakul, “yurt ve ulus dertlerini dile getirerek edebiyatımızda muhtaç olduğumuz çığırı açmış, dili ve deyişi sadeleştirmiş, küçümsenen hece veznine sürüm kazandırmış, yeni kuşakların bu vezni işlemelerine ortam hazırlamış bir şair” olarak hatırlanmıştır.¹⁰⁸⁵

3.4. GENEL OLARAK CUMHURİYET DÖNEMİ ŞAİR VE YAZARLARINA YAPILAN İHTİFALLER

24 Nisan 1920 tarihinde Birinci Meclis'in kurulmasıyla yeni bir döneme girilmiş ve Cumhuriyet ideolojisine uygun ekonomik, politik, kültürel ve dinî birtakım ulusal projelerin hayata geçirileceği yeni bir Türkiye anlayışı sosyal ve siyasî hayata hâkim olmuştur. I. Dünya Savaşı esnasında gelişen halkçılık ve milliyetçik akımı, halkla aydınlar arasında kuvvetli bir birlik kurmuş, yazı dilinin herkes tarafından anlaşılması, aydınların fikirlerini halka yaymada büyük bir rol oynamıştır. Fakat halkla aydınlar arasında asıl kaynaşma ise Kurtuluş Savaşı esnasında olmuştur. İstanbul'un işgali Anadolu'da yeni bir Millet Meclisi kurulmasını zaruri kılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, mücerret fikirlerden değil, tarihi ve içtimaî şartlardan doğmuştur.¹⁰⁸⁶ Bu dönemde devletin adı “Türkiye” olarak zihinlerde millî bir bilince dönüşmüştür. Edebiyatın gündemi ise Millî Mücadele döneminin devamı niteliğindeki meselelerin yanı sıra, eski-yeni tartışmaları, vefat eden şair ve yazarların edebî mirası etrafında yoğunlaşmıştır.

Yunus Emre, Cumhuriyet'in ilk yıllarında adına ihtifaller düzenlenen ve bir çeşit ikon hâline getirilen halk şairlerinden biri olmuştur. 1913 yılında *Türk Yurdu* mecmuasında Köprülüzâde'nin keşfiyle Türk edebiyatına giren, Yakup Kadri'nin *Yeni Mecmua*'da neşrettiği “Yunus Emre” başlıklı yazısı (nr. 70, 15 Şubat 1923) ile Rıza Tevfik'in Bursa'da Yunus Emre'nin kabrini ziyaretten sonra kendi üslûbunu takliden yazdığı şiiriyle (Yunus

¹⁰⁸³ H. Fethi Gözler, “12. Ölüm Yılı Münasebetiyle: Mehmet Emin Yurdakul”, *Türk Yurdu*, sayı 252, (Ocak 1956): 509-515; H. Fethi Gözler, “25. Ölüm Yılı Münasebetiyle: Mehmet Emin Yurdakul (Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri)”, *Çaba*, sayı 27, (Ocak 1969): 4-11; Fethi Gözler, “30. Ölüm Yılı Dolayısıyla: Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944)”, *Türk Kültürü*, sayı 136-138, (Şubat-Nisan 1974): 11-19. Ayrıca Büyük Türk şairi Mehmet Emin Yurdakul ihtifalleri için bkz. Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk'üm*, (İstanbul: Talât Altın Matbaası, 1947), 50 s.

¹⁰⁸⁴ “M. E. Yurdakul Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 12383, (14 Ocak 1959): 1.

¹⁰⁸⁵ Ağâh Sırrı Levend, “Doğumunun 100. Yıldönümünde Mehmet Emin Yurdakul”, *Türk Dili*, sayı 216, (1 Eylül 1969): 707.

¹⁰⁸⁶ Mehmet Kaplan, “50. Yılı Kutlarken”, *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 23, (Kasım 1973): 7.

Emre'ye Armağan)¹⁰⁸⁷ edebiyatımızda dikkatleri çeken Yunus Emre, *Anadolu Halk Bilgisi Derneği*'nin düzenlediği ihtifal ve günlerle sayesinde yurt çapına yayılmıştır. Cumhuriyet döneminde 1 Teşrinisani 1927 tarihinde merkezi Ankara'da ve halk bilgisi sahasında çalışan ilk özel teşekkül olmak üzere *Anadolu Halk Bilgisi Derneği* adlı bir folklor cemiyeti kurulmuş¹⁰⁸⁸, dernek 15 Nisan 1929 tarihinde Türk milletinin büyük şairlerinden Yunus Emre'yi anmak ve sanatını ortaya koymak maksadıyla bir ihtifal tertip etmiştir.¹⁰⁸⁹ Dernek ayrıca 15 Nisan'ın Yunus Emre'yi Anma Günü yapılması konusunda çağrıda bulunurken manifesto niteliğindeki "Yunus Emre'yi Niçin Seviyoruz?" başlıklı yazıda Yunus'u anmanın gerekçesini, "dilın sadeleşmesi cereyanında öncü olması, fikirlerinin asırlarca yaşaması, dili temiz kalması" olarak açıklamış, bu özellikleriyle onun dünden ziyade bugün anılması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁹⁰ Yunus Emre adıyla bir broşür de neşreden dernek sayesinde muhtelif gazetelerde Yunus Emre hakkında makaleler neşredildiği gibi, ilmî ve edebî mahfillerde konferanslar da verilmeye başlanmıştır. Fakat bu teşebbüs, sonraki yıllarda ciddi bir yankı ve kuvvet bulmadığı gibi, Yunus Emre'nin o yıllarda çok nâkıs ve tahrife uğramış, elde dolaşan matbu divanının olsun tenkitli bir nüshasını vücuda getirmeye de öncü olmamıştır.¹⁰⁹¹

Yunus Emre için 1929 yılında başlayan bu anmalar, fasılalarla 1930'lı yılların sonuna kadar zaman zaman devam etmiştir. 12 Mayıs 1937 Çarşamba günü yapılan *Yunus Emre Gecesi*, Eminönü Halkevi Başkanı M. Halit Bayrı, Sadeddin Nüzhet (Yunus'u Hayatı ve Sanatı) ve Doç. Dr. Ziyaeddin Fahri'nin (Yunus'un Felsefesi) konferanslarıyla ve Naki Tezel'in Yunus'tan okuduğu şiirlerle gerçekleşen kapsamlı anmalardan biridir.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁷ Konuya dair geniş bilgi için bkz. Beşir Ayvazoglu, *Yunus, Ne Hoş Demişsin (Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları)*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 19-33. Ayrıca bkz. Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*, haz. Abdullah Uçman, (İstanbul: Kitabevi, 2005), 236-237.

¹⁰⁸⁸ 1 Teşrinisani (Ekim) 1927 tarihinde kurulan derneğin faaliyetlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Halit, "Cumhuriyet Devrinde Halk Bilgisi Hareketleri", *Halk Bilgisi Haberleri mecmuası*, sayı 29, (29 Teşrinisani 1933): III-VIII.

¹⁰⁸⁹ Halk Bilgisi Derneği, tarafından çıkarılan *Halk Bilgisi Haberleri mecmuası*, 1 Mayıs 1931 tarihli ve 19 sayılı nüshasından itibaren neşredilmemiş, Nisan 1933 tarihinden itibaren İstanbul Halkevi, Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Bkz. "Okuyucularımıza", *Halk Bilgisi Haberleri mecmuası*, sayı 20, (25 Nisan 1933): 161.

¹⁰⁹⁰ H.B.D. (Halkbilgisi Derneği) Umumî merkezi tarafından tertip ve İstanbul merkezince neşredilen eser, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, İsmail Hikmet (Ertaylan), Ziyaettin Fahri'nin Yunus şiirleri ve Yunus Emre'den Seçme Şiirler için bkz. *Yunus Emre*, haz. Halkbilgisi Derneği Neşriyatı, sayı 6, (Ankara: İktisat Matbaası, 1929), 4; 18-46.

¹⁰⁹¹ M. Şakir Ülkütaşır, "Halk Bilgisi Derneği: Kuruluşu, Mesai ve Neşriyatı", *Halk Bilgisi Haberleri mecmuası*, sayı 95, (Eylül 1939): 228.

¹⁰⁹² "Yunus Emre Gecesi", *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 985; "Yunus Emre Gecesi", *Kurun*, sayı 6938-1058, (7 Mayıs 1937): 3; "Yunus Emre İçin İhtifal", *Tan*, nr. 737, (7 Mayıs 1937): 10; "Yunus Emre Gecesi", *Tan*, nr. 741, (11 Mayıs 1937): 2.

Cağaloğlu Halkevi merkez salonunda saat 20.30'da düzenlenen programda Yunus Emre hakkında yazılmış şiirler de okunmuştur.¹⁰⁹³ Mezarı Eskişehir ve Karaman tarafından paylaşılamayan -Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de mezarı varsayılan- Yunus Emre için Eskişehir'de 4 Haziran'da anmalar düzenlenirken Karaman'da ise 5-6 Haziran'da halk şairini anma törenleri tertip edilmiştir.¹⁰⁹⁴ Halk şairinin bu anmaları, hakkında bir kitap teşkil edecek kadar ithaf ve tematik şiirlerin yazılmasına da vesile olmuştur.¹⁰⁹⁵ Bunlar içerisinde halk şairine sevgi ve özlem duyguları içeren şiirler kadar anma geleneğini derinden hüznle yansıtan "ağıt" şiirleri de vardır.¹⁰⁹⁶

Yunus Emre'nin Eskişehir'de, Sarıköy'deki mezarı 24 Mayıs 1970 Pazar günü, yeni yaptırılan kabrine taşınmıştır. Yapılan törende Millî Eğitim Bakanı Prof. Orhan Oğuz, bir Yunus Emre Enstitüsü kurulacağını ve Yunus'un şiirlerinin Bin Temel Eser dizisinde bastırılacağını ilan etmiştir. Çevre köylerden gelen binlerce kişinin izlediği törende Mehmet Önder, Halim Baki Kunter, Abdülbaki Gölpınarlı, Müjgân Cunbur konuşma yapmıştır.¹⁰⁹⁷ Yunus Emre'nin ölüm yeri kadar ölüm tarihi de anmaların merkezindedir. Kesin olmayan bazı belgeler, Yunus Emre'nin 1321-1322 yıllarında öldüğünü göstermesi üzerine 1971-1972 yılları, UNESCO tarafından büyük şairimizin 650. ölüm yılı olarak kabul edilmiş Yunus Emre'nin bu yıllar boyunca bütün dünyada anılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁹⁸ UNESCO'nun bu teşebbüsü ile ilk defa 25 ülkede birden Yunus Emre adına anma törenleri düzenlenmiştir.¹⁰⁹⁹ Bu dönemde Yunus Emre şiirini ve

¹⁰⁹³ "Yunus Emre Gecesi Programı", *Tan*, nr. 741, (11 Mayıs 1937): 2.

¹⁰⁹⁴ "Yunus Emre ve Dil Bayramı", *Varlık*, sayı 648, (15 Haziran 1965): 2.

¹⁰⁹⁵ Yılda bir gün arayla önce Eskişehir'de, ardından Türk dilinin devlet dili olarak kabulünün 690. yıldönümü dolayısıyla Karaman'da anılan Yunus Emre hatırasına Müjgân Cunbur'un yazdığı "Sen gel desen gelmez miydin?" nakaratlı şiir ve yazı için bkz. Müjgân Cunbur, "Yunus Emre'ye", *Türk Kadını*, sayı 13, (Haziran 1967): 12. Makale için bkz. Dr. Müjgân Cunbur, "Yunus Emre'yi Anıyoruz", *Türk Kadını*, sayı 13, (Haziran 1967): 13-14; Osman Atilla, "Yunus Emre", *Hisar*, sayı 93, (Eylül 1971): 5.

¹⁰⁹⁶ Örnek olarak bkz. Cevat Tuna, "Yunus Emre'ye Ağıt", *Hisar*, sayı 135, (Mart 1975): 45.

¹⁰⁹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı'nın yaptığı konuşma ve detaylar için bkz. "Yaşayan Yunus Emre", *Cumhuriyet Sanat-Edebiyat*, sayı 3, (Temmuz 1970): 3.

¹⁰⁹⁸ "Yunus Emre Üzerine", *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 5, (31 Mayıs 1972): 3.

¹⁰⁹⁹ 1971 yılındaki Yunus Emre anma törenlerinin en büyüğü İstanbul'da Akbank tarafından yapılmıştır. 6-8 Eylül tarihleri arasında üç gün süren seminerde 18 ilim adamı Yunus Emre'yi çeşitli yönleriyle eleştirmiş, yaşantısını yeni belgelerle yeni baştan değerlendirmiştir. Eskişehir ile Karaman Turizm dernekleri arasında 1961 yılında başlayan Yunus Emre'yi sahiplenme ve anma kavgası da bu dönemde ortaya dökülen belgelerle vuzuha kavuşmuştur. Araştırmacı Cahit Öztelli o dönemde Milliyet Yayınları'ndan neşrettiği eserinde bugüne kadar bilinenleri tam bir tarafsızlıkla incelemiş ve kendi bulduğu belgeleri de kitabına almıştır. Buna göre Yunus Emre'nin Karaman'da doğup Karaman'da öldüğü kesin şekilde kabul görmüştür. Uzun yıllar Yunus Emre üzerine araştırmalar yapan Osman Hayri Özdemir de Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan şer'îye mahkemeleri karar defterlerini elden geçirmiş ve bunlar içerisinde herkesin meçhulü bulunan 32 adet kayıt bulmuştur. Hicri 916 yılına kadar uzanan bu kayıtlar Karamandaki Yunus Emre zaviyesinin vakfiyeleriyle ilgili olup zamanının kadıları tarafından tutulmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. "Ölümünün 650.

tasavvufi yönünü mercek altına alan özel dosya dergilerin sayısında artış görülmektedir.¹¹⁰⁰ Yunus Emre gecelerinde halk şairini tiyatro sahnesine uyarlama şeklinde teatral ritüellere de rastlanmaktadır. ODTÜ Türk Halk Bilimleri Topluluğu 11 Haziran 1972 tarihinden bir Yunus Emre gecesi düzenlemiş, topluluğun Eğitim Kolu, Yunus Emre'nin halk arasında efsaneleşen hayatını sahne de parça parça canlandırmıştır. Sahne basit bir dekor içinde, oyuncular da kendi günlük kıyafetleri ile sahnede yer almıştır. Böylece çağın ileri oyun görüşünü vermek istemişlerdir. Bu arada sazların eşliğinde sahne dışından Yunus ilahileri okunmak suretiyle mistik bir hava estirilmiştir.¹¹⁰¹ UNESCO, 1991 yılını ise “Yunus Emre Sevgi Yılı” olarak ilan edince yurt içinde ve yurt dışında Yunus Emre'yi konu alan pek çok anma toplantısı düzenlenmiş ve özel sayılar neşredilmiştir. Bu toplantıların bazıları konferans düzeyinde bazıları açık oturum, bazıları da seminer ve sempozyum niteliğinde organize edilmiştir.¹¹⁰² Yunus Emre'nin vefatının 700. yıl dönümü UNESCO Anma ve Kutlama Yıldönümleri arasına alınmıştır.¹¹⁰³ Bu münasebetle son olarak 30 Ocak 2021 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan genelge ile 2021 yılı Cumhurbaşkanlığı tarafından “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” olarak ilan edilmiş, bu kapsamda “Dünya Dili Türkçe” adıyla yurt içinde ve dışında etkinlikler düzenlenmesine karar verilmiştir.¹¹⁰⁴

Cumhuriyet dönemi şair ve yazar anmaları Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler, Garip Hareketi şairleri, Toplumsal Gerçekçiler, İkinci Yeni şairleri ve 1960'lardan 1970'lere kadar toplumsal atmosferin hâkimiyetini esas alan şair ve yazarları kapsamaktadır ki bu çok geniş bir zaman dilimini ifade etmektedir. Tezimizde bu zümreler içerisinde toplumsal

---

Yıldönümünde Büyük Mutasavvıf Şair Yunus Emre 25 Ülkede Bugün Anılıyor”; “Yunus Emre'yle İlgili Yepyeni Kayıtlar Bulundu”, *Haber*, sayı 122, (6 Eylül 1971): 1-2.

¹¹⁰⁰ Talât Sait Halman, Mehmet Kaplan'ın yazıları dışında Sabahattin Eyüboğlu'nun Yunus Emre adlı kitabını “*baştan sona kadar ilme, akla, mantığa aykırılıklar kitabıdır... Harcanan emeğe, edilen masrafa yazık. Ve asıl Eyüboğlu'na yazık.*” diyen Mehmet Çavuşoğlu'nun etüdünün yer aldığı *Hisar* dergisinin Yunus Emre Özel Dosyası için bkz. *Hisar*, sayı 93, (Eylül 1971): 28-29.

¹¹⁰¹ İhsan Hınçer, “ODTÜ'de Yunus Emre Gecesi Düzenlendi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı 277, (Ağustos 1972): 6394.

¹¹⁰² 12-13 Haziran 1991 günlerinden Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu'nun düzenlediği “Uluslararası Yunus Emre Semineri” dışında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bağlı kuruluşlarından olan Atatürk Kültür Merkezi de 7-10 Ekim 1991 günleri arasında “Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu” tertip etmiştir. Ayrıntılar için bkz. İsmail Parlatır, “İki Uluslararası Yunus Emre Toplantısı”, *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 473-479.

Yunus Emre için hazırlanan özel dosya, makaleler, adına yazılan ithaf şiirleri için ayrıca bkz. “Yunus Emre Özel Sayısı”, *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 401-520. Milli Kültür Yunus Emre Özel sayısı, makaleler, ithaf şiirler için bkz. “Yunus Emre Özel Sayısı”, *Milli Kültür*, sayı 80, (Ocak 1991): 1-118.

¹¹⁰³ “Edebiyat Kültür Sanat Haberleri”, *Dergâh*, sayı 374, (Nisan 2021): 2.

¹¹⁰⁴ Bkz. “2021 Yılında Yunus Emre ve Türkçe Yılı Olarak Kutlanması”, *Resmî Gazete*, sayı 31380, (30 Ocak 2021): 1.

bellekte kalıcı izler bırakan veya ihtifal kavramına farklı bir boyut, edebî bir zenginlik katan anmaları ele almaya çalıştık.

Cumhuriyet döneminde sadece yakın tarihte ölen edebiyatçılar değil, zaman zaman Divan edebiyatı şairlerinin de hatırlandığı ve ölüm yıldönümlerinde haklarında makale yazılarak edebiyat tarihindeki yerlerinin tartışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda tartışılan meselelerden biri şairlerimizin “Doğum ve ölüm tarihleri, hayatı ve ailesi, şöhret bulmasından önce yetiştği muhit” hakkında sıhhatli bilgiler bulunmamasına rağmen adlarına ihtifal düzenlenmesidir. Refik Ahmet Sevengil, Nedim’e dair yazdığı makalesinde “Nedim’in öldüğü gün belli mi ki yıldönümünü analım?” diyerek düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde tartışmaya açmıştır.¹¹⁰⁵ Tartışmalara rağmen çeşitli vesilelerle Divan edebiyatının önemli şairleri bu dönemde anılmaya devam etmiştir. Bâki’nin 380. ölüm yıldönümü bunlardan biridir.¹¹⁰⁶

1950’li yıllar edebiyatımızda Divan edebiyatının mirasından ziyade halk edebiyatının gelişmiş hazinelerinden faydalanan bir genç nesil meydana gelmiştir. Şekil ve metot itibarıyla, Yaşar Nabi’ye göre 20. yüzyılın ortasında edebiyatımız, “hümaniste edebiyat geleneğine girmiş ve bütün insanlığın malı olan zengin kaynaklara kapılarını ardına kadar açarken bir yandan da tarihinde ilk defa olarak gerçekten millî bir sanatın temellerini karınca kaderince atmaya başlamıştır.”¹¹⁰⁷ 1960 sonrasında ülkemizde köklü değişimler olmuştur. Yayımlanan bilimsel kitaplar, okura ülke sorunlarının çözümü konusunda yeni bir dünya görüşü kazandırmıştır. Bu bilinçlenmeden aydınlık düşünceye yıllar yılı kapalı tutulan sanatçılar da yararlanmıştır. Kırsal kesimlerden sanayileşme sürecine girmiş kentlerimize kadar tüm yaşam hızla değişmeye başlamıştır.¹¹⁰⁸

Hecenin beş şairi için düzenlenen ihtifallerde öncü, yine şairin seven dostları ve sanatseverlerdir. 18 Ekim 1952 tarihinde Enis Behiç’i anmak üzere gündüz mezarını ziyaret eden dostları, gece de Demirspor Lokali’nde toplanarak şairin hayatına ve sanatına ait muhtelif konuşmalar yapmış, şiirlerinden örnekler okuyarak hatırasını yâd etmişlerdir.¹¹⁰⁹ Bununla birlikte Enis Behiç de çabuk unutulmuşluktan nasibini alan şairlerimizdendir. 1954 yılının 17 Ekim Pazar gününün Enis Behiç’in vefat yıldönümü

¹¹⁰⁵ Refik Ahmet Sevengil, “Büyük Şairimiz Nedim’in Ölüm Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 9407, (14 Ekim 1950): 2.

¹¹⁰⁶ Mehmet Kaplan, “İstanbul Kültür Sarayı’nda Bâki’nin 380. Ölüm Yıldönümünü Anarken”, *Hisar*, sayı 270, (Mayıs 1980): 8-9.

¹¹⁰⁷ Yaşar Nabi, “Geleneksiz Edebiyat”, *Yeni İstanbul*, nr. 6, (6 Aralık 1949): 4.

¹¹⁰⁸ Bekir Yıldız, “Günümüz İnsanı ve Edebiyat”, *Milliyet Sanat*, sayı 102, (18 Ekim 1974): 17.

¹¹⁰⁹ “Enis Behiç’in Ölüm Yıldönümü”, *Hisar*, sayı 31, (1 Kasım 1952): 2.

olduğunu şair dostları, eşinin hatırlatması ile fark etmiş, Munis Faik Ozansoy kendi kendisine “Onu unuttuk mu?” sualini sormak zorunda kalmıştır.¹¹¹⁰ Periyodik bir anma silsilesi bulunmadan Hece’nin şairleri bazı vesilelerle dergi ve gazetelerde anılagelmiştir.¹¹¹¹ 9 Mart 1967 tarihinde Vâlâ Nurettin’in vefatı üzerine 11 Mart 1967 Cumartesi günü cenazesi kaldırılmış, aynı gün şair ve mizah yazarı, *Akbaba* dergisinin kurucusu ve başyazarı Yusuf Ziya Ortaç da hayatını kaybetmiştir.¹¹¹² Böylece yazı hayatına şiirle başlayan fakat asıl kudretini nesirde gösteren Hece’nin beş şairinden biri daha eksilmiştir. Munis Faik Ozansoy’a göre “kaleminin haysiyetini her düşüncenin üstünde tutan soylu yazarlardan” biri olması sebebiyle Ortaç, çağımızın seçkin bir siması olarak edebiyatımızda daima yaşamaya hak kazanmıştır.”¹¹¹³

İhtifallerin ilginç bir tesadüfı 1970 yılında yaşanmıştır. Türk Edebiyat Cemiyeti, 1970’li yıllarda “Yaşayan Beş Hececiler”i millî hafızada diri tutmak ve jübile mahiyetinde ağırlamak üzere bir toplantı yapmak istemiştir. Fakat o sırada Faruk Nafiz ve Halit Fahri Ozansoy’un rahatsızlığı sebebiyle toplantıdan vazgeçilmiştir. Hemen akabinde ise 23 Şubat 1971 Salı günü Ozansoy vefat etmiştir.¹¹¹⁴ Jübile kastyıla planlanan toplantı ihtifale tebdil olunmuş ve Halit Fahri’nin anılması için çalışmalara başlanmıştır.¹¹¹⁵ Kısa bir müddet sonra Hece’nin beş şairinden biri olan Orhan Seyfi Orhon da vefat etmiştir.¹¹¹⁶ Beş Hececiler’den dördüncüsü olan Orhan Seyfi’ye ait ilk nekrolojik yazı, akımın hayatta kalan tek şairi Faruk Nafiz Çamlıbel’indir. “*Bu ölüm karşısında, edebiyat gibi, benim de nasıl öksüz ve yalnız kaldığımı bütün acılığı ile duyuyorum.*” diyen¹¹¹⁷ Çamlıbel ile birlikte Halide Nusret Zorlutuna da “Söz birliği etmiş gibi birbirinin peşi sıra bu güzelim dünyadan çekip giden dostları”ndan yarım asırlık meslektaş Orhan Seyfi’ye taziyetlerini dilemiştir.¹¹¹⁸ *Son Havadis* gazetesinin girişimleriyle 22 Ağustos 1973 Çarşamba günü Orhan Seyfi’nin vefatının 1. yıldönümü sebebiyle Zincirlikuyu’daki mezarı başında bir

¹¹¹⁰ Munis Faik, bu ihmali “*İtiraf edeyim ki marazî denilecek bir zaafım var: Çok yakın tanıdıklarımın ölümüne bir türlü kendimi inandıramıyorum. Hele Enis Behiç Koryürek gibi bütün melekeleriyle hayatı şahıslandıran bir zekâ için... Bu gibilerin hattâ uzaklaştıklarını bile kabul edemiyorum.*” şeklinde açıklamıştır. Bkz. Munis Faik Ozansoy, “Enis Behiç Koryürek”, *Hisar*, sayı 55, (Kasım 1954): 4.

¹¹¹¹ Enis Behiç’in 44. ölüm yıldönümünde hatırlanmasına dair bkz. Mehmet Çınarlı, “Enis Behiç ve Ruhlar Âlemi”, *Türk Dili*, sayı 502, (Ekim 1993): 459-466.

¹¹¹² “Üç Yazarı Kaybettik”, *Hisar*, sayı 40, (Nisan 1967): 30.

¹¹¹³ Munis Faik Ozansoy, “Yusuf Ziya Ortaç”, *Hisar*, sayı 40, (Nisan 1967): 3.

¹¹¹⁴ Mehmet Çınarlı, “Hecenin Beş Şairi’nden Biri Daha Gitti”, *Hisar*, sayı 88, (Nisan 1971): 3.

¹¹¹⁵ “Türk Edebiyat Cemiyeti’nden Haberler”, *Türk Edebiyatı*, sayı 1, (15 Ocak 1972): 2. Ayrıca Necatigil’in “5. Ölüm Yıldönümünde Halit Fahri” başlıklı anma yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 64-66.

¹¹¹⁶ “Orhan Seyfi Orhon Vefat Etti”, *Türk Edebiyatı*, sayı 8, (31 Ağustos 1972): 41.

¹¹¹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, “Büyüğümüz”, *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 3.

¹¹¹⁸ Halide Nusret Zorlutuna, “Orhan Seyfi Orhon”, *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 4.

anma töreni yapılmıştır. 1909-1923 yılları arasında Millî Edebiyat cereyanı içerisinde Türkçeyi en güzel kullanan şairlerinden biri olan Orhan Seyfi, aruz ve hecede başarılı örnekler vermiştir.¹¹¹⁹ Ne var ki sonraki yıllarda Orhan Seyfi adına ihtifallere pek rastlanmaz. Millî Edebiyat havası içinde yetişen ilk Hececilerin güçlü temsilcisi Faruk Nafiz de 8 Kasım 1973 Perşembe günü sabaha karşı seyahat etmekte olduğu Samsun Vapuru'nda ölmüştür. Gemi, Kaş Limanı'ndan ayrıldıktan kısa bir müddet sonra vefat eden Çamlıbel, 11 Kasım 1973 Pazar günü İstanbul'da toprağa verilmiştir.¹¹²⁰ Fıkra, roman ve piyes türlerinde de eser veren Çamlıbel'in en kuvvetli, en verimli yanı şairliğidir. Hececi çağdaşlarının en üstünlerinden sayılmış ve şiir üslûbu, kendisinden sonra yetişen hece şairlerini etkilemiştir. Eskilere, yenilere ve çağdaşlarına kendini çabuk sevdiren şair olarak ölümünden sonra düzensiz anmalarla çeşitli vesilelerle hatırlanmıştır. 1980 sonrasında Faruk Nafiz, ölümünün 10. yılında TV programlarıyla anılmış, Hecenin Beş Şairi'nden biri olarak teknolojik görsel vitrine çıkararak geniş kitlelere ulaşmış, toplumsal bellekteki yerini pekiştirmiştir.¹¹²¹ Ölümünün ardından Beş Hececiler için verilen hükümlerde “Asırlar boyunca halk şairlerinin kullandığı ölçüyü, aydınlara seslenen şiirlerde ilk defa başarı ile kullandıkları” vurgulanmıştır. Çınarlı'ya göre Edebiyat-ı Cedîde'nin ve Fecr-i Âtî'nin Arapça-Farsça terkipli, ağdalı dilinden sonra onları konuştuğumuz sade Türkçeyle söyledikleri pırıl pırıl mısralar, büyük ilgi uyandırmıştır. Hecenin Beş şairinin vezin meselesinin üstünde, asıl önemi bu dil değişikliğinden gelmektedir.¹¹²²

Sanat ve edebiyat dünyamızdaki ömrü, yandıktan sonra kısa bir zaman sonra sönmeyen bir mum ışığının ömrü kadar olan edebî topluluklardan biri de *Yedi Meşale*'dir.¹¹²³ 1928 yılında seçme yazılarını *Yedi Meşale* adlı bir kitapta toplayan ve bu isme izafeten edebî bir grup oluşturan Sabri Esat Siyavuşgil (1907- 1968), Vasfi Mahir Kocatürk (1907- 1961), Ziya Osman Saba (1910- 1957), Kenan Hulusi Koray (1900-1943), Muammer Lutfi (Bahşi, 1903-1947), Cevdet Kudret (Solok, 1907-1992) ve Yaşar Nabi (Nayır, 1908-1981)'den müteşekkil Yedi Meşaleciler içerisinde Ziya Osman Saba'nın diğerlerine göre daha fazla hatırlandığı görülmektedir. Bunda grubun diğer şairlerinin birer birer

¹¹¹⁹ “Bir Kaybın Yıldönümü: Orhan Seyfi İçin”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı 4, (1 Ekim 1973): 56.

¹¹²⁰ “Faruk Nâfiz'i Kaybettik!”, *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 24, (Aralık 1973): 29.

¹¹²¹ Faruk Nafiz için, 8 Kasım 1983 akşamı saat 20.00'de, ölümünün 10. yıldönümü dolayısıyla bir anma programı düzenlenmiştir. Programda şairin yaşamı ve yapıtları tanıtılmıştır. Bkz. “Faruk Nafiz Ölümünün 10. Yılında TV'de Anılıyor”, *Cumhuriyet*, sayı 21262, (8 Kasım 1983): 4.

¹¹²² Mehmet Çınarlı, “Hecenin Beş Şairi'nden Biri Daha Gitti”, *Hisar*, sayı 88, (Nisan 1971): 3.

¹¹²³ Mithat Balcı, “Sabri Esat Siyavuşgil'in Ardından”, *Çaba*, sayı 25, (Kasım 1968): 16-17.

edebiyattan kopmalarına karşın Ziya Osman'ın şiir yolunda ısrarla yürümesinin tesiri büyüktür. O, “*yeni şiirimizde, aydınlığın, acımanın, duygunun güzellik ve yumuşaklığın tek temsilcisi*” olarak Yedi Meşaleciler'in tek yanan ışığıdır.¹¹²⁴ Bu yüzden naif şiirleri onun edebiyatseverlere hatırlatan en önemli unsurdur. Düzenli aralıklarla edebiyat dergilerinde Ziya Osman merkezli anı yazılarına rastlamak hemen her dönemde mümkündür.¹¹²⁵ Ölümünden sonra *Varlık* ve *Sanat* dergileri, Ziya Osman Saba anmalarında öne çıkan öncü mahfillerdendir.¹¹²⁶ Ziya Osman için görkemli ihtifaller yapılmamasını Sabri Esat, ölümünün 10. yılında kritik etmiştir. Siyavuşgil'e göre “*Kimse onu anmayacak, hiçbir yerde ihtifali yapılmayacak, fotoğraflı rozetleri dağıtılmayacak, üç metre boyunda portresi çizilip kürsünün arkasına asılmayacaktır.*” Çünkü Ziya Osman, “şairdir, yalnızca şair, sadece şair, ölesiye şairdir.” O, topluma seslendiği, ona yol gösterdiği, toplumu şu ve bu yöne yürütmek isteyen şairlerden olmadığı için bu akıbete uğramıştır. Bu sebeple hiçbir kalabalık onu kendine bayrak yapmamıştır. O halis bir şairdir fakat onun bu tarafını bile sadece tanıyanlar bilecektir.¹¹²⁷ Ziya Osman'ın yaşayışı ile düşüncesi ve şiiri arasında başka şairlerde o derece yakınlıkla pek rastlanmayan bir benzerlik hatta birlik unsuru da şairin anmalarında üzerinde durulan farklılıklardandır.¹¹²⁸

Ziya Osman için planlanmış ihtifallerden ilki 16 Şubat 1972 günü Millî Kütüphane'de düzenlenmiştir. Kültür Müsteşarı Mehmet Önder'in açtığı toplantının konuşmacısı Doç. Dr. Olcay Önertoy'dur. Konu ise yazarın hikâyeciliğidir. Şair İlhan Geçer de aynı ihtifalde Ziya Osman'ın şairliğini merkeze alarak “ev içi şairi” olduğunu şiirlerinden örneklerle dile getirmiştir. Prof. Dr. Bedrettin Tuncel ise şairi okul sıralarından itibaren tanıyan biri olarak “Ziya Osman'ın Dünyası”nı anlatmış ve “geçmiş zaman şairi” değil, “geçen zaman şairi” olduğunu açıklamıştır. İhtifalde önceki konuşmacıların ifadelerini eleştiren Tuncel, şairin sadece kendi anılarını dile getirdiğini belirtmiştir. Milli Kütüphane girişinde Ziya Osman'a ait kitap ve dergi kupürlerinden ibaret bir de sergi açılmıştır.¹¹²⁹

¹¹²⁴ Berin Aran, “Ölümünün Sekizinci Yıldönümünde Şiirlerinde Ziya Osman”, *Varlık*, sayı 639, (1 Şubat 1965): 7; İlhan Geçer, “Ölümünün 15. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Osman Saba”, *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 3, (15 Mart 1972): 27-28.

¹¹²⁵ Muzaffer Uyguner, “Yazılarına Göre Ziya Osman'ın Hayatı”, *Varlık*, nr. 615, (1 Şubat 1964): 8.

¹¹²⁶ Ziya Osman'ın ölümünün 2. yıl dönümündeki anma için bkz. “Anmalar-Olaylar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 49.

¹¹²⁷ Sabri Esat Siyavuşgil, “Ölümünün 10'uncu Yıldönümünde Ziya Osman Saba”, *Çaba*, sayı 5, (Mart 1967): 24.

¹¹²⁸ Munis Faik Ozansoy, “Ziya Osman Saba'yı Hatırlayış”, *Hisar*, sayı 16/91, (Nisan 1965): 12-13.

¹¹²⁹ “Konferans ve Toplantılar”, *Hisar*, sayı 99, (Mart 1972): 32.

Ziya Osman'ın ölümünün 20. yılında dostlarından Yaşar Nabi, “bir iyilik meleği” şeklinde tarif ettiği şairin edebî hafızada kalan izlerini özel yaşamı, Tanrı inancı, şiirlerine sık sık sızan ölüm teması, ilk evliliğindeki mutsuzluğu, İstanbul tutkusu ve Hukuk mezunu olmasına karşın ücretli memurluğa kanaat etmesi gibi konular çerçevesinde el almıştır. Ziya Osman'ın son yıllarında *Bıraktığım İstanbul* adlı eserini tamamlamak istediğini ve Cahit Sıtkı'nın “İşte olup olacağımız bu cenaze!” dizesini dilinden hiç düşürmediğini de yine Yaşar Nabi nakletmektedir.¹¹³⁰ Ziya Osman'ı *Atabetü'l-Hakayık* müellifi Edib Ahmed'e benzeten Necatigil ise ölümünün 20. yılında hayatını “içe kapanışla” geçirdiğini, İmâm-ı Azam Ebu Hanife'nin derslerine gitmek için her gün dört fersah uzaklıktaki evinden gidip geldiği halde göze batmamak için en arka sırada bir yere oturan Edib Ahmed gibi yaşadığını zikretmiştir. Necatigil, kendisinden sonra birçok şairin toprağa verilmesine karşın duygu beraberliği, yaşantı birliğinden dolayı Ziya Osman'ı bir türlü unutmamasının sebebini “ruh yapıları arasında ortak yanlar bulunması”yla izah etmiştir. Dostları Ziya Osman'nın kültürel hafızadaki yerini “tevekkül, teslimiyet, feragat, vefa, titizlik, tevazu, Tanrı'ya sığınış, Tanrı'dan merhamet ve rahmet bekleyiş” gibi insanî hasletlerle ve kültürüne, öğrenim derecesine karşılık “ikbal ve şöhret tutkularından uzakta ufak bir memurlukla yetinmesi” gibi kanaatkâr yapısıyla açıklamaya çalışmışlardır.¹¹³¹ Necatigil, kültürel bellekte Ziya Osman Saba'yı edebiyat ve şiir dünyasındaki yerini yazılarıyla gündemde tutmaya çalışan duyarlı edebiyatçılardandır.¹¹³²

Yedi Meşaleciler'in diğer üyeleri zamanla millî hafızadan teker teker çıkarken eleştirmenlerin “değeri bilinmemiş” sıfatlarıyla makalelere konu olmakla hatırlanmıştır. Grubun tek hikâyecisi olarak 1943 yılında vefat eden Kenan Hulûsi'nin adına sadece roman ve hikâye antolojilerinde rastlanmaktadır. Ölümünün ardından Yedi Meşale grubundaki dostlarının “Sönen Bir Meşale” olarak düşüncülerini paylaştıkları kısa nekroloji yazılarının ardından¹¹³³ Kenan Hulûsi, edebiyat tarihimizin unutulmuşları arasında yeri almıştır. Yakın dostları Ankara'da çıkan “Milliyetçi ve Memleketçi Fikir

¹¹³⁰ Yaşar Nabi Nayır'ın 29 Ocak 1977 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan “İşte bir zamanlar aramızda böyle bir melek de yaşamıştı.” cümlesiyle biten anı-hatıra yazısının iktibas metni için bkz. Yaşar Nabi, “Ölümünün 20. Yıldönümünde Ziya Osman Saba”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 545-548.

¹¹³¹ Behçet Necatigil, “20. Ölüm Yıldönümünde Ziya Osman Saba”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 548-550.

¹¹³² Necatigil'in Ziya Osman Saba için çeşitli tarihlerde yazdığı anma yazıları için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 118-131.

¹¹³³ Kenan Hulûsi'nin 23 Mayıs 1943 Pazar günü vefat sonrası Yedi Meşaleci'lerden Cevdet Kudret Solok, Ziya Osman Saba, Vasfî Mahir Kocatürk, Yaşar Nabi Nayır ve matbuattaki değerlendirmeler için bkz. “Kenan Hulûsi İçin: Bir Ölünün Arkasından Düşünceler”, *Varlık*, sayı 240, (1 Temmuz 1943): 488-499.

Mecmuası” *Varlık*’ın 1 Temmuz 1943 tarihli 240. sayısını “Kenan Hulûsî’nin aziz hatırasına ithaf” etmişlerdir. 1 yıl sonra Basın Birliği İstanbul Mıntıkası muharrirlerden ve her ikisi de 1943 yılı tifüs salgınından vefat eden İskender Fahrettin Sertelli¹¹³⁴ ve Kenan Hulusi için 24 Mayıs 1944 günü Eminönü Halkevi’nde saat 15.00’te ailelerinin, meslek arkadaşlarının ve dostlarının hazır bulundukları bir ihtifal düzenlemiş, *Vakit* gazetesi de “genç neslin en kuvvetli ve realist hikâyecisi için” Kenan Hulusi sayfası hazırlamıştır. Toplantıyı Basın Birliği İstanbul mıntıkası adına Peyami Safa açmış, Mustafa Ragıp (Esatlı), Ziya Osman Saba, Reşat Ekrem Koçu, Zahir Güvemli de İskender Fahrettin ve Kenan Hulusi’nin hayatı ve eserleri üzerinde konuşmuşlardır.¹¹³⁵ Sonraki yıllarda bu iki isim için ihtifallere pek rastlanmaz. Behçet Necatigil’in ölümünün üzerinden 20 yıl geçmesine rağmen piyasada hâlâ kitaplarının bulunmamasına parmak bastığı ve Dr. İnci Enginün’ün *Türk Dili ve Edebiyatı* dergisindeki yazılarını kritik ettiği makalesi bir kenara bırakılırsa edebiyat dünyası da uzun yıllar Kenan Hulusi’ye ilgisiz kalmıştır.¹¹³⁶ Bu çarpıcı gerçeği “Bir Yazar geriye bizim için ‘güzellikler’ bırakmak istemiş, bunun için var gücüyle çaba harcamış, sonra sönmüş, erimiş, yitmiş!” şeklinde özetleyen Selim İleri, pek çok yazarın başına gelen bu kültürel erozyonu, “memleketin kültür politikalarının silip süpürmesi” olarak özetlemiştir.¹¹³⁷

İsmi, kurucusu olduğu *Varlık* dergisiyle özdeşleşen Yaşar Nabi Nayır, Yedi Meşale grubu içerisinde, derginin de girişimleriyle, kültürel hafızada en çok hatırlanan ve anma

¹¹³⁴ Dönemin tanınmış muharrir ve gazetecilerinden olan İskender Fahrettin Sertelli, tutulmuş olduğu tifüs hastalığından kurtulamayarak 29 Mayıs 1943 Cumartesi günü saat 14.00’te tedavi edildiği Cerrahpaşa Hastanesi’nde vefat etmiştir. Yirmi yılı geçen yazarlık hayatında birçok makale yazmış, kitaplar telif etmiştir. Basılmış eserlerinin sayısı tam 100’dür. Gassoun’un meşhur eserlerini de İngilizceden dilimize çevirmiştir. Bundan başka gazete ve mecmualarda tefrika halinde çıkmış ve kitap halinde henüz basılmamış 80 eseri daha vardır. Son eseri olan *Siyah Lâleler* adlı romanı yarım kalmıştır. Son zamanlarında *Tarihten Sesler* adı ile çıkarmaya başlayıp sayfalarında birçok tanınmış muharririn toplandığı mecmuası da yarım kalmıştır. Cenazesi bir gün sonra öğle namazında Teşvikiye Camii’nden kaldırılarak Feriköy Mezarlığı’na defnedilmiştir. O tarihte tifüs salgınından İskender Fahreddin ile birlikte *Yeni Asır* gazetesi sahibi İsmail Hakkı Ocakoğlu ve *Vakit* gazetesi tahrir müdürlerinden hikâyeci Kenan Hulusi de vefat etmiştir. Cenazesinde birçok meslektaşı, Halkevi arkadaşları, Basın Kurumu İstanbul Mıntıkası, gazeteler ve Eminönü Halkevi çalışanları hazır bulunmuştur. Tabutu, cenaze namazından sonra Osmanbey’e kadar elleri üzerinde taşınmış, burada cenaze otomobilini konularak mezarlığa götürülmüştür. Türk matbuatının bir hafta tifüse kurban verdiği 3 yazar için bkz. “İskender Fahreddin’i de Kaybettik”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5406, (30 Mayıs 1943): 1, 3; “Merhum İ. Fahreddin’in Cenazesi Dün Kaldırıldı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5407, (31 Mayıs 1943): 3.

¹¹³⁵ “Merhum İki Arkadaşımız İçin Yapılan İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 7103 (24 Mayıs 1944): 2. Ayrıca bkz. “Kenan Hulûsî ve İskender Fahrettin İçin Dün Yapılan İhtifal”, *Vakit*, nr. 9435, (24 Mayıs 1944): 1-2.

¹¹³⁶ Necatigil’in “Ölümünün 30. Yılında Kenan Hulûsî ve Hikâyeleri” başlıklı anma yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 89-95.

¹¹³⁷ Selim İleri, “Değeri Bilinmemiş Kenan Hulusi”, *Cumhuriyet*, nr. 26487, (14 Nisan 1998): 12.

yıldönümleri unutulmayan yazarlardandır.¹¹³⁸ Ölümünün birinci yıldönümünde edebiyat tarihindeki yerine dair değerlendirme, inceleme ve araştırma yazılarını yer aldığı *Yaşar Nabi'ye Saygı*¹¹³⁹ adlı bir kitap neşredilmiştir ki bunda edebiyat dünyasında birçok yazarın tanınmasında emeği olan bir derginin kurucusu olmasının rolü de vardır. Derginin varlığını 21. yüzyılda istikrarlı bir şekilde sürdürmesi, Yaşar Nabi'nin de kültürel bellekte sık sık hatırlanmasına zemin hazırlamıştır.

Hocası Yahya Kemal'in ölümüyle ancak masaya oturabilen¹¹⁴⁰ şair, romancı, denemeci ve edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar, ölümünden sonra şair dostları tarafından kültürel bellekte diri tutulmaya çalışılmıştır.¹¹⁴¹ Tanpınar için ilk ihtifal, 25 Ocak 1962 Perşembe günü defnedilmeden önce İstanbul Üniversitesi'nde yapılmıştır. Tanpınar'ın cenazesi Perşembe günü öğle üzeri Süleymaniye Camii'nde kılınan namazdan sonra kaldırılarak Üniversite'de yapılan töreni müteakip Rumelihisarı'ndaki edebî istirahatgâhına tevdi edilmiştir. Cenazeye başta İsmet İnönü olmak üzere resmî ve özel teşekküllerce 50'den fazla çelenk gönderilmiştir. Törende, şairin aile efradı, İstanbul'da bulunan Büyük Millet Meclisi üyelerinden bazıları, İstanbul Üniversitesi Rektörü, öğretim üyeleri, gazeteciler ve sanatçılarla şairi sevenler hazır bulunmuştur. Cenaze merasiminde farklı bir ritüel olarak tabutun başında bir er ve iki öğrenci *ihtiram nöbeti* tutmuşlardır. Daha sonra eller üzerinde askerî bando ve merasim kıtasının refakatinde İstanbul Üniversitesi merkez binasına getirilen na'ş, hazırlanan yere konulmuştur. Bu ilk ihtifalde Rektör Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, Edebiyat Fakültesi Dekanı Vahit Turan, Prof. Mehmet Kaplan, Prof. Vehbi Eralp, bir öğretmen, bir öğrenci tarafından Tanpınar'ın fikir, sanat ve akademik kariyerini belirten konuşmalar yapılmış, "Bursa'da Zaman" şiiri okunmuştur. Tanpınar'ın tabutu eller üzerinde daha sonra Edebiyat Fakültesi'ne getirilmiş ve bir ritüel pratiği olarak

---

¹¹³⁸ Vefatının birinci sene-i devriyesinde kapsamlı bir anma dosya ile anılan Yaşar Nabi (21.12.1908-15.03.1981), Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Akbal, Fakir Baykurt, Kemal Özer, İhsan Akay, Pınar Kür'ün yazılarıyla hatırlanmış ve anılmıştır. Bkz. "Yaşar Nabi Nayır'ı Anıyoruz", *Varlık*, sayı 894, (1 Mart 1982): 3-28.

¹¹³⁹ Bkz. *Yaşar Nabi'ye Saygı*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1982), 295 s.

¹¹⁴⁰ Yahya Kemal'i "mitolojinin o ifrit öldürücü kahramanlarına" benzeten Tanpınar, hocasının kendisine ilk öğrettiği şeyin "kendisine mühlet vermek" olduğunu söylemektedir. Tanpınar'a göre Yahya Kemal, edebiyatımızın bir asır, yani Tanzimat'tan beri beklediği adamdır. Reşit Paşa'dan sonra herhangi bir devirde gelseydi bile geldiği anda fikirler sarahat kazanırdı. Çünkü Yahya Kemal, her şeyden evvel vuzuh ve sarahattir. Büyük kültürü, kayıtsız şartsız Avrupalı olması, yani realiteden hareket etmesi ona edebiyatımızda hiç kimseye nasip olmayan bir işi yapmayı nasip etmiştir. Tanpınar'ın Yahya Kemal hakkındaki düşünceleri ve kendisine tesiri için bkz. *Dünkü ve Bugünkü Edebiyatçılarımız Konuşuyor*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1976), 47-49.

¹¹⁴¹ Ahmet Kutsi Tecer'in Paris'ten kendisine gönderdiği mektuplar vesilesiyle Tanpınar'ı hatırlama yazısı için bkz. Ahmet Kutsi Tecer, "Ahmet Hamdi Tanpınar: Ölümünün İkinci Yıldönümü Dolayısıyla", *Varlık*, nr. 614, (1 Şubat 1964): 6-7; *Varlık*, nr. 615, (15 Şubat 1964): 8-9.

kısa bir “veda vakfesi”nden sonra Şehzade Camii önünde cenaze arabasına nakledilmiştir.¹¹⁴²

Bu ilk ihtifalden sonra Tanpınar, ilk etapta şair dostları tarafından kültürel bellekte diri tutulmaya çalışılmıştır. Şairin ölümünün sıcaklığıyla matbuattaki uğurlama/veda yazıları bir ay kadar sürmüş, sonrasında zihinlerdeki Tanpınar imajı silik bir görüntüye dönüşmüş ve antolojilerin insafına terk edilmiştir. Bunda Tanpınar’ın Ahmet Haşim ile Yahya Kemal’in gölgesinde kalarak hafızalarda yer eden güzel mısralar bırakmasının, bununla birlikte şiir tarihimizde bütünüyle ağır basan bir eser verememesinin de etkisi vardır. Nesir alanında ise edebiyat tarihimizin her çağındaki üstatlarla bir hizada olduğu genel bir kabul görmüştür.¹¹⁴³ Tanpınar’ı vefat yıldönümlerinde ilk hatırlayan şair dostlarından Ahmet Kutsi Tecer’dir.¹¹⁴⁴

Tanpınar anmalarını ve şairin toplumsal bellekte diri tutulma evrelerini 3 grupta değerlendirebiliriz. Birincisi, vefatından sonra Ahmet Kutsi Tecer, Haldun Taner, Behçet Kemal Çağlar, Hilmi Ziya Ülken gibi yakın dostlarının, Mehmet Kaplan gibi üniversitedeki mesai arkadaşlarının yönlendirmesiyle, neşriyat ve makaleleriyle edebî hafızada var olan Tanpınar imgesidir. İkincisi, 1973 yazında Selahattin Hilav ile Hilmi Yavuz arasında 3-4 ay devam eden Tanpınar polemiğiyle başlayıp *Huzur* yazarının eserlerinin çeşitli yayınevleri tarafından basılmasıyla devam eden kültürel bellekteki Tanpınar imajıdır. Üçüncüsü ise doğumunun 100. yılı vesilesiyle 2001 yılından itibaren özellikle akademik camianın makale, araştırma, tez ve incelemeleriyle yeniden keşfedilen ve farklı bir gözlerle yapılan etütlerle-okumalarla 21. yüzyıla seslenen metaforik/ikonik Tanpınar gerçeğidir. Modern Türk edebiyatında şair kimliği yanında hikâye, roman ve edebiyat tarihindeki türlerde kendisine özgü bir üslupla edebî ürünler veren Ahmet Hamdi Tanpınar, ölümü sonrası bir müddet ihmal edilse de zamanla edebî hafızda ve toplumsal

¹¹⁴² Bkz. “Tanpınar Toprağa Verildi”, *Vatan*, nr. 6334 (26 Ocak 1962), s. 1.

¹¹⁴³ Munis Faik Ozansoy, “Tanpınar’ı Hatırlayış”, *Hisar*, sayı 1, (Ocak 1964): 6-7.

¹¹⁴⁴ Ahmet Kutsi Tecer’in Tanpınar anmaları için neşrettiği yazıları şunlardır: Ahmet Kutsi Tecer, “Ahmet Hamdi Tanpınar: Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, *Cumhuriyet*, nr. 13822 (24 Ocak 1963), s. 2; Ahmet Kutsi Tecer, “Tanpınar’ın Selamı”, *Cumhuriyet*, nr. 14182, (24 Ocak 1964): 2 [Ayrıca bkz. *Bir Gül Bu Karanlıkta: Tanpınar Üzerine Yazılar*, haz. Abdullah Uçman-Handan İnci, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2008), 144-146]; Ahmet Kutsi Tecer, “Ölümünün Üçüncü Yıldönümünde: Tanpınar’a Göre Yahya Kemal”, *Cumhuriyet*, nr. 14543 (24 Ocak 1965), s. 5.

bellekte hak ettiği ilgiye mazhar olmuş, her döneme ve her çağa seslenme kudretini kazanan bir şair/yazar olarak yaşamaya devam etmiştir.¹¹⁴⁵

Yaşadığı dönemde ihtifallerin Batı edebiyatında olduğu gibi düzenli bir şekilde icra edilmesi için fikirlerini derli toplu gazetelerde neşredenlerin başında gelen, birçok şair ve yazarın ihtifalinde hatip kürsüsüne çıkan Peyami Safa için vefatı sonrası hak ettiği şekilde anma toplantıları düzenlenmemiştir. Onun vefat yıldönümlerindeki anma yazılarında oğlunu (Merve) kaybeden acılı bir babaya hasret ve acıma duygusu vardır.¹¹⁴⁶ 1962 yılında Yücel Hacaloğlu'nun yazdığı *Sevenlerinin Kalemile Peyami Safa* kitabının ardından yazarın yakın dostlarından Vecdi Bürün'ün hazırladığı *Peyami Safa ile 25 Yıl* (1978) kitabı bir kenara bırakılırsa¹¹⁴⁷ 15 Haziran 1961 tarihinde vefat eden Peyami Safa, Milliyetçiler Derneği'nin düzenlediği ihtifallerle anılmıştır.¹¹⁴⁸ 1976 yılından itibaren TV programlarıyla edebî ve kültürel hafızanın bir parçası hâline gelmiştir.¹¹⁴⁹ Akademisyenlerin ölüm yıldönümlerini vesile kılarak eserleri üzerinde makale neşirleri, Peyami anmalarının diğer bir türüdür.¹¹⁵⁰ Bütün bunlara rağmen Peyami Safa da toplumsal bellekte ihtifal açısından ihmal edilen yazarlardandır.¹¹⁵¹ Beşir Ayvazoğlu'nun “Doğumunun 100. Yılına Armağan” ettiği *Peyami* adlı monografisi, yazar için milat teşkil eden çalışmalarındandır. Birçok biyografi yazarının düştüğü zaafılara da işaret etmek için yaptığı çalışmanın amacını “*Niyetim ne kusursuz bir put yontmak, ne de meziyetlerini gizleyerek bir günah keçisi yaratmaktır. Zaafları, meziyetleriyle, günahları ve sevaplarıyla bir beşer portresi çizecektim, o kadar.*”¹¹⁵² şeklinde özetleyen Ayvazoğlu, Peyami Safa gibi çok yönlü, çok

¹¹⁴⁵ Tanpınar ihtifalleri için geniş bilgi için bkz. İbrahim Öztürkçü, “Ahmet Hamdi Tanpınar İhtifalleri ve Kültürel Bellekte Tanpınar'ı Hatırlama Metaforları”, *Bir Ses Ormanı: Ahmet Hamdi Tanpınar Kitabı*, haz. Turgay Anar-Şerif Eskin-Aykut Ertuğrul, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2022), 561-586.

¹¹⁴⁶ Prof. Dr. Ayhan Songar, “Peyami Safa Bey'i Anarken”, *Hareket*, sayı 6, (Haziran 1966): 9-10.

¹¹⁴⁷ Ergun Göze'nin yazarın düşünce dünyasını irdelediği *Peyami Safa'nın Türk Düşüncesindeki Yeri* (1997) ile romanları üzerindeki kapsamlı çalışmalardan biri olan Yard. Doç. Dr. Mehmet Tekin'in *Peyami Safa'nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerine Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü 1990, 179 s.) adlı doktora tezi, yazarı kültürel bellekte diri tutan öncü çalışmalardan sayılabilir.

¹¹⁴⁸ Milliyetçiler Derneği'nin Eminönü Öğrenci Lokali'nde 28 Kasım 1962'de düzenlediği törende Sıtkı Evren, Orhan Seyfi Orhon, Doç. Dr. Ayhan Songar, İlhan Darendelioglu, Tarık Buğra konuşmuştur. Bkz. *Milliyetçiler Derneği Nizamnamesi ve On Yıllık Dernek Çalışmaları*, (İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1963), 24.

¹¹⁴⁹ Ölümünün 15. yıldönümünde İstanbul televizyonunca hazırlanan “Yaşayan Edebiyat” programında anılan Peyami Safa'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bkz. “Peyami Safa Anıldı”, *Hisar*, sayı 151, (Temmuz 1976): 2.

¹¹⁵⁰ 18. ölüm yıldönümünde eserlerinde dair bir incelemeye örnek olarak bkz. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, “Peyami Safa'da İnsan Kavramı”, *Hisar*, sayı 261-262, (Temmuz-Ağustos 1979): 20-23; 15-19.

¹¹⁵¹ Peyami Safa ile son yıllarında dargın olan Elif Naci'nin ölümünden 20 yıl sonra “hocam” dediği Peyami için yazdığı ihtifal fıkrası için bkz. Elif Naci, *Anılardan Damlalar*, (İstanbul: Karacan Yayınları, 1981), 88-91.

¹¹⁵² Beşir Ayvazoğlu, *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998), 10.

renkli, 62 yıllık ömrünün kırk beş yılında sürekli yazmış, sürekli acı çekmiş, sürekli düşünmüş, kavgaya etmiş bir adamın hayatını, sanatını, felsefesini ve dramını 512 sayfalık hacimli bir monografiyle ortaya koymuştur. Birçok yazarın aksine Peyami Safa'nın doğum ve ölüm yıldönümleri, neşirler bakımından bereketli geçmiştir. 2011 yılında 50. ölüm yıldönümünde Nevzat Kösoğlu, romancılığını bir kenara bırakarak Peyami Safa'nın Türk düşünce dünyasına katkılarına eğilmiştir: İnsan, kültür, iman, milliyetçilik, maneviyat, rasyonalizm, Batı, Doğu... gibi iki yüz yıldır tartışılan konuları ele alarak yazarın fikir cephesini irdelemiştir.¹¹⁵³ 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı "Anma ve Armağan Kitapları Dizisi" serisinden çıkan Peyami Safa Kitabı, edebî bellekte yazarı akademik çalışmalarla tekrar gündeme getiren bir hafıza tazeleme numunesidir.¹¹⁵⁴ Peyami Safa, aynı zamanda dergilerin özel sayılarıyla da kültürel bellekte var edilemeye çalışılan yazarlardandır.¹¹⁵⁵

Orhan Veli, Nurullah Ataç'ın öncülüğünde¹¹⁵⁶ 1940'lı yıllardan itibaren "yeni şiir" veya "genç nesil" sloganıyla "on yıldan beri mevcut kıymet hükümlerini allak bullak eden" genç edebiyatçıların¹¹⁵⁷ en önemli temsilcisidir. 14 Kasım 1950'de ölümü üzerine "Orhan Veli'nin hatırasına" aynı çileyi çeken dostları tarafından dergi ithaf sayıları neşredilmiştir.¹¹⁵⁸ En verimli çağında, 36 yaşında ölmesi şair etrafında bir mit oluşturulmasına da imkân sağlamıştır.¹¹⁵⁹ Şairin ölüm şekli de trajedisinin bir parçası olarak görülmüş ve bunun üzerinden şiir dili geliştirilmiştir. Ziya Başkan'ın "Orhan Veli'yi Sevmeyenlere" şiiri bu anlayışı kısa ve öz biçimi sayılabilir:

¹¹⁵³ Nevzat Kösoğlu, *Peyami Bey: Hayatı ve Düşünce Dünyası*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011), 15-20.

¹¹⁵⁴ Kitap, "keskin zekâsı, zengin kültürü, engin tecrübesi ve kudretli kalemiyle Türk fikir, edebiyat ve basın hayatına son derece önemli kitaplar kazandıran Peyami Safa'yı bütün yönleriyle ele alma" iddiasını taşımaktadır. Bkz. *Peyami Safa*, Ed. Beşir Ayvazoğlu-Selçuk Karakılıç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015), 11.

¹¹⁵⁵ *Söğüt* dergisinin Peyami Safa özel dosyası için bkz. "Dosya: Peyami Safa", *Söğüt*, sayı 9 (Mayıs-Haziran 2021): 8-70.

¹¹⁵⁶ Nurullah Ataç'ın genç şairlerin şiirlerini neşredip Yahya Kemal gibi eski edebiyatçılara kazan kaldırdığı *Kaynak* dergisinde bu nesli cesaretlendirip teşvik eden yazısı için bkz. Nurullah Ataç, "Gençler Arasında", *Kaynak*, sayı 17, (1 Mayıs 1949): 131-132.

¹¹⁵⁷ Genç neslin yeni şiir algısını "muhafazakâr veya ıslahatçı burjuva şiiri, inkılapçı halk şiiri" şeklinde özetleyen makale için bkz. Fahir Onger, "Yeni Şiirin Değer Ölçüsü", *Kaynak*, sayı 17, (1 Mayıs 1949): 155-157.

¹¹⁵⁸ Ankara'da çıkarılan *Kaynak* dergisi, 1 Aralık 1950 tarihli 36. sayısını ithaf şiirleri ve yazılarıyla Orhan Veli'ye tahsis etmiştir. *Kaynak Aylık Şiir dergisi*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 283-306.

¹¹⁵⁹ Orhan Veli hakkında kısa bir yazı neşreden Oktay Rifat "Orhan çok büyük şairdi. Orhan'ı hiçbir şairle ölçmem. Ölüsünün gördüğü itibar, adının yarın göreceği itibar yanında hiç kalır. Orhan Fransız şairlerinin birkaç nesillik şiir macerasını kısacık ömründe yaşadı. Türk şiiri onun kalemi sayesinde Avrupa şiiriyle at başı geldi. Ölüm yakasına yapışmasaydı yirminci yüz yılın ileri şiirinin de fethedecekti." sözleri ve diğer dostlarının intibaları bu eğilimi yansıtacak niteliktedir. Bkz. Oktay Rifat, "Orhan Veli İçin", *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 285.

“Rakı şişesinde balık olan şaire
Mezar oldu rakı şişesi
Müjdelersun mürtecilere”¹¹⁶⁰

Dostları tarafından onun ölümüyle o güne kadar ciddiye alınmayan yeni Türk şiirinin ciddiye alınacağı, bu şiire saygı ve sevgi gösterilmesi lüzumunun bütün halk tabakalarına kabul ettireceği iddia edilmiştir. Cahit Sıtkı, bu algıyı “*Orhan’ın ölümünden sonra, ama onun sayesinde, yeni Türk şiiri memleketimize gerçekten mal oldu.*” cümlesiyle özetlemiştir.¹¹⁶¹ 1 Şubat 1951’de arkadaşları tarafından anısına *Son Yaprak* adlı tek sayı basılan bir dergi çıkarılmıştır. Rahatsızlığında üstünde bulunan ceketin cebinde bir diş fırçasının sarılığı olduğu kâğıda yazılmış *Aşk Resmi Geçidi* isimli şiir de bu dergide yer almıştır. Yine *Kaynak* ve *Varlık* dergileri “Orhan Veli’nin Mezarı” kampanyasını başlatmışlardır.¹¹⁶² 14 Kasım 1951’de inşaatı yeni biten kabri başında toplanan dost ve hayranları “genç yaşta ölen, fakat eserleriyle daima yaşayan” şairin önünde saygı ile eğilmişlerdir.¹¹⁶³ Vefatından iki sene sonra genç neslin tanınmış şairi Orhan Veli için Ankara’da bulunan arkadaşları, İstanbul’da “*Orhan Veli’yi Sevenler Derneği*” adı altında bir dernek kurma hazırlıklarına başlamışlardır. Kurulacak olan dernek üyeleri, şairin ölüm gününün ikinci yıldönümüne tesadüf eden 14 Kasım’da büyük bir toplantı tertip ederek hayatı ve eserleri hakkında konferanslar vereceklerdir. Diğer taraftan dernek, şairin, telif ve tercüme eserlerinin mevcudu kalmamış olanlarını telif hakkını varislerine vererek yeniden bastırmayı planlamıştır. Şairi toplumsal bellekte iz bırakacak şekilde anma faaliyetine girişen ilk organize teşebbüs Orhan Veli’yi Sevenler Derneği’ne aittir. Ekim 1952’ye kadar kurulması kararlaştırılan dernek, şair adına konferanslar düzenlenmeyi de planlamıştır.¹¹⁶⁴

Orhan Veli anmaları ilginç ritüellere sahip olması itibariyle diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Şairin ölüm yıldönümünde sadece sevenleri değil, edebiyatçılar da onun bıraktığı boşluğu tahlil edip ona hasretlerini dile getirmişlerdir. Ahmet Kabaklı’nın ölümünün 10. sene-i devriyesinde “Orhan Veli’ye Mektup” yazısı bu türdendir. Kabaklı,

¹¹⁶⁰ Ziya Başkan, “Orhan Veli’yi Sevmeyenlere”, *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 283.

¹¹⁶¹ Cahit Sıtkı, “Tanıdığım Orhan Veli”, *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 284, 306.

¹¹⁶² Suat Taşer, Osman Attilâ gibi birçok ismin kampanyaya destek vermesinin ardından Abidin Dino, Orhan Veli için bir mezar projesi hazırlamıştır. Nevzat Kemal ise bu mezarı inşa ederek hayata geçirmiştir. Yine ölümünün ardından şair için, dostları Halim Şefik Güzelson *Otopsi*, Ercüment Behzat Lav *Çilelim*, Oktay Rıfat ise *Ağut* isimli şiirleri yazmışlardır. Şairin vefatı ve sonrasındaki gelişmeler için ayrıca bkz. *İstanbul’da Bir Garip Orhan Veli (Sergi-Belgesel Film Gösterimi-Açıkoturum)*, (İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü, 2012), 9.

¹¹⁶³ Orhan Veli’nin kabri için toplanan paranın akıbetine dair matbuatta ufak çaplı tartışma da çıkmıştır. Bkz. “Orhan Veli”, *Varlık*, sayı 377, (1 Aralık 1951): 2.

¹¹⁶⁴ “Orhan Veli’yi Sevenler Derneği Kuruluyor”, *Vatan*, nr. 4034, (7 Ağustos 1952): 3.

Orhan Veli'yi Yunus Emre'ye teşbih ederken onun şairliğinden devşirdiği şiir ilkelerini şöyle açıklamıştır:

“1- Şiir açık olmalıdır. İyi işlenmeli ve kafaya hitap etmelidir.

2- Şiirin dili halktan ayrılırsa, çıkmaza saplanır.

3- Eski şiirimizi büyük ustalar çıkarmıştır. Onu tanımadan iyi şair olunmaz.”¹¹⁶⁵

Orhan Veli'nin erken sayılabilecek bir yaşta ölümü, ihtifallerindeki üzerinde durulan meselelerin başında gelirken ölümünün üzerinden yıllar geçtikçe daha doğru anlaşıldığı da vurgulanmıştır. Şemsettin Kutlu bu yönüyle Orhan Veli'yi “açılıp uzaklaştıkça heybetlilikleri daha iri ve belli olan alımlı dağlara” benzetmiştir. Öldüğü zaman daha enikonu bir genç olan Orhan Veli, bu yönüyle Şeyh Galib gibi, Nâmık Kemal gibi, Ahmet Haşim gibi, Cahit Sıtkı gibi, kırktan sonra biraz yol almış, fakat elliye ulaşamamış olanlardan sayılmıştır. Böyle olduğu halde o da edebiyatımızın diğer zirve dağları gibi birçok şeyler sığdırmasını bilmiştir. Kutlu'ya göre kısacık ömrüne rağmen Orhan Veli, Türkçedeki yeni şiir anlayışının ilk ve gerçek kurucusu ve en başarılı uygulayıcısıdır.¹¹⁶⁶

Garip Akımı şair anmalarında Orhan Veli, daha ön plana çıksa da Melih Cevdet ve Oktay Rifat Horozcu¹¹⁶⁷ da çeşitli ölüm yıldönümlerinde unutulmamış ve eleştirmenler tarafından şiir mirası masaya yatırılmıştır. Örnek olarak Oktay Rifat'ın vefatının 1. yıldönümünde Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda “Oktay Rifat'a Saygı Haftası” düzenlenmiştir.¹¹⁶⁸ “14 Kasım 1950'de, cebinde 28 kuruş, gönlünde kocaman bir sevdâ, geride yüzlerce şiir bırakarak, 36 yaşında ölen” Orhan Veli, “Şiir kitapları okunmuyor!” şeklindeki yakınmaları, İkinci Yeni'yi peşinden sürükleyen Garip Akımı'nın şiir formatıyla ilgili eleştirileri ile sık sık hatırlanmış ve tartışılmıştır.¹¹⁶⁹ 1955 sonrası Orhan Veli'nin şiirine karşı oluşan tepki, şiirin kendisinden başka duraklara yönelmesi, şairin anmalarında dile

¹¹⁶⁵ Ahmet Kabaklı, “Orhan Veli'ye Mektup”, *Tercüman*, nr. 1954, (16 Kasım 1960): 2.

¹¹⁶⁶ Şemsettin Kutlu, “Ölümünün 13'üncü Yıldönümünde Orhan Veli,” *Cumhuriyet*, nr. 14112, (15 Kasım 1963): 5.

¹¹⁶⁷ 1930'lu yıllarda başlayan şiir serüveni ölümüne kadar (18 Nisan 1988) süren Oktay Rifat'ın 10. yıldönümünde eserlerinin edebiyat ve toplum bağlamında eleştirmenler tarafından değerlendirilmesine dair geniş bilgi için bkz. Şükran Kurdakul, “Ölümünün 10. Yılında 50 Yıllık Serüvenin Ürünleri Başucumuzdaki Yerini Koruyor!”, *Cumhuriyet*, nr. 26493, (20 Nisan 1998): 13; “Ölümünün 10. Yılında Oktay Rifat”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 464, (7 Ocak 1999): 3-6.

¹¹⁶⁸ Cüneyt Türel'in sunduğu haftada şairin önemli eserleri sergilenmiş ve şiiri, sanatı üzerine konuşmalar yapılmıştır. 8 Kasım 1988 Salı günü saat 16.00'da Rifat'ın eserinden Ünal Küpeli'nin yönettiği “Bir Kadın Penceresinden” adlı film ve Doğan Hızlan, Selim İleri, Atilla Özkırımlı'nın katıldığı “Romancı Oktay Rifat” konulu bir toplantı düzenlenmiştir. 10 Kasım Perşembe günü ise Ferit Edgü, Ahmet Oktay ve Tomris Uyar 18.30'da “Şair Oktay Rifat”ı anlatmışlardır. 11 Kasım Cuma günü yine 18.30'da Ayla Algan, Cevap Çapan ve Engin Uludağ, “Oktay Rifat ve Tiyatro” konulu bir panelde konuşmuşlardır. Bkz. “Oktay Rifat Haftası”, *Hürriyet*, sayı 14576, (8 Kasım 1988): 14.

¹¹⁶⁹ Sunay Akın, “Ölümünün 40. Yılında Orhan Veli”, *Milliyet Sanat*, sayı 252, (15 Kasım 1990): 11-12.

getirilen eşiklerdir. İkinci Yeni şairleri, bu anmalarda Orhan Veli'yi “şiiirimizdeki özgürlüğün” habercisi olarak değerlendirirler. Cemal Süreya'ya göre Orhan Veli, “*Şiirin atalarından biridir ve şiir tarihindeki yeri, şiirinden büyüktür. Her şairin ürününde onun payı vardır: Kendi doğrultusunda olanın da, kendisine karşıt olanın da.*”¹¹⁷⁰ Orhan Veli anmalarına halkevleri de öncülük etmiştir. Ankara'da Halkevleri Genel Merkezi'nde yapılan törenlere şair ve yazarlar dışında bakanlar da katılmıştır.¹¹⁷¹ Orhan Veli'nin edebiyatımıza katkıları ve şiirindeki yenilik boyutları, ölümünün 25. yıldönümünde edebiyat tarihçileri ve eleştirmenler tarafından yeterince değerlendirilmediği görüşü hâkimdir. Muzaffer Uyguner ve Asım Bezirci'nin geniş ölçüde incelemelerine rağmen en önemli bazı yenileştirme katkılarının ihmal edildiği Talât Sait Halman tarafından dillendirilmiştir.¹¹⁷² Bu tarihten itibaren televizyonlar da Orhan Veli anmalarının toplumsal belleğe yansıdığı platformlardan biri hâline gelmiştir.¹¹⁷³

Orhan Veli anmalarında şairin bohem hayatının ve içki iptilasının izleri de edebî bellekte yer almıştır.¹¹⁷⁴ “25. Ölüm Yıldönümünde Orhan Veli'ye Saygıyla” dergide şaire sayfalar ayıran *Militan*, Orhan Veli'yi “çağdaş şiirimize yeni bir söyleyiş tadı, yeni bir duyarlık getirmiş, şiirimizi demokratikleştirmiş birkaç usta şair arasına” dâhil etmiştir.¹¹⁷⁵ Ölümünün 30. yılında ise Türk şiirinin temellerini değiştiren bir şair olarak edebî kamuoyunda kritik edilmiştir. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın 1992 yılında başlattığı Ustalara Saygı kapsamında Orhan Veli günü düzenlenerek şair modern zamanlarda anlatılmıştır.¹¹⁷⁶ Orhan Veli anmalarında sahne uyarlamaları 1980 sonrası ihtifal pratiklerindedir.¹¹⁷⁷ Ölümünün 50. yılı Orhan Veli için bir milat sayılabilir. Orhan Veli, ölümünün 50. yılında TÜYAP İstanbul Fuarı'nda düzenlenen bir törenle anılırken şairin

¹¹⁷⁰ Cemal Süreya, “Şiire Kasket Giydirdi”, *Milliyet*, sayı 13297, (14 Kasım 1984): 8.

¹¹⁷¹ “Orhan Veli Anıldı”, *Varlık*, sayı 772, (Ocak 1972): 2.

¹¹⁷² Orhan Veli'nin ölümünün 25. yıldönümünde Atilla Özkırımlı ile birlikte Talât Sait Halman'ın değerlendirmesi için bkz. Talât Sait Halman, “Orhan Veli'nin Edebiyatımıza Katkıları ve Şiirlerindeki Yenilik Boyutları”, *Milliyet Sanat*, sayı 158, (14 Kasım 1975): 4-11.

¹¹⁷³ Orhan Veli, 25. ölüm yıldönümünde anılırken *Militan* ve *Milliyet Sanat* dergisi özel bölüm yayımlamıştır. 13 Kasım 1975 günü, televizyon, Yaşayan Edebiyat programının bir bölümünü Orhan Veli'yi anmaya ayırmıştır. İhtifallerdeki ritüellere benzer şekilde şairin yaşamı, şiiri anlatılmış, şiirleri okunmuştur. Bilgi Yayınevi, Orhan Veli'nin düzyazılarından sonra (Edebiyat Dünyamız) *Bütün Şiirleri*'ni de yayımlamıştır. Bkz. “Ödüller, Olaylar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 42.

¹¹⁷⁴ Şairin içki mekânlarından biri olan Lambo Meyhanesi'ne dair hatırlama örneği olarak bkz. Zeyyat Selimoğlu, “Orhan Veli'den Kalan”, *Milliyet Sanat*, sayı 163, (19 Aralık 1975): 30.

¹¹⁷⁵ Dergide Hikmet Altınkaynak, Orhan Veli ve Garip şiirini “Yıkıcı” ve “Yapıcı” olmak üzere iki ana görüş altında incelemiştir. Bkz. “25. Ölüm Yıldönümünde Orhan Veli'ye Saygıyla”, *Militan*, sayı 11, (Kasım 1975): 44-61.

¹¹⁷⁶ “Ustalara Saygı Orhan Veli Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 24224, (28 Ocak 1992): 8.

¹¹⁷⁷ 12 Nisan 1993 Pazartesi günü AKM'de saat 19.30'da sunulan ve Caner Günışık'ın uyarlayıp yönettiği gösteri ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Gençlik Tiyatrosu'nun “Veli'nin Ardından” adlı sahne uyarlaması için bkz. “Veli'nin Ardından”, *Cumhuriyet*, nr. 24658, (10 Nisan 1993): 11.

yarım asırlık milat dönümünde birçok yayın-neşriyatla edebî hafızadaki yeri tazelenmiştir.¹¹⁷⁸ Orhan Veli dışındaki Garip Akımı'nın diğer şairleri simgesel rakamlı ölüm yıldönümlerinde dergiler tarafından hazırlanan özel dosyalar ile daha çok anılmakta ve edebiyat tarihindeki yeri tartışılmaktadır. Melih Cevdet'i 10. yıldönümünde hazırlanan dosya bu türdendir.¹¹⁷⁹

Cumhuriyet dönemi anmalarında tartışmalara da sık sık rastlanmaktadır. TYS'nin düzenlediği ve bir “ekin şöleni” havasında geçen Nurullah Ataç'ı anma toplantısına katılan konuşmacıların “Ataç okunmuyor!” vurgusu, tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ataç meselesini Doğan Hızlan *Hürriyet*, Atilla Birkiye *Cumhuriyet* gazetelerinde, Orhan Barlas *Adam Sanat*'ta ele alırken Ahmet Miskioğlu “Ataç Hep Gündemde” yazısıyla eleştirilere cevap verse de yazarların zaman içerisinde çeşitli sebeplerle kültürel bellekten uzaklaştığı gerçeğine dil ve üslup meselesi de bu tartışmayla eklenmiştir.¹¹⁸⁰

Rıza Tevfik, vefatı sonrası ülkemizde anılma merasimleri henüz düzenlenmeden Londra'da kendisine bir gece tahsis edilen şairlerimizdendir. 27 Şubat 1950'de Londra Radyosu'nda Rıza Tevfik'in “hatırasına hürmeten” yapılan bu ufak programda Rıza Tevfik'in 19. asır sonlarında yetişen büyük mütefekkirlerden biri olduğu ve felsefesinde Huxley ve Spencer'in akisleri bulunduğu belirtilmiş, şiirlerinden seçmelerle ve hece vezniyle yazdığı âşık tarzındaki lirizminden numuneler göstermiştir.¹¹⁸¹ En son ilmî makalelerini neşrettiği *Yeni Sabah* gazetesi ve yazarları, Rıza Tevfik'i ilk hatırlayanların başında gelmektedir. Mezarı taşı da ancak iki yıl sonra dikilebilmiştir.¹¹⁸² Anma yazıları, kendisini yakından tanıyanların vefa borcu olan gazetelerde yer almıştır.¹¹⁸³ Hilmi Yücebaşı'nın doğumunun 100. yılında hazırladığı kitap, Rıza Tevfik'in hatırlanması noktasında önemli bir hizmet olarak zikredilmelidir. 1982 yılında *Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma* adlı doktora tezini yapan Abdullah Uçman, neşrettiği eserlerle modern zamanlarda Rıza Tevfik'in hatırlanmasında önemli rol oynamıştır.¹¹⁸⁴ Bir yazarın edebî kıymetini diri tutma ve unutulmasına mani olma açısından yapılan akademik çalışmalar da

¹¹⁷⁸ Örnek olarak bkz. *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Orhan Veli*, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, (Ankara: MEB, 2000), 118 s.

¹¹⁷⁹ Şairin 10. yıldönümünde *Varlık* dergisinin hazırladığı dosyada Melih Cevdet, tanıdıkları ve araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Turgay Fişekçi, Yücel Kayıran, Mehmet Can Doğan, Yaşar Güneş ve Hasan Güçlü Kaya'nın yazıları için bkz. “Ölümünün 10. Yıldönümünde Melih Cevdet Anday”, *Varlık*, sayı 1262, (Kasım 2012): 52-74.

¹¹⁸⁰ Ahmet Miskioğlu, “Ataç Hep Gündemde”, *Türk Dili*, sayı 31, (Temmuz 1992): 1-2.

¹¹⁸¹ “Londra Radyosunda Rıza Tevfik Gecesi”, *Yeni İstanbul*, nr. 90, (28 Şubat 1950): 4.

¹¹⁸² “Rıza Tevfik: İki Sene Evvel Bugün, Vefat Etmisti”, *Yeni Sabah*, nr. 4966, (30 Aralık 1951): 1, 5.

¹¹⁸³ Örnek olarak bkz. Ulunay, “Üstadım, Seni Unutmadık!”, *Yeni Sabah*, nr. 4966, (30 Aralık 1951): 1, 5.

¹¹⁸⁴ M. Kayahan Özgül, “Antolog-Monolog”, *Kurgan*, sayı 25, (Mayıs-Haziran 2015): 64-65.

bir çeşit örtülü ihtifal uzantılarıdır. Zira bu sayede yazarın bütün eserleri tenkitli neşirlerle gün yüzüne çıkmakta ve edebiyat gündeminde neşredilen makalelerle sürekli anılmaktadır. Prof. Dr. Abdullah Uçman, 1976 yılından başlayan akademik çalışmalarında Rıza Tevfik'in eserleri dışında özel arşivini, mektup ve günlüklerini, birçok kitap ve makale müsveddelerini, şiir defterlerini, kartpostal ve kartvizitlerini, resmi ve gayri resmi belgelerini, telgraf ve davetiyelerini çeşitli dergilerde neşrederek Rıza Tevfik'i sürekli hatırlatmakla 21. yüzyıla taşımıştır.¹¹⁸⁵ Ayrıca yazarı akademik çalışmalarla anma ve hatırlama noktasında yol açıcı bir rol üstlenmiştir.¹¹⁸⁶

Bazı şair ve yazar anmalarının Türkiye dışında yurt dışında da icra edilmesi, dostlarının veya sevenlerinin girişimleriyle gerçekleşmiştir. Fransız Tiyatro sanatçıları Marianne Auricoste ve Alain Rais'in katılımlarıyla Sait Faik'in Paris'te anılması bu türün örneklerindendir. Abidin Dino'nun girişimleriyle yapılan anma töreninde Sait Faik'in 28'i Sabri Esat Siyavuşgil, 2'si de Anne-Marie Toscan du Plantier tarafından Fransızcaya çevrilmiş olan toplam 30 öyküsünü kapsayan *Haritada Bir Nokta* adıyla hazırlanan yapıtı, Souffles Yayınevi tarafından basılarak çağdaş Türk edebiyatının yeni bir örneği olarak Fransa'da yerini almıştır.¹¹⁸⁷ Yurt içindeki Sait Faik anmalarının merkezi ise Ada Dostları Derneği'nin düzenlediği Burgazada Kalpazankaya'daki anmalardır.¹¹⁸⁸ Sait Faik'in yuvarlak yıldönümlerinde hatırlanması, kültürel belleğin işleyiş biçimlerinin bir yansıması olarak daha belirgin bir hâl alacaktır.¹¹⁸⁹

Üç roman, bir hikâye kitabı, bir oyun, bir günlük, iki ders kitabı ve yarıda kalmış bazı çalışmalarıyla 13 Aralık 1977 tarihinde vefat eden Oğuz Atay, ölümü sonrası gittikçe artan bir ilgiyle kültürel bellekte kendine haklı bir yer edinenlerdendir. Oğuz Atay anmalarının ironik bir tarafı da vardır: Zira “gündelik yaşantılar bağlamında Türk toplumunun ortak hafızasını, ortak unutkanlığını ve unutulanlar yerine doldurulanları sorgulayan; bunların tezahür ediş biçimleriyle alay eden”¹¹⁹⁰ Oğuz Atay, zaman geçtikçe daha çok hatırlanmaya ve sık sık anılmaya başlanmıştır. Yıldız Ecevit, onu ölümünün 20. yıldönümünde yaşamı

¹¹⁸⁵ Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 9-10.

¹¹⁸⁶ Rıza Tevfik'in politik yönüne ışık tutan akademik bir çalışma olarak bkz. Dr. Turhan Ada, *Hayatı ve Kişiliği ile Rıza Tevfik Bölükbaşı*, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2015), 684 s.

¹¹⁸⁷ “Sait Faik Paris'te Anıldı”, *Milliyet*, sayı 14562, (31 Mayıs 1988): 10.

¹¹⁸⁸ Sait Faik'in ölümünün 35. yıldönümü nedeniyle yapılan anma için bkz. “Sait Faik'i Anma Günü”, *Milliyet*, sayı 14905, (14 Mayıs): 12.

¹¹⁸⁹ İskender Fikret Akdora, “Sait Faik'siz 10 Yıl”, *Cumhuriyet*, nr. 14285, (11 Mayıs 1964): 2.

¹¹⁹⁰ Ölümünün 10. yılında Atay'a dair “Dil Aynasından Kaçış Yok” başlıklı değerlendirme ve Mustafa Alp Dağıstanlı yazısı için bkz. Mustafa Alp Dağıstanlı, “Atay ve Gündelik Hayat”, *Cumhuriyet*, nr. 22744, (19 Aralık 1987): 5.

ve kendilerini olağandışı bir dürüstlük ve içtenlikle yaşamaları ve dile getirmeleri itibarıyla Nâzım Hikmet ve Aziz Nesin çizgisinde değerlendirmiştir.¹¹⁹¹ Atay'ın edebiyattaki yeri ve düşünce dünyasına katkısı, armağan kitaplar ve sempozyumlarla da 2000'li yıllarda irdelenmiştir. Ölümünün 30. yılında 13-14 Aralık 2007'de MSGSÜ Fındıklı yerleşkesindeki oditoryumda Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve 1980 yılından beri yazarın eserlerini basan İletişim Yayınları'nın katkılarıyla “*Sonunda Bana Bunu da Yaptınız!*” başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir. Birçok akademisyen, araştırmacı, yazar ve eleştirmenin bildirileriyle yapılan “Oğuz Atay Şöleni” faaliyet zenginliğiyle de dikkat çekecek niteliktedir.¹¹⁹² 21. yüzyılda Oğuz Atay anmalarının, kült eseri *Tutunamayanlar*'ı merkeze alarak icra edildiği görülmektedir. Yazarın geç anlaşılmış olduğu sıklıkla vurgulanırken *Tutunamayanlar* ile “çıkarıldığı yükseklik sebebiyle” hakkında da değerlendirilemediği dile getirilmeye başlanmıştır.¹¹⁹³

Türk edebiyatında adını mazi defterine kaydeden yüzlerce ifade edilecek şair ve yazarın bulunmasına karşın, bunların hak ettiği ölçüde anılmadığı genel bir kanaat hâlini almıştır. Sait Faik'in 10. ölüm yıldönümünde bu meseleye değinen Sabri Esat Siyavuşgil, Batı dünyasının hayatında Sait Faik'i tanınması hâlinde Nobel Ödülü için mutlaka kapımızı çalacağını iddia etmiştir. Buna karşın bu gibi isimlerin şöhreti sınırları aştığı zaman, onlar artık faniler âlemini çoktan bırakıp gitmiş oluyorlar. İhtifaller için 1964 yılını ele alan Siyavuşgil, Hüseyin Rahmi'nin 100. doğum yılı, Ahmet Rasim'in ve Recaizade'nin 50. ölüm yıldönümü, bir sonraki sene Halid Ziya'nın 100. doğum yılı, Tevfik Fikret'in de 50. ölüm yıldönümü olmasına karşın Posta İdaresi'nin bu isimlere Olimpiyat Oyunları ve Basketbol turnuvaları kadar ehemmiyet verip bir hatıra pulu çıkaracağından emin olmadığını belirtmiştir. Siyavuşgil'e göre memleketin, bilhassa genç nesillerin dikkatini “halis kıymetlerimiz” üzerinde toplamaya üşendikçe, kültür hayatımızın kendi kendine yeşerip dal budak sarması öyle bir baht işidir ki yalnız buna bel bağlamak bizi bir arpa

¹¹⁹¹ Prof. Dr. Yıldız Ecevit, “Yirmi Yıl Önce Yitirmiştik Onu Oğuz Atay”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 418, (19 Şubat 1998): 1, 4.

¹¹⁹² TRT haricinde basın dünyasından birçok televizyon kanalı ve gazetenin destek verdiği sempozyum 6 oturumdan meydana gelmiştir. Oğuz Atay'ın *Günlük*'ünden seçilen bölümleri İstanbul Devlet Tiyatrosu sanatçısı Oktay Korunan seslendirirken TRT için çekilen Oğuz Atay Belgeseli de (Hayat Bir Oyundur) gösterilmiştir. Yine TRT İÇİN Erdal Özkan tarafından çekilen “Oyunlarla Yaşayanlar” adlı tiyatro oyunu da sempozyumun birinci ve ikinci günü sonlarında iki bölüm halinde gösterime sunulmuştur. Geniş bilgi için bkz. *Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum*, haz. Handan İnci-Elif Türker, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 296 s.

¹¹⁹³ Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* ve *Tehlikeli Oyunlar*'ı üzerinden yapılan eleştirel okuma ve Murat Gülsoy ile Handan İnci'nin yazılarının yer aldığı özel dosya için bkz. A. Ömer Türkeş, “Oğuz Atay'ın Oyunları”, *Notos*, sayı 3, (Haziran-Temmuz 2011): 13-18.

boyu ileri götürmez. Bu kayıtsızlığımızı başka milletler, aşiret hayatından henüz modern devlet düzenine geçemeyişimize bağlarsa buna şaşmamak gerekir.¹¹⁹⁴

Cumhuriyet döneminde ölen şair ve yazarları ihtifal yazılarıyla/satırlarla anmak, dostları tarafından “hem vazife hem de hak” olarak görülmüştür. Her anmanın gerekçesi ölen kimseyle kurulan maddi ve manevi bağa göre değişkenlik göstermektedir. Kimisi hocasını, kimisi dostunu, kimisi de kardeşini toprağa vermenin tarifsiz acısını, vefat sonrası anma yazılarında dile getirmişlerdir. 7 Mayıs 1953 günü Orhan Burian’ı, “yüreğinin bir parçasını onunla toprağa verdiğini” söyleyen Suad Taşer, dostu için karaladığı anma satırlarında bu görevi neden yaptığını şöyle izah etmiştir:

“Bir daha dönmek üzere aramızdan ayrıldığı şu günlerde onu bu satırlarla anmak hem vazifem hem de hakkımdır sanırım. Çünkü Devlet Konservatuvarı’nda hocamdı; şahsına, şahsiyetine karşı tarifsiz bir saygı ve sevgi besledim. Gittikçe artarak bugüne kadar sürüp gelen bu saygının ve sevginin tam 12 yıllık bir geçmişi vardır. Hakkımdır, çünkü onu toprağa vermek demek, buna saygıyı, bunca sevgiyi de toprağa vermek demektir. Böyle bir acı ile yüreği bölük bölük bölünen bir insanın, bu kadarcık olsun konuşmak, derdini dökmek hakkı değil midir?”¹¹⁹⁵

Teknik imkânlar, yayın-neşriyat, gazete ve dergicilik faaliyetleri arttıkça şair ve yazarların ölümlerine dair haberler, anma yıldönümlerine ait yayınlar canlılık kazanmıştır. 1960 yılından itibaren bir yıllık kültür ve sanat hayatının “hafıza kaydını” tutan *Varlık Yıllığı* (1959-1985)¹¹⁹⁶, 1976’dan itibaren *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*¹¹⁹⁷, sonraki yıllarda *Vatan Yıllığı*, *Suffe Kültür Sanat Yıllığı* (1982-88)¹¹⁹⁸ ve son yıllarda *ZKS Kültür*

¹¹⁹⁴ Siyavuşgil, “Sait Faik Öleli”, *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 22-23 (Aynı yazı, *Yeni Sabah*, 19 Şubat 1964).

¹¹⁹⁵ Suad Taşer, “Orhan Burian’ı Kaybettikten Sonra...”, *Cumhuriyet*, nr. 10341, (13 Mayıs 1953): 6.

¹¹⁹⁶ *Varlık Yıllığı*, çıktığı hemen her dönemde bütün bir senenin envanterini “...Toplu Bakış” başlığı altında değerlendirirken vefat eden şair ve yazarlara dair duyuru, tahlil ve değerlendirme yazıları da neşretmiştir. Bazı sayılarında sadece Türkiye’de ölen ünlüler için değil, dünyada da ölen ünlü yazarlar için bölümler ayırmıştır. Bu bölümleri hazırlayan kişi olarak Sami N. Özerdim ismi ön plana çıkmaktadır. Örneğin *Varlık Yıllığı*’na göre 1970 yılında Adalet Cimcoz, Gavsı Ozansoy, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Orhan Kemal, Refik Ahmet Sevgil, Münir Hayri Egeli gibi yazarlar vefat etmiştir. Kısa duyuru için bkz. Sami N. Özerdim, “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”, *Varlık Yıllığı* 1971, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1970), 267-270.

Ayrıca örnek olarak 1973 (Kasım-Aralık), 1974 (Ocak-Ekim) tarihleri arasında ölen ünlüler için bkz. Sami N. Özerdim, “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”, *Varlık Yıllığı* 1975, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1974), 492-496; Sami N. Özerdim, “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”, *Varlık Yıllığı* 1976, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1976), 421-427; Sami N. Özerdim, “Yılın Olayları: Ölenler”, *Varlık Yıllığı* 1980, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1980), 398-402.

¹¹⁹⁷ Örneğin *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*’na göre 1977 yılında ölen edebiyatçılarımız şöyledir: Mustafa Niyazi Ispartalı, Güner Sümer, Naşit Hakkı Uluğ, Semih Tuğrul, Bedî Şehsuvaroğlu, Süreyya Yusuf, Esat Mahmut Karakurt, Ahmet Angın, Kerim Sadi, Fikret Ürgüp, Seha Meray. Haklarında matbuattaki değerlendirme yazıları ve geniş bilgi için bkz. “1977 Yılında Ölen Edebiyatçılarımız”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1978, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 638-680.

¹¹⁹⁸ *Suffe Kültür Sanat Yıllığı* da 1987-1988 sayısında “Değerler-Kayıplar” başlığı altında “Ölüm Yıldönümleri”ne bir bölüm ayırmıştır. Bu bölümde Cahit Zarifoğlu (Mustafa Miyasoğlu), Cemil Meriç ve

*Sanat Yıllığı (2020-2022)*¹¹⁹⁹ gibi bir senelik edebiyat dünyasındaki yayın ve neşriyat faaliyetlerini özetleyen, inceleyen ve değerlendiren özel çalışmalar, edebiyatçıların ölümlerine ve anma günlerine özel pasajlar açmışlardır.

Cumhuriyet döneminden çağdaş zamanlara gelinceye kadar kolektif hafızada çabuk unutulmasına karşın genellikle yuvarlak rakamlı yıldönümlerinde anılan veya doğum-ölüm sene-i devriyelerinde kültür-sanat sayfalarında ara sıra hatırlanan şair ve yazarlardan -tespit edebildiğimiz kadarıyla alfabetik sırayla- bazıları şunlardır:¹²⁰⁰

Abdülhak Şinasi Hisar¹²⁰¹, Abdullah Cevdet¹²⁰², Abidin Daver¹²⁰³, Adnan Adıvar¹²⁰⁴, Adnan Ötügen¹²⁰⁵, Ağah Sırrı Levent¹²⁰⁶, Ahmet Ağaoğlu¹²⁰⁷, Ahmet Arif¹²⁰⁸, Ahmet

---

Mehmed Çavuşoğlu (Abdullah Uçman), Necip Fazıl ile ilgili haber, yazı ve röportaj yer alırken Peyami Safa (M. Niyazi Özdemir, Koca Peyami), Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (Beşir Ayvazoğlu), Tanpınar (Semih Güngör, Turan Alptekin ile röportaj), Ziya Osman Saba (Abdurrahman Şen, Kendi Kalan ve Unutulan Şair: Ziya Osman Saba), Asaf Hâlet Çelebi (Hilmi Yavuz, Ender Bulunan Bir Edebiyatçı), Prof. Dr. Mehmet Kaplan (Zeynep Kerman), Cemil Meriç (Hüsamettin Arslan, Ümit Meriç ile röportaj) ile de anma ve tahlil yazıları vardır. Ayrıca “Kayıplarımız” başlığı altında 1986-1987 yıllarında ölen önemli kimselerin kısa biyografileri vardır. Bkz. Semih Güngör, “Ölüm Yıldönümleri”, *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1987-1988*, (İstanbul: Suffe, 1988): 437-488.

¹¹⁹⁹ Ülkemizin kültür sanatının bir yıllık panoramik fotoğrafını sunan Zeytinburnu Belediyesi’nin çıkardığı ZKS Kültür ve Sanat Yıllığı’nın ilk sayısı 2020’nin Haziran’ı ile 2021’in Mayıs sonuna kadarki kültür ve sanat hayatındaki gelişme, değişim ve sürekliliği ele almaktadır. 67 akademisyen, gazeteci, sanatçı, şair, yazarın bir araya geldiği yıllıkta geçmiş geleceğe bağlayan bir yılın hafıza kaydı tutulmaktadır. Bu arada o yıl içerisinde vefat eden şair, yazar ve sanatçılara dair pasajlar açılarak dönemi içindeki yeri ve önemi tahlil edilmektedir. Bkz. *ZKS Kültür ve Sanat Yıllığı 2021*, haz. Asım Öz, Aykut Ertuğrul, (İstanbul: ZBB Kültür Yayınları, 2021), 400 s. ; *ZKS Kültür ve Sanat Yıllığı 2022*, haz. Asım Öz, Aykut Ertuğrul, (İstanbul: ZBB Kültür Yayınları, 2022), 432 s.

¹²⁰⁰ Bu bölümde matbuat taramalarında rastladığımız ihtifal ve anma yazıları -örnek olarak- verilmiştir. Bu listeye dâhil edilebilecek birçok anma töreni, doğum ve ölüm yıldönümlerindeki yayın-neşriyatın olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Buradaki liste, fikir vermesi bakımından zikredilmiştir.

¹²⁰¹ Ölümünün 20. yılında Abdülhak Şinasi (1883-1963)’yi hatırlayan Atilla Özkırımlı, Hisar’ı tarih yapan şeyin “Geçmişten yola çıkarak geçmişe gömülmesi” olarak yorumlamıştır. Bkz. Atilla Özkırımlı, “Ölümünün 20. Yılında Abdülhak Şinasi Hisar: Beğenilen Bir Antika Gibi”, (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 505265, s. 1.

¹²⁰² Abdullah Cevdet, 1932 yılında ölmesine karşın ancak 1977 yılında Rauf Mutluay ve Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya’nın yazıları ile hatırlanmaya başlanır. Mehmet Kaplan’a göre Fikret’in müdafaa ettiği düşünceleri daha önce geniş bir şekilde yıllarca bir dava hâline getirdiği halde Abdullah Cevdet, şiir de yazmakla beraber, “san’ata kabiliyeti olmadığı için” bugün adını hemen hemen anan kalmamıştır. Bkz. Mehmet Kaplan, “Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret”, “Tevfik Fikret”, *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5.

Ayrıca bkz. “Bir Abdullah Cevdet”, *Cumhuriyet*, nr. 19155, (27 Kasım 1977): 6; Vedat Günyol, “Geçmişten Bugüne Abdullah Cevdet”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 855-860.

¹²⁰³ Uzun müddet Denizcilik Bankası idare meclisi azalığı yapan Abidin Daver, 1954 yılının 8 Şubat günü vefat etmiştir. Şairin mesai arkadaşları ölüm yıldönümlerinde toplanarak Edirnekapı Şehitliği’ndeki kabri başında tören düzenlemişlerdir. Ölümünün ikinci (8 Şubat 1956) ve 8 Şubat 1959 Pazar günü ölüm yıldönümlerinde arkadaşları tarafından kabri başında anılmıştır. Törende İzmir Milletvekili ve Galatasaray Kulübü Başkanı Sadık Giz ve kulübün idare heyetleri ve Cumhuriyet gazetesi müntesipleri hazır bulunmuştur. Abidin Daver ihtifalinde Denizcilik Bankası’ndan hiç kimsenin bulunmaması eleştirilmiştir. Bkz. “Acı Bir Yıldönümü: Abidin Daver’i 2 Yıl Önce Bugün Kaybetmiştik”, *Cumhuriyet*, nr. 11327, (8 Şubat 1956): 1, 5; “Abidin Daver Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 12409, (9 Şubat 1959): 1.

¹²⁰⁴ Vefatından hemen sonra Dr. Adnan Adıvar (1881-1955) için neşredilen anma yazıları (Cavid Baysun, Reşid Rahmeti Arat, Ahmet Ateş, Yakup Kadri, Vedat Günyol) ve özel dosya için bkz. *Yeni Ufuklar*, sayı 23 (39), (Ağustos 1955): 81-89.

Caferoğlu¹²⁰⁹, Ahmet Kutsi Tecer¹²¹⁰, Ahmet Muhip Dıranas¹²¹¹, Ahmet Rasim¹²¹², Ahmet Vahyi Ölmez (Muallim Vahyi)¹²¹³, Aka Gündüz¹²¹⁴, Arif Nihat Asya¹²¹⁵, Asaf Halet Çelebi¹²¹⁶, Âşık Veysel¹²¹⁷, Bahaeddin Özkişi¹²¹⁸, Bedri Rahmi Eyüboğlu¹²¹⁹, Behçet

Dr. Adnan Adıvar'ın birinci ölüm yıldönümü dolayısıyla 2 Temmuz 1956 Pazartesi günü saat 16.00'da Tıp Fakültesi'nde bir anma töreni düzenlenmiştir. İ.Ü.T. Tarihi Enstitüsü'nün tertip ettiği merasimde eşi Halide Edip Adıvar, üniversite mensupları ve şehrin ileri gelenleri hazır bulunmuşlardır. İhtifalde Üniversite rektörü, bazı profesörler ve Halide Edip, Adıvar'ın çalışma hayatı, eserleri, meziyetleri üzerine konuşmalar yapmışlardır. Toplantıdan sonra yazarın Merkezefendi'deki kabri ziyaret edilmiştir. Bu vesile ile Ahmet Halit Kitabevi de Dr. Adnan Adıvar için bir kitap neşretmiştir. Bkz. "A. Adnan Adıvar", *Varlık*, sayı 434, (15 Temmuz 1956): 2; "A. Adnan Adıvar'ın 1. Ölüm Yıldönümü", *Vatan*, nr. 5427, (30 Haziran 1956): 2.

¹²⁰⁵ 2 Mart 1972'de vefat eden Millî Kütüphane kurucularından ve milliyetçi yazarlardan Adnan Ötügen için 1 Nisan 1972 günü Millî Kütüphane'de bir anma toplantısı yapılmış, Mehmet Önder ve Müjgân Cunbur, Necmettin Sefercioğlu ve Osman Ersor birer konuşma yapmıştır. Bkz. "Adnan Ötügen'i Kaybettik", *Hisar*, sayı 100, (Nisan 1972): 2; "Sanat Haberleri", *Hisar*, sayı 101, (Mayıs 1972): 2.

¹²⁰⁶ Mahir Ünlü, "Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Ağâh Sırrı Levent", *Türk Dili*, sayı 14, (1989): 22-23.

¹²⁰⁷ Ahmed Ağaoğlu'nun ölümünün birinci yılı münasebetiyle yapılan ihtifal için örnek olarak bkz. "Hazin Bir Yıldönümü: Dün, Merhum Üstadımız Ağaoğlu Ahmed'in Kabri Ziyaret Edildi", *Cumhuriyet*, nr. 5755, (20 Mayıs 1940): 2; "Merhum Ağaoğlu Ahmed İçin İhtifal", *Cumhuriyet*, nr. 6734, (16 Mayıs 1943): 2. Peyami Safa'nın bu münasebetle yazdığı fıkra için ayrıca bkz. Peyami Safa, "Ağaoğlu'nun Mezarında", *Cumhuriyet*, nr. 5755, (20 Mayıs 1940): 3. Sonraki yıllarda devam eden küçük çaplı anmalar ve hatırlamalar için bkz. "Ağaoğlu Ahmed'in Ölüm Yıldönümü", *Cumhuriyet*, nr. 8535, (18 Mayıs 1948): 2.

¹²⁰⁸ Ölümünün 1. Yılındaki anma için bkz. "Ahmed Arif Anılıyor", *Cumhuriyet*, nr. 24348, (2 Haziran 1992), 11.

¹²⁰⁹ Hacettepe Üniversitesi'nde 28 Mart 1975 tarihinde yapılan anma töreni ve konuşma metinleri için bkz. *Caferoğlu ve Mansel Anma Töreni*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1975), 23 s. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun birinci ölüm yıldönümünde yazılan anma yazısı için bkz. Yusuf Z. Beyzadeoğlu, "Hocam Caferoğlu", *Hisar*, sayı 146 (221), (Şubat 1976): 23-24.

¹²¹⁰ 23 Temmuz 1967 tarihinde vefat eden Ahmet Kutsi Tecer'in Türk halk edebiyat ve kültürüne hizmetleri çerçevesinde ele alan anma yazılarına örnek olarak bkz. Osman Atilla, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Ahmet Kutsi Tecer", *Millî Kültür*, sayı 8, (Ağustos 1977): 69-70.

Ayrıca Tecer'in şair, araştırmacı, oyun yazarı kimliğiyle değerlendiren makale için bkz. Cavit Orhan Tütengil, "10. Ölüm Yıldönümünde: Ahmet Kutsi Tecer", *Milliyet Sanat*, (22 Temmuz 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 603-613; Süleyman Kazmaz, "10. Ölüm Yıldönümünde: Ahmet Kutsi Tecer", *Son Havadis*, (23 Temmuz 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 613-617.

¹²¹¹ İlhan Geçer, "Dıranas'ın Ardından", *Hisar*, sayı 273, (Ağustos 1980): 11-12. Ayrıca bkz. "Dıranas'ı Andık", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 1204.

¹²¹² Ahmed Rasim ihtifalleri, Halkevlerinin, Türk Musikişinasları Cemiyeti ve Matbuat Cemiyeti'nin öncü olduğu anmalardandır. Konferans dışında bu ihtifallerde konser verilmesi bir gelenek hâlini almıştır. Törende genellikle incesaz heyete yazarın bestelenmiş eserlerinden muhtelif parçalar çalınmakta, Tanburî Salâhaddin tarafından yeni bestelerini gün yüzüne çıkaran solo konser tertip edilmekteydi. İhtifale Ahmet Rasim'in çocukluk ve gençlik arkadaşları dışında gazeteciler, Darüşşafaka talebeleri de katılmaktaydı. Örnek olarak bkz. "Ahmet Rasim İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3047, (29 Teşrinievvel 1932): 1,4; "Üstad Ahmed Rasim İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 4741, (25 Temmuz 1937): 2; Rifat Necdet Evrim, "Ölümünün 20'nci Yıldönümünde Ahmet Rasim", *Vatan*, (21 Eylül 1952): 2.

¹²¹³ Bkz. İbrahim Öztürkçü, "Vefatının 60. Yılında Âlim Bir Muallim: Ahmet Vahyi Ölmez", *Türk Edebiyatı*, sayı 530, (Aralık 2017): 22-27.

¹²¹⁴ Hikâyecisi, romancı, şair ve gazeteci Aka Gündüz'ün (1886-1958) ölümünün 20. yıldönümünde 6 Kasım 1978'de hatırlanmasına dair bkz. Konur Ertop, "20. Ölüm Yıldönümünde Aka Gündüz: Millî Edebiyatçılarından Duygusal Gerçekçi Bir Halk Yazarı", *Milliyet Sanat*, sayı 296, (6 Kasım 1978): 13-14. Ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 714-718.

¹²¹⁵ Mehmet Çınarlı, "Ölümünün 2. Yıldönümünde Arif Nihat Asya", *Millî Kültür*, sayı 2, (Şubat 1977): 64-65; Yavuz Bülent Bakiler, "Arif Nihat Asya Şeb-i Arus'u", *Türk Edebiyatı*, sayı 99, (Ocak 1982): 7-10.

¹²¹⁶ Konur Ertop'un ölümünün 20. yılında Asaf Halet Çelebi'yi konu alan *Milliyet Sanat* dergisinin 16 Ekim 1978 tarihindeki iktibas yazısı için bkz. Konur Ertop, "20. Ölüm Yıldönümünde: Doğu ve Batı Kültürlerinin

Kemal Çağlar¹²²⁰, Cahit Irgat¹²²¹, Cahit Külebi¹²²², Cahit Sıtkı Tarancı¹²²³, Celal Sılay¹²²⁴, Cemal Nadir Güler¹²²⁵, Cevat Fehmi Başkut¹²²⁶, Ceyhun Atuf Kansu¹²²⁷, Cevat Şakir

Verilerini Gizemci Bir Duyarlılıkla Birleştiren Şair: Asaf Halet Çelebi”, *Milliyet Sanat*, sayı 293, (16 Ekim 1978): 12-13, 31 (Ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 692-696). Refik Durbaş, “Ölümünün Otuzuncu Yılında Asaf Halet Çelebi”, *Cumhuriyet*, nr. 23040, (15 Ekim 1988), 4.

¹²¹⁷ Şarkışlalı Âşık Veysel Şatıroğlu, ölümünün 5. yıldönümünde (1978), Sivas, Ankara ve İstanbul'da düzenlenen törenlerle anılmıştır. Ölüm günü olan 21 Mart'tan başka, 29 Mart'ta da Kültür Bakanlığı tarafından, Ankara Milli Kütüphane salonunda bir tören düzenlenmiştir. Bu törende, Adnan Binyazar, azanın çeşitli özelliklerini anlatmış ve deyişlerinden örnekler okumuştur. Daha sonra, HAMOY Halk Türküleri Korosu tarafından Âşık Veysel'in eserlerinden oluşan bir repertuvar sunulmuştur. Bkz. “Âşık Veysel Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 84.

Ayrıca bkz. Şeyma Taşcıoğlu Güngör, “Ölümünün 20. Yılında Âşık Veysel'in Bir Şiiri Üzerine”, *Türk Dili*, sayı 498, (Haziran 1993): 427-437.

Âşık Veysel anmaları için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 836-847.

¹²¹⁸ Roman ve kısa hikâyeleriyle tanınan Bahaeddin Özkişi, hayatına dair bilgilerin sınırlı olduğu bir dönemde 10 Kasım 1993 akşamı Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı salonunda anılmıştır. Bkz. “İhmalin Gölgede Bıraktığı Yazar: Bahaeddin Özkişi Anıldı”, *TYB Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1993): 8.

Son olarak yazarın şahsiyeti ve eserleri etrafında “Kızılalma yolunda diken ayıklayan adam” mottosuyla hazırlanan özel dosya için bkz. “Bahaeddin Özkişi”, *Söğüt*, sayı 15, (Mayıs-Haziran 2022): 7-54.

¹²¹⁹ Ölümünün 15. yıldönümünde çok yönlü bir şair ve yazar olmasına rağmen “yaşarken değerinin pek bilinmediğini” vurgulayan yazı için bkz. Hikmet Altunkaynak, “Bedri Rahmi İçin”, *Milliyet Sanat*, sayı 246, (15 Ağustos 1990): 40-41. Bedri Rahmi anmalarına örnek olarak bkz. Turan Erol, “Ölümünün Altıncı Yıldönümünde Bedri Rahmi Eyuboğlu”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 1225-1230.

¹²²⁰ 24 Ekim 1969 günü Haseki Hastanesi'nde kalp krizi neticesinde vefat eden Behçet Kemal Çağlar için çeşitli tarihlerde anma toplantıları düzenlenmiştir. Örnek olarak bkz. “Behçet Kemal Çağlar Anıldı”, *Milliyet*, (8 Kasım 1969): 1.

24 Ekim 1978 Salı günü saat 16.00'da Baltalımanı Behçet Kemal Çağlar Lisesi'nde düzenlenen anma töreni için bkz. “Behçet Kemal Çağlar Anma Töreni”, *Milliyet*, (24 Ekim 1978): 2.

¹²²¹ Ölümünün 5. yılında şaire dair anma yazıları için bkz. Asım Bezirci, “Cahit Irgat ve Şiirinin Evrimi: Hep Ezilen İnsan İçin Çarpan Yürek”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 693-697. Ayrıca Cahit Irgat anmaları için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 625-629.

¹²²² Şair Cahit Külebi, ölümünün 1. yıldönümünde Kültür ve Maliye Bakanlığı'nın katkılarıyla düzenlenen etkinliklerle anılmıştır. Külebi'nin, içinde bulunan eşyaları ile müze hâline getirilen Külebi Ev Müzesi de törenle açılırken Külebi için ilk tören, Cebeci Asri Mezarlığı'nda bulunan kabri başında gerçekleştirilmiştir. Hipodrom'da bulunan Cahit Külebi Anıtı'na çelenk konulmasının ardından konuşan Kültür Bakanı, sanatçılar, şairler ve yazarların yitirildiği an değerlerinin ve boşluğunun daha iyi anlaşıldığını söylemiştir. Yazarlara, şairlere yaşarken ilgi gösterilmediğini kaydeden Talay, “Onlar geçmiş ve gelecek kuşaklar arasında bağlar kuruyor. Büyük insanlara yaşarken de değer vererek onları saygın noktada tutmak zorundayız.” tespitiyle bulunmuştur. Bkz. “Cahit Külebi Anıldı”, *Milliyet*, (21 Haziran 1998): 31.

¹²²³ 27 Kasım 1968 Çarşamba gecesi Sanat Sevenler Derneği'nde yapılan Ocak Başı Sohbeti yeni şiirin değerlerinden Cahit Sıtkı Tarancı'ya ayrılmıştır. Munis Faik Ozansoy, Sunullah Arısoy, Tarancı hakkında birer konuşma yaparken şairin çeşitli yönlerini ele alarak şiirlerinden örnekler vermişlerdir. Bkz. “Cahit Sıtkı Tarancı Anıldı”, *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2. Ayrıca anma yazılarına örnek olarak bkz. Şemsettin Kutlu, “Ölümünün Yedinci Yıldönümünde Cahit Sıtkı Tarancı”, *Cumhuriyet*, sayı 14079, (13 Ekim 1963): 5; Munis Faik Ozansoy, “Cahit Sıtkı Tarancı”, *Hisar*, sayı 11/86, (Kasım 1964): 10-11; Behçet Dedeoğlu, “12. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla: Cahit Sıtkı ve Baudelaire'de Ölüm Temi”, *Çağrı*, sayı 130, (15 Kasım 1968): 4-6.

60. ölüm yıldönümünde 21. yüzyıl anmalarına örnek olarak bkz. Elif Tanrıyar, “Otuz beş'imizin Vazgeçilmez Şairi”, *Milliyet Kitap*, sayı 132, (Ekim 2016): 4-8.

¹²²⁴ Sabahattin Kudret Aksal, “Celal Sılay'ı Anmak”, *Varlık*, sayı 809, (1 Şubat 1975): 11-12.

¹²²⁵ 1947 senesi Şubat'ının 27. günü vefat eden Cemal Nadir'in Gazeteciler Cemiyeti tarafından 17 Şubat 1953 Cuma günü saat 15.00'te anılmasına ve mezarı başına yapılan törene dair bkz. “Cemal Nadir'i 6 Yıl Evvel Bugün Kaybetmiştik”, *Cumhuriyet*, nr. 10266, (27 Şubat 1953): 1, 3.

Kabağaalı (Halikarnas Balıkçısı)¹²²⁸, Ebubekir Hazım Teperyan¹²²⁹, Ercüment Ekrem Talu¹²³⁰, Ercüment Uarı¹²³¹, Fahri Celal Göktulga¹²³², Falih Rıfkı Atay¹²³³, Faruk Kadri Timurtaş¹²³⁴, Halide Edib Adıvar¹²³⁵, Hakkı Tarık Us¹²³⁶, Hammamîzade İhsan¹²³⁷, Hasan

¹²²⁶ 15 Mart 1971’de ölen 28 yılda yazdığı 23 oyunla sürekli olarak toplumun aksayan yanlarını eleştiren tiyatro yazarı Cevat Fehmi Başkut’un ölümünün 5. yılında hatırlanmasına dair bkz. Haşmet Zeybek, “Ölümünün 5. Yılında Cevat Fehmi Başkut”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1977, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 638-641.

¹²²⁷ Ceyhun Atuf Kansu’nun (1919-17 Mart 1978) ölümünün 5. yılında Arnavutköy Robert Kolejde düzenlenen törenle anılmasına dair bkz. “Ceyhun Atuf Kansu Törenle Anıldı”, *Varlık Yıllığı*, cilt 24, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1983), 28.

¹²²⁸ Şair ve yazarların ölümlelerinden sonra çabuk unutulmaları, sosyo-kültürel ve siyasal hareketliğin rüzgârıyla sonra birden bire toplumsal belleğe çağrılmaları, eleştirmenlerin ve yazar dostlarının sık sık altını çizdiği noktalardandır. Yazarın ölümü sonrası intibalara ve edebiyatçıların değerlendirmelerine örnek olarak bkz. “Mavi Ömür Bitti”, *Milliyet Sanat*, sayı 50, (19 Ekim 1973): 3-10.

Halikarnas Balıkçısı’nın ölümünün 5. yılında anmak için (15 Ekim 1978), İzmir Devlet Tiyatrosunda sanat gecesi düzenlenmiştir. İzmir Devlet Tiyatrosu Müdürü Suat Taşer’in açış konuşması ile başlayan gecede Balıkçı’nın kendi sesinden “Merhaba” ve “insanlığa mesajı” dinletilmiştir. Azra Erhat yazarın dünya görüşünü ve özgürlük anlayışını belirterek konuşmasını “Halikarnas Balıkısının ölümsüzlük süreci başlamıştır.” sözleriyle bitirmiştir. Yazar Şadan Gökovalı, Balıkçı’nın yaşamı ve yapıtlarını anlatarak Anadolu halkının tarihte uygarlığa yaptığı katkılar göz ardı edildiği ve hakkı yendiği için Balıkçı’nın bütün eserlerinde Anadolu’yu konu ettiğini söylemiştir. Daha sonra Turgay Gönenç, Devlet Tiyatrosu sanatçılarının Beyazıt Gülercan, Ayberk Çölok, Mustafa Tezeren, Erhan Gökgücü, Turhan Özdemir ve Cüneyt Taner Tunca, Balıkçı’nın “Gülenada”, “Deniz eri Mahmut” , “Cura”, “Balıkla kabak”, “Hoşbulduk Selim Dede”, “Değirmenci Ateşoğlu Nasrettin” adlı öykülerini sunmuşlardır. Gecenin bitiminde Mehmet H. Doğan John Noonan’ın slaytları eşliğinde “Halikarnas Balıkçısı’nın son mavi yolculuğu” cenaze töreni ve Bodrum’a götürülüşünü anlatmıştır.

Bkz. Tuğrul Tansuğ, “İzmirliiler Halikarnas Balıkçısı’nı Merhaba Diyerek Andılar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1979, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 688. Ayrıca Aykut Poturoğlu’nun Cevat Şakir’in mezarının nasıl yatır hâline geldiğini anlattığı trajikomik yazısı için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1979, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 683-691. Şükran Kurdakul, “5. Ölüm Yıldönümünde Halikarnas Balıkçısı: Deniz İnsanını ve Denizi Destanlaştıran İlk Yazarımız”, *Milliyet Sanat*, sayı 292, (9 Ekim 1978): 15-16.

¹²²⁹ Atilla Özkırımlı, “30. Ölüm Yıldönümünde: Ebubekir Hazım”, *Milliyet Sanat*, (3 Haziran 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1978, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 592-596; Konur Ertop, 30. Ölüm Yıldönümünde: Ebubekir Hazım Teperyan”, *Cumhuriyet*, (4 Haziran 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1978, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 596-598.

¹²³⁰ Siroz hastalığından 16 Aralık 1956 günü sabah 10.10’da vefat eden Ercüment Ekrem Talu için vefatının birinci yıldönümünde dost ve arkadaşları kabri başında toplanıp bir ihtifal tertip etmişlerdir. Bkz. “Ercüment Ekrem Talu Öldü”, *Milliyet*, (17 Aralık 1956): 1-2; “Ercüment Ekrem Talu’nun Kabri Ziyaret Edilecek”, *Milliyet*, (16 Aralık 1957): 2.

¹²³¹ Adil İzgi, “Beşinci Ölüm Yıldönümünde Ercüment Uçarı’ya Mektup”, *Varlık*, sayı 1120, (Ocak 2001): 51-52.

¹²³² Necatigil’in başlıklı nekroloji yazısı için bkz. Behçet Necatigil, “Fahri Celâl Kendi Kalmasını Bilmiş Bir Hikâyeciydi”, *Milliyet Sanat*, sayı 137 (20 Haziran 1975): 16. Ayrıca bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 76-68. Ayrıca bkz. Dr. Muhtar Tevfikoğlu, “Ölümünün 15. Yılında Fahri Celal Göktulga”, *Türk Kültürü*, sayı 325, (Mayıs 1990): 17-24.

¹²³³ Mahir Ünlü, “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Falih Rıfkı Atay”, *Türk Dili*, sayı 23, (1991): 48-49.

¹²³⁴ Prof. Dr. Mustafa Özkan, “Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın Aramızdan Ayrılışının 25. Yılı Dolayısıyla”, *Türk Dili*, sayı 668, (Ağustos 2007): 360-370; Prof. Dr. Abdullah Uçman, “Ölümünün 26. Yılında Faruk K. Timurtaş’ın Kültür, Sanat ve Edebiyat Dünyası”, *Türk Dili*, sayı 679, (Temmuz 2008): 57-64.

¹²³⁵ Örnek olarak bkz. Mehmet Kaplan, “Halide Edib Hanım”, *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 5-6.

¹²³⁶ Her yıl 21 Ekim günü *Vakit* ailesi ve Hakkı Tarık Us’un yakın dostları düzenli olarak kabrini ziyaret edip anma töreni düzenlemişlerdir. Yeşilay idarecileri de 21 Ekim 1958 yılında İstanbul Erkek Lisesi salonlarında Hakkı Tarık için bir anma toplantısı düzenlenmiş ve kardeşi Asım Us ile birlikte Peyami Safa bu ihtifalde konuşmuştur. Anma toplantıları, konuşmalar ve ayrıntılar için bkz. “H. Tarık Us’un Hatırasını Hürmetle

Ali Ediz¹²³⁸, Hasan-Âli Yücel¹²³⁹, Hıfzı Tevfik Gönensay¹²⁴⁰, Hilmi Ziya Ülken¹²⁴¹, Hüseyin Rahmi¹²⁴², Hüseyin Cahit Yalçın¹²⁴³, İbnülemin Mahmud Kemal İnal¹²⁴⁴, İbrahim Alaettin Gövsa¹²⁴⁵, İlhan Tarus¹²⁴⁶, İsmail Habib Sevük¹²⁴⁷, İsmail Hakkı Baltacıoğlu¹²⁴⁸,

Anıyoruz”, “Anma Gününde Asım Us’un Konuşması”, “Konuşmalar”, *Vakit*, sayı 13103, (21 Ekim 1962): 1, 4-6.

¹²³⁷ Hammamîzade İhsan’ın 5. ölüm yıldönümü münasebetiyle 12 Mayıs 1953 Salı günü mezarı başında bir anma töreni yapılmış, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, şair için yazdığı bir şiiri okumuştur. Osman Şevki Çiçekdağ ve Nizameddin Nazif ise Hammamîzade İhsan’ın hizmetlerini ve meziyetlerini anlatan konuşmalar yapmışlardır. Bkz. “Hammamîzade İhsan’ın Hâtırası Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 10341, (13 Mayıs 1953): 6.

¹²³⁸ Ölümünün 4. yılında 9 Nisan 1976’da *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan Hasan Ali Ediz’i anma yazısı için bkz. Oktay Akbal, “H. Ediz’i Anarken”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 667-669.

¹²³⁹ Necatigil’in “Ölümünün 25. Yıldönümünde Edebiyatta Hasan-Âli Yücel” başlıklı anma yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 79-81.

¹²⁴⁰ 57 yaşında vefat eden Hıfzı Tevfik Gönensay’ın vefatı münasebetiyle yazılmış ihtifal yazısı için bkz. Vâ-Nû, “Hıfzı Tevfik”, *Akşam*, nr. 11167, (15 Kasım 1949): 3.

¹²⁴¹ Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken’in 4. ölüm yıldönümü münasebetiyle Âşîyan’daki kabrinde bir araya gelen, şahsiyeti ve eserleri hakkında konuşma yapan, anılarını anlatan, duasını okuyan dost ve yakınları için bkz. “Teşekkür”, *Milliyet*, (7 Haziran 1978): 5. Ayrıca bkz. “Hilmi Ziya Ülken Anılıyor”, *Milliyet*, (4 Haziran 1989): 12. 25 Kasım 1994 günü Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde düzenlenen “Günümüzde Etik ve 20. Ölümlü Yılında Hilmi Ziya Ülken” başlıklı seminer için bkz. “Günü Mönüsü”, *Milliyet*, (25 Kasım 1994): 21.

¹²⁴² Örnek olarak Hüseyin Rahmi’nin ölümünün 6. yıldönümü sebebiyle yazılan fıkrada Refik Halid, *Mürebbiye* muharririnin kısa sürede unutulmasını, “yalnız yaşadığı devreye uyan küçük tipleri ve adetleri yaşatmasına” bağlamıştır. Karay’a göre insan karakterlerini daha genel ve ezeli taraflarından ele alamamış olması da bunda etkilidir. Molière gibi dünya durdukça hemen hemen değişmeden kalacak beşeri ihtirasları ve zaafı işlemedi de bunun bir sebebidir. Bkz. Refik Halid Karay, “Hüseyin Rahmi’nin Meziyetleri ve Kusurları”, *Yeni İstanbul*, nr. 113, (23 Mart 1950): 3.

¹²⁴³ Adnan Binyazar, “20. Ölüm Yıldönümünde: Hüseyin Cahit Yalçın”, *Milliyet Sanat*, (24 Ekim 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 629-634. Ayrıca doğum ve ölüm yıldönümü haricinde hatırlanmasına dair bkz. Oktay Akbal, “Yalçın’ı Anımsamak”, *Cumhuriyet*, nr. 21499, (4 Temmuz 1984): 2.

¹²⁴⁴ Vefatından 3 hafta sonra ailesi tarafından İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın ruhuna ithaf edilmek üzere 14 Haziran 1957 Cuma günü Beyazıt Camii’nde öğle namazını müteakip İmam Hatip Okulu öğrencileri tarafından Mevlid okutulmuştur. Bkz. “Mevlid”, *Milliyet*, (13 Haziran 1957): 2. Ayrıca Taha Toros tarafından 30. ölüm yıldönümünde neşredilen tefrika için bkz. Taha Toros, “Ölümünün 30. Yılında Tarih Adam: İbnülemin”, *Milliyet*, (17-18 Temmuz 1987): 9, 11.

¹²⁴⁵ İbrahim Alaettin Gövsa için 5 Kasım 1966 Cumartesi günü saat 20.00’de Ankara Halkevi’nde bir anma gecesi düzenlenmiştir. İlham Gövsa, babasının bazı özelliklerini ihtifalde dile getirirken o sırada Başbakanlık Müsteşarı olan Munis Faik Ozansoy da Gövsa’nın edebî değeri üzerinde durarak şiirlerinden ve düzyazılarından örnekler vermiştir. Anma merasiminde Prof. Hıfıssırahman Raşit Öymen, yazarın eğitimci ve terbiyeci yönünü ele alırken Halil Soyuer de Gövsa’yı nasıl tanıdığını, kendisine ait hatıralarını dile getirmiş, ölümünden bir hafta önce kendisiyle yaptığı röportajın hikâyesini anlatmıştır. Son olarak Gövsa’nın öğrencisi Prof. Cemal Alagöz, ilmi yönden yazarı incelemiştir. Bkz. “İbrahim Alaettin Gövsa Anıldı”, *Çaba*, sayı 2, (Aralık 1966): 26. Ayrıca bkz. Ahmet Özdemir, “Milli Eğitimimizin Meçhûle İtilmiş Bir Kahramanı: İbrahim Alaettin Gövsa”, *Kültür Dünyası*, sayı 17, (Ekim 1998): 52-53.

¹²⁴⁶ 8 Ocak 1967’de Ankara’da vefat eden hikâye ve roman yazarı İlhan Tarus için *Varlık* dergisinin Ziya Osman ile birlikte hazırladığı özel sayıda Oktay Akbal, Tahir Alangu, Muzaffer Uyguner, Adnan Binyazar, Konur Ertop, Muhtar Körükçü, Mehmet Seyda, Sami Çelenk, M. Sunullah Arısoy, Sami N. Özerdim’in yazıları için bkz. *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 3-17. Ayrıca bkz. Adnan Binyazar, “Ölümünün 10. Yıldönümünde”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 542-545.

¹²⁴⁷ 17 Ocak 1971 günü İstanbul’da Türk Büyüklerini Anma, Türk Güzelliklerini Tanıtma Derneği’nce yazar İsmail Habib Sevük’ün 17. ölüm yıldönümü sebebiyle bir anma töreni düzenlenmiştir. Toplantıda öğrencileri Orhan Şaik Gökyay ve Tahir Karauğuz’un konuşmalarının ardından Merkezefendi’deki mezarına gidilerek saygı duruşunda bulunulmuştur. Bkz. “Konferans ve Toplantılar”, *Hisar*, sayı 87, (Mart 1971): 2.

Kemal Tahir¹²⁴⁹, Kemaleddin Kamu¹²⁵⁰, Kenan Hulusi Koray¹²⁵¹, Mahmut Esat Bozkurt¹²⁵², Mahmut Yesari¹²⁵³, Malik Aksel¹²⁵⁴, Mehmet Kaplan¹²⁵⁵, Memduh Şevket Esendal¹²⁵⁶, Muhsin Ertuğrul¹²⁵⁷, Musahipzâde Celal¹²⁵⁸, Midhat Cemal Kuntay¹²⁵⁹,

---

Ayrıca vefatının üçüncü yıldönümünde hayatına ve eserlerine dair sübjektif bir tahlil örneği olarak bkz. Cahid Tanyol, “Ölüm Yıldönümü Münasebeti(y)le İsmail Habib”, *Cumhuriyet*, nr. 11307, (19 Ocak 1956): 2.

¹²⁴⁸ Halk Edebiyatı konusunda da çalışmaları ve yayınları bulunan Prof. Dr. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 1 Nisan 1978 günü Ankara’da ölmüş ve 4 Nisan’da Karşıyaka Mezarlığı’na defnedilmiştir. Edebî hafızda ölüm yıldönümünde hatırlanmasına örnek olarak bkz. “Ölümünün 20. Yılında Bir Tiyatro Düşünürü: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Cumhuriyet*, nr. 26487, (14 Nisan 1998): 12.

¹²⁴⁹ Kemal Tahir, 4. ölüm yıldönümünde 24 Nisan 1977’de saat 15’te Sinema-TV Enstitüsü Salonu’nda yapılan bir toplantıyla anılmıştır. İhtifalde Selahattin Hilav “Kemal Tahir’in Sanat Felsefesi”ni, Cahit Tanyol “Toplum Bilim Açısından Romanları”nı, Hilmi Yavuz “Tarih Notları”nı, Duygu Sağıroğlu “Kemal Tahir’in Türk Sineması ile Olan İlişkilerini” ve Hayati Asilyazıcı “Kemal Tahir’in Roman Anlayışını” dile getirmişlerdir. Ayrıca, Ankara Sanatsevenler Derneği de Kemal Tahir’i anma nedeniyle 22 Nisan 18.00’de bir açık oturum düzenlemiştir. “Kemal Tahir ve Düşüncesi” konulu ve Anıl Çeçen’in yönettiği bu açık oturuma Sina Akşin, Tevfik Çavdar, Mehmet Doğan, Cihat İleri ve Çetin Karamanbey katılmışlardır. Geniş bilgi için bkz. “1977 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 17.

Neslihan Şapaş, “Kemal Tahir 80. Doğum Yıldönümünde Anıldı”, *Milliyet Sanat*, sayı 252, (15 Kasım 1990): 59.

1998 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çeyrek Asır Sonra Kemal Tahir Günleri düzenlemeye başlamış ve bu kapsamda “Günümüzde Kimlik ve Gelecek Tartışmalarında Kemal Tahir” konulu toplantılar tertip edilmiştir. Bkz. “Kemal Tahir Günleri”, *Cumhuriyet*, nr. 26499, (26 Nisan 1998): 12.

Son olarak yazarın şahsiyeti ve eserleri etrafında hazırlanan akademik mahiyetteki özel Kemal Tahir dosyası için bkz. *Millî Mecmûa*, sayı 26, (Mayıs-Haziran 2022): 6-184.

¹²⁵⁰ Bir örnek olarak gurbet şairi Kemalettin Kamu için 12 Mart 1948’de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde bir ihtifal yapılmış ve Prof. Necmettin Halil Onan konuşma yaparken öğrenciler de şairden parçalar okumuştur. Bkz. “İhtifaller”, *Aylık Ansiklopedi*, cilt IV, (16 Nisan 1947-15 Nisan 1948), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 171.

Kemaleddin Kamu için Beşiktaş Halkevi’nde yapılan anma için bkz. “Kemaleddin Kamu Bugün Anılacak”, *Yeni Sabah*, nr. 3922, (6 Mart 1950): 2.

¹²⁵¹ Kenan Hulusi’nin ölüm yıldönümünde hatırlanmasına örnek olarak bkz. Mehmet Nuri Yardım, “Yedi Meş’aleciler’in Tek Hikâyecisi: Kenan Hulusi Koray”, *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 61-62.

¹²⁵² Mahmut Esat Bozkurt’un ölümünün 5. yıldönümü münasebetiyle 21 Aralık 1948’de Hukuk Fakültesi’nde bir toplantı yapılmış, Prof. Süheyl Derbil ve Prof. Bülent Nuri Esen birer konuşma yapmıştır. Bkz. *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 212.

¹²⁵³ Örnek olarak bkz. “Merhum Mahmud Yesari İçin İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 7902, (15 Ağustos 1946): 2. Ayrıca bkz. Münir Süleyman Çapanoğlu, “Ölümünün Onuncu Yıldönümü Münasebeti(y)le Mahmut Yesari”, *Türk Sesi*, (18 Ağustos 1955): 2.

¹²⁵⁴ Vefatının 20. yılında Malik Aksel’i anma yazısına örnek olarak bkz. “Malik Aksel: Büyük Ressam, Seçkin Kültür Adamı”, *Türk Edebiyatı*, , sayı 400, (Şubat 2007): 52-57.

¹²⁵⁵ Doç. Dr. Kâzım Yetiş, “Ölümünün Altıncı Yılında: Mütefekkir Mehmet Kaplan”, *Türk Dili*, sayı 493, (Ocak 1993): 39-46.

¹²⁵⁶ Cumhuriyet Halk Partisinin eski Genel Sekreteri ve çağdaş öykünün önemli yazarlarından Memduh Şevket Esendal’ın vefatının matbuatta küçük haberlerle geçiştirilmesi “ona karşı yapılan bir haksızlık” şeklinde nitelendirilmiştir. Vâ-Nû’nun bu meseleye dair yazısı için bkz. Vâ-Nû, “Memduh Şevket Esendal”, *Akşam*, nr. 12080, (21 Mayıs 1952): 3, 7.

Ölümünün 25. yıldönümü için bkz. Şükran Kurdakul, “25. Ölüm Yıldönümünde M. Şevket Esendal”, *Milliyet Sanat*, (13 Mayıs 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 584-587. Ayrıca doğumunun 110. yıldönümünde yazarın öykü serüvenini ve kişiliğini yeni bilgiler ışığında irdeleyen özel dosya ve Muzaffer Uyguner, Mustafa Şerif Onaran, Selim Şengil’in yazıları için bkz. “110. Doğum Yıldönümünde Memduh Şevket Esendal”, *Varlık*, sayı 1028, (Mayıs 1993): 18-22.

¹²⁵⁷ Örnek olarak bkz. “Muhsin Ertuğrul Anılıyor”, *Cumhuriyet*, sayı 29790, (30 Nisan 2007): 15.

Muharrem Feyzi Togay¹²⁶⁰, Munis Faik Ozansoy¹²⁶¹, Nahit Sırrı Örik¹²⁶², Necip Asım¹²⁶³, Necmettin Halil Onan¹²⁶⁴, Nihad Sami Banarlı¹²⁶⁵, Nihal Atsız¹²⁶⁶, Nurettin Topçu¹²⁶⁷, Nurullah Ataç¹²⁶⁸, Oğuz Atay¹²⁶⁹, Orhan Burian¹²⁷⁰, Orhan Kemal¹²⁷¹, Orhan Seyfi

¹²⁵⁸ “Musahibzâde Celâl Anıldı”, *Hisar*, sayı 93, (Eylül 1971): 2; “Musahibzâde Celâl 15. Ölüm Yılında Anıldı”, *Milliyet Sanat*, sayı 90, (26 Temmuz 1974): 2.

¹²⁵⁹ Ölümünün 20. yılında *Politika* gazetesinde (2 Nisan 1976) *Üç İstanbul* üzerinden Midhat Cemal’e ait bir anma yazısı neşreden Hilmi Yavuz’un değerlendirmeleri için bkz. Hilmi Yavuz, “Üç İstanbul’u Yeniden Okumak”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 665-667.

¹²⁶⁰ 1947 yılında ölen muharrir Muharrem Feyzi Togay için 11 Eylül 1948’de Eyüp’teki kabri başında yapılan ihtifal için bkz. *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 196.

¹²⁶¹ Munis Faik Ozansoy, 6 Mayıs 1975 Salı günü Tevfik Fikret Lisesi’nde düzenlenen bir törenle ayrılmıştır. İhtifalde Türk-Fransız Kültür Derneği Başkanı Prof. Hicri Fişek, Muslih Fer, Prof. Sadi Irmak ve Mehmet Çınarlı birer konuşma yapmıştır. Muzaffer Uyguner, Ozansoy’un kitaplarından, M. Sunullah Arısoy da sanatçı kişiliğinden bahsetmiştir. Ankara Tevfik Fikret Lisesi Kültür Edebiyat Kolu tarafından düzenlen anma toplantısına öğretmen ve öğrenciler iştirak etmiştir. Bkz. “Munis Faik Ozansoy Anıldı”, *Hisar*, sayı 138, (Haziran 1975): 37-38.

¹²⁶² 18 Ocak 1960’da kalp krizi sonucu vefat eden muharrir Nahit Sırrı anmalarına örnek olarak bkz. Refik Durbaş, “Ölümünün 30. Yılında Nahit Sırrı”, *Cumhuriyet*, nr. 23497, (20 Ocak 1990): 5.

¹²⁶³ Örnek olarak bkz. “Necip Asım Günü Yapıldı”, *Kurun*, sayı 6802-742, (15 İlkânun 1936): 3.

¹²⁶⁴ Vefatından evvel “*Ne çıkar kabrime inmezse de bir nûr üsüne nûr/ Beni elbet yine rahmetle anan bulunur.*” dizelerini söyleyen ve daha çok hece veznindeki şiirleriyle tanınan Necmettin Halil Onan’ın (1902-17 Ağustos 1968) 75. doğum yıldönümünde anılmasını hatırlayan yazı için bkz. Atilla Özkırımlı, “75. Doğum Yıldönümünde Necmettin Halil Onan”, *Milliyet Sanat*, (6 Mayıs 1977). Aynı yazının iktibası için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 580-582.

¹²⁶⁵ Banarlı anmalarına örnek olarak bkz. “Ölümünün 8. Yılında Nihat Sami Banarlı’yı Anıyoruz”, *Doğuş Edebiyat*, sayı 17-18, (Ağustos-Eylül 1983): 31.

¹²⁶⁶ Örnek olarak 1987 yılı 12 Aralık günü saat 14.00’te Odalar Birliği’nde yapılan “Nihal Atsız’ı Anma Toplantısı” için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 246.

¹²⁶⁷ Örnek olarak vefatının 40. yılında akademik mahiyette Nurettin Topçu’nun hayatının, mefkûresinin ve eserlerinin irdelendiği bilgi şöleni için bkz. *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu (Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler?)*, (Ankara: TYB, 2016), 348 s.

¹²⁶⁸ 17 Mayıs 1977’de Nurullah Ataç, ölümünün (17 Mayıs 1957) 20. yıldönümü dolayısıyla çeşitli yayınlarla ve Türkiye Yazarlar Sendikası’nın düzenlediği toplantıda anılmıştır. Bkz. “1977 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 19. Ayrıca bkz. Konur Ertop, “Ölümünün 20. Yıldönümünde Ataç”, *Cumhuriyet*, (14 Mayıs 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 587-589.

¹²⁶⁹ Romancı, hikâyeci ve bilim adamı Oğuz Atay için bir yıl sonra televizyonda bir anma programı düzenlenmiştir. Programda ilk olarak DGSA Sinema TV Enstitüsü Öğretim Görevlisi Halit Refiğ tarafından bir açık oturum yapılmış, Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisinden Prof. Cevat Çapan ile DGSA Başkanı Prof. Orhan Şahinler yazarın romanları üzerine konuşturlarken DMMA’dan Altay Gündüz de Atay’ın bilimsel çalışmalarını anlatmıştır. “Oğuz Atay” başlığını taşıyan programda Nezihe Araz’ın metniyle yazarın özgeçmişi sunulmuş, ayrıca İstanbul Radyosu Kültür Şubesi’nden Oray Tuğlan’ın ölümünden önce kendisiyle yaptığı röportajdan bir bölüm de yer almıştır. Anma programının sunuculuğunu ise Nilgün Karataşlı yapmıştır. Geniş bilgi için bkz. “TV’de Oğuz Atay”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 706.

¹²⁷⁰ Vefatı sonrası sahibi olduğu ve yazı işlerini yürüttüğü aylık sanat ve fikir mecmuası *Yeni Ufuklar*’ın Orhan Burian (1914-1953) için hazırlayıp aziz hatırasına ithaf ettiği anma ve H. Y. Şehsuvaroğlu, Frederick P. Latimer, Prof. K. Fikret Arık, M. Başaran, Prof. E. V. Gatenby, Nurullah Ataç, Sevda Şener, Celâl Sılay, Halim Yağcıoğlu, Saime Özkul, Prof. Vahit Turan, Prof. Carrol Pratt, Prof. W. Hugh Jansen ve Bülend Ecevit tarafından yazıların özel dosya yazıları için bkz. “Orhan Burian Özel Dosyası”, *Yeni Ufuklar*, (t.y.): 69-129.

¹²⁷¹ Toplumcu Gerçekçi edebiyatımızın roman ve öykü yazarlarından 10 Mayıs 1975’te Orhan Kemal 5. ölüm yıldönümü dolayısıyla Aksaray’da TÖB-DER salonunda yapılan bir toplantıda anılmış; Kemal Sülker,

Orhon¹²⁷², Orhan Şaik Gökyay¹²⁷³, Osman Atillâ¹²⁷⁴, Osman Cemal Kaygılı¹²⁷⁵, Osman Yüksel Serdengeçti¹²⁷⁶, Ömer Faruk Toprak¹²⁷⁷, Peyami Safa¹²⁷⁸, Refik Ahmet

Nevzat Üstün, Nurer Uğurlu, Adnan Özyalçiner toplantıda konuşmuşlardır. Bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1976), 20, 22.

Yine Orhan Kemal’i anma günü nedeniyle 2 Haziran 1976 Çarşamba akşamı saat 20.00’de Birlik Sahnesi’nde yapılan toplantıya çok sayıda sanatçı ve Orhan Kemal’in dostları katılmıştır. Bu törende ilk konuşmayı dönemin İBB Başkanı Ahmet İsvan yapmış, sanatçı, aydın ve halk ilişkilerini tarihî gelişimi üzerinde durarak, sanatçı-halk tanışma ve kaynaşmasının hapishanelerde başladığını belirtmiştir. Belediye başkanından sonra sırasıyla Çetin Altan, Bulgar Yazarlar Birliği adına konuşan Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Kültür Ateşesi, Orhan Kemal’in sinema çalışmaları üzerine söz alan Hülya Koçyiğit ve Orhan Kemal Roman Ödülü 1976 Seçiciler Kurulu Başkanı Rauf Mutluay birer konuşma yapmıştır. Törende Roman Ödülü’nü kazana yazar Vedat Türkali’ye ödülü yazarın eşi Nuriye Ögütçü tarafından verilmiştir. Bkz. “Ölümünün 6. Yıldönümünde Orhan Kemal Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 691-693.

¹²⁷² Örnek olarak bkz. Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, “5. Ölüm Yıldönümünde: Orhan Seyfi Orhon”, *Son Havadis*, (25 Ağustos 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 617-619.

¹²⁷³ 16 Temmuz 1902 yılında doğup 2 Aralık 1994’te vefat eden Orhan Şaik Gökyay’ın anılmasına dair bkz. Aysen Akdemir, “Vatan Şairi Orhan Şaik Gökyay Hocayı anıyoruz...”, *Türk Edebiyatı*, sayı 350, (Aralık 2002): 71.

¹²⁷⁴ Şair Osman Atillâ (1922-20 Nisan 1978) için ilk anma toplantısı Türk Kooperatifçilik Kurumu lokalinde 30 Mayıs 1978 Salı günü saat 18.30’da düzenlenmiştir. Töreni açan Kurum Başkanı Prof. Dr. Halil Örs sözü ve idareyi yazar ve folklorcu İrfan Ünver Nasrattinoğlu’na bırakmıştır. Ünver, hemşehrisi, sanatçı büyüğü Osman Atillâ hakkında kısa bir konuşma yaptıktan sonra anma programına geçilmiştir. Feyzi Halıcı da Atillâ’nın cenaze töreninde irticalen söylediği şiiri okumuştur. İhtifalde ayrıca Hüseyin Yurdabak, Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Folklor Dairesi Başkanı Nail Tan, Yıldırım Ergiden, Selçuk Alparslan, Süleyman Kazmaz da birer konuşma yapmıştır. Afyonkarahisar Kalkınma Derneği adına Veli Sarıtoprak, AFEM adına Halim Utlu, ailesi adına yeğeni İsmet Atillâ hitabede bulunmuştur. İlhan Geçer, şair ile tanışmalarını anlatmış ve TDK ve *Türk Dili* dergisinden hiçbir yöneticinin B.M. Meclisi önünde yapılan cenaze töreninde bulunmayışını kınamıştır. Halk şairi Ali Çıtak, Osman Atillâ için yazdığı şiirini sunarken, Yaşar Faruk İnal, Ayhan İnal da Atillâ’nın şiirlerinden örnekler verip kişiliği ve şairliği hakkında kısa konuşmalar yapmışlardır. Bkz. “Şair Osman Atillâ Anıldı”, *Hisar*, sayı 250, (Temmuz 1978): 2, 37.

¹²⁷⁵ Edebiyatımızda Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi zincirinin son halkası olan Osman Cemal Kaygılı, İstanbul’da doğmuş, İstanbul’da büyümüş, İstanbul’da yaşamış ve İstanbul’u yazmış samimi bir İstanbul muharirri olarak ölümünün beşinci ölüm yıldönümünde Eyüp’teki yeni Halkevinde bir anma töreni düzenlenmiştir. Yazarın dostların *Yeni Sabah* gazetesi Yazı İşleri Müdürü Reşat Feyzi Yüzüncü’nün beyanatına göre son yıllarında İstanbul’un 500. yıldönümü münasebetiyle bir piyes yazmak ve bu piyeste bizzat oynamak istiyordu. Yazarlık dışında aktörlüğüyle de tanınan Kaygılı için 10 Ocak 1948’de anma yıldönümünde Eyüp Halkevi, temsil kolu tarafından yazarın *Üfürükçü* piyesi oynanarak ihtifale teatral bir anlam kazandırılmıştır. Bkz. “İhtifaller”, *Aylık Ansiklopedi*, cilt IV, (16 Nisan 1947-15 Nisan 1948), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1948), 164.

¹²⁷⁶ Türk siyaset, fikir ve sanat hayatında kendisine has bir yer bulan Osman Yüksel Serdengeçti için 10 Kasım 1993 akşamı TYB Vakfı salonunda bir anma toplantısı düzenlenmiştir. Serdengeçti’yi anma toplantısında Doç. Dr. Cemal Kurnaz, yazar Nihat Genç ve araştırmacı-yazar Zakir Avşar birer konuşma yapmıştır. Bkz. “Serdengeçti ve Özkişi’yi Anma Toplantısı”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1993): 8.

¹²⁷⁷ 1940 Toplumcu-Gerçekçi şair kuşağından olan ve 20 Ağustos 1979 günü vefat eden Ömer Faruk Toprak, ölümünden 1 ay sonra İzmir Fuarı’ndaki Türkiye Yazarlar Sendikası’nın pavyonunda 26 Eylül günü düzenlenen bir törenle anılmıştır. Şairin eşi Füzûzan Toprak’ın da katıldığı tören, saat 18.30’da TYS adına Demirtaş Ceyhun tarafından açılmış, bir dakikalık saygı duruşundan sonra Sendika Genel Başkanı Aziz Nesin bir konuşma yapmıştır. Şairin okurlarının katıldığı törende Aziz Nesin, Toprak’ın şiirini ve onunla ilgili anılarını anlatmıştır. Bkz. “Ozan Ömer Faruk Toprak İzmir’de Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 938.

¹²⁷⁸ Vefatından bir hafta sonra *Düşünen Adam* mecmuası tarafından Peyami Safa’ya tahsis edilen özel dosya ve Gökhan Evliyaoğlu, Doç. Dr. Ayhan Songar, Nejdet Sancar, Recep Doksat gibi dostlarının hakkında

Sevengil¹²⁷⁹, Reşad Ekrem Koçu¹²⁸⁰, Reşat Nuri Güntekin¹²⁸¹, Rıfkı Melûl Meriç¹²⁸², Rüştü Onur¹²⁸³, Sabahattin Ali¹²⁸⁴, Sabahattin Eyüboğlu¹²⁸⁵, Sabri Esat Siyavuşgil¹²⁸⁶, Sadettin Nüzhet Ergun¹²⁸⁷, Sadri Ertem¹²⁸⁸, Sait Faik Abasıyanık¹²⁸⁹, Selâhattin Enis¹²⁹⁰, Sevgi

---

tahassüsleri için bkz. “Türk Fikir Hayatının Büyük Kaybı...”, *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 12-24.

¹²⁷⁹ Gazeteci, yazar ve tarihçi kimliği ile tanınan Refik Ahmet Sevengil’in 5. ölüm yıldönümü anma yazısı için bkz. Sami N. Özerdim, “Tiyatro Tarihiyle Seçkinleşen Çok Yönlü Bir Kültür Adamı: Refik A. Sevengil”, *Milliyet Sanat*, sayı 149, (12 Eylül 1975): 16, 27.

¹²⁸⁰ Örnek olarak bkz. Selahaddin Savcı, “Reşad Ekrem Koçu”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 1238-1241.

¹²⁸¹ 7 Aralık 1956 günü Londra’da tedavi edilmek için yattığı hastanede sabah 9.30’da ölen Reşat Nuri için vefatından sonra neşredilen özel dosyalar dışında tespit edebildiğimiz kadarıyla 7 Aralık 1971 günü Millî Kütüphane’de Reşat Nuri Güntekin’i anma toplantısı yapılmış, Talât Halman ve Muzaffer Uyguner’in konuştukları gecede yazarın eserlerinden bölümler okunmuştur. Örnek olarak bkz. “Konferans ve Toplantılar”, *Hisar*, sayı 97, (Ocak 1972): 32.

¹²⁸² Muhtar Tevfikoğlu, “Ölümünün 15. Yılında Rıfkı Melûl Meriç”, *Türk Kültürü*, sayı 196, (Şubat 1979): 15-26.

¹²⁸³ Örnek olarak bkz. Sunay Akın, “Ölümünün 48. Yılında Rüştü Onur”, *Milliyet Sanat*, sayı 253, (1 Aralık 1990): 38.

¹²⁸⁴ 5 Nisan 1975’te TÖB-DER’in İstanbul Şubesi Aksaray’daki salonunda, 41 yaşındayken öldürülen Sabahattin Ali (25 Şubat 1907-2 Nisan 1948) için bir anma toplantısı düzenlemiştir. Yazarın 27. ölüm yıldönümündeki bu toplantıda Asım Bezirci “Edebiyat Tarihçilerimiz ve Sabahattin Ali”, Kemal Sülker “Sabahattin Ali Niçin ve Kimler Tarafından Öldürüldü”, Şükran Kurdakul “Sabahattin Ali’nin Hayatı”, Bekir Yıldız “Sabahattin Ali’nin Hikâyeleri” konularında konuşmuş; Rıfat Ilgaz da Sabahattin Ali’ye dair anılarını anlatmıştır. Bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1976), 18.

Sabahattin Ali’nin 30. ölüm yıldönümünde (3 Nisan 1978) Türkiye Yazarlar Sendikası, Sanatçılar Birliği Derneği-Bayrampaşa Gençlik ve Kültür Merkezi’nin düzenlediği etkinliklerle anılmasına örnek olarak bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 18, 626-629.

¹²⁸⁵ Sabahattin Eyüboğlu’nun ölümünün 2. yıldönümünde İstanbul Türk Sinematürk Derneği’nde anılmasına dair bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1976), 13. Ayrıca bkz. Mehmet Salihoğlu, “Beşinci Ölüm Yıldönümünde Sabahattin Eyüboğlu”, *Varlık*, nr. 845, (Şubat 1978): 7.

¹²⁸⁶ Sabri Esat’ın 10. yıldönümünde neşredilen *Milliyet* gazetesinde (1 Ekim 1978) ve *Milliyet Sanat* dergisinde (9 Ekim 1978) iktibas yazıları için bkz. Haldun Taner, “Sabri Esad Siyavuşgil”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 676-679; Türker Acaroğlu, “10. Ölüm Yılında Yedi Meş’alecilerden Biri ve Çok Yönlü Kültür Adamı: Siyavuşgil”, *Milliyet Sanat*, sayı 292, (9 Ekim 1978): 21-22. Aynı yazı için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 679-683.

¹²⁸⁷ Öğretmen, edebiyat tarihçisi, yazar ve kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun, 29 Nisan 1976’da İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü’nde düzenlenen bir törenle anılmıştır. Ayrıca ölümünün 30. yıldönümü nedeniyle anılan sanatçının eserlerinden oluşan bir sergi açılmıştır. Bkz. “Sadettin Nüzhet Ergun 30. Ölüm Yılında Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 691.

¹²⁸⁸ Sadri Ertem’in vefatının birinci yıldönümünde Hakkı Süha Gezin, M. Süleyman Çapanoğlu, Barbaros Nurkök’ün yazıları için bkz. “Sadri’yi Anarken”, *Vakit*, nr. 9632, (13 İkinciteşrin 1944): 2, 5. Ayrıca Ertem’in 35. ölüm yıldönümünde hatırlanmasına dair bkz. Konur Ertop, “35. Ölüm Yıldönümünde Toplumcu-Gerçekçi Edebiyatımızın Öncü Yazarlarından Biri: Sadri Ertem”, *Milliyet Sanat*, sayı 298, (20 Kasım 1978): 11-13.

¹²⁸⁹ İstanbul hikâyecisi olarak tanınan Sait Faik için, anma törenleri ölüm yıldönümüne rastlayan 11 Mayıs günü Zincirlikuyu Asrı Mezarlık’ta yapılmaktaydı. Törende mutad olduğu üzere bazı genç şair ve hikâyeciler katılımcılara hitap etmekteydi. Bir ihtifal ritüeli olarak 3. ölüm yıldönümünde Edebiyatçılar Derneği ve Yeditepe dergisinin gönderdiği buketler, yazarın çok sevdiği Burgaz Adası’ndan genç edebiyatçılar tarafından toplanarak Sait Faik’in mezarına konulmaktaydı [“Sait Faik Abasıyanık’ın 2. Ölüm Yıldönümü”, *Vatan*, nr. 53781, (15 Mayıs 1956): 2.] Yine 11 Mayıs günü T.E.B üyeleri ve kalabalık bir edebiyatsever grubu topluca yazarın kabrini ziyaret ederken, aynı gün Teknik Üniversite’de Sait Faik için bir anma

Soysal¹²⁹¹, Suat Derviş¹²⁹², A. Süheyl Ünver¹²⁹³, Şevket Süreyya Aydemir¹²⁹⁴, Tahir Alangu¹²⁹⁵, Tâhirü'l-Mevlevî¹²⁹⁶, (Neyzen) Tefvik Kolaylı (öl. 28 Ocak 1953)¹²⁹⁷, Yunus Nadi Abalıoğlu¹²⁹⁸, Yusuf Akçura¹²⁹⁹, Zeki Velidi Togan¹³⁰⁰...

toplantısı yapılmıştır. İhtifalde yazara ait yazılar okunmuş, edebi değerinden bahsedilmiştir. İlginç bir ihtifal ritüeli olmak üzere 1956 yılında Sait Faik Armağanı'nı kazanan Tahsin Yücel'e de Varlık Yayınevi'nde yapılan bir törenle rahmetli yazarın bir resmi ve kazandığı ödül verilmiştir. Ödülünden sonra otobüsle [Oktay Akbal, "Sait Faik'in İkinci Ölüm Yılı", *Vatan*, nr. 53782, (16 Mayıs 1956): 5; "Sait Faik'i Anış", *Varlık*, sayı 430, (1 Mayıs 1956): 2.]

¹²⁹⁰ Örnek olarak Behçet Necatigil'in "Ölümünün 35. Yılında Selâhattin Enis" başlıklı yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 67-70.

¹²⁹¹ *Somut* dergisinden iktibasla Ocak 1979'da yazılan anma yazısı için bkz. R. İnanc, "Ölümünde İki Yıl Sonra Sevgi Soysal İçin", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 708-710. Sevgi Soysal ölümünün 12. yılında Beyoğlu Balyoz Sokak'taki Pera Sanatevi'nde düzenlenen bir panelle anılmış. Törende Selim İleri, Nezihe Meriç konuşmacı olarak yer almıştır. Bkz. "Sevgi Soysal Anılıyor", *Hürriyet*, sayı 14590, (22 Kasım 1988): 13.

¹²⁹² Bir dönemin unutulmaya, yok sayılmaya mahkûm edildiği yazarlardan sayılan Suat Derviş'i (öl. 24 Temmuz 1972) anma yazısı için bkz. Alpay Kabacalı, "5. Ölüm Yıldönümünde: Suat Derviş", *Sanat*, (15 Temmuz 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 598-601. Ayrıca Suat Derviş'in 10. ölüm yıldönümünde hayatı, kimliği ve yapıtları üstüne yapılan anket ve yanıtları için bkz. Doç. Dr. İbrahim Tatarlı, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir İnceleme", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 607-612.

¹²⁹³ Vefatının 20. yılında Süheyl Ünver dosyası için bkz. Talip Mert, "Arşiv Belgelerinde Süheyl Ünver ve Babası", *Türk Edebiyatı*, sayı 389, (Mart 2006): 38-40.

¹²⁹⁴ Şevket Süreyya Aydemir'in ölümünün 1. yıldönümünde Türk Tarih Kurumu bir anma toplantısı düzenlemiştir. Bkz. "Şevket Süreyya Aydemir İçin Anma Toplantısı Düzenlendi", *Cumhuriyet*, nr. 18913, (25 Mart 1977): 1, 9. Ayrıca bkz. Oktay Akbal, "Aydemir'i Anış", *Cumhuriyet*, nr. 18913, (25 Mart 1977): 2. Aynı yazılar için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 564-566.

¹²⁹⁵ Rauf Mutluay'ın ifadesiyle Sait Faik, Nurullah Ataç gibi büyük ölümlerin ardından düzenlediği iddiasız anma kitapları derleyen, antolojiler düzenleyerek Türk hikâye ve romanının yüz yıllık gelişimini asıl kaynaklara dayanarak değerlendirme uğraşında olan Tahir Alangu'un ölümüne (öl. 19 Haziran 1973) dair anma yazısı için bkz. Rauf Mutluay, *Bende Yaşayanlar*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1977), 207-210.

¹²⁹⁶ Tahirü'l-Mevlevî (Olgun, 1877-1951) için 17 Mart 2012 Cumartesi günü saat 14.00'te Fatih Ali Emirî Efendi Kültür Merkezi'nde düzenlenen anma töreni için bkz. *Vefatının 60. Yılında Tahirü'l-Mevlevî*, haz. Prof. Dr. Mehmet Atalay, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2012), 30 s.

¹²⁹⁷ Eyüp Kültür Derneği tarafından 9 Şubat 1953 Pazartesi saat 20.30 da, Eyüp vapur iskelesinin yanındaki Dernek lokalinde Neyzen için bir anma töreni tertip edilmiştir. Neyzen'i anmak için yapılan toplantıda Dr. Rahmi Düman ve Cemaladdin Server Revkanoğlu konuşmuştur. Bkz. Taha Toros, "Neyzen İçin Toplantı ve Konferans", Marmara Üniversitesi, *Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 636339, s. 1-4.

¹²⁹⁸ Örnek olarak bkz. İsmail Habib Sevik, "Ölümünün Üçüncü Yıldönümü Münasebeti(y)le: Ankara'daki Yunus Nadi", *Cumhuriyet*, nr. 8576, (28 Haziran 1948): 2.

¹²⁹⁹ Yusuf Akçura için ilk ihtifal vefatından bir yıl sonra Edebiyat Fakültesi tarafından 17 Mart 1936 günü saat 17.00'de Halkevi'nde yapılmıştır. Bkz. "Yusuf Akçura İhtifali", *Kurun*, nr. 6530, (17 Mart 1936): 5.

¹³⁰⁰ Türk milliyetçisi ve Türk tarihçisi Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın (öl. 26 Temmuz 1970) Türk Ocakları Fatih, Kadıköy ve Bakırköy şubelerince düzenlenen panelle anılmasına örnek olarak bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 379-380.

3.5. 1980'DEN GÜNÜMÜZE (ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATI) ŞAİR VE YAZARLARINA YAPILAN İHTİFALLER

1980 sonrasını Murat Belge, toplumsal varlığın bütün alanlarında görülen çalkantılar, sarsıntılar, depremler yerine bir “stabilizasyon” dönemi olarak tarif etmektedir. Bu dönemde sansasyonel kitaplar ticari başarıyı sağlamada kriter hâline gelmiştir.¹³⁰¹ Bununla birlikte ilerleyen yıllarda kitaba duyulan tedirginliğe karşı ansiklopedi ve sözlük furyası başlamıştır.¹³⁰² Siyah-beyaz TV’nin yerini renkli televizyonların alması da bu dönemin gelişmelerinden ve teknolojinin hedeflediği dünyanın göstergelerindendir.¹³⁰³ Zamanla kitap uygarlığı yerini televizyonun kültürel gelişmede özgürleşmeci bir araç olarak kullanılmasına bırakmıştır. Böylece “Bilinç Endüstrisi” yeni bir boyut kazanmış, kitleleşmiş okuyucu izleyici/seyirci konumuna geçiş yapmıştır. İknolojik bir iletişim aracı olan ve insanları reel-toplumların etik’i içinde tutan televizyon gibi “kitleleştirici” iletişim araçları, “insana birey olarak dünyayı algılama imkânı veren kitabın” popüler alternatifi konumuna gelmiştir.¹³⁰⁴ Bu tarihten itibaren bir “bellek ve hatırlama” furyası baş gösterirken Doğu ve Batı düşünürlerinin de ilgisi bellek ve hatırlama konusuna kaymıştır. Toplumların belleğini, kendi geçmişlerini hatırlama şekillerinden yola çıkarak kutsal mitlerle ve kimlik sorunuyla ilişkilendirip okumak, yeni bir yöntem olarak sosyal bilimlerde kullanılmaya başlamıştır. Böylece anma kültürünün arka planını, dinî ve millî geleneklerin ötesinde edebiyat sosyolojisi çerçevesinde değerlendirme imkânı doğmuştur. Nitekim Jan Assmann’ın incelemelerin başlangıcı, yazarın 1984-85 döneminde Berlin Bilimsel Araştırma Enstitüsü’nde (Wissenschaftskolleg zu Berlin) Aleida Assmann ile birlikte yaptığı bir yıllık çalışmaya dayanmaktadır.¹³⁰⁵

¹³⁰¹ Murat Belge, “1981 Kültür: Türkiye’de Önümüzdeki Yıllarda Yayıncılığa Önemli Görevler Düşüyor”, *Milliyet Sanat*, sayı 39, (1 Ocak 1982): 18.

¹³⁰² 1981 yılından düzenlenen sempozyum, dergi faaliyetleri, yarışma, kültür şenlikleri, roman, deneme ve diğer yazı türlerine ait değerlendirme ve tahlil için bkz. Vedat Günyol, “1981-Edebiyat: 1981’de Yazın Dünyası Geçen Yıla Göre Daha Bir Canlılık Gösterdi”, *Milliyet Sanat*, sayı 39, (1 Ocak 1982): 19-20.

¹³⁰³ Mahmut T. Öngören, “Renkli TV Geliyor”, *Milliyet Sanat*, sayı 41, (1 Şubat 1982): 38.

¹³⁰⁴ Kitabın alternatifi olarak toplumların dünyasına giren televizyonun getirip/götürdüklerine dair o dönem yapılan bir tahlil için bkz. Ünsal Oskay, “Kitapsız Toplumun Televizyonu”, *Milliyet Sanat*, sayı 42, (15 Şubat 1982): 10-12.

¹³⁰⁵ Jan Assmann’a göre o tarihte ortaya çıkan belleğe olan bu aşırı ilginin 3 sebebi vardır. Birincisi, yeni elektronik medya ile bellek dışı kaydın (dolayısıyla da yapay belleğin) mümkün olduğu bir çağa adım atılmasıdır. Assmann’a göre bu çağ, matbaanın ve ondan önceki yazının keşfine eş değerde kültürel bir devrimdir. İkincisi, birinci gelişime bağlı olarak bugünün kültürünü, geçmişin “ardıl kültürü” ve “devrini tamamlamış bir şey” şeklinde tanımlayıp geçmiş kültürü hatırlama ve geçmişi anlama çabasının belirginleşmesidir. Üçüncüsü ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi yazılı insanlık tarihinin kaydettiği en ağır felaketlerin ve insanlık suçlarının işlendiği dönemin görgü tanıklığını yapmış bir kuşağın hayata veda etmesidir. Bu sebeple hatırlama kavramı, hızla çeşitli kültürel olgulara ve alanlara (sanat ve edebiyat, politika

Bu dönemin edebiyatına getirilen tenkitler, genellikle “hayattan kopuk” olmasıyla ilgilidir.¹³⁰⁶ Guy Debord, 1960’lı yıllarda modern toplumun artık bir “seyir (gösteri) toplumu” olduğunu, bu yüzden insanların pasif olarak gerçek hayattan ve gerçek ihtiyaçlarından kopuk imgeler, görüntüler ve seyirlik nesneler tükettiğini ileri sürmüştür. Michel Foucault da 1970’li yıllarda Batı toplumlarının görsel olana ayrıcalık tanıdığını, ancak Debord’dan farklı olarak, seyir toplumu değil, bir yakın izle(n)me toplumu olduğunu iddia etmiştir. Foucault’ya göre insanlar, seyretmiyor, daha ziyade seyrediliyor, inceleniyor ve sürekli kaydediliyor; belirsiz otoriteler tarafından taranacak, dikkatle incelenecek görüntülere indirgeniyor.¹³⁰⁷

1980 yılına kadar daha çok sivil kurumlar marifetiyle toplumsal bellekte iz bırakan anma törenleri de görsel kültür, radyo-TV kanallarının, basın-neşriyatın, ticari kurumların yaygınlaşmasıyla, Türk edebiyatının kült eserlerinin dizi ve filmlere uyarlanmasıyla devletin de el attığı bir ritüel pratiği hâline gelmiştir. Sanatkârlara “Devlet Sanatçısı” ünvanının verilmesi de 1980 sonrası gelişmelerdendir. Edebiyat ödüllerindeki artış, müzik, plastik sanatlar, karikatür sinema ve tiyatro alanındaki faaliyetler, daha önce olmadığı kadar vitrinde ve toplumun hayatındadır.¹³⁰⁸ Diğer taraftan hafıza süzgecinden geçerek karizmatik şahsiyeti, dilinin ve üslûbunun çağları aşan gücü, eserlerinin klasik nitelik arz edecek derecede sağlamlığı ile çağdaşlarından önde olan edebiyatçıların ismi etrafında örülen kanonik imaj, devletin resmi törenleriyle perçinleşmiştir. Örneğin -tezimizde ayrı bir bölüm hâlinde incelediğimiz- 1986 yılında Mehmed Âkif’in vefatının 50. yılında devletçe anılmaya başlaması, şairin edebî bellekten kanonik zincire geçişinin, sivil ve dağınık anma merasimlerinden iktidar organizasyonlarıyla yürütülen planlı ve programlı ihtifallerin de başlangıcını teşkil etmektedir.¹³⁰⁹ İktidar, burada “kültürel belleğin özel taşıyıcıları” olan şair ve yazarlar üzerinden kültürel belleği dizayn etmekte veya edebiyatçıların prestij/imajından faydalanarak edebî hafızayı yönlendirmektedir.

---

ve toplum, din ve hukuk gibi) farklı bir bütünlük içinde bakmayı sağlayacak yeni paradigma adayı hâline gelmiştir. Bkz. Assmann, a.g.e., 17-18.

¹³⁰⁶ 80 şiirini inceleyen yazısında Osman Çakmakçı, bu dönemde şiirin salt estetik bir haz aracı olmaya indirgendiğini iddia etmiştir. Özellikle II. Yeni’yi yanlış okuyarak bu akımı sadece taklit etmekle yetindiği vurgulanmıştır. II. Yeni’yi yeniden canlandırma çabasında olan 80 şiiri, “toplumsal, kültürel bir duruştan, sahicilikten yoksun oluşu ve bir poetikasının bulunmaması” ile de eleştirilmiştir. Bkz. Osman Çakmakçı, “80 Şiirinin Tasfiyesi”, *Milliyet Sanat*, sayı 554, (Mayıs 2005): 98-99.

¹³⁰⁷ Görsel kültürün toplumlara etkisine dair geniş kapsamlı bir okuma için bkz. Malcolm Barnard, *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*, çev. Güliz Korkmaz, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2002), 13-51.

¹³⁰⁸ Örnek olarak edebiyat ve güzel sanatlar alanındaki baş döndürücü faaliyet yumağı için bkz. “1981-Türkiye’de Yılın Sanat Olayları”, *Milliyet Sanat*, sayı 39, (1 Ocak 1982): 2-9.

¹³⁰⁹ 14 Ekim 1985 günü, TDK ile Marmara Üniversitesince ortaklaşa olarak İstanbul’da tertip edilen “Tevfik Fikret’i Anma Günü” toplantısı için bkz. *Türk Dili*, sayı 410, (Şubat 1986): 200-220.

Assmann'ın işaret ettiği üzere kelt ozanları, griot'lar (Afrika'da şair, dansçı, anonim sanatçısı), rahipler, öğretmenler, filozoflar gibi *şair ve yazarlar* da “bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanlar”dır ve kamuoyunu yönlendirmede etkin unsurlardır.¹³¹⁰

Edebî bellek değişme ihtimali olan bir hafızadır, geleneksel bir hal alırsa belli bir zincir oluşturur, kanona dönüşür. Kanonik hatırlamada ise bir emredicilik ve sabitleşmiş bir kesinlik vardır. Bir yazarın kanonlaşma sürecinde anılma sıklığı periyodik bir nitelik arz eden ihtifallerin büyük ve derin etkisi vardır. Türk edebiyatında ihtifallerdeki kanonlaşma süreci Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet gibi gücünü kendi edebî değerinden alan¹³¹¹ ve her devirde ismi etrafında edebî bir kanon teşkili mümkün olan “prestijli/marka/vitrin” şairler¹³¹² istisna tutulursa- özellikle 1980 sonrasında hızlı gelişim göstermiştir. Türkiye’de üniversiteler kanalıyla Yahya Kemal (Doğumunun 100. yılında, İstanbul 1984), Ömer Seyfeddin (Doğumunun 100. yılında, İstanbul 1984), Tevfik Fikret (Ölümünün 70. yılında, İstanbul),¹³¹³ Mehmet Âkif (Ölümünün 50. yılında, Ankara-İstanbul 1986), Cahit Sıtkı Tarancı (Doğumunun 75. yılında, Diyarbakır 1985), Nâmık Kemal (Ölümünün 100. yılında, Ankara-İstanbul 1988), Abdülhak Şinasi Hisar (Ölümünün 25. Yılında, İstanbul)¹³¹⁴ gibi Türk edebiyatının sembol şahsiyetlerinin 1980 sonrası sempozyumlarla anılmaya başlaması da bu döneme rastlamaktadır.¹³¹⁵

¹³¹⁰ Bkz. Assmann, a.g.e., 62.

¹³¹¹ Yahya Kemal’in şöhretinin kaynaklarını irdeleyen Cahit Tanyol, şairin ününün sırrını “doğrudan doğruya kendi şiirlerine” dayandırmıştır. Tanyol’a göre Yahya Kemal’in şiirlerine konu olarak aldığı bazı değerler o kadar çekiciliğe sahipti ki bunlar onun ününün genişlemesine sebep olmuştur. Yalnız Yahya Kemal’in ünü, Hâmid’in şöhretinden farklıdır. Hâmid, çevresinde toplanan ve dehâsına inanan Nâmık Kemal, Ekrem Bey, Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik gibi dönemin birinci sınıf edebiyat otoritelerinin kendisini tutması ve propaganda yapması ile şöhrete kavuşmuştur. Tanyol, Yahya Kemal’in sanat çevresinde ise şiirlerinin gerçek örgüsünü açıklayan Şekip Tunç, Nurullah Ataç, Tanpınar, Hilmi Ziya, Halil Vehbi Eralp, Suut Kemal Yetkin, Sabahattin Eyüboğlu vb. gibi eleştirci, estet, düşünür ve şair bir zümrenin varlığına işaret etmiştir. Yahya Kemal’in şöhret çevresi için bkz. Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 43-44.

¹³¹² Bu tabirler ile kendi sanat gücü veya etrafındaki kanonik emredicilikle ön plana çıkan/çıkarılan şair ve yazarlar kast edilmektedir. Türk edebiyatında kanonik imajın nasıl inşa edildiğine veya bir yazarın nasıl kanon dışı bırakıldığına dair Safiye Erol üzerinden Murat Belge’nin iddiaları için şu eserine bakılabilir: Murat Belge, *Şairaneden Şiirsele (Türkiye’de Modern Şiir)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 84.

¹³¹³ Bkz. *Türk Dili*, sayı 410, (Şubat 1986): 206-220.

¹³¹⁴ 1980 sonrası üniversiteler kanalıyla yapılan şair ve yazar anmalarında Marmara Üniversitesi özelinde Mehmet Kaplan ve talebelerinin etkin rol aldığı gözlemlenmektedir. Abdülhak Şinasi Hisar’ın ölümünün 25. yıldönümü dolayısıyla 11 Nisan 1988 günü Marmara Üniversitesi konferans salonunda yapılan anma toplantısı ve konuşma için bkz. Dr. Abdullah Uçman, “Abdülhak Şinasi Hisar”, *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 281-289.

¹³¹⁵ Karaman’da mahalli bir çerçevede ve Türk Dil Bayramı vesilesiyle düzenlenen Yunus Emre’yi anma günleri, 1980 yılından sonra üniversitelerin de iştirakiyle akademik bir boyut kazanmıştır. Karaman’da Selçuk Üniversitesi’nin de katkılarıyla 20-22 Haziran 1986 günlerinde gerçekleştirilen Yunus Emre’yi anma

1980 sonrasında Fikret ihtifallerinden bu yana değişmeyen anma geleneklerini, 21. yüzyıla taşıma konusunda dernek ve vakıfların daha istikrarlı bir çizgi seyretmektedirler. 18 Ekim 2019 tarihinde vefat eden yazar, şair ve düşünür Nuri Pakdil için kabrinin bulunduğu Tâceddin Dergâhı'ndaki vefatının 1. yıldönümünde yapılan anma etkinliğinde ritüeller bir asırlık ihtifal geleneğinin uzantısı niteliğindedir. Törene yakınları ve sevenleri daha çok iştirak etmiştir. Kuran-ı Kerim okunup dualar edildikten sonra edebî şahsiyetini, karakterini ve hatıralarını tahlil eden konuşmalar yapılmıştır. Yalnız modern zaman imkânlarına örnek olarak yazarın memleketi olan Kahramanmaraş'ta anma merasimi için tüm şehre duyuru yapılabilen anons sisteminden *“Bugün Kudüs şairimiz, hemşehrımız Nuri Pakdil ağabeyin vefat yıldönümü. Kudüs şairimize rahmetle ve özlemle”* şeklinde hatırlatma yapıldığı gibi ardından şehrin tüm sokaklarında Pakdil'in *“Sevgili Maraş halkına. Aziz hemşehrilerime: Maraş adı geçer geçmez ben olağanüstü heyecanlanıyorum...”* satırlarıyla başlayan mektubu dinletilmiştir. Bir yandan mektup okunurken diğer yandan şehrin işlek caddelerinde şairin *Sınır Tanımayan Devrim Ateşi: Mektuplarım, Bağlanma ve Batı Notları* adlı eserleri vatandaşlara ücretsiz dağıtılmıştır. Aynı gün şairin edebiyat tarihindeki yerini konu alan bir panel düzenlenmiştir. 20 Ekim'de İstanbul'da yapılan anma töreninde ise yazarın özel fotoğraflarından oluşan sergisinin açılışı yapılmış, yakın arkadaşlarından Necip Evlice anma etkinliğinde Nuri Pakdil'i anlatmıştır.¹³¹⁶ Bu itibarla çağdaş zamanlarda ihtifaller, bir yandan devrin teknik ve teknolojik imkanlarının verdiği kolaylıklardan istifade ile icra edilirken diğer yandan gelenekle beslenen ritüel zincirlerinden kopmadan, modern bir görünüme sahip yeni tarz faaliyetlerle zenginleşmiştir.

1980 sonrası anmaları ritüeller bakımından değişim gösterdiği gibi kavram açısından da değişmiştir. Merasimlerin ihtifal kavramından anma'ya, anma törenlerinden “selam ve saygı günleri”ne evrildiği görülür. Cumhuriyet döneminde “Yunus Emre İhtifalı”nın yerini

---

törenleri kapsamında “Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Sempozyumu” düzenlenmiştir. TDK'yı temsilen Doç. Dr. İsmail Parlatır'ın “Tanzimat Sonrası Dil ve Edebiyatta Mahallileşme Hareketleri” tebliğiyle katıldığı anma sempozyumunda Prof. Dr. Kemal Eraslan (Yunus'un Dili), Dr. Müjgân Cunbur (Yunus Emre'de Birlik Düşüncesi Fikri), Semih Sergen (Yunus Emre'de Dünya Görüşü ve İnsan Sevgisi-Şiir), Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük (Yunus Emre'de Dinî Tefekkürün Temelleri), Prof. Dr. Nejat Göyünç (Saray Dili Olarak Türkçe), Dr. Mustafa Özcan (Necip Fazıl'ın, Recep Bilginer'in ve Nezihe Araz'ın Eserlerinde Yunus Emre), Uzm. Mustafa Can (Konya Kütüphanelerinde Yunus Emre ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası), Doç. Dr. Önder Göçgün (Yunus Emre'de Ölüm ve Ebediyet Fikri) çeşitli yönleriyle Yunus Emre'yi akademik düzlemde ele almışlardır. Bkz. “Karaman 26. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Törenleri Yapıldı”, *Türk Dili*, sayı 414, (Haziran 1986): 479-480.

¹³¹⁶ Atıf Bedir, “Nuri Pakdil Vefatının 1. Yıldönümünde Unutulmadı”, *Hece*, sayı 287, (Kasım 2020): 191-192.

artık “Yunus Emre’ye Selam” konulu kültür günleri almıştır. Bu anmalarda Yunus Emre’nin şiirlerinin şarkılaştırılarak ve dramatize edilmiş bir oyun havası içinde okuması, temsil ritüellerinin modern çağlara uyarlamasıdır.¹³¹⁷

1980 sonrası anma merasimleri, ülke genelinde üniversitelerin sayısının artmasıyla birlikte panel veya sempozyum gibi akademik yönü ağır basan ilmî toplantılar hâlini almıştır. Birçok yazarın medfun bulunduğu İstanbul, Ankara büyük şehirlerdeki üniversitelerin yanı sıra Anadolu üniversiteleri, yerel yönetim belediyeleri, müzeleri, kütüphaneleri de şair ve yazarları sempozyumlar düzenleyerek anmaya başlamışlardır. Geçmişte olduğu gibi bu anma sempozyumlarında yazarın edebî kimliğini özetlemek için üst başlıkta spot bir tavsif dikkat çekmektedir. Bursa Nilüfer Kütüphanesi’nde 11-12 Aralık 2020 günlerinden düzenlenen Fakir Baykurt Sempozyumu’nun üst başlığı: “Bozkırın Rengini Değiştiren Yazar”dır. Anma sempozyumlarında yazarın ölümünden itibaren geçen zaman zarfındaki edebî mirası, edebiyat tarihindeki konumu, önemi ve yazı serüveni gibi alt başlıklarla irdelenir. Bu anmalarda yazarın ailesi adına birisinin katılması da modern zaman anmalarının göze çarpan niteliklerindendir.¹³¹⁸

1978 yılından itibaren siyaset ve ekonomide olduğu gibi edebiyat ve sanatta da dünyada eksenin başka bir tarafa döndüğü kabul edilmeye başlanmıştır. Edebiyat dergilerinde dünyanın bencilleştiği, insanların “hep en yeninin, en değişimin peşinde koştukları” dillendirilmiştir. Bir taraftan şiirlerde “bir tuhaflık, bir başkalık, bir oyun arayışının” hâkimiyeti konuşulurken diğer taraftan bunların “iki yıla kalmadan kimsenin dönüp bakmayacağı, anmayacağı hokkabaz numaralarından başka bir şey olmadığı” vurgulanmıştır. Zamanın hızlı akışının yaşamımızda en usta şairleri bile okunmaz ve anılmaz hale getirdiğinin altı çizilmeye başlanmıştır. Genel kabul çağ, artık ekonomi ve reklam çağıdır. Bu bakımdan “reklamsız kimse önümüzdeki değerler dönüp bakacak” durumda değildir. 1978 yılındaki *Varlık* dergisindeki “Anmalar” başlıklı yazıda Ziya Osman, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tevfik Fikret ve Nâmık Kemal isimlerini neden unutulduğu şu cümlelerle yorumlanmıştır:

¹³¹⁷ “Yunus Emre’ye Selam” konulu kültür günleri, Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu’nda 6 Ocak 1992 Pazartesi günü başlamıştır. Şiirleri Ayla Algan’ın okuduğu etkinlikler halka açık modern anma günlerinin ilk örneklerindendir. Bkz. “Yunus Emre’ye Selam” *Cumhuriyet*, nr. 24198, (2 Ocak 1992): 7; “Şarkı ve Şiirle Yunus Emre”, *Cumhuriyet*, nr. 24201, (5 Ocak 1992): 7; “Yunus Emre’ye Selam”, *Cumhuriyet*, nr. 24203, (7 Ocak 1992): 9.

¹³¹⁸ Örnek olarak Fakir Baykurt Sempozyumunda, gerçekçi edebiyatın ustalarından sayılan Fakir Baykurt, yalnız Türk edebiyatını değil, Türkiye’nin insan haritasını, Köy Enstitüler kuşağını öğrenmek için ideal bir yazar şeklinde nitelendirilirken, edebi mirası çeşitli konuşmalarla ele alınmıştır. Bkz. Doğan Hızlan, “Fakir Baykurt Bursa’da Anılıyor”, *Hürriyet*, (8 Aralık 2020): 14.

“Çevrenizdeki şair bolluğuna bir bakın. Kim daha çok kendinden söz ettirebiliyor, bir dereceye kadar kısa bir süre için de olsa sürdürüyor adını. Sonra? Sonrası belli. Yahya Kemaller’den, Tanpınarlar’dan, Saba’dan çok daha çabuk unutulup gidecekler. Bir on yıl önceki övülen, tutunan şairleri anımsayın, bir de bugünküleri, kaç ayakta kalabilmişlerdir, bu toz duman içinde...”¹³¹⁹

Varlık dergisi, zaman zaman belirli bir ay içinde (Mart gibi), anılması gereken şair ve yazarları gündeme getirerek kültürel ve edebî bellekte anma duygusunu canlandıran, onların kültürel hafızadaki dinamizmini koruyan mecmualardandır.¹³²⁰ Yazarların şair dostları tarafından anılmasında ve onlara dair hatıraların zaman zaman yâd edilmesinde ismi *Varlık* dergisi ile özdeşleşen Yaşar Nabi’nin büyük bir rolü vardır. 1920’li yıllardan itibaren edebiyat dünyasında yer alan ve birçok şair ve yazarın yetişmesine vesile olan *Varlık* dergisi, “Yazarları o kadar çabuk eskitiyoruz ki!” parolasıyla birçok edebiyatçıyı doğum ve ölüm yıldönümlerinde anmıştır.¹³²¹

1980 sonrası İkinci Yeni şairlerinin de anılmaya başlandığı yıllardır. İkinci Yeni, “Orhan Veli ve arkadaşlarının ısrarla yerleştirmeye çalıştığı süssüz, yalın, açık, anlatıma ve sokaktaki adamın dünyasına eğilen içeriğine karşı çıkmış” yeni bir şiir işçiliğinin adıdır. 1956-1960 yılları arasındaki denemeleriyle şiirin mısra yapısına zengin bir teknik kazandıran bu akımda Turgut Uyar, Kemal Özer, Ece Ayhan ön plana çıkarken bir de bu gelenekten ölçülü bir şekilde faydalanan Behçet Necatigil, Metin Eloğlu ve Salah Birsell gibi isimler aynı dönemde dikkat çekmektedir.¹³²² Günümüze kadar İkinci Yeni şairleri içerisinde Cemal Süreya adı anma törenlerinde daha belirgin bir nitelik taşır. Ölümünün hemen sonrası anma organizasyonlarının ilk adresi, şairin adıyla özdeşleşen Hatay Restaurant olmuştur. Cemal Süreya’nın ölümü sonrası mezarındaki defin merasimini, buruk “tören”leri geride bırakan dostları Mehrizat, Ahmet Miskioğlu, Behzat Ay, Halim Uğurlu, Güngör Hanım (şairin eşlerinden), soluğu Bostancı’daki Hatay Restaurant’ta almışlardır. Her birinin ondan birer şiir okuduğu dostlar masasına sonradan Eray Canberk, Aydın Hatipoğlu, Ahmet Say, İ. Ayyıldız, A. Köksal ve başka kimseler de bu sıcak anma toplantısına katılmışlardır. Yazar dostları buradaki intibalarını da Hatay defterlerine şiir olarak yazmışlardır. Bu şiirler “ayarlama”, “uyarlama” ve “duyarlama” başlıklı Cemal Süreya ithaflarıdır. Bu, kendiliğinden gelişen günden sonra ilk anma günü, 13 Mayıs

¹³¹⁹ “Anmalar”, *Varlık*, nr. 844, (Ocak 1978): 2.

¹³²⁰ Yaşar Nabi’nin Mart ayı içinde anılmasını istediği Halit Ziya Uşaklıgil (27 Mart 1945), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (d. 7 Mart 1889, ö. 13 Aralık 1974) ve Falih Rıfkı Atay (20 Mart 1971) için bkz. Y.N.N., “Anmalar”, *Varlık*, nr. 846, (Mart 1978): 2.

¹³²¹ Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar Üstüne Anılar”, *Varlık*, nr. 852, (1 Eylül 1978): 6-8.

¹³²² Konur Ertop, “Bugünkü Şiirimizden Portreler: Salâh Birsell”, *Varlık*, sayı 638, (15 Ocak 1965): 8.

1990’da Hatay Restaurant’ın üst ve alt bölümlerini dolduran canlarla, dostlarla “içtenlikli ve coşkulu” bir şekilde yapılmıştır. İsmail Kemal Karadayı’ya göre Cemal Süreya burada “özel, genel, şakacı, ciddi birçok yönüyle” anılmış ve anlatılmıştır. Sırasıyla Mehmed Kemal, Necdet Ökmen, Ferruh Doğan, İsmet Kemal, Hulki Aktunç, Tuğrul Tanyol şaire dair konuşmuşlardır. Cemal Süreya’nın önerisiyle başlatılan ve “alkollü çocuksulukların, çılgınlıkların, iyi kötü esriklikleri taşıyan defterlerin sekizincisi” Mehmet Ali Işık’ın açıklamalarının ardından sunulmuştur.¹³²³

Cemal Süreya’nın ölümünün ardından kendisine ithaf edilen veya adına yazılan şiirler de şairin kültür-edebiyat mahfillerinde kalıcılığını pekiştiren unsurlardandır. Bu tarz şiirlerin en kısa ve özlüsü, ölümünden iki ay sonra Subutay Hikmet’in “Cemal Süreya İçin” başlıklı şiiridir:

9 Ocak 1990
Şiirler
Yarıya indiler
Dizilerini¹³²⁴

Vefatı sonrası Mülkiyeliler Birliği’nde Cemal Süreya için düzenlenen anma toplantısı da şaire yapılan ilk anmalardandır.¹³²⁵ Bu anmalarda hayatta olan şairin dostları anılarını paylaşmak suretiyle kültürel bellekte şairin ikonik kimliğini yavaş yavaş örmeye başlamışlardır.¹³²⁶ Cemal Süreya anmalarında ilginç bir mekân seçimi vardır. “Kadıköy İskelesi’ne en yakın oturan edebiyatçı” olmakla övünen Cemal Süreya için anma törenleri mekânı Kadıköy İskelesi’dir ve bu tercihin fikir babası ise şairi Hatay Meyhanesi’nde sık sık ağırlayan Mehmet Ali Işık’tır. Kadıköy İskelesi’nde vapurdan indikten sonra “yakasında bir çiçek gibi taşıdığı alçakgönüllülükle” çarşıya doğru ilerleyen şairin anılması da iskelenin hemen yanındaki bu alanda yapılmıştır. Vefatı sonrası ilk yıllarda Cemal Süreya da ihmalden ve unutulmuşluktan nasibini almıştır. İki belediye arasındaki yetki tartışması üzerine oturduğu sokağa bir türlü adı verilemeyen Cemal Süreya’yı anmak için yaklaşık bin kişiye davet mektubu gönderilmesine rağmen sadece 20 kişilik bir şiirseven grubu anmaya katılmıştır. Şairin ölümünün daha ikinci yılında ihmal edilip unutulması üzerine eleştiriler kaçınılmaz olmuştur:

¹³²³ İsmail Kemal Karadayı, “Cemal Süreya’yı Anarken”, *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 45-47.

¹³²⁴ Subutay Hikmet, “Cemal Süreya İçin”, *Türk Dili*, sayı 17, (Mart/Nisan 1990): 18.

¹³²⁵ Erdoğan Alkan, “Ahmet Muhip Dıranas ve Fransız Şiiri”, *Varlık Kitap Eki*, sayı 7, (Aralık 1992): 35.

¹³²⁶ Anılar üzerinden Cemal Süreya’nın 1. ölüm yıldönümü anmasına bir örnek olarak bkz. Muzaffer Buyrukçu, “cemal süreya ile bir gün: 23.2.1987”, *Varlık*, sayı 1000, (1 Ocak 1991): 25-30.

“Hava inadına güzeldi o gün. Tıpkı iki yıl önce, Cemal Süreya’nın Kulaksız Mezarlığı’na yolcu edildiği günkü gibiydi. Eminönü’nden kalkan vapurların bir gidip biri yanaşıyordu. Arada bir garip çığlıklar koparan martılar uçuşuyordu denizin üstünde. Kadıköy Meydanı’nda dakikada binlerce insanın telaşlı adımlarla çiğneyip geçtikleri o yerde, bir Mehmet Ali vardı, bir Halil İbrahim Bahar, bir ‘Bayan Nihayet’, bir Ercüment Uçar, bir de Orhan Alkaya... Belki bir iki kişi daha. Ama hepsi o kadar işte. Ne pazartesi sofrasında oturanlar, ne bir şey söylesin diye kitaplarını saygılarıyla birlikte sunanlar, ne onun adına ödül verip ödül alanlar, ne portrelerini yazdırmak için kuyruğa girenler, ne yayıncılar, ne kitapçılar, ne okurlar, ne şiir adına mangalda kül bırakmayanlar... Hayır. Hiçbiri... Cemal Süreya Kadıköy’deydi... Beyler, beyefendiler, sizler neredeydiniz?”¹³²⁷

Cemal Süreya anmalarında şaire Türk edebiyatı içerisinde birtakım payelerde verildiği görülür. “İkinci Yeni’yi marjinal bir akım olmaktan çıkartıp ülke şiirinin tarihine benimseten adam”, “bilge ile yalvaçı, entelektüel ile ozan’ı kendisinde toplayan şair” bunlardan birkaçıdır.¹³²⁸ Şair adına kurulan *Cemal Süreya Derneği*, anma törenlerine bir canlılık kazandırdığı gibi farklı anma pratiklerinin de ortaya çıkmasına hizmet etmiştir. Dernek Başkanı Dr. İtir Yeğenağa’nın koordinatörlüğündeki anmalarda çok sayıda yazar, şair ve edebiyat insanı törenlerde yer almaya başlamıştır. Bir gelenek hâlini alan konuşma ve şiirler dışında Arif Damar da Cemal Süreya ile ilgili anılarını izleyicilerle paylaşmıştır. Farklı bir pratik olarak bu anmalara saz ve türküler de dâhil olmuştur. Örneğin şairin 17. ölüm yıldönümünde Ali Ekber Eren’in saz çalıp türkü söylemesinin ardından İkbâl Kaynar da kendi caz topluluğu eşliğinde Cemal Süreya anısına türkü söylemiştir. Bu yıllarda anma etkinliğinin ardından Derneği’n düzenlediği Cemal Süreya Şiir Ödülü’nü kazananlara ödülleri takdim edilmiştir.¹³²⁹ Cemal Süreya’nın 25. ölüm yıldönümü nedeniyle “*Güvercinin Uçuşunu Bölüşüyoruz*” başlıklı sempozyum, edebiyat ve akademik dünyanın şaire dair çok yönlü değerlendirmelerinden biridir.¹³³⁰

İkinci Yeni’nin diğer üyeleri, bu yıllarda biraz da mütevazı sayılabilecek anmalarla geçiştirilmiştir. Ece Ayhan¹³³¹ ile birlikte Edip Cansever de ölüm yıldönümlerinde anılan

¹³²⁷ Necati Güngör, “Cemal Süreya Kadıköy’de Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992): 6.

¹³²⁸ Orhan Alkaya, “Şimşek Yüklü Bir Bulut”, *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992): 9.

¹³²⁹ “Cemal Süreya Anıldı...”, *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14.

¹³³⁰ 27 Nisan 2015 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız Kampüsü Oditoryumu’nda düzenlenen sempozyum, üniversite ve Kültürlerarası Şiir ve Çeviri Akademisi’nin işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Mimar Sinan Güzel Sanatlar ve Marmara Üniversiteleri ile birlikte YKY, *Yasakmeyve* ve *Varlık* dergilerinin destek verdiği sempozyuma T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı da maddi katkıda bulunmuştur. Resmi ve sivil kurumların işbirliğiyle yapılan anma sempozyumun beş oturumunda Cemal Süreya’nın şairlik, yazarlık, dergicilik yönleri değerlendirilirken dostları da anılarını dile getirmiştir. Yaklaşık 22 yazar ve akademisyenin bildiri ve hatıralarıyla katıldığı anma şöleni, İkinci Yeni şiirinde Cemal Süreya’nın öncü rolünü de gözler önüne sermiştir. Sempozyum tebliğlerinden bazıları ve özel dosya için bkz. “25. Ölüm Yıldönümünde Cemal Süreya: güvercinin uçuşunu bölüşüyoruz”, *Varlık*, sayı 1295, (Ağustos 2015): 4-27.

¹³³¹ Ece Ayhan’ın anılmasına bir örnek olarak bkz. *Milliyet*, (27 Ağustos 2002): 22.

şairlerdendir. Cansever'in ölümünün birinci¹³³² ve ikinci yıldönümünde sadece “Kırlı Ağustos” şiirini neşreden *Milliyet* gazetesi, yorumsuz bir sayfa ile şairi farklı bir ritüelle kültürel bellekte yaşatmaya çalışmıştır. Haberde başka bir yazının bulunmaması ilginç bir yaklaşımdır.¹³³³ Sonraki yıllarda Edip Cansever anma kapsamında söyleşiler düzenlenerek edebî mirası yeniden ele alınmıştır. 29 Mayıs 1989 Pazartesi günü yapılan “*Gül Dönüyor Avucumda*” başlıklı panelde Nezihe Meriç, Tomris Uyar, Ahmet Oktay ve Füsün Akatlı, şairi yeni okumalarla milli hafızada canlandırırken, 31 Mayıs'ta ise Edip Cansever ile ilgili belgeler sahnelenmiştir. Edip Cansever'in şiirini “Ben Ruhi Bey Nasılım” adıyla oyunlaştıran Tıp Tiyatro Topluluğu, şiiri tüketildiği andan alıp tiyatro sürecinden geçirerek yeni bir ürüne dönüştürmüşlerdir.¹³³⁴ Modern zamanlarda dergiler, özel dosya ile Edip Cansever'in farklı yönlerini ve şiirini simgesel rakamlı ölüm yıldönümlerinde irdelemeye devam etmişlerdir.¹³³⁵ Ölümünün 20. yılında Edip Cansever'in sahneye taşınmasını vasiyet ettiği *Ben Ruhi Bey Nasılım* oyununun 6. yılında seyirci rekoru kırması gibi modern zaman rating kriterleri anma fetişizminin yeni ivmeleridir.¹³³⁶

Edebiyat dergilerinin İkinci Yeni şairlerine olan ilgisiyle doğum ve vefat yıldönümleri haricinde de onların isimleri etrafında kanonik bir imajın oluşması sağlamıştır. Ölümleriyle birlikte hatırlama refleksi devreye girerek şairin eserlerinin ve şahsiyetini ortaya koyan belirgin vasıflarının konuşulmasına yol açılmıştır. Haydar Ergülen'in Ülkü Tamer'in vefatı sonrası “şiire eklediği virgül”ü öne çıkararak “Virgülün şairi”, “Türkçenin çocuğu”, “Çocukluğun Türkçesi” nitelermeleri bu türdendir.¹³³⁷

İkinci Yeni'ye sonradan dâhil olan Kemal Özer'in “İkinci Yeni'den Toplumcu şiire” edebî serüveni özel dosya ile irdelenmiştir. Bu dosyalarla yazarın şiirinden ne anlaşılması gerektiği edebî kamuoyuna aktarılırken, edebiyat tarihindeki yeri de kalın çizgilerle belirtilmiştir. Kemal Özer'i imgeleyen “gerçekliğe sırt çevirmemiş bir şair”, “yeni bir

¹³³² Gazetedeki anma ilanı şöyledir: “Şair Edip Cansever'in birinci ölüm yıldönümünde onu sevgiyle, özlemle hatırlıyoruz!”, *Milliyet*, (28 Mayıs 1987): 12.

¹³³³ “Edip Cansever'i Ölümünün 2. Yılında Anıyoruz!”, *Milliyet*, sayı 14559, (28 Mayıs 1988): 8.

¹³³⁴ “Ölümünün 3. Yılında Edip Cansever Üzerine Söyleşi ve Oyun”, *Milliyet*, sayı 14919, (28 Mayıs 1989): 10.

¹³³⁵ Ölümünün 30. yılında Fatih Özdemir ve Emel Koşar'ın Edip Cansever'i değerlendirme yazıları için bkz. “Ölümünün 30. Yılında Edip Cansever”, *Varlık*, sayı 1310, (Kasım 2016): 60-65.

¹³³⁶ Ölümünün 20. yılında şairi muhatap alarak neşredilen bir mektupta Edip Cansever'in ölümü, “Siz ölmediniz Edip Bey! Cihat Burak'ın resminde olduğu gibi içiniz daha fazla sızlamasın diye sızdınız bir rakı sofrasında...” şeklinde yorumlanmış ve aynı gerekçelerle aynı masada sızan Turgut Uyar ve Tomris Uyar'a selam gönderilmiştir. Bkz. Cüneyt Çalışkur, “Ölü mü denir şimdi sizlere?”, *Milliyet Sanat*, sayı 579, (Haziran 2007): 93.

¹³³⁷ Nitelermeler ve değerlendirmeler için bkz. Haydar Ergülen, “Ülkü Tamer İçin 81 Virgül,” *Varlık*, sayı 1328, (Mayıs 2018): 34-36.

günün şairi”, “çağının tanığı, halkının sesi olmak”, “zamandan bağımsız, insana bağımlı bir şair” vurguları, şaire bir üst kimlik kazandırma ve kültürel bellekte konumlandırma temayülünün göstergesidir.¹³³⁸ Teknik, imaj ve anlam katmanları ile yapılan şiir okumalarıyla şairi *mit*’leştirme ve ona kanonik bir kimlik kazandırma çabası, hemen her şair ve yazar etrafında görülmektedir.

1980 yılından itibaren şair ve yazarların sinemaya olan ilgisi de artmıştır. Yaşayan yazarlar, Tarık Buğra’nın *Osmancık* örneğinde olduğu gibi eserlerini sinemaya uyarlarken vefat eden yazarların eserleri de beyaz perde de izleyiciyle buluşmuştur. En çok izlenen dizilerin başında gelen *Çalılıkusu* ve Feyzi Tuna’nın Midhat Cemal Kuntay’dan uyarladığı *Üç İstanbul* (TV gösterimi 1984) romanı da bu türdendir.¹³³⁹ Böylece kolektif hafızada birçok yazar eserleriyle yeniden, fakat teknolojinin seyirci muhayyilesine görsel imajlarla hitap ettiği farklı bir sunumla yeniden canlanmıştır. 1987 yılında Mustafa Kutlu’nun televizyon dizisi için Ömer Lütfi Akad’la Ömer Seyfeddin’in *Yalnız Efe* hikâyesini senaryolaştırması bu kapsamda değerlendirilebilir.¹³⁴⁰

Ustalara Saygı panelleri veya *Türk Dili* dergisindeki “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri”¹³⁴¹ köşesi, kültürel bellekte önemli şair ve yazarları hatırlatma girişimlerindendir. Yazarların adlarını yaşatmak ve toplumsal bellekte diri tutmak amacıyla isimlerinin şehrin işlek ve merkezi noktalarına, parklara, üniversitelere, okullara verilmesi geleneği 1980 sonrası artış gösteren pratiklerdendir. Sosyal platformların hızlı organizasyon ve paylaşım için bir fırsat sunması ile birlikte bu amaçla başlatılan imza kampanyaları da görülmektedir. 30 Aralık 2020 tarihinde İhsan Yılmaz’ın Kültüratzi köşesinde Orhan Kemal’in adının Eminönü-Alibeyköy hattındaki Cibali durağına verilmesi için başlattığı “*Hiç arabası olmadı, bari durakta adı olsun!*” başlıklı imza kampanyası, 21. yüzyılın anma ve yaşatma pratiklerini yansıtan son örneklerdendir.¹³⁴²

¹³³⁸ Dergici, yayıncı, çevirmen ve şair kimliğiyle Kemal Özer’in edebiyat tarihindeki yeri değerlendiren Şeref Bilsel, Refik Durbaş, Nihat Ateş, Enver Topaloğlu, Cengiz Kılçer ve Murat Karacan’ın yazıları için bkz. “İkinci Yeni’den Toplumcu Şiire Kemal Özer”, *Varlık*, sayı 1319, (Ağustos 2017): 4-22.

¹³³⁹ 1980’li yıllarda filme alınan ve TV uyarlaması düşünülen eserler için bkz. Turhan Gürkan, “Sabahattin Ali’nin Romanı *Kuyucaklı Yusuf* Sinemada”, *Cumhuriyet*, nr. 21712, (5 Şubat 1985): 5.

¹³⁴⁰ Doğan Hızlan, “Mustafa Kutlu Üzerine”, *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 16.

¹³⁴¹ Mahir Ünlü, 1990’lı yıllarda *Türk Dili* dergisinde “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri” başlığı altında Tanzimat döneminden başlayarak Türk edebiyatının önemli yazarları yıldönümlerinde anma yazılarıyla tanıtmış ve edebiyata katkılarını ele almıştır. Mahir Ünlü’nün 1989-1992 yılları arasında ele aldığı yazarlar şunlardır: Besim Atalay, Agah Sırrı Levent, Refik Halit Karay, Nurullah Ataç, Hikmet Dizdaroğlu, Agop Dilaçar, Ömer Seyfettin, Yunus Emre, Ali Şir Nevaî, Falih Rıfkı Atay, Tahir Nejat Gencan, Şemsettin Sami, Ziya Gökalp.

¹³⁴² Doğan Hızlan, “Orhan Kemal’in Adı Durağa Konulsun”, *Hürriyet*, (31 Aralık 2020): 14.

Modern zamanlarda TRT, şair ve yazarların ölüm yıldönümlerinde programlar hazırlayarak çağdaş anma usullerini genişletmiş ve kolektif hafızada edebiyatçıların görünürlüğünü artırmıştır.¹³⁴³ İlerleyen yıllarda arşivini Youtube gibi sosyal medya kanallarına taşıyan TRT, TV üzerinden gerçekleşen şair ve yazar anmalarının da öncüsüdür. Özellikle 1990 yılından sonra TRT'nin bu kapsamdaki anma programlarında artış görülmektedir. Bu programlarda genellikle şairin kendi sesinden şiirler sunulduğu gibi hayatı ve çok yönlü kişiliği ele alınmaktadır. Danışmanlığını estetik ve sanat tarihçisi, edebiyat eleştirmeni Hikmet Altınkaynak'ın yaptığı Bedri Rahmi Eyüboğlu programında sanatçının oğlu, torunu ve kardeşi anılarını paylaşarak şairin özel hayatının bilinmeyen tarafları okurun ilgisine sunulmaktadır. Bu tarz çekimler, şairin anılarını saklayan mekânlarda yapılarak izleyicilerde zihin metaforları üretilmiş, etkileşim kanalları canlandırılmıştır.¹³⁴⁴

Yâd etme, hatırlama, anısını yaşatma gibi anlamları kapsayan ihtifallerin “şölen”e dönüştüğü anma toplantıları çağdaş zamanların ritüellerinden biridir. Sait Faik'in ölümünün 35. yılında Burgazada'da sazlı sözlü anılması¹³⁴⁵ ile Rıfat Ilgaz'ın ölümünün ikinci yılında doğduğu kasaba Cide'de üç gün sürecek bir şölenle anılması bu tarz anma örneklerindendir. 1995 yılında 7 Temmuz'da başlayan Sarı Yazma-Rıfat Ilgaz Kültür Sanat ve Turizm Şöleni Cide'de yapılmaktaydı. Şölende Rıfat Ilgaz'ın edebiyatımızdaki yeri, eserleri, Rıfat Ilgaz ve Cide konulu paneller ile yazar dostları ve onunla anılarını paylaşmakta, sanatçılar, arkadaşları ve hemşerileri böylece şairin anısını yeniden yaşıyorlardı.¹³⁴⁶ Yine benzer şekilde yazara özel farklı bir ihtifal ritüeli olarak Bilim Eğitim Estetik Kültür Sanat Araştırmaları Vakfı (BEKSAV) ile Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından ‘Rıfat Ilgaz’a Saygı’ günü gerçekleştirilmiştir.¹³⁴⁷

Görsel imaj çağı, edebiyat dünyasının fantastik eğilimlerini de artırmıştır. Vefat etmiş yazarlar, yaşanan çağa karikatür, belgesel, film, sinema imkânlarıyla davet edilmiştir. Anma ritüeli, bu dönemde hayali imajları ve sanal imkânları sonuna kadar kullanmaya başlamıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin küçük bir anketle 1998 yılında edebiyat ve sanat dünyasının tanınmış isimlerine “fantastik bir akşam yemeğine kimleri davet edeceklerini”

¹³⁴³ Örneğin TRT Kemal Tahir'in ölümünün 10. yıldönümünde (1983) 15 dakikalık bir anma programı hazırlamış, saat 21.10'da başlayan programda Naci Çelik, Kemal Tahir'in yalnızca kendi sesini kullanarak fikirlerini yansıtmaya çalışmıştır. Yalnız radyodaki seslerden ve Sinema-TV Enstitüsü'nde alınan filmlerle program gerçekleştirilmiştir. Bkz. “Ölümünün 10. Yılında Kemal Tahir Anılıyor”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 679.

¹³⁴⁴ “TRT, Bedri Rahmi Eyüboğlu Programı Hazırladı”, *Milliyet Sanat*, sayı 248, (15 Eylül 1990): 60.

¹³⁴⁵ “Sait Faik Anılıyor: Burgazada'da Sazlı Sözlü”, *Cumhuriyet*, nr. 23246, (11 Mayıs 1989): 13.

¹³⁴⁶ “Rıfat Ilgaz Anılıyor: Bir Ustanın Anısı”, *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 1, 14.

¹³⁴⁷ “Rıfat Ilgaz'a Saygı”, *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 14.

sorması, bu tür anma kurgularının ilklerinden sayılabilir. Anketin spot kısmı, modern zamanın kabuk değiştirme boyutunu da gözler önüne sermektedir:

“Bir davet düzenlemek istiyorsunuz. Bir akşam yemeği... Olanaklarınız neredeyse sınırsız. Bir yoksul oduncuyu, bir kralı, bir Hollywood yıldızını, bir sosyete ünlüsünü, en zor beğenir sanatçıları bile ağırlayabilecek olanaklarınız var. Üstelik konuklarınızın yaşıyor ya da herhangi bir çağda olmaları sorun değil. Sihirli lambanızı üflediniz ve köleniz ‘cin’e çağıracağınız konukların listesini verdiniz. Akşama hiç eksiksiz masada yerlerini alacaklar. Listenizi bir de bize söyler misiniz?”¹³⁴⁸

Aralarında bugün vefat eden Mina Urgan, Memet Fuat ile birlikte Selim İleri ve Nedim Gürsel’in bulunduğu yazarların en çok tercih ettiği konuklar arasında Nâzım Hikmet, Sait Faik, Behçet Necatigil, Abdülhak Şinasi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Aziz Nesin, Haldun Taner ve Shakespeare’nin olması, toplumsal bellekte ve kültürel bilinçaltında şair ve yazarların canlı tutulduğunu göstermektedir. Ayrıca verilen cevaplarda edebiyat dünyasının çoğunlukla kendi alanlarındaki ünleri tercih ettiğini, öteki dallardaki sanatçıların da spor, politika, sosyal bilimler dallarına hiç ilgi göstermediğini ortaya koymaktadır.

1951’den beri İsveç’te yaşayan ozan ve fotoğrafçı Lütü Özkök’ün 1998 yılında Maçka Sanat Galerisi’nde “Fotoğraf’ın Şairi” açması, ölen yazarların anılması ve haklarındaki resim objelerinin kültürel bellekte değer kazanmasına yol açmıştır. Özkök sergide Nâzım Hikmet, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat gibi yerli şairler dışında birçok yabancı yazarın fotoğraflarına yer vermiştir.¹³⁴⁹

Türkiye Yazarlar Sendikası da şair ve yazarlar adına düzenlediği anma günleriyle çağdaş zamanlardaki önemli kurumlardandır. 1990’lı yıllardaki “Ustalarımızla Birlikte” etkinliği de TYS’nin öncü olduğu anmalardandır. Yıl içinde on beş günde bir sekiz dokuz “izlence” düzenleyen sendika, bir taraftan Sait Faik, Haldun Taner¹³⁵⁰, Orhan Kemal gibi isimleri anarken diğer taraftan gelenekselleşmiş Orhan Kemal Ödül Töreni’ni de organize etmiştir.¹³⁵¹ Heybeliada’da uzun bir unutulmuşluk döneminden sonra Hüseyin Rahmi’yi¹³⁵²

¹³⁴⁸ “Düşsel Sofranızın Konukları Kim?”, *Cumhuriyet*, nr. 26483, (10 Nisan 1998): 10.

¹³⁴⁹ “Lütü Özkök’ün Fotoğraf’ın Şairi Sergisi”, *Cumhuriyet*, nr. 26500, (27 Nisan 1998): 13.

¹³⁵⁰ “Türkiye Yazarlar Sendikası”, *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 63.

¹³⁵¹ Ahmet Miskioğlu, “Orhan Kemal Üstüne”, *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 1-2.

¹³⁵² Türk edebiyatının önemli romancılarından olup Heybeliada da yaşamış ve orada öldüğü için adanın girişinde bir de küçük büstü bulunan Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın yazarın bıraktığı evin yıkılmadan kurtarılıp müzeye dönüştürüleceği haberini gazete köşesinde yazı konusu yapan Doğan Hızlan, bu meselelerdeki ihmali eleştirmiştir. “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın ölüm tarihi 1944, demek ki yarım yüzyıldır bu müze işini çözemedik. Adamın bıraktığı evi yaşatamıyoruz. Edamıza bakanlar da Anıtkabir yaptığımızı sanır.” diyen Hızlan, herkesin özel evi olamayacağına göre, bir edebiyat müzesi kurularak bu müzede yazarların el yazılarını, kişisel eşyalarının, daktilolarının, kullandığı kâğıtların, mektupların, eserlerin

anan dernek Necati Cumalı, Orhan Veli, Memduh Şevket Esendal, Yakup Kadri ve Nurullah Ataç için de geceler düzenlemiştir.¹³⁵³

1990'lı yılların tartışmalarından biri de “değeri abartılan yazarlar ile yeterince anlaşılmayanlar” meselesidir. Bu başlık altında bir soruşturma açan *Varlık* dergisi, hak ettiği gibi anılmayan ve toplumsal bellekte değer görmeyen yazarları tekrar gündeme getirmiştir. Kültürel bir muhasebe niteliğindeki bu tartışmaların yazar anmalarına nispi olsa da bir katkı sunduğu kabul edilmelidir. Fakat kültürel duyarsızlık, bu hatırlama rüzgârını etkisiz hâle getirmiştir. Soruşturmaya katılan yazarlardan Füsun Akatlı, “Üç-beş gerçekten değerli ismi, bir o kadar da abartılmışı çıkarırsanız, geride kalanların hepsi ‘değeri yeterince anlaşılmamış’ kategorisine girer!” tespitini yaparken Gülten Akın, “*Herkesler bir biçimde ezilirken, benden abartılmış adları sormayın. Onlar vardır ve bilinir.*” şeklinde tepkisini ortaya koymuştur. Ataol Behramoğlu’na göre ise “Gelip geçici modalar, özentiler, kişisel ilişkiler, çıkar ilişkileri, kamplaşmalar, siyasal seçimler” bu seçimde etkindir. Salâh Bırsel, “Bir sürü yok yere ünlenmiş şair ve yazarların var olduğuna” dikkat çekmiştir. Tarık Buğra “Türk edebiyatının -yazar, eleştirmen, ödül jürileri, öğretim/egitim üyeleri ve kurumları ile- politikaya teslim olduğunu” iddia etmiştir. Nazlı Eray, “Eninde sonunda abartılmış veya anlaşılmamış bir yazarı eleştirmenler ve ödüller değil, gene tozlu kitap sayfalarını karıştıran edebiyat okurunun belirleyeceğini” vurgulamıştır. Konur Ertop ankette isim vererek tartışmayı başka bir boyuta taşımıştır. Ona göre “Coşkun Ertepinar, Feyzi Halıcı, Munis Faik Ozansoy, Mehmet Çınarlı, Kerim Aydın Erdem, Yavuz Bülent Bakiler vb.” isimler devletin desteğiyle hak etmedikleri yerde olan şairlerdir. Selim İleri de isim vermiş, fakat anılması gereken yazarların yok olmasını eleştirmiştir: Abdülhak Şinasi’den Ziya Osman Saba’ya, Hamit Macit Selekler’den Samet Ağaoğlu’na ve günümüzün nice yazarına kadar pek çok değerli sanatçının gündem dışı kalmıştır. Anılma/hatırlanma kıstaslarına dair Hilmi Yavuz, “Türkiye’den gereğinden fazla abartılmış bir sürü yazar olduğunu” vurgulayıp Türkiye’yi “bir kâzip şöhretler ülkesi” olarak nitelendirmiştir. Tahsin Yücel’e göre ise “Değer ölçütlerinin oluşmasında sebep estetikten ziyade politik etkenler” ön plandadır.¹³⁵⁴

---

oluşumunu gösteren notların, müsveddelerin sergilenmesini tavsiye etmiştir. Bkz. Doğan Hızlan, “Nihayet Hüseyin Rahmi’ye Müze”, *Hürriyet*, (20 Mart 2000), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/dogan-hizlan-nihayet-huseyin-rahmiye-muze-39141284>.

¹³⁵³ “Türkiye Yazarlar Sendikası”, *Türk Dili*, sayı 36, (Mart 1993): 63.

¹³⁵⁴ Bu isimler dışında soruşturmaya katılan Güven Turan, Sennur Sezer, Adnan Özyalçiner, Kemal Özer, Nezihe Meriç, Pınar Kür, Özdemir İnce, Tarık Dursun K., Semih Gümüş, Memet Fuat, Sulhi Dölek, Mehmet

2000’li yıllarda kablolu TV’ler, sinema salonları ve internet platformları, YouTube gibi farklı seçeneklerle izleyiciye hitap eden kanalların artmasıyla yazar ve şairlerin senaryolaşan eserleri üzerinden toplumsal bellekte hatırlanma imkânlarını da artırmıştır. Şairler adına ihdas edilen ödül törenlerinde de sayıca bir artış göze çarpmaktadır. 2012 yılında Osman Sınav’ın yönettiği Mustafa Kutlu’nun *Uzun Hikâyesi*, beyaz perdede imaj yenilemiştir.¹³⁵⁵ Bu yıllarda görsel hafıza sinema üzerinden daha aktiftir ve yazara popülarite kazandırdığı gibi ikincil kimlikler de kazandırmıştır. İkincil kimliklerden kastımız, yazarın eserini okuyarak kritik eden, edebiyat, üslup ve estetik zevk açısından değerlendiren okurun layık gördüğü sıfatların yanında, eseri okumadan sadece sinema filmi üzerinden değer atfeden ve yazarına hayranlık duyan kimselerin bakış açısıyla biçtiği değer ve kimliklerdir. Nitekim sinema filmine aktarılan eserlerin büyük ilgi gördüğü, sosyal platformlardaki reytingler üzerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

21. yüzyılda internet vasıtasıyla sosyal duyarlılığın arttığı bir gerçektir. Tekno dünyada hayat ve sanat, bir fetiş olarak teknoloji, edebiyat ve bilgisayar, bir tema olarak teknoloji gibi başlıklarla bilgisayarın edebiyat sağladığı imkân ve kayıt ortamlarındaki kapasitelerin gelişmesi konuşulmaya başlamıştır.¹³⁵⁶ Bunun haricinde bireyin teknoloji algısı, modernlik ve edebiyat ilişkisi de incelenen konulardandır. Zira teknolojinin edebiyat üzerindeki değiştirici etkileri ve rolü belirgin bir düzeyde fark edilmektedir.¹³⁵⁷ “Fütürizmin 100. Yılı bağlamında Teknoloji-Edebiyat İlişkisi”¹³⁵⁸, “İnsanın Makineyle İmtihanı”, “Makineler İktidarı”¹³⁵⁹ ve kitapların artık sadece bizim olup olmadığı¹³⁶⁰ gibi meseleler edebiyatın tartıştığı konular hâline gelmiştir. Postmodernizmin bir sınıf ögesi vardır ve demokrasi bir önkoşuludur. Mimarlar, sahne sanatçıları, sosyal bilimciler, yazarlar, hatta yuppiller, modern kentin dinamiğini sağlayanlar, postmodernizmin çekirdeğini oluşturmaktadır.

H. Doğan, Ahmet Cemal, Hulki Aktunç’un cevapları için bkz. “Soruşturma: Değeri Abartılan Yazarlar ve Yeterince Anlaşılamayanlar”, *Varlık*, sayı 1017, (1 Haziran 1992): 6-14.

¹³⁵⁵ Doğan Hızlan, “Mustafa Kutlu Üzerine”, *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 16.

¹³⁵⁶ Konu ile ilgili olarak bkz. Tahir Abacı, “Tekno Dünyada Hayat ve Sanat”, *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 3-8.

¹³⁵⁷ Konuyla ilgi bir yazı neşreden Altay Ömer Erdoğan, makalesine şu dipnotu düşmüştür: “Bu yazı, bir laptopta kablolu bağlantı ile internet teknolojisi kullanılarak Google arama motorunun katkılarıyla, kes-kopyala- yapıştır yöntemiyle kaleme alınmıştır. Oysa kaleme bile alınamamıştır, bilgisayar klavyesiyle ekrana yansıtılmıştır.” Bkz. Altay Ömer Erdoğan, “Bireyin Teknoloji Algısı, Modernlik ve Edebiyat”, *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 9-12.

¹³⁵⁸ İbrahim Berksoy, “Fütürizmin 100. Yılı bağlamında Teknoloji-Edebiyat İlişkisi”, *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 13-18.

¹³⁵⁹ Tayfun Atay, “İnsanın Makineyle İmtihanı”, *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 19-21.

¹³⁶⁰ Mete Gürkan, “Kitaplarınız Artık Sadece Sizin mi?”, *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 22-24.

Medya kanalıyla fikirleri dört bir yana yayılmaktadır.¹³⁶¹ Hızlı teknolojik gelişmeler, her türlü resim, video, kısa metrajlı film, klip, reklam gibi farklı dijital ürünlerin toplandığı yeni internet adreslerini çoğaltmaktadır. Sesli roman ve hikâyeler, yazarının sesinden şiirler ve kitaplar, dijital çağın okurlarına sunduğu imkânlardan bazılarıdır. Hayatta olan şair ve yazarlar, bu sosyal platformlar sayesinde geniş kitlelere seslenme imkânı bulduğu gibi, kendi okur kitlesini de oluşturmakta, bireysel imaj çalışmalarını teknoloji veya yayınevlerinin reklamlarıyla temin edebilmektedir. Vefat eden yazarlar ise sosyal medyada çağdaş zamanlara yeni bir kimlikle davet edilmekte, özlü söz ve şiirlerinin yer aldığı görsellerle geçmişin tozlu raflarından geleceğin parlak dünyasına seslenebilmektedir. Bir asır öncesinin bugüne göre anlaşılması güç ve çetrefilli dil yapısı, sadeleştirme ve uyarlamalarla çağdaş zamanların nabzını tutacak seviyeye gelmektedir.

Üniversitelerin sayılarının artmasıyla birlikte şair ve yazar anmaları üzerinden gerçekleştirilen panel ve sempozyumların sayısında da artış görülmektedir. Bir şair birden fazla üniversite ve kültür sanat mahfilleri tarafından düzenlenen sempozyumlarla anılırken edebiyatımızdaki konumu ve yeri de akademik inceleme ve makalelerle mercek altına alınmıştır. Bu etkinliklerin daha sonra kitap olarak neşredilmesi edebiyat tarihindeki kaynak zenginliğine ciddi bir katkı niteliği taşımaktadır. İlhan Berk'in 100. doğum yıldönümü kapsamında Yapı Kredi Kültür Sanat ve İstanbul Arel Üniversitesi tarafından farklı tema başlığı altında düzenlenen anma sempozyumları, modern zaman ihtifal zenginliğine bir örnek teşkil etmektedir.¹³⁶² Yazar anmalarında tercih edilen yöntemlerden biri de sempozyum veya panel gibi akademik nitelik taşıyan çalışmaların kitaplaştırılması veya bir yazara adanan farklı kişiler tarafından yazılan makalelerin bir şair anısına basılmasıdır: II. Yeni şairlerinden Cemal Süreya için hazırlanan *Cemal Süreya Hasretiyle 30 Yıl* bu türden bir anı ve saygı çalışmasıdır.¹³⁶³

21. yüzyıldaki anma ritüellerinde modern çağın imkânlarından fazlasıyla faydalandığı görülmektedir. Şair ve yazarların ölüm yıldönümlerinde eserlerinin sahneye uyarlanması veya müzikal adaptasyonların tiyatrolarda prömiyerlerinin yapılması bu ritüellerin başında gelmektedir. Ahmed Arif'in 30. ölüm yıldönümünde şairin şiir, söyleşi ve mektuplarından

¹³⁶¹ Akbar Ahmed, "Postmodernizm ve İslam", çev. Osman Deniztekin, *Varlık*, sayı 1022, (Kasım 1992): 10.

¹³⁶² Bkz. *Bir Yalnız: 100. Doğum Yılında İlhan Berk*, haz. Bahanur Garan Gökşen-Murat Yalçın, (İstanbul: YKY, 2020), 7-8.

¹³⁶³ *Cemal Süreya Hasretiyle 30 Yıl (1931-1990)*, haz. Mehmet Ali Işık, (İstanbul: Artshop Yayıncılık, 2020), 312 s.

yola çıkarak hazırlanan “Şahdamarım” adlı müzikli gösteri, bu uyarlamaların son örneklerinden biridir.¹³⁶⁴

21. yüzyıl anmalarında gelenekten kopmadan modern-teknolojik imkânlardan da faydalanılarak törenler icra edilmektedir. Şair veya yazarın ölüm yıldönümünde kabri başında başlayan anma seremonisi, bir dizi etkinliklerle sürdürülür. Fotoğraf sergisi, film gösterimi, sahne emektarı ise anılarından derlenen gösteriler bu anma silsilesinin öne çıkan ritüelleridir.¹³⁶⁵ Görsel ve imajın teknolojiyle birlikte hayatın her alanına sahip olduğu dönemlerde şair ve yazarlar, toplum hafızasına Twitter, Facebook ve Instagram gibi kitlelerin yoğun rağbet gösterdiği sosyal platformlardaki kısa biyografik karelerle kazanmaktadır. Kabri başındaki anmalar, sivil kuruluşların ve edebiyat dergilerinin öncü olduğu küçük çaplı gruplarla devam etmekle birlikte, hatırlama artık görsel objelerle sağlanmaktadır.

II. Meşrutiyet’ten itibaren düzenlenegelen ihtifal geleneğindeki düzensizlik ve kültür faaliyetlerindeki plansız uygulamalar Cumhuriyet döneminde olduğu gibi 21. yüzyılın da değişmez kaderlerinden biri olmuştur. Toplum hafızasını canlandırma ve yönlendirme açısından bir “mühendislik” faaliyeti de olan anma etkinlikleri, genellikle “oluruna/akışına” bırakıldığı için hak ettiği ölçüde kalıcı faaliyetleri netice vermemektedir. UNESCO tarafından Ahi Evran’ın doğumunun 850., Hacı Bektaş Veli’nin vefatının 750., Yunus Emre’nin vefatının 700. yıldönümlerinin anma ve kutlama programlarına dahil edilmesini, ayrıca 2021 yılının Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle İstiklal Marşı’nın kabul edilişinin 100. yıldönümü olarak nitelendirilmesini değerlendiren Hayati Develi, bu konuya temas edenlerden biridir. “2021 yılının anmalar ve kutlamalar yılı” oluşuna vurgu yapan Develi, yıldönümü kutlamalarından arzu edilen etkinin sağlanamamasını “önceden hazırlıkların

---

¹³⁶⁴ Türk şairlerinin ve ozanlarının sözlerini çoğu tek kişilik, müzikli oyunları ile seyirciyle buluşturan tiyatro ustası Genco Erkal, ölümünün 30. yıldönümünde Ahmed Arif’in dizelerinden uyarlayıp yönettiği bir oyun hazırlamıştır. *Hasretinden Prangalar Eskittim* şiir kitabıyla Türk edebiyatında kendisine bir yer edinen Ahmed Arif, bu uyarlama ile modern zamanlar kültürel hafızasında yeniden canlandırılmıştır. 1 Temmuz 2021 Perşembe günü saat 21.00’de Kadıköy Belediyesi Selamiçeşme Özgürlük Parkı Amfi Tiyatro’da prömiyeri yapılan Şahdamarım müzikal oyununu Genco Erkal uyarlayıp yönetirken sahne tasarımını Duygu Sağıroğlu üstlenmiştir. Değişmez anma geleneklerinden olarak şairin şiirlerinden bestelenen şarkıları ise Erkan ve Gökhan Çağırın kardeşler yorumlamıştır. Bkz. “Ahmed Arif ve Genco Erkal Sahnede Buluşuyorlar”, *Hürriyet*, (25 Haziran 2021): 5.

¹³⁶⁵ İBB Tiyatroları kurucusu ve Türkiye’de tiyatronun ve sinemanın öncü isimlerinden Muhsin Ertuğrul, ölü yıldönümünde “Muhsin Ertuğrul’u Anıyoruz!” başlıklı bir dizi etkinlikle anılmıştır. 30 Nisan 2007 Pazartesi günü saat 11.00’de sanatkarın Zincirlikuyu’daki mezarı başında anılması ile başlayan ihtifal, saat 18.00’de Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi Fuaye’inde Muhsin Ertuğrul fotoğraflarından oluşan sergi ile devam etmiştir. Açılışın ardından Taner Barlas’ın Muhsin Ertuğrul’un anılarından derlediği ve yönettiği “Benden Sonra Tufan Olmasın” adlı gösteri sunulmuştur. Etkinlikte İBB Şehir Tiyatroları oyuncularını rol almıştır. Geniş bilgi için bkz. “Muhsin Ertuğrul Anılıyor”, *Cumhuriyet*, sayı 29790, (30 Nisan 2007): 15.

yapılmamasına”, “faaliyetlerin planlanmamasına” ve bunun için her türlü medya için uygun ürünlerin temin edilmemesine bağlamaktadır. Develi’nin tespiti şöyledir:

“Ne yazık ki, bizim yıldönümü kutlamalarımız, anma etkinliklerimiz o yılın başında veya içinde kararlaştırılır, ilgilisi ne yapılabileceğini tasarlarken yıl biter. Elbette birtakım işler her zaman yapılmıştır; ancak kalıcı ve yaygın etkinin elde edildiği söylenemez.”¹³⁶⁶

Şair ve yazarların vefatı sonrası neşredilen uğurlama ve nekroloji yazıları, bu dönemde bir yazarın edebiyat tarihindeki yerini ve önemini, toplumsal bellekteki algılanma biçimlerini, edebiyat-kültür ve sanatta yaptığı tesir ve açtığı çığırı tahlil, sorgulama ve anılar izinde tespitten ibarettir. Sezai Karakoç’un vefatına düşürülen tarih, ithaf şiirleri ve ardından yazılan makaleler, geleneğe yaslanmış ritüel pratiklerinin 21. yüzyıla yansımasıdır.¹³⁶⁷

2020 yılından itibaren şair ve yazar anmalarında literatüre yeni bir kavram eklenmiştir: “Çevrimiçi Anma”. 2020 yılı başlarından itibaren COVID-19 Pandemi salgını nedeniyle sosyal hayata getirilen kısıtlamanın bir ürünü olan bu kavram, 21. yüzyıldaki değişen ve dönüşen hayatın dijitale endekslenmesinin neticesinde ortaya atılacak türlerin de habercisidir.¹³⁶⁸ Anmalarda edebiyat hafızasının işlevsellik kazandığı edebî mahfiller, dernekler, vakıflar yerine ihtifaller, farklı mekânlarda bulunan insanların bir ekran başında bir araya gelmesiyle “çevrimiçi toplantılar”a dönüşmüştür. Dinleyiciler, dijital entegrasyon sayesinde evindeki odasından anmaya iştirak ederken hatipler de kürsü mikrofonu yerine bilgisayar ekranı sayesinde konuşmalarını yapmaya başlamıştır. Anılan yazarla ilgili hatıra ve kanaatlerin dile getirdiği dijital anmaları gazete ve dergi köşe yazıları da desteklemeye devam etmiştir.¹³⁶⁹ Yazarlar, artık Zoom, Whatsapp ve Skype gibi çevrimiçi verilen

¹³⁶⁶ Develi, anma etkinliklerinde asıl yük kamu kuruluşlarının omuzunda olduğunu söylemektedir. Kültür Bakanlığı, İl Kültür Müdürlükleri, Üniversiteler ve Belediyeler konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları, 2021 yılındaki dört ayrı anma programını organize etmişlerdir. Develi’ye göre TRT dışında televizyon ve radyo kanalları ise konuyu popüler bulmadıklarından gerekli ilgiyi göstermemişlerdir. Develi’nin görüşleri ve yukarıda zikri geçen 4 anma faaliyeti için yıl boyunca yapılan program ve ritüel pratikleri için bkz. Hayati Develi, “Geldi Geçti Yılım Benim”, *Üsküdar (Kültür, Sanat ve Medeniyet dergisi)*, sayı 13, (2021-2): 11-15.

¹³⁶⁷ Örnek olarak İskender Pala’nın Sezai Karakoç’un vefatına düştüğü tarih ile sembolizasyonlarla Yılmaz Daşcıoğlu (Bir Fecir Mimarı: Sezai Karakoç), Özlem Fedai (Yaşamıyor Gibi Yaşayarak Bir Davanın Sesi Olmak: Sezai Karakoç), Dursun Ali Tökel (Sezai Karakoç Bizi Neye Davet Ediyor?), Mesut Koçak (*Hay Bin Yakzan’dan Diriliş’e*), Rumeysa Cansever (Sezai Karakoç’un İzinde Sanat ve Edebiyatla Dirilmek), Zeynep Topal (Bir Diriliş Kitabı: Yitik Cennet), Mustafa Kara (Sezai Karakoç Niçin Büyüktür?), Ahmet Emre Bilgili (Üstad Sezai Karakoç’a Üç Ziyaretin Hatırası) başlıklı tahliller ve ithaf şiiri için bkz. “Düşünce ve Sanat Dünyamızda Hazan Rüzgân”, *Üsküdar (Kültür, Sanat ve Medeniyet dergisi)*, sayı 13, (2021-2): 26-67.

¹³⁶⁸ Her yıl 15 Ocak’ta düzenlenen Nâzım Hikmet anmalarında şairin adına kurulan Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı ve yerel belediyeler işbirliğiyle düzenlediği “Çevrimiçi Anma”lara örnek olarak bkz. “Sarıyer Belediyesi’nden Çevrimiçi Anma”, *Cumhuriyet*, sayı 34796, (15 Ocak 2021): 15.

¹³⁶⁹ Pandemi salgını, sosyal ve ekonomik hayatta birçok dönüşümü beraberinde getirdiği gibi kültürel hayatı da etkilemiş, bu kapsamda faaliyet gösteren yayınevleri, edebî ve kültür mahfillerini çeşitli çözümler üretmeye zorlamıştır. Çevrimiçi anmalar da geleneksel ihtifalin zorunlu şartlar nedeniyle ortaya çıkardığı pratik çözümlerden biridir. 17 Nisan 2021 günü saat 21.00’de Bilim ve Sanat Vakfı’nda adına çevrimiçi bir

konferans, panel ve oturumlarla anılmaya başlanmıştır. Şairlerin mezar başlarındaki anmaların yerini artık ekranların başı almıştır. Anma günlerinde aynı duygusal iklimde ve bir grup teşkil edecek şekilde bir araya gelen insan topluluklarının yerine farklı yerde bulunan insanların internet marifetiyle aynı dijital platformda buluşarak düzenlediği sanal anmalar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Hayat şartlarının zorladığı bu türden anmalar, insan hayatını kolaylaştıran, fakat teknolojik bir dayatma gibi görünse de gelecek yüzyıllardaki hatırlama ve anma ritüellerinin ulaşacağı boyutu da gözler önüne sermektedir.

1980 yılından sonra vefat edip hakkında ihtifal tertip edilen veya anma günlerinde neşriyat yapılan çağdaş zaman şair ve yazarlardan bazıları alfabetik sırayla şunlardır:¹³⁷⁰

Ahmet Kabaklı¹³⁷¹, Ahmet Oktay¹³⁷², Attilâ İlhan¹³⁷³, Azra Erhat¹³⁷⁴, Aziz Nesin¹³⁷⁵, Behçet Necatigil¹³⁷⁶, Burhan Felek¹³⁷⁷, Cahit Zarifoğlu¹³⁷⁸, Can Yücel¹³⁷⁹, Cemil

---

ihitfal düzenlenen İktisat Tarihçisi Mehmet Genç'in (öl. 18 Mart 2021) dijital platformlarda anılmasına ve hakkında gazete ve dergilerde neşredilen nekrolojik mahiyetteki yazılara dair Beşir Ayvazoğlu'nun tespitleri için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Hac Yolunda Bir Karınca: Mehmet Genç*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2021), 259-266.

¹³⁷⁰ Bu bölümde matbuat taramalarında rastladığımız ihtifal ve anma yazıları -örnek olarak- verilmiştir. Bu listeye dâhil edilebilecek birçok anma töreni, doğum ve ölüm yıldönümlerine ait ihtifaller olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Buradaki listemiz, emsallerine dair bir fikir vermesi bakımından zikredilmiştir.

¹³⁷¹ Ahmet Kabaklı anmalarına örnek olarak bkz. "Aşkını Kirletmeyen Adam: Ahmet Kabaklı", *Türk Edebiyatı*, sayı 340, (Şubat 2002): 4-15. Ayrıca vefatının 5. yılında Ahmet Kabaklı'nın ev içi fotoğraflarına odaklanan makale için bkz. Belkıs İbrahimhakkıoğlu, "Hoca'nın Ev İçi Fotoğrafları", *Türk Edebiyatı*, sayı 388, (Şubat 2006): 11-14.

¹³⁷² Ölümünün birinci yılında şair ve yazar Ahmet Oktay'ın edebî mirasını, şiirini ve düşünce dünyasını değerlendiren Metin Cengiz ve Halim Şafak'ın makaleleri için bkz. "Ölümünün Birinci Yılında Ahmet Oktay", *Varlık*, sayı 1314, (Mart 2017): 81-87.

¹³⁷³ Attilâ İlhan birinci ve ikinci ölüm yıldönümünde İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Afyonkarahisar ve Denizli'de düzenlenen çeşitli etkinliklerle anılmıştır. Bkz. "Attilâ İlhan Anılıyor", *Milliyet*, (10 Ekim 2006): 23; "Attilâ İlhan Şiirleriyle Anıldı", *Milliyet*, (30 Kasım 2006): 25; Sema Aslan, "Attilâ İlhan'ı Karanfillerle Andılar" *Milliyet*, (11 Ekim 2006): 25; "Attilâ İlhan Anılıyor", *Cumhuriyet*, nr. 29588 (10 Ekim 2007): 14.

¹³⁷⁴ Arslan Kaynardağ, "Ölümünün 15. Yılında Azra Erhat: İnsancı Düşüncenin Unutulmaz Öncüsü", *Cumhuriyet Kitap*, sayı 389, (31 Temmuz 1997): 10-11. Ayrıca Azra Erhat anmaları için bkz. "Azra Erhat Ölümünün Birinci Yılında Anıldı", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 700.

¹³⁷⁵ "Bugün AKM'de Nesin İçin Anma", *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 1.

¹³⁷⁶ 14 Aralık 1979 günü vefat eden Behçet Necatigil'in vefatı sonrası ilk anma programı, yaklaşık bir ay sonra İstanbul Devlet Tiyatrosu'nun düzenlediği "Sanat İnsanları" adlı sohbet serisinde 20 Ocak 1980 tarihinde yapılmıştır. Necatigil'in hayatı, edebî kişiliği ve eserlerinin ele alındığı program, Atatürk Kültür Merkezi Konser Salonu'nda yapılmıştır. Bkz. "Behçet Necatigil Programı", *Hisar*, sayı 268, (Mart 1980): 2. Ayrıca bkz. Arife Kalender, "Doğumunun 83. Ölümünün 20 Yılında Bir Usta", *Cumhuriyet Kitap*, sayı 478, (15 Nisan 1999): 10-11.

¹³⁷⁷ Türk basınına ve sporuna 70 yıl emek veren, 25 yılı aşkın süreyle Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı yapan "Şeyhülmuharriğin" Burhan Felek, vefatının yıldönümlerinde Karacaahmet'teki kabri başında zaman zaman anılmıştır. İstanbul Üniversitesi tarafından İktisat Fahri Doktorluğu ile ödüllendirilen Burhan Felek, ayrıca dünyada hiç ara vermeksizin en uzun süre makale yazan gazeteci olarak tanımlanmıştır. Burhan Felek anmalarına örnek olarak bkz. "Şeyhülmuharriğin Burhan Felek'i Anıyoruz!", *Hürriyet*, sayı 13131, (4 Kasım 1984): 3; "Burhan Felek Anıldı!", *Hürriyet*, sayı 13132, (5 Kasım 1984): 3.

Meriç¹³⁸⁰, Cengiz Aytmatov¹³⁸¹, Ceyhun Atuf Kansu¹³⁸², Duygu Asena¹³⁸³, Eflâton Cem Güney¹³⁸⁴, Enver Gökçe¹³⁸⁵, Erdal Öz¹³⁸⁶, Erol Günör¹³⁸⁷, Prof. Dr. A. Fahir İz¹³⁸⁸, Haldun

¹³⁷⁸ Cahit Zarifoğlu'nun vefatından bir ay sonra çıkarılan ve şairin edebiyatımızdaki yerini, şiirinin ve eserlerinin imkânlarını inceleyen, sorgulayan özel sayı için bkz. *Yedi İklim*, sayı 5-6, (Temmuz-Ağustos 1987): 2-61. Ayrıca Cahit Zarifoğlu'nun ölüm yıldönümünde sanatçı kişiliğini, eleştirmen tarafını, yetiştiriciliğini ve kişiliğini belirleyen çalışmaları ön plana çıkaran anma yazısı ve değerlendirmeye örnek olarak bkz. Ali Haydar Aksal, "Zarifoğlu Öyküsü ve Anlatısı", *Yedi İklim*, sayı 3, (Haziran 1992): 3-5.

¹³⁷⁹ Can Yücel ölümünün 1. yılında Kuzguncuk'taki Çınaraltı Cafe'de anılmıştır. Bkz. "Can'dan Sonraki İki Yıl", *Milliyet*, (16 Ağustos 2000): 13. Ayrıca Can Yücel'in ölümünün 20. yılında edebî hafızada anılmasına dair örnek olarak bkz. Gökhan Yavuz Demir, "Can Babasız 20 Yıl", *Milliyet Kitap*, sayı 166, (Ağustos 2019): 3-4.

¹³⁸⁰ Cemil Meriç'in ölümünün 2. yılında 13 Haziran 1989 günü saat 13.30'da Çemberlitaş Basın Müzesi'nde anılmasında dair bkz. "Cemil Meriç Anılıyor", *Milliyet*, (12 Haziran 1989): 10.

Cemil Meriç'in vefatının 21. yıldönümünde Üsküdar Belediyesi'nin gerçekleştirdiği bir dizi etkinliklerle anılırken, o seneye ait bir hatıra kitabı neşredilmiştir. Bkz. *Üsküdarlı Bir Entelektüel: Cemil Meriç*, haz. Düccane Cündioğlu, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008), 60 s.

¹³⁸¹ Türk dünyasının en önemli yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov Samsun'da düzenlenen "Cengiz Aytmatov 90 yaşında Samsun'da" adlı çalıştayda anılmıştır. 14 Aralık 2017 tarihinde başlayan çalıştay, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atatürk Kongre Kültür Merkezinde iki gün sürmüştür. Ayrıntılar için bkz. Mehmet Aydın, "Cengiz Aytmatov 90 Yaşında Samsun'da Çalıştayı Düzenlendi", *Türk Dili*, sayı 793, (Ocak 2018): 102-103.

¹³⁸² 17 Mart 1978'de vefat eden şair, yazar Ceyhun Atuf Kansu için ilk anma töreni vefatından 1 ay sonra 23 Nisan'da düzenlenmiştir. Şairi anma gününde Vedat Dalokay, Rükzan Güneysu, Bahar Gökler (Kansu), Işık Kansu, Mustafa Şerif Onaran, Cahit Külebi katılmıştır. Töreni Anıl Çençen yönetmiştir. Bkz. "1978 Yılında Konuşma, Söyleşi, Açıkoturumlar", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 39.

İsmail Karaahmedoğlu, "Kansu'nun Beşinci Ölüm Yıldönümü", *Türk Dili*, sayı 375, (Mart 1983): 167-169; "Ceyhun Atuf Kansu'yu Ölümünün 20. Yılında Anma Günü", *Cumhuriyet Kitap*, sayı 421, (12 Mart 1998): 5.

¹³⁸³ 30 Temmuz 2006'da vefat eden Duygu Asena anısına bir ay sonra 5 erkek yazar (Murathan Mungan, Nedim Gürsel, Mario Levi, Ahmet Ümit ve Selim İleri) "Kadının Adı Var" başlıklı bir öykü kaleme almışlardır. Öyküyü yazarlar kendi aralarında dolaştırarak yazmıştır. Birinin bıraktığı yerden diğeri devam etmiştir. Bkz. "Kadının Adı Var", *Milliyet Kitap*, sayı 9, (Ağustos 2006): 14-16.

¹³⁸⁴ Eflâton Cem Güney anmaları, sempozyumlar için bkz. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *Eflâton Cem Güney*, (Konya: Kömen Yayınları, 2014), 63-64, 179-180. Ayrıca bkz. Sami Göktürk, "Bir Eflâton Cem Güney Vardı", *Türk Dili*, sayı 372, (Aralık 1982): 383-385.

¹³⁸⁵ İhtifallerin imkânlarından biri de şair ve yazarların gün yüzüne çıkmayan neşriyatların keşfi, daha önce yayımlanmayan eserlerinin bastırılmasıdır. Enver Gökçe'nin sanat üzerine yazılarının, yarım kalan şiirlerinin "Bütün Şiirleri" başlığıyla ölümünün 2001 yılında tekrar yayımlanması bu tarz anmalara örnek olarak verilebilir. Bkz. Sennur Sezer, "Enver Gökçe Ölümünün 20. Yılında Yeniden Yayımlanan Şiirleriyle Anılıyor!", *Radikal Kitap*, sayı 41, (28 Aralık 2001): 8.

¹³⁸⁶ Can Yayınları'nın kurucusu Erdal Öz'ün anısını yaşatmak için ailesi ve kurum tarafından her yıl bir şair ya da yazara bir ödül verilmesi kararlaştırılmıştır. İlk ödül 2008 yılında Gülten Akın'a verilirken heykelciği Handan Börtçene tarafından tasarlanan ödüle 2009 yılında İhsan Oktay Anar, başka isimlerle beraber 2015 yılında ise Orhan Pamuk layık görülmüştür. Erdal Öz'ün ölümünün 10. yılında hayatı ve edebî yaşamana dair değerlendirme için bkz. Ayşe Sarısayın, "Ölümünün 10. Yılında Anılarda Erdal Öz", *Milliyet Kitap*, sayı 127, (Mayıs 2016): 4-9.

¹³⁸⁷ Örnek olarak 24 Nisan 1993 günü Türk Ocakları İzmir şubesinde "Vefatının 10. Yılında Erol Güngör'ü Anma Paneli" ve diğer anmalar için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 343, 400, 437.

¹³⁸⁸ 5 Temmuz 2004 günü İstanbul'da vefat eden Edebiyat Tarihçisi Prof. Fahir İz'i anmak amacıyla yazılan neşriyata örnek olarak bkz. Nail Tan, "Ölümünün Üçüncü Yılında Prof. Dr. A. Fahir İz", *Türk Dili*, sayı 668, (Ağustos 2007): 371-373.

Taner¹³⁸⁹, Prof. Dr. Kaya Bilgegil¹³⁹⁰, Prof. Dr. Kemal Yüce¹³⁹¹, Kemalettin Tuğçu¹³⁹², Mehmet Çınarlı¹³⁹³, Muzaffer Hacıhasanoğlu¹³⁹⁴, Nadir Nadi¹³⁹⁵, Necati Cumalı¹³⁹⁶, Necdet Evliyagil¹³⁹⁷, Nezihe Meriç¹³⁹⁸, Nuri Pakdil¹³⁹⁹, Osman Yüksel Serdengeçti¹⁴⁰⁰,

¹³⁸⁹ Hikâyeci, tiyatro yazarı ve gazeteci Haldun Taner, ölümünün birinci yılında Milliyet mensupları tarafından Küplüce Mezarlığı'ndaki kabri başında anılmıştır [Bkz. "Haldun Taner'i Bugün Anıyoruz", *Milliyet*, (7 Mayıs 1987): 8].

Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü, Haldun Taner'i anma programı çerçevesinde 7-8 Mayıs 1988 Cumartesi ve Pazar günlerinde panel düzenlemiş ve Taner'in oyunlarını sahnelerdirmiştir. Melih Cevdet ve Zehra İpşiroğlu'nun konuşmacı olarak katıldığı panelde Haldun Taner'in "Edebiyatçı Kişiliği ve Gazeteci Kişiliği" tartışılmıştır. MSÜ Oditoryumu Taner'in "Sersem Kocanın Kurnaz Karısı" ve "Gözlerimi Kapatırım, Vazifemi Yaparım" adlı oyunlarından derlemeler göstermiştir. 8 Mayıs Pazar günü panelin konusu ile Taner'in tiyatro yazarlığı ve kabare tiyatrosudur. Ahmet Gülhan, Suna Pekuysal, Dikmen Gürün, Anı İpekky, Savaş Dinçel, İsmet Ay'ın konuştuğu panelden sonra yine yazarın birkaç oyunu sahnelenmiştir. Bkz. "Haldun Taner'i Anıyoruz", *Milliyet*, sayı 14539, (6 Mayıs 1988): 10.

¹³⁹⁰ 21 Ekim 1987 tarihinde vefat eden, edebiyat ve Türk diline büyük hizmetleri ile tanınan Prof. Dr. Kaya Bilgegil için Dr. Zöhre Bilgegil'in hazırladığı *Kaya Bilgegil, Hayatı ve Eserleri* adlı kitap vesilesiyle ölümünün 15. Yıldönümünde hatırlanmasına dair bkz. H. Rıdvan Çongur, "Ölümünün 15. Yıl Dönümünde Prof. Dr. Kaya Bilgegil ve Dr. Zöhre Bilgegil'in Eseri", *Türk Dili*, sayı 731, (Kasım 2012): 84-93.

¹³⁹¹ Nail Tan, "Ölümünün İkinci Yılında Prof. Dr. Kemal Yüce", *Türk Dili*, sayı 796, Nisan 2018): 95-97.

¹³⁹² Bkz. Mehmet Nuri Yardım, "Çocuk Edebiyatımızın Tükenmez Kalem: Kemalettin Tuğcu", *Kültür Dünyası*, sayı 17, (Ekim 1998): 54-55. Ayrıca Kemalettin Tuğcu'ya dair anılar ve vefatının 19. ve 21. yılları nedeniyle aile çevresiyle birlikte düzenlenen anma faaliyet ve programlarına dair bkz. Mustafa Ruhi Şirin, "Çocuklara Okumayı Sevdiren Bir Yazar: Kemalettin Tuğcu İçin Vefa Ödevi, Günlük I-III", *Türk Dili*, sayı 762-764, (Haziran-Ağustos 2015): 81-84/74-79/ 75-79; Mustafa Ruhi Şirin, "Kemalettin Tuğcu İçin Vefa Ödevi (Günlük)", *Türk Dili*, sayı 797, (Mayıs 2018): 23-28.

¹³⁹³ 17 Ağustos Depremi'nin ikinci günü vefat eden Mehmet Çınarlı'nın ikinci ölüm yıldönümünde anılmasına dair bkz. Gültekin Sâmanoğlu, "İkinci Ölüm Yılında Çınarlı'yı Anarken", *Türk Edebiyatı*, sayı 335, (Eylül 2001): 48-50. Ayrıca örnek olarak bkz. H. Rıdvan Çongur, "Ölümünün 5. Yıl Dönümünde Mehmet Çınarlı...", *Türk Dili*, sayı 632, (Ağustos 2004): 167-172.

¹³⁹⁴ Toplumcu-gerçekçi Cumhuriyet dönemi yazarlarından öykü ve roman yazarı Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun 22. ölüm yıldönümünde hatırlanmasına ve anılmasına dair bkz. Erdal Atıcı, "Bir Cumhuriyet Dönemi Yazarı", *Cumhuriyet*, sayı 29692, (22 Ocak 2007): 15.

¹³⁹⁵ *Cumhuriyet* gazetesinin başyazarı Nadir Nadi'nin 1. ölüm yıldönümünde Sami Karaören, Dündar Akunal, Mücap Ofluoğlu'nun yazıları ve kitaplarıyla anılmasına örnek olarak bkz. "Ölümünün Birinci Yılı: Nadir Nadi'yi Anıyoruz", *Cumhuriyet Kitap*, sayı 130, (20 Ağustos 1992): 6-7. 14. ölüm yıldönümünde Edirnekapı Şehitliği'ndeki mezarı başında anılmasına ve bu münasebetle "Tevfik Fikret" başlıklı yazısının neşredilmesine dair bkz. "Nadir Nadi'yi Anıyoruz", *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7. Ayrıca bkz. "Nadir Nadi'yi Anıyoruz", *Cumhuriyet*, nr. 26250, (20 Ağustos 1997): 1, 15.

¹³⁹⁶ Şair, yazar Necati Cumalı (10 Ocak 2001), ölümünün 6. yılında Urla'daki evinde düzenlenen törenlerle anılmıştır. Necati Cumalı Anı Evi'nde 10 Ocak 2007 Çarşamba günü "Ölüm Yıldönümü Anma Toplantısı"na sevenleri ve çok sayıda sanatçı katılmıştır. Etkinlik kapsamında URİT Sosyal Etkinlikler Salonu'nda "Necati Cumalı'nın Öykülerinde Taşra" konulu bir panel gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki gün de "Urla Kahvelerinde Cumalı Öyküleri" ve öğleden sonra da Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Bölümü tarafından hazırlanan "Öykülerinden Uyarlanmış Filmler" adlı film gösterimi, ayrıca Urla Belediyesi Basın Bürosu'nca yapılan "Necati Cumalı Belgesel Filmi" gösterilmiştir. Geniş bilgi için bkz. "Necati Cumalı Anılıyor...", *Cumhuriyet*, sayı 29680, (10 Ocak 2007): 14; "Necati Cumalı 'umutla' anıldı", *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14.

¹³⁹⁷ *Ölümünün 3. Yılında Necdet Evliyagil'e Saygı* (2 Nisan 1995), (Ankara: Ajans-Türk, 1995), 101 s. *Ölümünün 5. Yılında Necdet Evliyagil 1. Şiir Yarışması: Memleket Sevgisi*, (Ankara: Ş. ve N. Evliyagil Vakfı, 1997), 120 s.

¹³⁹⁸ Bursa Nilüfer Belediyesi 2019 yılını ölümünün 10. yılında Nezihe Meriç'e adanmış ve faaliyetler dizisi ile yazarı kültürel bellekte canlı tutmaya çalışmıştır. "2019 Yılına Yazarı Nezihe Meriç", *Toplumsal Tarih*, sayı 305, (Mayıs 2019): 90.

¹³⁹⁹ 19 Ekim 2019'da vefat eden Nuri Pakdil için *Yedi İklim* dergisi özel bir sayı tahsis etmiş, dergide kendisi ile ilgili toplam 44 yazı, 3 şiir, iki konuşma ve üç çizgi ve Nuri Pakdil'den mektuplar yer almıştır. Yazıların

Onat Kutlar¹⁴⁰¹, Dr. Orhan Fuad Köprülü¹⁴⁰², Prof. Dr. M. Orhan Okay¹⁴⁰³, Özdemir Asaf¹⁴⁰⁴, Rasim Özdenören¹⁴⁰⁵, Sennur Sezer¹⁴⁰⁶, Sevgi Soysal¹⁴⁰⁷, Suut Kemal Yetkin¹⁴⁰⁸, Salâh Birsell¹⁴⁰⁹, Selâhattin Hilav¹⁴¹⁰, Sezai Karakoç¹⁴¹¹, Suat Taşer¹⁴¹², Tahsin

önemli bir bölümü, hayatta iken Pakdil ile bir şekilde kişisel birlikteliği ve teması olmuş yazarlara, bir kısmı ise onunla hiç karşılaşmamış yazarlara aittir. Kişiliği ile eserlerini bir açıdan ele alan anma yazılarında, yazarın geriye bıraktığı deneme, tiyatro, günlük, şiir ve çeviriler üzerinde edebiyat tarihindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Bkz. *Yedi İklim*, sayı 358, (Ocak 2020): 4-174.

¹⁴⁰⁰ Osman Yüksel anması için bkz. Mehmet Nuri Yardım, “Büyük Fikir ve Edebiyat Adamı: Osman Yüksel Serdengeçti”, *Kültür Dünyası*, sayı 18, (Kasım 1998): 51-53.

¹⁴⁰¹ 30 Aralık 1994’te bir patlamayla yaralanan yazar, şair, sinema eleştirmeni Onat Kutlar’ın (öl. 11 Ocak 1995) 12. ölüm yıldönümünde anılmasına dair bkz. Müslüm Çelik, “Yazınımızın Onat’ını Unutturmamalıyım”, *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14; “Onat Kutlar Özlemle Anıldı”, *Cumhuriyet*, sayı 29682, (12 Ocak 2007): 14.

¹⁴⁰² Türk dili ve edebiyatı alanında araştırmalarıyla tanındı ve 22 Temmuz 2006 günü Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedilen Dr. Orhan Fuad Köprülü’nün ölüm yıldönümünde edebî hafızada hatırlanmasına dair bkz. Nail Tan, “Ölümünün Dördüncü Yılında Dr. Orhan Fuad Köprülü”, *Türk Dili*, sayı 703, (Temmuz 2010): 81-84.

¹⁴⁰³ 26 Ocak 1931-13 Ocak 2017 tarihleri arasında yaşayan edebiyat araştırmacısı ve yazar Orhan Okay’ın birinci ölüm yıldönümü için bkz. Cengiz Alyılmaz, “Prof. Dr. M. Orhan Okay’ın Ölümünün I. Yıl Dönümü Münasebetiyle”, *Türk Dili*, sayı 794, (Şubat 2018): 68-73.

Akademisyen, kültür adamı, edebiyat tarihçisi Prof. Dr. M. Orhan Okay vefatının 5. yılında Zeytinburnu Kültür Sanat’ına anılmıştır. Sanatın topluma yol göstermek olduğunu belirten, sanatçıyı da bir rehber olarak konumlandıran Orhan Okay’ı anma panelinde Prof. Dr. Abdullah Uçman, Ömer Erdem, Âlim Kahraman ve Bekir Sıddık Soysal konuşmacı olarak yer almıştır. 13 Ocak 2022 Perşembe günü saat 19.00’da düzenlenen ihtifali için bkz. “Bir Başka Hoca: Prof. Dr. M. Orhan Okay Paneli”, *Zeytinburnu Kültür Sanat*, (Ocak 2022): 20-21.

¹⁴⁰⁴ 27 Ocak 1981’de vefat eden Özdemir Asaf’ın ölüm yıldönümünde şiirleriyle anılmasına örnek olarak bkz. “Özdemir Asaf”, *Eflatun*, sayı 157-158, (Ocak-Şubat 1982): 17.

¹⁴⁰⁵ Vefatı sonrası Rasim Özdenören’e rahmet ve saygı amacıyla neşredilen özel sayılar için bkz. “Hece Taşı: Rasim Özdenören”, *Hece*, sayı 309, (Eylül 2022): 37-157.

¹⁴⁰⁶ Sennur Sezer’in ölümünün birinci yıldönümünde “Direnci Doğuran Kadın” klişesiyle şiirini merkeze alan özel dosya için bkz. “Direnci Doğuran Kadına: Sennur Sezer”, *edebiyat nöbeti*, sayı 7, (Eylül-Ekim 2016): 61-74.

¹⁴⁰⁷ 23 Kasım 1976 Pazartesi günü bir süre Londra’da tedavi gördükten sonra döndüğü İstanbul’da ölen romancı ve hikâyeci Sevgi Soysal’ın ardından yazılan ilk anı/anma yazılarından birini Attilâ İlhan yazmıştır. Bkz. Attilâ İlhan, “Sevgi’yle Bazı Günler” *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 2-4.

Vefatı sonrası Örsan Öymen’in “Sevgi’yi Yitirmek”, Fethi Naci’nin “Hüzün Mülkün Temelidir”, Abdi İpekçi’nin “Sevgi’ye Sevgi...” ve yazar dostlarının dostları hakkındaki kanaatleri ve anma yazıları için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 874-892.

¹⁴⁰⁸ Şinasi Özdenoğlu, “Bir Humanisti Anarken: Suut Kemal Yetkin”, *Milliyet Sanat*, sayı 23, (1 Mayıs 1981): 27-28; Hikmet Dizdaroğlu, “Denemeci Suut Kemal Yetkin”, *Türk Dili*, sayı 365, (Mayıs 1982): 292-297.

¹⁴⁰⁹ Mustafa Şerif Onaran, Konur Ertop, Feridun Andaç ve Metin Cengiz’in Salâh Birsell’in edebî bellek ve edebiyat tarihindeki yerini eserleri, hatıraları bağlamında değerlendiren anma yazıları için bkz. “Salâh Birsell’i anımsamak”, *Varlık*, sayı 1253, (1 Şubat 2012): 38-59.

¹⁴¹⁰ Yazar ve çevirmen Selâhattin Hilav’ı anma ve hatırlama yazısına örnek olarak bkz. Doğan Hızlan, “Selâhattin Hilav’ı Anarak”, *Hürriyet*, (23 Mayıs 2021): 14.

¹⁴¹¹ Sezai Karakoç’un 7’sinde ve 40’ında anılmasına dair bkz. “Sezai Karakoç 40’ında Anılacak”, *Yeni Şafak*, sayı 9787, (26 Aralık 2021): 2.

Vefatının 1. yıldönümünde düzenlenen Sezai Karakoç Sempozyumu duyurusu için bkz. “Sezai Karakoç Sempozyumu 18-19 Kasım 2022”, *ZKS Aylık Bülten*, (İstanbul: Zeytinburnu Kültür Sanat, 2022), 10, 22-23.

¹⁴¹² Yazar ve çevirmen Suat Taşer’in ölümünün ikinci yılında öğrenci ve sanatçı dostlarının katılımıyla yapılan anma töreninde Prof. Dr. Özdemir Nutku bir konuşma yaparken, ölümünün birinci yılında başlatılan “Suat Taşer Kısa Oyun Yarışması”, Ege ve Ankara Üniversitesi tiyatro öğrencilerinin iştirakiyle yapılmaya devam etmiştir. Bkz. “Yazar ve Çevirmen Suat Taşer Anıldı”, *Milliyet*, sayı 13300, (17 Kasım 1984): 8.

Banguoğlu¹⁴¹³, Tarık Buğra¹⁴¹⁴, Tezer Özlü¹⁴¹⁵, Tomris Uyar¹⁴¹⁶, Yaşar Kemal¹⁴¹⁷, Yusuf Atılgan¹⁴¹⁸, Ziyad Ebüzziya¹⁴¹⁹...

Ayrıca Suat Taşer Anımları için bkz. “Suat Taşer Anıldı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 658.

¹⁴¹³ Örnek olarak bkz. Muhsin Karabay, “Vefatının 30. Yılında Bir Dilci ve Siyaset Adamı Hasan Tahsin Banguoğlu’nu Anarken...”, *Türk Dili*, sayı 809, (Mayıs 2019): 76-82.

¹⁴¹⁴ Vefatından sonra birçok vesile ile günümüze kadar anıla gelen Tarık Buğra, vefatının 6. yıldönümünde Akşehir Belediyesi ile S.Ü. Akşehir Meslek Yüksel Okulu’nun katkılarıyla 28 Şubat 200 günü Doç. Dr. Mustafa Özcan ve Hatice Bilen Buğra’nın yaptığı konuşmalarla anılmıştır. Örnek olarak bkz. “Tarık Buğra Akşehir’de Anıldı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 318, (Nisan 2000): 60. Ayrıca bkz. “Tarık Buğra Anılıyor”, *Milliyet*, (26 Şubat 1995): 21.

¹⁴¹⁵ Edebiyatımızın “üzgün prensesi” olarak nitelendirilen Tezer Özlü’nün 30. ölüm yıldönümünde kent ortamının baskıcı kültürüyle hesaplaşmış bir yazar olarak portresinin ele alınmasına, Cemal Süreya ile Tezer Özlü metinlerinin şiir ve anlatı bağlamında değerlendirilmesine dair Kabil Demirkıran ve Atanur Memiş’in yazıları için bkz. “Gecenin ve Yolculuğun Yazarı Tezer Özlü”, *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 52-62.

¹⁴¹⁶ Türk öykücülerinden Tomris Uyar’ın 3. ölüm yıldönümünde hatırlanması ve edebiyattaki yerine dair örnek bir tahlil için bkz. Füsun Akatlı, “Tomris Uyar Bizimle Kalacak”, *Milliyet Kitap*, sayı 48, (Temmuz 2006): 10.

¹⁴¹⁷ 28 Şubat 2015’te vefat eden Yaşar Kemal için aynı yıl düzenlenen 34. İstanbul Kitap Fuarında 8 Kasım 2015 günü saat 12.00’de Karadeniz Salonu’nda Güven Turan’ın katılımıyla “Yaşar Kemal’in Ardından” adlı bir söyleşi ve anma programı tertip edilmiştir. Bkz. “Yaşar Kemal Anısına”, *Milliyet Kitap*, sayı 121, (Kasım 2015): 8.

¹⁴¹⁸ Örnek olarak bkz. “Yusuf Atılgan Anılıyor”, *Milliyet*, (27 Haziran 1990): 12; “Yusuf Atılgan Anıldı”, *Milliyet Sanat*, sayı 244, (15 Temmuz 1990): 61.

¹⁴¹⁹ 26 Mayıs 1994’te vefat eden Ziyad Ebüzziya anması için bkz. M. Emin Gerger, “Vefatının 4. Yılında Ziyad Ebüzziya”, *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 58.

BÖLÜM IV

4.1. TÜRK EDEBİYATINDA İLK İHTİFALLER VE HAKLARINDA İHTİFAL YAPILAN BAZI EDEBİYATÇILAR

Tanzimat sonrası Şinasi, Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'nın, sonrasında ise Recaizâde, Sâmi Paşazâde Sezâi, Nabizâde Nâzım ve Abdülhak Hâmid'in edebiyat sahasında her biri yeni bir başlangıcın ilk merhalesi sayılacak teşebbüslerle¹⁴²⁰ ivme kazandırdığı Yeni Türk Edebiyatı Servet-i Fünûn, Fecr-i Âti, Birinci ve İkinci Kuşak Hececiler, Garip Hareketi ve İkinci Yeniciler, Mavi Hareketi, Toplumsal Gerçekçiler, Hisar Grubu, sosyal meselelerin şiire hâkim olduğu 1960 ve 1970'li yıllar sonrası çağdaş zamanlara (1980-2022) ulaşmaya kadar sayısı yüzleri bulan şair ve yazarlar, edebiyatın manzum ve mensur her alanında binlerce ürün vermiş ve Batı edebiyatının ulaştığı zenginliğe eşdeğer sayılabilecek bir edebî kimlik kazanmıştır. Yaklaşık iki asır gibi geniş bir zaman dilimine yayılan Yeni Türk Edebiyatında anma faaliyetlerine konu olan ve periyodik aralıklarla hatırlanan edebiyatçı sayısının, bu edebî mirasın zenginliğiyle doğru orantılı olduğu söylenemez. İhtifale dair teorik açılımlar geliştiren şair, yazar, eleştirmenler bu noktadaki eksikliği kültür, sanat ve edebiyat meselelerindeki plansızlık, düzensizlik ve organizasyon zaafiyetiyle ilişkilendirmişlerdir.

Tanzimat'tan günümüze yüzlerce şair ve yazar bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda bunların her biri için ihtifal açısından bir inceleme yapmak mümkün olmadığından bu bölümde Türk kültür, tarih ve edebiyatındaki ilk ihtifallerden başlayarak her edebî dönem ve ekolü kapsayacak şekilde birer yazar seçmek suretiyle ihtifal kavramını onlar üzerinden ele almaya çalıştık. Ölçü olarak vefatlarından sonra haklarında kesintisiz anma toplantıları düzenlenen veya ritmik olmasa da belirli bir yıl aralığında sıklıkla -sonrasında unutulsa bile- anılan şair ve yazarları inceledik. Bu yazarlar, genellikle Türk edebiyatını temsilde öncülük vasfı bulunan veya kendisinden sonra ailesi, sevenleri, dostları ve okurları

---

¹⁴²⁰ Ahmed Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 174-175.

tarafından kendisine kanonik bir imaj verilen edebiyatçılardır. Toplumun her kesimine hitap etme gücünü şahsında ve eserlerinde toplayan bu isimler, “gölgede kalan” edebiyatçılara göre kültürel bellekte bir adım daha öne çıkmakta veya çıkarılmaktadırlar. Diğer yazarlara göre çeşitli vesilelerle daha çok okunan, benimsenen, konuşulan veya gündemde olan edebiyatçıları “farklı kılan” ölçütlerle ilgili zaman zaman anketler yapılmış, fikirler ileri sürülmüş ve tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bir önceki bölümde bir örneğini verdiğimiz bu tartışmalardan tam bir sonuç çıkarabilmek mümkün değildir. Zira bu meseleye dair her bir anketörün cevabı ve yaklaşımı farklılık arz etmektedir. Genel kanaat, temsil kabiliyetlerinin ve edebiyat dehalarının daha fazla oluşudur. Dolayısıyla aşağıda zikredeceğimiz isimler, bu özellikleri sayesinde hayatlarında olduğu gibi vefatlarından sonra da toplumsal bellekte ve edebî hafızda daha fazla iz bırakmakta, her vesile ile anılmakta ve sık sık hatırlanmaktadır. Bir müddet unutulsalar bile sansasyonel hayatları, Hâmid örneğinde olduğu gibi karizmatik şahsiyetleri, eserlerinin gücü, öncülük vasıfları, Mehmet Âkif ve Fikret gibi idealist kimliklerinin baskın oluşuyla tekrar edebî hafızaya dahil olmakta veya kendilerini topluma yeniden hatırlatmaktadırlar. Önceki bölümlerde izah ettiğimiz üzere anma pratiği her yazar için farklı usuller ve gerekçeler sunmaktadır. İsimleri etrafında anma vesilesiyle edebî tartışma, değerlendirme, konumlandırma, ikonlaştırma, kanonlaştırma faaliyetleri yürütülen yazarlar, aynı zamanda biyografilerinde gizem ve sis perdesinin yoğun olduğu edebiyatçılardır. Bu isimler, sadece yazarlık yönleriyle değil özel hayatları ve yaşam çizgilerinin içindeki trajedi unsurlarının fazlalığıyla da dikkatleri her zaman üzerlerine çekmektedirler.

Prestijli yazarlar, yaşarken kalemlerinin gücüyle kendilerine bir hayran kitlesi oluşturdukları gibi ölümünden sonra da Türk edebiyatında kendi okur kitlelerini ve yalnız kendilerine münhasır “sınırları çizilmiş alanlar” inşa ederler. Bu yüzden “şair ve yazar” denildiğinde ilk akla onların adı gelir, isimlerinin ve eserlerinin gücüyle kolektif bellekte varlıklarını daima tazeler, her zamana hitap etme kudretini kendilerinde toplarlar. Bunlar aynı zamanda toplumca haklarında “ortak mutabakat” kanaati oluşan ve üzerlerinde her kesimin fikir birliğine vardığı şahsiyetlerdir. Nâmık Kemal, Recaizade Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Halide Edib Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Necip Fazıl vb. yazarlar, Victor Hugo gibi, dönemini topyekûn temsil yetkisine sahip prestijli, hakkındaki “toplumsal mutabakat” tamamlanmış edebiyatçılardır. Bu bölümde inceleyeceğimiz yazarlar, zaman ve mekânın değişkenliğine direnebilme gücüne sahip ve

ölümlerinden sonra aktüalitesi ya sürekli devam eden veya zaman zaman canlanıp sonra çeşitli sebeplerle durulan sanatkârlardır. Değişmeyen tek şey ise isimlerinin çağdaşlarının bir adım önünde olması, toplumsal bellekte değerlerini tazeleyen, imajlarını yenileyen tetikleyici özelliklerinin her devir ve dönemde var olmasıdır. II. Meşrutiyet sonrası düzenlenen şair ve yazar ihtifallerine geçmeden önce Türk kültür ve edebiyatında daha önce bilinmeyen ve araştırmalarımız sonucu ortaya çıkan ilk ihtifallere değineceğiz.

4.1.1. SÎNEÇÂK YUSUF DEDE İHTİFALİ (1547)

İhtifali konu alan edebî ve tarihî bütün araştırmalarda II. Meşrutiyet sonrası, anma törenlerinin ve yâd etme merasimlerinin bizde başlangıç safhası olarak zikredilmiştir. Shakespeare gibi dünya edebiyatının güçlü yazarının dahi ancak 18. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla anıldığı (1769) ve adına heykel dikildiği (Nisan 1864) göz önünde bulundurulduğunda¹⁴²¹, anma törenlerinin bugünkü anlamına uygun olarak Batı edebiyatından çok önce Osmanlı’da uygulandığını, dolayısıyla ihtifal kavramının ilk icrasının Devlet-i Aliyye bünyesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Zira Meşrutiyet öncesi Osmanlı tarihinde ilk ihtifal Kânuni Sultan Süleyman Han devri ricâl-i Mevleviyesinden Sîneçâk Yusuf Dede namına icra edilen “ihtifâl-i kadir-şinâsî”dir. Söz konusu ihtifal, “*Ekâbir-i ‘urefâ-yı Mevleviye’den Sîneçâk Yusuf Dede’nin nâm-ı bülendinin ihyâsı maksadıyla*” Sütlüce’de bulunan medfeni önünde Kânuni Sultan Süleyman’ın “muvâfakat-ı şâhâneleriyle” 1547 yılında icra edilmiş olan “muazzam ihtifâl-i kadirdânî”dir.

Türk edebiyatında Mevlevî şairlerinin hayatlarından, eserlerinden ve Divanlarından örnekleri ihtiva eden Esrâr Dede’nin (öl. 1796) *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*’sinde ve Ali Enver’in (öl. 1920), 1893 yılında İstanbul’da basılan *Semâ-hâne-i Edeb*’inde yer alan bilgilere göre ilk ihtifale mazhar ve “Meşihat-ı Mevleviyye”den olan Yusuf-ı Sîneçâk, Vardar Yenicesi’nden olup meşhur şair Divan sahibi Hayretî’nin¹⁴²² kardeşidir. Adı Yusuf, lakabı “Sîneçâk”tır.¹⁴²³ İlim tahsili için Hicaz, Mısır ve Kudüs taraflarına seyahat eden Sîneçâk, Mısır’a giderek Şeyh İbrahim Gülşenî’nin hizmetinde süluk edip önce Gülşenî olmuş, daha sonra Mevlevîlerce “Ka‘betü’l-Uşşâk” olarak kabul edilen Konya Âsitâne-i

¹⁴²¹ Bkz. Midhat Cemal Kuntay, “300 Yıl Anılmayan Dâhi: Şekspir”, *Son Posta*, nr. 5466, (23 Ekim 1945): 5.

¹⁴²² Mevlevî kaynaklarında “Hayretî Baba” olarak zikredilen mutasavvıf Divân şairlerinden Hayretî’nin hayatı için bkz. Mustafa Tatcı, “Hayretî (öl. 1534)”, *TDVİA*, cilt 17, (İstanbul: TDV, 1998): 61-62.

¹⁴²³ Aşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şuarâ 2* (inceleme-metin), haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, (İstanbul: İAE Yayınları, 2010), 685.

Âlî'sinde Mevlevî külâhı giymiştir. Mürettep bir Divanı bulunmayan Sîneçâk Dede'nin birtakım şiirleri perakende hâlinde dost ve yârânlarının tuttuğu defterlerde bulunmaktadır.¹⁴²⁴ Mesnevî'nin seçkin beyitlerini ve *Rebâb-nâme*'nin beğenilen sözlerini toplayarak *Cezîre-i Mesnevî*¹⁴²⁵ adıyla bir eser vücuda getirmiştir. Kendisinde görülen zekâ ve keskin kavrayış, o sırada Âsitane-i Mevlâna'da seccade-nişîn olan Hüsrev Çelebi Hazretleri'nin dikkatini çekerek onu Edirne Muradiyyesi Dergâh-ı Şerifi Mevlevihanesi şeyhliği ile taltif etmiştir.¹⁴²⁶

Kânuni Sultan Süleyman Macaristan seferi sırasında Edirne'yi teşrif edince maiyetinde bulunan Sadrazam Rüstem Paşa da Edirne'de bulunmuş, ikameti esnasında “evkâf-ı havânikı neshe teşebbüsü”, yani İslam vakıf eserlerinin değiştirilmesine ve başka amaçlarla kullanımına kalkışması üzerine Yusuf Efendi, sadrazamın bu cüretinden haberdar olup “nessâhu'l-vakf-ı hannâs” fikrasını okuyarak kendisini takdir etmiştir. Şeyhin meclisinde cereyan eden bu hadise sadrazama yetiştirilince “Sevfe terâ mâ-zera'al-lisân” diyerek¹⁴²⁷ karşılık veren Rüstem Paşa, bundan gücenerek intikam ve şeyhi öldürtmek maksadıyla dört beş adamıyla mevlevihaneyi bastırmıştır. Fakat, Sîneçâk bu suikasttan vaktiyle haberdar olarak gündüz saat dokuz sularında İstanbul'a gelmiş ve Sütölçe'de bir hanede inzivaya çekilmiştir (952-1545). İhtifale sebep olan hadise de burada cereyan etmiştir. Zira “*Yusuf Dede'nin rencide olarak hicret buyurduğu Sultan Süleyman'a dâğ-ı derûn olup mürâ'ât-ı hâtır ve isti'fây-ı vaz'-ı kadîm için*”¹⁴²⁸ padişah, kendisine reva görülen bu muameleye mukabil, şeyhin gönlünü almak üzere bir gün ansızın Sütölçe'yi teşrif etmişlerdir. Padişahın bu ziyareti kendisine bildirilip karşılaması için hazırlığı sorulunca “*Sohbet ferdâya kaldı*” veya “*Benimle Sultan Süleyman'ın görüşmesi ahirete kalmıştır!*” diyerek hırkasını başına çekmiş ve “gülbang-ı keş-i Yâ hû-yı vedâ” olarak vefat etmiştir. Şeyhin hücreğine gelen Kânuni Sultan Süleyman, hırkayı kaldırıncı Yusuf Efendi'nin son nefesini verdiğini görmüş, teşhiz ve tekfinini emir ile bizzat namazını eda etmişlerdir (953-

¹⁴²⁴ İlhan Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye II (İnceleme-Metin)”, (Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986), 404.

¹⁴²⁵ Yusuf-ı Sîneçâk, *Mesnevî*'den 366 beyit seçerek bir antoloji meydana getirmiştir. Eser, mübtediler için kaleme alınırken Şeyh Galib de *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'yi (1790) üstadı Ali Dede Efendi'nin teşvikiyle ve içinde bulunduğu kültür ve maneviyat ortamına karşı bir minnet borcu düşüncesiyle yazmıştır. Eser üzerinde doktora ve yüksek lisans çalışmaları da bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. M. Muhsin Kalkışım, “Şeyh Galib”, *TDVİA*, cilt 39, (İstanbul: 2010), 54-57.

¹⁴²⁶ Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb*, (İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309), 252. Ayrıca bkz. Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb (Mevlevî Şairler)*, haz. Prof. Dr. Sadık Ekrem, (Ankara: TTK, 2013), 218-220; Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye II”, 400.

¹⁴²⁷ Dilinin ektiğini göreceksin.

¹⁴²⁸ Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye II”, 402.

1546).¹⁴²⁹ Mezarı Sütölçe’de Cafer adlı biri adına Sultan’ın yaptırdığı tekke münasebetiyle Caferâbâd denilen mevkidedir.¹⁴³⁰

Bir sene sonra Muharrem ayında sevenlerinden, dostlarından ve zamanın ariflerinden birçok zat, bir yerde toplanarak bir iâne (yardım) defteri açıp bir hayli para toplamışlardır. Kadir bilen milletin teberru ettikleri para ile Yusuf-ı Sîneçâk’ın medfen-i mübarekini mermerden inşa ettikleri gibi aşure pişirerek ahaliye dağıtmaya karar vermişlerdir. Âşık Çelebi de *Meşâirü’ş-Şuarâ*’sında Muharrem’in onunda Aşure günü icra edilen bu ihtifali Sîneçâk’ın şakirdi Mevlâna Şûrî¹⁴³¹, merhumun peyrevi (arkasından giden) Günâhî¹⁴³² ve diğer Mevlevîlerin katılımıyla “nağz u merğûb ve nâdirü’l-üslûb zıkr ü âvâze” eylediklerini ve “eşrâf u eshyâ-yı İstanbul’un rağbet gösterdiğini yazmaktadır. Âşık Çelebi, daha önce emsali görülmeven bu tarz ihtifalin seyrini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Cem’ olan madûd mevcudu sabr-ı âşık gibi dem-i nakd itdiler. Caferâbâd’da aşûr tertîb idüb sohbet ü iclâs akd itdiler. Zuraî vü urefâyı cem’ idüb Sîneçâk ruhiçün âb u aş itdiler. Badehû Mevlevîler âyini üzre semâ idüb sahn-ı hangâhı aşitdılar...”

Âşık Çelebi’den bu satırlara ek olarak ihtifalde Aşure Günü olması hasebiyle iki matemin birleştiğini, Hazreti Hüseyin aşkına ve şâh-ı Horasan şevkine feryat tutulduğunu, sineler dağıldığını nakletmektedir.¹⁴³³ Dost ve sevenlerinin Sîneçâk Dede hakkında bu teşebbüs ve gayretleri Kânuni Sultan Süleyman Hazretleri’nin kulağına gidince padişah da bizzet

¹⁴²⁹ Ali Emîri Efendi’den aldığı bilgiler üzerine 1920 yılında *İkdâm* gazetesinde bir makale yazan Mehmed Ziya Bey’in tespitlerine göre Sîneçâk Yusuf Dede için yapılan bu ihtifal ilk olduğu gibi ihtifal kavramının kökenlerini de 5 asır öncesine taşımaktadır. Makalenin üst başlığını “yazılmamış tarih sahifelerinden” şeklinde koyması bu açıdan manidardır. Bkz. Mehmed Ziya, “Ekâbir-i ‘Urefâ-yı Mevleviyye’den Sîneçâk Yusuf Dede Namına Yapılmış Bir İhtifâl”, *İkdâm*, nr. 8245, (25 Kânunusânî 1336-1920): 3. Ayrıca hadisenin detayları için bkz. Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb*, (İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309), 252-255.

¹⁴³⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, Sultan Süleyman’ın bu tekkeye birçok değerli kapacak vakfettiğini, duvarlarında da pek güzel yazı ve resimler bulunduğunu yazmaktadır. XVI. yüzyıl şairlerinden İranlı ve Caferî mezhebinden Habîbî de vasiyeti üzerine buraya gömülmüştür. *Hadîkatü’l-Cevâmî*’de bu civarda Şeyhülislam Dâmâdzâde Feyzullah tarafından bir tekke yapıldığı ve sonrada tekkenin Bektaşîlerin eline geçtiği nakledilmektedir. Sa’diyyeden Hasîrîzâde Hacı Mustafa İzzî de buraya bir Sa’dî tekkesi yaptırmıştır. Yusuf-ı Sîneçâk’ın mezarı bu tekkenin altındadır. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953), 124-125.

¹⁴³¹ Esrar Dede’nin verdiği bilgilere göre Bursa Yenişehirli olan Derviş Şûrî-i Meczûb, “Hazret-i Sîneçâk’ın kûçek terbiye-kerdeleri” olup ondan Farsça okuyup Mesnevî öğrenmiş, “esrâr-ı aşktan çok küşâyış hâsıl” etmiştir. Geniş bilgi için bkz. İlhan Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye I (İnceleme-Metin)”, (Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986), 163, 240, 264-265.

¹⁴³² Asıl adı Hasan Dede olan Derviş Günâhî, Vardar Yenicesi şairlerindendir. Sîneçâk Dede’ye intisap ederek kendisinden ilim öğrenmiş, feyiz almıştır. Âşık Çelebi’ye göre şiirde “kudret-i kâmileli olup” özellikle kaside, mukataât ve mesnevi türlerinde şiir gücünü göstermiştir. Esrar Dede’nin Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye’sinden Şûrî Dede ve Günâhî Dede dışında Sîneçâk Dede’den feyz alan şairler arasında Derviş Tâbi, Gurbetî Dede, Derviş Derûnî’nin de isimlerini zikretmektedir. Bkz. Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye II”, 51, 154, 343-347.

¹⁴³³ Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şuarâ* 2, s. 686.

ihtifale iştirak etmek istemiştir. Ali Emirî Efendi'ye isnat edilen¹⁴³⁴ ve bir kısmı daha sonra ihtifallerdeki ritüel pratiklerine öncülük edecek birçok geleneği bünyesinde barındıran ihtifalin seyri Mehmed Ziya Bey naklinde ise şöyledir:

“Muharrem'in Onuncu günü bütün yârân orada toplanmış ve cennetmekân Kânuni de nedimesinden Yenice Vardarlı meşhur şair Hayretî Bey'i, ihtifalde bulunmak üzere taraf-ı mülûkânelerinden memur buyurmuşlardı. Cidden fuzâlâdan ve kadir-şinâsândan mürekkeb olan bir hey'et-i 'uzmâ, Hazret-i Şeyh'in makarr-ı ebedîsinde mersiyeler, nutuklar okuyarak âyîn-i Mevlevî icrâ edilmiş, nefis bir sûrette tabh olunan aşura da tevzî olunmuştur. Birçok şu'arâ Dede'nin mezar taşına yazılmak üzere şiirler, manzumeler hazırlamışlardır. Bu esnada Yusuf-ı Sîneçâk'ın mezarına hakkolunmak üzere Defter Emîni Hüseyin Ârif Bey'in

Garîbim, derd-nâkim, sîneçâkim

Serâser rûh-ı pâkim, gerçi hâkim

tensîb edilerek ser-i kabrine hakkine karar verilmiştir.”¹⁴³⁵

Âşık Çelebi, şairlerin Sîneçâk'ın kabir taşına münasip beyitler yazmak için âdeta yarıştıklarını, hepsinden üstün olan Ârifî'nin yukarıdaki beytinin seçildiğini nakletmesine karşın Sîneçâk Dede'nin¹⁴³⁶ ölümü meselesine ve ihtifale Sultan Süleyman'ın iştirak edişine dair herhangi bir bilgi vermemiştir.¹⁴³⁷

Yukarıdaki bilgiler ışığında ihtifal kavramının ihdasında Mevlevî kültürünün ve Mevlevîliğin Şems Kolu'na mensup olan¹⁴³⁸ Sîneçâk Dede'nin ihtifalinde icra edilen ritüellerinin etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz. İhtifalci Ziya Bey daha sonra düzenleyeceği ihtifallerin ilhamını da bu hadiseden almıştır. 1547 tarihli bu ilk ihtifalden yaklaşık 4 asır sonra modern zamanlardaki ilk ihtifalin bir Mevlevî şairi olan Şeyh Gâlib için düzenlenmesi son derece manidardır. Esrar Dede'nin verdiği bilgilere göre Şeyh Gâlib, Sîneçâk Dede'nin türbe-i mukaddeseleri yakınında 1204 (1800) Receb-i Şerîfî'nin

¹⁴³⁴ Mehmed Ziya Bey makalenin sonuna şu dipnotu düşmüştür: “Bâlâdaki malûmât-ı târihiyyeyi efâzıl-ı müdakkikînden Ali Emîri Efendi Hazretlerinden ahz ve tebellüğ ettim. Bundan dolayı mîr-i müşarünileyhe alenen ifâ-yı teşekkür ederim. Hâdimü'l-Mevleviyye Mehmed Ziya Bey”. Söz konusu makalenin neşri sırasında Ali Emirî Efendi hayatta bulunmaktaydı. Bu tarihi bilgiye yönelik gazetelerde herhangi bir itiraz veya tashih kaydına rastlamadık. Temkin payı olmakla birlikte o günlerde kamuoyunda bilginin sıhhati konusunda bir tereddüdün oluşmadığı anlaşıyor. Bkz. Mehmed Ziya, a.y., 3.

¹⁴³⁵ Mehmed Ziya, a.y., 3. Ayrıca Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953), 124-125.

¹⁴³⁶ Âşık Çelebi'den nakille Abdülbaki Gölpınarlı, Yusuf-ı Sîneçâk hakkında birtakım rivayetlerde bulunmaktadır. Şiirlerinden hareketle de kendisinin aşırı vahdet-i vücudcu, Hurûfî inançlarını benimsemiş ve Alevî meşrep bir zat olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., 125-126.

¹⁴³⁷ Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuarâ* 2, s. 686-688.

¹⁴³⁸ Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki fikirlere tamamıyla uyarak namaz, oruç ve diğer farzları eda ederek vakit geçirenlere Veled Kolu denilmektedir ki Osmanlılar'ın da destekleyip koruduğu kol budur. İsmail Rusûhî Ankaravî bu kola örnek verilebilir. Divân-ı Kebîr-i Mevlânâ'daki daha çok zühd ve hatta tasavvufî perdeleri yırtan ve neşveyi kendilerine rehber edinenlere de Şems Kolu denilmektedir. Sultan Divânî ve Yusuf Sîneçâk da bu kola mensup kabul edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye I”, 22.

4. günü Cuma gecesi Leyle-i Mübareke-i Reğaib’de bir hane kiralamış, “*Hangâh-ı Bâb-ı Cedîd’de akd edilen meclis-i mukâbele-i şerifte taraf-ı rûhâniyyet-i Sîneçâkî’ye envâ-ı sûz u güdâzla arz-ı niyâz buyurmuştur.*” Cuma günü evini buraya nakleden Şeyh Gâlib, gece gündüz Sîneçâk Dede’nin vefat ettiği mahalde

“Yakûb-ı gamum aşkla hâk olsam da
Cânumdan azizsin helâk olsam da
Dâmânını mânend-i Zelîha tutdum
Ey Yûsuf-ı Sîneçâk çâk olsam da”

rubâisini okuyarak vaktini Sîneçâk Dede’nin “te’lif-i nefislerini” şerh buyurarak geçirmiştir.¹⁴³⁹

Anma törenlerinin Osmanlı’da dinî referanslı olmasının arka planında Mevlevîliğe intisap eden Mevlevî ulularının, şeyhlerinin ve şairlerinin etkin bir rolü vardır. Zamanla millî gün ve bayramları, tarihî kahramanları da içine alan bu gelenek, üzerinde toplumsal mutabakat kurulan sembol şahsiyetleri netice vermiştir. İhtifal geleneğinin ihyasında kendisi de bir Mevlevî olan İhtifalci Mehmed Ziya Bey’in rolü ise üzerinde ayrıca durulması gereken bir meseledir. Sîneçâk Dede ihtifaline padişahın katılmış olması, bir geleneğin toplumda yerleşmesinde önemli bir etkidir. Osmanlı’da “tebaa ve reaaya” olarak adlandırılan halkın, yönetenin (padişahın) onay verdiği bir ritüel pratiğini kabul ve benimsemesini kolaylaştıracığı muhakkaktır. Fakat burada Kânuni Sultan Süleyman’ın ihtifale iştiraki talihsiz bir hadisenin verdiği üzüntüyle Osmanlı’da önemli bir rûkûn olan Mevlevîliğin sembol şahsiyetinin gönlünü almak arzusudur. Gerçekleşmeyen bu niyet, Sîneçâk Dede adına bir ihtifalin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Asırlar boyu tarih ve tezkire kitaplarında saklı kalan bu hadise, “ihtifal” geleneğinin dayandığı referansların da uzun müddet saklı kalmasına bir neden teşkil etmiştir. 1912 yılında yine bir Mevlevî dedesi (Şeyh Gâlib) için bir ihtifal düzenlenerek bu geleneğin tekrar ihya edilmesi, aynı kaynaktan beslenen saklı kalmış tarihî gerçeklerin kesişmesinden ibarettir.

¹⁴³⁹ Bkz. Genç, “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye II”, 295-296.

4.1.2. NÂMIK KEMAL İHTİFALLERİ (1908 ve Sonrası)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hürriyet, vatan ve özgürlük, adalet kavramlarını toplumsal hafızaya yerleştirmek için Midhat Paşa, Fâzıl Mustafa Paşa, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi tarihî ve edebî şahsiyetler arasında ismi ön plana çıkarılanlardan biri de Nâmık Kemal'dir.¹⁴⁴⁰ 1910 yılında *Şehbal* dergisinin 24. sayısında "İnkılâb-ı Osmanî'nin Menâbi'i" başlığı altında "Büyük bir hürriyetperver, büyük bir şâir" olarak Nâmık Kemal'i hatırlayan Bedî Nuri, inkılabın temellerini iki maddede özetlemiştir:

"1-İnkılâbâtı siyasiyyûndan ziyade mütefekkirler, muharrirler yapar.

2-İnkılâb gıdâ-yı aslîsini mütefekkirlerin dimağından ahzeder."¹⁴⁴¹

"Adalet ve Müsavat" ile II. Meşrutiyet'in yaslandığı üç temel slogandan biri olan "Hürriyet" in sembol karakterlerinden Nâmık Kemal, "*Şehîd-i Hürriyet, Ebû'l-Ahrâr*" gibi sıfatlarla Midhat Paşa ile birlikte İttihat ve Terakki hükümetinin taşıyıcı sütunlarından. Merkezi idarenin yürüttüğü bütün siyasi ve askeri politikaların vitrin şahıslarından biri olarak Nâmık Kemal ve Ziya Paşa bu dönemde kolektif belleğin besleyici karakterleridir. 1873 yılında Sultan Abdülaziz döneminde toplumda reaksiyonlara ve infiale sebebiyet veren *Vatan yahut Silistre* piyesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından yaklaşık bir ay sonra Selanik'te İttihat Bahçesi'nin yazlık tiyatro kısmında Terakki Mektebi mezunları tarafından ve İttihat ve Terakki himayesinde tekrar sahneye konulması¹⁴⁴², ardından *Âkif Bey* piyesinin Beyaz Kule İttihat Bahçesi'nin kışlık tiyatrosunda sahnelenmesi¹⁴⁴³, "edîb-i azam, şehîd-i hürriyet" Nâmık Kemal adının kitle psikolojisini yönlendirmede vitrin rolünü ve toplumsal hafızadaki sembolik gücünü göstermektedir.¹⁴⁴⁴

1908 Osmanlı Meşrutiyeti'nin ilk zamanlarında Nâmık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* piyesi, davetlilere mahsus olarak V. Murad'ın oğlu Şehzade Salâhaddin Efendi'nin

¹⁴⁴⁰ Bkz. "San Remo'da İshak Sükûtî", *Şehbâl*, nr. 14, (15 Teşrinievvel 1325/28 Ekim 1909): 270.

¹⁴⁴¹ Bedî Nuri, "İnkılâb-ı Osmanî'nin Menâbi'i", *Şehbâl*, nr. 24, (1 Ağustos 1326/13 Ağustos 1910): 467-470.

¹⁴⁴² "Vatan Tiyatrosu", *Bağçe*, sayı 3, (4 Ağustos 1324): 14.

¹⁴⁴³ Nâmık Kemal'in bu eseri, yine Mekteb-i Terakki mezunlarından bir "heyet-i heveskârân tarafından Üsküb harikzedegânı menfaatine mevki-i temâşâyâ vaz' edilmiştir." Bkz. Abdi Tevfik, "Âkif Bey", *Bağçe*, sayı 9, (16 Eylül 1324): 8-10.

¹⁴⁴⁴ 1908'deki 10 Temmuz İnkılabından hemen sonra İttihat ve Terakki hazırlıklara girerek Selanik'te 31 Temmuz akşamı *Vatan* piyesini sahneye koymuştur. Hürriyet aşkının sembol karakteri olarak Nâmık Kemal'in piyesiyle halka ve askerlere bir taraftan vatanperverlik hisleri aşılanırken diğer taraftan yeni dönemin meşruiyet zeminin altyapısı hazırlanmıştır. Selanik'te piyesi izlemek için ve "en evvel tiyatroya girebilmek şerefini ikrâz için müsabakalar" yapılmıştır. Kalabalık halk kitlesi bu sefer, Nâmık Kemal'in hatırlanmasıyla hürriyet coşkusuyla galeyana getirilmiştir. Şairin mecmua ve dergilerde "Hürriyet Şehidi ve Özgür Topluluğun Babası" yakıştırmalarına ve Selanik'teki piyesin detaylarına dair bkz. A. İsmet, "Vatan Tiyatrosunda", "*Şehîd-i Hürriyet, Ebû'l-Ahrâr Merhum Nâmık Kemal Bey*", *Bağçe*, sayı 5, (19 Ağustos 1324): 7-10.

himayesinde Beyoğlu Tepebaşı Yazlık Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Böylece II. Meşrutiyet, Nâmık Kemal'in kavramlarından aldığı meşruiyetini saray erkânının katılımıyla kamuoyuna göstermiştir. Midhat Cemal bu piyesi, "1908 İnkılabı'nın protokol icaplarından çıkan hazin bir teselli" olarak yorumlamıştır. Sebebi ise "Mazlum Padişah Murad'ın *mağmum* Şehzadesi Salâhaddin'in, *mağdur* vatan şairi Nâmık Kemal'in piyesini" seyretmesidir. Törende şairin oğlu Ali Ekrem dışında Şehzade Salâhaddin Efendi'nin oğulları Nihad ve Osman Efendiler de hazır bulunmuştur.¹⁴⁴⁵

1909 yılında neşredilen Nevsal-i Osmanî'de sadece "büyük hürriyet-perver" olarak nitelendirilen Nâmık Kemal değil, babası Mustafa Âsım Bey ile beraber Bolayır'daki "inzivâgâh-ı ebedîsi"nin de boy boy resimlerin neşredilmeye başlanmıştır.¹⁴⁴⁶ İttihatçı siyasetin bir parçası olarak Osmanlı topraklarında estirilecek özgürlükçü, millî ve Türkçü havanın tesisinde Nâmık Kemal, öncü bir figür ve sembol isim olarak seçilmiştir. Eser ve söylemlerindeki derin tesir bunda önemli bir ektendir. Edebiyat tarihimizde ilk ihtifal de bu sebeplerle halkı, genç nesli ve talebe cemiyetlerini karizmatik karakterine hayran bırakan Nâmık Kemal adına düzenlenmiştir. O tarihlerde "hâmi-i hürriyet", "bâni-i hürriyet" olarak nitelendirilen Midhat Paşa ve Nâmık Kemal'in ruhlarına, bütün hürriyet mücahitlerinin ve meşrutiyet savunucularının önderi olarak her vesile ile Mevlid ithaf edilmiştir.¹⁴⁴⁷ Böylece İttihat ve Terakki'nin politik ve millî hedeflerine giden yolda sembol isimlerden biri olan Nâmık Kemal, kolektif hafızada yeniden canlandırılmış, söylemlerinin gücü üzerinden topluma yeni bir ruh aşılanmaya çalışılmıştır. Sayıları kontrolsüz bir şekilde gittikçe artan dergilerde "Edîb-i A'zam Merhum Kemal'e" başlıklı şiirler artmaya başlamış, bununla birlikte edebiyat ve hayatın merkezinde "vatan, hürriyet, adalet" gibi kavramlar önemsenir olmuştur.¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁵ Midhat Cemal Kuntay, *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında II*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949), 157-160.

¹⁴⁴⁶ *Nevsâl-i Osmanî 1325 (Birinci Sene)*, Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, (İstanbul: Kanaat Kütübhânesi, 1325): 168-169.

¹⁴⁴⁷ Kuzucu, a.g.e., 134.

¹⁴⁴⁸ Ali Salâhaddin Bey'in Nâmık Kemal'e ithaf ettiği şiirinde geçen sıfatlar, öylesine söylenmiş teşbihlerden ziyade Nâmık Kemal'e yüklenen manevi misyonun ve onun üzerinden inşa edilmek istenen politik gayenin ipuçlarını barındırmaktadır. Örnek olarak şu dizeler gösterilebilir:

"Ey meslek-i hamiyete kurbân olan Kemal!
Ey meşhedi, metâf-ı şehîdân olan Kemal!...
Fecr-i ümmîd-i millete ruhu bakar bugün
Al kanlarla kabrine envâr akar bugün!...
Millet, vatan muhabbeti senden nişân alır,
Senden nişân alan vatan elbette şân alır
Candan aziz olan vatana, hâkîpây olan

Nâmık Kemal için düzenlenen ilk ihtifal, hürriyet rüzgârlarının memlekette bir sarhoşluk havası verecek şekilde sık ve kontrolsüz estiği 1908 yılında gündeme gelmiştir. 18. yüzyılda David Garrick isimli aktör ve bir grup öğrencinin öncülüğünde anılmaya başlanan Shakespeare gibi¹⁴⁴⁹ edebiyatımızda da Nâmık Kemal, bir grup gönüllü öğrencinin sivil teşebbüsleriyle ilk defa anılmıştır. Bu tarihte İstanbul Hukuk Mektebi talebeleri bir cemiyet teşekkülüne karar vermiş ve resmi formalitelere uygun olarak Talebe-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyetin kurucularıyla müntesiplerinden bir kısmının ilk toplantısında Meşrutiyet idaresini ilan ettirmeye padişahı mecbur eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin o zaman merkez-i umumisinin bulunduğu Selanik şehrine, *“münevver Türk gençliğinin minnet ve şükran hislerini bildirmek için”* bir heyet gönderilmesine karar verilmiştir. 10 Temmuz 1324 (1908) tarihinde Sadrazam Said Paşa'nın teşkil ettiği Meşrutiyet kabinesinde Bahriye Nâzırı olan Arif Hikmet Paşa, talebe cemiyetinin bu kararını tahsinle karşılayarak o zamanki İdare-i Mahsusa gemilerinden biri ona Marmara vapurunu mürettebat, kömür ve bütün levazımı ile cemiyetin emrine vermiştir. Teşekkür heyeti, iştirak etmek isteyen azanın kaydını tutarken son bir toplantı yapmış ve gençlerden birisi Gelibolu'dan geçerken “hürriyet”e kavuşmanın bir nişanesi olarak Nâmık Kemal'in kabrini ziyaret etmenin lüzumunu dile getirmiştir. Böylece toplantı sonunda İstanbul limanından Gelibolu'ya gidilerek oradan Nâmık Kemal'in medfun bulunduğu Bolayır'daki Gazi Süleyman Paşa Türbesi'nin ziyaret edilmesi kararlaştırılmıştır. Altmışı mektep talebesi, geri kalanı şairin hısımları ve akrabası olmak üzere 76 kişilik kabile ertesi sabah Gelibolu limanında hazır bulunmuştur. Bolayır'da ihtifalin gerçekleşmesi adına belediye reisinin hazırladığı at, eşek ve koşulu arabalardan öküzle çekilen kağrı arabalarına kadar bütün vasıtaları reddeden gençler, *“Yaşasın vatan, yaşasın hürriyet!”* sesleriyle yürüyerek

---

Takdis eder hâtıranı billâh her zaman.”

Bkz. Ali Salâhaddin, “Edîb-i A'zam Merhum Kemal'e”, *Şanlı Ordu*, nr. 8, (20 Nisan 1325-1909): 1.

¹⁴⁴⁹ Batı kültüründe genel olarak şair ve yazarlara ait “anma toplantıları” kültürel ve edebî bağlamı kadar politik ve siyasi eğilimlerin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Avrupalı yazarların geniş çaplı anılması, Fransız İhtilali'nin çeyrek yıl kala, monarşilerin çatırdamaya başladığı bir tarihte 1769'da Shakespeare'in hatırlanmasıyla başlamıştır. 18. yüzyılda David Garrick isimli aktör, Shakespeare anmalarına yeni bir boyut kazandırır. O, aynı zamanda Shakespeare'i putlaştıran -jübile ve anmaların örtülü de olsa böyle gizli bir fonksiyonu vardır- ve ihmal edilen eserlerini gün yüzüne çıkaran ve onları sahneye koyan bir aktör, bir ihtifalci olarak nitelendirilebilir. Onun gayretleriyle Shakespeare yeniden keşfedilmiş, fakat asıl ilgi onun sahnelenmesi gereken eserlerinde yoğunlaşmıştır. 1824'te Shakespeare'in doğum günü her yıl bir ritüel hâlinde kutlanmaya başlamıştır. Kutlamalar, Great Garden of New Place isimli yerde King Edvard VI Gramer Okulu öğrencilerinin bir tören alayı oluşturmasıyla başlar ki bu da Avrupa'daki ilk anma törenlerinin sivil derneklerin ve öğrenci gruplarının teşebbüsüyle başladığını göstermektedir. Geniş bilgi için bkz. *Celebrating Shakespeare: Commemoration and Cultural Memory*, Edited By Clara Calvo-Coppélia Kahn, (United Kingdom: Cambridge University Press, 2015), 6-10.

Nâmık Kemal'in kabrine kadar gitmişlerdir.¹⁴⁵⁰ 1940'lı yıllarda hayatta olan ve bu hadiseleri birinci ağızdan nakleden Nâmık Kemal'in torunlarından Dışişleri Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu da bu kafiyele bulunanlardan biridir. Bolayır'da heyete iştirak eden şairin diğer torunu Muvaffak ile birlikte 77 kişilik ihtifal kafilesi, Nâmık Kemal'in kabri başında Fatihalar okumuş ve hitabeler de bulunmuşlardır. Nutuk ekibi içinde Kahraman, Mehmet Nuri, Fehmi, Fuad Fazlı ile birlikte Şükrü Kaya, Eytamcı Salahattin ve Muhittin Pars isimleri yer almıştır.¹⁴⁵¹ Heyet, bu ilk ihtifal sonrası daha sonra aynı yolla İstanbul'a geri dönmüştür. 1908 yılındaki törene katılan Nâmık Kemal'in torunu Numan Menemencioğlu¹⁴⁵² ve daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ve İçişleri Bakanlığı yapan Şükrü Kaya gibi isimlerin hayatta bulunduğu sırada nakledilen bu ihtifal hadisesi, bir gençlik hareketi tarafından organize edilen ilk sivil ihtifal olma özelliğini taşımaktadır. 1908 yılındaki ilk anma merasiminin ardından Nâmık Kemal, İttihatçıların ülkede estireceklerini vaat ettikleri "hürriyet", "vatan" rüzgârının önemli bir figürü olarak sık sık gündeme gelmiştir. Kartpostallarda hürriyet kahramanları Enver Bey ve Resneli Niyazi ile birlikte nazenin hürriyeti zincirlerinden kurtaran üç şahıstan biri olarak tasvir edilmiştir. Şairler tarafından ithaf şiirleri ile yüceltilmiş ve edebiyatımızdaki yeri oğlu Ali Ekrem'in de gayretleriyle her vesile ile tahlil edilmiştir.¹⁴⁵³

Nâmık Kemal için düzenlenen ihtifallerden birine hocası Tevfik Fikret'in teşvikiyle katılan Nureddin Sevin, hatıralarında ilginç bir detay vermektedir. Buna göre Fikret, kadınları cemiyet hayatına sokmak için vefatından iki sene evvel (1913), Nâmık Kemal'in ölüm yıldönümünde Ali Ekrem Bey, konserli (sazlı sözlü) ihtifal konferansına, talebelerinden ailelerindeki kadınlarla beraber gelmelerini istemiştir. Törende Ali Ekrem Bey hem babası hakkında bir konferans vermiş hem de kendisi flüt çalarken eşi piyano, oğlu Cezmi de keman çalarak bir trio vücuda getirmişlerdir. Merasim salonu ise kadınlı erkekli seçkin Türk dinleyicilerle hınca hınç dolmuştur.¹⁴⁵⁴ Bu durumda ilk sivil ihtifal, gençlik tarafından Nâmık Kemal için yapıldığı gibi ritüel pratiği ve katılımcı itibarıyla ilk özgün anma merasimi de Nâmık Kemal için düzenlenmiştir.

¹⁴⁵⁰ Nizamettin Hasib Çandarlı, "Nâmık Kemal İçin İlk İhtifal Ne Zaman ve Nasıl Yapılmıştı?", *Son Posta*, nr. 3737, (22 Birincikânun/Aralık 1940): 1, 7.

¹⁴⁵¹ Nizamettin Hasib Çandarlı, a.y., 1, 7.

¹⁴⁵² 1940 yılındaki anma töreninde Numan Menemencioğlu dışında Nâmık Kemal'in torunlarından Beraet Suad, gelini Celile Ali Ekrem Bolayır ve çocukları da katılmıştır.

¹⁴⁵³ Selim Adnan, "Ebüzziyâ Tevfik Bey Merhum ve Nâmık Kemâl'in İrtihâl-i Sânisî", *Donanma*, nr. 10-34/11-35, (Kânunuevvel-Kânunusâni 1328): 466-467.

¹⁴⁵⁴ Nurettin Sevin, "Ölümünün Ellinci Yıl Dönümünde Tevfik Fikret", *Hayat*, sayı 34, (19 Ağustos 1965): 23-26.

Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ilham kaynağı olan Nâmık Kemal, Cumhuriyet'in de kurucu liderlerinin fikir öncüsüdür. İkinci İnönü Zaferi üzerine Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın tebrik telgrafına Gazi Mustafa Kemal'in istihbarat zabiti vasıtasıyla verdiği 10 Nisan 1337 (1921) cevapta, yeni ulusun inşasında şairden alınan ilhama ve nesillerin ruhuna aşılacağı vatanperverlik hislerine açık işaret bulunmaktadır:

“Anadolu’nun ruhu bütün feyz-i mukâvemetini âbâ-i tarihten almıştır. Bize bu mukaddes feyzi nefheden ervâh-ı ecdâd arasında mükerrer babanızın pek büyük mevkîi vardır. Mecrûh vatanın halâs ü istiklâlî için ölmek yolunda bugünkü nesle talîm-i fedâkârî eden büyük Kemal hakkında tekrîr-i tazîmâtâ vesile olan telgrafnâmenize arz-ı şükran-ı mahsus eylerim efendim.

10 Nisan 1337

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”¹⁴⁵⁵

1920’li yıllarda Florinalı Nâzım, birçok edebiyatçı için düzenlediği ihtifaller kapsamında Nâmık Kemal’i de kamuoyuna hatırlatmış ve 11 Nisan 1341 tarihli “Rûh-ı Muallâ-yı Kemal’e” başlıklı şiirini, şairin oğlu Ali Ekrem’in *Zilâl-i İlham*’da neşrettiği (1 Nisan 1305) “Kemal’a Mersiye”sine ithafla 36 sene sonra *Hâtîrât-ı Meşâhir*’inde bir “medîha-i nimet-şinâsâne” olarak yayımlamıştır. O tarihlerde “koca dâhi, büyük Kemâl-i vatan, mûncî-i bî-kemâl-i vatan, rehber-i bârik-dehâ, İnkılâb’ın ilâh-ı mutlakı” gibi sıfatlarla tavsif ettiği Nâmık Kemal için ihtifaller düzenlenmemesine, edebî bellekte hak ettiği şekilde anılmamasına şu dizelerle tepki göstermiştir:

“...En büyük ihtifâle şâyânken,
Seni hatırlayan bugün ender...
Sana hürmette seyr-i gaflet eden,
Bize nankör demek bugün de ne der?”¹⁴⁵⁶

Florinalı Nâzım’ın bu tepkisinden Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nâmık Kemal ihtifallerinin bir müddet ihmal edildiği anlaşılmaktadır. 1927 yılında Beethoven’ın ölümünün 100. yıldönümü münasebetiyle tertip edilen ihtifale karşı Muallimler Birliği Gelibolu Şubesi de Nâmık Kemal ihtifali düzenlemiştir. *Vakit* gazetesinde Hakkı Süha, bu teşebbüsten duyduğu memnuniyeti dile getirirken Nâmık Kemal’in milliyetperver olmaktan çok yaşadığı asrın iktizası olarak “İslamcı bir gaye” takip ettiğini söylemiştir. İhtifali alkışlama gerekçesini bir cümle ile ifade etmiştir: “*Vatan çocukları, demek vatan büyüklerini tanıyan ve*

¹⁴⁵⁵ Midhat Cemal Kuntay, *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), II.

¹⁴⁵⁶ Florinalı Nâzım, “Rûh-ı Muallâ-yı Kemal’e”, *Hâtîrât-ı Meşâhir*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341), 169-176.

yavruları o büyüklere yaklaştırmaya ahd eden ellerdir.”¹⁴⁵⁷ Bir sonraki yıl Nâmık Kemal’in hatırasını tebcil etmek üzere her sene bir ihtifal yapmayı kararlaştıran ve bu yoldaki mesaiyi kendisine gaye edinen Türkiye Muallimler Birliği Gelibolu Merkezi, şairin hayatı ve eserlerinden bahseden küçük bir risale neşretmiştir.¹⁴⁵⁸ Hazırladıkları broşürü dönemin Maarif Vekili Necati Bey’e de gönderen merkez, her sene Nâmık Kemal adına bir ihtifal düzenleyeceğini yinelerken broşürün bütün birliklere ve Türk Ocakları’na meccanen gönderildiğini ve ihtifaller esnasında halka dağıtıldığını bildirmiştir.¹⁴⁵⁹

1930 yılı Ekim’inde Edirne mimarlarından Kâzım Tahsin Bey ile bazı muallimler Nâmık Kemal’in Gelibolu’daki kabrini ihyaya ve bir abide inşasına teşebbüs etmişlerdir.¹⁴⁶⁰ Ankara merkezli bir gençlik zümresi, 1930 yılının son aylarında bir taraftan “Genç Türk Edebiyat Birliği” altında bir teşekkül kurmaya çalışırken diğer taraftan Ankara Türk Ocakları merkez binası salonunda 28 Kasım 1930 Cuma günü, saat 15.30’da “büyük vatanperver, ihtilalci şair” Nâmık Kemal’in aziz hatırasını bir merasimle yâd etmişlerdir. Ankara’nın en münevver zümresinin, vekillerin, mebusların, muallim ve talebelerin iştirak ettiği bu ihtifalde şairin torunu Hariciye Müsteşarı Numan Rıfat Bey de hazır bulunmuş; gençler ayrıca Ali Ekrem, Abdülhak Hâmid ve Samipaşazade Sezai’ye hürmet ve sevgilerinin bildiren telgraf çekmişlerdir. Nâmık Kemal için heykel ve büst teşebbüsleri de bu anma sonrası gündeme getirilmiştir.¹⁴⁶¹

İsmail Habip Sevük, 1930’lu yıllardan sonra gençliğin galeyanına neden olacağı endişesiyle Cumhuriyet rejimi, Nâmık Kemal ihtifallerine mesafeli yaklaşmış ve bir vesile ile engellemeye çalışmıştır.¹⁴⁶² İsmail Habip bu bağlamda birkaç örnek daha vermektedir:

¹⁴⁵⁷ Hakkı Süha, “Nâmık Kemal İhtifali”, *Vakit*, (10 Mayıs 1927); *Nâmık Kemal ve Tesirleri*, (Gelibolu Muallimler Birliği tarafından Nâmık Kemal ihtifali münasebetiyle tertip ve neşredilmiştir, (İstanbul: Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1928), 28.

¹⁴⁵⁸ *Nâmık Kemal ve Tesirleri*, (İstanbul: Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1928), 28 sayfa.

¹⁴⁵⁹ Türkiye Muallimler Birliği Gelibolu Merkezi Reisi A. Ulvi tarafından 14 Mayıs 1928 tarihinde Maarif Vekili’ne gönderilen ihtifal bildirgesine Necati Bey, 17 Mayıs tarihli teşekkür cevabında Nâmık Kemal’i “büyük ve lâ-yemût” ölü olarak nitelendirmiştir. Bkz. CCA, 180-9-0-0 / 7-45-3.

¹⁴⁶⁰ “Nâmık Kemal’in Kabri Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 2331, (22 Teşrinievvel 1930): 2.

¹⁴⁶¹ Hâmit Macit, “Nâmık Kemal”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1792-107, cilt 69, (18 Kânunuevvel 1930): 39.

¹⁴⁶² Nâmık Kemal ihtifallerini anlattığı bir başka yazısında, 1930 Temmuz, Maarif Eminleri Kongresi vesilesiyle Ankara’da bulunduğu sırada Hamdullah Suphi’yi ziyaret için Türk Ocağı’na gittiğini, o sırada birdenbire Mustafa Kemal Paşa’nın geldiğini nakletmektedir. Türk Ocağı’ndaki iki taraflı mermer merdiven önündeki holün iki yan duvarlarına mihrap biçimli iki oyuk yapılmış, sağdaki mihrap içinde Mustafa Kemal’in büstü bulunmaktadır. Soldaki ise boş. Gazi önce kendi büstüne bakıp gözlerini soldaki boş mihraba çevirince Hamdullah Suphi o tanınan sesiyle: “İkinci Kemal’in büstünü de oraya koyacağız Paşam” der. Gazi’nin zaten acayip bakan gözleri şimşeklenerek sorar: “Kim o ikinci Kemal?” Hamdullah Suphi: “Nâmık Kemal Paşam” cevabını verir. Hiç bir şey demeden binayı gezip ve gene hiç bir şey demeden elimizi

1933 yazında Dolmabahçe Sarayı'ndaki Tarih Kurultayı'nın günü, salonun saray kısmındaki mahfilimsi yerde bizzat Gazi'nin bulunmasına rağmen o zamana kadar tanımadığı bir zatın hitabet kürsüsünden Nâmık Kemal'e enikonu hücumla başlamış, vatan şairini “Osmanlıcı, koyu İslamcı” diyerek tenkit etmiştir. Nutuk bittiğinde ne alkış, ne başka bir şey... Salonda sadece bir ölüm sessizliği vardır.

1930'lu yıllarda şair için ihtifal düzenleyenler arasında Edebiyat Fakültesi talebeleri de bulunmaktadır.¹⁴⁶³ 1932 yılında Tekirdağ gençleri Nâmık Kemal merhumun hayat ve hatırasını yâd ederek ölümünün yıldönümü münasebetiyle heyecanla bir ihtifal tertip etmişlerdir. Nâmık Kemal Mektebi'nde toplanan genç talebeler, buradan Belediye bahçesine giderek vatanperver şair namına dikilen abideyi ziyaret etmişlerdir. İhtifalde Nâmık Kemal'in eserlerinden en mühimleri inşad edilirken Belediye dairesi arkasında yeni yapılan caddeye merasimle “Nâmık Kemal Caddesi” ismi verilmiştir. Böylece şairi, ismiyle özdeşleştiği şehrin kimliğiyle entegre ederek sembol değeri toplumsal zihinde pekiştirilmiştir. Geceleyin halkevinde yapılan ihtifal ise Tekirdağ'da düzenlenen ilk organize ihtifal olarak tarihe geçmiştir.¹⁴⁶⁴

Milli Türk Talebe Birliği 1930'lu yıllarda üniversite konferans salonunda düzenlendiği ihtifallerle vatan sevgisini hürriyet şairi üzerinden gençliğe aşılama çalışmıştır. Vatanperver şairin vesikalık ebatta fotoğraflarının rozet hâlinde yakalara takılması ve bazı şiirlerinin kartpostallara bastırılarak ihtifal günü dağıtılması da MTTB anmalarında bir ritüel olarak bu yıllarda başlatılmıştır.¹⁴⁶⁵ 1934 yılı Şubat'ının son günlerinde MTTB, Mart ayının ilk gününü Türk büyüklerini anmaya tahsis ettiğini açıklamıştır. İlk olarak Cumhuriyet inkılabına senelerce evvel fikir yolunda hizmet etmiş Nâmık Kemal ile Ziya Gökalp için hayat ve hizmetleri hakkında ihtifal tertibine karar verilmiştir.¹⁴⁶⁶ Bu kapsamda yerel merkezlerde de Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp adına “kültür ve inkılaba hizmetleri, edebî kıymetleri hakkında ihtifaller düzenlediğini merkeze ulaşan gazete haberlerinden anlıyoruz.¹⁴⁶⁷

---

sıkarak ayrılıp giden Gazi Paşa, belli ki öfkelenmiştir. Yedi sekiz ay sonra da Türk Ocakları lağvedilir. Bkz. İsmail Habip Sevük, “Nâmık Kemal İçin Yapılan İhtifallerin Macerası”, *Cumhuriyet*, (8 Aralık 1950): 2.

¹⁴⁶³ “Nâmık Kemal İçin Bugün Üniversite’de İhtifal Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4150, (2 Birincikânun 1935): 1.

¹⁴⁶⁴ “Tekirdağ’ında Nâmık Kemal İhtifali”, *Son Posta*, nr. 81, (6 Kânunuevvel 1932): 4.

¹⁴⁶⁵ “Nâmık Kemal İçin İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 3515, (17 Şubat 1934): 2.

¹⁴⁶⁶ “Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 3519, (21 Şubat 1934): 2.

¹⁴⁶⁷ “Urfa’da Nâmık Kemal ve Ziya Gök Alp İçin İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 3537, (11 Mart 1934): 5.

MTTB'nin Mart'ın ilk günlerinde düşündüğü Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp ihtifali ancak 23 Mart'ta Üniversite konferans salonunda rektör, profesörler ve üniversite talebelerinin iştirakiyle kalabalık bir kitle önünde yapılmıştır. Törene katılamadığı halde iki mektup gönderen Abdülhak Hâmid, bazı otobiyografik bilgiler vermiştir.¹⁴⁶⁸ Hâmid'e göre Nâmık Kemal, “gizli bir kasırga hâlinde esen hava-yı hürriyete cûşân, fakat aşk-ı vatanla vezan olan bu havayî hürriyet, vatanın yalnız sahilleriyle dâhillerine değil, bütün âfâk ve a'mâkına müstevli” olduğu için onun ilhamıyla birçok çocuklar, gençler, talebeler, üstatlar, ihtiyarlar doğmuştur. Kemal, bütün zekâları silahlandırarak II. Abdülhamid'in istibdadına harp ilan etmiş ve muzaffer de olmuştur.¹⁴⁶⁹ İhtifale katılamayıp bir mektup gönderen Sami Paşazade Sezai de “Bir kavmin hayat-ı millîsi olan dehalarını, büyüklerini” ve “*Nâmık Kemal'i tebci eden bir nesil tebciye layıktır*” şeklinde gençliğe hitapta bulunup minnet hislerini bildirmiştir. Anma merasiminde Fuad Köprülü, İsmail Habip iki edebiyatçının benzer ve farklı yönlerine temas eden birer konferans verirken Şükufe Nihal de Nâmık Kemal için yazdığı şiiri okumuştur. Tören sonunda şiirler haricinde Onuncu Yıl Marşı'nın okunması, ihtifallerde iktidar ve sembol şahsiyetler arasındaki kurulmak istenen organik bağın bir yansıması olarak görülebilir.¹⁴⁷⁰

1934 yılının Mart ayı başında yapılması kararlaştırılan Nâmık Kemal ihtifalinde kendisinin ve Fuad Köprülü'nün konuşmacı olarak yer almasına rağmen ihtifalden vazgeçildiğini gazetelerden öğrenen İsmail Habip, bu gecikmenin nedenini “gençlerin nutuklarının sansür edilmesi karşısında bu duruma boyun eğmemeleri” şeklinde açıklamıştır. Bütün bu sıkıntılara karşın ihtifal günü (23 Mart 1934) Zeynep Hanım Konağı bahçesindeki konferans salonunun içi dışı mahşer gibi dolmuş, pencerelerin içleri bile tıklım tıklım olmuştur. İsmail Habip, 1935 yılının 2 Aralık tarihinde Nâmık Kemal ihtifalinde ise Vali Muhiddin Üstündağ vasıtasıyla Dâhiliye Vekâlet'inden gelen bir telgraftan gençlerin kışkırtılmasından endişe edildiğini öğrenmiştir. Nâzım Hikmet'in bir şiirinde Nâmık

¹⁴⁶⁸ Hâmid'in otobiyografisine dair verdiği bilgiler şöyledir: “Edebiyatta benim son üstadım Nâmık Kemal'dir. Ondan evvel Recaizade Ekrem'i ve daha evvel de Şinasi'yi zikredebilirim. Kemal'in şöhret-i kalemiyesine muttali olduğum zaman ben 16 yaşında idim. O 28 yaşında idi. O, İstanbul'dan Avrupa'ya firar ediyordu, ben Tahran'dan İstanbul'a avdet ediyordum (1285/1868). Bu tarihten birçok seneler geçtikten sonra Recaizade'nin himmeti(y)le aramızda muhabere açılmıştı...”

¹⁴⁶⁹ “Türk Ulularına Saygı Günü: Nâmık Kemal ve Ziya Gök Alp İhtifali Dün Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 3550, (24 Mart 1934): 1, 3.

¹⁴⁷⁰ A.y., 3.

Kemal'i "Takma yeleli aslan" diye tezyif etmesi, gençliğin bu galeyanına sebebiyet vermiştir.¹⁴⁷¹

Gelibolu'daki ihtifallerinin merkezi Nâmık Kemal Mektebi'dir. Okullarda şairin hayatının ve vatanseverliğinin vurgulandığı ve bazı şiirlerinin okunduğu rutin ihtifallerin ertesi günü kabrinin bulunduğu Bolayır'a gidilerek "Kemal'in aziz toprağı" ziyaret edilmekte, çelenk konularak mezarı başında merasimi müteakip mevlit okunmaktaydı.¹⁴⁷² Yerel merkezlerdeki bu ihtifallere dair İstanbul gazetelerine resimler gönderip neşrettirmek Gelibolu muallimlerinin gayretlerinin bir parçasıdır.¹⁴⁷³ Bununla birlikte Tekirdağ'da şairin 94. doğum yılı münasebetiyle halkevinde yapılan ihtifale idare heyetinden ve orta mektep talebesinden başka katılan olmayınca gazetelerde eleştiri yazıları dikkat çekmektedir. "Şairin namıyla mütenasip" olmayan bu ihtifal haberinden 1934 yılında Tekirdağ'da Nâmık Kemal adına bir cadde ve bir abide dikildiğini öğreniyoruz. O tarihlerde ihtifaller, Avrupa'daki örneklerde olduğu gibi Nâmık Kemal heykelinin önünde yapılmaktaydı.¹⁴⁷⁴

Tartışmalara rağmen 1935 yılında Nâmık Kemal'i vatan sevgisinin en büyük temsilcisi gören Edebiyat Fakültesi Talebe Kurumu, şairin ölümünün 47. dönüm yılı münasebetiyle o zamana kadar pek görülmemiş bir kalabalıkla fakültenin konferans salonunda anmışlardır. Salonda üniversitelilerden başka münevver halk tabakası, öğretmenler, liseliler, eski ve yeni edebiyat mensupları, profesörler hazır bulunmuştur. Edebiyat Fakültesi kızları katılımcılara Nâmık Kemal'in resmiyle doğum-ölüm tarihlerini gösteren 1840-1888 rakamların ve "47'nci Ölüm yılı Andacı" yazısının bulunduğu rozetler dağıtmışlardır.¹⁴⁷⁵ Kürsünün arkasında da Nâmık Kemal'in bir tablosu asılmıştır. İhtifal için özel bir hazırlık yapan fakülte talebeleri, tören şairin oğlu Ali Ekrem'i de çağırmış, fakat hasta olan şair, Üniversite Edebiyat Fakültesi Talebe Birliği'ne bir mektup göndermiştir. Talebelere teşebbüslerinden dolayı minnet duygularını bildiren mektup anma töreninde okunmuştur. Genç üniversitelilerin dışında ihtifalde İstanbul Kültür Yordirektörü Şevket Süreyya, Peyami Safa, Rükneddin Fethi, İsmail Habib gibi dönemin

¹⁴⁷¹ İsmail Habip Sevük, "Nâmık Kemal İçin Yapılan İhtifallerin Macerası", *Cumhuriyet*, nr. 9462, (8 Aralık 1950): 2.

¹⁴⁷² "Gelibolu'da Nâmık Kemal İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3256, (1 Haziran 1933): 2.

¹⁴⁷³ "Büyük Nâmık Kemal'in Mezarında", *Cumhuriyet*, nr. 3258, (3 Haziran 1933): 5.

¹⁴⁷⁴ "Nâmık Kemal İhtifali", *Savaş gazetesi*, nr. 344, (28 İlk Kânun 1934): 2.

¹⁴⁷⁵ "Nâmık Kemal'in Ölümünün 47'nci Yıldönümü Dolayısıyla", *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2050-365, cilt 79, (5 Birincikânun 1935): 17.

önemli hatip ve edebiyatçıları hitabette bulunmuşlardır.¹⁴⁷⁶ Bu ihtifal, Nâmık Kemal ismi etrafında koparılan tartışma ve eleştirilere bir cevap mahiyetindedir. Peyami Safa'nın hitabesiyle gençliğin galeyanını teskin etmek yerine ateşler mahiyette konuştuğu görülmektedir. “*Biz müinkariz Osmanlı saltanatında zaptiye dipçiğiyle falaka değneği yemeden yetişmiş hiçbir şüpheli hatırası olmayan hür ve müstakil ilk Türk nesliyiz. Bizim terbiyemize Sultan Hamid devrinden hiçbir zifos ve pislik karışmamıştır.*” diyen Peyami Safa, onun için o devrin en müstakil, en temiz, en erkek çehresi Nâmık Kemal’e âşık olduklarını belirterek şaire olan ilgisinin romantik gerekçelerini açıklamıştır. Sözleriyle gençliği galeyana getiren Peyami’ye göre bu anma “Nâmık Kemal’i yaşattığı kadar düşmanlarını hiçe sayan bir ihtifal” olmak haysiyetiyle Türk gençliğinin her türlü aşağılık demagojiye verdiği en ezici ve kâhır cevap olmuştur.¹⁴⁷⁷

Nâmık Kemal için devlet eliyle ilk toplumsal ve akademik çapta en büyük organizasyon, 1938 yılında ölümünün 50. yılında gerçekleştirilmiştir. Maarif Vekâleti ilgili birimlere tamim göndererek ihtifaller düzenlenmesini talep etmiştir. Buna göre mekteplerde muallimler “*büyük hamaset ve kahramanlık şairinin eserlerini, hayatını, mücadelelerini ve teceddüt edebiyatındaki yerini*” ortaya koymakla mükellefti.¹⁴⁷⁸ Tüm mekteplerde törenler saat 9.00’da başlamıştır. Her okulda muallimler şaire ait mevzulara temas etmiş ve talebenin kavrayabileceği şekilde konferanslar vermişlerdir. Bu ihtifallerde Nâmık Kemal özellikle “millî şair” olarak takdim edilmiştir.¹⁴⁷⁹ İhtifallerin millette hâsıl ettiği coşkun ruh, bazı yazarlarda ölçüsüzce ve abartılı yorumlara da sebebiyet vermiştir. Örneğin M. Turhan Tan, Nâmık Kemal’in milletimize hediye ettiği “vatan aşkı”nı Türk yurduna getirdiği “yeni bir din” olarak ilan etmiştir.¹⁴⁸⁰ Bu tazizin/merasimin yeterli olmayacağını ileri sürüp birkaç büyük şehirde birkaç küçük heykelinin yapılmasına dair çağrıda bulunanlar olmuştur.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷⁶ Törende ayrıca üniversite mezunlarında Adnan Cahid, Darüşşafaka mezunlarından İbrahim, Edebiyat Fakültesi talebesinden Bahit Sıtkı, Yüksek Muallim Mektebi mezunlarından Bahadır, Nâmık Kemal’in çeşitli şiir ve piyeslerinden pasajlar okurken üniversite talebesinden Remziye ise Şükûfe Nihal’in gönderdiği şiiri okumuştur. Bkz. “Nâmık Kemal’in Ölümünün 47’nci Yıldönümü Dolayısıyla”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2050-365, cilt 79, (5 Birincikânun 1935): 17.

¹⁴⁷⁷ “Nâmık Kemal İhtifali Pek Çok Heyecanlı Oldu”, *Cumhuriyet*, nr. 4151, (3 Birincikânun 1935): 1, 8.

¹⁴⁷⁸ “Nâmık Kemal: Yarın Vatan Şairinin Hatırası Anılacak”, *Cumhuriyet*, nr. 5227, (1 Birincikânun 1938): 1, 7; “Büyük Vatanperver Nâmık Kemal Günü”, *Son Posta*, nr. 2996, (2 Birincikânun 1938): 1, 11.

¹⁴⁷⁹ “Üniversite ve Liselerde Coşkun İhtifaller Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 1.

¹⁴⁸⁰ M. Turhan Tan, “Ölümünün 50’nci Yıldönümü Münasebetile Namık Kemal”, *Cumhuriyet*, nr. 5228, (2 Birincikânun 1938): 3.

¹⁴⁸¹ Muhittin Birgen, “Namık Kemal’in Hatırasını Taziz Münasebeti(y)le”, *Son Posta*, nr. 2997, (3 Birincikânun 1938): 2.

2 Aralık 1938 günü ise Üniversite Güzel Sanatlar Akademisi ve bütün mekteplerde ihtifaller yapılmıştır. Üniversite’de Rektör Cemil Bilsel’in riyasetinde profesörlerden mürekkep bir komisyonca düzenlenen anma toplantısında¹⁴⁸² Edebiyat Fakültesi Doçenti Ali Nihad Tarlan şairin hayatından ve eserlerinden bahsederken Doç. Ziyaeddin Fahri, Nâmık Kemal’in fizik ve moral vaziyetini anlatmıştır.¹⁴⁸³ İki saat süren törende Edebiyat Fakültesi’nden Mehmet Kaplan da Nâmık Kemal’in *Vatan* kasidesini okumuştur.¹⁴⁸⁴ Bu tarihlerde Ali Nihad Tarlan ve Mehmet Kaplan’ı birçok şair ve yazarın ihtifallerinde kürsüde görmekteyiz. Güzel Sanatlar Akademisi’indeki merasimde ise konuşmacı, Akademi İkinci Direktörü ve Sanat Tarihi Profesörü Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. Şehir Tiyatrosu sanatkarlarından birkaçı da büyük idealistin *Vatan yahut Siliste* piyesinin bir pasajını inşad etmişlerdir.¹⁴⁸⁵ Şairin vefatının 50. yılında kültür ve edebiyat mahfillerinde dillendirilen en büyük temenni “Yeni harflerin 10. yıldönümünde şairin altın sesiyle yeni nesle ‘İşte Nâmık Kemal’ denilebilecek bir külliyyatın hazırlanması” olmuştur.¹⁴⁸⁶ Gerçekleşmeyen bu temenni, bu yuvarlak milatlara hazırlıksız ve plansız yakalanılmasından ileri gelmektedir.

Nâmık Kemal ihtifallerini münasebetiyle bir yazı kaleme alan Peyami Safa, “*Nâmık Kemal’in milleti şarklı ve Müslümandı, Türk değildi*” eleştirilerine cevap vermiş, milleti Türk olan ilk şair olarak Mehmed Emin Yurdakul’u zikrederek kendisinden sonra doğan bir ideolojiye, bir harekete ve bir zarurete karışmamış olmakla Nâmık Kemal’in asla itham edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁴⁸⁷

1938 yılında Prof. Dr. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu tarafından Nâmık Kemal’in ölümünün 50. yıldönümü münasebetiyle İstanbul Üniversitesi konferans salonunda verilen nutku

¹⁴⁸² “Nâmık Kemal: Vatanperver Şairin Hatırası Taziz Edilecek”, *Akşam*, nr. 7230, (2 Kânunuevvel 1938): 3.

¹⁴⁸³ “Büyük Şair Nâmık Kemal İçin İhtifal Yapıldı”, *Akşam*, nr. 7231, (3 Kânunuevvel 1938): 8.

¹⁴⁸⁴ Mehmet Kaplan dışında ihtifalde Tıp Fakültesi’nden Fethi (Tevetoğlu), Edebiyat’tan Fikret Hanım (Bir Muhacir Kızının İstimdâdı), Edebiyat’tan İbrahim (Muhammes), Tıp’tan Orhan (Vâveylâ), Edebiyat’tan Sabiha (Lazımsa) da şairin manzumelerini okumuşlardır. Bkz. “Dün Büyük Vatan Şairi Nâmık Kemal’i Andık”, *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 9.

¹⁴⁸⁵ “Büyük Şair Nâmık Kemal İçin İhtifal Yapıldı”, *Akşam*, nr. 7231, (3 Kânunuevvel 1938): 8.

¹⁴⁸⁶ “Vefatının Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle: Nâmık Kemal”, *Akşam*, nr. 7230, (2 Kânunuevvel 1938): 3.

¹⁴⁸⁷ “*Nâmık Kemal’e Niçin Bağlıyız?*” başlıklı yazısında şairin hatırası önünde yerlere kadar eğilmeye davet eden Peyami Safa, şairin kıymetinin ne bir ideoloji yaratıcısı, ne bir mütefekkir olmasıyla izah edilemeyeceğini, “*Nâmık Kemal, o zamanki Osmanlı İmparatorluğu için mümkün olabileceği bir derecede bu temsili devlet ve hürriyet fikirlerini en geri kafalılara bile çıkarabilmiş, en korkak yüreklere saplayabilmiş ilk Türk şairidir.*” hükmüyle ortaya koymuştur. Bkz. Peyami Safa, “Nâmık Kemal’e Niçin Bağlıyız?”, *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 3.

1939 yılında kitaplaştırılmıştır.¹⁴⁸⁸ Üniversitede düzenlenen Nâmık Kemal ihtifallerinde zaman zaman Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün fotoğraflarının altında şairin kendi eliyle yazıp oğluna ithaf ettiği bir resmi bulundurulmaktaydı. Bu mizansen, siyasî erkin genç nesillerde inşa etmek istediği “*vatan ve hürriyet ideali etrafında şuurlu, mütesanid bir vücut halinde toplanma*” ülküsünün bir aracıdır. İdeal millî bir varlık, bir millet camiası heyetinde görünmenin yolu, fikir kahramanlarının söylemlerine yaslanılmasıdır.¹⁴⁸⁹

Nâmık Kemal'e Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde zaman zaman gösterilen ilgiden bir zaman sonra yeniden unutulmasını yazarlar, hafızanın genel temayülüyle izah etmişlerdir. Yusuf Ziya (Ortaç), unutup tekrar hatırlamayı, hadiselerin dimağımızın beyaz kıvrımları üzerinde bıraktığı fani izler ile açıklamıştır. Ecza sürülmemiş fotoğraf kâğıtlarına benzeyen insan ve toplum hafızasında “*her gölge, her çizgi, perde perde solup kaybolmaya mahkûmdur.*” diyen Yusuf Ziya göre, bu yüzden “Hürriyetin siyah yeleli aslan kafası” Nâmık Kemal de yıllar sonra hatırlanmış ve belki birkaç yıl içinde yine unutulacaktır. Hatırlamalardan ziyade unutmanın fecaati, Ortaç'a göre, “büyük millet adamını yarım asır nisanın selviliklerine gömerek ona karşı ölümden daha zalim” olmak demektir.¹⁴⁹⁰

Şairin ölümünün 50. yılında devlet de harekete geçmiş, Reisicumhur İsmet İnönü, Nâmık Kemal adıyla dört çeşit hatıra pulunun basılması için Vekiller Heyeti'nin 2/10352 karar sayılı ve 15/2/1939 tarihli kararnameyi imzalamıştır.¹⁴⁹¹ Türk edebiyat tarihinde sembolik değeri yüksek bu teşebbüsün, ölümünün 50. yılında Nâmık Kemal'e layık görülmesi, şairin her devre hitap edebilecek ikonik ve sembol şahsiyetinin Cumhuriyet idaresince de tescili anlamına gelmektedir.

Nâmık Kemal'in doğumunun 100. yılı, (26 Şevval 1256) 21 Kânunuevvel 1840 yılında tesadüf ettiğinden 21 Aralık 1940 Cumartesi günü Maarif Vekâleti, üniversiteler ve halkevlerinin organizatörlüğündeki ihtifallerle idrak edilmiştir. “Büyük inkılapçı”¹⁴⁹²

¹⁴⁸⁸ Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, *Namık Kemal ve İdeolojisi*, (Ankara: Ulus Basımevi, 1939), 8 s.

¹⁴⁸⁹ Nâmık Kemal'in ölümünün 51. yıldönümünde Üniversite'de yapılan ihtifalde Prof. Ali Nihad Tarlan ve Edebiyat Fakültesi'nden Mehmet Kaplan'ın tespitleri ve ihtifal pratikleri için bkz. “Üniversite'de Nâmık Kemal'in 51'inci Ölüm Yılı İhtifali”, *Akşam*, nr. 7585, (3 Kânunuevvel 1939): 5.

¹⁴⁹⁰ Yusuf Ziya Ortaç, “Unutmak”, *İkdam*, yıl 1, sayı 1, (12 İkincikânun 1939): 2.

¹⁴⁹¹ Kararnamede Nâmık Kemal için “Vatan şairi” sıfatının kullanılması dikkat çekerken ölümünün 50. yıldönümüne vurgu yapılmıştır. Hatıra pulları 12, 5; 12, 8 ve 6 kuruşluk kıymetlerden olmak ve üç ay müddetle kullanılmak üzere yüz biner adet hususi pul formatında İsviçre'deki Courvoisier Matbaası'na pazarlık suretiyle sipariş edilmiştir. Bkz. Midhat Cemal Kuntay, *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), III.

¹⁴⁹² Asım Us sahibi olduğu, Refik Ahmet Sevengil'in idare ettiği *Vakit* gazetesinin sür manşeti şöyledir: “Büyük İnkılapçımız Nâmık Kemal'in Doğumunun 100'üncü Yıldönümü”, *Vakit*, nr. 8243, (21 Birincikânun 1940): 1.

olarak nitelendirilen Nâmık Kemal'in hatırası doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle memleketin her tarafında merasimlerle taziz edilmiştir. O gün bütün ilk mekteplerde ilk dersler Nâmık Kemal'e tahsis edilmiştir. Büyük şairin Maarif Vekilliği tarafından teksir edilen bir resmi sabahleyin dersanelerde kürsülerin üzerine konulmuş, talebeler şairin hatırası önünde bir dakika sükût ettikten sonra muallimler Nâmık Kemal'in hayatı, eserleri ve şahsiyeti etrafında öğrencileri aydınlatmışlardır.¹⁴⁹³

Üniversite Konferans salonunda 14.30'da Rektör Cemil Bilsel'in hitabesiyle başlayan ihtifalde ise Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, Doç. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Halide Edib, Ahmet Hamdi Tanpınar şairin edebî, insanî şahsiyeti hakkında birer konferans verirken talebeden bazıları Nâmık Kemal'in eserlerinden seçilmiş parçalar okumuştur. Bu rutin ihtifali kalıcı hale getiren şey ise törenden sonra Nâmık Kemal'in eserleriyle hakkında yazılmış eserleri ihtiva etmek üzere Beyazıt'ta İnkılâp Müzesi'nde hazırlanmış olan sergidir. Simgesel yönü bulunan bu sergiye İbnülemin Mahmud Kemal başta olmak üzere bazı tanınmış fikir adamları kıymetli hatıralar vermiştir.¹⁴⁹⁴

Maarif Vekâleti, şairin doğumunun 100. yılında okullara bir tamim göndererek o gün her derecedeki okullarda ve halkevlerinde birtakım faaliyetler ve Nâmık Kemal ihtifalleri yapılmasını emretmiştir. O tamim şöyledir:

“O gün her derecedeki tahsil müesseselerimizde ve okul idaresince tesbit olunacak bir saatte, alâkadar öğretmenler tarafından talebeye Nâmık Kemal hakkında malûmat verilecek ve onun nasıl bütün hayatı müddetince vatan idealine bağlı kaldığı, bütün eserlerinde hürriyet, vatanseverlik, millet için fedakârlık, feragat duygularını telkin ettiği anlatılacak, bütün duyguları derin ve kuvvetli bir surette yaşamış olmasının, onun sözlerine nasıl bir tesir verdiği izah olunacaktır. Öğretmenler, bir ideale ve her şeyin üstünde vatan idealine bağlanmanın insan ne büyük kudretler verdiği üzerinde duracaklar, Türk çocuğu için en büyük saadetin kendini milli hayatın yükselmesi yolunda fedakâr ve feragatlı hale getirmek olduğunu, büyük tarihimizin bu vasıflara malik vatan evlatlarının eseri bulunduğunu tebarüz ettireceklerdir. Ayrıca gerek öğretmen, gerek talebe tarafından Nâmık Kemal'in eserlerinden parçalar okuması, hafta içinde Nâmık Kemal'e ve eserlerine dair tahrir, inşâd vazifeleri verilmesi, bu memleket ve sanat adamının resimlerinin yaptırılması münasip olur.”¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹³ “Nâmık Kemal'in Yüzüncü Yılı”, *Akşam*, nr. 7964, (21 Kânunuevvel 1940): 1.

¹⁴⁹⁴ Nâmık Kemal sergisinde şairin saçlarından bir tutam, ucunda hâlâ siyah is mürekkebi görünen muntazam açılmış kalemi, babası Mustafa Asım tarafından hediye edilen makta, kahve fincanı ve zarfı, Nâmık Kemal'in Sakız Mutasarrıfı iken kırmızı ve siyah mürekkeplerle tuttuğu muhtıra defteri, şairin ölüm haberini bildiren gazete yazıları gibi obje ve materyaller yer almıştır. Sergiyi gezen Hikmet Feridun Es ve Hasan Bedrettin Ülgen'in intibaları için bkz. Hikmet Feridun Es, “Nâmık Kemal Sergisinde Neler Gördüm, Neler Düşündüm?”, *Akşam*, nr. 7965, (22 Kânunuevvel 1940): 3; Hasan Bedrettin Ülgen, “Nâmık Kemal Sergisinde Neler Var?”, *Vakit*, nr. 8243, (21 Birincikânun 1940): 5.

¹⁴⁹⁵ Maarif Vekâleti, mekteplere gönderdiği tamimde o gün (21 Aralık 1940) vatansever şairin büyüklüğüne mütenasip bir şekilde merasim yapılmasını böylece bildirmiştir. Türkçe ve edebiyat muallimlerinin derslerde

100. yıl kapsamında ayrıca Edebiyat Fakültesi'nin Nâmık Kemal hakkında büyük iki kitap hazırlanmasına karar verilmiştir. Bunlardan biri Fakülte profesörlerinin iştirakiyle komisyon hâlinde hazırlanacak eser, diğeri ise Edebiyat Şubesi Tanzimat semineri çalışmalarının neticesi olarak Profesör Vekili Ahmet Hamdi Tanpınar'a havale edilen eserdir.¹⁴⁹⁶ Maarif Vekâleti Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in eserini de 100. yıl anısına yeniden neşretmiştir.¹⁴⁹⁷ Gazetelere aksettği kadarıyla münevverlerin ve yaşayan önemli edebiyatçıların Nâmık Kemal ile ilgili fikirleri ve şairin edebî hüviyeti hakkında anketler yapılmıştır. Böylece kamuoyu adına şairin toplumsal hafızadaki yeri kritik edilmiştir. Bu soruşturmalarda Nâmık Kemal ile ilgili hükümler, kültürel bellekte yer eden şahsiyetlerin taşıması gereken özelliklerini de yansıtır:

“Nâmık Kemal, bugünkü neslin ideale bağlılığı yolunda kuvvetli örnektir (Üniversite Rektörü Cemil Bilsel),

O, modern devlet telakkilerini kavramış bir ferttir (Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmid Ongunsu),

Nâmık Kemal, Türkçülük cereyanının en başındadır (Prof. Ahmet Caferoğlu),

Biz Nâmık Kemal'i her sahada bir kül olarak kabul ediyoruz (Ali Nihat Tarlan)”¹⁴⁹⁸

100. yıl merasimlerine Nâmık Kemal'in torunu Beraat Savut Hanım ve gelini Celile Ali Ekrem Bolayır da katılmıştır. Üniversitede konuşma yapan Halide Edib, Nâmık Kemal'in anılma gerekçelerini şöyle sıralamıştır: *“Bütün Türk camiasının ehemmiyet verdiği en büyük kıymet, ruhtan gelen cesarete Nâmık Kemal ziyadesiyle maliktir. Kendisini büyük gördüğü için biraz ferdiyetçidir. Sıdk u selamet uğruna hükümetten çekilenler çoktur. Hatta bu yüzden idam sehpasına gidenler bile vardır. Fakat Kemal izzet ü ikbal ile çekilmiştir. O izzet ü ikbali halka hizmet etmek için istemiştir. Nâmık Kemal bugünün ve yarının adamıdır...”¹⁴⁹⁹*

---

talebeye yazı-kompozisyon, şiir okuma ve resim faaliyetleri yaptırarak Nâmık Kemal'in ideallerini benimsemelerini istemiştir. Geniş bilgi ve tamim için bkz. “Nâmık Kemal İçin Yapılacak İhtifal”, *Vakit*, nr. 8226, (4 I. Kânun/Aralık 1940): 4; “Nâmık Kemal'in 100'üncü Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 5862, (3 Birincikânun 1940): 2.

¹⁴⁹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, 1942 yılında neşrettiği *Nâmık Kemal Antolojisi*'ne 30 sayfalık bir önsöz yazmış ve onu anlayabilmek ve hakkında iyi hüküm verebilmek için “cemiyet hayatına getirdiği ana fikre” odaklanmak gerektiğini ileri sürmüştür. Nâmık Kemal'in hep “ön safta” olmasını gerektiren vasıflar Tanpınar'ın dikkatiyle bu antoloji ile Türk okuruna sunulmuştur. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Nâmık Kemal Antolojisi*, (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitapevi, 1942), 284 s.

¹⁴⁹⁷ “Nâmık Kemal'in 100'üncü Doğum Yıldönümü”, *Son Posta*, nr. 3736, (21 Aralık 1940): 1, 7.

¹⁴⁹⁸ “Nâmık Kemal'in Yüzüncü Yılı: Üniversite'de Büyük Merasim Yapıldı”, *Akşam*, nr. 7965, (22 Kânunuevvel 1940): 1, 4; Hasan Bedrettin Ülgen, “Münevverlerimiz Nâmık Kemal Hakkında Ne Düşünüyorlar?”, *Vakit*, nr. 8243, (21 Birincikânun 1940): 5.

¹⁴⁹⁹ “Vatan Şairi Nâmık Kemal'i Dün Andık”, *Yeni Sabah*, nr. 950 (22 Birincikânun/Aralık 1940): 1, 6.

Halkevleri de “Nâmık Kemal Gecesi” başlığı altında şairin aziz hatırasını hürmetle anmışlardır.¹⁵⁰⁰ 1940 yılındaki anmalarda “vefa göstermek ve hatırlamak” gibi ihtifalin yüzeysel anlamlarının yanında edebî ihtifallerin asıl amacı tekrar gündeme gelmiştir: “Nâmık Kemal ve emsali insanları Türk milletinin nesillerine, bütün varlıklarıyla ve kuvvetleriyle tanıtmak borcu...” Maarif Vekâlet’inin o yıllarda başlattığı sembol isimleri yeniden ihya ve tanıtmaya faaliyetleri takdir edilirken “Türk milletinin en zengin manevi hazineleri olan bu nevi insanları daha iyi tanımak ve onları hayatları ve eserleri üzerinde daha iyi çalışmak için her vesileden ve her vasıttan istifade etme” imkânları irdelenmiştir.¹⁵⁰¹ Bu anlayış Batı normlarındaki “yazarları eserleri üzerinden anlama ve anma” çabasını içeren ihtifal algısının o yıllarda oturduğunun somut bir delilidir. Fakat genel kanaat, Nâmık Kemal, Ziya Paşa ve Fikret gibi yakın tarihin önemli sembolleri ihmal edildiği için Fatih’i, Selim’i, Murad Hüdavendigar’ı unutan veya hiç tanımayan gençlerin çoğaldığıdır.¹⁵⁰²

1940 yılı Nâmık Kemal ihtifalleri haricinde ciddi araştırma ve incelemelerin de gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Afyonkarahisar’da bulunan ve kitabesinin bir yüzünde “*Ricâl-i devlet-i aliyyeden Karahisar-ı sahib muhassılı Abdülatif Efendi’nin kerime-i muhteremeleri*” diğer cihetinde ise “*Cennetmekân Firdevs-i âşîyan merhum ve mağfurun lehâ Fatimatüzzehra Hanım’ın ruhiyyün el-Fatiha, Sene 1264, gurre-i Şevval*” yazan bir mezar taşı üzerinden Nâmık Kemal’in annesi hakkındaki bilgiler tartışmaya açılmıştır.¹⁵⁰³ Türk toplumu, doğumunun 100. yılında sadece “teessürî tezahürlerle değil, aynı zamanda kendi çapına göre bütün tefekkür kabiliyeti ile” yüz sene önce doğan Nâmık Kemal’i yâd ederken memleketin her tarafında düşünen dimağlar harekete geçmiştir. Kalpler, 1940’daki hatırlama merasimine sevgi ve derin duygularla iştirak ederken mütefekkirlerin de Nâmık Kemal meselesi üzerine eğilmesi gerektiği sık sık dile getirilmiştir. Bir felsefe, ahlak ve içtimaiyat mecmuası olarak Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri tarafından çıkarılan *İş mecmuası*, ilginç bir şekilde 1940’dan sonra hayata atılacak genç nesillere Nâmık Kemal meselesinin

¹⁵⁰⁰ Örnek olarak Ankara Halkevi’nde düzenlenen ihtifal için bkz. “Büyük Şair: Dün Ankara Halkevinde Bir Gece Tertip Edildi”, *Akşam*, nr. 7966, (23 Kânunuevvel 1940): 2.

¹⁵⁰¹ Muhittin Birgen, “Büyük Cemiyet Adamı Nâmık Kemal”, *Son Posta*, nr. 3736, (21 Aralık 1940): 1-2, 6.

¹⁵⁰² A.N.K., “Nâmık Kemal’i Düşünürken”, *Yeni Sabah*, nr. 950 (22 Birincikânun/Aralık 1940): 6.

¹⁵⁰³ Hakkında kaynaklarda pek bilgi bulunmayan Nâmık Kemal’in annesine dair bilgilerin izini süren Mustafa Ragıp, şairin annesini Afyon’da kaybettiğine ait bir bilgiye rastlamamıştır. Edip Âli’nin *Akşam* gazetesine gönderdiği mektuptaki iddialar üzerine aileden Nahide Büktaş, Beraat Savut ve Numan Menemencioğlu meseleye temkinli yaklaşmıştır. Nâmık Kemal’in kayınbiraderi Tahsin Paşa da şairin annesi Zehra Hanım’ın Tekirdağ’ında öldüğünü söylemiştir. İhtifal kapsamında gündeme gelen tartışmalar için bkz. Mustafa Ragıp, “Nâmık Kemal’in Anası: Afyonkarahisar’daki Mezar Taşı Kime Aiddir?”, *Akşam*, nr. 7964, (21 Kânunuevvel 1940): 4.

vesikasını bırakmak üzere harekete geçmiştir. 1990’da ve 2040’da Nâmık Kemal’i hatırlayacak olan daha ileri Türkiye’ye şairin fikri ve edebî mirasını etüt eden yazılar neşretmiştir.¹⁵⁰⁴ Bu yazılar içerisinde Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından “Nâmık Kemal ve Nüfus Meselesi”, “Nâmık Kemal: Hukukçu”, “Türk Hukuk Tarihinde Nâmık Kemal” gibi o zamana kadar üzerinde pek durulmamış meseleler de ele alınmış ve müstakil makalelere konu edilmiştir.¹⁵⁰⁵

Şair ve yazarların anılırken üzerinde tartışılan meselelerin başında “edebiyatımıza getirdiği yenilikler” gelmektedir. Nâmık Kemal’in 100. doğum yıldönümünde Mehmet Kaplan bu konuya odaklanmış ve onu “edebiyat tarihimizde düşünce ve alâkları hakiki hayata bağlı olan, mensup olduğu cemiyetin mazisi, hali ve istikbaliyle uğraşan ilk şahsiyet” olarak nitelendirmiştir. O tarihte Üniversite’de edebiyat asistanı olan Kaplan’a göre şairin edebiyatında zayıf noktalar bulunmasına karşın yaptığı en büyük iş, “beş asırlık eski edebiyatın mihverini değiştirmesi, onu insan hayatına ve cemiyete bağlaması”dır.¹⁵⁰⁶

1940’lı yıllarda Nâmık Kemal’in bir zamanlar meclisinde bunanlardan henüz hayatta olanlar az da olsa mevcut olduğundan şaire dair hatıra ve intibalarını gazetelere nakletmişlerdir. Lûtfî Arif’in babası Avukat Mustafa Arif Kanber bunlardan biridir. 100. yıldönümü vesilesiyle hatıralarını nakleden Mustafa Arif Bey, şairin alışkanlıklarını, sevdiği eserlerini, gizli toplantı mahfillerini, konuşma ve yazma ritüellerini, gençler arasındaki idol şahsiyetini hatırladığı kadar tarihi bir vesika hâlinde dile getirmiştir.¹⁵⁰⁷

1942 yılından itibaren Nâmık Kemal üzerine makaleler neşreden Midhat Cemal Kuntay, “Namık Kemal’in adını taşıyan bir eserle, önceden verilmiş hükümlerin, memnun olmak ve etmek için yazılan kasidelerin ve hicivlerin, onun şöhretini hırpalamak veyahut o şöhretle yan yana durmak emellerinin neticesi yerine, *vesikaların Namık Kemal’ini yazmaya*” girişmiştir. Eser, üçüncü cildi eksik olmakla beraber, 1944-1949 yıllarında iki cilt hâlinde Maarif Matbaası’nda basılmıştır.¹⁵⁰⁸

¹⁵⁰⁴ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Nâmık Kemal ve 1940-41 Türkiyesi”, *İş mecmuası*, sayı 25, (İstanbul: Güven Basımevi, 1941), 2-4.

¹⁵⁰⁵ Makaleler için bkz. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *İş mecmuası*, sayı 25, (İstanbul: Güven Basımevi, 1941), 8-87.

¹⁵⁰⁶ Mehmet Kaplan, “Nâmık Kemal’in Edebiyatımıza Getirdiği Yenilikler”, *Vatan*, nr. 123, (21 İllkânun 1940): 4.

¹⁵⁰⁷ “Büyük vatanperverin meclisine devam etmiş bir zat bize hatıralarını anlattı” başlıklı haber için bkz. “Nâmık Kemal’in Hakikî Siması”, *Vatan*, nr. 123, (21 İllkânun 1940): 4.

¹⁵⁰⁸ Önsöz ve eserinde kullandığı vesikalar için bkz. Mithat Cemal Kuntay, *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), V-VIII.

Nâmık Kemal'in 100. doğum yılı, halkevlerinin aktif rol almasıyla merkezî vilayetlerde ve taşra merkezlerinde birçok anma günü düzenlenmiştir. Halkevlerinde yapılan anma gecelerindeki amaç “*Büyük vatansever, büyük idealist Nâmık Kemal'in hayatını ve eserlerini bir kere daha saygı ile anmak ve Türk milletinin ruhunda ebedi yaşayacak olan bu büyük adama ve onun ilk tohumlarını serptiği inkılaba bağlılığı bir kere daha göstermek*” şeklinde açıklanmıştır. Bu ihtifallerde ağırlıklı olarak Nâmık Kemal'in hayatı ve eserleri dışında idealizmi, gençliğe bakışı, edebî şahsiyeti gibi dönemin mektep talebelerine aşılacak istenen yönleri işlenmiştir.¹⁵⁰⁹ 2 Aralık'ta düzenlenen ihtifallerde muhtelif halkevi üyeleri Nâmık Kemal'in hatıralarını anlatarak ve şiirlerinden okuyarak anma gecesini idrak etmişlerdir.¹⁵¹⁰ Merkez vilayetlerdeki anmaların aksine taşradaki Nâmık Kemal ihtifallerinin daha canlı ve kabalık icra edildiğini 1942 yılında Samsun Halkevi'ndeki törenden anlamaktayız. 21 Aralık 1941 Pazar günü akşamı Halkevi salonunda yapılan Nâmık Kemal Gecesi'ne beş yüz kişi katılmıştır. Büyük vatanperverin hayatının, eserlerinin ve vatana ifa etmiş olduğu hizmetlerin anlatıldığı heyecanlı hitabelerin yanında projeksiyonla Nâmık Kemal'in muhtelif pozlardaki resimlerinin gösterilmesi, taşradaki ihtifallerde tüm imkânların seferber edildiğini göstermektedir. Bu anmalarda *Vatan yahut Silistre* piyesinden muhtelif meclisler temsil edilmiştir.¹⁵¹¹

İkonik Türk kimliğini bünyesinde barından en güçlü şairlerden biri olan Nâmık Kemal'i tebcil ve yüceltme eğilimi, her dönemde karşılığı bulunan bir gerçektir. Şaire hayranlığını ifade etmede doğum ve ölüm yıldönümlerinin sembolik bir değeri vardır. Bu yıldönümlerinde şairi tebcil etme adına neşredilen ithaf şiirleri yanında onun adını mahlas olarak kullanan yazarlara da rastlanır. “Kemaloğlu” müstearıyla Haziran 1946'da “*Nâmık Kemal'in Mezarı Başında*” başlıklı bir şiir kaleme alan Prof. Dr. Muharrem Ergin, şairin karizmatik şahsiyetine hayranlığını ifade edenlerdendir.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁹ *Bursa Halkevi* dergisi Uludağ'da Nâmık Kemal için bir anma gecesi düzenlenmiş ve Namdar Rahmi, Mümtaz Ergin, M. Ali ve İsmet Bozdağ'ın gecedeki konuşmaları daha sonra özel bir sayı olarak neşredilmiştir. Bu yazılar içerisinde Namdar Rahmi (Karatay)'nin Nâmık Kemal'in idealizmini ele aldığı yazısı dikkat çekicidir. Namdar Rahmi, teolojik ruhunu kaybetmiş bir cemiyette mutasavvıfların Allah sevgisi yerine Nâmık Kemal'in ileride tahakkuk edecek lâik cemiyetin mübeşşiri olarak canan olarak vatani ikame ettiğini ileri sürmüştür. Bkz. N. Karatay, “Nâmık Kemal'in İdealizmi”, *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 32, (Şubat 1941): 6-28.

¹⁵¹⁰ “Nâmık Kemal Gecesi”, *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 53-54 (İkinciteşrin-Birincikânun 1942): 48.

¹⁵¹¹ “Samsun Halkevi'nde Nâmık Kemal Gecesi”, *Son Posta*, nr. 4100, (2 İkincikânun 1942): 6.

¹⁵¹² “...Yıldırım yağsa semadan torunun baş eğmez/ Boğarım şimşeği ak kanla, fakat eğmem inan, / İnan ey en büyük, en haklı kemal!” dizelerinin yer aldığı şiir için bkz. “Prof. Dr. Muharrem Ergin'in El Yazısıyla Yazdığı Bir Şiiri”, *Türk Dili*, sayı 672, (Aralık 2007): 890-893.

Nâmık Kemal, 1940 yılındaki 100. doğum yıldönümünün ardından sonraki yıllarda ritmi düşse de küçük çaplı törenlerle anılmaya devam etmiştir. Hemen yer yıl adına ihtifaller düzenlenen “vatan şairi ve mücahidi”, yuvarlak rakamlar dışında aritmetik sıralama ile de anılmıştır. 107. doğum sene-i devriyesini idrak için gazeteler neşriyatlarla Nâmık Kemal’i edebî hafızda yaşatmaya çalışmışlardır. İhtifallerin edebiyat tarihinde katkılarında biri de şairin dağınık haldeki şiirlerin bir bütünlük arz edecek şekilde neşriyata hazırlanması, bu amaçla ilmî ve akademik araştırmaların yürütülmesidir. 1936’da Rıza Nur, Nâmık Kemal’in şiirlerinden elde edebildiklerini Mısır’da bastırdığı nüshayı daha sonra Sadettin Nüzhet Ergun, 1941 yılında ikinci baskısıyla daha zengin hale getirmiştir. Çeşitli özel kütüphanelerde bulunan Nâmık Kemal evrakını inceleyen Midhat Cemal Kuntay¹⁵¹³ da 100. yıldönümü safhasında çalışmasının ilk cildini neşretmiştir.¹⁵¹⁴ Anma törenlerinde Nâmık Kemal’in bu kapsamda yeni keşfedilen evrak ve şiirlerinden de örnekler gündelik gazetelerde ilan edilmiştir.¹⁵¹⁵

Bu tarihlerde tertip edilen ihtifallerin merkezi Eminönü Halkevi’dir.¹⁵¹⁶ Hatip kürsüsünde Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Dr. Ali Nihad Tarlan ve İstanbul Milletvekili Hamdullah Subhi Tanrıöver bulunmaktadır. Tarlan, bu tarz anma toplantılarında genellikle şairin hayatı, şahsiyeti ve hürriyet mücadelesindeki yerini belirten uzun konuşmalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Gençler Nâmık Kemal’in muhtelif şiirlerinden parçalar okumayı rutin bir gelenek hâline getirmiştir. Hamdullah Subhi ise ölümünden sonra Nâmık Kemal’e

¹⁵¹³ Midhat Cemal, 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği tarafından Eminönü Halkevi’nde düzenlenen ihtifalde de Behçet Kemal Çağlar ile birlikte isminden söz ettiren hatiplerdendir. Bkz. “İstanbul’daki Tören”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2; “Vatan Şairi Nâmık Kemal İhtifali”, *Akşam*, nr. 11184, (3 Aralık 1949): 2.

¹⁵¹⁴ Yusuf Ziya Ortaç, vefatının 61. yıldönümünde iki ciltlik bu çalışmayı “*Mithat Cemal Kuntay, Nâmık Kemal’de ölü vesikalara hayat cazibesi katarak doğrunun romanını yazmış. Kitabı okumuyor, yaşıyoruz.*” cümlesiyle takdir etmiştir. Bkz. Yusuf Ziya Ortaç, “Nâmık Kemal”, *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.

¹⁵¹⁵ Şairin “Nâmık” mahlasıyla 1279-1863’te 23 yaşlarında ve Bâbü’l Tercüme Odası’nda iken yazdığı ve 107. doğum yıldönümü vesilesiyle *Vakit* gazetesinde neşredilen gazeli için bkz. “Nâmık Kemal Günü: Bugün Doğumunun 107’nci Yılı Kutlanıyor”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 10845-93, (22 Aralık 1947): 1.

¹⁵¹⁶ İhtifal merkezleri içerisinde önemli bir yeri olan Eminönü Halkevi, İstanbul’da ile açılan Halkevi olması itibarıyla en kıdemli kültür evlerinden biridir. Evin en önemli şubelerinden olan biri olan Dil ve Edebiyat kolu 12 yardımcı kol ile çalışmaktaydı. Bunlar, *Kültür, Jeoloji, Sosyal Araştırmalar, Türk İnkılabı Araştırmaları, Türk Hukuk Tarihi ve Sosyolojisi, Tercüme, Dil Araştırmaları, Sağlık Araştırmaları, Köy Sosyolojisi, Neşriyat ve Propaganda* kollarıydı. Bu kolları bizzat Üniversite profesörleri, doçentleriyle talebeleri teşkil etmişti. Temsil faaliyetleri arasında bir yılda 100 gösteri yapılabilmekteydi. 1943 yılı itibarıyla 12.268 azası bulunan İstanbul’un en önemli ihtifal merkezinde bir yıl içinde 22 bin lira gelir söz konusuydu. 3850 muhtaç kimseye de yardımda bulunulmuştu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Bedrettin Ülgen, “11’inci Yıldönümü Münasebeti(y)le *Eminönü Halkevi*”, *Vakit*, sayı 8985, (21 Şubat 1943): 2.

olan ilgiyi “*Kemal’in şiirlerinde azametli tarihimizin ifadesini görürüz.*” cümlesiyle özetlemiştir.¹⁵¹⁷

Vatan şairi Nâmık Kemal, İstanbul’da İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği’nin öncülüğünde 1950’li yıllara kadar halkevlerinde saygı ve sevgi ile anılırken anma gerekçesi, ülkemize “ilk önce vatan sevgisini getiren büyük Türk oluşu” gösterilmiştir.¹⁵¹⁸ Türk Kültür Ocağı gibi sivil kurumlar, Eminönü Halkevi’nde düzenledikleri anmalarla Nâmık Kemal’in hatırasını canlandırmaya çalışmışlardır. Bu ihtifallerde Ocak adına Bahadır Dülger ve Nihad Sami Banarlı dikkat çeken isimlerdir.¹⁵¹⁹ Ankara’daki anma merasimlerinin adresi ise Ankara Üniversitesi Talebe Birliği ve Yüksek Tahsil Talebe Birliği’nin iştirakleriyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi konferans salonudur.¹⁵²⁰ Kemal Edip Kürkçüoğlu bu mahfillerdeki anma törenlerinde ismine rastladığımız hatiplerdendir.¹⁵²¹ 1940’lı yılların sonunda Nâmık Kemal’e dair iki ciltlik hacimli bir eserin yazarı olan Midhat Cemal ve Behçet Kemal Çağlar anma törenlerinde hatip olarak sürekli kürsüde görülmektedirler. Diğer yazar anmalarından farklı olarak 1949 yılındaki törende şehir bandosunun çaldığı İstiklal Marşı’nın ardından İstanbul Konservatuar talebeleri tarafından Plevne Marşı’nın söylenmesi gibi farklı bir ritüel ortaya çıkmıştır.¹⁵²² O yıllarda üniversitede henüz büstü bulunmayan Nâmık Kemal için saygı duruşları iki dakikadan ibarettir. 1949 senesi aynı zamanda edebiyatta “Kemaller” yılıdır. Vatan şairinin ölümünün 61. yıldönümü idrak edilirken Yahya Kemal’in de 65. doğum yılı kutlanmıştır. “2 Aralık Türk edebiyatına bir Kemal’i verirken bir Kemal’i almıştır” yorumları edebiyat tarihinde bir miladın başlangıcı olarak kabul görülmüştür.¹⁵²³

Nâmık Kemal ve Rumeli Fatih Süleyman Paşa anmaları, zaman zaman Gelibolu’nun Bolayır bucağındaki mezarlarının başında icra edilmiştir. Bir düzen dâhilinde olmasa bile burada yapılan törenler, Nâmık Kemal ihtifallerin başlangıç noktasıdır.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ “Nâmık Kemal İçin Dün Yapılan Tören”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 10846-94, (23 Aralık 1947): 1, 3.

¹⁵¹⁸ “Nâmık Kemal”, *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.

¹⁵¹⁹ “Nâmık Kemal’in Hâtırası Anıldı”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11189-437, (3 Aralık 1948): 1.

¹⁵²⁰ “Nâmık Kemal’i Anma Töreni”, *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 2.

¹⁵²¹ “Nâmık Kemal İçin Dün Bir Tören Yapıldı”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.

¹⁵²² “Nâmık Kemal’in 61’inci Ölüm Yıldönümü”, *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 1; “Nâmık Kemal’in 61’inci Ölüm Yıldönümü”, *Yeni İstanbul*, nr. 2, (2 Aralık 1949): 2; “İstanbul’daki Tören”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.

¹⁵²³ “Nâmık Kemal’in 61’inci Ölüm Yıldönümü”, *Yeni İstanbul*, nr. 3, (3 Aralık 1949): 2; M. Tevfik Ararad, “Bir Yıldönümünün Düşündürdükleri”, *Yeni İstanbul*, nr. 6, (6 Aralık 1949): 4.

¹⁵²⁴ 8 Haziran 1975’te Bolayır’da yapılan anma töreni için bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1976*, (İstanbul: Yayıncılık Basımevi, 1976), 23.

Toplumsal bellekte ölümünün 100. yılında 1988’te tekrar hatırlanan Nâmık Kemal, edebiyat dünyasında yeniden farklı açılarla ele alınmıştır.¹⁵²⁵ Akademisyenler tarafından edebî mirası gözden geçirilmiştir.¹⁵²⁶ Unutulan yönlerine ışık tutulmuş, edebiyat ve kültürel belleğe katkısı yeniden farklı gözlerle ele alınmıştır.¹⁵²⁷ Dergiler, özel dosya, anıt sayı neşretmek suretiyle şairi “Türk romanının doğuşu”, “milliyetçilik”, “itirazları”, “nesri” gibi başlık ve konularla kritik etmişlerdir.¹⁵²⁸ *Türk Edebiyatı* dergisinde Nâmık Kemal’in 100. ölüm yıldönümünde “ilmî ihtifal” azlığına dikkat çeken Ahmet Kabaklı, bu tarz anmaların “ne kadar sönük geçtiğini” hatırlatmıştır. Ciddi toplantılarla anma yerine geçiştirecek faaliyetlerin varlığını savunan Kabaklı, tezine delil olarak bir tek orijinal eserin ortaya konulmamasını göstermiştir. “Namık Kemal mi unutuldu, yoksa biz mi unuttuk?” sorusuna cevap arayan Kabaklı’nın cevabı vatan şairiyle sınırlı değildir:

“Elbette ikinci şık doğrudur. Çünkü biz, Nâmık Kemal’le beraber daha neleri unutmamak ki... Daha doğrusu şöyle sorulmalıdır: Nâmık Kemal’i, Şinasi’yi, Hâmid’i, Cevdet Paşa’yı unuttuk, bu doğru, lâkin kimi hatırlıyoruz? Fuzûlî’yi mi, Yunus Emre’yi mi, Âşık Paşa’yı mı, hatta Tevfik Fikret’i, Hâşim’i, Yahya Kemal’i mi?”¹⁵²⁹

Ahmet Kabaklı, Nâmık Kemal’e yaklaşımların da ilmî ciddiyetten yoksun olduğunu iddia etmiştir. Zira Nâmık Kemal, 1860’tan ya 1960’lara kadar, tam dört nesil boyunca durmadan övülmüştür.¹⁵³⁰ Kabaklı, 100. yıl anmalarının nasıl yapılması gerektiği teklifini ortaya koyarak yazısını bitirir ve temennilerde bulunmuştur:

“İsterdim ki, şu yüzüncü ölüm yılında bilginler, edebiyatçılar, türlü daldan uzmanlar toplansınlar da Nâmık Kemal’in 1988’den bakılan gerçeğini yaşayan ve yaşatılmaya değer kıymet unsurlarını araştırsınlar. Peşin hükümlere dayanmayan bir Nâmık Kemal, gelecek günlere bizden intikal etsin. Olmadı. Bu zayıf çevreler içinde olacağı da benzemiyor. Umalım 125, 150, 200. yıllarında seçkin torunlarımız, Nâmık Kemalleri de bizleri de ilmin süzgecinden geçirirler.”¹⁵³¹

¹⁵²⁵ Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “Nâmık Kemal’in Ölümünün 100. Yılında Vatan Yahut Silistre”, *Türk Kültürü*, cilt XXVI, sayı 306 (Ankara, 1988): 615-623.

¹⁵²⁶ *Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay., 1988), 228 s.

¹⁵²⁷ Örnek olarak bkz. Necdet Kurdakul, “Ölümünün 100. Yılında Unutulan Yönleriyle Namık Kemal”, *Tarih ve Toplum*, sayı 60, (Aralık 1988): 9-16.

¹⁵²⁸ Bkz. “Türk Edebiyatı Nâmık Kemal Anıt Sayısı”, *Türk Edebiyatı*, nr. 182, (Aralık 1988): 45-67.

¹⁵²⁹ Ahmet Kabaklı, “Nâmık Kemal’e Bakışsızlık”, *Türk Edebiyatı*, nr. 182, (Aralık 1988): 42-44.

¹⁵³⁰ Kabaklı’nın iddiaları şöyledir: “Süleyman Nazif gibi her şeyler alay eden bir nükte babası bile onun için “Bizi yaratan Allah, yetiştiren ise Namık Kemal’dir.” demiştir. Sonra her devir ve her eser Nâmık Kemal’i göklere çıkarmıştır. Mehmet Kaplan gibi soğukkanlı, ilmî eserler çok az neşredilmiştir. Sonra Nâzım Hikmet, ‘Putları Yıkıyoruz!’ diyerek Nâmık Kemal’e saldırıp onu “Takma yeleli arslan” diye yermiş, onun tam karşısındaki Necip Fazıl da onu “Sahte Kahramanlar” arasında saymıştır. Bütün bunlar ya ifrat veya tefrittir. Böylece Nâmık Kemal karşılıklı iki kasıt arasında ve bilgisizliklerin, ilgisizliklerin himmetiyle kaybolmuştur.” Bkz. Kabaklı, “Nâmık Kemal’e Bakışsızlık”, 44.

¹⁵³¹ Kabaklı, “Nâmık Kemal’e Bakışsızlık”, 44.

Vatan ve Hürriyet şairi Nâmık Kemal için ölümünün 100. yılı dolayısıyla Ankara Millî Kütüphane Konferans salonunda bir sempozyum, Ankara Üniversitesi'nde de bir panel düzenlenmiştir. Anma amacı, “*Namık Kemal'i yaşatmak, yeni kuşaklara tanıtmak, kişiliği ve yapıtları hakkında yapılan bilimsel araştırmaları kamuoyuna aktarabilmek*” şeklinde ilan edilen ve 2-4 Aralık 1988 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve 3 gün süreli sempozyuma çok sayıda uzman, şairi değişik yönleriyle anlatan 24 adet tebliğ ile katılmıştır.¹⁵³² Sempozyum süresince ayrıca şairin kendi yazdığıyla, hakkında yazılan eserlerden oluşan bir de sergi düzenlenmiştir. 100. yıl dolayısıyla PTT Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak şairi konu alan Özel Tarih Damgalı Özel Gün Zarfları da hazırlanmıştır. Devlet Tiyatroları tarafından Nâmık Kemal'in hayatını anlatan bir tiyatro eserinin yıl içinde sahneye konulması planlanmıştır.¹⁵³³ 1980'li yıllarda yapılan ihtifallerin bu açıdan verimli geçtiğini söylemek gerekir. Bunda resmi ve sivil kuruluşların birlikte hareket etmesi kadar, kültür ve edebiyat meselelerine duyarlı politikacıların da etkili olduğu söylenebilir.

1984 yılından itibaren “*Türk büyüklerini anmak, onları yeni nesillere tanıtmak, tarihimizin önemli olayları hakkında konferans, seminer, sempozyum ve kongreler toplamak, hatıra kitapları çıkarmak gibi faaliyetlere*” imza atan Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı* ve Ömer Seyfeddin kitaplarının ardından *Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal* kitabını neşretmiştir. İlmî ve akademik tebliğlerin yer aldığı kitap, o zamana kadar neşredilen en kapsamlı Nâmık Kemal anma eseri olarak zikredilebilir. Şairin çeşitli yönlerini ortaya koyan ve 13 akademisyenin makalelerini ihtiva eden çalışma ile “*Nâmık Kemal'a olan minnet ve şükran borcunun az da olsa ödenme*” gayesi güdülmüştür. Bununla birlikte bu tarz anma yıldönümlerinde yalnız Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi değil, ülkemizdeki kültürle ilgili kurumların planlı ve koordineli bir şekilde çalışması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.¹⁵³⁴

Ömrünün 38 ayını Mağusa'da geçiren Nâmık Kemal'i vefatının 110. yılında anmak, onun adına bir sempozyum düzenlemek için 27-28 Nisan 1998 tarihlerinde Doğu Akdeniz

¹⁵³² 3 gün süren ve XI oturumda tamamlanan sempozyumda sunulan tebliğler ve konuşmacılar için bkz. “Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal: Oturumlar ve Konuşmacılar”, *Millî Kültür*, sayı 64, (Nisan 1989): 116-117.

¹⁵³³ “Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal”, a.y., 117.

¹⁵³⁴ *Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1988), sunuş bölümü.

Üniversitesi harekete geçmiştir.¹⁵³⁵ İhtifale yüklenen amacı ve sempozyumun gayesini Prof. Dr. Metin Akar kamuoyuna şöyle açıklamıştır:

“Büyük vatan şairi Nâmık Kemal’i anmak,

Onun hayatı, sanatı ve edebî şahsiyeti konularında bilim adamlarınca üretilen yeni bilgilerin gün ışığına çıkarılmasında yardımcı olmak,

Bilim âlemine, Kıbrıs Türk halkına ve üniversite öğrencilerine, bu yeni bilgileri ulaştırarak üniversiteler ile halkımızın kaynaşmasını sağlamak,

Kıbrıs Türklerinin hafızasına Nâmık Kemal’den kalan izleri ve anıları derlemektir.”¹⁵³⁶

2010 yılında Nâmık Kemal Üniversitesi tarafından düzenlenen şairin doğumunun 170. yılı kapsamında yapılan uluslararası bilgi şöleni, vatan şairinin edebî konumunu, 21. yüzyıla ulaşan şahsiyet çizgilerini, eserlerinin topluma vereceği mesajların güncelliği sorgulamak adına son önemli anma faaliyetlerinden biri olup iki ciltlik akademik bir çalışmanın da ortaya çıkmasına imkân vermiştir.¹⁵³⁷

Genel olarak Nâmık Kemal ihtifallerinin merkezinde şairin her çağa ve her döneme hitap eden çığır açıcı kavramları üzerinden sembol şahsiyetinin aktüele uyarlanması söz konusudur. Gücünü kullandığı kavramlardan, hamasî dilinden, aksiyoner şahsiyetinden alan şair, biraz da Süleyman Nazif gibi hayranlarının edebiyatı yönlendirmesiyle, şöhretini kahramanlığa dönüştürerek her neslin ruhuna hitap etmeyi başarmıştır. Nâmık Kemal, Osmanlı saltanat sistemine gizli veya açık eleştirileriyle Meşrutiyet’in temellenmesine hizmet eden, ayrıca mücadelesiyle birlikte çevresine toplanan edebiyatçılarla bir cephe ve kamuoyu oluşturabilen sembol bir şahsiyettir. Bu tavrı, onu milletin hizmetine sunduğu mücadelesi ile yaptığı edebiyatın tesirinin somutlanması olarak da düşünülebilir. Şairin etkileyici sembol kişiliği, geçmişten gelen imgesiyle birleşerek aktüel zamana taşınmış ve gelecek nesillere de ideal bir kahraman ve ufuk açıcı bir şahsiyet olarak sunulmuştur. Yeni bir nesil inşa etmek isteyen her kurum ve her edebî teşebbüs, Nâmık Kemal’i hatırlamaya kendisini mecbur hissetmiş, ihtifalleri de onun bayraklaştırdığı kavramlar ve temalar üzerinden şekillendirmişlerdir. Birçok ritüel uygulaması onun adına icra edilen anma merasimlerinde ortaya çıkarak diğer edebiyatçılar için düzenlenen törenlere de yansımıştır.

¹⁵³⁵ Söz konusu sempozyuma Türkiye’den 8, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nden 8 olmak üzere toplam 16 bilim adamı ve araştırmacı katılmıştır. Ayrıntılı bilgi ve tebliğler için bkz. *Nâmık Kemal Sempozyumu Bildirileri (Gazimağusa 27-28 Nisan 1998)*, (Kıbrıs: DAÜ Basımevi, 1998), 196 s.

¹⁵³⁶ Bkz. *Nâmık Kemal Sempozyumu Bildirileri*, a.g.e., III.

¹⁵³⁷ Bkz. *Uluslararası Nâmık Kemal Sempozyumu (20-22 Aralık 2010)*, cilt I, Ed. Doç. Dr. Orhan Kemal Tavukçu-Dr. Ali Tilbe, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2010), 621 s. ; *Uluslararası Nâmık Kemal Sempozyumu (20-22 Aralık 2010)*, cilt II, Ed. Doç. Dr. Orhan Kemal Tavukçu-Dr. Ali Tilbe, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2010), 1212 s.

Türk milletinin duygu ve düşüncelerini yansıtan kalemler, onun ruhundan ilham alırken toplumsal bellek, zaman zaman onu unutsa da, kritik zaman dilimlerinde Nâmık Kemal'i hatırlamaya, anmaya bundan sonraki yüzyıllarda da devam edecektir.

4.1.3. ŞEYH GÂLİB İHTİFAL-İ EDEBÎSİ (1912)

Talebe-i Hukuk Cemiyeti'nin organize ettiği sivil bir organizasyon olan Nâmık Kemal ihtifali (1908) sonrası hükümetin desteklediği ve devrin önemli edebiyatçılarının katılımıyla gerçekleştirilen ilk ihtifal, ölümünden 113 yıl sonra yine bir Mevlevî Dedesi olan şair Şeyh Gâlib¹⁵³⁸ (1757-3 Ocak 1799) için düzenlenmiştir. İhtifalin tarihi, Trablusgarb'da Osmanlı ordularının mukavemeti karşısında İtalyanların Çanakkale'ye ve Adalar'a saldırıp işgal ettiği günlere, Arnavutluk'un da iç karışıklıklara düştüğü zamanlara denk gelmektedir. Yukarıda ayrıntılarıyla anlattığımız üzere bu süreçte sıkıntılı günler ve moral bozukluğu ülkenin çeşitli yerlerinde düzenlenen “tezâhürât-ı milliye”lerle giderilmeye çalışılmıştır. Törenlerin arkasında İttihat ve Terakki'nin bölgesel kulüpleri vardır.¹⁵³⁹ Siyaset-i milliyenin aktörleri, kitle psikolojisini tamir ve yönetmek için manevi yönü ağır basan bu türden organizasyonları desteklemişlerdir.

İhtifalin organizatörü Mehmed Ziya Bey, Semavi Eyice'nin verdiği bilgilere bakılırsa, daha lise öğrencisi iken Mevlevîliğe büyük ilgi duymuş; İstanbul'un iki büyük Mevlevî tekkesini, Galata ve Yenikapı Mevlevihanelerini zaman zaman ziyaret etmiştir. 1884'te o sıralarda Üsküdar'da misafir olarak bulunan Eskişehir Mevlevihanesi Şeyhi Hasan Dede ile tanışmış, sonra Şeyh Eşref Dede ile üç yıl kadar beraber olmuş, nihayet Konya'ya atandığında da Mevlevîliğe daha fazla yaklaşmak imkânını bulmuştur.¹⁵⁴⁰ Mehmed Ziya Bey, 1920 yılında Şeyh Gâlib ihtifali münasebetiyle yazdığı bir makalede imzasını

¹⁵³⁸ Şeyh Gâlib'in hayatı ve eserlerine dair yapılan ilk doktora incelemesi için bkz. Dr. Sedit Yüksel, *Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1963), 170 s. Kuruluşunun 700. yılında Osmanlı Devleti'ne ve vefatının 200. yılında Şeyh Galib'in “aziz ruhuna armağan” edilen biyografi çalışması için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Kuğunun Son Şarkısı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999), 199 s.

Ayrıca bkz. M. Muhsin Kalkışım, “Şeyh Galib”mad. *TDVİA*, cilt 39, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 54-57.

¹⁵³⁹ İttihat ve Terakki'nin Beykoz Kulübü'nün düzenlediği kitlesel organizasyon ilanı için bkz. “Tezâhürât-ı Milliye”, *Hakk*, nr. 65, (4 Mayıs 1328/17 Mayıs 1912): 2.

¹⁵⁴⁰ Semavi Eyice'ye göre bu tarikat ile yakınlığının bir ürünü olarak Bursa'dan Konya'ya Seyahat başlıklı kendi ifadesine göre altı yüz sahifelik büyük bir eser yazmış, bunun içinde bütün Mevlevî büyüklerinin biyografilerini de tanıtmıştır. Ancak Malumat Basımevi'nde baskısına başlanan bu kitap tamamlanmamıştır [(İhtifalci) Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, (İstanbul 1328 Vatan Matbaası), 368 s., ÖZEGE; 2693]. Geniş bilgi için bkz. Prof. Dr. Semavi Eyice, “İhtifalci Mehmed Ziya Bey: Hayatı, Mezarı ve Eserleri”, *Eyüp Sultan Sempozyumu VI-Tebliğler*, (İstanbul: Eyüp Sultan Bel. Yay., 2003): 177.

Hâdimü'l-Mevleviyye şeklinde atarken “*Kendi muhîtimde mahsus bir inkılâb-ı fikrî ve edebî uyandıran [Gâlib] Dede merhum hakkında, mefkûre sahibi olan Mevlevîler gibi kırk seneye yakın bir zamandan beri fi’iliyâtımla kavliyâtımla hâdimi bulunduğum bir tarikat-ı irfân-penâh*” şeklinde Mevlevîliğini ve mensup olduğu tarikatın mahiyetini açıklamıştır.¹⁵⁴¹

Şeyh Gâlib’e dair ihtifalin detaylarına geçmeden önce edebiyat tarihimizde bu törenin kimin fikri olduğuna dair kısa bir tartışmayı hatırlatmak gerekmektedir. Yakup Kadri, 23 Ocak 1920 Cuma günü Darülfünun Konferans salonunda düzenlenen Pierre Loti Günü’ne dair *İkdâm* gazetesinde bir makale yazmış, Avrupa’daki edebî cemiyetlerin mahiyetlerinden anma bağlamında bahsederken Şeyh Gâlib İhtifali’nin Süleyman Nazif’in bir teşebbüsü olduğunu iddia etmiştir:

“...Bundan yedi sekiz sene evvel büyük üdebâımızdan Süleyman Nazif Bey, bir Galib Dede teşebbüsüne ön ayak olmuştu. Etrafına kendi gibi eski şairlerimiz içinde hâssaten Gâlib Dede’ye karşı müstesnâ bir hayrâniyetle birçok gençleri topladı ve bir ‘Galib Dede Günü’ icâd etmek istedi. Hatta zannederim merhumun türbesinde bir ictimâ’-ı ihtifâl bile oldu, nutuklar söylendi...”¹⁵⁴²

Yakup Kadri, yazısında bu teşebbüse sadece bir gazetenin (*Hakk*) ilgi gösterdiğini ve bu gayretin neticesiz kalmasıyla Süleyman Nazif’in fütura düştüğünü belirtmiştir.¹⁵⁴³

Makaleyi okuyan Mehmed Ziya Bey’in neler düşündüğünü tahmin etmek güç değildir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, her ne kadar Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nın ağır kayıplarının halkın üzerindeki sarsıcı etkisini azaltmak ve bu yenilgiyi biraz da manipüle etmek maksadıyla icrasına imkân tanısa da “ihtifal” kavramının İhtifal-i Millî Heyeti Reisi Mehmed Ziya Bey’in şahsıyla bütünleşip onun organizatörlüğüyle millî bir kimliğe büründüğü kamuoyunca bilinen bir gerçektir. Nitekim hemen ertesi gün Yakup Kadri’nin bu makalesine cevap veren Mehmed Ziya Bey, Şeyh Gâlib İhtifali’nin serencamını ve işin aslını birinci ağızdan nakletmiştir. Makalesinin hemen başında Şeyh Gâlib İhtifali’nin Süleyman Nazif’e isnadını bir zuhûl (dalgınlık eseri yanılıp unutma) olarak nitelendirmiştir:

“Muhterem *İkdâm*’ın dünkü nüshasında *Hafta Sonu Musâhabesi* serlevhası altında Y.K. işaretli makalede Gâlib Dede İhtifâli’nden bahis olunur iken bir hakikat-i tarihiyenin zikri unutulmuş ve bu suretle memleketimizde âtiyen arz edeceğim vech ile ‘urefâ-yı ‘uzmâ-yı Mevleviyye hakkında ikinci defa olarak icrâ edilen bir ihtifâl-i tarikî ve edebînin târihçe-i

¹⁵⁴¹ Mehmed Ziya, “Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle”, *İkdâm*, nr. 8245, (25 Kânunusânî 1336-1920): 3.

¹⁵⁴² Y.[akup] K.[adri], “Piyer Loti Günü mü? Süleyman Nazif Günü mü?”, *İkdâm*, nr. 8244, (24 Kânunusânî 1336-1920): 2.

¹⁵⁴³ Y.[akup] K.[adri], a.y., 2.

neş’eti hakkında bir eser-i zuhûl gösterilmiş olduğundan, târihin sutûr-ı encâline geçmiş olan şu ihtifal hakkında bazı izâhât i’tâsını lâzimededen gördüm.”¹⁵⁴⁴

Mehmed Ziya Bey, makalesinde “Mehmed Es’ad Gâlib Dede Efendi”yi son asırda yetişen Mevlevî âriflerinin baş meşale çeken ve kendi muhitinde hissedilen fikrî ve edebî inkılabı uyandıran bir şair olarak tavsif etmiştir.¹⁵⁴⁵ Ardından söz konusu ihtifalin nasıl gün yüzüne çıktığını, ihtifale kimlerin dâhil olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Buna göre Mehmed Ziya Bey, sözüyle ve davranışlarıyla hizmetkârı olduğu Mevlevîlik tarikatının “*ekâbir-i ‘urefâ ve şuarâsından olan Gâlib Dede hakkında bir ihtifal tertibini düşünmüş*” ve “edîb-i muhterem, üstâd-ı cezîlû’l-kalem” Süleyman Nazif Bey’le merhum Şahâbeddin Süleyman ve Köprülüzâde Fuad Beylere fikrini açmış, böyle bir ihtifale lütfen iştiraklerini rica etmiştir. Süleyman Nazif’in “Büyük bir fahr ve hazz-ı vicdân ile iştirak” buyuracaklarını vaat ve müjdelemeleri üzerine Mehmed Ziya Bey gerekli girişimlerde bulunmuş ve o zaman intişar eden *Hakk* gazetesi ile birlikte¹⁵⁴⁶ “bu nezih ve hayırlı ihtifalin tezyîd-i rağbet ve revnakı emrinde” birçok kimsenin yardım ve hâmililiğine mazhar olmuştur.¹⁵⁴⁷ Yine aynı gazetenin özel teşvikleriyle bir de yardım kampanyası açılmıştır. Gazetenin sürekli neşriyatı ve ismi geçen zatların kadirşinaslık eseri teşvikkâr makaleleri, ihtifalin kadirbilir millet nazarında ciddiye alınmasını sağlamıştır. Mehmed Ziya Bey, bu vesileyle tarihi bir itirafta da bulunmuştur:

“Târihe geçmiş olmak itibariyle şunu da arz ve ifadeye mecburum ki Gâlib Dede İhtifali’nin hîn-i tertibinde -belki bir sû-i tefehhüm eseri olarak- pek çok müşkilât ve

¹⁵⁴⁴ Mehmed Ziya, “Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle”, 3.

¹⁵⁴⁵ XVIII. yüzyıl ve Klasik Türk şiiri şairlerimizden ve Mevlevî bir ailenin çocuğu olan Şeyh Gâlib (öl. 27 Receb 1213/ 4 Ocak 1799), babasının da yönlendirmesiyle Mevlânâ’nın eserlerini okuyarak Mevlevî büyüklerinin sohbetlerini dinleyerek ve hususi hocalardan dersler alarak yetişmiş ve *Hüsn ü Aşk* yazmalarındaki kayıtlara göre 27 yaşında iken *Mesnevî*’yi on birinci defa hatmetmiştir. Mevlânâ ve sonrasında gelen Mevlevî şair ve âlimlerine son derece bağlı bulunan Şeyh Gâlib, başta *Hüsn ü Aşk* olmak üzere eserlerinde bu geleneğin izlerini her vesile ile yansıtmıştır. Abdülmecid Sivasî, Cevrî ve İlmî Dede tarafından da şerh edilen adına ilk ihtifal yapılan Yûsuf Sîneçâk’ın *Mesnevî*’den bir anlam bütünlüğü içinde seçilen 366 beyitlik “Cezîre-i Mesnevî”sinin de şerh etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Sedit Yüksel, *Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1963), 50-52; Prof. Dr. Hüseyin Ayan, “Şeyh Galip’te Mevlânâ Sevgisi”, *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 530-536; M. Muhsin Kalkışım, “Şeyh Galip” mad. *TDVİA*, cilt 39, (İstanbul: 2010), 54-57.

¹⁵⁴⁶ Baş makalelerini genellikle Süleyman Nazif ile Köprülüzâde Mehmed Fuad’ın yazdığı ve İttihat ve Terakki’nin desteklediği *Hakk* gazetesinde Ahmed Rasim, Midhat Cemal gibi isimler de edebî yazılar neşretmekteydi. Abdülhak Hâmid de muhtemelen Süleyman Nazif’in teşvikiyle, *Finten*’i burada tefrika etmişti. Söz konusu yazarların makalelerine örnek olmak için Bkz. *Hakk*, nr. 3, (3 Mart 1328-16 Mart 1912): 1-4.

¹⁵⁴⁷ Gâlib Dede için 27 Receb 1330-29 Haziran 1328 Cuma günü yapılacak resm-i ihtifale iştirak edenler, bir hafta öncesinden *Hakk* gazetesinde açılan iâne/yardım kampanyasından dolayı isim isim, gün gün gazetede ilan edilmiştir. Dâru muallimîn Muallimleriden Ali Nusret Bey, Aydın Mebusu Polis Nâdi Bey, Etibbâ-yı Mülkiye’den Doktor Rıza Bey, Tüccârdan Nuri Aziz Bey’in yardımlarına ve diğer günlerde ihtifale katılım gösterenlere örnek olarak bkz. “Gâlib Dede İçin”, *Hakk*, nr. 104, (12 Haziran 1328-25 Haziran 1912): 1; “Gâlib Dede İçin”, *Hakk*, nr. 114, (22 Haziran 1328-5 Temmuz 1912): 1.

mezâhime tesâdüf ettim. Tarikat-ı aliyye-i Mevleviyye, en ziyade edeb ve irfân ve hikmet üzerine müesses olup pîşvâyân ve sâlikinin de hiç şüphesiz bu mefkûre ile mütehassis ve endişe-i takdîrî ile müteessir oldukları cihetle ‘uzmâ-yı ‘urefâ-yı tarikatın takdir ve kıymet-i ilmiye ve edebiyelerine ma‘tûf olan bu gibi teşebbüsât-ı ihtifâl-kârîyi herkesten evvel onların teşvîk ve tergîb etmeleri lazım gelir idi. Fakat maatteessüf böyle olması ve yine tekrar ediyorum, bir sû-i telakki neticesi olmak üzere teşebbüste birçok engel gördüm.”¹⁵⁴⁸

Mehmed Ziya Bey’in burada zikri geçen “herkesten evvel onların teşvîk ve tergîb etmeleri lazım gelir idi.” cümlesi ile Şahâbeddin Süleyman ile ihtifalin Mevlevîliğin ruhuna aykırı olduğu tartışmasına girişen Tâhirü’l-Mevlevî’dir.

İhtifalci Ziya Bey’in önderliğinde icra edilen Şeyh Gâlib İhtifali’nin teorik arka planında II. Meşrutiyet sonrası başını Köprülüzade Mehmed Fuad Bey’in çektiği yeni “İnkılâb Edebiyatı” mefkûresi yatmaktadır. Bu edebiyatı, “İdâre-i sâbikanın sukûtunu müteâkib meydana çıkararak muayyen bir şekil ve mahiyet alabilmiş olan bir nesl-i ahîr edebiyatı” şeklinde nitelendiren Köprülü, Ahmed Haşim ile Emin Bülend’in birkaç “neşîde-i vatanperverânesini istisna” tutarak yeni nesli “gözlerini âlem-i hâricîye kapamış, kendi kâinât-ı manevîyesini tedkik ve tahlil ile meşgul” olarak ilan etmiştir. Buradaki “manevî” kelimesiyle yapılan vurgu son derece dikkat çekicidir. Köprülü’ye göre yenilik taraftarı bu neslin edebiyatı “Fikret-Halid Ziya” nesli edebiyatından birçok cihetlerle ayrılmış, daha “zarif ve daha ince bir şekil” almıştır.¹⁵⁴⁹ Köprülüzâde’nin bu baş makalesiyle neşriyata başlayan *Hakk Gazetesi Haftalık İlâvesi*’nde “Muâvîn-i Tahrîriyye” köşesinde bazı isimler görülmektedir ki bunlar Köprülü’nün övdüğü “nesl-i ahîr”dir.¹⁵⁵⁰ Bu liste içerisinde Halid Ziya ve Köprülü’nün “İhtilal şairi” olarak nitelendirdiği Tevfik Fikret’in hariç tutulması ilginçtir. Diğer önemli bir nokta da bu kadronun birkaç ay sonra ekip hâlinde Şeyh Gâlib İhtifali’ne katılarak destek vermesidir. İttihat Terakki’ye yakın yayın organı etrafında yeni bir edebî neslin vücuda getirilme düşüncesi de muhtemelen bu isimleri bir araya getirmiş olmalıdır.¹⁵⁵¹ Dil ve edebiyatta “yenilik” vurgusu, bu ilave etrafında sıkça işlenen

¹⁵⁴⁸ Mehmed Ziya, “Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle”, 3.

¹⁵⁴⁹ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Musâhabe-i Edebiye: İnkılâb Edebiyatı”, *Hakk Gazetesi İlâvesi*, nr. 1, (20 Nisan 1328): 1-3.

¹⁵⁵⁰ *Hakk Gazetesi Haftalık İlâvesi*’nin 3. sayısında kapakta “Muâvîn-i Tahrîriyye” köşesinde ismi zikredilen kişiler şunlardır: Ahmed Agayef, Ahmed Hikmet, Ahmed Rasim, İsmail Müştak, Emin Bülend, Tahsin Nahid, Celal Sahir, Celal Nuri, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Câhid, Hüseyin Dâniş, Hüseyinzâde Ali Bey, Hüseyin Suâd, Said Hikmet, Süleyman Sâib, Süleyman Nesib, Süleyman Nazif, Ziya Bey (İhtifalci), Şahabeddin Süleyman, Abdülhak Hâmid, Abdülfeyyaz Teyfik, Abdullah Cevdet, Bakteriyolog ve Kimyager Muallim Osman Nuri, Ali Cânib, Ömer Seyfeddin, Aynîzâde Hasan Tahsin, Fâik Ali, Kâzım Nâmi, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Mehmed Cavid, Mehmed Rauf, Mehmed Sadık, Midhat Cemal, Mustafa Subhi, Müfid Ratib. Bkz. “Muavîn-i Tahrîriyye”, *Hakk Gazetesi İlâvesi*, nr. 3, (3 Mayıs 1328): 1.

¹⁵⁵¹ M. Zekerîya Sertel, anılarında vurgun, rüşvet, yolsuzluk ve hırsızlık döneminin halkı bezdirdiği yıllarda halkın İttihat ve Terakki yönetimine karşı nefret duyduğunu söylemektedir. Bir tarafta açlık, bir tarafta ise

konulardan ve üzerinde ısrarla durulan sloganlardan biri olmuştur. “Yeni Lisan Edebiyatı” veya “Edebiyatta Yenilik” meselesine dair makaleler, listedeki bazı yazarlarla sürekli sıcak tutulan konulardandır.¹⁵⁵²

Şeyh Gâlib namına icra edilecek İhtifal-i Edebî hakkında müzakerelerde bulunmak üzere heyet-i idareyi teşkil eden kişiler bir hafta önce Cuma günü zevalî saat ondan on bire kadar Bâbîâlî Caddesi’nde Cağaloğlu yokuşundaki 33 numaralı *Hakk* gazetesini idarehanesinde bir araya gelmişlerdir.¹⁵⁵³

Konuyla ilgili bir çalışma yapan Ayşe Değerli’nin verdiği bilgilere göre “*Bir İhtifâl-i Âlî-yi Edebî Şair Müceddid Gâlib Dede*” başlığını taşıyan *Hakk* gazetesinin 9 Haziran 1328/22 Haziran 1912 tarihli ve 101 numaralı nüshasında Osmanlı edebiyat tarihi içerisinde Bâkî, Fuzûlî, Nef’î ve Nedim gibi önemli şairler arasında sayılması gereken ve “*Hüsn ü Aşk*” adlı mesnevinin sahibi olan Şeyh Gâlib’in vefatının üzerinden yüzyıldan fazla bir zaman geçtiği halde henüz bir anma töreninin icra edilmediği ifade edilmiştir. Gâlib Dede’nin hayatı, anma töreni için oluşturulacak heyetin görev ve yetkileri *Hakk* gazetesinin bu girişimdeki rolü¹⁵⁵⁴, anma töreninin ne şekilde icra edileceği ayrıntısı ile bu başlık altında kaleme alınmıştır.¹⁵⁵⁵ Şeyh Galib İhtifali’ne dair diğer ayrıntılı kaynak, Florinalı Nâzım’ın talebi üzerine Mehmed Ziya Bey tarafından verilen bilgiler doğrultusunda *Hâtırat-ı*

---

görülmemiş bir servet akını halkın nefretini körüklemiştir. İttihatçılar ise, bu öfkeyi hafifletmek için her çareye başvurmuştur. Bunlar içinde en çok göze batanı ise aydınları satın almaktır. Sertel’e göre Enver Paşa, bu amaçla birden bire aydınların koruyucusu rolünü oynamaya başlamış, memleketin belli başlı yazarlarına ve sanatçılarına eserler ısmarlayarak kendisine getirilen eserlere bol keseden hediyeler vermiştir. Bunlar arasında tanınmış ve sevilmiş büyük edebiyatçılar, sanatçılar da vardır. Örneğin Abdülhak Hâmid’e 50 sayfalık bir küçük şiir kitabı için beş yüz altın verilmiştir. Bir hatırat olması sebebiyle temkinli yaklaşılmaması gereken hatıralar için bkz. M. Zekeriyâ Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968), 46.

¹⁵⁵² 1912 Nisan sonlarında *Türk Yurdu*, *Servet-i Fünûn*, *Rebâb* gibi üç mecmuada devam eden “Yeni Lisan” tartışmaları, o tarihte haftalık ilave *Hakk* sütunlarında yer bulan meselelerden biridir. Örnek olarak bkz. Kâzım Nâmi, “Yeni Lisan Etrafında”, *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 3, (3 Mayıs 1328): 1-3.

¹⁵⁵³ Bkz. “Davet”, *Hakk*, nr. 104, (12 Haziran 1328-25 Haziran 1912): 1.

¹⁵⁵⁴ *Servet-i Fünûn*’un yazı işleri müdürü Köprülüzade Mehmed Fuad ile Fecr-i Âti’nin kurucusu Şahabeddin Süleyman birlikte *Hakk* gazetesini birlikte idare ediyorlardı. Gazeteyi İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi’nin çıkardığı düşünülürse ihtifal projesinde dolaylı da olsa merkezi siyasetin bir etkisi veya desteğinin söz konusu olduğu söylenebilir. *Hakk* gazetesinin İttihat ve Terakki ile organik bağı için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, (Ankara: Bilgi Yayınları, 1969), 71.

¹⁵⁵⁵ Ayşe Değerli, “Bir Ritüel Pratiği Üretim Denemesi: Şeyh Gâlib İçin Düzenlenen İlk İhtifal”, *Turkish Studies*, Volume 8/4 (Ankara: Spring 2013): 575-576 [Ayşe Değerli’nin makalesinde zikri geçen bazı bilgilerin kontrolü, karşılaştırması veya teyidi/tenkidi için orijinal nüshayı gözden geçirmeyi akademik etik açısından gerekli gördük. Ancak tez aşamasında gerek Konya Selçuk Üniversitesi kütüphanelerinde ve gerekse Ayşe Değerli nezdinde yürüttüğümüz tüm çabalara rağmen araştırmacının makalesine konu olan ve kaynak/künye gösterilen söz konusu ihtifalle ilgili dosyada mahfuz gazete kupürlerine ve evraka ulaşamadığımızı üzülerek belirtmek isterim.].

Meşâhir adlı esere 1925 yılında derç edilmiştir.¹⁵⁵⁶ Maarif Nezâreti Tedrisât-ı İbtidâiyye Dördüncü Şube Müdürü Ziya Bey'in yukarıda isimlerini zikrettiği edebiyatçılar haricinde ihtifalin "suret-i muntazamada icrâsı için" şu isimlerden mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir:

"Ayân-ı kiramdan üstâd-ı muhterem Recaizâde Ekrem, Şurâ-yı Devlet azasından Reşad Fuâd, edîb-i rakikü'l-his Süleyman Paşazâde Sâmî, Süleyman Nazif, Vefa İdadisi edebiyat muallimîn-i muhtereminden Ali Nusret, Şahabeddin Süleyman Beyler."¹⁵⁵⁷

Ayşe Değerli makalesinde Şeyh Gâlib'in ölüm yıldönümünde bu ihtifalin yapılmasına karar veren heyette Cenab Şehabeddin'in ismi de zikretmiştir.¹⁵⁵⁸ İhtifali "*pek nezîh bir teşebbüs-i tarikî ve edebî*" şeklinde özetleyen Ziya Bey'den öğrendiğimize göre bu isimler haricinde "*ekser meşâyih-i Mevlevîye'nin huzûr ve müntesibîn ve muhibbân tarikiyle güzîde bir cemaat-ı 'urefâ ve üdebâbın iştirakleriyle icrâ edilmiş olan şu tezâhürâta [ayrıca] Hakân-ı mağfûr, muhibb ve perestîşkâr-ı hakâyık ve irfân-ı Mevlânâ olan Sultan Mehmed Reşad Han Hazretleri de ol vakit Hazîne-i Hâssa-i Şâhâneleri Müdîr-i Umûmîsi bulunan Hâfız Feyzi Bey'i sûret-i resmîyede 'izâm [göndererek] ve gerek Hazret-i şârih-i Mesnevî ve gerek Gâlib Dede merhumların sandûka-i müteberrikelerine pûş edilmek üzere girân-bahâ şallar ihdâ ve irsâli [göndermek] sûretiyle şu ihtifâl-i güzîne bilvâsita iştirak buyurmuşlar*"dır.¹⁵⁵⁹ Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Hayri Efendi Mevlevihane'deki Dede Efendilerin türbelerini tamir ve tezyin ettirdikleri gibi Mevlevîlerin ileri gelenlerinin pûşidelerini de yenilemiştir.¹⁵⁶⁰ İhtifale mülkiye, askeriye ve ilmiyeye mensup pek çok zevat iştirak etmiştir. Sembol değeri son derece yüksek olan merasime yoğun bir ilgi gösterildiği görülmektedir. Zira kalabalığın çokluğu matbuatta "*gerek türbenin ve gerek dergâh-ı mezkûrun derûnunda ayakta duracak yer kalmamıştır.*" şeklinde özetlenmiştir.¹⁵⁶¹ İhtifale Kuleli Askerî İdadisi de destek vermiş; Cevad, Ömer Adil ile Midhat Beyler de törene okul adına temsilen katılmıştır. Ayrıca yazdıkları mektup, Ziya Bey tarafından heyete ulaştırılarak törende okunmuştur.¹⁵⁶²

Edebiyat ve ilim çevrelerinde akis uyandıran bu ihtifal, Tolstoy'un vefatı sonrası Rus edebiyat mahfillerinde estirilen havadan farksızdır. Tertip Heyeti azaları destek dışında

¹⁵⁵⁶ Florinalı Nâzım, eserinin "Şeyh Gâlib İhtifali" bölümüne şu dipnotu düşmüştür: "*Şeyh Gâlib ihtifaline âid tafsîlât, Üstâd-ı Muhterem Mehmed Ziya Beyefendi'den alınmış ve tarihe bir hizmet olmak üzere kemâl-i memnuniyetle bu eser-i âcizîye derç edilmiştir. Filorinalı Nâzım*" Bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtûrât-ı Meşâhir*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341), 156.

¹⁵⁵⁷ Filorinalı Nâzım, a.g.e., 156.

¹⁵⁵⁸ Değerli, a.y., 576.

¹⁵⁵⁹ Mehmed Ziya, "Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle", 3; Florinalı Nâzım, *Hâtûrât-ı Meşâhir*, 158.

¹⁵⁶⁰ Florinalı Nâzım, *Hâtûrât-ı Meşâhir*, 157-158.

¹⁵⁶¹ "Gâlib Dede İçin", *Sabâh*, nr. 8196, (30 Haziran 1328/13 Temmuz 1912): 3.

¹⁵⁶² Değerli, a.y., 580-581.

maddi yardımda bulunmuş¹⁵⁶³ ve toplanan bağışlarla bir dizi etkinlik yapılmasına karar verilmiştir. Şeyh Gâlib'in sandukasının değiştirilmesi ve üzerine örtülmek üzere ipek bir şal alınması; bu amaçla ihtifale katılacak kişilerden asgari 10 kuruş toplanması; sanduka ve şal alındıktan sonra para artacak olursa Mevlevî şairlerinden olan Esrar Dede (ö. 1797) ve Fasîh Ahmed Dede (ö. 1699) ile Leyla Hanım (ö. 1847) için mezar taşları diktirilip üçünü de içine alan bir duvarla çevrilmesi" gibi birtakım projeler geliştirilmiştir.¹⁵⁶⁴ Bu münasebetle toplanan yardım sayesinde sadece "*Gâlib Dede merhumun yâr-ı şefîk ve hem-râzı, mahbûb-ı kalp ve vicdânı olan Esrâr Dede ile Fasîh Dede'nin kabirlerinin müceddeden ve bir suret-i muntazamada inşâ ve ihyâ edildiğini*" Mehmed Ziya Bey'in makalesinden öğreniyoruz.¹⁵⁶⁵ Bunlara ek olarak Ziya Bey, ihtifal münasebetiyle "*Bazı ihvân tarafından birtakım masârif-i zarûriyeye mukâbil toplanan 3426 kuruş teberru ve 2929,30 kuruşun sarf edildiğini, 494,10 kuruşun da Hakk Matbaası zimmetinde kaldığını*" söylemiştir.¹⁵⁶⁶

Ayşe Değerli makalesinde Şeyh Gâlib'i anma töreninin zikrettiği program çerçevesinde 27 Receb 1330/12 Temmuz 1912 Cuma günü Galata Mevlevihanesi'nde gerçekleştiğini, birkaç ay sonra da 24 Eylül 1328/7 Ekim 1912'de ihtifalin nasıl tertip edildiğini anlatan ayrıntılı bir raporun bizzat ihtifal heyeti tarafından Konya'daki Postnişin Veled Çelebi Efendi'ye ulaştırıldığını tespit ederken¹⁵⁶⁷ Ziya Bey yazısında icra tarihini 11 Teşrînievvel (Ekim) 1328 olarak zikretmektedir.¹⁵⁶⁸ Devrin matbuatında yaptığımız araştırmalarda "Galata Mevlevihanesi'nde medfun bulunan Şeyh Gâlib Dede için icrası mukarrer merâsim-i ihtifal, 29 Haziran 1328/12 Temmuz 1912 Cuma günü zevalî saat 12.00'de "İhtifal Hey'eti'nin dergâha gelerek icap eden tertibat ihzâr olunduktan sonra" icra edildiğini göstermektedir.¹⁵⁶⁹ Receb'in 27. Cuma günü, öğlen vakti Ezanî saat (Alafranga) itibariyle dördü otuz sekiz geçe hulûl etmiş olacağından davetlilerin saat dörtte dergâhta hazır bulunmaları istenmiştir. Hazırlanan programa göre ihtifal heyeti tamamen toplandıktan sonra topluca semahaneye gidilecek, öğlen namazını edadan sonra mukabele-i Mevleviye başlayacak ve Şeyh Gâlib merhumun meftun olduğu III. Selim'in Sûz-ı Dilârâ

¹⁵⁶³ İhtifale katılacağını belirtip ödeme yapan kimselerin bulunduğu ve gazetede yayımlanan tablolar için bkz. Ayşe Değerli, a.y., 577-579.

¹⁵⁶⁴ Değerli, a.y., 576.

¹⁵⁶⁵ Mehmed Ziya, "Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle", 3; Değerli, a.y., 576.

¹⁵⁶⁶ Filorinalı Nâzım, *Hâtırât-ı Meşâhir*, 158.

¹⁵⁶⁷ Değerli, a.y., 576.

¹⁵⁶⁸ Ziya Bey, makalesinde ihtifalin gerçekleşme tarihini 11 Ekim 1912 olarak zikrederken, Ayşe Değerli üzerinde çalıştığı *Mecmua*'da tarih "24 Eylül 1328/7 Ekim 1912" gösterilmiştir. Bkz. Mehmed Ziya, "Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle", 3; Ayşe Değerli, a.y., 583.

¹⁵⁶⁹ "Gâlib Dede İçin", *Sabâh*, nr. 8196, (30 Haziran 1328/13 Temmuz 1912): 3. Ayrıca bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtırât-ı Meşâhir*, 156.

ayini okunup terennüm edilecektir. Mukabele-i Mevleviyye sona erdikten sonra heyet semahaneyi terk ile şu plana göre yerlerini alacaktır:

“Ön safta Meşâyih-ı Kirâm-ı Mevleviyye, arka tarafta dedegân ve dervişân, cenahlarda ihtifale iştirak eden üdebâ, şuarâ ve fuzalâ... Saflar bu şekilde teşkil edildikten sonra Galata Mevlevihanesi Postnişini Ahmed Celaledin Dede tarafından Gülbank-i Mevlevî okunacaktır...”¹⁵⁷⁰

İhtifal için kendisi de bir Mevlevî muhibbi olan Sultan Reşad¹⁵⁷¹ tarafından (“taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişâhiden”) Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne Müdür-i Umûmîsi Hacı Feyzi Beyefendi memur edilmiştir. Padişahın bu törene verdiği ehemmiyet, “Şeyh-i Şârih (Mevlevihânenin Mesnevî Şârihi Ankaravî Şeyh İsmail Rusûhî¹⁵⁷²) ve Gâlib Dede’nin kabirlerine örtülmek üzere ihsan buyurduğu ve dergâha gönderdiği “şal bohçası”ndan anlaşılmaktadır. Hediyeler, o tarihte Mevlevihane Postnişini olan Reşâdetlû Seyyid Ahmed Celâleddin Dede Efendi Hazretleri’ne tevdi edilmiştir. Şalların kabirlere örtülmesinde önceden planlanmış bir teşrifat ve protokol usulünün takip edildiğini görmekteyiz. Zira Dede Efendi tarafından bohça açılarak “Bendegân-ı Mevlânâ’dan” (İhtifalci Mehmed) Ziya ve Lütfi Beyler marifetiyle Şeyh-i Şârih’in “kabr-i şerifi” üzerine örtülmüştür. Gâlib Dede’nin kabr-i şerifi üzerine örtülmek üzere ihsan buyurulan şal da Ayândan (Recaizade) Ekrem Bey ile Trabzon Vâli-i sâbıkı Süleyman Nazif Bey tarafından örtülmüştür. Divan edebiyatının son önemli şairlerinden olan Şeyh Gâlib’in kabrine dönemin önemli edebiyatçılarının şal örtmesi, sembolik olduğu kadar simgesel yönü itibariyle de değer taşımaktadır. Sonrasında Ahmed Celâleddin Dede Efendi tarafından “*bir duâ-yı belîğ kıraat edilerek hazırûn dua-hân*” olmuşlardır. Celâleddin Efendi konuşmasında töreni “ihtifâl-i ‘azîm-i edebî” olarak nitelendirirken teşebbüste ve bağışta bulunanlara ve iştirak edenlere, din ve vatan uğrunda savaşanlara dua etmiştir.¹⁵⁷³

¹⁵⁷⁰ Ayrıntılar için bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtırat-ı Meşâhir*, 156-157.

¹⁵⁷¹ Abdülvâhid Çelebi’den sonra (öl. 1907) Çelebilik postuna Abdülhalim Çelebi (öl. 1925) tayin edilmiş, ancak özel hayatındaki pervasız davranışları, temsil ettiği kurum ve makamın esaslarına aykırı inançlara ve bağlantılara sebep olması, Şeyhülislam’ın uyarılarına aldırmayışı ve siyasî faaliyetlerde bulunması gibi sebeplerle 1909’da azledilmiş, yerine İttihatçılara yakın ve özel hayatı dedikodulardan uzak olan Veled Çelebi hükümet tarafından atanmıştır. Dokuz sene Mevlâna postunda oturan Veled Çelebi, hatıralarında şeyhliği süresince Sulta Reşad, şehzadelerden Selahaddin, Yusuf İzzeddin, Abdülmecid ve Selim Efendilerle iyi ilişkiler içinde olduğunu söylemektedir. “*Sultan Reşad bana o derece iltifat ederdi ki Mevlânâ’dan başka, hiçbir çelebi bu kadar iltifata nail olmamıştır.*” cümlesi de bu ilginin bir delili sayılabilir. Sultan Reşad, bu dostluğun bir nişanesi olarak Veled Çelebi’ye tuğralı bir saat hediye etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Prof. Dr. Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, (Ankara: TDK Yayınları, 1999), 37-39.

¹⁵⁷² Geniş bilgi için bkz. M. Baha Tanman, “Galata Mevlevihânesi” mad. *TDVİA*, cilt 13, (İstanbul: TDV, 1996): 317-321.

¹⁵⁷³ “Gâlib Dede İçin”, *Sabâh*, nr. 8196, (30 Haziran 1328/13 Temmuz 1912): 3. Ahmed Celâleddin Dede’nin konuşma metninin tamamı için bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtırat-ı Meşâhir*, 154-155.

12 Temmuz 1912 Cuma günü gerçekleştirilen ve dergâhta dört saat devam edecek olan törene dair programda ihtifale katılan kişiler koyu renk elbise giyinip siyah boyunbağı takması istenmiştir. Mevlevî âyinlerindeki ritüel kriterlerine uygun olarak Dergâh'taki oturma planına varıncaya kadar kadar çerçevesi çizilen bu ihtifalin heyet tarafından en ince ayrıntısına kadar düşünüldüğü anlaşılmaktadır. İhtifal, hükümetçe desteklenmekle birlikte Mehmed Ziya Bey'in şahsında sivil bir teşebbüs olarak göze çarpmaktadır. Nitekim Ziya Bey, 1920 yılında yazdığı makalede bu noktayı özellikle belirtmektedir. İhtifalde edebî mahfillerde hitabetiyle ön plana çıkan Hamdullah Subhi ve Ahmed Hikmet'in Şeyh Galib'in hayatı ve şiirleri, edebî mesleği ve kendisinden sonra gelen nesillerde icra eylediği tesire dair birer konuşma yapacakları ilan edilmiştir.¹⁵⁷⁴ O sırada *Hakk* gazetesinin başyazarı olan Süleyman Nazîf'in Rezaizâde Ekrem'i davetlilere takdim ettiğini, Köprülü-zâde Mehmed Fuad Bey ile Âkif Efendilerin (?) birer konuşma yaptığını, sonrasında Abdülhak Hamid Bey'in mektubu okunduğunu Ayşe Değerli makalesinde söz konusu *Mecmua*'ya dayanarak zikretmektedir.¹⁵⁷⁵ Galata Mevlevihanesi meşâyih-ı güzîdesinden ve urefâ-yı şuârâ-yı Mevleviyye'den Şeyh Gâlib'in devr-i senevî-i irtihaline müsâdif 1330 senesi Receb-i Şerîfî'nin yirmi yedinci (29 Haziran 328) Cuma günü Şeyh Gâlib'in medfen-i mübareki önünde ilk defa olarak tertip ve icrâ edilen edebî ihtifalde, bu gibi “*umûr-ı hayriyye-i milliyede müteşebbis-i azimkâr ve hayır-hâh*” kabul edilen Mehmed Ziya Bey'in türbe-i muallası önünden okunmak üzere kaleme aldığı “hitâbe-i edîbâne” *Hâtîrât-ı Meşâhir*'de mevcuttur. İhtifalci Ziya konuşmasında Şeyh Galib gibi Kuran'ın sırlarına mahrem olan “zevât-ı âliyyeyi takdis, revân-ı pâklerini tatyîb ve ta'zîz etme”nin “zimmet-i ahlâfa müterettib bir vazîfe-i kadir-şinâsân” olduğunu söyleyerek ihtifalin gerekçesini ortaya koymuştur. Buna göre ilim yolunda büyük eserler ortaya koyan kimselerin sonraki nesiller tarafından anılması/hatırlanması bir vefa örneğidir. Bu itibarla “pîr-i sâni” sıfatına layık olan Şeyh Galib'in “tebcîl ve tekrîm”i de sonraki nesillere düşen bir görevdir.¹⁵⁷⁶ Florinalı Nâzım da “*Efâzıl-ı Meşâyih-ı Mevleviyye'den Celâleddin Dede Efendi'ye*” ithaf ettiği 7 Nisan 341 tarihli manzumesini ihtifal vesilesiyle sonradan neşretmiştir.¹⁵⁷⁷

¹⁵⁷⁴ Florinalı Nâzım, *Hâtîrât-ı Meşâhir*, 157.

¹⁵⁷⁵ Değerli, a.y., 580-581.

¹⁵⁷⁶ Bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtîrât-ı Meşâhir*, 158-160.

¹⁵⁷⁷ Florinalı Nâzım takriz ve şiiri için bkz. Florinalı Nâzım, *Hâtîrât-ı Meşâhir*, 161-.

Meşrep itibariyle kendilerini Şems ve Veled kolu¹⁵⁷⁸ olarak iki gruba ayıran Mevlevîler arasındaki farklılık¹⁵⁷⁹, ihtifal programının *Hakk* gazetesinde duyurulması üzerine başta Tâhirü'l-Mevlevî olmak üzere bazı Mevlevîler şiddetle bu törene karşı çıkmışlardır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Sebîlürreşâd*'da bu ihtifal aleyhinde bir yazı kaleme alması üzerine Şahabeddin Süleyman, 18 Haziran 1328/1 Temmuz 1912 tarihli *Hakk* gazetesinde cevabı bir mektup yayımlanmıştır. Bu tartışma aslında ihtifal kavramından ve sembol şahsiyetleri yâd etmekten ne anlaşılması gerektiği konusunda “anma törenlerinin teorik” mahiyetini de ortaya çıkaran önemli bir polemiktir.¹⁵⁸⁰

Hakk gazetesinin 29 Haziran 1328 tarihli *Haftalık İlâvesi*, tam da ihtifal günü neşredilen 11. sayısı, Şeyh Gâlib'e tahsis edilmiştir.¹⁵⁸¹ Mehmed Bahâeddin Veled Çelebi Efendi'nin, muhtemelen ihtifalde irad ettiği nutuk, “*Târih-i Edebiyata Bir Nazar: Gâlib Dede Kimdir?*” başlıklı makale olarak gazetede neşredilmiştir. Şark ve Garp edebiyatı ve ülkemizde bunların müntesiplerine dair uzun bir tahlilde bulunan Veled Çelebi, Şeyh Gâlib'e gelinceye kadar Divan edebiyatı şairleri üzerinden Osmanlı şiirinin gelişimini özetlemiş, sonrasında Şeyh Gâlib'i diğerlerinden ayıran mümeyyiz vasıfları

¹⁵⁷⁸ Mevlâna, Şems'le buluştuktan sonra kimseyi kabul etmemiş, Şems'ten sonra da bu basit kabul işini Salahaddin'e, ondan sonra da Hüsameddin'e bırakmıştır. Mevlâna'nın ardından maddeten Mevlâna soyundan olamayan Hüsameddin kutup tanınmıştır. Fakat Hüsameddin'den sonra oğlu Sultan Veled'in bu makama geçmesi, türbenin ve bu suretle tekkenin kurulması, Sultan Veled'den sonra da oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin ve birbiri ardında iki kardeşinin Mevlevîliği temsil etmesi, Mevlâna soyuna mahsus bir makamın icadına sebep olmuştur. İlk zamanlarda hayatta bulunan Çelebi tarafından kendisinden sonra Çelebi olacak zata halifelik verilmesi ile muhtemel bir kavganın önüne geçilmiştir. Çelebi, kurulan tarikatın ve Mevlâna'nın mümessili sayılmıştır... Mevlâna'da sonra Mevlevîliğin gelişimi, kollara ayrılması ve günümüze intikaline dair ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953), 151-181; Mehmet Önder, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998), 169-212.

¹⁵⁷⁹ Yenikapı Mevlevîhanesi hakkında araştırmalarıyla tanınan Ekrem Işın'a göre Osmanlı sınırları içerisinde 110 civarında Mevlevîhane bulunmaktaydı. Bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır. Bu tablo, Mevlevîliğin çok yaygın olmasa dahi çok güçlü olduğu gerçeğini değiştirmez. Yapısal açıdan merkezîyetçi bir tarikat görünümü olan Mevlevîlik Konya'da Mevlânâ'yı temsilen onun soyundan gelen Çelebi'ler tarafından yönetilmekteydi. Dolayısıyla Konya dışındaki bütün postnişinler Çelebi tarafından atanıyordu. Yalnız III. Selim'e yakınlığı dolayısıyla onun musikî meclislerine de tanıklık eden Ali Nutkî Dede, aileden olmamasına rağmen daha sonra Galata Mevlevîhanesi'nin postnişini de olan Şeyh Galib'i ve İsmail Dede Efendi'yi yetiştirmiştir. Mevlevîliğin devletin her kademesinde padişah'tan paşalara, soylu ailelerden şair ve yazarlara kadar müntesipleri bulunmaktaydı. XVII. yüzyılın son döneminde Konya'dan İstanbul'a göç etmiş bir aile olan Keçecizâdeler, bu zümre içerisinde en tanınmış olanıydı. Şair Keçecizâde İzzet Molla (öl. 1829) başta olmak üzere oğlu Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa (öl. 1869), Keçecizâde İzzet Fuad Paşa Osmanlı kültür ve siyasetinde önemli rol oynamış kimselerdi. Geniş bilgi için bkz. Ekrem Işın, “Yenikapı Mevlevîhanesi, İstanbul'un En Önemli Kültür Müesseselerinden Biriydi”, Röp. İlyas Dirin, *Türk Edebiyatı*, sayı 408, (Ekim 2007): 4-9; Ozan Yılmaz, “Keçecizâdeler: Mevlânâ Eşiğinden Devletin Zirvesine Bir Mevlevî Ailesi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 408, (Ekim 2007): 22-26.

¹⁵⁸⁰ Tartışmanın seyri için bkz. Değerli, a.y., 582-583.

¹⁵⁸¹ *Hakk* gazetesinin 29 Haziran 1912 tarihli edebî ilavesine ilk dikkatleri çeken 3 Ocak 1956'da, Galib'in 157. ölüm yıldönümünde Sedit Yüksel'dir. Zamanın ünlü sanatçılarından Galib hakkındaki fikirlerinden örnekler de sunan Sedit Yüksel, makalesinde Cenab Şahabeddin, Süleyman Nesib, Ahmed Hikmet, Celal Sâhir ve Ahmet Haşim'in görüşlerine yer vermiştir. Bkz. Sedit Yüksel, “Şeyh Galip'e Dair Notlar”, *Türk Dili*, cilt V, sayı 53, (1 Şubat 1956): 290-291 (292).

açıklamıştır.¹⁵⁸² Recaizâde Ekrem'in, *Hüsn ü Aşk* şairinin kim olduğunu açıklayan “*Gâlib Dede Hakkında Efkâr*” başlıklı bir sayfalık fıkrası, Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Ahmed Hikmet, Hüseyin Dâniş, (Ali) Nusret, Celal Sâhir, Ahmed Haşim, Tahsin Nahid'in¹⁵⁸³ birer paragraf veya birer cümlelik kısa yazıları, bu özel sayının ihtisaslarını yansıtan yazılardır.¹⁵⁸⁴ Köprülüzâde ise “*Şeyh Gâlib'in Gazelleri*” başlığıyla daha sonra genişleteceği etüdüne bir girizgâh yapmıştır.¹⁵⁸⁵ *Servet-i Fünûn*'da “Musâhabe-i Edebiye” veya “Tettebbu'ât-ı Edebiye” köşelerinde Doğu ve Batı edebiyatının önemli şahsiyetleri hakkında makaleler neşreden Köprülüzâde Mehmed Fuâd, bir ay sonra Şeyh Gâlib'in hayatı ve edebî kıymeti üzerine asıl incelemesini 6 tefrika hâlinde yayınlamış, daha sonra kitaplaştıracığı bu incelemeyi de Recâizâde Mahmud Ekrem'e ithaf etmiştir.¹⁵⁸⁶ Bu aynı zamanda Şeyh Gâlib hakkında Meşrutiyet sonrası neşredilen ilk dikkate değer çalışmalardan biridir. Şeyh Galib ihtifali, bu anlamda edebiyat çevrelerinde Divan şiirinin bu güçlü temsilcisi ve büyük şairi hakkında makale ve incelemelerin neşrine yeni bir fırsat doğurmuştur.

1912 yılında İhtifalci Ziya Bey tarafından gerçekleştirilen ilk anma töreninin ardından Şeyh Gâlib, 1920 yılında Ziya Bey tarafından yeniden hatırlanmıştır. 1912 yılında ilki düzenlenen Şeyh Gâlib ihtifalini tekrar düzenlemek üzere Ziya Bey birtakım teşebbüslerde bulunmuş ise de “zikrini münasip görmediği bazı mütalaalar” üzerine teşebbüsünden vazgeçmeye mecbur olmuştur. Ziya Bey “*Matbuâtın, kadir-şinâsân-ı edebden ciddi teşvik ve müzâheret görürsek bu ihtifali bu sene dahi, müşârinileyh Dede merhumun târih-i irtihâli sene-i devriyesine müsâdif Receb'in son haftasını ta'kîb eden Cuma günü belki icrâ edebiliriz.*” şeklinde niyetini açıklamıştır.¹⁵⁸⁷ Fakat gerekli desteği göremediği için bu ihtifali gerçekleştirememiştir. Yaklaşık bir ay sonra yine *İkdam* sütunlarında Ziya Bey'in ihtifal

¹⁵⁸² Mehmed Bahâeddin Veled Çelebi, “Târih-i Edebiyata Bir Nazar: Gâlib Dede Kimdir?”, *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 11, (29 Haziran 1328): 1-4.

¹⁵⁸³ Başta Köprülü olmak üzere zikredilen edebiyatçılardan bir kısmı Fecr-i Âti edebiyatına mensuptur. İddialarının aksine kısa sürede dağılan bu edebiyat müntesipleri “Nesl-i Âtî” dışında “Nâyiler” olarak adlandırılmaktaydı. Sebebi ise Şeyh Gâlib ihtifaline verdikleri desteğin bir tezahürü olarak kendilerine Mevlâna'yı örnek ve ilham almaları idi. Bu durum kendilerinin küçümsenmesine bir delil olarak görülmüş ve zaman zaman haklarında mizahi makalelerin neşrine sebebiyet vermiştir. Örnek olarak bkz. Ahmed Hidayet, “Musâhabe-i Edebiye: Edebiyât-ı Hâziramız”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1198, cilt 47, (8 Mayıs 1330): 19-21.

¹⁵⁸⁴ Bkz. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 11, (29 Haziran 1328): 4-6.

¹⁵⁸⁵ Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Şeyh Gâlib'in Gazelleri”, *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 11, (29 Haziran 1328): 7-8.

¹⁵⁸⁶ Köprülüzâde Mehmed Fuâd, “Tettebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib”, *Servet-i Fünun*, nr. 1110-1119, cilt 43-44, (30 Ağustos-1 Teşrinisâni 1328): 414-417; 4-10. Köprülü daha sonra bu makaleyi *Eski Şairlerimiz: Divân Edebiyatı Antolojisi: Şeyh Gâlib* adı altında kitaplaştırmıştır. Bkz. İstanbul: Muallim Ahmet Hâlit Kitabevi, [1931]: 580-640.

¹⁵⁸⁷ Mehmed Ziya, “Şeyh Gâlib İhtifâli Münasebetiyle”, 3.

gelenegine dair hizmetlerini ve Şeyh Gâlib ihtifali kapsamındaki gayretlerini “*Gâlib Dede İhtifali Münasebetiyle*” başlıklı yazısıyla ele alan Maarif Nezareti Tedrisât-ı Âliye mümeyyizlerinden Ali Salâhaddin Bey, ikinci defa icrasına teşebbüs edilen bu ihtifale destek verdiğini belirtmiş ve duyarlı kimseleri iştirake teşvik etmiştir. Fakat sonuç değişmemiş, Şeyh Gâlib ihtifali yine akim kalmıştır.¹⁵⁸⁸ Sedit Yüksel’in 1920 yılı Ocak ayında Mehmed Ziya, Köprülüzade Mehmet Fuad ve arkadaşlarının bir Şeyh Galip ihtifali düzenlendiğini ileri sürmesi ise kaynakları yeterince taramadığından kaynaklanan bir yanılmadır.¹⁵⁸⁹

1937 yılında Şehremini Halkevi, büyük adamları birer gece ile anmak ve onlar hakkında hürmetlerini göstermek için büyük bir program hazırlamış, bu kapsamda 1 Haziran 1937 gecesi Halkevi’nde bir *Şeyh Galib Gecesi* düzenlemiştir. Şeyh Galib’in Mevlanakapılı olması ve bu mıntikanın Şehremini sınırları içerisinde yer alması sebebiyle program bir manevi borç olarak görülmüştür. Halkevinin tarih ve halk bilgileri tetkiklerini yapan tarihçi Baha Gökoğlu Şeyh Galib’in Mevlanakapı’daki evinin yerini tespit etmiştir. Bir haziran günü önce büyük şair için ihtifal/gece yapılmadan evvel Şeyh Galib’in Mevlanakapı’daki evine gidilmiş, ayrıca mezarına çiçek konulmuştur.¹⁵⁹⁰ Böylece 1912 yılındaki Şeyh Galib ihtifalinden 25 yıl sonra Şehremini Halkevi’nin öncülüğünde Türk büyükleri gecesi silsilesinden olarak ikinci bir ihtifal yapılmış, merasimde *Hüsn ü Aşk* şairinin eserleri okunmuş, kendisinden evvelki Divan şairlerine nispetle meydana getirdiği yenilikler konuşulmuştur.¹⁵⁹¹ Bu ikinci Şeyh Galib ihtifalinin öne çıkan hususiyetlerinden birisi şairin özel hayatına dair birtakım bilgilerin araştırma konusu olmasıdır. Halkevinin tarih ve edebiyat şubesi Reisi Baha Bey (Gökoğlu), Şeyh Galib’in içinde doğduğu ve büyüdüğü semti ve evi hakkında yaptığı tetkiki, o gece birtakım delillerliye anlatmıştır. Baha Bey’in izahatına göre Şeyh Galib, Şehremini’nde Hacıevliya Mahallesi’nde o günlerde yıkık bir arsa hâline gelmek üzere olan bir evde doğmuştur. İhtifalde Sadeddin Nüzhet de Şeyh Galib’in hayatı ve eserleri hakkında uzun uzadıya izahat vermiş, bilhassa Terkid-i Bendi’ni tahlil ederek Galib’in aşk hakkındaki felsefesi üzerinde durmuştur. Bundan sonra Galib’in bestelenmiş ve plağa çekilmiş muhtelif şiirleri gramofonla çaldırılarak dinletilmiştir. Galib

¹⁵⁸⁸ Ali Salâhaddin, “Gâlib Dede İhtifali Münasebetiyle”, *İkdâm*, nr. 8286, (6 Mart 1336-1920): 2.

¹⁵⁸⁹ Sedit Yüksel, “Şeyh Galip’e Dair Notlar”, *Türk Dili*, cilt V, sayı 53, (1 Şubat 1956): 292.

¹⁵⁹⁰ H.F. (Hikmet Feridun), “Şeyh Galip, Hüseyin Rahmi, Ahmed Vefik, Ahmed Mit(h)at İçin Geceler”, *Akşam*, nr. 6667, (11 Mayıs 1937): 3.

¹⁵⁹¹ “Şeyh Galip İhtifali”, *Akşam*, nr. 6689, (2 Haziran 1937): 5; “Şeyh Galip Gecesinde”, *Tan*, nr. 763, (2 Haziran 1937): 2.

ihlifaline iştirak etmiş olan Neyzen Tevfik de ney'ile şairden muhtelif parçalar üflemiştir.¹⁵⁹²

Ziya Bey'in vefatıyla yine unutilan Şeyh Gâlib, Cumhuriyet döneminde Köprülüzade Mehmed Fuad'ın neşirleri ve Dr. Ali Nihad Tarlan'ın zaman zaman düzenlenen konferanslarıyla anılmış ve hatırlanmıştır. Şairin ölümünden 140 yıl sonra 1939 yılında bir konferans veren Tarlan, Divan edebiyatını ikişer asır hâlinde tasnif edip bu safhaları “*hazırlık, kemâl ve inhitât*” olarak üçe ayırmış, Şeyh Gâlib'i de bu edebiyatın “mevki-i iktidarda olduğu” tekâmülünün sonlarındaki şairlerden saymıştır.¹⁵⁹³ 1949 yılında Hakkı Tarık Us, Şeyh Galib'i anmak ve mezarının bulunduğu türbesinin Galata Mevlevihanesi'nin onarılarak bir “Galip Dede Yurdu” hâline getirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla devrin önemli edebiyatçılarından da katıldığı bir toplantı yapılmış, davetiyeleri geciktiği için ilk toplantıda bulunmayan Midhat Cemal Kuntay ile Ercüment Ekrem Talu konunun ehemmiyetine dair birer fıkra yazmışlardır.¹⁵⁹⁴ İyi niyetli bu girişimlere rağmen bu teşebbüs de akim kalmıştır.

Hüsn ü Aşk şairini edebî hafızada diriltten faaliyetlere Cumhuriyet döneminde imza atan kurumlardan biri de *Türk Büyüklerini Anma ve Türk Güzelliklerini Tanıtma Derneği*'dir. Tahir Karaoğuz başkanlığındaki söz konusu dernek 3 Ocak 1969 Cuma günü, vefatından 170 yıl sonra Şeyh Gâlib ve Ali Şir Nevâî için anma töreni düzenlemiştir. Törende Prof. Dr. Abdülkadir Karahan bir konuşma yapmış ve Şeyh Galib'in hayatını “*Şiir ve ilham perisinin birçok kimselere kapalı tuttuğu Saray'ın kapıları ona ardında kadar açılmıştır. Konya'da çileye soyunmuş, daha sonra Konya şeyhinin çilesine İstanbul'da devam etmesine izin verilince buraya gelmiştir. Üçüncü Selim onun eserlerinin hayranı olmuş, sohbetinden ayrılmamıştır. Padişah bazı günler gecelerini Şeyh Galib'in dizinde uyuyarak geçirmiştir.*” cümleleriyle özetlemiştir.¹⁵⁹⁵ Türk Büyüklerini Anma Derneği, 1962-1974 yılları arasında Şeyh Gâlib için 3 defa anma programı düzenlemiştir ki Karaoğuz, Şeyh Galib dışında birçok Divan ve Tanzimat edebiyatı şair ve yazarları adına ihtifal programları tertip etmekle tanınmıştır.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁹² “Şeyh Galib İçin İhtifal Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 4688, (2 Haziran 1937): 2; “Şeyh Galip Gecesi”, *Tan*, nr. 763, (2 Haziran 1937): 2.

¹⁵⁹³ Dr. Ali Nihad Tarlan'ın Şeyh Galip konferansı ile birlikte “San'at Bakımından Edebiyatımızın Dâhilî Tekâmülü” başlıklı bir diğer konferans metinleri için bkz. Dr. Ali Nihad Tarlan, “Şeyh Galip, Hayatı ve Şiileri”, *C.H.P. Konferanslar Serisi 3*, (Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939): 3-36.

¹⁵⁹⁴ T.İ., [Toplu İğne, Nurettin Artam] “Galip Dede Yurdu...”, *Ulus*, nr. 10156, (11 Ekim 1949): 2. Ayrıca bkz. Sedit Yüksel, “Şeyh Galip'e Dair Notlar”, *Türk Dili*, cilt V, sayı 53, (1 Şubat 1956): 292.

¹⁵⁹⁵ “Ali Şir Nevâî ve Şeyh Galip Anıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 15962, (4 Ocak 1969): 5.

¹⁵⁹⁶ Doğu Karaoğuz, *Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür* (Zonguldak'ın İlk Gazetecisi Tahir Karaoğuz'un Yaşam Öyküsü, (İstanbul: Truva Yayınları, 2011), 288-289.

Şeyh Gâlib için son kapsamlı sempozyum ve anma/ihitfal programı 1995 yılında ve şairin ölümünün 196. yıldönümü (3 Ocak 1799-3 Ocak 1995) münasebetiyle İstanbul'da yapılmıştır. Bu kapsamda 36 hattat, müzehhip, minyatür ustası ve ebruzen *Hüsn ü Aşk*'ı kendi sanatlarının diliyle yorumlarken 16 Mart 1995 Perşembe günü saat 18.30'da Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde¹⁵⁹⁷ açılışı yapılan Şeyh Gâlib Sempozyumu ise 17-18 Mart günlerinde aynı mekânda dört oturum hâlinde gerçekleştirilmiştir. 15 araştırmacının tebliğ sunduğu sempozyumda¹⁵⁹⁸ “*Gele bir devr ki bu Gâlib'i yâd eyleyeler/Fırsat-ı sohbeti ahbâb ganimet bilsin!*” diyen ve kendisinden sonraki anma ritüellerine asırlar öncesinden işaret eden Şeyh Gâlib, uzun yıllar kaldığı unutulmuşluk girdabından sıyrılarak modern zamanlara ulaşabilmiştir. 1995 yılındaki Şeyh Gâlib Sempozyumu'nu kitaplaştıran Beşir Ayvazoğlu şairin kendisinden sonraki asırlara tesirini şu cümlelerle açıklamıştır:

“(Şeyh Gâlib) Tesirleri günümüze kadar uzanan tek Divan şairidir. Daha hayattayken gazellerine çağdaşları tarafından sayısız nazire yazılan şair, kısa fakat zengin hayatı, özellikle *Hüsn ü Aşk* adlı orijinal mesnevisiyle birçok şair ve romancının muhayyilesini sürekli tahrik etmiştir ve etmektedir.”¹⁵⁹⁹

1995 yılındaki Şeyh Galib Günleri, çok yönlü ihtifal ritüelleriyle dikkat çekmektedir. 36 hattat, müzehhib, minyatür ressamı ve ebruzen *Hüsn ü Aşk*'ı kendi sanatlarının dilleriyle yorumlayarak 35 orijinal eser vücuda getirmişlerdir. Böylece bir tema etrafında birçok sanatkar ortak bir çalışma yapmışlardır. Aynı çerçevede Çinuçen Tanrıkörur tarafından hazırlanan konserde Tanrıkörur Topluluğu saz sanatçıları eşliğinde Alaeddin Yavaşca ile Sema Sağbaş icrada bulunmuşlardır.¹⁶⁰⁰

¹⁵⁹⁷ Beşir Ayvazoğlu, bu mekânı özellikle seçtiklerini söylemektedir. Çünkü 1940'larda İstanbul Belediyesi tarafından Galata Mevlevihanesi Hazinesi'nin doğu kısmı ortadan kaldırılarak elde edilen alana Beyoğlu Evlendirme Dairesi inşa edilmiştir. Ayvazoğlu'na göre bu yapı, Şeyh Galib Kültür Merkezi'ne dönüştürülseydi, belediyenin günahı biraz olsun hafifleyebilirdi. Böylece yıllar sonra Şeyh Galib İhtifali, Şeyh Galib Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmiş olacaktı. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Kuşunun Son Şarkısı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999), 15.

¹⁵⁹⁸ Sempozyuma katılan isimler şunlardır: Prof. Dr. Orhan Okay, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Prof. Dr. Şerif Aktaş, Dr. Victoria Holbrook, Hilmi Yavuz, Ekrem Işın, Prof. Dr. Mustafa İsen, Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Turan Oflazoğlu, Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Doç. Dr. İskender Pala, Dr. Necmettin Türinay, Dr. Muhsin Kalkışım, Dr. Abdülkadir Gürer ve Beşir Ayvazoğlu. Prof. Dr. Talat Sait Halman da değerlendirme konuşması yapmıştır. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., 15.

¹⁵⁹⁹ Bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Yaşayan Şeyh Galib”, *Şeyh Galib Kitabı*, haz. Beşir Ayvazoğlu (İstanbul: İBB Kültür Dairesi Baş., 1995), 10-12, 143.

¹⁶⁰⁰ Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirilen konserde, Selma Sağbaş sözleri Galib'e ait olan eserleri, Yavaşca ise Galib'in çağdaşlarından III. Selim, Dede Efendi ve Şakir Ağa gibi büyük bestecilerin eserlerini seslendirmiştir. İhtifaldeki bir başka faaliyet ise Şeyh Galib'in postnişinlik yaptığı Galata Mevlevihanesi'nde geleneğe uygun olarak icra edilen *Mukabele*'dir. Ayvazoğlu'na göre Galib'in büyük dostu III. Selim'in Süzidilârâ Mevlevî Âyini icra edildiği gece Galata Mevlevihanesi'nde iğne atacak yer kalmamıştır. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Kuşunun Son Şarkısı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999), 15.

Şeyh Gâlib için modern zaman anma dosyalarından biri yine Beşir Ayvazoğlu'nun girişimleriyle 2009 yılında yapılmış¹⁶⁰¹ ve ölümünün 210. yılında Şeyh Gâlib çeşitli yönleriyle yâd edilmiştir. Bu anmada, Şer'i Siciller Arşivi'ndeki tereke kayıtlılarında Şeyh Gâlib'in mütevazı bir hayat sürdüğü ortaya çıktığı gibi vefatından sonra çocuklarının ve ailesinin akıbeti de gün yüzüne çıkmıştır.¹⁶⁰² Ayrıca Yeni Türk edebiyatında adına ithaf edilen şiirler sonrası Şeyh Gâlib merkezli hikâye neşri de modern zamanlara taşınmıştır.¹⁶⁰³ Şeyh Galib için son anmalardan biri 2 Kasım 2021 saat 16.00'da Beşir Ayvazoğlu, Prof. Dr. İskender Pala ve Doç. Dr. Turgay Anar'ın katılımı, şairin bestelerinin icrasıyla Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde gerçekleşmiştir.¹⁶⁰⁴

4.1.4. RECÂİZÂDE MAHMUD EKREM İHTİFALLERİ

Edebiyat dünyasının ilk “matem-i millî”lerinden biri Recâizâde Mahmud Ekrem'in vefatıdır. Tanzimat döneminin aksine II. Meşrutiyet sonrası vefat eden edebiyatçıların muhtasar “tercüme-i hal-i resmî”lerine artık dergi ve gazetelerde yer verildiği görülür.¹⁶⁰⁵ Ayrıca, teknik imkânların gelişmesiyle birlikte vefat eden şair ve yazarların varsa ölüm döşegindeki son halleri, evinden kareler, cenazenin evden alınıp namaz kılınacak camiye götürülmesi, musalla taşıdaki görünümü ve defin merasimi, matbuattaki ölüm akisleri safha safha matbuatta takip edilecek bir vaziyete bürünmüştür. Daha önce vefat eden edebiyatçıların aksine Recâizâde Mahmud Ekrem'in cenazesi bu itibarla da bir ilk teşkil

¹⁶⁰¹ Dergi “Ölümünün 210. Yılında Şeyh Galib” mottosuyla ve kapağında şairin yer aldığı bir minyatürle okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Dosyaya Beşir Ayvazoğlu, “Sütlüce'deki Ev”, Talip Mert de “Fakirhane-i Galib Dede” başlıklı makaleleriyle katkı sunmuştur. Bkz. “Ölümünün 210. Yılında Şeyh Galib”, *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 4-21.

¹⁶⁰² COA'nde araştırma yapan Talip Mert'e göre Galib Dede hakkında Osmanlı Arşivi'nde birisi III. Selim'in 6 Eylül 1792 tarihinde Galata Mevlevihanesi'ni ziyareti, diğeri ise kendi imzasıyla verdiği 6 Temmuz 1798 tarihli bir arzdan ibarettir. Gâlib Dede'nin vefatını müteakip anneleri Şerife Aişe Hanım aileye vasi tayin edilmiş ve mirastan aldıkları meblağ da kendisine teslim edilmiştir. 14 Ekim 1799 tarihli mahkeme kararına göre de oğlu Mecid için aylık sekiz kuruş, kızı Zübeyde için ise aylık dört kuruş harcamaya yetkili kılınmıştır. Bkz. Talip Mert, “Fakirhane-i Galib Dede”, *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 10-14.

¹⁶⁰³ Bahtiyar Aslan'ın “Galip Dede'nin Gülü” adlı fantastik hikâyesi için bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 16-21.

¹⁶⁰⁴ Tez araştırma safhasında benim de iştirak ettiğim ihtifal, Şeyh Galib'in doğum veya ölüm yıldönümünde tertip edilmemekle birlikte şairi anma kastıyla düzenlendiğinden düzensiz bir ihtifal olarak kaydedilebilir.

¹⁶⁰⁵ “Tercüme-i Hâl-i Resmî [Recâizâde Mahmud Ekrem], *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, (23 Kânunusânî 1329): 299. Osmanlı'da devlet hizmetinde bulunmuş önemli siyasilerin tercüme-i halleri biraz daha mufassal olarak matbuatta yer almaktaydı. Sadr-ı Esbak ve Ayan Reisi Said Paşa'nın cenaze merasimi ve mufassal tercüme-i hâli için bkz. “Said Paşa Merhumun Tercüme-i Hâli”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1187, (20 Şubat 1329): 388-8390.

etmektedir.¹⁶⁰⁶ Recâizâde Mahmud Ekrem, ölümü sonrası dergi ve mecmualarda şahsına özel dosya geleneği oluşturulan ilk edebiyatçılarımızdandır. *İştihâd*¹⁶⁰⁷, *Peyam Edebi İlavesi*¹⁶⁰⁸, *Türk Yurdu*¹⁶⁰⁹, *Talebe Defteri*¹⁶¹⁰ gibi mecmua ve gazeteler ile bilirkte *Şehbâl* dergisi 90. sayısını, kapağındaki “*Bu nüsha Üstad Ekrem’in yâd-ı muhteremine ithâf olunmuştur.*” ifadesiyle Recaziade’ye ayırmış, şair adına adanmış yazılarla bu ölümün edebiyat tarihimiz açısından ne anlama geldiği sorgulanmıştır.¹⁶¹¹

Rumî takvimle 18 Kânunusâni 1329 (31 Ocak 1914) tarihinde Cumartesi gecesini Nişantaşı’ndaki evinde vefat eden Recâizâde Mahmud Ekrem, edebiyat dünyasında şair ve yazarların anılmasında önemli bir merhale teşkil etmektedir. Recâizâde’nin “nûr-ı irfanıyla doğduğu ve onun irşâd ve himâyeti ile kuvvetlendiği ve yaşamış olduğu” için o, “Servet-i Fünûn’un hakiki pederi” şeklinde nitelendirilmiştir.¹⁶¹²

Tanzimat sonrası edebiyat alanında görülen yenileşme hareketinin önemli rükünlerinden biri olan Recâizâde Mahmud Ekrem¹⁶¹³, *Servet-i Fünûn*’da “mâtem-i millî” olarak nitelendirilen ölümünün ardından¹⁶¹⁴ hakkındaki nekroloji yazılarıyla uzun bir süre edebiyat dergilerinde ve gazetelerde anılmaya devam etmiştir. Matbuat-ı Osmaniye haricinde İstanbul’da bulunan Fransızca ve Almanca intişar eden gazeteler de bu vefat haberine genişçe yer vermiş ve onun “âsâr-ı nezîh ve cedîdesiyle edebiyat-ı Osmaniye’de nasıl bir inkılâb-ı mühim, nasıl bir teceddüt hâsıl etmiş olduğu” özellikle

¹⁶⁰⁶ Recâizâde Mahmut Ekrem’in cenaze merasimi ve safhaları için bkz. “Üstâd Ekrem’in tabutu etrafında halka-i ta’zîm ve huşû”, “Üstâd Ekrem’in Cenaze Alayı Ayasofya Meydanından Geçerken”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, (23 Kânunusâni 1329): 292-293, 296-297.

¹⁶⁰⁷ Müdîr-i Murahhaslığını İlhami Safa’nın yaptığı derginin kapağına Recâizâde Mahmud Ekrem’in resmini koyan dergide Mahmud Sadık, Abdullah Cevdet ile Ali Kâmi Recâizâde’in edebiyatımızdaki yerini ve eserlerinin kıymetini ortaya koyan nekroloji yazıları neşretmiştir. Bkz. “Recâizâde Mahmud Ekrem Bey”, *İştihâd mecmuası*, nr. 1-90, (23 Kânunusâni 1329): 2001-2007.

¹⁶⁰⁸ *Peyâm*’ın özel sayısında Rıza Tevfik (Nijad’ın Pederi, Ruhun Ebediyeti), Hüseyin Dâniş (Bir Üstâd-ı Edeb), Mehmed Rauf (Ekrem Bey ve Servet-i Fünun), Osman Fahri (Bir Dehâ-yı Edeb) nekroloji yazılarıyla Recâizâde’yi ebediyete uğurlamışlardır. Bkz. *Peyâm*, nr. 12, (23 Kânunusâni 1329): 1-3.

¹⁶⁰⁹ *Türk Yurdu*’nun özel sayısına Nigâr binti Osman (Recâizâde Mahmud Ekrem Bey), Ahmed Hikmet (Üstâd Ekrem), Hüseyin Dâniş (Yaşayan Ölü), Hamdullah Subhi, Uşşâkizâde Halid Ziya (Üstâd Ekrem), Rıza Tevfik, Süleyman Nesib (Üstâd Ekrem İçin), Abdullah Cevdet, Ali Cânib, Kâzım Nâmi, Gökâlp, Mehmed Emin, Mustafa Haluk, Ali Suad, Köprülüzâde Mehmed Fuad yazı, şiir ve ihtisaslarıyla katkıda bulunmuşlardır. Bkz. *Türk Yurdu*, nr. 11, (1329): 1169-1196.

¹⁶¹⁰ Talebe Defteri’nin özel sayısında Abdurrahman Şeref (Ekrem Bey’in Muallimliği), Suad Fahir (Üstad Ekrem’e...) yazı ve şiiriyle Recâizâde’yi tahlil etmiştir. Bkz. *Talebe Defteri*, nr. 19, (30 Kânunusâni 1329): 312-313

¹⁶¹¹ Bkz. Hıfzı Tevfik, “Ekrem İçin”, *Şehbâl*, nr. 90, (1 Şubat 1329): 344.

¹⁶¹² Ahmed İhsan, “İstanbul Postası”, *Servet-i Fünun*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 290.

¹⁶¹³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Dr. İsmail Parlatır, *Recâizâde Mahmut Ekrem: Hayatı-Eserleri-Sanatı*, (Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğ. Fak., 1983), 1-26.

¹⁶¹⁴ Bkz. “Matem-i Millî”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, (23 Kânunusâni 1329): 290-300, 305.

vurgulanmıştır.¹⁶¹⁵ Kısaca “müceddid, üstad, sanatkâr” sıfatlarıyla anılan Ekrem’in gömülmeden önce musalla taşında etrafında teşkil olunan “halka-i ta‘zîm ve huşû”¹⁶¹⁶, ayrıca vefatı sonrası “mevkib-i mâtemle” icra edilen uzun bir teşci (uğurlama) ve defin merasimi¹⁶¹⁷, ileride Fikret ve Hâmid örneğinde daha çok belirginleşecek edebiyatçıların vefatıyla birlikte başlayan şairin etrafında oluşturulan mitleştirme ve kendisine ikonik bir kimlik kazandırma faaliyetlerinin ilki sayılabilir. Recâizâde hakkında vefatının hemen ardından edebiyat muhitlerinde yazılan makalelerde onun “edebiyatımızda bıraktığı boşluk” vurgulanırken “Osmanlı edebiyatında yaptığı inkılâb-ı mes‘ûdî” haricinde “büyük insanlığı, fazilete perestişi, marifeti teşviki, şebâbı himayesi, teceddüdü müdafaası ve münakaşa-i edebiyede gîlzele nezâhet ile mukabelesi” ile ön plana çıkarılmıştır.¹⁶¹⁸ Vefatını müteakip edebiyat mahfillerinde ciddi olmaktan ziyade hissi bir çerçevede, sanatından çok hayatı ve trajedisi ekseninde anılan ve kritik edilen Recâizâde Mahmud Ekrem’in daha sonraki “vefat sene-i devriyeleri” ise kısaca hal tercümesi ve tanıyanların dilinden birkaç hatıra ile geçiştirilmiştir.¹⁶¹⁹ Birçok şair tarafından Recâizâde Mahmud Ekrem’e ithaf edilen şiirler de edebiyatımızda daha sonra sembol şair ve yazarlar için sık sık yazıla gelen şiir geleneğinin ilk örneklerindendir.¹⁶²⁰ Ekrem için Hüseyin Dâniş tarafından kaleme alından “Yaşayan Ölü” başlıklı şiir ise daha sonra kült olarak nitelendirilen şairlere “ölümsüzlüklerini” ifade için söylenen sloganik nitelendirmelerin başlangıcı olarak görülebilir.¹⁶²¹

Florinalı Nâzım edebiyat dünyasının Rezaizade matemine bir manzumeyle katılmıştır. Daha sonra adı Fikret ihtifalleriyle ve Hâmid yüceltmeleriyle ön plana çıkacak Florinalı, “Üstâd Ekrem’in rûh-ı bülendine” başlıklı manzumesiyle bu sahada varlığını hissettirmeye

¹⁶¹⁵ “Üstâd Ekrem’in Ufûlü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 305.

¹⁶¹⁶ Üstâd Ekrem’in Tabutu Etrafında Halka-i Ta‘zîm ve Huşû”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 292.

¹⁶¹⁷ Cumartesi günü vefat eden Recâizâde Mahmud Ekrem’in naaşı Pazar günü Nişantaşı’ndan kaldırılarak Beşiktaş’a getirilmiş, buradan Sirkeci’ye nakledilmiş ve Bâbiâli Caddesi’nden Ayasofya Câmiî’ne götürülmüştür. Servet-i Fünûn’a akseden fotoğraflardan Mekteb-i Mülkiye talebelerinin, müdür ve muallimlerinin eşliğinde caddelerden camiye kadar omuzlarda taşınan cenaze, namaz sonrası tekrar Sirkeci’ye, buradan da vapurla Küçüksu’ya götürülerek -vasiyeti üzerine- oğlu Nejad’ın yanına defnedilmiştir. Bkz. “Üstâd Ekrem’in Ufûlü”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 305-306.

¹⁶¹⁸ Râif Necdet, “Edebî ve Ebedî Bir Mâtem”, *Resimli Kitâb*, nr. 5, (Ağustos-Eylül 1329): 178-179.

¹⁶¹⁹ Örnek olarak bkz. “Recâizâde Mahmut Ekrem Bey: Sene-i Devriye-i Vefatı Münasebetiyle”, İsmail Müştak, “Üstâd Ekrem’e Âid Bir Hâtıra”, *Yarın*, nr. 16, (2 Şubat 1338-1922): 9-10.

¹⁶²⁰ Örnek olarak bkz. Suâd Fâhir, “Üstâd Ekrem’e”, *Talebe Defteri*, nr. 19, (30 Kânunusâni 1329): 313.

¹⁶²¹ Hüseyin Dâniş, “Yaşayan Ölü”, *Türk Yurdu*, nr. 16, (5 Şubat 1329): 173-175.

başlamıştır.¹⁶²² Her yazarın, vefatının verdiği duygusallıkla mensubu olduğu edebî ekol ve dostları tarafından her sene düzenli olarak anılacağı vaat edilse de bu niyet pratikte uygulamaya pek geçirilememiştir. Sene-i devriyelerde gazete ve dergi köşelerinde küçük bir haber veya kısa bir hatıra makalesi ile hatırlanan Recaizade, Mütareke ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ailesi, dostları, talebeleri vasıtasıyla toplumsal hafızada diri tutulmaya çalışılmıştır.

Recaizade, I. Dünya Savaşı'nın sıkıntılı ve buhranlı günlerinde zaman zaman unutulsa da “evlâd-ı manevîsi”¹⁶²³ olan *Servet-i Fünûn* nesli edebiyatçıları hocalarını millî hafızaya kazandırmakta gecikmemiş, Mütareke döneminde büyük üstatlarının “hatırasını ta‘ziz için” makaleler neşretmişlerdir. İstanbul'un işgali arifesinde ve millî birliğe ihtiyaç duyulduğu günlerde Recaizade'nin hatırlanma gerekçesini gazeteler okuyucularına anma geleneğinin bir uzantısı olarak ve büyük kahraman vurgusu yaparak açıklamıştır:

“Milletler, dehalarını yaşatan büyüklerini tebci ettikleri nisbette yaşamak hakkını hâiz olurlar. Şöhretleri âlemi tutan yüzlerce büyük kahraman yetiştiren bu millet, ilim ve san‘at sahasında kendisine pîşvâlık eden büyük dâhilere mazhar olmuştur. Bunlardan biri de san‘attaki üstadlığını yalnız zamanının ediblerine değil, bugünün gençlerine de teslim ettiren Recâizâde Mahmud Ekrem Bey merhumdur.”¹⁶²⁴

Recâizâde Mahmud Ekrem, Mekteb-i Sultanî ve Mülkiye'de senelerce devam eden muallimliği ile tarihin sıkıntılı zamanlarında genç nesillere şiir sevgisini ve sanat zevkini aşlamış, fikir tekâmülünü telkin etmiş, lisanda sadeliğe doğru ehemmiyetli adımlar atmıştır. Döneminde “Nezih, necib, hassas ve insani bir şair” olarak nitelendirilen Recaizade bir edebiyat teorisyeni olarak da *Servet-i Fünûn* neslinin doğuşunu hazırlamakla Mütareke yıllarında hatırlanmıştır.¹⁶²⁵ Geride bırakılan her bir sene yazar ve şairlerin hangi yönleriyle hatırlanması gerektiğini daha da belirginleştirmiştir. Raif Necdî'e göre Recaizade büyük bir şair, büyük bir insan olmanın yanında Osmanlı edebiyatında yaptığı inkılapla da anılmalıdır. Gelecekte ise şu sıfatlarla kültürel ve edebî hafızada yer edecektir: “Fazilete perestîş, marîfeti teşvik, şebâbı himâye, teceddüdü müdafaa, münâkaşât-ı edebiyede gılzata nezahet ile mukâbele... Bütün bu asalet-i ruh nişaneleri Ekrem Bey'i cidden yükselten pek kıymetli amiller ve meziyetler olarak edebiyat dünyasına miras kalmıştır.”¹⁶²⁶

¹⁶²² Florinalı Nâzım, “Üstâd Ekrem'in Rûh-ı Bülendine”, *Servet-i Fünûn*, cilt 46, nr. 1183, (23 Kânunusânî 1329): 306.

¹⁶²³ Ahmed İhsan, “İstanbul Postası”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusânî 1329): 290.

¹⁶²⁴ “Üstad Ekrem'in Ta‘ziz-i Hâtırası”, *Yeni Gün*, nr. 148, (31 Kânunusânî 1335-1919): 1.

¹⁶²⁵ “Üstad Ekrem'in Devr-i Senevî-i Ufûlü”, *Tasvîr-i Efkar*, nr. 2638, (31 Kânunusânî 1335-1919): 1.

¹⁶²⁶ Raif Necdî, “Edebî ve Ebedî Bir Matem”, *Tasvîr-i Efkar*, nr. 2638, (31 Kânunusânî 1335-1919): 2.

Raif Necdet, Recâizâde'yi edebiyat tarihimizde ihtifal yazılarıyla görünür kılma ve kolektif belleğe kazıma konusunda gayreti belirgin yazarlardandır. Mütareke gibi Cumhuriyet döneminde de şairin sene-i devriyelerinde makale neşrine devam etmiştir. Raif Necdet, bu yazılarında “Üstad Ekrem'i dehrin velvelesi içinde her sene bize böyle bir huşû sâniyesi veren büyük bir isim olarak” zikretmiştir. Bu yüzden onun adını daima istirhamla yâd etmeyi bir vazife addetmiştir. Ona göre memleket kesif bir cehil uykusu içinde yüzdüğü sırada Abdülhak Hâmid nasıl şahikalardan vicdanlara bir kartal sayhasıyla pervaz etti ve yeni neslin boğulmuş fikir kudretine sonsuz bir azamet getirdiyse bedbaht Nejat Ekrem'in babası nur yüzlü ihtiyar da his yüceliğinin ve fikir yüksekliğinin şahikalarında yeni bir yol açmıştır.¹⁶²⁷

Millî Mücadele yıllarında Süleyman Nazif, ölüm yıldönümlerinde Recâizâde Ekrem'i hatırlayanların başında gelir. Recaizâde'nin 10. yıldönümünde *İleri* gazetesinde kısa yazı neşreden Süleyman Nazif, “ilk işinin sabah gazetelerinde merhuma dair bir şey olup olmadığını aramak”, kontrol etmek olduğunu söylemiştir. Fakat Ekrem'in ölümüne üzüntü duyan tek bir haber görememiştir. Nazif'in üzüntüsünü ifade eden cümleler şöyledir:

“O medîd, velveleli ve feyyâz ömrün ufûlüne telehhûf-hân olacak ne bir fıkra gördüm, ne bir satır. Bu sükût, üstad Ekrem'i sözleri Muallim Nâci Efendi'nin Demdeme'sinden ziyâde dilhûn etti.”¹⁶²⁸

Medeni milletlerde büyük insanların meydanlara heykelleri dikilerek bin bir surette “tebcîl ve te'yîd” edildiğine dikkat çeken Süleyman Nazif'e göre, bizde genellikle “mezarcının küreğiyle atılan toprakla ismi de cismi gibi nisyana” gömülmektedir. Hâlbuki üstad Ekrem, “irfanımızın en büyük evliyâ-yı nimeti”dir “mazinin muzır an'anelerinden fikir ve kalemleri telhis eden, herkesi düşünmeye ve düşündüğü gibi yazmaya sevk eden ve alıştıran üstadlarımızın büyüklerindendir.”¹⁶²⁹

Bu tarihlerde gazetelerde bir senelik önemli hadiselerin kronolojisi verilirken bu listelerde 31 Kânunusâni “Edîb-i mükerrer Recaizade Ekrem Bey'in sene-i devriye-i vefatı” olarak zikredilmiştir.¹⁶³⁰

¹⁶²⁷ Raif Necdet, “Yâd-ı Meşâhir: Üstad Ekrem'in Devr-i Senevî-i Üfûlü”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3620-592, (31 Kânunusâni 1339-1923): 3.

¹⁶²⁸ Süleyman Nazif'in 31 Kânunuevvel 1922 tarihli yazısı için bkz. Süleyman Nazif, “Üstâd Ekrem”, *İleri*, nr. 1764, (1 Kânunusâni 1339/1923): 1.

¹⁶²⁹ Süleyman Nazif, “Üstâd Ekrem”, 1.

¹⁶³⁰ Bkz. “Bir Sene Zarfindaki Vekâyi'in Hulâsası”, *İleri*, nr. 1764, (1 Kânunusâni 1339/1923): 2.

Kurtuluş Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde Recaizâde ihtifallerinin bir diğer merkezi, Darülfünun Edebiyat Fakültesi'dir. 31 Ocak 1923 tarihinde talebelerin katılımıyla Ekrem'in "sene-i devriye-i vefatı hazin ve samimi bir his ile tezkâr" edilmiştir. Darülfünun Edebiyat Fakültesi Reisi İsmail Hakkı ve Necib Âsım Beyler ve birçok kimse merasime iştirak etmiştir. Edebiyat Mezunları Reisi Doktor Ali Nihad (Tarlan), daha bu tarihten itibaren ihtifal kürsülerinde etkili hatiplerdendir. Katılımcılara teşekkür eden Ali Nihad Bey'den sonra Ali Ekrem Bey, Ekrem'e dair hatıralarını zikretmiş ve üstadın kıymettar şiirlerini inşad etmiştir. Bu konuşmadan sonra bir ihtifal geleneği olarak Ekrem Bey'in şiirlerinden parçalar okumuşlar, merasime bu suretle son verilmiştir.¹⁶³¹

Recâizâde Mahmud Ekrem ihtifallerinin edebiyat tarihimize ilgili önemli bir tarafı Ekrem'in özel eşyalarının da sergilendiği akademik merkezli anmaların ilk örneklerine kapı açmasıdır. 1923 yılında Darülfünun konferans salonunda Ekrem'in devr-i senevî-i ufûlü münasebetiyle Nâmık Kemalzade Ali Ekrem tarafından şairin hayat ve hatıralarına, şiir ve sanatına dair bir konferans verilmiştir. Ali Ekrem, şairden kendisine kalmış olan fotoğrafları, büyük bir yağlıboya resmini, çocukluk resimlerini ve bazı el yazısı eserlerinin müsveddelerini salonda ayrılan bir "mahall-i mahsusta" teşhir ettirmiştir. Böylece ihtifaller, yazarı hatıralarla yeniden toplumsal bellekte canlandırma işlevinin yanında özel objeler ve eşyalar üzerinden kültürel hafızada diriltme, zengin imgelerle güçlü kılma özelliğini de yansıtmaya başlamıştır. Recaizade ihtifalinde Darülfünun edebiyat bölümünde ilk doktorluk "pâye-i ilmiyesi"ni gençlerde kazanmış olan Ali Nihad Bey (Tarlan) kısa bir nutukla tazimlerini ifade etmiştir. Ali Ekrem, şairin eserlerini birer birer şerh ettiği gibi *Şemsa*'dan da bazı parçalar inşad etmesi ilginçtir. Ayrıca konferansı müteakip gençlerden ve talebeden bazıları kürsüye çıkarak şairin eserlerinden seçkin şiirleri okumuşlardır ki daha sonra ihtifallerde kökleşerek devam edecek ritüellerin ilk örnekleridir. Sonrasında teşhir edilen kişisel eşyalar ziyaret edilerek ihtifale son verilmiştir. İhtifalde şehremini, edebiyat medresesi reisi ve bazı müderrislerle Darülfünun talebe ve talibatı, "Ekrem'in kadir-şinas müştakları" hazır bulunmuştur.¹⁶³²

Tanzimat nesli içerisinde Nâmık Kemal'den sonra Recâizâde ihtifallerinin çokluğu, *Servet-i Fünûn* dergisi ve Galatasaray Lisesi'nin gayretlerinin bir üründür. Vefatı sonrası *Servet-i Fünûn*'da Mülkiye'den talebesi Ahmed İhsan tarafından özel bir nüsha ile anılan Recâizâde Mahmud Ekrem, yine bu tarihten 13 yıl sonra hakkında yapılan bir ihtifal

¹⁶³¹ "Üstâd Ekrem'in Tezkâr-ı Nâmı", *İleri*, nr. 1794, (1 Şubat 1339/1923): 2.

¹⁶³² "Üstad Ekrem Merhumun Tebcil-i Nâmı", *Tevhîd-i Efkar*, nr. 3621-593, (1 Şubat 1339-1923): 1.

dolayısıyla yine *Servet-i Fünûn*'da, yine kapağındaki aynı pozuyla, özel bir nüsha ile yâd edilmiştir. Ahmed İhsan tarafından “Edebiyatımızın ilk ve ebedi üstadı” ve “Servet-i Fünûn âile-i edebiyesinin müşfik bir ebb-i mükerreremi” olarak nitelendirilen Recaizâde Ekrem, 1926 yılında, “Yevm-i vefâtına müsâdif olan Kânunusâni'nin 31. Pazar günü, Galatasaray Lisesi'nde, arkadaşlarından Şâir-i A'zam Abdülhak Hâmid Bey'le, Sâmipaşazâde Edib-i muhterem Sezâi Bey ve diğer üdebânın huzûruyla tertîb” edilen ihtifal ile Cumhuriyet nesline tanıtılmıştır. Meşrutiyet sonrası ihtifallerde bir ritüel hâlini alan marşların yanına bu sefer, şairin bestelenmiş şarkıları da eklenir ki -tespit edebildiğimiz kadarıyla- Recaizade ihtifali bu seremoninin ilklerindendir. İhtifalde şairin *“hidemât-ı edebiyesini tafsîl ile âsârını tahlîl eden bir hitâbeden sonra bazı şarkı ve besteleri Dârülelhân'dan güzîde birtakım tarafından terennüm”* edilmiş, *“hâtıra-i şükranını dâima tebci eden Servet-i Fünûn'un”* da bir sonraki nüshasını münhasıran üstat Ekrem namına neşretmiştir.¹⁶³³ Servet-i Fünûn'un 4 Şubat 1926 tarihli 1538-64. sayısı Recaizâde'ye ithaf edilmiş ve kapağında da “Üstâd-ı mağfûr Recaizâde Ekrem Bey” klişeli bir resim bastırılmıştır. İhtifal geleneğinin toplumsal belleğe ve genç nesillerin hafızasına nakşedilmesi maksadıyla Galatasaray Lisesi tarafından her Kânunusâni'nin, Ocak ayınının 31. günü “edebiyatımızın bir yevm-i mâtemi” olarak ilan edilmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için Recaizâde'nin dostları ve talebeleri, “rûz-ı siyah” denilen ölüm gününün “hüzün ve melâlini tadîl ve bu sene-i devriyeyi tezkâr için” senelerce edebiyat hocalığı yaptığı Galatasaray Lisesi'nde bir araya gelmişlerdir. Şairin hatırasını “mâdeme'l-hayât unutmayan” bine yakın münevver bir cemaat 31 Ocak günü “üstâd-ı âfil”lerini anmak üzere toplanmışlardır. İhtifale katılanlar arasında Abdülhak Hâmid'in hitabesini Celal Sâhir okurken¹⁶³⁴ Samipaşazâde Sezai de yazdığı “mersiye-i mensûreyi” ve hitabesini alkışlar içerisinde inşad etmiştir.¹⁶³⁵ Ardından Süleyman Nazif, Recaizâde'nin edebî kıymetini tahlil eden uzun bir konuşma yapmıştır. Celal Sâhir, tekrar kürsüye gelerek Recaizâde'nin Nejad Ekrem'inden bazı mersiyeleleri okumuş; Dârülelhan'dan bir hanım ile tanbûrî ve kemanî iki sanatkâr da Recaizâde'nin *“Geldi amma neyleyim sensiz baharın*

¹⁶³³ “Üstâd Ekrem”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, (28 Kânunusâni 1926): 162.

¹⁶³⁴ Abdülhak Hâmid, hitabesinde Recaizâde'yle nasıl tanıştığını kısaca anlattıktan sonra kendisinin yaşarken “hem dostu hem üstadı” olan şairin şimdi de “hem dostu hem de şâkirdi” olduğunu ilan etmiştir. Memleketimizin “muhît-i irfânında lâ-yezâl âsâr-ı hayât” bırakan Recaizâde'nin ölümü karşısında matemini ifade etmiştir. Bkz. “Şâir-i A'zam Abdülhak Hâmid Bey'in Hitâbesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 178.

¹⁶³⁵ “Sezâi Bey'in Hitâbesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 178-179.

şevki yok!” nakaratlı şarkısıyla “*Sen bu yurddan gideli ey saçı zer/ Seni söyler bana dağlar, dereleler*” şarkısını ve daha birkaç eserini seslendirmişlerdir.¹⁶³⁶

Rutin ihtifal gelenekleri dışında şair ve yazar anmalarının edebiyat tarihimiz açısından diğer bir önemi de konuşmacıların edebî tahlil ve değerlendirmeleridir. Süleyman Nazif, Recaziade ihtifalindeki hitabesinde edebiyatımızın “sicill-i târihine Şinasi Mektebi” olarak geçen nesle dair derli toplu bir tahlil yapmış ve Recaizade’nin dâhil olduğu kuşağı “nesl-i mümtâz” şeklinde nitelendirmiştir. “*Edebiyatımızın son altmış senelik tarihinde bütün yollar Nâmık Kemal’e çıkar.*” tespiti Süleyman Nazif’in bu ihtifal vesilesiyle verdiği hükümlerdendir. Nazif’in bunlara ekleyeceği bir de şerhi vardır: “*Ekrem’in mantığı, akl-ı selimi, hiss-i temkini olmasaydı, canlı bir yanardağa benzeyen edib-i azamın teşebbüsü nâkıs, himmeti akîm ve netice-i mesâisi belki de muzır kalırdı.*”¹⁶³⁷

1930’lu yıllarda Recâizâde Mahmud Ekrem, hem sivil ve akademik çevrelerce anılmaya devam etmiştir. Galatasaray Lisesi son sınıf talebeleri vefatının 17. yıldönümünde eski hocalarını anmışlardır. Bu ihtifalde merhumun büyük dostu Abdülhak Hâmid haricinde Selim Sırrı Bey ile kızı ve Müderris Etem Âkif Bey, birçok muharrirle mektepliler hazır bulunmuştur. İhtifale son sınıf talebesinden Hayri Aziz Bey’in Recaizade Ekrem’in eserlerini ve hayatını tafsil eden beyanatıyla başlanmıştır. İhtifal ritüellerinden olmak üzere Darüttalim Musiki Heyeti şairin eserlerinden bestelenmiş olanları çalmıştır. Şairin torunu Muvakkar sahneye gelerek aileyi temsilen, büyük babası hakkında gösterilen teveccüh ve alâkaya teşekkür etmiştir. Yine son sınıf talebesinden Hayri Emin Bey de Recaizade’nin şiirlerinden iki tanesini okuduktan sonra merhumun “Çok Bilen Çok Yanılır” komedisinin iki perdesi temsil olunmuştur.¹⁶³⁸ Temsilin basına akseden fotoğraflarından farklı ritüellerin icra edildiği ihtifallere ciddi rağbet gösterildiği anlaşıyor.

1930’lu yılların sonunda Recaizâde Ekrem’in ölümünün yıldönümü münasebetiyle üniversite konferans salonunda bir ihtifal yapılmıştır. Toplantıda konuşan Edebiyat fakültesi Dekanı Prof. Ali Nihad Tarlan, “*Recaizâde, evvelâ Türk edebiyatına garp estetiğini, Türk zevkini tattıran, değerli, faziletli, çok okumuş, çok müdekkik bir edebiyat hocası ve ince, hassas bir şairdi.*” diyerek onun unutulmaması gerekçesini bir cümle ile açıklamıştır: “*Recaizade Ekrem, bizim bugünkü san’at telâkkimize yol açan mühim bir şahsiyettir. Onu hürmetle*

¹⁶³⁶ “Üstâd Ekrem”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 178.

¹⁶³⁷ “Süleyman Nazif Bey’in Musâhabesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 179.

¹⁶³⁸ “Recaizâde İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2060, (31 Kânunusâni 1930): 2; “Galatasaray’da Recaizâde İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2061, (1 Şubat 1930): 1; “Üstat Ekrem: Dün Bir İhtifal Yapıldı”, *Milliyet*, nr. 1428, (1 Şubat 1930): 4.

anmak borçtur.”¹⁶³⁹ Prof. Ali Nihad Tarlan gibi Sabri Esat Siyavuşgil de Ekrem ihtifallerinde hatip olarak kürsüde bulunanlardandır. Edebiyat Fakültesi talebelerinin Recaizade’nin şiirlerinden okunması Cumhuriyet dönemi ihtifallerinin değişmez geleneklerindendir.¹⁶⁴⁰ Galatasaray Lisesi, halkevleri ve üniversitenin öncülüğünde bir müddet canlılığını koruyan Recaizade ihtifalleri, gittikçe ihmal edilecek, Ercüment Ekrem ve akademik çevrelerin girişimleriyle zaman zaman hatırlanacaktır. Neyzen Tevfik’in ölümü sonrası (28 Ocak 1953, Çarşamba), babasının 40. ölüm yıldönümünü hatırlatan Ercüment Ekrem, o devirde insanların daha vefakâr ve kadirşinas olduklarını iddia etmiştir. Zira Recaizade Ekrem’i Şişli’deki evinden Ayasofya Camii’nin musalla taşına kadar tabutunun arkasındaki muazzam bir cemaat yürümüştür. Ercüment Ekrem’e göre “Sağlığında inzivayı seven o mahviyetkâr adam, ölümünü müteakip adeta bir insan seli içerisinde düşmüştür.” İhtifal hatıraları, şair ve yazarlara dair bilinmeyen veya o güne kadar gizli kalan özel bilgilerinden gün yüzüne çıkmasına bir vesile olmaktadır. Ercüment Ekrem’in anılarından şairin oğullarını Abdülhak Hâmid’in teselli ettiğini, Sinan Paşa Camii’nin avlusunda yazıların dedesinin hat yazıları olduğunu, ayrıca Recaizade Ekrem’in Mevlâna sevgisini öğrenmekteyiz. 66 yaşında iken bir hafif hastalığı müteakip mavi gözlerini fani dünyaya yuman Recaizade Ekrem’in cenaze alayı Şişli, Rumeli Caddesi, Akaretler, Beşiktaş, Dolmabahçe, Sirkeci, Bâbüâlî Caddesi, Alemdar güzergâhını takiben Ayasofya meydanına ulaşmıştır. Henüz 26, 27 yaşında iken yetimlik duygusunu yaşayan Ercüment Ekrem, 40. yıl ihtifalinde “Yetimlik duygusunun hangi yaşta olursa olsun, güç tahammül edilir bir musibet” olduğunu da vurgulamıştır. Sinan Paşa Camii’nde Neyzen Tevfik’in cenaze namazını kıldığı sırada babasına dair hatıraların tazeleyerek ihtifal üzerinden edebiyat tarihine yeni bilgiler armağan etmiştir.¹⁶⁴¹

Akademik ve ilmî çalışmalar bir tarafa bırakılırsa Recaizade Ekrem, kendisini tanıyan edebiyatçıların da hayata veda etmesiyle 50 ve 100 gibi yuvarlak dilimler haricinde düzensiz olarak kolektife bellekte hatırlanmış, eserlerinin yeniden neşri ve tiyatro oyunlarının adaptasyonları ile gündeme gelmiştir.¹⁶⁴² Recaizâde Ekrem’in 1947’de 100. doğum yılı 14 Mart Cuma günü Galatasaray Lisesi’nde sade bir törenle kutlanmış ve

¹⁶³⁹ “Recaizâde İçin Dün İhtifal Yapıldı”, *İkdam*, nr. 24, (7 Şubat 1939): 2; “Vefatının 26’ncı Yıldönümü Yâd Edilen Recaizade Ekrem”, *Akşam*, nr. 7295, (8 Şubat 1939): 5.

¹⁶⁴⁰ “Recaizade Ekrem İçin Yapılan İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 5292, (7 Şubat 1939): 1, 8.

¹⁶⁴¹ Ercüment E. Talu, “Bu da Bir Yıldönümü”, *Son Posta*, nr. 5637, (31 Ocak 1953): 2.

¹⁶⁴² Recaizade Mahmud Ekrem’in 114 yıl önce yazdığı *Çok Bilen Çok Yanılır* adlı oyununun Ankara Altındağ Tiyatrosu tarafından sahnelenmesiyle gündeme gelmesine dair bkz. “Recaizade Mahmut Ekrem’in Bir Oyunu 114 Yıl Sonra Ramp Işığına Çıktı”, *Milliyet*, (19 Şubat 1988): 10.

lisenin bahçesinde hazırlanan büstü törenle açılmıştır. İhtifale Yahya Kemal Beyatlı, Cihat Baban, İsmail Habib, Nihad Sami Banarlı, Teknik Üniversite rektörü ve profesörleri, Kız Öğretmen Okulu ve Notre Dame de Sion'dan talebe grupları iştirak etmiştir. Açışı saat 16.00'da Vali Lütfi Kırdar yaparken Midhat Cemal Kuntay Recaizade'yi birkaç cepheden tetkik eden bir konuşma yapmıştır. Sonra Muvaffak Benderli¹⁶⁴³ şairden “Yakacık'ta Bir Mezarlık Âlemi”, “Kırmızı Markuplar”, “Tahassür”, “Margrit” parçalarını okumuştur. *Araba Sevdası*'ndan birkaç parça okuyan Esat Mahmut Karakurt'tan sonra torunu Esin Talu da dedesinden bir şiir okumuştur. ¹⁶⁴⁴ Törene oğlu Ercüment Ekrem Talu'nun babasına ait hâtıraları ve konuşmasıyla son verilmiştir. Talu, doğumunun 100. yılında gençlere babasını tanıtırken lisenin bahçesine dikilen şairin büstü için de şu tespitlerde bulunmuştur:

“Bu bahçenin bir köşesine dikilen Ekrem Bey'in büstü, oradan gelip geçecek olan nesillere vefâkarlığın ve kadirşinashlığın da birer Türk asaleti olduğunu daima hatırlatacaktır.”¹⁶⁴⁵

Recaizade ölümünün 50. yılı olan 1964'te de hatırlanmış, PTT bir anı pulu çıkarmış, fakat yazarın edebiyat tarihindeki yerine yakışır törenler düzenlenememiştir. Bununla birlikte şairin adı zaman zaman bazı okullara verilmek suretiyle toplumsal bellekte iz bırakması sağlanmıştır.¹⁶⁴⁶

4.1.3. TEVFİK FİKRET İHTİFALLERİ

Edebiyat tarihimizin belli bir dönemine damgasını vurmuş ve modern Türk şiirinin kurucularından biri olarak etkileri uzun süre devam etmiş olan, şiirinden çok fikirleri ve politik duruşu sebebiyle yüz yıldır tartışılan Tevfik Fikret¹⁶⁴⁷, hayatında olduğu gibi vefatı sonrasında da ihtifal geleneğinin en dikkate değer şahsiyetlerindendir. Hakkı Süha, Fikret'i Türk edebiyatında bir türlü “soğukkanlılıkla muhakeme ve tahlil edilemeyen” şairler kategorisinde ele alarak çağdaşlarından ayıran önemli bir özelliğine işaret etmiştir. Bu sebeple vefatı sonrası bir taraf, şairi putlaştırarak huzurunda tapılmasını isterken öteki

¹⁶⁴³ Muvaffak Benderli'nin doğumunun 100 yılında Recaizade'yi “yenilik edebiyatının bir önderi” olarak tahlil ettiği yazısı için bkz. Muvaffak Benderli, “Üstad Ekrem”, *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 1, 32.

¹⁶⁴⁴ Bkz. “Recaizade Ekrem'i Anma Törenine Ayrılan Köşemiz”, *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 15; “Recaizade Ekrem Töreni”, *Akşam*, (15 Mart 1947): 1.

¹⁶⁴⁵ Ercüment Ekrem'in sahibi olduğu *Galatasaray* dergisinde neşredilen konuşmanın tamamı için bkz. Ercüment Ekrem Talu, “Babamı Anlatıyorum”, *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 17-18, 30.

¹⁶⁴⁶ MEB tarafından İstanbul'da İstinye'de yapılan okula Recaizade Ekrem adı verilmiştir. Bkz. “Yeni Okul İsimleri”, *Milliyet*, (27 Temmuz 1954): 2.

¹⁶⁴⁷ Beşir Ayvazoğlu, *Fikret: Kendi Cevvim Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2019), 17.

taraf da onu tepeden tırnağa kusur içinde göstermeye çalışmıştır.¹⁶⁴⁸ Hakkı Süha, Tevfik Fikret'i sevenler tarafından kendisine verilen "büyük..." sıfatların da "aşırı sevgi ve heyecandan" doğduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁴⁹ Övgü ile yergi hususunda Fikret'in ifrat ve tefrit aritmetiğinde gidip geliyor olmasını Şemsettin Kutlu, "şairin kaderi" şeklinde yorumlamaktadır.¹⁶⁵⁰ Bu talihi sebebiyle Fikret, anma yıldönümlerinde ister lehinde, ister aleyhinde sürekli konuşulan ve hakkında yazılar neşredilen ikonik bir karakterdir. Ömer Faruk Toprak, Fikret'i (Mehmet Âkif ve Nâzım Hikmet ile birlikte) "kişiliği üzerinde en çok tartışılmış, gerçek değerler açısından yaşantıları çizilmemiş, üç ünlü ozanımızdan ilki" olarak nitelendirmektedir. Bu görüşüne delil olarak da Fikret hakkında yazılan kitaplarda eksik ya da yanlış birçok yargılara varılmasını göstermektedir.¹⁶⁵¹

Şairin ölümünden hemen sonra tartışmalarla başlayan anma merasimleri, onu edebiyatımızda modern anlamda ilk düzenli ihtifallerin sembolü hâline getirdiği gibi daha sonra ismi etrafında koparılacak edebî tartışmaların ve Mehmet Âkif'le birlikte iki kutuplu bir eksenin mihveri kılmıştır. Kendisine adeta zıt bir kutup teşkil eden Mehmed Âkif gibi Fikret de bin yıllık eski medeniyet nizamı alt üst olan Türkiye'nin içine düştüğü kültür buhranını derinden yaşamış ve kuvvetle ifade etmiş bir şair olarak belli bir davranış ve zihniyetin sembolü olma hüviyetini daha uzun yıllar muhafaza etmiştir.¹⁶⁵² Dostlarına göre ilk bakışta "*hâlindeki ciddiyetiyle, fevkalâde metânet-i ahlâkiyesiyle, mütâlâa ve muhakemesindeki istikamet ve nâmusperverliği ile etrafındakilere bir hiss-i tevkîr ve*

¹⁶⁴⁸ Aynı meseleye Mehmet Kaplan da temas etmektedir. Bkz. Hakkı Süha Gezgin, "Fikret Bir Örnek Değildi", *Vakit*, nr. 9123, (11 Temmuz 1943): 3; Mehmet Kaplan, "Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret", "Tevfik Fikret", *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5.

¹⁶⁴⁹ Fikret'in ölüm haftasında yakın dostu Cenap Şahabettin'in yazdığı "sevgi" merkezli yazıyı hatırlatan Hakkı Süha, ölümü "Sevdiklerimizin güzelliğini artıran bir duvak... İnce buruşuklukları, derindeki pürüzleri örtüp silen bir duvak" şeklinde tarif etmiştir. Hakkı Süha'ya göre Servet-i Fünun'un bu seçme şairi ondan sonra memleket münevverlerini ikiye bölmüştür. Büyük bir kalabalık, ona taşkın bir sevgiyle bağlanıp övmekte, bazıları da başka başka bahanelerle sövmektedir. Bu zümre içinde Fikret'i sevenler, çok yakından baktıkları için iyi görememiş, sevmeyenler de çok uzaktan seyrettikleri için görememişlerdir. Şahsiyeti etrafında bu kadar çok konuşulmuş bir sanatkarın hâlâ bulutlu ve sisli bir varlık olarak kalması, gerçekten acıdır. Hakkı Süha şu tespitle Fikret tartışmalarını bir zemine oturtmaya çalışmıştır: "*Tarihe mal olan adamlar, zaman ve mesafe eleklerinden süzülmeden bîtaraf tetkiklere, tereddütsüz ve objektif hükümlere eremezler.*" Yazının tamamı için bkz. Hakkı Süha, "Tevfik Fikret", *Yeni Mecmua*, sayı 9, (30 Haziran 1939): 5, 33. Ayrıca bkz. Nuran Özlük, *Türk Basınında Tefvik Fikret 1924-1940*, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2008), 262-265.

¹⁶⁵⁰ Kutlu'ya göre ölümünün üzerinden yarm asır geçen Fikret gibi bir grubun göklere çıkararak diğer grubun yerlere batırdığı başka sanatkar yoktur. Fikret, lehinde bulunanların da, aleyhinde olanların da kendisi hakkında biraz aşırılık gösterdikleri bir şairdir. Kutlu'nun *Rûbab-ı Şikeste* şairi hakkındaki hükmü ise şöyledir: "*Şurasını da hatırlatmak yerinde olur ki, onun hakkındaki hükümler ve kavgalar -sanatından fazla- şahsiyeti ve karakteri üzerinden kümelenmektedir.*" Bkz. Şemsettin Kutlu, "Ölümünün 55. Yılında Tefvik Fikret", *Hayat Tarih*, yıl 6, sayı 7, (1 Ağustos 1970): 16.

¹⁶⁵¹ Ömer Faruk Toprak, "Seni Düşünüyorum Fikret", *Yeni Ufuklar*, sayı 171, (Ağustos 1966): 47.

¹⁶⁵² Mehmet Kaplan, "Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret", "Tevfik Fikret", *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5.

muhabbet ilkâ eyleyen”¹⁶⁵³ Fikret’e dair anma törenleri, ölümü sonrası bir edebiyatçının ismi etrafında edebî bir kamuoyu oluşturma ve şair adına siyasi-kültürel propaganda faaliyetlerini kurumsal bir zemine yöneltme çapaları açısından da bir istisna teşkil etmektedir. Sağlığında daha ziyade şair olarak yüceltilen Fikret, ölümünden sonra daha ziyade insan olarak tebci edilmiştir. Peyami Safa’ya göre “onun edebî şöhretinin zevaliyle ahlakî şöhretinin doğumu” hemen hemen aynı tarihlere tesadüf etmektedir: I. Dünya Savaşı.¹⁶⁵⁴

Harb-i Umumi’nin tüm şiddetiyle devam ettiği günlerde Tevfik Fikret’in ani vefatı edebiyat dünyasında büyük bir şaşkınlık meydana getirmiştir.¹⁶⁵⁵ Batı’da örnekleri görülmesine karşın Osmanlı’da pek rağbet edilmeyen bir ritüel olarak gömülmeden önce edebiyat tarihimizdeki ilk uygulamalarından biri mahiyetinde şairin yüzünün maskı çıkarılmıştır. Sanata yatkınlığı ve ressamlığı ile herkesçe bilinen Fikret’in maskı, fırçasını çok takdir ettiği ilk kadın ressamlarımızdan Mihri Hanım tarafından alınmıştır.¹⁶⁵⁶ Şairin cenazesine katılımın azlığı, ölümü sonrası Fikret adına tartışılan ilk meselelerden biridir.¹⁶⁵⁷ Edebî kamuoyunun bu ilgisizliği Fikret’in alıngan ve münzevi şahsiyeti, İttihat ve Terakki’ye muhalifliği ve *Târih-i Kadîm* ile Müslümanların gönlünde açtığı onulmaz yara ile ilişkilendirilmiştir.¹⁶⁵⁸ Dostlarına göre Fikret, cenazesinde Robert Kolej

¹⁶⁵³ Ahmed İhsan, “Servet-i Fünûn Edebiyatı Makaleleri Vesilesiyle”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1379, cilt 54, (7 Şubat 1334-1918): 3.

¹⁶⁵⁴ Fikret’in vefatının 21. yıldönümünü, hatırasının 21 yaşına girmesi şeklinde nitelendiren Peyami’ye göre, Yahya Kemal ve Ahmet Haşım ile birlikte Servet-i Fünûn nazmına Fatıha okuyan cereyanlar yüzünden *Rûbab-ı Şikeste*’nin şiir kitabı olmaktan çıktığı gün, Tevfik Fikret’in fazileti de sanatının boş bıraktığı tahta geçmiştir. İnsan Fikret’i, şair Fikret’in yerine ikame eden şey ise büyük bir ruhta inkıraz şuurunun tecellisidir. Bu yönüyle Osmanlı Devleti’nin zeval duygusu içinde zehirlenerek ahlak yıkılışıyla son müdafaa istihkâmı içinde mücadele eden insan Fikret, estetiği ne olursa olsun, ahlakî ve siyasi kahpelikle dalaşan ve savaştan mukaddes bir adamdır. Bkz. Peyami Safa, “Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet*, nr. 4407, (20 Ağustos 1936): 3.

¹⁶⁵⁵ Dönemin matbuatında yer alan bazı haberlere göre Fikret’in son sözlerinden biri “Yıkılıyorum!” olmuştur. Fikret’in cenazesinde Şehzade Abdülmecid Efendi ile mahdumu Ömer Faruk Efendi de iştirak etmiştir. Gazeteler, “efrâd-ı âlie-i keder-dîdesiyle” birlikte “mâtem-zede âlem-i edebe a’-mâk-ı kalpten kopan taziyetlerini” beyan etmişlerdir. Bkz. “Elîm Bir Zıyâ”, *Sabah*, nr. 9316, (7 Ağustos 1331/20 Ağustos 1915): 3; “Tevfik Fikret İrtihâl Etti”, *İkdâm*, nr. 6648, (20 Ağustos 1915): 1.

¹⁶⁵⁶ Taha Toros’a göre Mihri Hanım, Fikret’in kapanan gözleri üzerine kendisini atmış ve hüngür hüngür ağladıktan sonra onun maskını almıştır. Bkz. Taha Toros, “Ölümünün 50. Yılında İstiklal Marşı Şairi Mehmet Âkif 3”, *Milliyet*, sayı 14056, (29 Aralık 1986): 8.

¹⁶⁵⁷ Yıllar sonra Abdülhak Hâmid’in devlet töreniyle defni sonrası Üniversite’de gerçekleştirilen görkemli ihtifalde Midhat Cemal, bu meseleyi yeniden hatırlamış ve Fikret’in cenazesini “Âşîyan’ın iki odasını bile doldurmayan تنها bir zümrenin” taşıdığını Meşrutiyet devrinin bir talihsizliği olarak zikretmiştir. Bkz. “Hâmid İçin Üniversite’de Muazzam İhtifal Yapıldı: Mithat Cemal’in Sözleri”, *Son Posta*, nr. 2408, (16 Nisan 1937): 11.

¹⁶⁵⁸ “Cenazesi on beş kişi ile gömüldü. Biz, ölünün arkasından konuşamayız; işi Âdil-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak’a havâle ederiz.” diyen Mahir İz, Fikret’in hiç düşünmeden, sıkılmadan koskoca tarihi bir milletin ve bütün İslam âleminin vicdanına âdeta kudurmuşça saldırmasının şairin yaşarken ve ölümü sonrası yalnızlaşmasının bir sebebi saymıştır. İz’e göre Mehmet Âkif’in *Târih-i Kadîm* dolayısıyla verdiği acı cevap

talebesinden beş on kişi ile birkaç samimi dostunun hazır bulunmasını ve mezarı başında hiç kimsenin “bir kelime söylememesini” ve bazı kişilerin gelmemesini vasiyet etmiştir.¹⁶⁵⁹ Meseleye dair tatmin edici açıklama *Türk Yurdu*’nda “Fikret Öldü” başlıklı bir yazı neşreden Celal Sâhir’den gelmiştir.¹⁶⁶⁰ Şairin namını ebedileştirmek için ilk teklif de yine ona aittir: “*Unutmayalım ki ebedi hayata nişanlanan milletler, büyük ölümlerinin nâmını ebedileştirenlerdir ve unutmayalım ki, biz ölümleri unutsak bile ölüm bizi unutmayacaktır!*” diyen Celal Sâhir, Eyüp’e gömülen Fikret’e hükümet ve şehremanetinin bir türbe yapmasını, ayrıca öğrenici ve öğretici hayatına sevgili bir yuva olan Sultanî Mektebi’ne, onu yetiştirmek iftiharlarından birini teşkil eden İstanbul’un meydanlarına, sokaklarına onun hatırasını anacak birer nişan konulmasını teklif etmiştir.¹⁶⁶¹ Celal Sâhir’in gençliğe çağrısı hemen yankı bulmuş ve Fikret’e karşı Türk gençliğinin hakkıyla medyun olup da “habersiz kalarak defni esnasında ifaya imkân bulamadıkları son vazife-i ihtirâmı eda için Beyazıt’taki Türk Ocağı’nda” 26 Ağustos 1915 Perşembe akşamı “merhumun şerefine bir müsamere” tertip edilmiştir. Böyle bir ortamda içinden çıktığı Servet-i Fünûn ailesi ve

---

Fikret’in iliklerine işlemiş ve kendisini hasta etmiştir. Bu teessürle de ikinci “küfriyâtı bir hakaret-i mezbûhânedən” ibaret olup gittikçe hidayetten uzaklaşıp dalâlete saplanmış. Tevfik Fikret, Mehmed Tevfik Bey’i böylece gömmüş, *Sabah Ezanı*’na kulaklarını tıkamış, *Sancak-ı Şerîf Huzuru*’ndan geri dönmüştür. Millete bir karakter ve fazilet numunesi olmak yolunda iken milletin acı ve hazin nefretini kazanmıştır. Bkz. Mahir İz, *Yılların İzi*, (İstanbul: Kitabevi, 2000), 297.

¹⁶⁵⁹ Ruşen Eşref’in kitabının 61. sayfası, Fikret son demlerindeki bir buhran zamanında Ruşen Eşref’e artık herkese veda zamanının yaklaştığını hissettiğinden bahsedip kısaca bazı vasiyetlerde bulunmuştur. Özellikle Âşîyan’daki zarif bahçesinde kendi sözlerinden bir kıt’asını hakkettirmiş olduğu taşın yanına defnolunmasını tembih etmiştir. Bu bağlamda cenazesine katılacakları da sıralamış ve kimlerin geleceğini de zikretmiştir. Ruşen Eşref, cenaze kaldırılacağı zaman merhumun bazı arzularından kayınpederi Mustafa Bey’e bahsettiğini, ancak onun bahçeye defnedilmesine rıza göstermediğini söylemektedir. Bu durumlar karşısında Fikret, Eyüp’te aile mezarlığına gömülmüştür. Konuşmalar sırasında Cenab Şahabeddin de hazır bulunmuştur. Bkz. Faruk Cumbul, “Âşîyan’dan Eyüp’e, Eyüp’ten Âşîyan’a”, *Vatan*, sayı 6313, (5 Ocak 1962): 3.

¹⁶⁶⁰ *Türk Yurdu*’nda “Fikret Öldü” başlıklı bir yazı neşreden Celal Sâhir, şairin Ağustos’un altıncı Perşembe gecesi, zevalî saat iki buçukta öldüğünü, “ailesinin lüzumsuz bir isti’câliyle aynı günde kaldırılarak Eyüp’te Bostan İskelesi civarında kalabalık bir mezarlığın sokağa uzak bir köşesine defnedildiğini” yazmıştır. Bu isti’câl (acelecilik) sebebiyle de cenazesine pek az kimse katılmış, ne hükümet, ne gençlik, ne dostları ona karşı son vazifelerini yapabilmıştır. “*Biz millî duyguların en büyüğünü milletin mefharetlerine hürmet ve merbûtiyet teşkil ettiğini zannettiğimiz için bu hâlden yüreğimiz sızladı*” diyen Celal Sâhir ve o sızı ile Maarif-i Umûmiye Nezâreti’ne, Şehremanetine, merhumun mensup olduğu edebî heyet (Servet-i Fünûn) erkânına, bütün dostlarına, fikrî varlıklarının mühim bir kısmını ona medyun olan mütefekkir gençliğe bir duyuru yapmış ve herkesi “şu dakikada bizden çok fazla yaşayan bu canlı ölüye karşı” son vazifelerini yapmaya, mümkünse Fikret’e hayatında o kadar sevdiği Hisar tepesine bir türbe inşa etmeye davet etmiştir. Celal Sâhir’e göre Tevfik Fikret’in ölüm haberini verirken cenazesinde bulunan dostlarını şöyle sıralamaktadır: “*Necîb ve san’atkâr Şehzâde Mecid Efendi Hazretleri, mahdumları Faruk Efendi Hazretleri, büyük dâhi Abdülhak Hâmid Beyefendi, Edebiyât-ı Cedîde erkânından Cenab Şahabeddin, Süleyman Nesib Beyler, Rıza Tevfik Bey, kıymetli bir genç ressam, muhterem muallimlerden Sâtî Bey ve Cevad Beyler, A’yandan Galib Beyefendi, Doktor Es’ad Paşa, Maârif erkânından Mahmud Bey, Robert Kolej muallimlerinden bir heyet ve daha ailesi efrâdından ve büyük üstadın hürmetkârlarından birkaç zat ile beş on talebe efendi ve ben (Celal Sâhir)*”. Bkz. C.S. , “Büyük Zıyâ: Fikret Öldü”, *Türk Yurdu*, yıl 4, Cild 8, sayı 90, (13 Ağustos 1331-26 Ağustos 1915): 2723-2725.

¹⁶⁶¹ Bkz. C.S. , “Büyük Zıyâ: Fikret Öldü”, 2723-2725.

Türk Ocağı, Fikret'i sahiplenmek adına ilk hamle yapanlardandır. Fikret için yapılan ilk ihtifal de budur.¹⁶⁶² Vefatının henüz birinci haftasında merhum Tefvik Fikret'in "tebcil-i hâtırası" maksadıyla bir hafta sonraki cuma günü de hanımlara mahsus bir müsamere düzenlenmiştir. Ahmed İhsan, Feylesof Rıza Tefvik ve Köprülüzâde Fuad erkeklere, Hamdullah Subhi ve Akçuraoğlu Yusuf da hanımlara Fikret'in özel ve edebî hayatına dair muhtasar ve kendilerinin de itiraf ettikleri, şairin yarım asırlık hayatına ve çeyrek asırlık edebî serüvenine nispeten "nâ-kâfi hutbeler irâd" etmişlerdir.¹⁶⁶³ Fikret'in vefatı sonrası *Türk Yurdu* ve Türk Birliği'nin gençlik adına yayınladığı taziye mesajı, Fikret sonrası geleneksel bir hal alacak edebiyatçıların ölümlelerinden duyulan hislerin tercümanı niteliğindeki nekrolojik metinlerinin ilk örneği mahiyetindedir.¹⁶⁶⁴

Dostları tarafından "san'at ve edebiyat için bir yevm-i matem" olarak görülen 19 Ağustos tarihi, Tefvik Fikret ihtifallerinin icra günü olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁶⁵ Her sene o gün, "Fikret'in perestîşkârları, Eyüp'teki mezarının başına giderek orada Fikret'e ait sevgilerini, hayranlıklarını, elem ve hicranlarını söyleşmeyi, âyin-i edebîsini yapmayı" bir gelenek hâline getirmişlerdir.¹⁶⁶⁶ Fikret'in vefatının birinci yılında başlayan anma törenleri, ihtifal geleneğimizde modern anlamda şuurlu ve planlı anma merasimlerinin ilk merhalesini teşkil eder. Nitekim bazı edebiyat dergileri, bir yıl sonra ev sahibesinin davetiyle (Emine Nâzıma Hanım), dostlarının Âşîyan'ı ve Darüşşafaka talebesinin Fikret'in kabrini ziyaret etmesini,

¹⁶⁶² Tertip edilen programa göre Ahmed İhsan Tokgöz, *Servet-i Fünûn* ailesi adına Fikret'in bu mecmuadaki rolünden ve hususi hayatından bahsetmiştir. Şairin edebî hayatı ise Fuad Köprülü tarafından verilen konferansla aydınlatılmıştır. Köprülü'den sonra -Celal Sâhir gelmediğinden- hazır bulunanların isteği üzerine Rıza Tefvik de konuşmuş, bu ilk ihtifal, Fikret'in muhtelif şiirlerinin okunmasıyla sona ermiştir. Konferansların metni, *Turan* gazetesinde yayımlanmıştır (Nr. 1378, 16 Şevvâl 1333/29 Ağustos 1915). Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, haz. Abdullah Uçman, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 204.

¹⁶⁶³ Bu ilk ihtifalde Fikret'in ölümünün verdiği heyecanlı ve acı matem havasında ileride şair hakkında uzun muhasebeler yapılacağına ve tercüme-i hâline dair de ciltler yazılacağına, bu hususta merhumun arkadaşları arasında hazırlıklar yapıldığına yönelik müjdeli haberler verilmiş, vaatlerde bulunulmuştur. Fakat bu teşebbüsler, niyetlerden öteye geçememiş, birkaç dostu dışında Fikret'e ait neşriyat ve çalışmalar uzun zaman ihmal edilmiştir. Bkz. "Türk Ocağı'nda Tefvik Fikret", *Türk Yurdu*, yıl 5, cilt 8, sayı 91, (27 Ağustos 1331-9 Eylül 1915): 2741. Ayrıca bkz. "Tebcîl-i Hâtıra", *Sabah*, nr. 9322, (13 Ağustos 1331/26 Ağustos 1915): 4.

¹⁶⁶⁴ *Türk Yurdu* ve Türk Birliği Derneği'nin taziye mesajı şöyledir: "Türk edebiyatında mühim bir devir açan büyük şâir Tefvik Fikret Bey, arkasında geniş bir boşluk ve derin bir mâtem bırakarak ebedî âleme intikâl etti. İstibdâdın en karanlık günlerinde, yalnız dehâ ve vicdânının nûruyla, düşünen gençlere bir ümîd-i ufki gösteren bu ebedîyyen canlı ölünün hâtırası beyinlere ve vücudu topraklara gömülen Türk Yurdu ve Türk Birliği Derneği, bütün mütefekkir Türk gençlerinin acılarına iştirak eder." Bkz. "Türk Yurdu ve Türk Birliği'nden", *Türk Yurdu*, yıl 5, cilt 8, sayı 90, (13 Ağustos 1331-26 Ağustos 1915): 2725.

¹⁶⁶⁵ Ercüment Ekrem, 19 Ağustos'un Sultan II. Abdülhamid'i sevmeyen Tefvik Fikret için garip tesadüf olduğu kanaatinde. Çünkü Abdülhamid'in cülus günü de böyle Ağustos'un on dokuzuna rastlamaktadır. Hürriyetin en büyük âşığı Tefvik Fikret'in, "hürriyetin en büyük düşmanı bir padişahın cülus gününde ölmesi", onun kaderinin garip bir cilvesi olarak edebiyatçıları tarafından dillendirilmiştir. Bkz. Ercüment E. Talu, "Tanıdığım Tefvik Fikret", *Çaba*, sayı 18, (Nisan 1968): 14-15.

¹⁶⁶⁶ "Tefvik Fikret İhtifalinde", *Servet-i Fünûn*, nr. 1847-162, (7 Kânunusânî 1932): 92.

İstanbul'un gündelik gazetelerinin o günkü ve ertesi günkü nüshalarında Fikret'i anarak makale neşretmelerini, halkın ve matbuatın "büyük ölülerini unutmamak" yoluna girişinin ve anma geleneğinin miladı saymışlardır.¹⁶⁶⁷

Fikret ihtifalleri bir düzen dâhilinde her sene icra edilen merasimlerin ilki olarak bir istisna teşkil etmektedir. "Müterakki ve ictimâen mütekâmil memleketlerde ölümün teşrifata tâbi" olduğu Osmanlı toplumunda genel kabul gören bir gerçektir. Ancak "atalet ve rehabetin" hüküm sürdüğü ülkemizde törenler ritmik ve planlı bir programdan mahrum olarak bireysel gayretlerle tertip edilegelmiştir. Yalnız Fikret gibi "semâ-pâye şairin tezkâr-ı nâmı için her sene toplanılarak bir âyin-i edebî" icra edilmeye başlanır ki bu bir istisnadır. Zira "evliyâ-yı irfân ve üdebâ" için anmaların istisnadan çıkarak bir kaide hâline yükselmesi, Fikret ihtifallerine kadar sadece bir temenniden ibaret kalmıştır.¹⁶⁶⁸

Servet-i Fünûn, vefatı sonrası Fikret adına özel bir sayı vücuda getirmek için derginin 1263. sayısında kapak klişesinde bir duyuru yapmıştır: "Büyük şairimiz *Tevfik Fikret merhum için bir nüsha-i mahsusa tertip etmekteyiz.*"¹⁶⁶⁹ Bu ilan dergi sahibi Ahmed İhsan Bey'in fikri olduğu çok açıktır. Bu, aynı zamanda Fikret'in yakın dostlarına, tanıyanlarına ve edebiyat dünyasına *Rübâb-ı Şikeste* şairini anmak ve onun hakkındaki düşüncelerini belirtmek için yazılacak makalelere bir çağrı niteliği taşımaktadır. Gerekli ilginin görülmemesi üzerine aynı çağrı sonraki sayılarda da yinelenmiştir.¹⁶⁷⁰ 11 hafta süren bu ısrarlı özel nüsha teşebbüsüne Fikret dostlarının ve *Servet-i Fünûn* ailesinin ilgisiz kalması son derece ilginçtir. Yaklaşık bir yıl boyunca dergide Fikret hakkında hiçbir makale yazılmamıştır. *Servet-i Fünûn* gibi *Türk Yurdu* da *Tevfik Fikret* için özel bir sayı çıkartma teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat aynı akıbet onların da başına gelmiş, dosya niteliğine ulaşacak yazılar dergiye gelmediği için özel nüsha akim kalmıştır. Rıza *Tevfik*'in "Tevfik Fikret'in Necîb Ruhuna" ithaf ettiği 25 Ağustos 1331 tarihli "Hususi Bir Ziyaret"

¹⁶⁶⁷ "Tevfik Fikret'in İrtihalinin Yıldönümü", *Türk Yurdu*, cilt 10, sayı 116-12, (18 Ağustos 1332-1916): 3141.

¹⁶⁶⁸ "Tevfik Fikret'in Sene-i Devriye-i Ufûlü", *İleri*, nr. 1629, (19 Ağustos 1338-1922): 1.

¹⁶⁶⁹ *Servet-i Fünûn*, nr. 1263, cilt 49, (13 Ağustos 1331-26 Ağustos 1915): 225.

¹⁶⁷⁰ *Servet-i Fünûn*, nr. 1264, cilt 49, (20 Ağustos 1331): 241; *Servet-i Fünûn*, nr. 1265, cilt 49, (29 Ağustos 1331): 257; *Servet-i Fünûn*, nr. 1266, cilt 49, (3 Eylül 1331): 273; *Servet-i Fünûn*, nr. 1267, cilt 49, (10 Eylül 1331): 289; *Servet-i Fünûn*, nr. 1268, cilt 49, (17 Eylül 1331): 305; *Servet-i Fünûn*, nr. 1269, cilt 49, (24 Eylül 1331): 321; *Servet-i Fünûn*, nr. 1270, cilt 49, (1 Teşrinievvel 1331): 337; *Servet-i Fünûn*, nr. 1271, cilt 49, (15 Teşrinievvel 1331): 353; *Servet-i Fünûn*, nr. 1272, cilt 49, (22 Teşrinievvel 1331): 369; *Servet-i Fünûn*, nr. 1273, cilt 49, (29 Teşrinievvel 1331): 385; *Servet-i Fünûn*, nr. 1274, cilt 49, (5 Teşrinisâni 1331): 401.

isimli ünlü mersiyesi de *Türk Yurdu*'nda yaklaşık bir yıl sonra neşredilebilmiştir.¹⁶⁷¹ Sonraki yıllarda da aynı şiir “Kabr-i Fikret’i Ziyaret” başlığıyla gazetelerde zaman zaman yayımlanmıştır.¹⁶⁷² Şair için talihsiz sayılabilecek bu durumun sebebi olarak zorunlu harp şartları ve Fikret’e karşı öteden beri cephe alan İttihat ve Terakki erkânının baskısının ve el altından örtülü bir sansürün etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim Ahmed İhsan Bey de, gerekli ilgiden mahrum olan bu niyetinden vazgeçmek zorunda kalmış ve 1275. sayıdan itibaren ilanı derginden kaldırmıştır. Süleyman Nazif Mütareke yıllarında *Mehmed Âkif* kitabının tefrikasını yazarken Fikret’in vefatı sonrası ortaya çıkan bu vefasızlığa ve ihmale şu cümlelerle değinmiştir:

“İstanbul’un muhit-i hâzırı, Tevfik Fikret’in vefatından sonra, bir kere daha, haşr ü neşr-i süfliyyât etti. Na‘ş-ı bîkesi üç beş muhibb-i güzîninin gözyaşları arasında Rumelihisarı’ndan Eyüp mûrg-âbâdına naklolunduktan sonra İstanbul evrâk-ı mevkûtesinin neşriyât-ı gûnâgûnu yâda ve göz önüne getirilirse etrafımızın mahiyeti tamamıyla tavazzuh eder.”¹⁶⁷³

1916 yılından itibaren Fikret’in devr-i senevîsi münasebetiyle “yârân ve takdîrkârân” Rumelihisarı’ndaki Âşîyan’ı ziyaret ederek şairin “hâtıra-i zî-maâlîsini tebcîl eylemeyi” bir âdet hâline getirmişlerdir. Bu münasebetle şairin ailesi, talebeleri, takdîrkârları ile samimi bazı dostları 19 Ağustos 1916 Cumartesi günü saat 3’te Rumelihisarı’nda Şehidlik Mezarlığı üstündeki Âşîyan’da toplanarak “uluvv-i fitrat Fikret’in yâd-ı hâtırası ve tebcîl-i nâmı” bir merasim düzenlemiştir. Âşîyan’da şairin çalıştığı, uyuduğu, misafir kabul ettiği odalar gezilmiş; kütüphanesi, kitapları, el yazıları, resim tabloları ziyaret edilmiştir. Bu ihtifalde baş aktör yine Rıza Tevfik’tir. Fikret’in hayat tarzı, çalışma prensipleri hakkında anma törenlerinde izahat vermek onun vazifesidir. Bu ilk merasimlere saat 5’te çay içildikten sonra ihtifale son verilmiştir.¹⁶⁷⁴

Matbuatta Fikret’in ölümü bir “zıyâ’-ı millî” olarak nitelendirilirken onun sadece bir şair değil, “*efkârındaki ulviyyet, fezâil ve mehâsine fart-ı merbutiyet, tab’-ı metîn ve istiğnâ-perveri ile millet için hakiki bir ahlâk hocası ve pür kemâlât rehberi*” hükmünde olduğu ifade edilmiştir. Bu özellikleriyle onu vatan evlatlarına tanıtmının ve adını yaşatmanın

¹⁶⁷¹ Bkz. Rıza Tevfik, “Husûsi Bir Ziyaret”, *Türk Yurdu*, sayı 110, (19 Mayıs 1332- 1 Haziran 1916): 89; *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, İstanbul 1918, s. 15; Abdullah Uçman, “Rıza Tevfik’in ‘Fikret’in Necib Ruhuna Hususi Bir Ziyaret Şiiri Nasıl Yazıldı”, *Dergâh*, sayı 368, (Ekim 2020): 15-17. Ayrıca bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Fikret: Kendi Cevvim Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2019), 532-533.

¹⁶⁷² “Bebek, Ağustos 1331” tarihli Rıza Tevfik’in şiirinin 1916 yılındaki neşri için bkz. Rıza Tevfik, “Kabr-i Fikret’i Ziyaret”, *Tesvîr-i Efkar*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

¹⁶⁷³ Süleyman Nazif, “Mehmed Âkif: Zâtî-Âsârı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1424, cilt 54, (28 Ağustos 1335-1919): 300.

¹⁶⁷⁴ “Âşîyan’ı Ziyaret”, *Tesvîr-i Efkar*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 2.

büyük küçük herkes için farz bir vazife olduğu ileri sürülmüştür.¹⁶⁷⁵ Bu tarihten itibaren her yıl şairin “teyîd-i hâtırası” için dostları tarafından makaleler neşredilmeye başlanmıştır.¹⁶⁷⁶

Ölümünden 1 yıl sonra Fikret’in kabrini ziyarete gidenler, “adi taşlarla çevrilmiş ve üzerine birkaç yabani gül ile küçük bir çam ağacı dikilmiş bir toprak parçası” görmüşlerdir. Şairin mezarındaki bu durum ve “bu vaz’-ı metrûkâne”ye dair matbuatta kendisinin dostlarınca unutulmasından değil, dikilmesi muhtemel taş için beklenilmesinden ileri geldiği yazılmıştır.¹⁶⁷⁷

Fikret’in vefatının ikinci sene-i devriyesindeki anma merasimi yine Fikret’in sevdiği talebelerinden ve dostlarından Ruşen Eşref, Doktor Rıza Tevfik, Sâtı Bey’in öncülüğünde icra edilmiştir. Bu ihtifalin bir özelliği de 1917 yılından itibaren Fikret için bir anı defterinin tutularak ziyaretçilere kısaca duygularını ifade etmeleriyle imza attırılmasıdır. 19 Ağustos 1333 (1917) tarihinden başlayarak ziyaretçilerin Fikret hakkında duygularını yansıtmaları amacıyla tutulmaya başlanan Âşîyan’daki *Fikret Anı Defteri*’ndeki son imza 27 Ağustos 1945 tarihli Hasan Âli Yücel’e aittir.¹⁶⁷⁸ İhtifale katılımı sağlamak amacıyla Rıza Tevfik, özel bir davetiye hazırlamış ve aralarında Anafartalar kahramanı olarak cepheden dönen Miralay Mustafa Kemal’in de bulunduğu davetlileri kapıda karşılayarak ev sahibi sıfatıyla takdim etmiş, açış konuşmasını kendisi yapmıştır.¹⁶⁷⁹ Nurettin Sevin hatıralarında Mustafa Kemal’in de katıldığı bu ihtifalin Fikret’in 3. ölüm yıldönümünde (10 Ağustos 1918) gerçekleştiğini nakletmektedir.¹⁶⁸⁰

¹⁶⁷⁵ “Şâir-i Bülend-nâsiyemiz Tevfik Fikret’in Dev-i Senevî-i Ufûlü”, *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

¹⁶⁷⁶ Örnek olarak Viyana muhabininin makalesi için bkz. A. Sabit, “Tevfik Fikret”, *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 2.

¹⁶⁷⁷ “Kabr-i Fikret’i Ziyaret”, *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

¹⁶⁷⁸ Âşîyan’da bulunan *Fikret Anı-Taziye Defteri*’nde imzası bulunan bazı şair ve yazarlar şunlardır: Hâlid Fahri, Cemile Sâtı, Hüseyin Râgıb, Nigâr binti Osman, Ruşen Eşref, Nafi Atuf, Florinalı Nâzım, İbrahim Alâeddin (Gövsa), Said Rıza-Selma Rıza, Mevhibe Hikmet... Bkz. *Tevfik Fikret’in Ölümüne Dair Taziye Defteri*, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi-0077, (1917-1945), 75 s.

Mustafa Kemal Atatürk’ün Âşîyan’ı ilk ziyareti de (18 Ağustos 1917, ikincisi 19 Ağustos 1918) bu tarihlere rastlamaktadır.

¹⁶⁷⁹ Hilmi Yücebaş, *Rıza Tevfik, Hayatı, Hâtıraları, Şiirleri*: Doğumunun 100. Yılı Münasebetiyle, (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968), 7.

¹⁶⁸⁰ Sevin’in hatırası şöyledir: “1918’de ölümünün üçüncü yıldönümünde, daha Şehbâl’deki Trablusgarb muharebeleri resimlerinden beri tanıdığım o büyük kahramanı, ilk defa Âşîyan’da 19 Ağustos, 1918’de yakından görmüş ve kendisine çay vermişim. O gün Âşîyan’ın imza defterinde, şu sözlerin altına attığı meşhur M. Kemal imzası hâlâ duruyor: “*Tavâf-ı tahatturunda bulunmakla mübâhî perestişkârânı Fikret.*” Bkz. Nurettin Sevin, “Ölümünün Ellinci Yıl Dönümünde Tevfik Fikret”, *Hayat*, (Ağustos 1965): 26.

İhtifallerde şiir okuma geleneği 1917 yılında kendisi de bir şair olan Halid Fahri ile devam etmiştir.¹⁶⁸¹ Birkaç dostunun gayretiyle ve Âşîyan'daki küçük çaplı anma programlarıyla toplumsal bellekte diri tutulmaya çalışılan Tevfik Fikret'i Ruşen Eşref¹⁶⁸², daha sonra kitaplaştıracığı makaleleri tefrika hâlinde matbuatta neşre başlamıştır.¹⁶⁸³ Ahmet Emin Yalman da bu münasebetle yazdığı başmakalede “*milletin yetiştirdiği yüksek şahsiyetleri gözleri önüne getiren nesillerin daima ilk sırada Tevfik Fikret'i bulacaklarını*” söylemiştir. Yalman'a göre gündelik hayatın dar menfaat fikirlerinden, adi zevklerinden, mahdud gayelerinden vakit vakit kaçarak “nezih bedî” zevkler tatmak, “me‘âlinin” sesini yakından işitmek, taze ruhî gıdalar bulmak isteyenler için Fikret'in eserleri ve o eserlerin arkasında duran nezih şahsiyeti daimi bir melce teşkil edecektir.¹⁶⁸⁴

Rıza Tevfik'in Fikret konferansları ve mersiyesi, *Muallim* mecmuasının nüsha-i mahsusası¹⁶⁸⁵ ve Ruşen Eşref'in mülakatları istisna edilirse Ahmed İhsan'ın tüm çabalarına rağmen uzun süre Fikret, edebiyat çevrelerinde yok sayılmıştır.¹⁶⁸⁶ Hakkında *Servet-i Fünûn*'da neşredilen ilk yazının 3 Kânunusânî 1334-1918 tarihli olması bu unutulmuşluğu açıkça göstermektedir. F. Celaleddin imzalı bu yazıda Fikret'in “yüksek şair oluşunun” sebepleri ve Edebiyat-ı Cedîde'deki yeri irdelenirken iki senedir şairin biraz daha toprak oluşuna ve unutulmasına dikkat çekilmiştir:

“Bazı büyük adamlar vardır ki yaşamaları nasıl te'sirkâr oldu ise ölümleri de belki daha ziyade müessir olur. Fikret bu bahtiyarların en mümtazlarından biridir. İki senedir, şair her gün bir parça daha toprak olurken, onu biz hiç unutmadık ve söylenen şeylerin yazılından

¹⁶⁸¹ “Âşîyan'da Bir İctimâ”, *Sabah*, nr. 9973, (20 Ağustos 1333-1917): 2.

¹⁶⁸² Ruşen Eşref, ilk yıllarda Tevfik Fikret ihtifallerinde hatip olarak dikkat çeken isimlerdendir. Fikret'in dördüncü devriye-i vefatında Eyüb Sultan'da şairin mezarı başında yapılan ihtifalde irad ettiği nutku, daha sonra yazarak gazetelerin edebi ilavelerinde neşretmiştir. Örnek olarak bkz. Ruşen Eşref, “Tevfik Fikret'in Mezarında”, *İfham* (Haftalık Edebî İlâve), sene 1, nr. 2, (t.y.): 17-20.

¹⁶⁸³ Ruşen Eşref, “Tevfik Fikret Ölüm Döşeginde”, *Sabah*, nr. 9973, (20 Ağustos 1333-1917): 2.

¹⁶⁸⁴ Ahmed Emin, “Bir Sene-i Devriye”, *Sabah*, nr. 9972, (19 Ağustos 1333-1917): 1.

¹⁶⁸⁵ Tevfik Fikret'in ölümünün ikinci yılında *Muallim* mecmuası şairin anısını yâd etmek amacıyla yakın çevresinden önemli şair ve yazarlardan şiirler ve yazılara alarak özel bir sayı hazırlamıştır. Mecmuada Fikret'in karakteri, fikir dünyası, şairliği, öğretmenliği ele alınarak incelenmiştir. Bu yazıların pek çoğunun bizzat arkadaşlarının kaleminden çıkmış olması, şairin bilmediğimiz bazı yönlerine ışık tutmuş, Fikret'i daha yakından tanınmasına imkân sağlamıştır. Özel nüshada şu isimlerin imzası yer almaktadır: Nigar Hanım, Abdülhak Hâmid, Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Yunus Nadi, Rıza Tevfik, Hâlid Fahri, Hamdullah Subhi, Ali Ekrem, Ruşen Eşref, Hüseyin Râgıb. Ayrıca Fikret'in ilk neşredilen yazısı, bir mektubu ve şairin resmî hayatı mecmuanın dikkat çekici yazılarından. Şairin edebi hafızadaki yerini tahkim ettiği kadar öldükten sonra da hatırasına saygıyı pekiştiren bu mecmua, daha sonra başka şairler adına çıkarılacak özel sayıların da ideal örneklerindendir. Bkz. Doğan Hızlan, “Bir Tevfik Fikret Özel Sayısı”, *Hürriyet Kitap Sanat*, sayı 234, (23 Temmuz 2021): 3 (Mecmuanın tıpkıbasımı Tevfik Fikret'in ölümünün 100. yılı anısına Çağrı Yayınları tarafından yapılmıştır.).

¹⁶⁸⁶ *Muallim* mecmuasından 1 yıl sonra 1918 yılında Fikret anısına *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa* neşredilmiştir. İhtif için bkz. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, İstanbul 1918, s. 14.

daha çok olması gösteriyor ki Fikret bizim her günkü hayatımızın bile, ümid etmediğimiz bir müessiridir.”¹⁶⁸⁷

Fikret için özel bir nüsha yapmaya bir türlü muvaffak olamayan Ahmed İhsan Bey 1918 yılı Nisan’ında bir itirafta bulunmuş ve vefatını müteakip Fikret için yapılacak özel nüshaya sadece Haşim Nahid ve Faruk Nafiz’in yazı gönderdiğini açıklamış ve bu makaleleri yıllar sonra dergisinde neşretmiştir.¹⁶⁸⁸ Bu yıllarda Fikret’in *Sabah Ezanında* manzumesi gibi *Servet-i Fünûn*’un ilk sayılarında neşredilen bazı şiirleri tekrar dergi sayfalarında görülmeye başlanmıştır.¹⁶⁸⁹ Böylece Fikret’i unutturmamak ve millî edebiyat meselelerinin tartışıldığı günlerde¹⁶⁹⁰ genç şairlere ideal şiir örneklerini hatırlatmak için Fikret gündemde tutulmuştur. Yaklaşık 230 sayfalık *Düşünce* mecmuasına Fikret’in vefatının üçüncü ölüm yıldönümü olan 1334 (1918) yılında manzum ve mensur yazılar gönderen isimler sırasıyla şunlardır: Ruşen Eşref¹⁶⁹¹, Ressam Şevket Bey¹⁶⁹², Nüzhet Sâbit¹⁶⁹³, Gazi Mihâil Beyzâde İrfân Emin¹⁶⁹⁴, Kemâleddin Kâmi¹⁶⁹⁵, Ali Kâmi¹⁶⁹⁶, Rıza

¹⁶⁸⁷ Fikret’in taklit edilemez bir üsluba sahip olduğunu söyleyen F. Celaleddin, edebî dehasını ise şöyle özetlemiştir: “İşte Fikret’in dehası bu noktalardan toplanırlar: yaman bir zevk, sârî bir ihtisâs, mefkûreci bir muhayyile... Hepsî birleşirler Fikret’in dehasını teşkil ederler.” Bkz. F. Celaleddin, “Tevfik Fikret’e Dair: Edebiyat-ı Cedîde ve Konuşma Lisânı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1374, cilt 53, (3 Kânunusâni 1334-1918): 363, 367.

¹⁶⁸⁸ Makalelerin başına konan kısa not, özel nüsha teşebbüslerinin neden başarıya ulaşmadığına Harp senelerini neden gösterir: “Büyük Tefvîk Fikret için bir nüsha-i mahsusa neşrine hazırlanmak istemiş, Harb’in gâileleleri sebebiyle şimdiye kadar muvaffak olamamış olan *Servet-i Fünûn*, bu nezih ve büyük şairin mübeccel hâtırasını yâda vesile olmak için irtihâlini müteâkib Haşim Nahid ve Faruk Nafiz Beylerin yazmış oldukları makaleleri derç ediyoruz.” Bkz. Haşim Nahid, “Tevfik Fikret”; Faruk Nafiz, “Büyük Fikret İçin”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1390, cilt 54, (25 Nisan 1334-1918): 183-186.

¹⁶⁸⁹ T. Fikret, “Sabah Ezanında”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1397, cilt 54, (13 Haziran 1334-1918): 300-301.

¹⁶⁹⁰ *Servet-i Fünûn*’da millî hikâyeleriyle dikkat çeken Galatasaray Sultanîsi muallimlerinden Nüzhet Haşim’in *Millî Edebiyata Doğru* eseri, Mayıs 1918’de neşredilmiş ve artık edebiyata bu cereyanın hâkim olacağı iddia edilmeye başlanmıştır. Eserin birinci cildi Mehmed Emin (Yurdakul), Rıza Tefvik, Ziya Gökalp, Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Fazıl Ahmet gibi tanınmış şairler dışında yeni yeni isimleri duyuran Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Faruk Nafiz gibi yetişmekte olan muktedit şairlere tahsis edilmiştir. Hece vezninin ilk ve ideal örneklerini veren bu zümre, edebiyatta yeni bir solugun da habercisi olmuştur. Bkz. “Millî Edebiyata Doğru”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1393, cilt 54, (16 Mayıs 1334-1918): 244.

¹⁶⁹¹ 19 Ağustos 1334 tarihli yazı için bkz. Ruşen Eşref, “Tevfik Fikret ve Gençlik”, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 54-60.

¹⁶⁹² 23 Ağustos 1334 tarihli yazı için bkz. Darülmuallimin-i Âliye Resim Muallimi Ressam Şevket, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, İstanbul 1918, s. 61-63.

¹⁶⁹³ Kızıltoprak-20 Ağustos 1334 tarihli yazı için bkz. Nüzhet Sâbit, “Fikret’e”, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, İstanbul 1918, s. 64-65.

¹⁶⁹⁴ 19 Ağustos 1918 tarihli şiir için bkz. Gazi Mihâil Beyzâde İrfân Emin, “Büyük Fikret’in Eriki-i Dehâsına”, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 66.

¹⁶⁹⁵ 4 Ağustos 1334 tarihli şiir için bkz. Kemâleddin Kâmi, “Tevfik Fikret’in Büyük Ruhuna”, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 67.

¹⁶⁹⁶ Nişantaşı-21 Ağustos 1918 tarihli yazı için bkz. Ali Kâmi, “Mezar ve Âşiyân”, *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 68-71.

Tevfik¹⁶⁹⁷, Muhyiddin Mekkî¹⁶⁹⁸, Hasan Âli (Yücel)¹⁶⁹⁹, İranlı Rızazâde Şefik¹⁷⁰⁰, Muhyiddin Mekkî (2)¹⁷⁰¹, Tevfik Nevzâd¹⁷⁰², Cevad Rüştü.¹⁷⁰³

Muallim mecmuasından daha zengin bir muhtevaya sahip *Düşünce* mecmuasının son bölümünde mufassal olarak “Tevfik Fikret ve Hayatı”¹⁷⁰⁴, “Tevfik Fikret’in Hayat-ı Samimiye ve Edebiyesi”¹⁷⁰⁵ başlıklı etütler yer almaktadır.

1918 yılı Fikret ihtifallerinde bir milat olarak görülebilir. İstanbul Dârülfünunu’nda Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi olan Köprülüzâde’nin 40 sayfalık küçük bir kitap hacmindeki *Tevfik Fikret ve Ahlâkı* 14 Eylül 1918 tarihli dir.¹⁷⁰⁶ Bu yıl şairin şahsına atfedilen ikonik sıfatlar dışında geride bıraktığı eşyalara ve metrukâtına yönelik ziyaretler ve yüceltme seremonileri Fikret’i aynı zamanda edebî tartışmaların merkezine çekmiş ve aleyhindeki propagandalara da yol açmıştır. Rıza Tevfik’in 1918 sonbaharında (26 Eylül) Türk Ocağı’nda verdiği konferansta¹⁷⁰⁷, Fikret’in, zannedilenin aksine, “bir kudret-i külliye”ye imânı olduğundan; dindar olmasa bile fazilet sahibi bir insan olduğundan bahsederek, ölümünden kısa bir süre önce Mehmed Âkif’in “Târih-i Kadîm”e yazdığı karşılık ile onu

¹⁶⁹⁷ 29 Ağustos 1918 Pazartesi tarihli yazı için bkz. Rıza Tevfik, “San’atta Subjectivisme ve Tevfik Fikret’in Şiiri”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 72-92.

¹⁶⁹⁸ 17 Teşrinievvel 1333 tarihli şiir için bkz. Muhyiddin Mekkî, “Fikret”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 93-94.

¹⁶⁹⁹ Hasan Âli Yücel’in “Onu Görmeden” ithaflı ve 29 Ağustos 1334 tarihli şiiri için bkz. Hasan Âli, “Fikret’i Ziyaret”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 95.

¹⁷⁰⁰ Robert Kolej-4 Eylül 1918 Pazartesi tarihli yazı için bkz. İranlı Rızazâde Şefik, “Tevfik Fikret’in Sözleri”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 96-98.

¹⁷⁰¹ 1 Eylül 1334 tarihli şiir için bkz. Muhyiddin Mekkî, “Zavallı Fikret’e”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 99-100.

¹⁷⁰² 14 Eylül 1334 tarihli şiir için bkz. Tevfik Nevzâd, “Fikret’in Ruhuna”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 101-104.

¹⁷⁰³ Cevad Rüştü’nün şairin “Muazzez Refikasına” ithaf ettiği ve Âşîyan’daki geçirdiği hususi bahçe hayatını konu alan ilginç ve zengin muhtevalı yazısı için bkz. Cevad Rüştü, “Fikret’in Çiçekleri”, *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 109.

¹⁷⁰⁴ *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 110-167.

¹⁷⁰⁵ *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 168-224.

¹⁷⁰⁶ Köprülüzâde kitabın “Başlangıç” sayfalarında isim vermeden “Dini bir risâle”de “Büyük Türk sanatkârı Tevfik Fikret aleyhindeki hicve benzer kaba, uzun bir manzume”yi hedef göstermiştir. Mehmed Âkif’in Berlin Hâtıraları’nın *Sebîlürreşâd*’da neşrini ima eden bu satırlarda, “bu gibi sefil şahsi hücum vasıtalarına müracaat etmek menfur ve merdûd bir şey olarak” nitelendirilmekte, dinî olmak itibarıyla “nezâhet ve ulviyyetini bir kat daha şiddetle muhafaza etmek icap ettiği halde” bu mecmuada memleketin tanınmış bir şairinin henüz kurumamış bir kabre karşı kin ve husumetle hücum” edildiği iddia edilmiştir. Bkz. Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Tevfik Fikret ve Ahlâkı*, (İstanbul: Kanaat Kütübhanesi, 1918), 3-5.

¹⁷⁰⁷ Sabiha Zekeriya Sertel’e göre tartışmaların fitilini ateşleyen Rıza Tevfik’in Türk Ocağı’nda Fikret’in dindarlığını ispata çalışan konferansı bir bahane idi. Zira eğer Tevfik Fikret mezardan başını kaldırabilseydi, Naim Hoca’dan daha kuvvetle Rıza Tevfik’e hücum edecekti. Çünkü ideolojisini, felsefesini, kara kuvvetin bütün hücumları karşısında hiçbir zaman değiştirmeye ve gizlemeye çalışmamıştı. Gericilerin bütün saldırılarına karşı duyduğunu ve inandığını korkmadan söyleyen, devrinin sarılı adamlarından biri ve belki de birincisi idi. Bkz. Sabiha Sertel, *İlericilik ve Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret*, (İstanbul: Hür Yayınevi, 1969), 7-8.

âdeta zorla dinden çıkardığını ileri sürmesi tartışmaları beraberinde getirmiştir.¹⁷⁰⁸ Rıza Tevfik'in konuşmasında ileri sürdüğü fikirlere karşılık Ahmed Naîm Bey'in yayımladığı, Âkîf'in meziyetleri ve Fikret'in zaafırları üzerinde duran risalesindeki¹⁷⁰⁹ görüşlerine karşılık olmak üzere verdiği cevapta da hemen hemen aynı fikirleri savunmuştur.¹⁷¹⁰ Rıza Tevfik, yakın dostu Tevfik Fikret'in çok genç yaşta vakitsiz ölümü üzerine, *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi* (yahud *Hâmidnâme*) gibi onun hakkında da bir *Fikretnâme* yazacağını çeşitli vesilelerle dile getirmekle beraber, muhtemelen, bu tarihten sonraki yoğun siyasî faaliyetleri sebebiyle böyle bir eser hazırlayamamıştır. TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi'ndeki Rıza Tevfik Bölükbaşı evrakı arasında Rıza Tevfik'in 26 Eylül 1939 tarihinde Cünye'de Sabih Şevket Bey'in dosyasından Ahmed Naim Bey'in kendisine gönderdiği ve daha sonra risale şeklinde neşredeceği mektubun kendi el yazısıyla istinsah nüshası ile birlikte “*Tevfik Fikret’e Dair Yazmak İstediğim Bir Kitaba Âid Mevâdd ve Mülâhazât-ı Tenkidîyye*” başlıklı müsveddeler bulunmaktadır. Serab-ı Ömrüm şairi, 1939 tarihli evraka “*Bu kısa ve muhtasar notlarımla -merhumun dostları- şimdilik kanaat buyursunlar. Bunlar bu asil adam için yazmakta olduğum bir risalede etrafla izah ve isbat edilecektir. Fikret'in felsefesinde ahlakî ve ictimai bir mahiyet olduğu dahi esbabıyla şerh ve tarif olunacaktır.*” notunu düşmüştür. Rıza Tevfik¹⁷¹¹, müsveddesini fütürist mahiyette şu sözlerle bitirmiştir:

“Fikret kadar maneviyatı âhenktar, şahsiyeti yekpare bir adam Türkler arasında görmedim. Üslubu gibi hüviyeti dahi münakkah ve temizdir. Sonra eminim ki Fikret'in yâdı yaşadıkça halkın ona muhabbeti artacak ve nihayet herkes onu ideal bir çehre gibi görecektir. Çünkü muasırlarını haksız ve yanlış mülâhazâta mecbur eden infî‘âlât-ı nefsânîye zaman ile

¹⁷⁰⁸ Rıza Tevfik “Dârülfünun Müderrislerinden Muhterem Naîm Beyefendi'ye”, *Zaman*, nr. 177, 3 Teşrînîevvel 1334 (1918).

¹⁷⁰⁹ Ahmed Naîm, *Tevfik Fikret’e Dair: Feylesof Doktor Rıza Tevfik Beyefendiye*, (İstanbul: Sebilürreşâd Kütübhanesi Neşriyatı, 1336/1918), 2-8.

Fevziye Abdullah Tansel'e göre Rıza Tevfik-Babanzâde Ahmed Naim arasındaki münakaşa, devrin hemen bütün şahsiyetleri tarafından Fikret lehinde neşriyata yol açmıştır. Tansel'e göre Süleyman Nazîf'in Mehmed Âkîf eseri de Fikret lehinde neşriyatın yaygınlaştığı bir zaman da dostunu müdafaa olarak yazılmıştır. Tansel, bazı cümlelerden yola çıkarak şairi yakından tanıyan Süleyman Nazîf'in eserini Fikret aleyhtarlığı üzerine konumlandığı kanaatindedir. Geniş bilgi için Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkîf Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, haz. Abdullah Uçman, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 203-204.

¹⁷¹⁰ Rıza Tevfik'in Türk Ocağı'nda Tevfik Fikret ihtifalinde Mehmed Âkîf ve Sebilürreşâd'ı ağır bir biçimde eleştirmesi üzerine Babanzâde Ahmed Naim Bey arasında cereyan eden polemğin ayrıntılı özeti Beşir Ayvazoğlu'nın Fikret kitabının “Kavga” başlıklı bölümünde ayrıntılı olarak ele almıştır. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Fikret: Kendi Cevvim Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2019), 531-541.

¹⁷¹¹ 31 Aralık 1949 gecesi vefat eden Rıza Tevfik'in defnedilirken vaktiyle Tevfik Fikret hakkında yazdığı “Fikret'in Kabrini Ziyaret” şiirinin okunması, iki şair arasındaki kuvvetli bağ kadar, ölüm ritüeli tesadüfî olarak yorumlanabilir. Bkz. “Filozof Rıza Tevfik Dün Defnedildi”, *Yeni İstanbul*, nr. 33, (2 Ocak 1950): 1.

muzmahil olacak ve esasen ulviyete meftun olan insanıyet onu uzaktan daha iyi görecektir.”¹⁷¹²

Fikret’in ölümünün dördüncü sene-i devriyesinde Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği ile birlikte *Asrî Kadın Cemiyeti*’nin aktif rol alması son derece ilginçtir. Kadınların çalışma hayatına katılımının ve ekonomiye katkılarının tartışıldığı günlerde cemiyeti ihtifale katılımı sosyal hayatta rol almaya başladıklarının da bir göstergesidir. Kabir ziyareti sonrası ihtifal ekibinin son durağı yine Âşîyan’dır ve mutad olarak burada Fikret’in hatıratı yâd edilmektedir.¹⁷¹³

1919 yılında da Fikret çeşitli vesilelerle anılmaya devam ederken Âşîyan’daki Fikret Anı Defteri’ndeki nota bakılırsa 19 Ağustos 1920’de, yani Fikret’in vefatının 5. yıldönümünde Âşîyan’da herhangi bir merasim yapılmamıştır. Sadece Eyüp’te şairin kabrinde bir ihtifal yapılmıştır. O tarihte İstanbul’un işgal edilmesi bundaki başlıca etkenlerden biridir. 1921 yılında da sadece mezarı başında ihtifal yapıldığını görüyoruz.¹⁷¹⁴

İstanbul’un işgali senelerinde, memleketin geçtiği sıkıntılı günlerin bir tezahürü olarak haftalık *Servet-i Fünûn* dergisi, bazen bir aylık fasıllarla çıkarılmıştır. Buna rağmen Mütareke acılarının gölgesinde, Fikret’i anmak için “ihtiyar, genç, kadın, erkek memleketin münevverleri toplanarak onun mukaddes yâdıyla meşgul” olmaya devam etmişlerdir. Sanat âleminin ölümlerine ilk defa büyük Edebiyat-ı Cedîde üstadının şahsına gösterdiği bu kadirşinaslık seneden seneye bir anane hükmünü almıştır. Fikret’in vefatının beşinci senesinde ihtifale yeni bir isim de bulunmuştur: *edebî âyin*... Yalnız işgal sıkıntılarının bir tezahürü olarak Fikret’in Âşîyan’daki evi kiraya verilmiş ve bu yüzden anma merasimi kabri başında yapılmıştır. Genç nesil edebiyatçılardan Yusuf Ziya (Ortaç), Orhan Seyfi (Orhon), Hasan Âli’nin (Yücel) başını çektiği ihtifal grubu, Fikret’in kabri başında şiirlerini ve hakkında yazılan mersiyeleri okumuşlardır. Bu törenden sonra ihtifal hatırası olmak üzere fotoğraf da çektirilmiştir ki bu geleneği Fikret anmaların bir icadı sayabiliriz. Ayrıca *Servet-i Fünûn* dergisinin yazı işlerini idare eden hecenin genç şairleri, anma merasimlerini ifade eden “sene-i devriye” yerine o yıldan itibaren yeni bir kelimeyle ihtifalleri karşılamışlardır: “Yıldönümü” 1920 yılındaki ihtifalde Fikret’in hayat ve sanat

¹⁷¹² Rıza Tevfik, “Tevfik Fikret’e Dair Yazmak İstedğim Bir Kitaba Âid Mevâdd ve Mülâhâzât-ı Tenkidîyye”, *TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi*, RTB, 10/359, sayfa 7.

¹⁷¹³ “Tevfik Fikret İhtifali”, *Türkçe İstanbul*, nr. 254, (19 Ağustos 1335-1919): 1.

¹⁷¹⁴ *Tevfik Fikret’in Ölümüne Dair Taziye Defteri*, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, s. 9.

arkadaşlarından hiç kimsenin bulunmaması genç nesil edebiyatçıların ve matbuatın eleştirdiği konuların başında gelmektedir.¹⁷¹⁵

1920 yılı işgal senelerinde Âşîyan yıkıldığından (?) ihtifal yerine gençler tarafından Fikret'in sadece kabrinin ziyaret edildiğini Köprülü'nün bir makalesinden öğrenmekteyiz. Köprülü'ye göre bu tarihte artık Fikret'in dostu olduklarını iddia eden muasırları, seneden seneye azalmıştır. İlk yıldönümlerinden kan ter içinde Hisartepesi'ne tırmananlardan hiçbiri ortada kalmamıştır. Darülfünun Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi Köprülü bu ilgisizliği bir "muamma" olarak nitelerken bir sebebini şöyle tahlil etmektedir:

"...Yalnız şunu gördük ki dün Fikret'i gönülden çıkarmakta bir faide bulan dostlar, ölümünden sonra onun kıymetini azaltmağa, şairliğini inkâra gayret ediyorlar. Fikret, henüz sağken onun 'beynelmilliyet' ve 'insanîyet' telakkilerine şiddetle muarız olan gençler, Harb-i Umumi'nin doğurduğu korkunç ahlâk buhranı karşısında, onun hatırasını bir 'ahlâk ve fazilet' heykeli gibi başlamışlardı. Ve bunda bilseniz ne kadar haklıydılar!"¹⁷¹⁶

1922 yılı Ağustos'unda *Şark Gençleri Cemiyeti* bir ihtifal tertip etmiş, memleketin hanımlarından ve gençlerinden meydana gelen bir grup anma programına dâhil olmuştur. Bu ihtifalin farklı bir özelliği olarak şairin vefatından 7 yıl sonra Eyüp'teki mezar taşı kitabesi yazılmıştır ki o kitabe şöyledir:

"Sükûn u hâb: ezeli ihtiyâc-ı fânîyyet
Bu ihtiyac-ı fenânın şu taş nişanesidir.
Nüvişte cebhe-i hüznünde bir 'Hüve'l-Bâkî',
Şu servler mütehâşî birer talâkatle
Okur geçenlere âid menâkıb-ı ibret
Tevfik Fikret
Tevellüdü: Sene (1)268'de 5 Şaban
Vefatı: 6 Ağustos 1331 (19 Ağustos 1915)"¹⁷¹⁷

Şark Gençleri Cemiyeti'nin düzenlediği bu ihtifale Fikret'in kadim dostlarında N Rıza Tevfik de katılmış ve şairin hususi hayatı ve sanatı hakkında hitabede bulunmuştur. Florinalı Nâzım'ın okuduğu manzume sonrası da *Şark Gençleri Cemiyeti* Kâtib-i Umûmisi Refik Ahmed Bey tarafından uzun bir nutuk irad edilmiş, dua ile ziyarete son verilmiştir. Aynı gün Fikret'in dostları ve perestîşkârları da saat 16.00'da Âşîyan'da toplanmış, şairin

¹⁷¹⁵ O yıllarda *Servet-i Fünûn* dergisinde Yusuf Ziya gibi genç nesil edebiyatçıları, Fikret'in mesai arkadaşlarının ihtifallere ilgisizliğini protesto etmek için kapağa Fikret'in resmi ile birlikte iç sayfaya ima yollu şu paragrafı koymuşlardır: "*Servet-i Fünun bugün, bu acı vesile ile yirmi beş yıl evvel kendi ufuklarında açılan büyük günü haklı bir gurur ile hatırlar ve o aydınlatan ve ısıtan günün muhteşem güneşinin hatırası önünde hüznün ve hürmetle eğilir.*" Bkz. "Tevfik Fikret: Ölümünün Beşinci Yıldönümü", *Servet-i Fünûn*, nr. 1462, cilt 57, (26 Ağustos 1336-1920): 62.

¹⁷¹⁶ Köprülü'nün "İrtihalinin Sene-i Devriyesi Münasebetiyle" ithafı makalesi için bkz. Köprülü'zâde Mehmed Fuad, "Tevfik Fikret'e Dair", *İkdâm*, nr. 8775, (21 Ağustos 1337/1921): 3.

¹⁷¹⁷ "Tevfik Fikret Merhumun Mezarını ve Evini Ziyaret", *İkdâm*, nr. 9131, (20 Ağustos 1338/1922): 3.

çalışma odasına girerek ziyarette bulunurken eşi Nâzıma Hanım da bir Fikret ritüeli olarak gelenlere “kahve, sigara ve pasta” ikram etmiştir.¹⁷¹⁸

1923 yılları Kurtuluş Savaşı’nın şiddetlendiği, Anadolu’da ölüm kalım mücadelesinin devam ettiği senelerdir. Edebiyat yerini hayata, ayakta kalma savaşına bırakmıştır. Anadolu insanı genci ihtiyarıyla silah başına davet edilirken¹⁷¹⁹, Fikret ihtifalleri münferit birkaç teşebbüsle diri tutulmuştur.¹⁷²⁰ Cumhuriyet’in ilanına yakın günlerde “milletimizin vicdanında büyük ölümlerimizin yanına defnedilen” Tevfik Fikret, her sene “dünya ihtirasları ve gaileleriyle kirlenmemiş saf ve masum bir gençlik” tarafından tertip edilen ihtifallerle Eyüp’teki kabri başında ve Âşîyan’ında anılmaya devam etmiştir. Fikret, bu dönemde “fazilete meftun gençliğin” önüne konulan ilk ideal örnektir. Nâmık Kemal’in gençliğe aşıladığı “hürriyet ve vatan aşkı” gibi, Fikret de gençliğe aşılacak “harsın” sembol ismidir. Gazetelerde şaire biçilen kültürel ve edebî rol şöyle ifade edilmiştir:

“Tevfik Fikret, bilâ şübhe, en büyük bir hars şairimizdir. O, diğer sanatkar ve edîblerimiz gibi dolayısıyla değil, doğrudan doğruya gençliğin fazilet ve me’âliyât-ı mefkûresine karışmış ve sesi yeni nesillerimizin vicdânîyâtında bir hatîb-i ekber sayhası olmuştur.”¹⁷²¹

1923 yılındaki ihtifal dolayısıyla Mütareke senelerinde Âşîyan’ı zorla işgal ederek üç buçuk ay burada ikamet eden Yunan zabiti meselesi tekrar hazin bir hatıra olarak yâd edilmiştir.¹⁷²²

1331 senesinin 19 Ağustos gecesi vefat eden Fikret’in “birçok yüreklerde kızgın kinler bırakarak göçtüğü” anma yazılarında özellikle vurgulanmıştır. “Peki, ne değişti de Fikret birden gençliğin yegâne sembolü hâline geldi?” sorusunun cevabı, Fikret’in tıpkı kartallar gibi “inkırâz tehlike ve musibetine haykırdığı günlerde daha büyük bir vicdan taşımış olduğuna” getirilen kanaattir. Harb-i Umumi ve Mütareke dönemlerinde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde Fikret ihtifallerinde öncü isim “daimî perestişkârı” Florinalı Nâzım’dır. Bu anmalara zaman zaman Fikret’in dostlarından şair Hüseyin Siret gibi isimler de katılmaktaydı. Florinalı Nâzım, yaklaşık on yıl boyunca Fikret ihtifalini yaparak, memleketimizde büyük şahsiyetlere ihtifal yapılması fikrini başarıyla icra eden, bu sebeple

¹⁷¹⁸ “Tevfik Fikret Merhumun Mezarını ve Evini Ziyaret”, 3.

¹⁷¹⁹ Sâfi imzalı, Türk gençlerini cepheye çağıran ve son cümlesi “*Hulâsa, yaşamak isteyenler ölmelidir. Öyle ise haydi kuzum kardeş, silah başına!*” şeklindeki ikna metni için bkz. “Silah Başına”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1469, cilt 57, (30 Haziran 1337-1921): 146-147.

¹⁷²⁰ Bkz. *Tevfik Fikret’in Ölümüne Dair Taziye Defteri*, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, s. 11.

¹⁷²¹ “Tevfik Fikret’in Kabrinde ve Âşîyan’ında Dünkü İhtifal”, *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3815-787, (20 Ağustos 1339/1923): 1-2; “Tevfik Fikret Merhumun Kabrinde”, *İkdâm*, nr. 9487, (17 Ağustos 1339/1923): 3.

¹⁷²² Tevfik Fikret’in Kabrinde ve Âşîyan’ında Dünkü İhtifal”, 2.

devrin matbuatında “*kadirşinâslık âleminde unutulmaz ve çok mühim bir hatıra bırakan kişi*” olarak tarif edilmiştir. Fikret ihtifalleri üzerinden reklam yaptığını söyleyenlere o, “*Ben kendime reklam yapmak ihtiyacının o kadar fevkindeyim ki Tevfik Fikret ihtifali benim şöhretime bir şey ilave edemez. Bugün benim kadar şöhret sahibi bir tek kimse gösterebilir misiniz?*”¹⁷²³ diyecek kadar megaloman ve “saf bir şöhret budalası” olan Florinalı, şairliğiyle değil ama kültürel bellekte unutulmaya yüz tutan önemli edebiyatçılara düzenlediği ihtifallerle, İhtifalci Ziya Bey ile birlikte, dönemin en dikkate değer anma organizatörüdür. Faruk Nafiz’in ifadesiyle Tevfik Fikret’i “unutulmayanların en bahtıyarı yapan” Florinalı Nâzım’ın yorulmaz bir candan ilgisidir.¹⁷²⁴

Anma törenlerine iştirak edemediği zaman, “Fikret’e lâyezâl bir hürmet ve muhabbeti” olduğunu söyleyen Abdülhak Hâmid Bey namına özür beyanında bulunmak Florinalı Nâzım’ın göreviydi. Okunan Fatihaların ardından ilan edilen iki dakikalık “perde-i sükûn” ise daha sonra yapılacak ihtifal ritüellerinin ilk örneği niteliğindedir. Genellikle Fikret ihtifallerinde Florinalı Nâzım’ın kızı Aliye Meliha Hanım tarafından okunan *Fikret’in Mezarında* şiiri dışında başka şahısların kızları da bu kafiye dâhil olmaktaydı: 1923 yılındaki ihtifalde Aliye Meliha Hanım dışında Hicâz Dersiâmlarından Hüseyin Hilmi Bey’in kerimesi Âişe Refref Hanım *Terâneler* manzumesini, Binbaşı Mehmet Tevfik Bey’in 5 yaşındaki kızı Saadet ise yine *Fikret’in Mezarında* şiirini okumuştur.¹⁷²⁵ Florinalı Nâzım’ın kendi yazdığı “İlhâm-ı Fikret” gibi manzumeleri inşad etmesi de bu ihtifallerin gelenekselleşen âdetlerindendi. Florinalı’nın bu özel günlere aylar öncesinden hazırlandığı, ihtifal yaklaşırken gazetelere gönderdiği şiirlerden/ilanlardan açıkça anlaşılmaktadır. 1923 yılındaki ihtifal, Eyüp Camisi müezzinlerinin aşr-ı şerif kıraati ile son bulmaktaydı. Âşîyan’da icra edilen anma törenlerinde zaman zaman Fransız askerleri de bulunuyor ve katılımcılara hitabede bulunuyorlardı. Yaklaşık 4 saat süren ihtifalde gelenlere limonata, pasta ve kahve ikram edilmesi de bu anmaların ritüel pratiği icatlarındandır. Sonraki yıllarda sosyalist bir bakış açısıyla ele alınacak Fikret, o günlerde dindar kimliğiyle de ele alınmaktaydı: Eski Matbuat Müdürü, Fikret ile ilgili hatıralarını naklederken “Fikret’in

¹⁷²³ Sedat Simavi, “Şiir Kırılımız Neler Söylüyor?”, *Yedigün*, sayı 2, (22 Mart 1933): 15.

¹⁷²⁴ Faruk Nafiz Çamlıbel, “En Azından 10 Tane Florinalı Lazım”, *Yedigün*, sayı 152, (5 Şubat 1936): 13.

¹⁷²⁵ Florinalı Nâzım’ın yazdığı *Fikret’in Mezarında* şiiri Fikret’i tebcil için yazılmış, üslup ve şiir kalitesi bakımından pek kıymeti ve insicamı olmayan aruzun “Feilâtün/feilâtün/feilün” kalıbında nazmedilmiş bir manzumedir. İçinde “*Ebediyyet seni koynunda taşır, /Sana taht-ı edebiyet yaraşır!*” veya “*Münşerih ol ki muallâ şâir, /Seni gençlik ebediyyen zâir! /Aramız şimdi derin bir uçurum, /Sana hep âyet-i İhlâs okurum!*” gibi tuhaf sayılabilecek dizelerinde olduğu bu şiiri Florinalı Nâzım, Fikret’in hemen her ihtifalinde “vefat sene-i devriyesini ifade eden üst başlığını değiştirmek suretiyle” günler öncesinden bir gazetede neşretmeye çalıştığı gibi, anma töreninde ise ya kendisi veya kızı okumaktaydı. Bkz. Florinalı Nâzım, “Dokuzuncu Sene-i İrtihâli Yaklaşırken: Fikret’in Mezarında”, *İkdâm*, nr. 9823, (9 Ağustos 1340/1924): 3.

müezzinin hazin bir âhenkle okuduğu sabah ezanını dinlerken ağladığını” söylüyordu. “Edebiyatı tekrar diriltten adam” olarak görülen Fikret’in şahsiyetinde altı çizilen noktalardan biri de “münzevi oluşu, haksızlığa ve zulme uğrayanları himaye edişi” idi.¹⁷²⁶

Fikret anmaları, edebiyat meraklıların bir araya gelerek kısa süreli de olsa bir edebî mahfil oluşturmalarını mümkün kılmaktaydı. Yalnız bu anmaların düzenli katılımcılardan ve periyodik toplanmalardan ve bir fikir alışverişini mümkün kılacak edebî sohbetlerden ve tartışmalardan mahrum oluşu göz önünde bulundurulduğunda kanonik nitelikte tam bir edebî mahfil tanımından söz edilemez. Bununla beraber, genç nesiller ve öğrenci grupları ihtifaller sayesinde eser sahibi önemli yazar ve şairlerin edebî birikimlerinden bir nevi edebî platform veya geçici bir mahfil olan bu anma toplantıları sayesinde istifade edebilmekteydi.¹⁷²⁷

Florinalı’nın gayretleriyle 1930’lu yıllara ulaşan Tevfik Fikret ihtifalleri, bu tarihten itibaren yeni bir ivme kazanmıştır. 1930 yılında Güzel Sanatlar Birliği’nde düzenlenen ihtifal, Abdülhak Hâmid, Halid Ziya, Hüseyin Rahmi ve Ruşen Eşref’in katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu anmada Abdülhak Hâmid’in katılımcılara hitabesi İsmail Müştak tarafından okunmuştur. Fikret’in ölümsüz olduğunun vurgulandığı ihtifalde dostları şairin gençliğe açtığı yola ve faziletlerine dikkatleri çekmişlerdir. Şairle özdeşleşen Sis şiirinin bu ihtifalde okunup tahlil edilmesi, Fikret imgesini zihinlerde “vicdan ve iman” kavramları üzerinden canlandırma amacına yöneliktir.¹⁷²⁸ Genellikle Fikret’in ölüm yıldönümlerine hasredilen ihtifaller, zamanla doğum yıldönümlerini de kapsamıştır. Bu “asil an’anenin en sadık nıgehbanlarından” olan Galatasaray Lisesi gençliği, Tevfik Fikret’in doğum yıldönümünde kendisinin talebe, muallim, müdür sıfatı ile bulunduğu mektebin bahçesine şairin bir büstü dikilmiş ve merasim salonunda bir ihtifal yapılmıştır. Heykeli dönemin genç heykeltıraşı, Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği azasından Ali Hadi Bey yapmıştır.¹⁷²⁹ Şairin doğum yıldönümünde, 1931 Kânunuevvel’inin 24’üncü Perşembe günü, saat 15.00’te Galatasaray Lisesi merasim salonunda ihtifal ile birlikte büstün küşat (açış) resmi de yapılmıştır. Tevfik Fikret’in müdürlüğü esnasında yaptırdığı merasim

¹⁷²⁶ “Tevfik Fikret’in Kabrinde ve Âşîyan’ında Dünkü İhtifal”, 2.

¹⁷²⁷ Edebî kanon ve mahfilin mahiyetine dair ve konuyla ilgili kıyas için bkz. Turgay Anar, *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012): 34-39.

¹⁷²⁸ “Fikret İçin Dün Büyük Bir İhtifal Yapıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 2258, (20 Ağustos 1930): 1, 3.

¹⁷²⁹ Bkz. *Milliyet*, nr. 2109, (24 Kânunuevvel 1931): 1.

salonunda hazırlanan bu ihtifale Şairîâzam Abdülhak Hâmid ile refikası Lüsyan Hanım, Ebubekir Hazım Beyler ve diğer birçok güzide zevat hazır bulunmuştur.¹⁷³⁰

Florinalı Nâzım, bu yıllarda bir taraftan gazetelere ihtifal reklamları vererek şairi kültürel bellekte yaşatmak adına kendi özgü yöntemlerle gayretler gösterirken¹⁷³¹, diğer taraftan katılamadığı Fikret ihtifallerine gazeteler aracılığıyla ya şiir veya tebrik mektubu göndererek varlığını, anma törenlerindeki etkinliğini göstermiştir.¹⁷³² Galatasaray Mektebi'nin bahçesine güzide bir abide dikilmesi amacıyla düzenlenen ihtifale davet edilen Florinalı, gazeteye şöyle bir tebrikname göndermiştir:

“Büyük dostum ve üstadım Tevfik Fikret'in maneviyatından duyduğum nihayetsiz fahr ü şükran seslerine munzam en samimi tebriklerimi ve beni lütfen hatırlayıp da bugünkü ihtifalinize davet suretiyle hakkımda gösterdiğiniz müstesna nezaket ve cemile-kârlığa karşı pââyânsız teşekkürlerimi arz ederim.”

Florinalı, gazete vasıtasıyla gençliğe gönderdiği bu mensur teşekkürnameye bir de manzum bir tebrikname eklemiştir.¹⁷³³ Galatasaray Talebe Teşekkülleri Birliği Akademisi Şubesi Edebiyat ve Neşriyat Encümeni tarafından ayda bir neşredilen Galatasaray dergisi de “*Tevfik Fikret'in Büyük Adına ve Aziz Hatırasına*” özel bir sayı neşretmiştir. Tevfik Fikret'i sevenleri bir araya toplayıp onun lisan, edebiyat şiir ve vatanperverlik sahasındaki hizmetlerini, “ocaklarında” yaptığı büyük yenilikleri yâd etmek için bir ihtifal yapmayı düşünen genç talebeler, 24 Kânunuevvel'i, şairin doğduğu günü “*Fikret bizim için yalnız doğmuştur...*” parolasıyla tercih etmişlerdir.¹⁷³⁴ Bu yıllarda Fikret'in doğum ve ölüm yıldönümleri ihtifallerinin adresi Galatasaray Lisesi'dir.¹⁷³⁵ Fikret'in yaşayan dostları bu ihtifallere katılarak şaire dair hatıraları diri tutmaya çalışırlar ki bu dönemde Halid Ziya ön

¹⁷³⁰ “Tevfik Fikret'in Büstü”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1846-161, cilt 71, (31 Kânunuevvel 1931): 68-69; “Tevfik Fikret İhtifalinde İsmail Müştak Bey'in Hitabesi”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1847-162, (7 Kânunusânî 1932): 92-95.

¹⁷³¹ “Fikret İhtifali”, *Son Posta*, nr. 25, (20 Ağustos 1930): 8.

¹⁷³² 24 Aralık 1932 tarihinde Fikret'in doğum yıldönümü münasebetiyle bir ihtifal tertip eden Galatasaray Talebe Akademisi, programa Florinalı'yı da davet etmiş, bunun üzerine Türk Şiir Kralı, genç ihtifal müteşebbislerine gazetede bir şiir ithaf etmiştir. Şiirinin sehven vaktinden birkaç gün evvel neşredilmesine üzülen Florinalı, gazetece bir özür yazısı neşretmiştir. Bkz. Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım, “Galatasaray Talebe Akademisine”, *Cumhuriyet*, nr. 3099, (21 Kânunuevvel/Aralık 1932): 7; Florinalı Nâzım, “İtizar”, *Cumhuriyet*, nr. 3100, (22 Kânunuevvel/Aralık 1932): 6.

¹⁷³³ Florinalı, tebrikname dışında gazeteye “Nurlu Gençlik” başlıklı bir dörtlük ithaf etmiştir:

“Ey varlığı şimşek saçan bir çelik
Cevheriyle parlayan!
Siz yaşayın, yükselim; çünkü vatan
Ancak sizin varlığınızla parlar!
Ey “Fikret”e hürmetle muvakkar!”

Bkz. “Şükran ve Tebrik”, *Milliyet*, nr. 2109, (24 Kânunuevvel 1931): 4.

¹⁷³⁴ *Galatasaray*, nr. 11, (24 Kânunuevvel 1931).

¹⁷³⁵ “Tevfik Fikret'in Yıldönümü ve Mehmet Rauf'un Hatırası”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1898-213, cilt 73, (29 Kânunuevvel 1932): 68-69.

plana çıkan isimlerdendir. Fikret için yapılan ihtifaller, toplantılar aynı zamanda hemen bütün neşir vasıtalarıyla şairden bahse vesile olmuştur. Doğum ve ölüm yıldönümleri, senede iki defa Fikret'in matbuatın gündeminde olmasının önünü açmıştır.¹⁷³⁶

Vefatına kadar Florinalı Nâzım'ı Fikret ihtifallerinde ön safta kızıyla beraber hitabesini yaparken, şiirini okurken gösteren fotoğraflar 1930'lu yıllarda da gazeteleri süslemeye devam etmiştir. Yalnız ihtifallere gidenlerin içinde sanat adamlarından, münevverlerden, tanınmış şahsiyetlerden kimsenin olmaması, Florinalı'nın bir iki mektep talebesini peşine takarak törenleri tek başına yaşatmaya çalışması bu dönemde eleştirilmiştir. Her yıl ölüm yıldönümünde, birkaç kişiyle de olsa, Eyüp'teki kabri başında Fikret'i anmayı kendisine bir vazife bilen Florinalı Nâzım'ın ölümünden sonra bu iş yalnız yayınlara münhasır kalmıştır. Enver Naci Gökşen'e göre ondan sonra Fikret'i yâd eden sadece Galatasaray Lisesi bahçesindeki ufak bir büstten başka bir hatıra yoktur.¹⁷³⁷

Florinalı'nın organize ettiği ihtifallerin Tevfik Fikret'in adından usandıracak kadar sulandırıldığını ileri sürenlerden biri de 1939 yılında Halil Vedat Fıratlı'dır. Fıratlı'ya göre "Muharrem âyinlerini andıran Âşîyan tavaflarında/Fikret ihtifallerinde/Eyüp ziyaretlerinde" dökülen gözyaşlarının ve sadakat yeminlerinin son müridi olarak Florinalı Nâzım ile kerimesi kalmış, şairin başı ucunda her yıl biri yazmış, öbürü okumuştur. Bu ihtifaller insanları usandıracak bir noktaya gelmiştir.¹⁷³⁸

1930'ların sonlarında anmalar yine şairin Eyüp'teki mezarı başında sade ve samimi bir şekilde icra edilmiştir. İhtifallere şairin eski dostlarının yanında Halide Nusret (Zorlutuna) gibi zaman zaman genç edebiyatçılar da iştirak etmiştir. Galatasaray Lisesi ile birlikte diğer mektep talebelerinin, Eyüp Gençler Mahfili üyelerinin hazır bulunduğu bu mütevazı törenlerin katılımcılarının sayısı 10 ile 100 kişi arasında değişmekteydi. Eyüp Halk Partisi reisinin de iştirak ettiği ihtifallerde çelenk koyma, şiir ve hitabeler, bu anmaların değişmez ritüelleridir.¹⁷³⁹ Törenlere katılımın azalmasını Orhan Seyfi gibi Yusuf Ziya Ortaç da

¹⁷³⁶ Fikret'in doğum ve ölüm yıldönümlerinde Galatasaray Lisesi, Fikret'i seven dostlarının, talebelerinin senede iki defa buluşma ve ihtifal adresi hâline gelmiştir. Hatip kürsüsünde İsmail Habip Sevük şairin hayat ve eserlerinden uzun uzadıya bahsederken "büyük insan ve büyük şair Fikret'in yaşayan ruhu, onun sevgilileri tarafından saatlerce taziz edilir." *Servet-i Fünûn*, matbuatta Fikret ihtifallerini yaşatmaya çalışan geleneksel ve güçlü yayıncılığın Cumhuriyet döneminde de en büyük temsilcisidir. Bu dönemde ihtifaller, derginin kapak mottosu olarak dikkat çeker. Bkz. "Fikret'in Gençliği", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1949-264, cilt 75, (28 Birincikânun 1933): 65.

¹⁷³⁷ Enver Naci Gökşen, "İdealist Fikret", *Yeni Adam*, sayı 451, (19 Ağustos 1943): 8.

¹⁷³⁸ Halil Vedat Fıratlı, "İhtifalcilik", *Oluş*, nr. 19, (7 Mayıs 1939): 289.

¹⁷³⁹ "Fikret İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 4046, (20 Ağustos 1935): 5; "Tevfik Fikret'in Ölümünün Yıldönümü", *Kurun*, nr. 6327-267, (20 Ağustos 1935): 3.

eleştirmiş, bunu beşerî ve toplumsal hafızanın unutmaya yatkın tabiatıyla izah etmiştir. Nâmık Kemal gibi Fikret'in de nisyana mahkûm edilişini “*Acaba onun Eyüp'te yattığını... Yok, dünyaya böyle bir adamın gelip gittiğini bilen kaç kişi kaldı?*” sözleriyle eleştiren Yusuf Ziya, Türk münevverini, Türk sanatkârını asıl mesut eden şeyin “hafızaların Karacaahmed” olması şeklinde yorumlamıştır.¹⁷⁴⁰

Türk Basınında 1924 ile 1940 yılları arasında Tevfik Fikret merkezli ihtifal, tahlil, anket ve tartışma metinlerini derleyen Nuran Özlük, aradan geçen yıllara rağmen ağırlıklı olarak Fikret'in ölüm yıldönümlerine rastlayan ve bazen aynı gün birden fazlası gerçekleştirilen ihtifallerin yanı sıra şairin doğum ayı aralığındaki anma törenlerinin mevcudiyetini gözler önüne sermektedir.¹⁷⁴¹

1940'lı yıllarda şairin yakın dostları Halkevleri'nde Fikret'i anmaya ve anlatmaya devam etmişlerdir. Doğum ve ölüm günleri haricinde Fikret'in gençliğe anlatılmasında Hüseyin Cahid Yalçın etkin bir rol üstlenmiştir.¹⁷⁴² Tevfik Fikret'in ölümünün 30. yıldönümünde Âşîyan, belediye tarafından satın alınarak altı senelik bir mücadeleden sonra Tevfik Fikret ve *Edebiyat-ı Cedîde Müzesi* haline getirilmiştir. Kurulma teşebbüsü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in girişimleriyle Dr. A. Adnan Adıvar, Nâzime Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahid Yalçın'ın yardımlarıyla hayata geçerken vali, parti başkanı, tanınmış edip ve muharrirler, basın mensupları, şairin refikası, yakın dostları, Edebiyat-ı Cedîde mensuplarının yakın akrabaları ve hatırı sayılır bir halk kütlesi 19 Ağustos 1945 Pazar günü saat 17.00'deki açılışa hazır bulunmuştur.¹⁷⁴³ Müze'nin açılması, Fikret'in edebiyatımızdaki yeri ve değerine dair etütlerin artmasına, edebî hafızadaki Fikret imgesinin yeniden canlanmasına kapı açmıştır. Âşîyan'ın İstanbul Belediyesince müze olması, şehir çapında bir kültür hayatının tezahürüne meydan verdiği ileri sürülmüştür. Ziya Gökalp'in ifadesiyle Türk hümanizmasının ilk kahramanı olan Fikret, otuz sene sonra II. Dünya Harbi'nin fiilî olarak bittiği ve insanlığın yeni bir havayı teneffüse hazırlandığı bir sırada tekrar hatırlanmıştır.¹⁷⁴⁴ Hüseyin Cahid Yalçın, Fikret hakkındaki “sosyalist,

¹⁷⁴⁰ Yusuf Ziya Ortaç, “Unutmak”, *İkdam*, yıl 1, sayı 1, (12 İkincikânun 1939): 2.

¹⁷⁴¹ Nuran Özlük, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940*, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2008), 6.

¹⁷⁴² 24 Ocak 1943 Pazar günü saat 15.30'da Üsküdar Halkevi'nde Fikret'in şahsiyeti hakkında bir konferans veren Hüseyin Cahit ile birlikte Galatasaray muallimlerinden Muvaffak Benderli, Üsküdar Orta Muallim Mektebi Müdürü İsmail Hilmi Soykut, Haydarpaşa Lisesi muallimlerinden Kenan Sarier Tevfik Fikret'in şiirlerini okumuşlardır. Bkz. “Tevfik Fikret'in Şahsiyeti ve Şiirleri”, *Akşam*, nr. 8712, (23 Kânunusâni 1943): 3; “Tevfik Fikret'e Dair Konuşma”, *Tan*, nr. 2669, (25 Sonkânun 1943): 2.

¹⁷⁴³ “Edebiyat-ı Cedîde Müzesi Bugün Açılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 7545, (19 Ağustos 1945): 1.

¹⁷⁴⁴ Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Âşîyan'ın Açılması Karşısında Gençlik”, *Cumhuriyet*, nr. 7545, (19 Ağustos 1945): 2.

münkir, mümin, hodbin” gibi muhtelif hükümlerin ve ona dair kavgaların “Fikret’ten ziyade Fikret’i vesile ederek kendimizin kavgası” olduğunu açılış nutkunda dile getirmiştir.¹⁷⁴⁵ Fikret ihtifallerinin müessislerinden biri olan Rıza Tevfik de açılışta şaire dair ihtisaslarını ve hatıralarını nakletmiştir.¹⁷⁴⁶ Fikret’in şahsında edebiyat tarihimizde bir döneme atfen açılan bir anı müze özelliğiyle Âşîyan, kültürel belleğin önemli bir simgesi olarak günümüze ulaşacaktır.

Ülkemizce, yapılmakta bulunan bütün ihtifallerin doğuş, artış ve ilerleyişinde en belli başlı bir cazibe, en canlı ve müessir bir örnek ve hâtıra olan Tevfik Fikret ihtifalleri, Florinalı Nâzım’ın riyasetinde Avrupa’daki benzerlerinden geri kalmayacak şekilde 1940’lı yıllara doğru düzenlenmeye devam etmiştir.¹⁷⁴⁷ Nusret Safa’nın ihtifal intibalarından Florinalı’nın kızı Meliha Hanım’ın babasının manevi vasiyeti yerine getirmek için Fikret ihtifallerine bir müddet devam ettiğini öğreniyoruz. Nusret Safa’nın iştirak ettiği bu törende Suad Taşer, Behçet ve İhsan isimindeki diğer delikanlılar, anma töreninde konuşma yapan kimselerdir.¹⁷⁴⁸

Eyüp Halkevi’nin yönlendirmesiyle bu yıllarda talebeler dışında edebiyat öğretmenleri de Fikret ihtifallerine katılmışlardır. Fikret’in ölümünün 26. yıldönümünde mezarı başında yapılan ihtifalin hatibi edebiyat öğretmenlerinden Abdülbaki Gölpınarlı’dır. Fikret’in “Türk edebiyatında tam manasıyla ilk Avrupaî ve edebiyatımıza ilk insanî düşüncüyü getiren şair olduğu, milleti insan cemiyeti içinde bir camia görerek milliyeti bu bakımdan tetkik ettiği” Gölpınarlı’nın bu ihtifalde dile getirdiği iddialardandır. Gölpınarlı anma töreninde *Gökten Yere* manzumesini okurken 1941 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde asistan olarak görev yapan Mehmet Kaplan da törende şairin *İzler* adlı şiirini okumuştur.¹⁷⁴⁹ Bu yıllarda Eyüp Halkevi, törenlerde şairin çok sevdiği yasemin ve krizantemden mürekkep çiçeklerin kabrine konulması sembolik bir ritüel hâlini almıştır. Eyüp Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi’nin bütün gayretlerine rağmen Fikret’i anma törenlerinin müdavimi on kadar Eyüplü delikanlı, Fikret’in Galatasaray’da beraber hocalık yaptığı bir iki zat ve birkaç da Halkevi azasından ibarettir. Florinalı’nın ölümü sonrası,

¹⁷⁴⁵ Hüseyin Cahit bu kısa konuşmasını Âşîyan’ın açılışında yapmıştır. Bkz. “H. Cahit”, *Kaynak-Balıkesir Halkevi dergisi*, sayı 151, (19 Ağustos 1945): 472.

¹⁷⁴⁶ “Edebiyatı Cedîde Müzesi Dün Törenle Açıldı”, *Cumhuriyet*, nr. 7546, (20 Ağustos 1945): 1, 3.

¹⁷⁴⁷ “Edebiyat Tarihimize Değerli Yüksek Bir Armağan”, *Milliyet*, nr. 3141, (6 Teşrinisânî 1934): 5.

¹⁷⁴⁸ Nusret Safa Coşkun, “Fikret İhtifaline Yalnız 30 Kişi İştirak Etti”, *Son Posta*, nr. 3615, (20 Ağustos 1940): 7.

¹⁷⁴⁹ “Fikret İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 6117, (20 Ağustos 1941): 1; “Fikret İhtifali Dün Eyüp’de Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 3971, (20 Ağustos 1941): 2.

Fikret'in tamamen öksüz kaldığı matbuattaki genel yorumların başında gelmektedir. Büyük bir heyecanla ve tıklım tıklım bir salonla karşılaşmayı umarak Fikret ihtifaline koşan Nusret Safa Coşkun'un şu sözleri, şairin 1940 yılında edebî hafızadan silinmek üzere olduğu izlenimi vermektedir:

“...İşte dünkü ihtifale iştirak edenler bu kadardı. Gözlerim, dört parmak kalınlığındaki kolalı yakasile merhum Florinalı'yı aradı. Zavallı mezar başından biraz kalabalık toplayabilmek için ne usullere müracaat etmezdi. Cebinin varını yoğunu boşaltır, akrabasına, ehlibasına haber salar, kapı kapı ihtifale gelecek adam arardı... İki gencin Eyüp Halkevi'nin hazırladığı çelengi omuzlayarak önümüze düştükleri dakikada bütün kafil 30 kişi idik, kahvelerde oturan, beyaz sakallı birkaç ihtiyar da sevap kazanmak içim peşimize takıldılar. Birçokları çelengi görünce cenazesini merak ederek yürüdüler. Mezarlığın kapısına hatırı sayılır bir kalabalıkla geldik. Fakat bu kalabalıktan size hiçbir edebî otorite söyleyemem. Çünkü... Fikret'e edebiyat bareminde 'ihtisas mevkii' verenlerden hiçbirisi hazır bulunmuyordu.”¹⁷⁵⁰

Fikret'in sessiz geçen anma yıldönümleri 1950'li yıllarda da sık sık eleştiri konusu olmuştur. Günlük gazetelerde hikâye yayınlanıp yayınlanmamasını münakaşa etmekle meşgul olan tenkit hayatımızın, “dünkü Fikret”i bir değer hükmüne bağlayamaması, bu eleştirilerin odak noktasıdır. Ayrıca sessiz sedasız geçen Fikret'in ölüm yıldönümünde şairin edebî kıymeti, yenilik edebiyatımızdaki yeri bir tarafa, fikirleri bile tam manasıyla açıklanamamıştır.¹⁷⁵¹

Galatasaray Lisesi'ndeki Fikret ihtifallerinde şairin hayatta olan yakın dostları anma törenlerinin de sürükleyici liderleridirler. 1955 yılında bu törenlerden birine katılan Midhat Cemal Kuntay, “iki büyük insanı yazmaya ve söylemeye en çok salâhiyeti olan” Ruşen Eşref Ünaydın'ı dinlemiş ve “Fikret'in hayaline damla damla gözyaşlarının arasından bakan” hatibi, uzun bir aradan sonra “Fikret hakkında bize bir dizi meçhuller veren” adam olarak nitelendirmiştir. Bu yönüyle ihtifaller, edebiyatçılara dair bilinmeyen yönlerin ortaya çıktığı ve biyografik boşlukların doldurulduğu edebî bir kritik dönemleri olarak görülebilir. Midhat Cemal, 9 Nisan 1955 Cumartesi günü yapılan Fikret ihtifalinde “programını Fransa Maarif nâzırının yaptığı Galatasaray Sultanîsi'nin Frenk hocalarının, mektebin kapısından girerken, şapkalarını kapıda bırakıp içeriye fesle girmelerinin Tevfik Fikret'in müdürlüğü zamanında kaideleştğini ilk defa Ruşen Eşref'ten öğrenmiştir.”¹⁷⁵² Kuntay'a göre söz konusu ihtifalde Fikret hakkında o güne kadar hiç yazılmamış, hatta

¹⁷⁵⁰ Nusret Safa Coşkun, “Fikret İhtifaline Yalnız 30 Kişi İştirak Etti”, *Son Posta*, nr. 3615, (20 Ağustos 1940): 1, 7.

¹⁷⁵¹ Fikret'in sessiz sedasız geçen ölüm yıldönümüne dair eleştiriye örnek olarak bkz. “Tevfik Fikret”, *Hisar*, sayı 29, (1 Eylül 1952): 2.

¹⁷⁵² Midhat Cemal Kuntay, “Galatasaray Dün Alabildiğine Güzeldi”, *Son Posta*, nr. 5637-3245, (11 Nisan 1955): 1, 7.

hatibin de yazmadığı birçok şeyler, Ruşen Eşref'in konferansıyla ebediyen meçhul kalmaktan kurtulmuştur. Anma töreni 8 konferansla ve 5 şiir ile yapılmıştır.¹⁷⁵³

1945 yılında Dr. Adnan Adıvar'ın tavsiyesi üzerine İstanbul Belediyesince satın alınarak müze haline getirilen Âşîyan, 1961 yılından sonra şairle bütünüyle özdeşleşecektir. Fikret'e ait hatıra ve evrak bakımından ne varsa burada toplanmıştır. Fikret'in kabrinden çok Âşîyan ilgi uyandırmış, Eyüp'teki kabri, özel ve münhasır kişiler dışında ziyaretçi çekememiştir. Fikret'i, onun iç dünyasını bilen yakınları, dostları, akrabaları da kabrinin Eyüp'teki bakımsız yerde kalmasını istememişlerdir.¹⁷⁵⁴ Bu sebeple ölümünden 46 yıl sonra 1961 yılında Âşîyan'a defnedilen Fikret, şair kimliğinden ziyade mütefekkir yönüyle farklı sınıflarla bayraklaştırılmıştır: *"İnsanlık örneği, Hürriyet Şairi, Devrim öncüsü"* Tevfik Fikret'in kemikleri, doğumunun 94. yıldönümüne rastlayan 24 Aralık 1961'de Eyüp'teki kabrinden Âşîyan'a taşınmıştır. Bu münasebetle Galatasaray Lisesi'nde, vilâyetçe bir tören tertip edilmiş, sabahleyin saat 9.00'da Fikret'in Eyüp'teki kabristanından alınan kemik bakiyesi, bir sanduka içine konularak önce Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na götürülmüş, oradan da merhumun öğretmenlik, müdürlük yaptığı Galatasaray Lisesi'ne geçilmiştir. Burada Türk bayrağına sarılmış sanduka, vali, üniversite mensupları, izciler, öğretmenler, davetli teşekküllerin mümessilleri ve halk tarafından karşılanmış ve hazırlanan katafalka bırakılırken hoparlörle Fikret'ten seçilmiş şiirler okunmuştur. Anma töreni süresince iki tarafında meşaleler yanan sandukasının başında izci kız ve erkekler nöbet tutmuşlardır.

1961 yılında *Tevfik Fikret'i Sevenler Derneği* adlı kurum faaliyete geçmiş, dağınık ve düzensiz bir görünüm arz eden Fikret ihtifallerine bir yön vermeye çalışmıştır.¹⁷⁵⁵

¹⁷⁵³ Midhat Cemal, bu ihtifalin orijinalliğini *"Çok iyi tanıyorum sandığım Fikret'i tekrar ve türlü türlü tanımanın tadını bu konferanslara borçlu olarak Galatasaray'ından çıktım."* cümlesiyle ifade etmiştir. Bkz. Midhat Cemal Kuntay, a.y., 7.

¹⁷⁵⁴ 1962 yılında bir araştırma yapan Faruk Cumbul, liselerinin on metre ötesinde bulunan Tevfik Fikret'in kabrinden, Eyüp Lisesi öğrencilerinin pek çoğunun haberi olmadığını saptamıştır. Şairin adıyla simge halini alan Âşîyan ise, sevenleri tarafından Victor Hugo'nun Paris'teki evi ile kıyaslanmıştır. Bir başka kıyas ise Nâmik Kemal'in Bolayır'daki kabriyledir ki şairin ismi etrafında örülen imajinatif yaklaşıma şu satırlar ideal bir örnek niteliğindedir:

"Fatih Sultan Mehmet'in otağı olan o tepelerde bir hürriyet Şairinin yatışı da çok manidardır. İlk hürriyet şehidimiz Nâmik Kemal nasıl Bolayır sırtlarında Çanakkale Boğazı'nı beklemekte ise, onu çok seven ve kabrinin planını yapan öbür hürriyet şehidi Şairimiz Tevfik Fikret de Rumelihisarı tepelerinde Karadeniz Boğazı'nı bekleyecektir." Bkz. bkz. Faruk Cumbul, "Âşîyan'dan Eyüp'e, Eyüp'ten Âşîyan'a", *Vatan*, sayı 6313, (5 Ocak 1962): 3.

¹⁷⁵⁵ Derneğin üyelerinden birinin Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi'nde bulunan el yazısı notlarına göre derneğin 4 yıl boyunca yer tahsisi için müracaat ettiği her resmi makamdan boş dönmesi Fikret'e olan ilgisizliğin örneği şeklinde anlatılmaktadır. İçerikten notların 1965 yılındaki 50. yıl anmaları hedeflenerek tutulduğu anlaşılıyor. Derneğin yapacağı işlerin başında kendi sanatçı ruhuna uygun ve yanlışsız bir şekilde

Derneğin gayretlerine rağmen bu yıllardaki anmalar beş on kişinin toplandığı dar kapsamlı ihtifaller olarak icra edilmiştir.¹⁷⁵⁶

1965 yılı ölümünün 50. yılı olan Tevfik Fikret, yalnız devrimci bir şair olarak değil, siyasal devrimlerin öncüsü, ahlâk ve insanlık duygularının dünya çapında mürşidi, gelecek üstün hayata uygun insanları yetiştirecek çareleri işaret eden ve bilfiil uygulamasının en güzel örneklerini veren mükemmel bir pedagog olarak hatırlanmıştır.¹⁷⁵⁷ Daha ileri gidip Fikret'i "Yeni Hayat Peygamberi" gibi gaipten bize haber veren ve bu yurdun Batıya açılan ilk penceresi olan Galatasaray Lisesi'nden "fikir iştiyakına açık garp ufuklarına şöyle uzaktan bakan gözleriyle Avrupalının bile fark etmediği şeyleri duyup, düşünen ve duyuran şair" olarak lanse edilmiştir.¹⁷⁵⁸ Ölümünün 50. yılında Fikret kendisine hayat hakkı tanıyan çevresi ve muhalif cephesiyle birlikte ele alınmaya devam etmiştir.¹⁷⁵⁹ Bazı kesimlerce Fikret'in siyasete angaje edilme çabaları bu dönemde de sürmüştür ve şair "Solcuların Babası" olarak takdim edilmiştir.¹⁷⁶⁰

Tevfik Fikret'in istediği sabahı arzulayan ithaf şiirleri ölümünün ellinci yılında neşredilmeye devam etmiştir.¹⁷⁶¹ 19 Ağustos 1965'teki anma faaliyetlerinin öncüsü yine *Tevfik Fikret Derneği*'dir. Vefatının 50. yılında Âşîyan Müzesi'nde bir törenle şairi anan dernek, 1967 yılındaki uluslararası bir tören düzenlenmesini de ön görmüştür. Derneğin başkanı Ord. Prof. İsmail Hikmet Ertaylan'ın yönlendirmesiyle Fikret'in çocuk eğitiminde önemsenen *Şermin* gibi bazı eserleri de yeniden basılmıştır.¹⁷⁶² Bu yıldönümünde Fikret'i yeniden yaşatmanın şartı olarak eserlerinin Osmanlıca'dan kurtarılacak gün ışığına çıkarılması gündeme getirilmiştir. Hükümete çağrı yapılarak "baskı döneminde özgürlük

---

"Fikret Külliyyatı"nın neşri vardır. Tevfik Fikret'in 100. doğum yılına rastlayan 1967'deki törenler kapsamında Avrupalı Türkologların çağrıldığı bir kongrenin yapılması; Fikret'in şiirlerinin Macar, Yugoslavya, Alman dillerine çevrilmesi planlanmıştır. Tevfik Fikret Derneği'nin imzası bulunmayan üyesi 1965, 1967 yılındaki yıldönümlerine dair gazetelerdeki yazarların makalelerinden ayrı ayrı notlar tutmuştur. Bkz. "Tevfik Fikret'i Hangi Yüzle Anıyoruz!", Marmara Üniversitesi, *Taha Toros Arşivi*, Yazma nr. 550694, 1-3 varak.

¹⁷⁵⁶ Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, "Ahmet Mithat Efendi 50 Yaşında", *Hür Vatan*, (23 Mart 1962): 2.

¹⁷⁵⁷ Nurettin Sevin, "Doğumunun 97. Yıldönümünde Tevfik Fikret", *Hisar*, sayı 13/88, (Ocak 1965): 14-16.

¹⁷⁵⁸ Tevfik Fikret Derneği kurucularından Nurettin Sevin'in şairin ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla yazdığı yazı için bkz. Nurettin Sevin, "Tevfik Fikret ve Gençlik", *Hisar*, sayı 20/95, (Ağustos 1965): 3.

¹⁷⁵⁹ Vâ-Nû'nun ölümünün 50. yılında bütün özellikleriyle Fikret'e dair tefrihası için bkz. Vâ-Nû, "50 Yıl Sonra Tevfik Fikret", "Ölümünün Ellinci Yılında Tevfik Fikret", *Meydan*, sayı 31-35, (17 Ağustos 1965-14 Eylül 1965): 18-19.

¹⁷⁶⁰ Vâlâ Nurettin'in Fikret'i solun babası konumunda değerlendirdiği yazısı için bkz. Vâ-Nû, "50 Yıl Sonra Tevfik Fikret", "Ölümünün Ellinci Yılında Tevfik Fikret", *Meydan*, sayı 35, (14 Eylül 1965): 18-19.

¹⁷⁶¹ Munis Faik Ozansoy, "Sabahı Beklerken: Tevfik Fikret'in ruhunda sesleniş", *Hisar*, sayı 20/95, (Ağustos 1965): 5.

¹⁷⁶² Türker Acaroğlu, "Tevfik Fikret ve İki Eseri", *Cumhuriyet*, nr. 14746, (20 Ağustos 1965): 2.

savaşını öğrenmek, namuslu, örnek bir insanı olabilmek için Fikret'i her yanı ile açıklayan çalışmalar yapılması, okul kitaplarında daha geniş ölçüde yer verilmesi" istenmiştir.¹⁷⁶³

Fikret'in doğumunun 100. yılı yaklaşırken talebelerinden şaire karşı şükran borcunun ödenmesi maksadıyla birtakım teklifler gündeme getirilmiştir. Başkent Ankara veya İstanbul'da onun adının birer meydana verilmesi ve Kandilli Kız Lisesi'ne "Kandilli Tefvik Fikret Kız Lisesi" isminin koyulması bunlardan bazılarıdır.¹⁷⁶⁴

UNESCO, "100. doğum yıldönümleri bütün dünyada kutlanacak büyük şahsiyetler" listesine 1967 yılında Tefvik Fikret'i de almıştır. Uluslararası böyle bir anılış, "şairin hakkı, milletin de övücü" olarak genel kabul görmüştür.¹⁷⁶⁵ UNESCO tarafından 100. doğum yılı sebebiyle bütün dünyada anılmasına karar verilmesi üzerine Tefvik Fikret'i Anma Haftası düzenlenmiş ve çeşitli toplantılarla şair Aralık 1967'de anılmıştır. İki gün süren anma törenlerinden ilki Galatasaray Lisesi salonlarında Muhittin Sandıkçioğlu'nun açış konuşmasından sonra yapılmıştır. Programın ikinci bölümünde Prof. Cahit Tanyol, Zahir Güvemli, Zeki Ömer Defne şair üzerine konuşmuşlardır.¹⁷⁶⁶ Bu yıllarda Tefvik Fikret'in kalıcılığı, karakter sağlamlığı ve edebî gücüyle ilişkilendirilmiştir. Nadir Nadi'nin "Atatürk'ün eseri yaşadıkça Tefvik Fikret unutulmayacaktır!" sözü de politik prensiplere ilham kaynağı olan söylem gücüne de atıf yapmaktadır ki sosyalist düşüncede öncülüğü uzun yıllar bu cümlelerle vurgulanmıştır.¹⁷⁶⁷ Galatasaray Lisesi, şairin 100. doğum yıldönümünde özel bir sayı çıkarak şairin son tanıklarının Fikret'in edebî şahsiyetine ve karakterine dair tahlillerini Türk edebiyatına mal etmiştir.¹⁷⁶⁸ Bunun haricinde *Varlık* mecmuası 15 Aralık 1967 tarihli sayısının bir kısmını Fikret'e ayırmıştır.¹⁷⁶⁹

1967 yılında Tefvik Fikret'in şiirlerinin *Moskova'da Beyaz Yelkenli* adlı altında bir kitapta yayınlanması hem tepkilere hem de övgülere yol açmıştır. Unuttuğumuz Tefvik Fikret'in bir başka ülke tarafından sahiplenilmesi utanılacak bir durum olarak edebiyat kamuoyunda değerlendirilmiştir.¹⁷⁷⁰ Doğumunun 100. yıldönümünde Fikret'in toplumsal bellekte canlı

¹⁷⁶³ Ömer Faruk Toprak, "Seni Düşünüyorum Fikret", *Yeni Ufuklar*, sayı 171, (Ağustos 1966): 49.

¹⁷⁶⁴ Nurettin Sevin, "Doğumunun 99. Yıldönümünde Tefvik Fikret", *Hisar*, sayı 37, (Ocak 1967): 10-11.

¹⁷⁶⁵ Prof. Kenan Akyüz, "Galatasaray'ın Bugünkü Çocuklarına", *Tefvik Fikret*, (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1968), 33.

¹⁷⁶⁶ "Tefvik Fikret Anılıyor", *Cumhuriyet*, nr. 15592, (24 Aralık 1967): 1.

¹⁷⁶⁷ Nadir Nadi, "Fikret", *Cumhuriyet*, nr. 15592, (24 Aralık 1967): 1.

¹⁷⁶⁸ Özel sayıda Ruşen Eşref Ünaydın, Salih Kerâmet Nigâr, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, Feridun Nigar, Yaşar Nabi, Prof. Kenan Akyüz, Cihad Baban, Nureddin Sevin, Nedim Mazhar Yüzak gibi isimlerin yazı, röportaj ve tahlilleri bulunmaktadır. Bkz. *Tefvik Fikret*, (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1968), 72 s.

¹⁷⁶⁹ "Doğumunun 100. Yılında Tefvik Fikret", *Varlık*, (15 Aralık 1967): 19 s.

¹⁷⁷⁰ "Unuttuğumuz Tefvik Fikret", *Çaba*, sayı 14, (Aralık 1967): 3.

olması “şiiirlerine neden olan konuların birçoğunun kökünün kazınamamasıyla” ilişkilendirilmiştir. Bu dönemde Fikret, edebiyat kadar siyasete etkisiyle hatırlanmıştır.¹⁷⁷¹ Munis Faik de, doğumunun 100. yıldönümünde hâlâ belirli mihrakların ideolojik kıskacından kurtulamayan Fikret’in hafızalarda yaşamasının sırrını anlamaya çalışanlardandır. Fikret’in hayatında ve ölümünden sonra üzerinde belki de en çok konuşulan ve tartışılan şairimiz oluşuna değinen Munis Faik, şairin yazgısı hâline gelen bu trajediye bir tespitle eğilmektedir:

“Çok merak ediyorum, doğumunun yüzüncü yıldönümü, Tevfik Fikret’i objektif ölçülerle değerlendirecek araştırma ve inceleme eserlerini bize kazandıracak mıdır? Yoksa, bu vesile ile onu François Coppée’ye benzetmek veya karşısına Mehmet Âkif’i çıkarmak gibi sığ tenkitleri ve kolay yargıları tekrarlamakla mı yetineceğiz?”¹⁷⁷²

24 Aralık 1967 tarihine rastlayan Tevfik Fikret’in 100. doğum günü için Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Dairesi’ne bağlı olarak faaliyet gösteren ve başkanlığını Prof. Dr. Kenan Akyüz’ün yaptığı *Büyük Türk Yazarlarını Yayın Yoluyla Anma Komisyonu* bir dizi anma etkinlikleri hazırlamıştır.¹⁷⁷³ Bu kapsamda Fikret için bir anma kitabı hazırlanması, Âşiiyan için renkli bir broşür basılması, Fikret’in şiiirlerinin temiz ve itinalı bir kaleminden İngilizceye tercüme edilmesi, Âşiiyan’ın kapasitesi müsait olmadığı için evin sadece Fikret’e tahsis edilerek *Edebiyat-ı Cedîde Müzesi* için Halid Ziya’nın Yeşilköy’deki köşkünün veya Recaizade Ekrem’in İstinye’deki yalısının diğier 15 şaire adanması, Fikret’in bütün eserlerinin bir külliyat halinde açıklamalı ve sadeleştirilmeli olarak yayınlanması, yine 100. yılına tesadüf eden 24 Aralık’ta o güne kadar geciktirilmiş olmakla beraber Kandilli Kız Lisesi’ne Tevfik Fikret Lisesi ve Bebek sahilindeki ilkokula da Âşiiyan İlkokulu adı verilmesi, büyük cadde ve sokaklardan birine Fikret’in adının verilmesi, Tahran’da bir sergi açılması, şairin adına pul bastırılması gibi birçok faaliyet tasarlansa da bunların birçoğı gerçekleştirilememiştir. Bunula birlikte Fikret’in şiiirleri ilk defa 1967 yılında radyodan seslendirilmeye başlanmıştır.¹⁷⁷⁴

¹⁷⁷¹ Bir örnek olmak üzere bkz. Behzat Ay, “110. Doğum yıldönümünde Yaşayan Fikret”, *Varlık*, sayı 844, (Ocak 1978): 8.

¹⁷⁷² Munis Faik Ozansoy, “Tevfik Fikret”, *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 3-4.

¹⁷⁷³ Milli Eğitim Bakanlığı 1966 yılında Büyük Türk Yazarları ve Şairleri Komisyonu adıyla bir kurum kurmuş, başkanlığına da Edebiyat Tarihçisi Prof. Kenan Akyüz’ü getirmiştir. Amaç, büyük Türk yazarları ve şairlerinin sadeleştirilmiş yapıtlarını yayıma hazırlamaktır. Bu amacı ifade için 1000 sayı basılan bir broşür de basılmıştır. Bkz. M. Türker Acaroğlu, *Açıklamalı Süleyman Nazif Kaynakçası*, (Ankara: Neyir Matbaası, 1987), 5.

¹⁷⁷⁴ Müberra İmral Önal, “Âşiiyan’ı Ziyaret”, *Çaba*, sayı 11, (Eylül 1967): 12-15.

İstanbul Üniversitesi ve Tevfik Fikret Derneği'nin 24 Aralık 1967 Pazar günü saat 14-16.30'da birlikte düzenledikleri anma toplantısı devlet erkânın katılımıyla ve akademik bir mahiyette düzenlenmiştir. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik Ozansoy, Üniversite Rektörü Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Belediye Başkanı Haşim İşcan başta olmak üzere profesörler, öğretmenler ve kalabalık bir dinleyici kitlesi anma programını takip etmiştir. Doğumunun 100. yılında Fikret'in UNESCO aracılığı ile bütün dünyada anılıyor olması resmî ilginin de şaire dönmesindeki etkenlerden biridir. Mehmet Kaplan, bu anma toplantısında bir konuşma yaparken, Ankara Üniversitesi adına Prof. Dr. Kenan Akyüz Fikret'in vatanseverliğini ele almıştır. Tevfik Fikret Derneği adına Munis Faik Ozansoy, şairin bütün şahsiyeti üzerinde dururken, ölümünden elli yıl sonra bile Fikret'in hafızalarda, gönüllerde ve dillerde yaşamasının sebebini kendisinin büyük bir şair oluşu ile açıklamıştır. Bu resmî törende Robert Kolej adına Behçet Kemal Çağlar “heyecanlı”, Orhan Şaik Gökyay “esprili”, ihtifalin sivil ayağını temsilen *Büyük Türk Yazarları Derneği* adına, Galatasaray Lisesi adına Edebiyat Öğretmeni Melâhat Mansuroğlu da “uzun” birer konuşma yapmışlardır. Fikret'in şiirlerini okuyanlar yine öğrencilerdir. Nurettin Sevin¹⁷⁷⁵ yönetiminde şairin seçme şiirlerinin solo ve koro halinde okunması, bu ihtifalin dikkat çeken bir ritüelidir.¹⁷⁷⁶

Galatasaray Lisesi Kültür ve Edebiyat Kolu'nun aktif rol aldığı 100. yıl Tevfik Fikret anma programları ise 23 Aralık 1967 Cumartesi günü saat 14.30'da başlamış ve ihtifalde “*Fikret'in Felsefesi*” (Ziya Somar), “*Fikret ve Gençlik*” (Muvaffak Benderli), “*Fikret: Yeni Türkiye'nin Habercisi*” (Haldun Taner), “*Anılar*” (Nurettin Sevin) gibi başlıklarla şairin bir asırlık edebî kimliği kritik edilmiştir. Tören sonunda Süha ile Pervin'in temsili de sahnelenmiştir. 24 Aralık 1967 Pazar günü yine saat 14.30'da Muhittin Sandıkçioğlu'nun açış konuşması sonrası da “*Fikret ve Cemiyet*” (Rifat Cevdet Evrim), “*Fikret ve Terbiye*” (Cahit Tanyol), “*Fikret ve Resim*” (Zahir Güvemli), “*Fikret ve Sevgi*”, (Zeki Ömer Defne) başlıklarıyla Tevfik Fikret çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Konuşma aralarında Fikret'in *Ferdâ*, *Promete*, *Balıkçılar*, *Âveng-i Şühûr*'dan *Eylül* gibi şiirleri okunmuştur.

¹⁷⁷⁵ Mehmet Nurettin Sevin (öl. 18 Eylül 1975), 1910-1917 yıllarında Robert Kolej'de orta ve lise kısımlarına devam ederek mezun olmuştur. Tevfik Fikret'e düşkünlüğü 1920 yılında aruz vezniyle yazdığı manzumelerine verdiği Mir'at-ı Şikeste adından anlaşılmaktadır. Hayatına dair geniş bilgi için bkz. Nail Tan, “Mehmet Nureddin Sevin”, *Derlemeler-Makaleler*, cilt I, (Ankara: BRC Basım, 2007), 204-207.

¹⁷⁷⁶ “İstanbul Üniversitesi'nde Tevfik Fikret Günü”, *Hisar*, sayı 50, (Şubat 1968): 9.

25 Aralık 1967 Pazartesi günü ise Tevfik Fikret'in "Türk Edebiyatı ve Fikir Hayatındaki Yeri" konusunda saat 10.00'da Edebiyat Fakültesinde bir seminer verilmiştir. Aynı gün saat 18.00'de Profesörlerevi'nde Tevfik Fikret sergisinin açılışı yapılmıştır. Bir hafta süren sergi her gün saat 09.00-17.00 saatleri arasında ziyarete açık bulundurulmuştur.¹⁷⁷⁷

Fikret'in 100. doğum yıldönümünde siyasi partilerin ideolojik argümanı haline gelmesi edebî kamuoyunda tenkit edilen meselelerdendir. Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul İl Yönetim Kurulu'nun 24 Aralık 1967 Pazar günü saat 10.00'da Şehzadebaşı'ndaki Çakır Saray Düğün Salonu'nda düzenleyeceği anma törenine parti amblemiyle halkı davet etmesi Orhan Seyfi Orhon tarafından eleştirilmiştir. Orhon'a göre Fikret halk şairi değildir ki Türkiye işçisine bir şeyler söyleyebilsin. Zira şiirlerini halk dilinde yazmamıştır. Tam tersine aydın bir zümrenin Arapça, Farsçayla süslü diliyle yazmıştır. Kendi devrindeki aydın zümre arasında bile şairin kitap adının "Rebap mı, Rûbab mı!" şeklinde ihtilaflı olduğunu hatırlayan Orhon, anma törenini "*Öyleyse aşırı solcuların burjuva edebiyatı dedikleri bir edebiyatın aristokrat şairiyle TİP'in alışverişi nedir?*" cümlesiyle eleştirmiştir.¹⁷⁷⁸

Bu tarihte Ankara'daki Fransız Lisesi de Fikret'in anıldığı mekânlardan biridir. Türk-Fransız Kültür Derneği merkezinde yapılan ihtifalde Munis Faik Ozansoy, Prof. Bedrettin Tuncel ve okulun öğretmenleri Türkçe ve Fransızca ilgi çekici konuşmalar yapmışlardır. Öğrenciler de Fikret'in bazı şiirlerini ve bu şiirlerin Fransızcaya yapılan tercümelerini okumuşlardır.¹⁷⁷⁹

Vefatının 70. yılında Fikret, devletin resmî kurumlarında düzenlenen ve akademik yönü ağır basan anmalarla hatırlanmıştır. Şaire romantik ve ikonik bakışların yanında Mehmet Kaplan ve talebeleri, ihtifallerde Tevfik Fikret'i eserlerinden yola çıkarak düşünce dünyasının ve poetik duruşunun izlerini sürmeye çalışmışlardır. Bu törenlerden maksat, bir edebiyatçıya yeni bakış açıları kazandırmak ise Mehmet Kaplan ve talebelerinin bu açıdan edebiyatımıza yeni bir vizyon kazandırdıkları söylenebilir. Kaplan, 14 Ekim 1985 tarihinde

¹⁷⁷⁷ Galatasaray Lisesi Kültür ve Edebiyat Kolu'nun hazırladığı davetiye için bkz. "Tevfik Fikret'i 100. Doğum Yıldönümünde Anma Programları", *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-638902, 4 sayfa.

¹⁷⁷⁸ Orhan Seyfi, Tevfik Fikret'in şiirleri arasında *Tarih-i Kadîm* manzumesi gibi Türk Komünist Partisi'nin işine yarayacak şiirler olduğu görüşündedir. Orhon'a göre Allah fikrine muarız olan bu şiirle Fikret'i daha önce bu anlamıyla Serteller gençliğe yaymaya çalışmışlardı. Fakat Türkiye'den Demirperde arkasına kaçınca bu iş yarım kalmıştır. Fikret'in 100. yıldönümünde bu işi TİP tamamlamaya çalışmış ve milliyetçi, dindar Türk işçilerini, dinî ve millî duygularından soymak için şairin doğum yılını kutlamaya çağırmıştır. Makale için bkz. Orhan Seyfi Orhon, "Tevfik Fikret", *Çağrı*, sayı 120, (1 Ocak 1968): 25-26.

¹⁷⁷⁹ "Konferanslar", *Hisar*, sayı 52, (Nisan 1968): 2.

TDK ile Marmara Üniversitesince ortaklaşa olarak İstanbul'da tertip edilen “Tevfik Fikret’i Anma Günün”nde Fikret’in bir alegori olmaktan çok bir sembol olduğunu, bir mit olan *Promete* şiirinden yola çıkarak şairin yaratmak istediği “yeni insan tipini”, hayrı da şerri de var eden, tarihi yaratan ve yıkan “Rabb-i Mümkinat”ı ele almıştır. Bir açılım olarak Fikret’in hayatının hiçbir devrinde yaşadığı gerçekler üzerinde ciddiyle düşünmediğini, hep hayal kurduğunu iddia eden Kaplan, şairin “içe dönük” mizacının eserlerine ve hayatına tesirini irdelemiştir.¹⁷⁸⁰ Doç. Dr. İsmail Parlatır “Servet-i Fünûn içinde Tevfik Fikret”i ele alırken Doç. Dr. M. Orhan Okay da yeni bir okuma biçimiyle “Tevfik Fikret ve Şiir Sanatı”nı anma gününde konuşmuştur.¹⁷⁸¹

Fikret vefat yıldönümlerinde unutulması ile de 1980’li yıllarda gündem olacaktır. Burada şairin edebî hafızadan silinmesinden bahsetmek mümkün değildir. Zira ülkemizde ihtifaller, her zaman periyodik bir düzenden yoksun olarak yapılagelmiştir. Siyaset üzerinden gündemi sık sık değişen Türkiye’de kültürel hafıza daima ikinci, bazen üçüncü planda kalarak aktüelin dışında kalmıştır.

1980 ve 1990’lı yıllarda Fikret, Şükran Kurdakul¹⁷⁸² gibi bazı yazarların yazılarıyla tamamen sosyalist cepheye yaslanacak şair, siyasal kavgaların da bir tarafı hâline getirilecek ve “Devrimci”, “Aydınlanma şairi”¹⁷⁸³ gibi politik sıfatlarla anılmaya başlanacaktır. 80 yıl sonra toplumsal ve kültürel bellekte Fikret algısını göstermesi bakımından *Cumhuriyet* gazetesinin Pazar ekindeki şu motto dikkat çekicidir: “O, tapansız, tapılsız; eşkiyasız, talansız bir dünya istemişti...”¹⁷⁸⁴ Bu yıllarda Fikret, Nâzım Hikmet ile birlikte 1946-1960 yıllarının en karanlık ağırlığını hafifleten iki yazardan biri olarak sahiplenilmiştir. 1930’lardan sonraki kuşaklar için Nâzım Hikmet ne ise önceki kuşaklar için de Fikret aynı konuma yerleştirilir. Dilinin bütün eskimişliğine, şiirlerinin çoğunun artık okunmazlığına karşın düşünce planında ölümünden 60 yıl sonra öncü olduğu vurgulanmıştır. Fikret’in şair ve insan olarak büyüklüğü “yaşamının büyük bir bölümünü kapsayan soluk almaz baskı dönemlerini aşarak, bir küçük burjuva olan kendisinden,

¹⁷⁸⁰ Bkz. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Hayal ve Hakikat”, *Türk Dili*, sayı 410, (Şubat 1986): 200-205.

¹⁷⁸¹ Bkz. *Türk Dili*, sayı 410, (Şubat 1986): 206-220.

¹⁷⁸² Şükran Kurdakul, “Ölümünden 84 Yıl Sonra Yine Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet*, (23 Ağustos 1999): 13.

¹⁷⁸³ Örnek bir okuma olarak bkz. Dünder Akunal, “70 Yıl Önce Yitirdiğimiz Devrimci Şair-Düşünür”, *Cumhuriyet*, (19 Ağustos 1985): 2.

¹⁷⁸⁴ “80 Yıl Sonra Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 491, (20 Ağustos 1995): 1-5.

akılcı, bilimci, insancı ve kavgacı bir şiir ve namuslu, yurtsever, korkusuz bir kişilik yaratmış olmasında” aranılmıştır.¹⁷⁸⁵

2000’li yıllarda kültürel bellekte Fikret algısı, Galatasaraylılar Derneği’nin faaliyetleriyle, fakat aktüel gündemin politik parçası olma kaygısından uzaklaşmadan anılmaya devam etmiştir. Türkiye Yazarlar Sendikası, 16-17 Aralık 2000 tarihlerinde Tevfik Fikret’in Anma Günleri düzenlemiştir. Galatasaray Lisesi’de gerçekleştirilen bu toplantılarda sunulan bildiriler TYS tarafından kitaplaştırılmıştır. Eser “Tevfik Fikret Savaşmıcı Bir Şair Tasarımı” adıyla neşredilmiştir.¹⁷⁸⁶ Toplumsal bellekte Fikret’in ihmaline dair haberler ve serzenişler 21. yüzyıla da taşınmış ve “Tevfik Fikret’i ölüm yıldönümünde kim hatırlayacak?” sorusu edebî hafızada tazeliğini korumaya devam etmiştir.¹⁷⁸⁷

Bu tarihte Fikret, “Cumhuriyet modernleşmesinin geçmişten miras aldığı az sayıda insanlardan biri” şeklinde değerlendirilmiştir. Ölümünün 90. yılında Tevfik Fikret’i ele alan Ali Ömer, şairi, tartışmaları bir kenara bırakarak ve önyargılarımızdan kurtularak, sadece şiirlerindeki estetik boyutla ele almanın güçlüğüne değinmiştir. Ali Ömer’e göre sürekli bellek yitiminin yaşandığı ülkemizde Fikret’i hâlâ anılıyor olması, “modern şiire yaptığı katkılarından değil, siyasî amaçlı kısır polemiklere çerez yapılmasındandır.”¹⁷⁸⁸ Nitekim Galatasaraylılar Derneği, Türkiye Yazarlar Sendikası’nca Âşîyan’da şairin mezarı başında düzenlenen ihtifallerde herkesin yakasına Atatürk ve Tevfik Fikret portrelerinin yan yana yer aldığı çıkartmalar takılmıştır. Orhan Karaveli, Enver Ercan, Orhan Erinc, Hıfzı Topzu’un konuşmaları dışında etkinlik, birçok şair ve yazar da katılmıştır. Modern zaman uyarlaması olarak etkinlik sonunda Orhan Karaveli *Tevfik Fikret ve Haluk Gerçeği* kitabını imzalarken Galatasaraylılar Derneği’nin yayımladığı “Çizgiler ve Renkler Arasında Tevfik Fikret” adlı, Fikret’in yağlıboya, suluboya resimleri ile şiirlerinin yer aldığı albüm satışa sunulmuştur. Çellistanbul adlı topluluk bir dinletiyile törene iştirak etmiştir.¹⁷⁸⁹ Fikret bu yıllarda da Atatürk’e ilham kaynağı oluşuyla, seçkin yapıtlarıyla genç kuşaklar ve aydınlar üzerindeki etkisiyle sadece kültürel bellekte değil, siyasî arenada

¹⁷⁸⁵ Mehmet H. Doğan, “Ölümünün 75. Yılında Tevfik Fikret’in Şiiri”, *Milliyet Sanat*, sayı 247, (1 Eylül 1990): 38-39.

¹⁷⁸⁶ Kemal Özer, “Savaşmıcı bir şair tasarımı’nın atası olarak Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 619, (27 Aralık 2001): 1-4.

¹⁷⁸⁷ Örnek olarak bkz. Yalçın Bayer, “Tevfik Fikret Unutulur mu?”, *Hürriyet*, (19 Ağustos 2004), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/tevfik-fikret-unutulur-mu-250569>.

¹⁷⁸⁸ Ölümünün 90. yılında Fikret’in entelektüel trajedisi üzerinden yapılan anma yazısına dair bkz. Ali Ömer, “İlk Entelektüel, İlk Tutunamayan”, *Milliyet Sanat*, sayı 558, (Eylül 2005): 88-91.

¹⁷⁸⁹ “Yağmur Altında Tevfik Fikret”, *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7.

da hatırlanmıştır.¹⁷⁹⁰ “Aydınlanmayı hazırlayan ozan” olarak Fikret, edebiyattan çok siyasi aktüelin içinde sık sık anılmıştır.¹⁷⁹¹ Bununla birlikte ölüm yıldönümünde şairin sadece edebî kimliğine odaklanan özel dosyalar da hazırlanmıştır.¹⁷⁹²

2015 yılı, Fikret’in ölümünün 100. yılı olması sebebiyle şairin şahsiyeti, eserleri ve edebiyata tesiri bakımından kritik edildiği bir senedir. Tevfik Fikret hakkında 100. yıl dolayısıyla yapılan soruşturmalar bunların başında gelmektedir.¹⁷⁹³ İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü’nün düzenlediği sempozyum, şairin kültürel hafızada birikmiş edebî mirasının günümüze tesiri ve değerlendirilmesi itibariyle önem arz eden faaliyetlerdendir.¹⁷⁹⁴ Ancak 100 yıl geçmesine rağmen Fikret’i anma ve anlama noktasında kültürel bellekte tam bir mutabakat sağlanmadığını söylemek mümkün değildir. Fikret, çeşitli yönleriyle yine tartışmaların odağındadır. Ona dair verilen genel hüküm, “Tam manasıyla inkılapçı, cezrî (radikal) bir küçük burjuva münevveri” oluşudur. Tevfik Fikret, Nâzım Hikmet’in ardından üzerine en çok kitap, makale yazılan, tartışılan şair ya da edebi kimlik olmasına, Nâzım Hikmet ile birlikte farklı cenahlar tarafından uzun yıllar aforozu uğramasına rağmen, Nâzım Hikmet kadar rehabilite edilmeyip kimi çevrelerde hâlâ yargılandığı kanaati öne sürülmüştür. “Ölümünün yüzüncü yılında günümüz Türkiye’inde Tevfik Fikret’e ne ölçüde hoşgörüyle bakılmaktadır?” sorusu etrafında yapılan bir asırlık Fikret muhasebesinde çıkarılan sonuç şudur:

“Tevfik Fikret tarihselleştirilememiş, dünün gerçeği olarak algılanmaktan çok sürekli güncelleştirilerek tartışılmıştır. Bugün de ölümünün ardından yüz yıl geçmesine karşın Tevfik Fikret üzerine cepheleşen görüşlerde bir değişiklik yok.”¹⁷⁹⁵

¹⁷⁹⁰ Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in ölümünün 90. yıldönümünde Tevfik Fikret’e övgüsü için bkz. “Atatürk’e Esin Kaynağı Oldu”, *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7.

¹⁷⁹¹ “Aydınlanmayı Hazırlayan Ozan”, “Atatürk ve Fikret” başlıklı yazılar için bkz. *Cumhuriyet*, nr. 29537, (20 Ağustos 2006): 14.

¹⁷⁹² Vefatının 90. yıldönümünde M. Orhan Okay, Abdullah Uçman, Beşir Ayvazoğlu, Haluk Oral’ın yazılarıyla hazırlanan özel dosya için bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 385, (Kasım 2005): 27-46.

¹⁷⁹³ Mustafa Bingöl’ün Abdullah Uçman’la yaptığı soruşturma için bkz. Abdullah Uçman, “Ölümünün 100. Yılı Dolayısıyla Tevfik Fikret Hakkında Soruşturmaya Cevaplar”, *Dergâh*, sayı 310, (Aralık 2015): 20-21.

¹⁷⁹⁴ Anma etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen sempozyumda Fikret, şairliği, aile hayatı, ressamlığı, eğitim felsefesi, mimari yönü, Galatasaray Lisesi yılları, sosyal hayatı gibi birçok yönüyle tebliğlerde ele alınmıştır. Bkz. *Ölümünün 100. Yıldönümünde Tevfik Fikret Sempozyumu*, haz. Ata Yersu, (İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2016), 153 s.

¹⁷⁹⁵ 100. yıl bağlamında düşüncelerini ve tezlerini bir makale hâlinde neşreden Zafer Topak’a göre Nâzım ile Fikret’in ortak özelliği en sert eleştirilere maruz kalmaları, eserleri ötesinde yaşamlarıyla da sürekli yargılanmalarıdır. Bu eğilimin başlangıç noktası ise Tevfik Fikret’in 1915’te ölümünden hemen sonradır. Şiirleri kadar, kişiliği ve dünya görüşüyle de edebiyata tesir eden Fikret’i, daha ölümünün ertesi birçok düşünür şiiri nedeniyle yüceltirken kimi yazarlar ise günün koşulları ışığında yorumlama, zaman zaman da yargılama girişiminde bulunmuştur. Zamanla Tevfik Fikret kendi kimliğinin ötesine çekilmiş, Türkiye’de çatışan düşünce cephelerinin tuzağına düşmüştür. 1946 yılında sosyalist bir partinin yayın organı olan *Gün* dergisi Fikret’i anarken Nâmk Kemal-Tevfik Fikret-Nâzım Hikmet çizgisini savunmuştur. O tarihten itibaren de Tevfik Fikret ilericiliği, Âkif ise gericiliği simgelemektedir. Bu yüzden her iki yazar da

2019 yılında Beşir Ayvazoğlu'nun neşrettiği “Fikret” kitabı, bir biyografi kitabı olmakla birlikte şairi yaşamı, edebi mirası, kavgaları, hakkındaki tartışmaları, tarafsız bir gözle ele alma iddiasıyla neşredilen kapsamlı son çalışma olarak dikkat çekmektedir.¹⁷⁹⁶ Bütün bu çabalara rağmen Fikret'in kendisine giydirilen politika gömleğinden kolay kolay kurtulamayacağı anlaşılmaktadır.¹⁷⁹⁷ Bu sebeple Hüseyin Cahid, memleketimizin edebiyat ve fikir hayatında bir “Tevfik Fikret” meselesi olduğuna dikkat çekmektedir. Müzmin bir surette edebiyat dünyasında yıllarca devam eden bu mesele, arada sırada had bir şekil alarak fikirleri bir müdde meşgul etmekte, sonra söner gibi görünse de günün birinde ufak bir vesile ile tekrar alevlenmektedir.¹⁷⁹⁸

Mehmet Kaplan'a göre Fikret hakkında sorulacak sorular, “Bir şair olarak Fikret'in değeri nedir? Türk şiirine yeni olarak ne getirmiştir? Bugün için bu şiirin bir değeri var mıdır?” olmalıdır.¹⁷⁹⁹ Fikret'i doğru anmanın, doğru anlamının, edebiyat tarihindeki yerini ve rolünü doğru tahlil/tespit etmenin yolu da bu sorulara sağlıklı cevap vermekten geçmektedir.

4.1.6. ÖMER SEYFEDDİN İHTİFALLERİ

1910-1923 yılları arasındaki edebiyat faaliyetlerinin odak noktasını Millî Edebiyat akımının iki önemli temsilcisi Ömer Seyfeddin ile Ziya Gökalp'in Mütareke ve Cumhuriyet'in ilk senelerinde ölümleri, edebiyatın iki önemli kaybı olarak nitelendirilebilir. Ziya Gökalp'in yolundan giderek kendi realist sanatını kuran Ömer

---

şahsiyetlerinin içi boşaltılarak, ülkedeki siyasal kavganın sembollerine dönüştürülmüştür. Ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz. Zafer Toprak, “Ölümünün 100. Yıldönümünde Tevfik Fikret'i Anarken: Ziya Gökalp, Nâzım Hikmet ve Tevfik Fikret”, *Toplumsal Tarih*, sayı 259, (Temmuz 2015): 50-58.

¹⁷⁹⁶ Beşir Ayvazoğlu, *Fikret: Kendi Cevvim Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2019), 13-14.

¹⁷⁹⁷ Fikret'i edebiyat çok siyasete tesiriyle ele alan son anmalara örnek olarak bkz. “Öncü Uygulayıcı”, *Cumhuriyet*, nr. 35012, (19 Ağustos 2021): 14.

¹⁷⁹⁸ Hüseyin Cahit, “Tevfik Fikret Meselesi”, *Yedigün*, sayı 346, (24 Birinciteşrin 1939): 4.

¹⁷⁹⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Fikret'i demagojik tartışmalardan uzak ve bir akademisyen titizliğiyle ilk muhakeme edenlerin başında Mehmet Kaplan gelmektedir. 1946 yılında “Annesine” ithaf ettiği Fikret kitabında şair hakkında yazılanların genellikle “yüceltme veya kötü manada tenkitler” mahiyetinde olduğuna dikkat çeken Mehmet Kaplan, *Servet-i Fünûn*'un merkezi olan bu şahsiyeti, geniş ve tarafsız bir şekilde tetkik eden hemen hiçbir eserin neşredilmediğini dile getirmiştir. Bunun sebeplerinden birisi, edebiyat tetkiki usullerimizin iptidai oluşu, diğeri de Fikret'in birçok bakımdan hala “aktüel” bir şahsiyet gibi görünmesindendir. Hâlbuki bir şair olarak Fikret, her şeyden evvel kullandığı dile yeni bir şekil veren insandır. Dile şekil verme bakımından onunla kıyaslanabilecek başka Türk şairi olarak ancak Mehmed Âkif, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet ve Behçet Necatigil'dir. Bunlar, Türkçeyi hamur gibi yoğurmuşlardır ve ustaları Fikret'tir... Geniş bilgi için bkz. Dr. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946), VII; Mehmet Kaplan, “Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret”, “Tevfik Fikret”, *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5.

Seyfeddin, yazılarına *Genç Kalemler*'de başlamış, millî ve orijinal en güzel hikâyelerini *Yeni Mecmua*'da vermiştir.¹⁸⁰⁰ Ömer Seyfeddin için ilk ihtifal, 10 Mart 1920 günü cenazesinin genç neslin elleri üstünde taşınarak Kuşdili'ndeki Mahmud Baba Türbesi kabristanına gömülmesi için yapılmıştır. Bu ihtifale birçok meslektaşlarıyla arkadaşları, Darülmuallemîn, Galatasaray, Kabataş, İstanbul, Kadıköy Sultanileri talebeleri iştirak etmiştir. Mezarının başında ihtifal geleneğine uygun olarak Celal Sâhir bir nutuk irad etmiş, Muallim Hıfzı Tevfik Bey de hatırasını yâd ve muallimlik hayatını anlatmıştır. *Servet-i Fünûn* dergisi, Ömer Seyfeddin anısına özel bir sayı neşretmek istemişse de adeta aynı gün unutulmuş yazar için Tevfik Fikret örneğinde olduğu gibi muvaffak olunamamıştır.¹⁸⁰¹

Ömer Seyfeddin'in edebiyat tarihinde ve millî edebiyat vadisinde bıraktığı boşluğu fark eden yakın dostları ilk vefat sene-i devriyesinden itibaren yazarı, çeşitli yönleriyle millî hafızada diri tutmaya çalışırlar. Balkan coğrafyasında da Ömer Seyfeddin, tanıyanlar tarafından “yaşayan ölü!” olarak sık sık gündeme getirilmiştir.¹⁸⁰² Bu anmalarda yazar, “her gün yeni bir şey yazmak, yaşatmak, yaratmak” isteyen bir inkılapçı, “büyük, pek büyük, iyi ve biricik bir hikâyeci”, “birçok muharririn yazısında görülmeyen Türkçe kelimeleri kullanan” yazıları metin, sağlam ve yeni kudretli bir yazar gibi sıfatlarla edebiyat âleminde hatırlanmıştır.

Yakın dostu Ali Canib Yöntem'in¹⁸⁰³ gayretleriyle Ömer Seyfeddin için *Yarın* mecmuası, 1922 yılında vefatından iki yıl sonra özel bir sayı neşretmiştir. Ölümünün ikinci yılında dönemin birçok önemli yazarlarının dostu hakkındaki intibalarını bir paragraflık yazılarla bir araya getiren Ali Canib'in bu gayreti, kültürel ve edebî hafızanın işleyişini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Zira toplumsal hafızada anmaların “aile, dost ve seven” gibi yakın çevrenin ön ayak olmasıyla ancak geleneksel hale geldiği bir gerçektir. Ali Canib Bey, bu teorisinin ilk örneklerindendir.¹⁸⁰⁴ Nitekim benzer bir dosyayı *Hayat* mecmuasına

¹⁸⁰⁰ Ömer Seyfeddin'in hayatı, Türk edebiyatındaki yeri ve sanatına dair bkz. Ceyhun Atuf Kansu, “Ömer Seyfettin”, *Yeni Türk*, sayı 77, (Mayıs 1939): 180-183.

¹⁸⁰¹ “Ömer Seyfeddin Öldü”, *Servet-i Fünûn*, cilt 56, nr. 1449, (11 Mart 1336-1920): 220.

¹⁸⁰² Ömer Seyfeddin benim “üstadım, ağabeyim, babam, her şeyim idi. En müşkil bir mevkide kaldığım zaman ona koşar ve cevval zekâsına müracaat ederdim.” diyen Alyanak Şerif'in Vidin'den yazdığı başmakale için bkz. Alyanak Şerif, “Yaşayan Ölülerden Ömer Seyfeddin Bey (Vefatının Sene-i Devriyesi Münasebetiyle)”, *Tunca gazetesi*, nr. 571, (3 Nisan 1921): 1.

¹⁸⁰³ Ömer Seyfeddin-Ali Canib dostluğuna dair bkz. Hülya Argunşah, “Bitmeyen Dostluk Ömer Seyfeddin-Ali Canip”, *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 29-37.

¹⁸⁰⁴ Mecmuada Ali Canib, Ömer Seyfeddin'in hastalık son günlerine ait günlüklerini neşrettiği gibi İbrahim Alâeddin, Hüseyin Rahmi, Halil Nihad, Hıfzı Tevfik, Hâlid Ziya, Hâlid Fahri, Hâlide Nusret, Refik Hâlid, Suâd Derviş, Âkil Koyuncu, Ali Ulvi, Faruk Nâfiz, Fâzıl Ahmed gibi eski ve yeni, emektar ve genç, çeşitli

da hazırlamış,¹⁸⁰⁵ “Ömer Seyfeddin’i seven arkadaşlarından bazılarının genç ve kıymetli hikâyecimiz hakkında *Hayat*’a gönderdikleri mülâhaza ve tahassüsleri” derlemiştir.¹⁸⁰⁶ Vefatının hemen ardından çeşitli mecmualarda Ömer Seyfeddin’in hayatı ve eserleri konulu yazılara neşreden Ali Canib,¹⁸⁰⁷ yaşadığı süre zarfında da yazarı kolektif ve kültürel bellekte diri tutmaya çalışmıştır. Yeni Lisan fikrinden yola çıkarak yazı dili ile konuşma dili arasındaki farkı kaldırıp millî bir dil yaratma konusundaki radikal tavrı kendisini edebiyat çevrelerinde sevimsiz hale getirmiştir. Ömer Seyfeddin’in yaşadığı edebî muhitte bir taraftan Süleyman Nazif, Cenap Şebaheddin, Yakup Kadri gibi yazarlara, diğer taraftan da Necib Âsım, Yusuf Akçura, Hamdullah Subhi, Köseârîf Paşazade ve Yahya Kemal gibi aynı çevrenin ve mefkûrenin taraftarı olan kimselerle sohbetleri, hikâyeleri ve makaleleriyle savaş açması Ali Canib ve Aka Gündüz dışında dostluk dairesi pek kimsenin bulunmamasına neden olmuştur. Ziya Gökalp haricinde herkes onun alaycı üslubunun doğurduğu tenkit ve tarizlerine bir şekilde hedefdir. Sadık Tural’a göre bu yüzden Ömer Seyfeddin, “büyük muzdaripler devrinin en büyük muzdariplerinden biridir; o ızdırabını alayların, hicivlerin üstüne yüklemeye çalışmaktan başka bir şey yapılamayacağını anlamış bir yazardır.”¹⁸⁰⁸ Ömer Seyfeddin anma yıldönümlerinin neşriyat bakımından kısır geçmesinin sebeplerinden biri de yazarın sivri dilidir. Bu yüzden 1922 yılında, “ikinci sene-i devriye-i vefatı münasebetiyle” *Yarın* mecmuasından sonraki özel sayı, tam 20 yıl sonra Mart 1942’de *Çınaraltı* dergisi tarafından neşredilmiştir.¹⁸⁰⁹

1930’lu yıllarda Ömer Seyfeddin’in edebî hafızada unutulması ve ihmal edilmesi¹⁸¹⁰, matbuatta Kadıköy Kuşdili Mezarlığı’ndaki bakımsız kabri üzerinden gündeme getirilen

---

edebî akıma mensup birçok yazarın “Ömer Seyfeddin” başlığıyla yazar hakkında değerlendirmelerini mecmuaya almıştır. Bkz. A.C. [Ali Cânib], “İkinci Sene-i Devriye-i Vefâtı Münasebetiyle Ömer Seyfeddin”, *Yarın*, sayı 21, (9 Mart 1338-1922): 1-4.

¹⁸⁰⁵ Ali Canib, “Aziz Ölülerimiz: Ömer Seyfeddin”, *Hayat*, nr. 15, (10 Mart 1927): 9-11.

¹⁸⁰⁶ Selim Sırrı, İbrahim Alâeddin, Hıfzı Tevfik, Hakkı Süha, Orhan Seyfi ve Halil Nihad’ın Ömer Seyfeddin hakkındaki intibaları için bkz. *Hayat*, nr. 15, (10 Mart 1927): 12.

¹⁸⁰⁷ Ali Canib, ilk yazısını dostunun ölümünden kırk beş gün sonra yazabilmiş, biraz takat bulunca da “Ömer’in hayatına, şahsına, edebiyatına dair bir kitap yazacağını” vaat etmiştir. Bkz. Ali Canib, “Ömer Seyfeddin İçin”, *İnci*, nr. 16, (1 Mayıs 1336-1920): 9.

¹⁸⁰⁸ Doç. Dr. Sadık Tural, “Ömer Seyfeddin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984), 16.

¹⁸⁰⁹ Orhan Seyfi Orhon’un önsözde milliyetçi bir bakış açısıyla tahlil ettiği bu özel sayıda Ali Canib, “Ömer Seyfeddin ve Değeri” başlıklı bir yazı kaleme alırken dergide “Ömer Seyfeddin Hakkında Fikir ve San’at Adamlarımızın Düşünceleri” başlığıyla bir anket de açılmıştır. Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri, Reşat Nuri Güntekin, Fazıl Ahmet, Refik Halid, İbrahim Alâeddin, Halil Nihat gibi önemli yazarlar, 20 yıl sonra Ömer Seyfeddin’in Türk edebiyatındaki yerine dair tespitlerde bulunmuşlardır. Yazılar ve anket için bkz. *Çınaraltı*, sayı 31, (7 Mart 1942): 3-7.

¹⁸¹⁰ 1929-1940 yılları arasında *Akşam*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde Ömer Seyfeddin’in ölüm yıldönümünde yaptığımız taramalarda birkaç haber dışında herhangi bir yazı veya ihtifale rastlamadık.

meselelerdendir. Yolu, yazarın kabrine düşen her yazar, “adeta bir diken ormanı arasında Ömer Seyfeddin’in yarı devrilmiş zavallı mezarı” perspektifinden bu ihmali dile getirmiştir. Gazetelerde ölümünün bininci yıldönümünden sütun sütun bahsedilen sanatkârlar ve yazarlara karşın, bir yıkık mezara mahkûm edilmesi edebiyatın trajik meselelerinden biri hâline gelmiştir. 30-40 liraya yaptırılacak bir mezarın tamiri için gazeteler vasıtasıyla edebiyatseverler, halkevlerine duyurular yapılsa da resmi makamlar ve kültürel bellek bu çağrıya kayıtsız kalmıştır.¹⁸¹¹ Bu tarihlerde sadece 1934 yılında Yüksek Muallim Mektebi talebeleri Ömer Seyfeddin’i anmak için bir gece tertip ederek yazarın hayatından bahsederek hikâyelerinden parçalar okumuşlardır.¹⁸¹²

Daha çok Türkçü ve milliyetçi kesimin önderliğinde 30, 50, 75¹⁸¹³, 100¹⁸¹⁴ gibi doğum ve ölüm yıldönümlerinde edebiyat kamuoyunda anılan Ömer Seyfeddin’in çabuk unutulması tanıyanların sık sık sitem ettiği hususlardandır. Peyami Safa, Ömer Seyfeddin’in unutulması Puşkin’e methiyeler dizildiği 1937 yılında sadece ölüm yıldönümünde değil, kendisini anmak için birçok vesileler zuhur ettiği halde unuttuğumuz isimlerin kabarık listesi içinde onu özellikle zikretmiştir. Toprağa girmenin yıldönümü gibi bir insan takvimin ihtarıyla otomatik olarak hatırlamaktan daha güzel ve tabii fırsatlar her zaman vardır. Peyami’ye göre bizler bu fırsatları da ihmal etmekteyiz. Hâlbuki “*İnsanın en büyük faciası toprakta değil, sevdiklerinin kalbinde yok olmaktır.*” Ömer Seyfeddin unutulmaz, fakat onu anma vazifesinin yine içinde günlük hadiselerin bin bir parıltısını aksettirmeye

---

Yazarın ölümünden sonraki süreçte birkaç dostu hariç Ömer Seyfeddin’in edebî hafızada pek yer bulmadığı görülmektedir.

¹⁸¹¹ Yolu Kadıköyü’nde Kuşdili’nin tam karşısındaki mezarlığın önüne düşen ve bu vesile ile Ömer Seyfeddin’in kabrini ziyaret edip, intibalarını yazan Hikmet Feridun’un yazısı için bkz. Hikmet Feridun (Es), “Ömer Seyfeddin Burada Yatıyor”, *Akşam*, nr. 5737, (28 Eylül 1934): 3.

¹⁸¹² Vefatının 14. yıldönümünde düzenlenen ihtifal için bkz. “Ömer Seyfettin Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 3532, (6 Mart 1934): 2; Ömer Seyfettin Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 3533, (7 Mart 1934): 6.

¹⁸¹³ Millî akımın bir temsilcisi olarak Ömer Seyfeddin sonraki yıllarda Türkçü-milliyetçi kimliğini ön plana çıkaran edebî dergiler tarafından “Alperen” sıfatıyla anılmıştır. Kültürel hafızada o, “Balkanlardan, Kafkaslardan, Asya’ya, Doğu Türkistan’a kadar, geniş bir coğrafyaya yayılmış Türk’ün millî vicdanını ve imanını, onun kahramanlıklarını hikâyeleriyle günümüze, destanlaştıran” misyonuyla değerlendirilmiştir. Ömer Seyfeddin’in aziz hatırasına; ölümünün 75. yıldönümünde açılan “*Ömer Seyfeddin Hikâye Yarışması*” yazarı toplumsal bellekte ayakta tutma çabalarının önemli örneklerindendir. 6 Mart 1995’te Türk Edebiyatı Vakfı’nda düzenlen Ömer Seyfeddin Anma Toplantısı, 7-11 Mart tarihleri arasında 1995’de vakfın Gönen Belediyesi ile müşterek düzenlediği programla devam eder, yarışmada derece alanlara ödülleri verilmiştir. Bkz. Ahmet Kabaklı, “Alp-erenler Yazıcısı Ömer Seyfeddin”, *Türk Edebiyatı Dergisi Ömer Seyfeddin Anıt Sayısı*, sayı 257, (Mart 1995): 2-4.

¹⁸¹⁴ Örnek olarak bkz. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, (İstanbul: Marmara Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi, 1984), 340 s. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, (Ankara: TTK Basımevi, 1985), 185 s. Ayrıca bkz. Doç. Dr. Mehmet Işık, *Ölümünün Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin Hikâyelerini Yeniden Okumak* (İstanbul: Paradigma Akademi, 2020), 375 s.

mahkûm, dar gazete sütunlarına kalması acı bir gerçektir. Peyami Safa, tespitlerini bir cümle ile özetlemiştir: “*Bizi terk edenlerden hangi birinin hatırası tastamam ve boylu boyuna, bu dardaracık mustatilin içine sığabilir?*”¹⁸¹⁵

Cumhuriyet döneminde halkevleri, kendisini tanıyan dostlarına konferanslar verdirmek suretiyle Ömer Seyfeddin’i millî hafızada diri tutmaya çalışmıştır. Ömer Seyfeddin’in kemiklerinin 1939 yılında Asrî Mezarlığa nakli konusunda da İstanbul Matbuat Cemiyeti ile birlikte Halkevleri edebiyat kolları Şehir Meclisi’nin kararlarına destek vererek merasim hazırlıkları yapmışlardır.¹⁸¹⁶ 23 Ağustos 1939 Çarşamba günü Ömer Seyfeddin’in kemikleri Kadıköy Kuşdili’ndeki Mahmutbaba Mezarlığı’ndan alınarak Üsküdar’dan araba vapuru ile Beşiktaş’a, oradan da Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı’na nakledilmiştir.¹⁸¹⁷ Devrin matbuatı bu nakile o kadar ilgisizdir ki bazı gazeteler Ömer Seyfeddin’in yeni bir tabuta konularak tekrar Kadıköy mezarlığına defnedileceğini zannetmiştir.¹⁸¹⁸ Bu münasebetle Basın Kurumu Başkanlığı aynı tarihte saat 14.30’da Şişli Halkevi’nde bir ihtifal¹⁸¹⁹ tertip etmiştir. Törende Aka Gündüz onun hayatı, şahsiyeti ve eserlerini anlatmıştır.¹⁸²⁰ Sadri Ertem, *Vakit* gazetesindeki köşesinde yazarların Ömer Seyfeddin’in “tadını alanlar”ın milletin geriden gelen hamleleriyle birlikte “millî şuur” a erdiklerini, milli dille hikâye yazması sebebiyle tarihin her devrinde her zaman tebci edileceğini iddia etmiştir.¹⁸²¹

Ömer Seyfeddin, 1930’lu yıllarda olduğu gibi 1940’lı yıllarda da unutulmuşluktan nasibini almıştır. Edebiyat dünyasını suskunluğunu arada bir bozan yine Ali Canib Yöntem’den başkası değildir. 6 Mart tarihinin Türk edebiyat ve fikir dünyasını için acıklı bir gün olduğunu hatırlatan Ali Canib, o gün dünyanın pek değerli bir zekâsının söndüğüne

¹⁸¹⁵ Peyami Safa, “Anmak Vazifesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4602, (8 Mart 1937): 3.

¹⁸¹⁶ Haberde Ömer Seyfeddin’in kabrinin Üsküdar’da bulunduğu dair bilgi de yazara dair ilgisizliğinin matbuattaki örneklerindendir. Bkz. “Ömer Seyfeddin’in Kemikleri Asrî Mezarlığa Merasimle Nakledilecek”, *Cumhuriyet*, nr. 5413, (8 Haziran 1939): 2.

¹⁸¹⁷ Nakil merasiminde Basın Birliği İstanbul Şubesi ve İstanbul Matbuat Cemiyeti Reisi Hakkı Tarık, Kitapçı Ahmet Halid Başaroğlu, Saylav Ali Canib (Yöntem), Muharrir Hakkı Süha (Gezgin) hazır bulunmuşlardır. Ardından Şişli Halkevi’ne gidilerek bir ihtifal tertip edilmiştir. Bkz. “Ömer Seyfettin’in Kabri Nakledildi”, *Tan*, nr. 1460, (24 Ağustos 1939): 2; “Ömer Seyfettin: Merhumun Kemikleri Bugün Asrî Mezarlığa Naklediliyor”, *Vakit*, nr. 7765, (23 Ağustos 1939): 1.

¹⁸¹⁸ Bkz. “Ömer Seyfeddin’in Kemikleri Merasimle Kadıköy Mezarlığına Nakledildi”, *Son Posta*, nr. 3258, (24 Ağustos 1939): 3.

¹⁸¹⁹ İstanbul Basın Kurumu Başkanlığı bir gün önce ihtifal için gazeteler vasıtasıyla İstanbul halkını törene davet etmiştir. Bkz. “Merhum Ömer Seyfettin İhtifali”, *İkdam Sabah Postası*, nr. 10-212, (23 Ağustos 1939): 5.

¹⁸²⁰ Geniş bilgi için bkz. Tahsin Yıldırım, “Ömer Seyfettin’in Kızı Güner Hanım’a Dair”, *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 57-58.

¹⁸²¹ Sadri Ertem, “Ömer Seyfettin”, *Vakit*, nr. 7765, (23 Ağustos 1939): 2.

toplumsal belleği ikna etmeye tek başına çalışmıştır.¹⁸²² Ercümend Ekrem, ölümünün 25. yıldönümünde “*Harbiye Mektebi’nin son sınıfından kolunda bir tek beyaz şeritle çıkıp Makedonya’da eşkıya takibine gönderildiği günden, Kadıköyü’ndeki evinde hastalanarak önce hastaneye, oradan da mezara girdiği güne kadar rahat, huzur görmediği halde, son yarım asırlık edebiyatımızın en güzel, en yüksek eserini ebediyete namzet kılan bu eşsiz kudretin adını, dün hemen hemen kimse anmadı.*”¹⁸²³ diyerek Ömer Seyfeddin’in bu denli yok sayılmasına tepki göstermiştir. Ona göre “*Edebiyat âlemimizin bu kayıtsızlığı hepimizi acı acı düşündürcek mahiyettedir.*” Ercümend Ekrem, anma konusunda “sahne ve musiki sanatkârlarının” edebiyatçılara göre daha vefalı olduğunu da iddia etmiş ve Ömer Seyfeddin’in ihmal edilmesini şöyle izah etmiştir:

“Böyle adamlar bizde çok mu yetişiyor ki kıymetlerini bu derece azımsıyoruz? Ömer Seyfettin’in yerini, yirmi beş yıldan beri kim doldurdu? Yoksa onu, yüzlerce edebî mefahirimiz arasında anmağa fırsat mı bulamıyoruz? Ben kendi hesabıma Ömer Seyfettin’i dün yana yana andım. Hem o eşsiz dostun yirmi beş yıllık hicranı hem de nankörlüğümüzün tazelediği yara ile.”¹⁸²⁴

Ömer Seyfeddin anma yıldönümlerinde icra edilen ritüellerden biri de yazarı neşredilen makale ve şiirleriyle edebî kamuoyuna hatırlatmaktır. Yazar hakkında derinlikli araştırma yazılarının bulunmadığı ihtifal yıldönümlerinde gazete ve dergiler tarafından genelde bu yöntem tercih edilmiştir.¹⁸²⁵ Anma günlerinin imkânlarından biri de yazarın daha önce bilinmeyen kabiliyet ve yönlerinin ortaya çıkmasıdır. Vefatından 28 yıl sonra Ömer Seyfeddin’in Harbiye’de yediği bir dayak sonrası merak saldıgı spor hastalığı bu örneklerden biridir. Adalelerini güçlendirip 3 yıl sonra kendisini döven rakibinin karşısına çıkarak “*Beni üç yıl evvel dövmüştün. O vakit sıksa, çelimsiz bir çocuktum. Gel bakalım bir de şimdi dövüşelim!*” sözü Ömer Seyfeddin’in hayat safhasında ilginç bir detay olarak kaydedilebilir.¹⁸²⁶

Ömer Seyfeddin’in anma yıldönümlerinde yazar üzerinden dönem değerlendirmesi yapıldığı da görülür. Bu anmalarda “insanlık tarihinin sessiz kahramanlarından” biri olarak nitelendirilen Ömer Seyfeddin “devirleri, kaygısız bir gölge gibi yanlarından geçen ve

¹⁸²² Ömer Seyfeddin’in ölümünün 22. yıldönümünde Ali Canib’in dikkate değer yazısı için bkz. Ali Canib Yöntem, “Ömer Seyfeddin Yirmi İki Yıl Evvel Sönmüştü”, *Cumhuriyet*, nr. 6304, (7 Mart 1942): 2.

¹⁸²³ Ercümend Ekrem Talu, “Ömer Seyfettin’in Dün, Ölüm Yıldönümü İdi”, *Yeni Sabah*, nr. 2081, (8 Mart 1944): 1.

¹⁸²⁴ Ercümend Ekrem Talu, a.y., 1.

¹⁸²⁵ Vefatının 28. sene-i devriyesinde Ömer Seyfeddin’in 3 Ekim 1904 tarihinde Kuşadası’ndan bir İzmir gazetesine gönderdiği jimnastiğe dair makalesi ve “*Hiss-i Mün cemid*” başlıklı şiiri için bkz. “Ömer Seyfettin 28 Yıl Önce Bugün Ölmüştü”, *Vakit*, nr. 10920-168, (6 Mart 1948): 1-2.

¹⁸²⁶ Hakkı Süha Gezgin, “Koca Ömer Seyfeddin”, *Vakit*, nr. 10924-172, (10 Mart 1948): 3.

onların çözülmesi güç şahsiyetlerini gelecek nesillerin anlayışına, tefsirlerine emanet eden” yazarlar sınıfına dâhil edilir. Hatırasını yâd etmek üzere hikâyelerinden birine gazetelerde yer verme geleneği bu yıllarda da devam etmiştir.¹⁸²⁷ Türk Ocakları 1950’li yıllar çeşitli şubelerinde Ömer Seyfeddin’i anma günleri tertip eden kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸²⁸

İhtifallerin ortaya çıkardığı imkânlardan biri de anılan şair veya yazarın eserlerinin teatral nitelikte sahneye konulmasıdır. 1961 yılında Bursa’da yapılan Ömer Seyfeddin anma töreninde yazarın *Vire* adlı hikâyesi radyofonik olarak oynandığı gibi Bursa Askeri Lisesi tarafından da *Pembe İncili Kaftan* sahneye konulmuştur.¹⁸²⁹

Ömer Seyfeddin için ölümünün 50. yıldönümü münasebetiyle 6 Mart 1970 tarihine rastlayan Cuma günü Millî Kütüphane’de saat 17.30’da bir anma töreni tertip edilmiştir. İhtifale Milli Eğitim Bakanı Prof. Orhan Oğuz’un katılması, özel anma yıldönümlerinde şair ve yazarlara gösterilen ilginin bir parçasıdır. Fakat, Fevziye Abdullah Tansel, bu katılıma rağmen Ömer Seyfeddin’in sadece Millî Kütüphane tarafından hatırlanıp başta TRT olmak üzere diğer kurumlar tarafından ihmal edilmesini şu cümlelerle tenkit etmiştir:

“Milliyetçilik fikrine ömrü boyunca samimiyetle bağlanan, hangi türde olursa olsun, bütün eserlerinde tertemiz, canlı, ahenkli, sağlam Türkçesiyle, mevzularıyla, tasvir ettiği kahramanları ve karakterleriyle, müdafaa ve telkin ettiği fikirleriyle, kısaca söylersek her şeyiyle bu mefkûresini aksettiren Ömer Seyfeddin’i, ne yazık ki, hatırlayan ve hatırlatmak için anma töreni tertipleyen yalnız Millî Kütüphane oldu. Hazırlanan davetiyeler, günlerce öncesinden, yollanılması icap eden şahıs ve müesseselere, bu arada pek tabii olarak TRT’ye de gönderilmişti. TRT’nin Ömer Seyfeddin’in ölümünün ellinci yıldönümündeki kayıtsızlığı, cidden hayretle karşılanmağa değer.”¹⁸³⁰

Tansel’e göre en ehemmiyetsiz kimselerin ölüm yıldönümleri için geniş zamanlar ayırarak hususi programlar tertipleyen, fakat edebiyat tarihimizin kurucusu ve tarihin hemen hemen her dalında çok emek harcanarak yazılmış ciddi, metotlu araştırmalarıyla dünya çapında haklı şöhrete sahip Prof. Fuad Köprülü’nün ölümünden sıradan bir kimsenin vefatı gibi

¹⁸²⁷ M. Nermi, “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümü Dolayısıyla Ömer Seyfeddin ve Fikir Hayatımız”, *Yeni İstanbul*, nr. 96, (6 Mart 1950): 3-4.

¹⁸²⁸ Türk Ocaklarının düzenlediği Ömer Seyfeddin anmalarına örnek olarak bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 88.

¹⁸²⁹ “Ömer Seyfettin Gönen’de Anıldı”, *Hür Vatan*, (7 Mart 1961): 3.

¹⁸³⁰ F.[evziye] A.[bdullah], “Ömer Seyfeddin’in Ölümünün Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle: Milli Kütüphane’deki Anma Töreni ve Bilinmeyen Bir Eseri: Türklük Mefkûresi”, *Türk Kültürü*, sayı 90, (Nisan 1970): 7-8.

bahsedip adını bir daha tekrarlamayan TRT, “şüpheli bir kimse olan Ali Suavi’nin ölüm yıldönümü için zengin program hazırlamayı da ihmal etmemiştir.”¹⁸³¹

6 Mart 1970’de Ömer Seyfeddin’in hayatı, fıkra ve şiirleri, şahsiyeti ve hikâyeleri, dil ve milliyetçiliği hakkında ve araştırmalara dayanan üç konferans verilmiştir ki bu başlıklar daha sonra yazar hakkındaki anmalarda üzerinde sık sık durulacak konuların başında gelmektedir. Konferansta Ömer Seyfeddin’in bir hikâyesi okunmuş ve kütüphanenin gazete, mecmualar okuma salonunda hazırlanan, bir hafta devam edecek olan Ömer Seyfeddin Sergisi’nin açılışı yapılmıştır. Törende bulunanlara, Millî Kütüphane Okuyucu Hizmetleri Bölümü’nün hazırladığı, Millî Kütüphane Yayınları’ndan *Ölümünün 50. Yıldönümü Münasebetiyle Ömer Seyfeddin Bibliyografyası*’nın dağıtılması ihmal edilince Fevziye Abdullah Tansel tarafından tenkit edilmiştir.¹⁸³²

50. ölüm yıldönümünde bir dergi etrafında yazılar neşretmeyi gelenek haline getiren çeşitli edebiyat mahfilleri, yazarın edebiyattaki yerini ve tesirini, aktüel zamana etkisini irdelemişlerdir.¹⁸³³ Bu kapsamda Vedat Günyol, Fahir İz, Yaşar Nabi, Kemal Tahir’in “*Ömer Seyfettin’in ideolojisi o günün şartlarında ne kerte gerçekçiydi?*” , “*Ömer Seyfettin’in tezli hikâye anlayışı zamanında ve bugün ne tür bir geçerlilik taşımaktadır?*” sorularına cevap verdikleri “Soruşturma”, anma yıldönümünde bir yazarın edebiyatımızdaki yerini değerlendirmede ideal bir örnek konumundadır.¹⁸³⁴ Kemal Tahir, cevabında Osmanlı İmparatorluğu’nu kurtarma amaçları uğrunda birçok yazar gibi Ömer Seyfeddin’in “ırkçılığa (Türkçülüğe) saparak tarih içinde boy gösterme nedenlerine sırt çevirdiğini, gerçek dışına sürüklediğini ileri sürmüştür.¹⁸³⁵ Ona adanmış özel sayılar, bu yuvarlak zaman diliminde belirgin bir şekilde artış göstermiştir ki toplumsal hatırlama refleksi, bu tür özel anma seanslarında varlığını daha bir derinden hissettirmektedir.

1970’li yıllardan itibaren Gönen, Ömer Seyfeddin’in adını belirli kurumlara vermekle yazara dair aidiyet duygusunu yerel bir merkeze taşımıştır. Bir ilkokul ile bir liseye Ömer Seyfettin ismi verilirken, Heykeltıraş Zühtü Mürtoğlu tarafından yapılan zarif kaideli bir

---

¹⁸³¹ Tansel, a.y., 7-8.

¹⁸³² Tansel, a.y., 7-14.

¹⁸³³ Ömer Seyfeddin’in zamanını idrak eden orta ve genç nesil edebiyatçıların yazara dair bakış açılarını yansıtan 50. ölüm yıldönümündeki özel sayıya örnek olarak bkz. “Ömer Seyfettin Özel Sayısı”, *Yeni Edebiyat*, sayı 5 (Mart 1970): 3-6.

¹⁸³⁴ Naci Çelik’in sorularına edebiyatçıların verdikleri cevaplar için bkz. “Ömer Seyfettin İçin Soruşturma”, *Yeni Edebiyat*, sayı 5, (Mart 1970): 7-10.

¹⁸³⁵ Kemal Tahir’in cevabı için bkz. “Ömer Seyfettin İçin Soruşturma: Kemal Tahir”, *Yeni Edebiyat*, sayı 5, (Mart 1970): 9-10.

büstü de ilkokulun salonuna “*Doğduğum Yer*” şiiriyle köy özlemini çektiği şehrin çarşı içindeki eski şadırvan yerine de bir başka büst konulmuştur. Buradaki alanın adı da “*Ömer Seyfettin Meydanı*” yapılmıştır.¹⁸³⁶

Çağdaş Türk hikâyeciliğinin, duru ve arı Türkçenin öncülerinden olan Ömer Seyfeddin, çok ritmik olmayan anma yıldönümlerinde de hatırlanmıştır. 36 yıllık ömründe “kimseye eyvallah demeyen tavrı” ile hatırlandığı gibi sağ olsaydı Kurtuluş Savaşı’nın destanını yazabilecek potansiyeliyle, genç nesillere sevdirecek “5 Anı, 5 Olay” şeklindeki kısa hatıralarıyla çağdaş zamanlara ulaşmıştır.¹⁸³⁷ Bu yıllarda Ömer Seyfeddin’in anılma mekânları Türk Edebiyatı Vakfı ile İstanbul Aydınlar Ocağı gibi Türkçü mahfillerdir. Ömer Seyfeddin ihtifalleri 1980’li yıllarda artık televizyon programlarına da taşınmıştır.¹⁸³⁸

Doğumunun 100. yılı olan 1984’te Ömer Seyfeddin, edebiyat tarihindeki değerine uygun neşir ve faaliyetlerle yeniden hatırlanmıştır. 24-29 Eylül 1984’te İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde toplanan VI. Millî Türkoloji Kongresi’nin Türk edebiyatı seksiyounun birer günü Ömer Seyfeddin ile Yahya Kemal’i çeşitli yönleri ile inceleyen tebliğlere ayrılmıştır. 27 Eylül 1984 Perşembe günü *Ömer Seyfeddin Oturumu*’nda yazar, Prof. Dr. İnci Enginün ve Doç. Dr. Sadık Kemal Tural’ın başkanlığındaki toplantılarda birçok yönüyle bir asırlık edebî mirası tartışılmıştır. Ömer Seyfedddin’in kızı Güner Elgin¹⁸³⁹ ile yazarın bir müddet öğretmenli yaptığı Kabataş Lisesi öğrencilerinin de Kongre delegeleri ile birlikte takip ettiği bu oturumdaki tebliğler, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü’nce Ömer Seyfeddin’in 100. doğum yıldönümü dolayısıyla *Türk Kültürü* dergisinde neşredilmiştir.¹⁸⁴⁰ O zamana kadar birkaç dost, akademisyen ve sivil kurumun gayretiyle anılagelen yazar, Marmara Üniversitesi’nin girişimleriyle kapsamlı çalışmalara konu olmuştur. Üniversite, *Türklük Araştırmaları* dergisinden sonra ilk neşriyatını, “Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfeddin” adına yapmıştır. Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız’ın Sunuş bölümünde vurguladığı üzere “Türk edebiyatının ve fikir hayatının bu önemli şahsiyetinin o güne kadar layık olduğu şekilde incelenerek Türk efkâr-ı umumiyesine” tanıtılmaması bir hayli ilginçtir. Eserlerinin müsveddesi ölümünden sonra

¹⁸³⁶ Nuri Ersöz, “58. Ölüm Yıldönümünde Ömer Seyfettin”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 615-617.

¹⁸³⁷ Şemsettin Kutlu, “Ömer Seyfettin’in Yaramazlıkları”, *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 9, (Eylül 1979): 30-32.

¹⁸³⁸ “Ömer Seyfettin Anıldı”, *Hisar*, sayı 269, (Nisan 1980): 2.

¹⁸³⁹ Ömer Seyfeddin’in kızı Güner Elgin’e dair ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Yıldırım, a.y., 55-58.

¹⁸⁴⁰ Bkz. “Ömer Seyfeddin Özel Sayısı”, *Türk Kültürü*, sayı 260, (Aralık 1984): 754-866.

kaybolan veya yok edilen Ömer Seyfeddin'i birkaç mezuniyet tezi dışında 1980'li yıllara taşıyan Ali Canib'den sonra Fevziye Abdullah'tır. Mehmet Kaplan ve talebelerinin ciddi etütlerine dayanarak hazırlanan 340 sayfalık kitap Ömer Seyfeddin'in mensur şiirlerinin ile dil ve edebiyata dair makalelerinin de gün yüzüne çıkmasına imkân sağlamıştır.¹⁸⁴¹ Aynı yıl 9 Mart 1984 Cuma günü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi'nin kuruluşunu izleyen ilk bilimsel faaliyet olarak Ömer Seyfeddin için bir anma töreni düzenlenmiştir. Dr. Müjgân Cunbur'un gayretleriyle çoğunluğunu bayan araştırmacıların oluşturduğu bir panelde yazar, hikâyeciliği, milliyetçiliği, ilk eser ve şiirleri, Genç Kalemli içindeki yeri itibarıyla ele alınır ve bildiriler geniş bir bibliyografya ilavesiyle neşredilmiştir.¹⁸⁴²

1990 yılında Ömer Seyfeddin, ölümünün 70. yılında doğum yeri olan Gönen'de 6-11 Mart günleri arasında düzenlenen “Ömer Seyfeddin Kültür Haftası” başlıklı bir dizi etkinlikle anılmıştır. Büstüne konulan çelenkler, serpilmiş çiçekler yazarı şehir olarak sahiplenme ve yazar değer verme usullerindendir. 10 Mart'ta düzenlenen ve Prof. Dr. Şerafettin Turan, Prof. Dr. Tahsin Yücel, Asım Bezirci, Cevdet Kudret ve Atilla Özkırımlı'nın katıldığı “Türk Dili ve Yazınında Ömer Seyfeddin” konulu açık oturum, zamanla sayıları gittikçe artacak anma toplantılarından. Etkinliklerin son gecesi “Gönen Gecesi” olarak ilan edilerek Ömer Seyfettin Öykü Yarışması'nda dereceye girenlere ödülleri takdim edilmiştir.¹⁸⁴³

2007 yılında Gönen Belediyesi, “Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu”nu başlatarak yerel ölçekte Ömer Seyfeddin'in çeşitli cepheleriyle akademisyenler tarafından irdelenmesine bir kapı açmıştır. İlki 9-11 Mart 2007 tarihinde gerçekleştirilen sempozyum, 23 araştırmacının bildiri sunmasıyla bilimsel bir zeminde Ömer Seyfeddin'in hikayelerinin tahliline imkan tanımıştır.¹⁸⁴⁴

---

¹⁸⁴¹ Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfeddin'e dair araştırma ve incelmesi bulunan isimler arasında Mehmet Kaplan, Sadık Tural, İnci Enginün, Ö. Faruk Huyugüzel, Zeynep Kerman, Rıza Filizok, Abdullah Uçman, Sema Uğurcan, Mustafa Argunşah yer almaktadır. Bkz. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984), 8.

¹⁸⁴² Açış konuşmasını Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın yaptığı anma töreninde Milli Kütüphane Başkanı Dr. Müjgan Cunbur, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Doç. Dr. İnci Enginün, Fevziye Abdullah Tansel, Doç. Dr. Olcay Önerioy, Doç. Dr. İsmail Parlatur çeşitli yönleriyle Ömer Seyfettin'i ele almışlardır. 185 sayfadan ibaret hazırlanan kitabın sonunda neşredilen resimlerden 1984 Mart'ında Ömer Seyfettin'i anma sergisinin de düzenlendiği anlaşıyor. Bkz. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin*, (Ankara: TTK, 1985), 187-191.

¹⁸⁴³ “Ömer Seyfettin”, *Türk Dili*, sayı 18, (Mayıs/Haziran 1990): 62-63.

¹⁸⁴⁴ 1. *Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu (09-11 Mart 2007)*, haz. Öğr. Gör. İzzet Fuat Onar, (İstanbul: Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 2007), 271 s.

Özellikle milliyetçi ve Türkçü edebiyat çevrelerinin gayretleriyle modern zamanlara eserleriyle taşınan Ömer Seyfeddin, 2020’li yılında vefatının 100. yılı dolayısıyla tekrar kültürel hafızada anıt ve özel sayılarla yeniden kolektif bellekte dirilmiştir. Türk edebiyatının öncü hikâye yazarı, sadece sempozyum ve panellerle değil, “Yaşayan Ömer Seyfettin 100. Yıl Sergisi” başlıklı sergi ve söyleşilerle anılmıştır. 10 Ocak 2020 tarihinde Kadıköy Barış Manço Kültür Merkezi’nde Nüzhet Eren ve araştırmacı Celal Yılmaz tarafından düzenlenen sergi, yazarın kitaplarını, fotoğraflarını ve kendisine ait dokümanları ihtiva eden bir modern zaman etkinliği olarak dikkat çekmektedir. 100. yıl çerçevesinde Ömer Seyfeddin’in öykücülüğü ve hikâye dili vefatından sonra zaman zaman makale konusu olan ve özel anma günlerinde özellikle gündeme getirilen meselelerin başında gelmektedir.¹⁸⁴⁵

Vefatının 100. yılındaki anma sempozyumlarında Ömer Seyfeddin, 30’a yakın araştırmacı ve akademisyen tarafından hayatı, eserleri ve dönemi üzerinden bir asır sonra tekrar incelemeye alınmıştır. Merkezde yazarın hikâyeleri olmakla birlikte günlükleri, mektupları, şiirleri etüt edilen meselelerdendir. Gönen’de doğan Ömer Seyfeddin’in bölge üniversiteler kanalıyla anıldığı görülmektedir. Hayatını bir trajedinin gölgesinde değerlendirmek, Ömer Seyfeddin ihtifallerindeki genel bir eğilim olarak dikkat çekicidir. O, her şeyden önce millî romantik duyarlılığın ve temiz Türkçe üslubunun temsilcisidir. Bir topluluğu millet yapan maddi ve manevi değerleri yansıtmayı, anlatmayı ve geleceğe miras bırakmayı bakımından Ömer Seyfeddin, her zaman anılmayı hak eden ve hak edecek bir yazar tipolojisinde görülmektedir.¹⁸⁴⁶ Bu değerler, kültürel bellekte yaşadığı ve millet varlığının harcına bunları kattığı sürece Ömer Seyfeddin de hafızalarda var olmaya devam edecektir. Zira bir insanı hatırlamaya değer kılan ve unutulmasını engelleyen en önemli unsurlardan bir tanesi, kendi millî değerlerini eserlerinde yaşatmak veya sanatını bu değerler üzerine kurmaktır.

100. ölüm yıldönümünde Ömer Seyfeddin’i “Dün de Bugün de Ömer Seyfettin” başlığıyla ele alan İnci Enginün, yazarın bir asır sonra içten hatırlanmasını, “Onun parlak zekâsını, cüretkâr ve yeni bir sanatı müjdeleyen kalemini” Ali Canib Yöntem gibi bir dostunun varlığıyla değerlendirmektedir. Enginün’e göre zamanın en büyük gücü unutturmak

¹⁸⁴⁵ “Ömer Seyfettin Sergi ve Söyleşiyle Anılıyor”, *Milliyet*, (4 Ocak 2020): 2.

¹⁸⁴⁶ Ömer Seyfettin’in ölümünün 100. yılında akademik bir çerçevede değerlendirilip anıldığı ve yüz yıllık edebi mirasının ve prestijinin arka planının irdelendiği çok yönlü bir sempozyum çalışmasına örnek olarak bkz. *Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Ed. Doç. Dr. Bahtiyar Aslan, (Balıkesir: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Yayınları, 2020), 327 s .

olmasına karşın, Ömer Seyfeddin “O kadar bizim olan ve asla ayrılamayacağımız dilimizin arınmasına katkısıyla” ve tezi ile uygulaması arasındaki beraberlikle bizden kopmayacak bir yakınlıktan duran hikâyeci sıfatıyla geleceğe akıp gidecektir.¹⁸⁴⁷

2020 yılında akademisyenlerin Ömer Seyfeddin’e dair okumaları, geçmişte tekrarlanan gelen konuların ışığında yeni bir gözle okuma çabasıdır. “Münekkit ve İdeolog”, “Şair ve Şiir”, “Kurmaca Dünyasının Panoraması”, “Millet ve Kimlik İnşası”, “Kadını ve Bedeni Anlatmak” gibi meseleler üst başlığı altında araştırmacılar, yazarın 21. yüzyılda kültürel belleğe bıraktığı izleri anlamaya ve değerlendirmeye odaklanmışlardır.¹⁸⁴⁸

Vefatının 100. yılında Ömer Seyfeddin’in ilgi odağı oluşunu Nâzım H. Polat, 3 maddede toplamıştır. Bunlar birincisi, yazarın bütün eserlerinin artık derlenip toparlanabilmesidir. Ahmed Midhat Efendi örneğini veren Polat, bir yazarın edebî eserlerinin toplu hâlde yayımlanmasıyla onun edebiyatımızdaki yeri âdeta yeniden keşfedildiğini öne sürmektedir.¹⁸⁴⁹ Ömer Seyfeddin’le birlikte “romancılık için ısınma hareketleri gibi görülen hikâye” türü, müstakil ve özgün bir kimlik kazanmıştır. Üçüncüsü ise “Ömer Seyfettin’in sağlığında muhatap olduğu çekemezlilikler kadar vefatından sonra da görmezden gelme direnciyle karşı karşıya” kalmasıdır.¹⁸⁵⁰ Polat’a göre 2020 yılı Ömer Seyfeddin için edebî hafızada yeniden dirilişinin miladı olmuştur. Ömer Seyfeddin’in ölümünün 100. yılı anısına ayrıca *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat, Mimarlık Dergisi*, (3. C, Ekim 2020); *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (9. cilt 25. Sayı), *Türklük Bilimi Araştırmaları dergisi* (Aralık 2020 tarihli 48. Sayı), *Türk Dili dergisi* (Ocak 2021 tarihli 829. sayı)¹⁸⁵¹, *Türk Edebiyatı dergisi* (Mart 2020)¹⁸⁵² “Ömer Seyfettin Özel Sayısı” çıkaran veya bu kapsamda yayın ve neşriyatta bulunan dergilerdir.¹⁸⁵³

¹⁸⁴⁷ İnci Enginün, “Ömer Seyfettin’i Anarken”, *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin* kitabı içinde, haz. Hülya Argunşah-Abdullah Şengül-Murat Gür, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 11-19.

¹⁸⁴⁸ 40’tan fazla araştırmacı ve akademisyenin Ömer Seyfettin’i yeni bir gözle okuma ve değerlendirmelerine dair bkz. *Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin* kitabı içinde, haz. Hülya Argunşah-Abdullah Şengül-Murat Gür, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 23-660.

¹⁸⁴⁹ Nâzım H. Polat, “Ömer Seyfettin’e Vefa”, *Türk Dili*, sayı 830, (Şubat 2021): 28.

¹⁸⁵⁰ Polat, “Ömer Seyfettin’e Vefa”, 29-30.

¹⁸⁵¹ *Türk Dili* dergisi Aralık 2020 tarihli 828. sayısını da özel dosya olarak Ömer Seyfeddin’e ayırmıştır. Bkz. *Türk Dili*, sayı 828, (Aralık 2020): 4-151.

¹⁸⁵² Vefatının 100. yılında Ömer Seyfeddin’e dair Nâzım H. Polat, Hülya Argunşah, Muharrem Dayanç, M. İsa Yeşil, Tamer Kütükçü, Tahsin Yıldırım ve Muhammed Hüküm’ün tahlil ve incelemelerine dair bkz. “Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin”, *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 23-64.

¹⁸⁵³ Polat, “Ömer Seyfettin’e Vefa”, 34-35.

Millî edebiyatın sembolü olarak edebiyat tarihimizde yer alan Ömer Seyfeddin'in vefatında olduğu kadar “yalnız olmadığını dosta ve düşmana duyurmak”¹⁸⁵⁴ maksadıyla özel dosya neşirleri 2020 yılı boyunca devam etmiştir.¹⁸⁵⁵ Realist ve akademik incelemelere dayanan özel sayılar kadar romantik bir perspektifle yazarı farklı biçimlerde kurgulayarak “yeniden gündeme getirme gayesiyle” yayımlanan dosyalarda Ömer Seyfeddin hakkında modern zaman okumaları ve etütleri yapılmıştır. Ömer Seyfeddin'in Türk hikâyeciliğinde yeri veya hikâyeleri üzerinden bir Ömer Seyfeddin okuması, bir asırlık periyotta edebiyat dergilerindeki yazarı hatırlama ve değerlendirme şekillerinin değişmez meseleleridir.¹⁸⁵⁶ Ömer Seyfeddin'e yeni kurgusal kimlik kazandıran yazılar da ağırlıklı olarak romantik bakış açısının tesiriyledir.

4.1.7. ZİYA GÖKALP İHTİFALLERİ

Ziya Gökalp (23 Mart 1876-25 Ekim 1924), kendi devrini en iyi temsil eden, kendi döneminin mefkûresini, felsefesini yen fikir yolları açarak¹⁸⁵⁷ gençliğe aşıl原因an önemli bir muharrir, filozof ve sosyolog olarak edebiyat tarihimizde yer almıştır. Ziya Gökalp'in diğer bir tesiri de Durkheim, Spenser ve Freud vb. içtimaiyat ve felsefe âlimlerinin fikir kaynaklarını Türk dimağına kendi fikir kanallarından geçirerek aktarması ve ülkemizde sosyolojiyi bir temele oturtmasıdır.¹⁸⁵⁸

14 Ekim 1924'te Fransız Hastanesi'ne yatırılan Ziya Gökalp, 25 Teşrinievvel 1924'te 48 yaşında vefat etmiştir. Bir sonraki gün yapılan büyük bir törenle Sultan Mahmud Türbesi'ne gömülürken Atatürk ve eşi Latife Hânım ayrı ayrı Gökalp'in eşine çektikleri telgrafla taziyetlerini bildirmişlerdir.¹⁸⁵⁹ 1924 yılında vefat eden¹⁸⁶⁰ ve “büyük mefkûreci”

¹⁸⁵⁴ Bkz. Ahmet Alperen Can, “Önsöz”, *Mili Mecmûa*, sayı 15 (Temmuz-Ağustos 2020): 3.

¹⁸⁵⁵ Ömer Seyfettin vefatının 100. yılı münasebetiyle 2020'de yapılan ve yapılması teklif edilen faaliyetler için bkz. Mehmet Nuri Yardım, *Cancağızım Ömer* (Vefatının 100. Yılında Hayatı, Sanatı, Hikâyeciliği, Şairliği, Fikirleri, Nükteleri, Hatıraları ve Günlükleriyle Ömer Seyfettin), (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2020), 176-184.

¹⁸⁵⁶ Örnek olarak bkz. *Mili Mecmûa*, sayı 15 (Temmuz-Ağustos 2020): 6-188.

¹⁸⁵⁷ Ziya Gökalp'in dönemine fikir tesirini inceleyen Ali Nüzhet, Gökalp'in Türk felsefesi, Türk Dili ve Türk tarihi üzerinden yeni bir Türk hayatının çatısını kurmak için birçok fikirler ortaya attığını belirterek bu yenilikleri şöyle izah etmiştir: “Yeni hayat=yeni dil, yeni mefkûre, yeni aile, yeni tarih, yeni felsefe, yeni içtimaiyat...” Bkz. Ali Nüzhet, “Ölümünün 10'uncu Yılında Ziya Gökalp”, *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 5.

¹⁸⁵⁸ Ercüment Ekrem, “Ziya Gökalp”, *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 3.

¹⁸⁵⁹ Ziya Gökalp'i son hastalığında tedavi eden ve ölümüne kadar başından ayrılmayan Dr. Âkil Muhtar'ın (Özden) hatıraları, kendi ağzından muavini Prof. Dr. Necmeddin Rıfat Yazar eliyle kaleme alınmış ve *Hayat Tarih* mecmuasında neşredilmiştir. Ayrıntılar için bkz. Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu, “Prof. Dr. Âkil Muhtar'ın Yayınlanmamış Hâtıraları: Ziya Gökalp'in Ölümüne Dair”, *Hayat Tarih*, sayı 8, (1 Ağustos 1977): 4-9.

olarak nitelendirilen Ziya Gökalp'in cenazesi, birçok farklı kesimi bir araya getiren bir merasime dönüşmüştür. Kapak mottosunda “*Vücudu Toprağa İnerken Yâdı Göklere ve Ruhu Gönüllere Çıkan Gökalp*” klişesinin okunduğu *Resimli Gazete*'de tehlil getiren Mevlevî dedegânı da görülmektedir. Bu tablo merasimin en ilginç ritüelini oluşturur ki böyle bir alayın teşkilinde İhtifalci Ziya Bey'in rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Çelenk kültürünün Cumhuriyet'in ilk yıllarında geliştiğini gösteren bir ayrıntı olarak Askeri tıp talebeleri üzerinde “*Askerî Tıp talebesinin büyük mefkûreciye hürmet nişanesi*” cümlesi okunan bir çelenkle cenazeye iştirak eder.¹⁸⁶¹

Ziya Gökalp'in ölümü Türk milleti için millî bir matem ilan edilmiş, Millet Meclisi'nde azalardan Rıza Nur, Yahya Kemal ve Zonguldak Mebusu Ragıp Beyler'den mürekkep bir Komite kurulmuştur. Bu heyet, Gökalp'in gazete ve dergilerde çıkan fakat zamanla kaybolmak tehlikesi muhakkak olan yazılarıyla mevcudu bitmiş kitaplarını yeniden yayınlıyarak bir “Ziya Gökalp Külliyyatı” vücuda getirmeye girişmiştir. Fakat bilinmeyen bir sebeple Komite, hiçbir teşebbüste bulunamadan dağılmıştır.¹⁸⁶²

“Büyük Türkçü” sıfatıyla Ziya Gökalp'e ait ihtifallerin ilk merkezi Türk Ocağı'dır. Kumunun ilk faaliyeti Ziya Gökalp'in vefatından 10 ay sonra mezar taşını yaptırmak olmuştur.¹⁸⁶³ Yazarın ölümünün ikinci yıldönümüne tesadüf eden 25 Ekim 1926 Pazar günü Ocaklılar mürşitlerinin mezarını ziyaret etmiş ve Ruşen Eşref Bey Ocaklılar adına “*Mezarının başucuna bıraktığımız çiçekler, yalnız İstanbul Türk Ocağı'nın değil, bütün Türk ocaklarının ve bütün münevver Türklüğün sana şükran ve hasretini arz içindir!*” sözlerinin yer aldığı bir hitabe irad etmiştir.¹⁸⁶⁴ 13.30'da ise hem Türk Ocağı'nın hem de Darülfünun'un konferans salonları Gökalp severlerle dolmuştur. Türk Ocağı'nda İçtimaiyat Müderrisi Necmeddin Sadık (Sadak) Bey, “Ziya Gökalp'in İnkılâb Hareketleri Üzerindeki Te'siri” hakkında konuşurken Darülfünun'da Ruhیات Müderrisi Şekib Bey bir konferans vermiş ve bu konuşmalar İstanbul Türk Ocağı tarafından bir risale hâlinde yayımlanmıştır. Aynı gün 14.30'da yine Darülfünun'da Nureddin Bey ve Türk Ocağı adına İhsan İsmail ve

¹⁸⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. Erdal Aydoğan, “Ziya Gökalp'in Ölümünün Türk Kamuoyu ve Basındaki Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 2, (2007): 177-190.

¹⁸⁶¹ *Resimli Gazete*, Ziya Gökalp'in tabutunun taşınma resmini kapak mottosu olarak kullanmıştır. Ayrıca Cenaze alayı, tehlil getiren dedegân ve ihtifale ait resimler ve yazılar için bkz. “Vücudu Toprağa İnerken Yâdı Göklere ve Ruhu Gönüllere Çıkan Gökalp”, *Resimli Gazete*, nr. 61, (1 Teşrinisâni 1340): 1, 8.

¹⁸⁶² Ali Nüzhet Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1956), 4.

¹⁸⁶³ “Ziya Gökalp Bey'e Mezar Taşı”, *Son Saat*, nr. 151, (20 Ağustos 1925): 1.

¹⁸⁶⁴ Ruşen Eşref'in ihtifaldeki hitabesi için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, haz. Şevket Beysanoğlu, (Ankara: Aslımlar Matbaası, 1978), 29-32.

Resulzâde Mehmet Emin Bey birer konuşma yapmıştır.¹⁸⁶⁵ Her türlü takdis ve ihtirama liyakatin bir göstergesi olan bu mezar ziyareti ile bütün Türk büyükleri gibi Ziya Gökalp'i de unutmamanın ve her sene bir ihtifaller hatırlamanın “millî bir borç” olduğu vurgulanmak istenmiştir.¹⁸⁶⁶

Ölümünden hemen sonra Gökalp'in öğretisi ile ilgili araştırmalar başlamıştır. Önce Mehmet İzzet, Necmeddin Sadak, M. Emin Erişirgil, İ. Hakkı Baltacıoğlu, K. Nami Duru, E. Behnan Şapolyo, A. Nüzhet Göksel vb. gibi kendisini yakından tanıyanlar, daha sonraki kuşaklar içinde Z. Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Cavit Orhan Tütengil gibi bazı araştırmacılar da Türk düşünürü Ziya Gökalp üzerinde ısrarla durmuşlardır. Dış ülkelerde ise Balkan Harbi yıllarından itibaren M. Hartmann, J. Deny, C. Brokelmann, A. Fischer, E. Rossi, U. Heyd gibi tanınmış Doğubilimciler incelemeler yapmışlardır.¹⁸⁶⁷

Ziya Gökalp fikirlerinin Türk düşünce dünyasına ve edebiyatına derin tesirine rağmen vefatından sonra ihmale uğramaktan kurtulamamıştır. Ölümünün ikinci yılında mezarı başında yapılan ihtifal de Ruşen Eşref'in Türk Ocakları adına “...Onun için sana yanyıyoruz! Uyu ve başında seni her yıl böyle anacak milletin, Türk milleti haşre kadar var olsun!”¹⁸⁶⁸ vaadine uyulmamış ve anılmak şöyle dursun Gökalp'in keşfi ve eserlerinin Türk kültüründe haklı bir mevkii edinebilmesi için 30, 40 yılın geçmesi gerekmiştir. “Unutulmak”, her Türk düşünür, aydın ve yazarının olduğu gibi Gökalp'in de bir dönem kaderi olmuştur. Bu sebeple vefatının üzerinden 4, 5 yıl geçer geçmez Ziya Gökalp'in edebî hafızadan silinmesi ve ölüm yıldönümlerinde ihmal edilmesi yakın dostlarının tepkilerine neden olmuştur. Kendisini ilk olarak Selanik'te İttihat ve Terakki'nin kongresinde Diyarbekir'den murahhas olarak geldiğinde ve kongre heyetine Merkez-i Umumi'ye aza seçildiği zamanda tanıdığını söyleyen Kâzım Nami (Duru), Gökalp'in hayatında önünde eğilenlerin vefatı sonrası takındığı tavrı eleştirmiştir. Kazım Nami'ye göre bir büyük adam yaşarken onu göklere çıkarırcasına methetmek, öldükten sonra hatırasını tebci etmekten çok kolay ve çok menfaatlidir; fakat doğru ve ahlakî bir hareket değildir. Bir vakit Ziya'nın huzur ilminde yerlere kadar eğilenlerin bugün onu unutmuş olmaları mazur görülebilse de o hâlâ büyük bir kudretle yaşamaktadır. Onun ilmî nüfuzunu

¹⁸⁶⁵ Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 182.

¹⁸⁶⁶ “Büyük Türkçü Ziya Gökalp”, ” *Servet-i Fünûn*, nr. 1576-102, cilt 46, (28 Teşrinievvel 1926): 381.

¹⁸⁶⁷ Mehmet Emin Erişirgil'in *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp* kitabını hazırlayan Aykut Kazancıgil ve Cem Alpar'ın ikinci baskıyı yayınlarken ortaya koyduğu tespitler ve değerlendirme için bkz. Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 5-6.

¹⁸⁶⁸ *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 32.

hiçe indirmeye çalışacak kadar kıskanmak ise hem gülünç, hem de ayıptır. Zira Ziya Gökalp yaşarken sevmediği alâyişlerden ölümünden sonra hoşlanacak değildir. Onun namına yapılacak ihtifaller, ancak ondan feyz alanların kadirşinaslığını gösterir. Böyle bir Türk dâhisinin yıldönümünün habersizce geçmesi ve ancak bir gazetenin onu bahse konu etmesi kıymet bilmemekliğimizin, ihmalimizin açık bir göstergesidir. Bu ihmalle millî idealin unutulmasına yol açtığımız gibi yeni yetişecek nesillere de kötü örnek olmaktadır.¹⁸⁶⁹

Cumhuriyet dönemi sanat, kültür, tarih, mimarî ve edebiyat ihtifallerinin öncüsü yerel ve merkezi Halkevleri'dir. Teşkilatlanma açısından döneminin en faal kurumlarından olan Halkevleri, ihtifal organizasyonlarında da öncü kurumdur. Halkevleri dışında Milli Türk Talebe Birliği de ihtifalde etkin rol alan sivil toplum kuruluşudur. MTTB'nin reisliğini Osman Nuri Bey'in yaptığı yıllarda Türkçü yazar ve şairlerin anılmasında artış gözlenmektedir. 1930'lu yıllarda kurum tarafından "Büyük Alp" olarak nitelendirilen Ziya Gökalp anmalarına özel bir önem verilmiştir.¹⁸⁷⁰ MTTB'nin öncü olduğu anmalarda 1934 yılından başlayarak Mart ayının ilk gününü Türk büyüklerini anmaya tahsis edilmiş ve Nâmık Kemal ile Ziya Gökalp ihtifallerine öncelik tanınmıştır.¹⁸⁷¹ Mart'ın sonlarına doğru Üniversite konferans salonunda yapılan bilen ihtifallere Üniversite ve Yüksek Mektep talebeleri dışında rektör ve profesörler ile birlikte davetliler yoğun bir ilgi göstermiştir. Millet ve memleket yolunda feragatle çalışmış olan uluları anmanın gençliğe düşen bir borç olduğunu göstermek için tertip edilen bu ihtifale rahatsızlığı sebebiyle katılamayan Abdülhak Hâmid de iki mektup göndermiştir. Hâmid mektubunda Ziya Gökalp'i "*Bir millet efradına milli heyecanlar ilham etmek ve o ilhamı gene milli bir lisanlar tebliğ eylemek kudretini gösteren ve büyük olduğu kadar da hayırhah olan bir şahsiyet*" olarak nitelendirmiştir. Mektuptan Hâmid'in ihtifallerin mahiyetine dair teorik tahlilini de okuyabilmekteyiz.¹⁸⁷² İhtifale Hâmid gibi rahatsız olduğundan iştirak edemeyen Sami

¹⁸⁶⁹ Kâzım Nami, "Bir Ölümün Yıl Dönümü", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, cilt 65, nr. 1733-48, (31 Teşrinievvel 1929): 777.

¹⁸⁷⁰ "Ziya Gökalp İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3763, (26 Teşrinievvel/Ekim 1934): 3; "Ziya Gökalp İhtifali", *Zaman*, nr. 138, (26 Teşrinievvel/Ekim 1934): 1, 3.

¹⁸⁷¹ "Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp Günü", *Cumhuriyet*, nr. 3519, (21 Şubat 1934): 2.

¹⁸⁷² Hâmid, büyükleri anmayı putperestlikteki "tapınma" hissiyle açıklamıştır. Buna göre herhangi bir millettten yetişen, hususiyle bir milletin ilim ve irfanını vicdanî bir lisanla tarsime (sağlamlaştırmaya) çalışanlar mensup oldukları milletin büyüklüğünü temsil ederler. Bu açıdan her biri manevî bir hekim gibidir. Eski zamanlarda böyle büyük kimseler için putlar yapılır ve onlara tapılmış. Hâmid'e göre putperestlik biraz da ondan ileri gelmiştir. "Biz şimdi tapmayız!" diyen Hâmid, fakat "büyüklerimizi inkâr veya tecahül etmek tarîk-i sakîmine de sapmayız" tespitiinde bulunmuştur. Bkz. "Türk Ulularına Saygı Günü: Nâmık Kemal ve Ziya Gök Alp İhtifali Dün Yapıldı", *Cumhuriyet*, nr. 3550, (24 Mart 1934): 1, 3.

Paşazade Sezai de bir mektup gönderirken anma merasiminde Edebiyat Fakültesi Dekanı Köprülüzade Fuad, İsmail Habib (Sevük) birer konferans vermiş ve Nâmık Kemal ile Ziya Gökalp'in benzer yönlerini ve farklı taraflarını tahlil etmiştir. İhtifalin sonunda Ziya Gökalp'in şiirleri okunmuş ve her birlikte Onuncu Yıl Marşı söylenerek ihtifal sona ermiştir.¹⁸⁷³

MTTB, Ziya Gökalp'in ölüm yıldönümlerinde düzenlenen ihtifallerin öncü kurumudur. II. Mahmud Haziresi'ndeki kabri başında ve İstanbul Halkevi konferans salonlarında düzenlenen anma törenleri bütün yüksel tahsil talebelerinin iştirakiyle icra edilmekteydi.¹⁸⁷⁴ İhtifalin amacı bu tarihlerde *"Büyük adamları saymak, onlara tapmak ve bilhassa milletimizin sinelerinden çıkan aziz ölümünü sevmek vazifemizdir."* şeklinde ifade edilmekteydi. Ulus devlet ideolojisinin bir yansıması sayılabilecek bu spot ve sloganik cümleler, gençliğin zihnine kült şahsiyetler üzerinden yeni bir dünya ve kültür algısı inşa etmenin tipik bir örneğidir.¹⁸⁷⁵ Tören sonunda topluca şairin kabrine çelenk konulduktan sonra, bazı talebeler tarafından şiirlerinin ve hep beraber İstiklal Marşı'nın okunması dönemin değişmez ihtifal ritüelidir.¹⁸⁷⁶

Ölümünün 10. yıldönümünde Ziya Gökalp'e dair nitelikli çalışmaların merkezinde kendisi de bir sosyolog olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu vardır. Fındıkoğlu, çıkarmış olduğu üç aylık ahlak ve içtimaiyat mecmuası olan *İş* dergisinin Temmuz-Teşrin 1934 sayısını Türk içtimaiyatçısı Ziya Gökalp'in ölümünün onuncu yıldönümüne bağışlamıştır. Mecmuadaki *"Türklerde İçtimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp"*¹⁸⁷⁷ başlıklı kapsamlı makaleyi de kaleme alan Ziyaeddin Fahri'nin yönlendirmesiyle M. Mermi¹⁸⁷⁸ ve Hüseyin Hüsnü¹⁸⁷⁹ de Gökalp'in Selanik ve Malta hatıralarını neşretmişlerdir. Ziyaeddin Fahri, aynı sayıda ayrıca *"Şark Bilgiçlerine Göre Ziya Gökalp"* adında Gökalp'in değerini belirten bilginlerin

¹⁸⁷³ "Türk Ulularına Saygı Günü: Namık Kemal ve Ziya Gök Alp İhtifali Dün Yapıldı", a.y., 3.

¹⁸⁷⁴ "Ziya Gökalp'in 10'uncu Ölüm Yılı", *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 1.

¹⁸⁷⁵ MTTB tarafından halkevinde ve yazarın mezarı başında yapılan "anı ş merasimi"nde kürsüye çıkan Talebe Birliği Reisi Osman Bey'in "ona taparız" ifadelerinin de geçtiği kısa konuşma, ihtifallerin mecrasından saptırılarak ideolojik bir mecraya yönlendirilmesinin bu dönemdeki örneklerindendir. Bir paragraflık o konuşma şöyledir:

"Arkadaşlar, büyük ölümünün onuncu yıldönümünü yaşıyoruz. Fazilet ve doğruluğun en büyük misali olan Gök Alp'ı bundan on sene evvel gözyaşları arasında toprağa gömdük. Bir millete kendini sevdiren insanlar fazilet ve doğruluğun davasını sürenler, bu sürenlerin en büyüğü Gök Alp'tır. Biz Gök Alp'ı sayar ve ona taparız..." Bkz. "Ziya Gökalp'in Ölümünün Onuncu Yılı", Resimli Uyanış Servet-i Fünûn, nr. 1993-308, cilt 76, (1 İkinciteşrin 1934): 355.

¹⁸⁷⁶ "Ziya Gökalp İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 3763, (26 Teşrinievvel 1934): 3.

¹⁸⁷⁷ Ziyaeddin Fahri, "Türklerde İçtimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp", *İş mecmuası*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 146-170.

¹⁸⁷⁸ M. Nermi, "Ziya Gökalp Etrafında Hatıralar I", *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 177-189.

¹⁸⁷⁹ Hüseyin Hüsnü, "Ziya Gökalp Etrafında Hatıralar II", *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 189-192.

tespitlerine de yer vermiştir. Mecmuadan o tarihte İstanbul'da Türkçü muharrirlerin isimleriyle anılan sokaklar arasında “Ziya Gökalp Sokağı”nın da yer aldığını görüyoruz.¹⁸⁸⁰ Ziyaeddin Fahri, ayrıca Strazburg Üniversitesi'nde Fransa Devlet doktorluğunu kazanmak için “Ziya Gökalp, sa vie et sa Sociologie” başlıklı tezini Fransız feylesoflarından Halbwachs, Blondel, Pradines, Guérault gibi isimlerin huzurunda 21 Birinciteşrin (Ekim) 1935 tarihinde cereyan eden münakaşasını kitaplaştırarak Gökalp konusunda otorite olduğunu ispat etmiştir.¹⁸⁸¹

Kültür-sanat ve edebiyatın başkenti İstanbul dışında Ankara gibi merkezlerde Halkevleri marifetiyle Ziya Gökalp zaman zaman anılmıştır. 19 Şubat 1932 yılında ilk açılan 14 halkevinden biri olan Ankara Halkevi, Gökalp'in ölümünün onuncu yıldönümünde Sadri Ertem, Enver Behnan Şapolyo, Kâzım Nâmi, Enis Behiç Koryürek'in katıldığı bir tören düzenlemiştir. Bu isimlerin diğer tarihî, kültürel ve edebî törenlerde de aktif rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Ankara Halkevi, “İnkılap Şehidi Kubilây” ve arkadaşları adına yapılan anma töreni dışında başka şairler için de ihtifaller düzenlenmekteydi.¹⁸⁸²

1930'lu yıllarda halkevlerinin öncülüğünde Ziya Gökalp anmaları yüksek tahsil gençliğinin iştirakiyle gerçekleştirilmiştir. İstanbul'daki ihtifal merkezi genellikle Eminönü Halkevi'dir. Anma merasimleri üniversitedeki profesör ve doçentlerin katılımıyla akademik bir nitelik kazanırken bu toplantılarda Ziya Gökalp'in eserleri, içtimaiyatı ile ecnebi mütefekkirlerin kendisi hakkındaki fikirleri etrafında konferanslar verilmiştir. Üniversite Hukuk Fakültesi İçtimaiyat Doçenti Ziyaeddin Fahri, Doçent Sabri Ander hatip kürsüsünde sık sık görülen isimlerdendir. İhtifaller, şair ve yazarların özel hayatına dair konuların da tartışıldığı platformlardır. Bu bağlamda 1936 yılındaki konferansta Gökalp'in içinde bulunduğu fikri huzursuzluk neticesi olarak intihara teşebbüsü de ele alınan konulardandır.¹⁸⁸³

¹⁸⁸⁰ Ziyaeddin Fahri, “Şark Bilgiçlerine Göre Ziya Gökalp”, “Olup-Bitenler”, *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Tişrin 1934):195-197, 203-204.

¹⁸⁸¹ Söz konusu münakaşa metinleri için bkz. Ziyaeddin Fahri, “Ziya Gökalp, Hayatı ve İçtimaiyatı”, *İş mecmuası eki*, sayı 1, (İstanbul: 1936), 1-8.

¹⁸⁸² *Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 3000 Yurttaş Çatısı Altında Topladı* (1935-1936), (t.y.), 6-7. [Ankara Halkevi'nin çıkardığı kitapçığın baskı yeri ve tarihi bulunmamaktadır.]

¹⁸⁸³ Ziyaeddin Fahri, ne Alman mütefekkir Hartman'ın intiharı dinî tesirlere istinat etmesi hakkındaki fikrini, ne de Abdullah Cevdet'in bu hareketinin irsi bir temayül olduğu hakkındaki kanaatlerini beğenmeyerek Ziya Gökalp'i ruhi huzursuzluklara sevk eden en büyük âmilin felsefî ve fikri bir huzur bulamaması ve büyük hakikati bulmak için içinde çırpındığı halet-i ruhiyeye bir mecra tayin edememesine bağlamıştır. Bkz. “Ziya Gökalp'in Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 4475, (27 Birinciteşrin 1936): 2.

Peyami Safa'yı bu dönemde Türk edebiyatında hakkında ihtifal yapılan şahsiyetlere dair tahlilleriyle dikkat çeken edebiyatçılar arasında görmekteyiz. Peyami Safa 1936'da anma yıldönümünde Ziya Gökalp'i "muasır kültür tarihimizde birkaç misyon sahibi, mürekkep ve katmerli bir şahsiyet" olarak tahlil etmiştir.¹⁸⁸⁴

1937 yılında Eminönü Halkevi gibi kuruluşların öncü olduğu anmalara kimsenin katılmaması "aziz hatırasının bu kadar çabuk unutulması ve ölümünün yıldönümünde mezarı başının ziyaretçisiz ve gençlik tarafından sessiz bırakılması" matbuattaki eleştiri yazılarındanndır.¹⁸⁸⁵ 1939 yılında Peyami Safa, Ziya Gökalp ihtifali münasebetiyle yazdığı makalede sanılanın aksine Ziya Gökalp'in felsefi ve metafizik anlamda mefkûreci/idealist olmadığını, sosyal ve reel manada mefkûreci olduğunu iddia ederek onu yanlış okuyanlara cevap vermiştir.¹⁸⁸⁶ Peyami Safa, bu tarihlerde bir taraftan ihtifal kavramının teorik çerçevesini dolduran nitelikli yazılar kaleme alırken diğer taraftan anma törenlerinin pratikte uygulama usullerine tavsiyeleriyle doğru açılımlar kazandıran isimdir. Bunlara ek olarak o, ihtifaller vesilesiyle edebiyat dünyasındaki verimli tartışmalara da yön veren muharrirlerin başında gelmektedir.

Yusuf Ziya (Ortaç), Nâmık Kemal, Fikret gibi Ziya Gökalp'in de hak ettiği şekilde kolektif bellekte anılmamasına tepki gösterenlerdendir. Yusuf Ziya, "*Bize bizliğimizi tanıtan adamı tanımaz olduk!*" diyerek bu ihmale dikkat çekerken Gökalp'in dört yıl içinde tanımaz bir "hayal" şekline sokulmasını, mezarında çürümeden hafızalarda çürümesini tenkit etmiştir.¹⁸⁸⁷

Türkçülük cereyanının önemli temsilcisi sayılan Ziya Gökalp'in edebî ve fikrî mirası üniversitelerde yapılan ihtifallerle tartışılırken anma programları gazetelerde günler önce veya aynı gün ilan edilmekteydi.¹⁸⁸⁸ Gençliğin rağbet gösterdiği ve bir konferans atmosferinde geçen Ziya Gökalp anmalarında Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Mustafa Şekib Tunç, Tıp Fakültesi profesörlerinden Kazım İsmail Gürkan, Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Sabri Esad, İktisat Fakültesi Doçenti Ziyaeddin Fahri kürsüdeki hatiplerdendir. Merasimde büyük mütefekkirin hatırasını taziz maksadıyla bir dakika sükût ritüeli icra edilmekteydi. Gökalp'in sosyolog kimliği dışında şairliği de bu anmalarda

¹⁸⁸⁴ Peyami Safa, "Ziya Gökalp", *Cumhuriyet*, nr. 4475, (27 Birinciteşrin 1936): 3.

¹⁸⁸⁵ Peyami Safa, "Bir İhtifal Komitesi İhtiyacı", *Cumhuriyet*, nr. 4834, (27 Birinciteşrin 1937): 3.

¹⁸⁸⁶ Peyami Safa, "Ziya Gökalp'i Ters Anlayanlar", *Cumhuriyet*, nr. 5553, (26 Birinciteşrin 1939): 3.

¹⁸⁸⁷ Yusuf Ziya Ortaç, "Unutmak", *İkdam*, yıl 1, sayı 1, (12 İkincikânun 1939): 2.

¹⁸⁸⁸ Örnek ilan için bkz. "Ziya Gökalp: Bugün Saat 15'de Bir İhtifal Yapılıyor", *Akşam*, nr. 7548, (25 Teşrinievvel 1939): 3.

gündeme gelmekte ve üniversite gençliği tarafından genellikle *Vatan*, *Ahlâk* ve *Aile* gibi şiirleri okunmaktaydı.¹⁸⁸⁹ Bu tarihlerde düzenlenen ihtifaller, Ziya Gökalp'e dair hatıraların da matbuatta neşrine zemin hazırlamıştır.¹⁸⁹⁰ Halide Edib, ihtifal münasebetiyle *Akşam* gazetesinde neşrettiği makalesinde “millet, din, medeniyet yahut hars, itikad” gibi hayli uzun mazisi olan bu kıymetleri temiz bir Türkçe ile vecize halinde ilk defa Ziya Gökalp'in ifade ettiğini söylemiştir. Gökalp'in “mütefekkir” hayatını safha safha irdeleyen Halide Edib, hatıralarının gölgesinde yeni inkılabın Medeni Kanun gibi en önemli cephesinin onunla gerçekleştiğini iddia etmiştir.¹⁸⁹¹

Gökalp'in ölümünün 15. yıldönümünde Ziyaeddin Fahri, önemli yazar ve akademisyenlerin kaleminden Ziya Gökalp'i çeşitli yönleriyle ele alan özel bir sayı daha neşretmiştir. Peyami Safa, Prof. Yaltkayaoğlu M. Şerefeddin, Prof. Tunçoğlu M. Şekip, Sarpoğlu Hatemi Seni, Prof. Şibayoğlu Halim Sabit, Prof. Ağaoğlu Ahmet, Ülkenoğlu Hilmi Ziya, Dursunoğlu M. Sıtkı, Dr. Halit gibi dönemin önde gelen araştırmacıları Gökalp'i yeni bir gözle tahlil eden yazılara imza atmışlardır.¹⁸⁹² *İş* mecmuasının sonraki sayılarında da Ziya Gökalp neşredilen araştırmalarla gündemde tutulmaya devam etmiştir.¹⁸⁹³

1940'lı yıllarda Ziya Gökalp'in fikrî mirası bilinen ve bilinmeyen yönleriyle irdelenmeye devam ederken¹⁸⁹⁴ Orhan Cavit Tütengil'in gayretleriyle (1945-1949) Gökalp Bibliyografyası'nın genişletilmesi, yazar üzerinde araştırma yapanların karşılaştıkları güçlüklerden bir tanesinin bertaraf edilmesine yol açmıştır. Bu yıllarda Gökalp incelemelerinde karşılaşılan ikinci güçlük, yazarın eserlerinin toplu olarak neşrinin bulunmamasıdır. Her ne kadar bazı kitapları, yayınevleri tarafından arka arkaya basılmışsa da neşir eksikliği sebebiyle eserlerinin tamamına kuşatıcı bir bakış açısı

¹⁸⁸⁹ “Ziya Gökalp İçin Yapılan İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 5553, (26 Birinciteşrin 1939): 6; “Ziya Gökalp İhtifali”, *Akşam*, nr. 7549, (26 Teşrinievvel 1939): 5.

¹⁸⁹⁰ Vâlâ Nurettin'in 1921 yazında Ankara'da karşılaştığı Ziya Gökalp'e dair hatıraları için bkz. Vâ-Nû, “Ziya Gökalp'ten Aldığım Ders”, *Akşam*, nr. 7548, (25 Teşrinievvel 1939): 3.

¹⁸⁹¹ Üniversite'deki ihtifale Adnan Adıvar da iştirak etmiştir. Halide Edib'in Gökalp'e dair etüt ve tahlilleri için bkz. Halide Edib, “Ziya Gökalp İhtifali Münasebeti(y)le: Türk Milletinden, İslam Ümmetinden, Garp Medeniyetindenim.”, *Akşam*, nr. 7551, (28 Teşrinievvel 1939): 5.

¹⁸⁹² Bu makalelerde hatıralar dışında Ziya Gökalp'in profesörlüğü, Türkçülüğü, şahsiyeti, hareket noktası, sosyolojisi gibi önemli başlıklar yer almaktadır. Ölümünün XV'inci yıldönümünde Ziya Gökalp'e hasredilen yazılar için bkz. *İş*, sayı 19, (İstanbul: 1939): 121-162; 217-232.

¹⁸⁹³ Örnek olarak bkz. Prof. M. İzzet-Dr. Hüseyin Nail, “Ziya Gökalp'in Aile Telakkisi”, *İş*, sayı 23-24, (İstanbul: 1940): 125-127.

¹⁸⁹⁴ M. Nermi, “Ölümünün 25'inci yıldönümü Dolayısıyla: Bilinen ve Bilinmeyen Ziya Gökalp”, *Yeni İstanbul*, nr. 4, (4 Aralık 1949): 4.

gerçekleştirilememiştir. Bu yüzden farklı zamanlarda Gökalp'in yayınlarını derlemek için komiteler kurulmuştur.¹⁸⁹⁵

Ziya Gökalp Komiteleri'nin ilki, 1941 yılında Türk Tarih Kurumu Reisi Prof. Şemseddin Günaltay'ın yönlendirmesiyle Fuad Köprülü, Necmeddin Sadak, Halim Sâbit, Ali Nüzhet'ten meydana gelen heyettir. Üniversite'de Ziya Gökalp'in muavinliğini yaptığı için Necmeddin Sadak¹⁸⁹⁶ Komite'nin reisliğine seçilmiştir. Üniversite'de Ali Cânib, Necmeddin Sadak, Hâtemi Senih, Ali Nüzhet'in katıldığı ilk toplantıda Ziya Gökalp'in yazılarının bibliyografyasının yapılmasına karar verilmiştir. Ali Nüzhet, ilk gün Hâtemi Senih ile beraber çalıştıklarını, fakat ondan sonra yalnız kaldığını, böylece eserleri tek başına hazırlamaya başladığını söylemektedir.¹⁸⁹⁷ Toplantıya mazereti dolayısıyla iştirak edemeyen Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'na Sivas Mebusu Necmeddin Sadak'ın gönderdiği katılım davetiyesi 3 Mart 1942 tarihlidir.¹⁸⁹⁸

Gökalp anmalarında gençler için en önemli durak halkevleridir. Fatih Halkevi'nde Gökalp'in ölüm yıldönümünde yapılan ihtifalde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Riyaziye Şubesi mezunlarından olup Türkçülük sahasında derin ilmi tetkiklerde bulunan İzmirli İbrahim, gençliği temsilen hatip kürsüsünde boy gösteren kişilerdendir. Bu ihtifallerde Gökalp'in manzumelerinden parçalar da okunmuştur.¹⁸⁹⁹

Ziya Gökalp için ikinci büyük seferberlik, ölümünün 19. yıldönümü olan 24 Ekim 1943 tarihinde bütün halklevlerinde düzenlenen ihtifallerdir.¹⁹⁰⁰ Benzer bir teşebbüs 1949

¹⁸⁹⁵ Aykut Kazancıgil ve Cem Alpar'ın ikinci baskıyı yayınlarken ortaya koyduğu tespitler ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 6.

¹⁸⁹⁶ Teşkil eden heyetin reisi Necmeddin Sadak, Gökalp'in yanında İçtimaiyat Müderris muavini idi. Fındıkoğlu'na göre 1919-1927 tarihleri arasında Üniversite'de, daha sonraları da muharrir, mebus ve devlet adamı olarak Gökalp'e karşı "hissî alâkasını ve doktrin bağlılığını" muhafaza etmiştir. Necmeddin Sadak 1953'te vefat etmiştir. Bkz. Fındıkoğlu Z. Fahri, *Ziya Gökalp İçin Yazdıkları ve Söyledikleri*, (İstanbul: M. Sıralar Matbaası, 1955), 158.

¹⁸⁹⁷ Ali Nüzhet Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1956), 5-6.

¹⁸⁹⁸ Bir vesika niteliği taşıyan o davetiyede şunlar okunmaktadır:

"Profesör Ziyaeddin Fahri, (İktisat Fakültesi-İstanbul)

Türk Tarih Kurumu tarafından Ziya Gökalp'in eserlerini toplamak için teşkil eden heyetin ilk toplantısını yapmak üzere 10 Mart Salı günü saat 17'de Akşam idarehanesine gelmenizi saygılarımla rica ederim.

Sivas Mebusu Necmeddin Sadak

3.3.1942"

Bkz. Fındıkoğlu Z. Fahri, *Ziya Gökalp İçin Yazdıkları ve Söyledikleri*, (İstanbul: M. Sıralar Matbaası, 1955), 158.

¹⁸⁹⁹ "Ziya Gökalp İçin İhtifal", *Tasvir-i Efkar*, nr. 5259, (1 Sonkânun/Ocak 1943): 2.

¹⁹⁰⁰ "Bugün bütün Halkevlerinde bu kıymetli mütefekkir için ihtifaller yapılacak" sloganıyla verilen haber için bkz. "Ziya Gökalp'in Ölüm Yıldönümü", *Cumhuriyet*, nr. 6893, (24 Birinciteşrin 1943): 1, 3.

yılında da yapılmıştır. O sene Türkiye Muallimler Birliği, memleket çapında yaptığı 1948 yılı Dil Kongresi kararlarından birini tahakkuk ettirmiş ve Kongre Reisi Doktor Adnan Adıvar'ın oylamasıyla kongre heyeti eserlerinin neşrini gerçekleştirmek üzere Ziya Gökalp Komisyonu/Komitesi teşkiline karar vermiştir. Komisyon, ölümünün 25. yıldönümü vesilesiyle büyük bir törenle birlikte Gökalp'in külliyyatını neşretmeye girişmiştir.¹⁹⁰¹ Bu çalışmalarda özellikle Ali Nüzhet Göksel'in büyük gayretleri vardır. Büyük mütefekkirin vefat sene-i devriyesinde ahlakî hayatını ve eserlerini gelecek nesillere ve araştırmacılara rehber olmak üzere ilk yayınlayan da odur. Eserde “*Ziya Gökalp bir sosyolog olarak bu memleketin fikir tarihinde garptaki manasıyla metotlu ve sağlam bilgili, yaratıcı kabiliyetli ilk âlimimiz*” şeklinde sunulmuştur.¹⁹⁰²

1940'lı yılların sonundaki anma merasimlerinin öncüsü halkevleri, Türk Kültür Derneği ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'dir. Diyarbakır'da mütefekkirin evi, o gün Halkevi'nde toplanacak olanlar tarafından ziyaret edilmekteydi. İstanbul'da da Halkevi'nde toplanmaya başlamadan bir saat evvel Sultan Mahmut Türbesi'ndeki Ziya Gökalp türbesine buluşulup çelenkler konulmaktaydı.¹⁹⁰³ Eminönü Halkevi, birçok şair ve yazarın olduğu gibi Ziya Gökalp'in de anıldığı mekânların başında gelmekteydi. Bu anmalarda birçok sivil kuruluşun bir araya geldiği görülmekteydi. Büyük Türk mütefekkiri Ziya Gökalp'in 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla yapılan anma töreninde eski mesai arkadaşı M. Mermi, Muallimler Birliği adına Ali Rıza Korap, Türk Ocağı adına Hıfzı Tevfik Gönensay, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti adına Nusret Safa Coşkun gibi isimler Ziya Gökalp'in daha çok Türkçülüğünün mahiyetini belirten konuşma yapan hatiplerdir. İhtifalde Hamdullah Subhi Tanrıöver'in Gökalp hakkında yazdığı bir parça ile şairin “Ahlâk” şiiri de okunmuştur. Muallimler Birliği İdare Heyeti üyelerinden Ali Nüzhet Göksel de merasimde İstanbul Muallimler Birliği tarafından kurulan Ziya Gökalp Komisyonu'nun teşekkürü ve gayeleri hakkında bilgi vermiştir ki Gökalp hakkında kurumsal girişimlerin ilk adımları da bu tarihte atılmıştır.¹⁹⁰⁴ Ziya Gökalp'in 25. ölüm yıldönümünde ihtifal hatipleri olarak Dr. Fahri Kurtuluş, Abdülhadi Toplu, Prof. Hüseyin Namık Orkun, Prof. Necati Aker ve Enver Behnan Şapolyo¹⁹⁰⁵, Ali Rıza Korap, Tevfik Gönensoy, Nusret Safa Coşkun¹⁹⁰⁶ gibi

¹⁹⁰¹ “Ziya Gökalp Komisyonu”, *Akşam*, nr. 11140, (19 Ekim 1949): 2.

¹⁹⁰² Ali Nüzhet Göksel, *Ölümünün 25'inci Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp: Hayatı ve Eserleri*, (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1949), 86 s.

¹⁹⁰³ “Ziya Gökalp'in 25'inci Ölüm Yıldönümü”, *Akşam*, nr. 11146, (25 Ekim 1949): 1-2.

¹⁹⁰⁴ “Ziya Gökalp İhtifali”, *Akşam*, nr. 11147, (26 Ekim 1949): 1.

¹⁹⁰⁵ “Ziya Gökalp'i Anma Günü”, *Ulus*, nr. 10169, (24 Ekim 1949): 1.

¹⁹⁰⁶ “Ziya Gökalp Dün Törenle Anıldı”, *Ulus*, nr. 10171, (26 Ekim 1949): 1, 3.

isimler dikkat çekmektedir. İhtifaller, edebî münakaşaların alevlendiği özel değerlendirme ve tahlil dönemleridir. Bu tarihlerde Cumhuriyet gazetesinde Dr. N. Â.'nın¹⁹⁰⁷ Ziya Gökalp'in "devşirme ve yakıştırma bilgilere sahip olduğu" ve taassupla dayandığı Bergson ve Durkheim'in bizzat sistem sahipleri olmadığını iddia etmesi üzerine Peyami Safa gerekli cevapları vermiştir.¹⁹⁰⁸ 1949 yılında yeniden açılan Türk Ocakları, birçok şubesinde Ziya Gökalp için anmalar düzenleyerek kültürel bellekte yazarı yeniden canlandırmışlardır.¹⁹⁰⁹

1940'ların sonunda Ziya Gökalp'i hayatta iken tanıyanların ihtifalleri vesile kılarak Gökalp ile ilgili hatıralarını neşrettiği görülmektedir. Gökalp'in ölümünden sonra ismi etrafındaki olumsuz sis perdesini aralamaya ve "*Turancı, Türkçü, Durkheim'ci, şair, filozof, âlim, İslâmcı, Garpcı*" yakıştırmalarına hazırladığı eserle ve "*Terbiyeci, Türkçü, İttihatçı ve Laik, İktisatçı*" başlıklarıyla cevap veren Kâzım Nami Duru, bir tanık gözüyle dostunu kültürel bellekte var etmeye çalışmıştır.¹⁹¹⁰ "*Ziya Gökalp'la hayatımda bir tek kere görüşebilmek şerefine nail oldum. Ne garip ve benim için unutulmaz saadettir ki, bu mülakatımız belki de yirmi saate yakın sürdü.*" diyen Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin) ise hatırasında bu sohbet sırasında etrafındaki genç halesi içinde Ziya Gökalp'le siyaset, edebiyat, içtimaiyat, Türkçülük, sosyalistlik, demokrasi konularının konuşulduğu söylemektedir.¹⁹¹¹

Vâ-Nû'nun bu yazısında naklettiği bir hatıra Halide Edib'in itirazına sebep olmuştur ki ihtifallerin edebî hafızayı, makale, şiir, anı hatıra, tenkit, tartışma gibi birçok vesile ile diri tutmasının göstergelerinden biridir. 1919 yılında Hececilerle bir araya gelerek çıkardıkları *Birinci Kitap, İkinci Kitap* dergilerine Malta'da sürgün bulunan Ziya Gökalp bir manzumesini göndermiş, bu şiirde Ziya Gökalp "*Sürülerim hani? Çoban nerede?*" dizesiyle Türk camiasından ve bu camiaya büyük bir lider lazım olduğundan bahsetmektedir. Bu hatırayı "meslektaşım ve oğlum" dediği Vâ-Nû'ya ithaf ettiği "Çoban ve Sürü" başlıklı yazısında ele alan Halide Edib, hastalığı nedeniyle ihtifalde, bu "anmak ve ihtiram" vazifesinde bulunmadığını, ancak bütün kalbiyle iştirak ettiğini belirttikten sonra bu iki kelimenin tehlikeli oluşuna şu sözlerle parantez açmıştır:

¹⁹⁰⁷ Bu kişi muhtemelen Nizameddin Âli Şav'dır.

¹⁹⁰⁸ Peyami Safa, "Gökalp Meselesi I", *Ulus*, nr. 10190, (14 Kasım 1949): 1; Peyami Safa, "Gökalp Meselesi II", *Ulus*, nr. 10193, (17 Kasım 1949): 1.

¹⁹⁰⁹ Türk Ocakları'nın yaptığı anmalar için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 125, 168.

¹⁹¹⁰ Kâzım Nami Duru, *Ziya Gökalp*, (İstanbul: ME Basımevi, 1949), 289 s.

¹⁹¹¹ *Akşamdan Akşama* köşesinde Vâ-Nû'nun neşrettiği yazının tamamı için bkz. Vâ-Nû, "Ziya Gökalp'a Dair...", *Akşam*, nr. 11147, (26 Ekim 1949): 3.

“Geçmişte ve gelecekte, siyasî, içtimaî, hatta ahlakî sahalarda liderlerin lüzumunu kabul etmeyen tek insan yoktur, bununla beraber Şarkın, Yakın Şarkın geçirmiş olduğu uzun ve bazan acı tecrübelerden sonra lider veya rehber ‘çoban’, cemaat veya millete ‘sürü’ demesi, sırf sembolik bir manada dahi olsa, bir tehlike işareti olduğuna inanıyorum. Tabii bu nevi zihniyet bilhassa maddi sahada daha tehlikelidir...”¹⁹¹²

Halide Edib, yazısında sosyolojik bir tahlille bu gibi kelimelerin ferdin mesuliyetini şeyh edinenin omuzlarına yükleteceğini, “nemelazımcılık” duygusunu körükleyeceğini, “bir nevi mutlakîyet ifade eden diktatörlük veya peygamberlik hasreti”ni uyandıracığını ihtar etmiştir. Cevabî yazısında Vâ-Nû, demokraside büyük şeflere kıymet verildiğini, Türk sanat hayatında nasıl bir lidere ihtiyaç duyulduğunu örneklerle açıklamıştır.¹⁹¹³

Senelerden beri Ziya Gökalp Külliyyatı’nın gençliğin istifadesine arz edilmesi, bir mesele ve bir dava hâlinde ileri sürülüp dururken Türkiye Muallimler Birliği (T.M.B.) *Ziya Gökalp Komitesi* idare heyeti 6 Eylül 1954 tarihli toplantısında bu meseleyi ele almış, ilk deneme olmak üzere Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’na bir eser sipariş etmiştir. Fındıkoğlu da ölümünün 30. yıldönümünde Gökalp’in çeşitli vesilelerle yapılan konuşma, makale ve fıkralarını “*Yazdıklarım*”, “*Söylediklerim*”, “*Anket Cevapları ve Bir Vesika*” başlıklarıyla bir kitap halinde neşretmiştir.¹⁹¹⁴

1954 yılından itibaren Paris’te Balzac ve Victor Hugo’ya, Londra’da Carlyle’a, Amsterdam’da Rembrandt’a, Frankfurt’ta Goethe’ye yapıldığı gibi Diyarbakır’da da Ziya Gökalp’in evinin müze haline getirilmesi de konuşulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Süleyman Nazif ve Ali Emiri Efendi’nin de doğduğu evlerin müzeye dönüştürülmesi teklif edilmiştir.¹⁹¹⁵ Ziya Gökalp’in Diyarbakır’da doğup büyüdüğü Memedin Mahallesi’ndeki konağın harem dairesi 1953 sonbaharında hükümetin yardımıyla vilayet tarafından 60 bin liraya satın alınarak “Ziya Gökalp Müzesi” tesis edilmiştir. Bu eski harem bölümüne kuzeyden bitişik olup Gökalp’in kaynatasına ait bulunan selamlık da Diyarbakır Belediyesi’nce 27 bin liraya satın alınarak müzeye eklenmiştir. 3 yıl hazırlığı devam eden Ziya Gökalp Müzesi¹⁹¹⁶, büyük mütefekkirin doğumunun 80. yıldönümüne denk gelen 23

¹⁹¹² Halide Edib, “Çoban ve Sürü”, *Akşam*, nr. 11152, (31 Ekim 1949): 1.

¹⁹¹³ Vâ-Nû, “Bir Lider ki...”, *Akşam*, nr. 11154, (2 Kasım 1949): 3.

¹⁹¹⁴ Kitaptan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun Gökalp’in ölümü sonrası 1924’te *Anadolu* mecmuasının 8. sayısında A. Halil müstearıyla bir yazı neşrettiğini öğreniyoruz. Türkiye Muallimler Birliği neşriyatından çıkan eserlerdeki söz konusu yazı ve makaleler için bkz. Fındıkoğlu Z. Fahri, *Ziya Gökalp İçin Yazdıklarım ve Söylediklerim*, (İstanbul: M. Sıralar Matbaası, 1955), 158 s.

¹⁹¹⁵ Cavit O. Tütengil, “Ziya Gökalp Müzesine Doğru”, *Yeni Ufuklar*, sayı 9 (25), (Haziran 1954): 29.

¹⁹¹⁶ Müzenin kuruluş safhasına ve 1956 yılı itibarıyla içinde bulunan özel eşyalara ve vesikalara dair bilgi için bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1956), 150-224.

Mart 1956 Cuma günü törenle açılmıştır. Gökalp için kültürel bellekteki edebî hafızayı mekânla tanımlamada ilk sembol bu müzedir. 14 makam, müessese, dernek ve şahıstan seçilen 16 kişilik temsilcilerle *Ziya Gökalp Müzesi'ni Açma Komitesi* adıyla geçici bir kültür komitesi kurulmuştur. 23-25 Mart 1956 günlerinde Ziya Gökalp Müzesi'nde eşyalar sergilenmiştir. Yine bu kapsamda 4 gün boyunca şehrin tanıtımı ile birlikte Diyarbakır.¹⁹¹⁷ Ankara ve İstanbul'da “*Ziya Gökalp Gecesi*” ve anma törenleri düzenlenmiş ve bu merasimlere askerî, mülkî erkân ile beraber çeşitli üniversiteler davet edilmiştir.¹⁹¹⁸ 1956 yılında doğumunun 80. yıldönümü anısına yapılan faaliyetler Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği¹⁹¹⁹ tarafından bir kitap halinde neşredilmiş ve çalışmalar “*Ziya Gökalp'in kutlu ruhuna armağan*” edilmiştir. Kitaptaki bölümler şunlardan ibarettir: I-“*Ziya Gökalp Müzesini Açma Komitesi'nin Çalışmaları ve Müzenin Açılışı*”, II-“*Konferanslar ve Yayınlarla Ziya Gökalp'ı Anmalar*”, III-“*En Yakınlarının Kalemîyle Ziya Gökalp*”, IV-“*Ziya Gökalp Müzesi: Kılavuzu, Gökalp Ailesi Kütüğü, Ziya Gökalp'in Kronolojisi ve Gökalp Albümü (Kırzioğlu)*”.¹⁹²⁰

16 kişilik Ziya Gökalp Müzesini Açma Komitesi'nin dönemin şartlarına göre bir plan dâhilinde çalıştığı ve yazarın kimliğine yakışır bir şekilde faaliyetler düzenlediği basılan kitaptan rahatlıkla anlaşılmaktadır. Genellikle anılan kimsenin edebiyat tarihindeki konumuna ve değerine uymayacak şekilde tesadüfen ve plansız yapılan birçok ihtifal programı yanında Ziya Gökalp'in doğumunun 80. yıldönümünde icra edilen faaliyetler bir

¹⁹¹⁷ Diyarbakır'da düzenlenen Ziya Gökalp Gecesi'nde Prof. Dr. Necati Akder konuşma yapmıştır.

¹⁹¹⁸ Doğumunun 80. yıldönümünde Ziya Gökalp anmaları kapsamında 1-Ankara Hukuk Fakültesi'nde 23 Mart 1956 Cuma günü yapılan anma töreninde eski İçişleri Vekili Prof. Mehmet Emin Erişirgil bir konferans vermiştir. 2-Gökalp'in damadı Vefa Lisesi Edebiyat Muallimi Ali Nüzhet Göksel, Felsefe Doçenti Dr. Cahit Tanyol ve İktisat Fakültesi Sosyoloji Profesörü Dr. Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri tarafından 23 Mart Cuma günü Çemberlitaş'taki Türkiye Muallimler Birliği Lokali'nde düzenlenen ihtifalde konuşmalar yapmıştır. Konferans metinleri için bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, 49-74.

¹⁹¹⁹ Derneğin başkanı Avukat Şevket Beysanoğlu'ydü. Doğumunun 80. yıldönümü münasebetiyle basılan ve 1894-1909 yılları arasında Gökalp'in talebelik yıllarına ait yazılar ile Diyarbakır-Peymân- Dicle gazetelerinde çıkan ve Şakî İbrahim Destanı'nın yer aldığı derneğin ilk neşriyatı da Şevket Beysanoğlu'nun kaleminden çıkmıştır. Bu neşir, Gökalp Külliyyatı'nın 1 numaralık neşriyatıdır. Derneğe ait kitabın tanıtım sayfasında ayrıca *Ziya Gökalp'in Diyarbakır Civarındaki Aşiretler Hakkındaki Sosyolojik Tetkikler*'i ve Aşiretler üzerine yazılan bir layiha ve 3 makalesi, *Malta'da Verilen Dört Konferansı*, ayrıca M. Fahreddin Kırzioğlu'nun yazdığı *Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Ailesi Kütüğü* adlı eserler neşriyat safhasında gösterilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Şevket Beysanoğlu, *Doğumunun 80. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı 1894-1909*, (İstanbul: Şehir Matbaası, 1956), 176 s.

¹⁹²⁰ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği neşriyatının 3 ve Gökalp Külliyyatı'nın 4 numaralı neşriyatı olan *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi* adlı eserde 80. doğum yılı faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde anlatılırken, “*En Yakınlarının Kalemîyle Ziya Gökalp*” (Prof. Mehmed Ali Ayni, Gökalp'in iki yaş küçük kardeşi Emekli Topçu Albayı Nihad Gökalp, Prof. M. Fuat Köprülü, Gökalp'in büyük kızı Senihe Göksel, Gökalp'in ortanca kızı Hürriyet Gökalp, damadı Ali Nüzhet Göksel) başlığıyla dönemine ve özel hayatına aşina olan tanıkların hatıralarına da yer verilmiştir. Bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, 104-147.

emsal teşkil edecek niteliktedir. Yahya Kemal, Fuad Köprülü, Hamdullah Subhi, Hilmi Ziya Ülken, Falih Rıfkı Atay, Behçet Kemal Çağlar gibi dönemin hayatta olan bütün edebiyatçıları da bu anma programına davet edilmiştir.¹⁹²¹ Komitenin anma faaliyetleri başka şehirdeki ihtifalleri netice vermiş, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok ilde anma törenleri ve konferanslar düzenlenmiştir. Ziya Gökalp'i çeşitli yönleriyle tetkik eden akademik ve ilmî çalışmalar, neşriyatlar gün yüzüne çıkmıştır.¹⁹²² 80. doğum yılı kapsamında Ziya Gökalp'in neşredilmemiş 7 eseri¹⁹²³ ve aile mektupları (1919-1921) da büyük damadı Ali Nüzhet Göksel tarafından hazırlanarak ilim dünyasının dikkatine sunulmuştur. Özellikle Ziya Gökalp'in ailesi, talebelik yıllarındaki arkadaşları, yazar dostları ve tanıdıkları, yazarın özel ve fikrî hayatının gizli kalmış yönlerini ortaya çıkarmak suretiyle anma yıldönümüne katkıda bulunmuşlardır. İhtifallerin edebî mahfilleri canlandırmasına ve ülkeye kültürel hareketlilik getirmesine bir örnek teşkil etmek üzere Ankara ve İstanbul başta olmak üzere Gökalp'in doğumunun 80. yıldönümü münasebetiyle matbuatta birçok makale, fıkra ve inceleme yazıları neşredilmiştir.¹⁹²⁴ 80. doğum yıldönümünde Hasan Âli Yücel, sönükçe geçen anma programlarının gölgesinde Gökalp'i, "çözülme durumunu muhafaza eden millî bir mesele" olarak tanımlamıştır. Yücel, bu görüşüne eserlerinin hâlâ dağınık, fikirlerinin çok cepheli olmasına rağmen dikkatle incelenmemesini delil göstermiştir.¹⁹²⁵

Ziya Gökalp'in mefkûrelerinin toplum tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı ve kültürel hafızada bir iz bırakıp bırakmadığı ölümünün 30, 40, 80. gibi özel yıldönümlerinde özellikle araştırmalara ve özel sayılara konu olmuştur.¹⁹²⁶ Gökalp'in fikirleri yüzünden bir

¹⁹²¹ *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, 6-10.

¹⁹²² Ankara, İstanbul, Diyarbakır ve Kars'taki yayın ve neşriyat için bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, 74-103.

¹⁹²³ Ziya Gökalp'in 80. Doğum yılı çerçevesinde gün yüzüne çıkarılan 7 eseri şunlardır: "Aşiretler Nizâmnamesi Lâyihası Müsveddesi (1909), Felsefe Dersleri (1922), Muallim ile Talebe Muhaveresi (1922), El-Cezire Aşiretleri (1922), Güzel Türkçenin Sarfı (1922), Muhtasar İctimaiyat (1923), Türk Kâmûsu (1924) ile birlikte 4 vesika. Bkz. Ali Nüzhet Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, (İstanbul: Işıl Matbaası, 1956), 11-76.

¹⁹²⁴ Ankara ve İstanbul'da neşredilen bazı anma yazılarında Nurettin Artam, Orhan Seyfi Orhon, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cahid Tanyol, C. O(rhan) Tütengil, Fâzıl Yenisey, Kadırcan Kafalı, Ali Nüzhet Göksel, Burhaneddin Şener, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hasan Âli Yücel, Behçet Kemal Çağlar, Cengiz Demiroğlu, Hamdi Fahri Tuğrul, Kırzioğlu M. Cemal gibi isimlerin imzası bulunmaktadır. Matbuattan derlenen bu yazılar ve geniş bilgi için bkz. *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*, 74-103.

¹⁹²⁵ Hasan Âli Yücel'in "Büyük Adam Kültü" bakımından da Gökalp'i ele aldığını yazısı için bkz. Hasan Âli Yücel, "Ziya Gökalp", *Cumhuriyet*, nr. 11380, (1 Nisan 1956): 2.

¹⁹²⁶ Aylık fikir, sanat ve meslek mecmuası *Bilgi*'nin neşrettiği özel sayı da 30. yılın dikkate değer çalışmalarındandır. Mecmua Hamdullah Supbi, Peyami Safa, Yakup Kadri, Hüseyin Nail Kubalı, Rıfat Necdet Evrim, Fuad Köprülü, Ali Nüzhet Göksel, Ahmet Emin Yalman, K. İsmail Gürkan gibi birçok ismin Ziya Gökalp hakkındaki etütlerini bir araya getirmiştir. Bkz. *Bilgi*, sayı 90-91, (Ekim-Kasım 1954): 3-26.

müddet sonra aleyhine şiddetli tepkiler de uyanmıştır. Türk harsına darbe indirmiş olmak, üniversiteye siyaset sokmak suçlarıyla ölümünden sonra itham edilmiştir. Bununla birlikte ölümünün 40. yılı yaklaşırken (1964) Gökalp'in adı Ankara'da bir caddeye, Diyarbakır'da ise bir liseye verilmiştir. Diyarbakır'da kurulması kararlaştırılan üniversitenin de yine aynı adla anılması düşünülmüştür.¹⁹²⁷ Aynı tarihlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsünün Ziya Gökalp tarafından kuruluşunun 50. yıldönümü münasebetiyle 30 Aralık 1964 Çarşamba günü 17.00-19.00 saatleri arasında Edebiyat Fakültesi 3 A amfisinde bir tören yapıldığını çağrı davetiyesinden tespit edebiliyoruz.¹⁹²⁸

Ölümünün 50. yılına doğru 1971 senesinde *Ziya Gökalp Bibliyografyası* neşredilmiş¹⁹²⁹, ardından Ziya Gökalp'in doğduğu ve gençlik yıllarını geçirdiği Diyarbakır'da doğumunun 96. yıldönümü dolayısıyla (23 Mart-29 Mart 1972) bir "Kültür Haftası" düzenlenmiştir. Ziya Gökalp Müzesi'ni ziyaretle başlayan hafta, şehrin çeşitli yerlerinde, gündüz ve gece birçok konuşmalar, hatıralar, folklor gösterileri, yazı ve resim yarışmalarıyla bir şölen havasında idrak edilmiştir. O hafta içinde, yine Ziya Gökalp'in sosyoloji anlayışı üzerine bir "açık oturum" yapılmıştır. Oturumda Gökalp'in görüşleri, milliyetçilik açısından derinlemesine ele alınmıştır. Ayrıca, Kültür Haftası boyunca Diyarbakır Radyosu da özel bir program yapılmıştır ki bu, sonraki yıllarda teknoloji üzerinden şair ve yazar anmalarının yerel merkezlerde radyo ve TV programları vasıtasıyla geniş kitlelere yayılmasının ilk örnekleri arasındadır. Kısa bir süre sonra da, Diyarbakır'da, Ziya Gökalp Enstitüsü kurulması kararlaştırılmış, bir tüzük taslağı kaleme alınmıştır. Kurucu üyeleri arasında Muhtar Tevfikoğlu'nun da bulunduğu kurul birkaç toplantı yapsa da bu güzel teşebbüs bir müddet sonra akim kalmıştır.

Dr. Muhtar Tevfikoğlu, ölümünün 50. yıldönümünde (1974) Ziya Gökalp'i "Yahya Kemal hariç, yirminci asır Türk fikir hayatının en geniş ufku" şeklinde nitelendirirken kitapları, makaleleri, manzumeleri, mektupları ve konuşmalarıyla da "son elli yılın Türk düşüncesine

---

¹⁹²⁷ Prof. Necati Akder, "Ziya Gökalp'in Kırkıncı Ölüm Yıldönümünü Anarken", *Türk Kültürü*, sayı 24, (Ekim 1964): 2.

¹⁹²⁸ Fakülte adına Dekan Prof. H. Vehbi Eralp'in konuşma yaptığı törende Nurettin Şazi Kösemihal (İ.Ü. Sosyoloji Kürsüsü adına), Şevket Beysanoğlu (Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği adına), Cahit Tanyol (İ.Ü. Sosyoloji Enstitüsü adına), İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu (İstanbul Muallimler Birliği adına), M. Nermi, Cavit Orhan Tütengil (İ.Ü. İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü adına), Muzaffer Sencer de birer hitabede bulunmuştur.

¹⁹²⁹ İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *Ziya Gökalp Bibliyografyası*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 1971), 200 s.

yön veren, bizi millî terkibe yönelten” şahıs olarak edebiyat tarihinde konumlandırmıştır.¹⁹³⁰

Ziya Gökalp’in ölüm yıldönümlerinde makale ve çalışmalarıyla özel gayret gösterenlerin başında Cavit Orhan Tütengil gelmektedir. Günü birlik anma programları sonrası ihmal edilen yazarlara karşı, ihtifal dönemlerinde neşriyatlarla yazara kalıcı katkılarda bulunması bakımından Tütengil, ideal bir araştırmacı ve ihtifal değerlendirmecisi olarak zikredilmelidir. “Ziya Gökalp’in Diyarbakir Gazetelerindeki İlk Yazıları”¹⁹³¹ ve “Ziya Gökalp’in Yazılarında Görülen Değişik İmzalar ve Takma Adlar”¹⁹³² gibi yazarın biyografisine ve fikir dünyasına dair detay bilgilerin peşinde mesai harcayan Tütengil, yazarı genellikle anma yıldönümlerinde inceleme yazılarıyla hatırlamayı ve böylece ihtifal takvimini daha verimli kılmayı tercih etmiştir. Gökalp’in 40. ölüm yıldönümünde Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp’i Anarken” üst başlıklı makalesini de yazarın “Yayınlanan İlk Yazısı”na hasretmiştir.¹⁹³³ Ölüm yıldönümlerini ihmal etmeyen Tütengil, doğum (23 Mart 1876) yıldönümlerinde de Gökalp’i kolektif bellekte canlı tutmaya çalışmıştır. Yazısında, gücünü fikirlerine temel olan geniş görüşlerinden alarak 90 yaşında ulaşan yazarın gelecek yıllarda da zamanın yaşına yaş katacağına olan inancını yinelemiştir.¹⁹³⁴

Şair ve yazarların doğum ve ölüm ihtifallerini Ziya Gökalp özelinde değerlendiren Cavit Orhan Tütengil, ideal bir doğum ve ölüm ihtifalinin nasıl olması gerektiği konusunda Gökalp üzerinden tahlil ederek örnek tekliflerde bulunmuştur. Tütengil, öncelikle 1974 ve 1976 yıllarının ölüm ve doğum yıldönümleri açısından yüzyılı ve yarım yüzyılı işaretleyen iki önemli dönemeç olduğunu hatırlatmıştır. Bu iki simgesel tarihlerde 23 Mart 1876’da Diyarbakır’da doğan ve 25 Ekim 1924’te İstanbul’da ölen Ziya Gökalp, iki yıl ara ile ölümünün 50. ve doğumunun 100. yıldönümlerine erişmektedir. Ziya Gökalp üzerine ölüm yıldönümlerinde en çok yazı yazarların başına gelen¹⁹³⁵ Tütengil’e göre toplumbilimci, düşünür, ozan ve yazar olarak bilim hayatımızı olduğu kadar düşün ve yazın dünyamızı da

¹⁹³⁰ Dr. Muhtar Tevfikoğlu, “Ölümünün Ellinci Yıldönümünde Ziya Gökalp (23 Mart 1876 - 25 Ekim 1924)”, *Türk Kültürü*, sayı 142-144, (Ağustos-Ekim 1974): 1-2.

¹⁹³¹ Gökalp’in 30. ölüm yıldönümünde yazılar makale için bkz. C. Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp’in Diyarbakir Gazetelerindeki İlk Yazıları”, *Türkiyat mecmuası*, cild XI, sayı 0, (1954): 153-156.

¹⁹³² Gökalp’in ölüm yıldönümünde yazılar makale için bkz. Cavit Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp’in Yazılarında Görülen Değişik İmzalar ve Takma-Adlar”, *Sosyoloji dergisi*, sayı 9, (1954): 164-168.

¹⁹³³ Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp’i Anarken: Yayınlanan İlk Yazısı”, *Cumhuriyet*, nr. 14453 (26 Ekim 1964): 5.

¹⁹³⁴ Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil, “Ziya Gökalp 90 Yaşında”, *Cumhuriyet*, nr. 14959 (23 Mart 1966): 2.

¹⁹³⁵ Geniş bilgi için bkz. “Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Bibliyografyası”, Der. Sami N. Özerdim-Perran Özben, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (İstanbul, 1980): 163-200.

yakından etkilemiş bulunan Ziya Gökalp'ı bu yıldönümlerinde sadece kuru sözlerle anmakla yetinmeyiz. Bu yüzden Tütengil, doğumunun 100. yıldönümüne rastlayan 1976'da toplumumuzun çeşitli kesimlerini ve kuruluşlarını bekleyen bazı görevlerin ve çalışmaların beklediğini ifade etmiş ve Batı edebiyat dünyasındaki standartları hatırlatacak nitelikte bazı tekliflerde bulunmuştur. Buna göre:

“1- Ziya Gökalp'ı anma toplantılarına uluslararası bir boyut kazandırılması için Unesco Türkiye Millî Komisyonunun aracılığı ile doğumunun 100. yıldönümünde Ziya Gökalp'ın anılışının UNESCO'nun anma takviminde yer almasının sağlanmalıdır. Dünya üniversitelerindeki Türkoloji bölümleri ve Türkiye'ye ilişkin araştırmalar yapan kurum ya da kuruluşlar toplantıların odak noktası olmalıdır. Anma toplantılarına uluslararası bir boyut kazandırmanın ikinci biçimi ise 1976 yılında Türkiye'de uluslararası bir seminerin toplanmasının sağlanmasıdır.

2- Fevziye Abdullah Tansel'in titizce yayıma hazırladığı Ziya Gökalp Külliyyatı'nın eksik kalan bölümleri tamamlanmalıdır. Ziya Gökalp'a ilişkin “bibliyografya” çalışmalarının da doğumunun 100. yıldönümüne kadar getirilmesi gerekmektedir.

3- Diyarbakır'da doğduğu evde açılan Ziya Gökalp Müzesi'nde Ziya Gökalp ile ilgili bütün yayınları bir araya getirmek amacına yönelik uzmanlık kitaplığının zenginleştirilmesi ve araştırmacıların yararlanmasına hazır bulundurulması, doğumunun 100. yıldönümünde gerçekleştirilmesi gereken işler arasındadır.

4- Ziya Gökalp Anıtı'nın açılışının 100. doğum yıldönümünde gerçekleştirilmesi de bir görev olmalıdır.

5- Türkiye'deki üniversitelerin ortak ürünü olacak “Ziya Gökalp'a Armağan” adlı bir kitapta, Ziya Gökalp'ı ve eserini yorumlayan ve değerlendiren çalışmaların bir araya getirilmesi sağlanmalıdır.

6- Ziya Gökalp'ın el yazısı biçiminde kalmış taslak ve notlarının bulunup okuyuculara sunulması için bu yıldönümü iyi bir fırsat sayılmalıdır.

7- Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, TRT, basın ve yayın kuruluşları da Ziya Gökalp'ın 100. doğum yıldönümüne kendi özellikleri ve olanakları ölçüsünde ilgi göstermelidir. Genç araştırmacılar arasında ödüllü yarışmalar düzenlenmesi, Millî Eğitim Bakanlığınca *Ziya Gökalp Ödülü* adını taşıyacak bir Devlet Ödülü'nün düzenlenmesi yerinde olur.”¹⁹³⁶

Tekliflerini bu şekilde sıralayan Cavit Orhan Tütengil, Türk edebiyatında şimdiye kadar yapılan “kuru ve içi boş ihtifaller” yerine, şair ve yazarların doğum ve ölüm tarihlerinde yapılacak ideal anma çalışmalarına bir örnek vermiştir. Tütengil'in bu tekliflerinin gerçekleştirilmesine dair herhangi bir veriye rastlayamadık. Bir şair ve yazarın fikrî ve edebî mirasının doğru ve millete yön verecek bir nitelikte anlaşılması için 50 yılın yeterli olduğunu söyleyen Tütengil'e göre 50 yıl, Ziya Gökalp'ı de nesnel ölçülerle değerlendirmek için yeterli bir zaman parçasıdır.¹⁹³⁷ Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür

¹⁹³⁶ Cavit Orhan Tütengil, “Doğum ve Ölüm Dönemeçlerinde Ziya Gökalp”, *Türk Dili*, XXX/273, (Haziran 1974): 718-720.

¹⁹³⁷ Tütengil, a.y., 720.

Bakanlığı'nın 1976'yı, doğumunun 100. yılı dolayısıyla "Ziya Gökalp Yılı" ilân etmesine karşın o senenin hak ettiği şekilde değerlendirilmediği gelen tenkitlerden anlaşılmaktadır. Okullara belirli bir program verilemediği için kutlama üstünkörü geçirilmiştir. Birçok okulda öğretmenler de taşıdıkları düşünceler yönünden Ziya Gökalp'le farklı düşündüklerinden kutlamayı savsaklamayı kendilerince başarı saymışlardır. Kültür Bakanlığı'nın 27.1.1976 tarih ve 114 sayılı kararı ile 30 bin adet basılan *Makaleler-1* kitabı da Gökalp'in ömrü boyunca savaşmış olduğu yabancı "terkip"lerle, "tamlama"larla dolu olduğu için bu kez eleştirilmiştir. Bilimsel araştırma yapmak isteyip de eski yazı bilmeyenler için faydalı görülen böylesi bir eserin "halk kitabı" iddiasıyla 30 bin basılması da büyük hata olarak nitelendirilmiştir.¹⁹³⁸

Çeşitli zamanlarda Ziya Gökalp'in eserlerini külliyat halinde tamamlamak üzere yapılan girişimler bir türlü hayata geçirilememiştir. Tarih Kurumu, ikinci cildini çıkararak başladığı "Gökalp'in Bütün Eserleri" serisini devam ettirememiştir.¹⁹³⁹ Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği¹⁹⁴⁰ de bu konuda önemli girişimlerde bulunmuştur. Fakat bu sahadaki asıl seferberlik, Kültür Bakanlığı'nın doğumunun 100. yılı dolayısıyla 1976 yılında başlattığı seri ile bir bütünlük arz edecek şekilde nihayete ermiştir.¹⁹⁴¹ Kültür Bakanlığı'nın Ziya Gökalp neşriyatı, Tevfik Fikret, Abdülhak Hâmid vb. örnekleri düşünüldüğünde Türk edebiyatında bir yazar için başlatılıp istikrarla sürdürülen ilk ve en önemli yayın faaliyeti olarak kaydedilebilir. Bakanlık, doğumunun 100. yılı dolayısıyla Ziya Gökalp'in bütün eserlerini, ders notlarını, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış tüm şiir ve yazılarını bir külliyat halinde yayımlamayı planlamış ve bu konuda çalışmak üzere, Bakanlığın 12 Kasım 1974 tarih ve 1446 sayılı "olur"ları ile Prof. Dr. Cavit Orhan

¹⁹³⁸ Tenkit ve değerlendirme için bkz. Tahir Kutsi Makal, "Ziya Gökalp Yılında Genel Değerlendirme ve Bir Kitap", *Toker*, yıl 1, sayı 1, (Ekim 1976): 18-20.

¹⁹³⁹ Ziya Gökalp Külliyatı'nın birinci cildini *Şiirler ve Halk Masalları* adlı altında 1952'de yayınlayan Türk Tarih Kurumu, ikinci cildi 13 yıl sonra neşredebilmiştir. İkinci cilt Fevziye Abdullah tarafından hazırlanan 572 mektuptan ibarettir. Mektupların 534'ü 1943'te Türk Tarih Kurumu tarafından Gökalp'in kızlarından satın alınmış, geriye kalan 39 mektuptan çoğu Fevziye Abdullah tarafından muhtelif eser, mecmua ve gazetelerden derlenmiş, bir kısmı da Gökalp'in kızı Seniha Göksel ile damadı Ali Nüzhet Göksel tarafından yayınlanmak üzere kendisine verilmiştir. Külliyat'ın üçüncü cildinde ise yazarın dergi ve gazetelerde çıkan ilmi araştırmalarının neşri düşünülmüştür. 625 sayfalık Ziya Gökalp'in *Limni ve Malta Mektupları* için bkz. *Ziya Gökalp Külliyatı-II Limni ve Malta Mektupları*, haz. Fevziye Abdullah Tansel, (Ankara: TTK Basımevi, 1965), XXI vd.

¹⁹⁴⁰ Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği'nce Ziya Gökalp'in ölümünün 40. yıldönümüne rastlayan 1964 yılında Ziya Gökalp'in kendi eserleri bir cilt hâlinde, ölümünün 50. yıldönümünde ise Gökalp'i inceleme konusu yapan araştırmalar ikinci cilt olarak yayımlanmıştır. Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, haz. Şevket Beysanoğlu, (Ankara: Aslımlar Matbaası, 1978), 7.

¹⁹⁴¹ Aykut Kazancıgil ve Cem Alpar'ın ikinci baskıyı yayınlarken ortaya koyduğu tespitler ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), 6.

Tütengil, İbrahim Olgun ve Şevket Beysanoğlu'ndan oluşan “*Ziya Gökalp'in 100. Doğum Yıldönümünü Kutlama Alt Danışma Kurulu*” teşkilini uygun görmüştür. İlk toplantısını 23 Kasım 1974 günü yapan kurul, dört dizi hâlinde 28 kitaptan oluşacak külliyyatın kimler tarafından baskıya hazırlanması konusunu görüşmüş ve bu konuda uzman kişilere görevler vermiştir. Sıkı bir çalışma ile işi yürüten kurul, Ecevit hükümetinin ayrılması, Demirel hükümetinin göreve başlaması üzerine görevi bırakmış, çalışmalar durdurulmuştur. Aynı zamanda Ziya Gökalp Derneği¹⁹⁴² Başkanı olan Şevket Beysanoğlu'nun 30 Mayıs 1975'te yeni Kültür Bakanı Rıfık Danışman'a ilk çalışmalar hakkında rapor sunup durumu arzı üzerine 15 Haziran 1975 günü, bu defa Prof. Dr. Nihat Nirun (Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı), Prof. Dr. Hikmet Tanyu (Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi), MEB Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı Rıza Kardeş ve Şevket Beysanoğlu'ndan oluşan “Doğumunun 100. Yılında Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu” teşkil olunmuştur.¹⁹⁴³ Bu kurul, çalışmaları kaldığı yerden yürütmüş, 1976'da Gökalp Külliyyatı'ndan on kitap bastırılmış, on kitap baskıya verilmiş, diğerlerinin de hazırlığı sürdürülmüştür.¹⁹⁴⁴

Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yılında anma merasimlerinin adresleri Diyarbakır, Ankara ve İstanbul'dur. 23 Mart 1976 Salı günü saat 15.00'te Diyarbakır Ziya Gökalp Müzesi'nde Ziya Gökalp Derneği Başkanı Şevket Beysanoğlu'nun yaptığı açış konuşmasıyla başlayan ihtifal silsilesi, aynı gün Halk Eğitim Merkezi salonunda düzenlenen tören ve *Ziya Gökalp Kitapları ve Hakkında Yazılan Eserler Sergisi* ile devam

¹⁹⁴² Dernek, 1976 yılından 1980'li yılların sonuna kadar *Ziya Gökalp* adlı üç aylık bir kültür dergisi neşretmiş, Gökalp'e dair ilmi ve edebî etütler yayımlamıştır. Dergide Ziya Gökalp'in ailesi, dostları ile birlikte araştırmacıların yazıları vardır. Bu dernek dışında ayrıca Diyarbakır'da Ziya Gökalp Üniversitesini Gerçekleştirme ve Yaşatma Derneği de bulunmaktadır. Ziya Gökalp Derneği, 29 Temmuz 1974 tarihinde kurulmuştur. Derneğin 10 yılına ait faaliyetleri için bkz. “Ziya Gökalp Derneği'nin İlk On Yılı”, *Ziya Gökalp*, cilt 6, sayı 35, (Temmuz-Eylül 1984): 1-2.

¹⁹⁴³ Sonradan kurula emekli edebiyat öğretmeni ve imla birliğini sağlamakla görevli Şevket Kutkan da dâhil edilmiştir. Bkz. Ziya Gökalp, *Altın Işık*, haz. Şevket Kutkan, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1976), II.

¹⁹⁴⁴ Dört seri halinde 28 kitaptan oluşan ve kitap kapaklarında “Doğumunun 100. Yılında 1876-1976: Bütün Eserleri” damgasının yer aldığı külliyyatın planlanması şöyledir: I. *Seri-Ziya Gökalp'in Eserleri* (11 kitaptan oluşacak bu seriyi hazırlayan isimler Şevket Beysanoğlu, Müjgân Cunbur, İbrahim Kutluk, Şevket Kutkan, Hikmet Dizdaroğlu, Mehmet Kaplan, Kâzım Yaşar Koprıman-İsmail Aka, Fahrettin Kırzioğlu'dur).

II. *Seri-Makaleler* (10 eserden oluşacak bu seriyi hazırlayacak Şevket Beysanoğlu, İbrahim Kutluk, Orhan Durusoy, Ferit Ragıp Tuncer, Rıza Kardeş, Hikmet İlaydın'dır.)

III. *Seri-Ziya Gökalp'i Tanıtıcı Yayınlar* (5 eserden oluşacak bu seriyi hazırlayacak Hikmet Tanyu, İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, Prof. Dr. Nihat Nirun, İbrahim Olgun'dur.) Çeşitli yazarların incelemelerinden oluşan Ziya Gökalp'e Armağan adlı anma kitabı da bu seride yer almaktadır.

IV. *Seri-Ziya Gökalp Hakkında Yazılmış İki Önemli Eserin Tercümesi* (Uriel Heyd'in Foundations of Turkish Nationalism. The anda Teachings of Ziya Gökalp ile Prof. Dr. M. Ziya Fındıkoğlu'nun Ziya Gökalp'in Hayatı ve Sosyolojisi isimli Fransızca eseri)

Kültür Bakanlığı'nın 100. yıl neşriyatına dair çalışmaları ve ayrıntılı bilgi için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, haz. Şevket Beysanoğlu, (Ankara: Aslımlar Matbaası, 1978), 233-235.

etmiştir. Aynı şehir ikinci tören 24 Mart 1976 günü saat 14.00'te Öğretmen Okulu'nda, üçüncü tören 27 Mart 1976 günü saat 16.00'da Sağlık Koleji'nde, dördüncü ihtifal ise 29 Mart 1976 günü saat 20.00'de Ziya Gökalp İlkokulu'nda düzenlenmiştir.¹⁹⁴⁵ Ankara'da Ziya Gökalp ihtifalleri 23 Mart 1976 günü saat 20.00'de Milli Kütüphane Adnan Ötügen salonunda¹⁹⁴⁶ ve Hacettepe Üniversitesi'nde düzenlenen sempozyum ile devam etmiştir.¹⁹⁴⁷ 21 Nisan 1976'da Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu konferans salonunda da yine bir Ziya Gökalp'i Anma toplantısı düzenlemiş ve Tahsin Ünal tarafından bir konferans verilmiştir. 100. yılda Kültür Bakanlığı'nca Gökalp'in eserlerinin yeniden basılması münasebetiyle Ankara Ziya Gökalp İlkokulu yöneticileri de okul bünyesinde çeşitli dalları kapsayan bir kurs açarak ihtifal literatürüne yeni bir ritüel pratiği kazandırmışlardır.¹⁹⁴⁸

İstanbul'da televizyonda Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yıldönümü münasebetiyle bir anma programı düzenlenmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi Türkiye Enstitüsü tarafından 23 Mart 1976 Salı günü Fen Fakültesi konferans salonunda düzenlenen ihtifal¹⁹⁴⁹ ise 27 Mart 1976 Cumartesi günü İl Genel Meclisi salonundaki seminerle devam etmiştir.

---

¹⁹⁴⁵ Törenlere ait detaylar için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 217-218.

¹⁹⁴⁶ Kültür Bakanlığı'nın tertiplediği bu anma töreninin açış konuşmasını Bakanlık Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç yapmış, sonra Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Nihat Nirun "Ziya Gökalp ve Millî Kültür Anlayışı", MEB Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı Rıza Kardaş "Ziya Gökalp ve Millî Eğitim Anlayışı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ercüment Kuran da "Ziya Gökalp'in Türk İnkılabına Tesirleri" konulunu konferanslarını vermişlerdir. Gökalp şiirlerinin okunması ve yazarın eserlerinden meydana gelen serginin gezilmesiyle ihtifal sona ermiştir. Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 218.

¹⁹⁴⁷ Türk düşünce tarihinin önemli şahsiyetlerinden Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yılı münasebetiyle Hacettepe Üniversitesi'nde "Ziya Gökalp, Fikirleri ve Tesirleri" adlı düzenlenen bir sempozyum düzenlenmiştir. Gökalp üzerinde çalışmaları ile tanınmış bilim adamlarının birer tebliğle katıldığı bu sempozyum, 27 Mart 1976 günü Üniversite Rektörü Prof. Dr. Doğan Karan, eski Rektör Prof. Dr. İhsan Doğramacı ve Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Emel Doğramacı'nın konuşmalarıyla açılmıştır. İki gün süren sempozyumda Doç. Dr. Erol Güngör, Dr. Tuncer Baykara, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Rıza Kardaş, Prof. Dr. Osman Okyar, Prof. Dr. Şerif Mardin, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Ercüment Kuran, Prof. Dr. Şerefeddin Turan, Prof. Dr. Talip Yücel, Prof. Dr. Şerif Baştaş, Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı, Prof. Dr. Talat Tekin, Doç. Dr. Erdinç Tokgöz, Dr. A. Bican Ercilasun, Sadık K. Tural, Kenan Akın ve Dr. Emre Kongar tebliğ veya faydalı soru ve açıklamalarıyla oturumlara katılmıştır. Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 218-219.

¹⁹⁴⁸ Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 219, 228.

¹⁹⁴⁹ İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans salonundaki ihtifali Rektör Prof. Dr. Haluk Alp, Gökalp'in hayatını ve kültür dünyamızdaki yerini belirten konuşmasıyla açmış; Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Oktay Akşit, Türkiye Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Sadettin Burç, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Kemal Eraslan, Doç. Dr. İnci Enginün, Dr. Birol Emil'in tebliğ ve katılımlarıyla program sürdürülmüştür. Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 226-228.

Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yıldönümünde yapılan eleştirilerden biri de İstanbul Üniversitesi düzenlenen akademik mahiyetteki anma programına ve 27 Mart 1976 Cumartesi günü İl Genel Meclisi salonundaki seminere¹⁹⁵⁰ “protokole mensup zevatın hiç ilgi göstermemesidir.” Gazeteler de böyle bir semineri duyurmak hususunda hayli ilgisiz davranmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin fikrî zeminini kurmuş olan bir büyük düşünür, kendisine saygı duyanlar, onun eserlerini yeni baştan gözden geçiren bir grup üniversite mensubu ve öğrenciler tarafından “tıpkı yaşadığı gibi gösterişsiz, velvelesiz ama derin, tesirli, manalı” ve mütevazı bir şekilde anılabilmiştir. Seminerde sunulan bildirilerin kitaplaşması konusunda çalışmalar yürütülürken Fakülte Genel Kitaplığınca da Gökalp'in eserleri ve hakkındaki kitaplar bir hafta süreyle ziyaretçilerine ilgisine sunulmuştur.¹⁹⁵¹

Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yılında yapılan ihtifal faaliyetlerinden ve yazarı kültürel belleğe naksetme teşebbüslerinden biri de *Gökalp Anıtı*'dır. Ziya Gökalp Derneği Başkanı Şevket Beysanoğlu'unun 24 Ekim 1974 günü saat 10.00'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti salonunda düzenlediği basın toplantısında açıklanan Diyarbakır'da bir Gökalp Anıtı'nın dikilmesi teklifi ilgililerce olumlu karşılanmış, bu teşebbüsün de dernek, Diyarbakır Valiliği ve Kültür Bakanlığı'nın iş ve güç birliğiyle gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Kültür Bakanlığı anıtın proje yarışmasını yüklenmiş, açılan yarışmaya on eser katılmıştır. Birinciliği Prof. Hüseyin Gezer'in eseri almış ve kendisine 25 bin lira ödül verilmiştir.¹⁹⁵² Anıt haricinde 100. yıldönümü sebebiyle PTT Genel Müdürlüğünce 225 kuruşluk renkli Ziya Gökalp pulu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından Darphane Müdürlüğüne yaptırılan altın ve gümüş Ziya Gökalp madalyonları 23 Mart 1976 günü satışa çıkarılmıştır.

---

¹⁹⁵⁰ Söz konusu 100. yıl anma toplantılarında İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Haluk Alp, Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Oktay Akşit, Türkiyat Enstitüsü Müdür Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Sadettin Buluç, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Kemal Eraslan, Doç. Dr. İnci Enginün, Dr. Birol Emil gibi üniversitesinin yetkili akademisyenleri çeşitli cepheleriyle Ziya Gökalp'i ele almış, kültürel ve edebî bellekteki yerini tespiti çalışmışlardır. Geniş bilgi için bkz. “Ziya Gökalp'in Doğumunun 100. Yıldönümünde İstanbul'da Yapılan Toplantılar”, *Hisar*, sayı 149, (Mayıs 1976): 24.

¹⁹⁵¹ Değerlendirme için bkz. “Ziya Gökalp'in Doğumunun 100. Yıldönümünde İstanbul'da Yapılan Toplantılar”, 24.

¹⁹⁵² Kültür Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç başkanlığında, Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel, D.G.S. Akademisi öğretim üyesi Doç. Dr. Ferit Özşen, İlahiyat Fakültesi Sanat Tarihi kürsüsü öğretim üyesi Doç. Dr. Haluk Karamağaralı, Ziya Gökalp'in büyük kızı Seniha Göksel, T. Mimarlar Odası temsilcisi Y. Mimar Sedat Gürsel, Ziya Gökalp Derneği Başkanı Şevket Beysanoğlu, Heykeltıraşlar Derneği Başkanı Zerrin Bölükbaşı'dan oluşan jüri, 2 Kasım 1975 Pazar günü saat 10.00'da İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde toplanarak yarışmaya katılan on eseri ayrı ayrı incelemiş ve değerlendirmiştir. Birinciliği kazanan Prof. Hüseyin Gezer'in dışında yarışmaya M. Şadi Çalık (ikinci), Hüseyin Gezer (üçüncü, 2 eserle katılmış), Metin Ekiz (mansiyon), Hamer Başoğlu ve Edip Peril (mansiyon), Engin Enal ve Namık Denihan (mansiyon), O. Mete Demirbaş (mansiyon). Geniş bilgi için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 235.

Bu ihtifal seferberliğinde radyo ve televizyonlarda onu tanıtıcı özel programlar yapılması planlanmış, basında Gökalp'i çeşitli yönleriyle inceleme konusu eden muhtelif neşriyatın yapılması sağlanmıştır. Bazı resmî ve özel kuruluşlar bu bir yıl içinde, büyük düşünürün hayat ve eserlerini konu edinen çalışmalar, armağan kitapları yayımlamışlardır. Ölümünün 52. yıldönümüne rastlayan 25 Ekim 1976 günü saat 14.00'te İstanbul'da Sultan Mahmut Türbesi'ndeki mezarı başında ise bir ihtifal tertip edilmiştir. Törenden önce Ziya Gökalp Derneği, Ziya Gökalp Üniversitesi'ni Gerçekleştirme ve Yaşatma Derneği, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği mensupları hep birlikte yazarın kabrine çelenkler koymuşlardır.¹⁹⁵³

Doğumunun 100. yıldönümü sebebiyle *Ziya Gökalp Yılı*, 23 Mart 1976'dan başlayıp 1977 yılı 23 Mart'ına kadar sürdürülmüştür. Bir yıl zarfında örnek teşkil edecek şekilde yazar hakkında seminerler, sempozyumlar, anma haftaları, tanıtma toplantıları düzenlenmiş; eserler, hatıra pullar, madalyonlar basılmıştır.¹⁹⁵⁴ Ziya Gökalp Yılı'nın sona ermesi üzerine Diyarbakır'da Ziya Gökalp Derneği tarafından Diyarbakır Kültür Müzesi'nde saat 10.00'da bir tören yapılmış ve Kültür ve Sanat Dünyamızda Diyarbakır Sergisi açılmıştır. Vilayet erkânı, Diyarbakır Üniversitesi rektör ve dekanları, Milli Eğitim Müdür ve yardımcıları ile bazı okul temsilcileri ve seçkin bir halk topluluğu törende hazır bulunmuştur.¹⁹⁵⁵ Ziya Gökalp etrafındaki anma rüzgârı, doğumunun 101. yılına da yansımış, yazarı çeşitli yönleriyle inceleyen araştırmalar az da olsa yayınlanmaya devam etmiştir.¹⁹⁵⁶

1978 yılında daha önce iki cildi Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği tarafından yayımlanan Gökalp araştırmalarının 3. cildi Ziya Gökalp Derneği yayınlarının ve Gökalp'i Tanıtma Dizisi'nin 2 numaralı neşriyatı olarak basılmıştır. Bu ciltte, doğumunun 100. yıldönümü sebebiyle hakkında yazılanlara ve söylenenlere ağırlık verilmiştir. 135 yazarın

---

¹⁹⁵³ Bu ihtifalde Şevket Beysanoğlu mezarı başında ihtifal konuşması yapmış, katılımcıların duyguların tercüman olan hitabesinde katılımcıları 1 dakikalık saygı duruşuna davet etmiştir. Konuşma ve 100. yıl faaliyetleri için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 236-239.

¹⁹⁵⁴ Ziya Gökalp yılında sempozyumlarda, çeşitli dergi ve gazetelerde hakkında yapılan yazılardan seçme metinler için bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 249-487.

¹⁹⁵⁵ Kapanış töreninde de Ziya Gökalp Derneği Başkanı Şevket Beysanoğlu konuşmuş ve bir yılı değerlendirmiştir. Aynı gün saat 15.00'te Demir Otel salonunda düzenlenen Ziya Gökalp'i Tanıtma Toplantısı'nda Diyarbakır'ın Ziya Gökalp'i görmüş ve tanımış yaşlı simaları onunla ilgili anılarını, çalışma tarzını, bazı özelliklerini anlatmışlardır. Burada da Şevket Beysanoğlu "İnsan Olarak Ziya Gökalp" konulu bir hitabede bulunmuştur. Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, 239-242.

¹⁹⁵⁶ Örnek olarak bkz. Rıza Kardaş, "Doğumunun 101. Yılı Dolayısıyla Ziya Gökalp'te Kültür ve Medeniyet Anlayışı Üzerine Bir Deneme I-VIII, *Türk Kültürü*, sayı 173-180, (Mart-Ekim 1977): 1-10; 1-10; 17-26; 1-11; 19-29; 37-44; 59-63.

206 araştırma ve makalesinin yer aldığı kitapta ölümünden doğumunun 100. yılına kadar hakkında yazılanlardan seçmeler de bulunmaktadır.¹⁹⁵⁷

Gökalp anmalarının hak ettiği şekilde yapılmaması eleştirilerin başında gelmektedir. Ahmet Kabaklı, ölümünün 57. yılında Batı dünyasındaki ihtifaller ile ülkemizdeki anmaları değerlendirmiştir. Ülkemizde büyüklerin anmanın, “onlar hakkında nutuk söylemekten” ibaret olduğunu söyleyen Kabaklı, Batı edebiyatlarındaki ideal anmaları şöyle açıklamıştır:

“Batı’da eserlerini okuyarak, seyreterek ve düşünerek anarlar. O şekilde anılan adam, nesillerin hayatlarına karışmış, yeni fikir ve duygulara fidelik etmiş olur. Yanlıları, doğruları üzerinde tartışma yapılır. Kültür o sayede devam eder. Tarihi, edebî şahsiyetleri ne övmek ne de yemek mecburiyeti vardır. Mesele onlardan hız almaktır.”¹⁹⁵⁸

Kabaklı, eleştirileriyle Gökalp anmalarının mecrasından sapması için onun eserlerinin okunmasına, düşüncelerinin tanıtılmasına dikkat çekmiştir. Şair ve yazarların süs için birtakım “söylevciler” tarafından sürekli anılmasını, Gökalp dışında Mehmet Âkif, Yahya Kemal gibi önemli isimleri de örnek göstererek ihtifallerin sulandırılmasını eleştirmiştir.¹⁹⁵⁹

1980 yılında Kültür Bakanlığı bünyesinde “Ziya Gökalp Danışma Kurulu” oluşturulmuştur. Başkanlığını Prof. Dr. Hikmet Tanyu’nun yaptığı kurulda Av. Şevket Beysanoğlu, Rıza Kardaş, Prof. Dr. Nihat Nirun, Prof. Dr. Necati Öner ve Fevziye Abdullah üye olarak görev almıştır.¹⁹⁶⁰ Ziya Gökalp çalışmalarının resmî bir kimliğe bürünmesi bu sayede 1980’li yıllara taşınmıştır. İstanbul Üniversitesi bünyesinde Prof. Mehmet Kaplan’ın da aralarında olduğu akademisyenler, Ziya Gökalp’in düşünce dünyasını, milliyetçilik şuurunu, gazeteciliğini, düşünce dünyasındaki kültür kavramının yerini, Durkheim tesirini, Jön Türk akımı içindeki konumunu ve Atatürk inkılaplarına etkisini ölümünün 60. yıldönümünde irdelemeye devam etmişlerdir.¹⁹⁶¹

Şair ve yazarları doğup büyükleri şehirlerde ve millî hafızada yaşatma eğilimlerinin bir tezahürü olarak Diyarbakır’daki sempozyumlar Ziya Gökalp’in simgesel niteliği taşımayan yıldönümlerinde de anılmasına sebep olmuştur. Gökalp’in doğumunun 110. yıldönümünde

¹⁹⁵⁷ Bkz. *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, haz. Şevket Beysanoğlu, (Ankara: Aslımlar Matbaası, 1978), 487 s.

¹⁹⁵⁸ Ahmet Kabaklı, “Gökalp’i Anarken”, *Tercüman*, nr. 7093, (3 Kasım 1981): 2.

¹⁹⁵⁹ Kabaklı, “Gökalp’i Anarken”, 2.

¹⁹⁶⁰ “Kültür Bakanlığı Danışma Kurulları”, *Hisar*, sayı 267, (Şubat 1980): 2.

¹⁹⁶¹ Prof. Hikmet Altuğ, Ord. Prof. Said Irmak, Prof. Dr. İsmet Giritli, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Doç. Dr. Baykan Sezer, Doç. Dr. Şükrü Hanioğlu ve Prof. Dr. Erol Cihan’ın tebliğleri için bkz. *60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp*, (İstanbul: İ. Ün. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986), 36 s.

Dicle Üniversitesi tarafından düzenlenen sempozyum bu eğilimi yansıtır. Benzer anma törenleri, yine aynı şehrin yazarlarından Cahit Sıtkı Tarancı için de (4 Ekim 1985) tertip edilirken, bu ihtifallerde Türk Dil Kurumu dışında şehrin resmi tüm makamlarının katılımı, yazarı sahiplenme duygusunu açık bir göstergesidir.¹⁹⁶²

Daha çok akademik çalışmaların günümüze taşıdığı Ziya Gökalp adının 20. yüzyılın sonlarına doğru yapılan anketlerde gençlerin hafızasında pek yer edinmediğini göstermektedir. 1998 yılında Piar-Gallup'un Başkanı Bülent Tanla'nın yaptığı araştırmaya göre Balzac (yüzde 56.3), Shakespeare (yüzde 41.4) ve Mozart (yüzde 34.8) hakkında bilgi sahibi olmayan gençlerin yüzde 36.1'nin Ziya Gökalp'in kim olduğu hakkında "hiçbir fikri yok"tur.¹⁹⁶³

1914-1915 öğreti yılında Ziya Gökalp'in öncülüğünde Darülfünun Edebiyat Şubesi'nin ders programına "İlm-i İctimaî" (sosyoloji) dersinin konulmasının 100. yılı münasebetiyle Ziya Gökalp, 21. yüzyılda Türk milliyetçiliğinin öncü düşünür ve teorisyeni olarak tekrar hatırlanmıştır. Bu münasebetle 104 yıllık *Türk Yurdu* dergisindeki Gökalp yazıları derlenmiş, böylece muasırları tarafından bir asırlık düşünce dünyası mercek altına alınmıştır. Bu yazılarda Gökalp'in vefatının ardından mezarı başındaki hitabeler ve daha sonraki yıllarda ölüm yıldönümünü konu alan anma yazıları yeniden neşredilmiştir.¹⁹⁶⁴

Öncü şahsiyeti, organizatör-teşkilatçı vasfı ve eserlerindeki fikir sağlamlığıyla geleceğe seslenme kudretine sahip olması itibariyle Ziya Gökalp, her zaman Türk kültür belleğinde var olmaya ve edebî hafızada anılmaya/hatırlanmaya devam edecektir.

---

¹⁹⁶² 23 Mart 1986 tarihinde Dicle Üniversitesi'nde gerçekleştirilen anma sempozyumunda 15 akademisyen, Ziya Gökalp'in hayatından çok eserleri bağlamında fikri dünyasını ve mefkûrelerini ele alan tebliğler sunmuşlardır. Bkz. *Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri (23 Mart 1986)*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları, 1989), 3-173.

¹⁹⁶³ Emre Kongar, "Ziya Gökalp, Mozart, Balzac ve Shakespeare", *Cumhuriyet*, nr. 26493, (20 Nisan 1998): 1.

¹⁹⁶⁴ *Türk Sosyolojisinin 100. Yılında Ziya Gökalp-Türk Yurdu Yazıları*, Ed. Doç. Dr. Serdar Sağlam, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2015), 606 s.

4.1.8. MEHMED ÂKİF İHTİFALLERİ

Hayatta olduğu gibi vefatından sonra da Mehmed Âkif Ersoy, Türk edebiyatında realist kriterlerle pek de tahlil edilemeyen şahıslardan biridir. Fevziye Abdullah, şairin objektif bir gözle ele alınamayışını lehindeki ve aleyhindeki yazılara bağlamaktadır. Tansel'e göre Âkif hakkındaki yayımların çoğu onu, yenilikleri benimsemeyen bir mutaassıp veya fazilet timsali, mukaddes bir varlık olarak tanıtırken aleyhindeki neşriyat da şahsî tesirler altında kalmıştır.¹⁹⁶⁵ Türk edebiyatında Mehmed Âkif'e layık görülen sıfatlar da bu iyi-kötü, ifrat-tefrit makası arasında sıkışmış ve onun objektif bir gözle tahliline engel teşkil etmiştir.

27 Aralık 1936 Pazar günü akşam saat 19.30'da vefat eden¹⁹⁶⁶ Mehmed Âkif, “rahmetle anılmayı”, ebediyete ulaşmanın ön şartı sayarak *Safahât*'ta

“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlâyı da er, geç silecektir.
Rahmetle anılmak, sonsuzluk budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?”¹⁹⁶⁷

diyerek tahassürde bulunmuş ve “gölge” imgesiyle fani vücudunun kısa süre içerisinde unutulup gideceğini ifade etmiştir. Bu dize üzerine Hakkı Süha Gezgin, öldükten bu kadar sene sonra arkasında “kaynayan damar, çarpan yürek, yükselen heyecan bırakan adam”ın ancak gövdesiyle fani olduğunu ve dünyanın her tarafında bu türlü bahtiyarlara “büyük adam” denildiğini yazmıştır. Gezgin'e göre Âkif, kendi kokusundan habersiz bir çiçek gibi tevazu ve vakar ile “*Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir?*” dedikçe kalplerde daha çok derinleşmiş, fikirlerde daha ziyade yükselmiştir.¹⁹⁶⁸

Karakterinin en kuvvetli tarafı “dürüstlük”, şairliğinin en cazip tarafı “samimiyet” olan Mehmed Âkif, ölümünden sonra da kendisinden daha çok bahsedilen nadir kalem sahiplerinden biridir. İbrahim Alâettin Gövsa, Âkif'i hayatında “muhafazakârlığına meclûb” olan yaşlıların, öldükten sonra da “Âkif'in selis nazmında çarpan kalbini, bilhassa Çanakkale ve İstiklal mücadelelerinden duyduğu ve duyurduğu heyecanı seven” gençlerin fazlasıyla beğendiğini söylemektedir. Şairin vefatı sonrası cenazesindeki tezahürler, kabrinin yapılması uğrunda teşebbüsler ve günümüze kadar uzanan ölüm

¹⁹⁶⁵ Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Hayâtı ve Eserleri*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1973), IX (Kitabın birinci basımı 1945 yılında İstanbul Ahmed Said Matbaası'ndadır).

¹⁹⁶⁶ “Büyük Bir Kayıp: Şair Mehmed Âkif Dün Akşam Öldü”, *Akşam*, nr. 6536, (28 Birincikânun/Aralık 1936): 2.

¹⁹⁶⁷ Mehmed Âkif, “Bir Resminin Arkasına”, *Utârid*, nr. 2, (13 Kânunusâni 1335/1919): 21.

¹⁹⁶⁸ Hakkı Süha Gezgin, “Âkif'in Mezarında”, *Vakit*, nr. 8251, (29 Birincikânun 1940): 3.

yıldönümündeki ihtifaller, konferanslar ve ziyaretler de -Gövsa'ya göre- onun şahsiyet ve ahlâkını sahiplenilen münevver memleket gençliğinin eseridir.¹⁹⁶⁹

“Kalabalıkların sempatisine her zaman şüphe ile bakılması” gerektiğini düşünen Orhan Okay, şüpheli nice şöhretin, birer moda gibi, kısa zamanda sönüp gitmesine ve Âkif’in, ölümünün üzerinden yarım asır geçmesine ve resmi ilgiden uzun zaman mahrum olmasına rağmen, “ehemmiyetini korumasını ve milletin gönlündeki yerini muhafaza etmesini” anlamlı bulmaktadır. Milletimizin Mehmed Âkif’e gösterdiği bu ilgisinin çeşitli sebeplerini Orhan Okay şöyle sıralamaktadır:

“O, 1908 sonrası siyaset ve fikir arenasında müstesna ve tutarlı tek şahsiyettir. Bu arenada, alışılmış bir tabirle, ona sadece İslam şairi demek, fazla bir şey ifade etmez. Bir İslam idealinin şairi olan Âkif, Müslüman’ı, gelecek bir dünyanın şartları içinde düşünüyordu. Âkif’in şairliği münakaşa konusu olmuştur. Manzum hikâye yazarı, vaiz gibi sıfatlar, ona kolaylıkla yakıştırılmak istenmiştir. Mamafihi, halk tarafından sevilmesinde bu sıfatının önemli olduğu düşünülebilir. Bununla beraber o, demin bahsettiğim fikir ve siyaset arenasındaki şairlerin arasında, sanatkâr vasfı taşıyan tek insandır.”¹⁹⁷⁰

Mehmed Âkif anmaları, defnedildiği gün (28 Aralık 1936) kabri başında bir grup üniversite öğrencisinin aldığı kararla başlamıştır. Şairin Türk bayrağına sarılı tabutu otomobile konmak yerine eller üzerinde taşınmak suretiyle Beyazıt’tan Edirnekapı’ya kadar götürülmüştür. Resmî törenden mahrum bir şekilde defin merasimi yapılan şairin maskı (yüzünün kalıbı), ailesi ve yakın dostlarının onayıyla, Heykeltıraş Ratip Âşir (Acıdoğu, öl. 1957) tarafından büstü yapılmak üzere alınmıştır. Bu yönüyle Âkif, Tevfik Fikret’ten sonra maskı alınan ikinci şair olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır. Devletin ilgi göstermediği Mehmed Âkif’in mezarının yapılması işini Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti üstlendiği gibi törene katılan talebeler, her sene bir “Mehmed Âkif Günü” yapmak ve her yıl **Aralık ayının 28’inci gününde, şairin mezarı başında birleşmek** için karar vermişlerdir.¹⁹⁷¹

Vefatından hemen sonraki Âkif anmalarında üniversite camiası adına Edebiyat Fakültesi Metinler Şerhi mütehassısı Dr. Ali Nihad Tarlan, hem hatip hem de öğrencileri yönlendiren bir organizatör olarak karşımıza çıkmaktadır. Âkif’in ölümünün birinci yıldönümünden itibaren Üniversite konferans salonunda gençlerin düzenlediği ihtifallerin hatibi Âkif’in yakın dostları ile birlikte Ali Nihad Tarlan’dır. Bugün de olduğu gibi anma törenlerine

¹⁹⁶⁹ İbrahim Alâettin Gövsa, “Mehmet Âkif’e Dair”, *İkdam*, nr. 4, (15 İkincikânun 1939): 3.

¹⁹⁷⁰ Prof. Dr. M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1989), 3-4.

¹⁹⁷¹ *Sessiz Yaşadım, Matbuatta Mehmet Âkif (1936-1940)*, haz. İsmail Kara-Fulya İbanoğlu, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2011): 93-94, 106.

saygı duruşu ve ardından okunan şairin ölümsüz eseri İstiklal Marşı ile başlanmaktaydı. Bu da şairin edebî hafızadaki millî simgesinin İstiklal Marşı olduğunun genel kabul görmüş bir göstergesidir. Ölümünün ikinci yıldönümündeki ihtifal konferans metninde Tarlan, şairin hayatını ve şahsiyetini, edebî hüviyetini ortaya koyarak soğukkanlı tahlillerde bulunmuştur. Bu yönüyle o, gençlerin Âkif'i doğru anlamasında öncü bir şahsiyettir. Tarlan, kitabın sonuna düştüğü notla şairin her yıl çeşitli vesilelerle hatırlanmasına imkân tanıyacak ihtifallerin kararlılıkla sürdürüleceğine dair kanaatini de şöyle ortaya koymuştur: “Hayır, büyük şair, müsterih uyu. Ne sen unutulabilecek bir insansın. Ne biz seni unutabilecek bir nesiliz.”¹⁹⁷²

Sühûlet Basımevi’nden yayınlanan ihtifal kitabında Ali Nihad Tarlan, eserin sonuna şöyle bir not düşmüştür: “*Hâsılatı Âkif’in kabri için sarf edilecektir.*” Nottan Tarlan’ın gençlerin şaire kabir yapma teşebbüslerine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Tarlan, gençlere hitap ettiği ihtifallerde dinî ve millî hislerin istismarına karşı Âkif'i örnek göstermiş, edebiyat tarihindeki yerini ve konumunu eserlerinden örnek vermek suretiyle tahlil etmiştir. Ahlâkın halka din gibi metafizik bir zarf içinde sunulmasını Âkif'in içtihatlarından biri olarak zikreden Tarlan, bu içtihadın hata olsa bile, çok titiz bir ahlâkîlik endişesinden mülhem bir içtihat olduğuna dikkat çekmiştir. Tarlan’a göre “*Âkif, dini edebiyatımızın bilâ-kaydu’ş-şart en muvaffakiyetli şairidir.*”¹⁹⁷³

Şairin vefatından bir yıl sonra 1937 yılında Edebiyat, Hukuk ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin tahassüslerini ve Âkif'in şahsiyetine ve edebî kimliğine dair değerlendirmelerini içeren derleme de ilk ihtifal/anma metinlerinden biridir. Bu kitapçıkta yazısı bulunanlar arasında Atsız, M. Turhan Tan, Dr. İhsan Unaner, A. Karahan, Abdurrahman Konuk (Hukuk Fakültesi), Namık (Hukuk Fakültesi), N. Salih, Mustafa Kemal Ergenekon (Edebiyat Fakültesi), Ahmed Ruhi (Hukuk Fakültesi), Necmi Gözen (Hukuk Fakültesi), Muzaffer Kemal (Tıp Fakültesi) gibi isimler yer almaktadır.¹⁹⁷⁴ Kitapta milliyetçi vurgu belirgin bir şekilde hissedilmektedir ki bu isimlerden bazıları (Atsız), daha sonra aşırı Türkçü eğilimin önemli temsilcisi hâline gelecektir. Bu öğrenci grubu, bir edebiyat otoritesi sayılan Ali Nihad Tarlan’ın himayesi altında organize olarak Âkif'in kabrinin yapılması için birkaç broşür neşretmiştir. Bu kitapçıklarda şairin bir toprak yığınının ibaret ve bakımsız kabrinin o zamanki durumu da açık bir şekilde

¹⁹⁷² Dr. Ali Nihat Tarlan, *Mehmet Âkif*, (İstanbul: Sühulet Basımevi, 1939), 15.

¹⁹⁷³ Tarlan, a.g.e., 5-15.

¹⁹⁷⁴ *Mehmet Âkif*, Toplayanlar: M. Sencer-N. Salih, (İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1937), 36 s.

görülmektedir. Broşürde genç talebeler bu ölüm karşısında duygularını kâğıda dökmekle kalmamış, Âkîf'e bir kabri çok gören zihniyete karşı kendi çaplarında bir reaksiyon geliştirmişlerdir. Broşürün sonunda “Edirnekapısı’nın harap mezarlığında yağmurlu, karlı bir günde” geçen “Mezarsız Faciasının Son Perdesi” adlı bir oyun vardır. Mezarıcı ile Edebiyat Fakültesi’nden Kemal Ergenekon arasında geçen diyalogla Âkîf’in mezarsız kabrinin içler acısı hali trajedi unsurlarıyla okuyucuya verilmektedir.¹⁹⁷⁵ Veteriner Fakültesi Talebe Cemiyeti de Âkîf’i ölümünün 2. ve 3. yıldönümünde “unutmadıklarını ve unutmayacaklarını” göstermek amacıyla birer broşür neşreden aktif cemiyetlerdendir.¹⁹⁷⁶

1938-39 yılında Mehmed Âkîf’in yakın dostlarından Eşref Edip’in iki cilt halinde kaleme aldığı *Mehmet Âkîf: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları* adlı eserin neşri, her yıl kabrinde yapılan ihtifallere rağmen, şairi bir kez daha tartışmaların odağı haline getirmiştir. Sabiha Zekeriya Sertel’in Fikret’i bayraklaştıran yazıları ve *Tevfik Fikret-Mehmet Âkîf’in Kavgası* eseri iki şairin lehinde ve aleyhinde polemik gruplarının oluşmasına neden olmuştur. İhtifallerin yerini ithamlar almış ve mesele Âkîf’in hiç sevmediği bir vadiye, “şahsiyât’a dökülmüştür.”¹⁹⁷⁷

1940 yılında Maarif Vekâleti “büyük adamlar için her sene değil, 5 senede bir ihtifal yapılmasına” karar verdiğinden bu tarihten itibaren resmi Âkîf ihtifalleri bir müddet sekteye uğramıştır. Vefatından sonra hemen her yıl, birçok vesile ile hatırlanan Mehmed Âkîf’in ölüm yıldönümleri mezar ziyareti şeklinde Üniversite profesörlerinin ve gençliğin katılımıyla sürdürülmüştür.¹⁹⁷⁸ Resmîyetin bıraktığı boşluğu bu tarihlerde, çoğu zaman kendiliğinden organize olan, sivil teşebbüsler doldurmuştur. Prof. Ali Nihad Tarlan ve Tıp Fakültesi’nden Fethi Tevet(oğlu), mezar ziyaretlerinde nutuklarıyla öne çıkan isimlerdir.¹⁹⁷⁹ Kabri başında gençler, Âkîf’in şiirlerinden birkaçını okumayı bir ritüel pratiği olarak her sene icra etmişlerdir bu dönemde.¹⁹⁸⁰ Üniversite Edebiyat Fakültesi

¹⁹⁷⁵ Broşürde yazısı bulunan diğer talebeler şunlardır: Abdurrahman Konuk (Hukuk Fakültesi), M. Atsızayoldaş, A.(hmed) R.(uhi) (Hukuk Fakültesi), M. Onbaşıoğlu Ahmed Ruhi (Tıp Fakültesi), M. S. (Hukuk Fakültesi), O. Altyörük (Tıp Fakültesi), S. Doğu (Tıp Fakültesi), Ş. Edgüer (Tıp Fakültesi), Ergenekon (Edebiyat Fakültesi). Bkz. *Mehmet Âkîf’in Kabri İçin* (t.y.) İstanbul: y.y., 16 s.

¹⁹⁷⁶ Vefat yıldönümlerinde şaire dair talebelerin duygu ve düşüncelerini içeren bu broşürler, Âkîf’in “hakiki hüviyetine ölmez eserleriyle işaret etmek” amacıyla neşredilmiştir. Bkz. *2’inci Ölüm Yılı Münasebetile Mehmet Âkîf (1873-1936)*, (Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1938), 32 s.; *3’üncü Ölüm Yılı Münasebetile Mehmet Âkîf (1873-1936)*, (Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1939), 31 s.

¹⁹⁷⁷ Tartışmaların seyri, karşılıklı ithamlar ve cevaplar için bkz. *Sessiz Yaşadım, Matbuatta Mehmet Âkîf (1936-1940)*, a.g.e., 23-25; 345-645.

¹⁹⁷⁸ Maarif Vekâleti’nin kararı için bkz. “Mehmet Âkîf’in Mezarını Ziyaret” *Tan*, nr. 1928, (28 İllkânun 1940): 2.

¹⁹⁷⁹ “Mehmet Âkîf İhtifali”, *Tan*, nr. 1927, (27 İllkânun 1940): 2.

¹⁹⁸⁰ “Mehmed Âkîf İhtifali”, *Akşam*, nr. 7972, (29 Kânunuevvel 1940): 5.

talebeleri, sadece şairin hatırasını yâd etmekle kalmayıp Mehmed Âkîf'in kabrinin yapılması için aralarında topladıkları paraları Maarif Vekâleti'ne göndermişlerdir.¹⁹⁸¹

Mehmed Âkîf'ten 3,5 ay sonra vefat edip resmi törenle “millî şair” sıfatıyla Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilen Abdülhak Hâmid'in gösterişli cenaze ve anma törenlerine karşın Âkîf, taşradaki halkevlerinde vefatından birkaç ay sonra çıkarılan özel dosyalarla anılmaya başlanmıştır. Âkîf'in şahsiyetinin, hayatının ve eserlerinin konuşulduğu ihtifaller düzenleyen Merzifon Halkevi'nin aylık kültür dergisi *Taşan*, 1 Şubat 1937 tarihli Âkîf özel sayısı ile -tespit edebildiğimiz kadarıyla- şairin ihtifallerini sivil kurumlar bazında ilk organize eden kurumlardan biridir.¹⁹⁸² Mehmed Âkîf'in hayatı ve şahsiyeti etrafında özel bir sayı neşreden dergi, vefatından hemen sonra bir “Âkîf Gecesi” de düzenlemiştir. Dergide şair “İslamcı, Türkçü, Cemiyetçi” şeklinde üç sıfatıyla tahlil edilmiştir. Bunun haricinde dergi yazılarında Âkîf, “Türk edebiyatının en velût ve heyecanlı şairi, iyi kalpli adam, yurdunu çok seven bir vatansever” nitelendirmeleriyle anılmıştır. Dosyada ayrıca Âkîf muarızlarına cevap mahiyetinde cümleler dikkat çekmektedir. Küçük çaplı yerel bir teşebbüs olmasına rağmen *Taşan* dergisi Abdülhak Hâmid (sayı 13-37, 1 Haziran 1937) ve Fikret (sayı 16-40, 1 Eylül 1937) için de birer ihtifal özel sayısı neşretmiştir.¹⁹⁸³

Taşra halkevlerindeki bu ilgiye rağmen İstanbul ve Ankara gibi merkezlerdeki halkevlerinde Âkîf anmalarına daha geç rastlanmaktadır. Âkîf ancak ölümünün 6. yıldönümünde İstanbul'daki halkevlerinde anılmaya başlanacaktır. 17 Aralık 1942 Pazar günü saat 15.30'da Üsküdar Halkevi'nde, bir gün sonra da saat 20.00'da Eminönü Halkevi'nde üniversite gençliği tarafından düzenlenen Âkîf ihtifalleri, şairin devlet nezdinde yarı resmi kabulünün ilk adımlarıdır. Bu yıllarda Mehmed Âkîf'i yalnız bir “din

¹⁹⁸¹ Gençlik tarafından toplanıp Maarif'e gönderilen ve para tören için bkz. “Üniversiteliler Yarın Şair Âkîf'in Hatırasını Taziz Edecekler”, *Son Posta*, nr. 3742, (27 Birincikânun 1940): 4.

¹⁹⁸² Taşradaki halkevlerinin birçoğu Mehmet Âkîf'in vefatından hemen sonra şairin ölümü karşısında duyulan teessür ve duyguları ifade edecek yazılar neşretmişlerdir. *Balıkesir Halkevi* aylık dergisi Kaynak da bunlardan biridir. Ekrem Çavuldur, “Âkîf!” başlıklı yazısında üzüntüsünü dile getirirken, Mehmed Yaşar da “vatanperver ve dinsever” sıfatlarıyla nitelendirdiği Âkîf'i o gün “20 milyonu bulan, yarın 100 milyonları aşacak olan Türklerin millî destanını, ebedî marşını yazan İstiklâl şairi” olarak nitelendirmiştir. Mehmed Yaşar'ın, sırf milleti yaşayıp, milleti için yazan ve nihayet çok sevdiği Peygamberi Muhammed gibi 63 yaşında ölen Âkîf'in gelecek asırlara kalacak bir kudrete sahip olduğuna işaret eden cümleleri ise şöyledir:

“Hayır, o ölmedi... Ölemez... Ölmeyecek... Gençlik ve Türklük onun muazzaz adını nesilden nesile, kıyamete dek nakledecek... Onun yarattığı marş, İstiklâl Savaşı'nın destanı olarak daima terennüm edilecek”. Bkz. Ekrem Çavuldur, “Âkîf”; Mehmed Yaşar, “Yaşayacak Ölü”, *Kaynak*, sayı 48, (19 Ocak 1937): 394-395.

¹⁹⁸³ Bkz. Ahmet Yılmaz, “Büyük Şair Mehmet Âkîf'in Ölümü Karşısında”, *Taşan*, Sayı 9-33, (1 Şubat 1937): 1-2, 12.

şairi” kabul etmenin doğru olmadığı, gazetelerin ilk sayfalarında dillendirilmeye de başlanmıştır.¹⁹⁸⁴

Eminönü Halkevi’nde yapılan Âkif ihtifali sonrası ilerleyen yıllarda Ankara, Ceyhan ve Tekirdağ’daki halkevlerinde de Âkif anmaları düzenlenmiştir. Bu törenlerde Âkif’e layık görülen sıfat, “İstiklal şairi”dir. “Çanakkale’deki Türk hamasetini ölmez bir şiir abidesi halinde terennüm eden ve kalpleri coşturan İstiklal Marşı’nı yazan şair” sıfatıyla Âkif, saygı ile hatırlanmaya başlanmıştır. Anadolu halkevlerindeki ihtifallerde şairin hayatı, bariz karakterleri, eserlerinin kıymeti nutukların esas meselesi olurken, şiirlerinin okunmasıyla da şairin hatırası yaşatılmıştır.¹⁹⁸⁵ Bu tarihten sonra halkevlerinde yapılan Âkif ihtifalleri için gazetelerden ilan verildiği de görülmektedir.¹⁹⁸⁶

İstanbul’daki ihtifal merkezleri genellikle Üsküdar ve Eminönü Halkevleri’dir. Âkif ihtifallerine avukatından öğretmenine, profesöründen öğrencisine varıncaya kadar her meslekten insan grubu katılım ve ilgi göstermiştir. Talebeler anma programlarında ya şiir okuyarak veyahut dinleyici sıfatıyla hazır bulunmuşlardır. Gençlerin şairin kabrini ziyaret ederek lahdine çelenk koyma seremonileri de gazetelerde göze çarpmaktadır. Genel olarak bu tarihlerde ihtifallerin sürükleyici unsuru üniversite öğrencileridir.¹⁹⁸⁷ Talebelerin katılımıyla Mehmed Âkif’in hatırasının canlandırıldığı yerlerden biri de Fatih Halkevi’dir.¹⁹⁸⁸ Halkevlerindeki ihtifallerde hatipler, genellikle Âkif’in hayatta olan yakın dostlarıdır. Üsküdar Halkevi’nde şairin damadı Ömer Rıza Doğrul, Âkif’in hayatı, şahsiyeti, ahlaki hakkında verdiği konferanslarla dikkat çekerken¹⁹⁸⁹ Midhat Cemal Kuntay da hatıralarıyla şairi toplumsal bellekte diri tutan hatiplerin başında gelmektedir.

Maarifçe törenleri kısıtlayan genelgeye rağmen Âkif ihtifallerindeki bu kalabalık, devletin de dikkatinden kaçmamıştır. İhtifalde profesörler, Âkif’in dostları ve yüzlerce gencin haricinde Parti Reisi Suad Hayri Ürgüplü’nün bulunması, siyasi cenahın anma

¹⁹⁸⁴ “Büyük Vatan Şairi Âkif’in Ölüm Yıldönümü”, “Eminönü Halkevi’nde İhtifal”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 897, (27 İlkânun 1942): 1, 3.

¹⁹⁸⁵ 27 Aralık 1942 günü Bursa Halkevi’nde yapılan ihtifal için bkz. “Mehmet Âkif Gecesi” *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 53-54, (İkinciteşrin-Birincikânun 1942): 49.

¹⁹⁸⁶ Âkif’in damadı Ömer Rıza’nın Üsküdar Halkevi’nde vereceği “Mehmed Âkif ve Şahsiyeti” konulu konferansın ve Eminönü Halkevi’ndeki ihtifalin *Cumhuriyet* gazetesindeki ilanı şöyledir: “*Eminönü Halkevi’nden: 28/12/942 Pazartesi günü akşamı saat 20.00’de Evimizde Üniversite gençleri tarafından milli şairimiz Mehmed Âkif için bir ihtifal yapılacaktır. Giriş serbesttir.*”

Bkz. “Arkadaşımız Ömer Rıza Doğrul’un Konferansı” *Cumhuriyet*, nr. 6594, (27 Birincikânun 1942): 2.

¹⁹⁸⁷ “Şair Mehmed Âkif İçin Dün Üsküdar’da Bir Toplantı Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 4448, (28 Birincikânun 1942): 1.

¹⁹⁸⁸ “Mehmed Âkif İhtifali”, *Akşam*, nr. 8686, (28 Kânunuevvel 1942): 2.

¹⁹⁸⁹ “Şair Mehmed Âkif İçin Dün Üsküdar’da Bir Toplantı Yapıldı”, 1.

programında gözlemci veya katılımcı sıfatıyla bir şekilde bulunmaya kayıtsız kalamadığını göstermektedir. Edebiyat Fakültesi gençlerinin arzusu üzerine Halkevi idare heyetinden Nusret Safa Coşkun da kısa ve veciz konuşmalarıyla ihtifallerde öne çıkan isimlerdendir.¹⁹⁹⁰

Âkif'in halkevlerince benimsendiğinin bir işareti, Ocak 1944'te İstanbul Halkevleri dergisinde şairin ölüm yıldönümü münasebetiyle zikredilen şu cümlelerdir:

“Kadirbilen üniversiteliler, ayın 26'ncı günü (?) ölüm yıldönümü münasebeti(y)le İstiklal Marşı şairi AKİF'in mezarına gittiler, öğleden sonra da Halkevlerinde AKİF için toplantılar yaptılar. Şiirlerinin san'at değeri hakkındaki telâkkiler ne kadar birbirinden ayrı, onun o gün inandığı kıymetler ile bizim bugün inandığımız kıymetler arasındaki farklar ne kadar birbirinden başka olursa olsun AKİF, İstiklal Marşı ile ve bir SAN'ATKAR olarak millî tarihimize, bir fikre bağlanma iktidari(y)le de kendinden sonraki neslin arasına girip yerleşmiştir. AKİF'in bu fikirlerine inanç ile sarılma ahlâkı onun hayatından alacağımız en büyük derstir.”¹⁹⁹¹

Âkif'e uzatılan bu zeytin dalından sonra halkevleri dergisinde şaire dair etüt ve incelemelere de rastlanmaya başlanmıştır. Tahir Nejat Gencan'ın “Mehmet Âkif'te İstanbul Ağzı” bu türden ilk neşriyatlardandır.¹⁹⁹²

Âkif anmalarının Fikret'e karşı kasıtlı olarak abartıldığını düşünen ve bu ihtifallere itiraz eden yazarlar da Cumhuriyet döneminde görülür. Zahir Güvemli bunlardan biridir. Güvemli'ye göre “eğer yalnız heyecan şiirse, Âkif alaturka bir şairdir.” Güvemli'nin itiraz ettiği başka noktalar da vardır: İstiklal Marşı şairi Âkif, lüzumundan fazla anıldığı, mütemadiyen Fikret'le kıyas edilmek suretiyle bir türlü inanın bayrağı yapılmak istendiği için sürekli ihtifaller düzenlenmektedir: “*Haşim anılmaz, fakat Âkif anılır. Midhat Efendi bu kadar yılda bir hatıra gelir, fakat Âkif her vesile ile zikredilir.*”¹⁹⁹³ Bunu yapan da “Âkifçiler” diye anılmış bir kısım kalem sahipleridir. Yoksa, ne kadar değerli olursa olsun bir adamı -Atatürk müstesna- elbette her yıl anmak doğru bir şey değildir. Güvemli'ye göre eğer bir şahsiyet ciddi ve yaygın bir değer taşıyorsa, değil her yıl, her an, eseriyle, eseri hakkındaki tahlillerle, nihayet dillerde dolaşan mısralarıyla kendini hissettirir. Âkif'ten

¹⁹⁹⁰ “Eminönü Halkevi'nde Dün Gece Yapılan Mehmed Âkif İhtifali”, *Son Posta*, nr. 4449, (29 Birincikânun 1942): 1, 3.

¹⁹⁹¹ Bkz. “Geçen 15 Günde Yazılanlar-Konuşulanlar-Olup Bitenler”, *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 3, (1 İkincikânun 1944): 4.

¹⁹⁹² Yazısında Âkif'in kelime ve deyim bakımından İstanbul halk ağzını ne kadar önemseydiğini gösteren örnekler veren Tahir Nejat, şairin dizeleri arasında ve o dizelerin kıvrımları içinde halk zekâsının keskinliğini, konuşma dilindeki ifade kudretinin enginliğini ve her şeyden ziyade şairin dikkat ve müşahade dehasını görmeye herkesi davet etmiştir. Bkz. Tahir Nejat Gencan, “Mehmet Âkif'te İstanbul Ağzı”, *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 12, (15 Mayıs 1944): 10-11.

¹⁹⁹³ [Zahir] Güvemli, “Mehmet Âkif”, *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 3.

sekiz yıl içinde eser olarak yaşayan tek şey ise yalnız İstiklal Marşı'dır.¹⁹⁹⁴ Bir Fikret hayranı olan Güvemli'nin tespitlerinden Âkîf'in gereğinden fazla anıldığı sonucu çıkmaktadır.

Güvemli'nin aksine Yüksek Muallim Mektebi ve Üniversite'de Âkîf'in vefatının ikinci sene-i devriyesi münasebetiyle 1938 Kânunuevvelî'nin 28'nci Çarşamba akşamı yapılan ihtifal kapsamında şairin dostlarından Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), "Yazı İşleri Direktörü" olduğu *Bilgi Yurdu* mecmuasında "Âkîf'i Nasıl Tanıdım, Nasıl Görüştüm ve Nasıl Gördüm!" başlıklı bir yazı neşretmiş ve ihtifaller dolayısıyla Âkîf'in kültürel bellekte hatırlanma gerekçelerini şöyle sıralamıştır:

- 1- "Nâmık Kemal gibi şiiri düşüncelerinin ve duygularının tebliğine vasıta kılması ve ölümüne kadar kalbinin "din ve vatan aşkı" ile çarpması,
- 2- Pürüzsüz bir ahenk, temiz ve berrak bir Türkçe ile millî manzaralarımızı, mahallî renklerimizi gözler önüne sermesi ve bütün dikkati, titizliği ile güzel Türkçemizin üzerine titremesi,
- 3- Arapça ve Farsçaya gayet hâkim olduğu halde arı ve duru Türkçeyi kullanması,
- 4- Asıl muhavere lisanını pek tabii bir surette nazma tatbik etmesi,
- 5- Mütefekkir bir kafa ile hassas bir kalbin düşünüp duyduklarını sade bir üslup ile ve coşkun bir eda ile tebliği,
- 6- Hiçbir vakit tasannua (yapmacık) düşürmediği sanatını, sanatkâr görünmek için değil, memlekete ve millete faydalı olmak üzere kullanması,
- 7- Vatanın parçalanması felaketine karşı hiçbir şairin duyamadığı ve duyuramadığı bir teessürle ağlaması, İstiklal Marşı ile yurdun bağımsızlık saadetini de taklit edilemeyen bir beyan ile alkışlaması."¹⁹⁹⁵

1940'lı yılların sonunda Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun ön ayak olduğu Mehmed Âkîf ihtifalleri, Tek Parti döneminde nispeten resmi ilgiye mahzar olarak düzenlenmiştir. Artık sivil dernekler ve gençliğin yanında vali (Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay), belediye reisi, C.H.P. Bölge müfettişi (Prof. Dr. Sadi Irmak), İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, profesörler ve kalabalık bir kitle de törenlerde hazır bulunmuştur. Şairin yakın dostlarından Midhat Cemal Kuntay, damadı Ömer Rıza Doğrul bu dönemde de ihtifallerin önemli hatipleridir. Âkîf'in hayat felsefesi, dinî, ahlakî, ictimai tespitlerinden bahisle *Safahât*'tan seçilmiş bazı şiirlerin okunması, anma merasimlerinde bir gelenek halinde sürdürülen pratiklerdir. Ahmet Ayata, Fethi Gemuhluoğlu bu dönemde şiir okuyan genç talebelerdendir. Halkevindeki bu törenler İstanbul Radyosu tarafından yayınlanarak şairin

¹⁹⁹⁴ Güvemli, "Mehmet Âkîf", 3.

¹⁹⁹⁵ Tahir Olgun, "Âkîf'i Nasıl Tanıdım, Nasıl Görüştüm ve Nasıl Gördüm!", *Bilgi Yurdu Mecmuası*, sayı 6, (İkincikânun 1939): 569. Ayrıca bkz. Eşref Edib, *Mehmed Âkîf: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, haz. Fahrettin Gün, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 418-419.

geniş halk kitlelerine ulaşmasının önü açılmıştır. Ayrıca bu tarihte artık birçok halkevinin kapısı Mehmed Âkif için aralanmıştır.¹⁹⁹⁶

Mehmed Âkif ihtifallerinde 1960'lı yıllara kadar İstanbul İmam Hatip Lisesi, Milliyetçiler Derneği, Parti Gençlik Kolları, Ankara ve İzmir Türk Ocağı Şubeleri, MTTB, Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul Eminönü Öğrenci Lokali, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi Mezunları ve Talebe Cemiyetleri dikkat çeken öncü kurumlardır. ¹⁹⁹⁷ Mahir İz, Hikmet Demirçelik, Tarih Profesörü Tayyib Gökbilgin'in yanında, Tuğgeneral Faruk Güventürk de ihtifallerdeki hatip kürsüsünde Âkif'i anlatanlardandır. Şairin talebesi Mahir İz, ölümünün 25. yılında Eminönü Talebe Lokali'nde yaptığı anma konuşmasında “*Her geçen yıl onun fikir, sanat ve milli ruh bakımından ne kadar yüksek bir şahsiyet olduğunu daha canlı bir surette belirtmekte ve milletin kalbinde yaktığı nurlu muhabbet ateşi her yıl daha kuvvetini, şa’şasını arttırmaktadır.*” tespitiyle kolektif bellekte Âkif'e olan ilgiye bir çerçeve çizmiştir.¹⁹⁹⁸

Vefatının 40. yıldönümü Mehmed Âkif'in devletin resmî kurumları tarafından sahiplenildiği ilk merhale sayılabilir. Zira bu tarihten sonraki ihtifaller, devletin müdahalesiyle daha planlı ve profesyonel bir çerçevede icra edilirken, içerik bakımından da akademik ve ilmi bir zenginlik kazanmıştır. Sivil teşebbüslerin öncülüğünde çoğu zaman kendiliğinden gelişen organizasyonların yerini, önceden planlanmış ve devletin birçok kurumunun iştirakiyle düzenli bir görünüm arz eden ihtifaller almıştır. *Kültür Bakanlığı Türk Büyüklerini Anma Serisi*'nin 2. kitabı, ölümünün 40. sene-i devriyesinde Mehmed Âkif'e adanırken ihtifal içeriği son derece profesyonel bir görünümde dir. Dönemin Kültür Bakanı Rıfkı Danışman'ın katıldığı ihtifalde Prof. Dr. Mehmet Kaplan, A. Şevket Bohça, Ahmet Yüzendağ, Mehmet Çınarlı gibi isimler ihtifal hatibi kimliğiyle öne çıkarken Ahmet Hatipoğlu yönetimindeki TRT Korosu da musiki sunumuyla, Haluk Kurdoğlu gibi profesyonel sanatkarlar da şiirleriyle ihtifalin düzeyini amatörden profesyonele taşımıştır. Kültür Bakanlığı'nın o tarihte ihtifallere dair bir kültür politikası geliştirmek istediği Bakan Rıfkı Danışman'ın “*Bakanlığımızda Türk edebiyat, sanat, tarih ve*

¹⁹⁹⁶ “Gençlik Mehmet Âkif'i Andı”, *Vakit*, nr. 11574-322, (28 Aralık 1949): 1.

¹⁹⁹⁷ “Millet Şairi Mehmet Âkif”, *Sebilürreşâd*, cilt XIV, sayı 331, (23 Ocak 1962): 90.

¹⁹⁹⁸ Mahir İz, Hikmet Demirçelik, Tarih Profesörü Tayyib Gökbilgin'in yanında, Tuğgeneral Faruk Güventürk'ün konuşmaları için bkz. “Millet Şairi Mehmet Akif”, *Sebilürreşâd*, cilt XIV, sayı 331, (23 Ocak 1962): 90-96.

sosyal hayatına fikirleri ve eserleri ile değerli hizmetlerde bulunmuş olan şahsiyetlerin çeşitli vesilelerle anılması ve tanıtılması çalışmaları yapılmaktadır." cümlesinden anlaşılmaktadır.¹⁹⁹⁹

Mehmed Âkif 40. ölüm yıldönümünde Kültür Bakanlığı'nın öncülüğünde 29 Aralık 1976 Çarşamba gecesi Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası salonunda anılmıştır. Bu tarih, Âkif ihtifallerinde ayrıca bir milattır. Zira 27 Aralık Pazartesi gecesi televizyonda *Mehmed Âkif'i Anma Programı* düzenlenmiştir ki şairin İstiklal Marşı haricinde devlet medyasında yankı bulduğu önemli bir tarihin başlangıcıdır. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi tarafından Âkif Semineri 27-28 Aralık günleri yapılmış, seminere İstanbul Üniversitesi, Erzurum Üniversitesi ve Ankara Üniversitelerinden konuyla ilgili bilim adamları katılmışlardır. Âkif'in devlet ve üniversiteler aracılığıyla organize bir biçimde anıldığı en önemli tören silsilesi bu dönemde başlamıştır denilebilir.²⁰⁰⁰

1978 yılında Ankara'da 14 yazar, şair, romancı, öykücü ve yayıncının bir araya gelerek Türkiye Yazarlar Birliği'ni kurmasının ardından Mehmed Âkif ihtifalleri tabana hızla yayılarak şaire dair toplumsal farkındalık çalışmaları artmıştır. Âkif'in bir müddet ikamet ettiği ve İstiklal Marşımızı ve Bülbül'ü kaleme alındığı Samanpazarı'ndaki Tâceddin Dergâhı, Hacettepe Üniversitesi tarafından müze haline getirilmiş ve ardından burada 20-27 Aralık tarihleri arasında düzenli olarak merasimler yapılmaya başlanmıştır.²⁰⁰¹

Millî şair Mehmed Âkif Ersoy için ikinci ve en önemli kültürel seferberlik, ölümünün 50. yıldönümünde "iade-i itibar" sayılabilecek bir şekilde devletin bütün resmi organlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 1987 yılı, ilk defa şaire adanan bir sene olmuş, ihtifaller haricinde *Mehmet Âkif Yılı*'nda şairin şahsiyeti ve eserleri üzerine kültürel bir seferberlik ilan edilmiştir. Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrerem Taşçıoğlu'nun Mehmed Âkif Ersoy'un ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla 16.7.1986 tarihinde yaptığı basın toplantısında sarf ettiği şu sözler, Âkif'in 1986 yılına kadar devlet tarafından nispi olarak yok sayıldığının itirafı niteliğindedir:

"Bugüne kadar istiklal Marşı Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un kendisine layık

¹⁹⁹⁹ Mehmed Âkif'in Anma Günü programı için bkz. *Ölümünün 40. Yılında Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)*, haz. Mustafa Özen-A. Şevket Bohça, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), 28 s.

²⁰⁰⁰ Televizyondaki anma programında Yavuz Bülent Bakiler Mehmed Âkif'in Hayatı ve Kişiliği, Mehmet Çınarlı Âkif'in Şiir Dünyası, Fevziye Abdullah Tansel ise Âkif'in Fikirleri üzerinde konuşmuşlardır. Programın sonunda Âkif'in kızı Feride Akçor'la yapılan bir röportaj yayınlanmıştır. Bkz. "Mehmet Âkif Anıldı", *Hisar*, sayı 157, (Ocak 1977: 2.

²⁰⁰¹ Ölüm yıldönümünde Yazarlar Birliği'nin ilk organize Âkif anmalarına dair örnek olarak bkz. "Mehmet Âkif Anıldı", *Hisar*, sayı 256, (Ocak-Şubat 1979): 33.

bir şekilde anılmış olduğunu söylemek güçtür. 50. yıldönümünde hiç değilse bu kusurlarımızı bir nebze tamir edebilmek ve ona karşı saygı borcumuzu ifade edebilmek için yapmayı düşündüğümüz faaliyetleri arz etmek istiyorum...”²⁰⁰²

1986 yılında Mehmed Âkif’in anılmasıyla ilgili faaliyetler aylar öncesinden başlamış, TBMM Başkanı Necmettin Karaduman, Başbakan Turgut Özal, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Necdet Ürug, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu, Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrerem Taşçıoğlu, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı’dan meydana gelen bir “Şeref Kurulu” oluşturulmuştur. Anma töreni ve faaliyetler serisi için 200 milyon ile 2 milyar arasında tasarlanan bir mali portre hesaplanmış ve bu amaçla Çanakkale’deki Şehitler Abidesi projesinde olduğu gibi bağışlar için Türkiye Vakıflar Bankası Yenişehir Şubesi’nde hesap açılmıştır.²⁰⁰³

Âkif-Fikret kıyaslamasıyla daha çok beliren lehte ve aleyhte yazılar, İstiklal Marşı tartışmaları da²⁰⁰⁴ 1986-87 yılının edebiyat gündeminde yer alan konulardandır. Prof. Dr. Şükrü Elçin’in imtiyaz sahibi olduğu *Türk Kültürü*²⁰⁰⁵, *Türk Edebiyatı*²⁰⁰⁶, *Millî Kültür*²⁰⁰⁷ vb. dergiler, özel sayılarla vefatının ellinci yılında Mehmed Âkif’i çeşitli yönleriyle ele almışlardır. Türk Edebiyatı Vakfı, öğretim üyeleri, öğretmenler, üniversite ve lise öğrencilerini kapsayan ödüllü bir *Mehmed Âkif Şiir Tahlili ve Resim Yarışması* düzenlemiştir.²⁰⁰⁸ Ölümünün ellinci yılında edebiyat muhitlerindeki genel kanaat “İstiklâl Marşımız”ı yazan, milletimizin ve devletimizin buhran devirlerinde millî dert ve davalarımızı ve İslâm âleminin meselelerini hayatının temel konusu olarak işleyen iman ve ahlâk timsali, mücadeleci fikir adamı Mehmed Âkif Ersoy’un “ebediyyen millî şâirimiz olarak anılmaya layık” olduğudur.

²⁰⁰² Mükerrerem Taşçıoğlu, “Sunuş”, *Millî Şair Mehmet Âkif Ersoy’u Ölümünün 50. Yıldönümünde Anma Faaliyetleri Kitapçığı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., 1986), 3.

²⁰⁰³ Mükerrerem Taşçıoğlu, “Sunuş”, *Millî Şair Mehmet Âkif Ersoy’u Ölümünün 50. Yıldönümünde Anma Faaliyetleri Kitapçığı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, 1986): 4.

²⁰⁰⁴ Bazı çevrelerce periyodik aralıklarla nükseden İstiklal Marşı tartışmalarını “İçinde bulunduğumuz 1986 senesi, Âkif’in 50. ölüm yıldönümüne rastlıyor. Bu münasebetle, millî şairimiz, çeşitli kuruluşlar tarafından tertiplenen toplantılarla ve yapılan neşriyatla bir kere daha yâd ediliyor. Buna karşılık, bazı çevreler İstiklal Marşı’nı değiştirilmesi için elverişli ortam hazırlayıp kampanya açmağa çalışıyorlar.” özetleyen Altan Deliorman 1986 yılındaki cevabına örnek olarak bkz. Altan Deliorman, “İstiklal Marşı Değiştirilebilir mi?”, *Tercüman*, (13 Kasım 1986): 8.

²⁰⁰⁵ 11 araştırmacının Âkif’e dair akademik nitelikteki makaleleri için bkz. “Mehmed Âkif Ersoy Sayısı”, *Türk Kültürü*, sayı 284, (Aralık 1986): 729-832.

²⁰⁰⁶ Yaklaşık 30 araştırmacının yazı ve incelemelerini ihtiva den özel dosya için bkz. “Mehmed Âkif Anıt Sayısı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 158, (Aralık 1986): 3-95.

²⁰⁰⁷ *Millî Kültür*’ün Mehmet Âkif Ersoy özel sayısı için bkz. *Millî Kültür*, sayı 55, (Aralık 1986): 1-96.

²⁰⁰⁸ Yarışmaya son katıma tarihi 1 Şubat 1987’dir. Derece alan eserlere ödüller İstiklâl Marşı’nın kabul yıldönümü olan 12 Mart 1987 tarihinde verilmiştir. Bkz. “Mehmed Âkif Şiir Tahlili ve Resim Yarışması”, *Türk Edebiyatı*, sayı 158, (Aralık 1986): 94.

1986'nın ilk günlerinde şairi “rahmet ve minnetle anma için” ihtifal maksadıyla bir araya gelen Aydınlar Ocağı ve Türk Edebiyatı Vakfı, bu dönemde dikkat çeken iki teşekküldür. “Türk aydını olmanın şuuru ve mesuliyet idrakiyle” kurulan bu kurumlar, “Âkif'i tanımak, onu sevmek, ona benzemeye çalışarak onu anmak her Türk'ün borcu ve vazifesidir.” sloganıyla anma toplantıları düzenlemeyi misyon olarak kabul etmişlerdir.²⁰⁰⁹

Türkiye Yazarlar Birliği yanında Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı bünyesinde kurulan Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi de, şairin vefatının ellinci yılında şairi kolektif bellekte yaşatma ve neşriyatla edebî mirasını geleceğe taşıma gayretiyle harekete geçen kurumlardandır. Merkezin Müdürlüğü yapan M. Ertuğrul Düздаğ, 1986 yılında kurumun amacını şöyle açıklamıştır:

“Merkez’imiz Mehmed Âkif Ersoy’u tanıtmak ve bütün eserlerini yayınlayarak millî kültürümüze faydalı olmak gâyesiyle kurulmuştur ve Mehmed Âkif’i seven aziz milletimizin bütün ferdlerinden yakın alâka ve yardım göreceğinden emin bulunmaktadır.”²⁰¹⁰

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın proje kapsamında millî şairin hayatını, düşünce ve sanatını, Milli Mücadele ve Milli Edebiyatımızdaki yerini inceleyen “Mehmet Âkif Ersoy” kitabı, yine şairin ölümüne kadar yazmış olduğu bütün yazılar taranıp derlenerek ve eski harflerle yazdığı halde yeni harflere geçirilmemiş, tasnif edilerek kitap halinde basılmamış yazıları (*Mehmet Âkif Ersoy’un Yazıları*), *Mehmet Âkif Ersoy Bibliyografyası*, TBMM “İstiklal Marşı” ile ilgili zabıtlar kitabı 1986’da kamuoyuna ilan edilen neşriyat faaliyetlerindendir. Mehmet Âkif’in 1986-1987 yılındaki anma merasimlerine hemen hemen bütün devlet bakanlıkları yanında YÖK, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, TRT Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü, Türkiye Bankalar Birliği, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve San’at Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Genel

²⁰⁰⁹ Genel Başkanlığını Prof. Dr. Süleyman Yalçın’ın yaptığı Aydınlar Ocağı Yayınları’ndan çıkan kitapta Yard. Doç. Dr. Kâzım Yetiş, Ahmed Kabaklı, A. Aydın Bolak, Yard. Doç. Dr. Necat Birinci, Prof. Dr. Muharrem Ergin birer makaleyle Mehmed Âkif’in şahsiyete ışık tutmaya çalışmıştır. Bkz. *Mehmed Âkif’i Anlatıyorlar*, (İstanbul: Doğu Matbaası, 1986), 13.

²⁰¹⁰ M. Ertuğrul Düздаğ, *Büyük Şairin Vefatının Ellinci Yılında: İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehidleri Şiirlerinin Açıklaması*, (İstanbul: Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1986), 3.

Müdürlüğü, Milli Kütüphane Başkanlığı da kendi sahasına taalluk eden faaliyetlerle iştirak etmişlerdir.²⁰¹¹

1986 yılından itibaren Mehmed Âkif ismi zaman zaman siyasi tartışmalara malzeme yapılsa da ihtifaller üniversitelerin, edebî teşekküllerin, gönüllü sivil toplum kuruluşlarının, vakıf ve derneklerin gayretleriyle 21. yüzyıla ulaşınca kadar aksamadan devam edegelmiştir. Hayatında Âkif'e esirgenen vefa, ölümünden sonraki törenlerle telafi edilmiştir.

2000'li yıllardan sonra Mehmed Âkif için kanuni düzenlemeler yapılarak şairin kamuoyundaki itibarını, eserlerini korumaya yönelik birtakım girişimler de hayata geçirilmiştir. 4 Mayıs 2007 tarihli 5649 sayılı kanunla her yıl, İstiklal Marşı'nın kabul edildiği gün olan 12 Mart, "*Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü*" olarak tescil edilmiştir. Kanunla, bütün kamu kurum ve kuruluşlarının öncülüğünde, halkın ve sivil kurumların iştirakiyle anma törenleri düzenlenmesi öngörülmüştür.²⁰¹² 2010 yılında ise 1126 sayılı kanunla İstiklal Marşı'nın 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında korunan mali haklara konu edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığının 3/12/2010 tarihli ve 244972 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu'nca 6/12/2010 tarihinde kararlaştırılan bu kanuna göre hiçbir gerçek ya da tüzel kişi, kurum, kuruluş veya birlik İstiklal Marşı'nın çoğaltılması, yayılması, temsili, ses veya görüntü karşılığında bedel talep edemeyecektir.²⁰¹³

Devlet tarafından bir yılın Mehmed Âkif'e tahsisi, 1987 yılından sonra 2011 yılında da gerçekleşmiştir. Bu yılın milli şairimiz "Mehmet Âkif Ersoy Yılı" ilan edilmesinin ardından vefatının 75. yıldönümünde tüm ülkede çeşitli programlarla anılmaya başlanan Mehmed Âkif adına "Vefa Geceleri" düzenlenmiştir. 12-13 Mart 2011 tarihlerindeki Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu'nda 35 araştırmacı ve akademisyen, İstiklal Marşı şairini "dönemi, düşüncesi, şiiri-dili, *Safahât* adlı eseri, tahayyülü/yansımaları" yönüyle ele almıştır. Yaşayan kültürde Mehmed Âkif imgesi sorgulanırken şairin üç açıdan

²⁰¹¹ *Millî Şair Mehmet Âkif Ersoy'u Ölümünün 50. Yıldönümünde Anma Faaliyetleri Kitapçığı*, 12-23.

²⁰¹² Yönetmeliğin çıkarılmasında İçişleri, Milli Eğitim ile Kültür ve Turizm bakanlıklarının müşterekiyeti ön görülmüştür. 4 Mayıs 2007 tarihinde kabul edilen kanun için bkz. "İstiklal Marşı'nın Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, sayı 26518, (10 Mayıs 2007), Kanun no. 5649.

²⁰¹³ Bakanlar Kurulu kararı ve Karanmenin Eki için bkz. *Resmî Gazete*, sayı 27780, (9 Aralık 2010), Kanun no. 1126.

ilgi odağı hâline geldiği saptanmıştır: Şairliği, İslamcılığı ve Karakteri.²⁰¹⁴ 2011 yılında Mehmed Âkif hakkında özel sayılar neşreden dergiler de şairin aktüel zamana mesaj ve tesirlerini farklı başlıklar altında değerlendirmeye tabi tutmuştur.²⁰¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan ve şairin biyografisine katkı sunacak belgeler de bu tarihten itibaren yoğun bir şekilde neşredilmeye başlanmıştır.²⁰¹⁶

Son olarak Mehmed Âkif Ersoy'un vefatının 84. yıldönümünün idrak edileceği hafta 30 Aralık 2020 tarihli ve 31350 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan genelge ile 2021, "İstiklal Marşı Yılı" olarak ilan edilmiştir. Genelge, 2021 yılı boyunca bütün kamu kurum ve kuruluşları tarafından İstiklal Marşı'nın anlamını ve Kurtuluş Savaşı'nın önemini anlatmak amacıyla halkımızın ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla İstiklal Marşı'nın kabulü ve Mehmed Âkif Ersoy'la ilgili anma etkinlikleri düzenlemeyi öngörmüştür.²⁰¹⁷ İstiklal Marşı'nın kabulünün 100. yılı (12 Mart 2021), böylece Mehmed Âkif'in hatırlanmasında önemli bir fırsat zemini hazırlamıştır. 12 Mart öncesi ve sonrasında, yıl boyunca şairin hayatı, eserleri ve sanatı, İstiklal Marşı etrafında birçok yayın ve neşriyat yapılmıştır.²⁰¹⁸ 100. yıl kapsamında ayrıca birçok üniversite tarafından sempozyum, panel ve çalıştay düzenlenmiş, Mehmed Âkif'in Mısır dönüşü bir müddet ikamet ettiği Mısır Apartmanı'ndaki dairesi "Mehmet Âkif Ersoy Hatıra Evi" olarak devletin resmi makamlarının katılımıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 12 Mart 2021 tarihinde ziyarete açılmıştır.²⁰¹⁹ İstiklal Marşı'nın kabulünün 100. yılı için başta İstanbul olmak üzere birçok ilde sergiler açılmış ve söyleşiler gerçekleştirilmiştir. Böylece yeryüzünde

²⁰¹⁴ Bkz. Doç. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu, "Yaşayan Kültürde Mehmet Âkif İmgesi", *Vefatının 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy-Sempozyum Bildirileri*, haz. Vahdettin Işık, (İstanbul: Zeytinburnu Bel. Kültür Yayınları, 2011), 556.

²⁰¹⁵ Mehmet Âkif Özel sayısı neşreden Diyanet İlmi dergisinin kitap basımı için bkz. *Vefatının 75. Yılına Anısına Mehmet Âkif Ersoy*, (Ankara: DİB Yayınları, 2013): 7-199.

²⁰¹⁶ Bu kapsamda neşredilen eserlere örnek olarak bkz. *Bir İstiklâl Âşığı Mehmet Âkif (Hayatı, Sanatı, Fikirleri Üzerine Araştırma ve İncelemeler)* Ed. Turgay Anar, (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2011), 179-203.

²⁰¹⁷ 4 Mayıs 2007 tarihli ve 5649 sayılı İstiklal Marşı'nın Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü hakkındaki kanuna eklenen geçici madde için bkz. *Resmî Gazete*, sayı 31350, (30 Aralık 2020): 9.

²⁰¹⁸ Örnek olarak bkz. *Türk Dili*, sayı 831, (Mart 2021): 6-125.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 2021 yılında Mehmet Âkif ve eserlerini konu olan 40'a yakın kitap çeşitli belediyeler, kamu kurumları, yayınevleri, dernek ve vakıflar tarafından neşredilmiştir. Bunun yanında birçok dergi ve mecmua da özel sayılarla bu yılda Âkif'e dair yayınları edebiyat tarihimize miras bırakmıştır.

²⁰¹⁹ Dairenin ilk odası Mehmed Âkif Ersoy Kitaplığı olarak tasarlanmıştır. Şiir odası, belgesel odası ve Mehmed Âkif Ersoy'un hayatına dair kesitlerin yer aldığı dijital sergileme alanları da bulunmaktadır. Ayrıca Mehmed Âkif'e ait fotoğraflar, gözlüğü, saati, kitapları, eserlerinin orijinal basımları, vefatının ardından adına basılan pulu, zarfı ve paraları sergilenen eşyalar arasından yer almaktadır. Hatıra Evi, Âkif'in anılarını yaşatan bir merkeze dönüşürken, ziyaretçilerine Âkif'i daha yakından tanıma imkânı sunmaktadır. Bkz. "Mısır Arapmanı'nda Hatıra Evi", *Dergâh*, sayı 374, (Nisan 2021): 2.

kendisini hatırlatmaya değer kalıcı izler bırakmadığını düşünen şair, edebî hafızada adeta yeniden dirilmiş; eserleriyle, şiirleriyle kamuoyunun gündeminde kültürel dinamikliğini kazanmış, her fırsatta kaçındığı şöhreti yaşarken değil ama öldükten sonra toplumun gönlündeki sevgiyle bir daha kazanmıştır.

Toplumsal belleğin ve edebî hafızanın işleyişini göstermesi bakımından Mehmed Âkif ihtifalleri ideal bir örnek niteliğindedir. Dinî, millî birçok geleneği içinde barındıran bu anma merasimleri, kendisine özgü birtakım ritüellerin de ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. İhtifaller, şairin hayatına, sanatına ve eserlerine dair yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına vesile olduğu gibi edebî polemiklerle kültürel hafızanın canlanmasına da hizmet etmiştir. Mehmed Âkif'e dair ilmi ve akademik araştırmaların, etütlerin artmasında bir ritüel pratiği olan bu ihtifallerin rolü büyüktür.²⁰²⁰

4.1.9. ABDÜLHAK HÂMİD İHTİFALLERİ

Yaptıkları ve yapmak istedikleriyle gerek yaşarken gerekse ölümünden sonra Yeni Türk Edebiyatı'nda üzerinde en çok konuşulan şahsiyetlerin başında gelen Abdülhak Hâmid, eserleriyle, Tanzimat'tan sonra başlayan eski-yeni tartışmalarına yenilik lehinde bir yön vermiş ve yeniliği sanatının değişmez unsurlarından biri yapmıştır. Dilindeki savruluk ve alışılmışın dışına çıkan hayal dünyası ile eski edebiyat taraftarlarınca sürekli olarak eleştirilmişse de, edebiyatımızda 1860'lı yıllarda Şinasi ile başlayan yenileşme hareketine asıl yön verenlerden biri de Abdülhak Hâmid'dir.²⁰²¹ Aileden gelen bürokratik prestije İstanbul, Tahran, Paris, Poti, Golos, Bombay, Londra gibi Şark ve Garb'ın muhtelif iklim ve edebiyat muhitlerindeki zevkleri de ekleyen Hâmid, tezatlarıyla da Türk edebiyatının en dikkate değer simalarındandır.²⁰²²

Yaşarken üç kuşağın büyük şairi ve bir edebiyat abidesi olarak görülen Abdülhak Hâmid, “şâir-i azam” ve “dâhî-i azam” unvanlarıyla Türk edebiyatında bir zirve olarak kabul edilmiştir.²⁰²³ Hâmid'in büyük şöhretinin zamanla artmasına dikkat çeken Abdülhak Şinasi Hisar, son senelerinde artık “Şâir-i Azam” demenin, resmi rütbesini söylemek gibi bir şey

²⁰²⁰ Geniş bilgi için ayrıca bkz. İbrahim Öztürkçü, “Edebî ve Kolektif Bellekte Mehmet Âkif İhtifalleri”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, Özel Sayı (2021): 211-238.

²⁰²¹ Abdullah Uçman, “Ölümünü 70. Yılında Abdülhak Hâmid”, *Türk Edebiyatı*, sayı 402, (Nisan 2007): 61.

²⁰²² İbrahim Necmi (Dilmen), *Abdülhak Hâmit ve Eserleri*, (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932), 90.

²⁰²³ Taha Toros, *Mâzi Cenneti*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 49.

hâline geldiğini söylemektedir.²⁰²⁴ Peyami Safa'ya göre ise Hâmid'in edebiyatımıza getirdiği yenilik ve başkalık, “Şark an’anesine karşı Garp tesirlerinin zaferini istemekten doğmuştur.” Bu, Gazâlî ve Mevlâna'ya karşı Hugo'yu veya Shakespeare'i çıkarmak demektir. O, edebiyatımızı “mistik an’anedan” çıkararak o devre mahsus çağdaş romantik istikametine yöneltmiştir. Peyami Safa, bu yüzden edebiyatımızdaki birçok ilk payesini modern anlamda Abdülhak Hâmid'e layık görmüştür:

“Edebiyatımıza ilk alafranga görüşü getiren adam Şinasi'den ve Nâmık Kemal'den ziyade Abdülhak Hâmid'dir. Yalnız vatan davası içinde kalan Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmid gibi memleket hudutlarını aşarak zamanına aid birçok meselelerin heyecanını ve fikir hummasını duymuş değildir. Tek gözlüğü ile sivri sakalından *Duhter-i Hindü'suna* ve *Finten'*ine kadar, bütün şahsı ile ve eseriyle, edebiyatımızda ilk Avrupalı Abdülhak Hâmid'dir. Ölümünün birinci yıldönümünde, onu edebiyatımıza ilk şapka giydiren adam olarak da selamlayabiliriz.”²⁰²⁵

Peyami Safa'ya göre Hâmid, sağlığında uzun ve ihtişamlı hayatıyla, ölümünde de uzun ve ihtişamlı cenazesiyle üç edebî nesle saygı kadar korku da telkin etmiştir.²⁰²⁶ Hayatı da ölümü de başlı başına bir hadise olan Abdülhak Hâmid, 13 Nisan 1937 Salı gecesı saat 1'i 5 geçe vefat etmiştir.²⁰²⁷ Hâmid'in ölümü öldüğü gece telefonla Ankara'ya bildirilmiş, kendisinin “yüksek şerefine layık cenaze merasimi yapılması için” İstanbul Valiliğine emir verilmiştir.²⁰²⁸ Bunun üzerine şairin cenaze ihtifali binlerce kişinin iştirakiyle ve “millî bir matem” heybeti içinde “Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'nın 1 numaralı ölüsü” olarak “Büyük ölü ebedi evine bırakılmıştır!”²⁰²⁹ Ölümünden sonra neşri artan şaire dair hatıralardan öğrendiğimize göre Hâmid, o yıl 6 Mayıs'ta Lüsyen Hanım'la evliliğinin 25. yıldönümünü kutlamaya hazırlandığı bir zamanda hayata gözlerini yummuştur.²⁰³⁰

Abdülhak Hâmid'in resmi ve sivil büyük kalabalıkların katılımıyla gerçekleşen “ikonik” cenaze merasiminin arka planını, vefatı sonrası bütün halkevlerinde düzenlenen ihtifal ve anmaların sosyo-kültürel sebebini, seküler ve aristokrat şahsiyetinin yanında, onu

²⁰²⁴ Abdülhak Şinasi Hisar, “Abdülhak Hâmid”, *Yeni İstanbul*, nr. 73, (11 Şubat 1950): 4.

²⁰²⁵ Peyami Safa, “Alafranga Edebiyatın İlk Şairi”, *Cumhuriyet*, nr. 4998, (14 Nisan 1938): 3.

²⁰²⁶ Peyami Safa, “Abdülhak Hâmid Meselesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4716, (30 Haziran 1937): 3.

²⁰²⁷ Hâmid'in vefat ettiğinde kaç yaşında olduğu gazetelerdeki ihtilaftan da anlaşılmaktadır. Buna 85 veya 86 yaşında olan “Türk edebiyatının en büyük siması” Hâmid, birkaç gün evvel bronşite yakalanmış, Cuma günü şiddetli bir kriz geçirmiş, vefatından evvel son dakikalarında doktoruna teşekkür etmiş ve son sözü “Lüsyen” olmuştur. Ayrıntılar için bkz. “Elîm Bir Ziya: Büyük Şair Abdülhak Hâmid Vefat Etti”, *Akşam*, nr. 6639, (13 Nisan 1938): 1; “Hâmid'i Kaybettik”, *Cumhuriyet*, nr. 4638, (13 Nisan 1938): 1, 6; “Hâmid'in Cenazesi Bugün Merasimle Kaldırılacak”, *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 1, 4.

²⁰²⁸ “Hâmid'in Cenazesi Bugün Merasimle Kaldırılacak”, *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 4.

²⁰²⁹ “Cenaze İhtifali Çok Heybetli Oldu”, *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 1.

²⁰³⁰ “Büyük Şaire Aid Hatıralar”, *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 5.

etrafında örülen “mitolojik ipek kozalağı”nda²⁰³¹ aramak gerekir. O her edebiyat ve sanat mahfilinin başucu şeref konuğudur. Bu meclislerde katılımcılar Hâmid ve diğerleri şeklinde iki sınıfa ayrılacak kadar “tescillenmiş bir edebiyat otoritesi”dir.²⁰³² Kendisinin şerefine verilen itibarlı toplantıların ilki 1911 yılında geleceğin büyük edebiyatçılarından katıldığı ziyafettir.

1929 yılında C.H. Fırkasından mebus olan Abdülhak Hâmid²⁰³³, her devrin şairi olarak Cumhuriyet siyaset ve edebiyatına da kendisini kabul ettirmiş, ulusal zaferlere ve kahramanlarına manzumeler yazarak²⁰³⁴ varlığını ve geçmişten gelen prestijini tescil ettirmiştir. O, Cumhuriyet döneminde edebiyatı tek başına temsil eden ikonik kimliğini hayatta iken inşa etmiş, yeni ulus devletin vitrin yüzü olmuştur. Adına tunçtan büst yapılan ilk şair olması devletten bağımsız bir karar değildir.²⁰³⁵ Ölümü üzerine Atatürk’ün cenazeye çelenk ve yaverlerini göndermesi²⁰³⁶, *Makber* şairinin “millî şair”, cenaze alayının “millî matem kafilesi” ilan edilmesine sebep olmuştur.²⁰³⁷ Halûk Y. Şehsuvaroğlu da Hâmid’in ölümünde, Atatürk’ün cenazesine başyaverini göndermek suretiyle Türk şiirinin büyük üstadına alâka ve hürmetini gösterdiğini söylemektedir.²⁰³⁸ Nurettin Sevin ise hatıralarında Hâmid’e yapılan muhteşem cenaze merasiminin Atatürk’ün emriyle gerçekleştiğini ve Hâmid’in bir eserinin üç gün içinde halkevinde oynanması için bizzat emir verdiğini, bu işe de kendisini memur ettiğini nakletmektedir.²⁰³⁹

²⁰³¹ Söz konusu ziyafete katılan Yakup Kadri’nin şu sözleri, Süleyman Nazif’in başının çektiği perestîşkâr edebiyatçıları arasında Abdülhak Hâmid’in “muazzam şöhrat ve kudretini” gözler önüne sermektedir: “İlk gençlik çağımda Abdülhak Hâmid, benim için yerde mi, gökte mi olduğu bilinmeyen bir mitolojik varlıktı. Eserlerini okurken bana hatiften birtakım sesler duyuyormuşum gibi gelirdi. Bunları bizcileyin etten kemikten bir yaratığın yazmış olacağına ihtimal vermezdim.” Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, (Ankara: Bilgi Yayınları, 1969), 239-240.

²⁰³² Abdülhak Hâmid Tarhan’ın edebiyat ve sanat mahfillerine konu olan evi için bkz. Turgay Anar, *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 171-178.

²⁰³³ “Aptülhak Hâmit B.[ey] Meb’us Oldu”, *Vakit*, nr. 3956, (12 Kânunusâni 1929): 1, 4.

²⁰³⁴ Hâmid’in Dumlupınar Milli Zaferi sonrası (Ağustos 1924) “Zaferimizin büyük serdârı, muazzam Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine” ithaf ettiği ve “Ben neyim? *Salhürde bir şâir/Nâlezen bir mezârı bî-zâir!*” mısralarıyla Mehmetçiğe seslendiği şiir için bkz. Abdülhak Hâmid, “Gıyâben Dumlupınar’a”, *İkdâm*, nr. 9844, (30 Ağustos 1340/1924): 1.

²⁰³⁵ “İlk Heykel”, *Cumhuriyet*, nr. 1718, (17 Şubat 1929): 1.

²⁰³⁶ “Atatürk Adına Cenazede Yaverleri Bulunacak”, *Tan*, nr. 713, (14 Nisan 1937): 1.

²⁰³⁷ “Büyük Ölü Hâmid’in Cenazesi Bugün Milli Merasimle Defnedilecek”, *Tan*, nr. 713, (14 Nisan 1937): 1.

²⁰³⁸ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Üstadlar ve Dernekler”, *Cumhuriyet*, sayı 14102 (5 Kasım 1963): 2.

²⁰³⁹ Nurettin Sevin “Eskiden benimle beraber oynayanlardan bir kısmı Ankara’daydı; o sayede kısa zamanda bir şey çıkarmak kâbil oldu.” şeklinde 3 günde nasıl bir temsil çıkardıklarını özetlemiştir. Bkz. Nurettin Sevin, “Abdülhak Hâmit Tarhan’dan Hatıralar”, *Hisar*, sayı 41, (Mayıs 1967): 9.

Necip Fazıl, cenaze merasimine katılanları “çoğu gençlik, belki elli bin kişi...” rakamıyla tahmin etmekte ve “Hâmid, ata binercesine, ayaklarını iki yandan sarkıtarak tabuta binseydi de görseydi” diyerek cenaze ihtifalinin haşmetini şu cümlelerle özetlemektedir:

“Doksanına yakın bir ömür, şiirinden daha şa’salı bir görünüş, Kraliçe Viktorya’yı ve İngiliz lordlarını büyüleyici bir zarafet ve olanca lüksleriyle iştihali bir dünya tadımı...”²⁰⁴⁰

Midhat Cemal, cenazenin önünde “Atatürk’ün altın çiçeği bir meşale vakarıyla yürürken” Hâmid’in “mekteplinin eli, ordunun kalbi ve Atatürk’ün armağanı ile”, üç şerefi beş dakikada tayyettiğini, kat ettiğini Hâmid ihtifalinde ifade etmiştir.²⁰⁴¹ O günlerde şehir sınırlarına son derece uzak olan Zincirlikuyu Mezarlığı’nın resmi açılışı bile yapılmamıştır ve “Böyle uzak bir yere hiç kimse cenazesini getirmez.” şeklinde dedikodular vardı. Fakat Batı geleneklerine benzetilsin diye, tanınmış bir kişinin ölümüyle mezarlığa ilk büyük cenaze defnedilmişti. Aynı zamanda ilk defa bir “şairin anısına” son derece süse düşkün eşi Lüsyen Hanım için İstanbul Belediyesi tarafından yaşamı boyunca maaş bağlanmış, bunun da yeterli olmaması üzerine Bursa’daki Çelikpalas’ta müdür yardımcılığına tayin edilmiştir.²⁰⁴² Bütün bunlar, Hâmid’in “muazzam şöhreti”yle birlikte anma geleneğine istisnalar silsilesi ekleyecek kadar görülmemiş şeylerdir. Birkaç ay öncesinde vefat eden ve vatanın bağımsızlık sembolü niteliğindeki İstiklal Marşı’nı kaleme alan Mehmed Âkif için sessiz ve sedasız sade bir tören yapılmış, bir fakir cenazesi zannıyla ihtimam gösterilmemiştir.²⁰⁴³

²⁰⁴⁰ Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâli*, 2. Baskı, (İstanbul: B.D. Yayınları, 1976), 237.

²⁰⁴¹ Bu mazhariyeti Midhat Cemal, Hâmid’in “sahici adam” olmasına bağlamış, ihtifaldeki konuşmasında “*Dün bir daha gördük ki sahici adamsak, yeni rejim, dirimizin de, ölümüzün de bahtiyar olacağı bir rejimdir.*” sözlerini sarf etmiştir. Kuntay’a göre bu yüzden Cumhuriyet devrinde Hâmid’in tabutunu bir kolundan millet, bir kolundan devlet tutarak kaldırmıştır. Bkz. “Hâmid İçin Üniversite’de Muazzam İhtifal Yapıldı: Mithat Cemal’in Sözleri”, *Son Posta*, nr. 2408, (16 Nisan 1937): 1, 11.

²⁰⁴² Taha Toros, *Mâzi Cenneti*, 60-61.

²⁰⁴³ Mehmet Âkif’e dair ilk anket, şairin vefatından yaklaşık 2,5 ay sonra Mart ayında *Yeni Adam* dergisinin 167. ve 172. sayıları arasında yayımlanmıştır. Ankete dair derginin 166. sayısında duyuru yapılmış ve 167. sayıdan itibaren de sorular ve cevapları yayımlanmıştır. 12 Nisan 1937 tarihinde Abdülhak Hâmid’in ölümü üzerine, Âkif anketi hemen sonlandırılmış, 173. sayıda “Büyük Şairin Ölümü Karşısında Türk Matbuatında Görülen Akisler” başlığıyla bazı gazetelerde yer alan yazar ve şairlerin görüşlerine yer verilmiştir. *Yeni Adam* dergisinde 174. sayıdan itibaren de “Abdülhak Hâmit” için bir anket açılmış ve şair hakkında Türk fikir ve sanat adamlarının düşünceleri alınmıştır. Âkif anketiyle benzer formatta olan bu anket, iki şaire bakışı ve bir bakıma Âkif’e yapılan çifte standardı gözler önüne sermesi bakımından ilginçtir. Abdülhak Hâmid’e dair sorularda, yazarlara zoraki bir pozitif bakış açısının dayatıldığı görülmektedir. Derginin sahibi İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun 174. Sayıdaki “*Hâmid İçin Ne Yaptım?*” başlıklı kısa yazısı yazarlar üzerindeki psikolojik güdülemenin izlerini taşımaktadır. Geniş bilgi için bkz. İbrahim Öztürkçü, “Mehmet Âkif’i Nasıl Bilirdiniz? Âkif’in Vefatından Sonra *Yeni Adam* Dergisi’nde Yapılan Anket”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 12, (Bahar-2015), 7-50.

Hâmid'in gösterişli cenaze töreninden bir gün sonra şairin edebiyattaki yeri, eserlerinin kıymeti ve edebi şahsiyeti etrafında dönemin tanınmış edebiyatçıları arasında *Akşam* gazetesinde de bir anket düzenlenmiştir. “*Hâmid Hakkında Bugün Edebiyatçılar ve Münekkidler Ne Düşünüyorlar?*” başlıklı ankette bir şair için ölümsüzlüğün sırrı “eserlerine ebediyen yaşamak kudretini sindirme” olarak açıklanmıştır. Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Peyami Safa, Nurullah Ataç, Şükufe Nihal, tiyatro münekkidi Selami İzzet, çeşitli yönleriyle Hâmid'in edebiyat tarihimizde bıraktığı tesiri ve genç nesillere etkisini mercek altına almışlardır.²⁰⁴⁴ Ankette Peyami Safa'nın tespitleri ilgi çekicidir. Hâmid'i Shakespeare'in ve Victor Hugo'nun devamı sayan Peyami, şairi Puşkin'le de kıyas etmiş; Rus yazarı ne kadar milli ise Hâmid'i de o kadar Türk şeklinde tavsif etmiştir. Her ikisinin edebiyatımıza getirdiği şey ise Avrupa romantizmidir. Peyami Safa, Hâmid'i yarınki nesillerin okumasını bir mecburiyet, dâhiliğini de beynelmilel değil ama yerli ölçülerde inkâr edilemez bir gerçek olarak tahlil etmiştir.²⁰⁴⁵

Ulus-devletlerin kitleleri belirli değerler manzumesi etrafında örgütlenme ihtiyaçları/ mecburiyetleri, yeni rejimleri, cemaat mensupları arasında manevi rabıtalara tesis etmeye yarayacak ve aynı zamanda onlara sunulan yeni hiyerarşilerin meşruiyet anlatısının telkinine yardımcı olacak icatlara yönelmiştir. Bu kapsamda siyasî otoritelerin kolektif bilinç inşa etme adına yöneldikleri vasıtaların başında törenler gelmektedir.²⁰⁴⁶ Törenler kadar anılacak kimsenin ulus devletin amacına uygun seküler ve lâ-dîni bir görüntü taşıması da önem arz etmektedir. Hâmid, bu anlamda iktidarın profiline tamamen uyan bir ideal bir profan figürdür. Nitekim bu özellikler, “Hâmid Gecesi/İhtifalleri” düzenlenen halkevlerinde toplantıya katılan halka da bir geçekçe olarak sunulmuş, “Cumhuriyet'in millî Türk ideolojisinin adamı” bulunduğu özellikle vurgulanmıştır.²⁰⁴⁷ Ölümü sonrası Dâhiliye Vekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın *Cumhuriyet* gazetesine yazdığı makalede sarf ettiği “İdeallerimizde tam bir birlik vardı.” cümlesi, Hâmid'in iktidarla olan derin temasını ve ideal birliğini göstermesi bakımından dikkat

²⁰⁴⁴ Şevket Hıfzı, “Hâmid Hakkında Bugün Edebiyatçılar ve Münekkidler Ne Düşünüyorlar?”, *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 7.

²⁰⁴⁵ Şevket Hıfzı, a.y., 7.

²⁰⁴⁶ Şerif Eskin, “Sevgili Ölümü: Abdülhak Hâmid'in Ardından Halkevlerinde Düzenlenen Anma Törenleri ve Bir Ulusal Mit Yaratım Süreci”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 10, (Güz 2017): 139.

²⁰⁴⁷ 21 Nisan 1937 Çarşamba günü Tekirdağ Halkevi'nde icra edilen 24 Nisan 1937 tarihli ihtifal raporu. Bkz. CCA, Fon Kodu: 490.01 Yer Numarası: 978.793.

çekicidir.²⁰⁴⁸ Yine Üniversite’de 3 gün sonra yapılacak Hâmid ihtifaline gönderdiği şu telgraf, ilk defa Cumhuriyet rejimi tarafından bu denli benimsenen bir şaire yüklenen misyonu da açıkça ifade etmektedir:

“Türk milletinin ve Türk sanatının büyük kaybını bir millî matem olarak karşılamakta ve derin bir acı duymaktayız. Bütün Türk milletinin hissettiği bu mateme örnek olmak hususunda gösterdiğiniz heyecan ve saygıya iştirak eder, hepinize taziyetlerimizi ve sevgilerimizi sunarım.”²⁰⁴⁹

Hâmid’in rejimle kâbil-i telif olan, örtüşen tarafları ve “millî şair” ilan edilme gerekçeleri de yine ulusal iktidarın içindeki siyasiler ve askerler tarafından seslendirilmiştir. İzmir’in işgalinden bir gün önce Hâmid’in 15 Mayıs 1919’da Pertev Paşa hitaben yazdığı şiir, şairin ileri görüşlülüğün ve kurtuluşa inancının bir delili olarak görülmüştür.²⁰⁵⁰ Türk edebiyatında hiçbir şaire nasip olmayan bir ölüm ritüeli gerçekleşmiş, Hâmid’in cenaze merasimi kayda alınarak vefatından 3 gün sonra İpek ve Melek Sinemalarında gösterime başlamıştır. Reklam ilanlarında “Şair-i azam Hâmid’in cenaze merasimi, tarihî ve edebî hatıratı bütün tafsilatı ile Türkçe sözlü” ifadesi yer almaktadır.²⁰⁵¹

Hâmid’in cenazesine olan bu ilginin sebebi, Mehmed Âkif’in damadı Ömer Rıza Doğrul’un yazdığı makalenin başlığında göze çarpmaktadır: “*Şark Edebiyatında Eşi Henüz Doğmayan İnkılapçı Hâmit*”. Daha sonraki Hâmid ihtifallerinde görüleceği gibi onun “en birinci ve en kuvvetli vasfı ise inkılâpçılığıdır, eski ile yeniye ayırt ederek yeninin kat’î galebesini temin etmiştir.” Bu yüzden geniş çaplı katılımı hak ettiği ön görüşüyle onun anılmasına ayrı bir özen gösterilmiştir.²⁰⁵²

²⁰⁴⁸ Şükrü Kaya, “Hâmid İçin”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 5. Konuşmanın tamamı için ayrıca bkz. Şükrü Kaya, “Abdülhak Hâmit”, *Haber-Akşam Postası*, nr. 1885, (16 Nisan 1937): 3-4.

²⁰⁴⁹ “Hâmid İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 7.

²⁰⁵⁰ General Pertev Demirhan, “Merhum Abdülhak Hâmid’in 15 Mayıs 1919’da Yazdığı bir Şiir”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 5.

²⁰⁵¹ Reklam için bkz. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 4.

²⁰⁵² Ömer Rıza, ölümünde kayınpederinden esirgediği cömert sözleri Hâmid için kullanarak onun “İnkılapçı şahsiyeti”nin portresini şöyle çizmektedir:

“Şinasi ve Nâmık Kemal gibi şahsiyetlerin başarmak istedikleri teceddüt, Hâmit’siz kalsaydı, irtica hamleleri karşısında muhakkak boğulur, edebiyatımız bu yenilik taraftarlarının tesirinden kurtulur kurtulmaz kaside ve gazel devrine döner, dilimiz elsine-i selâseden müteşekkil bir halita olarak kalır; bugün, bu canlı, bu özlü, bu pürüzsüz Türkçeyi yazamaz ve söyleyemedik. Hâmid’i edebiyatımızdan çıkarmak; edebiyat tarihimizi çoraklaştırır ve bugünkü seviyemizi alçaltır. Hâmid’in eskiye indirdiği kat’î darbe sayesinde dilimiz hayata ve hürriyete kavuştu ve söz söyler, meram anlatır, mana yaratır, her vadide at oynatır, her şahikaya yükselir bir dil oldu. Dilimiz bu inkılâpçı adam sayesinde bu feyze erdiği gibi kafamız ve kalbimiz tasannu’un bütün çarpık ve çapraşık yollarından kurtuldu. Yüksek düşünüş, derin kavrayış, engin duyuş imkânlarını bu sayede elde ettik. Nazîf merhumun Hâmit için ‘Veliyünimet idrakimiz’ demesinin sebebi bu idi.” Bkz. Ömer Rıza Doğrul, “Şark Edebiyatında Eşi Henüz Doğmayan İnkılapçı Hâmit”, *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 5.

Şimdiye kadar hiçbir şairin mazhar olmadığı bir ilgiyle “büyük millî şair”, askerî top arabasına konularak resmî kortej eşliğinde ve askerî bando tarafından “matem havası” çalınarak mezarına kadar götürülmüştür. Bu aynı zamanda şairin edebiyat dünyasındaki büyük prestijinin devlet idaresi tarafından onayı anlamına gelmektedir.²⁰⁵³ 15 Nisan 1937 Perşembe günü Üniversite konferans salonunda yakalarında Hâmid rozetinin bulunduğu gençlerin katılımıyla Fuad Köprülü, Profesör Ali Nihad Tarlan, İsmail Habib ve Midhat Cemal (Kuntay)’in birer konuşma yaptığı bir ihtifal düzenlenmiştir.²⁰⁵⁴ Yurt içindeki ihtifaller yanında yurt dışında da anma toplantıları tertip edildiği basına aksetmiştir. Belgrad’da gece geç vakitte Roi Serbe Otelinde bir sofraya toplanan Türk gazetecileri Hâmid’i anmış, şiirlerini okumuşlardır.²⁰⁵⁵

Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, *Ulus* gazetesinde Hâmid hakkında “O bizim hepimizin şairiydi” içerikli bir demeç verirken²⁰⁵⁶ o günlerde sayısı 167’yi bulan bütün halkevlerinde 21 Nisan Çarşamba günü Hâmid’in hatırasını “*tazim ve taziz için*” toplantılar düzenlenmesine karar verilmiştir.²⁰⁵⁷ Yaklaşık bir hafta içerisinde karar verilip tamamlanan ihtifal programları, komite faaliyeti açısından ve temsil yönü belirgin içeriği itibarıyla Türk edebiyatında birçok yazara nasip olmayacak şekilde canlıdır. Hemen her halkevinde bir komite kurularak Hâmid’in hayat ve eserlerinden, şahsiyetinden bahsedilmesi, büyük şairin eserleri ile hakkında yazılmış şiirlerinden okunması ve halkevi temsil kolu tarafından *Eşber* gibi bir piyesinden kısmi temsil gösterilmesi planlanmıştır.²⁰⁵⁸ Hâmid’in yüksek hatırasını taziz için tören seferberliği ilan eden halkevleri, zengin içerik bakımından adeta yarış yaptıkları gibi programlarını gazetelere ilan vermek suretiyle halka açmışlardır. 21 Nisan’daki halkevi anma törenlerinde birçok şair ve yazar hatip ve konuşmacı katılım göstermiştir. İstanbul’daki Şehremini, Kadıköy, Beşiktaş Halkevleri gibi önemli merkezlere nazaran Beyoğlu Halkevi’ndeki hatip kürsüsünde önemli simalar dikkat çekmektedir. 21 Nisan 1937 Çarşamba günü Beyoğlu İstiklal Caddesi’ndeki Nuri Ziya

²⁰⁵³ “Büyük Ölü, Ebedi Evine Bırakıldı”, *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 8.

²⁰⁵⁴ “Hâmid’in Ölmez Hatırası Dün Büyük Heyecanla Anıldı”, *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937): 1, 10.

²⁰⁵⁵ Asım Us, “Yugoslavya Mektupları: Belgrad’da Hâmid Gecesi”, *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 2.

²⁰⁵⁶ “Şükrü Kaya Şâir-i Azam’ı Anlatıyor”, *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937): 1, 10.

²⁰⁵⁷ Şerif Eskin bu anmalar üzerine Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde (BCA) bulunan 104 Halkevi’nin faaliyet raporlarını esas alarak Hâmid, Cumhuriyet elitlerinin idealleri ve kültürel dönüşüm tasarıları ile tezât oluşturacak derecede “Osmanlı” hüviyetinde olsa da çeşitli yorumlama ve tevil girişimleriyle onun edebî şahsiyetini, tasarlanmaya çalışılan ulusal kanona bir referans hâline getirilme çalışılmalarını bir makale olarak incelemiştir. Bkz. Şerif Eskin, a.y., 135-169; Ayrıca bkz. “167 Halkevinde Merasim”, *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937): 1.

²⁰⁵⁸ Komite faaliyetine örnek olarak bkz. “Ankara Halkevi’nde Hâmid Gecesi”, *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 8.

Sokağı'ndaki Parti binasındaki temsil salonunda Hâmid'i anmak için yapılacak törendeki konuşmacılar ve konuları şöyledir:

“1-Tören bir hitabe ile Ev Başkanı Ekrem Tur tarafından açılacaktır.

2-Hâmid'in Hayatı (Semih Mümtaz),

3-Hâmid Hakkında İhtisaslar (Midhat Cemal),

4-Hâmid Hakkında Bir Şiir (Şükûfe Nihal Başar),

5-Hâmid'in Edebi Şahsiyeti (Refik Ahmed Sevengil),

6-Hâmid'in Son Günleri ve Son Eseri (İsmail Hâmi Danişment),

7-Hâmid'in Şiirlerinden Bazı Parçalar (İsmail Habib).”²⁰⁵⁹

Hâmid ihtifalleri merkez ve taşra vilayetlerindeki halkevleri eliyle topluma denetimli siyasî kültürel dizayn verme ve homojenleştirme faaliyetlerinin tipik bir örneğidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve kurumsallaşma yıllarında 1920 ve 1930'lu yıllardaki resmi törenlerinin ulus-devletlerin oluşumu evresindeki rolünü irdeleyen Sibel Özbudun'a göre yeni rejime meşruluk kazandırılması, ulusal bilincin oluşturma ve yaygınlaştırması gereği, meşrulaştırmanın kadim aracı törenlerden yararlanılmasını gerektirmiştir. Cumhuriyet halkçılığı, öncü seçkin kadronun liderliğinde, Osmanlı'dan devraldığı tebaa yerine kendi idealindeki 'halk' ı yaratma çabası içine girmiştir. Cumhuriyet devrimlerinin yanı sıra Halkevleri, Köy Enstitüleri, okul müfredatları, radyo programları, gazete-dergi yayınları vb. tümü halkı biçimlendirme çabasının araçlarıdır. Cumhuriyet'in resmi törenlerinin asli özelliği, en ince ayrıntılarına dek kanun, yönetmelik ve protokollerle belirlenmiş, denetimli, her türlü kendiliğindenlik ifadesine kapalı, düzen ve disiplini ön planda tutan, toplumsal hiyerarşiyi vurgulayan gösteriler olmalarıdır.²⁰⁶⁰ Ülkenin en uzak beldelerine varıncaya kadar merkezi idarenin zorunlu tuttuğu Hâmid ihtifalleri, simgesel yönü ve içeriği bakımından tam bir denetimli “kutsama seremonisi”dir. Örneğin resmi direktifler neticesinde Artvin'de düzenlenen Hâmid ihtifalinde salonun bir köşesine Hâmid'in siyah tüllerle sarılı bir resmi konulmuştur.²⁰⁶¹ Taşradaki birçok vilayette birkaç ay boyunca benzer sembolik ritüeller bu “zoraki matem”in bir yansıması olarak icra edilmiştir.²⁰⁶²

²⁰⁵⁹ Gazetede ilan edilen programa göre Kadıköy Halkevi'nde ise M. Turhan Tan ve Behçet Yazar tarafından konferans verilmiştir. Halkevlerindeki ihtifal programı için bkz. “Hâmid İçin Yapılacak Törenler”, *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 10.

²⁰⁶⁰ Sibel Özbudun, *Âyinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1997): 138, 149.

²⁰⁶¹ Bkz. “Artvin'de Hâmid İhtifali”, *Son Posta*, nr. 2424, (2 Mayıs 1937): 5.

²⁰⁶² Yurdun her tarafından Nisan ve Mayıs ayları boyunca devam eden Hâmid ihtifallerine dair matbuat merkezi olan İstanbul'a taşradaki muhabirler vasıtasıyla mektup veya telgrafla bilgi verilmekteydi. Örneğin Çorlu, Yozgat, Niksar, İnebolu, Kastamonu, Amasya, Tokat, Manisa, Antalya, Merzifon, Trabzon

1937 yılı Mayıs'ı sonunda Hâmid'in ruhuna ithafen dinî bir ritüel olarak 23 Mayıs Pazar günü saat 13.30'da Teşvikiye Camisi'nde şehrin güzel sesli ve tanınmış hafızları tarafından bir Mevlid okutulmuş, merasimde Hâmid'i sevenler ve dostları hazır bulunmuştur.²⁰⁶³ Birkaç gün önce Şairin eşi Lüsyen Hanım gazetelere ilan vererek sevenlerinin Mevlid'e iştirakini rica etmiştir.²⁰⁶⁴

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki²⁰⁶⁵ bir belge ilginç bir detayı ortaya çıkarmaktadır. Abdülhak Hâmid'in vefatından hemen sonra Dâhiliye Vekili ve C.H.P. Genel Sekreteri Şükrü Kaya, halkevi başkanlarına bir genelge göndererek sadece vefat etmiş ilim, sanat ve edebiyat sahasında tanınmış Türk büyüklerine ihtifal yapılmasını, ancak "henüz hayatta olan şahsiyetlerin özel günlerinin yapılmamasını" tavsiye etmiştir. Çok değerli şahsiyetleri rencide etmemek adına alınan bu kararın Hâmid'in ölümünden hemen sonra alınması dikkat çekicidir. Ayrıca "ilmine, sanatına hürmeten kendilerine tören tertip edilmesi düşünülen yabancı âlimlerle ölmüş Türk uluları hakkında tören yapabilmek için de mutlaka merkezden müsaade" alınması istenmiştir.²⁰⁶⁶ Haziran 1937'de Hâmid için özel bir dosya neşreden *Yeni Türk* mecmuasında Şükrü Kaya, Hâmid'i "Bizim, hepimizin büyük şairi", "büyük vatanperver, büyük demokrat" olarak nitelendirmiştir.²⁰⁶⁷

Halkevlerinde yapılan Hâmid ihtifalleri, daha sonra şair ve yazar anma merasimlerinde Cumhuriyet dönemine kalıcı bir nitelik taşıyacak bazı ritüellere de ön ayak olmuştur. Hâmid'in edebî ve sanat hayatını içeren biyografisi ile birlikte dönemine tanık olan edebiyatçıların hitabesi bu törenlerin açılış kısmını oluşturmaktaydı. Bunların haricinde "edebiyatındaki hususiyetlerle yaptığı inkılapları, ömrünün son günleri, ölümü, ölüm karşısındaki derin düşünceleri, son eseri ve bu eserle yaptığı son edebî inkılabı"

Halkevlerinde düzenlenen ihtifallere dair bilgi için bkz. "Hâmid İhtifali ve Gençlik", *Son Posta*, nr. 2423, (1 Mayıs 1937): 5.

²⁰⁶³ "Merhum Şair Abdülhak Hâmid İçin Mevlid", *Cumhuriyet*, nr. 4679, (24 Mayıs 1937): 2.

²⁰⁶⁴ "Mayıs'ın 23'üncü Pazar günü saat 1,30'da Maçka'da Teşvikiye Camisi'nde cennetmekân Abdülhak Hâmid'in ruhuna ithaf edilmek üzere Mevlid-i Nebvî okunacağından merhumu sevenlerin teşriflerini rica ederim. Merhum Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Zevcesi Lüsyen Tarhan." Bkz. "Abdülhak Hâmid İçin Mevlid", *Cumhuriyet*, nr. 4676-4677, (21-22 Mayıs 1937): 2.

²⁰⁶⁵ T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kurumu, 16 Temmuz 2018 tarih ve 30480 sayılı karamame ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na dönüştüğünden dipnotlarda bu kısaltmayı kullandık.

²⁰⁶⁶ Halkevlerinin, sanat ve edebiyat sahasındaki yaşayan Türk büyükleri için tören yapmamasını bildiren söz konusu belge 29 Mayıs 1937 tarihli. Bkz. CCA, 490-1-0-0 / 3-15-26.

²⁰⁶⁷ Mecmuada Şükrü Kaya dışında Dr. Sadi İrmak (Abdülhak Hâmid), Ziyaeddin Fahri (Hâmid Bir Feylesof Mudur?), Ali Kâmi Akyüz (Hâmid ve Makber), Nahit Sırrı (Bir Okuyucunun Notları), Şükûfe Nihal (Hâmid-şair), İffet Halim (Büyük Şair), Hakkı Süha Gezgin (Hâmidsiz Kaldık), Mehmet Halit Bayrı (Abdülhak Hâmid'e Dair), Agâh Sırrı Levend (Abdülhak Hâmid), Nusret Safa Coşkun (Ölen Hâmid, Yaşayan Hâmid) da Hâmid'e dair intibalarını neşretmişlerdir. Bkz. Şükrü Kaya, "Hâmid İçin", *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 955-956.

salahiyettar şahsiyetler tarafından halka izah edilmekteydi.²⁰⁶⁸ “Eserlerinden bazı şiirlerin okunması,²⁰⁶⁹ *Eşber*’den bir parçanın bir perdelik temsili, İstanbul Radyosu’ndan ihtifalin dinlenmesi, gelenlere Hâmid’in hayatı ve eserlerinden parçaları muhtevi birer kitabın hediye edilmesi, Hâmid’in hayatına ait resim ve fotoğrafların projeksiyonla canlandırılması, törenin sonunda bir ve üç dakikalık sükût²⁰⁷⁰ ile ayakta durulması” şaire özgü birtakım gelenek icatlarındandır. Şiirler, bazen org ve keman gibi müzik aletleriyle müzikal bir atmosfer yaratılarak halka dinletilmekteydi.²⁰⁷¹ Sahnelenen eserler, başkanlığını Vedat Örfi’nin yaptığı halkevlerinin Temsil (Gösterit) Şubeleri elemanları tarafından tiyatroya uyarlanmıştı. Celal Göğüş ile İlhan Geçer de²⁰⁷² o yıllarda bu şubede ışık ve uygun bir dekorla *Eşber*’i canlandırmakla görevliydi. Ayrıca yerel merkezlerde Gösterit Şubesi rejisörleri temsilleri idare edebiliyorlardı. Vedat Örfi, sadece temsilleri organize etmekle kalmıyor, Batı müziklerinden matem havaları çalmak suretiyle izleyicileri hüznün atmosferine sokuyordu. Genellikle de sahne de perde açılırken piyanodan Frédérick Chopin’in “Marché Funèbre”si (cenaze marşı) yavaş ve hazin bir şekilde icra ediliyordu. İhtifal boyunca bu müzik, dinleyicileri büyük ölünün hatırası içinde tutmak için icra edilmekteydi. Işık efekti de okunan parçaların seyrine göre açılıp kapanmaktaydı. Sahnede bir genç kız, projeksiyon elinde tuttuğu kitaba yöneldiği zaman “*Hâmit... Büyük insanlar ölmez... Sen de aramızda yaşıyorsun!*” diyerek izleyicileri hüzne boğuyordu.²⁰⁷³ Şairi toplumsal bellekte mitleştirme temayülünün bir parçası olarak cadde

²⁰⁶⁸ Örnek olarak bkz. CCA, Fon Kodu: 490.1.0.0 Yer Numarası: 978.793-9. (12.05.1937).

²⁰⁶⁹ 21 Nisan 1937 Çarşamba akşamı Halkevi’nde düzenlenen Abdülhak Hâmit Gecesi’nde faaliyet programında *Makber*’den (elli beyit), *Eşber*’den, *Finten*’den, *Tarık* ve *Nesteren*’den parçalar okunmuştur. Bunlar içerisinde *Nesteren*’den Şah Gazenfer’le Şehzade Behram’ın muhaveresi temsili olarak sergilenmiştir. Bkz. CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1.

²⁰⁷⁰ Abdülhak Hâmid’in ölümünün yıldönümüne rastlayan 13 Nisan Perşembe günü akşamı Zonguldak Halkevinde bir toplantı tertip edilmiş, Halkevi Başkanı Akın Karauğuz bir söylevle toplantıyı açmış, Hâmid’in ruhuna saygı olarak ayakta üç dakika susulmuştur. Program duyurusundan halkevinin, yeni yılın birinci üç aylık programıyla Yunus Emre, Nâmık Kemal, Mehmed Âkif, Farâbî, Zekâî Dede adlarına da edebiyat ve müzik geceleri için hararetli hazırlık halinde olduğunu anlıyoruz. Bkz. “Zonguldak Halkevinde Hâmid İhtifali Çok Güzel Oldu!”, *Vakit*, sayı 7641, (20 Nisan 1939): 9.

²⁰⁷¹ 21 Nisan 1937 Çarşamba günü Amasya Halkevi’nde icra edilen ihtifalde şiirler ork ve keman eşliğinde okunmuştu. CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1.

²⁰⁷² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’ndeki belgelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla 1937-38 yıllarında Hâmit ihtifallerinde aktif olarak görev alan bazı edebiyatçılar şunlardır: Ağâh Sırrı Levend, Nizamettin Nazif, Halit Bayrı, Şükufe Nihal, Naki Tezel (Eminönü Halkevi), İlhan Geçer (Karadeniz Ereğli Yöknurulu Halkevi), Eflatun Cem Güney (Kütahya Halkevi), Cevdet Kudret (Kayseri Halkevi), Taha Toros ve Arif Nihat Asya (Adana Halkevi, 21 Nisan 1937), Abdülbaki Gölpınarlı (Kastamonu Halkevi), Hilmi Yücebaş, Vasfi Mahir (Malatya Halkevi), Sadettin Nüzhet Ergun (Üsküdar Halkevi).

²⁰⁷³ Karadeniz Ereğli Halkevi Yöknurul Başkanlığı raporu için bkz. CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1 (21 Nisan 1937).

ve mekteplere Abdülhak Hâmid'in adının verilmesi de bulunmaktaydı.²⁰⁷⁴ Bu ritüeller içerisinde sinemada Hâmid'in hayatının gösterilmesi ilk ve önemli bir teşebbüs olarak dikkat çekmektedir. Saygı duruşu ise Fikret ve Mehmed Âkif ihtifalleri ile başlayan tören pratiklerinin devamıdır.²⁰⁷⁵ Bu anmalardaki “millî şair” vurgusu, Mütareke dönemlerinden beri tartışılan Türk edebiyatına dair bir payenin Hâmid'e tahsisini pekiştirme amacı olarak görülebilir. İhtifallerde konuşmalar/nutuklar ise genellikle “Hâmid” portesinin önünde yapılmıştır.²⁰⁷⁶

Başka şairlere gösterilmeyen olağanüstü imtiyazlar, devlet ve resmi kurumlar tarafından ölümünden sonraki günlerde Hâmid'e gösterilmeye devam etmiştir. Hâmid'in ölümü üzerine Vali ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ, Şehir Meclisi toplantısında söz alarak memleketin “en büyük şair”ini kaybettiğini, kendisine bir eser-i hürmet olmak üzere evinin icar (kira) bedelini Belediye'nin verdiğini, bu bedelin şimdi de ailesine verilmesini teklif etmiştir. Bu teklif ve İstanbul şehri namına bir heyetin Lüsyen Abdülhak Hâmid'e giderek taziyette bulunması ittifakla kabul edilmiştir.²⁰⁷⁷

İhtifaller dışında matbuatta Hâmid'i edebî şahsiyetini ve edebiyatta bıraktığı boşluğu dile getiren birçok makale ve özel sayılar neşredilmiştir. Bunlar arasında İstanbul ve Ankara gibi merkezi yerlerin neşrettiği özel sayılar dışında Balıkesir, Merzifon gibi yerel matbuat da Hâmid için edebî seferberliğe girişmiştir. Anma yazısı dışında birçok ithaf şiir de Hâmid'e adanmıştır.²⁰⁷⁸ İstanbul'da Eminönü Halkevi, hem anma faaliyetleri hem de özel neşriyatıyla öne çıkan kurumlardandır.²⁰⁷⁹ 21 Nisan 1937'de burada yapılan Hâmid ihtifaline yoğun bir katılım gözlemlenirken Halkevi Başkanı Agâh Sırrı Levend'in radyo

²⁰⁷⁴ Belgelerden söz konusu teklifin Zonguldak Halkevi'nden geldiği anlaşıyor. Bkz. CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1 (Genel Sekreterliğe çekilen 24 Nisan 1937 tarihli belge).

²⁰⁷⁵ “Hâmit İçin Bugünkü İhtifaller”, *Tan*, nr. 721, (21 Nisan 1937): 4.

²⁰⁷⁶ “Millî Şairimiz Heyecanla Anıldı”, *Tan*, nr. 722, (22 Nisan 1937): 2.

²⁰⁷⁷ Meclis toplantısını müteakip Necip Serdengeçti, Tevfik Töre, Ressam Cem ve Refik Ahmet Sevengil'den mürekkep bir heyet Maçkapalas'a giderek bu vazifeyi yapmış, Lüsyen Hanım da başta Cumhurreisi olmak üzere bütün milletin gösterdiği derin ve samimi alâkadan dolayı duyduğu minneti ifade ederek Şehir Meclisi azalarına teşekkürlerinin iletilmesini rica etmiştir. Bkz. “Büyük Dâhinin Ev Kirasını Şehir (Meclisi) Vermekte Devam Edecek”, *Haber-Akşam Postası*, nr. 1885, (16 Nisan 1937): 4; “Şehrin Kadirşinaslığı: Büyük Şaire Verilen Tahsisat”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 1.

²⁰⁷⁸ *Kaynak* dergisinde Mehmet Yaşar ve O. Balkır'ın “Hâmit İçin” şiirleri için bkz. *Kaynak*, sayı 51, (19 Nisan 1937): 66-67.

²⁰⁷⁹ İstanbul Eminönü Halkevi tarafından ayda bir çıkarılan ve şairin örtülü olarak bir müddet yazı işleri müdürlüğünü de yürüttüğü *Yeni Türk* dergisi Hâmid Özel Sayısı çıkarmıştır. Dergide yazar, şair ve dostları dışında Şükrü Kaya gibi siyasi aktörlerin de Hâmid için intibalarını dile getirmesi, şaire karşı açık ve menavi bir patronaj ağının örüldüğünün göstergesidir. Dergide Şükrü Kaya, Dr. Sadi Irmak, Dr. Ziyaeddin Fahri, Ali Kâmi Akyüz, Şükûfe Nihal, İffet Halim, Nahit Sırrı, Hakkı Süha Gezgini, M. Halit Bayrı, Agah Sırrı Levend, Nusret Safa Coşkun gibi Hâmid'i çeşitli yönleriyle ele alırken Hâmid'in ölmesine rağmen “yaşayan” taraflarına odaklanan yazılar neşredilmiştir. Bkz. “Hâmid Sayısı”, *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 955-979.

ile bütün memlekete ulaştırılmıştır.²⁰⁸⁰ Bu münasebetle dergilerde öne çıkan genel kanaat “Hâmid’in bir yığın toprağa değil, gönüllerin içine, edebiyat tarihinin en yüksek yerine gömüldüğüdür.” Bıraktığı boşluk etrafında unutulmaktan korkan Hâmid için yapılması gerekeni, Balıkesir Halkevi dergisi *Kaynak*’ta Mükerrerem Kâmil Su, şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Hâmid’in arkasında bize düşen en önemli iş, nesilden nesil anılması ve hakik değeri ile tanınması için gençliği eserleri(y)le baş başa bırakmak ve bir gün büyük hatırasın lâyük Hâmit’ler yetiştirmek olacaktır.”²⁰⁸¹

Hâmid’in ismi etrafında gereğinden fazla ve abartılı sıfat bolluğuna ilk dikkatleri çeken Peyami Safa’dır. “*İzahsız Kalan Şair*” fıkrasında Peyami, yarım asırdan beri onun bütün hayranlarının en büyük meftunu Florinalı’ndan ayrı ve fazla bir şey söylemediklerini iddia ederken Hâmid’in eserlerinin çözülmemiş bir muamma dengi halinde karşımızda ve Kitapçı Aziz’in vitrininde durduğunu söylemiştir. Nisyan denilen maktele şairin çoktan girdiğini söyleyen Peyami Safa, abartılı sıfatların gölgesinde yaşayan Hâmid’in rahat bırakılmasını istemiştir:

“Yarım asırdan beri Hâmid hakkında hep aynı vasıfları ve esprileri dinliyoruz. Bu memlekette hakiki san’at ve felsefe kültürle pişmiş tek bir tenkid kafası görününceye kadar da bunları dinleyeceğiz: Ebedî Hâmid, ulvî Hâmid, müceddid Hâmid, bahtiyar Hâmid... Ey, başka?.. Başka yoksa, Allahaşkına, Hâmid aşkına, edebiyat aşkına susalım ve utanalım. Bunları bizim kadar, Florinalı kadar küfeci çocukları da biliyor.”²⁰⁸²

Abdülhak Hâmid anısına yapılan törenler, CHP Genel Sekreterliği, arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere 1937’de başlamış ve özellikle 1938’de yoğunlaşarak artmıştır. Arşiv belgelerini inceleyen Şerif Eskin’e göre Cumhuriyet’in kültür politikaları kapsamında yaratılmaya çalışılan ulusal semboller manzumesinde Abdülhak Hâmid Tarhan’a ayrıcalıklı bir yer atfedilmiştir. Edebiyat tarihindeki Batılılaşma eksenli dönüşüm temayülünün başlıca temsilcisi olarak addedilmesi de onun bir “kurucu deha” olarak mitleştirilmesindeki en temel faktördür. Tek-Parti yıllarında siyasal angajmanlar doğrultusunda Hâmid’in hatırasının diri tutulmasına yönelik sistematik bir hafıza politikası

²⁰⁸⁰ Eminönü Halkevi’ndeki Hâmid İhtifali’nde Ağâh Sırrı dışında Doç. Sadi Irmak, Nizameddin Nazif, Mehmet Halit Bayrı birer konuşma yaparken Sevim Levend Hâmid’den çeşitli şiirler bir mektubundan parçalar okumuştur. Başkan Ağâh Sırrı tek başına *Nesteren*’den bir meclis temsil etmiştir. İki sesli konuşmak suretiyle Şehzade Behram ile Şah Gazanfer’in kavga sahnelerini canlı olarak okumuştur. Bundan sonra Gösterit Kolu Başkanı Doktor Celâl Tahsin Boran ile Sevim Levend kostümlerle *Eşber*’in saray faslını temsil etmişlerdir. Gece sonunda “büyük ölü” için bir dakika sükût edilerek programa son verilmiştir. Ayrıntılar için bkz. “Hâmid İhtifali”, *Yeni Türk*, sayı 53, (Mayıs 1937): 953-954.

²⁰⁸¹ Mükerrerem Kâmil, “Hâmit”, *Kaynak*, sayı 51, (19 Nisan 1937): 65.

²⁰⁸² Peyami Safa, “İzahsız Kalan Şair”, *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937) : 3.

yürütülmüştür.²⁰⁸³ Ölümü sonrası, bütün halkevlerinde ilan edilen Hâmid seferberliği²⁰⁸⁴ ve anma kampanyasının bir müddet sonra şairin edebî mirasını değersizleştireceği dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in 6 Nisan 1938 tarihli tamiminden anlaşılmaktadır. Beyoğlu Halkevi'ndeki ihtifali tebrik eden Maarif Vekili tarafından, törenleri "sık sık yapmanın onların icap ettirdiği mükemmelliği temine mani olacağı" vurgulanmış, "toplantıların tören halinde değil, merhumun eserlerini tahlil ve tetkik şeklinde daha mütevazı" bir şekilde yapılması tavsiye edilmiştir.²⁰⁸⁵ Arşiv belgelerinden ihtifal ateşinin sadece İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük merkezlerde değil, halkevlerinin aktif olduğu Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde icra edildiği anlaşıyor.²⁰⁸⁶ Anma toplantıları sonrası, merkez teşkilata rapor verilmesi Tek Parti döneminin kültür, sanat politikalarının ayrılmaz bir parçasıdır.²⁰⁸⁷ Homojen bir insan tipi yaratmak ulus devletlerin temel siyasî hedeflerinden biri olduğu unutulmamalıdır.

²⁰⁸³ Eskin, a.y., 156-158. Ayrıca Hâmid'in vefatının Türk matbuatına yansımalarına dair geniş bilgi için bkz. İsmail Alper Kumsar, "Vefa ile Siyasa Arasında: Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Vefatı ve Türk Matbuatındaki Yansımaları", *Vefa Cefa Vefasızlık Kitabı*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021), 115-193.

²⁰⁸⁴ Hâmid'in bir dönem yakınında bulunan bir kimse olarak Necip Fazıl da 1938'de bu seferberliğe katılmış; Zonguldak, İzmir, Balıkesir ve Manisa Halkevlerinde konferanslar vermiştir. Bu metinlerde Necip Fazıl'ın ilginç tespitleri vardır: "...Sadece ölümü ile, böyle harekete iklim hazırlayan ve târih veren bir sanatkar, kim ve ne olduğunu bir kere daha ifade ediyor demektir. Onun ruhuna, beraberce inandığımız Allah'dan rahmet ve nur dilerim." *Hitâbeler* kitabındaki "Abdülhak Hâmid ve Dolayısıyla" başlıklı konuşmalar için bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Hitâbeler*, (İstanbul: B.D. Yayınları, 1999), 55-75.

²⁰⁸⁵ CCA, Fon Kodu: 490.01 Yer Numarası: 978.793. 1 (6 Nisan 1938).

²⁰⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelerden Abdülhak Hâmid ihtifali münasebetiyle 1937-1938 yılları arasında muhtelif tarihlerde merkez teşkilatla yazışan il ve ilçeler şunlardır: Beyoğlu Halkevi, Ayvalık Halkevi, Bergama Halkevi, Kayseri Halkevi, Niksar Halkevi, Amasya Halkevi, Davas Halkevi, Sinop Halkevi, Erciş (Van) Halkevi, Samsun Halkevi, Pasinler Halkevi, Urfa Halkevi, Milas Halkevi, Bafra Halkevi, Karadeniz Ereğli Halkevi, Kütahya Halkevi, Gaziantep Halkevi, Tarsus Halkevi, Adana Halkevi, Trabzon Halkevi, Burdur Halkevi, Siirt Halkevi, Ağrı Halkevi, Ordu Halkevi, Ayancık Halkevi, Eminönü Halkevi, Emirdağı Halkevi, Kastamonu Halkevi, Edirne Halkevi, Manisa Halkevi, Boyabat Halkevi, Ünye Halkevi, Keşan Halkevi, Elaziz Halkevi, Fatsa Halkevi, Fethiye Halkevi, Denizli Halkevi, Harput Halkevi, Tokat Halkevi, Ağrı Halkevi, İskilip Halkevi, Bolu Halkevi, Çorum Halkevi, Söke Halkevi, Birecik Halkevi, Kandıra Halkevi, Alaşehir Halkevi, Akhisar Halkevi, Manisa Halkevi, İnegöl Halkevi, Boyabat Halkevi, Seyhan Halkevi, Rize Halkevi, Sivas Halkevi, Beşiktaş Halkevi, Iğdır Halkevi, Tekirdağ Halkevi, Kırkağaç Halkevi, Üsküdar Halkevi, Gönen Halkevi, Dinar Halkevi, Isparta Halkevi, Balıkesir Halkevi, Bilecik Halkevi, Develi Halkevi, Maraş Halkevi, Çankırı Halkevi, Tire Halkevi, Zonguldak Halkevi, Tirebolu Halkevi, Muş Halkevi, Artvin Halkevi, Erzincan Halkevi, Malatya Halkevi, Çanakkale Halkevi, Afyon Halkevi, Alanya Halkevi, Konya Halkevi, Söke Halkevi, Kandıra Halkevi, Muğla Halkevi, Edremit Halkevi, Silvan Halkevi, Aksaray Halkevi, Bolvadin Halkevi, Pertek Halkevi, Gerze Halkevi, Devrek Halkevi, Karaman Halkevi, Develi Halkevi, Çorlu Halkevi, Kadıköy Halkevi, Bodrum Halkevi, İnebolu Halkevi, Silvan Halkevi, Pertek Halkevi... (Bu bilgiler CCA'deki, Hâmid İhtifalleri konulu muhtelif dosyalardan tespit edilmiştir.)

²⁰⁸⁷ Kayseri Halkevi'nde 21 Nisan 1937 akşamı Hâmid için yapılan ihtifal raporunda talimat üzerine "üç gün evvel tören için bütün devâir-i resmiye ve fabrikalara tebligatlar yapıldığı gibi el ve duvar ilanları ile de keyfiyetten bütün halkın haberdar edilerek törene davet edildiği" bildirilmiştir. 700'den fazla halkın iştirak ettiği törende şairin büyük kıtada ve kara kalemle yaptırılan bir monoklü fotoğrafisi konulmuştur. Lise Edebiyat Öğretmeni Cevdet Kudret'in konuşmasının ardından *Eşber* iki perdelik bir oyun olarak sahnelenmiş

Gençliğin iştirak ettiği Üniversite'deki ihtifallerde Dr. Ali Nihad Tarlan ve Tıp Fakültesi'nden Dr. Sadi Irmak tarafından Hâmid, “bilâkayd ü şart bütün Türk edebiyatının en büyük siması” olarak gençliğe aşılanırken şairin getirdiği “edebî inkılabın azameti tebarüz ettirilmiş” ve dramlarının karakteristik vasıfları üzerinde durulmuştur.²⁰⁸⁸

1939 yılındaki Hâmid anmalarının kamuoyundaki geniş katılım yerine sadece gençliğin iştirakiyle gerçekleştiği Peyami Safa'nın bu konudaki eleştirilerine yansımıştır. Bu tarz şair merasimlerini gençliğin omuzladığını söyleyen Peyami Safa, Hâmid ihtifallerinin edebiyatçı anmalarında bir üst çatı oluşturduğunu iddia etmiştir. Ona göre Hâmid'i anmak, takipçisi bütün şair ve yazarları anmak demektir:

“Her anma jesti güzeldir; hele devri, mektebi, lisanı, estetiği ne olursa olsun, Türk şiirinin tahtından indirmegi bir an düşünmediğimiz Hâmid için yapılan her tören, edebiyattaki bütün ölmüşlerimizin canına değer: Kemal'in de, Ekrem'in de, Safa'nın da, Fikret'in de, Cenab'ın da, Nazif'in de, Haşim'in de, Sahir'in de, Sezai'nin de, Ali Ekrem'in de, Âkif'in de ruhları şâd olur. Çünkü hepsinde Abdülhak Hâmid'i şahsiyetinin birer ucundan devam ettiren geniş bir tesir payı vardır.”²⁰⁸⁹

Anadolu'daki bazı halkevlerinde Hâmid ihtifallerinin bir şölen halinde idrak edilmesi ilginç bir merasim ritüeli olarak kaydedilmelidir. Çanakkale Halkevi'nde “Büyük Şair Abdülhak Hamid Tarhan'ın 2. yıldönümü şairin dehası ile mütenasip bir şekilde anılırken törende şairin muhtelif eserlerinden parçalar okunmak suretiyle bir tesir husule getirilmiş, ihtifal edebî bir şölen halinde “alkışlarla” sona ermiştir.²⁰⁹⁰ Günümüze kadar uzanan bazı cenazelerde alkış âdetinin Hâmid ihtifalleri ile başladığını söyleyebiliriz.

1940 Nisan'ında Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in direktifiyle Hâmid için resmi bir anma töreni düzenlenmiştir. Devletin resmi makamlarını temsilen ihtifale katılmak için 13 Nisan sabahı ekspresle Ankara'dan İstanbul'a gelen Yücel, saat 15.00'te başlayan ihtifalin baş aktörüdür.²⁰⁹¹ Bu tören, Hâmid'e verilen değer kadar Cumhuriyet idaresinin politik amaçlarıyla barışık şairlere reva görülecek muamelenin bir tezahürüdür. Dönemin birçok edebiyatçısından esirgenen bu ilgiyi sadece Hâmid'in şiir dehası, yenilikçi ruhu ve karizmatik şahsiyetiyle izah etmek mümkün değildir. Törene vali, üniversite rektörü, dekanlar, profesörler, ilim, edebiyat ve irfan âlemimize mensup önemli şahsiyetler, maarif erkânı, yüksek ve orta tahsil gençliği mümessilleri ve kalabalık bir halk kütlesinin iştiraki

---

ve “Hâmid'in bütün arı hayatı toplantıya iştirak eden 700'den fazla halkın gözyaşları arasında tes'it edilerek yaşatılmıştır.” Bkz. CCA, Fon Kodu: 490.01 Yer Numarası: 978.793. 1 (10 Mayıs 1938).

²⁰⁸⁸ Nu(sret), Sa(fa) Co(şkun), “Gençlik Hâmid'i Andı”, *Son Posta*, nr. 2127, (15 Nisan 1939): 7.

²⁰⁸⁹ Peyami Safa, “İhtifal”, *Cumhuriyet*, nr. 5359, (15 Nisan 1939): 3.

²⁰⁹⁰ “Çanakkale'de Hâmit Günü”, *Vakit*, sayı 7639, (18 Nisan 1939): 10.

²⁰⁹¹ “Maarif Vekili Dün Ankara'dan Geldi”, *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 4.

de Hâmid'i "samimî ve heyecanlı bir surette anma"nın ötesinde zaruri birtakım sebeplerin varlığına da işaret etmektedir.²⁰⁹² Alışlagelmişin dışında Hâmid'in sadece baş kısmının bir demir marifetiyle kabrinin önüne çıkıntı halinde uzandığı heykel ve altındaki beyit, şaire biçilen ikonik imajın silüeti görünümündedir. Hasan Âli Yücel'in beyaz bir mermer sanduka ve onun arkasında yine mermerden yapılmış bir kaide üzerinde ve Hâmid'in tunçtan büstü önünde²⁰⁹³ yaptığı konuşmada onun hem edebiyat tarihimizdeki prestijine hem de siyasetle/hükümetle kurduğu organik bağa atıf vardır:

"Abdülhak Hâmid üç çeyrek asır içinde yetişen Türk münevver nesillerinin istisnasız bir ihtiram kutbu oldu. Ona hayranlıkla teveccüh etmemiş kalem, edebiyatımızda yok gibidir..."

Bâtınî hayatı kadar dışına ve suretine itinalı olan Abdülhak Hâmid'e mermerden de olsa, ölümünden sonra bir lâzımdır. Türk halkı gibi Cumhuriyet hükümeti de, şahsını her zaman derin hürmet ve dikkatle tebcil ettiği büyük şairi bu dış ihtimamında inkıtaaa uğratmadı..."²⁰⁹⁴

Ölümünün 3. yılındaki Hâmid'i anma törenleri, Vali ve Belediye Reisi Dr. Lûtfi Kırdar, Parti Müfettişi Tevfik Fikret Sılay, Üniversite Rektörü Cemil Bilsel, Emniyet Müdürü Muzaffer Akalın, Hâmid'in eşi Lüsyan Hanım ve üniversite profesörleri, lise edebiyat muallimleri, üniversite ve lise talebeleri ve kalabalık bir halk kütlesinin iştirakiyle coşkun bir şekilde devam etmiştir. Törende Hasan Âli Yücel dışında Vali ve Belediye Reisi, Şehir Meclisi azasından Refik Ahmed Sevengil, Üniversite Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Ali Nihad Tarlan ve üniversite adına bir genç hitabelerde bulunmuş Hâmid'in yüksek şahsiyetini, edebiyata yaptığı hizmetleri, sanatını ve ölümü etrafında duydukları hisleri dile getirmişlerdir.²⁰⁹⁵ İhtifal, Abdülhak Hâmid'e karşı kadirşinaslık borcunu ödemenin yanında diğer taraftan dönemin İstanbul Belediyesi'nin tesisine çalıştığı bu yeni mezarlığın tekemmül, itmam ve ümrani yolunda hayırlı bir hizmetin vesilesi sayılmıştır. Bu hizmetler görülürken amaç, "*Büyüklerini, kendisine hizmet edenleri, şeref kazandıranları unutmayan milletler, devamlı surette büyük adam yetiştirmek imkânlarını hazırlamış olurlar.*"

²⁰⁹² Maarif Vekâlet'ince düzenlenen bu resmi Abdülhak Hâmid İhtifali'nde yapılan protokol konuşmaları, daha sonra yine vekâletçe bir kitapçık halinde basılmıştır. Törende Hasan Âli Yücel dışında, o zaman İstanbul Umumi Meclisi azasından Refik Ahmet Sevengil ve Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Dr. Ali Nihad Tarlan da birer konuşma yapmıştır. Bkz. *Büyük Şair Abdülhak Hâmit Tarhan'ın Makberinin Başında Söylenen Nutuklar*, (İstanbul: Mf.V., 13 Nisan 1940), 5-21.

²⁰⁹³ Mezarın projesi yüksek mimar Arif Hikmet HOLTAY ve heykel, heykeltıraş Sabiha Bengütaş tarafından yapılmıştır. Bkz. "Hâmid'in Kabrinde Bugün Büyük Bir İhtifal Yapılacak", *Cumhuriyet*, nr. 5718, (13 Nisan 1940): 3.

²⁰⁹⁴ "Abdülhak Hâmid İhtifali", *Cumhuriyet*, nr. 5719, (14 Nisan 1940): 1, 3.

²⁰⁹⁵ İhtifal, nutuklardan sonra şairin yeni yaptırılan kabrine Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Belediye, Üniversite ve mektepler ve diğer teşekküller adına çelenkler konularak sona ermiştir. Bkz. "Abdülhak Hâmid'in İhtifali Çok Güzel Oldu", *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 7.

şeklinde ifade edilirken Hâmid de “Türk milletinin san’at ve irfan hayatına en büyük hizmeti yapmış olanlardan ve bunlardan en büyüklerinden ve böyle bir ihtifal ve tebciile en çok hak kazanmış olanlardan da birisi” olarak gösterilmiştir.²⁰⁹⁶ Ercüment Ekrem Talu gibi döneminin tanıkları, Hâmid’in bıraktığı boşluğun kolay kolay dolmayacağı kanaatini gazete sütunlarında yinelemişlerdir.²⁰⁹⁷ Bu tarihlerde Hâmid ihtifalleri, “Türkün fikir ve sanat dünyasının dâhi şaire borçlu olduğu hürmetin tazelenmesi” şeklinde yorumlanmıştır.²⁰⁹⁸

Peyami Safa, bu ihtifal üzerinden Maarif Vekâleti’ne bir çağrıda bulunarak “Latin harfli neslin Hâmid’i, Fuzûlî’yi, Haşim’i okuyup anlaması” için Fransa’da Montaigne örneğinde olduğu gibi, bütün eserlerinin her sahifesinin altına ince harflerle lûgatçeler ve küçük şerhler koyacak şekilde Lâtin harflerine çevrilmesini talep eder ki ihtifallerin örtülü bir faydası da yazarların eserlerinde dair orijinal fikirlerin yeşermesine zemin hazırlamasıdır.²⁰⁹⁹

Birçok şair ve yazar gibi Hâmid de 1940’lı yıllardan itibaren yavaş yavaş gündemden düşmüştür.²¹⁰⁰ 1941 yılında Hâmid’in veresiisi tarafından açılan bir dava ile şair farklı bir boyutta tartışmaların odağında bulunmuş, eserleri ve telif meselesi Lüsyan Hanım üzerinden tartışılmıştır.²¹⁰¹ Bu tartışmalar Hâmid’in edebiyatımızdaki yerini tahlile bir yeni bir zemin hazırlamakla birlikte küçük çaplı gündem oluşturma çabasından öteye gidememiştir. Hâmid’in edebî hafızadan silinmeye başladığı bu yıllarda 12 Nisan 1942 Pazar günü Üsküdar Halkevi’nde ölüm yıldönümünde yapılan ihtifal bütün halkevlerine örnek olarak gösterilmiştir. Lüsyan Hanım, hazır bulunduğu anmalarda konuşmazken bu yıllarda İsmail Hâmi Danişmend hatip sıfatıyla kürsüde yer almaktadır. İstanbul’daki anma merkezi Üsküdar Halkevi’dir. *Makber* ve *Ölü* manzumeleri, ihtifalde sık sık okunan şiirlerin başında gelmektedir.²¹⁰² Hâmid’e dair yapılan tahlillerde “ona dâhi-i azam

²⁰⁹⁶ “Abdülhak Hâmid’in İhtifali Çok Güzel Oldu”; 1, 7.

²⁰⁹⁷ “Üç yıldır onun yokluğunu hiss ediyor, yokluğu ile elemliyoruz. Fikir âlemimizde Hâmid’in bıraktığı boşluk tez beri dolmayacaktır. Mezarının başı ucunda saygı ile eğilirken o boşluğun azameti yaşlı gözlerimizin önünde daha ziyade beliriyor. Bu ayardaki adamların sayısı o kadar az ki!” Bkz. E. Ekrem Talu, “Abdülhak Hâmid”, *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 2.

²⁰⁹⁸ Burhan Cahid, “Abdülhak Hâmid”, *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 3.

²⁰⁹⁹ Peyami Safa, “Merkad-i Hâmid’i Ziyaret”, *Cumhuriyet*, nr. 5719, (14 Nisan 1940): 3.

²¹⁰⁰ 1942 Nisan’ında Üsküdar Halkevinde Lüsyan Hanım’ın da katıldığı İsmail Hâmi Danişmend’in konuşma yaptığı bir ihtifal tertip edilmiştir. Bkz. “Hâmit İhtifali”, *Yeni Sabah*, nr. 1413, (13 Nisan 1942): 3.

²¹⁰¹ Tartışmanın seyri ve iddialer için bkz. Nizmettin Nazif, “Abdülhak Hâmid’in Hatırasına ve San’at Tarihindeki Mevkiine Saygı İstiyoruz!”, *En Son Havadis*, nr. 190, (3 Haziran 1941): 1.

²¹⁰² “Abdülhak Hâmid: Ölümünün Beşinci Yıldönümü Münasebetile Dün Eserleri ve Hayatı Anıldı”, *Haber Akşam Postası*, sayı 3637, (13 Nisan 1942): 3; “Üsküdar Halkevi’nde Dün Hâmid İçin Bir İhtifal Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 4197, (13 Nisan 1942): 2.

denilmesini çok görenlerin yaşlandıkça, olgunlaştıkça kanaatlerini değiştirecekleri ve günün birinde onun en orijinal Türk şairi olduğu inancına ulaşacakları” yönündedir. Hâmid’e atfedilen değer, şiirinden gelen kuvvet kadar rejime olan inancına bağlanmıştır:

“... İki Hâmid vardır. Birisi Atatürk ihtilaline zemin hazırlayan, yani garb fikir ve san’at malzemesini bize getiren Hâmid. Birinci vasfı(y)le o büyük bir milli şairimizdir ve kelimenin en geniş manası milliyetçi şairdir. İkinci vasfı(y)le dünya çapında bir şairdir. Berlin ve Moskova üniversitelerinde eserlerinden bahseden dersler açıldığını sağlığında gördü. Kim bilir istikbal ona daha ne gibi şerefler saklamaktadır.”²¹⁰³

Halkevleri haricinde akademik platformlar da Hâmid’i gündemde tutmak için toplantılar düzenlemiştir. Hâmid’in ölümünün 5. yıldönümünde 14 Nisan 1942 Salı günü saat 17.30’da Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde tertip edilen ihtifal bu türün örneklerindendir. Şaire özel bir ritüel olarak toplantı salonu Hâmid’in resimleriyle süslenmiştir. Profesör Emin Erişirgil’in hitabesinden sonra şair Necmettin Halil, Makber şairinin hayatı, edebî şahsiyeti hakkında bir konferans vermiştir. Talebelerde Hâmid’in eserlerinden bazı parçalar okumuşlardır.²¹⁰⁴

Bu tarihlerden itibaren Hâmid ihtifallerini konu alan haberlerin puntoları giderek küçülmeye ve haber değeri düşmeye başlamıştır. Halkevlerinde ve Asrî Mezarlık’taki kabri başındaki ihtifallerin, ölümünün altıncı yılında yapılan ilanlarla diri tutulmaya çalışıldığı görülmektedir.²¹⁰⁵ Halkevlerindeki ihtifallerde İsmail Hâmi Danişmend’in büyük gayreti göze çarpmaktadır. Şükufe Nihal de bu yıllarda anma törenlerinde Hâmid şiirlerini seslendiren şair olarak dikkat çekmektedir.²¹⁰⁶ Hâmid’i kolektif ve kültürel bellekte yaşatmak için Burhaneddin ve Seniye Tepsi, bir projeyi hayata geçirerek 1943 yılı bahar aylarında yurdun muhtelif şehirlerinde Abdülhak Hâmid’in eserlerinden umuma ve mektep talebelerine skeçler vermeye başlamışlardır. Bir buçuk ay devam eden bu turneden sonra İstanbul’daki çeşitli lise ve enstitülerde de aynı programı uygulamaya koyulmuşlardır.²¹⁰⁷ Fakat bu çabanın Hâmid’e gereken ilginin gösterilmesine vesile olduğunu söylemek zordur.

Bursa gibi bazı vilayetlerde halkevleri, İstanbul’dan gelen konuşmacılarla Hâmid’i gündemde tutmaya çalışmışlardır. Bursa Halkevi’nde Türklük konulu bir konferans

²¹⁰³ Prof. Sadi İrmak, “Abdülhak Hâmid’i Tazimle Anıyoruz!”, *Son Posta*, nr. 4197, (13 Nisan 1942): 1, 3/2.

²¹⁰⁴ “Abdülhak Hâmit İçin Bir İhtifal Yapıldı”, *Vatan*, nr. 545, (14 Nisan 1942): 2.

²¹⁰⁵ “Abdülhak Hâmid’i Altı Yıl Evvel Bugün Kaybetmiştik”, *Vatan*, nr. 847, (13 Nisan 1943): 1.

²¹⁰⁶ Halkevlerinde şair için yapılan ihtifaller ve toplantıların içeriği için bkz. “Abdülhak Hâmid’in Ölüm Yıldönümü”, *Vatan*, nr. 848, (14 Nisan 1943): 3.

²¹⁰⁷ “Üstad-ı A’zam Abdülhak Hâmid İhtifalleri”, *Cumhuriyet*, nr. 6718, (30 Nisan 1943): 2.

vermek üzere davet edilen İsmail Hâmi Danişmend, Hâmid'in *Sardanapal* adlı eserinin tam müsveddesini, kalemini, bazı mektuplarını ve *Makber* mülhimesi Fatma Hanım'ın resmini de hediye olarak götürmüş, fakat bu kapsamda verdiği konferansta Hâmid'i "Titiz, son derece müşkilpesent, sevdiklerine zulmetmekten hoşlanan bir sadist" olarak nitelendirmiştir.²¹⁰⁸ 7 sene evvel şanına layık bir şekilde bütün Türkiye'nin omuzlarında ebedi istirahatgahına gömülen Hâmid, Türk şiirinin en büyük dönüm noktalarından biri olarak hatırlanırken, muhtelif halkevlerinde hususi ihtifaller yapılmıştır. Anma törenlerinin devamında şairin yakın dostlarının girişimleri rol almaktaydı. 13 Nisan 1943 Salı günü saat 18.30'da "kutlanacak Abdülhak Hâmid gününde" İsmail Hami Danişmend "dâhi şairin" hayatı ve eserleri hakkında bir konferans verirken Şükûfe Nihal de "büyük Türk şairinin" şiirlerini okumuştur. Bu törenler halka açık yapılmaktaydı.²¹⁰⁹

1940'lı yılların sonunda Hâmid'i yüceltme ve tebcil kampanyalarının ritmi itibaren düşmeye başlamıştır. Öyle ki 1947 yılında, Hâmid'in 10. ölüm yıldönümünde halkevinde bir ihtifal yapmayı düşünen A. Şevket Bohça, "acayip olduğu kadar acı bir hadiseyle" karşılaşmıştır. Şairin ölüm tarihi ve günüyle ilgili bir türlü tatmin edici cevap alamayan Bohça, yazar İsmail Habib, Sabri Esat ve Hıfzı Tevfik'e bir ikaz mektubu yayınlamıştır. Mektubunda tespitler ironik olduğu kadar hafızanın unutmaya yatkınlığına acı bir misaldir:

"...İsmail Habib'e göre 13 Nisan'da ölen Hâmit, Sabri Esat'a göre 12 Nisan'da, Hıfzı Tevfik'e göre 11 Nisan'da ölmüştür. Üç ayrı şahsa göre üç ayrı günde üç kerre ölüme mahkûm edilen bu zavallı şair, her halde hakkında 365 kişi eser yazmaya kalksaydı senenin 365 gününde 365 kene ölüme mahkûm edilecekti, insanın bu vaziyet karşısında adeta 'İyi ki memleketimizde bu sahada az eser meydana getiriliyor' diyesi geliyor."²¹¹⁰

Hâmid'in ölüm yıldönümlerinde ihmal edildiğini kendisini yakından tanıyan edebiyatçıların serzenişlerinden anlamak mümkündür. Midhat Cemal Kuntay'ın "13 Nisan'ı Unutamayız!" fıkrası, yıldönümünde şairi farklı özellikleriyle (hiciv şairliği ve konuşurken tebessümlerindeki kısıklık) yaşatmaya çalışma eğilimlerinin örneklerindendir.²¹¹¹ Halid Fahri Ozansoy da *Hâmid Cemiyeti* kurmak isteyenlerle, şairin eserleri üzerinde yeteri kadar araştırma yapılmamasını eleştirenleri gündeme getirerek her şeyden evvel Hâmid'in belli başlı eserlerinin yeniden yayınlanmasını tavsiye edenlerdendir. Ozansoy'a göre bu yayınlar, sadece transkripsiyondan ibaret kalmalı,

²¹⁰⁸ Bkz. "Hâmit Köşesi Dolayısıyla", *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 34, (Nisan 1941): 56-58.

²¹⁰⁹ "Büyük Şair Hâmid'in Ölüm Yıldönümü", "Halkevlerinde Yapılacak İhtifaller", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5359, (13 Nisan 1943): 1, 3.

²¹¹⁰ A[hmet]. Şevket Bohça, "Bir İkaz: İsmail Habib, Sabri Esat ve Hıfzı Tevfik'e", *Doğuş*, (1 Mayıs 1947): 5-6.

²¹¹¹ Midhat Cemal Kuntay, "13 Nisan'ı Unutamayız!", *Son Posta*, sayı 719, (13 Nisan 1948): 1-2.

sayfaların altında en temiz bir Türkçe ile nesre çevrilmiş şekilleri olmalıdır. Ayrıca her kitabın sonunda şerhler, tefsirler, açıklamalarla umumi istifade çoğaltılmalıdır. Ancak bu suretle Hâmid'in büyük şair, lirik şair ve aynı zamanda felsefî şair oluşu kuvvetli delillerle ortaya konulabilir.²¹¹²

1950'li yılların başında Hâmid'in edebî hafızda unutulmuş antoloji ve edebiyat tarihlerine terk edildiğini Behçet Kemal Çağlar'ın *Vatan* gazetesinde yazdığı “Koca Hâmid'i Unutuverdik!” başlıklı fıkрасından anlayabiliyoruz. Bir zamanlar yalnız doğduğu gün değil, hayatının hemen her günü “tebciller, ta'zimler”le doldurulan, edebiyatımızın başta Abdülhak Hâmid'in 1951 yılında hangi gün doğduğu tartışma konusu olmuştur. Zamanındaki hayranlarının köprü altından su bağışlarcasına “şair-i azîmüşşân” ve “dâhi-yi azam” gibi unvanlarla pohpohlamalarını yersiz bulan Behçet Kemal, bununla birlikte “Koca Hâmid”in hiç de yabana atılacak bir şair olmadığını, eserlerinde bol bol yenilik ve derinlik bulunduğunu ileri sürmüştür. Hakkında doğru dürüst bir neşriyat hâlâ yapılmamış olmasını eleştirmiştir.²¹¹³

Doğan Hızlan'ın hatıralarından Hâmid'e hayran edebiyat öğretmenleri tarafından liselerde zaman zaman hatırlanarak anma günleri tertip edildiğini öğreniyoruz. İstanbul Erkek Lisesi'ndeki anma gününü çocukluk arkadaşı Konur Ertop'tan öğrenen Hızlan, töreni Edebiyat Öğretmeni Alişan İnceoğlu'nun tertip ettiğini, konuşmalar yapıp program bittikten sonra perdelerin ve ışıkların kapatılarak hoparlörlerden Hafız Burhan'ın *Makber*'i okuyan sesinin duyulduğunu nakletmektedir. Ön sırada oturan Lise Müdürü Ahmet Özbey'in ayağa kalkarak yanında oturan şairin eşi Lüsyen Hanım'ın önünde eğilmesi ise ilginç bir ihtifal ritüeli olarak değerlendirilebilir.²¹¹⁴

Bütün ihmallerin yanında doğumunun 100. yılında (1952), Abdülhak Hâmid yeniden hatırlanacaktır. Fakat bu anılma birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. “Doğumunun 100'üncü yılı münasebetiyle” bir yazı neşreden Munis Faik Ozansoy ile Cahit Külebi'nin sarf ettiği ve Hâmid'i yücelten bazı sözler tartışmanın fitili ateşler:

²¹¹² Hâmid'in ölümünden sonra geçen on yıl içerisinde sadece İsmail Hami Danişmend ve Kanaat Kitabevi'nin gayretiyle üç eseri yeniden basılabilmektedir: *Makber*, *Tezer*, *Eşber*. Geriye kalan külliyat üzerinde ciddi ciddi düşünülmelidir. Ozansoy, dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşad Şemseddin Sırer'den “Abdülhak Hâmid Serisi” çıkarması yönünde bir çağrıda bulunmuştur. Ozansoy'a göre İngilizler için Sheakespeare ne ise, bizim için de Abdülhak Hâmid odur. Bu yüzden onunla dünkü nesiller nasıl övündülerse bugünkü ve gelecek nesiller de öyle övünmelidir. Fakat anlayarak ve zevkine vararak. Bkz. Halit Fahri Ozansoy, “Abdülhak Hâmid'i Anarken”, *Son Posta*, sayı 724, (18 Nisan 1948): 4, 6.

²¹¹³ Behçet Kemal Çağlar, “Koca Hâmid'i Unutuverdik”, *Vatan*, sayı 3495, (8 Şubat 1951): 4.

²¹¹⁴ Doğan Hızlan'ın “Abdülhak Hâmit'i Nasıl Anmıştık” başlıklı yazısı için bkz. Doğan Hızlan, *Hatırlamak: Günlük Yaşamdan Dipnotlar*, (İstanbul: YKY, 2020), 12-13.

Külebi'nin “*Hâmid kadar yenilik edebiyatımızda büyük gelişmeler sağlamış ikinci sanatçı yoktur.*” ve Ozansoy'un “*Bir tarihten sonra bütün Tanzimatçıların kalemini, şiirde ne nesirde, Abdülhak Hâmid'in zarif parmakları idare etmiş gibidir.*” sözlerine karşı itirazlar gelmiştir. Bazı yazarlar, Hâmid'i “Fatma Hanım'a manzume düzmekten başka ne yapmış?” şeklinde küçümsemişlerdir.²¹¹⁵ Bu cepheye karşı tek başına Hâmid'i müdafaa eden Ozansoy'a göre milletlerin edebiyatında şahsiyetler vardır ki eserlerinden önce varlıklarıyla bir hadise, bir merhale teşkil ederler. İşte Hâmid böyle bir karakterdir. Ozansoy biraz daha ileri gider ve edebî manasıyla nesrimizin “Makber Mukaddimesi”yle, beşeri anlayışta Türk şiirinin ise “Bunlar Odur”la başladığını iddia etmiştir.²¹¹⁶ O yıl, aynı zamanda Hâmid'in ölümünün 15. yıldönümüdür.²¹¹⁷ Türk Büyüklerini Anma, Yaşatma Derneği tarafından Hâmid adına Ankara Halkevi'nde 6 Şubat 1951 Salı günü büyük bir tören hazırlanmıştır. Programa göre, derneğin Ankara temsilcisi şair Halil Soyuer toplantıyı açtıktan sonra Prof. Sadi Irmak, Hâmid'in hayatı, şahsiyeti ve sanatı hakkında konuşmuş, gençler de, şairin eserlerinden parçalar okumuşlardır. Hâmid'in doğum tarihi bugünlerde tartışma sebebi olmuştur. 1851 ve 1852 tarihleri üzerinde yoğunlaşan araştırmacılara Devlet Konservatuvarı Tiyatro bölümü şefi Nurettin Sevin, doğum tarihinin 1851 olduğunu, dolayısıyla Hâmid'in gelecek yıl 100 yaşında olacağını ileri sürerken Türk Tarih Kurumu, doğum tarihini 5 Şubat 1851 olarak bildirmiştir. Sonunda Büyük Millet Meclisi'nden sorulmuş, alınan cevaba göre, Hâmid'in el yazısıyla verdiği hal tercümesindeki doğum tarihini 1852 olarak gösterdiği anlaşılmıştır.²¹¹⁸ 1960'lı yıllarda Hâmid ihtifallerini canlandıran kurumlar arasında Türk Ocağı Ankara Şubesi zikredilebilir. Törende Hâmid ile ilgili fıkraların anlatılması ilginç bir anma ritüelidir.²¹¹⁹

Hâmid anmalarını organize etmek üzere 1 Nisan 1963 yılında İstanbul'da başkanlığını Tahir Karauğuz'un yaptığı *Abdülhak Hâmid Derneği* kurulmuştur. Dernek Hâmid dışında Türk edebiyatındaki diğer yazar ve sanatkârları anmayı hedefleyen derneğin amacı faaliyet kitabında şu şekilde açıklanmıştır:

²¹¹⁵ Munis Faik Ozansoy, “Hoş Görme Eksiğimiz”, *Hisar*, sayı 25, (1 Mayıs 1952): 3.

²¹¹⁶ Munis Faik Ozansoy, “Abdülhak Hâmid”, *Hisar*, sayı 23, (1 Mart 1952): 3-4.

²¹¹⁷ Rifat Necdet Evrim, “Abdülhak Hâmit: Ölümünün 15'nci Yıldönümünde”, *Vatan*, nr. 3922, (15 Nisan 1952): 2.

²¹¹⁸ Devlet Konservatuvarı Tiyatro bölümü şefi Nureddin Sevin'in Hâmid'in doğum tarihine dair sıraladığı 7 delil için bkz. “Türk Şâiri Hâmid'in 100. Doğum Yıldönümü”, *Zonguldak*, sayı 1182, (6 Şubat 1951): 1.

²¹¹⁹ 16 Nisan 1960 tarihinde saat 17.00'de Türk Ocakları Ankara Şubesi'nde tertip edilen törende Ocak Reisi M. Zeki Sofuoğlu açış konuşması yaparken Mehmet Çınarlı ve Azmi Güleç şairin şiirlerinden örnekler sunmuşlardır. Nejdet Sancar ise Hâmid'in fıkralarını anlatmıştır. Bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 93-94.

“Ulu şair Abdülhak Hâmid’le birlikte, Hâmid’de son zirvesini bulan Türk edebiyatının büyüklerini, Türk ‘Hat-Tezhib’ sanatının, Türk resim, minyatür, musiki, sahne ve mimarlığının ünlü ustalarını ve diğerleri[ni], yararlılarıyla Türk tarihinin yüce ad bırakanları[nı], günlerinde anmak, yaşatmak, eserlerini yaymak, Derneğin -özetle- ana amacıdır.”²¹²⁰

Tâhir Karauğuz’un girişimleriyle *Abdülhak Hâmid Derneği*, 5 Şubat günlerinde 1970’li yıllarda da şairi anmaya devam etmiştir. 5 Şubat 1971 Cuma günü, Abdülhak Hâmid Tarhan’ın 120. doğum yıldönümünde dernek lokalinde Türk Büyüklerini Anma, Türk Güzelliklerini Tanıtma Derneği bir ihtifal düzenlenmiş ve bu Hâmid-sever toplantıda ulu şair saygıyla anılmıştır. Hayatı, kişiliği, Türk edebiyatına getirdiği yenilikler ve özellikle 93 yıl önce *Nesteren*’iyle Hece veznine, 66 yıl önce *Yabancı Dostlar*’ıyla öztürkçeye öncülüğü anlatılmıştır. Dernek Başkanı Tâhir Karauğuz, derneğin çalışmalarını, Hâmid’in eserlerinin yeni harflere çevrilerek yayımlanması ve doğduğu Bebek’te heykelinin yapılması tasarılarını açıklamıştır.²¹²¹

Ölümünün 34. yıldönümü dolayısıyla Abdülhak Hâmid Tarhan’ın Millî Kütüphane tarafından bibliyografyası hazırlanarak ilim ve akademik dünyanın hizmetine sunulmuştur.²¹²² Ancak Süleyman Nazif’in kendisine “Şâir-i-azîm-üş-şân” dediği Abdülhak Hâmid, yetişen nesiller ile arasındaki dil uzaklığından ve kendisini tanıyan şair ve yazarların azalmasından dolayı şairin de ihtifallerine olan ilgi gittikçe azalmıştır. Bu ihmal ve ilgisizlik üzerine kendini seven yakın dostları gazete köşelerinde sitem dolu yazılar yazmaya başlamışlardır.²¹²³

1970’li yıllardaki anma yıldönümlerinde Hâmid ve eserlerinin akademik bir düzlemde konuşulup tartışıldığı da görülmektedir. Doğumunun 125. ve ölümünün 40. yıldönümü dolayısıyla 13 Nisan 1977 Çarşamba günü Ankara ve İstanbul’da yapılan toplantılar bu türdendir. Millî Kütüphane’de yapılan toplantıda Prof. Dr. Kaya Bilgegil, “Hâmid’de Edebiyat”, Doç. Dr. Meserret Diriöz “Hâmid’de Milliyetçilik”, Dr. Müjgân Cunbur ise “Hâmid’in Hayatı ve Eserleri”ni ilmî usullerle ele almışlardır. İstanbul Zincirlikuyu’daki kabri başında yapılan anma toplantısı ise Türk Büyüklerini Anma, Güzelliklerini Tanıtma

²¹²⁰ *Abdülhak Hâmid Derneği-Kuruluşundan Beri Çalışmaları* [Kitapçığı], (İstanbul: 15 Mayıs 1965), 1.

²¹²¹ Belmâ Sönmezışık, “Doğumunun 120. Yıldönümü’nde Abdülhak Hâmid”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 506746, s. 1.

²¹²² *Ölümünün 34. Yıldönümü Münasebetiyle Abdülhak Hâmid Tarhan Bibliyografyası*, haz. İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, (Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1971), 35 s.

²¹²³ Ulunay [Refi Cevat], “Takvimden Bir Yaprak: Abdülhak Hâmid”, *Milliyet*, (15 Nisan 1962): 3.

Derneği Başkanı Tahir Karauğuz bir konuşma yapmıştır. O yıl 13-20 Nisan 1977 tarihleri arasında Abdülhak Hâmid için okullarda da anma toplantıları düzenlenmiştir.²¹²⁴

Şairin 40. ölüm yıldönümündeki neşriyatlar, edebiyat tarihindeki yerine ve eserlerinin teknik değerine dair genel bakışı yansıtan incelemelerdir.²¹²⁵ Bununla birlikte Hâmid’le hesaplama eğilimi gösteren yazılara da rastlanmaktadır. Hâmid’in dostları tarafından gereksiz abartıldığını, Ataç sayesinde şairin gerçek yüzünün ortaya çıktığını söyleyen Orhan Ural, “karayeli yaşamında tanımayan, tanyelinin saçlarını okşaması ile hep hülyalara dalan Abdülhak Hamid’in, 1918 ateşkes döneminde İstanbul’dan Viyana’ya kaçtığını ve o günlerde çektiği sıkıntıları sözde alaylı bir anlatımla Şair-i A’zam şiirinde dile getirdiğini” ileri sürmüştür. Ural’a göre meteliksiz şairin (Hâmid’in) yabancı bir ülkede meyhanelerin erken kapanmasından yakınarak kendisini acındırması ve “vatan hizmeti” düzeninden bir aylık bağlatması ilginçtir. Yufka yürekli toplumumuzun böyle bir bağış gücü, gelecek kuşaklarca nasıl değerlendirileceği üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir. Üstelik Hâmid, Süleyman Nazif’in bu “en büyük şair” sözünü yakınma için şiirine başlık yapmakla merhamet sömüren aktör gücünü ortaya koymuştur. Ayrıca sahne tekniği konusunda bilgisi olmayan ve en yaşamayan tiyatrolar yazan Hâmid’in bu yapıtları gelecekte araştırmacılar tarafından acımasız ölçülerle eleştirilecektir.²¹²⁶ Orhan Ural’ın bu tenkitlerine karşın, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, 40. sene-i devriyesinde Türk yenileşme edebiyatının en mühim simalarından ve devrinde “şair-i azam” (en büyük şair) olarak tanınan Hâmid’i tahlil ettiği *Tercüman* gazetesindeki yazısında onun dört beş nesil üzerinde derin tesirler meydana getirdiğini, ismi etrafında daima ilgi uyandırdığını, pek çoklarınca üstad kabul edilirken bazılarınca inkâr edildiğini ve zaman zaman hücumlara uğramış çok dikkat çekici bir edebiyatçımız olduğunu, dolayısıyla saygıyla anılması gerektiğini örneklerle açıklamıştır. Timurtaş, Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca Hâmid’in belli başlı eserlerinin duruma göre ya açıklamalı notlarla veya günümüz Türkçesine çevirerek yayımlanması, gençlerin istifadesine sunulması için çağrıda bulunmuştur. 1977 tarihinde şairin henüz “Bin Temel Eser” ve “Türk Kültür Eserleri”

²¹²⁴ “Abdülhak Hâmit Anıldı”, *Hisar*, sayı 161, (Mayıs 1977): 2. Ayrıca bkz. “1977 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 16.

²¹²⁵ Prof. Dr. Kenan Akyüz’ün Hâmid’in edebiyatındaki yerine ve eserlerine tahlil için bkz. Prof. Dr. Kenan Akyüz, “Ölümünün Kırkıncı Yıldönümünde Abdülhak Hâmid Tarhan”, *Türk Kültürü*, sayı 175, (Mayıs 1977): 1-14.

²¹²⁶ Orhan Ural, “Ölümünün 40. Yıldönümünde Abdülhak Hâmit”, *Cumhuriyet*, nr. 18935, (16 Nisan 1977): 9. Aynı yazının iktibası için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 572-573.

arasında bir kitabı çıkmamıştır. Bu ihmalin giderilmesi ve Hâmid gibi büyük bir edebiyatçıyı yeni nesillerin tanınması büyük bir kazanç sayılmıştır.²¹²⁷

Şemsettin Kutlu'ya göre yaşarken tattığı büyük şöhrete rağmen en çabuk unutilan yazarlarımızdan olan Abdülhak Hâmid²¹²⁸, modern zamanlarda zaafı ve karakterine tesir eden hovardalıklarıyla hatırlanmıştır. Ölümünün 42. yıldönümünde büyük şairin “yaramazlıklarını” masaya yatıran Kutlu, bu vadede Hâmid'in birçok yazara taş çıkartacağını iddia etmiştir. Zira Kafkaslar'daki, Yunanistan'daki ve Hindistan'daki kısa süreleri çıkarırsak şairin Hariciye görevinin geçtiği yerler gönlüne ve eğitimine göre biçilmiş kaftan yerlerdir: Paris, Lahey, Brüksel, Londra. Fakat şairimiz buralarda hariciyecilikten çok daha fazla çapkınlık ve hovardalık yapmış, elinden geldiğince yaşamın tadını çıkarmıştır.²¹²⁹

Ölümünün 50. yılında (1987) Hâmid'i hatırlayan tanıklardan biri Cemal Kutay'dır. 1936 yılı Ocak ayında *Yedigün* röportajı için Maçka Palas'ta Hâmid'i son defa ziyaret eden Kutay, ihtisamlı biyografisi içerisinde şairin kolektif bellekte bıraktığı izi, “*Abdülhak Hâmid'in şahsen kendisi ihtisamlı, adetâ bir şehriyân gibi hareketli bir san'at olayı idi.*” şeklinde özetlemektedir. Hâmid'den 26 yaş büyük olan Ziya Paşa ve 11 yaş büyük olan Nâmık Kemal'in ikisi de bir ümit rüzgârı hâlinde ilk Meşrutiyet'in denemesini görmüş, istibdad içinde yaşamış ve ölmüşlerdir. Hâmid ise İkinci Meşrutiyet'i, Milli Mücadele'yi ve Cumhuriyet'in on dört yılını gören bahtlı bir şair olarak ölümünün 50. yılında anılmaktadır.²¹³⁰ Sonraki yıllarda birçok eseri ilmî ve akademik araştırmalarla Türk edebiyatına kazandırılan Hâmid, düzensiz anmalarla ve sansasyonel hayatındaki tercihleriyle hatırlanmaya devam etmiştir. Meşrutiyet'in “dâhi şairi”, Mütareke'nin “Şair-i Azam'ı” ve nihayet Cumhuriyet'in “eli öpülesi” büyük şairi, ölümünün sonra “aziz ölü” mottosuyla devletin destek verdiği organizasyonlarla halkevlerinde bir müddet gösterişli ve şanlı merasimlerle anılsa da edebî hafızada kısa sürede unutulmuş; yuvarlak ölüm yıldönümlerinde genellikle hatırlanmış ve hakkında yapılan akademik çalışmalarla edebî değeri ortaya konulmuştur.

²¹²⁷ Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, “Ölümünün 40. Yıldönümünde Abdülhak Hâmid Tarhan”, *Tercüman*, (16 Nisan 1977). Aynı yazının iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 573-576.

²¹²⁸ Şemsettin Kutlu, “Dün de Büyük Şairdi, Bugün de” *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 9, (Eylül 1979): 40.

²¹²⁹ Uzun hayatı boyunca pek çok kadın tanıyan Abdülhak Hâmid, bunların dördüyle evlenmiştir. Bkz. Şemsettin Kutlu, “Ölümünün 42. Yıldönümünde Büyük Şair, Büyük Hovarda” *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 3, (Mart 1979): 40-42.

²¹³⁰ Cemal Kutay, “Ölümünün Ellinci Yılında: Abdülhak Hâmid”, *Sanat Olayı*, sayı 59, (Nisan 1987): 25-26.

4.1.10. YAHYA KEMAL İHTİFALLERİ

Modern Türk edebiyatının kurucu şahsiyetlerinden biri sayılan Yahya Kemal 1 Kasım 1958 Cumartesi sabahı saat 9.50’de Cerrahpaşa Hastanesi’nde vefat etmiş, bir gün sonra vasiyeti gereği Rumelihisarı’nda toprağa verilmiştir.²¹³¹ Hayatta iken 65. yaş jübilesinde kalabalıkların kendisine gösterdiği ilgiye şahit olan şairin cenazesine on binlerce İstanbullu genç katılmış, o güne kadar Hâmid dışında “ölen yazarlarımızdan pek azına nasip olmuş içten bir sevgi seli eşliğinde” Fatih’ten Rumelihisarı’na kadar kortej hâlinde seyreden “muhteşem” bir cenaze merasimiyle ebediyete uğurlanmıştır.²¹³² Şair için ilk ihtifal 2 Kasım Pazar günü yapılmıştır. Beyazıt’ta İstanbul Üniversitesi’nin bahçesi kapısından getirilerek kapı önüne bırakılan şairin tabutu başında önce onun şiirlerini en iyi bilen mütehassıs sıfatıyla Prof. Vehbi Eralp bir konuşma yapmış, şiirlerinden okumuştur. Ardından Belediye Başkanı İstanbul şehri adına bir hitabede bulunmuştur. Sonra Behçet Kemal, şaire hayranlığını anlatmış ve bazı şiirlerini okumuştur. Nutuklar Üniversite önündeki halka hoparlörlerle dinletilmiştir. Cenaze daha sonra top arabasına konulmuş, Sultan Mahmud Türbesi önünde ise bir kamyonu nakledilmiştir. Oradan Rumelihisarı’na götürülmüştür.²¹³³

Cahit Tanyol’un tespitiyle ölümü “*günün bir tür aktüalitesi hâline*” gelen Yahya Kemal için sanatla, edebiyatla ilgisini kesmiş olan birçok gazetenin şaire dair neşriyatına imkân tanımıştır. Hayatı gibi, ölümü de bir sanat hadisesi haline gelen *Aziz İstanbul* şairini tanıyan ve tanımayan birçok kimse, Tanyol’a göre “hepsi büyük şaire olan yakınlıkta birbirleriyle yarışarcasına beyanatlar vermişler, söyleşiler kaleme almışlardır.” Şairin ölümünden sonra daha çok meydana çıkan bir ünü olduğuna yakın dostları özellikle işaret etmiştir. Bununla birlikte Yahya Kemal’in şiirleri, sanıldığı kadar hayranları ve sevenleri tarafından anlaşılmış ve değerlendirilmiş değildir.²¹³⁴ Şairin ölümü yabancı ülkelerde de

²¹³¹ “Büyük Şair Yahya Kemal’i Dün Kaybettik”, *Cumhuriyet*, nr. 12310, (2 Kasım 1958): 1, 3.

Yahya Kemal’den bir hafta sonra da Aka Gündüz Ankara’da vefat etmiştir. Cenaze töreninde Cumhurbaşkanı adına Umumi Kâtip Ozansoy, Bayındırlık Bakanı İleri, Basın-Yayın Genel Müdürü, Ankara gazetecileri, dostları hazır bulunmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. “Aka Gündüz Vefat Etti”, *Cumhuriyet*, sayı 12316, (8 Kasım 1958): 1, 3; “Aka Gündüz’ün Cenaze Töreni”, *Cumhuriyet*, sayı 12317, (9 Kasım 1958): 1.

²¹³² “Yahya Kemal Beyatlı Dün Toprağa Verildi”, *Cumhuriyet*, nr. 12311, (3 Kasım 1958): 1, 5.

²¹³³ Cenazeye dair ayrıntılar için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal’e Vedâ*, (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1959), 93-101.

²¹³⁴ Tanyol, ayrıca Yahya Kemal’in ölümünün sanat ve edebiyat dışı acayip birtakım tipler meydana çıkardığını iddia etmiştir. Bkz. Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 42.

akis uyandırmış, Yahya Kemal için vefatı haftasında Londra Radyosu'nda bir program yapılarak şairin hayatı hakkında bilgiler verilmiş, şiirleri okunmuştur.²¹³⁵

Yahya Kemal anmalarında “zamanın en yeni şiir telakkisine sahip olması, edebiyatımızda yeni bir devir açması ve bize yeni bir anlayış getiren sanatkâr”, “İstanbul Türkçesini ve İstanbul'u en güzel şekilde terennüm eden Nedim yolunda bir şair”, “millî ve dinî değerlerimizi, musikimizi en iyi bilen, duyan ve duyuran şairimiz” gibi vasıfları öne çıkmaktadır ki bu da Yahya Kemal'in her vesileyle anılmasının temel gerekçelerinden biridir. Vefatından sonra gazetelerde neşredilen “uğurlama” yazılarında “unutulması” mümkün olmayan bir şair diye anılsa da *Aziz İstanbul* şairi de Türk kültürel belleğinde bir müddet silinmekten kurtulamamıştır.²¹³⁶

Şairin vefatından sonra ilk nekrolojik uğurlama yazılarından biri, 5 gün sonra talebesi Ahmet Hamdi Tanpınar tarafından yazılırken²¹³⁷ Yahya Kemal'in vefatı sonrası ilk anma toplantısı iki gün sonra Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenmiştir. Törene katılan Rasim Cinisli, hatıralarında talebelerin yaşlı bir zatın kollarına girerek kürsüye çıkardıklarını, tok ve gür bir sesle, aruz veznine de riayet ederek “*Vur pençe-i alideki şemşîr aşkına / Gülbang-ı âsûmanı tutan pîr aşkına*” şiirini okuduğunu söylemektedir. Top gürlemesi gibi “vuuuur!”, “şemşîiiir” diye vurgularla şiir okuyan bu zat, Mahir İz'dir.²¹³⁸

Ölümünden bir hafta sonra “vefalı ve değerli” dostları tarafından İstanbul Fetih Cemiyeti'ne bağlı olarak kurulan *Yahya Kemal Enstitüsü*, vefatı sonrası bir şair için yapılan en organize ve en hızlı faaliyetlerin başında gelmektedir. Enstitü, kısa sürede bir *Yahya Kemal Müzesi* vücuda getirdiği gibi biri dergi olmak üzere birkaç eseri de neşretmiştir.²¹³⁹ Yahya Kemal Enstitüsü, şairin sanatını, eserlerini ilmin yeni metotlarıyla inceleyerek bir Yahya Kemal Külliyyatı ve monografisi hazırlamak görevini de üstlenmiştir.

²¹³⁵ “Londra Radyosu'nda Yahya Kemal Gecesi”, *Cumhuriyet*, sayı 12316, (8 Kasım 1958): 1.

²¹³⁶ Yahya Kemal'in vefatı sonrası 1 Kasım 1958'i takip eden günlerdeki 15 kadar günlük gazete üzerinde matbuatta bir araştırma yapan Tamer Kütükçü, kısa sürede kolektif bellekte Yahya Kemal'in unutulmasına dikkat çekmektedir. “Acaba Yahya Kemal'i bir gün gelip unutacak mıyız?” sorusuna cevap arayan Sabri Esat Siyavuşgil'in şu tespiti bir şairi yaşanır kılan gerçeğe de işaret etmektedir: “*Belki ama bir şartla... Güzel Türkçemiz bir gün hafızalardan siliniverirse... Bebek'te, Kandilli'de ve bütün Boğaz'da torikler gibi avare dolaşmaktan başka yapacak işimiz kalmazsa, ufka süzülen gemilere bakmayı ayıp saymaya başlarsak, ölüme bir mana bulmaktansa ot misali yaşamayı tercih edersek, musikiye boş gürültü, duyguya şairanelik deyip dudak bükerek, düşünmeyi sandık odasına atarsak... Hâsılı insanlıktan istifa edebilirsek, o zaman kendimizi unuttuğumuz gibi Yahya Kemal'i de unuturuz.*”

Bkz. Tamer Kütükçü, “Yahya Kemal'in Ardından...”, *Türk Edebiyatı*, sayı 350, (Aralık 2002): 68-70. Ayrıca bkz. Sabri Esat Siyavuşgil, “Yahya Kemal”, *Yeni Sabah*, (2 Kasım 1958): 2.

²¹³⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Yahya Kemal'in Arkasından”, *Cumhuriyet*, nr. 12315, (7 Kasım 1958): 2.

²¹³⁸ Rasim Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), 70.

²¹³⁹ 1960 yılında Yahya Kemal ile ilgili yapılan neşriyat için bkz. Faruk K.[adri] Timurtaş, “Yahya Kemal'le İlgili Neşriyat”, *Tercüman*, nr. 1994, (27 Aralık 1960): 2.

Ayrıca “Yahya Kemal’i yetiştiren tarihî, içtimaî, estetik (bediî) çevresi, millî ve Avrupaî kültürü, şairin hayatını, hatıralarını, eserlerini, şaire ait bütün yazılı ve şifahi vesikaları modern tenkidin usulleriyle ele alarak onun yazılarını toplamak, tahlilini yapmak ve bir plan ve program dâhilinde bunların neşretmek” misyonunu edinmiştir.²¹⁴⁰ Yahya Kemal’in bütün metrukâtının (mektup, şiir müsveddeleri, nüfus cüzdanı, pasaport, saat ve madalyası elbise ve diğer eşyaları) müzede bir araya getirilmesi, ihtifal kapsamında sürekli dillendirilen ve eleştirilen Avrupaî ihtifal anlayışının edebiyatımıza yansımış somut bir örneğidir.²¹⁴¹ Bu yönüyle Yahya Kemal anmaları, planlı bir organizasyon ve düzen açısından başından itibaren bir istisna teşkil etmektedir.

Yahya Kemal üzerinden sanatçının toplumsal bellekte kalıcılığı meselesi edebiyat çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Genel kanaat gücünü eserlerinden alan bir şair veya yazarın ölümsüzlüğüne kimsenin engel olamayacağıdır. İçinde yaşadığı toplumun dertlerini, acılarını, özlem ve aşklarını, mutluluğunu gönlünde duyup dile getiren bir sanatçı/yazar, gerçeklerden uzaklaşmadığı, duygularını satışa çıkarmadığı, insan ve memleket sevgisini her zaman başının üstünde taşıdığı müddetçe, kurulduğu tahttan indirilemez. Bununla birlikte toplum, üstün yaratılıştaki olduğuna bütün varlığıyla inandığı bir sanatçıyı, küçük hesaplar ve menfaatler peşinde koşan bir insan olarak görürse tahtından indirmiş, bu da sanatçının intiharı anlamına gelmektedir.²¹⁴²

Ölümünden sonra kolektif ve kültürel hafızada Yahya Kemal’in anılma ve hatırlanma gerekçeleri arasında “şiirinde Türkçeyi en iyi şekilde kullanması” ilk sırada gelmektedir. Bu yönüyle Yahya Kemal, en büyük Türk şairi olarak da nitelendirilmiştir.²¹⁴³ Munis Faik Ozansoy, şairin vefatından 5 ay sonra yazdığı “*Yahya Kemal’e Mersiye*” başlıklı şiirinde Türk edebiyatında bıraktığı boşluğu ve kaybının millet için ne anlam ifade ettiğini manzum bir biçimde şöyle dile getirmiştir:

*“Ey şair, ey güzelliği temsil eden zekâ,
Bir devre ihtişamla nihayet veren dehâ!..
Şahsında tam “Kemâl”ini bulmuştun şiirimiz,
Her mısraında benliğimiz vardı, tertemiz...
Ermişti tam kıvamına nazmında Türk dili,*

²¹⁴⁰ Yahya Kemal Enstitüsü ile birlikte Yahya Kemal Müzesi ve Yahya Kemal Arşivi de planlamada yer almıştır. Geniş bilgi için bkz. Nermin Suner Pekin, “Yahya Kemal ve Yahya Kemal Enstitüsü”, *Yahya Kemal Beyatlı Semineri (Bildiriler)*, (Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1985), 153-166.

²¹⁴¹ Faruk Kadri Timurtaş, Yahya Kemal’in ölüm yıldönümlerinde ihtifal yazısı neşreden araştırmacılarından biridir. Bkz. Faruk K.[adri] Timurtaş, “Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal”, *Tercüman*, nr. 1940, (1 Kasım 1960): 3.

²¹⁴² “Sanatçı ve Gerçekler”, *Çaba*, sayı 10, (Ağustos 1967): 3.

²¹⁴³ Mehmet Kaplan, “Ben de Ağladım”, *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 15, (Mart 1973): 6.

*Kaybın neler hatırlatıyor, bir düşünmeli.
Girmezdi şüire belki de hâlâ, o olmasa,
Üsküp'ten Erzurum'a, Mohaç'tan Trablus'a,
Tarihimiz, akınlarımız, şanlı ordumuz,
İslâm şehirleriyle ve halkıyla yurdumuz:
Ey Türklüğün zekâsını temsil eden dehâ"
Duymaz senin kadar bizi, hiç kimse, bir daha...*

2144

Yahya Kemal'i anmak için akademik nitelikli ilk ihtifal, 12 Aralık 1958 Cuma günü İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda *Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti* tarafından yapılmıştır. Bu törenlere şairin Rumelihisarı'ndaki kabrini ziyaretle başlamak, değişmez ritüel hâlini almıştır. Anma programında dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar da hazır bulunmuştur ki bu program Türk edebiyatında devletin en üst kademedeki şahsiyetinin katıldığı ilk ihtifallerden biri olarak tarihe geçmiştir. İhtifale İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Ali Tanoğlu, profesörler ve kalabalık bir dinleyici topluluğu iştirak etmiştir. Anma toplantısını Cemiyet Başkanı Dr. Muharrem Ergin açarken Doç. Dr. Cahit Tanyol, Prof. Vehbi Eralp, Prof. Nihat Reşat Belger, Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ord. Prof. Kazım İsmail Gürkan birer konuşma yapmıştır. Münir Nurettin Selçuk ve saz arkadaşları da Yahya Kemal anmaları ile özdeşleşen bir konser icra etmişlerdir.²¹⁴⁵ Sermet Sami Uysal da şairin entelektüel çevresiyle olan ilişkisini edebî hafızada yaşatmak için Yahya Kemal'in kendi hayatına ve eserlerine, edebiyat dünyamızın meşhurlarına dair anlattıkları, 12 Kasım 1958 tarihinden itibaren *Cumhuriyet* gazetesinde tefrikaya başlamıştır.²¹⁴⁶

Yahya Kemal'in yakın dostları, şaire ait her şeyi muhafaza ederek sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarmak için "*Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti*" kurma teşebbüsüne girişmişlerdir.²¹⁴⁷ 9 Ocak 1959 Cuma günü resmi makamlara başvurulmuş, kuruluş tarihi olarak da Yahya Kemal'in doğum günü olan 2 Aralık kabul edilmiştir. İlk toplantılarını gayri resmi 2 Aralık 1958 tarihinde yapan cemiyetin ilk yönetim kurulunda Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel (Başkan), H. Vehbi Eralp (Genel Sekreter), Hasan Refik Ertuğ (Musahip), Esat Kural (Veznedar) üyeler olarak da Ahmet Hamdi Tanpınar, Prof. Dr. Nihat Reşat Belger, Abdülhak Şinasi Hisar, Prof. Hilmi Ziya Ülken, Halis Enginer, Orhan

²¹⁴⁴ Munis Faik Ozansoy, "Yahya Kemal'e Mersiye", *Türk Yurdu*, sayı 272, (Nisan 1959): 53.

²¹⁴⁵ "Yahya Kemal Anıldı", *Cumhuriyet*, nr. 12351, (13 Kasım 1958): 1.

²¹⁴⁶ Sermet Sami Uysal, "Yahya Kemal ile Sohbetler", *Cumhuriyet*, nr. 12320, (12 Kasım 1958): 3.

²¹⁴⁷ Yakın dostlarının girişimiyle cemiyetin kurulmasına dair ilk haberler için bkz. "Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Kuruluyor", *Milliyet*, (5 Kasım 1958): 2.

Şaik Gökyay, Nihat Sami Banarlı, Cahit Tanyol gibi isimler yer almıştır.²¹⁴⁸ Cemiyetin ana hedefi, hiçbiri Yahya Kemal'in hayatında basılmamış olan eserlerini, tam ve kusursuz bir şekilde bastırmaktı. Fakat Cemiyet, şairin ölümünü takip eden yıllarda sadece H. Vehbi Eralp'ın *Yahya Kemal İçin* (1959) ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Yahya Kemal* (1962) adlı eserlerini neşretmiştir.²¹⁴⁹ İlerleyen yıllarda *Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti*, İstanbul Belediyesi vasıtasıyla şairin kabrinin yapılması, heykelinin dikilmesi, Yahya Kemal'i anmak, tanıtmak ve "adını yaymak" için birçok faaliyetler düzenlemiştir. Diğer edebiyatçılardan farklı olarak Yahya Kemal anmalarında konser ve radyo konuşmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Radyodaki "Yahya Kemal'i Anma Konserleri"ne uzun yıllar Münir Nurettin Selçuk ve Dr. Nevzat Atlığ riyaset etmiştir.²¹⁵⁰

Yahya Kemal, ölümü sonrası edebî mirasının sağlıklı ve edebî kritiklere dayalı olarak bir şekilde genç nesillere ve geleceğe taşınması konusunda dostları tarafından adına faaliyetler yürütülen talihli sayılabilecek şairlerimizdendir. Bir şairin ölümünden sonra adını ve edebî kimliğini yaşatmak amacıyla "öldüğü hafta" kurulan ilk ve düzenli dernek Yahya Kemal'e nasip olmuştur. Yahya Kemal, 1953'te kurulan *İstanbul Fetih Cemiyeti*'nin ve cemiyetin ilim organı İstanbul Enstitüsü'nün fahri azası idi.²¹⁵¹ Ömrünün sonuna kadar şairin eserlerini titizlikle toplayıp tetkik ederek neşre hazırlayan ve şiirleri hakkında önemli tahlilleri bulunan Nihad Sami Banarlı ile şairin bütün eserlerinin telif hakkını enstitü adına satın alarak bu yolda maddi ve manevi fedakârlıklarla muhtelif kitaplar halinde neşrini temin eden E. Hakkı Ayverdi'nin gayretleriyle kurulan *Yahya Kemâl Enstitüsü* (7 Kasım 1958)²¹⁵², millî kültürümüzün Yahya Kemal gibi önemli bir simgesini ve onun eserlerini

²¹⁴⁸ Cemiyet'in kurucu üyeleri arasında Ord. Prof. Dr. Muzaffer Esat Göçhan, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, Münir Nurettin Selçuk, Süleyman Nazif'in oğlu Sait Nazif Ozankan, Salim Rıza Kırkpınar, Behçet Kemal Çağlar, Çağatay Uluçay gibi isimler de yer almaktadır. Bkz. Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel, "Tanıdığım Yahya Kemal", *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, haz. Şükrü Elçin, Muhtar Tevfikoğlu, Sadık Tural, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1983), 223-227.

²¹⁴⁹ Tanpınar'ın Yahya Kemal kitabı şairin sağlığında yazılmış makalelerin genişletilmiş şeklidir. Tanpınar kitabına son şeklini veremedi, beklenmedik bir şekilde vefat etmiştir. Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti neşriyatının ikinci kitabı için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti, 1962), 180 s.

²¹⁵⁰ Cemiyet'in faaliyetlerine dair geniş bilgi için bkz. *Onuncu Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayınları, 1968), 2-11.

²¹⁵¹ Enstitünün diğer azaları arasında ise Ekrem Hakkı Ayverdi, Abdülhak Şinasi Hisar, Sıddık Sami Onar, Ömer Lütfi Barkan, Fehmi Karatay, Ali Vasfi Egel, Safiye Erol, Feridun Dirimtekin, Haluk Şehsuvaroğlu, Fatin Uluengin, Samiha Ayverdi, Nezihe Araz, Reşad Ekrem Koçu gibi İstanbul'un konularında en yetkin isimleri bulunmaktaydı.

²¹⁵² Yahya Kemal Enstitüsü'nün ilk azaları Nihat Reşat Belger, Abdülhak Şinasi Hisar, Vehbi Eralp, Nihad Sami Banarlı, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. 1959'da Said Nazif Ozankan, Yahya Kemal'in kardeşi Reşad Beyatlı, Sıddık Sami Onar, 1960'da Hâlis Erginer, 1965'te Nazmi Çağan Paşa, Nihad Sami Banarlı'nın hastalığı sırasında 1974 yılında Nermin Pekin Hanım ve Kemal Eraslan dâhil olmuşlardır. Enstitü ile *Yahya Kemal'i Sevenler Derneği* arasında şairin eserlerinin neşri konusunda bir ihtilaf

“gemiler geçmeyen bir ummânda, bir deryâ-yı nisyânda kaybolup gitmekten” korumuştur.²¹⁵³ Yahya Kemal Enstitüsü, büyük şairin hayatını, sanatını, eserlerini ve tesirlerini, ilmin en yeni ve ciddi metotlarıyla inceleyerek bir Yahya Kemal monografisi hazırlamakla vazifeliydi.²¹⁵⁴

Yine enstitü çatısı altında vefatından bir yıl sonra Nihad Sami Banarlı’nın gayretleriyle XX. asır Türk dili ve edebiyatına hizmet etmiş “aziz şair”in bütün hayatını, sanatını, fikirlerini, eser ve tesirlerini tedkik ve tahlil ederek Türk ve dünya edebiyatına bu sanatın ve bu hizmetin değerini tanıtmak amacıyla *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* çıkarılmaya başlanmıştır. Enstitü bünyesine aktarılan Yahya Kemal’in el yazısıyla şiirleri, şiir taslakları, notları, hâtıraları, mektupları, fotoğrafları ile şairin dostlarının bu mevzudaki hâtıra ve etütleri mecmuada neşredilmeye başlanmıştır. Nihad Sami Banarlı’ya göre Yahya Kemal Enstitüsü’nün elinde böyle bir mecmuayı daha yıllarca besleyecek ve âdeta tükenmeyecek ölçüde kıymetli vesikalar vardı. Mecmua, her yıl Aralık ayında büyük şairin doğum yıldönümlerinde intişar edecek şekilde planlanmıştır. Müdürlüğü Banarlı’nın yaptığı mecmuanın parolası, Yahya Kemal’in yaşarken olduğu gibi öldükten sonra da birçok şaire nasip olmayacak şekilde talihli olduğunu ispatı niteliğindedir: “*Bir milletin Yahya Kemal ölçüsünde büyük şair, büyük bilgi, fikir ve iman adamı yetiştirmesi asla sık görülebilir, basit bir hâdise değildir.*”²¹⁵⁵

Yahya Kemal’i hatıra ve edebî şahsiyetiyle anma noktasında dergilerin özel sayıları da önemli kilometre taşlarındandır. Şairin dostlarını ve dönemin edebî şahsiyetlerini bir araya toplaması bakımından *Varlık* dergisi, bu sahada ilk teşebbüste bulunanlardandır. 15 Kasım 1958 tarihli 490. sayısını Yahya Kemal’e tahsis eden dergide Yakup Kadri, Halide Edib, Falih Rıfkı, Abdülhak Şinasi Hisar²¹⁵⁶, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Seyfi, Halit Fahri Cahit Tanyol, Şevket Rado, Ahmet Kutsi, Vehbi Eralp, Mehmet Kaplan, Ali Nihad Tarlan

---

çıkması ve konu mahkemeye taşınmıştır. Kuruluş sürece ve basılan eserlerin listesi için bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, “Yahya Kemal Enstitüsü’nün Kurulması ve Kitaplarının Basılması”, *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatı*, 233-237.

²¹⁵³ Özcan Ergiydiren, “Yahya Kemal’i Anlamak”, *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 37.

²¹⁵⁴ Nihad Sami Banarlı, “Yahya Kemâl Enstitüsü”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1959): 152-153.

²¹⁵⁵ “Önsöz”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1959): VII-VIII.

²¹⁵⁶ Abdülhak Şinasi Hisar, 1959 yılında *Yahya Kemal’e Vedâ* adıyla geçmiş senelerde ve ölümü sonrası neşrettiği yazıları toplayarak bir kitap hâline getirmiştir. Eserde bir bölüm de şairin son zamanları, ölümü ve cenazesine ayrılmıştır. Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal’e Vedâ*, (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1959), 102 s.

gibi dönemin birçok önemli kalemleri çeşitli yönleriyle şairi tahlil eden yazılar neşretmişlerdir.²¹⁵⁷

1958 senesi bitmeden Yahya Kemal'in vefatı sonrası gazetelerdeki intibaları, nekroloji yazılarını derleyip neşreden Doğan Nail Altuncuoğlu ve Münir Süleyman Çapanoğlu, bir şairin ölümünün ardından yayınlanan en hızlı çalışmaya imza atmışlardır. Her ikisi de şaire hayranlığın ve vefanın neticesi olan bu iki çalışmadan Altuncuoğlu'nun kitabının basım tarihi 15 Kasım 1958 tarihlidir.²¹⁵⁸ Çapanoğlu ise İstanbul şairi Yahya Kemal'in hayatını, hâtıralarını, nükte ve fıkralarını, onun için neler söylendiğini ve neler yazıldığını tespit ederken genellikle 2-6 Kasım 1958 tarihindeki gazete ve dergi yazılarını merkeze almıştır. Bu aynı zamanda Türk Edebiyatında bir kitap hâlinde neşredilen derli toplu ilk nekroloji eserlerinden biridir. Önsözünde Yahya Kemal'i bir "sanat havarisi" şeklinde tarif eden Çapanoğlu, sağlığında kıymeti, sanatçılığı hakkında söylenmedik söz, yazılmadık bir şey kalmadığını, alkışlanıp, sevilip sayıldığını belirtmiştir. Şairin ölümünden sonra yazılarını toplama amacını "onun ne büyük bir şair olduğunu anlatmak", böylece gelecek nesillere bir vesika, bir doküman bırakmak, ileride hakkında yazılacak etütlere, monografilere kaynak sağlamak olarak açıklamıştır.²¹⁵⁹ Benzer bir çalışma Yahya Kemal'in ölümünün 40. yıldönümü hatırası olarak Kâzım Yetiş tarafından 2000 yılında yeniden yapılmıştır.²¹⁶⁰ Yahya Kemal nekrolojisinde dönemin yaşayan bütün şair ve yazarların bu ölüm karşısındaki genel kanaatlerine rastlanmaktadır. Burada tanınmış bir millî şairin ölümünden ziyade "asırlar görmüş büyük bir abidenin yıkılışı, eşsiz bir sanat eserinin

---

²¹⁵⁷ Kapağında Yahya Kemal'in Yaşar Nabi'ye imzaladığı resminin bulunduğu dergideki yazılar ve tahliller için bkz. "Yahya Kemal Özel Sayısı", *Varlık*, sayı 490, (15 Kasım 1958): 24 s.

²¹⁵⁸ Altuncuoğlu eserinin girişinde nekrolojik mahiyetteki yazıları toplama gerekçesini açıklamıştır. Ona göre büyük bir sanatçının ölümsüzlüğü, dünyadan ayrıldıktan sonra eserlerinin elden ele veya dilden dile gezmesi; her geçen gün taze heyecanlarla okunabilmesi ve hissedilebilmesi; hakkında düşünülenlerin, tartışılacak bir değerde olabilmesi ve bu tartışmaların dergi, gazete, kitap sayfalarında yer alabilmesi; edebiyat tarihlerinde, antolojilerde ve ansiklopedilerde kendinden bahsettirebilmesi; sanatının ve şahsiyetinin çeşitli yönlerini inceleyen kitapların yazılabilmesi ile mümkündür. Yahya Kemal'in ölümü üzerine fikir, sanat ve ilim adamlarının tahassüslerinden bir örnek mahiyetindeki eserde Altuncuoğlu, kendi imkânlarıyla bulabildiği nekrolojik yazıları derlemiştir. Bkz. Doğan Nail Altuncuoğlu, *Ölümünden Sonra Yahya Kemal Hakkında Yazılanlar ve Şiirleri*, (İstanbul: Karınca Matbaası, 1958), 80 s.

²¹⁵⁹ Münir Süleyman Çapanoğlu, *İstanbul Şairi Yahya Kemal*, (İstanbul: Yeni Matbaa, 1958), 5-6.

²¹⁶⁰ İstanbul Fetih Cemiyeti'nin 96, Yahya Kemal Enstitüsü'nün 22. kitabı olarak Yahya Kemal İçin Yazılanlar başlığıyla Kâzım Yetiş tarafından hazırlanan kitapta Yahya Kemal'in daha çok ölümünün hemen sonra veya vefat sene-i devriyelerinde neşredilen yüze yakın nekroloji ve tahlil yazıları bulunmaktadır. Bkz. *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, haz. Kâzım Yetiş, Cilt 2, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000), 623 s.

harap oluşu” şeklinde romantik bir bakış açısıyla ve duygusal nitelendirmelerle anlatılmıştır.²¹⁶¹

Yahya Kemal Enstitüsü’nden sonra Ocak 1959’da ülkemizde ilk defa bir şairin ölümünün hemen ardından -hatıra, vesika ve metrukâtın kaybolmasına meydan vermeden-Yahya Kemal Müzesi kurulmuştur.²¹⁶² Enstitünün ve şairin vârislerinin titiz gayretleriyle kurulan tesis, “kaderi icabı ve zamanın istikrarsız şartları yüzünden tez vakitte unutulması muhtemel olan” şairi kolektif bellekte var eden üçüncü atılımdır. Açılış günü neşredilen *Yahya Kemal Yaşarken* kitabı da “şairin her türlü aziz hatırasının ve eserlerinin unutulmak ve unutturulmak tehlikesine karşı korumanın” bir belgesi niteliğindedir.²¹⁶³

İlk sayısında Ahmet Hamdi Tanpınar hariç bütün dostlarının Yahya Kemal için seferber olduğu görülmektedir. Enstitü Yahya Kemal’in kendi eserlerini neşretmeye giriştiği için ikinci sayısı, 9 yıl sonra ve şairin vefatının 10. yılına ithafen 1968’de neşredilirken²¹⁶⁴ üçüncü sayısı da 1988 yılında yayın dünyasında yerini almıştır. Ölümünün 30. yılında neşredilen bu son sayıda Yahya Kemal’in sağlığında ve ölümünden sonra yazılmış makaleler de bulunmaktadır. Resmi vesikalar ve mektuplar dışında röportajlar ve hâtıralarla zenginleşen sayının hazırlayanları Nermin Suner Pekin ile Dr. Muhtar Tefvikoğlu’dur.²¹⁶⁵

Şaire dair bu neşriyat ve kurumsal faaliyetler bir kenara bırakılırsa Yahya Kemal’in ölümünün birinci yıldönümü dolayısıyla 1 Kasım 1959 Pazar günü saat 10.30’da Fen Fakültesi konferans salonunda bir anma töreni yapılmıştır. Törende şairin sesinden şiirler dinlenmiş, daha sonra söz alan hatipler şairin sanatından bahsetmiş ve kendisiyle müşterek olan hatıralarını anlatmışlardır. Fen Fakültesi’ndeki törenden sonra şairin

---

²¹⁶¹ Dönemin bütün popüler yayın neşriyatı mahiyetindeki tüm gazetelerde Yahya Kemal hakkında yazılan ölüm ihtisasları yanında kitabın sonunda Çapanoğlu, “Yahya Kemal’siz Kalan Dostları Dediler ki” başlığıyla bir bölüm açmış ve Sıtkı Kırcalı, Kemal Aygün, Prof. Ali Nihat Tarlan, Abdülhak Şinasi Hisar, kardeşi Reşat Beyatlı gibi isimlerin düşüncelerini yansıtmıştır. Ayrıca “Ölümünden Evvel Yahya Kemal İçin Neler Söylemişlerdi?” başlığıyla da çeşitli vesilelerle şaire dair tespitleri yetkin isimlerin kaleminden nakletmiştir. Bkz. Münir Süleyman Çapanoğlu, *İstanbul Şairi Yahya Kemal*, (İstanbul: Yeni Matbaa, 1958), 113-120.

²¹⁶² Prof. Faruk Kadri Timurtaş, “Yahya Kemal Müzesi”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1968):162.

²¹⁶³ Nezihe Araz, “Yahya Kemal Müzesi”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1968): 158-159.

²¹⁶⁴ İkinci sayının neşrinde enstitü azalarından vefat eden Nihad Reşad Belger, Abdülhak Şinasi Hisar ve Safiye Erol’un aziz hatıraları saygıyla anılırken, yeni araştırmacılar dergi bünyesine dâhil olmuştur. Bkz. “Önsöz”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1968):V-VIII.

²¹⁶⁵ Bkz. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1988): 17-375.

Rumelihisarı'ndaki mezarı ziyaret edilmiş, burada Necmi Rıza Ahıskan tarafından Mevlid okunmuştur.²¹⁶⁶

Türk Ocağı Ankara Şubesi'nde²¹⁶⁷ Milliyetçiler Derneği ise Eminönü Öğrenci Lokali'nde şair için ilk ihtifaller düzenleyen kurumlardandır. 1 Aralık 1959'daki ihtifalde *İleri Türk Musiki Konservatuar Korosu*, Yahya Kemal'in bestelenmiş eserlerini seslendirmiştir.²¹⁶⁸ Yahya Kemal anmaları, şairin şiir kaynaklarının tespitinde önemli bir merhaledir. Bunlar arasında Yahya Kemal'in eski musikimize olan ilgisi, Divan edebiyatından beri süzül gelen şiirini besleyen ana unsurlardan birinin keşfi olarak değerlendirilir.²¹⁶⁹

1960 yılı sadece Türk siyaset tarihinde değil, edebiyat kültür sahasında da kısır bir dönem olup, yaz ve sonbahar ayları 1960 darbesinin yankılarıyla geçmiştir. Bu yüzden matbuata hâkim tek gündem Yassıda yargılamalarıdır. Memlekette Yahya Kemal gibi kültür ve edebiyatın önemli şahsiyetlerinin konuşulacağı bir edebî atmosferden uzak bir ortam mevcuttur. Bununla birlikte 1960'da Belediye Yahya Kemal'ın kabri için bir proje müsabakası açmıştır. Yarışmaya Türk mimarları ile Türk heykeltıraşları ve bu sanatçılardan en az biriyle teşrik-i mesai yapmak suretiyle her Türk vatandaşı iştirak edebilecektir. Projeler için 5 Aralık 1960 Pazartesi günü saat 17.00'e kadar müsaade edilmiştir. Şairin vasiyetine uyarak kabir üzerine Yahya Kemal'in adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihleriyle *Rindlerin Ölümü* şiirinin bir kıtası yazılmasına karar verilmiştir.²¹⁷⁰

Bu yıllarda Yahya Kemal, küçük çaplı edebî mahfillerde anılmakta ve hatırlanmaktadır. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Yahya Kemal'in ölümünden beş yıl sonra (1963) Yahya Kemal'i Sevenler Derneği'nin son manzum eseri olan *Rubaîler*'inin yıldönümü münasebetiyle yayımlamasını "Yahya Kemal'i milli hafızada yaşatmanın en güzel ve manalı tezahürü" şeklinde yorumlamıştır. Dernek, şairin ölümünden sonra şiirlerini, kendisinin arzusuna uygun olarak *Kendi Gök Kubbemiz Altında*, *Eski Şiirin Rüzgârıyla* ve *Rubaîler* isimleriyle

²¹⁶⁶ "Yahya Kemal'in Ölüm Yıldönümü", *Cumhuriyet*, sayı 12670, (2 Kasım 1959): 1.

²¹⁶⁷ Türk Ocakları Ankara Şubesi Gençlik Kolu tarafından düzenlenen ve 3 Aralık 1959 günü saat 20.30'da başlayan ihtifalde Halide Nusret, Muzaffer Uyguner, Hüseyin Nahit Erer, Galip Erdem ve Mehmet Çınarlı birer konuşma yapmışlardır. Yahya Kemal'in şiirlerinden seçmeler okunurken onunla ilgili hatıralar da anlatılmıştır. Bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 81.

²¹⁶⁸ İhtifalde Ercüment Konukman ve Nihat Sami Banarlı konuşmuştur. Bkz. *Milliyetçiler Derneği Nizamnamesi ve On Yıllık Dernek Çalışmaları*, (İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1963), 23.

²¹⁶⁹ Mehmet Çınarlı, "Yahya Kemal ve Eski Musikimiz", *Hisar*, sayı 23/98, (Kasım 1965): 14-15.

²¹⁷⁰ Yahya Kemal'in kabri için düzenlenen yarışmanın jürisine şu isimler yer almıştır: Mimar Faruk Akçer, Eved Akşan, Ekrem Hakkı Ayverdi, Dr. Turgut Cansever, Doç. Nezih Eldem, Prof. Vehbi Eralp, Mimar Asım Mutlu, Maruf Önal ve Hayati Tabanoğlu. Geniş bilgi için bkz. "Yahya Kemal'in Kabrine *Rindlerin Ölümü* Yazılacak", *Tercüman*, nr. 1944, (5 Kasım 1960): 2.

üç cilt halinde bir araya toplamıştır. Son cilt olan *Rubailer*, aslında iki kitap hâlinde olup bunun birincisi Yahya Kemal'in yazdığı rubailer, ikincisi de Hayyam'dan yapılmış çevirmelerdir. Bu neşir faaliyetlerini ele alan Şehsuvaroğlu, bu vesileyle şair ve yazarlar adına kurulan derneklere de bir parantez açmış, Yahya Kemal Sevenler Derneği olmasaydı, şairin hayatında bastıramadığı şiirlerini boyla nefis eserler halinde bir arada görülemeyeceğini, onun ölüm yıldönümlerinde hatırlamanın ve büyük şairle vefatından sonra bir araya gelmenin pek mümkün olamayacağını iddia etmiştir.²¹⁷¹

Yahya Kemal anmaların hangi ritüellerle yapılması gerektiğine dair fikir yürüten yazarlarımıza da rastlanmaktadır. Şemsettin Kutlu, ölüm yıldönümlerinde onu anmak için yapılacak en uygun işin “ölmez şiirlerinden birkaç tanesini okuyup bunların anılarının sıcaklığında yaşamak olmalıdır”, fikrindedir. Kutlu'ya göre Yahya Kemal öylesine bilinen ve sevilen bir şairdir. Bu anlayışa göre bu tarz bir anmakta, yaşama ve yaşatma tadı vardır.²¹⁷²

Yahya Kemal'in hayatta olan dostları, şairin yuvarlak rakamlı yıldönümlerinde bir araya gelerek bellek tazelemesiyle edebî hafızada Yahya Kemal imajını aktüele yansıtmışlardır. Şevket Rado'nun imtiyaz sahibi olduğu *Hayat Tarih* mecmuası, 1 Kasım 1968 tarihindeki Yahya Kemal'in ölümünün 10. ve 2 Aralık 1968, 84. doğum yıldönümleri anısına şairin “en vefalı dostlarından” 5 tanesini bir araya getirerek ihtifal neşriyatında bulunmuştur. Anma toplantılarının edebiyat tarihine önemli katkılarından biri olan yazarların biyografilerindeki boşlukları doldurma adına neşredilen yazı ve özel dosyalardan biri böylece gün yüzüne çıkmıştır. Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, “Yahya Kemal'in Ölümü” başlıklı makalesiyle şairin hayatına dair önemli bir boşluğu doldurmuştur. Meşhur yazarların biyografilerinde ölüm sebebi ve şekillerine yer veren bazı eserler bulunmakla birlikte Batı edebiyatlarında büyük insanların ölümünün ayrıca ve özellikle tespit edildiği görülmektedir. Ülkemizde tarihçilerin seyrek olarak bu noktaya temasını, hükümdarların ölüm sebep ve suretleri üzerinden (siyasî mülahazalarla yazılmayan, açıklanmayan hikâyelerinden ötürü) devamlı bir tartışma konusu olduğunu dile getiren Kâzım İsmail Gürkan, kendisinin idaresindeki klinikte, kendisinin elinde son nefesini veren Yahya Kemal'in ölüm hikâyesini yazarak etraflı bir rapor hâlinde, ölüm yıldönümü vesilesiyle,

²¹⁷¹ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Üstadlar ve Dernekler”, *Cumhuriyet*, sayı 14102 (5 Kasım 1963): 2.

²¹⁷² Şemsettin Kutlu, “Ölümünün Beşinci Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı”, *Cumhuriyet*, sayı 14098 (1 Kasım 1963): 5.

edebiyat tarihimize miras bırakmıştır.²¹⁷³ Son tanıkların kaleminden Yahya Kemal'e dair incelemeler arasında şairin dostlarından Prof. H. Vehbi Eralp'in "Yahya Kemal ve Millî Tarihimiz"²¹⁷⁴, Behçet Kemal Çağlar'ın "Yahya Kemal'e Dair"²¹⁷⁵, yine şairin yakın dostu Prof. Hasan Refik Ertuğ'un "Mektupları ve Anılarıyla Yahyâ Kemal"²¹⁷⁶ başlıklı yazılar da yer almaktadır. Ölüm yıldönümünde şairin biyografisine katkılar sunan bu makalelerle kültürel bellek ve edebî hafızdaki boşluklar doldurulmuştur.

Yahya Kemal'in ölüm yıldönümlerinde Mehmet Kaplan, Adnan Ötüken, Nihad Sami Banarlı ve Munis Faik Ozansoy, Prof. Dr. Muharrem Ergin hatip olarak öne çıkarken Yahya Kemal Enstitüsü dışında sivil derneklerin de bu anmalarda aktif rol aldığı görülmektedir. Bu derneklerden biri olan *Türk Ev Kadınları Derneği*, Yahya Kemal'in ölümünün 10. yıldönümü dolayısıyla 8 Kasım 1968 tarihinde Türk Ocağı salonunda bir anma gecesi düzenlemiştir. Büyük bir dinleyici topluluğunun ilgi ile takip ettiği bu gecede, Nihad Sami Banarlı ve Munis Faik Ozansoy gibi isimler büyük şairin edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında konuşmalar yaparken, bu hitabelerde özellikle Yahya Kemal'in taşıdığı Türk karakteri ve Türklüğe olan derin inanç ve bağlılığı üzerinde durulduğu görülmektedir. Anmada Mehmet Çınarlı, Mine Baytuğ ve Gülbüz Ertürk şairin eserlerinden örnekler okumuş, Turgut Topper idaresindeki *Türk Sanat Müziği Ses ve Saz Topluluğu* da Yahya Kemal'in bestelenmiş şiirlerinden ve sevdiği klâsik Türk Musikisi eserlerinden seçmeler dinletmiştir.²¹⁷⁷ Yahya Kemal Enstitüsü'nün düzenlediği anma töreninde ise yine Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Nihad Sami Banarlı hatip olarak yer alırken Münir Nureddin Selçuk ve arkadaşlarının verdiği konserle ihtifallerin musiki geleneğini temsil etmiştir. Ölümünün 10. yılı Yahya Kemal neşriyatına da canlılık kazandırmıştır. Bu yıldönümünde Yahya Kemal'in "Siyasî Hikâyeler" ve "Portreler" kitabı da hazırlanarak satışa çıkarılmıştır.²¹⁷⁸ Genel olarak ölümünün 10. yıldönümünde Yahya Kemal, Türkçe bahsinde bugünün ve

---

²¹⁷³ Söz konusu makalede 1950 yılından itibaren Yahya Kemal'in Cerrahpaşa Hastanesi'ndeki tüm muayene ve tetkiklerine, tahlillerine, teşhislerine dair raporlar ayrıntılı olarak okuyuculara sunulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, "Yahya Kemal'in Ölümü", *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 5-12.

²¹⁷⁴ Prof. H. Vehbi Eralp, "Yahyâ Kemal ve Millî Tarihimiz", *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 13-16.

²¹⁷⁵ Behçet Kemal Çağlar, "Yahyâ Kemal'e Dair", *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 17-19.

²¹⁷⁶ Prof. Hasan Refik Ertuğ, "Mektupları ve Anılarıyla Yahyâ Kemal", *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 19-22.

²¹⁷⁷ "Yahya Kemal'i Anma Toplantıları", *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.

²¹⁷⁸ "Yahya Kemal'i Anma Toplantıları", 2.

yarının sanatçılarına en büyük aydınlığı getiren, Türk zevkine, Türk ruhuna, Türk geleneğine uygun yeni bir söyleyişin şairi olarak hatırlanmıştır.²¹⁷⁹

Vefatı sonrası Yahya Kemal ihtifallerinin öncüsü Nihad Sami Banarlı ve İstanbul Fetih Cemiyeti'dir. 1970'li yıllarda ihtifallerde hatip kürsüsünde Banarlı haricinde Prof. Mehmet Kaplan ve Ahmet Kabaklı dikkat çeken isimlerdir. Her ihtifalde Yahya Kemal'in eserlerinden bestelenmiş parçaların davetlilere sunulması aynı zamanda musikiyi Türk-İslam medeniyetin ayrılmaz bir parçası olarak gören *Aziz İstanbul* şairi anmalarının bir ritüelidir.²¹⁸⁰ Bu tarihlerde Yahya Kemal sadece ölüm yıldönümlerinde değil, doğum yıldönümlerinde de edebî hafızanın gündemindedir. Anma yazılarında büyük şair olduğu kadar, büyük bir tarih mütefekkeri olan Yahya Kemal'in, tarihî, coğrafî, içtimaî bilgi ve hakikatlere dayanan realist vatan anlayışı özellikle altı çizili hususlardandır.²¹⁸¹

Yahya Kemal anmalarının sönük geçtiği yıllar da göze çarpmaktadır. 1976 yılında şairin 1 Kasım ölüm yıldönümünde yeterince anılmadığını belirten Yusuf Z. Beyzadeoğlu, 2 Aralık doğum gününde anılması konusunda ihtarda bulunmuştur. Bir yazıyla bu ihmali dile getiren Beyzadeoğlu, Yahya Kemal'i "edebiyatımızda taklit edilmeyen tek şair" şeklinde nitelendirerek kendisine ölümünden sonra ikonik bir sıfat daha kazandırmıştır.²¹⁸² Yahya Kemal ihtifallerinde şairin konserle anılmasına sık sık rastlanmaktadır. Yahya Kemal'i Sevenler Derneği 20. ölüm yıldönümünde şairi Nişantaşı'ndaki Özel Işık Lisesi'nde gerçekleştirilen bir konserle anmıştır. Saat 21.00'deki konsere solist olarak katılan Bekir Sıdkı Sezgin şaire ait bazı bestelenmiş şarkıları söylemiştir. Yapı ve Kredi Bankası'nın Yahya Kemal'i Sevenler Derneği ile işbirliği yaparak perşembe 20.30'da Tepebaşı'ndaki Umum Müdürlüğün toplantı salonunda düzenlediği anma gecesinde Ekrem Alican, Prof. Vehbi Eralp, Orhan Şaik Gökyay, Tarık Gürcan, Salim Rıza Kırkpınar, Halis Erginer konuşurken, Münir Nurettin Selçuk'un özel olarak banda okuduğu klasik Türk müziğinden Yahya Kemal'in sevdiği parçalar dinlentilmiştir.²¹⁸³

15 Eylül 1978'de kurulan ve merkezi Ankara'da bulunan Yazarlar Birliği Derneği, ilk anma faaliyetini Yahya Kemal'in 20. ölüm yıldönümü vesilesiyle düzenlemiş ve "Yahya Kemal'de Şiir ve İdeoloji" konulu bir açık oturumu Aydınlar Ocağı'nda

²¹⁷⁹ Mehmet Çınarlı, "Ölümünün Onuncu Yıldönümünde Yahya Kemal ve Şiirimiz", *Hisar*, sayı 59, (Kasım 1968): 8-9.

²¹⁸⁰ "Türk Edebiyat Cemiyeti'nden Haberler", *Türk Edebiyatı*, sayı 1, (15 Ocak 1972): 2.

²¹⁸¹ Örnek olarak bkz. Şeymâ Taşcıoğlu, "Doğum Yıldönümü Münasebetiyle: Yahya Kemal'de Vatan ve Ölüm", *Hayat Tarih*, yıl 6, sayı 11, (1 Aralık 1970): 8-12.

²¹⁸² Yusuf Z. Beyzadeoğlu, "Yahya Kemal'i Analım", *Hisar*, sayı 156, (Aralık 1976): 12-13.

²¹⁸³ "Yahya Kemal Anıldı", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 707.

gerçekleştirmiştir.²¹⁸⁴ Yahya Kemal, ölümünün 20. yılında şiir anlayışı, sanat görüşü ve edebiyatımızda kazandırdıkları ile edebî hafızada değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Hikmet Dizdaroğlu'na göre 20 yıl sonra kültürel bellekte Yahya Kemal algısı şöyledir:

“Kendine yabancı öğelerden arınmış, sağlam yapılı, uyumca zengin bir şiir, Yahya Kemal adıyla yazınımıza girmiştir. Türkçeyi bize kazandıran odur. Çaba ve kesinlik onun şiirinin temel taşlarıdır. Şiirin bir ‘istif’ işi olduğunu iyi bilir. Yahya Kemal’in hizmetlerinden biri de şiiri sevdirmiş olmasıdır. Toplumda kimi zaman, hafife alınmış *şair* Yahya Kemal’in kişiliğinde saygınlık kazanmış, saygı görmüştür.”²¹⁸⁵

Yahya Kemal’in Paris’te bulunduğu yıllarda sık sık gittiği, sanatçı ve aydınların devam ettiği Closerie des Lilas adlı kahvenin bir masasına şairin adının yazılı olduğu bir plaketin konulması, anma programlarının yurt dışında açıldığı ilk teşebbüslerden biridir.²¹⁸⁶

Yahya Kemal’in doğumunun 100. yılı yaklaşırken Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1983 yılında “Kurtuluş Savaşı devrinin kudretli nâsiri Yahya Kemal’in hayatına, sanatına ve fikir dünyasına” ele aldıkları konularla ışık tutacak yaklaşık 32 yazarın incelemelerini bir kitap halinde neşretmiştir. Şairin “Hayatı ve Edebî Şahsiyeti” yeni bilgi ve belgelerin ışığında yeniden ele alınırken Yahya Kemal’in dostlarından olup hayatta bulunanların da hatıraları neşredilmiştir. Eserin sonunda Yahya Kemal’in bibliyografyası ilk defa derli toplu bir şekilde vefatının 25. yılında neşredilmiştir.²¹⁸⁷ *Töre* dergisi de ölümünün 25. yıldönümünde şairi özel bir dosya ile hatırlayanlardanır. Dr. Muhtar Tevfikoğlu gibi son 12 senesini şairle beraber geçiren dostlarının da katkıda bulunduğu dosyada Yahya Kemal için, “En Büyük Klasîğimiz” gibi sloganik başlıklarla, şairin şiiri için de “sağlam temeller üzerine inşa edilmiş kırk odalı, ihtişamlı bir yapı” gibi sanatlı cümlelerle bellek tazelemesi yapılmıştır.²¹⁸⁸ Dergide ayrıca Adnan Köseoğlu, Hüseyin Özbay, Yağmur Tunalı, Alemdar Yalçın, Özcan Ergiydiren çeşitli yönleriyle şairin hayatını ve sanatını irdelerken, Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, bir çağrıda bulunarak Goethe’nin, Schillerin, Kafka’nın yıldönümlerinin ikişer defa kutlandığı gibi Türkiye’de Yahya Kemal’in ölümünün 25. ve

²¹⁸⁴ Şair Yavuz Bülent Bakiler tarafından yönetilen açık oturuma Mehmet Çınarlı, D. Akif İnan, Yahya Akengin ve D. Mehmet Doğan konuşmacı olarak katılmışlardır. Bkz. “Yahya Kemal’de Şiir ve İdeoloji Açıkoturumu”, *Hisar*, sayı 255, (Aralık 1978): 2, 30. Ayrıca bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 38.

²¹⁸⁵ Değerlendirmeler için bkz. Hikmet Dizdaroğlu, “20. Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal: Şiirimize Türkçeyi ve Yerli Şiirini Özelliklerini Kazandıran, Şiiri Sevdiren Sanatçı”, *Milliyet Sanat*, sayı 295, (30 Ekim 1978): 4-6.

²¹⁸⁶ “Yahya Kemal Plâketi”, *Hisar*, sayı 269, (Nisan 1980): 2.

²¹⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, haz. Şükrü Elçin, Muhtar Tevfikoğlu, Sadık Tural, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1983), 295 s.

²¹⁸⁸ Yazının tamamı için bkz. Dr. Muhtar Tevfikoğlu, “Yahya Kemal: En Büyük Klasîğimiz”, *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 7-11.

1984 yılındaki doğumunun 100. yılında başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere devlet müesseselerini “şanına layık bir şekilde icrası için” göreve çağırmıştır.²¹⁸⁹

Türkçü ve milliyetçi çevrelerde sık sık anılan Yahya Kemal, “Emsalleri ve kendinden öncekiler, fikir ve sanatta taklit yolunu tutarken, onun bizim iklimimizi, bizim dilimizle söyleyen bir şiire kapı açması” ile kültürel bellekte yer edinmiştir. Bazı yazarlara göre bu, “gerçekte mucize kabilinden bir iştir.” Zira Yahya Kemâl bu işi gerçekleştirirken Batı ve Doğu dünyasını iyi bilmesine, her iki dünyanın imkânlarını düşünüp kullanabilme terkiğine rağmen “Şarklı” kalabilmiştir. Onun duyuş ve idrak edişi millî coğrafyanın (vatanın) hususi ikliminde yoğrulmuştur. Gelecek ve hâl kadar, geçmiş de bu duyuş ve idrak edişin ayrılmaz parçasıdır. Yahya Kemal anmalarının organizatörleri, başta yaşayan dostları olmak üzere, akademisyenler ve milli ülkü etrafında dergi neşreden edebiyat çevreleridir. Dr. Muhtar Tevfikoğlu, onun son 12 senesini beraber geçirdiği dostlarından biri olarak “Yahya Kemâl: En Büyük Klâsiğimiz” yazısıyla 1983 yılında “Tanrı Şair” nitelemelerine bir yenisini eklerken Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nün *Türk Kültürü* dergisi tarafından neşredilecek, “Yahya Kemâl Hatıra Sayısı” ile alakalı çalışmaları duyurarak o yıllarda konuya devlet çapında ilgi duyulmasının zarureti ortaya koymuştur. Sevenleri tarafından “Yahya Kemâl çapında bir klasiğimizin top yekûn milliyetimizi tanımada ilk sıralarda yer alan bir şahsiyet olarak bütün okullarımızda okutulması” hususu, bir vatanseverlik borcu temennisiyle yetkililerden istenmiştir.²¹⁹⁰

1984 yılı şairin doğumunun 100. yıldönümüdür. Bu kapsamda Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE) Başkanı Prof. Dr. Şükrü Elçin ile şairin dostlarından Dr. Muhtar Tevfikoğlu, Yahya Kemâl’in bir armağan kitapla yâd edilmesi çalışmalarına başlamışlardır. Onlara göre 100. yıl gibi vesileleri “şuurlu gayretlerle taçlandırmak” lâzımdır. Zira Türkçenin, Türk Tarihinin, Türk coğrafyasının, Türk zevkinin Türk düşüncesinin şiirleştirilme şerefini taşıyan Yahya Kemâl, mükemmel peşinde çile çekmiştir. Arabesk kültürün yaygınlaştığı 1980’li yıllarda “*Yahya Kemal’i anlayandan vazgeçtik tanıyanları çoğaltmaya mecburuz...*” parolasını icat etmişlerdir. Bu faaliyetlerin

²¹⁸⁹ Doç. Dr. Sadık Kemal Tural’dan şairin doğumunun 100. yılında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE) Başkanı Prof. Dr. Şükrü Elçin ile şairin dostlarından Dr. Muhtar Tevfikoğlu’nun Yahya Kemal’i bir armağan kitapla gündeme getirme çalışmalarına giriştiklerini öğreniyoruz. Bkz. Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, “Bir Kadirşinaslık Öğrenği”, *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 18-19.

²¹⁹⁰ “Ölümünün 25. Yılında Yahya Kemal”, *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 4-5.

müteşebbislerinden Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, 100. doğum yılı anmasında Yahya Kemal’le yabancı ülke şairlerini kıyaslamıştır. Tural’a göre birçok ülke iftihar vesilesi olan büyük sanatkârlarını, her yıl küçük çapta, her beş veya on senede bir de geniş çapta, anma faaliyetinde bulunmaktadır. Goethe örneğinde olduğu gibi bu cins organizasyonları dünya çapında gerçekleştiren ülkeler de vardır. Goethe, Schiller Almanların, W. Scott, W. Shakespeare İngilizlerin W. Hugo, H. Balzac, Molyer Fransızların nasıl şerefi, gururu, paha biçilmez iftihar vesileleri ise biz de adı geçen milletler gibi dünya çapında şöhreti bulunan “millî isim”leri ön plana çıkartmalı ve değerini bilmeliyiz. Ferdi ve içtimâî planda bir şuur çatlaması geçirmeyen hâfıza kaybına uğramayan cemiyetler, Yahya Kemal gibi sanatkârlarına kıymet vermelidir...²¹⁹¹

1983 yılından itibaren Yahya Kemal, anma yıldönümü vesilesiyle edebî şahsiyeti, şairliği, hayatının çeşitli safhaları, şiir ve tefekkür dünyası gibi çeşitli yönleriyle akademik araştırmalara konu olmuştur.²¹⁹² 1984 yılı, Yahya Kemal’in doğumunun 100. yılı olması sebebiyle sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler, anma faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir. Yazarlar Birliği, 3 Kasım 1984 Cumartesi günü, Odalar Birliği Konferans Salonunda “Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı” adlı bir anma semineri düzenlerken yine bu amaçla 2 Aralık 1984 tarihinde Yahya Kemal için Millî Kütüphane salonunda bir seminer tertip edilmiştir.²¹⁹³ Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve talebeleri²¹⁹⁴, akademik disiplin ışığında şairin edebiyat tarihindeki yerini, dostluklarını, hatıralarını, Milli Mücadele yıllarını, musiki cephesini ele alan araştırmalara imza atmışlardır ki bu türden akademik yönü ağırlık kazanan anma çalışmaları daha sonra başka şair ve yazarları içine alacak şekilde genişleyerek devam etmiştir. Akademik anmalarda şairin bestelenen eserlerinin

²¹⁹¹ Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, “Bir Kadirşinaslık Örneği”, *Töre*, 18-19.

²¹⁹² Konuyla ilgili Adnan Köseoğlu, Hüseyin Özbay, Yağmur Tunalı, Alemdar Yalçın, Özcan Ergiydiren’in makaleleri için bkz. *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 20-37.

²¹⁹³ Odalar Birliği’nin konferans salonunda yapılan seminerde oturum başkanı Prof. Mehmet Aydın’ın başkanlığındaki oturumda Prof. Mehmet Kaplan (Yahya Kemal ve Tesiri) dışında Nermin Suner Pekin (Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi), Mehmet Çınarlı (Şiiri Kendisine Dert Edinen Adam) ile Yazarlar Birliği Genel Başkanı Yahya Akengin “Yahya Kemal’de Gurbet, Aşk ve Hasret” konularında bildiri sunmuşlardır. Bkz. “Doğumunun 100’üncü Yılı: Yahya Kemal Semineri Bugün Başlıyor”, *Milliyet*, sayı 13386, (3 Kasım 1984): 8.

²¹⁹⁴ 2 Aralık 1984 Pazar günü Ankara Millî Kütüphane iki oturum halinde yapılan akademik mahiyetteki Yahya Kemal toplantılarında bildiri sunan araştırmacılar şunlardır: Fuat Bayramoğlu, Prof. Dr. İnci Enginün, Doç. Dr. Önder Göçgün, Şevket Rado, Doç. Dr. İsmail Parlatır, Mehmet Çınarlı, Dr. Necat Birinci, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Doç. Dr. Zeynep Kerman, Doç. Dr. Süleyman H. Bolay, Dr. Muhtar Tefvikoğlu, Ahmet Kabaklı, Yard. Doç. Dr. Bilge Ercilasun, Yard. Doç. Dr. Alemdar Yalçın, Nermin Pekin Suner, Prof. Dr. Birol Emil, Dr. Müjgân Cunbur. Seminerde Yahya Kemal’in sesinden üç şiir haricinde Münir Nurettin Selçuk’tan iki beste de yer almıştır. Bildiri konuları için bkz. *Yahya Kemal Beyatlı Semineri (Bildiriler)*, (Ankara: Millî Kütüphane Yayınları, 1985), IX-187.

icrası ritüeli bu yıllarda da sürmüştür.²¹⁹⁵ Doğumunun 100. yılında Ömer Seyfeddin'den sonra ikinci anma kitabını, doğumunun 100. yılında Yahya Kemal'e ayıran Marmara Üniversitesi de yine Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve talebelerinin bildirileriyle bir anma kitabı vücuda getirmiştir.²¹⁹⁶ Cahit Tanyol'un şaire dair inceleme ve anılarını içeren *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*²¹⁹⁷ ve Yahya Kemal'i Sevenler Derneği'nin 4. kitabı olarak neşredilen "Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı" kitapları da 1984-1985 yıllarının ihtifal ürünlerindendir.²¹⁹⁸

Ahmet Kabaklı yönetimindeki *Türk Edebiyat* dergisinin *Yahya Kemal Anıt Sayısı*, o dönem hayatta olan önemli akademisyen ve ilim adamlarının bir araya geldiği dikkat çekici çalışmalarındandır. Şairin çeşitli yönleriyle incelemeye ele alındığı bu özel sayıda "Ölümünden Sonra Dediler ki" bölümünde Yahya Kemal'in tabutu başında Vehbi Eraplı'nın konuşması yanında İsmail Habib, Yakup Kadri, Mesut Cemil, Tanpınar, Samiha Ayverdi, Nurullah Ataç, N. Sami Banarlı, Abdülhak Şinasi Hisar'ın da düşüncelerine yer verilmiştir. Tanık sıfatıyla Adile Ayda mülakatı ile birlikte "Yaşayan Şairlerimize Yahya Kemal Üstüne Üç Soru" bölümü farklı bir anma araştırması olarak neşredilmiştir. Şairin bir asırlık edebî mirasını, kültürel belleğe etkisini, aktüel edebiyata tesirini irdeleyen 3 soru şunlardır:

- "1-Yahya Kemal'in şiirimize en büyük hizmeti nedir?
- 2- Yahya Kemal'in dünya görüşü hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 3- Sizce Yahya Kemal bugün en çok hangi yönüyle yaşıyor?"²¹⁹⁹

100. yıl anketine Yahya Akengin, Sabahattin Kudret Aksal, Yavuz Bülent Bâkiler, Melih Cevdet Anday, A. Rahim Balcıoğlu, Salah Bırsel, Dilaver Cebeci, Necati Cumalı, Mehmet Çınarlı, Bekir Sıtkı Erdoğan, İlhan Geçer, Feyzi Halıcı, Atilla İlhan, Sadettin Kaplan, Sefa Kaplan, M. Necati Karaer, Halistin Kukul, Ömer Lütfü Mete, İbrahim Minnetoğlu, M. İlyas Subaşı, Cemal Süreya, Halim Uğurlu, Hilmi Yavuz, Olcay Yazıcı gibi hayatta olan önemli şair ve yazarlar katılmışlardır. Her biri farklı pencereden de olsa aynı noktaya bakan cevaplardan, tahlillerden Yahya Kemal'in üslubu, temiz Türkçesi ile bugüne olduğu

²¹⁹⁵ "Haberler", *Türk Kültürü*, sayı 260, (Aralık 1984): 868-869.

²¹⁹⁶ Marmara Üniversitesi'nce neşredilen 100. anma kitabında şu isimler Yahya Kemal'in hayatı, eserleri ve sanatı hakkında bildiri sunmuşlardır: Şerif Aktaş, Orhan Bilgin, Necati Birinci, İnci Enginün, Bilge Ercilasun, Rıza Filizok, Ö. Faruk Huyugüzel, Mehmet Kaplan, M. Orhan Okay, Vural Savaş, Sema Uğurcan, Metin Akar, Fuat Bayramoğlu, Zeynep Kerman, Ceval Kaya. Anı kitabında ayrıca Yahya Kemal'e ait belgeler ve şairin kitaplarına girmemiş metinleri de neşredilmiştir. Bkz. *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984), 240 s.

²¹⁹⁷ Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 192 s.

²¹⁹⁸ *Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Derneği, 1984), 143 s.

²¹⁹⁹ "Yaşayan Şairlerimize Yahya Kemal Üstüne Üç Soru", *Türk Edebiyatı*, sayı 134, (Aralık 1984): 123.

gibi geleceğe de tesir edeceği yönündedir. Dünkü nesli bugünkü nesille kaynaştırması yanında şiirimizin “ilk klâsîği oluşu” da ankette vurgulanan tespitlerdendir.²²⁰⁰

Yahya Kemal’in 100. yıl anmaları televizyon programlarıyla desteklenmiş, görsel kültürün edebiyata yansımaları sağlanmıştır. İstanbul Televizyonu’nda Yahya Kemal’in 100. doğum yılı nedeniyle şairin kişiliği anlatılıp eserlerinden örnekler verilmiştir. Bu programda bestelenmiş şiirlerin öne çıktığı görülmektedir. Kültürel bellekte kalıcılığın müzikle sağlanması şair anmalarında sıkça başvurulan yöntemlerdedir. TV’de Yahya Kemal’in *Endülüs’te Raks* adlı şarkısını Üsküdar Musiki Cemiyeti seslendirmiştir.²²⁰¹ Bu anmalarda şairin hayatının magazin tarafları da irdelenmiştir. Şiirlerinin her devirde canlılığını koruması ve İstanbul sevgisi vurgulanan Yahya Kemal’in çocuk sevgisine rağmen bir yuva kuramaması, matbuatın şairin anmalarında önce çıkardığı magazin haberlerindendir.²²⁰²

Şairin doğumunun 100. yıldönümü anısına gece düzenleyen kurumlardan biri de Yapı ve Kredi Bankası’dır. Bankanın genel müdürlük binasındaki Sermet Çifter salonunda 20 Aralık 1984 Perşembe günü saat 20.00’de başlayan gecede Taha Toros, Yahya Kemal’i tanıtıcı bir konuşma yapmış, şairi tanıyanlar da onunla ilgili anılarını, çeşitli yönlerini anlatmışlardır.²²⁰³ Ayrıca gecede Taha Toros’un arşivinden sağlanan saydamlarla Yahya Kemal’in yaşamından kesitler sunulmuştur. Dr. Alaaddin Yavaşca ve korusu da şairin bestelenmiş şiirlerinden oluşan bir konser vermiştir.²²⁰⁴

Bellekte kalıcılık yönü daha fazla olduğu için yazarların 100. doğum ve ölüm yıldönümlerine ayrı bir önem verilmesi sıkça rastladığımız durumlardandır. Yahya Kemal için 100. doğum yıldönümünde yapılan birçok panel ve sempozyuma gazeteler de iştirak etmiştir. *Hürriyet* gazetesinin Yahya Kemal’in doğumunun 100. yılı dolayısıyla düzenlediği panel-sempozyum, AKM’de yapılmıştır. 21 konuşmacının yer aldığı sempozyumun ilk gününde²²⁰⁵ katılımcılar, Yahya Kemal’in kişiliği ve şiiri üzerinde

²²⁰⁰ Ayrıntılar ve cevaplar için bkz. “Yaşayan Şairlerimize Yahya Kemâl Üstüne Üç Soru”, *Türk Edebiyatı*, sayı 134, (Aralık 1984): 123-131.

²²⁰¹ “Yahya Kemal Beyatlı Özel Programı”, *Hürriyet*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 2.

²²⁰² “Ve İstanbul’u Şiirleştiren Şair”, *Hürriyet Gazetesi-Pazar Eki*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 3.

²²⁰³ “Yahya Kemal Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 21663, (18 Aralık 1984): 4.

²²⁰⁴ “Yahya Kemal Gecesi”, 4.

²²⁰⁵ 2 Aralık 1984 Pazar günü Atatürk Kültür Merkezi’nde Hürriyet’in düzenlediği Yahya Kemal panel-sempozyumuna ilk gün Sıtkı Yırcalı, Orhan Şaik Gökyay, Cevdet Kudret, Haldun Taner, Cemal Süreya, Şerif Mardin gibi isimler konuşmacı olarak katılırken, Yıldız Kenter (Mehlika Sultan), Şükran Güngör (Eski Musiki), Zekâî Müftüoğlu (İtrî), Tijen Par (Kandilli), Cüneyt Türel (Bebek Gazeli) şiirlerini okumuşlardır. Doktor Nevzat Atlığ yönetimindeki Devlet Klasik Türk Müziği Korusu, Yahya Kemal’in bestelenen şiirlerini ve sevdiği şarkıları seslendirmişlerdir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yahya

görüşlerini dile getirmişlerdir. Tiyatro sanatçıları Arı Güler ve Cengiz Cıva'nın dialarının gösterimi eşliğinde şairin şiirlerini okumuşlardır. *Yahya Kemal Beyatlı, Eserleri ve Hakkında Yazılanlar, Belgeler, Objeler* adlı sergi de *Hürriyet* gazetesi ile Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde 16 Aralık 1984 tarihine kadar AKM'de açılmıştır. Ayrıca, Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, Yahya Kemal'in sevdiği şarkılarının ve şiirlerinin bestelerini seslendirmişlerdir. Öte yandan Beyatlı'nın Taşlık'taki heykeli Yahya Kemal Sevenler Derneği'nce Yıldız Barbaros Bulvarı'na taşınmıştır. Açılış konuşmasını İstanbul Valisi Nevzat Ayaz'ın ve TBMM Başkanvekili Halil İbrahim Karal'ın yaptığı panel-sempozyum bir bölümünü de Haldun Taner yönetmiştir.²²⁰⁶ Bu anmada Yahya Kemal'in kendi sesinden şiirler dinletilerek şairin hatırası ile gündelik hayatın içine dâhil edilmiştir. Ayrıca şairin yakın arkadaşlarından Salim Rıza Kırkpınarlı ve Haşim Nezihi Okay gibi isimler, tanıklar sıfatıyla şairle ilgili anılarını katılımcılarla paylaşmışlardır.²²⁰⁷

50 ve 100 gibi takvimde belirli bir tarihi ve yıldönümünü simgeleyen yuvarlak rakamlı şair anmaları, aynı zamanda edebiyat tarihinin şair hakkındaki muhasebe seanslarıdır. Geride kalanlar, şairi çeşitli cepheleriyle irdelerken genel hüküm ve yargılara varılır. *Türk Dili* dergisinin Yahya Kemal'in doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla şairin şiir dili hakkında yaptığı anket/soruşturma ihtifallerin edebî belleği besleyici yönünü yansıtmaktadır. “Yahya Kemal'in Dili” başlıklı ankete şair, yazar ve akademisyenlerden Mehmet Çınarlı, Prof. Dr. İnci Enginün, Nüzhet Erman, İlhan Geçer, Doç. Dr. Önder Göçgün, Prof. Fahir İz, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Doç. Dr. Zeynep Kerman, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Şevket Rado, Doç. Dr. Sadık Tural gibi isimler katılmıştır. Yahya Kemal'in şiir dili ve Türk diline katkısına dair genel bir kanaat ortaya konulmuştur.²²⁰⁸ Yahya Kemal'in şiirlerinde güzel, berrak, aydınlık bir “madde” hâline gelen Türkçenin Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip Dıranas, Orhan Veli, Turan Oflazoğlu, Necati Cumalı, Zeki Ömer Defne gibi şairlerin şiirlerinde yeni bir şekle büründüğü, bu

---

Kemal'in 100. doğum yıldönümü nedeniyle bir seminer düzenlemiştir. Geniş bilgi için bkz. “Yahya Kemal Paneli Başladı”, *Hürriyet*, sayı 13160, (3 Aralık 1984): 1, 13.

²²⁰⁶ “Yahya Kemal'i Anıyoruz”, *Hürriyet*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 3; “Yahya Kemal Paneli Başladı”, *Hürriyet*, sayı 13160, (3 Aralık 1984): 13.

²²⁰⁷ 3 Aralık 1984 Pazartesi oturumunda emekli öğretim üyesi Prof. Fahir İz, Urkan Ural ve Atilla Özkırımlı ile birlikte öğleden sonraki Doğan Hızlan'ın yönettiği panelde Yahya Kemal'in şiirleri ve sanatsal kişiliği, düşünürlüğü üzerinde durulmuştur. Yine Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Arsen Gürzap, Zafer Ergin ve Serpil Tamur, Beyatlı'nın çeşitli şiirlerini okumuşlardır. Bkz. “Yahya Kemal İçin Seminer Düzenlendi”, *Milliyet*, sayı 13313, (30 Kasım 1984): 8; “Yahya Kemal Paneli Bitti”, *Hürriyet*, sayı 13161, (4 Aralık 1984): 3.

²²⁰⁸ “Yahya Kemal'in Dili Hakkındaki Ankete Cevap”, *Türk Dili*, sayı 395-396, (Kasım-Aralık 1984): 483-492.

şairlerin istisnasız hepsinin onu taklit etmeden, dil terbiyelerini onun şiirlerinden aldıkları iddia edilmiştir. Yahya Kemal'in Türk diline katkısı, Türkçenin titizlikle kullanıldığı takdirde, güzel, ebedi bir şiir dili olabileceğini ispat etmesi, büyük bir başarı olarak nitelendirilmiştir.²²⁰⁹

“Yahya Kemal'in 100. Doğum Yıldönümü”nde şairin hayatının ilginç ve magazin sayılabilecek yönlerini de ortaya koyan yazı serileri gazetelerde neşredilmeye başlanmıştır. Taha Toros'un “Sessiz Gemi” şairinin yaşamının bilinmeyen yönlerini kendi arşivinden yararlanarak ortaya çıkararak hazırladığı “Yüz Yıllık Yahya Kemal” başlıklı tefrikası Yahya Kemal'in insan olarak portresini, aşklarını ve tutkularını sergileme çabasını taşımaktadır. Bu yazı dizisinde ayrıca ilk kez yayınlanan fotoğraflar da neşredilmiştir.²²¹⁰

Yahya Kemal'i hatırlama biçimlerinden biri de şairler tarafından kendisine ithaf edilen şiirlerdir. Bu tarz şiirlerde Türk edebiyatında şaire yüklenen misyon, imajlar ve benzetmelerle ifade edilmiştir. Coştun Ertepinar'ın “Yahya Kemal'i Düşünürken” şiirinde şairi anlatan semboller, yine şairin şiirlerinden devşirilen “ses” üzerinden dizelere dökülmüştür:

*“Bizim altın güneşli gökkubbemizin
Devreden sesidir O.
Çağdan çağa taşan menkıbemizin
Derinden sesidir O.*

*Tanrı âşıkı erin, ölümsüz askerin,
Denizleri havuz yapan bin bir seferin,
Bu can toprakları can içinde bilenlerin
Ruhlarını dinlendiren sesidir O.*

*İstanbul'da yedi tepenin yedisinin,
Emirgân, Üsküdar, Adalar... Hepsinin,
Çinilere, âyetlere sinmiş Türk mavisinin
Bize özgü şiirden sesidir O.”²²¹¹*

Yahya Kemal'in yuvarlak olmayan doğum yıldönümlerinde hatırlanmasına da rastlamaktayız. *Kültür Dünyası* dergisinin doğumunun 113. yılında hazırladığı özel dosya bu türün örneklerindendir.²²¹² Ölümünün 40. yılında Yahya Kemal, bir anma konseriyle

²²⁰⁹ Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “Yahya Kemal'in Şiir Dili ve Türk Diline Katkısı”, *Türk Dili*, sayı 395-396, (Kasım-Aralık 1984): 489.

²²¹⁰ Taha Toros, “Yüz Yıllık Yahya Kemal”, *Milliyet*, sayı 13315, (2 Aralık 1984): 10.

²²¹¹ Coştun Ertepinar, “Yahya Kemal'i Düşünürken”, *Türk Dili*, sayı 413, (Mayıs 1986): 378.

²²¹² Doğumunun 113. yıldönümünde Yahya Kemal'i din anlayışı, eserleri, edebiyat çevresi ekseninde değerlendirmelerine dair Dr. Sait Başer, Beşir Ayvazoğlu, Mustafa Özçelik, Dr. Hasan Akay'ın yazıları için bkz. “Yahya Kemal'i Anarken”, *Kültür Dünyası*, sayı 7, (Kasım 1997): 36-51.

yad edilmiştir ki Türk edebiyatında konserlerle anılma kategorisinde şair ön plana çıkmaktadır. AKM’de Nevzaz Atlığ’ın yönetiminde İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu şairin bestelenen şiirlerini seslendirmiştir.²²¹³

2000’li yılların başında Yahya Kemal anmalarında Yahya Kemal’i Sevenler Derneği etkin rol üstlenmiştir. Yahya Kemal’in doğum günü ve derneğin 40. kuruluş yıldönümünü, 2 Aralık 1998’de saat 10.00’da Beşiktaş Barbaros Bulvarı’ndaki Yahya Kemal Parkı’nda kutlanmıştır. Konuşmaların Batı geleneklerinde olduğu gibi Yahya Kemal’in heykeli başında yapılması, şaire has bir ritüel olarak dikkat çekmektedir. İhtifal konuşmalarının ardından saat 11.00’de Yıldız Sarayı Dış Karakol binasında Sermet Sami Uysal’ın “Şiire Adanmış Bir Yaşam: Yahya Kemal Beyatlı” adlı yeni yapıtı da şiirseverlere tanıtılmıştır. İhtifallerin şairin edebî kimliğine katkısı bakımından bu tarz yeni neşriyatlar, Yahya Kemal’i kültürel bellekte yaşatan en önemli faaliyet ürünleridir. Kutlamanın aynı gün 19.30’da Enka Rönesans Restaurant’ta düzenlenecek geleneksel yemekli şiir ve müzik gecesi ile son bulması, derneğe özgü bir anma biçimidir.²²¹⁴

Yahya Kemal’in şahsının ve eserinin temsil ettiği yenileşme hareketini geniş nesillere tanıtmak amacıyla üç kuruluş, İLESAM, İstanbul Fetih Cemiyeti ve Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı üyelerinden oluşan Yahya Kemal’i Anma Toplantıları Tertip Heyeti, törenlerinden ilkinin, doğumunun 112. yıldönümü münasebetiyle 7 Aralık 1996 tarihinde Ankara’da gerçekleştirmiştir. Yahya Kemal’in doğum yeri Üsküp’ten bu toplantıya katılan ve konuşma yapan hemşehrilerinin teklifini değerlendiren tertip komitesi, Ankara programını daha da zenginleştirerek Makedonya’nın muhtelif şehirlerinde tekrarlanmasını kararlaştırmıştır. Bu kapsamda Yahya Kemal anmaları, Türkiye dışına çıkarak 28 Eylül-2 Ekim 1997 tarihleri arasında Makedonya’nın Üsküp, Ohri, Gostivar ve Kalkandelen şehirlerinde ilmî toplantılar ve radyo programları gerçekleştirilmiş ve konserler verilmiştir.²²¹⁵

²²¹³ Yahya Kemal’in anısına düzenlenen konserde, şiirlerinden bestelenen eserleri İnci Çayırılı ile Münip Utandı seslendirmiştir. Geniş bilgi için bkz. Doğan Hızlan, “Ses İkliminde İtrî ve Yahya Kemal”, *Hürriyet*, sayı 18187, (2 Kasım 1998): 21.

²²¹⁴ “Yahya Kemal’in Doğum Günü Kutlanıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 26716, (29 Kasım 1998): 14.

²²¹⁵ Daha sonra kitaplaşan anma toplantısında Yahya Kemal’in yetiştiği ve yaşadığı kültür ortamları, şiiri, nesri, dili, şairin zihniyeti ve tefekkürü, din ve tasavvuf anlayışı gibi konular ele alınmıştır. Geniş bilgi ve bildiriler için bkz. *Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klasikimiz Yahya Kemal Anma Toplantıları Bildirileri*, haz. Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız-Ayşe Yıldız Topuz, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998), 199 s.

1998 Kasım'ında şairin ölümünün 40. yıldönümünde Âşîyan Mezarlığı'nda yine Yahya Kemal Sevenler Derneği tarafından gerçekleştirilen anma töreninde şair, yeni bir tartışma zeminine çekilmek istenmiştir. Beyatlı'nın yakın arkadaşı Esat Kural, şairin Atatürk'e ithafen hiç şiir yazmadığı için "İslamcı" olduğu iddialarına açıklık getirmek zorunda kalmıştır. Yahya Kemal Beyatlı'ya sahip çıkan eski dostları iddiaları yalanlarken Beyatlı'nın Atatürk'e hayranlığını dile getirmiş ve ülkenin kurtulacağına inanan şairin "bunu Mustafa Kemal'den başka hiç kimsenin başaramayacağını her zaman söylediğini" hatırlatmıştır.²²¹⁶

Edebiyat dünyasının, Yahya Kemal'i ölüm yıldönümlerinde unutmadığını gösterme yollarından biri de şairin hayatına, eserlerine, şiirlerine ve dost çevresine dair araştırma-inceleme yazıları neşretmesidir. Şairin edebî mirasına yoğunlaşan bu yazılar, onun bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarma amacına hizmet etmektedir.²²¹⁷

2008 yılı ölümünün 50. yılı olduğu için "Yahya Kemal Yılı" ilan edilmiştir. Bu vesileyle 2008 Kasım'ında birçok dergi özel sayı neşrettiği gibi anma yılına özel başka yayınlar da gün yüzüne çıkmıştır. Bir zamanlar Yahya Kemal'le yapılmış ve gazete-dergi sayfalarında unutulmuş mülakatlar da edebî ve kültürel hafızaya yeniden mal edilmiştir. Yahya Kemal'i çeşitli cepheleriyle 50. ölüm yıldönümünde irdeleyen dergiler içerisinde "Atik-Valde'den İnen Sokakta: Modernizm Gerilimi" gibi aykırı soruşturmalarla şairin mirası yeniden okunmuştur.²²¹⁸ Önce ayın ilk haftasında İstanbul Fetih Cemiyeti'nin girişimi ve çeşitli üniversitelerin katılımıyla kapsamlı bir Yahya Kemal Sempozyumu düzenlenmiştir. Hafta içinde de Yapı Kredi Sermet Çifter Salonu'nda "Gemi Elli Yıldır Sessiz" başlığıyla bir sergi açılmış, Yahya Kemal'in el yazısıyla not ettiği dizeler, gönderdiği mektuplar ve kartpostallar, fotoğrafları ve çeşitli eşyası bu sergide yer almıştır. Ancak yıl itibariyle önem arz eden bu anma devirlerinde şair ve yazarların ismi etrafında ortaya çıkan bazı tartışmaların ihtifallerin önüne geçtiği görülmektedir. Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerini vârislerinden aldığı izinle 1958 yılından 2006 tarihine kadar neşreden İstanbul Fetih

²²¹⁶ Matbuata akseden tartışmaya dair bkz. "Yahya Kemal'e Eski Dostları Sahip Çıktı", *Hürriyet*, sayı 18188, (3 Kasım 1998): 23.

²²¹⁷ Yahya Kemal'in ölümünün 47. yıldönümünde Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'e dair makalesini bu amaçla doğru orantılı olarak takdim etmiştir. Bkz. Beşir Ayvazoğlu, "Yahya Kemal'e Göre Tevfik Fikret", *Türk Edebiyatı*, sayı 385, (Kasım 2005): 38-42.

²²¹⁸ *Varlık* dergisinin bu başlık altındaki soruşturmasına Doğan Hızlan, Ataol Behramoğlu, Kemal Bek, Oğuz Demiralp, Beşir Ayvazoğlu, Şavkar Altınel, Adil İzci, İrfan Yıldız katılmıştır. Bkz. "Soruşturma: 50. Ölüm Yıldönümünde "Atik-Valde'den İnen Sokakta: Modernizm Gerilimi", *Varlık*, sayı 1212, (1 Eylül 2008): 10-21.

Cemiyeti'ne vârislerin konuyu yargıya taşıyarak Yahya Kemal'in eserlerini basmamalarını ihtar etmeleri, bu tür tartışmalardandır.²²¹⁹

Vefatının 50. yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nin girişimiyle şairin doğup büyüdüğü ve psikolojisini derinden etkileyen bir şehir olan Üsküp'te 30 Ekim-02 Kasım 2008 tarihleri arasında, "50 Yıl Sonra Yahya Kemal Bilgi Şöleni" düzenlenmiştir. 22 tebliğin sunulduğu sempozyumda Yahya Kemal'deki dil, din, kültür, milliyet düşüncesi, şiirlerindeki geleneğin izleri, eserleri ve medeniyet tasavvurları gibi birçok konu yeniden ele alınmıştır. Bu ihtifalde ayrıca 31 Ekim akşamı Üsküp Continental Otel'de Ahmet Hatipoğlu yönetiminde şairin şiirlerinden bestelenmiş şarkıları seslendirilmiş ve büyüdüğü zamanın Üsküp'ünü hatırlatan tasavvuf musikisi örneklerini sunmuşlardır. Geleneğin bir yansıması olarak Yahya Kemal'in vefat günü olan 1 Kasım'da Üsküp'teki tarihi Türk Çarşısı'nda bulunan Murtapaşa Camii'nde Yahya Kemal ve annesi için Mevlid okunmuştur.²²²⁰

Vefatının 60. yılında Yahya Kemal 2018 yılında yeniden hatırlanacak ve uluslararası bir sempozyumla şair edebî hafızada çeşitli yönleriyle yer almaya devam edecektir.²²²¹ Her anma töreni, her sempozyum şairi, toplumun yeniden inşasına ve kültürel bir kimlik kazanmasına yardım için çağırma çabasıdır. Yahya Kemal anmalarında moderne karşı gelenekten süzülüp gelen millî kimlik ile tarihî perspektif her dönemde kutsanırken postmodern zamanlarda ise şairin çağrısına, şiir ve nesirlerine serpiştirdiği duygu ve düşünce iklimine olan ihtiyaç yeniden hatırlanmıştır. Kültürel bellekteki Yahya Kemal imajı, zaman ve mekânın toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisine rağmen güçlenerek yeni nesillerle buluşmaya devam etmiştir. Şiir dilinin kuvveti onu Türkçenin güçlü bir sesi yaparken tarihe yön veren sağlam fikirleri, her ihtifalde yeniden içinden çıktığı toplum ve medeniyete yeni bir şeyler söylemektedir. Yahya Kemal anmalarını farklı kılan unsurlardan biri de özellikle şairin bestelenmiş eserlerinin sunulduğu musikiyle iç içe geçen yönüdür. Klasik Türk Edebiyatı mazmunlarını şiirinde koruyarak modern ve kendisine özgü bir şiir dili inşa eden şair, her devir ve döneme hitap eden söylem gücüyle Türkçenin en önemli orkestra şeflerinden biri olmuştur. Bu özellik sayesinde Türkçe yaşadıkça Yahya Kemal de toplumsal bellekte yaşamaya devam edecektir.

²²¹⁹ "Yahya Kemal'e İhanet", *Hürriyet Pazar*, (16 Kasım 2008): 16.

²²²⁰ Bildiriler ve anma günlerine dair ayrıntılar için bkz. *50 Yıl Sonra Yahya Kemal Bilgi Şöleni: Bildiriler Kitabı* (Üsküp, 30 Ekim-02 Kasım 2008), haz. Yusuf Turan Günaydın, (Ankara: TYB Yayınları, 2010), 246 s.

²²²¹ Bkz. *60 Yıl Sonra Yahya Kemal: Uluslararası Yahya Kemal Sempozyumu (08-09 Kasım 2018)*, Ed. Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan..., (İstanbul: Bahçelievler Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 383 s.

4.1.11. NÂZIM HİKMET İHTİFALLERİ

Nâzım Hikmet Ran, Cumhuriyet döneminin en çok dikkat çeken şairlerinden biridir. 1918-1928 seneleri arasında edebiyatımızdaki en büyük cereyanlardan birisi Nâzım Hikmet'in şiirimize yeni bir soluk olarak getirdiği "serbest nazım"dır.²²²² Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'nin tek ölçülü ve ağır aksak ahenkli nazımlarının hüküm sürdüğü yıllarda Nâzım, yeni bir şekil, yeni bir ruh ve yeni bir ritimle ortaya çıkmış ve edebiyatımızda büyük bir ilgi uyandırmıştır. Bu nazmı propaganda vasıtası olarak kullanmasının da çok tesiri olmuştur. Fikrince inancı ve bağlılığı ülkenin idealizmine uygun gitmesi hâlinde "en büyük millî şair unvanını almaya hak kazanacağı" yorumları yapılmıştır. Bir fikrin kurbanı oluşu, nazımının kudretine ve serbest nazımın ilk mübeşşiri olmasına rağmen onu da tartışmaların merkezi hâline getirmiştir.²²²³ Şiire getirdiği yenilikler dönemin önde gelen Ahmet Haşım gibi şairleri tarafından beğenilmekle birlikte şiiri bir yaşam felsefesi ve ideolojisinin aracı yapması günümüze kadar devam eden eleştirilere neden olmuştur.²²²⁴

Nâzım Hikmet'in temel vasfının "sihirbazlık" olduğunu söyleyen Nurullah Ataç, *Benerci Kendisini Niçin Öldürdü?* kitabı üzerine yazdığı makalesinde onun "ebedi/kalıcı unsurlardan ziyade devrin geçici heveslerine, cereyanlarında bağlanması"nı eleştirmiş ve onu "zamanının adamı" şeklinde nitelendirmiştir. Bu yönüyle Ataç'a göre Nâzım Hikmet, kalabalığa hitap eden adamdır, Baudelaire'den ve Verlaine'den ziyade Victor Hugo ve Walt Whitman'a daha yakın bir şairdir.²²²⁵ Mehmet Kaplan ise Nâzım'ın şöhretinin büyük bir kısmını "yasak ideolojisi, hapishaneye girmesi, vatana ihanet etmesi"yle ilişkilendirmiştir. Bu maceralarından sıyrılınca eserinin nasıl bir kıymeti haiz olacağını ise zamanın tefsir edeceğini ileri sürmüştür.²²²⁶

²²²² Zekeriya Sertel, sanılanın aksine Nâzım Hikmet'in (20 Kasım 1901, Selanik-3 Haziran 1963, Moskova) Mayakovski tesirini şiddetle reddettiğini, tanımadığı, bilmediği birinin etkisinde kalamayacağını, serbest nazmı buluşunun da kendi dehasının eseri olduğunu ileri sürmektedir. Sertel'e göre şekli muhteva tayin ettiğine inanan Nâzım, devrimci şiirler yazmaya başladıktan sonra hece vezninin buna yetmediğine inanmış ve yeni şiirleri için yeni bir şekil arayışını girmiştir. Bu araştırma sonunda serbest nazma varmıştır. Bkz. Zekeriya Sertel, *Mavi Gözlü Dev (Nâzım Hikmet ve Sanatı)*, (İstanbul: Ant Yayınları, 1969), 120.

²²²³ M. Sunullah Arısoy, "18 Yılda Türk Edebiyatı", *Yeni Türk*, cilt 9, sayı 107 (İkinciyeşrin 1941): 751.

²²²⁴ Cumhuriyet döneminde tezli şiir yazdığı için eleştirilen Nâzım Hikmet, şekil ve anlayış bakımından şiire getirdiği yeniliklerle onaylanmıştır. Bu aynı zamanda Nâzım Hikmet etrafında olumlu-olumsuz tartışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu tartışmaların seyri için bkz. Betül Özçelebi, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938*, (İstanbul: MEB, 2003), 118-126.

²²²⁵ Nurullah Ataç, "Fikirler ve İnsanlar: Nâzım Hikmet", *Milliyet*, (4 Şubat 1932): 2.

²²²⁶ Suat Uzer, "Mehmed Kaplan'la Bir Konuşma", *Hisar*, sayı 34, (1 Şubat 1953): 10.

Çocukluk çağında başta resim olmak üzere²²²⁷ güzel sanatların bütün dallarına karşı bir eğilimi olan Nâzım Hikmet, musiki alanında bir tambur dâhisi olarak nitelenen Tanburî Cemil Bey'in hayranıydı. Bu hayranlık, kendisinin gençlik yıllarında ihtifallere katılıp şiir okumasına vesile olmuştur. 19 Kasım 1920 günü Tanburî Cemil Bey'in 4. ölüm yıldönümünde Kadıköy'deki bir sinema salonunda Ali Rıfat Bey'in (Çağatay) koordinatörlüğünde bir anma konseri ve töreni yapılmış, Nâzım Hikmet de bu toplantıda “*Cemil Ölürlen*” adlı herkesi etkileyen şiirini hüznünlü bir edayla okumuştur. Türk musikisi ve edebiyatı konularına meraklı olan Refi Cevat (Ulunay) sahibi olduğu *Alemdar* gazetesinde Nâzım Hikmet'in “Mesut Cemil'e” ithaf ettiği bu şiirini “*Refik-ı şefikim (şefkatli arkadaşım) Hikmet Nâzım Bey'in mahdûmu Nâzım Hikmet'in Cemil merhum için inşâd eyledikleri şiirden dolayı kendisini tebrik ederim. Bu güzel şiirleri aynen koyuyorum.*” övgüsüyle hâmiş (dipnot) olarak yayınlamıştır.²²²⁸

1951 yılında Sovyetler Birliği'ne kaçan²²²⁹ ve 3 Haziran 1963 günü Moskova'da kalp sektesinden ölen²²³⁰ Nâzım Hikmet'in²²³¹ vefatı sonrası anma faaliyetlerinin hemen başladığını, yerel çapta anmaların gündeme geldiğini, Necati Cumalı'nın 5 Haziran gecesi İsrail'in ünlü oyun yazarı Nisim Alon, tiyatro sanatçısı eşi şair Rina Şani ile şair Ted Karmi'nin evinde yaptıkları toplantıya dair hatırasından öğrenmekteyiz. Karmilerin evinde küçük bir “Nâzım Hikmet'i Anma Toplantısı”, o gece sabaha kadar sürmüştür.²²³²

Nâzım Hikmet'in ölümünden hemen sonra “*Nâzım Hikmet'in Edebî Mirası Komitesi*” kurulmuştur ki -Yahya Kemal örneğinde olduğu gibi- bu girişim bir şairin vefatı sonrası faaliyete geçen en hızlı organizasyonlardandır. Komite hemen çalışmalarına başlamış ve şairin bir heykelinin mezarı başına dikilmesine karar vererek bunun için heykeltıraşlar

²²²⁷ Nâzım Hikmet'in ressamlığı ve mimarlığa bakışı için bkz. Kaya Özsezgin, “Nâzım Hikmet'in Ressamlığı”; Cengiz Bektaş, “Nâzım Hikmet'in Mimarlığa Bakışı”, *100. Doğum Yıl Dönümünde Nâzım Hikmet'e Armağan*, Ed. Alpay Kabacalı, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 457-509. Ayrıca Nâzım Hikmet ve resim için bkz. Abidin Dino, *Nâzım Üstüne*, (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2005), 69-72.

²²²⁸ Refi Cevâd, “Tanburî Cemil Konseri”, *Alemdar*, nr. 2994, (21 Teşrinisânî 1336-1920): 3.

²²²⁹ Nâzım Hikmet, 29 Haziran 1951'de Moskova'nın Vnuskovski Havaalanı'nda Sovyet Yazarlar Birliği'nin düzenlediği bir törenle karşılanmıştır. Karşılayanlar Sovyet yazarlarıdır. Memet Fuat'a göre aralarında doğrudan Bolşevik Partisi adına gelmiş hiç kimse bulunmamaktaydı. Geniş bilgi için bkz. Memet Fuat, *Nâzım Hikmet (Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri)*, (İstanbul: Adam Yayınları, 2000), 582.

²²³⁰ “Nâzım Hikmet Öldü”, *Cumhuriyet*, sayı 13948, (4 Haziran 1963): 1.

²²³¹ Zekeriya Sertel, ömrünün son yıllarında Nâzım Hikmet'in hayat ve sanatında derin izler bırakan üç büyük olaya işaret etmektedir: “*1-Yeniden kara sevdaya tutulması ve evlenmesi, 2-Sovyetler Birliği'nden bıkip kaçmak istemesi, 3-Ölüm korkusunun yeniden başlaması.*” Bu iddialara dair ayrıntılar için bkz. Zekeriya Sertel, *Nâzım Hikmet'in Son Yılları*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978), 247-257.

²²³² Ted Karmi Shakespeare'in oyunları yanı sıra biri Nâzım Hikmet, öbürü Paul Eluard'ın şiirlerinden seçilmiş iki çeviri şiir kitabını İbranice'ye kazandırmıştır. Bkz. Necati Cumalı, “Nâzım Hikmet ve Hümanizmi Özümlemek”, *Cumhuriyet*, nr. 24288, (1 Şubat 1992): 14.

arasında bir yarışma açılmıştır. Neticede modern Rus heykeltıraşlarından ikisinin ortak maketi bu yarışmayı kazanmıştır: Üç metre boyundaki gri bir kaya parçası üzerine yontmak suretiyle Nâzım Hikmet'in normal boyunda bir rölyefinin çizilecek ve kayanın bu haliyle, üzerinde Nâzım imzasıyla mezarının başına dikilecektir. O günlerde 6800 rubleye mal olacak heykelin ölümünün ikinci yıldönümü olan 1965 Haziranı'nın 3. gününde yerine konulmuştur ki bu, aynı zamanda Türk edebiyatında bir şair için ölümünden hemen sonra yapılan ikonik çalışmaların en hızlı olanıdır.²²³³

Nâzım Hikmet'in ölümünün birinci sene-i devriyesinde dikkat çeken yazılardan biri Batı Almanya'da yayımlanan haftalık *Die Zeit* gazetesinin 12 Haziran 1964 tarihli sayısında Von Peter Hamm imzasıyla neşredilmiştir. Türkiye'de Nâzım Hikmet isminin ağza alınmasının yasak olduğu dönemlerde Von Peter Hamm, şairi “*Dünyanın herhangi bir yerinde Türk kültüründen söz edildiği zaman akla gelen tek isim*” olarak tanıtmıştır.²²³⁴ 17 yıl hapiste kaldıktan sonra 1951'de serbest kalan ve tekrar tevkif edileceği sırada yurdu terk edip Moskova'ya sığınan şairin bu kaçışını, Türk hükümeti ile memleketin hâkim mevkideki yüksek tabakasının bir türlü hazmedemediğini ileri sürmüştür. Von Peter Hamm, Nâzım'ın şiir dilini ise “salt şiire karşı bir protesto” olarak nitelendirmiş, onunla ilgili olarak “az gelişmiş ülkelerin” Pablo Neruda, Gabriela Mistral, Nicolas Guillen gibi canlı kasidecileriyle kıyaslamış, Fransa ve Amerika'daki yansımalarını irdelemiştir.²²³⁵

Sovyetler Birliği hükümeti, Türk şairinin hatırasını yaşatmak için Yugoslavya'ya sipariş ettiği ve inşası ilkbaharda tamamlanan bir şilepe Nâzım Hikmet adını vermiştir. Gemi 1965 Mayıs'ında Nâzım Hikmet'in çok sevdiği Boğaziçi'nden geçerek Odesa'ya gelmiş ve orada *Nâzım Hikmet'in Edebi Mirası Komitesi* tarafından törenle karşılanmış, gemide bir kamara şaire tahsis edilmiştir. Odesa ile Küba arasında sefer yapacak ve ayda aşağı yukarı bir kere Boğaziçi'nden geçecek bu gemide Nâzım Hikmet'in kitapları da turistlere satılmıştır.²²³⁶

²²³³ Nâzım Hikmet'in geçici mezarının görüntüsü ve Heykeltıraş Nikolay Silis tarafından yapına anıt mezarı için bkz. Vera Tulyakova Hikmet, *Bahtiyar Ol Nâzım*, çev. Hülya Arslan, (İstanbul: YKY, 2008), 456-457.

²²³⁴ Zekeriya Sertel de *Mavi Gözlü Dev* kitabında Nâzım'ı “Ünü bütün dünyaya yayılan tek şairimiz” olarak nitelendirmektedir. Sertel'e göre Batı âleminde Türkiye “Atatürk'ün memleketi” şeklinde tanınırken Sosyalist âleminde ise Türkiye Nâzım'ın adıyla tanınmaktadır. Sosyalist memleketlerde “Nerelisiniz? Hangi millettensiniz?” sorusuna Türkiye'den cevabını verenlere “Ha, şu Nâzım Hikmet'in memleketinden.” karşılığının verildiğini ileri sürmektedir. Bkz. Zekeriya Sertel, a.g.e., 7.

²²³⁵ Yazının tamamı için bkz. Von Peter Hamm, “Bir Ozanın Dünyadaki Bazı Şeyleri Değiştirebileceğini O Kanıtlamıştır”, *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 2-4.

²²³⁶ İlhami Soysal, “Bir Türk Şairinin Ölümü”, *Yön*, sayı 86 (20 Kasım 1964): 9.

1965 yılında Nâzım Hikmet gerçeğini ortaya koymak ve tarihe mal etmek üzere çocukluk ve gençlik arkadaşları, dostları şaire dair hatıralarını neşretmeye başlamışlardır. Hatıralarını 1960 yılından itibaren yazmaya başlayan Vâlâ Nurettin, bu yolda ilk teşebbüse geçen yazarlardan biridir.²²³⁷ 1964 yılından itibaren Nâzım Hikmet'in şiir kitaplarının yeniden yayımlanmaya başlaması üzerine²²³⁸ şairin edebiyattaki yeri ve önemi sağ ve sol yazarların tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Nâzım'ın şiirine dair Mehmet Kaplan'ın "*Nâzım Hikmet, Mayakovski üslûbuyla Türk şiir geleneğine tamamiyle yabancı şiirler yazdı.*" cümlesi, eleştirilerin fitilini ateşlemiştir.²²³⁹ *Yeni Ufuklar* dergisinde Günel Altıntaş, Kaplan'ı "Edebiyat Fakültesinden çok *Hisar* dergisine yakışan militan sağcı", Nâzım'a dair değerlendirmelerini de "hezeyan" olarak nitelendirmiştir. Altıntaş'a göre Selâhattin Hilâv ve Memet Fuat dışında "duygusal övgüler, anılar, Nâzım şiiriyle ilgisi olmayan saçmalar yazılıp durmaktadır. Hâlbuki Nâzım şiirindeki başlıca 5 özelliğiyle çağdaşlarından ayrılmaktadır."²²⁴⁰ Cemal Süreya da Mehmet Kaplan'a cevap verenlerden biridir. *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*'nde Nâzım'ın "Makinalaşmak" şiirini tahlil eden Kaplan'ın yanlış bir şiir seçtiğini düşünen Cemal Süreya'ya göre, Nâzım'da asıl önemli olan şey "Makinalaşmak" şiirinde olmayandır; anlatım güzelliğidir, dildir, eski duyarlılığı silkelemesidir, anlatımın söylenen hikâyeyi kendi dinamiğın çekip götüren diyalektiğidir.²²⁴¹

²²³⁷ Vâ-Nû, Nâzım'ı iyi tanıyanlar arasında hapisanede beraber yattıkları Kemal Tahir, Orhan Kemal, Şevket Süreyya Nihal Karamağralı, Piraye Hanım'ın oğlu Memet Fuat, kızkardeşi Samiye Yaltırım ve Ressam Balaban'ın isimlerini zikretmiştir. Bkz. "Arkadaşlarının En Eskisi ve En Yakını Vâlâ Nureddin Nâzım Hikmet'i Anlatıyor", *Meydan*, sayı 10, (23 Mart 1965): 12-13.

²²³⁸ Örnek olarak Memet Fuat'ın seçkilerinden oluşan, fakat beğeni toplamayan Nâzım şiirleri için bkz. Memet Fuat, *Türk Edebiyatı 1965*, (İstanbul: De Yayınevi, 1965), 253 s.

²²³⁹ Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*'nde Nâzım'ın "Makinalaşmak" şiirini tahlil ederken şaire dair düşüncelerine de açıklık getirmiştir. Kaplan'a göre diğer Türk şairleri gibi Nâzım da yabancı edebiyatlardan öğrendiklerini Türkçeye tatbik ederek, ona yeni bir şekil vermiş, kendisine has bir ifade tarzı vücuda getirmiştir. Fakat bazılarının ileri sürdükleri gibi Nâzım, Türk şiirine fazla müessir olmuş değildir. Cumhuriyet devri Türk şiirinde üslûp bakımından en büyük inkılâbı yapanlar Orhan Veli nesli ile Fazıl Hüsni Dağlarca, Attilâ İlhan, Behçet Necatigil ve Cemal Süreya'dır. Nâzım Hikmet'i piyasaya sürenler, onu beynelmilel bir şair olarak göstermeye çalışmışlardır. Dayandıkları başlıca delil Nâzım'ın eserlerinin muhtelif dillere çevrilmiş ve hakkında övücü yazılar yazılmış olmasıdır. Kaplan'a göre bunları yapanlar umumiyetle komünistlerdir. Kaplan'ın şaire dair hükmü şöyledir: "*Nâzım, ne hayat görüşü, ne şekil, ne de üslûp bakımından dünya şiirine yeni bir şey katmış değildir.*" Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1975), 390-401.

²²⁴⁰ Altıntaş'ın Nâzım şiirinde tespit ettiği 5 özellik şunlardır: "I-Düzyazı tipi şiirdir. II-Toplumsal gerçekçi bir şiirdir. III-Gelenekçidir. IV-İmgeler öze yapışıktır. V-Akımları özümlemiştir." Tahlil için bkz. Günel Altıntaş, "Nâzım Myth'miş!..", *Yeni Ufuklar*, sayı 164, (Ocak 1966): 36-41.

²²⁴¹ Cemal Süreya sadece Mehmet Kaplan'a değil, Nâzım'ın "kendi kuşağı üzerinde bir etkisi olmadığını" ve daha da ileri giderek "asıl Nâzım Hikmet'i kendilerinin etkilediğini" söyleyen Oktay Rifat'a da cevap vermiştir. Süreya'ya göre bunlar iki aşırı uçtur ve kimi yazar Nâzım'ı dünyanın en büyük şairleri sırasına koyarken kimi yazar da onu sadece "siyasal bir bildirinin taşıyıcısı olarak görmek istiyor." Bunların ikisi de siyasal bir tavırdan çıkmaktadır. Oysa Nâzım Hikmet'in şiirini seviyorsak ilkin onu tanımaya, Türk şiiri ve

1967 yılında Türkçü ve sağcı edebiyat çevrelerinde Nâzım Hikmet'in "solcu gruplarca", "yeniden yaşatılarak sanatta baş tacı edilmeye çalışıldığına" dair eleştiriler görülmektedir. Bunu yerine sağcılığın, solculuğun bir tarafa bırakılarak dönemin "insan"ının, Türk topluluğunun, bireylerinin Nâzım Hikmet'ten çok daha fazla Mehmed Emin Yurdakul'da pek çok "değerler" bulabileceği dillendirilmiştir.²²⁴² Bu yıllarda Kemal Tahir, Orhan Kemal ile birlikte Nâzım Hikmet'in edebiyat eğitimini hapishanede tamamladığı iddiası üzerinden hazırlanan özel dosyalarda bir taraftan şairin siyasi mücadelesi, Türk şiirine katkısı, tartışmaları yanında, adına ithaf şiirleri yazılmaya devam etmiştir.²²⁴³

1960'ların sonunda Nâzım Hikmet'in Moskova'da Novo Devičye (Novodeviçi) Manastırı'nın yanı başındaki iç içe üç mezarlıktan üçüncüsündeki kabri bir cazibe merkezidir. Türkiye'den Rusya'ya yapılan seyahatlerde şairin mezarını ziyaret bir ritüel hâlini aldığı gibi Rusya'ya seyahat hatıraları da basınımızdaki kayda değer yazılardandır. 1967 yılında İlhan Selçuk'un "*Uzak Komşu: Rusya'dan Gezi Notları*" bu tarz seyahat tefrikalarının ilk örneklerindendir. Rusya'da şanlı, şöhretli kişilerin gömüldüğü bir yer olan Novo Devičye, büstlerden, heykellerden, mermerlerden meydana gelen bir orman görünümüyle İlhan Selçuk'a bir ürperti vermiştir.²²⁴⁴

Nâzım'ın hatırasını ve vatan gurbeti hasretini anılar üzerinden tazeleyen bu dokunaklı seyahat gezileri, şairin ikonik imajını besleyen en önemli unsurlardandır. Nâzım'ı anmak ve hatırlamak demek, bazen şair kimliğini de aşan trajedisini hatırlamaktır. Çoğu zaman bu dramatik hayat hikâyesi, bir ürpertiyle saygıyı gönüllere aynı anda sunmaktadır. Bu imajın gölgesinde büyüyen Nâzım realitesi, romantik bir çerçeveye sığdırılarak ihtifallere, edebî belleğe yansıtılmaktadır. Örneğin *Milli Kurtuluş Savaşı Destanı*'nın şairi Novo Devičye Manastırı'nda bir kayanın dibinde uyurken başındaki kayanın üstünde Nâzım'ın silueti çizilidir. İlhan Selçuk, bu realiteden şöyle bir dramatizasyona geçiş yaparak şairin

---

dünya şiiri içindeki gerçek yerine oturtmaya çalışmalıyız. Cemal Süreya, yazısında sözlerini şöyle noktalamaktadır: "*Soylu bir şair Nâzım Hikmet. Bugüne kadar erimeden gelmiş bir şair. Sağlığın güneş şarkısı diyorum ona. Dadal'ın aslan şarkısı. Yüreğin ve cesaretin aslan şarkısı. Her genç şairin ondan öğreneceği var...*" Bkz. Cemal Süreya, "Nâzım Hikmet", *Papirüs*, sayı 2, (Temmuz 1966): 13-17.

²²⁴² Hüsnü Yurdusev, "Mehmet Emin Yurdakul ve Nâzım Hikmet", *Çaba*, sayı 7, (Mayıs 1967): 9-10.

²²⁴³ Eylül 1967 tarihli 16. sayısını Nâzım Hikmet'e ayıran *Papirüs* dergisinde şairin siyasal eylemci karakteri ile şiirinin aynı potada ilerlediği ön plana çıkarılmıştır. Dergide Turgut Uyar (Büyük Gurbetçi), Ârif Damar (Dörtlük), Şükrü Üstün (Nâzım Usta), Ülkü Tamer/Howard Fast (Nâzım Hikmet'e), Yaroslav Smelyakov/Ülkü Tamer (Nâzım Hikmet) ithaf şiirleriyle dikkat çekmektedir. Bkz. "Nâzım Hikmet İçin Özel Sayı", *Papirüs*, sayı 16, (Eylül 1967), 1-78.

²²⁴⁴ İlhan Selçuk, Rusya gezi notlarının 5. tefrikasını "Nâzım'ın mezarına" ayırmıştır. Nâzım'ı ararken Çehov'un mezarını da bulduklarını söyleyen Selçuk'a göre Çehov'un "*Demir parmaklıkla çevrili küçük ve zarif bir mezardır.*" Bkz. İlhan Selçuk, "Nâzım'ın Mezarında", *Cumhuriyet*, nr. 15257, (20 Ocak 1967): 4.

hatırasını romantik bir tabloya büründürür. Artık şairi hatırlayan herkes, gönlünde buruk bir hasret ile birlikte vatanından uzak bırakıldığı için ruhu azaplar içinde çarpınan bir kahramanı anmaya hazırdır. Yazarın muhayyilesinde (zorunlu olarak okurun da) bu dekora Nâzım Hikmet'in "Tuna Üstüne Söylenmiştir" şiirinden bir bölüm eşlik etmektedir:

"Nâzım Novo Devîçye Manastırı'ndaki 'ebedî istirahatgâhı'nda yatarken, işte böylece gönlü Kadıköy iskelesine çarpıp çarpınmaktadır. Nâzım'ın Novo Devîçye Manastırı'ndaki ebedî istirahatgâhının ebedî olmamasını istiyor insan... Novo Devîçye Mezarlığı'nda sessizlik vardı. Ağaçlara baktım; kubbelerine baktım kilisenin; uçan kuşlara baktım; göğe baktım. O dakikayı unutmuyayım diye kolumdaki saate baktım. Aklıma Milli Kurtuluş Savaşı'ndan bir tek mısra geldi; *O saati sordu*. Zaman ne çabuk geçiyor. Mezarların başında anlıyor insan bu gerçeği."²²⁴⁵

Nâzım Hikmet'i 10. yıldönümünde hatırlayan Behçet Necatigil, dava adamı oluşunun yanında şairi aile trajedisi, güzel, dolgun Türkçesi yanında çelik iradesi ile hatırladığı yazısını "*Nâzım, gene de bir kırıklık benim için.*" cümlesiyle bitirmiştir.²²⁴⁶ Şairin ölümünün 10. yıldönümünde *Europe* dergisi Nâzım Hikmet Özel Sayısı'nı 1974 yılı Kasım'ında neşrederken Paris'te de bir anma gecesi düzenlemiştir. Miguel-Angel Asturias, Aragon, Simonov, Voznesenski gibi ünlü sanatçıların konuşmalarının yanında Nâzım'ın Fransızcada şimdiye dek yayımlanmamış şiirlerinden bir seçmeye de özel sayıda yer verilmiştir. Ayrıca "Nâzım Hikmet ve Türk Şiiri", "Evrensel Şiir", "Şiir ve Baskı" adlarıyla üç açık oturum metinleri, tartışmacıların Nâzım'ın şiirini çeşitli yönleriyle irdlemiştir.²²⁴⁷

Nâzım Hikmet'in 1970'li yıllarda kültürel hafızadaki yeri eserlerinin kovuşturmaya tabi tutulmasıyla gündeme gelmiştir. 25 Temmuz 1975'te Nâzım Hikmet'in okuduğu şiirlerden yapılmış iki plak, bir gazetenin ihbar niteliğindeki yayını üzerine savcılıkla açılan kovuşturmayla toplatılmışken, Doç. Dr. Kayıhan İçel'in bilirkişi raporunda bu plaklardaki şiirlerde suç unsuru olmadığını açıklaması üzerine Nâzım Hikmet'in kendi sesinden doldurulmuş plakların satışı serbest bırakılmıştır.²²⁴⁸

21-27 Ocak 1977'de Nâzım Hikmet'in doğumunun 75. yıldönümü dolayısıyla Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından "Nâzım Hikmet Haftası" adıyla düzenlediği ihtifal seansları,

²²⁴⁵ İlhan Selçuk, "Nâzım'ın Mezarında", *Cumhuriyet*, (20 Ocak 1967): 4.

²²⁴⁶ Necatigil'in "Ölümünün 10. Yıldönümünde Edebiyatta Nâzım Hikmet" başlıklı anma yazısı için bkz. Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz, (İstanbul: YKY, 2016), 82-83.

²²⁴⁷ "Europe Dergisi Nâzım Hikmet İçin Özel Sayı Hazırladı", *Milliyet Sanat*, sayı 109, (6 Aralık 1974): 10-11.

²²⁴⁸ Aziz Nesin, "1975 Yılı Edebiyat Takvimi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yayılcık Basımevi, 1976),

Türk edebiyatındaki ilk örneklerdendir. Sendika Başkanı Aziz Nesin²²⁴⁹, Nâzım Hikmet'i çağında yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın övündüğü bir şair olarak nitelemiş ve bu nedenle doğum ve ölüm yıldönümünde başka ülkelerde de anıldığı ifade etmiştir. Nesin'e göre Nâzım Hikmet, anayurdunda özellikle anılmalıdır. Sendika bünyesinde kurulan Nâzım Hikmet kurulunun amacı ve görevleri ise şöyledir:

“... Biz Nâzım Hikmet'i Türk halkının onurunu yükselten büyük bir sanatçı saymaktayız. Kendisi, işçi sınıfı bilimi doğrultusunda yaşamayı ve sanatını bütünlüştürmüş bir ulusal değerdir. Tıpkı nasıl Süleymaniye Camii, nasıl Yunus Emre, nasıl Nasrettin Hoca ulusal değerimizse, [Nâzım Hikmet de] uluslararasılığa yücelmiş bir ulusal değerimizdir... Bu kurulun görevleri doğum ve ölüm yıldönümlerinde Nâzım Hikmet toplantıları düzenlenecek olursa, sanat ödülleri koymak gibi eylemlerin hazırlığını yapmaktır. Örneğin bir Nâzım Hikmet Enstitüsü kurmak, koşullar elverirse bir Nâzım Hikmet Müzesi kurmak bu kurulun amaçları arasındadır...”²²⁵⁰

Nâzım Hikmet'in vatan topraklarına getirilmesi ve Türkiye'de gömülmek istediğine dair vasiyeti, bu yıllarda güncelliğini koruyan meselelerdendir. Ankara'daki Nâzım Hikmet Gecesi'nde Vedat Dalokay ağlayarak tamamladığı konuşmasında Nâzım'ın bu vasiyetinin kendisinde olduğunu söylemiştir. Moskova'da Nâzım'ın mezarına toprak da götüren Dalokay, gecede şairin mezarını mutlaka Türkiye'ye getireceklerini, bir köy mezarına gömeceklerini, bir yanında şehit Ayşe, bir yanında Irgat Osman'ın yatacağını iddia etmiştir.²²⁵¹

1977 Ocak ayında Nâzım Hikmet adına iki tane de ödül ihdas edilmiştir: *Şiir ödülü* ve *Nâzım Hikmet'in yaşamı üzerine inceleme ve araştırma ödülü*. Bu ödülün parasal yönde

²²⁴⁹ Sendika, Nâzım Hikmet'le ilgili bir çalışma yapmış, ilk olarak konuyla yakından ilgisi bulunanların saptanarak 3 Kasım 1976 günü toplantıya davet etmiştir. Ankara'dan da katılanlarla yapılan toplantı sonunda on bir kişilik bir *Nâzım Hikmet Kurulu* oluşturulmuştur. Kurul, 8 Kasım 1976 günü çalışmalarına başlamıştır. Kurul'un hazırladığı yönetmelik onaylanmış, o yıl Nâzım Hikmet adına şiir ve araştırma-inceleme ödülü konulması uygun görülmüştür. Bu yarışmalara katılacak yapıtların seçiciler kurulları da saptanmıştır. A. Kadir'in Başkan, önce Kemal Özer'in, sonra Kemal Sülker'in sekreterliğe seçildiği kurulda saymanlığı Kemal Özer üstlenmiştir. Kurulun öteki üyeleri şunlardır: Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Asım Bezirci, Genco Erkal, Can Yücel, Orhan Apaydın, Altan Yalçın, Vedat Günyol. Orhan Apaydın'ın Baro Başkanlığı'na seçilmesiyle boşalan üyeliğine Ruhi Su'nun atanması kararlaştırılmıştır. Kurul ayrıca Sabahattin Ali'nin de doğum ve ölüm günleriyle ilgili çalışmalar yaparak bu yazarımızın saygınlığını daha da artırıcı çalışmalar yürütmesi için bu geçici komite kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulun raporları, çalışma yöntemi, örgütlenme çalışmaları, aldığı kararların ayrıntıları için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 316-342.

²²⁵⁰ Aziz Nesin *Cumhuriyet* gazetesindeki 21 Ocak 1977 tarihli röportajında Sovyet Yazarlar Birliği'nin devlet arşivindeki Nâzım Hikmet Arşivi'ni tümüyle kendilerine vereceklerini, bir şiirinde Anadolu'da gömülmek istediğini vasiyet eden Nâzım'ın kabrinin Moskova'dan ülkeye getirilebileceğini söylemiştir. Gelecek yıl planlanan anma toplantısına ise Nâzım Hikmet'in dostlarından Aragon, Yevs Montand, Nicolas Guillen, Konstantin Simonof gibi ünlü sanatçılar çağrılacaktır. Röportaj metni ve geniş bilgi için bkz. “Nâzım Hikmet'in 75. Doğum Yıldönümü Kutlanıyor”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 265-266.

²²⁵¹ Mustafa Ekmekçi, “Nâzım Hikmet Haftası”, “Nâzım Hikmet'i Anarken”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 284.

Türkiye’de verilen ödüllerin üstünde olması planlanmıştır. Ayrıca Türkiye Yazarlar Sendikası her iki dalda ödül kazananları 15 gün yurt dışı gezisine göndermeyi vaat etmiştir. Ödüllerin başka dallarda da geliştirilmesi ve verilmesi için de hazırlıklara o tarihte başlanmıştır. Türkiye Yazarlar Sendikası’nın “Nâzım Hikmet’in 75 Yaşına Armağanı” adlı bir kitap yayınlanması kararlaştırılmıştır.²²⁵²

“Nâzım Hikmet Haftası” sendika adına düzenlenen basın toplantısıyla başlamış, 21-26 Ocak 1977 tarihleri arasında Üsküdar Şehir Tiyatrosu’nda, Kadıköy Şehir Tiyatrosu’nda ve Fatih Şehir Tiyatrosu’nda Nâzım Hikmet çeşitli yönleriyle ele alınmış, oyunları sergilenmiş ve açık oturum düzenlenmiştir.²²⁵³ Anma programları sayesinde 1977 yılında Nâzım Hikmet kültürel ve edebî bellekte Türkiye’nin vitrini olmuştur. Melih Cevdet Anday, bu iddiayı “*Bugün dünyanın neresine giderseniz gidin, ‘Türk’ deyince Atatürk ile Nâzım Hikmet anımsanıyor. Hem öyle aydınlar katında değil, sokakta, sokaktaki adamlar arasında.*” cümlesiyle²²⁵⁴ 28 Ocak 1977 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde öne sürmüştür. Anday bu bağlamda bir eleştiriyi de gündeme getirmiştir. O da Nâzım Hikmet’in ancak “sol”un çabası ile Türk toplumuna mal edilmesidir. O tarihte “resmî” görüşün Nâzım’ı yok sayması, şairin dostlarının ve yazarların eleştirilerinin başında gelmektedir.²²⁵⁵

²²⁵² Sendika tarafından Nâzım Hikmet’in 75. yıldönümü nedeniyle bir kitabın hazırlanması için Kemal Sülker, Ataol Behramoğlu, Alpay Kabacalı ve Kemal Özer’e görev verilmiştir. Bu eserde TYS’nin düzenlediği *Nâzım Hikmet Haftası* nedeniyle yapılan konuşmalar, açikoturumlar, Nazım Hikmet’in mahkûmiyetinin hukuk bilimi açısından ele alınması, basında çıkan yazılar, Nâzım Hikmet’i anma gecesine gönderilen mesajlar derlenmiştir. Hukuk Bilimi açısından Nâzım Hikmet’in mahkûmiyeti konulu Açık Oturum İstanbul Valiliği Hukuk İşleri Müdürlüğü’nce yasaklanınca bu karışmanın yasal olmadığı hemen TYS Genel Başkanı ve Açık Oturuma konuk olarak katılan (Saffet Nezih Bölükbaşı, Mehmet Ali Sebük, Halit Çelenk ve Kemal Kumkumoğlu) tarafından aynı anda yanıtlanmış, protesto edilmiştir. Ancak hukukçuların bu konuda sunacakları bildirimleri TYS’ye yazılı olarak vermeleri istenmiştir. Hazırlanacak kitaba bu Bildirimlerin de konulması esere ayrı bir özgünlük sağlayacağı düşünülmüştür. Kitap, basıma hazır duruma getirilmiş, yeni seçilecek Yönetim Kurulu’na sunulmuştur. Kitapla toplumun işçi sınıfı şairine karşı duyduğu ilgiye belgesel bir kitapla yanıt verme gayesi güdülmüştür. Projeye dair ayrıntılar için bkz. “Nâzım Hikmet’in 75. Doğum Yıldönümü Kutlanıyor”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 266-267; 280-283, 287, 322.

²²⁵³ 26 Ocak 18.00’de Fatih Şehir Tiyatrosu’ndaki “Nâzım Hikmet’in Şiiri” konulu açık oturumu Can Yücel yönetmiş, Asım Bezirci, Selahattin Hilav, Kemal Özer, A. Kadir, Afşar Timuçin de katılımcı olarak yer almıştır. 27 Ocak saat 21. 30’daki Yeni Melek Sineması’nda Sinematek Derneği’nin düzenlediği “Nâzım Hikmet’i Anma Gecesi”nde ise Zeliha Berksoy, Sümeyra Çakır, A. Kadir, Genco Erkal, Tülin Nutku, Tuncer Necmioğlu, Kemal Özer, Tijen Par, Timur Selçuk, Ruhi Su, Meral Taygun, Kamran Usluer ve Can Yücel katılmıştır. Geniş bilgi için bkz. “1977 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 11-12; 285-287.

²²⁵⁴ Nâzım Hikmet Haftası’nın ilk gösterisi olarak İstanbul Spor ve Sergi Salonu’nda yapılan Nâzım Hikmet Gecesi’nin açış konuşmasında Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin, hitabesinde dünyanın her yerinde Türkiye deyince üç ismin anımsanacağını iddia etmiştir: Nasrettin Hoca, Atatürk ve Nâzım Hikmet... Nâzım Hikmet’in evrenselliğine temas eden Aziz Nesin’in ihtifal hitabesinin tamamı için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 280-283.

²²⁵⁵ Melih Cevdet, bu iddiasına İstanbul Radyosu’nda TRT için yaptığı bir programda Nâzım Hikmet’in bir şiirine yer verdiği için iptal edilmesini göstermiştir. Buna benzer iddia ve anılara örnek olarak Melih

Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünde ilk kez organize olarak İstanbul'da ve Ankara'da anma geceleri düzenlenmesine karşın bu faaliyetler bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Mustafa Ekmekçi, *Cumhuriyet* gazetesinde (25 Ocak 1977) Ankara'daki ihtifalde sivil polislerin töreni teyple izlemelerini, gecenin doğum yıldönümünden çok, ölüm yıldönümü gibi kutlanmasını tenkit etmiştir. Programda Nâzım'ın şiirleri okunacağına anılarını anlatılmasını teklif etmiştir. Şairin şiirlerini ünlü yazarlar okurken *Nâzım Hikmet Gecesi*, aceleye getirildiğinden Nâzım'la ilgili film de merasime yetişememiştir.²²⁵⁶

Bu tarihlerde Nâzım Hikmet'in yurt dışında anılmasına, tanıtılmasına yönelik faaliyetlerin de ivme kazandığı senelerdir. 1977 yılında 1968'den beri Paris Üniversitesi Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Enstitüsü'nde Türk Edebiyatı dersleri veren Güzin Dino, Fransız ve yabancı öğrenciler için Yunus Emre'den başlayarak Nâzım Hikmet'i de ders programlarına almıştır.²²⁵⁷ Batı Almanya'da bulunan Türkiye Akademikerler ve Sanatkârlar Derneği Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü nedeniyle Berlin'de bir hafta süren "Nâzım Hikmet Şölenu" düzenlemiştir. Bu şölene Türkiye Yazarlar Sendikası üyelerinden Asım Bezirci'yle Ataol Behramoğlu, Nâzım Hikmet Kurulu üyelerinden Ruhi Su'yla Genco Erkal çağırılmışlardır.²²⁵⁸ Söz konusu anma haftasındaki faaliyetler, Türk edebiyatındaki planlı ve programlı ihtifallerin ideal örneklerinden biri niteliğindedir. Gösteri ve toplantılar 11 Kasım 1977'den Aralık ayına kadar devam etmiş,²²⁵⁹ 3 Aralık'ta Essen'de tekrarlanmış,

---

Cevdet'in söz konusu yazısına bakılabilir. İktibas yazısı için bkz. Melih Cevdet Anday, "Nâzım Hikmet'i Anarken", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 267-270.

²²⁵⁶ Yazının iktibası için bkz. Mustafa Ekmekçi, "Nâzım Hikmet Haftası", "Nâzım Hikmet'i Anarken", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 283-285.

²²⁵⁷ Paris Üniversitesi'nde bu derse katılan öğrencilerin sayısı 75'i bulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Kosta Daponte, "Nâzım Hikmet, Paris Üniversitesi Ders Programında", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 375-377.

²²⁵⁸ Türkiye Akademiker ve Sanatkârlar Derneği'nin Batı Berlin'de düzenlediği "Nâzım Hikmet Şölenu"ne işsizlik yüzünden yurt dışına göçmüş Türkiyeli işçiler ilgi göstermişlerdir. Onların yanı sıra Almanyalı emekçiler, aydınlar, öğrenciler de şölenu takip etmişlerdir. Böylece, Nâzım Hikmet'in yalnızca Türkiye halkının değil, dünya halklarının da seçkin bir şairi olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, Türk şiir ve sanatının Batı şiir ve sanatından hiç de geri olmadığı anlaşılmıştır. Nâzım Hikmet'in adı ve eseri başka ülkelerde olduğu gibi Almanya'da da Türkiye'yi temsil noktasında yeni bir çığır açmıştır. Bu sonucun alınması yolunda Sendika görevlileri ile işçiler birlik, dayanışma, disiplin içinde programlı, uyumlu bir ortak çalışma örneği vermişlerdir. Şölenu Batı Berlin Kreuzberg Belediyesi ile Hanns Eisler Korosu destek vermiştir. Alman gazeteleri ile radyoları de programdan takdirle söz etmişlerdir. Berlin, Köln ve Frankfurt'taki radyoların Türkçe yayın servisleri de Nâzım Hikmet Şölenu hakkında bilgilendirmede bulunmuşlardır. Programa dair Asım Bezirci'nin intibaları için bkz. Asım Bezirci, "Batı Almanya'daki Nâzım Hikmet Şölenu", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 380, 382-384.

²²⁵⁹ Charlottenburg Eğitim Dairesi Başkanı olan Hristiyan Demokrat Partili Roseler, bu şölenu ile ilgili bir açıklama yapmış, Kasım'da başlayıp 21 Kasım'da biten "NÂZİM HİKMET 77" haftasının Sanat ve Bilim Senatörü Zaubersweig tarafından 163 bin alman markı harcanarak birtakım kuruluşların kendi ideolojilerini yaymak olanağını sağladığını, bu nedenle Batı Almanya hükümetlerinin vergiden toplanan paralarını kültürel

böylece yaklaşık bir ay boyunca Almanya’da Nâzım Hikmet merkezli anma ve tanıtım faaliyetleri yürütülmüştür ki Türk edebiyatında yurt dışında bir şair için düzenlenen en kapsamlı anma seansları ortaya konulmuştur.²²⁶⁰ Nâzım Hikmet’in 75. doğum yıldönümü dolayısıyla Almanya dışında Yunanistan’ın Atina şehrinde (Ocak 1977), Belçika’nın Brüksel şehrinde (Şubat 1977), Fransa’nın Paris ve diğer şehirlerinde (Haziran 1977) resital ve gösteriler devam etmiştir.²²⁶¹

Türk edebiyatında diğer edebiyatçıların aksine Nâzım Hikmet, ihtifallerde farklı pratiklerle anılagelmiştir. Birçok şairin anma merasimlerindeki ritüeller genellikle şiirlerinin bestelenmesi veya oyunlarının tiyatroya uyarlanması gibi birkaç sanat dalıyla irtibatlı gerçekleştirilirken Nâzım Hikmet anmalarında çeşitli sanat dalları aracılığıyla kültürel bellekte şairin hatırası canlı tutulmuştur. 17 Aralık 1977’de Görsel Sanatçılar Derneği’nin Valideçeşme Galerisi’nde Nâzım Hikmet’in 75. doğum gününün anısına açtığı karma resim sergisi bu ritüelin ilk örneklerindendir.²²⁶²

1970’li yılların sonunda Türkiye Yazarlar Sendikası, İşçi Kültür Derneği İstanbul Şubesi²²⁶³ ile birlikte Nâzım Hikmet için düzenlenen anma gecelerinin ileri gelen kurumudur. Şairin 15. ölüm yıldönümünde Açık Hava Tiyatrosu’nda geniş çaplı bir anma gecesi tertip eden kurum, yurdun birçok yerinden yazar, şair ve halk ozanını törene davet etmiştir. Aziz Nesin’in konuşmasından sonra Can Yücel, Nâzım’ın “Şair”, Ataol Behramoğlu ise “Otobiyografi” adlı şiirlerini okumuştur. Dostlar Tiyatrosu ve Korosu yanında geceye Sovyetler Birliği’nden Türkolog Grigori Aleksandru ve Bulgaristan’dan şair Nikolay Vistatov da katılmıştır. 1978 yılında şairin anmaların ön plana çıkan Türkiye

---

çalışmalar adı altında siyasal kuruluşlara verdiğini ileri sürmüştür. Tartışmalar için bkz. “Nâzım Hikmet 77 Haftası İçin Harcanan 163 Bin Alman Markı Berlin Senatosunda Tartışma Konusu Oldu”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 487.

²²⁶⁰ 11 Kasım 1977’de uluslararası sanatçı ve fotoğrafçıların Nâzım Hikmet’le ilgili çalışmaları Kreuzberg Sanat Dairesi salonlarında sergilenirken Ayrıca, Almanca-Türkçe olarak özenle hazırlanmış “Nazım Hikmet Kataloğu” sergide satışa sunulmuştur. Nâzım Hikmet’in eserlerinden Almanca, Türkçe şiirler okunmuştur(13 Kasım). 14 Kasım’da ise “Nâzım Hikmet, Yaşamı ve Eseri” üstüne uluslararası bir sempozyum yapılmış, programda Nâzım Hikmet’in estetik ve politik yanları ortaya konulmuş ve tartışılmıştır. Bkz. Asım Bezirci, a.y., 383-384.

²²⁶¹ Geniş bilgi için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 384-385.

²²⁶² Şairin şiirlerinden esinlenerek oluşturulmuş resimlerde şu sanatçıların imzaları yer almıştır: Alâattin Aksoy, Nevbahar Aksoy, Memiş Arslan, Mustafa Ata, Cihat Aral, Mustafa Ayataç, Figen Aydıntaşbaş, Şükrü Aysan, Gülgün Başarır, Seyit Bozdoğan, Canan Çoker, İlhan Ertel, Emel Erkmencioğlu, Zetür Hanlıyan, Özer Kabaş, Gülsün Karamustafa, Erol Kınalı, Zekâî Ormancı, Aydemir Okmen, Ahmet Öktem, İbrahim Ors, Yusuf Taktak ve Orhan Taylan. Bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 13.

²²⁶³ İşçi Kültür Demeği İstanbul Şubesi, 26.9.1978 günü, “Dilimizin Usta işçisi Nâzım Hikmet” konulu bir toplantı düzenlemiştir. Bkz. “Anmalar, Olaylar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 61.

Yazarlar Sendikası Yönetim Kurulu, Nâzım Hikmet'in maddi ve manevi şahsiyetinin koruyucusu kimliğini de üstelenmiştir. Bu geceyi de Nâzım Hikmet Enstitüsü kurma çalışmalarına ilk geliri sağlamak amacıyla düzenlemiştir.²²⁶⁴ Kurul, ayrıca *Milliyet* gazetesinde yayımlanan “Nâzım Hikmet'in Son Yılları” başlıklı yazı dizisinde “tarihsel olgulara ters düşen tek yanlı görüşler, kaynağı belirsiz aktarmalar ve küçük düşürücü nitelemelerle” Nâzım Hikmet'e hakaret ettiği gerekçesiyle yazar Zekeriya Sertel'in Türkiye Yazarlar Sendikası Nâzım Hikmet Kurulu'ndaki üyelik görevine son vermiştir.²²⁶⁵ Tartışmalar bir müddet sonra çıkırından çıkmış, 26 Eylül 1978 Salı günü İşçi Kültür Derneği İstanbul'da “Dilimizin Usta İşçisi Nâzım Hikmet” konulu bir toplantıda Can Yücel salonda bulunanları Nâzım Hikmet'le ilgili yazıyı yazan ve onu savunanlara karşı bir dakika “küfür etmeye” çağırmıştır. İnsanlar ayağa kalkarak içlerinden bir dakika küfür etmişlerdir ki bu hadise “Toplu Küfür Âyini”, “Küfür Duruşu” olarak kültür tarihimize geçmiştir.²²⁶⁶ Attila İlhan da bu olay münasebetiyle Batı edebiyatından Balzac, Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Alferd de Musset, Edgar Allan Poe örneklerini vererek Nâzım'ın putlaştırılmasını “kişiye tapma hastalığı” üzerinden ele almış, sanatçıyı da “Bireysel ve toplumsal diyalektiği en büyük çatışmalara giderek en yaratıcı sentezlere gebe ve çelişkileriyle büyük olan adam” şeklinde tarif etmiştir. İlhan, büyük adamları tezatlarıyla ele almayı teklif ederken onları “yekpare ve bütün kusurlarından arınmış bir put hâlinde görenlerin kökeninin Ümmet Derebeyi toplumlarına özgü” olduğunu iddia etmiştir.²²⁶⁷

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği anmalarda şairin İlhami Bekir gibi bazı arkadaşları da anılarını anlatarak hatıralarda şairi diri tutmaya çalışmışlardır. Törene bir mektup gönderen Abidin Dino, ilginç bir iddiada bulunmuş, Nâzım Hikmet'in daha önce Yunus Emre, Fuzulî, Bâkî, Nedim, Şeyh Galib, Nâmık Kemal, Fikret ve Yahya Kemal gibi

---

²²⁶⁴ Bülent Berkman, “Yazarlar Sendikası Nâzım Hikmet'i Anma Gecesi Düzenledi”, *Milliyet Sanat*, sayı 281, (12 Haziran 1978): 28.

²²⁶⁵ TYS Yönetim Kurulu, Zekeriya Sertel'i, Nâzım Hikmet'e hakaret ettiği gerekçesiyle Nâzım Hikmet Kurulu üyeliğinden çıkarmıştır. TYS Başkanı Aziz Nesin de, kendisinin bulunmadığı toplantıda alınan kararı “Yazar özgürlüğüne karşı” bulduğu için istifa etmiştir. Zekeriya Sertel, “Nâzım'a hakaret iddiasını şiddetle reddederim. Ben birlikte yaşadığımız günleri yazıyorum” diyerek savunmada bulunmuştur. Aziz Nesin de TYS'nin bütünlüğü bozulmasın diyerek bir müddet sonra istifasını geri almıştır. Olayın detayları, tartışmalar ve savunmalar için bkz. “Zekeriya Sertel'in TYS Nâzım Hikmet Üyeliğine Son Verilmesi ve Olayın Gelişmesi”, *Milliyet Sanat*, sayı 290, (25 Eylül 1978): 17, 32. “Anmalar, Olaylar” ; “1978 Yılında Tartışmalar: Sertel'in Nâzım Hikmet Dizisi Yazarlar Sendikası'nı Karıştırdı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 61, 290-329.

²²⁶⁶ “Bir Dakikalık Küfür Duruşu Yaptılar”, *Aydınlık*, (30 Eylül 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 311.

²²⁶⁷ Attila İlhan, “Kişiye Tapma Hastaları ve Nâzım Hikmet”, *Dünya*, (26 Eylül 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 308-311.

hiçbir Türk şairine nasip olamayacak şekilde dünya çapında bir yaygınlığa eriştiğini ileri sürmüştür.²²⁶⁸

Kolektif bellekte Nâzım Hikmet, kavgalarıyla da anılan ve hatırlanan şairlerdendir. Peyami Safa ile kavgasını 1984 yılında hatırlatan Ergun Göze, Peyami'yi “maddi refahını doyurmakla” suçlayan, Türkiye’de amele kasketi giyen, işçileri kışkırtan” Nâzım Hikmet’i, Zekeriya Sertel’in anılarına dayanarak “Moskova’da işçilerin parasını bir güzel deve yapan, Daça’larda yaşayan, metresleri olan, istediği metresine araba hediye edecek kadar burjuva, komprador hatta yüksek sosyete hayatı yaşayan” bir şair şeklinde kamuoyuna tanıtmıştır.²²⁶⁹

Nâzım Hikmet’in vatanından uzak bir diyarda ve uzun yıllar Türk vatandaşlığına yeniden alınması için dilekçelere konu olması, şairi her ölüm yıldönümünde cazibe merkezi hâline getirmiştir. 16 Ocak 1988 Cuma akşamı, Beyoğlu Çatı Restaurant’ta bir araya gelen Nâzım’ın dostları 37 yıl süren suskunluğu bozmuşlardır. Bir dönem aynı kaderi paylaştığı yakın arkadaşları, Türk solunun önde gelen adlan, şairler, yazarlar, sanatçılar (Rasih Nuri İleri, Galip Arda, Aziz Nesin, Can Yücel) kız kardeşi Samiye Yaltırım’ın çağrısıyla Nâzım’ın doğumunun 86. yıldönümünü kutlamak için toplanmışlardır.²²⁷⁰ 86. doğum günü partisinin tek konusu Nâzım Hikmet’in yurttaşlık hakkıdır. Şairin yurttaşlık haklarının geri verilmesini sağlamak amacıyla Nâzım’ın ailesinin ve avukatlarının öncülüğünde başlatılan kampanya 23 Ocak’ta düzenlenen açikoturumla devam etmiştir.²²⁷¹ Danıştay 10. Dairesi şairin vatandaşlığa alınması için kardeşi Samiye Yaltırım’ın açtığı davayı reddeden Ankara

²²⁶⁸ Abidin Dino, “Nâzım’ı Anma Törenine Katılan Dostlara”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 791-793.

²²⁶⁹ Ergun Göze, “Peyami Safa Ölçüsü”, *Tercüman*, nr. 8018, (14 Haziran 1984): 5. Ayrıca yazarın bu konuya dair müstakil çalışması için bkz. Ergun Göze, *Peyami Safa-Nâzım Hikmet Kavgası*, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1969), 293 s.

²²⁷⁰ Anma toplantısına katılan diğer isimler şunlardır. Nâzım’la dostluğu Paşakapısı Cezaevi’ndeki tutukluluk yıllarına dayanan, akrabası Mehmet Ali Aybar, tarihçi yazar Rasih Nuri İleri, 1936 tevkifatından 1951 tevkifatına TKP sanığı o dönemin “Şoför İdris”i İdris Erdiç, Harp Okulu davasında Nâzım’la birlikte tutuklanan, birlikte yargılanan Galip Arda, dostlukları 1933 yılında “Yeni Yol”, “Yeni Gidiş” dergilerinde başlayan dönemin tanınmış gazetecisi Abidin Nesimi, “1951’de bir denizde beraber ölümün üstüne yürüdüğü genç arkadaşı” Refik Er- duran, “Kuvâ-yı Milliye Atları”nın yaratıcısı Avni Arbaş, Nâzım’la ilgili hemen her anıda adına rastlanan Müzehher Vâ-Nû, Nâzım’la ilgili sekiz kitap yazan Kemal Sülker, Hasan İzzettin Dinamo, Murat Belge, Refik Durbaş, Zülfü Livaneli, Fethi Naci, Hale Soygazi, Adalet Agaoğlu, Cevat Çapan, Atıf Yılmaz, Asım Bezirci, Demirtaş Ceyhun, Rahmi Saltuk, Barış Pirhasan, Şükran Kurdakul, Vedat Türkali, Tank Akan, Yaman Okay Mahmut Dikerdem...

²²⁷¹ Cumhuriyet Kitap Kulübü Beyoğlu temsilciliğinin Dünya Sanat Gösterileri Merkezi’nde (Dünya Sineması) düzenlediği açikoturum saat 16.00’da başlamış, İlhan Selçuk’un yöneteceği “Yurttaşlık Hakkı ve Nâzım Hikmet Olayı” konulu açikoturuma konuşmacı olarak Mehmet Ali Aybar, Halil Çelenk, Metin Şekercioğlu ve Atilla Coşkun katılmıştır. Kampanya kapsamında şubat ayı içinde çok sayıda avukat ve hukukçunun katılacağı toplantı yapılmıştır. Bkz. “Nâzım Hikmet’e Yurttaşlık Hakkı”, *Cumhuriyet*, nr. 22775, (19 Ocak 1988): 5.

2. İdare Mahkemesi'nin kararını 1993 yılında onaylamış ve mesele 1990'lı yıllarda da sıcaklığını korumuştur.²²⁷² Bu sebeple “Nâzım Hikmet korkusunu” bertaraf etmek²²⁷³ ve Nâzım Hikmet'e yurttaşlık hakkı için demokratik kitle örgüleri ve sendikaların desteğiyle çeşitli kampanyalar düzenlemeye devam edilmiştir.²²⁷⁴ Şairin dostları da zaman zaman bu protesto kampanyalarına katılıp destek vermişlerdir.²²⁷⁵ MEB ile Türk Cumhuriyetleri arasında karar varılan “ortak dil ve tarih yazımı” planı çerçevesinde Nâzım Hikmet'in ders kitaplarından çıkarılması da bu yılların tartışmalarındandır.²²⁷⁶ Bütün bu olumsuzluklar arasında olumlu gelişmeler de yaşanmış, Nâzım Hikmet'in aynı adlı oyunundan senaryo haline getirilen *Yolcu* filmi televizyon kanalllarında gösterilmiştir.²²⁷⁷

Nâzım Hikmet, Türk edebiyatında şair kimliğinin dışında siyasetin gündelik oyunlarına kurban olan ve bu sebeple sürekli hırpalanan yazarların başında gelmektedir. Nâzım'ın siyasete malzemesi yapılması, şairi edebî hafızanın dışında bir simge hâline getirmiştir. Şaire hakaret etmeyi, onun üzerinden siyasi malzeme devşirmeyi fırsat olarak görenler sık sık çareyi propaganda ile Nâzım'ı gündemde tutmakta görmüştür. Örneğin 1989 Şubat'ında Nâzım Hikmet'e “sapık” ve “Yahudi asıllı” diyen eski ANAP Genel Sekreteri ve Genel Başkan Danışmanı Mustafa Taşar, şairin kız kardeşi Samiye Yaltırım'a 750 bin lira tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.²²⁷⁸

Nâzım Hikmet anma günlerinde sivil kuruluşlarının etkin olduğu gözlemlenmektedir. Anadolu Sanat ve Kültür A.Ş.'nin 3 Haziran 1989 yılında düzenlediği anma gününde şairin

²²⁷² “Nâzım Hikmet'e Vatandaşlık Yok”, *Cumhuriyet*, nr. 24613, (25 Şubat 1993): 1.

²²⁷³ Bu tarz bir değerlendirme için bkz. “Nâzım Hikmet ‘Korkusuna’ Devam”, *Cumhuriyet*, nr. 24613, (25 Şubat 1993): 4.

²²⁷⁴ Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın “Nâzım Yurttaşlık Hakkı” sloganı ile 1 Mart 1993 Pazartesi günü başlattığı imza kampanyası için bkz. “Nâzım'a Büyük Destek”, *Cumhuriyet*, nr. 24618, (2 Mart 1993): 1, 17. Ayrıca vakfın basın açıklaması için bkz. “Nâzım Hikmet Vakfı'ndan Basın Açıklaması”, *Varlık*, sayı 1027, (Nisan 1993): 65.

²²⁷⁵ 17 Nisan 1993 Cumartesi günü Nâzım Hikmet'in dostları, Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı öncülüğünde saat 13.00'te Cumhuriyet Anıtı'na yürüyerek üzerinde “Yurttaş Nâzım” yazılı çelenk koymuşlardır. Aralarında çeşitli dernek, sendika, oda, baro ve vakfın yöneticileri ile sinema ve tiyatro sanatçılarının, edebiyatçıların, bazı parti mensuplarının katıldığı grup şairin kız kardeşi Samiye Yaltırım'ın öncülüğünde AKM'den hareket ederek önce Cumhuriyet Anıtı'na, daha sonra Galatasaray Postanesi'ne gitmişler. Burada şairin Kurtuluş Savaşı'nı destanlaştıran *Kuvayı Milliye Destanı* adlı yapıtını Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyelerine postalamışlardır. Bkz. “Nâzım'a Yurttaşlık, Hemen Şimdi!”, *Cumhuriyet*, nr. 24665, (18 Nisan 1993): 5.

²²⁷⁶ Bu karara Nâzım Hikmet'in Rus vatandaşı olduğu gerekçe gösterilmiştir. Şair için yasal olarak Türk vatandaşlığı başvuruları da kabul edilmemiştir. Nâzım ile birlikte Şah İsmail ve Timur gibi isimler de listeye dâhil edilmemiştir. İddialar için bkz. “Nâzım Türk mü, Rus mu?”, *Cumhuriyet*, nr. 24649, (2 Nisan 1993): 11.

²²⁷⁷ “TRT'nin Kapıları Nâzım'a Açılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 24665, (18 Nisan 1993): 10.

²²⁷⁸ Yurdağül Erkoca, “Taşar, Nâzım Hikmet'e Hakaretten Mahkûm Oldu”, *Cumhuriyet*, nr. 23176, (28 Şubat 1989): 12.

kültürel hafızadaki yeri “Dönemi İçinde Nâzım” (Şükran Kurdakul), “Nâzım’ın Şiir Estetiği” (Afşar Timuçin), “Tiyatroda Nâzım” (Ali Taygun), “Nâzım’ın Yaşamından Kesitler” (Aydın Aydemir) konularıyla irdelenmiştir. Bu törenlerde diğer sanat dallarıyla da Nâzım Hikmet, sanat ve edebiyatseverlerin ilgi odağında tutulmuştur. *Memleketimden İnsan Manzaraları*’nın sahneye aktarılması ve “Arşivinden Nâzım Hikmet Fotoğrafları”nın dia gösterileri bu kabildendir.²²⁷⁹

1992 yılında 10-20 Ocak günleri arasında Nâzım Hikmet’in 90. doğum yıldönümü Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen bir dizi toplantı ve programlarla idrak edilmiştir. Nâzım Hikmet Haftası’ndaki kutlamaların diğer şair ve yazarlara göre daha planlı ve kapsamlı olarak kutlandığı görülmektedir. Sergiler, paneller, müzik, şiir günleri ve tiyatro gösterilerinin yer aldığı 10 günlük program bir festival niteliği taşımaktadır. Şairin yazar kimliği, eserlerinin güzel sanatların yan dallarına uyarlanmasıyla desteklenir ve prestijli etkinliklerle modern dünya anmalarına eşdeğer nitelik kazandırılmıştır. Örneğin 1992’deki *Nâzım Hikmet Haftası*, Cemal Reşit Rey Konser Salonu Fuayedesinde Nâzım Hikmet Fotoğrafları Sergisi, Nâzım Kitapları Sergisi ile başlamış,²²⁸⁰ Dostlar Tiyatrosu, Kent Oyuncuları ve Ankara Sanat Tiyatrosu’nda sahnelenen “Sevdalı Bulut”, “Kuvayı Milliye” ve “Yolcu” adlı oyunlarla devam etmiştir. Şairlerin okuduğu Nâzım şiirleri, Timur Selçuk’un besteleriyle birlikte “Şiir ve Müzik” gecesinde izleyicilere açılmıştır. 15 Ocak doğum günü kutlaması ise Tarabya’da, şairin ülkeden ayrıldığı noktada başlatılmıştır. Burada düzenlenen törenin ardından Mülkiyeliler Birliği’nde “Nâzım’la 24 Saat” başlıklı bir şiir günü düzenlenmiştir. Anı Gecesi’nde dostları bir araya gelerek Nâzım Hikmet’i anmıştır. Etkinlikler sanatçılar ve Bolşoy Balesi’nin katıldığı “90. Yılında Nâzım Aramızda” adlı geceyle sona ermiştir. Açılış konuşmasını dönemin Kültür Bakanı Fikri Sağlar yapmıştır.²²⁸¹

Nâzım Hikmet’in akademik nitelikteki panellerle anılması şairin kimliğine tutulan çok yönlü bir projeksiyon niteliğindedir. Panel başlıkları şaire atfedilen ulusal ve uluslararası nitelikleri yansıtmaktadır: “Nâzım Hikmet’in Barışçı Yönü”²²⁸² (12 Ocak 1992), “Çeşitli Yönleriyle Nâzım Hikmet (13 Ocak)”, “Nâzım Hikmet’in Gazeteciliği ve Fıkra Yazarlığı

²²⁷⁹ “Ölümünün 26. Yılında Nâzım Hikmet Anılıyor”, *Milliyet*, sayı 14920, (29 Mayıs 1992): 10.

²²⁸⁰ “Dostlarıyla Fotoğraflarda Buluştu”, *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 3.

²²⁸¹ “Nâzım’ın 90. Doğum Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 24204, (8 Ocak 1992): 9; “Nâzım Hikmet 90 Yaşında”, *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 2.

²²⁸² Kadıköy Belediyesi Kültür ve Sanat Merkezi’nde yapılan “Nâzım Hikmet’in Barışçı Yönü” başlıklı panelin konuşmacılarından Asım Bezirci’nin bildirisi için bkz. Asım Bezirci, “Nâzım Hikmet ve Barış”, *Türk Dili*, sayı 29, (Mart 1992): 50-59.

(17 Ocak)”, “Nâzım Hikmet’i Şiiri (18 Ocak)”, “Nâzım Hikmet’in Tiyatro ve Sinema Çalışmaları (19 Ocak)”. Nâzım Hikmet Haftası’nın afişleri de yakın dostu Abidin Dino tarafından hazırlanır ki şairin dizeleri ressam dostunun çizimleriyle yeni bir imaja bürünmüştür. Nâzım Hikmet’in 90. yaş gününde şairin şiirinin kaynaklarına yönelen 360 sayfalık “Nâzım Hikmet ve Geleneksel Türk Yazını” adlı inceleme Nedim Gürsel tarafından neşredilmiştir.²²⁸³

Anmaların akademik ayağında Nâzım Hikmet’in şair, oyun yazarı, romancı, öykücü, köşe yazarı, sinema yazarı vb. yönleriyle bölünerek değerlendirilmesinin yanlış bir yöntem olduğu Necati Cumalı tarafından eleştirilmiştir. Anlamsız sonuçların doğmasına neden olan bu yönteme dair, Cumalı tekliflerini sıraladıktan sonra “Nâzım’ın mezarı bir gün vatanına getirilecekse, Anıtkabir’in bir köşesinin Kurtuluş Savaşı’nın en güzel destanını yazan şaire yaraşacağını” belirtmiştir.²²⁸⁴ Şairin edebiyat mirasını irdeleyen panellerde edebî kriterlerden çok duygusal bağlılığın verdiği bir saikle yazarlarca şaire çeşitli payelerin verildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, takdîrkârları tarafından sevilen hemen her şaire yapılan romantik eğilimlerdenidir. İlhami Sosyal’ın Nâzım Hikmet hakkındaki tespitleri tartışmaya açık hükümlerlendirdir:

“Türkiye’nin en büyük şairi. Edebiyat tarihimizde, dünyada tanınan tek şair. Ama en büyük gazeteci değil. Sıradan bir gazeteci. Gazete yazılarındaki pırıltıları abartmamak gerek. Nâzım’ın gazeteciliği ‘amatör ve partizan’ gazetecilik denemelerinin bir bütünü.”²²⁸⁵

Nâzım Hikmet anmalarının tartışmalarla geçmesi, yakın dönem Türkiye’sinin gerçeklerinden biridir. Doğumunun 90. yılında çeşitli etkinlikler anılan şairin kendi sesiyle okuduğu 46 şiirin yer aldığı “Kendi Sesinden Şiirler” kaseti tartışma konusu olmuştur. Adına ilk şiir kaseti “Kendi Sesinden” adıyla 1988 yılında çıkarılan Nâzım Hikmet’in 1 Mayıs ile ilgili Bursa Hapishanesi’nde kendisine karanfil hediye eden bir grup ziyaretçiye dair anısını anlattığı bölüm ve *Haber* adlı şiiri önce sansüre uğramış, bir müddet sonra yayına izin verilmiştir.²²⁸⁶ Nâzım Hikmet anmalarındaki tartışmaların merkezini ise mezarının Türkiye’ye getirilmesi meselesi oluşturmaktadır. Fakir Baykurt’un 1983 yılında yazdığı

...Moskova’nın ünlüler mezarlığında
Dolaştık arpa boyu adımlarla

²²⁸³ “Nâzım’la İstanbul’da 10 Gün, 10 Gece”, “360 Sayfalık Nâzım İncelemesi”, *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992): 18.

²²⁸⁴ Necati Cumalı, “Nâzım Hikmet ve Hümanizmi Özümlemek”, *Cumhuriyet*, nr. 24228, (1 Şubat 1992): 14.

²²⁸⁵ “Nâzım’ın Gazetecilik Dönemi”, *Cumhuriyet*, nr. 24214, (18 Ocak 1992): 7.

²²⁸⁶ “Nâzım’ın Sesine Sansür Var”, *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 9.

*Nikolai Gogol hâlâ üzgün yatıyor
Çehov kıs kıs gülüyor toprağın altında
“İyi bir komşu geldi Türkiye’den
Fakat neden bilmem üstünde bir özlem
Kendi burada akli yurdunda filan...”²²⁸⁷
Anlıyor, anlamazlıktan geliyor Çehov...”²²⁸⁷*

şeklinde ironik dizelerine konu olan Nâzım Hikmet’in mezarı meselesi edebiyat dünyasının anma günlerinde değişmez gündemidir.²²⁸⁸

Belediye Başkanı Vedat Dalokay’ın memleket toprağından şairin mezarına götürmesi kınamalara neden olmuş ve yurt dışından ülkeye getirilen Talat Paşa’nın ölüsü üzerinden “Türk dilinin en büyük şairi” ve “Türklerin Shakespeare”inin anavatanına dönmesi bu anma vesileleriyle sürekli gündemde tutulmuştur.²²⁸⁹ Bu arada *Milliyet Sanat* dergisinin 15 Ocak 1992 sayısındaki yer alan Sunay Akın’ın bir yazısı²²⁹⁰ ile Nâzım Hikmet’in Türk vatandaşlığına kabulü ve mezarının Türkiye’ye nakledilmesi için “kâğıt gemi” kampanyası başlatılmıştır. Her türlü kâğıttan yapılan “Umut Gemileri”, Kültür Bakanlığına gönderilmiştir.²²⁹¹ 90. doğum, 29. ölüm yıldönümünde Nâzım Hikmet’in hâlâ ders kitaplarında yer almaması da anma günleri tartışmalarındandır. Bütün girişimlere rağmen MEB Talim ve Terbiye Kurulu, Nâzım Hikmet’in aralarında bulunduğu bazı yazarların ders kitaplarına alınmasını veto etmiştir.²²⁹² Şairin yurttaşlığı için yapılan başvuru Danıştay’dan reddedilince konu Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonuna gönderilmiştir.²²⁹³

90. yıl kapsamında yapılan anma toplantılarında devletin de iştiraki vardır. Bakanlar, milletvekilleri, belediye başkanları, irili ufaklı bürokratlar bu katılımlarla övünmüşlerdir. Bir zamanlar şiirleri gizliden gizliye ellerde dolaşan şairin bu derece toplumla kaynaşması Mehmed Kemal tarafından “Eskiden Nâzım Hikmet’in şiirleri bir edebiyat olayı değil, bir zabıta vakası gibi görülürdü” şeklinde yorumlanmıştır.²²⁹⁴ Nâzım Hikmet’i anma panellerinde dönemin parti il başkanları da konuşmacı olarak yer almıştır. DYP, SHP ve

²²⁸⁷ Fakir Baykurt, “Nâzım’ın Mezarı”, *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 15.

²²⁸⁸ Alpay Kabacalı, “Nâzım Hikmet’i Anarken: Bir Yorum ve Bir Öneri”, *Milliyet Sanat*, sayı 83, (7 Haziran 1974): 16-17.

²²⁸⁹ Mehmed Kemal, “Nâzım’ın Mezarı Gelmeli”, *Cumhuriyet*, nr. 24214, (18 Ocak 1992): 14.

²²⁹⁰ Bkz. Sunay Akın, “Kâğıt Gemiler!..”, *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 5.

Dergide Sunay Akın dışında Ayşgül Yüksel (Tiyatrodaki Nâzım), Mustafa Öneş (Nâzım Hikmet’in Şiirinde Yurt Özlemi), Afşar Timurçin (Nâzım Hikmet’in Şiiri), Rady Fiş (Dünyanın En Mutlu İnsanlarındandı) çeşitli yönleriyle şairi ele alan yazılar neşretmişlerdir. Bkz. “Nâzım Hikmet 90 Yaşında”, *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 6-18.

²²⁹¹ Bkz. “Nâzım’a Umut Gemileri”, *Cumhuriyet*, nr. 24217, (21 Ocak 1992): 9.

²²⁹² “Bakandan Onay, Kuruldan Veto”, *Cumhuriyet*, nr. 24349, (3 Haziran 1992): 13.

²²⁹³ “Nâzım Hikmet Hâlâ Yurttaş Değil”, *Cumhuriyet*, nr. 24349, (3 Haziran 1992): 13.

²²⁹⁴ Mehmed Kemal, “Bir Şiir Yüzünden”, *Cumhuriyet*, nr. 24237, (10 Şubat 1992): 14.

ANAP il başkanı ve milletvekilleri, şairin mirasını siyasî ve edebî etkileri bakımından irdemiştir. Bu toplantılarda başka şairlerin aksine şairin fikir davasının ön planda tutulduğu sert konuşmalar, yazarın okur gözündeki bağımsız prestijini zedelerken edebî kimliğinin siyasallaşmasına da zemin hazırlamıştır. 13 Ocak 1992 tarihinde AKM Oda Tiyatrosu’nda düzenlene panelde Aziz Nesin’in şu sözleri, bu türe bir örnek olarak verilebilir:

*“Komünist Nâzım, hümanist oldu. Onu kendi kafamıza göre aklamaya hakkı olmayan insanlarız. O ne olduğunu söylemiştir. Türk insanı ‘büyük insan’ görmemiştir. Bunun ‘görmemişliği’ içindeyiz...”*²²⁹⁵

Şairin siyasal söylemin bir parçası hâline gelmesi, “Nâzım Hikmet yarına kalacak mı?” sorusunun irdelenmesine sebep olmuştur. Köşesinde bu soruya cevap arayan Haluk Şahin, bu meseleye birkaç soru daha eklemiştir:

“İdeolojisi çöktükten sonra Nâzım’ın şiirine bir yaşama bölgesi, evrensel bir geçerlilik alanı kalıyor mu? Yoksa, tarihsel açıdan kontrpiyede kaldığı için, ideolojiyle birlikte şiiri de mi soluğunu yitirdi?”

Nâzım’ın dünya çapındaki şöhretinin beslendiği kaynaklarda şiirinin ne ölçüde yer aldığı 90. yıl tartışmalarından biridir. Şairin şiirine duyulan içten hayranlıkla birlikte parti propagandasının, yoldaşlık dayanışmasının, dava adamı olarak kendisine duyulan ilginin Nâzım efsanesindeki rolü farklı şair tipografyasını meydana çıkarmıştır. Gerçek Nâzım’ın yanında, “kullanılmış Nâzım”, kendisinin değişiyiyle “sıradan bir Türk şairi” Nâzım ve soğuk savaşın propaganda araçlarından biri hâline getirilmiş Nâzım”, Haluk Şahin’in efsane imajı arasında aralamaya çalıştığı şairin kimlikleri arasındadır. Yurt dışında Nâzım’ın şiirine övgü düzenlerin önemli bir kısmının tek kelime Türkçe bilmemesi ve şairin şiirinin imkânlarını tartacak yetkide olmaması, Nâzım’ın şiirinden ve şair kimliğinden uzak bir biçimde oluşturulan efsane imajının bir yansıması olarak değerlendirilir. Haluk Şahin’in bu çerçevede ele aldığı başka sorular da vardır:

*“Nâzım’ın şiirine yarı-mistik güçler yükleyen ideolojik gök kubbe çöktüğüne göre, şimdi ne olacak? Nâzım’ın şiiri salt şiir olarak nasıl bir sınav verecek? Dilden dile dolaşmaya devam edecek mi? Yoksa artık elektriğini yitirmiş olan ideolojik jargon, ayağına ağır taşlar bağlanmış ördekler gibi dibe mi çekecek onun şiirlerini?”*²²⁹⁶

²²⁹⁵ “Nâzım Hikmet Haftası Etkinlikleri Sürüyor: Gençler Nâzım’ı Tanımalı”, *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992): 7.

²²⁹⁶ Haluk Şahin, “Nâzım Hikmet Yarına Kalacak mı?”, *Cumhuriyet*, nr. 24217, (21 Ocak 1992): 2.

Nâzım Hikmet anmalarına zaman zaman eşi Vera Tulyakova Hikmet de katılmıştır.²²⁹⁷ Şaire dair duygusal bakışların yoğunlaşmasına neden olan bu iştirak, edebî kimliği dışında yazarın özel hayatının ve sansasyonel yönlerinin hatırlanmasına bir fırsat olarak göze çarpmaktadır. Şiirsevenler, bu vesileyle Nâzım'ın kitaplarını eşine imzalatma fırsatını elde etmişlerdir.²²⁹⁸ Nâzım anmaların yurt dışı organizasyonlarında Rusya etkindir. Rus radyosunda şairin 90. doğum yıldönümü dolayısıyla Moskova'daki yaşamını ve edebî çalışmalarını konu alan bir program yapılmıştır.²²⁹⁹

Şairin anısına yapılan anma ritüellerinden birisi, 15 Ocak 1992'de 41 yıl önce Türkiye'den ayrıldığı nokta olan Tarabya Otelinin önünde denize bırakılan çiçek ve kâğıttan gemilerle anılmasıdır. Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Samiye Yaltırım ve Nâzım'ın son eşi Vera'nın iştirakiyle yapılan bu merasime “denize çiçek ve gemi bırakma töreni” denilmekteydi. Şairin şiirlerinin teker teker sayılarak 160 bin tutarındaki dizelerinin rakam olarak tespit edilmesi de kültürel belleğe şairi her açıdan kazıma kültürünün bir parçasıdır.²³⁰⁰ Kübalı şair Nicholas Guillen'in Nâzım Hikmet hakkında sarf ettiği “*Nâzım sadece büyük bir şair değildi. Musiki ile dolup taşan mısralarını okumakta da çok mâhirdi. Tek kelime Türkçe bilmediği halde, yarattığı şiirin havasıyla yanıp tutuşurdum.*” sözleri, şair anmalarında dünya çapındaki prestijini simgeleyen haberler olarak gazetelerde yer almıştır.²³⁰¹ Bu törenlere katılan Amerikalı ünlü şarkıcı Joan Baez ve *Nâzım'ın Çilesi* kitabının yazarı Rus Türkolog Radi Fiş'in gazetelerdeki beyanatları-röportajları da şairin uluslararası prestijinin ve tanınırlığının bir izdüşümü olarak yorumlanmıştır.²³⁰²

Nâzım Hikmet, anma yıldönümlerinde farklı ve zengin içeriklerle anılan nadir şairlerimizdendir. Şairin ölümünün 30. yılı anısına ve “*Nâzım'ın ölüm günü yeni sanatsal adımların doğuşu olsun!*” parolasıyla Devlet Tiyatroları Vakfı'na hazırlanan “*Yanan Elleri*” adlı belgesel oyun, 26-27 Mayıs 1993 tarihlerinde Ankara Şinasi Sahnesi'nde kültürel hafızada yerini almıştır.²³⁰³ Belgelere dayanarak yazılan ve Nâzım Hikmet'in

²²⁹⁷ Vera Tulyakova Hikmet'in şairle olan tanışması ve anıları için bkz. Vera Tulyakova Hikmet, *Bahtiyar Ol Nâzım*, çev. Hülya Arslan, (İstanbul: YKY, 2008), 458 S.

²²⁹⁸ “Nâzım da Oradaydı”, *Cumhuriyet*, nr. 24211, (15 Ocak 1992): 6.

²²⁹⁹ “Nâzım Rus Radyosu'nda”, *Cumhuriyet*, nr. 24218, (22 Ocak 1992), 9.

²³⁰⁰ “Nâzım'a Tarabya'dan Selam”, *Cumhuriyet*, nr. 24212, (16 Ocak 1992): 7.

²³⁰¹ Nicolas Guillen ile yapılan röportaj için bkz. Nazmi Akıman, “Büyük Şiir Ustası”, *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 9.

²³⁰² Mine G. Saulnier, “Joan Baez, Bu Gece Nâzım Hikmet İçin Söyleyecek”, *Cumhuriyet*, nr. 24215, (19 Ocak 1992), 9; Refik Durbaş, “Nâzım'ın Çilesi Adlı Kitabının Yazarı Radi Fiş, Nâzım Hikmet'i Anlattı”, *Cumhuriyet*, nr. 24215, (19 Ocak 1992): 9.

²³⁰³ Nihat Asyalı'nın yazdığı, Yılmaz Onay'ın yönettiği oyun, ilk kez devlet tiyatrosu, bale, opera ve koro sanatçıları ile özel tiyatrolardan katılan 30'u aşkın oyuncuyu bir araya getirmiştir. Timur Selçuk'un müzik

hüküm giydiği davaları ve verdiği mücadeleyi tanıtmayı amaçlayan oyunun sahnelenmeye başlamasıyla Türkiye’de ilk kez Nâzım Hikmet için yazılan bir oyun sahnelenmiştir. Bu anma vesilesiyle 28 yıl hüküm giyen, ömrünün 13 yılını hapiste geçiren, özgürlük ve yurt özlemi ile yanan Nâzım için yeni bir portre ortaya çıkarmıştır.²³⁰⁴

Edebiyatçılar Derneği 30-31 Ocak 1994 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen “Nâzım Hikmet Günleri” sempozyumu ülkemizdeki ilk kapsamlı Nâzım Hikmet toplantılarından. Beş açık oturumda 25 konuşmacı, iki gün boyunca Nazım’ı anlatmıştır. Yaşam öyküsünün özellikleri, sonra sanatının genel çizgileri üzerinde durulmuş, şiirindeki ayrıntılar ele alınmıştır. Edebiyatçılar Derneği Genel Başkanı Mustafa Şerif Onaran “Nâzım Hikmet Günleri” amacını “savsözlere yer vermeden, siyaset yapmadan, bütün yaşamı hapislerde geçen bu büyük şairi çok yönlü olarak anmak, ona sevgilerimizi, saygılarımızı sunmak” şeklinde açıklamıştır. ²³⁰⁵ Bu tarz anma toplantılarının düzenlenmesi, Nâzım Hikmet meselesinde önemli bir eşiğin geçilmesi anlamında yorumlanmıştır. Zira şairin “şiirlerinin yasaklandığı, kitaplarının toplatıldığı²³⁰⁶, adını anmanın bile sakıncalar getirdiği yıllar gerilerde kalmış”, adına ihtifallerin düzenlendiği günlere geçilmiştir. Vatandaşlığının geri verilmesi, mezarının Türkiye’ye getirilmesi ise geriye kalan tek gündemdir.

Beş bölümden meydana gelen oturumda “Nâzım Hikmet ile İlgili Çalışmalar”, “Nâzım Hikmet’in Sanatına Genel Bakış”, “Nâzım Hikmet’in Şiirinde Anlatım”, “Nâzım Hikmet’in Şiirinde Anlam” ve “Nâzım Hikmet’in Düşünce Dünyası” başlıkları altında araştırmacılar bildiri sunmuşlardır. 1980 öncesi vefa niteliğindeki anma seanslarının yerini alan derin incelemelere dayanan ihtifal programlarına “Nâzım Hikmet Günleri” ideal bir

---

düzenlemelerini, Levent Açıkeli’nin yapımcılığını üstlendiği oyunun, grafik ve afişlerini karikatür sanatçısı Nezih Danyal gerçekleştirmiştir. Kültür Bakanlığı ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü’nün katkıda bulundukları oyun, eylül ayında sürekli olarak gösterime girmiştir. Bkz. Refik Durbaş, a.y., 9.

²³⁰⁴ “Gösteri-Söyleşi”, *Cumhuriyet*, nr. 24215, (18 Mayıs 1993): 13; “Nazım İlk Kez Tiyatro Sahnesinde...” (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 505580, s.1.

²³⁰⁵ “Nâzım Hikmet Günleri” 30-31 Ocak 1994, (Ankara: Edebiyatçılar Derneği, 1994), 10.

²³⁰⁶ 1938 başlarında mahkûm edilip cezaevine konulan Nâzım Hikmet, on iki yıllık cezaevi döneminde yazdığı şiirlerin pek azını takma adlarla dergilerde yayımlatabilmiştir. Gerek cezaevinde yazdıklarının tümü, gerek 1951’de Türkiye’den ayrıldıktan sonra yazdıkları, kendi ülkesinde ancak 1960’larda basılabilmektedir. 1964’ten başlayarak *Yön* dergisinde yayımlanmış; 1965’ten başlayarak kitap olarak çıkmıştır. Kimi kitapları kovuşturmayla uğramaktan kurtulamayan Nâzım Hikmet’in 1938-64 arasında adını anmak bile yasaktı... Alpay Kabacalı’ya göre bu, Türk edebiyatının çeyrek yüzyıl siyasal baskılar altında kaldığını, sansür edildiğini bir ülkenin halkının kendi şairini okumaktan yoksun bırakıldığını ortaya koyan tüyler ürpertici bir olgudur. Nâzım Hikmet’in Türkiye’de yirmi altı yıldır yasak olan yapıtlarının yayımlanmaya başlaması 1964 yılında mümkün olmuştur. Böylece bu eserler üzerinde inceleme ve araştırma yapacaklar için daha elverişli çalışma koşulları ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alpay Kabacalı, “Nâzım Hikmet’in Edebiyatımızdaki Yeri”, *Nâzım Hikmet Günleri 30-31 Ocak 1994*, (Ankara: Edebiyatçılar Derneği, 1994), 31-34.

örnektir. Bir şairin biyografik hayatının ötesine geçerek beslendiği kaynakların, şiir dünyasındaki imge ve imajların, anlatım biçimlerinin bir anma programı çerçevesinde irdelenmesi, modern zaman törenlerinin imkânlarından biridir. Böylece edebî projeksiyon, çoğu zaman şair veya yazarın yüzeysel tartışmalarla mirasının tüketildiği gündelik tartışmalardan kurtularak, eseri ve şiiri endeksli bir mecraya oturtulmaktadır.²³⁰⁷ Yine Vecihi Timuroğlu tarafından sunulan “*Nâzım Hikmet Kitaplığı Oluşturabilmenin Koşulları*” başlıklı bildiri de daha sonra sayıları gittikçe artacak edebiyatçılar adında kurulan müze, kültür merkezi ve halk kütüphanelerinin özgün tekliflerini derli toplu içeren bir teklif taslağı olarak dikkat çekicidir.²³⁰⁸

Nâzım Hikmet’in doğum ve ölüm yıldönümlerinde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında düzenlenen anma faaliyetleri şairin dünya çapında tanınırlığında önemli bir rol oynamıştır. Dramatik ve inişli çıkışlı hayatı, yasaklı kapılarıyla ayakta tutmaya çalıştığı edebiyat serüveni ve maruz kaldığı politik linç girişimleri şairin ismini dünya çapında bir marka hâline getirmiş, kültürel bellekteki “kahraman” figürünü beslemiştir. Konur Ertop “bütün toplam özgül ağırlığı ile” Nâzım Hikmet’i “*Çağdaş Türkiye’nin dünyada Atatürk’ten sonra en çok bilinen kişisi, ülkesinin yurt dışında en çok tanınan edebiyat temsilcisi, dünya dillerine çevrilen yapıtlarıyla biri birinden ayrı ülkelerde en kalabalık okur kütlelerine seslenmiş Türk ozanı*” olarak tanıtmıştır.²³⁰⁹ Bütün bunlara ek olarak şairin ödediği bedeller, kendisine duyulan saygıyı pekiştirmiş ve yurt dışına çıkışı ile de ikonik imajı hep merak konusu olmuştur. Çilesi, ölümünden sonraki birtakım yasaklarla devam edince dostları ve sevenleri bu bariyerleri aşmak için bu sefer mücadeleye girişmiştir. Bu yüzden Nâzım Hikmet anmalarında trajedisinden beslenen şiiri ile dramatik hayat serüveni aynı çizgide ele alınmıştır.

1999 yılında Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından ölümünün 36. yılında şairin anısına bir “Anı Salonu” açmış, vakfa çeşitli dönemlerde bağışlanan Nâzım Hikmet’in özel eşyaları sergilenmiştir. Ayrıca Nâzım Hikmet Vakfı, Nâzım Hikmet’in 100. doğum yılı

²³⁰⁷ Bkz. Memet Fuat, “Nâzım Hikmet’in Eksiksiz Yaşam Öyküsünü Yazmak İçin Yöntem Arayışı” *Nâzım Hikmet Günleri 30-31 Ocak 1994*, 23-26.

²³⁰⁸ Nâzım Hikmet’i şiirini etkileyen çağdaşları ile birlikte ele alma ve değerlendirme fikrini pekiştiren bir bölüm teklifi de yer almaktadır. Buna göre “Nâzım Hikmet’in özel kitaplığında olmayan, ama onun ideolojisini ve sanatını besleyen tüm kaynakların bulunduğu bölüm”de “Nâzım Hikmet’in şiirini ve öbür yazın ürünlerini etkileyen tüm kaynaklar, bu bölüme sağlanmalıdır. Örneğin, Tevfik Fikret’in, Mehmet Akif’in tüm yapıtlarının yanında Mehmet Emin Yurdakul ile Milli edebiyat akımının ürünleri eksiksiz bulundurulmalıdır.” Bkz. Vecihi Timuroğlu, “Nâzım Hikmet Kitaplığı Oluşturabilmenin Koşulları”, *Nâzım Hikmet Günleri 30-31 Ocak 1994*, 27-29.

²³⁰⁹ Bkz. Konur Ertop, “Nâzım Hikmet’in Dünya Edebiyatındaki Yeri”, *Nâzım Hikmet Günleri 30-31 Ocak 1994*, 35.

olan 2002'nin 'Uluslararası Nâzım Hikmet Yılı' olması için bir dizi çalışmayı başlatmıştır. Uluslararası Nâzım Hikmet Yılı için UNESCO'ya ilk başvuru ise 1992 yılında yapılmıştır. Salonda ağırlıklı olarak 30'lu yıllarda Piraye Hanım ve oğlu Memet Fuat'la birlikte kullandığı ve Piraye Hanım'ın titizlikle sakladığı eşyalar yer almıştır. Nâzım Hikmet Anı Odası, Memet Fuat, Samiye Yaltırım ve kızı Ayşe Yaltırım, Vera, Galina, İlhan Selçuk ve bir dönem Nâzım Hikmet'in avukatlığını yapan İsmail Hakkı Balamir'in ve Nâzım'ın Moskova'daki dostlarının yaptığı bağışlarla oluşturulmuştur. Anı Odası'nda Nâzım Hikmet'in hapisane yıllarında yaptığı masası, kız kardeşi Samiye Hanım'a hediye ettiği dikiş kutusu, Nâzım Hikmet'in kendi kütüphanesinde yer alan kitaplar sergilenmiştir. Nâzım Hikmet'in yatak başı, yemek masası ve evinde kullandığı perdeler ise Memet Fuat'ın tarifleri üzerine aslına uygun yapılarak teşhire açılmıştır.²³¹⁰

2000'li yılların başında yapılan "Yüzyıla yön veren 10 kültür adamı" anketinde Nâzım Hikmet birinci sırada yer alarak kültür, sanat ve edebiyatı temsilde dünya elçisi imajıyla birçok ismin önünde yer almıştır.²³¹¹ Bu yıllarda Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Nâzım Hikmet anmalarını Anadolu şehirlerine taşıyarak, Şükran Kurdakul'un ifadesiyle, "bireysel ve kurumsal özgürlüğün savunma aracına dönüşecek" şekilde "98. Doğum Yıldönümünde Nâzım Hikmet Anısına Kültür ve Sanat Gecesi" düzenlemiştir.²³¹²

²³¹⁰ Anı Odası'nda ayrıca Rusya'dan gelen ve Samiye Hanım'ın hediye ettiği biblolar, tavla, Nâzım Hikmet'in Cihangir'deki evde otururken taksitle satın aldıkları pembe yemek takımından geriye kalan çorba kâsesi yer almıştır. Abidin Dino, Avni Arbaş, Sadettin Morel, A. İzaksan, Jak İhmalyan ve Celile Hanım'ın yaptığı Nâzım portreleri ve Nâzım'a hediye ettikleri diğer resimler de anı odasında bulunmaktaydı. Nâzım Hikmet'in el yazısı notları, mektupları ve şiirleri ise panolar üzerinde sergilenmiştir. Rus bir ressamın yaptığı, Volga Nehri kıyısında bir kulübenin tasvir edildiği resim de anı odasına konulmuştur. Bu resimde yer alan kulübe ise Nâzım Hikmet'in Rusya'da kaldığı dönemde şiirlerini yazdığı kulübedir. Vera, Türkiye'ye gelirken daha önce Nâzım Hikmet'e bu resmini satmayan ressamı bulup tabloyu ondan alarak Nâzım Hikmet Vakfı'na bağışlamıştır. Nâzım Hikmet'in açlık grevi yaptığı sırada, kendisine açlık grevini bırakması istemiyle gönderilen çağrı da anı odasında yer alan ilginç parçalar arasındadır. Bu çağrıda Halide Edip Adıvar, Sait Faik, Sabahattin Eyuboğlu, Oktay Rifat, Cahit Sıtkı Tarancı gibi birçok değerli ismin imzası bulunmaktaydı. Önce Pablo Neruda'nın Nâzım adına aldığı ve daha sonra 1951 yılında Nâzım Hikmet'e verilen Barış Ödülü, ödül töreninde çekilen resimler, albümler ve Nâzım Hikmet'in kendi resim çalışmaları da anı odasına dâhil edilmiştir. Anı Odası, o tarihte Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı tarafından kurulması düşünülen Nâzım Hikmet Müzesi'nin bir parçası olarak hayata geçirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Nâzım Hikmet Müzesi'ne ilk Adım", *Cumhuriyet*, nr. 26902, (3 Haziran 1999): 15.

²³¹¹ Tartışmaya açık ankete göre 10 kültür adamı sıralaması şöyledir: 1- Nâzım Hikmet 2-Yaşar Kemal, 3-Mustafa Kemal Atatürk, 4-Aziz Nesin, 5-Zülfü Livaneli, 6-Yılmaz Güney, 7- Barış Manço, 8-Necip Fazıl Kısakürek, 9-Orhan Pamuk, 10-Yıldız Kenter. Bkz. "Yüzyılın Adamı Nâzım Hikmet", *Milliyet*, (15 Ocak 2000): 27.

²³¹² Bu törenlerin aynı zamanda şairin tükenmesine neden olacak bir tarafı olduğuna "Nâzım Hikmet'in anma toplantılarıyla tüenecek şairlerden olmadığını biliyoruz, ama gene de onunla birlikte olmanın güzelliğini yaşıyor bu toplantılar." sözüyle dikkat çeken Şükran Kurdakul, anma vesilesiyle toplanan kalabalığın kişiye dinamizm kazandırdığını şöyle ifade etmiştir: "Bilincinizin ısıdığını duyuyorsunuz. Dizeler yeni yeni güç kaynakları kazandırıyor direnç adamı kimliğinize." Bkz. Şükran Kurdakul, "Nazım Hikmet Eskişehir'de", *Cumhuriyet*, nr. 27137, (24 Ocak 2000): 15.

2001 yılında dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın teşebbüsüyle Nâzım Hikmet'i yeniden Türkiye vatandaşı yapmak için bir kararname hazırlamış; ancak bazı bakanlar kararnameyi imzalamadığı için bu teşebbüs akim kalmıştır. Nâzım Hikmet'in Türk vatandaşlığına henüz kabul edilmediği 2002 yılı, UNESCO tarafından “Nâzım Hikmet Yılı” olarak ilan edilmiş, böylece doğumunun 100. yılında dünya çapında şairin anılması sağlanmıştır. Şairin kişiliğinin ve şiirinin her kesimce bir yıl boyunca konuşulmasının, belgesellere konu edilmesinin “gerçek kişiliğinden uzak bir çizgide olması ve sosyalist bir dünya görüşüyle yoğurduğu sanatının özelliğini yansıtmaması” eleştirilmiştir.²³¹³

UNESCO, Nâzım Hikmet'in 100. yıldönümü olan 2002 yılını “Nâzım Hikmet Yılı” olarak kutlanmasını onaylamasının ardından tüm üye ülkelere bu yolda tavsiyede bulunmuştur. Bu karar, Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın girişimi, Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın başvurusuyla gerçekleşmiştir. UNESCO, birkaç yıl önce 21 Mart tarihini “Dünya Şiir Günü” olarak kutlanması kararını alması üzerine o yıl 21 Mart 2002 günü Paris'teki UNESCO merkezinde Nâzım Hikmet'in 100. yılı kutlanmıştır. Aynı yıl Fransa'da Victor Hugo'nun 200. doğum yılı kutlanmış, birçok okul Nâzım Hikmet'i ve Victor Hugo'yu birlikte anma kararı almıştır. Bu kapsamda birçok faaliyet icra edilmiştir.²³¹⁴ Başta İstanbul olmak üzere dünyanın birçok şehrinde Londra, New York, Paris, Berlin, Moskova, Roma, Brüksel, Amsterdam, Kopenhag, Tokyo, Toronto, Viyana, Sofya, Sydney, Bremen, Bakü, Kudüs ve Houston'da düzenlenen toplantılarda şiirler, filmler, sergiler, konserler ve bilimsel faaliyetlerle Nâzım Hikmet'in 100. doğum yılı anılmıştır.²³¹⁵

Nâzım Hikmet'in ülkedeki geçmişinin farkına varan devlet kültür birimlerini harekete geçirerek bir dizi faaliyetle şairin 100. doğum yıldönümünü kolektif bellekte tahkim etmeye çalışmıştır. 12 Kasım 2001 tarihli *Hürriyet* gazetesinin “Bakanlık Nazım'ın Heykelini Dikecek” başlıklı haberine göre Kültür Bakanlığı şairi doğumunun 100. yıldönümünde anıtları bir kez daha ölümsüzleştirmeyi planlamıştır.²³¹⁶ Bunların bir kısmı

²³¹³ Bu türden bir eleştiriye örnek olarak Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çıkardığı *güzelyazılar* dergisindeki şu yazıya bakılabilir. Adnan Özyalçın, “Yazı İşçisi Nâzım Hikmet”, *güzelyazılar*, sayı 16, (Mayıs-Haziran 2002): 4-5.

²³¹⁴ Zeynep Oral, “UNESCO, Nâzım'ı Kucakladı”, *Cumhuriyet*, nr. 27868, (24 Mart 2002): 9.

²³¹⁵ Nâzım Hikmet'in 100. doğum yılı faaliyetlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. “Nâzım Hikmet Yılı”, Erişim Tarihi: Eylül 26, 2022, <https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/nazim-hikmet-yili/>.

²³¹⁶ Anıt şairin doğum günü olan 15 Ocak'ta İstanbul'da açılması ön görülmüş ve heykeltıraş Tankut Öktem'in imzasını taşıyacağı ilan edilmiştir. Kaidesiyle birlikte 6,5 metre yüksekliğinde olan heykelin tamamlanması 5 ay sürmüştür. Heykelde şair, ünlü paltosuyla yürürken tasvir edilmiştir. Bronz anıt, şairin doğumunun 100. yıldönümü olan 15 Ocak 2002 tarihinde düzenlenecek törenle, İstanbul'da Lutfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı'nın yakınındaki parkta açılması düşünülmüş, daha sonra İzmir Kültürpark olarak değiştirilmiştir. Kültür Bakanlığı ayrıca 2002 yılının Nâzım Hikmet'in doğumunun 100.

ancak hayata geçerken kültür ve edebiyat sahasındaki “Büyük şair ve devrimci” mottosuyla Nâzım Hikmet, “vatandaşlığına ilişkin” tartışmaların gölgesinde doğum ve ölüm yıldönümlerinde dergilerin kapak konusu olmaya devam etmiştir.

1963’te vefat eden şair, 2000’li yılların başında edebî ve ideolojik mücadelesi iç içe geçerek edebî hafızada sloganik vurgusu yüksek söylemlerle hatırlanmaktadır. Şaire dair bellek tazelenirken “Toplum ruhunun radikal ama ince bir mimarı gibi davrandığı, bir şair kimliğiyle dünyadaki devrim dalgasının bayrağının ince ama radikal bir taşıyıcısı olduğu, politik kimliğiyle şair kimliğini aynı potada erittiği” özellikle vurgulanmıştır. Nâzım Hikmet’in edebî hafızadaki yeri ve değeri, “politikaya kattığı şiir, şiire kattığı politika” ile eşdeğer görülmüştür.²³¹⁷ Nâzım Hikmet Vakfı 2002’de şairin doğumunun 100. yılına hazırlanırken, ölümünün 38. yılında vatandaşlığa alınması, Türk şairi olup olmadığı, mezarının getirilmesi gibi meseleler eşliğinde edebî ve siyasî gündemdeki yerini korumuştur. 1951 yılındaki “Nâzım’ın vatandaşlıktan çıkarılması” ile ilgili Bakanlar Kurulu kararının iptali, yok sayılması şairin ismi etrafındaki tartışmaların merkezidir. Bununla birlikte 3 Haziran 2001’de Anadolu’nun pek çok yerinde, önceki yıllarda olduğu gibi, anma ritüeli olarak çınarlar dikilerek ve şair çeşitli etkinliklerle anılarak kolektif bellekte var olmayı sürdürmüştür. Bu tarihlerde Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı’nın katılımlarıyla Eskişehir (Doğançayır Belediyesi), Diyarbakır, Trabzon, Söke gibi şehirlerde şair, şiir dinletisi, dia ve fotoğraf gösterimleriyle anılırken yeni ritüel pratikleri de ortaya çıkmıştır.²³¹⁸ 3 Haziran’da Vakıf’taki “Nâzım Hikmet Şarkıları Video Gösterisi” bunlardan biridir. Yurtdışı anmaları da bu kapsamda sürdürülmüştür. Rusya Türk İşadamları

---

yıldönümü olması nedeniyle, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Nâzım Hikmet Vakfı’nın işbirliği ile *Fotoğraflarla Nâzım Hikmet* konulu bir sergi açacağını duyurmuştur. Senaryo yarışması, sergiler dışında Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü de, Nâzım Hikmet’in 100. doğum yıldönümü etkinliklerine Nâzım Hikmet’i konu alan uzun metrajlı film senaryo yarışması ile katılacağını belirlemiştir. Senaryo yarışmasında, birinciye 5, ikinciye 3, üçüncüye 2 milyar lira ödül verilmesi kararlaştırılmıştır. Senaryonun filme aktarılması için çalışmaların sürdürüleceği kamuoyuna ilan edilmiştir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Nâzım Hikmet Vakfı’nın işbirliğinde “Uluslararası Nazım Hikmet Sempozyumu” düzenleyeceğini açıklamıştır. Nâzım Hikmet’in 100. doğum yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde, Yayınlar Dairesi Başkanlığı da şairin şiirlerinden oluşan bir kitabın İngilizce çevirisini yayınlarken Milli Kütüphane Başkanlığı *Nâzım Hikmet Bibliyografyası* hazırlayacağını basına açıklamıştır. Ayrıca, Milli Kütüphane’nin girişimleri ile Moskova Milli Kütüphanesi’nde Nâzım Hikmet Kitapları Sergisi açılacağı kaydedilmiştir. Bkz. Kültür Bakanlığı’nın bu planlamaları için bkz. “Bakanlık Nâzım’ın Heykelini Dikecek”, Erişim Tarihi: Ağustos 25, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakanlik-nazimin-heykelini-dikecek-38280126>.

²³¹⁷ Nâzım’ın politikayla şiirinin ayrı düşünülmesinin imkânsızlığına dair keskin bir söylem okuması için bkz. Altay Ömer Erdoğan, “Boy Ölçümüz Nâzım Hikmet”, *Milliyet Sanat*, sayı 505, (1 Haziran 2001): 9-12.

²³¹⁸ Bu yıllarda Nâzım Hikmet’in sinema ve tiyatro ile ilişkisine dair yapılan bir çalışma için bkz. Prof. Dr. Oğuz Makal, *Beyazperdede ve Sahnede Nâzım Hikmet*, (İstanbul: YGS Yayınları, 2003), 231 s.

Birliği'nce hazırlanan organizasyonla Nâzım Hikmet, mezarı başında her yıl olduğu gibi anılmıştır. Moskova'ya Türkiye'den yazar ve sanatkârlar da törende hazır bulunmuştur.²³¹⁹

2000'li yıllarda Nâzım anmalarında çeşitli ritüel pratikleriyle şair kültürel bellekte var olmaya devam ederken özel hayatını kuşatan kişilerle yapılan röportajlarla da edebiyat gündeminde yer almıştır. 16 Mart 1953 tarihinde kalbinden rahatsız olan Nâzım Hikmet'le Moskova yakınlarındaki Barhiva Sanatoryumu'nda tanışan, şairin doktoru dışında sevgilisi de olan Dr. Galina ile yaşadığı kent Votkins'te yapılan röportaj bunlardan biridir.²³²⁰ Anma haftasında şairin edebî kişiliğinin önüne geçen özel hayatı, Vera ile Dr. Galina arasındaki kıskançlık meselesinin gölgesinde, popüler kültürün hâkim olduğu modern zamanlardaki okura seslenen romantik bir pratiktir.²³²¹ 105 yaşındaki şair, “politik inançlarıyla, sanatsal yaratıcılığıyla, yaşama aşkla sarılışıyla” bir bütün olarak değerlendirilmiş, komünistliği ise “sömürsüz, baskısız, adil, eşitlikçi, özgürlükçü, daha güzel, daha iyi, daha doğru bir dünya” özleminin izdüşümü sayılmıştır.²³²² Şairi yakından tanıyan dostlarının Nâzım Hikmet ilgili anıları da anma günlerinde edebî vitrine sunulan konuların başında gelmektedir.²³²³

Şairin yazarlık sanatında önemli yeri olan objeler de anma haftalarında edebî gündemi meşgul eden meselelerdendir.²³²⁴ 2007'de “105 Yaşındaki Nâzım'ı Selamlıyoruz!” başlıklı iki haftalık anma etkinliğinde şairi edebî ve kültürel hafızada yeniden inşa etmek adına modern imkânlardan fazlasıyla faydalanıldığı göze çarpmaktadır. 15 Ocak 2007 Pazartesi günü Yalancı Tanık (Okuma Tiyatorsu) ile başlayan anma seansları, *Nâzım Küba'da* (Belgesel, 16 Ocak Salı)²³²⁵, Manzaralar (Oyun, 17 Ocak Çarşamba), Komünist Nâzım (Oyun-etkinlik, 17 Ocak Çarşamba), Galina'nın Nâzım'ı (Görsel Anlatı 18 Ocak

²³¹⁹ “Nâzım Anılıyor”, *Milliyet Sanat*, sayı 505, (1 Haziran 2001): 10-11.

²³²⁰ “Ona doktor olarak gelmişim. Sonra sevgilisi oldum. Ama onu dört kez ölümden kurtaran sevgilisi” cümleleri, Dr. Galina'nın Nâzım'ın reel yaşamına ışık tutan röportajdandır. Dr. Galina, tefrika mülakatında şairle tanışması, aşk ilişkisi, günlükleri, bir hafta içinde bir piyes yazması gibi özel ve biyografik birçok meseleye hatıraları eşliğinde yer vermiştir. Bkz. Dursun Özden, “Nâzım'ın Sevgili Doktoru Galina 1: Onunla Geçirdiğim 7 Yıl Ömre Bedel”; “Nâzım'ın Sevgili Doktoru Galina 2: Beni Benden İyi Tanıyordu”; “Nâzım'ın Sevgili Doktoru Galina 3: Benimle İlgili Yazmasını Yasakladım”; Nâzım'ın Sevgili Doktoru Galina 4: Aşksız Bir Şair Olabilir mi?”, *Cumhuriyet*, nr. 29683-86, (13-16 Ocak 2007): 8-9.

²³²¹ Dr. Galina'nın röportajındaki başlıklardan birisi “Vera Elimden Aldı”dır. Bkz. *Cumhuriyet*, nr. 29683, (13 Ocak 2007): 8.

²³²² Nâzım Hikmet'e dair “komünist ve yaratıcı”, “âşık ve duygudaş” yaklaşımına modern bir okuma örneği olarak bkz. Zeynep Oral, “Nâzım 105 Yaşında...”, *Cumhuriyet*, nr. 29682, (12 Ocak 2007): 15.

²³²³ 105 doğum yılında Orhan Karaveli'nin anıları için bkz. Orhan Karaveli, “Nâzım Hikmet'le Moskova Anıları”; “Moskova'da Gömülmek İstemiyordu”, *Cumhuriyet*, nr. 29685-86, (15-16 Ocak 2007): 9.

²³²⁴ Güray Öz, “Nâzım'ın Daktilosu”, *Cumhuriyet Hafta Sonu*, yıl 1, sayı 33, (13 Ocak 2007): 2.

²³²⁵ Geniş bilgi için bkz. Rüçhan Akcan Selim, “Nâzım Küba'da”, *Cumhuriyet Pazar*, yıl 21 sayı 1086, (14 Ocak 2007): 9.

Perşembe), NHKM Edebiyat Topluluğu (Panel, 18 Ocak Perşembe), Nâzım İçin Şarkılar (19 Ocak Cuma), Güzel Günler Göreceğiz Çocuklar (Şiirler/Şarkılar, 19 Ocak Cuma), Çizgilerle Nâzım (Sergi, 16-30 Ocak) adlı çok yönlü programlarla bir edebiyat şöleni halinde icra edilmiştir. Program günler öncesinden edebî kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.²³²⁶

Nâzım anmalarındaki hedef kitle genç kuşak olarak görüldüğünden etkinliklerin çok yönlü olmasına özellikle dikkat edildiği görülmektedir. Burada sanatın ve edebiyatın ustalarını genç kuşaklarla buluşturma çabası belirgindir. Ancak, ustaları, ölümlelerinden sonra hatırlamak, çok saygın bir çaba olarak kabul edilirken onlara yaşadıkları süre içinde sahip çıkmak daha doğru bir yaklaşım şekli olduğundan tiyatro ve sinemaya gitme teşvik edilmiştir.²³²⁷

Aylık edebiyat dergisi *Hece*, Ocak 2007 tarihli 121. sayısını “Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı” olarak şaire adamı ve onun üzerinden yüzyıllık toplumsal maceramızın okunup anlaşılmasına odaklanmıştır.²³²⁸

5 Ocak 2009 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla²³²⁹ Nâzım Hikmet’in vatandaşlık hakkının iade edildiği, hükümet tarafından kamuoyuna ilan edilmiştir. Hükümetin bu kararı, kimilerine göre, “Nâzım Hikmet önünde saygıyla eğilmek ve bükülemeyen bileği öpmek” şeklinde yorumlanırken bazıları da bu gelişmeyle sol edebiyat cenahlarının “keyfince kullanabileceği efsanenin yıkılması”ndan kaynaklanan bir tepki olarak okunmuştur. M. Selim Gökçe, *Türk Edebiyatı* dergisinde bu gelişmenin ülkemizdeki kutuplaşmayı azdıran, gerilimi tırmandırıp düşmanlıkları besleyen anlaşmazlık noktalarını mümkün olduğu kadar azaltarak temel meselelerde daha seviyeli tartışmaların yolunu açmak için bir fırsat olduğunu belirtmiştir. Rahatlıkla üstesinden gelinebilecek meseleler yüzünden “abes kavgalara” tutuşup vakit kaybederken hayatî meseleleri ıskaladığımızı

²³²⁶ İlan için bkz. “105 Yaşındaki Nâzım’ı Selamlıyoruz!”, *Cumhuriyet*, nr. 29681, (11 Ocak 2007): 14.

²³²⁷ Bu algıya örnek bir yaklaşım ve okuma için bkz. Vecdi Sayar, “Ustalara Saygı”, *Cumhuriyet*, nr. 29689, (19 Ocak 2007): 15.

²³²⁸ Akademisyen ve araştırmacıların mercek altına aldığı bu çalışmada Nâzım Hikmet’in “Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri” (I. Bölüm) ile birlikte “Şairliği” (II. Bölüm), “Romanı, Öyküsü, Tiyatrosu ve Senaryosu” (III. Bölüm), “Anılarda ve Mektupları” (IV. Bölüm), hakkında çeşitli bakış açılarına dayanarak edebî mirasının tarihimizdeki yerini anlamaya yönelik “Soruşturması” (V. Bölüm) yer almaktadır. Bunların yanı sıra Albüm ve şairin bibliyografyası da bu kapsamlı incelemenin bir parçasıdır. Bkz. “Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı”, *Hece*, sayı 121 (Özel Sayı 13), (Ocak 2007): 9-640.

²³²⁹ *Resmî Gazete*’deki 2009/14540 sayılı karar şöyledir: “Nâzım Hikmet Ran’ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25/7/1951 tarihli ve 3/14301 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının kaldırılması; İçişleri Bakanlığının 5/1/2009 tarihli ve 70020 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunca 5/1/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.” Bkz. “Bakanlar Kurulu Kararı”, *Resmî Gazete*, sayı 27106, (10 Ocak 2009 Cumartesi): 1.

hatırlatmıştır.²³³⁰ Neticede bir ülkenin birleştirici gücü olması gereken bir şair, yine bir kutuplaşma aracı olarak ölüm yıldönümünde ayrışmaya neden olmuştur.

Periyodik bir ritme uymadan hemen her ölüm yıldönümünde anılagelen Nâzım Hikmet'in şiiri, 2000'li yıllarda artık Türkiye'de kültürel sermaye birikiminin bir parçası olarak dolaşan bir edebî üründür. Nâzım Hikmet anmalarında şairin yapıtlarıyla “üretici olarak yazar” kavramını doğrulayan devrimci bir şair kimliği özellikle vurgulanmıştır. Bu yönüyle şair, “okuruna umut aşılayarak geleceği anımsatarak, işçi sınıfının mücadele perspektifinden beslenmektedir. İhtifal yazılarında şairin “ hâlâ/hep güncel kalacağı, her yeni okur kuşağını besleyerek ondan besleneceği” edebî bellekte ve kanonik çevrelerde dillendirilen tespitlerdendir.²³³¹

Nâzım Hikmet anmalarında eserlerinin sahnelenmesi, teknoloji ile desteklenerek yeni boyutta kültürel bellekte işlenmiştir. 23 Aralık-2 Ocak 2015 tarihleri arasında Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde Hakan Yavaş'ın rejisörlüğünde hazırlanan ve şairin Kurtuluş Savaşı'nı anlattığı “Kuva-yı Milliye Destanı”, Şehir Tiyatroları'nın aktüel bir çehreye büründürdüğü çalışmalardandır.²³³²

21 yüzyıldaki Nâzım ihtifallerinde şairin “tüm dünya halklarına sonsuz bir sevgi taşıyan koca bir nehir” olarak yaşamaya devam ettiği sıklıkla vurgulanmıştır.²³³³ Şair adına kurulan vakıf ve sivil dernekler, Nâzım'ı aktüelin bir parçası yapmak üzere ölüm yıldönümlerinde farklı pratikler geliştirmeyi sürdürmüşlerdir. Şairin ölüm yıldönümü olan 3 Haziran'da Nâzım'ın eserlerinden yola çıkarak onun duygu, düşünce ve hayallerini bugüne taşımak ve bir görsel anma oluşturmak amacıyla Mimarlar Odası Ankara Şubesi ile Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı, 2020 yılında “Nâzım Hikmet Anısına Yazıdan Görsele” adlı bir tasarım yarışması düzenlemiştir.²³³⁴

21. yüzyılın teknik imkânlarından Nâzım Hikmet anmalarında fazlasıyla faydalandığı görülür. Şairin artık dünya çapındaki kimliği pekişmiş, dijital çağın gereği olarak görsel sunumu öne çıkaran anma faaliyetleri düzenlenmeye başlamıştır. Nâzım Hikmet'in şiir ve

²³³⁰ Bkz. M. Selim Gökçe, “Nâzım Hikmet Üzerine Notlar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 36-41.

²³³¹ *Varlık* dergisinin “Nâzım Hikmet: ne güzel şey hatırlamak seni” başlıklı özel dosyasında yer alan bu tarz bir okumaya örnek olarak bkz. Ali Galip Yener, “Nâzım Hikmet Şiiri ve Geleceği Anımsamak”, *Varlık*, sayı 1233, (Haziran 2010): 3-5.

²³³² Günseli Yılmaz, “Nâzım Hikmet'in Ölümsüz Eseri Tiyatroda”, *Milliyet Kitap*, sayı 122, (Aralık 2015): 34.

²³³³ Örnek olarak bkz. Güney Özkılınç, “55. Ölüm Yıldönümünde Nâzım Hikmet: Şair Kokan Bulutlar”, *Varlık*, sayı 1329, (Haziran 2018): 38-40.

²³³⁴ Yarışmaya dair detaylar için bkz. “Nâzım Hikmet Anısına Yarışma”, Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nazim-hikmet-anisina-yarisma-1738468>.

mektuplarından sahneye uyarlanan, müzikal testere ve viyolonsel eşlik ettiği “RAN” adlı oyun, dünya prömiyerini 2017’de Londra Milfield’da yapmıştır. 15 Ocak 2021 tarihinde pandemi nedeniyle dijital olarak izleyiciyle buluşan ve Türkiye’de birçok kez sahnelenen oyun, şairin 119. doğum günü anısına atfedilmiştir. İzleyici biletini aldıktan sonra istediği saatte *Ran* oyununu çevrimiçi olarak izleyebilmektedir.²³³⁵ Şair ve yazarların doğum ve ölüm yıldönümleri faaliyetlerinin askıya alındığı 2020 ve 2021 yılında Nâzım Hikmet anmaları da dijital platformlara taşınmıştır. İstanbul merkezli yerel belediyeler de adlarına kurulan Youtube hesapları sayesinde etkinliklerini izleyicilerle buluşturmaya devam etmişlerdir. “Dünya Şairini Selamlıyor” adı altında düzenlenen bu anma faaliyetlerinde “Nâzım Hikmet Şarkıları”, “Nâzım Hikmet’in Sesinden Şiirler”, “Dünya Nâzım Hikmet Şiirleri Okuyor” temalı bölümler dikkat çeker. Etkinliklerde Japonya, Macaristan Kültür Ateşelerinin ve Institut Françasi temsilcisinin Nâzım Hikmet için gönderdiği mesajların okunması, şairin anmalarında uluslararası ilginin Türkiye’deki izdüşümüdür.²³³⁶

Nâzım Hikmet’in doğum ve ölüm yıldönümlerindeki anmalarda dikkat çeken en önemli unsur, anma pratiklerinden kaynaklanan zenginliktir. Her sene yeni bir anma ritüeli sahneye konulmak suretiyle şair özel hayatı dışında yakın çevresi ve irtibatının olduğu şahıslarla da gündeme getirilmektedir. Bu anmaların, çoğu zaman bir karnaval niteliği taşıdığı da görülür. Bu kapsamda bir taraftan “İyi ki Doğdu Nâzım Hikmet” başlığıyla yapılan çevrimiçi anma etkinliğinde şiirli müzik dinletisi sanatseverlerle buluşurken diğer taraftan şairin büyük aşkı olarak nitelendirilen Piraye’ye yazdığı mektuplardan yola çıkarak hazırlanan “Piraye” isimli tiyatro oyunu, yerel belediyelerin Youtube kanalından izlenebilmektedir.²³³⁷

Nâzım Hikmet anma pratiklerinin içerisinde müzik ve müzikal ritüeller önemli bir yer tutar. Hemen her sene aralık ayında düzenlenmeye başlanan Nâzım Hikmet dinletileri, kültür mahfillerinin marifetiyle sosyal medya hesapları ve internet siteleri üzerinden ücretsiz olarak gençlerin ilgisine sunulan faaliyetlerdendir. Nâzım Hikmet’in 1940’larda yazdığı “Memleketimden İnsan Manzaraları” eserinden bir seçkiyle sunulan “Bir Tren Kalkar Haydarpaşa Garı’ndan” başlıklı dinletide çeşitli isimler şairin şiirlerini

²³³⁵ Öznur Oğraş Çolak, “Nâzım Hikmet’in Doğum Günü”, *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 1, 15.

²³³⁶ Nâzım Hikmet’in 119. doğum gününde çeşitli çevrimiçi etkinliklerle anılmasına örnek olarak bkz. “Ataşehir’in Etkinlikleri Gün Boyu Sürecektir”, *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.

²³³⁷ Bkz. “Çankaya’dan Oyun ve Dinleti”, *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.

seslendirmiştir. Sahneye uyarlanan müzikal oyun ve dinletileri, anma yıldönümlerini aktüel zamanla şairi buluşturma çabalarının örnekleri kapsamında değerlendirilebiliriz.²³³⁸

Nâzım Hikmet'in 120. doğum yılı, Nâzım Hikmet Vakfı'nın kuruluşunun 30. yılıyla birlikte kutlanarak şairle özdeşleşen kurumun gayretleri de vitrine taşınmıştır.²³³⁹ Nâzım Hikmet anmalarının zaman ilerledikçe ritüel pratiklerinde zenginlik ve çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu yönüyle anmalar, gelenekten kopmadan modern renklerle çeşitlenerek aktüele seslenme gücüne sahiptir. Taklitten ziyade ritüellerdeki orijinallik Nâzım Hikmet ihtifallerinde belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Son olarak Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın şairin 59. ölüm yıldönümünde 9 Mayıs 2022 Pazartesi günü başlattığı “şiir okuma zinciri” bu türdendir. Nâzım'ın ölüm yıl dönümü olan 3 Haziran'a kadar devam eden Nâzım şiiri okuma etkinliği, Vakfı'n sosyal medya hesaplarından paylaşılan videoyla başlamıştır. Faaliyete Nâzım Hikmet hayranı şiirsevenler de kendi davetleri ve kendi okuyacakları şiirlerle katılabilmektedir.²³⁴⁰

Anma günlerinde ritüel pratiği yaratma, çağın anlayışına uyarlama ve zamanın/güncelin ruhunu yakalama bakımından Türk edebiyatında hiçbir şaire nasip olmayacak şekilde Nâzım Hikmet anmalarının farklılık arz ettiği gözlemlenir. Ölümünden sonra her sene ivme kazanarak artan anma prestiji, şairin hayatında görülmeyen ilginin büyük kısmını vefatından sonra kendisine kazandırmıştır. Hayatının çeşitli dönemlerinde yaşadığı talihsizlikler, siyasi cephesi, sansasyonel trajedisi, kendisine ve eserlerine görülen yasaklar ve kovuşturmalar, özel hayatı zaman zaman şair kimliğinin önüne geçmek suretiyle ismi etrafında koruyucu bir zırh hâline getirilse de Nâzım Hikmet, anma geleneğinde örnek teşkil edecek pratiklerle, yeni imajlarla, zengin ritüellerle her devir ve döneme seslenebilecek kudrette 21. yüzyıla ulaşmıştır. Ülkemiz kadar yurt dışında da Nâzım Hikmet'in anılması, şairi seven dostlarının, dava arkadaşlarının ve okurlarının kendisini sahiplenmesiyle doğru orantılıdır. Şairliği kadar biyografisinin cazibesi ile Nâzım Hikmet Türk edebiyatında başlı başına bir hadise ve “prestij değeri yüksek” sembolik bir figürdür. Bu yüzden Nâzım Hikmet, hakkında düzenlenen anmalar, akademik ve sivil araştırmalar, müzikal ve teatrel adaptasyonlarla her zaman gelecek nesillere hitap etmeye devam edecektir.

²³³⁸ Bkz. “Bir Tren Kalkar Haydarpaşa Garı'ndan”, *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.

²³³⁹ Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurucularından Zeynep Oral'la yapılan röportaj ve haber için bkz. “Nâzım Hikmet: Doğumunun 120. yılında Dünyanın En İyi, En Namuslu Şairine Selâm Olsun”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1667, (27 Ocak 2022): 10, 12-13.

²³⁴⁰ Bkz. “Nâzım Şiir Zinciriyle Anılıyor”, *Milliyet*, sayı 23862, (10 Mayıs 2022): 2.

4.1.12. NECİP FAZIL İHTİFALLERİ

Şair, yazar ve gazeteci Necip Fazıl Kısakürek (26 Mayıs 1904-25 Mayıs 1983), döneminde şiirde metafiziğin ustası olarak görülmüş ve ince lirizmin, zarif ifadenin, içli bir duygunun ürperişlerini yansıtan tarafıyla Fransız edebiyatında Baudleaire'nin *Elem Çiçekleri*'yle yaptığı atılımın Türk şiirindeki izdüşümü sayılmıştır.²³⁴¹ Necip Fazıl, şair ve fikir adamı kimliğiyle mücadeleci ve aksiyoner şahsiyetiyle Cumhuriyet döneminden başlayarak 1980'lere kadar sürekli ilgiyi üzerinde en çok toplayan bir isimdir. Orhan Okay, Necip Fazıl'ın "insan, sanatkâr, fikir ve aksiyon" adamı olarak değerlendirildiğinde daha çok sanatkâr şahsiyetinin sivrildiğini söylemektedir. Bu sonuç hayatına, fikir ve aksiyonuna sinen sanatkâr şahsiyetinin ezici üstünlüğünden kaynaklanmaktadır.²³⁴² 1980 yılında Necip Fazıl'a Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü verilmiştir, fakat şair ödülü kabul etmeyerek bakanlığı onurlandırmıştır. Türk Edebiyatı Vakfı'nda yapılan törende şaire "Türkçenin yaşayan en büyük şairi Sultanu's-Şuarâ" (şairler sultanı), unvanı ve belgesi takdim edilmiştir. Törende Necip Fazıl kendisini "Viranede sultan" olarak nitelendirmiştir.²³⁴³

Şaire dair siyasal paradigmanın karşı kutbu sayılan ve daha çok Nâzım Hikmet'le sık sık kıyaslanmasına imkân tanıyan edebî hafızdaki Necip Fazıl'ın "ikonik imaj"ı ölümü ile birlikte yoğunlaşmaya başlamıştır. Necip Fazıl, 25 Mayıs 1983 günü saat 01.30'da vefat etmiştir.²³⁴⁴ *Mavera* dergisi, şairi "fikir ve edebiyat dünyamızda son birkaç yüzyılın en parlak ve renkli simalarından biri sayma" gerekçesini "Ömrünün sürekli mücadeleler, çileler içinde geçmesi, hiçbir baskı, şiddet, zulmün onu hak gördüğü davasında mücadele etmekten geri döndürmemesi, yıldırmaması ve boynunda bir mahkûmiyet kararıyla son nefesini vermesi" şeklinde sıralamıştır. Bütün bu özellikleriyle, Türk dilinin "gelmiş geçmiş en büyük ustalarının ön safında yer aldığı" için de "Üstad Necip Fazıl Kısakürek" sıfatıyla yâd edilmeye başlanmıştır.²³⁴⁵

Necip Fazıl'ın ölümü şairin eserlerine yönelik inceleme ve araştırmaların yoğunlaşmasında önemli bir milattır.²³⁴⁶ Bu kapsamda ilk dikkatlerin şiir ve hikâyeye yönelik olması

²³⁴¹ M. Sunullah Arısoy, "18 Yılda Türk Edebiyatı", *Yeni Türk*, cilt 9, sayı 107 (İkinciyeşrin 1941): 752-753.

²³⁴² Doç. Dr. M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), VII.

²³⁴³ Sefa Kaplan, "Ölümünün 3. Yılında Necip Fazıl Kısakürek: Bir Muzdaribin Çilesi", *Tercüman*, nr. 8715, (29 Mayıs 1986): 5.

²³⁴⁴ "Necip Fazıl Kısakürek Öldü", *Cumhuriyet*, nr. 21101, (26 Mayıs 1983): 1, 11.

²³⁴⁵ "Üstad Necip Fazıl Kısakürek", *Mavera*, cilt 7, sayı 79, (Haziran 1983): 1.

²³⁴⁶ Necip Fazıl'ın "Ölümünden Önce Yazılanlar", "Ölümüyle Şahsiyeti Hakkında Yazılanlar", "Ölümüyle Eserleri Hakkında Yazılanlar" ve "Ölümünden Sonra Yazılanlardan" seçmeler için bkz. "60 Yılda Necip Fazıl Kısakürek", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 365-528.

düşündürücüdür. Büyük Doğu Yayınları'nın “Bütün Eserleri” dizisinin ilk kitabı “Hikâyelerim”dir. Âlim Kahraman'ın “Necip Fazıl Kısakürek'in Hikâyesi II” incelemesi vefatı sonrası Necip Fazıl hikâyesinin yapısına yönelik çözümlemelerin ilk örneklerdendir. Vefatından itibaren Necip Fazıl'a ithaflı ve şairi çeşitli imajlarla anlatan şiirler de edebiyat dergilerinde sık sık görülmeye başlamıştır.²³⁴⁷

Necip Fazıl'ı “ihata etmek adına” *Türk Edebiyatı* dergisinin hazırladığı “Hatıra” sayısı, vefatı sonrası çok yönlü araştırma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁴⁸ 40 kadar akademisyen, yazar, şair ve araştırmacının katıldığı bu özel sayı, şairin Türk edebiyatındaki yerini tespit etmek amacını taşıyan önemli bir örnektir. Bu yazılar içerisinde şairin ruh portresini, (Prof. Dr. Ayhan Songar), dava adamı yönünün (O. Yüksel Serdengeçti), şairler sultanı payesini (Necmettin Hacıeminoğlu), hatıralardaki aksini (Süleyman Yalçın, Doç. Dr. Orhan Okay), hatip yönünü (M. Mehdi Ergüzel, 39-41), tasavvuf cephesini (Muzaffer Doğan, 43-44), tiyatro yazılarını (Aylâ Ağabegüm, 48-51), sinema ve TV'deki portresini (Yücel Çakmaklı, 51) *Sakarya Türküsü* gibi şiirlerinin tahlilini (Ahmet Kabaklı, 57-58), sanatını ve inancını, kavgasını ve ruh coşkunuğunu (Tahir Kutsi Makal, 86) ele alan birçok araştırma ve inceleme yazısı tanıyanların kalemiyle edebî hafızaya nakledilmiştir.²³⁴⁹ Necip Fazıl'a dair değerlendirmelerde dehasının ve şairliğinin tebci/yüceltme kaygısıyla daha belirgin bir şekilde üzerinde durulduğu görülmektedir. Ekrem Zingal'ın “Dâhiler Dâhisinin Ardından”²³⁵⁰, Mustafa Miyasoğlu'nun “Necip Fazıl'ın Dehası”²³⁵¹ makaleleri ile D. Mehmet Doğan'ın “Son Sultanüşşuara” yazılarında bu yönelim göze çarpmaktadır.²³⁵² Bununla birlikte Prof. Dr. Kaya Bilgegil'in “Necip Fazıl'a Dair”²³⁵³, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'nun “Türkçenin Sultanı” yazıları²³⁵⁴ Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın “Kaldırımlar”²³⁵⁵ şiirini tahlili ile Dr. Bilge Ercilasun'un “Necip Fazıl ve Zaman” başlıklı değerlendirmeleri akademik sorumlulukla

²³⁴⁷ Bkz. Âlim Kahraman, “Necip Fazıl Kısakürek'in Hikâyesi II”, *Mavera*, cilt 7, sayı 83, (Ekim1983): 26-30.

²³⁴⁸ *Türk Edebiyatı* ve *Mavera* haricinde vefatı sonrası Necip Fazıl için *Kültür ve Sanat* (nr. 28-29, Temmuz-Ağustos 1983), *Yönelişler* (nr. 25, Temmuz 1983), *Suffe: Kültür-Sanat Yıllığı 1984: Necip Fazıl Armağanı* birer özel sayı neşretmiştir. Geniş bilgi için bkz. M. Orhan Okay, “Kısakürek, Necip Fazıl”, *TDVİA*, cilt, 25, (Ankara: TDV, 2022), 484-488.

²³⁴⁹ “Necip Fazıl'ın Aziz Hatırasına...” mottosuyla çıkan özel sayıdaki yazı ve şiirlerin tamamı için bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 3-111.

²³⁵⁰ Ekrem Zingal, “Dâhiler Dâhisinin Ardından”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 63.

²³⁵¹ Mustafa Miyasoğlu, “Necip Fazıl'ın Dehası”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 62.

²³⁵² D. Mehmet Doğan, “Son Sultanüşşuara”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 60-61.

²³⁵³ Prof. Dr. Kaya Bilgegil, “Necip Fazıl'a Dair”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 12.

²³⁵⁴ Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, “Türkçenin Sultanı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 13-14.

²³⁵⁵ Prof. Dr. Mehmet Kaplan, “Kaldırımlar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 66-68.

kaleme alınmış yazılar da bu özel hatıra sayısında yer almaktadır.²³⁵⁶ Dergide Necip Fazıl şiirine değer verenler arasında Attilâ İlhan (s. 27), Çetin Altan (s. 54), Aziz Nesin (s. 55), Mümtaz Soysal'ın (s. 55) şaire dair görüşlerine de özellikle bir kıyas olması bakımından yer verilmiştir.

Necip Fazıl'ın "Sakarya Türküsü" ismiyle kendi sesinden şiirlerini okuduğu kasetin de birkaç ay sonra satışa sunulması, şairin toplumsal bellekteki varlığını pekiştiren asıl unsurun şiirleri olduğunun bir delilidir.²³⁵⁷

Necip Fazıl ismi etrafındaki sembolik imaj, ona dair değerlendirmelerde çok belirgin bir unsurdur. Geride bıraktığı yüz kadar eser, "ortaya koyduğu ve gelişmesi için çırpındığı bir şuur, bir idrak ve bir iman heyecanının" yansıması olarak yorumlanmıştır. Şaire dair bu ilk yaklaşımlar, ölümünün üzerinden kısa bir süre geçtiği için romantiktir. Mustafa Miyasoğlu "Necip Fazıl'ı Değerlendirmek" başlıklı yazısında "*Artık Necip Fazıl'ı sevmek, onun hatırasına bağlı olmak, bir fâniyi sevmek ve hatırasına hürmet etmekten fazla bir şeydir.*" cümlesiyle asıl sahip çıkılması gereken şeyin onun davası olduğunu dile getirmiştir. Adına kurulması arzu edilen armağan ve enstitü tekliflerini de "günlük ve ömürsüz işlerin peşinde koşmak" şeklinde nitelendirmiştir. Miyasoğlu'nun Necip Fazıl imajını ikonik bir düzlemde ele alan şu cümleleri, sonraki ihtifallerle pekişen yaklaşımın ilk örneğidir:

"Yaşarken yeterince değerlendiremediğimiz Üstad'ı, ölümüyle yükseldiği noktada anlayıp değerlendirememek, günümüz için büyük bir utanç vesilesidir. Evet, o artık bir gazetenin manşetinde ifadesini bulan şekliyle 'ölümsüzlük âleminde'dir. Yaşadığı günlerin bütün hesapları ve meseleleri, o söz konusu olunca artık ortada yoktur. Yaşarken sahip olduğu değer ve yüceliğin çok çok üstüne çıktı ölümüyle. Bu ölüm, onu bir dâvânın sözcülüğünden sembollüğüne yükseltti."²³⁵⁸

Yaşarken bir davanın sembolü olan Necip Fazıl'ı daha yüksek bir yerde konumlandırma, Miyasoğlu'na göre "bir şuur ve idrak davasının ta kendisi olma mevkiine" çıkarma teşebbüsleri, Allah'ın ona nasip ettiği eserlerle yüklendiği memuriyetin bir gereği olarak kolektif belleğe sunulmuştur. Artık onu yaşarken anlamak ve ona çağdaş olmanın önemini kavramak kadar ölümünün anlamını da kavramak gerekmektedir. Zira "*bu ölüm, sıradan bir insanın ölümü olmadığı gibi, sıradan bir ölüm de değildir. Çok az insan ölümün eliyle bu kadar yücelebilmiştir.*" Miyasoğlu, şairi kuşatan bu imajı, eserlerinin geniş kitlelere okutturulması, mesajının bütün millete mal edilmesi, davasının ve iman heyecanının yeni nesillere

²³⁵⁶ Dr. Bilge Ercilasun, "Necip Fazıl ve Zaman", *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 90-92.

²³⁵⁷ Şairin en güzel şiirlerini kendi sesinden sunma etiketiyle dağıtılacak kasetin reklamı için bkz. "Sakarya Türküsü", *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 30.

²³⁵⁸ Mustafa Miyasoğlu, "Necip Fazıl'ı Değerlendirmek", *Mavera*, cilt 8, sayı 86, (Ocak 1984): 22.

tanıtılması için bir zorunluluk kabul etmiştir. Necip Fazıl'ı “millî gurur”, ve “Türk kültürünü şahsiyetine yaraşır biçimde dünyada temsil edecek tek kişi” olarak gören bu romantik algı, şairi Batı edebiyatının büyük kült şairlerinden daha üstün olma iddiasının dillendirilmesine kadar ileri gitmiştir.²³⁵⁹

Necip Fazıl vasiyetinde “*Beni de Allah ve Resûl aşkının yanık bir örneği ve ardından birtakım sesler bırakmış divânesi olarak arada bir hatırlayınız!*”²³⁶⁰ şeklinde bir ifade kullanarak vefatından sonra kendi anılma usullerine dair bir gönderme yapmıştır. Şairin büyük oğlu Mehmet Kısakürek, 1984 yılı Eylül ayından itibaren “Necip Fazıl'ın Bütün Eserleri” adlı yayın faaliyeti ile babasının geniş kitlelere ulaşan bir yazar olması noktasında çalışmalara başlamıştır. Röportajında babasının en büyük mirasının “Büyük Doğu” olduğunu belirten Mehmet Kısakürek, “*Unutmak mümkün değil ki hatırlayalım!*” diyerek şairin kültürel bellekteki silinmez itibarına bir gönderme yapmıştır. O, her şeyden önce büyük kalabalıkların şairidir. 25 Mayıs 1983 şairin yeniden doğuş tarihi olarak belirlenmiş ve bu amaçla bütün eserlerinin kalabalık okuyucu kitlelerine ulaşması bir anma ritüeli olarak oğlu tarafından ilan edilmiştir.²³⁶¹ Bütün bu faaliyetler, şairi “Sonsuzluk Kervanı”na katma çabalarının bir ürünüdür. Oğullarının babalarını kültürel bellekte eserleri yoluyla yaşatma gayreti, dönemin şair ve yazarları tarafından takdir edilir ve ideal bir örnek olarak değerlendirilmiştir.²³⁶²

Ömrü boyunca sanat, edebiyat ve fikir hayatının büyük bir ilgi merkezi olan Necip Fazıl'ın anılma yeri genellikle Eyüp'teki mezarıdır. Türk edebiyatında Bâkî'den sonra ikinci “Sultanu’ş-Şuarâ” unvanına sahip olan şair, teknoloji imkânlarının yaygın olduğu bir zamanda öldüğü için birinci ölüm yıldönümünden itibaren TRT'deki programlarla da anılmıştır.²³⁶³ 26 Mayıs 1984 tarihi Necip Fazıl'ın hem birinci ölüm yıldönümü hem de 80. doğum yıldönümüdür. Şairin şahsiyetine, mücadelesine, şiirine dair çeşitli hükümlerin

---

²³⁵⁹ Miyasoğlu yazısında Anadolu'da Yunus Emre'nin asırlar önce yüklendiği misyona ikinci defa talip olanın Necip Fazıl olduğunu ilan etmiş, milletin tarihi kimliğe kavuşarak büyük hamleye ulaşmasının da Necip Fazıl ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Şairin büyüklüğünü izah eden ikonik tespitleri ise şöyledir: “*Shakespeare İngilizler için neyse, Victor Hugo Fransızlar için neyse, Goethe almanlar için neyse, Necip Fazıl bizim için odur artık. Puşkin'le Dostoyevski'nin milletleri için yapamadıklarını Necip Fazıl bizim için gerçekleştirmiştir. Ona yalnızca millî gurur olarak değil, tarihî misyonumuzun ifade edicisi olarak bakmak gerekir. Türk kültürünü şahsiyetine yaraşır biçimde dünyada temsil edecek tek kişi olduğu gerçeği anlatılamadığı sürece, Necip Fazıl değerlendirilmiş olmaz.*” Bkz. Mustafa Miyasoğlu, a.y., 23-24.

²³⁶⁰ Necip Fazıl'ın vasiyetini tamamı için bkz. “Vasiyeti”, *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 15.

²³⁶¹ Sadettin Erkişi, “Mehmet Kısakürek Merhumu Anlattı: Babamın Gizli Bir Yönü Olmamıştır!”, *Tercüman*, nr. 7998, (25 Mayıs 1984): 3.

²³⁶² Örnek olarak bkz. Ahmet Kabaklı, “Sonsuzluk Kervanı”, *Tercüman*, nr. 8000 (27 Mayıs 1984): 2.

²³⁶³ “Ölümünün 1. Yıldönümünde Üstâd Necip Fâzıl'ı Rahmetle Anıyoruz!”, *Tercüman*, nr. 7998, (25 Mayıs 1984): 3.

verildiği bu yıldönümünde “onun 60 yılı dolduran şiir hayatının aynıyla 60 yıllık toplumsal hayatımızın şiire dönüşmüş fotokopiler olduğu” edebî hafızada algılama biçimlerindendir.²³⁶⁴

1983 yılı 25 Mayıs’ından itibaren Necip Fazıl hakkındaki neşriyat yaklaşık bir yıldır aralıksız devam etmiştir. Bu eğilimi Bekir Oğuzbaşaran, şairin fani hayattan ayrılma eserleriyle, fikirleriyle, aramızda yaşayan bir “büyük klasiğimiz” oluşunun belgesi olarak okumuştur.²³⁶⁵ Mustafa Miyasoğlu da birinci ölüm yıldönümünde bir şair ve mütefekkir olarak “öncülük misyonunu hakkıyla ifa eden” Necip Fazıl’ın “bir büyük velinin tasarrufuyla ölünceye kadar hizmetini sürdürmüş, öldükten sonra millî bir sembol hâlinde İslâm âlemine örnek bir şahsiyet” olduğunu iddia etmiştir. Batı büyük şairlerden üstün olmanın yanı sıra Miyasoğlu, romantik bir zaviyeden şaire bakarak şöyle bir hüküm vermiştir:

“O artık bizim için Yunus Emre gibi bir ölüm eri, Fuzûlî gibi bir ıstırap adamı, Bâkî gibi *Sultanu’ş-Şuarâ*, Nefî gibi bir hiciv ve öfke şairi, Şeyh Galib gibi lirizm ustası, Hâmid’den ileride metafizik hummalı, Yahya Kemal’den şuurlu tarih muhasebecisi, Âkif’den kararlı bir İslam savaşçısıdır.”²³⁶⁶

Vefatından bir yıl sonra *Suffe Kültür Sanat Yıllığı, Necip Fazıl Armağanı-1984* hazırlayarak şaire dair toplu tenkit ve tahlilleri Türk edebiyatına bırakmıştır. Yıllık’ta 3 soruluk bir soruşturma açan Mustafa Miyasoğlu’nun şair ve yazarlardan cevabını istediği suallerden biri de Necip Fazıl’la ilgilidir: “Biz şiiri iman için bilmişiz! *diyen ve bu görüşle eserler veren Necip Fazıl Kısakürek’i ve onun kültür ve sanat hayatımızdaki yerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*” Bu soruşturmaya katılan şair ve yazarlar, kendi bakış açılarına göre Necip Fazıl’ın Türk edebiyatındaki yerini tespit etmeye çalışmışlardır.²³⁶⁷ Dr.

²³⁶⁴ Necip Fazıl’ın birinci ölüm yıldönümünde 25 Mayıs 1984 günü Akif İnan’ın TV’de yaptığı ve çeşitli hükümler verdiği konuşmanın metni için bkz. Akif İnan, “Necip Fazıl Kısakürek”, *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 15-18.

²³⁶⁵ Bekir Oğuzbaşaran, “Bir Yanlış Düzeltmek”, *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 33.

²³⁶⁶ Mustafa Miyasoğlu, “Ölümünün Birinci Yıldönümünde Necip Fazıl Kısakürek”, *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 37-38.

²³⁶⁷ Soruşturmaya katılan isimler şunlardır: Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Tahsin Banguoğlu, Ahmet Kabaklı, Elif Naci, Haldun Taner, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmîha Ayverdi, Tarık Buğra, Prof. Dr. Süleyman Yalçın, Prof. Dr. Asaf Ataseven, Prof. Dr. Ali Alparslan, Ahmet Aydın Bolak, Mehmet Şevki Eygi, Ahmet Güner, Doç. Dr. Süleyman Hayri Bolay, Muin Feyzioğlu, Seyit Kemal Karaalioğlu, Şerif Aktaş, Hekimoğlu İsmail, Ahmed Şahin, Mehmed Niyazi Özdemir, Ali Nar, Gürbüz Azak, Vahab Kabahasanoğlu, Zübeyir Yetik, Yahya Akengin, Bekir Oğuzbaşaran, Durali Yılmaz, Yavuz Bahadıroğlu, Ahmet Günbay Yıldız, Vehbi Vakkasoğlu, Muhsin İlyas Şubaşı, Mehmet Atilla Maraş, Dr. Abdullah Uçman, M. Serhan Tayşi, Hüseyin Karatay, İbrahim Ulvi Yavuz, M. Mehdi Ergüzel, Âlim Kahraman, Mustafa Özçelik, Sadettin Kaplan, Hasan Akay, Günhan Kurt, O. Olcay Yazıcı, Dr. Azza El Sawi, Vecdi Bürün. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Miyasoğlu, “Soruşturmamız”, *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 249-362.

Abdullah Uçman, sağlıklı bir Necip Fazıl Bibliyografyası yapmak, ardından onun şiir, tiyatro, hikaye, senaryo, polemik, konferans, gazete ve dergi makalelerinin belli bir sıra dahilinde dizi kitaplar hâlinde yayınlanması için vakit geçirilmeden bir Necip Fazıl Enstitüsü kurulmasını teklif etmiştir.²³⁶⁸ Bu temmeniden 6 yıl sonra Necip Fazıl'ın fikirlerini ve eserlerini yaşatmak, kültür ve sanat programları düzenlemek için 1989 yılında Necip Fazıl Kısakürek Kültür ve Sanat Vakfı kurulmuştur.²³⁶⁹

Necip Fazıl'ın ölüm yıldönümlerinde ihtifallerin yanında özel dosyalar da şairi toplumsal bellekte görünür kılma faaliyetlerindendir. *Mavera* dergisinin “Üstad 70 Yaşında” mottosuyla neşrettiği 91. sayıda şaire dair hapisane²³⁷⁰ ve yakın dostlarının hatıraları kadar Malatya Davası'nda Necip Fazıl'ı yargılayan mahkemenin savcılarından Hasan Kemal Çiçekoğlu'yla yapılan röportaj gibi ilginç ayrıntıların da ortaya çıktığı görülmektedir.²³⁷¹ *Türk Edebiyatı* dergisi de Necip Fazıl'ın ölüm yıldönümlerinde hatırlanıp çeşitli yönleriyle mercek altına alındığı dergilerdendir.²³⁷² 37 yıllık bir dostluğun ardından Prof. Dr. Süleyman Yalçın'ın “Tanıdığım Necip Fazıl” tefrikası, şaire dair dost hatıralarının edebiyat tarihindeki iz düşümlerindendir.²³⁷³

Eylül 1983'ten Mayıs 1986'ya kadar Necip Fazıl'ın 48 eseri 34 kitapta tamamlanırken şairi eserleri üzerinden kolektif bellekte geniş kitlelere tanıtmak amacıyla külliyyat basımı da bir taraftan devam etmiştir.²³⁷⁴ Yine 1986 yılı Mayıs'ında Necip Fazıl'ın “Aziz Hatırasına” mottosuyla *Büyük Doğu* özel bir sayı neşredilirken Mehmet Kısakürek tarafından bu özel sayıların her yıl mayıs ayında neşredileceğini edebî kamuoyuna duyurulmuştur. 25 Mayıs 1986 Pazar günü Necip Fazıl'ın vefatının üçüncü sene-i devriyesi münasebetiyle Eyüp Kaşgarî Mahmud Murtaza Camii'nde ikindi namazını müteakip bir hatim okunacağı, aynı

---

²³⁶⁸ Dr. Abdullah Uçman, “Soruşturma Cevapları”, *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 333.

²³⁶⁹ Bkz. “Necip Fazıl Kısakürek Kültür ve Sanat Vakfı Kuruldu”, *Milliyet*, (23 Ekim 1989): 12.

²³⁷⁰ Necip Fazıl'la dokuz ay zindan arkadaşlığı yapan Feyzi Özer'in hatıraları için bkz. Feyzi Özer, “Necip Fazıl'la Dokuz Ay”, *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 19-22.

²³⁷¹ Akin İnan'ın röportajı için bkz. “Malatya Davası'nda Necip Fazıl'ı Yargılayan Mahkemenin Savcılarında Hasan Kemal Çiçekoğlu ile Bir Konuşma”, *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 31-34.

²³⁷² *Türk Edebiyatı* dergisinin şaire tahsis ettiği özel bölümde Ayhan Songar, Bekir Oğuzbaşaran, Süleyman Yalçın, Mustafa Mirasoğlu, Muhsin İlyas Subaşı, Firuzan Tekil'in yazıları için bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 32-41.

²³⁷³ Örnek olarak bkz. Prof. Dr. Süleyman Yalçın, “Tanıdığım Necip Fazıl-1-3” *Türk Edebiyatı*, sayı 117, 128, (Temmuz 1983, Haziran 1984): 16-17; 35-36.

²³⁷⁴ Necip Fazıl'ın 1986 Mayıs'ında basılan eserlerinin listesi için bkz. “Necip Fazıl/Bütün Eserleri Külliyyatı”, *Büyük Doğu (Aziz Hatırasına Özel Sayı)*, (Mayıs 1986): 33.

dergide “Gönüldaşları”nın verdiği iç kapak ilanından anlaşılmaktadır.²³⁷⁵ Bu tarihlerde edebî hafızada Necip Fazıl, ithaf şiirleriyle de hatırlanan şairlerin başında gelmektedir.²³⁷⁶

Zamanı hem içinde hem de dışından kurcalayan şair, her vefat yıldönümlerinde gazete ve dergilerde tefrika edilen ilginç mottolarla kültürel bellekte canlandırılmıştır. Necip Fazıl’a dair çizilen anma portrelerinde o “bohemin dipsiz uçurumlarında yuvarlanmasına rağmen mutsuz, yalnız ve korku dolu bir muzdarip” şairdir. Ölümünün üçüncü yılında Necip Fazıl, “akıl dışı ağrıyan adam”dır. Çilesini beyninde sürekli taşıyan biri olarak “azaptaki ruhunun çırpınışları içindedir ve beynini hafakanlar basmaktadır.” Davası ise tektir: Ölmek!”²³⁷⁷ Necip Fazıl anmalarında hayatının trajedisine bir son veren “mürşidi, efendisi, kurtarıcısı” Seyyid Abdülhakim Arvasi de sık sık hatırlanmıştır. Zira bu sayede şairin kendisinden tamamen ayrı bir yola girdiğini gören eski dostları ve bohem mekânlarının müdavimleri ona “mistik şair” sıfatını yakıştırmışlardır.²³⁷⁸

Vefatının ardından çok geçmemesine rağmen Necip Fazıl sivil organizasyonlar sayesinde sadece İstanbul, Ankara gibi merkezi yerlerde değil, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde anılmıştır. Örneğin 26 Mayıs 1988 tarihinde Kayseri’de Erciyes Eğitim ve Hizmet Vakfı, “Necip Fazıl’ı Anma Gecesi” düzenlemiştir. Törende Ahmet Kabaklı, Necip Fazıl’ı kültürel bellekte yaşatmanın gerekçesini, “Ölümsüzlük, ebedilik Necip Fazıl’ın hakkı idi. Fakat Türkiye’de öyle kör renkler var ki, onu bile körletmenin, adını anmamanın, onu kara göstermenin yolunu bulmuşlardır.” sözleriyle açıklarken²³⁷⁹ Doç. Dr. Nurettin Kaldırımcı da toplumsal hafızada yaşama kriterlerini “Şiiri, tiyatrosu, hikâyesi, romanı, dini-tasavvufî kitapları, siyasi tarihi incelemeleri, denemeleri... yani kitaplık çapta eserleri ile, aşkı, heyecanı, mücadelesi, davası, çilesi ile bıraktığı boşluk her geçen gün daha çok fark edilen aziz üstad, Türk insanının Türk toplumunun sahip çıkması, anlaması, dinlemesi gereken bir sestî, bir soluktu.” cümlesine dayandırmıştır.²³⁸⁰

1988 yılında ihdas edilen “Necip Fazıl Senaryo Yarışması” şair ve yazarları toplumsal bellekte ihya etme teşebbüslerinin farklı bir yönünü yansıtmıştır. *Türk Edebiyatı* dergisi

²³⁷⁵ Bkz. “Hatim”, *Büyük Doğu (Aziz Hatırasına Özel Sayı)*, (Mayıs 1986): 0-1.

²³⁷⁶ Rıza Hekim’in “Üstad N. Fazıl’a Rahmetle” şeklinde ithaf ettiği Ben şiiri için bkz. Rıza Hekim, “Ben”, *Türk Edebiyatı*, sayı 152, 128, (Haziran 1986): 67.

²³⁷⁷ Sefa Kaplan, “Ölümünün 3. Yılında Necip Fazıl Kısakürek: Bir Muzdaribin Çilesi”, *Tercüman*, nr. 8712, (26 Mayıs 1986): 5.

²³⁷⁸ Sefa Kaplan, a.y., 5.

²³⁷⁹ Ahmet Kabaklı, “Necip Fazıl ve Eskimez Yeni”, *Türk Edebiyatı*, sayı 177, (Temmuz 1988): 29.

²³⁸⁰ Doç. Dr. Nurettin Kaldırımcı, “Necip Fazıl’ı Anma Toplantısı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 177, (Temmuz 1988): 28.

bünyesinde açılan yarışma, filme alınacak nitelikte olmasa bile, gençleri senaryo yazımına teşvik açısından önemlidir.²³⁸¹

1990'lı yıllarda Necip Fazıl anmalarının sadece doğum ve ölüm yıldönümlerine münhasır bir ritüel hâlini almayacağını, bu milatlar dışında da anılması gerektiğini vurgulayan neşriyatlar göze çarpmaktadır. *Yedi İklim* dergisi bu yaklaşımı sergileyen mecualardandır.²³⁸² TYB, Necip Fazıl anmalarında 1990 yılından sonra aktif bir rol üstlenmiştir. 1990 yılında 19-27 Ekim tarihleri arasında “Necip Fazıl Kısakürek Gösteri Haftası” düzenleyerek dikkatleri üzerine çekmiş, hafta boyunca da video, sinema, slayt gösterileri, fotoğraf sergisi, kitap-dergi koleksiyonu ve şaire ait orijinal yazı ve şiir örnekleriyle edebî hafızayı canlandırmıştır. Necip Fazıl'ın şiirlerini okuduğu ses bantlarının yanı sıra ilk dönemlerinden son dönemlerine kadar yazdığı, yayımladığı bütün baskı örnekleriyle kitapları, Büyük Doğu dergilerinin dönem dönem sayıları sergilenmiştir. Necip Fazıl'a ait 250 resimden oluşan geniş bir albüm de o tarihte sergiye açılmıştır. Şairin basın hayatındaki mücadelesi, mahkemeleri, müdafaları, hapisane günleri ve muhtelif zaman ve mekânlarda amatör ve profesyonel çekimlerinden oluşan belgesel ve dramalar da gösterilmiştir ki bu faaliyet Necip Fazıl'ı dijital çağa uyarlama çabalarının da ilk örneklerinden biri olmuştur.²³⁸³

Türkiye Yazarlar Birliği 15. kuruluş yılı faaliyetleri kapsamında 1993 yılında “On Yıl Sonra Necip Fazıl” başlığıyla 22-28 Mayıs tarihleri arasındaki haftayı, ölümünün onuncu yılında “Necip Fazıl Haftası” olarak ilan etmiştir. İlk kez bu kadar kapsamlı bir anma seremonisine konu edilen Necip Fazıl, hafta boyunca sayıları elliyi aşkın konuşmacı tarafından anılmıştır. Her oturum zaman zaman sorularıyla katılan canlı dinleyici grubunca takip edilmiştir. Şairin eserlerinden sinemaya aktarılan filmler, Bahçelievler Belediyesi, Necip Fazıl Kültürevi'nde toplu gösterimle izleyiciye sunulmuştur.²³⁸⁴ Anma haftası vesilesiyle şairin eserlerinin Devlet Tiyatrolarında sahnelenmesi için Kültür Bakanlığı'na müracaatta bulunulmuş, şiirlerinden bestelenenler icra edilmiş, Necip Fazıl Vakfı'nın

²³⁸¹ “Necip Fazıl Senaryo Yarışması Eserleri Değerlendirildi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 182, (Aralık 1988): 52.

²³⁸² Ali Haydar Aksal'ın sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu *Yedi İklim* dergisi, Necip Fazıl'ın ölüm yıldönümü olan Mayıs 1992 tarihli 2. sayısındaki önsözde bu vurgu açık bir şekilde dile getirilmiştir. Anma yıldönümlerinde dergi, yazarların eserlerinden yola çıkarak sanatçı kişiliği, eleştirmen tarafı, yetiştiriciliği ve kişiliğini belirleyen çalışmaları gün yüzüne çıkarmayı ilke edinmiştir. Bkz. “Yeni Bir Sayfa Daha”, *Yedi İklim*, sayı 2, (Mayıs 1992): 2. Cahit Zarifoğlu için yapılan benzer bir vurgu için bkz. “Bu Sayfamızda”, *Yedi İklim*, sayı 3, (Haziran 1992): 2.

²³⁸³ “Necip Fazıl Kısakürek Gösteri Haftası”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 9, (Kasım 1990): 2.

²³⁸⁴ Necip Fazıl'ı bütün yönleriyle ve ilişkileriyle hatırlatmayı amaçlayan anma haftasında gösterilen filmler şunlardır: Reis Bey, Bir Adam Yaratmak, Mümin ile Kâfir, Çile, Siyah Pelerinli Adam, Mukaddes Emanet. Bkz. “On Yıl Sonra Necip Fazıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Nisan-Mayıs Şubat 1993): 6.

katkılarıyla kitap ve fotoğraf sergisi açılmış ve Necip Fazıl adına şiir, piyes, hikâye ve roman yarışması düzenlenmeye çalışılmıştır.²³⁸⁵ Vefatı sonrası 10 yıllık bir değerlendirme dilimini kapsayan, oturumlarla birlikte film gösterileri, müzik, sergi ve yarışma gibi faaliyetleri de içeren Necip Fazıl Anma Haftası'nda ele alanına konu başlıkları şöyledir:

“Necip Fazılsız On Yıl” (22 Mayıs 1993 Cumartesi), “Necip Fazıl, Siyaset ve Siyasî İlişkiler” (23 Mayıs Pazar), “Necip Fazıl'ın Şiiri”, (24 Mayıs Pazartesi), “Necip Fazıl'ın Fikir Hayatımızdaki Yeri” (25 Mayıs Salı), “Necip Fazıl'ın Roman ve Hikâyeleri” (26 Mayıs Çarşamba), “Tiyatro ve Sinemada Necip Fazıl” (27 Mayıs Perşembe), “Necip Fazıl'ın Basın Hayatı ve Davaları” (28 Mayıs Cuma).²³⁸⁶

Anma haftasında 1. gün AKM'deki TYB Genel Başkanı D. Mehmet Doğan'ın konuşmasıyla başlamış, törende İstanbul Bakırköy Belediye Başkanı A. Talip Özdemir ile Bahçelievler Belediye Başkanı Muzaffer Doğan da birer konuşma yapmıştır. Son gün ise Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Ahmet Kabaklı konuşmuştur.²³⁸⁷

1990'lı yıllardaki Necip Fazıl anmalarında şairin temasının zenginliğiyle şiiri, poetikası, endişe ve kaygılarıyla araştırmalara konu olmuştur.²³⁸⁸ Ölüm yıldönümünde özel dosyalarla hatırlanan şairlerin başında Necip Fazıl gelmektedir.²³⁸⁹

“Necip Fazıl öldü mü? Sanatçının/şairin ölümü ne demektir? Şair ne zaman ölür ya da yaşar?” sorularına cevap arayan Hasan Akay, “Şairin eseri artık bir şey söylemediği ve tesir rüzgârı yok olup gittiği zaman.” öldüğü kanaatindedir. Şairin varlığını-tesirini bloke eden/etmeye çalışan birçok şair ve müteşaire, eleştirmen ve edebiyatçıya rağmen Necip Fazıl'ın eseri ve tesiri kendisinden gelen hat, canlıdır, hâlâ işlemektedir. Akay, bu hattın diriliğini “Sadece gönüllerarası ve yüreklerarası bağlılık değil, fakat aynı zamanda şiirlerarası bağlılık anlamında da” tespiti çalışmıştır. Akay'a göre Necip Fazıl'ın edebî hafızadaki canlılığının gerekçeleri şunlardır:

²³⁸⁵ Bkz. “On Yıl Sonra Necip Fazıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Nisan-Mayıs Şubat 1993): 6.

²³⁸⁶ Türkiye Yazarlar Birliği'nin 15. yıl kutlamaları çerçevesinde 22-28 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen anma haftası dışında, 1993 Eylülünde Kazakistan'ın başkenti Almatı'da yapılan Türkçenin 2. Uluslararası Şiir Şöleni'nde bir gün Necip Fazıl'a ayrılmış, büyük ödüllerden birisi de Necip Fazıl adına verilmiştir. Şairin vefatının 10. yılı dolayısıyla düzenlenen anma haftasındaki bildiriler daha sonra Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi işbirliğiyle 1994 yılında neşredilmiştir. Tebliğler ve katılımcılar için bkz. *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl*, (Ankara: TYB, 1994), 183 s.

²³⁸⁷ Katılımcılar, konuşmalar ve değerlendirmeler için bkz. “On Yıl Sonra Necip Fazıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Nisan-Mayıs Şubat 1993): 6; “TYB, On Yıl Sonra Necip Fazıl'ı Andı”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Haziran 1993): 2-5.

²³⁸⁸ Örnek olarak bkz. Prof. Dr. Şerif Aktaş, “Necip Fazıl Kısakürek'in Şiir Çile'si...”, *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 12-16.

²³⁸⁹ Ölümünün 14. yıldönümünde Necip Fazıl hayatı, eserleri, tiyatroları ve şiirlerine dair Ergun Göze, Olcay Yazıcı, Üstün İnanc, Abdurrahman Şen, Yaşar Ömeroğlu, Sedat Umran, Dilaver Cebeci, Cavid Kalpaklıoğlu'nun tahlil ve değerlendirmelerine dair bkz. “Necip Fazıl Kısakürek Dosyası”, *Kültür Dünyası*, sayı 1, (Mayıs 1997): 42-59.

“Kendine özgü dil ve anlatımıyla, keşfettiği yeni bağlamlarla (ki bunlar Türk şiirinin akışını ve hızını değiştirmiştir), bizzat ‘bulduğu ve tükettiği hazine’ değerindeki imajlar ve fikirleriyle, hayaller ve duygular, poetik ve poemik zirveler, politik ve etik muhakemeler, özgün ve erişilmesi zor tespitleriyle, sözüz ezip geçen eylemci bir duyarlılıkla örgüleştirdiği tavır alış ve duruşuyla, -Hâşimâne hassasiyetin imana gelmiş hâli ve ahvalıyla, sessiz feryatlar koparan ahlarla örülü- ahenkli ve büyümlü bir müphemiyeti âdeta açık sırlarla dolu esrarlı, remizli, anlamlı bir derinliğe yükseltmesiyle, davası ve dava adamlığıyla, sesi ve enerjisiyle hâlâ yaşamaktadır.”²³⁹⁰

2000’li yıllarda Necip Fazıl için yapılan en görkemli anmalar, doğumunun 100. yılında gerçekleşmiştir. Haziran 2004 tarihinde Kültür Bakanlığı’nın açılış programı ile başlayan anma faaliyetleri Mayıs 2005’te yoğunlaşmıştır. Anadolu’nun muhtelif şehirlerini gezerek “Büyük Doğu” davası etrafında konferanslar veren şair, Anadolu gençliğinde yapılan ihtifallerle hatırlanmıştır. 14 Mayıs 2005 tarihinde Çankırı’da yapılan “Doğumunun 100. Yılında Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu” bu anma faaliyetlerinden biridir.²³⁹¹

Necip Fazıl’a ölüm yıldönümlerinde ithaf edilen şiirler de 21. yüzyılda şiirine olan biatın örtülü şairane yansımalarıdır.²³⁹² Şaire dair özel dosyalar ise onun şiirlerindeki imajlarını, tiyatrolarını, öykülerini ve her yönüyle yazarlık ürünlerini muhteva ve şekil açısından inceleyen etütlerdir.²³⁹³ Simgesel yıldönümlerinde Necip Fazıl’ın akademik mahiyetteki sempozyumlarla anıldığı görülmektedir. Ölümünün 30. yılında düzenlenen “Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu” bu türdendir. Türk Dil Kurumunun katkılarıyla Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu 23-25 Mayıs 2013 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Yirmi iki oturumda seksen iki bildirinin sunulduğu sempozyumda şair, yazar Necip Fazıl ve eserleri kadar düşünce ve eylem adamı Necip Fazıl üzerinde de durulmuş, edebiyat ve düşünce dünyasına etkisi tartışılmıştır.²³⁹⁴ Bu yuvarlak anma milatlarında şairin edebiyat

²³⁹⁰ Hasan Akay, “Necip Fazıl Öldü mü? Bu Ölüm Hangi Ölüm”, *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 79-80 (79-81).

²³⁹¹ Sempozyumda akademiysen ve araştırmacılar tarafından Necip Fazıl’ın edebî mirasını incelemek kapsamında şu konular ele alınmıştır: Necip Fazıl’ın Kişiliği, Sineme ve TV’de Necip Fazıl Uyarlamaları, Necip Fazıl’ın Yakaladığı Ses, Yunus Emre ve Necip Fazıl İlişkisi, Bir Entelektüel Olarak Necip Fazıl, İdeolocya Örgüsü, Necip Fazıl ve Yeni Dinî Edebiyatımız, Necip Fazıl’da Anadolu İnsanı Algısı. Geniş bilgi için bkz. “Necip Fazıl Çankırı’da Anıldı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.

²³⁹² Örnek olarak bkz. Murat Soyak, “Çerağ: Necip Fazıl’a”, *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 137.

²³⁹³ Özel bölümüyle Mayıs sayısında okuyucularıyla ölümünün 30. yıldönümünde Necip Fazıl’ı anan *Türk Dili* dergisinde yer alan Hasan Akay, Mehmet Aycı, Necip Tosun, Turan Karataş, Mehmet Narlı, Nevzat Gözaydın, İbrahim Demirci, Erdoğan Boz, İbrahim Eryiğit, Emre Pekyürek, M. Orhan Okay’ın Necip Fazıl ve eserlerini ele alan araştırma, inceleme ve röportaj yazıları için bkz. *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 79-137.

²³⁹⁴ “Kahramanmaraş’ta Uluslararası Necip Fazıl KISAKÜREK Sempozyumu”, *Türk Dili*, sayı 738, (Haziran 2013): 85-86.

tarihimizdeki yeri ve şiirinin imkânlarıyla farklı okumalarla ve özel dosyalarla yeniden ele alınmıştır. *Türk Edebiyatı* dergisinin “Vefatının 30. Yılında Necip Fazıl” dosyasında şairin Adnan Menderes’le ilişkisi bir röportajla irdelenirken arşivlerden Necip Fazıl’ın biyografisine ışık tutacak ailesine dair yeni bilgiler de gün yüzüne çıkmıştır. *Çile* şairine olan ilgiyi, “*Necip Fazıl aramızdan ayrılmış tam otuz yıl oldu; fakat hatırası taptaze.*” cümlesiyle özetleyen Beşir Ayvazoğlu, “*Necip Fazıl olmasaydı, eminim, sadece edebiyatımız değil, hayatımız da yoksullaşmıştı.*” cümlesiyle de şairin renkli kişiliğinin kültürel bellekte diri kalmasına vesile olduğunu vurgulamıştır.²³⁹⁵

Doğumunun 100. yılında Necip Fazıl için adeta kültürel bir seferberlik ilan edilmiştir. Devletin resmi kurumlarından, üniversitelerden belediyelerden, TV kanallarına varıncaya kadar birçok kurum ve kuruluş Necip Fazıl’ın edebî hafızda bıraktığı izleri incelemeye almıştır. Örnek olarak dönemin popüler programlarında ATV’deki A Takımı ve devamındaki Sokak Arası’nda Savaş Ay, 14 Mayıs Cumartesi’ini 15 Mayıs Pazar gününe bağlayan gece Üstad Necip Fazıl Programı yapmıştır.²³⁹⁶ TGRT Haber ise “Çerçeveden Yansımalar” adlı programla Necip Fazıl’ı anmıştır.²³⁹⁷

İstanbul merkezli anmalarda Eminönü Belediyesi, 25 ve 26 Mayıs tarihlerinde 2 günlük bir anma faaliyeti düzenlemiştir. İlk gün, bir jübile ve ihtifal pratiği olan *Necip Fazıl Sergisi* açılmış, ardından “Üstad Necip Fazıl Kısakürek Belgeseli” gösterilmiştir. İkinci gün ise Mustafa Miyasoğlu, kolektif bellekte hatırlama kültürünün bir yansıması olarak “Necip Fazıl’lı Yıllar” başlıklı bir konuşma yapmıştır. Cumhuriyet yıllarında yaygınlaşan anma programlarında şairin bestelenmiş eserlerinin seslendirilmesi Necip Fazıl için de planlanmış, bu çerçevede şairin bestelenen eserlerinden örnekler sunulmuştur. 100. yıl anmalarında şairle özdeşleşen ve onu edebiyatımızda simgesel ikonlaştırma çabalarının bir yansıması olan “Üstad” payesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu klişeler, büyük şairleri kültürel belleğe nakşetmenin ritüel kodlarındandır. İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı’nın himayesinde ise Kültür A.Ş. Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen faaliyetler kapsamında Cemal Reşit Rey konser salonunda “Üstad Sergisi” açılmış ve “Üstad Belgeseli” gösterilmiştir. Aynı tarihlerde gerçekleşen ihtifalde Mehmet Niyazi,

²³⁹⁵ Ölümünün 30. yılında birçok araştırmacı ve yazarın çeşitli yönleriyle Necip Fazıl’ı ele aldığı özel dosya için bkz. “Vefatının 30. Yılında Necip Fazıl”, *Türk Edebiyatı*, sayı 475, (Mayıs 2013): 1-68.

²³⁹⁶ Anma programında konuşmacı olarak Servet Kabaklı ve Mehmet Niyazi katılmıştır. Bkz. “İstanbul’daki Anmalar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.

²³⁹⁷ İhtifale konuşmacı olarak Mehmet Niyazi Özdemir ve Mustafa Miyasoğlu katılmıştır. Bkz. “İstanbul’daki Anmalar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.

“Üstad’ı Anlamak” konulu bir konferans vermiştir. Şairi anma töreni “Uyanış” adlı tiyatro oyununu sahnelenmesiyle son bulmuştur.²³⁹⁸

Dergilerin hazırladığı özel sayılar da bir asırlık süreçte Necip Fazıl’ın edebiyatımızdaki yerini ve tesirini 100. yıl anması vesilesiyle incelemeye almıştır. *Hece* dergisi Ocak 2005 sayısını Necip Fazıl özel dosyasıyla kültürel belleğe sunmuştur. “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak BÜYÜK DOĞU VE NECİP FAZIL KISAKÜREK” ismiyle hazırlanan dosyada pek çok yazar, şairi düşüncesi, şiiri, tiyatrosu, hikâyesi, romanı ve dili başlıkları altında ele almıştır.²³⁹⁹

2013 yılında (9 Mayıs) FSM Vakıf Üniversitesi ve Küçükçekmece Belediyesi işbirliğiyle düzenlenen “Özü Yüzünden Okumak: Büyük Doğu Kapakları” adlı sempozyumla şairin davasının ve mefkûresinin görsel imajlardaki izi sürülürken²⁴⁰⁰ dergi kapaklarının toplum ve gençlik açısından irdelendiği başka çalışmalar da gün yüzüne çıkmıştır.²⁴⁰¹

2014 yılında bir gazete tarafından Necip Fâzıl Ödülleri ihdas edilmiş, şiir, hikâye, saygı ödülü, fikir-araştırma dallarında ödüller verilmeye başlanmıştır. Ödül jürisinde bulunan M. Fatih Andı, şairin ölüm yıldönümünde verilmeye başlanan ödülleri, “Necip Fâzıl’ın kendisiyle sınırlı edebî ve estetik şahsiyeti, devrinin siyasal ve sosyal olayları karşısındaki duruşu, aksiyoner kimliği ve kendisinden sonra işleyen o damar açısından bir güncelleme”, bir yeniden hatırlama, bir vurguyu güçlendirme olarak nitelendirmiştir. Andı’ya göre böylece şair, hafızalarda yeniden ve yeniden daha anlamlı hale gelmiş, popüler anma törenlerinin üstüne bir sıçrayış gerçekleşmiştir.²⁴⁰²

Necip Fazıl’ın hayatını, mücadelesini, fikir dünyasını ve eserlerini anma ve anlama çabası, yuvarlak rakamlı yıllarda üniversiteler, diğer resmi kurumlar ve belediyelerce çeşitli sempozyumların düzenlenmesine zemin hazırlamıştır. Şairin doğumunun 110. yılı dolayısıyla Zeytinburnu Belediyesi’nin 31 Mayıs 2014 tarihinde tertip ettiği “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim: Doğumunun 110. Yılında Necip Fazıl’ı Anma

²³⁹⁸ Bkz. “İstanbul’daki Anmalar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.

²³⁹⁹ “Hece’den Necip Fazıl Özel Sayısı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 375, (Şubat 2005): 77.

²⁴⁰⁰ Bkz. *Özü Yüzünden Okumak: Büyük Doğu Kapaklarının Dili (9 Mayıs 2013)*, (İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yay., 2013), 200 s.

²⁴⁰¹ Bkz. *Büyükdoğu Kapaklarında Portreler: Toplum ve Gençlik*, haz. Ahmet Cihan-Ömer Say-Turgay Anar, (İstanbul: İstanbul Medeniyet Ünv. Yay., 2014), 232 s.

²⁴⁰² Prof. Dr. M. Fatih Andı ile yapılan röportajın tamamı için bkz. Konuşan A. Cihat Beritli, “Türkiye’de Ödüllerin Hepsisi Değilse de, Çoğu İdeolojiktir”, *Türk Edebiyatı*, sayı 489, (Temmuz 2014): 4-10.

Sempozyumu”, bu amacı gözeten faaliyetlerdendir.²⁴⁰³ Çoğu zaman tebliğlerdeki başlıklar aynı olsa da anma sempozyumlarındaki iddia şaire yeni bakışlar kazandırma çabasıdır. 2014 yılındaki sempozyumun gayesi, tebliğler kitabında şöyle ifade edilmiştir:

“Sempozyum, Cumhuriyet devrinde birtakım tartışmaları tetikleyen kilit figürlerden Necip Fazıl’ın edebî ve fikrî ajandasına odaklanmak niyetiyle tasarlanmıştır. Aynı zamanda söz konusu faaliyet, öteden beri dillendirilen ancak pek de üzerinde durulmayan hayatını ve siyasî mücadelesini yeniden gündeme getirerek bir yandan Üstad’ı hayırla anmayı, diğer taraftan da hakkındaki araştırmalarda var olduğuna inandığımız bir boşluğu doldurmayı amaçladı...”²⁴⁰⁴

Vefat yıldönümlerinde Necip Fazıl, yeni bilgi ve belgelerle araştırma ve incelemelere konu olmaktadır. Şair ve eserleri hakkında akademik tahlillerin yanında biyografisine dair yeni bilgilerin sıcaklığını yitirmediği görülmektedir.²⁴⁰⁵ Necip Fazıl ihtifallerinin merkezi, 21. yüzyılda da Eyüp’tür. Eyüp Belediyesi ve Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi’nin iş birliğiyle 2-6 Mayıs günlerinde düzenlenen ihtifaller, “Necip Fazıl Günleri” adıyla icra edilmiştir. İhtifallerdeki amaç, yapılan etkinliklerle gençlerin zihin ve gönüllerinden bir Necip Fazıl sayfası açmayı amaçlamıştır. 60 yıl şiiir yazar Necip Fazıl’ı tanıtmak büyük bir mirası hatırlatmakla eş değer görülmüştür.²⁴⁰⁶

Zaman zaman devlet erkânlarının da katılım gösterdiği Necip Fazıl anmaları, daha çok sivil toplum kuruluşlarının sürüklediği bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır. Şairin yaşarken inşa ettiği karizmatik şahsiyeti, fikirlerinin gücü ve şiiir dilinin orijinalliliğiyle her devirde kendisinden bahsettirmiş, kültürel bellekte iz bırakmaya devam etmiştir. Şairin siyasal mücadelesini benimseyen yazar dostları başta olmak üzere belirli bir kesim Necip Fazıl’ın ölüm yıldönümlerinde ona biatlarını tazelerken “dava”sını yaşatmanın heyecanını toplumsal bellekte yinelemişlerdir. Nâzım Hikmet’te olduğu gibi Necip Fazıl da adalarında düzenlenen ihtifallerde şiiir ve edebiyat eksenli okumalardan çok bir taraftan sansasyonel şahsiyetlerinin sivri taraflarıyla bayraklaştırılırken diğer taraftan fikirleriyle genç nesillerin kurtarıcı kahraman figürleri olarak zihinlere kazınmaya devam edecektir.

²⁴⁰³ Geniş bilgi için bkz. *Necip Fazıl Kitabı: Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim-Sempozyum Tebliğleri*, haz. Asım Öz-İsmail Kara-Ayktut Ertuğrul, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2015), 605 s.

²⁴⁰⁴ *Necip Fazıl Kitabı: Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim-Sempozyum Tebliğleri*, 7.

²⁴⁰⁵ Prof. Dr. Nâzım H. Polat, Necip Fâzıl’ın imzasının *Yeni Mecmua*’nın 1 Temmuz 1923 tarihli sayısında yayımlanan şiiirden çok evvel, 1918 Ekim’inde *Kırım* mecmuasında yayımlanmış “Yâd-ı Hazîn” başlıklı yazısını olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Nâzım H. Polat, “Necip Fâzıl’ın İlk Yazısı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 499, (Mayıs 2015): 16-18.

²⁴⁰⁶ “Gönüllerde Üstad’ın Mirası”, *Karar*, sayı 56, (1 Mayıs 2016): 2.

BÖLÜM V

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK EDEBİYATINDA JÜBİLE

5.1. BİR DEĞER GÖSTERME ÖLÇÜTÜ OLARAK JÜBİLE KAVRAMIANA GENEL BİR BAKIŞ

Edebî hafızanın kolektif bellekte işleyiş şekillerini gösteren merasimlerden biri de jübilelerdir. Yeni Türk Edebiyatında ölümlerinden sonra şair ve yazarlara ihtifaller yoluyla gösterilen “saygı, vefa, hürmet, yüceltme, hatırasını yaşatma, yâd etme” maksatlarıyla yapılan törenler haricinde bir de yaşayan edebiyatçılar için kadirbilirlik tezahürlerinin bir parçası olarak düzenlenen merasimler bulunmaktadır. Bu törenler yazarlık serüveninde belirli bir eşiği/yaşı aşmış, edebiyat tarihinde eserleriyle rüşünü ispat etmiş ve toplum nezdinde takdir hisleriyle karşılanmış edebiyatçılara “değer atfetme, saygı gösterme, ödüllendirme, yaş günü kutlama” gibi birtakım vesilelerle yapıla gelen merasimlerdir.

Bir toplumu yücelten, insan toplulukları içinde ona şan ve şeref kazandıran, bir milleti refaha ve saadete yönlendiren o cemiyetin aydın ve mütefekkir zümresidir. Kıymet hükümlerinin meydana gelmesi fertlerden ziyade maşerî ve millî vicdanla, yani toplumsal bellekle yakından ilişkilidir. Zira ferdin kendisini tanıması için nasıl bütün geçmiş anıları hatırında tutması lazımsa millî şuurun/kolektif belleğin birliği için de toplumsal hafızaya ihtiyaç vardır. Yaşarken doğum-yaş günleri kutlananların, öldükten sonra da doğum ve ölüm yıllarında hatıralarını anmak/hatırlamak bu açıdan toplumsal bir görevdir.²⁴⁰⁷ Bu kişiler bir toplum için manevi ve kültürel zenginlik vasıtalarından biridir. Bunlar içerisinde yaşayan kimseler, öteden beri “sonsuz insanlık hazineleri” olarak nitelendirilmiş, değerlerini belirtmek amacıyla “*Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedileri*” neşredilmiştir.²⁴⁰⁸ Edebiyatın hafıza tazelediği merasimlerden biri olan jübileler, henüz

²⁴⁰⁷ Hatemi Senih Sarp, “Kimlerin Jübilesi Yapılır?”, *İstanbul Kültür*, sayı 27, (1 İkincikânun 1945): 9.

²⁴⁰⁸ Türkiye aydınlarının kütüğünü oluşturmak üzere 1957 yılından itibaren Dr. Osman Nebioğlu, ilki 1901 yılında Amerika’da Nelson Marquis tarafından “Kim Kimdir” adıyla tertip edilip neşredilen eserden ilhamla ve 5 yıllık bir çalışma neticesinde *Türkiye’de Kim Kimdir* adlı eseri vücuda getirmiştir. Kitabın alt komisyonunda Behçet Kemal Çağlar, Baki Süha Ediboğlu, Hasan Âli Ediz, Reşat Ekrem Koçu gibi tanınmış

edebiyat sahnesinden çekilmeden evvel yaşayan bir yazara saygı ve hürmet nişanesi olmakla beraber, sanatkârın kanonik prestijini de cilaladığı törenlerdir. İhtifaller gibi jübileler de devlet eliyle veya özel teşebbüsler sayesinde gerçekleştirilen faaliyetlerdendir. Önceki bölümlerde üzerinde ayrıntılı durduğumuz üzere sanat ve irfan adamlarından kaybettiklerimiz adına ve hatıralarına yapılan kutlama törenlerinin ilk kurucusu İhtifalci Ziya Bey'dir. Ataların aziz hatıralarını yaşatmayı aşkla ve medeni bir anlayışla Türk milletine öğreten Ziya Bey'in açtığı yolda "yaşayan ve yaşlanma yolunda bulunan tanınmış memleket adamlarının belli yıldönümlerinde" jübile düzenlenmesi de bir gelenek hâlini almıştır.²⁴⁰⁹

Ebüzzıya Tefk, "Ricâl-i Mensiyye" (Unutulan Adamlar) başlıklı makalesinde "*Şüphesiz her şey bir müşevvike, bir mukaddire muhtaçtır. Çünkü hâssa-i terakkinin en kuvvetli sâikası teşvik ve takdirdir.*" diyerek yaşarken insanların takdir edilmesine dikkat çekenlerin başında gelmektedir.²⁴¹⁰ II. Meşrutiyet öncesi kültürel ve edebî hafızada filizlenen bu anlayış, modern zamanlarda bir şair veya bir sanatkârın yaptığı çalışmalar sebebiyle "teşvik ve saygı beklemesinin bir hak olduğu" mülâhazasıyla hukuki bir zemin oturtulmuş ve kuvvet bularak genel kabul görmüştür.²⁴¹¹ Belli bir alanda, kararlı çalışmalarıyla ulusal kültüre ya da insanlığın ortaklaşa kültürüne katkılarda bulunmuş olgun bir yazarı ödüllendirmekse toplumsal bir borçtur. Yazarlar, Türk diline yaptıkları hizmetler, millî kültürün oluşmasına katkıları, eserlerinde içerik ve biçimsel yenilikleri sürekli yaratarak korumaları veya insani değerlere (barış, ahlâk, emek vb.) kararlı bağlılıkları sebebiyle ödüllendirilmelidir. Bir ülkenin toplumsal gerçekliğinin kurulmasına ve milletin kültür birikimine büyük katkıları olan edebiyatçılar, her millet tarafından saygıyla hatırlanmış, yaşarken bıraktıkları izlerin/değerlerin kıymeti ödüllerle her zaman takdir edilmiştir. Bu sebeple 1950 sonrası Türk kültür hayatında yaygınlık gösteren edebiyat ödülleri genç yazarlara (özendirme, teşvik) veya ilk eserlerini neşreden yazarlara verildiği gibi "kültürün, edebiyatın, düşünce

---

yazar ve şairler de vardır. Bkz. *Türkiye'de Kim Kimdir?*, haz. Dr. Osman Nebioğlu, (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1961-1962), 763 s.

²⁴⁰⁹ Mesut Cemil, "Nuri Halil Poyraz Jübilesi Dolayısıyla", *Ulus*, nr. 10163, (18 Ekim 1949): 4.

²⁴¹⁰ Ebüzzıya Tefk, "Ricâl-i Mensiyye", *Mecmûa-i Ebüzzıya*, cüz-aded 93, (sene Hicri 1317/1899): 438.

²⁴¹¹ Sanatkârların ve şairlerin takdir edilmesinde ve korunmasında ölçü olarak eski zamanların alındığını hatırlatan Şevkte Rado, padişah dışında mevki sahipleri ile zenginlerin de her fırsatta şair ve sanatkârları yanlarına aldıklarına, ihsanlara, atıyyelere boğduklarına, rahatça yaşamalarını temin ettiklerine dikkat çekmiştir. Rado'ya göre teşvik ve saygının bu şekli, bütün zamanlarda "bir his adamı olan sanatkâr için" daha değerli ve daha hoşnut edicidir. Bkz. Şevket Rado, "Sanatkârın Gördüğü Saygı", *Akşam*, nr. 8753, (5 Mart 1943): 2.

ve politikanın belli bir alanında uzun yıllar kararlı çalışmalar yapmış, olgunluk dönemi yazarlarına” (saygı ödülleri) verilmiştir.²⁴¹²

Jübile gibi organizasyonların önemini fark edenlerden biri İbrahim Alaettin Gövsa’dır. 1949 yılında Yahya Kemal’e verilen İnönü Armağanı vesilesiyle düşüncelerini açıklayan Gövsa, jübile benzeri toplantıları “mazhariyetleri takdir” olarak açıklamıştır:

“Bence cemiyet devamlı çalışkanlığı, sürekli didinmeler sonunda kazanılmış mazhariyetleri de taltif etmeli ki bir maksat uğrunda uzun uzun uğraşmaların değeri belirtilmiş olsun.”²⁴¹³

Ziya Osman ve İlhan Tarus’un ölüm yıldönümlerinde bir yazı kaleme alan Zeyyat Selimoğlu, “Bir sanatçının övülecekse yaşarken övülmesi” taraftarıdır. Zira ölüm sonrası övülmelerde yitip giden edebiyatçıların fena halde haklı çıkacakları bir konu vardır: “öbür tarafta bıyık altından gülüp ‘şimdiye kadar neredeydin arkadaş?’ söyleme ihtimalleri...”²⁴¹⁴

Edebiyatçıları adına kurulan ödül/armağan meselesi etrafında en çok yazı yazarların başında gelen Haldun Taner’e göre yaşlı ustaları mükâfatlandırmak, yuvarlak sayılı yaş dönemlerinde²⁴¹⁵ onları ve hizmetlerini sanat çevrelerinde kutlamak ve bunu televizyonla, basınla yurt ölçüsünde yansıtmakla olur. Taner’in teklifleri arasında elde kalmış yapıtları varsa onların basılması, eski yapıtlarının özenli bir biçimde yeni basımlarına geçilmesi, plastik sanatlarda çalışan bir usta ise resim ve heykellerinin yurt içinde, belki de dışında sergilenmesinin sağlanması, besteci ise bestelerinin yurdun en seçkin orkestraları ve solistleri ile icra edilmesi de vardır. Bu, “onları herhangi bir para yardımından daha fazla pohpohlamak” anlamına gelmektedir.²⁴¹⁶

Siyasî, ekonomik, kültürel temelde ulusal sınır ve kimliklerin yavaş yavaş belirginleştiği 19. yüzyılın bilim-fen, edebiyat ve sanata hediye ettiği kavramlardan “jübile”, II. Meşrutiyet öncesi Sultan II. Abdülhamid’in cülus törenlerine ve birkaç istisna örneğe münhasır kalmış merasimlerdenidir. İttihat ve Terakki döneminde hükümet, kalabalık

²⁴¹² Demir Özlü, “Edebiyat Ödülleri”, başlıklı yazısında bu iki farklı yapıdaki ödülün dışında, bir “ismi” yaşatmak için verilen ödülleri de kategoriye dâhil etmektedir. Bkz. Demir Özlü, “Edebiyat Ödülleri”, *Milliyet Sanat*, sayı 281, (12 Haziran 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 211-212.

²⁴¹³ İbrahim Alaettin Gövsa, “Benim Namzedim”, *Hürriyet*, nr. 269, (27 Ocak 1949): 2.

²⁴¹⁴ Zeyyat Selimoğlu, “İki Sanatçı”, *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 10.

²⁴¹⁵ Yuvarlak yaş dönemlerinden genellikle onlu veya beşli rakam dilimleri 25, 50... gibi kastedilmektedir. Salah Birsell bu skalanın dışında kalan sayıları “Sivri Yaş” olarak tanımlamaktadır. Birsell’e göre bir yazar için yuvarlak ya da sivri yaşların hiçbir önemi yoktur. İş, yeni bir şeyler yazabilmek, yeni bir şeyler yaratabilmektedir. Bkz. Salâh Birsell, “Ben Niçin Salâh Birsell’im?”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 839.

²⁴¹⁶ Haldun Taner, “Asıl Ödül, Asıl Onurlandırma”, *Milliyet*, (30 Nisan 1978). İktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 204-205.

kitlelere birlik ve ortak tarih şuurunu aşılma için meydan mitinglere ve törenlere özel bir ehemmiyet vermiş, başta ihtifaller olmak üzere kademeli ve kontrollü olarak merasimlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu kapsamda jübileler Türk edebiyatında akademik yönü yeterince incelenmemiş konuların başında gelmektedir. İhtifaller gibi jübileler de bir ayağı politikadan bağımsız olmayan, kültür ve sanatın tartışmalı, fakat imaj çağının bir gereği olarak çeşitli isim sembolizasyonlara bürünerek günümüze kadar ulaşan edebiyatın “takdir etme” alanlarından biridir. Anma törenlerinde vefat etmiş bir kimsenin geriye kalan edebî mirası üzerinden edebiyatçı kimliğine bir imaj devşirme, edebiyat tarihinde yeniden konumlandırma, taşıdığı ikonik/karizmatik kimliğinden faydalanarak güncel bir yön verme, neşriyat-anket-makale-polemiklerle edebî hafızayı tazeleme, geçmişî hazır günde temsillerle yeniden canlandırma, şair ve yazara farklı amaçlarla hizmet edecek şekilde kurgulanmış ikincil/ariyet/sembolik/politik-apolitik, imajist kimlik kazandırma eğilimleri göze çarpmaktadır. “...Sene-i Devriyesi” “...Sanat Yılı”, “Ustaya Saygı”, “...Yaş Günü” gibi çeşitli vesilelerle şair ve yazarın henüz hayatta olduğu bir dönemde gerçekleştirilen jübilelerde ise bir yazarı “yaşarken değerini topluma ve edebiyat dünyasına fark ettirme, layık olduğu saygıyı sunma, toplum adına ödüllendirme, kadir bilme” gibi gelenek uzantısı sayılabilecek sosyo-kültürel millî karakteristik vasıflar ile birlikte kültür ve sanatın farklı dinamikleri ortaya çıkmaktadır.

5.1.1. Cilalı İmaj Çağında Yıldızını Parlatmak veya Jübile Nedir?

Bir terim olarak jübile kelimesine Bianchi’nin 1846 tarihli “*Elsine-i Franseviyye ve Türkiyye’nin Lugati*” adlı kitabında “*Umumen suç bağışlama*”, “*afv-ı zünûb-ı ‘ale’l-ıtlâk-ı resmî*” şeklinde sadece dinî anlamıyla rastlamaktayız.²⁴¹⁷ Buna göre kökeni İbraniceye dayanan Fransızca bir kelime olarak jübile, dinî açıdan bir Yahudi ve Katolik Hristiyan ritüeli ve merasimidir.²⁴¹⁸ Edebiyatımızda birçok ilkin öncüsü olan Şemseddin Sâmî, 1882 tarihinde kelimeyi *Kâmûs-ı Fransevî*’ye Bianchi gibi sadece teolojik anlamıyla almıştır: “*Jubilé: Hazret-i Musa’nın şerî’atınca be-her elli senede bir kerre icrâ olunarak deynlerin (borçların) feshini ve üserânın (esirlerin) âzâdını (özgürlüğünü) icâb ettiren âyîn-i umûmî.*” Şemseddin Sâmî, bu anlama ek olarak “Jubilaire” kelimesine ise “*Papanın ilân ettiği afv-ı*

²⁴¹⁷ Par T.-X Bianchi, *Dictionnaire Français-Turc* (Elsine-i Franseviyye ve Türkiyye’nin Lugati). Paris: Cild-i Sâni (G-Z), MD CCC XLVI (1846): 248.

²⁴¹⁸ Ahd-i Atik’e göre, jübile Yahudilerde elli yılda bir Tanrıya ve dinlenmeye ayrılan yıla denmekteydi. Katoliklerde ise Roma’ya hacca gidenlerin kilisece günahların tam olarak bağışlandığı yılın adıydı. Bkz. *Türkçe Sözlük*, haz. Komisyon, (Ankara: TDK, 2005), 1016.

umûmîye mensûb ve müteallik.”²⁴¹⁹ karşılığını vermiştir ki bu yönüyle kelimenin ilk anlamı papa tarafından ilan edilen ve bütün günahların affını kapsayan bir merasimin adıdır. Kitabın 1885 baskısında “J” maddesine kelimeyi almayan Şemseddin Sâmî²⁴²⁰, 1898 baskısında “Jubilaire ve Jubilé” kelimelerini sadece dinî anlamıyla değil, sanat ve kültüre bakan yönüyle de ele almış ve “*Elli senelik ömür veya memuriyet veya izdivâcdan*²⁴²¹ *dolayı icrâ olunan yevm-i mahsûsa müteallik.*” şeklinde bir ekleme yapmıştır. Bu baskıdan jubilenin ayrıca “Çok sevinmek ve şenlik icra etmek”le de bağlantısı olduğu görülmektedir ki evliliğinin 50. yılında yapılan kutlama şenliği bu türdendir.²⁴²² Sanat ve edebiyatımız açısından jubilenin asıl anlamını bu tarihten sonra kazandığı anlaşılmaktadır. Zira Şemseddin Sâmî, 1901 tarihli ve II. Abdülhamid’in “Yirmi Beşinci Sene-i Devriye-i Cülûs-ı Pâdişâh-ı Şâhânesine” ithaf ettiği *Kâmûs-ı Fransevî*’sinde anlamı biraz daha genişletmiş ve “*Elli sene aynı mesleği, san’atı takib etmiş adam.*” açıklamasını sanatla irtibatlandırarak kullanmıştır. Ayrıca “Jubilaire Année”ye “ellinci sene-i devriye” notunu düşmüştür.²⁴²³ Bu tarihten sonra jubile için verilen anlamların birçoğu Şemseddin Sâmî’nin verdiği anlamın korunarak naklinden ibarettir. Şemseddin Sâmî kelimeyi önce dinî, sonra kültürel anlamıyla ele almıştır.

19. yüzyılda yaygınlaşan jubileler, halen simgesel monarşilerle yönetilen Avrupa’da resmî söylemi kamuya taşıyan/aşıl原因 başlıca törensel araçlar kraliyet jubileleridir. Bu merasimlerin sadece kültürel olmaktan öte siyasî egemenliği sembolize eden niteliklere sahip oluşuna Paul Connerton, 1887’de Kraliçe Viktorya’nın jubilesinin, yüzyıllardır devletin sahibi olduğunu sembolize eden törenlere gönderme yapan “spectacle” (merasim, seyirlik) kelimesinin kullanılmasını örnek göstermektedir. Kelime, artık bir bölgenin sınırlarının, sanayinin ürettiği tahakküm göstergeleri tarafından çizildiğini işaret eden

²⁴¹⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Fransevî: Fransızcadan Türkçeye Lugat*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1299/1882), 928.

²⁴²⁰ Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Fransevî: Fransızcadan Türkçeye Lugat*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1302/1885), 564.

²⁴²¹ İngiltere kral ve kraliçesinin evlenmelerinin 50. yıldönümü münasebetiyle bir “altın evlenmesi günü” kutlaması yapılmıştır. Kralın bu amaçla Leydi Hilton Yang tarafından bir büstü de yapılmıştır. Bkz. “Bir Evlenmenin Ellinci Yılı”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2015-330, cilt 77, (4 Nisan 1935): 301. Evlilik jubilesine İngiltere’de sonraki yıllarda da rastlanmaktadır. 12 Eylül 1963 Perşembe günü Winston Churchill ailesi, evliliklerinin 55. yıldönümünü evlerinde kutlamışlardır. Bir zamanlar birçok kimsenin fazla sürmeyeceğini iddia ettikleri bu evliliğin yıldönümüne kimse davet edilmemiştir. Bkz. “Churchiller, 55’inci Evlilik Yılı Kutladı”, *Hürriyet*, nr. 5519, (13 Eylül 1963): 1.

²⁴²² Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Fransevî: Fransızcadan Türkçeye Lugat*, (İstanbul: Mihrân Matbaası, 1315/1898), 1076-1077.

²⁴²³ Şemseddin Sâmî, *Resimli Kâmûs-ı Fransevî*, 1315.

yepyeni anlamıyla kullanılabiliyordu.²⁴²⁴ “Yüzyılın en görkemli törenleri” olma iddiasıyla düzenlenen Kraliçe Victoria’nın jübileleri ile Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph’in jübilelerinden ilham alarak her 19 Ağustosta kutlanan Sultan II. Abdülhamid’in görkemli cülus merasimleri de bu jübile geleneğinin Osmanlı’daki yansımasıydı. Assmann’a göre bir tür “kültürel kimliğin ilk örgütlenme biçimi” olan bu merasimler/bayramlar²⁴²⁵, siyasî güç tekelinde bulunan monarşik bir idarenin iktidarını, “ortaklık duygusu/tarih bilinci oluşturacak bir etkinlik” yaşanan simge bir zamanı merkeze alarak pekiştirmesine yönelik bir kurgudur. Bu kurgu sayesinde jübile kutlamaları, Cressy’nin belirttiği gibi “elit sınıfla popüler kültürü birbirine bağlamakta” ve yine Connerton’un deyişiyle, “geçmiş duygusuna bir tür kolektif yaşamöyküsü anlamı kazandırmaktaydı.”²⁴²⁶

II. Abdülhamid devrinde ihtifal ve jübile tarzında bir grubun teşekkülüne/toplanmasına vesile olacak merasimlere müsaade edilmediği için bu türden törenler daha çok 1908 sonrası, İttihat ve Terakki’nin politik endişeleriyle ve İhtifalci Ziya Bey’in üstün gayretleriyle anma ve saygı törenleri yaygınlık kazanmıştır.²⁴²⁷ 1943 yılında Hakkı Tarık Us’un organize ettiği ilk büyük muharrirler jübilesi dolayısıyla yazarlık hayatının 50. yılını idrak edenlerden biri olan Ahmet Macit Gören, kelimenin kökenine dair bir araştırma yaparak bunu *Vakit* gazetesine göndermiştir. Ahmet Macit Bey, kelimenin “fet” yani bir nevi bayram olduğunu, bu yüzden her bayram gibi jübilelerin de insanlarda sevinç, neşe ve şetaletin tezahürüne vesile olan şenliklerle kutlandığını hatırlatmıştır. Bu araştırmaya göre tarihi çok eskilere dayanan jübile geleneği, Yahudilerden başlayarak Romalılara ve ardından bütün Avrupa’ya ve diğer medeni ülkelere geçmiş, umumi bir âdet hâlini almış,

²⁴²⁴ Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur*, çev. Kübra Kelebekoğlu, (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011), 64.

²⁴²⁵ Geniş bilgi için bkz. Jan Assmann, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 65 vd.

²⁴²⁶ Y. Mimar Alev Erkmen, “*Mimarlık ve Hafıza: Osmanlı Dünyasında Geçmişin Yeniden Üretildiği Yapılar (1859-1910)*” başlıklı doktora tezinde her biri, bir iktidar temsili niteliğindeki eğitim (mektepe, medrese, kütüphane), dinî (cami, mescit, namazgâh, türbe, tekke ve zaviye, dergâh), ulaşım, ticarî suyuolları, yönetim, sağlık, askerî binaları, tarım vb. yapılarını, “jübile yapıları” başlığıyla değişen sembolik/anısal bağlantılar olarak incelemiştir. Cülus törenleri gölgesinde inşa edilen bu yapılar, bellek ile iktidar arasındaki derin ilişkinin somut ürünleridir. Bazılarının cülus yıldönümleriyle ilişkisi bulunmasa da jübile tezahürü ve reel politik amaçların bir uzantısı sayılabilecek bu binalar, Assmann’ın kitabında işaret ettiği tarih bilincini kolektif belleğe aşılama çabaları kapsamında “soğuk ve sıcak toplumlar” kategorisinde de değerlendirmeye uygundur. Geniş bilgi için bkz. Y. Mimar Alev Erkmen, “*Mimarlık ve Hafıza: Osmanlı Dünyasında Geçmişin Yeniden Üretildiği Yapılar (1859-1910)*”, (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006), 31-76. Ayrıca bkz. Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999), 110 vd.

²⁴²⁷ Hakkı Tarık’ın jübile mesaisini değerlendirme amacıyla yazılan fıkralara örnek olarak bkz. Hakkı Süha Gezgîn, “Muharrirler Jübilesi”, *Vakit*, sayı 8958, (25 İlka/Ocağ 1943): 3.

vaktiyle dinî merasimden ibaretken sonraları sosyal bir mahiyet olarak anlamı genişlemiştir. Kelime aslen İbranice “Jobal”den (iobel) gelmektedir. Latince’de “jubilevs” şeklinde kullanılırken Fransızca’da “jübile” şeklini almıştır.²⁴²⁸ 5 Mayıs 1937’de Eminönü Halkevi’nde 50. yazı senesi münasebetiyle kendisine bir jübile yapılan Halid Ziya Uşaklıgil de törende yaptığı konuşmada “jübile” kelimesinin etimolojisine dair benzer doyurucu bilgiler vermiştir.²⁴²⁹ 4 Mart 1939’da 25 senelik ilim (tedris) hayatının jübilesi yapılan Fuad Köprülü, *Vakit*’teki röportajda kendisine yöneltilen “Kendiniz gibi çalışanlardan kimleri tebcele layık bulursunuz?” sorusunda jübilenin tarifini yaparak cevap vermiştir. Köprülü’ye göre “*Hayatını muayyen bir gayeye sarf eden her idealist adam tebcele lâyıktır!*” Burada belirli bir meslekte sebat ve idealislik vurgusu ön plana çıkmaktadır.²⁴³⁰

Hakkı Süha Gezgin de 1943 yılındaki ilk büyük Muharirler Jübilesi münasebetiyle düşüncelerini dile getirdiği fıkrasında edebiyatımızda “kalemin saygı görmesini, alkışa kavuşmasını, geniş yaşayışlara, ikballere yol açışını”, Osmanogulları’nın, Selçukîlerin, Gazneliler’in sanatkârlara, âlimlere kucak açtığı tarihlere kadar götürmüştür. Gezgin’e göre Buhara, Belh ve Taşkent’ten ta İstanbul’a kadar her ülkede kılıçlar kadar kalem sahiplerinin de saygı ve sevgi ile karşılanması ilk jübile örnekleridir. Padişahların ve hükümdarların sanatkârları himayesini (patronaj) bir nevi jübile şeklinde kabul eden Gezgin, bu konuda şu örnekleri vermiştir:

*“Unsurî’leri, Asçedî’leri, Ferruhî’leri, Firdevsî’leri irfan ve şiir pazarlarından alarak onlara saraydan mahfazalar yapanlar, bizim kanımızı taşıyanlardı. Şeyhî, Ahmed Paşa, Ahmedî, Bâkî, Yahya, Nedim, kendilerini birer takdir sedefine koyan anlayışlı hükümdarlar çağında gelmeselerdi, hiç şüphesiz bugünkü kadar büyük olmayacaklardı. Yavuz’un İbni Kemal’e karşı gösterdiği büyük dostluk da bu hükmümüze şahittir.”*²⁴³¹

²⁴²⁸ Ahmet Macit Gören, “Jübile Nedir?”, *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 2

²⁴²⁹ Halid Ziya konuşmasına jübilenin kökenine dair şunları söylemiştir: “*Jübile kelimesi Musevice’deki jübile kelimesinden alınmıştır. An’anât-ı Museviye’de elli senede bir ahkâmı şer’iye değiştirmiş; bu değişikliğin neticesi elli senede bir yapılan toplantıda büyük merasimle halka ilân edilirmiş; buna Beniisrail jübile derlermiş. Papalık, her elli senede bir yeni bir nas neşrederek birtakım erbâb-ı ma’siyete muafiyet bahşedermiş. Bunun için de jübile kelimesini kullanmışlar. Bunu bir yerde tesadüfen okumuştum: ihtimal sizler de biliyorsunuz. Jübilenin asıl manası, elli sene... Bugün sanat hayatımın ellinci senesini tes’iden bana bu ikramı ediyorsunuz. Elli sene neleri değiştirmemiştir? Beniisrail’den bahsettim; elli sene ahkâm-ı şer’iye’yi değiştirmiştir, elli sene günahların ve kabahatlerin affına vesile vermiştir, elli sene içtimaî hayatı değiştirir, kanunları değiştirir; nasıl istersiniz ki elli sene insanları, sanatı ve edebiyatı değiştirmesin!*” Bkz. “Halit Ziya’nın Dünkü Toplantının Sonunda Söylediği Sözler”, *Kurun*, sayı 6937-1057 (6 Mayıs 1937): 1, 5.

²⁴³⁰ Hasan Bedrettin Ülgen, “Fuat Köprülü: Yarın 25 Senelik Çalışması Tesit Edilecek Olan Profesörle Kısa Bir Mülâkat”, *Vakit*, nr. 7593, (3 Mart 1939): 3.

²⁴³¹ Gezgin’e göre, o çağda Batı, hatta Roma ve Floransa bile ruh kudretinin değerini tartacak halde değildi. Eğer Rönesans imdatlarına yetişmeseydi, Roma’nın zengin mirası da onları boğuldukları karanlıktan kurtaramayacaktı. Bununla birlik bizde III. Ahmed’e kadar “Saray”, gerçek değerlere karşı bir kucak

1949 yılında kelimenin etimolojik kökenine değinen İbrahim Alaettin Gövsa, jübilenin aslının İbraniceye dayandığını, ayrıca eski Yahudilerde mukaddes yılı ilân için çalınan “koçboynuzu” veya ondan mamul borunun adı olduğunu belirtmektedir.²⁴³² Her iki yazar (Ahmet Macit, İbrahim Alaettin) da jübilenin dinî anlamını Hazreti Musa şeriatıyla ilişkilendirmiştir. Buna göre jübile her elli senede bir defa yapılan merasimin adıdır ve jübilenin ancak 50. senede tes’idi (kutlanması) şarttır. Faaliyetinin 50. senesini idrak eden bu merhaleyi tes’id eder ve artık göz önünden çekilir. Jübile zamanı bu inanışça mukaddes sayılır, tarlalarda işler bırakılır, esirler azat edilir; borçlar fesh veya ertelenir, arazi sahiplerine iade edilirken Yahudi sosyal hayatında bir düzen ve toprağın tasarrufunda da eşitlik temin edilirdi. Hristiyanlık âleminde mukaddes sayılan bir yıl zarfında sonraları papalar da böyle elli bazen yirmi beş yılda bir jübile bayramı icat etmişlerdir. “İndulgence” yani, umumi bir günah affı muamelesi büyük kiliselerde kutlanmaya başlamıştır. Yalnız bunun için Hristiyanların Roma’ya gelmeleri, günahlarını itiraf etmeleri, kilisenin tertip ettiği duaları okumaları gibi birtakım şartlar koşulmuştur.²⁴³³ Aynı zamanda bir ansiklopedist olan Gövsa’ya göre ilk defa Sekizinci Boniface jübileyi 1300 tarihinde ilân etmiştir. Daha sonra kelime Frenkçede bu Yahudi ve Katolik inancındaki manalarının dışında genişleyerek “elli yıl süren evlilik veya bir meslek hayatı için yapılan şenlikler”i de kapsamıştır.²⁴³⁴ Yahudilikte ve Hristiyanlıkta böyle uzun bir tarihi olan jübile, sonraları şahısların hayat ve meslek yılları için kullanılmıştır ki kısa tarifi şöyledir: “Bir mesleğin ellinci ya da yirmi beşinci yılını başarıyla bitirmiş olanların şerefine yapılan kutlama töreni.”²⁴³⁵ Refik Halid de Frenkçe kökenli kelimeye “Elli sene biteviye devam eden izdivaç, memuriyet, meslek münasebetiyle yapılan tören” anlamını vermiş ve jübile için şu açıklamayı yapmıştır: “Yani jübile için elli yıl aynı hayatta ve işte bağlı kalmış olmak, o hayattan ve işten çekilmemiş bulunmak şarttır.” Karay’a göre bu gibi törenler ancak

---

olmaktan geri durmamıştır. Fakat iç ve dış gaileleri, kara bir bulut gibi vatan üstüne çöktükten sonra bu cömert kucağında Tanzimat devrine tek tük rastladığımız himayeler artık o eski an’nenin son kırıntılarıdır. Durum, gazetecilik meslek oluncaya kadar bu, böyle sürüp gitmiştir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim gibi istisnalar dışında yazısıyla geçinen eski bir simaya hemen hemen hiç rastlanmaması bundandır... Geniş bilgi için bkz. Hakkı Süha Gezin, “Muharrirler Jübilesi”, *Vakit*, sayı 8958, (25 İlkâ/ Ocak 1943): 3.

²⁴³² Refi Cevat Ulunay, jübileyi ilan eden boruyu “*Mukaddes seneyi tebliğ için öttürülen koçboynuzundan ma’mul bir nefir*” şeklinde açıklamıştır. Bkz. Ulunay, “Jübileler”, *Milliyet*, nr. 1534, (17 Ağustos 1954): 2.

²⁴³³ Gören, “Jübile Nedir?”, 2.

²⁴³⁴ “Ben kelimeye bir türlü ısınamadım.” diyen İbrahim Alaettin, “Yazık ki biz kendi âdetlerimize olduğu gibi kelimelerimize de yuf borusu çalmak için İbranîlerden kalma köhne boruları da öttürmekten çekinmiyoruz!” şeklinde kavramlarda Batı literatürüne bağımlı olmamızı eleştirmiştir. Bkz. İbrahim Alaettin Gövsa, *Resimli Yeni Lugât ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, 3. Cilt, (İstanbul: Tan Matbaası, t.y.): 1301. Ayrıca bkz. İbrahim Alaettin Gövsa, “İhtifal ve Jübile” *Hürriyet*, nr. 331, (30 Mart 1949): 2.

²⁴³⁵ *Ansiklopedik Sözlük II (Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi)*, haz. İbrahim Alaettin Gövsa, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1967), 1028.

“meslekte iz bırakmış, emektar derecesine yükselmiş, talebe yetiştirmiş adamlar için sadakat ve hizmet karşılığı olarak yapılırsa” manalı ve lüzumlu olur.²⁴³⁶ Bu yönüyle jübile, “bir meslekte devam ve sebatın mükâfatı” şeklinde kısaca tarif edilmiştir.²⁴³⁷

1953 yılında düzenlenen İbnülemin Mahmud Kemal jübilesi münasebetiyle Refi Cevad Ulunay, jübileyi şöyle açıklamıştır: “*Jübile, uzun yıllar bir meslekte gayret ve sebat gösteren zevata meslekten çekilmeleri münasebetiyle yapılan veda merasimidir.*”²⁴³⁸ Jübilenin bir sanatkâra menfaat sağlamak ve maddi yardım için düzenlemesi de bu bağlamda tariflere yol açmıştır. İlk konserini 1920 yılında 9 yaşında iken Galatasaray salonlarında vermiş olan Viyolonist Necdet Remzi Atak’ın 25. yılı münasebetiyle 1945 yılında düzenlenen tören vesilesiyle jübileye şöyle bir anlam verilmiştir: “*Jübile, bir sanat adamının bir sanat devresi sonunda kendisine maddi ve manevi tarafla gösterilen bir mükâfattır.*”²⁴³⁹

Modern zamanlarda jübile, “Bir sanat ve spor dalında uzun süre çalışanların onuruna düzenlenen kutlama töreni; sporculuk yaşantısını özel bir karşılaşma ile bitirmek ve sanatın çeşitli alanlarında uzun yıllar başarı gösteren kimse için mesleğinin 25, 40, 50. vb. yıldönümlerinde şenlik yapmak” anlamlarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.²⁴⁴⁰ Törenin “bayram” niteliği bir meslek ve sanatta 50 sene hizmet eden insanların bu muvaffakiyetlerini kutlamak amacına yönelik olup bu itibarla “jübile” bir şenliktir. Özellikle muharrir, şair, edip, filozof, âlim, tanınmış bir aktör veya aktris, ressam, bestekâr, mimar, heykeltıraş, gazeteci gibi fikir ve his sahasında elli sene gayret göstermiş ve ölümsüz eserler bırakarak tarihte adlarına yer hazırlanmış olan kültür sahipleri için dünyanın her tarafında jübile bayramları yapılması âdet hâlini almıştır. Bu surette şahsi bir hizmet ve kıymet takdir ve tebci edilirken o şeref ve saadete yeteneği olan gençler de böylece teşvik edilmekte, özendirilmekte, gayrete getirilmektedir. Ahmet Macit Bey’in tespitine göre “Bir adamın jübilesinin yapılabilmesi için en az yetmiş yaşına gelmesi lazımdır ki bu mazhariyete kavuşmak nispeten nadirdir ve insanları imrendirecek bir durumdur.”²⁴⁴¹ Bu özelliğiyle jübile, sevinç ve iftiharın gıpta uyandıran parlak bir vesilesidir ki daima şetaretle, neşe ile kutlanmalıdır. Batı edebiyatında jübile, 25, 40, 50, 75 ve nadiren 100 gibi belirli yıldönümlerini, özellikle de 50. sene-i devriyeyi

²⁴³⁶ Refik Halid Karay, “Akıl Ermiyen Bir Tören”, *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 1.

²⁴³⁷ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Yaşa, Başa Saygı”, *Tan*, nr. 2683, (8 Şubat 1943): 1.

²⁴³⁸ Ulunay, “İbn-ül-Emin’in Jübilesi”, *Milliyet*, nr. 1015, (6 Mart 1953): 2.

²⁴³⁹ “Bir Jübile Dolayısıyla”, *Doğuş* (Aylık Fikir Dergisi), yıl 1, sayı 4, (Şubat 1945): 16.

²⁴⁴⁰ Bkz. *Türkçe Sözlük*, haz. Komisyon, (Ankara: TDK Yayınları, 2005), 1016.

İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. bs. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), 1491.

²⁴⁴¹ Gören, “Jübile Nedir?”, 2.

karşılacaktır. 25. yıla “gümüş”, 50. yıla ise “altın jübile”²⁴⁴² denilmesi, kültürel ve dinî bir ritüel, örf ve gelenek hâlinde kabul edilmiştir.²⁴⁴³

Anma/ihfifal (commemoration) için böyle simgesel rakam zorunluluğu gözetilmezken kelimenin yaslandığı dinî kutsallığa hürmeten jübilede bu yıldönümlerine riayet edilmiştir. Jübilede genellikle onlu rakamların katları, sanatsal ve edebî açıdan bir meslekteki hizmet yılını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Ülkemizde jübile kelimesi, edebî literatürde ilk defa Mardiros Manakyan’ın (Mınagyan) (1839-1920) sahne hayatının 50. sene-i devriyesi münasebetiyle yapılan tören ve basılan hatıra kitabında zikredilmiştir. Bu münasebetle neşredilen 36 sayfalık eserde “*San’atkâr-ı şehir Mardiros Manakyan: Efendî-i mûmâileyhin tiyatroculuk meslek ve san’atına duhûlünün ellinci sene-i devriyesi şerefine icrâ kılınan jübile şenliği münasebetiyle*” ifadesi yer almaktadır.²⁴⁴⁴

Zamanla jübilenin ihtifali de içine alacak bir nitelikte anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir. Jübile ve ihtifal kelimeleri arasında anlam farklılığı korunmasına karşın Cumhuriyet’in ilk yıllarında, Abdülhak Hâmid jübilelerinde olduğu gibi ihtifal “jübile” manasında kullanılırken sonraki yıllarda da jübile, Ahmed Midhat Efendi’nin 100. yıl anmasında olduğu gibi “ihtifal” anlamında kullanılmıştır.²⁴⁴⁵ 1932 yılında modern anlamda ilk jübileler yaygınlık kazanana kadar ihtifal kelimesi “jübile” karşılığında kullanılmaya devam etmiştir.²⁴⁴⁶ 1943 yılındaki 50 Yıllık Muharrirler Jübilesi için “ihtifal” kelimesinin tercih edilmesi²⁴⁴⁷, 1949 yılında neşredilen *Aylık Ansiklopedi*’de Ercüment Ekrem’in 50. meslek yılı, “İhtifaller” başlığı altında ele alınması, kelimenin kullanımı konusunda 1950’lere kadar literatürde bir birlik olmadığını göstermektedir.²⁴⁴⁸ Haldun Taner de

²⁴⁴² Vâ-Nû, “Ercüment’in Altın ve Cumhuriyetin Gümüş Yıldönümleri,” *Akşam*, nr. 10621, (10 Mayıs 1948): 3.

²⁴⁴³ Batı an’anesine göre 25. yıl gümüş, 50. yıl altın jübile olarak nitelendirilmiştir. Şahıs haricinde bu tabirler kurumlar için de kullanılmaktadır. 25. yılını kutlayan *Hisar* dergisinin “gümüş jübile yıldönümü” nitelendirmesine dair bkz. Nevzat Yalçıntaş, “Hisar’dan Bakınca”, *Hisar*, sayı 136, (Nisan 1975): 23.

²⁴⁴⁴ *Tercüme-i Hâl: Sanatkâr-ı Şehir Mardiros Manakyan*, (Dersaadet: Arşak Garoyan Matbaası, 1912), 1.

²⁴⁴⁵ Ahmed Midhat Efendi’nin 100. doğum ve 33. ölüm yıldönümünde anma programı düzenleyen Hakkı Tarık Us, 1955 yılında kitaplaştırdığı toplantı eserine “*Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*” adını vermiş ve birinci bölümdeki gazete tartışma ve değerlendirme yazılarına da “Ahmed Midhat Efendi Jübilesi”, şeklinde başlık koymuştur. Bkz. *Bir Jübilenin İntıba’ları: Ahmed Midhat’ı Anıyoruz!*, haz. Hakkı Tarık Us, (İstanbul: Vakıf Basımevi, 1955), 5-11.

²⁴⁴⁶ 1930 yılında Abdülhak Hâmid’in 80. yaş yıldönümü münasebetiyle yapılan tören matbuatta “ihtifal” kelimesiyle duyurulmuştur. Bkz. “Hâmit İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2065, (5 Şubat 1930): 2.

²⁴⁴⁷ “Fikir ve İrfan Kadirşinaslığı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5297, (8 Şubat 1943): 1.

²⁴⁴⁸ 15 Nisan-15 Mayıs 1948 yıllarını kapsayan faaliyet raporundaki “İhtifaller” bölümü için bkz. *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 180-181.

hatıralarında Muhsin Ertuğrul'un 60. sanat yılı için düzenlenen jübileyi, ihtifal anlamını kapsayacak şekilde “anma töreni” olarak nitelendirmiştir.²⁴⁴⁹

Edebiyat ve sanat bağlamında jübileye dair birçok şair ve yazar, jübileden ne anlaşılması gerektiğini çeşitli vesilelerle açıklamıştır. Jübilenin temel dayanağı, belli bir sahada yetkinliğini/rüştünü içinde yaşadığı topluma kabul ettirecek şekilde bu meziyetini istikrarlı bir şekilde uzun seneler sürdürmektir. İbrahim Alaettin, “İhtifal ve Jübile” başlıklı fıkrasına örnek olarak Selim Sırrı Tarcan'ın 75. yıldönümü göstermiştir. Gövsa'ya göre Tarcan bu jübileye şu gerekçelerle hak kazanmıştır: “*Selim Sırrı, memlekette beden terbiyesinin ve sporun temelini atmış ve 75 yaşına kendi prensiplerine sadık kalmak yüzünden bir civan gibi girmiş eşsiz bir meslek adamı olduğuna göre gönül isterdi ki onun jübilesi için dahi devlet adamlarınca alâka gösterilsin ve hiç olmazsa spor teşekkülleri tarafından geniş ölçüde iştirakler temin edilsin.*”²⁴⁵⁰

Hakkı Süha Gezgin'e göre jübile, “Vicdanlarda biriken minnet ve hayranlıkların kopardığı vakarlı bir alkıştır.”²⁴⁵¹ Muin Feyzioğlu ise jübileyi Batıdaki örneklerinden yolda çıkarak tahlil etmeye çalışmıştır. Feyzioğlu'na göre medeni milletlerde jübileler, bir medeniyetin yetiştirdiği büyükleri tanımak ve bu vesileyle gençliği harekete geçirmek, fikrî istikamet kazandırmak amacıyla ülkenin münevverlerince yapılmaktadır. Üniversiteler, kültür dernekleri, milliyetçi kuruluşlar bu çalışmalara hız veren, değer kazandıran belli başlı müesseselerdir. Jübiledeki asıl hedef de “gençliği yarımı yapmış kişiler uğruna aksiyoner bir duruma getirmektir.” Bu öyle bir aksiyoner durumdur ki fikir kaosu içinde her nesil ümidini geleceğe devretmesini jübile sayesinde bilecek ve geçmişini de hiçbir zaman unutmayacaktır. Bu yönüyle jübile, aynı zamanda bir ülkenin kültür politikasının uzantısıdır. Zira Jan Darklar'ın Molierreler'in, Pastörler'in, Shakespeareler'in, Goetheler'in toprağımızda ve kültür hinterlandı içinde bizden fazla tanınması, yabancıların kültürü nasıl işlediklerini, propagandalarını nasıl yürüttüklerini göstermektedir.²⁴⁵²

Dünya tarihinde jübile geleneğinin ilk örnekleri Batı edebiyat ve kültürlerinde görülmektedir. İngiltere, Fransa ve Almanya gibi monarşi ile yönetilen ülkelerde kral ve

²⁴⁴⁹ Haldun Taner, bu büyük anma töreni için mekân olarak bir Kültür Sarayı'nı tasavvur ettiklerini, bu amaçla Milli Eğitim Bakanı'na müracaat ettiklerini, ancak sayın bakan sonradan öğrendiği bir ihbara kanıp bu isteği reddettiğini söylemektedir. Bu yüzden “Altmış Yıla Saygı” sloganı ile hazırlanan bu tören, Haldun Taner'e göre, devlet açısından “Altmış yıla saygısızlık” hâline getirilmiştir. Bkz. Haldun Taner, *Ölürse Ten Ölür/Canlar Ölesi Değil*, (İstanbul: YKY, 2018), 150-151.

²⁴⁵⁰ İbrahim Alaettin Gövsa, “İhtifal ve Jübile” *Hürriyet*, nr. 331, (30 Mart 1949): 2.

²⁴⁵¹ Hakkı Süha Gezgin, “Kara Liste ve Jübile”, *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 3.

²⁴⁵² Muin Feyzioğlu, “Jübile Geleneğini Yitirdik”, *Hisar*, sayı 199 (274), (Eylül 1980): 18.

kraliçelerin sene-i devriyeleri, evlilik yıldönümleri, tahta çıkış merasimleri, “jübile şenlikleri” mahiyetinde bütün dünya devletlerinden gelen elçiler ve misafirlerin katılımlarıyla kutlanmaktaydı. II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı Mabeyn-i Hümayun Birinci Kâtibi Hüseyin Kâzım Bey’i 1887’de Kraliçe Victoria’nın İngiltere tahtına çıkışının 50. yıldönümü münasebetiyle düzenlenen jübileye Ali Nizamî Paşa refakatinde Londra’ya göndermişti.²⁴⁵³ Yine Sultan II. Abdülhamid İngiltere Kraliçesi Victoria’nın 55. evlilik yıldönümü (sene-i devriye-i tetevvücü) sebebiyle Teşrifât-ı Umûmiye Nâzırı ve Divân-ı Hümayun Tercümânı Münir Paşa’yı ile birlikte Damad ve Ser-yâver-i Cenâb-ı Şehriyârî Mehmed Paşa’yı sefarethaneye göndermiş, Karakol Sefine-i Hümayunu donatılarak öğlen vakti yirmi bir pâre top atışı gerçekleştirilmiştir. ²⁴⁵⁴

Dünya tarihinde sadece hükümdarların özel günlerinde değil; bilim, sanat, kültür ve edebiyat tarihinde önemli hizmetlerde bulunmuş büyük şahsiyetler için de 19. yüzyılın ikinci yarısında jübileler düzenlendiğini görmekteyiz. Aralık 1892’de kuduz aşısını bulan Louis Pasteur’ün (Pastör) 70. sene-i devriyesi münasebetiyle Paris’te vuku bulan “iltimas” üzerine II. Abdülhamid, Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne muallimlerinden Doktor Kaymakam Hayreddin Bey’i icra olunacak merasimde hazır bulunmaya memur etmiştir.²⁴⁵⁵ Önce dinî, ardından siyâsî ve kültürel arenada işlevsellik kazanan jübile geleneği, daha sonra -Shakespeare örneğinde olduğu gibi- Batı kültür, sanat ve edebiyat politikalarının dünyaya açılımında önemli bir vasıta hâlini almıştır.

²⁴⁵³ Hüseyin Kâzım Bey’in II. Abdülhamid’e sunduğu seyahat raporundan Sultan’ın İngiltere Kraliçesi Victoria’nın “sandâlî-i Kraliye ku’ûdunun ellinci sene-i devriyesini tebriken şeref-tastîr buyurulan bir nâme-i Hümayun” gönderdiğini, 21 Haziran 1887 Salı günü düzenlenen jübileye ise Avrupa hükümdarlarından Danimarka, Belçika, Saksonya, Yunan, Almanya, Avusturya, İsveç, Portekiz, Fransa, Bavyera, İran, Japonya gibi birçok ülkenin kral, kraliçe veya temsilci vasıtasıyla merasime iştirak ettiğini görmekteyiz. Hüseyin Kâzım Bey’in kendi el yazısıyla kaleme aldığı ve orijinali İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan seyahatname raporunda 4-5 defa “jübile” kelimesini kullanılması, sözcüğün literatüre geçişinde 19. yüzyılın ikinci yarısının ve özellikle 1880 sonrasının önemli bir periyot olduğunu işaret etmektedir. Yalnız metinde jübile kelimesi, Osmanlıca imla ve telaffuza uygun bir şekilde “cubile” olarak kullanılmıştır. Jübile alayının “suret-i mutantanadaki” icrasının Westminster’de bulunan büyük manastırda yapılması, Kraliçe’nin başpiskoposlar refakatinde kiliseye girmesi ve o sırada “God save of the Queen” marşının terennüm edilmesi, kelimenin dini kökeninden tamamen soyutlanmadığını akla getirmektedir. Seyahatname metni ve ayrıntılar için bkz. Turgay Anar, *Viyana’dan Londra’ya: II. Abdülhamid’in Kâtibi Hüseyin Kâzım’ın Viyana, Almanya, Moskova ve Londra Seyahatnâmeleri*, (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2015), 20, 157-170.

²⁴⁵⁴ Gazete haberinden İngiltere sefaret vapurunun da bayraklarla donatıldığını öğrenmekteyiz. Haber için bkz. *Sabah*, nr. 1026, (17 Haziran 1308/29 Haziran 1892): 1.

²⁴⁵⁵ Aralık 1822’de Fransa’da doğan Louis Pasteur, bu jübileden 3 yıl sonra vefat etmiştir. 1892’deki merasim için Doktor Kaymakam Hayreddin Bey, 13 Aralık Pazar günü Sirkeci’den trenle yola çıkmıştır. Detaylar için bkz. *Sabah*, nr. 1203, (13 Kânunuevvel 1308/25 Aralık 1892): 2; *Sabah*, nr. 1204, (14 Kânunuevvel 1308/26 Aralık 1892): 2.

5.1.2. Türk Kültür ve Edebiyatlarında Jübilenin Tarihi Gelişimi

Türk edebiyatında vefeyât ilanları üzerinden “ihtifal” kavramından ilk defa bahseden Ebüzziya Tevfik olduğu gibi “jübile” kelimesinden ve kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilk defa temas eden yine odur. *İrtikâ* mecmuasında “İstiklâl-i Saltanat-ı Osmaniye’nin 600. sene-i devriyesinin 1900 sene-i Milâdiyesine” tesadüf ettiğini saptayan yazısında Ebüzziya, Avrupa devletlerindeki jübile şenliklerini örnekleriyle hatırlatmış, kelimenin etimolojisine de değinmiştir. Buna göre geçmiş milletlerden İranlılar “çeşn” (dügün, ziyafet) adını verdikleri özel yıldönümlerini, Avrupalılar da hükümdarlarının 25, 50. cülus tarihlerinde veya evlilik yıldönümlerinde bu gibi şenlikler düzenlemeyi bir âdet hâline getirmiştir. Ayrıca fetih, zafer veya düşmandan kurtuluşun her 100. senesinde de “vesîle-i tezkâr olmak üzere şehriyenler” icra etmişlerdir. Ebüzziya birkaç tarihi vakayı da örnek vermiştir: 1883’te Kara Mustafa Paşa tarafından icra edilen Viyana Muharasası’ndan kurtuluşun 100. senesinde Avusturya-Macaristan’da şenlikler tertip edilmiş, yine 1888 ve 1898 seneleri Avusturya İmparatorunun 40. ve 50., 1887 ve 1898 seneleri İngiltere Kraliçesinin 50. ve 60. cülus tarihlerine tesadüf ettiğinden o günlerde “jübile”ler yapılmış; bu özel günler için özel sikkeler, paralar bastırılmış, posta pulu ihdas edilmiş, hatta bazı “emâkini-i hayriye”, hayır kurumları tesisi gibi “alâmet-i tezkâriye ittihâz” edilmiştir. Ebüzziya, bu örnekler üzerinden Sultan II. Abdülhamid’in doğumunun ve tahta çıkışının 25. sene-i devriyesinde pul bastırılmasını bir hafta boyunca tedavüle sokulacak bu pullardan hâsıl olan sadakalarla bir hayır kurumu tesis edilmesini teklif etmiştir.²⁴⁵⁶ Pazar gününe tesadüf eden 1901 senesinin 19 Ağustos’unda II. Abdülhamid’in tahta çıkışının 25. sene-i devriyesi, bütün Osmanlı topraklarında bir şenlik jübilesi olarak kutlanmıştır.²⁴⁵⁷

Osmanlı’da adına bir sanat jübilesi yapılan ilk tiyatro artisti, Ermeni “san’atkâr-ı şehîri” Mardiros Manakyan (Mınakyan)’dır. Sahne sanatlarına emeklerinden dolayı Padişah kendisini Maarif nişanıyla taltif etmiştir.²⁴⁵⁸ Tiyatroya 1857 yılında başlayan Mınakyan’ın

²⁴⁵⁶ Bkz. Ebüzziya Tevfik, “İstiklâl-i Saltanat-ı Osmaniye’nin 600’üncü Sene-i Sahîhası İçinde Bulunduğumuz 1900 Sene-i Milâdiyeye Tesâdüf Ediyor!”, *İrtikâ*, nr. 46, 28 Kânunusânî 1315 (9 Şubat 1900): 184.

²⁴⁵⁷ Kutlama tebrikine örnek olarak bkz. *İrtikâ*, nr. 26-126, 19 Ağustos 1317 (1 Eylül 1901): 165.

²⁴⁵⁸ Türkler arasında Mınak Efendi adıyla anılan Mardiros Managyan, İstanbul’un Balat semtinde doğmuştur (1839). Fakir bir terzinin oğludur. Hasköy’de Narsisyan Okulu’nda okuduktan sonra bir yıl kadar da yardımcı öğretmenlik yapmıştır. Yirmili yaşlarında ilk defa sahneye çıkmıştır. Devrin meşhur Ermeni artistlerinden Magakyan ve Ekşyan’ın kurmuş olduğu “Sahne Sevenler Heyeti”nde oynamıştır. 1908 sonrası Gedikpaşa ve Bursa tiyatrolarındaki oyunları ile tiyatro hayatında canlılık kazandırmıştır. Hayatı ve sahne faaliyetleri için

bütün hayatını tiyatroya vakıf ve bu sanat uğrunda kendisini feda edeceğine bir işaret olarak Balat Kilisesi'nde "şehîd" manasına gelen "Mardiyos" lakabı verilmiştir. 1857 yılından itibaren Şark Ermeni Tiyatrosu'nun şemsiyesi altında birçok tiyatro kumpanyasında çalışmış, 1864 senesinde Fransız operetleri oynamaya başlamıştır. Zorlu şartlar altında bir müddet Kayseri'de tiyatro faaliyetleri yürütmüşse de tekrar İstanbul'a gelerek Agob Bey'in himayesindeki kumpanyalara dâhil olmuştur. Birkaç sezon Tiflis'teki kumpanyalara katılan Mınak Efendi, Tiflis dönüşü Abdülhamid tarafından Saray-ı Hümayun'a alınmış ve en kıdemlisi olmak üzere kumpanyanın müdürlüğüne tayin edilmiştir. Mınak Efendi yalnız mesleğinin ve sanatının icracılığı ile değil nazariyatı ile de meşgul olmuştur. Paris konservatuarının tiyatroya mahsus şubesinin derslerini, büyük sanatkârların kaleme almış oldukları piyesleri, bunlar hakkında yazılan tenkitleri ve Fransızca repertuarın havi olduğu bütün eserleri tetkik ve mütalaa etmiştir.²⁴⁵⁹ Şartlar elvermediği için 1908 yılındaki 50. Yıl Jübilesi, gecikmeli olarak 29 Nisan 1912 Pazar günü kutlanmıştır.

1901 yılında dağılan *Servet-i Fünûn* neslinden II. Meşrutiyet sonrası dikkate değer yazılarıyla dergide yazı, makale ve roman tefrikası (Genç Kız Kalbi) neşretmeye devam eden Mehmet Rauf, Mınakyan Efendi'nin 50. yılı münasebetiyle kaleme aldığı "Mınakyan Efendi" yazısı bizdeki jübile merkezli yazıların ilklerinden biridir. Mınakyan Efendi'nin "*Sanattan, zevk ve fikr-i sanattan bugün bile hâlâ mahrum olan bir memlekette, elli sene sanat uğrunda*" yılmadan çalıştığını belirten Mehmet Rauf, "Sene-i Devriye-i San'atkârânesi icra olunan Mınakyan Efendi'nin istibdat döneminin "mukarrerât-ı keyfiyesiyle, hevesleriyle, oyunları ile" tek başına nasıl mücadele ettiğini anlatmıştır.²⁴⁶⁰

---

bkz. Burhan Arpad, "Manakyan Mardiros", *Aylık Ansiklopedi*, cilt IV, (16 Nisan 1947-15 Nisan 1948), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1948), 1090-1091.

²⁴⁵⁹ Mınak Efendi'nin hayatına ve sanatına dair ayrıntılar için bkz. "Mardios Manakyan", *Tercüme-i Hâl: Sanatkâr-ı Şehir Mardiros Manakyan*, (Dersaadet: Arşak Garoyan Matbaası, 1912), 2-12.

²⁴⁶⁰ Mehmet Rauf'a göre Mınakyan Efendi oyunları sansür memurları tarafından Beşir Fuad'ın ifadesiyle, Karadağlı eline esir düşen bir zavallıdan farkı olmayacak şekilde burnu kulağı kesik, kolu budu noksan olacak oynatılmaktaydı. Devr-i Hamid'de sansür memurları, sadece edebî eserlerden "vatan, millet, hamiyet, insaniyet" gibi kelimeleri değil "melik/melek" kelimesini de men etmişlerdi. Milli oyunlarını Binbirdirek'te oynatan Mınakyan Efendi, bu da yasaklanınca sadece tercüme oyunlara yönelmişti. Sansürün bu engellerine rağmen kararlı bir şekilde sanatını icra eden Mınakyan Efendi, zabitanın her an müdahalesi veya kadınlara bu oyunların yasaklanması veya binaların sağlam olması bahaneleri gibi şeylerle tiyatrosu tamamen lağvedilmişti. Mehmet Rauf'a göre bu tiyatro sanatı aşığı adam bir de halkın cahilliği ve ilgisizliğiyle de mücadele etmişti. Bkz. Mehmed Rauf, "Mınakyan Efendi: Ellinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle", *Servet-i Fünun*, nr. 1095, cilt 43, (17 Mayıs 1328): 52-54.

Yazısında “jübile” kelimesini kullanmayan Mehmet Rauf ve nesli arasında bu sözcüğün henüz yaygınlaşmadığını düşünebiliriz.²⁴⁶¹ Mehmet Rauf’un yazısı haricinde Türk edebiyatında jübileye dair ilk yazılar, II. Meşrutiyet sonrası Kafkasya’da neşredilen bazı dergilerde ortaya çıkmıştır. Yekaterinburg şehrinden Hâdi Tahirî Efendi jübile kelimesinin telaffuzunu ifade eden “Yübili” başlıklı bir mektubu *Şûrâ* mecmuasına göndermiştir.²⁴⁶² Türkî illerde ilk defa karşılaşılan bu kelimenin ne anlama geldiğine dair yazılan bu mektup, edebiyat ve matbuatımızdaki ilk farkındalıktır. Jübilenin mahiyetini İslam coğrafyasına kıyasla özetleyen makalede gelişmiş ve medeni milletlerde âlimler, edipler, şairler gibi hürmetli adamların çeşitli vesilelerle hatıra tutulduğu, onların doğumunun veya vefatının 25 ve 50, 100 gibi yıl dilimlerinde matbuat vasıtasıyla bütün halka hatırlatıldığı ifade edilmiştir. Hatta bu münasebetle mezkûr kimselerin isimlerine mektep, medrese, âcizler yurdu ve yetimhaneler yaptırılıp hem onların isimleri yaşatılmasına hem de topluma yararlı işler yapıldığına dikkat çekilmiştir.²⁴⁶³

1910 yılında ölmüş büyükleri hatırlayarak onlara itibar kazandırma ve bunu toplumda muhtaç olanlara fayda verecek şekilde sunma olarak algılanan jübile, Müslüman Türk toplumlarına, vefatının üzerinden bir veya yarım asır geçen kültür ve edebiyat sahasındaki “âlim ve fâzılları, şair ve edipleri” hatırlatmıştır. Kafkasya’nın büyük âlimlerden Abdünnasır El-Kursavî (1776-1810)’nin vefatının Hicrî 1328 yılı Ramazan-ı Şerif’indeki 100. yıldönümünü sükût ile geçiren matbuata sitem dolu ifadeler barındıran “Yübili” başlıklı mektupta Mercanî Hazretlerinin beş yıl sonra doğumunun 100. yılı olduğu hatırlatılmıştır. “Bir asırlık bayram” anlamına gelen jübilenin Müslüman-Türk kültüründe uyarlanmasının mümkün olduğu bildiren Hadi Efendi’nin söz konusu mektubunda, jübile için “uluğ fâidesi teftişge sebep olmak” denilmiş ve millî tarihimizde adına benzer törenler

²⁴⁶¹ Mınakyan Efendi’nin sanata, tiyatroya hizmetlerini uzun uzun anlatan Mehmet Rauf, yazısının sonunda onun temaşa sanatındaki yerini tespitle tebrik etmiştir:

“Mınakyan Efendi olmasaydı, bugün temâşâ namına, yalnız Abdi ve Hasan’ın lu’biyatını bilmiş olacaktık. Aynı zamanda, oyun tercüme, onları ihzâr eden ve en büyük rolü kendine has bir mahâretle temsil ederek gösterdiği bu gayret ve iktidâr bu liyakati kat’iyyen temin eder. Ben, Servet-i Fünûn ile beraber, kendi hesabımıza memleketimizde bu yegâne tecelli-i san’at namına, kendisini bütün hürmetimle tebcil ederim.” Bkz. Mehmed Rauf, “Mınakyan Efendi”, 54.

²⁴⁶² *Şûrâ* mecmuası, 20. yüzyıl başlarında Rusya Müslümanları tarafından Orenburg’da çıkarılan bir dergidir. Orenburg’un zengin Tatar ailelerinden Ramioğulları tarafından masrafları karşılanan ve 13 Aralık 1907’de çıkış izni alınan derginin adını Rızâeddin Fahreddin koymuş ve başyazarlığını yapmıştır. İlk sayısı 10 Ocak 1908’de çıkmış, 1917 yılının sonuna kadar on beş günlük aralıklarla 239 sayı çıkmıştır. İdil-Ural Müslümanlarının en iyi matbaalarından olan Vakıf Matbaası’nda basılan dergi, 1917 Ekim Devrimi’nden önce en uzun ömürlü ve baskı kalitesi en yüksek yayın organı kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muammer Göçmen, “Şûrâ”, *TDİA*, cilt 39, (İstanbul: TDV Yay., 2010), 235-236.

²⁴⁶³ “Yübili”, *Şûrâ*, sayı 5, (1 Mart 1910): 134-135. (Beni bu makaleden haberdar eden değerli dostum Ömer Hakan Özalp’e teşekkürü bir borç bilirim.)

yapılması gereken şahısların varlığı sorgulanmıştır. Makaleden modern anlamda Türk edebiyatında ihtifal ve jübile geleneğinin henüz icra edilmeye başlanmadığı 1889 tarihinde Ekim'in 4. günü Orenburg Müftüsünün (Diyanet İşleri Reisi) gayretleriyle Orenburg Dîniyye Nezaretî'nin 100. yılı münasebetiyle bir jübile tertip edildiği anlaşılmaktadır. Kurumsal nitelikte de olsa Rusya Müslümanlarının bu geleneği Meşrutiyet'in ilanından 20 yıl önce başlattığı söylenebilir. Söz konusu jübile şenliğinde çaylar içilip, pilavlar dağıtılmıştır. Ayrıca Nezaret müftüleri, azaları Müslümanların içtimai durumları hakkında araştırmalar yapmış ve bunlar matbaada bastırılmıştır. *"Bu jübile sayesinde Müslümanlarla ilgili pek çok şey telef olmaktan kurtarılmıştır."* yorumu yanında şayet bu tarz jübilelerin 25 ve 50. yıllarda da yapılması hâlinde tarihi olaylar hakkında o gün itibariyle hiçbir karanlık noktanın kalmayacağı vurgulanmıştır.²⁴⁶⁴ Bu münasebetle 1328 yılının ilk günlerinde Akçuraoğlu Yusuf tarafından Alimcan Hazret için basılan ve 64 sayfadan ibaret olan risale de bu çerçevede değerlendirilmiştir. Burada "jübile" kelimesiyle yaşayan kimselerden çok, ölmüş kimseleri hatırlamayı öngören "ihtifal" anlamı daha belirgindir. Bu anlayışa göre kişi kendisi için bazı şeylerden feragat etse de topluma mal olmuş kimseler için bu mümkün değildir. Bu zatlar için yapılacak jübileler sayesinde (kutlama, şenlik), *"fakir İslam balaları için bugün mekteb, ikinci bir günde atasız ve anasız balalarga mahsus bir sinâathâne, üçüncü bir günde bir kütübhâne ve bunun gibi umumi fâideli"* yerler açılması düşünülmüştür. Makalede jübile kelimesinin Türk edipleri tarafından olduğu gibi kabul edildiğine, Arapların taassubunun bir parçası olan "ihtifâl" kelimesinin yaygınlaştığına, bunların yerine Türkçede daha güzel kelimelerin bulunabileceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu gibi yıldönümlerinde Hicrî veya Miladî takvimden hangisinin kullanılması gerektiği matbuatta gündeme getirilmiştir.²⁴⁶⁵

Rusya'da Müslümanlar arasında jübile geleneğinin yerleştiğini Terviskili Ahmed Tâceddin'in Orenburg Müftüsü Muhammedyar Sultanof'un müftülük makamını işgal edişinin 25. yıldönümü sebebiyle yapılacak jübile hakkında *Teârûf-i Müslimîn*'e yazdığı makale de açıkça göstermektedir. Kafkasya Müslümanları bu jübileyi vesile ederek "bazı fevkalade işler, yani başka vakit hükümetten müsâade-i resmiyesini almak bir parça zor olan bazı müesseseler yapmak fikrini" hayata geçirmeyi amaçlamışlardır. Bu müesseselerden kasıt, Rusya'da İslam mektebi çok olmasına rağmen bu mektepte görev

²⁴⁶⁴ Jübile münasebetiyle araştırılan konular, Sobranya/Dîniyye Nezaretî tarafından Rusça olarak 54 sayfa hâlinde basılmıştır. Bu jübile risalesinin önemi, sonraki nesiller için büyük örnek olmasıdır. Bkz. "Yübili", 135.

²⁴⁶⁵ "Yübili", 134-136.

alacak öğretmenleri yetiştirmek için açılması düşünülen Dârümuallimîn'dir. Zira o dönemde Rusya'daki muallimlerden “usul-i ta'lim” görüp kendini yetiştirenlerin sayısı oldukça azdı. Kız çocuklarını yetiştirmek için bir mektep, kütüphane, imam yetiştirecek medrese-i diniyye veya millî bir müze-hane açmak, jübile vasıtasıyla yapılması düşünülen meselelerdendir.²⁴⁶⁶

1911 Şubat'ında Azeri Türk ediblerinden Mirza Feth Ali Ahundov'un²⁴⁶⁷ doğumunun 100. sene-i devriyesi dolayısıyla Kafkasya Türklüğünün, “millî edibine şükran vazifesini” ifa etmek için Bakü'nün Necat Cemiyet-i Hayriyesi öncülüğünde Ahundov namına düzenlenen jübile şenliği de Meşrutiyet sonrası matbuatımıza akseden jübile örneklerindedir. Vefat eden bir kimse için böyle bir kutlama gününün tertip edilmesi aynı zamanda bir ihtifal niteliğindedir. Fakat yukarıda izah ettiğimiz üzere Batı kültür ve edebiyatında 25, 50, 75, 100 gibi simgesel rakamlar jübile kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu şenliğe Rusya'daki Türklerin edebî, ictimai ve siyasi mahfilleri, gazete idareleri, Meclis-i Mebusan azaları cümleten iştirak ettiği gibi Kafkasya Türk matbuatı, Rus, Ermeni ve Gürcü matbuatının da büyük kısmı, Mirza'nın tercüme-i hâline, sanat hayatına dair mufassal bendler/makaleler neşretmişlerdir. Türk edebiyatında ihtifal ve jübile kavramlarının henüz teorik ve pratik anlamda oturmadığı bir dönemde Kafkasya Türkleri arasında bu meselelerin doğru anlaşılıp uygulandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu kapsamda “Molla Nasreddin” fevkalade bir nüsha çıkarırken Azeri Türk edebiyatının tarihini yazmakla meşgul muallim Göçerli Feridun Bey de “Mirza Feth Ali Ahundov” adıyla bir risale yazmıştır. Tiyatro muharrirlerinden Abdurrahim Bey Hakverdiv, sene-i devriye gününde oynanmak üzere “Mirza Fethi Ali Ahundov” unvanlı bir mudhike (komedi) tertip etmiş, Necat Cemiyeti de, “Mirza Fethi Ali Ahundov” adına bir ibtidâiye mektebi tesisine karar vermiştir. Jübile şenliği için seferber olan Kafkasya Türklüğü bu neşir ve anma/saygı faaliyetleriyle “büyük oğlunu” takdir edebilecek, vefatından seneler geçmekle unutmayacak derecede medeniyetçe yükselmiş olduğunu fiilen ispat etmiştir. Neşir yoluyla “Şark Molière”i denilen “Mirza Fethi Ali'nin, yalnız Kafkasya Türkleri içinde değil, bütün Türkler arasında ilk defa “tiyatro yazan bir edib” olduğu, Osmanlılar

²⁴⁶⁶ Terviskili Ahmed Tâceddin, “Orenburg Müftisi Nâmına Yapılacak Yübili -Münasebetiyle-“, *Teârîf-i Müslimîn mecellesi*, sayı 32, (19 Kânunusânî 1326/1911): 118-121.

²⁴⁶⁷ Azerbaycanlı tiyatro yazarı ve Alfabe reformu taraftarı, ayrıca İslam dünyasında Batı felsefesi tesirinde ortaya çıkan ilk ve en meşhur ateistlerden biri olan Ahunzâde Mirza Feth Ali'nin hayatı ve eserleri için bkz. Hamid Algar, “Ahunzâde Mirza Feth Ali”, *TDVİA*, cilt 2, (İstanbul: TDV Yay., 1989), 186-190. Söz konusu makalede Ahundov'un vefat tarihi kesin belirtilmemekle birlikte 1812 gösterilmiştir. Fakat tespit ettiğimiz makalenin kaydı ve jübilenin tarihi göz önünde bulundurulursa Azeri yazarın doğum tarihi 1811'dir.

tarafından yazılmış tiyatroların da “Mirza Fethi Ali’ninkilerden sonra yazıldığı vurgulanmıştır.”²⁴⁶⁸

Rusya Müslümanlarının düzenlediği jübileler istisna tutulursa II. Meşrutiyet sonrası edebiyatımızda jübileye dair makaleler, Batı kültüründe düzenlenen yaş günü kutlamalarıdır. Türk tarihinin kaynaklarına dair çalışmalarıyla tanınan Alman Radloff ile Danimarkalı Thomsen’in 1912 yılında yaş günleri jübileye dair makalelerin neşrine bir imkân tanımıştır. Radloff, Kânunusâni’nin (Ocak) 5. günü 75. yaşını kutlarken Thomsen de Kânunusâni’nin 12. günü 71. yaşına ayak basmıştır. Bu münasebetle talebeleri, dostları, ilmî çalışmalarından istifade eden bütün müsteşrikler bu jübileye, bu bayrama iştirak ederek kutlamış, böylece Batı’daki bilinen tabiriyle 70. ile 75. yaşlarının jübilesi yapılmıştır. Bu sene-i devriyeye iştirak edememenin üzüntüsünü yaşayan *Türk Yurdu* adına T.Y.’nin makalesine bakılırsa Radloff’u şifahen Türkler adına tebrik eden kimseler arasında Rusya’da yaşayan birkaç vekil olmuştur. *Türk Yurdu*, *Türk Derneği* ve *Osmanlı Tarih-i Encümeni* de tebrik telgrafnamesi göndermiş ve Thomsen’in Osmanlı hükümeti tarafından resmen takdiri için çalışmalar başlatılmıştır. *Türk Derneği*, ilk defa Radloff ve Thomsen’in okumaya muvaffak olduğu Orhun Yazısı’ndan bahseden Necib Âsım Bey’in eserini, onların şerefine tab‘ ve neşretmiştir.²⁴⁶⁹ Dünya çapında tanınmış yazarlar için yapılan yaş kutlamaları ve jübileler, ülkemizde yakından takip edilmekteydi. Özellikle sık sık yurt dışına seyahatlerde bulunan *Servet-i Fünûn* dergisinin sahibi ve başmuharriri Ahmed İhsan Bey’in (Tokgöz), resimleriyle birlikte bu tarz haberleri neşrederek edebiyat

²⁴⁶⁸ Feth Ali, 1811 sene-i Miladiyesinde Şeki (Nuha) şehrinde doğdu. Resmi memuriyet zamanları haricinde Rus yazarlarından Puşkin ve Gogol’u okumakla meşgul oldu. Rus realist edebiyatının öncülerinden olan Gogol, Rus toplumunu gülünç ve şiddetli bir surette tasvir ederek hicveder. Gogol’un tesirinde kalan “Mirza Fethi Ali Ahundov”, şarkkârî gazelleri bırakıp Garp edebiyatına yöneldikten sonra daha çok tiyatro yazmıştır. Tiyatrolarının hepsi komedidir. Bu yüzden “Mirza Fethi Ali’ye “Şark Molière”i denmekteydi. Onun komedilerini faydalı kılan, sevdiren, canlandıran mevzularının tamamen doğrudan doğruya hayattan alınmış olmasıdır. Komedilerinde falcılar, yılcılar, tamahkâr ve hırslı tüccarların, halkın iligini emen han ve ağaları iplikleri pazara çıkmış olarak göz önünde resmigeçit yaptıklarını görürüz. Piyeslerini konuşulan hakiki, saf ve gösterişten uzak bir dil ile yazmıştır. Matbu piyesleri yedi tanedir. Bunlar ilk defa Tişis’te, ikincisi de bundan kırk sene evvel Bakü’den oynanmış, daha sonra Kafkasya’nın her tarafında hatta İran’da bile sahneye konulmuştur. En meşhur piyesleri “Hacı Kara” ile “Mest Ali Şah”dır. Piyesleri Rusça’ya da tercüme edilmiştir. Vefat ettiğinde 67 yaşında idi. Bkz. “Mirza Feth Ali Ahundov: Tevellüdünün Yüzüncü Senesi Münasebetiyle”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1080, cilt 42, (2 Şubat 1327): 329-331.

²⁴⁶⁹ Radloff ile Thomsen’in jübilesi, biyografileri ve Türkoloji sahasındaki hizmetleri için bkz. T.Y., “Türkolog Radloff ve Vilhelm Thomsen Hazerâtının Jübileleri”, *Türk Yurdu*, sayı 6, (26 Kânunusâni 1327): 171-177.

Cumhuriyet döneminde Göktürk Orhun Anıtları’nın Danimarkalı bilgin Thomsen tarafından okunuşunun 50. yıldönümü dolayısıyla Ankara Halkevi’nde TDK tarafından bir tören yapılmıştır. TDK Genel Sekreteri İbrahim Necmi’nin açış nutuklarından sonra Hüseyin Namık Orkun anıtların okunuş ve mahiyetlerini belirtmiş, Behçet Kemal Çağlar da bu yazıların metninden meydana getirdiği manzumesini okumuştur. Bkz. “Göktürk Orhun Anıtlarının Okunuşu”, *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 53, (1 Birincikânun 1943): IV.

ve matbuat âleminde jübile geleneğine dair büyük bir farkındalığa vesile olmuştur. Rusya'nın büyük muharrirlerinden Maksim Gorki'nin doğumunun 60. senesi münasebetiyle Sovyet Rusya'sında yazarın şerefine yapılan “parlak tezahürat”, dünya çapındaki jübile örneklerindendir. Jübilenin detayları, ülkemiz için örnek teşkil edecek şekilde dikkat çekicidir: 1919'dan itibaren İtalya'da bulunan Maksim Gorki, sene-i devriyesi münasebetiyle Rusya'da yapılan davete icabetle Rusya'ya gitmiş, Moskova'da üniversitenin, müzelerin, tiyatroların, mekteplerin erkânı tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır. Tiyatrolarda Maksim Gorki'nin eserleri oynandığı gibi bütün eserlerinin özel basımı da gündeme gelmiştir. Ayrıca edebî hayatına dair hatıraları toplanarak bunlardan bir sergi vücuda getirilmiştir. Tiyatro, roman ve hikâyeleriyle Rus realist edebiyatının öncüsü olduğu kadar dünya çapında şöhret kazanan bir yazara gösterilen bu ilgi, Türk edebiyatında yaşayan yazar ve şairlere de değer verilme eğilimini artırmıştır.²⁴⁷⁰ Bu eğilimde *Servet-i Fünûn* dergisi ve sahibi Ahmed İhsan Bey'in büyük bir rolü bulunmaktadır. Zira edebiyat, sanat ve meslek dallarında yaşayan büyük insanları her vesile ile matbuatta hatırlatanların başında o geldiği gibi törenler düzenlemek, özel sayılar neşretmek suretiyle kamuoyunda ve kültürel bellekte farkındalık oluşturanların başında yine Ahmed İhsan Bey gelmektedir.

Avrupa'da tanınmış ve topluma mal olmuş kimselerin yaş yıldönümleri dair kutlamalar da 21. yüzyıla kadar korunarak devam etmiştir.²⁴⁷¹ Dünyada yapılan çeşitli görkemli jübilelerin Cumhuriyet matbuatına yansımaları ülkemizde kültür, sanat, spor ve edebiyatta jübile geleneğinin yerleşmesindeki sebeplerden biridir. 1936 yılındaki Haydarâbâd Nizam'ın lüks ve debdebe içinde kutlanan jübilesi²⁴⁷², Hindistan'da aslen İranlı ve İsmailî cemaatinin lideri olan Ağa Han için 1936 senesinde 30 bin kişinin iştirakiyle düzenlenen “Altın Jübile” bunların en görkemlilerindedir.²⁴⁷³ Simgesel yaş yıldönümlerinde veya yazar

---

²⁴⁷⁰ “Maksim Gorki: Vilâdetinin 60'ıncı Sene-i Devriyesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1663-189, cilt 64, (28 Haziran 1928): 109.

²⁴⁷¹ Albert Einstein 75. doğum yıldönümünde kendi isimi verilen Einstein Tıp Mektebi'nin bir maketi hediye edilmiş ve bu jübile Türk matbuatında takip edilmiştir. Bkz. “Albert Einstein 75 Yaşında”, *Cumhuriyet*, nr. 10651, (24 Mart 1954): 1.

²⁴⁷² “Haydarâbâd Nizam'ın Jübilesi Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4204, (27 Ocak 1936): 6.

²⁴⁷³ Ağa Han'ın Altın Jübilesi eski zaman masallarını andırır niteliktedir. Altınla boyanmış kocaman bir teraziye yine altınla işlenmiş yastıklar konmuş, bunun bir kefesine de Ağa Han çıkarak tartılmıştır. Ağırlığı, bir gümüş rupiye denk gelen tola cinsinden 9500 altın tola idi. Jübilesinde altın ve elmas ile tartılan adam olarak tarihe geçmiştir. Sonraki yıllarda Ağa Han'ın İsmailî Mezhebi taraftarlarının 7 senelik imamı olması dolayısıyla Plâtin Jübilesi de yapılmıştır. Bu törenlere Kur'an'ından ayetler okunarak başlanılmaktaydı. Ardından Plâtin Jübilesi Derneği Balkan Vekili Dr. Hoodoboy bir konuşma yaparak “Ağa Han'a hoşgeldiniz!” temennasında bulunmuştur. Ağa Han bu konuşmaya cevap vererek müritlerini memleketlerine hayrı dokunacak vazifeleri yapmaya teşvik etmiştir. Geleneksel kostümüyle hareketli bir terazi üstüne çıkan

meslek jübilelerinde Batı’da daha profesyonel bir yaklaşım sergilenirken ülkemizde bu törenler daha çok sivil inisiyatife bırakılmıştır.²⁴⁷⁴

5.1.3. Jübile Geleneğinde Halkevlerinin Rolü ve Sahne Sanatkârları İçin Düzenlenen İlk Jübileler

Abdülhak Hâmid’in yaş günleri için düzenlenen ihtifal/jübileleri bir tarafa bırakırsak Türk edebiyat ve sahne tarihinde tertip edilen ilk jübile, oyuncu ve yönetici olarak Türk tiyatro tarihinin ilklerinden olan Ahmed Fehim Efendi’nin (1856-1930) 70. yaşında tertip edilen 50. meslek ve sahne hayatı jübilesidir.²⁴⁷⁵ Refik Ahmet Sevensil, bu jübileyi “san’at muhiti içinde olan ve akisleri o hududun dışına çıkmayan birer râsime” olarak tarif etmektedir. Yalnız Refik Ahmet, Behzad Hâki Bey’in 25. yıldönümünü Cumhuriyet devrinde tiyatronun kazandığı geniş ilgiyi vuzuhla göstermesi bakımından bir milat saymıştır.²⁴⁷⁶

1930’lu yılların başında haftalık, 15 günlük ve aylık mecmualarda tiyatro ait yazılar nadiren görülmektedir. Tiyatro neşriyatı sahasında ilk kayda değer mecmua *Darülbedayi*’dir. Darülbedayi sanatkarlarından Neyyire Neyyir (Münire Eyüp) Hanım’ın mesuliyeti altında çıkan bu resimli mecmuanın ilk sayısı 15 Şubat 1930’dur. Mecmua, hem oynanan hem de oynanacak eserleri hakkında izahat vermesi, yerli ve yabancı tiyatro hayatına dair doyurucu bilgiler vermesi bakımından önem arz etmektedir.²⁴⁷⁷ Sahne sanatkarlarından birçoğunun jübilelerine özel sayı ayırması itibariyle *Darülbedayi* önemli bir eşik konumundadır.

Ağa Han, tartılmış ve 107 kilo geldiği ilan edilmiştir. Bu seremoniyi yaklaşık 50.000 kişinin izlediği kayda geçmiştir. Merasimde İngiltere, Fransa, İspanya, Suriye, Irak, İran, Suudi Arabistan, Afrika, Seylân, Birmanya, Singapur, Endonezya, Malaya ve Pakistan’dan gelen temsilciler hazır bulunmaktaydı. Bkz. H. Nezihi Erkson, “Sırlar Diyarı: Hindistan”, *Vakit*, nr. 9144, (1 Ağustos 1943): 2; “Ağa Han’ın Plâtin Jübilesi”, *Sebilürreşad*, cilt VII, sayı 169 (Mart 1954): 302.

²⁴⁷⁴ 1978 yılında Yugoslavya’nın yaşayan en büyük yazarı sayılan Hırvat asıllı Miroslav Kırleja’nın 85. doğum yıldönümü, ülkesinde radyo ve TV’de yaşam öyküsü ve sanatına ilişkin geniş programlarla kutlanmıştır. Örneklerine ülkemizde de rastladığımız bu programlar yanında Kırleja’nın söz konusu doğum yıldönümü nedeniyle 1920-1956 yılları arasındaki siyasî, sanat, yazın ve felsefe olaylarını yansıtan ve dünya olaylarına da ışık tutan 5 bin sayfalık “Büyük Günlük”ünün 5 cilt hâlinde yayınlanması, yazarları takdir etmek adına yapılan planlı merasimlerin dikkate değer örneklerindendir. Bkz. “Ünlü Yugoslav Yazarı Miroslav Kırleja’nın 85. Doğum Yıldönümü Kutlandı”, *Milliyet Sanat*, sayı 287, (24 Temmuz 1978): 32.

²⁴⁷⁵ Halid Fahri, “Türk Sahnesinin Büyük Üstadı Ahmed Fehim Efendi’ye”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1582-108, cilt 61, (9 Kânunuevvel 1926): 55.

²⁴⁷⁶ Refik Ahmet (Sevensil), *Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu Tarihi*, cilt 2, (İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1934), 68.

²⁴⁷⁷ 1923 yılından itibaren gazete ve mecmualarda çıkmış muhtelif piyes ve tiyatro neşriyatı için bkz. Refik Ahmet (Sevensil), a.g.e., 104-108.

19 Şubat 1932 yılında Türk Ocakları'nın kapatılıp halkevlerinin kurulması ile birlikte kültürel faaliyetler artınca kültür-sanat, spor ve edebiyat sahasında da jübileler artış göstermiştir. Halkevleri merkez heyeti tiyatroyu içtimai fikirlerin telkininde ve halk terbiyesinde önemli bir vasıta olarak görmüş, buralarda temsil edilmek üzere Türk muharrirlerine telif piyesler yazdırılmıştır. Bunlar arasında Faruk Nafiz, Aka Gündüz, Behçet Kemal, Yaşar Nabi, Nahit Sırrı, Reşat Nuri, Ahmet Nuri, Halid Fahri ilk akla gelen isimlerdir. Halkevleri temsil şubelerinde aynı zamanda bazı konferanslar verildiği gibi tiyatro heveslilerine ücretsiz dersler verilmiştir.²⁴⁷⁸

1930'lu yıllarda tespit edebildiğimiz ilk jübile, 6 Mayıs 1932 Cuma günü Erkek Muallim Mektebi'nde Beden Terbiyesi üstadı Selim Sırrı Tarcan'ın²⁴⁷⁹ 50. yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törendir. Jübileye bütün Terbiye-i Bedeniye muallimleri ve Bulgar heyeti de katılmıştır. Matbuatta jübile, “Selim Sırrı İhtifali” olarak nitelendirilmiştir. Merasime Muallim Mektebi talebeleri tarafından çalınan İstiklal Marşı ile başlanmış, ardından Selim Sırrı Bey tarafından yazılan “Dağ başını duman almış” marşı talebelerce söylenmiştir.²⁴⁸⁰

Selim Sırrı Bey'den sonra jübile geleneği, halkevlerinin öncülüğünde, spor ve sahne sanatlarında, musiki alanlarında da görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Ahmed Fehim Efendi'den sonra ilk jübile Darülbedayi aktörlerinden Behzad Hâki'nin (Butak, 16 Ekim 1891)²⁴⁸¹ sanat hayatının 25. yıldönümü dolayısıyla halkevi temsil şubesi tarafından

²⁴⁷⁸ Halkevleri temsil şubelerine dair geniş bilgi için bkz. Refik Ahmet (Sevengil), a.g.e., 98-103.

²⁴⁷⁹ Bkz. “Selim Sırrı İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2872, (7 Mayıs 1932): 1, 4.

²⁴⁸⁰ Geniş bilgi ve ayrıntılar için bkz. “Selim Sırrı Bey'in Ellinci Senesi”, *Cumhuriyet*, nr. 2872, (7 Mayıs 1932):1, 4; “50 Sene Beden Terbiyesi”, *Milliyet*, nr. 2239, (7 Mayıs 1932): 1, 5.

²⁴⁸¹ Türk sahnesinin “makyaj kralı” olarak tanınan ve asıl adı Mehmet Behzat olan sanatkârın (1891-1963) sanat merakı 6 yaşına iken başlamıştır. Gazeteci Halil Hâki Bey'in oğludur. Babasının vefatından sonra Mercan İdadisi'ne (1906), oradan da Ticaret Mektebi'ne geçiş yapmıştır. Burada resme merakı yüzünden Ressam Muazzez Bey'in yanında bir müddet devam etmiş, sonrasında Ticaret Mektebi'ni bırakarak tiyatroya yönelmiştir (1908). Muazzez Bey'in oğlunun sünnet düğününde İbnürrefik Ahmed Nuri, Rıza Tevfik, Baha, Fuad, Kadıköylü Refik, Salâhattin, Ferid, Nimet Beylerle birlikte ilk defa ortaoyununa çıkmıştır. Sahne hayatının başlangıcı sonradan çoğu müdür, sefaret kâtibi, nazır olan bu zevat arasında aldığı küçük rollerle başlamıştır. 1909'da İtalya'ya elektrik mühendisliği öğrenimi için gitmiştir. Fakat bunun yerine tiyatro üzerine incelemelerde bulunmuştur. Şark Dram Kumpanyası topluluklarında yer aldıktan sonra 1914 yılında Cemal Paşa, Paris'ten Antuvan isminde bir rejisör getirerek tiyatroyu ıslaha teşebbüs edince bir imtihan yapılmış, 115 kişi arasından Sara Mannik, Ertuğrul Muhsin, Otello Kâmil Rıza ve Behzat muvaffak olarak dokuzar altınla Darülbedayi'ye (Şehir Tiyatrosu) alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde yaralanmış, bir bomba parçası pazularından birini uçurmuştur. Cephe dönüşünde Darülbedayi-i Beyoğlu'nda Hammalbaş'ında faaliyette bulunmuştur. Kendi ifadesiyle “sırtındaki kanlı asker elbisesini, ayaklarındaki tozlu yırtık postalları çıkaramadan sahneye girmiş ve Halid Ziya'nın *Fürûzan* piyesinde rol almıştır.” Hayatı ve hatıralarına dair geniş bilgi ve ilk röportajı için bkz. Naci Sadullah, “Türk Sahnesinin Makiyaj Kıralları Behzat”, *Yedigün*, cilt 4, sayı 95, (2 İkincikânun 1935): 12-13, 26.

düzenlenmiştir.²⁴⁸² Behzad'ın jübilesinin Şehir Tiyatrosu'nda²⁴⁸³ bir müsamere ile kutlanması ve tören hasılâtı ile sanatkâra bir ev alınması düşünülmüştür. İstanbul'da Vali ve Belediye Reisi Muhiddin Bey'in riyaseti altında maliyecilerden, bankalar ve şirket müdürlerinden bir komisyon teşkil edilmiş, o zaman İstanbul esham, tahvilat ve kambiyo borsası murakıbbı olan Bedri Nedim Bey'le Şehir Tiyatrosu Rejisörü Ertuğrul Muhsin Bey de bu komisyonda aza olarak bulunmuşlardır. Komisyonda müsamere için satılan biletin bedeli 6,600 lira olarak belirlenmiştir. Düzenlenecek jübile için özel mektuplarla birçok kimseye, müesseselere ve komşu ülke tiyatrolarına haber gönderilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası, bir Türk sanatkârının 25. yıl dönümünün yalnız mensup olduğu tiyatrodâ (İstanbul Şehir Tiyatrosu) değil, memleketin birçok yerinde “kutlulanmasını” istemiş ve C.H.F. umumi kâtipliğinin tamimi üzerine 31 Mart 1933 Cuma günü Türkiye'nin 55 yerindeki halkevleri, Behzad Hâki Bey'e telgraf çekerek kendisini tebrik etmişlerdir.²⁴⁸⁴

Bu ilk jübilelerde edebiyatçıları hatip ve konuşmacı olarak kürsülerde görmekteyiz. Behzad'ın 25. yıldönümü töreni, 31 Mart 1933 Cuma günü, saat 16.30'da İstanbul Halkevi'nde yapılmış ve Refik Ahmet Bey (Sevengil) tarafından bir konferans verilmiştir. Refik Ahmet, konferansında Behzad'ın sanatından, hayatından ve memleketimizdeki tiyatro vaziyetinden uzun uzadıya bahsetmiştir.²⁴⁸⁵ Tören sonunda bir konser verilmiştir. Konferans ve konserin ücretsiz olduğu ilan edilmiş ve faaliyetler herkese açık tutulmuştur. Merasime dair ilanlarda “jübile” kelimesi geçmemektedir.²⁴⁸⁶ Törende Bulgar sanatçılarından M. Yivkon ve eşi, Costanza Kirw ve Boris Mihailov ve eşi de hazır bulunmuş ve Behzad şerefine Ahmed Vefik Paşa'nın Moliere'den adapte ettiği *Merakî* komedisine iştirak etmişlerdir.²⁴⁸⁷ Temsilden sonra sanatkârlar tiyatronun üst katında hazırlanan büyük sofrada yiyip içip eğlenmişlerdir. Ertesi gün İstanbul Belediyesi

---

²⁴⁸² Selçuk Karakılıç, *Jübile* kitabında Behzat Butak için 1933 yılında düzenlenen bu jübileyi, kültür ve sanat tarihimizdeki ilk ve öncü jübile, Muhsin Ertuğrul'u da “Türkiye’de jübile geleneğini başlatarak uzun yıllar devam edecek bu nezih toplantıların hazırlayıcısı” olarak nitelendirmektedir ki tez çalışmamız bu tespitlerin doğru olmadığını gözler önüne sermektedir. Karakılıç'ın Behzat Butak'ın jübilesini “ilk” ve “öncü” nitelendirmeleri için bkz. Selçuk Karakılıç, *Jübile: Edebiyatın Renkli Dünyasına Uzun Bir Seyahat*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2020), 13, 240, 252.

²⁴⁸³ 1914 yılında kurulan Darülbeyaz'ın devamı olan Şehir Tiyatrosu'nun kadrosu, edebî heyeti, talimatname ve nizamnamesi vardı. Her gün bir başka piyes oynayacak kadar canlı bu müesseseye dair değerlendirme için bkz. (Sabri Esat) Siyavuşgil, “Kırk Yıllık Tiyatro”, *Yeni Sabah*, nr. 5337, (16 Ocak 1954): 2.

²⁴⁸⁴ Telgraflar ve mektuplar için bkz. Sevengil, a.g.e., 69-70.

²⁴⁸⁵ Behzad Hâki'nin 25. sanat hayatına dair matbuattaki ilan ve ayrıntılar için bkz. “Behzad'ın 25'inci Yılı”, *Milliyet*, nr. 2562, (29 Mart 1933): 3; “Behzad'ın Yıldönümü”, *Milliyet*, nr. 2565, (1 Nisan 1933): 4. Ayrıca Refik Ahmet'in kendi beyanatları için bkz. Refik Ahmet (Sevengil), a.g.e., 70.

²⁴⁸⁶ “Sanatkâr Behzat Günü”, *Milliyet*, nr. 2564, (31 Mart 1933): 6.

²⁴⁸⁷ “Küçük Haberler”, *Milliyet*, nr. 2566, (2 Nisan 1933): 3.

tarafından Pera Palas Otelinde bu münasebetle gelmiş olan misafir Bulgar sanatkârları şerefine bir öğle ziyafeti verilmiştir. Belediye reisi muavini Hâmit Bey ve Bulgar sanatkârlarından biri, iki ülke artistlerini birleştiren bu güzel hadiseden, Behzad'ın jübilesinden ehemmiyetle bahseden nutuklar söylemişlerdir. Refik Ahmet, müsamerenin hasılatı ile sanatkâra Beyoğlu Hammalbaşı'nda bir ev alındığını belirtmektedir. Sevengil'e göre uzun yıllar hor görülen tiyatro sanatkârlarının böyle bütün bir memleketin ilgisi ve tazizi içinde kutlanması Türkiye'de ilk defa ve ancak Cumhuriyet devrinde vuku bulan bir hadisedir.²⁴⁸⁸

Jübile vesilesiyle daha sonra bir gelenek hâlini alacak röportajlar, Behzad Butak ile de yapılmış, sanatkâr 25 seneye sığdırdığı sanat hayatını ve unutulmaz hatıralarını anlatmıştır.²⁴⁸⁹ Tiyatro mevsiminde her 15 günde bir çıkan *Darülbedayi* dergisi, 40. sayısını Behzad Hâkî'nin sanat hayatındaki 25. yıl jübilesine ayırmıştır.²⁴⁹⁰ Behzad Butak'ın 50. yıl jübilesi de Muhsin Ertuğrul'un gayretleriyle planlanmıştır.²⁴⁹¹

Sanattan sonra sporda da yıldönümlerinin kutlanmaya başlandığı tarihler 1930'dan sonradır. Öğrengin Fenerbahçe kulübünün 25. yıldönümü Kurban Bayramı'nın birinci günü, Nisan 1933'te kutlanmıştır. Memleket sporuna fiilen hizmetin bir yansıması olan günde “Fenerbahçe'nin 25. senesini küşât (açılış) için” Macar profesyonel takımlarından Boçkay ile bir maç tertip edilmiştir.²⁴⁹² Bir müddet sonra bir furya hâlini alacak jübilelerin fikir babası, teşvikçisi ve organizatörü İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'dır. 1938 yılı sonlarına kadar gerek halkevleri gerekse özel teşebbüsün jübile

²⁴⁸⁸ Sevengil, a.g.e., 70-71.

²⁴⁸⁹ R.Ş., “25 Senelik Yıldız: Büyük Behzat Sahne Hayatının Canlı Hâtıralarını Teker Teker Anlatıyor”, *Son Posta*, nr. 934, (31 Mart 1933): 6.

²⁴⁹⁰ Jübile özel sayısı C.H.F. Kâtibiumumisi ve Kütahya Mebusu Recep Peker ile İstanbul Vali ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ'ın tebrik telgraflarıyla başlamaktadır. 4 Bab hâlinde Behzad Hâkî'nin hayatının anlatıldığı uzun bir bölümden sonra jübile münasebetiyle gelen tebrik mektuplarına yer verilmiştir. Bunlar arasında Hüseyin Rahmi, Halid Ziya Uşaklıgil, Darülbedayi Heyet-i Edebiyesi esbak azasından İbnürrefik Ahmet Nuri, Münir Nigar, Reşat Nuri, Musahipzade Celal, Halid Fahri, İzzet Melih, Vedat Nedim, Celâl Esat, Kemal Emin, Nurullah Ata, Selâmi İzzet, Raşit Rıza, Seniha Bedri, Darülbedayi Müdürü Memduh Bey, Darülbedayi sabık müdürü Suphi Bey, Selim Nüzhet, Mehmet Şükrü, Kınar, Şadi, Nurettin Şefkati, A. Muhtar, İsmail Galip, Adana Belediye Reisi Turhan Cemal, İstanbul Halkevi Temsil Şubesi Reisi Dr. Celâl Tahsin, Hazım, Vasfî Rıza, Refik Ahmet, Emin Belig ve Ertuğrul Muhsin dikkat çeken isimlerdir. Geniş bilgi için bkz. Behzat Hâkî'nin San'at Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1908-1933), *Darülbedayi*, nr. 40, (31 Mart 1933), 31 s.

²⁴⁹¹ “Behzat Butak: Sahnede 50 Yıl”, *Hayat*, sayı 43, (2 Ağustos 1957): 8-9. Ayrıca bkz. Burhan Arpad, *Direklerarası: Türk Tiyatrosundan Hikâyeler*, (İstanbul: May Yayınları, 1974), 12-13.

²⁴⁹² Bir ritüel pratiği olarak merasim günü resmi geçit yapılmış, bu geçitte sarı lacivertlilerin bütün faal şubeleri kendi kıyafetleriyle törene iştirak etmişlerdir. Grupta müessis azalar da hazır bulunmuştur. Kafiye stadi çepeçevre kat ettikten sonra ortada bir halka şeklinde toplanarak halkı selamlaması ön görülmüştür. Geniş bilgi için bkz. “Fener'in 25'inci Yıldönümü”, *Milliyet*, nr. 2565, (1 Nisan 1933): 1, 5; “Boçkay Geliyor”, *Milliyet*, nr. 2566, (2 Nisan 1933): 1, 5.

organizasyonlarında onun imzası bulunmaktadır.²⁴⁹³ Üstündağ, görevi süresince sadece kültür-sanat, tiyatro faaliyetlerine kol kanat germekle kalmamış, çeşitli kurumların yardım maksadıyla düzenlediği programlara da hâmilik yapmıştır. 12 Ocak 1937 Salı günü akşamı Fransız Tiyatrosu’nda İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ’ın “yüksek himayesinde Çocuk Kütüphanesi’nin lüzumlu masraflarını karşılamak için verilen müsamere programı”, halkla sanatkârlar arasında kurulan köprünün örneklerinden biridir.²⁴⁹⁴ 1926, 1927’de Darülbedayi’nin yıkılmasını engelleyen²⁴⁹⁵ ve o tarihten itibaren tiyatro ve sahne sanatlarını himayesi altına alan Vali Bey’in riyasetinde toplanan ilk heyet sanat hayatının 25. yılına erişen Şehir Tiyatrosu Rejisörü Ertuğrul Muhsin için bir jübile tertibini 1934 yılı Şubat’ında gündeme getirmiştir.²⁴⁹⁶

Jübile münasebetiyle bir yazı kaleme alan Vâlâ Nurettin, İstanbul Valisi’ni tebrik ile birlikte “genellikle öldükten sonra kıymetleri bilinen sanatkârlar” ülkesinde Muhittin Üstündağ’ın Darülbedayi şahsiyetlerinin hayatlarında “kutlama usulünü” ortaya koyarak bu yürekler acısı durumun önüne geçtiğini söylemiştir.²⁴⁹⁷ Nitekim 1938 yılında jübilesi yapılan Naşid de bu münasebetle yapılan röportajında kendisi için jübile tertibini ilk defa ortaya atanın İstanbul Valisi Üstündağ olduğunu söylemiştir.²⁴⁹⁸

1930 sonrasında Ertuğrul Muhsin adına organize edilen jübilelere ilham kaynaklarından biri de yabancı ülkelerde sahne sanatkârları ve artistler için düzenlenen jübilelere dair haberlerin yerli matbuatta yer almasıdır. Komedi Fransez’in yüksek değerli ve en kıdemli artisti Albert Lambert’in 50. sanat yıldönümü münasebetiyle tertip edilen jübile bunlardan biridir. Bu münasebetle Fransa hükümeti, Fransız milleti ve sanatkârın arkadaşları onun bu

²⁴⁹³ 14 Temmuz 1928’de görevi Mithat Bey’den devralan Muhittin Üstündağ, 4 Aralık 1938 tarihine kadar valilik yapmış, kültür, sanat ve edebiyat adamlarına özel ilgi göstermiş, yerini Doktor Lutfi Kırdar’a bırakmıştır. Görev değişimine dair bkz. “Yeni İstanbul Valisi’ni Cumhurreisi ve Başvekil Kabul Ettiler”, *Son Posta*, nr. 2996, (2 Birincikânun 1938): 1.

²⁴⁹⁴ Bu hayır müsameresinde Muhittin Üstündağ’ın yönlendirmesiyle Şehir Opereti *Lüks Hayat*, Naşit Heyeti de *Ceza Mahkemesi* adlı oyunları sergilerken Konservatuar Heyeti de Bayan Mualla’nın alaturka müzikleri ve çocuk danslarıyla geceye iştirak etmişlerdir. İlan için bkz. *Haber*, sayı 1784, (3 İkincikânun 1937): 4.

²⁴⁹⁵ Muhittin Üstündağ’ın sahne sanatlarını ve sanatkârlarını himaye konusundaki gayretlerine dair Hakkı Süha Gezgin ve Ağâh Sırrı Levend’in yazılarına bakılabilir: Ağâh Sırrı Levend, “Gençliğe Şerefli Bir Örnek”; S. Gezgin, “İ. Galip Arcan’ı Niçin Kutluyoruz?”, *Türk Tiyatrosu*, nr. 65, (15 İkincikânun 1936): 8-9.

²⁴⁹⁶ “Ertuğrul Muhsin Bey’in Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 3518, (20 Şubat 1934): 6.

Ertuğrul Muhsin’in Sahne Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1909-1934), özel sayısında ilk yazıyı kaleme alan İstanbul Valisi ve Belediye Reisi sıfatıyla Muhittin Üstündağ’dır. Bkz. Muhiddin, “Bizde Tiyatro Sahnesi, 25 Sen ve Ertuğrul Muhsin”, *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 2.

²⁴⁹⁷ Vâlâ Nurettin dışında Ertuğrul Muhsin’in jübilesi münasebetiyle düşüncelerini dile getiren edebiyatçılardan Selami İzzet, Mehmet Asım, Halit Fahri, Sadri Ertem, Reşat Nuri’nin tahlil ve tespitleri için bkz. Karakılıç, a.g.e., 239-252.

²⁴⁹⁸ Salâhaddin Güngör, “Büyük San’atkar Naşid Hayatını Anlatıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4965, (12 Mart 1938): 5.

elli sanat yılını “tes’îd ve tetvîc” için ne mümkünse yapmış; bir tiyatro sanatkârın için yapılan bu tezahürat, Fransız milletin medeniyet seviyesi ve kadirşinaslığı hakkında çok belîğ bir şahit” olarak değerlendirilmiştir. Jübile sebebiyle Komedi Fransez’de bir hafta sürecek olan bir sanat şenliği düzenlenmiştir. 1933 yılının 23 Kasım’ından 30’una kadar yalnız Albert Lambert için ve onun en güzel oynadığı piyeslerden mürekkep bir temsil haftası yapılmıştır: *Albert Lambert Haftası...* İki asırlık asil sanat mabedinin gedikli ve aylıklı, ihtiyar ve genç bütün sanatkârları her akşam onun etrafını halelendirerek büyük trajediyenin ününü yüceltmişlerdir... Albert Lambert bu münasebetle elli sene evvel sahne hayatına girerken ilk defa olarak oynadığı *Severo Torelli* isimdeki eseri son defa olarak oynamıştır. Jübile, ülkemizde büyük “bir sanatkârın başına sönmez bir şeref tacı” takma şeklinde nitelendirilirken matbuattan 1932 yılında vefat eden yüksek komedi sanatkârı De Feraudy’dan sonra kendisine doyan (en kıdemli sanatkâr) unvanı verildiğini öğrenmekteyiz. Ertuğrul Muhsin, Albert Lambert jübilesi münasebetiyle Şehir Tiyatrosu namına Komedi Fransez Adminstratörü Emile Fabr’e (1869-1955) bir telgraf çekmiştir.²⁴⁹⁹

Jübilesi münasebetiyle Ertuğrul Muhsin’i ilk aktörümüz olarak nitelendiren Reşat Nuri, iyi aktör, iyi rejisör olduğu kadar iyi bir muharrir oluşuna da dikkat çekmiş, 25 sene içinde birçok vesilelerle birçok sanat ve polemik makaleleri yazdığını belirtmiştir. Reşat Nuri’ye göre Ertuğrul Muhsin’in yazarlık portresi şöyledir:

“Onun kalemi hantal perde kornişleri gibi ölü oymalı, soğuk yaldızlı, süslü, profesyonel edebiyatçı kalemlerinden değildir. Bu kalem yeni kesilmiş kızılıcık değneği gibi taze hayat kokan, sert ve sıkı işleyen, dokunduğu yerde mutlaka izini bırakan dümdüz ve elastiki bir kalemdir.”²⁵⁰⁰

İstanbul Şehir Tiyatrosu Rejisörü Ertuğrul Muhsin’in sanat hayatının 25. yıldönümü 29 Mart 1934 Perşembe günü Tepebaşı Tiyatrosu’nda kutlanmıştır. Shakespeare’den *Hamlet* (Tercüme Ertuğrul Muhsin), H. H. İbsen’den *Per Gynt* (Tercüme Seniha Bedri) ve Ekrem Reşit’in *Lüküs Hayat*’ından (Besteleyen Cemal Reşit) bölümler sahnelenmiştir. Müzikleri Cemal Reşit tarafından düzenlenen piyeslerde Hamlet rolünü Ertuğrul Muhsin oynamıştır.²⁵⁰¹ *Kurun* gazetesi neşriyat direktörü ve Şehir Meclisi üyelerinden Refik Ahmet Sevengil, Ertuğrul Muhsin’in aktörlük, rejisörlük ve tiyatro muharrirliği

²⁴⁹⁹ İ. Galip Arcan’ın bu münasebetle hatıraları, intibaları ve Ertuğrul Muhsin’in telgrafı ve Albert Lambert’ten gelen cevap için bkz. İ. Galip, “Bir Büyük Sanatkârın 50’inci Sanat Yıldönümü”, *Darülbedayi*, nr. 44, (15 Kânunuevvel 1933): 4-5.

²⁵⁰⁰ Reşat Nuri, “Ertuğrul Muhsin San’at Hayatının 25’inci Yılında”, *Vakit*, nr. 5825, (26 Mart 1934): 5.

²⁵⁰¹ Her üç oyunda rol alan şahıs ve program için bkz. “Ertuğrul Muhsin’in Sanat Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1909-1934), *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 4.

sahalarındaki kıymetini izah etmiş, sanatkârın nasıl yetiştiğini, nasıl çalıştığını anlatmıştır.²⁵⁰² Bir sonraki gün de Alay Köşkü'nde İstanbul Halkevi temsil şubesi tarafından Ertuğrul Muhsin şerefine bir çay ziyafeti verilmiştir.²⁵⁰³ Türk Ocakları'ndan sonra kültür, spor ve sanatta atılımın öncüsü hâline gelen halkevleri, bu yıllarda jübilelerin de öncü kuruluşlarındandır. Bununla birlikte tiyatronun gelişmesinde o tarihlerde memleketimizin örnek tek sahnesi olan ve en parlak devrini yaşayan Şehir Tiyatrosu'nun büyük katkısı bulunmaktadır.²⁵⁰⁴ Ertuğrul Muhsin jübilesinde tiyatro, edebiyat, resim ve heykeltıraş gibi muhtelif sanat şubelerine ve fikir âlemine mensup birçok kişi hazır bulunmuştur. Jübileler, bir sanatkârın özelde edebiyat, genelde millet adına yaptıkları hizmetleri değerlendirme ve tahlil etme platformlarıdır.²⁵⁰⁵ Halid Fahri, "Ertuğrul Muhsin Gecesi" münasebetiyle bu kutlamanın sebebini Muhsin Ertuğrul'un "Türk sahnesinde disiplin denen ve kendisinden evvel Anka kuşu gibi mevhum olan çok mühim bir muvaffakiyet unsurunu yaratmasına" bağlamıştır.²⁵⁰⁶ Jübile münasebetiyle sanatkârın hayatına ve Türk tiyatrosundaki icraatına dair dergilerde küçük etütlerin yazılma geleneği

²⁵⁰² Ertuğrul Muhsin Jübilesi, 29 Mart 1934 Perşembe akşamı saat 20.00'de ve biletleri satışa sunulan programa dair gazetelere verilen ilanda *Hamlet, Per Gynt (Per Günt), Lüks Hayat* 3 perdelik bir merasim olarak planlanmıştır. Gecede Refik Ahmet Bey'den sonra M. Kemal Bey sahneye gelmiş ve Ertuğrul Muhsin'in 25. sanat hayatı münasebetiyle muhtelif yerlerden, çeşitli teşekküllerden gelen tebrik mektup ve telgraflarını okumuştur. Ardından Halmet piyesinden bir perde temsil edilmiş, Hamlet rolünde Ertuğrul Muhsin rol almıştır. Sonra *Per Günt, Lüks Hayat* piyeslerinden birer perde temsil edilmiştir. Temsilden sonra arkadaşları tarafından tiyatronun üstündeki salonda bir supe verilmiştir. Jübile ilanı ve geniş bilgi için bkz. "Ertuğrul Muhsin Jübilesi", *Cumhuriyet*, nr. 3552, (26 Mart 1934): 6; "Ertuğrul Muhsin İçin Dün Gece Tepebaşı Tiyatrosu'nda Merasim Yapıldı", *Vakit*, nr. 5826, (30 Mart 1934): 5. "Ertuğrul Muhsin", *Akşam*, nr. 5556, (31 Mart 1934): 2.

²⁵⁰³ Ertuğrul Muhsin'in sanat hayatının 25. yılı münasebetiyle, halkevi temsil şubesinin Alay Köşkü'nde verdiği ve birçok kişinin iştirak ettiği çayda İstanbul Halkevi Reisi Ali Rıza, Ressam Şevket Bey, Temsil Şubesi Reisi Doktor Celal Tahsin Beyler hitabede bulunmuşlardır. Jübileye sadece yurt içinde değil, yurt dışında da ilgi gösterildiği basına yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır. *İzestiya* gazetesi Ertuğrul Muhsin'in yalnız cesur bir mübdi olarak Sovyet tiyatroları muhitinde tanınmış olduğundan dolayı değil, aynı zamanda bu yıldönümünün Türk sanat hayatında meydana gelen yeniliklerin bir bilançosu olduğundan Sovyet halkının alaka gösterdiğini yazmıştır. Sovyet Rusya'nın tanınmış sahne sanatçılarından Meyerhold, Nemiroviç ve Dençenko Ertuğrul Muhsin'a tebrik telgrafı göndermiştir. Jübile maksadıyla yapılan tahlillerde Ertuğrul Muhsin'in asıl meziyeti Türk sahnelerinde bütün dünyanın klasik ve asrî temaşa eserlerini göstermek suretiyle tiyatro faaliyetlerini yüksek bir seviyeye çıkardığı belirtilmiştir. Ayrıca milli bir üslup vücuda getirmek maksadıyla Türk artist ve muharrirlerinin Türk tiyatrosunun etrafına toplamak vazifesini üzerine aldığı ifade edilmiştir. Bkz. "Ertuğrul Muhsin İçin", *Milliyet*, nr. 2921, (31 Mart 1934): 2.

²⁵⁰⁴ Türk Ocakları'nın halkevlerine intikalinden sonra tiyatro ve sahne hayatındaki gelişmelerin seyrine ve İstanbul Halkevlerinin (özellikle Fatih Halkevi'nin) amatör sahnelerdeki tesirine ait Cemal Sâhir, Kemal Küçük, Hikmet Demirsöz, Melih Artel gibi isimler üzerinden yapılan değerlendirme için bkz. Cemalettin Server, "Halkevlerinin Sanatkâr Çocukları", *Yeni Gün*, yıl 1, sayı 16, (24 Haziran 1939): 10-12.

²⁵⁰⁵ Alay Köşkü'nde yapılan merasimde İstanbul Halkevi Reisi Ali Rıza Bey, Ertuğrul Muhsin'in hizmetini dört nokta üzerinde özetlemiştir: "1-Tiyatromuza garp usullerini getirmiştir. 2-Sahne hayatında disiplini temin etmiştir. 3-Tiyatrosunun halk terbiyesinde bir vasıta olduğu fikrini haklı olarak yapmıştır. 4-Millî unsurlardan mürekkep bir tiyatro vücuda getirmiştir." Ayrıntılar için bkz. "Ertuğrul Muhsin İçin... Halkevi Temsil Şubesi Tarafından Alay Köşkü'nde Bir Toplantı Yapıldı", *Vakit*, nr. 5827, (31 Mart 1934): 4.

²⁵⁰⁶ Halit Fahri, "ERTUĞRUL MUHSİN, Sanatının Yirmi Beşinci Yılında...", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1960-275, cilt 75, (15 Mart 1934): 243.

de hayata geçirilmiştir.²⁵⁰⁷ Tiyatro mevsiminde her on beş günde bir çıkan *Darülbedayi*, 47. sayısını *Darülbedayi* Rejisörü Ertuğrul Muhsin'in sanat hayatının yirmi beşinci yıldönümü için ayırmıştır.²⁵⁰⁸ Bu aynı zamanda Behzad Hâki ile beraber bir sanatkâra tahsis edilen ilk jübile ürünlerindendir. Jübilelerin kültürel belleğe ve edebi hafızaya katkılarından biri de bu özel sayılarda birçok edebiyatçının jübile kültürü ve yaş yıldönümleri hakkında fikirlerini beyan etmelerine bir fırsat sunmasıdır. *Darülbedayi* dergisinin *Ertuğrul Muhsin'in Sahne Hayatında 25 Yıllık Jübilesi* (1909-1934), başlıklı özel sayısında Mehmet Asım, Reşat Nuri, İ. Galip, Sadri Etem, Vâ-Nû, Selâmi İzzet, Halit Fahri, Vedat Nedim gibi dönemin önemli kalemleri, sahne sanatları ve Ertuğrul Muhsin'e dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. Bu yıllarda Refik Ahmet ve Reşat Nuri tiyatroya dair yazılarıyla dikkat çeken isimlerdir. Reşat Nuri, jübile özel sayısında Muhsin Ertuğrul'u "ilk aktörümüz" olarak ilan etmiştir.²⁵⁰⁹ Sanatkâra dair düşünceler, gazetelerde jübileye dair yer alan ihtisaslar, tebrik telgrafları da bu özel sayıların içeriğine zenginlik katan bölümlerdendir. Jübilesinden sonra, geleneğe uygun olarak sahne hayatına veda ettiğini duyuran Muhsin Ertuğrul, 1 yıl sonra Nâzım Hikmet'in *Unutulan Adam* piyesini temsili için tekrar sahnelere geri dönmüştür.²⁵¹⁰

Bu tarihlerde halkevleri, aynı zamanda ilginç ihtifal ve jübile ritüellerinin de mucidi bir kurumdur. İstanbul Halkevi Temsil Şubesi, Alay Köşkü'nde verdiği çayda²⁵¹¹ Ertuğrul Muhsin için bir sanat koronu yaptırmış, bir de şahadetname yazdırmıştır. Ertuğrul Muhsin, alkışlar arasında sahneye getirilmiş ve sanat koronu Temsil Şubesi Reisi Celal Tahsin Bey tarafından Ertuğrul Muhsin'in başına konulmuş, şahadetname de kendisine takdim edilmiştir. Halkevi Temsil Şubesi'nin kadın erkek büyük amatörleri birer birer Ertuğrul

²⁵⁰⁷ Ertuğrul Muhsin jübilesine dair ilk etütlerden biri *Darülbedayi* dergisinde İ. Galip Arcan tarafından yazılmıştır. Bkz. İ. Galip, "Ertuğrul Muhsin Jübilesi", *Darülbedayi*, nr. 46, (15 Şubat 1934): 2.

²⁵⁰⁸ Ertuğrul Muhsin jübilesinin manasını, değerini ele alan bu özel sayıda 1909 yılından başlayarak 1934 yılına gelinceye kadarki sanat ve sahne hayatının safhaları görsel zenginlikle ele alınmıştır. Reşat Nuri, Sadri Etem, Vâ-Nû, Selâmi İzzet, Halit Fahri, Vedat Nedim gibi dönemin önemli kalemleri de çeşitli yönleriyle Muhsin Ertuğrul'u anlatmışlardır. Bkz. "Ertuğrul Muhsin'in Sanat Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1909-1934), *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 2-30.

²⁵⁰⁹ Bu tespiti dair Reşat Nuri'nin gerekçesi şöyledir: "Ondan evvel sahnemizden bazı istidadlı insanlar geçmedi denemez. Fakat hiçbir edebiyatı, tiyatroyu, oynadığı eseri ve rolü onun gibi anlamamıştır. Hiçbiri söyleyişe, harekete, mimiğe ve makyaja onun gibi ehemmiyet vermemiş, tam kompozisyon yapmamıştır. Bizde henüz iyi piyes yapılamadığını saklamaya sebep yok. Muhsin en ölü piyeslerin, en bulanık ve iptidai çehrelerini canlandırıp manalandırmanın sırrını bilmiş, böylece ölü elemandan canlı bir tiyatro çıkarmaya muvaffak olmuştur." Yazının devamı için bkz. Reşat Nuri, "İlk Aktörümüz", *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 10.

²⁵¹⁰ "Muhsin Sahneye Dönüyor", *Yedigün*, cilt 4, sayı 101, (13 Şubat 1935): 13.

²⁵¹¹ Bu tarz merasimlerde törenden sonra çay salonuna geçilmekte ve birlikte çay içilmekteydi. Bkz. "Ertuğrul Muhsin İçin... Dün Halkevi Temsil Şubesinde Merasim Yapıldı", *Vakit*, nr. 5827, (31 Mart 1934): 4.

Muhsin'in elini öpmüşlerdir. Bu yönüyle jübileler, bir nevi sanat ve edebiyatta "biat merasimi" konumuna çıkarılmıştır.²⁵¹² Muhsin Ertuğrul, 77 yıllık ömründe sanat hayatının üç jübilesini, 25., 40. ve 60. sanat yılı jübilelerini görerek bu sahada hem ilk hem de son vasfını kazanan aktör olmuştur.²⁵¹³ Her jübile için bir kutlama komitesi marifetiyle törenler organize edilirken "Türk Tiyatrosu ve Muhsin Ertuğrul" konulu sergiler hazırlanmış, Ankara ve İstanbul'un bütün özel tiyatroları da birer gecelerini Muhsin Ertuğrul için oynamıştır. Bunun yanında Türk Sinematek Derneği, "Muhsin Ertuğrul Toplu Gösterisi" hazırlamış, Ankara ve İstanbul üniversitelerinde "Muhsin Ertuğrul Günü" düzenlenmiştir.²⁵¹⁴ Jübilelere İstanbul'un bütün sahne sanatçılarının katılması da kendisine verilen değerin açık bir göstergesidir.²⁵¹⁵ Jübileden toplanan paranın Muhsin Ertuğrul adına kurulan bir fon vasıtasıyla 1922'den 1953'e kadar yaptığı 29 filmin derlenmesi veya bir arşivde toplanması teklif edilmiştir.²⁵¹⁶ Tiyatro sanatkarları arasında Muhsin Ertuğrul

---

²⁵¹² Geniş bilgi için bkz. "Ertuğrul Muhsin İçin... Halkevi Temsil Şubesi Tarafından Alay Köşkü'nde Bir Toplantı Yapıldı", *Vakit*, nr. 5827, (31 Mart 1934): 1, 4.

²⁵¹³ Muhsin Ertuğrul'un 29 Mart 1934'te sanat hayatının 25. yılı kutlanırken 1949 Nisan'ında İstanbul'da, aynı yılın Mayıs'ında Ankara'da 40. Sanat Yılı kutlanmıştır. Bu kutlamada yine Refik Ahmet Sevengil bir konferans vermiş, Lawrence Edward Watkin'in Büyük Baba (On Barroewed Time) oyununda başrolü oynamıştır. Muhsin Ertuğrul'un 60. Sanat Yılı'nı kutlamak için Şakir Eczacıbaşı tarafından bir komite kurulmuş özel baskı bir çalışma hazırlanmıştır. Dormen Tiyatrosu'nda yapılan gece Haldun Taner'in yazdığı *Altmış Yılın Öyküsü* adlı oyun sahnelenmiş, iki bölümlük oyunla Muhsin Ertuğrul'un sanat hayatı canlandırılmıştır. Filmlerinden sahnelerin perdeye yansıtıldığı gecede Galip Arcan ve Heykeltraş Zühtü Müridoğlu anılarla Ferah Tiyatrosu dönemini anlatmış, *Lüküs Hayat* ve *Hava Civa, Godot, Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*, Goldoni'nin *Yalancı*'sından bölümler oynanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Ayşegül Çelik, *Ölmeyi Bilen Adam Muhsin Ertuğrul*, (İstanbul: Can Yayınları, 2013), 205-211. 60 yıllık sanat faaliyetleri ve hakkında yazılanlar için bkz. *60. Sanat Yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı*, haz. Şakir Eczacıbaşı, (İstanbul: Çeltüt Basımevi, 1969), 19, 26 vd.

²⁵¹⁴ Muhsin Ertuğrul'un "60. Sanat Yılı'nı Kutlama Törenleri", Muhsin Ertuğrul 60. Sanat Yılı'nı Kutlama Komisyonu tarafından önce 26 Aralık 1969, "Tiyatro Gecesi" de 29 Aralık olarak Kültür Sarayı'nda yapılması planlanmışken Saray'da yalnız Devlet Tiyatro ve Operası'nın bir gece düzenleyebileceği yetkililerce bildirilmiştir. Bunun üzerinde Kutlama Törenleri ile Tiyatro Gecesi'nin 12 Ocak 1970 Pazartesi günü saat 21.45'te Dormen Tiyatrosu'nda, Şehir Tiyatroları ile özel özel tiyatro sanatçılarının katılımlarıyla yapılmasına karar verilmiştir. Bkz. "Muhsin Ertuğrul 12 Ocak'ta Kutlanacak", *Cumhuriyet*, nr. 16326 (8 Ocak 1970): 5.

²⁵¹⁵ Muhsin Ertuğrul'un 60. sanat yılında Beklan Algan, Genco Erkal, Muazzez Kurdoğlu, Gülriz Sururi, Erol Keskin, Vasfi Rıza Zobu, Bedi Muvahhit, İ. Galip Arcan, Ağâh Hün, Heyecan Başaran, Ayla Algan, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Kerim Afşar, Reşit Gürzap, Mücap Ofluoğlu, Cahit İrgat, Şükran Güngör, Münir Özkul, Altan Karındaş, Haldun Dormen, Engin Cezzar, Sadri Alışık, Tevhit Bilge, Şevkiye May, Kâmuran Yüce gibi birçok isim sahne almıştır. Jübileye dair ayrıntılar ve gecede rol alan oyuncular için bkz. "Muhsin Ertuğrul'un 60. Sanat Yılı'nı Son Kutlama Programı Bu Gece", *Cumhuriyet*, nr. 16330, (12 Ocak 1970): 5; Selim Andak, "Dev Bir Sanatkâr İçin Yapılan Kutlama Gecesi", *Cumhuriyet*, nr. 16338, (20 Ocak 1970): 6.

²⁵¹⁶ Atilla Dorsay, "Muhsin Ertuğrul ve Birkaç Nokta...", *Cumhuriyet*, nr. 16331 (13 Ocak 1970): 6.

“Perdeci”, “Türk tiyatrosunun bir numaralı adamı” lakabıyla anılmış, vefatı sonrası “anısına saygı” amacıyla şiirler neşredilmiştir.²⁵¹⁷

Ahmed Fehim Efendi, Behzad Hâki, Muhsin Ertuğrul jübilelerinden sonra yine İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ’ın girişimleriyle sanat hayatının 25. yılını dolduran İsmail Galib Arcan için de 11 İkincikânun 1936, saat 20.00’de bir jübile düzenlenmiştir.²⁵¹⁸ Halkevlerinin kültürel seferberlik merkezi hâline gelmesi, buradaki sanat ve spor faaliyetlerinin bir yarış havasına sokulması, Şehir Tiyatrosu’nun işi bir jübile furçasına dönüştürmesine neden olmuştur. Bu kapsamda Galib Arcan’ın sanat hayatının 25. yıldönümü üç yerde tören yapılarak kutlanmıştır: Eminönü Halkevi Şubesi, Şehir Tiyatrosu ve Beyoğlu Gençler Mahfili’nde. Bu törenlerde jübilesi yapılan kimseye” defne dallarından örülen bir tacın” takılması, sanatkârlık diploması ve bir de sanat kupası verilmesi gelenek halini almıştır. Ayrıca bu törenlerde artist namına manzume yazıldığı da görülmektedir.²⁵¹⁹

Jübile kavramı, Şehir Tiyatroları’nda düzenlenen sahne sanatkârları jübileleri ile kültürel bellekte yavaş yavaş yer edinirken Hakkı Tarık Us’un elinde planlı, modernize edilmiş geleneksel bir nitelik kazanıncaya kadar on beş, yirmi senelik moda hâlinde 1940’lı yıllara ulaşmıştır. Modern anlamda jübile için ilk örneklerle tiyatro dalında sanatkârlar için yapılan törenlerde rastlıyoruz. Haydarâbâd Nizam’ın 1936’daki görkemli jübilesi sonrası

²⁵¹⁷ 1983 yılında 40. sanat yılını kutlayan Mücap Ofluoğlu, 1979 yılında Muhsin Ertuğrul’un ölümü üzerine “Anısına Saygıyla” ithafı ile birlikte “Perdecinin Ölümü” başlıklı şiiri yazmıştır. Bkz. 40. *Sanat Yılı: Mücap Ofluoğlu*, haz. Ülkü Tamer, (y.y., Mart 1983), 72.

²⁵¹⁸ 11 İkincikânun (Ocak) 1936 Cumartesi akşamı İsmail Galib Arcan’ın sanat hayatındaki 25. yılını kutlamak için karar alınmış, programda “Bir perde tam komedi, bir perde tam dram, bir perdelik de operet” icra edilmiştir. 1894’te İstanbul’da doğan ve o tarihte 26 yıl bilfiil tiyatronun içerisinde senarist, aktör ve rejisör olarak görev yapan İsmail Galib, bir müddet Paris ve Berlin’de bulunmuştur. Memlekete döndükten sonra sayısı 47’yi bulan birçok piyesi tercüme ve adapte etmiştir. 25. Sanat Yılı münasebetiyle bir yazı neşreden Halid Fahri, Necip Fazıl’ın *Tohum* piyesinde de rol alan Galib’i sanatkârlar içerisinde “büyük” sınıfına dâhil etmiştir. Bkz. Halid Fahri Ozansoy, “Türk Sahnesinde Parlak Bir Jübile: Galib Arcan’ın 25’inci Sanat Hayatı”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2055-370, cilt 79, (9 İkincikânun 1936): 104-106. Ayrıca bkz. “Bir İhtifal ve Bir Teklif”, *Yücel*, sayı 3, (Nisan 1935): 1.

²⁵¹⁹ 11 Ocak 1936 Cumartesi günü, gündüz Eminönü Halkevi şubesi tarafından Alay Köşkü’nde bir jübile yapılmış, Halkevi Başkanı Agâh Sırrı Levend riyasetinde koro konseri, artistin ilk zamanlarda uzun mahrumiyetle geçen hayatının kısa tarihçesi anlatılmış ve defne dallarından bir sanat tacı jübilesi yapılan sanatkârın başına takılmıştır. Galib’e sanatkârlık diploması ve sanat kupası verilirken üç yıl evvel jübilesi yapıldığı sırada diploması verilmeyen Behzad Hâki’ye de diploması verilmiş, ardından Galib’e dair hatıralar anlatılmış ve Nurettin Sevin, Galib için yazdığı küçük manzumeyi okumuştur. Aynı gece Şehir Tiyatrosu’nda bir jübile daha yapılmış, programa Refik Ahmet Sevilgil, Galib’in hayatı, şahsiyeti ve sanatı konulu bir konferans vermiştir. Konser ve temsil ile ikinci jübile sona ermiştir. Bir sonraki Pazar günü ise Beyoğlu’nda gençler mahfilinde bir tören yapılmış; Mücteba Salahaddin, Baha Hulusi, Murat Sertoğlu gibi isimler Galib’in hayatını ve sanat değerini tahlil etmişlerdir. Mücteba Salahaddin ile Baha Hulusi’nin müşterek yazdıkları “Beni Yalnız Bırakın” piyesi oynanmış ve Cumhuriyet gençler mahfelinin caz orkestrası konseriyle tören tamamlanmıştır. Bkz. “Galib Arcan’ın Jübilesi Yapıldı: Değerli Artist İçin 3 Yerde Yapılan Törenlere Dair”, *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2056-371, cilt 79, (16 İkincikânun 1936): 119.

edebiyatçılardan önce ilk akla gelen sanatkâr Naşid (Özcan, öl. 26 Nisan 1943 Salı) olmuştur. Bir gün sonra gazetelerde Naşid şerefine “büyük ve zengin bir müsamere” hazırlıkları başladığı duyurulmuştur.²⁵²⁰ Naşid’in jübilesi için 31 İkincikânun (Ocak) 1936 Cuma günü bir müsamere/jübile hazırlanmış, bununla ilgili duyurular yapıldığı halde jübile ancak 1938 yılında tahakkuk edebilmiştir.²⁵²¹ 22 Mart 1938 tarihinde Nâşid’in jübilesi dolayısıyla Fransız Tiyatrosunda verilen müsamere ve geceden²⁵²² hemen birkaç gün sonra, sanatkâr Eyüb Sabri jübilesinin hazırlıkları başlamıştır. Üstelik Eyüb Sabri’nin simgesel bir kutlama yılı da değildir. Sanat hayatının 29. yılı münasebetiyle plansız ve programsız yürürlüğe konan bu jübile, meselenin bir yarış havasına girdiğinin kanıtı sayılabilir.²⁵²³ Bir ay sonra da tiyatro emektarı Rejisör Aşot Madatyan için jübile seferberliği duyurulmuştur.²⁵²⁴ 4 Mayıs akşamı saat 21.00’de Fransız Tiyatrosu’nda yapılacak jübile daha sonra bir hafta tehir edilmiştir.²⁵²⁵

Sahne sanatkârları ile başlayıp eğitim, tıp, musiki-müzik, ekonomi, resim gibi birçok bilim sahasına sirayet eden jübile geleneği zamanla çeşitli spor (güreş, basketbol, futbol vb.) ile esnaf ve sanatkârlık alanlarına yayılmıştır. Bunlar içerisinde ilginç sayılabilecek sahalarda jübilelere rastlamak mümkündür. Galatasaray Lisesi Okul Aile Birliği Jübilesi²⁵²⁶, Beykoz Fabrikası’ndaki işçilerin jübilesi²⁵²⁷, en yaşlı cildiyeci jübilesi²⁵²⁸, 25 yıllık²⁵²⁹ ve 40 yıllık

²⁵²⁰ 35 yıldır sahnede olan Sanatkâr Naşid için 31 Ocak 1936 Cuma akşamı Şehzadebaşı’ndaki Millet Tiyatrosu’nda yapılacak jübilede Hazım’la Muammer’in de katılması planlanmıştır. Validen alınan muvafakat üzerine temsilden evvel maruf muganni Denizkızı Eftalya tarafından bir konser verilmesi düşünülmüş, ardından Naşid, Hazım, Muammer ve Halide ile beraber komedi temsili sunacağı ilan edilmiştir. Bkz. “Naşid Şerefine Büyük ve Zengin Bir Müsamere Hazırlandı”, *Cumhuriyet*, nr. 4205, (28 İkincikânun 1936): 8.

²⁵²¹ Naşid’in jübilesine dair ilk duyurulara 11 Mart’tan itibaren rastlamaktayız. Bkz. “Naşid Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4964, (11 Mart 1938): 3.

²⁵²² Naşid Jübilesi’nde Vali Muhittin Üstündağ ile şehrin ileri gelen başlıca zevatı hazır bulunmuştur. Müsamereye muharrir Selâmi İzzet’in bir hitabesiyle başlanmış, ardından “Bir Kavuk Devrildi” piyesiyle Halk Opereti artistleri tarafından Pipiça’dan bir perde temsil edilmiştir. Jübilesinde çok sevdiği oyunlarından 2 perdelik Sürpik Dudu rolünde sahneye çıkan Naşid’e halkevi tarafından bir şehadetname verilmiş ve sanat tacı giydirilmiştir. “Naşid Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4977, (24 Mart 1938): 6.

²⁵²³ Müsamereye Sanatkâr Naşid, Halk Opereti, Ertuğrul Sadi, Bestekâr Necib Celâl ile okuyucu sanatkârlar ve muhtelif varyete artistlerinin katılacağı duyurulmuştur. Bkz. “San’atkar Eyüb Sabri Jübilesi Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4980, (27 Mart 1938): 5.

²⁵²⁴ Fransız Tiyatrosu’nda saat 21.00’de jübilesi yapılacak Aşot Madatyan’ın Türkçe tercüme ve adapte ettiği dokuz dramı veya komedisi vardır. Fakat ismi meçhul kalmış sanatkârlardan olarak dikkat çekmektedir. Bu arada Ermeni Bestekâr Çuhacıyan’ın eserlerinden *Köse Kâhya*, *Leblebici* operetlerinin temsil edileceği ve büyük bir orkestranın bu heyete refakat edeceği duyurulmuştur. Orkestrayı Profesör Seyfeddin Asal idare ederken Tenor Kibaryan ve Sarnhanla soprano Bayan Babikyan, alto Dirazyen ve bas Yüzbaşıyan da muhtelif parçalar okumuşlardır. Bkz. “Emektar Bir Rejisörün Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 5017, (3 Mayıs 1938): 4.

²⁵²⁵ “Emekdar Rejisörün Jübilesi Gelecek Haftaya Kaldı”, *Cumhuriyet*, nr. 5018, (4 Mayıs 1938): 8.

²⁵²⁶ “Galatasaray Lisesi Okul Aile Birliği Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 8732, (4 Aralık 1948): 2.

²⁵²⁷ Beykoz Fabrikasında 53 senedir çalışan bir ihtiyarla (Yaşar Usta) 42 yıldan beri hizmet gören bir kadın (Nazire Tüzüncü) ve 15 senelik diğer arkadaşları şerefine tertip edilen jübile, büyük ve süslü salonlar yerine

öğretmenler jübilesi²⁵³⁰, emekliye ayrılacak öğretmenler jübilesi²⁵³¹, 50. meslek yılını dolduran mühendisler için yapılan jübile²⁵³², otuz yıllık gazeteciler jübilesi²⁵³³, 25 yıllık deniz işçileri jübilesi²⁵³⁴, 20/30 seneyi dolduran hemşireler için yapılan jübile²⁵³⁵, Bakırköy Akıl Hastanesi çalışanları jübilesi²⁵³⁶, 50 sene ve daha fazla tababet hayatı yaşayan hekimler jübilesi²⁵³⁷, Sular İdaresi'ndeki memurlar jübilesi²⁵³⁸, Kütüphaneler Genel

---

bir fabrikada, mütevazı ve iddiasız vatandaşlar için yapılması matbuatta dikkat çekmiştir. Ayrıntılar için bkz. “Beykoz Fabrikasında Güzel Bir Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 8768, (9 Ocak 1949): 1, 5.

²⁵²⁸ Ülkemizin en yaşlı Cildiycilerinden Prof. Talat Çamlı için 2 Mayıs 1953 Cumartesi günü saat 13.00'te Etibba Odası'nda bir jübile tertip edilmiştir. Bkz. “En Yaşlı Cildiyci İçin Jübile Yapılacak”, *Son Posta*, nr. 2546, (2 Mayıs 1953): 7.

²⁵²⁹ Galatasaray Lisesi'nde hocalık hayatlarının en aşağı 25 yılını geçirmiş 10 öğretmenin jübilesine dair bkz. Tevfik Noyan, “Jübile...”, *Galatasaray*, sayı 11, (Mart 1949): 14-15, 29.

²⁵³⁰ Jübile, Üsküdar ilçesi dâhilindeki ilkokul öğretmenleri arasında mesleğinde 40 yılını dolduranlar için düzenlenmiştir. Bkz. “40 Yıllık Öğretmenler İçin Yapılan Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 8865-66, (16-17 Nisan 1949): 4, 1.

Örnek olarak meslek hayatında 44 yılını dolduran Eyüp Ortaokulu Tarih, Coğrafya öğretmeni Mahmut Kemal Yanbeğ'in emekliye ayrılması münasebetiyle 26 Mayıs 1954 Çarşamba günü saat 14.00'da okul binasında aile efradı, arkadaşları ile eski ve yeni öğrencilerinin iştirak ettiği jübile için bkz. “Öğretmen M. Kemal Yanbeğ'in Jübilesi Yapıldı”, *Vatan*, nr. 4684, (27 Mayıs 1954): 4.

²⁵³¹ İlk ve orta öğretimde 60 yaşını idrak ederek emekliye ayrılacak öğretmenler için Taksim Belediye Gazinosu'nda bir jübile yapılmıştır. Bkz. “Emekliye Ayrılacak Öğretmenler Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 8928, (18 Haziran 1949): 2.

²⁵³² Türk Yüksek Mühendisler Birliği, 16 Haziran 1954 Çarşamba günü saat 17.30'da mühendislik mesleğinde 50 yılını doldurmuş mühendisler için Teknik Üniversite Taşkılla binasındaki 111 numaralı amfide bir jübile düzenlenmiştir. Hayatta kalan 16 mühendisten on birinin iştirak ettiği jübilede eski ve yeni bütün mühendisler, aileleri, Teknik Üniversite öğrencileri ve davetliler hazır bulunmuştur. Toplantıda Türk Yüksek Mühendisler Birliği adına Başkan Hikmet Tunat açılış konuşması yaparken bir jübile ritüeli olarak mezuniyet tarihine göre en eski olan Mehmet Ali Havsa'yı “Büyük Ağabey” olarak ilan etmiştir. Teknik Üniversite Rektörü Prof. Mustafa Santur, eski rektörlerden Ord. Prof. Tevfik Taylan, Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek, öğrencilerden Metin Cizreli ve Tevfik İleri de jübilede konuşan dikkat çeken isimlerdendir. Jübilesi yapılanlardan Sait Demiren ve Neş'et Kasımgil de hatıralarını nakletmişlerdir. Mühendisler Birlik tarafından hediye takdim edilmiştir. Ayrıntılar için bkz. “50 Yıllık Mühendisler İçin Jübile Yapıldı”, *Vatan*, nr. 4703 (17 Haziran 1954): 1, 7. Ayrıca bkz. “50'nci Meslek Yılı Dolduran Mühendisler”, *Cumhuriyet*, nr. 10734, (17 Haziran 1954): 1.

²⁵³³ Gazeteciler Cemiyeti tarafından 30 seneden beri basın mesleğinde çalışmakta olan 63 üyesi adına düzenlenen büyük jübile için bkz. “Otuz Yıllık Gazeteciler”, *Cumhuriyet*, nr. 11146, (11 Ağustos 1955): 1, 7.

²⁵³⁴ “25 Yıllık Deniz İşçilerine Jübile Yapılması İçin Teşebbüsler”, *Cumhuriyet*, nr. 11979, (1 Aralık 1957): 2.

²⁵³⁵ “30 Seneyi Dolduran Hemşireler İçin Yapılacak Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 12138, (11 Mayıs 1958): 3.

Gelenek 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Gümüşsuyu Hastanesi'nde 20 yıl aralıksız olarak bilfiil hemşirelik yapıp emekliye ayrılan Safiye Anne (Karay) için Milli Savunma Bakanlığı Ordu Temsil Bürosu tarafından 15 Haziran 1954 Salı günü bir jübile yapılmıştır. Generallerle Kadınlar Birliği mensuplarının, hastane hekimleri, başhekimlerinin, hemşire ve davetlilerin hazır bulundukları jübilede mesleğe özel ritüeller icra edilmiştir. Bkz. “Safiye Anne İçin Dün Parlak Bir Jübile Yapıldı”, *Vatan*, nr. 4702, (16 Haziran 1954): 1, 3.

²⁵³⁶ Jübile, Bakırköy Akıl Hastanesi'nde 30 yıldan beri devamlı olarak çalışmakta olan kadın ve erkek mubassırlar için tertip edilmiştir. Jübilede son 30 yıllık hastabakıcılara takdirnameler dağıtılıp çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir. Bkz. “Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 12956, (28 Ağustos 1960): 3.

²⁵³⁷ Şeyhülettibbâ 50. Yıl Jübilesi, 1919 yılında kurulan Etibbâ ve Muhâdenet Cemiyeti, daha sonraki adıyla Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti tarafından 1964 yılında 79 hekim için yapılmış ve 1900 yılında Askerî Tıbbiye Mektebi'ni yüzbaşılıkla bitiren Prof. Dr. Talât Çamlı “Şeyhülettibbâ” seçilmiştir. Jübile için dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı da destekte bulunmuştur. Bu amaçla hazırlanan jübile kitabında

Müdürü Aziz Berker'in 25. meslek yıldönümü²⁵³⁹, 50 yıllık avukatlar jübilesi²⁵⁴⁰, TRT ses sanatçılarının 50. yıl anısına²⁵⁴¹, İstanbul Radyosu emektarları²⁵⁴² için düzenlenen törenler gibi birçok sahada jübile geleneğinin yaygınlık gösterdiği görülmektedir. Ömrünün 50 yılını musikiye vermiş, bu sanatın çeşitli kollarında çalışmış ve kendisinden genç olanları çalıştırmış büyük müzisyenler için de altın jübile organizasyonları düzenlenmiştir. Tanburî Cemil Bey'in "Bu çocuk beni imtihana çekti!" diyerek iltifat ettiği Nuri Halil Poyraz için Büyük Sinema'da tertip edilen altın jübilesi, musiki sanatına verilmiş elli yılın "ahenk ve ses dolu bir veda ziyafeti" sayılmıştır.²⁵⁴³

Sahne sanatkârlarının jübilesi Cumhuriyet yıllarında vitrin jübile niteliğindedir. Bir müddet sonra yarış havasına giren sahne jübileleri, 1940'lı yıllarda da sürdürülmüştür. Bu törenlerde Batı literatüründeki rakam dönümlerine ve ölçülerine riayet edilmediği görülmektedir. Zamanla mecrasından çıkan sahne ve sanat jübilelerinde dikkat çekmek adına garip usuller ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, uzun yıllar sahne hayatı bulunan sanatkârların emekli olduktan sonra fakr u zaruret içinde sıkıntı çekmeleridir. Vasfî Rıza'nın Emekli Sahne Sanatkârları Cemiyeti adına gazetelere verdiği ilan bu seferberliğin açık bir ifadesidir.²⁵⁴⁴ Celal Esad Arseven, sahne sanatkârlarının refahı için "Devlet Sanatkârı" unvanını ilk dillendirenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir memlekette sanat revaç bulmayınca devletçe sanat ve sanatkârın korunup kollanması dönemin

---

79 hekimin kısa hal tercümesi verilmiştir. Bkz. *50 Sene ve Daha Fazla Tababet Hayatı Yaşayan Hekimlerimizin Jübilesi*, (İstanbul: Şevket Ünal Matbaası, 1964), 65 s.

²⁵³⁸ "Sular İdaresi Memurları İçin Jübile Yapılacak", *Cumhuriyet*, nr. 14830, (12 Kasım 1965): 7.

²⁵³⁹ Kütüphaneler Genel Müdürü Aziz Berker'in kütüphaneciliğe geçişinin 25. yıldönümü münasebetiyle 30 Haziran 1964'te Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanlığınca Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 2 toplantı düzenlenmiştir. Bkz. Sami Gürtürk, "Aziz Berker Jübilesi", *TKBB*, cilt 13, sayı 1-2, (1964), 19 s.

²⁵⁴⁰ İstanbul Barosu, 1965 yılında 50 yılını dolduran 16 avukat için 25 Kasım'da bir jübile düzenlemiştir. Bkz. "50 Yıllık 16 Avukat İçin Jübile Yapılacak", *Cumhuriyet*, nr. 14830, (12 Kasım 1965): 5.

²⁵⁴¹ 20 Mart 2000 Pazartesi günü saat 19.30'da İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda TRT ses sanatçılarından Cemile Cevher için düzenlenen "50. Sanat Yılında Cemile Cevher'e Saygı Konseri" ve bu münasebetle hazırlanan kitap için bkz. Süleyman Şenel, *Cemile Cevher, Hayatı-Sanatı Hayatı*, (İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 2000), 39 s.

²⁵⁴² İstanbul Radyosu elemanlarından Saz Sanatkârı Zekâi Beşgül'ün sanat hayatının 15. yıldönümü münasebetiyle Mart 1955'te yapılan "Zekâi Beşgül Gecesi", Eminönü Öğrenci Lokali'nde düzenlenmiştir. Birçok sanatkarın katıldığı gecede sanatkar sazı ve yanık sesi ile kalabalık bir davetli kitlesinin takdirlerini kazanmıştır. Bkz. "Zekâi Beşgül'ün 15'inci Sanat Yıldönümü Kutlandı", *Son Posta*, nr. 3235, (1 Nisan 1955): 6.

²⁵⁴³ T.İ., (Toplu İğne, Nurettin Artam), "Nuri Halil Poyraz...", *Ulus*, nr. 10162, (17 Ekim 1949): 2.

²⁵⁴⁴ Cemiyet'e yardım için eşya piyangosu satanlardan biri olan Vasfî Rıza Zobu'nun ilanı şöyledir: "*Yıllarca Türk tiyatrosuna hizmet ettikten sonra artık çalışamayacak hale gelmiş sahne sanatkârlarımıza çatısı altında barınacakları bir yurd açabilmek için kurduğumuz Emekli Sahne Sanatkârları Cemiyeti yararına zengin bir eşya piyangosu tertip ettik. Tiyatroyu ve sanatkârları seven seyircilerimizden bize yardım etmelerini, ihtiyar sanatkârlar adına rica ediyorum.*"

Bkz. Vasfî Rıza Zobu, "Emekli Sahne San'atkarları", *Akşam*, nr. 10641, (30 Mayıs 1948): 4.

aydınlarınca sık sık dillendirilmiştir.²⁵⁴⁵ Nihayet, sanatkârı himaye ve teşvik, hakkını koruma amacıyla Sanat Dostları Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuş, ilk toplantısını da Haziran 1948’de Topkapı Sarayı Müzesi’nin müdüriyet salonunda yapılmıştır. İlk kurulduğunda cemiyetin 60-70 azası bulunmaktaydı.²⁵⁴⁶

Maddi sıkıntılar içinde olan emekli sahne sanatkârları yanında aktif görevdeki tiyatro işçileri de jübileyi bir geçim kapısı olarak görmüşlerdir. İstanbul Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar’ın başkanlığında kurulan bir komite tarafından tertip edilen Vasfi Rıza Zobu’nun 30. sanat yılını 3 Temmuz 1948’de saat 21.00’de Açık Hava Tiyatrosu’nda “tes’id etmek amacıyla” düzenlenen jübilesi için günler öncesinden çalışmalar başlatılmıştır.²⁵⁴⁷ Jübilenin 6 yıl gecikmeli düzenlendiğini de Nusret Safa’nın bir yazısından öğrenmekteyiz.²⁵⁴⁸ Törenin biletleri haftalar öncesinden Beyoğlu’ndaki çeşitli mağazalarda ve Şehir Tiyatrosu gişelerinde satışa sunulmuştur. Merasimin sonunda dönüş için her tarafa vapur, tramvay ve otobüs tahsisi de jübile furyasının geldiği boyutun bir göstergesidir.²⁵⁴⁹ Gecede Vasfi Rıza ve Şehir Tiyatrosu sanatçılarının oynayacağı *Yanlışlıklar Komedi* dışında İsmail Dümbüllü itinalı bir ortaoyunu sahnelemiş; Münir Nureddin, Safiye Ayla, Necmi Rıza, Mustafa Çağlar gibi şehrin en yüksek musiki sanatkârlarının konserleri ve Rumeli türkülleri icra edilmiştir.²⁵⁵⁰ Müstakbel jübilenin intibaları yine günler öncesinden gazetelerde yapılan röportajlarla sanat ve kültür dünyasının dikkatine sunulurken bir magazin haberi niteliğinde kültürel bellekte yer

²⁵⁴⁵ Arseven’e göre devlet sanat ve sanatkârı kollamazsa ya Güzel Sanatlar Akademisi gibi kurumlar kapanmalı ve milyonlar sarf etmek suretiyle birçoklarının hayatta sefil kalmasına meydan verilmemeli veyahut maişet kaygısından azade olarak çalışacak sanatkârların zuhuru beklenmelidir. Arseven’in teklif ve görüşleri için bkz. Celâl Esad Arseven, “Devlet ve Sanatkâr”, *Akşam*, nr. 10641, (30 Mayıs 1948): 5.

²⁵⁴⁶ İdare heyeti reisliğine seçilen Müze Müdürü Tahsin Öz, aralarında birçok yazarın da bulunduğu cemiyetin 15 kişilik kurucularını şöyle açıklamıştır: “*Vasfi Rıza Zobu, Güzel Sanatlar Akademisi eski müdürü Burhan Toprak, Şehir Tiyatrosu sanatçılarında Bediâ Şatzer, Ressam Melek Sofu, Muharrir Sabri Esat Siyavuşgil, Tahsin Öz, Muharrir Nadir Nadi, Mimar Macit Kural, Güzel Sanatlar Genel Müdürü Halil Vedat Fıratlı, Adalet Cimcoz, Ressam Nurullah Berk, Ali Haydar Barşal, Heykeltraş Hâdi Bora, tüccardan Nedim Akçer, Muharrir Fikret Âdil.*” Cemiyet’in gayesi ise şöyle ilan edilmiştir: “*Memlekette mevcut sanat ve edebiyat hareketleri ile yakından alakadar olmak. Bu hareketleri teşvik ve memlekette yaymak, sergiler ve konferanslar tertip etmek, mecmua ve gazete çıkartmak ve her türlü neşriyat yapmak, müsamere ve konferanslar tertip eylemek, sanat ve edebiyat mükâfatları koymak, sanat bakımından beynelmilel temaslar yapmak ve seyahatler tertip etmektir. Cemiyet siyasetle meşgul olmaz. Sanat faaliyetini artırmak ve seviyesini yükseltmek gayesini güttüğü için menafi-i umumiye hâdim bir cemiyet telakki edilmesi yolunda hükümet nezdinde teşebbüslere girişilecektir.*”

Memlekette sanat ve edebiyat hareketleriyle yakından alakadar olmayı hedefleyen bu cemiyete dair bkz. Cemaleddin Bildik, “Bizde Sanatkâr...”, *Akşam*, nr. 10654, (12 Haziran 1948): 5.

²⁵⁴⁷ “Vasfi Rıza Zobu Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 8563, (15 Haziran 1948): 2.

²⁵⁴⁸ Nusret Safa Coşkun, “Vasfi Rıza Jübilesi Dolayısıyla”, *Son Posta*, sayı 795, (28 Haziran 1948): 4.

²⁵⁴⁹ “Vasfi Rıza Zobu Jübilesi İçin Hazırlıklar”, *Cumhuriyet*, nr. 8565, (17 Haziran 1948): 2.

²⁵⁵⁰ “Vasfi Rıza Zobu Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 8569, (21 Haziran 1948): 4; Cemaleddin Bildik, “Vasfi Rıza Zobu Sahne Hayatına Nasıl Başladığını Anlatıyor”, *Akşam*, nr. 10667, (26 Haziran 1948): 5-6.

edinmesi sağlanmıştır.²⁵⁵¹ Şehir Tiyatrosu'nun çıkardığı *Türk Tiyatrosu* dergisi 3 Temmuz 1948 tarihli 216. sayısını “Vasfi Rıza Zobu'nun San'at Hayatında Otuz Yıl (1917-1948)”ına ayırmıştır. İki seneden beri yapılması -kendisine kabulde- ısrarla rica edilen jübile “onu riyasız bir muhabbetle seven sevgili Feleğimizin” (Burhan Felek) büyük yardımıyla gerçeklemiştir.²⁵⁵²

Tulûat tiyatrosunun son temsilcilerinden İsmail Dümbüllü'nün 32. sanat yılı münasebetiyle Vali ve Belediye Balkanı Prof. Fahreddin Kerim Gökay'ın himayesinde planlanan jübile de 1950'li yılların dikkate değer merasimlerinden biridir. 6 Mart 1950 Pazartesi günü Şehir Dram Tiyatrosu'nda yapılan ve o yılların görkemli törenlerinden biri olan jübileye birçok ses, saz sanatkârları ve bütün tiyatrolar, operetler seçme programlarla iştirak etmişlerdir.²⁵⁵³ Aynı yıl, Türk tiyatrosunda sahneye çıkan ilk Türk kadını olan Bedia Muvahhit (Bedia Ştatzer')'in 25. sanat/sahne yılı nedeniyle düzenlenen jübile ile Afife Jale ile birlikte Türk tarihinde ilk defa bir kadın sanatkârimız için jübile yapılmıştır. Tören 26 Ağustos 1950 Cumartesi günü saat 21.30'da İstanbul Açık hava Tiyatrosu'nda yapılmıştır.²⁵⁵⁴ Sahne

²⁵⁵¹ Vasfi Rıza'nın Mecidiyeköyü'ndeki dut ağaçları arasındaki evinin önünde günler öncesinden gazetecilerin konuşlandığını gazete haberinden takip etmek mümkün. Buna göre jübile için Vasfi Rıza'yı “üç ahab çavuşların” diğer ikisi Burhan Felek ve Necmi Rıza ikna etmişlerdir. 31. sanat yılı olmasına karşın jübile organizatörleri meseleyi kalıcı kılmak için 30 rakamına sabitlemişlerdir. 1917 yılında Darülbeyaz'a intisap eden Vasfi Rıza için 2000 kişilik bir jübile organizasyonu yapılması, sahne sanatlarındaki jübile yarışının boyutları hakkında fikir vermektedir. Bkz. “Vasfi Rıza'nın 30'uncu Sanat Yılı Kutlanıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 8573, (25 Haziran 1948): 1, 4.

Vasfi Rıza'nın sahne sanatındaki yerini tahlil için bkz. Muhsin Ertuğrul, “Otuzuncu Sanat Yılı Münasebeti(y)le: Vasfi Rıza Zobu”, *Cumhuriyet*, nr. 8574, (26 Haziran 1948): 2.

²⁵⁵² Türk Tiyatrosu'ndaki Vasfi Rıza Zobu'nun jübilesi münasebetiyle gelen yazılar alfabe sırası ile tertiplenmiştir. Mecmuada Necmi Rıza Ahıskan, i. Galip Arcan, Nusret Safa Coşkun, Zeki Coşkun, Abidin Daver, Cevat Fehmi, Musahibzade Celâl, A. Reşid (Ha. Nazım), Cemal Reşid Rey, Ekrem Reşid Rey, Sabri Esat Siyavuşgil, Hilmi Uran, Mühittin Üstündağ, Rezzan A. E. Yalman, Reşid Baran ve Muhsin Ertuğrul jübileye dair ihtisaslarını ve düşüncelerini tebrik mahiyetinde dile getirirken edebiyat dünyasını temsilen İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Vasfi Rıza'nın “vasfında” bir gazel yazarken Dr. Rıza Tevfik de “Kadıköy, 22 Haziran 1948” tarihli bir jübile tebriği kaleme almıştır. Sanatçı dostları Bedia Statzer, Şaziye Moral, Perihan Yenil, Talât Artemel, Celâl Balkır, Behzad Butak, H. Kemal Gürmen, Mahmud Morali, Refik Kemal Arduman, Sami Ayanoğlu, Mümtaz Ener, Kadri Ögelman, Sadık Tarlan, Suflör Cevat Tayş, Ferih Egemen, Reşid Gürzap, Mehmed Karaca, Necmi Oy da iyi niyet dileklerinde bulunarak 50. sanat yılını kutlamasını da temenni etmişlerdir. Yazılar ve ayrıntılı bilgi için bkz. “Vasfi Rıza Zobu'nun San'at Hayatında Otuz Yıl (1917-1948)”, *Türk Tiyatrosu*, sayı 216, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 3 Temmuz 1948): 2-32.

²⁵⁵³ “İsmail Dümbüllü Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 9158, (7 Şubat 1950): 4.

²⁵⁵⁴ Törende İstanbul Valisi ve Belediye Reisi (Fahri Atabey) dışında Burhan Felek birer konuşma yapmış, İstanbul Konservatuvarı Türk Musikisi İcra Heyeti, Necmi Rıza Ahıskan ve arkadaşları, Safiye Ayla da birer konser vermiştir. Yunan artistleri tarafından sanat gösterileri icra edilmiştir. Jübilenin detayları, *50 yılda 500 tip canlandıran* Bedia Muvahhit'e dair hatıralar, duygular, düşünceler, 50 yılda rol aldığı eserler ve matbuattaki akislerine dair bir kitapçık neşredilmiştir. Kitapçığın içinde Refik Ahmet Sevgil, Abidin Daver, Cevat Fehmi Başkut, Halit Fahri Ozansoy, Feridun Çölgeçen, Ercüment Ekrem Talu, Fazıl Ahmet Aytaç, Hasan Ali Ediz, Haluk Nihat Pepeyi, H. Bozok, İbrahim Hoyi, Kemal Emin Bara, Lutfi Ay, Lütfi Kırdar, Mühittin Üstündağ, Nusret Safa Coşkun, Peyami Safa Reşat Nuri Güntekin, Selim Sırrı Tarcan, Suat Derviş, Ulunay, Vâ-Nû, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zeki Coşkun, Behzad Butak, Raşid Rıza, İ. Galip Arcan, H. Kemal Gürmen, Vasfi Rıza Zobu, Şaziye Moral, Mahmud Morali, Necdet Mahvi

sanatkârlarının jübilelerinde merasimin yapıldığı yıla kadar sanatkârın oynadığı piyeslerin listesi kitapçıkta özellikle verilmekteydi. Bedia Muvahhid'in büyük boy dört sayfayı sık satırla dolduran listesini, Burhan Arpad hatıralarında ironik bir dille anlatmakta ve listesinin bir türlü bitmek bilmediğini söylemektedir.²⁵⁵⁵

Türk musikisi sanatçılarından Münir Nureddin Selçuk için yapılan sanat jübile geleneğini ülkemizde ihtifaller gibi sulandırıldığının bir göstergesidir. Bu tören için bir tertip komitesi kurulmuştur ki komite, sanat gecesinin her türlü mükemmeliyeti için en ince teferruatına kadar hazırlamakla vazifeli sayılmıştır. Bu kapsamda Münir Nureddin'in 35'inci Sanat Yılı için 18 Ağustos 1951 Cumartesi gecesi Açık Hava Tiyatrosu'nda yapılacak jübilede 101 kişilik mehter takımı yer alırken III. Selim'e, Lale Devri'ne ait canlı sahneler tarihi kostümlerle ihya edilmiştir.²⁵⁵⁶ Jübileyi farklı kılmak adına abartılı sayılabilecek ritüeller icat etmek törenlerin asıl amacından saptırılmasına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte bütün yazarlar, Türk musikisinin şeref tacının Münir Nureddin'e giydirme konusunda ittifak etmişlerdir. Açık Hava Tiyatrosu bir tek yer boş kalmayınca kadar İstanbul sanatseverleri tarafından hınca hınç doldurulmuştur. Jübile için basılan kitapta Yahya Kemal, Dr. Neşet Halil Öztan, Peyami Safa, Hakkı Süha Gezgin, İsmail Habip Sevük, Behçet Kemal Çağlar gibi birçok yazar ve müzisyen Münir Nureddin hakkında düşüncelerini dile getirmişlerdir.²⁵⁵⁷ Törende Münir Nureddin'in arkadaşlarından ve talebelerinden müteşekkil korolar ve saz heyetiyle beraber programlar icra edilmiştir.²⁵⁵⁸

Ayral, Refik Kemal Arduman, Kadri Ögelmen, Reşid Baran, Musahibzade Celal, M. Şükrü Erden, M. Fazıl Küçük, Ercüment Behzad Lav'ın Bedia Statzer hakkında yazıları vardır. Geniş bilgi için bkz. *Bedia Statzer Jübile Albümü (25. Yıl Jübile Mecmuası)*, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1950), 32 s. Ayrıca Türk Tiyatrosu dergisi yönetmeni Güngör Gezer'in hazırladığı kitapçık için bkz. *Sahnedeki 50 Yıl Bedia Muvahhid*, (İstanbul: Yörük Matbaası, 4 Ağustos 1973), 47 s.

²⁵⁵⁵ Bedia Muvahhid, 50. yılın kadınlar için önemli olduğunu, bunların birlikte elli yılın tiyatro toplulukları için sadece övünülecek bir dönem olduğunu dile getirmiştir. Jübile hatıraları ve intibalar için bkz. Burhan Arpad, *Direklerarası: Türk Tiyatrosundan Hikâyeler*, (İstanbul: May Yayınları, 1974), 50-54.

²⁵⁵⁶ "Münir Nurettin'in 35'inci Sanat Yılı", *Yeni Sabah*, nr. 5106, (15 Temmuz 1951): 2. Jübilenin teatral niteliğine ve detaylarına dair ayrıca bkz. Refi Cevat Ulunay, "Münir Nureddin Jübilesi", *Yeni Sabah*, nr. 4839, (22 Ağustos 1951): 4.

²⁵⁵⁷ Jübile kitabında bu isimlerden başka Doğan Nadi, Osman Şevki Uludağ, Şerif Muhiddin Targan, Mesud Cemil, Vâ-Nû, Refik Fersan, Laika Karabey, Fazıl Ahmet Aykaç, Refi Cevat Ulunay, Falih Rıfkı Atay, Yusuf Ziya Demircioğlu, Ruşen Ferit Kam, Dr. A. Süheyl Ünver de Münir Nurettin için itfahlarda bulunmuşlardır. Bkz. Mehmet Çınarlı, "Münir Nurettin'in 35'inci Sanat Yılı", *Hisar*, sayı 17, (Eylül 1951): 2, 17.

²⁵⁵⁸ Jübilede Fahrettin Kerim'in konuşması ve taç giydirme merasiminden sonra Mesud Cemil hazır bulunanlar adına bir tebrik konuşması yapmıştır. Programın birinci kısmında Münir Nurettin tarihi kıyafetlerle sahneye çıkan 30-40 kişilik bir koro ile III. Selim'in meşhur Sûzidilârâ beste ve yürük semâisi ile kendi bestelediği "Erdi bahar sardı yine neş'e cihânı" şeklinde başlayan Lâle Şarkısı'nı ve "Müjdeler gülşene kim vakt-i çırağan geldi" nakaratlı Çırağan Şarkısı'nı söylemiştir. Bu iki şarkı çalınıp söylenirken Ses Tiyatrosu sanatçılarından kızlar tarihi kıyafetleriyle raks etmişlerdir. İkinci kısımda Sadullah Ağa'nın III. Selim'in Gözdesi" filminden sonra meşhur olan "Mihribanım" nakaratlı beste ile yürük semâi ve beyabati

Sonraki yıllarda da Münir Nureddin Selçuk'un yıl temelli sanat jübilesi kutlanmaya devam etmiştir. Sanatkarın 50. Sanat Gecesi ise 5 Ağustos 1966 akşamı İstanbul Açık hava Tiyatrosu'nda kutlanmıştır.²⁵⁵⁹

Münir Nureddin'den²⁵⁶⁰ bir hafta sonra İ. Galip Arcan için jübile hazırlıkları başlamıştır. Jübile o dönemde bir “kadirşinaslık” olarak anlaşılmakta ve “uzun müddet sebatkâr bir hizmetin manevi mükâfatı” olarak görülmekteydi. Bir salgına dönüşen jübile hastalığının ironik bir örneği olarak 1951 yılında yaşanmış, seksen senedir limanlarda yağmur, kar, lodos, poyraz, tipi demeden hizmet eden yandan çarhlı (sahilbent) araba vapuru için de jübile yapılması teklif edilmiştir.²⁵⁶¹

Sahne sanatçıları için 25, 40 ve 50. sanat yılları için düzenlenen jübile, daha sonra yaş dönümlerini de kapsayacak şekilde edebiyat, kültür ve sanatın diğer dallarına da sıçramış, çeşitli tarihlerde yazar ve sanatkarlar için jübile yapılmış veya yapılması teklif edilmiştir. 2000'li yıllara kadar sahne sanatkarlarının jübile broşürlerinde dönemin birçok şair ve yazarın yazılarına rastlamak mümkündür.

Sahne sanatkarlarından bazıları jübilelerinden elde edilecek geliri hayır kurumlarına bağışlamıştır. Uzun yıllar çocuk tiyatrosuna verdiği emekle tanınan aktör, rejisör, koreograf, çocuk oyunları yazarı Ferih Egemen, 40. sanat yılı jübilesini Çocuk Esirgeme

---

araban makamından şarkı icra edilmiştir. Üçüncü kısımda Münir Nurettin kızı Meral Selçuk'la birlikte nihavent makamından ikisi kendisinin olan dört şarkı seslendirmiştir. Dördüncü kısımda kendisinin talebelerinden müteşekkil 50 kişilik bir kadın ve erkek korusu Münir Nurettin'in idaresinde Dede Efendi, Lemi Atlı, Hacı Arif Bey ve Hafız Post'un rast makamından semai ve şarkılarıyla hüzzam makamından iki türkü söylemiştir. Bu kısımda dinleyicilerin isteği üzerine “Kalamış Şarkısı”nı koro ile birlikte okuyan Selçuk, tam bedir halinde ay ışığında “âheste çek kürekleri” gazelini bu sefer de nihaventten dinletmiştir. Beşinci kısım ise Konservatuar İcra Heyeti'ne ayrılmıştır. Zengin bir kadro ile sahneye gelen heyet programındaki kürdili hicazkâr faslını, vakit geç olduğundan, mümkün olduğu kadar kısa bir şekilde icra etmiştir. Geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Mehmet Çınarlı, “Münir Nurettin'in 35'inci Sanat Yılı”, 2, 17.

²⁵⁵⁹ Münir Nureddin'in 50. Sanat Gecesi, İstanbul Açık hava Tiyatrosu'nda kutlanmıştır. Program İsmet Bozdağ'ın konuşmasıyla başlamış ve arkasından Münir Nureddin Selçuk idaresindeki 40 kişilik icra heyeti, klâsik ve yeni eserlerden meydana gelen bir konser vermiştir. Sonra sırasıyla Recep Birgit, İnci Çayırılı, Şahin Gültekin, Nesrin Sipahi çeşitli örnekler vermişler; en sonra da Münir Nureddin okumuştur. Bu kutlamaya sanatkarın oğlu Timur Selçuk piyanoyla katılmıştır. Sanatkar, 50. Sanat Gecesi'ni 64 yaşında kutlamıştır. Bkz. “Münir Nurettin Selçuk”, *Hisar*, sayı 33, (Eylül 1966): 25-26.

²⁵⁶⁰ Hatıralarında jübilesi münasebetiyle “Münir Nureddin'in 35'inci Sanat Yılı” başlıklı uzun bir yazı (Eylül 1951) kaleme aldığını söyleyen Mehmet Çınarlı'nın, genç ve tecrübesiz bir yazar sıfatıyla sanatının zirvesinde bulunan, bir sürü hayranını peşinden sürükleyen bir üstada dair yaşadığı hayal kırıklığı için bkz. Mehmet Çınarlı, *Aynı Yolda*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 79-80.

²⁵⁶¹ *Arı* müstearıyla neşredilen yazı için bkz. “Lüzumlu Jübile”, *Yeni Sabah*, nr. 4836, (19 Ağustos 1951): 4.

Kurumu yararına yaparak yardıma muhtaç çocuklara el uzatmış ve bu sahadaki örnek bir davranışı ortaya koymuştur.²⁵⁶²

Güzel Sanatların çeşitli dallarına emek vermiş sanatkarlar ve sahne emektârları için düzenlenen jübilelere 1970 ve 1980’li yıllarda da rastlamaktayız. Münir Nureddin’in 60. Sanat Yılı adına Fitaş Sineması’nda yapılan jübile²⁵⁶³ bu türdendir. Ünlü besteci Adnan Saygu’nun 70. doğum yılı şerefine Yapı Kredi Bankası ve İstanbul Flarmoni Derneği’nin işbirliği ile 24 Ocak 1978 Salı günü düzenlenen jübile²⁵⁶⁴, Nejat Uygur’un 35. Sanat Yılı jübilesi²⁵⁶⁵, Bestekâr, Tanburî, Hattat, Hafız Kemâl Batanay adına 7 Nisan 1980 günü düzenlenen jübile²⁵⁶⁶ bu kapsamda örnek verebileceğimiz birkaç ritüel pratiğidir.

Farklı sanat dallarında düzenlenen jübileler, sanatkârın edebiyatçı dostlarının da tören hakkındaki duygu ve düşünceleri ihtiva etmesi bakımından edebiyat tarihimizle yakından ilgilidir. Çeşitli tarihlerde jübilesi yapılan bazı bu isimleri şöyle sıralayabiliriz:

Baltazar Jübilesi (1952)²⁵⁶⁷,

Mesut Cemil’in 40. Sanat Yılı Jübilesi (24 Kasım 1952)²⁵⁶⁸,

²⁵⁶² Ferih Egemen’in jübilesine dair detaylar, hakkında yazılanlar için bkz. *Ferih Egemen 40. Sanat Yılı Jübilesi (1932-1973)*, (Punto Basım-Yayım-Organizasyon, 1973), 2-45.

²⁵⁶³ “Münir Nurettin Selçuk’un 60. Sanat Yılı”, *Milliyet Sanat*, sayı 65, (1 Şubat 1974): 2; “M. Nurettin Selçuk”, *Milliyet Sanat*, sayı 67, (15 Şubat 1974): 3-5, 15.

²⁵⁶⁴ “Adnan Saygu’nun 70. Yıl Jübilesi”, *Sanat Dünyamız*, sayı 13, (Mayıs 1978): 38-39.

²⁵⁶⁵ Nejat Uygur adına 35. Sanat Yılı, “35. Cefa Yılı” adıyla 1980 Ağustos’un ilk günlerinde Açık hava Tiyatrosu’nda kutlanmış ve sanatçıya sembolik bir taç takılmıştır. Bkz. “Nejat Uygur’un 35. Sanat Yılı”, *Hisar*, sayı 275, (Ekim 1980): 38.

²⁵⁶⁶ Kubbealtı Cemiyeti tarafından Kemâl Batanay adına 7 Nisan 1980 tarihinde Kenter Tiyatrosu salonunda bir jübile tertip edilmiştir. Jübilede Kubbealtı Türk Müsıkisi korosu, seçkin bir davetli topluluğu huzurunda, Yusuf Ömürlü idaresinde Kemâl Batanay’ın bestelerinden meydana gelen eserler sunmuştur. Konserden önce, İstanbul Türk Müsıkisi Konservatuarı Başkanı Ercüment Berker ve Mahmut Okutan birer konuşma yapmışlardır. Bkz. “Kemâl Batanay Jübilesi”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, sayı 3, (Temmuz 1980): 33.

²⁵⁶⁷ Türk sahnelerinin en yaşlı aktörü Baltazar adına 28 Nisan 1952’de Ses Tiyatrosu’nda bir jübile düzenlenmiştir. Jübilede konuşmayı müteakip Prof. Kavafyan idaresindeki korunun ve Ekrem Zeki Ün ile Hanesyan’ın iştirak ettiği kuartetin oda musikisi konserleri izleyecektir. Dramatik Temsil Grubu tarafından Ermenice oynanacak Zincir Piyesi’nin yanında Ses Opereti artistleri “Süt Kardeşler” müzikal komedisinden bir skeç ve Oksen Şahinyan’ın idaresinde Mınakyan Dram Heyeti tarafından 1 perdelik Türkçe bir komedi sahnelenmiştir. O tarihte 85 yaşında bulunan Baltazar için ilk defa bir jübile yapılması ilginçtir. Ayrıca Şehir Komedi Tiyatrosu jübilede bir perdelik komediyle ve Gençler Temsil Heyeti de bir piyesle sahne almıştır. Baltazar jübilesi, furyaya dönüşmeyen sahne sanatkârları jübilesinin nadir örneklerinden biridir. Bkz. “Baltazar Jübilesi”, *Vatan*, nr. 3928, (21 Nisan 1952): 4.

²⁵⁶⁸ Mesut Cemil’in 40. Sanat Yılı Jübilesi, 24 Kasım 1952 gecesi saat 21.15’te Atlas Sineması’nda yapılmıştır. 6 Mart Akşamı Büyük Sinema’da yapılan jübile programında radyo okuyucularından altı hanımın teker teker söyledikleri şarkılarda dillerinin dolaşması, seslerinin cıvıldaması, okudukları bir düzine eserden ancak bir ikisinin sağlam olması eleştirilmiştir. Jübile münasebetiyle Mehmet Çınarlı, ses sanatkârlığı iddiasında bulunanların okuduğu eserlerin güftesini anlayacak kadar edebî kültüre sahip olmasını tavsiye etmiştir. Bkz. Mehmet Çınarlı, “Bir Jübile Dolayısıyla”, *Hisar*, sayı 36, (1 Nisan 1953): 12-13. Geniş bilgi için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 276-307.

15 yaşında iken jübileye katılan Doğan Hızlan, Mesut Cemil’in o gece altı saz çaldığını (Kemençe, tambur, yaylı tambur, lavta, viyolonsel, âşık sazı), üniversite korosu dâhil, bütün ses sanatçılarının, Türkiye’nin Türk

Kani S. Kıpçak'ın 28. Sanat Yılı Jübilesi (1959)²⁵⁶⁹,
Necdet Mahfi Ayrıl Jübilesi (1968)²⁵⁷⁰,
Avni Anıl'ın 25. Sanat Yılı Jübilesi (1970)²⁵⁷¹,
Cemal Reşit Rey'in 50. Sanat Yılı (14 Kasım 1973)²⁵⁷²,
Tiyatro Sanatçısı Mücap Ofluoğlu'nun 40. Sanat Yılı (Mart 1983)²⁵⁷³,
Mari Luiz Karakaş'ın Ellinci Sanat Yılı Jübilesi (1984)²⁵⁷⁴,
Selahattin İçli'nin 50. Sanat Yılı (1997)²⁵⁷⁵,
Nevzad Atlığ'ın 50. Sanat Yılı (1999)²⁵⁷⁶...

---

müziği sazlarının ustaları aynı sahnede yer aldığını nakletmektedir. Bkz. Doğan Hızlan, “Unutamadığım Jübile Gecesi”, *Hürriyet*, sayı 20454, (27 Ocak 2005): 17.

²⁵⁶⁹ Kâni Kıpçak jübilesinde açılıştan sonra Reginald Rose'un yazdığı Cemal Berk'in Türkçeye aktardığı *On İki Öfkeli Adam* sahnelenmiş, ardından Münir Nureddin Selçuk ve Korosu Aleksandr Zamboğlu refakatinde bir konser vermiştir. Programın devamında Vasfi Rıza Zobu'nun iştirakiyle *Deli* komedisi, Halide Pişkin-Mehmet Karaca-Reşid Baran-Necdet Mahfi Ayrıl ve Gazanfer Özcan'dan bir radyo skeci oynanmıştır. Jübilede Celâl Sahir, Aziz Basmacı, Hasan Mutlucan da görev almıştır. Kâni Kıpçak'ın (1931-1959) 28. Sanat Yılı Jübilesi ve bu münasebetle Vasfi Rıza Zobu'nun, Halid Fahri Ozansoy'un röportajları; İ. Galip Arcan, Hasan Âli Ediz, Sabri Esat Siyavuşgil'in tahlilleri ve arkadaşlarının takdirleri için bkz. “Kâni S. Kıpçak Jübilesi”, *Türk Tiyatrosu*, sayı 319 (8 Ağustos 1959): 14 s.

²⁵⁷⁰ İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu sanatçılarından Necdet Mahfi Ayrıl'ın jübilesi 3 Ağustos 1968 Cumartesi günü saat 21.00'de Açık Hava Tiyatrosu'nda yapılmıştır. Program Maliye Bakanı Cihad Bilgehan'ın himayelerinde gerçekleştirilmiştir. Taç giyme töreninin ardından gelen tebrik telgrafları okunmuş, devamında İ. Galip Arcan şiirler seslendirmiştir. İsmail Dümbüllü-Tevfik İnce ve arkadaşlarının Orta Oyunu'nda laz rolüyle Necdet Mahfi de yer almıştır. Münir Nureddin ve saz heyeti dışında jübilede Vantrolg Zâti Sungur da görev almıştır. Jübile davetiye ve tanıtım kartı için bkz. “Necdet Mahfi Ayrıl'ın Jübilesi”, *İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi*, Evr_ME_009913.

²⁵⁷¹ Besteleriyle tanınan Avni Anıl'ın 25. Sanat Yılı jübilesi 20 Mart 1970 Cuma günü Dedeman Sineması'nda yapılmıştır. Bestecinin jübilesinden sağlanacak gelirin tamamının inşa edilmekte olan İlk Yardım ve Trafik Hastanesi'ne bağışlanacağı açıklanırken törene şu sanatçılar katılmıştır: Nesrin Sipahi, Mustafa Sağyaşar, Tülin Korman, Recep Birgit, Mediha Demirkıran, Osman Türen, Gönül Akın, İnci Çayırılı, Ferit Sıdal ve Korosu, Ali Can ve Korosu...” Geniş bilgi için bkz. “Avni Anıl'ın Jübilesi”, *Ulus*, nr. 16695, (8 Mart 1970): 6.

²⁵⁷² Öğretmen, piyanist, besteci, orkestra yöneticisi, yönetmen ve kurucu Cemal Reşit Rey'in 50. Sanat Yılı kutlamasına dair *Milliyet Sanat* dergisinin özel dosyası için bkz. “Cemal Reşit Rey: 50. Yılda 50. Sanat Yılı Kutlandı”, *Milliyet Sanat*, sayı 55, (23 Kasım 1973): 4-5, 11.

²⁵⁷³ Tiyatro sanatçısı Mücap Ofluoğlu için 1983 yılında hazırlanan 40. Sanat Yılı kitabında Oktay Akbal, Sabahattin Kudret Aksal, Hüsamettin Bozok, Refik Erduran, Zahir Güvemli, Talât S. Halman, İbrahim Hoiy, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Elif Naci, Doğan Nadi, A. Turan Oflazoğlu, Ümit Yaşar Oğuzcan, Ülkü Tamer, Haldun Taner gibi birçok yazar ve dostu jübilesine dair düşüncelerini neşretmişlerdir. Bkz. 40. *Sanat Yılı: Mücap Ofluoğlu*, haz. Ülkü Tamer, (y.y., Mart 1983), 87 s.

²⁵⁷⁴ Cumhuriyet sonrası ilk opera sanatçılarımızdan soprano Mari Luiz Karakaş'ın “Ellinci Sanat Yılı Jübilesi”, AKM'nin küçük salonunda düzenlenmiştir. O sırada 83 yaşında bulunan Karakaş, 1934 yılında oynadığı “La Traviata” operasından plağa saptanmış bir arya ile katılmıştır. Bu jübile vesilesiyle Ankara'da 1934 yılında A. Saygun'un “Özsoy” adlı operasıyla sahneye çıkan iki önemli sanat öncüsü kadınıımız, soprano Nimet Vahit ve soprano Semiha Berksoy'un jübile ile anılmaması eleştirilmiştir. Bkz. “Bir Jübile” *Milliyet*, sayı 13390, (7 Kasım 1984): 8.

²⁵⁷⁵ Bestekâr Selâhattin İçli'nin 50. Sanat Yılı'na armağan kapsamında Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın neşrettiği kitap için bkz. 50. *Sanat Yılında Selâhattin İçli ve Besteleri*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 1997), 346 s.

²⁵⁷⁶ Prof. Dr. Nevzad Atlığ'ın 50. Sanat Yılı'na armağan kapsamında Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nın neşrettiği kitap için bkz. 50. *Sanat Yılında Prof. Dr. Nevzad Atlığ*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 1999), 121 s.

5.1.4. Yeni Türk Edebiyatında İlk Jübileler ve Teorik Tartışmalar

Cumhuriyet sonrası Abdülhak Hâmid (1925) ile başlayan, Ahmed Fehim Efendi (1926) ve Mehmet Emin Yurdakul (1929) ile devam eden yaş günleri edebiyatçılara ve sanatkârlara gösterilen saygı törenlerinin ilk örnekleridir. Halkevleri kuruluncaya kadar yaşayan şair ve yazarlar için düzenlenen törenler, önceden planlanmış ve geniş çaplı katılımlarla organize edilmiş merasimler olmaktan çok dar kapsamlı pratiklerdir. Jübile kelimesi, edebî literatürde henüz yaygınlaşmadığı için onunla eşdeğer olan ihtifal kelimesi ile karşılanan bu merasimler, kültür ve edebiyat mahfillerinin emektar üstatlarına olan saygılarını ve hürmetlerini göstermeleri için ilk platformdur.

1928 Mart'ında *Servet-i Fünûn* dergisini 1891 yılından itibaren 36 yıl çıkaran Sâhib-i İmtiyazı Ahmed İhsan Bey'in 60. yaş ve 40 yıllık gazeteciliğini tebrik amaçlı neşredilen özel sayı edebiyatımızın ilk jübile pratikleri arasına dâhil edilebilir. 17 Mart 1284 (1868) tarihinde dünyaya gelen Ahmed İhsan Bey için İstanbul Valisi Ahmed Midhat Bey, Şair-i Azam Abdülhak Hâmid, Varşova Türkiye Cumhuriyeti Elçisi Yahya Kemal Bey, Matbuat Müdür-i Umûmîsi Ercümen Ekrem Bey, Mahmud Sadık ve Hakkı Tarık'ın (Us) bu özel sayıda matbuat emekçisine dair tebriklerini ve duygularını belirten telgrafları, yazıları yer almıştır. Derginin kapak klişesine de Abdülhak Hâmid'in 16 Mart 1928 tarihli tebrik mektubu konulmuştur.²⁵⁷⁷ Ahmed İhsan "Kırk Sene Gazetecilik" başlığıyla kendi gazetecilik serüvenin hikâyesini anlatan bir yazı kaleme almıştır.²⁵⁷⁸ Mahmud Sadık da Ahmed İhsan'ın "Altmışınca hayat senesi idrak edilirken samimi dostlarının kendisini ve *Servet-i Fünûn*'u tebrikleri münasebetiyle" ve yazarın büyük kardeşi sıfatıyla duygularını, geçmişteki istibdanın zorlu şartlarına rağmen derginin nasıl mücadele verdiğini anlatmıştır.²⁵⁷⁹

Edebiyat ve gazetecilik sahası haricinde değişik meslek erbaplarının sene-i devriyelerini kutlamak amacıyla düzenlenen başka jübilelere de bu dönemde rastlamak mümkündür. Müderris Doktor Besim Ömer Paşa'nın "43. sene-i tadrîsiyesinin tes'îdi münasebetiyle" düzenlenen tören bu türdendir. 18 Mayıs 1928'de Tıp Fakültesi'nde yapılan merasimde Besim Ömer Paşa'nın meslektaşları ve talebeleri ile birlikte Afgan Kralı Amanullah

²⁵⁷⁷ Kapak, telgraf ve tebrik yazıları için bkz. *Servet-i Fünûn*, nr. 1649-175, cilt 63, (22 Mart 1928): 289-295.

²⁵⁷⁸ Ahmed İhsan, "Kırk Sene Gazetecilik", *Servet-i Fünûn*, nr. 1649-175, cilt 63, (22 Mart 1928): 290-293.

²⁵⁷⁹ Mahmud Sadık, "Servet-i Fünûn", *Servet-i Fünûn*, nr. 1649-175, cilt 63, (22 Mart 1928): 293-295.

Han'ın kızı Prenses Meliha Hanım da hazır bulunmuştur. Ahmed İhsan Bey hitabesinde ilim hayatı perspektifinden Besim Ömer Paşa'nın hizmetini ve değerini ele almıştır.²⁵⁸⁰

Halkevlerinin açılması ile sahne sanatkârlarına, yaşayan şair ve yazarlara geniş bir istihdam ve faaliyet alanı açıldığı gibi daha çok vefa göstermek maksadıyla adlarına düzenlenen “gece ve çay partileri” de artmaya başlamıştır. Abdülhak Hâmid için doğum yaşına izafeten düzenlenen törenlerden farklı olarak yazılarının yaşı elliyi bulanlar için “bir fikir bayramını ve takdir şenliğini” andıracak nitelikte jübile tertip eden Hakkı Tarık Us'a gelinceye kadar halkevleri vasıtasıyla şair ve yazarlar adına çeşitli vesilelerle hürmet, saygı ve takdir günleri/geceleri düzenlenmiştir. Halkevleri bu yıllarda edebiyatçıların bir araya geldiği ve kültür politikalarının seyrine dair fikir alışverişinde bulundukları kültür mahfili niteliğindedir.²⁵⁸¹ 1939 yılından itibaren özellikle Eminönü Halkevi, sanat ve edebiyat toplantılarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu toplantılara Vali ve Belediye Reisi Lûtfi Kırdar ile birlikte Halide Edib Adıvar, tanınmış kadın edebiyatçılar, profesörler, doktorlar, belediye ve halkevi erkânı katılmıştır. 27 Kasım 1939 Pazartesi günü yapılan törenin asıl konuğu, ülkesinden uzun yıllar ayrı kalan Halide Edib'dir. Onuruna verilen çay ziyafetinde Adıvar, çok iyi tanıdığı ve her köşesi hatıralarıyla dolu Eminönü Halkevi'nde eski günlerini yâd etmiş, halkevi faaliyetleri hakkında kendisine verilen izahatı dinlemiştir. Samimi bir hava içinde muhtelif meselelere dair muhaverelerden sonra katılımcılara hazırlanan büfede çay ikram edilmiştir.²⁵⁸² Yine Eminönü Halkevi Neşriyat ve Kitapsaray Şubesi tarafından Ocak 1940'da Halide Edib için özel bir toplantı ve çay ziyafeti organize edilmiştir. Bu toplantıya da memleketin tanınmış muharrir ve edipleri özel olarak davet edilmiştir. Vali ve belediye başkanının da iştirak ettiği bu toplantılarla “büyük ediple” halkevi üyelerinin tanışması ve kaynaşması düşünülmüştür.²⁵⁸³ 1940'lı yıllarda bazı yazarların dostları ve talebeleri, yaş yıldönümlerinde hocaları/üstatları hakkında yazılar neşrederek uzun ömürler dilemekte ve saygı, sevgilerini kamuoyuyla paylaşarak kültürel

²⁵⁸⁰ Ahmed İhsan, “Kırk Senelik İlim Hayatı: Muhterem Müderris ve Doktor Besim Ömer Paşa”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1658-184, cilt 64, (24 Mayıs 1928): 19, 23-24.

²⁵⁸¹ 10 İkcinciteşrin 1939 günü Eminönü Halkevi'ndeki Edebiyatçılar Toplantısı'na İ. Galip Arcan, Vasfı Rıza Zobu gibi sanatkârlar dışında Refik Ahmet Sevensil, İskender Fahrettin Sertelli, Selim Nüzhet Gerçek, Samih Nafiz Tansu, Şükûfe Nihal, Süheyl Ünver, Ceyhun Atuf Kansu, Tarık Zafer Tunaya, Müştak Evrenus, Naki Tezel, Muazzez Kaptanoğlu, Salâhattin Kandemir, Nusret Safa gibi genç ve kıdemli muharrirler katılmıştır. Bkz. “Edebiyatçılar Toplantısı”, *Yeni Türk*, cilt 7, sayı 84 (Birincikânun 1939): 552.

²⁵⁸² “Halkevi'nde Dün Bir Toplantı Yapıldı”, *Akşam*, nr. 7580, (28 Teşrinisâni 1939): 5.

²⁵⁸³ Eminönü Halkevi'nin çıkardığı dergide yer alan bir aylık faaliyet raporu için bkz. “Halide Edib Toplantısı”, *Yeni Türk* 1, sayı 88 (İkincikânun 1940): 48.

hafızada farkındalık oluşturmaya çalışmışlardır. Tahir Olgun'un 60. yaş yıldönümü, bu gayretleri yansıtan neşriyatlardandır.²⁵⁸⁴

1930'lu yıllardan itibaren jübileler, genellikle halkevlerinde düzenlenmiştir. Kültür ve edebiyat faaliyetlerine uzun bir süre ev sahipliği yapan Eminönü, Beyoğlu, Şehremini, Üsküdar Halkevleri, İstanbul merkezli jübile ve ihtifal programlarında öne çıkan kurumlardandır. Bu tarz jübileler sayesinde, halkevlerinin bir nevi edebî mahfillere dönüştüğünü ve edebiyata yön veren kanonik bir nitelik kazandığını söyleyebiliriz. Jübilesi yapılan yazar hakkında gazete ve dergilerde neşredilen makaleler, edebî hayatın canlanmasına hizmet ettiği gibi gün yüzüne çıkmamış hatıraların ve bilgilerin de yayınlanmasına zemin hazırlamıştır.

1940 yılında Maarif Vekâleti, bir düzenleme yapmış; topluma mal olmuş önemli şahıslar için ihtifal, jübile vb. törenlerin 5 yılda bir planlanmasını karara bağlamıştır.²⁵⁸⁵ Bu genelge ile Hakkı Tarık Us'un 5 yılda bir organize ettiği ve ilki 6 Şubat 1943'de düzenlenen "Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi" ile birlikte Eminönü Halkevi'nde eski felsefe müderrislerinden Mehmet Ali Aynî (20 Ocak 1943 Çarşamba)²⁵⁸⁶, Ayaz İshâkî İdilli²⁵⁸⁷,

²⁵⁸⁴ Tahirü'l-Mevlevî'nin dostlarından Dr. Reşit Süreyya Gürsey, şairin yaş yıldönümü münasebetiyle aylık ilim, felsefe ve san'at mecmuası Bilgi Yurdu'nda biyografisini (Tahir Olgun'un Hayatı ve Eserleri) neşretmiş, talebesi Ali Rıza Korap da "Kıymetli Bir Yıl Dönümü" başlıklı bir tebrik yazısı kaleme almıştır. Bkz. *Bilgi Yurdu*, sayı 30, (İkincikânun 1940): 912-919.

²⁵⁸⁵ Maarif Vekâleti'nin kararı için bkz. "Mehmet Âkîf'in Mezarını Ziyaret", *Tan*, nr. 1928, (28 İlkânun 1940): 2.

²⁵⁸⁶ "Mehmet Ali Aynî Jübilesi Dün Eminönü Halkevi'nde Yapıldı", *Vakit*, sayı 8954, (21 İkincikânun/Ocak 1943): 2; "Dün Halkevinde Mehmet Ali Aynî İçin Tören Yapıldı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5279, (21 Sonkânun/Ocak 1943): 1, 4.

²⁵⁸⁷ İdil-Ural Türklerinden İstanbul'da oturanlar arasında kültür hayatını canlandırmak maksadıyla yapılan toplantılardan birinde 7 Mart 1943 Pazar günü Ayaz İshâkî'nin 45. yazı yılı kutlanmıştır. Türk Kültür Birliği Cemiyeti'nce tertip edilen toplantı Beyoğlu Halkevi salonunda yapılmış ve İstanbul'un basın, fikir ve sanat dünyasında mensup birçok sima da hazır bulunarak kendisini Türk âleminin büyük bir kolunun kalp ve dimağını beslemeye veren edibin 45. yazı yılıyla 65. yıldönümünü bir arada kutlamıştır. İdil-Uralı gençlerin söyledikleri İstiklal Marşı'yla başlayan törende Muharrem Feyzi Togay, Türk medeniyet tarihinin bir safhasını pek güzel özetleyen ve Ayaz İshâkî'nin bu yenileşmedeki rolünü belirten bir hitabe de bulunmuş, Takay Bayçin de 65 yılı dolduran bir sanat ve hizmet tablosunu ortaya koymuştur. Jübilede ayrıca Öğretmen Hidayet Yaşın, M. Ziya Sarman, Mirza Bala da birer konuşma yapmış, Bayan Yeşne Bayçin ile Bay Aliyü Allah Akış, İdil-Ural Türk gençliğinin duygularını söylerken Hasan Agay yazarın Uzak Şark'ta geçen hayatını hikâye etmiştir. Ondan sonra Hafız Şahmay'ın, Abdullah Tokay'ın, Saniye İffet'in edip için yazdığı şiirler Saniye Aydagül, Ahad Geniş, Zehra Törgay tarafından okunmuş, başka bir gencin güzel manzumesi bunu takip etmiştir. 45 yıllık yazı hayatının bir kısmını Garp Türkçesiyle ve Garp Türkleri arasında geçiren Ayaz İshâkî'nin 35 yıl evvel süslü Türkçeyi müdafaa eden Süleyman Nazif'e karşı tabii halk Türkçesinin üstünlüğü yolunda İstanbul'da neşrettiği bir makaleyi de Bilal Aziz okumuştur. Törenin sonunda Ayaz İshâkî'ye günün hatırası olarak buketler ve armağanlar sunulmuş, yazar da bir teşekkür nutku söylemiştir. Ardından jübile ritüeli olarak davetlilere çay ikram edilmiş, Uralı gençlerin milli oyun ve terennümleri izlenip dinlenerek törene son verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. "Ayaz İshâkî'y İdilli: Dün 45'inci Yazı Yılı Kutlandı", *Vakit*, sayı 9000, (8 Mart 1943): 1, 4; "Büyük Türk Edibi Ayaz İshâkî Jübilesi", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 53125, (8 Mart 1943): 1, 3.

Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç²⁵⁸⁸ gibi birçok sanatkâr, ilim adamı ve yazar için jübileler düzenlenmesinin önü açılmıştır.

Hakkı Tarık'ın emektar edebiyatçılar ve gazeteciler için düzenlediği jübile, birçok meslek dalına ilham kaynağı olmuştur. *Elli Yıllık Muharrirler* jübilesinden 2 yıl sonra Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti tarafından meslek hayatları 50 yılı geçen doktorlar için 14 Ocak 1945 Pazar günü Tokatlıyan salonlarında bir jübile tertip edilmiştir. Merasimde 50 sene veya daha fazla bir zaman büyük bir enerji ile çalışan ve o gün itibarıyla en genci 70 yaşını geçmiş ve en yaşlısı 85'i bulmuş olan 25 doktor iştirak etmiştir.²⁵⁸⁹ Şereflerine merasim yapılacak doktorlar arasında Refik Güran, İbrahim Tali Öngören, Ali Fuad Bilgin, Şükrü Kâmil Talincioğlu gibi isimler yer almıştır.²⁵⁹⁰ Bu vesileyle yıllar evvel yaşı doksani ve hekimlik hayatı altmışı doldurmuş olan Hocalar Hocası “Şeyhületibbâ” Nafiz Paşa'ya ve beş yıl önce de meslekte elli yıllık dolduran büyüklere memleketin saygısı sunulmuştur.²⁵⁹¹ Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Kemal Gedeleş, Vali ve Belediye Reisi Doktor Lûtfi Kırdar, Behçet Uz, Hamdullah Subhi ve İstanbul'da bulunan genç, ihtiyar bütün doktorlar, basın mümessilleri ve seçkin bir davetli kitlesinin hazır bulunduğu törende elli senelik doktorlar alkışlanmışlardır. Töreni, aynı zamanda 25. yılı kutlanan Cemiyet'in Reisi Dr. Fethi Erden organize etmiştir. Jübilede kendisi bir doktor olan ve törende bir konuşma yapan Lûtfi Kırdar'ın da rolü bulunmaktadır.²⁵⁹² Ancak Burhan Felek ise *Yarım Asırlık Doktorlar* jübilesinde gençlerin olmamasını, mahzun bir havada geçen merasimi neşeli kılacak faaliyetlerin bulunmamasını tenkit etmiştir.²⁵⁹³

Tiyatro alanında başlayan jübile geleneği, edebiyat dışında başka alanlara da sirayet etmiştir. 1948 yılında ilk ve ortaokullarda 30 yıldan beri hizmet etmiş ve okullarında görevlerine devam eden öğretmenler için yine halkevleri marifetiyle memleketin birçok yerinde jübileler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu jübilelerde çeşitli hatipler söz almakta, öğretmeni öven şiirleri okunmakta ve mesleğin yüceliğinden, topluma faydasından

²⁵⁸⁸ Bkz. “Bir Günde İki Jübile”, “Şekip Tunç Jübilesi”, *Tan*, nr. 2714, (11 Mart 1943): 1-2; “Profesör Fikri Santur'un 43'üncü Yılı Kutlandı”, *Vatan*, nr. 814, (11 Mart 1943): 3. Ayrıca bkz. *Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi (Jübile Yazıları-Araştırmalar-Resim Sergisi)*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), 190 s.

²⁵⁸⁹ “Doktorlar Jübilesi Yarın Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, nr. 7327, (13 Ocak 1945): 2.

²⁵⁹⁰ Diğer doktorların doğum ve mesleğe giriş tarihler için bkz. “Yarım Asırlık Doktorlar”, *Cumhuriyet*, nr. 7328, (14 Ocak 1945): 1, 3.

²⁵⁹¹ Prof. Kâzım İsmail Gürkan'ın jübile vesilesiyle yazdığı ve hekimliğin tarihi kıymetini tahlil eden yazı için bkz. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, “Elli Yıllık Hekimler”, *Cumhuriyet*, nr. 7327, (13 Ocak 1945): 2.

²⁵⁹² “Yarım Asırlık Doktorlar”, *Cumhuriyet*, nr. 7329, (15 Ocak 1945): 1, 3.

²⁵⁹³ B. Felek, “Yarım Asırlık Hekimlerimiz”, *Cumhuriyet*, nr. 7330, (16 Ocak 1945): 3.

bahseden konuşmalar yapılmaktaydı. Yerli sanatkarların müzik icrasıyla bu programlar sona ermekteydi.²⁵⁹⁴

Halid Ziya'nın 5 Mayıs 1937 yılındaki jübilesinden sonra bu tür kutlamaların etimolojik kökenine dair merak da artmış, birçok yazar ve gazeteci jübileler vesilesiyle kelimenin tarihi geçmişini irdelemiştir. Hakkı Süha Gezgin, jübileleri “birer gönül biatı” şeklinde tarif etmiştir. Gezgin'e göre jübilesi yapılan kimselerin varlığı insana bir taraftan gurur verirken diğer taraftan avunma duygusu vermektedir.²⁵⁹⁵

Edebiyat ve gazetecilik sahasında hizmet yılı esas alınan bazı yazarlara, merasim yerine birer makale yazılması da jübile formatlı kadırbilirlik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayaz İshaki'nin “Gazetecilik İşinde 25 Yıl” makalesi²⁵⁹⁶ ile “Edebî Hizmetinin 40. Yılı”nı tebrik amacıyla yazılan makaleler bu kapsamda değerlendirilebilir.²⁵⁹⁷

Jübilelerin mahiyetine ve edebiyatımızda bir gelenek oluşturup oluşturmadığına dair tartışmalar 1950'li yıllardan günümüze kadar devam etmiştir. İhtifaller gibi jübilenin de bir ölçüden mahrum olarak ve Batı normlarında olduğu gibi yıl kaydına uymadan geliş güzel yapılması bu tenkitlerin başında gelmektedir. Teklif getirilen tavsiyelere göre bir kimsenin jübilesi hayatta iken sadece elli yıl olarak sınırlandırılmalıdır. Bir yazarın vefatından sonra da sadece doğumunun 100. yılı kutlanmalıdır. Dolayısıyla “yirmi beş, yetmiş beş yıllık jübile yıldönümleri olmamalıdır” fikri sıklıkla öne sürülmüştür. Buna rağmen ellinci yılı aşan jübileler yapılmaya devam etmiştir. Standart dışı bu pratikte amaç, kişiye gösterilen “hürmet ve tazim” olduğundan tenkitlere rağmen toplumsal bellekte kabul görmüştür. Sürekli jübile yapılmasının arkasında maddi bir menfaat olup olmadığı da yazarlar tarafından sıkça temas edilen meselelerdendir. 1950 yılında *Yeni İstanbul* gazetesinde imzasız yazılardan birinde jübile iptilası şöyle yerilmiştir:

“Geçenlerde gözüme şöyle bir ilan ilişti: Kemani A... senelik jübilesini yapacaktır. Biçare kemanî, jübile sözünü duya duya bunu ‘menfaat’ ile karıştırmış. Biz de onun gibi yapmayalım!”²⁵⁹⁸

²⁵⁹⁴ İlk sayısı 1936 yılında çıkan Konya Halkevi'nin düzenlediği 13 Mart 1948 Öğretmenler Jübilesi için bkz. “Halkevi'nin 13 Mart 1948 Öğretmenler Jübilesi Münasebeti[y]le”, *Konya Halkevi dergisi*, sayı 113, (Mart 1948): 1-27.

²⁵⁹⁵ Hakkı Süha Gezgin, “Ne Lüzum Vardı!”, *Kurun*, sayı 6938-1058, (7 Mayıs 1937): 3.

²⁵⁹⁶ M. Ayaz İshaki, “Gazetecilik İşinde 25 Yıl”, *Millî Yol*, sayı 5-9 (1931).

²⁵⁹⁷ Kırmırlı Cafer Seydahmet ve Saniye İffet'in bu münasebetle yazdığı makaleler için bkz. *Muhammed Ayaz İshaki-Hayati ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla)*, haz. Tahir Çağatay..., (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979), 150-161.

²⁵⁹⁸ “Anma Törenleri”, *Yeni İstanbul*, nr. 57, (26 Ocak 1950): 5.

1940'lı yıllardan sonra özellikle tiyatro alanındaki jübilelerde fayda ve lüzumdan çok maddi sebeplerle, periyodik sıra takip edilmeden ihtiyaca göre sanat yılı kutlandığı görülmektedir.²⁵⁹⁹ Refik Halid ihtifallerde görülen ölçsüzölğün jübilelere de sirayet ettiğini düşünenlerdendir. Ona göre meslek cemiyetleri ve kurumlar anma töreni ve jübilelere kaprisli bir şekilde yaklaşmaktadırlar. Bu yüzden bir yazar için yapılan ihtifalde adeta dünya ayağı kaldırılırken henüz hayatta olan birisini jübilelerin envayıyla taltif çareleri aranılırken, “ervaha karışmış” bir başka yazar hiç hatırlanmamaktadır.²⁶⁰⁰

6 yıl gecikmeli olarak Burhan Felek ve Necmi Rıza Ahıskan'ın teşvik ve gayretleriyle ancak gerçekleştirilen Vasfi Rıza Zobu jübilesi münasebetiyle Nusret Safa Coşkun, jübilenin ancak yapıldığı gece “ihtişam, heyecan ve huzur” yarattığını ileri sürmüştür. Başka memleketlerde “cemiyetin vazifesi” olan bu gelenek, bizde ise bütün şanına, şerefine, gurur ve iftihar vesilesi olmasına rağmen bir türlü cemiyetin sahip çıkmadığı, arttıran bulunmadığı için edası, sahibi ile birkaç dost ve sanatsever üzerinde kalan bir nevi farz-ı kifayedir. Nusret Safa'ya göre jübileleri, şimdiye kadar olduğu gibi eşin, dostun sevgisinin, gayretinin eseri olmaktan çıkarak içinde yaşadığımız cemiyetin vazifesi hâline getirmek lazımdır.²⁶⁰¹

1964 yılının, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından *Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'i Anma Yılı* ilan edilmesi üzerine bir yazı neşreden Tahir Alangu, ihtifal ve jübile faaliyetlerinin bütün resmi ve özel kültür organlarının katılımıyla “yaygın bir kültür hareketi” olarak icra edilmesini teklif etmiştir. Çünkü Batıda insanlığa mal olmuş yazarlar için yapılan jübileler, bütün nesillere seslenmektedir. Milletlerin kültürleri ve varlıkları güçlendikçe bu tür merasimler için çabalar, emekler de genişleyip devletten halka doğru dalga dalga yayılmalıdır. Ülkemizde ise henüz düzene girmemiş, “gelenekleşmemiş kıpırdanışlarımız” dar bir çerçevede yapılmaktadır.²⁶⁰²

Jübile meselesinde Muin Feyzioğlu, Garplıların büyüklerine verdikleri değere ve böylece dünya fikir piyasasına hâkimiyetlerine karşın bizim “alabora fikirleri anafora yakalanmış

²⁵⁹⁹ Tiyatro sanatçısı Selim Naşit Özcan'ın 36. sanat yılı burada örnek verilebilir. Tanınmış tiyatro sanatçılarından pek çoğunun katıldığı Poyrazoğlu Tiyatrosu'nda düzenlenen kutlama gecesinde Selim Naşit Özcan'a 36. yıl tacını çok eski bir tiyatro sanatçısı olan Şeref Şenpınar giydirmiştir. Şölene Ortaoyuncuları “Şahları da Vurdular”, Poyrazoğlu Tiyatrosu “Çılgınlar Kulübü” adlı oyunlarından birer bölüm sunarak katılmışlardır. Bkz. “Selim Naşit'in 36. Sanat Yılı Kutlandı”, *Sanat Olayı*, sayı 3, (Mart 1981): 2.

²⁶⁰⁰ Refik Halid Karay, “Andıklarımız-Anmadıklarımız”, *Yeni İstanbul*, nr. 107, (17 Mart 1950): 3.

²⁶⁰¹ Nusret Safa Coşkun, “Vasfi Rıza Jübilesi Dolayısıyla”, *Son Posta*, sayı 795, (28 Haziran 1948): 4.

²⁶⁰² Bkz. Tahir Alangu, “Hüseyin Rahmi ile Ahmet Rasim'i Anma Yılı Üzerine”, *Cumhuriyet*, nr. 14398 (1 Eylül 1964): 2.

cereyanlar içinde” Türk fikir hayatında bir sendeleme yaşadığını iddia edenlerdir. Feyzioğlu’na göre en büyük ihmalkârlığımız “yarınlarımızı” yapmış kişileri bilmemektir. Hâlbuki Avrupa ve Amerika’nın işlek caddelerinde fişkıran mabetleri, heykelleri, sanat eserleri kültürle kalkınmış bir milletin ölmez örnekleridir. Onlar kültürle ilgili imzalarını sokaklarını ortalarına atarken biz henüz Türk-İslam sanatının haşmetini ve varlığını yansıtan ciddi eserlerimizi ve büyüklerimizi tanıtmaya yolunda geri kalmaktayız.²⁶⁰³

Ülkemizde hak ettiği ölçüde takdir görmeyen yazar ve sanatkârlar için kimi zaman Batı ülkelerinden berat ve madalyalar gönderilmesine de rastlamaktayız. Selim Sırrı Tarcan, sanat ve spor dallarında yaş ve jübile kutlamalarında istisna teşkil eden örneklerdendir. Ülkemizin tanınmış beden terbiyecisi Selim Sırrı Tarcan’ın genellikle Erkek Muallim Mektebi, Galatasaray Lisesi, Boğaziçi Lisesi, Çapa Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Erkek Öğretmen Okulu’nda 25 Martlarda “sayısız ve takdire değer hizmetlerle geçen hayatının 50²⁶⁰⁴, 70²⁶⁰⁵, 75²⁶⁰⁶, 79²⁶⁰⁷ ve 80.²⁶⁰⁸ yıldönümlerinin kutlaması, gençliğin kendisine şükranlarının bir nişanesi olarak kabul edilmiştir. 75. yıl jübilesinde İsveç Beden Terbiyesi Teşkilatı’nın kendisine altın bir madalya göndermesi, ülkemizde bir sanatkarın ihmal edilmesine karşın yurt dışında gördüğü takdirin göstergesidir.²⁶⁰⁹ Selim Sırrı, 2 Ekim 1948 tarihinde düzenlenen ikinci Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi’nde de basın hayatındaki 50.

²⁶⁰³ Muin Feyzioğlu, “Jübile Geleneğini Yitirdik”, *Hisar*, sayı 274 (199), (Eylül 1980): 18.

²⁶⁰⁴ Geniş bilgi için bkz. “Selim Sırrı İhtifali”, *Cumhuriyet*, nr. 2872, (7 Mayıs 1932): 1, 4.

²⁶⁰⁵ Selim Sırrı için 25 Mart Cumartesi günü Boğaziçi Lisesi’nde merasim yapılmıştır. Tören piyano refakatii ile söylenen İstiklal Marşı ile başlamış, lise müdürü ve öğretmenlerin konuşmalarıyla devam etmiştir. Yazarlara ait yapılagelen Kalem Yıldönümü gibi Yaş kutlamaları da jübile uzantılarından. Bu merasimde ihtifaller gibi jübilelerin de teatral zenginliğini bir göstergesi olarak Selim Sırrı tarafından notaları getirilen ve Ali Ulvi Elöve tarafından sözleri Türkçeleştirilen İsveç kökenli “*Dağ başını duman almış...*” gençlik marşı ile kendisinin meşhur Tarcan zeybeği sergilenmiş, ayrıca kendisinin öğrettiği yeni ve güzel bir oyunu kostümlü olarak talebelerce oynanmıştır. Selim Sırrı için bir tören de Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsü’nde yapılmıştır. “S. Sırrı Tarcan İçin Dünkü Tören”, *Cumhuriyet*, nr. 7044, (26 Mart 1944): 1, 3.

²⁶⁰⁶ Selim Sırrı Tarcan’ın 75. yaş yıldönümü 25 Mart 1949 Cuma günü Çapa Eğitim Enstitüsü’nde yapılmıştır. Bkz. “Selim Sırrı Tarcan’ın 75’inci Yıldönümü”, *Hürriyet*, nr. 327, (26 Mart 1949): 1, 4.

²⁶⁰⁷ Selim Sırrı’nın 79. doğum yıldönümü dolayısıyla 25 Mart 1953 Çarşamba günü Galatasaray Lisesi’nde bir toplantı yapılmıştır. Toplantıyı okulun eski Müdürü Fethi İsfendiyaroğlu kısa bir konuşma ile açmış, sonra N. Ergin, Tarcan’ın hayatını anlatmıştır. Merasim sonunda Selim Sırrı, gösterilen ilgiye teşekkürde bulunmuş, Galatasaray’da geçirdiği günlere ait hatıralarını nakletmiştir. Bkz. “Selim Sırrı 79 Yaşında”, *Cumhuriyet*, nr. 10293, (26 Mart 1953): 1.

²⁶⁰⁸ Selim Sırrı’nın 80. yıldönümü 24 Mart 1954 Çarşamba günü saat 15.00’te Çapa’daki Yüksek Öğretmen Okulu binasında parlak bir törenle kutlanmıştır. Kalabalık bir kitlenin iştirak ettiği törende vefat etmiş Beden Eğitimi öğretmenleri için tazim duruşunda bulunulması mesleki bir ritüel olarak dikkat çekmiştir. Bkz. “Selim Sırrı 80 Yaşında”, *Cumhuriyet*, nr. 10652, (25 Mart 1954): 6.

²⁶⁰⁹ Hayatı, eserleri ve hizmetlerine dair değerlendirmeler için bkz. “Selim Sırrı Tarcan”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 5-7, (Mayıs-Temmuz 1957): 159-170; Cem Atabeyoğlu, *Kurucumuz Selim Sırrı Tarcan*, (İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, 2000), 79 s.

yılını kutlayanlar arasında yer almıştır.²⁶¹⁰ 1949 yılında İnönü Armağanları'nın ilk ve son defa tartışmalar gölgesinde dağıtılmasının ardından İbrahim Alaettin Gövsa, bir sonraki ödülün Selim Sırrı'ya verilmesini teklif etmiştir. Gerekçesini de şöyle açıklamıştır:

“Bizde beden terbiyesini ciddi ve ilmî bir ihtisas şubesi hâline koyan, ona mahsus müesseselerin açılmasına emek veren, memlekette spor merak ve heyecanını uyandıran, jimnastik şenliklerini, gençlik bayramlarını ilk ortaya çıkaran odur. Kuvvetle tahmin ederim ki yarınki nesil, stadyumlarda onun heykel ve büstlerini bulundurmaya bir vazife bilecektir.”

Gövs'a göre aradan geçen bunca zamana mukabil, Selim Sırrı adına böyle bir teşebbüsün hâlâ yapılmamış olması, bu noktadaki eksikliğimiz üzerinde düşünmemizi gerektirmektedir.²⁶¹¹

Jübile için “elli sene” kaydı, dünya kültür literatüründe genel kabul görürken ülkemizde jübile, “zaman ile tahdit” edilmediğinden sürekli eleştirilmiştir. Refi Cevat Ulunay, bizde zamanla hüviyetini değiştiren her şey gibi jübilenin de “hakiki mefhumunu” kaybedip büsbütün başka bir hale dönüştüğünü iddia etmiştir. 1954 yılında jübilenin artık “kibarâne bir dilencilik” veya “nakden muavenet” haline geldiğini şu sözlerle ironik bir biçimde açıklamıştır:

“Filân san'atkârın, filân sâzendenin, filân hânendenin san'at hayatının yirmi beşinci senesi jübilesi deniliyor, gazetelere ilânlar veriliyor, duvar ilânları yapılıyor, biletler bastırılıyor, ondan sonra ‘Hak dost... mangır eyvallah’ diye tahsilâta çıkılıyor. Böyle jübile olmaz. Bu, düpedüz yardım istemektir.”²⁶¹²

Ulunay, jübile 50 senelik bir merhaleyi tayin ettiği için bu münasebetle yapılan merasim ile birlikte o kişinin “meslekî mecburiyetinin” ortadan kalkarak tekaüd (emekli) sayılacağını ileri sürmüştür. Ülkemizde ise bunun aksine on beş seneden başlayıp her 20, 30, 40 senede bir jübile yapıp para toplanması söz konusudur. Ulunay, bu durum karşısında “şaşı, şehlâ diyeceğimize kör” deyip kurtulma meseli gibi lafın gevelenmesi yerine jübile-mübile yerine “yardım” denilmesini teklif etmiştir. Bir zamanlar, “filânın menfaatine” yapılan organizasyonları hatırlatan Ulunay, jübilede bilet satışlarını dilencilik olarak nitelendirmiş ve şu sözlerle eleştirmiştir:

“Jübile numaraları da hep aynıdır. Halkın her gün radyoda, konserlerde, içkili veya içkisiz gazinolarda dinlediği san'atkârlar aynı eserleri tekrar edecekler. Ama bunlar konser namı

²⁶¹⁰ Hakkı Tarık Us, “Basın Hayatında 50 Yıl: Selim Sırrı'nın 58 Yıl Evvelki Nutku”, *Vakit Yeni Gazete*, nr. 11148, (23 Ekim 1948): 1-2.

²⁶¹¹ Bkz. İbrahim Alaettin Gövsa, “Benim Namzedim”, *Hürriyet*, nr. 269, (27 Ocak 1944): 2.

²⁶¹² Ulunay, “Jübileler”, *Milliyet*, nr. 1534, (17 Ağustos 1954): 2.

altında olmayacak da jübile namı altında olacak. Ha Ali hoca, ha Hoca Ali, Netice birdir.”²⁶¹³

Ulunay 1954 yılında başladığı jübile tenkitlerine 1956 yılında “*Jübile, nâm-ı diğer îâne!*” başlıklı köşe yazısıyla devam etmiştir. Jübileyi “*bir san’atkârın ihtiyarladığı için san’at hayatına veda etmesi*” şeklinde tarif eden Ulunay, senelerce çalışmış, takdirler toplamış, halka kendisini sevdirmiş, fakat ihtiyarlamış, eski tabirle “amelmânde” olmuş kimselerin sanat devam etmesi hâlinde şöhretini kaybetme ihtimalini öne çıkarmıştır. Ulunay’a göre asıl jübile, sanatkârın alkışlar eşliğindeki son müsameresidir. Bizde ise jübileler taksim edilerek sanat hayatının onuncu senesinde tören yapılmakta, tiyatrolar tutulup duvar ilanları hazırlanmakta, gazetelere uğranılarak tanidik muharrirler ziyaret edilmektedir. Yazarların da alet edildiği bu jübilelerde “keşküle ne gelirse eyvallah” denilmektedir.²⁶¹⁴ Paralar cebe indikten sonra da bu sefer yirmi beşinci sanat hayatı jübilesine, Allah uzun ömür verirse de 40, 50, 60, 70, 80. yıldönümlerine, hatta 100. yıl jübilelerine hazırlık yapılmaktadır. Ulunay, jübile tenkitleriyle merasimin asıl anlamından tamamen uzaklaşmasına ve halkın bu furya sayesinde jübilelerden artık bıktığına dikkat çekmek istemiştir. Nitekim o devirde aynı jübilenin farklı şehirlerde düzenlenmesiyle ve halkın jübile kisvesi altında madden sömürülmesiyle Ulunay, şu sözlerle dalga geçmiştir:

“Dahası var: Bir san’atkâr İstanbul’da bir jübile veriyor. Maaâlie bütün müessesât-ı mâliye, iktisadiye, ticariye ziyaret ediliyor. Ekserisi: ‘Peki efendim. Beşer liralık yer veriniz.’ dedi mi? ‘Aman efendim. Beş lira olur mu? Biz buradan en aşağı yüz lira bekliyoruz.’ Pazarlık başlıyor, yirmi beş liraya sulh oluyorlar. ‘Hele siz şimdi bunu alın da öbür jübilelerde biraz daha gayret ederiz.’ deniliyor. Burada jübile veriliyor. Ondan sonra Ankara’ya gidiliyor. Bir jübile de orada... Ankara’dan İzmir’e, İzmir’den Konya’ya, Konya’dan Sivas’a... Sivas’tan Adana’ya... Bu suretle jübile turnesi hitama eriyor. Zaten o vakte kadar öbür jübilenin vakti geliyor. ‘El mi yaman, bey mi yaman?’ demişler. Bana kalırsa ne el yaman, ne de bey yaman. Hepsinden ziyade jübile yaman.”²⁶¹⁵

İhtifal gibi jübilelerin de zamanla sulandırılması ve mecrasından saptırılması bu bağlamdaki tartışmaların özünü oluşturmaktadır. Kişiyi özel ve takvimde belirli bir yıl kaydından ziyade ihtiyaca göre düzenlenen jübileler, zamanla geçim kaygısının da kurbanı hâline gelmiştir. Bu yüzden Türk edebiyatında birçok şair ve yazar, hak ettiği halde, jübilesini görmekten mahrum bir şekilde vefat etmiştir. Hakkı Tarık Us’un gayretleriyle tertip edilen toplu jübileler, bu boşluğu doldurmak adına atılan en önemli adımlardan biri olarak edebiyat tarihine geçmiştir.

²⁶¹³ Ulunay, “Jübileler”, 2.

²⁶¹⁴ Ulunay, “Jübile: Nâm-ı Diğer İâne!”, *Milliyet*, nr. 2365, (15 Aralık 1956): 3.

²⁶¹⁵ Ulunay, “Jübile: Nâm-ı Diğer İâne!”, 3.

5.1.5. 1960 Sonrası Edebiyatımızda Jübile Pratikleri

1960'lı yıllarda şiir yarışmalarının²⁶¹⁶, edebiyat matinerlerinin ve şiir toplantılarının²⁶¹⁷ artmasıyla birlikte şairler için düzenlenen özel gün ve gecelerde de bir artış görülmüştür. Toplantıların merkezi o tarihlerde Halkevleri Genel Merkezi'dir. 17 Mayıs 1968 Cuma gecesi şair Türkân Ateş için bir gece tertip edilirken 24 Mayıs Cuma gecesi de aynı yerde Şahinkaya Dil için bir tören düzenlenmiştir. Bu gecelerin ritüel pratikleri jübilelerden farksızdır. Örneğin Şair Türkân Ateş Gecesi'nde toplantıyı halkevi yöneticisi şair Ayhan İnal açmış, sonra İlhan Geçer, Türkân Ateş'in kişiliği, hayatı ve şairliği üzerinde konuşmuş, şiirlerinden örnekler vermiştir. Nihat Aşar ise şairin ilk kitabı *Tedirgin Gerçek* hakkında *Çaba* dergisinde yayınlanan eleştiri yazısını okumuştur. Törende yer alan sanatçılardan Ayhan İnal, Ayhan İlter, Uğur Akıcılar, Güngör Özmen, H. Sina Akyol da şairin çeşitli şiirlerini sunmuşlardır. Merasim sonunda Türkân Ateş kısaca kendisinden bahsettikten sonra şiirlerini okumuş ve dinleyicilerin sorularını cevaplamıştır. Toplantı gecede bulunan şairlerin kendi şiirlerini okumalarıyla son bulmuştur.²⁶¹⁸ Jübileden farklı olarak eser kritiğinin ve yazar değerlendirilmesinin yapıldığı bu törenleri, bir şaire tahsis edilmesi bakımından jübile pratiği kapsamında değerlendirilebiliriz.

24 Mayıs 1968'de Şahinkaya Dil için düzenlenen gece de benzer ritüellere sahne olmuştur. Bu gecede ise Ahmet Tufan Şentürk, Halil Soyuer, Ayhan İnal, Basri İmece, Kerim Aydın

²⁶¹⁶ 1968 yılında *Bâbü'l-ide SABAH* gazetesince düzenlenen Büyük Edebiyat Yarışması'nın jürisinde Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Halid Fahri Ozansoy, Mahir İz, Gültekin Sâmanoğlu, Necati Sepetçioğlu ve gazetenin Yazı İşleri Müdürü Avni Ateş yer almıştır. Ayrıntılar ve şiir kolunda dereceye girenler için bkz. "Şiir Yarışması", *Hisar*, sayı 54, (Haziran 1968): 2.

²⁶¹⁷ Kütüphanecilik Haftası dolayısıyla Türk Kütüphaneciler Derneği Ankara Şubesi 2 Aralık 1967 Cumartesi günü saat 14.30'da Millî Kütüphane salonunda bir şiir günü düzenlemiştir. Bu toplantıya Arif Nihat Asya, Ali Naili Erdem, Ebed Mahir Yalnız, Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, A. Tufan Şentürk, Halil Soyuer, Türkan Ateş, Orhan Arınç, Ayhan İnal, Oğuz Tümbaş, Yaşar Durak, Mutlu Şenel, Pınar Yamaç, Seva Ülmen katılmıştır. Ayrıca Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Haluk Kurdoğlu ve Haldun Marlılı tanınmış şairlerin sevilen şiirlerinden birkaçını okumuşlardır. Benzer bir toplantı Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Öğrenci Derneği ile Askerî Yüksek Okullar öğrencilerinin birlikte düzenledikleri şiir, müzik ve folklor gecesinde yapılmıştır. 16 Aralık 1967 Cumartesi gecesi Kız Teknik Öğretmen Okulu salonunda düzenlenen geceye şair olarak Arif Nihat Asya, Halil Soyuer, Ayhan İnal, İlhan Geçer, Şahinkaya Dil, Basri İmece katılmışlardır. O tarihlerde bir salgın hâlini alan bu geceleri ilginç kılmak için çeşitli aktiviteler geliştirilmiştir. Örneğin 16 Aralık şiir gecesinde Deniz Kuvvetleri Caz ve Dans Orkestrası bir show programı yapmıştır aynı zamanda. Askerî Yüksek Okul öğrencileri kendi şiirlerinden okurken Kars ve Erzurum folklor ekipleri de dans gösterileri sunmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. "Şiir Toplantıları", *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 2.

22 Mayıs 1968'de Millî Kütüphane'de düzenlenen ve Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu'nun hazırladığı "Kadın Şairler ve Şiirleri Gecesi" için bkz. "Toplantılar", *Hisar*, sayı 54, (Haziran 1968): 2.

²⁶¹⁸ "Toplantılar", *Hisar*, sayı 54, (Haziran 1968): 2.

Erdem şair hakkında konuşmalar yapmış, şiirlerinden örnekler vermişlerdir. Şahinkaya Dil de kendisinden bahsedip şiirlerinden okumuştur.²⁶¹⁹

Halkevleri şair gecelerini 1966 yılında başlatmış ve genel merkez salonunda her hafta cuma geceleri sanat toplantıları düzenlemiştir. Şair ve yazarlara tahsis ettiği bu gecelerle o tarihlerde adından söz ettiren kurum, 4 Ekim 1968 Cuma gecesini de üçüncü şiir kitabı yayınlanan şair Nihat Aşar'a ayırmıştır. Toplantı içerikleri çok değişmeyen ve bir şairi yaşarken tahlil ve tenkit etmek maksadıyla tertip edilen bu geceleri genellikle Ayhan İnal organize etmiştir. Bu sanat toplantıları zamanla açık oturumlar, konferanslar, anma törenleri, şiir seansları eklenerek zenginleştirilmiştir.²⁶²⁰ Şair ve yazarlar için düzenlenen jübilelerin “Kalem Yıldönümü”²⁶²¹ gibi bazen farklı isimlerle de ifade edilmesine bu yıllarda rastlamaktayız.

Önemli yazarların hemen her yaş günü jübile kıymetinde kutlanırken bazı yazarların ihmal edildiği, unutulduğu ya da jübile yıldönümlerinde çok arzu ettikleri halde yapılmadığı/yapılamadığı görülmektedir. “Şükufe Nihal’in 50. Yazı Yılı”²⁶²², M. Şakir Ülkütaşır’ın yazı hayatının 55. yılı²⁶²³, yayın-neşriyat dünyasının önemli isimlerinden ve “50. Altın Yıl Jübilesi”nin hazırlıklarını yaparken vefat eden Remzi Kitabevi’nin sahibi Remzi Bengi’nin²⁶²⁴ isimleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Yaş yıldönümleri “Saygı Toplantıları” şeklinde edebî kamuoyunda adlandırılrsa da bir yazarın o yaşına kadar

²⁶¹⁹ “Toplantılar”, *Hisar*, sayı 54, (Haziran 1968): 2.

²⁶²⁰ Bkz. “Nihat Aşar Gecesi”, *Hisar*, sayı 59, (Kasım 1968): 2.

²⁶²¹ M.[ehmet] Ç.[ınarlı], “Ülkücü Bir Yazarın 58. Yılı”, *Hisar*, sayı 100, (Nisan 1972): 23.

²⁶²² “*Sürekli ölenler için yazı yazmam icap etti!*” diyen Adile Ayda, köşe yazısında ilk şiirlerini 1918 yılında muhtelif dergilerde neşretmeye başlayan 1968 yılının Şükufe Nihal’in 50. yazarlık yılı olduğunu yazmış ve 50 yıllık yazarlık hayatını tahlil etmiştir. Bkz. Adile Ayda, “Yazı Hayatının 50’nci Yılında Şükufe Nihal”, *Cumhuriyet*, nr. 15633, (2 Şubat 1968): 2.

²⁶²³ 16 Mart 1976 tarihinde 82 yaşına basmış olan M. Şakir Ülkütaşır, aynı zamanda yazı hayatının 55. yılını idrak etmiştir. Bu münasebetle bir tören yapılmazken *Hisar* dergisi ailesi bir kutlama tebriği neşretmiştir. Bkz. “Ülkütaşır’ın Yazı Hayatının 55. Yılı”, *Hisar*, sayı 151, (Temmuz 1976): 2.

²⁶²⁴ Remzi Kitabevi’nin sahibi Remzi Bengi, 16 Ağustos 1978’de vefat etmiştir. 1907 yılında Antakya’da doğan Bengi, kitapçılık mesleğine Beyazıt’ta Ümit Kitabevi’ni açarak başlamıştır. 1928 yılında bugünkü yerine geçerek Remzi Kitabevi adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. İlk yayımladığı kitap Ömer Seyfeddin’in “Yüksek Ökçeler”idir. 1937’de Nihat Özön yönetiminde “Dünya Yazarlarından Çeviriler” dizisinin yayımına başlamıştır. Daha sonraları “Büyük Fikir Kitapları”, çeşitli ansiklopediler, “Bilim Dizisi”, “Yönetim Dizisi” gibi girişimlere başlamış ve ölümüne kadar sürdürmüştür. 1978 yılına kadar bine yakın kitap yayımlayan, yurt dışında birçok kitap sergisine katılan, kültür hayatımıza büyük katkıları bulunan Remzi Bengi, son günlerinde kutlayacağı “50. Altın Yıl Jübilesi” hazırlıklarıyla meşgulken ölmüştür. Bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 30.

“Kitapçı Remzi”, “Editör Remzi”, “Remzi Baba” sıfatlarıyla tanınan Remzi Bengi (1907-1978) için dostları, kültür ve edebiyata hizmetlerini bir yıl sonra neşrettikleri *Remzi Bengi’ye Saygı* kitabıyla ortaya koymuşlardır. Kitapta birçok yazar, dost ve arkadaşları Remzi Bengi’nin elli yıllık kültür emeğini tahlil etmiştir. Eserde vefatı üzerine gazetelerde neşredilen yazılarla birlikte Remzi Kitabevi Yayınları Bibliyografyası da bulunmaktadır. Bkz. *Remzi Bengi’ye Saygı (Elli Yıllık Kültür Emeği)*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979), 246 s.

edebiyata katkısının irdelenmesi sebebiyle bir jübile toplantısı olarak nitelendirilebilir. Türk Edebiyatçılar jürisi tarafından “Türkiye’de yaşamakta olan en önemli şair” seçilen Fazıl Hüsni Dağlarca’ya 14 Haziran 1968 Cuma gecesi Liman Lokantası’nda yapılan bir törenle Uluslararası Şiir Formu’nun “Türk Şiiri Ödülü” verilmiştir. Dağlarca’yı seçen jürinin beş üyesi Yaşar Nabi Nayır, Prof. Suut Kemal Yetkin, Vedat Günyol, Prof. Fahir İz ve Mehmet Fuat’tır. Törende Uluslararası Şiir Formunun Direktörü Amerikalı şair ve edebiyat profesörü Dr. Samuel Hazo, Forum’un çalışmaları, *Türk Şiir Ödülü* ve Dağlarca’nın önemi hakkında bir konuşma da yapmıştır. Bu yönüyle ulusal ve uluslararası ayağı olan bu töreni, modern zamanlarda bir şaire değer atfedilmesi bakımından bir ilk sayılabiliriz.²⁶²⁵

Fazıl Hüsni Dağlarca, 3 Ocak 1975’te *Milliyet Sanat* dergisinin düzenlediği ankette en çok oyu toplayarak yılın sanatçısı seçilmiştir. Bu münasebetle Türkiye Sanatseverler Derneği’yle İstanbul Lisan ve Kültür Derneği’nin ortaklaşa düzenledikleri konuşma söyleşilerinin ilkinde, Amerikan Kültür Merkezi Kitaplığı’nda, Rauf Mutluay’ın sunuşuyla “Şiirinin Kırkıncı Yılında Fazıl Hüsni Dağlarca’ya ayrılmıştır.”²⁶²⁶ Bu tarihlerde yazarların yeni eserlerinin neşri münasebetiyle düzenlenen kitap lansmanları da görülmeye başlamıştır. Devlet desteğinden mahrum kalmanın boşluğunu kısıtlı imkânlarla ve dar bir çerçevede telafi etme eğiliminin bir tezahürü olan bu küçük törenler, “kendi muhitinde onure edilmenin” diğer bir şeklidir. *Türk Edebiyatı* dergisi Yazı İşleri Müdürü Sevinç Çokum’un *Bizim Diyar* adlı romanının kitap hâlinde yayınlanması dolayısıyla *Töre* dergisinin 29 Aralık 1978 günü dergi idarehanesinde düzenlendiği toplantı da bu türdendir. Bu törenlerde bir yazarın yeni neşredilmiş eseri dostları tarafından sığağı sığağında kritik edilmekteydi. Seçkin bir yazar ve eleştirmen huzurunda ve karşılıklı soru-cevaplarla kürsüde eserini “görücüye çıkaran yazar”, kitabına dair tenkitlere de açıklık getirmekteydi.²⁶²⁷

²⁶²⁵ “En Önemli Türk Şairi Seçilen Fazıl Hüsni Dağlarca’ya Uluslararası Şiir Forumu Törenle Ödül Verdi”, *Çağrı*, sayı 126, (1 Temmuz 1968): 25-26.

²⁶²⁶ Yılın sanatçısı anketinde oyların dağılımı ve geniş bilgi için bkz. “Yılın Sanatçısı: Fazıl Hüsni Dağlarca”, *Milliyet Sanat*, sayı 113, (3 Ocak 1965): 3-7, 32. Ayrıca bkz. Aziz Nesin, “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1976), 13.

²⁶²⁷ Romancı Sevinç Çokum’un da katıldığı toplantıda Ankara’daki yazar, şair, hikayeci, romancı ve eleştirmenler de bulunmuştur. *Bizim Diyar* romanı üzerine ilk konuşmayı Galip Erdem yapmıştır. Sonra sırası ile *Hisar* ve *Türk Edebiyatı* dergisi yazarlarından Beşir Ayvazoğlu, Mehmet Çınarlı, Yahya Akengin, Emine Işın ve Abdullah Postalıcı eser ve roman türü hakkında fikirlerini açıklamışlardır. En son konuşan Sevinç Çokum romanı hakkında bilgi vermiş ve yapılan tenkitleri cevaplandırmıştır. Bkz. “Toplantı”, *Hisar*, sayı 256, (Ocak-Şubat 1979): 33.

Şair ve yazarların ölümlerinin verdiği üzüntü, yaşayan edebiyatçılara dair ilgiyi artırmıştır. 1975 yılından itibaren *Nesin Vakfı Yıllığı*, yaş yıldönümlerinin yuvarlak yıllarında edebiyatçılarla birer röportaj yaparak yazarlık serüvenlerine dair biyografilerine katkı sunacak bilgileri edebiyat tarihimize armağan etmiştir. Buna göre 1975 yılında 75 yaşında bir, 70 yaşında bir, 69 yaşında dokuz, 50 yaşında da on dört edebiyatçımız vardır.²⁶²⁸ 1976 yılında ise 80 yaşında iki, 70 yaşında dört, 60 yaşında on iki, 50 yaşında on dört edebiyatçımız bulunmaktadır.²⁶²⁹ Yazarlar arasından bazıları, simgesel yaş dönümlerinde yapılan röportajları reddetmişlerdir.²⁶³⁰ O tarihlerde 60 yaşında olan İlhan Berk'in şairliğinin 40. yılı dolmuştur. Behçet Necatigil de 1976'da 40 yıldır şiir yazan ozanlarımızdandır. Hem İlhan Berk hem de Necatigil, bu vesileyle şairlik serüvenlerini, şiir peotikalarını, kitaplarının satış tirajlarına dair soruları cevaplandırarak belirli bir yaştan edebiyat hayatlarına sorular ışığında bakmaya çalışmışlardır.²⁶³¹ *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'nda "Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız" 1977²⁶³², 1978²⁶³³, 1979²⁶³⁴, 1981²⁶³⁵, 1982²⁶³⁶, 1983²⁶³⁷... yıllarında da devam etmiştir. Bu özel yaş dönümlerinde şair ve yazarların kutlama ve geçmiş yılları muhasebe bağlamında şiirler yazdığı görülmektedir. Hasan Şimşek'in 50. yaş (1968) ve 60. yaşları (1978) için yazdığı "Ben Değilim" başlıklı şiirleri bu eğilimi yansıtan örneklerdendir.²⁶³⁸

²⁶²⁸ Bkz. "Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1976, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 722.

²⁶²⁹ Bkz. "Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1977, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 777.

²⁶³⁰ Samiha Ayverdi'yle röportaj yapmak için *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* adına telefon açan Perihan Tok, görüşmesini yıllığa olduğu gibi almıştır. Samiha Hanım, Aziz Nesin'in çıkardığı yıllık için "Biz solcu-sağcı ayırımı yapmadık. Bütün yazarlarımızı bu ülkenin yazarı olarak düşünüyoruz." gerekçesiyle teklif edilen röportajı "Ben solcu dergilere yazı yazmam. Ben solcuları bu memleketin yazarı saymıyorum." cevaplarıyla reddetmiştir. Bkz. "Samiha Ayverdi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1977, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 790.

²⁶³¹ "İlhan Berk", "Behçet Necatigil", Konuşan Perihan Tok, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1977, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 791-793; 818-821.

²⁶³² Bkz. "Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1978, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 443.

²⁶³³ Geniş bilgi için bkz. "1978 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1979, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 723.

²⁶³⁴ Geniş bilgi için bkz. "1979 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1980, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 809.

²⁶³⁵ Geniş bilgi için bkz. "1981 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1982, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 965.

²⁶³⁶ Bkz. "1982 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1983, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 514.

²⁶³⁷ Geniş bilgi için bkz. "1983 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1984, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 447.

²⁶³⁸ Hasan Şimşek, "Ben Değilim", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1979, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 821-823.

Yazarların yuvarlak rakamlı simsegele yaş dönümlerindeki röportajlarda ağırlıklı olarak 50 yılın muhasebesi niteliğinde bilgilerle karşılaşırız: Şiire başlama yaşı, diğer edebî türlere olan ilgisi, poetik anlayışı, yayın-neşriyat faaliyetleri gibi birçok konu yazarın geçmiş hayatına bütüncül bakmasını irdelleyen meselelerdir.²⁶³⁹ Bu tarihlerde birçok yazar ve şair için “yaş günü geceleri” düzenlenmeye başlamıştır. Yazar Muzaffer Arabul’un 60. yaş günü²⁶⁴⁰ bu kategoride değerlendireceğimiz örneklerden biridir.

Yaş dönümlerinde yazarlara tevcih edilen kıymet ritüellerinden biri de “Fahri Doktorluk” unvanının verilmesidir. İstanbul Üniversitesi’nin eski rektörlerinden, eğitimci ve araştırmacı Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na 92. yaşını doldurması dolayısıyla, düzenlenen bir törenle “fahri doktorluk” payesi takdim edilmiştir. Jübilelerin farklı pratiklerinden olan bu törende Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Baltacıoğlu’nun çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu anlatarak çeşitli tercümelerinden örnekler vermiştir.²⁶⁴¹ Bu kadirşinaslıktan 1 yıl sonra Baltacıoğlu vefat etmiştir²⁶⁴² ki yazarın fahri doktorluk tevcihi ömründe gördüğü son jübile mahiyetindeki merasim olmuştur. Bu yıllarda üniversite bünyesinde emek veren hocalara yönelik yaş günü kutlamaları ve jübileler de devam etmiştir. Edebiyat Fakültesi Türkiye Türkçesi Profesörü Ahmet Caferoğlu’nun 45. öğretim ve 70. yaş günü kutlaması bu türün örneklerindendir.²⁶⁴³ 1960 sonrası jübile formatındaki yaş kutlamalarına 27 Mart 1974’te 85. yaş gününü kutlayan Yakup Kadri’yi²⁶⁴⁴, şair ve öykücü Necati Zekeriya’nın 50. Yaş kutlamasını²⁶⁴⁵, Nadir Nadi’nin 80. yaşını²⁶⁴⁶, Prof.

²⁶³⁹ Yaşar Nabi’nin yazarlığının 50., yayımcılığının 43. yılında yapılan söyleşi için bkz. Behzat Ay, “Yazarlığının 50., Yayımcılığının 43. Yılında Yaşar Nabi ile Bir Söyleşi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 635-638.

²⁶⁴⁰ Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi de olan Muzaffer Arabul’un 60. yaş günü 20 Aralık 1977’de Gazeteciler Cemiyeti lokalinde yazarın yakınları ve sanatçı dostlarının katılımıyla bir gece düzenlenmiş, kutlama yapılmıştır. Bkz. “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 14.

²⁶⁴¹ Törende Eğitim Fakültesi Dekanı Dr. Fatma Barış da bir konuşma yapmış, Türk eğitimine pedagojiyi Baltacıoğlu’nun kabul ettirdiğini belirterek eğitim hayatımıza 50-60 yıllık bir katkısı olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. “Prof. Baltacıoğlu’na Fahri Doktorluk Payesi Verildi”, *Hisar*, sayı 160, (Nisan 1977): 2.

²⁶⁴² İlim adamı, yazar Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1 Nisan 1978 tarihinde Ankara’da vefat etmiştir. Pedagoji, estetik ve Türk dili alanlarında yüze yakın eser ve binlerce makale yazan Baltacıoğlu, bir hikâye kitabı, *Yalnızlar* adlı bir roman ve 12 tane piyes yazmıştır. 44 yıldan beri *Yeni Adam* adlı fikir dergisini neşrederek matbuatta önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bkz. “Kayıplarımız: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ceyhun Atuf Kansu ve Osman Atilla Vefat Etti”, *Hisar*, sayı 173 (248), (Nisan 1978): 2.

²⁶⁴³ 16 Ocak 1970 günü Edebiyat Fakültesinde yapılan törende Caferoğlu, Prof. Fuad Köprülü ve birçok ilim adamının aksine kitaplarını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne bağışladığını açıklamıştır. Bkz. “Caferoğlu’nun Yıldönümleri”, *Yeni Edebiyat*, sayı 4, (Şubat 1970): 31.

²⁶⁴⁴ Selma İren, “85. Yaş Gününde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ‘Beş Devri Yaşadım’ Dedi”, *Milliyet Sanat*, sayı 73, (29 Mart 1974): 10-11.

²⁶⁴⁵ 19 yıl süreyle *Sevinç* ve *Tomurcuk* dergilerinin, beş yıl da *Birlik* gazetesinin (1969-1973) baş ve sorumlu yazarı Necati Zekeriya 11 Kasım 1928’de Üsküp’te doğmuştur. Doğduğu kentte okumuştur. Bir yıl Üsküp’ün İrfan İlkokulu’nda (1947-1948) öğretmenlik yapmıştır. Öykücü, gazeteci ve öğretmen Necati Zekeriya Üsküp

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 90. yaş gününü²⁶⁴⁷ ve şair Zeki Ömer Defne'nin 75. yaş kutlamasını²⁶⁴⁸ bu bağlamda yapılan etkinliklere örnek verebiliriz.

5.1.6. 1980'den Günümüze Kadar Jübileler

Finansal değerlerin önem kazandığı ve serbest piyasanın hâkim olduğu bu dönemde değişim, tüm toplumsal yapıya sirayet edecek şekilde yayılmaya başlamıştır. Tüketim gücü, statüleri belirleyen ana unsur hâline gelmiştir. Bu dönemde aşkın, refahın, liderlerin, zaferlerin ve toplumdaki seviye değerine göre her şeyin yeni bir imajı üretilerek tüketime sunulmuştur. “Cilalı İmaj Devri” olarak da nitelendirilen 1980 sonrası, popüler kültürü²⁶⁴⁹ toplumun ruhuna enjekte etmek için birçok “cılalı” yıldızın (!) ortaya çıktığı pop-kültür meridyenini de ifade etmektedir. Bu yıldızların kimileri gerçek, kimileri sadece birer

---

Öğretmen Okulu'nda yazın dersleri vermiştir. Şiirlerinde yer alan soyut ve somut dizeleriyle okurlarda büyük etki yapan ozan, şimdiye dek küçükler için *Okul Çanı* (1952), *Silahşör Tavşan* (1953), *Gelincik* (1954), *Kırmızı Küpeler* (1958), *Ninniler* (1964), *Damlalar* (1967), seçmeler *Yeşil Nerde* (1975) şiir kitaplarında şiirlerini toplamıştır. Geniş bilgi için bkz. Tarık Dursun K., “Elli Yaşındaki Genç Yazar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 719-720; “Necati Zekeriya'nın 50. Doğum ve Yaratıcılığının 30. Yıldönümü Dolayısıyla”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 720-722.

²⁶⁴⁶ 5-13 Kasım 1988 tarihleri arasında açılan TÜYAP, yarım asır *Cumhuriyet* gazetesinin yazarlık ve başyazarlığını üstlenen Nadir Nadi'yi 7. Kitap Fuarı'nın “onur yazarı ” ilan etmesi nedeniyle “Sekseninci Yaşında Nadir Nadi” adlı bir kitap yayımlanmıştır. Alpay Kabacalı'nın hazırladığı kitap şu bölümlerden oluşmaktadır: İlhan Selçuk'un “Nadir Nadi Olabilmek” başlıklı sunuş yazısını, -Nadir Nadi'nin *Perde Aralığından* ve *Sil Baştan* adlı anı kitapları başta olmak üzere- çeşitli kaynaklara başvurularak Alpay Kabacalı tarafından hazırlanan ve fotoğraflar eklenen “Yaşamöyküsü” bölümü izlemektedir. “Kitapları” başlıklı ikinci bölümde, başyazarın 1943-1985 arasında yayımlanan dokuz kitabı (*Sokakta Gürültü Var*, *Atatürk İlkeleri Işığında Uyarmalar*, *Perde Aralığından*, *İki Sovyet Rusya*, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, *Sil Baştan*, *Olur Şey Değil*, *Ben Atatürkçü Değilim*, *Dostum Mozart*) tanıtılmıştır. Nadir Nadi ile 80. yaş gününde yapılmış kısa bir konuşmanın da yer aldığı kitabın son bölümü “Yazılarından Örnekler” başlığını taşımaktadır. Bkz. *Sekseninci Yaşında Nadir Nadi*, haz. Alpay Kabacalı, (İstanbul: TÜYAP, 1988), 87 s.

²⁶⁴⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 90. yaşını kutlamak üzere Ankara İngiliz Kültür Heyeti salonunda 8 Temmuz 1976 günü bir toplantı yapılmıştır. Cumhuriyet üniversitelerinin ilk rektörü olan eğitimci-estet yazar Baltacıoğlu'nun yaş günü kutlamasında Prof. Ahmet E. Uysal'ın açış konuşmasından sonra Folklor Araştırmaları Kurumu adına Hikmet Dizdaroğlu birer konuşma yapmıştır. Ali Rıza Önder, Baltacıoğlu'nun kimliği, kişiliği, eserleri hakkında bilgi verirken Prof. Dr. Kemal Aytaç ise eğitimcilik yönü üzerinde durmuştur. Ayrıca programda hazır bulunanlardan bazıları anılarını dile getirmiştir. Bkz. “Prof. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 90 Yaşında”, *Hisar*, sayı 152, (Ağustos 1976): 2.

²⁶⁴⁸ Kabataş Lisesi'nde 5 yıl birlikte okuduğu Behçet Necatigil'in 75. yaş yıldönümü münasebetiyle yazdığı kutlama yazısı için bkz. Behçet Necatigil, “75. Doğum Yılında Zeki Ö. Defne: Halk Şiirinin Arınmış Parlayışları ve Yoğun Duyarlık”, *Milliyet Sanat*, sayı 285, (10 Temmuz 1978): 13-14.

²⁶⁴⁹ 20. yüzyıldaki toplumsal gelişmeler ve kapitalizmin yükselişi ile birlikte metalaşma, fordist üretim tekniklerinin yaygınlaşması ve çeşitlenmesi sonucunda endüstrideki değişim kültüre sirayet etmiştir. Bu dönüşüm popüler kültürün her alanda etkinlik ve meşruiyet kazanmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde teknolojinin, internet araçlarının ve sosyal medya kanallarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesiyle popüler kültür, zaman ve mekanı aşan bir bağımsızlık alanına dönüşmüştür. Popüler kültürün dilde, edebiyatta, teknolojiye, müzikte, medyada, siyasi arenada, toplumsal cinsiyet söyleminden turizme kadar gündelik hayattaki tesirlerine dair akademik inceleme için bkz. *Popüler Kültür ve Sosyal Değişim (Disiplinlerarası İncelemeler)*, Ed. Berfin Varışlı, (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2021), 7-12.

imajdır. Bu yapay şöhretlerin ortak yönleri ise kişisel niteliklerinin ötesinde, yeni toplumsal eğilimlerin onların omuzlarında yükselmeleridir.²⁶⁵⁰

1980 sonrası şair ve yazarlar adına yaygınlaşan özel gecelerin düzenlenmesinde 12 Eylül 1980 darbesinin mağduru edebiyatçıların korunup kollanmasının da etkisi vardır. Darbe sonrasının soğuk ve karanlık ikliminde yaşayan bu kuşağın biyografilerinde “hapse girdi”, “hapisten çıktı” ifadeleri sıkça görülmektedir. Doğan Hızlan, bu tür gecelerin düzenlenmesini “*insanların özgürlüğe, edebiyata, bir araya gelmeye susamalarının bir göstergesi*” şeklinde okumaktadır. Hızlan’ın da aralarında bulunduğu bir grup sanatsever, bu amaçla 27 Aralık 1982’de Şan Sineması’nda *Rıfat Ilgaz Gecesi* düzenlemiştir. Hızlan, geceye olan ilgiyi şu sözlerle anlatmaktadır:

“Biz, acaba gelen olur mu, diye düşünürken salon iğne atsan yere düşmeyecek haldeydi. Ayakta bile yer yoktu. Bırakın salonu, Şan Sineması’nın fuayesindeki merdivenlerde oturanlar, ayakta duranlar. Salonun hiçbir yeri boş değil!”²⁶⁵¹

Gecede bir açıkoturum düzenlenmiş, Leyla Erbil, Şükran Kurdakul, İlhan Selçuk ve Atilla Dorsay birer konuşma yapmıştır. Panelin sonunda el ele sahneye çıkılıp gelenlerin selamlanması sonrası, emekli bir emniyet müdürü Rıfat Ilgaz’ı “*Bu gece bizimlesin!*” diyerek alıkoymak istemiş, bütün dostları etrafını çevirerek itiraz edince yazar, sorgulanmaktan ve hapsedilmekten son anda kurtulmuştur.²⁶⁵²

Bu dönemde Türkiye Yayıncılar işbirliği ile düzenlenen ve çeşitli yayınevlerinin katılımıyla gerçekleştirilen Uluslararası TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı’nın²⁶⁵³ belirli yaş dönümlerinde edebî ve kültürel vitrine koyduğu “Onur Yazar”ları edebiyatçılara değer atfedilen platformların başında gelmektedir. Özel yaş günleri bu toplantılara vesile kılınan edebiyatçılar, röportajlar vasıtasıyla modern zamanlara kendi yazarlık serüvenlerini anlatma fırsatını bulurken TÜYAP 17. İstanbul Kitap Fuarı Onur Yazarı Fethi Naci’nin²⁶⁵⁴

²⁶⁵⁰ Can Kozanoğlu, *Cilâlı İmaj Devri: 1980’lerden 90’lara Türkiye ve Starları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 7-8.

²⁶⁵¹ “Darbe Sonrası Bir Rıfat Ilgaz Gecesi” başlıklı yazı için bkz. Doğan Hızlan, *Hatırlamak: Günlük Yaşamdan Dipnotlar*, (İstanbul: YKY, 2020), 13-14.

²⁶⁵² Doğan Hızlan, a.g.e., 14.

²⁶⁵³ TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı’nın ilki, 13 Kasım 1982 günü, 28 yayınevinin katılımıyla The Marmara Otel’i’nin 320 metrekairelik sergi alanında açılmıştır. Bir hafta içinde yaklaşık on altı bin kitapsever tarafından gezilen fuarın ikincisinde yayınevi 76’ya, üçüncüsünde ise 79’a yükselmiştir. Ziyaretçi sayısı ise otuz bine yaklaşmıştır. 1987 yılında fuar İstanbul Sergi Sarayı’na taşınmış, yayınevi sayısı 104’e, ziyaretçi sayısı 57 bine yükselmiştir. Bkz. Deniz Kavukçuoğlu, “Bol Kitaplı Bir Buluşma”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 455, (5 Kasım 1998): 3.

²⁶⁵⁴ 1998 yılında TÜYAP Kitap Fuarı’nın “Onur Yazarı” seçilen Fethi Naci’ye ödülü Pera Palas Otel’inde yapılan yemekli bir toplantıyla verilmiştir. Edebiyat dünyasından birçok ismin katıldığı gecede Yaşar Kemal, Ferit Edgü, Cevat Çapan ve Aydın Boysan, Fethi Naci üzerine birer konuşma yapmışlardır. Her yıl TÜYAP

70. yaşı örneğinde olduğu gibi çağdaşları tarafından edebiyat tarihi içerisindeki yerleri de tartışılmıştır.²⁶⁵⁵ Yazarların popülerleşmesi de bu dönemin gelişmelerindendir. Örneğin *Milliyet Sanat* dergisi, 1980 sonrası “En Yeni Yapıtları” başlığı altında şair ve yazarların en son kaleme aldığı edebî ürünlerini okuyuculara sunarak bu sahada yeni bir çıkış açmıştır.²⁶⁵⁶ Böylece modern zamanlarda yazar, özel hayatı ve yazı serüvenin seyri hakkında yapılan magazin nitelikli haberlerle “edebî podyumda” daha çok görünmeye başlamış; şair ve yazarların, en son kaleme aldıkları edebî ürünler âdeta teşhir edilmiştir. *Sanat* dergilerinde yazarların “en yeni yapıtları”nın yanı sıra ressamların, heykeltıraşların, seramik sanatçıların son çalışmalarından da örnekler vermişlerdir.²⁶⁵⁷

Yaşayan şairlerin yaş yıldönümlerinde yurt içinde ve yurt dışında kitap neşretmeleri de 1980 sonrası kutlama pratiğidir. Yayıncılık ve matbaa imkânlarının artması kadar yayın sektöründe yazarların popülaritesinden istifade etmenin bir yansıması olan yaş dönümlerinde kitap basılması, örtülü bir jübile kutlamasıdır. Örneğin Fazıl Hüsni Dağlarca’nın 70. yıldönümü, SSCB’de ve Almanya’da bir şiir kitabı yayımlanarak kutlanmıştır. Sovyetler Birliği’nde neşredilen kitap şiirlerinden bir seçme olup Tevfik Melikof’un “Fazıl Hüsni Dağlarca’nın Şiir Dünyası” başlıklı uzun bir önsözle birlikte neşredilmiştir. *Dört Kanatlı Kuş* adlı kitap on bin adet basılırken Almanya’da basılan

---

Kitap Fuarı sırasında *Dünya* gazetesi tarafından verilen Dünya Yılın Kitabı Ödülü’nün jüri üyeleri de o geceki yemeğe katılarak bu ödülün de Fethi Naci’ye verildiğini müjdelemişlerdir. Fethi Naci böylece aynı gece iki ödül birden almanın mutluluğunu yaşamıştır. Geniş bilgi için bkz. “Fethi Naci’nin *Onur*’lu Gecesi”, *Hürriyet*, sayı 18196, (11 Kasım 1998): 23.

²⁶⁵⁵ 1998 yılında İstanbul Kitap Fuarı Onur Yazarı Fethi Naci, yetmiş yıllık ömründe yazarlık serüveni dışında hemen tamamı edebiyatımızın köşe taşları kişilerle yaşanmış yarım yüzyıllık bir geçmişten gelen anılarını, dostluklarını, arkadaşlıklarını ve kırgınlıklarını, edebiyata belli bir tavırla yaklaşan yazılardan oluşan ilk kitabı *İnsan Tükenmez* hakkındaki kanaatlerini kendisiyle yapılan röportajda edebî kamuoyuna deklare etmiştir. Sennur Sezer, Fethi Naci’nin şiire bakışını irdelerken M. Sadık Aslankara roman yazılarını “Romana Romandan Bakmak” başlığıyla ele almıştır. Adnan Özyalçın Fethi Naci ve romancılığını, Metin Cengiz Fethi Naci’nin *Şiir Yazıları*’nı kritik etmiştir. Semih Gümüş’ün Fethi Naci röportajı ve yazıları için bkz. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 455, (5 Kasım 1998): 4-16.

²⁶⁵⁶ *Milliyet Sanat* dergisinin 15 Ağustos 1983 tarihli 78. sayısında “En Yeni Yapıtları” başlığı altında edebî ürünlerini okuyucularla paylaşan isimler şunlardır: Nedim Gürsel, Oktay Rifat, Gülten Akın, Hilmi Yavuz, Sabahattin Kudret Aksal, Cemal Süreya, Cevdet Kudret, Turgut Uyar, Zeyyat Selimoğlu, Refik Durbaş, Onat Kutlar, Füsun Akatlı, İsmail Uyaroğlu, Sulhi Dölek, Ali Gengizkan, Tomris Uyar, Edip Cansever, Enis Batur, Başaran, Özdemir Nutku, Hüseyin Haydar, Ahmet Oktay. Geniş bilgi ve örnek olarak bkz. “En Yeni Yapıtları”, *Milliyet Sanat*, sayı 78, (15 Ağustos 1983): 2-23.

²⁶⁵⁷ 1990 yılında *Milliyet Sanat* dergisinde “En Yeni Yapıtlar” başlıklı bir seriye başlanmış ve dönemin ünlü yazar ve şairlerinin son çalışmaları bu başlık altında neşredilmiştir. Bu yazarlar arasında Fazıl Hüsni Dağlarca, Gülten Akın, Ferit Edgü, Tarık Dursun K., Sabahattin Kudret Aksal, Atıf Behramoğlu, Hilmi Yavuz, Sennur Sezer, Sunay Akın, Nazlı Eray, Melih Cevdet Anday, Can Yücel, Enis Batur, Refik Durbaş, Sait Maden, Halim Uğurlu, Nezihe Meriç, Murathan Mungan, Muzaffer Buyrukçu gibi isimler dikkat çekmektedir. Bkz. “En Yeni Yapıtları: Şiir/Öykü/Deneme I-II”, *Milliyet Sanat*, sayı 245-246, (1-15 Ağustos 1990): 2-27; 2-39.

seçmeler ve çevirisi Gizela Kraft tarafından yapılmıştır. Şairin 70. yaş yıldönümünün ülkemizde ve edebiyat çevrelerinde ihmal edilmesi ise bazı yazarlarca eleştirilmiştir.²⁶⁵⁸

Türkiye Yazarlar Birliği'nin dil, hikâye, roman, şiir, fikir, deneme, tenkit, araştırma, inceleme, hatıra, çocuk edebiyatı, tercüme, basın vb. dallarda düzenlediği *Yılın Sanatçıları Ödülleri*, yaşayan şair, yazar, sanatkâr ve araştırmacıları takdir etme bakımından modern jübile izlerini taşıyan pratiklerdendir.²⁶⁵⁹ Ancak 1980'li yıllarda Banker Kastelli tarafından kurulan *Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı* her yıl bir tiyatro sanatçısının jübilesini yapacak şekilde faaliyetlere başlaması bu geleneği çığırından çıkarmıştır.²⁶⁶⁰

Edebiyatçı jübilelerinde bazen yazarlık mesleğindeki hizmet yılı esas alınırken bazen de yaşı n kıstas olarak göz önünde bulunduğu görülmektedir. Her edebî ekol, dünya standartlarındaki ritüel pratiğinden bağımsız olarak kendi jübile kriterlerini belirlediğinden ülkemizde dayanağı-gerekçesi, “ehline malum” bir jübile furyası gelişmiştir. 1980 sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de değişim rüzgârlarının estiği yıllardır. 1980 öncesinde Türk yazarları ya politikanın ya da siyaset odaklarının yörüngesine girmiş, eleştiri sanatı da edebiyatı sağ-sol diye iki kampa ayırmıştır. Tarık Buğra’ya göre bu kampların arasında anarşiye paralel bir düşmanlık yaşanmıştır. Buğra o dönemde bir kısım yazarların yok sayılmasını şu sebeplerle izah etmiştir:

“Yazarlar, yazdıklarına göre değil, kamplarına göre değerlendirilmekte, buna göre ödüllendirilip veya yerilmektedir. Daha da çirkini yok sayılmaktadır. Kısacası edebiyat, edebiyat olmaktan çıkmıştır. Devletin edebiyatı gündem dışı tutmasının sebebi budur. Yazarlarımız ve eleştirmenlerimiz o yörüngeden kurtulup edebiyatın kurallarına, ilkelerine, gereklerine döndüğü zaman devlet edebiyatı da sanatlar arasına katacaktır.”²⁶⁶¹

Abdülhak Hâmid örneğinden sonra şair ve yazarların yaş günü kutlamaları, bir nevi jübile niteliğinde kutlanmıştır. Bu özel günlerde yazarın şairliği, romancılığı, tiyatro yazarlığı, denemeciliği, sanat eleştirmenliği gibi özellikleri üzerinde durulmakta ve eserlerinden örnek verilmektedir. Yazarın edebiyat tarihindeki yeri, edebî kimliği gözden geçirilirken

²⁶⁵⁸ Naim Tiralı, Dağlarca’nın 70. yaşında radyo, televizyon ve basın organlarıncı ihmal edilmesini tenkit etmiştir. Bu durumu, sanat ve kültüre kapalı bir toplum oluşumuza bağlayan Tiralı, resmi makamların ilgisizliğine şu sorularla temas etmiştir: “Peki bütün bunları bir araya getiren bir nitelikte biri yok da, neden Türk yazınının en verimli ozanının 70. doğum yılı Kültür Bakanlığı’nca, radyolarca, televizyonca hâlâ hatırlanmaz? Bu kuruluşlardaki, bu kurumlardaki görevliler hiç mi rahatsızlık duymazlar böyle bir değerbilmezlikten? Neyse ki yabancılar, bizim sanatçılarımıza bizden daha çok ilgi duyuyorlar çoğu kez.” Yazının tamamı ve değerlendirme için bkz. Naim Tiralı, “Dağlarca’nın Hakkı Dağlarca’ya”, *Cumhuriyet*, nr. 21557, (31 Ağustos 1984): 2.

²⁶⁵⁹ Örnek olarak 1991 yılı için bkz. “Yılın Sanatçıları”, *Cumhuriyet*, nr. 24198, (2 Ocak 1992), 7.

²⁶⁶⁰ Füsün Altınok, “Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı Çalışmaları”, *Tercüman*, nr. 7099, (9 Kasım 1981): 7.

²⁶⁶¹ Tarık Buğra’nın görüşleri için bkz. bkz. Oya Ayman, “Edebiyatçı Devletten Ödül Beklemiyor”, *Güneş*, (8 Haziran 1987): 6.

kültür ve edebiyata katkısı da kritiğe tabi tutulmaktadır. Edebiyatçının varsa unutulmuş yönleri toplumsal hafızada canlandırılmaktadır. Genç yazarlara örnek olacak vasıfları öne çıkarılırken edebiyat dünyasında “kalıcı” olmanın ilkeleri de tespit edilmektedir. Bununla birlikte dönemin siyasi atmosferine göre bazı yazarlar “bilimin, çağdaşlığın ilerlediği bir dünyada dogmalara karşı çıkan aydınlanmacı, bağımsız, demokratik ve laik toplum yaratma kavgasında öncü” olarak sunulmuştur.²⁶⁶²

Yaş günleri, aynı ihtifallerde olduğu gibi şair ve yazarların edebiyata katkısının masaya yatırıldığı paneller ve çalıştaylar şeklinde de kutlanmaktadır. Melih Cevdet Anday’ın 80. yaşı önce İstanbul’da, ardından Ankara’da kutlanmıştır. Edebiyatçılar Derneği tarafından Ankara’da 20-21 Mayıs 1995 tarihinde düzenlenen beş oturumluk toplantılarda şair enine boyuna tartışılmış, eserleri de irdelenmiştir. Konuşmacılar Anday’ın şiirini, romanını, oyunlarını, denemelerini incelemişlerdir. Anday’a saygı çerçevesinde yapılan bu törendeki konuşmalar, Edebiyatçılar Derneği tarafından kitaplaştırılmıştır.²⁶⁶³

1980 sonrası düzenlenen simgesel yaş dönümleri yazarları yaşarken onurlandırma seanslarıdır. Gecede toplanan gelirler, ya yazara ve ailesine veya yazarın adıyla anılan vakfa bağışlanmıştır.²⁶⁶⁴ Bu vesileyle yazarın edebiyattaki yeri ve konumu bir kez daha tartışılmıştır. İçinde bulunduğu çağa, varlığı yitip gitmeden önce değerinin bilinmesi hatırlatılmıştır. Yaş dönümlerinin saygı/vefa günlerine dönüşmesi de bu yüzdendir. Burada örtülü bir ihtar vardır ki o da bir edebiyatçının yaşarken kıymetinin bilinmesine, bu amaç doğrultusunda geniş kitlelerde akis uyandırmasına yönelik gizli bir propaganda faaliyetidir. Özellikle 1980 sonrası yaş veya saygı günleri, aynı zamanda yazarın kapsamlı bir biyografisinin hazırlanmasını ön gören, gündeme getiren edebî törenlerdir. Alpay Kabacalı, “*Sekseninci Yaşında Nadir Nadi*” adıyla hazırladığı kitapta Nadir Nadi’nin başyazar ve gazete yöneticisi yönüyle, basın tarihimiz içindeki yerine oturtularak ve getirdiği katkıların altı çizilerek incelenmesini, başyazılarının da düşünce tarihimiz açısından üzerinde durulmaya değer ürünler olarak ele alınmasını teklif etmiştir. Bu

²⁶⁶² Doğumunun 75. yılı kutlanan Melih Cevdet Anday’ın her “Aydınlıkçı yazar gibi çağını iyi tanıyan, özgürlük tutkunu, ileriye doğru değişmeden yana profilini yansıtan” portresine dair Server Tanilli, Mustafa Güneş, Enis Batur’un yazıları için bkz. “Bir Aydınlanma Yazarı: Melih Cevdet Anday 75 Yaşında”, *Milliyet Sanat*, sayı 243, (1 Temmuz 1990): 2-12.

²⁶⁶³ Melih Cevdet Anday’ı çeşitli açılardan ele alan İlhan Selçuk, Füsun Akatlı, Ayşegül Yüksel ve Burhan Günel’in yazıları için bkz. “Güzellikler Üreten Bir Adam: Melih Cevdet Anday”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 293, (28 Eylül 1995): 1, 4-9.

²⁶⁶⁴ Aziz Nesin’in aralık ayında 70. yaşına girişi nedeniyle, 3 Aralık günü dostları tarafından düzenlenen kültür ve sanat şöleninin tüm geliri Nesin Vakfı’na bırakılmıştır. Bkz. “Aziz Nesin’in 70. Yaş Gününde Bir Kültür Şöleni Düzenlendi”, *Cumhuriyet*, nr. 21642, (27 Kasım 1984): 5.

yönleriyle geniş araştırmalara, akademik tezlere konu olması gereken Nadir Nadi için, Kabacalı'ya göre, yaş günü ilk kez geniş bir yaşamöyküsü yazılmasına fırsat sunmuştur. Bu eksikliği Kabacalı, “yaşadığımız çağın değerbilmezliğine” atfetmiştir ki gençliğin zamanla “değerler piramidini tersine çevirme çabaları” ise gelecekte ibretle izlenecek şeylerden biri olarak algılanmıştır. Bu kapsamda yaş dönümleri, röportajlar üzerinden yazarın çağına bir kez daha seslenmesine önemli bir fırsat dilimidir.²⁶⁶⁵

1980 sonrası jübile ile paralellik arz etmesi bakımında tartışılan meselelerden biri de “Devlet Sanatçılığı” konusudur. Kendi dallarında üstün başarı gösteren, Türk sanatını ve Türkiye'yi uluslararası düzeyde temsil eden sanatçılara verilen Devlet Sanatçılığı unvanı uzun süre edebiyatçılara verilmemiştir. 1971'den beri tiyatro, çok sesli müzik, opera ve bale dallarında verilen devlet sanatçılığı unvanı yönetmeliğine 1987 Şubat ayında yapılan bir değişikle geleneksel ve klasik Türk müziği ile sinema ve plastik sanatlar da eklenmiş ancak, edebiyatçılar yine bu yönetmeliğin dışında tutulmuştur. 1987 yılında dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz, bu eksikliğin giderilmesi için gerekli çalışmaların yapılacağını söylemesine karşın bu yönde hiçbir çaba görülmemesi Yaşar Kemal, Tarık Buğra, öykücü Necati Güngör, Türkiye Yazarlar Sendikası yöneticilerinden Adnan Özyalçın, Necati Cumalı, Selim İleri, Faik Baysal gibi isimler tarafından eleştirilmiştir. Bu mesele üzerinden “Edebiyatçıların her zaman yetim durumunda olduğu”, “söz'den korkulduğu için edebiyatçılara Devlet Sanatçılığı verilmediği”, “asıl onurun Türk okurunun sevgisi olduğu” ifade edilmiştir. Yaşar Kemal gibi ödül yönetmeliğini politik bulup “verilse bile almayacağını” belirtenler de olmuştur. Selim İleri de konuya kendi zaviyesinden bir yaklaşımda bulunmuş ve önemli olanın “ödül-unvan beklemeden çalışabilmek” olduğunu söylemiştir.²⁶⁶⁶

Ülkemizde Devlet Sanatçılığı ihdas edilmeden önce uluslararası arenada bazı yazar, şair ve gazetecilerin çeşitli unvanlarla ödüllendiği görülmektedir. Uluslararası Basın Enstitüsü, Zürich'te toplanan 24. Genel Kurul toplantısında Burhan Felek'i 1975 yılı Mayıs'ında “Basın Mesleğinin En Kıdemli Yazarı” ilan etmiş, Gazeteciler Cemiyeti de 28 Şubat tarihli kongresinde Felek'i “Şeyhü'l-Muharrirîn” payesiyle onurlandırmıştır.²⁶⁶⁷ Sonraki yıllarda

²⁶⁶⁵ *Sekseninci Yaşında Nadir Nadi* ve saygı kitabını hazırlayan Alpay Kabacalı'nın düşünceleri ve röportaj için bkz. Ali Sirmen, “80. Yaşında Nadir Nadi”, “Kitap Fuarı'nın ‘Onur Yazarı’ Nadir Nadi ile Söyleşi”, *Cumhuriyet Dergi*, (Parasız Pazar Eki), sayı 141, (5 Kasım 1988): 1, 11.

²⁶⁶⁶ Katılan edebiyatçıların çoğunlukla “kalıcı olanın halkın beğenisi olduğunu” ileri sürdüğü röportaj-soruşturma için bkz. Oya Ayman, “Edebiyatçı Devletten Ödül Beklemiyor”, *Güneş*, (8 Haziran 1987): 6.

²⁶⁶⁷ “Burhan Felek”, *Milliyet Sanat*, sayı 135, (Haziran 1975): 3, 33.

da Burhan Felek'i onurlandırmak için benzer toplantılar yapılmış, 20 Mayıs 1980 Salı günü saat 17.00'de Yapı ve Kredi Bankası'nın Tepebaşı'ndaki toplantı salonunda yazarın yakın dostları kişiliğini, yazı özelliklerini, hizmetlerini anlatmışlardır.²⁶⁶⁸ Yine Gazeteciler Cemiyeti'nin 28 yıl süreyle başkanlığını yapan Burhan Felek'in anısına saygı amacıyla 1983 yılından itibaren yaşayan yazar ve gazetecilere verilen “*Burhan Felek Basın Hizmet ödülü*”nü de geleneksel nitelikli bir jübile örneği sayılabiliriz. Gazeteciler Cemiyeti'nin Türk basınına 50 yılı aşkın süreyle seçkin hizmetler vermiş gazetecileri ödüllendirmek amacıyla koyduğu “*Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü*”ne 1983 yılı için Nadir Nadi ve Hikmet Feridun Es layık görülmüştür.²⁶⁶⁹

Edebiyat çevrelerinde “Vefa Geceleri” de yaş kaydı konulmayan örtülü bir jübile programı mahiyetindedir. 4 Mart 1984'te Dergâh Yayınevi ile öğrencilerinden İnci Enginün ve Zeynep Kerman'ın hocaları Mehmet Kaplan'ın arkadaşlarını, sevdiklerini ve doktora öğrencilerinden bazılarını bir araya getiren vefa toplantısı bu türün örneklerindendir. Türk milletinin sahip olduğu sevgi ve saygı geleneğinin bir tezahürü olan bu toplantılar, “kadirbilirlik, vefanın” gösterildiği jübile uzantılarındanndır.²⁶⁷⁰ Özel ödüller ve şeref armağanlarını da bu kapsamda değerlendirebiliriz. 7 Nisan 1984 Cumartesi günü Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın Sâmîha Ayverdi'ye sunduğu “Türk Milli Kültürü'ne Hizmet Şeref Armağanı”nı bu kategori altında sınıflandırılabiliriz.²⁶⁷¹ Belirli bir düşünce ve görüş etrafında kümelenen ve ortak değerleri olan yazarları bir araya getiren dergiler de yazar kadrolarındaki edebiyatçılara özel dosyalar yapmak suretiyle, hayatta iken kadirşinaslık göstermiştir. *Türk Edebiyat* dergisinin “Sâmîha Ayverdi Özel Bölümü” bu amaçla hazırlanmıştır.²⁶⁷² 1938'de *Aşk Bu İmiş* romanı ile yazı hayatına atılan Sâmîha Ayverdi'nin 1988 yılında ise sanat hayatının 50. yılı dolayısıyla Kubbealtı Akademi Mecmuası “Yazı

---

²⁶⁶⁸ Gazeteciler Cemiyeti işbirliğiyle düzenlenen törende Vasfi Rıza Zobu, Haldun Taner, Çetin Altan ve Taha Toros konuşmacı olarak bulunmuşlardır. Törene dair detaylar için bkz. Sezer Şimşek, *Şeyhü'l-Muharrirîn Burhan Felek*, (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2017), 208-216.

²⁶⁶⁹ 5 Kasım 1983 tarihli haber için bkz. “Basın Hizmet Ödülüne Hikmet Feridun Es ve Nadir Nadi Layık Görüldü”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 517605, s. 1.

²⁶⁷⁰ Doç. Dr. Sadık Tural, “Kaplan Hoca'ya Mersiye yahut Serenat”, *Türk Kültürü*, sayı 276, (Nisan 1986): 237-245.

²⁶⁷¹ Tören günü Sabahattin Zaim yaptığı konuşmada yazarın ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi ile birlikte Ayverdi ailesini Türk-İslam kültür hayatında bir ekol olarak nitelendirmiştir. Bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 127, (Mayıs 1984): 55-57.

²⁶⁷² *Türk Edebiyatı* dergisinin Sâmîha Ayverdi için hazırladığı ve yazarın birçok yönüyle A. Oktay Güner, Nazik Erik, A. İnci Güner, Sehamat Tükel, Mustafa Fayda, Nusret Alibeyoğlu, Yağmur Tunarlı, Ömer Okutan, Dr. Kâzım Yetiş, Sabahattin Zâim gibi yazarlar tarafından irdelendiği özel dosya için bkz. “Sâmîha Ayverdi Özel Bölümü”, *Türk Edebiyatı*, sayı 127, (Mayıs 1984): 24-58.

Hayatının 50. Yılında Sâmîha Ayverdi Hâtıra Sayısı”nı neşretmiştir.²⁶⁷³ Cemil Meriç’in otuz, kırk yıllık yazarlık hayatına saygının bir nişanesi olarak hazırlanan dosya da şair ve yazarlara verilen değeri yansıtmaya gayesinin bir göstergesidir.²⁶⁷⁴

TV ve teknoloji imkânlarının artması, hayatta olan emektar şair ve yazarları, önce devletin resmi kanalı TRT ekranlarına taşımıştır. Orhan Okay’a göre bir edebî eserin yeniden her okunuşu, yeni bir yorumu da beraberinde getirmektedir:

“Böyle bir eser, sinema gibi asrımızın sanata çok müsait o harikulâde tekniğine tatbik edildiğinde daha da zengin yorum imkânları karşımıza çıkar. Hem rejisör, hem de seyirci için...”²⁶⁷⁵

TV dünyası, yaşayan yazarlar kadar ölmüş edebiyatçıların da okur-seyirci nazarında yeniden değer bulmasına hizmet etmiştir. Tarık Buğra, eserlerinin TV’de film aşamalarını gören ve bu projelerin içinde bulunan bir yazar olarak dikkat çeken isimlerdendir. *İbişin Rüyası*²⁶⁷⁶ ve Yücel Çakmaklı’nın yönetmenliğinde hazırlanan *Küçük Ağa* dizisi, ilk gösteriminden sonra TRT mektup, telgraf ve telefonların tazyikine uğramış, görsel vitrine çıkan yazar ve eserleri ülkemizde zaman zaman bu çeşit infiallere sebebiyet vermiştir.²⁶⁷⁷ Böylece yaşayan yazarlar, filme ve diziye dönüşen, sinemaya uyarlanan eserleri sayesinde geniş kitlelerin sevgisine ve hayranlığına da sahip olmaya başlamıştır. TRT’nin ardından özel kanallar, edebiyatçıları doğum ve yaş yıllarında televizyona çıkararak imajını tazeleyen jübile mahiyetindeki programlara konuk etmişlerdir. 1990 yılında Türkiye’de çeşitli etkinliklerle 80. yaşını kutlayan Rıfat Ilgaz, Star 1’de Kırmızı Koltuk adlı TV programında “yaşamı boyunca çektiği acıları, başından geçenleri ve edebiyat dünyasını” anlatmıştır.²⁶⁷⁸ Şair, ilerleyen yaşında da olsa modern zamanlarda bu programlar ve gazetelerdeki makalelerle kimliğini topluma yeniden onaylatmıştır. Hakkında neşredilen

²⁶⁷³ Sâmîha Ayverdi’nin hayatına, sanatına ve eserlerine dair incelemeleri ve ihtisasları ihtiva eden özel dosya için bkz. “Yazı Hayatının 50. Yılında Sâmîha Ayverdi Hâtıra Sayısı”, *Kubbealtı Akademi*, sayı 4, (Ekim 1988): 9-212. Ayrıca bkz. Yılmaz Öztuna, “Ayverdi’nin 50. Yılı”, *Kubbealtı Akademi*, sayı 4, (Ekim 1988): 55-56.

²⁶⁷⁴ Cemil Meriç özel bölümünde yer alan Ahmet Kabaklı, Alev Alatl, Yavuz Bülent Bâkiler, Mustafa Miyasoğlu’nun yazıları için bkz. “Cemil Meriç Özel Bölümü”, *Türk Edebiyatı*, sayı 126, (Nisan 1984): 4-25.

²⁶⁷⁵ Batı sinemasında *Sefiller*, *Karamazov Kardeşler*, *Karmen*, *Hamlet* gibi bir yığın edebî eserin birçok defa filme alındığını belirten Okay, her defasında rejisörlerin farklı bakış açıları, eserlerin yeniden değerlendirilmesine yol açtığını dile getirmiştir. 1960’lı yılların sonunda filme alınan *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*, 1985’te yeniden filme alınarak yazarın eserinin yeni bir gözle değerlendirilmesine imkân tanımıştır. Geniş bilgi için Doç. Dr. M. Orhan Okay, “Elli Beş Yıl Sonra Filme Alınırken Dokuzuncu Hariciye Koşuşu”, *Millî Kültür*, sayı 51, (Aralık 1985): 3-9.

²⁶⁷⁶ Örnek olarak Sırrı Gültekin’in yönettiği ve başrollerinde Münir Özkul ile Meral Zeren’in oynadığı Tarık Buğra’nın *İbişin Rüyası* adlı romanının televizyonda gösterime girmesine dair bkz. “İbişin Rüyası Televizyonda”, *Hisar*, sayı 264, (Kasım 1979): 2.

²⁶⁷⁷ Ahmet Güner, “Küçük Ağa’nın Hatırlattıkları”, *Türk Edebiyatı*, sayı 127, (Mayıs 1984): 16-17.

²⁶⁷⁸ “Kırmızı Koltuk’ta Rıfat Ilgaz”, *Cumhuriyet*, nr. 24201, (5 Ocak 1992), 6.

makalelerde çağdaşı yazarlarla kıyaslanarak edebiyat tarihinde bir konuma getirilmeye çalışılmıştır.²⁶⁷⁹ Rıfat Ilgaz'ın 80. yaşı, 11-19 Aralık arasında Türkiye Yazarlar Sendikası ile PEN Yazarlar Derneği'nin İstanbul, Ankara, İzmir ve Kastamonu'da düzenlediği görkemli etkinliklerle kutlanmıştır. Bir jübile niteliğindeki “Kutlama Haftası” sonunda bütün bu etkinlikler özel bir kitapta toplanmıştır. Yapım Kurulu, Ilgaz'ın doğum günü çerçevesinde söyleşi, konser, sergi, film gösterimi ve paneller düzenlemiştir; hafta 11 Aralık 1991 tarihinde The Marmara Otelinde verilen bir kokteyle başlamıştır. Kokteyle, “Hababam Sınıfı” ve “Karartma Geceleri” filmlerinin oyuncularını ile edebiyat, basın ve kültür dünyasının ünlü isimleri davet edilmiştir. Daha sonra Ilgaz'a ilk saygı gecesi 13 Aralık'ta Ankara'da yapılmış, bunu 15 Aralık'taki İzmir, 17 Aralık'taki İstanbul ve 19 Aralık'taki Kastamonu'da yapılan geceler izlemiştir.²⁶⁸⁰ Kapsamı genişleyen bu etkinlikler furyası, jübilenin modernize edilmiş veya çağın imkânlarıyla barıştırılmış şekilleridir. 82 yıllık yaşamını şiir, anı, öykü, roman ve tiyatro yapıtlarıyla dolduran Rıfat Ilgaz'a 1993 yılında da *Onur Ödülü Altın Madalyası* verilmiştir.

1990'lı yıllarda Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği “Ustalara Saygı” geceleri de jübile kapmasında değerlendirebileceğimiz değer atfetme merasimlerindenidir. Başkanlığını Oktay Akbal'ın yaptığı TSY'nin Karaca Tiyatrosu'nda Necati Cumalı'nın 70. doğum yılındaki Saygı Gecesi'nde üzerinde 7 mum bulunan doğum günü pastası kesilmiştir. Şair ve yazarın mirasını huzurunda irdelemeye imkân tanıyan bu gecelerin sık yapılması, jübileyi anımsatan bu tarz merasimleri bir taraftan değersizleştirirken diğer taraftan şaire örtülü bir imaj tazeleme ve saygı sunma imkânı sağlamıştır.²⁶⁸¹ 13 Ocak 1992 günü yapılan “Necati Cumalı Gecesi”nde ise Oktay Akbal, Melisa Gürpınar, Konur Ertop, Raik Alınçık, Radi Fiş, Gülsen Tuncer, Muzaffer Uyguner şairin edebî konumunu ve katkısını ele almışlardır. Yıldız Kenter de yazarın şiirlerinden örnekler okumuştur.²⁶⁸² Anma gecelerinde olduğu gibi *Saygı Geceleri*'nde de panel ve şiir okuma seansları gelenekselleşen ritüel pratiklerinin korunduğunu göstermektedir.

İstanbul'un en büyük kitap fuarlarından biri olan TÜYAP'ın düzenlediği “onur yazarları gecesi” dolaylı jübile kapsamında ele alınacak etkinliklerdendir. TÜYAP 1992 Kitap Fuarı

²⁶⁷⁹ Örnek olarak bkz. Adalet Ağaoğlu, “Varsın Çatlasın Yüreğim”, *Cumhuriyet*, nr. 24208, (12 Ocak 1992), 14.

²⁶⁸⁰ Rıfat Ilgaz'ın sekseninci yaşının dört kentteki etkinliklerle kutlanmasına dair detaylar için bkz. “Seksen Yaşında 80 Kitap”, *Cumhuriyet*, nr. 24154, (19 Kasım 1991): 9.

²⁶⁸¹ “Necati Cumalı'ya Saygı Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992), 7.

²⁶⁸² Konuşma ve tartışmalar için bkz. “Necati Cumalı Bölümü”, *Türk Dili*, sayı 30, (Mayıs 1992): 38-60.

onur yazarı seçilen Yaşar Kemal için Türkiye Yazarlar Sendikası, Kültür Bakanlığı ve İBB'nin katkılarıyla düzenlenen gecede “bini aşkın izleyicinin balkonlara yirmi bin, salonlara elli bin lira bağış ödeyerek bir araya gelmesi, yüzbinlerce kişinin gösteriyi ayakta ya da merdivenlere oturarak izlemesi, çoğu zaman kolayca küçümsenen Türk okurunun değerbilirliğini göstermesi” bakımından modern zaman jübilesi sayılmıştır.²⁶⁸³ Daha önce de TÜYAP'ın yaptırdığı soruşturma ile iki kez “Halk Ödülü” kazanan Yaşar Kemal dışında onur yazarlığını 1987’de Fazıl Hüsnü Dağlarca, 1988 Nadir Nadi, 1989’da Turhan Selçuk, 1990’da Aziz Nesin, 1991’de Melih Cevdet Anday kazanmıştır.²⁶⁸⁴

Modern zamanlarda şair ve yazara atfen neşredilen Armağan/Saygı kitaplarını da jübile çerçevesinde değerlendirilebiliriz. Belirli bir yaş dönümünü veya uzun yıllar emek verilen bir kurumdan emeklilik yoluyla ayrılmayı esas alan bu neşirler bir kutlama töreni düzenlenerek yapılmaktaydı. 1970’li yılların sonunda örneklerine rastladığımız “Armağan Kitap”lara, Prof. Pertev Naili Boratav’ın 70. yaşı dolayısıyla ABD’de Indiana Üniversitesi’nce, Fransa’da ise Paris’teki meslektaşlarınca kültürümüzün ve halkbilimimizin çeşitli konularını ele alan yazıların olduğu iki armağan kitabı örnek gösterilebilir.²⁶⁸⁵ Gerek saygı/vefa günlerinde, gerekse armağan kitaplarında amaç, yazarı kolektif bellekte yaşatma, edebî hafızada diri tutma, kültürel mirasını “gelecek kuşaklara aktarma”dır. Yazarın eşi, kızı, oğlu gibi bir yakınıyla işbirliği içerisinde dostlarının, meslektaşlarının, talebelerinin hazırladığı bu kitaplar, hayatta iken olduğu gibi yazarın ölümünden sonra da neşredilebilmektedir. Edebiyatçının ölümünden sonraki yayınlarda

---

²⁶⁸³ “Yaşar Kemal Gecesi”, *Türk Dili*, sayı 34, (Ocak/Şubat 1993): 31.

²⁶⁸⁴ “Yaşar Kemal Onur Yazarı”, *Türk Dili*, sayı 34, (Ocak/Şubat 1993): 62.

²⁶⁸⁵ Türk kültürü ve halkbilimi üzerine araştırmalarıyla uluslararası bilim çevrelerince de tanınan Prof. Pertev Naili Boratav’ın 70. yaşı dolayısıyla hazırlanan kitaplar için Fransa’da meslektaşları ve dostlarının katıldığı bir tebrik toplantısı düzenlenmiştir. Ülkemizde ise *Milliyet Sanat* dergisinin bir sayısı Pertev Naili Boratav’ın 70. yılına armağan edilmiştir. Dergi, Paris Bilimsel Araştırma Merkezi öğretim üyelerinden olan ve o tarihte düzenlenecek “Çağdaş İslâm Ülkelerinin Kendi Geçmişlerine Bakışları” seminerine sunacağı ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin Din Politikası’ konulu bildirisinin ön çalışmalarını yapmak üzere bugünlerde Türkiye’de bulunan Boratav’la Türk folkloru ve genel olarak Türkoloji konusunda bir röportaj yapılmıştır. Otuz yıla yakın bir süredir Paris Üniversitesi’nde “Türk Halk Edebiyatı” çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Pertev Naili Boratav’ın 70. yaşı için Paris’teki meslektaşları ve dostları tarafından “Kalbur Saman İçinde” (Quand le Crible Etail Dans la Paille) adıyla bir kitap yayınlanmıştır. Kitabın basında Türk Halk Edebiyatına ve bilimciliğine büyük katkıları bulunan Boratav’ın kısa tanıtma yazısı yer almakta ve Mairrelle Klaus’un, Prof. Boratav’ın yapıtları ile ilgili on iki sayfalık bibliyografisine yer verilmektedir. Ünlü Türkolog Prof. Dr. Bazin ile birlikte 34 bilimci ve yazarın Türk edebiyatı ve kültürü üzerine makalelerinin bulunduğu kitapta ayrıca Metin And, Güzin Dino, Aynur Flamain, Altan Gökarp, Nedim Gürsel, Samim Kocagöz ve Sedat Veyis Örnek makaleleriyle yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. “70 Yaşında Boratav İçin İki Armağan Kitabı Yayınlandı”, *Milliyet Sanat*, sayı 283, (26 Haziran 1978): 31. Ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 508-509.

“kendisine kültür ve edebiyat adına borçlu olunan saygıyı, yazarın kişiliğine duyulan güven ve sevgiyi” ortaya koyma endişesi, çabası tetikleyici bir unsurdur.²⁶⁸⁶

Armağan kitaplarında yazarın bütün özelliklerini ailesi, dost ve meslektaşları kendi pencerelerinden kaleme alırlar. Şiirleri, nesirleri, ilmî vasıfları, karakter özellikleri vs. hakkında geniş şekilde bilgiler verilir, eserlerine dair etütler makale hâlinde neşredilir. Kitabın ilk bölümlerinde ilk olarak şairin ailesinin soyağacı ile birlikte kardeşleri, eşi, çocukları ve damadının duygu ve düşüncelerine yer verilir ki bu aynı zamanda yazarın monografisindeki boşlukları daha hayatta iken doldurma noktasında araştırmacılara ciddi bir imkân sağlar. Bazı yazar armağanlarında eserlerine dair bilgilerden sonra tasnif edilmiş makale bibliyografyasına da rastlamak mümkündür. Son bölümde ise yazar hakkında yazılanlar ve albümünden seçmelerin yer aldığı görülür.²⁶⁸⁷ Bazı armağan kitaplarının ikinci ve üçüncü bölümlerinde, meslektaşları ve kültür dünyasından dostlarının yazıları bulunur. Edebiyat tarihimizde çoğu zaman şairin öldükten sonra arkasından söylenen sözler, eleştiriler, armağan kitap sayesinde gün yüzüne çıkar. Şaire çoklu bakışa fırsat veren bu bölüm, karanlığa tutulan projektör gibi şairin bilinmeyen yönlerine ve gizli taraflarına ayna tutmaktadır. 1980 yılından itibaren yaygınlık gösteren Armağan Kitapları, ölenin ardından neşredilen anma kitapları haricinde yaşayan şair ve yazarları tebci maksadıyla yayınlanmıştır. Bu çalışmalarda insanlara takdir duygularını hayatta iken ifade etme fırsatı verilmektedir. Türk kültür, edebiyat ve sanat hayatında yer etmiş isimlerden Prof. Dr. Şükrü Elçin, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Prof. Dr. O. Nedim Tuna, Prof. Dr. Umay Günay armağanları neşredilmiştir. 1989 yılında neşredilen *Doğumunun 50., Yazı Hayatının 30. Yılı Münasebetiyle Hocam Prof. Dr. Saim Sakaoğlu* kitabı²⁶⁸⁸, 70 yaşını

²⁶⁸⁶ Cevdet Kudret Solok'un (7 Şubat 1907-10 Temmuz 1992) vefatından sonra eşi İhsan Kudret ve kızı Ayşe Kudret'in yardımlarıyla gün yüzünde çıkan *Cevdet Kudret'e Saygı* kitabı, “Kültür ve sanatımıza katkılarıyla unutulmayacak bir aydınlanmacı, kişiliğiyle bir bilge” şeklinde tanıtılan yazarı, kültürel bellekte yaşatma amacıyla hazırlanmıştır. Yazarın kitap, dergi ve gazetelerde kalmış yazılarının büyük bir bölümünü bir araya getiren kitap, ayrıca eserlerinden, konuşma, açıklama ve görüşlerinden seçmelerle yaşam kesitlerini yansıtan fotoğrafları kapsamaktadır. Bkz. *Cevdet Kudret'e Saygı*, haz. İhsan Kudret-Alpay Kabacalı, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993), 287 s.

²⁶⁸⁷ 50. *Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan* kitabında ilk bölümde yazarın hayatı, ilmî-edebî kişiliği, çalışmaları ile birlikte eserleri hakkında geniş bilgi verilmiş, ardından kitapları ve makaleleri “konu türleri”ne göre tasnif edilmiştir. Son bölümde ise Armağan Yazıları yer almaktadır. Bkz. 50. *Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan* (Millî Kültür Araştırmaları), haz. Mehmet Yardımcı, (Ankara: Millî Kütüphane Basımevi, 1996), 391 s.

²⁶⁸⁸ Bu kitap haricinde aynı yazar tarafından Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı da neşredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Doğumunun 50., Yazı Hayatının 30. Yılı Münasebetiyle Hoca'm Prof. Dr. Saim Sakaoğlu*, haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, (Konya, 1989), VI+162+4 s. *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı*, haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, (Kayseri: 1994), 332 s.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan, haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, (Konya: 2006), 734 s.

dolduran kültür ve sanata hizmetinin 50. Yılında Mehmet Önder Armağanı²⁶⁸⁹ da bu türden jübile uzantısı neşirlerin ilklerindendir.

Bir jübile göstergesi olan “Saygı” kitapları, yazar adına düzenlenen sempozyum bildirilerinin kitaplaşmasıyla vücuda geldiği gibi bir kurum çatısı altında uzun yıllar yapılan hizmetin bir nişanesi olarak da neşredilmekteydi. Jübile ritüel pratiklerinden olan bu tarz neşirlerde ilginç tesadüflere rastlanmaktadır. Örneğin Başkent Hastanesi’nde iki ay yoğun bakımda olan Cahit Külebi için Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in himayesinde Ankara Büyük Tiyatro’da bir “saygı gecesi (25 Mayıs 1997)” düzenlenmiş, etkinliğe çok sayıda edebiyatçı ve sanatçı konuşmacı olarak katılmıştır. Devlet Tiyatroları sanatçıları şairin eserlerinden örnekler sunarken saygı gününde Modern Dans Topluluğu da gösterilerde yer almıştır. Açılış konuşmasını Edebiyatçılar Derneği Başkanı Mustafa Şerif Onaran yapmıştır. Yazar Muzaffer İlhan Erdost, şair Abdülkadir Budak, Mehmet Doğan, Öner Ünalın, Vecihi Timuroğlu, Sami Karaören gibi isimler de çeşitli yönleriyle şairi ele almıştır.²⁶⁹⁰ Konuşmalar daha sonra *Cahit Külebi’ye Saygı* adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu saygı gecesinden bir ay sonra şair, 20 Haziran 1997’de vefat etmiştir.²⁶⁹¹

Yazarların henüz hayatta iken edebî yaşamlarının belgesellere konu olması, jübile kapsamında olmasa bile, dijital çağda teknolojinin yaygınlaşmasıyla uluslararası platformlarda görünmelerine imkân sağlayan bir ivmedir. Örneğin Yaşar Kemal’in yaşamının anlatıldığı belgesel film, Avrupa Televizyonları Belgesel Film Yarışması’nda 61 belgesel film arasından “Literavision 98” jüri özel ödülüne layık görülmüştür.²⁶⁹²

2000’li yıllardan sonra yazara gösterilen saygı tezahürleri, gelenekten kopmadan yeni ritüellerle desteklenerek modern bir görünüm kazanmıştır. “...Sanat Yılı/...Yazarlık Yılı” başlığıyla hayatının simgesel nitelikli belirli bir yaş ve sanat yılı kutlanan edebiyatçıya

---

Ayrıca bkz. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *Eflâatun Cem Güney*, (Konya: Kömen Yayınları, 2014), 186.

²⁶⁸⁹ 50 yılda binin üzerinde makale yazıp 150 kadar tebliği sunan ve 70’ten fazla kitaba imza atan Mehmet Önder için Armağan Kitabı fikrini Fırat Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ali Berat Alptekin öne sürmüştür. Alptekin Prof. Dr. Saim Sakaoğlu Armağanı’nı da teklif eden kişidir. Kitapta 30 kişi çeşitli konulardaki tebliğleriyle armağan kitabına katkı sunmuşlardır.

²⁶⁹⁰ “Külebi Halkı İçin En İyisini Söyledi”, *Cumhuriyet*, sayı 26164, (26 Mayıs 1997): 7.

²⁶⁹¹ Edebiyatçılar Derneği tarafından 25 Mayıs 1997 günü Ankara Büyük Tiyatro’da gerçekleştirilen “Cahit Külebi’ye Saygı” sempozyumundaki ritüellerden ara sunuşları Kadri Kural yapmış, şiirleri ise Berin Ötenel, Özlem Ersönmez ve Rüştü Asyalı okumuştur. Saygı kitabında 15 kişi çeşitli yönleriyle şairi ve sanatını ele alırken Sami Karaören ve Güneş Müftüoğlu toplantıya katılamamışlardır. Kitapta yer alan Hayati Asilyazıcı, Metin Demirtaş, Mustafa Gazalcı ve Ali Cengizkan’ın yazıları sempozyumda sunulmadan kitaba alınmıştır. Yazar, sempozyumdan bir ay sonra 20 Haziran 1997’de vefat etmiştir. Geniş bilgi, için bkz. *Cahit Külebi’ye Saygı*, haz. Mustaf Şerif Onaran-Abdülkadir Budak-Ali Cengizkan, (İstanbul: Edebiyatçılar Derneği Yayınları, 1998), 114 s.

²⁶⁹² “Yaşar Kemal Belgeseline Ödül”, *Cumhuriyet*, nr. 26474, (1 Nisan 1998): 13.

saygı kitapları hazırlamanın yanında sempozyum/panel gibi akademik veya sivil formatlı “jübile” törenleri de bu yuvarlak rakam dilimlerini anlamlı kılan çalışmalardandır. 2000 yılı başında Tarihçi Yazar İlhan Bardakçı’nın yazıya başlamasının 50. yıl dönümü münasebetiyle Almanya’da Avrupa Türk-İslam Birliği (ATİB) Konferans Salonu’ndaki tören jübile geleneğinin yurt dışına taşmasına da ön ayak olmuştur.²⁶⁹³ Jübilede merasimin yapıldığı mekanın işlevine uygun olarak İlhan Bardakçı’ya Kur’an-ı Kerim hediye edilmesi, gelenekle beslenen ritüel pratiklerinin genişliğine ilginç bir örnektir.²⁶⁹⁴ Yaş günü jübilelerinde şair ve yazarların ömrünün uzun olmasına dair edilen dua ve temenniler de bir jübile ritüelidir. Halkbilimcisi ve Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan Milli Folklor Enstitüsü’nün kurucularından Dr. Mehmet Önder’in 12 Ocak 2002’de TDK Konferans salonunda yapılan 75. yaş günü kutlamasındaki Nail Tan’ın şu duası, edebiyatçı jübilelerindeki genel temenninin bir yansımasıdır:

“75 yıllık ömrünün 56 yılını Türk kültürüne, Türk halk bilimine hasreden Dr. Mehmet Önder, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının tarihinde seçkin bir yer aldığı gibi mensubu olmakla daima övündüğümüz yüce ulusumuzun gönlünde de taht kurmasını bilmiştir. *Ömrü uzun olsun! Kalemî yere düşmesin!*”²⁶⁹⁵

Yazarların 50. sanat yıllarının edebiyat dergilerine konu olması, yayın-neşriyat faaliyetlerinin artmasıyla belirgin bir şekilde artış göstermiştir. Edebiyatçıları kapak konusu yapan dergilerin özel yaş yıldönümlerinde, sanat ve edebiyata adanan yuvarlak rakamlı hizmet yıllarında onları hatırlamayı “edebî kamuoyu oluşturmada” bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Vitrine çıkarılan yazarlarla görünür olmak, matbuat dünyasının popülerlik adına tercih ettiği usullerdendir. Bununla birlikte sadece edebiyat, vefa ve değer atfetme kaygısıyla 25, 50. yıldönümlerini kapak konusu yapan dergilere rastlanmaktadır. Şair Ahmet Tufan Şentürk’ün 50. Sanat Yılı’nı kapağına taşıyan *Edebiyat Güncesi* bu bağlamda örnek vereceğimiz dergilerdendir.²⁶⁹⁶ Aynı şaire 80. yaş yıldönümünde özel bir kitap hasredilmesi de edebiyatçıları neşriyatla ölümsüz kılma,

²⁶⁹³ Dergi “İlhan Bardakçı: Kalemîyle 50 Yıl” mottosuyla basılmıştır. Detaylar için bkz. Ahmet Kabaklı, “Sevgili Bardakçı’ya Kavuşmak Muradımız”, *Türk Edebiyatı*, sayı 317, (Mart 2000): 3-4.

²⁶⁹⁴ “İlhan Bardakçı ve ATİB”, *Türk Edebiyatı*, sayı 318, (Nisan 2000): 60.

²⁶⁹⁵ Dostlarından Nail Tan’ın jübile konuşması ve intibalar için bkz. Nail Tan, “Dr. Mehmet Önder’in Halk Bilimci Yönü”, *Derlemeler-Makaleler*, cilt I, (Ankara: BRC Basım, 2007): 264-268.

²⁶⁹⁶ Ahmet Tufan Şentürk’e 50. Sanat Yılı Armağanı olarak H. Rıdvan Çongur’un hazırladığı kitap için bkz. H. Rıdvan Çongur, 50. *Sanat Yılında Ahmet Tufan Şentürk*, (Ankara: Gen Matbaacılık, 1997), 198 s.

böylece edebiyat dünyasında yazarın emeğine dair bir farkındalık yaratma çabasının bir yansımasıdır.²⁶⁹⁷ Benzer bir çalışma 50. Sanat Yılı'nda Ayhan İnal için de yapılmıştır.²⁶⁹⁸

Şairin şöhretine ve edebî değerine layık bir jübile yerine kitap veya özel dosya ithafı da 21. yüzyıl jübile pratiklerindendir. Resmi ve sivil kurumlarca kendisine layık görülen ödül ve armağanları almayarak “şahsına özel bir tavır geliştiren” Sezai Karakoç, 75. yaşında ilk kez doğup büyüdüğü Ergani ilçesinde hemşehrilerinin önünde anılırken²⁶⁹⁹ şairin edebî değerini yansıtmak amacıyla Karakoç'un 80. yaş yıldönümünde *Türk Edebiyatı* dergisinin²⁷⁰⁰, 85. *Yaş Armağanı* olarak da *Tezkire* dergisinin²⁷⁰¹ hazırladığı özel dosyalar, *Yedi İklim* dergisinin armağan özel sayısı²⁷⁰² bu türdendir.²⁷⁰³ Sezai Karakoç'a yaşarken “Şeref Beratı” sunulması²⁷⁰⁴, çeşitli ödüller verilmesi veya adına sempozyumlar düzenlenmesi²⁷⁰⁵ jübilenin modern zamanlara uyarlanmış izdüşümleri niteliğinde olmakla birlikte aynı zamanda bu yaş dönümleri sayesinde yazarın Türk edebiyatına katkısı, düşünce dünyası, eserlerinin topluma tesiri ve yarınlara katkısı çeşitli yönleriyle

²⁶⁹⁷ Bkz. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *80. Doğum Yıldönümünde Şair Ahmet Tufan Şentürk*, (Ankara: Günce Yayıncılık, 1999), 80 s.

²⁶⁹⁸ Bkz. Nail Tan, *50. Sanat Yılında Ayhan İnal (Hayatı, Sanatı, Şiirleri)*, (Ankara: Yücel Ofset Matbaacılık, 2001), 128 s.

²⁶⁹⁹ 2008 yılında Kaymakam Enver Ünlü'nün gayretleriyle Sezai Karakoç, yöredeki Anadolu Lisesi'nin konferans salonunda anılmış, anlatılmıştır. O gün davullu zurnalı karşına töreni düzenlenmiş, yakalara Sezai Karakoç rozetleri takılmış, şairi temsilen de merasime yeğeni İlkay Karakoç katılmıştır. Böylece 75. yaş yıldönümünde şair, ilk kez doğduğu ilçenin topraklarında hayatta iken yâd edilmiştir. Turan Karataş, intibalarını anlattığı yazısında Erganililer'in Karakoç adına bir dernek, vakıf benzeri bir sivil toplum örgütü kurmalarını tavsiye etmiştir. Bkz. Turan Karataş, “Şairi Doğduğu Yerde Duymak”, *Yeni Şafak-Kitap*, sayı 30, (4 Haziran 2008): 6.

²⁷⁰⁰ 80. yaş yıldönümünde Sezai Karakoç'un şiirini değerlendiren yazı için bkz. Hasip Bingöl, “Niyet ve İdeoloji: Sezai Karakoç Şiirinde Ötesini Söyleme Denemesi”, *Varlık*, sayı 1326, (Mart 2018): 58-62.

²⁷⁰¹ *Tezkire* dergisinin Sezai Karakoç'a 85. yaş armağanı münasebetiyle neşrettiği sayısında şairin düşünce dünyasını tahlil eden yazı ve araştırmalar için bkz. “Sezai Karakoç 85 Yaşında”, *Tezkire*, sayı 66, (Ekim-Aralık 2018).

²⁷⁰² Vefatından evvel Sezai Karakoç'a (öl. 16 Kasım 2021) armağan edilen özel dosyada şairi “anlamaya” yönelik üçü şiir olmak üzere 68 metine yer verilmiştir. Karakoç'un çok boyutlu kimliği nedeniyle dergideki yazılar da onun şiir, düşünce ve eylemine ilişkin alanlarda dağılım göstermektedir. Dergi, Sezai Karakoç'u anlamaya çalışmayı, onun hem şair hem düşünür kimliğiyle toplumun, milletin ufkunu temsil etmesi sebebiyle, “toplum olarak kendi sınırlarımızı yoklamakla” eşdeğer görmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Üstad Sezai Karakoç'a Armağan”, *Yedi İklim*, sayı 368, (Kasım 2020): 4-254.

²⁷⁰³ Sezai Karakoç için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anma ve Armağan Kitapları kapsamında 20. sayısını şaire armağan ederken [*Sezai Karakoç*, Ed. Mehmet Çelik-Yakup Çelik, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010), 464 s.], Küçükçekmece Belediyesi'nde Sezai Karakoç'un 80. yaşına armağan olarak onu tanıyan, onunla aynı iklimi teneffüs eden, ondan hız alan 80 yazarın yazısını bir araya getirerek neşretmiştir [*Sezai Karakoç'u Anlamak*, haz. Mahmut Bıyıklı-Bahtiyar Aslan, (İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 572 s.]. Yine bu kapsamda şairin “80. yaşına saygı duruşu” amacıyla neşredilen ve otuz iki bölümden oluşan çalışma için bkz. Sıddık Akbayır, “*Yoktur Gölgesi Türkiye'de*” *Sezai Karakoç*, (İstanbul: Turkuaz Yayıncılık, 2012), 259 s.

²⁷⁰⁴ Şeref Beratı için bkz. *Sezai Karakoç'u Anlamak*, haz. Mahmut Bıyıklı-Bahtiyar Aslan, (İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 573-575.

²⁷⁰⁵ Örnek olarak bkz. *Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Sempozyumu (15 Kasım 2008)*, Ed. Saadettin Acar-Vahdettin Işık, (İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı, 2008), 340 s.

irdelenerek şair için örtülü bir imaj tazelemesi yapılmaktadır. Bu çalışmalarla şairi edebiyat tarihinde konumlandırma çabası da gözlemlenmektedir. Özel dosya için kamuoyuna yapılan makale çağrısı, yazarın jübile sayılabilecek bir yaş skalasında düşünce dünyasını keşfe çağrı niteliği taşımaktadır. Örneğin *Tezkire* dergisinin Sezai Karakoç için makale çağrısı şöyledir:

“*Çağdaş Türk-İslâm düşüncesinin özgün ismi Sezai Karakoç 85. yaşında. Tezkire dergisinin Ekim-Kasım-Aralık döneminde neşredilecek 66. sayısı Karakoç’a 85. yaş armağanı olarak neşredilecektir. Dosya kapsamında Sezai Karakoç ve düşüncesinin aşağıda belirtilen başlıklar etrafında irdelenmesi planlanmaktadır...*”²⁷⁰⁶

Kitap kutlamaları sonraki yıllarda edebiyatçıların kendi sanatlarını edebiyat tarihinde konumlandırmalarını da netice vermiştir. 70. doğum gününü *Büyüsün Yaz, Hilmi Yavuz’la Nehir Söyleşi* ve Hilmi Yavuz kitaplarıyla kutlayan şair, bu özel gününde edebiyattaki konumunu “*Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Behçet Necatigil ve Asaf Çelebi... Ben bu soykütüğünün devamıyım!*” şeklinde açıklamıştır.²⁷⁰⁷ Benzer şekilde 13 Mayıs 2014’te 95 yaşına giren Vedat Türkali’nin üç kitabı basılırken bu münasebetle bir de röportaj yapılmıştır.²⁷⁰⁸

Her sene ekim ayının ortalarına doğru açıklanan Nobel Edebiyat Ödülü’nü 2006 yılında Orhan Pamuk’un kazanması, Türkiye’deki şair ve yazarların yaşarken uluslararası kabul gördüğü en büyük takdir payesidir.²⁷⁰⁹ Tercih edilen ve layık görülen bir ödül formatı olarak sunulan Nobel Edebiyat Ödülü, uluslararası İsveç’teki Nobel Komitesi’nin çalışmalarıyla “dünya edebiyatına kayda değer bir katkı yaptığına karar verdiği bir yazarı şereflendirmek” amacıyla belirlenmektedir.²⁷¹⁰ Orhan Pamuk’un ödülün açıklanmasından bir süre önce yurt dışında sarf ettiği bazı sözlerin hemen ardından ödüle layık görülmesi

²⁷⁰⁶ Bkz. “*Tezkire Dergisi Sezai Karakoç İçin Makale Çağrısı*”, Erişim Tarihi: Eylül 13, 2021, <https://twitter.com/tezkiredergisi/status/1008080256807432198/photo/1-2>.

²⁷⁰⁷ Bu tarihlerde yazarlar, yaş günleri dolayısıyla kendi hayatlarına, mesleki yaşamına, özel zevklerine dair soru-cevap tekniğine dayanan uzun biyografik söyleşileri “*Nehir Söyleşi*” olarak neşretmeye başlamışlardır. Hilmi Yavuz hakkında, 70. yaşında kişiliği, şiirlerine ilişkin kendisine soruluna 150 kadar soruyu cevaplayarak iki armağan kitabı vücuda getirilmiştir [*Şiir Gibi Yaşadım: Hilmi Yavuz’la Söyleşi*, (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2006), 213 s.]. Söyleşinin tamamı için bkz. Serpil Gülgün, “Radikal Bir Deneme Yaptım, Fark Edilmedi!”, *Milliyet Kitap*, sayı 4, (Mart 2006): 16-17. Ayrıca şairle yapılan diğer bir röportaj için bkz. “*Türk Şiir Geleneğinde Kaybolmaya Yüz Tutan Bir Damarı Yakalamaya Çalışıyorum*”, Konuşan: Mehmet Nuri Yardım, *Türk Edebiyatı*, sayı 390, (Nisan 2006): 4-11.

²⁷⁰⁸ Elif Tanrıyar, “95 Yaşında Bir Edebiyat Bilgesi Vedat Türkali”, *Milliyet Kitap*, (Mayıs 2014): 4-10.

²⁷⁰⁹ Orhan Pamuk, aldığı ödülün dünyanın pek ilgisinin olmadığı Türk edebiyatına bir katkısı olduğunu ifade etmiş, hakkındaki tartışmaları da “beni çok dövdüler!” şeklinde yorumlamıştır. Nobel öncesi kendisiyle yapılan röportaj için bkz. Sema Aslan, “Size ‘Orhan’ diyebilir miyiz?”, *Milliyet Sanat*, sayı 573, (Aralık 2006): 78-79.

²⁷¹⁰ Ödülün mahiyetine ve Orta Doğu edebiyatında kimlere hangi saiklerle verildiğine dair değerlendirme için bkz. Emre Ayvaz, “Nobel Edebiyat Ödülü”, *Türk Edebiyatı*, sayı 397, (Kasım 2006): 58-60.

kültürel bellekte ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir.²⁷¹¹ Beşir Ayvazoğlu, yazarın siyasî görüşlerine “kesinlikle katılmadığını” belirttiği yazısında böyle büyük bir ödülün bir yazara sırf bir muhalif ve Avrupalıların hoşlanacağı bazı fikirlere sahip olduğu için verilmeyeceğinin fark edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İsveç Kraliyet Akademisi'nin Orhan Pamuk'u seçerken edebî değer dışında hangi kriterleri kullandığını bilmenin mümkün olmayacağını dile getiren Ayvazoğlu, son tahlilde, Nobel Edebiyat Ödülü'nün Türkçe yazan bir yazara, dolayısıyla Türk edebiyatına verildiğini vurgulamıştır:

“Buruk bir sevinç ve gurur duyuyoruz. Keşke, Pamuk'un başarısının üzerine talihsiz -ve mesnetsiz- açıklamalarının gölgesi düşmeseydi de büyük bir sevinç ve gururu millet olarak topluca yaşasaydık.”²⁷¹²

Yaş günlerinin bir kitap ve neşirle idrak edilmesi üretken edebiyatçıların tercih ettiği jübile ritüelidir. Ocak 2006'da 75. yaşını edebiyat tarihine dair bir kitapla değerlendiren Prof. Dr. Orhan Okay, çeşitli dergilerde ve TDV İslam Ansiklopedisi'nde “madde” formatında yer alan bazı makalelerini *Batılulaşma Devri Türk Edebiyatı* (Dergâh Yayınları, İstanbul 2005), adlı kitabında yeni bir terkiplerle bir araya getirmiştir.²⁷¹³

Armağan kitaplarının özel bir organizasyonla tanıtılması, adı farklı olsa da, kanaatimizce jübile geleneğine uygun bir mahiyet arz etmektedir. Örneğin 2008 yılında şair, hekim ve ilim adamı Prof. Dr. Hüsrev Hatemi için hazırlanan ve 335 sayfa hacmindeki kitapta aile yakınları ve dostları çeşitli yönleriyle tanıtılan şaire 3 Mayıs Cumartesi günü, Alman Hastanesi'nin teras katında bir tören düzenlenmiş ve Dergâh Yayınları'nın düzenlediği toplantıda kitapta yazıları bulunan “Hatemi muhibleri” hazır bulunmuştur.²⁷¹⁴ Yaşayan şairlerin yaş günlerinin küçük çaplı organizasyonlar ve neşriyatlarla kutlanması edebiyat ve sanata saygının bir nişanesi kabul edilmiştir. 5. Didim Uluslararası Sanat ve Edebiyat Günleri'nde “Mustafa Şerif Onaran'ın 80. Yaşına Saygı” etkinliği bunlardan biridir.²⁷¹⁵ Gerek büyükşehir gerekse ilçe belediyeler de jübile geleneğinin 21. yüzyılda yaygınlık kazanmasında etkin rolü olan kurumlardandır. Örneğin Üsküdar Belediyesi tarafından 26 Şubat 2008 Salı günü Beşir Ayvazoğlu için düzenlenen “Yazı Hayatının 40. Yılında

²⁷¹¹ Orhan Pamuk'un Nobel Ödülü ve yazarlık serüvenini değerlendiren Prof. Dr. Yıldız Ecevit, Semih Gümüş, Cem Erciyes, Murat Uyraklı'nın yazı ve röportajlarını içeren özel dosya için bkz. “2006 Nobel Edebiyat Ödülü: Orhan Pamuk”, *Milliyet Sanat*, sayı 573, (Aralık 2006): 80-88.

²⁷¹² Beşir Ayvazoğlu, “Hasbihal”, *Türk Edebiyatı*, sayı 397, (Kasım 2006): 1.

²⁷¹³ Bu münasebetle Prof. Dr. Orhan Okay'la yapılan röportaj için bkz. M. Selim Gökçe, “Edebî Eserden Zevk Almayan Bir Edebiyat Tarihçisi Düşünülebilir mi?”, *Türk Edebiyatı*, sayı 387, (Ocak 2006): 4-11.

²⁷¹⁴ Belkıs İbrahimhakkıoğlu, “Hüsrev Hatemi Kitabı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 416, (Haziran 2008): 76. Kitap için bkz. *Hüsrev Hatemi Kitabı: Hekim-İlim Adamı-Şair*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008), 305 s.

²⁷¹⁵ Şair Mustafa Şerif Onaran'ın 80. Yaşına dair etkinlikte sunulan “saygı ile selamlama” yazısı için bkz. Enver Ercan, “Şiirin Arkadaşı Mustafa Şerif Onaran”, *Varlık*, sayı 1213, (1 Ekim 2008): 36-37.

Üsküdarlı Kültür Adamı: Beşir Ayvazoğlu” programı²⁷¹⁶ bu çerçevede ele alabileceğimiz kutlamalardandır. Belediyeler dışında birçok sivil ve resmi kurumun 2000’li yıllarda şair ve yazarlar için seferber olduğu görülmektedir. Bu dönemde yazarların kendisine has bir kutlama ritüeli geliştirdiğine de şahit olmaktayız. 50. yaşını kutlayan Enis Batur’un yaşı dönümünü kendine has bir edebî ritüele çevirerek “Başka Yollar” adını verdiği “anlatı”da farklı güzergâhlara seyahatlerini fotoğraflar eşliğinde anlatmasını bu tarz çerçevesinde tahlil edebiliriz.²⁷¹⁷

Edebiyat hayatının 40. yılında Selim İleri²⁷¹⁸ kutlaması, 31 Ocak 2015 Cumartesi saat 19.00’da Beşiktaş Fulya Sanat Merkezi’nde kutlanan Ataol Behramoğlu’nun 50. Sanat Yılı²⁷¹⁹, 13 Aralık 2019 Cuma günü İstanbul Kültür Üniversitesi’nde düzenlenen “Edebiyatta 60. Yıl: Ferit Edgü” programı²⁷²⁰, Ebubekir Eroğlu’nun 40. yazarlık yılı²⁷²¹, “Metin And 80 Yaşında Etkinliği”²⁷²², şair, çevirmen ve yayıncı Güven Turan için hazırlanan “Edebiyatta 60 Yıl” dosyası²⁷²³ jübile programlarının farklı versiyonları ve 21. yüzyıla uyarlanmış şekilleridir. *Manastır Kuşçusu* adlı ilk şiiri 1967 yılında yayımlanan

²⁷¹⁶ Bkz. *Üsküdar (İstanbul’un Kültür Yakası) Kültür Merkezleri Etkinlik Programı* (Şubat 2008), haz. Dr. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2008), 8.

²⁷¹⁷ Bkz. Enis Batur, *Başka Yollar*, (İstanbul: YKY, 2002), 241 s. Ayrıca bkz. Aybala Alaçam, “Enis Batur’un 50. Yaş Kitabı”, *Milliyet*, (12 Eylül 2002): 4.

²⁷¹⁸ *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, haz. Doç. Dr. Handan İnci, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 11.

²⁷¹⁹ “*Şiirde ve aydınlanma savaşımında yarım yüzyıllık yürüyüş*” başlıklı törende şair, yazar, çevirmen Ataol Behramoğlu’nun 50. sanat yılı çeşitli ritüellerle kutlanmıştır. Sergi, film, şiir, şiir-müzik-tiyatro gibi faaliyetler dışında sanatçılar Ataol Behramoğlu’nun şarkılarını seslendirmişlerdir. Gecede şair, edebiyatçı ve sanatçı dostları da çeşitli yönleriyle Ataol Behramoğlu’nu anlatmışlardır. Şair için Ataşehir, Beşiktaş, Kadıköy gibi İstanbul semtleri dışında Edirne, İzmir gibi şehirlerde de kutlamalar düzenlenmiştir. Yıl içinde şair için muhelif kurum ve kuruluşlar törenler düzenlemiştir. Örnek olarak bkz. “Şiire Adanmış Yarım Yüzyıl”, *Cumhuriyet*, nr. 32622, (30 Ocak 2015): 15.

²⁷²⁰ T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi’nin etkinliği için bkz. “*Edebiyatta 60 Yıl: Ferit Edgü*”, Erişim Tarihi: Aralık 12, 2022, <https://enstitu.iku.edu.tr/tr/haberler/edebiyatta-60-yil-ferit-edgu>.

²⁷²¹ Ebubekir Eroğlu’nun ilk şiir kitabı *Kuşluk Saatleri*’nin yayımlanmasının üzerinden kırk yıl geçmesi üzerine *Türk Dili* dergisi özel bir dosya hazırlamış, şairin şiirinin imkânları, gelenekle evrensel modernizm çizgisinde şiire yüklediği anlamlar akademik etütlerle ele alınmıştır. Şairliğinin 40. yılında Ebubekir Eroğlu’nun şiirine odaklanan Celil Güngör, Yılmaz Daşcıoğlu, Durmuş Günay, Nabi Avcı, Servet Tiken, Mehmet Törenek, Mehmet Aycı, Ahmet Sait Akçay, Ali Celep’in yazıları için bkz. “Şiir Nöbetinde 40. Yıl: Ebubekir Eroğlu”, *Türk Dili*, sayı 749, (Mayıs 2014): 80-121.

²⁷²² 1 Nisan 2008 Pazar akşamı saat 20.00’de Truva Folklor Araştırma Derneği, Türk tiyatrosunu, Türk sanatını tanıtan, yapıtlarıyla Türk kültürünü dünyaya tanıtmayı bir görev kabul eden Metin And için Devlet tiyatroları Taksim Sahnesi’nde “Metin And 80 Yaşında” başlıklı bir etkinlik düzenlemiştir. Açılış konuşmasını A. İlhan Gülek’in yaptığı programda Talat Sait Halman, Doğan Hızlan, Günseli Kato, Yıldız Kenter, Can Kırış, M. Sabri Koz, Zeynep Sayın, Metin Sözen konuşmacı olarak bulunmuşlardır. Gülsen Tuncer’in sunduğu gecede Alberto Moidano’nun hazırladığı “Fotoğraflarla Metin And” ve “İz Bırakanlar” belgeseli gösterilmiştir. Tören sonunda Sabri Koz’un Metin And için hazırladığı kitap, kutlamanın sonunda katılımcılara dağıtılmıştır. Bkz. “Metin And 80 Yaşında”, *Cumhuriyet*, sayı 29761, (1 Nisan 2007): 17; “Metin And 80. Yaşını Dostlarıyla Sahnede Kutladı”, *Cumhuriyet*, sayı 29763, (3 Nisan 2007): 14.

²⁷²³ Şair Güven Turan’ın edebiyatta 60 yılı münasebetiyle Murat Yalçın’ın yaptığı röportaj, Hüseyin Peker, Ahmet Güntan, Ramis Dara ve Orçun Üçer’in değerlendirme yazıları için bkz. “Güven Turan: Edebiyatta 60 Yıl”, *Kitaplık*, sayı 219, (Ocak-Şubat 2022): 5-35.

Nihat Beyhram'ın 40. yılı da 2000'li yıllardaki jübile zenginliğini yansıtan merasimlerindenidir.²⁷²⁴ Yaşayan şair ve yazarlar için saygı günleri 21. yüzyılda da jübile alternatifi özel kutlama dilimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzenledikleri ihtifaller kadar saygı günleriyle de dikkat çeken ESKADER, Hüsrev Hatemi, Oktay Aslanapa, Ömer Faruk Akün, Semavi Eyice, Üstün İnanç, Yusuf Ömürlü, Yavuz Bülent Bâkiler, Turan Oflazoğlu, Bahattin Karakoç, Bekir Sıktı Erdoğan, Hilmi Yavuz, Memduh Cumhuri, Sedat Umran ve Mehmet Zeki Akdağ gibi şair, yazar, ilim adamı ve sanatkârlar için tertip ettikleri gün ve gecelerle bu tarihlerde adından söz ettirmiştir.²⁷²⁵

Enver Ercan yönetimindeki *Varlık* dergisi de yazarların yaş kutlamalarına özel sayılarıyla farklı bir boyut kazandıran neşriyat olarak dikkat çekmektedir. Jübile anlamında sınırlı katılımı özel bir mahfilde özel bir gün tahsis edilerek düzenlenen merasimlerin yanında, geniş kitlelerin ve edebî kamuoyunun farkındalığı bu özel dosyalarla artırılmıştır. *Varlık* dergisi, özel yaş kutlamalarını “Edebiyat Gündemi” başlığıyla ele alan dergilerdendir. “Modern Türk edebiyatının hafızası” olarak nitelendirilen Doğan Hızlan'ın 80. yaşı, Enver Ercan, Haydar Ergülen, Feridun Andaç, Mehmet Can Doğan, Metin Cengiz, Yusuf Çotuksöken'in değerlendirme ve edebiyat tarihinden konumlandırma yazılarıyla idrak edilirken yazarların katıldığı “Soruşturma”larla da edebiyat ve sanata kattığı değer ele alınmıştır.²⁷²⁶

21. yüzyılın ilk çeyreğinde ihdas edilen (2016) Kültür Turizm Bakanlığı Necip Fazıl Kültür-Edebiyat ve Sanat Ödülleri, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü kapsamında yaşayan şair ve yazarlara verilen Saygı Ödülleri de modernize edilmiş bir nevi jübile kapsamında değerlendirilebilir.²⁷²⁷ Kültür tarihi, Sosyal Bilimler, Edebiyat, Sinema ve Müzik alanlarında uzun yıllar başarılı hizmetlerde bulunarak milli kültüre katkısı bulunan kişilere verilen ödüllerin yanında vefat etmiş büyük sanatkârlar için de “Vefa

²⁷²⁴ Nihat Behram'ın sanat ve politik yaşamı 1968 yılı ile özdeşleştiğinden 2008'de şairliğinin 40. yılını kutlamıştır. Şiirinin 40. yılında 40 yıldan 40 seçme şiirini *Tanımlar* adıyla kitaplaştıran şaire özel bir jübile yapılmamakla birlikte özel neşriyatla edebiyat serüvenini kültürel kamuoyuna ilan etmiştir. 40. Şiir yılına özel röportaj için bkz. Onur Behramoğlu, “Nihat Behram ile Söyleşi”, *Varlık*, sayı 1211, (Ağustos 2008): 23-30.

²⁷²⁵ Mehmet Nuri Yardım'la yapılan röportaj için bkz. “Kültür, Sanat ve Kubbealtı”, *Dergâh*, sayı 261, (Kasım 2011): 12-14.

²⁷²⁶ *Varlık* dergisinin Doğan Hızlan soruşturmasına Ataol Behramoğlu, Feyza Hepçilingirler, Tanık Günersel ve Şeref Bilsel katılmıştır. Yazılar ve Soruşturma cevapları için bkz. “Doğan Hızlan 80 Yaşında”, *Varlık*, sayı 1315, (Nisan 2017): 48-65.

²⁷²⁷ Mustafa Kutlu, 2016 yılında hem Necip Fazıl Saygı Ödülü'nü hem de edebiyat alanında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü almıştır. Bkz. Doğan Hızlan, “Mustafa Kutlu Üzerine”, *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 16.

Ödülü” bu kapsamda takdim edilmektedir. Vefa ödülleri, sanatkârı temsilen aileden birine verilmektedir. Son yıllarda bu ödüllerde yazarın “milli kimliğe” katkısının altının çizildiği görülür.²⁷²⁸ İstanbul Üniversitesi’nin mezunları için düzenlediği *Vefa Günleri* de edebiyat, sanat ve ilme emeği geçenleri yaşayken hatırlama geleneğinin akademik bir uzantısıdır. Bu özel günlerden bir kısmının, Sezai Karakoç örneğinde olduğu gibi, yazar ve şairin vefatından kısa bir süre önce düzenlenmesi, edebî hafızanın gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde intikalinde jübile geleneğinin yaşatılmasının önemini ortaya koymaktadır.²⁷²⁹ Yaşayan yazarlara değer atfetme açısından 21. yüzyıl, geçmiş asırda ve dönemlere nazaran daha kadirbilir bir yüzyıl olarak göze çarpmaktadır. Matbaa, teknik imkânların yanında akademik çalışmaların ve görsel imajın da bu merhalede önemli bir rolü vardır. Zira her ne kadar bir yazar aktif yazarlık hayatına nokta koymasa da hakkında düzenlenen sempozyum ve panellerle kültürel hafızadaki “edebî değeri” böylece tespit edilmektedir. Bu merasimlerin yapıldığı dönemlerde bazı edebiyatçıların ömrünün son yıllarını idrak etmesi veya kısa bir süre sonra hayata veda etmeleri bu takdirlerin önemini daha da artırmaktadır.

Modernite öncesi dönemde egemenlik erki, ilim ve sanat erki ile servet sahibi olanlar simgesel bir üretimle temsil gücünü ellerinde tutmaktaydı. Dolayısıyla güçlü ilim adamı imajiyası²⁷³⁰, kurum, mezhep ve fırkayı da içine alacak şekilde güçlü bir tescil duygusuna dayanmaktaydı. İşte bu güçlü kanal sayesinde çoğu kez sürekli yeniden içerik dolumu yapılan simgesel şahıs ve kurumlar, modern hayatın akışı ile birlikte gittikçe sosyal hayatın vazgeçilmezleri hâline gelmiştir. Bu durumu meşrulaştıran en güçlü dinamikler ise kahramanlık ve kurucu niteliklerle sembolize edilebilme (imajist kişileştirmeler)²⁷³¹

²⁷²⁸ Erdinç Çelikkın, “Sanatın Gurur Günü”, *Hürriyet*, (31 Aralık 2020): 1, 12.

²⁷²⁹ İstanbul Üniversitesi’nin 2016 yılından 2022 yılına kadar düzenlediği 11 Vefa Günü şöyledir: Prof. Dr. Mertol Tulum (12 Ekim 2016), Prof. Dr. Fuat Sezgin (17 Ekim 2016), Prof. Dr. Mübahat Solmaz Kütükoğlu (29 Mart 2017), Prof. Dr. Ümit Meriç (24 Nisan 2017), Prof. Dr. Metin Kural (3 Mayıs 2017), Prof. Dr. Nurhan Atasoy (29 Kasım 2017), Prof. Dr. İlhan Akın (9 Ocak 2018), Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca (17 Mayıs 2018), Sezai Karakoç (24 Eylül 2021), Prof. Dr. Salih Tuğ (9 Aralık 2021), Prof. Dr. Uğur Derman (8 Şubat 2022). Bu Vefa Günleri içerisinde, benim de katıldığım Prof. Dr. Uğur Derman programında yapılan konuşmalarla sanatkarın Türk kültür, sanat ve edebiyatına katkısı ortaya konulurken, gelecek nesillere de örnek şahsiyeti tanıtılmıştır. Programda edebiyat, akademi ve sanat dünyasından şu isimler hitabede bulunmuşlardır: Beşir Ayvazoğlu, Prof. Dr. İsmail Kara, Prof. Dr. Baha Tanman, Prof. Dr. İskender Pala, Prof. Dr. Mahmut Ak ve onur konuğu Gelenekli Sanatlar Uzmanı Prof. Uğur Derman. 6 sayfalık el ilanı ve davetiye için bkz. Prof. Dr. Uğur Derman’a Vefa Günü Programı: 8 Şubat 2022, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2022).

²⁷³⁰ İmajolojinin yeni bir disiplin aracı olarak teorik ve sosyal açılımlarına eğilen Ali Öztürk’ göre imajist bilgi, “İnsanın Tanrı ve doğa tarafından özgür ya da yarı özgür bırakılmış, insanın şeye özünden farklı anlamlar yükleye bildiği, sabote edilmiş ve kurgusal nitelikli olabilen, kişinin kendi özgünlük ve iç-dış konumlanışlarından kaynaklanan ve başkalarının da manipüle edilebilen bir bilgi kanalıdır.” Bkz. Ali Öztürk, *İmajoloji*, (İstanbul: Edim Yayınları, 2008), 44.

²⁷³¹ Geniş bilgi için bkz. Ali Öztürk, a.g.e., 85-87.

yetkinliğine dayanmaktadır ki ihtifal ve jübile gibi değer atfetme merasimleri, aynı zamanda örtülü olarak imajinatif güvenin tesis edildiği törenlerdir ve 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyıl, bu imaj etrafında çoğu kez şekillenmektedir.

5.2. YENİ TÜRK EDEBİYATINDA JÜBİLESİ YAPILAN ŞAİR VE YAZARLAR

5.2.1. ABDÜLHAK HÂMİD'İN 75. YAŞ (1925) ve DİĞER YAŞ GÜNÜ JÜBİLELERİ

Nâmık Kemal neslinin son halkası olan ve Şinasi ile başlayan yenilik yolunda ilk büyük merhaleyi kaydeden²⁷³² Abdülhak Hâmid, her devirde el üstünde tutulduğu gibi etrafına topladığı yenilik meraklısı gençleri “dominant ve kanonik karakteriyle” etkilemeyi başarmıştır.²⁷³³ Hâmid'in yazdıklarından bir satır bile okumadan kendisine ve edebî prestijine hayran olan kitlenin algısına Münevver Ayaşlı, eşi Sadullahpaşazade Nusret Beyefendi'nin şu sözlerini göstermektedir: “*Yazdıklarından bana ne, benim için kendisi ŞİİR, yazdıkları değil, ben kendisini seviyorum, yazdıklarını değil.*”²⁷³⁴

Dünya nimetlerine, gösterişe düşkün ve olanca iştihasıyla hayata bağlı kalan²⁷³⁵ Abdülhak Hâmid'i tebci için Meşrutiyet sonrası düzenlenen törenlerinin ilki 1 Nisan 1911 Cuma günü Tokatlıyan Oteli'nde “dâhî-i san'at” şairin şerefine verilen ziyafettir. *Servet-i Fünûn*'un kendisine tahsisen bir nüsha neşrettiği ve devrin önemli yazarlarının bir araya geldiği bu ziyafette Hamdullah Subhi, Hâmid'in “göklerin fevkinden etrafına ibzâl-i ziyâ

²⁷³² Büyük dedesi II. Mahmud devri âlimlerinden Hekimbaşı Abdülhak Molla Buffon'un *Tarih-i Tabii* tercümesi ile oğlu meşhur tarih sahibi müverrih Hayrullah Efendi *Hikâye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşenî* adlı eserleriyle Türk edebiyatında tiyatro zevkinin gelişmesine hizmetinin yanında Hâmid'e tarihî piyes zevkini aşılamış, o da Şinasi'nin yolundan giderek genç yaşından itibaren -Tanpınar'ın ifadesiyle- “kaygısız ve kabına sığmayan mizacından gelen bir taşkınlıkla dili, şiiri, edebiyatı, telakkileri alt üst etmekle kalmamış, eski'yi ürkütülmüş arı avuluna düşmüş bir hayvan gibi çıldırtmıştır. Hâmid'in dedesinden intikal eden edebî zevkin üstüne metafizik ürperişler ekleyerek yeni bir çığır açışına dair bkz. Ahmed Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 146, 149-150, 280, 367, 508.

²⁷³³ İstanbul'un büyük apartmanlarından olan Maçka Palas'ın kapısından girdiği ilk günün heyecanını unutamayan Taha Toros, “*Kendimize çeki düzen vermiştik. Kalp atışlarımız bile hızlanmıştı.*” diyor. Edebiyat çevrelerinde haklı bir şöhrete sahip olan Abdülhak Hâmid, herkesin üzerinde hayranlıkla karışık gizli bir psikolojik baskı unsuru sayılabilecek mitolojik bir kimlikti. Bkz. Taha Toros, *Mâzi Cenneti*, 49.

²⁷³⁴ Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim...*, (İstanbul: Güray Matbaacılık, 1973), 44.

²⁷³⁵ Hikmet Dizdaroğlu, *Abdülhak Hâmit Tarhan: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1953), 18.

eden güneşler gibi” şahsiyetine ışık tutmuş, ardından önce Hüseyin Dâniş, sonra da Rıza Tevfik, şairin edebiyatımız üzerindeki tesirini kısaca beyan etmişlerdir. Bu tarz tebcil toplantılarında bir gelenek hâlini alan Abdülhak Hâmid’in mukabil cevabı ise Celal Sâhir tarafından okunmuştur. Bu isimler haricinde konuşma yapan yazarlar dışında Cenab Şahabeddin, Köprülüzâde Mehmed Fuâd, Ahmed Hikmet, Samipaşazâde Sezai, Fâzıl Ahmed (Aykaç), Yakup Kadri, Refik Hâlid, Müfid Râtib, Hüseyin Cahid, Hüseyin Suâd, İzzet Melih, Şahabeddin Süleyman gibi devrin tanınmış yazar ve şairlerini bir araya getiren bu ziyafette o gün bulunmayan Süleyman Nazif Bey Kastamonu’dan, Fâik Ali Bey Midilli’den birer telgraf çekmişlerdir. Meclis-i Ayân Reisi de telgrafla Abdülhak Hâmid’i tebrik etmiştir.²⁷³⁶ *Servet-i Fünûn*’un Hâmid şerefine verilen ziyafete ayırdığı özel nüshada ayrıca davete iştirak eden şair ve yazarların ihtisasları neşredilmiştir. Özel sayıya şiiriyle iştirak eden Celal Sâhir (Erozan) dışında, o sırada Edirne Mebusu olan Rıza Tevfik, Köprülüzâde Mehmed Fuâd, Fâzıl Ahmed, Mehmed Ali Tevfik ve Şahabeddin Süleyman da yazdıkları makalelerle Hâmid’i çeşitli yönleriyle ele almışlardır.²⁷³⁷ Bazı kaynaklarda zikredilmekle birlikte Hâmid’e “biat” ve “ta‘ziz” merasimine katılanlardan biri de Celal Nuri’dir.²⁷³⁸ Hâmid’den sonra benzer birkaç program Meşrutiyet senelerinde Türkçü mahfillerde Mehmet Emin Yurdakul için de düzenlenmiştir.²⁷³⁹

Meşrutiyet dönemi edebiyat muhitlerinde “memleketimizin kenz-i bî-bedeli”²⁷⁴⁰, “şâir-i dehâ-nüvîs”²⁷⁴¹, “dâhi-i edeb”²⁷⁴² sıfatlarıyla anılan Hâmid’i “tebcil ve tevkîr” merasimleri İttihat ve Terakki dönemini aratmayacak gösteriş ile Birinci Cihan Harbi’nin sıkıntılı günlerinde de devam etmiştir. Savaş atmosferine rağmen Abdülhak Hâmid unutulmamış ve (1332) 1916 yılı Kasım’ında Şehzade Abdülmecid Efendi’nin ev sahipliğinde “Edîb-i Azam” şerefine Ayan Reisi Rıfat Bey ile Maarif Nâzırı Şükrü Bey’in de aralarında

²⁷³⁶ Köprülüzâde Mehmed Fuâd, “Bir Ziyâfet-i Edebiyye”, *Musavver Sâl-nâme-i Servet-i Fünûn*, (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1 Mart 1327-28 Şubat 1327/1911): 353-357.

²⁷³⁷ “Abdülhak Hâmid Özel Sayısı”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1037, 7 Nisan 1327 (20 Nisan 1911), 530-549. Ayrıca bkz. İbrahim Öztürkçü, *Edebiyat Mahkemesinde Mehmed Âkif: Safahât-Birinci Kitab Tartışmaları*, (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2017), 14-16.

²⁷³⁸ Üdebâ-yı Osmaniye tarafından Abdülhak Hâmid Bey’in şerefine verilen ziyarete bir nutuk irâd eden Celal Nuri, nutuk metnini edebî, ilmi, felsefî, ictimâî, fennî bir mecmua olan *Yeni Turan*’da neşretmiştir. Törende bulunmayan Süleyman Nazif’e vekâleten duygularını dile getiren Celal Nuri’nin konuşmasında edebiyat muhitlerinde “Hâmid’i en ziyade tebcil eden, Hâmid-perestiyi adetâ te’sîs ile millet en büyük lütfu ifa eden”in Süleyman Nazif olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bkz. Celal Nuri, “Üdebâ-yı Osmaniye Tarafından Abdülhak Hâmid Bey’in Şerefine Verilen Ziyarete İrâd Olunan Nutk-ı Mürettebdir”, *Yeni Turan*, sayı 5, (5 Eylül 1329/1913): 65-67.

²⁷³⁹ “Edebiyat Gecesi” başlıklı merasim için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 32-33.

²⁷⁴⁰ *Şehbâl*, nr. 58, (1 Ağustos 1328): 183.

²⁷⁴¹ *Şehbâl*, nr. 59, (15 Ağustos 1328): 202.

²⁷⁴² *Şehbâl*, nr. 71, (1 Mart 1328): 443.

bulunduğu seçkin bir gruba ziyafet verilmiştir. ²⁷⁴³ Yılmaz Öztuna'nın Şevket Rado arşivinden alarak neşrettiği evraklardan ziyafetin 28 Teşrînievvel (Ekim) 1916 tarihinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Abdülhak Hâmid'in eserlerinden *Finten*'in kitap şeklinde basılması münasebetiyle Şehzade Abdülmecid'in Bağlarbaşı'ndaki köşkünde verdiği yemek için İbnülemin'e bir davetiyle gönderilmiştir. Bu törene devrin ileri gelen ilim, fikir ve sanat adamları çağırılmıştır. Ressam ve müzisyen sıfatı yanında her vesile ile sanatı himaye etmeye çalışan Şehzade'nin davet mektubunda Hâmid, “Şâir-i Azam” şeklinde nitelendirilmiştir. ²⁷⁴⁴ Şairi himaye ve onurlandırma seansları Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülmektedir. 1923 yılında Abdülhak Hâmid'in maddi sıkıntılar içinde olduğu matbuata aksetmiş, dönemin önemli yazarlarından 21 isim ²⁷⁴⁵ 23 Nisan'da Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bilumum milletin efkâr ve hissiyatına tercüman olarak bir telgraf çekerek adına heykeller dikilmesi gereken Hâmid Bey'e emekli maaşı tahsis edilmesini, ayrıca Hidemât-ı Vatanîye tertibinden de bir maaş tahsisini rica etmişlerdir. ²⁷⁴⁶ Bu durumdan müteessir olan Halife Abdülmecid, sarayında “Şark'ın Şiir Dâhisi” Şair-i Azam'a bir makam, bir “cây-ı i'zâz tahsis etmiştir.” ²⁷⁴⁷

Hâmid, Türk edebiyatında ilk'lerin şairidir. Onun prestijini besleyen unsurların başında hayramı olan genç şairler ve perestîşkârları gelmektedir. Şiir yazmaya Hâmid'in tesiri altında başlayan Rıza Tevfik, Türk edebiyatı tarihinde ilk defa bir şairin felsefî düşüncelerini değişik açılardan ele alıp inceleyen bir tahlil denemesini 1334 (1918) yılında

²⁷⁴³ “Edîb-i Azam Abdülhak Hâmid Bey Şerefine Verilen Ziyafet”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1327, cilt 52, (17 Teşrînisânî 1332): 3.

²⁷⁴⁴ Şehzade imzalı ve armalı söz konusu davetiye mektubu şöyledir:

“Mahmûd Kemâl Beyefendi'ye,

Edebiyât-ı milliyemize kitâb şeklinde tab' ve neşrolunan Finten ile de ber-cihet-i nevîn mübâhât ihdâ eden Şâir-i Azam Abdülhak Hâmid Beyefendi'nin zât ve me'serini tebcîle medâr olmak üzere şehr-i hâl-i Rumî'nin yirmi sekizinci günü Bağlarbaşı'ndaki ikâmetgâh-ı sayfiyemizde sabâh ta'amına rağbet buyurmaları temenni olunur.”

Yemek listesi ve mektuplar için bkz. Y.Ö. [Yılmaz Öztuna] “Son Halife ve Veliahd II. Abdülmecid'in İki Mektubu”, *Hayat Tarih*, yıl 5, sayı 12, (1 Ocak 1970): 5-6.

²⁷⁴⁵ Telgrafın altında imzası bulunan isimler şöyledir: Besim Ömer, Halid Ziya, Köprülüzade Fuad, İsmail Hakkı, Ali Ekrem, Necmeddin Sadık, Ahmed Emin, Halil Nihad, Ercümen Ekrem, Hilmezade İhsan, Yaşar Şadi, Falih Rıfkı, Fazıl Ahmed, İbrahim Alâeddin, Orhan Seyfi, Hakkı Tarık, Reşad Nuri, Hakkı Süha, Yusuf Ziya, Abdülbaki Fevzi, Osman Cemal. Bkz. “Şair-i Azam İçin Telgrafla Büyük Millet Meclisi Reisine Bir Müracaat”, *Vakit*, nr. 1929, (25 Nisan 1339-1923): 2.

²⁷⁴⁶ “Şair-i Azam İçin Telgrafla Büyük Millet Meclisi Reisine Bir Müracaat”, 2.

²⁷⁴⁷ Matbuat, “Bu hâtîr-nüvâzlığa ve bu kadirşinaslığa bin takdir, bin tekrim...” ile alkış tutmuştur. Bkz. “Abdülhak Hâmid Bey”, *İkdâm*, nr. 9530, (14 Teşrînievvel 1339-1923): 3.

Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi adıyla Dersaadet'te Kanaat Kütüphanesi'nde bastırmıştır.²⁷⁴⁸

Cumhuriyet döneminde Hâmid'e yönelik "biat ve yüceltme" merasimleri, daha görkemli bir hal almıştır. 1932 yılında uluslararası Edebiyat Akademisi kurulması yönünde yapılan teşebbüsler arifesinde Türkiye'yi temsil ve eserler tavsiye etmesi için ilk akla gelen Hâmid olmuştur.²⁷⁴⁹ O, bu dönemde her şeyden önce üç devri temsil eden bir edebiyat ikonudur ve yaşının ilerlemesine rağmen ilk gençlik yıllarından itibaren biriktirdiği edebî prestijin zirvesindedir. Bu yüzden doğum günleri büyük bir ziyafetle ve üst düzey resmi katılımlarla kutlanmıştır. Her vesile ile edebiyat dünyasının baş tacı ettiği Hâmid için ilk ve en görkemli tören 5 Şubat 1925 Perşembe günü 75. "sâl-i hayatı vesilesiyle İstanbul âlem-i tefekkürünün yaptığı parlak merasim"dir. Bu tören aynı zamanda Türk edebiyatının ilk jübile faaliyetidir. Zira, jübile faaliyetlerinin ya sanat ve meslek hayatının 25, 50, 75, 100 gibi periyodik diliminde veyahut belirli bir yaş döneminde icra edildiği görülmektedir. Tören, Abdülhak Hâmid'in "75. sâl-i hayâtını", "sene-i devriye-i tevellüdünü" idrâk maksadıyla düzenlen "bir râsime-i tes'îd ve tebcîl" olarak nitelendirilmiştir ki sonraki yıllarda icra edilen jübilelerde olduğu gibi dönemin "üdebasıyla erkân-ı matbuatı" dışında "rüesâ-yı mülkiye ve askeriye", bazı güzide hanımlar, Darülfünun emini, fakülte rüesâsı, Maarif ve lise müdürleri, liselerden birer heyet-i murahhasa gibi resmi ve sivil birçok erkân bu törende hazır bulunmuştur.²⁷⁵⁰ O dönemde jübile henüz ülkemizde bir gelenek hâlini almadığı için merasim "ihtifal" adıyla matbuatta yer almıştır. Törene dair alınan kararlar ve merasimin icra planı günler öncesinden kurulan heyet tarafından belirlenmiştir. Jübile geleneğinde olduğu gibi önceden hazırlanan bir program dâhilinde hareket edilmesi, merasimin Batı formatındaki kutlamalara uygun hareket edildiğinin bir göstergesidir. Türk "dâhi-i şi'ri ve edebî"ne yapılan bu merasime ilk defa askerî kıtaların iştiraki de Hâmid için yapılan törenin öncekilerden farkı bir mahiyet arz ettiğinin açık bir ifadesidir. Törenin

²⁷⁴⁸ 132 sayfalık uzunca bir girişten sonra eser, başlıca iki bölümden meydana gelmiştir: I. Bölüm: Mütefekkir Hâmid; II. Bölüm: Şâir Hâmid. Rıza Tevfik'e göre "dâhî bir şair" olan ve Türkiye'de yetişmiş bütün şairlerin en büyüğü olan Hâmid, eğer kendine "hâkim ve mâlik" olup da "tabîî meyline" uyarak usulüne uygun şekilde felsefeyle uğraşmış olsa büyük bir filozof olabilecek nitelikleri de haizdir. Geniş bilgi için bkz. Rıza Tevfik, *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi*, haz. Dr. Abdullah Uçman, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984), 1-23 (İnceleme 411 sayfadır).

²⁷⁴⁹ Beynelmilel Edebiyat Akademisi, 1932 yılında Hâmid'e bir mektup göndermiş ve onun tavsiye edeceği muharrirlerin eserlerinin her lisanda neşri için teşebbüse geçmiştir. André Gide ve Paul Valery isimlerinin de aza olarak geçtiği akademinin mektubu ve ayrıntılar için bkz. "Beynelmilel Edebiyat Akademisi Kuruluyor!", *Cumhuriyet*, nr. 2996, (8 Eylül 1932): 1, 6.

²⁷⁵⁰ "Hâmid'in Günü: Üstâd, Bugün Yetmiş Beş Yaşına Giriyor", *Cumhuriyet*, nr. 270, (5 Şubat 1341/1925): 1. "Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi", *Tevhid-i Efkar*, nr. 4329, (6 Şubat 1341-1925): 1-2.

amacı “tevkîr, tebcîl ve tes’îd” kelimeleriyle açıklanmıştır. *Tebcîl*, “büyütme, ululama, ağırlama, saygı gösterme, ikram etme” gibi anlamlar taşıırken *tes’îd* “kutlama, tebrik etme” anlamında *tevkîr* ise “karşısındakini yüksek tutma, ululama” manasına gelmektedir.²⁷⁵¹ Jübile, bir sanat, spor ve meslek dalında uzun yıllar hizmet edenler anısına yapıldığına göre sahasında “istikrarını muhafaza” ve rüşünü kamuoyu nezdinde ispat eden kimseleri kapsamaktadır ki Abdülhak Hâmid için düzenlenen 75. Yaş Kutlaması, bu anlamda edebiyatımızdaki ilk jübile niteliğindedir.²⁷⁵²

Abdülhak Hâmid’in 75. yaş yılını kutlama gerekçeleri 5 Şubat 1925 tarihli *İkdam* ve *Tevhîd-i Efkâr* gazetelerinde ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. Buna göre Hâmid, “Başlı başına bir tarih, başlı başına bir edebiyat ve cihan-ı şi’r ü edebdir. Onun eserleri ise güzel, ma’bûdî hüsn-i mutlaktır.” Bu yüzden onun sanat ve dehâsına meftun olan bu millet-i muazzama bu pür şan ve şeref gününde kendisini en hararetli temennalarla selamlayacaktır. Hâmid’in yaş jübilesine dair değerlendirmelerde aşırı yüceltme temayülü gözlemlenirken fanilere mukadder olan en büyük saadete erişmesinin sebepleri de açıklanmıştır: Bu sebeplerin birincisi, hayatı boyunca bir milletin en rıyasız, en saf ve en kalbi hürmetlerinden mürekkep bir “hâle-i ta’zîm ile muhât” olmasıdır. Ayrıca Hâmid, sanat ve dehâsıyla milletine “bî-nazîr bir şeref kazandıran müstesna” bir şahsiyettir. Edebiyatımız onun “ser-firâz” (yükseklere uzanan) eserleri sayesinde en büyük cihan edebiyatlarıyla kıyaslanır olmuştur. Hâmid’de yorulmayan bir muhayyile, solmayan bir hassasiyet ve nihayetsiz bir fikret (düşünce) vardır. Sihirkar kaleminin dokunmadığı bir “safha-i şi’r” kalmamıştır...²⁷⁵³ Abdülhak Hâmid’in 75. sâl-i hayatını idrak için düzenlenen bu “râsime-i tes’îd ve tebcîl” programı gazetelerde bir gün öncesinden ilan edilmiştir. Rutin program akışında dikkat çeken maddeler arasında merasim esnasında bir bölüm süvarinin Şair-i Azam’ın arabasının yanında ikametgâhından mektebe kadar refakat etmesidir. Bunun için hükümet tarafından Üçüncü Kolordu Kumandanlığı’na izin verilmiştir.²⁷⁵⁴ Ordunun Hâmid’i selamı, otomobiller Galatasaray Lisesi’nin önünde durdukları zaman da devam etmiş, Bahriye Muzikası derhal Selam Havası çalmış, o anda

²⁷⁵¹ “tebcîl, tes’îd ve tevkîr” kelimeleri için bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (Dersâadet: İkdâm Matbaası, 1317/1899), 376, 452.

²⁷⁵² Selçuk Karakılıç, *Jübile* kitabında sadece Hâmid’in 84. yaş yıldönümü münasebetiyle Boğaziçi Lisesi’nde yapılan görkemli töreni merkeze alarak jübile okuması yapmıştır [bkz. Karakılıç, a.g.e., 141-156]. Çalışmamızda görüldüğü üzere Hâmid, 75. yaş yıldönümünden itibaren hemen her yıl gösterişli merasimlerle tebcil edilmiş, jübile geleneğinde bir müstesna şahsiyet olarak Türk edebiyatında yerini almıştır.

²⁷⁵³ “Bugün Üstâd-ı A’zam Abdülhak Hâmid Bey Yetmiş Beşinci Yılına İdrak Ediyor!”, *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 1.

²⁷⁵⁴ “Bugünkü Merasim”, *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 2.

Mekteb'in girişinden binanın önüne kadar uzanan yolun sol tarafında "safbeste-i ta'zîm olan" bir piyade bölüğü, jandarma ve polis müfrezeleri derhal resm-i selamı ifa etmişlerdir.²⁷⁵⁵ Türk ordusunun "büyük dâhi"yi hürmetle selamlaması da edebiyat tarihimizde bir ilktir.

5 Şubat 1925 Perşembe günü Türk dâhi-i şiir ve edebine yapılan 75. yaş merasiminde "şâir-i azam", önce Hâlid Ziya, Sami Paşazâde Sezai ve Ahmed İhsan Beyler tarafından otomobille ikametgâhından alınmıştır. Maçka'daki evinin önünde Mekteb-i Harbiye talebesinden bir süvari müfreze-i askeriyesi ile evinden uğurlanmış, otomobilini de bu süvari müfrezesi yalın kılıç takip etmiştir. "Bu vücud-ı muhterem şerefine teşekkül eden mevkib-i âli" arasında Taksim Caddesi tarikiyle her taraftan en kalbî ve samimî selamları alarak Galatasaray Mektebi'ne gelmiştir. Şimdiye kadar kendisine yapılan merasimlerin bu en ulvisinde Şâir-i Azam, İstiklal Caddesi'nden Galatasaray Lisesi bahçesine kadar uzanan ve kendisine selam duran askerî kıtaat ve perestîşkârları arasından büyük bir törenle konferans salonuna götürülmüştür. Başvekil İsmet Paşa, Kolordu Şükrü Naili Paşa, İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey ve diğer vilayet erkânın da bu seremoniye eşlik etmiştir.²⁷⁵⁶ Mektepte yine şerefine hazırlanan "sandâlî-i tebcile", tahtına kurulan Hâmid, Edebiyat-ı Cedîde'nin ünlü simalarından önce Sami Paşazade Sezai, ardından Cenab Şahabeddin ve Süleyman Nazif'in "Hâmid edebiyatının mevkiini tayin eden" nutuklarını dinlemiş²⁷⁵⁷ ve Anadolu'dan gelen tebrik telgrafları sonrası şair, İsmail Müştak Bey'e gençliğe ulvi hitabesini okutmuştur.²⁷⁵⁸ Teşekkür metninde Hâmid, "Şahs-ı kemterânesini taltif için toplanan huzzâr-ı kirâma kemâl-i hicâb ile tahrîren hitap etmiş", "sevk-i hulûs ve muhabbetle ve biraz da hâl ve sâline merhametle ı'sâd edildiği bu mevki'de mütehayyirâne bir minnet ve şükrân ile mütehassıs" olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁵⁹ Bu merasim münasebetiyle *Servet-i Fünûn*, kapağını törenden alınan fotoğraflarla süslediği yine özel bir sayı neşretmiştir. Törendeki hatiplerden biri olan Süleyman Nazif'in nutkundaki son cümleler, jübilelerde şair ve yazara dair temennilerin ve geleceğe dair arzularının tipik bir örneğidir:

²⁷⁵⁵ "Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi", 2.

²⁷⁵⁶ "Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi", 1-2.

²⁷⁵⁷ Abdülhak Hâmid'in 75. yaşına basması münasebetiyle tertip edilen jübile niteliğindeki törende açılış konuşmasını yapan Samipaşazâde Sezai, Cenab Şahabeddin ve Süleyman Nazif'in konuşmaları ve Hâmid'in cevabı için ayrıca bkz. *Servet-i Fünûn*, nr. 1487-13, cilt 57, (17 Şubat 1340-1924): 198-207.

²⁷⁵⁸ Ahmed İhsan, "Dehâ ve İrfânın Selamlık Resm-i Âlîsi", *Servet-i Fünûn*, nr. 1487-13, cilt 57, (17 Şubat 1340-1924): 198.

²⁷⁵⁹ Abdülhak Hâmid'in konuşma metninin tamamı için bkz. "Üstâd-ı A'zam İçin Yapılan İhtifal", *İkdâm*, nr. 10003, (6 Şubat 1341-1925): 1-2.

“Abdülhak Hâmid gibi büyük şairler nâdir kavimlerde nadiren yetişir. Abdülhak Hâmid, Türk irfanının canlı bir delil-i kabiliyetidir. Onun nâmı ve eserleri beşerin târîh-i irfanına kaydolunmakla aramızdan çıkmış olmaz. Evlâd ve ahfadımızın dudaklarını ‘Abdülhak Hâmid’in ismi, hâfızalarını Abdülhak Hâmid’in eserleri ve vicdanlarını Abdülhak Hâmid’in muhabbeti dünyanın son gününe, beşeriyetin son nefesine kadar tezyin edecektir.”²⁷⁶⁰

Gazetelerce Hâmid, yaşayan “mefâhir-i milliye ve târihiyye” olduğu için kendisinin “atabe-i ebediyeti önünde bütün bir millet kasîde-i ihtirama” ve “binlerce tebcilâta” çağrılmıştır.²⁷⁶¹ Hâmid, nutkunun özeti sayılan “*Ben maziyim. Hal ve istikbal olan genç nesil de benden ibret almalıdır.*” sözlerinin ardından geldiği gibi yine merasimle ve askerî muzika eşliğinde evine uğurlanmıştır.²⁷⁶² Şair-i Azam, daha sonra İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey’i ziyaret ederek 75. “sene-i devriye-i vilâdeti” münasebetiyle Galatasaray Lisesi’nde tertip edilmiş olan merasimde hükümet namına hazır bulunduğu için vali beye teşekkür etmiştir.²⁷⁶³

Hâmid’in 75. yaş ihtifali/jübilesi münasebetiyle matbuatta yapılan yorumlarda ihtifalin “*hem hal, hem an’ı içine alan derin bir manâ-yı millî*” ihtiva ettiği öne sürülmüştür. İkdâmcı Ahmed Cevdet’e göre Abdülhak Hâmid ihtifali “teyakkuz-ı millî nişânesi” olup halkın sanatı ve sanatkârı anladığının bariz bir ifadesidir. “Hiss-i millî tehyîc” etmesi itibariyle Hâmid ihtifali Sakarya Muharebesi’ne teşbih edilmiştir. Buna göre menbaı bir olan bu tarihi olaylardan birinde kılıç, diğerinde kalem konuşmuştur. Bu iki hadiseyle yeni bir millî hayatın “âb-ı bahârı neşr-i feyz” eylemeye başlamıştır. Diğer milletler, nasıl kendi aralarında yetişen dehalarla iftihar ederlerken onlarla kendilerine kıymettar bir vücut verirlerken Türk milleti de içinde yetişen kıymettar vücutları şimdiye kadar ne hayatlarında “tes’îd” ne de ölümlerinde “takdis” etmiştir. Bu yüzden bizim büyüklerimiz ufûl ettiği zaman bu kubbede bir hoş sada kalmamıştır. Hâlbuki “*büyüklerini hayatlarında tekrîm, mematlarında te’yîd etmeyi bilmeyen milletler için varlık, yokluktan ibaret kalır.*” Ahmed Cevdet’e göre zamanın kadirbilirleri Abdülhak Hâmid hakkında “*uhde-i millete çoktan beri müterettib olan vazîfe-i tebcîli teyakkun ederek memlekete minnettârâne bir hâtıra*” bırakmışlardır. Bundan sonra gelenler de zamanlarına yetişen dâhiler için böyle hatıralar bırakacaklardır. Ahmed Cevdet’in bu sözlerinden o güne kadar edebiyat tarihimizde

²⁷⁶⁰ Süleyman Nazif, “Süleyman Nazif Bey’in Hitâbesi”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1487-13, cilt 57, (17 Şubat 1340-1924): 207. Hitabeler için ayrıca bkz. “Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi”, 2.

²⁷⁶¹ Hüseyin Nâci, “Bugün Üstâd-ı A‘zam Abdülhak Hâmid Bey Yetmiş Beşinci Yılına İdrâk Ediyor”, *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 1-2.

²⁷⁶² “Üstâd-ı A‘zam İçin Yapılan İhtifal”, 1-2.

²⁷⁶³ “Üstâd-ı A‘zam’ın Ziyaret ve Teşekkürü”, *İkdâm*, nr. 10005, (8 Şubat 1341-1925): 2.

yapılmayan bir geleneğin (jübilenin), ilk defa yapıldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu ihtifal sayesinde Hâmid ile efrâd-ı millet arasındaki yabancılık ortadan kalkmıştır. Avrupa'daki jübile örneklerini hatırlatan Ahmed Cevdet, Garp ülkelerinde bu gibi merasimlerde “*edeb ve san‘at şâhının başına defne dallarından yapılmış yeşil bir çelenk yahud zümriid bir tac koyulduğunu*” hatırlatmıştır. Ülkemizde defne dallarının manası o kadar anlaşılır olmadığından Şark tacının manevi olması daha ziyade pür şa‘şalıdır. Galatasaray Lisesi’nde bir tahta oturan Hâmid’in başında ihtişam ile parlayan bu manevi tac mevcuttur. Ahmed Cevdet jübile geleneğine dair önemli tespitlerde bulunduğu yazısını şu cümlelerle bitirmiştir:

“Hakikat-i halde dün Türk Şâir-i A‘zâminin başına tâir-i kudsî gibi bir hümâ-yı İlahî kondu. Onun başı o kadar yüksektir ki fanilerin elleri oraya kadar yetişemez. Ona, tacı olsa olsa bir melek-i melekût pîşkeş çekebilirdi. Dua edelim ki Türk milletinin mürebbî-i şi‘ri daha çok yaşasın ve bize böyle güzel günlerin şiirlerini tertîl ettirsin.”²⁷⁶⁴

“Son asırdaki Türk edebiyatının en büyük üstâdı” şeklinde nitelendirilen Hâmid’in jübilesi, kendi devrinden ve ondan sonraki nesilden genç, ihtiyar bütün eli kalem tutanların bir araya geldiği bir kutsama merasimidir. Gazetelerde yaptığımız taramalarda 1925 yılından itibaren, 1926 yılı hariç, matbuatta Hâmid’in yaş günlerinin düzenli olarak kutlandığını görmekteyiz. Bu merasimlerin öncüsü Florinalı Nâzım ile Süleyman Nazif’tir. Florinalı, Şâir-i Azam’ın “sâl-i hayâtına girmesini tebciilen” kendisine uzun manzumeler yazarak etrafına topladığı şiir severlerle birlikte ziyaret edip şairin huzurunda okumaktaydı. Bu ithaf şiirlerinde aşırı mübalağa ile birlikte takdis duygusunu yansıtan imgeler ön plandadır:

*“Bir bakışta büyük çocuk, bir bakışta dâhisin...
Gönüllerde ‘Hâmid’ diye yükselen ‘İlahî’sin!
Azametli bir âlemsin, iniş yokuşların var...
Güneşlere gıpta veren parlak doğuşların var!*

*.....
Yetmiş yedi asır içinde görülmeyen bir simâ,
‘Dâhi Hâmid’ suretinde pek muş’a’sa’ bir semâ:
Hey’etiyle karşımızda gülümser!..
Coşkun bir şevk içindeyiz serâser:
Çalkansak da hakkımız var ey dâhi!*

Kalbim seni takdis ile mübâhî!”²⁷⁶⁵

²⁷⁶⁴ Ahmed Cevdet, “Abdülhak Hâmid İhtifâlî Teyakkuz-ı Millî Nişânesidir”, *İkdâm*, nr. 10003, (6 Şubat 1341-1925): 1.

²⁷⁶⁵ Hâmid’in 77. devr-i senevî-i tevellüdünü idrâk münasebetiyle yapılan haber ve Florinalı Nâzım’ın uzun ithaf şiiri için bkz. “Şâir-i Azam 77’nci Sâl-i Hayâtına Girdi”, *Cumhuriyet*, nr. 987, (5 Şubat 1345/1927): 1.

Hâmid'e dair hayranlığını 1928 yılında müstakil bir eser neşrederek bütün edebiyat âlemine ilan eden Florinalı Nâzım, “Hayrû'l-halef-i Şâir-i A'zam” sıfatıyla şairin yaş yıldönümlerinde yazdığı methiyeler ve tebrik yazıları ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Florinalı, bu sene-i devriyeleri bütün Türk milletinin en büyük bayramlarından biri olarak ilan ederken şairi dostlarıyla birlikte ziyaret etmeyi de âdet hâline getirmiştir.²⁷⁶⁶ Florinalı, 1928 yılında da benzer şekilde Hâmid'e şiir ve iltifatnamelerini gazetelerde neşretmeye devam etmiştir.²⁷⁶⁷

Hâmid'in doğum günlerinde perestîşkârları “dâhî-i şî'ri” Maçka Palas'taki apartmanında ziyaret ederek “beyân-ı tebrikât” etmekteydiler. Bu günlerde matbuatta “*Dehâetkâr eserleri ile Türk irfanının ebed-pâyidâr bir güneşi gibi parlayacak olan Abdülhak Hâmid'e uzun ve mes'ûd bir ömür temenni etmek*” bir gelenek hâlini almıştır.²⁷⁶⁸ Cumhuriyet'in ilk yıllarında 5 Şubat tarihi “Hâmid” ile özdeşleşmiş merasimlerin/müsamerelerin alemi olmuştur diyebiliriz. Maçka Palas'a akın eden dostları arasında Süleyman Nazif'in ölümü sonrası, kardeşi Fâik Âli Bey, ağabeyinin görevini üstlenmiştir. Uzun manzumeleriyle tanınan Florinalı Nâzım ile birlikte Fâik Ali de bu jübilelerde yazdığı uzun şiirlerini şairin huzurunda okuyanlardandır. Midhat Cemal (Kuntay) de şairin gençliğinden ve edebî hayatından bahseden nutuklarıyla müsamerelerde dikkat çeken isimlerdendir. Şiir ve hitabe dışında musiki de bu törenlerin bir parçasıdır. 78. yaş yıldönümünde Lusi (Lüsyen) Soranzo Beethoven'den parçalar çalmış, diğer davetli şairler, edipler, muharrirler de merasime iştirak etmişlerdir.²⁷⁶⁹ 1930 yılından itibaren Hâmid jübileleri, Maçka Palas'ın dışında kutlanmaya başlamıştır. 5 Şubat 1930 Çarşamba günü saat 1'de düzenlenen 80. yaş günü merasimi, Edebiyat Birliği²⁷⁷⁰ tarafından Birlik binasında tertip edilmiştir. Böylece

²⁷⁶⁶ Florinalı'nın Hâmid'in 77. yaş yıldönümünü tebrik için yazdığı “Büyük Hâmid'i ve Hâmid Gününü Tebcîl”, “Takdis Duyugları” başlıklı ve “Üstâd-ı Dehâ-kârıma!..” ithaflı şiirleri ve mütaaları için bkz. Florinalı Nâzım, *Şair-i A'zamımızı Tebcîl*, (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1928), 97-106.

²⁷⁶⁷ “Dâhi Üstâdımıza İthâf” başlıklı şiir için bkz. Florinalı Nâzım, *Şair-i A'zamımızı Tebcîl*, 94-96.

²⁷⁶⁸ Hâmid'in 77. devr-i senevî-i tevellüdünü idrâk münasebetiyle yapılan haber ve Florinalı Nâzım'ın uzun ithaflı şiiri için bkz. “Şâir-i Azam 77'nci Sâl-i Hayâtına Girdi”, 1.

²⁷⁶⁹ Gazete haberinde Hâmid'in yaşı 1928'de de 77 olarak gösterilmiştir. Doğrusu 78 olmalıdır. Bkz. “Üstâd Abdülhak Hâmid Dün 77'nci Sene-i Devriye-i Tevellüdünü İdrâk Etmiştir”, *Cumhuriyet*, nr. 1347, (5 Şubat 1346/1928): 1.

²⁷⁷⁰ Güzel Sanatlar Birliği, İkinci Meşrutîyet'in ilanından hemen sonra Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu ressamlar tarafından Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ismiyle kurulmuştur. *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi* isminde on sekiz sayı süren bir gazete çıkaran ve ünlü “Galatasaray Sergileri”ni düzenleyen cemiyet, 1919 yılında ismini Türk Ressamlar Cemiyeti olarak değiştirmiş, 1926 yılında Sanayi-i Nefise Birliği adıyla yeniden teşkilatlanarak güzel sanatların diğer dallarını da çatısı altında toplamıştır. Ancak Sanayi-i Nefise Birliği ismi, dilde yaşanan hızlı sadeleşme eğiliminin etkisiyle bir süre sonra terk edilerek Güzel Sanatlar Birliği ismi benimsenmiştir. Birliğin 1928 yılında kurulan Edebiyat Şubesi'nin ilk kongresi burada yapılmış ve o tarihte hayatta olan yazar ve şairlerin çoğunu bir arada gösteren meşhur fotoğraf da bu köşkün bahçesinde çekilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Alay Köşkü, ‘Ahmet Hamdi Tanpınar

organizasyon, 1925 yılında olduğu gibi daha geniş çaplı katılımlarla yapılmaya başlanmıştır. Resmi makamlar, Darülfünun, edebiyat mensupları, matbuat erkânı “aziz Hâmid’in yüksek şahsiyetini taziz, 80. yaşını “tebrik ve tes’îd için” törene davet edilen kişi ve kurumlardır.²⁷⁷¹

Abdülhak Hâmid’e “dâhi-i azam” payesinin verilerek her platformda göklere çıkarılması, edebiyat çevrelerinde ölçüsüzce senalara mazhar olması Nâzım Hikmet’in 1929 yılında *Resimli Ay* dergisinde “Putları Yıkıyoruz!” kampanyasını başlatmasına ve bu bağlamda edebî bir tartışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nâzım Hikmet’e göre, dâhi-i azam” bir tarafa Hâmid, dâhi olmanın genel özelliklerini bile taşımamaktadır. O, sadece kendi devri için yeni ve kuvvetli bir Osmanlı şairidir.²⁷⁷² Hâmid ile birlikte Mehmet Emin Yurdakul’u da hedef tahtasına koyup tenkit eden Nâzım Hikmet, bu şairleri “kıymetten düşen sahte putlar” olarak nitelendirmiş, *Resimli Ay*’daki “Putları Niçin Kırıyoruz?” yazısında gerekçelerini onlara atfedilen “yanlış telkin ve telakki ile” açıklamıştır.²⁷⁷³

Ahmet Haşim’in başını çektiği ve Cahit Sıtkı, İsmail Habip gibi Hâmid’i savunanlar, Tanpınar gibi “Hâmid’in abartılarak yüceltilmiş bir şair olduğunu” düşünenler kafilesine rağmen bu tartışma, edebiyat tarihimizde yaşarken ikon hâline getirilen bir şaire karşı açılan ilk isyan bayraklarından sayılabilir. Bununla birlikte Cumhuriyet liderlerinden sonra ülkede ilk defa onun adına Sanayi-i Nefise Mektebi’nde tunçtan heykeli imal edilmiştir. Umumi Harpte Enver Paşa’nın ısrarına rağmen yapılamayan heykel, doğum yıldönümü olan 1929 Şubat’ında Heykeltıraş Nejat Bey tarafından Türkiye’de ilk defa bir şaire içi boş

Edebiyat Müze Kütüphanesi’ Oluyor: Zarif Bir Köşkün Kısa Tarihi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 453, (Temmuz 2011): 10-14.

²⁷⁷¹ “Hâmit İhtifali: Büyük Şairimiz Bugün Seksen Yaşına Girdi”, *Cumhuriyet*, nr. 2065, (5 Şubat 1930): 2.

²⁷⁷² Abdülhak Hâmid aleyhinde başlayıp Mehmet Emin Yurdakul ile devam eden “Putları Kırıyoruz!” kampanyası, bir müddet sonra eski-yeni tartışmalarını gölgede bırakarak Hâmid, “şâir mi, dâhi mi?” tartışmasına evrilmiş, bir şaire atfedilen ve aşırı hürmet telkin eden “şâir-i âzam, dâhi-i âzam, üstâd-ı âzam” sıfatlarının yeni nesiller üzerinde tesir uyandıracak bir niteliği bulunmadığını göstermiştir. Bu tartışma daha sonra eski-yeni nesil arasında cereyan edecek Garip tartışmaları ile Halid Fahri ve oğlu Gavzi Ozansoy arasındaki çekişmelere yol açacaktır. Tartışmanın geniş özeti için bkz. Betül Özcelebi, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938*, (İstanbul: MEB, 2003), 95-100. Ayrıca bkz. “Putları Yıkıyoruz: No 1- Abdülhak Hâmit”, *Resimli Ay*, (Haziran 1929): 24-25, 37; “Putları Yıkıyoruz: No 2-Mehmet Emin Beyefendi”, *Resimli Ay*, (Temmuz 1929): 20-21, 38.

²⁷⁷³ Nâzım Hikmet’in gerekçeleri şöyledir: “...Bazı fertler hiç bu kıymet ve vasfı hâiz olmadıkları halde yanlış bir telkin ve telakki neticesinde, kendilerini put gibi göstermeye çalışırlar. Bunlar da sahte putlardır. İşte biz bu sahte putları yıkmaya çalışıyoruz. Bizce gerek Abdülhak Hâmit, gerekse Mehmet Emin Bey bizim sanat sahasındaki ideallerimizi temsil eden kimseler değildirler. Bu itibarla bunlar edebiyat ve sanat hayatımızın sahte putlarıdır.”

Yazının tamamı için bkz. Nâzım Hikmet, “Putları Niçin Kırıyoruz?”, *Resimli Ay*, (Ağustos 1929): 1.

tunç bir heykel yapılmıştır.²⁷⁷⁴ Böylece Hâmid'in muazzam prestiji, yaşarken hiçbir şaire nasip olmayan bir ilk'le tescillenmiştir.

Türk matbuatı ve edebiyatçılar Abdülhak Hâmid'in yaş günlerine özel bir ihtimam göstermiş ve sembolik tarihler dışında doğum günlerini kamuoyuna hatırlatarak milli bilinçte varlığını sürdürmesini sağlamışlardır. Bu hatırlatmalara gerekçe olarak "*Hâmid'in edebiyatımızda ilk inkılabı yapması, Garp tarzını sanatımıza sokması*" gösterilmiştir. Onun inkılapçı ruhu gençliğe en kıymetli bir örnek kabul edilmiştir.²⁷⁷⁵ Bu yüzden şairin her yaş yıldönümü bir jübile mahiyetindedir ve her yıl farklı bir mekânda geniş katılımı kutlama yapılarak büyük şairin prestiji pekiştirilmiştir. Jübilelere/ihtifallere yaşayan büyük şairler konuşmacı olarak iştirak ederek bu prestijli günlerin anlamlı olmasına katkı sağlamışlardır. Gazeteler yaş yıldönümlerinde kısa tebrik mesajları yazarak edebî bellekte Hâmid'in prestijini tazelemişlerdir. 77. yaşına dair Hâmid'i tebrik mesajı ve hatırlatma şöyledir:

"Bugün şairi azam Abdülhak Hâmit Bey'in 77'inci sene-i devriyesidir."

"Şâiriazâm Abdülhak Hâmit B. dün 77 yaşına girmişlerdir. Kendilerini tebrik eder ve tulû ömür [tûl-ı ömür] dileriz."²⁷⁷⁶

Gazeteler tarafından yaş yıldönümleri rakam bazında sık sık karıştırılan Hâmid için 80. doğum yaşı, 1930 yılı 5 Şubat'ında Güzel Sanatlar Birliği'nde birçok şair dostunun katılımıyla "tekrîm, tebcîl ve tes'îd" edilmiştir ki bu töreni de görkemli bir jübile sayılabilir. Zira Edebiyat Şubesi'nin tertip ettiği bu merasimde Samipaşazade Sezai, Cenab Şahabeddin, Faik Ali, Nâmık Kemalzâde Ali Ekrem, Ubeydullah Efendi, Pirizâde İbrahim, Abdullah Cevdet, Matbuat Cemiyeti Reisi ve Giresun Mebusu Hakkı Tarık, Ahmet İhsan, Abdülhak Şinasi, İzzet Melih, Necib Asım, şairin hemşiresi Abdülhak Mihrünnisa, Emine Semiye Hanım, Şükufe Nihal, Halide Nusret, Mebrure Hurşit, Hilâl-i Ahmer Reisi Ali Paşa, Darülfünun Müderrislerinden Mustafa Şekib, Halil Nimetullah, Darülbedayi Müdürü Suphi Bey gibi dönemin birçok aydın ve sanatkârı hazır bulunmuştur. Törene ayrıca birçok genç edip, ressam, heykeltıraş, muallim, gazeteci de iştirak etmiştir. Şehremini Muavini Hâmid ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Reisi Sadeddin Ferid Beyler şehrin şaire hürmetini izhar ve temsil etmişlerdir. Abdülhak Hâmid, Kontes Soranzo, şairin torunları otomobillerle gelmiş, Edebiyat Şubesi Reisi Hüseyin Rahmi ve şubenin

²⁷⁷⁴ Ülkemizde tunçtan yapılan ilk büst, heykel Hâmid adına Sanayi-i Nefise Mektebi'nde imal edilmiştir. Bkz. "İlk Heykel", *Cumhuriyet*, nr. 1718, (17 Şubat 1929): 1.

²⁷⁷⁵ Örnek olarak bkz. "Abdülhak Hâmit 79 Yaşında", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1800-115, cilt 69, (12 Şubat 1931): 165, 167.

²⁷⁷⁶ "Şair-i Azam 77 Yaşında", *Cumhuriyet*, nr. 1707, (6 Şubat 1929): 2, 4.

idare heyeti azası tarafından karşılanmıştır ki bu hâliyle tören bir “biat merasimini” andırmaktadır. Salona alkışlar eşliğinde giren şair için özel bir mevki hazırlanmış, Hâmid yerine otururken Samipaşazade Sezai’yi de yanına almıştır.²⁷⁷⁷

Edebiyat Şubesi Umumi Kâtibi Halid Fahri Bey, şubenin şaire karşı hürmet ve tazimini izhara vesile bulduğu için memnun olduğunu söyleyerek merasimi açmış, ardından İsmail Müştak Bey hitabede bulunmuştur. Genel olarak konuşmalarda Hâmid’in insan üstü bir varlık ve dehâ sahibi bir şair oluşuna keskin vurgu vardır. İsmail Müştak’ın (Mayakon) şu sözleri, edebiyat camiasının genel yaklaşımını yansıtır:

“... Maamafih fani rakamlara da behemehal bir mana vermek ve bu içtimain medlûlünü behemehal tesbit etmek lazım ise diyeceğim ki bu *ihlifal*, bundan seksen sene evvel bahtiyar ufuklarımıza doğmuş büyük yıldızın seksen senelik seyr-i nurânisindeki merhale-i i’tilâyı temâşa için gelmiş *insanların bir âyin-i vecd ü istiğrakıdır*.”²⁷⁷⁸

İsmail Müştak sözlerini Tevfik Fikret’in Hâmid için yazdığı şiiri okuyarak bitirmiştir. İbrahim Necmi Bey de şairin edebî şahsiyet ve hayatını tahlil eden bir hitabede bulunmuştur. Bu konferanstan sonra gençler tarafından şairin şiirlerinden bazıları inşad edilmiştir. İhtifalin sonunda İsmail Müştak tekrar sahneye gelmiş ve Abdülhak Hâmid Bey tarafından yazılmış hitabeyi okumuştur. Hâmid’in teşekkür mahiyetindeki sözlerinde merasimden duyduğu memnuniyet vardır:

“Seksan yaşına ermek ihtiyarlıktır ve ihtiyarlık hürmete layıktır, fakat bu da mahlûkattan ziyade Hâlık’a ait olduğundan bu sinn-i kemal bana bugünkü gençlerimizin hâiz-i kemâlât olmakta bulunduklarını idrak ettirdi ve o sayede bugünkü mesut günlere yetiştiği için ihtiyarlıktan çok memnun bulunuyorum.”²⁷⁷⁹

79. yaş yıldönümüne hastalığı sebebiyle katılamayan Hâmid’in yaş kutlaması, Abdülhak Şinasi Hisar gibi dostlarının gazetelere yazdığı makalelerle telafi edilmiştir.²⁷⁸⁰ Abdülhak Şinasi, şairin 82. yıldönümünü de yine hatıralar ve latifeler eşliğinde gündemde tutmaya devam etmiştir.²⁷⁸¹ Abdülhak Hâmid’in 80²⁷⁸², 82²⁷⁸³, 83²⁷⁸⁴, 84²⁷⁸⁵, ve 85. yaş günleri de

²⁷⁷⁷ “Aptülhak Hâmid’in 80’inci Yaşı Münasebeti(y)le”, *Vakit*, nr. 4339, (6 Şubat 1930): 1, 4.

²⁷⁷⁸ “Aptülhak Hâmid’in 80’inci Yaşı Münasebeti(y)le”, 4.

²⁷⁷⁹ “Aptülhak Hâmid’in 80’inci Yaşı Münasebeti(y)le”, 4.

²⁷⁸⁰ Abdülhak Şinasi Hisar, “Abdülhak Hâmid İçin”, *Cumhuriyet*, nr. 2426, (5 Şubat 1931): 3. Ayrıca Abdülhak Şinasi Hisar’ın 79 ve 82. yaş yıldönümlerinde Hâmid için kaleme aldığı tahlil yazıları için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Edipleri*, haz. Tahsin Yıldırım, (İstanbul Selis Kitaplar, 2005), 73-83

²⁷⁸¹ Abdülhak Şinasi, “Abdülhak Hâmit Seksen İkinci Yıldönümünde”, *Varlık*, nr. 14, (1 Şubat 1934): 214-215.

²⁷⁸² Hâmid’in 80. yaş ihtifali, 5 Şubat 1932’de Arnavutköyü’ndeki Feyziâti Lisesi merasim salonunda kutlanmıştır. Hâmid’in rahatsız olduğu için katılamadığı ihtifale şehrin bütün münevverleri, vali muavini, Köprülüzade Mehmet Fuad, İbrahim Alaeddin, İsmail Müştak (Mayakon), müderrris ve talebeler iştirak etmiştir. İhtifaldeki konuşmada Köprülüzade’nin “*Fuzulî’den sonra Hâmit kuvvetinde bir şahsiyet yoktur.*” cümlesi dikkat çekerken İsmail Müştak ve İbrahim Alaeddin de birer konuşma yapmıştır. *Makber* ve

görmekle kutlamalarla müdürlüğünü Hıfzı Tevfik'in yaptığı Arnavutköyü'ndeki Feyziâti Lisesi'nde idrak edilmiştir. 1930 sonrası kutlamalarda Fuad Köprülü, İsmail Müştak, İbrahim Alaeddin Gövsa gibi önemli edebiyatçılar katılım göstermiştir. Bu yaş dönümlerinin verdiği heyecanla Hâmid'in Türk edebiyatının ilk Nobel adaylığı da dillendirilmiştir.²⁷⁸⁶ Bu törenlere sıklıkla katılan Nurettin Sevin, 1927 senesinde Hâmid'in 75. yaş yıldönümünde²⁷⁸⁷ törenden sonra “*Ne yazık Hâmid'in eserlerini sahneye koymak kâbil değil!*” denildiğini ve bunun üzerine “*Lisan tarafı müstesna, fakat eserlerinin beş altı tanesi bol hareketli şeylerdir. Birçok yerlerini kesmek suretiyle sahneye koymak kâbidir.*” diyerek gayrete gelindiğini, yaklaşık 9 ay çalışarak 1932 yılındaki törende *Tezer*'i nasıl sahnelendiğini anlatmaktadır. Bu yönüyle ihtifal ve jübilelerin edebiyatçıların eserlerinin sahneye uyarlanmasına ve farklı temsillerle aktüel zamanda yeniden hatırlanmasına da hizmet etmiştir. 1932 yılın 5 Şubat'ında 9 aylık mesai sonunda *Tezer*'in İstanbul'daki bütün edebiyat ve sanatseverlerin doldurduğu bir salonda sahnelenmesi, yazarına gurur vesilesi olmuştur. Törenden sonra Hâmid, oyuncularla fotoğraf çektirirken “*Hayatımın sekseninci yılında ilk defa olarak bir eserimin yanlışsız oynandığını gördüm.*” cümlesini sarf etmiştir. Nurettin Sevin, hem konuşma kurallarına uygun hem de vezin hatasından salim olarak sahnelenen söz konusu oyunun, Türkiye'de ilk defa suflörsüz ezbere oynanmış tiyatro temsili olduğunu belirtmektedir. O günden sonra Hâmid de Maçka Palas'taki dairesinde kendisini ziyarete gelen Nurettin Sevin'i misafirlerine “Eserimi,

---

Tezer'den okunan parçaların yanında mektep talebeleri *Eşber*'den bir perde sahneye koymuşlardır. Bkz. “Abdülhak Hâmid'in Sekseninci Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 2786, (6 Şubat 1932): 3.

²⁷⁸³ Hâmid'in doğumunun 82. yıldönümü, 5 Şubat 1933 Pazar günü, Arnavutköyü'ndeki Feyziâti Lisesi merasim salonunda kutlanmıştır. Yaklaşık 700 kişinin katıldığı bu toplantıda Sami Paşazade Sezai, Uşşakîzâde Hâlid Ziya, Cenab Şehabeddin, Hüseyin Siret de hazır bulunmuştur. Merasimde Abdülhak Hâmid'in minnet duygularını ifade eden hitabesini İsmail Müştak Bey okumuştur. Ardından Mektep Müdürü Hıfzı Tevfik Bey kürsüye gelerek Hâmid'in edebiyatımızda ve dilimizde yaptığı fevkaledelikleri anlatmıştır. Cenab Şahabeddin, Hâmid'in edebî mücadelelerinden bahsederken İsmail Müştak da şairin edebî, fikri hüviyetini tahlil etmiştir. Bu tür toplantılarda bir ritüel pratiği olarak Hâmid'in şiirleri okunduğu gibi *Tezer*'den üç fasıl, mektep mezunları ve talebelerce temsil edilmiştir. Bkz. “82'nci Sene: Abdülhak Hâmit B.in Doğuşunun Yıldönümü”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1904-219, cilt 73, (9 Şubat 1933): 170.

²⁷⁸⁴ Hâmid'in 83. yaş münasebetiyle 5 Şubat 1934 Pazartesi günü yine Arnavutköyü'ndeki Feyziâti Lisesi'nde bir merasim yapılmıştır. Hâmid'in hayatından, eserlerinden bahsedilerek tiyatro eserlerinden bazı parçalar temsil edilmiş, şiirleri okunmuştur. Bkz. “Abdülhak Hâmit 83 Yaşında”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1955-270, cilt 75, (8 Şubat 1934): 161.

²⁷⁸⁵ Ercüment Ekrem Talu'nun Hâmid'in 84. yaş münasebetiyle neşrettiği yazı için bkz. “Hâmid”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2008-323, cilt 77, (14 Şubat 1935): 185.

²⁷⁸⁶ Bkz. “Abdülhak Hâmit İçin...”, *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1904-219, cilt 73, (9 Şubat 1933): 175.

²⁷⁸⁷ Yazar Nurettin Sevin, burada yanlış hatırlıyor olmalıdır. Hâmid'in 75. yaş Galatasaray Lisesi'nde kutlanmıştır, arkadaşı Hıfzı Tevfik'in özel lisesi olan Arnavutköyü'ndeki Feyziâti Lisesi'ndeki Hâmid kutlamaları sonraki yıllardadır.

Tezer’imi ihya eden adam” diye takdim etmiştir. Bu teşvikler sonucunda *Tezer*’den sonra *İlhan* ve *Turhan* da temsil edilmiştir.²⁷⁸⁸

Hâmid, 80. yaş yıl dönümünde “Edebiyattaki İnkılapçı” sıfatıyla dönemin tanınmış edebiyatçılarının konuşmacı olarak yer aldığı törenlerde kendi sanat ve edebiyatının geldiği noktayı dinleme fırsatını bulmuş nadir kişilerdendir. Her yazara nasip olmayan bu her biri jübile mahiyetinde merasimlerde Fuad Köprülü, Hâmid’e gelen eleştirilere cevap vermiş ve şairi kendisinden önceki Şeyh Galib, Şinasi, Nâmık Kemal gibi şairlerle kıyaslayarak edebiyatta yaptığı yeniliklerin özgünlüğünü savunmuştur.²⁷⁸⁹ Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dönemin edebiyat, bilim, kültür ve sanatının filizlendiği mahfillerde varlığını idrak eden Hâmid, karizmatik şahsiyetini yaşadığı sürece muhafaza etmiş, bulunduğu her edebî muhitte el üstünde tutulmuş, her dönemde devletten destek görmüş ve nihayet görkemli yaş kutlamalarının hazzını duyarak kendisinden önce hiçbir yazara nasip olmayan bir ihtişamla son jübilesini vefatı sonrası toplanan muazzam kalabalıkla yapmıştır.

Hâmid hayatta gördüğü itibarlı törenlere paralel olarak ölümünde de gösterişli bir şekilde ebedi makberine defnedilmiştir.²⁷⁹⁰ 13 Nisan 1937 günü hayata gözlerini yuman Hâmid için edebiyat tarihinde hiçbir şair ve yazara nasip olmayacak şekilde görkemli bir cenaze alayı düzenlenmiş ve Hâmid ihtifallerinde belirttiğimiz üzere devletin de iştirakiyle Zincirlikuyu Kabristanı’nın 1 numaralı ölüsü olarak ebediyete uğurlanmıştır. Hâmid’in ölümü Türk edebiyatına damgasını vurmuş büyük yazarların hayatta iken takdir edilmesine dair kanaati pekiştirmiş, bu törenlerin lüzumuna dair bilinci desteklemiştir. Bu kayıptan 1 ay sonra düzenlenecek Hâlid Ziya jübilesinde, Türk edebiyatının şahit olduğu bu nadir cenaze töreninin de tesiri vardır.

²⁷⁸⁸ Nurettin Sevin’in Hâmid’in 30. ölüm yıldönümünde naklettiği hatıralarından Arnavutköyü’ndeki Feyziâti Lisesi’nde periyodik olarak Hâmid’in yaş kutlamalarının yapıldığını öğreniyoruz. Yalnız 1929 yılında lisenin yanması üzerine törenler yapılamamıştır. 1931 yılındaki kutlama törenine de şair hasta olduğu için iştirak edememiştir. Bkz. Nurettin Sevin, “Abdülhak Hâmit Tarhan’dan Hatıralar”, *Hisar*, sayı 41, (Mayıs 1967): 8-9.

²⁷⁸⁹ “Edebiyattaki İnkılâpçı: Büyük Hâmid’in Doğuşunun 80’inci Yıl Dönümü”, *Vakit*, nr. 5058, (6 Şubat 1932): 1, 4.

²⁷⁹⁰ Jübile üzerine bir eser neşreden Selçuk Karakılıç’ın kitabında dile getirdiği “*Hatta Şair-i Azam ölünce şaşaalı bir cenaze töreni düzenlenmiş olmasına rağmen yaşarken gösterişli bir jübile töreni yapılmamıştır.*” hükmü gerçekliği yansıtmamaktadır. Yukarıda ayrıntılılarıyla anlattığımız üzere Hâmid için yaş yıldönümlerinde jübile formunda törenler yapılmış, hayatında kendisi için düzenlenen birçok görkemli merasime şahit olmuştur. Bkz. Karakılıç, a.g.e., 19.

5.2.2. HÂLİD ZİYA UŞAKLIGİL’İN 55. SANAT YILDÖNÜMÜ JÜBİLESİ (5 MAYIS 1937)

Yaş günü kutlaması adı altında Abdülhak Hâmid ve Mehmet Emin Bey (1929) için düzenlenen jübileleri bir kenara bırakılacak olursa örgütlenmiş ve çerçevesi önceden planlanarak jübile kastıyla icra edilmiş ilk edebî jübile Halid Ziya Uşaklıgil’in 55. Sanat Yıldönümü’dür. Cumhuriyet döneminde “samimi bir kadirşinaslık eseri olarak kabul edilen” jübile gecesinde Türk nesrinin ve Türk romanının Halid Ziya’da aldığı güzelliklerin tahlili yapılırken Türk’ün idrakinde ve vicdanında bıraktığı meziyetler ve kıymetler terennüm edilmiştir.²⁷⁹¹ Halid Ziya jübilesinin yapıldığı tarihlerde edebiyat dünyasının gündeminde vefatının üzerinden birkaç ay geçmiş Mehmed Âkif ve henüz yeni vefat eden Abdülhak Hâmid vardır. Gazete ve dergilerde bu iki şaire dair tartışma, kritik ve tahlillerin devam ettiği bir süreçte *Aşk-ı Memnu* yazarına bir jübile yapılmıştır.²⁷⁹²

Halid Ziya için jübile fikri, ilk defa geçirdiği bir kaza sonrası Yeşilköy’deki köşkünde kendisini ziyarete giden heyet tarafından dile getirilmiştir. Heyette İstanbul Halkevi Müdürü Burhan Bey, Meliha Avni Sözen, Nusret Safa Coşkun, İskender Fahrettin Sertelli gibi isimler yer almıştır. Halkevi üyelerinin ve Reis Agâh Sırrı Levent’in taziyetlerini sunmak üzere gelen heyet, edebî hayatının elli yıllık mazisi olan Halid Ziya’ya jübile tasavvurunu dile getirmiştir. Konuşma sırasında Milli Edebiyat anketçisi Nusret Safa Coşkun, yazara hitaben halkevlerinin teklifini şöyle iletmiştir:

“Gençlik sizin için bir jübile yapmayı da düşünüyor, üstadım! Türk gencinin en bariz ve ulusal vasıflarından biri de ‘ulularını unutmamaktır.’ Biz ancak bunu yapmakla vazifemizi tamamlamış olacağız.”²⁷⁹³

Halid Ziya, bu tekliften son derece memnun olmuş, “*Ben böyle bir gecede duyacağım heyecana tahammül edebilecek miyim acaba?*” cevabını vermiştir. İstanbul Halkevi’nin jübile için hazırlıklarına 1936 yılı sonlarında başladığını gösteren bu habere göre, “40

²⁷⁹¹ Jübile gecesine dair M. Turhan Tan’ın intibaları için bkz. M. Turhan Tan, *Köşe Penceresinden: Dil ve Edebiyat Yazıları*, haz. Bilâl Kas, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 174-176.

²⁷⁹² Önce Mehmed Âkif, daha sonra Hâmid üzerine bir anket açarak dönemin şair ve yazarlarının görüşlerini dergi sayfalarına taşıyan *Yeni Adam* dergisi, Hâmid anketi devam ederken 176. sayısında Halid Ziya Jübilesi’ni kapak konusu yapmıştır. Türk edebiyatında bir nevi Rönesans mübeşşiri sayılan Hâmid ile ilgili yazarlara sorulan sorulardan biri de “en büyük Türk şairi” olup olmadığıdır. Anket cevapları ve jübile için bkz. “Halit Ziya 55’inci Sanat Yılı”, *Yeni Adam*, nr. 176, (13 Mayıs 1937): 10-11, 14-15.

²⁷⁹³ İskender Fahreddin (Sertelli), “Bir Kadirşinaslık: Halkevi Türkiye’de İlk Defa, 40 Sene Yazan Edibe Jübile Hazırlıyor”, *Açık Söz*, nr. 226, (1 Aralık 1936): 5. Ayrıca bkz. Bkz. Karakılıç, a.g.e., 23-25.

yıllık edebî saltanatının böyle bir kadirşisanlık ikilisi ile tetvîc ve tes'îd merasimi" için Belediye Reisi Muhittin Üstündağ'a da bu vesileyle çağrıda bulunulmuştur.²⁷⁹⁴ 1937 yılı başlarında başta Eminönü Halkevi olmak üzere halkevleri, büyük edebiyat adamlarını anmak için birer gece düzenlemeye karar vermiştir. Bunlar arasında Hâmid Gecesi, Halid Ziya Gecesi, Nedim Gecesi, Fuzulî Gecesi, Hüseyin Rahmi Gecesi, Ahmed Refik Gecesi planlanan geceler arasındadır.²⁷⁹⁵

Halid Ziya'nın jübile programı ve konuşmacıları aynı gün önce gazetelerde ilan edilmiştir. *Son Posta* gazetesindeki ilana göre 5 Mayıs 1937 Çarşamba akşamı saat 21.30'da düzenlenecek programın akışı ve konuşma sırası şöyledir:

"1-Konferans: Agâh Sırrı Levend tarafından

a) Servet-i Fünûn Edebiyatı

b) Servet-i Fünûn nesri

c) Halit Ziya'nın eserleri, edebî şahsiyeti, romanlarının vasıfları ve kahramanları.

2- Konser: Evimiz orkestrası tarafından.

3- Hâtıralar: Hüseyin Siyret tarafından.

4- Hâtıralar: Ali Kâmi tarafından.

5- Hâtıralar: İzzet Melih tarafından.

6- Eserlerinden bazı parçalar: Muvaffak tarafından.

*7- Hitabe: Meliha Avni tarafından. "*²⁷⁹⁶

İstanbul Eminönü Halkevi'nin Neşriyat Kolu tarafından Eminönü Halkevi'nde yapılan merasim, gazetelere *"Türk edebiyatının büyük üstadına karşı, yarım asırdan fazla süren bir sanat hayatından sonra vatandaşları tarafından gösterilen ilk alenî sempati"* olarak aksetmiştir.²⁷⁹⁷ Münevver bir kitlenin doldurduğu salonda düzenlenen merasime bütün gazeteciler, şairler, edipler, romancılar ve edebiyat meraklılarından müteşekkil büyük bir kalabalık iştirak etmiştir. Eski ve yeni nesillere mensup birçok tanınmış edip ve muharriri bir araya getiren jübileye katılanlar arasında Yahya Kemal haricinde Hüseyin Siret, Şükufe Nihal, İzzet Melih, Hüseyin Cahid, Agâh Sırrı, şair İsmail Safa ve Vefa'nın kardeşi Ali Kâmi Bey, Meliha Avni (Sözen), yerli ve ecnebi birçok gazeteci, üniversite profesörleri

²⁷⁹⁴ İskender Fahreddin, a.y., 5.

²⁷⁹⁵ H. F. [Hikmet Feridun Es], "Yalnız Edebiyat Sahasında Değil...", *Akşam*, nr. 6673, (17 Mayıs 1937): 3.

²⁷⁹⁶ "Halit Ziya Gecesi", *Son Posta*, nr. 2427, (5 Mayıs 1937): 11; "Halit Ziya Gecesi", *Tan*, nr. 735, (5 Mayıs 1937): 4.

²⁷⁹⁷ "Büyük Sanatkarın 55'inci Sanat Yıldönümü Nasıl Tes'it Edildi?", *Haber Akşam Postası*, sayı 1895, (6 Mayıs 1937): 11.

muharrirler şairler, ressamalar vardır. Toplantı, radyo ile de verilmiş olduğundan yurdun her tarafında bu merasim dinlenmiştir.²⁷⁹⁸

Saat 21.30'da Halid Ziya, yanında Agâh Sırrı Levent, Refik Ahmet Sevengil olduğu halde bütün katılımcıların alkışlarıyla salona girmiştir. Organizatör ve Eminönü Halkevi Başkanı Agâh Sırrı, *Servet-i Fünûn* edebiyatının yazarda ve Halid Ziya'nın bu edebî mektepte mukabil tesirlerini izah ettikten sonra sözü *Servet-i Fünûn*'un neşrine getirerek Uşaklıgil'in bu edebî mektepteki mevkiini açıklamış ve yazmış olduğu eserleriyle muhtelif devrelere mensup genç nesiller üzerinde yaptığı tesirleri ortaya koymuştur.²⁷⁹⁹ Agâh Sırrı, onun eserlerindeki yenilikleri ve kahramanlarını da uzun uzun tahlil etmiştir. Başkanın konferansından sonra halkevi orkestrası, Cemil'in idaresinde Chubert ve Mozart'tan bazı parçalar çalmış, Nusret Safa da Halid Ziya Uşaklıgil'e gelen telgrafları okumuştur. Ardından Hüseyin Siret, büyük romancıya ait hatıralarını, *Nemide*'yi nasıl okuduğunu, Halid Ziya'yı nasıl tanıdığını anlamıştır. Hüseyin Siret'i İzzet Melih takip etmiştir. İzzet Melih, "Üstadım Halid Ziya" ismini taşıyan hitabesinde yazarın sanatını tahlil etmiş ve onun edebiyatımıza getirdiği yenilikleri açıklamıştır.²⁸⁰⁰ Onun ardından Darüşşafaka Müdürü Ali Kâmi Akyüz, Halid Ziya hakkındaki düşüncelerini dile getirirken Muvaffak Hüsnü Benderli de Halid Ziya'dan bazı parçalar okumuş ve kürsüyü Halkevi Neşriyat Kolu Başkanı Bayan Meliha Avni'ye bırakmıştır. Gençliğin hissiyatında tercüman olan bu heyecanlı konuşmalardan sonra Halid Ziya'yı kürsüye davet etmiş, saygılarını arz ve kendisine büyük bir buket takdim etmiştir. Davet ikramla son bulmuştur.²⁸⁰¹

Söz konusu jübilede hakkında yapılan konuşmaları dinleyen Halid Ziya, elli senelik insan ömründe birçok şeyin değişeceğini, değişmeyen bir şey varsa onun da "insanlıktaki hasâil-i güzîde" olacağını belirtmiştir. Halid Ziya'ya göre "Eskiliğe, yaşlılığa az çok eser bırakmış olan bir ömre karşı iltifat ve kadirşinaslık kabilinden birtakım hasâil-i güzîde vardır ki"

²⁷⁹⁸ "Halit Ziya Uşaklıgil'in 55'inci San'at Yılı", *Kurun*, sayı 6937-1057 (6 Mayıs 1937): 1; "Büyük Sanatkârın 55'inci Sanat Yıldönümü Nasıl Tes'it Edildi?", 11.

²⁷⁹⁹ Agâh Sırrı Levent'in konuşma metni için bkz. "Halit Ziya Uşaklıgil'in 55'inci San'at Yılı", 1, 5; "Üstat Halit Ziya'nın Elli Beşinci San'at Yılı Dün Gece Kutlandı", *Tan*, nr. 736 (6 Mayıs 1937): 2; "Halid Ziya Gecesi", *Akşam*, nr. 6662, (6 Mayıs 1937): 2.

²⁸⁰⁰ İzzet Melih, jübiledeki hitabesini daha sonra *Akşam* gazetesinde neşretmiştir. İlk Söz'den sonra Halid Ziya'nın edebî hayatını ve eserlerini tahlil eden bu hitabenin ara başlıkları şöyledir: 1- Halid Ziya'nın Edebî Hayatı: Çocukluk Hayatı, İlk Romanları, Küçük Hikâyeleri, 2-Sanatının Mümeyyiz Vasıfları, 3- Halid Ziya'nın Hüviyeti, 4-Güzellik ve Sanat Aşkı. Geniş bilgi için bkz. İzzet Melih, "Üstadım Halid Ziya", *Akşam*, nr. 6662, (6 Mayıs 1937): 6, 9.

²⁸⁰¹ "Halid Ziya Gecesi", *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 984; "Halit Ziya Uşaklıgil'in 55'inci San'at Yılı", 5; "Üstat Halit Ziya'nın Elli Beşinci San'at Yılı Dün Gece Kutlandı", 2; , "Halit Ziya Gecesi", *Son Posta*, nr. 2428 (6 Mayıs 1937): 10; "Büyük Edibin 55'inci San'at Hayatı Kutlandı", *Cumhuriyet*, nr. 4661, (6 Mayıs 1937): 1, 7. Ayrıca bkz. Bkz. Karakılıç, a.g.e., 28-32.

kendisine bu gece bu şekilde iltifat edilmiştir. Halid Ziya jübilesinin eserleri adına değil, gençlik adına değerini şu cümleyle ortaya koymuştur:

“Ben bu meziyeti benim eserlerimin hesabına değil, sizin hesabınıza, gençliğin hesabına kaydediyorum.”²⁸⁰²

Jübile günü Halid Ziya, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetelerine birer röportaj vermiş, bütün sanat hayatının safhalarını Kandemir ve Şevket Hıfzı'ya anlatmıştır. Bu mülakatlardan Halid Ziya'nın ilk yazısının, mektepte iken başından geçen bir aşk münasebetiyle yazdığı “Aşkımın Mezarı” başlıklı mensur şiir olduğunu öğrenmekteyiz. *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderilen bu yazı ile gazetenin tek hâkimi Muallim Naci'nin bu ilk yazısıyla alay etmesi, Halid Ziya'nın unutamadığı hatıraları arasındandır. Yazarın ilk makalesi de İzmir vilayetinin resmi gazetesinde neşredilen “Uyku Nedir?” fıkrasıdır.²⁸⁰³

Halid Ziya jübilesi, yazarların edebiyatımızdaki yerini ve önemini gündeme getirerek uzun yıllar edebiyat vadisindeki hizmetlerini tahlile zemin hazırlamıştır. Nitekim birçok gazete bu paralelde yazılar neşretmiş, Halid Ziya gibi diğer edebiyatçılar için de geceler düzenlenmesi konusunda çağrılar yapılmıştır. Hikmet Feridun, bu büyük “kadirşinaslık hareketi”nin (jübilenin) yalnız edebiyat sahasında değil; ilim, fen ve diğer güzel sanatlar alanında da yaygınlaşmasını talep etmiştir. Halkevlerinde büyük edebiyat adamlarını anmak için düzenlenen geceler gibi başka halkevlerinde de Besim Akalın Gecesi, Âkil Muhtar Gecesi, Şemseddin Sami Gecesi, Mimar Sinan Gecesi yapılmasını teklif etmiştir. Bu gecelerin çoğalmasıyla elde edilecek kazanımı Hikmet Feridun şöyle açıklamaktadır:

“Büyük ilim adamlarını, büyük sanat adamlarını anmakla hem onlara duyduğumuz hürmet ve hayranlık hislerini ifade etmiş, hem de bu vesile ile memlekette ilim, sanat, fen hareketlerini daha ziyade körüklemiş olacağız...”²⁸⁰⁴

Benzer bir çağrı, düzenlediği anket dolayısıyla tartışmaların odağında olan *Tan* gazetesinde Ahmet Emin Yalman tarafından gelmiştir. Hem jübile hem tartışmalar, Eminönü Halkevi'nin tertip ettiği edebî geceler gibi başka toplantılara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

²⁸⁰² Halid Ziya'nın jübilesi münasebetiyle yaptığı konuşmanın tamamı için bkz. “Hâlid Ziya Uşaklıgil'in 55'inci Sanat Yılı Münasebeti(y)le Yapılan Toplantıda Söylediği Hitabe”, *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 980-981; “Halid Ziya Uşaklıgil'in Kıymetli Bir Hitabesi”, *Akşam*, nr. 6663, (7 Mayıs 1937): 6, 9; “Büyük Sanatkârın 55'inci Sanat Yıldönümü Nasıl Tes'it Edildi?”, 11.

²⁸⁰³ Halid Ziya'nın asıl yazı hayatı İzmir'de iki arkadaşıyla tesis ettiği *Risale-i Mevkûte* adlı mecmuada başlamıştır. Röportajında Halid Ziya, en sevdiği eseri, gençliğin eserlerini anlamakta güçlük çekmesi, o tarihlerde romanın gelişimi gibi meselelere dair fikirlerini beyan etmiştir. Halid Ziya'nın gençliğe öğüdü de şöyledir: “Ben yalnız muvaffakiyetin yegâne âmili olmak üzere bir çare mevcut olduğuna iman ettim: Okumak...” Geniş bilgi için bkz. [Feridun], Kandemir, “55'inci San'at Yılı'nı Kutluladığımız Edib Halid Ziya Gençliğe Hitab Ediyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4660, (5 Mayıs 1937): 3, 7; Şevket Hıfzı, “Halid Ziya Uşaklıgil'in Yarım Asırlık Edebî Hayatı”, *Akşam*, nr. 6661, (5 Mayıs 1937): 6, 8.

²⁸⁰⁴ H. F. [Hikmet Feridun Es], “Yalnız Edebiyat Sahasında Değil...”, *Akşam*, nr. 6673, (17 Mayıs 1937): 3.

Gerekçeler ise şöyle sıralanmıştır: “Bir neslin mazisiyle, özellikle yakın mazisiyle ilgisini kesmemesi için o devrin edip ve şairlerini tanıtmak lazımdır. Bunun için de kuvvetli bir propagandaya ihtiyaç vardır. Bu hususta halkevlerinde büyük bir görev düşmektedir.”²⁸⁰⁵

Halid Ziya’yı tanıyan şair ve yazarlar, bu jübileyi birçok yönüyle değerlendirmiştir. Jübileler bu anlamda bir yazarın edebiyata katkısının, kendisinden sonraki kuşaklara nasıl ve ne şekilde tesir ettiğinin tartışıldığı fırsat dilimleridir. Halid Ziya jübilesi bunun ideal örneklerindendir. Peyami Safa’ya göre bu jübile, “roman tarihimizin en büyüğünü topluluk için selamlama ve onun elli beş seneden beri elinden düşmeyen kalemini öpüp başlara koymak fırsatı”dır.²⁸⁰⁶ Peyami Safa, Dostoyevski’nin “*Biz hepimiz Gogol’ü mantosu altından çıktık.*” sözünün Türk romanında Halid Ziya için tekrar edilmesini dile getirirken bütün romancıların ondan etkilendiğini, ona borçlu olmayan bir romancı bulunmadığını iddia etmiştir. Geceye neden katılmadığını bilemediğimiz Peyami Safa’nın iddiasına delilleri şöyledir:

“Halid Ziya Uşaklıgil, kendisinden evvel masal ve macera arasında sallanan Türk romanına insan ruhunu, endişelerini soktu; zamanının edebî gençliğini üslûb âvareliğinden, ifade lâübaliliğinden utanmaya alıştırdı. Ahmed Mithat an’anesinin hırka ve entari(y)le sokakta dolaşan kalemleri yanında rabutalı ve terbiyeli bir nesrin ne olabileceğini ortaya koydu...”²⁸⁰⁷

Peyami Safa, Türk romanında Halid Ziya’dan önce tahlil olmadığının kolayca söylenebileceğini fakat Halid Ziya’dan sonra tahlil olduğunu söylemek için epey düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Peyami’ye göre pek nadir kalemler, onun edebiyatımıza getirdiği ruh romancılığı (psikolojik tahlil) an’anesini muvaffakiyetle devam ettirmişlerdir.²⁸⁰⁸

Midhat Cemal, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi tarafından kurulan siyaset, ilim ve sanat dergisi olan *Her Ay*’da neşrettiği “Halit Ziya Gecesi” başlıklı yazısında jübileyi Halid Ziya’nın *Aşk-ı Memnu*, *Mavi ve Siyah*, *Mahalleye Mevkuf* gibi eserleriyle bizden alacağı “senetlere müstenit” “bir borcun ödenmesi” şeklinde nitelendirmiştir. Paris’te Anatole France adına posta pulu çıkarıldığı bir günde bu borcun ödenmesi -Midhat Cemal’e göre- manidardır. Jübile vesilesiyle Halid Ziya’nın Türk edebiyatındaki yerini de tahlil eden Midhat Cemal’e göre *Servet-i Fünûn*’u bir edebiyat devrinin adını yapan Fikret ile Halid Ziya’dır. O, “*bizim nesrimizde ilk adamdır. Fikret nazımda, Halit Ziya nesirde iki mühim şeyi*

²⁸⁰⁵ Ahmet Emin Yalman, “Yeniler Eskileri Tanımıyorlar”, *Tan*, nr. 737, (7 Mayıs 1937): 5.

²⁸⁰⁶ Peyami Safa, “Halid Ziya Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4660, (5 Mayıs 1937): 3.

²⁸⁰⁷ Peyami Safa, “Halid Ziya Gecesi”, 3.

²⁸⁰⁸ Peyami Safa, “Halid Ziya Gecesi”, 3.

vermişlerdir: *Kitap'ı. Halid Ziya'nın diğer edebiyatçılardan ayrıldığı bir başka nokta ise saray devrinde herkes, politikanın cazibesine kapılmış iken o, güç bir şeyi başarmış ve "politikasız bir edebiyatla devrini fethetmiştir."* Bu kanaatleri dışında Kuntay'ın başka tespitleri de vardır: Halid Ziya, sanatı sahiden seven adamdır. Müreffeh bir adamda elli sene süren sanat aşkı, bir ahlak fazileti olduğu kadar "sessiz, cakasız bir sanat imanıdır." İşte 5 Mayıs gecesi herkes hem Türk romancısını, hem bu iman adamını alkışlamıştır.²⁸⁰⁹

Halid Fahri, jübile vesilesiyle birtakım teklif ve tavsiyelerde bulunmuş, farklı açılardan ihtifal ve jübilelerin teorik imkânlarını tahlil etmiştir. "*Hakiki sanatkâr, eserinin üstünde dağ gibi yükselmiş olan adamdır!*" diye Halid Fahri, Halid Ziya'nın jübilesi dolayısıyla "âdeta imtihanda muvaffak olmuş ve birinci çıkmış bir talebe vaziyetine" sokulmasını eleştirmiştir. Halid Fahri'ye göre Halid Ziya, jübilesi yapılmadan da parlak bir şöhrete sahipti. Bu yüzden sanatkârlar için geceler yapılırken daha esaslı programlar hazırlanmalıdır. İhtifal ve jübileler, gelişigüzel yapılmak yerine fırsat ve münasebet gözeterek yapılmalı, bu nevi kutlamalar arasında zaman fasılaları bırakılmalıdır. Sayıları gittikçe artan jübile teşebbüsleri daha sağlam, daha programlı bir şekle bürünmelidir ki fayda sağlansın. Halid Fahri, tekliflerine o günlerde ihtifalleri yapılan Yunus Emre örneği üzerinden açıklık getirmiştir:

"Halit Ziya gibi modern edebiyatımızın babası sayılacak bir san'atkarla, Halk edebiyatı içinde büyük bir kıymet olan Yunus Emre arasında devir farklarına göre bir mesafe bırakılamaz mı? Hemen sonra sağ olan sanatkârlar için yapılacak olan jübileler, az çok bir münasebet ve fırsat gözetilerek yapılırsa daha doğru olmaz mı? Mesela bir doğum tarihi, bir şiir kitabının, bir romanın intişarı, bir piyesin temsil yahut eski eserlerden birinin tekrar tab'ı veya sahneye konulması gibi bir fırsatla... Aynı zamanda bu nevi kutlamalar arasında az çok zaman fasılaları bırakmak da fena olmaz. *Çünkü en güzel şeyin, en güzel takdir gibi, hakiki kıymeti az çok azlığındadır...*"²⁸¹⁰

Hüseyin Siret Özsever, "*San'at hayatının elli beşinci yılı münasebeti(y)le Mai ve Siyah Mübdi'ine*" ithafıyla "Üstadın Şairi" başlıklı bir manzume yazmış ve 1937 yılında Matbaa-i Ebüzziya'da neşretmiştir.²⁸¹¹ Hasan Âli Yücel, *Akşam* gazetesinde Halid Ziya'ya hitaben bir mektup neşretmiş, Batı edebiyatındaki örneklerinden yola çıkarak Milli Edebiyat'tan ne

²⁸⁰⁹ Mithat Cemal, "Halit Ziya Gecesi", *Her Ay*, sayı 2, (20 Nisan-20 Mayıs 1937): 100-102.

²⁸¹⁰ Halid Fahri'nin yazısının ve tahlillerinin tamamı için bkz. Halid Fahri Ozansoy, "Edebi İhtifaller Hakkında Bazı Düşünceler", *Son Posta*, nr. 2437, (15 Mayıs 1937): 6.

²⁸¹¹ Manzumenin sonunda "28.5.1937'de basılmıştır" ibaresi vardır. Şiirinin sonundaki tarih ise 5 Mayıs 1937'dir. Bkz. Hüseyin Siret Özsever, *Üstadın Şairi*, (İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1937), 4 s.

anlaşılması gerektiğini örneklerle izah etmiştir. Bu bağlamda Halid Ziya'nın yazı hayatının 55. yılını tahlil etmiştir.²⁸¹²

Halid Ziya'nın 55. sanat hayatı kutlanırken *Tan* gazetesinin üniversite talebeleri arasında yaptığı bir anketi ileri sürerek neşrettiği cevaplar, edebiyat dünyasında asparagas haberlerin bir örneği olarak değerlendirilebilir. Gazetenin 6 Mayıs 1937 tarih ve 736 numaralı nüshasının 5. sahifesinde “Büyük Edib Halit Ziya İçin Bir Anket” başlığı altında “Üniversite Gençleri Ne Diyorlar?” şeklinde bir bölüm açılmış, katılımcılara “*Edebiyat-ı Cedide üstadı Halit Ziya'yı bugünkü gençlik okuyor mu? Okuyorsa hangi eserini beğeniyor?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu anketle gazete jübile vesilesiyle Halid Ziya'nın eserleri hakkında üniversite gençliğinin ne düşündüğünü ortaya çıkarmak istemiştir.²⁸¹³ Anketçiler arasında Fikret Alasya, “*Halit Ziya'nın eserleri arasında her devirde okunabilecek, ölmez bir eser hatırlamıyorum.*” derken Niyazi Akşit, “*Halit Ziya'yı Üniversite'de okuturlarsa okurum. Kendiliğimden bu işi yapamam.*” şeklinde garip cevaplar verince eleştiriler gecikmemiştir.²⁸¹⁴ Ankete dair ilk tepkiler, bir gün sonra matbuata aksetmiş, üniversite gençliği tarafından şiddetle protesto edilince bu cevapların hakiki olmaktan uzak ve musanna (düzmece) oldukları ortaya çıkmıştır. *Haber-Akşam Postası* en sert tepkiyi gösterenlerdendir. Gazete anketi, “Edep ve kültür bünyemize yapılan lâübalı, çocukça bir hücum” olarak nitelendirmiş, *Tan* gazetesini hatasını derhal düzeltmeye ve edibin şahsiyetine saygı göstermeye davet etmiştir.²⁸¹⁵ Gençlik arasında yapılan anketi “facia” olarak nitelendiren Muhittin Birgen, neşredilen cevapların eğer tahrif olunmamışsa “ağlanacak cevaplar” olduğunu söylemiştir. Gazeteye bu tarz haberlerin girmesine müsaade edilmesini de eleştirmiştir.²⁸¹⁶ Üniversite talebeleri, söz konusu haberi ve anketi tekzip edince *Tan* gazetesinin foyası ortaya çıkmış, diğer gazeteler de bu yalan ve düzmece haberin ısrarla üzerine gitmişlerdir. Gazeteciler, haberin

²⁸¹² Hasan-Âli Yücel, “Halit Ziya Uşaklıgil'e”, *Akşam*, nr. 6666, (10 Mayıs 1937): 6, 10.

²⁸¹³ Ankete katılan isimler şunlardır: Fikret Alasya (Edebiyat Fakültesinden), Lütfiye Giral (Edebiyat Fakültesinden), Niyazi Akşit (Edebiyat Fakültesinden), Selma (Coğrafya Enstitüsünden), Türkan (Tarih Şubesinden), Mesadet (Tarih Şubesinden), Kemal (Edebiyat Fakültesinden), Sıdika Külür (Edebiyat Fakültesinden), Nuriye (Edebiyattan), Kâmil (Tıp Fakültesinden), Muzafer Şahin (Edebiyattan), İsmi söylemek istemeyen bir kız talebe, Edebiyatçı bir bayan. Bkz. “Büyük Edib Halit Ziya İçin Bir Anket: Üniversite Gençleri Ne Diyorlar?”, *Tan*, nr. 736 (6 Mayıs 1937): 5.

²⁸¹⁴ “Büyük Edib Halit Ziya İçin Bir Anket: Üniversite Gençleri Ne Diyorlar?”, 5.

²⁸¹⁵ Gazete, iddialar üzerine Edebiyat Fakültesinden Lütfiye Giral ile bir röortaj yapmış, rivayetlerin aksine Halid Ziya'nın gençlik tarafından benimsenip saygı gördüğünü ortaya koymuştur. Bkz. “Türk Üniversiteleri Halit Ziya'a Böyle Bir Hakaret Savuramaz!”, *Haber Akşam Postası*, sayı 1895, (6 Mayıs 1937): 1, 6.

²⁸¹⁶ Muhittin Birgen, “Anket Değil, Facia”, *Son Posta*, nr. 2429 (7 Mayıs 1937): 1, 11.

mahiyetini öğrenmek için Üniversite'ye akın etmişlerdir.²⁸¹⁷ Matbuata akseden asparagas *Tan* anketine başta Hakkı Süha olmak üzere²⁸¹⁸ Nurullah Ataç²⁸¹⁹, Peyami Safa²⁸²⁰ gibi birçok edebiyatçı tepki göstermişlerdir.

Tan cephesinden gazetenin Başmuharriri Ahmet Emin Yalman, iddiaları destekleyen argümanlarla genç neslin eski yazarları tanımadığını ileri sürmeye devam etmiştir. Yalman'a göre üniversite gençleri içinde, hatta Edebiyat Fakültesi talebeleri arasında Halid Ziya'yı okumuş olanlara rastlamak güçtür. Bu hüküm, yalnız Halid Ziya için değil, diğer eski yazarlar için de geçerlidir. Gençler arasında Hâmid'i, Cenab'ı, Süleyman Nazif'i okumuş pek az kimse vardır. Bundan dolayı gençleri mesul tutamayız. Yalman, iddiasını iki neslin kullandığı dil farklılığına bağlamıştır.²⁸²¹

Eminönü Halkevi'ndeki jübileye İstanbul'un tanınmış edebî simaları iştirak etmiş, bu teşebbüsü romancılardan Sadri Ertem, Peyami Safa, M. Turhan Tan²⁸²², Burhan Cahid²⁸²³, Fikret Âdil²⁸²⁴ ayrı ayrı gazetelerde alkışlamış, her biri Halid Ziya'nın romancılıkta memlekete getirdiği kıymeti kuvvetli sözlerle takdir etmiştir. Talebelerin ağzından yazılan yalan haberler üzerine çıkan tartışma, Halid Ziya jübilesini gölgede bırakarak farklı bir boyut kazanmıştır. Bazı gazeteciler, -kaynağı belli olmasa da- bu haberlerin özellikle Üniversite'yi hedef alıp kötülediğini ileri sürmüştür.²⁸²⁵ Bu gelişmeler karşısında Üniversite adına Prof. Fuad Köprülü, gazetelere beyanatta bulunarak kendi namlarına yapılan haksız hücumdan müteessir olduklarını dile getirmiştir.²⁸²⁶

Ahmet Emin Yalman, anket hakkındaki haberler çoğaldıkça cevap neşretmeye devam etmiştir. “Riya Değil Hakikat İstiyoruz!” fıkrasında ise ortalığı yersiz velveleye verenleri

²⁸¹⁷ Ankette ismi geçen öğrencilerin ve haberin kaynağına dair Üniversite'de *Son Posta* gazetesinin yaptığı tahkikata dair bkz. N. S. [Nusret Safa], “Facia Şeklini Değiştirdi”, *Son Posta*, nr. 2430 (8 Mayıs 1937): 1, 11.

²⁸¹⁸ Hakkı Süha Gezin, “Ne Lüzum Vardı”, *Kurun*, nr. 6938-1058 (7 Mayıs 1937): 3.

²⁸¹⁹ Nurullah Ataç, “Bir Ankete Dair”, *Akşam*, nr. 6664, (8 Mayıs 1937): 3.

²⁸²⁰ Peyami Safa, “Münasebetsiz Bir Dedikodu”, *Cumhuriyet* nr. 4663, (8 Mayıs 1937): 3.

²⁸²¹ Ahmet Emin Yalman, “Yeniler Eskileri Tanıymıyorlar”, *Tan*, nr. 737, (7 Mayıs 1937): 5.

Ahmet Emin Yalman, “Aynaya Kızılmaz” başlıklı ikinci fıkrasında da anket dolayısıyla ortaya çıkan “tuhaf hiddet”in anlamsızlığına değinmiştir. Yalman'a göre gazetelerin bu mütalaaları, bir hastalık halidir. *Tan* gazetesi bir ayna vazifesi görmüştür. Bu yüzden aynaya kızılmaz ve aynayı kırmakla hakikatte hiçbir değişiklik de husule gelmez. Bkz. Ahmet Emin Yalman, “Aynaya Kızılmaz”, *Tan*, nr. 738, (8 Mayıs 1937): 5.

²⁸²² M. Turhan Tan, “Halid Ziya Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 4661, (6 Mayıs 1937): 5.

²⁸²³ Burhan Cahit, “Halit Ziya”, *Son Posta*, nr. 2428, (6 Mayıs 1937): 3.

²⁸²⁴ Fikret Adil, “Halit Ziya'nın Jübilesinde Enstantaneler”, *Son Posta*, nr. 2431, (9 Mayıs 1937): 6, 8.

²⁸²⁵ Hasan Kumçayı, “Kimi Kötülüyor?”, *Kurun*, nr. 6939-1059 (8 Mayıs 1937): 2.

²⁸²⁶ Üniversite adına Köprülü'nün ve Mustafa Şekip Tunç'un beyanatları için bkz. Kandemir, “Üniversite Talebesi İsnadı Tekzib Ediyor”, *Cumhuriyet*, nr. 4663, (8 Mayıs 1937): 1, 3. “Edebiyat Talebesi”, *Kurun*, nr. 6939-1059 (8 Mayıs 1937): 1, 3.

sükûnete ve itidale davet etmiştir.²⁸²⁷ Bu tartışmaların gölgesinde Hikmet Feridun, Halid Ziya gibi Hüseyin Rahmi için de bir jübile tertip edilmesi için çağrıda bulunmuştur.²⁸²⁸

Halid Ziya jübilesi, Türk edebiyat tarihinde kendisine haklı bir yer edinen bir yazara gösterilen minnettarlığı ifade bakımından önemli olmakla birlikte Hâmid örneğinde olduğu gibi devletin resmi kurumlarının örtülü olarak desteklediği sivil bir teşebbüstür. İlk olma özelliği, bu sayede edebiyat mahfillerinde jübile kavramından ne anlaşılmasına dair teorik tartışmaları ve bir geleneği başlatmış olmasıdır. Eminönü Halkevi'nce düzenlenen jübile, dar kapsamlı olmasına rağmen edebiyat çevrelerinde memnuniyetle karşılanmıştır. Hakkı Tarık Us gibi jübile meraklılarına ilham aşılayan bu teşebbüs, büyük yazar kültürünün geniş kitlelere yayılmasında bir eşik niteliğindedir. Ayrıca bir yazarın, edebî hayatının olgunluk döneminde hayat ve sanatına bütüncül bir gözle bakılmasına, bu kapsamda birtakım tenkit ve tahlillerde bulunulmasına yönelik edebiyat tarihimizdeki tartışmalara kapı aralamıştır. Edebî hafızanın işleyiş biçimlerini göstermesi ve sonrasında jübile geleneğinin yaygınlaşmasına hizmet etmesi bakımından Halid Ziya jübilesi, edebiyat tarihimizde bir dönüm noktası niteliğindedir.

5.2.3. PROF. DR. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN 25.TEDRİS YILDÖNÜMÜ JÜBİLESİ (4 MART 1939)

Türk edebiyatı tarihine özellikle II. Meşrutiyet sonrası yazılarıyla ciddi katkılar sunarak Türkçü mahfillerde, Cumhuriyet sonrası da uluslararası arenada adını duyuran Fuad Köprülü, aynı zamanda edebiyat tarihçisi, Kars Mebusu, Türk edebiyat profesörü sıfatlarıyla tanınmış Türk edebî ve politik hayatında önemli bir simadır. Köprülü'nün profesörlüğünün 25. yıldönümü münasebetiyle bir jübile tertibine 1939 yılı Şubat ayı ortasında karar verilmiştir.²⁸²⁹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi hocalarından Ali Nihad Tarlan, jübile organizasyonunda baş aktör olarak görülmektedir ki Tarlan'ın şubat ayı sonlarında “Köprülü Fuad Gecesi” için çalıştığı basına yansıyan röportajlarından anlaşılmaktadır.²⁸³⁰ Jübileyi hayata geçirenler Edebiyat Fakültesi talebeleridir. Gençler tarafından zengin bir program hazırladığı duyuru haberleriyle matbuata yansımıştır.²⁸³¹

²⁸²⁷ Ahmet Emin Yalman, “Riya Değil Hakikat İstiyoruz”, *Tan*, nr. 739, (9 Mayıs 1937): 5.

²⁸²⁸ H. F., “Hüseyin Rahmi Gecesi İstiyoruz”, *Akşam*, nr. 6665, (9 Mayıs 1937): 3.

²⁸²⁹ “Bir Jübile”, *Akşam*, nr. 7304, (17 Şubat 1939): 1.

²⁸³⁰ Hikmet Feridun Es, “B. Ali Nihad Diyor ki”, *Akşam*, nr. 7311, (24 Şubat 1939): 7.

²⁸³¹ “Fuad Köprülü'nün 25'inci İlim Yılı” *Cumhuriyet*, nr. 5317, (4 Mart 1939): 5.

1935 yılından itibaren Köprülü'yü ilmî ve siyasi birtakım faaliyetlerin merkezinde görmekteyiz. 1935 yılı Mayıs başında Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Türkiyat Enstitüsü'nün Ankara'ya nakli kararlaştırılmıştır. Enstitü ile beraber Prof. Fuad Köprülü ve asistanları da Ankara'ya giderek orada çalışmaya başlamışlardır. Köprülü'nün Ankara'da yeni kurulacak Edebiyat Fakültesi dekanlığına tayin edilmesinin yanında aynı zamanda sayıllığa da seçilmesi öngörülmüştür. İstanbul Edebiyat Fakültesi dekanlığına ise o tarihlerde Prof. Şekip Tunç'un tayin edilmesi takarrür etmiştir.²⁸³² Bu gelişmelerin ardından başkente ayak basan Köprülü, 1937 yılı Nisan başında Ankara'da küçük bir kaza da geçirmiştir.²⁸³³

Halid Ziya'dan sonra Türkiye'de bir ilim adamına yapılan ilk jübile, Fuad Köprülü'nün "25. Tedris Yıldönümü" jübilesidir. Merasimin amacı, Köprülü'nün Türk edebiyatı tarihine hizmetlerini takdir etmektir. Jübileye Köprülü'nün dostları ve profesör arkadaşlarıyla bütün talebeleri iştirak etmişlerdir. Tören münasebetiyle üniversite konferans salonunda hazırlanan büyük bir camekânda Köprülü'nün büyük küçük yüze yakın eseri teşhir edilmiştir.²⁸³⁴ İstanbul Üniversitesi gençliği tarafından hazırlanan merasim, Kars Mebusu Ord. Prof. Fuad Köprülü için 4 Mart 1939 Cumartesi günü, saat 15.00'te Zeynep Hanım Konağı bitişiğindeki İstanbul Üniversitesi Konferans salonunda tertip edilmiştir. Aynı akşam, Edebiyat Fakültesi talebeleri, Taksim'deki Maksim salonunda akşam saat 21.00'de düzenledikleri "Edebiyat Gecesi"ni de hocalarının adına ithaf etmiş ve bir kez daha dar kapsamlı özel bir merasimle Köprülü'nün hocalığının 25. yılını idrak etmişlerdir.²⁸³⁵

Vakit gazetesinde jübileden bir gün önce Hasan Bedrettin Ülgen'in Köprülü'yle tören münasebetiyle yaptığı bir röportaj neşredilmiştir. Köprülü jübilesini "*Muayyen bir meslekte iyi kötü, az çok çalışmış insanlara daha genç nesiller tarafından gösterilen samimi bir alâka*" şeklinde tarif etmiştir. Bu aynı zamanda jübilenin de tarifidir. Köprülü gençliğin bu iltifatını, mesleğine olan aşkı ve çalışmaya olan sevgisi ile ilişkilendirmiştir.²⁸³⁶

Jübile hitabelerinde Köprülü'nün edebiyat tarihçiliğine getirdiği ilk tetkik buluşlarına ve Türk ilim hayatında kazandırdığı orijinal metotlara vurgu dikkat çekmektedir. Jübilede ilk konuşmayı yapan Edebiyat Fakültesi Doçentlerinden ve Köprülü'nün eski talebelerinden

²⁸³² "Türkiyat Enstitüsü", *Tan*, nr. 3318, (7 Mayıs 1935): 3.

²⁸³³ "Fuad Köprülü Bir Kaza Atlattı", *Cumhuriyet*, nr. 4628, (3 Nisan 1937): 3.

²⁸³⁴ "B. Fuad Köprülü'nün 25'inci Yıldönümü Üniversite'de Kutlandı", *Akşam*, nr. 7320, (5 Mart 1939): 7; "Profesör Fuat Köprülü İçin Yapılan Toplantı", *Tan*, nr. 1289, (5 Mart 1939): 2.

²⁸³⁵ "Edebiyat Gecesi", *Cumhuriyet*, nr. 5318, (5 Mart 1939): 8.

²⁸³⁶ Hasan Bedrettin Ülgen, "Fuat Köprülü: Yarın 25 Senelik Çalışması Tesit Edilecek Olan Profesörle Kısa Bir Mülakat", *Vakit*, nr.7593, (3 Mart 1939): 3.

Ali Nihad Tarlan, nutkunda bugün maarif müesseselerinde Türkçe ve edebiyat okutan muallimlerin dahi muhakkak onun usulünden istifade ederek ders vermekte olduklarını, Türk tarih ve edebiyatında ilk ilmî metotları tatbik eden şahsiyetin Köprülü olduğunu anlatmıştır.²⁸³⁷ Daha sonra İktisat Fakültesi Doçentlerinden Ömer Lütfi (Barkan), Köprülü'yü tarihi tetkiklere sevk eden âmilleri izah ettikten sonra son devirlere kadar yetişmiş bulunan tarihçilerin, birer vakanüvis olduklarını, memleketimizde ilk defa olarak Köprülü'nün ilmî metotlarla tarihi tetkikler yaptığını anlatmış ve *“Türk tarihi hakkında tetkikat yapan Türkologları, Türk görüşüyle tenvir edebilecek bir Köprülü yetişmemiş olsaydı, herhalde Türk milleti için büyük bir noksanlık olacaktı.”* tespitinde bulunmuştur. Ömer Lütfi Köprülü'nün yeni mesaisine de temas etmiş ve kendisinin büyük bir Türk tarihi yazmakta olduğunu, bu büyük esere ait bütün malzemenin hazırlandığını söylemiştir.

Ömer Lütfi'nden sonra Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden Overbah söz almış, müsteşrik Alman Profesör, konuşma için programda yeri olmadığını, fakat bu kadirşinas kitle önünde birkaç söz söylemek zarureti duyduğunu söylemiş ve Harb-i Umumi'de Köprülü'yü ilk defa nasıl tanıdığını ve Köprülü'nün Avrupa'da müsteşrikler arasındaki mevkiini anlatmıştır.²⁸³⁸

Edebiyat Fakültesi Arapça, Farsça Profesörü Ritter, daha Türkiye'ye gelmeden önce Fuad Köprülü'yü gıyaben nasıl tanıdığına dair hatıralarını nakledip Batı dünyasındaki âlimler nezdindeki değerini anlatırken Azerbaycanlı Bayan Süreyya Odoğlu, Köprülü'yü Azeri Türklüğünün iftihar vesilesi olarak nitelendirmiştir.²⁸³⁹ Bazı gazetelere aksetmese de jübilede konuşma yapanlardan biri de Kabataş Lisesi Edebiyat Hocası Nihad Sami Banarlı'dır. Köprülü'nün bir talebesi olarak Banarlı, heyecanını aksettirmeye çalışmış ve Avrupa mecmualarında Fuad Köprülü için yazılan makalelerden bazı parçalar okumuştur.²⁸⁴⁰

Merasimde Köprülü'ye hatıra olmak üzere bazı hediyeler takdim edilmiştir. Maksim salonundaki Edebiyat Gecesi'nde talebeler tarafından ortaoyunu, meddah ve karagöz gösterilmiş, daha sonra Klâsik Edebiyat'tan numunelerle Âşık edebiyatından sazla şiirler okunmuştur. Hocalarına ithaf ettikleri gecenin neşeli geçmesi için birçok sürprizler

²⁸³⁷ “Profesör Fuat Köprülü İçin Yapılan Toplantı”, 2.

²⁸³⁸ “Profesör Fuat Köprülü İçin Yapılan Toplantı”, 2.

²⁸³⁹ “Fuad Köprülü'nün 25'inci Tedris Yılı Tes'id Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 5318, (5 Mart 1939): 8; “B. Fuad Köprülü'nün 25'inci Yıldönümü Üniversite'de Kutlandı”, 7. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 349-351.

²⁸⁴⁰ “Fuad Köprülü'nün 25'inci Tedris Yıldönümü Dün Kutlandı”, *Son Posta*, nr. 3086, (5 Mart 1939): 3.

hazırlayan genç üniversite talebeleri, bir karnaval niteliğinde jübile örneği sunmuşlardır.²⁸⁴¹

Jübile toplantılarında hatipler tarafından merasimin gerekçeleri ve jübilesi yapılanın ilmî ve edebî değeri katılımcılara deklare edilmektedir. Köprülü'nün jübilesinde Ali Nihad Tarlan, Türk irfanına cüzi de olsa hizmet eden her ilim adamının takdir ve şükranla yâd edilmesi gerektiğini “*münevver zümrenin bir borcu*” şeklinde belirtmiştir ki, burada örtülü olarak jübile geleneğinin devamına bir teşvik vardır. Tarlan’a göre Köprülü'nün edebiyat tarihinde gerçekleştirdiği birtakım yenilikler, onu çağdaşlarından ayıran belirgin vasıflardır. Fuad Köprülü’ye gelinceye kadar tam manasıyla bir edebiyat tarihi yazılmamıştır. Köprülü, daha mektep sıralarında iken yorucu bir mesai ile çalışarak edebiyata ilk defa ilmî bir gözle bakmış, bu geniş tetkiklerinde de daima ilmî metotla çalışmıştır. Darülfünun’a gelir gelmez, önce Edebiyat-ı Osmaniye Tarihi adını taşıyan kürsüyü “Türk Tarihi Edebiyatı” olarak değiştirmiştir. Edebiyat, tarih, içtimaiyat sahalarında metodik dil mahsulleri üzerinde uzun mesailer vardır. Köprülü’nün muvaffakiyetinin sırrı da bu metottur.²⁸⁴²

Jübileler sayesinde başarılı örnekler üzerinden gençliğe ideal aşılması bu edebî merasimlerin kazanımlarındandır. Bu yönüyle Köprülü, gençlik tarafından “Halis ve yüksek Türk kanından büyük bir ailenin asırlar boyunca uzayan yüksek meziyetlerini şahsında toplayan ve Türk kabiliyet ve gücünün feragat ve devamlı mesai ile insanı ne harika muvaffakiyetlere götürebileceğinin parlak bir timsali” şeklinde tarif edilmiştir.²⁸⁴³

Tören sonunda Fuad Köprülü, konuşmasında jübile geleneğini “*Kendisine yapılan ne küçük bir hizmeti bile unutmamak ve onu en büyük mükâfatlarla karşılamak lütufkâr ve âlîcenab Türk milletinin eski bir an’anesi*” olarak tarif etmiştir. Köprülü hitabesinde “Cumhuriyet ve inkılap yolunda, medeniyet ve i’tilâ yolunda Milli Şef’in etrafında aşkla, şuurla birleşen büyük Türk milletinin idealist gençliğini” sevgi ve saygı ile selamlamıştır. Köprülü’nün teşekkür nutku mütevazı, fakat edebî ve ilmî olmaktan çok politik vurgusu ağır basan bir hitabedir.²⁸⁴⁴ Ali Nihad Tarlan bu hitabe sonrası, Fuad Köprülü’ye Avrupa ve

²⁸⁴¹ “Fuad Köprülü’nün 25’inci İlim Yılı”, 5; “Fuad Köprülü’ye İthaf Edilen Edebiyat Gecesi”, *Cumhuriyet*, nr. 5319, (6 Mart 1939): 5.

²⁸⁴² “Fuad Köprülü’nün 25’inci Tedris Yılı Tes’id Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 5318, (5 Mart 1939): 8.

²⁸⁴³ Jübile vesilesiyle gençliğin Fuad Köprülü hakkındaki kanaat ve değerlendirmelerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. “Büyük Âlimimiz Fuad Köprülü’nün Jübilesi”, *Gençlik mecmuası*, sayı 18 (21 Mart 1939): 1, 6.

²⁸⁴⁴ Fuad Köprülü’nün konuşması her gazeteye parça parça aksetmiştir. Hitabeler için bkz. “B. Fuad Köprülü’nün 25’inci Yıldönümü Üniversite’de Kutlandı”, 7; “Fuad Köprülü’nün 25’inci Tedris Yılı Tes’id

Amerika'nın muhtelif ilim akademilerinden ve azalarından gelen tebrik telgraflarını okumuş, Türkiye'de ilk defa bir ilim adamına yapılan bu jübile böylece sona ermiştir.²⁸⁴⁵

Köprülü'nün umumi Türk kültürü, Türk folkloru ve özellikle Azerbaycan edebiyatı üzerinde yapmış olduğu araştırmalar, kendisine Azerî muhitleri içinde de hususi bir sempatinin toplanmasına sebep olmuştur. Jübile münasebetiyle İstanbul'da bulunan Azerî talebe ve dostları, kendisine karşı Azerîliğin hususi bir cemilesini/jestini göstermek istemişler ve Azerî Türklüğünün ilk uyandırıcılarından biri olan Hasan Bey Zerdabî'nin bir fotoğrafını, antika bir Türk çerçevesi ile çerçevelenmiş olarak kendisine hediye etmişlerdir. Hediyeyi Azerîlerden mürekkep bir heyet götürmüş, Köprülü'yü evinde ziyaretle kendisine takdim ve yıldönümünü tebrik etmişlerdir.²⁸⁴⁶

Ahmet Emre Ateş, dedesi Prof. Dr. Ahmed Ateş'e dair hatıralarında Fuad Köprülü jübilesinde Divan şiirlerinin okunmasının planlandığını ve şiirlere de Neyzen Tevfik'in eşlik etmesinin düşünüldüğünü yazmaktadır. Sık sık Küllük'te bir araya gelen Neyzen ve Ahmed Ateş arasındaki dostluk hukukuna binaen jübilede performans sergilemesi için Neyzen'e teklif de Ahmed Ateş tarafından götürülmüştür. Hatıralara göre Başhekim Dr. Fahri Celal'den jübile günü Neyzen Tevfik'in hastaneden çıkarılması rica edilmiştir. Fahri Celal'in "Bu kararı vermek benim haddime değil" cevabı ile birlikte Neyzen'in jübile çıkışı doğrudan hastaneye gelmesi istenmiştir. Hatıralardan jübileye İbnülemin Mahmut Kemal'in de katıldığını öğreniyoruz. Diğer kaynakların aksine zikredilen Neyzen'in ney'i eşliğindeki jübile gecesinin akşam 7'den 4'e kadar sürdüğü bilgisine ise temkinle yaklaşmak gerekmektedir.²⁸⁴⁷

Köprülü jübilesi münasebetiyle matbuattaki yorumlarda Köprülü'nün Türk edebiyatına getirdiği yeniliklere vurgu ön plana çıkmaktadır. Nurullah Ataç, istikbalin hükümlerini keşfetmeye imkân yokken, bizden sonraki nesillerin Fuat Köprülü'yü ancak hürmet ve hayranlıkla anacaklarını iddia etmiştir. Ataç'a göre bunun gerekçesi Köprülü'nün sadece bir âlim, bir ilim adamı değil, "ilmin bânisi" olmasındandır. Ataç, düşüncelerini "*Türk edebiyatı tarihi, ilmi ondan önce yoktu, onu Fuad Köprülü kurmuştur.*" cümlesiyle

---

Edildi", 8; "Fuat Köprülü'nün 25'inci Tedris Yıldönümü Dün Kutlandı", 3. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 352.

²⁸⁴⁵ "Fuat Köprülü'nün 25'inci Tedris Yılı Tes'îd Edildi", 8; "Profesör Fuat Köprülü İçin Yapılan Toplantı", *Tan*, nr. 1289, (5 Mart 1939): 2. Ayrıca bkz. Selçuk Karakılıç, "Fuat Köprülü'nün Jübilesi", *Dergâh*, cilt XXX, sayı 360, (Şubat 2020): 20-23.

²⁸⁴⁶ "Fuat Köprülü'nün 25'inci Tedris Yıldönümü Dün Kutlandı", 3.

²⁸⁴⁷ Ahmet Emre Ateş, *Her Sayfası Altın Değerinde: Ahmed Ateş (Ailesi: Hatıralar, Belgeler, Resimler)*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021), 38.

özetlemiştir.²⁸⁴⁸ M. Turhan Tan, gazetede ki köşesinde Köprülü jübilesi münasebetiyle 28 yıl önce aralarında başlayan dostluğu hatıralar eşliğine ele alırken Köprülü'nün edebiyat sahasındaki vukufiyeti yanında fen, felsefeye olan ilgisini de dile getirmiştir. Bir yıl önce Berlin'deki büyük kütüphanede rastladığı Köprülü'nün etüt ve kitaplarının her Türk'ün göğsünü kabartacak nitelikte Paris, Londra ve Brüksel'de de bulunduğu dikkat çekmiştir. M. Turhan Tan, tebrik yazısında Köprülüzade Fuad'ın 1939 yılında göze çarpan ilmi kudretini yıllar evvel keşfedenlerden biri olarak kendisini talihli saymıştır.²⁸⁴⁹

Matbuatta genel olarak jübile, Köprülü'nün 49 yıllık hayatı için “şerefli bir mazi”nin neticesi sayılmıştır. Hayatını ilme, gençliğe ve Türk milletinin hizmetine vakfedişine karşı, milletin kendisine beslediği “takdir ve hayranlık hislerinin sade ve samimi bir tezahürü” olarak algılanmıştır. Jübilede bir kimseye atfedilen değerin milletin istikbaline yönelik bir teşvik unsuru sayıldığı da matbuat yorumlarından anlaşılmaktadır. Köprülü'nün şahsında Türk ilminin, Türk zekâsının üstün kıymeti selamlanmıştır. Böylece dünya çapında bir tarih ve edebiyat tarihçisini, mensup olduğu milletin safları arasından yetişmiş görmek, her Türkün göğsünü kabartacak bir vesile kabul edilmiştir. 1908 İnkılabı'ndan sonra ve genç yaşta yazı yazmaya başlayan Fuad Köprülü ilk zamanlarda şiirler, edebî ve fikrî makaleler neşretmiş, daha sonra faaliyetini münhasıran ilmî etütlere hasretmiştir. Köprülü tarih, edebiyat tarihi ile Türk hukuku ve Türk din tarihi alanlarında yalnız Türkiye’de değil, Avrupa’ya da otoritesini kabul ettirmiş, bu sahada kendine haklı bir şöhret ve mevki temin etmiştir. Köprülü'nün Rus, Macar, Çek, Alman ilmî cemiyetlerine aza seçilmesi ve 1927’de kendisine Heidelberg Üniversitesi tarafından fahrî felsefe doktorluğu diploması verilmesi, jübileye liyakatinin bir göstergesi sayılmıştır.²⁸⁵⁰ Böylece jübile üzerinden Köprülü'nün ilim ve edebiyat dünyasına katkıları tahlil edilmiştir. Buna göre “Fuad Köprülü’den önce ülkemizde Edebiyat Tarihi bir nevi tezkireciliğinin devamı, tarih de bir nevi vak’anüvislik veya yabancı tarihçilerin taklidi”nden ibarettir. Köprülü, modern ve ilmî bir metotla çalışmanın örneklerini vererek “hastasını daltonizmden kurtaran bir doktor

²⁸⁴⁸ Yazının tamamı için bkz. Nurullah Ataç, “Fuat Köprülü”, *Akşam*, nr. 7319, (4 Mart 1939): 3, 13.

²⁸⁴⁹ M. Turhan Tan, “Köprülüzade Fuat”, *Tan*, nr. 1289, (5 Mart 1939): 2.

²⁸⁵⁰ 1923 yılından başlayarak 1964 yılına kadar Fuad Köprülü'nün uluslararası arenada katıldığı tebliğ, temsil, konferans, davet ve ödüllere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Asılsoy, “Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2008), 31 [Doktora seviyesindeki böylesine önemli bir çalışmada 4 Mart 1939 yılında Köprülü’ye yapılan jübilenin ihmal edilmesi bu kıymetli çalışmanın bir eksigi olarak zikredilmelidir.].

gibi” bizi yanlış görüşlerden, tamimlerden, neticelerden koruyarak doğru yolu göstermiştir.²⁸⁵¹

Köprülü jübilesi kadar 1939 baharında edebiyat dünyasını alakadar eden meselelerden birisi de “*Bizde Bir Edebiyat Akademisi Kurulması Lazım mı, Değil mi?*” anketidir. Bu konu etrafında açılan anket büyük bir ilgi ile karşılanırken ülkenin tanınmış edebiyat, sanat ve fikir adamları *Akşam* gazetesinde kanaatlerini ortaya koymuşlardır. Anket 6 Mart 1939 Pazartesi günü, Köprülü jübilesinden iki gün sonra sona ermiştir. Son anketör mektupla kendisine müracaat edilen Sadri Ertem’dir.²⁸⁵² Anketin sonucuna göre on beş edebiyatçı ve fikir adamı akademiye taraftar olurken²⁸⁵³ dokuz meşhur edebiyat adamı da akademiye taraftar değildir.²⁸⁵⁴ Geriye kalan oylar ise dağınıklık arz etmektedir. Bunlar arasında aynı zamanda hem akademiye taraftar, hem de aleyhinde olanlar, akademi fikrini doğru bulup da tatbik imkânını göremeyenler vardır. Akademi kurulduğu takdirde buraya girmek için ileri sürülen isimler arasında en ziyade oy alanlar Halid Ziya, Yakup Kadri, Falih Rıfkı’dır. İkinci derecede oy alanlar ise Hüseyin Rahmi, Peyami Safa, Mustafa Şekip’tir.²⁸⁵⁵ Ankette akademi bünyesinde bir edebiyat mükâfatının verilip verilmemesi de tartışılmıştır.²⁸⁵⁶ Fuad Köprülü, bizde akademi kurulması aleyhinde olanlardandır. Köprülü’ye göre bir akademinin faydalı neticeler vermesi için orada birtakım meseleler münakaşa edilmelidir. Bir yere toplanan birkaç kimsenin bir meseleyi münakaşa etmeleri için bazı şartlar yerine getirilmelidir. Münakaşa olmayınca akademinin faydası olmayacaktır.²⁸⁵⁷

Jübileden yaklaşık 7 ay sonra, Profesör Fuad Köprülü’ye Şark Dilleri Mektebi’nin teklifi üzerine Avrupa’da tanınmış olan eserlerinden dolayı, Sorbonne Üniversitesi tarafından

²⁸⁵¹ Ahmet Hamdi Tanpınar da Yunus Emre gibi hakkında adından, şeyhinin adından, doğduğu söylenen yerlerden, birkaç muasırından başka bir şey bilmediğimiz bir şahsın Fuad Köprülü’nün çalışmalarıyla bize bir yığın çok sarıh bilgi veren çeşitli metotlarla yazılmış bir kütüphane dolusu araştırma ve tahlilin varlığına dikkatleri çekmiştir. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 133.

²⁸⁵² “B. Sadri Ertem Diyor ki: Akademi Edebiyatımız İçin Bir Sanatoryum Olabilir”, *Akşam*, nr. 7320, (5 Mart 1939): 7.

²⁸⁵³ Ankete göre bizde akademi kurulmasına taraftar olanlar şunlardır: Hüseyin Rahmi, Hüseyin Cahid, Ağaoğlu Ahmed, Mustafa Şekip, Peyami Safa, Ali Canib, Burhan Toprak, Musahibzade Celâl, -akademi imlâ ve gramer meselesine bir çare bulduğu takdirde- Mahmud Yesari, Halide Nusret, Halid Fahri, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Sadri Etem, bizde dâniş erbabı yetiştiği zaman kaydı ile İbnülemin Mahmud Kemal [“Bir Anketin Bilânçosu”, *Akşam*, nr. 7321, (6 Mart 1939): 6].

²⁸⁵⁴ Ankete göre bizde akademi kurulması aleyhinde olanlar şunlardır: Refik Halid, Akagündüz, Köprülüzade Fuad, İsmail Habib, Hıfzı Tevfik, Ahmed Hamdi (Tanpınar), Tahir Nadi, Burhan Cahid, Necip Fazıl... [“Bir Anketin Bilânçosu”, *Akşam*, nr. 7321, (6 Mart 1939): 6].

²⁸⁵⁵ “Bir Anketin Bilânçosu”, 6.

²⁸⁵⁶ Ankete göre Hüseyin Rahmi, Ağaoğlu Ahmed, Mustafa Şekip, Musahibzade Celâl, Burhan Cahid bir edebiyat mükâfatına taraftarken, Hüseyin Cahid, Refik Halid, Hıfzı Tevfik, Akagündüz ve Köprülüzade Fuad taraftar değildir. Bkz. “Bir Anketin Bilânçosu”, *Akşam*, nr. 7321, (6 Mart 1939): 6.

²⁸⁵⁷ “Bir Anketin Bilânçosu”, 6.

Doctcur Honoris Causa (Fahrî doktor payesi) verilmiştir. Fahri Doktorluk diploması, 9 Kasım 1939 Perşembe günü Sorbonne'un büyük amfisinde düzenlenen merasimle takdim edilmiştir.²⁸⁵⁸ Tören sonrası 20 Kasım Pazartesi günü Türkiye'ye dönen Köprülü, Paris'te üniversitenin açılış merasimindeki intibalarını *Akşam* gazetesine ve *Yedigün* dergisinde Hikmet Feridun Es'e anlatmıştır.²⁸⁵⁹ Buna göre o sene biri hukuk, üçü tıp, bir fen, ikisi edebiyat fakültesinden olmak üzere 7 kişiye fahrî doktorluk payesi verilmiştir. Bu yedi kişinin biri Belçikalı, biri Kanadalı, biri Amerikalı, Bir Lehli, biri İngiliz, biri İsviçreli ve biri de kendisidir. Merasimde bulunmayanların diploma ve doktora alametleri mensup bulundukları milletlerin sefirlerine verilmiştir. Röportajdan diploma dışında Köprülü'ye bir Orta Çağ alameti olan ve üçer dilim şeklinde kırmızı kumaşın üzerine parça parça dikilmiş beyaz bir kürk de takdim edilmiştir. Ülkemizde bu ilim kürkünü omuzuna almaya muvaffak olan ilk ilim adamı Köprülü olmuştur. Bunun haricinde kendisine büyük bir madalya, kırmızı üstüvane kutunun içinde Fransız Maarif Nezareti'nin, üniversitenin tasdiklerini taşıyan diploma verilmiştir.²⁸⁶⁰ Böylece 1925 senesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihad-ı Ulûm Akademisi azalığına, 1927 yılında Haidelberg Üniversitesi fahrî Felsefe doktorluğuna, 1937 senesinde Atina Üniversitesi fahrî doktorluğuna seçilen Prof. Fuad Köprülü, jübilesinden sonra bir fahrî doktorluk payesi de Sorbonne'dan almıştır. Röportajında hayatında en çok sıkıntıyı kitap meselesi yüzünden çektiği söyleyen Köprülü, "hayatının bu en büyük mükâfatı" olan başarısının kendisine bütün sıkıntıları unutturduğunu şu cümlelerle izah etmiştir:

"Hayatımı yapabilmek hususunda hadsiz hesapsız müşkülata karşılaştım. Bir ilim kitabı alabilmek için ne feragatlere, ne fedakârlıklara katlanmadım. Kendime istediğim gibi bir hüviyet verebilmek için çok didindim. Lakin Sorbonne'un üzerine Türk bayrağı çekildiği zaman bunların hepsini unuttum. Bütün çektiklerim, karşılaştığım bütün müşkülât gözümün önünden silindi. O dakikada bütün dünya gözüme kırmızı bir bayrak şeklinde görünüyordu. Bu benim için hayatımın en büyük mükâfatlarından biri oldu."²⁸⁶¹

Prof. Dr. Fuat Köprülü'ye Sorbonne Üniversitesi'nde doktorluk payesi verilmesi münasebetiyle Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi bir "çay ziyafeti" düzenlemiştir. Fuat Köprülü onuruna yapılan bu tören geniş kapsamlı olup üniversitenin,

²⁸⁵⁸ "Profesör Fuad Köprülü: Sorbon Üniversitesi Fahrî Doktor Payesi Verdi", *Akşam*, nr. 7561, (7 Teşrinisâni 1939): 1.

²⁸⁵⁹ Hikmet Feridun Es, "Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam: Fuat Köprülü", *Yedigün*, sayı 352, (5 Birincikânun 1939): 10-11, 17.

²⁸⁶⁰ H. F. [Hikmet Feridun Es], "Profesör Fuad Köprülü Paris'ten Döndü", *Akşam*, nr. 7573, (21 Teşrinisâni 1939): 4. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 355-358.

²⁸⁶¹ H. F. [Hikmet Feridun Es], "Profesör Fuad Köprülü Paris'ten Döndü", 4.

matbuat ve ilim âleminin tanınmış profesör, doçent, muharrir, mütefekkir ve ediplerinin katıldığı bir edebiyat karnavalına dönüşmüştür.²⁸⁶²

Fuat Köprülü için 1939 yılındaki jübile haricinde 60. doğum yıldönümü münasebetiyle, asıl doğum yıldönümünden üç yıl kadar sonra Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 1953 yılında yapılmıştır.²⁸⁶³ 1954 yılında Dışişleri Bakanı olan Köprülü’ye Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinde yapılan bir törenle “Fuat Köprülü Armağanı” takdim edilmiştir (18 Haziran 1954 Cuma günü, saat 17.00).²⁸⁶⁴ Törende Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Devlet Bakanı Osman Kapan, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, milletvekilleri, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nureddin Baransel, Ankara Üniversitesi dekan ve profesörleri, Köprülü’nün aile efradı, üniversite ve yüksekokul öğrencileri hazır bulunmuştur. Bandonun çaldığı İstiklal Marşı ile başlayan tören, Köprülü için ikinci bir jübile mahiyetindedir. Zira Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat açış konuşmasında Avrupa ilim âleminde büyük bir değer taşıyan bu nevi törenlerin ülkemizde de başlamış olmasından duyduğu memnuniyeti belirterek bunun memleket kültürü için bir “gelenek” haline gelmesini temenni etmiştir.²⁸⁶⁵ Merasimde ayrıca İstanbul Üniversitesi ile Edebiyat Fakültesi adına çekilen tebrik telgraflarının okunmasından sonra Trabzon Milletvekili Prof. Dr. Osman Turan, Köprülü’nün kısaca hayatından bahsederek ilmî çalışmaları ve hüviyeti üzerinde durmuştur. Jübilede olduğu gibi bu törende de Köprülü’nün Türkiye’de ilk defa ilmî bir metot tesis ederek çalışmalara başladığı, Türk dili ve edebiyatı sahalarında olduğu kadar kültür tarihi, hukuk tarihi alanlarında da ilk defa ilmî bir metotla bu sahalardaki ilmî problemleri en müspet şekilde ortaya attığı belirtilmiştir. Ankara merkezli bu ilmî jübilede Prof. Dr. Necati Akder Köprülü’nün metot hakkındaki fikirleri ile felsefi düşünceleri hakkında konuşurken yerli ve yabancı birçok profesör tarafından hazırlanmış olan ilmî makalelerden müteşekkil “Fuat Köprülü Armağanı” isimli eser kendisine takdim edilmiştir. Hitabesinde ilmî çalışmalarda muvaffak olabilmek için birçok zorluğa katlanmak gerektiğini hatırlatan Köprülü, “ilmin daima millî ve insanî bir aşk ve fedakârlıkla elde edileceğini” vurgulamıştır.²⁸⁶⁶ Merasim münasebetiyle Fakülte’de Köprülü’nün

²⁸⁶² “Prof. Fuat Köprülü İçin Çay”, *Yeni Türk*, sayı 88 (İkincikânun 1940): 48.

²⁸⁶³ Dr. Orhan F. Köprülü, “Anma Günü: M. Fuat Köprülü’nün Hayatı, Eserleri, Çalışma Sistemi ve Başlıca Hususiyetleri”, *Türk Dili*, sayı 421, (Ocak 1987): 40-49.

²⁸⁶⁴ “Köprülü’ye Armağan”, *Vatan*, nr. 4705, (19 Haziran 1954): 3.

²⁸⁶⁵ “Köprülü’ye Armağan”, *Vatan*, nr. 4704, (18 Haziran 1954): 1, 5.

²⁸⁶⁶ Konuşmasında hakkında söylenen mübalağalı medihlerin mahcubiyetini yaşadığını belirten Köprülü, tertip edilen toplantıyı şeref vesilesi saymıştır. Bu vesileyle vatan hizmetini yerine getirdiğini de söyleyen

eserlerinden müteşekkil bir sergi de açılmıştır. Fakülte Dekanı Prof. Akdes Nimet Kurat tarafından verilen bu özel “ilmî armağan”, daha sonraları akademik camiada yaygınlık kazanacak “Armağan” kitaplarının da ilki konumundadır.

Ayrıca 24 Temmuz 2021 tarihli Phebus Müzayede’de yer alıp satışa sunulan 19 Haziran 1964 tarihli bir fotoğraftan Fuad Köprülü’nün yaş haddinden emekliye sevk edilmesi üzerine sevenleri tarafından Süleymaniye Kütüphanesi bahçesinde bir jübile yapıldığı anlaşılmaktadır.²⁸⁶⁷

5.2.4. ELLİ YILLIK MUHARRİRLER JÜBİLESİ-I (6 ŞUBAT 1943)

Ülkemizde 1920’li yıllarda ilk örneklerine rastladığımız, 1930’lu yıllarda da başta sahne sanatları olmak üzere bilim, tıp, felsefe ve edebiyat alanında tanınmış emektarlar için işlevsellik kazanan, nihayet 1943 yılından başlayarak her 5 yılda bir edebiyat tarihimizde tanınmış yaşayan yazar, basın emektarı, sanatkâr ve gazeteciler için bir övünç ve itibar vesilesi olarak yapıla gelen jübilelerin fikir babası, İstanbul Basın Birliği Reisi Hakkı Tarık Us’tur. Yaşadığı süre zarfında ilk derli toplu muharrirler jübilelerini 3 defa organize eden Hakkı Tarık, bu sahada istisna teşkil eden önemli bir isim olarak edebiyat tarihimizde yer almaktadır. Müteşebbis kimliğiyle aynı zamanda Türkiye Yeşilay Cemiyeti’nin müessis azası ve Vakıf Yurdu’nun sahibi Hakkı Tarık, ilk defa 1942 yılı sonbaharında 29 Eylül Salı günü *Vakit* gazetesi ile *Haber-Akşam Postası*’nda bu törenleri yapmasının gerekçelerini bir makale hâlinde kamuoyuyla paylaşmıştır. Makalesinde ilk defa düzenlenen böylesine büyük çaplı bir jübile organizasyonuna nereden merak saldığını, nasıl karar verdiğini, hangi engellerle karşılaştığını ve gelebilecek muhtemel tepkilerin önüne geçmek için jübileye isim seçerken nelere dikkat edildiğini açıklama gereği duymuştur.²⁸⁶⁸ Takip eden

---

Köprülü, Cumhuriyet inkılâbından sonra çalışmak hususunda gereken vasıta ve imkânların ziyadeleşip kolaylaştığını dile getirmiştir. Bkz. “Köprülü’ye Armağan”, *Vatan*, nr. 4704, (18 Haziran 1954): 5.

²⁸⁶⁷ Müzayedede 18 Haziran 1964 tarihi düşürülen jübileye dair 2 fotoğraf yer almıştır. Resimlerde Fuad Köprülü bulunmazken katılımcılardan bir grup görülmektedir. Arkasına da jübile kaydı düşülmüştür. “phebusmuzayede.com” [Erişim 19. 07.2021].

²⁸⁶⁸ Hakkı Tarık’ın ilk defa *Haber-Akşam Postası*’nda deklare ettiği 61 isim sırayla şunlardır. Bolt ve italik yazılanlar, ilk listede ilan edilip daha sonra çeşitli sebeplerle liste dışı kalan veya sonradan eklenen isimlerdir: Hâmid’in kardeşi Abdülhak Mıhrunnisa Tarhan, İsmail Hakkı Nakıd Bıçakçıoğlu, İsmail Fennî Ertuğrul, Mehmed Halid Ziya Uşaklıgil, Osman Tevfik Yalman, Nasuhîzade Mustafa Âsım Yörük, Abdürrahman Vefik Sayın, Ebubekir Hâzım Tepeyran, **Abdurrahman Âdil (İren)**, **Ahmed İhsan Tokgöz**, Ömer Ferid Kam, İbrahim Edhem Dirvana, Ebürrıza Mehmed Namık Onon-Uzgören, Cemil Said Dikel, Ahmed Reşid Rey (H. Nazım), Mehmed Ali Aynî, General Pertev Demirhan, İsmail Hakkı Âlişan Eldem (Eski *Mekteb* mecmuası sahibi), İzmirli Şair Ali Şefik Eyison, Süleyman Faik Emre, Mehmed Nüzhet Ortanca, Dr. Şükrü Kâmil Talımcıoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmed Tevfik Bilge, Mehmed Cemil Pekyahşi, Ahmed Ziya

günlerde diğer gazeteler de matbuat büyükleri için yapılacak jübileyi ve listeyi okuyucularıyla paylaşmıştır.²⁸⁶⁹ Muharrirler jübilesi listesi 1943 yılı Ocak sonunda güncellenerek matbuatta tekrar ilan edilmiştir.²⁸⁷⁰

Hakkı Tarık'ın bu edebî deklarasyonuna ve manifestosuna ilk tepkilerden biri, bir gün sonra *Tan* gazetesinde Refik Halid Karay'dan gelmiştir. Fıkrasında, jübilesi yapılacak 61 isim üzerinden fikirlerini beyan eden Refik Halid, yaşlıya ve mesleğe saygıyı lüzumlu ve dürüst bir hareket olarak değerlendirmiş, fakat tören haline getirilen bu hareketin “fazla incelenmeye, listenin ayıklanmasına, mahalline ehlinin konmasına” dikkat çekmiştir. Yıllar evvel bir iki makale neşretmiş bir yazarla mesleğin emektarlarının tören salonunda yan yan alkışlanmasını mantıksız bulmuştur. Refik Halid, akla ve mantığa yatmayan bu durumu, seneler önce Galatasaray Lisesi'nden top oynayan birinin sporcular arasında zikredilmesine benzetmiştir. Refik Halid'e göre jübilesi yapılacak bir aday şu özelliklere sahip olmalıdır:

“Bu gibi jübile'ler ve kutlamalar ancak bir meslekte ad yapmış, iz bırakmış, meydana eser koymuş adamlar için emektarlık ve san'atta mükâfatı olursa bir mana ifade eder.”²⁸⁷¹

Refik Halid, “Muharrirler Kutlağı” dediği jübilede yalnız dirilere rağbet gösterilip bir talihsizlik eseri olarak tam törene katılacağı zaman Hakkın rahmetine kavuşan eski ve mesleğinde ünlü bir insanın ailesinden, eşinden, oğlu veya kızından birinin de törene davet edilmemesini tenkit etmiştir. Ölenin ruhuyla beraber kalanın onurunun da kutlanması gerektiğini hatırlatmıştır.²⁸⁷² Aynı gazetede Refik Halid gibi Refi Cevad da jübileyi “kadırtanırılık töreni” şeklinde nitelendirmiş, yarım asırdan beri matbuata hayatını vakfeden

---

Şenozan, Şevket Gavsî Özdönmez, Mehmed Enîsî Yalkı, Yusuf Cemal Dilmen (Cemal Molla), Salih Saim Unar, *Ali Faik Üstünidman*, Ahmed Macid Gören, Veled İzbudak, Doktor Celâl Muhtar Özden, Hâmid Hasan Can, Abdülganî Seni Yurdman, M. Hayrullah Diker, Osman Senai Erdemgil, Halil Rüşdü Akır, Mehmed Azmi Vezirî, Kirkor Kömürciyan, İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *İstapan Hilmi Gurdikyan*, Hasan Şâmih Baban, Filozof Rıza Tefvîk, *Behice Ziya Kollar*, *Fahreddin Reşad Rumbeyoğlu*, Osman Faiz Gündoğdu, *Apik Mübayaacıyan*, Emekli Korgeneral Naci Eldeniz, Fuad Ağralı, Mehmed Ziya Karamürsal, Mehmed Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit Yalçın, *Kâzım Uz*, Tefvîk Âmir Kocamaz, *Halil Menteşe*, Hâtem Süleyman Gündoğdu, Mustafa Nazmi Aklan, İbrahim Aşkî Tanık, Ali Kâmi Akyüz, Ahmed Cevdet Öğretmenoğlu, Efdalüddin Tekiner, *Kevork Simkeşyan*.

Bkz. Hakkı Tarık Us, “Muharrirler İçin Jübile Hazırlandı”, *Haber-Akşam Postası*, sayı 3809, (29 Eylül 1942): 2; “Basın Hayatımızda Mühim Bir Hâdise”, *Vakit*, sayı 8845, (29 Eylül 1942): 1-2, 4. Ayrıca bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, (İstanbul: Vakit Matbaası, 1943): 42-69, 84, 102.

²⁸⁶⁹ *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazetelerinin haberi için bkz. “Matbuat Büyükleri Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 6511, (30 Eylül 1942): 3; “Elli Yıl Önce Kalem Kullananlarımız...”, *Ulus*, (1 Birinciteşrin 1943): 2.

²⁸⁷⁰ Bkz. “Muharrirler Jübilesi”, *Ulus*, (23 Ocak 1943): 1, 4.

²⁸⁷¹ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Yetmişlik Muharrirler Töreni”, *Tan*, nr. 2557, (30 Eylül 1942): 1. Aynı yazı için ayrıca bkz. Refik Halit Karay, *Memleket Yazıları-7: Bu Gazeteciler*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014): 60-61.

²⁸⁷² Karay, “Günler Geçerken: Yetmişlik Muharrirler Töreni”, 1.

birkaç büyük sima arasında “kalem tecrübeleri yapan sayın amatörler”in bulunmasını ise eleştirmiştir. “*Dirilerimizi kutlarken muhterem ölülerimizi unutmayalım!*” çağrısı yapmış ve şöyle gerekçeli bir teklifte bulunmuştur:

“Yukarıda dediğimiz gibi senede bir defa olsun eskileri yâd etmeliyiz; hepimiz onların isimlerinin etrafında toplanarak gazeteciliğe ait menkıbeler, fıkralar, maceralar anlatmalı; onların hizmetlerini, değerlerini belirtmeliyiz. Bu kadirşinaslığı gören gençlerimizin de meslek aşkı artar ve onlar da bilirler ki bu kutlu mesleğe intisap etmek suretiyle memlekete hizmet edenlerin isimleri nesilden nesile, batından batına, kıyamete kadar saygı ile anılacaktır.”²⁸⁷³

Ulunay ve Refik Halid’in çalıştığı ve jübile sonrası yine birtakım taşırmaları alevlendiren *Tan* gazetesi ilk yazılarının neşrinden elli yıl geçmiş muharrirlerin jübilesinin yapılacağı olmasını önce memnuniyetle karşılamıştır.²⁸⁷⁴ Ardından neşrettiği imzasız fıkralarla ömrünü mesleğe vermiş üstatlar dışında isimleri deklare edilenleri “amatör muharrirler” olarak nitelendirmiş, böylesi bir törenin Basın Birliği’nin vazifesi olmadığını, kurumun gazetecileri alakadar etmeyen meselelerle meşgul olduğunu ileri sürmüştür.²⁸⁷⁵

16 Mart 1942 tarihi esas alınarak 50 yıl evvel ilk yazısı intişar eden 58 kalem erbabı²⁸⁷⁶ adına Üniversite Konferans salonunda 6 Şubat 1943 Cumartesi günü jübile yapılmıştır. Hakkı Tarık Us, bir buçuk yıl önce gazetecilik mesleğinin büyüklerini toplu bir halde anmak ve bu şekilde saygı göstermek amacıyla “ilk yazısının neşir gününü” esas alarak “bir saygı töreni” çalışmalarına başlamıştır. Burada “meslek” tabiri, daha geniş bir kadro için tercih edilmiştir. Türkçe olarak ilk yazısı 50 yıl önce basın âlemine doğmuş olan bir yazarın yanında, bu neşir faaliyeti sonraları yalnız kitap suretinde görülmeye başlamış olanlar ile fikir hayatı olarak bu alakası, varlığını bir umumi hizmetin başka bir sahasına

²⁸⁷³ Ulunay’ın zikrettiği ve hiç olmazsa senede bir gün olsun hatırlanması gerek “muhterem ölüler” arasında Sahaflar Şeyhizade Esad Efendi, Lastik Said Bey, Şinasi, Ebüzziya Tevfik, Nâmk Kemal, Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Cevdet, Ahmet Rasim, Abdullah Zühütü, Mahmud Sadık, Türk kalem ordularının daha mütevazı şahiyetleri dediği Hasan Bedrettin, Acem Hüseyin gibi isimler vardır. Bkz. Ulunay, “Bir Kadırtanırılık Borcu”, *Tan*, nr. 2559, (2 İlkteşrin 1942): 3.

²⁸⁷⁴ Bkz. “Muharrirler Jübilesi”, *Tan*, nr. 2557, (30 Eylül 1942): 2.

²⁸⁷⁵ “Muharrirler Ne Bekliyor, Basın Birliği Ne Yapıyor?”, *Tan*, nr. 2561, (4 İlkteşrin 1942): 2.

²⁸⁷⁶ Hakkı Tarık, Efdalüddin Tekinerk ile 58’i bulan jübile listesine son hafta içinde bir iltihak daha kaydederek Kevork Simkeşyan’ı da dâhil etmiştir. Hazırladığı jübile kitabında Hakkı Tarık, “*Jübilesini kutladığımız elli dokuz kalem sahibi ve üstadın hayat ve hâtıra yığınlarını aceleci parmaklarla şöyle bir karıştırmaktan ibaret olan bu perişan sözlere adlarını listemizin dışında bıraktığım isimlerden de bazı haberler ilâve etmek lâzımdır.*” diyerek listenin acele ile hazırlandığını ve kendilerinden haber alamadıkları bazı isimleri de şöyle sıralamıştır: *Mahmud Mahir, Yusuf Zıyaeddin Şükûn, Faik Kaltakkıran, Cemil Topuzlu, Karnik Sinanyan, Doktor İsmail Hakkı Milâşlı, Kevork Tarkomyan.*

Hakkı Tarık’ın hazırladığı ve jübileye dair son yazılanlarını katarak neşir için tasarlanan albümün resimleri konulurken ömürleri vefa etmeyerek vefat eden bazı isimler de olmuştur: Abdülâziz Mecdi Tolun, Hayreddin Nedim Göçen, Doktor Hüseyin Suad Yalçın, Ahdurrahman Âdil İren, Fahreddin Reşad Rumbeyoğlu (Soyadı Amidamiri’dir), Ali Faik Üstünidman, Ahmed İhsan Tokgöz, Kâzım Uz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 68-69.

sevk ve hasretmiş bulunanlar da jübile kapsamına alınmıştır. 50 yıl önce bu sıfatlardan birini taşımış olmayı Hakkı Tarık, mesleğin büyükleri arasında yer almaya hak verdiren bir özellik kabul etmiştir. Bu vasıfları tespit etmek işi, Hakkı Tarık’a göre, bir buçuk yıl sürmüştür. 29 Eylül 1942’de ilk yazısını bir gazete veya bir mecmuada yahut bir kitap şeklinde neşreden kişiler arasında üzerinden en az 50 yıl geçmiş 61 zatın isimlerini Hakkı Tarık, gazetede ilan etmiştir.²⁸⁷⁷ İlk yazısı 50 yıl önce neşredilenlerin tespitinde 13 Mart 1892 tarihi esas alınmıştır. Gazete yoluyla bu tarihle jübile toplantısının tarihi arasında çıkmış müddetle eğer ilk yazıları çıkan başkaları da olursa onların da jübileye dâhil edileceği ilan edilmiştir. Hakkı Tarık, jübile listesindeki isimlerin veya varsa unutulmuş yazarların adres ve irtibatlarına dair “Bir Rica” başlığıyla yardım ricasında da bulunmuştur.²⁸⁷⁸ Hakkı Tarık’ın jübile gerekçelerini kamuoyuna ilan etmesinin ardından itiraz ve tenkitler de gelmeye başlamıştır. Sayılan isimler arasında Halid Ziya gibi “ekol” kurmuş, Hüseyin Rahmi gibi yaşı miktarınca eserler vermiş kimselerle ömründe 50 yıl önce birisinin ısrarı ile birkaç satır karalayan isimlerinin aynı jübilede yer alması eleştirilmiştir. Jübilenin ancak “taçlandırılacak insanlara tahsisi”ni isteyenlerce, keyfiyet konusundaki bu adaletsizlik, “*Halit Ziya gibi bir abidenin üzerine konacak çelenk, küçük bir taş parçasına da kondurulamaz!*” cümlesiyle ifade edilmiştir. Konu ile ilgili fikri sorulan Hüseyin Rahmi, gazetelerde okuduğu 61 kişilik liste içerisinde ancak 16 ismi tanıdığını söylemiştir. Kamuoyunun tanımadığı isimleri “meçhul kalan meşhurlar” şeklinde nitelendiren Hüseyin Rahmi, Musa peygamberden kalma jübile âdetinin aleyhinde oluşunu şu gerekçelerle açıklamıştır:

“...Bir insan ne olduğunu bilir. Başkalarının gelip de ‘Sen şöylesin, böylesin!’ övmeleri ile gurur kabartmalarından ancak zayıf kafalılar iftihar duyarlar. Kendi vicdanî değerimizi başkalarının şahadetiyle mi anlayacağız? İnsanların tuhaflıkları saymakla bitmez. Aklın isyan ettiği birtakım garip âdetlere takılıp sepiyetliğimize rağmen içten gülerken sürükleniyoruz.”²⁸⁷⁹

Hakkı Tarık’ın izahı, toplu jübilelere dair eleştirilerin önünü alamamıştır. 1943 Muharrirler jübilesine yapılan itirazların başında bu muharrirlerin kimler olduğunun gazeteler vasıtasıyla ilan edilmesi ve bir ikisi müstesna, “bu amatör muharrirlerin hiçbirisinin” halk tarafından tanınmıyor olmasıdır. Törenin hiç değilse ömürlerinin elli yılını devamlı surette

²⁸⁷⁷ 1, 5 senelik mesai neticesinde Hakkı Tarık Us tarafından tespit edilen 61 ismin listesi için ayrıca bkz. Hakkı Tarık Us, “Muharrirler İçin Jübile Hazırlandı”, 2, 4-5; “Güzel Bir Teşebbüs: Muharrirler Jübilesi”, *Tasvir-i Efkâr*, sayı 5191-834, (30 Eylül 1942): 2.

²⁸⁷⁸ Hakkı Tarık Us, “Muharrirler İçin Jübile Hazırlandı”, 5. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 47-48.

²⁸⁷⁹ Şevket Evliyagil, “61 Muharririn Jübilesine Ne Diyorlar: Hüseyin Rahmi Diyor ki”, *Yarım Ay*, sayı 161, (15 İkciteşrin 1942): 6, 15.

ve müstemirren gazetecilik âleminde geçirmiş olanlar için yapılması teklif edilmiştir. Bunun haricinde Basın Birliği'nin kanunen vazifesi olan ve yapması icap eden şeyler dışında üzerine vazife olmayan ve gazetecileri alakadar etmeyen mevzularla uğraşması da tenkitler arasındadır.²⁸⁸⁰

Elli Senelik Muharrirler için jübile yapmak gibi orijinal ve güzel bir fikrin mucidi olan²⁸⁸¹ Hakkı Tarık'ın bu teşebbüsüne ilk destek, Hakkı Süha Gezgin'den gelmiştir. Onun bu uğurdaki mesaisini yakından takip ettiğini belirten Gezgin, Eyüp Peygamber sabrıyla eski gazetelerin koleksiyonlarını karıştırdığını, imzaları tarih sırasıyla tasnif ederek mektuplar yazdığını, adresler peşinde sürekli koştuğunu söylemiştir. Bu güç ve karanlık mevzu, nihayet sahibine dolgunca bir liste ile gülümsemiştir.²⁸⁸² Hakkı Tarık'a benzer bir desteği kardeşi Asım Us vermiştir. Jübileyi, kardeşinin senelerden beri iğne ile kuyu kazar gibi eski gazete ve mecmua koleksiyonlarını karıştırmasına, binlerce imza arasından elli sene evvel yazı yazmış olup da o gün hayatta bulunan Türk yazarlarını bulup çıkarmasına borçlu olduğunu yazmıştır.²⁸⁸³

Jübileye dair bir tenkit sesi de kadın muharrirlerden yükselmiştir. Peyami Safa'ya göre bunlar kendi isimlerinin de listeye girmesi ve yaşlarının meydana çıkması korkusuna düşmüşlerdir. Peyami Safa, bu korkuyu ve bu münasebetle isim de vererek bir teklifini kamuoyuna şöyle açıklamıştır:

“Kadınlar, kudemâ arasında girmekten hoşlanmazlar. Bir kadın muharrire ‘üstad!’ diye hitap etmek hakarete muadil bir densizliktir. Nitekim Hakkı Tarık üstadımız da ellilik listeye hemen hiç kadın ismi koydurmamış. Hakkı Tarık'ın yarım asırdan, çeyrek asırdan beri yazı yazan kadın muharrirlerimiz için ayrıca bir ‘genç nesil jübilesi’ hazırlaması münasip olur. Bittabi ne zaman yazıya başladıkları hatıra getirilmemek şartı(y)le bu jübile Halide Ediblerimizi, Şükûfe Nihallerimizi, Suad Dervişlerimizi, Nezihe Muhiddinlerimizi, Rezan Yalmanlarımızı, Halide Nusretlerimizi pek memnun edecektir.”²⁸⁸⁴

“Türk irfanına yararlı olmak için yıllardır verdikleri emeklere karşı bir şükran ifadesi” amacıyla yapılan jübile için Hakkı Tarık, 24 Ocak 1943 tarihinde bir davetiye hazırlayarak kalem emektarlarını toplantıya davet etmiştir.²⁸⁸⁵ 2 Şubat 1943 Salı gününden itibaren

²⁸⁸⁰ “Muharrirler Ne Bekliyor, Basın Birliği Ne Yapıyor?”, 2.

²⁸⁸¹ Bu ifade Peyami Safa'ya aittir. Bkz. Server Bedi, “Pazardan Pazara: Elli Senelikler Jübilesi”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5289, (31 Sonkânun/Ocak 1943): 2.

²⁸⁸² Hakkı Süha Gezgin, “Muharrirler Jübilesi”, *Vakit*, sayı 8958, (25 İlkây/Ocak 1943): 3.

²⁸⁸³ Asım Us, “İlk Büyük Muharrirler Jübilesi”, *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 1.

²⁸⁸⁴ Server Bedi, “Pazardan Pazara: Elli Senelikler Jübilesi”, 2.

²⁸⁸⁵ Jübilesi yapılan yazarlara gönderilen 24 İlkay 1943 tarihli davet mektubu, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 1943 jübile dosyasında bulunmaktadır. Dosyada Veled Çelebi İzbudak gibi hastalığı sebebiyle katılamayanların teşekkür mektupları dışında, resmi ve sivil erkânın gönderdiği tebrik telgrafları, jübile katılımcı taslakları, Cemil Said Dikel gibi bazı muharrirlerin mikrofona kaydedilen metni ve dönemin

gazetelerde ilk büyük muharrirler jübilesinin duyurusu yapılmaya ve detayları verilmeye başlanmıştır. Buna göre jübile günü, saat 14.00'te Eminönü Halkevi'nde buluşulacak, gündelik gazete muharrirleri ile burada görülecektir. Saat 15.30'da oradan toplu olarak çıkılacak ve otomobillerle Üniversite konferans salonuna gidilecektir. Salonda orta yer jübilesi yapılanlara tahsis edilirken davetliler etraftaki sıralara oturacaktır.²⁸⁸⁶ 4 Şubat 1943 Perşembe günü, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, merasimi açmak üzere Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Vekili istasyonda Üniversite Rektörü Cemil Bilsel, Hakkı Tarık Us ve İstanbul'da bulunan maarif mensupları karşılamıştır.²⁸⁸⁷ Duyurularda jübilede İstanbul ve Ankara Basın Birliği'nin temsilcilerinin yer alacağı da ilan edilmiştir.²⁸⁸⁸

Jübile için seçilen tarihi, Hakkı Tarık bir Türk töresi olan "Erbaîn çıkma bayramı" ile izah etmiştir. Buna göre kışın kırk şiddetli gününde evlerine kapanarak "erbain çıkarmak" ve "erbain çıktığı gün de sana şükürler olsun!" deme kabilinden kurbanlar kesip birbirlerine ziyafetler çekmek, eski zaman büyüklerince riayeti ihmal götürmez bir İstanbul geleneğidir. Hakkı Tarık bu gelenekten yola çıkarak jübileye tarih seçmiş ve bunu şu sözlerle izah etmiştir:

"Elli rakamının uyandırdığı tedaiden olacak, bana da hamsinin girdiği günü, yani ilk-ay'ın (Ocak) otuzuncu gününü jübile günü yapmak, yani zamanda bir Türk geleneğine uymak gibi hoş geliyordu. Şimdi Şubat'ın altısındaız, tatlı yüzlü değilse bile tatlı sözlü hamsinin daha ilk haftası olduğuna göre, erbaîni, çok şükür, sıhhatte çıkarmış meslek büyükleri için bugünümüzü, aynı zamanda an'nenin beklediği bir bayram olarak da kabul edemez miyiz?"²⁸⁸⁹

Jübile günü *Tan* gazetesinde Refik Halid Karay ve Refi Cevad usul ve içerik açısından itirazlarını dile getiren birer tenkit yazısı neşretmiştir. *Tan* gazetesi, ilk defa Hakkı Tarık Us tarafından 1942 yılı Eylül sonunda ilan edilen jübileye başından beri itiraz eden ve eleştiren muhalif bir cephe olarak kendisini matbuatta konumlandırmıştır. Refik Halid, "*Akıl Ermiyen Bir Tören*" başlığı altında jübileyi, "en az elli yıl önce atmış/hatta atıp da tutturamamış!" 58 kalem sahibinin veya "kalem kiracısının" jübilesi, "aksak ve mantıksız"

---

matbuatında jübilenin akislerini konu alan gazete kupürleri bulunmaktadır. Bkz. *Hakkı Tarık Us 1943 Jübile Dosyası*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi, [Tasnif edilmemiş dosya].

²⁸⁸⁶ Duyuru ilanına örnek olarak bkz. "Muharrirler Jübilesi Cumartesi Günü Yapılacak", *Vakit*, sayı 8966, (2 Şubat 1943): 1, 4; "Muharrirler Jübilesi Hazırlıkları", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5291, (2 Şubat 1943): 2; "Muharrirler Jübilesi", *Akşam*, nr. 8726, (6 Şubat 1943): 2.

²⁸⁸⁷ Dönemin Maliye Vekili Fuad Ağralı da jübilesi yapılanlar arasındadır. Hasan Âli Yücel'in beyanatları için bkz. "Maarif Vekili Dün Şehrimize Geldi", *Vakit*, sayı 8969, (5 Şubat 1943): 2.

²⁸⁸⁸ Jübilede Basın Birliği merkez heyetini Ahmet Şükrü Esmer'le Kemal Turan ve Umumi Kâtip Naşit Uluğ temsil ederken Basın Birliği Ankara mıntıkasını da *Ulus* muharrirlerinden Kemal Zeki Gencosman ile muharrir Mekki Sait ve Anadolu Ajansı'ndan Fazıl tarafından temsil edilmiştir. Bkz. "Muharrirler Jübilesi Bugün Yapılıyor", *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 1; "Muharrirler Jübilesi Bugün Üniversite Konferans Salonunda Yapılacak", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5295, (6 Şubat 1943): 2.

²⁸⁸⁹ Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 69.

bir tören olarak nitelendirmiştir. Jübilenin etimolojik anlamından yola çıkarak açıklama yapan Karay, tören için “elli yıl” şartını hatırlatmış, 58 kalem erbabı arasında kaç tanesinin muharrirlik mesleğinde ayak direyip kaldığını, mesleğe sadakat gösterdiğini sorgulamıştır.²⁸⁹⁰ Karay’a göre yirmi satırlık şiir veya dört formalık tercümeyle²⁸⁹¹ jübileye hak kazanmak mümkün değildir. Böyle bir zatın jübilesi, ancak “ellinci devamsız meslek yılını şerefle kutlamak”tır. Karay yazısında şu tavsiyede bulunmuştur:

“Yazıcılığı saygı göstermek, kalemin şerefini yükseltmek lazımsa gösterişlerden, göz kamaştırıcı törenlerden önce asıl meslek erbabını verimli ciddi kararlarla, tedbirlerle kayırmak, korumak daha yerinde olur.”²⁸⁹²

Ulunay da yazısına “Amatörler Jübilesi” başlığını koymuş, Basın Birliği’ni “kendini hayırperver göstermek isteyip kalabalıkta ötekine berikine elini açıp dua edenler gibi lüzumsuz ve yerinde olmayan pek fuzuli bir kadirşinaslıkla cins ve mesleğini ayırt etmeksizin elli sene evvel yazı yazanları bugün parlak bir toplantı ile kutlamakla” suçlamıştır. Ulunay, “albüm’ü basılan zevattan birkaçı müstesna²⁸⁹³ hiçbirisinin meslekle ilgisi olmadığını ileri sürmüştür. Bu yüzden kutlanacak isimlerin ekseriyeti bakımından da törene “mütekait amatörler jübilesi” denilmesini teklif etmiştir.²⁸⁹⁴ Bu tenkitlerle beraber

²⁸⁹⁰ Refik Halid Karay, “Akıl Ermiyen Bir Tören”, *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 1.

²⁸⁹¹ *Tan* gazetesi, bu kategoriye giren yazarları gazete muhabiri Said Kesler’in intibalarıyla okuyucularına açıklamıştır. Jübileden bir gün sonra İnkılap Müzesi’nde açılan Elli Yıllık Muharrirler Sergisi’ne ziyaretçilerin ilgisizliğini iddia eden gazete, jübileyi hak etmeyen bazı yazarları ironik bir yaklaşımla şöyle afişe etmiştir:

“Saadet koleksiyonunda çıkan biri iki satır yazısından başka eseri gösterilmeyen Apik Mübayaacıyan, Nokta isminde bir mecmuada tesadüfen şiiri çıkmış olan Yusuf Cemil İlmen, Tuhfetü’l-Ezkiyâ’sından başka eseri görülemeyen Ali Fuat Ağıralı, ‘Rifat Paşa Hazretleri’nin padişahımıza hizmetini temenni’den başka tek satır yazısı gösterilemeyen Halil Menteş, yine Halil Menteş gibi iki satır yazısından başka tek eserine rastlanmayan Hatem Süleyman de daha bunlara benzeyen birçok zevat ziyaretçilerin bir türlü muharrir vasfını veremedikleri mütercim veya müelliflerden ibaret kalıyorlardı...”

Bkz. Said Kesler, “Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi Sergisinde Neler Gördüm?”, *Tan*, nr. 2684, (9 Şubat 1943): 2.

²⁸⁹² Refik Halid Karay, “Akıl Ermiyen Bir Tören”, 1.

²⁸⁹³ *Tan* gazetesi, bir gün sonra jübileyi hak eden ve etmeyenleri bir paragrafla şöyle özetlemiştir:

“Her biri ayrı ayrı saygı ve sevgi toplayan bu kıymetli insanlar arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi hakikaten muharrirliği meslek ittihaz etmiş olanlar, Halid Ziya Uşaklıgil gibi edebiyatımızın başlı başına bir varlığı hâline gelmiş bulunanlar, Hüseyin Cahid Yalçın gibi hâlâ matbuat sahasında heyecanla kalem yürütenler, İbnülemin Mahmud Kemal gibi irfan hayatımıza bir sürü kıymetli eser verenler bulunduğu gibi bir kalem tecrübesi nevinden bir iki makale veya bir iki şiir çiziktirmiş bulunanlar da vardı”. Bkz. Said Kesler, “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”, *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 2.

²⁸⁹⁴ Ulunay, jübileyi hak edenlerin ancak “bütün ömürlerini mesleğe vermiş ve kaleminden başka geçim vasıtaları olmayanlar” için düzenlenebileceğini ima etmiştir. Kolay bir iş olmayan gazetecilik ve muharrirlik mesleği, kuvvete ve kudret dayanmaktadır, bu yüzden de bu mesleğin pulat kapısı herkese açılmamalıdır. Ulunay, dört mısralık bir “küftesi” bulunan bir zatın Basın Birliği tarafından pöhpöhlenecek jübileye dâhil edilmesini mizahi üslubuyla eleştirmiştir. Yazının devamı için bkz. Ulunay, “Amatörler Jübilesi”, *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 3.

Tan gazetesi, jübileye dair haberleri takip etmekten geri durmamış, gelişmeleri okuyucularıyla paylaşmaya devam etmiştir.²⁸⁹⁵

Jübile için bazı muharrirler Ankara, İzmir, Manisa ve Bursa gibi Anadolu'nun muhtelif şehirlerinden İstanbul'a gelmiştir.²⁸⁹⁶ Jübile gerçekleşmeden önce Hakkı Tarık'ın hazırladığı "50 Yıl Albümü"nin de hazır hâle getirildiği gazete reklamından anlaşılmaktadır.²⁸⁹⁷ Tertip edilen jübileye Maarif Vekili Hasan Âli Yücel bizzat katılırken, Cumhurreisi (İsmet İnönü), Başvekil (Şükrü Saraçoğlu), Parti Genel Sekreteri (Memduh Şevket Esendal), Dâhiliye Vekili (Recep Peker), Adliye Vekili (Hasan Menemencioğlu), İktisat Vekili (Sırrı Day) bu münasebetle telgraflar çekerek iştirak etmiş²⁸⁹⁸, muharrirlere uzun ömür ve yeni muvaffakiyetler dilemişlerdir. Törenin amacı, "50 yıl evvel Türk matbuat tarihinde imzalarıyla kendilerini tanıtmaya başlayan ak saçlı ve her biri kendi sahalarında liyakatleri ile hürmet ve sevgi kazanmış simaların İstanbul genç münevver kitlesi tarafından hararetle alkışlanarak tebci edilmelerine güzel bir vesile" olarak ilan edilmiştir. ²⁸⁹⁹ Daha önce amatörce ve sivil teşebbüsler vasıtasıyla yapılan jübilelerin aksine bu toplu jübile organizasyonunda önce saat 14.00'te Eminönü Halkevi'nin Cağaloğlu'ndaki salonunda toplanan "ihtiyar kalem erbabı"nın her biri, ayrı ayrı mikrofonun başına geçerek bugüne ait duygu ve düşüncelerini söylemiş, fotoğrafları çekilerek hepsinin sözleri ve sesleri sinema filmiyle plağa zapt edilmiştir.²⁹⁰⁰ İlk önce

²⁸⁹⁵ Muharrirler jübilesi için Ankara'dan gelecek misafirlerin bilgisini okuyucularıyla paylaşan *Tan* gazetesi, eleştirilerinin odağında olan Maliye Vekili Fuat Ağralı'nın da jübilesi yapılacaklar arasında bulunduğu için 6 Şubat'ta İstanbul'a geleceğini duyurmuştur. Bkz. "Jübile İçin Ankara'dan Gelenler", *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 2.

²⁸⁹⁶ Jübilesi yapılacak olanlardan Osman Senai Bursa'dan, Süleyman Hatem İzmir'den gelmişlerdir. Bkz. "İlk Büyük Muharrirler Jübilesi", *Vakit*, sayı 8968, (4 Şubat 1943): 1, 5; "Muharrirler Jübilesi Bugün Yapılıyor", 1.

²⁸⁹⁷ Albümde ilk yazıları 50 yıl önce gazete ve mecmualarda çıkmış 58 (sonra 59) muharririn ilk gençlik ve 1942'de alınmış resimleri, ilk neşrettiği kitap ve yazının Arap ve Türk harfleriyle el yazılarının klişelerini ihtiva eden sayfalar 24+30 ebadındaki sayfalar yer almıştır. Albüm, üç renkli basılmıştır. Albümde 59 muharrir için yapılan jübilenin bütün safhaları toplanmıştır. 300'de fazla vesika ve resimin yer aldığı albüm mahdut miktarda basılmıştır. 1944 yılındaki *Vakit* gazetesinde ikinci baskısının yapılmayacağı ve fiyatının da 3 lira olduğu belirtilmektedir. Bkz. "50 Yıl Albümü", *Vakit*, sayı 8968, (4 Şubat 1943): 4; Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 102 s. Satış ilanı için bkz. "50 Yıl", *Vakit*, sayı 9618, (30 Birinciteşrin 1944): 3. Ayrıca bkz. Okay, Cüneyd, "İlk Jübile Kitaplarından Bir Örnek", *Toplumsal Tarih*, sayı 44, (Ağustos 1997): 60-64.

²⁸⁹⁸ Telgraf metinleri için bkz. "Muharrirler Jübilesi Dolayısıyla Cumhurreisimiz, Başvekil, Vekiller, C.H.P. Genel Sekreteri ve Birçok Şahsiyetler Tebriklerini ve İyi Dileklerini Bildirdiler", *Ulus*, (8 Şubat 1943): 1; "Kutlama Telgrafları", *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 1-2; "Millî Şef'in Telgrafları", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5296, (7 Şubat 1943): 1; "Millî Şef'in Basın Ailesine İltifatı", *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 1-2.

²⁸⁹⁹ "Muharrirler Jübilesi" *Akşam*, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 1.

²⁹⁰⁰ Seslerin filme alınması meselesine dair *Akşam* gazetesinde bir yazı neşreden Vâ-Nû, sinemacılık furyası ortasında yaşamamıza rağmen geç kaldığını, tarihimize ve tarihimizin mühim şahsiyetlerine ait birçok fırsatın kaçırıldığını iddia etmiştir. Bundan sonra fert ve cemiyet hayatında ses kaydının fotoğraf çekmek gibi

Maliye Vekili Fuat Ağralı mikrofon başına gelmiş ve 60 yıllık ömrünün en mühim anı olan bu dakikada duyduğu büyük tahassüsü anlatarak Basın heyetini ve Türk gençliğini selamlamıştır. Ardından Mehmet Emin Yurdakul bir şiir okumuş ve İbnülemin'e sözü bırakmıştır.²⁹⁰¹ Hiçbir sözünü kaçırmak istemeden kendisini dikkatlice dinleyen bir halkanın ortasında kalan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın birkaç nüktesi de plağa alınmıştır.²⁹⁰² *Tan* gazetesi, muharrirlerin "sinema objektifi ve sesli film mikrofonu önündeki" vaziyetlerini yine ironik bir üslupla okuyucularına aktarmıştır.²⁹⁰³ Burada misafirlere çay ve pasta ikram edilerek muharrirlere birer jübile albümü hediye edilmiştir. Halkevinden sonra otomobillerle Üniversite'nin Beyazıt'taki Konferans salonuna gidilmiş, orada Maarif ve Maliye vekilleri, Vali ve Belediye Reisi Lûtfi Kırdar, Örfi İdare Komutanı Korgeneral Sabit Noyon, komutanlar ve birçok davetli hazır bulunmuştur.²⁹⁰⁴ *Tan* gazetesine göre jübile, İstanbul'da okuyan bütün zümreleri alakadar ettiği için Üniversite Konferans salonunda büyük bir kalabalık toplanmış ve bu kalabalığın ekseriyetini "elli yıllıklar" arasında girmeyen, fakat muharrirliği de meslek ittihaz etmemiş olan kalem erbabı, öğretmenler, şairler, doktorlar ve profesörler teşkil etmiştir.²⁹⁰⁵ Gazete, hazır olanların hepsinin güzide ve o günkü nesil tarafından eserleri, şiirleri, hicivleri, kitapları ve yazıları ile jübilesi yapılanlardan daha çok tanındıklarını iddia etmiştir. Gazete ayrıca alaylı bir

---

vesika ve hatıra mahiyetinde kullanılmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Bkz. Vâ-Nû, "Geçmişteki Türk Âlimleri, Filme Ses Almak Meselesi", *Akşam*, nr. 8732, (12 Şubat 1943): 3.

²⁹⁰¹ "Muharrirler Jübilesi Yapıldı", *İkdam Gece Postası*, nr. 1263, (6 Şubat 1943): 1-2.

²⁹⁰² Hüseyin Rahmi mikrofonda "Ömrümüz yaşamayarak atlatmak istediğimiz sıkıntılı anlarla doludur. Biz yaşıyoruz ve burada hep birlikte bulunuyoruz." dedikten sonra yanındakilere dönerek "Fakat, bu söylediklerim gençler için değildir." hitabında bulunmuştur. İbnülemin "Bir dakikada ne söylenebilir: Allah bes, bâkî heves!" derken Hüseyin Cahid Yalçın da "Korkma arkadaş! İnan ve yürü... Biz gençliğimizde mutlak ve müstebit idare altında yaşadık ve yazdık. Tepemizde asılı kılıç sansür idi. Bu memleket bir daha o zalim idareyi görmeyecektir. Fakat milli hâkimiyet rejimlerinde başka bir düşman var: Meçhul kütlesi... Korkak kalemleri demagoji bekler. Filan yahut falan zümreyi, sınıfları, tabakayı gücendirmek korkusu muharrirlerin kalemindeki hürriyete prangadır. Yüzünü görmediğim ve görmeyeceğim genç arkadaş! Yalnız vicdanının sesini dinle... Korkma, inan! Ve inandığını yaz!" cümlelerini kayıt altına aldırılmıştır. Bkz. "Muharrirler Jübilesi", *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 4; "Muharrirler Jübilesi: Dün Hasan Âli Yücel'in Güzeli Bir Nutkile Açıldı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5296, (7 Şubat 1943): 1.

Ayrıca İstanbul Mebusu Ali Kâmi Akyüz, Ahmet Reşit Bey'in radyo konuşmalarına için bkz. "Muharrirler Jübilesi" *Akşam*, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 1-2.

²⁹⁰³ *Tan* gazetesi muharrirlerin mikrofon karşısındaki telaş ve acemiliklerini mizahi bir tonda şöyle aktarmıştır:

"Elli yıllıklar'dan bazıları hiç de alışmadıkları bu âletin karşısında elbiselerini düzelterek, kravatlarını evirip çevirerek kendilerine çekidüzen veriyorlar, biraz titreyerek, biraz kekeliyerek, seslerini de bir türlü akort edemeyerek bir şeyler söylüyorlar. Seslerini ve gövdelerini filme aldırıyorlardı..." Bkz. Said Kesler, "Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı", *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 2.

²⁹⁰⁴ "Muharrirler Jübilesi", *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 3.

²⁹⁰⁵ *Tan* gazetesine göre salona gelenler arasında o gün imzaları ve eserleri seve seve okunan, fakat devamlı muharrir olmadıkları ve yazı işini meslek yapmadıkları için Basın Kurumu camiası içerisine alınmayan, matbuata mal edilmediği için saf dışı bırakılan kıymetler arasında Şemseddin Günaltay, Doktor Süheyl Ünver, Osman Ergin, Hüseyin Rifat, Fahreddin Kerim gibi isimler bulunmaktaydı. Bkz. Kesler, "Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı", 2.

şekilde “Elli yıllıklar” adını taktığı jübilesi yapılanların da birbirlerini tanımadıklarını mizahi bir üslupla dile getirmiştir.²⁹⁰⁶

Tören 16.00’da Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’in nutku ile açılmıştır.²⁹⁰⁷ Matbuatta Maarif Vekili’nin konuşması “başlı başına eser olan kıymetli bir nutuk, eski tabirle de bir ziyafet-i edibe” şeklinde yorumlanmıştır.²⁹⁰⁸ Hasan Âli Yücel konuşmasında Cumhuriyet’le başlayan öztürkçe cereyanına temas ederek bu konuda muharrirlerden yardım istemiştir. Vekil’in törenin mahiyetine ve geleceğe yönelik misyonuna Fikret ve Hâmid örneklerinden yola çıkarak bir konuşma yapmış ve şu dikkat çekici cümleleri sarf etmiştir:

“... Yaşlı, genç için en emin bir istikbaldir. İsimlerini tarihe bırakmış fikir ve kalem adamlarımız, bencilliği bırakıp millî gidiş ve yürüyüşe uymuşlardır. Onun için ana dilimizin köklerine inmek ve onun en güzel yemişlerini vermek yolundaki emeklere, güzel çalışmaları 50 yılı geçen üstatlardan da yardım bekliyoruz. Siz büyüklerinizi, sizden sonra gelen bütün Türk çocukları adına sevgi ile anarım, minnet ve sevgi ile selamlarım.”²⁹⁰⁹

Maarif Vekili’nden sonra Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper de bir demeçte bulunarak jübileleri yapılan kalem sahiplerini sevgi ve hürmetle selamlamış ve kendisinin yayın âlemine bir muharrir olarak değil, bir devlet memuru sıfatıyla girmekle beraber matbuat âlemine karşı beslediği yakınlığı belirtmiştir.²⁹¹⁰ “Eski Yazıcıların Aile Toplantısı”nı, jübileyi tertip eden ve bu sebeple “günün kahramanı”, “siyah ceketi ve çizgili pantolonu ile

²⁹⁰⁶ Tan gazetesinin jübilesi yapılan muharrirlerin birbirlerini tanımadıklarına dair tespitleri şöyledir:

“Salonda toplanan elli yıllıklar’ın sayısı elliye bile bulmuyor ve bu zevattan ekserisi de birbirlerini hiç tanımıyorlardı. Hepsini bir arada oturan ve her biri ayrı bir şöret olan yahut herbiri kendi âleminde yaşayan zevat birbirini tanımıyorlardı. Emekli General Pertev’le Uşaklıgil, İbnülemin Mahmut Kemal ile Emekli General Naci Eldeniz, Maliye Vekili ile eski Maliye Nâzırı Abdurrahman Sayın bir arada bulunuyorlar. Fakat birbirlerini tanımadıkları için âdeta konuşmadan oturuyorlardı. Bunların ekserisini tanıyan Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, hepsini tanıyan da Hakkı Tarık Us’tu. Hakkı Tarık Us, her birine ayrı ayrı ‘Hoş geldiniz!’ diyor, teşekkür ediyor ve objektifle mikrofonun karşısına geçip geçmediklerini soruyordu...” Bkz. Kesler, “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”, 2.

²⁹⁰⁷ Hasan Âli Yücel, konuşmasında böyle güzel bir teşebbüsten dolayı Hakkı Tarık Us’a teşekkür etmiş ve jübilesi yapılan muharrirlere hitap ederek Türk ulusu namına kendilerini selamlamış ve silahların en tehlikelisi olan kalemin kullanılması en güç bir alet olduğunu tebarüz ettirmiş, dünyada kalemini bihakkın kullanan kimselerin ender olduğunu ilave etmiştir. Devamında Türk edebiyatına hizmette temayüz eden fikir ve kalem adamlarımızın eserleri Türk tarihinde ölümsüz kalacak ve nesilden nesle bir miras olarak bırakılacaktır, demiştir. Hasan Âli Yücel, konuşmasını şu cümlelerle bitirmiştir: “Siz bizim neslimize baba, bizden sonraki nesillere dede ve ata oldunuz. Büyük kıymetlerinizi biliyoruz ve sizlere layık evlatlar olmayı diliyoruz.” Maarif Vekili’nin konuşmasının tam metni için bkz. Hakkı Tarık Us, 50 Yıl [Elli Yıl], 39-40. “Maarif Vekilimizin Jübile Münasebeti(y)le Dünkü Hitabeleri”, Vakit, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 2.

²⁹⁰⁸ “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”, Tan, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 2.

²⁹⁰⁹ Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’in konuşmasının tamamı için bkz. “Maarif Vekilimizin Jübile Münasebeti(y)le Dünkü Hitabeleri”, 2; “Muharrirler Jübilesi: Üniversitede” Akşam, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 2.

²⁹¹⁰ Matbuat Müdürü’nün konuşma metni için bkz. Hakkı Tarık Us, 50 Yıl [Elli Yıl], 41. Ayrıca bkz. “Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper’in Söylevi”, Vakit, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 2; “Muharrirler Jübilesi: Üniversitede”, 2.

bir güvey”²⁹¹¹ şeklinde nitelendirilen Hakkı Tarık da resmi zevatın hitabeleri üzerine bir şey söylemeyi fazla bularak daha önce hazırladığı 100 sayfa tutarındaki biyografileri okuyup muharrirleri takdim etmeyi bir borç bildiğini söylemiştir. Hakkı Tarık’ın muharrirler için yazdıkları, büyük bir titizlikle hazırlanmış kıymetli bir eser mahiyetinde olup “pek güzel cinaslardan, telmihlerden başka, jübilesi yapılanların kıymetlerini tebarüz ettiren hal tercümelerini, bunların hâlâ dilimizde yaşayan ve darb-ı mesel hâline gelen beyit ve kıtalarını, eserlerinde parçalarını” ihtiva etmekteydi.²⁹¹²

Hakkı Tarık, 62 sene evvel ilk yazısı intişar eden, fakat törende hazır bulunamayan Abdülhak Hâmid’in hemşiresi Bayan Abdülhak Mihrünnisa Tarhan’dan başlayarak iki saat boyunca jübilesi yapılan 58 kalem erbabının birer birer muharrirlerin tercüme-i hallerini ve yazılarından parçaları okumuştur. İsmi okunan her ihtiyar muharrir ayağa kalkarak alkışlara selamlarla mukabele etmiştir. Bayan Mihrünnisa’dan sonra Hakkı Nâkîd Bıçakçioğlu’nun gazeteciliğinden ve evlenme memurluğundan bahseden Hakkı Tarık, muharririn yazı âlemindeki hizmetlerini belirttikten sonra Halid Ziya Uşaklıgil’e geçmiştir. “Tarık” isminin 40 sene evvel Halid Ziya tarafından kendisine verildiğini söylemiştir.²⁹¹³ Böylece şahsi biyografisine dair önemli bir noktayı jübile vesilesiyle açığa kavuşturan Us, bundan sonra Osman Tevfik Yalman’ın *Gonca-i Edeb* mecmuası ile edebiyat ve neşriyat sahasında yaptığı hizmetleri anlatmış ve gazeteciliği oğlu Ahmet Emin Yalman’a bıraktığını söylemiştir.²⁹¹⁴ Eski İstanbul mebusu ve Ayân Reisi Mustafa Asım Yörük’ü huzuruna takdim etmiş, kendisinin vaktiyle yazdığı rindâne şiirlerinden bir mısra okumuştur.

Hakkı Tarık’ın jübile konuşmasında dikkat çeken hususlardan biri de 58 muharrir listesine girmemiş bazı isimleri zikrettikten ve girmeleri takarrur etmiş, fakat ömürleri vefa etmemiş olanları da saydıktan sonra “*her beş senede bu jübilelerin tekrar edilmesini ve bilhassa 1953 senesinde İstanbul’un 500’üncü yıldönümünde de güzel bir jübile yapılacağını*” söylemiş olmasıdır. Us’un ilk jübileden itibaren sonraki jübileleri de planlayarak tatbik

²⁹¹¹ “Bir İrfan Bayramı”, *Vatan*, nr. 782, (7 Şubat 1943): 1.

²⁹¹² Kesler, “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”, 2.

²⁹¹³ “Muharrirler Jübilesi: Üniversitede”, 2.

²⁹¹⁴ Osman Tevfik Yalman jübileye dair duygularını ve edebiyat tarihi açısından önem arz eden birkaç itirafı gazeteye şu cümlelerle ifade etmiştir: “*Bay Hakkı Tarık Us’a teşekkür ederim. Bana 60 sene evvel Gonca-i Edep mecmuasındaki yazılarımdan dolayı ilk gençlik dakikalarının şevkını, zindeliğini yaşattı. 46 sene evvel Mütalâa mecmuasını çıkardım. Üstat Recaizade Ekrem’in, Tevfik Fikret’in, İsmail Safa’nın, Cenab Şehabeddin’in, Mahmud Kemal’in, Hüseyin Cahid’in İstanbul sansüründen geçemeyen bazı yazıları için de böyle bir neşir vasıtası temin etmiş olmak bütün hayatımın en tatlı hâtırasıdır. Bunun heyecanını en canlı bir şekilde bir defa daha yaşıyorum.*” Bkz. “Muharrirler Jübilesi: Üniversitede”, 2.

sahasına koyacak şekilde bilinçli hareket ettiği anlaşılmaktadır. Jübilede ayrıca bu listeye girenlerin meslekte şimdiye kadar devamlı çalışmamış olmalarının kendileri için bir noksan olmadığını söyleyerek yazı yazılması suç olan bir devirde bunların gösterdiği cesareti takdirle anmış, hepsinin kendi mesleklerinde basına yardım ettiklerini, mesleklerinin de muharriri olduklarını belirtmiştir.²⁹¹⁵

Jübile 16.00’da başlayıp 19.30’da sona ermiştir. Matbuattaki yorumlardan jübilenin başarılı geçtiği anlaşılmaktadır. İlk defa düzenlenen bu toplu merasim sayesinde hem o gününün muharrirleri ve okuyucuları isimlerini işitip kendilerini tanımadıkları birçok büyüğünü tanımak fırsatını kazanmışlar, hem de matbuat tarihine isimlerin geçmesi icap edenler bulunduğunu öğrenmişlerdir. Ayrıca o güne kadar kadir ve kıymeti bilinmeyen muharrirlik mesleğinin de takdirine, kalem ve fikir erbabının da kıymetli varlıklar arasında tebciline doğru bir yol açılmıştır.²⁹¹⁶ Jübile ile “kıymet bilmek ve memlekete hizmetleri dokunanlara sevgi ve saygı göstermek” konusundaki ihmalin bertaraf edildiği vurgulanmıştır. Hakkı Tarık, bu merasimi tertip etmekle “*kıymet bilmek an’anesi bakımından yeni bir çığır*” açmıştır.²⁹¹⁷

O akşam Taksim Belediye Gazinosu’nda bir Basın Balosu da düzenlenmiştir.²⁹¹⁸ Ertesi Pazar günü (7 Şubat 1943) saat 14.00’te Beyazıt’taki Şehir İnkılap Müzesi’nde jübilesi yapılanların bütün basılı eserlerinden, fotoğraflarından ve kendilerinde bile mevcudu bulunmayan eserlerinden oluşan bir sergi ziyarete açılmıştır.²⁹¹⁹ Sergide her muharrir için bir köşe ayrılmış ve burası muharririn gençlik ve ihtiyarlık resimleri ile ilk eserlerini de içine alan kitaplarıyla süslenmiştir.²⁹²⁰ *Tan* gazetesi, yine kara propaganda yaparak ziyaretçilerden hiçbirinin Halid Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Cahid Yalçın, Hüseyin Rahmi

---

²⁹¹⁵ “Muharrirler Jübilesi: Dün Hasan Âli Yücel’in Güzel Bir Nutkile Açıldı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5296, (7 Şubat 1943): 1, 3.

²⁹¹⁶ Kesler, “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”, 2.

²⁹¹⁷ “Eski Yazıcıların Aile Toplantısı”, *Vatan*, nr. 782, (7 Şubat 1943): 3. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 52-63.

²⁹¹⁸ Basın Balosu’na bütün yazarlar davet edilmiş olmasına rağmen katılımcılardan frak giymeleri zorunlu tutulduğundan İbnülemin Mahmut Kemal gibi bazı yazarlar, “kuyruklu elbise”yi protesto maksadıyla baloya katılmamıştır. Bkz. bkz. Karakılıç, a.g.e., 66.

²⁹¹⁹ Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar, Emniyet Müdür Vekili Muzaffer Akalın ve Basın Birliği İstanbul Mıntıkası Reisi Hakkı Tarık İnkılap Müzesi’ndeki sergiyi saat 15.00’te ziyaret etmiştir. Muharrirlerin de bulunduğu sergide Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ile Rektör Cemil Bilsel de saat 16.00’da sergiye gelmişlerdir. Teşhir edilmek üzere Şehir İnkılap Kütüphanesi’ne emanet olarak verilen kitapların listesi için bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 85-88. Ayrıca geniş bilgi için bkz. “İlk Büyük Muharrirler Jübilesi”, *Vakit*, sayı 8968, (4 Şubat 1943): 5; “Jübile Sergisi Dün Açıldı”, *Vakit*, nr. 8972, (8 Şubat 1943): 1, 4.

²⁹²⁰ Jübile sergisinde muharrirlerin ekseriyeti hazır bulunmuştur. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, sergide törende bulunan muharrirlerden Ebubekir Hazım Teperyan’a, kendisine verilen 50 Yıl Albümü’nü hatıra olmak üzere imzalatmıştır. Bkz. “Jübile Sergisi Dün Açıldı”, 1, 4.

Gürpınar ve İbnülemin Mahmud Kemal'in eserlerinin konduğu bankolar müstesna sergiden umduğunu bulamadığını ileri sürmüştür.²⁹²¹

Jübilede Türk edebiyat tarihinde yazılarıyla haklı bir yer edinen ve o günlerde henüz sağ olan İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Mehmet Emin Yurdakul, Halid Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmed İhsan Tokgöz, Mehmet Ali Aynî²⁹²², Ömer Ferid Kam, Rıza Tefvîk, Hüseyin Cahid Yalçın, Ali Kâmi Akyüz gibi önemli isimler hazır bulunarak seslerini kayıt altına aldırılmışlardır.²⁹²³ Jübilesi kutlananlar adına Halid Ziya Uşaklıgil'in hitabesi, törende Refik Ahmed Sevengil tarafından okunmuş ve alkışlarla karşılanmıştır.²⁹²⁴ Muharrirler arasında en ihtiyarı, 1856 doğumlu eski maliye vekillerinden Abdurrahman Vefik Sayın, en genci de 1877 doğumlu o zamanki Maliye Vekili Ali Fuad Ağralı olarak kayda geçmiştir.²⁹²⁵ 23 Mayıs 1931'de Samsun'da doğan Bayan Nihâl Yâr da matbuatta ilk imzası 31 Mayıs 1941'de görüldüğünden bu jübilede basında yazısı çıkanların en genci sıfatıyla en son yetişenler adına üstatlarını selamlamaya çağrılmış ve kısa bir hitabede bulunmuştur.²⁹²⁶

İlk imzalarını basın âlemine 50 yıl önce vermiş olan Türk muharrirleri şerefine İstanbul'da yapılan bu jübile, memleketin fikir hayatında yepyeni bir hâdise olmuştur. Bir kısmı ömrünün son demlerini yaşayan yaşlı edebiyatçılar, unutulup gittiklerini sandıkları bir çağda kadirbilir evlâtlarının öpmek için ellerine sarıldıklarını görmüşlerdir. Eminönü Halkevi'ndeki törende, muharrirleri memnun eden şeylerin başında etraflarını saygı ve hayranlıkla saran genç muharrirlerin varlığıdır.²⁹²⁷ Veled Çelebi İzbudak, Hakkı Tarık'a gönderdiği 27 Kânunusâni 1943 tarihli jübileye katılamama gerekçesini izah eden

²⁹²¹ Kesler, "Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi Sergisinde Neler Gördüm?", 2.

²⁹²² Profesör Mehmed Ali Aynî'nin yazı hayatının 50. yılını idrak eden basın mensupları jübilesinde gençliğe hitap ederek hissiyatını dile getirdiği hitabesi için bkz. "Jübile Münasebeti(y)le Profesör Mehmet Ali Aynî'nin Gençliğe Hitabı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5298, (9 Şubat 1943): 2.

²⁹²³ Abdülhak Mührünnisa Tarhan'dan başlayarak jübilesi yapılan 59 ismin kısa biyografileri, el yazıları için bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 3-34; 42-68.

1943, 1948 ve 1953 jübilelerinde yer alan isimlerin genel indeksi için bkz. Sami N. Özerdim, "Elli Yıl Jübileleri-İndeks", *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 24-26. Ayrıca liste için bkz. *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 200-201.

²⁹²⁴ Halid Ziya Uşaklıgil'in hitabesinin tam metni için bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 72; "Muharrirler Jübilesi", *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 3.

²⁹²⁵ "Muharrirler Jübilesi", *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 4. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 47.

Maliye Vekili'nin jübilede bulunması için Hakkı Tarık Us'un titiz araştırması ve kendisini ikna etme meziyetine dair Peyami Safa'nın fıkrası için bkz. Server Bedi, "Pazardan Pazara: Muharrirler Jübilesinde Vekiller", 2.

²⁹²⁶ Nihâl Yâr'ın konuşma metni için bkz. "En Genç Muharrir Bn. Nihâl Yâr'ın Hitabesi", *Vakit*, sayı 8998, (6 Mart 1943): 2; Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 73.

²⁹²⁷ "Muharrirler Jübilesinde," *Ulus*, (9 Şubat 1943): 1-2.

mektubunda töreni “Erbâb-ı kalemin ulu bayramı” şeklinde nitelendirmiştir.²⁹²⁸ Jübilesi yapılanların kıdemlisi olan ve ilk şiirini 1881 yılında neşreden Abdülhak Hâmid’in hemşiresi Abdülhak Mihrünnisa, merasimin yapıldığı 7 Şubat 1943 akşamı (Pazar günü) vefat etmiş, ertesi gün de defnedilmiştir.²⁹²⁹ Rahatsızlığı yüzünden o gün jübileye iştirak edemeyen Mihrünnisa Hanım, Hakkı Tarık Us’a bir tezkere göndererek mazeretini bildirmiştir.²⁹³⁰ İlk jübile kurbanları bununla da bitmemiş, “50 Yıl Evvel Yazı Yazan Muharrirler”den eski Ayân Reisi Mustafa Asım Yörük 26 Ağustos 1943’te vefat etmiş, ondan bir gün sonra da yine jübilesi yapılanlardan Muallim ve Muharrir Kilisli Ahmed Cevdet Öğretmenoğlu (d. Kilis 1866), 27 Ağustos’ta Çengelköy’deki evinde hayata gözlerini yummuştur.²⁹³¹

Hakkı Tarık Us, *50 Yıl Albümü*’ne aldığı ve törende okuduğu jübileye katılanların biyografilerini *Vakit* gazetesinde “50 Yıldan Evvel Yazı Yazanlar” başlığı altında Abdülhak Mihrünnisa ve İsmail Fennî Ertuğrul’dan başlayarak tefrika etmiştir.²⁹³² *Elli Yıl* jübile albümünün ilki 101 sayfadan meydana gelen zengin içerikli bir neşirdir. Yandan açılacak şekilde bastırılan bu albümde yazarların eski ve yeni fotoğrafları, eski ve yeni harflerle el yazı ve imzaları, ilk basılan eserlerinden klişeler, jübiledeki söylevler, törenden

²⁹²⁸ Bkz. *Hakkı Tarık Us 1943 Jübile Dosyası*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi [Tasnif edilmemiş dosya].

²⁹²⁹ Hekimbaşı Abdülhak Molla torunu, Tahran Sefri Hayrullah Efendi’nin kızı, şair Abdülhak Hâmid’in kız kardeşi, Keçecizade Hikmet Bey’in eşi ve Sümerbank Fabrikası Müdürlerinden Nâzım Keçeci’nin annesi olan Abdülhak Mihrünnisa 1864 doğumlu olup jübile sırasında 79 yaşında bulunuyordu. Cenazesi 8 Şubat saat 12.00’da Feriköy’de Sümerpalas Apartmanı’ndan kaldırılarak Teşvikiye Camii’ne götürülmüş ve 13.30’da kılınan namazın ardından Feriköy’de aile makberesine gömülmüştür. Hakkı Tarık Us’un jübile davetine rahatsızlığı nedeniyle katılamayan Abdülhak Mihrünnisa için Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ailesine taziye mektubu yollamıştır. Ayrıca cenazeye Maarif Vekili dışında Vali ve Belediye Reisi Lütüf Kırdar, Belediye Basın Birliği, Defterdar Fabrikası birer çelenk göndermiştir. Bkz. “Abdülhak Mihrünnisa Dün Gece Öldü”, *Vakit*, sayı 8972, (8 Şubat 1943): 1, 4; “Abdülhak Mihrünnisa Dün Gömüldü”, *Vakit*, sayı 8973, (9 Şubat 1943): 3.

²⁹³⁰ Jübileden 61 yıl, 4 ay, 19 gün evvel *Hazine-i Evrâk*’ta “Ey bülbül!” gazelinesi neşir ile matbuat ailesine dâhil olan Abdülhak Mihrünnisa’nın Hakkı Tarık’a gönderdiği mazeret tezkeresi şöyledir:

“İltifatlarınıza teşekkür ederim. Benim naçiz yazılarıma bir kıymet bahşediyseniz. Onlar erbâb-ı kalemin güzide âsârı arasında bir gülistanda tesadüf olunmuş çalı çırpı kabilindendir. Rahatsızlığım hasebi(y)le davetinize icabet edemeyeceğim, ihtiyaçların pek o kadar kusuruna bakılmaz değil mi efendim? Bu da bir talihsizlik demektir. Sağ ve bahtiyar olmanızı temenni ederim.”

Bkz. “Abdülhak Mihrünnisa Jübilesi Yapıldığı Günü Akşamı Vefat Etti”, *Vatan*, nr. 783, (8 Şubat 1943): 2.

²⁹³¹ “Ahmet Cevdet Öğretmenoğlu Öldü”, *Vakit*, (27 Ağustos 1943): 2.

²⁹³² Tefrika 2 Mart 1943 tarihine kadar sürmüş ve albümde yer alan jübile muharrirlerinin biyografisi matbuat vasıtasıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. 59. muharrir olarak Kevork Simkeşyan dâhil edilmiştir. Tefrika başlangıcı için bkz. “50 Yıldan Evvel Yazı Yazanlar”, *Vakit*, sayı 8972, (8 Şubat 1943): 2, 4.

fotoğraflar, yazarların eserlerinin listesi, basında bu münasebetle çıkan yazılar yer almıştır.²⁹³³

Jübile vesilesiyle Servet-i Fünûn ve Türk edebiyatının önemli yazarlarından Halid Ziya Uşaklıgil ile Hüseyin Cahid Yalçın, *Son Posta* gazetesine 50 yıl evvel yazı hayatına nasıl başladıklarını ve hatıralarını anlatmışlardır.²⁹³⁴ Yazarların biyografisine katkı anlamında önem arz eden bu hatıralar, ihtifal ve jübilelerin edebiyat tarihimizdeki boşlukları doldurmak adına sunduğu imkânlardan biridir. Jübileye dair değerlendirmede Hakkı Süha, kendi neslinin bu jübile ile “kendinden önce gelenlere karşı taşıdığı saygıyı gösterdiğini” belirtmiştir. Gezgin’e göre bu saygının değerini artıran şeylerden biri değer hükümlerinin anlayışından, geçmişi bilişinden, hakka hürmetinden, şöhret tahtının genişliğini kavrayışından doğmasıdır. İsim vermeden bazı gençlerin bir zamanlar, jübilesi yapılanlardan bazılarını “kara liste”ye aldığını hatırlatan Hakkı Süha, gençlerin yaşlıları beğenmeme hakkı olduğunu, fakat ortada haklı bir davanın bulunmadığını belirtmiştir. Hakkı Süha, eskiye saldıranları ufukta yepyeni bir güneş görmeye ve ruhlarını o güneşin ateşiyle parlatmaya çağırırken jübileden ibret almalarını da tavsiye etmiştir.²⁹³⁵

50 Yıllık Muharrirler jübilesi, kavramın Türk kültür hayatına ve edebiyatına katkısına, bu törenden ne anlaşılması gerektiğine, jübileye hak kazanan meslek erbabının niteliklerine dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, imzasız başmakalesinde öncelikle matbuat mensubu olmak için doğrudan doğruya gazetecilik yapmanın şart olmadığını, ancak uzun müddet gazetelerin kalem şeriki, Frenkçe “Collaborateur” olmanın gerekli olduğunu zikretmiş ve ihtifalin (jübile anlamında) maksadını şöyle açıklamıştır:

“Bay Hakkı Tarık’ın tertip ettiği ihtifalden asıl maksat ise gazetecilik ve gazetecilerin ellinci yılını kutlamak değil, fakat bilhassa Türk milletinin fikir ve irfanına herhangi bir suretle hizmet etmiş olanların bu hizmetlerine karşı matbuat mensuplarının kadirşinaslığını göstermektir. Bu itibarla Bay Us, çok iyi düşünce ile hareket etmiş ve birçoklarının isimlerini bile unuttuğumuz irfan ve kalem sahiplerimizi bir araya toplayarak Türk milletinin minnet ve şükran hislerini izhar etmesine vesile olmuştur.”²⁹³⁶

Matbuat tarafından “Fikir ve irfan kadirşinaslığı” kabul edilen bu ilk toplu jübileleri, irfan sahasındaki atılımın bir işareti sayılmıştır. Buna göre medeniyet camiasında bir milletin

²⁹³³ İkinci ve üçüncü jübileler için bu zenginlikte albümler bastırılamamış, *Vakit* gazetesine ilave olarak verilen 8 büyük sayfalık broşürlerle yetinilmiştir. Bkz. Sami N. Özerdim, “Hakkı Tarık Us’un Hizmetlerinden Biri: Elli Yıl Jübileleri”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 22.

²⁹³⁴ Halid Ziya ve Hüseyin Cahid’in yazıya başlama serüvenlerine de hatıralarına dair bkz. Mustafa Yücel, “Halid Ziya Uşaklıgil: 50 Yıl Evvel Yazıya Nasıl Başladım?”, *Son Posta*, (6 Şubat 1943): 1, 6; Ferdi Öner, “Hüseyin Cahid Yalçın: 50 Yıl Evvel Acı ve Tatlı Hatıralar”, *Son Posta*, (6 Şubat 1943): 1, 6.

²⁹³⁵ Hakkı Süha Gezgin, “Kara Liste ve Jübile”, *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 3.

²⁹³⁶ “Fikir ve İrfan Kadirşinaslığı”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5297, (8 Şubat 1943): 1.

mevkiinin olup olmadığı ancak, kültüre verdiği önemle anlaşılır. Milletlerin maddi servetleri, memleketlerinin mamuriyeti, askeri kuvvetleri de hep irfan seviyesi ile ilgilidir. İrfan mensuplarına, yazı sahasındaki hizmetleri dolayısıyla milletin kadirşinaslığını göstermekle, irfanın terakkisi için esaslı bir adım atılır. “Marifet iltifata tâbidir.” sözü de terakki ve tekâmül için esas düsturlardan biridir. Bu yüzden milli irfan namına sahip olunan şeylerde jübilesi yapılan zevatın da hissesi bulunmaktadır. Millet de bu insanlara kadirşinaslık göstermekle mükelleftir.²⁹³⁷

1943 jübilesi, kelimenin anlamına ve kapsamına dair tartışmalara da yol açmıştır. Merasimi tebrik/takdir edenler kadar tenkit edenler de olmuştur. Hakkı Tarık’ın bu gayretini beğenenler, girişimi “memleket çehresine yeni bir ifade kırışığına” benzeterek “bu tarz içtimaî tezahürlerin binlerce çoğalmasının içinde yaşanan cemiyeti hoş, manalı ve medeni bir hâle” getireceğini ileri sürmüştür. Jübilenin manevi bir mükâfat olmasının ötesinde başka pratikleri de doğuracağını düşünen takdir ediciler, “bir çeyrek asır semereli surette çalışan kalem sahiplerinin de teşvik edilmesini” teklif etmişlerdir.²⁹³⁸ Jübile tenkitlerinin merkezi ise *Tan* gazetesidir. İlk günden beri Refik Halid, Refi Cevad gibi önemli kalemleri ile jübilenin usul, içerik, kapsam ve fayda bakımından eleştirisini yapan gazete, jübile sonrası da aynı yazılarına devam etmiştir. Refik Halid, 8 Şubat 1943 Pazartesi günü köşesinde jübile hakkındaki yazısının bu işe ön ayak olanlar üzerinde “pişmiş aşı soğuk su katmak gibi bir tesir” yaptığını, ancak okuyucularından hiçbir şikâyet ve itiraz sesi kulağına gelmediğini söylemiştir. Bu fıkradan jübile taraftarlarının Refik Halid’i yaşlılara saygısızlıkla itham ettiklerini de öğrenmekteyiz. Refik Halid, cevabında “yaşlı sayılmak çağına ayak basmış ve dünyanın her türlü cilvesine uğramış otuz üç yıllık *meslekten* bir muharririn” böyle bir hataya düşmeyeceğini ileri sürmüştür. Jübilesi yapılan Halid Ziya, Hüseyin Rahmi, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahid gibi gerçekten üstatların başlarına “şeref tacı giymelerinden” memnun olmakla birlikte kısa bir zaman önce Mevlid’i okunan Ahmed İhsan (Tokgöz) gibi “basın büyükleri arasında elli yıllık dinmemiş meslek sevgisine layık” kimselerin bulunmayışına itirazını yinelemiştir.²⁹³⁹ Refik Halid’e göre töreni yapılanlar içinde yüksek namuslu, iktidarlı devlet adamı yahut hoca ve âlim şahsiyetler vardır. Bu takdiri, onlara bağlı oldukları cemiyetler yahut hususi teşekküller yapmalıdır. Fakat bir mesleğin büyük manasıyla emektarı, üstadı, temel taşı sayılanlar

²⁹³⁷ *Tasvir-i Efkâr* imzasıyla neşredilen yazının tamamı için bkz. “Fikir ve İrfan Kadirşinaslığı”, 1, 3.

²⁹³⁸ Jübile mesaisini takdir edip teklif sunan imzasız değerlendirmelere örnek olarak bkz. “Dikkatler: Muharrirler Jübilesi”, *Akşam*, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 1.

²⁹³⁹ Refik Halid Karay, “Günler Geçerken: Yaşa, Başa Saygı”, *Tan*, nr. 2683, (8 Şubat 1943): 1.

arasına -şahsî meziyetleri ne olursa olsun- esas mesleği ayrı zevatı katmak o törenden beklenen faydayı küçültür, kuvveti dağıtır, terazide bir muvazenesizlik hâsıl eder. Bu yüzden herkes layık olduğu cihetten şereflendirilmelidir.²⁹⁴⁰

Jübile geleneği sahne sanatlarında aşırı derecede suiistimal edildiği için 50 Yıllık Muharrirler Jübilesi, “muharrirliği meslek ittihaz etmiş, elli yıldan beri maişetini sadece kalemi ile kazanan yazarlarla”, “her jübilesi yapılane beş bin liradan 25 bin liraya kadar toplu bir para temin eden tiyatro artistleri jübileleri”nin kıyaslanmasına neden olmuştur. *Tan* gazetesi adına Said Kesler, jübile konusunda bu kadar kıskanç davranılmasının sebebini “şerefi paraya üstün tutmakla” izah etmiştir. İsim verilerek yapılan bu tenkitte Basın Birliği ve Hakkı Tarık’ın eleştirilerini mazur görmesini istemiştir. Said Kesler, gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

“Kırkor Kömürciyan gibi mektep kitaplarından başka telifatı bulunmayanlar, Ahmet Macit gibi bir iki takvim ve salnameden başka bir şey neşretmeyenler, hatta Mehmet Namık Ebürrıza gibi tesadüfen *Tonguç* ve *Şafak* adlı mecmuada neşredivermiş olanlar, *Muînü'l-Hükkâm* adlı eserinden başka kendi mesleğine dair bir başka kitaba rastlanamayan Mustafa Nazmi gibi zevat, değil muharrirler, hatta müellifler arasına bile alınamazlar. Bunlar elli yıllarını değil, hatta ömürlerinin tam bir yıllarını bile bu nankör mesleğin kendileri için hazırladığı kadere bağlamamışlardır.”²⁹⁴¹

Bu isimlerden başka eleştirilerden Abdurrahman Vefik, eski Ayân Reisi Mustafa Âlim, İbrahim Aşkî, Mehmet Azmî, Hatice Behice Ziya, Dr. Celâl Muhtar da nasiplerini almıştır. Kesler, İnkılâp Müzesi’nde açılan serginin de bu bağlamda sadece ömürlerinin elli yıllarını mesleğe vermiş olanlara münhasır kalması gerektiğini ifade etmiştir.²⁹⁴²

Halil Lüfti Dördüncü’nün sahip ve neşriyat müdürü olduğu *Tan* gazetesi adına M. Zekeriya Sertel de jübileye dair bir açıklama yapmış, “yerinde ve güzel bir teşebbüs” olmakla birlikte tatbikatta hata edildiğini iddia etmiştir. Sertel açıklamasında jübilenin hakiki yazarlara “tahkir” manası taşıdığını söylemiştir. Buna göre jübile için hakiki kıymetler aranmamış, elli seneden beri biteviye bu memleketin neşir hayatında rol oynamış, fikir ve sanat hayatımızda büyük hizmetleri görülmüş büyük muharrirler, hayatında bir defa iki satır yazı yazmış kimselerle bir tutularak âdeta tahkir edilmişlerdir. Bu hatayı düzeltmenin

²⁹⁴⁰ Refik Halid, yazısında ciddi bir meslek aşkına yol açılacağını düşündüğü için muharrirler jübilesinin bu şeklini alkışladığını dile getirmiştir. Yaşa da başa da saygısı olduğunu belirten yazar, jübile yapılırken o baş mesleğinin icap ettiği yerde ve o yaşlı da kendi meslektaşları arasında bulundurulursa, işte o zaman kusursuz jübileler kutlanacağını iddia etmiştir. Yazının tamamı için bkz. Karay, “Günler Geçerken: Yaşa, Başa Saygı”, 1.

²⁹⁴¹ Said Kesler, “Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi Sergisinde Neler Gördüm?”, *Tan*, nr. 2684, (9 Şubat 1943): 2.

²⁹⁴² Kesler, “Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi Sergisinde Neler Gördüm?”, 2.

yolu ise hizmetleri ile hepimizin minnetini kazanan kalem adamlarımıza şükran borcumuzu ödeyecek başka bir çare bulmaktır.²⁹⁴³ Sertel gibi Ulunay da jübile konusunda nelere itiraz ettiklerine açıklık getirmiştir. Ulunay’a göre itiraz edilen nokta, “mesleğin herkes tarafından kolayca benimsenecek bir şekle sokulmuş olmasıdır.” Bunun yerine çapraşık tefsirlere lüzum kalmadan elimizdeki sağlam ölçüye bakmak yeterlidir: “Muharrir, gazeteci kalemi ile geçinen adamdır. Bunun haricinde maişetini temin edenlere *amatör* derler.” Ulunay, Hüseyin Rahmi, Halid Ziya gibi önemli isimleri itirazlarında yine hariç tutmuş; Ayân Reisi, Müderris, Teolojiyen Hoca Nasuhîzâde Mustafa Asım Hoca’yı²⁹⁴⁴ örnek vermiştir. Böyle bir titizliğe hakları olduğunu da yinelemiştir.²⁹⁴⁵

Tan gazetesinin itirazları matbuatta destek bulamasa da teorik çerçevesi bakımından üzerinde mutabakat bulunmayan böylesi geniş çaplı bir tören silsilesinde haklı tenkitlerdir. Bazı isimlerin Batı standartlarında ve jübilenin esas mahiyetine aykırı kriterlerle listeye dâhil edildiği görülmektedir. Refik Halid, İzmir Kültürpark’ta açılacak “Türk Büyükleri Galerisi”, “50 Türk Büyüğü” albümü vesilesiyle yine “liyakat” meselesini gündeme getirmiştir. Türk ulularını ayırırken dikkatli hareket edilmesini, ikinci planda kalabileceklere başköşede yer vermekten çekinilmesini ve geçmiş devirleri daha iyi araştırarak bazı önemli milli simaların layık oldukları mevkiye çıkarılmasını istemiştir.²⁹⁴⁶ Bu tenkide *Vatan* gazetesinde cevap verilmiş, 58 kalem sahibi şerefine ve bir yazarlar topluluğuna, toplu bir kadirbilirlik gösterildiğine ilk defa şahit olanların memnun olması gerektiği vurgulanmıştır. Uzun araştırmalar sonunda bu kadirbilirlik işini büyük küçük herkese derin bir intiba bırakacak şekilde tertip eden Hakkı Tarık tebrik edilirken muharrirlik hayatının otuz beşinci yılını idrak eden Refik Halid Karay için de bir jübile tertibi talep edilmiştir.²⁹⁴⁷

Jübileyi samimi bir niyetin tezahürü olarak gören Peyami Safa, bir “fakat” şerhiyle jübile konusunda “*Jübile, meslekte sebatın mükafatıdır; hatta sebat da yetişmez, mesleğin en*

²⁹⁴³ M. Zekeriya Sertel, “Hakikî Kıymetleri Ayırt Etmesini Bilelim”, *Tan*, nr. 2685, (10 Şubat 1943): 1-2.

²⁹⁴⁴ Ulunay’ın aksine *Akşam* gazetesinde Vâ-Nû, ihtiyarlar jübilesinde bulunan Mustafa Asım Hoca’nın hatiplik ve vâizlik kudreti itibarıyla asırlardan beri Türklerin işleyerek meydana getirdikleri “vâiz” tipinin en son ve en mükemmel numunesi olduğuna dair hatıralar eşliğinde bir yazı kaleme almıştır. Bkz. Vâ-Nû, “Mustafa Asım Hoca’nın Hatiplik Kudreti”, *Akşam*, nr. 8730, (10 Şubat 1943): 3.

²⁹⁴⁵ Ulunay, “Bir Hasbihal”, *Tan*, nr. 2685, (10 Şubat 1943): 3. Tartışmalar için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 72-77.

²⁹⁴⁶ Refik Halid, 50 Türk Büyüğü albümünde Yunus Emre’nin hatırlanırken Ahmed Yesevî gibi değerli Türk sûfisinin unutulmasını eleştirmiş, geçmiş zamanın Türk büyüklerinin, yarının büyükleri olacak liyakatli kimselerden kurulmuş bir teşekkül vasıtasıyla seçilmesini teklif etmiştir. Bkz. Refik Halid Karay, “Ahmet Yesevî’nin Yeri”, *Tan*, nr. 2693, (18 Şubat 1943): 1.

²⁹⁴⁷ Sadun G. Savcı, “Bir Tören ve Bir Yazı”, *Vatan*, (8 Şubat 1943).

yüksek liyakat zirvelerine tırmanabilmiş olmak lazımdır.” diyen Refik Halid Karay ve Ulunay’a katılmakla birlikte 50 Yıllık Muharrirler Jübilesi’ne formel ve çerçeve açısından itirazda bulunmuştur. Elli sene evvel rast gele iki makale yazmış ve bir daha mesleğin semtine uğramamış bir adamcağızla (Maliye Vekili Fuad Ağralı’yı kast ediyor), hakiki liyakat sahiplerine aynı hizada (jübilede) yer vermek, saygı değil, saygısızlıktır. Peyami Safa, jübilelerde kutlanan şeyin “ne yaş, ne zaman, ne aksakal, ne de yok sakal” değil, “hâlis kıymetin sebatı” olduğunu hatırlatarak jübilesi yapılan 58 muharririn her birinin böyle bir kıymeti temsil etmesi noktasında tereddütlerini dile getirmiştir. Bu gerekçelerle törenin adının “jübile” olmasını eleştirmiş, onun yerine “*Sadece elli sene evvel yazı hayatına girmiş veya girip çıkmış, pek çoğu birbirini tanıyan ve hepsi aynı devri temsil etmek bakımından aynı albümü dolduran eski âşinalar arasında bir hatıra toplantısı*” denilmesinin daha doğru olacağını ileri sürmüştür. Peyami Safa, başka memleketlerde de buna benzer çokça törenlerin yapıldığı, ziyafetlerin verildiği böyle bir merasim için memleketin ayağa kaldırılmasını da yanlış bulmuştur. Hakkı Tarık tarafından ortaya atılan böylesine orijinal ve güzel bir buluşa, bir an’aneneye hükümetin gösterdiği ilginin de abartıldığı kanaatindedir. Peyami’ye göre adı yanlışlıkla “jübile” konan bu törenlerin Hüseyin Rahmi vb. gibi “hak ve şeref sahipleri için ayrıca teker teker jübile yapılmasına engel değildir.”²⁹⁴⁸

Jübile tartışmalarına katılanlardan biri olan Zahir Güvemli, “Elli Yılın Manâsı” başlıklı yazısında bir memleket meselesi bahis mevzuu olurken “şahsilik”ten tamamen uzaklaşmanın en doğru yol olacağını dile getirmiştir. Güvemli, matbuat jübilesini “tam bir jübile” kategorisine almıştır. Bunun için bir hizmetin 50. yılını kutlamak için o hizmetin elli yıl sürmesi de gerekmemektedir. Zira jübilesi yapılanlar, münferiden büyük bir kıymet ifade etmeseler bile ellisinin bir arada bulunuşu, tam bir kıymet kütlesi teşkil etmektedir. Bu yüzden jübilesi yapılan muharrirler birbirini tamamlayan zincirin halkaları gibidir ve her sahadaki ihtisaslarıyla bir devri temsil etmektedirler ki elli yılın manası da bundan ibarettir. Güvemli’ye göre “emeğin hakkını tanıdığımız müddetçe bu hakikat böyle kalacaktır.”²⁹⁴⁹

Tan gazetesinde M. Zekeriya Sertel cumartesi günü yapılan “Muharrirler Jübilesi” hakkında bir makale yazmıştır. Zekeriya Sertel, devamlı yazı yazarlarla, nasılsa bir iki yazı

²⁹⁴⁸ Peyami Safa, “Bakışlar: Jübile Münakaşası”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5298, (9 Şubat 1943): 1. Değerlendirme için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 17-19.

²⁹⁴⁹ Zahir Güvemli, “Elli Yılın Manâsı”, *Vakit*, sayı 8974, (10 Şubat 1943): 2.

yazdıktan sonra kalemi elinden bırakmış amatörlerin bir arada anılmasını eleştirmiştir. Gerek Zekeriya Sertel'e gerek aynı gazetenin iç sayfasında yazan muharrir Refi Cevad Ulunay'a göre bu jübilede elli seneden beri devamlı yazı yazmış olanlarla olmayanların bir arada toplanması tanınmış edip ve daimî muharrirlere bir nevi hakaret teşkil etmiştir. Bu sözler üzerine jübilesi yapılanlar arasında bulunan Hüseyin Cahid Yalçın, *Haber İstanbul* gazetesine bir mektup yazarak "iyi niyetten şüphe etmediğini" dile getirirken Halid Ziya, İsmail Hakkı Müfit Bıçakçioğlu, Hüseyin Rahmi de duygularını ve tepkilerini matbuat aracılığıyla açıklamış, jübilede bulunmayı iftihar vesilesi sayarak *Tan*'ın yazısını "garip ve manasız" bulduklarını söylemişlerdir. Jübilenin olumlu ve olumsuz tenkitlerine dair yazıları Hakkı Tarık çıkardığı kitapçığa koymak suretiyle kamuoyunun nabzını tutma gayretini gözler önüne sermiştir.²⁹⁵⁰ 1943 yılında ilk büyük 50 yıllık muharrirler jübilesini yaparak bu sahada adından söz ettiren Hakkı Tarık Us, edebî törenlerdeki düzensizlik ve genel eleştirileri 1944'teki "*Büyüklerimizi Ne Vakitleri Anmalıyız?*" başlıklı yazısıyla cevaplamıştır. Büyüklerin hâtırasını anmada bir nizam olmalı düşüncesini savunan Şevket Rado ve Hikmet Münir'e²⁹⁵¹ cevap mahiyetindeki yazısında Hakkı Tarık, bu talebin makul olduğunu, fakat bunun bir İhtifalci Ziya Bey dairesi açmaya ve Türkiye'de her anma hareketini o dairenin vizesinden geçirmeye muhtaç bulunduğunu, bunun da pek makul görülemeyeceğini belirtmiştir. Yazısında Hakkı Tarık'ın iki tespiti öne çıkmaktadır: "*Bence biz henüz bu anmada zaman israf eden halde değiliz. Bence geçmişi anmak için zaman değil, lüzum ve fayda aramalı.*"²⁹⁵²

Tören vesilesiyle "jübile" merkezli mizah yazıları da gün yüzüne çıkmıştır. *Akbaba*, "millî şef" ilan ettiği Mehmet Emin Yurdakul'un ağzından ilk yazıları elli yıl evvel basılmış olanların jübilesinde ve ezberlenerek bir sonraki jübilede hep bir ağızdan okunmak üzere "Jübile Marşı" yazmıştır. Yurdakul'un hislerine tercüman olan marş şöyledir:

MARŞ

"Ben bir Türküm!" diyeli
Geçti tam yarım asır!
Şimdi şiir mevzuu:
Ayakta çıkan nasır!

²⁹⁵⁰ Tenkit yazıları ve matbuattaki değerlendirmeler, yazarların cevapları için bkz. "Hüseyin Cahit, Halit Ziya ve Hakkı Bıçakçioğlu Jübile Münasebeti(y)le *Tan*'ın Neşriyatına Cevap Veriyor", *Vakit*, nr. 8975, (11 Şubat 1943): 1, 5. Ayrıca bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 89-99.

²⁹⁵¹ Bkz. Hikmet Münir, "Büyüklerin Hâtırasını Anacağımız Günler...", *Vakit*, nr. 9655, (10 Birincikânun 1944): 3

²⁹⁵² Hakkı Tarık Us, "Büyüklerimizi Ne Vakitleri Anmalıyız?", *Vakit*, nr. 9656, (11 Birincikânun 1944): 3.

*Yazık gençliğe, yazık:
Bunlar olur mu azık?
Ellerindeki kalem
Sanata birer kazık!*

*Sakalım ak tellidir,
Ne söylesem bellidir,
İlk imzayı atalı:
Sene tamam ellidir!*²⁹⁵³

Akbaba, marş haricinde “Ellilikler Jübilesi” başlığıyla jübiledaki atmosferi yarı şaka, yarı ciddi bir şekilde karikatürize etmiştir.²⁹⁵⁴

Hakkı Tarık Us’un gayretleriyle jübile, eksiklerine ve eleştirilere rağmen Türk toplumunun kültürel ve edebî gelenekleri arasına girmiştir. Şevket Rado, jübilenin toplum hayatına yeni bir renk, yeni bir zevk kattığını, senelerce uğraşıp emek çekmiş sanatkârların bundan memnun olduğunu, bu tabloyu izleyenlerin de “çimlerek hoş saatler geçirdiğini” ileri sürmüştür.²⁹⁵⁵

Sami N. Özerdim’e göre bu ilk jübilede dikkate değer nokta, törenlerin “sadece günün meselesi olarak ele alınması, edebiyat ve basın tarihimiz bakımından değerleri üzerinde pek durulmaması”dır. Zira o gün için daha ziyade yazıya devam etmeyen, unutulup gidenler üzerinde durulması bir kazançtır. Bununla birlikte Hakkı Tarık Us, yaşayıp yaşamadıkları bile bilinemeyecek olan birçok eski yazarı unutuldukları köşeden çıkarmış, onlara yeniden değer atfedilmesini sağlamıştır. Bu ilk toplu jübilede 50. yılları anılan 59 kadar yazar içinde tanınmış olanları sayısı azdır. Çoğunluğu “yazıyı bırakanlar” teşkil etmektedir.²⁹⁵⁶

Hakkı Tarık Us’un planlayıp icraat safhasına soktuğu 1943 yılındaki 50 Yıllık Muharrirler jübilesi, Türk edebiyatında organize edilişi ve üzerinde özenle çalışılması bakımından kıymetli olmakla birlikte dönemin şair ve yazarları bakımından usul, maksat ve içerik açısından eleştirilerden nasibini almıştır. Bu sahada bir çığır açamamasının temel sebebi

²⁹⁵³ Bkz. “Jübile Marşı”, *Akbaba*, nr. 463, (11 Şubat 1943): 5. Ayrıca bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 100.

²⁹⁵⁴ Hususî Muhabir, “Ellilikler Jübilesi”, *Akbaba*, nr. 464, (18 Şubat 1943): 4.

²⁹⁵⁵ Şevket Rado, bu düşünlerine ek olarak jübilelerin dar bir çerçeve içinde kalmayıp genişlemesi gerektiğini belirtmiştir. Rado’nun biraz da abartılı sayılabilecek teklifi şöyledir:

“Ben yalnız meşhur sanatkârlarımız, meşhur âlimlerimiz, meşhur muharrirlerimiz için değil, her vatandaş için ömrünün muayyen bir dönüm noktasında, bilhassa elli ile altmış yaşları arasında mutlaka bir jübile günü konmasına taraftarım. Dünyaya geldikten sonra uğraşıp bir şeyler yapan vatandaş gibi hiçbir şey yapmayan vatandaş da ‘bir şey yapmadığının yirmi beşinci veya elliinci yıldönümünü’ kutlamalıdır...”

Yazının tamamı için bkz. Şevket Rado, “Jübile”, *Akşam*, nr. 8771, (23 Mart 1943): 2.

²⁹⁵⁶ Sami N. Özerdim, “Elli Yıl Jübileleri”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 23.

ise jübile esaslarına nitelik bakımından riayet etmekten çok vefa ve saygı duygusuyla niceliğin öne çıkmasıdır. Jübileyi başta Maarif Vekili olmak üzere devletin bazı kurumları desteklemekle birlikte Us'un bu zahmetli işi bireysel gayretleriyle ayakta tutmaya çalışması, bu önemli merasim geleneğinin gazetecinin ölümüyle sona ermesine neden olmuştur. Jübile, toplumca benimsenmiş bir kültür hareketi olamadığından kurumsal bir nitelik kazanmamıştır. Bir organizatör olarak Hakkı Tarık'ın bu sahadaki kültür, sanat ve edebiyata hizmetlerinin ideal bir örneği olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır. Bununla birlikte Hakkı Tarık, her jübilede kapsamı genişletmeye çalıştığı gibi farklı ritüel pratikleriyle de 50 Yıllık Muharrirler jübilesini elinden geldiği kadar zenginleştirmeye çalışmıştır.

5.2.5. HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR'IN 50. YIL JÜBİLESİ (15 MAYIS 1943)

Halkevlerinin öncülüğünde jübilelerin 1932 yılından itibaren yaygınlık göstermesi üzerine edebiyatçılar için de jübile geleneğinin başlatılmasına dair teklifler gazetelerde dillendirilmiştir. Jübile söz konusu olduğunda ilk akla gelenlerden biri Hüseyin Rahmi Gürpınar olmuştur. 5 Mayıs 1937'de Hâlid Ziya Uşaklıgil'in 55. Sanat Yıldönümü jübilesinden 2 yıl önce Hüseyin Rahmi gibi bazı edebiyatçıların yaş günlerinin kutlanmasına dair ilk yazı Orhan Selim²⁹⁵⁷ imzasıyla neşredilmiştir. 28 Mayıs 1935 tarihli *Tan* gazetesinde Orhan Selim, Hüseyin Rahmi jübilesi için geç kalındığını *"Bugün kaç yaşındadır, bilmiyorum. Ancak bir büyük yazarının ara sıra kutlulanması yaşına bağlıysa bu yaşa nasıl olsa çoktan gelmiş olduğunu sanıyorum. Ve yine sanıyorum ki, halkın en çok okuduğu bir büyük artisti kutlulamakta geç bile kalınmıştır."*²⁹⁵⁸ cümlesiyle ifade ederek kamuoyuna, edebiyat mahfillerine ve kültür muhitlerine bir çağrıda bulunmuştur. Buradaki "kutlulama" kelimesi, açık bir şekilde öztürkçe akımının bir yansıması olarak jübile yerine kullanılmıştır.

Orhan Selim fıkrasında Hüseyin Rahmi'yi *"çocukluğunu, delikanlılığını ve kırkına merdiven dayayan yaşını kitaplarında toplayan bir yazarı"* şeklinde tarif etmiştir. Çocukluğunun ve delikanlılığın yazarı olarak Hüseyin Rahmi'nin kendi kuşağına kazandırdığı "mahalli Türkçe sevgisi"ne dikkat çeken Orhan Selim, *Şırpsevdi* yazarını,

²⁹⁵⁷ Nâzım Hikmet'in de Orhan Selim müstearıyla yazıları bulunmaktadır. Bu yazının Nâzım Hikmet'e ait olup olmadığına dair elimizde ciddi bir karine olmadığı için Sertellerin *Tan* gazetesinde yazı yazdığını bildiğimiz Nâzım Hikmet olabileceğini düşünebiliriz.

²⁹⁵⁸ Bkz. Orhan Selim, "Hüseyin Rahmi", *Tan*, sayı 36-3339, (28 Mayıs 1935): 2.

“yalnız kendi alnının teriyle tanınmışlığını yapan bir büyük yazıcı” şeklinde nitelendirmiştir. Orhan Selim’in -üzerinde bıraktığı tesir bağlamında- Hüseyin Rahmi tahlili şöyledir:

“Çocukken anam yüksek sesle okur onu, ben masal gibi dinlerdim. Çok yerlerini anlamadan Arap bacılarına, kanburlarının, köftecilerinin, Şıpsedcilerinin konuşmalarına katıla katıla gülerdim. İlk delikanlılığında bana, insan yaşayışı üstünde düşünceler yürütmek kolaylığını gösterenlerden biri oldu. Şimdi ona bütün radikal, küçük-burjuva ideolojisini bir yana bırakarak bütün bir yaşayış tarihinin bir bölümünü gösteren boyaları parlak bir tablo gibi doya doya bakıyorum. Hüseyin Rahmi, yalnız kendi alnının teriyle tanınmışlığını yapan büyük bir yazıcıdır. Bu bakımdan da onu sayarım.”²⁹⁵⁹

Halid Ziya jübilesi, memleketin kültür ve edebiyatına hizmet etmiş olan büyük sanatkârlar için halkevleri tarafından yapılmakta olan jübilelerin devamında tetikleyici bir etkiye sahiptir. Bu törenden ilhamla 1937 yazında Eminönü Halkevi’nde Hüseyin Rahmi ile birlikte sanatkâr Naşid için de bir gece tertibi düşünülmüştür.²⁹⁶⁰ Hüseyin Rahmi hakkında bir ihtifal (bu kelime zaman zaman jübile yerine de kullanılmaktadır) tertip edileceğini İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ da beyan etmiş, bunun üzerine Şehremini Halkevi, 15 Haziran’da bir gece düzenlemek için hazırlıklara başlamıştır. Vali Üstündağ, gazeteye verdiği beyanatta birkaç gün evvel Halid Ziya ve Musahibzade²⁹⁶¹ için düzenlenen geceleri, halkevlerinin “Türk kültürüne hizmet edenlere gösterdiği alakanın ne derece yerinde olduğunun ispatı” şeklinde yorumlamıştır. Vali, bu jübilelerde bir de ufak bir hata tespit etmiştir: Üstündağ’a göre 55 yıl memleket kültürüne eserler vermiş bir sanatkâra sadece çiçek takdim edilmez, onlara palm vermek lazımdır. Şehremini ve Eminönü Halkevlerinin bu eksikliği en kısa zamanda tamamlayarak gerek Halid Ziya’ya gerek Musahipzade’ye şehir namına birer palm verileceği müjdelenmiştir. Muhittin Üstündağ, bundan başka kararlaştırılmış olan en yakın jübileler arasında büyük romancı

²⁹⁵⁹ Orhan Selim, “Hüseyin Rahmi”, 2.

²⁹⁶⁰ “Hüseyin Rahmi İçin de Jübile Yapılacak”, *Cumhuriyet*, nr. 4665, (10 Mayıs 1937): 2.

²⁹⁶¹ Halid Ziya jübilesinden sonra 1 Mayıs 1937 Cumartesi günü saat 20.30’da Şehremini Halkevi Musahibzade Celâl için bir gece düzenlemiştir. Bu jübile ile sadece edebiyatçılara değil, sahne emektarlarına da ödenmesi gerek bir borç olduğu hatırlatılmıştır. Halkevindeki gecenin açışında Nusret Safa Coşkun Musahibzade’nin kıymetinden bahsederken Baha Bey (Gökoğlu) de folklor ve etnografya bakımından Musahibzade’nin eserlerindeki özellikleri izah etmiş ve 18 eserinin mevzularını birer birer anlatmıştır. Son olarak Selami İzzet “Temaşa Bakımından Musahibzade Celâl” başlıklı konuşmasında eski eğlencelerden, eski oyunlardan bahsetmiştir. Jübile ilanında M. Turhan Tan’ın da bir konferans vereceği yazılmıştır. Ancak Selami İzzet’in nutkunu müteakip Dr. Zühtü Tinel, Dârüttalim’in Udîsi Fahri ve arkadaşları, İsmail Hakkı’nın bestelediği Musahibzade’nin operetlerinden parçalar çalmışlardır. Ardından Halkevi Gösterit Kolu’nun genç tiyatro meraklıları, aralarında bulunan muharrir Osman Cemal ile birlikte *Aynaroz Kadısı*’ndan iki perde oynamışlardır. Duyuru için bkz. “Musahipzade Celâl Gecesi”, *Son Posta*, nr. 2420, (28 Nisan 1937): 5.

Hüseyin Rahmi ile büyük halk artisti Naşid'i zikretmiştir.²⁹⁶² Jübileye gerekçe için “Hüseyin Rahmi'nin Türk milleti üzerindeki büyük bir kültürel tesiri” gösterilmiştir. Böylece yazar için geniş programlı bir jübile hazırlığı başlamıştır.

Hüseyin Rahmi, Şehremini Halkevi'nin mıntıkası Aksaray'da, Şekerci Sokağı'nda 1864 senesinde doğduğu için bu görev söz konusu halkevine verilmiştir. Jübile günü Aksaray'da Hüseyin Rahmi'nin doğduğu evin ziyaret edilmesi kararlaştırılmıştır. Bundan başka 15 Temmuz'da yine Aksaray'da uzun müddet oturmuş olan Ahmed Vefik Paşa için de büyük bir gece yapılması öngörülmüştür. Şehremini Halkevi edebî programına bu isimler dışında başka Türk büyüklerini de almış ve ihtifal programlarını matbuatta ilan etmiştir.²⁹⁶³

Hüseyin Rahmi için çeşitli vesilelerle tasavvur edilen bu jübile projesi 1937 yılında bilemediğimiz sebeplerle gerçekleşmemiş; buna dair gazetelere de bir haber aksetmemiştir. Halkevleri aynı zamanda Türk tarihinin Koçi Bey ve Köprülü gibi kıymetleri üzerinde de program yapmayı düşünmüş, fakat bunlar da icraata dökülememiştir. Şehremini Halkevi Çalışma Raporu'nda da Hüseyin Rahmi için düzenlenen herhangi bir jübile faaliyeti bulunmamaktadır. Halid Ziya jübilesi sonrası basında yapılan tartışmalar üzerinden Hikmet Feridun, Halid Ziya gibi Hüseyin Rahmi için de bir jübile tertip edilmesi için çağrıda bulunmuştur. O çağrı şöyledir:

“Müsahipzade için bir gece yaptık. Kadın şairler, Divan şairleri için geceler tertip edildi. Halid Ziya hakkında bu münakaşalar devam ederken aklımıza büyük edebiyat ustası Hüseyin Rahmi geldi. O Hüseyin Rahmi ki aşağı yukarı 40 sene evvel yazdığı hikâyeleri, romanları bugün taptazedir. Bugünün dilini taşımaktadır. Bugünün en sevilerek okunan eserleridir. Her eseri ile iftihar edebileceğimiz büyük üstada hürmetimizi göstermek için ne bekliyoruz? Bu edebiyat faaliyeti, bu edebiyat mevsimi içinde halkevlerinde bir Hüseyin Rahmi Gecesi istiyoruz.”²⁹⁶⁴

Bir niyet ve tasavvurdan öteye geçmeyen bu jübile temennisi, Halid Ziya ile sınırlı kalmış ve birçok yazarın gönlünden geçen jübile arzusu 1943 yılında Hakkı Tarık Us'un gayretleriyle gerçekleşen 50 Yıllık Muharrirler Jübilesi'yle tahakkuk edebilmiştir. Bu bağlamda Hakkı Tarık'ın jübilesine çeşitli açılardan itiraz eden Peyami Safa, Hüseyin Rahmi için jübile tertibinde geri kalınmasını da eleştirmiştir. Peyami Safa'nın *Tasviri Efkar*'da yazdığı “Jübile Münakaşası” başlıklı fıkrasında geçen “Unutmayalım ki adı yanlış olarak jübile konan bu toplantı, orada titrek elleri öpülen bütün mübarek varlıklar arasında meselâ

²⁹⁶² “Değerli Romancımız Hüseyin Rahmi İçin Jübile”, *Kurun*, sayı 6941-1061, (10 Mayıs 1937): 1-2.

²⁹⁶³ H. F. [Hikmet Feridun], “Şeyh Galip, Hüseyin Rahmi, Ahmed Vefik, Ahmed Mit(h)at İçin Geceler”, *Akşam*, nr. 6667, (11 Mayıs 1937): 3.

²⁹⁶⁴ H. F., “Hüseyin Rahmi Gecesi İstiyoruz”, *Akşam*, nr. 6665, (9 Mayıs 1937): 3.

*Hüseyin Rahmi veya benzerleri gibi hak ve şeref sahipleri için ayrıca, teker teker jübile yapılmasına mâni değildir.*²⁹⁶⁵ cümlesine *Yeni Adam* dergisi de destek vermiş, “Büyük Türk romancısı ve sanat adamına karşı duyulan sonsuz sevgi ve saygıyı göstermek fırsatını vermesi” için İstanbul halkevlerini ve özellikle de “bu işlerde ön ayak olmasını bilen Üsküdar Halkevi”ni göreve çağırmıştır.²⁹⁶⁶ Bu teklifi karşılıksız bırakmayan Üsküdar Halkevi, sembolik ve dar kapsamlı da olsa bir “*Hüseyin Rahmi Gürpınar Günü*” yapmıştır. Kimseden emir, ilham almadan, içten gelen bir istekle Hüseyin Rahmi için yapılan teşebbüsü ilk alkışlayan yine “Haftalık Fikir Gazetesi” mottosuyla çıkan *Yeni Adam* dergisi sahibi ve Başmuharriri, dönemin Afyon Karahisar Mebusu İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu olmuştur.²⁹⁶⁷ Jübileye dair matbuatta tek duyuru, tören günü *Cumhuriyet* gazetesinde küçük bir punto hâlinde yer almıştır.²⁹⁶⁸

15 Mayıs 1943 Cumartesi günü saat 15.30’da Üsküdar Halkevi salonunda “Hüseyin Rahmi’nin 75. Yaş Yıldönümü ve Yazarlıkta 50. Yılı” kutlanmıştır. Törene Kitapçı İbrahim Hilmi (Çığıraçan) ile birlikte gelen Hüseyin Rahmi, salona girerken gençler tarafından coşkun bir tezahüratla karşılanmıştır.²⁹⁶⁹ Kalabalık bir dinleyici kitlesinin iştirak ettiği toplantıda kürsüye ilk önce İsmail Hakkı Baltacıoğlu çıkmış²⁹⁷⁰, muharririn eserlerindeki halk ruhunu tasvir etmek itibarıyla Türklük mefkûresine büyük hizmetlerde bulunduğunu ifade ettikten sonra şahsiyetini hürmetle anmıştır. Gazetelere akseden Baltacıoğlu’nun hitabesinde Türklük vurgusu öne çıkmaktadır:

“Buraya asla yıpranmayacak olan bir varlığı tanımak maksadi(y)le toplanmış bulunuyoruz. Bu varlık, milliyet şuurunun henüz billûrlaşmadığı bir devirde milliyetçiliğin hak ve hakikat olduğunu bize anlatmıştır. Hüseyin Rahmi, her şeyden evvel büyük bir gerçeğe inanmış olan kimsedir. O gerçek de Türklüktür. Bu âlemde elbette ki bir Türk zevki, bir Türk temayülü, bir Türk yaşayışı ve bir Türk geleneği vardır. Ve bu zevkler, bu temayüller, bu gelenekler mevcut oldukça Hüseyin Rahmi de yaşayacaktır.”²⁹⁷¹

Baltacıoğlu konuşmasında ayrıca Hüseyin Rahmi’nin romanlarıyla bütün bir devri nasıl canlandırdığını anlamıştır. Selim Nüzhet Gerçek ve lise Edebiyat Öğretmeni Yahya Saim

²⁹⁶⁵ Peyami Safa, “Bakışlar: Jübile Münakaşası”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5298, (9 Şubat 1943): 1.

²⁹⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. “H. R. Gürpınar: Onun İçin Bir Jübile Yapalım”, *Yeni Adam*, sayı 425, (18 Şubat 1943): 3.

²⁹⁶⁷ “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*, sayı 438, (20 Mayıs 1943): 3.

²⁹⁶⁸ “Hüseyin Rahmi Gürpınar İçin”, *Cumhuriyet*, nr. 6733, (15 Mayıs 1943): 2.

²⁹⁶⁹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 456, (23 Eylül 1943): 6.

²⁹⁷⁰ Jübilede yan yana oturdukları Baltacıoğlu, 3-4 ay sonra Hüseyin Rahmi ile 3 tefrikalık bir röportaj yapmış, sanat ve edebiyata dair fikirlerini, jübileye dair intibalarını okuyucularla paylaşmıştır. “Üstadlar Ne Diyorlar” serisinin XVII. tefrikasında yer alan röportaj için bkz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 456-457, (23-30 Eylül 1943): 6-7; 6-7, 11.

²⁹⁷¹ “Roman Üstadı Hüseyin Rahmi İçin Yapılan Toplantı”, *Cumhuriyet*, nr. 6734, (16 Mayıs 1943): 1, 3.

(Ozanoğlu) de konuşmalarında Hüseyin Rahmi'nin eserlerini ayrı ayrı tahlil ederek onun realist görüşlerini anlatmışlardır. Yahya Saim hitabesinde yazarın ilk romanı olan *Şık*'ı yazdığı sırada Ahmed Midhat Efendi ile *Tercüman-ı Hakikat*'te nasıl karşılaştıklarından başlayarak bütün hayatını teşrih etmiş, eserleri hakkında malumat vermiş ve Cenab Şahabeddin'in Hüseyin Rahmi için yazdığı bir yazıyı okumuştur.²⁹⁷² Bundan sonra yazarın *Mürebbiye* adlı eserinden adapte edilen iki sahne, Halkevi gösteri kolu tarafından temsil edilmiştir. Törenin sonunda Hüseyin Rahmi, yine gençlerin coşkun alkışlarıyla karşılanmış ve kürsüye gelerek “Sağ olunuz çocuklar!” diyerek salonu terk etmiştir. Halkevi ayrıca Hüseyin Rahmi'nin 60'a yakın eserlerinden meydana gelen bir sergi de hazırlamıştır.²⁹⁷³ *Mürebbiye* piyesinden sonra Halkevi Reisi Reşat Kaynar, davetlileri muharririn eserlerinin teşhir edildiği salona çağırıştır. Burada Hüseyin Rahmi'nin sahibi olarak 1324'te neşrettiği *Boşboğaz* adlı gazete ile birçoğu 700 kûsur sayfayı bulan elliden fazla eseri sergilenmiştir.

Jübile kapsamında matbuatta tartışılan meselelerden birisi, Hüseyin Rahmi'nin “avâm/halk muharriri” olup olmadığıdır. Konu, *Vatan* gazetesi tarafından gündeme getirilmiştir. Jübileden sonrası yapılan kısa röportajda yazar, önce merasimi “bir nevi teşyi/uğurlama” olarak tarif etmiş, kendisi üzerinde mahcubiyetten başka bir tesir yapmadığını dile getirmiştir. Gençlerin kendisi için yorulmasını da takdir hisleri arasında saymıştır. Bazı münekkitlerin şahsına tenkitlerine alındığı anlaşılan Hüseyin Rahmi, hakkındaki eleştirilere şu cevabı vererek tepki göstermiştir:

“Bendeniz bundan elli sene evvel yazmaya başladım. O gençliğimin 20-30 yıllık hayatımda yazılarım fevkalâde tutuldu; gazeteler paylaşamıyorlardı. Bundan otuz sene, kırk sene evvel üslûp ve teknik başkaydı; fakat eserlerimin içinde bugüne kadar yaşayanlar var. Onun için bendeniz ne ihtifal istiyorum, ne de merasim. Bir iddiam da yok, fakat bazı münekkitler hücum ediyorlar. Ben eserlerimle bir zaman yaptım; ne kadar aleyhimde bulunsalar bu başarıyı elimden alamazlar.”²⁹⁷⁴

Hüseyin Rahmi, kısa demecinde birkaç isim de vererek kendisini avâm muharriri olmakla ve başka isnatlarla itham edenlere tepkisini, Hâmid'e minnettarlığını şöyle dile getirmiştir:

“Kimseden bir şey istemiyorum. Bana ‘avâm muharriri ve hatta ona ancak son zamanlarda değeri verildi’ denildi. Kimi Zola, kimi Pol dö Kok [Charler Paul de Kock] dediler. Beni en

²⁹⁷² “Roman Üstadı Hüseyin Rahmi İçin Yapılan Toplantı”, 3.

²⁹⁷³ Jübileye dair bkz. “Hüseyin Rahmi İhtifali”, *Tasvir-i Efkar*, nr. 5392, (16 Mayıs 1943): 1, 3; “Hüseyin Rahmi Günü”, *Tan*, nr. 2780, (16 Mayıs 1943): 2; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüştüm”, *Yeni Adam*, sayı 456, (23 Eylül 1943): 6.

²⁹⁷⁴ “Hüseyin Rahmi Avâm Muharriri mi?”, *Vatan*, nr. 880, (16 Mayıs 1943): 3.

evvel hisseden Abdülhak Hâmit'ti. O bir manzume yazdı, o manzumeyi İsmail Habip edebiyat kitabına yarısını almıştı. Sezai Bey derdi ki edip değil muharrirmişim.”²⁹⁷⁵

Yazarı jübilesinde yalnız bırakmayan gençlerin coşkun alkışlarla perestiş derecesinde gösterdikleri büyük ilgi, Hüseyin Rahmi'yi memnun ederken hakkındaki söylentiler de kendisini üzmüştür. Bu yüzden az sayıdaki dostları, gazete köşelerinde kendisine destek vermekten geri durmamışlardır. 1943 yılı başında kutlanan ilk toplu 50 Yıllık Muharrirler Jübilesi'nde Hüseyin Rahmi'yi amatör yazarlardan ziyade “üstat”lar arasında zikreden Refi Cevad Ulunay, bu jübile münasebetiyle matbuatta yazı kaleme alan nadir yazarlardandır. Töreni, “büyük bir kadirşinaslık tezahürü” olarak değerlendiren Ulunay, bu güzel “nümayişe” birçok değerli zevat ile katılanlardan biri olmuştur. Hüseyin Rahmi'nin büyük bir muhabbet ve minnetle alkışlandığı jübileyi şöyle kritik etmiştir:

“O gençliğimizin, delikanlılığımızın, olgunluğumuzun Hüseyin Rahmi'sinin evveli günkü, dünkü ve bugünkü nesiller tarafından bu derece heyecanla selamlanması herkese nasip olmayan bir devlettir. Hüseyin Rahmi, yüzde yüz millî ve realist bir ediptir.”²⁹⁷⁶

Hüseyin Rahmi'nin millî ve realistliğini²⁹⁷⁷ eserlerini yazarken kullandığı malzemeyi “yaşayışımızdan, görüşümüzden, düşüncümüzden” almasına bağlayan Ulunay, onun eserlerinde herkesi kendine çeken tarafın da bu olduğunu vurgulamıştır. Jübilenin detaylarına da Ulunay'ın anlattıkları sayesinde vâkıf olmaktayız. Buna göre toplantıya riyaset eden zatın (İsmail Hakkı Baltacıoğlu) hitabesi sonrası Hüseyin Rahmi, jübile münasebetiyle “Yıpranmış bir romancıya alamud mu yapmak istiyorsunuz?” şeklinde bir mukabelede bulunmuştur. Baltacıoğlu da bu soruya “Yıpranmış olanı değil, yıpranmayacak olanı anmak istiyoruz.”²⁹⁷⁸ şeklinde bir cevap vermiştir. Ulunay'a bakılırsa jübilede Hüseyin Rahmi'nin edebî varlığını en iyi tespit eden Baltacıoğlu dışında sonraki tahliller/konuşmalar pek başarılı olamamıştır. Zira hatipler Hüseyin Rahmi'den yalnız kenar mahalle tiplerinin şahsiyet ve lehçelerini eserlerine aksettiren bir edip gibi

²⁹⁷⁵ “Hüseyin Rahmi Avâm Muharriri mi?”, 3.

²⁹⁷⁶ Ulunay, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*, nr. 2781, (17 Mayıs 1943): 3.

²⁹⁷⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun “Türk romanında koyu realizmin babası “ şeklinde nitelendirdiği Hüseyin Rahmi, kendisiyle aynı yıllarda yapılan bir röportajda romanlarındaki oluşlarla realite arasındaki münasebeti şöyle açıklamıştır: “*Roman sırf hayalî olsa, muharririn ruhî intibalarından kuvvet alır. Herhangi bir hayatı tespit ederken kendi yaşamamızdaki olaylarla mukayese yaparak objektiften sübjektife intikal ile realitelere inebiliriz...*” Röportaj için bkz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 456, (23 Eylül 1943): 6-7.

²⁹⁷⁸ Hüseyin Rahmi, jübilesi ile ilgili benzer bir cevabı İsmail Hakkı Baltacıoğlu ile yaptığı röportajda da vermiştir. Salonda yan yana oturdukları zaman Hüseyin Rahmi, Baltacıoğlu'nun kulağına eğilerek “İsmayıl Hakkı Bey, siz demode olmuş bir eseri diriltmek mi istiyorsunuz?” deyince muhatabından şu cevabı almıştır: “*Ölmeyen tarafınız var; onu arıyoruz!*” Bkz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 456, (23 Eylül 1943): 6.

bahsetmişlerdir.²⁹⁷⁹ İhtifaller gibi jübileler de bir yazarın edebiyat tarihindeki konumunu tespitte önemli bir kritik ve değerlendirme duraklarıdır. Hüseyin Rahmi'nin 50 yıllık yazarlık hayatından ne anlaşılması gerektiği, eserlerinin Türk edebiyatına ne gibi yenilikler kazandırdığı konuşmalarla ve onu tanıyan diğer yazarların değerlendirmeleriyle gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda “Hüseyin Rahmi dediğimiz o koca âlem bundan ibaret midir?” sorusuna ve yanlış tahlillere Ulunay'ın verdiği cevap ve realist bakış açısı şöyledir:

“Onun eserleri falan veya filan tipin tasviri yahut falan veya filan lehçenin taklidi için yazılmış değildir. O, eserine hayatı olduğu gibi aksettirmeyi düşünmüştür; elindeki çerçevenin hududuna giren bir Karamanlı bakkal, bir Meryem Dudu, bir Bolulu aşçı da tabiatıyla orada yer alır; Hüseyin Rahmi onları aramamıştır. Fakat varlıklarını da inkâr etmemiş; hatta bütün karakterleri ile onları belirtmiştir. Eserlerindeki tipler bir ressamın yaptığı tablonun muhtelif renklerine benzer; eserin varlığı bu renklerin imtizacıdır.”²⁹⁸⁰

Ulunay, Hüseyin Rahmi'nin sadece komik tipleri eserlerinde kullandığı şeklindeki tahlillere, yüzeysel fikirlere de itiraz ederek şöyle tashih etmiştir:

“Bu kudretli dimağın yalnız komik tipler yarattığını iddia etmek onu anlamamaktır. Rahmi'nin en kuvvetli tarafı yarattığı tiplerin hususiyetlerini görüşüdür. Mesela *Metres*'teki Firûze Hanımefendi, Freknlerin ‘Vicille Rombière’ dedikleri tipin bizde mevcut olan şeklidir. Fakat bu tipin mayasında ufacak bir ecnebi çeşnisi yoktur. Sonra *Nimetşinas*'ta bir Nuriye Hanımefendi vardır ki kendinde hiçbir fevkalâdelik olmadığı halde o zamanki hali vakti yerinde Türk ailesinin, Türk hayatının en muvaffak olmuş bir şahsiyetidir. Hüseyin Rahmi'de asıl aranılacak, elenecek, tahlil edilecek incelikler bunlardır.”²⁹⁸¹

Hüseyin Rahmi jübilesinde iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, jübile yerine “ihtifal” kelimesinin tercih edilmesi, diğeri ise önceden planlanmış bir program yerine “çağrı” ve “uyarı”lar üzerine tertip edilmesidir. Kültürel belleğin işleyişini göstermesi bakımından bu jübile önemli bir göstergedir. Önceden hazırlanmış özel organizasyonların aksine kendilerini vitrine çıkaracak veya hak ettiği değeri görmesini sağlayacak aile, dost, kanon, mahfil, klik gruplarından mahrum olan bazı yazarların edebî hafızada veya kültürel bellekte yok sayıldığı görülmektedir. Nitekim Hüseyin Rahmi jübilesi, *Yedi Adam* dergisi yöneticisi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun girişimi ve çağrıları sonucunda gençlere münhasır ve küçük çaplı bir organizasyonla âdeta geçirtilmiştir. Gazeteler de bu jübileye pek ilgi göstermemiş, bazı yazarlar hakkında neşredilen uzun tahlillerin aksine tören birkaç küçük paragrafla sınırlı kalmıştır. Hüseyin Rahmi de kendisine yeteri kadar değer verilmeyişini

²⁹⁷⁹ Ulunay, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, 3.

²⁹⁸⁰ Ulunay, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, 3.

²⁹⁸¹ Ulunay, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, 3.

bu konuyla ilgili kendisiyle yapılan röportajda “halk yazarı” olmasına bağlamış²⁹⁸², Türk romancılığının uğradığı hastalığın sebebini de “idealsizlik ve yabancı mukallitliği” olarak teşhir etmiştir.

5.2.6. MEHMED EMİN YURDAKUL’UN 60, 70 ve 75. YAŞ JÜBİLELERİ (1929, 1939, 1943)

Abdülhak Hâmid gibi Mehmed Emin Yurdakul da Cumhuriyet’ten evvel Türkçü mahfillerde adına özel geceler tertip edilen isimlerdendir. Yurdakul için tespit ettiğimiz ilk tören 4 Kânunuevvel 1330 (17 Aralık 1914) Perşembe günü akşamı Türk Ocağı’nda düzenlenmiş ve şairin onuruna tertip edilen geceye “Edebiyat Gecesi” denilmiştir. Gecede tanınmış şair, yazar, hatip, ilim ve fikir adamları “Millî Şair”e karşı duygu, düşünce, sevgi ve saygılarını ifade etmişlerdir.²⁹⁸³ Adile Ayda’ya göre şair Mehmed Emin Bey övülmekten, sevilmekten hoşlandığı gibi kendisi de kolay hayran olan; hayran olmaya, itimat etmeye, güvenmeye, sevmeye ihtiyaç duyan bir insandır.²⁹⁸⁴ Edebiyat tarihimizin ilk jübilesi olan 5 Şubat 1925 tarihindeki Abdülhak Hâmid’in 75. yaş yılını kutlamasını bir kenara bırakırsak ikinci jübile, ilk yazıları *Servet-i Fünûn*’da neşredilen ve yaşadığı dönemde “şerefli nasiyesinde san’attan örülmüş Türk şairliği unvanı parıldayan büyük millî şairimiz” şeklinde takdim edilen Mehmed Emin Yurdakul’un Haziran 1929’daki 60. yaş yıldönümüdür. Bu jübilenin düzenlenmesinin temel sebebi, Sabiha Zekeriya ile M. Zekeriya’nın birlikte çıkardıkları *Resimli Ay* mecmuasında Nâzım Hikmet’in başlattığı “Putları Yıkıyoruz” kampanyasıdır. Bu faaliyetlerin yürütüldüğü haberi alınınca Türkçülüğün millî şairinin 60. yıldönümü kutlanmıştır. Bu münasebetle Ankara’da yapılan kutlama merasimi ve Adliye Vekili Mahmud Esad Bey verdiği ziyafette dönemin Adliye Vekili, Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey, Türk Ocakları Reisi Hamdullah Subhi Bey duygu

²⁹⁸² Hüseyin Rahmi’nin kendisine hakir bir gözle bakılmasına dair Baltacıoğlu röportajındaki tespiti şöyledir: “Eskiden memleketimizde bugünkü roman ve gazete bolluğu yoktu. Birkaç seçkin romancımız da halka inmeyi tenezzül sayıyorlar, âdetçe ve ruhan Türk’e yan bakan konuları yüksek üslupla tasvire uğraşıyorlardı. Bu sebeple sade yazılarımda kenini sezen halk beni onlara tercih etti.” Bkz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 456, (23 Eylül 1943): 7.

²⁹⁸³ Bu merasimde konuşanlar arasında Ağaoğlu Ahmed, Hamdullah Subhi, Köprülüzâde Fuad, Akçuraoğlu Yusuf Beyler vardır. Türk Ocağı’nda Mehmed Emin Yurdakul çeşitli vesilelerle zaman zaman tebci edilmış ve millî günlerde şiirleri sık sık okunmuştur. Örnek faaliyetler için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 29-33.

²⁹⁸⁴ Adile Ayda, Yurdakul’un “sonsuz hayranlık beslediği insanlardan” birinin o zamanki Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Bey olduğunu söylemektedir. Bkz. Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken... (Edebî Hâtıralar)*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1984), 23.

ve düşüncelerini ifade eden konuşmalarda bulunmuşlardır.²⁹⁸⁵ Gösterilen ilgiye mukabil Mehmed Emin Bey de bir teşekkür konuşması yapmıştır. Bu törendeki konuşma metinleri 8 Haziran 1929'da *Hakimyet-i Milliye*'de ve 20 Haziran 1929'da *Hayat* mecmuasında naklen verilmiştir. *Türk Yurdu* da bu yazıları iktibas etmiştir.²⁹⁸⁶

Yurdakul dışında 1929 yılı 12 Nisan'ında 45 senelik Türkçe muallimliği yapan İstefan Hilmi Gurdikyan (1864-1944) için de Tokatlıyan Otelinde saat 15.00'te bir jübile yapılmıştır.²⁹⁸⁷ Jübilelerin bu yıllarda yavaş yavaş yaygınlaştığı ve Türk edebiyatında bu merasimlere dair bir ilginin uyandığı söylenebilir. Yurdakul'un jübilesinden kısa bir süre sonra *Resimli Ay* mecmuasında Abdülhak Hâmid ve Mehmed Emin Beylerin edebî şöhretlerine hücumu esas alan "Putları Kırıyoruz!" kampanyası, şair açısından talihsiz hadiselerden biri olarak edebiyat tarihine geçmiştir.²⁹⁸⁸

Hâmid örneğinde olduğu gibi Mehmed Emin Yurdakul sadece 60. yaş yıldönümünde değil, 70. yaş yıldönümünde de "Türkçü şair" kimliğiyle hatırlanmıştır. 1939 yılında Türk Tarih Kurumu adına dönemin başkanı Hasan Cemil Çambel, "*Türk'ün binlerce yıllık asalet ve kudretini şiirlerinde terennüm etmiş olan Milli şair*" sıfatıyla Yurdakul'un "heyecan ve ideal dolu yetmiş yılını" kutlayarak şaire bir telgraf yollamış²⁹⁸⁹ ve "uzun yıllar millî vicdanda aksetmesini" dilemiştir. Yurdakul ise mukabil cevabında Türk tarihine ve ülküsüne vurgu yaparak "Bir dünya bânisi olan Türk'ün dünya ile başlayan tarihini asırların karanlıkları içinden ilmin feneriyle arayan ve ilmin kazmasıyla çıkaran Türk Tarih Kurumu'nun huzurunda beyaz alnını eğerek derin saygılarını" sunmuştur.²⁹⁹⁰ Matbuat yoluyla kültürel

²⁹⁸⁵ Bkz. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1713-28, cilt 65, (13 Haziran 1929): 435.

²⁹⁸⁶ Merasime dair ayrıntı için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 308-309.

²⁹⁸⁷ 1864 yılında Bursa'da doğan İstefan Hilmi Gurdikyan, Tefik Fikret, Recaizade Mahmud Ekrem ve Süleyman Nazif ile tanışmış, ilk yazısını da 1890'da İsmail Safa'nın *Mirsad* mecmuasında neşretmiştir. Uzun yıllar çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapan Gurdikyan, bu ilk jübile dışında 1943 yılında Hakkı Tarık Us'un düzenlediği ilk büyük 50 Yıllık Muharripler Jübilesi'nde de yer almıştır. Jübile yerine "ihtifal" kelimesinin kullanıldığı törende Türk ve Ermeni hocalar, matbuat erkânı, Ermeni meclisi cismanî reis ve azaları hazır bulunmuşlardır. Çay ziyafetinin verildiği merasimde Hüseyin Siret ve Saim Beyler birer konuşma yapmıştır. İhtifalde Matbuat Cemiyeti Kâtib-i Umumîsi Ethem İzzet Bey de tertip heyeti tarafından vuku bulan rica üzerine bir nutuk söylemiştir. Ayrıntılar için bkz. "45 Senelik Bir Muallim Şerefine", *Milliyet*, nr. 1138, (13 Nisan 1929): 3. Ayrıca bkz. Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 23, 60, 81, 84, 101.

²⁹⁸⁸ H. F. [Halit Fahri], "İbret Levhası", *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1717-32, cilt 65, (11 Temmuz 1929): 509.

²⁹⁸⁹ Üniversite adına Rektör Cemil Bilsel de Mehmet Emin Yurdakul'un 70. dönüm yılı münasebetiyle bir telgraf çekmiş, şair de mukabil bir cevap vermiştir. Metinler için bkz. Hilmi Yücebaş, "Üniversite Türk Şairini Tebrik Etti", içinde *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk'üm*, (İstanbul: Talât Altın Matbaası, 1947), 4.

²⁹⁹⁰ "Türkçü Şair Mehmed Emin'in 70'inci Doğum Yıldönümü", *Cumhuriyet*, sayı 5439, (4 Temmuz 1939): 3. Telgraf metinleri için bkz. Hilmi Yücebaş, "Tarih Kurumu'ndan Millî Şair Mehmet Emin Yurdakul'a", *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk'üm*, 4.

hafızada tescillenen bu tebrikleşmedeki “Türkçü” ve “millî” vurgu çok belirgindir. Bu vurguyu, dönemin politik kaygılarından ve resmi ideolojinin amaçlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Burada Mehmed Âkif ve Abdülhak Hâmid’in üstlendiği millilik vasfının Mehmed Emin Yurdakul üzerinden yaşatıldığı açıktır. Nitekim Yurdakul’un bu misyonun farkında olduğunu bir gün sonra *Son Posta* gazetesine verdiği röportajında görülmektedir. Edebiyattaki yerini “*Ben bir Türküm, dinin, cinsim uludur!*” mısraıyla özetleyen Yurdakul, *Anadolu’dan Bir Ses* ve “ırkımın türküsü” dediği *Ey Türk Uyan* manzumeleriyle edebiyata “Türk’ü getirmeye ve bu edebiyat vasıtasıyla Türk’ün kalp ve ruhunda uyanan Türklük ruhunu uyandırmaya, onun kalbine Türklük için bir ateş, alnına Türklük için bir alev koyarak bir Türkçülük cereyanı yaratmaya çalıştığını” söylemiştir. Jübileler ve yaş dönümleri bu yönüyle, yazar ve şairlerin kendi şiir ve eserlerinin mevkiiini ifadelerinde önemli bir merhaledir. Yurdakul, şiirlerini neşretmeye başladığı zaman Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları sebebiyle dilimizde ve şiirimizde Arap ve Acem saltanatının “müstevli askerleri gibi Arap ve Acem kelimelerinin” kol gezdiğini, bu yabancı hükümeti yıkmanın ve bu istilacı fertleri dilimizden kovmanın, lisanımıza istiklalini kazandırmanın yapılacak milli bir vazife olduğunu söylemiştir. “*İşte ben bunu yapmaya çalıştım!*” diyen Yurdakul, şiirlerini ruh itibarıyla “*halkçılık, milliyetçilik ve inkılapçılık*” ülküsüne yaslandırmıştır. Edebiyatımızda kendisini sürekli istihfaf edip küçümseyenlere karşı da Rus şairi Lemantof’u taklit ederek “onlara bakıp acıdığını” dile getirmiştir. Yurdakul’un 70. yaş yılının en unutulmaz hatırası ise Cumhuriyet’i ilan edenler arasında bulunan biri olarak o gün, Atatürk de dâhil olduğu halde, bütün meclisi ayağa kaldırarak üç defa “Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırması olduğunu belirtmiştir.²⁹⁹¹

Şairlik vasfı “Türkçü” kimliğiyle özdeşleyen Mehmet Emin Yurdakul için son jübile, 75. doğum yıldönümü münasebetiyle 26 Haziran 1943 Cumartesi günü saat 17.50’de Eminönü Halkevi’nde tertip edilmiştir. 1943 yılı başında *50 Yıllık Muharirler* için düzenlenen toplu merasim haricinde söz konusu jübilede yer alan yazarlardan Mayıs ayında Hüseyin Rahmi, Haziran ayında da Mehmed Emin Yurdakul için özel bir jübile hazırlanmıştır. Her iki merasim de halkevinde kutlanırken öğrencilerin öncü olduğu jübileler sınıfına dâhil edilebilir. Yurdakul’un millî edebiyata yaptığı hizmetlerin anlatıldığı bu son jübilede Vali ve Belediye Reisi Lutfi Kırdar’la Parti Reisi Behçet Uz, üniversite profesörleri ve gençliği

²⁹⁹¹ Nusret Safa Coşkun, “Millî Şair Mehmed Emin ile 70’inci Yıldönümünde Mülâkat”, *Son Posta*, nr. 3208, (5 Temmuz 1939): 7.

hazır bulunmuştur. Jübileye katıldığı halde konuşma yapmayan İbnülemin Mahmud Kemal İnal da basına yansıyan fotoğraflarda şairin sağında görülmektedir.²⁹⁹²

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin Eminönü Halkevi'nde düzenlediği jübile İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Yurdakul'un şahsiyetinin ölümsüzlüğünü/kalıcılığını ortaya koyan hitabesiyle açılmıştır. Şairi “Türk vatanının renklerini, şahsiyetini bütün duygu ve heyecanlarını terennüm eden biri” olarak tarif eden Baltacıoğlu, hitabesinin heyecanıla tartışmaya açık birtakım cümleler sarf etmiştir:

“Nâmık Kemal'in hangi vatan ve ruh için şiir söylediğini kestiremiyoruz. O Müslüman vatanını mı, hangi toprağı müdafaa etmişti, bunu bilemiyoruz. Nâmık Kemal'in bıraktığı vatan kelimesindeki iphamı o (M. Emin Yurdakul) kaldırıp, Türk efsanelerine inandı. O milliyetçi mütefekkir bir şairdir.”²⁹⁹³

Törenin açış konuşmasında Afyon Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun şaire dair Türkçü vurgusu dışında dikkat çeken noktalardan bir tanesi, kendisine “peygamberlik” isnat edişidir. Döneminde dikkatlerden kaçan bu sıfat, Baltacıoğlu'nun abartısı olarak geçiştirilmiş olmalıdır. *Yeni Adam* başmuharririnin dönemine göre cesur sayılabilecek “efsane” üzerinden yaratıcılık isnadı ve gerekçeleri şöyledir:

“Onun büyük kuvvetlerinden biri de efsaneye inanmasından gelir. Efsane!.. Laboratuvar denemeleriyle ilmî gerçekler yapabilirsiniz. Fakat bu denemelerle bir millet yaratamazsınız. Milleti yaratan efsanedir. Büyük adamlar efsaneleri duyarlar ve onları zamanlarının diliyle söylerler. Mehmet Emin Yurdakul bu peygamberlik işini yapmıştır. Mehmet Emin Yurdakul bir peygamber, bir milliyet peygamberidir...”²⁹⁹⁴

Konuşmacılardan Hakkı Süha Gezgin de Yurdakul'un Türkçülüğünden ne anlaşılması gerektiğini izah etmiştir.²⁹⁹⁵ İbrahim Olgun şairin hayatını anlatmış, bunu müteakip eserleri ve sözleri hakkında İbrahim Kutluk'un verdiği izahat ilgi ile dinlenilmiştir. O tarihte Edebiyat Fakültesi genç asistanlarından Dr. Mehmet Kaplan, Türk şairinin edebiyatımızdaki yerini, Hakkı Süha Gezgin'in altını çizdiği şairin Türkçülüğünü bahis mevzuu ederek bu vadede millî edebiyatımıza yaptığı hizmetleri belirtmiştir. Zeki Velidi (Togan) şairin memleket dışı Türkleri üzerindeki tesirini vesikalarla anlatırken Mehmed Emin'in manevi kızı şairin cephe gerisinde Türk kadının verdiği mücadeleyi anlattığı “Ey İğnem Dik” şiirini ve kendisine muhtelif tarihlerde tanınmış edebiyatçı ve ilim adamları tarafından gönderilen mektupları, hakkında yazılan yazıları okumuştur. Tören sonunda şair

²⁹⁹² “Şair Mehmed Emin Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 6776, (27 Haziran 1943): 1, 3.

²⁹⁹³ “Mehmet Emin Jübilesi”, *Yeni Sabah*, (27 Haziran 1943): 2.

²⁹⁹⁴ *Yeni Adam* dergisinin 8 Temmuz 1943 tarihli nüshasından alınan bu ifadeler için bkz. Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk'üm*, 32.

²⁹⁹⁵ “Mehmet Emin Jübilesi”, *Yeni Sabah*, (27 Haziran 1943): 2.

alkışlar arasında kürsüye gelerek *Cenge Giderken, Ömrüm* adlı şiirlerini inşad etmiştir.²⁹⁹⁶

Jübilede şair, merasimi tertip eden gençlere şu hitabede bulunmuştur:

“Türk milleti faziletkârdır. Onun öz evlatları olan siz gençler, bana şefkat ve sevgi dolu kollarınızı açtınız. Beni minnettar bıraktınız. Ben sizlere nasıl teşekkür edeyim. Bu sevgi tezahüratınıza nasıl cevap vereyim bilmiyorum. Ben size yalnız şunu yapabileceğim: Beyaz başımı hepinizin huzurunda eğiyorum.”²⁹⁹⁷

Jübile günü Mehmed Emin Yurdakul ile tören esnasında kısa bir röportaj yapan *Vatan* gazetesi muhabiri Yekta Güreli, şairin Türk edebiyatındaki yerini ve şiirini farklı kılan tematik özellikleri kendisinden dinlemiştir. Buna göre Yurdakul, “Halkçı ve Milliyetçi” idealiyle Osmanlı şiir ve edebiyatında iki yoldan giderek 1- Dil ve vezin, 2- Mana ve mevzu ile muasır şairlerden ayrılmıştır. Şair kendi beyanatına nazaran dilimizi yabancı söz ve terkiplerden temizleyerek yerlerine Türk kelime ve terkiplerini getirmiştir. Böylece Türk dilini yabancı boyunduruktan kurtarıp ona hürriyet ve hâkimiyetini kazandırmak istemiştir. Mana ve mevzu meselesini ise Yurdakul, jübile münasebetiyle şöyle açıklamıştır:

“Ben halk çocuğuyum. Halk evlâdı bir ana ile babanın kucağında büyüdüm. Atalardan kalma halk öğütleriyle, halk ninnileriyle çocukluğumu geçirdim. Biraz yetişkin çağa geldiğim vakit bu halkı çok acıklı bir halde gördüm... Halkın ruh ve hayatında kuvvet ve ilham alarak kalbine ateş ve alnına alev koymak, hür ve mesut mukadderatının kahraman ve fatihi yapmak gayesini güttüm. *Anadolu, Ahretlik, Zavallılar* şiirleriyle *Oduncu, Orakçı Kadınlar* gibi yazılarım bu kuvvet ve ilhamla yazılmıştır. Biliniz ki *Ey Gaddarlar* adlı şiir de bu halkı zalimine karşı yükselmiş sayhasıdır...”²⁹⁹⁸

Şairin olgunluk çağında dile getirdiği bu değerlendirmeler, edebiyat tarihinde kendi sanatını nasıl konumlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Röportajdan Yurdakul’un şiirlerinde “Halkçılığı” terennüm ettiği gibi yine aynı dil ve vezinle yazdığı birçok şiirinde de “Milliyetçiliği” öne çıkardığını öğrenmekteyiz. Şair, Osmanlı dilinden ayrılarak Türk diliyle şiir yazmaya başlayınca dilce Osmanlılıktan ayrıldığı gibi ruhça da Osmanlılıktan koptuğunu ve Türkçülüğü ideal olarak seçtiğini söylemiştir. Bu ülküsünün, Türkçülük mektebinin temel taşı, Türkçülük idealinin bayrağı ve Türkçülük kitabının remzi ise, kendisiyle özdeşleşen “*Ben bir Türküm, dinim, cinsim, uludur*” mısraıdır ki bu idealin tutuşturduğu ateşle Balkan felaketi zamanında *Ey Türk Uyan*’ı kaleme almıştır.²⁹⁹⁹

²⁹⁹⁶ “Şair Mehmed Emin Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 6776, (27 Haziran 1943): 3.

²⁹⁹⁷ Hilmi Yücebaş, “Millî Şairimizden Gençlere”, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk’üm*, 4.

²⁹⁹⁸ Yekta Güreli, “Şair Mehmet Emin Yurdakul ile Bir Konuşma”, *Vatan*, nr. 922, (27 Haziran 1943): 3.

²⁹⁹⁹ Güreli, “Şair Mehmet Emin Yurdakul ile Bir Konuşma”, 3.

Jübile münasebetiyle Behçet Kemal Çağlar, Nurettin Artam gazetelerde ihtisaslarını dile getiren birer yazı kaleme almıştır.³⁰⁰⁰ Hakkı Süha da *Vakit* gazetesinde XVI. yüzyılda yaşayan Edirneli Nazmî ile Tatavlalı Mahremî üzerinden Tanzimat Türkçülüğünün şuurlu bir hareket olmadığını, bu sahada ilk defa Mehmed Emin'in korkmadan “Türk’üm” dediğini dile getirmiştir. Şairin gelişiminde Cemaleddin Efganî’nin teşviklerine de dikkat çeken yazar, buna rağmen bütün varlığını harcadığı öz memleketinde ise anlaşılmak için yıllarca beklediğini iddia etmiştir. Hakkı Süha’ya göre millî şairin iki siması, iki veçhesi vardır: “Biri, ilhamını kendi göğsünden, kendi toprağından alan, kendi millî saziyle terennüm eden, bu yönüyle yaratıcı bir kahraman olan şair Mehmet Emin, ikincisi ise Türk’ün fikir ve ruh mabedi Türk Ocaklarında bir mihrap olan Mehmet Emin’dir.”³⁰⁰¹

Jübile konuşmacılarından İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1943 yılı yaz ayında (3 Ağustos) Hüseyin Rahmi gibi Mehmed Emin Yurdakul ile de bir röportaj yapmıştır. Bu röportajdan Eminönü Halkevi’nde düzenlenen hayatının 75. yıldönümü jübilesinde Baltacıoğlu’nun açış konuşması yapmasını Mehmed Emin Yurdakul’un talep ettiğini öğreniyoruz. Şair o tarihlerde yarım asırlık eşini kaybetmenin derin acısı ile karşı karşıyadır. Bu acıyı “*Ellî yıllık eşimi, gönül ve hayat yoldaşımı kaybettim. Kâinatım yıkıldı. Acım büyüktür. Şimdi bu yeryüzünde yapayalnızım!*” şeklinde özetlemiştir.³⁰⁰² Mülakatta Baltacıoğlu’nun Yurdakul hakkında özellikle “Türkçü” vurgusu göze çarpmaktadır: “Türklük şuurunun en şuurlu ilk önderi ve yapıcısı”, “Yurdakul’un yeri Türk edebiyat tarihi değil, Türk milliyetçiliğinin arş-ı âlâsı’dır” şeklindeki abartılı tavsifler, şaire yüklenen misyonun dost kalemindeki uzantısıdır.³⁰⁰³

Jübilesinin ardından bir yıl bile geçmeden Urfa Mebusu, Türkçü şair Mehmed Emin Yurdakul, 14 Ocak 1944 Cuma günü 25 gündür tedavi gördüğü Alman Hastanesi’nde 76 yaşında İstanbul’da vefat etmiştir. 54 yıllık yazı hayatı, “Türklük ve Türkçülük ülküsünün ilk müjdecisi” sıfatına sığdırılmıştır.³⁰⁰⁴ Bir gün sonra cenazesi Teşvikiye Camii’nden kaldırılarak merasimle Asrî Mezarlık’taki ebedi istirahatgahına emanet edilmiştir.³⁰⁰⁵

³⁰⁰⁰ Metin alıntıları için bkz. Hilmi Yücebaş, *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk’üm*, 31-32. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 217-223.

³⁰⁰¹ Hakkı Süha Gezgîn, “Mehmet Emin Yurdakul”, *Vakit*, nr. 9109, (27 Haziran 1943): 3-4. Hakkı Süha’nın yazısının geniş değerlendirmesi için bkz. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 219-220.

³⁰⁰² İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Mehmet Emin Yurdakul ile Görüşüm”, *Yeni Adam*, sayı 452, (26 Ağustos 1943): 6.

³⁰⁰³ “Üstadlar Ne Diyorlar?” serisinin XIV. tefrikası olan röportajın tamamı için bkz. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Mehmet Emin Yurdakul ile Görüşüm”, 6.

³⁰⁰⁴ “Mehmet Emin Yurdakul’u Kaybettik”, *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 57, (1 Şubat 1944): IV.

³⁰⁰⁵ “Şair M. Emin Yurdakul Vefat Etti”, *Yeni Sabah*, nr. 2028, (15 İkincikânun 1944): 1, 3.

Böylece 1868 yılında Beşiktaş'ta başlayan hayat yolculuğu Zincirlikuyu'da sona ermiştir. Sağlığında gösterilen ilgi ve teveccühün ölümünden sonra esirgendiği bir isim olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır.

5.2.7. ELLİ YILLIK MUHARRİRLER JÜBİLESİ-II (2 EKİM 1948)

“Sonraki nesillere güzel bir gelenek devretmek maksadıyla” ilki 1943 yılında yapılan 50 Yıllık Muharrirler jübilesi, Hakkı Tarık Us’un öncülüğünde 5 yıl sonra yeniden düzenlenmiştir. İlk altın jübilede kendilerini “hürmetkâr bir kalabalığın ortasında bulan” muharrirler ile edebiyat tarihimizin birkaç sayfası ilk defa tam manasıyla filme alınmış, ayrıca yazarların sesleri de plağa alınarak tarihe önemli bir miras bırakılmıştır. Elli yılda “rejimden dile, zihniyete kadar birçok şeylerin renkten renge girdiğine” dikkat çeken Nurettin Artam’a göre her jübile bize “tarihin sesini de getirmektedir.”³⁰⁰⁶

1943 yılında başlattığı toplu jübile geleneğinin “bibliyografi ve biyografi kütüphanemizden bu maksadı daha kolaylaştırır bir imkân elde edilinceye kadar beş yılda bir yapılmasını” kamuoyuna açıklayan Hakkı Tarık Us, 1948 yılındaki ikinci jübileye ilk basılı yazıları 13 Mart 1892 ile 19 Mayıs 1898 arasında çıkan yazarları dâhil etmiş ve tören için o yılın Gençlik Bayramı’nı tarih olarak belirlemiştir.³⁰⁰⁷

1948 yılındaki ikinci altın jübile, 1898 sonuna kadar zamanın gazete, dergi veya kitap sayfaları üstünde imzası bulunan 81 kişi³⁰⁰⁸ için 2 Ekim 1948 Cumartesi günü Üniversite Fen Fakültesi’nin yeni yapılan konferans salonunda “*her birinin kendi zaman, alan ve sınırları içinde yurt kültürünü emzirmekte ettikleri hizmeti ve umumi hizmet uğrunda kolladıkları hareketi kendi huzurlarında anıp saygı göstermek*” maksadıyla yapılmıştır. Hakkı Tarık Us, *Vakit* gazetesinde listeyi paylaştıktan sonra “zühul edilmiş yahut kendileri değişik ve iğreti ad kullanmış olmaları yüzünden bu listeye girememiş isimler” varsa bunların Ankara Caddesi’ndeki *Vakit* Yurdu’na bildirilmesini istemiştir.³⁰⁰⁹ İstanbul gazete ve mecmualarından muharrirler, tanınmış sanatkârlar tertip heyetinde ve jübile günü

³⁰⁰⁶ Bkz. T.İ. [Toplu İğne: Nurettin Artam], “İkinci Altın Jübile...”, *Ulus*, nr. 9762, (15 Eylül 1948): 2.

³⁰⁰⁷ Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 70.

³⁰⁰⁸ Hakkı Tarık’ın basın yoluyla ilan ettiği 81 isim listesi için bkz. “50 Yıllık Kalem Erbabının Jübilesi”, *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11112-360, (14 Eylül 1948): 2.

³⁰⁰⁹ Hakkı Tarık, jübileye katılacaklardan 1- “İlk matbu yazılarının çıktığı zamana en yakın fotoğraflarından biri ile en son fotoğraflarından birisini”, 2- “Genişçe hal tercümelerini”, 3-“Eski ve yeni harflerle birkaç satırlık birer el yazılarını”, 4- “Kitap olarak basılmış veya basılmamış eserlerinin bir listesini” talep etmiştir. Hakkı Tarık Us’un kamuoyuyla paylaştığı ilanın ayrıntıları için bkz. “50 Yıllık Kalem Erbabının Jübilesi”, 1.

hizmet etmek üzere vazife almışlardır. 5 yıl evvel jübilesi yapılanlar adına Hüseyin Cahid Yalçın, 1948 jübilesi adına daERCüment Ekrem Talu'nun konuşma yapması kararlaştırılmıştır. Türk Basın Birliği Başkanı Hakkı Tarık Us, jübilede bulunan zatların şahsiyetleri, hayatları ve eserleri hakkında bilgi verme âdetini bu jübilede de sürdürmüştür. Jübileden bir gün evvel Üniversite Konferans salonunda Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından jübile muharrirlerinin seslerinin yanında görüntülerinin de filme alınacağı ilan edilmiştir.³⁰¹⁰ 2 Ekim 1948 jübilesinin programı 30 Eylül Perşembe günü gazetelerde detaylı bir şekilde ilan edilmiştir. Buna göre daha önce belirlenen 81 kişilik jübile listesi 95 kişiye çıkmıştır.³⁰¹¹

Türk basınında ilk yazıları 50 yıl veya daha evvel çıkmış kalem erbabı için Türk Basın Birliği tarafından tertip edilen jübile için dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun da katıldığı Üniversite Konferans salonunda 1 Ekim 1948 Cuma günü saat 14.30'da bir tanışma, fotoğraf çekimi programı düzenlenmiş, muharrirlerin ihtisaslarını yansıtan kendi sesleri de Basın Yayın Umum Müdürlüğü tarafından kayda alınmıştır.³⁰¹²

2 Ekim Cumartesi günü İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans salonunda saat 14.30'da İstiklal Marşı ile başlayan törende Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun açılış nutkunu müteakip sırasıyla Basın, Yayın Umum Müdürü Vekili İzzettin Tuğrul Nişbay, Telif Haklarını Koruma Derneği Başkanı Halide Edib Adıvar, Türk Basın Birliği Başkanı Hakkı Tarık Us³⁰¹³, 1943'te jübilesi yapılanlar adına Ahmed Reşid Bey (H. Nazım) ve Hüseyin Cahid Yalçın, 1948 jübilesini temsilen Selim Sırrı Tarcan veERCüment Ekrem Talu birer konuşma yapmışlardır.³⁰¹⁴ Yaşar Nezihe (Bükülmez) de bir yazısını okurken yazı hayatının en gençleri olarak Nihal Birmek ve Galatasaray Lisesi'nden Cahit Karabayoğlu da kısa bir nutukta bulunmuşlardır.³⁰¹⁵ Son olarak 1943 jübilesinde çekilen film gösterilmiştir.

³⁰¹⁰ "50 Yıllık Kalem Erbabının Jübilesi", *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11126-374, (28 Eylül 1948): 1-2.

³⁰¹¹ Sonradan listeye alınan jübile muharrirleri şunlardır: Şevket Aydıöz, Fazlı Mağmumi Öztuna, Hüseyin Avni Karamehmetoğlu, Midhat Baharî Beytur, Nişan Cığercıyan Esincan, Sadri Maksudî Arsal, Tahir Nadi Ozanoğlu, Vasıf Okçugil, Hilmi Niyazigî, Doktor Piyer Taş, Esat İleri, Hüseyin Lutfi Candan, Sabri Cemil Yalkut, Muiz Tekinalp.

³⁰¹² "Basın Hayatında 50 Yıl", *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11129-377, (1 Ekim 1948): 1.

³⁰¹³ Bu konuşmada jübilesi yapılan "kalem güzidelerinin" şahsiyetleri, tahrir hüviyetleri hakkında izahat verilmiştir.

³⁰¹⁴ Konuşma metinleri için bkz. "Dünkü Basın Jübilesi Çok Parlak Oldu", *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11131-379, (3 Ekim 1948): 1-2.

³⁰¹⁵ "Basın Hayatında 50 Yıl", *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11128-376, (30 Eylül 1948): 1; "Basın Hayatında 50 Yıl: 93 Kalem Emektarının Jübilesi Bugün Yapılıyor", *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 1, 3.

Jübile günü, 2 muharririn çıkartılmasıyla sayı 93'e düşmüştür. Jübilenin tafsilatına dair *Vakit* gazetesinin 2 Ekim 1928 tarihli nüshasına özel, para ile satılmayan bir "Cumartesi Eki" bastırılmıştır. Katılım bakımından jübileler içerisinde en seçkini sayılan 1948 merasiminde ilk yazılarının neşrine göre jübilesi yapılan 93 kişi arasında dikkat çeken isimlerden bazıları şunlardır:

Ayaz İhsakî İdilli (10 Şubat 1878)³⁰¹⁶, Hıfzı Nalbandoğlu (1878), Ercümen Ekrem Talu (1888), Cemil Topuzlu (6 Ekim 1890), Ali İlmî Fanî Bilgili (24 Ağustos 1878), Celâl Esad Ersever (17 Kasım 1893), Hüseyin Siret Özsever (8 Şubat 1894), Tahir Olgun (31 Mayıs 1894), Selim Sırrı Tarcan (3 Temmuz 1894), Muhyiddin Râif Yengin (11 Ekim 1894), Ali Münif Yegenaga (30 Mayıs 1895), Ahmed Cevad Emre (16 Ağustos 1895), Cemil Birsell (31 Ağustos 1895), Celâl Davud Arıbal (14 Ekim 1895), Ebül'ulâ Mardin (24 Ekim 1895)³⁰¹⁷, Hilmi Çığıracan (5 Aralık 1895), Fâik Âli Ozansoy (9 Ocak 1895), Kâzım Nâmi Duru (11 Haziran 1896), Sadri Maksudî Arsal (1896), Ali Ulvi Elöve (18 Ağustos 1896), Yaşar Nezihe Bükülmez (25 Haziran 1897), Ahmed Vahyî Ölmez (8 Temmuz 1897), Moiz Kohen Tekinalp (1897), Mahir Said Pekmen (13 Aralık 1898), Neyzen Tefvîk Kolaylı (12 Mayıs 1898), Süreyya İlmen (1898), Aziz Hüdai Akdemir (10 Kasım 1898), Etem Ruhi Balkan (13 Aralık 1898), Ferid Tek (13 Aralık 1898), Tahir Nadi

³⁰¹⁶ 50 yıl önce muharrirliğe başlayan gazeteci ve yazarlar onuruna düzenlenen jübileye Türk yazarlarından başka Dış Türkler yazarları da davet edilmiştir. Bunlar arasında Ayaz İshakî İdilli, Sadri Maksudî ve İdil-Ural Türklerinin ilk muharrirlerinden Musa Akyığıtzade'nin kız kardeşi Hadice Hanım Tirigul da katılmışlardır. Böylece jübile geleneğine farklı bir boyut kazandıran Hakkı Tarık dil, edebiyat ve kültür açısından büyük bir önem taşıyan jübilelerin kapsamını bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde genişletmiştir. Muhammed Ayaz İshakî'nin "Ellinci Yıl Jübilesi"nde plağa alınmış sözleri ve bu an'änenin önemine dair ilginç tespitleri için bkz. *Muhammed Ayaz İshakî-Hayatı ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla)*, haz. Tahir Çağatay..., (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979), 253-254.

³⁰¹⁷ Ebül'ulâ Mardin için ayrıca 1943 yılında "tedris hayatının 30. yıldönümü hâtırası olmak üzere" İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakültesi profesör ve doçentleri tarafından hazırlanan bir eser, "Medenî Hukuk Ordinaryüs Profesörü Ebül'ulâ Mardin'e Armağan" edilmiştir. Eser 29 adet etüt ve makaleyi ihtiva etmektedir. 1284 sayfalık armağan kitabının basım tarihi 1955'tir. Mardin'in 1899, 1910 ve 1943 yılına ait 3 portresi de yer almaktadır. 17 Mart 1944 Cuma günü de İstanbul Üniversitesi, Devletler Hukuku Türk Enstitüsü salonunda Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin'in meslek hayatının 34. yılını bir törenle kutlamıştır. Hak ve Adalet Kürsüsü'nde aralıksız 34 yıl fasılasız, yorulmadan, usanmadan hakkın sesini yükselttiği için bu jübile tertip edilmiştir. Kendisiyle aynı sene Hukuk'a başlayan, dört sene beraber okuyan ve sonunda beraber mezun olan en yakın arkadaşı Prof. Cemil Bilsel, Hukuk Fakültesi Dekanı Sıddık Sami Onar matbuata beyanatta bulunmuştur. Merasimde Mardin'in sınıf ve mektep arakadaşlarından bazıları, ailesi, yakın dostları, Hukuk ve İktisat Fakültesi profesör, doçent ve asistanlarıyla Fakülte Talebe Cemiyeti mümessilleri iştirak etmiştir. Jübilede Sıddık Sami Onar bir konuşma yaparak dört yıldan beri hazırlanan 1300 sahifelik armağanı kendisine takdim etmiştir. Ebül'ulâ da "Bu muhallet, paha biçilmez armağanı Şark an'anesine tevfiқан öpüp başıma koyuyorum." diyerek ve öperek teslim almıştır. Bkz. "Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin'in Hayatı ve Eserleri", *Yeni Yayınlar* (Aylık Bibliyografya Dergisi), cilt 1, sayı 1, (Temmuz 1956): 12 (10-13). Ayrıca Ebül'ulâ'nın meslek hayatının 34. yıldönümünün kutlanmasına dair bkz. Hayri Alp, "Otuz Dört Yıllık Hukuk Profesörü", *Cumhuriyet*, nr. 7035, (17 Mart 1944): 1, 3; "Üniversite'de Dünkü Tören", *Cumhuriyet*, nr. 7036, (18 Mart 1944): 1, 3.

Ozanözü (31 Aralık 1898), Halil Nihad Boztepe (31 Aralık 1898), Tevfik Sağlam (31 Aralık 1898)...³⁰¹⁸

Jübile münasebetiyle kendisiyle röportaj yapılanlardan biri Ercüment Ekrem Talu'dur. “*Muharrirliğin tadına baktıkça tiryakisi oldum.*” diyen Ercüment Ekrem, 50 yıllık yazarlık hayatının Bâbiâli Caddesi civarında dolaşmakla geçtiğini belirtmiştir. 5 senede bir Hakkı Tarık tarafından tertip edilen bu jübile, Talu'ya göre, bir muharrir için hem haz hem de şeref vesilesidir. Muharrirliğin maddi menfaati hiç mesabesinde olan bir toplumda böyle bir jübile, manevi bir mükâfattır. Ercüment Ekrem, jübileye dair ihtisasları dışında en sevdiği eseri olarak Atatürk'ün de takdirine ve halkın rağbetine mazhar olduğu için “Mehşedi”leri göstermiştir. Onun haricinde *Kopuk* romanı, *Beyaz Şemsiyeli* romanlarını da öncelikli eserleri arasında zikretmiştir.³⁰¹⁹

Altın jübile vesilesiyle başka yazarlarla da gazetelerde röportaj yapılmıştır. Basın hayatının 50. yılını idrak eden şair Fâik Âli Ozansoy, bu kapsamda hâtıralarını ve edebiyatımız hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Aruzun öldüğü düşüncesine karşı fikirlerini açıklayan Fâik Âli, “Türk şiirinin hakiki özüne dökmekte olmasını” şükranla layık bulmuştur. Yalnız Ozansoy, edebî gidişatı değerlendirirken “*Şimdi biz, bir nevi anarşi devrinde bulunuyoruz. Çok şükür büyük ediplerimizden birkaçı hayattadır.*” cümlesiyle karamsar bir tablo çizmiştir.³⁰²⁰ Jübilesi yapılanlardan Ali Rıza Seyfi de hayatını, gazetecilik serüvenini, hayatına tesir eden hadiseleri anlatmıştır. Bu röportajlarda “Bir insanın yarım asır boyunca sayısı on binleri aşan meçhul muhataplarına, yorulmak bilmez bir azimle insanlık yolunu göstermesinin ve onlara kendi iç âleminin derinliklerini duyurabilmesinin” bir fani için büyük bir mazhariyet olduğu ifade edilmiştir.³⁰²¹

Matbuatta çıkan ilk şiirlerinde “Mehcûre”, “Mahmûre” gibi müstear isimler kullanan Yaşar Nezihe, jübile röportajında özel hayatı ve eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Vaktini “kasnak işlemekle, kitap okumakla” geçiren yazarın, on yıl evvel İstanbul Milli Eğitim

³⁰¹⁸ Jübilede bulunan muharrirlerin ilk yazılarının neşri tarihi sırasıyla liste ve ilk yazıları için bkz. “Jübilesi Yapılanlar”, *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 7-8.

1943, 1948 ve 1953 jübilelerine katılan yazarların genel listesi için bkz. Sami N. Özerdim, “Elli Yıl Jübileleri-İndeks”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 24-26.

³⁰¹⁹ Nihad Pınarlı, “Ercüment Ekrem Talu ile Bir Konuşma”, *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3.

³⁰²⁰ B.K. [Baha Kayserilioğlu], “Fâik Âli Hâtıralarını ve Edebiyatımız Hakkındaki Düşüncelerini Anlatıyor”, *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3.

³⁰²¹ Baha Kayserilioğlu, “Ali Rıza Seyfi ile Bir Konuşma”, *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3-4.

Müdürü Murat Uraz'ın hazırladığı bir eserde ölmüş olarak gösterilmesi, bu röportajın gün yüzüne çıkardığı detaylardandır.³⁰²²

Tören münasebetiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi Başkanı Ali Fuat Cebesoy, Başbakan adına Faik Ahmet Barutçu, Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta, Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Akseki, ordu komutanı tebrik telgrafları ve mektuplar göndermişlerdir.³⁰²³

1948 altın jübilesi etrafında yapılan tartışmalardan biri “kalem emeklileri” tabiridir. Bu tamlamayı gazetede ki köşesinde ele alan Hakkı Süha, bir yazarın “münekkitlerden, kıskanç çağdaşlardan, anlayışsız patronlardan önce” asıl düşmanının kendi kalemi olduğunu dile getirmiştir. Hakkı Tarık Us'un büyük zorluklara katlanarak başardığı zahmetli mesainin neticesi olan bu jübilenin bir başkası tarafından yapılması çok güçtür. Hakkı Süha, bu gayreti “Hakkı Tarık'ın anlaşılmaz ama imrenilecek taraflarından biri olan müspet inadına, sarsılmaz azmine ve usanmaz çalışkanlığına” bağlamıştır.³⁰²⁴

Hakkı Tarık Us, jübilesi yapılan muharrirlerin hayat, şahsiyet ve eserleri hakkındaki geniş ve dikkate değer bilgileri yine *Vakit Yeni Gazete*'de tefrika ederek okuyuculara tanıtmıştır. Tefrikanın başlığı “Basın Hayatında 50 Yıl: İkinci Jübilenin Değerleri”dir. Bu yazılarda jübilenin bir tahlilini de yapan Hakkı Tarık, 65-70 yıl önce kadına mevki vermekte ne kadar çekingen olduğumuzun bir ölücüğü olarak merasimde 91 erkek muharrir karşı, 4 tane kadın yazarın bulunmasını göstermiştir. Bu isimler, Hatice Akyiğit, Halide Edib Adıvar, Fatma Fahrünnisa Tercan ve Yaşar Nezihe'dir.³⁰²⁵ 1943 jübilesinde yer almayan *Ferheng-i Ziya* müellifi Yusuf Ziyaeddin Şükûn, basına intisap bakımından jübilenin en kıdemlisidir.³⁰²⁶ Jübilenin yazı neşri sırasıyla en genci ise Ercüment Ekrem Talu'dur.³⁰²⁷ Jübilede biri doktor olarak hekimliğimizin yüzünü ağartan Tefrik Sağlam, diğeri ise eski eserlerin ve vesikaların kıymetini bilen ve öğreten bir otorite olarak dikkat çeken Osman

³⁰²² Nihad Pınarlı, “Şair Yaşar Nezihe”, *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 4.

³⁰²³ Bkz. “Tebrik Telgrafları ve Mektuplar”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11131-379, (3 Ekim 1948): 1-2.

³⁰²⁴ Hakkı Süha Gezgîn, “Kalem ve Emek: Jübile Münasebeti(y)le”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11132-380, (4 Ekim 1948): 3.

³⁰²⁵ Tefrika 6 Ekim 1948 tarihinde kadın yazarlarla başlamış, 19 Kasım'da sona ermiştir. Bkz. “İkinci Jübilenin Değerleri: Halide Edip Adıvar'ın 1897'de Çıkan Bir Eseri”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11134-382, (6 Ekim 1948): 1, 3.

³⁰²⁶ “Basın Hayatında 50 Yıl: İkinci Jübilenin Değerleri”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11136-384, (8 Ekim 1948): 1, 3.

³⁰²⁷ “Basın Hayatında 50 Yıl: Jübilenin Yazı Neşri Sırası(y)le En Genci”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11175-423, (19 Kasım 1948): 1, 3.

Ferid Sağlam, 1948'deki jübilede yer alan iki kardeş yazardır.³⁰²⁸ 30 yıllık tedris hayatını üniversitede kutlayan Mehmed Cemil Bilsel de yazı hayatının 50. yılını kutlayan en genç muharrirlerden biridir.³⁰²⁹ Hakkı Tarık, jübile konuşmasında Milli Eğitim Bakanına bir teklifte bulunmuş ve emektar kalem sahiplerinin basılmamış ve tab'ı bekleyen tek nüsha eserlerinin münasip kütüphanelere verilmek üzere, ayrıca telif hakkı verilmek şartıyla ve onlar yeni çalışmalara teşvik etmek amacıyla" basılmalarını istemiştir.³⁰³⁰ Bu isimler haricinde Hakkı Tarık Us, jübiledeki isimleri "Şeref Kurbanları", "Jübilenin Maliyeci ve İktisatçıları", "Jübilenin Heybeli'de Yetişmiş Simaları", "İkinci Jübilede Darüşşafakalılar", "İkinci Jübilede Bektaşî ve Mevlevîler", "Jübilede Şair ve Nâsir Memurlar", "Jübilede Kazan'lı İki Büyük Kıymet", "Adana ve İzmir'in İki Eski Gazetecisi", "Sahaflığı Kitapçılığa Çeviren Türk" şeklinde başlıklar hâlinde tasnif ederek *Vakit-Yeni Gazete*'de tefrika etmiştir.³⁰³¹

Nicelik ve nitelik itibarıyla birinci jübileye göre daha zengin bir görünüm arz eden 1948 yılındaki ikinci *Elli Yıllık Muharrirler* jübilesi, matbuatta hak ettiği ölçüde yer almadığı gibi yeterince tartışılmamıştır. Hakkı Tarık Us'un bireysel çabaları hak ettiği ölçüde desteklenmediği için biraz sönük geçmiştir. Edebiyat tarihine düşülen çok önemli notlar olmasına rağmen *Vakit* gazetesinde tefrika edilen muharrirlere dair yeni, ilginç biyografik bilgiler de gazete nüshaları arasında unutulmuş günümüze kadar ulaşmıştır. Hakkı Tarık Us'un devam ve sebatı sayesinde 5 yıl sonra topluca gerçekleştirilen ikinci *Elli Yıllık Muharrirler* jübilesi, edebiyat tarihimizde örneği bulunmayan başarılı bir organizasyonla pratiğe dökülmüştür.

³⁰²⁸ "İkinci Jübilenin Değerleri: Jübilede İki Değerli Kardeş", *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11137-385, (9 Ekim 1948): 1, 3.

³⁰²⁹ "İkinci Jübilenin Değerleri: Jübilede Kafilesinin Yaşça En Genci", *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11140-388, (12 Ekim 1948): 1, 3.

³⁰³⁰ Bu teklifin bir karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. "Basın Hayatında 50 Yıl: Milli Eğitim Bakanı'ndan Bir Temenni", *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11150-398, (25 Ekim 1948): 1, 3.

³⁰³¹ Son tefrika için bkz. Hakkı Tarık Us, "Sahaflığı Kitapçılığa Çeviren Türk", *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11174-422, (18 Kasım 1948): 1, 3.

5.2.8. ERCÜMENT EKREM TALU'NUN 50. YAZI YILI (8 MAYIS 1948)

Mizah edebiyatının önemli kalemlerinden olup “edebiyat âlemindeki mümtaz mevkii dolayısıyla” daha önce Fransız Akademisi tarafından Legion D'Honneur'in “Officier” rütbesiyle taltif edilen³⁰³² Ercüment Ekrem Talu için jübile mahiyetli ilk kutlama, elli yaşına girdiği zaman, sanat hayatının 30. yıldönümünde düzenlenmiştir. Bu münasebetle bir yazı kaleme alan dostlarından Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin), Ercüment Ekrem'in şahsi ve mesleğine dair bazı hususiyetlerine dikkat çekmiş, onu “gittikçe inkişaf eden bir muharir” olarak nitelendirmiştir.³⁰³³

Ercüment Ekrem Talu'nun³⁰³⁴ matbuat hayatına intisabının 50. yıldönümü münasebetiyle İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından tertip edilen jübile ise 8 Mayıs 1948 Cumartesi günü saat 16.00'da cemiyet binasındaki lokalde yapılmıştır. Gazetecilerin, vali ve belediye reisinin (Lûtfi Kırdar), şehir meclisi azalarının hazır bulundukları törende ilk olarak Cemiyet Reisi Sedat Simavi, basın mensupları ve cemiyet adına Ercüment Ekrem'in “bu mesut yıldönümünü” kutlamış, uzun ömürler dileyerek kendisine Gazeteciler Cemiyeti adına altın kalem hediye etmiştir.³⁰³⁵ Basın ve Yayın Umum Müdür Vekili İzzettin Nişbay, törene emektar meslektaşını mütehassis eden bir telgraf göndermiştir.³⁰³⁶ Galatasaray Lisesi adına yazara bir buket takdim edilirken³⁰³⁷ Ercüment Ekrem konuşmasında meslek hayatına girişini, toplantıya iştirak hususunda meslektaşlarının gösterdiği ilginin kendisini çok mütehassis ettiğini ve gösterilen kadirşinaslık dolayısıyla hayatının en kıymetli günlerinden birini yaşadığını belirterek yarım asra yakın bir geçmişte Ahmet Rasim'in kendisine bir kamyş kalem yontarak verdiğini, o zamandan beri kalemini hak ve memleket uğrunda kullandığını ve şimdi arkadaşları adına cemiyetin verdiği kalemi de aynı gayeden şaşmaksızın kullanmakta devam edeceğini söylemiştir. Genç meslektaşlarına yorulmadan ve bıkmadan çalışma tavsiyesinde bulunmuştur.³⁰³⁸

³⁰³² “Ercüment Ekrem Talu Vefat Etti”, *Milliyet*, nr. 2367, (17 Aralık 1956): 1.

³⁰³³ Vâ-Nû, fıkrasında Ercüment Ekrem'in özellikle mahallî oluşuna, neşeli karakterine, çalışkanlığına ve velut bir yazar olmasına temas etmiştir. Bkz. Vâ-Nû, “Ercüment Ekrem Talu'nun Ellinci Yılı”, *Akşam*, nr. 6869, (29 Teşrinisâni 1937): 3.

³⁰³⁴ Son memurluğu 30 Eylül 1943'te atandığı Galatasaray Lisesi Edebiyat Öğretmenliği olan ve 1 Aralık 1950'de bu vazifeden kendi isteğiyle ayrılan Ercüment Ekrem'in biyografisi ve eserlerinin listesi için bkz. Sami N. Özerdim, “Ercüment Ekrem Talu”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 3, (Mart 1957): 73-77.

³⁰³⁵ “Ercüment Ekrem'in 50'nci Yazı Yılı Kutlandı”, *Cumhuriyet*, nr. 8526, (9 Mayıs 1948): 1.

³⁰³⁶ “Ercüment Ekrem Talu Jübilesi”, *Akşam*, nr. 10620, (9 Mayıs 1948): 2.

³⁰³⁷ Ercüment Ekrem röportajında “çelenk yerine buket almak ne hoş şey...” diyerek bu konuda bir gelenek kurabilme ümidi taşıdığını söylemiştir. Bkz. Cemaleddin Bildik, “50 Yıldır Yazı Başında: Ercüment Ekrem Talu Meslek Hayatını Anlatıyor”, *Akşam*, nr. 10622, (11 Mayıs 1948): 5.

³⁰³⁸ “Recaizâde Ercüment Ekrem Jübilesi”, *Son Posta*, sayı 745, (9 Mayıs 1948): 1, 5.

Jübile vesilesiyle matbuatta üzerinde durulan ilk mesele, “Ezici, üzücü, yıpratıcı bir meslek” olarak nitelendirilen gazetecilikte yarım asır dış sıkıp sebat edebilmenin, elinde kalemle sürekli fıkra, makale ve roman yazmanın” zorluğu olmuştur. İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yüzlerce eser, binlerce makale ve fıkra yazan Ercüment Ekrem, jübileyi “*Bir gazetecinin ve bir muharririn arkasından söylenmesi mutat olan şeyleri yüzüne karşı söylenme*” merasimi olarak değerlendirmiş, “çelenk yerine buket almak gibi bir an’aneyi kurabilme” gayretini ortaya koymuştur. Ercüment Ekrem’in jübilesine konu olan ilk yazısı, Sultanî’nin birinci sınıfında 1898 yılında, İstanbul’da biri “Çocuklara Mahsus Gazete”, diğeri de “Hanımlara Mahsus Gazete” adıyla haftalık iki gazete çıkaran İbnü’l-Hakkı Mehmed Tahir’in “Çocuklara Mahsus Gazete”sinde çıkan “Güvercinler” başlıklı bir nesir yazısıdır. Bu yazının neşrine Recaizade’nin yalısına gelip giden ve aynı zamanda Tahir’in gazetelerinde Yazı İşleri Müdürü olarak görev yapan hocası Faik Sabri (Coğrafyacı Faik Sabri Duran) vesile olmuştur.³⁰³⁹

Jübileler vasıtasıyla şair ve yazarlar, 50 yıllık meslek hayatlarının gelişim safhalarını ve yetişmelerindeki belirleyici unsurları kritik ederek değerlendirmeye tabi tutmuşlardır. Buna göre Ercüment Ekrem’in yetişmesinde Takvim-i Vekâyi Nâzırlığı ve başmuharrirliği, bir ara da vak’anüvislik yapan büyük babası Recai Efendi’nin ve babası Recaizade Mahmud Ekrem’in etrafında toplanan devrin bütün kalem sahiplerinin rolü büyüktür. Bu toplantılarda seyirci ve dinleyici sıfatıyla hazır bulunan Ercüment Ekrem, her okunan veya tenkit edilen eserin kendisini heyecanlandığını söylemiştir. Bir yazarın yetişmesinde muhitin ve mektebin tesirine de yazar, örnek olarak Mekteb-i Sultanî’yi göstermiştir. Ahmet Hâşim, Refik Halid, Tahsin Nahid, Emin Bülend, Müfit Ratib, Refi Cevad Ulunay, şair Lemi Nihad aynı dönemin talebeleri ve Ercüment Ekrem’in arkadaşlarıdır. Osmanlı edebiyatının son devrini kapsayan Fecr-i Âtî de o muhitten doğmuştur. Edebiyat meraklısı hoca ve talebelerin arasında bulunmanın edebiyata olan hevesini nasıl artırdığı Ercüment Ekrem’in röportajında vurguladığı noktalardan biridir.³⁰⁴⁰

Ercüment Ekrem, Cemaleddin Bildik röportajında yazıcılığının gelişmesinde üç şahsiyetin büyük katkısı olduğuna değinmiştir. Yazarın üzerinde tesirleri olan 3 yazar şunlardır:

³⁰³⁹ Bildik, “50 Yıldır Yazı Başında”, 5.

³⁰⁴⁰ Bildik, “50 Yıldır Yazı Başında”, 5.

“1-Ahmet Rasim. Ben ona çok şey borçluyum. 2-Ahmet Cevdet... 3-Rahmetli Yunus Nadi... Bunların takdir ve teşvikleri olmasaydı ben de ihtimal ki bu 50 yıllık yokuşun yarısından geri dönerdim.”³⁰⁴¹

Yakın dostu Halid Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem’in jübileye olan liyakatini öncelikle bin bir zorluk ve mahrumiyetlerle dolu yazı hayatında hiç aksamadan daima başı yukarıda ve etrafında eserlerini okuyanların takdir sesleriyle yürüyebilen bir bahtiyar olmasıyla izah etmiştir. Törene katılamadığı için üzgün olduğunu belirten Ozansoy, birçok yazarın sağlıklarında manevi cephede kırklara karıştıklarını hatırlatarak Recaizade Ekrem kadar asil olan değerli oğlunun mazhariyetini şöyle açıklamıştır:

“O, buna eski İstanbul hayatını canlandıran nefis yazıları, o beyaz şemsiyeli gibi harikulade mahallî olan ve görüş, seziş, hele tipleri yaratış bakımından edebî olduğu kadar ictimai ve tarihi birer vesika değeri de taşıyan şah eser romanlarıyla layık oldu.”³⁰⁴²

Halid Fahri, Ercüment Ekrem’in bundan sonra Halid Ziya gibi *Kırk Yıl* hatıralarını yazmasını temenni etmiştir. Jübilede katılımcılara hislerini anlatan Ercüment Ekrem, Bâbıâli Caddesi’ne adım attığı günden bu yana aradan geçen elli yılın muhasebesini yaparken insanın yazı olarak ortaya koyduğu eserlerin itibara layık ve ihtiyarlığa birer şahit olmasını, “kabul edilmemesi mümkün olmayan bir muziplik” şeklinde nitelendirmiştir. Jübileden Ercüment Ekrem’in ilk yazısının 50 yıl evvel çocuk mecmuasında “Ahmed Ercüment” adıyla neşredildiğini de öğreniyoruz. Ercüment Ekrem, 50 yıldan bu yana Bâbıâli yokuşundan kaç binlerce defa inip çıktığını hesaplayamadığına müteessif iken bu uzun yolculuğun verdiği yorgunluğu ancak vefakâr topluluk karşısında unuttuğunu dile getirmiştir. Gazetecilik mesleği hakkında genel değerlendirmelerde bulunan Ercüment Ekrem’e göre “*Mesleklerin en şerefli olan gazetecilik asla nankör değildir ve gazete de kendisine bağlılık gösterene vefalıdır.*”

Jübilede Basın Yayın Umum Müdürlüğü’nden, birçok müesseseden, öğretmen arkadaşlarından ve öğrencilerden gelen tebrik telgrafları okunmuştur. Jübileyi Ercüment Ekrem, “*Ben, bana gösterilen bu sevgiden ziyade, matbuat ailesinin tesanüdüne ve kadirşinaslığına hayranım.*” cümlesiyle özetlemiştir.³⁰⁴³ Ancak törende Ercüment Ekrem’e bir kalem hediye edilmesi, matbuatta yazar dostlarının konuştuğu/tartıştığı meselelerden biri olmuştur.

³⁰⁴¹ Bildik, “50 Yıldır Yazı Başında”, 7.

³⁰⁴² Halid Fahri Ozansoy, “Elli Yıl”, *Son Posta*, sayı 754, (18 Mayıs 1948): 4.

³⁰⁴³ “Ercüment Ekrem’in 50’nci Yazı Yılı Kutlandı”, *Cumhuriyet*, nr. 8526, (9 Mayıs 1948): 1, 3.

Ercüment Ekrem'in jübilesine katılan Refi Cevad, bir hafta sonra *Mizah*'ta "50. Yıl Jübilesi" başlıklı bir yazı kaleme almış ve merasime dair detayları nakletmiştir. Törende kendisine gösterilen muhabbet ve kadirşinaslığa teşekkür eden Ercüment Ekrem, konuşmasında kalemini elli sene elinden bırakmadığını, bundan sonra bırakmayacağını söylemiş ve bu kapsamda Ahmet Rasim'den bahsetmiştir. Ahmet Rasim'in annesi oğluna, "Aman oğlum, sakın kalemini terk etme!" tavsiyesinde bulununca o da yıllar sonra "Annemin nasihatini unutmadım. Kalemimi hiçbir zaman terk etmedim!" itirafında bulunmuştur. Refi Cevad'a göre Ercüment Ekrem, "*eskinin izzetinin kutlandığı*" jübilesinde hatıra olarak Ahmet Rasim'e açtırıp senelerden beri muhafaza ettiği kamış kalemi dostlarına göstermiştir.³⁰⁴⁴

Jübile konusuna ait tespit, tahlil ve eleştirileriyle de tanınan Refi Cevad, Ercüment Ekrem'in jübilesinde hediye olarak "dolma kalem" verilmesini tenkit etmiştir. Ulunay'a göre eskiden bu gibi durumlarda kamış kalem yerine hediye biraz da kıymeti düşünülürdü için kaz tüyü şeklinde bir altın kalem verilirdi. 1940'lı yıllarda bu geleneğin dolma kaleme tahavvül etmesini Refi Cevad garipsemiştir. Ulunay tenkitlerini şu cümlelerle dile getirmiştir:

"...Eğer bu jübile on sene sonra yapılsaydı o zaman kalem yerine bir yazı makinesi verilmesi lazım gelecekti. Bir on sene daha geçerse muharrirler artık ellerine kalem almayacakları için kendilerine maaşları için cemiyetten verilmek şartıyla birer daktilo hediye edilmesi icap edecektir. Fakat latife bertaraf, her meslek erbabına yapılan jübilede muayyen tarihe erişecek olanın biraz da kesesini yağlandırmak ciheti düşünülür... Filânın filân sene jübilesi yapılacak denildi mi? Bir tiyatrodaki müsamere verilir. Biraz bilet satılır, masraf çıktıktan sonra kalan jübilenin sahibinin cebine girer. Zavallı Ercüment elli sene şu Bâbîâli yokuşunu tırmanmış... Rahat edecek bir koltuk verelim de biraz dirlensin. Ne münasebet... Yepyeni bir kalem daha veriliyor. Bu: 'Haydi bakalım... Bir elli sene daha şu yokuşu tırman!' demek olacak... Ercüment de yeni kalemin hevesiyle ister misiniz yazmaya tekrar elifbadan başlasın..."³⁰⁴⁵

Refi Cevad, jübileye katılanlardan Cerrahpaşa Hastanesi Başhekimi Doktor Esat Bey ve jübile masrafları üzerinden merasime dair bazı ironik tespitlerde de bulunmuştur.

Yazarın yakın dostlarından Midhat Cemal Kuntay da kalem meselesini irdeleyenlerden biridir. "Ercüment Ekrem ve İki Kalem" başlıklı fıkrasında Kuntay, Ahmet Rasim'in eliyle yontarak verdiği kalem ile Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Sedat Simavi'nin Talu'ya hediye

³⁰⁴⁴ Refi Cevad Ulunay'ın *Mizah*'ta neşrettiği "50. Yıl Jübilesi" başlıklı yazısı için bkz. Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem*, (İstanbul: y.y., 1957), 19.

³⁰⁴⁵ Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem*, 19-20.

ettiği kalemi mukayese etmiştir. Refi Cevad'ın aksine Kuntay'a göre yazı uğrunda harcanan yarım asrın iki ucuna bu iki kaleminden daha yakışan iki şey bulunmaz. Kuntay, tespitinin gerekçesini şöyle izah etmiştir:

“Yazı aşkını, resmî merdivenlerin yüksek basamaklarında bile bırakmayan Ercüment Ekrem'in kalemi, bizzat kendisinin de söylemeye hak kazandığı gibi ‘Doğru’nun cakasız bir silahı oldu. İddia, onun tevazuunu rahatsız eder. Bunun tek istisnası geçen gün, kalemini ancak ‘doğru’yu yazmak için kullandığını söylemesidir. İnsan, başını arkasına bu derece emniyetle çevirip mazisine rahat bakmaya salâhiyeti olunca bu söz, bir iddia olmaktan çıkar ve nesillere faziletin sahibi tarafından verilmesi lazım olan bir ders olur. Zaten bu kadar güzel geçen yarım asır, bir eserdir.”³⁰⁴⁶

Vâ-Nû, Ercüment Ekrem'in jübilesine farklı açıdan bakanlardandır. Bu törenin bir “altın jübile” olduğunu hatırlatan Vâ-Nû, büyük babası ve babası gibi “Bi'l-irs vel-istihkak” edip olan Ercüment Ekrem, yarım asırdır Türk matbuatında zekâ ve istidadının nurunu saçmaktadır. Vâ-Nû, bu iddiasını ailenin edebiyata verdiği hizmet şeceresine dayandırmıştır:

“Recaizade Mahmut Ekrem gibi koskoca bir neslin hocalığını etmiş unutulmaz bir şahsiyet, oğul ve torunlarıyla matbuata girmiştir. Netekim, oğlu Ercüment'in oğlu Muvakkar da gazetecidir. Ercüment Ekrem'in zarif kızı Bayan Esin'in de aynı edebiyat yolunun yolcusu olacağını daha şimdiden hissediyoruz.”³⁰⁴⁷

Jübilenin yapıldığı tarihte Ercüment Ekrem'in iki çocuğundan biri olan Muvakkar Talu, babası gibi gazeteci kimliğiyle 11 senedir matbuatta hizmet vermekteydi. Kızı Esin Talu ise henüz liseye devam ediyordu. Ercüment Ekrem, kızının da gazeteciliğe merakı olduğundan dem vurarak röportajında onu bu nankör meslekten vazgeçirmek için uğraştığını söylemiştir.³⁰⁴⁸

Tören münasebetiyle Vâ-Nû, Ercüment Ekrem'in şahsiyetinin tesirlerine temas etmiştir. Bunlardan birincisi, Ercüment Ekrem'in herkesin üzerinde yalnız üstatlık değil, dostluk tesiri bırakmasıdır. Bu yüzden her Türk okuyucusu, onun kıymetli neşesinin gür pınarından nasibini almıştır. İkincisi ise ülkemize uğrayıp milletin misafiri olmuş güzide heyetlere onun irticalen söylediği fevkalade zarif, kusursuz Fransızca nutuklarıdır ki aramızda böyle

³⁰⁴⁶ Midhat Cemal Kuntay, “Ercüment Ekrem ve İki Kalem”, *Son Posta*, sayı 746, (10 Mayıs 1948): 1, 7.

³⁰⁴⁷ Vâ-Nû, “Ercüment'in Altın ve Cumhuriyetin Gümüş Yıldönümleri”, *Akşam*, nr. 10621, (10 Mayıs 1948): 3.

³⁰⁴⁸ Bildik, “50 Yıldır Yazı Başında”, 7.

bir zatın bulunması bir iftihar vesilesidir. Vâ-Nû'ya göre sadece Fransızcada değil, Türkçe irticalen nükteli nutuk söylemede de Ercüment Ekrem, “eşsiz, menendsiz”dir.³⁰⁴⁹

Ercüment Ekrem Talu'nun basın ve yazı hayatına intisabının 50. yıldönümü kutlandıktan bir ay sonra “bu hâtırayı taziz maksadıyla” 18 Haziran 1948 Cuma günü öğleyin, Taksim Belediye Gazinosu'nda bir toplantı daha tertip edilmiş ve dostlar arası “yiyinti ve söylentilerle” Talu'nun mesleğe verdiği “kıymet aydınlığı” belirtilmiştir. Matbuatta bu tören “felekten bir gün çalmak” şeklinde okuyuculara duyurulmuştur.³⁰⁵⁰

5.2.9. YAHYA KEMAL'İN 65. DOĞUM YILDÖNÜMÜ JÜBİLESİ (2 ARALIK 1949)

Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret gibi Yahya Kemal de henüz hayatta iken değeri bilinen şairlerimizdendir. Tarihimize, medeniyetimize, musiki ve mimarimize dair engin birikimiyle Yahya Kemal, yaşadığı dönemde güzel konuşması ve doyumsuz sohbetleriyle etrafında prestij halesi oluşturmıştır. Baki Süha Ediboğlu'na göre bu özellikleri sayesinde birçok insan, edip, şair, düşünür, kendisinin sohbet halkasında kendi fikirlerini açık ve seçik, dobra dobra söyleyemeden, tartışmadan birer figüran gibi oturmayı tercih etmiştir. Yahya Kemal'in edebiyat dünyasında inşa ettiği karizmatik kimlik, onun kaba güzellikler yanında gizli ve derin güzellikleri bambaşka bir dil ve eda ile telkin etmesinden kaynaklanmıştır. O, Şarkla Garb'ı yakından tanıyan biri olarak her iki medeniyetin güzel sanatlarındaki özellik ve yaratıcılıklarını mukayese ederek estetik açıdan terkiğini yapabilmiştir. Bunula birlikte Yahya Kemal'in masasında “başkasını methetmekten herkes men edilmiş gibi bir hava estiğini” dostları özellikle belirtmektedir. Ancak, şair kendisi metheder veya beğenirse masasındakiler de tasdik edebilirlerdi.³⁰⁵¹

Ekseriyetle yaşayanları değil, Nailî-i Kadîm, Taşlıcalı Yahya, Nedim gibi ölüleri yahut unutulmuşları beğenen Yahya Kemal, yaşarken sanatının saygısını gören Türk edebiyatındaki talihli birkaç kişiden biridir. Mustafa Şekip Tunç, Şükufe Nihal, M. Faruk Gürtunca, Fazıl Ahmed, Halid Fahri, Faruk Nafiz gibi dönemin önde gelen birçok yazarı,

³⁰⁴⁹ Vâ-Nû, “Ercüment'in Altın ve Cumhuriyetin Gümüş Yıldönümleri”, 3.

³⁰⁵⁰ “Ercüment Ekrem İçin”, *Son Posta*, sayı 786, (19 Haziran 1948): 2.

³⁰⁵¹ Baki Süha Ediboğlu, “Bizim Kuşak: Güzel Konuşan ve Sohbetine Doyulmaz Şair”, *Cumhuriyet*, nr. 15612, (15 Ocak 1968): 4.

Yahya Kemal'e çeşitli vesilelerle hayranlıklarını dile getirmişlerdir.³⁰⁵² Bu bağlamda tartışmaları beraberinde getiren "Tanrı Şair" yakıştırmaları da 1939 yılında ortaya atılmıştır. Tanpınar'ın 1939 yılında hocasına dair "Şiir ve Şair", "Yahya Kemal'e Dair" makaleleri üzerine Fazıl Ahmed Aykaç, *Aziz İstanbul* şairini "tıknafeslik" ve "harabatîlik" ile itham etmiştir. Bunun üzerine Mustafa Şekip Tunç 9 Ekim 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "şiiir an'anemizizin Yahya Kemal'de aldığı şekil mükemmelliğine, her kemalin nasibi olan sükûna erdiğine" dikkat çekmiş, Osmanlı Türk şiirinin Yahya Kemal'in üstünde bir "Tanrı Şair" aradığını ileri sürmüştür. Şekip Tunç'un Aristo'nun "*Tanrı, kendinden harice çıkamaz, dünyayı teşkil etmek için kendini aşmaz, yalnız şekilleşmeye bilkuvv ve müştak olan maddeyi, mutlak kemal vasıtasıyla kendine cezbeder.*" anlayışına dayandığı Tanrı şair kavramı,³⁰⁵³ daha sonra Yahya Kemal'in 65. yıldönümü münasebetiyle M. Faruk Gürtunca tarafından dizelere dökülmüş³⁰⁵⁴ ve şiir Yahya Kemal'in huzurunda da okunmuştur.³⁰⁵⁵

Diplomat olarak 3 yıl Varşova'da, 3 yıl Madrid'de bulunan, 1 yıl da Büyükelçi sıfatını muhafaza ederek Pakistan'a gitmeden 21 Şubat 1948'de Karaçi'de göreve başlayan Yahya Kemal³⁰⁵⁶, 27 Aralık 1948'de Karaçi Büyükelçiliğinden yaş haddi sebebiyle emekliye ayrılmış, o sıralarda Akdeniz'de Suriye, Lübnan ve Mısır'a bir seyahat yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüştür.³⁰⁵⁷ Adile Ayda edebî hatıralarında şairin 1946 ile 1948 yılları arasında protokolde etrafına topladığı geniş çevre üzerinde "edebî saltanatı"nı sürdürdüğünü

³⁰⁵² Yahya Kemal etrafında inşa edilen ikonik imaj ve hayranlıklar için bkz. Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal Beyatlı I*, (İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2004), 204-212.

³⁰⁵³ Makalesinde Tanpınar'ın tam bir "mümin" olamadığını, bu yüzden ihtiyatlı cümleler kullandığını söyleyen Şekip Tunç, Tanrı Şair'e olan inancını şu cümlelerle ortaya koymuştur: "*Osmanlı Türk şiirini tarihini kendinde katlayan Tanrı şair aynı zamanda bunu Fransız şiirinin ışıkları altında yeni bir kumaşa kalbederek açtığından emin olduğu için kemalin zevaline şahid olmak acısını tatmak talihsizliğinden kurtulmuştur. Tanrı şairin bugün üzerinde en çok durulmağa değer olması bilhassa bu ayrım noktasında bulunması ve bu yüzden iki cepheden seyir ve tefsir edilecek bir mevkiye olmasıdır...*" Yazının tamamı için bkz. Prof. M. Şekip Tunç, "Tanrı Şair", *Cumhuriyet*, nr. 5176, (9 Birinciteşrin/Ekim 1938): 3.

³⁰⁵⁴ Jübilesi münasebetiyle *Her Gün* gazetesinde neşredilen "Yahya Kemâl'e" başlıklı şiirde geçen ilk dizeler şöyledir:

"YAHYA KEMAL! O şî'rimizin Tanrı şairi,
Mısrâlarında örgülü: Şî'rin cevâhiri!..."

³⁰⁵⁵ 65. yıldönümü münasebetiyle Yahya Kemal'e ithaf edilen şiirin tamamı için bkz. M. Faruk Gürtunca, "Yahya Kemal'e: 65'inci Yıldönümü Dolayısıyla", *Her Gün*, sayı 744 (2 Aralık 1949): 1, 3; Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal Beyatlı I*, 212.

³⁰⁵⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Hocası Yahya Kemal'in Pakistan Elçiliği için İstanbul'dan ayrılması üzerine bir uğurlama yazısı kaleme almış, talebelik yıllarından başlayarak kendisinden hangi alanlarda istifade ettiğini izah etmiştir. Kısa bir zaman için de olsa Yahya Kemal'siz İstanbul'un bürüneceği şekli tasavvur eden Tanpınar, yazısını "*Git, bu yeni doğan âlemi, kendi dünyamızda olduğu gibi, hepimizin gözüyle gör ve gel.*" cümlesi ile bitirmiştir. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Yahya Kemal'i Uğurlarken", *Cumhuriyet*, nr. 8431, (4 Şubat 1948): 2. Aynı metin için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 332-334.

³⁰⁵⁷ Prof. Hasan Refik Ertuğ, "Mektupları ve Anılarıyla Yahyâ Kemal", *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 21.

iddia etmektedir.³⁰⁵⁸ Yahya Kemal, 24 Mart 1949 tarihinde Orta Elçi payesi ile emekliye ayrılmış ve 1949 yılının başından itibaren İstanbul'da Park Otel'de ikamete başlamıştır. 29 Aralık 1948 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinde Eric von Post'un İsveç'te yazdığı *Yahya Kemal'e Saygı Armağanı* adlı şiir neşredilmiştir.³⁰⁵⁹

Yahya Kemal'in Batı jübile geleneğindeki 25, 50, 75 gibi simgesel rakam formatından³⁰⁶⁰ farklı olarak kutlanan 65. Yaş Jübilesi³⁰⁶¹, Türk Ocağı tarafından 2 Aralık 1949 Cuma günü, saat 18.00'de Üniversite Konferans salonunda düzenlenmiştir. Jübileye dair duyurular, 27 Kasım'dan itibaren basına aksetmiştir. Buna göre törenin önce Türk Ocağı'nda yapılması düşünülmüş, buradaki salonun dar olması sebebiyle merasim, Üniversite'ye nakledilmiştir. O tarihlerde Londra'da bulunan organizatör ve Ocak Reisi Hamdullah Suphi Bey'in 29 Kasım 1949 Salı günü İstanbul'a geleceği ve açış nutkunu bizzat yapacağı ilan edilmiştir. Tören için hazırlanan davetiyeler, bir hafta öncesinden dağıtılmaya başlanmıştır.³⁰⁶² Doğumunun 65. yılı münasebetiyle şaire ilk telgraf çekenlerden biri Pakistan Büyükelçisi Mian Beşir Ahmet olmuştur.³⁰⁶³

³⁰⁵⁸ Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken... (Edebî Hâtıralar)*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1984), 33.

³⁰⁵⁹ Adile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, (Ankara: Hisar Yayınları, 1979), 94-95; Fuat Bayramoğlu, "Yahya Kemal'e Saygı Armağanı", *Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Derneği, 1984), 20-25.

³⁰⁶⁰ Jübile kavramı 25 ve katları şeklinde Batı kültüründe kutlanırken zaman zaman bu ritmik düzenin dışına çıkıldığı da görülmektedir. Örnek olarak 35 yaşında profesör, akademi azası, Nobel sahibi olan ve Sorbonne'da Fizik Profesörlüğü yapan Louis de Broglie için düzenlene 60 yaş jübilesi için bkz. A. Adnan-Adıvar, "Paris Üniversitesi'nde de Bir Jübile", *Cumhuriyet*, nr. 10295 (28 Aralık 1953): 2.

³⁰⁶¹ 10 Nisan 1931 Cumartesi Ankara'daki Türk Ocağı genel merkez binasında yapılan toplantıda ocakların kapatılması ve mal varlığının C. H. Fırkası'na devredilmesi kararlaştırılmıştır. Türk Ocakları kapatıldığı vakit 267 merkezi ve 32.000 üyesi bulunmaktaydı. 22 Nisan 1931 Çarşamba günü İzmir Türk Ocağı'nın Halk Fırkası'na devri ve teslimi tamamlanmıştır. 10 Mayıs 1949'da Türk Ocağı'nın tekrar faaliyete geçiren Hamdullah Suphi Tanrıöver, on sekiz yıl sonra gösterişli bir kutlama töreni düzenlemek istemiş, bunun için de Yahya Kemal'in 65. doğum yıldönümünü şaire teklif etmiştir. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanına verilen dilekçede 70 maddeden ibaret Türk Ocağı tüzüğü vardır. Tüzükte kurucu olarak Hamdullah Subhi Tanrıöver, Dr. Ferit Cansever, Burhanettin Develioğlu, Ahmet Mahzar Akifoğlu, Dr. Fethi Erden, Ragıp Nurettin Ege, Tevfik Noyan, Cevat Mustafa Emecen ve Cemil Behçet'in isimleri yer almıştır. Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 361-362; *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 2, (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998), 5-15; Karakılıç, a.g.e., 161-165.

³⁰⁶² "Y. Kemâl Beyatlı", *Her Gün*, sayı 739, (27 Kasım 1949): 1, 3; "Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü", *Her Gün*, sayı 744, (2 Aralık 1949): 1, 3.

³⁰⁶³ Pakistan Büyükelçisi'nin telgrafi şöyledir:

"Sayın Bay Yahya Kemal Beyatlı,
Sizin 65'inci doğum yılınızı bütüm kalbimle kutlar ve size uzun ve mes'ut ömürler dilerim. Bu temennim yalnız sizin, Türkiye'nin ilk Pakistan Sefiri oluşunuza değil, aynı zamanda Türkiye ile Pakistan'ın kalbini kazanmış, hayatta bulunan en büyük Türk şairi olmanıza istinad etmektedir.

Derin saygılarımla,

Pakistan'ın Türkiye Sefiri Mian Beşir Ahmet"

Bkz. "Yahya Kemal 65 Yaşında", *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.

Gazetelerin abartılı haberlerinde göre salon saat 16.00'dan itibaren dolmaya başlamış, davetiyesi olmayanlar, “*milletin malı olmuş şairimizin anma töreninde bulunabilmek için kapıları kırmış, salona âdeta hücum etmiştir.*”³⁰⁶⁴ Jübile ilanında açış nutkunu Hamdullah Suphi'nin yapacağı, sonrasında Yahya Kemal'in edebî hayatını İsmail Habib Sevük'le Nihad Sami Banarlı'nın anlatacağı duyurulmuştur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi adına Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar; Muallimler Birliği adına Nureddin Ergin, Gazeteciler Cemiyeti adına Halid Fahri Ozansoy, Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti adına da Muvaffak Benderli'nin konuşacağı ilan edilmiştir. Ankara ve İstanbul radyolarının da özel programlarla Yahya Kemal'in jübilesini kamuoyuyla paylaşacaklarını açıklamıştır.³⁰⁶⁵

Tören, hastalığı nedeniyle iştirak etmemesine rağmen Türk Ocağı Başkanı İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in hazırladığı konuşmanın Genel Sekreter Dr. Fethi Erden tarafından okunmasıyla başlamıştır.³⁰⁶⁶ Açış konuşmasından sonra Yahya Kemal Beyatlı hazır bulunanların coşkun sevgi tezahüratı ve ayakta dakikalarca süren alkışları ile karşılanmıştır.³⁰⁶⁷ Bir gün önce yapılan Nâmık Kemal ihtifalinin gölgesinde³⁰⁶⁸ gerçekleşen töreni binlerce kişi ilgi ile takip etmiştir.³⁰⁶⁹ Vali, belediye başkanı, İstanbul'da bulunan milletvekilleri, generaller, üniversite profesörleri şairi jübilesinde yalnız bırakmamışlardır. Jübilede İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Ömer Celâl Saraç'tan sonra -planlandığı şekilde- sırasıyla Ahmet Hamdi Tanpınar³⁰⁷⁰, İsmail Habib

³⁰⁶⁴ “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü Dün Kutlandı”, *Cumhuriyet*, nr. 9092, (3 Aralık 1949): 1, 3.

³⁰⁶⁵ 2 Aralık 1949 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi jübilenin Türk Ocağı'nda yapılacağını duyurmuştur. Ayrıntılar için bkz. “Yahya Kemal'in Yıldönümü”, *Cumhuriyet*, nr. 9091, (2 Aralık 1949): 1, 3; “Y. Kemâl Beyatlı”, *Her Gün*, sayı 739, (27 Kasım 1949): 1, 3; “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü”, *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 1, 7.

³⁰⁶⁶ Hamdullah Suphi nutkunda “*Vatan, dere, vadi, ova ve bir parça taştan ibaret değildir. Yahya Kemal de kendi başına bir vatan iklimi, göklerde kenara çekilmiş bir münzevi, bir dağdır.*” gibi ilgi çekici cümleler sarf etmiştir. Bkz. Beşir Ayvazoglu, *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*, (İstanbul: Korpus Yayıncılık, 2007), 36.

³⁰⁶⁷ “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3.

³⁰⁶⁸ Aynı gün 2 Aralık 1949 Cuma günü Nâmık Kemal'in 61. yıldönümü münasebetiyle İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği tarafından Eminönü Halkevi'nde bir anma merasimi düzenlenmesi ilginç bir tesadüfe benzemektedir. Alternatif bir program intibahı verecek bir beyanat görülmese de törenin geç vakitlere kadar devam etmesi, tesadüf ihtimali üzerinde düşündürmektedir. Toplantıya üniversite profesörleri, vali, basın mensupları ve büyük bir talebe kitlesi iştirak etmiştir. Merasime İstiklal Marşı ile başlanmış, ardından söz alan Talebe Birliği sekreteri Faik Güven, Behçet Kemal Çağlar ve Midhat Cemal Kuntay, Nâmık Kemal'in hayatını, eserlerini, memleket duygusunu belirten konuşmalar yapmışlardır. En son olarak birlik azaları Nâmık Kemal'in şiirlerini okumuşlardır ve tören geç vakte kadar devam etmiştir. Geniş bilgi için bkz. “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü Kutlandı-Nâmık Kemal'i İhtifali de Dün Yapıldı”, *Her Gün*, sayı 745 (3 Aralık 1949): 3.

³⁰⁶⁹ *Ulus* gazetesi, haberinde jübileye katılanların sayısını “*Törende şehrimizde bulunan milletvekilleri, Üniversite profesörleri ve beş bini müteceviz bir davetli ve gençlik kütlesi hazır bulunuyordu.*” şeklinde duyurmuştur. Bkz. “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3.

³⁰⁷⁰ Jübiledeki konuşmasında Tanpınar, 1910 yılından başlayarak hocası Yahya Kemal ile ilgili anılarını ve etütlerini dile getirmiştir. Altmış yılda kıvamını bulan onun şiir dilinin bir mucize olduğunu, Türkçeyi iki

Sevük³⁰⁷¹, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Nihad Sami Banarlı, Nureddin Ergin, Halid Fahri Ozansoy ve Muvaffak Benderli birer konuşma yaparak şairin hayatı ve sanatından bahsetmişlerdir.³⁰⁷² Tanpınar hitabesinde Fikret'in konuşma dili ve nesir edasıyla getirdiği şiir anlayışının üstünden, Yahya Kemal'in eski şiirin en hâlis ve yaşaması gereken tarafını, eda ve söyleyişini “yeni”ye naklettiğini, böylece ilhamında barıştırdığı bir ikiliğin üstünden konuştuğunu ileri sürmüştür. Tanpınar, konuşmasını şu hükümlerle tamamlamıştır:

“Yahya Kemal, tek başına dilimizin ortasında bir ‘rönesans’tır. Bunu her şeyi dilde arayarak, onun üzerine eğilerek, onun nabzını kendi nabzı yaparak elde etti. Bu ‘şafak saltanatı’ daha keşfolunmamış birçok eşleriyle beraber Türkçenin içinde idi. Evet, Yahya Kemal’in en büyük dersi budur: Şiir dildir.”³⁰⁷³

İsmail Habip de sık sık alkışlarla kesilen heyecanlı konuşmasında Yahya Kemal'in eserlerinden, dehasından uzun uzun bahsederken toplantıyı büyük bir heyecanla takip eden Yahya Kemal, gözyaşlarını zapt edemeyerek mikrofon başına gelmiş ve binlerce gencin huzurunda hakkında gösterilen sevgi tezahüratına karşı şunları söylemiştir:

“Büyük milletim civanmert, vefakâr ve hassastır. Benim gibi basit ve yıllardan beri kendi kararınca çalışan bir işçiye gösterdiği bu sevgi bunu gösterir. Civanmert Türk gençliğine duygularımı ifade edecek kelime bulamıyorum. Emin olun, bu toplantının manzarası hâfizamda en kuvvetli bir hâtıra olarak yaşayacaktır. Sağolun, var olun...”³⁰⁷⁴

Başka gazeteler de Yahya Kemal'in teşekkür konuşmasını bazı küçük farklılıklarla nakletmişlerdir.³⁰⁷⁵ Hitabesinden sonra Yahya Kemal, gözyaşları içinde ilk önce *İtrî* şiirini okumuştur. Şairden sonra kürsüye gelen İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Fahrettin Kerim Gökay da kısa bir hitabede bulunmuştur.³⁰⁷⁶ Yahya Kemal'in hassas ruhunu ve

---

şeklinde, yani eski ve yeni şekillerinde kullanması itibarıyla de Puşkin'e benzetebileceğini söylemiştir. Tanpınar hitabesini 2 Aralık 1949 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde VIII iç bölüm hâlinde neşretmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, “Yahya Kemal ve Şiirimiz”, *Cumhuriyet*, nr. 9091, (2 Aralık 1949): 2. Aynı metin için bkz. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 335-338.

³⁰⁷¹ İsmail Habip Sevük de jübiledeki konuşmasını Tanpınar'dan bir gün sonra *Cumhuriyet* gazetesinde “Yahya Kemal'deki Şiir Mimarisi” başlığıyla neşretmiştir [*Cumhuriyet*, nr. 9092, (3 Aralık 1949): 4]. Detaylar için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 168-169.

³⁰⁷² “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü Kutlandı”, *Her Gün*, sayı 745 (3 Aralık 1949): 1, 3.

³⁰⁷³ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 338.

³⁰⁷⁴ “Yahya Kemal'in 65'inci Doğum Yılı”, *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.

³⁰⁷⁵ *Ulus* gazetesi şairini konuşmasını şöyle zikretmiştir:

“Hayatım boyunca Türk şiirinin, Türk sanatının bir işçisi olarak çalıştım. Naçiz şahsıma gösterilen sevgi havası, hayatımda derin tesirler bırakacaktır. Sizlere şükran duygularımı bütün kalbimle ifade ederim. Büyük kadirşinaslık göstererek bu töreni tertip eden Türk Ocağı'na, İstanbul Üniversitesi'ne, civanmert Türk gençliğine ve diğer teşekküller ile bu toplantıya zahmet edip gelen dostlarıma teşekkür ederim. Bugün, hâtıralarımın en güzeli olarak hafızamda yer alacaktır.”

Bkz. “Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü”, *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3.

³⁰⁷⁶ Matbuatta Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın dinleyenlere hitaben şu cümleleri söylediği kaydedilmiştir: “Büyük ve kuvvetli şairimizin 65'inci doğum yıldönümünü kutlarken İstanbul Vali ve Belediye Reisi olarak

sanatkâr portresini gözler önüne seren konuşmalar ve salonda bulunanların yarattığı coşkun hava ile şiirlerini bizzat şairinden dinlemeyi arzu eden kitle, şairi bir daha kürsüye davet etmiştir.³⁰⁷⁷ Talepler karşısında Yahya Kemal, *Itrî* şiiri dışında *Deniz Türküsü* ve yine istek üzerine *Sessiz Gemi* şiirlerini okumuştur.³⁰⁷⁸ Müteakiben tanınmış ses sanatkârı Necmi Rıza Ahıska'nın iştirakiyle İstanbul Konservatuar Ses ve Saz Heyeti tarafından Yahya Kemal'e ilham vermiş olan Itrî'nin "Nevâkâr Bestesi" çalınmış ve okunmuştur. Nihad Sami Banarlı Yahya Kemal'in Hayatı ve Sanatı" konulu bir konuşma yaparken Hicabi Fıratlı şairin *Rindlerin Ölümü*, *Ses*, *Yol Düşüncesi* şiirlerini; Salim Rıza Kırkpınar *Açık Deniz*, *Akşam Musikisi*, *Hayal Şehir* şiirlerini; Kemal Özlü ise *Bir Başka Tepeden* şiirini okumuştur.³⁰⁷⁹ Jübilenin son bölümünde Muallimler Birliği adına Nurettin Ergin, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti namına ise Halid Fahri Ozansoy ve Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti adına da Muvaffak Benderli birer hitabede bulunmuştur.³⁰⁸⁰ Matbuata pek yansımada da Yahya Kemal'den sonra *Her Gün* gazetesi Başmuharriri M. Faruk Gürtunca mikrofon başına gelerek şairin 65. yıldönümü münasebetiyle yazdığı şiiri okumuştur. Törende ayrıca bu gazetenin hazırladığı broşürler dağıtılmıştır.³⁰⁸¹

Son Posta gazetesi, gösterilen kadirşinaslık karşısında Yahya Kemal'in "hafif bir baygınlık geçirdiğini", hayranlarının kolları arasında otomobiline götürüldüğünü, bu yüzden programın harfiyyen tatbik edilemediğini yazmıştır. Bu yüzden Halid Fahri Ozansoy ve Muvaffak Benderli konuşmalarını yapamamışlardır. Gazeteye göre ellerinde davetiye olmayanların içeriye alınmayacağı önceden ilan edildiği halde şairin bu mutlu gününde yanında olmak zevkinden mahrum kalmak istemeyenler izdihama sebebiyet vermiştir. Davetliler salondan ayrılırken Hamdullah Suphi Tanrıöver'in temennisine iştirak ederek bu "gönül divanı"nın 5 yıl sonra Yahya Kemal'in 70. yıldönümünde tekrar kurulmasını arzulamışlardır.³⁰⁸²

---

ayrı bir zevk duyuyorum. Üstadımıza İstanbul hemşerilerinin sevgi, bağlılık ve uzun ömür dileklerini arz ediyorum." Bkz. "Yahya Kemal'in 65'inci Doğum Yılı: Söylenen Nutuklar", *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.

³⁰⁷⁷ "Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü", *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3.

³⁰⁷⁸ "Millî Seciye'nin Eşi Görülmemiş Tezahürü", *Edebiyat Âlemi*, yıl 1, cilt 2, sayı 34 (8 Aralık 1949): 2; "Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü", *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3; "Yahya Kemal Beyatlı 65 Yaşında...", *Ulus*, nr. 10210, (4 Aralık 1949): 1.

³⁰⁷⁹ "Yahya Kemal'in 65'inci Doğum Yılı", *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.

³⁰⁸⁰ "Yahya Kemal'in 65'inci Doğum Yılı", 2. Ayrıca bkz. Kâzım Yetiş, *Yahya Kemal I-Hayatı*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1998), 197-198; Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*, 36-38.

³⁰⁸¹ "Yahya Kemal'in 65'inci Yıldönümü Kutlandı", *Her Gün*, sayı 745 (3 Aralık 1949): 3. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 169-171.

³⁰⁸² Salih Dizer, "Yahya Kemal İçin Heyecanlı Bir Tören Yapıldı", *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 1, 7.

Türk Ocağı Derneği, jübile vesilesiyle o güne kadar hiçbir şaire nasip olmayacak bir jestte bulunmuş ve “Ebedi eserler bırakmak için bu fani dünyaya gelen Yahya Kemal’in altmış beşinci senesini tes’îd etmek üzere tertiplemediği tören” haricinde memleketin en tanınmış şahsiyetlerinin şair hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden bir altın defter hazırlamıştır. Bu isimlerden biri olan Ekrem Reşit Rey’den öğrendiğimize göre Türk Ocağı’na gönderilen mütalaalar seçkin bir hakem heyeti tarafından tetkik edilecek ve beğenilenler “altın defter”e kaydedilecekti.³⁰⁸³ Jübile münasebetiyle Necmettin Halil Onan da Yahya Kemal’e “65. yıldönümünde, daha uzun seneler afiyetle ömür sürmesini dileyerek çam sakızı, çoban armağanı diyerek yazmış olduğu “*Kâr-ı Nâtık Gazel*”ini sunmuştur.³⁰⁸⁴

İstanbul’daki Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi’nde 2 Aralık Cuma günü Yahya Kemal’in 65. doğum ve vatan şairi Nâmık Kemal’in de 61. ölüm yıldönümü münasebetiyle talebe arasında bir tören yapılmış, Türkçe Öğretmeni Cemal Gültekin’in hitabesiyle başlayan merasimde 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden bazıları tarafından her iki şairimizin seçme şiirleri inşad edilmiştir.³⁰⁸⁵ Galatasaray Lisesi öğretmen ve öğrencileri ise Yahya Kemal’in jübilesi dolayısıyla kendisine bir mektupla sevgilerini ve iyi dileklerini bildirmişlerdir.³⁰⁸⁶

Hafta arası bir iş günü olmasına rağmen binleri aşan halk kitlesinin Üniversite Konferans salonunda iştirak ettiği jübile, radyo ile de yayınlanmış ve Türkiye’nin diğer illeriyle birlikte törene şahit olan dinleyici kitlesinin milyona (!) yakın olduğu tahmin edilmiştir. Tören üzerine ve Yahya Kemal için yazılan yazılar, ülkemizde birkaç günlüğüne de olsa halkın bıkıp usandığı siyaset gündeminden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Şaire dair bu büyük ilgi “sanatın zaferi” şeklinde yorumlanmıştır. Zira Fikret gibi, Haşım gibi birçok sanatçı sağlıklarında böyle bir jübile görmeden ölmüşlerdir. Yahya Kemal’in 65. doğum yıldönümü dolayısıyla yapılan tören bu bakımdan sanat hayatımızda çok büyük bir

³⁰⁸³ *Akşam* gazetesinde Yahya Kemal’e perestîşkârlığını anlatan bir mektup yazan Ekrem Reşit Rey, bazı hatıralarından yola çıkarak şaire hürmetini izhar etmiş ve kendisini alkışlamanın bile hürmetsizlik olacağını şu sözlerle açıklamıştır: “*Aziz üstadım, dehânızın âciz, fakir, hakir bir perestîşkârıyım. En bedî, en ulvî heyecanlarla doldurduğunuz binlerce ve binlerce kalplerden birini taşımaktayım. Fakat, zamanı ve mekânı yok eden, bizleri başka âlemlere, sonsuz hayalinizin âlemine götüren eserlerinizin karşısında mest olur, gaşy olur ve sükut ederim; çünkü Yahya Kemal’in bir şiirini alkışlamak, onun hakkında şu veya bu sitayişkâr sözü söylemek bence hürmetsizliktir...*” Türk Ocağı’nın “Altın Defter” teşebbüsü ve mektubun devamı için bkz. Ekrem Reşit Rey, “Üstadımız Yahya Kemal’e Bir Arıza”, *Akşam*, nr. 11176, (24 Kasım 1949): 5.

³⁰⁸⁴ Necmettin Halil Onan, “Yahya Kemal Beyatlı’nın 65. Yıldönümü”, *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 5.

³⁰⁸⁵ “Dam Dö Siyon Lisesinde”, *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 7.

³⁰⁸⁶ “Galatasaraylılar ve Yahya Kemal”, *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 7.

Galatasaray Lisesi adına Yahya Kemal’in 65. doğum yıldönümü kutlayan ve şaire hayranlık ile saygılarını sunan Muvaffak Benderli’nin Galatasaray Lisesi Talebe Kurulu tarafından ayda bir çıkarılan dergideki yazısı için bkz. Muvaffak Benderli, “Yahya Kemal”, *Galatasaray*, sayı 13, (Aralık 1949): 3.

devrenin başlangıcı sayılmış ve böyle olması temenni edilmiştir. Sanat sevgisinin böyle törenlerle yayıldığını düşünen Sabahattin Hüsnü, *Edebiyat Dünyası* dergisinde jübileye gelen kalabalıkları sanatın zaferinin bir delili saymıştır.³⁰⁸⁷

Yahya Kemal'in 65. doğum yıldönümü matbuatta lehte ve aleyhte birçok fikrin ve edebî tartışmaların gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. *Fikir ve Sanat* isimli gazete birinci sayısını hemen hemen Yahya Kemal'e tahsis ederek bu çerçevede şair hakkında bir tartışmaya zemin hazırlarken *Kaynak* dergisi de Nisan sayısında (1950) şairler arasında bir anket yaparak tartışmaların başka bir seyir almasına sebebiyet vermiştir. Yahya Kemal'de "gevşek mısra yapısı" olduğu için şairi bir türlü sevedemediğini söyleyen Cahit Külebi ile şair hakkında birçok şeyi inkâr edememiş olmasına rağmen meseleye Mehmet Âkif'i de dâhil eden Orhan Veli, şairi eleştirenlerdendir.³⁰⁸⁸

Abdülhak Şinasi Hisar, *Yeni İstanbul* gazetesinde şairin 65 yılını tahlil etmiş ve "Ömrünün bu 65'inci yılında şair bugünkü tertip ve muvazenesine ermek ve şiirini bugünkü kıvam ve tesirine erdirmek için acaba bizim bilip bilmediğimiz kaç istihalden geçmiştir?" sorusu etrafında kanaatlerini dile getirmiştir.³⁰⁸⁹ Necmettin Halil, jübileyi "büyük Türk şairleri zincirinin son altın halkası olan Yahya Kemal'in kırk yıllık bir şöhret şehrayını içinde geçen sanat hayatı'nın bir yansıması ve kırk yıldan beri, her şiiri daima geniş bir ilgi uyandıran bir şairin "edebiyat hadisesi" olarak nitelendirmiştir. Necmettin Halil'e göre bir şairin vatandaşları tarafından bu kadar çok sevilip takdir edilmesi, o sanatkar için olduğu kadar sanat için, insanlık için de bir mazhariyettir. Bu yüzden "Bu memlekette Darülfünun hocası, milletvekili, yabancı memleketler nezdinde devlet mümessili olarak da hizmet etmiş olan Yahya Kemal, Türk tarihinde en başta, büyük şair sıfatıyla yer alacaktır."³⁰⁹⁰ Şevket Rado ise "kendisine hayran binlerce okuyucu adına" şairin 65. yılının kutlandığı

³⁰⁸⁷ Sabahattin Hüsnü, "Yahya Kemal yahut 65'inci Bahar", *Edebiyat Dünyası*, sayı 22, (15 Aralık 1949): 1.

³⁰⁸⁸ Cahit Külebi ile Orhan Veli'ye *Hisar*'da cevap veren Suat Uzer, Orhan Veli'nin "Tanrılaştırılanlarla savaşmak istiyorsanız, Mehmet Âkif hayranlığı ile savaşınız." sözü üzerinden tepkisini ortaya koymuştur. Bkz. Suat Uzer, "Yahya Kemal Münasebetiyle", *Hisar*, sayı 4, (1 Haziran 1950): 6.

³⁰⁸⁹ *Hisar*'ın "Şairin Altmış Beş Yılı" başlıklı yazısı için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Edipleri*, haz. Tahsin Yıldırım, (İstanbul Selis Kitaplar, 2005), 277-280.

³⁰⁹⁰ Necmettin Halil Onan, Yahya Kemal'e bu sıfatı vermesinin gerekçesini şöyle açıklamıştır:

"Yahya Kemal, şiirimizde bütün bir neslin, hatta birkaç neslin yapabileceği işi tek başına yaptı: Eskiden yeninin nasıl çıkarılacağını, eskiyi tanıyarak fakat eski olmayarak yeninin nasıl yapılacağını gösterdi..."

Bkz. Necmettin Halil Onan, "Yahya Kemal Beyatlı'nın 65. Yıldönümü", *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 5.

günlerde bir çağrıda bulunarak Yahya Kemal'in bütün şiirlerinin bir kitap hâlinde neşrini teklif etmiştir.³⁰⁹¹

Ercüment Ekrem de jübileyi değerlendirenlerdendir. Yahya Kemal'i "yüzümüzü ağartan, göğüslerimizi iftiharla kabartan varlıklardan biri" şeklinde tarif eden Talu'ya göre "*Hiçbir devirde hiçbir şair âmmenin sevgisine bu derece mazhar olamamıştır.*" Bunun sebebi Yahya Kemal'in herkesin hislerine tercüman oluşu, yüksek sanatı ile herkesin en hassas tellerini ihtizaz ettirmek sırrına ermiş bulunmasıdır. Bu itibarla Yahya Kemal, dünya çapında bir şairdir ve eğer yabancılar, Yahya Kemal'in şiirlerini okuyup takdir edebilseydiler, Nobel Armağanını mutlaka ona verirlerdi.³⁰⁹²

Ercüment Ekrem'in dikkatlere sunduğu diğer bir nokta da şiirlerinde İstanbul'un güzelliklerini, semt semt hususiyetlerini, âşık gönlünden doğan engin nağmelerle terennüm eden şairin bu İstanbul sevgisine, şehir adına minnet duygularının ifade edilmesidir. Bunun için onun 65. yaşını kutlayan her yaştan ve her sınıftan insan kalabalığa karışmıştır. Talu, bu ilgiyi 62 yıl evvel gurbette Hakkın rahmetine kavuşan vatan şairi ve hürriyet şehidi büyük Kemal'in o vakitler gençlikten gördüğü samimiyete benzetmiştir.³⁰⁹³

Jübilede konuşmasını yapamayan Halid Fahri Ozansoy, 2 tefrika hâlinde hitabesini "*65'inci Yaşına Basarken Yahya Kemal*" başlığıyla *Son Posta* gazetesinde neşretmiştir. Ozansoy, makalesinde hatıralar eşliğinde şairin edebî hüviyetini ve Türk edebiyatındaki yerini tahlil etmiştir. Yahya Kemal'in şiirinde yer yer çok eskiye, Divan edebiyatına, Tanzimat ve Servet-i Fünûn'un şiir diline ve nihayet bugüne yakışan ve yaklaşan taraflar vardır. Bunların bir kısmı ilk bakışta yepyeni görünseler de bizim mazi ile bağlarımızı tamamlayacak ve Yahya Kemal'i eşişiz kılacak yöndür. Ozansoy'a göre Yahya Kemal, Bâkî Efendi'den Tevfik Fikret'e kadar gelen asırlar boyunca güzel ve sade Türkçenin İstanbul şivesiyle en mükemmel, en canlı ifadesi, modeli, yücelmesi ve tunçlaşmasıdır. Bunun adı Neo-klasizmdir. Fakat Yahya Kemal'in en büyük şairimiz olup olmadığı tartışılması gereken bir noktadır. Bunun için Yahya Kemal nedir ve ne değildir; bunu tayin

³⁰⁹¹ Şevket Rado, gerekçesinde okuyucuların şairin bütün şiirlerini bir arada okumak imkânından mahrum oluşunu, hem de zaman zaman onlardan bir kısmının şairden habersiz derlenmeye kalkışıldığını, bu yüzden de en güzel mısraların yalan yanlış okunmaya mahkum olduğunu ileri sürmüştür. Bu münasebetle birkaç kitap da karıştırdığını söylenen Rado, neşredilenlerin hepsinin yanlışlarla dolu bulunduğunu iddia etmiştir. Rado'nun diğer tespitleri şöyledir: "*Büyük şairimizin dillerde dolaşan mısraları hâfızaların ihanetine uğrayarak bozuluyor; bunları doğrultacak tek vesika olan Yahya Kemal'in tashihi kendisi tarafından yapılmış kitabı da ne yazık ki elimizde yoktur...*" Bkz. Şevket Rado, "Yahya Kemal'den Bir Ricamız Var", *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.

³⁰⁹² Ercüment E. Talu, "Yahya Kemal'in Altmış Beş Yaşı", *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 2.

³⁰⁹³ Talu, "Yahya Kemal'in Altmış Beş Yaşı", 2.

etmek ve edebiyat tarihimizdeki bugün gibi yarın da en gerçek ve en sağlam yerini şimdiden aramak ve bulmak gerektir. Ozansoy'un bu münasebetle bir de eleştirisi vardır: Yahya Kemal'in sürekli bir desteğe ihtiyacı yoktur. Jübile konuşma yapan İsmail Habiblerin, Ahmet Hamdi Tanpınarların modelleri hiç değişmeyen övgülerinden şairin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra ne kazanacağı düşünülmesi gereken bir konudur. Ozansoy, Süleyman Nazif'in Hâmid'e mübalağalı medhiyeleri üzerinden eleştirisini şöyle sürdürmüştür:

“Bir zamanlar Süleyman Nazif'in Abdülhak Hâmid'e bahsettiği Şair-i Azâm rütbesinin ona ne kazandırmadığını da bilmeyen bir nesil değiliz. Fakat Hâmid, aynı rütneyi mısralarının başına başlık diye geçiren şiirinde ona ne güzel cevap vermişti:

Yalnız bir vardır ona der:

Şâir-i azâm!

Yahya Kemal'i böyle övmeyelim. Büyük sanatkarlar ilahilerle değil, kendi sesleri ve asâları ile yürürler.”³⁰⁹⁴

Halid Fahri, Yahya Kemal'in Divan edebiyatından başlayarak bütün güzide şairlerin bir devamı olduğunu dile getirerek şairin edebiyatımıza ne getirdiğini ve şiirinde ilhamın rolünü tespit etmeye çalışmıştır. Uzun etüdünde Ozansoy, Yahya Kemal'de fikir bakımından büyük bir felsefe bulunmadığını, ancak onun büyük vazifesinin bize Türkçenin en düzgün örgülü, en sade güzel mısralarını getirmek olduğunu yazmıştır. Ozansoy'a göre Yahya Kemal'in asıl büyüklüğü de bu muvaffakiyettir.³⁰⁹⁵

Edebiyat Dünyası, Yahya Kemal'in sanatının bu törene layık olup olmadığına dair bir tartışma anketi başlatmıştır. “*Yahya Kemal'in Sanatı Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?*” başlıklı ankete katılanlar³⁰⁹⁶ Yahya Kemal'in sanatına saygı duymakla birlikte şiirlerinin toplu halde yayınlanmamasının şairin sanatının vasıflarını öğrenmeye bir engel teşkil ettiğini dile getirmişlerdir. Genç nesil yazarların bu ankete verdiği cevaplarda “Yahya Kemal'in istikbalin değil, mazinin şairi olduğu, sanatının bu büyük hayranlığı hak etmediği, iflas etmiş bir şiir anlayışının son ve büyük temsilcisi olduğu” ifade edilmiştir.³⁰⁹⁷ Jübilesi sonrası başlayan bu tartışmalar, 5 ay sonra yeniden alevlenmiş ve aylık şiir dergisi *Kaynak*'ın 16. sayısından 32. sayısına kadar devam etmiştir. Genç

³⁰⁹⁴ Halit Fahri Ozansoy, “65'inci Yaşına Basarken Yahya Kemal I”, *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 5, 8.

³⁰⁹⁵ Halit Fahri Ozansoy, “65'inci Yaşına Basarken Yahya Kemal II”, *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 5, 8.

³⁰⁹⁶ Ankete katılanlar şunlardır: Celâl Sılay, Sinan Korle, Fahir Onger, Cavit Yamaç, S. Hakkı Esatoğlu, Hüsamettin Bozok, Turhan Gürkan, Sabahattin Hüsnü, Vildan Murat.

³⁰⁹⁷ Cevaplar ve ayrıntılar için bkz. “Yahya Kemal'in Sanatı Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?”, *Edebiyat Dünyası*, sayı 22, (15 Aralık 1949): 4.

edebiyatçılar, “yirminci yüzyıl adına geçmiş bir zamanın hayattan el çekmiş” ve “şiirimize devrim yolundan yeni bir hamle kazandırmış bir şair olarak Tevfik Fikret’i kendilerine önder seçmiş ve Yahya Kemal üzerinden “ihtiyar” şairleri ciddiye almayan bir tavır sergilemişlerdir.³⁰⁹⁸ 28. sayıdan itibaren Yahya Kemal ismi etrafında “Tanrı şair” üzerinden poetik anket 1950 yılı Mayıs’ında yapılmıştır. Dönemin kıdemli ve genç şairlerinin de katıldığı ankette katılımcılara 3 soru sorulmuştur. Birincisi, Yahya Kemal’in Türk devriminin şairi olup olmadığı, ikincisi ise “Yahya Kemal’in Tanrılaştırılması edebiyatımız için faydalı mıdır zararlı mıdır?” şeklindedir. Tanpınar ile Oktay Rifat’ın olumlu görüş³⁰⁹⁹ bildirdiği ankette genç şairlerden Yahya Kemal ile dalga geçenlere de rastlanmaktadır.³¹⁰⁰

1951 yılında Paris’te Yahya Kemal ile Chapms-Elysées’deki Select Kahvesinde görüşen Adile Ayda’dan şairin jübile intibalarını öğreniyoruz.³¹⁰¹ Sohbet sırasında Yahya Kemal’den Paris’e ait gençlik hâtıralarını, Montparnasse Mahallesi’nin kuruluşunu, Closerie des Lilas Kahvesi’ndeki toplantıları, o zamanki edebî cereyanları dinleyen Adile Ayda, söz Türkiye’deki fikir ve kültür mevzusuna geldiğinde şairin bedbinlik gösterdiğini, kendisinin anlaşılmadığından, inkâr edildiğinden şikâyet ettiğini söylemektedir. Bir diplomat olan Adile Ayda’nın “*Bunu söylemeğe hakkınız yoktur, efendim, Lâleli’de yapılan jübilenizi hatırlayın.*” sözleri üzerine Yahya Kemal, yüzünde kendine mahsus geniş ve candan bir tebessümle jübilenin ruh dünyasındaki etkisine şu cümlelerle temas etmiştir:

“Evet, evet, beni anlamayan münevverdir. Halk, gençlik, millet beni seviyor. O gün neyi düşündüm biliyor musunuz? Lamartin’in ‘Ce sont mes Girondins qui marchent!’ deyişini...”

Şairin zikrettiği cümle Lamartine’in 1848 İhtilâli esnasında “Histoire des Girondins” adlı kitabını ima ederek söylediği sözlerdir. Yahya Kemal, 65. Yaş Jübilesi’nin edebiyat dünyasındaki etkisini bir cümle ile özetlemiştir:

³⁰⁹⁸ Nihat Sami Banarlı, bu tavrı “Edebiyatımızda üzücü bir hastalık” olarak nitelendirmesi üzerine genç nesil şairler adına Fahir Onger bir cevap vererek eslafın kıymet hükümlerinin kendilerini ilgilendirmedeğini söylemiştir. Bkz. Avni Dökmeci, “Fahir Onger’le Söyleştik”, *Kaynak Aylık Şiir dergisi*, sayı 16, (1 Nisan 1949): 114-118.

³⁰⁹⁹ Bkz. F.A.D.O. “Yahya Kemal’e Dair Anket”, *Kaynak*, sayı 28, (1 Nisan 1950): 79.

³¹⁰⁰ F.A.D.O. “Yahya Kemal’e Dair Anket”, *Kaynak*, sayı 29, (1 Mayıs 1950): 114.

³¹⁰¹ 1955 yılında “Mallermé’nin İç Dramı” adlı Fransızca eseri yabancı çevrelerce büyük ilgi ile karşılanan araştırmacı-yazar Adile Ayda, bir kısmı daha önce *Hisar* dergisinde tefrika edilen hatıra ve etütlerini *Yahya Kemal’in Fikir ve Şiir Dünyası* adıyla kitaplaştırmıştır (Ankara: Hisar Yayınları, 1979). Kitapta hatıralar “Paris’te Yahya Kemal’i Dinlerken” başlığıyla neşredilmiştir.

“— Evet, sanki o gün mısralarım ayaklanmış yürüyorlardı!”³¹⁰²

Mehmet Çınarlı, yukarıdaki cümlelerde geçen Yahya Kemal’in “beni anlamayan münevverdir” sözünü, o sıralarda birtakım gazete ve dergilerde Yahya Kemal aleyhine şiddetli bir kampanyaya dönüşen olaylara bağlamaktadır. Çınarlı’ya göre o tarihte özel olarak seçilmiş bazı şair ve yazarlar arasında anketler düzenlenmiş, kasıtlı sorular tertip edilerek Yahya Kemal’in gerçek bir şair olmadığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Çınarlı, genellikle Marksistler tarafından yürütülen bu kampanyaya katılmamakla birlikte her fırsatta şairi kötölemekten zevk duyan Peyami Safa, Necip Fazıl gibi sağcı şair ve yazarların da bu kampanyaya alet olduklarını ileri sürmüştür. Bir zamanlar, “*Vuslat’ın yazıldığı bir devirde yaşamış olmak bahtiyarlıktır.*” diyerek Yahya Kemal’i göklere çıkaran Nurullah Ataç da fikir değiştirmiş, şairi eskisi kadar beğenmediğini söylemeye başlamıştır.³¹⁰³ Sağdan ve soldan Yahya Kemal’e yapılan bu hücumlara rağmen Lâleli’deki jübilede binlerce genç merasimde bulunmak için Fen Fakültesi’ne akın etmiş, salonun dolması sebebiyle içeriye alınmayanlar kapıları zorlamış ve hepsi de çıkışta şairi görebilmek için dışarıda saatlerce beklemişlerdir.³¹⁰⁴ Halkın jübile günü Yahya Kemal’e gösterdiği bu ilgiye karşın³¹⁰⁵ şair hakkındaki tartışmalar Peyami Safa ve *Hisar* grubu arasında 1951 yılına kadar devam etmiş, Munis Faik Ozansoy *Hisar* dergisindeki (Eylül-1951) “Yahya Kemal Kabusu” başlıklı yazıda bir Fransız romancısının sözüne atıfla “Büyük şöhretlerin zamanla tahammül edilmez hale geldiğini” ileri sürmüştür.³¹⁰⁶

1948-1949 öğretim yılında Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde ikinci sınıfta Doç. Dr. Mehmet Kaplan’dan Yahya Kemal dersleri alan ve o sırada fakültede talebe bulunan Yusuf Z. Beyzadeoğlu hatıralarında şairin jübilesinde Fen Fakültesi’nin Konferans salonunun tıklım tıklım dolu olduğunu, Yahya Kemal’in kürsüde konuşup şiirlerinden okuduğunu zikretmektedir. Beyzadeoğlu, tören esnasında bir grup arkadaşıyla “En çok sevdiğiniz şiiri okur musunuz?” diye bağırıştır. Yahya Kemal de bu ısrar üzerine en sevdiği şiir olarak “İtrî”yi okumuştur.³¹⁰⁷

³¹⁰² Adile Ayda, “Yahya Kemal’e Dair Birkaç Hatıra”, *Cumhuriyet*, nr. 12428, (28 Şubat 1959): 2.

³¹⁰³ Mehmet Çınarlı, *Hatıraların Işığında*, (İstanbul: Cönk Yayınları, 1984), 22.

³¹⁰⁴ Çınarlı, a.g.e., 22.

³¹⁰⁵ Jübile günü Yahya Kemal’e gösterilen bu ilgi *Edebiyat Âlemi* dergisinde “Millî Seciye’nin Eşi Görülmemiş Tezahürü” şeklinde törenden alınan 11 resimle yansıtılmıştır. Bkz. *Edebiyat Âlemi*, yıl 1, cilt 2, sayı 34 (8 Aralık 1949): 2.

³¹⁰⁶ Tartışmaların seyri için bkz. Çınarlı, a.g.e., 22-28.

³¹⁰⁷ Yusuf Z. Beyzadeoğlu, “Yahya Kemal’i Analım”, *Hisar*, sayı 156, (Aralık 1976): 12.

Jübile sonrası Yahya Kemal için dost meclislerinde küçük çaplı doğum günü kutlamaları devam etmiştir. 2 Aralık 1954 günü dostlarıyla doğum gününde bir araya gelen Yahya Kemal, 2 Aralık 1955 tarihinde de Nomandiya Gazinosu'nda mükellef bir sofrada poz vermiştir.³¹⁰⁸ Cahit Tanyol anılarında ömrünün son yıllarında hastanede yattığı günlerde benzer bir törenin yapılmasını şaire şöyle teklif etmiştir:

“Üstadım, bu yıl doğum yıldönümünüzü muhteşem şekilde kutlayalım. Memleket gençliği sizi yakından görsün. Cumhurbaşkanını, Başbakanı, İnönü'yü de törene davet ederiz. Bütün bir memleketi, o gece sizin sanat dehanızın ışığı altında toplarız: Politika kavgalarından uzak birkaç gün yaşarız.”³¹⁰⁹

Bu teklif karşısında Yahya Kemal, “Bunu hastaneden çıkınca düşünürüz!” cevabını vermiş, şair için düşünülen muhteşem tören de bir jübile değil, cenaze merasimi olmuştur. Jübile ihtifale tebdil olunca şairin dostları “Yahya Kemal'siz şairin ilk doğum yıldönümü”nü kutlamak üzere 2 Aralık 1958 tarihinde bir araya gelmişlerdir.³¹¹⁰

65. yaş jübilesini hayranlarının coşkunu ilgisi ile idrak eden Yahya Kemal, her Türk şairine nasip olmayan bir mazhariyete yaşarken şahit olmuştur. Bu sevgi seli, tartışmaları da beraberinde getirmiş, şairin Türk edebiyatındaki yeri ve edebî kıymeti genç kuşak edebiyatçıları tarafından tartışmaya açılmıştır. Şiirin kalitesinde müttefik olan anketörler, Yahya Kemal'in meydana bir eser koyamamış olmasını bir zafiyet olarak değerlendirmişlerdir. Gençlerin aksine şairin çağdaşı olan şair ve yazarlar, kendisine destek ve takdillerini jübile vesilesiyle yinelemiş, layık olduğu takdirin çok daha fazlasını hak ettiğini dile getirmişlerdir. Bu yüzden Yahya Kemal jübilesi, birçok yönüyle Türk edebiyatındaki diğer jübilelerden ayrılmaktadır. Fikret ve Hâmid gibi Yahya Kemal de yaşarken etrafında edebî kamuoyu oluşturan birkaç kişiden biridir. Kanonik bir imaja sahip olan bu şairleri her devir ve dönemde müdafaa eden birileri olduğu gibi sanatlarının gücü ve karizmatik şahsiyetleri de kültürel bellekteki imaj zırhlarının delinmesine engel teşkil etmiştir.

³¹⁰⁸ Toplantı resmi için bkz. *Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı*, (İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Derneği, 1984), 13, 35.

³¹⁰⁹ Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*, 103.

³¹¹⁰ Toplantı resmi için bkz. *Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı*, 9.

5.2.10. NEYZEN TEVFİK'İN 75. YAŞ ve ÂŞIK VEYSEL'İN JÜBİLELERİ (6-13 MAYIS 1952)

Hayatta iken sanat ve edebiyata katkılarından dolayı adlarına birer hafta aralıklarla jübile tertip edilen iki şair/ozan ve musiki üstadı Neyzen Tevfik ve Âşık Veysel'dir. Şair kimliği dışında “büyük bir musiki dehası” olarak da kabul edilen Neyzen Tevfik Kolaylı için 6 Mayıs 1952 Salı günü saat 21.00'de Şehir Tiyatrosu Komedi kısmında bir jübile düzenlenmiştir. Vali ve Belediye Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın başkanlığında yapılan jübile, Bodrum'da doğan sanatkârın 75. yaş yılı münasebetiyle tertip edilmiştir. Musiki ve edebiyat sahasında büyük bir sima sayılan Neyzen Tevfik'in bu jübilesi bir sanat hadisesi hâlini almıştır.³¹¹¹ Günler öncesinden jübile reklamlarına gazete sütunlarında yer verilmesi, kültürel bellekte Neyzen'in imajının ve toplum muhayyilesinde edildiği haklı şöhretin bir göstergesidir.³¹¹² Komedi Tiyatrosu'nu koridorlara taşıyacak kadar dolduran kadirşinas bir topluluk önünde “hayatının en zevkli vazifelerinden birini yaptığını” söyleyen ve devletin resmi makamını temsilen Neyzen'i tebci ve takdir vazifesini üstlenen Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, şairin vatan sathına yayılan şöhretini şu cümlelerle özetlemiştir:

“İstanbul'un üç çeyrek asırlık tarihine karışmış şahsiyeti ile zaman ve mekân ölçülerinin maddi hudutlarının çok ötelere ulaşmış, bu sebeple sadece İstanbul'un değil, bütün memleketin, sade bu devrin değil bütün devirlerin karlı şahikası, yüce başı karlarla örtülmüş yanardağı, volkanı; eski ve kıymetli dostum Neyzen Tevfik.”³¹¹³

Jübile gecesinde Konservatuar İcra Heyeti'nin konseri haricinde memleketin tanınmış ses sanatkârlarından Mustafa Kovancı, Selâhattin Pınar, Mustafa Çağlar, Mefharet Yıldırım, Sabahattin Volkan ve arkadaşları şarkılarıyla, Yaşar Hiç de ney taksimiyle sahnede yer almıştır. Salih Dizer ve Ahmet Üstün de şarkılarıyla programa katılmışlardır. Bir hafta sonra jübilesi yapılacak olan Âşık Veysel de sazı ile merasime iştirak edip dinleyicileri kendisine hayran bırakanlardır. Neyzen'in konserinden sonra yine saz havaları çalınmış ve türküler söylenmiştir. Edebiyattan çok bir musiki jübilesini andıran gecede yer alan sanatkârlardan Ankara Devlet Operası bas baritounu Ruhi Su, konser için Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Âşık Garip'ten, Pir Sultan Abdal'dan, Kul Halil'den, Öksüz Oğlan'dan türküler söyleyen Ruhi Su, ayrıca ilk defa yeni bir denemesini sunmuş ve şair Orhan Veli Kanık'ın “Bozuk Düzen” şiiri ile Melih Cevdet Anday'ın “Dursun Bebek” adlı

³¹¹¹ “Neyzen Jübilesi 6 Mayıs'ta Yapılacak”, *Vatan*, nr. 3932, (25 Nisan 1952): 1.

³¹¹² İlan için örnek olarak bkz. “75'inci Yaş Yıldönümünde Neyzen Tevfik Jübilesi”, *Vatan*, nr. 3935, (28 Nisan 1952): 2.

³¹¹³ Sadun Tanju, “Neyzen Tevfik'in 75'inci Yılı”, *Vatan*, nr. 3944, (7 Mayıs 1952): 1.

şiiirlerini halk motiflerinden melodilerin refakatinde okumuştur.³¹¹⁴ Finalde saz eserlerinden sonra Neyzen Tevfik ney'ile sahnede performans sergilemiştir. Edebiyat ile musikinin harmanlandığı bu tören, jübileden çok İstanbullular için bir “sanat ziyafeti” şeklinde nitelendirilmiştir.³¹¹⁵ Neyzen'in yakın dostlarından Cengiz Alpay, jübile günü Neyzen'i ve gördüğü manzarayı *Meşale* dergisinde ayrıntılarıyla neşretmiştir.³¹¹⁶ Neyzen Tevfik jübilesine katılanlardan biri olan Prof. M. Uğur Derman da jübileden geriye, aklında Neyzen'in söylediği bu birkaç tuhaf kelime kaldığını belirtmektedir.³¹¹⁷ Ülkemizde jübileler, genellikle şair ve yazarların ömrünün son yıllarında icra edildiği için³¹¹⁸ birçok edebiyatçı, bu vesileyle yapılan röportajlarda sanat hayatlarının muhasebesini ve samimi itiraflarını tarihe miras bırakmışlardır. Neyzen Tevfik de jübilesi sonrası İhsan Ada³¹¹⁹ ile yaptığı röportajda edebiyat, musiki ve siyasî birçok konuda düşüncelerini dile getirmiştir.³¹²⁰ Hayatına dair birtakım efsaneler bulunan Neyzen Tevfik'in hali “delilik ile akıllılık arası bir durum” olarak değerlendirilmiş ve ona dair tanıyanların anlattıkları kulaktan kulağa yayılmıştır.³¹²¹

Neyzen Tevfik'in jübilesinden bir hafta sonra Âşık Veysel'in 50. Sanat Yılı münasebetiyle İstanbul Şehir Komedi Tiyatrosunda 13 Mayıs 1952 gecesı bir jübile tertip edilmiştir.³¹²² Neyzen Tevfik de bu jübileye iştirak ederek Âşık Veysel'in sanat gecesine verdiği değeri göstermiştir. Âşık Veysel jübilesini, Ahmet Kutsi Tecer ile birlikte *Türk Folklor*

³¹¹⁴ “Neyzen Tevfik Jübilesi Yarın Gece Yapılıyor”, *Vatan*, nr. 3942, (5 Mayıs 1952): 1.

³¹¹⁵ Tanju, “Neyzen Tevfik'in 75'inci Yılı”, 5.

³¹¹⁶ H. Cengiz Alpay, “Bir Neyzen Tevfik Vardı”, *Meşale*, sayı 40, (Ocak 1980): 15.

³¹¹⁷ 20 Haziran 2021 Pazar günü Burdur Mehmet Akif Üniversitesi misafirhanesinde yaptığımız röportajda jübileye dair hatıralarını nakleden M. Uğur Derman, o gün Neyzen'in atmosferin heyecanıyla sadece birkaç tuhaf, galiz kelime ile duygularını ifade edebildiğini hatırlamaktadır.

³¹¹⁸ Neyzen Tevfik jübilesinden yaklaşık 9 ay sonra, 3 aylık bir bronşit hastalığı neticesinde 28 Ocak Çarşamba günü saat 19.10'da hayata gözlerini yummuştur. Bkz. “Neyzen Tevfik'i Dün Kaybettik”, *Cumhuriyet*, nr. 10237, (29 Ocak 1953): 1, 7.

³¹¹⁹ H. Cengiz Alpay, hatıralarında İhsan Ada için özel bir paragraf açmakta ve “sağlam olmayan kafası ve fikirleri istikametinde devamlı olarak Neyzen'i şartlandırmaya, hicivler yazdırmaya, kendi sakat görüşünün paraleline çekip onu istismar etmeye” uğraştığını ileri sürmektedir. İddialar için bkz. Alpay, “Bir Neyzen Tevfik Vardı”, 14.

³¹²⁰ İhsan Ada, “Halkın Kucakladığı Adam 75 Yaşında...”, *Vatan*, nr. 3943, (6 Mayıs 1952): 4-5. Ayrıca bkz. Hilmi Yücebaşı, *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*, (İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1958), 79-82; Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik (Hayatı-Kişiliği-Şiirleri)*, (İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 2003), 34.

³¹²¹ Jübileye dair bir hatıra 1977 yılında *Hisar* dergisinde Melda Özata tarafından nakledilmiştir. Buna göre eşi dostu, seveni ve takdir edenleri tarafından Neyzen'e hazırlanan yaş günü jübilesinde kendisine hatırı sayılır bir para temin edilmiştir. Jübile dönüşü Neyzen, yolda ağlayan bir adam görmüş ve neden ağladığını sormuştur. Muhatabı da “Karıma ameliyat dediler, üstelik de beni işten çıkardılar!” diye yakınmıştır. Neyzen de tereddüt etmeden, jübileden toplanan bütün parayı uzatıp adama vermiştir. Bunun üzerine adam hayretler içerisinde kalınca Neyzen, “Boş ver, üzülme sen, jübile mübile derler bana yardım ederler, sen bunları al.” cevabını vermiştir. Bkz. Melda Özata, “Neyzen Tevfik Üzerine”, *Hisar*, sayı 165, (Eylül 1977): 30.

³¹²² Duyuru için bkz. “Âşık Veysel'in Jübilesi”, *Akşam*, nr. 12072, (13 Mayıs 1952): 4.

Araştırmaları dergisi sahibi ve Yazı İşleri Müdürü İhsan Hınçer'in aralarında bulunduğu bir tertip komitesi organize edilmiştir. Tören, “Saz, söz ve şiir” muhtevalı bir programla icra edilmiştir. Saz bölümünde Neyzen Tevfik, Ruhi Su, Azize Tözem, Mustafa Çağlar, Şemsi Yastıman, Bayram Aracı, Sadi Yaver Ataman Ses Birliği, Nedim Otyam Korusu görev alırken “söz ve şiir” kısmında Heyecan Başaran Ahmet Kutsi Tecer, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mesut Cemil, Eflâtun Cem Güney, Behçet Kemal Çağlar, Orhan M. Arıburnu, Baki Süha Ediboğlu, Nevzat Üstün, Mücap Ofluoğlu gibi isimler Âşık Veysel'i çeşitli cepheleriyle ele alan konuşmalar yapmışlardır.³¹²³ Vedat Nedim Tör, Yaşar Kemal,ERCÜMENT BEHZAT LAV, Orhan Arıburnu ise Veysel'in şiirlerinden örnekler sunmuşlardır. Nedim Otyam'ın idare ettiği “Yurdun Her Tarafından Söyleyişler ve Deyişler Birliği”, Sadi Yaver Ataman topluluğunun münferit elemanları gece için hazırladıkları hususi programlarını icra etmişlerdir. Âşık Veysel de gece boyunca iki defa hayranlarına şiirlerini ve sazını dinletmiştir. Jübile, kadirbilirliğin tam bir timsali olarak matbuatta değerlendirilmiştir. Âşık Veysel'i, 1931 yılında Sivas'ta kurulan Halk Şairleri Derneği vasıtasıyla tanıyan ve Türkiye'ye tanıtan Ahmet Kutsi Tecer, 20 yılı aşkın bir zamandır tanıdığı Veysel'e dair hatıralarını ve ihtisaslarını naklettiği konuşmasında “renkler âlemi kendisine kapandığı halde sesler dünyasının sırlarını” fark eden şairi “gönüllerin kendisine borçlu olduğu hazlar için” jübilenin tertip edildiğini vurgulamıştır.³¹²⁴

Jübilesi vesilesiyle Âşık Veysel de Neyzen Tevfik gibi *Vatan* gazetesi yazı heyetinden Sadun Tanju'ya bir röportaj vermiştir. Röportajdan halk ozanın bir *Defter-i Meşâhir* tuttuğu ortaya çıkmaktadır. Şiirlerinde derin bir felsefe ve köklü bir dünya görüşü sezilen Âşık Veysel, ayrıca sanat hatıralarını ve ihtisaslarını da dile getirme fırsatını bulmuştur.³¹²⁵

Âşık Veysel de Neyzen Tevfik jübileleri, sanata ve sanatkarlara değer veren halk kadar birçok edebiyatçıyı da bir araya getirmesi itibarıyla zengin bir karnaval niteliğindedir. Ancak bu toplantılarda edebiyatın sanatın gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür.

³¹²³ Program içeriği ve ilan için ayrıca bkz. “Âşık Veysel Jübilesi”, *Vatan*, nr. 3946, (9 Mayıs 1952): 4.

³¹²⁴ Bkz. Ahmet Kutsi Tecer, “Jübilesinde Âşık Veysel Şatiroğlu”, *Türk Folklor Araştırmaları*, cilt 2, sayı 35, (Haziran 1952): 546-548. Âşık Veysel jübilesinde dair detaylar için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 228-235.

³¹²⁵ Sadun Tanju, “Yaylanın Ulu Ağacı Âşık Veysel”, *Vatan*, nr. 3950, (13 Mayıs 1952): 4.

5.2.11. İBNÜLEMİN MAHMUD KEMAL İNAL JÜBİLESİ (5 MART 1953)

Döneminde tarih ve biyografideki uzmanlığıyla tanınmış ilim adamı, mütefekkir ve bibliografya yazarlarından İbnülemin Mahmud Kemal İnal (1871-1957)³¹²⁶ jübilesi, 5 Mart 1953 Perşembe günü kalabalık ve seçkin bir davetli huzurunda İstanbul Hukuk Fakültesi, 1 numaralı amfisinde saat 15.00'te yapılmıştır. ³¹²⁷ Jübile ile ilgili gazete ilanlarında merasimin diğerlerinden farklı olacağı vurgulanmış, “ilim muhitinin ve münevver Türk gençliğinin bu çok yerinde hareketi, bir jübile değil “Üstad”a karşı gösterilen *müşterek bir şükran mukabelesi*” olarak nitelendirilmiştir.³¹²⁸ İbnülemin de şahsına gösterilen bu kadirşinaslık karşısında jübileden bir gün önce duygularını şu cümlelerle açıklamıştır:

“Üniversitemizin ve münevver gençlerimizin gösterdikleri bu kıymetli kadirşinaslıktan çok memnun oldum. Ben, nefsimde bu türlü merasimleri arzu edenlerden değilim. Benim meslek ve meşrebim böyle şeylere mânidir. Fakat gençliğin bu umumi arzusu karşısında muhalefet etmek de bittabi kudretimin dışındadır.”³¹²⁹

Törene Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, dekanlar, profesörler, ilim ve sanat mensuplarıyla kalabalık bir davetli topluluğu iştirak etmiştir.³¹³⁰ İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin tertiplelediği toplantıda³¹³¹ Rektör Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan açış konuşmasında “eserlerini gençliğin istifadesine sunulmak üzere Üniversite'ye bağışlayan üstada üniversitelilerin duyduğu şükran hislerini” ifade etmiştir. İbnülemin, 1948 senesinde yaptığı ve Beyoğlu 3. Noterliği'nden tasdikli vasiyetnamesinde kitap, mecmua ve yazılı levhalarla yaldızlı iskemlelerini ölümünden sonra İstanbul Üniversite'sine bağışlamıştır. Bir kısmı yazma olan 4000 cilt eser, 400 adet yazma levha Üniversite'nin bir salonuna yerleştirilmek ve buraya “İbnülemin Mahmud Kemal Kütüphanesi” ismi verilmek şartıyla hibe edilmiştir. Rektör Gürkan, konuşmasında İbnülemin'in bu bağış kaydını “ölümünden evvel” olarak değiştirdiğini müjdelemiş ve şunları söylemiştir:

³¹²⁶ Hayatı ve ayrıntılı biyografisine dair bkz. Ömer Faruk Akün, “İbnülemin Mahmud Kemal”, *TDVİA*, cilt, 21, (İstanbul: TDV Yay., 2000), 249-262; Hüseyin Vassaf, *Bir Eski Zaman Efendisi İbnülemin Mahmud Kemâl: Kemâlî'l-Kemâl*, haz. Fatih M. Şeker-İsmail Kara, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2009), 334 s.

³¹²⁷ “İbnülemin M. Kemal Jübilesi”, *Yenilik* (Aylık Fikir ve Sanat Gazetesi), sayı 4, (15 Mart 1953-15 Nisan 1953): 1; “İbnülemin İçin Dün Yapılan Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 10273, (6 Mart 1953): 1.

³¹²⁸ Ferdi Öner, “İbnülemin Mahmud Kemal Jübilesi Bugün”, *Cumhuriyet*, nr. 10272, (5 Mart 1953): 1.

³¹²⁹ Öner, “İbnülemin Mahmud Kemal Jübilesi Bugün”, 6.

³¹³⁰ O yıllarda henüz lise talebesi olmasına karşın jübileye iştirak edenlerden biri de bugün hayatta olan M. Uğur Derman'dır. Derman'ın jübile intibaları için bkz. M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi: 1*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020), 455-459.

³¹³¹ İ.Ü.T.B. Başkanı Vekili Ali Erkut riyasetindeki Talebe Birliği çalışmalarına bir ay öncesinden başlamıştır. Bkz. Fatih Tıgılı, “İbnülemin Mahmud Kemal Bey İçin Düzenlenen Jübile”, *Türk Edebiyatı*, sayı 523, (Mayıs 2017): 32.

“Bunu üniversite adına şükranla karşılamaktayız. Jübilenin bilhassa talebeler tarafından tertiplenmesi üniversite gençliğinin şükran ve minnettarlığını gösterir.”³¹³²

Rektörden sonra Prof. Hilmi Ziya Ülken, İbnülemin’in hayatından ve Doğu medeniyeti ahlâk telakkilerini gösteren eserlerinden bahsetmiş, kıymetlerini belirtmiştir. Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, hatıralar eşliğinde İbnülemin’in hususiyetlerini, insanlık taraflarını anlatmış, faziletlerini övmüştür. Mükrimin Halil de tarihi eserleri ışığında İbnülemin’in tarihçi yönü hakkında bilgiler vermiştir. Matbuata aksettiği kadarıyla jübilede mikrofunun iyi ayarlanmaması ve salonun ses aksinin kötü olmasından dolayı konuşmaların güçlüğüle dinlenebildiği anlaşılmaktadır.³¹³³ Süheyl Ünver jübile programına, törende “kâtibi de konuştu” şeklinde bir kayıt düşse de bunu teyit edecek başka kaynak tespit edilememiştir.³¹³⁴ Talebe birliğinden gençliğin İbnülemin’e şükran hislerini belirten İ.Ü.T.B. Başkan Vekili Ali Erkut’un kısa ve veciz hitabesinden sonra İbnülemin, duyduğu ulvi hisleri ve teşekkürlerini ifade eden bir konuşma yapmıştır.³¹³⁵ Ali Erkut’un gençlik adına duygularını aksettiren jübile konuşması *Vatan* gazetesinde bir makale hâlinde neşredilmiştir.³¹³⁶ Törende daha sonra İstanbul Üniversitesi Türk Musikisi Korosu, İbnülemin’in bestelenmiş iki güftesini okumuş³¹³⁷, İ.Ü.T.B. ve Güzel Sanatlar Akademisi’nin hazırlattığı iki levha kendisine hediye edildikten sonra jübile sona ermiştir. Hattat Necmettin Okyay tarafından yazılıp Üniversite’nin İbnülemin’e hediye edilen levhada “Rütbelerin en yükseği ilim rütbesidir!” yazarken Akademi’nin³¹³⁸ hazırladığı levhada İbnülemin ile özdeşleşen “*Hezar gıpta o devr-i kadîm efendisine/ Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine*” beyti yazılmıştır.³¹³⁹ Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Nejad Sirel tarafından İbnülemin’e takdim edilen bu hediyeler haricinde yine

³¹³² “İbnülemin İçin Dün Yapılan Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 10273, (6 Mart 1953): 7.

³¹³³ “İbnülemin M. Kemal İçin Dün Jübile Yapıldı”, *Vatan*, nr. 4242, (6 Mart 1953): 1, 3; “İbnülemin M. Kemal Jübilesi”, *Yenilik*, sayı 4, (15 Mart 1953-15 Nisan 1953): 1.

³¹³⁴ Tıgılı, “İbnülemin Mahmud Kemal Bey İçin Düzenlenen Jübile”, 33-34.

³¹³⁵ “İbnülemin Mahmut Kemal’in Jübilesi”, *İstanbul Ekspres*, sayı 547, (6 Mart 1953): 1-2.

Rektör Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan’ın konuşmasından da anlaşılacağı üzere jübileyi üniversite gençliği arzuları tahakkuk ettirmiştir. Bkz. “İbnülemin Mahmut Kemal Jübilesi Dün Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 2489, (6 Mart 1953): 2.

³¹³⁶ Ali Erkut, “Üstâd İbnülemin’e Gençliğin Şükranı”, *Vatan*, nr. 4242, (6 Mart 1953): 5. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 325-336.

³¹³⁷ İbnülemin’in jübilesindeki konserde Nevzat Atlığ’ın yönettiği kız öğrencilerden oluşan topluluğu gösteren fotoğraf için bkz. Ergun Balci, *Nevzat Atlığ: Mûsikîmizle Övünmemiz İçin*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2004), 107.

³¹³⁸ İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi’nde bulunan bu levhalardan Necmeddin Okyay’a ait levhanın arkasında “*Muhterem Üstâd İbnülemin Mahmud Kemal İnal Beyefendi’ye Hürmetlerimle takdim: Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Heykeltraş Ali Nijad Sirel ibni Doktor İbrahim Şazi, fî 19 Cümâdiye’l-âhir 1372 ve fî 5 Mart 1953*” kaydı bulunmaktadır. Bkz. Fatih Tıgılı, “İbnülemin Mahmud Kemal Bey İçin Düzenlenen Jübile”, 33. Ayrıca levhalar için bkz. Derman, *Ömrümün Bereketi*: 1, 456.

³¹³⁹ “İbnülemin M. Kemal İçin Dün Jübile Yapıldı”, *Vatan*, nr. 4242, (6 Mart 1953): 3. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 325-329.

Güzel Sanatlar Heykeltraş Şubesi hocaları İbnülemin'in heykelini yapmaya karar vermişlerdir.³¹⁴⁰

İbnülemin jübilesinin teşekkür hitabesinde üç aydan beri hasta olmasına rağmen gençlerin arasında bulunmayı bir vecibe bildiğini söylemiş, katılımcılara teşekkür ve dua etmiş, toplumların “kadirşinaslığı nispetinde yükseleceğine” işaret ederek kitaplarını da gençliğe hediye etmiştir. Babasından kendisine “ıffet ve namustan başka miras” kalmadığını ve bir servet sahibi de olmadığını söyleyen İbnülemin bütün servetinin, kitaplarından, yazı koleksiyonundan ve müzelik ufak tefek bazı şeylerden ibaret bulunduğunu belirtmiştir. Vasiyetini kısaca “*Fertler, cemiyetlerin kadirşinaslığı nisbetinde yükselir. Ben, bütün ömrünce bu aziz milletin maarifine elimden geldiği kadar hizmet ettim ve hayatta servet yapmanın yolunu aramadım. Zannımcı en büyük servet kanaattir. Yegâne servetim olan kitaplarımı da Türk gençliğine hediye ediyorum.*”³¹⁴¹ şeklinde açıklayan İbnülmin, ayrıca üniversite senatosunca merkez binasında adına izafetle- bir kütüphane tesis olunduğunu ilan etmiştir.³¹⁴²

Birçok şair ve yazar, İbnülemin Mahmud Kemal'in edebiyat ve kültür tarihimizdeki yerini jübile kavramı üzerinden tahlil etmeye çalışmıştır. “*Kemal'i Tekrim*” başlığıyla İbnülemin jübilesini değerlendiren Ercüment Ekrem, “bütün ömrünü ilmî tettebbuata vakfetmiş ve bilgisini artıra artıra mertebe-i kemâle erip mahlasını hak etmiş bu güzide şahsiyetin” her devirde, büyük küçük herkesin hürmetini celp etmesi sebebiyle bu “kadirşinaslığın tam da ehline matuf” olduğunu belirtmiştir. İbnülemin'in jübileye liyakatini Ercüment Ekrem, marifet ve meziyetlerinin çokluğunda görmektedir: “*Kemal Bey, şair, musikişinas, eski eserlerin ve güzel sanatların vuku sahibi bir mukaddir ve mütehasıstır.*”³¹⁴³

İhtifaller gibi jübileler de saklı kalmış özel hatıraların ve bilgilerin gün yüzüne çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ercüment Ekrem haricinde Fahri Celâl de jübileyi değerlendirmiş, toplantıyı “hürmet-i umumiye”nin bir tecellisi olarak nitelendirmiştir.³¹⁴⁴ Jübileye katılanlardan Fahri Celâl'den Said Paşa'nın İbnülemin için “*Ben kimseden hatta ötekinden bile korkmam, senden korkarım, sebebi de sen istersen adamı göklere çıkarır, istemezsen yer çalarsın!*” şeklinde bir tespitte bulunduğunu öğrenmekteyiz. Fahri Celâl, İbnülemin'nin “jübile” kelimesine tahammülü olmadığını ileri sürerek bunun yerine “şükranıye”yi

³¹⁴⁰ Bkz. “Bugün Yapılacak Tören”, *Cumhuriyet*, nr. 10272, (5 Mart 1953): 6.

³¹⁴¹ “İbnülemin Mahmut Kemal Jübilesi Dün Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 2489, (6 Mart 1953): 2.

³¹⁴² İbnülemin'in jübiledeki hitabesi Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi'nde bulunmaktadır. Matbuata kısmen akseden konuşma metninin tamamı için bkz. Tıgılı, “İbnülemin Mahmud Kemal Bey İçin Düzenlenen Jübile”, 34-36; Karakılıç, a.g.e., 337-339.

³¹⁴³ Ercüment E. Talu, “Kemal'i Tekrim”, *Son Posta*, nr. 2488, (5 Mart 1953): 2.

³¹⁴⁴ Bkz. Karakılıç, a.g.e., 333-334.

kullanmıştır. Merasimi de “Kadınlı erkekli yüzlerce kişi ateşine yana yana, bütün gözler masum yüzüne hayran baka baka, hakkında söz söylemek bahtiyarlığına eren hocaların binbir methini kimse asla istiğrab etmeden alkış tuttu.” cümlesiyle özetlemiştir.³¹⁴⁵

Fıkrasında İbnülemin’in “İlkokul diplomasından son üniversite şهادetnamesine kadar gayrimütenazzil kalmasına” dikkatleri çeken Fahri Celâl, jübileye dair birkaç detayı da zikretmiştir. Bunlardan birincisi rektörün, ilim projektörünün aşka gelip şiir okuması, diğeri ise “ustaca bir ameliyat yapar gibi” konuşmasıdır. Fahri Celâl’e göre Hilmi Ziya da “uygunluğa müptela üstadın asıl mutena hüviyetini derinden tahlil etmiş”, eslâf arasında benzerlerini araştırmaya çalışarak katılımcıları çok düşündürmüştür.³¹⁴⁶

Jübileyi değerlendirenlerden biri de Hasan Âli Yücel’dir. İbnülemin’i “kendi kendisine benzeyen, fakat hiç kimseyi kendisine benzetmeyen, gün görmüş, devlet kapısında Bab-ı âli’nin en yüksek mevkilerinde uzun yıllar millet hizmetinde bulunmuş, eski terbiyenin canlı timsali olan kâmil insan; pürüzsüz hafızası, ince ve keskin zekâsı, sert nükte ve zarif tenkidleriyle başlı başına bir âlem” şeklinde nitelendirmiştir. Hasan Âli Yücel, Fahri Celâl gibi İstanbul Üniversitesi’nin hocası ve öğrencisiyle düzenlediği bu jübileden İbnülemin’in beğenmediği tarafın “jübile” kelimesi olduğunu vurgulamaktadır. Yücel’e göre onun hoşlanacağı tabir, “saygı toplantısı”dır. Gösterilen kadir-şinaslıktan dolayı bu teşebbüsün sahiplerini tebrik eden Yücel, “*Millete edilmiş hizmetleri takdir edenler, milletlerine takdir edilecek hizmetlerde bulunurlar.*” tespitinde bulunmuştur. “Üstad” başlıklı makalesinde Hasan Âli Yücel, İbnülemin’in hususiyetlerine ayrı ayrı temas etmiş ve kendisini “mazi gibi görünmesine rağmen tamamıyla bugün” olarak nitelendirmiştir.³¹⁴⁷

Jübile kelimesi ile İbnülemin’in nasıl imtizaç ettirileceğini merak eden Refi Cevad Ulunay, 75 yaşındaki Mahmud Kemal Bey’i “kendisini ilme vakfetmiş bir şahsiyet” olarak tarif etmiştir. Ulunay’a göre insan ilimden emekle olamaz ki jübilesi yapılsın. Hz. Peygamber de “*İlmi beşikten mezara kadar talep ediniz!*” diyerek bu gerçeğe işaret etmiştir. İbnülemin, jübileden sonra artık kitaplarını sandıklara yerleştirerek kalemini de dividine koyup kaldırmayacaktır. Onun irfan kaynağı ilim teşneleri için daima feyizli bir menba olarak kalacaktır. Bu gerekçelerde bu toplantıya “jübile” demek doğru değildir. Ulunay, merasimin mahiyetini ise şöyle açıklamaktadır:

³¹⁴⁵ Fahri Celâl [Göktulga], “Üstada Dair”, *Cumhuriyet*, nr. 10275, (8 Mart 1953): 3.

³¹⁴⁶ Fahri Celâl, “Üstada Dair”, 3.

³¹⁴⁷ Hasan-Âli Yücel, “Üstad”, *Cumhuriyet*, nr. 10283, (16 Mart 1953): 2.

“Bu merasim sadece ömrünü memleket irfanına vermiş fazl ü kemal sahibi bir ilim adamına karşı gençliğin kadirşinasça hareketinin tezahürüdür ve hiç şüphe etmiyorum ki münevver gençliğin üstada karşı gösterdiği hürmet ve muhabbet nişanesi Mahmut Kemal Bey’in ilim hayatının en kıymetli hatırasıdır.”³¹⁴⁸

Ulunay’ın işaret ettiği diğer bir jübile çıkarımı, ilk eserlerini on sekiz yaşında yazmaya başlayan İbnülemin’in bu suretle elli yedi sene kalemle arkadaşlık etmiş olmasıdır. Burada “arkadaşlık” kelimesini özellikle tercih eden Ulunay, Fuzûlî’nin bir beytine³¹⁴⁹ dayanarak kalemin onun elinde “bir abd-i rû-siyâh”, yani istediği gibi tasarruf ettiği bir arkadaş olduğunu ileri sürmüştür.³¹⁵⁰ Ulunay’ın işaret ettiği diğer bir nokta da lisan dürüstlüğünde çok mutaassıp Muallim Nâci Mektebi taraftarı olan İbnülemin’in, gençliğinde Edebiyat-ı Cedîde cereyanlarına katılmamasıdır. Bu yüzden lisanda yanlışlığa, galat tabirlere tahammül edemediği gibi yeni harflerle basılan eserlerinde, örneğin “tezkere” yerine “tezkire” demektedir. Ulunay’a göre bu şartlar içinde onun nasıl gazete okuyabildiğine hayret etmemek kabil değildir. İbnülemin’in son dikkat çekici diğer bir vasfı ise “cehalette tahammül edememesi”dir.³¹⁵¹

Cumhuriyet, Akşam, Vatan, Yeni Sabah, Son Posta gazeteleri jübileye dair haber ve tahlil yazıları neşrederken Sabri Esat Siyavuşgil de İbnülemin’i “Üniversite dışında kalmış bir kürsü” olarak tarif etmiştir.³¹⁵²

İbnülemin jübilesi, ilim, edebiyat ve tarih sahasında kendisine has bir çığır açan yazarın ömrünün son demlerinde değerlendirildiği önemli bir merhaledir. Tahlil yapan şahsiyetlerin çoğu edebiyat dünyasının tanınmış simalarıdır. Jübile vesilesiyle gençlik İbnülemin’e takdillerini sunma fırsatını bulurken edebiyatçılar da töreni ve yazarı birçok hususiyetiyle ele alarak biyografisine katkı sunmuşlardır.

³¹⁴⁸ Ulunay, “İbn-ül-Emin’in Jübilesi”, *Milliyet*, nr. 1015, (6 Mart 1953): 2.

³¹⁴⁹ “*Ki akçen ile alınmış kulundürür makbûl/Başın dahi keseler eylemez firâr kalem!*” Ulunay’ın bu şekilde naklettiği beyit vezne uygun olarak şu şekilde de nakledilmiştir: “*Ahnmış akçe ile bir kulun durur makbul/Başın eger keseler eylemez firâr kalem!*”

³¹⁵⁰ Ulunay, “İbn-ül-Emin’in Jübilesi”, 2.

³¹⁵¹ Ulunay, “İbn-ül-Emin’in Jübilesi”, 2.

³¹⁵² İbnülemin jübilesine ait detaylar ve matbuata akislerine dair için ayrıca bkz. Serdar Sezer Şimşek, “Türk Düşünce Tarihinde İbnülemin Mahmud Kemal İnal”, (Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 188-192.

5.2.12. ELLİ YILLIK MUHARRİRLER JÜBİLESİ-III (30 MAYIS 1953)

Türk Basın Birliği Başkanı Hakkı Tarık Us tarafından ilk yazısının basında yer almasında veya bir basın müessesesinin yazı hizmetine girmesinde 50 yılı doldurmuş ve o zamana kadar basına olan bu hizmetlerini muhafaza etmiş kalem sahipleri için düzenlenen son jübile 30 Mayıs 1953 tarihindedir.³¹⁵³

21 Ekim 1956'da Hakkı Tarık Us'un vefatı üzerine 5 yılda bir düzenlenmesi gelenek hâlini alan 50 Yıllık Muharrirler jübilesi 3 ile sınırlı kalmıştır. Tecrübeli kalem sahiplerini bir araya getiren her üç jübile, Hakkı Tarık'ın "feragatle hizmet aşkına ve teşkilât kabiliyetine" örnek olarak gösterilmiştir.³¹⁵⁴ Yunus Kâzım Köni'ye göre elli yıllık yazarlara jübile düzenlemek Hakkı Tarık'ın meraklarından biriydi. Vefalılık ve değerbilirlik gösterileri olan bu toplantıları hazırlamaktan mutluluk duymaktaydı. Kıyıda, köşede kalmış, unutulmuş insanlarla en şöhretlileri bir araya toplayarak onları üniversite konferans salonunda gençlerin karşısında konuşturmak, onun Türk kültür ve edebiyat tarihinde örneği az olan başarılarından biridir. Bu toplantılarda kendisi de ayrı ayrı her biri üzerinde konuşmayı âdet hâline getirmişti.³¹⁵⁵

Cemalettin Server Revnakoğlu, onun döneminde "bir kıyıda, enginde batan güneşi seyre dalış kadar şanlı olan" jübileleri, "*İbrahim Müteferrika'dan sonra Türk matbuatına kimsenin yapmadığını yapmak*" şeklinde nitelendirmiştir. Zira yıllarını vererek hazırladığı: "Elli Yılın Muharrirleri Jübilesi", baştan aşağıya onun gayretlerinin bir ürünüdür.³¹⁵⁶ Kitapçı Raif Yelkenci de toplu jübile âdetini memleketimize Hakkı Tarık'ın getirdiğini ileri sürmüştür.³¹⁵⁷

Midhat Cemal, Hakkı Tarık'ın kültür hizmetinin büyüklüğünü Batı'dan verdiği örneklerle gözler önüne sermiştir. Buna göre elli yıl evvel yazı yazarlar, hatta elli sene önce yazılmış kitaplar hakkında bile Paris'te listeler yapılmış ve 1890 yılında çıkan edebî eserleri 1940 senesine hatırlatmak için çeşitli kitapçıklar hazırlanmıştır. Kuntay, bu vesileyle Hakkı Tarık'ı yalnız elli yıl evvel yazan muharrirler ve şairler hakkında değil, aynı zamanda elli

³¹⁵³ "50 Yıllık Kalem Erbabı İçin Bir Jübile Yapılacak", *Son Posta*, nr. 2541, (27 Nisan 1953): 6.

³¹⁵⁴ Hikmet Münir Ebcioğlu'nun tespiti için bkz. *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, haz. Hasan Rasim Us-Hakkı Süha Gezgin, (İstanbul: Vakıf Matbaası, 1958), 19.

³¹⁵⁵ *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, 86.

³¹⁵⁶ *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, 101.

³¹⁵⁷ *Hakkı Tarık Us (1889-1956)*, 180.

sene önce yazılan şiir ve nesir kitapları hakkında da bir yazı geleneği kurmaya davet etmiştir.³¹⁵⁸

“Edebiyat ve Kültür yolundaki büyük adamlarımıza bir saygı nişanesi olan” 50 yıllık Muharrirler jübilesinin ilkinin 1943 yılında yapan Hakkı Tarık Us, bu münasebetle çıkardığı kitapçıkta üçüncü jübilede yer alacakların ilk basılı yazılarına esas olarak 20 Mayıs 1898 ile 29 Mayıs 1903 tarihleri arasında çıkanları toplayacağını ve bu töreni İstanbul’un Fethinin 500. yılını kutlama programına denk getireceğini açıklamıştır.³¹⁵⁹ Hakkı Tarık’ın bu planlamasında kendisinin İstanbul’un Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği’nin müessis üyelerinden biri olması etkilidir.³¹⁶⁰

1953 yılındaki son toplu jübile organizasyonu için ilk duyurular, bir ay öncesinde matbuatta yer almaya başlamıştır. Jübileye iştirak edeceklerin ilk imzalı yazılarının 1903 senesi Mayıs’ının 29’undan önce çıkmış olması şart koşulmuştur. Törene 100 kadar basın mensubunun iştirak edeceği ön görülürken önceki merasimlerde olduğu gibi kalem erbabının seslerinin kayda alınacağı ve kendilerinin o gün birer dakika konuşacakları ilan edilmiştir. Jübile sahiplerinin eserlerinden meydana getirilecek serginin de İstanbul’un Fethinin 500. yılının kutlama haftasında teşhir edilmesine karar verilmiştir.³¹⁶¹ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi* başlıklı anılarında 22 Mayıs 1953’de Türk Basın Birliği başkanlığından 19 Mayıs 1953 tarihli şu mektubu aldığını söylemektedir:

“İlk imzasının basına geçtiği veya bir basın müessesinde yazı hizmetine girdiği tarihin ellinci yılına basmış ve bugüne kadar basına nisbetlerini muhafaza etmiş olanlarla bu zamanı basın gibi bir âmme hizmetine harcamış bulunan kalem erbabı adına demeğimiz teşebbüsü ile bir jübile yapılmaktadır. Sizi de bu arada görmekle mesut bulunduğumuzdan 30 Haziran 1953 tarihinde³¹⁶² İstanbul Üniversitesi’nin Fen Fakültesi’nde ayrılan hususi salona şeref vermezini rica ediyoruz. Oraya davet olunan gazeteciler sizinle yakından tanışıp konuştuktan ve hazırlamış olduğunuz bir dakikalık sözler kendi sesinizle plağa

³¹⁵⁸ Midhat Cemal Kuntay, “Yazı Hayatında Kıdem”, *Son Posta*, nr. 2565, (21 Mayıs 1953): 1, 7.

³¹⁵⁹ Hakkı Tarık Us, *50 Yıl [Elli Yıl]*, 70.

³¹⁶⁰ Derneğin amacı şöyleydi: a) İstanbul’un Beşyüzüncü ve müteakip fetih yıllarını kutlamak ve bu maksatla imar vesair hazırlıkların yapılması için hükümetçe kurulan komitenin ve belediyelerin çalışmalarıyla ve bu mevzudaki kararlarıyla ilgilenerek işlerin başarılmamasına çalışmak, b) Eski eserlerin ve âbidelerin korunma ve tamirlerini sağlamak, c) Fâtih’in heykelinin yapılması hususundaki teşebbüsü başarmak, d) İstanbul’un ve Fethin ehemmiyet ve şümülünü muhtelif vasıtalarla duyurmak ve bu mevzuda çalışan teşekküllerle iş birliği yapmaktı. Merkezi İstanbul’da bulunan derneğin İstanbul Valisi ve Belediye Reisi fahrî başkanıydı. Derneğin kurucuları yirmi ikinci maddede gösterilmiştir. Üyeleri arasında Hakkı Tarık Us dışında Abdülhak Şinasi Hisar, Burhan Felek, İhtifalci Ziya Bey’in oğlu Eczacı Celâl Ergun, Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Faruk Gürtunca, Hasan Rasim Us, Ressam İbrahim Çallı, Elif Naci, Muhittin Üstündağ ve Osman Nuri Ergin gibi isimler bulunmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. *İstanbul’un Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği Ana Nizamnamesi*, (İstanbul: y.y., 1950), 3-16.

³¹⁶¹ “50 Yıllık Kalem Erbabı İçin Bir Jübile Yapılacak”, *Son Posta*, nr. 2541, (27 Nisan 1953): 6.

³¹⁶² Doğrusu 30 Mayıs 1953 olmalı.

alındıktan sonra büyük tören salonuna geçilecektir. Jübilesi yapılanların eserlerinden meydana getirilen sergi de 31 Haziran 1953’de³¹⁶³ Eminönü Halkevi salonundaki dairede açılacaktır.”³¹⁶⁴

27 Nisan 1953 tarihinde *Son Posta* gazetesinde jübile adaylardan 32 kişinin isimleri ilan edilmiştir.³¹⁶⁵ Jübileye katılacak olanlardan ilk imzasının basına geçtiği tarihe en yakın tarihte çekilmiş bir resmi, son resimlerinden biri, yazı hayatlarını anlatan bir hal tercümesi, bir Arap öteki Türk harfleriyle yazılmış 10 satırı geçmeyen iki el yazısı talep edilmiştir.³¹⁶⁶ Basında töreni dönemin Maarif Vekili Rıfık Salim Burçak’ın açacağı duyurulmuştur.³¹⁶⁷

Hakkı Tarık Us’un organizatörlüğünde Türk Basın Birliği Derneği tarafından Basın hayatında 50. yılını idrak eden gazeteciler, muharrirler için tertip edilen jübile 30 Mayıs 1953 Cumartesi günü, saat 15.30’da Fen Fakültesi konferans salonunda yapılmıştır.³¹⁶⁸ Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, İstanbul’daki milletvekilleri, memleketin tanınmış ilim adamları, basın mensupları ve Basın-Yayın Genel Müdürü Halim Alyot hazır bulunmuştur. Jübileden bir gün sonra 1 Haziran günü saat 10.30’da Cağaloğlu Öğrenci Lokali’nde jübilesi yapılan yarım asırlık muharrirlerin basılı eserlerinden müteşekkil bir sergi açılmıştır. Sergiden önce, 1943 ve 1948 senelerinde yapılan iki jübilenin filmleri gösterilmiş, son jübiledaki muharrirlerin de tel üzerine zapt edilmiş sesleri davetliler dinletilmiştir.³¹⁶⁹

Türk Basın Birliği Derneği Başkanı Hakkı Tarık’ın organize ettiği bu son jübile, İstiklal Marşı’nın ardından Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak’ın açış söylevi ile başlamıştır. Bakan, jübileyi tertip eden Dernek Başkanı Hakkı Tarık Us’a teşekkür ettikten sonra jübilenin mahiyetine ve kültür tarihine katkısına dair devleti temsilen şunları söylemiştir:

³¹⁶³ Doğrusu 1 Haziran 1953 olmalı.

³¹⁶⁴ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2002), 253.

³¹⁶⁵ “50 Yıllık Kalem Erbabı İçin Bir Jübile Yapılacak”, 6.

³¹⁶⁶ “50 Yıllık Kalem Erbabı İçin Bir Jübile Yapılacak”, 6.

Bezmi Nusret kendilerinden jübile albümüne konulmak üzere eski ve yeni iki fotoğraf, biri Arap, öteki Türk harfleriyle yazılmış on satırlık iki el yazısı istenildiğini sözlerine eklemektedir. Jübile günü İstanbul’da bulunamayıp töreni gazetelerden takip eden Bezmi Nusret’in fotoğraflarla birlikte Arap harfleriyle yazı ise şöyledir: “Hayatımda üç defa büyük bir sevinç ve saadete mazhar oldum. İptida Meşrutiyet’in ilanı gününde, sonra İzmir’in istirdadında ve daha sonra demokrasinin zafer kazandığı tarihte hissettiğim büyük bahtıyarlığı başka hiçbir zaman bulmuş değilim.” Latin harfleriyle yazılanı ise şöyledir: “Tam kırk dört sene evvel, siyasi demokrasi rejiminin bu memlekette teessüsüne çalışmış bir adam sıfatıyla, şu dakikada beslediğim yegâne emel, içtimai ve terbiyevi demokrasinin de vatanımızda inkişafını görmektir.” Bkz. Kaygusuz, a.g.e., 253.

³¹⁶⁷ “50 Yıllık Yazarların Jübilesi”, *Son Posta*, nr. 2569, (25 Mayıs 1953): 2.

³¹⁶⁸ “Jübile”, *Milliyet*, sayı 1100, (30 Mayıs 1953): 2.

³¹⁶⁹ “50 Yıllık Muharrirlerin Eserleri”, *Milliyet*, sayı 1102, (1 Haziran 1953): 1; “50 Yıllık Yazarların Eserlerine Ait Sergi Açılıyor”, *Son Posta*, nr. 2576, (1 Haziran 1953): 2.

“İlim ve sanat hazinemizi zenginleştirmek için ömürleri boyunca hizmet etmiş olan bu güzide insanları bir araya toplamak da memleket kültürüne hizmettir. Şimdi jübilesi yapılacak olan bu münevverler, uzun yıllar kalemleriyle bu millete en büyük hizmeti yapmışlar ve pek haklı olarak da gene milletin hürmet ve kıymetini kazanmışlardır. Kendilerine sıhhat ve saadette geçecek uzun ömürler dilemek, Türk kültür âlemi adına tebrikler sunmak, benim için çok şerefli bir vazifedir.”³¹⁷⁰

Maarif Vekili konuşmasında bu çeşit kültür hareketlerini sık sık tekrarlayanın, her gün biraz daha ilerleyen cemiyetler için bir zaruret olduğunu vurgulamıştır. Rıfkı Salim Burçak’a göre ilmî, edebî sahada ileri sürülen fikirler memleket gençliğinin aydınlatılmasında en büyük role sahiptir. Bu büyük şeref de kalem erbablarına aittir.³¹⁷¹

Maarif Vekili’nin veciz konuşmasındaki bu vurgular Midhat Cemal Kuntay’ı etkilemiştir. Kuntay’a göre “Memlekete hiç cakasız, çok faydalı olarak Hakkı Tarık Us’un 50 yıl evvel yazıları basılan 46 insanı bir araya maddeten veyahut manen toplayan” bu jübilede iki devlet adamının (Rıfkı Salim Burçak, eski Sadrazam Talat Paşa), iki cümlesi düşündürücüdür. Maarif Vekili, bu çeşit toplantıları memleket kültürüne hizmet edenlere karşı gösterilen kadirşinaslığın bir tezahürü şeklinde okurken Talat Paşa da yıllar önce 46 jübile erbabından biri olan Reşit Saffet için bir cümle söylemiştir: “*Reşit Saffet Müslüman gâvurdur!*” Hakkı Tarık’ın haber verdiği bu cümle ile Talat Paşa, Reşit Saffet’e sistemli, çalışkan ve Avrupa kültürlü olduğu için “gâvur” demiştir ve Hristiyan olmadığı halde Garp kafalı olduğu için “Müslüman”ı, “gâvur”a ilave etmiştir. Kuntay’a göre bu cümle, Şark’ın Garp’tan yirminci yüzyılın başında ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.³¹⁷²

Milli Eğitim Bakanı’nın alkışlarla karşılanan hitabesinden sonra Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Doktor Halim Alyot da “jübilesi yapılan muharrir ve gazetecilerin milli irfan hamlesiyle inkılâblarımıza hizmet ettiklerini” vurgulamıştır. Alyot, bu emeklerin şükranla karşılandığını ifade ederek gazetelerimizin ve gazetecilerimizin manevi kıymet ve hizmet bakımından dünya basını arasında üstün bir mevki işgal etmekte olduğunu söylemiştir. Türk Basın Birliği Derneği Başkanı Hakkı Tarık Us, gelenlere teşekkür ettikten sonra Dernek’in tertiplediği jübilelerin mana ve hususiyetlerini anlatmış, bu defaki törenle “46 Türk yazarının şahsiyetinden mürekkep bir kültür levhasının umumi efkâr arz edilmiş olduğunu” bildirmiştir. Hakkı Tarık, sözleri arasında jübileye yüklediği anlamın sadece bir vefa duygusuyla izah edilmeyeceğini, zira bu “jübilelerin yalnız Türk irfanına

³¹⁷⁰ “Yazı Hayatları 50 Yılı Aşanlar Jübilesi”, *Cumhuriyet*, sayı 10359, (31 Mayıs 1953): 6.

³¹⁷¹ “Elli Yıllık Yazarların Jübilesi Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 2575, (31 Mayıs 1953): 3.

³¹⁷² Midhat Cemal Kuntay, “İki Devlet Adamımızın İki Cümlesi”, *Son Posta*, nr. 2583, (8 Haziran 1953): 1, 7.

hizmet etmekle kalmadığını, genç Türk yazarları için bir teşvik vesilesi teşkil ettiğini” belirtmiştir. Hakkı Tarık, daha sonra bir jübile ritüeli olarak basın âleminde 50 yılını dolduran ve bu münasebetle jübileleri yapılan muharrir, şair ve gazetecileri birer birer hazır bulunanlara takdim etmiştir. İlk önce Dr. Refik Nevzad tanıtılmıştır. Hakkı Tarık, matbuat âleminin bu emektar ve değerli simalarını takdim ederken onların Türk basınına yaptıkları hizmetleri, eserlerinin hususiyetlerini “çok canlı ve cidden edibâne cümlelerle” ifade etmiştir. Bu sebeple Us’un sözleri, jübileleri yapılan kıymetlerle birlikte alkış toplamıştır. *Cumhuriyet* gazetesi jübilesi düzenlenen ilim, fikir ve kalem üstatları arasında Dr. Adnan Adıvar, Halide Edib Adıvar, Ali Canib Yöntem’in toplantıda hazır bulunamadığını yazmaktadır. Abidin Daver takdim edilirken *Cumhuriyet* gazetesine mensup bir genç, kendisine gazete adına bir çiçek sunmuş, yazı ailesi adına uzun ömürler dilemiştir.³¹⁷³

Törende ayrıca İstanbul Üniversitesi Rektörü Ordinaryüs Kâzım İsmail Gürkan da bir hitabede bulunmuştur.³¹⁷⁴ Takdim merasimini müteakip ilk jübilesi yapılanlardan (1943) İbnülemin Mahmud Kemal ile Kırkor Kömürçan (Kömürcüyan), ikinci defa jübilesi yapılanlar adına (1948) Yaşar Nezihe ile Selim Sırrı Tarcan’ın hitabelerinden sonra son jübilesi yapılanlardan Halide Edib Adıvar ile Hamdullah Subhi Tanrıöver de birer konuşma yapmıştır.³¹⁷⁵ İbnülemin Mahmud Kemal konuşmasında jübileyi bir “kadirşinaslık” örneği şeklinde tanımlamıştır:

“Bir millet, kadirşinaslığı nisbetinde yükselir. Bu vazifeyi yapanlar, büyük milletimizin kadirşinaslığını bir defa daha ispat etmişlerdir. 50 sene sonraki jübilede çok daha uzun konuşmak üzere şimdilik müsaadelerinizi dilerim.”³¹⁷⁶

Basında en genç imza için Bayan Neş’e Onural konuşmasının ardından jübilenin duası olarak Dernek İkinci Başkanı M. Faruk Gürtunca, kendi yazdığı şiiri okumuştur. 1953 yılı jübile kitapçığında “Vesikalar”, “1943 Jübilesinden Hâtıralar”, “Jübilesi Yapılanlar”, “Jübilesi Yapılanların Basılmış Eserleri”, “Evvelki iki devrede jübilesi yapılanlardan aramızda bulunanlar” gibi başlıklar yer almaktadır.³¹⁷⁷

Hakkı Tarık’ın organize ettiği bu son jübilede 50. yılını dolduran yazarlar alfabetik sıraya göre şunlardır:

³¹⁷³ “Yazı Hayatları 50 Yılı Aşanlar Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 10359, (31 Mayıs 1953): 1, 6.

³¹⁷⁴ “50 Yıllık Muharrirlerin Eserleri”, *Milliyet*, sayı 1102, (1 Haziran 1953): 1.

³¹⁷⁵ *Basın Hayatında 50 Yıl (1953 Jübilesi)*, (İstanbul: Vakit Matbaası, 1953), 1; “Elli Yıllık Yazarların Jübilesi Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 2575, (31 Mayıs 1953): 3.

³¹⁷⁶ “Yazı Hayatları 50 Yılı Aşanlar Jübilesi”, *Cumhuriyet*, nr. 10359, (31 Mayıs 1953): 1, 6.

³¹⁷⁷ Bkz. *Basın Hayatında 50 Yıl (1953 Jübilesi)*, 1-6.

“Abdullah Battal Taymas, Abdullah Feyzi Gürel, Abidin Daver, Dr. Adnan Adıvar, Ahmet Besim Atalay, Ahmet Remzi Reyent, Ali Canip Yöntem, Ali Süha Delibaşı, Asaf Muammer Kütaşı, Asım Us, Abdullah Atıf Tüzüner, Bahâeddin Sobutay, Bezmi Nusret Kaygusuz, Cafer Fahri Dikmen, Musahiboğlu Celal, Enis Avni (Aka Gündüz), Es’ad Sezai Sümbüllük, Ethem Menemencioğlu, Fahri Refiğ, Halide Edip Adıvar, Hamdi Namık Gür, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hasan Cemil Çambel, Hasan Vasfi Menteş, İzzet Melih Devrim, Mecdi Çete, Mehmet Asaf Borsacı, Mehmet Emin Resulzade, Mehmet Hayrullah Tacettin Yalım, Mehmet Raif Ogan, Mehmet Rasim Özgen, Mithat Cemal Kuntay, Mustafa Namık Çankı, Muvaffak Menemencioğlu, Muhyiddin Atayığit, Nazım Poroy, Nâzım Nazmi Ören, Ragıp Nureddin Ege, Doktor Refik Nevzat, , Reşit Saffet Atabinen, Sadri Sema Aydoğdu, Süleyman Sırrı Tokay, Şerif Ahmed Remzi Reyent, Tal’at Ali Kayaalp, Yahya Kemal Beyatlı, Zâkir Kadirî Ugan ve Ziya Şakir Soko.”³¹⁷⁸

Törende 7 yaşında bir muharrir de tanıtılmıştır.³¹⁷⁹ Jübilede bulunanlardan Hayrullah Taceddin Bey ile ilgili Cemaleddin Server Revnakoğlu hatıralarında ilginç bir detaydan bahsetmektedir. Doğma, büyüme Tekke çocuğu ve Üsküdarlı olan edip, şair, âlim, müellif ve musikişinâs Şeyh Mehmet Hayrullah Taceddin Bey (Yalım, 13 Temmuz 1883), İstanbul Üniversitesi Konferans salonunda “50. yıl hayatları” kutlanan eski ve yaşlı kalem erbabı arasında yer almıştır. Revnakoğlu’na göre son derece mahviyetkar olduğundan ve tabiatında mevcut olan “kemâl-i edebinden” o gün salona girmek istememiştir. Revnakoğlu hatırasında “*Rehberliğim, delâletim ve kendilerinden bu hususta tahsisen ‘niyâz’ım olmasa idi biliyorum ki geri döneceklerdi.*” ifadelerini kullanmaktadır.³¹⁸⁰

Kendisi de jübilede yer alan Abidin Daver, *Cumhuriyet* gazetesindeki “Hem Nalına Hem Mıhına” köşesinde merasimi değerlendirmiştir. Abidin Daver, yazısında sayıları 46’yı bulan 50 yıllıkları birer birer, toplantıda hazır bulunan münevver zümreye takdim eden Hakkı Tarık’ın bu takdimi hazırlamak için ne büyük bir gayret sarf ettiğini, ne bıkip usanmak bilmez bir çalışma ile 50 yıl evvelki gazete ve mecmua sahifelerini karıştırdığını, kütüphaneleri dolaşarak neşredilen bütün eserlerin müelliflerini araştırdığını hayret ve takdirle gördüğünü belirtmiştir. Böylesine bir iş için ancak Eyüp Peygamber sabrı gereklidir. Abidin Daver’in takdir ettiği diğer nokta 50 yıllıkların takdimi sırasında Hakkı Tarık’ın her birinden bahsederken kuru ve sıkıcı bir ifade yerine edebî bir tarzda konuşması, zarif nükteler sarf etmesi ve sözlerinin daima alkışlarla karşılanmasıdır. Abidin

³¹⁷⁸ 1943, 1948 ve 1953 jübilelerine katılan yazarların genel listesi için bkz. Sami N. Özerdim, “Elli Yıl Jübileleri-İndeks”, *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 24-26; *Basın Hayatında 50 Yıl (1953 Jübilesi)*, 4-5.

³¹⁷⁹ Bkz. *Basın Hayatında 50 Yıl (1953 Jübilesi)*, 4; “Elli Yıllık Yazarların Jübilesi Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 2575, (31 Mayıs 1953): 3.

³¹⁸⁰ Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Tarikat Mensuplarına Ait Zarif Fıkralar ve Enteresan Olaylar”, *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 57, (Ekim 1968): 3925.

Daver'den Hakkı Tarık'ın konuşmasının sonunda kendisinin de bir 50 yıllık olduğunu “mütevazı ve mahviyet içinde ifade ettiğini” öğreniyoruz. Daver'in konuşmaya dair tespiti şöyledir:

“Hulâsa yazılarında majisküllere boykot ve harb ilân etmiş olan üstadın takdim konuşması, kâmilten majisküllerle yazılmağa lâayık bir kıymette oldu.”³¹⁸¹

Abidin Daver, Hakkı Tarık Us'un iyi bir edebiyat tarihçisi olduğunu ispat eden ve kendisinin de unuttuğu biyografisinde yer almayan bir yazısını nasıl bulduğunu anlatmıştır. Buna göre Hakkı Tarık, Daver'in Galatasaray Sultanisi'nde talebe iken 6 Kasım 1903 tarihli *Haftalık Malûmat* gazetesinde çıkan ve sadece “Abidin” imzası ile neşredilen, yazarının da çoktan unuttuğu, bir yazısını bulmuş, bu sayede o da 50'likler arasına katılma bahtiyarlığına nail olmuştur. Söz konusu yazı, Göksu deresinde bir sandal gezisinde Abidin Daver'in rastladığı bir sevgiliye hitaben yazdığı metinden ibarettir. Konuşmasında Hakkı Tarık, yazarın denizcilik aşkının da bu sevgiden doğduğunu söylemiştir. Jübile sayesinde muharrirler, biyografilerine ait birtakım boşlukları dolduran itiraflarda da bulunmuştur ki bunlardan biri de Abidin Daver'dir. O tarihte imzasının neden sadece “Abidin” şeklinde atıldığını yazar fıkrasında şöyle anlatmıştır:

“İmzamin sadece Abidin olmasının sebebi, Dâver sözünün Farsça'da âdil padişah manasına gelmesi ve Sultan Hamid zamanındaki sansürün son derece sıkı olması idi. Bütün gazeteleri ve diğer neşriyatı başlığundan imzasına kadar okuyan sansür memurları Yıldız, hürriyet, Murad, Hamid gibi bazı kelime ve isimleri yazılardan çıkarırlar. Yıldız yerine ‘necim’ veya ‘kevkeb’; hürriyet yerine ‘âzâdegî’; Murad yerine ‘Mir’at’; Hamid yerine ‘Hâmid’ yazarlardı. Bu arada imzamdan Dâver'i koparıp atarlardı. O tarihlerde amcam *Haftalık Malûmât* gazetesinde muharrir ve musahhih olduğu için kendisinden imzamin bir defacık olsun, tamam neşrini rica etmiştim. O da sansür memurlarını atlatarak bu masum dileğini yerine getirmişti. Senelerce sonra 1907'de Dâhiliye Nezâreti Matbuat Müdürlüğü'ne memur olduğum zaman sansür memurları, imzamin Abidin Dâver olarak neşri üzerine Matbuat Müdürü olan zatın kendilerini fena halde haşladığını, sürgün edilmek tehlikesi atlattıklarını ve ondan sonra azamî dikkat ve itina ile imzamin yarısını keserek Dâver'i çıkardıklarını söylemişlerdi. İmzam da ancak 1908'de Meşrutiyet ilan edildikten sonra tam çıkmak bahtiyarlığına erişti.”³¹⁸²

Jübile için M. Faruk Gürtunca “50 Yıllık Kalem Büyükleri” başlığı altında manzum 36 beyitlik bir şiir yazmış, dua mahiyetinde törende okumuştur. Her bir yazarı latife mahiyetinde birkaç dizeyle ölümsüzleştiren Gürtunca, sonundaki nottan anlaşıldığına göre manzumeyi 28 Mayıs 1953'te tamamlamıştır. Birkaç sayfalık broşür hâlinde Ülkü Basımevi'nde yayımlanan bu latifenin hususi mahfillerde okunmak üzere yazıldığı

³¹⁸¹ [Abidin Daver], “50'lik Muharrirler Jübilesinde”, *Cumhuriyet*, sayı 10360, (1 Haziran 1953): 2.

³¹⁸² [Abidin Daver], “50'lik Muharrirler Jübilesinde”, 2.

düşünülebilir. Şiirde Yahya Kemal, tartışmalara da vesile olan “Tanrı şair” sıfatıyla yâd edilmiştir. Genel bir tavsifle başlayan manzumenin ilk dizeleri şöyledir:

*“Selâm size kalemin ün salan büyükleri
Selâm yurd edipleri; selâm Tanrı şairi!
Milletten selâm size, Vatandan size selâm,
Ellinci yazı yılı kutlu olsun bu akşam!
Kimleri görmüyoruz bu kutsal toplulukta:*

*Kimisi bir yıldızdır ruhu saran ufukta!
Kimisi kubbemizde parılayan bir güneş,
Kimisine asırlar bulamayacak bir eş!
Hepsi selsebil olup akıtmış ta ruhunu,
Milletine sunmakta sebil halinde bunu!”³¹⁸³*

Son mısralarda dinleyicileri, jübilesi yapılan şahıslara uzun ömür temennisi için “Amin” demeye çağıran Gürtunca, böylece Tanrı’ya edip, tarihçi, âlim dostlarını koruması için niyazda bulunmuştur.³¹⁸⁴

1943 ve 1948 yılındaki jübilelere göre üçüncü 50 yıllık muharrirler jübilesinin sönük geçmesinde İstanbul’un fethinin 500. yıldönümünün etkisi vardır. Edebiyat ve basın dünyası ile birlikte birçok yazar, 1950 yılından itibaren Fetih hazırlıkları ile meşgul olmuş, bu konuda birçok yayın ve neşriyat gün yüzüne çıkmıştır.³¹⁸⁵ Bu münasebetle Hakkı Tarık da, İstanbul’un fethinin 500. yıldönümünde *Fatih* başlıklı bir kitapçık neşretmiştir. Kitabın girişinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Bizanslılara ‘Benim gücümün yettiği yere sizin hayâliniz bile ulaşamaz!’ diyen büyük Fatih’in gücüne değil, hayâline bile hasret yaşadığımız bu 500. fetih yıldönümünün coşturduğu hayranlık duygularıyla bu eser hazırlandı. Onun maneviyetinin eşğine sunuyoruz.”³¹⁸⁶

30 sayfalık bu eserde “feth kerden-i ehl-i İslam Sitanbul râ” başlıklı ve o güne kadar bilinmeyen İstanbul’un fethine dair Raif Yelkenci’nin keşfettiği nâ-tamam manzum bir

³¹⁸³ M. Faruk Gürtunca, *50 Yıllık Kalem Büyükleri*, (İstanbul: Ülkü Basımevi, 1953), 1.

³¹⁸⁴ Gürtunca, *50 Yıllık Kalem Büyükleri*, 2-3.

³¹⁸⁵ Tarihte yeni bir çağ açan İstanbul’un fethinin 500. yıldönümü 10 gün, 10 gece kutlanmıştır. Bunun için zengin bir program hazırlanmış, törene Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fetih için karargâhını kurduğu Maltepe civarında ve Topkapı’nın karşısına rastlayan meydanda kurulacak temsili bir otağdan başlanmıştır. İhtifale katılan bir askeri birliğin Ulubatlı Hasan’ın şehit düştüğü yerde fetih şenlikler için ihtiram vakfesini müteakip Topkapı’dan hareket eden alay, Aksaray-Atatürk Bulvarı yoluyla Fatih meydanına intikal etmiştir. Buradaki merasim dışında Üniversite’de, Gülhane Parkı’nda, Midhatpaşa Stadı’nda, Ayazağa Süvari Okulu’nda çeşitli mektep ve okulların iştirak ettiği programlarla sürdürülmüş, futbol ve atletizm müsabakaları icra edilmiş, çeşitli konserler verilmiştir. Ayrıntılar için bkz. “Yarın İstanbul’un Fethinin 500. Yılı Kutlayacağız”, *Son Posta*, nr. 2572, (28 Mayıs 1953): 1, 6; “İstanbul’un 500’üncü Fetih Yılı”, *Son Posta*, nr. 2573, (29 Mayıs 1953): 1, 7.

³¹⁸⁶ *İstanbul’un Fethinin 500’üncü Yıldönümünde FATİH*, haz. Hakkı Tarık Us, (İstanbul: Vakıf Yurdu, 1953), 2.

tarih kitabından alınma bu manzume, Fatih'in İstanbul'a bakışı, edebiyatımızda Fatih Sultan Mehmed'in özel hayatına ve ailesine dair bilgiler, Fatih'in ölümü meselesi, fetih ve Fatih ile ilgili şiirler bulunmaktadır.³¹⁸⁷ Son muharrirler jübilesi, Hakkı Tarık'ın yine planlı çalışması sayesinde gerçekleşirken bu gelenek onun ölümüyle edebiyat tarihimizde örneği bulunmayan bir hatıra olarak sonlanmıştır.

5.2.13. HALIKARNAS BALIKÇISI'NIN 50. YIL JÜBİLESİ (20 MART 1954)

Edebiyatçıların yazarlık hayatlarının önemli yıldönümlerinde yapılan kutlama etkinlikleri, yaş jübileleri genellikle resmi bir kurum, dönemin neşriyat dünyasındaki öncü dergiler, aile ve dostlarının tertip ettiği törenlerdir. Devletin kurumlarının organize ettiği ve kalabalık insan gruplarının katıldığı jübilelerin aksine, yakın dostların ve sevenlerin düzenlediği törenlere, sınırlı sayıda insanların iştirak ettiği görülmektedir. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı³¹⁸⁸ için kalabalık ve mütevazı insan grubunun katıldığı iki tören, gösterişli ve dışarıya açık; sade, sınırlı sayıda, dışarıya kapalı jübile örneği sayılabilir.

Gösterişli ve dışarıya açık ilk tören Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın yazı hayatının 50. yıldönümü münasebetiyle 20 Mart 1954 Cumartesi günü saat 17.00'de Yüksek Ekonomi ve Ticaret Salonu'nda tertip edilmiştir. Yazarın hayatını ve şahsiyetini ortaya koyan konuşmaların yapıldığı jübilenin sonunda Cevat Şakir, meşhur “merhaba”sıyla dinleyicileri selamlamıştır. Toplantıda milletvekilleri, edebiyat sahasının tanınmış simaları hazır bulunmuştur. Gecede bir suare tertip edilirken Halikarnas Balıkcısı'na memleketin fikir ve basın mensuplarından yüzlerce tebrik ve sevgi telgrafları gelmiştir.³¹⁸⁹ Yine aynı tarihlerde İzmir Gazeteciler Sendikası da Cevat Şakir'in yazı hayatının 50. yıldönümü bir başka törenle kutlanmıştır.³¹⁹⁰

Halikarnas Balıkcısı için “sade, sınırlı sayıda ve dışarıya kapalı” onur töreni ise Nisan 1966'da akrabaları ve dostları tarafından düzenlenmiştir. Mîna Uygan anılarında 1966 Nisan'ında Cevat Şakir'i İzmir'den alıp Bodrum'a götürdüklerini ve Artemis Oteli'nin üstündeki taraçada onuruna bir şölen verdiklerini nakletmektedir. O tarihte 76 yaşında ve hasta olan Halikarnas Balıkcısı, babasının ölümüne sebep olduğu için Cumhuriyet ilan

³¹⁸⁷ *İstanbul'un Fethinin 500'üncü Yıldönümünde FATİH*, 2-30.

³¹⁸⁸ Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın hayatı, kişiliği ve eserlerine dair bkz. İlknur Hatice Önal, *Halikarnas Balıkcısı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 230 s.

³¹⁸⁹ “Halikarnas Balıkcısı İçin Jübile”, *Cumhuriyet*, nr. 10647, (20 Mart 1954): 3.

³¹⁹⁰ “Halikarnas Balıkcısı”, *Varlık*, sayı 405, (1 Nisan 1954): 2.

edilip genel af çıkıncaya kadar Sinop Hapishanesi'nde yattığını, sonra da siyasal bir suçtan ötürü Bodrum'a sürülmesini hatırlayarak “*Buraya kırk iki yıl önce iki jandarma arasında gelmişim.*” diyebildikten sonra ağlayacak bir hal almıştır.³¹⁹¹

17 Şubat 1972 gecesi ise İzmir'de Halikarnas Balıkçısı'nın 70. Sanat Yılı kutlanmıştır. Dar kapsamlı ve “alçakgönüllü bir törenle” kutlanan bu töreni Mehmet Doğan'ın *Yeni Dünya*'daki bir yazısından öğrenmekteyiz. Bu tören vesilesiyle Mehmet Doğan, 70 yıllık “yazıcılık, çizicilik yaşamı”na 100 kadarı beş hikâye kitabına girmiş ve birçoğu dergi ve gazete sayfalarında kalmış hikâyeler, beş roman, küçük-büyük sayısız çeviriler, Fransızca ve İngilizce dergilerde kalmış yazılar sığdıran bir yazarın Türk edebiyat tarihinde ihmal edilmesine değinmiştir. Ülkemizde yazara karşı bu “anlayışsızlığa ve ilgisizliğe” dair yazılı kanıtlar sunan Mehmet Doğan, Halikarnas Balıkçısı'nı Batılıların bizim sanat çevrelerimizden daha iyi tanıdığını iddia etmiştir.³¹⁹² Yazarlara değer verme ve toplumca sahiplenme duygusunun azlığı, bu tarz yaş yıldönümlerinde ve jübilelerde sıkça vurgulanan gerçeklerdendir. Mehmet Doğan, Batı edebiyat çevrelerindeki eğilimi ve kadirbilirliği Halikarnas Balıkçısı üzerinden şöyle dile getirmiştir:

“Bugün batılılar, Halikarnas Balıkçısı'nı bizim sanat çevrelerimizden daha iyi tanıyorlar. Kendi sanatçıları olsaydı, yaşamı, eserlerinin yorumu, Anadolu uygarlığı için ilginç ve haklı savı üzerine ciltlerce kitap yazacakları, basılmamış, bir araya toplanmamış tek satırını, tek çizgisini, tek anısını bırakmayacakları, adını duyurmadıkları tek ülke komayacakları Halikarnas Balıkçısı'nı Fransızca, İngilizce, İspanyolca dergilerin onur yazarı diye almakla, bunu her sayıda bildirmekle, dünya şairleri toplantısına Türkiye'den tek şair olarak onu çağırarak gösteriyorlar insan değerlendirmedeki ölçülerini.”³¹⁹³

Batıda edebiyatçılara verilen değeri bu şekilde resmeden Mehmet Doğan, ülkemizde ise Halikarnas Balıkçısı'ndan bahseden birkaç esere örnek olarak Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Edebiyat Üzerinde Makaleler*, Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Rauf Mutluay'ın *Türk Edebiyatı* adlı kitaplarında geçen birkaç satırı göstermiştir. Hâlbuki Doğan'a göre Halikarnas Balıkçısı, 70 yılı bulan sanatçılık uğraşı içinde yazdığı romanlarda, hikâyelerde, mitoloji, tarih, Anadolu uygarlıkları üzerine yazdığı kitaplarda “kendine özgü bir dünya yaratmış bir insandır.”³¹⁹⁴

³¹⁹¹ Halikarnas Balıkçısı'na dair anılar ve tören için bkz. Mîna Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, (İstanbul: YKY, 2020), 137-138.

³¹⁹² Mehmet Doğan, “Halikarnas Balıkçısı'nın Yarattığı Dünya”, *Yeni Dergi*, sayı 91, (Nisan 1972): 170.

³¹⁹³ Doğan, “Halikarnas Balıkçısı'nın Yarattığı Dünya”, 170.

³¹⁹⁴ Doğan, “Halikarnas Balıkçısı'nın Yarattığı Dünya”, 170-175.

Halikarnas Balıkcısı ve eserleri hakkında uzun bir tahlil yapan Mehmet Doğan, bu eserlerden çeşitli örnekler vererek yazarın yaratıcı üslubunu ve eserlerini besleyen şiir zevkini ortaya koymuştur. İstanbul, Ankara yanında matbuattan uzak olmasına rağmen İzmir’de Halikarnas Balıkcısı dışında başka edebiyatçıların da sanat yıldönümleri kutlanmıştır. 30 Kasım 1978 tarihinde Rüştü Şardağ’ın 40. Sanat Yılı için İzmir’de bir tören tertip edilmiştir.³¹⁹⁵

5.2.14. HALİD FAHRİ OZANSOY’UN MESLEK HAYATININ 40. YIL JÜBİLESİ (26 MAYIS 1956)

Beş Hececiler içinde manzum piyesleri ve şiirleriyle tanınan Halid Fahri Ozansoy’a³¹⁹⁶, 1955 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından jübile ödülü verilirken bir yıl sonra da Ozansoy’un öğretmenlik hayatının 40. meslek yılı ve emekliye ayrılışı münasebetiyle 26 Mayıs 1956 Cumartesi günü Atatürk Kız Lisesi’nde bir tören düzenlenmiştir. Jübilede ilk konuşan edebiyat öğretmeni Necmiye Özer, Halid Fahri’nin hayat ve şahsiyetini etraflı bir şekilde izah etmiştir. Jübile münasebetiyle ilginç bir ritüel olarak Halid Fahri ile birlikte Beş Hececilere mensup olup o tarihlerde vefat etmiş bulunan Enis Behiç için bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Daha sonra kürsüye gelen Halid Fahri de ihtisaslarını anlatmıştır. Jübile Beş Hececiler’in bir araya geldiği bir edebiyat toplantısı mahiyetindedir. Ozansoy’dan sonra sırasıyla Beş Hececiler’den Orhan Seyfi, Faruk Nafiz konuşma yapmışlardır.³¹⁹⁷ Son sınıf öğrencilerinden Sevil Ateş’in konuşmasından sonra şiirler okunmuş, müzik öğretmeni İhsan Alapınar’ın idaresinde okul korosu tarafından çeşitli parçalar söylenerek törene son verilmiştir.³¹⁹⁸

Jübileye Beş Hececilerden Yusuf Ziya’nın neden katılmadığı Vâ-Nû’nun köşesinde yazdığı fıkradan anlaşılmaktadır. Matbuatta jübileye dair başka yazının olmaması dikkat çekicidir. Şair dostlarının konuştuğu gecede Yusuf Ziya bir kalp krizi geçirerek hastaneye kaldırılmıştır. Halid Fahri’yi talebelik yıllarındaki manzumelerinden tanıdığını söyleyen Vâ-Nû, şairin Tefik Fikret’in vefatı üzerine yazdığı parçayı özellikle zikretmiştir. Jübile

³¹⁹⁵ Bkz. “Olaylar”, *Varlık Yıllığı 1980*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1980), 40.

³¹⁹⁶ Hayatı ve edebî şahsiyeti için bkz. Dr. Abdullah Acehan, *Halit Fahri Ozansoy: Hayatı, Eserleri, Sanatı*, (Ankara: y.y. 2001), 225 s. Ayrıca bkz. Metin Kayahan Özgül, *Halit Fahri Ozansoy*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1986), 207 s.

³¹⁹⁷ “Halid Fahri Ozansoy’un Kırkıncı Meslek Yılı, *Cumhuriyet*, sayı 11434, (27 Mayıs 1956): 3. Ayrıca bkz. “40’ıncı Yıl”, *Varlık*, sayı 433, (1 Temmuz 1956): 2.

³¹⁹⁸ “H. F. Ozansoy’un 40’ıncı Meslek Yılı Kutlandı”, *Vatan*, sayı 5393, (27 Mayıs 1956): 2.

münasebetiyle Vâ-Nû, Halid Fahri'ye “neşredilmiş ilk şiirini” sormuş ve müstezatlî iki mısranın bulunduğu içinde “Baykuş” geçen 1 Mart 1912 tarihli şiiri olduğunu öğrenmiştir. Vâ-Nû'nun yönelttiği diğer bir soru da şairin en beğendiği manzumeleri olmuştur. Cevap olarak bir tomar eser gönderen Halid Fahri yerine Vâ-Nû, “Nasılsınız” ve “Sanatkâr” şiirlerini seçmiştir. Jübile vesilesiyle Vâ-Nû'nun dikkat çektiği hususlardan biri de Halid Fahri'nin ömür boyu aruz, müstezatlî, hece, serbest gibi her telden çalmasıdır. Yazarın hükmü şöyledir:

“Görülüyor ki Halid Fahri devirler, çağlar, lisan telâkkileri, vezinler, edebi okullar, edebi çeşitler, hatta kendi girdiği kalıplar değişse de başladığı noktada sebat etmiş... Zarf alabildiğine inkılaplara uğrasa da mazruf takriben aynı.”³¹⁹⁹

Jübilesi yapıldığı tarihte Halid Fahri Ozansoy'un karamsar bir ruh haleti içinde olduğu o tarihte yazdığı şiirlerden anlaşılmaktadır. Jübileye gereken ilginin pek gösterilmediğini matbuatta yaptığımız taramalar göstermektedir. *Vatan* ve *Akşam* gazeteleri dışında uzun müddet yazılarını neşrettiği başta *Son Posta*, *Milliyet*, gibi gazetelerin bu merasimi atlaması kendisini üzmüş olmalıdır. *Türk Dili* dergisinde neşrettiği *Uzaklara* başlıklı şiirinde uzaklara özlem duyan, sıkılğan ve ölümlerin peşinden sürüklenmeyi arzu eden bir şairin karamsarlığı sezilmektedir:

“Uzun bir ömür boyunca
Yıllar, mazinin eşiğinden
Yüzüme parça parça
Solgun ışıklar serpiyor.
Sıkılıyorum, öyle ki içimden bir ses:
— Al başını git, diyor,
Uzaklara, uzaklara, uzaklara!
.....
Sürükleniyorum ölümlerimin peşinden.
Onlar sonsuz gecelerde yüzüyorlar,
Ben çöküyorum topraklara.
Arkamda bu toprakların kokusu,
Üstümde titreşen yıldızların korkusu,
Razıyım başımı alıp gideyim
Uzaklara, uzaklara, uzaklara!”³²⁰⁰

Şairin aynı bedbin ruh haleti bir ay sonra aynı dergide neşrettiği *Can Sıkıntısı* şiirinde de görülmektedir. Ölüm, unutmama teması etrafındaki imajlarla örülen şiirde şair, yine ölmeyi arzulamaktadır:

“Ölüm her mevsimin sonunda,
Ne bahara, ne yaza güven,

³¹⁹⁹ Bkz. Vâ-Nû, “Halid Fahri Ozansoy'un Jübilesi”, *Cumhuriyet*, sayı 11443, (5 Haziran 1956): 2.

³²⁰⁰ Şiirin tamamı için bkz. Halit Fahri Ozansoy, “Uzaklara”, *Türk Dili*, cilt V, sayı 57, (1 Haziran 1956): 556.

*Mümkünse daha gül, eğlen,
Unutmağa çalış kederini,
Ve sakın, sakın düşürmeden,
Ham bir meyva gibi günlerini
Sımsıkı tut avucunda.*

*Nihayet bir gün ölürken,
Aşktan, açlıktan değil,
Can sıkıntısından öl!”³²⁰¹*

5.2.15. ORHAN KEMAL’İN 30. YAZARLIK YILI JÜBİLESİ (7 NİSAN 1966)

Toplumcu ve toplumbilimsel temalı eserleriyle³²⁰² döneminde kendisine haklı bir yer edinen Orhan Kemal, hayatta iken hakkında “derinlemesine bir Orhan Kemal incelemesinin yapılması veya bir Orhan Kemal Enstitüsü’nün kurulması” teklif edilen yazarlarımızdandır.³²⁰³ İhtifaller gibi jübile geleneğinin siyasi atmosferden ve dönemin politik gelişmelerinden bağımsız olamayacağını, bir jübilenin yazarın “gıyabında” da yapılabileceğini gösteren örneklerden biri de Orhan Kemal jübilesidir. Jübilenin temelini teşkil eden sebep, 1966 yılı Mart ayında Orhan Kemal ve arkadaşlarının “uzun süreden beri komünist hücre faaliyeti” göstermek töhmetiyle Mustafa Kutlu’nun Küçükmustafapaşa’daki lokantasında toplanarak komünizm propagandası yapmak isnadıyla tutuklanmasıdır. O tarihlerde komünizme savaş açan devlet, Orhan Kemal ve arkadaşlarının tutuklandığı aynı günde 15 yaşında bir ortaokul öğrencisi olan Gürbüz Şimşek adlı bir çocuğu da cezaevine göndermiş ve bu hadise döneminde ciddi bir gündem hâlini almıştır.³²⁰⁴ Okul ödevinin jurnal ile polise verilmesi sonucu ortaya çıkan bu hadise 11 Mart Cuma günü Gürbüz’ün serbest bırakılmasıyla son bulmuştur.³²⁰⁵ Tahliye sonrası

³²⁰¹ Halit Fahri Ozansoy, “Can Sıkıntısı”, *Türk Dili*, cilt V, sayı 58, (1 Temmuz 1956): 610.

³²⁰² Orhan Kemal, *Hanımın Çiftliği*, *Kanlı Topraklar*’da toplumumuzun bir zamanlar yaşadığı feodal düzeni anlatırken *Eskici ve Oğulları*’nda köyle kent arasında gidiş gelişlerle, babanın geçmişe dönüşler yaparak anlattıklarıyla toplumumuzun kısa bir zamandaki toplumsal değişikliklerini, feodal düzene geçişini ve bu düzenin yavaş yavaş yıkılışını dile getirmiştir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* ve *Gurbet Kuşları*’nda toprak ağalarının egemenliğini ve altında çalışan köylülerin iş alanları bulmak umuduyla kasaba ve kentlere göç edişlerini, yani kentleşmeyi vermektedir. Kentleşmeyle birlikte kurulan sanayi toplumunun beraberinde getirdiği dertleri, sorunları da *Murtaza*, *Cemile* ve *Grev* adlı eserlerinde dile getirmiştir. Bkz. Demirtaş Ceyhun, “Orhan Kemal’de Bir Otokritik Denemesi ya da Destan Üzerine”, *Yeni Ufuklar*, sayı 160, (Eylül 1965): 30.

³²⁰³ Ceyhun, “Orhan Kemal’de Bir Otokritik Denemesi ya da Destan Üzerine”, 26.

³²⁰⁴ “15 Yaşında Bir Çocuk Tutuklandı”, *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 7.

³²⁰⁵ 1966 yılı yaz aylarında benzer şekilde komünizm propagandası suçuyla Türkiye’nin başka şehirlerinde de lise öğrencileri tutuklanmıştır. Erzurum’da yaşları 21 ile 17 arasında değişen 4 lise öğrencisi, kaldıkları Vakıflar Talebe Yurdu’nda komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla 14 Mayıs 1966 Cumartesi günü tevkif edilmiştir. Bkz. “Erzurum’da Dün 4 Lise Öğrencisi Tevkif Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 15009, (15 Mayıs 1966): 1, 7.

Gürbüz Şimşek komünizme dair bildiklerini “*Komünizmde hürriyet yok, sadece bunu biliyorum!*” şeklinde özetlemiş, Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği’ne mensup 15 kişi de durumu protesto etmek amacıyla sanığın okulu Nâmık Kemal Ortaokulu kapısına “15 Yaşındaki Küçük Kardeşimize” yazılı bir pankartla siyah bir çelenk bırakmışlardır.³²⁰⁶ Trajedi bununla da bitmemiş, Gürbüz Şimşek’in Salihli’de bulunan amcası emekli hâkim Celal Ayhan yeğeni hakkındaki haberleri gazeteden öğrendikten sonra kalp krizi geçirerek vefat etmiştir.³²⁰⁷

Orhan Kemal’in tutuklanması ve jübilesini hazırlayan sebepler de bu bir dizi gelişmelerin gölgesinde cereyan etmiştir. *Yeni Ufuklar*’ın Ocak 1966 tarihli 164. sayısında “Solculuk Üstüne” bir yazı kaleme alan Vedat Günyol, Türkiye’de “solcu avcılığının temel esasını”, “yurt düşmanlarının parası pulu, evi barkı olmayan, özellikle okumuşlar arasından çıkacağına” dair inanca/algıya dayandırmaktadır: “*Bu çulsuz, bu parasız aydınlar yurdu kolayca satabilirlerdi başka devletlere.*” Günyol’a göre Hasanoğlu Köy Enstitüsü’ne “çirkin politikacıların el attığı” günlerden kalan, hâlâ da geçer akça olan bu ölçü, yurtseverliği mal mülk sahipliğiyle değerlendirmektedir. Bu düşünceye göre insan ne kadar mal mülk, han haman edinirse o kadar yurtsever olabilmektedir. Bu algı, zamanla solcu düşmanlığının argümanı hâline gelmiştir.³²⁰⁸

Fikret Otyam³²⁰⁹, kitabının “Nasıl Yakalandılar?” bölümünde hadisenin nasıl geliştiğini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Savcılık kayıtlarına göre ise “Hücre faaliyeti ve komünizm propagandası yapan TİP Fatih İlçe Başkanı Mehmet Şahin ve aynı partinin üyelerinden Mustafa Kutlu, roman ve hikâye yazarı Orhan Kemal’in toplanma merkezi Cibali’de Üsküp Caddesi’nde Mustafa Kutlu’ya ait lokantanın arka odasıdır. Bu üç arkadaşın yapılan ihbar üzerine yakalandığı anlaşılmaktadır. Büyük gizlilik içinde yapılan soruşturmanın yanı sıra her üç sanığın evlerinde arama yapmak için 7. Asliye Ceza

³²⁰⁶ Hadisenin detayları için bkz. “Gürbüz Şimşek Tahliye Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 14948, (12 Mart 1966): 1, 7.

³²⁰⁷ Bkz. “Gürbüz Şimşek’in Amcası Kalb Sektesinden Öldü”, *Cumhuriyet*, nr. 14948, (12 Mart 1966): 1.

³²⁰⁸ Makalesinde Günyol, düşüncelerini şöyle açmaktadır. Solcu düşmanı çevrelere göre toplumculuk zenginlik düşmanlığıdır. Onun için kendine “toplumcu” diyen her adam, çoğunluğun yaşayış düzeyinin üstüne çıkmamalıdır. Ona yaraşan bir lokma ve bir hırkayla yetinmektir. Gerçekten bir ülkü uğruna hayatını adanmış insandan da başka bir şey beklenmez. Günyol, burada Lenin örneğini vermektedir. Buna göre Lenin, bütün ömrü boyunca azakanarlığı kendine bir hayat kuralı yapmıştır. Gandhi de bir lokma ve bir hırkayla yaşamayı tercih etmiştir. Bkz. Vedat Günyol, “Solculuk Üstüne”, *Yeni Ufuklar*, sayı 164, (Ocak 1966): 20-23.

³²⁰⁹ Otyam o tarihlerde *Cumhuriyet* gazetesi muhabiri olarak çalışmaktadır. Orman içi köylerde yaşayan ve “kara tohum” (fink) yedikleri için topal olanların durumlarını kendi ağızlarından gazeteye yazmaktadır. Yazı ve görselleri Otyam’a ait “Kara Tohum Topalları” başlıklı yazı serisi için bkz. Fikret Otyam, “Kara Tohum Topalları”, *Cumhuriyet*, nr. 15002, (8 Mayıs 1966): 5.

Mahkemesi'nden arama kararı çıkarılmıştır. Yapılan aramada bazı “sol” yayınlar ile henüz piyasaya çıkarılmamış kitaplar ele geçirilmiştir.³²¹⁰ Siyasi polis tarafından 6 Mart 1966 Pazar günü yakalanan ve 28 saat 1. Şube’de nezaret altında kalan üç sanık, savcılıkta alınan ifadelerinden sonra Sulh Ceza Mahkemesi tarafından önce serbest bırakılmış, daha sonra Asliye Ceza Mahkemesince tevkif kararı verilerek Sultanahmet Cezaevi’ne gönderilmişlerdir.³²¹¹ Olaya dair “Nasıl Yakalandılar” başlığıyla tafsilat veren *Cumhuriyet* gazetesi, Orhan Kemal ile gaz bayılığı yapan Mehmet Şahin’in müşretilere sistemli bir şekilde iktisadi ve mali durumların bozukluğundan bahsettiklerini ve bu durumun ancak rejim değişmesiyle düzelebileceğini yazmıştır.³²¹² Y. Kenan Karacanlar, bu hadiseyi “Oyunculuğun bütün cıvıklığını deneyip de bir sonuç alamayan kimseler” tarafından üstlerini düş kırıklığına uğratmamak için Orhan Kemal’e çocukça bir oyun tezgâhlanması” şeklinde özetlemektedir.³²¹³ Otyam’a göre Orhan Kemal’in Sultanahmet Cezaevi’ne “tıkılmasında ısrar eden” İstanbul C. Savcı Yardımcısı H. Cavit Sabutay’dır. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Erol Dallı ve yazar Fikret Otyam ise 3. Ağır Ceza Mahkemesi’nde oy birliğiyle beraat etmişlerdir.³²¹⁴ Konuyla ilgili süreci kitabında ele alan Karakılıç’a göre Orhan Kemal’in tutuklanması devletin sınır merkezlerini elinde tutan bir zümrenin abartılı ve haksız uygulamalarından biridir. Özellikle Adalet Partisi içindeki klik bir zümrenin Başbakan Süleyman Demirel’i yanlış yönlendirdiklerini ve etkili olduklarını Orhan Kemal’in mektubu ortaya koymaktadır. Mektubunda Orhan Kemal, tahliye meselesinin tavsayıp durduğunu, sebebinin belki de Adalet Partisi’ne tesir eden *partizan bir zihniyet* olabileceğini yazmaktadır.³²¹⁵ Tutuklanmalarının ardından yirmi beş avukat, sanıkların tahliye edilmeleri için seferber olmuş ve adamakıllı bir dilekçe hazırlamışlardır. Ancak avukatların 12 Mart 1966 Cumartesi günü 2. Sorgu Yargıçlığına yaptıkları tahliye talepleri

³²¹⁰ Fikret Otyam, *arkadaşım orhan kemal ve mektupları*, (İstanbul: E Yayınları, 1975), 307.

³²¹¹ İstanbul’da bunlar olurken Ankara’da ise 5 Mart’ta düzenlenen Şair Hatayî gecesinde Yaşar Kemal, Can Yücel ve saz şairi Ruhi Su ile geceyi tertip edenlerden Nesimi Çimen, Ahmet Yürür ve Kemal Çiftler “dini siyasete alet etmek, komünizm propagandası yapmak” iddiası ile Adliyeye sevk edilmişlerdir. Bkz. “Orhan Kemal ve 2 Arkadaşı Tevfik Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 1.

³²¹² Bkz. “Nasıl Yakalandılar”, *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 1, 7.

³²¹³ Y(usuf). Kenan Karacan, *Orhan Kemal’den Anılar*, (İstanbul: Tüm Yayınları, 1977), 133.

³²¹⁴ Otyam, a.g.e., 310.

³²¹⁵ Karakılıç, a.g.e., 130-131.

reddedilmiş³²¹⁶, beş günden beri tutuklu bulunan Orhan Kemal, otuz altı gün cezaevinde haksız bir şekilde yatmıştır.³²¹⁷

Orhan Kemal'in tutukluluğu devam ederken Türkiye'deki siyasi gergin atmosfer birçok alan gibi edebiyat ve sanata da sıçramış, başka protestolar da yapılmıştır. 22 Mart 1966 Salı günü Türk Tiyatro Yazarları Derneği adına Cevat Fehmi Başkut, Gazeteciler Cemiyeti'nde bir açıklama yaparak Şehir Tiyatrolarına Muhsin Ertuğrul bulunmadıkça eser vermeyeceklerini bildirmiştir.³²¹⁸ 1 Nisan 1966 Cuma günü, Kurban Bayramı'nın ilk gününe rast gelmiştir. O tarihte hapisshanede bulunan Orhan Kemal için *Akşam* gazetesinde "Bayram ve Orhan Kemal" başlıklı bir fıkra kaleme alan Çetin Altan, "*Orhan Kemal'in içeride olduğu bir bayram kutlanmaz.*" diyerek yazara destek mesajları vermiştir. Bu bağlamda birtakım iddiaları ortaya süren Altan'a göre Orhan Kemal, bütün ömrünü sanatına, sanatını da Türk halkını sömürenlere, dolandıranlara, çalanlara karşı ortaya koymuş büyük bir yazardır ve bu yüzden içeridedir. Kendisinden yana olan yazar, çizer, düşünür ve sanatçıların henüz zindanlara atıldığı bir devirde halkın yürekten kutlayabileceği bir bayram yoktur, olamaz. Bayramlar ancak, hak edildiği zaman bayramdır. Altan'ın öfke dolu yazısının merkezinde bayramın hak edilmediği düşüncesi hâkimdir:

"Tarihe bayrak dikecek kişiler ancak Orhan Kemal gibi cebindeki on lirasıyla kendisini kimseye satmadan dimdik Türkçe'nin en güzel eserlerini verecek karakterlerden çıkar. Ve Orhan Kemal içerdedir. Ve bugün bayramdır. Ve bu bayram bu yüzden kutlanamaz."³²¹⁹

Çetin Altan, yazarın yattığı cezaevi müdürünün, üstüne demir parmaklıklı kapıları kilitleyip açan gardiyanların, koğuş arkadaşlarının Orhan Kemal'i okuyup okumadığını da sorgulama gereği duymuştur. Altan, elli yıl sonra bunlardan hiç birinin hatırlanmazken, adı anılmazken Orhan Kemal'in yüz yıl sonra yine hatırlanacağını, bu yüzden "Cezaevinde ölümsüz bir adamı seyretmenin kendi çocuklarına intikal edecek yaşlı anısının" içlerine çökeceğini ileri sürmüştür.³²²⁰

³²¹⁶ "Orhan Kemal ve İki Arkadaşının Tahliye Talebi Reddedildi", *Cumhuriyet*, nr. 14949, (13 Mart 1966): 1.

³²¹⁷ Melih Cevdet Anday, "Orhan Kemal Jübilesi", *Yeni Ufuklar*, sayı 168, (Mayıs 1966): 1. Ayrıca bkz. Işık Ögütçü, *Zamana Karşı Orhan Kemal: Eleştiriler ve Röportajlar*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2021), 297-300.

³²¹⁸ Muhsin Ertuğrul protestosu olarak tarihe geçen bu bildiriye imza atan yazarlar şunlardır: Adalet Ağaoğlu, Çetin Altan, Melih Cevdet Anday, Cahit Atay, Cevat Fehmi Başkut, Recep Bilginer, Refik Erduran, Rıfat Ilgaz, Oktay Rıfat, Selçuk Kaskan, Nihal Karamağralı, Turgut Özakman, Sevim Özakman, Başar Sabuncu, Sevgi Sabuncu, Haldun Taner, Güney Sümer, Ahmet Kutsi Tecer... Bkz. "Türk Yazarları Şehir Tiyatrosu'na Eser Vermeyecek", *Cumhuriyet*, nr. 14959, (23 Mart 1966): 1, 7.

³²¹⁹ Çetin Altan, "Bayram ve Orhan Kemal", *Akşam*, (1 Nisan 1966): 2.

³²²⁰ Altan, "Bayram ve Orhan Kemal", 2.

Orhan Kemal için gazetelerde destek yazıları haricinde boykot faaliyetleri de yürütülmüştür. Gazeteci Hikmet Çetinkaya, cezaevinde tutuklu bulunan Orhan Kemal'e bir telgraf çekerek tahliye edileceği güne kadar sakal tıraşı olmayacağını bildirmiştir. Orhan Kemal'in otuzuncu yazarlık yılı sebebiyle 7 Nisan 1966 Perşembe günü Gen-Ar Tiyatrosu'nda bir gece düzenleneceği, saat 17.00'de başlayıp 19.00'a kadar devam edeceği de ilk defa bu grev haberiyle okuyuculara duyurulmuştur.³²²¹

Fikret Otyam'a Sultanahmet Cezaevi'nden 6 Nisan 1966 tarihli bir mektup gönderen ve başına gelenleri yeni romanları için bir malzeme ve bir macera olarak gören Orhan Kemal için Türk Edebiyatçılar Birliği Başkanı Melih Cevdet Anday ve İkinci Başkan Yaşar Kemal bir toplantı yaparak Adalet Partisi iktidarının tutumunu protesto etmeye ve bu bağlamda Orhan Kemal'in yazı hayatına girişinin 30. yıldönümünün kutlanması için bir jübile yapılmaya karar vermişlerdir. İki saat olarak planlanan Orhan Kemal Jübilesi'nde tanınmış yazarların konuşma yapacağı, Orhan Kemal'den parçalar okunacağı ve sanat hayatının anlatılacağı duyurulmuştur. O tarihte İstanbul'da bulunan tanınmış zenci yazar James Boldwin'in de toplantıda konuşma yapacağı, jübilenin gelirinin olduğu gibi Orhan Kemal'in ailesine yardım olarak verileceği ilan edilmiştir.³²²²

Sultanahmet Cezaevi'ndeyken Orhan Kemal'in 30. Yazarlık Yılı'nı kutlamak üzere³²²³ Gen-Ar Tiyatrosu salonlarında 7 Nisan 1966 Perşembe günü düzenlenen törene, yazarın bazı arkadaşları “Şenlik” veya “Orhan Kemal'in Şenliği” adını takmak istemişlerdir.³²²⁴ İlk defa bir yazar için “gıyaben” düzenlenen jübile Türk edebiyatında protesto ile takdirin iç içe geçtiği bir değer atfetme merasimidir.

Nurer Uğurlu, jübileye dair detaylardan bizi haberdar edenlerden biridir. Buna göre “şenlik”in yapıldığı salonun hemen girişinde Orhan Kemal'in cezaevinden gönderdiği imzalı kitapları dizilirken yazarın jübile münasebetiyle dostlarına çektiği teşekkür telgrafi da dinleyicileri son derece duygulandırmıştır.³²²⁵

³²²¹ “Orhan Kemal İçin Sakal Grevi Yapıyor”, *Akşam*, (6 Nisan 1966): 7.

³²²² “Orhan Kemal İçin Bu Gece Jübile Yapılıyor”, *Milliyet*, sayı 63, (7 Nisan 1966): 6. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 132-133.

³²²³ Döneminde Türk şiirinin ön safta yer alan şairlerinden biri olmasına ve o yıllarda sanat hayatının 30. yılına yaklaşmasına karşın Behçet Necatigil için bir jübile düzenlenmemesi ilginç bir tesadüf olarak zikredilmelidir. Necatigil'in 30 yıllık sanat hayatına ve bu konuya dikkat çeken bir yazıya, hakkındaki edebî konumlandırmalara örnek olarak bkz. Konur Ertop, “Dar Çağın Ozanı: Behçet Necatigil”, *Papirüs*, sayı 3, (Ağustos 1966): 48-55.

³²²⁴ Anday, “Orhan Kemal Jübilesi”, 1.

³²²⁵ Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1972), 208. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 133.

Jübileye dair diğer detaylar Orhan Burian'ın kurucusu olduğu aylık sanat, düşünce dergisi *Yeni Ufuklar*'da neşredilen Melih Cevdet Anday'ın "Orhan Kemal Jübilesi" başlıklı törendeki konuşma metninde yer almaktadır. Anday, jübileyi "şenlik" olarak nitelendirmesini sadece Orhan Kemal'in okurlarının, severlerinin çokluğu ile değil, böylesine güçlü bir yazarı yetiştirmiş toplumdan olmanın ortak sevinci ile ilişkilendirmiştir. Bunlara ek olarak kendisinin nice sıkıntılardan sonra, zahmetli yolları aşarak bir yazar için gıpta edilecek başarılarının mutluluğunu tatmış bulunması ve değerinin bilindiğini görmesi de Melih Cevdet'e göre, jübilenin bir şenlik günü olarak adlandırılmasının gerekçelerinden biridir.³²²⁶ Anday'ın jübilenin amacına dair bir emsal teşkil etmesini dileyerek ve bir çağrıda bulunarak sarf ettiği sözler şöyledir:

"...ama biz, onun lâıyk olduğu çaptaki bir şenliğin yolunu kapamadan ve o şenliği gönüllerimizin içinde daha ileriye bırakarak, bulabildiğimiz bu küçük salonda ancak bu kadarcık bir kutlama töreni düzenleyebildik ve onu yaptık. Umuyorum ki bu toplantının benzerleri başka yerlerde de yapılacak, gençler, yazarlar, sanatçılar, Orhan Kemal'in okurları, arkadaşları, küçük ya da büyük, bulabildikleri toplantı yerlerinde bir araya gelecekler, onun hikâyelerini, romanlarını tartışacaklar, toplumumuza ve edebiyatımıza ne gibi yenilikler getirdiğini ve değerler kattığını konuşacaklar, böylece 1966'da yeni başlayan güzel ilk yazını Orhan Kemal'in sanatı ile çiçeklendirecek ve aynı zamanda edebiyatımız için çok yararlı bir ilgi havası yaratmış olacaklardır."³²²⁷

Melih Cevdet jübile hitabesinde Orhan Kemal ile nasıl tanıştığını, kendisinin çok sevilmesine vesile teşkil eden "yapıtlarındaki yaratma gücü" nasıl hayran kaldığını anlatmış, şöhretinin yurt ve dünya sathına nasıl yayıldığını dile getirmiştir. Anday'ın dikkat çektiği diğer bir husus ise Orhan Kemal'in "yarattığı kişilerle birlikte hatırlanan yazarlar soyundan bir romancı" olmasıdır. Dünya edebiyatındaki büyük isimlerden Tolstoy, Shakespeare, Cervantes gibi örnekler veren Anday, Orhan Kemal'i de bir romanına adını verdiği kahraman *Murtaza* (1952)³²²⁸ ile özdeşleştirmiş ve yazarı "Murtaza avcısı" olarak nitelendirmiştir.³²²⁹ Anday'a göre "o zavallı, o mutsuz Murtaza'yı seven"

³²²⁶ Anday, "Orhan Kemal Jübilesi", 1.

³²²⁷ Anday, "Orhan Kemal Jübilesi", 1-2.

³²²⁸ Mehmet Narlı'ya göre Murtaza, Türk romanında ulaşılmış en başarılı tiplerden biridir. *Murtaza*'da olayın merkezi, yaptığı vazifeyi kutsallaştıran, mahalle ve fabrika bekçisi Murtaza'dır. Narlı, Murtaza tipini şöyle tahlil etmektedir: "Murtaza, bu anlayışla yüceltilmiş bir kişi değil, kof ve bağınaz tutumuyla eleştirilen bir tiptir. Dolayısıyla tematik tasnifte ilk sıraya koyduğumuz vazife, yazarın sosyal ahlâk seviyesinde olumsuz olarak yorumlanan bir ilke değil, Murtaza şahsında sosyal yabancılaşmayı, zorbalığı mizah yoluyla eleştirmede kullanılan bir kavramdır." Romana ve kahramanına dair geniş bilgi için bkz. Mehmet Narlı, *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 562-567.

³²²⁹ Orhan Kemal'in anlattığı insan tipleri, genellikle ekonomik sıkıntılar içinde olup birtakım açmazları olan ve bunlardan kurtulmaya çalışan kişilerdir. Hikmet Altınkaynak'a göre bu insanlar, bu sıkıntılar içinde bile yaşamaya tutkun, geleceğe umutla bakan, dirençli, güçlü kimselerdir. Sorunlar karşısında pes etmek yerine direnç göstermeyi tercih ederler. Bu anlayış Orhan Kemal'in "toplumcu", "gerçekçi" sanat anlayışının bir yansımasıdır. Bkz. Hikmet Altınkaynak, *Hikâye Yazarı Orhan Kemal*, (İstanbul: YAZKO, 1983), 19.

Orhan Kemal, sosyal hayatın hemen her alanında görebildiğimiz Murtazaları oradan buradan bulup çıkarmaktadır. Anday, hitabesini “*Orhan Kemal gibi yazarlar yetiştirmiş bir toplumda artık daha az haksızlık olacaktır!*” diyerek ve yazarın tutuklanmasına tepki göstererek bitirmiştir.³²³⁰ Arkadaşlarının, sanatçıların ve edebiyatçıların GEN-AR’da yaptıkları toplantıdan sonra Orhan Kemal Jübilesi’nin hasılatı da eşine teslim edilmiştir.³²³¹

Jübilesinden bir hafta sonra Orhan Kemal tahliye edilmiştir. 35 gün önce Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla yakalanıp tevkif edilen Orhan Kemal, Mustafa Kutlu ve Mehmet Şahin, 13 Nisan 1966 Çarşamba günü, İkinci Asliye Ceza Mahkemesi’nin kararı ile serbest bırakılmıştır. Beşinci taleplerinden sonra suç unsuru görmeyen bilirkişi raporu ile tahliye edilen yazar ve arkadaşları saat 12 sıralarında Sultanahmet’teki Cezaevinden çıkmışlardır. Tahliye edildikten sonra cezaevinin kapısında gazetecilerle görüşen Orhan Kemal, “*Hürriyetime kavuştuğum için memnunum.*” dedikten sonra şu açıklamayı yapmıştır:

“Bir yanlışlık neticesi tevkif edildik. Hakikat meydana çıktı. Otuz beş gün yattık. Böyle şeyler olur. Belirtmek isterim ki herhangi bir yazı dolayısıyla tevkif edilmeyi zaten her an bekliyordum. Sanki diken üzerinde idim. Ama böylesini tahmin etmemiştim.”³²³²

Tahliye üzerine de bir yazı neşreden Çetin Altan, Orhan Kemal’in iktidarın gazete kültüründen yoksun, dünyadan habersiz kişilerinin, git gide çıkmaza giren olaylar önünde sıkıntıdan pabuçlarını ters giymeye başlayınca akılları sıra terör havası estirmek istediklerini iddia etmiştir. Bu sayede Türkiye’de sözde demokratik olduğu söylenen müesseselere rağmen kişi özgürlüğünün teminatını henüz olmadığını ispat etmişlerdir.³²³³ 13 Temmuz 1968’de İstanbul Dördüncü Ağır Ceza Mahkemesi “maznunların müsnet suçtan beraatlerine ittifakla” karar vermiş, 17 Aralık 1968’de de Yargıtay Birinci Dairesi bu kararı oybirliğiyle onaylamıştır.³²³⁴

Orhan Kemal’in tahliye edildiği sırada şair Can Yücel ile Âşık İhsanî bir süre önce düzenlenen Hataî gecesinde dini siyasete âlet ve komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla birinci sorgu yargıçlığından kovuşturma geçirip takipsizlik kararı almışlardır. Can Yücel savunmasında “Osmanlı hilafeti ve saltanatının halkı parçalara böldüğünü, Atatürk laikliğinin bunu engellediğini” ifade etmiş, “son zamanlarda laiklik ilkesinin

³²³⁰ Anday, “Orhan Kemal Jübilesi”, 3-4.

³²³¹ “Orhan Kemal’in Jübilesi’nin Hasılatı Eşine Teslim Edildi”, *Milliyet*, sayı 65, (9 Nisan 1966): 6.

³²³² “Orhan Kemal de Tahliye Edildi”, *Akşam*, (14 Nisan 1966): 1; “Orhan Kemal Tahliye Edildi”, *Milliyet*, sayı 65, (14 Nisan 1966): 1.

³²³³ Çetin Altan, “Kazın Ayağı Öyle Değil Sayın Baylar”, *Akşam*, (15 Nisan 1966): 2.

³²³⁴ Narlı, a.g.e., 22.

çiğnendiği ve halkın yine kısımlara ayrıldığını, bunları söylemenin suç olmayacağını” ileri sürmüştür. Âşık İhsanî ise ilk ifadesini ve savunmasını birer şiirle şöyle yapmıştır:

“Ben ne hırsız, ne düzenbaz ne kâtil
Ne bir polis şefi ne de valiyim
Ben beni bileli derman arayan
Milletimin derdi ile doluyum”³²³⁵

“Duyun beyler iyi duyun
Yaptığınız eski oyun
Polis müdürüne boyun
Eğmedik, eğmeyeceğiz”³²³⁶

Bu olaylardan bir müddet sonra da İzmir Savcılığı Necip Fazıl Kısakürek hakkında dini siyasete âlet ettiği iddiası ile tahkikat başlatmıştır.³²³⁷ Bu hadiselerin gölgesinde icra edilen Orhan Kemal’in 30. Yazarlık Yılı Jübilesi, Türkiye’nin geçirdiği sıkıntılı günlerin panoramik bir hatırası olarak kabul edilebilir. Toplumun hislerine eserleriyle tercüman olan şair ve yazarlar, iktidarların politikalarına aykırı düşünceleri yüzünden zaman zaman kovuşturma geçirmiş, hapse de atılmıştır. Orhan Kemal bu sancılı günleri çokça yaşayan bir yazar olarak bilinmektedir. Yazarın ömründe görebildiği tek jübilesi de bu gıyabında yapılan tören olarak Türk edebiyat tarihinde yerini almıştır.

5.2.16. ALİ NİHAD TARLAN’IN 50. YIL JÜBİLESİ (26 HAZİRAN 1966)

1948 yılında düzenlediği *Edebiyat Geceleri* ile Türkiye’de yeni bir edebî geleneğin ilk örneklerini veren Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, İstanbul’un kültür çevrelerine yeni bir soluk getirmiştir. Kızının beyanatına göre 1948’li yıllardan günümüze kadar 8 defa düzenlenen bu geceler için Muhsin Ertuğrul, Neyzen Tevfik gibi tiyatro ve sanat ustalarından yardım alarak edebiyat öğrenciler ile teatral bir sunum yapmıştır.³²³⁸

Edebiyata tahsis edilen özel gecelerin teşvikçisi ve organizatörü olan Ali Nihad Tarlan için teatral nitelikli ilk jübile kutlaması, 30. meslek yılı münasebetiyle, Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından 6 Nisan 1949 Çarşamba günü saat 18.00’de Eminönü Halkevi’nde yapılmıştır. Törende İran Başkonsolosu Meftah Bey dışında meslek

³²³⁵ “Şiirle İfade”, *Akşam*, (9 Nisan 1966): 1.

³²³⁶ “Âşık İhsanî ile Can Yücel Beraat Ettiler”, *Akşam*, (16 Nisan 1966): 1.

³²³⁷ “Necip Fazıl İçin Kovuşturma Açıldı”, *Akşam*, (30 Nisan 1966): 1.

³²³⁸ Adnan Siyadet Tarlan, “Ali Nihad Tarlan’dan Hatıralar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 219, (Ocak 1992): 48.

arkadaşları, dostları, talebeleri Tarlan için heyecanla, samimiyetle, gururla konuşmuş, ihtisaslarını anlatmışlardır.³²³⁹

Rektör Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar açılış konuşmasında Tarlan'ın şahsi meziyeti ve Türk edebiyatı tedrisatındaki önemli mevkiini belirten bir konuşma yapmış, müteakiben Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Cemiyeti adına Dr. Abdülkadir Karahan, Tarlan'ın Türkiye'de ilk defa edebiyat doktoru ünvanını kazandığını, 30 yıl muhtelif liselerde edebiyat, Farsça ve Fransızca hocalıkları yaptığını, eserleriyle edebiyatımızda büyük boşluklar doldurduğunu söylemiştir. Muallimler Birliği adına Ali Nüzhet Göksel Tarlan'ın genç talebeleri yetiştirmekte gösterdiği muvaffakiyet üzerinde durmuştur. Üniversite Talebe Birliği adına Hüsametdin Arçak, gençliğin hocalarına saygı ve sevgilerini bildirmiştir. Hocanın eski arkadaşlarından Mükrimin Halil Yinanç onun talebelik ve hocalık vasıflarını izah etmiştir.³²⁴⁰ Son olarak jübilede Ali Nihad Tarlan'ın bizzat hazırladığı Nedim sahnesi Perihan Çakıl ve Reha Köseoğlu tarafından temsil edilmiştir.³²⁴¹ Jübilede Dr. Abdülkadir Karahan, Hüsametdin Arçak, Prof. Dr. Mükremin Halil Yinanç, Ali Nüzhet Göksel dışında Peyami Safa, Dr. İbrahim Kutluk, Haydar Ali Dirigöz de konuşmalarıyla Tarlan'ın çeşitli yönlerinde ışık tutmuşlardır. Aynı gece hocaya yakın olan talebeler Taksim Belediye Gazinosu'nda bir yemek ziyafeti vermişlerdir.³²⁴²

Nusret Safa'nın 30. yıl münasebetiyle yazdığı hatıralarından Hâmid'in ölümünün ertesi günü Üniversite Konferans salonunda büyük bir ihtifal tertip edildiğini, Hukuk Fakültesi adına kendisinin konuştuğunu ve programı Ali Nihad Tarlan'ın hazırladığını öğrenmekteyiz. Rektörün emriyle hatipler Tarlan'ın odasında prova için toplanmıştır. Kendisinin konuşmasında Hâmid gibi romantik bir dâhi yetiştirmeye elverişli olmadığını, artık Hâmid janrında ve ölçüsünde bir şair daha yetişemeyeceğini ifade eden cümle üzerine Tarlan şöyle bir tashihte bulunmuştur:

“Çok haklısınız Nusret Bey, dedi. Fakat, bu hükmü ihtiva eden cümleyi çıkarırsanız iyi edersiniz. Zira kıl ü kâli mucip olabilir.”³²⁴³

³²³⁹ “Ali N. Tarlan'ın 30'uncu Tedris Yılı Kutlandı”, *Son Posta*, nr. 1075 (7 Nisan 1949): 1, 7.

³²⁴⁰ “Ali N. Tarlan'ın 30'uncu Tedris Yılı Kutlandı”, 7.

³²⁴¹ Bu jübilenin “ihtifal” başlığı altında kamuoyuyla paylaşılması, kavramın o tarihte henüz müstakil bir mahiyet kazanmadığının delilidir. Bkz. “İhtifaller”, *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), haz. Server İskit, (İstanbul: Tan Basımevi, 1949), 225.

³²⁴² Adnan Siyadet Tarlan, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan: Hayatı ve Eserleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1995), 187-191; Adnan Siyadet Tarlan, “Ali Nihad Tarlan'dan Hatıralar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 219, (Ocak 1992): 49; “Ali N. Tarlan'ın 30'uncu Tedris Yılı Kutlandı”, 7.

³²⁴³ Nusret Safa Coşkun, “Prof. Ali Nihat ve Bir Hatıra”, *Son Posta*, nr. 1075, (7 Nisan 1949): 4.

İstanbul Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Kürsü Başkanı Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın memuriyet hayatının 50., hocalık mesleğinin 47. senesi münasebetiyle dostları ve arkadaşları 1965 yılında ilk defa teşebbüste bulunmuşlardır. Hocaları hakkında biyografik bir çalışmanın eksikliğini fark eden talebeleri, hayatını ve eserlerini ortaya koyan bir kitap neşrine karar vermişlerdir. Bu kapsamda kitap hazırlama görevi Ali Nihad Tarlan'ın yakınlarından Avukat Yusuf Ziya İnan'a havale edilmiştir. Hoca'nın oğlu Adnan Tarlan'ın da destekleriyle 1965 yılında neşredilen biyografik eserde mufassal bir şekilde Ali Nihad Tarlan'ın hayatı -kendisinin de anlatımıyla- ilk defa gün yüzüne çıkmıştır. Kitapta meslek hayatının 45. yılından itibaren talebe ve dostlarının hocalarına dair ihtisasları da yer almaktadır. Ağırlıklı olarak tedris hayatının 47. yılını tebrik edip temennilerini paylaşanlar arasında Ali Nihad Tarlan'ın meslektaş yabancı üniversite profesörleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Müdürü Ord. Prof. Dr. Herbert W. Duda, Ord. Prof. Jan Rypka³²⁴⁴, Pakistan Karaçi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Bölümü Başkanı Dr. Muhammed Sâbir, Prof. Dr. Rızazade Şafak ve Ali Nihad Tarlan'a tedris hayatının 47. yılını tebriken bir gazel yazan Edinburg Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Profesörü John R. Walsh gibi önemli isimler bulunmaktadır.³²⁴⁵ Ayrıca Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan hakkında intiba ve kanaatleri temin edilen dost ve talebelerinden şu isimlerin eserde yazıları bulunmaktadır: Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ord. Prof. Kâzım İsmail Gürkan, Doç. Faruk K. Timurtaş, Doç. Nurettin Topçu, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Günay Alpay, Nevzad Ayasbeyoğlu, Nâmık Kemalzade Ali Ekrem Bulayır, Dr. M. Kaya Bilgegil, Tarık Buğra, Faruk Nafiz Çamlıbel, Zahir Güvemli, Mahir İz, Elif

³²⁴⁴ 28 Mayıs 1886'da Çekoslovakya'da doğan Jan Rypka, eğitimini tamamladıktan sonra Doğu dilleri üzerinde çalışmaya başlamış, 1910'da Viyana Üniversitesi'nde Felsefe doktoru olmuştur. 1925'te Prag'daki Charles Üniversitesi Türkoloji ve İranoloji kürsüsüne uzman olarak girmiştir. Beş yıl içinde profesörlüğe yükselen Dr. Rypka bir ara üniversitede dekanlık ta etmiştir. Latince, Fransızca, Almanca ile doğu dillerinden Türkçe, Farsça ve Arapça bilmekteydi. 1921 yılında 18. yüzyıl Türk şairlerinden Seyyid Vehbî'nin *Sûrnâmesi* üzerinde çalışmak üzere İstanbul'a gelen Prof. Jan Rypka, bu vesile ile Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan ile tanışmış ve ölümüne kadar dostlukları devam etmiştir. Ali Nihad Tarlan'ın meslek hayatının 47. yılı kutlanmadan bir ay önce 9 Mayıs 1966'da Prof. Rypka'nın 80'inci doğum gününü kutlamak amacıyla bir jübile yapılmış ve bir kitap neşredilmiştir. Tören dolayısıyla hazırlanan kitapta Avrupa, Asya ve Amerika'dan 34 ilim adamının Jan Rypka hakkındaki yazıları çıkmıştır. Ali Nihad Tarlan için bu jübilenin bir esin kaynağı olup olmadığı üzerinde düşünülebilir. Ancak Prof. Rypka'nın kendisinden her vesile üstün görerek hürmet ettiği Ali Nihad Tarlan için devletin resmi kurumları ve üniversiteleri varken sivil teşebbüslerin gayretiyle küçük çaplı bir tören ve kitap hazırlanmış olması ülkemiz adına üzülmeye gereken bir durumdur. Prof. Rypka ve Ali Nihad Tarlan dostluğuna ve hatıralarına dair bkz. Edibe Dolu, "Bir Müsteşirkin Ardından", *Hayat Tarih*, sayı 5 (Haziran 1969): 66-68.

³²⁴⁵ Profesör John R. Walsh, "Üstad Ali Nihad Tarlan'a tedris hayatının 47. yılını tebriken" bir gazel ithaf etmiştir. Bkz. *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri)*, haz. Av. Yusuf Ziya İnan, (İstanbul: Sıralar Matbaası, 1965), 95.

Naci, Ahmet Kabaklı, Ferid Kam, Baha Kâhyâoğlu, Agâh Sırrı Levent, Orhan Seyfi Orhon, Afife Salepçi, Mithad Sertoğlu, Perihan Tedü, Sermet Sami Uysal.³²⁴⁶

Eser, Ali Nihad Bey'in kırk beş yılı geçen öğretim faaliyeti münasebetiyle mütevazı bir şükran tezahürü olarak tertip edilmiş bir risaledir. Bu neşir yapılırken Üniversite Edebiyat Fakültesi Profesörü Ali Nihad Tarlan'ın "47 yıllık hayat-ı ilmiyesi" münasebetiyle talebeleri ve kendisini seven münevverler tarafından bir ihtifal ile tebci hazırlıkları da devam etmiştir.

Rasim Cinisli hatıralarında o güne kadar yalnızca vefat etmiş olan büyükleri anma toplantıları yapılıyorken MTTB olarak Ali Nihad Tarlan için bir "saygı toplantısı" yapmaya karar verdiklerini, böylece "üniversite gençliği olarak hayatta olan değerlerimizi de takdir ettiklerini" göstermek istediklerini söylemektedir. Tören 26 Haziran 1966'da Galatasaray Lisesi'nde yapılmıştır.³²⁴⁷ Toplantıda Rektör Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Doç. Dr. Nurettin Topçu, ressam Elif Naci ve Dr. Necmettin Hacıeminoğlu birer tebci konuşması yapmışlardır. Ali Nihat Tarlan, jübilesinde *"Bir gün yorulseydim başımı bugünün kuş tüyü yastığına bırakıp dinlenirdim ama yorulmadım. Sınıf ve talebelerim benim her şeyimdir."* sözlerini sarf etmiştir.³²⁴⁸

Ali Nihad Tarlan için yapılan üçüncü jübile, 2 Aralık 1972'de Milli Türk Talebe Birliği Eminönü Öğrenci Lokali'nde saat 14.30'da düzenlenmiştir. Kutlamanın açış konuşmasını MTTB Başkanı Ömer Öztürkmen yapmıştır. MTTB Başkanı hitabesinde *"Hocam, Türk gençliği sizin gibi bin senelik tarih ve medeniyete âşık insanların eseridir. Bu bakımdan size teşekkürümüz sonsuzdur!"* şeklinde minnet duygularını ifade etmiştir. Öztürkmen'den sonra Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Doç. Dr. Mehmet Çavuşoğlu, Dr. Birol Emil hocanın üniversitedeki çalışmalarını anlatmışlardır. Dr. Salim Ahmet Çalışkan, hocanın Vefa Lisesi'nden sınıf arkadaşı olarak hatıralarını, yine talebelerinden Osman Akkuşak da hocasını çeşitli yönleriyle ele almıştır. İran Başkonsolosu Dr. Hüseyin Davudî, Tarlan'ın İran edebiyatına yaptığı hizmeti dile getirmiştir. İranlı doktora öğrencisi Dr. Milânî de Tarlan'ın İran edebiyatına olan vukufunu anlatarak bilhassa bu edebiyata ilk defa Sebk-i

³²⁴⁶ Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri), haz. (Av. Yusuf Ziya İnan, Sıralar Matbaası, İstanbul 1965, 177 s.

³²⁴⁷ Adnan Siyadet Tarlan hazırladığı kitapta MTTB ve Milliyetçiler Derneği tarafından Galatasaray Lisesi Tevfik Fikret salonunda kutlanan bu ikinci jübilenin 25 Haziran 1966'da yapıldığını yazmaktadır. Bkz. Adnan Siyadet Tarlan, a.g.e., 191.

³²⁴⁸ Rasim Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2017), 225.

Hindî üslubunun Tarlan tarafından ortaya konulduğuna işaret etmiştir. Jübilede hizmeti geçenlerden biri de Vefa Lisesi müdürlerinden Ali Teoman Bey'dir.³²⁴⁹

Tarlan için 1969 yılında üniversitedeki 50. yılı münasebetiyle bir kış günü Fen-Edebiyat Fakültesi'nde bir jübile tertibi düşünülmüş, fakat bilinmeyen bazı sebeplerden dolayı bu merasim iptal edilmiştir.³²⁵⁰ Bu münasebetle Necdet Sevinç, Ali Nihad Tarlan ile bir röportaj yapmıştır.³²⁵¹

Tarlan Hoca için tespit edebildiğimiz diğer bir jübile, 80. yaş günü onu seven öğrencilerinden bir grubu bir araya getiren törendir. Birlikte yenilen yemekten önce, hazır bulunanlar arasındaki ilk öğrenci nesline mensup Prof. Dr. Mehmet Kaplan kısaca hocası Ali Nihad Bey'i tanıtan bir konuşma yapmış ve hatıralar eşliğinde birtakım otobiyografik bilgileri edebiyat tarihine not düşmüştür. Mehmet Kaplan'ın jübile vesilesiyle itiraf edip açıkladığı ilk mesele, Köprülü ile Tarlan'ın edebiyat tarihine dair metodolojik tarz farkıdır:

“Çocuklar, aranızda hocamızın en yaşlı öğrencisi olarak birkaç cümle söylemek isterim. Hocamızı 1935'te tanıdım ve itiraf ederim ki onun önemini o günlerde çok iyi anlamadım. Onu asıl şimdi anlıyorum. Biz aynı zamanda Fuad Köprülü'nün de öğrencileriydik. Fuad Köprülü bize edebî eseri çevresiyle anlatıyor ve edebî eserin kendinden hiç bahsetmiyordu. Hocamız Ali Nihad Bey ise edebî eserin içinde, kendisine has, müstakil bir dünya bulunduğunu söylüyordu. Yazdığı yazılar hacim bakımından küçük de olsa önemli bir metodu ortaya koyuyordu. Edebî eseri, çevresiyle değil, kendi içindeki malzeme ile değerlendirme. O zamanlar bu metodun değerini, Köprülü'nün tesiriyle yeterince anlayamamıştım. Batılı yazarların metod kitaplarını okumaya başladıktan sonra onlardan yıllarca önce hocamızın en doğru metodu bize göstermiş olduğunu anladım. Ona karşı duyduğum saygı arttı. Şimdi diyorum ki keşke yeniden öğrencisi olsam.”³²⁵²

Mehmet Kaplan, konuşmasında Ali Nihad Tarlan'ın karakterine, iş disiplinine ve kendisinden sonra edebî mirasını devam ettirecek talebelerine şöyle değinmiştir:

“Ali Nihad Bey'in bir diğer özelliği hocalığı idi. Daima derslerine vaktinde giren, öğrencileri ile meşgul olan, nazik bir insandı. Onun hatırası hâlâ aramızda bütün canlılığı ile devam ediyor ve edecek. Burada toplanan nesiller onun başlatmış olduğu edebî eseri kendileri izah ve anlama çabasını, kendilerinden sonrakilere aktaracaklar. Hocamız müsterih olmalıdırlar, yetiştirdikleri iki değerli arkadaş, Alparslan ve Mehmet Çavuşoğlu onun yolunu takip edeceklerdir.”³²⁵³

Toplantı ve konuşma dolayısıyla çok mütehassis olduğunu ifade eden Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan bu tören münasebetiyle 18 Mart 1978 tarihli yazdığı aşağıdaki şiiri okumuştur:

³²⁴⁹ A. Adnan Siyadet Tarlan, “Ali Nihad Tarlan'dan Hatıralar”, 49.

³²⁵⁰ Adnan Siyadet Tarlan, a.g.e., 192.

³²⁵¹ Röportaj için bkz. “Tarlan 50 Yıldan Beri Öğretmenlik Yapıyor”, Adnan Siyadet Tarlan, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan: Hayatı ve Eserleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1995), 193-197.

³²⁵² “Prof. Ali Nihad Tarlan'ın 80. Yaş Günü Kutlandı”, *Hisar*, sayı 248, (Mayıs 1978): 36-37. Aynı metin için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yılı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 643-644.

³²⁵³ “Prof. Ali Nihad Tarlan'ın 80. Yaş Günü Kutlandı”, 36.

*Bir rüzgâr gibi geçti seksen sene ömrümden
Yârânımı kaybettim hâlâ yaşıyorum ben
Allah'a imanıyla sevgi beni yaşatan
Hakk'a imanım bütün severim onu candan
Hocalığı severim, talebemi severim
Çok yaşayacakmışım böyle imiş kaderim
Hakk'a sonsuz şükürler, çok mükâfatlar gördüm
Aziz evlâdlarımdan çok iltifatlar gördüm.
Bir örneğini gördüm bugün bu sevginizin
En bahtiyar günümdür yanınızdayım sizin
Beni böyle yaşatan işte bu sevgilerdir
Bunu iyi biliniz Hakk'ı seven sevilir
Hakk'a sonsuz şükürler, sonsuz şükürler olsun.³²⁵⁴
En az hocanız kadar siz de bahtiyar olun.*

5.2.17. ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN 25. VE 40. SANAT YILI JÜBİLELERİ (18 OCAK 1967)

Şairler için erken sayılabilecek bir yıldönümü kutlaması Ümit Yaşar Oğuzcan için 25. Sanat Yılı'nda tertip edilmiştir. Şairin şiir serüveninin önemli bir durağı sayılan bu törene dair ilk duyurular 1967 yılı Kasım ayı sonundan itibaren gazetelerde yer almıştır. Jübile, “Musiki” ve “Şiir” bölümü olmak üzere iki sahada planlanmıştır. Musikide tanınmış isimler şairin bestelenmiş eserlerini sunarken şiir bölümünde ise Gülriz Sururi, Baki Süha Edipoğlu, Senih Orkan gibi isimlerin şairin şiirlerini okuyacakları ilan edilmiştir. Jübile münasebetiyle aynı gün şairin eserlerinden özel baskılı bir kısmı da numaralı ve imzalı olarak satışa çıkarılacağı duyurulmuştur.³²⁵⁵

Şair Ümit Yaşar Oğuzcan'ın 25. Sanat Yılı Jübilesi³²⁵⁶ 18 Ocak 1967 Çarşamba geces i İstanbul Fitaş sinemasında yapılmıştır. Jübileyi, şairin meslek (Bankacılık) dostlarından İzzettin C. Çintav'ın aralarında bulunduğu bir tertip heyeti organize etmiştir. Bu münasebetle bir de şairin “Hayatı, Eserleri, Hakkında Yazılanlardan Seçmeler, Röportaj Sorularına Verdiği Cevapların Seçmeler”inden meydana gelen bir jübile kitabı

³²⁵⁴ “Prof. Ali Nihat Tarlan'ın 80. Yaş Günü Kutlandı”, 36-37.

³²⁵⁵ “26. Sanat Yılı”, *Milliyet*, nr. 6830, (28 Kasım 1966): 6.

³²⁵⁶ Ümit Yaşar, “Hayat Öyküm” başlıklı otobiyografisinin “Şairlik Hayatım” bölümünde ilk şiirlerini 1936-1938 yılları arasında Eskişehir İnkılap Okulu'nun *Yankı* adlı duvar gazetesinde yayınladığını söylemiştir. Matbuatta yayınlanan ilk şiiri ise 1942 yılında *Eskişehir Kocatepe* gazetesindedir. O tarihten sonra Eskişehir'de Kocatepe, Güzel Eskişehir, Sakarya, vb. gazetelerle Eskişehir Halkevi'nin yayınladığı Porsuk dergisinde çeşitli yazı ve şiirler yazmıştır. İstanbul basınında ilk defa *Varlık* ve *Büyük Doğu* dergilerinde 1945-46 yıllarında ismi duyulmaya başlamıştır. Geniş bilgi için bkz. Ümit Yaşar Oğuzcan, *Hayat Öyküm ve Eserlerim*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), 9-10.

hazırlanmıştır.³²⁵⁷ Tarık Gürcan, Nedret Güvenç, Yıldız Kenter, Kamuran Yüce, Ümit Yaşar'ın şiirlerini okurken Münir Nurettin Selçuk, Necmi Rıza Ahıskan, Mediha Demirkıran, İnci Çayırılı da ses sanatçısı olarak geceye katılmışlardır.³²⁵⁸ İlhamını insanlardan, özellikle kadınlardan aldığını söyleyen, kendi ifadesine göre “*Şiirlerimi kâh yaşarcasına kâh ölürcesine yazarım!*” iddiasında bulunan, aşkı da “*Ben olmaktan çıkıp o olmaktır!*” diye tarif eden, gerçek aşkı bulabilmeyi huzur olarak belirten, sevmekten sevmeye vakit bulamadığını iddia eden ve “*şiirden önce aşk vardı, şiirden sonra ölüm var!*” diyen Ümit Yaşar'ın jübilesine sanatsever İstanbullular ciddi rağbet göstermişlerdir. 1926 yılında Tarsus'ta dünyaya gelen Ümit Yaşar, Eskişehir Ticaret Lisesi'nin bitirip bankacılık mesleğine atılmıştır. İlk şiirlerini 1940 yılında yayınlamaya başlayan Ümit Yaşar'ın 25. Sanat Yılı jübilesi yapıldığı zaman 27 şiir kitabı, 7 şiir antolojisi ve 5 adet de şiir plağı bulunmaktaydı. O sırada Akbank'ın Krediler İkinci Müdürü görevinde bulunan Ümit Yaşar, aynı zamanda bir İstanbul gazetesinde pazar günleri hicivlerini neşretmekteydi.³²⁵⁹ Şair, 16 Kasım 1970 tarihinde Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Müşavirliğine getirilmiştir.³²⁶⁰ 1976 yılı 22 Ağustosunda 50 yaşını bitiren Ümit Yaşar, aynı yıl şairlik hayatının 35 yılını doldurmuştur. Bu münasebetle *Nesin Vakfı Yıllığı* bir röportaj yapmıştır. Röportajda Ümit Yaşar'ın biyografisine dair sağlıklı bilgiler ilk ağızdan ifade edilmiştir. 35. yıl mülakatında Ümit Yaşar, şiire 10-11 yaşlarında başladığını, ilkokul üçüncü sınıftayken ilk şiir denemelerini *Yankı* adlı okul duvar gazetesinde neşrettiğini açıklamıştır. Şairin sonraları basılı olarak çıkan ilk şiiri Eskişehir'de Faruk Şükrü Yersel'in çıkardığı *Kocatepe* gazetesinde yayımlanmıştır (1941). Kitap hâlinde çıkan ilk eseri *İnsanoğlu*'dur (1947). Bu tarihten 1976 yılına kadar, 34'ü şiir olmak üzere 50 kitabı basılmıştır.³²⁶¹

“50 yıl içinde yaptıklarınızdan memnun musunuz? Bir başka deyişle 50 yılda yaptıklarınız yeterli mi sizce?” sorusuna Ümit Yaşar, şu cevabı vermiştir:

“50 yıl içinde ne dilediğim gibi bir yaşamım ne de gönlümce bir sanat çalışmam oldu. Başka bir çizgide başka bir Ümit Yaşar olarak, ama yine mutlaka Ümit Yaşar olarak

³²⁵⁷ Ümit Yaşar 25. Sanat Yılı Jübilesi (18 Ocak 1967): *Hayatı, Eserleri, Hakkında Yazılanlar, Söylenenler*, (İstanbul: Alpay Basımevi, 1967), 36 s.

³²⁵⁸ “Jübile”, *Hisar*, sayı 38, (Şubat 1967): 2.

³²⁵⁹ “Ümit Yaşar Oğuzcan'ın 25. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”, *Çaba*, sayı 4, (Şubat 1967): 26.

³²⁶⁰ Şairin resmi görevleri ve tayini için bkz. Oğuzcan, *Hayat Öyküm ve Eserlerim*, 8-9; İlhan Geçer, “Yeni Yayınlar”, *Hisar*, sayı 86, (Şubat 1971): 28.

³²⁶¹ Ümit Yaşar'ın neşredilen eserlerinin tam listesi, tiraj sayısı, kendi sesinden okuduğu plaklar için bkz. Oğuzcan, *Hayat Öyküm ve Eserlerim*, 12-22.

yaşamak ve bu yaşantımın tümünü sanata ayırıp, çok daha güçlü eserler vermek isterdim.”³²⁶²

Röportajın yapıldığı tarihte Ümit Yaşar’ın son derece kötümser bir ruh hâleti içinde olduğunu görüyoruz. Şair, “Neden bu denli kötümsersiniz?” sorusuna şair, poetikasıdan uzak bir şekilde “*Sanatın yapısı kötümser, sanatçının kaderi kötümser. Üstelik benim kişisel yaşantım da tüm iyimserliklerimi tüketti sanırım.*” cevabını vermiştir. “50 yıl içinde yaptıklarınızdan sizi en mutlu eden şey nedir?” sorusunun cevabı da benzer şekilde kötümser bir ruh hâlini yansıtmaktadır:

“50 yaşımın en mutlu olayı bence ikinci bir 50 yaşa başlamamdır. En mutsuzu da dünyaya gelmiş olmam... Nedeni bütün şiirlerime sinmiş olan acılarda, yıkıntılarda, aldanışlarda, yokluklarda ve upuzun karanlıklarda gizli.”³²⁶³

Ümit Yaşar röportajında 1977 yılında yayıma hazırladığı kitaplarının listesini de açıklamıştır. Bunlar arasında 35 yıllık şairliğinin seçmeleri, 1977’de *Acılar Denizi* adı altında bir yayınevine verilmiştir. 3-4 aydır üzerinde çalıştığı *Ben Bir Eylül, Sen Haziran* adını vermeyi düşündüğü yeni bir şiir kitabının da hazırlıkları içine girmiştir.³²⁶⁴

1980 yılında “Ümit Yaşar Sanat Galerisi”ni³²⁶⁵ açan şair, 40. sanat yılını yayınladığı kitap, açtığı sergi ve düzenlediği gece ile kutlamıştır.³²⁶⁶ Seçkin ressamların resimleriyle bezenmiş Ümit Yaşar’ın kendi el yazısıyla şiirleri ve 40 yıllık sanat yaşamından kesitler-belgeler sergisi, 3 Mayıs 1982 Pazartesi günü saat 16.00-19.00 arasında bir kokteyllle açılmıştır. Sergi, 15 Mayıs Cumartesi akşamına kadar açık kalmış, katılımcılara son kitabı *Şiirle 40 Yıl*’ını ve öteki kitaplarını imzalamıştır.³²⁶⁷ 1941’de 11 yaşındayken yayımlanan ilk şiirinden o tarihe kadar yaklaşık 40 şiir kitabı çıkaran şair, kırk yılda yazdığı şiirleri dört ciltte toplamıştır. Ümit Yaşar, şairlik serüvenine ve 40. yılına ait ilk röportajını *Tercüman-*

³²⁶² “50 Yaşın Bitiminde Ümit Yaşar’la Konuşma”, Konuşan: Ulufer Şahin, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 832-833.

³²⁶³ Şahin, “50 Yaşın Bitiminde Ümit Yaşar’la Konuşma”, 833.

³²⁶⁴ Şahin, “50 Yaşın Bitiminde Ümit Yaşar’la Konuşma”, 834.

³²⁶⁵ Ümit Yaşar, “Ümit Yaşar Sanat Galerisi ve Kitabevi”ni 40 yıla yaklaşan sanat yaşamının büyük bir amacı olarak nitelendirmiş ve 1980 Ocak ayı içerisinde açılışını yapmıştır. Galeride her türlü sanat sergisinin açılacağı, öte yandan sanat yapıtlarının, antika ve sanatsal hediyelik eşyanın ve her çeşit sanat-edebiyat kitaplarının satışının yapılacağı duyurulmuştur. Galeride, Beyoğlu’nda İstiklal Caddesi, Paşabahçe yanı, Terkos Çıkmaşı, Yapıkur Hanı’nda 1. katta bulunmaktaydı. Açılış münasebetiyle Ümit Yaşar, yakın dostlarına davetiye göndermiştir. Taha Toros’a gönderilen 17 Aralık 1979 tarihli mektup davetiyesi için bkz. “Ümit Yaşar Oğuzcan Tarafından Taha Toros’a Gönderilen Mektup”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. 5716648.

³²⁶⁶ Doğan Hızlan, “Ve Acılı Kalp Durdu”, *Hürriyet*, sayı 13133, (6 Kasım 1984): 11.

³²⁶⁷ Taha Toros’a gönderilen sergi davetiyesi için bkz. “Toros’a Gönderilen Ümit Yaşar Oğuzcan, Şiirle 40 Yıl Başlıklı Sergi Davetiyesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-610576.

Sanat'a vermiştir.³²⁶⁸ 28 Mart'ta Mehmed Kemal de *Cumhuriyet* gazetesinde “Bir Hoş Sada” başlığıyla 40 yıllık dostluğun penceresinden dostunun şiir vadisindeki yerini tahlil etmiştir.³²⁶⁹

“Şiirle 40 Yıl Gecesi” başlıklı tören 10 Mayıs 1982 Pazartesi saat 21.00’de İstanbul Şan Tiyatrosu’nda tertip edilmiştir. Gecede tanınmış tiyatro sanatçıları Oğuzcan’ın şiirlerini okurken Münir Nurettin Selçuk, Rüştü Şardağ ve Avni Anıl’ın besteleriyle Cahit Peksayar ile saz arkadaşları eşliğinde Timur Selçuk ve Nesrin Sipahi de güftesi sanatkara ait besteleri sunmuşlardır. Açış konuşmasını Rauf Mutluay’ın yaptığı ve Mücap Ofloğlu’nun sunduğu şiir okuyan sanatçılar şunlardır:

“Nihat Akçan, Müjdat Gezen, Tank Gürcan, Arsen Gürzap, Can Gürzap, Nedret Güvenç, Haluk Kurdoğlu, Gazanfer Özcan-Gönül Ülkü, Tijen Par, Semih Sergen, Suzan Ustan.”³²⁷⁰

Gece münasebetiyle şair, *Cumhuriyet* gazetesine bir röportaj vermiştir. Söyleşide Oğuzcan, *Büyük Seçmeler Kitabı Acılar Denizi*’nde olduğu gibi şairliğini 5 döneme ayırmıştır:

“Uyanış Dönemi (1941-1954), Arayış Dönemi (1954-1960), Çalkaşı Dönemi (1960-1964), Kaynayış Dönemi (1964-1970), Dürülüş Dönemi (1970-1977).”³²⁷¹

Şair, bu dönemlere oğlunun acı bir şekilde ölümü sonra girdiği “Susuş dönemini” de eklemektedir. Ötekilere göre fazla verimli sayılmayan bu döneme rağmen şair, “Şiirle 40 Yıl” kitabına 6 dönemden 200’e yakın seçme şiirler dâhil etmiştir. Bestelenmiş şiirleri hakkında ise “hiçbir şiirini bestelensin diye yazmadığını” belirtmiştir.³²⁷² *Milliyet Sanat* dergisindeki röportajında Ümit Yaşar’ın 40 yılının özeti “40 yılda 54 kitap, 117 baskı, 800 bin tiraj” gibi bir istatistikle verilmiştir. Şiir poetikasını “yaşadığımı yazdım, yazdığımı yaşadım.” aforizmasına sığdıran Oğuzcan, şiirinde aşka hep acılar, çileler ve umutsuzluklar eşlik etmesini şöyle açıklamıştır:

³²⁶⁸ Tercüman-Sanat’ın 3 Mart 1982 tarihli nüshasında yer alan röportajın iktibas metni için bkz. Füsun Altınok, “Ümit Yaşar Oğuzcan Sanatının 40. Yılında”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 596-597.

³²⁶⁹ Mehmed Kemal, “Bir Hoş Sada”, *Cumhuriyet*, sayı 20707, (28 Mart 1982): 8. Aynı metin için ayrıca bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 597-598.

³²⁷⁰ Törene ait davetiye ve program için bkz. “Ümit Yaşar Oğuzcan’ın Şiirle 40 Yıl Gecesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-523713. Ayrıca *Hürriyet* gazetesinin 10 Mayıs 1982 tarihli haberinin iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 600.

³²⁷¹ “Ümit Yaşar Oğuzcan’ın 40. Yıl Gecesi Bugün”, *Cumhuriyet*, sayı 20750, (10 Mayıs 1982): 5.

³²⁷² “Ümit Yaşar Oğuzcan’ın 40. Yıl Gecesi Bugün”, 5.

“Mutluluğa şiirlerimde çok az yer verdiğim doğru. Bence aşk büyük bir çaresizliktir. Sürekli arayıştır... Ben de uzun yıllar bu arayışın, çaresizliğin içinde çalkalandım durdum...”³²⁷³

40 yılın birikimiyle şair, şiirin tanımına dair yeni bir yaklaşım da sergilemiştir:

“Aşk gibi, şiirin de bugüne değin binlerce tanımı yapılmış. Fakat hiçbirisi tek başına ne şiiri anlatabilmiş ne de aşkı. Ben şiir anlayışımı sayıları beş bini aşan şiirlerimle ortaya koydum. Buna ekleyecek başka bir sözüm yok.”³²⁷⁴

1980 sonrası teknolojik imkânlar sayesinde ve basın-yayın dünyasının görünürlüğe verdiği önem neticesinde şair ve yazarların dergi ve gazetelerde daha sık yer aldığı gözlemlenmektedir. Okurla arasındaki ilişkiyi medya kanalları sayesinde yöneten yazarlar, okurlara mesajlarını da basın-yayın organları üzerinden ulaştırmıştır. Örneğin röportajı sonunda şiir konusunda, şiirlerinden başka söyleyecek bir sözü olmadığını belirten Ümit Yaşar, “Şiirle 40 yıl” şerefine, okurlara şu dizeleri yollamıştır:

*“Nice günler geceler, nice yazlar ve kışlar
Geçen koskoca bir yaşam doğrularla yanlışlarla
Tiradın bitti oyuncu, yum gözlerini sus, dinle
Son perde iniyor artık, yuhalarla alkışlarla.”*³²⁷⁵

Jübile münasebetiyle şairin eşi Ulufer Oğuzcan ile de bir röportaj yapılmıştır. Röportaja göre Ulufer Oğuzcan, 1976 yılında ilk şiir kitabını yayınlamak için fikrini almak vesilesiyle eşiyle tanışmıştır. Daha sonra bu dostluk zaman ve olaylarla sevgiye dönüşmüş ve ikili 1978’de evlenmiştir. Röportajda Ulufer Hanım evlilik yıllarına, Ümit Yaşar’ın 7-8 yıldır süregelen suskunluk dönemine, enteresan özelliklerine, şiirlerine dair değerlendirmelerine, en sevdiği rubaisine dair birçok soruya içtenlikle cevap vermiştir.³²⁷⁶

³²⁷³ *Milliyet Aktüalite* ekinin 2 Mayıs 1982 tarihinde yer alan metin için bkz. Zeynep Oral, “Ümit Yaşar Oğuzcan: Şiirle 40. Yıl”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 598-600.

³²⁷⁴ Oral, “Ümit Yaşar Oğuzcan: Şiirle 40. Yıl”, 600.

³²⁷⁵ Oral, “Ümit Yaşar Oğuzcan: Şiirle 40. Yıl”, 600.

³²⁷⁶ Füsun Altınok, “Ulufer Oğuzcan, Ümit Yaşar Oğuzcan’ı Anlattı”, *Tercüman* gazetesinin 10 Mayıs 1982 nüshasından iktibas metni için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 600-601.

5.2.18. HALİDE NUSRET ZORLUTUNA’NIN 50. SANAT YILI VE 75. YAŞ JÜBİLELERİ

1901-1984 yılları arasında yaşamış olan Halide Nusret Zorlutuna, Türk edebiyatı tarihinde “Millî Edebiyat Akımı” taraftarı ve takipçisi bir şair ve yazar olarak yer almıştır.³²⁷⁷ Halide Edib (1884-1964), Müfide Ferid (1899-1971), Güzide Sabri (1886-1946), Şükufe Nihal (1896-1973), Safiye Erol (1900-1964), Samiha Ayverdi (1906-1993) ile birlikte Halide Nusret (1901-1984) 1908’den sonra Türk fikir ve edebiyat hayatında “millî edebiyat” hamlesini esas alan öncü kadınlardandır.³²⁷⁸

İlk sayısını 7 Nisan 1966 yılında neşreden ve amacını “*Belli kalemlerin ihtirasını tatminden ziyade Türk gençliğine sanat yönünden yardımcı ve rehber olmak, milli kültürümüzü tanıtmak ve milli kültürümüze yeni imzalar kazandırmak*” şeklinde kamuoyuna duyuran Ankara merkezli *Defne* dergisi³²⁷⁹, “Sanat dünyamızda pek az rastlanan jübile benzeri organizasyonları gelenek hâline getirmek” için 1966 yılında bir akım başlatmıştır. Dergi, “Ömrünün bütün yılları faziletlerle dolu olan” Halide Nusret Zorlutuna’ya “minnet borcunu ödemek için bütün imkânlarını seferber ederek” kendisine layık bir jübile düzenlemek için harekete geçmiştir. Halide Nusret’in ilk yazısı jübileden 50 yıl önce Ahmet Halid Yaşaroğlu’nun çıkardığı *Talebe Defteri* isimli dergide “Ağlayan Kahkahalar” başlığını taşıyan bir yazıdır (*Talebe Defteri*, yıl 2, nr. 36, 15 Mart 1333/29 Mart 1917). Altındaki imza şöyledir: “Erenköy İnas Sultanîsi 504 Nusret’ül-Kâzım” Türk sanat hayatına elli yıl hizmet eden Zorlutuna’nın ilk kitabı ise 1921’de yayınlanmış “Küller” ismini taşıyan, muhayyel ve uzunca bir hikâyeden ibarettir.³²⁸⁰

Adile Ayda’ya göre Halide Nusret için ilk jübile, 27 Mayıs Devrimi’nden bir yıl kadar önce, o zaman Meclis Başkanlığı Köşkü olan, ardından halkevi yapılan, daha sonra ise yıktırılmış bir binada, Refik Koraltan’ın evinde, “yüze yakın tanınmış ve sivrilmiş hanımı politik amaçlarla bir araya getiren Anneler Birliği” adlı derneğin kurulmasıyla sonuçlanan

³²⁷⁷ Halide Nusret Zorlutuna’nın hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri için bkz. Zeki Gürel, *Hâlîde Nusret Zorlutuna*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 1-66.

³²⁷⁸ Doç Dr. Sadık K. Tural, “Hayatı ve Eserleri ile Halide Nusret Zorlutuna”, *Töre*, sayı 158, (Temmuz 1984): 4-5.

³²⁷⁹ *Defne* dergisi 1966 yılı baharında Metin Nuri Samancı yönetiminde haftalık olarak çıkmaya başlamış, fakat daha sonra aylık olarak neşredilmiş bir sanat ve kültür dergisidir. Kurucuları arasında Arif Nihat Asya, Galip Erdem, Ayhan İnal bulunmaktadır. Dönemin birçok önemli şair ve yazarının şiir, makale ve tefrikalarıyla katkı sundukları dergi, *Hisar* ve *Çaba* gibi mecmuaların izdüşümü niteliğindedir. Bkz. “Yayınımıza Başlarken”, *Defne*, sayı 1, (7 Nisan 1966): 3.

³²⁸⁰ “Dergimiz Sayın Halide Nusret Zorlutuna’ya 50. Sanat Yılı Jübilesi Düzenliyor”, *Defne*, sayı 40, (Nisan 1967): 12.

bir toplantıda yapılmıştır. Bu toplantı bitmek üzere iken bir anda politik olmaktan çıkıp edebî bir niteliğe bürünmüş ve kurulan yeni derneğin başına oybirliği ile Halide Nusret seçilmiştir. Bir ön jübile mahiyetindeki bu törende şairenin şiirleri okunmuş ve kendisi uzun uzun alkışlanmıştır. Bu heyecanlı merasimde Adile Ayda'nın da aralarında bulunduğu bütün mahfil, kendisiyle tanışmak için kuyruğa girmiştir.³²⁸¹

Halide Nusret Zorlutuna'nın 50. Sanat Yılı jübilesi, 17 Mayıs 1967 Çarşamba günü saat 20.30'da Ankara Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin Konferans salonunda düzenlenmiştir.³²⁸² Jübile teklifi yapıldığı zaman Halide Nusret'in asil bir şekilde heyecanlanıp sonrasında “Sanata, sanatçıya önem verilmeyen, maddenin manayı sömürdüğü bir devirde yaşandığı” düşüncesiyle korktuğu hatıralarda kaydedilmektedir. Jübile, Halide Nusret'in olduğu kadar “milliyetçi ve memleketçi sanatın zaferi” şeklinde yorumlanmıştır.³²⁸³

Edebiyatçıların edebiyat ve kültüre hizmetlerinin belirli dönemlerini takvimde simgeleyen ve bu yönüyle hayatlarının “özel yaş dilimlerinde sanatsal duraklar”ı sayılan jübile geleneği, birçok şair ve yazarın, yayınevleri ve dergi sahiplerinin iştirakini temin eden edebî bir karnaval görünümündedir. Zorlutuna için *Defne* dergisi tarafından tertip ve organize edilen jübile, Ankara sanat çevrelerinde geniş ilgi toplamıştır. Programa Ankara'da bulunan şairler, edebiyatçılar, eleştirmenler, Zorlutuna'nın yakınları ve sevenleri katılmıştır. Yazara sevginin ve sanatına saygının bir göstergesi olarak mikrofonunun bulunduğu kürsünün önü, çeşitli kurumların ve dostlarının gönderdiği çiçek buketleriyle süslenmiştir. Zorlutuna, jübileye yanında kızı, oğlu, damadı, gelini ve torunlarıyla iştirak etmiştir. *Çaba*, *Hisar*, *İlgaz* dergilerinin sahipleri ve yazı ailesinden Halil Soyuer, Hamit Macit Selekler, Şahinkaya Dil, İlhan Geçer, Mustafa Necati Karaer, Mehmet Çınarlı, İsmail Karaahmetoğlu, Dr. Fethi Tevetoğlu gibi birçok yazar jübilede hazır bulunmuştur.³²⁸⁴ İlk konuşmayı yapan şair Arif Nihat Asya, binlerin yanında küçük bir sayı olmasına rağmen bir milletin hayatında 50 yılın küçümsenmeyecek kadar önemli bir rakam, tarihimizdeki son elli yıl düşünüldüğünde ise ferdin hayatında bu yıl diliminin başı başına bir tarih olduğunu belirtmiştir. Bu tarz kutlama törenlerinde jübileye dair birçok tarif de gün yüzüne çıkmaktadır. Arif Nihat Asya'nın “jübile ile elli yılın bir

³²⁸¹ Adile Ayda'nın yazarla tanışma ve hatıraları için bkz. Adile Ayda, “Halide Nusret Zorlutuna: *Aşk ve Zafer* Romanı Münasebetiyle”, *Hisar*, sayı 260, (Haziran 1979): 5-7.

³²⁸² “Halide Nusret Zorlutuna'nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”, *Defne*, sayı 41, (Mayıs 1967): 22.

³²⁸³ “Halide Nusret Zorlutuna'nın 50. Sanat Yılı”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 4.

³²⁸⁴ “Halide Nusret Zorlutuna'nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”, *Çaba*, sayı 8, (Haziran 1967): 14.

büyüteç değil, bir küçülteç altına konulduğu” ifadesi bu türdendir. Asya’ya göre memlekette halkevleri, ocaklar, fikir ve kültür dernekleri, kadın kolları, kız okulları dururken böyle bir gecenin *Defne* dergisi tarafından yapılıyor olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir. Arif Nihat, jübile vesilesiyle Zorlutuna’nın hayatı, şahsiyeti ve edebî kimliği arasındaki sıkı bağı irdelemiş ve örnek bir Türk kadını, örnek bir insan, örnek bir öğretmen ve örnek bir imza olarak Halide Nusret’in önünde herkesin saygıyla eğildiğini belirtmiştir. Zira onun şairliğiyle edipliğini aile kadınlığından, öğretmenliğinden, anneliğinden, büyükanneliğinden, memleket çocuğu olma vasfından ayrı düşünmek imkânsızdır. Hayatı eserlerinin, eserleri de hayatının temizliğine, nezaketine, kibarlığına en büyük delillerden biridir. Jübilenin benzeri merasimlere örnek teşkil etmesi Asya’nın konuşmasındaki temennilerindendir.³²⁸⁵ Arif Nihat, Divan edebiyatı geleneğine uyarak Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yıldönümü için ebced hesabıyla bir de tarih düşürmüştür:

*“Şahsiyle, ahyâtiyle asâlet O dedim;
Nazmiyle ve nesriyle ziyâfet O dedim
San ’at yaşı doldurduğu yıl ellisini,
Tarih yazıp “Hâlîde Nusret O” dedim.”*³²⁸⁶

Jübilede gazeteci ve yazar, *Defne* dergisinin kurucularından Galip Erdem, Zorlutuna’dan iki şiir okumuştur. Halide Nusret’in eski öğrencilerinden İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisi Fevziye Abdullah Tansel, Zorlutuna’nın edebî kişiliği ve eserleri üzerinde uzun ve özlü bir hitabede bulunmuştur.³²⁸⁷ Jübileden öğrendiğimize göre Zorlutuna, 1929-1930’da İstanbul Kız Lisesi’nin sekizinci ve dokuzuncu sınıflarında Fevziye Abdullah’ın öğretmenliğini yapmıştır.³²⁸⁸ Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Semih Sergen, Halide Nusret’in şiirlerinden okurken Ankara Radyosu Neyzenlerinden Hayri Tümer ney üflemiş, halkevleri folklor ekibi de millî oyunlar sergilemiştir. Eski gazetecilerden Tarık Mümtaz

³²⁸⁵ Arif Nihat Asya’nın konuşma metninin tamamı için bkz. “Arif Nihat Asya’nın Konuşması”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 4-9.

³²⁸⁶ Arif Nihat, bu kıtanın ebced hesabını şöyle açıklamıştır: “*Vaktiyle her harfin sayı olarak da bir değeri vardı. Buna göre ‘Hâlîde’ 640, ‘Nusret’ 740 tutmakta; 7 eksik kalmaktadır. Bir ‘O’ ekledim; ‘Hâlîde Nusret O’ cümlesi 1387 etti. Tarihler, Hicret takvimi üzerine yazılır ve bu yıl, Hicret senesi olarak 1387’dir.*” Bkz. “Arif Nihat Asya’nın Konuşması”, 9.

³²⁸⁷ Fevziye Abdullah’ın Zorlutuna’nın hayatını ve edebiyat tarihindeki yerini eserleri üzerinden izah ettiği konuşması 3 tefrika halinde *Defne* dergisinin sonraki sayılarında neşredilmiştir. Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, “Halide Nusret Zorlutuna’nın Eserleri ve Edebî Şahsiyeti”, *Defne*, sayı 42-43-44, (Haziran-Temmuz-Ağustos 1967): 12-14; 6-8; 9-10.

³²⁸⁸ Fevziye Abdullah, Zorlutuna’nın öğretmenliğine dair izlenimlerini “*Talebeye yalnız bilgi vermekle yetinen bir hoca değildi, türlü yollara başvurarak ruhunuzun en mahrem köşelerine nüfuz etmek isterdi.*” şeklinde özetlemiştir. Bkz. “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”, *Hisar*, sayı 42, (Haziran 1967): 18-19.

Göztepe hatıralarını anlatmış ve verilen ara ile birlikte davetliler şairenin o gün piyasaya çıkan *Ellerim Bomboş*³²⁸⁹ isimli şiir kitabını imzalatmışlardır. Halide Nusret teşekkür ve duygularını ifade ettiği konuşmasında hissettiği ruh haletini hayatının hiçbir anında bu kadar içten yaşamadığından bahisle jübilesi hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kalemimi elli yıldan beri karınca kaderince milletimin hizmetinde, memleketimin hayrına kullanmaya çalıştım. Bunda ne dereceye kadar başarılı oldum bilemiyorum, amma memleket zararına tek cümle yazmamış olmanın inancı ve sevinci içindeyim. Allah’a şükrederim ve bütün genç meslektaşlarıma böyle bir kutsal huzur içinde böylesine mutlu ellinci yıldönümleri dilerim.”³²⁹⁰

Zorlutuna’nın konuşmasının ardından Asım Yücesoy Klasik Türk müziği icra etmiştir. Halûk Kurtoğlu’nun okuduğu şiir ve nesirlerden sonra şair Mustafa Şerif Onaran, Zorlutuna’nın hasta olarak yattığı Yüksek İhtisas Hastanesi’nde tedavisini yapan bir doktor olarak o günlere ait anılarını ve şairin hastanede yazdığı bir şiirini okumuştur. Son olarak şairenin iki torunu baba ve anneanneleri için kendilerinin yazdığı şiirleri okuduktan sonra jübile gecesi sona ermiştir.³²⁹¹ Sanat çevrelerinde yankı uyandıran jübilenin en acı tarafı matbuat tarafından, 36 yıl Milli Eğitim’e hizmet eden şaireye bakanlıkça bir tebrik yazılmaması veya bir demet çiçeğin çok görülmesi olmuştur.³²⁹²

Jübilede okunan Zorlutuna’ya ait *Fahrünnisa* adlı şiirde adı geçen kızın törende konuşma yapan Fevziye Abdullah olduğunu katılımcılara ifşa edilmiştir. Jübilesi yapılırken Zorlutuna 67 yaşındadır.³²⁹³

Ankara’daki kutlamadan sonra 11 Haziran Pazar günü İstanbul Moda’da Lozan Kulüp’te 80-90 kişilik seçkin bir davetlinin katıldığı toplantıda yine Halide Nusret’in 50. Sanat Yılı kutlanmıştır. Kür Yayınları sahibi İsmet Kür tarafından düzenlenen toplantının açış konuşmasını İffet Halim Oruz yapmıştır. Böylece tanıdıklarının, talebelerinin, sanatçı arkadaşlarının konuşmalarıyla küçük çaplı bir jübile programı icra edilmiştir.³²⁹⁴

Jübileler, şair ve yazarların genellikle yaşlılık dönemlerine rastladığı için bu merasimlerde samimi itiraflar da gün yüzüne çıkabilmektedir. Halide Nusret’in İstanbul’daki 50. Sanat

³²⁸⁹ Bkz. Halide Nusret Zorlutuna, *Ellerim Bomboş-Şiirler*, (İstanbul: Kür Yayınları, 1967), 120 s.

³²⁹⁰ “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 10.

³²⁹¹ Halide Nusret’in iki torunu tarafından yazılan ve jübilede okunan şiirler için bkz. Bânû Zorlutuna, “Babaannem”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 22; Elif Okçu, “Anneannem”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 22.

³²⁹² “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 10.

³²⁹³ “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”, *Çaba*, sayı 8, (Haziran 1967): 14.

³²⁹⁴ “İstanbul’daki Toplantı”, *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 11. Ayrıca bkz. Betül Coşkun, *Ümmü’l-Muharrirât Hâlide Nusret Zorlutuna*, (İstanbul: Kitabevi, 2011), 80-81.

Yılı jübilesinde kardeşi İsmet Kür, kürsüye gelerek şairenin büyük aşkı üstüne 48 yıl ara ile yazdığı iki şiirini okumak istemiş, bunun üzerine salonda büyük şaşkınlık ve hoşnutsuzluk havası esmiştir. Bunun muzip bir şaka olduğu ortaya çıkınca da İsmet Kür, önce şairenin 1919 yılında yazdığı “Geleyim mi Marmara?” başlıklı sonesini okumuştur. Bu şiiri o zamanın büyük şöhretleri olan Ahmet Haşim çok beğenmiş, gazeteyi kaptığı gibi Yakup Kadri’ye koşmuş ve “Şaka değil monşer, bak kız denizle konuşuyor!” cümlesini sarf etmiştir. Yakup Kadri de birkaç gün sonra “İki Âmanın Sözleri” adlı yazısını “Yeni doğan ruhların en susamış Halide Nusret Hanım’a” ithafı ile neşretmiştir. Yüzlerini o güne kadar hiç görmediği bu genç üstatların iltifatları, edebiyat âlemine henüz adımını atan genç şaireyi son derece duygulandırmıştır.³²⁹⁵ İsmet Kür’ün jübilede okuduğu diğer şiir ise şairenin Erdek’te yazdığı “Denize Destan” şiiridir. Jübilede ayrıca Behçet Kemal, 35 yıldan beri hep “Sanat ablam” dediği Halide Nusret hakkında bazı hatıralarını anlatmış ve şairin ellerini öperek yeni kitabı “Benden İçeri”yi sunmuştur. Şair Gültekin Samancı da konuşmasında Halide Nusret’in ömrü boyunca genç kıymetleri, gerçek bir abla, bir anne şefkatiyle teşvik ettiğini belirterek birkaç şiirini okumuştur. Tören sonunda yine Halide Nusret konuşmuş, 17 Mayıs’taki Ankara jübilesinden sonra İstanbul’da tertip edilen merasim hakkında mutluluğunu dile getirmiş ve iki şiirini okumuştur.³²⁹⁶

İhtifallerde olduğu gibi jübilelerdeki imkânlardan biri de tören vesilesiyle sanat yılını idrak eden şair ve yazara ithaf edilen şiirlerdir. 50. Sanat Yılı dolayısıyla Halide Nusret’e gönderilen çeşitli telgraflar arasında yakın arkadaşı Şükûfe Nihal’in bir beyti tebrik mahiyetinde yazılmıştır:

*“Seni tasvir edecek şi’ri gönüller yazsın,
Okyanuslar boşalıp dolsa da sen sığmazsın.”³²⁹⁷*

Hamit Macit Selekler’in 17 Mayıs 1967 tarihli “Halide Nusret Zorlutuna” başlıklı ithaf şiiri de jübile vesilesiyle kaleme alınan hatıra şiirlerindendir.³²⁹⁸ Bunun haricinde Rıza Ümit³²⁹⁹ ve Müberra İmrâl Önal³³⁰⁰ da Zorlutuna’ya birer şiir ithaf etmişlerdir. Jübile günü neşredilen ve gelen katılımcılara sunulan Halide Nusret’in *Ellerim Bomboş* adlı şiir

³²⁹⁵ Halide Nusret, daha sonra bu hatırayı *Bir Devrin Romanı*’nda kendisi de yazmıştır. Bkz. H. Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978), 146-148.

³²⁹⁶ “İstanbul’daki Toplantı”, 11.

³²⁹⁷ “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”, *Hisar*, sayı 42, (Haziran 1967): 19.

³²⁹⁸ Hâmit Macit Selekler, “Halide Nusret Zorlutuna”, *Çaba*, sayı 8, (Haziran 1967): 15.

³²⁹⁹ Rıza Ümit, “Aziz Hocam H.N. Zorlutuna’ya” (50. Sanat Yılında-Kendi Yetiştirdiği Bahçeden Bir Buket), *Defne*, sayı 43, (Temmuz 1967): 7.

³³⁰⁰ Müberra İmrâl Önal, “Halide Nusret Zorlutuna’ya Selâm”, *Defne*, sayı 45, (Eylül 1967): 13.

kitabının tahlilini ve şairenin Cumhuriyet şiirine getirdiği yenilikleri ise Şahinkaya Dil yapmıştır. Şahinkaya Dil'e göre bu jübile Halide Nusret'in sanatçı yönlerinin yine değerli sanatçıların diliyle topluma anlatılması ve sunulmasıdır. Çok yönlü olmak, bir sanatçı için son derece önemli bir vasıf iken “Çok yönlü olup da kendini sunamamak, sesini yarınki kuşaklara vardıramamak, yapıtlarındaki gerçek yankıyı sürdürememek, işte bunlar Zorlutuna'nın kişiliğinde yok”tur.³³⁰¹ Munis Faik Ozansoy da *Hisar* dergisinde 17 Mayıs 1967 tarihli tebrik mahiyetinde duygularını ifade eden “Üstad Şairemiz Halide Nusret Hanımefendi'ye” ithafıyla bir mektup neşretmiştir.³³⁰²

Jübilede yaşadığı heyecanı ve 50. Sanat Yılı'na dair duygularını Halide Nusret, *Defne* dergisinin 52. sayısında toplantıda etrafını saran çocukların yüzündeki heyecanı tema olarak işleyen “Bu Dünyanın Sahibi” başlıklı³³⁰³ şiiriyle dile getirmiştir. Şiirin altında “1967 Ankara” kaydı bulunmaktadır. Jübilesinin ilham ettiği, fakat bir yıl sonra neşredilen kısa şiir şöyledir:

*Çevremde gülüşüyor çocuklar,
Kız, erkek;
Boy boy, renk renk...
Bakışları parlak,
Alınları ak,
Elleri tertemiz toprak kokar.
Çevremde gülüşüyor çocuklar
Kötü duygulardan uzak.*

*Hep çocuklar olaydı bu dünyanın sahibi
Ne zevk olurdu yaşamak...*

Jübilesinin ardından Halide Nusret Zorlutuna, ömrünün 60 yılının hatıralarını, çocukluk, öğrencilik, öğretmenlik ve sanatta geçen yıllarını, bir yıl sonra *Defne* dergisinde neşretmeye başlamıştır ki jübilenin kültürel belleğe katkılarından biri de bu anıların ortaya çıkmasıdır. Hatıralarda tanınmış sanatçıların ve yazarların Halide Nusret'e mektupları, Vâlâ Nurettin, Nâzım Hikmet'in şairliği hakkındaki kanaatleri, Yahya Kemal'in dudaklarından düşürmediği yegâne hece şiiri (Git Bahar), Faruk Nafiz'le aralarındaki kavga gibi edebiyat tarihinin ilgi çekici meseleleri dergi sayfalarına aksetmiştir.³³⁰⁴

³³⁰¹ Yazının devamı ve tahlil için bkz. Şahinkaya Dil, “Ellerim Bomboş'un Getirdiği...”, *Defne*, sayı 43, (Temmuz 1967): 20-22.

³³⁰² “Ozansoy'un Mektubu”, *Hisar*, sayı 42, (Haziran 1967): 19.

³³⁰³ Halide Nusret Zorlutuna, “Bu Dünyanın Sahibi”, *Defne*, sayı 52, (Nisan 1968): 5.

³³⁰⁴ Tefrikanın ilk sayısı için bkz. Halide Nusret Zorlutuna, “Dört Mevsimden Yapraklar: Hatıralarım”, *Defne*, sayı 59, (Kasım 1968): 20-21.

19 Aralık 1974 tarihinde kurulan ve amacı “millî sanat değerlerimizi ortaya çıkarmak, yerli-yabancı çevrelerde tanıtmak ve korumak” olan Sanat Derneği’nin kurucuları arasında Ârif Nihat Asya, Mehmet Çınarlı, Bahattin Karakoç, Emine Işınsoy, Ahmet Ali Garip-Kafkaslı gibi sanatçılar ile birlikte Halide Nusret de yer almıştır.³³⁰⁵ 1975 yılının Birleşmiş Milletler tarafından “Kadın Yılı” olarak ilan edilmesi üzerine Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği tarafından Milli Kütüphane salonlarında kadın romancılarımızla ilgili bir sergi düzenlenmiş ve bir toplantı tertip edilmiştir. Bu toplantıda *Töre* ve *Ayşe* mecmualarının kurucusu, Mütareke ve Cumhuriyet devirlerinin şaire ve romancısı Halide Nusret Zorlutuna’ya “Ümmü’l-Muharrirât” (Kadın Yazarların Annesi) unvanı verilmiş, dönemin basınında ve radyoda bu konuya yer ayrılmıştır.³³⁰⁶

Kültür Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç’in ön ayak olmasıyla 22 Kasım 1976 günü saat 18.00’de Devlet Tiyatroları Yeni Sahne salonlarında Halide Nusret Zorlutuna’nın 75. yaşını kutlama töreni düzenlemiştir. Törende konuşan Kültür Bakanı Rıfki Danişman’ın altını çizdiği bir nokta vardır. Buna göre jübileye esas olan temel dayanak “milletinin gönlünde kalıcı olacak edebi ürünlere imza atmak ve ülkesine bu yolla hizmet etmiş olmak”tır. Halide Nusret Zorlutuna’nın Milli Eğitime hizmetlerine de değinen Kültür Bakanı’nın törenin düzenlenme gerekçesini izah eden sözleri şöyledir: “75 yaş, her insan için erişilebilir bir ömürdür. Ancak, önemli olan bu yılların değerlendirilmiş olmasıdır.”³³⁰⁷ Merasimde Kültür Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç ise Zorlutuna’nın millî şiirimizdeki yerini anlatırken onun memleketçi şiirlerinden örnekler veren duygulu bir konuşma yapmıştır. Daha sonra kürsüye gelen Yavuz Bülent Bâkiler, Halide Nusret’in hayat hikâyesini anlatmış, eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Devlet Tiyatro sanatçısı Semih Sergen de Zorlutuna’nın iki şiirini okumuştur. Ardından alkışlarla kürsüye gelen Halide Nusret, geceyi düzenleyenlere teşekkür ile “*Bir Milli Eğitimci olarak memlekete hizmet eden evlatlar yetiştirmeye çalıştım. Ben onlara bir ışık tuttum. Onlar bana bin ışık verdiler. Bu bakımdan 75 yıllık ömrümün en mutlu gecesini yaşıyorum.*” demiştir.

Halide Nusret, 75. yaşında bu hatıralarını kitap hâlinde neşretmiştir. Bkz. Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978), 288 s.

³³⁰⁵ Sanat Derneği’nin Başkanı şair Yavuz Bülent Bâkiler’dir. İkinci başkanlığını ise şair ve yazar İlhan Geçer üstlenmiştir. Umumi kâtip Tiyatro tenkitçisi Erdal Sargutan, muhasip Ressam ve Karikatürist Coşkun Karakaya, üyeler de Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Ahmet Bican Ercilasun, Sadık K. Tural’dan meydana gelmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Sanat Derneği Kuruldu”, *Hisar*, sayı 134 (209), (Şubat 1975): 2.

³³⁰⁶ Doç Dr. Sadık K. Tural, “Hayatı ve Eserleri ile Halide Nusret Zorlutuna”, *Töre*, sayı 158, (Temmuz 1984): 7; Gürel, *Hâlîde Nusret Zorlutuna*, 10; Coşkun, *Ümmü’l-Muharrirât Hâlîde Nusret Zorlutuna*, 83.

³³⁰⁷ “1976 Yılı Sanat Olayları”, *Türk Edebiyatı*, sayı 39, (Ocak 1977): 45-46; Tural, “Hayatı ve Eserleri ile Halide Nusret Zorlutuna”, 7.

Şairin edebî şahsiyeti üzerinde duran konuşmasında Mehmet Çınarlı, Zorlutuna'nın şiirlerinden örnekler vermiş, onun yaşayan Türkçeye gönül veren bir şair olduğunu dile getirmiştir. Şairenin şiirlerini 5 tema üzerinden değerlendiren Çınarlı, mistik şiirlerinde coşkun bir hava olduğunu, vatan ve Mehmetçik için yazdığı şiirlerinde ise milliyetçi bir tema bulunduğunu belirtmiştir. Çınarlı'ya göre memleket şiirlerinde lirik bir eda bulunan şair, insanlar için yazdığı şiirlerinde ise çeşitli duyguları dile getirmektedir. Son yıllarında “ölüm” teması şairin mısralarına bir yumuşaklık kazandırmıştır.

Banu Zorlutuna ve Muhittin Çolak, Zorlutuna'nın birer şiirini okuduktan sonra Senatör Ömer Naci Bozkurt hocası Halide Nusret'le ilgili hatıralarını anlatmıştır. Mualla Anıl ve Ayhan İnal'ın Halide Nusret için yazdıkları şiirlerini sunmalarından sonra programa bir müddet ara verilmiştir. Programın ikinci bölümünde Cemalettin Gülcan, Zorlutuna'nın “Benim Küçük Dostlarım” adlı eserinden bölümler sunmuştur. Erol Sayan'ın idaresindeki Ankara Türk Müziği Derneği Milli Kütüphane Korosu'nun konseri ile geç saatlere kadar devam eden geceyi Başbakan Yardımcısı Devlet Bakanı Alparslan Türkeş, Diyanet İşleri Başkanı Süleyman Ateş ve seçkin bir sanatçı ve konuk topluluğu takip etmiştir. Töreni Ahmet Yüzendağ yönetmiştir.³³⁰⁸

Yazarın torunu Ayşe Banû, 75. yılını dolduran Halide Nusret ile kurucusu olduğu *Töre* dergisinde bu münasebetle bir röportaj yapmıştır. Zorlutuna, milliyetçi fikir sistemi ile yabancı ideolojilerin kavga ettiği o günkü Türkiye'de sanatçıya düşen görevi ve poetikasını şöyle açıklamıştır:

“Bugünkü Türkiye’de sanatçının görevi, İslâm ahlâkını, Türk milliyetçiliğini, vatan aşkını ve insan sevgisini en kuvvetli, en güzel eserlerle dile getirmesi, gençliği bu yönde etkilemesidir.”³³⁰⁹

Halide Nusret Zorlutuna, jübile ve kutlama merasimleri açısından gerek şair arkadaşları ve gerekse öğretmen meslektaşları, hemcinsleri arasında şanslı sayılabilecek kişilerdendir. Doç. Dr. Sadık Kemal Tural, birçok yazarın bu anlamda ihmale uğradığını şöyle dile getirmiştir:

“Gerek resmî, gerek hususi kuruluşların yirminci yüzyılın bencilleşen dünyasında kadirşinaslığı ihmal eden tavrında hangi mazeretler bulunursa bulunsun, ömrünün sonuna yaklaşan insanları ihmal etmek hem ayıp hem günahdır. Zira bu insanlar milli birlik ve bütünlüğümüze hizmet eden insanlarsa, ayıp ve günah da büyür...”

³³⁰⁸ “Halide Nusret Zorlutuna'nın 75. Yaşını Kutlama Töreni”, *Hisar*, sayı 156 (231), (Aralık 1976): 2.

³³⁰⁹ Ayşe Banû, “75. Yılını Dolduran Halide Nusret Zorlutuna İle Bir Mülâkat”, *Töre* (Aylık Fikir ve Sanat dergisi), yıl 8, sayı 65, (Ekim 1976): 11.

Halide Nusret Zorlutuna, bu ihmalden nasibini almayan yazarlardandır. Yukarıda zikrettiğimiz kutlamalar haricinde kurucusu bulunduğu Türk Anneler Derneği de sosyal faaliyetlerinden dolayı Halide Nusret'i 1966'da "Yılın Annesi" seçmiştir.³³¹⁰ Yine aynı dernek tarafından 1983'te Anneler Günü münasebetiyle kendisine hediyeler takdim edilmiştir. 21 Mayıs 1983'te Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile Türk Basın Birliği tarafından İstanbul'da düzenlenen bir törende, Zorlutuna'ya "Basın mesleğinde 50 yıl şerefli hizmet eden" gazetecilere hizmet belgesi ve şeref plaketi verilmiştir. Halide Nusret'in dâhil olduğu 24 gazeteciye "Basın Mesleğinde 50 Yıl Şerefli Hizmet" belgesi ve plaketi layık görülmüştür.³³¹¹ Son yıllarında sürekli yaşlılıktan şikâyet eden Halide Nusret, 84 yaşında oğlu ve torunlarının arasında 10 Haziran 1984 günü vefat etmiş, 12 Haziran'da Hacı Bayram Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Ankara Asrî Mezarlığı'na defnedilmiştir.³³¹²

5.2.19. AHMET MUHİP DIRANAS'IN 40. YIL GECESİ (25 NİSAN 1966)

Bir Kadına başlıklı ilk şiiri "Heveskârlar Sütunu"nda 15 Eylül 1926'da aylık ilmî, edebî, iktisadî, fennî ve resimli dergi *Millî Mecmua*'da "Muhib Atalay"³³¹³ imzasıyla neşredilen Ahmet Muhip Dıranas için 40. Yıl Gecesi, Sanatsevenler Derneği tarafından 25 Nisan 1966 Pazartesi gecesi Ankara'da yapılmıştır. *Ocakbaşı Sohbetleri* adı altında edebî mahfil geleneğini yaşatan dernek ilk etkinliğini 11 Nisan 1966 Pazartesi gecesi, hikâyeci Ayhan Sarısmailoğlu için düzenlemiştir. Bu edebî sohbetlerde, ilk yazarlık deneyimlerini yaşayan genç edebiyatçılarla Ahmet Muhip Dıranas gibi tecrübeli yazarlar aynı masa etrafında yaşayan bir yazarı ve eserlerini kritik etmeyi bir gelenek hâline getirmişlerdir. Örneğin Ayhan Sarısmailoğlu için düzenlenen gecede yazarın *Hisar* dergisi yayınlarından çıkan *Baba Lüferle Balıkçı* adlı ilk eseri dolayısıyla düzenlenen geceyi Sunullah Arısoy yönetmiştir. Yazar, adına düzenlenen sohbette katılımcı edebiyatçı dostlarına hikâyeye görüşünü belirten etraflı bir konuşma yapmış ve seçilmiş hikâyelerinden üçünü okumuştur. Ardından söz alan Muhtar Körükçü, yazara çeşitli tavsiyelerde bulunmuş; "aşktan, sevgiden çok söz ettiğini, çevresini tanıması gerektiğini, gerçekçi olmasını" tavsiye

³³¹⁰ "Emine Işınso Annesini Anlattı", *Türk Edebiyatı*, sayı 129, (Temmuz 1984): 34.

³³¹¹ Tural, "Hayatı ve Eserleri ile Halide Nusret Zorlutuna", 7; Coşkun, a.g.e., 84; Gürel, a.g.e., 11.

³³¹² Coşkun, a.g.e., 85.

³³¹³ Mecmuanın son sayfasında yer alan şiirin altında "Ankara Lisesi'nden Muhib Atalay" imzası görülmektedir. Tarih kaydı da "Ankara, 10 Ağustos 1926"dır. Bkz. Muhib Atalay, "Bir Kadına", *Millî Mecmua*, cild 6, nr. 69, (15 Eylül 1926): 1124.

etmiştir. *Hisar* dergisi kurucularından ve Ayhan Sarıismailoğlu'nun hikâye yazmaya başladığı tarihten bu yana arkadaşı olan Fehmi Özçelik, Körükçü'nün yargısına ve öğütlerine karşı çıkarak Balzac'ın "*Gerçekçilik pazardaki sebze fiyatında değil, Öjeni Grande'nin kiminle evleneceğindedir.*" sözünden hareketle yazarın belli bir görüşü olduğunu, gerçekliğin mutlaka açlıktan ve sefaletten söz etmek olmadığını, bir hikâyenin kendi düzeni içinde sevgiyi de, aşkı da, insan sevgisini de iyi söyleyebilmesinin yeterli olduğunu belirtmiş ve Sarıismailoğlu'nu övmüştür. Son konuşmayı Munis Fâik Ozansoy yapmış ve Özçelik'in görüşlerini daha da genişleterek genç hikâyecinin değerini ortaya koymuştur.³³¹⁴

Ocakbaşı Sohbetleri kapsamında bir gece de Ahmet Muhip Dıranas için düzenlenmiştir. Sunullah Arısoy'un kısa bir konuşma ile açılışını gerçekleştirdiği Dıranas'ın 40. Yıl Gecesi'nde ilk sözü Muhtar Körükçü almıştır. Jübileler, duygusal yönü ağır basan edebî toplantılar olduğundan bu merasimlerde objektif tespitlerden çok sübjektif, romantik tahlil, hüküm ve yaklaşımların izleri göze çarpmaktadır. Örneğin söz konusu gecede Dıranas'ın kişiliği ve şiiri hakkında konuşan Muhtar Körükçü'nün şairi överken Dıranas'a kadar bütün Türk şiirini inkâra kalkışması tartışmalara neden olmuştur. Sohbetin sonunda söz alan Munis Fâik Ozansoy, Körükçü'nün bu yargısına katılmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Dıranas benim de beğendiğim güçlü şairlerimizden biridir. Hatta en çok sevdiklerimden. Bunu kendisi de bilir. Fakat Sayın Körükçü'nün Türk şiirinin Dıranas'la başladığı fikrine ben katılamayacağım. Hatta bizzat Ahmet Muhib'in de bu yargıyı kabul etmeyeceğini sanıyorum."³³¹⁵

Körükçü ve Ozansoy'un konuşmasından sonra Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Gülsen Alınçık, Olcay Poyraz, Haluk Kurcioğlu, Raik Alınçık ve şair Sunullah Arısoy, Dıranas'ın sevilen ve beğenilen şiirlerini okumuşlardır. Kendisine tahsil edilen özel gecede Ahmet Muhip, kendi şiir serüvenini anlatmış ve şiirlerinden birkaçını okumuştur. Jübilesi yapılan şairlerin, törenlerde yazarlık hayatlarına dair bilinmeyen yönlerini samimi bir şekilde itiraf etmeleri sıkça karşılaştığımız durumlardandır. Söz konusu jübilede Dıranas, Ankara Lisesi'nde okurken hocası Faruk Nafiz Çamlıbel'in bir şiir denemesini gördükten sonra "Sende iş yok, şiiri bırak!" dediğini, yine o zamanlar aynı lisede öğretmen olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ise bir iki şiirini gördükten sonra kendisini çok beğendiğini,

³³¹⁴ "Sanat Haberleri: Ocakbaşı Sohbetleri", *Hisar*, sayı 30, (Haziran 1966): 2.

³³¹⁵ "Sanat Haberleri: Ocakbaşı Sohbetleri", 2.

şairlik hevesine dair umut verdiğini, şiir yazması için teşviklerde bulunduğunu, hatta Baudelaire'nin Fransızca bir şiir kitabını armağan ettiğini ve kısa zamanda dost olduklarını ve bu dostluğun Tanpınar'ın ölümünde kadar sürüp gittiğini nakletmiştir. Dıranas'ın kendi özel gecesinde bir de tespiti vardır: “*Şaire göre sanatçı şunun, bunun hizmetinde değil, önce sanatın hizmetinde bulunmalı ve tamamen hür olmalıdır.*”³³¹⁶

Ahmet Muhip Dıranas'ın 40. Yıl Gecesi, dost mahfilinde yapılan dar kapsamlı ve özel bir organizasyondur. Jübilenin başka kaynaklarda zikredilmemesi bu tezimizin ispatı niteliğindedir. Bununla birlikte bu özel gecenin şairin sanatını tahlil bakımından verimli geçtiğini söylemek mümkündür. O dönemde hayatta olan ve şairin sanatını yakından bilen, takip eden şair dostlarının jübilede bulunmaması Dıranas adına talihsiz sayılacak noktalardandır.

5.2.20. ARİF NİHAT ASYA'NIN 50. SANAT YILI JÜBİLESİ (8 ŞUBAT 1969)

Arif Nihat Asya için jübile mahiyetinde düzenlenen ilk tören, 6 Kasım 1968 Çarşamba gecesi Nato-İş Sendikası, Türkİş salonunda yakın dostları tarafından tertip edilmiştir. Mehmet Çınarlı, Ayhan İnal, Mehmet Akif İnan bu özel gecede şairin şiirlerini okurken Arif Nihat Asya da kendi şiirlerinden ve nesirlerinden bir kısmını dinleyicilere sunmuştur.³³¹⁷

Halide Nusret Zorlutuna için 17 Mayıs 1967 Çarşamba günü bir jübile düzenleyen *Defne* dergisi, Adalet Partisi Kadın Kolları Genel Merkezi ile birlikte Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı için de bir jübile tertip etmiştir. Ankara'da yayınlanmakta olan dergi, 1960'ların sonunda ülkemizde sağ merkezli jübile organizasyonlarında öncü bir yayın organıdır. Jübile özel sayısında dergi kendisini “milli sanatın temsilcilerinden biri” olarak göstermiş, kapak da “*Millî San'atın Bayraklaşan Dev Kalemî Arif Nihat Asya: Millî Sanatta 50 Yıl*” edebî jargonuyla³³¹⁸ sunulmuştur.

Türk edebiyatı tarihindeki önemli şairlerden Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı jübilesi, 8 Şubat 1969 Cumartesi gecesi Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu'nda yapılmıştır. Saat 20.30'da başlayan ve kalabalık bir dinleyici grubunun izlediği jübilede sırasıyla Metin Nuri Samancı, Naime Tokgöz, şair Halide Nusret Zorlutuna, Milli

³³¹⁶ “Sanat Haberleri: Ocakbaşı Sohbetleri”, 2, 31.

³³¹⁷ “Arif Nihat Asya Gecesi”, *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.

³³¹⁸ Bkz. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 1.

Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşar Muavini yazar Mehmet Önder, Atatürk Ortaokulu Müdürü H. Fethi Gözler birer konuşma yaparak Arif Nihat Asya'nın edebî kişiliğini dile getirmişlerdir.³³¹⁹ Jübiledeki bu konuşmalar, şairi edebiyat tarihinde konumlandırma açısından önemlidir. Yaşarken bir edebiyatçıya değer atfetme çabalarının bir ürünü olan jübilelerde finansör veya destekçi olarak siyasi partilerden birinin bulunması, ihtifaller gibi jübilelerinin de bir ayağının siyasetle yakın temasta olduğunu göstermektedir. Bu açıdan edebiyat, her ne kadar bağımsız bir zeminde sanatın icra edilmesi anlamında gelse de içinde bulunduğu şartlardan tamamen uzak değildir. Yayın-neşriyat, tanıtım ve sponsorluk gibi birçok kriter, edebiyata dışarıdan müdahaleye kapı aralamaktadır. Dönemin siyasi hareketliliği de bu etkenlerden biridir. Sanatı her zaman ve zeminde koruması gereken devlet, bazen sanatçıya kol kanat germekte, bazen de eleme usulüyle de bazı yazarları konjektöre göre desteklemekte, bazılarını da saf dışı bırakmaktadır.³³²⁰ Yazarlar da çeşitli sebeplerle bir müddet sonra bu müdahaleyi mazur görmekte ve siyasal bir cepheye angaje olabilmektedir. Arif Nihat Asya'nın jübilesindeki destekçi A.P. Kadın Kolları'nı bu şekilde değerlendirmek gerekir. Ayrıca dergi jübileyi, Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertmen'in himayelerine almasını teklif etmiş, bakan da bunu kabul ederek konser salonunu jübile için dergiye tahsis etmiştir.³³²¹

Ârif Nihat Asya törende kürsüye gelerek konuşmasının ardından kendi şiirlerini de okumuştur. Jübile, bir kadirbilirlik organizasyonu olduğu kadar sevgi gösterme ve saygı izhar etme platformudur. Asya'nın konuşmasından sonra şairi seven dernekler, sendikalar, talebe teşekkülleri, şahıslar, müesseseler kendisine muhtelif hediyeler vermişlerdir. Ardından halk türküleri sanatçısı Neclâ Erol, saz arkadaşlarının eşliğinde bir program sunmuşlar, Aclan Sayılğan, Türkân Ateş, Sabahattin Çankaya, Ayhan İnal da şairin eserlerinden örnekler okumuşlardır. Arif Nihat Asya'nın kızı Fırat Argeşo da babasına dair

³³¹⁹ “Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Jübilesi”, *Çaba*, sayı 28, (Şubat 1969): 11; “Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 4.

³³²⁰ Devlet ve sanat ilişkisini ele alan Sabahattin Eyüboğlu'na göre bu yaklaşım yerine devlet, “mesenliği” varlıklı yurttaşlara bırakmalı, en büyük sanatçılara bile hak ettikleri saygıyı göstermek ve gerekirse millet adına rahatlık ve güvenliklerini sağlamakla kalmalıdır. Ancak bu yolu tutmakla “devlet, sanat ve dünya görüşleri değişik bütün sanatçıların saygısını kazanır, yalnız bu tutumu gösteren bir devletin kapısında sanatçılar birbirine düşüp köşe kapmaya bakmazlar; hak etmediklerini istemeye, piston aramaya kalkmazlar; ancak böylesi bir devlete gerek sanatçı, sahte sanatçılar gibi dilenci durumuna düşmekten korkmayarak yardımcı olabilir, hizmet dileğini söyleyebilir.” Bkz. Sabahattin Eyüboğlu, “Devlet ve Sanat”, *Yeni Ufuklar*, sayı 161, (Ekim 1965): 9-14.

³³²¹ “Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 4.

hatıra ve duygularını dile getirmiş, Necmettin Esin hocasını dinleyicilere anlatmıştır. Jübile Asım Yücesoy'un Na't-ı Şerif'iyle son bulmuştur.³³²²

Defne dergisinin jübile geleneğine kazandırdığı ritüellerden birisi de törende yapılan konuşmalara ve resimlere neşrettiği özel sayıda yer vererek merasimin basılı belgesini geleceğe miras bırakmasıdır. Dergi, jübile sayısında Arif Nihat Asya'nın ayrıntılı biyografisine de yer vermiştir ki bu özgeçmişten şairin hayatına dair bazı detaylar gün yüzüne çıkmıştır.³³²³ Şairin doğumunu ve babasının ölümünü bildiren dedesinin (Tevfik Hoca: İbrahim Tevfik Efendi) yazdığı mektup da bu özel sayıdaki önemli belgelerden biridir.³³²⁴

Defne dergisinin Arif Nihat Asya jübile özel sayısında Metin Nuri Samancı tarafından şaire sanatına, öğretmenlik hayatına/hatıralarına, yetiştirdiği talebelerine, ailesine, eserlerine ve edebi hayatına dair 10 soru sorulmuş ve bunların cevapları da neşredilmiştir. Bayrak şairine sorulan sorulardan biri “*Bayrak şiirini ne zaman ve hangi etki ile yazdınız. Bu şiirle ilgili hatıralarınızdan birkaçını anlatır mısınız?*” şeklindedir. Jübile intibalarını öğrenmek üzere kendisine yöneltilen “*50 yıldır san'atın içinde bulunan bir insan olarak, günümüz ve geleceğin sanatçılarına ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz.*” biçimindeki soruya ise şair, gençlere tavsiye niteliğinde doyurucu bilgiler vermiş, tavsiyelerde bulunmuştur. Arif Nihat Asya'ya göre “*Milli edebiyatın ilk şartı, milleti, milliyeti kabul etmek, bunlara karşı olmamaktır. Öteki vasıflar bu şarttan sonra gelmektedir. Dünyaya giden yol da milletten geçmektedir.*”³³²⁵

³³²² “Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Jübilesi”, *Çaba*, sayı 28, (Şubat 1969): 11; “Arif Nihat Asya'nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 4.

³³²³ *Defne* dergisindeki biyografisinden Mehmet Arif'in (Nihat Asya) 25 Kânunusâni 1319'da doğduğunu, Miladi karşılığı 7 Şubat 1904 olduğu halde nüfus kâğıdına doğum yılının 1320 olarak geçtiğini öğreniyoruz. Yedi günlük iken babasını kaybeden Arif Nihat Asya, annesinin evlenmesinden ve ninesinin ölümünden sonra Zafranbolu'nun “Yazı” köyünden eniştesi Mehmet Fevzi Efendi ile babasının ana bir kardeşi olan halası Gülfem Hanım tarafından himaye edilmiştir. Gülfem Hanım, dönemin Çatalca müftüsünün kızıdır... 1945 yılından itibaren 3 yıl kaldığı Adana'da bir süre Tarsus Amerikan Koleji'nde hocalık yapan Arif Nihat Asya, bu sıralarda ölmüş bildiği annesini bularak eşi ve kızıyla birlikte Filistin'de Akka şehrinde annesini görmeye gitmiştir. Dergide Arif Nihat Asya'nın annesinin resmi de verilmiştir. 1 Mart 1962'de emekli olan Arif Nihat Asya'nın o tarihte 4 çocuğu ve beş torunu bulunmaktaydı. Bkz. “Arif Nihat Asya Kimdir?”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 5-6.

³³²⁴ Çatalca'nın İncegiz Köyü'nden Esseyid İbrahim Tevfik tarafından İstanbul Kocamustafapaşa'da Meşeli Mescid yakınlarında Hünkarbeğendi Sokağı'nda kardeşi Tabak Recai'ye yazılan mektupta şairin ismine, ailesine dair ilginç bilgiler bulunmaktadır. Bkz. “Arif Nihat ASYA'nın Doğumunu ve Babasının Ölümünü Bildiren Dedesinin Yazdığı Mektup”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 7.

³³²⁵ Arif Nihat Asya, cevabında “En büyük sanatın hilkat olduğunu, ancak yaptıklarımızın hilkatin kopyası olmaması” gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca sanat, hilkat tarafından beğenilmelidir... Bkz. Metin Nuri Samancı, “Arif Nihat Asya'ya 10 Soru”, *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 8.

Arif Nihat Asya'nın "Ellinci Sanat Yılı Münasebetiyle" Halide Nusret Zorlutuna, şaire akrostiş bir şiir yazmıştır. Şiirde millî, dinî değerler ön plana çıkarken jübile geleneğine de yeni bir ritüel armağan edilmiştir. "Arif Nihat Asya'ya Akrostiş" başlıklı ve 8 Şubat 1969 tarihli şiir şöyledir:

*Allah onu ismiyle müsemma mı yaratmış,
Ruhu şiirlerinde yükselir kanad kanad.
İrfanı yüreklere hayat vermiş, nur katmış...
Feyiz ve ışık dolu; temiz, örnek bir hayat!
Nesillere yurt aşkı, bayrak aşkı o verdi:
İlahî bir meş'ale tarihimize "BAYRAK"
Her zaman yankılandı onda milletin derdi.
Ak elleri ellinci yılın gülünü derdi
Tertemiz bu "Elli Yıl" bir güneş kadar parlak!
Allah ilhamlar vermiş "Ney" in nağmelerinden
Sanki bülbüldür öter Mevlâna bahçesinde.
Yarınları müjdelere Erenlerin dilinden
Âlemler dile gelir Onun engin sesinde!³³²⁶*

Arif Nihat Asya'nın jübilesine katılamayıp telgraf gönderenler de *Defne* dergisinde zikredilmiştir. Bunlar arasında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ile birlikte Alpaslan Türkeş, Profesör Ali Nihad Tarlan dikkat çeken isimlerdir.³³²⁷ Dergide H. Fethi Gözler'in Arif Nihat Asya'nın eserlerini tahlil eden bir yazısı yayımlanmıştır. Bu makaleden jübile tarihinde şairin irili ufaklı 15 eseri olduğunu, ilk eserinin 1936'da Adana Türk Sözü Basımevi'nde neşredilen mensur şiir (artistik nesir) örneği olan "Âyetler" olduğunu öğreniyoruz. Gözler, jübile vesilesiyle Asya'nın o zamana kadarki eserleri ve sanatı hakkında muhtasar bilgiler de vermiştir.³³²⁸ Bu yönüyle Arif Nihat Asya jübilesi, siyasi destek yönü ve zengin ritüel pratikleri bakımından döneminde öne çıkan törenlerdendir. Şairin hayatına dair birçok noktayı aydınlatması bakımından da dikkate değerdir.

Arif Nihat Asya'nın cevapları için ayrıca bkz. "Arif Nihat Asya'dan 10 Cevap", *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 9-14.

³³²⁶ Halide Nusret Zorlutuna, "Arif Nihat Asya'ya Akrostiş: Ellinci Sanat Yılı Münasebetiyle", *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 10.

³³²⁷ Bkz. "Gelen Tebrik Telgrafları", *Defne* i, sayı 62, (Şubat 1969): 15.

³³²⁸ H. Fethi Gözler, "Arif Nihat Asya'nın Eserleri", *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 16-24.

5.2.21. NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞAİRLİĞİNİN 50. ve 75. DOĞUM YILI JÜBİLESİ

Şair, mücadele ve fikir adamı, tiyatro yazarı Necip Fazıl Kısakürek, 1975 yılında *Bâbüâli* adıyla basın hatıralarını yazmış, 12 Şubat'tan itibaren de *Milli Gazete*'de terfika ettirmiştir. Basın ve edebiyat dünyasında büyük yankılar uyandıran bu eser dışında şair için düzenlenen ilk jübile, "Fikir ve Şiir Hayatının 50. Yıldönümü"nde Millî Türk Talebe Birliği'nce 22 Kasım 1975 Cumartesi günü kurumun Cağaloğlu'ndaki Lokali'nde yapılmıştır.³³²⁹ Bu tören aynı zamanda şairin siyasî mücadelesinin 40. yılına denk gelmiştir. Millî Türk Talebe Birliği Genel Başkanı Rüştü Ecevit'in açış konuşmasıyla başlayan jübileye, şairin "*Böyle gözü kara bir bakana rastlamadım...*" dediği dönemin Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu, Devlet Bakanı Hasan Aksay, Ayhan Songar, Süleyman Yalçın, Sabahattin Zaim, Recep Doksat, Selçuk Özçelik ve Fethi Gemuhluoğlu gibi devrin seçkin simaları katılarak dikkat çekici konuşmalar yapmışlardır.³³³⁰ Gecede Abdullah Kars tarafından şairin "İbrahim Ethem" isimli eseri sahnelenmiştir.³³³¹

Birçok ilim ve fikir adamının Necip Fâzıl'ın hayatını ve mücadelesini hatıralarına dayanarak anlattığı jübilenin açış konuşmasında şairi gerçek sanat ve düşüncenin abidesi olarak vasıflandıran Rüştü Ecevit, "öğrenci hareketleri karşısında Müslüman gençliğin sessiz ve eylemsiz kalışına" temas ederek "İslam gençliğinin susmasının heybeti de büyüktür" demiştir. Törende sırasıyla devlet erkânı, ilim ve fikir adamlarının konuşmalarından sonra Necip Fâzıl'ın şiirleri okunmuştur. Coşkun alkışlarla teşekkür konuşması için kürsüye çıkan Necip Fâzıl, program dolayısıyla duygularına hâkim olamamış ve "*Mahcubum! Teşekkür ederim! Taşınmaz lûtufların yükü altındayım...*" diyerek sözlerine başlamıştır.³³³²

Necip Fazıl hitabesinde milliyetçi gençliğin omuzlarına "*belaların altında, önünde, içinde, karşısında asla yılmamak, yetinmemek, özür ve emeklilik tanımamak, ihtiyarlığa razı*

³³²⁹ Bazı kaynaklar jübile törenini 23 veya 24 Kasım olarak zikretmiştir [Suat Ak, *Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Sistem Karşısında Gerçek Muhalefet*, (İstanbul: Rasyo Yayınları, 2009), 262]. 22 Kasım için bkz. M. Orhan Okay, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), 21. Ayrıca bkz. M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), 7.

³³³⁰ Bkz. Karakılıç, a.g.e., 186-187. Tanık sıfatıyla Mehmet Gökalp'in tespiti için ayrıca bkz. Mehmet Gökalp, "Maverâdan Sesler Getiren Adam", *Türk Edebiyatı*, sayı 118, (Ağustos 1983): 42.

³³³¹ Muzaffer Doğan, "Necip Fazıl'ın Hayatı: Bir Asra Yakın Bir Ömrün Kronolojisi", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 158.

³³³² Necip Fazıl Kısakürek, *Hitâbeler*, (İstanbul: B.D. Yayınları, 1999), 248-249. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 188.

olmamak” gibi üç önemli vazife yüklerken³³³³ jübileyi de millî ve mukaddesatçı bir açıdan ele almıştır:

“Benim ellinci muharrirlik ve kırkinci mücadele yıldönümüm münasebetiyle çatısında, nihayet 15 yıldır, ay yıldızlı bayrakla tevhid sancağının yan yana dalgalanışına şahit olduğumuz 6 oktan dönme 6 sütunlu şu binada, su katılmamış mukaddesatçı ve milliyetçi Türk gençliğinin tertiplediği, verimini de naçiz şahsıma hediye ettiği merasim, vazife hikmeti bakımından üç cepheli bir tezahür belirtiyor...”³³³⁴

Necip Fazıl için ikinci jübile, 75. doğum yıldönümü münasebetiyle Kültür Bakanlığı’nın desteğiyle ve Ahmet Kabaklı’nın öncülüğünde Türk Edebiyatı Vakfı tarafından İstanbul Kültür Sarayı’nda, salonu dolduran büyük bir aydın kütlenin huzurunda 25 Mayıs 1980 Pazar günü düzenlenmiştir. Törende Kültür Bakanlığı adına Müsteşar Prof. Dr. Emin Bilgiç şaire bir plaket, 250 bin lira ve bir şehadetname takdim etmiştir. Türk Edebiyatı Vakfı da şaire “Sultânu’ş-Şuarâ” ünvanını verip bir plaket ve bir şehadetname ile ödüllendirmiştir.³³³⁵ Ahmet Kabaklı’nın açış konuşmasıyla başlayan törende Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy ve Kültür Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç de birer konuşma yapmışlardır. *Tercüman* gazetesi sahibi Kemal Ilıcak, Necip Fazıl’ın şimdiye kadar yayımlanmamış şiirlerini bir kitapta toplayacaklarını ve kitabın gelirinin de şaire bırakılacağını ilan etmiştir. Prof. Dr. Ayhan Songar, Prof. Dr. Süleyman Yalçın ve Prof. Dr. Recep Doksat da şairi çeşitli yönleriyle ele alan konuşmalar yapmışlardır. Necip Fazıl’ın şiirlerinden örneklerin sunulduğu, tiyatro eserlerinden bazı bölümlerin oynandığı ve bestelenmiş bir şiirinin de seslendirildiği törende Necip Fazıl da bir konuşma yapıp sevdiği bir şiirini okumuştur.³³³⁶

Jübilenin detayları Necip Fazıl’a yapılan merasim dolayısıyla neşredilen *Türk Edebiyatı* dergisinin 81. özel sayısında (Mayıs 1980) yer almaktadır. Bu sayı Bekir Oğuzbaşaran’a göre Necip Fazıl için hazırlanan ilk özel sayıdır.³³³⁷ Jübilenin amacını “Necip Fazıl Olayı” başlıklı sunuş yazısında Ahmet Kabaklı, “Sezar’ı hakkı Sezar’a verilir!” özdeyişiyle bir “hak teslimi merasimi” olarak açıklamıştır. Kabaklı’ya göre “Vakıf tarafından değerli

³³³³ Kısakürek, *Hitâbeler*, 249-250.

³³³⁴ Necip Fazıl’ın *Hitâbeler* kitabında “Jübile” üst başlığı ve “1975 Jübile Töreni” alt başlığıyla neşredilen şairin konuşmasının tamamı için bkz. Kısakürek, *Hitâbeler*, 248-250. Ayrıca metin ve değerlendirme için bkz. Karakılıç, a.g.e., 189-190, 201-203.

³³³⁵ Kültür Bakanlığı Armağanı ile *Sultanü’ş-Şuarâ* beratının verilmesine dair bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 32.

³³³⁶ “Necip Fazıl Olayı”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 1-2; “Necip Fazıl’a Sultanü’ş-Şuara Ünvanı Verildi”, *Hisar*, sayı 272, (Temmuz 1980): 35. Ayrıntılar için ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 193-196.

³³³⁷ Bekir Oğuzbaşaran, Kayseri merkezli çıkan aylık sanat ve edebiyat mecmuası *Küçük Dergi*’de Necip Fazıl için düzenlenen jübileyi ve törendeki konuşmaları ayrı ayrı tahlil etmiştir. Bkz. Bekir Oğuzbaşaran, “Necip Fazıl Gerçeği”, *Küçük Dergi*, sayı 16, (Eylül 1980): 5-8.

Üstad'ın başına manevî *Sultanü's-Şuarâ* (şairler sultanı) tacı konulmuş, böylece Necip Fazıl Kısakürek'in '*Bugün yaşayan en büyük Türk şairi*' olduğu tescil edilmiştir.³³³⁸ Üç saat süren bu edebî ziyafette devlet, basın, üniversite ve sanat âleminin seçkinleri bu tespiti alkışlamış, vakfa gönderilen yüzlerce telgraf ve telefonla Necip Fazıl'ın bu yeni ünvanı ve yeniden ihya edilen *Sultanü's-Şuarâ* geleneği tebrik edilmiştir.³³³⁹ Türk Edebiyat Vakfı adına Mütevelli Heyeti Başkanı Ahmet Kabaklı, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu ile Prof. Dr. Emin Bilgiç'in imzaladığı *Sultanü's-Şuarâ* beratı da dergiye konulmuştur.³³⁴⁰

1980 yılı 25 Mayıs'ında Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü de Necip Fazıl Kısakürek'e verilmiş, karar Kültür Bakanı Tevfik Koraltan tarafından oluşturulan özel bir kurulca alınmıştır.³³⁴¹ Bakanlık ve Vakıf armağanları verilirken Necip Fazıl, "*Virânede sultanlık! Şimdilik bu virânenin temizleyicisi olalım da sıra sultanlığa gelsin!..*" nüktesini dile getirmiştir.³³⁴²

Jübile konuşmalarını daha sonra *Sultanü's-Şuarâ Necip Fazıl* (1995) kitabında "Sultanü's-Şuarâ Töreni" başlığıyla neşreden Ahmet Kabaklı, hitabesinde vakfın "kültür hayatına büyük ufuklar açan" sohbet gibi bazı millî ve aydınlık töreleri ihya etme misyonuna dikkat çekmiş, buna ek olarak bir de *Sultanü's-Şuarâ*'lık geleneğini bu jübile ile tekrar aktüel zamana aşıladıklarını söylemiştir.³³⁴³ Kabaklı'ya göre Cahiliye devrinde Araplarda, Roma'da, eski Grek'te ve Osmanlı'da en seçkin şaire tac giydirme geleneği 20. asırda ilk defa layık olan bir şaire giydirilmiştir. Kabaklı, bu geleneğe destek veren devlet adamlarına teşekkür ederken şairin *Aynalar Yolumu Kesti* şiirinden bölümler okumuştur.³³⁴⁴

Devleti temsilen törene iştirak eden Millî Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy kısa konuşmasında Necip Fazıl'ın Türk edebiyatındaki yerine ve önemine işaret etmiştir.³³⁴⁵ Kültür Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç de Kabaklı gibi millî töreye ait güzel âdetlerin ihyasına değinmiş, Necip Fazıl'ı "Türk tefekkür hayatına şahsiyetini koyan insan", "son

³³³⁸ "Necip Fazıl Olayı", 1.

³³³⁹ "Necip Fazıl Olayı", 1.

³³⁴⁰ Bkz. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 3.

³³⁴¹ "1980 Yılı Edebiyat Takvimi", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 38.

³³⁴² Doğan, "Necip Fazıl'ın Hayatı: Bir Asra Yakın Bir Ömrün Kronolojisi", 159-160.

³³⁴³ Ahmet Kabaklı, "Sultanü's-Şuarâ", *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 4-5. Ayrıca bkz. Ahmet Kabaklı, *Sultanü's-Şuarâ Necip Fazıl*, (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 1995), 55.

³³⁴⁴ Ahmet Kabaklı, "Sultanü's-Şuarâ", *Türk Edebiyatı*, 5; Ahmet Kabaklı, *Sultanü's-Şuarâ Necip Fazıl*, 55-56.

³³⁴⁵ Orhan Cemal Fersoy, "En Büyük Şair", *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 6; Kabaklı, *Sultanü's-Şuarâ Necip Fazıl*, 57.

elli altmış yıllık hayatımızın tefekkür dalında renkli şahsiyeti, tesiri asla silinmeyecek olan bir mütefekkir” olarak tebrik etmiştir.³³⁴⁶

Ayhan Songar, jübile hitabesinde şairin psiko-biyografisine ışık tutmuş, “baştan beri zirvesinde oturduğu bu seviyede safha safha, kademe kademe daha da ulvileştiğini” ileri sürmüştür. Bu iddialarına Necip Fazıl’ın şiirlerinden örnekler veren Songar’ın şair hakkındaki hükmü ve jübileye dair kanaatleri şöyledir:

“Necip Fazıl Kısakürek, son devrin en büyük şairidir. Türk dilini en güzel kullanan, dilde, ifadede mücerredin zirvesine varabilen kişidir. Günlük hayatın sahte pırıltıları ile doymayan, asla tatmin olmayan ruhu onu gerçeği, hakiki manayı arama gayreti içinde asırlar sonrasında seslendirebilmiştir. Biz bugün fani Necip Fazıl’ı bu ebedi şahsiyetiyle anmak için toplandık. Bu toplulukla ona bir milletin saygılarını, sevgilerini takdim etmek istedik...”³³⁴⁷

Prof. Süleyman Yalçın, konuşmasına Necip Fazıl gibi bir dehayı millete lütfeden, onu tanıma, yakını dava arkadaşı olma kaderini kendisine nasip eden Allah’a şükrederek başlamıştır. Genç bir üniversite öğrencisi olarak 1946 baharından beri tanıştığı şairle 35 senelik dostluğun serencamını anlatan Yalçın, Necip Fazıl’ın 3 hususiyetine dikkat çekmiştir. Birincisi şairi bir hekim gözüyle tahlil ederek onun bilinen insan bedeni yapısının ve kabiliyetinin çok ötesinde bir bünyeye sahip olduğunu ileri sürmüştür. İkinci yönü ise onun nadir bir sanatkâr oluşudur. Yalçın’a göre sanat “Bedîi duygu ve yüksek düşünceleri muvazeneli bir terkip için de ifade etmek” ise o, edebî sanatların her kolunda erişilmesi güç doruklara varan bir büyük sanatkârdır. Üçüncüsü ise herhangi bir sanatkâr sanatın sadece bir kolunda ihtisas sahibi iken Necip Fazıl’ın edebiyatın her sahasında birbirinden güzel ve bol eserler vermesidir. O, her konuyu şiirleştirerek büyük mütefekkir, ideoloji, dava ve çile adamı olduğunu ispat etmiştir.³³⁴⁸ Prof. Dr. Recep Doksat, bir Anadolu insanı olarak çocukluk, delikanlılık dönemlerinde manevi iklimlerden nasıl mahrum kaldığını, Necip Fazıl’ın eserleri ve şahsiyeti sayesinde “Tevhid’e bağlılığının” nasıl arttığını örneklerle anlamıştır.³³⁴⁹

Türk Edebiyatı dergisinin özel sayısındaki neşriyattan jübilede ayrıca şairin tiyatro eserlerinden bazı bölümlerin sahnede canlandırıldığını öğreniyoruz. Buna göre *Tohum*

³³⁴⁶ Prof. Dr. Emin Bilgiç, “Sanat, Kültür ve Necip Fazıl”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 7; Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 58-59.

³³⁴⁷ Prof. Dr. Ayhan Songar, “Necip Fazıl”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 10-12. Konuşmanın tamamı için bkz. Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 60-65.

³³⁴⁸ Prof. Süleyman Yalçın, “Necip Fazıl”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 14-16; Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 66-70.

³³⁴⁹ Prof. Dr. Recep Doksat, “Necip Fazıl”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 18-21; Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 71-79.

piyesinden “Makine ve Ruhçuluk” Yalçın Turgut tarafından sahnelenirken³³⁵⁰, *Bir Adam Yaratmak* piyesindeki “Ölüm Tiradı” da Hüseyin Koncagül tarafından canlandırılmıştır.³³⁵¹ Bunların haricinde jübilede Üstün İnanç Çile şiirini³³⁵², Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu *Kaldırımlar* şiirini³³⁵³, Mustafa Çabad Ben şiirini³³⁵⁴, Hayri Adalı *Sakarya Türküsü*’nü³³⁵⁵ inşad etmişlerdir. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı*’ndan törene ait bir detay daha gün yüzüne çıkmaktadır. Diğer kaynakların aksine jübilede şairin 8 yaşındaki torunu Emrah Kısakürek’in de dedesinin “Aç Kapıyı” şiirini okuduğunu bu yıllık zikretmektedir.³³⁵⁶

Necip Fazıl’ın jübiledeki konuşmasına *Türk Edebiyatı* dergisi “Güneşin Doğmasına Yakın!..” başlığını koyarken bu nutuk şairin *Hitâbeler* kitabında “Sultan-ûş Şuerâ” başlığıyla yer almıştır.³³⁵⁷ Şair, konuşmasına “hâlâ sanat ve edebiyat cazibesi duymakta devam eden aydınlar topluluğunu” selamlayarak başlamıştır. Edebiyatı, “letres” yani harf kelime, cümle, yazı dili ve bu vasıtalarla bağlı bütün saf ilimleri ifade eden “mücerret idrak şubelerinin umumi çerçevesi” şeklinde tarif eden şair, Türk edebiyatının geçirdiği safhaları Yunus Emre, Fuzûlî, Nefî, Nedim ve Şeyh Galib üzerinden genel olarak tahlil etmiştir. Dönemin Türkiye’indeki sosyal, iktisadi ve ekonomik parametreleri de uzun konuşmasında ele alan Necip Fazıl, şairin topluma karşı sorumluluğuna şu sözlerle değinmiştir:

“Şair, Allah’ın bahsettiği nisbette gelecekte sesler alan nazik bir antendir. Bu bakımdan avan-gard dedikleri öncü ve arayıcı sanat adamı, rüyasındaki ideal devlet ve hükümet dururken mevcut ve eskimiş bulunandan asla zevk almaz ve ondan hakkın takdir edilmesini beklemesiz. O, daimi bir isyan hâlinindedir ve ideal hayatı arama cehdinde...”³³⁵⁸

Törene katılanlardan Sevinç Çokum da jübileyi dergide tahlil etmiştir. Merasimi, kendisine “Şairler Sultanı” unvanı verilen Necip Fazıl’ın taç giydirilme töreni değil, “derinlerde bir şah inci olarak” başlara tac olduğu tören şeklinde nitelendiren Çokum, 25 Mayıs 1980

³³⁵⁰ Bkz. “Necip Fazıl Kısakürek’in TOHUM Piyesinden”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 13.

³³⁵¹ Bkz. “*Bir Adam Yaratmak*’tan”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 22-23.

³³⁵² Bkz. “Çile”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 8.

³³⁵³ Bkz. “Kaldırımlar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 17.

³³⁵⁴ Bkz. “Ben”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 24.

³³⁵⁵ Bkz. “Sakarya Türküsü”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 30-31.

Karakılıç çalışmasında piyeslerin sahnelenmesine ve şiirlerin okunmasına dair detaylardan bahsetmemiştir.

³³⁵⁶ Doğan, “Necip Fazıl’ın Hayatı: Bir Asra Yakın Bir Ömrün Kronolojisi”, 159.

³³⁵⁷ Necip Fazıl hitabesinin sonunda Shakespeare’in en güzel aşk serenatlarından biri olan “Romeo ve Jülyet”te sabaha kadar Jülyet’in penceresinin dibinde kendisine dalan “divâne âşık” Romeo’ya söylediği “O kadar geç ki erken kabuk edebiliriz!” sözünden ilhamla “GÜNEŞİN DOĞMASINA YAKIN VAKİT ERKENDİR!” cümlesini kullanmıştır. Kitapta yer alan konuşmanın tamamı için bkz. Kısakürek, *Hitâbeler*, 241-247.

³³⁵⁸ Konuşmanın tamamı için bkz. Necip Fazıl Kısakürek, “Güneşin Doğmasına Yakın!”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 25-29; Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 46-52. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 196-200.

gecesinin ruhuna akseden kıymetini irdelemiştir. Politik eleştiri vurgusu da bululan yazısını şu tespitlerle noktalamıştır:

“25 Mayıs 1980 Pazar gecesı doğumunun 75. yıldönümünde Kültür Bakanlığı’nın desteğıyle Türk Edebiyatı Vakfı, Necip Fazıl Kısakürek’i Şairler Sultanı ilan etti. Türküm, Müslümanım diyen milyonlarca insan da böyle olmasını istiyordu. Evet... Biz soysuzlaşmayı, cehaleti, töremize, dilimize, dinimize düşmanlığı, esareti, uşaklığı, zulmü ve küfrü değil, gerçek bir Türk sanatkârını ve mütefekkirini başımıza taç ettik. Kutlu olsun!..”³³⁵⁹

Necip Fazıl’ın jübilesi matbuatta geniş yankı uyandırmıştır. Töreni Ahmet Kabaklı, *Tercüman* gazetesinde (28 Mayıs 1980), Taha Akyol *Hergün* gazetesinde (28 Mayıs 1980), Tahir Kutsi Makal *Orta Doğu* gazetesinde (3 Haziran 1980), Muhittin Nalbantoğlu yine *Hergün* gazetesinde, A. Gaffar Taşkın *Yeni Devir* gazetesinde (31 Mayıs 1980), M. Ş. Eygi *Büyük Gazete*’de (4 Haziran 1980) tahlil etmiş, *Türk Edebiyatı* dergisi de özel sayısında bunları neşretmiştir.³³⁶⁰

Necip Fazıl, 3 yıl önce kendisine 25 Mayıs 1980 günü Türk Edebiyatı Vakfı tarafından verilen Sultanü’ş-Şuarâ (yaşayan en büyük Türk şairi) ödülünün verildiğı bir 25 Mayıs günü son yolculuğuna çıkmıştır.³³⁶¹ Necip Fazıl’a vefatından 4 gün önce 21 Mayıs 1983 Cumartesi günü Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından “Meslekte Elli Yılını Dolduran Gazeteciler”den biri olduğu ve basın mesleğinde 50. yılını doldurduğu için bir şilt/plaket verilmiştir.³³⁶² Görkemli bu kutlama törenine katılamayan şair, 25 Mayıs 1983 Çarşamba günü vefat etmiştir.³³⁶³ Çile, mücadele, şiir, aksiyon ve heyecan dolu bir ömrün son günlerinde Necip Fazıl’ın yaşarken aldığı son ödül de bu plaket olmuştur.

³³⁵⁹ Sevinç Çokum, “Bir Törenin Ardından: Enel-Hak”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 33-34.

³³⁶⁰ Bkz. “Sultanü’ş-Şuarâ Töreni’nin Basındaki Akisleri”, *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 35-40. Metinler için ayrıca bkz. Kabaklı, *Sultanü’ş-Şuarâ Necip Fazıl*, 80-96.

³³⁶¹ Ahmet Kabaklı bu rastlantıyı 27 Mayıs 1983’te *Tercüman* gazetesindeki köşesinde “dünyadaki garip tesadüfler, kerametlerden” biri olarak değerlendirmiştir. İktibas metin için bkz. Ahmet Kabaklı, “Hece Taşları”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 586-587.

³³⁶² Haberin detayı için bkz. “50 Yıllık Gazetecilere Plaket Verildi”, *Cumhuriyet*, nr. 21097, (22 Mayıs 1983): 11.

³³⁶³ “Necip Fazıl Kısakürek Öldü”, *Cumhuriyet*, nr. 21101, (26 Mayıs 1983): 1, 11.

5.2.22. TARIK BUĞRA’NIN 75. YAŞ JÜBİLESİ (30 OCAK 1993)

Türk edebiyatında roman hikâye ve tiyatrolarıyla tanınan Tarık Buğra (1918-1994), 1978 yılında “Küçük Ağa’daki oluşumun beşinci perdesi, bir trajedinin değilse bile, bazı trajik kaderlerin Türkiye’yi derinden ilgilendiren hikâyesi” şeklinde nitelendirdiği *Firavun İmanı* kitabıyla Türkiye Millî Kültür Vakfı Edebiyat Armağanı’nı kazanmıştır. Buğra, *Hisar* dergisinde bu münasebetle yapılan röportajda bir ödülle takdir edilmeyi şöyle açıklamıştır:

“Sanata, sanatçıya ve kültüre katkı bakımından *ödü*’ler, genç yetenekleri özendirdiği için... sanatçılara şevk verdiği için... en önemlisi de konuya ve konuyu değerli örneklerine ilgi çektiği, yeni ilgiler kazandırdığı için yararlıdır.”³³⁶⁴

Yukarıdaki cümleler, Tarık Buğra’nın edebiyatta ödül meselesine bakışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Tarık Buğra, 60. yaş kutlamasında ise yazarlığı kafasına koyduğu zaman on yedisinde bir liseli olduğunu söylemiştir. Kendisini yazar saymaya başladığı dönemi ise kırkıncıdan sonrası şeklinde nitelendirmiştir.³³⁶⁵

Tarık Buğra için 75. yaş kutlaması ilk defa, Türkiye Yazarlar Birliği’nin 15. yıl kutlamaları³³⁶⁶ çerçevesinde Aralık 1992’de gündeme gelmiştir. TYB, 1993 yılı Ocak ayından itibaren çeşitli faaliyetlerle 15. yılını kutlarken Türk edebiyatının yaşayan en büyük yazarlarından biri kabul ettiği Tarık Buğra’ya açılış faaliyetini adamasını kamuoyuna şöyle ilan etmiştir:

“Kültürümüzün yoğurucusu, nesilden nesile intikal etmesinde köprü işlevini gören sanatçılarımızı aramızdan ayırdıktan sonra hamaset ve gözyaşları ile anmaktan öte, o kıymetleri yaşarken hatırlamak, eserlerini inceleyip araştırmak, bu konuda çalışanları teşvik etmek esas alındığında ülkemizde hemen hemen ilk defa yapılan anlamlı bir çalışma olacağını kabul ediyoruz. Edebiyatın hemen he sahasında eserler veren Tarık Buğra üzerine çalışan araştırmacı ve akademisyenlerin katılacağı bir dizi oturumla edebiyatseverlerin ve kültür dünyamızın huzuruna çıkılacak...”³³⁶⁷

³³⁶⁴ Mustafa İsen, “Tarık Buğra ile Bir Konuşma”, *Hisar*, sayı 173 (248), (Mayıs 1978): 20-22.

³³⁶⁵ Tarık Buğra 60. yaşı dolayısıyla Aziz Nesin’e gönderdiği “Çamsakızı” başlıklı yazısında 60. yaşını şu sözlerle anlatmıştır: “Altmış yaş olaydır... mutluluktur; ama -aynı zamanda- insanın değişmez... değiştirilemez ve değiştirilememiş tek kesin gerçeği, son’u daha özel bir önemseyişle düşünme dönemine girer... sanıyorum; çünkü, en azından, değerli dost Aziz Nesin’in yaşımı hatırlatışından beri, bu bende böyle oldu.” Röportajın tamamı için bkz. Tarık Buğra, “Çamsakızı”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 769-772.

³³⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. “TYB 15. Kuruluş Yılına Hazırlanıyor”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 30, (Ekim 1992): 1.

³³⁶⁷ “TYB’nin 15. Yılı Kutlamaları Açılış Toplantısı: Tarık Buğra ile 75 Yıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 32, (Aralık 1992): 1.

Açıklamada geçen “ilk defa” vurgusu yanlış olmakla birlikte duyuruda Ankara’da yapılacak program, oturumun konu başlıkları konuşmacılarıyla birlikte açıklanmıştır.³³⁶⁸ Kutlamalara yaşayan büyük bir yazarla başlanmasıyla “Bütün değerlerimiz, büyüklerimiz geçmiştedir!” görüşüne karşı yaşayan değerlerin ön plana çıkarılması düşünülmüştür. Bunun için sembol isim olarak 75 yıllık ömrünün büyük bir kısmını kalemiyle kültürümüzün hizmetine vermiş olan Tarık Buğra seçilmiştir.³³⁶⁹

Bir “Yazarlar” kurumu ile yaşayan büyük bir yazarın adının yan yana gelmesi konusunda yapılan teklifi Tarık Buğra isabetli bulunca TYB, “Türkiye’de ilk defa bir yaşayan değeri, sağlığında geniş kapsamlı bir toplantının konusu” yapmıştır. TYB, 15. yıl kutlamalarının açılış toplantısını Tarık Buğra’ya adadığını kültürel ve edebî kamuoyuna şöyle ilan etmiştir:

“Türkiye Yazarlar Birliği, 15. kuruluş yılı açılış faaliyetini Türk edebiyatının en büyük yazarlarından Tarık Buğra’ya adadı. Sanatın ve sanatçının toplumda hak ettiği yeri alabilmesi için geleneğin aksine nadir yetişen değerlere vefat etmeden sahip çıkmayı tercih eden TYB, bu anlamlı açılışla misyonunu bir kez daha vurgulamış oldu.”³³⁷⁰

30 Ocak 1993 günü saat 10.30’da Ankara Milli Kütüphane Konferans Salonu’nda yapılan toplantının sunuculuğunu Dr. Lütfü Şehsuvaroğlu yaparken açılış konuşmasında TYB Başkanı D. Mehmet Doğan, kurumun kısa tarihçesi yanında o güne kadar yapılan çalışmaları özetlemiştir. Jübilenin önemine dair Doğan, Tarık Buğra üzerinden milli kimliğin inşasında değerleri tanımanın ve tanıtmanın lüzumuna şu sözlerle işaret etmiştir:

“Değerlerimiz hep geçmiştedir anlayışı, bizi müzeye götürür. Müzeler, milletlerin değerlerinin bir sergisidir. Oysa hayat dışarıda devam ediyor ve günümüzde yaşayan değerlerimiz vardır. Ve günümüzü bu değerlerle anlamak durumundayız. Tarık Buğra, yaşayan bir değerimizdir. Gelecek nesiller, bu değerleri tanımak zorunda. O, kültürel derinliğimizin temsilcisi. Onun eserlerinde sanatçı sezgisiyle vardığı sonuçlar, bugün çoğu ilim adamlarının varacağı sonuçlardır... İlk defa Kurtuluş Savaşı’nın insanî boyutunu o ele almıştır...”³³⁷¹

D. Mehmet Doğan’ın jübiledaki konuşma metni, TYB Kültür ve Sanat Bülteni’nde “Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra” üst başlığıyla neşredilmiştir.³³⁷² Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun, jübileyi bir “kadirbilirlik” şeklinde nitelendirirken devlet adına bu tür faaliyetlerinin yaygınlaşmasını “Biz devlet adamlarının çabası, daha çok kamu kesimi

³³⁶⁸ Bkz. “TYB’nin 15. Yılı Kutlamaları Açılış Toplantısı: Tarık Buğra ile 75 Yıl”, 1, 15.

³³⁶⁹ “Tarık Buğra yahut Yazarın Ölümü”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Mart-Nisan 1994): 5.

³³⁷⁰ “Tarık Buğra yahut Yazarın Ölümü”, 5.

³³⁷¹ Necati Sungur, “Tarık Buğra ile 75 Yıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 2.

³³⁷² Bkz. D. Mehmet Doğan, “Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 1, 15. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 92-94.

içindir; oysa sanat adamlarının yaptığı, milletlerin geçmişten bugüne taşınan kültür ve sanat hayatının meşalesini taşımaktadır. Buğra'nın roman kahramanları, çağdaş Türkiye'nin temsilcileridir..." cümlesiyle izah etmiştir. Törende bakan, TYB'nin edebiyatımıza katkılarından dolayı Tarık Buğra'ya sunmak üzere hazırladığı şilti yazara vermiştir.³³⁷³ Bu özel merasimde sırasıyla Hak-İş Konfederasyonu Başkanı Necati Çelik bir konuşma yaparken "Tarık Buğra'nın Dostları" bölümünde Gültekin Sâmanoğlu ve Mehmet Çınarlı yazar ile olan dostluklarına dair anılarını paylaşmışlardır.³³⁷⁴ Jübilede "Çağdaş Edebiyatımız ve Tarık Buğra" (Beşir Ayvazoğlu, Yard. Doç. Dr. Ramazan Kaplan), "Türk Tiyatro ve Sinemasında Tarık Buğra" (Prof. Dr. Bozkurt Kuruç, Yücel Çakmaklı) ve "Tarih, Tarihî Roman ve Tarık Buğra" (Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız, Dr. Kemal Kahraman, Dr. Ali Birinci) başlıkları altında on bilim ve fikir adamı ile sanatçı tebliğ sunmuş, görüşlerini açıklamışlardır.³³⁷⁵

Jübile, Tarık Buğra'nın 75 yıllık ömrünün yarım asırlık yazarlık serüvenini, ortaya koyduğu eserlerin kültür ve edebiyatımıza katkısını irdemeyi amaç edinmiştir. Yazara dair tahlillerde "edebiyatın her dalında kalem oynatan ustalıklı bir yazar, yazdıkları türünün en seviyeli örneklerini teşkil eden bir hikâyeci, romancı, eleştirmen, denemeci, gazeteci, oyun yazarı ve senarist" olduğu vurgulanmıştır. Bayram Bilge Tokel, sanatçının, yazarın ve aydının çeşitli vesilelerle anıldığı bir geleneğe sahip toplumumuzda, ölen insanların daha değerli olduğunu hatırlatarak eserleriyle mensubu olduğu milletin gönlünde sağlam bir yer edinen, hafızasına gerçek bir iz bırakan yazarların mutlaka hayatta iken hatırlanmasına dikkatleri çekmiştir.³³⁷⁶ Ahmet Kabaklı da *Türkiye* gazetesindeki yazısında (22.1.1993) sol cenahın "flaş isimler" jargonuyla piyasaya sürdüğü şöhretlere karşın sağ kesimdeki büyük yazarların ancak ölünce rüştünü ispat ettiğini, yaşayanlara da pek kulak asılmadığını tespit ve tenkit etmiştir.³³⁷⁷

Kendisine adanan toplantıda kürsüye davet edilen Tarık Buğra şu ifadelerde bulunmuştur:

"Değerini bilmediğimiz, hoyratça harcadığımız kelimeler vardır: Mutluyum, mutlu oldum gibi... Telefonu kapattığımda 'Vay be 75 yaşındaymışım' dedim. Telefon Türkiye Yazarlar Birliği'ndendi. Bana 75 yaşında olduğumu hatırlattılar... Aynaya pek bakmam. Traş

³³⁷³ Sungur, "Tarık Buğra ile 75 Yıl", 2-3.

³³⁷⁴ Sungur, "Tarık Buğra ile 75 Yıl", 3.

³³⁷⁵ Konuşmalara ve tahlillere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Sungur, "Tarık Buğra ile 75 Yıl", 3-4. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 97-100.

³³⁷⁶ Bayram Bilge Tokel, "Tarık Buğra'yı Anlamak", *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 5-6.

³³⁷⁷ Yazının iktibası için bkz. Ahmet Kabaklı "Tarık Buğra", "Tarık Buğra ile 75 Yıl", *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 6. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 100-101.

olurken, jiletin olduğu yeri görürüm. Burnumu gördüğümde, ona ‘büyüme ulan’ derim...”³³⁷⁸

Tarık Buğra konuşmasını daha fazla sürdürememiş, gözyaşları eşliğinde ancak teşekkür edebilmiştir. 30 Ocak 1993’te yapılan “Tarık Buğra ile 57 Yıl” adlı toplantıda bir tebliğ sunan Beşir Ayvazoğlu da yaşarken bir toplantı ile onurlandırılan yazarın teşekkür konuşmasını, gözyaşlarını tutamadığı için tamamlayamadığını söylemektedir.³³⁷⁹ Toplantı süresince Tarık Buğra’nın kitaplarından oluşan bir sergi ile fotobiyografi sergisi açık tutulmuştur.³³⁸⁰

Jübile dolayısıyla *Türk Edebiyatı* dergisi Tarık Buğra ile röportaj yapmıştır. Röportajında Buğra, edebiyat dünyasına girişini, şair ve yazarlarla dostluklarını, eserlerini hangi şartlar altında kaleme aldığını uzun uzun anlatmıştır.³³⁸¹ Kendi kafasıyla sınırlı kalıp kendi düşüncelerine çalışmayı tercih ettiğinin ve bu yüzden hiçbir gruba bağlanmak istemediğinin özellikle altını çizen Buğra, 75. yaşına dair şu tespitlerde bulunmuştur:

“İşte 75 yıl dediler, yaşıma hatırlattılar, ben yaşıma düşünmeden yaşamışım. Aynaya da bakmam ben ki, kırışıklıkları, suratımın aldığı çöküntüyü göreyim. Traş olurken jilete bakarım, gözünde bir şey var derler, aynaya bakarım, sadece gözümü görürüm. A çenene bir şey olmuş, aynaya bakarım, sadece çenemi görürüm. Yaşımla hiç ilgilenmedim ve hep ölüme hazır yaşadım. Ölümden korkmadım. Bu bir babayiğitlik değil, ölüm nasıl olsa gelecek, ne zaman geleceğini Allah bilir, alınyazımız ne ise o olacaktır...”³³⁸²

Söz konusu röportajda Tarık Buğra, bir âdet hâlini alan “Tezgâhta ne var, neye çalışıyorsunuz son olarak” sorusuna da cevap vermiş; 75 yıllık hayatında gördüklerini, tanıdıklarını, yaşadığı olayları anlatacağı, bir otobiyografi olmamakla birlikte, adını Ahmet Haşim’in nefis şiirinden alınan bir mısra ile belirlediği “Eteklerinde Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak” romanına çalıştığını söylemiştir. Buğra’nın bu romana dair niyeti şöyledir:

“Yani ağır ağır çıktığım o 75 basamaktaki dökülen yapraklar... Hatıralar... Bunu yazmayı istiyordum ve yarıyı da bulmuştum, fakat diyorum işte bir de ekmek parası derdi var, bunun için araya bir senaryo giriyor, oradan gelecek üç-beş kuruş, üç-beş kuruş evet, koskoca TRT koskoca Osmancık dizisi için bana iki milyondan az para vermiştir... Fakat ilk defa ben iyi bir para alacağım bir çalışmadan, onun için onu kabul ettik, araya girdi. Yine geriye kaldı *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*. Bilmem tamamlayabilecek miyim. İnşallah...”³³⁸³

³³⁷⁸ “Tarık Buğra yahut Yazarın Ölümü”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Mart-Nisan 1994): 5.

³³⁷⁹ Beşir Ayvazoğlu, “İhtifaller ve İhtifalciler”, *Karar*, sayı 67, (12 Mayıs 2016): 2.

³³⁸⁰ “TYB’nin 15. Yılı Kutlamaları Açılış Toplantısı: Tarık Buğra ile 75 Yıl”, *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 32, (Aralık 1992): 15.

³³⁸¹ Röportajın tamamı için bkz. Muhsin Karabay-M. Mehdi Ergüzel, “Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar”, *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 20-30.

³³⁸² Karabay-Ergüzel, “Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar”, 28.

³³⁸³ Karabay-Ergüzel, “Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar”, 29.

Bu röportaj dışında İsa Kocakaplan da yazara, jübilesinde yapılan konuşmalara dair duygularını sormuştur. Toplantı vesilesiyle çok duyulandığını dile getiren Buğra, bir önceki röportajda olduğu gibi yaşıyla ilgilenmediğini ve jübile sayesinde yaşını fark ettiğini söylemiştir. Tarık Buğra, romanlarına dair sorulan sorulara cevap verirken sevdiği birkaç romancıyı da açıklamıştır.³³⁸⁴ Aynı sayıda Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Fethi Naci ile eleştiri üzerine bir röportaj yapmıştır. Bu mülakatın satır aralarında Tarık Buğra'ya dair tahliller de yer almaktadır.³³⁸⁵ Jübile konuşmacılarından Beşir Ayvazoğlu'nun "Tarık Buğra'nın Farklılığı" başlıklı tahlil yazısı³³⁸⁶, D. Mehmet Doğan'ın "Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra" yazısı³³⁸⁷ *Türk Edebiyatı* dergisinin Tarık Buğra'ya hasrettiği bu özel dosyada yer almıştır. Aynı sayıda Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Fethi Naci haricinde Tarık Buğra ile de "eleştiri" üzerine bir röportaj yapmıştır.³³⁸⁸ Yazarın jübilesinde düşünce dünyasını ve edebiyata dair toplu bakış açısını vermesi bakımından röportajlar büyük bir önem arz etmektedir. Edebiyat törenlerine işlevsellik kazandıran bu söyleşiler, yazarın da olgunluk çağında edebiyata dair kanaatlerini ve bazı projelerini topluma açıklamasına zemin hazırlamaktadır.

Tarık Buğra'nın 75. yaş yıldönümü münasebetiyle yazarı ile birlikte Kemal Tahir'in tarihe bakışını *Türk Edebiyatı* dergisinde Kemal Kahraman irdelerken³³⁸⁹ M. Nuri Eminler de *Firavun İmanı* romanını tahlil etmiştir.³³⁹⁰ Hüseyin Tuncer de yazarın hikâyelerine odaklanmıştır.³³⁹¹ Tarık Buğra jübilesi sayesinde kendi ağzından otobiyografisine ait birçok noktayı aydınlatırken muasırı olan birçok yazar ve araştırmacı da hayatını ve eserlerini mercek altına almış, çağına ve topluma bakışını yeni bir gözle okumaya çalışmışlardır. Edebî törenlerin kültürel hafızaya katkısını, bir yazara ve eserlerine dair nasıl bir tahlil imkânı sağladığını göstermesi bakımında Tarık Buğra'nın 75. Yıl jübilesi ideal örneklerden biridir.

---

³³⁸⁴ Röportajın tamamı için bkz. İsa Kocakaplan, "Tarık Buğra ile Romanları Üzerine Sohbet", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 31-33. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 101-103.

³³⁸⁵ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, "Fethi Naci ile Eleştiri Üzerine", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 34-38.

³³⁸⁶ Beşir Ayvazoğlu, "Tarık Buğra Farklılığı", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 39-43. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 103-104.

³³⁸⁷ D. Mehmet Doğan, "Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 44-45.

³³⁸⁸ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, "Tarık Buğra İle Eleştiri Üzerine Sohbet", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 46-49.

³³⁸⁹ Kemal Kahraman, "Tarık Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 51-53.

³³⁹⁰ M. Nuri Eminler, "Firavun İmanı", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 54-56.

³³⁹¹ Hüseyin Tuncer, "Tarık Buğra'nın *Meçhul Kahraman*'ı *Şehir Kulübünde*", *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 57-58, 60.

5.2.23. YAZI HAYATININ 50. YILINDA AHMET KABAKLI JÜBİLESİ (14 ARALIK 1996)

50 yıl boyunca öğretmenlik ve yazarlık hayatıyla Türkiye’de milli değerleri hayatının önemli göstergesi hâline getiren bir gençliğin yetişmesine önderlik eden Ahmet Kabaklı’ya yazı hayatına başlayışının 50. yılında gönüllü kuruluşlar kadirşinaslık göstererek bir törenle kendisine “Şeyhü’l-Muharrirîn” unvanını vermişlerdir.³³⁹² “Fikir Hayatımızda 50 Yıl: Şeyhü’l-Muharrirîn Ahmet Kabaklı” başlıklı jübile, 14 Aralık 1996 Cumartesi günü saat 14.00’te Taksim Atatürk Kültür Merkezi’nde gerçekleştirilmiştir.³³⁹³ Kendi ifadesine göre 1946 sonlarında öğrenci iken başladığı gazetecilik ve yazı hayatı 14 Aralık 1996’da 50. yılını dolduran Ahmet Kabaklı için bir tören fikri, ilk vefa sesi “genç kardeşim, fikir yoldaşım, can okuyucum” dediği Prof. Dr. Abdülkadir Donuk’un makalesinden gelmiştir. Aydınlar Ocağı ve Üniversite çevreleriyle böyle bir günü düzenlemek için teşebbüslerde bulunan Prof. Dr. Abdülkadir Donuk haricinde organizasyonda Aydınlar Ocağı Başkanı yazar Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş ile Genel Sekreter Prof. Dr. Mustafa Erkal, diğer yönetim kurulu ve İlim İstişare Kurulu mensupları yer almıştır.³³⁹⁴ Törende Kabaklı’ya “Şeyhü’l-Muharrirlik” unvanının verilmesi de Prof. Donuk’un “mültefit gönlünden çıkıp Yalçıntaş ve Aydınlar Ocağı camiasında benimsenen bir tevcih”tir. Kabaklı bu unvanı “şeref hırkası” olarak nitelendirmiştir. Törende yaptığı konuşmada, jübilenin serencamını anlatan Ahmet Kabaklı’nın duyguları şöyledir:

“...Bildığınız gibi, sırtımıza çok büyük gelen ve onu taşımaya bizden (çok fazla lâayık merhum veya zihayât değerlerin bulunduğu) bu ŞEYHÜ’L-MUHARRİRİN’lik payesi, sizlerden adımıza, âlemize, torunlarımıza, öğrencilerimize sunulan paha biçilmez bir armağandır. Öyle misilsiz bir yazarlık şerefi ki bu, lâayık olmayanın elini yakar. Şeyhü’l-Muharrirîn’lik şânını bana yakıştırmak lütfunu bugün sizler bahsettiniz. Geçen hayatım boyunca ve bugünden sonra o teveccühe lâayık olmak sorumluluğu ise bana ait olacaktır.”³³⁹⁵

Ahmet Kabaklı, törendeki konuşmasında yazı hayatını “Elli yılda ben ne yaptım, neyi yapmayı istedim ve Rabbim izin verirse daha nice ufuklarda sevgi ve yücelikler derlemek isterim?” sorusu etrafında değerlendirmiş, dinî ve millî bir geleneğin temsilcisi olan “Alperen” mefkûresi ve ahlâkıyla 50 yılını izah etmiştir. Buna göre Alp-Erenlik, başta Hz. Peygamber “Güzel Muhammed”den manevi hisseler alan, bilcümle İslam büyükleriyle birlikte Bilge Kağanlar’a, Dede Kortuklar’a, Ahmed Yesevîler’e, Yunus Emreler’e, Osman

³³⁹² Gazi Altun, “Meram”, *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 2.

³³⁹³ “Açık Davet”, *Türk Edebiyatı*, sayı 278, (Aralık 1996): 2.

³³⁹⁴ Ahmet Kabaklı, “Alp-Eren Hasreti, Alp-Eren Mefkûresi”, *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 3.

³³⁹⁵ Kabaklı, “Alp-Eren Hasreti, Alp-Eren Mefkûresi”, 3. Ayrıca bkz. Karakılıç, a.g.e., 117-119.

Gaziler’e, Mehmed Âkifler’e, Yahyâ Kemaller’e gönölce bir imreniştir. “*Bu kadar kuvvetli tarih ve halk kaynağını ardında bulduğum için Alperen hevesince hak ve ihtişam peşinde koşup durdum.*” diyen Kabaklı, yazar olarak onlara (maddi ve manevi Alperenlere) dayanacağına ve yurdu o azimle mutlaka kurtaracağına inanmıştır.³³⁹⁶

Gelenekten aldığı mirasla geleceğe koşarken Osmanlı Türk’ünün 21. asırda tecelli eden akislerine gönül vermeyi “muhafazakâr aydınlık” olarak nitelendiren Kabaklı, törendeki uzun konuşmasında ideal aydının hedefini “geleneğin, destanın, imanın derinliklerine varıp mükemmel yeniyi bulmak” şeklinde açıklamıştır. Böylece insanlara değerli çareler, icatlar, şiirler, sağlık terkipleri, yönetim ve fazilet tarzları bağışlayacaktır.³³⁹⁷

Feyzi Halıcı tören vesilesiyle “Aziz Dost Ahmet Kabaklı’ya” ithafıyla bir şiir kaleme almıştır. İki kıtadan meydana gelen ve içinde telmihler barındıran o şiir şöyledir:

*“Gün o gün: belli değil suçlu, haklı,
Gönlünde sevgiden bir umman saklı.
Kabak tadı çoğalan bir dünyada
Halis altınsın, dost AHMET KABAKLI.*

*Vuslat deminde Molla Hünkâr Pîr’in,
Candostlara bir destan sundun, şirin...
Cenab-ı Hak ömrün uzun eylesin,
Sevgi, saygı ya Şeyhü’l-Muharrirîn.”³³⁹⁸*

Ahmet Kabaklı’nın 50. Yıl jübilesini Ergun Göze, Gürbüz Azak, Nevzat Yalçıntaş, Ayhan Songar, Taha Akyol, Yavuz Bülent Bakiler gibi Kabaklı’yı yakından tanıyan dostları çeşitli dergi ve gazetelerde tahlil etmiş ve törene dair kanaatlerini ortaya koymuşlardır.³³⁹⁹

Türk edebiyatında Şeyhü’l-Muharrirîn unvanını alabilen birkaç kişiden biri olan Ahmet Kabaklı için yapılan jübile, geniş katılımlı bir organizasyon olmaktan ziyade hususi dost çevresinin düşünerek organize ettiği bir törendir. Türk-İslam düşüncesi etrafında fikir dünyası şekillenen edebî bir mahfilin ürünü olan törende Kabaklı’nın edebî ve Türkçü kimliğine yapılan vurgu daha belirgindir. Kabaklı’nın edebiyata ve yayın-neşriyata hizmetlerini tebrik mahiyetindeki tören, bu yönüyle yazarın vefatından önce gördüğü son büyük kutlama olarak göze çarpmaktadır.

³³⁹⁶ Kabaklı, “Alp-Eren Hasreti, Alp-Eren Mefkûresi”, 4.

³³⁹⁷ Ahmet Kabaklı’nın jübilesindeki konuşmasını tamamı için bkz. Kabaklı, “Alp-Eren Hasreti, Alp-Eren Mefkûresi”, 3-6.

³³⁹⁸ Feyzi Halıcı, “Aziz Dost Ahmet Kabaklı’ya”, *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 6.

³³⁹⁹ Bu tahliller için bkz. Karakılıç, a.g.e., 122-124.

5.2.24. SELİM İLERİ’NİN 40. SANAT YILI (19 OCAK 2007)

Edebiyat 40. yılını idrak eden Selim İleri için 2 Nisan 2007 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin oditoryumunda “Bir Cumartesi Yalnız/ Edebiyat Hayatının 40. Yılında Selim İleri” başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir. Yazarın edebiyatta kırkinci yılı programlarını Nalan Barbarosoğlu, Handan İnci, Enver Ercan organize etmiştir.³⁴⁰⁰ Sanat yılı idrak edilen yazar adına tertip edilen bu tarz törenlerde duygusallıkla verilen hükümlere sık sık rastlanmaktadır. Örneğin sempozyumun bildirilerini bir kitapta³⁴⁰¹ toplayan Handan İnci, kitabın Sunuş bölümünde yazarın “Türk edebiyatında bir Selim İleri edebiyatı kulvarı” açtığını iddia etmiştir. İnci’nin yazarın “kırk yılı”na vurgu yapan iddiaları şöyledir:

“...Kelimenin tam anlamıyla ‘özgün’ bir yazardır Selim İleri. Bu kimseye benzemez, taklit edilemez edebiyatı kırk yıldır aynı canlılıkla üretiyor. Kırk yıldır kendimize, çevremize, ilişkilerimize Selim İleri’nin öykü ve romanlarıyla beslediğimiz bir başka duyarlılıkla bakıyoruz. Kırk yıldır Selim İleri, bireyi anlatır görünmekle birlikte, aslında o hızlı ve sarsıcı toplumsal değişimimizden çarpıcı sahneler sergiliyor. Kırk yıldır Selim İleri, Türk edebiyatının köklerine, merkezden çepere bu edebiyata emek vermiş yazarlara, durmaksızın işaret ediyor; kendisi için olduğu kadar bizim için de bir edebî miras biriktiriyor.”³⁴⁰²

Selim İleri’nin edebiyatta kendisine özgün bir vadi açtığı doğru olmakla birlikte, yazarın Türk edebiyatındaki yeri ve konumunu belirlemede daha realist yaklaşımlar sergilenmelidir.³⁴⁰³ Jübiledeki duygusallık, bir edebiyatçının yıllardır birikmiş edebi mirasını doğru anlamada büyük bir engel teşkil etmektedir. Yahya Kemal jübilesindeki Tanpınar’ın müdellel hitabesi, bu bağlamda ideal bir jübile tahlillerinden biri olarak göze çarpmaktadır.³⁴⁰⁴

2007 yılı içinde MSGSÜ’deki sempozyum dışında Selim İleri için birkaç etkinlik daha yapılmıştır. Bu toplantılarda yapılan konuşmalara da *Edebiyat 40 Yıl* kitabında yer

³⁴⁰⁰ Selim İleri’nin kendi ifadeleri için bkz. *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, haz. Doç. Dr. Handan İnci, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 26.

³⁴⁰¹ Kitabın birinci bölümü “Selim İleri Edebiyatı Üzerine”, ikinci bölümü ise “40 yıla 39 yazı ve 1 şiir” başlığını taşımaktadır. Eserin sonunda Selim İleri bibliyografyası yer almaktadır.

³⁴⁰² *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, 11.

³⁴⁰³ *Edebiyat 40 Yıl* kitabında Prof. Dr. Abdullah Uçman’ın “Selim İleri için” başlıklı tahlili, yine Prof. Dr. İnci Enginün’ün “Selim İleri: İlk ve son kitap arasında” başlıklı incelemesi realist ve objektif tahlil denemesi olarak okunabilir. Bkz. *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, 29-32, 88-100.

³⁴⁰⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Dr. Zeynep Kerman, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977), 335-338.

verilmiştir. 12. İzmir TÜYAP Kitap Fuarı'nda 28 Nisan 2007 tarihinde “Selim İleri: Edebiyatta 40 Yıl/Issız ve Yağmurlu” adlı bir etkinlik düzenlenmiştir.³⁴⁰⁵

Selim İleri'nin 40. Yılı, yazarın söyleşilerle kendi sanat ve edebiyat anlayışına dair düşüncelerini toplumla paylaşmasına, kendisi hakkında yazılanlarla sanatına bakışların zenginliğine bir fırsat sunmuştur.³⁴⁰⁶ Edebiyatta 50. yılı münasebetiyle Ayşe Sarısayın bir yıla yakın süreçte yaptıkları nehir söyleşiyi 2017 yılında “O Aşk Dinmedi” başlığıyla bir araya getirmiştir.³⁴⁰⁷ Kitabı neşre hazırlayan Ayşe Sarısayın, 1960'lı yılların sonlarından itibaren Behçet Necatigil'in evini sık sık ziyaret eden Selim İleri ile tanışıklığını, edebiyatın her alanına emek veren, roman sanatına ilişkin meselelere, bu sanatın uygulamalarına kafa yoran bir yazarın 50 yılıyla birlikte, Türk ve dünya edebiyatına açılış sürecini de, kitap bağlamında, bir makaleyle gündeme getirmiştir.³⁴⁰⁸ İlk yazısı 1967'de *Yeni Ufuklar* dergisinde çıkan Selim İleri'nin 50. yılı için hazırlanan kitap, bir yazarın hayatta iken kendi biyografisini ve edebiyat yolculuğunu ilk ağızdan toplumsal belleğe aktarma örneği itibarıyla önem taşımaktadır.

Selim İleri'nin 50. yazarlık yılı anısına 37. İstanbul Kitap Fuarı kendisini Onur Yazarı ilan etmiştir. O tarihe kadar 70'ten fazla kitaba imza atan İleri, külliyatına “*Kumkuma*” ve “*Elimde Viyoletler*” kitaplarını eklemiştir. Yazarın 50 yıllık edebiyata katkısını irdeleyen, aynı zamanda tebrik mahiyetindeki yazı ve incelemeler, yıl boyunca devam etmiştir.³⁴⁰⁹

Selim İleri için düzenlenen jübile mahiyetindeki törenler, bir yazara gösterilen takdir ve değer 21. yüzyıldaki farklı şekillere bürünmüş göstergelerindendir. Bu kutlamalardaki organizasyonlarda yazarın yakın dostları öne çıkmaktadır. Diğer yazarlara göre bu özel yıldönümlerinde Selim İleri'ye dair neşriyatın canlılığı göze çarpmaktadır. Farklı dergi ve gazeteler, röportajlarla belirli bir yıldönümünden yazarın kendi sanatına bakışını dile getirmesine imkan tanımışlardır. Ayrıca yaşarken bir yazarın edebiyattaki değerinin ortaya koyulması bakımından son yıllarda Selim İleri kutlamaları ideal bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁴⁰⁵ *Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk*, 12, 33.

³⁴⁰⁶ Semih Gümüş, “Selim İleri'nin Kırk Yılı”, *Radikal Kitap*, sayı 316, (6 Nisan 2007), 26.

³⁴⁰⁷ Ayşe Sarısayın, *Selim İleri (Edebiyatta 50. Yıl) O Aşk Dinmedi*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2017), 471 s.

³⁴⁰⁸ Ayşe Sarısayın makalesinde nehir söyleşinin 4 Şubat 2016 günü Arnavutköy'deki Vira-Vira'da başladığını, ortalama bir haftada, çoğu kez aynı yerde buluşarak Kasım 2016'da sona erdiğini söylemektedir. Bkz. Ayşe Sarısayın, “Türk ve Dünya Edebiyatına Açılan Bir Yol: Selim İleri Edebiyatıyla 50 Yıl”, *Milliyet Kitap*, sayı 135, (Ocak 2017): 6 (4-10). Ayrıca bkz. Ayşe Sarısayın, “O Aşk Dinmedi: Selim İleri Edebiyatıyla Elli Yıl”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1403, (5 Ocak 2017): 14-15.

³⁴⁰⁹ Mehmet Said Aydın, “Selim İleri'nin Dinmeyen Aşkı”, *Milliyet Kitap*, sayı 157, (Kasım 2018): 4-8; “Selim İleri: Ben ki Bir Suyum Çürümüş”, *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1499, (8 Kasım 2018): 4, 13.

5.2.25. DİĞER ŞAİR VE YAZARLAR İÇİN DÜZENLENEN JÜBİLELER

Yeni Türk Edebiyatında yukarıda zikrettiğimiz jübilesi yapılan isimler dışında farklı tarihlerde başka şair ve yazarlar için de jübileler düzenlenmiştir. Tezimizin hacmi itibariyle her biri üzerinde ayrıntılı duramadığımız, fakat tespit etmiş bulunduğumuz diğer jübileler şunlardır:

1. Ahmed Fehim Efendi'nin 50. Yıl Jübilesi
2. Mehmet Ali Aynî'nin 75. Yaş Yılı Jübilesi
3. Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç'un Tedris Hayatının 25. Yıl Jübilesi
4. Kerim Sadi'nin 50. Yıl jübilesi
5. Eflatun Cem Güney'in 75. Yıldönümü Jübilesi
6. Vedat Nedim Tör'ün 75. Ve 80. Yaş Yıldönümü Jübileleri
7. Tâhir Karauğuz'un 60. ve 65. Kalem Yıldönümleri
8. Aziz Nesin'in 60. ve 70. Yaş Günü Kutlamaları
9. Burhan Arpad'ın Yazarlığının 40. Yıl Jübilesi
10. Kemal Sülker'in Yazarlıkta 30. Yıl Jübilesi
11. A. Kadir'in 60. Yaş Jübilesi
12. Rüştü Şardağ'ın 40. Sanat Yılı
13. İlhami Bekir Tez'in 55. Sanat ve 75. Yaş Jübilesi
14. Hasan İzzettin Dinamo'nun 50. Sanat Yılı ve 70. Yaş Günü
15. Rıfat Ilgaz'ın 70. Yaş ve 55. Sanat Yılı Kutlaması
16. Şair İlhan Geçer'in 50. Sanat Yılı
17. Şükran Kurdakul'un 50. Edebiyat Yılı
18. Oktay Akbal'ın 70. Yaş Jübilesi

SONUÇ

Yeni Türk Edebiyatında toplumun düşünce ve hislerine ayna tutan yazarlar için gerek yaşarken gerekse ölümlerinden sonra düzenlenegelen edebî merasimler -kökenleri Türk kültür, örf ve âdetlerine dayanan ritüel pratikleri olması itibariyle- üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Tezimiz, genel anlamda edebî merasimleri, özelde ise kültürel bellekte edebî hafızayı tazeleme yollarından biri olan ihtifal (anma törenleri) ile jübileleri, törenlerin edebî hafıza ile toplumsal belleğe etkisini, bu bağlamda icat edilmiş gelenekleri, dönem ve devir itibariyle gelişen/değişen ritüel pratiklerini kapsamaktadır.

Edebî törenler, bir “bellek” meselesi olduğu için sadece edebiyatın değil, birçok bilim dalının, antropolog, sosyolog, etnolog, psikologlar ve psikanalistlerin de ilgi sahasına girmektedir. Bir yazarı, unutulmuşluk çukurundan çıkarmanın yolu edebî hafızayı sık sık tazelemek, onu gündeme getirmek suretiyle kendisine yeni bir ruh üflemdir. Edebî ve sosyal açıdan birçok bağlamı bulunan merasimlerin edebiyat sosyolojisi açısından ilgisi, bir tören vasıtasıyla insanların bir araya gelerek aralarında bir duygudaşlık oluşturacak şekilde iletişime geçmiş olmalarıdır. Törenler, doğum, ölüm, sünnet, kutlama gibi sosyal iletişim kanallarını harekete geçiren grup faaliyetlerinin kesişim noktası, toplum fertlerine aidiyet ve yakınlık duygusu kazandıran gelenek/kültürel bellek uzantısı, politik ve siyasi eğilimlerden bağımsız olmayan modern zaman icatlarıdır.

Doğu toplumlarında teşrifat ve merasim, öteden beri önemsenmiş ve kendine has pratiklerle günümüze kadar intikal etmiştir. Hemen her Türk toplumunda izlerine rastladığımız teşrifat kaideleri Selçuklular’da önemsendiği gibi Osmanlı Devleti’nde bir disiplin hâlinde belirli kurallara bağlanmış ve bu kaidelere sıkı sıkıya uyulması beklenmiştir. İzleyenlerde bir seyir zevki oluşturacak şekilde özenle icra edilen törenler, Osmanlı’da sosyalleşme alanı olarak da dikkat çekmektedir. İnsanlar (tebaa), bu merasimler sayesinde bir taraftan yöneten/hâkim güç ile bir organik bağ oluştururken diğer taraftan sınırları çizilmiş sosyal halkanın bir parçası olarak duygusal bağlarını perçinlemiştir. Cülûs, bî’at, kılıç kuşanma, muayede törenleri, Cuma selamlığı, kabul törenleri, doğum (velâdet), sünnet, düğün, sefere çıkış merasimleri, surre alayları, Mevlid ve cenaze merasimleri, beşik, ulûfe merasimleri toplumsal kaynaşma arenalarından bazılarıdır. Bu bağlamda bazı sosyolog ve yazarlar, bu aşırı teşrifat bağımlılığı sebebiyle Şark toplumlarını “ritüeller ülkesi” olarak tanımlamışlardır. Eric Hobsbawm’ın “icat edilmiş gelenekler” sınıfına dâhil ettiği modern hâliyle merasimler, ancak 19. yüzyılda

ortaya çıkan 20. yüzyılda yaygınlık kazanan ritüel seremonileridir. Bunda Fransız İhtilali başta olmak üzere toplumların geçirdiği büyük sosyal ve siyasi dönüşümlerin rolü göze çarpmaktadır. Birçok antropolog, sosyolog törenler üzerinden 19. yüzyıl tarihini yeniden incelemiş, simgesel ve belirli tekrarlarla yinelenme yönü de bulunan törenlerin sosyal değişimdeki etkisini tahlil etmişlerdir. Paul Connerton, törenleri “uygulanması alışkanlık hâline getirilen bedensel pratikler” olarak tespit ederken kolay kolay eleştiriye açık olmadıklarına da işaret etmektedir.

Edebî törenlerin diğer bir katmanı ise psikoloji ile yakından ilişkisidir. Edebiyat, bellekten doğan ve onunla okuyucu muhayyilesinde varlığını devam ettiren bir olgu olması itibarıyla psikolojiyle yakından ilgilidir. Bilinç ve bilinçaltının mantık dışı mekanizması Fransız düşünür Pascal ile başlayan Viyanalı Sigmund Freud ve talebeleri Gustav Jung, Psikiyatrist Alfred Adler’le ivme kazanan modern kitle psikolojisinin temelidir. Freud’un teorilerinin sanat ve edebiyat üzerinde de olumlu ve olumsuz etkileri görülmüştür. Yazarın psikobiyografisinde törenler, onların ruh dünyasına projeksiyon tutmada önemli bir parametre niteliğindedir. Zira biyolojik yaşam defterlerini ölümle kapatan şair ve yazarlar, geride bıraktıkları eserlerle, toplumsal bellekte varlıklarını devam ettirirler. Sürekli hatırlanmak, unutulmamak, vefaya mazhar olmak, hayırla/rahmetle anılmak, her yıl törenlerle yeniden hafızalarda yaşamak, her yazarın gönlünde taşıdığı gizli emellerdendir. Şairlerin bu arzusunu gerçekleştirmek için adlarının sokaklara, meydanlara, kamu kurumlarına verildiği, hatıralarına heykeller dikildiği, saygılarına her yıl yarışmalar düzenlendiği, dernekler ve vakıflar kurulduğu görülür. Bedenini toprağa, anılarını toplum hafızasına emanet eden ölülerin/yazarların hatıralarını yaşanır kılan şey, kalemlerinin gücü, özgün üslupları, edebiyatta açtığı çığırın boyutu, toplumun hislerine orijinal nitelikteki tercümanlıklarıdır. İhtifaller, yazarların hayatına, sanatına ve eserlerine dair yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına vesile olduğu gibi edebî polemiklerle kültürel hafızanın canlanmasına da hizmet etmiştir.

Anma toplantılarının temelini teşkil eden toplumsal/kolektif bellek, Emile Durkheim ve onun izinden giden Halbwachs’ın geliştirdiği tezlerin bir parçasıdır. Başlangıçta bilimsel araştırmalarda bir laboratuvar sayılan (bireysel) hafıza, 20. yüzyılda toplumsal ve kültürel katmanlarıyla birçok alanı kuşatacak nitelik kazanmıştır. Bilinç, unutma-hatırlama gibi iki bellek olgusunun temelini teşkil ettiğinden kolektif belleğin de temelidir. Zira unutmak ve hatırlamak için bir başkasına ihtiyaç vardır. Birey, toplum içerisinde aidiyet kazanır ve

anılarını belleğinde tazeleyebilir. İnsanların birbirleriyle etkileşimlerinin yoğunluğu toplumsal belleği ortaya çıkarır, böylece ortak amaçlara sahip olan kişiler, akrabalık, dinsel ve sınıfsal bağlantıları yoluyla toplumun çoğunluğunu oluşturmaya başlarlar. Kolektif belleğin temeli, insanlar arasında ortaklık duygusu oluşturan simge ve sembollerdir. Pierre Nora'nın "bellek mekânı" şeklinde nitelendirdiği bu sembollerden kasıt, hafızanın oluşmasını sağlayan performans/bedensel pratikler ve tekrarlardır. Ritüelleri icra etmek için bir araya gelen gruplar, belli jestleri, belli hareketleri her yıl veya periyodik aralıklarla tekrar etmeleri sayesinde kolektif alışkanlıklar edinirler. Ulusal simge sayılan bayraklar, marşlar, fener alayları, para basma, hutbe okutma, taht merasimleri, bayramlar, başkentler, abideler, müzeler, şehitler törenleri gruba aidiyet ve duygudaşlık kazandıran bedensel pratiklerdir. Anma törenleri de bu kapsamda değerlendireceğimiz bir ritüel pratiğidir. Ulusal duygunun sembolleri birlik ruhunu oluşturma yanında yaşam duygusunu da kuvvetlendirir. Böylece törenler sayesinde dayanışma ruhu pekişirken ölümün olumsuz etkisi genele yayılan bir olgu bilinciyle hafifler. 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan yeni ulus devletler ve önde gelen imparatorluk güçleri, törensel etkinlik repertuarlarında bu sembolleri sık sık kullanmışlardır. Büyük çaplı ulusal törenlerin şehrin kalabalığına müsait meydanlarında veya kutsal ölülerini sembolize eden anıtların önünde yapılması, anmanın politik güç ve söylemden beslendiğinin bir işaretidir. Anma törenleri kadar büyük kutlamalar için de tercih edilen bu mekânlar, iktidarların ulusal bilinci yönetmek arzusunu yansıtmak niteliktedir. 20. yüzyılda siyasal erkler, merasimler/semboller *pratiklik* ve *alışkanlık* hâline gelinceye kadar tekrar performanslarını düzenli olarak organize ederek toplumsal belleğin dinamiklerini canlı tutmaya çalışmıştır.

Monarşiden ulus devlete geçiş sürecinde Avrupada olduğu gibi II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki hükümeti toplumu yönlendirmede törenleri bir araç olarak kullanmış, devletin zayıf düştüğü zamanlarda kahraman figürü etrafında milleti bir araya getirmeyi bir politikaya dönüştürmüştür. Osmanlı'nın mirasını devralan Cumhuriyet de özellikle kuruluş safhasında benzer bir siyaset izlemiş, ulus devlete giden yolda geçmişin tarihî ve edebî sembol isimlerinden fazlasıyla istifade etmiş, halkevlerinin kurulmasıyla da kademeli olarak geçmiş zaman zaman törenler yoluyla manipüle etmiştir. Abdülhak Hâmid örneğinde gördüğümüz üzere Cumhuriyet rejimiyle barışık ve inkılaplara destek veren bazı edebiyatçılar, devletçe korunup kollanarak edebiyat sahasında "kanonik" bir çıkış açılmak istenmiştir. Ölümünden sonra Cenab Şehabeddin ile Süleyman Nazif'in anılmasına, Kurtuluş Savaşı karşıtı oldukları gerekçesiyle mesafeli durulması, İstiklal Marşı'nı

yazmasına karşın Mehmed Âkif'in ölümünden sonra birkaç yıl tören bağlamında halkevlerine girememesinde ulus devletle “barışık figür” olmamalarının rolü bulunmaktadır. Bu dönemde yazarın popülatiresi üzerinden topluma yeni bir milli bilinç aşılanırken çoğu zaman kategorik olarak ikiye ayrılan edebiyatçılardan Nâzım Hikmet de ulus devletin amaçlarına ters düştüğü için bu yaklaşımdan zaman zaman nasibini almıştır. Ülke dışında çıkmak zorunda kaldığı gibi eserlerinin neşri bir müddet yasaklanmış, ölümünden sonra uzun yıllar ülke gündemini işgal eden vatandaşlık hakkı ve iade-i itibarı da ancak 21. yüzyıl başlarında kendisine verilmiştir. Törenlerin kısırtıcı gücünün hem İttihat ve Terakki hükümeti hem de Cumhuriyet döneminde bir araç olarak kullanıldığını, böylece kamuoyunun -konjonktüre göre- kontrol altında tutulduğunu söylemek mümkündür. Siyaset erki için toplum belleği kendi hâline bırakılmayacak kadar önemli bir role sahiptir. Kolektif bilincin neyi hatırlayıp neyi unutacağını belirleme yolunda geçmiş ve sembol/tarihi firûgleri ayıklamaya tabi tutan siyasi iktidarlar, aktüele yön verirken törenlerden fazlasıyla istifade etmişlerdir. Aynı durum, milletlerin güç kaybettiği büyük felaketler ve savaş dönemlerinde de geçerlidir. İttihat ve Terakki hükümeti Ertuğrul Gazi, Fatih, Sokullu, Barbaros gibi isimler adına düzenlediği törenler sayesinde “*şanlı ecdad*” kültürünü bir politika hâline getirirken Cumhuriyet de Hâmid örneğinde olduğu gibi sadece “*sevgili aziz ölü*”lerini anarak geçmişi bazı yönleriyle tasfiye etmiş, bu bağlamda yeni bir “inkılap edebiyatı” vücuda getirmiş ve bu edebiyatın “nefer”lerini törenlerle kutsamıştır.

Tarihî, kültürel, dinî, edebî, pedagojik, psikolojik, antropolojik, politik ve sosyo-kültürel arka planıyla zengin bir etkileşim dünyasına sahip olan anma törenleri, aynı zamanda toplumsal belleği yansıtan en dinamik aynalardan biridir. Arapça *hafl* kökünden türeyen *ihâtil* kelimesi “toplamak, önem vermek” anlamında olup “Büyük kalabalıklarla yapılan anma töreni”ne karşılık gelmektedir. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, kelimenin etimolojik kökenine dair doyurucu bilgiler verirken -tespitlerimize göre- Osmanlı matbuatında ihâtil kelimesinin ilk kullanımına Hamîd Vehbi'nin 1301 (1884) tarihli *Meşâhîr-i İslam* adlı eserinde rastlamaktayız. İhtifal kelimesinin ölen bir kimsenin cenazesinde yapılan defin merasimi ve bu merasime iştirak eden kalabalığı ifade edecek şekilde kullanılması Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Tarihî etimolojik sürecini göz önünde bulundurarak ve kelime kökeninden yola çıkarak edebî anlamda “*ihâtil*”, vefat etmiş bir kimseye cenaze alayı düzenlemek, defnetmek, bir kimseyi doğum ve ölüm yıldönümlerinde anmak/yâd etmek veya yaşayan önemli bir şahsiyetin/yazarın yaş gününü, edebiyat ve kültür-sanata hizmetini özellikle 25, 50, 75, 100. gibi özel bir yıl dilimini

vesile kılarak törenle yüceltmek/hatırlamak amacıyla yapılan törenleri, bir araya gelmiş küçük-büyük, az-çok bir topluluğu/grubu ifade etmektedir. Türk kültür ve edebiyat örfünde daha çok “50, 100.” gibi yuvarlak rakamlı zaman dönemeçlerinde kutsileşmiş fen, bilim, edebiyat, tiyatro, spor emektarlarını, tarihî kahramanları anmak, onların hatıralarını taziz etmek millî bir vazife olarak kabul edilmiştir. Dinî referansları, politik, sosyolojik ve mitolojik arka planı bulunan anma geleneği “tören, âyin, yas, şölen, seremoni, merasim, cenaze, devr-i senevî-i ta‘zîz, matem toplantısı, anış toplantısı, yıldönümü, yasdönümü anmaları” gibi sosyal etkileşim alanlarını ifade eden birçok kavramı kapsamaktadır. Genellikle anma törenleri ve cenaze merasimleri için kullanılan “ihtifal” kavramının, bir yazarı veya önemli kimseyi tebci/yüceltme, yeni yaşını kutlama maksadıyla bir araya gelen kalabalık insan grupları için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 1925 yılında Abdülhak Hâmid’in 75. “sâl-i hayatını idrak etmesi” münasebetiyle Galatasaray Lisesi’nde resmi ve sivil erkânın geniş katılımıyla icra edilen merasim, -bir jübile olmasına karşın- matbuatta “Abdülhak Hâmid İhtifali” olarak nitelendirilmiştir.

İhtifaller, edebiyat kanonu inşasına uygun bir görünümüdür. Bununla birlikte ihtifallerin kanon gücüne sahip olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Kanonik hatırlamada bir emredicilik ve sabitleşmiş bir kesinlik varsa da bir yazarın kanonlaşma sürecinde anılma sıklığı ile periyodik bir nitelik arz edip etmemesi ihtifalleri kanon açısından tartışmalı hale getirmektedir. Edebiyat kanonunun temel amacı “bir milletin sahip olduğu geçmişteki zengin edebî, tarihî ve kültürel birikimi” unutulmuş çukurundan kurtararak tekrar topluma mal etme çabasıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda edebiyatçıları adına kurulan dernek, vakıf, müze, üniversite, hatıra evi, park, spor kulübü, gençlik ve kültür merkezleri, heykellerinin/anıtlarının dikilmesi; sokaklara, caddelere, bulvarlara ve meydanlara, okullara, hastanelere, spor kulüplerine, duraklara, parklara, bulvarlara, vakıflara, derneklere, köprülere, firkateyn ve zırhlılara, havaalanlarına adlarının verilmesi, bu isimlerin kanonik imajını beslemekte, sürekli gündemde kalmalarını sağlayarak kültürel belleğin bir parçası hâline gelmelerine hizmet etmektedir. Hakkında ihtifal yapılan yazarların normal bir fert değil, milletini temsil eden sembol şahsiyetler olduğu burada unutulmamalıdır. Bir yazar -ulusal bir değer ifade ediyorsa- devlet eliyle veya sivil kurumlar marifetiyle “adını yaşatmak” ve “edebî mirasını geleceğe taşımak” amacıyla birtakım *ikonik/sembolik ve figüratif* çalışmalar yapılagelmiştir. Bu semboller, aynı zamanda yazarın kanonik imajını besleyen yan unsurlardır.

Edebî merasimler, bir mahfil oluşturmaya müsait pratiklerdir. Ancak anılan her yazar için edebî bir mahfilin teşekkül etmesinden söz etmek mümkün değildir. Bunda bir edebiyatçının ölümü sonrasında başta ailesi olmak üzere yazar dostları, sevenleri, okurları gibi edebî çevresinin, adına kurulan dernek/vakıf, yayınevleri, kamu kurum ve kuruluşlarının onun edebî mirasını sahiplenmesi, geleceğe taşıma potansiyeli gibi toplumsal ve sosyo-kültürel etkenler göze çarpmaktadır. Bunun haricinde yazarın popülarlığı, dili kullanma hüneri (özgün üslubu), toplumun değerlerini yansıtmaya ve ayna olabilme başarısı, yaşarken toplumda ve çevresinde uyandırdığı prestij halesi de etkilidir. Anılan bazı yazarların etrafında ikonik bir imajın örülerek edebî hafızada sürekli gündem hâline getirilmesine ve bu sebeple ismi ve eserlerinin bir kanon veya mahfil kozalağıyla zırhlanmasına Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Tevfik Fikret, Necip Fazıl, kısmen Mehmed Âkif gibi örneklerde rastlamak mümkündür. Bununla birlikte iktidarın yönlendirmesiyle ve politik kaygılarla toplumsal bellekte bazı şair ve yazarların periyodik aralıklarla, özellikle 50, 100. yıldönümlerinde anılmasının organize edildiği de görülmektedir.

Edebî törenler, genç şair ve yazarların ve nitelikli hatiplerin yetişmesinde edebî bir platform niteliğindedir. Bu sayede genç kabiliyetler, eserlerini okuduğu ve hayranı olduğu yazarların hangi edebî vasıflarla toplumda ve edebiyat dünyasında kabul gördüğünü fark etmekte, tanıkların dilinden onların ayırt edici niteliklerini dinleyip gözlemlemektedir.

İhtifallerden kasıt, ömür defterini artık kapatmış bir yazar veya şairi, başta fikri mirası olan eserleri, röportajları, hatıraları, yaşarken ilişki kurduğu çevresi üzerinden, belirli bir zaman sonra, yeniden anlamak/değerlendirmek ve okumaktır. Bunlara bir de dergi ve gazete köşelerinde kalmış neşredilmeyen makalelerinin derlenerek yayımlanması veya baskısı tükenmiş eserlerinin yeniden kültürel kamuoyuna kazandırılması, toplumsal bellekte bıraktığı iz ve eserlerinin geleceğe katkısının tartışılıp sorgulanması da eklenebilir. Bir yazarın anlaşılması için bazen bir asırdan fazla bir zaman dilimine ihtiyaç duyulabilir. Edebî törenler, bu anlama çabasını gün yüzüne çıkarmak için tertip edilen özel kritik/tahlil/tenkit ve muhasebe dilimleridir.

Anma törenlerinin ilk örneklerine eski Türk toplumlarında rastlamaktayız. Zira yeryüzünde ölüm ve ölümlerle ilgilenmeyen bir uygarlık tasavvur edilemez. Türkler gibi tarih boyunca gelenek disiplinine sıkı sıkıya bağlı bir toplum için ölüm karşısında takınılan tavır, kültürel semboller içerisinde ölüm ve anma törenlerine gösterilen ilgiyi yansıtan önemli bir göstergedir. Türk tarihinin başlangıç safhasını ve devlet bilincini kültürel hafızada

canlandırma fikrinin başlangıç noktası sayılan Orhun Abideleri, Kırgızistan'da dikilen taştan ve insan biçimli heykeller olan Balballar, ölüm etrafında gelişen anma geleneğinin millî bilince dönüştüğü simgelerdir. Ölüye saygıyı ve ölenin ruhuyla yakınlığı pekiştiren anma ritüelleri Türk toplumlarında “3., 7., 9., 12., 20., 40., 49., 52. gün ve birinci yıldönümü” gibi özel zaman dilimlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Göktürkler dışında Hakaslarda, Çuvaşlarda, Moğollarda, Azerilerde ve sonrasında İslamiyet'in kabulü ile birlikte Anadolu Selçuklularıyla, Osmanlı ve diğer İslam coğrafyasında anma seremonilerinin farklı varyasyonlarına rastlamak mümkündür. Yalnız İslamiyet sonrası ölüyü anma vesileleri ve hatırlama şekilleri de “İslamî” bir kimliğe bürünmüştür. Bu dönemde 40., 52. gibi belirgin iki gün dışında ölünün yakınları tarafından ekonomik durumlarına göre camilerde ya da evlerde “ölünün ruhu için” Mevlid okutturularak şeker dağıtıldığı görülmektedir. Üçüncü ve “yedinci” günlerde de Mevlid okutmanın yanında dua edildiğine, yemek verildiğine ve helva dağıtıldığına rastlamaktayız. Bütün bunlar, anma kültürünün geçmişten günümüze uzanan icra pratikleri ve toplumca benimsenen alışkanlık belleğidir.

Monarşi yerine ulus devlet düzenine geçişte Osmanlı'ya göre biraz daha erken yol alan Avrupa toplumlarında modern anlamda anma törenlerinin kökeni 18. yüzyıla dayanmaktadır. Avrupalı yazarların geniş çaplı anılması, Fransız İhtilali'ne çeyrek yıl kala, monarşilerin çatırdamaya başladığı bir tarihte 1769'da Shakespeare'in hatırlanmasıyla başlamıştır. Batılı kaynaklardan tespitlerimize göre Shakespeare ile başlayan bu anma silsilesi “Goethe (1849), Schiller (1839, 1859), Shakespeare (1864), Dante (1865), Scott (1871), Rousseau ve Voltaire (1878), Pushkin (1880), Runeberg (1904), Prešeren (1905), Wergeland (1908) ve Körner (1913)” ile devam etmiştir. Sayısı artırılabilir bu listede annalar/kutlamalar 1914 sonrasına kadar aralıksız devam etmiştir. İngiltere'den sonra Almanya, Fransa ve Rusya bu geleneği ilk elden tevarüs eden ülkelerdir. “Edebiyat Festivalleri” veya “Anma Günleri” adıyla ulus devletleri saran bu anma ateşlerini, politik ve kültürel pazarlama kaygılarından bağımsız düşünmek pek mümkün görünmemektedir.

Avrupa'nın aksine Osmanlı'da toplu anma merasimlerine pek müsaade edilmediğinden anma geleneğinin *Ertuğrul Gazi İhtifalleri* gibi birkaç birkaç törene münhasır kaldığını söyleyebiliriz. II. Abdülhamid döneminde Nâmık Kemal, Ziya Paşa, Şemseddin Sami gibi Türk edebiyatının birçok öncü şahsiyetin vefat haberlerinin küçük çaplı gazete ilanlarıyla geçiştirilmesi bu katı kuralın kültürel yansımasıdır. Aynı şekilde jübileler de sadece

padîşahın cûlus günlerine mahsus bir gelenek olarak toplumda yer bulabilmiştir. II. Meşrutiyet sonrası, her türlü sosyal, kültürel faaliyet canlılık kazandığı gibi edebî faaliyetler ve törenler de canlanmıştır. Balkan Savaşları gibi Osmanlı'nın ağır yenilgiler neticesinde güç kaybettiği zamanlarda toplumsal refleks, iktidarın da planlamasıyla, harekete geçerek tarihî figür ve kahramanları aktüel zamana davet etmiştir. Bu itibarla anma törenleri tarihle, tarihi olay ve şahsiyetlerle yakın ilişki içindedir. Törenler, İttihat ve Terakki'nin özellikle Balkan Savaşları sonrası toplumsal hafızayı/ kolektif belleği geçmişte millet ve devlet için önemli işler başarmış simge ve sembol karakterle, “kahraman” tipolojisiyle tamir ve tedavi etmek için başvurduğu yöntemlerin başında gelmektedir. 10 Temmuz Hürriyet Bayramı (10 Temmuz İd-i Millîsi), İstiklâl-i Osmanî Bayramı, Fetih ve Fatih İhtifalleri (İhtifal-i Millî), Sokullu Mehmed Paşa İhtifalleri, Barbaros Hayreddin Paşa İhtifalleri gibi teşebbüsler, İttihatçıların kitle siyasetine ve toplumsal belleğin yeniden inşasına dair girişimlerinin bir tezahürüdür.

Tezimiz sayesinde Osmanlı tarihinde ilk ihtifalin 1547'de Kânuni Sultan Süleyman Han devri Mevlevî ricalinden Sîneçâk Yusuf Dede namına icra edildiği tespit edilmiştir. 1908 yılında plansız ve kendiliğinden gelişen Nâmık Kemal ihtifalini bir kenara bırakırsak modern anlamda ihtifal geleneği ise 1912'de düzenlenen ve İhtifalci Ziya Bey'in tertip ettiği *Şeyh Galib İhtifal-i Edebîsi*'dir. Bu ihtifal vesilesiyle Tâhirü'l-Mevlevî ile Şehâbeddin Süleyman arasında zuhur eden teorik tartışma da anma törenlerini formel ve icra bakımından tenkit ve tahlil eden ilk tartışma olarak dikkat çekmektedir. Meşrutiyet'in ilanı sonrası Şeyh Galib İhtifali dışında Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmed, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, Mimar Sinan gibi Türk büyükleri için anma faaliyetleri, millî günler ve bayramlar için şenlikler düzenlemekle tanınan Mehmed Ziya Bey (1865-27 Mart 1930), *İhtifal-i Millî Heyeti Reisi* olarak II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e hatırı sayılır bir ivme kazanan ihtifal geleneğinin, millî gün ve törenlerin hem teorisyeni hem de uygulayıcı öncüsüdür. Mehmed Ziya Bey, bu ilk ihtifalden sonra Şeyh Galib için 1920 yılında bir ihtifal düzenlemek istemişse de muvaffak olamamıştır. İhtifalci Ziya dışında Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde Florinalı Nâzım (Özgünay, 1882-1939), Tâhir (Akın) Karauğuz bu geleneği devam ettiren önemli isimler olarak zikredilmeye değerdir.

II. Meşrutiyet sonrası başta Tanzimat ve yenileşme edebiyatının öncüleri sayılan başta Nâmık Kemal ve Midhat Paşa olmak üzere Şinasi, Ziya Paşa gibi yazarların ismi edebî

hafızada daha belirgin hâle gelmiştir. Milli birliği oluşturmak adına “kahraman” kültü etrafında anmaları ve millî bayramları birer fırsat olarak gören İttihat ve Terakki hükümeti, bu kapsamda her vesileyi değerlendirmeye çalışmıştır. “Tezahürât-ı Milliye” adı verilen seremonik gösteriler Fatih, Sultanahmet, Beyazıt gibi büyük kalabalıklara hitap edilmeye müsait meydanlarda icra edilmiştir. Fatih Sultan İhtifâl-i Millîsi ve İstiklal-i Osmanî ihtifalleri bunlar arasında en dikkate değer törenlerdir. Meşrutiyet gibi Mütareke ve İstanbul’un işgali senelerinde de matbuatta ihtifal merkezli yazılara rastlanırken I. Dünya Savaşı sonrası Çanakkale Şehitleri için düzenlenen ihtifaller de gün yüzüne çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminde tarihî ihtifallerin öncüsü ve yurdun dört bir yanında yerel teşkilatlanma ile 1932 yılından 1950’li yıllara kadar kültür merkezleri olan Halkevleri ve Halkodaları’dır. 1932 yılının 19 Şubat’ında 17 vilayette 14 tanesi açılan halkevleri, sadece anma günleri değil, okuma yazma kursları açarak kültüre, fakir çocuklara yardım ederek topluma hizmetin yanında, biyografik eserler neşredip konferanslar vererek kültürel hayatı organize etmiştir. Bununla birlikte Süleyman Paşa ve Molla Hüsrev gibi tarihî şahsiyetlerin mezarlarının muhafazası ve tamiri konusunda, “futbol, denizcilik, atıcılık ve atletizm” gibi spor dallarında gençlerin yetişmesinde aktif rol alan, böylece kültür ve sanatı faaliyetleriyle ayakta tutan önemli bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Halkevleri ile beraber Milli Türk Talebe Birliği de kültürel faaliyetlerde ve ihtifallerde etkin rol alan diğer bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kurumlar vasıtasıyla Cumhuriyet döneminde düzenlenen yaygın törenler arasında *16 Mart Şehitleri İhtifalleri*, *15 Mayıs Hava Şehitleri (Kırık Kanatlar ihtifali)*, *Fen Şehitleri*, *İnönü Şehitleri* ihtifalleri, *Kubilay İhtifalleri* ön plana çıkmaktadır. Bunların haricinde *Sakarya*, *Dumlupınar* zaferleri ile birlikte İstiklal Harbi şehitleri için düzenlenen *Müdafaa-i Hukuk Günleri* de sık sık kolektif bellekte hatırlanan anmalardandır. Millî ve tarihî günler dışında tarihî şahsiyetler için de zaman zaman ihtifal düzenlendiği görülmektedir.

İhtifaller, sadece edebiyat ve tarihi kapsayan bir ritüel pratiği değildir. Dinî/Tasavvufi ihtifaller kategorisinde Mevlid-i Nebvî geceleri (Mevlid ihtifalleri) yanında Hz. Ali, Hz. Fatıma, Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, Hac-ı Bektaşî Velî gibi din ve tarikat büyükleri vefat sene-i devriyelerinde anılagelmişlerdir. Zaman zaman diğer din büyükleri için de ihtifal ve anma törenleri yapıldığı görülmektedir. Veysel Karanî, Hacı Bektaş Velî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Akşemseddin bunlardan bazılarıdır. Dinî ihtifaller kapsamında önemine binaen değerlendirebileceğimiz ihtifal çeşitlerinden biri de vefatından günümüze kadar

özellikle bazı padişahların bu kültüre ilgi göstermesiyle geniş kitlelere yayılan Mevlâna'yı anma törenleridir. Doğu-İslâm medeniyetinin yetiştirmiş olduğu en büyük değerlerden biri olarak Mevlâna'yı anma törenleri ülkemizde 1942 yılından itibaren önce halkevlerinde konferans suretiyle icra edilmeye başlanmış, bazen kesintiye uğramakla birlikte, sonrasında en çok rağbet gösterilen ihtifallerden biri olmuştur.

Milletin hafızasında yer etmiş devlet adamlarıyla ilgili ihtifaller de Cumhuriyet döneminde karşılaştığımız törenlerdendir. Bu kategori, icraatlarıyla milletin tarihini derinden etkileyen, başarılarıyla çağ açıp çağ kapayan, toplumsal hafızada “kahraman” imgesiyle yer eden tarihî şahsiyetlerle devlete hizmeti geçmiş siyasetçilerin resmi kurumlar, dernek, vakıf veya diğer sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla doğum ve ölüm yıldönümlerinde anılmalarını kapsamaktadır. 10 Temmuz, İstiklâl-i Osmanî gibi millî bayramların yanında devletin kurucu şahsiyetleri olan Ertuğrul Gazi, Sultan Osman başta olmak üzere Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kânuni Sultan Süleyman, Murad-ı Hüdâvendigâr, Sokullu Mehmed Paşa, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa, Midhat Paşa gibi tarihî şahsiyetler için ihtifaller tertip edilmesi Meşrutiyet sonrası “gelenek icat”larındandır. Barbaros Hayreddin Paşa, İhtifal-i Millî Heyeti tarafından Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında anılan isimlerin başında gelmektedir. 1916 yılında başlayan Barbaros İhtifalleri 1940'lara kadar düzenli bir şekilde icra edilmekle birlikte zamanla ritmini kaybetmiştir.

Siyasî ihtifallerin başında Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk adına düzenlenen anmalar gelmektedir. Atatürk ihtifalleri, siyasî anma organizasyonlarının en geniş, sivil halktan resmî erkâna kadar her kesimi kucaklayan en özel hatırlama ve yâd etme pratiği olarak dikkat çekmektedir. Atatürk haricinde ölüm yıldönümlerinde çeşitli vesilelerle siyasetçilerden İsmet İnönü, Kâzım Karabekir Paşa, Cemal Gürsel, Ali Fuad Cebesoy, Mareşal Fevzi Çakmak, Celal Bayar, Ali Fethi Okyar, Ali Çetinkaya gibi birçok isim anılagelmektedir.

Sanat ihtifalleri Güzel Sanatların birçok dalını içine almaktadır. Halkevlerinin öncülüğünde Cumhuriyet döneminde resim, mimarî, heykeltıraş, hat, müzik dallarında millî hafızada yer edinmiş şahsiyetlerin zaman zaman anıldığı görülmüştür. Bu kapsamda değerlendireceğimiz anmalara Osman Hamdi Bey, Mimar Sinan, Zekai Dede, Âşık Veysel ihtifallerini örnek verebiliriz.

Edebî ihtifaller, Tanzimat'tan günümüze birçok şair ve yazarı kapsamakla birlikte hepsinin hak ettiği ölçüde anıldığını ve kültürel bellekte hatırlandığını ileri sürmek mümkün değildir. Edebî hafızada sürekli diri kalabilen yazarların hayatta olduğu gibi öldükten sonra daha çok hatırlandığı görülmektedir. Aradan uzun yıllar geçse bile muasırları başka yazarlara göre prestijini sürekli tazeleyen bu edebiyatçılar, millî ve edebî tarihe damgasını vurmuş sanatkarlar olduğundan hatırlanmaları için özel bir çabaya da ihtiyaç yoktur. Bu yazarları edebiyat tarihimizde “*kalıcı* kılan şeyin ne olduğu” ihtifal ve jübilelerde odaklanılacak temel meseledir. Edebiyat tarihçileri bu konuda “*büyük ifade kabiliyetine sahip*” olmanın yazarı kalıcı kıldığını ileri sürmüştür. Bir yazarın kolektif bellekte hatırlanma değeri, sanat gücüyle edebiyat sahnesinde bıraktığı tesirle ölçülmektedir. Abdülhak Hâmid ve Yahya Kemal gibi sanat gücünün yanında dostları tarafından etraflarında bir prestij halkası örülen ve böylece ikonik imajları sürekli canlı tutulan şanlı sayılabilecek sanatkarlar da bu kabildendir. Edebî ihtifallerde anılan yazarlardan daha çok “kanonik şahsiyetler”in ön plana çıktığı görülürken ikinci veya üçüncü sınıf şair ve yazarların ölümlerinin üzerinden kısa bir müddet geçtikten sonra unutulması dikkat çekmektedir.

Edebî ihtifallerin bir diğer özelliği şair ve yazarlara özgü birtakım ritüellerin zaman içerisinde gelişmesine imkân sağlamasıdır. Ölen bir yazarın kabri başında yapılan ilk ihtifalde meziyetlerinin anlatılması, dürüstlük ve karakter özelliklerinden dem vurulması genel bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı yazarlar, kabri başında şiirleri okunarak, konuşmalar yapılarak, dualar edilerek anılırken bazıları ise adlarını yaşatan okullarda törenlerle hatırlanmakta, kimi yazarlar da sevenleri tarafından ilginç ritüellerle yâd edilmiştir. Hemen her ihtifalde bayrakların asılması ve kürsüye şairin resminin konulması, törene İstiklal Marşı ile başlanmasının yanında bazı kanonik şahsiyetlerde marştan önce yarım dakika, 1, 2 veya 3 dakikalık “*perde-i sükûn*”, “*ihtirâm sükûtu*” denilen saygı duruşunda veya “saygı sükûtunda” bulunulduğu görülmektedir. Adına ihtifal yapılan kişinin çoğu zaman ailesi, yakın dostları, üniversite hocaları tarafından irad edilen nutuklar/hitabeler, varsa şair ve yazara ait büstün bulunduğu bir masa önünde, duvarda asılı veya masaya konulan bir fotoğrafının eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Yazarın edebî kimliğini, mirasını, edebiyat tarihindeki yerini, bırakacağı boşluğu tahlil eden ilk nekroloji yazıları ve özel dosyalar da genellikle ölüm sonrası bir aylık süre zarfında ihtifalin yazılı ve görsel basındaki akisleridir. Bunun haricinde kişiye özel afiş, yaka fotoğrafı, broşür, saat ve rozet gibi ticari objelerin imal edilmesi, resmi dairelere fotoğraflarının asılması,

özel saygı kitabı neşredilmesi, dergiler tarafından özel dosya, anıt sayı neşredilmesi, edebî tartışmalar yapılması; anketler/soruşturmalar/oturumlar, açıkoturumlar düzenlenmesi; özel davetiye bastırılması, yazarın mektuplarının, kaynakçasının ve bibliyografyasının neşredilmesi, hatıra damga pulları bastırılması, anısına karikatür çizilmesi, akrostiş şiirler yazılması, anıt mezar yaptırılması, adlarının gemi ve şileplere verilmesi, varsa şairin bestelenmiş eserlerinden muhtelif parçaların çalınması, şiirlerinin bestelenmesi gibi birçok ritüel pratiklerinin icat edildiği görülmektedir.

Modern Türk edebiyatında edebiyatçıların hatırlanması, vefatlarının hemen sonrası, vefatından bir hafta, on gün, bir ay, Türk kültür ve geleneğine uygun olarak “kırk gün” sonra veya birinci sene-i devriyesinde düzenlenen ihtifallerle idrak edilir. Diğer yazar ve şairlerin aksine Mehmed Âkif, Tevfik Fikret ve Nâzım Hikmet gibi bir istisna teşkil edecek şekilde hatırlama biçimlerinde hususiyet arz eden şairler de bulunmaktadır. Organizasyonların seyrine göre edebiyatçı anma toplantıları, yazarın vefatından hemen sonra kabri başında veya ölümünden birkaç gün sonrasında icra edilmiştir. Gerek mezar başında gerekse kırkinci gün edebiyatçı ihtifallerinde gelenek icadı sayılabilecek türden ihtifal ritüellerine rastlanmaktadır. Yazar anmalarında kırkinci güne ayrı bir önem verildiği söylenebilir. Doğumda ve ölümden “kırkı çıkmak” deyişiyle ifade edilen bu gelenek, Müslüman Anadolu halkının özel bir hassasiyet gösterdiği ritüellerdendir. 21. yüzyılda aynı geleneğin itina ile korunup icra edilmesine 16 Kasım 2021’de İstanbul’da hayatını kaybeden şair Sezai Karakoç’un 7’sinde ve 40’ında anılması bir örnek niteliğindedir. Bununla birlikte edebiyatçıların ölümünün verdiği şaşkınlık ve üzüntü ile birinci ölüm yıldönümlerindeki anmalarda ciddi kalabalık ve katılımcı gözlemlenirken sonraki yıllarda merasime iştirak edenlerin nicelik ve nitelik bakımından düştüğü görülmektedir. Vefatı sonrası edebiyatçılar için verilen hükümlerin objektif olmasından bahsetmek pek mümkün değildir. Bununla birlikte sığağı sığağına yazılan nekrolojilerde ilk göze çarpan şey “samimiyet”tir. İlk hisler, başlangıçta sembolik ve geneldir. Bu yazılarda ikinci dikkat çekici unsur, yazarın mirasını/misyonunu, ideallerini geleceğe taşıma konusu da “içinde bulunduğu edebî, politik” çevreler tarafından verilen sözler ve taahhütlerdir.

Kolektif bellekte şair veya yazarların hatırlanma şekillerinde *anılar* birinci sırada yer almaktadır. Ölüm sonrası ilk ihtifal yazıları da genellikle ölen kişinin hatıralar vasıtasıyla yâd edilmesidir. Bir yazarın, derinlikli bir incelemeye dayanmayan, objektif olmaktan çok sübjektif hükümlerle ortaya konan edebiyat tarihindeki konumunu irdeleyen kısa tahlil

yazılarının ardından neşredilen anılar dizisi, şiirlerinden ve yazılarından örnekler, edebî hafızadaki hatırlama ve anma şekilleridir. “Anma Günü” temalı şiirler ise ihtifali bir şair/ozan veya yazar üzerinden toplumsal belleğe kazıma amacının şiir diline bürünmüş biçimidir.

Fikret Günü, Mehmed Âkif Günü, Ziya Gökalp Günü, Ahmet Haşım Günü, Ahmet Rasim Günü adıyla şair adına edebî bir kanonu da netice verebilecek şekilde planlanan özel tahsis günleri, genellikle bir tasavvurdan öteye geçememiştir. Bunlar içerisinde Mehmed Âkif ve 1940’lı yıllara kadar da Tevfik Fikret istisna bir örnek olarak zikredilebilir. İlk anma merasimi ve hatırlanması sonrası 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100. gibi simgesel nitelik taşıyan onlu rakam yıldönümlerinde şair ve yazarın bir ihtifalle veya anma yazısıyla hatırasını yaşatmak ve kamuoyu hafızasında edebî mirasını ve prestijini “canlandırmak” ihtifal ritüellerindendir. Genellikle düzensiz ve yuvarlak olmayan anma yıldönümlerine karşın onlu rakamlar ve 5 gibi ara sayılarla edebiyatçıların sık sık anıldığı görülmektedir. Hiyerarşik bir düzenden ziyade simgesel değeri olan yıldönümlerinde ihtifal yazıları dışında yazarın yaşayan ailesiyle yapılan röportajlar da edebî bellekte hatırlama çeşitlerindendir. Aile bireyleri daha çok hatıralarla şair veya yazar olan anne/babalarını son yolculuğuna uğurlarken zaman zaman şiirlerle de duygularını edebiyat tarihine armağan etmişlerdir.

Yeni Türk Edebiyatının edebiyat tarihçileri tarafından genel kabul görmüş belli başlı dönemlerinde şair ve yazarların vefatları sonrası anılmaları da tezimizde inceleme konusu olan başlıklardandır. II. Abdülhamid dönemi baskısının bir tezahürü olarak Tanzimat dönemi edebiyatçılarının anılmaları ancak Sultan Reşad zamanında mümkün olabilmıştır. Tanzimat döneminde Nâmık Kemal, Ziya Paşa, Şemseddin Sami Bey gibi önemli edebiyatçıların vefat ilanları küçük bir gazete haberinden öteye geçememiştir. Yazarın edebiyat tarihindeki yerini tespit eden nekroloji mahiyetindeki makalelere de bu dönemde nadiren rastlanmaktayız. Beşir Fuad (1852-1887), Ali Suavi (1839-1878), İsmail Safa (11 Mart 1867-24 Mart 1901), Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Vefik Paşa, Ebüzziya Tevfik, Muallim Nâci ve Nâbizâde Nâzım gibi ancak haklarında yapılan ilmî ve akademik çalışmalarla kolektif ve edebî bellekte gün yüzüne çıkan edebiyatçılara karşın 1908 yılından itibaren Nâmık Kemal, ülkede esen hürriyet rüzgârına paralel olarak ismi sık sık anılan ve gündeme getirilen sembol şahsiyetlerin başında gelmektedir. Tanzimat nesli içerisinde Şinasi, Ziya Paşa, Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimlere göre Nâmık Kemal

isinin, savunduğu fikir ve ortaya attığı kavramların güncelliği itibariyle her devir ve dönemde ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Servet-i Fünûn nesli içerisinde en çok anılan ve hakkında ihtifal yapılan Tevfik Fikret'tir. İsmi mecmua ile özdeşleşen derginin sahibi Ahmed İhsan Tokgöz, yaşadığı süre zarfında *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında bulunmuş veya bu döneme dahil olmuş şair ve yazarları ölüm yıldönümlerinde gündemde tutmak istese de bu kadroda Florinalı Nâzım'ın gayretlerine rağmen Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif, Ali Ekrem Bolayır, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Mehmed Rauf, Celâl Sâhir gibi isimlerin kısa bir müddet sonra edebî hafızadan silindiği göze çarpmaktadır. Bu yazarları tanıyan dostları toplumsal hafızanın bu kayıtsızlığına tepki mahiyetinde yazılar neşretmişlerdir. Bu zümre içerisinde Halid Ziya Uşaklıgil'in diğerlerine göre biraz daha şanslı olduğunu söyleyebiliriz. Edebî ihtifallerde ölümlerinin ardından bazı yazarların, belli başlı eleştirmen, yazar veya şair tarafından hatırlandığı görülmektedir. Yıllar içerisinde anılmaktan mahrum kalan Halid Ziya'nın Şemsettin Kutlu tarafından belirli aralıklarla gündeme getirilmesi bu türdendir.

Fecr-i Âtîciler'in anmalarında halkevlerinin öncülük ettiği görülmektedir. Emin Bülend Serdaroğlu, Ahmet Haşim bu kategoride öne çıkan isimlerdir. Bir çok yazar ve şair gibi Ahmet Haşim de özellikle ölümünün 50. ve doğumunun 100. yıllarında akademik camianın kapsamlı sayılabilecek anma faaliyetleri ve neşriyatlarıyla edebî kamuoyunda yeniden konuşulmuştur. Millî Edebiyat hareketinin ve memleket edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Mehmet Emin Yurdakul ise halkevleri sayesinde birkaç anma törenine mazhar olan şairlerdendir.

Yunus Emre, Cumhuriyet'in ilk yıllarında adına ihtifaller düzenlenen ve bir çeşit ikon hâline getirilen halk şairlerinden biri olmuştur. Yunus Emre için 1929 yılında başlayan bu anmalar, fasılalarla 1930'lı yılların sonuna kadar zaman zaman devam etmiştir. Genel olarak Cumhuriyet dönemi şair ve yazar anmaları Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler, Garip Hareketi şairleri, Toplumsal Gerçekçiler, İkinci Yeni şairleri ve 1960'lardan 1970'lere kadar toplumsal atmosferin hâkimiyetini esas alan şair ve yazarları kapsamaktadır ki bu çok geniş bir zaman dilimini ifade etmektedir. Tezimizde bu zümreler içerisinde toplumsal bellekte kalıcı izler bırakan veya ihtifal kavramına farklı bir boyut, edebî bir zenginlik katan anmaları ele almaya çalıştık.

Hecenin beş şairi için düzenlenen ihtifallerde öncü, yine şairin dostları ve sanatseverlerdir. Enis Behiç, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi

Orhon ancak kendilerini seven ve tanıyan dostlarının organize ettiği anmalarla hatırlanmıştır. *Yedi Meşaleciler* içerisinde anmalarda öne çıkan isim Ziya Osman Saba’dır. Buna rağmen Ziya Osman için görkemli ihtifaller yapılmasından söz etmek mümkün değildir. Ziya Osman için planlanmış ihtifallerden ilki 16 Şubat 1972 günü Milli Kütüphane’de düzenlenmiştir. Yedi Meşaleciler’in diğer üyeleri zamanla millî hafızadan teker teker silinirken eleştirmenlerin “değeri bilinmemiş” sıfatlarıyla makalelere konu olmakla hatırlanmıştır.

Garip Akımı içerisinde Orhan Veli belirgin bir şekilde anmalarda öne çıkmaktadır. Vefatından iki sene sonra genç neslin tanınmış şairi Orhan Veli için Ankara’da bulunan arkadaşları, İstanbul’da “*Orhan Veli’yi Sevenler Derneği*” adı altında bir dernek kurma hazırlıklarına başlamışlardır. Gerek dostları gerekse sevenleri tarafından sürekli gündemde tutulan Orhan Veli, anma törenlerindeki ilginç ritüeller itibariyle de çağdaşlarından farklılık arz etmektedir.

Bir edebî ekole mensup olmamakla birlikte Türk edebiyatında kendi vadisinde önem arz eden yazarların durumu da benzer şekildedir. Örneğin şair, romancı, denemeci ve edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar, ölümünden sonra şair dostları tarafından kültürel bellekte diri tutulmaya çalışılmıştır. Yaşadığı dönemde ihtifallerin Batı edebiyatında olduğu gibi düzenli bir şekilde icra edilmesi için fikirlerini derli toplu gazetelerde neşredenlerin başında gelen, birçok şair ve yazarın ihtifalinde hatip kürsüsüne çıkan Peyami Safa için de vefatı sonrası hak ettiği şekilde anma toplantıları düzenlenmemiştir.

Rıza Tevfik, vefatı sonrası ülkemizde ihtifaller henüz düzenlenmeden Londra’da kendisine bir gece tahsis edilen nadir şairlerimizdendir. 13 Aralık 1977 tarihinde vefat eden Oğuz Atay ise ölümü sonrası gittikçe artan bir ilgiyle kültürel bellekte kendine haklı bir yer edinenlerdendir. Türk edebiyatında adını mazi defterine kaydeden yüzlerle ifade edilebilecek şair ve yazarın kültürel bellekte hak ettiği ölçüde anılmadığı genel bir kanaat hâlini almıştır.

1980 yılına kadar daha çok sivil kurumlar marifetiyle toplumsal bellekte iz bırakan anma törenleri görsel kültür, radyo-TV kanallarının, basın-neşriyatın, ticari kurumların yaygınlaşmasıyla, Türk edebiyatının kült eserlerinin dizi ve filmlere uyarlanmasıyla devletin de el attığı bir ritüel pratiği hâline gelmiştir. 1980 sonrası anmaları ritüeller bakımından değişim gösterdiği gibi kavram açısından da değişmiştir. Merasimlerin *ihtilal* kavramından *anma*’ya, “selam ve saygı günleri”ne evrildiği görülmektedir. Bu dönemde

anma törenleri, ülke genelinde üniversitelerin sayısının artmasıyla birlikte panel veya sempozyum gibi akademik yönü ağır basan ilmî toplantılar hâlini almıştır. Birçok yazarın medfun bulunduğu İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerdeki üniversitelerin yanı sıra Anadolu üniversiteleri, yerel yönetim belediyeleri, müzeler, kütüphaneler de şair ve yazarları sempozyumlar düzenleyerek anmaya başlamışlardır.

İkinci Yeni şairlerinin anılmaya başlandığı yıllarda Cemal Süreya diğerlerine göre öne çıkan isimdir. İkinci Yeni'nin diğer üyeleri, bu yıllarda biraz da mütevazı sayılabilecek anmalarla geçiştirilmiştir. Ece Ayhan ile birlikte Edip Cansever de ölüm yıldönümlerinde anılan şairlerdendir.

1990'lı yılların başındaki tartışmalardan biri “değeri abartılan yazarlar ile yeterince anlaşılmayanlar” meselesidir. 2000'li yıllarda kablolu TV'ler, sinema salonları ve internet platformları, Netflix, BluTV, YouTube gibi farklı seçeneklerle izleyiciye hitap eden kanalların artmasıyla yazar ve şairlerin senaryolaşan eserleri üzerinden toplumsal bellekte hatırlanma imkânlarını artırmıştır. Şairler adına ihdas edilen ödül törenlerinde de sayıca bir artış göze çarpmaktadır.

Genel olarak Yeni Türk Edebiyatında Nâmik Kemal, her dönemde etkileyici sembol kişiliği, geçmişten gelen imgesiyle birleşerek aktüel zamana taşınmış ve gelecek nesillere ideal bir kahraman ve ufuk açıcı bir şahsiyet olarak sunulmuştur. Yeni bir nesil inşa etmek isteyen her kurum ve her edebî teşebbüs, Nâmik Kemal'i hatırlamaya kendisini mecbur hissetmiş, ihtifalleri de onun bayraklaştırdığı kavramlar ve temalar üzerinden şekillendirmişlerdir. Recâizâde Mahmud Ekrem ihtifallerinin edebiyat tarihimizdeki önemi ise özel eşyalarının da sergilendiği akademik merkezli anmaların ilk örneklerine kapı açmasıdır.

Tevfik Fikret anmaları, edebiyat meraklıların bir araya gelerek kısa süreli de olsa bir edebî mahfil oluşturmalarını mümkün kılacak şekilde ve ölümü sonrası fikir, ideal ve tercihleri bakımından her devirde tartışılmaya müsait bir sembol şahsiyet olacak surette icra edilmiştir. Florinalı'nın gayretleriyle 1930'lu yıllara ulaşan Tevfik Fikret ihtifalleri, zaman zaman Hasan Âli Yücel gibi devlet erkanının da sahiplenmesiyle her dönemde yeni bir ivme kazanmıştır.

Daha çok Türkçü mahfillerde anılan Ömer Seyfeddin, eserlerine yansıyan açık ve etkileyici dili ve temiz Türkçesi ile düzensiz aralıklarla kolektif bellekte kendisine yer bulabilmiştir.

Buna karşın ölümü Türk milleti için millî bir matem ilan edilen Ziya Gökalp'in özellikle ailesi ve memleketi Diyarbakır'daki duyarlı sivil araştırmacıların gayretleriyle daha sık hatırlandığını, anıldığını söylemek mümkündür.

Ölüsüne devletin ilgi göstermediği Mehmed Âkif, sevenleri ve sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde kesintisiz anmalarla vefatından günümüze kadar ulaşan şahsiyetlerden biri, belki de birincisi olarak dikkat çekmektedir. Âkif anmalarının Fikret'e karşı kasıtlı olarak abartıldığını düşünen ve bu ihtifallere itiraz eden yazarlar da Cumhuriyet döneminde görülmüştür. Hemen her yıl anılmaya mazhar olan Mehmet Âkif ihtifallerinin şairin hak ettiği ölçüde verimli geçtiğini söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Bir müddet sonra basmakalıp ve tekrara düşen ritüellerin kurbanı olan bu ihtifallerde 1960'lı yıllara kadar İstanbul İmam Hatip Lisesi, Milliyetçiler Derneği, Parti Gençlik Kolları, Ankara ve İzmir Türk Ocağı Şubeleri, MTTB, Yüksek İslam Enstitüsü, İstanbul Eminönü Öğrenci Lokali, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi Mezunları ve Talebe Cemiyetleri dikkat çeken öncü kurumlardır. Sonraki yıllarda halkevleri ile birlikte devlet, üniversiteler, belediyeler Âkif'i bağrına basmış, yaşamında esirgenen sevgiyi her yıl törenlerle şaire göstermişlerdir.

Resmi ve sivil büyük kalabalıkların katılımıyla gerçekleşen “ikonik” cenaze merasimine ve o günlerde sayısı 167'yi bulan bütün halkevlerinde 21 Nisan 1937 Çarşamba günü “*tazîm ve tazîz*” seferberliğine mazhar olan Abdülhak Hâmid, kısa sürede anma törenlerinden mahrum kalan edebiyatçılardan biri olmuştur. Akademik çalışmaların insafına terk edilen şair, sonraki yıllarda özel hayatı ve 50, 100. gibi yuvarlak yıldönümlerinde hatırlanmıştır.

Modern Türk edebiyatının kurucu şahsiyetlerinden biri sayılan Yahya Kemal, edebî söylem gücü, yakın dostları ve adına kurulan *Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti* gibi kuruluşlar sayesinde -zaman zaman ihmal edilse de- her dönemde adından söz ettiren, hatırlanan, anılan şairlerden biri olmuştur.

Cumhuriyet döneminin en çok dikkat çeken şairlerinden biri olan Nâzım Hikmet, trajik ve sansasyonel hayatının etkisiyle vefatından hemen sonra Rusya'da başlayıp dünyanın birçok yerine sıçrayan tören ve toplantılarla kültürel belleğin ve edebî hafızanın önemli bir figürü hâline gelmiştir. Nâzım Hikmet, anma yıldönümlerinde farklı ve zengin içeriklerle anılan nadir şairlerimizdendir. Nâzım anmalarındaki hedef kitle genç kuşak olarak görüldüğünden etkinliklerin çok yönlü olmasına özellikle dikkat edildiği görülmektedir. Bu törenlerde sanatın ve edebiyatın ustalarını genç kuşaklarla buluşturma çabası belirgindir.

Zengin ve özgün ritüel icralarıyla Nâzım Hikmet ihtifalleri, şairin imajını besleyen farklı sembolik icatlarla da tazeliğini ve yenilik ruhunu her zaman korumuştur.

Şair, yazar ve gazeteci Necip Fazıl Kısakürek ismi etrafındaki simgesel imaj, şaire dair değerlendirmelerde belirgin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ömrü boyunca sanat, edebiyat ve fikir hayatının büyük bir ilgi merkezi olan Necip Fazıl'ın anılma yeri genellikle Eyüp'teki mezarı başıdır. Zamanı hem içinde hem de dışından kurcalayan şair, her vefat yıldönümlerinde gazete ve dergilerde tefrika edilen ilginç mottolarla kültürel bellekte canlandırılmıştır. Necip Fazıl sivil organizasyonlar sayesinde sadece İstanbul, Ankara gibi merkezi yerlerde değil, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de anılmıştır. 2000'li yıllarda Necip Fazıl için yapılan en görkemli anmalar, doğumunun 100. yılında gerçekleşmiştir. Adına ihdas edilen ödüller de şairin her devirde etkili olan söylem gücünün aktüel bir yansımasıdır.

İhtifaller, vefat etmiş bir sanatkarın, edebiyatçının hayatına, sanatına ve değerine dair edebî tartışmaların, polemik ve anketlerin neşrinde tetikleyici bir unsurdur. Bu sayede şair ve yazarlar, çeşitli yönleriyle ele alınarak edebî hafıza ve kültürel bellek canlılık kazanır. İlk tahlilde verilen hükümler yanlış bile olsa, lehte ve aleyhte yapılan her neşriyat, kanonik kutuplaşma kadar edebiyat tarihinde zamanla sağlıklı tahlillerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Unutulan veya unutulmaya yüz tutan birçok şair ve yazar, bu sayede aktüel zamana yeniden gelir, gerek şahsiyeti gerekse eserleri üzerinden tartışılarak şimdiki zamana yeni bir şeyler söyler. Bu sayede durağan ve statik bir düzlemde pragmatik niteliğini kaybetmiş olan geçmiş, hazır zamana tekrar davet edilmek suretiyle bellek akışı harekete geçirilir. Gerek ihtifal gerek jübile dolayısıyla düzenlenen toplantılar, paneller, çalıştaylar, sempozyumlar nitelikli sergilerin, yayın ve neşriyatların çoğalmasına da fırsat sunmakta, bu sayede belirli bir zaman diliminden sonra şair ve yazarlar yeni bir gözle değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

Edebî hafızanın kolektif bellekte işleyiş şekillerini gösteren merasimlerden biri de jübilelerdir. II. Meşrutiyet sonrası gün yüzüne çıkan siyasî, ekonomik, kültürel temelde ulusal sınır ve kimliklerin belirginleştiği 20. yüzyılın edebiyat ve sanata hediye ettiği kavramlardan “jübile” kapsamında değerlendirilen törenler, ihtifaller kadar geniş kapsamlı olmasa da Türk edebiyatında akademik yönü incelenmemiş konuların başında gelmektedir. İhtifalden farklı olarak jübileler, bir sanatkarın özelde edebiyat, genelde millet adına yaptıkları hizmetleri değerlendirme ve tahlil etme platformlarıdır. Henüz hayatta olan

büyük üstatlarının tiyatro, kültür, sanat ve edebiyata katkılarını değerlendiren yaşça ve kıdemce arkadan gelen edebiyatçılar, duygu ve düşüncelerini gazete ve dergilerde yaptıkları tahlillerle edebî kamuoyuna ilan etmişlerdir. Sanat ve edebiyatın aktüele tesirini ve gelecek nesillere tecrübe aktarma misyonunu gösteren bu yazılar, edebiyat tarihine ait nitelikli akademik ve sivil çalışmaların hazırlayıcısı konumundadır.

Kökeni İbraniceye dayanan Fransızca bir kelime olarak jübile, dinî açıdan bir Yahudi ve Katolik Hristiyan ritüeli ve merasimidir. 19. yüzyılda yaygınlaşan jübileleri, halen simgesel monarşilerle yönetilen Avrupa’da resmî söylemi kamuya taşıyan/aşıl原因an başlıca törensel araçlar kraliyet jübileleridir. Aslında her elli senede bir defa yapılan merasimin adı olan jübile, çoğu zaman 50. sene ile sınırlı tutulmuştur. Faaliyetinin 50. senesini idrak eden, bu merhaleyi tes’id eder ve artık göz önünden çekilir. Modern zamanlarda jübile, “Bir sanat ve spor dalında uzun süre çalışanların onuruna düzenlenen kutlama töreni; sporculuk yaşantısını özel bir karşılama ile bitirmek ve sanatın çeşitli alanlarında uzun yıllar başarı gösteren kimse için mesleğinin 25., 40., 50. vb. yıldönümlerinde şenlik yapmak” anlamlarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Türk edebiyatında vefeyât ilanları üzerinden “ihtifal” kavramından ilk defa bahseden Ebüzziya Tevfik olduğu gibi “jübile” kelimesinden ve kavramdan ne anlaşılması gerektiğine ilk defa temas eden yine odur. Osmanlı’da adına bir sanat jübilesi yapılan ilk tiyatro artisti ise Ermeni “san’atkâr-ı şehîri” Mardiros Manakyan (Minakyan)’dır. Sahne sanatlarına emeklerinden dolayı Padişah kendisini Maarif nişanıyla taltif etmiştir.

Abdülhak Hâmid’in yaş günleri için düzenlenen jübileleri bir tarafa bırakırsak Türk edebiyat ve sahne tarihinde tertip edilen ilk jübile, oyuncu ve yönetici olarak Türk tiyatro tarihinin ilklerinden olan Ahmed Fehim Efendi’nin (1856-1930) 70. yaşında tertip edilen 50. meslek ve sahne hayatı jübilesidir. 1930’lu yıllarda tespit edebildiğimiz ilk jübile, 6 Mayıs 1932 Cuma günü Erkek Muallim Mektebi’nde Beden Terbiyesi üstadı Selim Sırrı Tarcan’ın 50. yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törendir. Sonrasında Darülbedayi aktörlerinden Behzat Hâki’nin (Butak, 16 Ekim 1891) sanat hayatının 25. yıldönümü dolayısıyla halkevi temsil şubesi tarafından düzenlenen jübileyi, İstanbul Şehir Tiyatrosu Rejisörü Ertuğrul Muhsin’in sanat hayatının 25. yıldönümü münasebetiyle 29 Mart 1934 Perşembe günü Tepebaşı Tiyatrosu’nda tertip edilen jübile takip etmiştir. Ardından birçok sahne sanatkârı için bir furya hâlinde jübileler düzenlenmiştir. Sahne sanatkârları ile birlikte sanat, spor, musiki, hat gibi birçok şubeyi içine alan jübileler, sonrasında öğretmen,

doktor, hemşire, gazeteci, fabrika işçisi gibi birçok meslek dalını kapsayacak şekilde icra edilmiştir.

İhtifaller gibi jübilelerin de yaygınlaşmasında halkevleri önemli bir role sahiptir. Halkevlerinin açılması ile sahne sanatkârlarına, yaşayan şair ve yazarlara geniş bir istihdam ve faaliyet alanı açıldığı gibi daha çok vefa göstermek maksadıyla adlarına düzenlenen “gece ve çay partileri” de artmaya başlamıştır. Örneğin 27 Kasım 1939 Pazartesi günü, Halide Edib Adivar için düzenlenen çay partisine dönemin tanınmış kadın yazarları, profesörler, doktorlar, belediye ve halkevi erkânı katılmıştır.

1930’lu yıllardan itibaren jübileler, genellikle halkevlerinde düzenlenmiştir. Kültür ve edebiyat faaliyetlerine uzun bir süre ev sahipliği yapan Eminönü, Şehremini, Beyoğlu, Üsküdar Halkevleri, İstanbul merkezli jübile ve ihtifal programlarında öne çıkan kurumlardandır. Bu tarz jübileler sayesinde, halkevlerinin bir nevi edebî mahfillere dönüştüğünü ve kimi zaman kanonik bir nitelik kazandığını söyleyebiliriz. Jübilesi yapılan yazar hakkında gazete ve dergilerde neşredilen makaleler/tahliller/polemikler edebî hayatın canlanmasına hizmet ettiği gibi gün yüzüne çıkmamış hatıraların ve bilgilerin de yayınlanmasına zemin hazırlamıştır.

1940 yılında Maarif Vekâleti, bir düzenleme yapmış; topluma mal olmuş önemli şahıslar için ihtifal, jübile vb. törenlerin 5 yılda bir planlanmasını karara bağlamıştır. Bu tamimle Hakkı Tarık Us’un 5 yılda bir organize ettiği ve ilki 6 Şubat 1943’de düzenlenen “Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi”, 1943 yılında Eminönü Halkevi’nde eski felsefe müderrislerinden Mehmet Ali Aynî, Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç, Ayaz İshâkî İdilli gibi birçok sanatkâr, ilim adamı ve yazar için de jübileler düzenlenmesine vesile olmuştur.

Yaşarken bir edebiyatçıya değer atfetme çabalarının bir ürünü olan jübilelerde finansör veya destekçi olarak siyasi partilerden birinin bulunması, ihtifaller gibi jübilelerinin de bir ayağının siyasetle yakın temasta olduğunu göstermektedir. Bu açıdan edebiyat, her ne kadar bağımsız bir zeminde sanatın icra edilmesi anlamına gelse de içinde bulunduğu şartlardan tamamen uzak değildir. Yayın-neşriyat, tanıtım ve sponsorluk gibi birçok kriter, edebiyata dışarıdan müdahaleye kapı aralamaktadır. Dönemin siyasi hareketliliği de bu etkenlerden biridir. Sanatı her zaman ve zeminde koruması gereken devlet, bazen sanatçıya kol kanat germekte, bazen de eleme usulüyle bazı yazarları konjektöre göre desteklemekte, bazılarını da saf dışı bırakmaktadır. Yazarlar da çeşitli sebeplerle bir müddet sonra bu müdahaleyi mazur görmekte ve siyasal bir cepheye angaje olabilmektedir. Arif Nihat Asya

jübilesindeki destekçi A.P. Kadın Kolları'nı bu şekilde değerlendirmek gerekir. Ayrıca dergi jübilenin, Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertmen'in himayelerine almasını teklif etmiş, bakan da bunu kabul ederek konser salonunu jübile için dergiye tahsis etmiştir.

1960'lı yıllardan sonra düzensiz ve dağınık bir görünüm arz eden jübileler, özellikle 1980 sonrası “yaş günleri, vefa geceleri, ödül törenleri, onur yazarları gecesi, ustalara saygı” gibi çeşitli isimlerle yaygınlık kazanmıştır. Belirli bir yaş dönümünde edebiyatçılara adanan Armağan Kitapları da bu değer gösterme şekillerinin bir yansımasıdır. Çalışmamızda gerek ihtifal ve gerekse jübilelerin özellikle 1980 sonrasında farklı ritüel pratikleriyle çeşitlendiğini, yeni bir şekle büründüğünü gördük. Batı edebiyatlarında görülen organize ve planlı edebî merasimlerden farklı olarak Türk edebiyatında yapılan törenler, bu dönemde devlet ve resmi kurumların da desteğiyle daha özgün ve formel bir yapıya bürünmüştür.

Abdülhak Hâmid için 5 Şubat 1925 Perşembe günü düzenlenen 75. yaş merasimi Türk edebiyatında bir şair için tertip edilen ilk özel jübiledir. Bu törenden sonra Hâmid için her bir yaş dönümünde yine benzer merasimlerin düzenlenmesi onu Türk edebiyatında nev'i şahsına münhasır bir konuma yükseltmektedir. Sonrasında şair ve yazarlar için organize edilen jübileler arasında Mehmet Emin Yurdakul için 60. yaş yıldönümü sebebiyle Haziran 1929'da icra edilen jübile, Halid Ziya için 5 Mayıs 1937 Çarşamba akşamı düzenlenen tören, 25. tedris yılı münasebetiyle Fuad Köprülü için 4 Mart 1939 Cumartesi günü İstanbul Üniversitesi Konferans salonunda icra edilen tören, “Hüseyin Rahmi'nin 75. Yaş Yıldönümü ve Yazarlıkta 50. Yılı” vesilesiyle 15 Mayıs 1943 Cumartesi günü Üsküdar Halkevi salonunda tertip edilen merasim, yaşarken edebiyatçılara layık görülen kutlama silsilelerinin ilk örnekleridir. Bunların haricindeERCÜMENT EKREM TALU, NEYZEN TEVFİK, İBNÜLEMIN MAHMUD KEMAL İNAL, HALIKARNAS BALIKÇISI, HALİD FAHRİ OZANSOY, ORHAN KEMAL, ALİ NİHAD TARLAN, ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN, HALİDE NUSRET ZORLUTUNA, AHMET MUHIP DİRANAS, ARİF NİHAŞ ASYA, NECİP FAZİL KISAKÜREK, TARIK BUĞRA, AHMET KABAKLI, SELİM İLERİ gibi birçok şair ve yazar için bu tarz törenlerin yapıldığını tezimiz örnekleriyle ortaya koymaktadır.

Jübilelerin en görkemlisi 65. yaş yıldönümü münasebetiyle Türk Ocağı tarafından 2 Aralık 1949 Cuma günü, saat 18.00'de Üniversite Konferans salonunda Yahya Kemal için tertip edilen törendir. Bir gün önce yapılan Nâmk Kemal ihtifalının gölgesinde gerçekleşen töreni binlerce kişi ilgi ile takip etmiştir. Vali, belediye başkanı, İstanbul'da bulunan

milletvekilleri, generaller, üniversite profesörleri şairi jübilesinde yalnız bırakmamışlardır. Her şairin yaşarken arzuladığı halk sevgisine mazhariyet, Yahya Kemal için vefatından yaklaşık 9 yıl evvel düzenlenmiş, ancak bu özel tören şairin ismi etrafında birtakım edebî tartışmaların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1943, 1948 ve 1953 yılında *50 Yıllık Muharrirler* için her beş yılda bir jübile düzenleyen Türk basınının emektar hocası, *Vakit* gazetesi başmuharrirlerinden Hakkı Tarık Us'un gayretiyle ihtifal ve jübileler ilk defa toplu ve devlet destekli bir gelenek hâlini almıştır. Hakkı Tarık'ın planlı çalışması sayesinde gerçekleşen bu gelenek onun ölümüyle edebiyat tarihimizde örneği bulunmayan bir hatıra olarak sonlanmıştır.

Edebî merasimler, Peyami Safa'nın ifadesiyle, şair ve yazarların hayatına, eserlerine dair “edebî otopsi”nin yapıldığı muhasebe ve kritik etme duraklarıdır. Batıdaki örneklerinden farklı olarak “Türk tipi” diyebileceğimiz kendine özgü birtakım ritüellerle icra edilen anma merasimleri ve jübileler, kanonik yönü, mahfil niteliği, sosyal, siyasi ve psikolojik katmanlarıyla edebî laboratuvar konumundadır. Her bir yaş ve yıldönümünde yeniden ve farklı gözlerle, yenilenen okumalarla kritiğe tabi tutulan şair ve yazarlar, bu özel dilimlerde bir daha kültürel bellek süzgecinden geçirilmekte, geleceğe, genç nesillere, topluma ve millî bilince ne bıraktığı konusunda muhasebeye tabi tutulmaktadır. Törenler vasıtasıyla yayın-neşriyat ve akademik faaliyetlerde gözlemlenen canlılık, özellikle 50 ve 100 gibi özel zaman periyotlarında daha da parlamaktadır. Bu bağlamda her türlü edebî merasim, geçmişî geleceğe ritüeller vasıtasıyla bağlayan pratikler kümesidir.

Ölüm gerçeğiyle kaybettiği edebiyatçı dostları vasıtasıyla yüzleşen yaşayan şair ve yazarlar, edebî merasim ve ölüm edebiyatına dair zengin bir birikimin oluşmasına imkân sağlamıştır. Merasimler etrafında ortaya çıkan tartışma-polemik ve anketler, bunlara ek olarak ağıt-mersiye ve ithaf şiirleri de Türk edebiyatına zenginlik katan diğer edebî türler olarak dikkat çekmektedir. Çalışmamız bu edebî ürünlerin yazarın imajına, sanat anlayışına nasıl bir katkı sağladığını saptamaktadır. Toplumsal belleğin ve edebî hafızanın işleyişini göstermesi bakımından Mehmed Âkif ve Tevfik Fikret ihtifalleri ideal bir örnek niteliğindedir. Her iki yazarı bayraklaştıran neşriyatlar Yeni Türk Edebiyatında “*Tevfik Fikret-Mehmed Âkif Kavgası*” mottosuyla bir polemik edebiyatını netice vermiş, iki şairin lehinde ve aleyhinde tartışma gruplarının oluşmasına neden olmuştur. Kimi zaman şahsiyet vadisine dökülerek amacının dışına çıkan bu tartışmalar, bir yönüyle de özgün birtakım ritüellerin de ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Bununla birlikte Mehmed Âkif ve Tevfik

Fikret'e dair ilmî ve akademik araştırmaların, etütlerin artmasında bu tartışmaların rolü büyüktür.

İhtifal ve jübileler için hazırlanan özel dosyalar da henüz hayatta olan edebiyatçıların kendilerinden önceki üstatlara ve bunlar için düzenlenen merasimlere nasıl baktıklarını gösteren önemli kaynaklardır. Bu sayede, kendi müstakbel akıbetlerine dair kanaatlerini kâğıda döken yazarlar, geleceğe dair beklentilerini de edebî kamuoyuyla paylaşmışlardır. Özel dosyalarda kültürel bellekte iz bırakmak ve gelecek nesiller tarafından vefa ile hatırlanmak, genel temenniler arasında dikkat çeken beklentilerdendir.

Bir kanon oluşturmaya ve bir mahfil kisvesine bürünmeye her zaman müsait olan edebî merasimler, edebiyatçıların hayatına ve şahsiyetine tutulan bir ayna konumundadır. Geçmişin aktüel zamana tesirini, yazarları kültürel bellekte nasıl ve hangi ritüellerle hatırlandıklarını, edebiyatçıların psiko-biyografini tahlilde anahtar niteliğindeki ipuçlarını bu ayna vasıtasıyla görmek mümkündür. Her bir şair ve yazar, yaşarken veya öldükten sonra topluma, kültürel belleğe, geleceğe vereceği mesajları, bu edebî platformlar üzerinden iletmiştir. Edebiyatın yazar ve okur/toplum arasındaki sözlü ve yazılı bir iletişimin çok ötesinde hayata tümüyle yansıyan bir eylem, aksiyon ve reaksiyon faaliyeti olduğunun delili törenlerdir. Dinî, kültürel, siyasî, psikolojik, tarihî birçok bilim dalıyla iç içe geçen ve onlarla çok yönlü bağlam kümesi kuran edebî merasimler, kökeni eski Türk kavimlerine uzanan bir geleneğin modern ve post-modern zamanlara yansıyan dinamik örnekleridir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİVLER

A-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı:

CCA, Fon Kodu: 30-10-0-0 /Yer Numarası: 198-354-1.
CCA, Fon Kodu: 30-1-0-0 / Yer Numarası: 18-100-23.
CCA, Fon Kodu: 30-10-0-0 / Yer Numarası: 198-354-6.
CCA, hFon Kodu: 30-1-0-0 / Yer Numarası: 43-253-15.
CCA, Fon Kodu: 180-9-0-0 / Yer Numarası: 7-45-3.
CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 / Yer Numarası: 3-15-26.
CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1 (21 Nisan 1937).
CCA, Fon Kodu: 490.01 Yer Numarası: 978.793. 1 (10 Mayıs 1938).
CCA, Fon Kodu: 490.1.0.0 Yer Numarası: 978.793-9 (12.05.1937).
CCA, Fon Kodu: 490.01 Yer Numarası: 978.793. 1 (6 Nisan 1938).
CCA, Fon Kodu: 490-1-0-0/Yer Numarası: 978-793-1 (21 Nisan 1938).
COA, MF. MKT. nr. 1189/17, 17 Ramazan 1331-6 Ağustos 1329/19 Ağustos 1913.
COA, Sicill-i Ahvâl Defteri, 105/425-426.

B- Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi:

Hakkı Tarık Us 1943 Jübile Dosyası, [Tasnif edilmemiş dosya] Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi.

C-İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi:

“Necdet Mahfî Ayrâl’ın Jübilesi”, *İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi*, Evr_ME_009913.
Tevfik Fikret’in Ölümüne Dair Taziye Defteri, İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi-0077, (1917-1945), 75 s.

D- Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi:

“Abdülhak Hamit Tarhan Tarafından Süleyman Nazif Hakkında İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a Gönderilen Mektup”, *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 570172, s. 1-4.

Adivar, A. Adnan. “Hocamla Ben” (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 514262, s. 1.

“Anma Günü Davetiyesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-610407.

“Basın Hizmet Ödülüne Hikmet Feridun Es ve Nadir Nadi Layık Görüldü”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 517605.

“Nazım İlk Kez Tiyatro Sahnesinde...” (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 505580.

Özkırımlı, Atilla. “Ölümünün 20. Yılında Abdülhak Şinasi Hisar: Beğenilen Bir Antika Gibi”, (Gazete Kupürü), *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 505265, s. 1.

Sönmezışık, Belmâ. “Doğumunun 120. Yıldönümü’nde Abdülhak Hâmid”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 506746.

“Süleyman Nazifin Vefatı Dolayısıyla Düzenlenen Merasimde Yapılan Konuşmanın Metni”, *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 550576, s. 1-4.

“Toros’a Gönderilen Ümit Yaşar Oğuzcan, Şiirle 40 Yıl Başlıklı Sergi Davetiyesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-610576.

“Tevfik Fikret’i Hangi Yüzle Anıyoruz!”, *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, Yazma nr. 550694, 1-3 varak [1964].

“Tevfik Fikret’i 100. Doğum Yıldönümünde Anma Programları”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, TT-638902, 4 sayfa.

Toros, Taha. “Neyzen İçin Toplantı ve Konferans”, *Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi*, TT-nr. 636339, s. 1-4.

“Ümit Yaşar Oğuzcan Tarafından Taha Toros’a Gönderilen Mektup”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. 5716648.

“Ümit Yaşar Oğuzcan’ın Şiirle 40 Yıl Gecesi”, *Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi*, nr. TT-523713.

E-TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi:

[Bölükbaşı], Rıza Tevfik. “Tevfik Fikret’e Dair Yazmak İstedğim Bir Kitaba Âid Mevâdd ve Mülâhâzât-ı Tenkidîyye”, *TDV İSAM Kütüphanesi Arşivi*, RTB, 10/359.

II. TEZLER

Asılsoy, Abdülkerim. “Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2008.

Erkmen, Y. Mimar Alev. “Mimarlık ve Hafıza: Osmanlı Dünyasında Geçmişin Yeniden Üretildiği Yapılar (1859-1910)”. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Genç, İlhan. “Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye I-II (İnceleme-Metin)”. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

Karsan, Nihal Konar Naş. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İstanbul’da Osmanlı Anıtları”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Özer, İsmail. “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2010.

Şimşek, Serdar Sezer. “Türk Düşünce Tarihinde İbnülemin Mahmud Kemal İnal”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Türk, Mehmet Taner. “Edebiyat Şölenleri: Aktör Mekân Ritüel”. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.

Yoğun, Pelin. “Diplomasi Tarihi Işığında İlk Türk Kadın Diplomat: Adile Ayda”. Yüksel Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019.

III. KİTAPLAR

1. *Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu (09-11 Mart 2007)*. Haz. İzzet Fuat Onar. İstanbul: Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

2'inci Ölüm Yılı Münasebetile Mehmet Âkif (1873-1936). Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1938.

3'üncü Ölüm Yılı Münasebetile Mehmet Âkif (1873-1936). Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, 1939.

40 Yıl Sonra Nurettin Topçu (Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler? ”. Ankara: TYB, 2016.

40. Sanat Yılı: Müccap Ofluğlu. Haz. Ülkü Tamer, y.y., Mart 1983.

50 Sene ve Daha Fazla Tababet Hayatı Yaşayan Hekimlerimizin Jübilesi. İstanbul: Şevket Ünal Matbaası, 1964.

50 Yıl Sonra Yahya Kemal Bilgi Şöleni: Bildiriler Kitabı (Üsküp, 30 Ekim-02 Kasım 2008). Haz. Yusuf Turan Günaydın. Ankara: TYB Yayınları, 2010.

50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan (Millî Kültür Araştırmaları). Haz. Mehmet Yardımcı. Ankara: Millî Kütüphane Basımevi, 1996.

50. Sanat Yılında Selâhattin İçli ve Besteleri. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 1997.

50. Sanat Yılında Prof. Dr. Nevzat Atlığ. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 1999.

60 Yıl Sonra Yahya Kemal: Uluslararası Yahya Kemal Sempozyumu (08-09 Kasım 2018). Ed. Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan..., İstanbul: Bahçelievler Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.

60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp. İstanbul: İ. Ün. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986.

60. Sanat Yılında Muhsin Ertuğrul'a Saygı. Haz. Şakir Eczacıbaşı. İstanbul: Çeltüt Basımevi, 1969.

100. Doğum Yıl Dönümünde Nâzım Hikmet'e Armağan. Ed. Alpay Kabacalı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Abdülhak Hâmid Derneği-Kuruluşundan Beri Çalışmaları (Kitapçığı). İstanbul: 15 Mayıs 1965.

Abdülhak Hâmid Tarhan Bibliyografyası: Ölümünün 34. Yıldönümü Münasebetiyle. Haz. İsmet Binark-M. Nejat Sefercioğlu. Ankara: Milli Kütüphane, 1971.

Acaroğlu, M. Türker. *Açıklamalı Süleyman Nazif Kaynakçası*, Ankara: Neyir Matbaası, 1987.

Acehan, Dr. Abdullah. *Halit Fahri Ozansoy: Hayatı, Eserleri, Sanatı*. Ankara: y.y. 2001.

Ada, Dr. Turhan. *Hayatı ve Kişiliği ile Rıza Teyfik Bölükbaşı*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2015.

Adivar, Halide Edib. *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974.

Agué, Marc. *Unutma Biçimleri*. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: YKY, 2017.

Ağaoğlu, Yavuz Selim. *Neyzen Selâmi Bertuğ'un Anılarından Belgelerle Hazret-i Mevlâna'yı Anma Törenleri (1942-1974)*. Konya: KB Belediyesi Yay., 2013.

Ahmet Cevdet Paşa: *Devlet Adamı Tarihçi Hukukçu (23-26 Aralık 2009 BKM Anma Programı Tanıtım Kitapçığı)*. İstanbul: İLEM-İlmî Etüdler Derneği, 2009.

Ahmed Hacı Şikârizâde. *Tayyibetü'l-Ezkâr*. Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1316/1899.

Ahmet Haşim. *Bize Göre-Gurebhâne-i Laklakan-Frankfurt Seyahatnamesi*. Haz. Mehmet Kaplan. İstanbul: MEB, 1969.

Ahmed Midhat Efendi. Ed. Mustafa Miyasoğlu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.

Ahmed Rasim. *İlk Büyük Muharrirler: Şinasi*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1927.

Ak, Suat. *Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu Sistem Karşısında Gerçek Muhalefet*. İstanbul: Rasyo Yayınları, 2009.

Akar, Prof. Dr. Metin. *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara: TDK Yayınları, 1999.

Akbayır, Sıddık. *“Yoktur Gölgesi Türkiye’de” Sezai Karakoç*. İstanbul: Turkuaz Yayıncılık, 2012.

Aksal, Sabahattin Kudret. *Yazılar, Yanıtlar*. İstanbul: YKY, 2018.

Akşit Göktürk’e Saygı. İstanbul: Adam Yayınları, 1993.

Alatlı, Alev. *Or’da Kimse Var mı? Kitap 1, Viva La Muerte! (Yaşasın Ölüm!)*. İstanbul: Boyut Yayınevi, 1993.

Alatlı, Alev. *Or’da Kimse Var mı? Kitap 4, O.K. Musti, Türkiye Tamamdır*. İstanbul: Boyut Yayınevi, 1996.

Ali Çetinkaya’yı Anma Paneli Bildirileri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

Ali Enver. *Semâ-hâne-i Edeb*. İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309.

Ali Enver. *Semâ-hâne-i Edeb (Mevlevî Şairler)*. Haz. Prof. Dr. Sadık Ekrem. Ankara: TTK, 2013.

Ali Fuad Cebesoy’u Anma Paneli. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 10 Ocak 1994.

Ali Seydi Bey. *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadîmemiz*. Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu. Ankara: Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.

Altınkaynak, Hikmet. *Hikâye Yazarı Orhan Kemal*. İstanbul: YAZKO, 1983.

Altuncuoğlu, Doğan Nail. *Ölümünden Sonra Yahya Kemal Hakkında Yazılanlar ve Şiirleri*. İstanbul: Karınca Matbaası, 1958.

Anar, Turgay. *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.

Anar, Turgay. *Viyana'dan Londra'ya: II. Abdülhamid'in Kâtibi Hüseyin Kâzım'ın Viyana, Almanya, Moskova ve Londra Seyahatnâmeleri*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2015.

Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 3000 Yurttaş Çatısı Altında Topladı (1935-1936), (t.y.).

Ansiklopedik Sözlük II (Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi). Haz. İbrahim Alâettin Gövsa. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1967.

Arat, Reşid Rahmeti. *Kutadgu Bilig I-Metin*. Ankara: TDK, 1979.

Arık, Durmuş. *Halk İnanışları*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Arpad Burhan. *Direklerarası: Türk Tiyatrosundan Hikâyeler*. İstanbul: May Yayınları, 1974.

Atabeyoğlu, Cem. *Kurucumuz Selim Sırrı Tarcan*. İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, 2000.

Defin Kitabı. Ed. Emine Gürsoy-Naskali. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2012.

Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

Âşık Çelebi. *Meşâirü's-Şuarâ 2* (İnceleme-Metin). Haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç. İstanbul: İAE Yayınları, 2010.

Ataç'a Saygı. Haz. Tahir Alangu. İstanbul: Varlık Yayınları, 1959.

Ateş, Ahmet Emre. *Her Sayfası Altın Değerinde: Ahmed Ateş (Ailesi: Hatıralar, Belgeler, Resimler)*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2021.

Ayaşlı, Münevver. *İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim...* İstanbul: Güray Matbaacılık, 1973.

Ayda, Adile. *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*. Ankara: Hisar Yayınları, 1979.

Ayda, Adile. *Böyle İdiler Yaşarken... (Edebî Hâtıralar)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1984.

Aynalıkavak Kasrı Hümayûn'nda Sadâbâd Günü. Dersaadet: Matbaa-i Bahriye, 1339.

Ayvazoğlu, Beşir. *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*. İstanbul: Korpus Yayıncılık, 2007.

Ayvazoğlu, Beşir. *Şeyh Galib Kitabı*. İstanbul: İBB Kültür Dairesi Yayınları, 1995.

- Ayvazoğlu, Beşir. *Peyami: Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Kuşunun Son Şarkısı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Ömrüm Benim Bir Ateşi: Ahmet Hâşim'in Hayatı, Sanatı, Estetiği, Dramı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Ayvazoğlu, Beşir. *1924: Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2006.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Kâinatça Tanınmış Türk Şiir Kralı Florinalı Nâzım ve Şaşalı Edebî Hayatı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Yunus, Ne Hoş Demişsin (Cumhuriyet Sonrası Yunus Emre Yorumları)*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Fikret: Kendi Cevvim Kendi Eflâkimde Kendim Tâirim*. İstanbul: Everest Yayınları, 2019.
- Ayvaoğlu, Beşir. *Hac Yolunda Bir Karınca: Mehmet Genç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2021.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 2. bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Ayyıldız, Nigar. *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2008.
- [Babanzade], Ahmed Naîm. *Tevfik Fikret'e Dair: Feylesof Doktor Rıza Tevfik Beyefendiye*. İstanbul: Sebîlürreşâd Kütübhânesi Neşriyatı, 1336/1918.
- Babasının Kızı: 70. Ölüm Yıldönümünde Fatma Aliye Hanım*. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, Mayıs 2008.
- Balcı, Ergun. *Nevzat Atlığ: Mûsikîmizle Övünmemiz İçin*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2004..
- Barnard, Malcolm. *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*. Çev. Güliz Korkmaz. Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.
- Basın Hayatında 50 Yıl (1953 Jübilesi)*. İstanbul: Vakit Matbaası, 1953.
- Batur, Enis. *Başka Yollar*. İstanbul: YKY, 2002.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı, 2001.
- Bauman, Zygmunt. *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. Çev. Nurgül Demirdöven. 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Bayrak, M. Orhan. *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar*. Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2002.
- Bedia Ştatzer Jübile Albümü (25. Yıl Jübile Mecmuası)*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1950.
- Bekiroğlu, Nazan. *Şâir Nigâr Hanım*. İstanbul: İletişim Yayınları 1998.
- Belge, Murat. *Şairaneden Şiirle (Türkiye'de Modern Şiir)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Beysanoğlu, Şevket. *Doğumunun 80. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp'ın İlk Yazı Hayatı 1894-1909*. İstanbul: Şehir Matbaası, 1956.

Binark, İsmet,-Sefercioğlu, Nejat. *Ziya Gökalp Bibliyografyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 1971.

Bir Gül Bu Karanlıklarda-Tanpınar Üzerine Yazılar. Haz. Abdullah Uçman-Handan İnci. İstanbul: 3F Yayınevi, 2008.

Bir İstiklâl Âşığı Mehmet Âkif (Hayatı, Sanatı, Fikirleri Üzerine Araştırma ve İncelemeler). Ed. Turgay Anar. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2011.

Bir Jübilenin İntiba'ları: Ahmed Midhat'ı Anıyoruz!. Haz. Hakkı Tarık Us. İstanbul: Vakıf Basımevi, 1955.

Bir Ses Ormanı: Ahmet Hamdi Tanpınar Kitabı. Haz. Turgay Anar-Şerif Eskin-Aykut Ertuğrul. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2022.

Bir Yalnız: 100. Doğum Yılında İlhan Berk. Haz. BAHANUR GARAN GÖKŞEN-MURAT YALÇIN. İstanbul: YKY, 2020.

Bozkırın Ozanı: Cengiz Aytmatov, Sinema Haftası (19-22 Şubat 2011). İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi, 2011.

[Bölükbaşı], Rıza Tevfik. *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefesi*. Haz. Dr. Abdullah Uçman. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984.

[Bölükbaşı], Rıza Tevfik. *Bergson Hakkında: Henri Bergson ve Felsefesi*. Haz. Erdoğan Erbay-Ali Utku. Konya: Çizgi Kitabevi, 2005.

Bölükbaşı, Rıza Tevfik. *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*. Haz. Abdullah Uçman. İstanbul: Kitabevi, 2005.

Buhârî. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. cilt 3, Terc. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.

Bütün Yönleriyle Necip Fazıl. Ankara: TYB, 1994.

Büyükdoğu Kapaklarında Portreler: Toplum ve Gençlik. Haz. Ahmet Cihan-Ömer Say-Turgay Anar. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniv. Yayınları, 2014.

Büyük Şair Abdülhak Hâmit Tarhan'ın Makberinin Başında Söylenen Nutuklar. İstanbul: Mf.V., 13 Nisan 1940.

Büyüklerimize ve Milli Günlerimize Dair Şiirler. Derleyen: Baki Süha Ediboğlu. Ankara: Ulus Basımevi, 1947.

Cafeoğlu ve Mansel Anma Töreni. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1975.

Cahit Külebi'ye Saygı. Haz. Mustaf Şerif Onaran-Abdülkadir Budak-Ali Cengizkan. İstanbul: Edebiyatçılar Derneği Yayınları, 1998.

Cahit Sıtkı Tarancı Bibliyografyası: Ölümünün 15. Yıldönümü Dolayısıyla. Ankara: Milli Kütüphane, 1971.

Celal Bayar 1883-1986 (22 Ağustos 1986 8. Ölüm Yılı Anma Törenleri). Bursa: Celal Bayar Vakfı, 1994.

Celebrating Shakespeare: Commemoration and Cultural Memory. Edited By Clara Calvo-Coppélia Kahn. United Kingdom: Cambridge University Press, 2015.

Cemal Süreya Hasretiyle 30 Yıl (1931-1990). Haz. Mehmet Ali Işık. İstanbul: Artshop Yayıncılık, 2020.

Cevdet Kudret'e Saygı. Haz. İhsan Kudret-Alpay Kabacalı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.

Cibran, Halil. *Kum ve Köpük (aforizmalar), Avare (meseller).* Çev. İlyas Aslan. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.

Cinisli, Rasim. *Bir Devrin Hafızası.* İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe: Nation-Building and Centenary Fever. Eds. Leerssen, J., Rigney, A., Palgrave Macmillan UK, 2014.

Connerton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Çev. Alâeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

Connerton, Paul. *Modernite Nasıl Unutturur.* Çev. Kübra Kelebekoğlu. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2011.

Coşkun, Betül. *Ümmü'l-Muharrirât Hâlide Nusret Zorlutuna.* İstanbul: Kitabevi, 2011.

Çantay, Hasan Basri. *Âkifnâme.* İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1966.

Çapanoğlu, Münir Süleyman. *İstanbul Şairi Yahya Kemal.* İstanbul: Yeni Matbaa, 1958.

Çeçen, Prof. Dr. Anıl. *Kültür ve Politika.* İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1996.

Çelik, Ayşegül. *Ölmeyi Bilen Adam Muhsin Ertuğrul.* İstanbul: Can Yayınları, 2013.

Çelik, Hüseyin. *Ali Suavî ve Dönemi.* İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Çınarlı, Mehmet. *Sanatçı Dostlarım.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1979.

Çınarlı, Mehmet. *Hatıraların Işığında.* İstanbul: Cönk Yayınları, 1984.

Çınarlı, Mehmet. *Aynı Yolda.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Çongur, H. Rıdvan. 50. *Sanat Yılında Ahmet Tufan Şentürk.* Ankara: Gen Matbaacılık, 1997.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. *Şemsettin Sami Bey: Hayatı ve Eserleri.* İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1934.

Danışmand, İsmail Hami. *Ali Suavî'nin Türkçülüğü.* Ankara: C.H.P. Genel Sekreterliği Neşriyatı, 1942.

Derman, M. Uğur. *Ömrümün Bereketi: 1*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin 606'ncı Sene-i Devriye-i Tesisi Şerefine Grand Kontinantal Oteli'nde Verilen Ziyafette Prens Haydar Beyefendi Hazretleri Tarafından Fransızca İrâd Ohunan Nutkun Tercümesidir. Kahire: Türk Matbaası, t.y.

Dino, Abidin. *Nâzım Üstüne*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2005.

Dizdaroğlu, Hikmet. *Abdülhak Hâmit Tarhan: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1953.

Doğrul, Ömer Rıza. *Kur'an'dan Âyetler (Tercüme ve Tefsir Eden Safahât Şairi: Mehmet Âkif Ersoy)*. İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1944.

Doğumunun 50., Yazı Hayatının 30. Yılı Münasebetiyle Hoca'm Prof. Dr. Saim Sakaoğlu. Haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin. Konya: [Özel Yayın], 1989 .

Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi. İstanbul: İşıl Matbaası, 1956.

Doğumunun 100'üncü, Ölümünün 33'üncü Yıldönümünde Ahmed Midhat Efendi-Anma Toplantısı. Haz. Hakkı Tarık Us, İstanbul: Vakıf Matbaası, 1944.

Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984.

Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984.

Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı. İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Derneği, 1984.

Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfeddin. Ankara: TTK, 1985.

Doğumunun Yüzüncü Yılında Ahmet Haşim. Ankara: AKM Yayınları, 1992.

Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klasikimiz Yahya Kemal Anma Toplantıları Bildirileri. Haz. Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız-Ayşe Yıldız Topuz, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998.

Donnan, Hastings and M. Wilson, Thomas. *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*. Çev. Zeki Yaş. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.

Dorsan, Kaya T. *Türk Anma Damgaları 1923-2000 (İlk Gün Damgaları ve Özel Damgalar)*. Ankara: Odak Ofset, 2007.

Draaisma, Douwe. *Bellek Metaforları (Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi)*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Dumlupınar: Başkumandan Meydan Muharebesi Devr-i Senevîsi Merasimi. Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1340.

Duru, Kâzım Nami. *Ziya Gökalp*. İstanbul: ME Basımevi, 1949.

Durkheim, Emile. *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. Çev. Cemal Bali Akal. İstanbul: Engin Yayıncılık, 1995.

Durkheim, Emile. *Ahlâk Eğitimi (1902-1903)*. Çev. Oğuz Adanır. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2004.

Dünnü ve Bugünkü Edebiyatçılarımız Konuşuyor. İstanbul: Varlık Yayınları, 1976.

Düzdağ, M. Ertuğrul. *Büyük Şairin Vefatının Ellinci Yılında: İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehidleri Şiirlerinin Açıklaması*. İstanbul: Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1986.

Ebû Dâvûd. *Es-Sünen 7. Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye*, 2009.

Ebüzzıya Tevfik. *Şınası'nın Son Günleri ve Ölümü*. İstanbul: Yenilik Basımevi, 1971.

Eldem, İsmail Hakkı. *Osmanlı Meşâhîr-i Üdebâsı, Birinci Defter: Muallim Nâci Efendi*. İstanbul: Nişan Berberyan Matbaası, 1311/1894.

Eldem, Edhem. *İstanbul'da Ölüm- Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005.

Enginün, İnci. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.

Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

Enriquez, Eugène. *Sürüden Devlete (Toplumsal Bağ Üzerinde Psikanalitik Deneme)*. Çev. Nilgün Tural. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Erişirgil, Mehmet Emin. *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

[Ersoy], Mehmed Âkif. *Safahât-İkinci Kitâb: Süleymaniye Kürsüsünde*. Dördüncü Tab'ı, İstanbul: Gündoğdu Matbaası, 1347/1928.

Esatlı, Mustafa Ragıb. *Ölümünden Sonra Rıza Tevfik*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1950.

Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Anadolu İnançları-Anadolu Mitolojisi*. İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987.

Ez-Zebîdî. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı-Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi 4. Terc. Kâmil Miras*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985 .

[Fergan], Eşref Edib. *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. Haz. Fahrettin Gün. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Ferih Egemen 40. Sanat Yılı Jübilesi (1932-1973). Punto Basım-Yayım-Organizasyon, 1973.

Fındıkoğlu, Ziyaettin Fahri. *Nâmık Kemal ve İdeolojisi*. Ankara: Ulus Basımevi, 1939.

Fındıkoğlu Z. Fahri. *Ziya Gökalp İçin Yazdıklarım ve Söylediklerim*. İstanbul: M. Sıralar Matbaası, 1955.

Freud, Sigmund. *Fröydizm: Psikanalize Dair Beş Ders*. Çev. Mustafa Şekib [Tunç]. İstanbul: Millî Matbaa, 1926.

Freud-Jung-Adler. *Psikanaliz Açısından Edebiyat*. Çev. Selahattin Hilav. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1981.

- Gasset, Jose Ortega. Y., *Kitlelerin Ayaklanması*. Çev. Seçkin Çağan. İstanbul: May Yayınları, 1968.
- Giddens, Anthony. *Ulus-Devlet ve Şiddet*. Çev. Cumhur Atay. İstanbul: Devin Yayıncılık, 2005.
- Gordlevski. V. *Anadolu Selçuklu Devleti*. Çev. Azer Yaran. Ankara: Onur Yayınları, 1988.
- Göksel, Ali Nüzhet. *Ölümünün 25 'inci Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp: Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1949.
- Göksel, Ali Nüzhet. *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*. İstanbul: Işıl Matbaası, 1956.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953.
- Göze, Ergun. *Peyami Safa-Nâzım Hikmet Kavgası*,. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1969.
- [Gövsâ], İbrahim Alâettin. *Süleyman Nazif: Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri*. İstanbul: Semih Lûtfi Sühulet Kütüphanesi, 1933.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin. *Resimli Yeni Lugât ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*. 3. Cilt, İstanbul: Tan Matbaası, t.y.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin. *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946.
- Güler, Ara. *Bir Devir Böyle Geçti Kalanlara Selam Olsun*. İstanbul: Ana Yayıncılık, 1994.
- Gürel, Zeki. *Hâlîde Nusret Zorlutuna*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Gürtunca, M. Faruk. *50 Yıllık Kalem Büyükleri*. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1953.
- H. Cahit Öztelli Kaynakçası. Haz. Nail Tan-İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Ankara: Aşık Matbaası, 1978.
- Hakkı Tarık Us (1889-1956). Haz. Hasan Rasim Us-Hakkı Süha Gezgîn. İstanbul: Vakit Matbaası, 1958.
- Halbwachs, Maurice, *Kolektif Hafıza*. Çev. Banu Barış. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.
- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*. Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1934.
- Hamîd Vehbi. *Meşâhir-i İslam*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1301/1884.
- Harva, Uno. *Altay Panteonu: Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. Çev. Ömer Suveren. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2014.
- Hayat Oyun Kayboluş-Tutunamayanlar Kitabı*. Ed. Mesut Koçak. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Hızlan, Doğan. *Hatırlamak: Günlük Yaşamdan Dipnotlar*. İstanbul: YKY, 2020.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. *Yahya Kemal'e Vedâ*. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1959.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. *Geçmiş Zaman Edipleri*. Haz. Tahsin Yıldırım. İstanbul Selis Kitaplar, 2005.

Hobsbawm, Eric-Ranger, Terence. *Geleneğin İcadı*. Çev. Mehmet Murat Şahin. İstanbul: agorakitaplığı, 2006.

[Hüseyin Avni]. *Muallim Nâci*. İstanbul: Âlem Matbaası, 1311.

Hüseyin Avni. *Muallim Naci*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1932.

Hüseyin Vassaf. *Bir Eski Zaman Efendisi İbnülemin Mahmud Kemâl: Kemâlî'l-Kemâl*. Haz. Fatih M. Şeker-İsmail Kara. İstanbul: Dergah Yayınları, 2009.

Hüsrev Hatemi Kitabı: Hekim-İlim Adamı-Şair. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

Işık, Doç. Dr. Mehmet. *Ölümünün Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin Hikâyelerini Yeniden Okumak*. İstanbul: Paradigma Akademi, 2020.

İbni Batûta. *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr Seyahatnâme-i İbni Batûta*. cild-i sâni, Terc. Damad-ı Hazret-i Şehriyârî Mehmed Şerif Paşa [Çavdaroglu]. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1335.

İlhan, M. Emir. *Kültürel Bellek (Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. Cüz XI, İstanbul: MEB, 1970.

İnalcık, Halil- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006.

İsmet İnönü'yu Anma Töreni- 23 Aralık 1994. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1994.

İstanbul'da Bir Garip Orhan Veli (Sergi-Belgesel Film Gösterimi-Açıkoturum). İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü, 2012.

İstanbul'un Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği Ana Nizamnamesi. İstanbul: y.y., 1950.

İstanbul'un Fethinin 500'üncü Yıldönümünde FATİH. Haz. Hakkı Tarık Us. İstanbul: Vakit Yurdu, 1953.

İstiklal Savaşında Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi 1922. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1949.

İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi, 2000.

Jacoby, Russell. *Belleğini Yitiren Toplum (Adler'den Laing'e Konformist Psikolojinin Eleştirisi)*. Çev. Hakan Atalay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

Kabacalı, Alpay. *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik (Hayatı-Kişiliği-Şiirleri)*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 2003.

Kabaklı, Ahmet. *Sultanî's-Şuarâ Necip Fazıl*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 1995.

Kadirzade, Kadir İbrahimoğlu. *Âdetler, İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*. Çev. Prof. Dr. Ahmet Doğan. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

- Kaplan, Dr. Mehmet. *Tevfik Fikret ve Şiiri*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946.
- Kaplan, Mehmet. *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1975.
- Karacan, Y(usuf), Kenan. *Orhan Kemal'den Anılar*. İstanbul: Tüm Yayınları, 1977.
- Karagöz'ün 667 Ölüm Yılı Anma Töreni*. Ankara: Ulusal Basımevi, 1969.
- Karakeçili Aşireti*. Dersaadet: Malumat ve Servet-Tahir Bey Matbaası, 1321/1903.
- Karakılıç, Selçuk. *Jübile: Edebiyatın Renkli Dünyasına Uzun Bir Seyahat*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2020.
- Karaoğuz, Doğu. *Kuvay-ı Milliye Ruhuyla Bir Ömür (Zonguldak'ın İlk Gazetecisi Tahir Karaoğuz'un Yaşam Öyküsü)*. İstanbul: Truva Yayınları, 2011.
- Karaoğuz, Doğu. *Bir Zamanlar Zonguldak*. Ankara: Çaycuma Belediyesi, 2017.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri. *Ahmet Haşim*. Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. Ankara: Bilgi Yayınları, 1969.
- Karateke, Hakan T. *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılındaki Merasimler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Karay, Refik Halit. *Memleket Yazıları-7: Bu Gazeteciler*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret. *Bir Roman Gibi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2002.
- Kâzım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 21 Ocak 1994.
- Kâzım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 25 Ocak 1994.
- Kemal Tahir. *Namık Kemal İçin Diyorlar Ki*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi, 1936.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Bâbıâli*. İstanbul: B.D. Yayınları, 1976.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Hitâbeler*. İstanbul: B.D. Yayınları, 1999.
- Türkiye'de Kim Kimdir?*. Haz. Dr. Osman Nebioğlu. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1961-1962.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1959.
- Kozanoğlu, Can. *Cilâlî İmaj Devri: 1980'lerden 90'lara Türkiye ve Starları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Köprülüzâde, Mehmed Fuad. *Tevfik Fikret ve Ahlâkı*. İstanbul: Kanaat Kütübhânesi, 1918.
- Köprülüzâde. Mehmed Fuâd. *Eski Şairlerimiz: Divân Edebiyatı Antolojisi: Şeyh Gâlib*. İstanbul: Muallim Ahmet Hâlit Kitabevi, [1931].
- Kösoğlu, Nevzat. *Peyami Bey: Hayatı ve Düşünce Dünyası*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.

- Kuntay, Midhat Cemal. *Sarıklı İhtilâlcî Ali Suavî*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946.
- Kuntay, Midhat Cemal. *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında I*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- Kuntay, Midhat Cemal, *Nâmık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.
- Kuzucu, Kemalettin. *Kahramanı Yaratmak: İttihadcıların Alemdar Mustafa Paşa'yı Hatırlaması*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Levend, Ağah Sırrı. *Şemsettin Sami*. Ankara: TDK, 1969.
- M.Ş., *Avrupa'da Merâsim ve Âdât*. Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1312.
- Makal, Prof. Dr. Oğuz. *Beyazperdede ve Sahnede Nâzım Hikmet*. İstanbul: YGS Yayınları, 2003.
- “Mardios Manakyan”, *Tercüme-i Hâl: Sanatkâr-ı Şehîr Mardiros Manakyan*. Dersaadet: Arşak Garoyan Matbaası, 1912.
- Mardin, Yusuf. *Bir Semtini Sevmek*. Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1972.
- Mareşal Fevzi Çakmak'ı Anma Töreni-10 Nisan 1995*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1995.
- Memet Fuat. *Türk Edebiyatı 1965*. (İstanbul: De Yayınevi, 1965.
- Memet Fuat. *Nâzım Hikmet (Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri)*. İstanbul: Adam Yayınları, 2000.
- Mehmet Âkif*. Toplayanlar: M. Sencer-N. Salih. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1937.
- Mehmed Âkif'i Anlatıyorlar*. İstanbul: Doğu Matbaası, 1986.
- Mehmet Emin Efendi. *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat*. Haz. Rızâ Akdemir. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Mehmet Seyda. *Edebiyat Dostları*. İstanbul: Kıtâş Yayınları, 1970.
- Millî Şair Mehmet Âkif Ersoy'u Ölümünün 50. Yıldönümünde Anma Faaliyetleri Kitapçığı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, 1986.
- Milliyetçiler Derneği Nizamnamesi ve On Yıllık Dernek Çalışmaları*. İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1963.
- Mimar Sinan İhtifali*. İstanbul: CHP Beyoğlu Halkevi Yayınları, 1944.
- Muhammed Ayaz İshaki-Hayatı ve Faaliyeti (100. Doğum Yılı Dolayısıyla)*. Haz. Tahir Çağatay... Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1979.
- Mustafa Necati Anma Toplantısı*. Haz. Dr. A. Ferhan Oğuzkan. Ankara: TED Yayınları, 1995.

- Mutluay, Rauf. *Bende Yaşayanlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.
- Naci, Elif. *Anılardan Damlalar*. İstanbul: Karacan Yayınları, 1981.
- Nâmık Kemal Sempozyumu Bildirileri (Gazimağusa 27-28 Nisan 1998)*. Kıbrıs: DAÜ Basımevi, 1998.
- Nâmık Kemal ve Tesirleri*. İstanbul: Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1928.
- Narlı, Mehmet. *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- “Nâzım Hikmet Günleri” 30-31 Ocak 1994. Ankara: Edebiyatçılar Derneği, 1994.
- Necatigil, Behçet. *Mektuplar*. İstanbul: 1000 Tane Yayınları, 1989.
- Necatigil, Behçet. *Düzyazılar I*. Haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz. İstanbul: YKY, 2016.
- Necip Fazıl Kitabı: Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim-Sempozyum Tebliğleri*. Haz. Asım Öz-İsmail Kara-Aykut Ertuğrul. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2015.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. Çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi, 2006.
- Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum*. Haz. Handan İnci-Elif Türker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar. *Hayat Öyküm ve Eserlerim*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- Okay, M. Orhan. *Beşir Fuad: İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1969.
- Okay, Doç. Dr. M. Orhan. *Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Okay, Prof. Dr. M. Orhan. *Mehmed Âkif-Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.
- Okay, M. Orhan, *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Onuncu Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal*. İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayınları, 1968.
- Otyam, Fikret. *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: E Yayınları, 1975.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I*. İstanbul: MEB, 1971.
- Öğütçü, Işık. *Zamana Karşı Orhan Kemal: Eleştiriler ve Röportajlar*. İstanbul: Everest Yayınları, 2021.
- Ölümünün 3. Yılında Necdet Evliyagil'e Saygı (2 Nisan 1995)*. Ankara: Ajans-Türk, 1995.
- Ölümünün 5. Yılında Necdet Evliyagil I. Şiir Yarışması: Memleket Sevgisi*. Ankara: Ş. ve N. Evliyagil Vakfı, 1997.
- Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç'ı Anış*. Ankara: TDK Yayınları, 1968.

Ölümünün 20. Yıldönümü Münasebetiyle Faik Ali Ozansoy Bibliyografyası. Haz. İsmet Binark-M. Nejat Sefercioğlu. Ankara: Milli Kütüphane, 1970.

Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı. Haz. Şükrü Elçin, Muhtar Tevfikoğlu, Sadık Tural. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1983.

Ölümünün 34. Yıldönümü Münasebetiyle Abdülhak Hâmid Tarhan Bibliyografyası. Haz. İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu. Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1971.

Ölümünün 40. Yılında Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936). Haz. Mustafa Özen-A. Şevket Bohça. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Orhan Veli. Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı. Ankara: MEB, 2000.

Ölümünün 100. Yılında Nâmik Kemal. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1988.

Ölümünün 100. Yıldönümünde Tevfik Fikret Sempozyumu. Haz. Ata Yersu, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2016.

Önal, İlknur Hatice. *Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı (Hayatı-Kişiliği-Eserleri).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Önder, Mehmet. *Mevlâna ve Mevlevîlik.* İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998.

Örnek, Prof. Dr. Sedat Veyis. *Anadolu Folklorunda Ölüm.* Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Basımevi, 1979.

Özbudun, Sibel. *Âyinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1997.

Özçelebi, Betül. *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938.* İstanbul: MEB, 2003.

Özgül, M. Kayahan. *Halit Fahri Ozansoy.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Özgül, M. Kayahan. *Şiir Hazanında Gazel Dökenler-V: Muallim Naci Efendi.* İstanbul: Kitabevi, 2016.

[Özgünay], Florinalı Nâzım. *Hâtırât-ı Meşâhir.* İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341.

[Özgünay], Florinalı Nâzım. *Şair-i A'zamımızı Tebcîl.* İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1928.

Özlük, Nuran. *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940.* İstanbul: 3F Yayınevi, 2008.

Özsever, Hüseyin Siyret. *Üstadın Şairi.* İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1937.

Özsoy, Murat. *El Yazılarıyla Yazarların Ankara'sı.* Ankara: Kül Sanat, 2007.

Öztürk, Ali. *İmajoloji.* İstanbul: Edim Yayınları, 2008.

Öztürkçü, İbrahim. *Abdülhamid'in Âhı: Süleyman Nazif İttihat ve Terakki'yi Anlatıyor.* İstanbul: Selis Kitaplar, 2014.

Öztürkçü, İbrahim. *Berlin Caddelerinden Necid Çöllerine Mehmed Âkif*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2016.

Öztürkçü, İbrahim. *Edebiyat Mahkemesinde Mehmed Âkif: Safahât-Birinci Kitab Tartışmaları*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2017.

Öztürkçü, İbrahim. *İbnülemin'in Rüyaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Özü Yüzünden Okumak: Büyük Doğu Kapaklarının Dili (9 Mayıs 2013). İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları, 2013.

Parlatır, Dr. İsmail. *Recâizâde Mahmut Ekrem: Hayatı-Eserleri-Sanâtı*. Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih Coğ. Fakültesi Yay., 1983.

Peyami Safa. Ed. Beşir Ayvazoğlu-Selçuk Karakılıç. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015.

Popüler Kültür ve Sosyal Değişim (Disiplinlerarası İncelemeler). Ed. Berfin Varışlı, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2021.

Porter, Alan. *Sigmund Freud*. Çev. Ece Okutan. İstanbul: İlksatır Yayınevi, 2021.

Poyraz Türkân,-Alpbek, Muazzez. *Reşat Nuri Güntekin: Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi*. Ankara: TTK Basımevi, 1957.

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri). Haz. Av. Yusuf Ziya İnan. İstanbul: Sıralar Matbaası, 1965.

Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi (Jübile Yazıları-Araştırmalar-Resim Sergisi). İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı. Haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin. Kayseri: 1994.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan. Haz. Yard. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin. Konya: 2006.

Refî Cevad Ulunay'ın Mevlâna, İhtifaller ve Konya Üzerine Yazıları. Haz. Doç. Dr. Mustafa Özcan. Konya: Konya Valiliği, 2003.

Ricoeur, Paul. *Hafıza-Tarih-Unutuş*. Çev. M. Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Ross, W.D. *Aristoteles: Hayatı ve Eserleri...* Haz. Prof. Dr. Ahmet Arslan. İzmir: Ege Üniversitesi, 1993.

Roux, Jean-Paul. *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

Rûdânî. *Büyük Hadis Külliyyâtı 1 (Cem'u'l-Fevâid)*. Terc. Naim Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

Safa, Peyami. *Objektip 6: Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1976.

Safa, Peyami. *Sanat-Edebiyat-Tenkit*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999.

Sahne 50 Yıl Bedi Muvahhit. İstanbul: Yörük Matbaası, 4 Ağustos 1973.

Said Halim Paşa Kitabı (Osmanlı Sadrazamı ve Düşünür). Haz. Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2021.

Sait Faik 90 Yaşında. Haz. Ayla Kutlu. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim. *Eflâtun Cem Güney*. Konya: Kömen Yayınları, 2014.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim. *80. Doğum Yıldönümünde Şair Ahmet Tufan Şentürk*. Ankara: Günce Yayıncılık, 1999.

Salâhî. *Muallim Nâci*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1310.

Samsakçı, Mehmet. *Ölüme Açılan Estetik Kapı: Türk Mezar Taşı Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi, 2015.

Sarısayın, Ayşe. *Selim İleri (Edebiyatta 50. Yıl) O Aşk Dinmedi*. İstanbul: Everest Yayınları, 2017.

Sazyek, Hakan. *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.

Schulze, Hagen. *Avrupa'da Ulus ve Devlet*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2005.

Sekseninci Yaşında Nadir Nadi. Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: TÜYAP, 1988.

Selim İleri Kitabı: Şimdi Seni Konuşuyorduk. Haz. Doç. Dr. Handan İnci,. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

Sertel, Zekeriya. *Mavi Gözlü Dev (Nâzım Hikmet ve Sanatı)*. İstanbul: Ant Yayınları, 1969.

Sertel, Zekeriya. *Nâzım Hikmet'in Son Yılları*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.

Sertel , M. Zekeriya. *Hatırladıklarım (1905-1950)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968.

Sertel, Sabiha. *İlericilik ve Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret*. İstanbul: Hür Yayınevi, 1969.

Serez, Mehmet. *Tekirdağ Namık Kemal Evi*. Ankara: Dönmez Ofset, t.y.

Sessiz Yaşadım, Matbuatta Mehmet Âkif (1936-1940). Haz. İsmail Kara-Fulya İbanoğlu. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2011.

Sezai Karakoç'u Anlamak. Haz. Mahmut Bıyıklı-Bahtiyar Aslan. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

(Sevengil), Refik Ahmet. *Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu Tarihi*. cilt 2, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1934.

Smith, Anthony D. *Millî Kimlik (National Identity)*. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

[Solok], Cevdet Kudret. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar 1859-1910)*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1977.

Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfedin. Haz. Hülya Argunşah-Abdullah Şengül-Murat Gür. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.

Süleyman Nazif. *Yıkılan Müessese (Son Zamana Aid Bazı Müşâhedât ve Malumât-ı Târihiye)*. İstanbul: İlhami-Fevzi Matbaası, 1927.

Strocchia, Sharon T. *Death and Ritual in Renaissance Florence*,. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1992.

Swartz, David. *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Şair ve Düşünür Sezai Karakoç Sempozyumu (15 Kasım 2008). Ed. Saadettin Acar-Vahdettin Işık. İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı, 2008.

Şemseddin Sâmî. *Emsâl*. Haz. İbrahim Öztürkçü, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010.

Şenel, Süleyman. *Cemile Cevher, Hayatı-Sanat Hayatı*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 2000.

Şeyh Galib Kitabı. Haz. Beşir Ayvazoğlu. İstanbul: İBB Kültür Dairesi Başkanlığı, 1995.

Şiir Gibi Yaşadım: Hilmi Yavuz'la Söyleşi. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2006.

Şimşek, Sezer. *Şeyhü'l-Muharrirîn Burhan Felek*. İstanbul: Libra Yayıncılık, 2017.

Tan, M. Turhan. *Köşe Penceresinden: Dil ve Edebiyat Yazıları*. Haz. Bilâl Kas. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Tan, Nail. *50. Sanat Yılında Ayhan İnal (Hayatı, Sanatı, Şiirleri)*. Ankara: Yücel Ofset Matbaacılık, 2001.

Tan, Nail. *Derlemeler-Makaleler (Halk Bilimi/Folklor, Halk Edebiyatı, Genel)*. cilt I, Ankara: BRC Basım, 2007.

Taner, Haldun. *Ölürse Ten Ölür/Canlar Ölesi Değil*. İstanbul: YKY, 2018.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Nâmık Kemal Antolojisi*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitapevi, 1942.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Yahya Kemal*, İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti, 1962.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Haz. Dr. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Tanpınar, Prof. Ahmet Hamdi. *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.

Tansel, Fevziye Abdullah. *Mehmed Âkif Hayâtı ve Eserleri*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1973.

Tansel, Fevziye Abdullah. *Mehmed Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*. Haz. Abdullah Uçman. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

- Tanyol, Cahit. *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.
- Tarlan, Dr. Ali Nihat. *Mehmet Âkif*. İstanbul: Sühulet Basımevi, 1939.
- Tarlan, Adnan Siyadet. *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan: Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Tarlan, Dr. Ali Nihat. “Şeyh Galip, Hayatı ve Şiileri”, *C.H.P. Konferanslar Serisi 3*. Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1939.
- Tekin, Talat. *Orhun Yazıtları* (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk). İstanbul: Simurg, 1998.
- Tercüme-i Hâl: Sanatkâr-ı Şehîr Mardiros Manakyan*. Dersaadet: Arşak Garoyan Matbaası, 1912.
- Tevfik Fikret. *Rübâb'ın Cevabı*. Dersaadet: Tanîn Matbaası, 1327.
- Tevfik Fikret*. İstanbul: Yenilik Basımevi, 1968.
- Tirmizli Muhammed b. İsa. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi IV*. Terc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yay., t.y.
- Toros, Taha. *Mâzi Cenneti*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Traverso, Enzo. *Geçmişî Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Tryjarski, Edward. *Türkler ve Ölüm (Geçmişten Bugüne Türklerde Ölüm Kültürü)*. Çev. Hafize Er. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Tulyakova Hikmet, Vera. *Bahtiyar Ol Nâzım*. Çev. Hülya Arslan. İstanbul: YKY, 2008.
- Tuncer Hüseyin,- Hacaloğlu, Yücel,-Memişoğlu, Ragıp. *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)*, cilt 1-2, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998.
- Türk Sosyolojisinin 100. Yılında Ziya Gökalp-Türk Yurdu Yazıları*. Ed. Doç. Dr. Serdar Sağlam. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2015.
- Tütengil'e Saygı (1921-1979)*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1981.
- Uçman, Abdullah. *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Uğurlu, Nurer. *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1972.
- Uluköse, Güven Taneri. *Sait Faik (1906-1954)*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2014.
- Uluslararası Nâmık Kemal Sempozyumu (20-22 Aralık 2010)*, cilt I-II, Ed. Doç. Dr. Orhan Kemal Tavukçu-Dr. Ali Tilbe. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2010.
- Uluslararası İki Toplumun Aydını: Şemsettin Sami Sempozyumu (19-20 Mayıs-Tiran) Bildiriler*. Ed. Yüksek Topaloğlu... Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2017.

Uraz, Murad. *Muallim Naci (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçme Parçalar)*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi, 1938.

Urgan, Mîna. *Bir Dinozorun Anıları*. İstanbul: YKY, 2020.

Us, Hakkı Tarık. *50 Yıl [Elli Yıl]*. İstanbul: Vakıf Matbaası, 1943.

Uysal, Sermet Sami. *Her Yönüyle Yahya Kemal Beyatlı I*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı, 2004.

Ümit Yaşar 25. *Sanat Yılı Jübilesi (18 Ocak 1967): Hayatı, Eserleri, Hakkında Yazılanlar, Söylenenler*. İstanbul: Alpay Basımevi, 1967.

Ünver, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl. *Yahya Kemal'in Dünyası*. İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1980.

Üsküdarlı Bir Entelektüel: Cemil Meriç. Haz. Düccane Cündioğlu. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008.

Üsküdarlı Hasip Efendi. *Vefeyât-ı Meşâhir; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*. Haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1978.

Vaftiz, Dini Nikâh ve Cenaze Törenleri Hakkında Genelge. İstanbul: Teknik Ofset, 2012.

Vefa Cefa Vefasızlık Kitabı. Haz. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021.

Vefatının 60. Yılında Tahiri'l-Mevlevî. Haz. Prof. Dr. Mehmet Atalay. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2012.

Vefatının 75. Yılında Ahmet Haşim (1887-1933). Ed. Cem Yavuz. İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü, 2008.

Vefatının 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy-Sempozyum Bildirileri. Haz. Vahdettin Işık. İstanbul: Zeytinburnu Bel. Kültür Yayınları, 2011.

Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin. Ed. Doç. Dr. Bahtiyar Aslan. Balıkesir: Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Yayınları, 2020.

Veinstein, Gilles. *Osmanlılar ve Ölüm: Süreklilikler ve Değişimler*, Çev. Elâ Güntekin. İstanbul: İletişim, 2007.

Yahya Kemal Beyatlı Semineri (Bildiriler). Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1985.

Yahya Kemal İçin Yazılanlar. Haz. Kâzım Yetiş. Cilt 2, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000.

Yalçın, Hüseyin Cahit. *Edebi Hatıralar*. İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1935.

Yardım, Mehmet Nuri. *Aşına Çehreler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2007.

Yardım, Mehmet Nuri. *Cancağızım Ömer (Vefatının 100. Yılında Hayatı, Sanatı, Hikâyeciliği, Şairliği, Fikirleri, Nükteleri, Hatıraları ve Günlükleriyle Ömer Seyfettin)*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2020.

Yaşar Nabi'ye Saygı. İstanbul: Varlık Yayınları, 1982.

- Yates, Frances A. *Hafıza Sanatı*, Çev. Ayşe Deniz Temiz. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Yesari, Mahmut. *İstanbul'un Antika Tipleri*, Haz. Tahsin Yıldırım,. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2019.
- Yetiş, Kâzım. *Yahya Kemal I-Hayatı*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1998.
- Yıldırım, Tahsin. *Son Şehbender Müftüoğlu Ahmet Hikmet*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Yunus Emre. Haz. Halkbilgisi Derneği Neşriyatı. sayı 6, Ankara: İktisat Matbaası, 1929.
- Yusuf Has Hâcib. *Hâcib Böyle Dedi-Kutadgu Bilig'den Seçmeler*. Haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz. İstanbul: Mostar, 2012.
- Yücebaş, Hilmi. *Millî Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul: Ben Bir Türk'üm*. İstanbul: Talât Altın Matbaası, 1947.
- Yücebaş, Hilmi. *Ahmet Rasim: Aşkları-Hâtıraları*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1957.
- Yücebaş, Hilmi. *Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem*. İstanbul: y.y., 1957.
- Yücebaş, Hilmi. *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1958.
- Yücebaş, Hilmi. *Rıza Tevfik, Hayatı, Hâtıraları, Şiirleri*: Doğumunun 100. Yılı Münasebetiyle. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1968.
- Yüksel, Dr. Sedit. *Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yayınları, 1963.
- Ziya Gökalp: *Altın Işık*. Haz. Şevket Kutkan. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1976.
- Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler. Haz. Şevket Beysanoğlu. Ankara: Aslımlar Matbaası, 1978.
- Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri (23 Mart 1986). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları, 1989.
- Ziya Gökalp Külliyyâtı-II Limni ve Malta Mektupları. Haz. Fevziye Abdullah Tansel. Ankara: TTK Basımevi, 1965.
- Zorlutuna, Halide Nusret. *Ellerim Bomboş-Şiirler*. İstanbul: Kür Yayınları, 1967.
- Zorlutuna, Halide Nusret. *Bir Devrin Romanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

IV. YILLIKLAR

- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*. İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1978.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1981.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*. cilt 1, İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982.
- Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*. cilt 2, İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982.
- Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1984: Necip Fazıl Armağanı*. İstanbul: Suffe Yayınları, 1984.
- Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1985-1986*. İstanbul: Suffe Yayınları, 1986.
- Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1987-1988*. İstanbul: Suffe Yayınları, 1988.
- Varlık Yıllığı 1971*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1970.
- Varlık Yıllığı 1975*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1974.
- Varlık Yıllığı 1976*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1976.
- Varlık Yıllığı 1980*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1980.
- ZKS Kültür ve Sanat Yıllığı 2021*. Haz. Asım Öz, Aykut Ertuğrul. İstanbul: ZBB Kültür Yayınları, 2021.
- ZKS Kültür ve Sanat Yıllığı 2022*. Haz. Asım Öz, Aykut Ertuğrul. İstanbul: ZBB Kültür Yayınları, 2022.

V. SÜRELİ YAYINLAR

- A. G. “Bir Tarih Meselesi: Devlet-i Osmaniye’nin Yevm-i Teessüs ve İstiklâli”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1179, cilt 46, (26 Kânunuevvel 1329): 195-197.
- A. Hikmet. “İsmail Safa: Genç Ölen Şairlerimizden”. *Hayat*, sayı 79, (31 Mayıs 1928): 5-7.
- A. İsmet. “Vatan Tiyatrosunda”, “Şehîd-i Hürriyet, Ebû’l-Ahrâr Merhum Nâmık Kemal Bey”. *Bağçe*, sayı 5, (19 Ağustos 1324): 7-10.
- A.N.K. “Nâmık Kemal’i Düşünürken”. *Yeni Sabah*, nr. 950 (22 Birincikânun/Aralık 1940): 6.
- A. Sabit. “Tevfik Fikret”. *Tesvîr-i Efkar*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 2.

- Abacı, Tahir. "Tekno Dünyada Hayat ve Sanat". *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 3-8.
- Abdi Tevfik. "Âkif Bey". *Bağçe*, sayı 9, (16 Eylül 1324): 8-10.
- Abdülkerim Safvet. "Tebcîl-i E'âzım-Yâd-ı Hâtîrât". *Resimli Kitâb*, cild nr. 49, (Haziran-Temmuz 1329): 55-58.
- Acaroğlu, Türker. "Tevfik Fikret ve İki Eseri". *Cumhuriyet*, nr. 14746, (20 Ağustos 1965): 2.
- _____. "Süleyman Nazif'in 100. Doğum Yıldönümü". *Yeni Gazete*, (2 Mart 1970): 2.
- _____. "10. Ölüm Yılında Yedi Meş'alecilerden Biri ve Çok Yönlü Kültür Adamı: Siyavuşgil". *Milliyet Sanat*, sayı 292, (9 Ekim 1978): 21-22.
- Ada, İhsan. "Halkın Kucakladığı Adam 75 Yaşında...". *Vatan*, nr. 3943, (6 Mayıs 1952): 4-5.
- Adasal, Dr. Rasim. "Ölü Aşkı=Nekrofilî". *Cumhuriyet*, nr. 7038, (20 Mart 1944): 2.
- Adıvar, A. Adnan. "100'üncü Doğum Yıldönümünde Bizler ve Pierre Loti". *Cumhuriyet*, (14 Ocak 1950): 2.
- Adıvar, A. Adnan, "Paris Üniversitesi'nde de Bir Jübile". *Cumhuriyet*, nr. 10295 (28 Aralık 1953): 2.
- Adıvar, Halide Edib. "Ziya Gökalp İhtifali Münasebeti(y)le: Türk Milletinden, İslam Ümmetinden, Garp Medeniyetindenim". *Akşam*, nr. 7551, (28 Teşrinievvel 1339): 5.
- _____. "Çoban ve Sürü", *Akşam*, nr. 11152, (31 Ekim 1949): 1.
- Adil, Fikret. "Halit Ziya'nın Jübilesinde Enstantaneler". *Son Posta*, nr. 2431, (9 Mayıs 1937): 6, 8.
- Agâh İzzet. "Florinalı İş Başında". *Cumhuriyet*, nr. 2258, (20 Ağustos 1930): 3.
- Ağaoğlu, Adalet. "Varsın Çatlasın Yüreğim". *Cumhuriyet*, nr. 24208, (12 Ocak 1992), 14.
- Ağaoğlu Ahmed. "Dünkü İhtifal Münasebeti İle". *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1201 (27 Şevval 1332/5 Eylül 1330): 1.
- _____. "Türkçülük-Türkiyacılık". *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 13457, (19 Ağustos 1918): 1.
- Ahmed Cevdet. "Abdülhak Hâmid İhtifâli Teyakkuz-ı Millî Nişânesidir". *İkdâm*, nr. 10003, (6 Şubat 1341-1925): 1.
- Ahmed Halil. "Ahmed Mithat Efendi". *Cumhuriyet*, nr. 7312, (29 Birincikânun 1944): 2.
- Ahmed Hidayet. "Musâhabe-i Edebiye: Edebiyât-ı Hâzıramız". *Servet-i Fünûn*, nr. 1198, cilt 47, (8 Mayıs 1330): 19-21.
- Ahmed Muhtar. "Büyük Sanatkârlar: Beethoven". *Hayat*, sayı 18, (31 Mart 1927): 9-12.
- Ahmed Rasim. "İstiklâl-i Osmanî". *Tasfîr-i Efkâr*, nr. 952/153, (17 Kânûnuevvel 1329/ 30 Kânunuevvel 1913): 1.
- _____. "Yâd-ı Hayr". *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

_____. “Vahdet-i Milliye'nin Eşkâl-i İbtidâyesinden”. *Yeni Gün*, nr. 204, (15 Muharrem 1338-11 Teşrînevvel 1335/1919): 3.

Akatlı, Füsün. “Tomris Uyar Bizimle Kalacak”. *Milliyet Kitap*, sayı 48, (Temmuz 2006): 10.

Akay, Hasan. “Necip Fazıl Öldü mü? Bu Ölüm Hangi Ölüm”. *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 79-80 (79-81).

Akay, İhsan. “Ölümünün 4. Yıldönümünde Yakup Kadri'yi Anmak”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 710-712.

Akbal, Oktay. “Sait Faik'in İkinci Ölüm Yılı”. *Vatan*, nr. 53782, (16 Mayıs 1956): 5.

_____. “Asaf Hâlet Çelebi'yi Hatırlıyor musunuz?”. *Milliyet Sanat*, sayı 155, (24 Ekim 1975): 30.

_____. “H. Ediz'i Anarken”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 667-669.

_____. “Aydemir'i Anış”. *Cumhuriyet*, nr. 18913, (25 Mart 1977): 2.

_____. “Yalçın'ı Anımsamak”. *Cumhuriyet*, nr. 21499, (4 Temmuz 1984): 2.

Akbar, Ahmed. “Postmodernizm ve İslam”. Çev. Osman Deniztekin, *Varlık*, sayı 1022, (Kasım 1992): 10.

Akdemir, Aysen. “Vatan Şairi Orhan Şaik Gökyay Hocayı anıyoruz...”. *Türk Edebiyatı*, sayı 350, (Aralık 2002): 71.

Akder, Prof. Necati. “Ziya Gökalp'in Kırkıncı Ölüm Yıldönümünü Anarken”. *Türk Kültürü*, sayı 24, (Ekim 1964): 2-6.

Akdora, İskender Fikret. “Sait Faik'siz 10 Yıl”. *Cumhuriyet*, nr. 14285, (11 Mayıs 1964): 2.

Akengin, Yahya. “Mısra Kervanlarının Biri Hüzünlü Diğeri Neşeli İki Yolcusu”. *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 46-47.

Akgün, Adnan. “Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleri”. *İlmî Araştırmalar 2* (İstanbul, 1996): 240-243.

Akıman, Nazmi. “Büyük Şiir Ustası”. *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 9.

Akın, İ. Behçet. “Ölüm Yıldönümünde: Ahmed Vefik Paşa”. *Türk Kültürü*, sayı 110, (Aralık 1971): 32-35.

Akın, Nur Özmel. “Aşk-ı Memnu”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 615, (29 Kasım 2001): 1, 4.

Akın, Sunay. “Ölümünün 40. Yılında Orhan Veli”. *Milliyet Sanat*, sayı 252, (15 Kasım 1990): 11-12.

_____. “Ölümünün 48. Yılında Rüştü Onur”. *Milliyet Sanat*, sayı 253, (1 Aralık 1990): 38.

_____. “Kâğıt Gemiler!..”. *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 5.

Akıncı, Zeynep. “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. San’at Yılı”. *Türk Kadını*, sayı 13, (Haziran 1967): 16.

Aksal, Sabahattin Kudret. “Celal Sılay’ı Anmak”. *Varlık*, sayı 809, (1 Şubat 1975): 11-12.

Aksel, Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü. “Tanıdığım Yahya Kemal”. *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1983), 223-227.

Aktaş, Prof. Dr. Şerif. “Prof. Dr. Kaya Bilgegil Hakkında Geç Kalmış Bir Yazı”. *Türk Dili*, sayı 432, (Aralık 1987): 312-314.

_____. “Necip Fazıl Kısakürek’in Şiir Çile’si...”. *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 12-16.

Akünel, Dündar. “70 Yıl Önce Yitirdiğimiz Devrimci Şair-Düşünür”. *Cumhuriyet*, (19 Ağustos 1985): 2.

[Akyüz], Ali Kâmi. “Mezar ve Âşiyân”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 68-71.

Akyüz, Kenan. “Çalıkuşu”. *Hisar*, cilt 4, sayı 75, (Ocak 1957): 3-4, 22.

_____. “Galatasaray’ın Bugünkü Çocuklarına”. *Tevfik Fikret*, (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1968), 33.

_____. “Ölümünün Kırkıncı Yıldönümünde Abdülhak Hâmid Tarhan”. *Türk Kültürü*, sayı 175, (Mayıs 1977): 1-14.

Alangu, Tahir. “Hüseyin Rahmi ile Ahmet Rasim’i Anma Yılı Üzerine”. *Cumhuriyet*, nr. 14398 (1 Eylül 1964): 2.

Ali Kemâl. “Bir Fâl-i Hayır: Türkler, Osmanlılar”. *Peyam*, nr. 19, (2 Kânunuevvel 1329/1913): 1.

_____. “Siyâset-i Anâsır”. *Peyâm*, nr. 72, (12 Kânûnusânî 1329/26 Kânunusânî 1914): 1.

Ali Naci. “Nigâr Hanım: İrtihâli Münasebetiyle”. *İkdâm*, nr. 7595, (2 Nisan 1334/1918): 2.

Ali Ömer. “İlk Entelektüel, İlk Tutunamayan”. *Milliyet Sanat*, sayı 558, (Eylül 2005): 88-91.

Ali Nüzhet. “Ölümünün 10’uncu Yılında Ziya Gökalp”. *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 5.

Ali Salâhaddin. “Edîb-i A‘zam Merhum Kemal’e”. *Şanlı Ordu*, nr. 8, (20 Nisan 1325-1909): 1.

_____. “Mücâhidîn-i Devlet, Sadr-ı Şehîd Sokullu Mehmed Paşa’nın Ruhuna İthaf”. *Sebîlürreşâd*, cild, nr. 209-27, (23 Ağustos 1327): 8.

_____. “Gâlib Dede İhtifali Münasebetiyle”. *İkdâm*, nr. 8286, (6 Mart 1336-1920): 2.

Ali Şükrü. “Gazi Barbaros Hayreddin’in Türbesi ve Evkâfı”. *Donanma*, nr. 4, (Haziran 1326): 290-295.

Alkan, Erdoğan. “Ahmet Muhip Dıranas ve Fransız Şiiri”. *Varlık Kitap Eki*, sayı 7, (Aralık 1992): 35.

- Alkaya, Orhan. “Şimşek Yüklü Bir Bulut”. *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992): 9.
- Altan, Çetin. “Bayram ve Orhan Kemal”. *Akşam*, (1 Nisan 1966): 2.
- _____. “Kazın Ayağı Öyle Değil Sayın Baylar”. *Akşam*, (15 Nisan 1966): 2.
- Altınkaynak, Hikmet. “Bedri Rahmi İçin”. *Milliyet Sanat*, sayı 246, (15 Ağustos 1990): 40-41.
- Altınok, Füsun. “Kastelli Kültür ve Sanat Vakfı Çalışmaları”. *Tercüman*, nr. 7099, (9 Kasım 1981): 7.
- _____. “Ümit Yaşar Oğuzcan Sanatının 40. Yılında”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 596-597.
- _____. “Ulufur Oğuzcan, Ümit Yaşar Oğuzcan’ı Anlattı”. *Tercüman*, (10 Mayıs 1982), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 600-601.
- Altıntaş, Günel. “Nâzım Myth’miş!..”. *Yeni Ufuklar*, sayı 164, (Ocak 1966): 36-41.
- Altun, Gazi. “Meram”. *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 2.
- Alp, Hayri. “100’üncü Yıldönümünde Ahmed Midhat Efendi’nin Hususî Hayatından Hatıralar”. *Cumhuriyet*, nr. 7311, (28 Birincikânun 1944): 2.
- _____. “Otuz Dört Yıllık Hukuk Profesörü”. *Cumhuriyet*, nr. 7035, (17 Mart 1944): 1, 3.
- [Alpagut], Ali Haydar Emir. “Barbaros Namına İhtifal”. *Vakit*, nr. 1896, (22 Mart 1339-1923): 3.
- Alparslan, Prof. Dr. Ali. “Şevket Rado”. *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 231-238.
- Alpay, H. Cengiz. “Bir Neyzen Tevfik Vardı”. *Meşale*, sayı 40, (Ocak 1980): 12-16.
- Alyanak Şerif. “Yaşayan Ölülerden Ömer Seyfeddin Bey (Vefatının Sene-i Devriyesi Münasebetiyle)”. *Tunca*, nr. 571, (3 Nisan 1921): 1.
- Alyılmaz, Cengiz. “Prof. Dr. M. Orhan Okay’ın Ölümünün I. Yıl Dönümü Münasebetiyle”. *Türk Dili*, sayı 794, (Şubat 2018): 68-73.
- Amasyalı Hüseyin Hüsameddin. “İstiklâl İhtifâli”. *İkdâm*, nr. 8564, (14 Kânunusânî 1337/1921): 3.
- And, Metin. “İstanbul’da Tarihin En Görkemli Sanat Şenliği: Dramatik Gösteriler, Dans, Müzik, Geçit Alayları”. *Milliyet Sanat*, sayı 282, (19 Haziran 1978): 9-13.
- Andak, Selim. “Dev Bir Sanatkâr İçin Yapılan Kutlama Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 16338 (20 Ocak 1970): 6.
- Anday, Melih Cevdet. “Orhan Kemal Jübilesi”. *Yeni Ufuklar*, sayı 168, (Mayıs 1966): 1.
- _____. “Nâzım Hikmet’i Anarken”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 267-270.
- Ararad, M. Tevfik. “Bir Yıldönümünün Düşündürdükleri”. *Yeni İstanbul*, nr. 6, (6 Aralık 1949): 4.

Aran, Berin. “Ölümünün Sekizinci Yıldönümünde Şiirlerinde Ziya Osman”. *Varlık*, sayı 639, (1 Şubat 1965): 7.

Araz, Nezihe. “Yahya Kemal Müzesi”. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1968): 158-159.

[Arcan], İ. Galip. “Bir Büyük Sanatkârın 50’inci Sanat Yıldönümü”. *Darülbedayi*, nr. 44, (15 Kânunuevvel 1933): 4-5.

[Arcan], Galip. “Ertuğrul Muhsin Jübilesi”. *Darülbedayi*, nr. 46, (15 Şubat 1934): 2.

Argunşah, Hülya. “Bitmeyen Dostluk Ömer Seyfeddin-Ali Canip”. *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 29-37.

Arısoy, M. Sunullah. “18 Yılda Türk Edebiyatı”. *Yeni Türk*, cilt 9, sayı 107 (İkinciteşrin 1941): 750-758.

Arpad, Burhan. “Manakyan Mardiros”. *Aylık Ansiklopedi*, cilt IV, (16 Nisan 1947-15 Nisan 1948), Haz. Server İskit. (İstanbul: Tan Basımevi, 1948), 1090-1091.

Arseven, Celâl Esad. “Devlet ve Sanatkâr”. *Akşam*, nr. 10641, (30 Mayıs 1948): 5.

Artam, Nurettin. “Akroştış”. *Hisar*, sayı 7, (Kasım 1950): 5.

_____. “Ölümünün Yıldönümünde Ahmet Hikmet”. *Türk Dili*, sayı 45, (1 Haziran 1955): 551-554.

Aslan, Sema. “Attilâ İlhan’ı Karanfillerle Andılar”. *Milliyet*, (11 Ekim 2006): 25.

_____. “Size ‘Orhan’ diyebilir miyiz?”. *Milliyet Sanat*, sayı 573, (Aralık 2006): 78-79.

Aslan, Bahtiyar. “Galip Dede’nin Gülü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 16-21.

Asral, Suat Salih. “Sembolizm ve Sembolist Ahmet Hâşim”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 49-50, 51-52 (Temmuz-Ağustos/Birinciteşrin 1942): 8-13; 19-26.

Aşkun, Vehbi Cem. “Süleyman Nazif: Ölümünün Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle”. *Taşan*, sayı 10-34, (1 Mart 1937): 2-3.

_____. “Kaybettiğimiz Değerlerden: Fazıl Ahmet Aykaç”. *Çağrı*, sayı 122, (Mart 1968): 11-12.

Ata[ç], Nurullah. “Fikirler ve İnsanlar: Nâzım Hikmet”, *Milliyet*, (4 Şubat 1932): 2.

Ataç, Nurullah. “Bir Ankete Dair”. *Akşam*, nr. 6664, (8 Mayıs 1937): 3.

_____. “Fuat Köprülü”. *Akşam*, nr. 7319, (4 Mart 1939): 3, 13.

_____. “Hayata Dair: Bâkî Gecesi”. *Haber Akşam Postası*, nr. 2567, (2 Nisan 1939): 3.

_____. “Gençler Arasında”. *Kaynak*, sayı 17, (1 Mayıs 1949): 131-132.

Atay, Tayfun. “İnsanın Makineyle İmtihanı”. *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 19-21.

- Atıcı, Erdal. “Bir Cumhuriyet Dönemi Yazarı”. *Cumhuriyet*, sayı 29692, (22 Ocak 2007): 15.
- Atillâ, Osman. “Yunus Emre”. *Hisar*, sayı 93, (Eylül 1971): 5.
- _____. “Ölümünün 10. Yıldönümünde Ahmet Kutsi Tecer”. *Millî Kültür*, sayı 8, (Ağustos 1977): 69-70.
- Atsız, Yağmur. “Mütebessim Bir Şâir: Fâzıl Ahmed”. *Türk Edebiyatı*, sayı 410, (Aralık 2007): 54-59.
- Ay, Behzat. “110. Doğum yıldönümünde Yaşayan Fikret”. *Varlık*, sayı 844, (Ocak 1978): 8.
- Ay, Lûtfî. “Ölümünün 12’inci Yıl Dönümünde İbnirrefik Ahmet Nuri ve Eserleri”. *Sanat ve Edebiyat*, sayı 11, (15 Mart 1947): 3.
- Ayan, Prof. Dr. Hüseyin. “Şeyh Galip’te Mevlânâ Sevgisi”. *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 530-536.
- Alaçam, Aybala. “Enis Batur’un 50. Yaş Kitabı”. *Milliyet*, (12 Eylül 2002): 4.
- Aycın, Hasan. “Cahit Zarifoğlu’nun Anısına”. *Yedi İklim*, sayı 5-6, (Temmuz-Ağustos 1987): 3.
- _____. “Nuri Pakdil’e Selam ve Rahmet Olsun”. *Yedi İklim*, sayı 358, (Ocak 2020): 67.
- Ayda, Adile. “Yahya Kemal’e Dair Birkaç Hatıra”. *Cumhuriyet*, nr. 12428, (28 Şubat 1959): 2.
- _____. “Yazı Hayatının 50’nci Yılında Şükufe Nihal”. *Cumhuriyet*, nr. 15633, (2 Şubat 1968): 2.
- _____. “Sanat ve Psikanaliz”. *Hisar*, sayı 155 (230), (Kasım 1976): 3-4.
- _____. “Yahya Kemal’in Şuuraltı Dünyası”. *Hisar*, sayı 160 (235), (Nisan 1977): 5-10.
- _____. “Yahya Kemal’in Şiir Dünyası I”. *Hisar*, sayı 161 (236), (Mayıs 1977): 5-8.
- _____. “Sanatçının Hayatı ve Eseri II”. *Hisar*, sayı 172 (247), (Nisan 1978): 7-8.
- _____. “Halide Nusret Zorlutuna: *Aşk ve Zafer* Romanı Münasebetiyle”. *Hisar*, sayı 260, (Haziran 1979): 5-7.
- Aydın, Mehmet. “Cengiz Aytmatov 90 Yaşında Samsun’da Çalıştayı Düzenlendi”. *Türk Dili*, sayı 793, (Ocak 2018): 102-103.
- Aydın, Mehmet Said. “Selim İleri’nin Dinmeyen Aşkı”. *Milliyet Kitap*, sayı 157, (Kasım 2018): 4-8.
- Aydoğan, Erdal. “Ziya Gökalp’in Ölümünün Türk Kamuoyu ve Basındaki Yansımaları”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 2, (2007): 177-190.
- Ayman, Oya. “Edebiyatçı Devletten Ödül Beklemiyor”. *Güneş*, (8 Haziran 1987): 6.
- Ayşe Banû. “75. Yılıni Dolduran Halide Nusret Zorlutuna İle Bir Mülâkat”. *Töre* (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi), yıl 8, sayı 65, (Ekim 1976): 7-11.

- Ayvaz, Emre. “Nobel Edebiyat Ödülü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 397, (Kasım 2006): 58-60.
- Ayvazoğlu, Beşir. “Tarık Buğra Farklılığı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 39-43.
- _____. “Yahya Kemal’e Göre Tefvik Fikret”. *Türk Edebiyatı*, sayı 385, (Kasım 2005): 38-42.
- _____. “Alay Köşkü, ‘Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi’ Oluyor: Zarif Bir Köşkün Kısa Tarihi”. *Türk Edebiyatı*, sayı 453, (Temmuz 2011): 10-14.
- _____. “İhtifaller ve İhtifalciler”. *Karar*, sayı 67, (12 Mayıs 2016): 2.
- B. K. [Baha Kayserilioğlu]. “Fâik Âli Hâtıralarını ve Edebiyatımız Hakkındaki Düşüncelerini Anlatıyor”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3.
- [Bahşi], Muammer Lütfi. “Ahmet Haşim’e Dair”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1990-305, cilt 76, (11 Birinciteşrin 1934): 306.
- Bakiler, Yavuz Bülent. “Arif Nihat Asya Şeb-i Arus’u”. *Türk Edebiyatı*, sayı 99, (Ocak 1982): 7-10.
- Balcı, Mithat. “Sabri Esat Siyavuşgil’in Ardından”. *Çaba*, sayı 25, (Kasım 1968): 16-17.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. “Mehmet Emin Yurdakul ile Görüşüm”. *Yeni Adam*, sayı 452, (26 Ağustos 1943): 6-7, 11.
- Banarlı, Nihad Sami. “Yahya Kemâl Enstitüsü”. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1959): 152-153.
- Banoğlu, Niyazi Ahmed. “Basının ve Vatanın Büyük Kaybı: Sedat Simavi’nin Bilinmeyen Tarafları”. *Tarih Dünyası*, sayı 8, (31 Aralık 1953): 325-358.
- (Banoğlu), Niyazi Ahmet. “10 Sene Evvel Bugün Tezyinî Sanatın Üstadı Avni Lîfij Öldü”. *Haber*, sayı 1933, (3 Haziran 1937): 5.
- Barbarosoğlu, Fatma Karabıyık. “Fethi Naci ile Eleştiri Üzerine”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 34-38.
- _____. “Tarık Buğra İle Eleştiri Üzerine Sohbet”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 46-49.
- Başkan, Ziya. “Orhan Veli’yi Sevmeyenlere”. *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 283.
- Başman, A.(vni). “Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla: Ahmet Mithat Efendi”. *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 27, (1 İkincikânun 1945): 1-2.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. “Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Görüşüm”. *Yeni Adam*, sayı 456-457, (23-30 Eylül 1943): 6-7; 6-7, 11.
- Baykurt, Fakir. “Nazım’ın Mezarı”. *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 15.
- [Bayrı], Mehmet Halit. “Cumhuriyet Devrinde Halk Bilgisi Hareketleri”. *Halk Bilgisi Haberleri mecmuası*, sayı 29, (29 Teşrinisâni 1933): III-VIII.

Bedî Nuri. “İnkılâb-ı Osmanî’nin Menâbi’i”. *Şehbâl*, nr. 24, (1 Ağustos 1326/13 Ağustos 1910): 467-470.

Bedir, Âtîf. “Nuri Pakdil Vefatının 1. Yıldönümünde Unutulmadı”. *Hece*, sayı 287, (Kasım 2020): 191-192.

Behramoğlu, Onur. “Nihat Behram ile Söyleşi”. *Varlık*, sayı 1211, (Ağustos 2008): 23-30.

Belge, Murat. “1981 Kültür: Türkiye’de Önümüzdeki Yıllarda Yayıncılığa Önemli Görevler Düşüyor”. *Milliyet Sanat*, sayı 39, (1 Ocak 1982): 18.

Benderli, Muvaffak. “Üstad Ekrem”. *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 1, 32.

_____. “Yahya Kemal”. *Galatasaray*, sayı 13, (Aralık 1949): 3.

Bülent, Berkman. “Yazarlar Sendikası Nâzım Hikmet’i Anma Gecesi Düzenledi”. *Milliyet Sanat*, sayı 281, (12 Haziran 1978): 28.

Beritli, A. Cihat. “Türkiye’de Ödüllerin Hepsı Değilse de, Çoğu İdeolojiktir”. *Türk Edebiyatı*, sayı 489, (Temmuz 2014): 4-10.

Berksoy, İbrahim. “Fütürizmin 100. Yılı bağlamında Teknoloji-Edebiyat İlişkisi”. *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 13-18.

Bertaut, Jules. “M. Pickwick’in Yüzüncü Yılı”. *Her Ay*, sayı 4, (20 Haziran-20 Temmuz 1937): 102-103.

Beyzadeoğlu, Yusuf Z. “Hocam Caferoğlu”. *Hisar*, sayı 146 (221), (Şubat 1976): 23-24.

_____. “Yahya Kemal’i Analım”. *Hisar*, sayı 156, (Aralık 1976): 12-13.

_____. “1908’e Kadar Edebiyatçıların Psikolojisi”. *Hisar*, sayı 161 (236), (Mayıs 1977): 16-17.

Bezirci, Asım. “Batı Almanya’daki Nâzım Hikmet Şöleni”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 380, 382-384.

_____. “Cahit Irgat ve Şiirinin Evrimi: Hep Ezilen İnsan İçin Çarpan Yürek”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 693-697.

_____. “Nâzım Hikmet ve Barış”. *Türk Dili*, sayı 29, (Mart 1992): 50-59.

Bildik, Cemaleddin. “50 Yıldır Yazı Başında: Ercümen Ekrem Talu Meslek Hayatını Anlatıyor”. *Akşam*, nr. 10622, (11 Mayıs 1948): 5, 7.

_____. “Bizde Sanatkâr...”. *Akşam*, nr. 10654, (12 Haziran 1948): 5.

_____. “Vasfi Rıza Zobu Sahne Hayatına Nasıl Başladığını Anlatıyor”. *Akşam*, nr. 10667, (26 Haziran 1948): 5-6.

Bilgegil, Prof. Dr. Kaya. “Necip Fazıl’a Dair”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 12.

Bilgiç, Prof. Dr. Emin. “Sanat, Kültür ve Necip Fazıl”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 7.

Bilsel, Şeref. “Erdoğan Alkan’ın Ardından: Kır ile Kent Arasında Bir Ozan”. *Varlık*, sayı 1282, (Temmuz 2014): 58-61.

Binyazar, Adnan. “20. Ölüm Yıldönümünde: Hüseyin Cahit Yalçın”. *Milliyet Sanat*, (24 Ekim 1977), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 629-634.

_____. “Ölümünün 10. Yıldönümünde”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 542-545.

Birgen, Muhittin. “Anket Değil, Facia”. *Son Posta*, nr. 2429 (7 Mayıs 1937): 1, 11.

_____. “Büyük Cemiyet Adamı Nâmık Kemal”. *Son Posta*, nr. 3736, (21 Aralık 1940): 1-2, 6.

Birdoğan, Nejat. “Ölümünün I. Yılında: Âşık Beyhânî (İbrahim Engin)”. *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı 275, (Haziran 1972): 6342-44.

Birsel, Salâh. “Ben Niçin Salâh Birsellerim?”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 839-843.

Bingöl, Hasip. “Niyet ve İdeoloji: Sezai Karakoç Şiirinde Ötesini Söyleme Denemesi”. *Varlık*, sayı 1326, (Mart 2018): 58-62.

Birgen, Muhittin. “Nâmık Kemal’in Hatırasını Taziz Münasebeti(y)le”. *Son Posta*, nr. 2997, (3 Birincikânun 1938): 2.

Bohça, A. Şevket. “Bir İkaz: İsmail Habip, Sabri Esat ve Hıfzı Tevfik’e”. *Doğuş*, (1 Mayıs 1947): 5-6.

[Bolayır], Ali Ekrem. “Külliyât-ı Ziya”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1516-42, cilt 58, (3 Eylül 1341-1925): 244-247.

_____. “Süleyman Nazif’e”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1601-127, cilt 61, (21 Nisan 1927): 354.

_____. “Cenap Şehabettin: Edebî Nesrimizin Son Büyük Üstadı”. *Cumhuriyet*, nr. 3515, (17 Şubat 1934): 3.

Bozkurt, Fuat. “Paris’te Türkiye’yi Yaşamak: Pertev Naili Boratav’ın Anısına”. *Toplumsal Tarih*, sayı 52 (Nisan 1998): 38-39.

[Bölükbaşı], Rıza Tevfik. “Kabr-i Fikret’i Ziyaret”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.

_____. “San’atta Subjectivisme ve Tevfik Fikret’in Şiiri”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 72-92.

_____. “Dârülfünun Müderrislerinden Muhterem Naîm Beyefendi’ye”. *Zaman*, nr. 177, 3 Teşrinievvel 1334 (1918).

_____. “İlan”. *Sabah*, nr. 10688, (17 Ağustos 1335/1919): 3.

Buğra, Tarık. “Çamsakızı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 769-772.

Buyrukçu, Muzaffer. “cemal süreya ile bir gün: 23.2.1987”. *Varlık*, sayı 1000, (1 Ocak 1991): 25-30.

C.S. (Celal Sâhir). “Büyük Zıyâ: Fikret Öldü”. *Türk Yurdu*, yıl 4, Cild 8, sayı 90, (13 Ağustos 1331-26 Ağustos 1915): 2723-2725.

Can, Ahmet Alperen. “Önsöz”. *Mili Mecmûa*, sayı 15 (Temmuz-Ağustos 2020): 3.

Can, Nurullah. “Sabahattin Kudret Aksal: Onun İçin Şiir Bir Biçimin Serüveni”. *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 24-25.

Cenab Şahabeddin. “Ölüm”. *Yeni Gazete*, nr. 545, (18 Şubat 1325/3 Mart 1910): 1-2.

_____. “Süleyman Nazif’in Âheng-i Nesri”. *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 6-7.

_____. “Süleyman Nazif: Hayatı ve Edebiyatı I-II”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1683-209/1684-210, cilt 64, (15-22 Teşrinisâni 1928): 426-427; 443-446.

_____. “Ahmet Haşim”. *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 846.

Cevad Rüştü. “Fikret’in Çiçekleri”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 109.

Ceyhun, Demirtaş. “Orhan Kemal’de Bir Otokritik Denemesi ya da Destan Üzerine”. *Yeni Ufuklar*, sayı 160, (Eylül 1965): 30.

Co(şkun), Nu(sret), Sa(fa). “Gençlik Hâmid’i Andı”. *Son Posta*, nr. 2127, (15 Nisan 1939): 7.

Coşkun, Nusret Safa. “Millî Şair Mehmed Emin ile 70’inci Yıldönümünde Mülâkat”. *Son Posta*, nr. 3208, (5 Temmuz 1939): 7.

_____. “Fikret İhtifaline Yalnız 30 Kişi İştirak Etti!”. *Son Posta*, nr. 3615, (20 Ağustos 1940): 1, 7.

_____. “Vasfî Rıza Jübilesi Dolayısıyla”. *Son Posta*, sayı 795, (28 Haziran 1948): 4.

_____. “Prof. Ali Nihat ve Bir Hatıra”. *Son Posta*, nr. 1075, (7 Nisan 1949): 4.

Coşkun, Doç. Dr. Ahmet. “Geçmişlerimizi Anmanın Önemi”. *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri: 26-29 Mayıs 1993* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay., 1993): 57-61.

Cumalı, Necati. “Nazım Hikmet ve Hümanizmi Özümlemek”. *Cumhuriyet*, nr. 24228, (1 Şubat 1992): 14.

Cumbul, Faruk. “Âşîyan’dan Eyüp’e, Eyüp’ten Âşîyan’a”. *Vatan*, sayı 6313, (5 Ocak 1962): 3.

Cunbur, Müjgân. “Yunus Emre’ye”. *Türk Kadını*, sayı 13, (Haziran 1967): 12.

_____. “Yunus Emre’yi Anıyoruz”. *Türk Kadını*, sayı 13, (Haziran 1967): 13-14.

_____. “Ölümünün 40. Yıldönümünde Ali Ekrem Bolayır”. *Millî Kültür*, sayı 8, (Ağustos 1977): 64-68.

- Çağlar, Behçet Kemal. “Koca Hâmid’i Unutuverdik”. *Vatan*, sayı 3495, (8 Şubat 1951): 4.
- _____. “Yahyâ Kemal’e Dair”. *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 17-19.
- Çakmakçı, Osman. “80 Şiirinin Tasfiyesi”. *Milliyet Sanat*, sayı 554, (Mayıs 2005): 98-99.
- Çalışkur, Cüneyt. “Ölü mü denir şimdi sizlere?”. *Milliyet Sanat*, sayı 579, (Haziran 2007): 93.
- [Çamlıbel], Faruk Nafiz. “Büyük Fikret İçin”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1390, cilt 54, (25 Nisan 1334-1918): 184-186.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz. “En Azından 10 Tane Florinalı Lazım”. *Yedigün*, sayı 152, (5 Şubat 1936): 13.
- _____. “Büyüğümüz”. *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 3.
- Çandarlı, Nizamettin Hasib. “Nâmık Kemal İçin İlk İhtifal Ne Zaman ve Nasıl Yapılmıştı?”. *Son Posta*, nr. 3737, (22 Birincikânun/Aralık 1940): 1, 7.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman. “Ölümünün 27. Yıldönümünde Süleyman Nazif”. *Türk Sesi*, (6 Aralık 1954): 4.
- _____. “Ölümünün Onuncu Yıldönümü Münasebeti(y)le Mahmut Yesari”. *Türk Sesi*, (18 Ağustos 1955): 2.
- Çavuldur, Ekrem. “Âkif”; Mehmed Yaşar, “Yaşayacak Ölü”. *Kaynak*, sayı 48, (19 Ocak 1937): 394-395.
- Çelik, Müslüm. “Yazınımızın Onat’ını Unutturmayalım”. *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14.
- Çelikkın, Erdiñ. “Sanatın Gurur Günü”. *Hürriyet*, (31 Aralık 2020): 1, 12.
- Ç.[ınarlı], M.[ehmet] “Ülkücü Bir Yazarın 58. Yılı”. *Hisar*, sayı 100, (Nisan 1972): 23.
- Çınarlı, Mehmet. “Münir Nurettin’in 35’inci Sanat Yılı”. *Hisar*, sayı 17, (Eylül 1951): 2, 17.
- _____. “Bir Jübile Dolayısıyla”. *Hisar*, sayı 36, (1 Nisan 1953): 12-13.
- _____. “Yahya Kemal ve Eski Musikimiz”. *Hisar*, sayı 23/98, (Kasım 1965): 14-15.
- _____. “Ölümünün Onuncu Yıldönümünde Yahya Kemal ve Şiirimiz”. *Hisar*, sayı 59, (Kasım 1968): 8-9.
- _____. “Hecenin Beş Şairi’nden Biri Daha Gitti”. *Hisar*, sayı 88, (Nisan 1971): 3.
- _____. “Orhan Seyfi’den Hatıralar”. *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 6-8.
- _____. “Haşim’i Anarken”. *Hisar*, sayı 114, (Haziran 1973): 3-4.
- _____. “Arif Nihat Asya’yı Uğurlarken”. *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 3-5.
- _____. “Acı Bir Yıldönümü”. *Hisar*, sayı 148, (Nisan 1976): 3-4.

_____. “Ölümünün 2. Yıldönümünde Arif Nihat Asya”. *Milli Kültür*, sayı 2, (Şubat 1977): 64-65.

_____. “Enis Behiç ve Ruhlar Âlemi”. *Türk Dili*, sayı 502, (Ekim 1993): 459-466.

Çoban, Seyfettin. “Âşık Veysel’i Anma Günü”. *Türk Dili*, sayı 440, (Ağustos 1988): 98.

Çokum, Sevinç. “Bir Törenin Ardından: Enel-Hak”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 33-34.

Çolak, Öznur Oğraş. “Nâzım Hikmet’in Doğum Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 1, 15.

Çongur, Rıdvan. “Ölümünün 5. Yıl Dönümünde Mehmet Çınarlı...”. *Türk Dili*, sayı 632, (Ağustos 2004): 167-172.

_____. “Ölümünün 15. Yıl Dönümünde Prof. Dr. Kaya Bilgegil ve Dr. Zöhre Bilgegil’in Eseri”. *Türk Dili*, sayı 731, (Kasım 2012): 84-93.

Çoruk, Ali Şükrü. “Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul’un Fethi Törenleri”. *FSM İlmî Araştırmalar*, sayı 7, (2016 Bahar): 79-98.

Dağıstanlı, Mustafa Alp. “Atay ve Gündelik Hayat”. *Cumhuriyet*, nr. 22744, (19 Aralık 1987): 5.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü. “Ziya Osman Saba’ya Ağıt”. *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 3.

_____. “Orhan Kemal’e Ağıt”. *Cumhuriyet Sanat-Edebiyat*, sayı 3, (Temmuz 1970): 1.

Dâniş, Hüseyin. “Yaşayan Ölü”. *Türk Yurdu*, nr. 16, (5 Şubat 1329): 173-175.

Danişmend, İsmail Hami. “Ali Suavi’nin Münekkidliliği”. *Cumhuriyet*, nr. 6378, (20 Mayıs 1942): 2.

Daponte, Kosta. “Nâzım Hikmet, Paris Üniversitesi Ders Programında”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 375-377.

Darago, Reşat Nuri. “Yarım Asır Edebiyat”. *Yeni İstanbul*, nr. 43, (12 Ocak 1950): 4.

Daşcıoğlu, Doç. Dr. Yılmaz. “Yaşayan Kültürde Mehmet Âkif İmgesi” içinde *Vefatının 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy-Sempozyum Bildirileri*. Haz. Vahdettin Işık. (İstanbul: Zeytinburnu Bel. Kültür Yayınları, 2011), 555-558.

[Daver, Abidin]. “İhtifalin Eksik Tarafları”. *Cumhuriyet*, nr. 3845, (28 İkincikânun 1935): 3.

[Daver, Abidin]. “Ahmet Haşim’e Dair”. *Cumhuriyet*, nr. 3262, (7 Haziran 1933): 3.

Daver, Abidin. “Kahraman Barbaros’a İhtifal Yapmalıyız”. *Cumhuriyet*, nr. 5116, (10 Ağustos 1938): 3.

[Daver, Abidin]. “50’lik Muharrirler Jübilesinde”. *Cumhuriyet*, sayı 10360, (1 Haziran 1953): 2.

Dedeoğlu, Behçet. “12. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla: Cahit Sıtkı ve Baudelaire’de Ölüm Temi”. *Çağrı*, sayı 130, (15 Kasım 1968): 4-6.

Değerli, Ayşe. “Bir Ritüel Pratiği Üretme Denemesi: Şeyh Gâlib İçin Düzenlenen İlk İhtifal”. *Turkish Studies*, Volume 8/4 (Ankara: Spring 2013): 573-587.

Deligönül, Mehmet. “Cavit Orhan Tütengil ve Tütengil’e Saygı”. *Türk Dili*, sayı 364, (Nisan 1982): 245-247.

Deliorman, Altan. “İstiklal Marşı Değiştirilebilir mi?”. *Tercüman*, (13 Kasım 1986): 8.

Demir, Gökhan Yavuz. “Can Babasız 20 Yıl”. *Milliyet Kitap*, sayı 166, (Ağustos 2019): 3-4.

Demirhan, General Pertev. “Merhum Abdülhak Hâmid’in 15 Mayıs 1919’da Yazdığı bir Şiir”. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 5.

Derman, M. Uğur. “Hoca Ali Rıza Bey”. *Kültür ve Sanat*, sayı 3, (Aralık 1974): 16-29.

_____. “Mâhir İz Hoca’ya Göre Cenab Şahabeddin”. *Türk Edebiyatı*, sayı 412, (Şubat 2008): 26-27.

Develi, Hayati. “Geldi Geçti Yılım Benim”. *Üsküdar (Kültür, Sanat ve Medeniyet dergisi)*, sayı 13, (2021-2): 11-15.

[Devrim], İzzet Melih. “Üstadım Halid Ziya”. *Akşam*, nr. 6662, (6 Mayıs 1937): 6, 9.

Dil, Şahinkaya. “Ellerim Bomboş’un Getirdiği...”. *Defne*, sayı 43, (Temmuz 1967): 20-22.

Dino, Abidin. “Nâzım’ı Anma Törenine Katılan Dostlara”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 791-793.

Diriöz, Doç. Dr. Meserret. “Süleyman Nazif”. *Türk Kültürü*, sayı 172, (Şubat 1977): 10-15.

Diyarbakirli, Prof. Dr. Nejat. “Türk Tarihini Âbidelerle Canlandırma Fikri ve Burdur Âbideleri”. *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 17-27.

Dizdaroğlu, Hikmet. “Doğumunun 98’inci Yıldönümünde Şair Eşref’e Dair”. *Hisar*, sayı 16, (1 Ağustos 1951): 4-5.

_____. “Edebî Portreler: Samipaşazade Sezâi”. *Varlık*, sayı 383, (1 Haziran 1952): 17.

_____. “Ölümünün 25. Yıldönümünde Ahmet Haşim Üzerine Notlar”. *Türk Dili*, cilt VII, sayı 82, (1 Temmuz 1958): 500-502.

_____. “20. Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal: Şiirimize Türkçeyi ve Yerli Şiirini Özelliklerini Kazandıran, Şiiri Sevdiren Sanatçı”. *Milliyet Sanat*, sayı 295, (30 Ekim 1978): 4-6.

_____. “Denemeci Suut Kemal Yetkin”. *Türk Dili*, sayı 365, (Mayıs 1982): 292-297.

Dizer, Salih. “Yahya Kemal İçin Heyecanlı Bir Tören Yapıldı”. *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 1, 7.

Doğan, Mehmet. “Halikarnas Balıkcısı’nın Yarattığı Dünya”. *Yeni Dergi*, sayı 91, (Nisan 1972): 170-181.

- Doğan, D. Mehmet. “Son Sultanüşşuara”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 60-61.
- _____. “Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 1, 15.
- _____. “Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 44-45.
- Doğan, Mehmet H. “Ölümünün 75. Yılında Tevfik Fikret’in Şiiri”. *Milliyet Sanat*, sayı 247, (1 Eylül 1990): 38-39.
- Doğan, Muzaffer. “Necip Fazıl’ın Hayatı: Bir Asra Yakın Bir Ömrün Kronolojisi”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 143-161.
- Doğrul, Ömer Rıza. “Şark Edebiyatında Eşi Henüz Doğmayan İnkılapçı Hâmit”. *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 5.
- Doksat, Prof. Dr. Recep. “Necip Fazıl”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 18-21.
- Dolu, Edibe. “Bir Müsteşrikin Ardından”. *Hayat Tarih*, sayı 5 (Haziran 1969): 66-68.
- Dorsay, Atillâ. “Muhsin Ertuğrul ve Birkaç Nokta...”. *Cumhuriyet*, nr. 16331 (13 Ocak 1970): 6.
- Dökmeci, Avni. “Fahir Onger’le Söyleştik”, *Kaynak Aylık Şiir dergisi*. sayı 16, (1 Nisan 1949): 114-118.
- Durbaş, Refik. “Ölümünün Otuzuncu Yılında Asaf Halet Çelebi”. *Cumhuriyet*, nr. 23040, (15 Ekim 1988), 4.
- _____. “Ölümünün 30. Yılında Nahit Sırrı”. *Cumhuriyet*, nr. 23497, (20 Ocak 1990): 5.
- _____. “Nâzım’ın Çilesi Adlı Kitabının Yazarı Radi Fiş, Nâzım Hikmet’i Anlattı”. *Cumhuriyet*, nr. 24215, (19 Ocak 1992): 9.
- Dursun K., Tarık. “Elli Yaşındaki Genç Yazar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*. (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 719-720.
- [Duru], Kâzım Nâmi. “Yeni Lisan Etrafında”. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 3, (3 Mayıs 1328): 1-3.
- _____. “Bir Ölümün Yıl Dönümü”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, cilt 65, nr. 1733-48, (31 Teşrinievvel 1929): 777.
- Ebüzzıya Tevfik. “Ricâl-i Mensiyye”. *Mecmûa-i Ebüzzıya*, cüz-aded 93, (sene Hicri 1317/1899): 333-448.
- _____. “İstiklâl-i Saltanat-ı Osmaniye’nin 600’üncü Sene-i Sahîhası İçinde Bulunduğumuz 1900 Sene-i Milâdiyeye Tesâdüf Ediyor!”. *İrtikâ*, nr. 46, 28 Kânunusâni 1315 (9 Şubat 1900): 183-184.
- _____. “Şinasi’nin Eyyâm-ı Ahîre-i Hayatı ve Vefatı I-II”. *Mecmûa-i Ebüzzıya*, cüz-aded 105-106, (24 Recebü’l-Ferd-1 Şabanu’l-Muazzam 1329/1911): 833-841; 865-874.
- Ecevit, Prof. Dr. Yıldız. “Yirmi Yıl Önce Yitirmiştik Onu Oğuz Atay”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 418, (19 Şubat 1998): 1, 4.

Ediboğlu, Baki Süha. “Bizim Kuşak: Güzel Konuşan ve Sohbetine Doyulmaz Şair”. *Cumhuriyet*, nr. 15612, (15 Ocak 1968): 4.

Ekinci, Oktay. “Sinan’ı Anarken Kaygılar ve Görevler...”. *Cumhuriyet*, nr. 24656, (9 Nisan 1993): 2.

Ekmekçi, Mustafa. “Nâzım Hikmet Haftası”, “Nâzım Hikmet’i Anarken”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 284.

Ekşi, Rasim. “Kutsama”. *Çağrı*, sayı 99, (Nisan 1966): 23.

[Eldem], Halil Edhem. “Terâcim-i Ahvâl: Ahmed Midhat Efendi”. *Şehbâl*, nr.70, (15 Şubat 1328): 428-429.

Eliade, Mircea. “Mîit ve Gerçek”. *Yeni Dergi*, sayı 125, (Şubat 1975): 13-26.

Eminler, M. Nuri. “Fıravun İmânı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 54-56.

Enginün, Prof. Dr. İnci. “Ölümünün 50. Yıldönümünde Ahmet Haşım”. *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 81-85.

Eralp, Prof. H. Vehbi. “Yahyâ Kemal ve Millî Tarihimiz”. *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 13-16.

Ercan, Enver. “Şiirin Arkadaşı Mustafa Şerif Onaran”. *Varlık*, sayı 1213, (1 Ekim 2008): 36-37.

Ercilasun, Dr. Bilge. “Necip Fazıl ve Zaman”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 90-92.

Erdiren, Şükrü. “Ölümü Yıldönümünde Nurullah Berk”. *Ankara Sanat*, sayı 201, (1983): 12-13.

Erdoğan, Altay Ömer. “Boy Ölçümüz Nâzım Hikmet”. *Milliyet Sanat*, sayı 505, (1 Haziran 2001): 9-12.

Erdoğan, Altay Ömer. “Bireyin Teknoloji Algısı, Modernlik ve Edebiyat”. *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 9-12.

Ergeneli, Yıldırım Doğan. “Kaya Bilgegil ve Bir Anı”. *Türk Dili*, sayı 443, (Kasım 1988): 260-261.

Erginer, Halis. “Erenlerin Cevabı”. *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 22.

Ergiydiren, Özcan. “Yahya Kemal’i Anlamak”. *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 36-37.

Ergun, Celâl. “Eski Galatasaraylıları Tanıyalım 1: İhtifalci Mehmet Ziya Bey”. *Galatasaray*, nr. 3, (Ağustos 1947): 21-22, 32.

Ergülen, Haydar. “Ülkü Tamer İçin 81 Virgül”. *Varlık*, sayı 1328, (Mayıs 2018): 34-36.

Erkişi, Sadettin. “Mehmet Kısakürek Merhumu Anlattı: Babamın Gizli Bir Yönü Olmamıştır!”. *Tercüman*, nr. 7998, (25 Mayıs 1984): 3.

Erkoca, Yurdağül. “Taşar, Nâzım Hikmet’e Hakareten Mahkûm Oldu”. *Cumhuriyet*, nr. 23176, (28 Şubat 1989): 12.

- Erkson, H. Nezihi. “Sırlar Diyarı: Hindistan”. *Vakit*, nr. 9144, (1 Ağustos 1943): 2.
- Erkut, Ali. “Üstâd İbnülemin’e Gençliğin Şükranı”. *Vatan*, nr. 4242, (6 Mart 1953): 5.
- Erman, Nüzhet. “Sait Faik”. *Türk Dili*, sayı 464, (Ağustos 1990): 89.
- Erol, Turan. “Ölümünün Altıncı Yıldönümünde Bedri Rahmi Eyuboğlu”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 1225-1230.
- [Erozan], Celal Sâhir. “Selim-i Sâlis”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1010, cilt 39, (30 Eylül 1326): 367-371.
- _____. “Müfid Râtib Öldü”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1457, cilt 57, (3 Haziran 1336-1920): 2.
- [Ersoy], Mehmed Âkif. “Yâ Hasreten Ba’de Hasretin Ale’l-Müslimîn”. *Sebîlürreşâd*, Aded 225-43, (20 Kânunuevvel 1328): 300-302.
- _____. “Bir Resminin Arkasına”. *Utârid*, nr. 2, (13 Kânunusânî 1335/1919): 21.
- Ersöz, Nuri. “58. Ölüm Yıldönümünde Ömer Seyfettin”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 615-617.
- Ertem, Sadri. “Ömer Seyfettin”. *Vakit*, nr. 7765, (23 Ağustos 1939): 2.
- Ertepinar, Coşkun. “Yahya Kemal’i Düşünürken”. *Türk Dili*, sayı 413, (Mayıs 1986): 378.
- Ertop, Konur. “Bugünkü Şiirimizden Portreler: Salâh Birsâl”. *Varlık*, sayı 638, (15 Ocak 1965): 8.
- _____. “Dar Çağın Ozanı: Behçet Necatigil”. *Papirüs*, sayı 3, (Ağustos 1966): 48-55.
- _____. “Ölümünün 20. Yıldönümünde Ataç”. *Cumhuriyet*, (14 Mayıs 1977), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 587-589.
- _____. “20. Ölüm Yıldönümünde Aka Gündüz: Millî Edebiyatçılardan Duygusal Gerçekçi Bir Halk Yazarı”. *Milliyet Sanat*, sayı 296, (6 Kasım 1978): 13-14.
- _____. “20. Ölüm Yıldönümünde: Doğu ve Batı Kültürlerinin Verilerini Gizemci Bir Duyarlılıkla Birleştiren Şair: Asaf Halet Çelebi”. *Milliyet Sanat*, sayı 293, (16 Ekim 1978): 12-13, 31.
- _____. “35. Ölüm Yıldönümünde Toplumcu-Gerçekçi Edebiyatımızın Öncü Yazarlarından Biri: Sadri Ertem”. *Milliyet Sanat*, sayı 298, (20 Kasım 1978): 11-13.
- _____. “Şemsettin Sami, Toplumun Çağdaş Uygarlığa Ayak Uydurması İçin Eğitici Ürünler Vermişti”. *Milliyet Sanat*, sayı 329, (25 Haziran 1979): 12-14.
- Ertuğ, Prof. Hasan Refik. “Mektupları ve Anılarıyla Yahyâ Kemal”. *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 19-22.
- Ertuğrul, Muhsin. “Otuzuncu Sanat Yılı Münasebeti(y)le: Vasfı Rıza Zobu”. *Cumhuriyet*, nr. 8574, (26 Haziran 1948): 2.
- [Es], Hikmet Feridun. “Ömer Seyfeddin Burada Yatıyor”. *Akşam*, nr. 5737, (28 Eylül 1934): 3.

Es, Hikmet Feridun. “B. Ali Nihad Diyor ki”. *Akşam*, nr. 7311, (24 Şubat 1939): 7.

_____. “Sorbon Üniversitesi’ne Türk Bayrağını Çektiren Adam: Fuat Köprülü”. *Yedigün*, sayı 352, (5 Birincikânun 1939): 10-11, 17.

_____. “Nâmık Kemal Sergisinde Neler Gördüm, Neler Düşündüm?”. *Akşam*, nr. 7965, (22 Kânunuevvel 1940): 3.

[Esatlı], Mustafa Ragıb. “Nâmık Kemal’in Anası: Afyonkarahisar’daki Mezar Taşı Kime Aiddir?”. *Akşam*, nr. 7964, (21 Kânunuevvel 1940): 4.

Esatoğlu, Salâhattin Hakkı. “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü Münasebetiyle Bir Teklif”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1377, (27 Nisan 1944): 2.

Eskin, Şerif. “Sevgili Ölümüz: Abdülhak Hâmid’in Ardından Halkevlerinde Düzenlenen Anma Törenleri ve Bir Ulusal Mit Yaratım Süreci”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 10, (Güz 2017): 135-169.

Evliyagil, Şevket. “61 Muharririn Jübilesine Ne Diyorlar: Hüseyin Rahmi Diyor ki”. *Yarım Ay*, sayı 161, (15 İkinciteşrin 1942): 6, 15.

Evliyaoğlu, Gökhan. “Peyami Safa İçin”. *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 16.

Evrimer, Rifat Necdet. “Ölümünün İkinci Yıldönümünde Gurbet Şairi Kemalettin Kamu”. *Vatan*, (6 Mart 1949): 3.

_____. “İnsan Ölünce Sevilir”. *Hisar*, sayı 11, (Mart 1951): 8.

_____. “Abdülhak Hâmit: Ölümünün 15’nci Yıldönümünde”. *Vatan*, nr. 3922, (15 Nisan 1952): 2.

_____. “Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa: Ölümünün 57’nci Yılı Münasebetiyle”. *Vatan*, (28 Mayıs 1952): 2.

_____. “Ölümünün 60’ıncı Yıldönümünde Büyük Türkçü: Ahmet Vefik Paşa”. *Vatan*, (2 Nisan 1952): 2.

_____. “Ölümünün 72’nciYıldönümünde Şair Ziya Paşa”. *Vatan*, (3 Haziran 1952): 2.

_____. “Büyük Türkçü ve Dilci Şemsettin Sami: Ölümünün 48’inciYıldönümü Münasebetiyle”. *Vatan*, (16 Haziran 1952): 2.

_____. “Ölümünün 20’nci Yıldönümünde Ahmet Rasim”. *Vatan*, nr. 4076, (21 Eylül 1952): 2.

_____. “Terbiye ve Kültür: Ziya Gökalp”. *Son Posta*, nr. 3078, (26 Ekim 1954): 5.

Eyice, Prof. Dr. Semavi. “Kosova’da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve Gazi Mestan Türbesi”. *Tarih Dergisi*, XII/16, (İstanbul 1962): 71-82.

_____. “Bir İstanbul Tarihçisi: İhtifalci Mehmed Ziya”. *İstanbul*, sayı, 6, (Temmuz 1993): 122-126.

_____. “İhtifalci Mehmed Ziya Bey: Hayatı, Mezarı ve Eserleri”. *Eyüp Sultan Sempozyumu VI-Tebliğler*, (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2003): 172-181.

Eyüboğlu, Sabahattin. “Devlet ve Sanat”. *Yeni Ufuklar*, sayı 161, (Ekim 1965): 9-14.

Eyüboğlu, B. Rahmi. “Âşık Veysel’e Selam”. *Milliyet Sanat*, nr. 26, (30 Mart 1973): 7.

F.A.D.O. “Yahya Kemal’e Dair Anket”. *Kaynak*, sayı 28, (1 Nisan 1950): 79.

F.A.D.O. “Yahya Kemal’e Dair Anket”. *Kaynak*, sayı 29, (1 Mayıs 1950): 114.

F. Celaleddin. “Tevfik Fikret’e Dair: Edebiyat-ı Cedîde ve Konuşma Lisanı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1374, cilt 53, (3 Kânunusânî 1334-1918): 363-370.

Felek, B.(urhan) “Yarım Asırlık Hekimlerimiz”. *Cumhuriyet*, nr. 7330, (16 Ocak 1945): 3.

Fersoy, Orhan Cemal. “En Büyük Şair”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 6.

Feyzioğlu, Muin. “Jübile Geleneğini Yitirdik”. *Hisar*, sayı 274 (199), (Eylül 1980): 18-19.

[Fındıkoğlu], Ziyaeddin Fahri. “Türklerde İçtimaiyat Tarihçesi ve Ziya Gökalp”. *İş mecmuası*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 146-170.

_____. “Şark Bilgiçlerine Göre Ziya Gökalp”, “Olup-Bitenler”. *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934):195-197, 203-204.

_____. “Ziya Gökalp, Hayatı ve İçtimaiyatı”. *İş mecmuası eki*, sayı 1, (İstanbul: 1936), 1-8.

_____. “Nâmık Kemal ve 1940-41 Türkiyesi”. *İş*, sayı 25, (İstanbul: Güven Basımevi, 1941), 2-4.

_____. “Âşîyan’ın Açılması Karşısında Gençlik”. *Cumhuriyet*, nr. 7545, (19 Ağustos 1945): 2.

Fıratlı, Halil Vedat. “İhtifalcilik”. *Oluş*, nr. 19, (7 Mayıs 1939): 289.

Gazi Mihâil Beyzâde İrfân Emin. “Büyük Fikret’in Erîke-i Dehâsına”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 66.

Geçer, İlhan. “Yeni Yayınlar”. *Hisar*, sayı 86, (Şubat 1971): 28.

_____. “Ölümünün 15. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Osman Saba”. *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 3, (15 Mart 1972): 27-28.

_____. “Dıranas’ın Ardından”. *Hisar*, sayı 273, (Ağustos 1980): 11-12.

Gencan, Tahir Nejat. “Mehmet Âkif’te İstanbul Ağzı”. *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 12, (15 Mayıs 1944): 10-11.

Gerger, M. Emin. “Vefatının 4. Yılında Ziyad Ebüzziya”. *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 58.

_____. “İ. Galip Arcan’ı Niçin Kutluyoruz?”. *Türk Tiyatrosu*, nr. 65, (15 İkincikânun 1936): 8-9.

- Gezgin, Hakkı Süha. “Ne Lüzum Vardı!”. *Kurun*, sayı 6938-1058, (7 Mayıs 1937): 3.
- _____. “Tevfik Fikret”. *Yeni Mecmua*, sayı 9, (30 Haziran 1939): 5, 33.
- _____. “Âkif’in Mezarında”. *Vakit*, nr. 8251, (29 Birincikânun 1940): 3.
- _____. “Muharrirler Jübilesi”. *Vakit*, sayı 8958, (25 İlkay/Ocak 1943): 3.
- _____. “Kara Liste ve Jübile”. *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 3.
- _____. “Mehmet Emin Yurdakul”. *Vakit*, nr. 9109, (27 Haziran 1943): 3-4.
- _____. “Fikret Bir Örnek Değildi”. *Vakit*, nr. 9123, (11 Temmuz 1943): 3.
- _____. “Ahmet Mithat”. *Vakit*, sayı 9673, (28 Birincikânun 1944): 2.
- _____. “Koca Ömer Seyfeddin”. *Vakit*, nr. 10924-172, (10 Mart 1948): 3.
- _____. “Kalem ve Emek: Jübile Münasebeti(y)le”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11132-380, (4 Ekim 1948): 3.
- _____. “Merhabâ Tarık!”. *Vakit*, nr. 13103, (22 Ekim 1962): 1, 4.
- Göçgün, Önder. “Yakup Kadri’ye Veda”. *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 11-12.
- Gökalp, Mehmet. “Maverâdan Sesler Getiren Adam”. *Türk Edebiyatı*, sayı 118, (Ağustos 1983): 42.
- Gökçe, M. Selim. “Edebî Eserden Zevk Almayan Bir Edebiyat Tarihçisi Düşünülebilir mi?”. *Türk Edebiyatı*, sayı 387, (Ocak 2006): 4-11.
- _____. “Nâzım Hikmet Üzerine Notlar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 36-41.
- Gökşen, Enver Naci. “İdealist Fikret”. *Yeni Adam*, sayı 451, (19 Ağustos 1943): 8-9.
- [Göktulga], Fahri Celâl. “Mehmed Rauf”. *Cumhuriyet*, nr. 10212, (4 Ocak 1953): 3.
- _____. “Unutmağa, Unutulmağa Dair”. *Cumhuriyet*, nr. 10240, (1 Şubat 1953): 3.
- _____. “Üstada Dair”. *Cumhuriyet*, nr. 10275, (8 Mart 1953): 3.
- Göktürk, Sami. “Bir Eflâtun Cem Güney Vardı”. *Türk Dili*, sayı 372, (Aralık 1982): 383-385.
- Gökyay, Orhan Şaik. “Bir Öğrencisinin Dilinden M. Fuad Köprülü”. *Türk Dili*, sayı 421, (Ocak 1987): 50-57.
- [Gönensay], Hıfzı Tevfik. “Ekrem İçin”. *Şehbâl*, nr. 90, (1 Şubat 1329): 344.
- Göze, Ergun. “Peyami Safa Ölçüsü”. *Tercüman*, nr. 8018, (14 Haziran 1984): 5.
- Gözler, H. Fethi. “12. Ölüm Yılı Münasebetiyle: Mehmet Emin Yurdakul”. *Türk Yurdu*, sayı 252, (Ocak 1956): 509-515.

_____. “25. Ölüm Yılı Münasebetiyle: Mehmet Emin Yurdakul (Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri)”. *Çaba*, sayı 27, (Ocak 1969): 4-11.

_____. “Ahmet Vefik Paşa”. *Defne*, sayı 54, (Haziran 1968): 4-7.

_____. “89. Ölüm Yılı Münasebetiyle Ziya Paşa ve Fikirleri”. *Defne*, sayı 80, (Ağustos 1970): 3-9.

_____. “30. Ölüm Yılı Dolayısıyla: Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944)”. *Türk Kültürü*, sayı 136-138, (Şubat-Nisan 1974): 11-19.

[Gövsâ], İbrahim Alâettin. “Câmide İrâd Edilen Nutuk”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1587-113, cilt 61, (13 Kânunusânî 1927): 131.

_____. “Cenap Şehabettin’e Dair”. *Yedigün*, nr. 51, (28 Şubat 1934): 7.

_____. “Celal Sâhir”. *Yedigün*, cilt 6, sayı 142, (27 İkinciteşrin 1935): 12.

_____. “Mehmet Âkif’e Dair”. *İkdam*, nr. 4, (15 İkincikânun 1939): 3.

_____. “Türk Dili ve Medeniyetinin İlk Mücahidi: Ali Şir Nevâyî (Doğumunun 500’üncü Yıldönümü Vesilesiyle”. *Yedi Gün*, sayı 413, (3 Şubat 1941): 5.

_____. “Benim Namzedim”. *Hürriyet*, nr. 269, (27 Ocak 1949): 2.

_____. “İhtifal ve Jübile”. *Hürriyet*, nr. 331, (30 Mart 1949): 2.

Gülgun, Serpil. “Radikal Bir Deneme Yaptım, Fark Edilmedi!”. *Milliyet Kitap*, sayı 4, (Mart 2006): 16-17.

Gültekin Emre,. “Metin Altıok’la Şiiri Üstüne”. *Milliyet Sanat*, sayı 248, (15 Eylül 1990): 40-41.

Gümüş, Semih. “Trajik Bir Sonun 45. Yılında Sabahattin Ali”. *Cumhuriyet*, nr. 24650, (3 Nisan 1993): 11.

_____. “Selim İleri’nin Kırk Yılı”. *Radikal Kitap*, sayı 316, (6 Nisan 2007), 26.

Gündüz Soyuer, Nursel. “İki Güzel İnsanın Ardından”. *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 42-43.

Güner, Ahmet. “Küçük Ağa’nın Hatırlattıkları”. *Türk Edebiyatı*, sayı 127, (Mayıs 1984): 16-17.

Güney, Oben. “Yaşıyan Şair (Cahit Sıtkı Tarancı’ya)”. *Varlık*, sayı 442, (15 Kasım 1956): 12-13, 21.

Güngör, Necati. “Cemal Süreya Kadıköy’de Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992): 6.

Güngör, Salâhaddin. “Büyük San’atkar Naşid Hayatını Anlatıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4965, (12 Mart 1938): 5.

Güngör, Semih. “Ölüm Yıldönümleri”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1987-1988*, (İstanbul: Suffe, 1988): 437-488.

Güngör Taşçıoğlu, Şeyma. “Ölümünün 20. Yılında Âşık Veysel’in Bir Şiiri Üzerine”. *Türk Dili*, sayı 498, (Haziran 1993): 427-437.

[Güntekin], Reşat Nuri. “İlk Aktörümüz”. *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 10.

Günyol, Vedat. “Solculuk Üstüne”. *Yeni Ufuklar*, sayı 164, (Ocak 1966): 20-23.

_____. “1981-Edebiyat: 1981’de Yazın Dünyası Geçen Yıla Göre Daha Bir Canlılık Gösterdi”. *Milliyet Sanat*, sayı 39, (1 Ocak 1982): 19-20.

Gürel, Yekta. “Şair Mehmet Emin Yurdakul ile Bir Konuşma”. *Vatan*, nr. 922, (27 Haziran 1943): 3.

Gören, Ahmet Macit. “Jübile Nedir?”. *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 2.

Gürkan, Prof. Dr. Kâzım İsmail. “Elli Yıllık Hekimler”. *Cumhuriyet*, nr. 7327, (13 Ocak 1945): 2.
_____. “Yahya Kemal’in Ölümü”, *Hayat Tarih*, yıl 4, sayı 11, (1 Aralık 1968): 5-12.

Gürkan, Turhan. “Ölümünün 50. Yıldönümünde Fikret’i Hangi Yüzle Anıyoruz?”. *Cumhuriyet*, nr. 14745, (19 Ağustos 1965): 5.

_____. “Sabahattin Ali’nin Romanı *Kuyucaklı Yusuf* Sinemada”. *Cumhuriyet*, nr. 21712, (5 Şubat 1985): 5.

Gürkan, Mete. “Kitaplarınız Artık Sadece Sizin mi?”. *Varlık*, sayı 1226, (Kasım 2009): 22-24.

Gürtunca, M. Faruk. “Yahya Kemal’e: 65’inci Yıldönümü Dolayısıyla”. *Her Gün*, sayı 744 (2 Aralık 1949): 1, 3.

Gürtürk, Sami. “Aziz Berker Jübilesi”. *TKBB*, cilt 13, sayı 1-2, (1964), 19 s.

Güvemli, Zahir. “Elli Yılın Manâsı”. *Vakit*, sayı 8974, (10 Şubat 1943): 2.

_____. “Ahmet Haşım”. *Çınaraltı*, sayı 91, (19 Haziran 1943): 9-10.

_____. “Ahmet Mithat: Ölümünün Otuzuncu Yılı Münasebetiyle”. *Vakit*, sayı 8936, (3 İkincikânun 1943): 2.

_____. “Şinasi Merhuma Dair”. *Vakit*, sayı 9638, (19 İkinciteşrin 1944): 3.

_____. “Mehmet Âkif”. *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 3.

H. F. [Halit Fahri]. “İbret Levhası”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1717-32, cilt 65, (11 Temmuz 1929): 509.

H. F. [Hikmet Feridun Es]. “Hüseyin Rahmi Gecesi İstiyoruz”. *Akşam*, nr. 6665, (9 Mayıs 1937): 3.

H. F. [Hikmet Feridun Es]. “Şeyh Galip, Hüseyin Rahmi, Ahmed Vefik, Ahmed Mit(h)at İçin Geceler”. *Akşam*, nr. 6667, (11 Mayıs 1937): 3.

H. F. [Hikmet Feridun Es]. “Yalnız Edebiyat Sahasında Değil...”. *Akşam*, nr. 6673, (17 Mayıs 1937): 3.

H. F. [Hikmet Feridun Es]. “Profesör Fuad Köprülü Paris’ten Döndü”. *Akşam*, nr. 7573, (21 Teşrinisâni 1939): 4.

H. Nâzım. “Cenap Şahabettin”. *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 301-302, 309.

Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Necmettin. “Türkçenin Sultanı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 13-14.

Halıcı, Feyzi. “Aziz Dost Ahmet Kabaklı’ya”. *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 6.

Halman, Talât Sait. “Doğumunun 150. Yıldönünde: Ziya Paşa Hem Batı’yı Hem Anadolu’yu İyi Tanıyan ve Bilinçli Olarak Eleştirip Değerlendiren Bir Şairdi”. *Milliyet Sanat*, sayı 155, (24 Ekim 1975): 8.

Halman, Talât Sait. “Orhan Veli’nin Edebiyatımıza Katkıları ve Şiirlerindeki Yenilik Boyutları”. *Milliyet Sanat*, sayı 158, (14 Kasım 1975): 4-11.

Hamm, Von Peter. “Bir Ozanın Dünyadaki Bazı Şeyleri Değiştirebileceğini O Kanıtlamıştır”. *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 2-4.

Hasan Âli. “Yeni Hayat: Ziya Gökalp’in Aziz Ruhuna”. *Hayat*, sayı 1, (2 Kânunuevvel 1926): 2.

Hattatoğlu, Muhiddin. “Mimar Sinan İhtifalleri”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1360, (10 Nisan 1944): 3.

Hekim, Rıza. “Ben”. *Türk Edebiyatı*, sayı 152, 128, (Haziran 1986): 67.

Hınçer, İhsan. “ODTÜ’de Yunus Emre Gecesi Düzenlendi”. *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı 277, (Ağustos 1972): 6394.

Hızlan, Doğan. “Ve Acılı Kalp Durdu”. *Hürriyet*, sayı 13133, (6 Kasım 1984): 11.

_____. “Yahya Kemal Elli Yıllık Dostu Abidin Dino’yu Anlatıyor”. *Hürriyet Gösteri*, sayı 158, (1994): 72-75.

_____. “Ses İkliminde İtrî ve Yahya Kemal”. *Hürriyet*, sayı 18187, (2 Kasım 1998): 21.

_____. “Unutamadığım Jübile Gecesi”. *Hürriyet*, sayı 20454, (27 Ocak 2005): 17.

_____. “Mustafa Kutlu Üzerine”. *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 16.

_____. “Fakir Baykurt Bursa’da Anılıyor”. *Hürriyet*, (8 Aralık 2020): 14.

_____. “Orhan Kemal’in Adı Durağa Konulsun”. *Hürriyet*, (31 Aralık 2020): 14.

_____. “Selâhâttin Hilav’ı Anarak”. *Hürriyet*, (23 Mayıs 2021): 14.

_____. “Sevgili Bir Dostun Ardından”. *Hürriyet*, (4 Temmuz 2021): 14.

_____. “Bir Tefvîk Fikret Özel Sayısı”. *Hürriyet Kitap Sanat*, sayı 234, (23 Temmuz 2021): 3.

Hikmet Münir. “Büyüklerin Hâtırasını Anacağımız Günler...”. *Vakit*, nr. 9655, (10 Birincikânun 1944): 3.

[Hisar], Abdülhak Şinasi. “Abdülhak Hâmid İçin”. *Cumhuriyet*, nr. 2426, (5 Şubat 1931): 3.

_____. “Süleyman Nazif’e Dair Hatıralar”. *Muhit*, sayı 29, (29 Mart 1931): 29-32.

_____. “Ahmet Hikmet: Vefatının Yıldönümü”. *Milliyet*, nr. 1890, (19 Mayıs 1931): 2.

_____. “Ahmet Haşim’e Dair Son Hatıram”. *Varlık*, nr. 1, (15 Temmuz 1933): 4-6.

_____. “Süleyman Nazif’in Son Günleri I-II”. *Varlık*, nr. 11-12, (15 I. Kânun 1933/1 İkincikânun 1934): 164-166; 182-183.

_____. “Abdülhak Hâmit Seksen İkinci Yıldönümünde”. *Varlık*, nr. 14, (1 Şubat 1934): 214-215.

_____. “Cenap Şahabettin’e Dair Hatıralar”. *Varlık*, nr. 18, (1 Nisan 1934): 277-278.

_____. “Ahmet Haşim’in Şiirleri”. *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 358-359.

_____. “Abdülhak Hâmid”. *Yeni İstanbul*, nr. 73, (11 Şubat 1950): 4.

_____. “Faik Âli”. *Hisar*, sayı 42, (1 Ekim 1953): 3, 18.

Hüseyin Hüsnü. “Ziya Gökalp Etrafında Hatıralar II”. *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 189-192.

Hüseyin Kâzım. “Cenap Şahabettin Beyefendi de Yazıyor: Artık İstemiyoruz, Yazmayınız!”. *Öz Dilimize Doğru*, sayı 3 (15 Temmuz 1932): 40-41.

Hüseyin Nâci. “Bugün Üstâd-ı A’zam Abdülhak Hâmid Bey Yetmiş Beşinci Yılımı İdrâk Ediyor”. *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 1-2.

İrmak, Prof. Sadi. “Abdülhak Hâmid’i Tazimle Anıyoruz!”. *Son Posta*, nr. 4197, (13 Nisan 1942): 1, 3/2.

İşin, Ekrem. “Yenikapı Mevlevîhanesi, İstanbul’un En Önemli Kültür Müesseselerinden Biriydi”. Röp. İlyas Dirin. *Türk Edebiyatı*, sayı 408, (Ekim 2007): 4-9.

İbrahimhakkıoğlu, Belkıs. “Hoca’nın Ev İçİ Fotoğrafları”. *Türk Edebiyatı*, sayı 388, (Şubat 2006): 11-14.

_____. “Hüsrev Hatemi Kitabı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 416, (Haziran 2008): 76.

[İleri], Celal Nuri. “Üdebâ-yı Osmaniye Tarafından Abdülhak Hâmid Bey’in Şerefine Verilen Ziyarete İrâd Olunan Nutk-ı Mürettebdir”. *Yeni Turan*, sayı 5, (5 Eylül 1329/1913): 65-67.

İleri, Selim, “Sevgi Soysal Üzerine”, *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 6-12.

_____. “Değeri Bilinmemiş Kenan Hulusi”. *Cumhuriyet*, nr. 26487, (14 Nisan 1998): 12.

İleri, Suphi Nuri. “Olanlar, Bitenler: Yıl Dönümleri”. *Yeni Adam*, sayı 447, (22 Temmuz 1943): 4.

_____. “Süleyman Nazif: Ölümünün XVII’nci Yıldönümü Dolayısı ile”. *Yeni Adam*, nr. 473, (20 Ocak 1944): 4.

İlhan, Attilâ. “Mustafa Kemal”. *Tan*, nr. 4234-304, (10 Kasım 1955): 5.

_____. “Sevgi’yle Bazı Günler”. *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 2-4.

_____. “Kişiye Tapma Hastaları ve Nâzım Hikmet”. *Dünya*, (26 Eylül 1978), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 308-311.

İlknur, Miyase. “Hacıbektaş’ta Konsere İlgi: Anma Değil Sanki Festival”. *Cumhuriyet*, nr. 26250, (20 Ağustos 1997): 1, 3.

[İnal], İbnülemin Mahmud Kemal. “Ahmet Haşim’e Dair”. *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 848.

İnal, Ayhan. “Arif Nihat Asya”. *Hisar*, sayı 136, (Nisan 1975): 26.

İnal, Yaşar Faruk. “Arif Nihat Asya’dan Anılar”. *Hisar*, sayı 134, (Şubat 1975): 16-18.

İnan, Akif. “Necip Fazıl Kısakürek”. *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 15-18.

İnanç, R. “Ölümünde İki Yıl Sonra Sevgi Soysal İçin”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 708-710.

İnci, Handan. “Türkiye’nin Toplumsal Hafızası Yaşar Kemal’e Veda”. *Milliyet Kitap*, sayı 113, (Mart 2015): 4-8.

İranlı Rızazâde Şefik. “Tevfik Fikret’in Sözleri”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 96-98.

İren, Selma. “85. Yaş Gününde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ‘Beş Devri Yaşadım’ Dedi”. *Milliyet Sanat*, sayı 73, (29 Mart 1974): 10-11.

İsen, Mustafa. “Tarık Buğra ile Bir Konuşma”. *Hisar*, sayı 173 (248), (Mayıs 1978): 20-22.

İshaki, M. Ayaz. “Gazetecilik İşinde 25 Yıl”. *Millî Yol*, sayı 5-9 (1931).

İzgi, Adil. “Beşinci Ölüm Yıldönümünde Ercüment Uçarı’ya Mektup”. *Varlık*, sayı 1120, (Ocak 2001): 51-52.

Kabacalı, Alpay. “Nâzım Hikmet’i Anarken: Bir Yorum ve Bir Öneri”. *Milliyet Sanat*, sayı 83, (7 Haziran 1974): 16-17.

_____. “5. Ölüm Yıldönümünde: Suat Derviş”. *Sanat*, (15 Temmuz 1977), iktibas için bkz. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 598-601.

Kabaklı, Ahmet. “Orhan Veli’ye Mektup”. *Tercüman*, nr. 1954, (16 Kasım 1960): 2.

_____. “Sultanü’ş-Şuara”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 4-5.

_____. “Gökalp’i Anarken”. *Tercüman*, nr. 7093, (3 Kasım 1981): 2.

_____. “Sonsuzluk Kervanı”. *Tercüman*, nr. 8000 (27 Mayıs 1984): 2.

_____. “Hece Taşları”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 586-587.

_____. “Necip Fazıl ve Eskimez Yeni”. *Türk Edebiyatı*, nr. 177, (Temmuz 1988): 29.

_____. “Nâmk Kemal’e Bakışsızlık”. *Türk Edebiyatı*, nr. 182, (Aralık 1988): 42-44.

_____. “Alp-Eren Hasreti, Alp-Eren Mefkûresi”. *Türk Edebiyatı*, sayı 279, (Ocak 1997): 3.

_____. “Sevgili Bardakçı’ya Kavuşmak Muradımız”. *Türk Edebiyatı*, sayı 317, (Mart 2000): 3-4.

Kafesoğlu, Prof. Dr. İbrahim. “Kaybettiğimiz Değer ve Hazine Bir Gerçek”. *Türk Kültürü*, sayı 45, (Temmuz 1966): 8-10.

Kahraman, Âlim. “Necip Fazıl Kısakürek’in Hikâyesi II”. *Mavera*, cilt 7, sayı 83, (Ekim 1983): 26-30.

_____. “Tanıdığım Orhan Okay”. *Türk Dili*, sayı 785, (Mayıs 2017): 23-27.

Kahraman, Kemal. “Türk Buğra ve Kemal Tahir’in Tarihe Bakışı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 51-53.

Kaldırımcı, Doç. Dr. Nurettin. “Necip Fazıl’ı Anma Toplantısı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 177, (Temmuz 1988): 28.

Kalender, Arife. “Doğumunun 83, Ölümünün 20 Yılında Bir Usta”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 478, (15 Nisan 1999): 10-11.

Kandemir, [Feridun]. “55’inci San’at Yılına Kutluladığımız Edip Halid Ziya Gençliğe Hitab Ediyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4660, (5 Mayıs 1937): 3, 7.

Kandemir, [Feridun]. “Üniversite Talebesi İsnadı Tekzib Ediyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4663, (8 Mayıs 1937): 1, 3.

Kansu, Ceyhan Atuf. “Ömer Seyfettin”. *Yeni Türk*, sayı 77, (Mayıs 1939): 180-183.

Kantarcıoğlu, Dr. Sevim. “Peyami Safa’da İnsan Kavramı”. *Hisar*, sayı 261-262, (Temmuz-Ağustos 1979): 20-23; 15-19.

Kaplan, Mehmet. “Nâmk Kemal’in Edebiyatımıza Getirdiği Yenilikler”. *Vatan*, nr. 123, (21 Aralık 1940): 4.

_____. “Ahmet Haşim İflas mı Etmiştir?”. *Vatan*, nr. 286, (8 Haziran 1941): 4.

_____. “Eskileri Okumak”. *Hisar*, sayı 1, (Ocak 1964): 4-5.

_____. “Halide Edip Hanım”. *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 5-6.

_____. “Kollektif Gayrişuur”. *Hisar*, sayı 38, (Şubat 1967): 5-6.

_____. “Doğumunun 100. Yıldönümünde Fikret”. *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 5-7.

- _____. “Edebiyat Dili”. *Hisar*, sayı 50, (Şubat 1968): 6-7.
- _____. “Ben de Ağladım”. *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 15, (Mart 1973): 6.
- _____. “50. Yılı Kutlarken”. *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 23, (Kasım 1973): 7.
- _____. “İstanbul Kültür Sarayı’nda Bâki’nin 380. Ölüm Yıldönümünü Anarken”. *Hisar*, sayı 270, (Mayıs 1980): 8-9.
- _____. “Kaldırımlar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 66-68.
- _____. “Yahya Kemal’in Şiir Dili ve Türk Diline Katkısı”. *Türk Dili*, sayı 395-396, (Kasım-Aralık 1984): 489.
- _____. “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Hayal ve Hakikat”. *Türk Dili*, sayı 410, (Şubat 1986): 200-205.
- _____. “Nâmk Kemal’in Ölümünün 100. Yılında Vatan Yahut Silistre”. *Türk Kültürü*, cilt XXVI, sayı 306 (Ekim 1988): 1-9.
- Kaplan, Sefa. “Ölümünün 3. Yılında Necip Fazıl Kısakürek: Bir Muzdaribin Çilesi”. *Tercüman*, nr. 8715, (29 Mayıs 1986): 5.
- Karaahmedoğlu, İsmail. “Kansu’nun Beşinci Ölüm Yıldönümü”. *Türk Dili*, sayı 375, (Mart 1983): 167-169.
- Karabay, Muhsin. “Vefatının 30. Yılında Bir Dilci ve Siyaset Adamı Hasan Tahsin Banguoğlu’nu Anarken...”. *Türk Dili*, sayı 809, (Mayıs 2019): 76-82.
- Karabay, Muhsin- Ergüzel, M. Mehdi. “Tarık Buğra ve güneş rengi yapraklar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 20-30.
- Karabulut, Mehmet. “Tütengil Hoca’ya Ağıt”. *Türk Dili*, sayı 340, (Ocak 1980): 22.
- Karadayı, İsmail Kemal. “Cemal Süreya’yı Anarken”. *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 45-47.
- Karakılıç, Selçuk. “Fuat Köprülü’nün Jübilesi”. *Dergâh*, cilt XXX, sayı 360, (Şubat 2020): 20-23.
- Karaer, Mustafa Necati. “Behçet Necatigil de Gitti!”. *Hisar*, sayı 267, (Şubat 1980): 11.
- [Karaosmanoğlu], Y.[akup] K.[adri]. “Piyer Loti Günü mü? Süleyman Nazif Günü mü?”. *İkdâm*, nr. 8244, (24 Kânunusâni 1336-1920): 2.
- _____. “Müfid Râtib”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1457, cilt 57, (3 Haziran 1336-1920): 2.
- _____. “Ahmet Haşim”. *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 356-357.
- _____. “Bir Yıldönümü Münasebetiyle”. *Vatan*, nr. 288, (10 Haziran 1941): 3.
- Karataş, Turan. “Şairi Doğduğu Yerde Duymak”. *Yeni Şafak-Kitap*, sayı 30, (4 Haziran 2008): 6.

Karatay, N.[amdar Rahmi] “Nâmık Kemal’in İdealizmi”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 32, (Şubat 1941): 6-28.

Karaveli, Orhan. “Nâzım Hikmet’le Moskova Anıları”; “Moskova’da Gömülmek İstemiyordu”. *Cumhuriyet*, nr. 29685-86, (15-16 Ocak 2007): 9.

Karay, Refik Halid. “Günler Geçerken: Yetmişlik Muharrirler Töreni”. *Tan*, nr. 2557, (30 Eylül 1942): 1.

_____. “Akıl Ermiyen Bir Tören”. *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 1.

_____. “Günler Geçerken: Yaşa, Başa Saygı”. *Tan*, nr. 2683, (8 Şubat 1943): 1.

_____. “Ahmet Yesevî’nin Yeri”. *Tan*, nr. 2693, (18 Şubat 1943): 1.

_____. “Hiçe Giden 10 Yıl”. *Yeni İstanbul*, nr. 13, (13 Aralık 1949): 2.

_____. “Lisanımızın Tadı ve Âhengi”. *Yeni İstanbul*, nr. 19, (19 Aralık 1949): 4.

_____. “Hüseyin Rahmi’nin Meziyetleri ve Kusurları”. *Yeni İstanbul*, nr. 113, (23 Mart 1950): 3.

_____. “Andıklarımız-Anmadıklarımız”. *Yeni İstanbul*, nr. 107, (17 Mart 1950): 3.

Kardaş, Rıza. “Doğumunun 101. Yılı Dolayısıyla Ziya Gökalp’te Kültür ve Medeniyet Anlayışı Üzerine Bir Deneme I-VIII”. *Türk Kültürü*, sayı 173-180, (Mart-Ekim 1977): 1-10; 1-10; 17-26; 1-11; 19-29; 37-44; 59-63.

Kavukçuoğlu, Deniz. “Bol Kitaplı Bir Buluşma”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 455, (5 Kasım 1998): 3.

Kaya, Şükrü. “Hâmid İçin”. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 5.

_____. “Abdülhak Hâmit”. *Haber-Akşam Postası*, nr. 1885, (16 Nisan 1937): 3-4.

Kaya, İ. Güven. “Ölümünün Yirminci Yılında Neyzen Tevfik ve Şiiri”. *Hisar*, sayı 111, (Mart 1973): 18-19.

Kaynardağ, Arslan. “Ölümünün 15. Yılında Azra Erhat: İnsancı Düşüncenin Unutulmaz Öncüsü”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 389, (31 Temmuz 1997): 10-11.

Kayserilioğlu, Baha. “Ali Rıza Seyfi ile Bir Konuşma”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3-4.

Kemâleddin Kâmi. “Tevfik Fikret’in Büyük Ruhuna”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 67.

Kerman, Doç. Dr. Zeynep. “Ahmet Haşim’in Nesirlerinde Hayvanlar”. *Kaynaklar*, sayı 1 (Eylül-Kasım, 1983): 87-93.

Kesler, Said. “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”. *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 2.

_____. “Elli Yıllık Muharrirler Jübilesi Sergisinde Neler Gördüm?”. *Tan*, nr. 2684, (9 Şubat 1943): 2.

[Kestelli], Râif Necdet. “Edebî ve Ebedî Bir Mâtem”. *Resimli Kitâb*, nr. 5, (Ağustos-Eylül 1329): 178-179.

_____. “Edebî ve Ebedî Bir Matem”. *Tasvîr-i Efkâr*, nr. 2638, (31 Kânunusâni 1335-1919): 2.

_____. “İki Mersiye Arasında”. *Utârid*, nr. 13 (10 Nisan 1335/1919): 195-196.

_____. “Yâd-ı Meşâhir: Üstad Ekrem’in Devr-i Senevî-i Üfûlü”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3620-592, (31 Kânunusâni 1339-1923): 3.

Kısakürek, Necip Fazıl. “Güneşin Doğmasına Yakın!”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 25-29.

Kocakaplan, İsa. “Tarık Buğra ile Romanları Üzerine Sohbet”. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 31-33.

Kocagöz, Samim. “Yakup Kadri’den Anılar”. *Varlık*, sayı 810, (1 Mart 1975): 4-5.

Koç, İlyas. “100. Doğum Yılında Necatigil’in Yeni Yazı ve Şiirleri Ortaya Çıktı”. *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 7-9.

Kongar, Emre. “Ziya Gökalp, Mozart, Balzac ve Shakespeare”. *Cumhuriyet*, nr. 26493, (20 Nisan 1998): 3.

[Konrapa], Mehmet Zeki. “Evâilde Teşrifât Merasimi”. *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, nr. 12, (7 Kânunusâni 1332/ 1916): 219-222.

_____. “Evâilde Bî‘at Merasimi”. *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmuası*, nr. 85, (14 Eylül 1918): 998-1002.

Kop, Kadri Kemal. “Ölümünün 44. Yıldönümünde Şemsettin Sami: Hayatı, Eserleri”. *Ulus*, nr. 9698, (13 Temmuz 1948): 2, 5.

Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep. “Ahmet Vefîk Paşa (3 Haziran 1823-2 Nisan 1891)”. *Türk Dili*, sayı 422, (Şubat 1987): 77-98.

Korkmaz, Mehmet. “Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı-Eserleri”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı 35, (İstanbul Üniversitesi, 2019): 57-77.

Köprülü, Dr. Orhan F. “Anma Günü: M. Fuad Köprülü’nün Hayatı, Eserleri, Çalışma Sistemi ve Başlıca Hususiyetleri”. *Türk Dili*, sayı 421, (Ocak 1987): 40-49.

Köprülüzâde Mehmed Fuâd. “Bir Ziyâfet-i Edebiyye”. *Musavver Sâl-nâme-i Servet-i Fünûn*, (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1 Mart 1327-28 Şubat 1327/1911): 353-357.

_____. “Paul Verlaine: Bir Parnasyen Olan Şairin Ahîren Heykelinin Rekzi Münasebetiyle”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1044, cilt 41, (26 Mayıs 1327/1911): 83-84.

_____. “Tahassüsât-ı San’at: Şinâsi’nin Şiirleri”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, (21 Temmuz 1327): 270.

_____. “Şeyh Gâlib’in Gazelleri”. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 11, (29 Haziran 1328): 7-8.

_____ . “Tetebbuât-ı Edebiye: Şeyh Gâlib”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1110-1119, cilt 43-44, (30 Ağustos-1 Teşrinisânî 1328): 414-417; 4-10.

_____ . “Musâhabe-i Edebiye: İnkılâb Edebiyatı”. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 1, (20 Nisan 1328): 1-3.

_____ . “Tevfik Fikret’e Dair”. *İkdâm*, nr. 8775, (21 Ağustos 1337/1921): 3.

Köymen, Prof. Dr. Mehmet Altay. “Ölümünün 7. yılı Münasebetiyle: Fuad Köprülü ve “Muhit”. *Türk Kültürü*, sayı 128, (Haziran 1973): 7-11.

Kumbaracılar, Dr. Sedat. “Padişahlık Devrinde Alay ve Merasimler”. *Hayat Tarih*, yıl 5, sayı 6, (1 Temmuz 1969): 83-87.

Kumçayı, Hasan. “Kimi Kötülüyor?”. *Kurun*, sayı 6939-1059 (8 Mayıs 1937): 2.

_____ . “Şinasi’nin Mezarı”. *Vakit*, sayı 9637, (18 İkinciteşrin 1944): 1.

Kumsar, İsmail Alper. “Vefa ile Siyasa Arasında: Abdülhak Hâmid Tarhan’ın Vefatı ve Türk Matbuatındaki Yansımaları”. *Vefa Cefa Vefasızlık Kitabı*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021), 115-193.

[Kuntay], Mithat Cemal. “Edebiyatımızda Kara Bir Gün”. *Cumhuriyet*, nr. 3513, (15 Şubat 1934): 3.

_____ . “Halit Ziya Gecesi”. *Her Ay*, sayı 2, (20 Nisan-20 Mayıs 1937): 100-102.

_____ . “Mezarsız İmparatorluk”. *Çınaraltı*, sayı 86, (15 Mayıs 1943): 3.

_____ . “300 Yıl Anılmayan Dâhi: Şekspir”. *Son Posta*, nr. 5466, (23 Ekim 1945): 5.

_____ . “İki Eksik”. *Son Posta*, nr. 5592, (1 Mart 1946): 1.

_____ . “Bir Törenin Manası”. *Son Posta*, nr. 5634, (12 Nisan 1946): 1.

_____ . “13 Nisan’ı Unutamayız!”. *Son Posta*, sayı 719, (13 Nisan 1948): 1-2.

_____ . “Ercüment Ekrem ve İki Kalem”. *Son Posta*, sayı 746, (10 Mayıs 1948): 1, 7

_____ . “Boş Kalan Yer”. *Son Posta*, nr. 1278, (1 Kasım 1949): 1, 7.

_____ . “Bir İlim ve Devlet Adamımızın Ölüm Yılı”. *Son Posta*, nr. 2463, (8 Şubat 1953): 1, 3.

_____ . “İlk Romancımızın Ölüm Yılı”. *Son Posta*, nr. 2542, (28 Nisan 1953): 1, 7.

_____ . “Yazı Hayatında Kıdem”. *Son Posta*, nr. 2565, (21 Mayıs 1953): 1, 7.

_____ . “İki Devlet Adamımızın İki Cümlesi”. *Son Posta*, nr. 2583, (8 Haziran 1953): 1, 7.

_____ . “Galatasaray Dün Alabildiğine Güzeldi”. *Son Posta*, nr. 5637-3245, (11 Nisan 1955): 1, 7.

Kurdakul, Necdet. “Ölümünün 100. Yılında Unutulan Yönleriyle Namık Kemal”. *Tarih ve Toplum*, sayı 60, (Aralık 1988): 9-16.

Kurdakul, Şükran. “5. Ölüm Yıldönümünde Halikarnas Balıkcısı: Deniz İnsanı ve Denizi Destanlaştıran İlk Yazarımız”. *Milliyet Sanat*, sayı 292, (9 Ekim 1978): 15-16.

_____. “Ölümünün 10. Yılında 50 Yıllık Serüvenin Ürünleri Başucumuzdaki Yerini Koruyor!”. *Cumhuriyet*, nr. 26493, (20 Nisan 1998): 13.

_____. “Ölümünden 84 Yıl Sonra Yine Tefik Fikret”. *Cumhuriyet*, (23 Ağustos 1999): 13.

_____. “Nazım Hikmet Eskişehir’de”. *Cumhuriyet*, nr. 27137, (24 Ocak 2000): 15.

Kutay, [Cemal]. “Zamana Hükmedebilenler!”. *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 59, (Aralık 1968): 3987.

Kutay, Cemal. “Ölümünün Ellinci Yılında: Abdülhak Hâmid”. *Sanat Olayı*, sayı 59, (Nisan 1987): 25-26.

Kutlu, Şemseddin. “Ölümünün 5’inci Yıldönümü Günlerinde Halid Ziya”. *Cumhuriyet*, (28 Mart 1950): 2.

_____. “Ölümünün Yedinci Yıldönümünde Cahit Sıtkı Tarancı”. *Cumhuriyet*, sayı 14079, (13 Ekim 1963): 5.

_____. “Ölümünün Beşinci Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı”. *Cumhuriyet*, sayı 14098 (1 Kasım 1963): 5.

_____. “Ölümünün 13’üncü Yıldönümünde Orhan Veli”. *Cumhuriyet*, nr. 14112, (15 Kasım 1963): 5.

_____. “Ölümünün 19. Yıldönümünde Büyük Halid Ziya”. *Cumhuriyet*, (27 Mart 1964): 6.

_____. “Ölümünün 55. Yılında Tefik Fikret I”. *Hayat Tarih*, yıl 6, sayı 7, (1 Ağustos 1970): 16-21.

_____. “Ölümünün 42. Yıldönümünde Büyük Şair, Büyük Hovarda”. *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 3, (Mart 1979): 40-42.

_____. “Ömer Seyfettin’in Yaramazlıkları”. *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 9, (Eylül 1979): 30-32.

_____. “Dün de Büyük Şairdi, Bugün de”. *Yıllar Boyu Tarih*, sayı 9, (Eylül 1979): 40-42.

Külebi, Cahit. “Agâh Sırrı Levend İmrenilecek Yapıtlar Bırakarak Aramızdan Ayrıldı”. *Milliyet Sanat*, sayı 297, (13 Kasım 1978): 14-15.

Kütükçü, Tamer. “Yahya Kemal’in Ardından...”. *Türk Edebiyatı*, sayı 350, (Aralık 2002): 68-70.

Levend, Agâh Sırrı. “Gençliğe Şerefli Bir Örnek”. *Türk Tiyatrosu*, nr. 65, (15 İkincikânun 1936): 8-9.

_____. “Ölümünün ilk Yıldönümünde: Refik Halit Karay”. *Türk Dili*, sayı 179, (1 Ağustos 1966): 1085-1087.

_____. “Doğumunun 100. Yıldönümünde Mehmet Emin Yurdakul”. *Türk Dili*, sayı 216, (1 Eylül 1969): 701- 707.

Lutigneaux, Roger. “Ölüm ve Hayat”. *Her Ay*, sayı 2, (20 Nisan-20 Mayıs 1937): 59-64.

M. Y. “Mehmet Rauf’u da Kaybettik”., *Cumhuriyet*, nr. 2743, (25 Kânunuevvel 1931): 1.

M. Mermi. “Ziya Gökalp Etrafında Hatıralar I”. *İş*, sayı 3-4, (Temmuz-Teşrin 1934): 177-189.

_____. “Ölümünün 25’inci yıldönümü Dolayısıyla: Bilinen ve Bilinmeyen Ziya Gökalp”. *Yeni İstanbul*, nr. 4, (4 Aralık 1949): 4.

_____. “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümü Dolayısıyla Ömer Seyfeddin ve Fikir Hayatımız”. *Yeni İstanbul*, nr. 96, (6 Mart 1950): 3-4.

M[ahmud]. S[adık]. “Sahne-i Matbuât”. *Sabah*, nr. 8211, (126 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912): 1.

Mahmud Sâdık. “Nâbizâde Nâzım Merhûm ve Şâirâne Bir Hikâyesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1535-61, cilt 59, (15 Kânunusânî 1926): 132-135.

_____. “Servet-i Fünûn”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1649-175, cilt 63, (22 Mart 1928): 293-295.

Makal, Tahir Kutsi. “Ziya Gökalp Yılında Genel Değerlendirme ve Bir Kitap”. *Toker*, yıl 1, sayı 1, (Ekim 1976): 18-20.

Mardin, Yusuf. “Çamlıbel’e Ait Bir İki Anı”. *Hisar*, sayı 120, (Aralık 1973): 22-23.

[Mayakon], İsmail Müştak. “Üstad Ekrem’e Âid Bir Hâtıra”. *Yarın*, nr. 16, (2 Şubat 1338-1922): 9-10.

Mehmed Bahâeddin Veled Çelebi. “Târih-i Edebiyata Bir Nazar: Gâlib Dede Kimdir?”. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 11, (29 Haziran 1328): 1-4.

Mehmed Kemal. “Bir Hoş Sada”. *Cumhuriyet*, sayı 20707, (28 Mart 1982): 8.

_____. “Bir Şiir Yüzünden”. *Cumhuriyet*, nr. 24237, (10 Şubat 1992): 14.

_____. “Nâzım’ın Mezarı Gelmeli”. *Cumhuriyet*, nr. 24214, (18 Ocak 1992), 14.

Mehmed Rauf. “Mınakyan Efendi: Ellinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1095, cilt 43, (17 Mayıs 1328): 52-54.

Mehmed Ziya, [İhtifalci]. “Şeyh Gâlib İhtifâlî Münasebetiyle”. *İkdâm*, nr. 8245, (25 Kânunusânî 1336-1920): 3.

_____. “Ekâbir-i ‘Urefâ-yı Mevleviyye’den Sîneçâk Yusuf Dede Nâmına Yapılmış Bir İhtifâl”. *İkdâm*, nr. 8245, (25 Kânunusânî 1336-1920): 3.

Mekki Sait. “Cenab’ı da Kaybettik”. *Yedigün*, nr. 50, (21 Şubat 1934): 3-5.

M.S. [Mekki Sait] “Cenap Şehabettin Dün Defnedildi”, *Cumhuriyet*, nr. 3513, (15 Şubat 1934): 3.

Meriç, Cemil. “Fildişi Kule’den: Edebiyat ve Sosyoloji I-VI”,. *Hisar*, sayı 83-86, (Kasım-Aralık 1970, Ocak-Mayıs 1971): 8-10; 13-14, 10-11; 8-10; 6-7; 9-11.

Mert, Talip. “Arşiv Belgelerinde Süheyl Ünver ve Babası”. *Türk Edebiyatı*, sayı 389, (Mart 2006): 38-40.

_____. “Fakirhane-i Galib Dede”. *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 10-14.

Mete, Celal. “Devir Yaratan Koca Türk’e Yakışmayan Küçük İhtifal”. *Her Gün*, (7 Haziran 1949): 2.

Miskioğlu, Ahmet. “Orhan Kemal Üstüne”. *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 1-2.

_____. “Halit Ziya’nın Verdiği Örnek”. *Türk Dili*, sayı 24, (Mayıs/Haziran 1991): 1-2.

_____. “Ataç Hep Gündemde”. *Türk Dili*, sayı 31, (Temmuz 1992): 1-2.

Miyasoğlu, Mustafa. “Necip Fazıl’ın Dehası”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 62.

_____. “Necip Fazıl’ı Değerlendirmek”. *Mavera*, cilt 8, sayı 86, (Ocak 1984): 22-24.

_____. “Ölümünün Birinci Yıldönümünde Necip Fazıl Kısakürek”. *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 37-38.

_____. “Soruşturmamız”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 249-362.

_____. “Ölümünün Birinci Yıldönümünde Tarık Buğra”. *Türk Edebiyatı*, sayı 257, (Mart 1995): 47-50.

[Morkaya], Burhan Cahit. “Halit Ziya”. *Son Posta*, nr. 2428, (6 Mayıs 1937): 3.

_____. “Abdülhak Hâmid”. *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 3.

Muhib Atalay. “Bir Kadına”. *Millî Mecmua*, cild 6, nr. 69, (15 Eylül 1926): 1124.

Muhyiddin Mekkî. “Fikret”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 93-94.

_____. “Zavallı Fikret’e”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 99-100.

N.S. [Nusret Safa]. “Facia Şeklini Değiştirdi”. *Son Posta*, nr. 2430 (8 Mayıs 1937): 1, 11.

Nadi, Nadir. “Fikret”. *Cumhuriyet*, nr. 15592, (24 Aralık 1967): 1.

Nasuhi Esat. “Gurabahane-i Laklakan’ı Ararken”. *Varlık*, nr. 23, (15 Haziran 1934): 360.

[Nayır], Yaşar Nabi. “Haldûn’a Mısralar”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1673-199, cilt 64, (6 Eylül 1928): 268.

[Nayır], Y.N. [Yaşar Nabi] “Şinasi Gündoğdu Ölmüş”. *Varlık*, nr. 2, (1 Ağustos 1933): 32.

_____. “Bir Telakki Farkı”. *Varlık*, nr. 2, (1 Ağustos 1933): 32.

_____. “Eski Bir Münakaşa Münasebetiyle”. *Varlık*, nr. 1, (15 Temmuz 1933): 16.

- _____. “Geleneksiz Edebiyat”. *Yeni İstanbul*, nr. 6, (6 Aralık 1949): 4.
- _____. “Abdülhak Şinasi Hisar Üstüne Anılar”. *Varlık*, nr. 852, (1 Eylül 1978): 6-8.
- Necatigil, Behçet. “Fahri Celâl Kendi Kalmasını Bilmiş Bir Hikâyeciydi”. *Milliyet Sanat*, sayı 137 (20 Haziran 1975): 16.
- _____. “20. Ölüm Yıldönümünde Ziya Osman Saba: İç Aydınlığını Beraberinde Getiren Bir Ses”. *Milliyet Sanat*, sayı 217 (4 Şubat 1977): 7-8.
- _____. “75. Doğum Yılında Zeki Ö. Defne: Halk Şiirinin Arınmış Parlayışları ve Yoğun Duyarlık”. *Milliyet Sanat*, sayı 285, (10 Temmuz 1978): 13-14.
- Nesin, Aziz. “Törensiz Bir Anma”. *Milliyet Sanat*, sayı 145, (15 Ağustos 1975): 17.
- _____. “1975 Yılı Edebiyat Takvimi”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Yaylacık Basımevi, 1976), 17-18, 20, 22.
- Nigar binti Osman. “Mâtem-i Millîye Munzam Bir Keder”. *Şehbâl*, nr.70, (15 Şubat 1328): 3424-425.
- Tevfik Noyan. “Jübile...”. *Galatasaray*, sayı 11, (Mart 1949): 14-15, 29.
- Nüzhet Sâbit. “Fikret’e”. *Düşünce-Nüşa-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 64-65.
- Oflazoğlu, A. Turan. “Kaplan Hoca’yla Son Görüşme”. *Türk Dili*, sayı 411, (Mart 1986): 249-250.
- Oğuzbaşaran, Bekir. “Necip Fazıl Gerçeği”. *Küçük Dergi*, sayı 16, (Eylül 1980): 5-8.
- _____. “Bir Yanlışı Düzeltmek”. *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 33.
- [Oğuzcan], Ümit Yaşar. “Ya Ölüm (Cahit Sıtkı Tarancı’nın Hâtırasına)”. *Varlık*, sayı 443, (1 Aralık 1956): 13.
- Okay, Doç. Dr. M. Orhan. “Elli Beş Yıl Sonra Filme Alınırken Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”. *Millî Kültür*, sayı 51, (Aralık 1985): 3-9.
- _____. “Prof. Dr. Kaya Bilgegil İçin”. *Türk Dili*, sayı 431, (Kasım 1988): 263-265.
- Okay, Cüneyd. “İlk Jübile Kitaplarından Bir Örnek”. *Toplumsal Tarih*, sayı 44, (Ağustos 1997): 60-64.
- Okçu, Elif. “Anneannem”. *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 22.
- Olgun, Tahir. “Âkif’i Nasıl Tanıdım, Nasıl Görüştüm ve Nasıl Gördüm!”. *Bilgi Yurdu*, sayı 6, (İkincikânun 1939): 566-570.
- Onan, Necmettin Halil. “Yahya Kemal Beyatlı’nın 65. Yıldönümü”. *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 5.
- Onaran, Mustafa Şerif. “30. Ölüm Yıldönümünde Yaşar Nabi ve Varlık”. *Varlık*, sayı 1242, (Mart 2011): 46-49.

Onger, Fahir. “Yeni Şiirin Değer Ölçüsü”. *Kaynak*, sayı 17, (1 Mayıs 1949): 155-157.

Oral, Zeynep. “Ümit Yaşar Oğuzcan: Şiirle 40. Yıl”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1983), 598-600.

_____. “UNESCO, Nâzım’ı Kucakladı”. *Cumhuriyet*, nr. 27868, (24 Mart 2002): 9.

_____. “Nâzım 105 Yaşında...”. *Cumhuriyet*, nr. 29682, (12 Ocak 2007): 15.

Orhan Selim. “Hüseyin Rahmi”. *Tan*, sayı 36-3339 (28 Mayıs 1935): 2.

Orhon, Orhan Seyfi. “H. Suphi Tanrıöver”. *Hisar*, sayı 32, (Ağustos 1966): 6.

_____. “Tevfik Fikret”. *Çağrı*, sayı 120, (1 Ocak 1968): 25-26.

[Ortaç], Yusuf Ziya. “Ahmet Haşım’ın Ölümü Münasebeti(y)le”. *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 862-866.

_____. “Unutulmuş Bir İhtifal”. *Aydabir*, yıl 1, sayı 8, (1 Nisan 1936): 8.

_____. “Unutmak”. *İkdam*, yıl 1, sayı 1, (12 İkincikânun 1939): 2.

_____. “Namık Kemal”. *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.

Oskay, Ünsal. “Kitapsız Toplumun Televizyonu”. *Milliyet Sanat*, sayı 42, (15 Şubat 1982): 10-12.

Oy, Aydın. “Mai ve Siyah’ta Semboller”. *Hisar*, sayı 135, (Mart 1975): 18-20.

Otyam, Fikret. “Kara Tohum Topalları”. *Cumhuriyet*, nr. 15002, (8 Mayıs 1966): 5.

[Ozansoy], Fâik Âli. “Kosova Sahrâsında”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, cilt 41, (10 Temmuz 1327): 219.

_____. “Şâire-i Mağfûre-i Nigâr Hanım’a”. *Utârid*, nr. 13 (10 Nisan 1335/1919): 197.

Ozansoy, Gavsi. “Gençlik Âkif’i Andı”. *Son Posta*, (28 Birincikânun 1938): 1, 5.

[Ozansoy], Halid Fahri. “Türk Sahnesinin Büyük Üstadı Ahmed Fehim Efendi’ye”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1582-108, cilt 61, (9 Kânunuevvel 1926): 55.

_____. “El Ele Tutuşalım Dostlar...”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1957-272, cilt 75, (22 Şubat 1934): 199.

_____. “ERTUĞRUL MUHSİN, Sanatının Yirmi Beşinci Yılında...”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1960-275, cilt 75, (15 Mart 1934): 243.

_____. “Gençler Haykırıyor, Dinle Kubilay”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2007-322, cilt 77, (7 Şubat 1935): 163.

Ozansoy, H[alid]. F.[ahri] “Ahmed Hikmet’in Betkeleri”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2044-359, cilt 78, (24 İlkteşrin 1935): 338-339.

_____ . “Celâl Sahir Artık Yok...”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2048-363, cilt 78, (21 İkinciteşrin 1935): 401.

_____ . “Türk Sahnesinde Parlak Bir Jübile: Galib Arcan’ın 25’inci Sanat Hayatı”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2055-370, cilt 79, (9 İkincikânun 1936): 104-106.

_____ . “Sergüzeşt’i Okurken”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2072-387, cilt 79, (7 Mayıs 1936): 371, 374.

_____ . “Edebî İhtifaller Hakkında Bazı Düşünceler”. *Son Posta*, nr. 2437, (15 Mayıs 1937): 6.

_____ . “Şairleri Nasıl Hatırlıyoruz?”. *Son Posta*, nr. 5347, (24 Haziran 1945): 4.

_____ . “Ölümünün 1. Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil”. *Son Posta*, nr. 5619, (28 Mart 1946): 4.

_____ . “Abdülhak Hâmid’i Anarken”. *Son Posta*, sayı 724, (18 Nisan 1948): 4, 6.

_____ . “Sergüzeşt Müellifinin 12’nci Ölüm Yılı”. *Son Posta*, sayı 738, (2 Mayıs 1948): 4.

_____ . “Elli Yıl”. *Son Posta*, sayı 754, (18 Mayıs 1948): 4.

_____ . “65’inci Yaşına Basarken Yahya Kemal I”. *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 5, 8.

_____ . “65’inci Yaşına Basarken Yahya Kemal II”. *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 5, 8.

_____ . “Uzaklara”. *Türk Dili*, cilt V, sayı 57, (1 Haziran 1956): 556.

_____ . “Can Skıntısı”. *Türk Dili*, cilt V, sayı 58, (1 Temmuz 1956): 610.

Ozansoy, Munis Faik. “Hoş Görme Eksiğimiz”. *Hisar*, sayı 25, (1 Mayıs 1952): 3.

_____ . “Abdülhak Hâmid”. *Hisar*, sayı 23, (1 Mart 1952): 3-4.

_____ . “Enis Behiç Koryürek”. *Hisar*, sayı 55, (Kasım 1954): 4.

_____ . “Hafızasız Edebiyat”. *Hisar*, cilt 3, sayı 58, (Şubat 1955): 3-4.

_____ . “Cahit Sıtkı Tarancı’yı Uğurlarken”. *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1955): 3, 6.

_____ . “Yahya Kemal’e Mersiye”. *Türk Yurdu*, sayı 272, (Nisan 1959): 53.

_____ . “Tanpınar’ı Hatırlayış”. *Hisar*, sayı 1, (Ocak 1964): 6-7.

_____ . “Cenap Şahabeddin”. *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 10-11.

_____ . “Cahit Sıtkı Tarancı”. *Hisar*, sayı 11/86, (Kasım 1964): 10-11.

_____ . “Ziya Osman Saba’yı Hatırlayış”. *Hisar*, sayı 16/91, (Nisan 1965): 12-13.

_____ . “Sabahı Beklerken: Tefik Fikret’in Ruhunda Sesleniş”. *Hisar*, sayı 20/95, (Ağustos 1965): 5.

_____ . “Yusuf Ziya Ortaç”. *Hisar*, sayı 40, (Nisan 1967): 3.

_____. “Tevfik Fikret”. *Hisar*, sayı 49, (Ocak 1968): 3-4.

Ömer Atillâ. “Yedekçi”. *Hisar*, sayı 59, (Kasım 1968): 2.

Ömer Kemal. “Bugün Adana, Büyük Şair Ziya Paşa İçin Bir İhtifal Yapıyor!”. *Türk Sözü*, nr. 2611, (17 Mayıs 1933): 1, 3.

Önad, Mazhar. “Ölüm Yıldönümü Günlerinde Süleyman Nazif”. *Cumhuriyet*, nr. 11296, (8 Ocak 1956): 2.

Önal, Müberra İmrâl. “Âşîyan’ı Ziyaret”. *Çaba*, sayı 11, (Eylül 1967): 12-15.

_____. “Halide Nusret Zorlutuna’ya Selâm”. *Defne*, sayı 45, (Eylül 1967): 13.

Önder, Mehmet. “Kanunî’nin 400. Ölüm Yıldönümü Yaklaşırken...”. *Hisar*, sayı 27, (Mart 1966): 14.

_____. “Kendimize Sahip Çıkmak”. *Türk Edebiyatı*, sayı 39, (Ocak 1977): 5-6.

Öner, Ferdi. “Hüseyin Cahid Yalçın: 50 Yıl Evvel Acı ve Tatlı Hatıralar”. *Son Posta*, (6 Şubat 1943): 1, 6.

_____. “İbnülemin Mahmud Kemal Jübilesi Bugün”. *Cumhuriyet*, nr. 10272, (5 Mart 1953): 1, 6.

Önertoy, Olcay. “Ölümünün 20’nci Yıldönümünde Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanımıza Getirdikleri”. *Hisar*, sayı 15/90, (Mart 1965): 14-15.

Öngören, Mahmut T. “Renkli TV Geliyor”. *Milliyet Sanat*, sayı 41, (1 Şubat 1982): 38.

[Örik], Nahit Sırrı. “Cenap Şahabettin’in Ölümü”. *Varlık*, nr. 16, (1 Mart 1934): 256.

Öz, Güray. “Nâzım’ın Daktilosu”. *Cumhuriyet Hafta Sonu*, yıl 1, sayı 33, (13 Ocak 2007): 2.

Özata, Melda. “Neyzen Tevfik Üzerine”. *Hisar*, sayı 165, (Eylül 1977): 30-31.

Özcan, Celâl. “Türkçenin Usta Kalemi Refik Halit Karay”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 670-672.

Özçelik, O. Fehmi. “Cahit Sıtkı’nın Ardından”. *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1956): 10.

Özçelik, Tahir. “Cevat Fehmi Başkut”. *Milliyet Sanat*, sayı 21, (1 Nisan 1981): 24-25.

Özçelik, Tahir. “Kâmûsü’l-A’lâm’ın Yüzüncü Yılı ve Bugünkü Ansiklopediciliğimiz”. *Türk Dili*, sayı 13, (Temmuz/Ağustos 1989): 21-23.

Özdemir, Ahmet. “Milli Eğitimimizin Meçhûle İtilmiş Bir Kahramanı: İbrahim Alâettin Gövsa”. *Kültür Dünyası*, sayı 17, (Ekim 1998): 52-53.

Özden, Şinasi. “Siyasal Bilgiler Okulunda Ahmet İhsan İhtifali”. *Servet-i Fünun Uyanış*, nr. 2423, (18 Mart 1943): 127, 136.

Özden, Dursun. “Nâzım’ın Sevgili Doktoru Galina”. *Cumhuriyet*, nr. 29683-86, (13-16 Ocak 2007): 8-9.

Özdenoğlu, Şinasi. “Bir Humanisti Anarken: Suut Kemal Yetkin”. *Milliyet Sanat*, sayı 23, (1 Mayıs 1981): 27-28.

Özer, Feyzi. “Necip Fazıl’la Dokuz Ay”. *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 19-22.

Özer, Kemal. “Savaşımca bir şair tasarımı’nın atası olarak Tefvik Fikret”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 619, (27 Aralık 2001): 1-4.

Özertim, Sami N. “Hakkı Tarık Us’un Hizmetlerinden Biri: Elli Yıl Jübileleri”. *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 22-23.

_____. “Elli Yıl Jübileleri”. *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 23.

_____. “Elli Yıl Jübileleri-İndeks”. *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 1, (Ocak 1957): 24-26.

_____. “Ercüment Ekrem Talu”. *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 3, (Mart 1957): 73-77.

_____. “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”. *Varlık Yıllığı 1971*, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1970), 267-270.

_____. “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”. *Varlık Yıllığı 1975*, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1974), 492-496.

_____. “Yılın Olayları: Türkiye’de Geçen Yıl Ölen Tanınmış Kimseler”. *Varlık Yıllığı 1976*, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1976), 421-427.

_____. “Yılın Olayları: Ölenler”. *Varlık Yıllığı 1980*, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1980), 398-402.

_____. “Tiyatro Tarihiyle Seçkinleşen Çok Yönlü Bir Kültür Adamı: Refik A. Sevengil”. *Milliyet Sanat*, sayı 149, (12 Eylül 1975): 16, 27.

Özgül, M. Kayahan. “Antolog-Monolog”. *Kurgan*, sayı 25, (Mayıs-Haziran 2015): 64-65.

[Özgünay], Florinalı Nâzım. “Üstâd Ekrem’in Rûh-ı Bülendine”. *Servet-i Fünûn*, cilt 46, nr. 1183, (23 Kânunusânî 1329): 306.

_____. “Dokuzuncu Sene-i İrtihâli Yaklaşırken: Fikret’in Mezarında”. *İkdâm*, nr. 9823, (9 Ağustos 1340/1924): 3.

_____. “Büyük Üstad-ı Edeb Süleyman Nazif Bey Vafında”. *Büyük Gazete*, nr. 12, (13 Kânunusânî 1927): 2.

_____. “Mezarı Başında: Tefvik Fikret’e”. *İctihâd*, nr. 351, (15 Ağustos 1932): 5788.

_____. “Galatasaray Talebe Akademisine”. *Cumhuriyet*, nr. 3099, (21 Kânunuevvel/Aralık 1932): 7.

_____. “İtizar”. *Cumhuriyet*, nr. 3100, (22 Kânunuevvel/Aralık 1932): 6.

- _____. “Büyük Üstat Cenab’a”. *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 313.
- _____. “Edebî Bir Dilek”. *Cumhuriyet*, nr. 5012, (28 Nisan 1938): 8.
- Özgür, Kemal. “Karşı (Orhan Veli’nin Aziz Hâtırasına)”. *Varlık*, sayı 374, (1 Eylül 1951): 22.
- Özkan, Prof. Dr. Mustafa. “Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın Aramızdan Ayrılışının 25. Yılı Dolayısıyla”. *Türk Dili*, sayı 668, (Ağustos 2007): 360-370.
- Özkılınç, Güney. “55. Ölüm Yıldönümünde Nâzım Hikmet: Şair Kokan Bulutlar”. *Varlık*, sayı 1329, (Haziran 2018): 38-40.
- Özkırımlı, Atilla. “Ölümünün Onuncu Yılında Gözlem, Yergi ve Tanıklıklar Yazarı: Refik Halit Karay”. *Milliyet Sanat*, sayı 141, (18 Temmuz 1975): 8-9.
- _____. “75. Doğum Yıldönümünde Necmettin Halil Onan”. *Milliyet Sanat*, (6 Mayıs 1977), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 580-582.
- Özlü, Demir. “Edebiyat Ödülleri”. *Milliyet Sanat*, sayı 281, (12 Haziran 1978), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 211-212.
- Öztop, Şener. “Ruh Gurbetinde Bir Şair Üzerine Anılarda Kalanları Yaşatmak...”. *Türk Dili*, sayı 439, (Temmuz 1988): 29-34.
- Öztuna, Yılmaz. “Şevket Rado’nun Şiirleri”. *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 245-255.
- Öztürkçü, İbrahim. “Mehmet Âkif’i Nasıl Bilirdiniz? Âkif’in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi’nde Yapılan Anket”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 12, (Bahar-2015), 7-50.
- _____. “Cemal Nadir’in Fotoğraf Tahlilleri’ne Göre Şair ve Yazarlar”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sayı 16 (Güz 2017): 121-163.
- _____. “Vefatının 60. Yılında Âlim Bir Muallim: Ahmet Vahyî Ölmüş”. *Türk Edebiyatı*, sayı 530, (Aralık 2017): 22-27.
- _____. “Edebî ve Kolektif Bellekte Mehmet Âkif İhtifalleri”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, Özel Sayı (2021): 211-238.
- _____. “Ahmet Hamdi Tanpınar İhtifalleri ve Kültürel Bellekte Tanpınar’ı Hatırlama Metaforları”. *Bir Ses Ormanı: Ahmet Hamdi Tanpınar Kitabı*, Haz. Turgay Anar-Şerif Eskin-Aykut Ertuğrul, (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2022), 561-586.
- Özyalçın, Adnan. “Yazı İşçisi Nâzım Hikmet”. *güzelyazılar*, sayı 16, (Mayıs-Haziran 2002): 4-5.
- P.S. [Peyami Safa] “Mehmet Rauf Merhamete Muhtaç Değildir”. *Son Posta*, nr. 518, (2 Kânunusâni 1932): 3.
- Parlatır, İsmail. “İki Uluslararası Yunus Emre Toplantısı”. *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 473-479.
- Pekin, Nermin Suner. “Yahya Kemal ve Yahya Kemal Enstitüsü”. *Yahya Kemal Beyatlı Semineri (Bildiriler)*, (Ankara: Milli Kütüphane Yayınları, 1985), 153-166.

Pınarlı, Nihad. “Ercüment Ekrem Talu ile Bir Konuşma”. *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 3.

_____. “Şair Yaşar Nezihe”. *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 4.

Polat, Nâzım H. “Necip Fâzıl’ın İlk Yazısı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 499, (Mayıs 2015): 16-18.

_____. “Ömer Seyfettin’e Vefa”. *Türk Dili*, sayı 830, (Şubat 2021): 28.

Prof. M. İzzet-Dr. Hüseyin Nail. “Ziya Gökalp’in Aile Telakkisi”. *İş*, sayı 23-24, (İstanbul: 1940): 125-127.

R.Ş. “25 Senelik Yıldız: Büyük Behzat Sahne Hayatının Canlı Hâtıralarını Teker Teker Anlatıyor”. *Son Posta*, nr. 934, (31 Mart 1933): 6.

Rado, Şevket. “Sanatkârın Gördüğü Saygı”. *Akşam*, nr. 8753, (5 Mart 1943): 2.

_____. “Jübile”. *Akşam*, nr. 8771, (23 Mart 1943): 2.

_____. “Hıfzı Tevfik’in Arkasından”. *Akşam*, nr. 11168, (16 Kasım 1949): 2.

_____. “Yahya Kemal’den Bir Ricamız Var”. *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.

[Ran], Nâzım Hikmet. “Putları Niçin Kırıyoruz?”. *Resimli Ay*, (Ağustos 1929): 1.

Resulzâde Mehmed Emin. “Büyük Harbin Başlangıcı”. *Tanîn*, nr. 1175, (28 Teşrînisânî 1327/11 Kânunuevvel 1911): 3.

Reşat Feyzi. “Eylül ve Mehmet Rauf”. *Uyanış Servet-i Fünun*, nr. 1848-163, (14 Kânunusânî 1932): 106.

_____. “Mehmet Rauf”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1898-213, (29 Kânunuevvel 1932): 69.

[Revnakoğlu], Cemalettin Server. “Halkevlerinin Sanatkâr Çocukları”. *Yeni Gün*, yıl 1, sayı 16, (24 Haziran 1939): 10-12.

_____. “Usûl ve An‘aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlerde Cenaze Törenleri 1”. *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 52 (Mayıs 1968): 3693-3696.

_____. “Usûl ve An‘aneleri ile Asırlarca Devam Eden Tarikatlerde Cenaze Törenleri 4”. *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 55 (Ağustos 1968): 3829-3832.

_____. “Tarikat Mensuplarına Ait Zarif Fıkralar ve Enteresan Olaylar”. *Tarih Konuşuyor*, cilt 8, sayı 57, Ekim 1968, s. 3925.

Rey, Ekrem Reşit. “Üstadımız Yahya Kemal’e Bir Arıza”. *Akşam*, nr. 11176, (24 Kasım 1949): 5.

Rıza Ümit. “Aziz Hocam H.N. Zorlutuna’ya” (50. Sanat Yılında-Kendi Yetiştirdiği Bahçeden Bir Buket). *Defne*, sayı 43, (Temmuz 1967): 7.

Rifat, Oktay. “Orhan Veli İçin”. *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 285.

S. Hikmet. “Ustamız ve Anlatılan Haşim”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 36.

Sabahattin Hüsnü. “Yahya Kemal yahut 65’inci Bahar”. *Edebiyat Dünyası*, sayı 22, (15 Aralık 1949): 1.

Saçlığolu, Mehmet Zaman. “Sabahattin Kudret Aksal’a Mektup”. *Varlık*, sayı 1327, (Nisan 2018): 55.

Sadullah, Naci. “Türk Sahnesinin Makiyaj Kırılı Behzat”. *Yedigün*, cilt 4, sayı 95, (2 İkincikânun 1935): 12-13, 26.

Safa, Peyami. “Koca Sinan”. *Cumhuriyet*, nr. 3196, (30 Mart 1933): 3.

_____. “Haşim’i Tebcil”. *Cumhuriyet*, nr. 3264, (9 Haziran 1933): 3.

_____. “Tevfik Fikret”. *Cumhuriyet*, nr. 4407, (20 Ağustos 1936): 3.

_____. “Ziya Gökalp”. *Cumhuriyet*, nr. 4475, (27 Birinciteşrin 1936): 3.

_____. “Anmak Vazifesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4602, (8 Mart 1937): 3.

_____. “İzahsız Kalan Şair”. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937) : 3.

_____. “Münasebetsiz Bir Dedikodu”. *Cumhuriyet* nr. 4663, (8 Mayıs 1937): 3.

_____. “Abdülhak Hâmid Meselesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4716, (30 Haziran 1937) : 3.

_____. “Ahmed Haşim’i Anmak Nasıl Olur?”. *Cumhuriyet*, nr. 4692, (6 Haziran 1937): 3.

_____. “Bir İhtifal Komitesi İhtiyacı”. *Cumhuriyet*, nr. 4834, (27 Birinciteşrin 1937): 3.

_____. “Alafranga Edebiyatın İlk Şairi”. *Cumhuriyet*, nr. 4998, (14 Nisan 1938): 3.

_____. “İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 5359, (15 Nisan 1939) : 3.

_____. “Eseri ve Kendisi”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 15-17.

_____. “Halid Ziya Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4660, (5 Mayıs 1937): 3.

_____. “Namık Kemal’e Niçin Bağlıyız?”. *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 3.

_____. “Ziya Gökalp’i Ters Anlayanlar”. *Cumhuriyet*, nr. 5553, (26 Birinciteşrin 1939): 3.

_____. “Merkad-i Hâmid’i Ziyaret”. *Cumhuriyet*, nr. 5719, (14 Nisan 1940): 3.

_____. “Ağaoğlu’nun Mezarında”. *Cumhuriyet*, nr. 5755, (20 Mayıs 1940): 3.

_____. “Bakışlar: Jübile Münakaşası”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5298, (9 Şubat 1943): 1.

_____. “İhtifal Anarşisi”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1361, (11 Nisan 1944): 1.

_____. “Edebiyat ve Politika”. *Ulus*, nr. 10159, (14 Ekim 1949): 1.

_____. “Gökalp Meselesi I”. *Ulus*, nr. 10190, (14 Kasım 1949): 1.

- _____. “Gökalp Meselesi II”. *Ulus*, nr. 10193, (17 Kasım 1949): 1.
- _____. “Babam İsmail Safa”. *Türk Düşüncesi*, sayı 5, (1 Nisan 1954): 343-346.
- Salihoglu, Mehmet. “Beşinci Ölüm Yıldönümünde Sabahattin Eyüboğlu”. *Varlık*, nr. 845, (Şubat 1978): 7.
- Samancı, Metin Nuri. “Arif Nihat Asya’ya 10 Soru”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 8.
- Sâmanoğlu, Gültekin. “İkinci Ölüm Yılında Çınarlı’yı Anarken”. *Türk Edebiyatı*, sayı 335, (Eylül 2001): 48-50.
- Samipaşazade Sezâi. “Süleyman Nazif”. *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 2-3.
- Saraçoğlu, A. Cemalettin. “Yıldönümü Münasebetiyle: Ahmet Mithat Merhum”. *Yeni Sabah*, (26 Birincikânun 1944): 2, 4.
- Sarısayın, Ayşe. “Türk ve Dünya Edebiyatına Açılan Bir Yol: Selim İleri Edebiyatıyla 50 Yıl”. *Milliyet Kitap*, sayı 135, (Ocak 2017): 6 (4-10).
- _____. “O Aşk Dinmedi: Selim İleri Edebiyatıyla Elli Yıl”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1403, (5 Ocak 2017): 14-15.
- _____. “Ölümünün 10. Yılında Anılarda Erdal Öz”. *Milliyet Kitap*, sayı 127, (Mayıs 2016): 4-9.
- _____. “Behçet Necatigil’e Açık Mektubumdur...”. *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 4-6.
- Sarp, Hatemi Seni. “Kimlerin Jübilesi Yapılır?”. *İstanbul Kültür*, sayı 27, (1 İkincikânun 1945): 9.
- Saulnier, Mine G. “Joan Baez, Bu Gece Nâzım Hikmet İçin Söyleyecek”. *Cumhuriyet*, nr. 24215, (19 Ocak 1992), 9.
- Savcı, Sadun G. “Bir Tören ve Bir Yazı”. *Vatan*, (8 Şubat 1943).
- Savcı, Selahaddin. “Reşad Ekrem Koçu”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982*, cilt 2, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1982), 1238-1241.
- Sayar, Vecdi. “Ustalara Saygı”. *Cumhuriyet*, nr. 29689, (19 Ocak 2007): 15.
- Schudson, Michael. “Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri”. *Cogito*, sayı 50, (YKY, Bahar 2007): 179-199.
- Selçuk, İlhan. “Nâzım’ın Mezarında”. *Cumhuriyet*, nr. 15257, (20 Ocak 1967): 4.
- [Selekler], Hâmit Macit. “Nâmık Kemal”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1792-107, cilt 69, (18 Kânunuevvel 1930): 39.
- Selekler, Hâmit Macit. “Halide Nusret Zorlutuna”. *Çaba*, sayı 8, (Haziran 1967): 15.
- Selim Adnan. “Ebüzziyâ Tevfik Bey Merhum ve Nâmık Kemâl’in İrtihâl-i Sânisî”. *Donanma*, nr. 10-34/11-35, (Kânunuevvel-Kânunusânî 1328): 466-467.

- Selim, Rüçhan Akcan. “Nâzım Küba’da”. *Cumhuriyet Pazar*, yıl 21 sayı 1086, (14 Ocak 2007): 9.
- Selimoğlu, Zeyyat. “İki Sanatçı”. *Varlık*, sayı 687, (1 Şubat 1967): 10.
- _____. “Orhan Veli’den Kalan”. *Milliyet Sanat*, sayı 163, (19 Aralık 1975): 30.
- Sertel, M. Zekeriya. “Hakikî Kıymetleri Ayırt Etmesini Bilelim”. *Tan*, nr. 2685, (10 Şubat 1943): 1-2.
- _____. “Halkevi Ne Demektir”. *Tan*, nr. 2710, (7 Mart 1943): 1, 4.
- _____. “Halkevlerine İlmin, İhtisasın Girmesini İstiyoruz”. *Tan*, nr. 2712, (9 Mart 1943): 1-2.
- Sertel, Doç. Dr. Yıldız. “Bu Dünyadan Pertev Boratav Geçti”. *Cumhuriyet*, nr. 26474, (1 Nisan 1998): 15.
- [Sertelli], İskender Fahreddin,. “Bir Kadirşinaslık: Halkevi Türkiye’de İlk Defa, 40 Sene Yazan Edibe Jübile Hazırlıyor”. *Açık Söz*, nr. 226, (1 Aralık 1936): 5.
- Server Bedi [Peyami Safa]. “Pazardan Pazara: Elli Senelikler Jübilesi”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5289, (31 Sonkânun/Ocak 1943): 2.
- Sevengil, Refik Ahmet. “Büyük Şairimiz Nedim’in Ölüm Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 9407, (14 Ekim 1950): 2.
- Sevin, Nurettin. “Ölümünün Ellinci Yıl Dönümünde Tevfik Fikret”. *Hayat*, sayı 34, (19 Ağustos 1965): 23-26.
- _____. “Doğumunun 97. Yıldönümünde Tevfik Fikret”. *Hisar*, sayı 13/88, (Ocak 1965): 14-16.
- _____. “Tevfik Fikret ve Gençlik”. *Hisar*, sayı 20/95, (Ağustos 1965): 3.
- _____. “Doğumunun 99. Yıldönümünde Tevfik Fikret”. *Hisar*, sayı 37, (Ocak 1967): 10-11.
- _____. “Abdülhak Hâmit Tarhan’dan Hatıralar”. *Hisar*, sayı 41, (Mayıs 1967): 8-9.
- Sevük, İsmail Habip. “Avrupa Yolundan Notlar: Onların Ölülere”. *Cumhuriyet*, nr. 3905, (1 Nisan 1935): 3.
- _____. “Ölümünün Üçüncü Yıldönümü Münasebeti(y)le: Ankara’daki Yunus Nadi”. *Cumhuriyet*, nr. 8576, (28 Haziran 1948): 2.
- _____. “Yahya Kemal’deki Şiir Mimarisi”. *Cumhuriyet*, nr. 9092, (3 Aralık 1949): 4.
- _____. “Nâmık Kemal İçin Yapılan İhtifallerin Macerası”. *Cumhuriyet*, nr. 9462, (8 Aralık 1950): 2.
- _____. “Ölümünün Yıldönümü Vesilesiyle: Ahmed Mithat Efendi”. *Cumhuriyet*, nr. 9482, (28 Aralık 1950): 2.
- Sezer, Sennur. “Enver Gökçe Ölümünün 20. Yılında Yeniden Yayımlanan Şiirleriyle Anılıyor!”. *Radikal Kitap*, sayı 41, (28 Aralık 2001): 8.

- Simavi, Sedat. “Şiir Kırılımımız Neler Söylüyor?”. *Yedigün*, sayı 2, (22 Mart 1933): 15.
- Sirmen, Ali. “80. Yaşında Nadir Nadi”, “Kitap Fuarı’nın ‘Onur Yazarı’ Nadir Nadi ile Söyleşi”. *Cumhuriyet Dergi*, (Parasız Pazar Eki), sayı 141, (5 Kasım 1988): 1, 11.
- Sivavuşgil, Prof. Sabri Esat. “İhtifalde Ölçü”. *Yeni Sabah*, nr. 3920, (2 Şubat 1950): 2.
- _____. “Psikolog Gözüyle: Maziye Bağlılık”. *Yeni Sabah*, nr. 3951, (5 Mart 1950): 2.
- _____. “Klik”. *Yeni Sabah*, nr. 4910, (4 Kasım 1951): 2.
- _____. “İki Bin Yıl”. *Yeni Sabah*, nr. 5120, (29 Temmuz 1951): 2.
- _____. “Kırk Yıllık Tiyatro”. *Yeni Sabah*, nr. 5337, (16 Ocak 1954): 2.
- _____. “Şarklı ve Garplı”. *Yeni Sabah*, nr. 5397, (21 Mart 1954): 2.
- _____. “Yahya Kemal”. *Yeni Sabah*, (2 Kasım 1958): 2.
- _____. “Sait Faik Öleli”. *Hisar*, sayı 3/78, (Mart 1964): 22-23.
- _____. “Bir Refik Halit Var”. *Varlık*, sayı 652, (15 Ağustos 1965): 3.
- _____. “Ölümünün 10’uncu Yıldönümünde Ziya Osman Saba”. *Çaba*, sayı 5, (Mart 1967): 24-25.
- Songar, Doç. Dr. Ayhan. “Peyami Safa’ya Mektup”. *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 20.
- Songar, Prof. Dr. Ayhan. “Peyami Safa Bey’i Anarken”. *Hareket*, sayı 6, (Haziran 1966): 9-10.
- _____. “Necip Fazıl”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 10-12.
- Soyak, Murat. “Çerağ: Necip Fazıl’a”. *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 137.
- Soysal, İlhami. “Bir Türk Şairinin Ölümü”. *Yön*, sayı 86 (20 Kasım 1964): 8-9.
- Soyuer, Halil. “Arkadaşım Cahit Sıtkı”. *Çaba*, sayı 24, (Ekim 1968): 4-5.
- [Su], Mükerrerrem Kâmil. “Hâmit”. *Kaynak*, sayı 51, (19 Nisan 1937): 65.
- Subutay, Hikmet. “Cemal Süreya İçin”. *Türk Dili*, sayı 17, (Mart/Nisan 1990): 18.
- Sungur, Necati. “Tarık Buğra ile 75 Yıl”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 2.
- Süleyman Nazif. “Büyük Cenazenin Huzurunda”. *Yeni Gazete*, nr. 545, (18 Şubat 1325/3 Mart 1910): 1-2.
- _____. “Mehmed Âkif: Zâtı-Âsârı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1424, cilt 54, (28 Ağustos 1335-1919): 296, 298.
- _____. “Recâizâde Üstâdımız”. *Yeni Gün*, nr. 148, (21 Kânunusâni 1335-1919): 1.
- _____. “Üstâd Ekrem”. *İleri*, nr. 1764, (1 Kânunusâni 1339/1923): 1.

_____. “Süleyman Nazif Bey’in Hitâbesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1487-13, cilt 57, (17 Şubat 1340-1924): 202-207.

Süreya, Cemal. “Nâzım Hikmet”. *Papirüs*, sayı 2, (Temmuz 1966): 13-17.

_____. “Şiire Kasket Giydirdi”. *Milliyet*, sayı 13297, (14 Kasım 1984): 8.

Şahin, Halûk. “Nâzım Hikmet Yarına Kalacak mı?”. *Cumhuriyet*, nr. 24217, (21 Ocak 1992), 2.

Şahin, Ulufer. “50 Yaşın Bitiminde Ümit Yaşar’la Konuşma”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 832-833.

Şapaş, Neslihan. “Kemal Tahir 80. Doğum Yıldönümünde Anıldı”,. *Milliyet Sanat*, sayı 252, (15 Kasım 1990): 59.

Şehsuvaroğlu, Prof. Dr Bedi N. “Prof. Dr. Âkil Muhtar’ın Yayınlanmamış Hâtıraları: Ziya Gökalp’in Ölümüne Dair”. *Hayat Tarih*, sayı 8, (1 Ağustos 1977): 4-9.

Şehsuvaroğlu, Halûk Y. “Osmanlı Sarayı’nın Bazı Âdetleri”. *Akşam*, nr. 11168, (16 Kasım 1949): 5.

_____. “Sadabâd Kasrı”. *Cumhuriyet*, sayı 11460, (22 Haziran 1956): 2.

_____. “Üstadlar ve Dernekler”. *Cumhuriyet*, sayı 14102 (5 Kasım 1963): 2.

Şen, Cafer. “II. Meşrutiyet Devri Edebiyatını Temsil Eden Topluluk: Fecr-i Âti Encümen-i Edebîsi I”. *Türk Edebiyatı*, sayı 417, (Temmuz 2008): 65-71.

Şen, Cafer. “II. Meşrutiyet Devri Edebiyatını Temsil Eden Topluluk: Fecr-i Âti Encümen-i Edebîsi II”. *Türk Edebiyatı*, sayı 419, (Eylül 2008): 52-56.

Şevket Hıfzı. “Hâmid Hakkında Bugün Edebiyatçılar ve Münekkidler Ne Düşünüyorlar?”. *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 7.

_____. “Halid Ziya Uşaklıgil’in Yarım Asırlık Edebî Hayatı”. *Akşam*, nr. 6661, (5 Mayıs 1937): 6, 8.

Şimşek, Tacettin. “Beş Tertemiz Ad”. *Türk Dili*, sayı 794, (Şubat 2018): 67.

Şirin, Mustafa Ruhi. “Çocuklara Okumayı Sevdiren Bir Yazar: Kemalettin Tuğcu İçin Vefa Ödevi, Günlük I-III”. *Türk Dili*, sayı 762-764, (Haziran-Ağustos 2015): 81-84/74-79/ 75-79.

_____. “Kemalettin Tuğcu İçin Vefa Ödevi (Günlük)”. *Türk Dili*, sayı 797, (Mayıs 2018): 23-28.

T.İ. [Toplu İğne: Nurettin Artam] “İkinci Altın Jübile...”, *Ulus*, nr. 9762, (15 Eylül 1948): 2.

T.İ. [Nurettin Artam] “Galip Dede Yurdu...”, *Ulus*, nr. 10156, (11 Ekim 1949): 2.

T.İ. [Nurettin Artam] “Nuri Halil Poyraz...”, *Ulus*, nr. 10162, (17 Ekim 1949): 2.

T.İ. [Nurettin Artam] “İbrahim Alâattin’i de Gömdük...”, *Ulus*, nr. 10177, (1 Kasım 1949): 2.

T.Y. “Türkolog Radloff ve Vilhelm Thomsen Hazerâtının Jübileleri”. *Türk Yurdu*, sayı 6, (26 Kânunusâni 1327): 171-177.

Tarihmen, Şakir. “Birinci Ölüm Yıldönümünde Hasan Âli Yücel Ahretten Sesleniyor ve Yazdırıyor”. *Birinci Ölüm Yıldönümünde Hasan Âli Yücel* (özel baskı), (İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1962): 1.

Talu, Ercüment Ekrem. “Ziya Gökalp”. *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 3.

_____ . “Yirmi Beş Yıl Olmuş”. *Cumhuriyet*, nr. 3872, (24 Şubat 1935): 3.

_____ . “Abdülhak Hâmid”. *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 2

_____ . “Bu da Bir Yıldönümü”. *Son Posta*, nr. 5637, (31 Ocak 1953): 2.

_____ . “Ömer Seyfettin’in Dün, Ölüm Yıldönümü İdi”. *Yeni Sabah*, nr. 2081, (8 Mart 1944): 1.

_____ . “Bir Hürriyet Şehidi ve Bir Şair”. *Yeni Sabah*, nr. 2098, (25 Mart 1944): 1.

_____ . “Rahmetli Ağaoğlu”. *Yeni Sabah*, (20 Mayıs 1944): 1.

_____ . “Ziya Gökalp İçin”. *Yeni Sabah*, (25 İlkteşrin 1944): 1.

_____ . “Babamı Anlatıyorum”. *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 17-18, 30.

_____ . “Yahya Kemal’in Altmış Beş Yaşı”. *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 2.

_____ . “Bir Kahramanı Anma Töreni”. *Son Posta*, nr. 2518, (4 Nisan 1953): 2.

_____ . “Kemal’i Tekrim”. *Son Posta*, nr. 2488, (5 Mart 1953): 2.

_____ . “Tanıdığım Tevfik Fikret”. *Çaba*, sayı 18, (Nisan 1968): 14-15.

Tan, Nail. “Nureddin Sevin’in Ardından”. *Hisar*, sayı 145 (220), (Ocak 1976): 24.

_____ . “1988 Mimar Sinan’ı Anma Yılı”. *Milli Kültür*, sayı 61, (Haziran 1988): 20-24.

_____ . “Ölümünün Üçüncü Yılında Prof. Dr. A. Fahir İz”. *Türk Dili*, sayı 668, (Ağustos 2007): 371-373.

_____ . “Ölümünün Dördüncü Yılında Dr. Orhan Fuad Köprülü”. *Türk Dili*, sayı 703, (Temmuz 2010): 81-84.

_____ . “Ölümünün İkinci Yılında Prof. Dr. Kemal Yüce”. *Türk Dili*, sayı 796, (Nisan 2018): 95-97.

Tan, M. Turhan. “Halid Ziya Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4661, (6 Mayıs 1937): 5.

_____ . “Ölümünün 50’nci Yıldönümü Münasebeti(y)le Nâmık Kemal”. *Cumhuriyet*, nr. 5228, (2 Birincikânun 1938): 3.

_____ . “Köprülüzade Fuat”. *Tan*, nr. 1289, (5 Mart 1939): 2.

Taner, Haldun. “Freud’ün Yüzüncü Yıldönümü Dolayısıyla: Berggasse, 19”. *Varlık*, sayı 432, (15 Haziran 1956): 8-9.

_____. “Asıl Ödül, Asıl Onurlandırma”. *Milliyet*, (30 Nisan 1978), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 204-205.

_____. “Sabri Esad Siyavuşgil”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 676-679.

Tanju, Sadun. “Neyzen Tevfik’in 75’inci Yılı”. *Vatan*, nr. 3944, (7 Mayıs 1952): 1, 5.

_____. “Yaylanın Ulu Ağacı Âşık Veysel”. *Vatan*, nr. 3950, (13 Mayıs 1952): 4.

[Tanpınar], Ahmet Hamdi. “Ahmet Haşim’e”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 18-22.

_____. “Yahya Kemal’i Uğurlarken”. *Cumhuriyet*, nr. 8431, (4 Şubat 1948): 2.

_____. “Yahya Kemal ve Şiirimiz”. *Cumhuriyet*, nr. 9091, (2 Aralık 1949): 2.

_____. “Yahya Kemal’in Arkasından”. *Cumhuriyet*, nr. 12315, (7 Kasım 1958): 2.

Tanrıyar, Elif. “95 Yaşında Bir Edebiyat Bilgesi Vedat Türkali”. *Milliyet Kitap*, (Mayıs 2014): 4-10.

_____. “Otuz beş’imizin Vazgeçilmez Şairi”. *Milliyet Kitap*, sayı 132, (Ekim 2016): 4-8.

Tansel, Fevziye Abdullah. “Prof. Fuad Köprülü Hakkında Bazı Notlar: Ölümünün Birinci Yıldönümü Münasebetiyle”. *Türk Kültürü*, sayı 57, (Temmuz 1967): 12-17.

_____. “Halide Nusret Zorlutuna’nın Eserleri ve Edebî Şahsiyeti”. *Defne*, sayı 42-43-44, (Haziran-Temmuz-Ağustos 1967): 12-14; 6-8; 9-10.

_____. “Ömer Seyfeddin’in Ölümünün Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle: Milli Kütüphane’deki Anma Töreni ve Bilinmeyen Bir Eseri: Türklük Mefkûresi”. *Türk Kültürü*, sayı 90, (Nisan 1970): 7-14.

_____. “Muallim Nâcî’nin Sultân Abdü’l-hamîd’e Sunduğu Ebu’s-Salâtîn Gâzî Ertuğrul Bey ve Târih-i Salâtîn-i Âl-i Osman”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 53, (Nisan 1988): 9-22.

Tansuğ, Tuğrul. “İzmirli Halikarnas Balıkcısı’nı Merhaba Diyerek Andılar”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 688.

Tanyol, Cahit. “Ölüm Yıldönümü Münasebeti(y)le İsmail Habib”. *Cumhuriyet*, nr. 11307, (19 Ocak 1956): 2.

[Tarancı], Cahit Sıtkı. “Tanıdığım Orhan Veli”. *Kaynak*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 284, 306.

Tarcan, Mes’ut. “Bir Orhan Veli Varmış”. *Varlık*, sayı 404, (1 Mart 1954): 20.

[Tarhan], Abdülhak Hâmid. “Gıyâben Dumlupınar’a”. *İkdâm*, nr. 9844, (30 Ağustos 1340/1924): 1.

_____. “Süleyman Nazif İçin”. *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 2.

_____ . “Ahmet Haşim İçin”. *Yeni Türk*, sayı 10, (Temmuz 1933): 845.

_____ . “Ahmet Haşim’e”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 11.

Tarlan, Adnan Siyadet. “Ali Nihad Tarlan’dan Hatıralar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 219, (Ocak 1992): 48.

Taşer, Suad. “Orhan Burian’ı Kaybettikten Sonra...”. *Cumhuriyet*, nr. 10341, (13 Mayıs 1953): 6.

Taşcıoğlu, Şeymâ. “Doğum Yıldönümü Münasebetiyle: Yahya Kemal’de Vatan ve Ölüm”. *Hayat Tarih*, yıl 6, sayı 11, (1 Aralık 1970): 8-12.

Tecer, Ahmet Kutsi. “Jübilesinde Âşık Veysel Şatıroğlu”. *Türk Folklor Araştırmaları*, cilt 2, sayı 35, (Haziran 1952): 546-548.

_____ . “Ahmet Hamdi Tanpınar: Saatleri Ayarlama Enstitüsü”. *Cumhuriyet*, nr. 13822 (24 Ocak 1963), s. 2.

_____ . “Tanpınar’ın Selamı”. *Cumhuriyet*, nr. 14182, (24 Ocak 1964): 2.

_____ . “Ahmet Hamdi Tanpınar: Ölümünün İkinci Yıldönümü Dolayısıyla”. *Varlık*, nr. 614, (1 Şubat 1964): 6-7; *Varlık*, nr. 615, (15 Şubat 1964): 8-9.

_____ . “Ölümünün Üçüncü Yıldönümünde: Tanpınar’a Göre Yahya Kemal”. *Cumhuriyet*, nr. 14543 (24 Ocak 1965), s. 5.

[Tel], Mesut Cemil. “Nuri Halil Poyraz Jübilesi Dolayısıyla”. *Ulus*, nr. 10163, (18 Ekim 1949): 4.

[Tepedelenlioğlu], Nizamettin Nazif. “İhtifalci Ziya Bey Merhum”. *Yeni Gün*, yıl 1, sayı 3, (25 Mart 1939): 9-10.

_____ . “Abdülhak Hâmid’in Hatırasına ve San’at Tarihindeki Mevkiine Saygı İstiyoruz!”. *En Son Havadis*, nr. 190, (3 Haziran 1941): 1.

Terviskili Ahmed Tâceddin. “Orenburg Müftisi Nâmına Yapılacak Yübili -Münasebetiyle-”. *Teârûf-i Müslimîn Mecellesi*, sayı 32, (19 Kânunusânî 1326/1911): 118-121.

Tevetoğlu, Dr. Fethi. “Fevziye Abdullah Tansel”. *Türk Dili*, sayı 441, (Eylül 1988): 117-122.

Tevfik Nevzâd, “Fikret’in Ruhuna”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 101-104.

Tevfikoğlu, Dr. Muhtar. “Ölümünün Ellinci Yıldönümünde Ziya Gökalp (23 Mart 1876 - 25 Ekim 1924)”. *Türk Kültürü*, sayı 142-144, (Ağustos-Ekim 1974): 1-4.

_____ . “Ölümünün 15. Yılında Rıfkı Melûl Meriç”. *Türk Kültürü*, sayı 196, (Şubat 1979): 15-26.

_____ . “Yahya Kemal: En Büyük Klasîğimiz”. *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983) : 7-11.

_____ . “Ölümünün 15. Yılında Fahri Celal Göktulga”. *Türk Kültürü*, sayı 325, (Mayıs 1990): 17-24.

Tıǵlı, Fatih. “İbnülemin Mahmud Kemal Bey İçin Düzenlenen Jübile”. *Türk Edebiyatı*, sayı 523, (Mayıs 2017): 32.

Timurtaş, Faruk K.[adri] “Ölüm Yıldönümünde Yahya Kemal”. *Tercüman*, nr. 1940, (1 Kasım 1960): 3.

_____. “Yahya Kemal’le İlgili Neşriyat”. *Tercüman*, nr. 1994, (27 Aralık 1960): 2.

_____. “Yahya Kemal Müzesi”. *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1968):162.

_____. “5. Ölüm Yıldönümünde: Orhan Seyfi Orhon”. *Son Havadis*, (25 Ağustos 1977), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 617-619.

_____. “Ölümünün 40. Yıldönümünde Abdülhak Hâmid Tarhan”. *Tercüman*, (16 Nisan 1977), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 573-576.

Tirali, Naim. “Dağlarca’nın Hakkı Dağlarca’ya”. *Cumhuriyet*, nr. 21557, (31 Ağustos 1984): 2.

Tokel, Bayram Bilge. “Tarık Buğra’yı Anlamak”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Şubat-Mart 1993): 5-6.

[Tokgöz], Ahmed İhsan. “Tahdîs-i Ni‘met”. *Servet-i Fünûn*, nr. 509, (30 Teşrînisânî 1316/1900): 225-226.

_____. “Nâbizâde Nâzım”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1000, (22 Temmuz 1326/1910): 180-181.

_____. “İstanbul Postası”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusânî 1329): 290.

_____. “Servet-i Fünûn Edebiyatı Makaleleri Vesilesiyle”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1379, cilt 54, (7 Şubat 1334-1918): 2-5.

_____. “Dehâ ve İrfânın Selamlık Resm-i Âlîsi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1487-13, cilt 57, (17 Şubat 1340-1924): 198.

_____. “Muhterem Üstad Süleyman Nazif Bey Merhum”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1586-112, cilt 61, (6 Kânunusânî 1927): 113.

_____. “Kırk Sene Gazetecilik”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1649-175, cilt 63, (22 Mart 1928): 290-293.

_____. “Kırk Senelik İlim Hayatı: Muhterem Müderris ve Doktor Besim Ömer Paşa”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1658-184, cilt 64, (24 Mayıs 1928): 19, 23-24.

_____. “Safveti Ziya”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1720-35, cilt 65, (1 Ağustos 1929): 548-552.

_____. “Cenap Şehabettin ve Realist ve Pratik Hayatı”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1957-272, cilt 75, (22 Şubat 1934): 194-195.

_____. “Abdülhak Hâmid’e Dair Hâtıralar”. *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 3.

Toprak, Ömer Faruk. “Seni Düşünüyorum Fikret”. *Yeni Ufuklar*, sayı 171, (Ağustos 1966): 48.

Toprak, Zafer. “Ölümünün 100. Yıldönümünde Tefvik Fikret’i Anarken: Ziya Gökalp, Nâzım Hikmet ve Tefvik Fikret”. *Toplumsal Tarih*, sayı 259, (Temmuz 2015): 50-58.

Toros, Taha. “Ölümünün 64’üncü Yıldönümü Vesilesiyle Büyük Şair Ziya Paşa”. *Yeni Asır*, (17 Mayıs 1944): 3.

_____. “Yüz Yıllık Yahya Kemal”. *Milliyet*, sayı 13315, (2 Aralık 1984): 10.

_____. “Ölümünün 50. Yılında İstiklal Marşı Şairi Mehmet Âkif 3”. *Milliyet*, sayı 14056, (29 Aralık 1986): 8.

_____. “Ölümünün 30. Yılında Tarih Adam: İbnülemin”. *Milliyet*, (17-18 Temmuz 1987): 9, 11.

Tuğrul, Sofu. “Mevlâna’ya Lâyık Bir Tören Hazırlanmalı”. *Cumhuriyet*, nr. 10210, (2 Ocak 1953): 4.

Tuncer, Cengiz. “Yazar, Çağının Tanığı”. *Milliyet Sanat*, sayı 94, (23 Ağustos 1974): 18.

Tuncer, Hüseyin. Tark Buğra’nın *Meçhul Kahraman’ı Şehir Kulübünde*. *Türk Edebiyatı*, sayı 233, (Mart 1993): 57-58, 60.

Tunç, Prof. M. Şekib. “Tanrı Şair”. *Cumhuriyet*, nr. 5176, (9 Birinciteşrin/Ekim 1938): 3.

_____. “Zaman Meselesi ve Ölüm Korkusu”. *Cumhuriyet*, nr. 7009, (20 Şubat 1944): 2.

Tural, Dr. Sadık. “Mehmed Âkif’in Bir Şiirinin Edebiyat Sosyolojisi Açısından Tahlili”. *Milli Kültür*, sayı 12, (Aralık 1979): 38-48.

Tural, Doç. Dr. Sadık Kemal. “Bir Kadirşinaslık Örneği”. *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 18-19.

_____. “Hayatı ve Eserleri ile Halide Nusret Zorlutuna”. *Töre*, sayı 158, (Temmuz 1984): 4-5.

_____. “Kaplan Hoca’ya Mersiye yahut Serenat”. *Türk Kültürü*, sayı 276, (Nisan 1986): 237-245.

Turgeon, Charles. “Güzide Zümreye Karşı Halk Kalabalığı”. *Fikir Hareketleri*, sayı 105, (26 Teşrinievvel 1935): 1-2.

_____. “Büyük Adamlara Karşı Halk”. *Fikir Hareketleri*, sayı 106, (2 Teşrinisâni 1935): 17-19.

Tülbentçi, [Feridun Fazıl]. “Ahmet Hikmet Bey”. *Vatan*, nr. 3971, (3 Haziran 1952): 2.

_____. “Sami Paşazade Sezai Bey’in Ölümü”. *Vatan*, nr. 5364, (21 Nisan 1956): 3.

Tütengil, Cavit Orhan. “Ziya Gökalp Müzesine Doğru”. *Yeni Ufuklar*, sayı 9 (25), (Haziran 1954): 29.

_____. “Ziya Gökalp’ın Diyarbekir Gazetelerindeki İlk Yazıları”. *Türkiyat mecmuası*, cild XI, sayı 0, (1954): 153-156.

_____. “Ziya Gökalp’ın Yazılarında Görülen Değişik İmzalar ve Takma-Adlar”. *Sosyoloji dergisi*, sayı 9, (1954): 164-168.

_____. “Ziya Gökalp 90 Yaşında”. *Cumhuriyet*, nr. 14959 (23 Mart 1966): 2.

_____. “Doğum ve Ölüm Dönemlerinde Ziya Gökalp”. *Türk Dili*, XXX/273, Haziran 1974, 718-720.

Tüylüoğlu, Aslıhan. “Salâh Bırsel’in Eşi Jale Bırsel ile Salâh Bey Üzerine”. *Varlık*, sayı 1315, (Nisan 2017): 66-69.

Uçman, Dr. Abdullah. “Abdülhak Şinasi Hisar”. *Türk Dili*, sayı 437, (Mayıs 1988): 281-289.

_____. Abdullah, “Ölümünün 26. Yılında Faruk K. Timurtaş’ın Kültür, Sanat ve Edebiyat Dünyası”. *Türk Dili*, sayı 679, (Temmuz 2008): 57-64.

_____. “Ölümünün 100. Yılı Dolayısıyla Tevfik Fikret Hakkında Soruşturmaya Cevaplar”. *Dergâh*, sayı 310, (Aralık 2015): 20-21.

_____. “Rıza Tefik’in ‘Fikret’in Necib Ruhuna Hususi Bir Ziyaret’ Şiiri Nasıl Yazıldı”. *Dergâh*, sayı 368, (Ekim 2020): 15-17.

Uğurlu, Mehmet Cemil. “Ahmet Muhip Dıranas’a Özlem”. *Türk Dili*, sayı 478, (Ekim 1991): 260.

_____. “Mimar Sinan’a Sesleniş”. *Türk Dili*, sayı 424, (Nisan 1987): 255.

[Ulunay], Refî Cevâd. “Yâd-ı Meşâhîr”. *Alemdar*, nr. 1986, (13 Teşrinisânî 1336-1920): 1.

_____. “Tanburî Cemil Konseri”. *Alemdar*, nr. 2994, (21 Teşrinisânî 1336-1920): 3.

_____. “Bir Kadırtanrılık Borcu”. *Tan*, nr. 2559, (2 İlkteşrin 1942): 3.

_____. “Amatörler Jübilesi”. *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 3.

_____. “Bir Hasbihal”. *Tan*, nr. 2685, (10 Şubat 1943): 3.

_____. “Hüseyin Rahmi Gürpınar”. *Tan*, nr. 2781, (17 Mayıs 1943): 3.

_____. “Efendi Babamız”. *Yeni Sabah*, (29 Birincikânun 1944): 2.

_____. “Münir Nureddin Jübilesi”. *Yeni Sabah*, nr. 4839, (22 Ağustos 1951): 4.

_____. “Üstadım, Seni Unutmadık!”. *Yeni Sabah*, nr. 4966, (30 Aralık 1951): 1, 5.

_____. “İbn-ül-Emin’in Jübilesi”. *Milliyet*, nr. 1015, (6 Mart 1953): 2.

_____. “Jübileler”. *Milliyet*, nr. 1534, (17 Ağustos 1954): 2.

_____. “Jübile: Nâm-ı Diğer İâne!”. *Milliyet*, nr. 2365, (15 Aralık 1956): 3.

_____. “Mevlânâ İhtifali”. *Milliyet*, (5 Eylül 1965): 3.

_____. “Takvimden Bir Yaprak: Abdülhak Hâmid”. *Milliyet*, (15 Nisan 1962): 3.

Ural, Orhan. “Ölümünün 40. Yıldönümünde Abdülhak Hâmit”. *Cumhuriyet*, nr. 18935, (16 Nisan 1977): 9.

Us, Asım. “Yugoslavya Mektupları: Belgrad’da Hâmid Gecesi”. *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 2.

_____. “İlk Büyük Muharrirler Jübilesi”. *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 1.

Us, Hakkı Tarık. “Muharrirler İçin Jübile Hazırlandı”. *Haber-Akşam Postası*, sayı 3809, (29 Eylül 1942): 2.

_____. “Büyüklerimizi Ne Vakitleri Anmalıyız?”. *Vakit*, nr. 9656, (11 Birincikânun 1944): 3.

_____. “Basın Hayatında 50 Yıl: Selim Sırrı’nın 58 Yıl Evvelki Nutku”. *Vakit Yeni Gazete*, nr. 11148, (23 Ekim 1948): 1-2.

_____. “Sahaflığı Kitapçılığa Çeviren Türk”, *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11174-422, (18 Kasım 1948): 1, 3.

Uşşakîzade, Halid Ziya. “Cenap Şehabettin”. *Cumhuriyet*, nr. 3514, (16 Şubat 1934): 3.

_____. “Cenap Şehabettin”. *Yolların Sesi*, yıl 2, sayı 15, (28 Şubat 1934): 299-300.

_____. “Hatıralar Arasında: Vahdettin ve Padişah”. *Son Posta*, nr. 3448, (6 Mart 1940): 6.

Uyguner, Muzaffer. “Yazılarına Göre Ziya Osman’ın Hayatı”. *Varlık*, nr. 615, (1 Şubat 1964): 8.

Uysal, Sermet Sami. “Yahya Kemal ile Sohbetler”. *Cumhuriyet*, nr. 12320, (12 Kasım 1958): 3.

Uzer, Suat. “Yahya Kemal Münasebetiyle”. *Hisar*, sayı 4, (1 Haziran 1950): 6.

_____. “Kaybettiğimiz Değer: Memduh Şevket Esendal. *Hisar*, sayı 27, (Temmuz 1952): 6.

_____. “Mehmed Kaplan’la Bir Konuşma”. *Hisar*, sayı 34, (1 Şubat 1953): 10.

Uzluk, Prof. Dr. F. Nafiz. “XIV. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden Eflakî Dede’nin 600. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Ahmet Eflakî Dede”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, sayı 188 (Ankara, TTK, 1962): 275-309.

Uzun, Prof. Dr. Hakan. “Türkiye’de 10 Kasım Törenleri: ‘İlk Matem’ 10 Kasım 1939’dan ‘Atatürk Haftası’ ve ‘Matemsiz Atatürk’ü Anma’ Günlerine”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları dergisi*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s. 135-170.

Ülgen, Hasan Bedrettin. “Fuat Köprülü: Yarın 25 Senelik Çalışması Tesit Edilecek Olan Profesörle Kısa Bir Mülâkat”. *Vakit*, nr. 7593, (3 Mart 1939): 3.

_____. “Fuat Köprülü: Yarın 25 Senelik Çalışması Tesit Edilecek Olan Profesörle Kısa Bir Mülâkat”. *Vakit*, nr.7593, (3 Mart 1939): 3.

_____. “Nâmık Kemal Sergisinde Neler Var?”. *Vakit*, nr. 8243, (21 Birincikânun 1940): 5.

_____. “11’inci Yıldönümü Münasebeti(y)le *Eminönü Halkevi*”. *Vakit*, sayı 8985, (21 Şubat 1943): 2.

- [Ülken], Hilmi Ziya. “Ahmet Haşim’in Şahsiyeti”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 7-10.
- _____. “Büyük Ölülerin Bizden İsteddiği”. *Yeni Sabah*, nr. 5095, (2 Temmuz 1951): 2.
- Ülkütaşır, M. Şakir. “Halk Bilgisi Derneği: Kuruluşu, Mesai ve Neşriyatı”. *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, sayı 95, (Eylül 1939): 225-233.
- _____. “Ertuğrul Gazi Töreni”. *Türk Dili*, sayı 126, (Mart 1962): 414-415.
- Ünal, Ertan. “16 Mart Vak’ası”. *Hayat Tarih*, sayı 2, (Mart 1969): 18-25.
- [Ünaydın], Ruşen Eşref. “Tevfik Fikret Ölüm Döşğinde”. *Sabah*, nr. 9973, (20 Ağustos 1333-1917): 2.
- _____. “Tevfik Fikret’in Mezarında”. *İfhâm* (Haftalık Edebî İlâve), sene 1, nr. 2, (t.y.): 17-20.
- _____. “Tevfik Fikret ve Gençlik”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 54-60.
- Ünlü, Cemalettin. “Cenab Şahabettin’i Anmak”. *Ulus*, nr. 16684, (25 Şubat 1970): 2.
- Ünlü, Mahir. “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Refik Halit Karay”. *Türk Dili*, sayı 13 (Temmuz 1989): 30-31.
- _____. “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Agâh Sırrı Levent”. *Türk Dili*, sayı 14, (1989): 22-23.
- _____. “Şemsettin Sami”. *Türk Dili*, sayı 25 (Temmuz-Ağustos 1991): 28-30.
- _____. “Yıldönümlerinde Türkçe Emekçileri: Falih Rıfkı Atay”. *Türk Dili*, sayı 23, (1991): 48-49.
- Ünsal, Coşkun. “Fethi Gören Beldede Kutlu Gün: 1914-1915 Fetih Kutlamaları ve Üsküdar”. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2017): 189-201.
- [Ünver], Ahmed Süheyl. “Koca Mimar Sinan”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3922-894, (20 Kânunuevvel 1339/1923): 3.
- _____. “İhtifalci Ziya Bey, 1865-1930”. *Hür Vatan*, (27. III. 1961): 2.
- _____. “Ahmet Mithat Efendi 50 Yaşında”. *Hür Vatan*, (23 Mart 1962): 2.
- Üstündağ, Muhiddin. “Bizde Tiyatro Sahnesi, 25 Sen ve Ertuğrul Muhsin”. *Darülbedayi*, nr. 47, (29 Mart 1934): 2.
- Vâ-Nû [Vâlâ Nurettin]. “Tevfik Fikret”. *Akşam*, (25 Kânunuevvel 1332): 3.
- _____. “Ziya Gökalp’ten Aldığım Ders”. *Akşam*, nr. 7548, (25 Teşrinievvel 1339): 3.
- _____. “Mustafa Asım Hoca’nın Hatiplik Kudreti”. *Akşam*, nr. 8730, (10 Şubat 1943): 3.
- _____. “Geçmişteki Türk Âlimleri, Filme Ses Almak Meselesi”. *Akşam*, nr. 8732, (12 Şubat 1943): 3.

_____ . “Ercümend’in Altın ve Cumhuriyetin Gümüş Yıldönümleri”. *Akşam*, nr. 10621, (10 Mayıs 1948): 3.

_____ . “Ercümend Ekrem Talu’nun Ellinci Yılı”. *Akşam*, nr. 6869, (29 Teşrinisâni 1937): 3.

_____ . “Ziya Gökalp’a Dair...”. *Akşam*, nr. 11147, (26 Ekim 1949): 3.

_____ . “Kaybettiğimiz İbrahim Alâettin Gövsa”. *Akşam*, nr. 11153, (1 Kasım 1949): 3.

_____ . “Bir Lider ki...”. *Akşam*, nr. 11154, (2 Kasım 1949): 3.

_____ . “Hıfzı Tevfik”. *Akşam*, nr. 11167, (15 Kasım 1949): 3.

_____ . “Memduh Şevket Esendal”. *Akşam*, nr. 12080, (21 Mayıs 1952): 3, 7.

_____ . “Halid Fahri Ozansoy’un Jübilesi”. *Cumhuriyet*, sayı 11443, (5 Haziran 1956): 2.

_____ . “50 Yıl Sonra Tevfik Fikret”, “Ölümünün Ellinci Yılında Tevfik Fikret”. *Meydan*, sayı 31-35, (17 Ağustos 1965-14 Eylül 1965): 18-19.

Vecdi Ahmet. “Halkevleri: İstanbul Halkevleri ve Faaliyetleri”. *Yeni Türk mecmuası*, nr. 11, (Teşrinievvel 1933): 1087.

Wertsch, James V. “Kolektif Bellek”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Haz. Pascal Boyer-James V. Wertsch, Çev. Yonca Aşçı Dalar. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.

Y.N.N. [Yaşar Nabi Nayır] “Anmalar”. *Varlık*, nr. 846, (Mart 1978): 2.

Y.Ö. [Yılmaz Öztuna] “Son Halife ve Veliahd II. Abdülmecid’in İki Mektubu”. *Hayat Tarih*, yıl 5, sayı 12, (1 Ocak 1970): 5-6.

Yağcı, Öner. “Rıfat Ilgaz Her Yerde Yaşıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 25110, (7 Temmuz 1994): 18.

[Yalçın], Hüseyin Cahit. “Şuayb’a”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 123-124.

_____ . “10 Yılın Hikâyesi (1908-1918)”. *Yedigün*, cilt 6, sayı 141, (20 İkinciteşrin 1935): 30.

_____ . “Tevfik Fikret Meselesi”. *Yedigün*, sayı 346, (24 Birinciteşrin 1939): 4.

_____ . “Halit Ziya”. *Yedigün*, sayı 630, (1 Nisan 1945): 4.

Yalçın, Prof. Süleyman. “Necip Fazıl”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 14-16.

_____ . “Tanıdığım Necip Fazıl-1-3”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, 128, (Temmuz 1983, Haziran 1984): 16-17; 35-36.

Yalçıntaş, Nevzat. “Hisar’dan Bakınca”. *Hisar*, sayı 136, (Nisan 1975): 23.

Yalım, Özcan. “Yazın Olayları”. *Türk Dili*, sayı 342, (Mart 1980): 192.

_____ . “Yazın Olayları”. *Türk Dili*, sayı 343, (Nisan 1980): 254.

[Yalman], Ahmed Emin. “Bir Sene-i Devriye”. *Sabah*, nr. 9972, (19 Ağustos 1333-1917): 1.

_____ . “Yeniler Eskileri Tanımıyorlar”. *Tan*, nr. 737, (7 Mayıs 1937): 5.

_____ . “Aynaya Kızılmaz”. *Tan*, nr. 738, (8 Mayıs 1937): 5.

_____ . “Riya Değil Hakikat İstiyoruz”. *Tan*, nr. 739, (9 Mayıs 1937): 5.

Yapıcı, Selim. “Nişantaşı Hürriyet Sokağı’ndaki Evinde Süleyman Nazif’le Birlikte”. *Neşide* (Eğitim, Kültür ve Sanat Dergisi), sayı 4, (Bahar 2020): 130-137.

Yardım, Mehmet Nuri. “Celâl Sahir Erozan’ın Gözüyle Edebiyatçılar”. *Kültür Dünyası*, sayı 7, (Kasım 1997): 65-67.

_____ . “Yedi Meş’aleciler’in Tek Hikâyecisi: Kenan Hulusi Koray”. *Kültür Dünyası*, sayı 13, (Mayıs 1998): 61-62.

_____ . “Çocuk Edebiyatımızın Tükenmez Kalem: Kemalettin Tuğcu”. *Kültür Dünyası*, sayı 17, (Ekim 1998): 54-55.

_____ . “Büyük Fikir ve Edebiyat Adamı: Osman Yüksel Serdengeçti”. *Kültür Dünyası*, sayı 18, (Kasım 1998): 51-53.

Yavuz, Hilmi. “Üç İstanbul’u Yeniden Okumak”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 665-667.

Yener, Ali Galip. “Nâzım Hikmet Şiiri ve Geleceği Anımsamak”. *Varlık*, sayı 1233, (Haziran 2010): 3-5.

Yenisey, Fazıl. “Ölümünün 63. Yıldönümünde Muallim Naci (1850-1893)”. *Son Posta*, nr. 5637, (13 Nisan 1956): 5.

Yetiş, Doç. Dr. Kâzım. “Ölümünün Altıncı Yılında: Mütefekkir Mehmet Kaplan”. *Türk Dili*, sayı 493, (Ocak 1993): 39-46.

Yetkin, Suut Kemal. “Bir Dostluğun Öyküsü”. *Türk Dili*, sayı 304, (1 Ocak 1977): 43-56.

Yıldırım, Tahsin. “Ömer Seyfettin’in Kızı Güner Hanım’a Dair”. *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 57-58.

Yıldız, Bekir. “Günümüz İnsanı ve Edebiyat”. *Milliyet Sanat*, sayı 102, (18 Ekim 1974): 17.

Yılmaz, Ahmet. “Büyük Şair Mehmet Âkif’in Ölümü Karşısında”. *Taşan*, Sayı 9-33, (1 Şubat 1937): 1-2, 12.

Yılmaz, Günseli. “Nâzım Hikmet’in Ölümsüz Eseri Tiyatroda”. *Milliyet Kitap*, sayı 122, (Aralık 2015): 34.

Yılmaz, Ozan. “Keçecizâdeler: Mevlânâ Eşiğinden Devletin Zirvesine Bir Mevlevî Ailesi”. *Türk Edebiyatı*, sayı 408, (Ekim 2007): 22-26.

[Yöntem], Ali Canib. “Ömer Seyfeddin İçin”. *İnci*, nr. 16, (1 Mayıs 1336-1920): 9.

[Yöntem], A. C. [Ali Cânib] “İkinci Sene-i Devriye-i Vefâtı Münasebetiyle Ömer Seyfeddin”. *Yarın*, sayı 21, (9 Mart 1338-1922): 1-4.

- _____. “Aziz Ölülerimiz: Ömer Seyfeddin”. *Hayat*, nr. 15, (10 Mart 1927): 9-11.
- _____. “Ömer Seyfeddin Yirmi İki Yıl Evvel Sönmüştü”. *Cumhuriyet*, nr. 6304, (7 Mart 1942): 2.
- Yurdusev, Hüsnü. “Mehmet Emin Yurdakul ve Nâzım Hikmet”. *Çaba*, sayı 7, (Mayıs 1967): 9-10.
- Yücebaş, Hilmi. “Ölümünün 40. Yıldönümünde Süleyman Nazif”. *Yeni İstanbul*, (15 Ocak 1967): 4, 7.
- [Yücel], Hasan Âli. “Fikret’i Ziyaret”. *Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa*, (İstanbul 1918): 95.
- _____. “Halit Ziya Uşaklıgil’e”. *Akşam*, nr. 6666, (10 Mayıs 1937): 6, 10.
- _____. “Ali Ekrem Bolayır”. *Akşam*, nr. 6785, (6 Eylül 1937): 6, 9.
- _____. “Üstad”. *Cumhuriyet*, nr. 10283, (16 Mart 1953): 2.
- _____. “Millî Muhayyile”. *Cumhuriyet*, nr. 10364, (5 Haziran 1953): 2.
- _____. “Ziya Gökalp”. *Cumhuriyet*, nr. 11380, (1 Nisan 1956): 2.
- Yücel, Mustafa. “Halid Ziya Uşaklıgil: 50 Yıl Evvel Yazıya Nasıl Başladım?”. *Son Posta*, (6 Şubat 1943): 1, 6.
- Yüksel, Sedit. “Şeyh Galip’e Dair Notlar”. *Türk Dili*, cilt V, sayı 53, (1 Şubat 1956): 290-291 (292).
- Zal, M. H. “Rüyada Süleyman Nazif’le Konuştum”. *Vatan*, (22 Aralık 1949): 3.
- Zeybek, Haşmet. “Ölümünün 5. Yılında Cevat Fehmi Başkut”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 638-641.
- Zıddıoğlu, Seraceddin. “Şerif Muhittin Targan’ı Anma Töreninde Safiye Ayla Konser Verdi”. *Milliyet*, (17 Eylül 1978): 1.
- Zingal, Ekrem. “Dahiler Dâhisinin Ardından”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 63.
- Ziya Paşa. “Sahâif-i Mensiyye: Rüya”. *Bağçe*, sayı 3, (4 Ağustos 1324): 11-13.
- Ziyad Ebüzziya. “104 Yıl Önce Bir 13 Eylül Günü Şinasi Ölmüştü”. *Meydan* (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi), sayı 525-7, (Eylül 1975): 38-39.
- Zobu, Vasfi Rıza. “Emekli Sahne San’atkarları”. *Akşam*, nr. 10641, (30 Mayıs 1948): 4.
- Zorlutuna, Bânû. “Babaannem”. *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 22.
- Zorlutuna, Halide Nusret. “Bu Dünyanın Sahibi”. *Defne*, sayı 52, (Nisan 1968): 5.
- _____. “Dört Mevsimden Yapraklar: Hatıralarım”. *Defne*, sayı 59, (Kasım 1968): 20-21.
- _____. “Arif Nihat Asya’ya Akrostiş: Ellinci Sanat Yılı Münasebetiyle”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 10.

_____. “Orhan Seyfî Orhon”. *Hisar*, sayı 106, (Ekim 1972): 4.

VI. İMZASIZ YAZILAR

“III. Sabahattin Ali Kültür Günleri”. *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 1.

“10 Temmuz İd-i Millîsi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, cilt 41, (10 Temmuz 1327): 218.

“15 Yaşında Bir Çocuk Tutuklandı”. *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 7.

“16 Mart İhtifali”. *Milliyet*, nr. 3269, (19 Mart 1935): 3.

“16 Mart Şehitleri Dün Hazin Bir İhtifalle Anıldılar”. *Vakit*, nr. 9009, (17 Mart 1943): 1, 4.

“16 Mart İhtifali”. *Vatan*, nr. 820, (17 Mart 1943): 1, 3.

“16 Mart Şehitleri Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 10644, (17 Mart 1954): 2.

“23 Nisan Millî Bayramı’nın İstanbul’da Tezâhürât-ı Fevkalade ile Tes’îd ve Tebcili İntiba’atından”. *Tevhîd-i Efkar*, nr. 3703, (25 Nisan 1339-1923): 1.

“23 Temmuz”. *İkdâm*, nr. 9465, (23 Temmuz 1339-1923): 1.

“23 Temmuz Bayramını Tes’îd”. *İkdâm*, nr. 9467, (25 Temmuz 1339-1923): 3.

“25 Yıllık Deniz İşçilerine Jübile Yapılması İçin Teşebbüsler”. *Cumhuriyet*, nr. 11979, (1 Aralık 1957): 2.

“25. Ölüm Yıldönümünde Orhan Veli’ye Saygıyla”. *Militan*, sayı 11, (Kasım 1975): 44-61.

“25. Ölüm Yıldönümünde Cemal Süreya: güvercinin uçuşunu bölüşüyoruz”. *Varlık*, sayı 1295, (Ağustos 2015): 4-27.

“26 Ağustos Marşı”. *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 7, (31 Temmuz 1972): 22.

“26. Sanat Yılı”. *Milliyet*, nr. 6830, (28 Kasım 1966): 6.

“30 Seneyi Dolduran Hemşireler İçin Yapılacak Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 12138, (11 Mayıs 1958): 3.

“40 Yıllık Öğretmenler İçin Yapılan Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 8865-66, (16-17 Nisan 1949): 4, 1.

“40. Ölüm Yıldönümünde Bedri Rahmi Eyüboğlu”. *Varlık*, sayı 1295, (1 Ağustos 2015): 72-79.

“40’ıncı Yıl”. *Varlık*, sayı 433, (1 Temmuz 1956): 2.

“45 Senelik Bir Muallim Şerefine”. *Milliyet*, nr. 1138, (13 Nisan 1929): 3.

“50 Yıl Albümü”. *Vakit*, sayı 8968, (4 Şubat 1943): 4.

“50 Yıl”. *Vakit*, sayı 9618, (30 Birinciteşrin 1944): 3.

“50 Yıldan Evvel Yazı Yazanlar”. *Vakit*, sayı 8972, (8 Şubat 1943): 2, 4.

- “50 Yıllık Gazetecilere Plaket Verildi”, *Cumhuriyet*, nr. 21097, (22 Mayıs 1983): 11.
- “50 Yıllık Kalem Erbabının Jübilesi”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11112-360, (14 Eylül 1948): 2.
- “50 Yıllık Kalem Erbabının Jübilesi”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11126-374, (28 Eylül 1948): 1-2.
- “50 Yıllık Kalem Erbabı İçin Bir Jübile Yapılacak”. *Son Posta*, nr. 2541, (27 Nisan 1953): 6.
- “50 Yıllık Muharrirlerin Eserleri”. *Milliyet*, sayı 1102, (1 Haziran 1953): 1.
- “50 Yıllık 16 Avukat İçin Jübile Yapılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 14830, (12 Kasım 1965): 5.
- “50 Yıllık Mühendisler İçin Jübile Yapıldı”. *Vatan*, nr. 4703 (17 Haziran 1954): 1, 7.
- “50 Yıllık Yazarların Eserlerine Ait Sergi Açılıyor”. *Son Posta*, nr. 2576, (1 Haziran 1953): 2.
- “50 Yıllık Yazarların Jübilesi”. *Son Posta*, nr. 2569, (25 Mayıs 1953): 2.
- “50’nci Meslek Yılıını Dolduran Mühendisler”. *Cumhuriyet*, nr. 10734, (17 Haziran 1954): 1.
- “60 Yılda Necip Fazıl Kısakürek”. *Suffe Kültür Sanat Yıllığı Necip Fazıl Armağanı 1984*, (İstanbul: Haziran 1984): 365-528.
- “70 Yaşında Boratav İçin İki Armağan Kitabı Yayınlandı”. *Milliyet Sanat*, sayı 283, (26 Haziran 1978): 31.
- “75’inci Yaş Yıldönümünde Neyzen Tevfik Jübilesi”. *Vatan*, nr. 3935, (28 Nisan 1952): 2.
- “80 Yıl Sonra Tevfik Fikret”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 491, (20 Ağustos 1995): 1-5.
- “82’nci Sene: Abdülhak Hâmit B.in Doğuşunun Yıldönümü”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1904-219, cilt 73, (9 Şubat 1933): 170.
- “105 Yaşındaki Nâzım’ı Selamlıyoruz!”. *Cumhuriyet*, nr. 29681, (11 Ocak 2007): 14.
- “110. Doğum Yıldönümünde Memduh Şevket Esendal”. *Varlık*, sayı 1028, (Mayıs 1993): 18-22.
- “167 Halkevinde Merasim”. *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937): 1.
- “1976 Yılı Sanat Olayları”. *Türk Edebiyatı*, sayı 39, (Ocak 1977): 45-46.
- “1977 Yılında Ölen Edebiyatçılarımız”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 638-680.
- “1977 Yılı Edebiyat Takvimi”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 11-12; 17, 285-287.
- “1978 Yılı Edebiyat Takvimi”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 13, 18, 626-629.
- “1978 Yılında Konuşma, Söyleşi, Açıkoturumlar”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 39.

- “1980 Yılı Edebiyat Takvimi”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1981), 38.
- “1998 Arıburnu Ödülleri’ni Kazananlar Belirlendi!”. *Cumhuriyet*, nr. 26488, (15 Nisan 1998): 13.
- “2006 Nobel Edebiyat Ödülü: Orhan Pamuk”. *Milliyet Sanat*, sayı 573, (Aralık 2006): 80-88.
- “2008 Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri”. *Varlık Kitap Eki*, sayı 194, (Temmuz 2008): 50.
- “2019 Yılın Yazarı Nezihe Meriç”. *Toplumsal Tarih*, sayı 305, (Mayıs 2019): 90.
- “2021 Yılıının Yunus Emre ve Türkçe Yılı Olarak Kutlanması”. *Resmî Gazete*, sayı 31380, (30 Ocak 2021): 1.
- “A. Adnan Adıvar”. *Varlık*, sayı 434, (15 Temmuz 1956): 2.
- “A. Adnan Adıvar’ın 1. Ölüm Yıldönümü”. *Vatan*, nr. 5427, (30 Haziran 1956): 2.
- “Abdullah Paşa’nın Cenazesi Yola Çıkarıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 4654, (29 Nisan 1937): 7.
- “Abidin Daver Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 12409, (9 Şubat 1959): 1.
- “Abdülhak Hâmit 79 Yaşında”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1800-115, cilt 69, (12 Şubat 1931): 165, 167.
- “Abdülhak Hâmit 83 Yaşında”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1955-270, cilt 75, (8 Şubat 1934): 161.
- “Abdülhak Hâmit Anıldı”. *Hisar*, sayı 161, (Mayıs 1977): 2.
- “Abdülhak Hâmid Bey”. *İkdâm*, nr. 9530, (14 Teşrinievvel 1339-1923): 3.
- “Abdülhak Hâmit İçin...”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1904-219, cilt 73, (9 Şubat 1933): 175.
- “Abdülhak Hâmit İçin Bir İhtifal Yapıldı”. *Vatan*, nr. 545, (14 Nisan 1942): 2.
- “Abdülhak Hâmid İçin Mevlid”. *Cumhuriyet*, nr. 4676-4677, (21-22 Mayıs 1937): 2.
- “Abdülhak Hâmid İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 5719, (14 Nisan 1940): 1, 3.
- “Abdülhak Hâmid: Ölümünün Beşinci Yıldönümü Münasebetile Dün Eserleri ve Hayatı Anıldı”. *Haber Akşam Postası*, sayı 3637, (13 Nisan 1942): 3.
- “Abdülhak Hâmid Özel Sayısı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1037, 7 Nisan 1327 (20 Nisan 1911), 530-549.
- “Abdülhak Hâmid’i Altı Yıl Evvel Bugün Kaybetmiştik”. *Vatan*, nr. 847, (13 Nisan 1943): 1.
- “Abdülhak Hâmid’in İhtifali Çok Güzel Oldu”. *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 1, 7.
- “Abdülhak Hâmid’in Ölüm Yıldönümü”. *Vatan*, nr. 848, (14 Nisan 1943): 3.
- “Abdülhak Hâmid’in Sekseninci Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 2786, (6 Şubat 1932): 3.

“Abdülhak Hâmit 83 Yaşında”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1955-270, cilt 75, (8 Şubat 1934): 161.

“Abdülhak Mihrünnisa Dün Gece Öldü”. *Vakit*, sayı 8972, (8 Şubat 1943): 1, 4.

“Abdülhak Mihrünnisa Dün Gömüldü”. *Vakit*, sayı 8973, (9 Şubat 1943): 3.

“Abdülhak Mihrünnisa Jübilesi Yapıldığı Günün Akşamı Vefat Etti”. *Vatan*, nr. 783, (8 Şubat 1943): 2.

“Acı Bir Kayıp: Celal Sâhir Erozan Öldü”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2048-363, cilt 78, (21 İkinciteşrin 1935): 401.

“Acı Bir Yıldönümü: Abidin Daver’i 2 Yıl Önce Bugün Kaybetmiştik”. *Cumhuriyet*, nr. 11327, (8 Şubat 1956): 1, 5.

“Açık Davet”. *Türk Edebiyatı*, sayı 278, (Aralık 1996): 2.

“Adanalılar Ziya Paşa için İhtifal Yaptılar”. *Cumhuriyet*, nr. 3245, (21 Mayıs 1933): 4.

“Adana’da Ziya Paşa İçin Yapılan İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 3955, (21 Mayıs 1935): 10.

“Adnan Ötüken’i Kaybettik”. *Hisar*, sayı 100, (Nisan 1972): 2.

“Adnan Saygun Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 24203, (7 Ocak 1992), 9.

“Adnan Saygu’nun 70. Yıl Jübilesi”. *Sanat Dünyamız*, sayı 13, (Mayıs 1978): 38-39.

“Ağa Han’ın Plâtin Jübilesi”. *Sebilürreşad*, cilt VII, sayı 169 (Mart 1954): 302.

“Ağaoğlu Ahmed’in Ölüm Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 8535, (18 Mayıs 1948): 2.

“Ahmed Arif Anılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 24348, (2 Haziran 1992), 11.

“Ahmed Arif ve Genco Erkal Sahnede Buluşuyorlar”. *Hürriyet*, (25 Haziran 2021): 5.

“Ahmet Cevdet Öğretmenoğlu Öldü”. *Vakit*, (27 Ağustos 1943): 2.

“Ahmet Haşim İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3264, (9 Haziran 1933): 1, 4.

“Ahmet Haşim Öldü!”. *Cumhuriyet*, nr. 3260, (5 Haziran 1933): 1.

“Ahmet Haşim Nüshası”. *Mülkiye Mecmuası*, sayı 27, (Haziran 1933): 1-37.

“Ahmet Haşim Nüshası”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1922-237, cilt 74, (15 Haziran 1933): 34-38.

“Ahmet Haşim İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3265, (10 Haziran 1933): 2.

“Ahmet Haşim İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3620 (5 Haziran 1934): 1, 5.

“Ahmed Haşim’in Mezarında İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 6043, (5 Haziran 1941): 2.

“Ahmed Hikmet Bey Merhum”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1606-132, cilt 62, (26 Mayıs 1927): 21.

- Ahmed Hikmet'in Ölümü". *Milli Mecmua*, cilt 8, nr. 87, (1 Haziran 1927): 1409-1410.
- "Ahmed Hikmet'in Ölümü Münasebetiyle". *Türk Yurdu*, cilt 5, nr. 30, (Haziran 1927): 576-577.
- "Ahmet Kabaklı Özel Sayısı". *Türk Edebiyatı*, sayı 329-330, (Mart-Nisan 2000).
- "Ahmet Mithat'ı Anma Günü". *Cumhuriyet*, nr. 7311, (28 Birincikânun 1944): 1, 3.
- "Ahmed Midhat Efendi Merhum Makberi". *Servet-i Fünûn*, nr. 1310, cilt 51, (14 Temmuz 1332): 114.
- "Ahmed Mithat Efendi'nin Doğum Yıldönümü". *Cumhuriyet*, nr. 7312, (29 Birincikânun 1944): 1, 3.
- "Ahmed Midhat Efendi'nin Oğlunun Teşekkürü". *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 3.
- "Ahmet Midhat Merhumun Eserlerinden Mürekkep Sergi Dün Açıldı". *Vakit*, nr. 9675, (30 Birincikânunun 1944): 1.
- "Ahmet Rasim İçin Her Sene İhtifal Yapılacak". *Cumhuriyet*, nr. 3651, (6 Temmuz 1934), 2.
- "Ahmet Rasim İhtifali". *Cumhuriyet*, nr. 3047, (29 Teşrinievvel 1932): 1,4.
- "Ahmet Rasim'in Dün Hatırasını Yâd Ettik". *Milliyet*, nr. 2414, (29 Teşrinievvel 1932): 1, 6.
- "Ahmet Rasim İhtifali". *Cumhuriyet*, nr. 3047, (29 Teşrinievvel 1932): 1, 4.
- "Ahmed Rasim İçin Bu Akşam Şehremini Halkevi'nde İhtifal Var". *Cumhuriyet*, nr. 4746, (30 Temmuz 1937): 2.
- "Aka Gündüz Vefat Etti". *Cumhuriyet*, sayı 12316, (8 Kasım 1958): 1, 3.
- "Aka Gündüz'ün Cenaze Töreni". *Cumhuriyet*, sayı 12317, (9 Kasım 1958): 1.
- "Âkîf'i Andık". *Vakit Yeni Gazete*, nr. 11213, (27 Aralık 1948): 1.
- "Albert Einstein 75 Yaşında". *Cumhuriyet*, nr. 10651, (24 Mart 1954): 1.
- "Âlem-i Matbuatta Mühim Bir Ziyâ': Fâzıl-ı Muhterem Ahmed Midhat Efendi'nin Vefatı". *Servet-i Fünûn*, nr. 1126, cilt 44, (20 Kânunuevvel 1328): 171-173.
- "Ali N. Tarlan'ın 30'uncu Tedris Yılı Kutlandı". *Son Posta*, nr. 1075 (7 Nisan 1949): 1, 7.
- "Ali Suavi İhtifali". *Cumhuriyet*, nr. 6377, (19 Mayıs 1942): 2.
- "Ali Suavi'nin Ölümünün Yıldönümü". *Son Posta*, nr. 4231, (17 Mayıs 1942): 7.
- "Ali Suavi'nin Yıldönümü". *Cumhuriyet*, nr. 6376, (18 Mayıs 1942): 2.
- "Ali Suavi İhtifali". *Cumhuriyet*, nr. 6377, (19 Mayıs 1942): 2.
- "Ali Şir Nevâî'nin 500'üncü Yıldönümü". *Yeni Sabah*, nr. 996, (9 Şubat 1941): 1, 5.
- "Ali Şir Nevâî ve Şeyh Galip Anıldı". *Cumhuriyet*, nr. 15962, (4 Ocak 1969): 5.

- “Anılarla Özdemir Asaf”. *Milliyet Sanat*, sayı 18, (15 Şubat 1981): 24-26.
- “Ankara Halkevi’nde Hâmid Gecesi”. *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 8.
- “Anma Törenleri”. *Yeni İstanbul*, nr. 57, (26 Ocak 1950): 5.
- “Anmalar”. *Varlık*, nr. 844, (Ocak 1978): 2.
- “Anmadığımız Büyük Bir Romancı”. *Cumhuriyet*, nr. 25380, (13 Nisan 1995): 1, 15.
- “Aptülhak Hâmit B.[ey] Meb’us Oldu”. *Vakit*, nr. 3956, (12 Kânunusânî 1929): 1, 4.
- “Aptülhak Hâmid’in 80’inci Yaşı Münasebeti(y)le”. *Vakit*, nr. 4339, (6 Şubat 1930): 1, 4.
- “Arif Nihat Asya Anıldı”. *Hisar*, sayı 135, (Mart 1975): 55.
- “Arif Nihat Asya Anıldı”. *Hisar*, sayı 140, (Ağustos 1975): 35.
- “Arif Nihat Asya Gecesi”. *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.
- “Arif Nihat Asya Kimdir?”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 5-6.
- “Arif Nihat Asya’dan 10 Cevap”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 9-14.
- “Arif Nihat Asya’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi”. *Çaba*, sayı 28, (Şubat 1969): 11.
- “Arif Nihat Asya’nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 4.
- “Arif Nihat ASYA’nın Doğumunu ve Babasının Ölümünü Bildiren Dedesinin Yazdığı Mektup”. *Defne*, sayı 62, (Şubat 1969): 7.
- “Arif Nihat Asya’nın Konuşması”. *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 9.
- “Arkadaşımız Ömer Rıza Doğrul’un Konferansı”. *Cumhuriyet*, nr. 6594, (27 Birincikânun 1942): 2.
- “Arkadaşlarının En Eskisi ve En Yakını Vâlâ Nureddin Nâzım Hikmet’i Anlatıyor”. *Meydan*, sayı 10, (23 Mart 1965): 12-13.
- “Artvin’de Hâmid İhtifali”. *Son Posta*, nr. 2424, (2 Mayıs 1937): 5.
- “Âşık İhsanî ile Can Yücel Beraat Ettiler”. *Akşam*, (16 Nisan 1966): 1.
- “Âşıkpaşa İçin Kırşehir’de İhtifal Yapılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 3960, (26 Mayıs 1935): 3.
- “Âşık Veysel Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 84.
- “Âşık Veysel Anıldı”. *Hisar*, sayı 270, (Mayıs 1980): 33.
- “Âşık Veysel Jübilesi”. *Vatan*, nr. 3946, (9 Mayıs 1952): 4.
- “Âşık Veysel’in Jübilesi”. *Akşam*, nr. 12072, (13 Mayıs 1952): 4.
- “Âşîyan’da Bir İctimâ”. *Sabah*, nr. 9973, 20 Ağustos 1333 (1917): 2.

- “Âşîyan’ı Ziyaret”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 2.
- “Aşkını Kirletmeyen Adam: Ahmet Kabaklı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 340, (Şubat 2002): 4-15.
- “Ataşehir’in Etkinlikleri Gün Boyu Sürececek”. *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.
- “Atatürk Adına Cenazede Yaverleri Bulunacak”. *Tan*, nr. 713, (14 Nisan 1937): 1.
- “Atatürk İçin Sofya’da Bir İhtifal Yapıldı”. *Akşam*, nr. 7226, (28 Teşrinisâni 1938): 1.
- “Atatürk Özel Sayısı”. *Damla*, sayı 8-49 (15 Kasım 1948): 115-127.
- “Atatürk ve Fikret”. *Cumhuriyet*, nr. 29537, (20 Ağustos 2006): 14.
- “Atatürk’e Esin Kaynağı Oldu”. *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7.
- “Atatürk’ü Anma Töreni”. *Akşam*, nr. 11163, (11 Kasım 1949): 1-2.
- “Atatürk’ün Ölümünün Yıldönümü: Dün Bütün Yurtta İhtifaller Yapıldı”. *Vatan*, nr. 8203, (11 İkinciteşrin 1940): 1-2.
- “Attilâ İlhan Anılıyor”. *Milliyet*, (10 Ekim 2006): 23.
- “Attilâ İlhan Şiirleriyle Anıldı”. *Milliyet*, (30 Kasım 2006): 25.
- “Attilâ İlhan Anılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 29588 (10 Ekim 2007): 14.
- “Attilâ İlhan Buluşması”. *Milliyet*, (13 Ekim 2005): 25.
- “Attilâ İlhan İçin Kitap ve Heykel”. *Milliyet*, (12 Ekim 2006): 24.
- “Attilâ İlhan Ödülleri Başvuruları Başladı”. *Karar*, (1 Nisan 2020): 2.
- “Avni Anıl’ın Jübilesi”. *Ulus*, nr. 16695, (8 Mart 1970): 6.
- “Avni Lifij İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2539, (3 Haziran 1931): 2.
- “Ayaz İshâkıy İdilli: Dün 45’inci Yazı Yılı Kutlandı”. *Vakit*, sayı 9000, (8 Mart 1943): 1, 4.
- “Azra Erhat Ölümünün Birinci Yılında Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 700.
- “Aziz Nesin Sempozyumu”. *Cumhuriyet*, sayı 29761, (1 Nisan 2007): 16-17.
- “Aziz Nesin’in 70. Yaş Gününde Bir Kültür Şöleni Düzenlendi”. *Cumhuriyet*, nr. 21642, (27 Kasım 1984): 5.
- “B. Fuad Köprülü’nün 25’inci Yıldönümü Üniversite’de Kutlandı”. *Akşam*, nr. 7320, (5 Mart 1939): 7.
- “B. Sadri Ertem Diyor ki: Akademi Edebiyatımız İçin Bir Sanatoryum Olabilir”. *Akşam*, nr. 7320, (5 Mart 1939): 7.
- “Bahaeddin Özkişi Dosyası”. *Söğüt*, sayı 15, (Mayıs-Haziran 2022): 7-54.

- “Bakandan Onay, Kuruldan Veto”. *Cumhuriyet*, nr. 24349, (3 Haziran 1992): 13.
- “Bakanlar Kurulu Kararı”. *Resmî Gazete*, sayı 27106, (10 Ocak 2009 Cumartesi): 1.
- “Bakırköy Akıl Hastahanesi’nde Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 12956, (28 Ağustos 1960): 3.
- “Baltazar Jübilesi”. *Vatan*, nr. 3928, (21 Nisan 1952): 4.
- “Barbaros İhtifali-Mekteb-i Bahriye”. *Donanma*, nr. 130-81, (12 Ağustos 1333): 1292-1293.
- “Barbaros İhtifali”. *İkdâm*, nr. 9336, (13 Mart 1339/1923): 3.
- “Barbaros İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2121, (2 Nisan 1930): 3.
- “Barbaros İhtifali”. *Foto Magazin*, nr. 6, (1 Birinciteşrin 1938): 2-3.
- “Barbaros İhtifali: Program Hazırlandı”. *Vakit*, nr. 8159, (26 Eylül 1940): 3.
- “Barbaros İhtifali: Preveze Deniz Zaferi’nin 403’üncü Yıldönümü Kutlandı”. *Vatan*, nr. 394, (28 Eylül 1941): 1.
- “Barbaros İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 6150, (28 Eylül 1941): 1, 3.
- “Barbaros İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 23017, (22 Eylül 1988): 5.
- “Bay Hamdi Osman’ın Ölümünün Yirmibeşinci Yıldönümü”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2010-325, cilt 77, (28 Şubat 1935): 211-213.
- “Basın Hayatımızda Mühim Bir Hâdise”. *Vakit*, sayı 8845, (29 Eylül 1942): 1-2, 4.
- “Basın Hayatında 50 Yıl”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11128-376, (30 Eylül 1948): 1.
- “Basın Hayatında 50 Yıl”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11129-377, (1 Ekim 1948): 1.
- “Basın Hayatında 50 Yıl: 93 Kalem Emektarının Jübilesi Bugün Yapılıyor”. *Vakit-Yeni Gazete*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 1, 3.
- “Basın Hayatında 50 Yıl: İkinci Jübilenin Değerleri”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11136-384, (8 Ekim 1948): 1, 3.
- “Basın Hayatında 50 Yıl: Jübilenin Yazı Neşri Sırası(y)le En Genci”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11175-423, (19 Kasım 1948): 1, 3.
- “Basın Hayatında 50 Yıl: Milli Eğitim Bakanından Bir Temenni”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11150-398, (25 Ekim 1948): 1, 3.
- “Behçet Kemal Çağlar Anıldı”. *Milliyet*, (8 Kasım 1969): 1.
- “Behçet Kemal Çağlar Anma Töreni”. *Milliyet*, (24 Ekim 1978): 2.
- “Behçet Necatigil Programı”. *Hisar*, sayı 268, (Mart 1980): 2.

- “Behçet Necatigil Şiir Ödülü Bu Yıl Verilmeyecek”. *Cumhuriyet*, nr. 26490, (17 Nisan 1998): 12.
- “Behzad’ın 25’inci Yılı”. *Milliyet*, nr. 2562, (29 Mart 1933): 3
- “Behzad’ın Yıldönümü”. *Milliyet*, nr. 2565, (1 Nisan 1933): 4.
- “Behzat Butak: Sahnede 50 Yıl”. *Hayat*, sayı 43, (2 Ağustos 1957): 8-9.
- “Behzat Hâkî’nin San’at Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1908-1933)”. *Darülbeyti*, nr. 40, (31 Mart 1933), 31 s.
- “Ben”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 24.
- “Beşiktaş Halkevinde Şair Mehmed Emin Günü”. *Vakit*, nr. 9348, (27 Şubat 1944): 3.
- “Berberler Cemiyeti’nin İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2885, (20 Mayıs 1932): 2.
- “Beykoz Fabrikasında Güzel Bir Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 8768, (9 Ocak 1949): 1, 5.
- “Beynelmilel Edebiyat Akademisi Kuruluyor!”. *Cumhuriyet*, nr. 2996, (8 Eylül 1932): 1, 6.
- “Bir Adam Yaratmak’tan”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 22-23.
- “Bir Anketin Bilânçosu”. *Akşam*, nr. 7321, (6 Mart 1939): 6.
- “Bir Abdullah Cevdet”. *Cumhuriyet*, nr. 19155, (27 Kasım 1977): 6.
- “Bir Aydınlanma Yazarı: Melih Cevdet Anday 75 Yaşında”. *Milliyet Sanat*, sayı 243, (1 Temmuz 1990): 2-12.
- “Bir Başka Hoca: Prof. Dr. M. Orhan Okay Paneli”. *Zeytinburnu Kültür Sanat*, (Ocak 2022): 20-21.
- “Bir Dakikalık Küfür Duruşu Yaptılar”. *Aydınlık*, (30 Eylül 1978), iktibas: *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 311.
- “Bir Evlenmenin Ellinci Yılı”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2015-330, cilt 77, (4 Nisan 1935): 301.
- “Bir Günde İki Jübile”, “Şekip Tunç Jübilesi”. *Tan*, nr. 2714, (11 Mart 1943): 1-2.
- “Bir Haber-i Elîm: Şemseddin Sâmî Bey’in İrtihâli”. *İkdâm*, nr. 3595, (6 Haziran 1320/ 19 Haziran 1904): 2-3.
- “Bir İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 4697, (11 Haziran 1937): 2.
- “Bir İhtifal ve Bir Teklif”. *Yücel*, sayı 3, (Nisan 1935): 1.
- “Bir İhtifâl-i Tarihî”. *İktihâm*, nr. 97, (19 Mayıs 1328/1 Haziran 1912): 4.
- “Bir İrfan Bayramı”. *Vatan*, nr. 782, (7 Şubat 1943): 1.
- “Bir Jübile”. *Akşam*, nr. 7304, (17 Şubat 1939): 1.

- “Bir Jübile”. *Milliyet*, sayı 13390, (7 Kasım 1984): 8.
- “Bir Jübile Dolayısıyla”. *Doğuş* (Aylık Fikir Dergisi), yıl 1, sayı 4, (Şubat 1945): 16.
- “Bir Kaybın Yıldönümü: Orhan Seyfi İçin”. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı 4, (1 Ekim 1973): 56.
- “Bir ‘Müstesna’ Enver Ercan”. *Varlık*, sayı 1326, (Mart 2018): 50-62.
- “Bir Sene Zarfındaki Vekâyi’in Hulâsası”. *İleri*, nr. 1764, (1 Kânunusânî 1339/1923): 2.
- “Bir Tren Kalkar Haydarpaşa Garı’ndan”. *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.
- “Bir Zıyâ‘-ı Elîm”. *Servet-i Fünûn*, nr. 158, (10 Mart 1310/23 Mart 1894): 26, 28.
- “Boçkay Geliyor”. *Milliyet*, nr. 2566, (2 Nisan 1933): 1, 5.
- “Bu Akşam Şeref İhtifali Var!”. *Cumhuriyet*, nr. 3274, (19 Haziran 1933): 5.
- “Bugün Ahmet Haşim İhtifal Var”. *Cumhuriyet*, nr. 3263, (8 Haziran 1933): 1.
- “Bugün AKM’de Nesin İçin Anma”. *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 1.
- “Bugün Üstâd-ı A‘zam Abdülhak Hâmid Bey Yetmiş Beşinci Yılını İdrak Ediyor!”. *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 1.
- “Bugün Yapılacak Tören”. *Cumhuriyet*, nr. 10272, (5 Mart 1953): 6.
- “Bugünkü Merasim”. *İkdâm*, nr. 10002, (5 Şubat 1341-1925): 2.
- “Burhan Felek”. *Milliyet Sanat*, sayı 135, (Haziran 1975): 3, 33.
- “Burhan Felek Anıldı!”. *Hürriyet*, sayı 13132, (5 Kasım 1984): 3.
- “Büyük Âlimimiz Fuad Köprülü’nün Jübilesi”. *Gençlik mecmuası*, sayı 18 (21 Mart 1939): 1, 6.
- “Büyük Bir Kabrin Önünde Ulvî Bir Vazife”. *Yeni Gazete*, nr. 547, (20 Şubat 1325/5 Mart 1910): 2-3.
- “Büyük Bir Kayıp: Şair Mehmed Âkif Dün Akşam Öldü”. *Akşam*, nr. 6536, (28 Birincikânun/Aralık 1936): 2.
- “Büyük Dâhinin Ev Kirasını Şehir (Meclisi) Vermekte Devam Edecek”. *Haber-Akşam Postası*, nr. 1885, (16 Nisan 1937) : 4.
- “Büyük Edib Halit Ziya İçin Bir Anket: Üniversite Gençleri Ne Diyorlar?”. *Tan*, nr. 736 (6 Mayıs 1937): 5.
- “Büyük Edibin 55’inci San’at Hayatı Kutlandı”. *Cumhuriyet*, nr. 4661, (6 Mayıs 1937): 1, 7.
- “Büyük İnkılapçımız Nâmık Kemal’in Doğumunun 100’üncü Yıldönümü”. *Vakit*, nr. 8243, (21 Birincikânun 1940): 1.
- “Büyük Matem Günümüz”. *Tan*, nr. 3429, (10 Kasım 1945): 1, 5-6.

- “Büyük Muzafferiyetimiz Münasebetiyle”. *Sabah*, nr. 9441, (10 Kânunuevvel 1331/23 Aralık 1915): 1-2.
- “Büyük Nâmık Kemal’in Mezarında”. *Cumhuriyet*, nr. 3258, (3 Haziran 1933): 5.
- “Büyük Ölü, Ebedi Evine Bırakıldı”. *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 8.
- “Büyük Ölü Hâmid’in Cenazesi Bugün Milli Merasimle Defnedilecek”. *Tan*, nr. 713, (14 Nisan 1937): 1.
- “Büyük Reşid Paşa’nın Türbesi Açılıyor”. *Yeni Sabah*, nr. 3927, (11 Mart 1950): 1, 5.
- “Büyük Reşid Paşa Türbesi Dün Açıldı”. *Yeni Sabah*, nr. 3930, (14 Mart 1950): 1, 5.
- “Büyük Şair: Dün Ankara Halkevinde Bir Gece Tertip Edildi”. *Akşam*, nr. 7966, (23 Kânunuevvel 1940): 2.
- “Büyük Şair Hâmid’in Ölüm Yıldönümü”, “Halkevlerinde Yapılacak İhtifaller”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5359, (13 Nisan 1943): 1, 3.
- “Büyük Şair Nâmık Kemal İçin İhtifal Yapıldı”. *Akşam*, nr. 7231, (3 Kânunuevvel 1938): 8.
- “Büyük Şair Yahya Kemal’i Dün Kaybettik”. *Cumhuriyet*, nr. 12310, (2 Kasım 1958): 1, 3.
- “Büyük Şaire Aid Hatıralar”. *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 5.
- “Büyük Şairimiz Hâmit”. *Kurun*, nr. 7275-1365, (14 Nisan 1938): 5.
- “Büyük Türk Edibi Ayaz İshâkî Jübilesi”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 53125, (8 Mart 1943): 1, 3.
- “Büyük Vatan Şairi Âkîf’in Ölüm Yıldönümü”. “Eminönü Halkevi’nde İhtifal”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 897, (27 İllkânun 1942): 1, 3.
- “Büyük ve Ebedî Haşim’i Dün Gömdük”. *Cumhuriyet*, nr. 3261, (6 Haziran 1933): 1-2.
- “Büyük Türkçü Ziya Gökalp”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1576-102, cilt 46, (28 Teşrinievvel 1926): 381.
- “Büyük Vatanperver Nâmık Kemal Günü”. *Son Posta*, nr. 2996, (2 Birincikânun 1938): 1, 11.
- “Büyüklüğü ve Büyükleri Tebcil: Barbaros Hayreddin’in Türbesine Altın Donanma Madalyası Ta’lîki”. *Donanma*, nr. 82, (19 Ağustos 1333): 1303.
- “Büyük Sanatkârın 55’inci Sanat Yıldönümü Nasıl Tes’it Edildi?”. *Haber Akşam Postası*, sayı 1895, (6 Mayıs 1937): 11.
- “Caferoğlu’nun Yıldönümleri”. *Yeni Edebiyat*, sayı 4, (Şubat 1970): 31.
- “Cahit Külebi Anıldı”. *Milliyet*, (21 Haziran 1998): 31.
- “Cahit Sıktı İçin Ne Diyorlar?”. *Hisar*, cilt 4, sayı 73, (Kasım 1956): 5-6.
- “Cahit Sıtkı Tarancı Anıldı”. *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.
- “Câmide Bir İhtifâl”. *Yeni Gün*, nr. 204, (15 Muharrem 1338-11 Teşrinievvel 1335/1919): 2.

- “Can’dan Sonraki İki Yıl”. *Milliyet*, (16 Ağustos 2000): 13.
- “Celal Sâhir Erozan İçin Ankara Halkevinde Yapılan İhtifal”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2051-366, cilt 79, (12 Birincikânun 1935): 43.
- “Celal Sâhir Erozan İçin”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 1.
- “Celal Sâhir’in Son Şiirleri”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2054-369, cilt 79, (2 İkincikânun 1936): 83.
- “Celal Sâhir’in Mezarını Ziyaret”. *Cumhuriyet*, nr. 4703, (17 Haziran 1937): 2.
- “Cemal Nadir’i 6 Yıl Evvel Bugün Kaybetmiştik”. *Cumhuriyet*, nr. 10266, (27 Şubat 1953): 1, 3.
- “Cemal Reşit Rey: 50. Yılda 50. Sanat Yılı Kutlandı”. *Milliyet Sanat*, sayı 55, (23 Kasım 1973): 4-5, 11.
- “Cemal Reşit Rey Anısına Konser”. *Cumhuriyet*, nr. 24200, (4 Ocak 1992), 9.
- “Cemal Süreya Anıldı...”. *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14.
- “Cemal Süreya Ödülü, Özer ve Berfe’ye”. *Cumhuriyet*, nr. 24204, (8 Ocak 1992): 3.
- “Cemil Meriç Anılıyor”. *Milliyet*, (12 Haziran 1989): 10.
- “Cemil Meriç Özel Bölümü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 126, (Nisan 1984): 4-25.
- “Cenab Şahabettin Bey Gömüldü”. *Vakit*, nr. 5786, (15 Şubat 1934): 4.
- “Cenap Şehabettin İçin...”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1956-271, cilt 75, (15 Şubat 1934): 183.
- “Cenaze İhtifali Çok Heybetli Oldu”. *Tan*, nr. 714, (15 Nisan 1937): 1.
- “Ceyhun Atuf Kansu Törenle Anıldı”. *Varlık Yıllığı*, cilt 24, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1983), 28.
- “Ceyhun Atuf Kansu’yu Ölümünün 20. Yılında Anma Günü”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 421, (12 Mart 1998): 5.
- “Ceyhun Atuf Kansu Ödülü Uyaroğlu’nun”. *Hürriyet*, (27 Mart 2020): 5.
- “Churchiller, 55’inci Evlilik Yılına Kutladı”. *Hürriyet*, nr. 5519, (13 Eylül 1963): 1.
- “Cumhuriyet Şehitleri: Menemen’de Kubilây İçin Büyük İhtifal Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 3102, (24 Kânunuevvel 1932): 1.
- “Çanakkale’de Hâmit Günü”. *Vakit*, sayı 7639, (18 Nisan 1939): 10.
- “Çankaya’dan Oyun ve Dinleti”,. *Cumhuriyet*, nr. 34796, (15 Ocak 2021): 15.
- “Çile”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 8.
- “Dam Dö Siyon Lisesinde”. *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 7.

- “Darüşşafaka’da İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 3894, (21 Mart 1935): 2.
- “Darüşşafakalılar Büyük Ölülerini Hürmetle Andılar”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2014-329, cilt 77, (28 Mart 1935): 280.
- “Davet”. *Hakk*, nr. 104, (12 Haziran 1328-25 Haziran 1912): 1.
- “Değerli Romancımız Hüseyin Rahmi İçin Jübile”. *Kurun*, sayı 6941-1061, (10 Mayıs 1937): 1-2.
- “Değişen Kapak”. *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 12-13.
- “Dergimiz Sayın Halide Nusret Zorlutuna’ya 50. Sanat Yılı Jübilesi Düzenliyor”. *Defne*, sayı 40, (Nisan 1967): 12.
- “Dikkatler: Muharrirler Jübilesi”. *Akşam*, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 1.
- “Dil ve Edebiyat Komitesi”. *Görüşler*, sayı 15 (Şubat 1939): 4.
- “Direnci Doğuran Kadına: Sennur Sezer”. *edebiyat nöbeti*, sayı 7, (Eylül-Ekim 2016): 61-74.
- “Diyarbakır’da Süleyman Nazif Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 3125, (16 Kânunusânî 1933): 2.
- “Doğan Hızlan 80 Yaşında”. *Varlık*, sayı 1315, (Nisan 2017): 48-65.
- “Doğumunun 100. Yıldönümü Vesilesiyle Musahipzâde Celal”. *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 4, sayı 8, (1 Eylül 1968): 9-12.
- “Doğumunun 100. Yılında Tefik Fikret”. *Varlık*, (15 Aralık 1967): 19 s.
- “Doğumunun 100’üncü Yılı: Yahya Kemal Semineri Bugün Başlıyor”,. *Milliyet*, sayı 13386, (3 Kasım 1984): 8.
- “Doktorlar Jübilesi Yarın Yapılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 7327, (13 Ocak 1945): 2.
- “Dokuz Nisan Sanat Günü Olarak Kabul Edildi”. *Cumhuriyet*, nr. 3905, (1 Nisan 1935): 3.
- “Dostlarıyla Fotoğraflarda Buluştu”. *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 3.
- “Dosya: Peyami Safa”. *Söğüt*, sayı 9 (Mayıs-Haziran 2021): 8-70.
- “Dün Büyük Vatan Şairi Nâmık Kemal’i Andık”. *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 9.
- “Dün Halkevinde Mehmet Ali Aynî İçin Tören Yapıldı”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5279, (21 Sonkânun/Ocak 1943): 1, 4.
- “Dünkü Basın Jübilesi Çok Parlak Oldu”,. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11131-379, (3 Ekim 1948): 1-2.
- “Dün Şâir-i Azamımız Tebcil Edildi”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 4329, (6 Şubat 1341-1925): 1-2.
- “Düşsel Sofranızın Konukları Kim?”. *Cumhuriyet*, nr. 26483, (10 Nisan 1998): 10.

- “Düşünce ve Sanat Dünyamızda Hazan Rüzgânı”. *Üsküdar (Kültür, Sanat ve Medeniyet dergisi)*, sayı 13, (2021-2): 26-67.
- “Edebiyat Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 5318, (5 Mart 1939): 8.
- “Edebiyat Kültür Sanat Haberleri”. *Dergâh*, sayı 374, (Nisan 2021): 2.
- “Edebiyat Tarihimize Değerli Yüksek Bir Armağan”. *Milliyet*, nr. 3141, (6 Teşrinisâni 1934): 5.
- “Edebiyat Talebesi”. *Kurun*, sayı 6939-1059 (8 Mayıs 1937): 1, 3.
- “Edebiyatçılar Toplantısı”. *Yeni Türk*, cilt 7, sayı 84 (Birincikânun 1939): 552.
- “Edebiyattaki İnkılâpçı: Büyük Hâmid’in Doğuşunun 80’inci yıl Dönümü”. *Vakit*, nr. 5058, (6 Şubat 1932): 1, 4.
- “Edebiyat-ı Cedîde Müzesi Bugün Açılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 7545, (19 Ağustos 1945): 1.
- “Edebiyat-ı Cedîde Müzesi Dün Törenle Açıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 7546, (20 Ağustos 1945): 1, 3.
- “Edip Cansever’i Ölümünün 2. Yılında Anıyoruz”. *Milliyet*, sayı 14559, (28 Mayıs 1988): 8.
- “Edîb-i Azam Abdülhak Hâmid Bey Şerefine Verilen Ziyafet”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1327, cilt 52, (17 Teşrinisâni 1332): 3.
- “Elîm Bir Zıyâ”. *Sabah*, nr. 9316, (7 Ağustos 1331/20 Ağustos 1915): 3.
- “Elîm Bir Ziya: Büyük Şair Abdülhak Hâmid Vefat Etti”. *Akşam*, nr. 6639, (13 Nisan 1938): 1.
- “Elli Yıl Önce Kalem Kullananlarımız...”. *Ulus*, (1 Birinciteşrin 1943): 2.
- “Elli Yıllık Yazarların Jübilesi Yapıldı”. *Son Posta*, nr. 2575, (31 Mayıs 1953): 3.
- “Emektar Bir Rejisörün Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 5017, (3 Mayıs 1938): 4.
- “Emekdar Rejisörün Jübilesi Gelecek Haftaya Kaldı”. *Cumhuriyet*, nr. 5018, (4 Mayıs 1938): 8.
- “Emekliye Ayrılacak Öğretmenler Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 8928, (18 Haziran 1949): 2.
- “Emin Bülent’i Anma Töreni”. *Edebiyat Dünyası*, sayı 11-12, (15 Aralık 1948): 8.
- “Emine İşinsu Annesini Anlattı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 129, (Temmuz 1984): 34.
- “Eminönü Halkevi’nde Dün Gece Yapılan Mehmed Âkif İhtifali”. *Son Posta*, nr. 4449, (29 Birincikânun 1942): 1, 3.
- “En Genç Muharrir Bn. Nihâl Yâr’ın Hitabesi”. *Vakit*, sayı 8998, (6 Mart 1943): 2.
- “En Yaşlı Cildiyeci İçin Jübile Yapılacak”. *Son Posta*, nr. 2546, (2 Mayıs 1953): 7.
- “Enis Behiç’in Ölüm Yıldönümü”. *Hisar*, sayı 31, (1 Kasım 1952): 2.
- “Enver Paşa İçin Mevlid”. *İkdâm*, nr. 9347, (24 Mart 1339/1923): 3.

- “Ercümend Ekrem İçin”. *Son Posta*, sayı 786, (19 Haziran 1948): 2.
- “Ercümend Ekrem Talu Jübilesi”. *Akşam*, nr. 10620, (9 Mayıs 1948): 2.
- “Ercüment Ekrem Talu Öldü”. *Milliyet*, (17 Aralık 1956): 1-2.
- “Ercüment Ekrem Talu Vefat Etti”. *Milliyet*, nr. 2367, (17 Aralık 1956): 1.
- “Ercümend Ekrem’in 50’nci Yazı Yılı Kutlandı”. *Cumhuriyet*, nr. 8526, (9 Mayıs 1948): 1.
- “Ercüment Ekrem Talu’nun Kabri Ziyaret Edilecek”. *Milliyet*, (16 Aralık 1957): 2.
- “Ertuğrul Muhsin”. *Akşam*, nr. 5556, (31 Mart 1934): 2.
- “Ertuğrul Muhsin Bey’in Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 3518, (20 Şubat 1934): 6.
- “Ertuğrul Muhsin İçin”. *Milliyet*, nr. 2921, (31 Mart 1934): 2.
- “Ertuğrul Muhsin Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 3552, (26 Mart 1934): 6.
- “Ertuğrul Muhsin İçin Dün Gece Tepebaşı Tiyatrosu’nda Merasim Yapıldı”. *Vakit*, nr. 5826, (30 Mart 1934): 5.
- “Ertuğrul Muhsin İçin... Dün Halkevi Temsil Şubesi Tarafından Alay Köşkü’nde Bir Toplantı Yapıldı”. *Vakit*, nr. 5827, (31 Mart 1934): 4.
- “Ertuğrul Muhsin’in Sanat Hayatında 25 Yıllık Jübilesi (1909-1934)”. *Darülbeyaz*, nr. 47, (29 Mart 1934): 2-30.
- “Erzurum’da Dün 4 Lise Öğrencisi Tevkif Edildi”,. *Cumhuriyet*, nr. 15009, (15 Mayıs 1966): 1, 7.
- “Eski Yazıcıların Aile Toplantısı”. *Vatan*, nr. 782, (7 Şubat 1943): 3.
- “Europe Dergisi Nâzım Hikmet İçin Özel Sayı Hazırladı”,. *Milliyet Sanat*, sayı 109, (6 Aralık 1974): 10-11.
- “Eylül Muharriri Mehmet Rauf B. Ufûl Etti”. *Uyanış Servet-i Fünun*, nr. 1846-161, (31 Kânunuevvel 1931): 76.
- “Faik Âli”. *Hisar*, sayı 42, (1 Ekim 1953): 11.
- “Fâik Âli İçin”. *Hisar*, sayı 7, (Kasım 1950): 18.
- “Faik Âli ve Nazmi Ziya’nın Ölüm Yıl Dönümleri”. *Hisar*, sayı 18, (1 Ekim 1951): 2.
- “Faik Âli’nin Ölüm Yıldönümü”. *Hisar*, sayı 30, (1 Ekim 1952): 4.
- “Fâik Âli Ozansoy Anıldı”. *Hisar*, sayı 43, (Temmuz 1967): 24.
- “Fâik Hoca’nın Kabrinde İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 6926, (26 İkinciteşrin 1943): 2.
- “Fakir Baykurt Ödülü Umutlu Gençlerin”. *Milliyet*, (25 Mayıs 2021): 2.
- “Faruk Nâfiz’i Kaybettik!”. *Türk Edebiyatı*, cilt 2, sayı 24, (Aralık 1973): 29.

- “Faruk Nafiz Ölümünün 10. Yılında TV’de Anılıyor”. *Cumhuriyet*, sayı 21262, (8 Kasım 1983): 4.
- “Fatih Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 14998 (4 Mayıs 1966): 1.
- “Fatih Sultan Mehmed İhtifali”. *Sebîlürreşad*, cilt II, sayı 47 (Mayıs 1949): 350-352.
- “Fen Kurbanlarımızın Hatıraları Anıldı”,. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5349, (3 Nisan 1943): 1, 4.
- “Fen Şehitleri İhtifali”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1354, (4 Nisan 1944): 3.
- “Fener’in 25’inci Yıldönümü”. *Milliyet*, nr. 2565, (1 Nisan 1933): 1, 5.
- “Fetih Yıldönümü Dün Kutlandı”. *Vatan*, nr. 4687 (30 Mayıs 1954): 7.
- “Fethi Naci’nin Onur’lu Gecesi”. *Hürriyet*, sayı 18196, (11 Kasım 1998): 23.
- “Fikir ve İrfan Kadirşinaslığı”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5297, (8 Şubat 1943): 1.
- “Fikret Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 3102, (24 Kânunuevvel 1932): 2.
- “Fikret İçin: Büyük Şair Saygı ile Anıldı”. *Son Posta*, nr. 1813, (20 Ağustos 1935): 2.
- “Fikret İçin Dün Büyük Bir İhtifal Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 2258, (20 Ağustos 1930): 1, 3.
- “Fikret İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 6117, (20 Ağustos 1941): 1.
- “Fikret İhtifali Dün Eyüp’de Yapıldı”. *Son Posta*, nr. 3971, (20 Ağustos 1941): 2.
- “Fikret İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 4046, (20 Ağustos 1935): 5.
- “Fikret’in Gençliği”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1949-264, cilt 75, (28 Birincikânun 1933): 65.
- “Fikret Konusunda Bir Oturum”. *Milîtan*, sayı 8-9, (Ağustos-Eylül 1975): 54-69.
- “Filozof Rıza Tevfik Dün Defnedildi”. *Yeni İstanbul*, nr. 33, (2 Ocak 1950): 1.
- “Fon der Golç Pş. İhtifali ”. *Cumhuriyet*, nr. 3218, (24 Nisan 1933): 2.
- “Fuad Köprülü Bir Kaza Atlattı”. *Cumhuriyet*, nr. 4628, (3 Nisan 1937): 3.
- “Fuad Köprülü’nün 25’inci İlim Yılı”. *Cumhuriyet*, nr. 5317, (4 Mart 1939): 5.
- “Fuad Köprülü’nün 25’inci Tedris Yılı Tes’id Edildi”. *Cumhuriyet*, nr. 5318, (5 Mart 1939): 8.
- “Fuad Köprülü’nün 25’inci Tedris Yıldönümü Dün Kutlandı”. *Son Posta*, nr. 3086, (5 Mart 1939): 3.
- “Fuad Köprülü’ye İthaf Edilen Edebiyat Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 5319, (6 Mart 1939): 5.
- “Galatasaray Lisesi Okul Aile Birliği Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 8732, (4 Aralık 1948): 2.

“Galatasaray Lisesi’nde Süleyman Nazif Bey Merhumun Tezkâr-ı Nâmı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1592-118, cilt 61, (17 Şubat 1927): 210.

“Galatasaray’da Haşım Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 3270, (15 Haziran 1933): 2.

“Galatasaray’da Recaiâde İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2061, (1 Şubat 1930): 1.

“Galatasaraylılar ve Yahya Kemal”. *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 7.

“Gâlib Dede İçin”. *Hakk*, nr. 104, (12 Haziran 1328-25 Haziran 1912): 1.

“Galib Arcan’ın Jübilesi Yapıldı: Değerli Artist İçin 3 Yerde Yapılan Törenlere Dair”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2056-371, cilt 79, (16 İkincikânun 1936): 119.

“Gâlib Dede İçin”. *Hakk*, nr. 114, (22 Haziran 1328-5 Temmuz 1912): 1.

“Gâlib Dede İçin”. *Sabâh*, nr. 8196, (30 Haziran 1328/13 Temmuz 1912): 3.

“Gazi Osman Paşa İçin Dün Yapılan İhtifal Çok Parlak Oldu”. *Cumhuriyet*, nr. 6775, (26 Haziran 1943): 1, 3.

“Gazi Osman Paşa’yı Anma Töreni”. *Son Posta*, nr. 2518, (4 Nisan 1953): 2.

“Gecenin ve Yolculuğun Yazarı Tezer Özlü”. *Varlık*, sayı 1304, (Mayıs 2016): 52-62.

“Geçen 15 Günde Yazılanlar-Konuşulanlar-Olup Bitenler”. *İstanbul Kültür Dergisi*, sayı 3, (1 İkincikânun 1944): 4.

“Gelen Tebrik Telgrafları”. *Defne i*, sayı 62, (Şubat 1969): 15.

“Gelibolu’da Nâmık Kemal İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3256, (1 Haziran 1933): 2.

“Gençlerin Yurdakul Hakkında Duyguları”. *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 57, (1 Şubat 1944): 11-13.

“Gençlik Mehmet Âkif’i Andı”. *Vakit*, nr. 11574-322, (28 Aralık 1949): 1.

“Göktürk Orhun Anıtlarının Okunuşu”. *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 53, (1 Birincikânun 1943): IV.

“Gönüllerde Üstad’ın Mirası”. *Karar*, sayı 56, (1 Mayıs 2016): 2.

“Gösteri-Söyleşi”. *Cumhuriyet*, nr. 24215, (18 Mayıs 1993): 13.

“Güncelliğini Kaybetmeyen Entelektüel: Kemal Tahir”. *Tezkire*, sayı 60, (Nisan-Haziran 2017): 49-201.

“Gürbüz Şimşek Tahliye Edildi”. *Cumhuriyet*, nr. 14948, (12 Mart 1966): 1, 7.

“Gürbüz Şimşek’in Amcası Kalb Sektesinden Öldü”. *Cumhuriyet*, nr. 14948, (12 Mart 1966): 1.

“Gürsel Anılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 16921, (14 Eylül 1971): 1, 7.

“Gürsel Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 16922, (15 Eylül 1971): 1, 7.

- “Güven Turan: Edebiyatta 60 Yıl”. *Kitap-lık*, sayı 219, (Ocak-Şubat 2022): 5-35.
- “Güzel Bir Teşebbüs: Muharrirler Jübilesi”. *Tasvir-i Efkâr*, sayı 5191-834, (30 Eylül 1942): 2.
- “Güzellikler Üreten Bir Adam: Melih Cevdet Anday”,. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 293, (28 Eylül 1995): 1, 4-9.
- “H.F. Ozansoy’un 40’ıncı Meslek Yılı Kutlandı”. *Vatan*, sayı 5393, (27 Mayıs 1956): 2.
- “H. R. Gürpınar: Onun İçin Bir Jübile Yapalım”,. *Yeni Adam*, sayı 425, (18 Şubat 1943): 3.
- H. Tarık Us’un Hatırasını Hürmetle Anıyoruz”, “Anma Gününde Asım Us’un Konuşması”, “Konuşmalar”. *Vakit*, sayı 13103, (21 Ekim 1962): 1, 4-6.
- “Haberler”. *Türk Kültürü*, sayı 260, (Aralık 1984): 868-869.
- “Haldun Taner’den Kalanlar...”. *Milliyet Sanat*, sayı 144, (15 Mayıs 1986): 12-13.
- “Haldun Taner Öykü Ödülü”. *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65.
- “Haldun Taner’i Bugün Anıyoruz”. *Milliyet*, (7 Mayıs 1987): 8.
- “Haldun Taner’i Anıyoruz”. *Milliyet*, sayı 14539, (6 Mayıs 1988): 10.
- “Halid Fahri Ozansoy’un Kırkıncı Meslek Yılı”. *Cumhuriyet*, sayı 11434, (27 Mayıs 1956): 3.
- “Halit Ziya 55’inci Sanat Yılı”,. *Yeni Adam*, nr. 176, (13 Mayıs 1937): 10-11, 14-15.
- “Halit Ziya Gecesi”. *Son Posta*, nr. 2427, (5 Mayıs 1937): 11.
- “Halit Ziya Gecesi”. *Son Posta*, nr. 2428 (6 Mayıs 1937): 10.
- “Halit Ziya Gecesi”. *Tan*, nr. 735, (5 Mayıs 1937): 4.
- “Halid Ziya Gecesi”. *Akşam*, nr. 6662, (6 Mayıs 1937): 2.
- “Halid Ziya Gecesi”. *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 984.
- “Halit Ziya’nın Dünkü Toplantının Sonunda Söylediği Sözler”. *Kurun*, sayı 6937-1057 (6 Mayıs 1937): 1, 5.
- “Halid Ziya Uşaklıgil Ruhuna Mevlûd”. *Cumhuriyet*, nr. 7439, (5 Mayıs 1945): 2.
- “Halit Ziya Uşaklıgil’in 55’inci San’at Yılı”. *Kurun*, sayı 6937-1057 (6 Mayıs 1937): 1, 5.
- “Hâlid Ziya Uşaklıgil’in 55’inci Sanat Yılı Münasebeti(y)le Yapılan Toplantıda Söylediği Hitabe”. *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 980-981.
- “Halid Ziya Uşaklıgil’in Kıymetli Bir Hitabesi”. *Akşam*, nr. 6663, (7 Mayıs 1937): 6, 9.
- “Halid Ziya Uşaklıgil’in Ölüm Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 11015, (28 Mart 1955): 1.
- “Halide Edib Toplantısı”. *Yeni Türk*, sayı 88 (İkincikânun 1940): 48.

- “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Kutlandı”. *Defne*, sayı 41, (Mayıs 1967): 22.
- “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı”. *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 4.
- “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”,. *Çaba*, sayı 8, (Haziran 1967): 14.
- “Halide Nusret Zorlutuna’nın 50. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”. *Hisar*, sayı 42, (Haziran 1967): 18-19.
- “Halide Nusret Zorlutuna’nın 75. Yaşını Kutlama Töreni”. *Hisar*, sayı 156 (231), (Aralık 1976): 2.
- “Halikarnas Balıkcısı”. *Varlık*, sayı 405, (1 Nisan 1954): 2.
- “Halikarnas Balıkcısı İçin Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 10647, (20 Mart 1954): 3.
- “Halikarnas Balıkcısı İçin Özel Sayı”. *Yeditepe Sanat*, sayı 206 (402), (Aralık 1973): 3-16.
- “Halikarnas Balıkcısı’nın Mezar İçin Kampanya Açıldı”. *Sanat Olayı*, sayı 3, (Mart 1981): 3.
- “Halil Soyuer İçin”; “İlhan Geçer İçin”. *Türk Edebiyatı*, sayı 365, (Mart 2004): 36-59.
- “Halkevi Binaları”. *Yeni Sabah*, nr. 4841, (24 Ağustos 1951): 1, 6.
- “Halkevi Çalışmaları”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 47-48, (Mayıs-Haziran 1942): 48.
- “Halkevi Reisliğinden: Şair Ziya Paşa İhtifali Programı”. *Türk Sözü*, nr. 2611, (17 Mayıs 1933): 3.
- “Halkevlerine Ait Mühlet Sona Eriyor”. *Yeni Sabah*, nr. 4864, (19 Eylül 1951): 1, 6.
- “Halkevi’nde Dün Bir Toplantı Yapıldı”. *Akşam*, nr. 7580, (28 Teşrinisâni 1939): 5.
- “Halkevi’nin 13 Mart 1948 Öğretmenler Jübilesi Münasebeti[y]le”. *Konya Halkevi dergisi*, sayı 113, (Mart 1948): 1-27.
- “Hâmid”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2008-323, cilt 77, (14 Şubat 1935): 185.
- “Hamit Anketine Devam Ediyoruz!”. *Yeni Adam*, nr. 176, (13 Mayıs 1937): 10-11.
- “Hâmit İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2065, (5 Şubat 1930): 2.
- “Hâmid İhtifali”. *Yeni Türk*, sayı 53, (Mayıs 1937): 953-954.
- “Hâmid İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937): 7.
- “Hâmid İhtifali”. *Son Posta*, nr. 2126, (14 Nisan 1939): 3.
- “Hâmit İhtifali”. *Yeni Sabah*, nr. 1413, (13 Nisan 1942): 3.
- “Hâmit İhtifali: Büyük Şairimiz Bugün Seksen Yaşına Girdi”. *Cumhuriyet*, nr. 2065, (5 Şubat 1930): 2.
- “Hâmid İçin Üniversite’de Muazzam İhtifal Yapıldı: Mithat Cemal’in Sözleri”. *Son Posta*, nr. 2408, (16 Nisan 1937): 11.

- “Hâmid İhtifali ve Gençlik”. *Son Posta*, nr. 2423, (1 Mayıs 1937): 5.
- “Hâmit İçin”. *Kaynak*, sayı 51, (19 Nisan 1937): 66-67.
- “Hâmit İçin Bugünkü İhtifaller”. *Tan*, nr. 721, (21 Nisan 1937): 4.
- “Hâmid İçin Yapılacak Törenler”. *Kurun*, sayı 6921-1041, (20 Nisan 1937): 10.
- “Hâmid’in Günü: Üstâd, Bugün Yetmiş Beş Yaşına Giriyor”. *Cumhuriyet*, nr. 270, (5 Şubat 1341/1925): 1.
- “Hâmid Müzesi”. *Akşam*, nr. 6663, (7 Mayıs 1937): 2.
- “Hâmid Sayısı”. *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 955- 979.
- “Hâmid’i Kaybettik”. *Cumhuriyet*, nr. 4638, (13 Nisan 1938): 1, 6.
- “Hâmid’in Cenazesi Bugün Merasimle Kaldırılacak”. *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 1, 4.
- “Hâmid’in Cenazesi Bugün Merasimle Kaldırılacak”. *Akşam*, nr. 6640, (14 Nisan 1937): 4.
- “Hâmid’in Kabrinde Bugün Büyük Bir İhtifal Yapılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 5718, (13 Nisan 1940): 3.
- “Hâmit Köşesi Dolayısıyla”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 34, (Nisan 1941): 56-58.
- “Hâmid’in Ölmez Hatırası Dün Büyük Heyecanla Anıldı”. *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937): 1, 10.
- “Hamidiye İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 8068, (2 Şubat 1947): 1, 3.
- “Hammamîzade İhsan’ın Hâtırası Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 10341, (13 Mayıs 1953): 6.
- “Hasan Âli Yücel Şiir Yarışması”. *Cumhuriyet*, nr. 26475, (2 Nisan 1998): 13.
- “Haşım Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 3261, (6 Haziran 1933): 2.
- “Haşım İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3266, (11 Haziran 1933): 4.
- “Haşım’in Büstü”. *Mülkiye*, sayı 27, (Haziran 1933): 6.
- “Hava Şehitleri İhtifali”. *Hayat*, cilt V, sayı 115, (7 Şubat 1929): 209-212.
- “Hava Şehitleri İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 5751, (16 Mayıs 1940): 5.
- “Hava Şehitleri İhtifali”. *Tasvir-i Efkar*, nr. 5392, (16 Mayıs 1943): 1, 3.
- “Haydarâbâd Nizam’ın Jübilesi Yapılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4204, (27 Ocak 1936): 6.
- “Hazin Bir Yıldönümü: Süleyman Nazif”. *Vakit*, nr. 3950, (6 Birincikânun 1929): 3.
- “Hazin Bir Yıldönümü: Dün, Merhum Üstadımız Ağaoğlu Ahmed’in Kabri Ziyaret Edildi”. *Cumhuriyet*, nr. 5755, (20 Mayıs 1940): 2.
- “Hece Taşı: Rasim Özdenören”. *Hece*, sayı 309, (Eylül 2022): 37-157.

- “Hece’den Necip Fazıl Özel Sayısı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 375, (Şubat 2005): 77.
- “Hilmi Ziya Ülken Anılıyor”. *Milliyet*, (4 Haziran 1989): 12.
- “Hoca Ali Rıza Dolmabahçe’de”,. *Türk Edebiyatı*, sayı 384, (Ekim 2005): 32-48.
- Hususî Muhabir, “Ellilikler Jübilesi”. *Akbaba*, nr. 464, (18 Şubat 1943): 4.
- “Hüseyin Cahit, Halit Ziya ve Hakkı Bıçakçıoğlu Jübile Münasebeti(y)le *Tan*’ın Neşriyatına Cevap Veriyor”. *Vakit*, nr. 8975, (11 Şubat 1943): 1, 5.
- “Hüseyin Rahmi”. *Yeni Adam*, sayı 438, (20 Mayıs 1943): 3.
- “Hüseyin Rahmi”. *Şadırvan*, sayı 1 (1 Nisan 1949): 16.
- “Hüseyin Rahmi Avam Muharriri mi?”. *Vatan*, nr. 880, (16 Mayıs 1943): 3.
- “Hüseyin Rahmi İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 7037, (19 Mart 1944): 4.
- “Hüseyin Rahmi İçin Dün Bir İhtifal Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 7038, (20 Mart 1944): 1, 3.
- “Hüseyin Rahmi İhtifali”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5392, (16 Mayıs 1943): 1, 3.
- “Hüseyin Rahmi Günü”. *Tan*, nr. 2780, (16 Mayıs 1943): 2.
- “Hüseyin Rahmi Gürpınar İçin”. *Cumhuriyet*, nr. 6733, (15 Mayıs 1943): 2.
- “Hüseyin Rahmi İçin de Jübile Yapılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 4665 (10 Mayıs 1937): 2.
- “İtrî Gecesi”. *Son Posta*, nr. 4104, (6 İkincikânun 1942): 2.
- “İbrahim Alâettin Gövsa’yı Anma Toplantısı”. *Hisar*, sayı 25, (Ocak 1966): 29.
- “İbrahim Alaettin Gövsa Anıldı”. *Çaba*, sayı 2, (Aralık 1966): 26.
- “İbnülemin İçin Dün Yapılan Jübile”. *Cumhuriyet*, nr. 10273, (6 Mart 1953): 1.
- “İbnülemin M. Kemal İçin Dün Jübile Yapıldı”. *Vatan*, nr. 4242, (6 Mart 1953): 3.
- “İbnülemin M. Kemal Jübilesi”. *Yenilik* (Aylık Fikir ve Sanat Gazetesi), sayı 4, (15 Mart 1953-15 Nisan 1953): 1.
- “İbnülemin Mahmut Kemal’in Jübilesi”. *İstanbul Ekspres*, sayı 547, (6 Mart 1953): 1-2.
- “İbnülemin Mahmut Kemal Jübilesi Dün Yapıldı”. *Son Posta*, nr. 2489, (6 Mart 1953): 2.
- “İhap Hulusi 100 Yaşında”. *Cumhuriyet*, nr. 26482, (9 Nisan 1998): 12.
- “İhmalin Gölgede Bıraktığı Yazar: Bahaeddin Özkişi Anıldı”. *TYB Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1993): 8.
- “İhtifâl-i Millî: Dünkü Tezâhürât”. *Sabâh*, nr. 9084, (18 Kânunuevvel 1330/31 Aralık 1914): 2.

- “İhtifâl-i Millî Programı”. *Sabah*, nr. 9546, (30 Mayıs 1332/12 Haziran 1916): 3-4.
- “İhtifaller”. *Aylık Ansiklopedi*, cilt IV, (16 Nisan 1947-15 Nisan 1948), Haz. Server İskit. İstanbul: Tan Basımevi, 1948, 164.
- “İhtifaller”. *Aylık Ansiklopedi*, cilt V, (16 Nisan 1948-15 Nisan 1949), Haz. Server İskit. İstanbul: Tan Basımevi, 1949, 171, 180-181, 196, 212.
- “İkinci Jübilenin Değerleri: Halide Edip Adıvar’ın 1897’de Çıkan Bir Eseri”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11134-382, (6 Ekim 1948): 1, 3.
- “İkinci Jübilenin Değerleri: Jübilede İki Değerli Kardeş”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11137-385, (9 Ekim 1948): 1, 3.
- “İkinci Jübilenin Değerleri: Jübilede Kafilesinin Yaşça En Genci”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11140-388, (12 Ekim 1948): 1, 3.
- “İlhan Bardakçı ve ATİB”. *Türk Edebiyatı*, sayı 318, (Nisan 2000): 60.
- “İlk Büyük Muharrirler Jübilesi”. *Vakit*, sayı 8968, (4 Şubat 1943): 1, 5.
- “İlk Heykel”. *Cumhuriyet*, nr. 1718, (17 Şubat 1929): 1.
- “İnkılap Şehidi Kubilây Anıldı”. *Kurun*, nr. 6450, (24 Birinkânun/Aralık 1935): 3.
- “İnönü Devlet Töreni ile Anılıyor”. *Hürriyet*, sayı 13181, (24 Aralık 1984): 3.
- “İnönü 48. Ölüm Yıldönümünde Anıldı”. *Milliyet*, (26 Aralık 2021): 15.
- “İnönü Şehidler: Büyük Zafer’in Kazanıldığı Sahada Dün Muhteşem Bir İhtifal Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 6728, (10 Mayıs 1943): 1, 3.
- “İnönü Zaferi: Yarın Bütün Halkevlerinde Büyük Törenler Yapılacak”. *Yeni Sabah*, nr. 2113, (30 Mart 1944): 2.
- “İrtihâl-i Müessif”. *İkdâm*, nr. 9353, (30 Mart 1339/ 1923): 3.
- “İskender Fahreddin’i de Kaybettik”. *Tasvir-i Efkar*, nr. 5406, (30 Mayıs 1943): 1, 3.
- “İskender Fahrettin Sertelli Dün Gömüldü”. *Vatan*, nr. 894, (30 Mayıs 1943): 1-2.
- “İsmail Dümüllü Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 9158, (7 Şubat 1950): 4.
- “İsmail Galip Arcan-Sanat Hayatında 25’inci Yılı”. *Türk Tiyatrosu*, nr. 65, (15 İkincikânun 1936): 1-30.
- “İsmail Safa’nın 50’nci Ölüm Yıldönümü”. *Hisar*, sayı 12, (7 Nisan 1951): 2.
- “İsmail Safa İçin”. *Türk Düşüncesi*, sayı 5, (1 Nisan 1954): 321-352.
- “İsmet İnönü Ölümünün 11. Yılında Anılacak”. *Hürriyet*, sayı 13177, (20 Aralık 1984): 3.
- “İstanbul Mebus-ı Muhterem Hüseyin Câhid Bey”, *Servet-i Fünûn*, nr. 1193, cilt 46, (3 Nisan 1330): 533.

- “İstanbul’daki Toplantı”. *Defne*, sayı 42, (Haziran 1967): 11.
- “İstanbul’daki Anmalar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.
- “İstanbul’daki Tören”. *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.
- “İstanbul’un 500’üncü Fetih Yılı”. *Son Posta*, nr. 2573, (29 Mayıs 1953): 1, 7.
- “İstanbul’un Kurtuluş Bayramı”. *Tan*, nr. 2563, (6 İlkteşrin 1942): 1-2.
- “İstanbul Üniversitesinde Tevfik Fikret Günü”. *Hisar*, sayı 50, (Şubat 1968): 9.
- “İstiklal Marşı Özel Dosyası”. *Türk Dili*, sayı 831, (Mart 2021): 6-125.
- “İstiklal Marşı’nın Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Günü Hakkında Kanun”. *Resmî Gazete*, sayı 26518, (10 Mayıs 2007), Kanun no. 5649.
- “İstiklal Marşı’nın Kabul Edildiği Günü ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Günü Hakkında Kanun”. *Resmî Gazete*, sayı 31350, (30 Aralık 2020): 9.
- “İzzet İhtifali”. *Vakit*, nr. 4682, (19 Kânunusâni 1931): 3.
- “Jübile”. *Milliyet*, sayı 1100, (30 Mayıs 1953): 2.
- “Jübile”. *Hisar*, sayı 38, (Şubat 1967): 2.
- “Jübile İçin Ankara’dan Gelenler”. *Tan*, nr. 2681, (6 Şubat 1943): 2.
- “Jübile Marşı”. *Akbaba*, nr. 463, (11 Şubat 1943): 5.
- “Jübile Münasebeti(y)le Profesör Mehmet Ali Aynî’nin Gençliğe Hitabı”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5298, (9 Şubat 1943): 2.
- “Jübile Sergisi Dün Açıldı”. *Vakit*, nr. 8972, (8 Şubat 1943): 1, 4.
- “Jübilesi Yapılanlar”. *Vakit-Yeni Gazete İlavesi*, sayı 11130-378, (2 Ekim 1948): 7-8.
- “Kabr-i Fikret’i Ziyaret”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.
- “Kadıköy Halkevinde Cemal Nadir Töreni”. *Cumhuriyet*, nr. 8095, (1 Mart 1947): 4.
- “Kadının Adı Var”. *Milliyet Kitap*, sayı 9, (Ağustos 2006): 14-16.
- “Kaldırımlar”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 17.
- “Kahramanmaraş’ta Uluslararası Necip Fazıl KISAKÜREK Sempozyumu”. *Türk Dili*, sayı 738, (Haziran 2013): 85-86.
- “Kâni S. Kıpçak Jübilesi”. *Türk Tiyatrosu*, sayı 319 (8 Ağustos 1959): 14 s.
- “Kansu Şiir Ödülü Ada’nın”. *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65.
- “Karaman 26. Türk Dili Bayramı ve Yunus Emre’yi Anma Törenleri Yapıldı”. *Türk Dili*, sayı 414, (Haziran 1986): 479-480.

- “Kâşgarlı Mahmud 1000 Yaşında”. *Türk Edebiyatı*, sayı 420, (Ekim 2008): 15-51.
- “Kâşgarlı Mahmud Özel Bölümü”. *Türk Dili*, sayı 683, (Kasım 2008): 477-568.
- “Kazım Karabekir’in Yıldönümü”. *Yeni Sabah*, 3913, nr. (26 Ocak 1950): 1, 5.
- “Kemâl Batanay Jübilesi”. *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, sayı 3, (Temmuz 1980): 33.
- “Kemal Tahir Günleri”. *Cumhuriyet*, nr. 26499, (26 Nisan 1998): 12.
- “Kemal Tahir Dosyası”. *Millî Mecmûa*, sayı 26, (Mayıs-Haziran 2022): 6-184.
- “Kemaleddin Kamu Bugün Anılacak”. *Yeni Sabah*, nr. 3922, (6 Mart 1950): 2.
- “Kenan Hulûsi İçin: Bir Ölünün Arkasından Düşünceler”. *Varlık*, sayı 240, (1 Temmuz 1943): 488-499.
- “Kenan Hulûsi (Koray) ve İskender Fahrettin İçin Dün Yapılan İhtifal”. *Vakit*, nr. 9435, (24 Mayıs 1944): 1-2.
- “Kitaplarının Yeni Baskısı Dolayısıyla Ölümünün Otuz Yedinci Yılında Tahir Alangu”. *Türk Dili*, sayı 702, (Haziran 2010): 1223-1227.
- “Koca Sinan’ın 355’inci Ölüm Yılı Münasebeti(y)le”. *Vatan*, nr. 843, (9 Nisan 1943): 1, 3.
- “Konferanslar”. *Hisar*, sayı 52, (Nisan 1968): 2.
- “Konferans ve Toplantılar”. *Hisar*, sayı 87, (Mart 1971): 2.
- “Konferans ve Toplantılar”. *Hisar*, sayı 97, (Ocak 1972): 32.
- “Konferans ve Toplantılar”. *Hisar*, sayı 99, (Mart 1972): 32.
- “Köprülü’ye Armağan”. *Vatan*, nr. 4704 (18 Haziran 1954): 1, 5.
- “Köprülü’ye Armağan”. *Vatan*, nr. 4705 (19 Haziran 1954): 3.
- “Kubilây İçin Abide”. *Cumhuriyet*, nr. 2475, (28 Mart 1931): 1, 4.
- “Kubilây Abidesi: Teberruat Listesini Yarından İtibaren Neşrediyoruz”. *Cumhuriyet*, nr. 2479, (1 Nisan 1931): 1.
- “Kubilây İhtifali”. *Vakit*, nr. 7641, (20 Nisan 1939): 9.
- “Kutlama Telgrafları”. *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 1-2.
- “Külebi Halkı İçin En İyisini Söyledi”. *Cumhuriyet*, sayı 26164, (26 Mayıs 1997): 7.
- “Kültür, Sanat ve Kubbealtı”. *Dergâh*, sayı 261, (Kasım 2011): 12-14.
- “Leyle-i Celile-i Vilâdet-i Hazret-i Risâlet-Penâhî Hakkında İ’lâm”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3531-503, (2 Teşrinisâni 1338/1922): 1.
- “Londra Radyosunda Rıza Tevfik Gecesi”. *Yeni İstanbul*, nr. 90, (28 Şubat 1950): 4.

- “Londra Radyosu’nda Yahya Kemal Gecesi”. *Cumhuriyet*, sayı 12316, (8 Kasım 1958): 1.
- “Lütfi Özkök’ün Fotoğraf’ın Şairi Sergisi”. *Cumhuriyet*, nr. 26500, (27 Nisan 1998): 13.
- “Lüzumlu Jübile”. *Yeni Sabah*, nr. 4836, (19 Ağustos 1951): 4.
- “M. E. Yurdakul Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 12383, (14 Ocak 1959): 1.
- “M. Nurettin Selçuk”. *Milliyet Sanat*, sayı 67, (15 Şubat 1974): 3-5, 15.
- “Maarif Vekili Dün Ankara’dan Geldi”. *Son Posta*, nr. 3487, (14 Nisan 1940): 4.
- “Maarif Vekilimizin Jübile Münasebeti(y)le Dünkü Hitabeleri”. *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 2.
- “Mâbeyn-i Hümâyûn Cenâb-ı Mülûkâne Başkâtibi ve Paris Sefaret-i Seniyyesine Namzed Edîb-i Muhterem Hâlid Ziya”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1194, cilt 46, (10 Nisan 1330): 557.
- “Maksim Gorki: Vilâdetinin 60’ıncı Sene-i Devriyesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1663-189, cilt 64, (28 Haziran 1928): 109.
- “Malatya Davası’nda Necip Fazıl’ı Yargılayan Mahkemenin Savcılarında Hasan Kemal Çiçekoglu ile Bir Konuşma”. *Mavera*, cilt 8, sayı 91, (Haziran 1984): 31-34.
- “Malik Aksel: Büyük Ressam, Seçkin Kültür Adamı”. *Türk Edebiyatı*, , sayı 400, (Şubat 2007): 52-57.
- “Manyasîzâde Refik Bey Merhum İçin”. *Yeni Gazete*, nr. 545, (18 Şubat 1325/3 Mart 1910): 1.
- “Manyasîzâde Refik Bey Merhum”. *Yeni Gazete*, nr. 546, (19 Şubat 1325/4 Mart 1910): 1.
- “Mareşal’in 2’nci Ölüm Yıldönümü”. *Vatan*, nr. 3917, (10 Nisan 1952): 1.
- “Mareşal F. Çakmak Dün Anıldı”. *Vatan*, nr. 3918, (11 Nisan 1952): 5.
- “Matbuat Büyükleri Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 6511, (30 Eylül 1942): 3.
- “Matbuât İade-i Hürriyet Etti: Kânûniyet Devri”. *Sabah*, nr. 8207, (12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912): 1.
- “Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper’in Söylevi”. *Vakit*, nr. 8971, (7 Şubat 1943): 2.
- “Matem-i Millî”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, (23 Kânunusânî 1329): 290-300, 305.
- “Mavi Ömür Bitti”. *Milliyet Sanat*, sayı 50, (19 Ekim 1973): 3-10.
- “Mehmet Âkif Anıldı”. *Hisar*, sayı 157, (Ocak 1977): 2.
- “Mehmet Âkif Anıldı”. *Hisar*, sayı 256, (Ocak-Şubat 1979): 33.
- “Mehmed Âkif Anıt Sayısı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 158, (Aralık 1986): 3-95.
- “Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı”. *Milli Kültür*, sayı 55, (Aralık 1986): 1-96.
- “Mehmed Âkif Ersoy Sayısı”. *Türk Kültürü*, sayı 284, (Aralık 1986): 729-832.

“Mehmet Âkif Gecesi”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 53-54, (İkinciteşrin-Birincikânun 1942): 49.

“Mehmed Âkif İhtifali”. *Akşam*, nr. 8686, (28 Kânunuevvel 1942): 2.

“Mehmet Âkif İhtifali Çok Heyecanlı Oldu!”. *Tan*, nr. 1226, (29 İlkânun/Aralık 1938): 4.

“Mehmet Âkif İhtifali”. *Tan*, nr. 1927, (27 İlkânun 1940): 2.

“Mehmed Âkif İhtifali”. *Akşam*, nr. 7972, (29 Kânunuevvel 1940): 5.

“Mehmet Âkif Şiir Tahlili ve Resim Yarışması”. *Türk Edebiyatı*, nr. 158, (Aralık 1986): 94.

“Mehmet Âkif’in Mezarını Ziyaret”. *Tan*, nr. 1928, (28 İlkânun 1940): 2.

“Mehmet Ali Aynî Jübilesi Dün Eminönü Halkevi’nde Yapıldı”. *Vakit*, sayı 8954, (21 İkincikânun/Ocak 1943): 2.

“Mehmet Emin Jübilesi”. *Yeni Sabah*, (27 Haziran 1943): 2.

“Mehmet Emin Yurdakul’u Kaybettik”. *Ülkü* (Millî Kültür Dergisi), sayı 57, (1 Şubat 1944): IV.

“Mehmet Rauf’un Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 3098, (20 Kânunuevvel/Aralık 1932): 5.

“Mehmet Rauf’un Ölümünün Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 3100, (22 Kânunuevvel/Aralık 1932): 2.

“Mekân-Hafıza-Edebiyat”. *Türk Dili*, sayı 747, (Mart 2014): 77-105.

“Memduh Şevket Esendal’dan Çocuklarına Mektuplar”. *Varlık*, sayı 1029, (1 Haziran 1993): 30-32.

“Memet Fuat Ödülleri”. *Varlık Kitap Eki*, sayı 197, (Ekim 2008): 21.

“Menemenli Tâhir Bey Öldü”. *Servet-i Fünûn*, nr. 617, (6 Şubat 1318/19 Şubat 1902): 290.

“Merasim, İhtifal, Ziyafet: İstanbul’un Kurtuluş Bayramı; İstanbul’un Kurtuluş Bayramı Programı”. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, sayı 3, (1 Teşrinisâni 1340): 57-61.

“Merasim, İhtifal, Ziyafet: Cumhuriyet Bayramı”. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, sayı 10, (Teşrinisâni 1341): 129-131.

“Merhum Ağaoğlu Ahmed İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 6734, (16 Mayıs 1943): 2.

“Merhum Beşiktaşlı Şeref İçin Bir İhtifal Hazırlandı”. *Son Posta*, nr. 1396, (14 Haziran 1934): 10.

“Merhum Enis Behiç Ruhuna Mevlûd”. *Akşam*, nr. 111768, (26 Kasım 1949): 4.

“Merhum Hamdi Osman’ın Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 3872, (24 Şubat 1935): 2.

“Merhum İ. Fahreddin’in Cenazesi Dün Kaldırıldı”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5407, (31 Mayıs 1943): 3.

“Merhum İki Arkadaşımız İçin Yapılan İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 7103 (24 Mayıs 1944): 2.

- “Merhum Mahmud Yesari İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 7902, (15 Ağustos 1946): 2.
- “Merhûm Nabizade Nâzım”. *Servet-i Fünûn*, nr. 127, (5 Ağustos 1309/18 Ağustos 1893): 353.
- “Merhum Ömer Seyfettin İhtifali”. *İkdam Sabah Postası*, nr. 10-212, (23 Ağustos 1939): 5.
- “Merhum Şair Abdülhak Hâmid İçin Mevlid”. *Cumhuriyet*, nr. 4679, (24 Mayıs 1937): 2.
- “Merhum Şeref Dün Binlerce Sporunun Gözyaşları Arasında Defnedildi”. *Cumhuriyet*, nr. 3270, (15 Haziran 1933): 1, 3.
- “Merhum Şeref’in Ruhu Taziz Edildi”. *Cumhuriyet*, nr. 3275, (20 Haziran 1933): 1-2.
- “Merhum Şuayb’in Servet-i Fünun’daki İlk Makalesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1020, cilt 40, (9 Kânunuevvel 1326/22 Aralık 1910): 128-137.
- “Merhum Ziya Paşa”. *Bağçe*, sayı 4, (12 Ağustos 1324): 4.
- “Meşrutiyet-i Osmaniye’nin Âbide-i Zaferi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, cilt 41, (21 Temmuz 1327): 265.
- “Metin And 80 Yaşında”. *Cumhuriyet*, sayı 29761, (1 Nisan 2007): 17.
- “Metin And 80. Yaşını Dostlarıyla Sahnede Kutladı”. *Cumhuriyet*, sayı 29763, (3 Nisan 2007): 14.
- “Mevlâna Özel Sayısı”. *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, sayı 53-56, (Konya: Yeni Kitap Basımevi, Mart-Haziran 1943): 5-168.
- “Mevlâna Dün Törenle Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 11996, (18 Aralık 1957): 1, 5.
- “Mezar Başında Peşrev”. *Vakit*, nr. 10928, (14 Mart 1948): 1.
- “Mısır Araptmanı’nda Hatıra Evi”. *Dergâh*, sayı 374, (Nisan 2021): 2.
- “Millî Seciye’nin Eşi Görülmemiş Tezahürü”. *Edebiyat Âlemi*, yıl 1, cilt 2, sayı 34 (8 Aralık 1949): 2.
- “Millet Şairi Mehmet Âkif”. *Sebîlürreşâd*, cilt XIV, sayı 331, (23 Ocak 1962): 90-96.
- “Millî Şairimiz Heyecanla Anıldı”. *Tan*, nr. 722, (22 Nisan 1937): 2.
- “Millî Şef’in Telgrafları”. *Tasvir-i Efkar*, nr. 5296, (7 Şubat 1943): 1.
- “Millî Şef’in Basın Ailesine İltifatı”. *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 1-2.
- “Milliyet Yılın Öykücüsünü Seçiyor!”. *Hürriyet*, (23 Şubat 2020): 10.
- “Milliyet Yılın Öykücüsünü Seçiyor!”. *Hürriyet*, (23 Temmuz 2021): 9.
- “Mimar Sinan’ın Yıldönümü”. *Milliyet*, nr. 2563, (30 Mart 1933): 3.
- “Mimar Sinan İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3553, (30 Mart 1934): 2.

- “Mirza Feth Ali Ahundof: Tevellüdünün Yüzüncü Senesi Münasebetiyle”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1080, cilt 42, (2 Şubat 1327): 329-331.
- “Mithat Paşa İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 7087, (8 Mayıs 1944): 1, 3.
- “Muallim Cevdet İçin Yapılan İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 4270, (5 Nisan 1936): 2.
- “Muavîn-i Tahrîriye”. *Hakk Gazetesi İlavesi*, nr. 3, (3 Mayıs 1328): 1.
- “Muharrirler Jübilesi”. *Akşam*, nr. 8726, (6 Şubat 1943): 2.
- “Muharrirler Jübilesi”. *Akşam*, nr. 8727, (7 Şubat 1943): 1.
- “Muharrirler Jübilesi”. *Ulus*, (23 Ocak 1943): 1, 4.
- “Muharrirler Jübilesi”. *Tan*, nr. 2557, (30 Eylül 1942): 2.
- “Muharrirler Jübilesi Bugün Yapılıyor”. *Vakit*, sayı 8970, (6 Şubat 1943): 1.
- “Muharrirler Jübilesi Bugün Üniversite Konferans Salonunda Yapılacak”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5295, (6 Şubat 1943): 2.
- “Muharrirler Jübilesi Cumartesi Günü Yapılacak”. *Vakit*, sayı 8966, (2 Şubat 1943): 1, 4.
- “Muharrirler Jübilesi Dolayısıyla Cumhurreisimiz, Başvekil, Vekiller, C.H.P. Genel Sekreteri ve Birçok Şahsiyetler Tebriklerini ve İyi Dileklerini Bildirdiler”. *Ulus*, (8 Şubat 1943): 1.
- “Muharrirler Jübilesi Dün Yapıldı”. *Tan*, nr. 2682, (7 Şubat 1943): 2.
- “Muharrirler Jübilesi: Dün Hasan Âli Yücel’in Güzel Bir Nutkile Açıldı”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5296, (7 Şubat 1943): 1.
- “Muharrirler Jübilesi Hazırlıkları”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5291, (2 Şubat 1943): 2.
- “Muharrirler Jübilesi Yapıldı”. *İkdam Gece Postası*, nr. 1263, (6 Şubat 1943): 1-2.
- “Muharrirler Ne Bekliyor, Basın Birliği Ne Yapıyor?”. *Tan*, nr. 2561, (4 İlkteşrin 1942): 2.
- “Muhsin Ertuğrul Anılıyor”. *Cumhuriyet*, sayı 29790, (30 Nisan 2007): 15.
- “Muhsin Ertuğrul 12 Ocak’ta Kutlanacak”. *Cumhuriyet*, nr. 16326 (8 Ocak 1970): 5.
- “Muhsin Sahneye Dönüyor”. *Yedigün*, cilt 4, sayı 101, (13 Şubat 1935): 13.
- “Muhsin Ertuğrul’un 60. Sanat Yılına Son Kutlama Programı Bu Gece”. *Cumhuriyet*, nr. 16330 (12 Ocak 1970): 5.
- “Munis Faik Ozansoy Anıldı”. *Hisar*, sayı 138, (Haziran 1975): 37-38.
- “Munis Faik Ozansoy Anıldı”. *Hisar*, sayı 149, (Mayıs 1976): 2.
- “Musahibzâde Celâl Anıldı”. *Hisar*, sayı 93, (Eylül 1971): 2.
- “Musahibzâde Celâl 15. Ölüm Yılında Anıldı”. *Milliyet Sanat*, sayı 90, (26 Temmuz 1974): 2.

- “Musahipzade Celâl Gecesi”. *Son Posta*, nr. 2420, (28 Nisan 1937): 5.
- “Mustafa Necati Bugün Anılıyor”. *Ulus*, nr. 16633, (1 Ocak 1970): 1.
- “Müdafaa-i Hukuk Günü Kutlandı”. *Yeni Sabah*, nr. 3928, (12 Mart 1950): 1, 7.
- “Müessif Bir Zıya”. *Milliyet*, nr. 2109, (24 Kânunuevvel 1931): 3.
- “Münir Nurettin Selçuk”. *Hisar*, sayı 33, (Eylül 1966): 25-26.
- “Münir Nurettin’in 35’inci Sanat Yılı”. *Yeni Sabah*, nr. 5106, (15 Temmuz 1951): 2.
- “Münir Nurettin Selçuk’un 60. Sanat Yılı”. *Milliyet Sanat*, sayı 65, (1 Şubat 1974): 2.
- “Nabizâde Nâzım”. *Servet-i Fünûn*, nr. 127, (5 Ağustos 1309/18 Ağustos 1893): 355-356.
- “Nâbizâde Nâzım Bey”. *Hazîne-i Fünûn*, nr. 7, 12 Ağustos 1309 (1893): 51.
- “Nadir Nadi’yi Anıyoruz”. *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7.
- “Nadir Nadi’yi Anıyoruz”. *Cumhuriyet*, nr. 26250, (20 Ağustos 1997): 1, 15.
- “Nâmık İsmail’in Ölümü: Büyük Sanatkârın Ruhu Dün Taziz Edildi”. *Açık Söz*, nr. 135, (1 Eylül 1936â): 3.
- “Nâmık Kemal”. *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.
- “Nâmık Kemal: Vatanperver Şairin Hatırası Taziz Edilecek”. *Akşam*, nr. 7230, (2 Kânunuevvel 1938): 3.
- “Nâmık Kemal: Yarın Vatan Şairinin Hatırası Anılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 5227, (1 Birincikânun 1938): 1, 7.
- “Nâmık Kemal Gecesi”. *Uludağ-Bursa Halkevi dergisi*, sayı 53-54 (İkinciteşrin-Birincikânun 1942): 48.
- “Nâmık Kemal Günü: Bugün Doğumunun 107’nci Yılı Kutlanıyor”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 10845-93, (22 Aralık 1947): 1.
- “Nâmık Kemal İhtifali”. *Savaş gazetesi*, nr. 344, (28 İlk Kânun 1934): 2.
- “Nâmık Kemal İhtifali Pek Çok Heyecanlı Oldu”. *Cumhuriyet*, nr. 4151, (3 Birincikânun 1935): 8.
- “Nâmık Kemal İçin Bugün Üniversite’de İhtifal Yapılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4150, (2 Birincikânun 1935): 1.
- “Nâmık Kemal İçin Dün Bir Tören Yapıldı: İstanbul’daki Tören”,. *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.
- “Nâmık Kemal İçin Dün Yapılan Tören”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 10846-94, (23 Aralık 1947): 1, 3.
- “Nâmık Kemal İçin Dün Bir Tören Yapıldı”. *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 2.

- “Nâmık Kemal İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 3515, (17 Şubat 1934): 2.
- “Nâmık Kemal İçin Yapılacak İhtifal”. *Vakit*, nr. 8226, (4 I. Kânun/Aralık 1940): 4.
- “Nâmık Kemal’i Anma Töreni”. *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 2.
- “Nâmık Kemal’in 100’üncü Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 5862, (3 Birincikânun 1940): 2.
- “Nâmık Kemal’in 100’üncü Doğum Yıldönümü”. *Son Posta*, nr. 3736, (21 Aralık 1940): 1, 7.
- “Nâmık Kemal’in 61’inci Ölüm Yıldönümü”. *Yeni İstanbul*, nr. 2, (2 Aralık 1949): 2.
- “Nâmık Kemal’in 61’inci Ölüm Yıldönümü”. *Son Posta*, nr. 1310, (3 Aralık 1949): 1.
- “Nâmık Kemal’in Hâtırası Anıldı”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11189-437, (3 Aralık 1948): 1.
- “Nâmık Kemal’in Kabri Yapılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 2331, (22 Teşrinievvel 1930): 2.
- “Nâmık Kemal’in Yüzüncü Yılı”. *Akşam*, nr. 7964, (21 Kânunuevvel 1940): 1.
- “Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 3519, (21 Şubat 1934): 2.
- “Nâmık Kemal’in Ölümünün 47’nci Yıldönümü Dolayısıyla”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2050-365, cilt 79, (5 Birincikânun 1935): 17.
- “Nasıl Yakalandılar”. *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 1, 7.
- “Naşid Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4977, (24 Mart 1938): 6.
- “Naşid Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4964, (11 Mart 1938): 3.
- “Naşid Şerefine Büyük ve Zengin Bir Müsamere Hazırlandı”. *Cumhuriyet*, nr. 4205, (28 İkincikânun 1936): 8.
- “Nâzım Anılıyor”. *Milliyet Sanat*, sayı 505, (1 Haziran 2001): 10-11.
- “Nâzım da Oradaydı”. *Cumhuriyet*, nr. 24211, (15 Ocak 1992): 6.
- “Nâzım Hikmet Ödülü Veriliyor”. *Varlık*, sayı 1017, (1 Haziran 1992): 1.
- “Nâzım Rus Radyosu’nda”. *Cumhuriyet*, nr. 24218, (22 Ocak 1992), 9.
- “Nâzım Şiir Zinciriyle Anılıyor”. *Milliyet*, sayı 23862, (10 Mayıs 2022): 2.
- “Nâzım Türk mü, Rus mu?”. *Cumhuriyet*, nr. 24649, (2 Nisan 1993): 11.
- “Nâzım’a Büyük Destek”. *Cumhuriyet*, nr. 24618, (2 Mart 1993): 1, 17.
- “Nâzım’a Tarabya’dan Selam”. *Cumhuriyet*, nr. 24212, (16 Ocak 1992): 7.
- “Nâzım’a Umut Gemileri”. *Cumhuriyet*, nr. 24217, (21 Ocak 1992): 9.
- “Nâzım’a Yurttaşlık, Hemen Şimdi!”. *Cumhuriyet*, nr. 24665, (18 Nisan 1993): 5.

- “Nâzım’ın 90. Doğum Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 24204, (8 Ocak 1992): 9.
- “Nâzım’la İstanbul’da 10 Gün, 10 Gece”, “360 Sayfalık Nâzım İncelemesi”. *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992): 18.
- “Nâzım Hikmet 90 Yaşında”. *Milliyet Sanat*, sayı 280, (15 Ocak 1992): 2.
- “Nâzım Hikmet: Doğumunun 120. yılında Dünyanın En İyi, En Namuslu Şairine Selâm Olsun”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1667, (27 Ocak 2022): 10, 12-13.
- “Nâzım Hikmet Haftası Etkinlikleri Sürüyor: Gençler Nâzım’ı Tanımalı”. *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992): 7.
- “Nâzım Hikmet Hâlâ Yurttaş Değil”. *Cumhuriyet*, nr. 24349, (3 Haziran 1992): 13.
- “Nâzım Hikmet İçin Özel Sayı”. *Papirüs*, sayı 16, (Eylül 1967), 1-78.
- “Nâzım Hikmet ‘Korkusuna’ Devam”. *Cumhuriyet*, nr. 24613, (25 Şubat 1993): 4.
- “Nâzım Hikmet Müzesi’ne ilk Adım”. *Cumhuriyet*, nr. 26902, (3 Haziran 1999): 15.
- “Nâzım Hikmet Öldü”. *Cumhuriyet*, sayı 13948, (4 Haziran 1963): 1.
- “Nâzım Hikmet Vakfı’ndan Basın Açıklaması”. *Varlık*, sayı 1027, (Nisan 1993): 65.
- “Nâzım Hikmet 77 Haftası İçin Harcanan 163 Bin Alman Markı Berlin Senatosunda Tartışma Konusu Oldu”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 487.
- “Nâzım Hikmet’e Yurttaşlık Hakkı”. *Cumhuriyet*, nr. 22775, (19 Ocak 1988): 5.
- “Nâzım Hikmet’e Vatandaşlık Yok”. *Cumhuriyet*, nr. 24613, (25 Şubat 1993): 1.
- “Nâzım’ın Gazetecilik Dönemi”. *Cumhuriyet*, nr. 24214, (18 Ocak 1992): 7.
- “Nâzım’ın Sesine Sansür Var”. *Cumhuriyet*, nr. 24207, (11 Ocak 1992): 9.
- “Nazım Hikmet’in 75. Doğum Yıldönümü Kutlanıyor”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978), 265-266.
- “Nazif Bey Hakkında Tahassüsler”. *Servet-i Fünûn*, cilt 61, nr. 1587-113, (13 Kânunusâni 1927): 131, 134-135.
- “Necati Cumalı Anılıyor...”. *Cumhuriyet*, sayı 29680, (10 Ocak 2007): 14.
- “Necati Cumalı Bölümü”. *Türk Dili*, sayı 30, (Mayıs 1992): 38-60.
- “Necati Cumalı’ya Saygı Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 24210, (14 Ocak 1992), 7.
- “Necati Cumalı ‘umutla’ anıldı”. *Cumhuriyet*, sayı 29681, (11 Ocak 2007): 14.
- “Necati Zekeriya’nın 50. Doğum ve Yaratıcılığının 30. Yıldönümü Dolayısıyla”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979*, (İstanbul: Özal Matbaası, 1979), 720-722.

- “Necati’nin Ölümünün 8’inci Yıldönümü”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2055-370, cilt 79, (9 İkincikânun 1936): 112.
- “Necip Asım Günü Yapıldı”. *Kurun*, sayı 6802-742, (15 İlkânun 1936): 3.
- “Necip Fazıl/Bütün Eserleri Külliyyatı”. *Büyük Doğu (Aziz Hatırasına Özel Sayı)*, (Mayıs 1986): 33.
- “Necip Fazıl Çankırı’da Anıldı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 380, (Haziran 2005): 67.
- “Necip Fazıl İçin Kovuşturma Açıldı”. *Akşam*, (30 Nisan 1966): 1.
- “Necip Fazıl Kısakürek Dosyası”. *Kültür Dünyası*, sayı 1, (Mayıs 1997): 42-59.
- “Necip Fazıl Kısakürek Dosyası”. *Türk Dili*, sayı 737, (Mayıs 2013): 79-137.
- “Necip Fazıl Kısakürek Gösteri Haftası”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 9, (Kasım 1990): 2.
- “Necip Fazıl Kısakürek Öldü”. *Cumhuriyet*, nr. 21101, (26 Mayıs 1983): 1, 11.
- “Necip Fazıl Kısakürek Kültür ve Sanat Vakfı Kuruldu”. *Milliyet*, (23 Ekim 1989): 12.
- “Necip Fazıl Bulvarı”. *Milliyet*, (6 Haziran 1988): 3.
- “Necip Fazıl Olayı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 1-2.
- “Necip Fazıl Özel Bölümü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 128, (Haziran 1984): 32-41.
- “Necip Fazıl Senaryo Yarışması Eserleri Değerlendirildi”. *Türk Edebiyatı*, sayı 182, (Aralık 1988): 52.
- “Necip Fazıl’a Sultanı’ş-Şuara Ünvanı Verildi”. *Hisar*, sayı 272, (Temmuz 1980): 35.
- “Necip Fazıl Kısakürek Öldü”. *Cumhuriyet*, nr. 21101, (26 Mayıs 1983): 1, 11.
- “Necip Fazıl’ın Aziz Hatırasına...”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 3-111.
- “Necip Fazıl Kısakürek’in TOHUM Piyesinden”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 13.
- “Nejat Uygur’un 35. Sanat Yılı”. *Hisar*, sayı 275, (Ekim 1980): 38.
- “Neyzen’in 3. Ölüm Yıldönümü”. *Türk Sesi*, nr. 663, (29 Ocak 1956): 1.
- “Neyzen Jübilesi 6 Mayıs’ta Yapılacak”. *Vatan*, nr. 3932, (25 Nisan 1952): 1.
- “Neyzen Ney’iyle Beraber Ebedî Makberesine Tevdî Edildi”. *Son Posta*, nr. 5637, (31 Ocak 1953): 1, 7.
- “Neyzen Tevfik Adına Yarışma”. *Cumhuriyet*, nr. 23502, (25 Ocak 1990): 5.
- “Neyzen Tevfik Jübilesi Yarın Gece Yapılıyor”. *Vatan*, nr. 3942, (5 Mayıs 1952): 1.
- “Neyzen Tevfik’i Dün Kaybettik”. *Cumhuriyet*, nr. 10237, (29 Ocak 1953): 1, 7.
- “Nigâr Hanım’ın İrtihâli”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 2412, (2 Nisan 1334/1918): 1.

- “Nuri Pakdil Özel Anma Sayısı”. *Yedi İklim*, sayı 358, (Ocak 2020): 4-174.
- “Oğuz Atay Dosyası”. *Notos*, sayı 3, (Haziran-Temmuz 2011): 13-18.
- “Oktay Rifat Haftası”. *Hürriyet*, nr. 14576, (8 Kasım 1988): 14.
- “Olaylar”. *Varlık Yıllığı 1980*, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1980), 40.
- “On Yıl Sonra Necip Fazıl”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Nisan-Mayıs Şubat 1993): 6.
- “Onat Kutlar Özlemle Anıldı”. *Cumhuriyet*, sayı 29682, (12 Ocak 2007): 14.
- “Ord. Prof. Ebü'lulâ Mardin'in Hayatı ve Eserleri”. *Yeni Yayınlar* (Aylık Bibliyografya Dergisi), cilt 1, sayı 1, (Temmuz 1956): 10-13.
- “Orhan Burian Özel Dosyası”. *Yeni Ufuklar*, (t.y.): 69-129.
- “Orhan Kemal İçin Sakal Grevi Yapıyor”. *Akşam*, (6 Nisan 1966): 7.
- “Orhan Kemal İçin Bu Gece Jübile Yapılıyor”. *Milliyet*, sayı 63, (7 Nisan 1966): 6.
- “Orhan Kemal de Tahliye Edildi”. *Akşam*, (14 Nisan 1966): 1.
- “Orhan Kemal Roman Ödülü Talip Apaydın'ın”. *Varlık Kitap Eki*, sayı 2, (Temmuz 1992): 2-3.
- “Orhan Kemal Roman Ödülü Necati Cumalı'nın”. *Cumhuriyet*, nr. 25439, (1 Haziran 1995): 1, 14.
- “Orhan Kemal Tahliye Edildi”. *Milliyet*, sayı 70, (14 Nisan 1966): 1.
- “Orhan Kemal ve 2 Arkadaşı Tefvik Edildi”, *Cumhuriyet*, nr. 14945, (9 Mart 1966): 1.
- “Orhan Kemal ve İki Arkadaşının Tahliye Talebi Reddedildi”. *Cumhuriyet*, nr. 14949, (13 Mart 1966): 1.
- “Orhan Kemal'in Jübilesi'nin Hasılatı Eşine Teslim Edildi”. *Milliyet*, sayı 65, (9 Nisan 1966): 6.
- “Orhan Seyfi Orhon Vefat Etti”. *Türk Edebiyatı*, sayı 8, (31 Ağustos 1972): 41.
- “Orhan Veli”. *Varlık*, sayı 377, (1 Aralık 1951): 2.
- “Orhan Veli Anıldı”. *Varlık*, sayı 772, (Ocak 1972): 2.
- “Orhan Veli'yi Sevenler Derneği Kuruluyor”. *Vatan*, nr. 4034, (7 Ağustos 1952): 3.
- “Orhan Veli Dosyası”. *Kaynak Aylık Şiir dergisi*, sayı 36, (1 Aralık 1950): 283-306.
- “Orhan Veli Parkı”. *Türk Dili*, sayı 20, (Eylül/Ekim 1990): 61.
- “Osman Hamdi İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3873, (25 Şubat 1935): 1, 3.
- “Osmanlı Tiyatrosunda Selim-i Sâlis Piyesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1015, cilt 40, (4 Teşrînisânî 1326/17 Kasım 1910): 1, 4.
- “Osmanlıların İlk Hürriyet-perverâne Nümayişi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 946, (9 Temmuz 1325): 148.

- “Otuz Yıllık Gazeteciler”. *Cumhuriyet*, nr. 11146, (11 Ağustos 1955): 1, 7.
- “Ozan Ömer Faruk Toprak İzmir’de Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 938.
- “Ozansoy’un İki Mektubu”. *Hisar*, sayı 137, (Mayıs 1975): 4.
- “Ozansoy’un Mektubu”. *Hisar*, sayı 42, (Haziran 1967): 19.
- “Ödüller, Olaylar”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1976), 42.
- “Ödüller Verildi”. *Cumhuriyet*, nr. 24206, (10 Ocak 1992), 6.
- “Öğretmen M. Kemal Yanbeğ’in Jübilesi Yapıldı”. *Vatan*, nr. 4684, (27 Mayıs 1954): 4.
- “Ölümünün Birinci Yılı: Nadir Nadi’yi Anıyoruz”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 130, (20 Ağustos 1992): 6-7.
- “Ölümünün Birinci Yılında Ahmet Oktay”. *Varlık*, sayı 1314, (Mart 2017): 81-87.
- “Ölümünün 1. Yıldönümünde Üstâd Necip Fâzıl’ı Rahmetle Anıyoruz!”. *Tercüman*, nr. 7998, (25 Mayıs 1984): 3.
- “Ölümünün 3. Yılında Edip Cansever Üzerine Söyleşi ve Oyun”. *Milliyet*, sayı 14919, (28 Mayıs 1989): 10.
- “Ölümünün 6. Yıldönümünde Orhan Kemal Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 691-693.
- “Ölümünün 8. Yılında Nihat Sami Banarlı’yı Anıyoruz”. *Doğuş Edebiyat*, sayı 17-18, (Ağustos-Eylül 1983): 31.
- “Ölümünün 10. Yılında Kemal Tahir Anılıyor”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 679.
- “Ölümünün 10. Yıldönümünde Melih Cevdet Anday”. *Varlık*, sayı 1262, (Kasım 2012): 52-74.
- “Ölümünün 10. Yılında Oktay Rifat”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 464, (7 Ocak 1999): 3-6.
- “Ölümünün 20. Yılında Faik Âli Ozansoy’u Saygıyla Anıyoruz ”. *Hisar*, sayı 82, (Ekim 1970): 18.
- “Ölümünün 20. Yılında Bir Tiyatro Düşünürü: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”. *Cumhuriyet*, nr. 26487, (14 Nisan 1998): 12.
- “Ölümünün 25. Yılında Yahya Kemal”. *Töre*, sayı 150, (Kasım 1983): 4-5.
- “Ölümünün 25. Yılında Sabahattin Kudret Aksal”. *Varlık*, sayı 1327, (Nisan 2018): 48-56.
- “Ölümünün 26. Yılında Nâzım Hikmet Anılıyor”. *Milliyet*, sayı 14920, (29 Mayıs 1992): 10.
- “Ölümünün 30. Yılında Edip Cansever”. *Varlık*, sayı 1310, (Kasım 2016): 60-65.
- “Ölümünün 40. Yılında Refik Halid Karay”. *Türk Edebiyatı*, sayı 386, (Aralık 2005): 29-64.

- “Ölümünün 70. Yılında Sabahattin Ali”. *Varlık*, sayı 1333, (Ekim 2018): 63-67.
- “Ölümünün 100. Yılında Nâmık Kemal: Oturumlar ve Konuşmacılar”. *Milli Kültür*, sayı 64, (Nisan 1989): 116-117.
- “Ölümünün 210. Yılında Şeyh Galib”. *Türk Edebiyatı*, sayı 424, (Şubat 2009): 4-21.
- “Ölümünün 650. Yıldönümünde Büyük Mutasavvıf Şair Yunus Emre 25 Ülkede Bugün Anılıyor”. *Haber*, sayı 122, (6 Eylül 1971): 1-2.
- “Ömer Seyfettin”. *Türk Dili*, sayı 18, (Mayıs/Haziran 1990): 62-63.
- “Ömer Seyfeddin Anıt Sayısı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 257, (Mart 1995): 3-31.
- “Ömer Seyfettin Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 3532, (6 Mart 1934): 2.
- “Ömer Seyfettin Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 3533, (7 Mart 1934): 6.
- “Ömer Seyfeddin Öldü”. *Servet-i Fünûn*, cilt 56, nr. 1449, (11 Mart 1336-1920): 220.
- “Ömer Seyfettin 28 Yıl Önce Bugün Ölmüştü”. *Vakit*, nr. 10920-168, (6 Mart 1948): 1-2.
- “Ömer Seyfettin Gönen’de Anıldı”. *Hür Vatan*, (7. III. 1961): 3.
- “Ömer Seyfettin: Merhumun Kemikleri Bugün Asrî Mezarlığa Naklediliyor”. *Vakit*, nr. 7765, (23 Ağustos 1939): 1.
- “Ömer Seyfettin Özel Sayısı”. *Yeni Edebiyat*, sayı 5 (Mart 1970): 3-6.
- “Ömer Seyfeddin Özel Sayısı”. *Türk Kültürü*, sayı 260, (Aralık 1984): 754-866.
- “Ömer Seyfeddin Özel Sayısı”. *Türk Dili*, sayı 828, (Aralık 2020): 4-151.
- “Ömer Seyfettin Öykü Yarışması”. *Varlık*, sayı 1003, (1 Nisan 1991): 65.
- “Ömer Seyfettin Sergi ve Söyleşiyle Anılıyor”. *Milliyet*, (4 Ocak 2020): 2.
- “Ömer Seyfettin’in Kabri Nakledildi”. *Tan*, nr. 1460, (24 Ağustos 1939): 2.
- “Ömer Seyfeddin’in Kemikleri Asrî Mezarlığa Merasimle Nakledilecek”. *Cumhuriyet*, nr. 5413, (8 Haziran 1939): 2.
- “Ömer Seyfeddin’in Kemikleri Merasimle Kadıköy Mezarlığına Nakledildi”. *Son Posta*, nr. 3258, (24 Ağustos 1939): 3.
- “Öncü Uygulayıcı”. *Cumhuriyet*, nr. 35012, (19 Ağustos 2021): 14.
- “Özdemir Asaf”. *Eflatun*, sayı 157-158, (Ocak-Şubat 1982): 17.
- “Paris’te Mevlid-i Hazret-i Risâlet-Penâhî”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3533-505, (4 Teşrînisânî 1338/1922): 3.
- “Peyami Safa Anıldı”. *Hisar*, sayı 151, (Temmuz 1976): 2.

- “Preveze Zaferi”. *Cumhuriyet*, nr. 7583, (27 Eylül 1945): 1.
- “Prof. Ali Nihat Tarlan’ın 80. Yaş Günü Kutlandı”. *Hisar*, sayı 248, (Mayıs 1978): 36-37.
- “Prof. Baltacıoğlu’na Fahri Doktorluk Payesi Verildi”. *Hisar*, sayı 160, (Nisan 1977): 2.
- “Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil Bibliyografyası”. Der. Sami N. Özerdim-Perran Özben. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (İstanbul, 1980): 163-200.
- “Prof. Fuat Köprülü İçin Çay”. *Yeni Türk*, sayı 88 (İkincikânun 1940): 48.
- “Profesör Fuat Köprülü İçin Yapılan Toplantı”. *Tan*, nr. 1289, (5 Mart 1939): 2.
- “Profesör Fuad Köprülü: Sorbon Üniversitesi Fahrî Doktor Payesi Verdi”. *Akşam*, nr. 7561, (7 Teşrinisâni 1939): 1.
- “Prof. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 90 Yaşında”. *Hisar*, sayı 152, (Ağustos 1976): 2.
- “Prof. Dr. Muharrem Ergin’in El Yazısıyla Yazdığı Bir Şiiri”. *Türk Dili*, sayı 672, (Aralık 2007): 890-893.
- “Prof. Dr. Uğur Derman’a Vefa Günü Programı: 8 Şubat 2022”. Broşür, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2022).
- “Profesör Fikri Santur’un 43’üncü Yılı Kutlandı”. *Vatan*, nr. 814, (11 Mart 1943): 3.
- “Profesör Yusuf Akçora”. *Yücel*, sayı 2, (Mart 1935): 2.
- “Putları Yıkıyoruz: No 1-Apdülhak Hâmit”. *Resimli Ay*, (Haziran 1929): 24-25, 37.
- “Putları Yıkıyoruz: No 2-Mehmet Emin Beyefendi”. *Resimli Ay*, (Temmuz 1929): 20-21, 38.
- “Raif Necdet Kestelli: Bir Ahlâk Adamının Ölümü”. *Yeni Adam*, nr. 191, (26 Ağustos 1937): 3.
- “Recaizâde İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2060, (31 Kânunusâni 1930): 2.
- “Recaizade Ekrem İçin Yapılan İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 5292, (7 Şubat 1939): 1, 8.
- “Recaizade Ekrem Töreni”. *Akşam*, (15 Mart 1947): 1.
- “Recaizade Ekrem’i Anma Törenine Ayrılan Köşemiz”. *Galatasaray*, sayı 1, (Mart 1947): 15.
- “Recaizâde Ercüment Ekrem Jübilesi”. *Son Posta*, sayı 745, (9 Mayıs 1948): 1, 5.
- “Recaizâde İçin Dün İhtifal Yapıldı”. *İkdam*, nr. 24, (7 Şubat 1939): 2.
- “Recâizâde Mahmud Ekrem Bey”. *İştiḥâd*, nr. 1-90, (23 Kânunusâni 1329): 2001-2007.
- “Recâizâde Mahmud Ekrem Özel Sayısı”. *Türk Yurdu*, nr. 11, (1329): 1169-1196.
- “Recaizade Mahmut Ekrem’in Bir Oyunu 114 Yıl Sonra Ramp Işığına Çıktı”. *Milliyet*, (19 Şubat 1988): 10.
- “Rıfat Ilgaz Çeşitli Etkinliklerle Anılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 25110, (7 Temmuz 1994): 1, 18.

- “Rıfat Ilgaz Anılıyor: Bir Ustanın Anısı”. *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 1, 14.
- “Rıfat Ilgaz’a Saygı”. *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 14.
- “Rıza Tevfik: İki Sene Evvel Bugün, Vefat Etmişti”. *Yeni Sabah*, nr. 4966, (30 Aralık 1951): 1, 5.
- “Roman Üstadı Hüseyin Rahmi İçin Yapılan Toplantı”. *Cumhuriyet*, nr. 6734, (16 Mayıs 1943): 1, 3.
- “S. Nazif Merhumun Kabri”. *Milliyet*, nr. 1043, (6 Kânunusâni 1929): 3.
- “S. Sırrı Tarcan İçin Dünkü Tören”. *Cumhuriyet*, nr. 7044, (26 Mart 1944): 1, 3.
- “Sabahattin Kudret Aksal’ı Yıllardır Tanıyan Şair, Yazar, Eleştirmen Dostları Anlattı”. *Cumhuriyet*, nr. 24669, (22 Nisan 1993): 11.
- “Sadettin Nüzhet Ergun 30. Ölüm Yılında Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977), 691.
- “Safiye Anne İçin Dün Parlak Bir Jübile Yapıldı”. *Vatan*, nr. 4702, (16 Haziran 1954): 1, 3.
- “Sâhir’e Dair İntibalar Serisi”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 6-9.
- “Sait Faik Paris’te Anıldı”. *Milliyet*, sayı 14562, (31 Mayıs 1988): 10.
- “Sait Faik’i Anış”. *Varlık*, sayı 430, (1 Mayıs 1956): 2.
- “Sait Faik’i Anma Günü”. *Milliyet*, sayı 14905, (14 Mayıs): 12.
- “Sait Faik Abasıyanık’ın 2. Ölüm Yıldönümü”. *Vatan*, nr. 53781, (15 Mayıs 1956): 2.
- “Sait Faik Anılıyor: Burgazada’da Sazlı Sözlü”. *Cumhuriyet*, nr. 23246, (11 Mayıs 1989): 13.
- “Said Paşa Merhumun Tercüme-i Hâli”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1187, (20 Şubat 1329): 388-8390.
- “Sakarya Türküsü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 30-31.
- “Salâh Birsell’i Anımsamak”. *Varlık*, sayı 1253, (1 Şubat 2012): 38-59.
- “Saltanat-ı Milliyeyi Tes’id İçin Dün Yapılan Tezâhürât”. *Vakit*, nr. 1760, (6 Teşrînisâni 1338-1922): 1-2.
- “Sâmiha Ayverdi Özel Bölümü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 127, (Mayıs 1984): 24-58.
- “Sami Paşazade Sezâi, Nasıl Yaşadı, Nasıl Öldü, Nasıl Gömüldü?”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2072-387, cilt 79, (7 Mayıs 1936): 372-374.
- “Sami Paşazade Sezâi’nin Hemşiresinin Koleksiyonundaki Resimler”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2074-389, cilt 79, (21 Mayıs 1936): 401, 408-409.
- “Samsun Halkevi’nde Nâmık Kemal Gecesi”. *Son Posta*, nr. 4100, (2 İkincikânun 1942): 6.

- “San Remo’da İshak Sükûti”. *Şehbâl*, nr. 14, (15 Teşrîniyevvel 1325/28 Ekim 1909): 270.
- “Sanat Derneği Kuruldu”. *Hisar*, sayı 134 (209), (Şubat 1975): 2.
- “Sanat Haberleri: Ocakbaşı Sohbetleri”. *Hisar*, sayı 30, (Haziran 1966): 2.
- “Sanat Haberleri”. *Hisar*, sayı 101, (Mayıs 1972): 2.
- “Sanatçı ve Gerçekler”. *Çaba*, sayı 10, (Ağustos 1967): 3.
- “Sanatkâr Behzat Günü”. *Milliyet*, nr. 2564, (31 Mart 1933): 6.
- “San’atkar Eyüb Sabri Jübilesi Yapılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 4980, (27 Mart 1938): 5.
- “Sarıyer Belediyesi’nden Çevrimiçi Anma”. *Cumhuriyet*, sayı 34796, (15 Ocak 2021): 15.
- “Selim Naşit’in 36. Sanat Yılı Kutlandı”. *Sanat Olayı*, sayı 3, (Mart 1981): 2.
- “Selim İleri: Ben ki Bir Suyum Çürümüş”. *Cumhuriyet Kitap*, sayı 1499, (8 Kasım 2018): 4, 13.
- “Selim Sırrı 79 Yaşında”. *Cumhuriyet*, nr. 10293, (26 Mart 1953): 1.
- “Selim Sırrı 80 Yaşında”. *Cumhuriyet*, nr. 10652, (25 Mart 1954): 6.
- “Selim Sırrı İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2872, (7 Mayıs 1932): 1, 4.
- “Selim Sırrı Tarcan”. *Yeni Yayınlar*, cilt II, sayı 5-7, (Mayıs-Temmuz 1957): 159-170.
- “Serdengeçti ve Özkişi’yi Anma Toplantısı”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Kasım-Aralık 1993): 8.
- “Servet-i Fünûn Günü”. *Hisar*, sayı 21, (5 Oca 1952): 2.
- “Sevgi Sosyal Anılıyor”. *Hürriyet*, sayı 14590, (22 Kasım 1988): 13.
- “Sevgili Okuyucu”. *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 3.
- “Sezâi Bey’in Hitâbesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 178-179.
- “Sezai Karakoç 85 Yaşında”. *Tezkire*, sayı 66, (Ekim-Aralık 2018).
- “Sezai Karakoç 40’ında Anılacak”. *Yeni Şafak*, sayı 9787, (26 Aralık 2021): 2.
- “Sezai Karakoç Sempozyumu 18-19 Kasım 2022”. *ZKS Aylık Bülten*, (İstanbul: Zeytinburnu Kültür Sanat, 2022): 10, 22-23.
- “Sinan’ın Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 2478, (31 Mart 1930): 1-2.
- “Sinan İhtifali”. *Milliyet*, nr. 2920, (30 Mart 1934): 3.
- “Sokullu’nun Devr-i Senevî-i Şehâdeti”. *Tasfir-i Efkâr*, nr. 850, (10 Ağustos 1329/23 Ağustos 1913): 3.

- “Soruşturma: Değeri Abartılan Yazarlar ve Yeterince Anlaşılamayanlar”. *Varlık*, sayı 1017, (1 Haziran 1992): 6-14.
- “Soruşturma: 50. Ölüm Yıldönümünde “Atik-Valde’den İnen Sokakta: Modernizm Gerilimi”. *Varlık*, sayı 1212, (1 Eylül 2008): 10-21.
- “Suat Taşer Anıldı”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1984), 658.
- “Sular İdaresi Memurları İçin Jübile Yapılacak”. *Cumhuriyet*, nr. 14830, (12 Kasım 1965): 7.
- “Sultanü’ş-şuarâ Töreninin Basındaki Akisleri”. *Türk Edebiyatı*, sayı 81, (Mayıs 1980): 35-40.
- “Süleyman Nazif Gecesi”. *Taşan*, sayı 9-33, (1 Şubat 1937): 12.
- “Süleyman Nazif’e Yapılacak Kabir”. *İkdâm*, nr. 11216, (4 Teşrîni-evvel 1929): 2.
- “Süleyman Nazif İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 1675, (5 Kânunusâni 1929): 2.
- “Süleyman Nazif’e İhtifal”. *Milliyet*, nr. 2121, (5 Kânunusâni 1932): 4.
- “Süleyman Nazif’in Büstü Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 15968, (10 Ocak 1969): 5.
- “Süleyman Nazif’in Mezarı”. *Haber Akşam Postası*, nr. 173, (1 Ağustos 1932): 1-2.
- “Süleyman Nazif’in Ölümü”. *Güneş*, sayı 3, (1 Şubat 1927): 1.
- “Süleyman Numan Anıldı”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2032-347, cilt 78, (1 Ağustos 1935): 148.
- “Şair Ahmet Haşim İçin Bir İhtifal”. *Vakit*, sayı 5536, (9 Haziran 1933): 4.
- “Şair Çağıyla İlgilenmeli mi?”. Çev. Tahsin Yücel, *Varlık*, sayı 408, (1 Temmuz 1954):12.
- “Şâir Eşref’in Vefatı”. *İktihâm*, nr. 94, (16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912): 4.
- “Şâir Eşref’in Vefatı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1096, cilt 43, (24 Mayıs 1328): 73.
- “Şair Mehmed Âkif İçin Dün Üsküdar’da Bir Toplantı Yapıldı”, *Son Posta*, nr. 4448, (28 Birincikânun 1942): 1.
- “Şair M. Emin Yurdakul Vefat Etti”. *Yeni Sabah*, nr. 2028, (15 İkincikânun 1944): 1, 3.
- “Şair Mehmed Emin Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 6776, (27 Haziran 1943): 1, 3.
- “Şair Osman Atillâ Anıldı”. *Hisar*, sayı 250, (Temmuz 1978): 2, 37.
- “Şâir-i A’zam Abdülhak Hâmid Bey’in Hitâbesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, (4 Şubat 1926): 178.
- “Şâir-i Azam’ın Nuktu”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1592-118, cilt 61, (17 Şubat 1927): 210.
- “Şair-i Azam İçin Telgrafla Büyük Millet Meclisi Reisine Bir Müracaat”. *Vakit*, nr. 1929, (25 Nisan 1339-1923): 2.

- “Şair-i Azam 77 Yaşında”. *Cumhuriyet*, nr. 1707, (6 Şubat 1929): 2, 4.
- “Şâir-i Azam 77’nci Sâl-i Hayâtına Girdi”. *Cumhuriyet*, nr. 987, (5 Şubat 1345/1927): 1.
- “Şâir-i Bülend-nâsiyemiz Tevfik Fikret’in Dev-i Senevî-i Ufûlü”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1837, (6 Ağustos 1332/10 Ağustos 1916): 1.
- “Şarkı ve Şiirle Yunus Emre”. *Cumhuriyet*, nr. 24201, (5 Ocak 1992): 7.
- “Şehremini’nde Ahmed Rasim Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 4747, (30 Temmuz 1937): 7.
- “Şehrin Kadirşinaslığı: Büyük Şaire Verilen Tahsisat”. *Cumhuriyet*, nr. 4641, (16 Nisan 1937) : 1.
- “Şehzade Süleyman ve Barbaros Hayreddin Paşaların Tezkîr-i Nâmı”. *Tesvîr-i Efkâr*, nr. 1808, (6 Temmuz 1332/19 Temmuz 1916): 2.
- “Şevket Süreyya Aydemir İçin Anma Toplantısı Düzenlendi”. *Cumhuriyet*, nr. 18913, (25 Mart 1977): 1, 9.
- “Şeyh Galip İhtifali”. *Akşam*, nr. 6689, (2 Haziran 1937): 5.
- “Şeyh Galib İçin İhtifal Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 4688, (2 Haziran 1937): 2.
- “Şeyh Galip Gecesinde”. *Tan*, nr. 763, (2 Haziran 1937): 2.
- “Şeyhülmuharriîn Hastanede”. *Cumhuriyet*, nr. 2060, (31 Kânunusânî 1930): 2.
- “Şeyhülmuharriîn Burhan Felek’i Anıyoruz!”. *Hürriyet*, sayı 13131, (4 Kasım 1984): 3.
- “Şiire Adanmış Yarım Yüzyıl”. *Cumhuriyet*, nr. 32622, (30 Ocak 2015): 15.
- “Şiir Nöbetinde 40. Yıl: Ebubekir Eroğlu”. *Türk Dili*, sayı 749, (Mayıs 2014): 80-121.
- “Şiirle İfade”. *Akşam*, (9 Nisan 1966): 1.
- “Şinasi”. *Bağçe gazetesi*, sayı 7, (2 Eylül 1324): 1.
- “Şükran ve Tebrik”. *Milliyet*, nr. 2109, (24 Kânunuevvel 1931): 4.
- “Şükrü Kaya Şâir-i Azam’ı Anlatıyor”. *Tan*, nr. 715, (16 Nisan 1937) : 1, 10.
- “TRT, Bedri Rahmi Eyüboğlu Programı Hazırladı”. *Milliyet Sanat*, sayı 248, (15 Eylül 1990): 60.
- “TRT’nin Kapıları Nâzım’a Açılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 24665, (18 Nisan 1993): 10.
- “TYB, On Yıl Sonra Necip Fazıl’ı Andı”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Haziran 1993): 2-5.
- “TYB 15. Kuruluş Yılına Hazırlanıyor”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 30, (Ekim 1992): 1.
- “TYB’nin 15. Yılı Kutlamaları Açılış Toplantısı: Tark Buğra ile 75 Yıl”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, sayı 32, (Aralık 1992): 1, 15.
- “Talebe Birliği Ahmet Haşim İçin İhtifal Yapacak”. *Cumhuriyet*, nr. 3262, (7 Haziran 1933): 3.

- “Tanburî Cemil İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 789, (21 Temmuz 1926): 4.
- “Tanburî Cemil Bey’i Anma Töreni”. *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.
- “Tanpınar Roman Ödülü Sahibini Buldu”. *Türk Edebiyatı*, sayı 413, (Mart 2008): 75-76.
- “Tanpınar Toprağa Verildi”. *Vatan*, nr. 6334 (26 Ocak 1962), s. 1.
- “Tanrıöver’in Arkasından”. *Türk Kültürü*, sayı 45, (Temmuz 1966): 1.
- “Tark Buğra Akşehir’de Anıldı”. *Türk Edebiyatı*, sayı 318, (Nisan 2000): 60.
- “Tark Buğra Anılıyor”. *Milliyet*, (26 Şubat 1995): 21.
- “Tark Buğra Hikâye Ödülü”. *Türk Edebiyatı*, sayı 401, (Mart 2007): 77.
- “Tark Buğra yahut Yazarın Ölümü”. *TYB, Kültür ve Sanat Bülteni*, (Mart-Nisan 1994): 5.
- “Tayyare Şehidleri İhtifali Dün Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 3845, (28 İkincikânun 1935): 1.
- “Tebcîl-i Hâtıra”. *Sabah*, nr. 9322, (13 Ağustos 1331/26 Ağustos 1915): 4.
- “Tebrik Telgrafları ve Mektuplar”. *Vakit-Yeni Gazetesi*, sayı 11131-379, (3 Ekim 1948): 1-2.
- “Tekirdağ’nda Nâmık Kemal İhtifali”. *Son Posta*, nr. 81, (6 Kânunuevvel 1932): 4.
- “Terâcim-i Ahval”. *Şehbâl*, nr. 68, (1 Kânunusânî 1328): 382.
- “Tercüme-i Hâl-i Resmî [Recâizâde Mahmud Ekrem]”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusânî 1329): 299.
- “Tevfik Fikret”. *Hisar*, sayı 29, (1 Eylül 1952): 2.
- “Tevfik Fikret Anılıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 15592, (24 Aralık 1967): 1.
- “Tevfik Fikret İrtihâl Etti”. *İkdâm*, nr. 6648, (20 Ağustos 1915): 1.
- “Tevfik Fikret’in İrtihalinin Yıldönümü”. *Türk Yurdu*, cilt 10, sayı 116-12, (18 Ağustos 1332-1916): 3141.
- “Tevfik Fikret İhtifali”. *Türkçe İstanbul*, nr. 254, (19 Ağustos 1335-1919): 1.
- “Tevfik Fikret İhtifalinde”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1847-162, (7 Kânunusânî 1932): 92.
- “Tevfik Fikret İhtifalinde İsmail Müştak Bey’in Hitabesi”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünun*, nr. 1847-162, (7 Kânunusânî 1932): 92-95.
- “Tevfik Fikret Merhumun Mezarını ve Evini Ziyaret”. *İkdâm*, nr. 9131, (20 Ağustos 1338/1922): 3.
- “Tevfik Fikret: Ölümünün Beşinci Yıldönümü”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1462, cilt 57, (26 Ağustos 1336-1920): 62.
- “Tevfik Fikret Özel Dosyası”. *Türk Edebiyatı*, sayı 385, (Kasım 2005): 27-46.

- “Tevfik Fikret Merhumun Kabrinde”. *İkdâm*, nr. 9487, (17 Ağustos 1339/1923): 3.
- “Tevfik Fikret: Büyük Şair Fikret’in Mezarında Bugün İhtifal Yapıldı”. *Son Saat*, nr. 151, (20 Ağustos 1925): 5.
- “Tevfik Fikret İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3103, (25 Kânunuevvel 1932): 1-2.
- “Tevfik Fikret’e Dair Konuşma”. *Tan*, nr. 2669, (25 Sonkânun 1943): 2.
- “Tevfik Fikret’in Büstü”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1846-161, cilt 71, (31 Kânunuevvel 1931): 68-69.
- “Tevfik Fikret’in Kabrinde ve Âşîyan’ında Dünkü İhtifal”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3815-787, (20 Ağustos 1339/1923): 1-2.
- “Tevfik Fikret’in Ölümünün Yıldönümü”. *Kurun*, nr. 6327-267, (20 Ağustos 1935): 3.
- “Tevfik Fikret’in Sene-i Devriye-i Ufûlü”. *İleri*, nr. 1629, (19 Ağustos 1338-1922): 1.
- “Tevfik Fikret’in Şahsiyeti ve Şiirleri”. *Akşam*, nr. 8712, (23 Kânunusânî 1943): 3.
- “Tevfik Fikret’in Yıldönümü ve Mehmet Rauf’un Hatırası”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1898-213, cilt 73, (29 Kânunuevvel 1932): 68-69.
- “Tezâhürât-ı Milliye”. *Hakk*, nr. 65, (4 Mayıs 1328/17 Mayıs 1912): 2.
- “Tolstoy’un Vefatı”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1016, cilt 40, (10 Teşrînisânî 1326/23 Kasım 1910): 37.
- “Türk Büyükleri ve Kore Şehitleri İçin Mevlid”. *Yeni Sabah*, nr. 5094, (1 Temmuz 1951): 2.
- “Türk Edebiyat Cemiyeti’nden Haberler”. *Türk Edebiyatı*, sayı 1, (15 Ocak 1972): 2.
- “Türk Edebiyatı Nâmık Kemal Anıt Sayısı”. *Türk Edebiyatı*, nr. 182, (Aralık 1988): 45-67.
- “Türk Fikir Hayatının Büyük Kaybı...”. *Düşünen Adam*, cilt II, sayı 25, (21 Haziran 1961): 12-24.
- “Türk Gazeteciler Birliği Kongresi Dün Toplandı”. *Cumhuriyet*, nr. 8095, (1 Mart 1947): 3.
- “Türk Ocağı’nda Tevfik Fikret”. *Türk Yurdu*, yıl 5, cilt 8, sayı 91, (27 Ağustos 1331-9 Eylül 1915): 2741.
- “Türk Ocağında Ziya Gökalp Günü: Her Sene Ziya Gökalp İçin İhtifal Yapılacak!”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 4232-1204, (1 Teşrînisânî 1340/1924): 3.
- “Türk Şâiri Hâmid’i 100. Doğum Yıldönümü”. *Zonguldak*, sayı 1182, (6 Şubat 1951): 1.
- “Türk Ulularına Saygı Günü: Nâmık Kemal ve Ziya Gök Alp İhtifali Dün Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 3550, (24 Mart 1934): 1, 3.
- “Türk Üniversiteleri Halit Ziya’a Böyle Bir Hakaret Savuramaz!”. *Haber Akşam Postası*, sayı 1895, (6 Mayıs 1937): 1, 6.

- “Türk Yazarları Şehir Tiyatrosu’na Eser Vermeyecek”. *Cumhuriyet*, nr. 14959, (23 Mart 1966): 1, 7.
- “Türk Yurdu ve Türk Birliği’nden”. *Türk Yurdu*, yıl 5, cild 8, sayı 90, (13 Ağustos 1331-26 Ağustos 1915): 2725.
- “Türkçenin Sürgün Şairi Nâzım Hikmet Özel Sayısı”. *Hece*, sayı 121 (Özel Sayı 13), (Ocak 2007): 9-640.
- “Türkçü Şair Mehmed Emin’in 70’inci Doğum Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, sayı 5439, (4 Temmuz 1939): 3.
- “Türkiyat Enstitüsü”. *Tan*, nr. 3318, (7 Mayıs 1935): 3.
- “Türkiye Yazarlar Sendikası”. *Türk Dili*, sayı 19, (Temmuz/Ağustos 1990): 63.
- “Türkiye Yazarlar Sendikası”. *Türk Dili*, sayı 36, (Mart 1993): 63.
- “TV’de Oğuz Atay”. *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980*, (İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980), 706.
- “Unuttuğumuz Tevfik Fikret”. *Çaba*, sayı 14, (Aralık 1967): 3.
- “Urfa Ortamektebinde Cenap Şehabettin İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3533, (7 Mart 1934): 5.
- “Urfa’da Nâmk Kemal ve Ziya Gök Alp İçin İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 3537, (11 Mart 1934): 5.
- “Ustalara Saygı Orhan Veli Günü”. *Cumhuriyet*, nr. 24224, (28 Ocak 1992): 8.
- “Üç Yazarı Kaybettik”. *Hisar*, sayı 40, (Nisan 1967): 30.
- “Üçüncü Selim Gecesi”. *Hisar*, sayı 38, (1 Haziran 1953): 2, 18.
- “Ülkütaşır’ın Yazı Hayatının 55. Yılı”. *Hisar*, sayı 151, (Temmuz 1976): 2.
- “Ümit Yaşar Oğuzcan’ın 25. Sanat Yılı Jübilesi Yapıldı”. *Çaba*, sayı 4, (Şubat 1967): 26.
- “Ümit Yaşar Oğuzcan’ın 40. Yıl Gecesi Bugün”. *Cumhuriyet*, sayı 20750, (10 Mayıs 1982): 5.
- “Üniversite ve Liselerde Coşkun İhtifaller Yapıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 5229, (3 Birincikânun 1938): 1.
- “Üniversite’de Namık Kemal’in 51’inci Ölüm Yılı İhtifali”. *Akşam*, nr. 7585, (3 Kânunuevvel 1939): 5.
- “Üniversiteliler Yarın Şair Âkif’in Hatırasını Taziz Edecekler”. *Son Posta*, nr. 3742, (27 Birincikânun 1940): 4.
- “Üniversite’de Dünkü Tören”. *Cumhuriyet*, nr. 7036, (18 Mart 1944): 1, 3.
- “Ünlü Yugoslav Yazarı Miroslav Kırleja’nın 85. Doğum Yıldönümü Kutlandı”. *Milliyet Sanat*, sayı 287, (24 Temmuz 1978): 32.
- “Üsküdar Halkevi’nde Dün Hâmid İçin Bir İhtifal Yapıldı”. *Son Posta*, nr. 4197, (13 Nisan 1942): 2.

“Üstâd Abdülhak Hâmid Dün 77’nci Sene-i Devriye-i Tevellüdünü İdrâk Etmiştir”. *Cumhuriyet*, nr. 1347, (5 Şubat 1346/1928): 1.

“Üstat Ahmet Cevdet Gözyaşları Arasında Gömüldü”. *Tan*, nr. 37-3340, (29 Mayıs 1935): 3.

“Üstad Ahmed Rasim İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 4741, (25 Temmuz 1937): 2.

“Üstat Cenap Şehabettin’i de Kaybettik”. *Resimli Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 1956-271, cilt 75, (15 Şubat 1934): 177.

“Üstad Ekrem Merhumun Tebcîl-i Nâmı”. *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 3621-593, (1 Şubat 1339-1923): 1.

“Üstâd Ekrem”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, (28 Kânunusâni 1926): 162.

“Üstat Ekrem: Dün Bir İhtifal Yapıldı”. *Milliyet*, nr. 1428, (1 Şubat 1930): 4.

“Üstâd Ekrem’in Cenaze Alayı Ayasofya Meydanından Geçerken”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, (23 Kânunusâni 1329): 292-293, 296-297.

“Üstad Ekrem’in Devr-i Senevî-i Ufûlü”. *Tasvîr-i Efkâr*, nr. 2638, (31 Kânunusâni 1335-1919): 1.

Üstâd Ekrem’in Tabutu Etrafında Halka-i Ta‘zîm ve Huşû”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 292.

“Üstad Ekrem’in Ta‘zîz-i Hâtırası”. *Yeni Gün*, nr. 148, (31 Kânunusâni 1335-1919): 1.

“Üstâd Ekrem’in Tezkâr-ı Nâmı”. *İleri*, nr. 1794, (1 Şubat 339/1923): 2.

“Üstâd Ekrem’in Ufûlü”. *Servet-i Fünûn*, nr. 1183, cilt 46, (23 Kânunusâni 1329): 305.

“Üstat Halit Ziya’nın Elli Beşinci San’at Yılı Dün Gece Kutlandı”. *Tan*, nr. 736 (6 Mayıs 1937): 2.

“Üstad Necip Fazıl Kısakürek”. *Mavera*, cilt 7, sayı 79, (Haziran 1983): 1.

“Üstad Sezai Karakoç’a Armağan”. *Yedi İklim*, sayı 368, (Kasım 2020): 4-254.

“Üstad-ı A‘zam Abdülhak Hâmid İhtifalleri”. *Cumhuriyet*, nr. 6718, (30 Nisan 1943): 2.

“Üstâd-ı A‘zam İçin Yapılan İhtifal”. *İkdâm*, nr. 10003, (6 Şubat 1341-1925): 1-2.

“Üstâd-ı A‘zam’ın Ziyaret ve Teşekkürü”. *İkdâm*, nr. 10005, (8 Şubat 1341-1925): 2.

“Van Valisi”. *İkdâm*, nr. 5642, (22 Teşrîni-evvel 1328/4 Kasım 1912): 4.

“Vasfi Rıza Zobu Etkinlikleri”. *Cumhuriyet*, nr. 26476, (3 Nisan 1998): 13.

“Vasfi Rıza Zobu Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 8563, (15 Haziran 1948): 2.

“Vasfi Rıza Zobu Jübilesi”. *Cumhuriyet*, nr. 8569, (21 Haziran 1948): 4.

“Vasfi Rıza Zobu Jübilesi İçin Hazırlıklar”. *Cumhuriyet*, nr. 8565, (17 Haziran 1948): 2.

“Vasfi Rıza’nın 30’uncu Sanat Yılı Kutlanıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 8573, (25 Haziran 1948): 1, 4.

“Vasfı Rıza Zobu’nun San’at Hayatında Otuz Yıl (1917-1948)”. *Türk Tiyatrosu*, sayı 216, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 3 Temmuz 1948): 2-32.

“Vasiyyeti (Necip Fazıl’ın)”. *Türk Edebiyatı*, sayı 117, (Temmuz 1983): 15.

“Vatan Şairi Namık Kemal’i Dün Andık”. *Yeni Sabah*, nr. 950 (22 Birincikânun/Aralık 1940): 1, 6.

“Vatan Şairi Nâmık Kemal İhtifali”. *Akşam*, nr. 11184, (3 Aralık 1949): 2.

“Vatan Tiyatrosu”. *Bağçe*, sayı 3, (4 Ağustos 1324): 14.

“Ve İstanbul’u Şiirleştiren Şair”. *Hürriyet Gazetesi-Pazar Eki*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 3.

“Vefatının Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle: Nâmık Kemal”. *Akşam*, nr. 7230, (2 Kânunuevvel 1938): 3.

“Vefatının 26’ncı Yıldönümü Yâd Edilen Rezaizâde Ekrem”. *Akşam*, nr. 7295, (8 Şubat 1939): 5.

“Vefatının 30. Yılında Necip Fazıl”. *Türk Edebiyatı*, sayı 475, (Mayıs 2013): 1-68.

“Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin”. *Türk Edebiyatı*, sayı 557, (Mart 2020): 23-64.

“Velâdet-i Hümâyûn Hazret-i Hilâfet-penâhi”. *İrtikâ*, nr. 39-139, 14 Teşrînisânî 1317 (27 Teşrînisânî 1901): 146.

“Veli’nin Ardından”. *Cumhuriyet*, nr. 24658, (10 Nisan 1993): 11.

“Victor Hugo’nun Yüzüncü Sene-i Devriyesi”. *Servet-i Fünûn*, nr. 565, (7 Şubat 1317-1901): 298.

“Vücudu Toprağa İnerken Yâdı Göklere ve Ruhu Gönüllere Çıkan Gökâlp”. *Resimli Gazete*, nr. 61, (1 Teşrînisânî 1340): 1, 8.

“Washington Âbide-i Millîyesi ve Cennetmekân Sultan Abdülmecid Han Merhûmun Bergüzâr-ı Hümâyûnları”. *Şehbâl*, nr. 9 (1 Ağustos 1325/14 Ağustos 1909): 171.

“Y. Kemâl Beyatlı”. *Her Gün*, sayı 739, (27 Kasım 1949): 1, 3.

“Yağmur Altında Tevfik Fikret”. *Cumhuriyet*, nr. 29172, (20 Ağustos 2005): 7.

“Yahya Kemal 65 Yaşında”. *Ulus*, nr. 10208, (2 Aralık 1949): 3.

“Yahya Kemal Anıldı”. *Cumhuriyet*, nr. 12351, (13 Kasım 1958): 1.

“Yahya Kemal Beyatlı 65 Yaşında...”. *Ulus*, nr. 10210, (4 Aralık 1949): 1.

“Yahya Kemal Beyatlı Dün Toprağa Verildi”. *Cumhuriyet*, nr. 12311, (3 Kasım 1958): 1, 5.

“Yahya Kemal Beyatlı Özel Programı”. *Hürriyet*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 2.

“Yahya Kemal Gecesi”. *Cumhuriyet*, nr. 21663, (18 Aralık 1984): 4.

“Yahya Kemal İçin Seminer Düzenlendi”. *Milliyet*, sayı 13313, (30 Kasım 1984): 8.

- “Yahya Kemal Özel Sayısı”. *Varlık*, sayı 490, (15 Kasım 1958): 24 s.
- “Yahya Kemal Paneli Başladı”. *Hürriyet*, sayı 13160, (3 Aralık 1984): 1, 13.
- “Yahya Kemal Paneli Bitti”. *Hürriyet*, sayı 13161, (4 Aralık 1984): 3.
- “Yahya Kemal Plâketi”. *Hisar*, sayı 269, (Nisan 1980): 2.
- “Yahya Kemal’de Şiir ve İdeoloji Açıkoturumu”. *Hisar*, sayı 255, (Aralık 1978): 2, 30.
- “Yahya Kemal’e Eski Dostları Sahip Çıktı”. *Hürriyet*, sayı 18188, (3 Kasım 1998): 23.
- “Yahya Kemal’e İhanet”. *Hürriyet Pazar*, (16 Kasım 2008): 16.
- “Yahya Kemal’i Anma Toplantıları”. *Hisar*, sayı 60, (Aralık 1968): 2.
- “Yahya Kemal’i Anarken”. *Kültür Dünyası*, sayı 7, (Kasım 1997): 36-51.
- “Yahya Kemal’i Anıyoruz”. *Hürriyet*, sayı 13159, (2 Aralık 1984): 3.
- “Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti Kuruluyor”. *Milliyet*, (5 Kasım 1958): 2.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Yıldönümü”. *Her Gün*, sayı 744 (2 Aralık 1949): 1, 3.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Doğum Yılı: Söylenen Nutuklar”. *Akşam*, nr. 11185, (3 Aralık 1949): 2.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Yıldönümü”. *Son Posta*, nr. 1309, (2 Aralık 1949): 1, 7.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Yıldönümü”. *Ulus*, nr. 10209, (3 Aralık 1949): 3.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Yıldönümü Dün Kutlandı”. *Cumhuriyet*, nr. 9092, (3 Aralık 1949): 1, 3.
- “Yahya Kemal’in 65’inci Yıldönümü Kutlandı-Nâmık Kemal’i İhtifali de Dün Yapıldı”. *Her Gün*, sayı 745 (3 Aralık 1949): 3.
- “Yahya Kemal’in Dili Hakkındaki Ankete Cevap”. *Türk Dili*, sayı 395-396, (Kasım-Aralık 1984): 483-492.
- “Yahya Kemal’in Doğum Günü Kutlanıyor”. *Cumhuriyet*, nr. 26716, (29 Kasım 1998): 14.
- “Yahya Kemal’in Kabrine *Rindlerin Ölümü* Yazılacak”. *Tercüman*, nr. 1944, (5 Kasım 1960): 2.
- “Yahya Kemal’in Ölüm Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, sayı 12670, (2 Kasım 1959): 1.
- “Yahya Kemal’in Sanatı Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?”. *Edebiyat Dünyası*, sayı 22, (15 Aralık 1949): 4.
- “Yahya Kemal’in Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 9091, (2 Aralık 1949): 1, 3.
- “Yarım Asırlık Doktorlar”. *Cumhuriyet*, nr. 7328, (14 Ocak 1945): 1, 3.
- “Yarım Asırlık Doktorlar”. *Cumhuriyet*, nr. 7329, (15 Ocak 1945): 1, 3.
- “Yarın İstanbul’un Fethinin 500. Yılı Kutlayacağız”. *Son Posta*, nr. 2572, (28 Mayıs 1953): 1, 6.

- “Yaşar Kemal Anısına”. *Milliyet Kitap*, sayı 121, (Kasım 2015): 8.
- “Yaşar Kemal Gecesi”. *Türk Dili*, sayı 34, (Ocak/Şubat 1993): 31.
- “Yaşar Kemal Onur Yazarı”. *Türk Dili*, sayı 34, (Ocak/Şubat 1993): 62.
- “Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülü”. *Varlık*, sayı 1018, (1 Temmuz 1992): 1-2.
- “Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri Sonuçlandı”. *Cumhuriyet*, nr. 25476, (8 Temmuz 1995): 15.
- “Yaşar Nabi Nayır’ı Anıyoruz”. *Varlık*, sayı 894, (1 Mart 1982): 3-28.
- “Yaşayan Şairlerimize Yahya Kemâl Üstüne Üç Soru”. *Türk Edebiyatı*, sayı 134, (Aralık 1984): 123-131.
- “Yayınımıza Başlarken”. *Defne*, sayı 1, (7 Nisan 1966): 3.
- “Yazar ve Çevirmen Suat Taşer Anıldı”. *Milliyet*, sayı 13300, (17 Kasım 1984): 8.
- “Yazı Hayatının 50. Yılında Sâmîha Ayverdi Hâtıra Sayısı”. *Kubbealtı Akademi*, sayı 4, (Ekim 1988): 9-212.
- “Yazı Hayatları 50 Yılı Aşanlar Jübilesi”. *Cumhuriyet*, sayı 10359, (31 Mayıs 1953): 1, 6.
- “Yeni Bir Sayfa Daha”. *Yedi İklim*, sayı 2, (Mayıs 1992): 2.
- “Yeni Okul İsimleri”. *Milliyet*, (27 Temmuz 1954): 2.
- “Yevm-i Cülûs ve Hicaz Demiryolu Özel Nüshası”. *Musavver Servet-i Fünûn*, nr. 593-594, (19 Ağustos 1318): 309-313.
- “Yunus Emre Gecesi”. *Tan*, nr. 741, (11 Mayıs 1937): 2.
- “Yunus Emre Gecesi”. *Yeni Türk*, sayı 54, (Haziran 1937): 985.
- “Yunus Emre Gecesi”. *Kurun*, sayı 6938-1058, (7 Mayıs 1937): 3.
- “Yunus Emre Gecesi Programı”. *Tan*, nr. 741, (11 Mayıs 1937): 2.
- “Yunus Emre İçin İhtifal”. *Tan*, nr. 737, (7 Mayıs 1937): 10.
- “Yunus Emre ve Dil Bayramı”. *Varlık*, sayı 648, (15 Haziran 1965): 2.
- “Yunus Emre Özel Dosyası”. *Türk Edebiyatı*, cilt 1, sayı 5, (31 Mayıs 1972): 3-39.
- “Yunus Emre Özel Sayısı”. *Türk Dili*, sayı 480, (Aralık 1991): 401-520.
- “Yunus Emre Özel Sayısı”. *Milli Kültür*, sayı 80, (Ocak 1991): 1-118.
- “Yunus Emre’ye Selam”. *Cumhuriyet*, nr. 24198, (2 Ocak 1992): 7.
- “Yunus Emre’ye Selam”. *Cumhuriyet*, nr. 24203, (7 Ocak 1992): 9.

- “Yunus Nadi Armağanı 43 Yaşında”. *Cumhuriyet Dergi (Pazar Eki)*, sayı 174, (2 Temmuz 1989): 3, 10.
- “Yunus Nadi Ödülleri”. *Türk Dili*, sayı 26, (Eylül 1991): 63.
- “Yusuf Akçura İçin Yarın Eminönü Halkevi’nde İhtifal Yapılıyor”. *Vakit*, nr. 9360, (10 Mart 1944): 3.
- “Yusuf Akçora İhtifali”. *Kurun*, nr. 6530, (17 Mart 1936): 5.
- “Yusuf Akçura İhtifali”. *Vakit*, nr. 9362, (12 Mart 1944): 1, 3.
- “Yusuf Atılgan Anılıyor”. *Milliyet*, (27 Haziran 1990): 12.
- “Yusuf Atılgan Anıldı”. *Milliyet Sanat*, sayı 244, (15 Temmuz 1990): 61.
- “Yübili” [Jübile]. *Şûrâ*, sayı 5, (1 Mart 1910): 134-136.
- “Yüzyılın Adamı Nâzım Hikmet”. *Milliyet*, (15 Ocak 2000): 27.
- “Zekâi Beşgöl’ün 15’inci Sanat Yıldönümü Kutlandı”. *Son Posta*, nr. 3235, (1 Nisan 1955): 6.
- “Zekâi Dede’nin Devr-i Senevî-i İrtihâli Münasebetiyle İhtifâl”. *Tevhîd-i Efkar*, nr. 3971, (7 Şubat 1340-1924): 1-2.
- “Zekâi Dede Merhum İçin: Eyüb Sultan Mahfelinde Mu’tâd Olan İhtifâl-i Senevî”. *İkdâm*, nr. 10004, (7 Şubat 1341-1925): 2.
- Zekeriya Sertel’in TYS Nâzım Hikmet Üyeliğine Son Verilmesi ve Olayın Gelişmesi”. *Milliyet Sanat*, sayı 290, (25 Eylül 1978): 17, 32.
- “Ziyâ’-ı Elîm: Şemseddin Sâmî Öldü”. *Servet-i Fünûn*, nr. 687, cilt 27, (10 Haziran 1320/23 Haziran 1904): 162-164.
- “Ziya Paşa İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 2523, (18 Mayıs 1931): 4.
- “Ziya Gökalp İhtifali”. *Cumhuriyet*, nr. 3763, (26 Teşrinievvel/Ekim 1934): 3.
- “Ziya Gökalp İhtifali”. *Zaman*, nr. 138, (26 Teşrinievvel/Ekim 1934): 1, 3.
- “Ziya Gökalp İhtifali”. *Akşam*, nr. 7549, (26 Teşrinievvel 1939): 5.
- “Ziya Gökalp İhtifali”. *Akşam*, nr. 11147, (26 Ekim 1949): 1.
- “Ziya Gökalp Bey’e Mezar Taşı”. *Son Saat*, nr. 151, (20 Ağustos 1925): 1.
- “Ziya Gökalp: Bugün Saat 15’de Bir İhtifal Yapılıyor”. *Akşam*, nr. 7548, (25 Teşrinievvel 1939): 3.
- “Ziya Gökalp Derneği’nin İlk On Yılı”. *Ziya Gökalp*, cilt 6, sayı 35, (Temmuz-Eylül 1984): 1-2.
- “Ziya Gökalp Dün Törenle Anıldı”. *Ulus*, nr. 10171, (26 Ekim 1949): 1, 3.
- “Ziya Gökalp Komisyonu”. *Akşam*, nr. 11140, (19 Ekim 1949): 2.

- “Ziya Gökalp’i Anma Günü”. *Ulus*, nr. 10169, (24 Ekim 1949): 1.
- “Ziya Gökalp’in 10’uncu Ölüm Yılı”. *Cumhuriyet*, nr. 3762, (25 Teşrinievvel 1934): 1.
- “Ziya Gökalp’in 25’inci Ölüm Yıldönümü”. *Akşam*, nr. 11146, (25 Ekim 1949): 1-2.
- “Ziya Gökalp’in Doğumunun 100. Yıldönümünde İstanbul’da Yapılan Toplantılar”. *Hisar*, sayı 149, (Mayıs 1976): 24.
- “Ziya Gökalp’in Ölüm Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 6893, (24 Birinciteşrin 1943): 1, 3.
- “Ziya Gökalp’in Ölümünün Onuncu Yılı”. Resimli Uyanış *Servet-i Fünûn*, nr. 1993-308, cilt 76, (1 İkinciteşrin 1934): 355.
- “Ziya Gökalp’in Yıldönümü”. *Cumhuriyet*, nr. 4475, (27 Birinciteşrin 1936): 2.
- “Ziya Gökalp İçin Yapılan İhtifal”. *Cumhuriyet*, nr. 5553, (26 Birinciteşrin 1939): 6.
- “Ziya Gökalp İçin İhtifal”. *Tasvir-i Efkâr*, nr. 5259, (1 Sonkânun/Ocak 1943): 2.
- “Ziya Gökalp Özel Sayısı”. *Bilgi*, sayı 90-91, (Ekim-Kasım 1954): 3-26.
- “Zonguldak’ta Duyulan Teessürün İfadesi”. *Uyanış Servet-i Fünûn*, nr. 2049-364, cilt 79, (28 İkinciteşrin 1935): 16.
- “Zonguldak Halkevinde Hâmid İhtifali Çok Güzel Oldu”. *Vakit*, sayı 7641, (20 Nisan 1939): 9.

VII. SÖZLÜKLER/ANSİKLOPEDİ MADDELERİ:

- Akün, Ömer Faruk. “İbnülemin Mahmud Kemal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 249-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Algar, Hamid. “Ahunzâde Mirza Feth Ali”. *TDVİA*. 2: 186-190. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Akpınar, Turgut. “Hüseyin Hüsameddin Yasar”. *TDVİA*. 18: 551-552. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* 2. 2. bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Bianchi, Par T.-X. *Dictionnaire Français-Turc* (Elsine-i Franseviyye ve Türkiyye’nin Lugati). Paris: Cild-i Sâni (G-Z), MD CCC XLVI (1846).
- Göçmen, Muammer. “Şûrâ”. *TDİA*. 39: 235-236. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kalkışım, M. Muhsin. “Şeyh Galib”. *TDVİA*. 39: 54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Mehmed Salâhî. *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1313/1896.
- Muallim Nâci. *Lugat-ı Nâci*. İstanbul: Asır Matbaası, 1310/1893.

[Musavver]Nevsâl-i Osmanî 1325 (Birinci Sene). Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, İstanbul: Kanaat Kütübhanesi, 1325.

Musavver Nevsâl-i Osmanî 1326 (İkinci Sene). Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, İstanbul: Matbaa-i Hayriye, 1326.

Musavver Nevsâl-i Osmanî 1327 (Üçüncü Sene),. Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, İstanbul: Şems Matbaası, 1327-1329.

Musavver Nevsâl-i Osmanî 1328 (Dördüncü Sene). Muharrirleri: Ekrem Reşâd-Osman Ferid, İstanbul: Şems Matbaası, 1328.

Musavver Nevsâl-i Millî 1330 (Birinci Sene). Dersaadet: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1330.

Mustafa bin Şemseddin Karahisarî. *Ahterî-i Kebîr*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1310/1892.

Okay, M. Orhan. “Fecr-i Âtî”. *TDVİA*. 12: 287-290. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Okay, M. Orhan. “Necip Fazıl Kısakürek”. *TDVİA*. 25: 484-488. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

[Olgun], Tahirü'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügatı*. Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.

Özaydın, Abdülkerim. “İbn Hallikân”. *TDVİA*. 20: 17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Saraç, Tahsin. *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları, 1989.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Fransevî: Dictionnaire Français-Turc*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1299/1882.

Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Fransevî: Fransızcadan Türkçeye Lugat*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1302/1885.

Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317/1899.

Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Fransevî* (Dictionnaire Français-Turc). İkinci Tab'ı, İstanbul: Mihrân Matbaası, 1310/1898.

Şemseddin Sâmî. *Resimli Kâmûs-ı Fransevî* (Dictionnaire Français-Turc). İstanbul: Mihrân Matbaası, Dördüncü Tab'ı, 1322 (1905).

Şeyh Süleyman Efendî-i Buhârî. *Lugat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1298/1881.

Tanman, M. Baha. “Galata Mevlevîhanesi”. *TDVİA*. 13: 317-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Tatçı, Mustafa. “Hayretî”. *TDVİA*. 17: 61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Tuğlacı, Pars. 20. *Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. cilt II, İstanbul: Pars Yayınevi, 1971.

Türkçe Sözlük. Haz. Komisyon, Ankara: TDK, 2005.

VIII. İNTERNET VE DİJİTAL KAYNAKLAR:

“Huzur Yetmiş Yaşında”, *Karar*, (24 Kasım 2019), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022
<https://www.karar.com/yazarlar/besir-ayvazoglu/huzur-yetmis-yasinda-12008>.

“Bakanlık Nâzım’ın Heykelini Dikecek”, Erişim Tarihi: Ağustos 25, 2022,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakanlik-nazimin-heykelini-dikecek-38280126>.

Yalçın Bayer, “Tevfik Fikret Unutulur mu?”, *Hürriyet*, (19 Ağustos 2004), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/tevfik-fikret-unutulur-mu-250569>.

“Beyoğlu Yeni Çarşı FK”, Erişim Tarihi: Ocak 1, 2021,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Beyoğlu_Yeni_Çarşı_FK.

“Edebiyatta 60 Yıl: Ferit Edgü”, Erişim Tarihi: Aralık 12, 2022,
<https://enstitu.iku.edu.tr/tr/haberler/edebiyatta-60-yil-ferit-edgu>.

Hızlan, Doğan, “Sanatçı Özgürlüğüne Hayır, ‘Edebi Nekrofil’ye Evet”, *Hürriyet*, (9 Mart 2009), Erişim Tarihi: Ağustos 29, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/sanatci-ozgurlugune-hayir-edebi-nekrofil-ye-evet-11164988>.

Hızlan, Doğan, “Nihayet Hüseyin Rahmi’ye Müze”, *Hürriyet*, (20 Mart 2000), Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/dogan-hizlan-nihayet-huseyin-rahmiye-muze-39141284>.

“Nâzım Hikmet Anısına Yarışma”, Erişim Tarihi: Eylül 9, 2022
<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nazim-hikmet-anisina-yarisma-1738468>.

“Nâzım Hikmet Yılı”, Erişim Tarihi: Eylül 26, 2022,
<https://www.nazimhikmet.org.tr/etkinlikler/nazim-hikmet-yili/>.

“History, Memory and Monuments: An Overview of the Scholarly Literature on Commemoration”, Erişim Tarihi: Ağustos 18, 2022,
<https://www.nps.gov/parkhistory/resedu/savage.htm>.

Keskin, Neslihan Koç, “Bir Yeniden Canlandırma: Sadabad Günü İhtifali”, *Millî Folklor*, cilt 17, sayı 133, (Bahar 2022): 79-91, Erişim Tarihi: Temmuz 27, 2022,
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/71375/884280>.

“Tezkire Dergisi Sezai Karakoç İçin Makale Çağrısı”, Erişim Tarihi: Eylül 13, 2021,
<https://twitter.com/tezkiredergisi/status/1008080256807432198/photo/1-2>.

IX. TARANAN GAZETELER:

Açık Söz, Akşam, Alemdar, Bağçe, Büyük Gazete (1927), Cumhuriyet, Güneş, Haber, Haber-Akşam Postası, Hakk, Her Gün, Hür Türkiye, Hürriyet, İkdâm, İfhâm, İktihâm, İleri, Karar, Kurun, Milliyet, Peyâm, Sabah, Savaş, Son Posta, Şanlı Ordu, Tan, Tanîn, Tasvîr-i Efkâr-Tasfîr-i Efkâr, Tercüman, Tercümân-ı Hakikat, Tevhîd-i Efkâr, Tesvîr-i Efkâr, Tunca, Türk Dili, Türk Sesi, Türkçe İstanbul, Vakit, Vatan, Yeni Asır, Yeni Gün, Yeni İstanbul, Yeni Sabah, Yön, Zonguldak.

X.TARANAN MECMUALAR-DERGİLER-BÜLTENLER-BELLETERLER:

Âşîyan, Aydabir, Aylık Ansiklopedi, Beyânü'l-Hak, Bilgi, Bilgi Yurdu, Ceride-i Havâdis, Ceride-i Sofiyye, Cogito, Cumhuriyet Dergi (Pazar Eki), Cumhuriyet Kitap, Cumhuriyet Sanat-Edebiyat, Çaba, Çağrı, Çınaraltı, Damla, Darülbedayi, Defne, Darülbedayi, Doğuş, Doğuş Edebiyat, Donanma, Düşünce-Nüsha-i Mahsûsa, Düşünen Adam, Düşünen Şehir, Edebiyat Âlemi, Edebiyat Dünyası, Edebiyat Nöbeti, Edebiyyât-ı Umûmiyye, Eflatun, Foto Magazin, Galatasaray, Görüşler, Halk Bilgisi Haberleri, Hareket, Hayat, Hayat Tarih, Hazîne-i Fünûn, Hece, Hisar, Hürriyet Gösteri, İctihâd/İçtihat, İlmî Araştırmalar, İnci, İstanbul Kültür Dergisi, İstanbul Şehremaneti Mecmuası, İş, İştihâd, İ'tisâm (1919), Kaynak Aylık Şiir dergisi, Kaynaklar, Konya Halkevi Kültür Dergisi, Kurgan, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Küçük Dergi, Kültür Dünyası, Kültür ve Sanat, Mecmûa-i Ebüzziya, Maverâ, Meydan (Aylık Fikir ve Sanat Dergisi), Meşale, Militan, Millî Folklor, Millî Mecmua, Millî Kültür, Milliyet Kitap, Milliyet Sanat, Musavver Nevşâl-i Osmanî 1327 (Üçüncü Sene), Musavver Nevşâl-i Osmanî 1328 (Dördüncü Sene), Musavver Nevşâl-i Millî 1330 (Birinci Sene), Musavver Sâl-nâme-i Servet-i Fünûn, Muhit, Mülkiye Mecmuası, Neşîde, Notos, Oluşum, Öz Dilimize Doğru, Radikal Kitap, Resimli Kitâb, Resimli Yirminci Asır, Resimli Uyanış Servet-i Fünûn, Resmî Gazete, Rübâb, Sanat ve Edebiyat, Sırat-ı Müstakîm-Sebîlürreşâd, Servet-i Fünûn, Süs, Şadırvan, Şehbâl, Şölen, TYB Kültür ve Sanat Bülteni, Talebe Defteri, Tarih Konuşuyor, Tarih ve Toplum, Taşan, Teârûf-i Müslimîn Mecellesi, Töre, Türk Dili, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (İstanbul Üniversitesi), Türk Edebiyatı Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Düşüncesi, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Kadını, Türk Kültürü, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Türk Yurdu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Şûrâ, Uludağ-Bursa Halkevi Dergisi, Utârid, Ülkü, Ülkü Halkevleri Dergisi, Üsküdar (Kültür, Sanat ve Medeniyet dergisi), Varlık, Varlık Kitap Eki, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, Yankı (Haftalık Haber dergisi, 1986-1987), Yarın, Yarın Ay, Yazko Somut, Yığın, Yedigün, Yedi İklim, Yenigün, Yeni Dergi, Yeni Edebiyat, Yeni Kitâb (1927), Yeni Mecmua (1918), Yeni Turan, Yeni Türk Mecmuası (Eminönü Halkevi Dergisi), Yeni Yayınlar, Yığın, Yıllar Boyu Tarih, Yolların Sesi, Ziya Gökalp.

XI. GÖRÜŞME VE SES KAYITLARI

Prof. M. Uğur Derman	Burdur, 20.06.2021
Hilmi Yavuz	Taksim, 28.09.2021
Adnan Özer	Üsküdar, 03.10.2021
Prof. Dr. Oktay Taftalı	Kadıköy, 28.12.2021

EKLER

50. ve 100. DOĞUM VE ÖLÜM YILDÖNÜMLERİNDE ANILAN/HATIRLANAN ŞAİR ve YAZARLAR³⁴¹⁰

EK-I

YENİ TÜRK EDEBİYATI'NDA *TARİH SIRASINA GÖRE* GÜNÜMÜZE KADAR **50. ÖLÜM YILDÖNÜMLERİNDE** ANILAN, ADLARINA HATIRA KİTAP, ÖZEL DOSYA VEYA MAKALE TARZINDA NEŞRİYAT YAPILAN ŞAİR VE YAZARLAR:³⁴¹¹

İsmail Safa (1951), Ahmet Midhat Efendi (1962), Gaspıralı İsmail Bey (1964), Recaizade Mahmud Ekrem (1964), Tevfik Fikret (1965), Ömer Seyfeddin (1970), Ziya Gökalp (1974), Süleyman Nazif (1977), Müftüoğlu Ahmed Hikmet (1977), Ahmed Fehim Efendi (1981), Mehmed Rauf (1981), Cenab Şahabeddin (1984), Ahmet Haşim (1983), Selahattin Enis (1983), Celal Sâhir (1985), Mehmed Âkif Ersoy (1986), Yusuf Akçura (1987), Abdülhak Hâmid Tarhan (1987), Halid Ziya Uşaklıgil (1995), Selim Nüzhet Gerçek (1995), Sabahattin Ali (1998), Hammâmizâde İhsan (1998), Orhan Veli Kanık (2000), Memduh Şevket Esendal (2002), Orhan Burian (2003), Sait Faik Abasıyanık (2004), Midhat Cemal Kuntay (2006), Reşat Nuri Güntekin (2006), Cahit Sıtkı Tarancı (2006), Yahya Kemal Beyatlı (2008), İbnülemin Mahmud Kemal İnal (2007), Hasan Âli Yücel (2011), Peyami Safa (2011), Ahmet Hamdi Tanpınar (2012), Nâzım Hikmet (2013), Mesut Cemil (2013), Halide Edip Adıvar (2013), Abdülhak Şinasi Hisar (2013), Rıza Tevfik (2014), Refik Hâlid Karay (2015), M. Fuad Köprülü (2016), Ahmet Kutsi Tecer (2017), Yusuf Ziya Ortaç (2017), Orhan Kemal (2020), Cahit Irgat (2022)...

³⁴¹⁰ Bu zaman periyotlarında haklarında anma töreni, yayın-neşriyat yapılan şair ve yazarlara dair tespitlerin hacmi çok geniş olduğundan kısaltılarak tablo hâlinde verilmiştir.

³⁴¹¹ Parantez içindeki tarihler, 50 ve 100. ölüm yıldönümü münasebetiyle anma töreninin yapıldığı veya bu yıldönümünün hatırlandığı, yayın-neşriyatın, özel dosyaların hazırlandığı tarihi göstermektedir.

EK-II

YENİ TÜRK EDEBİYATI'NDA *TARİH SIRASINA GÖRE* GÜNÜMÜZE KADAR **100. DOĞUM YILDÖNÜMLERİNDE** ANILAN, ADLARINA HATIRA KİTAP, ÖZEL DOSYA VEYA MAKALE TARZINDA NEŞRİYAT YAPILAN ŞAİR VE YAZARLAR:

Nâmık Kemal (1940), Ahmet Midhat Efendi (1944), Recaizâde Mahmud Ekrem (1947), Şair Eşref (1948), Hüseyin Rahmi Gürpınar (1964), Ahmet Rasim (1965), Halid Ziya Uşaklıgil (1965), Tevfik Fikret (1967), Musahipzade Celal (1968), Mehmet Emin Yurdakul (1969), Rıza Tevfik (1969), Süleyman Nazif (1970), Müftüoğlu Ahmet Hikmet (1970), Mehmed Âkif Ersoy (1973), Fâik Âli Ozansoy (1975), Ziya Gökalp (1975), Ayaz İshaki (1978), Neyzen Tevfik (1979), Memduh Şevket Esendal (1983), Yahya Kemal Beyatlı (1984), Ömer Seyfeddin (1984), Ahmet Haşim (1987), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1989), Reşat Nuri Güntekin (1989), Zeki Velidî Togan (1990), Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaç, 1990), Muhsin Ertuğrul (1992), Hasan Âli Yücel (1997), Şevket Süreyya Aydemir (1997), Nurullah Ataç (1998), Peyami Safa (1998), A. Süheyl Ünver (1998), Ahmet Kutsi Tecer (2001), Hilmi Ziya Ülken (2001), Hasan Âli Yücel (2001), Ahmet Hamdi Tanpınar (2001), Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (2001), Hilmi Ziya Ülken (2001), Nâzım Hikmet (2002), Hüseyin Namık Orkun (2002), Safiye Erol (2002), Orhan Şaik Gökyay (2002), Rıfık Melûl Meriç (2003), Arif Nihat Asya (2004), Necip Fazıl Kısakürek (2005), Nihal Atsız (2005), Sâmîha Ayverdi (2005), Sait Faik Abasıyanık (2006), Asaf Hâlet Çelebi (2007), Nihat Sami Banarlı (2007), Ahmet Kutsi Tecer (2007), Cevdet Kudret (2007), Yaşar Nabi Nayır (2008), Cahit Sıtkı Tarancı (2010), Ziya Osman Saba (2010), Kemal Tahir (2010), Rıfat Ilgaz (2011), Vedat Günyol (2011), Fevziye Abdullah Tansel (2012), Fazıl Hüsnü Dağlarca (2014), Orhan Veli (2014), Oktay Rıfat (2014), Orhan Kemal (2014), Mehmet Türker Acaroğlu (2015), Mehmet Kaplan (2015), Aziz Nesin (2015), Haldun Taner (2015), Mina Urgan (2015), Cemil Meriç (2016), Bedri Rahmi Eyüboğlu (2016), Behçet Necatigil (2016), Kerime Nadir (2017), İlhan Geçer (2017), Tarık Buğra (2018), İlhan Berk (2018), Ceyhun Atuf Kansu (2019), Vedat Türkali (2019), Necati Cumalı (2021), Yusuf Atılgan (2021), Vüs'at O. Bener (2022)...

EK-III

YENİ TÜRK EDEBİYATINDA *TARİH SIRASINA GÖRE* GÜNÜMÜZE KADAR **100. ÖLÜM YILDÖNÜMLERİNDE** ANILAN, ADLARINA HATIRA KİTAP, ÖZEL DOSYA VEYA MAKALE TARZINDA NEŞRİYAT YAPILAN ŞAİR VE YAZARLAR:

Şinasi (1971), Ali Suavi (1978), Nâmık Kemal (1988), Şemseddin Sami (2004), Ahmet Midhat Efendi (2012), Gaspıralı İsmail Bey (2014), Tevfik Fikret (2015), Nigar Hanım (2018), Ömer Seyfeddin (2020), Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi (2022)...

